PROCEEDING BOOK

EGE
11. ULUSLARARASI
SOSYAL BİLİMLER
KONGRESİ

İZMİR
1 - 3 HAZİRAN 2024

EGE
11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 1- 3, 2024 Izmir

ISBN : 978-625-6283-26-8
Academy Global Publishing House

EGE
11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
JUNE 1- 3, 2024
IZMIR

Edited By
PROF. DR. DWI SOLISWORO

CONGRESS ORGANIZING BOARD
Head of Conference: *Prof. Dr. Hülya Çiçek*
Head of Organizing Board: *Dr Gültekin Gürçay*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Ali Bilgili*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Həcər Hüseynova*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Naile Bilgili*
Organizing Committee Member: *Doç. Dr. Nazilə Abdullazadə*
Organizing Committee Member: *PROF. DR. BAŞAK HANEDAN*
Organizing Committee Member: *Dr. Mehdi Meskini Heydarlou*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Dwi Solisworo*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Dody Hartando*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Raihan Yusoph*
Organizing Committee Member: *Assoc. Prof. Dr. Ivaylo Staykov*
Organizing Committee Member: *Assist. Prof. Dr. K. R. Padma*
Organizing Committee Member: *Dr. Amaneh Manafidizaji*
Organizing Committee Member: *Aynurə Əliyeva*

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Academy Global–2024 ©

Issued: 10.07.2024
ISBN: 978-625-6283-26-8

CONFERENCE ID

EGE
11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

JUNE 1- 3, 2024

IZMIR

ORGANIIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES& JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Azebaijan- Malaysia – Nigeria- Serbia - South Africa. - Thailand – Lebanon – China - Israel – Qatar - Saudi Arabia - Kuwait - USA – UAE – Korea – Cyprus – Mauritius – Kazakhstan-Greece – Romania - India - Indonesia - Czech Republic – Pakistan – Libya – Almaty – Singapore – Portugal – Ireland – Taiwan – Russia – Switzerland – Spain – Hungary – Slovenia - México, - Cape Tow – Croatia - Tanzania. – PRC – Brazil

PRESENTATION

Oral presentation

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :

245 **papers has been presented by participants from Turkey and** 310 **papers by participants from other countries**

Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

LANGUAGES

Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Ali BILGILI – Turkiye
Prof. Dr. Naile BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Başak HANEDAN – Türkiye
Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR – Turkiye
Prof. Dr. Emine KOCA – Turkiye
Prof. Dr. Fatma KOÇ – Turkiye
Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU – Turkiye
Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan
Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia
Prof. Dr. Natalia LATYGINA – Ukraina
Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia
Prof. Muntazir MEHDI – Pakistan
Prof. Dr. Raihan YUSOPH – Philippines
Prof. Dr. Akbar VALADBIGI – Iran
Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ – Turkiye
Prof. Dr. T.Venkat Narayana RAO – India
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ – Turkiye
Prof. Dr. Mustafa BAYRAM – Turkiye
Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN – Turkiye
Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China
Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet AYDIN – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Dilorom HAMROEVA - Ozbekstan
Assoc. Prof. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran
Assoc. Prof. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Turkiye
Assoc. Prof. Ivaylo STAYKOV - Bulgaria
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia
Assoc. Prof. Dr. Ümit AYATA – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Eda BOZKURT – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Sandeep GUPTA – India
Assoc. Prof. Dr. Veysel PARLAK – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mahmut İSLAMOĞLU – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan
Assist. Prof. Dr. Göksel ULAY – Turkiye
Assist. Prof. K. R. PADMA – India
Assist. Prof. Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan
Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia

Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria
Assist. Prof. Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania
Assist. Prof. Dr. Gültekin GÜRÇAY – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Dody HARTANTO - Indonesia
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran
Assist. Prof. Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Mamatkuli JURAYEV – Ozbekistan
Assist. Prof. Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria
Assist. Prof. Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amanbay MOLDIBAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bhumika SHARMA - India
Assist. Prof. Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam
Assist. Prof. Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Yang ZİTONG – China
Assist. Prof. Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa
Assist. Prof. Dr. Zohaib Hassan Sain – Pakistan
Assist. Prof. Dr. Murat GENÇ – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India
Assist. Prof. Dr. Vaiva BALCIUNIENE – Lithuania
Assist. Prof. Dr. Meltem AVAN – Turkiye
Aynurə Əliyeva - Azerbaijan
Sonali MALHOTRA - India

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Tıp Fakültesi

Sayı : E-98102723-903.07-475454
Konu : Görevlendirme Talebi

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi : 27.03.2024 tarihli ve E--903.07-474236 sayılı yazı

Fakültemiz Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı'nda görevli öğretim üyesi Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK'in Yükseköğretim Genel Kurulunun 15.06.2023 tarihli, 10 sayılı oturumunda alınan 2023.10.183 sayılı kararı gereğince Doçentlik Başvuru Şartlarında bulunan ve doçent olacak adaylardan istenen "Diğer uluslararası/ ulusal bilimsel toplantının düzenleme komitesinde resmi olarak görevlendirilmiş üniversite akademisyen temsilcisi bulunması zorunludur." maddesi gereğince, Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz ve yevmiyesiz olarak görevlendirilme talebi ile ilgili dilekçesi ekte gönderilmiştir

Adı geçen öğretim üyesinin Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz, yevmiyesiz olarak görevlendirilmesinde Dekanlığımızca bir sakınca bulunmamaktadır.

Onaylarınıza arz ederim

Prof.Dr. Şevki Hakan EREN
Dekan

OLUR

Prof.Dr. Arif ÖZAYDIN
Rektör

Ek:İlgi Dilekçe (1 Adet)

Dağıtım:
Gereği:
Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı Başkanlığı

Bilgi:
Sayın Prof.Dr. Hülya ÇİÇEK

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Gaziantep Üniversitesi Kampus Alanı, Tıp Fakültesi Dekanlığı, Şehitkamil - 27310 - GAZİANTEP
Telefon : 0 (342) 360 60 60 Faks:0 (342) 360 16 17
e-Posta : tipfaksek@gmail.com Web : www.gantep.edu.tr/~tipdekanlik/bilgipaketi
Kep Adresi : gauntipdek@hs01.kep.tr

Bilgi için : Hüseyin Temel
Unvanı : Bilgisayar İşletmeni V.

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

https://us06web.zoom.us/j/81604584722?pwd=y2kFvDBw8AEhxbZ5eSknYVkdXt0yTt.1

Meeting ID: 816 0458 4722

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- **Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.**
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- **Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.**
- Sunum sonrası 3 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.
- **Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.**
- **Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.**
- Sunum yapmak zorunludur. Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of “Meeting ID
- or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024 - İZMİR
YÜZYÜZE
RAMADA BY WINDHAM

KAYIT SAATİ 10.45

1 Haziran / June 1, 2024 / 11:00 – 14:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Zümrüt ÜNAL**	1	ASSESSMENT OF FABRICS USED IN THE PRODUCTION OF MEDICAL COVERALLS IN TERMS OF THERMAL COMFORT	Prof. Dr. Zümrüt ÜNAL Doç. Dr. Mehmet KÜÇÜK Doç. Dr. Derya TAMA BİRKOCAK Dr. Eda ACAR
		2	AN INVESTIGATION OF HYBRID PAVEMENT FEASIBILITY VIA FINITE ELEMENT METHOD	Msc. İbrahim ALKASAH Msc. Stive Ricardo DONGMO Assoc. Prof. Dr. Halil İbrahim YUMRUTAŞ
		3	Electronic and Optical Properties of GeS and Defected GeS	Dr. Mehmet Erdem
		4	THE EFFECT OF CORRECTION OF MALOCCLUSIONS WITH ORTHODONTIC TREATMENTS ON THE PSYCHOSOCIAL STATUS OF THE PATIENT	Zeynep KOYU DDS Prof. Dr. Mehmet İrfan KARADEDE DDS PhD PhD
		5	EFFECT OF HORMONES ON THE MAXILLOFACIAL REGION	Zeynep KOYU DDS Doç. Dr. Beyza KARADEDE ÜNAL DDS PhD
		6	GENERALİZED LIE IDEALS AND (σ,τ)-CENTER OF PRIME RINGS	Doç. Dr. EVRİM GÜVEN
		7	GALVANİZLENMİŞ VE PATENTLENMİŞ ÇELİK TELLERİN ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE SOĞUK ÇEKME PARAMETRELERİNİN ETKİSİ	Kalite Güvence Müh., EROL MEHMET MURADOĞLU Kalite Güvence Baş. Müh., NUR YONAR Kalite ve Projeler Müd., İSA ARSLAN Kalite Güvence Baş. Müh., ADNAN EFE Galvanizleme Baş. Müh., METİN BİTİKÇİOĞLU Prof. Dr. Ş. HAKAN ATAPEK
		8	MEFENAMİK ASİDİN FENOTİAZİN VE PROMAZİN İLE ETKİLEŞİMİNİN HESAPSAL VE SPEKTROSKOPİK OLARAK İNCELENMESİ	Halil KARAYİĞEN Prof. Dr. NURSEL AÇAR SELÇUKİ
		9	R417A ve R407C GAZLARI KULLANILAN HAVA-HAVA KAYNAKLI ISI POMPASINDA LAMEL ARALIĞI FARKLI EVAPARATÖR KULLANMANIN PERFORMANSA ETKİSİ	Dr.Öğr.Üyesi, FADİME ŞİMŞEK Yük.Lis.Öğrencisi, MEHMET AKKOCA
		10	Investigation of the Renal Defensive Influence Of Juglans Septa Extract Against Acute Renal Ischemia/Reperfusion Injury	Yüksek Lisans Öğrencisi Khasiiat IMINOVA Prof. Dr. Hakan AŞKIN
		11	TOPLU YEMEK ÜRETİMİ YAPAN FİRMALARDA ÇALIŞAN BEYAZ VE MAVİ YAKA PERSONELLERİNİN HİJYEN BİLGİ DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ	YLÖ İclal AKTÜRK Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YÜKSEL

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
YÜZYÜZE
RAMADA BY WINDHAM

KAYIT SAATİ 14.45

1 Haziran / June 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Gökhan OFLUOĞLU	1	DERİN YOKSULLUK VE İNSAN HAKLARI TEMELLİ YAKLAŞIM	Gökhan OFLUOĞLU
		2	İŞ YAŞAM DENGESİNİN ÖNEMİ VE SENDİKACILIK AÇISINDAN ANLAMI	Gökhan OFLUOĞLU
		3	Examining the effect of theater texts on reducing the reading anxiety of students with reading anxiety	Doç. Dr. Kürşad KARA Hüseyin BAYRAM
		4	Uluslararası Hukukta Jus Cogens Normlar ve Güven Teorisi	Res. Assist. Pınar KARZAOĞLU
		5	YILDIRIM GÜRSES'S POLYPHONY IN TURKISH MUSIC AND ANALYSIS OF HIS COMPOSITIONS AND VOCAL PERFORMANCES IN TERMS OF MUSICAL-STRUCTURAL ELEMENTS	Master Student Cihan ÖNDER Assoc. Prof. Dr. Esin de THORPE MILLARD
		6	KURUMSAL YÖNETİM-FİNANSAL KALDIRAÇ İLİŞKİSİNDE KARLILIĞIN ROLÜ: PANEL VERİ ANALİZİ	Dr. Öğr. Üyesi, EBRU AYDOĞAN Dr. NEŞE ARAL
		7	OKUL: BİLGİ VE İKTİDAR ARASINDAKI İLİŞKİNİN ELEŞTİREL ANALİZİ	Orkhan BAYOV
		8	BİNA ENERJİ TÜKETİM ARAŞTIRMALARI (CBECS) VERİ TABANI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA	Dr. NAGİHAN ERSOY Prof. Dr., İSMAİL EKMEKCİ
		9	Bibliyometrik Yaklaşımla İş Sağlığı ve Güvenliği Çalışmalarının Analizi	Dr.Nagihan Ersoy

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Asst. Prof. ÖZLEM ÖNEN ÇELEBİ**	1	DNA METHYLATION ALTERATIONS IN SUNFLOWER INDUCED BY IMIDAZOLINONE	ECEM EĞİN Yüksek Müh. MEHMET İBRAHİM YILMAZ Prof. Dr. MİNE TÜRKTAŞ Doç. Dr. ÖZGE KARAKAŞ METİN
		2	Utilisation of Waste Cooking Oil in the Production of Citric Acid by Yarrowia lipolytica PK7	Assistant Prof. Dr. Mehmet Akif OMEROGLU
		3	STUDYING THE ROLE OF SEASONAL FACTOR IN CHANGING THE SPECIES COMPOSITION OF PHYTOPATHOGENS DURING GREENING OF FORESTS OF AZERBAIJAN.	Абдуллаева Шахла
		4	NEW APPROACHES TO MUTATION ANALYSIS	Yüksek Lisans Öğrencisi Nahid HASANLI Doç. Dr. Deniz ALTUN ÇOLAK
		5	KAPADOKYA BÖLGESİ (NEVŞEHİR) HABİTAT TİPLERİ	ÖZLEM TALİP AKKUM Prof. Dr. RECEP KARA
		6	THE EFFECTS OF TOXINS ON SOME VERTEBRATES	Dr. Asst. Prof. ÖZLEM ÖNEN ÇELEBİ
		7	THE EFFECTS OF NANOPARTICLES ON SOME VERTEBRATES	Dr. Asst. Prof. ÖZLEM ÖNEN ÇELEBİ
		8	Bakterilerde Tekrarlayan Farklı Soğuk Plazma Muameleleri Sonucu Atmosferik Soğuk Plazmaya Karşı Direnç Oluşumunun İncelenmesi	BSc. Şeyma Ecem Irmak Doç. Dr. Utku Kürşat Ercan

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Prof. Dr. Nejdet BİLGİ	1	19.YÜZYIL VE SONRASINDA OSMANLI ÜLKESİNDE AMERİKALI MİSYONERLER-ABD İŞBİRLİĞİ	Doç.Dr. Neşe COŞKUN ÖZTURAN
		2	Analysis of Turkish-Algerian relations during the Ottoman Empire	Ahlam Ahmaid
		3	USE OF MOLLUSC SHELLS IN THE FİSRT MİLLENİUM B.C. INDUSTRY	Master Student, Tuana Zara EREN
		4	AN EVALUATION OF THE BRITISH ARMENIA COMMITTEE'S APPROACH TO THE ARMENIAN ISSUE THROUGH THE BOOKLET ENTITLED ARMENIA: ITS PEOPLE SUFFERINGS & DEMANDS	Doktora Öğrencisi, Seda YOLAÇ NENNİOĞLU
		5	BÜYÜKDERE TEHCİRİ DAVASI	Prof. Dr. Nejdet BİLGİ
		6	KOLEKSİYONA GİRMEYEN SAYILAR BAĞLAMINDA HAKİKAT GAZETESİNİN 12. SAYISI	Prof. Dr. Nejdet BİLGİ
		7	GÖKÇEADA TARİH ÖNCESİ YERLEŞİM SİSTEMLERİ	ŞULE AKTAY
		8	Osmanlı Döneminde Kahvehaneler: Çeşitleri ve Sosyal Hayata Etkileri	İSA ÇELİKKOL
		9	OSMANLI ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA RUM İSYANI SIRASINDA EĞRİBOZ ADASI (1821 – 1829)	Yüksek Lisans Öğrencisi Mehmet SÖNMEZ
		10	Cultural Spaces: Tombs and Visitation Sites in Burdur	Graduate Student, Fatma YILMAZ Assistant Professor, Hakan ACAR

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Prof. Dr. Feryal BEYKAL ORHUN**	1	KLASİK VE MODERN DÖNEM PORTRELERİNİN GÜNÜMÜZ SANATÇILARINDA YANSIMALARI	Prof. Dr. Feryal BEYKAL ORHUN Yüksek Lisans Öğrencisi, Emrah YAĞCI
		2	RESİM İŞ EĞİTİMİ ANABİLİM DALINDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAPAY ZEKA İLE ÜRETTİKLERİ ESERLER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	Prof. Dr. Feryal BEYKAL ORHUN Yüksek Lisans Öğrencisi, Mevlüt DEMİR
		3	LİSE ÖĞRENCİLERİNİN GÖRSEL SANATLAR DERSİNDE GERİ DÖNÜŞÜM İLE İLGİLİ OLAN ALGILARI	Prof. Dr. Feryal BEYKAL ORHUN Yüksek Lisans Öğrencisi, AYNUR GÜNGÖR
		4	ORTAÖĞRETİM GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASINDA YAŞANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	Prof. Dr. FERYAL BEYKAL ORHUN GÖKHAN ALTINDAĞ
		5	FEN ÖĞRETİMİNDE EĞİTİM KOÇLUĞUNUN 7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN FENE YÖNELİK MOTİVASYONLARI ÜZERİNE ETKİSİ	Yüksek Lisans Öğrencisi HATİCE DİDAR UÇAŞ Doç. Dr., HALİL İBRAHİM YILDIRIM
		6	DOING HOMEWORK WITH THE HELP OF CHATGPT: OPINIONS FROM BACHELOR STUDENTS	Doç. Dr. BİLAL ÜSTÜN
		7	GÜZEL SANATLAR ALANINDA ÇOCUK KİTABI ÜZERİNE YAYIMLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERE DAİR BİR İNCELEME	Yüksek Lisans Öğrencisi, Mehmet Hilmi Çolak Dr. Öğr. Üy. Orhun Türker
		8	ÇOCUK KİTAP KAPAKLARININ GÖRSEL ÖĞELER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: TRT ÇOCUK KİTAPLIK UYGULAMASI ÖRNEĞİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Zeynep Sena Badisaba Dr. Öğr. Üyesi Orhun Türker
		9	Evaluation of the Opinions of Preschool Teachers and their Extensions on the Applicability of Distance Education in Preschool Education	Gülsüm TURGUT
		10	GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELİ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLARI İNCELEYEN ARAŞTIRMALARIN TÜRKÇE ÖĞRETİMİ AÇISINDAN İRDELENMESİ	DEMET TÜKEL
		11	CHANGES IN LAND USE PATTERN IN ORTACA DISTRICT (MUĞLA) (1990-2018)	Yüksek Lisans Öğrencisi BUSE DUYMAZ Doç. Dr. LEVENT UNCU

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Doctor Lecturer Mehmet KUZU**	1	THE IMPACT OF FINANCIAL KNOWLEDGE LEVEL ON ECONOMIC RATIONALITY WITHİN THE FRAMEWORK OF BEHAVIORAL ECONOMICS: AN APPLICATION ON BURSA ULUDAĞ UNIVERSITY STUDENTS	Doktorant Seçil DURMAZ Öğr.Gör.Dr. H.Nehrin TUNALI SARI Prof.Dr.Hülya AKAY
		2	TIME-VARYING IMPACTS OF DEVIATIONS IN THE NATURAL INTEREST RATE ON THE COST OF EQUITY CAPITAL UNDER THE CAPITAL ASSET PRICING MODEL (CAPM): AN APPLICATION IN STOCK EXCHANGE ISTANBUL	Doctor Lecturer Mehmet KUZU
		3	A COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL VARIABLES AFFECTING BRENT, CRUDE AND DUBAI (MIDDLE-EAST) OIL PRICES	Doctor Lecturer Mehmet KUZU
		4	DETERMINANTS OF FIRMS' SALES REVENUE: AN EMPIRICAL STUDY ON TURKISH MANUFACTURING INDUSTRY	Ph.D. Candidate, FAZAL RAHMAN AMİRZAİ Assoc. Prof. Dr. ALPER SÖNMEZ
		5	KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN DIŞ TİCARET HACMİ ÜZERİNE OLASI ETKİLERİ (TÜRK TARIM SEKTÖRÜ)	Yüksek Lisans Öğrencisi Ahmet URHAN Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali AKKAYA
		6	THE RELATIONSHIP BETWEEN CREDIT DEFAULT SWAP (CDS) AND STOCK EXCHANGE INDEX: AN EMPIRICAL ANALYSIS ON BORSA ISTANBUL INDEX	YUSUF ÇETİNKAYA

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Doç. Dr. Emre ORUÇ**	1	THE EFFECT OF PERCEPTION AND SATISFACTION IN GREEN MARKETING ON GREEN PURCHASE INTENTION IN TERMS OF GREEN TRUST	PhD HASAN NOVRUZOV Prof.Dr. SALİH YILDIZ Assoc.Prof. EMEL YILDIZ
		2	THE EFFECT OF ENVIRONMENTAL AND SOCIAL FACTORS IN GREEN MARKETING ON GREEN PURCHASE INTENTION IN TERMS OF GREEN TRUST AND GREEN ATTITUDE	Doktora Öğrencisi HASAN NOVRUZOV Prof.Dr. SALİH YILDIZ
		3	THE EFFECT OF AUTHENTIC LEADERSHIP ON ACADEMICS' JOB SATISFACTION	Doç. Dr. Emre ORUÇ
		4	TEKNOSTRES, İŞE TUTKUNLUK VE BİLGİ SAKLAMA İLİŞKİSİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Ebru ALTUN Doç. Dr. Serhat ERAT
		5	YAPAY ZEKÂ VE ROBOTİK UYGULAMALARININ ÖRGÜT YÖNETİMİ ALANINDA KULLANIMI ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ	Öğr. Gör. Dr. Aylin YILMAZ GEZGİN
		6	İŞLETMELERDE KADINDAN KADINA MOBBİNG OLGUSUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ (HUKUKİ YAKLAŞIM)	Yüksek Lisans Öğrencisi Merve KARADİREK Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali AKKAYA
		7	A RESEARCH ON EXAMINE THE RELATIONSHIP BETWEEN PROTEAN CAREER ORIENTATION AND INDIVIDUAL CAREER OUTCOMES	Yüksek Lisans Öğrencisi, Hamdi ASLAN

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dr. Öğr. Üyesi Cansu TOSUN**	1	DIGITAL LIFE	Kezban ATALIÇ TAŞ MSc., Merve SUNGUROĞLU Prof. Dr., Nergis CANTÜRK
		2	FEAR OF CRIME	Kezban ATALIÇ TAŞ MSc., Merve SUNGUROĞLU Prof. Dr., Nergis CANTÜRK
		3	NARSİSİZMİN YAKIN PARTNER ŞİDDETİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	YL Öğrencisi, Melike ASLAN Prof. Dr., Gülseren KESKİN
		4	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EŞTEN VE EVLİLİKTEN BEKLENTİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	Dr. Öğr. Üyesi Cansu TOSUN
		5	FACTORS DETERMINING THE ROMANTIC SELF-EFFICACY OF INDIVIDUALS	Psychologist ŞULE NUR GÜLEÇOĞLU Associate Proffesor ÖZLEM ALTUNSU SÖNMEZ
		6	ERGENLERİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI VE BİLİNÇLİ FARKINDALIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Doç.Dr.,TUĞBA YILMAZ BİNGÖL Yl Öğrencisi, ESRA AKYÜZ
		7	ÇOCUKLUK ÇAĞI OLUMSUZ YAŞANTILARI, BİLİŞSEL ESNEKLİK, ROMANTİK İLİŞKİLERDE MÜKEMMELİYETÇİLİK VE EVLİLİK DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ	Psk. Dn., Fatma USTA GENÇ Prof. Dr., Seydi Ahmet SATICI

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Irmak KARADUMAN ER**	1	EXACT SOLUTIONS OF THE COMBINED KdV-mKdV EQUATION	Asst. Prof. Dr. SEVİL ÇULHA ÜNAL
		2	ESNEK SENSÖRLERİN UYGULAMA ALANLARINDAKİ SON GELİŞMELER	Dr. Öğr. Üyesi Osman ÜLKİR
		3	DEVELOPMENT OF FLAMMABLE ACOUSTIC PANEL WITH NATURAL FIBER CONTENT	Zeliha ÇAVUŞ Rıza ATAV
		4	THE ROLE OF ACTIVATED CARBON IN TREATMENT TECHNOLOGIES	Öğr. Gör. Hakan YILDIZ
		5	EXAMINATION OF DIELECTRIC PROPERTIES OF Ag/V2O5/p-Si/Ag SCHOTTKY DIODE UNDER DIFFERENT LIGHT INTENSITY	Assoc. Prof. Dr. Irmak KARADUMAN ER Prof. Dr. Selim ACAR
		6	THE ROLE OF TEMPERATURE IN DETERMINING LITHIUM-ION BATTERY PERFORMANCE AND HEALTH	Research Assistant, Hüseyin Nazlıgül

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Arş. Gör. Ebru ERDEM**	1	A STUDY OF MILAN WEATHER DATA TO FORECAST AND ANALYSIS USING TRIPLE EXPONENTIAL SMOOTHING WITH COMPARISON TO OTHER MACHINE LEANING MODELS	Davood Ahmadian Alireza Fazl Zdeh Luca Vincenzo Ballestra
		2	İŞARET DİLİ MOBİL UYGULAMASI: ENGELLİLERİN SOSYAL HAYATTA ETKİN İLETİŞİMİ	Semih Küçükpehlivan Dr. Öğr. Üyesi Tolga AYDIN Arş. Gör. Ebru ERDEM
		3	ORMAN YANGIN TESPİT VE MÜDAHALE SÜREÇLERİNDE ETKİNLİĞİN ARTIRILMASI	Yavuz KAYIRAN Arda KARAOĞLU Enes ERTAŞ Dr. Öğr. Üyesi Tolga AYDIN Arş. Gör. Ebru ERDEM
		4	DEVELOPMENT OF A LIBRARY FOR OPTIMIZATION OF LISTING SCREENS IN iOS APPLICATIONS	Emre Ergün Anıl Taşkıran Beyza İnce Ceren Ulus M. Fatih Akay
		5	DEVELOPMENT OF A CLOUD SECURITY INFRASTRUCTURE FOR EUROPEAN MARKET OPEN BANKING PLATFORM	Burak Karaosmanoğlu Ahmet Gögebakan Aytekin Ulaş Besim Baransel Bağcı Ceren Ulus M. Fatih Akay
		6	IMPROVING CALL ARRIVAL PREDICTION ACCURACY: INSIGHTS FROM COMBINED FEATURE SELECTION AND BAYESIAN OPTIMIZATION MODELS	Rukia Nakkazi Fatih.M. Akay

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. Öğretim Üyesi, Muhammet Zeki ÖZYURT**	1	HARÇLARDA KULLANILAN ARKEOMETRİK YÖNTEMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Alihan ÇALBAYRAM Ali Akın AKYOL
		2	EXAMINATION OF KASABA VILLAGE MAHMUT BEY MOSQUE IN TERMS OF RESTORATION IN KASTAMONU	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÖKDEMİR Veli YILMAZ
		3	BASIC ARCHAEOMETRIC ANALYSIS OF IRON ARTIFACTS: X-RAY RADIOGRAPHY	Fatma ÖZEN Ali Akın AKYOL
		4	ATİK VALİDE KÜLLİYESİ DARÜŞŞİFA YAPISININ YENİDEN İŞLEVLENDİRME SÜREÇLERİNDE YAPILAN OLUMSUZ UYGULAMALAR	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÖKDEMİR Derya YAZICI
		5	ARCHEOMETRIC METHODS USED TO DETECT THE CHARACTERIZATION OF DETERIORATIONS OBSERVED IN STONE ARTWORKS	Bayram DEMİRCİ Ali Akin AKYOL
		6	BETONARME ÇERÇEVE SİSTEMLİ 5 KATLI İŞYERİ YAPILARINDA ZEMİN KAT YÜKSEKLİĞİ DEĞİŞİMİNİN ETKİSİ	Dr. Öğretim Üyesi, Muhammet Zeki ÖZYURT Mahmud Hatib
		7	PERDELİ-ÇERÇEVE SİSTEMLİ İŞYERİ YAPILARINDA ZEMİN KAT YÜKSEKLİĞİNİN YAPISAL DAVRANIŞA ETKİSİ	Dr. Öğretim Üyesi, Muhammet Zeki ÖZYURT Mahmud Hatib

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Assis. Prof . Dr. Kalayanee Shaikh,	1	A SIMULATION OF BASIC CONSCIOUSNESS PROCESSES	Nabila Charkaoui
		2	INVESTIGATING THE SIGNIFICANCE OF LIFE AND ITS PSYCHOSOCIAL FACTORS IN RECOVERING ADDICTS: AN INDIAN CONTEXT	Fouzia Koonmee Alsabah Anjali Koutstaal
		3	ENHANCING ORGANIZATIONAL JUSTICE IN INCENTIVE DISTRIBUTION WITHIN THAILAND'S PUBLIC SECTOR	Assis. Prof . Dr. Kalayanee Shaikh,
		4	GENDER VARIATIONS IN AUTOBIOGRAPHICAL MEMORY AND ADAPTIVE RECOLLECTION	A. Aizpurua, Ghosh
		5	CULTURAL ANXIETY'S EFFECT ON STUDENTS: A STUDY OF INTERNATIONAL STUDENTS AT WUHAN UNIVERSITY	Nadeem Roundy Shan Panova
		6	HEALING OR HARMING: ADDRESSING THE RE-VICTIMIZATION OF VICTIMS	Prof. Dr. Juliana Bo
		7	UNDERSTANDING ORGANIZATIONAL CHANGE THROUGH NARRATIVE THEORY: THE CASE OF MERGERS AND ACQUISITIONS	Philip T. Akhtar
		8	COMPARING ATTACHMENT STYLES OF NURSERY-RAISED CHILDREN VERSUS FAMILY-RAISED CHILDREN IN IRAN	Assoc. Prof. Dr. Narges Bouri

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Rossi Yan**	1	TRUST DYNAMICS AND LEARNING BEHAVIORS IN VIRTUAL TEAM ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Indiramma M., K. R. Anandakumar
		2	ENHANCED AUTOMATED DIFFERENTIATION BETWEEN ALCOHOL DEPENDENCE AND SOBRIETY	Dr. Palaniappan Abbamonte
		3	RHETORICAL STRATEGIES IN COGNITIVE SCIENCE DISCOURSE: ANALYSIS OF COGNITIVE NEUROSCIENCES (2004) IN SCIENTIFIC COMMUNICATION	Lucia Ramaswamy Assis. Prof. Dr. Olimpia Matarazzo
		4	MORAL REASONING AND BEHAVIORAL PATTERNS IN ADULTHOOD	Nigro Antunes, Matarazzo Abbamonte,
		5	INVESTIGATIONS INTO THE ROLE OF EMOTIONS IN MORAL DECISION-MAKING	A. Hassad Arthur
		6	EFFECTS OF PROBABILITY AND INSTRUCTION ON SYLLOGISTIC CONDITIONAL REASONING	Assis. Prof. Dr. Olimpia Abe, Ivana Minoru
		7	ANALYZING KANJI CHARACTER RECOGNITION PROCESSES USING EEG SIGNALS	Hiroshi Matarazzo Baldassarre Nakayama
		8	INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING INTRODUCTORY STATISTICS IN HEALTH, SOCIAL, AND BEHAVIORAL SCIENCES: HISTORICAL PERSPECTIVES AND JUSTIFICATIONS	Dr. Rossi Yan
		9	A COGNITIVE FRAMEWORK FOR CLASSIFYING FREQUENCY SIGNALS	Rui Coito Fernando V.
		10		

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assis. Prof. Dr. Sarah Barrere**	1	IMPACT OF REPRODUCTIVE TECHNOLOGIES ON WOMEN'S LIVES IN NEW DELHI: A STUDY FROM FEMINIST PERSPECTIVE	Zairunisha Abadeeh
		2	CURBING ABUSES OF LEGAL POWER IN THE SOCIETY	Tajudeen Ojo Ibraheem
		3	SOCIAL STRUCTURE, INVOLUNTARY RELATIONS, AND URBAN POVERTY	Dr. Mahmood Niroobakhsh
		4	KNOWLEDGE TRANSFER AND THE TRANSLATİON OF TECHNİCAL TEXTS	Ahmed Alaoui
		5	THE INFLUENCE OF ISLAMIC ARTS ON OMANI WEAVING MOTIFS	Dr. Zahra Ahmed Al-Zadjali
		6	HANDLING COMPLEXITY OF A COMPLEX SYSTEM DESIGN: PARADIGM, FORMALISM AND TRANSFORMATIONS	Hycham Aboutaleb Bruno Monsuez
		7	UNDERSTANDING EUROPE'S ROLE IN THE AREA OF LIBERTY, SECURITY AND JUSTICE AS AN INTERNATIONAL ACTOR	Assis. Prof. Dr. Sarah Barrere
		8	THE METHODOLOGY OF OUT-MIGRATION IN GEORGIA	Shorena Tsiklauri

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Dr. Simões Silva	1	EXAMINING LEARNERS' REACTIONS TO ADJUSTED RORSCHACH COMPREHENSIVE SYSTEM: A CRITICAL PSYCHOLOGICAL ANALYSIS	Mokgadi Mukuna, Robert Moletsane, Kananga Kekae
		2	MOTIVATIONS AND BARRIERS TO RECYCLING IN KOTA KINABALU, MALAYSIA	Jasmine Wider, Rosnah Ismail, Chua Das, Ferlis Bahari, Adela Mutang Madlan, Lailawati Walton , Rickless Bee Seok
		3	ASSESSING THE IMPACT OF METAPHOR THERAPY ON DEPRESSION AMONG FEMALE STUDENTS	Dr. Shoushtari Marzieh
		4	EXAMINING SL WRITING AND SENSITIVITY IN WRITING TASKS: PROFICIENCY LEVELS IN A SECOND LANGUAGE OTHER THAN ENGLISH	Dr. Simões Silva,
		5	MODELING COGNITIVE AND BEHAVIORAL CHALLENGES IN AN UNDERREPRESENTED GROUP WITH A HIERARCHICAL APPROACH	Zhang Zhang, Zhi-Chao Zhidong
		6	COMPARING MUSICAL NOTATION READING TO ALPHABET READING: IMPLICATIONS FOR TEACHING MUSIC TO DYSLEXIC STUDENTS	Assoc. Prof. Dr. Ora Geiger
		7	COMPARATIVE ANALYSIS: FATIGUE AND DROWSINESS IN JAPAN'S NIGHT-TIME PASSENGER TRANSPORTATION INDUSTRY	Hiroshi Ikeda
		8	EXPLORING THE RELATIONSHIP BETWEEN JOB SATISFACTION, MOTIVATION, AND ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR FACTORS	K. Umar Mushtaq
		9	UTILIZING ONLINE GAMES FOR EDUCATIONAL SUPPORT: ADDRESSING LEARNING DIFFICULTIES	Dr. Margoudi Z. Smyrnaiou,

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Dr. Farid Ezanee.**	1	CHALLENGES IN LEGAL REGULATION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN INNOVATION ACTIVITIES: AN INSTITUTIONAL APPROACH IN RUSSIA	Zhanna Mirskikh Mingaleva, Irina
		2	EXPLORING LEADERSHIP BEHAVIOR, SAFETY CULTURE, AND PERFORMANCE IN THE HEALTHCARE INDUSTRY: A COMPREHENSIVE STUDY	YCheng- Wang ,Yi Yang , Sue Chang, Er Fen , Huang Guo
		3	COMPARATIVE ANALYSIS: ASSESSING TRAINED INSPECTORS' PERFORMANCE ACROSS VARIED WORKLOADS VIA FEED FORWARD VS. FEEDBACK TRAINING APPROACHES	Assis. Prof. Dr. Sittichai Phonsak.
		4	ASSESSING OPERATIONAL RISKS IN MALAYSIAN HIGHWAY PROJECTS	Assoc. Prof. Dr. Farid Ezanee. Dr. Mohamed Ghazali
		5	BEST PRACTICES FOR CRAFTING TENDERS IN MALAYSIA'S BUILDING CONSERVATION PROJECTS	Dr. Lim Lee
		6	THE INDEX OF SUSTAINABLE FUNCTIONALITY: A TOOL FOR ASSESSING SUSTAINABILITY	Assis. Prof. G.T. Tao , Dr. L. Cirella
		7	EXAMINING KNOWLEDGE SHARING BEHAVIOR IN E-COMMUNITIES THROUGH THE LENS OF TRANSACTION COST THEORY	Teresa Ju , Chang Wu
		8	ADVANCING AN EFFICIENT FRAMEWORK FOR SECURE MOBILE APPLICATION DESIGN, DEVELOPMENT, AND UTILIZATION	Mohamed Serhani, Rachida Abdelghani, Dssouli, Benharref. Mizouni Rabeb

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**rof. Dr. Martin Hans Knahl**	1	EXPLORING INTERNET GOVERNANCE THROUGH MULTIPLE STAKEHOLDERS: OPPORTUNITIES, CHALLENGES, AND ADVANCEMENTS	Prof. Dr. Martin Hans Knahl
		2	A STUDY ON THE IMPACT OF HARDINESS AND ALIENATION ON BURNOUT AND DATA ENTRY ERRORS IN RURAL HELLENIC HOSPITAL LABORATORIES	Angela Dellaporta , Aphrodite –M. Paleologou
		3	GUIDELINES AND REQUIREMENTS FOR DEVELOPING TEAM AWARENESS SYSTEMS	Lecture Carsten Röcker
		4	AN ADAPTATION OF WIRELESS AND INTERNET TECHNOLOGIES IN LOGISTICS: AN ANALYTICAL APPROACH	Assoc. Prof. Dr. Apiwat Sangnoree
		5	GENDER DISPARITIES IN SEXUAL PERCEPTION AND BEHAVIOR AMONG MARRIED ILOCANOS"	Cadorna Erwin
		6	EXAMINING INTERNET USER BEHAVIOR: PATTERNS ACROSS VARIOUS SITES AND THEIR INFLUENCE ON MARRIAGE TABOOS - A SURVEY OF UNDERGRADUATE STUDENTS IN MASHHAD, IRAN	Javadi Maryam , Homa Zanjanizadeh , Javadi Alimohammad
		7	UTILIZING PERSUASIVE TECHNOLOGY TO INFLUENCE END-USERS' IT SECURITY AWARENESS AND BEHAVIOR: A PILOT INVESTIGATION	Ai RahimMahbubur. Dr. Cheo Yin Ying , Ms. Ren Yeo

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Dr. Ondee Pannarunothai**	1	SOCIO-DEMOGRAPHIC STATUS AND ARRACK CONSUMPTION PATTERNS AMONG MUSLIM, HINDU, SANTAL, AND ORAON COMMUNITIES IN RASULPUR UNION, BANGLADESH: A CROSS-CULTURAL ANALYSIS	Assis. Prof. Dr. Emaj Uddin
		2	IDENTIFYING KEY ACTORS: STAKEHOLDER ANALYSIS IN ESTABLISHING AND DEVELOPING THAI INDEPENDENT CONSUMER ORGANIZATIONS	Dr. Ondee Pannarunothai
		3	THE BENEFITS OF INTEGRATION WITHIN SOCIAL SYSTEMS: INSIGHTS FROM THE AUTOMOTIVE SECTOR	Sorte Francisco Junior
		4	DEVELOPING EDUCATIONAL GAMES: A FRAMEWORK INTEGRATING MODEL CANVAS AND PROCESS FOR OUTCOME-BASED EDUCATION	Ratima Pusawiro, Dejdumrong Damkham, Priyakorn Natasha
		5	SOLARSPELL CASE STUDY: ASSESSING PEDAGOGICAL QUALITY INDICATORS FOR DIGITAL LIBRARY RESOURCES	Assoc. Prof. Dr. Marcela Zermeño Gómez- Georgina
		6	CRAFTING AN ADVENTURE: UNIVERSITY OF SOUTHERN CALIFORNIA'S EXPLORATION OF ALTERNATE REALITY GAMES FOR EDUCATION AND IMPACT	Anahita Dalmia
		7	PROMOTING COLLABORATION AND INNOVATION: A FRESH APPROACH TO ENGINEERING-CENTRIC EDUCATIONAL REFORM IN URBAN PLANNING AT TIANJIN UNIVERSITY, CHINA	Bingqian Zeng , Peng Cheng

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Prof. Dr. Eleni Giouli**	1	ASSESSING KAHOOT: AN EXAMINATION OF ITS ROLE AND ECOSYSTEM AS AN EDUCATIONAL AID	Muhammad Yasir Panah , Babar Ebrahim
		2	ANALYZING COURSE OUTCOMES FOR THE BACHELOR OF SCIENCE IN ELECTRICAL AND ELECTRONIC ENGINEERING PROGRAM: A FOCUS ON ELECTRICAL CIRCUITS	Dr. Sher Khan Azmiri Shermin
		3	CONTINUOUS DISTANCE LEARNING AND SKILL ENHANCEMENT: A CASE STUDY EXAMINATION IN GREECE	Prof. Dr. Eleni Giouli
		4	UNCOVERING PATTERNS IN STUDENT FEEDBACK: IDENTIFYING STRATEGIES TO ENHANCE EMOTIONAL WELL-BEING IN LEARNING	Angelina Ranganathan, A. Tzacheva Jaishree ,
		5	TEACHER PERSPECTIVES ON INCLUSIVE EDUCATION: A FOCUS ON HEARING IMPAIRMENT	PHD. Student Chalise Kiran
		6	ENHANCING INTERNATIONAL SERVICE LEARNING 3.0: LEVERAGING TECHNOLOGY FOR BETTER OUTCOMES AND SUSTAINABILITY	Dr. Anthony Vandarakis
		7	EXPLORING ATTENTIVE LITERATURE READING IN HIGHER EDUCATION FRENCH AS A FOREIGN LANGUAGE: A PILOT STUDY ON IMPLEMENTING A FLIPPED CLASSROOM TEACHING APPROACH	Dr. Malin Isaksson
		8	ENHANCING ATTENTIVE LITERATURE READING IN HIGHER EDUCATION FRENCH AS A FOREIGN LANGUAGE: A PILOT STUDY OF A FLIPPED CLASSROOM TEACHING MODEL	F. Rashno Seydari, M. Nikafrooz
		9	MOTION GRAPHICS ENHANCED MAINTENANCE TRAINING FOR PRESCHOOLERS WITH HEARING IMPAIRMENTS: A COMPREHENSIVE APPROACH	Assis. Prof. Dr. Nikafrooz Atashafrooz
		10		

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Prof. Dr. Sauer Cleto**	1	ANALYZING THE IMPACT OF CLASS ATTENDANCE ON PERFORMANCE: A STUDY OF INDUSTRIAL ENGINEERING STUDENTS TAKING STATISTICS AT THE UNIVERSITY OF TECHNOLOGY	Tshaudi A. Motsima
		2	ENHANCING CIVIL ENGINEERING EDUCATION THROUGH FLIPPED LEARNING IN LABORATORY SETTINGS	Assis. Prof. Dr. Salvador Kant García- Dr. Gerardo García, Shashi Rodríguez
		3	EMPOWERING AUTONOMOUS AGENTS: A CONSTRUCTIVIST APPROACH TO BOTTOM-UP SEQUENTIAL LEARNING	Olivier L. Hassas , Salima Georgeon
		4	ASSESSING THE ECONOMIC VALUE OF HUMANITIES AND EDUCATION PROGRAMS IN PUBLIC UNIVERSITIES: A STUDY IN OSUN STATE, NIGERIA	Dr. Gambo Adegboye
		5	MODELING EXPONENTIAL GROWTH ACTIVITY THROUGH TECHNOLOGY: RESEARCH WITH BACHELOR OF BUSINESS ADMINISTRATION STUDENTS	Vargas Montero Alejo, V. Moguel
		6	INTERCULTURAL APPROACH TO SECOND LANGUAGE DEVELOPMENT: A PILOT PROGRAM FOR HIGHER EDUCATION STUDENTS AT AN ESCUELA NORMAL IN ATEQUIZA, MEXICO	C. Paulina Sánchez Nájera, R. Jacob Navarro Núñez
		7	CRAFTING A FRAMEWORK FOR ITERATIVE SELF-CORRECTING EXERCISES IN EDITORIAL ENVIRONMENTS	H. Duron, Ruggieri Revuz, Tijus Sandie
		8	UNLOCKING REALISTIC SIMULATION METHODOLOGY IN BRAZIL'S EVOLVING MEDICAL EDUCATION CURRICULUM: POTENTIAL OPPORTUNITIES	Prof. Dr. Sauer Cleto
		9	THE COST OF LEARNING: EXPLORING THE IMPACT OF HIGHER EDUCATION COMMERCIALIZATION THROUGH A CASE STUDY ON EDUCATIONAL TRANSFORMATION	Joanna Lee , Faith Peksa Dillon-
		10		

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Yasin SOYLU**	1	FUZZY DEMATEL METHOD APPLICATION: EXAMPLE OF WOMEN'S SUPPORT ASSOCIATION	Prof. Dr. Memet ŞAHİN Dr. Abdullah KARGIN Ali ELARAC
		2	SOME OPERATORS ON GENERALIZED SET-VALUED NEUTROSOPHIC QUINTUPLE SET NUMBERS	Prof. Dr. Memet ŞAHİN Dr. Abdullah KARGIN KÜBRA DOĞAN
		3	PROPAGATION OF HIGHER-ORDER ACOUSTIC MODES ALONG A BIFURCATED CIRCULAR DUCT SYSTEM	DOÇ. DR. ÖZGE YANAZ ÇINAR PROF. DR. GÖKHAN ÇINAR
		4	DISCRETE FRACTIONAL BOUNDARY VALUE PROBLEMS	BUSE IŞIKSUNGUR PROF. DR., FATMA SERAP TOPAL
		5	PERMÜTASYON İSTATİSTİKLERİ VE ÇOKLU KÜMELER	Rukiye ŞANLIBABA Dr. Öğr. Üyesi HASAN ARSLAN
		6	EXPLAINING QUADRATIC EQUATIONS AND THE COEFFICIENT-ROOT RELATIONSHIP WITH DMLOS: AN INNOVATIVE APPROACH IN MATHEMATICS EDUCATION	Dr. Öğr. Üyesi Ali BABAPOUR GOLEZANİ Prof. Dr. Yasin SOYLU
		7	EXPLORING TRIGONOMETRIC FUNCTIONS WITH DYNAMIC MATHEMATICS LEARNING OBJECTS: A VISUAL AND INTERACTIVE APPROACH	Dr. Öğr. Üyesi Ali BABAPOUR GOLEZANİ Prof. Dr. Yasin SOYLU

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Öğr. Gör. Aysel ERGENE**	1	GÖÇMENLERDE RUHSAL SORUNLARIN İYİLEŞTİRİLMESİNDE FİZİKSEL AKTİVİTENİN İYLEŞTİRİCİ ROLÜ	Öğr. Gör. Aysel ERGENE Doç. Dr. Neslihan LÖK Prof. Dr. Sefa LÖK
		2	RUHSAL HASTALIKLARA YÖNELİK ERKEN MÜDAHALEDE FİZİKSEL AKTİVİTENİN ÖNEMİ	Öğr. Gör. Aysel ERGENE Doç. Dr. Neslihan LÖK Prof. Dr. Sefa LÖK
		3	GALAKTAGOGLARIN ANNE SÜTÜ ÜZERİNE ETKİLERİ	Ballı Nur MERİÇ Öğr.Gör. Beyza MENDEŞ
		4	FAMILY MEMBERS OF INDIVIDUALS WITH CHRONIC MENTAL ILLNESS TO BELIEFS TOWARDS MENTAL ILLNESS AND ATTITUDES TOWARDS THE PATIENT	DR. ÖĞRETİM ÜYESİ, ARZU KOÇAK UYAROĞLU EBRU ÖZLÜK
		5	SOCIAL PROTECTION STATISTICS IN THE WORLD 2010-2021: A SHIELD AGAINST POVERTY AND INSECURITY	Gizem ÖZER Gülcan GENCER Sezin KARAYAZ Betül İĞDE Emine İrem ATEŞ Burcu GÜNEY Dilara ÇELİK Gizem ÖZER
		6	HEALTH RESOURCE MANAGEMENT AND CROSS-COUNTRY COMPARISON (2010-2021)	Hülya YÜCEL Gülcan Gencer Duru YURDAKUL Ebrar YILDIRIM Gizem İNDERE Zerda BUDAK Rümeysa BALIKÇI Sude DEMİR
		7	REVIEW OF GRADUATE THESIS RELATED TO COLORECTAL SURGERY IN NURSING FIELD IN TURKEY	Fetih BİŞGİN Şenay ARLI
		8	THE RELATIONSHIP BETWEEN THE QUALITY OF LIFE OF PARENTS WITH SPECIAL NEEDS CHILDREN AND PERCEIVED STRESS AND BURDEN OF ILLNESS	Assoc. Prof. Dr. ARZU KOÇAK UYAROĞLU BERFİN ERGÜNENÇ
		9	DEPRESYON VE STRESİN İNFERTİLİTE ÜZERİNDE Kİ ETKİLERİ VE BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ	Zehra AKIN Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ÇUVADAR
		10	TRENDS BETWEEN CAUSES OF MATERNAL DEATH AND MATERNAL MORTALITY RATES GLOBALLY	Zehra AKIN Elnaz KARAMELİKLİ

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Doç Dr. Hulusi ALP**	1	SPOR TEŞKİLATLARINDA GÖREV YAPAN PERSONELLERİN ETKİLİ İLETİŞİM BECERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	DUYGU ÜLKER Doç. Dr. PERO DUYGU DUMANGÖZ BİLAL YILDIRIM
		2	THE TRANSFORMATION OF PHYSICAL ACTIVITIES IN ANCIENT TIMES INTO ORGANIZED COMPETITION SPORTS AND ITS REFLECTIONS	Doktora Öğrencisi, Otabek RAHIMOV Prof. Dr., Osman İMAMOĞLU Doç. Dr., Erol DOĞAN
		3	FESTIVALS AND RUNNING GODDESS MYTHOLOGY IN ANCIENT SUMER AND RELATED CIVILIZATIONS	Doktora Öğrencisi, Otabek RAHIMOV Prof. Dr., Osman İMAMOĞLU Doç. Dr., Erol DOĞAN
		4	INVESTIGATION OF THE PHYSICAL APPEARANCE PERFECTIONISM LEVELS OF ADULTS WHO EXERCISE	Prof. Dr. Tamer KARADEMİR Gözde DUMAN
		5	INVESTIGATION OF EXERCISE PARTICIPATION MOTIVATIONS OF MEN WHO ENGAGE IN REGULAR FITNESS	Prof. Dr. Tamer KARADEMİR Mehmet GÖK
		6	EMPATHY BUILDING SKILLS IN PHYSICAL EDUCATION LESSONS TAUGHT IN DIFFERENT STYLES	Ahmet DEMİR Doç Dr. Hulusi ALP
		7	EXAMINING THE EDUCATIONAL BELIEFS OF SECONDARY SCHOOL TEACHERS	Tolga DİNAMİTÇİ Doç Dr. Hulusi ALP
		8	TÜRKİYE FUTBOL SÜPER LİGİNDE VAR UYGULAMASININ ETKİLERİ	Enes SUCULAR Prof. Dr., Kemal GÖRAL

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assistant Professor, Selçuk Özaydın**	1	THE RELATIONSHIP BETWEEN SPORTS SCIENCE STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS DISABLED PEOPLE AND THEIR PARALYMPIC PERCEPTIONS	Suat ARSLANBOĞA Prof. Dr. Mehmet ACET Osman ÇETİNER
		2	SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN BEDEN EĞİTİMİ DERSİ YATKINLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	Arş.Gör.Nazlıcan TAŞTAN Arş.Gör.Berkant AYDEMİR Doç.Dr.Cüneyt TAŞKIN
		3	BEDEN EĞİTİMİ DERSİ YATKINLIK ÖLÇEĞİ'NİN SPOR BİLİMLERİ EVERENİNE UYARLANMASI	Arş.Gör.Nazlıcan TAŞTAN Arş.Gör.Berkant AYDEMİR Doç.Dr.Cüneyt TAŞKIN
		4	EVALUATION OF THE PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF ATHLETES LIVING IN THE DISASTER AREA AFTER THE EARTHQUAKE (ADIYAMAN PROVINCE EXAMPLE)	Doç.Dr. Fatih MURATHAN Muhammed ÇALIŞKAN Yusuf KERVAN Merve GÜRGÖZE Burak TURGUT
		5	SPOR LİSESİ'NDEKİ ÖĞRENCİLERİN BESLENME VE SPORCU BESLENMESİ İLE İLGİLİ BİLGİLERİN FARKINDALIĞIN BELİRLENMESİ	Dyt, Melek Aybüke GÖKÇE Dr. Ögr. Üyesi Kamil Serkan Uzyol
		6	BAŞ ÖNDE (FORWARD HEAD) POSTÜR İLE VÜCUT KOMPOZİSYONU İLİŞKİSİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Işılay Çelik Prof.Dr. Cem Sinan Aslan
		7	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENİ ADAYLARININ PSİKOLOJİK İYİ OLUŞLARI İLE YALNIZLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Taylan AKBUĞA Araştırma Görevlisi, Mehmet AKARSU Doçent Doktor, Özgür EKEN
		8	THE IMPACT OF LEAGUE DESIGN IN EUROPEAN FOOTBALL FROM SMALL LEAGUES' PERSPECTIVE	Assistant Professor, Selçuk Özaydın

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. Murat Selim SELVİ**	1	PAZARLAMADA DİJİTAL DÖNÜŞÜM: PAZARLAMA 4.0	Dr. Öğr. Üyesi Sumru KALELİ
		2	Utilizing Multi-Criteria Decision-Making Techniques in the Selection of Electric Vehicles: An Analysis for the Turkish Electric Vehicle Market	Yüksek Lisans Öğrencisi,ZEYNEP KILIÇ Dr.Öğr.Üyesi,AHMED İHSAN ŞİMŞEK
		3	BRANDS AND CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY ACTIVITIES DURING CRISIS PERIOD: FEBRUARY 6 EARTHQUAKES AS A CRISIS EXAMPLE	Mustafa ASLAN Çağrı Selman İĞDE Doç. Dr. Elif KOCAGÖZ
		4	CONSUMER COMPLAINTS ABOUT ALL-ELECTRIC CARS	Prof. Dr. Murat Selim SELVİ
		5	INFLUENCER MARKETING: ARE INFLUENCERS' LEGITIMACY AND BRAND IMAGE IMPORTANT FOR ATTITUDE TOWARDS THE BRAND?	Dr. Öğr. Üyesi, MEHMET ALİ PAYLAN Doç. Dr., BUKET BORA SEMİZ
		6	MARKA GÜVENİ OLUŞUMUNDA KULLANICI YORUMLARININ ROLÜ	Bahrialp TUTAL
		7	HELAL GIDA ÜRETİCİLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	YL. Öğrencisi, MUHAMMED BİLAL AYDIN Dr. Öğr. Üyesi, YAVUZ DEMİRDÖĞEN
		8	THE INFLUENCER PHENOMENON AND CHANGING CONSUMPTION	YL Öğrencisi, SEVDE KORKMAZ Doç Dr., ÖZLEM AVCI AKSOY
		9	Z KUŞAĞI'NIN TÜKETİM KÜLTÜRÜNDE MARKANIN ETKİSİ: ZİNCİR KAHVE DÜKKÂNLARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA	Şerife YILDIRIM

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dr. Öğr. Üyesi EZGİ DOĞAN MERAL**	1	YENİLEBİLİR BÖCEKLERE İLİŞKİN TÜKETİCİ ALGISININ VE KABULÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	Zir. Müh. Gül BİNBOĞA Prof. Dr. Nevin DEMİRBAŞ
		2	GIDA ARZININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ AÇISINDAN YENİLEBİLİR BÖCEK ÜRETİM VE TİCARETİNİN KÜRESEL DÜZEYDE DEĞERLENDİRİLMESİ	Zir. Müh. Gül BİNBOĞA Prof. Dr. Nevin DEMİRBAŞ
		3	EFFECT OF DİFFERENT NİTROGEN FERTİLİZER SOURCES AND DOSES ON WHEAT YİELD	Sinan VURAL Prof. Dr. Zeki MUT
		4	TÜRKİYE'NİN KIRMIZI ET POLİTİKALARINA İLİŞKİN DÜŞÜNCE, TUTUM VE GÖRÜŞLER: IĞDIR ÖRNEĞİ	Dr. Öğr. Üyesi Hasan BİÇİM Arş. Gör. Dr. İbrahim Hakkı KADİRHANOĞULLARI
		5	ANA EBEVEYN OLARAK MİNİ GÜLLERİN MELEZLEME ISLAHI ÜZERİNE PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Dr. Öğr. Üyesi EZGİ DOĞAN MERAL
		6	EFFECTS OF STORAGE PERIOD ON ROOTING IN "JUMBO" BLACKBERRY VARIETY CUTTINGS	Assoc. Prof. Dr. Şeyma ARIKAN Research Assist. Merve KARAKOYUN Assoc. Prof. Dr. Muzaffer İPEK
		7	EFFECT OF SELENIUM ADDITION ON SOME PROPERTIES OF WINE PRODUCED FROM NARINCE GRAPE	Asst. Prof. Dr. Seda SUCU Assoc. Prof. Dr. Esma Nur GEÇER Asst. Prof. Dr. Neval TOPCU ALTINCI
		8	ARICILIK İŞLETMELERİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI VE SORUNLARI: MUĞLA İLİ FETHİYE İLÇESİ ÖRNEĞİ	Doç. Dr. Damla ÖZSAYIN Doç. Dr. Hande IŞIL AKBAĞ Bilal İNCE

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assoc. Prof. Dr. ÖZCAN ŞAHİN	1	AN EVALUATION ON THE USE OF SOLAR ENERGY IN THE AGRICULTURAL SECTOR	Ph.D. Cand. Barkın AKKAYA Prof.Dr. Sait ENGİNDENİZ
		2	JACK UP GDP BY ENHANCING AGRICULTURAL PRODUCTIVITY AND ECONOMIC RESILIENCE IN PAKISTAN THROUGH POLICY INNOVATIONS AND POTENTIAL OF ARABAL LAND	Nighat RAFIQ Semih KARACAN
		3	AN OVERVIEW OF NANOPARTICLE APPLICATIONS IN MEDICAL PLANTS UNDER IN VITRO CONDITIONS	Agricultural Engineer, İrem KOÇ Asst. Prof., Münüre TANUR ERKOYUNCU
		4	STREET SEAFOOD PRODUCTS IN GASTRONOMY AND EVALUATION IN TERMS OF FOOD SAFETY	BERNA KILINÇ ECEM ÖZER
		5	A RETROSPECTIVE FIELD STUDY ON THE DETERMINATION OF SOME REPRODUCTIVE PARAMETERS IN HOLSTEIN HEIFERS	Dr. DAVUT KOCA Dr. Öğr. Üyesi MEHMET YILDIZ
		6	KİTOSAN-GÜMÜŞ NANOPARTİKÜL YÜKLENMİŞ RESVERATROLÜN (K-AgNPs/RES) RATLARDA OKSORUBİSİN İLE İNDÜKLENEN NEFROTOKSİSİTEDE KORUYUCU ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI	Arş. Gör. Dr., Elif ERBAŞ Doç. Dr., Ali YEŞİLDAĞ
		7	TÜRKİYE'DE İZOLE EDİLEN BRUCELLA MELİTENSİS GENOTİPLERİNİN MLVA YÖNTEMİ İLE MOLEKÜLER EPİDEMİYOLOJİK İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Berna YANMAZ
		8	BODY CONDITION SCORES OF COWS IN DAIRY CATTLE HERD MANAGAMENT	Assoc. Prof. Dr. ÖZCAN ŞAHİN
		9	CORNEAL DİSEASES IN CATS	Dr. Ogrt. Uyesi Harun CINAR

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	DOÇ. DR. KAPTANIDERYA TAYFUR	1	İZOLE İLYAK ARTER ANEVRİZMALARININ ENDOVASKÜLER YÖNTEMLE TEDAVİSİNDE ERKEN DÖNEM SONUÇLARIMIZ: TEK MERKEZ DENEYİMİ	DOÇ. DR. KAPTANIDERYA TAYFUR
		2	EFFECT OF OPRK1 rs6473797 POLYMORPHISM ON THE RISK OF ALCOHOL USE DISORDER IN TURKISH MEN	Dr. Öğr. Üyesi Selin Özkan-Kotiloğlu Doç. Dr. Dilek Kaya-Akyüzlü MSc. Rabia Yurdakul MSc. Mukaddes Asena Yıldırım Prof. Dr. İnci Özgür-İlhan
		3	KRONİK YARALARDA GÜNCEL YARA BAKIMI TEDAVİLERİ	Öğr. Gör. Cemile Nida KAYIŞ Dr. Öğr. Üyesi Sema KOÇAŞLI
		4	KREATİNİN SPORCULAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Cansu VURAL Öğr.Gör. BEYZA MENDEŞ
		5	BÖBREK MORFOMETRİSİ Wİ-Fİ'DEN ETKİLENİR Mİ?	Dr. Öğr. Üyesi, Sibel ATEŞOĞLU KARABAŞ Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatma Beyzanur SUBAŞI Prof.Dr. Atila YOLDAŞ Öğr. Gör. Dr. İbrahim Seyfettin ÇELİK Doç. Dr. Aslı YAYLALI
		6	D Vitamini Eksikliğine Bağlı Raşitizm: Olgu sunumu	Uzm. Dr. Sevim Örüm Uzm. Dr. Begüm Barış Çetinkaya Doç.Dr. Sefer Üstebay

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade**	1	INTERACTIVE LEARNING METHODS IN STUDENT-BASED EDUCATION	Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade
		2	SOCIAL MEDIA ADDICTION IN HIGH SCHOOL STUDENTS: DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS, FAMILY RELATIONSHIPS AND SOCIAL MEDIA USE BEHAVIOURS	Elif AKGÜN ASLAN Deniz Mertkan GEZGİN
		3	PSYCHOSOCIAL EFFECTS OF DIGITAL GAME ADDICTION IN SECONDARY SCHOOL STUDENTS: A STUDY ON DEMOGRAPHIC FACTORS, ACADEMIC ACHIEVEMENT AND SOCIAL SUPPORT STATUS	Cevriye PARILTI Deniz Mertkan GEZGİN
		4	EXAMINING THE PERSPECTIVES OF SPECIAL EDUCATION PRE-SERVICE TEACHERS ON THE EDUCATION OF SYRIAN STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS	Asst. Prof. , FATİH EMRAH DEMİR
		5	SOCIAL STUDIES TEACHERS' PERCEPTION OF THE NATURE OF [SOCIAL] SCIENCES	Y.L. Öğrencisi, Fehmi KARLITEKİN Prof. Dr., Mustafa ÖZTÜRK
		6	MÜZİK EĞİTİMİNDE DİJİTAL YAZILIMLARIN EŞLİKTE KULLANIMINA YÖNELİK ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ	Dilan AKTAŞ, Prof. Ferda GÜRGAN ÖZTÜRK
		7	TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ CIPP MODELİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, FURKAN DEMİR Prof. Dr., ŞENEL ELALDI
		8	6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ SÖZCÜKTE YAPI ETKİNLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Aslıhan Akdaş Prof.Dr. Sedat BALYEMEZ
		9	8. SINIF MATEMATİK DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ HAMMOND DEĞERLENDİRME MODELİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, TUĞBA ÖZKAYNAR Prof. Dr., ŞENEL ELALDI
		10	SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE DİSİPLİNLERARASI ÖĞRETİME DAYALI "KONUM ANALİZİ" KONUSUNUN ÖĞRETİMİNE BİR ÖRNEK "GİZEMLİ MİSAFİR"	Doktora Öğrencisi SALİHA ÖZDEMİR KIRTAN Prof. Dr. AYŞEGÜL ŞEYİHOĞLU

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Dr. Robert Grzeszczak	1	THE DOCTRINE OF LEGITIMATE EXPECTATION: A STUDY OF JUDICIAL DECISIONS IN THAILAND	Assoc. Prof .Dr. Paiboon Chuwatthanakij
		2	EMPLOYEE ENTITLEMENTS TO RELIGIOUS OBSERVANCE: ANALYSIS OF THE PORTUGUESE CONSTITUTIONAL COURT'S STANCE	Susana Sousa Machado
		3	THE LEGAL PROCESS FOR CERTIFICATION OF GOVERNMENT OFFICIALS	Armen Yezekyan
		4	THE PRINCIPLES AND IMPLEMENTATION OF EFFECTIVE GOVERNANCE IN THE EUROPEAN UNION	Dr. Robert Grzeszczak
		5	THE INFLUENCE OF AMERICAN CONSERVATIVE WOMEN'S ADVOCACY GROUPS ON U.S. FOREIGN POLICY	Assis. Prof. Dr. Mohd Afandi Salleh
		6	MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS AND RISK FACTORS FOR BLUNT ABDOMINAL TRAUMA IN VEHICULAR COLLISIONS: AN AUTOPSY ANALYSIS	Ticijana Prijon, Branko Ermenc
		7	THE IMPLEMENTATION STRATEGY OF THE EUROPEAN FORENSIC SCIENCE VISION 2020 IN LITHUANIA	Eglė Bilevičiūtė, Vidmantas Egidijus Kurapka, Snieguolė Matulienė, Sigutė Stankevičiūtė
		8	MODERNIZING THE EUROPEAN COMPETITION NETWORK (ECN): STRATEGIES AND APPROACHES	Dorota Galeza
		9	REVAMPING THE EUROPEAN COMPETITION NETWORK (ECN): STRATEGIES FOR MODERNISATION	DR. Nazia Khan
		10	NETWORK DYNAMICS AND TACTICAL DIFFUSION: EXPLORING ACTIVIST STRATEGIES IN THE ANTI-GLOBALIZATION MOVEMENT	Kyoko Tominaga

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Phusit Phukamchanoad**	1	EXAMINING FURTHER PREDICTORS OF INTENT IN TYPE 2 DIABETES DIETARY BEHAVIOR	Omondi Walingo, G. M. Mbagaya
		2	HOW LEARNING STYLES IMPACT IDEA GENERATION CHALLENGES	Yunos Yee, J. Md , Othman Hassan, T. K. Tee, M. M. Mohamad
		3	THE IMPACT OF A COGNITIVE-BEHAVIORAL THERAPY (CBT) AND MULTIDIMENSIONAL SELF-CONCEPT MODULE-BASED DRUG PREVENTION PROGRAM ON RESILIENCE AND AGGRESSION IN AT-RISK YOUTH IN MALAYSIA	Mohammad Mohamed, Arip Shah , Aslina Aziz Ahmad,
		4	THE LIFESTYLE OF CIVIL SERVANTS WITHIN THE ROYAL HOUSEHOLD BUREAU: A THA WASUKRI, BANGKOK CASE STUDY	Dr. Vilasinee Jintalikhitdee, Saowapa Phaithayawat
		5	IMPACT OF TRATAKA PRACTICE ON ANXIETY LEVELS IN TEENAGERS	Pushp Vaishnav Rajpoot Pushpa Lata
		6	EXPLORING THE IMPLEMENTATION OF SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY BY URBAN COMMUNITY LEADERS IN DUSIT DISTRICT, BANGKOK METROPOLITAN AREA: A STUDY OF PERFORMANCES AND ACTIVITIES	Assoc. Prof. Dr. Phusit Phukamchanoad
		7	HOW NEUROPLASTICITY OFFERS A RENEWED START TO LIFE	Leila Ahmadi, Ezatollah Maleki
		8	EXPLORING PEER-BASED INTERVENTIONS FOR ADDRESSING SOCIAL COMMUNICATION CHALLENGES IN ADOLESCENTS WITH AUTISM: A REVIEW OF LITERATURE AND SUGGESTIONS FOR FUTURE RESEARCH	Cole Christine

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assis. Prof. Maria Papadopoulos**	1	Methodological Considerations and Design Strategies for Utilizing VLE in Enhancing Mathematical Concept Acquisition among Secondary Education Students in England	Emily E. S. Thompson
		2	Leveraging Technology for Enhanced Collaborative Learning: Integrating Online Communication to Facilitate Student Engagement	A. Anderson
		3	Enhancing Elementary School Learning with Educational Multimedia Games	Assis. Prof. Maria Papadopoulos
		4	Enhancing E-Education through Mobile Learning: A Case Study on Promoting Inclusivity in Diverse Educational Settings	Dr. Esyin Chew, Haydn Blackey
		5	Enhancing Mathematics Self-Study for CPE Examination Preparation Through an Interactive E-Learning Platform	Aisha Ali, Fatima Khan
		6	Exploring the Feasibility of Virtual Biology Laboratories: A Preliminary Study	Nurul Hidayah Ismail, Halimah Badioze Zaman, Azlina Ahmad
		7	Examining the Impact of Exercise Behavior Change Interventions on Social and Psychological Factors among High School Students: A Transtheoretical Model Approach	Jason K. Smith, Chih-Hao Chen
		8	Enhanced Teaching Methods through Interactive Virtual Reality for Flute Instruction	Rodriguez K. Maria, Sanchez L. Daniel, Martinez. Luis, Gomez. Ana Maria
		9	Methodological Considerations and Design Strategies for Utilizing VLE in Enhancing Mathematical Concept Acquisition among Secondary Education Students in England	Emily E. S. Thompson
		10		

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Eui Jun Jeong,**	1	INTELLIGENT ENERGY CONSUMERS: EXPLORING THE INTENTIONS BEHIND EMBRACING INNOVATIVE CONSUMPTION PATTERNS	Dr. Cecilia Kamila, Vincenzo Perri Corvello
		2	GENDER DISPARITIES IN MATHEMATICS ANXIETY AMONG STUDENTS	Wern Lin Yeo, Choo Kim Tan, Sook Ling Lew
		3	UTILIZING THE MMSE-2:EV FOR DIAGNOSTIC INSIGHTS IN COGNITIVE IMPAIRMENT: CASE STUDIES AND MONITORING	Cornelia- Munteanu Eugenia
		4	EXAMINING STUDENTS' BRAIN ELECTRICAL RESPONSES TO TEACHER'S EMOTIONAL CUES	Dr. Hye Rim Lee
		5	PERSONALITY TRAITS AND COMPULSIVE GAMING: EXPLORING THE INFLUENCE OF THE BIG FIVE	Assoc. Prof. Dr. Eui Jun Jeong,
		6	PARENTING APPROACHES AND HOUSEHOLD COMMUNICATION DYNAMICS AMONG COLLEGE STUDENTS	Lecture Pegah Farokhzad
		7	UTILIZING EMOTICONS IN COURTEOUS EXPRESSIONS OF GREETINGS AND APPRECIATION	Dr. Zuzana Komrsková
		8	HOW TO VENT AND UNWIND: EXPLORING THE INFLUENCE OF SEEKING THERAPEUTIC CATHARSIS, SELF-IDENTITY, AND SOCIAL CONNECTIONS IN GAMING ENVIRONMENTS	Hye Rim Lee, Eui Woo Jeong, Joo Kim Jun

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Dr. Zeinabsadat Haghshenas**	1	CORRELATION OF JOB SATISFACTION, MOTIVATION, AND THE FIVE DIMENSIONS OF ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR	Mushtaq Bakar, M. K. Umar
		2	UTILIZING ONLINE GAMES FOR EDUCATIONAL PURPOSES IN ADDRESSING LEARNING CHALLENGES	M. Smyrnaiou , Z. Margoudi
		3	COMPARING SPATIAL ABILITIES, MEMORY, AND INTELLIGENCE ACROSS DRIVERS WITH VARIED PROFESSIONAL EXPERIENCE LEVELS	A. Kim Khon, T. Mukhitdinova
		4	UNDERSTANDING SUBJECTIVE WELL-BEING: CONTRASTS BETWEEN HIGH AND LOW EMOTIONAL INTELLIGENCE AMONG STUDENTS	Veronika Kim , Alla Pivkina , Khon luva Nataliya
		5	PSYCHOPATHIC DISORDERS AND JUDICIAL SENTENCING: CAN NEUROSCIENCE SHIFT THIS AGGRAVATING FACTOR TO A MITIGATING ONE?	Dr. Kevin Nana Moustapha
		6	VARIETIES OF EPILEPSY AND INSIGHTS FROM EEG-LORETA ANALYSIS ON EPILEPTIC ACTIVITY	Leila Maleki, Esmali Kooraneh, Taghi Hossein Derakhshi
		7	CORRELATIONS BETWEEN GAMING ENGAGEMENT AND LIFE SATISFACTION: EXPLORING THE INFLUENCE OF SELF-ESTEEM, SELF-EFFICACY, AND SOCIAL CAPITAL	Dr. Hye Lee Jeong, Assis. prof. Dr. Eui Rim Jun
		8	EXPLORING CASE STUDIES ACROSS THREE LEARNING DOMAINS: COGNITIVE, AFFECTIVE, PSYCHOMOTOR	Assoc. Prof. Dr. Zeinabsadat Haghshenas
		9	IMPACT OF PERSONALITY TRAITS ON POLITICAL ORIENTATION CLASSIFICATION	Vesile Aliyu , Awwal Evrim
		10		

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. Anastasia S. Ivanova,**	1	PATTERNS OF COLLOCATION ERRORS AMONG ESL LEARNERS: A STUDY AT FEDERAL COLLEGE OF EDUCATION, KANO, NIGERIA	Abdulrahman Ibrahim Abdullahi
		2	COMPARATIVE ANALYSIS OF BEHAVIORAL AND EEG RESPONSES AMONG NATIVE TURKIC-SPEAKING INHABITANTS OF SIBERIA AND SIBERIAN RUSSIANS DURING SYNTACTIC ERROR RECOGNITION IN NATIVE AND FOREIGN LANGUAGES	Olga M. Petrova, Alexander E. Saprygin, Ekaterina A. Ivanova, Ivan D. Petrov, Maria S. Volkova, Natalia V. Borisova,
		3	THE INFLUENCE OF MORPHEMIC ANALYSIS AWARENESS ON VOCABULARY LEARNING STRATEGIES OF ESL LEARNERS	Dr. Fatima Al-Mansoori, Anjali Patel, Abdullah Al-Saud
		4	ASSESSMENT PRACTICES IN IRANIAN UNDERGRADUATE ENGLISH TRANSLATION PROGRAMS: AN EXPLORATION OF FINAL TESTING METHODS	Mohammad Reza Jahangiri, Fatemeh Mohammadi
		5	ANALYSIS OF EXPANSION STRATEGIES IN PERSIAN SUBTITLING OF ENGLISH CRIME FILMS	Mohammad Reza Rahimi, Azra Davari, Ali Najafi
		6	CHALLENGING TRANSLATION NORMS: EXPLORING THE IMPACT OF ADAPTATION ON MEANING TRANSFERENCE"	Alexandera G. Karpova, Igor N. Kozlov, Elena P. Ivanova, Sergei A. Ivanov
		7	INFLUENCE OF TOP-DOWN PROCESSES ON PERCEPTUAL AMBIGUITY: INSIGHTS FROM TEMPORAL DYNAMICS	Prof. Dr. Anastasia S. Ivanova, Dr. Maria A. Petrov
		8	EXPLORING THE ROLE OF TEACHER GUIDANCE IN FACILITATING INFERENCE PROCESSES DURING ARABIC TEXT READING	Dr. Sarah Ahmed
		9	EXAMINING THE INFLUENCE OF MORPHEMIC ANALYSIS AWARENESS ON ESL STUDENTS' VOCABULARY LEARNING STRATEGY: EXPLORING INFLECTIONAL AND DERIVATIONAL PERSPECTIVES	Ranjana Devi, Adelina Binti Asmawi, Nabeel Abdallah Mohammad Abedalaziz
		10	EXPLORING THE INFLUENCE OF MORPHOLOGICAL ANALYSIS AWARENESS ON VOCABULARY LEARNING STRATEGY AMONG ESL SECONDARY SCHOOL STUDENTS	Fatima Al-Farsi, Adelina Binti Asmawi, Nabeel Abdallah Mohammad Abedalaziz

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**İ Prof. Dr. Alexandru Popescu**	1	IMPLEMENTATION AND CHALLENGES OF DEVELOPING A KAZAKH LANGUAGE PROFICIENCY TEST AT NAZARBAYEV UNIVERSITY	Aigerim Mukhametzhanova, Alina Zhanabilova
		2	ADVANCEMENTS IN ARABIC LIGHT STEMMER FOR ENHANCED SEARCH PRECISION	Ahmed Mahmoud, Dina Sayed, Ayman Hanafy
		3	EXPLORING THE INFLUENCE OF GRAMMATICAL DISPARITIES ON SIMULTANEOUS INTERPRETING BETWEEN ENGLISH AND MANDARIN CHINESE	Dr. Li Wei
		4	THE IMPACT OF AGE ON SECOND LANGUAGE ACQUISITION: INSIGHTS FROM A STUDY IN THE MALDIVES	Ibrahim Hassan
		5	COLLABORATIVE PEER CORRECTIVE FEEDBACK IN COMPUTER-MEDIATED LANGUAGE LEARNING: A STUDY ON ENGLISH-AS-A-FOREIGN-LANGUAGE LEARNERS	A. Smith, C. Johnson
		6	HIERARCHICAL ANALYSIS OF K-NEIGHBORHOOD TEMPLATE A-TYPE THREE-DIMENSIONAL BOUNDED CELLULAR ACCEPTORS	Kenji Suzuki, Yasuo Uchida, Makoto Sakamoto, Tuo Zhang, Tatsuma Kurogi, Takao Ito,
		7	INVESTIGATING BILINGUAL SEMANTIC PROCESSING: EXPLORING CATEGORY AND AGE EFFECTS	Dr. Chen Mei-Ling
		8	EVOLUTION AND CHARACTERISTICS OF EARLY ROMANIAN MULTILINGUAL LEXICOGRAPHY	Prof. Dr. Alexandru Popescu
		9	EXPLORING THE PROSODIC PATTERNS OF ROMANIAN GREETINGS: A SOCIOLINGUISTIC INQUIRY	Elena-Maria Popescu, Andreea Vasilescu, Alexandru Ionescu
		10	INVESTIGATING COGNITIVE ENHANCEMENT IN CONGENITALLY DEAF AND DUMB INDIVIDUALS THROUGH ACTION VIDEO GAME INTERVENTION	A. Sharma, R. Gupta, K. Das

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Sameera Jayawardena**	1	COMPARATIVE ANALYSIS OF STATISTICAL APPROACHES FOR PART OF SPEECH TAGGING IN NEPALI TEXT	Prof. Dr. Priyanka Sharma
		2	DYNAMIC EVOLUTION OF METAPHORICAL CREATIVITY: A FRAMEWORK FOR ANALYZING METAPHORICAL INNOVATION IN INTERACTIVE DISCOURSE	Badri Kaya
		3	PERSISTENCE OF EPENTHETIC VOWEL DURATION IN JAPANESE SPEAKERS' ENGLISH ACQUISITION	Haruka Sato, Kakeru Yazawa, Mariko Kondo
		4	CO-ARTICULATION PATTERNS OF CONSONANTS AND VOWELS IN CANTONESE MONOSYLLABIC STRUCTURES: AN ARTICULATORY ANALYSIS	Sum Wai Lee
		5	ENHANCING VOCAL REGISTER RECOGNITION THROUGH SPECTRAL ANALYSIS: A TOOL FOR VOCALISTS	Natalia Wojciechowska, Krzysztof Nowak
		6	EXPLORING CREATIVITY IN BILINGUAL ADVERTISING: A MORPHOLOGICAL EXAMINATION OF SINHALA AND ENGLISH USAGE IN SRI LANKA	Tharindu Lakmal Perera
		7	EXPLORING MORPHOLOGICAL PATTERNS IN TEXT MESSAGING: A STUDY OF URBAN BILINGUALS IN SRI LANKA	Dr. Sameera Jayawardena
		8	EXPLORING COMPUTATIONAL APPROACHES TO CONSCIOUSNESS: INTRODUCING THE INTEGRATED ABSTRACTION FRAMEWORK	Assoc. Prof. Dr. Omar Ahmed, Mohamed Ali Cherif
		9	EXPLORING THE INFLUENCE OF PLANNING AND MEMORY ON NAVIGATIONAL PROFICIENCY: INSIGHTS FROM A VIRTUAL REALITY STUDY	Ananya Patel, Suresh Kumar, Ravi Shankar, Alok Kumar Singh
		10	EXPLORING RUSSIANGLICIZED SLANG IN A CLOCKWORK ORANGE: TRANSLATIONAL CHALLENGES AND CREATIVE SOLUTIONS	Dr. Fatima Farid

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assoc. Prof. Dr. Lai Yi-Hsiu**	1	COMPARATIVE STUDY OF PERCEPTUAL AND ULTRASOUND ARTICULATORY TRAINING EFFECTS ON ENGLISH L2 VOWEL PRODUCTION BY ITALIAN LEARNERS	I. Sonia d'Apolito, Bianca Sisinni, Mirko Grimaldi, Barbara Gili Fivela
		2	TEMPORAL PARAMETERS IN LANGUAGE PROCESSING AMONG MANDARIN-SPEAKING SENIORS WITH ALZHEIMER'S DISEASE: A COMPARATIVE STUDY	Assoc. Prof. Dr. Lai Yi-Hsiu
		3	EXPLORING TRANSFORMATIVE APPROACHES IN THE BANGLADESHI EDUCATIONAL LANDSCAPE	Rubaiyat Jahan, Nasreen Sultana Mitu
		4	IDEOLOGICAL INFLUENCE AND PATRONAGE NETWORKS IN THE TRANSLATION OF LITERARY WORKS: AN ANALYSIS OF GEORGE ORWELL'S "1984" IN PERSIAN TRANSLATION FROM 1980 TO 2015	Masoud Hassanzade Novin, Bahloul Salmani
		5	DEVELOPMENT AND METHODOLOGY OF THE GRAMMATICALLY ANNOTATED CORPUS OF SPOKEN LITHUANIAN	L. Kamandulytė-Merfeldienė
		6	INVESTIGATING THE IMPACT OF SELF-INTEREST INSTRUCTION ON FAIRNESS IN ULTIMATUM GAME: AN EXPERIMENTAL APPROACH	A. R. Patel, K. L. Sharma, S. N. Gupta, R. M. Singh, P. K. Jain
		7	MORPHOLOGICAL ANALYSIS OF ENGLISH-SPEAKING LEARNERS' INTERLANGUAGE IN PERSIAN L2 ACQUISITION: EXPLORING SLA VARIATION	Assis. Prof. Dr. Samira Rahmani
		8	INVESTIGATING THE INFLUENCE OF CIRCADIAN RHYTHMS ON SUBJECTIVE TIME PERCEPTION: AN OPEN SOURCE APPROACH FOR ANALYZING TIME PERCEPTION INDUCTION IN HUMANS	Mateusz Harasymczuk, Pierre-Yves Girardin, Lucie Davidová
		9	ANALYZING AUDITORY-COLOR SYNESTHESIA IN ABSOLUTE PITCH TRAINING THROUGH PREFRONTAL CORTEX BLOOD VOLUME ASSESSMENT	Haruka Tanaka, Takamasa Komura, Yosuke Kurihara
		10	EXAMINATION OF SYNTACTIC ERROR PATTERNS IN DEEP PARSING FOR MACHINE TRANSLATION	Dr. Aya Nakamura Alam, Shahid Alam

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Assoc. Prof. Dr. Esin de Thorpe Millard	1	GÜNÜMÜZ MİNİMALİZMİNİN ZAMAN VE MEKÂN AÇISINDAN ENSTALASYON VE HEYKEL SANATINA ETKİSİ	Yüksek lisans öğrencisi, Emine Cansel BULUT Prof. Dr. Serdar YILMAZ
		2	ZEYBEK PLECTRUM STYLE, ONE OF THE BAGLAMA PERFORMERS WHO LIVED IN IZMIR: YILMAZ IPEK	Yüksek Lisans Öğrencisi, Ayfer Hazal BIÇAKÇI
		3	ATIK MALZEMELERLE YARATICI YÜZEY TASARIMLARININ OLUŞTURULMASI	Dr. Öğr. Üyesi ASUMAN YILMAZ FİLİZ BATUHAN METE SEVİNÇ BETÜL YAZICI EBRU KOYUNCU RABİA ASLAN
		4	“OUR ETERNALIZING GENIUSES” FROM THE SECTIONS OF THE JOURNAL OF TURKISH MUSIC	Yüksek Lisans Öğrencisi, Nazlıcan GÜLER Doç. Dr., Özgen KÜÇÜKGÖKÇE
		5	URBAN TRANSFORMATION IN THE CONTEXT OF SOCIAL MEMORY ON THE BASIS OF ORAL HISTORY	Dr. Öğr. Üyesi M. Özer ÖZKANTAR Yüksek Lisans Öğrencisi Yunus Emre ÇİÇEK
		6	NİLÜFER KURFEYZ & SELİM SAĞLAM EKOLÜNDE SAZ YOLU ÜSLUBU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet NUHOĞLU Yüksek Lisans Öğrencisi Hatice ALTAN
		7	TÜRK SANATINDA HİLYELERİN YAZILDIĞI/YERLEŞTİRİLDİĞİ MALZEMELER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	ZEYNEP DENİZ ERDEM Dr. Öğr. Görevlisi, MEHMET NUHOĞLU
		8	CONCERN, EXPECTATION, ACCEPTANCE ON THE AXIS OF MUSIC MANAGEMENT DURING THE GLOBALIZATION PROCESS	PhD Student Mehmet Özgün Tınar Assoc. Prof. Dr. Esin de Thorpe Millard

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Doç., LEMAN KALAY**	1	CULTURAL HERITAGE AND SUSTAINABLE CULTURAL TOURISM: THE CASE OF OLYMPOS ANTIQUE CITY	Arş. Gör. Dr., Elif KAHYA YILDIRIM
		2	TASARIMIN YAKIN TARİHİ VE MODERN TASARIM İÇİN ALTERNATİF OLMA POTANSİYELİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Muharrem Ekim Kaya
		3	ERKİN KORAY: HIS PLACE AND INFLUENCE IN ANATOLIAN ROCK MUSIC	Dr., Yağmur Eylül DÖNMEZ
		4	INNOVATIVE PRINTING SOLUTIONS IN CONTEMPORARY CERAMIC ART: SINGLE-FIRING LASER PRINTING	Doç., LEMAN KALAY
		5	HARMONIZATION OF GARMENT PATTERN AND PRINT DESIGN IN FASHION DESIGN: THE CASE OF EMİLİO PUCCİ	Öğr. Gör. HANDE BİLVAR
		6	Kabak Kemanenin İcra Ortamlarındaki Değişimi Üzerine Bir İnceleme	Özüm Lizge Karabulut,
		7	KIRKYAMA DESENLİ DİJİTAL BASKI UYGULAMA ÖRNEKLERİ ÖZELİNDE GÜNCEL ERKEK MODASININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Furkan PIHTILI Dr. Öğr. Üyesi, Nursen GEYİK DEĞERLİ

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Prof. Dr. DENİZ SEZGİN**	1	SİNEMADA TEKSTİLİN ANLATISAL ROLU: BOŞ BEŞİK FİLMİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME	Arş. Gör. Dr. BAHAR DİKEÇ ADA
		2	MİZAH DERGİLERİNDE MÜSLÜMAN ÖTEKİNİN SUNUMU	Yüksek lisans öğrenci, Rümeysa YAZICI Prof. Dr., Yusuf YURDİGÜL Yüksek lisans öğrencisi, Sefa BİTİR
		3	OVERSHARING IN SOCIAL MEDIA: COMPARISON OF GENERATION Y AND Z	Doç. Dr, OzanYILDIRIM
		4	Stigma in Obesity Reasons and Results	Prof. Dr. DENİZ SEZGİN
		5	İnsan-Doğa İlişkisindeki Uyumun İkiliğe Dönüşmesi: Baraka Belgeseli Örneği Üzerinden Eko-Eleştirel Bir İnceleme	Melis Bilen
		6	DİJİTAL KİMLİK BAĞLAMINDA YAPAY ZEKA INFLUENCERLAR	Yüksek Lisans Öğrencisi, SEFA BİTİR Prof. Dr., YUSUF YURDİGÜL Yüksek Lisans Öğrencisi, RÜMEYSA YAZICI

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Doç.Dr. Abdulkadir KORKUT**	1	NANOFİLTRASYON YÖNTEMİYLE METAL ENDÜSTRİSİ ATIKSUYUNDAN ASKIDA KATI MADDE GİDERİMİ	Kimya Mühendisi, Aligismat Ibrahimzade Prof. Dr., Duygu Kavak
		2	METAL ENDÜSTRİSİ ATIKSULARINDAN ÇAPRAZ AKIŞLI NANOFİLTRASYON YÖNTEMİYLE NF270 MEMBRAN KULLANILARAK RENK GİDERİMİ İNCELENMESİ	Kimya Mühendisi, Hatice Özbek Prof. Dr., Duygu Kavak
		3	PLASTİK ENDÜSTRİSİ ATIK SUYUNDAN NF90 MEMBRANI İLE RENK GİDERİMİNİN İNCELENMESİ	Yüksek Kimya Mühendisi, Büşra Elif Taş Prof. Dr., Duygu Kavak
		4	ÇAPRAZ AKIŞLI NANOFİLTRASYON YÖNTEMİYLE PLASTİK ENDÜSTRİSİ ATIKSUYUNDAN BULANIKLIK GİDERİMİ	Yüksek Kimya Mühendisi, Büşra Elif Taş Prof. Dr., Duygu Kavak
		5	INVESTIGATION OF IMPROVED INTERFACIAL STATE DENSITY OF NiCu(GO;0%, 13%, 26%)/n-Si/AuLa SCHOTTKY DIODES IN THE DARK	Doç.Dr. Abdulkadir KORKUT
		6	Electrochemical Studies and Glucose Sensing Behaviour of Pilatinum Nanoparticles/Polyetileneimine Functionalized Nitrogen-doped Graphene Quantum Dots-based Nanocomposite	Dr. Öğr. Üyesi, Sultan Yağmur Kabaş,

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Dr. Öğr. Üyesi, ALİ CİNGÖZ	1	DOĞAL DANELERİN (Su-Tibi ve Süt) MİKROBİYOTASINDAKİ FARKLILIKLARIN METAGENOMİK ANALİZ İLE BELİRLENMESİ	SEDANUR AKAÇİN Prof.Dr. TUĞBA KÖK TAŞ
		2	NİŞASTA BAZLI YENİLEBİLİR FİLMLERİN UZAY GIDALARINDA AMBALAJ OLARAK KULLANILABİLİRLİĞİ	Mustafa KARPUZCU Prof. Dr. Yeşim ELMACI
		3	THE EFFECT OF BRAZILIAN NUT (Bertholletia Excelsa) ADDITION ON THE QUALITY PROPERTIES OF GLUTEN-FREE BATON CAKES	Dr. Öğr. Üyesi ALİ CİNGÖZ EDANUR ÇELİK
		4	USE OF AMARANT (Amaranthus L.) FLOUR IN THE PRODUCTION OF GLUTEN-FREE TARHANA	Dr. Öğr. Üyesi, ALİ CİNGÖZ
		5	FOOD ALLERGİES İN BABIES AND CHILDREN	Büşra KARADAMAR Öğr. Gör. Beyza MENDEŞ

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. TİMUR CANEL**	1	EFFICIENT TRAFFIC FLOW THROUGH AUTOMATED ROAD DESIGN WITH SAFETY CONSIDERATIONS: A PYTHON-BASED METHOD	Bachelor Scholar. Muneeb HASSAN Dr.Muhammad Akhtar Tarar Engr. Muhammad ISMAEEL
		2	DESIGN OF THREE-LEVEL BIDIRECTIONAL DC-DC BUCK-BOOST CONVERTER FOR UNINTERRUPTIBLE POWER SUPPLIES	KAAN KAYAKIRAN MEHMET UĞUR SOYDEMİR ENİS DOKURLAR SAVAŞ ŞAHİN
		3	OPTIMIZATION OF THE GEOMETRIES OF MICRO-SIZED CAVITIES CREATED BY FIBER LASER ON HARDOX 450 STEEL PLATES BY TAGUCHI METHOD	Prof. Dr. TİMUR CANEL
		4	INVESTIGATION of the EFFECT of LASER POWER and LASER SCANNING SPEED on CO 2 LASER-GENERATED GROOVES on SM700MC PLATES	Prof. Dr. TİMUR CANEL
		5	EKLEMELİ İMALAT İLE 400HZ ASENKRON MOTOR TASARIMI VE UYGULAMASI	Elektrik Mühendisi,Mustafa AYVAZ Prof.Dr.,M.Caner AKÜNER
		6	EVRİŞİMLİ SİNİR AĞLARI İLE SOKET MONTAJ HATA TESPİTİ	Dr.Öğr.Üyesi, BAHADIR ELMAS Hakan KORKMAZ
		7	PERFORMANCE ANALYSIS OF PID CONTROLLERS OPTIMIZED WITH THE ANT LION OPTIMIZER ALGORITHM FOR AUTOMATIC VOLTAGE REGULATORS	Öğr. Gör. Dr., Beytullah BOZALİ Utku KIRTAR Prof. Dr., Ali ÖZTÜRK
		8	DESIGN AND CONTROL OF BALL AND BEAM SYSTEM USING PID CONTROL	SUDE ÜRÜT ALKIM GÖKÇEN MEHMET UĞUR SOYDEMİR SAVAŞ ŞAHİN

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Doç. Dr. SERKAN AKÇAY**	1	BİR İHRACAT TEŞVİĞİ OLARAK DAHİLDE İŞLEME REJİMİ VE İHRACAT PERFORMANSINA ETKİSİ	Fethi Demir
		2	EVALUATION OF INTERNAL CONTROL AND RISK-FOCUSED AUDIT PROCESS IN PARTICIPATION BANKS AND AN APPLICATION	Doç. Dr. SERKAN AKÇAY
		3	MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BIST GIDA SEKTÖRÜNDEKİ İŞLETMELERİN DEĞERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Prof. Dr., Reşat Karcıoğlu Arş. Gör.,Osman Can Barakalı
		4	THE EFFECTS OF INFLATION ACCOUNTING PRACTICES ON BANK PROFITABILITY: THE CASE OF TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.	Dr. Öğr. Üyesi Fatma İZMİRLİ ATA
		5	FİNANSAL PİYASALARDA BEŞİKTAŞ'IN İZİNİ SÜRMEK: ARDL MODELİ İLE GOOGLE TREND VERİLERİ ANALİZİ	Öğr. Gör., DİLEK AMCAOĞLU Öğr. Gör. Dr., ÇAĞRI ULU
		6	A REFLECTION OF DIGITAL TRANSFORMATION IN HEALTH: CENTRAL PHYSICIAN APPOINTMENT SYSTEM (CPAS)	Dr, ALİ TOSUN
		7	EVALUATION OF HEALTH POLICY	Dr, ALİ TOSUN
		8	ÜRETİM İŞLETMELERİNDE KAYNAK TÜKETİM MUHASEBESİNİN BİR ÜRETİM İŞLETMESİNDE UYGULANMASI	Prof. Dr. Vesile ÖMÜRBEK Yüksek Lisans Öğrencisi Ayşe SOLKOL
		9	RELATIONSHIP BETWEEN TOTAL QUALITY MANAGEMENT AND HUMAN RESOURCES MANAGEMENT (COMPARISON OF PUBLIC AND PRIVATE HOSPITALS)	Assistant Professor HARİKA ŞEN Professor Doctor EMİNE TUNCAY KAPLAN

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Doç. Dr. Cengiz Mesut TOSUN**	1	The Position of Women Soldiers in the Military in a Gender Perspective	Yüksek Lisans Öğrencisi Saliha Düzgün
		2	AN EXAMİNATİON ON INFLUENCERS' SELF-PRESENTATİON İN THE CONTEXT OF GOFFMAN'S DRAMATURGİCAL APPROACH	Öğr.Gör. Dr. Melek ÇAYLAK
		3	KADIN SORUNLARININ DEĞERLENDİRİLMESİNDE KESİŞİMSELLİK YAKLAŞIMI	Yüksek Lisans Öğrencisi, Nisagül YILDIZ
		4	'KRİTİK DÜŞÜNME'NiN BİR METNE UYGULANMASI	Prof.Dr. SÜLEYMAN DOĞAN Yüksek Lisans Öğrencisi, OKAN DEMİR
		5	TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA KADIN SUÇLULUĞU	Yüksek Lisans Öğrencisi, FEYZA DEMİRCİ
		6	ATINA DEMOKRASININ DÖNÜŞÜMÜNDEKI SIYASI DÜŞÜNÜRLER: SOFISTLER	PhD Student Birkan KOÇ
		7	Humean Sentimentalist Virtue Ethics	Res. Asst. Dr. Enes DAĞ
		8	THE CONCEPT OF WAR AS THE ESSENCE OF LIFE	Doç. Dr. Cengiz Mesut TOSUN

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. GÜLARA YENİSEY**	1	WEAPON'S OF ROME IN NORTH AFRİCA: ARMY AND LATIN LANGUAGE	Master Degree's Student, FARUK BÜYÜKTANIR
		2	İRAN MİLLİYETÇİLİĞİ PERSPEKTİFİNDEN İRAN'IN NÜKLEER SİLAH POLİTİKASI	Doç.Dr. Osman AĞIR Doktora Öğrencisi Esen ESER
		3	2019 VENEZUELA ASKERİ DARBE GİRİŞİMİNE ABD'NİN ETKİSİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Berat Yiğitcan Ekici
		4	GLOBAL HEGEMONY AND THE ARAB-ISRAELI CONFLICT	Research Assistant Mehmet Emin YÜNCE
		5	THE CONCEPT OF 'SELECTED TRAUMA' AND ARMENIA'S EVALUATION WITHIN THE FRAMEWORK OF REGIONAL INTEGRATION	Dr. GÜLARA YENİSEY
		6	Turkey's role in the region: trust-based mediation with its historical mission	Dr. GÜLARA YENİSEY

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Maya Lisa Aryanti**	1	THE SPATIAL IMAGERY IN MAHMOUD DARWISH'S POETRY	Amina Ali, Youssef Habbash
		2	SPATIAL SYMBOLISM IN MAHMOUD DARWISH'S POETRY	Saleem Abu Jaber, Khaled Igbaria
		3	CORPORATE DISCLAIMER ANALYSIS: A STUDY OF PROFESSIONAL COMMUNICATION PRACTICES	Assis. Prof . Dr. Chie Urawa
		4	DIALECT AND GENDER DIFFERENCES IN THE ACOUSTIC PROPERTIES OF KOREAN FRICATIVES	Kyung-Im Han
		5	EXPLORING THE UNSPOKEN: THE POLITICS OF SILENCE AND ABSENCE IN SAMUEL BECKETT'S WAITING FOR GODOT	Afia Shahid
		6	ENHANCING LANGUAGE LEARNING THROUGH INTERACTIVE GAMEPLAY: INTRODUCING "PORUL", A TAMIL WORD GAME	Dr. Anitha Narasimhan, Lec. Aarthy Anandan, Dr. Madhan Karky, C. N. Subalalitha
		7	EXPLORING MEDICAL STUDENTS' PERCEPTIONS OF TEACHERS' LINGUISTIC CHARACTERISTICS IN AN ENGLISH AS A SECOND LANGUAGE CONTEXT IN URMIA, IRAN	Ismail Baniadam, Nafisa Tadayyon, Javid Fereidoni
		8	EXPLORING THE APPLICATION OF SFARD'S COMMOGNITIVE FRAMEWORK FOR DISCOURSE ANALYSIS IN MATHEMATICS EDUCATION	Dong-Joong Kim, Sangho Choi, Woong Lim
		9	ENHANCING WRITING INTERPRETATION THROUGH PARAPHRASING: AN EXAMINATION OF STUDENT WRITING	Assoc. Prof. Dr. Maya Lisa Aryanti, S. S. M. Hum
		10	LANGUAGE POLICY AND IDENTITY DYNAMICS IN TRANSLATION: SHIFTING FROM MONOLINGUAL NARRATIVES TO MULTILINGUAL CONTEXTS IN CHINESE TRANSLATIONS	Chu-Ching Hsu

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assis. Prof. Dr. Mairwen K. Jones,**	1	EXPLORİNG THE RELATİONSHİP BETWEEN SOCİAL MEDİA ENGAGEMENT AND INTERNET DEPENDENCY: A STUDY OF FACEBOOK USAGE AMONG TAİWANESE UNİVERSİTY STUDENTS	Sen-Chi Yu, Wei-Hsin Hsu, Min-Ning Yu, Hao-Yi Hsu
		2	EXAMİNATİON OF HATE SCHEMAS AMONG PRİSONERS WİTH ANTİSOCİAL PERSONALİTY DİSORDER (ASPD)	Dr.Barbara Gawda
		3	EXPLORİNG THE INFLUENCE OF MEDİA ON VALUES, ATTİTUDES, AND BEHAVİORS AMONG THAİ YOUTH: A QUALİTATİVE ANALYSİS	Waralak Vongdoiwang Siricharoen, Nattanun Siricharoen
		4	EVALUATİON OF PROLONGED INFLUENCE OF OFFİCE LİGHTİNG CONDİTİONS ON HUMAN REACTİONS	D.Y. Su, C.C. Liu, C.M. Chiang, W. Wang
		5	PERSONALİTY TRAİTS AND TRAFFİC VİOLATİONS: A STUDY ON MALE TAXİ DRİVERS İN LAMERD, IRAN	Bahram Esmaeili, Hamid Reza Imani Far, Hossein Hosseini, Mohammad Sharifi
		6	THE INFLUENCE OF JOB-RELATED STRESS ON WORK-LİFE QUALİTY AMONG REMOTE WORKERS	Alireza Bolhari, Ali Rezaeean, Jafar Bolhari, Fatemeh Zare
		7	THE EFFECTİVENESS OF SELF-DİRECTED COGNİTİVE-BEHAVİORAL THERAPY FOR A MİDDLE-AGED WOMAN WİTH CHRONİC OBSESSİVE-COMPULSİVE DİSORDER: A CASE ANALYSİS	Assis. Prof. Dr. Mairwen K. Jones, Lynne Harris, Lisa D. Vaccaro
		8	STİGMA AND CAUSAL BELİEFS ABOUT MENTAL ILLNESS AMONG ASPİRİNG MENTAL HEALTH PROFESSİONALS	Josephine S. Larkings, Patricia M. Brown
		9	EGO-IDENTİTY DEVELOPMENT AND AUTOBİOGRAPHİCAL NARRATİVES: EXPLORİNG THE INTERCONNECTEDNESS OF MEMORY AND CULTURE	Anna R. Alyusheva, Veronika V. Nourkova

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assoc. Prof. Asmita Shukla**	1	Assessing Ethnic Attitudes among Latvian and Russian Populations: An Examination Using Evaluative Priming Task and Self-Report Approaches	Maria Bambulyaka, Irina Plotka, Nina Blumenau,
		2	Impact of Various Mobility Exercises and Engagement in Special Games on Psychomotor Abilities, Functional Skills, and Game Performance among Children with Intellectual Disabilities under 14 Years	Dmitry Igonin, Elena Ozola, Laura Shimane
		3	Enhancing Cognitive Skills in Virtual Learning Environments: A Study of Online Students' Perspectives in Computer Information Systems Education	Dr. Danielle Morin, Dr. Jennifer D.E. Thomas, Raafat G. Saade
		4	Assessing the Impact of Neuropsychological Expert Testimony on Legal Proceedings: A Case Study	Valene J. Gresham, MA, Laura A. Brodie
		5	Exploring Religious Behavior Across Educational Levels: A Comparative Study of Students in Lamerd, Iran	Bahram Esmaeili, Hossein Hosseini, Mohammad Sharifi Bohloli, Hamid Reza Imani Far, Sohrab Sadeghi
		6	Influence of Personality Traits, Social Connectedness, and Digital Engagement on Well-Being: Exploring the Role of Online Flow Experiences	Assoc. Prof. Asmita Shukla, Soma Parija
		7	Comparative Analysis of Work Motivation, Work Stress, and Job Satisfaction among Employees in Taiwan and Mainland China: An Empirical Investigation	Tung-Liang Chen, Ming-Yi Huang, Tchiu-Hui Su
		8	Impact of Life Experiences on Sense of Coherence (SOC) Among Workers in Tsukuba Research Park City (TRPC): A Cross-Sectional Study	Shinichiro Sasahara, Yusuke Tomotsune, Yuichi Ohi, Shun Suzuki, Akihiro Seki, Junko Sakano, Yoshihiko Yamazaki, Ichiyo Matsuzaki
		9	Analyzing Visual Attention Patterns towards Mutated Brand Names: A Case Study in the Indian Market	Anirban Chowdhury, Sougata Karmakar, Swathi Matta Reddy, Sanjog J., Subrata Ghosh, Debkumar Chakrabarti
		10	Enhancing Psychological Well-Being: A Career Counseling Initiative for First-Year University Students	Dr. Sheila Marie G. Hocson

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assis. Prof. Dr. Katarzyna Czubak**	1	EXAMINING PSYCHOLOGICAL BARRIERS TO VOLUNTARY COUNSELLING AND TESTING (VCT) FOR HIV/AIDS AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN KANO STATE, NIGERIA	A. S. Haruna
		2	UNDERSTANDING SELF-DESTRUCTIVE BEHAVIOR AND COPING MECHANISMS AMONG INCARCERATED INDIVIDUALS	Assis. Prof. Dr. Katarzyna Czubak
		3	ASSESSMENT OF INTERNET ANXIETY AMONG HIGHER EDUCATION STUDENTS AT SRBIAU: A STUDY IN RESEARCH PROCESS	Nima Babazadeh Gashti, Nazanin Pilevari
		4	POSITIVE EMOTION DAMPENING AND ADOLESCENT INTERNALIZING BEHAVIOR: EXPLORING AFFECT INTENSITY AS A MEDIATING FACTOR	Jia-Ru Li, Chia-Jung Li, Ching-Wen Lin
		5	RELATIONSHIPS BETWEEN LOCUS OF CONTROL, EMOTION VENTING STRATEGIES, AND ADOLESCENT INTERNET ADDICTION: A STUDY IN TAIWAN	Jia-Ru Li, Chih-Hung Wang, Ching-Wen Lin
		6	NAVIGATING TOBEPHOBIA: ASSESSING TEACHERS' CHALLENGES IN ADAPTING TO CURRICULUM CHANGE	Dr. P. Singh
		7	EXAMINING THE INTERPLAY OF LEISURE SATISFACTION, SPIRITUAL WELLNESS, AND SELF-ESTEEM AMONG ELDERLY INDIVIDUALS	Cheng-Yu Tsai, Li-Wei Liu, Ming-Tsang Wu
		8	THE INFLUENCE OF PARENTAL ETHNIC SOCIALIZATION PRACTICES ON ETHNIC IDENTITY, SELF-ESTEEM, AND PSYCHOLOGICAL ADJUSTMENT AMONG MULTI-ETHNIC CHILDREN IN SABAH, MALAYSIA	Chua Bee Seok, Rosnah Ismail, Jasmine Adela Mutang, Shaziah Iqbal, Nur Farhana Ardillah Aftar, Alfred Chan Huan Zhi, Ferlis Bin Bahari, Lailawati Madlan, Hon Kai Yee
		9	DEVELOPMENT AND VALIDATION OF THE POSITIVE EMOTION REGULATION STRATEGIES SCALE FOR YOUTH	Jia-Ru Li and Ching-Wen Lin
		10	EXPLORING THE NEXUS BETWEEN MOTIVATIONAL FACTORS AND RISK PERCEPTION IN MOUNTAINEERING: INSIGHTS FROM TAIWANESE CLIMBERS	Yen-Chieh Wen, Dr. Ching-Hui Lin

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. Rita C. Ramos**	1	EXAMINING MORAL DECISION-MAKING: EXPLORING THE IMPACT OF OVERRIDING INTUITIONS ON MORAL REASONING WITHIN THE FRAMEWORK OF TRI-PROCESS THEORY	Michał Białek, Simon J. Handley
		2	VALIDATING A THREE-FACTOR MEASUREMENT MODEL OF WELL-BEING IN ADOLESCENTS: INSIGHTS FROM STRUCTURAL EQUATION MODELING	Assis. Prof. Dr. Azlina Abu Bakar, Abdul Fatah Wan Sidek
		3	EXPLORING THE IMPACT OF SUSTAINABLE PARK DESIGN ON HUMAN WELL-BEING: A CASE STUDY IN EGYPT	Dr. Rania Rushdy Moussa
		4	EXPLORING THERAPIST SELF-DISCLOSURE IN CULTURALLY DIVERSE THERAPEUTIC SETTINGS	Ruth Lijtmaer, Roy Moodley, Shafik Sunderani
		5	THE IMPACT OF PROACTIVE COPING ON WORKPLACE ADJUSTMENT FOLLOWING THE TRANSITION FROM UNIVERSITY TO EMPLOYMENT	YiHui Cai, Takaya Kohyama
		6	INFLUENCES ON AGGRESSION IN ADOLESCENT COMMUNITIES	Prof. Dr. Rita C. Ramos
		7	EXPLORING AUTISTIC TALENT: INSIGHTS INTO WEAK CENTRAL COHERENCE AND SENSORY CHARACTERISTICS AMONG INDIVIDUALS IN KUWAIT: A CASE STUDY	Mariam Abdulaziz Y.Esmaeel
		8	EXPLORING THE INTERPLAY BETWEEN TEMPERAMENTAL TRAITS AND EMOTIONAL LANGUAGE: A NARRATIVE ANALYSIS	Barbara Gawda, Ewa Szepietowska, Agnieszka Gawda
		9	EXPLORING PATHOLOGICAL INTERNET USE (PIU) AMONG URBAN MILLENNIAL ADOLESCENTS: UNVEILING DETERMINANTS AND CONSEQUENCES THROUGH A THEORETICAL LENS	Dr. Pressca Neging, Rosidah Musa, Rabiah Abdul Wahab
		10	EXPLORING THE IMPLEMENTATION OF BLENDED LEARNING IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION	A. A. Kudysheva, A. N. Kudyshev

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
2 Haziran / June 2, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Thomas Kalliath**	1	EXPLORING LEARNING THEORY INTEGRATION İN COACHING PRACTICE	Dr. P. Fazel
		2	EXPLORING THERAPEUTIC SUCCESS AND FAILURE: A CASE STUDY OF A PERSONAL DEVELOPMENT GROUP FACILITATED BY LOREDANA DROBOT	Christopher C. A. Chan, Geetha Thachil
		3	EXPLORING THE NEXUS OF WORK-FAMILY CONFLICT, PSYCHOLOGICAL STRAIN, AND WELLBEING AMONG SOCIAL WORKERS İN INDIA	Thomas Kalliath, Parveen Kalliath,
		4	EXPLORING ADOLESCENT SEXUAL AND REPRODUCTIVE HEALTH EDUCATION İN SECONDARY SCHOOLS OF GULU DISTRICT: UNDERSTANDING KNOWLEDGE, PERCEPTIONS, AND ACCEPTANCE	Lule Herman, E. Ovuga, M. Mshilla, S. Ojara, G. Kimbugwe, A. P. Adrawa, N. Mahuro
		5	EXPLORING THE INFLUENCE OF RELIGION ON FAMILY PSYCHOLOGICAL WELL-BEING: A COMPARATIVE STUDY İN PEKAN DISTRICT, PAHANG, MALAYSIA	Amran Hassan, Fatimah Yusooff, Khadijah Alavi
		6	UNDERSTANDING AGGRESSIVE DYNAMICS İN HOSPITAL EMERGENCY TRIAGE: A CONTINUOUS OBSERVATION STUDY	C. Blatier, M. El Methni, F. Carpentier, S. Abdellaoui, C. Kock, M. Maillard
		7	ASSESSING STRESS LEVELS OF ELDERLY DRIVERS DURING REAL-WORLD DRIVING ACTIVITIES	Weihong Guo, Dan Brennan, Phil Blythe
		8	INVESTIGATING ORGANIZATIONAL STRESSORS AND EMPLOYEE WELLBEING: A DUAL-RESPONSE PERSPECTIVE	J. R. C. Kuntz, Katharina Näswall,

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assis. Prof. Dr. Toshitaka Higashino,**	1	EXPLORİNG THE IMPACT OF PARENTİNG STYLES ON CHİLDREN'S COGNİTİVE EMOTİON REGULATİON: BEYOND GENDER AND FAMİLY DYNAMİCS	J. Md Yunos, M. H. Yee, W. Othman
		2	EXPLORİNG CAUSES OF CLASSROOM MİSBEHAVİOR: PERSPECTİVES OF TEACHERS AND STUDENTS	Rachel C. F. Sun
		3	NOURİSHİNG NEURODEVELOPMENT: HARNESSİNG "MESSY" PLAY TO EXPAND DİETARY HORİZONS İN CHİLDREN WİTH AUTİSM SPECTRUM DİSORDER	L. Bernabeo, T. Loftus
		4	VALİDATİON AND PROPOSAL OF AN EEG-BASED INFORMATİON PROCESSİNG MODEL: BRİDGİNG NEUROSCİENCE AND COGNİTİVE PSYCHOLOGY	Assis. Prof. Dr. Toshitaka Higashino, Naoki Wakamiya
		5	EXPLORİNG CREATİVİTY AND INNOVATİON DYNAMİCS İN A SOUTH AMERİCAN MİLİTARY ACADEMY: IMPACTS OF DECİSİON-MAKİNG PROCESSES, SOCİO-EMOTİONAL CLİMATE, COLLECTİVE FLOW, AND LEADERSHİP STYLES	S. da Costa, D. Páez, E. Martínez, A. Torres, M. Beramendi, D. Hermosilla, M. Muratori
		6	EXPLORİNG THE LİNK BETWEEN EARLY SCREEN EXPOSURE AND AUTİSM SPECTRUM DİSORDER: INSİGHTS FROM A SURVEY	Dr. I. Mahmood
		7	EXPLORİNG BİO-ECOLOGİCAL FACTORS INFLUENCİNG SUBSTANCE USE DURİNG PREGNANCY İN THE WESTERN CAPE PROVİNCE, SOUTH AFRİCA	Mutshinye Manguvhewa, Maria Florence, Mansoo Yu
		8	COMPARATİVE ANALYSİS OF TRANSDİAGNOSTİC COMPONENTS İN GENERALİZED ANXİETY DİSORDER, UNİPOLAR DEPRESSİON, AND NONCLİNİCAL INDİVİDUALS	I. Abasi, L. Fata, M. Sadeghi, S. Banihashemi, A. Mohammadee
		9	PARENTAL CONTROL AND CHİLDREN'S EATİNG BEHAVİOR: AN EXAMİNATİON AMONG CHİLDREN AGED 5-11 YEARS İN PRİVATE SCHOOLS OF DUBAİ	Assis. Prof. Dr. Hajar Aman Key Yekani, Dr. Yusra Mushtaq, Dr. Behnaz Farahani, Hamed Abdi
		10	TEMPORAL DYNAMİCS OF EXERCİSE EFFECTS ON ADOLESCENT COGNİTİVE FUNCTİON	Simon B. Cooper, Stephan Bandelow, Maria L. Nute, John G. Morris, Mary E. Nevill

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assis. Prof. Dr. Tithdanin Chav,**	1	DETERMINANTS AND INFLUENTIAL FACTORS IN SPA SERVICE SELECTION AMONG CONSUMERS IN AMPHAWA, SAMUT SONGKHRAM, THAILAND	Chutima Klaysung
		2	CHALLENGES IN COMPLETING HOSPITALITY PROGRAM POSTGRADUATE THESES: AN EMPIRICAL INVESTIGATION	Mohd Salehuddin Mohd Zahari, Hamizad Abdul Hadi, Nik Mohd Shahril Nik Mohd Nor, Syuhirdy Mat Noor
		3	IMPACT OF WORK-INDUCED EMOTIONAL STRAIN ON THE JOB SATISFACTION OF FRONTLINE WORKERS IN FINANCIAL SERVICES SECTOR: A CASE STUDY IN SUB-SAHARAN AFRICA	Mohammed-Aminu Sanda, Emmanuel K. Mawuena
		4	ENHANCING CULTURAL HERITAGE RESILIENCE TO CLIMATE CHANGE THROUGH INTEGRATION OF AUTONOMOUS AERIAL SYSTEMS AND DECISION SUPPORT MECHANISMS	Dr. Artur Krukowski, Emmanouela Vogiatzaki
		5	EXPLORING FACTORS AFFECTING CONSUMER ADOPTION OF INTERNET BANKING AND MOBILE APPLICATIONS: INSIGHTS FROM THE BANKING SECTOR IN CAMBODIA	Assis. Prof. Dr. Tithdanin Chav, Phichhang Ou
		6	EXPLORING THE DICHOTOMY: FACTORS INFLUENCING CONFORMITY AND NON-CONFORMITY AMONG YOUNG SAUDI WOMEN IN TRADITIONAL FAMILIES	Mai Al-Subaie
		7	EXPLORING THE INFLUENCE OF GENDER AND MARITAL STATUS ON EMOTIONAL EXPERIENCE AMONG ETHNIC MINORITY POPULATIONS	A. K. M. Rezaul Karim, Abu Yusuf Mahmud, S. H. Mahmud
		8	ASSESSING THE VALIDITY AND RELIABILITY OF A COMPETENCY ASSESSMENT IMPLEMENTATION (CAI) INSTRUMENT UTILIZING RASCH MODELING: INSIGHTS FROM A POLYTHOMOUS DATA ANALYSIS	Nurfirdawati Muhamad Hanafi, Azmanirah Ab Rahman, Marina Ibrahim Mukhtar, Jamil Ahmad, Sarebah Warman
		9	INVESTIGATING THE DISPARITY BETWEEN LEARNING PREFERENCES AND COGNITIVE PROFICIENCIES IN VOCATIONAL EDUCATION: A CASE STUDY IN BUILDING CONSTRUCTION	Mimi Mohaffyza Mohamad, Yee Mei Heong, Nurfirdawati Muhammad Hanafi, Tee Tze Kiong
		10	ENHANCING NOTE-TAKING EFFICIENCY: EXPLORING BUZAN MIND MAPPING FOR SECONDARY SCHOOL STUDENTS	T. K. Tee, M. N. A. Azman, S. Mohamed, Muhammad, M., M. M. Mohamad,

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

2 Haziran / June 2, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Prof. Dr. Chanpen Meenakorn**	1	ENHANCING COMPETITIVENESS THROUGH TOURISM LOGISTIC SERVICES: A STUDY OF BORDER AREAS' POTENTIAL IN THAILAND'S CHONG ANMA, CHONG	Sa-Ngam, and Chong Jom Checkpoints Pariwat Somnuek
		2	ASSESSING TOURIST BEHAVIOR AND SATISFACTION FOR SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF THE AMPHAWA FLOATING MARKET IN SAMUT SONGKHRAM PROVINCE	Prof. Dr. Chanpen Meenakorn
		3	ENHANCING CROATIA'S APPEAL FOR RUSSIAN TOURISTS: A STRATEGIC ANALYSIS AND POTENTIAL PATHWAYS	Maja Martinovic, Valentina Zarkovic,
		4	THE IMPACT OF THE RUSSIAN CRISIS ON TURKISH TOURISM: A CASE STUDY OF ANTALYA PROVINCE	Assis. Prof. DR. Hrvoje Maljak
		5	ENHANCING TOURISM REVENUE THROUGH INNOVATIVE TOURIST EXPERIENCE STRATEGIES	Siphiwe P. Mandina, Tinashe Shamuyashe
		6	ENHANCING CULTURAL HERITAGE SITE EXPLORATION: A MOBILE APPLICATION APPROACH FOR ENGAGING YOUNG VISITORS	Yuko Hiramatsu, Fumihiro Sato, Atsushi Ito, Hiroyuki Hatano,
		7	ENTREPRENEURS' PERSPECTIVES ON THE ECONOMIC, SOCIAL, AND ENVIRONMENTAL EFFECTS OF TOURISM: A CASE STUDY IN AFYONKARAHISAR, TURKEY	Mie Sato, Yu Watanabe, Akira Sasaki
		8	ASSESSING LOCAL COMMUNITY SATISFACTION WITH TOURISM: A METHODOLOGICAL PROPOSAL AND CASE STUDY IN JALAPÃO STATE PARK, TOCANTINS, BRAZIL	Veruska C. Dutra, Mary L. G. S. Senna, Afonso R. Aquino
		9	ASSESSING THE ENVIRONMENTAL IMPACT OF ECOTOURISM IN MATEIROS, JALAPÃO, BRAZIL: AN ECOLOGICAL FOOTPRINT ANALYSIS	Mary L. G. S. Senna, Afonso R. Aquino
		10	ECONOMIC POLICY IMPLICATIONS ON THE EVOLUTION OF MEDICAL WELLNESS RESORTS IN GEORGIA: A COMPREHENSIVE ANALYSIS	G. Erkomaishvili, E. Kharaishvili, M. Chavleishvili, N. Sagareishvili

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Öğr. Üyesi Ufuk Cem KOMŞU**	1	LEARNING TO LIVE WITH CLIMATE CHANGE USING NEW LITERACIES	Dr. Öğr. Üyesi Ufuk Cem KOMŞU
		2	PSİKİYATRİ HASTALARINDA PSİKOSOSYAL UYUM, YAŞAM KALİTESİ VE BENLİK SAYGISI	Arş. Gör. Nurefşan ÖZALP Doç. Dr. Reyhan SAYDAM
		3	Madde Kullanımı Nedeniyle Denetimli Serbestlik Tedbiri Alan Bireylerde Aileyle Çalışma	Dr. Özge GAMSIZ TUNÇ
		4	Adolescence Problems and Multidisciplinary Supportive Role of Social Work	Dr. Yücel KORKMAZ
		5	An Investigation of the Satisfaction Status of Elderly Residents in Nursing Homes in Türkiye through Theses	Dr. Yücel KORKMAZ
		6	A STUDY ON THE SOCIAL PROBLEMS EXPERIENCED BY INDIVIDUALS WITH ORTHOPEDIC DISABILITIES AND THEIR CAREGIVERS	Lisans öğrencisi Ceyda Karagöz Lisans öğrencisi Kübra Kıtır Lisans öğrencisi Şevval Özçakır Lisans öğrencisi Yağmur Akyasan Arş. Gör. İsmail Nalbantoğlu
		7	THE PLACE OF WOMEN IN UNPAID FAMILY LABOR	Master Student, SALİHA NUR DEMİRKİRİŞCİ Assist. Prof. Dr. AHMET ATILGAN
		8	EXAMİNATİON SOCİAL WORK STUDENTS' VİEWS ON THE CONCEPTS OF SOCİAL POLİCY AND SOCİAL WORK	Öğr. Gör. Dr. KENAN ÖZMEN
		9	Substance Use Disorders in Elderly Individuals	Res. Assist. Büşra Duran Assist. Prof. Dr. Alime Selçuk Tosun
		10	SOSYAL HİZMET ETİĞİ PERSPEKTİFİNDEN BİR FİLM ANALİZİ: "İNSTANT FAMİLY"	Y.L. Öğrencisi, BÜŞRA GÖNDELEN Y.L. Öğrencisi, ZEYNEP TONGUL

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Doç.Dr. Ayşegül GÜRSOY**	1	EŞİTSİZLİĞİN EŞİTSİZLİĞİ: GÜNCEL VERİLER IŞIĞINDA VAN İLİNDE GENİŞ TANIMLI İŞSİZLİK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Arş. Gör. Dr. Mihrican Zorlu Günok
		2	INTERGENERATIONAL OCCUPATIONAL MOBILITY IN TURKEY	Arş. Gör.,YASİN ENES AKSU Prof. Dr.,FERİDE GÖNEL
		3	SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇERÇEVESİNDE PAYLAŞIM EKONOMİSİ	Doç.Dr. Ayşegül GÜRSOY
		4	SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ DOĞRULTUSUNDA DÖNGÜSEL EKONOMİ	Doç.Dr. Ayşegül GÜRSOY
		5	TÜRKİYE'DE YATIRIM, TASARRUF VE CARİ AÇIK İLİŞKİSİ	Nasratullah AMİRİ Dr.Öğr.Üyesi Volkan BEKTAŞ
		6	TEKİRDAĞ İLİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE KATKILARI	SELDA KURTOĞLU

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Doç. Dr. FINDIK ÖZLEM ALPER**	1	BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	Doç. Dr. FINDIK ÖZLEM ALPER Prof. Dr. ALİ EREN ALPER
		2	TÜRKİYE'DE VE DÜNYA'DA OPTOMETRİ: AKADEMİK ÇALIŞMALARIN ANALİZİ	Yüksek Lisans Öğrencisi SÜMEYRA ÖZİNCE
		3	INNOVATION LANDSCAPES: A COMPARATIVE ANALYSIS OF SME CHALLENGES AND OPPORTUNITIES BETWEEN ALGERIA AND TURKEY	Sihem DJIDJIK
		4	YÜKSEKÖĞRETİM KURULU BAŞKANLIĞI TEZ MERKEZİ VERİ TABANINDA ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN ANALİZİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, AYCAN ALDI Dr. Öğr. Üyesi AYGÜL TURAN
		5	DESIGN AND EVALUATION OF PROJECTS SUPPORTING SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ECONOMIC EMPOWERMENT OF WOMEN IN SYRIA USING THE ANALYTICAL NETWORK PROCESS METHOD	HASAN HARAC Asst. Prof., GÖKHAN ÖZKAYA
		6	TÜRKİYE'DE YAŞAYAN ÇERKES VE ABHAZ TOPLUMLARINA ÖZGÜ THAMADE GELENEĞİNİN SOSYAL KONTROL MEKANİZMASI ROLÜ: FARKLI KUŞAKLARIN GELENEĞE BAKIŞLARI	Başak MUTAN Prof. Dr. Sima NART
		7	ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNDE MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİNİN SATIŞ PERFORMANSINA ETKİSİ	Olcayhan YILDIRIM
		8	DENİZCİLİK İŞLETMELERİ ÇALIŞANLARININ ÖRGÜTSEL GÜVEN VE İŞE BAĞLILIK ALGILARI	Doç. Dr. Alpaslan ATEŞ Mahmut Selçuk ÖZER

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Ass. Prof. Dr. M. SAMİ TÜRK**	1	Ebu Hafs al-Nasafi'nin fıkhi metodunu "Teysir fi't-Tefsir" ve "Hasrü'l-Mesâil ve Kasrü'd-Delaîl " kitapları aracılığıyla incelemek	Dr. Ayşegül AYDEMİR
		2	HANG ON CHRISTIANS! ABRAHAM A SANTA CLARA'S SERMONS AGAINST THE TURKS	Ass. Prof. Dr. M. SAMİ TÜRK
		3	İLİM VE KÜLTÜR ŞEHRİ CÜNDİŞÂPÛR	Dr. Öğr. Üyesi Haci ATAŞ,
		4	SEMANTİK AÇIDAN SABIR KAVRAMI VE ANLAM ALANININ İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, EBRAR KUŞDEMİR
		5	ABBÂSÎ HALİFESİ MUNTASIR (861-862) VE MÜSTAÎN'İN (862-866) TÜRK KOMUTANLARIYLA NÜFUZ MÜCADELESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, ÖMER KAFADAR
		6	MEVLÂNA'DA DİNİ ÇOĞULCULUK	Rana DEMİR Doç. Dr. Fevzi YİĞİT
		7	ENVARÜ'T-TENZİL ve ESRARÜT-TE'VİL TEFSİRİ HAKKINDA TÜRKİYE'DE YAPILMIŞ AKADEMİK ARAŞTIRMALAR: BİR LİTERATÜR İNCELEMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, HİLAL YILDIZ HAN
		8	SPIRITUAL FIRST AID IN CRISIS SITUATIONS	Doç. Dr. ÖMER FARUK SÖYLEV Yüksek Lisans Öğrencisi MÜBERRA CILA

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. FATMA EBRU İKİZ**	1	ÇOCUKLARDA YAS SÜRECİ VE BAŞ ETME STRATEJİLERİNİN SİSTEMATİK GÖZDEN GEÇİRİLMESİ	Prof. Dr. FATMA EBRU İKİZ Psk. AYŞE NUR TELLİEL Psk. BEYZA NUR ŞAHBAZ Psk. TUTKU EGE EREN
		2	AİLE DANIŞMANLIĞI AÇISINDAN YAS SÜRECİNDE DUYGU DÜZENLEMENİN ETKİSİ	Prof. Dr. FATMA EBRU İKİZ Psk. ALPEREN ALTINTAŞ Psk. ARDA ÖZBATIR Psk. HURİYE GÜÇLÜ Psk. FULYA ÖZBERK
		3	SYSTEMATIC REVIEW OF GRIEF REACTIONS IN 9-13 YEARS OLD CHILDREN WHO HAVE DIVORCED PARENTS	Prof. Dr., FATMA EBRU İKİZ EMEL BAYRAM AKSU İLAYDA KOCA KADERAY KAYIRAN
		4	DIFFERENTIATION OF SELF IN THE MARRIAGE RELATIONSHIP	Psychological Counselor PELİN KARABULUT Assist. Prof. Dr. NACİYE GÜVEN
		5	AN INCLUSIVE COMPILATION STUDY ON THE MEANING ATTACHED TO MARRIAGE IN THE ATTITUDES TOWARDS DISABLED INDIVIDUALS	Psychological Counselor, BEYZA ÇELİK Assist. Prof. Dr. NACİYE GÜVEN
		6	ÖZ ŞEFKAT KAVRAMININ YAS SÜRECİNDEKİ X, Y ve Z KUŞAKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, GAMZE HAYLAZ Doç. Dr. SELMA DİDEM ÖZŞENLER

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Araş. Gör. Büşra KÜTÜK	1	TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI FARKINDALIK EĞİTİMİNİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ, TUTUM VE DAVRANIŞLARINA ETKİSİ	Araş. Gör. Büşra KÜTÜK Doç. Dr. Rujnan TUNA Prof. Dr. Aynur AYTEKİN ÖZDEMİR
		2	ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN MERKEZİ SINAVLARA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ VE MERKEZİ SINAVLARIN ÖĞRETMENLER ÜZERİNDEKİ ÖĞRETİMSEL VE DUYUŞSAL ETKİLERİ	Bünyamin DERVİŞOĞLU Doç. Dr. Mehmet DURNALI
		3	LİSE ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK DERSLERİNDE AKIŞ DURUMLARININ İNCELENMESİ	Prof. Dr, MEDİHA SARI Öğretmen, ÖMER FARUK METİN
		4	BIBLIOGRAPHIC ANALYSIS OF POSTGRADUATE THESIS STUDIES ON SHARENTING IN TURKEY (2021-2023)	Yüksek Lisans Öğrencisi, Ayşe Ülkü KOŞUK Dr. Öğr. Üyesi, Perihan CİVELEK
		5	ANALYSIS OF THE BASIC EMOTIONAL EXPRESSIONS OF THE MAIN CHARACTER RILEY IN THE ANIMATION FILM ‘INSIDE OUT’	Yüksek Lisans Öğrencisi, Safiye ÖZÇELİK Dr. Öğr. Üyesi, Perihan CİVELEK
		6	CUMHURİYET İDEALİ HALİL FİKRET KANAD	Yüksek Lisans Öğrencisi, AYŞEGÜL ÖZARSLAN
		7	4-6 YAŞ ÇOCUKLARDA ÖZ DÜZENLEME BECERİLERİ VE DUYGU DÜZENLEME BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	NUR BANU GÜNDOĞAN
		8	VELİ GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA İNGİLTERE’DEKİ İKİ DİLLİ TÜRK ÇOCUKLARININ ANA DİLİ EDİNİMİ SÜRECİNDEKİ KAYGILARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Öğrenci, Özlem Aytekin Dr. Ögr. Üyesi, Cevdet Şanlı
		9	Okul Müdürlerinin İletişim Becerilerinin Öğretmenler Üzerindeki Etkilerine Dair Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi	İlker GEDİK Ali TAŞ
		10	ÖĞRETMENLERİN DEPREME HAZIRLIK KÜLTÜRÜ EĞİTİM İHTİYACLARININ BELİRLENMESİ	Emine Akbaş Doç. Dr. İlkay Doğan Taş
		11	ÖĞRETMENLERİN ÇALIŞTIKLARI OKUL MÜDÜRLERİNE YÖNELİK ÖĞRETİMSEL LİDERLİK ALGILARI	ESRA KOLOMUÇ DAYI Prof. Dr. ALİ TAŞ

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Prof.Dr. Mehmet Zeki DUMAN**	1	Women, Identity and Politics	Dr.Öğr.Üyesi Diler Ezgi TARHAN
		2	YAPAY ZEKA ÇAĞINDA SANAT VE GERÇEKLİĞİN YENİDEN ÜRETİMİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, TUĞÇE NUR ÇELİK,
		3	PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF THE IDEA OF PROGRESS IN CLASSICAL SOCIOLOGISTS	Prof.Dr. Mehmet Zeki DUMAN
		4	THE SOCIOLOGY OF THOSE WHO REGULARLY WORK IN IRREGULAR JOBS: An Evaluation of Guy Standing's Phenomenon and Concept of the Prekarya	Prof.Dr. Mehmet Zeki DUMAN
		5	DIGITAL NOMADS: THE NEW WORLD TRANSFORMED BY THE PANDEMIC	Doç. Dr. Barış ÇAĞIRKAN
		6	Kuşaklararası Aktarım ve Toplumsal Cinsiyet Rolleri: İzmir Örneği	Doç. Dr., Barış ÇAĞIRKAN Şengül ÖZGÜLER
		7	THE EFFECT OF DIGITAL MEDIA USE ON INTRA-FAMILY COMMUNICATION AND ROLE FULFILLMENT	Yüksek Lisans Öğrencisi BELKIS ŞEYMA YILDIRIM Doç. Dr. HATİCE BUDAK

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Prof. Dr., ETİ AKYÜZ LEVİ**	1	ANKARA KURŞUNLU CAMİ RESTORASYONU KAPSAMINDA YAPILMASI ÖNERİLEN ÇALIŞMALAR	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÖKDEMİR Hayri GÜRLEYİK
		2	TARİHİ SU YAPILARININ RESTORASYON AÇISINDAN FİZİKSEL VE İŞLEVSEL İNCELENMESİ: MEŞALECİ BAŞI ÇEŞMESİ ÖRNEĞİ	Eray YELGEL Prof.Dr. Arzuhan Burcu GÜLTEKİN Dr. Öğr. Üyesi, Ahmet GÖKDEMİR
		3	AVŞA ISLAND: A TRAIL OF LOST HISTORY AND UNCERTAIN FUTURE	Öğr. Gör. Dr., NEFİSE BURCU YAĞAN KÖYLÜ
		4	A LITERATURE REVIEW ON THE EFFECTS OF CLIMATE CHANGE ON DIFFERENT DISCIPLINES	Prof. Dr., ETİ AKYÜZ LEVİ Doç. Dr., İREM GENCER
		5	THE ROLE OF CONSTRUCTION INDUSTRY IN CLIMATE CHANGE ADAPTATION	Doç. Dr., İREM GENÇER Prof. Dr., ETİ AKYÜZ LEVİ
		6	ANALYSING THE SİRKECİ- KAZLIÇEŞME RAILWAY LINE IN THE CONTEXT OF PUBLIC INTERIORITY	Arş. Gör. Ayça Geçkil Doç. Dr. Yasemen Say Özer
		7	ÇIĞ KONTROLÜ PROJELENDİRME ÇALIŞMALARINDA RİSK ANALİZİ DEĞERLENDİRMESİ	Alperen MERAL Alaaddin YÜKSEL

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Assoc.Prof.Dr. Ali Can YILMAZ	1	Study of the mechanical characteristics of an isophthalic polyester resin for shipbuilding with a view to environmental protection	Asma BERRAHIL Younès MENAIL Djaber BOUHAFARA Farouk MESRAFET
		2	INCORPORATION OF SUGARCANE BAGASSE ASH and FLY ASH IN BRAKE PAD MATRIX OF A LIGHT-DUTY VEHICLE	Assoc.Prof.Dr. Ali Can YILMAZ
		3	IMPACT OF SUGARCANE BIOETHANOL ADDITION TO UNLEADED GASOLINE ON PERFORMANCE and EMISSION CHARACTERISTICS OF AN SI ENGINE	Assoc.Prof.Dr. Ali Can YILMAZ
		4	Kaynak Dikişinin Çakışma Durumunun Mekanik Özelliklere Etkilerinin Değerlendirmesi	Onur Can ARSLAN Şefika KASMAN
		5	AA 5754 -H111 Plakaların Sürtünme Karıştırma Kaynağı ile Birleştirilmesi: Çakışan Kaynak Dikişinin Kaynak Mukavemetine Etkisi	Onur Can ARSLAN Şefika KASMAN
		6	PNÖMATİK VE SENSÖRLÜ MENGENE	Öğr. Gör. Danışman, MUSTAFA BUĞDAY Öğrenci, KEREM ÇELİK Öğrenci, UĞUR ÇIRAK Öğrenci, MOHAMMAD YOUSEF ADEL ABDEL JABAR
		7	ÇAMAŞIR MAKİNELERİNDE KULLANILAN KASNAK TASARIMININ FARKLI YÜKLEME KOŞULLARINDAKİ DAYANIMLARININ SONLU ELEMANLAR ANALİZİ İLE İNCELENMESİ	Baran BAĞRIYANIK Okan ÖZDEMİR
		8	SAVUNMA SANAYİ UÇAK TASARIMINDA HAFİFLETME YÖNTEMLERİ BAĞLAMINDA ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMİNİN İNCELENMESİ	Umut ATA Hüseyin HALİLOĞLU Doç. Dr. Ahmet FEYZİOĞLU
		9	FARKLI YÜZEY İŞLEMLERİNİN AŞINMA DİRENCİNE ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi MUZAFFER YALÇIN
		10	AN APPLICATION OF FATIGUE CALCULATIONS IN DIFFERENT STANDARDS	FATİH ÖZDEMİR SERDAR TURGUT İNCE

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assis. Prof. Dr. Satawat Wannapan**	1	ASSESSMENT OF TOURISM CURRICULUM IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF NIGERIA	Assis. Prof. Dr. Eldah Ephraim Buba
		2	EMPLOYMENT STRATEGIES IN THE HOSPITALITY INDUSTRY: A FOCUS ON HUMAN RESOURCES MANAGEMENT	Dora Martins, Susana Silva, Cândida Silva
		3	UTILIZING WILSERV FOR ASSESSING VISITOR SATISFACTION: A CASE STUDY OF THE SEPILOK ORANGUTAN REHABILITATION CENTRE (SORC)	A. H. Hendry, H. S. Mogindol
		4	IMPLEMENTING ACTIVITY-BASED COSTING: A CASE STUDY OF COST ANALYSIS IN THE HOSPITALITY SECTOR	Bita Mashayekhi, Mohammad Ara
		5	EXAMINING THE INFLUENCE OF SELF-EFFICACY ON EMOTIONAL INTELLIGENCE AND WELL-BEING IN THE TOURISM INDUSTRY	Assoc. Prof. Dr. Jennifer Chen-Hua Min
		6	ENHANCING CULTURAL AWARENESS THROUGH IMMERSIVE URBAN EXPLORATION: A VIRTUAL TOUR OF TEHRAN	Prof. Dr. Maryam Khalili, Fateme Ghanei
		7	ADVANCING ECOTOURISM THROUGH ENVIRONMENTAL SCIENCE: A PROPOSAL FOR ENHANCING NATURE AWARENESS AND SUSTAINABLE PRACTICES	Veruska C. Dutra, Mary L. G. S. Senna
		8	ENHANCING SUSTAINABILITY IN TUNISIAN TOURISM: A HOLISTIC PLANNING APPROACH	S. Halioui, I. Arikan, M. Schmidt
		9	ASSESSING MACROECONOMIC IMPACTS OF TOURISM: AN ASYMMETRICAL INFORMATIVE ANALYSIS OF THAILAND'S TOURISM SECTOR	Dr. Chukiat Chaiboonsri, Assis. Prof. Dr. Satawat Wannapan
		10	COLLABORATIVE INITIATIVES FOR SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF THE MUNICIPALITY OF GAZI BABA IN MACEDONIA	Dejan Metodijeski, Elizabeta Mitreva, Nako Taskov, Oliver Filiposki

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Jorge Barros Mendes**	1	STATE TORT LIABILITY IN THE JURISPRUDENCE OF PORTUGUESE ADMINISTRATIVE COURTS	Assoc. Prof. Jorge Barros Mendes
		2	NAVIGATING INTERNATIONAL LABOR STANDARDS: MALAYSIA'S APPROACH TO COMBATTING EMPLOYMENT DISCRIMINATION	Assis. Prof. Dr. Harlida Abdul Wahab
		3	EXPLORING SILENCE: THE ABSENCE OF RELIGIOUS DISCOURSE IN JUDICIAL PROCEEDINGS	Dr. Kalindi Kokal
		4	LEGAL INTERPRETATIONS: TRANSGENDER IDENTITY AND MATRIMONY	Kimberly Tao
		5	AN EXAMINATION OF AGRICULTURAL PROPERTY REPRIVATIZATION PROCESSES ACROSS EUROPEAN NATIONS	Adam Niewiadomski
		6	PARTISAN LEANINGS AMONG U.S. SUPREME COURT JUSTICES: LOYALTY TO THE PRESIDENT AND THE SOLICITOR GENERAL	James Meernik, Joseph Ignagni, Rebecca Deen
		7	KAZAKISTAN VE LAHEY ÖZEL ULUSLARARASI HUKUK KONFERANSI: ULUSLARARASI TICARETTE HUKUK ÇATIŞMASININ BIRLEŞTIRILMESI	Z. Baimagambetova, Zh. Sairambaeva
		8	DIGNITY IN ADVERSITY: EXPLORING HUMAN RIGHTS THEMES IN ANAND'S UNTOUCHABLE	Norah A. Elgibreen
		9	ASSESSING PATENT VALUE: ANALYZING MARKET RESPONSE TO PATENT INFRINGEMENT LITIGATION	Yu J. Chiu, Chia H. Yeh
		10	EXPLORING LEISURE TOURISM POTENTIAL IN AN INDUSTRIAL HUB	E. Happ, A. Albert Tóth

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assis. Prof. Dr. Thanomsin Chakreeves,**	1	EXAMİNİNG DİSCRİMİNATİON İN CİVİL SERVİCE HİRİNG PRACTİCES	Li Lei, Jia Jidong
		2	ILLİCİT REPATRİATİON PRACTİCES: IRREGULAR MİGRATİON FROM GREECE TO TURKEY	Enkelejda Koka, Denard Veshi
		3	ANALYZİNG INTERACTİONS: DEPENDENCY THEORY AND U.S. RELATİONS WİTH IRAN, SAUDİ ARABİA, AND TURKEY İN THE MİDDLE EAST	Dr. Abdelhafez Abdel Hafez
		4	ASSESSİNG THE IMPACT OF TRANSNATİONAL DRONE DEPLOYMENT ON NİGERİAN HOMELAND SECURİTY	H. P. Kerry
		5	REİNTEGRATİVE CHALLENGES: EXAMİNİNG EX-OFFENDER LABELİNG, STİGMATİZATİON, AND RECİDİVİSM İN THE SOUTH AFRİCAN CONTEXT	Assis. Prof. Dr. Tshimangadzo Oscar Magadze
		6	EXAMİNİNG STAKEHOLDERS İN AGRİCULTURAL DRONE POLİCY: A CASE STUDY OF THAİLAND'S AGRİCULTURAL DRONE LANDSCAPE	Assis. Prof. Dr. Thanomsin Chakreeves, Atichat Preittigun, Ajchara Phu-ang
		7	TURKEY'S URBAN ENVİRONMENTAL LEGİSLATİON: A CRİTİCAL ANALYSİS OF SUSTAİNABLE URBAN DEVELOPMENT	Azadeh Rezafar, Sevkiye Sence Turk
		8	REGULATORY OVERSİGHT: THE ROLE OF THE RADİO AND TELEVİSİON SUPREME COUNCİL	Nataliya Hitsevich
		9	EXAMİNİNG THE APPLİCATİON OF ARTİCLE 5(3) OF THE BRUSSELS I REGULATİON İN CASES OF INTERNET-BASED INTELLECTUAL PROPERTY RİGHTS INFRİNGEMENT	Nataliya Hitsevich
		10	FORENSİC FACT-FİNDİNG: ENHANCİNG KENYA'S CRİMİNAL JUSTİCE SYSTEM THROUGH SCİENTİFİC ANALYSİS	Peter Ndichu Muriuki

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Honma Nasiry**	1	IMPACT OF SCALPING ON THE MECHANICAL PROPERTIES OF GRANULAR SOILS	Nadine Nguyen , Hassan Ngoc , Marot Bendahmane, Fateh Didier
		2	SIMULATING AND ANALYZING THE MOTION CHARACTERISTICS OF INDIVIDUAL ROCKFALLS: A STATISTICAL APPROACH	Wang Teh , Dr. Chin Lee
		3	FIELD AND PETROGRAPHIC CORRELATIONS OF CHARNOCKITIC AND ASSOCIATED GRANITIC ROCKS IN THE AKURE AREA, SOUTHWESTERN NIGERIA	Assis. Prof. Anthony Ademeso Odunyemi
		4	APPLICATION OF CSAMT METHOD IN INVESTIGATING COMPLEX ROCK MASS STRUCTURE AND CONCEALED TECTONIC FEATURES: CASE STUDIES	Yuxin Gama , Qingyun Chen Di, C. Dinis da
		5	UNIFIED EQUATION FOR WATER SURFACE PROFILE ALONG SIDE WEIRS IN COMBINED TRAPEZOIDAL AND EXPONENTIAL CHANNELS	Abdulrahman Abdulrahman
		6	COMPARATIVE ANALYSIS OF CO-SEISMIC GRAVITY CHANGES: GRACE OBSERVATIONS VERSUS FINITE-FAULT MODEL PREDICTIONS FOR THE 2012 MW = 8.6 INDIAN OCEAN EARTHQUAKE OFF-SUMATRA	Dr. Rahim Amin
		7	GEOTECHNICAL CHARACTERISTICS AND COMPRESSION BEHAVIOR OF ORGANIC DREDGED SEDIMENTS	Polat Inci , Hasan Develioglu
		8	OPTIMIZING PRODUCTION WITH EJECTOR INSTALLATION: A CASE STUDY FROM OFFSHORE OPERATIONS IN THE NORTH WEST JAVA FIELD	Arii Yudhaprasetya, Ario Agus , Guritno Setiawan, Recky Supriatna Tehupuring Cosmas
		9	NUMERICAL SIMULATION OF OIL-WATER DISPLACEMENT IN PETROLEUM RESERVOIRS: TWO-DIMENSIONAL OBSERVATIONS AND APPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Honma Nasiry, Shigeo Ahmad
		10		

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr Adela Goi,**	1	ANALYSIS OF TWO-STAGE SYSTEM FACTORS IN BIOGAS GENERATION FROM WASTE VIA BIOFILM REACTOR	Zainol Salihon, R. Rahman Abdul Rafi
		2	ZEOLITE ION EXCHANGE AND IONIZING RADIATION FOR NITROGEN AND PHOSPHORUS ELIMINATION IN LIVESTOCK WASTEWATER	Tak Kim, Youn , Namon Myunjoo
		3	EFFECT OF ELASTICITY OF CRUDE OIL PARTICLES ON HYDROCYCLONE SEPARATION EFFICIENCY	Dr. Narasingha Suppamassadu, P. Narataruksa
		4	IMPACT OF OPERATIONAL PARAMETERS ON CALCIUM CARBONATE DEPOSITION IN PLATE HEAT EXCHANGERS	Assis. Prof. Dr. Jeimrittiwong Suppamassadu, , S. Tungkamani
		5	CFD ANALYSIS OF FLOW BEHAVIOR IN PACKED-BEDS WITH AND WITHOUT STATIC MIXERS	Phavanoma Narataruksa, Karnoa Suppamassadu, Sabaithip Kokoo Tungkamani Rungrote , Prayut Jiamrittiwong
		6	GUIDED STRUCTURE FACILITATING SIMULTANEOUS REACTION AND SEPARATION IN MICROCHANNEL REACTORS ,	Assoc. Prof. Dr. Salah Tagawa , Hiroshi Aljbour Yamada
		7	REMOVAL OF LEAD(II) AND CADMIUM(II) IONS FROM AQUEOUS SOLUTIONS VIA ADSORPTION ON ACTIVATED CARBON DERIVED FROM CASHEW NUT SHELLS	S. Udeye, Insuk Tontrakoon , V. Tangjuank
		8	REMEDIATING CONTAMINATED SOIL THROUGH HYDROGEN PEROXIDE OXIDATION	Prof. Dr Adela Goi, Mingora Trapido, Nadana Kulik

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. J. Smith,**	1	Comprehensive Analysis of Pin Fin Heat Sink Efficiency	Ayush Patel, S. Ramesh Kumar, M. Azeem
		2	Feasibility of Simplified Synchronous Generator Model for Power System Stability Assessment	A. Kumar, L. Perez
		3	Electricity Generation from Wastewater Using a Micro-Hydraulic Turbine	Yuki Nakamura, Hiroshi Tanaka, Akira Sato
		4	Online Diagnosis of Stator Faults in Squirrel Cage Induction Motors Using Electric Current Analysis	Miguel Herrera Santos, Carlos Enrique Alvarado, Maria Isabel Torres
		5	Enhanced Multi-Objective Particle Swarm Optimization for Optimal Design of Power System Stabilizers	A. H. El-Metwally, R. Khadraoui
		6	A Cost-Effective Design and Analysis of Full Bridge LLC Resonant Inverter	Alex Johnson, Priya Sharma
		7	Optimization of Energy Efficiency in the Distillation Unit of Shiraz Oil Refinery	A. Moradi, M. Farhadi, S. Rahimi
		8	Optimized Congestion Management in Power Grids Using a Hybrid Ant-Lion Algorithm with Static Synchronous Series Compensator	Assoc. Prof. Dr.J. Smith, A. Patel
		9	Optimal Placement of DG PV Systems Using Loss and Voltage Regulation Metrics: A Case Study of the ECG 33 kV Sub-Transmission Network	Adjoa M. Agyeman, Kwame N. Mensah, Joseph B. Asare
		10	Optimized Placement of STATCOM Using Voltage Stability Indices Under Load Variation Conditions	B. K. Sharma, R. K. Patel

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Jing Zhang**	1	Examination of Delayed Payment Issues in the Construction Sector of Malaysia	Nurul Hidayah Abdullah, Ahmad Faisal Mohd Zain
		2	Assessing the Implementation Progress of Manufacturing Control Systems in a Vital Sector of Libya's Industrial Landscape	Fatima Mohammed Al-Mansouri
		3	Evaluation of Environmental Reporting Practices in the Chemical Sector: A Comparative Analysis of GRI Disclosures	Assis. Prof. Dr. E. Johnson
		4	Structural Design and Blast Resistance Assessment of a Single-Story Control Room for a Petroleum Refinery	Behzad Rahmani, Reza Mirzaei
		5	Exploring the Impact of Business Model Innovation on Firm Value: An Evolving Framework	Xiang W. Chen, Mei L. Wang, Liang K. Zhang
		6	Exploring the Role of Fit in Enhancing Service Innovation Performance: A Novel Model	Mei-Ling Chang, Hui-Ling Huang, Wan-Yu Yu, Chung-Lun Wei
		7	Advancing China's Traditional Manufacturing Industries Towards Low-carbon Transition	Jing Zhang
		8	Implementation and Effectiveness Assessment of Integrated TQM and LM in the Malaysian Automotive Industry: A Survey Analysis	Fatimah Abdullah, Salmiah Kasolang, Ali Hassan
		9	Assessing the Influence of Mergers and Acquisitions on Consumer Welfare: Evidence from the Indian Manufacturing Industry"	Dr. Rajesh Gupta, Srinivas Rao
		10	Investigating the Correlation between Financial Market Type and Market Indices in the Tehran Stock Exchange	Maryam Hosseini, Ali Mohammadi
		11	Evaluation Frameworks and Performance Metrics in Logistics Outsourcing: A Comprehensive Review	María López-Rodríguez, Antonio M. Gutiérrez-Pérez, Laura Martínez-Sánchez

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Chang-hyun Lee**	1	EXPLORING THE IMPACT OF BUSINESS MODEL INNOVATION ON FIRM VALUE: AN EVOLVING FRAMEWORK	Xiang W. Chen, Mei L. Wang, Liang K. Zhang
		2	STRUCTURAL DESIGN AND BLAST RESISTANCE ASSESSMENT OF A SINGLE-STORY CONTROL ROOM FOR A PETROLEUM REFINERY	Behzad Rahmani, Reza Mirzaei
		3	EVALUATION OF ENVIRONMENTAL REPORTING PRACTICES IN THE CHEMICAL SECTOR: A COMPARATIVE ANALYSIS OF GRI DISCLOSURES	E. Johnson
		4	EXPLORING THE ROLE OF FIT IN ENHANCING SERVICE INNOVATION PERFORMANCE: A NOVEL MODEL	Mei-Ling Chang, Hui-Ling Huang, Wan-Yu Yu, Chung-Lun Wei
		5	ETHICS AND LEGAL CONSIDERATIONS IN THE DIGITAL WORKPLACE: NAVIGATING THE INTERSECTION OF TECHNOLOGY AND ETHICS	Dr. Alice Smith, Lec. John R. Thompson
		6	ADVANCEMENTS IN REGIONAL MEDICAL IMAGING SYSTEMS: A COLLABORATIVE APPROACH	Petra Novak, Pavel Novotny, Jan Hruska
		7	INVESTIGATION OF RF PERMEABILITY FOR INTEGRATING USN INTO SOC STRUCTURES: A CASE STUDY	Dr. Chang-hyun Lee, Min-seok Choi, Sang-hoon Kim
		8	MITIGATING DAD ATTACKS IN MANET: A COMPREHENSIVE APPROACH	Hyewon Kim, Jisoo Lee
		9	ENHANCED ALGORITHMS FOR TABLET REPLICA COMPARISON: LEVERAGING HARRIS EXTRACTION AND SIFT MATCHING	Ahmad Al-Mansoori, Georges Alquié, Hussain Tassadaq, Ali Seba
		10		

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assis. Prof. Dr Wei-Lin Chang**	1	ADAPTIVE HANDOFF DETECTION ALGORITHM UTILIZING RCST MOBILITY INFORMATION IN SATELLITE BEAM SYSTEMS	Sung Min Park, Hyun Jung Choi, Seung Woo Kim, Ji Hyun Lee, Sang Min Yoon
		2	INTEGRATION OF VISION SYSTEM AND SIMULATION SOFTWARE FOR ENHANCED INDUSTRIAL ROBOT CAPABILITIES	Fatima Al-Hassan, Ganesh Kothapalli, Majid Tolouei-Rad
		3	MITIGATING UNPLANNED EXTUBATION RISKS IN PSYCHIATRIC LONG-TERM CARE FACILITIES	Assis. Prof. Dr Wei-Lin Chang, Hsiao-Mei Lin
		4	ENHANCED INTELLIGENT TRANSPORTATION SYSTEMS FOR EFFICIENT BRT OPERATIONS	A. Ahmadi, M. Rezaei
		5	ENHANCING INFORMATION SECURITY IN E-LEARNING THROUGH HUMAN IDENTIFICATION TECHNIQUES	John Smith, Alice Johnson, Michael Lee, Sarah Brown
		6	ENHANCING INFORMATION SECURITY IN E-LEARNING THROUGH ADVANCED HUMAN IDENTIFICATION TECHNIQUES	Ahmed Mahmoud, Maryam Rahimi, Sara Abbasi
		7	ANALYZING GREY INCIDENCE WITHIN THE MACROSCOPIC FRAMEWORK OF THE LOGISTICS SECTOR	Ming Li, Fang Wang
		8	EXPLORING PERFORMANCE CHALLENGES OF DSRC RADIO TESTBEDS IN HIGH CHANNEL TRAFFIC SCENARIOS	Ming-Hua Wang, Bo-Chiuan Chen, C. W. Hsu
		9	EXAMINATION OF DELAYED PAYMENT ISSUES IN THE CONSTRUCTION SECTOR OF MALAYSIA	Dr. Nurul Hidayah Abdullah, Dr. Ahmad Faisal Mohd Zain
		10	ASSESSING THE IMPLEMENTATION PROGRESS OF MANUFACTURING CONTROL SYSTEMS IN A VITAL SECTOR OF LIBYA'S INDUSTRIAL LANDSCAPE	Fatima Mohammed Al-Mansouri

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Aynur AYTEKİN ÖZDEMİR**	1	İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN YENİDOĞAN SAĞLIĞINA ETKİSİ	Araş.Gör. Büşra KÜTÜK Prof. Dr. Aynur AYTEKİN ÖZDEMİR
		2	ADÖLESANLARDA MOTİVASYONEL GÖRÜŞME İLE İLGİLİ HEMŞİRELİK ALANINDAKİ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	Arş. Gör. Büşra KÜTÜK Prof. Dr. Aynur AYTEKİN ÖZDEMİR
		3	HEMŞİRELERİN İŞ GÜVENLİĞİ FARKINDALIKLARI İLE GÜVENLİ DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ	HAVALİ AKKAYA Prof. Dr. YURDANUR DİKMEN
		4	Evaluation of Etiological Causes and Frequencies of Patients Presenting with Pancytopenia	İlker ÇORDAN Tufan TÜKEK
		5	ÇOCUKLARDA PREOPERATİF ANKSİYETEYE YÖNELİK HEMŞİRELİK ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ	Arş. Gör. ADALET YÜCEL Prof. Dr. SİBEL KÜÇÜKOĞLU
		6	TAMAMLAYICI BESLENMEYİ ETKİLEYEN VE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN FAKTÖRLER	Arş. Gör. ADALET YÜCEL Prof. Dr. SİBEL KÜÇÜKOĞLU

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Abdullah Kurt**	1	STEADY RHEOLOGICAL PROPERTIES OF GLUCOMANNAN-GALACTOMANNAN BLEND SOLUTIONS	Assoc. Prof. Dr. Abdullah Kurt
		2	TERMOFİZYOLOJİK KONFOR İÇİN AKILLI TEKSTİL KULLANIMI	Dr. Öğretim Üyesi, ZEHRA EVRİM KANAT
		3	ERGONOMİK RİSK DEĞERLENDİRMEDE GERÇEK ZAMANLI VÜCUT DURUŞ ANALİZİ	Doç. Dr. Neşe GÜLCİ Eshabil BEYZBAYRAK Doç. Dr. Sercan GÜLCİ
		4	ORMAN YANGIN GÖZETLEME KULELERİNİN GÖRÜNÜRLÜK ANALİZİ: BİR ORMAN İŞLETME MÜDÜRLÜĞÜ ÖRNEĞİ	Bahadırhan ŞAMLI Doç. Dr. Sercan GÜLCİ
		5	EFFECT OF MOLARITY OF SODIUM HYDROXIDE ON ALKALINE ACTIVATION OF WASTE GLASS POWDER	Merve CİVELEKOĞLU Dr. Süleyman YAŞIN Prof. Dr. Hayrettin AHLATCI
		6	EFFECT OF INTERGRANULAR CORROSION DURATION ON MECHANICAL PROPERTIES OF TIG WELDED AISI321 STEELS	Furkan ACAR Dr. Süleyman YAŞIN Prof. Dr. Hayrettin AHLATCI
		7	TRAJECTORY PLANNING OF FOUR DEGREE OF FREEDOM ROBOT ARM	Student, Yavuz RAMDOUN Asst. Prof., Muhammet AYDIN

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Cem MORAN**	1	PERSONEL HİZMETLERİ DEĞERLENDİRME: ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI	Cem MORAN Dr. Öğr. Üyesi MUSTAFA AYDIN BAŞAR
		2	ÖĞRENCİ HİZMETLERİNİ DEĞERLENDİRME: ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI	Cem MORAN Dr. Öğr. Üyesi MUSTAFA AYDIN BAŞAR
		3	BÜTÇE YÖNETİMİ DEĞERLENDİRME: ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI	Cem MORAN Dr. Öğr. Üyesi MUSTAFA AYDIN BAŞAR
		4	NURETTİN TOPÇU'NUN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ	Burhan TUZ
		5	VIEWS OF PRESCHOOL STUDENTS' PARENTS ON DIGITAL GAME ADDICTION	HABİBE YEL Doç. Dr. NEZİH ÖNAL
		6	INVESTIGATION OF THE HIGH SCHOOL STUDENTS' ENGLISH MOBILE LEARNING ATTITUDES AND OPINIONS	Rabia YAKAR Doç. Dr. NEZİH ÖNAL
		7	ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI UYGULAYAN OKULLARDA UB ÖĞRENCİ PROFİLİNİN (UBÖP) UYGULANMASI ÜZERİNE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ	ERKAN SAĞNAK Dr., GÜLŞAH TAŞÇI Dr., ALİ TAŞ
		8	PERSPECTIVE AND PERCEPTION OF SPACE AMONG 6TH GRADE STUDENTS	Gülistan MENTEŞ

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**SALİHA ÜNAL**	1	2024 ŞUBAT AYINDA GÜNCELLENEN OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ	Yüksek Lisans Öğrencisi BÜŞRA KARAOSMANOĞLU Prof. Dr. ALİ TAŞ
		2	OKULLARDA KADIN YÖNETİCİLERİN ÜZERİNDEKİ CAM TAVAN ETKİSİNİN İNCELENMESİ	SALİHA ÜNAL Prof. Dr., ALİ TAŞ
		3	Sınıflarda teknoloji kullanımı	MAHMOUD ESSAM SAAD HUSSEİN
		4	TÜRKÇE DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE ÖLÇME-DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMLARINA YÖNELİK BİR İNCELEME	Doç. Dr. BAŞAK KARAKOÇ ÖZTÜRK AYSEL MERVE ALYAPRAK
		5	Yapay Zekayı Anlamlandırmak: İstanbul'da Harezmi Eğitim Modeli Programı Uygulayıcı Öğretmenlerinin Algıları	Hülya GÜRKAN Ali TAŞ
		6	HARBİYE ASKERİ MÜZESİNİN SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ İLE İLİŞKİSİNİN ÖĞRETMENLER TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	Yüksek Lisans Öğr. Derya ATA Doç. Dr. Genç Osman İLHAN Dr. Veysi AKTAŞ

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Doç. Dr. Ebru KEMER	1	MILK IN GASTRONOMY FROM PRODUCTION TO CONSUMPTION	Dr. Öğr. Üyesi, Tuba PEHLİVAN
		2	TÜRK DÜNYASI TURİZM BAŞKENTİ: TÜRKİSTAN	Doç. Dr. Ebru KEMER
		3	Gastronomi Turizmi Kapsamında İzmir Sokak Lezzetlerinin İncelenmesi	Kamile Gökçe Şengül Kandemir Prof. Dr. Atilla Akbaba
		4	SAĞLIK TURİZMİ POTANSİYELİNDE METAVERSE	Yüksek Lisans Öğrencisi ,Berk Emre ÖZÇELİK Dr.Öğr.Üyesi , Nurperihan TOSUN
		5	VEGAN VE VEJETARYEN BESLENME KÜLTÜRÜ KAPSAMINDA GİRESUN MUTFAK KÜLTÜRÜNÜN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, HİLAL KAYA Doç. Dr. ,İBRAHİM TUĞKAN ŞEKER
		6	BALIKESİR'DE BULUNAN COĞRAFİ İŞARETLİ ÜRÜNLERİN TANITILMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Yüksek Lisans Öğrencisi,BANU YAŞAR Doç.Dr.,İBRAHİM TUĞKAN ŞEKER
		7	YEREL HALKIN GASTRONOMİ TURİZMİNE KARŞI BAKIŞ AÇISI (SİVAS ÖRNEĞİ)	Yüksek Lisans Öğrencisi, ZEHRA GİZEM KORGAN Doç. Dr., MUSTAFA IŞKIN
		8	Yapay Zekâ ve Gastronomi: Yapay Zekânın Gastronomi Alanında Kullanımı	Burak Candar, Prof. Dr. Atilla AKBABA
		9	ETNİK MUTFAKLAR KAPSAMINDA KAZAK MUTFAĞINA DAİR BİR ARAŞTIRMA	Ali EMİRALİOĞLU Doç. Dr. Yılmaz SEÇİM
		10	SİBİRYA TATARLARININ MUTFAK KÜLTÜRÜ	Doç. Dr. Yılmaz Seçim, Sümeyye BALDIK

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. HÜSEYİN KÖSE**	1	MODERN'E BOHEM'DEN BAKMAK: EDEBİYATTA AYLAKLIK, MODA VE KARŞIT KÜLTÜR İLİŞKİSİ	Prof. Dr. HÜSEYİN KÖSE
		2	Formulaic Expressions in Anther Stories	Öğr. Gör. Dr. Çiğdem DAMAR
		3	Post-Postmodern Tarihi Bir Roman Okuması: Orhan Pamuk "Veba Geceleri"	Taha KARAGÖZOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Müge ARSLAN KARABULUT
		4	The Interaction of Absurdity and Postmodern Narrative Techniques in Three Post-World War II American Novels: Catch-22 by Joseph Heller, Slaughterhouse-Five by Kurt Vonnegut, and The Naked and the Dead by Norman Mailer	MA Student Şebnem Kartal Büyüközer
		5	FUZULİ'NİN GAZELLERİNDE AD AKTARMALARI	Muhsin AYGÜN
		6	TÜKÇE SÖZ DİZİMİ PROBLEMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	Muhsin AYGÜN
		7	"HEART" IN AHMED-I RIDVÂN'S RIDVÂNIYYE	Dr. Öğr. Üyesi, ABDULSAMET DEMİRBAĞ
		8	THE SPIRITUAL AND SOCIAL FUNCTIONS OF MUNAJAT POEMS IN ABBASID ERA ARABIC LANGUAGE AND LITERATURE: THE EXAMPLE OF AL-GHAZALI	Dr. Öğr. Üyesi, Naci ÖZSOY

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin DURSUN**	1	A HUMOROUS APPROACH TO ORHAN VELİ'S POEMS "GOSSİP", "WORD" AND "FREE" İN THE CONTEXT OF DİSSONANCE THEORY	Prof. Dr. Mustafa AYDEMİR Öğr. Gör. Emre Furkan UYANIK
		2	EXISTENTIAL PAINS AND A FREE SOUL IN THE GRIP OF PSYCHOANALYSIS: HİKMET BENOL	Prof. Dr. Mustafa AYDEMİR Pınar KARATAŞ
		3	ANTONİMLƏRİN ATALAR SÖZLƏRİNDƏ İSTİFADƏSİNƏ DAİR	Assoc. Prof. Dr. Rəhilə Hümmətova
		4	BİR TOPONİMİN İZİ İLƏ TARİXƏ BAXIŞ	Assoc. Prof. Dr. Rəhilə Hümmətova
		5	ZİYÂÎ YÛSUF'UN YÛSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVİSİNİN YENİ BİR NÜSHASI	Dr, SERCAN KADAŞ
		6	COMMON IMAGES REGARDING EXISTENCE AND DEATH IN SHAKESPEARE'S HAMLET AND KHAYYAM'S RUBAIYAT	Surhay Göç
		7	Concepts Unique to Turkey and Turkish Language	Dr. Burcu DOĞAN KOÇAK
		8	RUS DİLİ DİZGESİNDE «ЗАТО» BAĞLACININ SEMANTİK VE STİLİSTİK ÖZELLİKLERİ	Keziban Topbaşoğlu
		9	THE HISTORICAL AND SOCIETAL STRUCTURE OF THE ARABIC LANGUAGE	Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin DURSUN

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Doçent Doktor, OĞUZHAN ÇARIKÇI**	1	DENETİMDE DİJİTALLEŞME: SGK DENETÇİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Doçent Doktor, OĞUZHAN ÇARIKÇI
		2	TÜRK HUKUKUNDA SİYASİ PARTİLERİN VERGİLENDİRİLMESİ	Dr. Öğr. Üyesi, Demet AKDENİZ
		3	YEREL YÖNETİMLER BAĞLAMINDA AB VE TÜRKİYE'DE YÖNETİŞİM	Yüksek Lisan Öğrencisi, Şeyma POLAT BALAK Doç. Dr. Serdar Vural UYGUN
		4	MAHALLİ İDARELER ÖZELİNDE DOLAYLI VERGİLERİN İNCELENMESİ	Hakan BAYTAK Doç. Dr. Nimet VARLIK
		5	BELEDİYE BAŞKANLARININ MAKAM ODASININ KAPISININ KALDIRILMASI: ŞEFFAFLIK VE HESAP VEREBİLİRLİK	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ALİ UGAN Dr. Öğr. Üyesi Ümmü BULUT KESKİN
		6	THE BOARD OF DIRECTORS DUTIES OF CARE	Öğretim Görevlisi, GÜLŞAH İSLAMOĞLU
		7	6098 SAYILI TÜRK BORÇLAR KANUNU M. 344 HÜKMÜNDE DÜZENLENEN KİRA BEDELİNİN ARTIRIM ORANI SINIRINI AŞAN SÖZLEŞMELERE UYGULANACAK YAPTIRIM	Hâkim, Gamze Kabakaş
		8	AVRUPA BİRLİĞİ SINIRDA KARBON DENETİM MEKANİZMASININ TÜRKİYE'YE YANSIMALARI	Dr.Öğr.Üyesi, İPEK ÇİMEN BULUT
		9	İDARENİN KOLLUK FAALİYETLERİNDEN DOĞAN SORUMLULUĞU	Ayhan BÜLBÜL
		10	TÜKETİCİ LEHİNE VERİLEN AVALİN HUKUKİ NİTELİĞİ	Dr. Öğr. Üyesi GÖKMEN GÜNDOĞDU

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. Öğretim Üyesi Nurullah ORUÇ**	1	WOMEN'S ANXIETY AND RELIGIOUS ORIENTATION DURING PREGNANCY	Yüksek Lisans Öğrencisi, Saadet Şahin, Dr.Öğr.Üyesi, Sema YILMAZ
		2	İSVEÇLİ ORYANTALİSTLERİN KUR'ÂN TERCÜMELERİ	Doktora Öğrencisi, Hacı YILDIZ
		3	İSVEÇ'TE ORYANTALİZM: YÜZYILLARA YAYILAN BİR İLGİ	Doktora Öğrencisi, Hacı YILDIZ
		4	MAKSÛD VE ʿİZZÎ KİTAPLARININ MUHTEVA YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI	Dr. Öğretim Üyesi, HARUN ÖZEL
		5	PATIENCE AND FORGIVENESS BASED ON DEALING WITH PROBLEMS IN MARRIAGE FROM THE PERSPECTIVE OF SPIRITUAL COUNSELING AND GUIDANCE	Doç. Dr. ÖMER FARUK SÖYLEV Yüksek Lisans Öğrencisi MERVE ÖZDEMİR
		6	ARAP DARBIMESELİNDE FE'ALE SIĞASI: MORFOLOJİK VE ANLAMSAL ANALİZ	Dr. Öğretim Üyesi Nurullah ORUÇ
		7	Kur'ân Metninin Harekelenmesine Dair Tartışmalar ve Kur'ân Harekelerinin Süryânî Kökenli Olduğu İddiaları (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)	Muaz DOĞANGÜL

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. A. Taheri**	1	ENHANCING CESSNA CITATION X PERFORMANCE DURING CRUISE FLIGHT WITH ADAPTIVE WINGLETS	Botez Segui, Bezin Simon , Mihaela Marine
		2	DESIGNING AN EXPERIMENTAL SETUP TO VALIDATE OUT-OF-THE-LOOP MITIGATION IN AIR TRAFFIC CONTROL MONITORING HIGH LEVELS OF AUTOMATION	Oliver Di Flumeri , Francesca De Kraemer, Gianluca Ohneiser, Jan Crescenzio ,
		3	IMPLEMENTATION OF STATE-SPACE AND SUPER-ELEMENT TECHNIQUES FOR MODELING AND CONTROLLING SMART STRUCTURES WITH DAMPING FEATURES	Schmidt Ghareeb, Nade R¨udiger
		4	MODELING COMPRESSIBLE FLOW IN PIPES AND POROUS MEDIA DURING BLOWDOWN EXPERIMENT	Assis. Prof. Dr. Thomas Namy , Bruyere Vincent , Paris Patrick
		5	DYNAMIC 3D POST-STALL AERODYNAMICS CONSIDERING CAMBER LOSS FROM FLOW SEPARATION	Aritras Mukherjee , Dr. Roy Rinku
		6	UTILIZING CELLULOSE NANOCRYSTAL SUSPENSIONS AS WATER-BASED LUBRICANTS FOR SLURRY PUMP GLAND SEALS	Grecov Mohammad Shariatzadeh, Dana Javad
		7	ENHANCING FATIGUE LIFE: OPTIMIZING TOLERANCE GRADES FOR BEARING AND SHAFT ASSEMBLY IN WASHING MACHINES	DolarCangi, Aydogdu Ersoy, Mugan Aydeniz,
		8	A META-MODEL FOR WING PLANFORM TUBERCLE DESIGN INSPIRED BY HUMPBACK WHALE FLIPPER	Prof. Dr. A. Taheri
		9	INTEGRATING HYBRID AI WITH TWO-DIMENSIONAL DEPTH-AVERAGED NUMERICAL MODEL: SIMULTANEOUS SOLUTION FOR SHALLOW WATER AND EXNER EQUATIONS	S. Mehrab Amiri, Nasser Talebbeydokhti
		10	SIMULATION OF GAS SWEETENING PROCESS: EXPLORING WASTE HYDRAULIC ENERGY RECOVERY	Meisam Farhani, Hassan Ali Ozgoli, Foad Moghadasi

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Prof. Dr. Tarantino Libutti**	1	EMPLOYING SNAILS AND FISH AS POLLUTION BIOMARKERS: A STUDY IN LAKE MANZALA AND LABORATORY C, WITH LABORATORY-EXPOSED SNAILS TO CHEMICAL MIXTURES	Hanaa Khayat, Hoda Hamid, Kadria. Mahmoud,
		2	EFFECTIVENESS OF THREE HERBICIDES ON CONTROLLING WILD BARLEY (HORDEUM SPONTANEUM C. KOCH) ACROSS VARIOUS GROWTH STAGES WITH NITROGEN FERTILIZER ADDITIVE	Assoc. Prof. Edrisi Moeeni, A. Farahbakhsh
		3	EXPLORING SALVIA SCLAREA L. POTENTIAL FOR PHYTOREMEDIATION OF HEAVY METAL-CONTAMINATED SOILS	Violina Todorov, Radka Ivanova, Angelova Givko ,
		4	IMPACT OF COMPOST APPLICATION ON HEAVY METAL UPTAKE, NUTRIENT ALLOCATION, AND QUALITY OF ORIENTAL TOBACCO KRUMOVGRAD 90	Violina Popova , Venelina Angelova , Radka Ivanova, Krasimir Givko, Ivan Ivanov,
		5	INITIAL FINDINGS: AFLATOXIN DETECTION IN PADDY AND MILLED RICE FRACTIONS IN GUYANA	M. Morrison, Lambert Chester, Samuels Ledoux
		6	STRATEGIES FOR MANAGING RICE-FIELD CONVERSION IN PANGKEP REGENCY, SOUTH SULAWESI, INDONESIA	Assis. Prof. Dr. Ida Rosada Nurliani,
		7	LONG-TERM IMPACT OF RECLAIMED AGRO-INDUSTRIAL WASTEWATER ON SOIL CHEMICAL PROPERTIES IN HERBACEOUS CROP IRRIGATION	DisciglioTarantino, , Gatta Frabboni,
		8	ASSESSING WATER USE EFFICIENCY IN CITRUS FARMING OF THE SOUSS REGION (MOROCCO) UNDER CHANGING CLIMATE: IMPACT OF IRRIGATION METHODS	H. Elomari, Fallah Elmousadik
		9	ASSESSMENT OF AGRICULTURAL TRAITS OF SMOOTH BROMEGRASS (BROMUS INERMIS LEYSS) LINES IN KONYA REGIONAL CONDITIONS	Prof. Dr. Tarantino Libutti,
		10		

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Bhat Mulla**	1	OPTIMAL TIMING FOR NEWBORN CALF CAMELS TO ABSORB COLOSTRUM IMMUNOGLOBULIN (IGG) IN RELATION TO CORTISOL AND THYROXIN LEVELS	Amina M. Magdub , Ahmed B. Bishr , Abdul-Baset R. Abuzweda
		2	DEVELOPMENTAL ALTERATIONS IN RABBIT DUODENAL MUCOSAL-SUBMUCOSAL COMPOSITION	Elnasharty Abou-Ghanema., Sayed-Ahmed Abo Elnour
		3	UTILIZATION OF TUBERCULIN, TETANUS IMMUNOGLOBULIN, AND DPT VACCINE AS AVIAN IN VIVO T-LYMPHOCYTE MITOGENS	Assis. Prof. Dr. Ibrahim Mohammed Saeed Shnawa
		4	ASSESSING POTATO CULTIVAR SUITABILITY FOR CHIP AND STICK PRODUCTION WITH MICROWAVE-VACUUM DRYING	Solvita Siljanis , Kristaps Kampuse, Murniece Rakcejeva, Tatjana Irisa
		5	EXAMINING SALT-TOLERANCE IN TISSUE-CULTURED DATE PALM VARIETIES WITHIN CONTROLLED ENVIRONMENTS	Dr. Bhat Mulla, M. Khalil
		6	EFFECTS OF COPPER AND ZINC DEFICIENCY ON MILK PRODUCTION IN INTENSIVELY GRAZED DAIRY COWS: CASE STUDY FROM NORTH-EAST ROMANIA	Alina Anton, Gheorghe Solcan, Carmen Solcan
		7	EFFECTS OF OVERFEEDING ON PRODUCTIVE PERFORMANCE, FOIE GRAS PRODUCTION, BLOOD PARAMETERS, AND MORTALITY RATES IN TWO DUCK BREEDS	Dr. Mona Sayed, Lecture E. Mahrous
		8	ULTRASONIC EVALUATION OF CORPORA LUTEA AND PLASMA PROGESTERONE LEVELS IN EARLY PREGNANT AND NON-PREGNANT COWS	Abdurraouf Kubota , Salah Al- Raju , Solmon Guru Dahash , Gaja Chikara
		9	INTERTIDAL FIXED STAKE NET TRAPS (HADRAH) FISHERY IN KUWAIT: DISTRIBUTION, CATCH RATES, AND SPECIES COMPOSITION	Dr. Ali Baz, Mohsen Husaini, James Bishop
			COMPARING REPRODUCTIVE HORMONE LEVELS IN INFERTILE AND FERTILE DAIRY COWS	Ali M. Mutlag, Yang Zhiqiang, Meng Jiaren, Zhang Jingyan, Li Jianxi
		10	DEVELOPING ESSENTIAL OIL COMPOSITION AS ANTIBACTERIAL FEED ADDITIVE FOR POULTRY: FORMULATION AND TECHNOLOGY	Goderdzishvili Barbaqadze, LomtadzeMosidze, MshvildadzeBakuridze, A. Bakuridze

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Li Yongfeng,**	1	INFLUENCE OF ELEMENTAL ASSOCİATİON ON VOLATİLİTY İN FLUİDİSED-BED COMBUSTİON CHAMBERS: A COMPARATİVE STUDY OF CU, Nİ, CR, CO, PB, AND AS İN DİFFERENT COAL TYPES	A. Novák, Y. Novotná
		2	IMPACT OF MİCROWAVES ON THE MECHANİCAL AND CHEMİCAL STABİLİTY OF SİLİCA OPTİCAL FİBRES	Elena Popescu, M. Caramihai, K. Chung, G. Tasca, T. Park
		3	INVESTİGATİNG THE INFLUENCE OF CASTİNG SHAPE CHARACTERİSTİCS ON HOT TEARİNG AND RESİDUAL STRESS İN INVESTMENT CASTİNG: A SİMULATİON STUDY	Mehmet Kaya, Emre Yılmaz, Hüseyin Tekin, Fatma Aydın
		4	COMPARATİVE ANALYSİS OF MEDİA EFFECTS İN EXPLOSİVE FORMİNG OF TUBULAR SHELLS	A. Rahmani, K. Shahidi, S. Mohammadi
		5	ENHANCİNG MECHANİCAL PROPERTİES OF HYDROXYAPATİTE THROUGH GLASS REİNFORCEMENT: A MİCROSTRUCTURAL AND IN-VİTRO ANALYSİS"	Priya Sharma, Neha Gupta
		6	DEVELOPMENT AND ASSESSMENT OF BONE-MİMİCKİNG HYDROXYAPATİTE-BİOGLASS COMPOSİTE MATERİALS	Neha Sharma, Priya Gupta
		7	IMPACT OF SURFACE PRETREATMENTS ON NANOCRYSTALLİNE DİAMOND GROWTH ON SİLİCON NİTRİDE SUBSTRATES	Dr. R.J. Abdullah, F. Yusof
		8	COMPUTATİONAL MODELİNG OF PLASTİC BEHAVİOR İN CLAY SAMPLES UNDER COMPRESSİON TEST :	Rafael S. Silva, Marina L. Santos, Carlos M. Rodrigues, Hazim A. Al-Qureshi
		9	MANUFACTURİNG PROCESS OF A NOVEL BİOMASS COMPOSİTE INSPİRED FROM CELLULAR STRUCTURE OF WOOD	Li Yongfeng, Liu Yixing, Li Jian, Li Jun
		10	EVALUATİON OF AMMONYX'S ANTİMİCROBİAL ACTİVİTY AGAİNST PATHOGENİC MİCROBES FOUND ON ATHLETİC APPAREL	S. Salimi, M. Hosseini, F. Mohammadi, Z. Rahimi

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Ogunduyile O. Oluwgbenga**	1	ASSESSING THE QUALITY STANDARDS OF HOSPITAL PHARMACIES IN THERAPEUTIC CENTERS ASSOCIATED WITH KERMANSHAH UNIVERSITY OF MEDICAL SCIENCES, IRAN	Dr. Gharehbagh V.Hamishehkar , H.Aghababa
		2	OPTIMIZING VISIBLE LIGHT COMMUNICATION SYSTEMS THROUGH NATURAL LIGHT INTEGRATION	Mahmoud H. Aly, Ivan Andonovic, Moustafa Beshr
		3	INTEGRATING WIRELESS BODY AREA NETWORKS WITH WEB SERVICES: REVOLUTIONIZING UBIQUITOUS HEALTHCARE PROVISIONING THROUGH ARCHITECTURE	Dr. Ogunduyile O. Oluwgbenga
		4	DYNAMIC BRAIN WAVE ACQUISITION AND PSYCHOACOUSTIC ANALYSIS IN REAL TIME	Dipali SShweta , ingh Mahajan , Bansal Rashima
		5	ENHANCING COMBAT EFFECTIVENESS IN NEW GENERATION FIGHTER PLANES THROUGH HUMAN FACTORS CONSIDERATIONS	Binoy Bhargavan
		6	CONSTRUCTING AN INTEGRATED RELATIONAL DATABASE UTILIZING SWISS NUTRITION NATIONAL SURVEY AND HEALTH DATASETS FOR DATA MINING OBJECTIVES	Helena Einsele , Dr. Jenzer Farshideh
		7	CAN EEG TESTING AID IN BRAIN TUMOR IDENTIFICATION?	M. Sharanreddy, P. K. Kulkarni
		8	EXAMINING THE HAZARDS OF INADEQUATE MEDICAL WASTE MANAGEMENT PRACTICES ON HUMAN HEALTH AND THE ENVIRONMENT: A REVIEW OF LITERATURE	Babanyara Ibrahim, Garba Bogoro., M. Y.Abubakar,
		9	EXAMINING MAINTENANCE STRATEGIES AND RELIABILITY OF VITAL MEDICAL EQUIPMENT IN HOSPITALS: IMPACT ON PATIENT OUTCOMES	Flanagan Peter , Gibson John
		10	SELECTIVE DYNAMIC FEATURES FOR HEART DISEASE CLASSIFICATION	Assoc. Prof. Dr. Walid Khelood

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Kung-Jen Tu**	1	YANBU, SAUDI ARABIA: BRIDGING TRADITION IN A MODERNIZING CITYSCAPE	Hisham Mortada
		2	ANALYZING REPLACEABLE LINKS WITH REDUCED WEB SECTION FOR LINK-TO-COLUMN CONNECTIONS IN ECCENTRICALLY BRACED FRAMES	Daniel Y. Abebe, Sijeong Jeong, Jaehyouk Choi
		3	IMPLEMENTING RETROFITTING SOLUTIONS FOR KAZAKHSTAN'S EXISTING HOUSING STOCK	S. Yessengabulov, A. Uyzbayeva
		4	SKY FARMING: EMBRACING VERTICAL LANDSCAPE MODELS IN URBAN AREAS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT THROUGH GREEN BUILDING CONCEPTS	Nadiah Yola Putri, Nesia Putri Sharfina, Traviata Prakarti
		5	APPROACHING SUSTAINABLE PUBLIC HOUSING: PERSPECTIVES ON PROPERTY MANAGEMENT AND FINANCIAL FEASIBILITY	Assoc. Prof. Dr. Kung-Jen Tu
		6	ADAPTIVE DESIGN FOR COLLECTIVE HOUSING USING LARGE PREFABRICATED CONCRETE PANELS	Ungureanu Daniel , Viorel M. Muntean
		7	CREATING ENERGY BENCHMARKS FROM MANDATORY ENERGY AND EMISSIONS REPORTING DATA: ONTARIO'S POST-SECONDARY RESIDENCES	C. Xavier Mendieta, J. J McArthur
		8	PRESERVING SOCIAL MEMORY: A CASE STUDY OF UCH DUKKAN NEIGHBORHOOD IN ARDABIL CITY, AZERBAIJAN REGION, IRAN	Yousef Daneshvar Rouyandozagh,
		9	EXPLORING BIOMIMETIC STRUCTURAL FORMS: ACHIEVING VITAL SUSTAINABILITY IN TALL ARCHITECTURE	Dr. Osama Al-Sehail
		10	ASSESSING ENERGY DEMAND IN A HISTORIC BUDAPEST DISTRICT: EXPLORING ENERGY INTENSITY	Lec. Talamon Viktória , Attila Sugár , Horkai Kita, Michihiro András

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Ogunduyile O. Oluwgbenga**	1	ASSESSING THE QUALITY STANDARDS OF HOSPITAL PHARMACIES IN THERAPEUTIC CENTERS ASSOCIATED WITH KERMANSHAH UNIVERSITY OF MEDICAL SCIENCES, IRAN	Dr. Gharehbagh V.Hamishehkar , H.Aghababa
		2	OPTIMIZING VISIBLE LIGHT COMMUNICATION SYSTEMS THROUGH NATURAL LIGHT INTEGRATION	Mahmoud H. Aly, Ivan Andonovic, Moustafa Beshr
		3	INTEGRATING WIRELESS BODY AREA NETWORKS WITH WEB SERVICES: REVOLUTIONIZING UBIQUITOUS HEALTHCARE PROVISIONING THROUGH ARCHITECTURE	Ogunduyile O. Oluwgbenga
		4	DYNAMIC BRAIN WAVE ACQUISITION AND PSYCHOACOUSTIC ANALYSIS IN REAL TIME	Dipali SShweta , ingh Mahajan , Bansal Rashima
		5	ENHANCING COMBAT EFFECTIVENESS IN NEW GENERATION FIGHTER PLANES THROUGH HUMAN FACTORS CONSIDERATIONS	Binoy Bhargavan
		6	CONSTRUCTING AN INTEGRATED RELATIONAL DATABASE UTILIZING SWISS NUTRITION NATIONAL SURVEY AND HEALTH DATASETS FOR DATA MINING OBJECTIVES	Helena Einsele , Dr. Jenzer Farshideh
		7	CAN EEG TESTING AID IN BRAIN TUMOR IDENTIFICATION?	M. Sharanreddy, P. K. Kulkarni
		8	EXAMINING THE HAZARDS OF INADEQUATE MEDICAL WASTE MANAGEMENT PRACTICES ON HUMAN HEALTH AND THE ENVIRONMENT: A REVIEW OF LITERATURE	Babanyara Ibrahim, Garba Bogoro., M. Y.Abubakar,
		9	EXAMINING MAINTENANCE STRATEGIES AND RELIABILITY OF VITAL MEDICAL EQUIPMENT IN HOSPITALS: IMPACT ON PATIENT OUTCOMES	Flanagan Peter , Gibson John
		10		

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Helen Zhang**	1	ARGINASE ENZYME ACTIVITY IN HUMAN SERUM: A MARKER OF COGNITIVE FUNCTION AND THE IMPACT OF INOSITOL WITH ARGININE SILICATE	Katie Perez-Ojalvo , Sara Emerson , Jim Danielle , Komorowski Greenberg
		2	EXPLORING MAMMOGRAPHIC IMAGE MAGNIFICATION SYSTEM WITH EYE DETECTION AND EEG SCANNER: A PRELIMINARY INVESTIGATION ,	Prof. Dr. A Ogura. Nakazawa
		3	ANALYZING RESTING-STATE FUNCTIONAL CONNECTIVITY WITH AN INDEPENDENT COMPONENT APPROACH	Shuaishuai Hu, Lanbo Wang, Han Li, Shouliang Qi
		4	ENHANCED SEGMENTATION OF HEART SOUNDS USING PHONOCARDIOGRAM CURVE LENGTH VARIATION	Mecheri Zeid Ahfir , Maamar Belmecheri, , Kale Izzet
		5	ENHANCED RESOLUTION OF 3D CT SCANS VIA HETEROGENEOUS DIMENSIONAL TRANSFORMERS	Dr. Helen Zhang
		6	ADVANCEMENT OF AN AFFORDABLE IOT-BASED MINIATURE DEVICE FOR REMOTE HEALTH MONITORING	Mojtaba Mohammadzaheri , Morteza Ghodsi,
		7	EMPLOYING SPEECH EMOTION RECOGNITION AS A LONGITUDINAL BIOMARKER FOR ALZHEIMER'S DISEAS	Jianyu Zhengyu , C Zhang hen, Sihong Zhang, Xusheng He , Zhang Wei
		8	EVALUATING HIP MUSCULAR IMBALANCE IN RHEUMATISM PATIENTS: AN ASSESSMENT	Dr. Anthony Banitsas , Assis. Prof. Konstantinos Bawa
		9	ENHANCED CORONARY HEART DISEASE PREDICTION USING ECG ANALYSIS WITH RESNET AND BI-LSTM	Yang Zhang, Jian He
		10		

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Hsuan-Chia Yang,**	1	DEVELOPMENT OF MOLECULAR IMPRİNTED POLYMERS (MIPS) FOR THE SELECTİVE REMOVAL OF CARBAMAZEPİNE FROM AQUEOUS SOLUTİON	Bianca Schweiger, Lucile Bahnweg, Barbara Palm, Ute Steinfeld
		2	PENTACHLOROPHENOL REMOVAL VİA ADSORPTİON AND BİODEGRADATİON	Assis. Prof. Dr. Rakmi Abd.-Rahman Assis. Prof. Dr. Nurina Anuar
		3	FORMULATİON AND EVALUATİON OF VAGİNAL SUPPOSİTORİES CONTAİNİNG LACTOBACİLLUS	Sanae Kaewnopparat Nattha Kaewnopparat
		4	NEW SIMULTANEOUS HIGH PERFORMANCE LIQUID CHROMATOGRAPHIC METHOD FOR DETERMINATION OF NSAIDS AND OPIOID ANALGESICS IN ADVANCED DRUG DELIVERY SYSTEMS AND HUMAN PLASMA	Asad Ullah Madni Mahmood Ahmad, Naveed Akhtar, Muhammad Usman
		5	SERİCİN FİLM: INFLUENCE OF CONCENTRATİON ON İTS PHYSİCAL PROPERTİES	N. Namviriyachote N. Bang, P. Aramwit
		6	VALİDATİON AND APPLİCATİON OF A NEW OPTİMİZED RP-HPLC-FLUORESCENT DETECTİON METHOD FOR NORFLOXACİN	Mahmood Ahmad Ghulam Murtaza Sonia Khiljee Muhammad Asadullah Madni
		7	ANTİBACTERİAL CAPACİTY OF PLUMERİA ALBA PETALS	Assis. Prof. Dr. M. H. Syakira Dr. L. Brenda
		8	PROACTİVE IDENTİFİCATİON OF FALSE ALERT FOR DRUG-DRUG INTERACTİON	Hsuan-Chia Yang, Yan-Jhih Haung, Yu-Chuan Li
		9	COMPARİSON BETWEEN ANTİBACTERİAL EFFECTS OF ETHANOLİC AND ISOPROPYL: HEXAN (7:3) EXTRACTS OF ZİNGİBER OFFİCİNALE ROSE	Tahereh Naji Mahsa Jassemi

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**İ Arş. Gör. Beyza KAYHAN**	1	ENHANCING METAHEURISTIC TECHNIQUES: STRATEGIES FOR LEVERAGING LEVY FLIGHT INTEGRATION	Md Al Amin HOSSAIN Tahir SAĞ
		2	DEVELOPMENT OF MACHINE LEARNING BASED CUSTOMER REQUEST RESOLUTION TIME PREDICTION MODELS	Adem Seller Hatice Özdemir Hasan Hüseyin Yurdagül Mahmut Yıldırım M. Fatih Akay
		3	OPTICAL MUSIC SYMBOL RECOGNITION USING YOLOv8	Arş. Gör. Beyza KAYHAN Dr. Alexandra BONNICI Doç. Dr. Sait Ali UYMAZ
		4	Vulnerability analysis based on SBOMs: A model proposal for automated vulnerability scanning for CI/CD pipelines	Ömercan KAĞIZMANDERE Dr. Halil ARSLAN
		5	Yeni Nesil Mobil Kasa Sistemlerinin Perakende Sektöründe Kullanımı	KERİM GÜNAYDIN
		6	CNN HYPERPARAMETER OPTIMIZATION IN BIOMEDICAL IMAGES	Abdurrahman AVCI Murat KARAKOYUN
		7		

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Doç. Dr. Güzide ŞENEL**	1	SEMI-TOTAL DOMINATION IN SOME SHADOW GRAPHS	NİDA KOCATÜRK AYSUN AYTAÇ
		2	ON POSİTİVE SOLUTİONS OF SINGULAR FRACTIONAL BOUNDARY VALUE PROBLEMS INVOLVING THE P-LAPLACIAN OPERATOR	FURKAN ERKAN Assoc. Prof. Dr. NUKET AYKUT HAMAL
		3	EXPLOSİVE AND GROWTH İN A TRİHARMONİC REACTİON-DİFFUSİON EQUATİON İN VARİABLE EXPONENT	Gülistan Butakın Prof. Dr. Erhan Pişkin
		4	BLOW-UP AND GROWTH İN A PARABOLİC-TYPE EQUATİON WİTH VARİABLE EXPONENT	Gülistan Butakın Prof. Dr. Erhan Pişkin
		5	Mathematical Decision Making Process and Decision Criterias	Doç. Dr. Güzide ŞENEL
		6	Esnek Metrik Uzaylarda Özel Dönüşümler	Doç. Dr. Güzide ŞENEL
		7		

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Öğr. Gör. GÜLİSTAN UYMAZ ARAS**	1	THE EFFECT OF KANGAROO CARE ON CIRCADIAN RHYTHM	Uzm. Hem., FATMA ERTÜRK Prof. Dr., SİBEL KÜÇÜKOĞLU
		2	CLASSICAL (TRADITIONAL) COMPLEMENTARY NUTRITION METHOD	Uzm. Hem., FATMA ERTÜRK Prof. Dr., SİBEL KÜÇÜKOĞLU
		3	LENFÖDEMİ ÖNLEMEYE YÖNELİK KANITA DAYALI UYGULAMALAR	Öğr. Gör. GÜLİSTAN UYMAZ ARAS
		4	PALYATİF VE YAŞAM SONU BAKIMDA AĞRI YÖNETİMİ	Öğr. Gör. GÜLİSTAN UYMAZ ARAS
		5	Rational Drug Use in Elderly Individuals and Influential Factors	Res. Assist. Büşra Duran Assist. Prof. Dr. Alime Selçuk Tosun
		6	Health Literacy in Elderly Individuals and Influential Factors	Res. Assist. Büşra Duran Assist. Prof. Dr. Alime Selçuk Tosun
		7		

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**M. Vanitha Lakshmi**	1	BIOMECHANICAL MODELING AND SIMULATION: COMPARING HUMAN ARM MOTION TO ENHANCE ASTRONAUT TASKS DURING EXTRA VEHICULAR ACTIVITY	Yash Gupta Vardhan
		2	ASSESSMENT OF DATA MINING TECHNIQUES IN PREDICTING SOFTWARE RELIABILITY PERFORMANCE	Pradeep Wahid , Abdul Kumar
		3	ENHANCING VOWEL SPEECH VIA PITCH AND FORMANT FREQUENCY ANALYSIS	M. Vanitha Lakshmi
		4	LONG-TERM ANALYSIS OF PROFITABILITY ESTIMATION WITH A FOCUS ON BENEFITS	Stephan Lahl , Printz Kristina , René Jeschke , Vossen Sabina
		5	ADVANCEMENT: AUTOMATIC CALIBRATION FRAMEWORK FOR HYDROLOGIC MODELING VIA APPROXIMATE BAYESIAN COMPUTATION	J. M. Goonetilleke , B McGree
		6	FOSTERING STUDENT SUCCESS: PROMOTING CYBERSECURITY AWARENESS IN EDUCATION THROUGH LABS AND COMPETITIONS	Dr. Teymourlouei Haydar
		7	EXPLORING AN INNOVATIVE CLOUD MODEL: BRIDGING THE GAP BETWEEN PHYSICAL AND VIRTUALIZED BUSINESS ENVIRONMENTS FROM THE CUSTOMER'S PERSPECTIVE ,	Asim Majeed, Mak Rehan Bhana, Prof. Dr. Rebecca Bolia, Nizam Goode , Mike illiams
		8	ENHANCEMENTS TO THE DIFFRACTIVE DETECTOR CONTROL SYSTEM OF ALICE FOR RUN-II AT THE LARGE HADRON COLLIDER	Monzó Hernández, M. León Martínez
			ASSESSMENT OF SHEAR STRENGTH FOR COLD-FORMED STEEL SHEAR WALL PANELS: A NUMERICAL ANALYSIS	Bourahla Idriss, Nour-Eddine Rouaz, Kahlouche Sid Ali , Farah Rafa
		9	UTILIZING ACCOUNTING METHODS FOR INHERITED OBJECT-ORIENTED CLASS MEMBERS	Assis. Prof. Dr. Al Dallal Jehad
		10	DEVELOPING A WEB 2.0-BASED PRACTICAL WORKS MANAGEMENT SYSTEM: A CASE STUDY OF SULTAN MOULAY SLIMANE UNIVERSITY	Khalid Bouikhalene, Ghoulam Belaid , Zakaria Mouncif , Hicham Harmouch

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assis. Prof. Dr. Sunkar Saraswati**	1	DECLINE IN BIODIVERSITY OF HYRCANIAN FOREST DUE TO COAL MINING ACTIVITIES	Mahsa Kooch , Seyed Hojjati , Tavakoli Yahya
		2	EXPLORING FACTORS INFLUENCING THE SUCCESS OF HIGH CONSERVATION VALUE AREAS IN OIL PALM PLANTATIONS: A PRELIMINARY STUDY	Yanto Kwatrina , Santosa Rozza Tri
		3	UTILIZING BITUMINARIA BITUMINOSA (L.) STIRTON AND MICROBIAL BIOTECHNOLOGIES FOR REVITALIZING DEGRADED PASTORAL LANDS: A CASE STUDY IN THE MIDDLE ATLAS OF MOROCCO	O. Zennouhi, Mderssa Ibijbijen, Bouiamrine Nassiri
		4	COMPARATIVE ANALYSIS OF THIRD-GENERATION RESEARCH DATA FOR ASSESSING SOLAR ENERGY POTENTIAL	Claudineia Teresa , Elison Jardim , Luciane Rafael. Brazil Salvi, Bierhals Haag
		5	POULTRY MANURE-DERIVED BIOCHAR AS SOIL AMENDMENT FOR RECLAIMED SANDY SOILS IN ARID AND SEMI-ARID REGIONS	Mohamed Hammam
		6	DETERMINING SOIL LOSS BY EROSION ACROSS VARIOUS LAND COVER CATEGORIES AND SLOPE CLASSES IN BOVILLA WATERSHED, TIRANA, ALBANIA	Valmir Fran , Baloshi Gjoka, Nehat Toromani , Çollaku Elvin
		7	MAPPING THE SPATIAL VARIABILITY OF BTEX CONCENTRATIONS AT A SOUTH AFRICAN INTERNATIONAL AIRPORT	Dr. Raeesa Johnson , Ryan S. Moolla
		8	LOCAL DAYAK PERSPECTIVES ON WILDLIFE IMPACT FROM OIL PALM DEVELOPMENT	Assis. Prof. Dr. Sunkar Saraswati, Santosa

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Prof. Dr. Hiroshi leno Ikeda**	1	THE EFFICACY OF COGNITIVE BEHAVIORAL INTERVENTION IN MITIGATING SOCIAL AVOIDANCE AMONG VISUALLY IMPAIRED STUDENTS	Mohamed Elsherbiny
		2	EXAMINING LEARNER FEEDBACK ON THE ADAPTED RORSCHACH COMPREHENSIVE SYSTEM: A CRITICAL PSYCHOLOGICAL ANALYSIS	Mokgadi Mukuna Moletsane-, Robert Kananga Kekae
		3	FACTORS INFLUENCING RECYCLING PARTICIPATION IN KOTA KINABALU, MALAYSIA: MOTIVATIONS AND CHALLENGES ,	Jasmine Adela Mutang, Chua Reok, Bahar Ferlis, Madlan Lailawati
		4	THE IMPACT OF METAPHOR THERAPY ON DEPRESSION IN FEMALE STUDENTS	Assis. Prof. Dr. Marzieh Shoushtari Talebzadeh
		5	EXAMINING SL WRITING PROFICIENCY AND SL SENSITIVITY IN WRITING TASKS: COMPARING NOVICE AND PROFICIENT WRITERS IN A NON-ENGLISH SECOND LANGUAGE CONTEXT	Figueiredo Alves Martins, C. Silva, C. Simões
		6	MODELING COGNITIVE AND BEHAVIORAL CHALLENGES IN AN UNDERREPRESENTED GROUP THROUGH A HIERARCHICAL APPROACH	Zhidong Zhi- Zhang, Zhang Chao
		7	HOW MUSICAL NOTATION READING COMPARES TO ALPHABET READING: IMPLICATIONS FOR TEACHING MUSIC TO DYSLEXIC STUDENTS	Dr. Geiger Ora
		8	COMPARATIVE ANALYSIS OF FATIGUE AND DROWSINESS AMONG NIGHTTIME PASSENGER TRANSPORT WORKERS IN JAPAN	Prof. Dr. Hiroshi leno Ikeda

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Prof. Dr. Anne-Margré C. Vink**	1	EXPLORING VMAT ALGORITHMS AND DOSIMETRY: AN INVESTIGATIVE APPROACH	Assis. Prof. Dr. Amone. Taqaddas
		2	ADDRESSING AUTISM SPECTRUM DISORDER: A KEY CHALLENGE IN THE KINGDOM OF SAUDI ARABIA	Rana Zeina, Laila Ayadhi, Bashir Shahid
		3	SEROLOGICAL IGG TESTING FOR DIAGNOSIS OF DIET-INDUCED CONDITIONS AND EFFICACY MONITORING IN CANINES	Prof. Dr. Anne-Margré C. Vink
		4	GENETIC VARIABILITY AND HAPLOTYPE ANALYSIS OF THE ORGANIC CATION TRANSPORTER 1 GENE IN THE ZULU POPULATION OF SOUTH AFRICA	N. Hoosain, Modela Du Plessis, Minao. Benjeddou
		5	EFFECTS OF LOWER BODY POSITIVE PRESSURE TRAINING ON BODY COMPOSITION IN OBESE CHILDREN	Basant Refay, Nabeel T. Faiad
		6	HOW THE BEHAVIORAL TRAITS OF AUTISM INFLUENCE COGNITIVE SKILLS IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER	Rana Zeina, Laila Ayadhi, Shahid M. Bashir
		7	MULTI-ORGAN PRESENTATION IN NEONATAL LUPUS ERYTHEMATOSUS (REPORT OF TWO CASES)	Lubis Widayanti R., Z. Hikmah
		8	EXPLORING SEXUAL PRACTICES AND CONDOM ATTITUDES AMONG INJECTING DRUG USERS IN HAI PHONG, VIETNAM: INSIGHTS FROM QUALITATIVE RESEARCH	Tanvir Ahmed, N. Thanh Long, Phan T. Stewart, Donald E. Huong
		9	AN ADVANCED ROBOTIC REHABILITATION ARM CONTROLLED VIA SOMATOSENSORY BRAIN-COMPUTER INTERFACE	Dr. Jiewei Cui, Lecture Hongyan Li, Chunqi , Yong Chang Hu

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. C. Premalatha Kenan Gunavathi**	1	FETAL AND INFANT MORTALITY RATES IN BOTUCATU CITY, SÃO PAULO STATE, BRAZIL: ASSESSING MATERNAL-INFANT HEALTHCARE	Noda Salvador I. C, Fonseca C. R. B.
		2	COMPARISON OF THIOPENTAL-FENTANYL AND MIDAZOLAM-FENTANYL FOR PROCEDURAL SEDATION IN EMERGENCY DEPARTMENT PATIENTS WITH SHOULDER DISLOCATION AND DISTAL RADIAL FRACTURE-DISLOCATION: A RANDOMIZED DOUBLE-BLIND CONTROLLED TRIAL	D. Abbasi S. Shafiee Ardestani, E. Payani
		3	TWO INSTANCES OF VACTERL ASSOCIATION DURING PREGNANCY TREATED WITH LYMPHOCYTE THERAPY	Seyed Mortazavi, Memari Masod, Ahmad Hasani, Abed Zhaleh
		4	EMBRACING HEALTH INFORMATION APPLICATIONS WITHIN SMART NATIONAL IDENTITY CARDS (SNIC) THROUGH AN INNOVATIVE I-P FRAMEWORK	Ismail Azrifah Hassan, Masrah Bile, Murad Azmi
		5	HOW STATISTICAL METRICS AND OPTIMIZATION TECHNIQUES DRIVE GENE SELECTION IN LUNG AND OVARIAN TUMORS	Prof. Dr. C. Premalatha Kenan Gunavathi,
		6	PERINATAL RESULTS IN INSTANCES OF BLEEDING DURING THE INITIAL AND EARLY SECOND TRIMESTER	S. Chhabra, P. Kalra Tickoo
		7	A RESEARCH ON THE IMPACT OF PROLACTIN AND ITS ABERRATIONS ON SEMEN PARAMETERS IN MALE WHITE RATS	Assis. Prof. Dr. Hasan Rizvi
		8	REVIEWING THREE YEARS OF MEDICAL RECORDS: POISONING ADMISSIONS AT A CHILDREN'S HOSPITAL IN BENGHAZI, LIBYA	Dr. S Bengleil Mudafara
		9	DEXAMETHASONE: EFFECTS ON TESTİCULAR FUNCTİON	H. Guettaf, Bekkouche Hadj

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. Marco lee Hemmerling**	1	A NOVEL MULTIRESOLUTION APPROACH FOR ROBUST AFFINE PARAMETER ESTIMATION OPTIMIZATION	Jefy Dinesh Peter
		2	DENGUE TRANSMISSION MODELING: EXPLORING INTERACTIONS BETWEEN INFANTS, PREGNANT WOMEN, AND ANTIBODIES	R.P. Pongsumpun
		3	COMPARATIVE EVALUATION OF DENGUE PATIENTS: PREGNANT VS. NON-PREGNANT COHORTS	Dr. Chat Peseeko
		4	COMPARATIVE ANALYSIS OF DENGUE PATIENTS: PREGNANT VS. NON-PREGNANT MODELS	Randa Pongsumpun
		5	MODELING DENGUE DISEASE DYNAMICS INCORPORATING VIRUS INCUBATION PERIOD IN MATHEMATICAL FRAMEWORK	Assis. Prof. Dr. Penabe. Pongsumpun
		6	STOCHASTIC RESONANCE IN NONLINEAR SIGNAL DETECTION: AMPLIFYING WEAK SIGNALS WITH NOISE	Youguofo Wang, Lenanmo Wu Yo
		7	EXPLORING COMPUTATIONAL GEOMETRY THROUGH TWO SPATIAL EXPERIMENTS	Prof. Dr. Marco lee Hemmerling
		8	STUDY ON THE VIABILITY OF EMBEDDED REAL-TIME SYSTEMS	Dr. YongXia, JIN

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION JUNE 1 - 3, 2024 İZMİR Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224				
3 Haziran / June 3, 2024 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Quoc Tranoa**	1	IDENTIFICATION OF SUITABLE FUZZY INEQUALITIES FOR INCORPORATION INTO FUZZY QUERY LANGUAGES	Marcel Wolfram , Lippe Shirvanian
		2	LINEAR INSTABILITY ANALYSIS OF WAKE-SHEAR LAYERS IN TWO-PHASE SHALLOW FLOWS	Dr. Intamin Volodko, Valentinana Koshkina
		3	IMPLEMENTATION OF A NOVEL HYBRID OPTIMIZATION ALGORITHM IN CLUSTER ANALYSIS	Niknam, Nayeripour, Banafshe Firouzi
		4	CFD MODELING AND VALIDATION FOR FLAP-TYPE WAVE-MAKER SYSTEMS	Dr. Anant Lalina, Assis. Prof. Dr. Melti Elangovan
		5	VELOCITY-VORTICITY FORMULATION FOR ANALYZING 3D NATURAL CONVECTION IN AN INCLINED CAVITY: A DQ STUDY	Kee Lo, Sou Leu
		6	INTEGRAL OPERATORS PERTINENT TO INTERFACE DYNAMICS ISSUES	Pa Lino
		7	ANALYZING IMAGE REPRESENTATION THROUGH DISCRETE WAVELET TRANSFORM: AN ANALYTICAL APPROACH	Prof. Dr. Rita Farouk
		8	A P-SPACE ALGORITHM FOR COMPUTING GROEBNER BASES IN BOOLEAN RINGS	Assoc. Prof. Dr. Quoc Tranoa

EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 4th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
JUNE 1 - 3, 2024
İZMİR
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

3 Haziran / June 3, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON	SERGİ	1	İmza	GÖKHAN TENGİZ
		2	aşkoluşum serisinden, kumsal döngüsü	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Aydın Avcı
		3	B/19-KİBELE	Doç. Safiye SARİ
		4	B/18	Doç. Safiye SARİ
		5	İsimsiz	Doç.Bülent Bulduk
		6	“Denizin Portresi” Potrait of The Sea	Ece Pınar
		7	Vav	Doç. Dr. Pınar TOKTAŞ
		8	OVERTHINKING	Arş. Gör. Merve Özel
		9	Çiğdem / Crocus	Öğr. Gör. Sibel BAYAR
		10	Uğur Getirenler	Dr. Öğr. Üy. Fatma BULAT
		11	Adsız	Prof. Dr. Feryal BEYKAL ORHUN
		12	Doğa	Canan Müstecepoğlu
		13	03.55	Deniz Tunçbilek
		14	sönen ışık	Deniz Tunçbilek
		15	Kayıt	Doç. Dr. Nalân Danâbaş
		16	Egeden Manzaralar	Doç. Pınar Çalışkan Güneş
		17	DENİZ RÜYASI / SEA DREAM	Dr.Öğr.Ü.Nursen GEYİK DEĞERLİ
		18	A VIEW FROM ALİ GAPU PALACE IN İSFAHAN, İRAN	Assoc. Prof. Dr. REYHAN AKAT
		19	A VIEW FROM KERİM KHAN CASTLE IN ŞİRAZ, İRAN	Assoc. Prof. Dr. REYHAN AKAT
		20	Vernaküler mimari ve beyazın buluşması	Dr.Öğr.Üyesi Birgül ÇAKIROĞLU
		21	Mimari yapım tekniğine estetik bakış	Dr.Öğr.Üyesi Birgül ÇAKIROĞLU
		22	Illusion	Arş. Gör. Ayşenur KANDEMİR
		23	Grid	Dr. Öğr. Üyesi Turgut KALAY
		24	Kalypso	Öğr. Gör. Suna TURAN
		25	Gülnihal	Lale Yıldır
		26	Bağlantı	Sema Özeskici
		27	Dokuma Atıklarından Oluşturulan Kumaş Yüzeyi ve Ürünleri	Tekstil Tasarımcı İrem LEVENT AKKUŞ
		28	Göbekli Tepe Taşlarından Esinlenerek Tasarlanan Havlu Koleksiyonu	Tekstil Tasarımcı İrem LEVENT AKKUŞ

		29	Batik Havlu Çalışmaları	Yüksek Tekstil Mühendisi, Sümeyye REÇEL ASLAN
		30	Çini Havlu-Peştamal Tasarımları	Yüksek Tekstil Mühendisi, Sümeyye REÇEL ASLAN
		31	Griftler	Öğr. Gör. Fatma NEMUTLU

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Contents

DERİN YOKSULLUK VE İNSAN HAKLARI TEMELLİ YAKLAŞIM 1

İŞ YAŞAM DENGESİNİN ÖNEMİ VE SENDİKACILIK AÇISINDAN ANLAMI 6

YILDIRIM GURSES' UNDERSTANDING OF POLYPHONY IN TURKISH MUSIC AND ANALYSIS OF HIS COMPOSITIONS IN TERMS OF MUSICAL - STRUCTURAL ELEMENTS OF VOCAL PERFORMANCE 10

19.YÜZYIL VE SONRASINDA OSMANLI ÜLKESİNDE AMERİKALI MİSYONERLER-ABD İŞBİRLİĞİ 22

HELAL GIDA ÜRETİCİLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 32

BRENT, HAM VE DUBAI (ORTA-DOĞU) PETROL FİYATLARINI ETKİLEYEN FİNANSAL DEĞİŞKENLERİN BİRBİRLERİYLE MUKAYESELİ OLARAK İNCELENMESİ 48

DOĞAL FAİZ ORANINDAKİ SAPMALARIN SERMAYE VARLIKLARI FİYATLANDIRMA MODELİ (CAPM) KAPSAMINDA ÖZ SERMAYE MALİYETİNE ZAMANLA DEĞİŞEN ETKİLERİ: BORSA İSTANBUL'DA BİR UYGULAMA 58

Türkiye'ye ve Türkçeye Özgü Kavramlar 67

GOFFMAN'IN DRAMATURJİK YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA MUHAFAZAKÂR INFLUNECERLARIN BENLİK SUNUMU ÜZERİNE BİR İNCELEME 81

ÜRETİMDEN TÜKETİME GASTRONOMİ'DE SÜT 94

ANALYSIS OF TURKISH-ALGERIAN RELATIONS DURING THE OTTOMAN EMPIRE 109

ARMENIA: ITS PEOPLE SUFFERINGS & DEMANDS ADLI KİTAPÇIK ÜZERİNDEN İNGİLİZ ERMENİSTAN KOMİTESİ'NİN ERMENİ MESELESİNE YAKLAŞIMI HUSUSUNDA BİR DEĞERLENDİRME 123

KOLEKSİYONA GİRMEYEN SAYILAR BAĞLAMINDA HAKİKAT GAZETESİNİN 12. SAYISI 140

BÜYÜKDERE TEHCİRİ DAVASI 149

OSMANLI ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA RUM İSYANI SIRASINDA EĞRİBOZ ADASI (1821 – 1829) 166

KLASİK VE MODERN DÖNEM PORTRELERİNİN GÜNÜMÜZ SANATÇILARINDA YANSIMALARI 176

KLASİK VE MODERN DÖNEM PORTRELERİNİN GÜNÜMÜZ SANATÇILARINDA YANSIMALARI 187

RESİM İŞ EĞİTİMİ ANABİLİM DALINDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAPAY ZEKA İLE ÜRETTİKLERİ ESERLER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ 198

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN GÖRSEL SANATLAR DERSİNDE GERİ DÖNÜŞÜM İLE İLGİLİ OLAN ALGILARI 211

ORTAÖĞRETİM GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASINDA YAŞANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 225

HAUSAUFGABEN ERLEDIGEN MIT HILFE VON CHATGPT: MEINUNGEN VON BACHELOR-STUDIERENDEN 237

ÇOCUK KİTAP KAPAKLARININ GÖRSEL ÖĞELER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: TRT ÇOCUK KİTAPLIK UYGULAMASI ÖRNEĞİ 246

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE UZAKTAN EĞİTİMİN UYGULANABİLİRLİĞİNE YÖNELİK OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİ VE EBEVEYNLERİNİN GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ . 262

ORTACA İLÇESİ'NDE (MUĞLA) ARAZİ KULLANIM PATERNİNDEKİ DEĞİŞİMLER (1990-2018) 272

DAVRANIŞSAL İKTİSAT ÇERÇEVESİNDE FİNANSAL BİLGİ DÜZEYİNİN İKTİSADİ RASYONALİTEYE ETKİSİ: BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA 285

THE EFFECT OF PERCEPTION AND SATISFACTION IN GREEN MARKETING ON GREEN PURCHASE INTENTION IN TERMS OF GREEN TRUST 300

YEŞİL PAZARLAMADA ÇEVRESEL VE SOSYAL FAKTÖRLERİN YEŞİL GÜVEN VE YEŞİL TUTUM AÇISINDAN YEŞİL SATIN ALMA NİYETİNE ETKİSİ 307

OTANTİK LİDERLİĞİN AKADEMİSYENLERİN İŞ TATMİNİNE ETKİSİ 315

YAPAY ZEKÂ VE ROBOTİK UYGULAMALARININ ÖRGÜT YÖNETİMİ ALANINDA KULLANIMI ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ 326

SUÇ KORKUSU 337

DİJİTAL YAŞAM 342

NARSİSİZMİN YAKIN PARTNER ŞİDDETİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ 346

ERGENLERİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI VE BİLİNÇLİ FARKINDALIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ 367

SPOR TEŞKİLATLARINDA GÖREV YAPAN PERSONELLERİN ETKİLİ İLETİŞİM BECERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 378

Antik Dönemlerdeki Bedensel Faaliyetlerin Organize Yarışma Sporlarına Dönüşmesi ve Günümüze Yansımaları 392

Antik Sümer ve İlgili Medeniyetlerde Festivaller ve Koşan Tanrıca Mitolojisi 400

EGZERSİZ YAPAN YETİŞKİNLERİN FİZİKSEL GÖRÜNÜŞ MÜKEMMELLİYETÇİLİĞİ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ 408

DÜZENLİ FİTNESS YAPAN ERKEKLERİN EGZERSİZE KATILIM GÜDÜLERİNİN İNCELENMESİ 417

Ortaokul Öğretmenlerinin Eğitim İnançlarının İncelenmesi 429

Farklı Stillerde İşlenen Beden Eğitimi Derslerinde Empati Kurma Becerisi 447

SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN ENGELLİLERE YÖNELİK TUTUMLARI İLE PARALİMPİK ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ 459

SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN BEDEN EĞİTİMİ DERSİ YATKINLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ 473

BEDEN EĞİTİMİ DERSİ YATKINLIK ÖLÇEĞİ'NİN SPOR BİLİMLERİ EVERENİNE UYARLANMASI 483

AFET BÖLGESİNDE YAŞAYAN SPORCULARIN DEPREM SONRASI PSİKOLOJİK DURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 490

BAŞ ÖNDE (FORWARD HEAD) POSTÜR İLE VÜCUT KOMPOZİSYONU İLİŞKİSİ 501

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENİ ADAYLARININ PSİKOLOJİK İYİ OLUŞLARI İLE YALNIZLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ 509

TÜKETİCİLERİN TAM ELEKTRİKLİ OTOMOBİLLERE İLİŞKİN ŞİKAYETLERİ 519

INFLUENCER OLGUSU VE DEĞİŞEN TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI 540

Psychosocial Effects of Digital Game Addiction in Secondary School Students: A Study on Demographic Factors, Academic Achievement and Social Support Status 555

Social Media Addiction in High School Students: Demographic Characteristics, Family Relationships and Social Media Use Behaviours 571

TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ CIPP MODELİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ 587

6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ SÖZCÜKTE YAPI ETKİNLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 610

8. SINIF MATEMATİK DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ HAMMOND DEĞERLENDİRME MODELİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ 623

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE DİSİPLİNLERARASI ÖĞRETİME DAYALI "KONUM ANALİZİ" KONUSUNUN ÖĞRETİMİNE BİR ÖRNEK "GİZEMLİ MİSAFİR" 641

GÜNÜMÜZDE MİNİMALİZMİNİN ZAMAN VE MEKÂN AÇISINDAN ENSTALASYON VE HEYKEL SANATINA ETKİSİ 663

İZMİR'DE YAŞAMIŞ BAĞLAMA İCRACILARINDAN YILMAZ İPEK VE ZEYBEK TEZENE TAVRI 676

TÜRK MUSİKİSİ DERGİSİ BÖLÜMLERİNDEN "EBEDİLEŞEN DEHALARIMIZ" 689

NİLÜFER KURFEYZ VE SELİM SAĞLAM EKOLÜNDE SAZ YOLU ÜSLUBU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 700

TÜRK SANATINDA HİLYELERİN YAZILDIĞI/YERLEŞTİRİLDİĞİ MALZEMELER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 718

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE MÜZİK YÖNETİCİLİĞİ EKSENİNDE KAYGI, BEKLENTİ, KABUL GÖRME 731

KÜLTÜREL MİRAS VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜR TURİZMİ: OLYMPOS ANTİK KENTİ ÖRNEĞİ 741

ERKİN KORAY: ANADOLU ROCK MÜZİĞİNDEKİ YERİ VE ETKİLERİ 754

MİZAH DERGİLERİNDE MÜSLÜMAN ÖTEKİNİN SUNUMU 763

SOSYAL MEDYADA OVERSHARING: Y ve Z KUŞAĞI KIYASLAMASI 773

OBEZİTEDE DAMGALAMA: SEBEPLER VE SONUÇLAR 784

THE EFFECTS OF HYPERINFLATION ACCOUNTING PRACTICES ON BANK PROFITABILITY: THE CASE OF TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş. 791

DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN SAĞLIK ALANINDAKİ BİR YANSIMASI: MERKEZİ HEKİM RANDEVU SİSTEMİ (MHRS) 805
SAĞLIK POLİTİKASININ DEĞERLENDİRİLMESİ 813
KAYNAK TÜKETİM MUHASEBESİNİN BİR ÜRETİM İŞLETMESİNDE UYGULANMASI 822
KADIN SORUNLARININ DEĞERLENDİRİLMESİNDE KESİŞİMSELLİK YAKLAŞIMI 831
'KRİTİK DÜŞÜNME'NiN BİR METNE UYGULANMASI 843
TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA KADIN SUÇLULUĞU 858
WEAPON'S OF ROME IN NORTH AFRİCA: ARMY AND LATIN LANGUAGE 867
İRAN MİLLİYETÇİLİĞİ PERSPEKTİFİNDEN İRAN'IN NÜKLEER SİLAH POLİTİKASI 880
YENİ OKURYAZARLIKLARI KULLANARAK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİYLE YAŞAMAYI ÖĞRENMEK 891
MADDE KULLANIMI NEDENİYLE DENETİMLİ SERBESTLİK TEDBİRİ ALAN BİREYLERDE AİLEYLE ÇALIŞMA 906
ORTOPEDİK ENGELLİ BİREYLERİN VE BAKIM VERENLERİN YAŞADIĞI SOSYAL SORUNLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 919
SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMET KAVRAMLARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ 935
Substance Use Disorders in Elderly Individuals 945
SOSYAL HİZMET ETİĞİ PERSPEKTİFİNDEN BİR FİLM ANALİZİ: "INSTANT FAMILY" 954
EŞİTSİZLİĞİN EŞİTSİZLİĞİ: GÜNCEL VERİLER IŞIĞINDA VAN İLİNDE GENİŞ TANIMLI İŞSİZLİK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 968
SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ DOĞRULTUSUNDA DÖNGÜSEL EKONOMİ 975
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇERÇEVESİNDE PAYLAŞIM EKONOMİSİ 983
BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 991
TÜRKİYE'DE YAŞAYAN ÇERKES VE ABHAZ TOPLUMLARINA ÖZGÜ THAMADE GELENEĞİNİN SOSYAL KONTROL MEKANİZMASI ROLÜ: FARKLI KUŞAKLARIN GELENEĞE BAKIŞLARI 999
İLİM VE KÜLTÜR ŞEHRİ CÜNDİŞÂPÛR 1013
ABBÂSÎ HALİFESİ MUNTASIR (861-862) VE MÜSTAÎN'İN (862-866) TÜRK KOMUTANLARIYLA NÜFUZ MÜCADELESİ 1025
MEVLÂNA'DA DİNİ ÇOĞULCULUK 1034
KRİZ DURUMLARINDA MANEVİ İLK YARDIM 1044
ÇOCUKLARDA YAS SÜRECİ VE BAŞ ETME STRATEJİLERİNİN SİSTEMATİK GÖZDEN GEÇİRİLMESİ 1053
AİLE DANIŞMANLIĞI AÇISINDAN YAS SÜRECİNDE DUYGU DÜZENLEMENİN ETKİSİ 1065
SYSTEMATIC REVIEW OF GRIEF REACTIONS IN 9-13 YEARS OLD CHILDREN WHO HAVE DIVORCED PARENTS 1081

ÖZ ŞEFKAT KAVRAMININ YAS SÜRECİNDEKİ X, Y ve Z KUŞAKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 1096

TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI FARKINDALIK EĞİTİMİNİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ, TUTUM VE DAVRANIŞLARINA ETKİSİ 1109

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK DERSLERİNDE AKIŞ DURUMLARININ İNCELENMESİ 1118

PAYLAŞAN EBEVEYNLİK ÜZERİNE TÜRKİYE'DE YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZ ÇALIŞMALARININ BİBLİYOGRAFİK ANALİZİ (2021-2023) 1133

'TERS YÜZ' ANİMASYON FİLMİNİN ANA KARAKTERİ RILEY'NİN TEMEL DUYGU İFADELERİNİN ANALİZİ 1142

CUMHURİYET İDEALİ HALİL FİKRET KANAD 1158

OKUL MÜDÜRLERİNİN İLETİŞİM BECERİLERİNİN ÖĞRETMENLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE DAİR ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ 1172

ÖĞRETMENLERİN DEPREME HAZIRLIK KÜLTÜRÜ EĞİTİM İHTİYACLARININ BELİRLENMESİ 1191

ÖĞRETMENLERİN ÇALIŞTIKLARI OKUL MÜDÜRLERİNE YÖNELİK ÖĞRETİMSEL LİDERLİK ALGILARI 1201

KLASİK SOSYOLOGLARDA İLERLEME FİKRİNİN FELSEFİ TEMELLERİ 1209

DÜZENLİ OLARAK DÜZENSİZ İŞLERDE ÇALIŞANLARIN SOSYOLOJİSİ: Guy Standing'in Prekarya Olgusu ve Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme 1219

DİJİTAL GÖÇEBELER: PANDEMİYLE DÖNÜŞEN YENİ DÜNYA DÜZENİ 1230

KUŞAKLARARASI AKTARIMDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ: EV İÇİ EMEK, ATAERKİLLİK VE EĞİTİM* 1238

NURETTİN TOPÇU'NUN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ 1249

OKUL ÖNCESİ ÖĞRENCİ EBEVEYNLERİNİN DİJİTAL OYUN BAĞIMLILIĞINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ 1258

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN İNGİLİZCE MOBİL ÖĞRENME TUTUM VE GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ 1272

2024 ŞUBAT AYINDA GÜNCELLENEN OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ 1287

OKULLARDA KADIN YÖNETİCİLERİN ÜZERİNDEKİ CAM TAVAN ETKİSİNİN İNCELENMESİ 1312

YAPAY ZEKÂYI ANLAMLANDIRMAK: İSTANBUL'DA HAREZMİ EĞİTİM MODELİ PROGRAMI UYGULAYICI ÖĞRETMENLERİNİN ALGILARI 1337

TÜRK DÜNYASI TURİZM BAŞKENTİ: TÜRKİSTAN 1353

GASTRONOMİ TURİZMİ KAPSAMINDA İZMİR SOKAK LEZZETLERİNİN İNCELENMESİ 1368

YAPAY ZEKÂ VE GASTRONOMİ: YAPAY ZEKÂNIN GASTRONOMİ ALANINDA KULLANIMI 1382

ETNİK MUTFAKLAR KAPSAMINDA KAZAK MUTFAĞINA DAİR BİR ARAŞTIRMA 1389

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SİBİRYA TATARLARININ MUTFAK KÜLTÜRÜ 1402

MODERN'E BOHEM'DEN BAKMAK: EDEBİYATTA AYLAKLIK, MODA VE KARŞIT KÜLTÜR İLİŞKİSİ 1416

The Interaction of Absurdity and Postmodern Narrative Techniques in Three Post-World War II American Novels: *Catch-22* by Joseph Heller, *Slaughterhouse-Five* by Kurt Vonnegut, and *The Naked and the Dead* by Norman Mailer 1424

TÜRKÇE'NİN SÖZ DİZİMİ PROBLEMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 1433

FUZULİ'NİN GAZELLERİNDE AD AKTARMALARI 1439

ORHAN VELİ'NİN "DEDİKODU", "SÖZ" VE "BEDAVA" ŞİİRLERİNE UYUMSUZLUK KURAMI BAĞLAMINDA MİZAHİ BİR YAKLAŞIM 1453

VAROLUŞSAL SANCILAR VE PSİKANALİZM KISKACINDA ÖZGÜR BİR RUH: HİKMET BENOL 1464

ANTONİMLƏRİN ATALAR SÖZLƏRİNDƏ İSTİFADƏSİNƏ DAİR 1477

BİR TOPONİMİN İZİ İLƏ TARİXƏ BAXIŞ 1484

DENETİMDE DİJİTALLEŞME: SGK DENETÇİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 1491

MAHALLİ İDARELER ÖZELİNDE DOLAYLI VERGİLERİN İNCELENMESİ 1508

YÖNETİM KURULU ÜYELERİNİN ÖZEN YÜKÜMLÜLÜĞÜ 1520

MAKSÛD VE ʿİZZÎ KİTAPLARININ MUHTEVA YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI 1532

MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK PERSPEKTİFİNDEN EVLİLİKTE YAŞANAN SORUNLARI ÇÖZMEDE BAŞA ÇIKMAYA DAYALI SABIR VE AFFEDİCİLİK 1545

ARAP DARBIMESELİNDE FE'ALE SIĞASI: MORFOLOJİK VE ANLAMSAL ANALİZ 1553

ATIK MALZEMELERLE YARATICI YÜZEY TASARIMLARININ OLUŞTURULMASI 1563

MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BIST GIDA SEKTÖRÜNDEKİ İŞLETMELERİN DEĞERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 1574

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

DERİN YOKSULLUK VE İNSAN HAKLARI TEMELLİ YAKLAŞIM

Gökhan OFLUOĞLU

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

gofluoglu@yahoo.com - ORCID ID: 000-0002-4909-1113

ÖZET

İktisadi göstergelerin yanı sıra sistematik bir eşitsizlik ve sosyal dışlanma sorunu olarak da görebileceğimiz derin yoksulluk, kişinin açlık sınırının altında yaşanmaya çalışması temel gıda, barınma, bakım, güvenlik ve psiko-sosyal destek gereksinimlerini karşılayamaması durumu olarak tanımlanabilir.

Derin yoksulluk iktisadi politikaların bir sonucu olarak gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerde karşımıza çıkan bir sorundur. İnsan hakları yaklaşımı, yoksullukla ilgili olarak, önyargı ve ayrımcılık ve sosyal dışlanmanın önlenmesine yönelik yaklaşım ve politikalara öngörmektedir. Derin yoksulluğun ortadan kaldırılması insanların önyargı ve ayrımcılıktan kurtarılması, eğitim ve sağlık açısından eşit imkanlara ulaştırılması, adalet sisteminin adil bir şekilde işlemesi ve kişinin temel insan haklarından yararlandırılması ile mümkündür. Derin yoksulluğun ortadan kaldırılması açısından insan hakları temelli yaklaşım son derece önemlidir. Yoksullara belli ölçüde yardım yaparak yoksulluğu azaltma yönündeki politikalardan ziyade yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmayı hedefleyen politikaların uygulanması, derin yoksulluğun ortadan kaldırılması için son derece önemlidir. İnsan hakları temelli yoksullukla mücadele politikaları, yoksul insanları ihtiyaç sahibi olarak görmekten ziyade hak sahibi olarak görmektedir. Dolayısıyla yoksul kişilere çeşitli yardımlar yapılmasından ziyade bu kişilerin yoksulluktan kurtularak haklarına ulaşmasının sağlanacağı önerileri de sunmaktadır. Yoksulluğun azaltılmasına yönelik Politika önerilerinde amaçların yanı sıra bu amaçlara ulaşma yollarının da somut, ayrıntılı ve katılımcı bir şekilde planlanması da son derece önemlidir. Bunun yanı sıra ön yargı ve ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya neden olan var mevcut uygulama ve yasaların da yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra Derin yoksulluğun ortadan kaldırılması devlet kurumları ile birlikte özel kurumların da paylaşması gereken ortak bir sorumluluk olarak görülmelidir, gerçekten de bu sorumluluk paylaşıldığında realist ve insan hakları temelli bir çözüm yollarına ulaşmak mümkün olacaktır.

.

Anahtar Kelimeler : Yoksulluk, Gelir Dağılımı, İnsan Hakları

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1.GİRİŞ

Yoksulluk genel olarak kişinin beklentilerine uygun bir yaşam düzeyine ulaşamaması olarak tanımlanabilir. Hayatın temel yapılabilir şeylerinden bir yoksunluk olarak yoksulluğu algıladığımızda yoksulluğun insan haklarını ihlal eden bir olgu olduğunu da söylememiz mümkün olacaktır(Söylemez,2013, s.218).

Küreselleşme sürecinde yoksulluk daha da artmış ve karmaşık bir nitelik alarak adeta derinleşmiş ve çözülemez bir görünüme ulaşmıştır. Devletin sosyal alanlardaki rolünün azalması yoksullukla mücadelede yetersiz kalması, çok uluslu şirketlerin ucuz eleman arayışına girmesi, küresel yoksulluğun artmasına yol açan faktörlerdendir(Altay, 2007, s. 350; Karakaş, 2007, s.4)

Küreselleşmenin en temel olarak görülen özelliği, uluslararası çapta sömürü ve bağımlılık İlişkilerinin daha da derinleştirilmesi, ayrıca kapitalist kurumların ve ilişkiler ağının eski uygulamalara dönmeyecek bir şekilde yerleştirilerek az gelişmiş toplumların bağımlı ve yoksul hale getirilmesidir. Hatta küresel sistem sermaye sahiplerini de rahatsız edici boyutlarda derin yoksulluğa neden olmuştur(Karakaş, 2007, s.12). Yoksulluk insan yaşamındaki temel yapılması gerekenlerin bile yapılamaması olarak ele alındığında insan haklarını da çiğneyen bir olgu olarak görülebilecektir. İnsan hakları sorununun ekonomik, sosyal ve siyasal hakların birlikte bir bütün olarak değerlendirildiğinde derin yoksulluğun bu hakların gerçek anlamına ulaşmamızı engelleyen bir olgu olduğu ortaya çıkacaktır(Piovesan, 2003,4).

2.DERİN YOKSULLUĞUN İNSAN HAKLARI AÇISINDAN ÖNEMİ

Derin yoksulluğun tüm yönleriyle analiz edilmesi açısından hayatın tüm yönlerinde ortaya çıkan eksikliklerin anlaşılması gerekmektedir. İnsan onuru, şeref ve haysiyetine uygun bir yaşam tarzına sahip olabilmek yoksulluktan kurtulmak için son derece gerekli bir unsurdur. Yoksulluk bir yandan insanı en temel haklarından mahrum kalmasına neden olurken diğer taraftan da bu durum yoksulluğun giderek daha da şiddetlenmesine neden olabilmektedir. İnsan hakları açısından yapılan ihlaller, yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu olabilmektedir(Söylemez, 2013, s.219). Yoksulluk bireyin en temel haklarından kabul edilen yaşama, beden bütünlüğü ve sağlık hakları ile yakından ilgilidir. Bu nedenle yoksulluğu, tüm insanlık için kabul edilemez bir sorun olarak görmemiz ve insan haklarının gerçekleşmesinin önündeki en büyük engel olduğu gerçeğini kabul etmemiz gerekmektedir(Bengoa,2004, s.2).

Derin yoksulluğun İnsan onuru ve şeref haysiyeti ile bağdaşmaması, yaşama, beden bütünlüğü ve sağlık hakkını ihlal etmektedir. Her ne kadar insan Evrensel Beyannamesinde yoksulluğun doğrudan insan haklarını ihlal ettiğine ilişkin bir madde bulunmasa da, beyannamenin bir çok düzenlemesinden yoksulluğun evrensel barış ve huzurun önünde büyük bir engel oluşturduğu açıktır. Sadece Birleşmiş Milletler belgelerinde değil, Uluslararası çalışma Örgütü, Avrupa Konseyi ve Avrupa Topluluğunun birçok sözleşme ve tavsiye kararında da Yoksulluğun tüm dünyadaki evrensel barışı tehdit ettiği belirtilmektedir(Şenses, 2006, s.54).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

3.YOKSULLUKLA MÜCADELEDE İNSAN HAKLARI YAKLAŞIMININ TEMEL ROLÜ

Yoksullukla mücadele çalışmalarının insan hakları temelli bir yaklaşımla ele alınması gereklidir. Temel insan hakları arasında saydığımız eğitim, sağlık, beslenme, güvenlik gibi haklar, yoksulluk derinleştiği sürece ihlal edilmektedir. Yoksulluk sadece bir gelir düşüklüğü sorunu olarak görülemez. Bireylerin topluma eşit bireyler olarak kabul edilmeleri için, derinleşen yoksulluk ortadan kaldırılmalıdır.. Siyasi iktidarların bu konuyu bir sorumluluktan ziyade yükümlülük olarak görmesi gerekmektedir(Söylemez,2013, s.220). Toplumu oluşturan her bireyin bir hak sahibi olarak haklarını talep etmeye, haklarını yerine getirmekle görevli olanları sorumlu tutmaya hakkı vardır. Ayrıca her birey diğerlerinin haklarına da saygı göstermek zorundadır. İnsan hakları temelli yaklaşım, hakların korunabilmesi açısından hesap sorulabilirliğin, yoksullukla mücadele politikalarında yer almasını amaçlamaktadır. Ayrıca sadece sonuçlara odaklanmak değil ayrıca sürecin işleyişi de önem kazanmaktadır(Boesen-Martin,2007, s.11; Söylemez, 2017, s.221).

Yoksullukla mücadelenin insan hakları yaklaşımı yönüyle ele alınabilmesi için her şeyden önce yoksulluğun insan hakları ihlali sorunu olarak kabul görmesi gerekmektedir. Bu açıdan hakların insanın evrenselliği ile olan ilişkisi de önem kazanmaktadır. İnsan haklarının devletle olan bağı da bu noktada önem kazanmaktadır. Bu bağ ise genelde yoksul kategorisinde bulunmayan karar vericilerin, yoksulların gelir dağılımında sahip oldukları oran üzerinde verecekleri kararlar yönünden belirleyici olmaktadır. Gerçekten de yoksul insanlar belirli bir yaşam kalitesine ulaşabilmeleri için sahip oldukları hakları kullanmak ve sahip olmaları gereken hakların farkına varmadıkları hayatlarında ise varlıklarını sürdürme mücadelesi içindedirler. Bu mücadelede yoksul birey ile siyasi güç sahibi olan siyasi iktidar arasındaki ilişkinin süreklilik göstermesi önemlidir(Moyn, 2006, s.188).

Yoksullukla insan hakları temelli mücadelede, insan hakları açısından bilgi birikimine ve anlayışına sahip olan kişilerin karar alma süreçlerine katılması ve buna yönelik olarak yönetim ve eğitim sistemlerinin geliştirilmesi önem kazanmaktadır(yer alabilmesi yine hak temelli yaklaşıma dayanan eğitim ve yönetim sistemlerinin gelişmesini ve yaygınlaşmasını gerektirir(Atatanır ve Karataş, 2019, s.470).

Gerçek anlamda bir insan hakları ideali gerçek anlamda katılımcı bir toplum yapısına ulaşıldığında gerçekleşebilir. Katılımcı yaklaşımın olmadığı bir ortamda düşük gelirli bireylerin dikkate alınmadığı bir anlayışla yoksulluk ortadan kaldırılamaz. Yoksul kişinin kendisinin yaşam kalitesini düşüren ve onu yoksullaştıran koşullara karşı direnme hakkı bulunmaktadır. Dünya'da küresel güçler giderek gücünü yükseltmekte ve iletişim olanakları da artmaktadır. Bu nedenle küresel çapta katılımcı demokrasinin gerçek anlamda yerleşmesi yoksullukla mücadele ve insan hakları için vazgeçilmez bir önkoşuldur(Ife, 2017, s.122).

4.İNSAN HAKLARI TEMELLİ YOKSULLUKLA MÜCADELE YAKLAŞIMININ TEMEL İLKELERİ

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik yaklaşımların insan hakları temelli olması mücadele açısından önem kazanmaktadır. İnsan hakları temelli yaklaşımlarda güçlendirme, hesap sorulabilme, ayrımcılık yasağı ve katılım gibi unsurların bulunması yoksullukla mücadele politikalarının etkinliğinin sağlanması açısından önemlidir(Söylemez, 2013, s.221). Derin yoksulluğun ortadan kaldırılması açısından yoksul insanların bilinç sahibi olmasının sağlanması ve hak sahibi bireyler olarak güçlü kılınması önem kazanmaktadır. Yoksul bireyleri hak sahibi olarak güçlendirmek ancak insan hakları temelli yaklaşımla mümkün olacaktır. Bunun için insanların yaşam kalitesini engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir(Narayan, 2000, s.2).

Yoksulluğun ortadan kaldırılması açısından siyasi iktidara ve ekonomi üzerinde etkili olan ekonomik güçlere hesap sorulabilirlik önemli bir aşamadır. Bu hesap sorulma aşamasının mutlaka yargısal olması da gerekmemektedir(Söylemez, 2013, s.222).

Toplumu oluşturan bireylere mal ve hizmetlere ulaşmak açısından eşit hakların tanınması, ayrımcılık olmaması, yoksulların örgütlenerek seslerini duyurma imkanlarına sahip olması ve insan hakları yaklaşımının yoksulluğun sona erdirilmesinde temel olarak ele alınması, yoksullukla mücadele açısından son derece önemlidir.

5.SONUÇ

İnsan hakları temelli yoksullukla mücadele yaklaşımlarının sorunu ortadan kaldırmaya yönelik politikalar üretmesi, ayrımcı yapıları ortadan kaldırması, siyasi ve sosyal hakları güçlendirmesi, karar alma mekanizmalarına yoksulların da katılması için gerekli düzenlemeleri içermesi gerekmektedir**.**

Yoksulluğun ortadan kaldırılması insan hakları temelli yaklaşımlarla mümkün olacaktır. Yoksulluk aynı zamanda insan hakları ihlali sorunudur. Yoksulluk aynı zamanda derinleştikçe insan hakları açısından da sorunlar büyüyecektir. Bu nedenle yoksulluğun ekonomik, sosyal ve kültürel yönden diğer haklarla da bağlantısının, insan haklarının bütünselliği göz önüne alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Derin yoksulluğu, toplumu oluşturan bireyler açısından kalıcı olarak ortadan kaldırabilmek için soruna insan hakları temelli yaklaşım çerçevesinden bakabilmemiz önemlidir. Gerçekten de derin yoksulluk insanca yaşama hakkının olmamasıdır. Yoksullar yaşamlarını 'kalıcı eşitsizliklerin' devam etmesi ile yaşam kalitesinden yoksun olarak sürdürmektedir. Yoksulluktan kurtulabilmek için öncelikle çalışma, eğitim, kalkınma ve örgütlenme hakları ön planda olmak üzere insan haklarının bütünsel olarak siyasi iktidarların sosyal ve ekonomik politikaları olarak fonksiyon görmesi gereklidir.

KAYNAKÇA

Altay, A., Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi, Ege Akademik Bakış, 7(1), 345-355, 2007

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Atatanır, H., Karataş, K., Yoksulluğa Hak Temelli Yaklaşım, İnsan&insan, 6(21), 453-475, 2019

Boesen, J.K., Martin, T., Applying a Right-Based Approach: An Inspirational Guide For Civil Society, The Danish Institute for Human Rights, 2007.

Bengoa, J., Poverty and Human Rights, a Challenge, Comperative Research Programme on Poverty Newsletter, Vol.11, No:3, 2004

Ife, J., İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet. Çev. S. Erdem Türközü ve Aslıhan Aykara., Nika Yayınevi, Ankara, 2017.

Karakaş, M., Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, Sosyal Bilimler Dergisi, 12(2),1-15, 2007

Moyn, S., Son Ütopya: Tarihte İnsan Hakları. Çev., Firdevs Ev. İstanbul: Koç MÜniversitesi Yayınları, 2016

Narayan, D., Chambers, R., K.Shah, Petesch, P., Voice of the Poor: Crying out for Change, Oxford University Press, 2000

Piovesan, F., Poverty as a Violation of Human Rights, Unesco Poverty Projest, Ethical and Human Rights Dimensions of Poverty: Towards as New Paradigm in the Gights Against Poverty, Jurist Seminar, Sao Paulo, 2003

Söylemez, S., Yoksullukla Mücadelenin İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:38, 217-226, 2013

Şenses, F., Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

İŞ YAŞAM DENGESİNİN ÖNEMİ VE SENDİKACILIK AÇISINDAN ANLAMI

Gökhan OFLUOĞLU

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

gofluoglu@yahoo.com - ORCID ID: 000-0002-4909-1113

ÖZET

Küreselleşme ve endüstri 4.0 sürecinin ortaya çıkması, Bilgi toplumuna geçiş süreci, nüfus yapısında görülen değişim, Kadın işgücünün çalışma hayatına katılması, işletmelerin verimlilik düzeyini arttırma yönündeki çalışmaları, çalışanlar açısından iş-özel yaşam dengesini korumayı giderek güçleştirmektedir. Küreselleşme ile birlikte işletmeler rakipleri karşısında sürekli yeni strateji ve taktikler geliştirirken, çalışanlarından iş konusundaki beklentileri de artmaktadır. İşletmeler çalışanlarının verimliliğini arttırmak için iş ve özel yaşam dengesine yönelik politikalar üretseler dahi bu konuda insan odaklı yeni yaklaşımların geliştirilmesi gerekmektedir. İş ve özel yaşam dengesinin korunmasında sendikalara önemli roller düşmektedir. Bu çalışmada sendikacılık açısından iş-özel yaşam dengesinin ne anlama geldiği ve bu dengenin korunmasında sendikaların hangi politikalara başvurdukları incelenmeye çalışılmıştır. İşletmelerde iş ve özel yaşam dengesinin korunması için sendikal örgütlenmenin her şeyden önce tamamlanması gerekmektedir. Kuşkusuz işletmelerde sendikal örgütlenme gerçekleştikçe çalışanlar açısından iş-özel yaşam uyumsuzluğunun ilk tarafı kuşkusuz sendikalar olacaktır. Böylece sendikal örgütlerin çalışanların iş-özel yaşam dengesizliğinin çözümüne yönelik politikalar üretmesinin yolu açılmış olacaktır.

.**Anahtar Kelimeler :** Esnek çalışma, Sendikacılık, İş-Yaşam Dengesi

1.GİRİŞ

Kişilerin çalışma hayatında karşılaşmış oldukları sorunların çerçevesi giderek büyümekte ve çalışma yaşamı dışındaki hayatlarını da etki altında bırakmaktadır. Bu nedenle iş ve yaşam dengesi arasında hassas bir dengenin kurulması gerekmektedir. Çalışma hayatında giderek yaygınlaşmakta olan esnek çalışma uygulamaları iş ve yaşam dengesinin sağlanması açısından katkı sağlamaktadır. Çalışanlara yönelik esnek çalışma uygulamalarıyla çalışma koşulları daha esnek olarak belirlendiğinden çalışma zamanı ile içeriği çalışan tarafından doldurulan boş zaman arasındaki sınırların giderek ortadan kalktığı görülmektedir. Bilgi toplumu sürecine geçilmesi ile birlikte esnek çalışma uygulamaları iş ve yaşam dengesi arasındaki hassas ölçünün oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Diğer taraftan sendikalar değişen toplumsal rolleri çerçevesinde iş ve özel yaşam dengesizliğinin tarafı olarak görülebileceklerdir(Öcal ve Tunç, 2019, s.59; Doğrul ve Tekeli, 2010, s.12).

2.İŞ YAŞAM DENGESİ VE SENDİKAL ANLAYIŞ

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

İş ve yaşam dengesi ve sendikal anlayış arasındaki ilişki incelenirken esnek çalışma biçimleri, kadınların çalışma hayatına katılması ve ebeveynlik izinleri yönünden konunun incelenmesi yapılabilir(Bonney, 2005, s.395; Rigby, 2010, s.208).

Küreselleşme ve Bilgi Toplumuna geçiş süreci ile birlikte bir yandan teknolojik gelişmeler yaşanırken, diğer taraftan iktisadi açıdan yaşanan konjonktürel dalgalanmalar ve küresel çapta rekabet artışı işletmelerin çevreye uyum sağlamasını gerektirmiştir. İş yaşamında meydana gelen değişmeler mevcut çalışma şekillerinde de değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olmuş ve esnek çalışma şekilleri gündeme gelmiştir. Esnek çalışma hayatı işletmelerde de klasik örgüt yapısından uzaklaşılarak yeni yönetim ve organizasyon yapılarının oluşturulmasını da beraberinde getirmiştir. Esnek çalışma biçimlerine sendikalar genel olarak karşı çıkmaktadırlar. Esnek çalışmanın uygulamada görülen bazı sorunlara yol açması bunda etkili olmuştur. Bazı durumlarda 60-70 saati aşan fazla çalışmalar olması, görevde yükselme olanaklarının kısıtlı olması, işyeri stresine neden olması, iş güvencesi yönünden sorunların yaşanması başlıca yaşanan sorunlardır. Bu nedenle sendikalar esnek çalışan işçilere ulaşmakta sorunlar yaşamaktadır. Bazı sendikalar ise yasal sınırlar içinde esnek çalışmaya olumlu bakarken, cinsiyet ayrımcılığına neden olabileceği düşüncesiyle esnek çalışmaya temkinli yaklaşmaktadır. Esnek çalışmaya sendikalar genel olarak karşı çıksalar da, çalışma hayatının kaçınılmaz bir gerçeği olan bu çalışma biçimi karşısında, toplu pazarlık sürecinde bu çalışma şeklini göze almak zorundadırlar. Sendikalar üyeleriyle olan haberleşme ağını geliştirerek daha fazla sayıda üyeye ulaşarak, bu çalışma biçimi hakkında üyelerini bilgilendirmek zorundadır(Öcal ve Tunç, 2019, s.66; Skinner, 2011, s.67; Gerstel, 2001, s.283).

İş yaşam dengesi genel olarak kadın işgücünün çalışma koşulları ile ilişkilendirilmektedir. Kadın işgücü esnek çalışmaya günümüzde daha sıcak bakmaktadır. Kadının annelik rolünden kaynaklanan durumlar nedeniyle esnek çalışmayı tercih etmesi, iş yaşamında eşitsiz uygulamalara daha fazla maruz kalması, sendikaların yeni roller üstlenmelerini gerektirmektedir. Kadın işgücünün katılım oranlarının artması cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanan sorunların tek başına çözümü için yeterli değildir. Sendikalı kadın işgücünde de artış sağlanmalı ve kadınlar sendikaların yönetim kadrolarında daha fazla görev almalıdır(Kirton ve Greene, 2005, s.147; Öcal ve Tunç, 2019, s.68).

İş ve yaşam dengesinin sağlanması açısından ebeveyn izinlerin sağlanması önem göstermektedir. Çalışan kadınlar açısından ailenin korunması açısından bu izinlerin kullanılması önemlidir. Ebeveyn izinleri kadın işgücü tarafından kullanılabildiği gibi erkek işgücü tarafından da kullanılmaktadır. Erkek işgücünün ebeveyn izini kullanması halinde, bu izni kullanmayan çalışma arkadaşlarından daha az verimli olacağı düşünülmektedir. Sendikalı çalışanlarda artış ebeveyn izinlerinden yararlanma yolunu açacağından hem birey, hem de işgücü piyasası açısından yararlı olacaktır. Sendikaların konu ile ilgili stratejik hareket etmesi ve çalışan işgücüne konu ile ilgili destek sağlaması gerekmektedir(Kaiser, 2011, s.218; Lalive ve Zweimüller, 2009, s.1362; Öcal ve Tunç, 2019, s.69).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

3.SENDİKACILIKTA DEĞİŞEN ROLLAR VE İŞ YAŞAM DENGESİNE YAKLAŞIMLAR

Çalışma yaşamında esnek çalışmanın yaygınlaşması, kadın işgücüne katılımın oranının artması, ebeveyn izinlerinin öneminin anlaşılmasıyla birlikte sendikacılıkta zaten değişmekte olan klasik ücret sendikacılığı anlayışından toplumsal hareket sendikacılığına yönelik dönüşümünde etkisi ile sendikalar, çalışanların iş yaşam dengesine daha çok önem vermek zorundadırlar.

Sendikalar iş yaşam dengesi sorununu sadece kadınlara yönelik bir sorun gibi göremezler ve kendilerini bu konunun dışında tutamazlar. Dolayısıyla sendikalar kadın işgücünün korunmasına yönelik politikalar geliştirmelidirler. Öte yandan sendika yöneticileri arasında kadın işgücünden gelen yöneticilerin artması, sendikaların iş yaşam dengesi konusuna yönelmesini arttırmıştır(Öcal ve Tunç, 2019, s.71).

Sendikalar değişen üretim biçimleri çerçevesinde esnek çalışmaya ve konu ile ilgili sorunlara yönelmek zorundadırlar. Ayrıca üyelerini bu yeni çalışma biçimi konusunda da bilgilendirmeleri gerekmektedir.

Sendikalar değişen çalışma hayatındaki rolleri nedeniyle ailenin korunmasına ve klasik sendikal anlayışın değişmesi çerçevesinde ebeveynlik izinleriyle de ilgilenmek durumundadır. Yeni sendikal anlayış, sendikaların toplumsal sorumluluk çerçevesinde hareket etmesini gerektirmektedir.

4.SONUÇ

Çalışma hayatında meydana gelen gelişmeler, üretim biçimleri, yönetim ve organizasyon yapıları ve çalışma şekilleri üzerinde de etki yapmıştır. Küreselleşme süreci çalışma hayatında yaygın bir hale gelmeye başlamıştır. İş ve Yaşam dengesi arasındaki hassas dengenin kavranması ile birlikte esnek çalışma şekilleri, çalışma hayatının yeni istihdam şekli olarak gündeme gelmiştir. Sendikacılıkta da küreselleşme ve bilgi toplumuna geçiş süreci ile birlikte, klasik ücret sendikacılığından, toplumu etkileyen sosyal olaylara kayıtsız kalmayan sendikacılık anlayışı olan toplumsal hareket sendikacılığı gündemdeki yerini almaya başlamıştır. Toplumsal hareket sendikacılığı, çalışanlarının sadece ücret ve ücrete benzer diğer haklarını koruyan ve arttıran bir sendikacılık anlayışı olmaktan ziyade, üyelerinin insan onuru, şeref ve haysiyetine ve beklentilerine uygun bir yaşam kalitesine ulaşmasını hedefleyen, çok geniş kapsamlı bir koruma içeren sendikal anlayıştır. Toplumsal hareket sendikacılığının, sendikal anlayışta yerini almasıyla birlikte sendikalar genel olarak çalışma hayatının kalitesini, özel olarak da üyelerinin bireysel anlamda beklentilerine uygun bir yaşam tarzını ve yaşam stilini kazandırmayı amaçlayan bir yapıyı oluşturmaya başlamışlardır. Yeni oluşturulmaya başlanan toplumsal hareket sendikacılığında üyelerinin iş ve yaşam dengesinin korunması için esnek çalışma biçimleri konusunda üyelerini bilgilendirmek, ebeveyn izinlerinin ailenin korunması ilkesi çerçevesinde düzenlenmesi için çalışmalarda bulunmak, kadın işgücünün çalışma hayatında önyargı ve ayrımcılık, psikolojik ve fiziksel şiddet, cam tavan gibi davranışlardan korunmasını sağlamak için çalışmalar yapılmaktadır. Sendikalar çalışma hayatında örgütlü bir siyasi, sosyal ve ekonomik güç olarak, üyelerinin daha iyi bir yaşam

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kalitesine kavuşturulmaları için çalışmak zorundadırlar. Toplumu oluşturan güçsüz bireylerin, güçlü kesimler karşısında eşit konuma gelebilmelerinin yolu, sendikaların sadece klasik ücret sendikacılığı değil, aynı zamanda üyelerinin beklentilerine uygun yaşam kalitesini arttıran bir anlayışı savunan toplumsal hareket sendikacılığına da yönelmesi ile mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Bonney, N., Overworked Britons? Work Employment and Society, 19, s.391-401, 2005

Doğrul, B.S., Tekeli, S., İş Yaşam Dengesinin Sağlanmasında Esnek Çalışma,Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2(2), s.11-18, 2010

Gerstel, N., Clawson, D., Unions Responses to Family Concerns, Social Problems, 48, s.277-297, 2001.

Kaiser, S., Ringlstetter, M.J., Ruth, DF., Cunga, M.P., Work-Life Balance 2000, Baseline Study, Retrieved from Department for Education and Employment, 2000.

Kirton, G., Greene, A.M., Gender, Equality and Industrial Relations in the New Europa: An Introduction, European Journal of Industrial Relations, 11, 141-149, 2005.

Lalive, R., Zweimüller, J., How Does Parental Leave Affect Fertality and Return to Work? Evidence From Two Natural Experiments, The Quartely Journal of Economics, 125, s.1363-1402, 2009.

Rigby, M., Smith, O.B.,Trade Union Interventions in Work-Life Balance, Work, Employment Society, 24, s.203-220, 2010

Skinner, N., Pocock, B., Flexibility and Work-Life Interference in Australia, Journal of Industrial Relations, 53, s.65-82, 2011

Öcal, A.T., Tunç, Y.T., Sendikaların İş-Yaşam Dengesine Yönelik Yaklaşımları, Kara Tahta İş Yazıları Dergisi, 2019(13), s.59-76, 2019

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

YILDIRIM GURSES' UNDERSTANDING OF POLYPHONY IN TURKISH MUSIC AND ANALYSIS OF HIS COMPOSITIONS IN TERMS OF MUSICAL - STRUCTURAL ELEMENTS OF VOCAL PERFORMANCE

Master's Student with Thesis, Cihan ÖNDER,
Ege University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Music,
cihanonder35@gmail.com 0009-0008-6195-6432

Assoc. Prof. Dr. Esin de THORPE MILLARD
Ege University State Turkish Music Conservatory Turkish Music Department ,
esin.de.thorpe.millard@ege.edu.tr 0000-0002-8247-778X

SUMMARY

Yıldırım Gürses, as one of the leading names in Turkish music, has left a great mark with his mastery and the effects of his art. Gürses, who has a rich repertoire, manages to impress his listeners with his emotional and sincere interpretation. The famous artist, who has a sensitive and deep voice color, aims to touch his listeners by expressing every melody sincerely.

Yıldırım Gürses has a long musical career and has made significant contributions to Turkish music. With his unique interpretation style and stage energy, he mesmerizes music lovers every time. In addition to his own compositions, he has also performed works by important composers of the period.

Yıldırım Gürses' musical talent and artistic vision have influenced many people and gained an important place in the music industry. Gürses, who has influenced ensembles with every composition and piece he has sung, has left deep traces in Turkish Art Music with his solo works.

The concept of polyphony also plays an important role in Yıldırım Gürses' musical style. Gürses managed to create sound textures by combining various instruments and voices in his songs. In particular, he combined traditional Turkish Art Music with modern world music, giving listeners a multi-layered musical experience.

Yıldırım Gürses' art is still influential and his music is recognized as an important turning point in the history of Turkish music. The passion and emotional depth of Gürses' songs leave an unforgettable impression on the listeners.

In this article, Yıldırım Gürses works will be explained in detail in terms of performance technique and polyphonic elements.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Keywords: Yıldırım Gürses, Turkish Music, Composer, Polyphony, Orchestra

1. INTRODUCTION

Yıldırım Gürses is a Turkish composer and vocalist (tenor). His contribution to the Turkish musical tradition of polyphonic music is significant. Gürses' works and ideas have left important traces in Turkish music education. Over the years, Gürses' works have been appreciated by both music lovers and music researchers.

Gürses' understanding of polyphony is also reflected in the universal understanding of music. Today, his influence continues in the continuation of the polyphonic tradition of Turkish music. Yıldırım Gürses' achievements in his musical career have made him one of the most important names in Turkish music. His compositions stand out with their blend of traditional Turkish music and modern music. Gürses has inspired many young musicians and guided them in their careers.

Among Gürses' most well-known works are songs such as “Autumn Winds, Bir Garip Yolcuyum, Gençliğe Veda, Aşkım Bahardı”. These works are among the works in which his emotional and melodic style comes to the fore.

His teachings were not limited to technical knowledge but also offered deep insights into the soul of music. Yıldırım Gürses' life and works remain the cornerstone of Turkish music. His legacy will shed light on future generations. Gürses' understanding of polyphonic music contributed to the transformation of Turkish music into a universal language and his music managed to touch the hearts of people from many different cultures.

2. BASIC ELEMENTS OF TURKISH ART MUSIC

Turkish art music is a rich musical tradition with a long history and unique elements. Its main elements include maqams, usuls, rhythms, melody structures, and performance techniques. These elements constitute the characteristic structure of Turkish music and form the basis of the centuries-long performance tradition. Makams are sound sequences that determine the melodic structure of Turkish art music, each with its own rules. Usuls, on the other hand, regulate the rhythmic structure; certain beat patterns and accented rhythms give the works a dynamic structure. Melodic structures are enriched with traditional motifs and melodic ornaments, which add emotion and depth to the works. Turkish Art music has its own unique makam and rhythm features (Coma system, Accordant rhythms, etc.).

At the same time, there is a tradition of performance passed down from generation to generation through the master-apprentice relationship. This relationship allows young artists to receive training from experienced masters and learn the subtleties of music. In addition, performance techniques and the instruments used are also important parts of this music.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Traditional instruments such as oud, kanun, ney, tambour, classical kemençe, etc. constitute the unique style of Turkish art music.

Today, Turkish art music is performed and loved by many artists both in Turkey and around the world. This music genre finds its place in many different areas from concert halls to radio and television broadcasts, from educational institutions to digital platforms. In this way, Turkish art music both preserves its traditional line and continues its life by meeting new generations.

3. POLYPHONY AND MODERNIZATION IN TURKISH ART MUSIC

3.1 Western Music Influence

From the 19th century onwards, elements of Western music began to appear more and more in Turkish music. Turkish music incorporates polyphonic structures such as harmony and counterpoint.

3.2 Synthesis of Traditional and Modern

The modernization of Turkish music has been achieved by preserving traditional elements and combining them with modern techniques. Thanks to this synthesis, Turkish music has become a universal language while preserving its own identity.

3.3 The Quest for Polyphony

The polyphony of Turkish music has been explored by Turkish composers, especially since the early 20th century. These efforts have shaped the future of Turkish music.

4. YILDIRIM GURSES' BIOGRAPHY

4.1 Birth and Family

Yıldırım Gürses was born on January 21, 1938 in Bursa. His father, Nasuhi Bey, was a civil servant at Ziraat Bank and a talented oud player known for playing religious songs. His mother, Mrs. Müeyyet Cevriye, also supported the family's interest in music. Gürses grew up in a musically rich environment where family members often organized musical evenings accompanied by kanun and oud. His early exposure to music played an important role in shaping his musical preferences.

4.2 Education and Music Education

Gürses received his primary education in Yenişehir district of Bursa and after returning to Bursa, he studied at Çelebi Mehmet High School and Bursa Trade High School. He continued

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

his higher education at Ankara University Faculty of Economics and Administration and graduated from the Faculty of Economics in 1961. His academic journey was intertwined with his musical development; he participated in various music competitions during his university years and achieved significant success. In 1959, at the age of 21, he took the Ankara State Opera exam and ranked first. This success marked an important turning point in his musical career; however, he worked on opera for only a few months and then turned to other musical endeavors.

4.3 Career Beginnings

Gürses' official music career began in 1951 when he was crowned “Vocal King of Bursa”. His talent was further recognized in 1959 when he was named “Inter-University Voice King”. These first awards paved the way for his subsequent success in music. After opera, Gürses took the entrance exam for TRT Ankara Radio, a position that allowed him to continue developing his musical skills. During those years, he began performing his compositions at the Casablanca nightclub, which became a popular place to perform his works.

5. THE FOUNDATIONS OF YILDIRIM GURSES' POLYPHONIC APPROACH

5.1 Harmony

Gürses' understanding of polyphonic music is based on techniques from the Western harmonic tradition.

5.2 Polyphony

He brought a polyphonic perspective to Turkish music by emphasizing the harmonic unity of different melodies in his works.

5.3 Use of Chords

In his works, he expands the boundaries of polyphony by using chord structures other than traditional Turkish music.
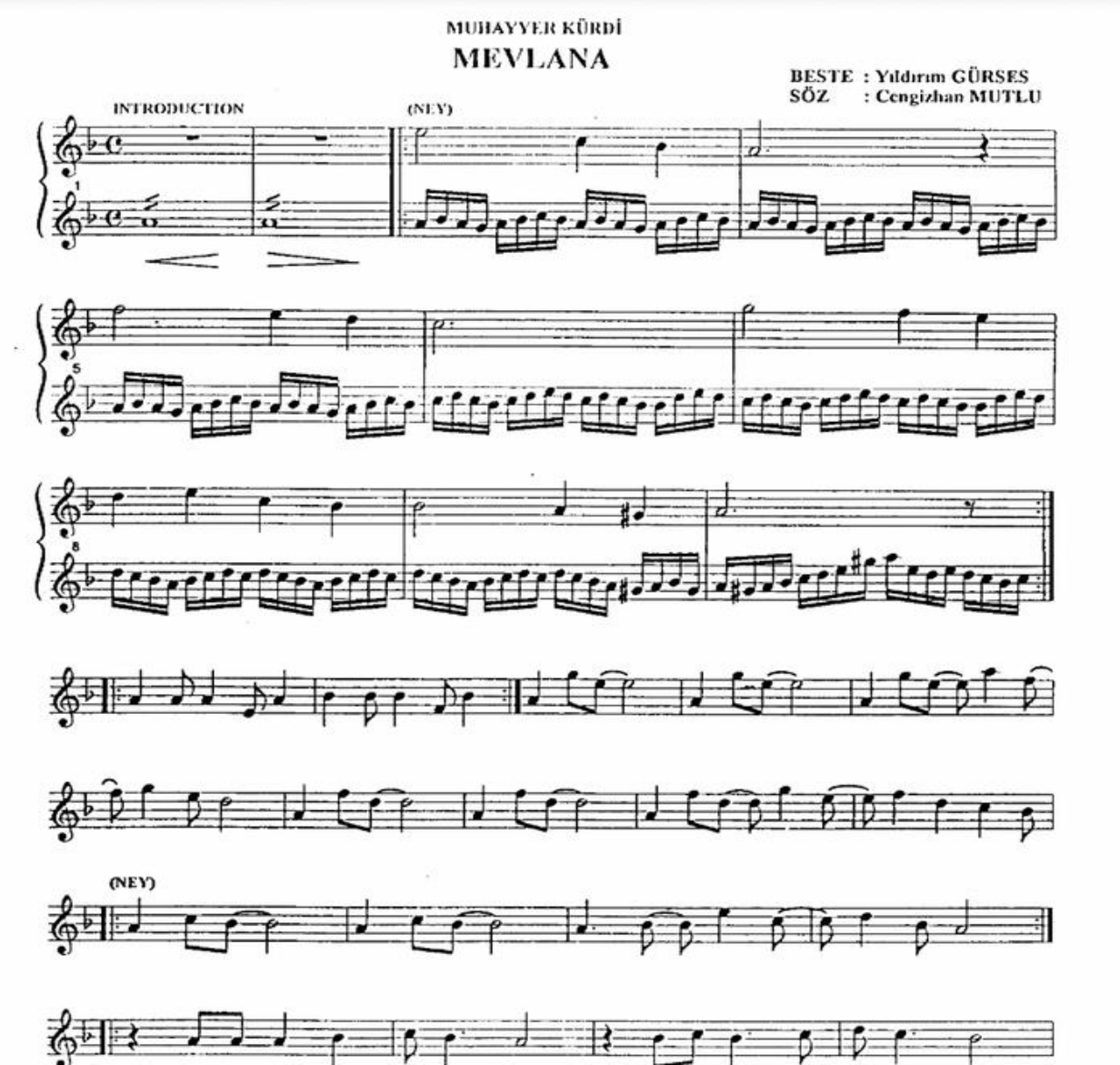
6. EXAMPLES OF POLYPHONY IN THE WORKS OF YILDIRIM GURSES

6.1 Evaluation of Mevlana in terms of Polyphony
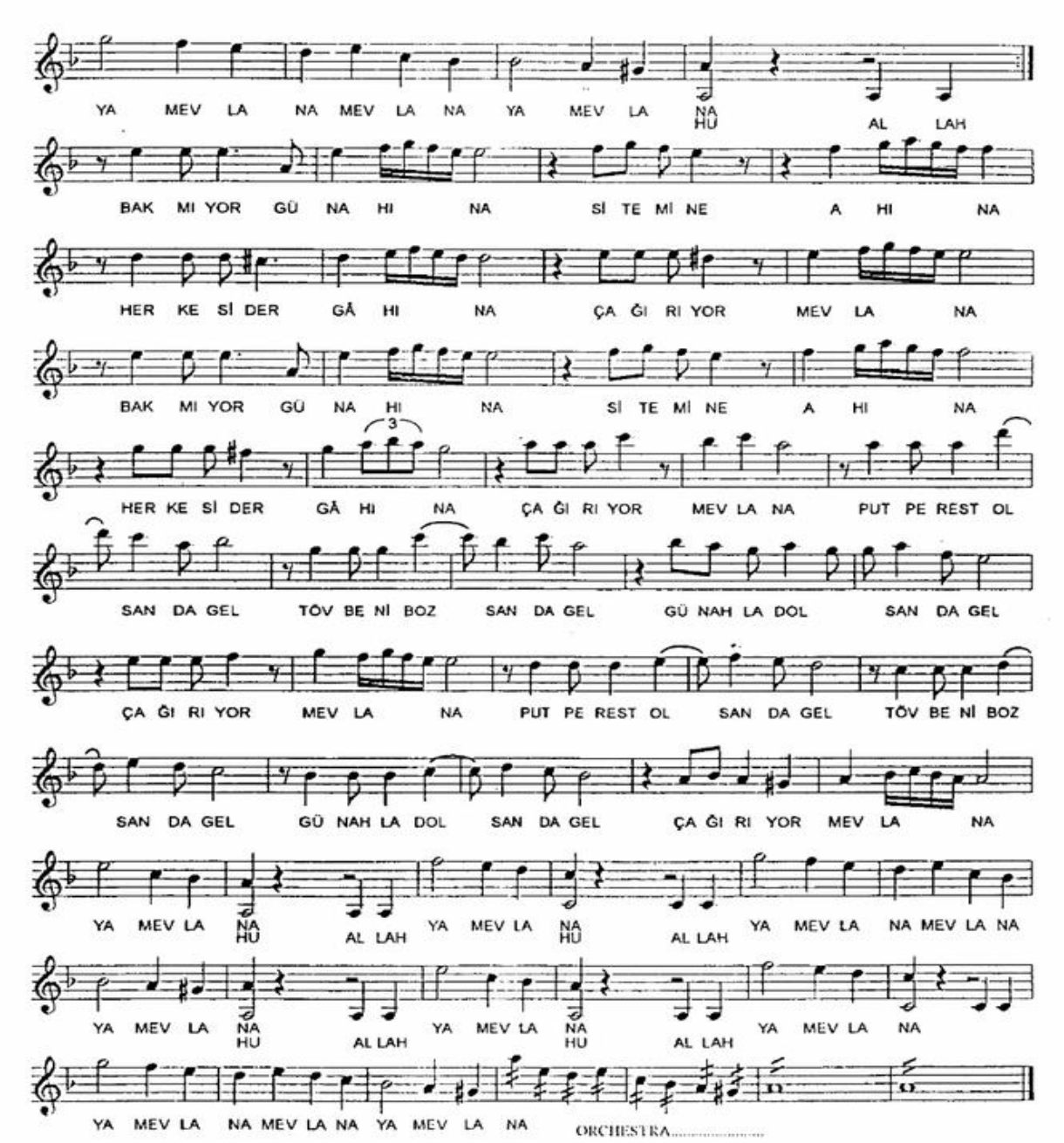
In the intro before the soloist enters the song, plenty of string instruments are used. First, the main melody is sung with the ney after the decision tone is given. Then, it is seen that polyphony is strengthened with the use of triad chords (Triad; These chords are formed by adding the third and fifth notes of the scale on the root sound or tonic) and arpeggios with string instruments. Then the bass guitar comes into play, and it is seen that the bass guitar is

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

pressed in a way to indicate the first, fifth, and octave degrees, sometimes the third degree, that is, the minor or majority of the chord, and delivered to the soloist.
Then the soloist and the drum set (drums) come into play. Since the Kurdish (shed Kurdilihicazkar) maqam in Turkish Music corresponds to the Phrygian Mode in Western Music, one of the Ancient Greek Modes (2nd degree flattened flat, 2nd degree flattened version of the natural minor mode), the soloist is supported with polyphony, especially with the soloist, with the chords using the substructure synthesizer (synthesizer, synth for short) (Synthesizer synthesizer, synth for short) is a musical instrument used to create a different type of music and generate electrical signals.
Then the soloist is supported by backing vocals, especially bass vocals, and later in the piece, the string parts support the soloist by playing chords with high notes and forming question-and-answer sentences. Polyphony is emphasized especially in these parts of the piece. Meanwhile, the bass guitar continuously supports the piece. As a very successful work in the polyphony of Turkish Music, Yıldırım Gürses' Mevlana brings itself to the forefront in this way.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

AÇILAN HER ÇİÇEKTE
ARIDA,KELEBEKTE
GEÇMİŞTE,GELECEKTE
ÇAĞIRIYOR MEVLANA
YA MEVLANA,HU ALLAH

BAKMIYOR GÜNAHINA
SİTEMİNE,AHINA
HERKESİ DERGAHINA
ÇAĞIRIYOR MEVLANA
YA MEVLANA,HU ALLAH

PUTPEREST OLSAN DA GEL
TÖVBENİ BOZSAN DA GEL
GÜNAHLA DOLSAN DA GEL
ÇAĞIRIYOR MEVLANA
YA MEVLANA,HU ALLAH

Cüneyt KOSAL

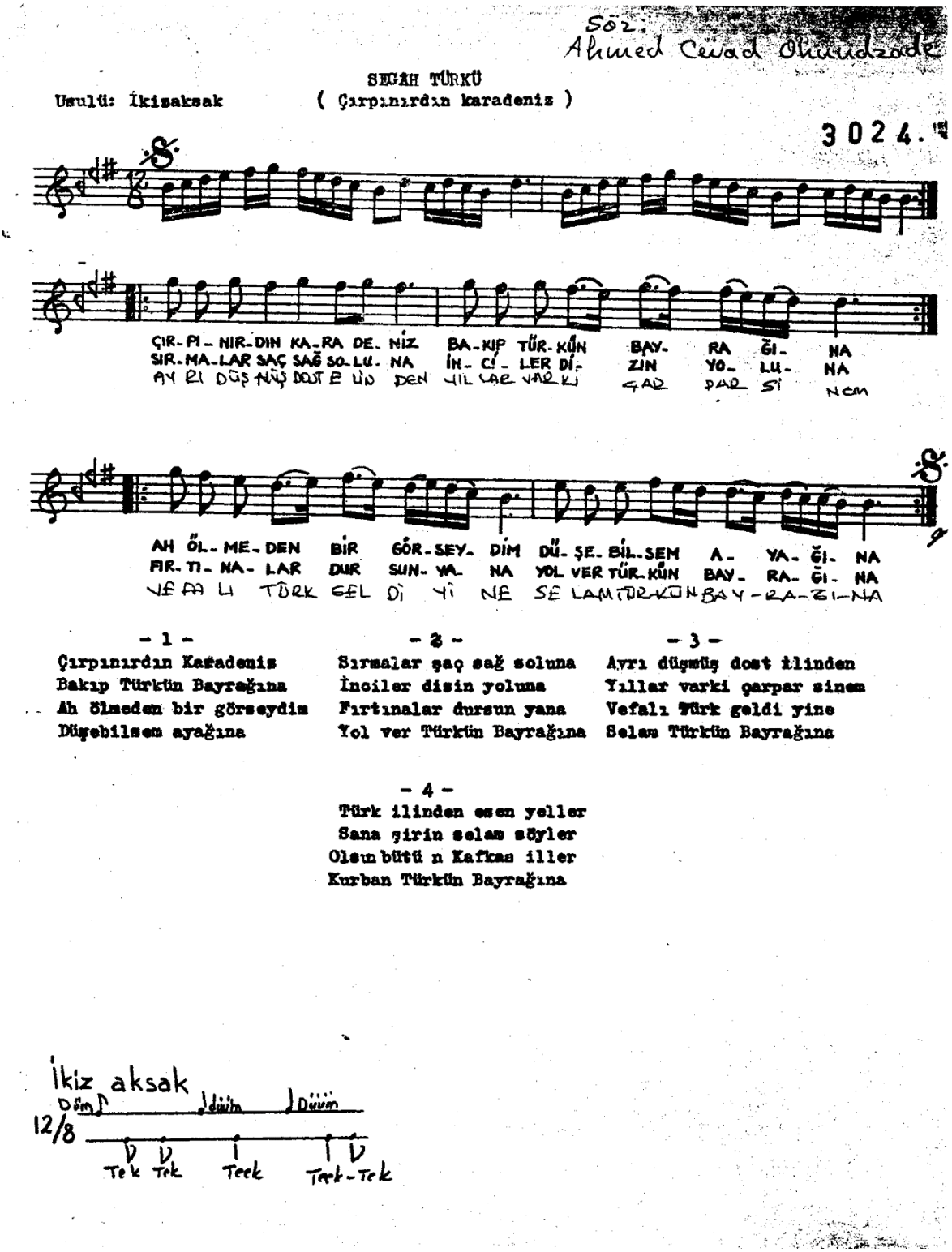
ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

6.2 Analyzing The Piece Named Çırpırınırdı Karadeniz, Which Was Performed And Arranged Polyphonically By Yıldırım Gürses, In Terms Of Polyphonic Elements Performed By Yıldırım Gürses With A Polyphonic Background And Arrangement

Yıldırım Gürses appears in this song as a very good tenor whose vocal technique does not scratch the soft trebles too much. It is seen that his singing technique is not Aryantic like Western music, and it is seen that he has a way of reading between the singing techniques of Turkish Music. (A technique that blends both Western Music and Turkish Music Singing Techniques without disturbing them) Segah maqam is a maqam that can be performed in many voices. It corresponds to the Phrgian double dominant of Western Music (from Ancient Greek Modes). (It partially corresponds to the zirguleli hicaz makam in Turkish Music.) When we take the zirguleli hicaz with the sound of sol sharp, it approaches the phrgian double dominant mode. Phrgian double dominant (mode) resembles the segah makam in structure and gives a segah breeze. (Of course, a one-to-one similarity is not mentioned here.) In this piece, there is a polyphony that can be applied in the Tampere system due to the Segah makam.

When this is the case, it is seen that it is a modernized work by preserving the traditional structure with the Western instruments such as bass guitar, drums, etc., the kudüm in rhythms, and the classical kemençe solo in the introduction. In the piece, polyphony is created with violins and ped voices and the chords are in minor major is made evident. Bass drum and timpani (orchestral timpani) (orchestral percussion) are used in the first introduction of the piece. In the introduction, the vocals are unison and octave melody questions-answers in accordance with the makam of segah. With the aranagme, polyphony begins with the violin parts and the instrumental. Our artist has mordernized, polyphonized and interpreted this work without disturbing its traditional structure and without letting the work lose anything from its character.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

7. POLYPHONIC PRACTICES IN THE TRADITION OF TURKISH MUSIC

7.1 Folk Music

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Polyphonic examples of Turkish folk music constitute a rich genre with regional differences.

7.2 Religious Music

In Turkish religious music, especially in Mevlevi rituals, there are polyphonic practices that depart from the traditional monophonic structure.

7.3 Art Music

Post-Republican composers enriched the traditional structure by introducing polyphonic approaches to Turkish classical music.

8. THE CONTRIBUTIONS OF YILDIRIM GURSES' POLYPHONIC APPROACH TO TURKISH MUSIC

8.1 Maintaining the Link with Tradition

Gürses ensured the continuity of tradition by using the basic elements of Turkish music in his works. He preserved the identity of Turkish music by combining maqam, usul and melody structures with polyphonic structures.

8.2 Acquisition of Contemporary Technique and Style

Gürses' works introduced modern techniques such as polyphony, harmony and counterpoint to Turkish music. Thus, Turkish music had the opportunity to blend into the universal musical language.

8.3 Contribution to Music Education

Gürses' understanding of polyphony has contributed significantly to the development of music education in Turkey. Students were made to understand polyphonic structures and the modernization of Turkish music.

9. REFLECTIONS OF YILDIRIM GÜSSES' POLYPHONIC UNDERSTANDING ON THE UNIVERSAL UNDERSTANDING OF MUSIC

9.1 International Awards

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Gürses' works have represented Turkish music on universal platforms and received international awards. This shows that his understanding of polyphony is also appreciated in the universal music world.

9.2 Conservatory Education

Gürses worked as a lecturer at Istanbul University State Conservatory for several years. The students he trained here continued their education by adopting the concept of polyphony.

9.3 International Concerts

Gürses' works were performed in concerts, festivals and international music events in various countries around the world. Thus, the polyphonic style he brought to Turkish music was integrated with the universal understanding of music.

10. THE EFFECTS OF YILDIRIM GURSES' POLYPHONIC APPROACH ON TODAY'S MUSIC EDUCATION

10.1 Polyphonic Performance

Gürses' works contribute to the development of polyphonic performance techniques in music education today. By studying his polyphonic structures, students improve their polyphonic performance skills.

10.2 Harmony Education

The use of harmony in Gürses' works is a pioneer in the development of harmony teaching in today's music schools. Students who receive this education are trained to know how to combine Turkish music maqams with Western harmonic techniques.

10.3 Contemporary Music Writing Techniques

Gürses' works contributed to the development of polyphonic notation in Turkish music. Students have the opportunity to learn polyphonic writing techniques while studying his works.

11. COLLABORATIONS AND INTERACTIONS

Yıldırım Gürses has performed duets with well-known names such as Ajda Pekkan and Emel Sayın and has signed various joint projects. Yıldırım Gürses presented the musical Neşe-i Muhabbet with the artist Emel Sayın. The musical was composed by Yıldırım Gürses and Yıldırım Gürses was the musical director. These collaborations significantly facilitated the adoption and spread of Turkish classical and popular music to large audiences.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yıldırım Gürses also inspired future generations with his original compositions and interpretations, reflecting the richness and diversity of Turkish music. His achievements throughout his musical career have earned him many awards and recognition. He has also been a role model for young musicians. Yıldırım Gürses' works touched the hearts of listeners with their emotional depth and melodic beauty and were highly appreciated by music lovers. His music transcends time and continues to be a legacy that preserves its value in every age.

12. YILDIRIM GURSES ESTABLISHES MESAM

The establishment of MESAM is an important turning point for the Turkish music industry. With the establishment of MESAM, Yıldırım Gürses took a big step forward in the protection and fair distribution of artists' and musicians' copyrights. MESAM has become a platform that prevents unauthorized use of musicians' works and ensures that they are compensated for their work. This development has increased the productivity of the music world and contributed to the financial strengthening of musicians. The establishment of MESAM also raised the bar for professionalism in music. Yıldırım Gürses' initiative became a symbol emphasizing that artists should be supported not only for their talent but also for their rights.
Today, MESAM continues its activities as one of the most important professional music societies in Turkey with thousands of members. This organization continues to protect the rights of artists by preserving the universal language of music and spreading the value of music all over the world. Thanks to Yıldırım Gürses' vision and leadership, the Turkish music industry continues to rise on much stronger foundations.

13. CONCLUSION AND EVALUATION

Given the depth and breadth of Yıldırım Gürses' influence on Turkish music, it becomes clear that his pioneering work in the field of polyphony has not only enriched traditional Turkish music but also paved the way for modern interpretations that resonate with global audiences. An innovative blend of traditional themes and polyphonic structures characterizes his compositions, which demonstrate a unique ability to merge cultural heritage with contemporary musical trends and create a lasting legacy in the genre.

13.1 Contributions of Yıldırım Gurses

Yıldırım Gürses is considered the pioneer of polyphony in Turkish music. His works and ideas have greatly influenced the Turkish musical tradition and paved the way for Turkish Music to reach universal dimensions.

13.2 Influences Today

Gürses' polyphonic approach, composition, creativity and soloism were far ahead of his time and continue to have an impact today. Yıldırım Gürses' legacy is an important cornerstone of

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

the development of Turkish music and will continue to play an important role in the universalization of Turkish Music.

REFERENCES

[1] Arseven, V., Polyphony and Harmony in Folk Music, Istanbul: T. F. A. Magazine, No: 123, 1959.
[2] Ataman, S. Y., Polyphony Matter, Music Congress Proceedings, Ankara: Ministry of Culture Publications, 1988, p. 248.
[3] Bayraktar, E., Traditional Music and Polyphony Studies, 1st Music Congress Proceedings, Ankara: Ministry of Culture Publications, 1988, pp. 257-259.
[4] Ece, S., Polyphonic Turkish Music Composers and Related Postgraduate Theses and Publications Anthology, Trakya University Journal of Social Sciences, 9 (2), 2007, pp. 148-164.
[5] İlerici, K., Compositional Turkish Music and Harmony, Istanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.
[6] Sarısözen, M., Polyphonic Music and Baglama, Journal of Fine Arts, 2, 1940, pp. 117-124.
[7] Türkmen, U., Polyphony Discussions in Turkish Music, Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences, 9 (1), 2007, pp. 177-194.
[8] Savci, H., & Kaplan, A., Osmanlı Döneminden Günümüze Türk Müziği Ses İcrasında Eğitim Anlayışı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi, 6 (11), 2020, pp. 55-72.
[9] Levendoğlu, O., Traditional Turkish Art Music in History and Interactions with Other Cultures, Erciyes University Journal of Institute of Social Sciences, 1 (19), 2005, pp. 253-262.
[10] Yengi, M. R., A Project of Turkish Modernization: Modern Turkish Music, Journal of Human and Social Sciences Research, 6 (1), 2017, pp. 602-611.
[11] Tekin Gürgen, E., Basic Components of Music and Conceptual Dimension of Music Listening, Ulakbilge Journal of Social Sciences, 3 (5), 2015.
[12] Çelikel, Y. A., & Özkul, M., Modernization and Music from the Ottoman Empire to the Republic, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 20 (2), 2021, pp. 696-710.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

19.YÜZYIL VE SONRASINDA OSMANLI ÜLKESİNDE AMERİKALI MİSYONERLER-ABD İŞBİRLİĞİ

Doç.Dr. Neşe COŞKUN ÖZTURAN

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Turizm Fakültesi

nesecoskun58@hotmail.com

Özet

Asırlar boyunca üç kıtada egemen güç olan Osmanlı Devleti 19. Asrın başında askeri, ekonomik ve sosyal çalkantılarla yüz yüze gelmiş ve merkezi otoriteyi sıkıntıya sevk eden istenmeyen durumlar neticesinde yapılan dış borçlanma, devletin içişlerine borçlandırma yolu ile dış müdahalenin de önünü açmıştır.

Başlangıçta sadece finansal müdahale olarak beliren bu yeni durum zaman içinde Osmanlı ülkesinde yaşayan ve zımmi olarak tanımlanan gayrimüslim unsurların haklarını bahane etmek suretiyle devletin varlığını tehdit eder hale gelmiştir. Osmanlı otoritelerinin yaptığı yasal düzenlemeler de dış müdahaleyi engelleyememiştir. Her emperyalist devlet bir dini azınlığı kendisine hedef kitle olarak seçmiş ve bu şekilde ayrılıkçı milliyetçi hareketlere sebep olma sürecinde kendi milli çıkarlarına hizmet eden misyoner gruplarını kullanmışlardır.

Emperyalist devletler arasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Osmanlı ile yakınlaşma, yasal ve ticari imtiyazlar kazanma ve diğer rakip yayılmacı devletlere karşı üstünlük kazanma çabaları dikkate değerdir. Yayılmacı politikalar üretmekte geç kalan A.B.D için doğal sınırlarına çok uzun zaman önce ulaşmış ve bünyesinde çok farklı etnik ve dini grupları barındıran Osmanlı Devleti son derece uygun bir hammadde ve pazar kaynağı görünümündedir. Diplomatik yakınlaşma ile A.B.D yeni müttefiği üzerinde politik kontrol kurmuştur. Dinin toplumsal yapılandırma işlevinden faydalanan misyonerler Osmanlı ülkesinde kendi milletlerinin de "tanıtımına" katkı sunmaktadırlar Amerika Birleşik Devletleri de misyonerleri adeta milli çıkarlarını en az sorun ve çaba ile sağlayabilecek kullanışlı enstrümanlar olarak görmüş ve değerlendirmiştir. İki devlet arasındaki yakınlaşma Osmanlı coğrafyasında "görev yapan" Protestan Amerikalı misyonerlerin rahat hareket etmesine neden olmuştur. Ayrıca Amerikalı misyonerler Osmanlı coğrafyasını sadece traktör pazarı ya da ticari faaliyetler için

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

muteber bir alan olarak görmemişlerdir. Taşıdıkları dini kimliğe rağmen Osmanlı ülkesinin toprak bütünlüğüne zarar verecek faaliyetlerde bulunarak özellikle Osmanlı Ermenileri'nin ayrılıkçı milliyetçi olmaları amacıyla uzun yıllar çalışmışlardır.

Abstract

The Ottoman Empire, dominant power on three continents for centuries, faced military, economic and social turmoils at the beginning of the 19 th century, and foreign borrowing as a result of undesirable situations, put in the central authorityin trouble paved the way for foreign intervention in the eternal affairs of the state. This new situation , initially appeared only as a financial intervention, over time became a threat to the existance of the state by using the rights og non-Muslim elements living in the Ottoman lans-Dzimmis. The legal regulations made by the Ottoman authorities could not prevent foreign intervention. Each imperialistic state has chosen a religious minority as its target audience, and in this way, they have used missionary grops that serve their national interests in the process of causing separatist nationalist movements. Among the imperialist powers, the efforts of the United States to get closer to the Ottoman Empire, gain legal and commercial privileges, and gain superiority over the rival axpansionist states are noteworthy.For the United States, which was late in producing expansionist policies, the Ottoman Empire**,** which reached its natural borders a long time ago and included many different ethnic and religious groups , appears to be extremely suitable source of raw materials and markets. With diplomatic rapprochement, the USA established political control over its new ally. Missionaries, who benefited from the social structuring function of the religion, contributed to the "promotion" from their own nation in the Ottoman country. The United States also saw and evaluated missionaries as useful instruments that could provide their national interests with the least amount of trouble and effort. The rapprochement between the two states caused the Protestant American Missionaries who "served" in the Ottoman lands to act freely. In addition, American missionaries did not see the lands only as a reliable area fort he tractor market or commercial activities. Despite their religious identity, they carried out activities that would harm the territoral integrity of the Ottoman country, and worked for many years to turn Ottoman Armenians into separatist nationalists.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Giriş

Yüzyıllarca üç farklı kıtada farklı coğrafyalarda hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu değişen global konjonktüre bağlı olarak 19.asırda hızlı ve gayet yıkıcı bir süreçle yüzleşmiştir. Gelir-gider dengelerindeki bozulma devletin maliyesini harcamaları karşılayamayacak duruma düşürmüştür. Finansman sağlamak için iç kaynaklar yetersiz kalınca dış borç alınarak devletin ekonomik dengelerinin korunması amaçlanmıştır. Ancak ekonomik olarak desteklenme Osmanlı'nın batılı ülkelere bağımlı olmasına neden olmuştur. (Belin:1999,476-477) Devlet yetkililerinin sadece günü kurtarmak amacıyla yaptığı dış borçlanma zaman içinde batılı devletlerin Osmanlı'nın iç işlerine müdahale etmesi için onlara bahane yaratmıştır. Borçlandırma iyi bir müdahale aracıdır ve batılı emperyalistler bu aracı son derece etkili olarak kullanmışlardır. (Çandar:1970, 29)

Batılı devletler için Osmanlı ülkesinde yaşayan gayrimüslim unsurların haklarını beyan ederek yapılan müdahaleler zaman içinde meyvelerini vermeye başlamıştır. Osmanlı idarecileri ise muhtemel sorun kaynağını ortadan kaldırmak için harekete geçmişlerdir. 18 Şubat 1856'da Islahat Fermanı kabul edilmiştir. Amaç yabancıların Osmanlı ülkesinde yaşayan gayri Müslimlerin yabancı devletler tarafından kullanılmasını engellemek ve bu şekilde Osmanlı Devleti'nin iç işlerine dış müdahalenin önlenmesidir. Başka bir ifadeyle emperyalistlerin farklı etnik ve dini gruplara müdahalesinin engellenmesi amacıyla ilan edilen ferman tüm tebaanın hak ve sorumluluklarını tanımlamak gayesiyle Islahat Fermanı ilan edilmiştir. Ancak zamanlama iyi değildir. Bu nedenle ferman amaca hizmet edememiştir. Islahat Fermanı'nın ilanına rağmen her yayılmacı devlet Osmanlı coğrafyasında yaşanan farklı bir etnik ya da dini grubu kendine hedef kitle olarak seçmiştir. İlerleyen süreçte bu grupların toplumun geneliyle sağladığı ve asırlardır kesintisiz devam eden entegrasyon bozularak ayrılıkçı milliyetçi tohumlar ekilmiş, misyonerler ise var olan emperyalist süreçte mensubu oldukları devletin ulusal çıkarlarının gerçekleştirilmesinde kullanılmışlardır.

1886-1901 seneleri arasında emperyalist batılı devletler gözlerini Ön Asya ve Ortadoğu'ya çevirmişlerdir. Yer altı kaynakları açısından zengin bu yeni hedef bölgeyi ele geçirebilmek için jeopolitik açıdan Osmanlı coğrafyası önem arz etmektedir. (Pelling:1974,24). Ancak fiili işgal tercih edilebilir bir yöntem olmaktan uzaktır. Bu sebeple daha da önce belirtildiği üzere Osmanlı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

topraklarında yaşayan Müslümanlar dışındaki insanlarla "yakın insani ve dini ilişkiler kurmak" tercih edilmiştir.

Avrupalı emperyalistler bahsi geçen yakın ilişkileri kurmak amacıyla gayrimüslimlerin hak savunucusu rolüne soyunmuşlardır. Devletin doğu topraklarında yaşayan Ermeniler en uygun müttefikler olarak görülmüştür. Bu amaca yönelik olarak hazırlanan ve 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanan Berlin Antlaşması Doğu Sorunu'nun başka bir ifadeyle emperyalistlerin ve yardımcılarının ekonomik ve siyasi işgalinin resmi anlamda doğum günüdür.(Kurat:1968,18)

Batılı emperyalistlerce "üretilen" Doğu Sorunu Batılı emperyalistlerin ve Rusya'nın Osmanlı ülkesinde yaşayan gayri Müslim tebaa için hami olma iddiasıyla ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hammadde-ucuz iş gücü ve pazar arayışında olan Rusya bu oyunda en ciddi rakip olarak varlığını hatırlatmıştır. 1820'lerden sonra Rus Çarları Osmanlı ülkesinde yaşayan Ermenilerin kendi bağımsız devletlerini Osmanlı coğrafyasında kurmaları için tüm ayrılıkçı Ermeni milliyetçileri desteklemişlerdir. (Weems:2002, 1) Bu şekilde "Sıcak Denizlere İnme Politikası"'nın gerçekleştirilebileceği ön görülmüştür. Ayrıca etki altında bir Ermeni bölgesi ya da devletinin Rus milli çıkarlarına sıcak bakmayan diğer emperyalist devletlere karşı kullanabileceği de tasarılar arasındadır.

Rusya dışındaki diğer emperyalist devletler arasında ise Amerika Birleşik Devletleri'nin Osmanlı ile yakınlaşma, yasal ve ticari imtiyazlar kazanma ve diğer rakip yayılmacı devletlere karşı üstünlük kazanma çabaları dikkate değerdir. Uzun süren kıtada izolasyon ve yalnızlık döneminden sonra Amerikalı idareciler artık dünyaya açılma vaktinin geldiğine karar vermişlerdir. Bu siyasal farklılaşma dünya siyaset ve ekonomik dönüşümlerinin adeta bir dayatmasıdır. Ancak emperyalist hareketlerde geç kalan A.B.D için müstakbel iş ortakları bulmak gayet zor hale gelmiştir. Dünyayı paylaşan Avrupalı emperyalistlerle mümkün olduğu kadar az çatışma yaşayarak hem hammadde kaynağı hem de pazar olabilecek çok az ülke vardır. Doğal sınırlarına çok uzun zaman önce ulaşmış ve bünyesinde çok farklı etnik ve dini grupları barındıran Osmanlı Devleti ise son derece uygun bir namzettir.

1800'lü yıllar Osmanlı- Amerika Birleşik Devletleri arasında antlaşmalarla yakınlaşma dönemi olmuştur.1827 senesinde Osmanlı donanması İngiliz, Fransız ve Rus ortak donanmasınca yakılarak tahrip edilince Osmanlı Devleti kendine müttefik aramaya başlamıştır. Var olan ekonomik ve siyasi gerçeklikler ve zorunluluklar A.B.D'li politikacıların, topraklarının demografik ve stratejik önemi tartışılamayacak kadar büyük olan Osmanlı Devleti ile müttefik

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

olması sonucunu doğurmuştur. Başka bir ifadeyle Amerika Birleşik Devletleri Avrupa'ya karşı iş birliği yapılabilecek muhtemel müttefik olarak görülmüştür. (Bryson:1980,24) Yeni müttefiğin arzu ettiği şekilde davranmak ise ittifakın devamlılığını kolaylaştıracaktır. Bu nedenle 1830 Antlaşması'nın İngilizce versiyonunda olan ama Türkçe metinde yer almayan 4. Maddesine göre Amerika Birleşik Devletleri'nin elçiler Osmanlı ülkesinde suç işlediği iddia edilen ABD'li kişilerin yargılanması ve cezalandırılması konusunda tek yetkili mercii haline gelmektedir. Bu maddenin anlaşmada yer alması Osmanlı yasal sistemini ve devletinin A.B.D tarafından ciddiye almaması anlamına gelmektedir. Osmanlı adli sistemi Amerikan vatandaşlarını yargılayıp cezalandırabilecek kadar ehil görülmemektedir. Normal koşullarda herhangi bir suçun işlendiği coğrafyanın yasal düzenlemeleri ile tetkik edilip eğer sabit görülürse cezalandırılması gerçekleşmelidir. Ancak isnat edilen suçun niteliği ne olursa olsun yargı ve ceza verme hakkı ve yetkisi Osmanlı otoriteleri tarafından bir yabancı devletin elçisine bırakılmaktadır. Bu tam olarak iç işlere müdahale anlamına gelmektedir. 1830 metnine göre taraf iki devlet arasında muhtemel bir anlaşmazlık durumunda Türkçe metin geçerlidir. Lakin İngilizce metnin verdiği hakkı Amerikan elçileri kullanmak istemişlerdir. (Köprülü: 1987, 938)

1830 Osmanlı- Amerika Birleşik Devletleri anlaşması sadece yargılama hakkı hususunda hak ve yetki değişimi maddesi içermemektedir. Bu metinde yer alan ve ilan edilmeyen bir maddede ABD'nin Osmanlı Devleti için savaş gemisi yapma hakkı olduğu beyan edilmektedir. (Armaoğlu: 1991, 1) Bu yeni anlaşma metniyle A.B.D Osmanlı ülkesinde ticaret yapma hakkı edinmiştir. Üstelik bu herhangi bir ekonomik faaliyet de değildir ve Osmanlı askeri gücünün en önemli savaş aracının üretimidir.

1862 senesinde ise Osmanlı Devleti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında bir başka antlaşma daha yapılmıştır. 1862 metninde ise bu kez ABD Osmanlı'ya silah satma hakkı kazanmıştır. (Fendoğlu: 2002, 191)

1874 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde John Adams, Benjamin Franklin ve Thomas Jefferson'dan oluşan bir komisyon Osmanlı Devleti'ni görüşmeler yapmak istediği devletlerin yer aldığı listeye eklemiştir. (Kocabaşoğlu: 1992, 66) Komisyonun kararı daha önce Osmanlı Devleti ile A.B.D. arasında imzalanan antlaşmaların Amerikan milli çıkarlarını tamamen ya da en azından beklenen seviyede gerçekleştirmekten uzak olduğunun göstergesidir. Osmanlı ülkesinde yaşayan Amerikan uyruklu şahısların adli tahkikat, yargılama ve cezalandırılma süreçlerine müdahil olarak, Osmanlı hukuk sistemini by-pass etmek ve silah satma hakkını kazanmak, A.B.D için yetersiz kazanımlardır. İlişkinin Amerika lehine güçlendirilmesi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

gereklidir.1906'da Washington ve İstanbul Sefaretleri karşılıklı olarak büyükelçilik seviyesine yükseltilmiştir. Bu durum iki devlet arasındaki diplomatik, ticari ve askeri yakınlaşmanın sonucudur. (Şafak:2003, 50)

Diplomatik yakınlaşma ile A.B.D yeni müttefiği üzerinde politik kontrol kurmuştur. Zira emperyalizm art bölgelerde yani yayılma alanlarında politik kontrolü zorunlu kılmıştır. (Moon: 1972, 19) Emperyalist devletin amaçlarına ulaşabilmesi için hammadde kaynaklarına ulaşım ve iletişim araçlarının propaganda amacıyla kullanımının yanında o bölgede adeta bir işgal gerçekleşmesi gereklidir. Her zaman her coğrafyada askerle işgal umulan sonucu veremeyebilirdi. (Magdoff: 2006,194) Kitleleri huzursuz kılmak ve silahlı çatışmaya girmek, yayılmacı devletin hedef coğrafyadaki çıkarlarını tehlikeye atabilecek durumlar doğurabilirdi. Bu durumu önlemek için bir coğrafyanın siyasi kontrolünü sağlamak için kullanılabilecek enstrümanlardan en güçlüsü ise inançtır. Bu nedenle emperyalist çabalara hem politikacılar hem de dini "hizmet" veren misyonerler hizmet vermektedir. Misyonerler azınlık gruplarını himaye altına alarak "yakın ilişkiler" geliştirerek ülkesi hakkındaki olumsuz yargıları kırmaktadır. (Haydaroğlu: 2006,150) Dinin toplumsal yapılandırma işlevinden faydalanan "din işçileri" çalıştıkları topraklarda kendi milletlerinin de "tanıtımına" katkı sunmaktadırlar (Köktaş: 1997,15) Bu tanıtımın "doğal" bir sonucu olarak hedef kitle hizmet getiren devletle alakalı her faaliyete önyargısız bakacaktır. Bu "pozitif" anlayışla ticari kazanç artacaktır. Misyoner ve tüccar neden-sonuç ilişkisiyle kendi milli çıkarlarına hizmet etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri de misyonerleri adeta milli çıkarlarını en az sorun ve çaba ile sağlayabilecek kullanışlı enstrümanlar olarak görmüş ve değerlendirmiştir. İki devlet arasındaki yakınlaşma Osmanlı coğrafyasında "görev yapan" Protestan Amerikalı misyonerlerin rahat hareket etmesine neden olmuştur. ABCFM yani BOARD (American Board of Commissionaries For Foreign Missions)'nin üst yönetimi olan Prudental Committee Osmanlı tebaası Ermenilere yönelik bir komisyon kurulmasına 1829'da karar vermiştir. (Kocabaşoğlu:1994, 14-15) Bu tarih Osmanlı makamlarının donanmasının Avrupalı emperyalist ittifak tarafından yakılması ve Osmanlı'nın müttefik aramaya başlamasından 2 yıl sonraya tekabül etmektedir. Zamanlama oldukça dikkat çekicidir. ABCFM Osmanlı ülkesindeki çalışmalarında kurumsal öz kaynaklarını kullanırken Amerika Birleşik Devletleri'ndeki başka "tebliğ grupları" ile finansal iş birliğine gitmiştir. Congregational Church Of America iş birliği yapılan ve hem ayni hem de nakdi destek alınan kurumlardan biridir. (Kieser: 2005, 93) Anadolu topraklarında yapılacak tebliğ çalışmalarında ihtiyaç duyulan finansal kaynağın en doğru zamanda ve miktarda tedariği

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ile amaca uygun olarak kullanılması son derece önemlidir. Çünkü, 1880 tarihli Bartlett Raporu'na göre misyonerlik faaliyetleri açısından Asya'nın anahtarı Anadolu topraklarıdır. (Kocabaşoğlu: 2000, 43) Misyonerlik ve dini benzerlikle açılan kapıdan tüccarlar hiçbir engelle karşılaşmadan rahatlıkla girebilirmişlerdir.

Osmanlı ülkesinde de misyoner- tüccar iş birliği sağlanmalıydı. Bu nedenle Amerikan vatandaşı Protestan misyonerler Osmanlı coğrafyasında kendi hükümetlerini siyasi ve ekonomik çıkarlarına hizmet etmişlerdir.11 Kasım 1918'de Sivas misyonerlerinden Ernest C. Patridge'nin mensubu olduğu Hıristiyan Protestan ABCFM'nin kurum merkezine James L. Barton' a gönderdiği mektup bu açıdan son derece ilgi çekicidir. Mektup Ford Traktörleri hakkındadır. Bir misyonerin bir diğerine gönderdiği mektupta olması beklenen belki de en son konu olan traktör bu mektupta misyonerlerin ekonomik ulusal çıkarlarına hizmet ettiklerinin tartışılmaz bir belgesi olarak ortaya çıkmaktadır. Patridge'nin Barton'a yazdığı söz konusu mektuba göre Türkiye Ford Traktörleri için iyi bir pazar olabilir ve ABCFM Londra Ofisi araçların dağıtım ve satışını yapabilirdi. Patridge aynı zamanda Ford şirketi için en uygun Anadolu pazarlama ve satış temsilcisini de önermiştir. Osmanlı coğrafyasında satış organizasyonu işini üstlenebilecek en yetenekli kişi aynı zamanda misyoner olan Henry Riggs'tir. Traktörün kullanımı tarımsal faaliyetleri ve alınan ürünü arttıracaktır.(ABCFM 633/774) Ford Traktörü Anadolu coğrafyasında rahatlıkla kullanılabilecek bir araçtır. Aracın teknik özellikleri ve kullanımına dair detayların yer aldığı mektup adeta bir tüccarın bir diğerine tavsiye mektubu gibidir. (ABCFM 633/773) Bu araç müşteri memnuniyetini kazanmıştır. Günde 8 saat aralıksız çalışabilen traktör oldukça hafiftir. Bu iki özellik son derece ciddi avantajlar sağlamaktadır. (ABCFM 633/773). Mektubun ikinci sayfasında traktörün bir resmi bulunmaktadır. Yandan görünümü verilen aracın hemen hemen tüm dış parçalarının adları resim üzerine yazılmıştır. (ABCFM 633/774). Patridge mektubu "tüccarın din adamıyla yeni toprağa giden ilk insan olduğu" ifadesini kanıtlar niteliktedir. (Living Ideas In America, 650).

Amerikalı misyonerler Osmanlı coğrafyasını sadece traktör pazarı ya da ticari faaliyetler için muteber bir alan olarak görmemişlerdir. Taşıdıkları dini isme rağmen Osmanlı ülkesinin toprak bütünlüğüne zarar verecek faaliyetlerde bulunarak özellikle Osmanlı Ermenileri'nin ayrılıkçı milliyetçi olmaları amacıyla uzun yıllar çalışmışlardır. Bilkent Üniversitesi Mikrofilm Arşivi'nde bulunan ABCFM evrakını tetkik edildiğinde BOARD'a bağlı misyonerlerin çalıştığı tüm coğrafyaların tek ortak özelliğinin heterojen demografik yapı olduğu görülecektir. İnsan kendi benzerlerinden oluşan bir yapı içinde kendini güvende hissederek günlük yaşamın tüm

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

gerekliliklerini huzur içinde gerçekleştirebilirdi. Ancak grup içindeki farklılıklar eğer bir etnik ya da dini yapıya mensup insanları tedirgin edecek bir hale gelirse kendilerini tehdit ve baskı altında hissedenler kendilerine bir hami arayışına girecek, sosyal, siyasal, toplumsal, dini ve ticari alanlarda bu müttefikle aynı amaca uygun davranışlar sergileyebilecektir. Bu durum ise emperyalistlerin varmaya çalıştığı nihai amaçtır. "Mazlum insanların yaşadığı" bir coğrafyada gönüller verilen hizmetlerle kazanılacak ve Osmanlı tebaasının A.B.D vatandaşlarına karşı sempati besleyerek iş birliği yapmaları sağlanacaktır.

Sonuç

Geniş bir coğrafyada farklı etnik ve dini kökenlere mensup çok sayıda insanı uzun bir zaman diliminde idare eden Osmanlı Devleti 19. Yüzyıl ve sonrasında var olan askeri, sosyal ve ekonomik gerçeklikler yüzünden hızla dış borç zorunda almak zorunda kalmıştır. Alınan bu dış destek ise emperyalist amaçları olan dış devletlerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etmesini olanaklı kılmıştır.

Suni bir şekilde üretilen Doğu Sorunu kavramıyla ülkede yaşayan zımmiler arasında bir etki alanı yaratma çabasında olan Rusya ve batılı emperyalistlerin hemen ardında kıtada izolasyon politikasına son veren A.B.D hükümeti de hammadde-ucuz işgücü ve Pazar arayışlarına başlamıştır. Ancak Osmanlı ülkesi dışında yayılma alanı bulamayacak olan A.B.D için silahsız işgal amacına ulaşabilmek için önce Osmanlı makamlarıyla imzalanan anlaşmalarla hak edinmek yolunu seçmiştir. Daha sonra ise Osmanlı ülkesinde çalışan ve ABD menşeili olan Protestan ABCFM misyoner teşkilatı üyelerini kullanarak önce Amerikan sempatisi üretmeye daha sonra da mamul ürünlerin satılabilmesi için Pazar yaratmaya çalışmıştır. Misyonerler ise bu süreçte adeta mensubu oldukları devletin ticari ateşeleri gibi davranmışlardır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

I-ARŞİV EVRAKI

ABCFM ABC:16 The Near East 1817- 1919 REEL 633/773.

ABCFM ABC:16 The Near East 1817- 1919 REEL 633/774.

II-MAKALE VE KİTAPLAR

ARMAOĞLU Fahir, Belgelerle Türk- Amerikan Münasebetleri, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991.

BELİN M., Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Tarihi, çev. Oğuz Ceylan, Gündoğdu Yayınları, Ankara, 1999.

BRYSON Thomas A., Tars Turks And Tankers The Role Of The United States Navy In The Middle East 1800-1879., The Scarecrow Press, London, 1980.

ÇANDAR Tevfik, Osmanlı'nın Yarı Sömürge Oluşu, Ant Yayınları:29, İstanbul, 1970.
FENDOĞLU Hasan Tahsin, Modernleşme Bağlamında Osmanlı- Amerikan İlişkileri 1786-1929, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002.

HAYDAROĞLU İlknur, "*Osmanlı Devleti'nde Yabancı Okullarda Denetim Ve Cumhuriyet Dönemine Yansımaları",* Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, c. XXV., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2006.
KIESER Hans-Lukas, Iskalanmış Barış Doğu Vilayetlerinde Misyonerlik Etnik Kimlik ve Devlet 1839-1938, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
KOCABAŞOĞLU Uygur, Anadolu'daki Amerika Kendi Belgeleriyle 19.yy.,'da Amerikan Misyoner Okulları, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2000.
, *"Doğu Sorunu Çerçevesinde Amerikan Misyoner Faaliyetleri",* Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
, *19.yy.'da Osmanlı İmparatorluğu'nda Misyoner Okulları*", Osmanlı, C.V., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1994.

KÖKTAŞ M.Emin, Din Ve Siyaset Siyasal Davranış Ve Dindarlık, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.
KÖPRÜLÜ Orhan Fuad, "*Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri",* Belleten L I 200, Tük Tarih Kurumu, Ankara, 1987.
KURAT Yuluğ, Henry Layard'ın İstanbul Büyükelçiliği 1877-1888, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları:182., Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Living Ideas In America,ed. Henry Steele Commager, Harper&Brothers Publishers, New York,1951.
MAGDOFF Harry, Sömürgecilikten Günümüze Emperyalizm, çev. Erdoğan Usta, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2006.
MOON Parker T., "*Dynamics Of Imperialism",* Economic İmperialism, ed. By. Kenneth E. Boulding&Tapan Mukerjee, The University Of Michigan Press, 1972.
PELLING Henry, Modern Britain 1885-1955, Cardinal Ed., Great Britain, 1974.
ŞAFAK Nurdan, Osmanlı- Amerikan İlişkileri, OSAV, İstanbul, 2003.
WEEMS Samuel A., Secrets Of A Christian Terrorist State Armenia, The Armenian Great Deception Series, vol. I., St. John Press, USA., 2002.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

HELAL GIDA ÜRETİCİLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

YL. Öğrencisi, MUHAMMED BİLAL AYDIN[1]

Dr. Öğr. Üyesi, YAVUZ DEMİRDÖĞEN[2]

ÖZET

İnsanoğlunun maddi ve manevi bakımdan faydasına olan her şey helal kılınmış ve dinimizde tafsilatı ile açıklanmıştır. Helal, insanın temiz fıtratını bozmadan yaşamı idame ettiren tutum ve davranışların bütününü ifade eder. İslam literatüründe helal kavramı oldukça geniş ve kapsayıcı bir kavram olmasının yanı sıra daha çok tüketim ve gıda konuları ile ilgili kurallar için kullanılmaktadır. Bu kurallar Müslümanlar için tüketimi uygun veya yasaklı olarak nitelendirilen gıdaları belirlemektedir. Helal gıda ürünlerinde üretim aşamalarından önceki süreçlerde, üretim anındaki ve sonrasındaki adımlardan son tüketicinin tasarrufuna bırakılma evresine kadar tüm aşamalarda helal gıda ilkelerine ve kriterlerine uyulması gerekmektedir.

Bu çalışma, helal gıda üreticilerinin ilgili süreçlerdeki karşılaştığı çeşitli zorlukları ve bu zorlukların üstesinden gelmek için çözüm önerilerini ele almaktadır. Üç ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, üretim sürecindeki zorluklar incelenmiştir. Bu zorluklar arasında hayvansal ve bitkisel gıdalardan elde edilen hammaddelerin helale uygunluğunun sağlanması, üretimde kullanılan çeşitli katkı maddelerinin dini açıdan oluşturduğu tehditler ve üreticilerin hukuki açıdan karşılaştıkları engeller incelenmiştir. İkinci bölüm, sertifikasyon ve denetim sürecinde karşılaşılan zorluklara odaklanmaktadır. Bu kısımda, helal sertifikasyonun karmaşıklığı, denetim sürecinin zaman alıcılığı ve maliyeti ve sertifikasyon kuruluşlarının kapsamının yeterliliği gibi konular ele alınmıştır. Son bölüm ise dağıtım ve pazarlama sürecindeki zorlukları kapsamaktadır. Bu bölümde helal lojistik açısından üretim ekipmanlarının temizliği, helal gerekliliklere uygunluğu ve çapraz bulaşma riskinin azaltılması gibi konular yer almaktadır. Ayrıca helal ürünlerin pazarlanmasındaki rekabetin artması, dağıtım ağının genişletilmesi gerekliliği ve hedef kitlenin doğru şekilde belirlenmesi gibi konulara da yer verilmiştir. Çalışma, her bir zorluk alanında karşılaşılan engellerin üstesinden gelmek için çeşitli öneriler sunarak helal gıda üreticilerine yol göstermektedir. Bu öneriler arasında eğitim ve bilinçlendirme programlarının düzenlenmesi, sertifikasyon sürecinin daha şeffaf hale getirilmesi ve pazarlama stratejilerinin iyileştirilmesi üzerine çözüm önerileri bulunmaktadır. Bu şekilde, helal gıda endüstrisinin sürdürülebilir büyümesine katkıda bulunmak hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Helal Gıda, Helal Üretim, Sertifikasyon, Sağlık, Helal Bilinci

[1] Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, aydin.muhammedd66@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-9468-7194
[2] Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, yavuzdemirdogen@sdu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-0648-1872

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. Giriş

İslam hukukunun koyduğu tüm hükümler, yüce bir gaye olan insan refahını hedeflemektedir. Makasıdü'ş-Şeria diye adlandırdığımız bu anlam, İslam dininin koyduğu hükümlerin altında yatan amaçları ifade eder. Bu amaçlar beş unsurun korunmasına yöneliktir. Bunlar sırasıyla din, can, akıl, nesil ve maldır. Helal gıda ile beslenme emri bu beş unsurun korunabilmesinde büyük rol oynar. Nitekim helal kavramının en başta dini bir terim olması, dinin korunmasındaki önemi belirtir. Canın korunması yine sağlıklı ve temiz beslenmekten geçmektedir. Aynı şekilde helal-haram gıda ölçütleri, insanın akıl sağlığını korumasında büyük öneme sahiptir. Böylece anlaşılabilir ki, helal gıda olgusunun İslam dininin temel gayelerine ulaşmadaki payı çok büyüktür (Keleş, 2015). Helal gıda sektörü ise, sadece helal ya da haram konularına odaklanmayan, tüm ticari faaliyetlerde dürüstlüğü, yalan söylememeyi, verilen söze sadık kalmayı önemser. Ayrıca doğru işi yapmayı ve işi doğru yapmayı hedefleyerek tüm fonksiyonlarını dini değer ve inançlara göre ayarlamaktadır (Küçük, 2017).

Helal kavramı, Arapça kökenli bir kelime olmakla birlikte dini literatürde mükellefin (sorumlu olan kişinin) yapıp yapmamakta serbest bırakıldığı fiil ve davranışları ifade etmektedir. Daha geniş anlamıyla, *"Haram"* kavramının zıddını ifade eden *"Helal"* kavramı, Allah Teala tarafından caiz görünen, kullanmasından ve yapılmasından ötürü herhangi bir azarlama ve incitici söz gerektirmeyen, insanlara huzur ve emniyetin yolunu gösteren şeye denmektedir. Sözlükte mubah olan, ruhsat verilen, serbest olan gibi anlamlara gelmektedir ve zamanla bu anlam "herhangi bir şeyin dine uygun oluşunu" belirtir hale gelmiştir (Kaleşi, 1990).

Yeryüzünde yaşayan Müslümanlar, gittikçe karmaşık hale gelen gıda sektörü yüzünden kendi helal gıda hassasiyetlerini ve bilinçlerini geliştirmek durumunda kalmışlardır. Böylece helal gıda sertifikası ve standartları ihtiyacı gündeme gelmiştir. Nitekim *helal gıda ürünlerinde, üretimden evvelki süreçlere, üretim esnasındaki adımlara, üretimi takip eden aşamalara ve ürünlerin müşterilerin tasarrufuna verilme evresine kadar bütün seviyelerde helal kriterlere ve ilkelere uyulması gerekir* (Mücevher, 2021). Gün geçtikçe gelişen ve büyük bir sektör halini alan helal gıda endüstrisi, üretimden paketlemeye, etiketlemeden lojistiğe kadar güvenli ve istikrarlı bir pazar oluşturmaya yönelik ciddi çalışmalar yapmıştır. Fakat bu gelişmelere paralel olarak, ekonomik anlamda büyük bir fırsata dönüşen *"Helal"* kavramı, çeşitli suistimallere uğrayarak bir meta halini alma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Uluslararası düzeydeki hukuki boşluklar, sertifika veren organizasyonların aralarındaki görüş ayrılıkları ve ticari rekabet, helal logo farklılıkları ve fıkhi alandaki ihtilaflar günümüz helal gıda sektörünün en temel problemlerini oluşturmaktadır (Yalçın, 2017).

Günümüzde helal gıda sektörü, insanların temiz, güvenilir ve sağlıklı ürünlere olan talebin ciddi oranda artması ve ürünlerin dini inançlarına daha uygun olması sebebiyle gün geçtikçe gelişerek büyümektedir (Mücevher, 2021). Dünya gıda sektörünün tamamının %16'sına sahip olan helal gıda piyasası yıllık yaklaşık olarak 670 milyar dolarlık bir hacme ulaşmayı başarmıştır (Yener, 2013). Küresel İslam ekonomisi tarafından 2016/2017 yılları arasında yayınlanan bir rapora göre, dünya Müslümanları tarafından helal ürün ve hizmetlere 1,9 trilyon ABD doları harcanmıştır. Bu toplam tutarın %62'sini ise helal yiyecek ve içeceklere yapılan harcamalar

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

oluşturmaktadır (Bashir, 2019). 2018 ve 2019 yıllarında ise helal gıda pazarına olan talep %3,1 artış göstermiştir ve bu artışın hacmi her geçen yıl yaklaşık %7-15 oranında büyümeye devam etmektedir (Standard, 2020). Böylelikle helal gıda pazarı dünyanın en hızlı büyüyen pazarı haline gelmiştir (Yener, 2013). 2020 yılının verilerine göre toplam helal ürün ticaretinin %60'ını gıda ürünleri, %25 eczacılık ürünleri, %10 kozmetik ürünleri ve kalan %5 lik oranı ise diğer ürünler oluşturmaktadır (Kaya, 2021).

Helal gıda üretimi, dünya genelinde Müslüman tüketicilerin artan talebiyle birlikte önemli bir endüstri haline gelmiştir. Ancak, helal gıda üreticileri çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Bu zorluklar, üretim sürecinden sertifikasyon ve denetim aşamasına, hatta dağıtım ve pazarlama sürecine kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Üretim sürecinde, hammaddelerin helal uygunluğunu sağlamak, üretim ekipmanlarının temizliğini ve çapraz bulaşma riskini azaltmayı içeren belirli gerekliliklerle karşılaşılmaktadır. Sertifikasyon ve denetim sürecinde, helal sertifikasyonun karmaşıklığı, zaman alıcı denetim süreci ve maliyetler gibi faktörler üreticiler için belirgin zorluklar oluşturmaktadır. Son olarak, dağıtım ve pazarlama sürecinde, helal ürünlerin pazarlanmasındaki rekabet, genişletilmiş dağıtım ağı gerekliliği ve hedef kitlenin belirlenmesi gibi konularla mücadele edilmektedir. Bu çalışma, helal gıda üreticilerinin bu zorluklarla başa çıkmasına yardımcı olmak için çeşitli çözüm önerilerini incelemektedir. Bu çözüm önerileri, endüstrinin sürdürülebilir büyümesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

2. Üretim Süreci ile İlgili Zorluklar

Yirminci yüzyıl insanların dünya malına karşı hırs ve ihtirasının zirve yaptığı bir çağ olmuştur. Üreticiler, helal-haram ayrımı yapmadan, manevi ve ahlaki değerleri göz ardı ederek kalite ve sürdürülebilirliği düşünmeden sadece miktar olarak daha fazla üretmeye ve tüketmeye yönelik sistemler ile doğal sınırları zorlamışlardır (Küçüköner, 2011). Bu durum, tüm alanlarında dini yükümlülükleri titizlikle yapan bir *"Helal Gıda Sektörü"* ihtiyacına yol açmıştır. Öte yandan Müslümanların, dünya nüfusunun yaklaşık dörtte birini oluşturmaları ve sayısal bakımdan giderek artmaları bu ihtiyacı körüklemiştir. İlgili şirketlerde bu kitlenin ihtiyaç ve isteklerini anlamak ve karşılamak zorunda kalmışlardır (Yener, 2013). Dolaysıyla, böylesine yüksek bir talep hacmi, Müslüman olan veya olmayan tüm üreticiler için potansiyeli yüksek olan ekonomik bir fırsat haline dönüşmüştür. Temelinde dini bir kavram olan helal kavramı böylelikle ciddi bir metalaşma sorunuyla yüz yüze kalmıştır. Bu yüksek talebe yeterli ve tatmin edici düzeyde arzı sağlamak ve üretim firmalarının helal sürecine adaptasyonunu hızlandırmak için bu süreci Müslümanların helal gıda bilinciyle doğru bir şekilde yönlendirmesi ve yönetmesi gerekmiştir (Keleş, 2015). Oldukça karmaşık bir tedarik zincirinin mevcut olduğu bu çağda, helal gıda üreticileri başta dini bir vazife olarak helal, sağlıklı ve hijyenik ürün üretme konusunda birçok zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

Helal gıda piyasasındaki üreticilerin yaşadıkları zorlukların temel kaynaklarından birisi, gıda, ilaç ve kozmetik üretiminde gayrimüslimlerin söz sahibi olmasıdır. Müslümanların bu pazarda üretici rolünde olmaktan çok tüketici tarafında bulunması sorunları daha da çözülmesi zor bir hale getirmektedir. Aynı şekilde helal sertifikalı gıda ürünlerinin büyük çoğunluğu (%80 civarında) yine gayrimüslimler tarafından üretilmektedir. Bu durum, helal kavramının dini

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

boyuttaki ağırlığına büyük zarar vererek çeşitli suistimaline yol açmaktadır. Sadece büyük karlar elde etmenin derdine düşmüş ve bu uğurda helal olma şartlarına aldırış etmeden üretim yapan firmalar, çizgisini bozmamak için büyük çabalar sarf eden helal gıda üreticilerini töhmet altında bırakmaktadırlar. Bu nedenle, üretim sürecinin başlangıcından ürünün son tüketiciye ulaşımına kadar helal silsilesinin tekâmülü tam anlamıyla sağlanabilmesi günümüz şartlarında çok zordur. *Diğer bir ciddi sorun da şer'î ilimler ve âlimler ile teknik ekipler arasında bir kopukluğun olmasıdır.* Bu nedenle üretim, dağıtım, pazarlama, kontrol ve denetim işlerinin, tüm tedarik zincirinin yönetilmesinin ehliyetli Müslüman yetkililer tarafından deruhte edilmesi hayati öneme sahiptir (Keleş, 2015).

Helal gıdaların üretim süreci, işlenen bir ürünün dinen hiçbir sakıncalı ve haram bir madde içermeden, ürünün helalliğine zarar verecek her türlü unsurlardan arındırılmış bir şekilde üretilmesini, herhangi bir şeklide haram ürünlerle doğrudan temas kaçınılarak ambalajlanmasını ve depolanmasını kapsamaktadır (Şahingöz ve Onur, 2017). Bu süreç içerisinde helal gıda üreticilerinin yaşadıkları başlıca zorluk, gıda piyasasının içerisindeki en büyük paya sahip olan kırmızı ve beyaz et alanındadır (Yener, 2013). Bunları sırasıyla süt ürünleri, hazır gıdalar, kozmetik ürünler ve son olarak ilaçlar takip etmektedir (Riaz ve Chaudry, 2004). Tüm bu alanlarda üretilen ürünlerin içeriğinde kullanılan hayvansal gıdalar, bitkisel gıdalar ve diğer tüm gıda katkı maddeleri helal gıda üreticileri için ciddi sorumluluklar doğurmaktadır.

2.1. Hayvansal Gıdalara İlişkin Üretim Zorlukları

Kırmızı ve beyaz et ürünlerin üretimine ilişkin süreci beş aşamada incelemek mümkündür. Bunlar, hayvanın kesim öncesi durumu, kesim esnasındaki durumu, kesim sonrasındaki durumu, etin işlenmek üzere diğer üretim faaliyetlerine yönlendirilmesi veya işlenmemiş olarak satışa hazırlanması, ambalajlanması ve son olarak depolamasıdır. Belirtilen bu aşamaların her birine ilişkin üreticiler için ayrı kritik noktalar mevcuttur.

Hayvanın kesiminden önceki süreçte en önemli kriter, hayvan türünün helal olmasıdır. Kesilmesi helal olan hayvan türleri İslam kaynaklarında detaylıca ve açıkça belirtilmiştir. Domuz, kedi, köpek ve yırtıcı hayvanların kesimi İslami kurallara uygun gerçekleşse bile tüketimi haramdır. Ayrıca kesilecek olan hayvana bıçağın altına yatasıya kadar insancıl muamelelere bulunulmalıdır. Hayvanın yetiştirilmesi, yeminin ve suyunun yeterli ve uygun şekillerde verilmesi, bakımın yapılması ve insancıl bir şekilde kesim alanına getirilmesi gerekmektedir. Böylece hayvanın sağlığı ve refahına dikkat ederek heyecan, korku ve stres halinden uzak, sâkin ve yorgunsa dinlenmiş bir şekilde kesime hazırlanmalıdır (Tayar ve Doğan, 2019).

Kesim esnasında dikkat edilmesi gereken en kritik nokta ise hayvanın çeşitli şekillerde sersemletme veya şoklama işlemleridir. Bu konuya ilişkin dini mezheplerin ayrı görüşler sunması üreticiler için bazı durumlarda karmaşıklığa ve ayrı zorluklara yol açabilmektedir. Şoklama ve sersemletme meselelerindeki temel hedef, kesimin kolaylaşması ve dolaysıyla türlü ekonomik kayıplardan kaçınmaktır. Nitekim aşırı çırpınma ve benzeri durumlarda kesim zorlaşacak ve dini hükümlere uygunluğu tam olarak sağlama olasılığı düşecektir. İslam fıkhının

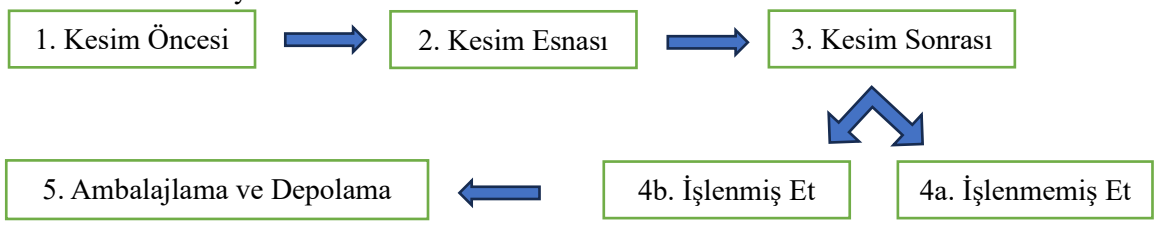
ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bu konudaki sakıncası ise, hayvanın şoklama veya sersemletme işlemi sonucu ölerek telef olmasıdır, ki bu durumda hayvanın tüketilmesi haramdır. Kesim esnasına ilişkin ayrıca önem arz eden bir diğer durum, hayvanı kesecek kişinin bu işe ehil olması ve dini yöndeki inceliklere hâkim olmasıdır. Bu kişi bıçağının, hayvanı tek hamlede kesebilecek ve fazladan acı çektirmeyecek kadar keskin olmasına azami ölçüde dikkat etmesi gerekir. Son olarak, hayvanın kesimi farz bir uygulama olan *tesmiye*[3] ile gerçekleştirilir (Güneş ve Yetim, 2020).

Hayvan kesildikten sonra belirli bir süre kanının vücudundan tamamen boşalması için beklenmesi ve diğer işlemlere geçmeden önce hayvanın tamamen ölmüş olması gerekir. Buradaki temel amaç, olası hijyen ve sağlık sorunlarıyla karşılaşmamaktır. Daha sonra usule uygun bir şekilde deri yüzülür, et parçalanır, tüketilmeyecek olan uzuvlar ayrılır ve kontaminasyona[4] sebep olabilecek idrar, dışkı ve öd kesesi dikkatlice uzaklaştırılır ve olası bulaşıcı hastalıkları önlemek amacıyla karkas bol ve temiz su ile temizlenir (Boran, 2020). Helal et üreticileri hayvanın kesimden önceki süreçlerden kesimi tamamlama sürecine kadar muhtemel zorlukları oluşturabilecek bu kritik noktalara dikkat etmeleri gerekmektedir.

Hayvanların kesiminden sonra üreticiler etleri işlenmemiş halde tüketiciye sunabilir veya etleri diğer tesislere işlemek üzere yönlendirebilir. Dini anlamda, işlenmiş etlerde karşılaşılabilecek zorluklar ve sıkıntılar, işlenmemiş etlere nazaran doğal olarak daha fazladır. İlerleyen üretim süreçlerinde eklenen her yan ve katkı maddeleri, ürünün helalliğini daha karmaşık hale getirmektedir. Örneğin, sucuk veya sosis gibi ürünlerde kullanılan bağırsak zarları yine helal olması gerekir, ki bu durum ayrı bir şekilde inceleme gerektirmektedir. Dağıtım, pazarlama ve satış aşamalarına geçmeden önce helal gıda ürünlerinde dikkat edilmesi gereken son hususlar, ilgili ürünün dini açıdan sorun oluşturmayacak şekilde ambalajlanıp depolara yerleştirilmesidir (Tekle ve Sağdıç, 2020). Burada dikkat edilmesi gereken temel husus, helal ürünlerin haram ve sakıncalı ürünler ile temasını engellemek ve ürünlerin bu aşamadaki kontamine olma riskini önlemektir (Tieman, 2011).

Görsel 1. Kırmızı ve Beyaz Et Ürünlerinin Üretimindeki Helal Kritik Noktaları.

2.2. Bitkisel Gıdalara İlişkin Üretim Zorlukları

Helal gıda endüstrisinde en az zorlukla karşılaşılan üretim alanı bitkisel gıdalar alanıdır. Genel anlamda bitkisel gıdaların tüketilmesinde dinen bir sakınca yoktur. Fakat dikkat edilmesi gereken hususlar, bu gıdaların zehirli, öldürücü, uyuşturucu, hastalığa sebebiyet verebilecek ve sağlığı olumsuz etkileyecek türlerinden kaçınmaktır. Özünde helal olan üzüm, hurma ve buğday gibi bitkisel kaynakların çeşitli yöntemlerle fermente edilerek elde edilen sarhoşluk ve aklı

[3] Hayvanın kesimi esnasında Allah Teala'nın isminin zikr edilmesini ifade eden kavram.
[4] İlgili ürünün bozulma ve kirlenme tehlikesini ifade eden kavram.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

örtücü ürünlerin kullanılması haramdır. Bu ürünlerden faydalanarak üretilen diğer türev gıda ürünlerinin tüketimi de aynı şekilde dinen yasaklanmıştır (Okur, 2009).

2.3. Gıda Katkı Maddelerine İlişkin Üretim Zorlukları

Gıda endüstrisinde kullanılan katkı maddeleri, ürünlerin besinsel değerini korumak, raf ömrünü uzatmak, işlenmesini kolaylaştırmak ve kalitesini arttırmak gibi temel fonksiyonlara sahiptir. Yaygın bir şekilde kullanılan bu gıda katkı maddeleri hayvansal, bitkisel veya mikrobiyal kaynaklardan elde edilebilmektedir. *Üretimi ucuza mal etme, ürünün görsel ve çekici olmasını sağlama, uzun süre dayanıklılığını artırma ya da daha çok üretme gibi amaçlarla gıdalarda uygulanan katkı maddeleri, jelatin, emülgatörler, hormonlar ve genetiği değiştirme işlemleri (GDO) hem sağlık açısından hem de fıkhî açıdan önemle ele alınması ve irdelenmesi gereken konuların başında gelmektedir* (Keleş, 2015). Çeşitli işlemler ile üretim sürecine dahil olan bu katkı maddelerinin de aynı şekilde helal kaynaklardan elde edilmesi gerekmektedir (Çayıroğlu, 2015). Ürünün helalliğinin korunabilmesi için bu elzemdir. Domuz, kan, tesmiyesiz kesilmiş hayvanlar ve benzeri gibi dinen haram kılınmış hayvansal gıdalardan türetilen tüm katkı maddeleri ile sarhoşluk ve aklı örtücü etkiye sahip olan tüm bitkisel ürünlerin karışımından elde edilecek gıda katkı maddelerinin tüketilmesi ve üretimde kullanılması haramdır (Okur, 2009; Gültekin, 2013). Nitekim günümüzde gıda sektörünün sahip olduğu karmaşık yapı ve çeşitlilik, tüm bu katkı maddelerinin incelenmesi ve takip edilmesi oldukça zorlaştırmaktadır. Ayrıca, bugün gıda endüstrisinde kullanılan yüzlerce farklı katkı maddesinin büyük çoğunluğunun yabancı menşeili olması, helal gıda üreticileri açısından bu zorluğu çok daha ciddi bir boyuta taşımaktadır. Günümüzde Avrupa birliği tarafından kullanımına izin verilen 350 civarında katkı maddesi vardır ve bunlarla ilgili henüz yeterince teknik ve fıkhi çalışmalar yapılmamıştır. Ayrıca bu maddelerin olası riskleri de hala tam olarak bilinmemektedir (Çayıroğlu, 2015).

2.4. Hukuki Düzenlemelerden Kaynaklı Üretim Zorlukları

Devlet bünyesinde helal gıda sektörüne ilişkin yasal boşlukların bulunması, özellikle Türkiye gibi bu alanda yüksek ticarî potansiyele sahip olan ülkelerdeki üreticiler için büyük bir engeldir. Gıda ürününün içeriği hakkında hileli davranışlar ve yanlış etiketlemeler, müşteriyi aldatmaya yönelik bir suçtur. Fakat bir ürünün üretiminden tüketimine kadarki süreçlerde uygulanan dini ve manevi açıdan kusurlu davranışlar, kanuni düzenlemelerdeki boşluklardan ötürü denetlenemez ve bir suç teşkil etmez durumdadır. Dolaysıyla herhangi bir cezai müeyyidesi de yoktur. Bu durum helal gıda üreticileri için başarı ve sağlıklı rekabetin önünde duran ciddi bir engeldir. Nitekim kanunla desteklenmeyen faaliyetlerde bu eksik ve olumsuz etki kendisini hissettirmektedir. Böylece, işini samimi ve düzgün yapmaya gayret eden üreticiler ile, sadece ekonomik faydayı ön planda tutan ve üretim sürecinde helal kavramını zedeleyecek türlü sahtekarlıklara başvuran firmalar aynı piyasa ortamını paylaşır hale gelmektedir. Bu durumun farkında olan tüketiciler ise sektöre yönelik ciddi güven problemleri yaşamaya başlamaktadırlar. Halbuki hukukî boşlukların doldurulması ve devletin bir denetim-kontrol mekanizması olarak helal gıda piyasasına müdahale etmesi, bu pazarın elini güçlendirmede büyük rol oynayacaktır. Ayrıca işinin ehli olan üreticilerin önü açılarak ilgili tüketiciler için daha güvenilir bir helal gıda piyasası sağlanmış olacaktır (Uyanık, 2020).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

3. Sertifikasyon ve Denetim Zorlukları

Dünya genelinde artan Müslüman nüfusu ve genişleyen gıda pazarı hacmi ile uluslararası ithalat ve ihracat ciddi oranda artmıştır. Bu durum, helal gıda arayışını zorlaştırmakta olduğu gibi dinen haram veya şüpheli olarak nitelendirilebilecek ürünlerin sayısının da artmasına yol açmıştır (Kaleli, 2019). Bu sebeple, karmaşık gıda piyasasının içerisindeki helal kapsamına giren gıda ürünlerinin sertifikalandırılması ve standarda bağlanması zorunlu bir ihtiyaç haline gelmiştir (Şencal, 2021). Kısaca helal gıda sertifikasyon işlemi, işinin ehli ve tarafsız bir kurum tarafından, üretimin, hammadde halinden tüketime hazır hale gelesiye kadar helal standartlara uygunluğunu denetleme ve belgeleyerek onaylama işlemidir (Torlak 2012). Bu belgeler sadece dini bir yükümlülük olan helalliği değil, ürünlere ilişkin kalite güvence sistemlerini de sağlamaktadırlar (Şimşek, 2013). Bir ürünün helal gıda sertifikalı olması aynı zamanda ilgili ürünün kaliteli, hijyenik, temiz, sağlıklı ve güvenli olduğunu ifade etmektedir (Güneş ve Yetim, 2020).

Tüketiciler açısından ürün içeriğini takip etmek günümüzde oldukça zorlaşmıştır. Hızla gelişen gıda piyasası dinamikleri tüketicilerin helal gıda alanında bilgi takibini ve ulaşımını zorlaştırmıştır, dolaysıyla ciddi bir güven eksikliğine sebep olmuştur. Bu ihtiyaca cevap vermek üzere kurulan yapılar ve uygulanan belgeleme ve standardizasyon işlemleri, tüketicilerin bu endişelerini gidermek üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu süreçte düzenlenecek belgelerin öncelikle belirli kurallar ve dine uygun bir kalite standardı çerçevesinde oluşturulması gerekmektedir ve üreticilerde belirlenen bu standartlara uymak zorundadırlar. Helal gıda üreticilerinin sertifikasyon konusunda karşılaştıkları en temel zorluklar ve sorunlar, mevduat ve yerel hükümetlerin düzenlemeleri sebebiyle yaşanan kısıtlamalar, dünya çapında uluslararası bir usul, iş birliğinin ve birlikteliğin sağlanamaması ve sertifika yetkililerinin çeşitli ihtilaflarıdır (Keleş, 2015).

Helal gıda piyasasındaki sertifika ve standart konularında aşılması gereken en büyük engel mevduat problemidir. Devletin bu alanda siyasi ve hukuki destek sağlaması ve uygun zemini hazırlaması oldukça önemlidir. *Neticede helal belgelendirme süreci Müslüman fert açısından bir hak, devlet idaresi açısından da bir görev olarak düşünülmelidir* (Keleş 2015). Günümüzde hali hazırda birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de helal kavramını tanımlayan, *helâl sertifikası ve şartlarını, sertifika vermeye yetkili kişileri ve statülerini düzenleyen pozitif bir hukuk kuralı yoktur* (Uyanık, 2020). Ayrıca helal gıda sertifikası veren kurum ve kuruluşların büyük çoğunluğunun dernek ve şirket statüsünde olmaları, olası kural ihlallerine karşı denetimi veya gerekli cezai işlemlerin uygulanmasını da imkânsız kılmaktadır (Topçuoğlu ve Özkul, 2014). Dolaysıyla bu hukuki açığın istismar ve suistimal edilmesine ilişkin kanuni düzenlemeler mevcut değildir. Bu sorun, işini doğru ve samimi bir şekilde yürütmeye çalışan helal gıda üreticileri için ciddi bir zorluk ve motivasyon kırıcı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası ve ulusal piyasalarda – özellikle İslam ülkeleri tarafından- tanınan ve kabul gören ortak bir standardın olmaması hem tüketiciler açısından hem de dış piyasadaki ticaret açısından büyük bir sorundur (Latif vd., 2014). Kısaca helal gıda akreditasyon işlemi, üçüncü taraf

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kuruluşlar tarafından üretici tesislerinin, üretim sürecinin ve ürünlerinin denetlenerek helal standartlara uygunluğunu onaylama sürecidir. Akreditasyon işlemlerini gerçekleştiren kurumlar neticede ilgili firmaların uluslararası ve ulusal standartlara göre faaliyette bulunmalarını ve bu suretle dış ticarette kabul görmelerini temin etmektedirler (Aslan ve Aslan, 2018). Fakat her helal gıda sertifikası aynı akreditasyon kurumu tarafından kabul görmeyebilir. Nihayetinde bir ülke ilgili ürünleri kendi sınırları içerisine kabul ederken bir diğer ülke, uluslararası tanınmışlığı daha fazla olan bir akreditasyon kurumunun onayına ihtiyaç duyabilir. Bu ayrılık ve ihtilaf sorunun temelinde İslam ülkelerinin birleşerek kendi aralarında ortak bir akreditasyon kurumu oluşturmamaları yatmaktadır (Güzel ve Kartal, 2017).

Helal gıda meselesi günümüzde helal lokma kavramından daha geniş bir mahiyete bürünmüş, temiz, sağlıklı ve faydalı üretim ve tüketim şeklinde geniş bir anlam zenginliği kazanmıştır (Keleş, 2015). *Zira önceleri sadece gıda alanında özellikle et ve et ürünlerine sertifika verilirken günümüzde bu alan genişlemiş ve artık büyük bir sektör haline dönüşmüştür. Şu an gıda ürünlerinden kozmetik ürünlerine, sağlık ürünlerinden turizme varıncaya kadar her alanda çeşitli ürün ve hizmetlere sertifika verilmektedir* (Uyanık, 2020). Helal sektöründeki hızla yayılan bu çeşitlilik, başta sertifika veren kurum ve organizasyonlar için daha yoğun ve derin çalışmalar yapmalarını gerektirmektedir. Özellikle gıda katkı maddeleri hakkında gerekli araştırmaların yapılması, analizlerden geçirilmesi ve bunlar için bir standardın belirlenmesi zaman alan ve masraflı bir süreçtir. Bu süreç, teknik alanlarda uzmanlaşmış ve dini açıdan ilgili hükümleri incelikleriyle bilen alimlerin iş birliği sonucunda gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu süreçte, işleri daha karmaşık hale getirebilecek olan, dini hükümler arasındaki mezhepsel farklılıklar ve ayrışmalar doğru usullere göre çözülmelidir. Nitekim uluslararası bir sertifikasyon ve standardizasyonun belirlenmesinde bu durum göz ardı edilmemelidir.

Denetim, helal gıda sertifikasyon sürecinin en kritik noktasıdır, hatta sertifikasyon işlemi başlı başına bir denetim sürecidir. Denetleme konusunda önemli olan, süreç içerisinde yapılan denetimlerin sıklığı, şekli ve denetimi yapan birey veya kurumların ehliyetidir. Bu ehliyet, denetimi yapacak kişilerin alanlarının uzmanı olmalarını, güçlü dini bir otoriteye ve altyapıya sahip olmalarını, güçlü laboratuvar desteklerine sahip olmalarını ve yasal mevzuat açısından kısıtlanmamalarını kapsamaktadır (Yalçın, 2017). Bu kuruluşlar aynı zamanda, çeşitli alanlarda ölçütler ortaya koyarak, denetim ve takipte devamlılığı olan âlim ve uzmanların istihdam edildiği ve saygınlığı olan bir kuruluş kimliğini taşımalıdır. Yapılacak denetimler belgelendirme işleminden sonra belirsiz aralıklarla haber verilmeden ani bir şekilde yapılmalıdır. Daha sağlıklı ve objektif sonuçların alınması için bu önemlidir (Uyanık, 2020). Denetimin tüm süreç boyunca sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi, helal gıda sektörüne olan güven problemini büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır. Helal gıda sertifikasının güvenilir olması, Müslüman tüketicilerini tüm endişelerinde uzak, gönül rahatlığıyla ilgili belgeli ürünü tüketebileceği anlamına gelmektedir. Denetimlerin zayıflığı ve seyrekliği, samimi bir şekilde helal gıda üretimini dert edinmiş firmaları töhmet altında bırakır, çalışma motivasyonunu kırar ve helal gıda sertifika havuzunda genel bir güvensizlik ortamının oluşmasına yol açar.

Çağımızda helal gıda sertifikasına sahip olmak pazarda büyük ekonomik avantajlara sahip olmak demektir. Birtakım işletmeler, sadece maddi getiriye odaklanarak kendilerinin helal gıda

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

konusunda hassas olduklarını reklam etmeye çalışmaktadır. Rüşvet, iltimas ve çeşitli hilelerle sahip oldukları ve gerekli denetimlere tabii tutulmayan, rastgele düzenlenmiş ve gerçeği yansıtmayan sertifikalarla firmalar bu alana ciddi zarar vermektedir. Ayrıca, bugün dünyada 400-700 arasında helal belgesi veren kuruluş olduğu tahmin edilmekte, ancak bunların bazılarının çalışanlarının Müslüman bile olmadığı ifade edilmektedir (Güneş ve Yetim, 2020). Bu durum bizlere üretim ve yönetim açısından helal gıda piyasasına Müslümanlardan daha çok gayrimüslimlerin hâkim olduğunu kanıtlamaktadır. Helal üretim için üreticinin veya idarecinin Müslüman olması gerekmiyor fakat helal etiketi istenen bir ürün, ehil, eğitilmiş Müslüman müfettişlerin danışmanlığı, sıkı denetimi ve iş birliği ile üretilmek zorundadır (Keleş, 2015). Denetim süreçlerine tabii olan tüm firmalar, sertifika veren organizasyonlar tarafından talep edildiği vakitlerde gerekli kontrollerin yapılmasına müsaade etmeli ve çeşitli kayıt altına alınması gereken belgelerin ibrazı için hazır bulunmalıdırlar. Bu durum, üreticilerin sürekli ve her aşamada şeffaf, denetlenebilir ve hesap verebilir bir şekilde çalışmalarını sürdürmelerini gerektirmektedir. Helal ürün ve hizmet üreten firmalar açısından bu süreç fazladan maliyet ve zahmet oluşturmaktadır.

Helal gıda ürünleri hakkında denetimi her ne kadar belirli kurum ve kuruluşlar yapsa da tüketiciler, bizzat bir Müslüman birey olarak kendi imkanları ölçüsünde denetimlerini yapmaları gerekmektedir. Müslüman bir kişi için bu dini bir sorumluluktur. Vatandaşlarda oluşacak helal gıda bilinci, piyasanın sahtekâr üreticilerden temizlenmesine ve işini hakkıyla yapan üreticilerin hak ettiği değeri görmesine yardımcı olacaktır. Tüketicilerin bilinçlendirilmesine olumlu katkı sağlayacak olan önemli meselelerden birisi, üretici firmaların ürettikleri ürün etiketlerini detaylı bilgi içermek koşuluyla anlaşılır ve basit şekilde hazırlamalarıdır (Torlak, 2012). Böylelikle tüketiciler, kendilerinde oluşan helal gıda bilinci ve bilgisiyle çeşitli gıda hilelerine kanmayacaklardır. Bu hususa güzel bir örnek, ürün etiketlerinde bulunan *"Domuz ürünleri içermez"* veya *"Alkol yoktur"* ibareli yazılar maalesef o ürünün helal olduğunu garanti etmemektedir, hatta tüketici açısından yardımcı olmaktan çok aldatıcı ve yanıltıcı olabilmektedir. Bu ibareler, helallik kriterlerinden birisini ifade etse de ürünün tam anlamıyla helal olduğunu belirtmek için yetersizdir. Aynı şekilde kullanılan helal gıda logoları, ürünlerin İslami usullere göre üretildiğini belirtmek için kullanılsa da üzerinde bu logoların bulunduğu ürünlerin hepsinin helal olduğu anlamına gelmez. *Bir ürünün helal olarak nitelendirilebilmesi için o ürünün, sağlığa zararlı olmadığı, hijyenik koşullara göre üretildiği ve içerisinde haram ürün veya katkı maddelerinin bulunmadığı ve bunların güvenilir kurumlarca onaylandığı açıkça belirtilmelidir* (Batu, 2012).

Daha önce de ifade edildiği üzere, Müslümanlarla birlikte gayrimüslim tüketicilerde helal gıda sertifikalı ürünlere karşı olumlu bir tavır içerisindedirler. Ancak, *dünya genelinde oluşan bu talebin karşısında iş ahlakının bozulması, Allah korkusu ve din duygusunun zayıflaması, insanların helal kazanmak ve tüketmek konusunda gereken özeni göstermemesi, taklit ve tağşiş olaylarının daha da artmasına sebep olmuştur* (Güneş ve Yetim, 2020). *Öte yandan, fikhi ihtilaflar, sertifika kurumları arasındaki farklılıklar, helal sertifika ve helal logo farklılıkları, ulusal ve uluslararası düzeydeki yasal boşluklar, ülkeler ve sertifika kurumları arasında ticari rekabet, uygulamanın etkinliğini olumsuz etkilemiştir* (Yalçın, 2017). Tüm bu olumsuzluklar, Müslüman helal gıda üreticilerinin piyasadaki başarısını zorlaştırmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

4. Dağıtım ve Pazarlama Zorlukları

Helal gıda ürünlerinin tohumdan çatala kadar tüm tedarik zinciri süreci boyunca şeriatın hükümlerine uygunluğunu koruması gerekmektedir. Mevcut sektördeki helal sertifika sahibi lojistik servis sağlayıcıların az olması bu hususa ilişkin farkındalık düzeyinin az olduğunu göstermektedir. *Klasik tedarik zincirinin amacı, müşterilerin isteklerini yerine getirirken kârı en yüksek seviyeye çıkarabilmektir. Helal tedarik zincirinin ana amacı ise helal bütünlüğü ilk kaynaktan son kullanıcıya kadar sürdürebilmek ve "helal tedarik zinciri" şeklinde ifade ettiğimiz süreci korumaktır.* Bu zincirde ayrıca ürün, para ve bilgi akışının yanı sıra helal değerler ve kalitenin akışı da sağlanmalıdır. Bilimsel çalışmalar ve gelişmiş teknoloji kullanımı ile helal tedarik zincirinin etkinliği desteklenerek topyekûn bir helal kalite süreci mümkün olabilecektir (Doğaner ve Fidan, 2021).

Helal gıda ürünlerinin aynı üretimde, ambalajlamada ve depolamada olduğu gibi çeşitli lojistik faaliyetlerde de helal standartlarda olması istenir. (Rajogapol vd., 2011: 140). *Helal lojistik, sipariş aşamasından depolama, sevkiyat, taşıma, bilgi aktarımı ve ödemeye kadar bütün lojistik işlem ve uygulamalarının İslami kurallara göre yapılması ve sertifikalanması şeklinde tanımlanabilir* (Küçük vd., 2017). Tüm tedarik zinciri boyunca temel lojistik faaliyetlerin şeriata uygun olarak yapılmasını temsil eden Helal lojistik kavramı, ürünün bozulmasını ve ürünün helal gıda statüsünden çıkmasını engellemeyi hedeflemektedir (Zailani vd., 2017). Bu durumun helal gıda üretici firmaları için önemi büyüktür. Nitekim hızla büyüyen helal gıda sektörü, yeterli başarıyı elde edebilmesi için aynı oranla gelişen bir helal lojistik sektörüne ihtiyaç duymaktadır. Örneğin, çağımız lojistik faaliyetlerinde kullanılan ekipman ve araçların dini anlamda temiz olduğundan emin olmak çok zordur. Özellikle uluslararası ticarette sıkça kullanılan konteynerlerde yakın geçmişte ne taşıdığına dair bilgi edinmek güçtür, çünkü bu işlemlere ilişkin bir kaydın tutulması neredeyse imkansızdır. Önceki taşımalarda konteyner içinde haram olan veya dinen sakıncalı olabilecek ürünlerin taşınması, daha sonra taşınacak helal ürünleri kirletme ihtimali yüksektir. Ayrıca taşıma şartlarının ne ölçüde temiz ve hijyenik olduğunu da öğrenmek zordur. Bunun gibi sakıncalardan kurtulmak ve lojistiğin helalliğini korumak için bu sektörde hizmet veren işletmeler sadece helal lojistiğe ayrılmış çeşitli araçlara sahip olmalı veya her kullanımdan önce dinen bir sakınca bırakmayacak şekilde gerekli temizlikleri yapmalılardır. Günümüz helal gıda sektöründeki lojistik şirketleri, gün geçtikçe bu ihtiyacın farkına vararak bu çalışmalara yönelmiş ve bunun gibi helal lojistik uygulamalarını hizmet çeşitliklerine eklemeye başlamışlardır (Doğaner ve Fidan, 2021).

Helal gıda sektörün hızla büyümesine karşılık, işletmelerin pazarlama konusunda yetersiz veya rekabette geri kalmaları, kendi piyasa performanslarını önemli ölçüde olumsuz etkilemektedir (Topçuoğlu ve Özkul, 2014). Bu sebeple üretici firmalar mevcut piyasa durumunu ve problemlerini doğru bir şekilde tespit ederek en ideal pazarlama stratejilerine yönelmeleri gerekmektedir (Gelibolu, 2009). Helal gıda piyasasının -özellikle Türkiye için- ana damarını temsil eden "Helal gıda marketleri", bu sektördeki işletmelerin pazarlama zorluklarının ve sorunlarının tespiti için önemlidir. *Kısaca "helal gıda marketleri", tamamı yetkili kurumlarca helal sertifikası sağlanmış gıda, kozmetik, temizlik ve diğer ürünlerin satıldığı marketlerdir.* Bu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

marketlerin ürün, fiyat ve tutundurma ile ilgili sorunları, sektöre ait genel pazarlama problemlerini yansıtmaktadır (Derin ve Türk, 2016).

Günümüz piyasa şartlarında işletmelerin uluslararası ve ulusal pazarlarda hayatta kalabilmeleri, rekabet avantajının formülünü ifade eden kalite, maliyet ve hız üçgeninde doğru stratejiler belirlemelerinden geçmektedir (Mücevher, 2021). Bu sebeple pazar araştırması, müşteriyi bilinçlendirme, ürün tedariki, potansiyel müşteri kazanabilme, yeterli ürün çeşitliliğine ulaşma ve ilgili talebi arttırma gibi genel pazarlama ve satış stratejileri alanında "Helal Marketlere" büyük vazifeler düşmektedir (Gelibolu, 2009). Ne yazık ki helal gıda piyasasında bu konuya ilişkin yeterince farkındalık henüz oluşmamıştır (Keleş, 2015). Aynı şekilde, yapılan araştırmalar bu marketlerin güncel faaliyetlerinden yola çıkarak ürün, fiyat, tutundurma ve perakende satışlar konularında ciddi pazarlama sorunları ve zorlukları yaşadıklarını belirtmektedirler (Derin ve Türk, 2016).

Helal gıda marketlerine sadece sertifikalı ürünlerinin satışı yapıldığından bu sektörde -özellikle Türkiye pazarında- tedarikçi bulmak oldukça zordur. Ürün çeşitliliğinin ve tedariki yapılacak ürün miktarının az olması ve dolaysıyla kâr payının az olması, teslimatların ciddiye alınmamasına sebep olmaktadır. Ayrıca sipariş miktarlarının az olması, bu marketlerin çeşitli kampanyalardan veya toplu satın alım indirimlerinden faydalanmalarına engel olmaktadır. Teslimat tarihlerinde yaşanan gecikmelerden ötürü, ürünlerin bozulması veya tam korunamaması gibi durumlar da söz konusu olabilmektedir. Aynı şekilde, satılan ürünlere yönelik talep miktarı da tam olarak tespit edilememektedir. Bunun en temel sebebi, profesyonel araştırma sistemlerinin veya desteklerinin bulunmamasıdır. Nitekim talep hacmini ölçmek süreç içerisinde uygulanacak pazarlama stratejileri için büyük önem arz etmektedir (Derin ve Türk, 2016).

Pazarlama stratejilerinin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi ve başarı ile tamamlanması için tüketiciyi iyi tanımak ve doğru anlamak gerekmektedir. Nitekim tüketicilerin bilinç düzeyi helal gıda ürünlerinin tercih edilmesinde büyük rol oynamaktadır. Gıda ürünleri arasında seçim yaparken yaşam tarzı, fiyat, kültür, din, diyet ve sağlık gibi faktörler etkilidir fakat Müslümanlar açısından en öncelikli faktör ilgili ürünün helal olmasıdır (Nakyinsige vd., 2012). Bu yüzden, dini açıdan hassasiyeti ve adanmışlık düzeyi yüksek olan insanların diğer faktörlere olan bağlayıcılığı düşük olmaktadır. Bu sabit kesim, ürünler için herhangi pazarlama faaliyetlerine veya kendileri ile iletişime geçilmeye ihtiyaç duymaksızın gönüllü bir şekilde müşteri olmaktadırlar. Öte yandan, yapılan araştırmalara göre, helal gıda marketlerinin sahip oldukları sadık müşterilerinin haricinde yüksek sayıda potansiyel müşterilerinde olduğu tahmin edilmektedir. Fakat bu kesimin helal gıda marketlerine ilişkin olan ilgi, bilgi ve bilinç seviyeleri düşüktür. Dolaysıyla bu insanlara ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından doğru yöntemlerle bilgi ve bilinç sağlanması gerekmektedir. Helal gıda sektörüne karşı önyargıların ve güven problemlerinin yoğun olduğu günümüzde, topluma helal gıda hususunda bilinç kazandırmaya yönelik eğitimsel faaliyetler bu pazarın geleceği için büyük önem arz etmektedir (Keleş, 2015)

5. Çözüm Önerileri

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Günümüzde helal gıda sektörü sahip olduğu ciddi potansiyele rağmen kendi içinde yaşadığı sorun ve zorluklara karşı yeterince güçlü çözümler bulamamıştır. Sürekli genişleyen bu sektör, yalnızca tüketilebilir gıda alanında değil, lojistik, turizm, ilaç, kozmetik ve diğer alanlarda da etkili çalışmalar yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu çalışmalar üreticileri, tedarikçileri, perakendecileri ve tüketicileri yani tüm toplumda öncelikli olarak helal gıda bilincinin yerleştirilmesine yönelik etkili olması gerekmektedir. Sürecin her aşamasında kendi alanında uzman ve samimi kişilerin eğitilmesi ve istihdam edilmesi, işin yalnızca teknik boyutunu değil fıkhî boyutunu da bilen, teknoloji ile bütünleşmiş kalifiye iş gücünün oluşturulması gerekmektedir (Uyanık, 2020). Fakat tüm bu çalışmalar, devlet desteği ve vatandaşın bireysel ilgi ve gayreti olmadan imkansızdır. Devlet, sahip olduğu hukuki güç, medya gücü, eğitim birimleri, sağlık birimleri ve çeşitli teşvikler ile bu sürece katkı sağlamalı (Güneş ve Yetim, 2020). *Sadece kanunlarla her şeyi denetlemek mümkün olmadığından bu işin diğer bir ucu da helal haram bilincinin topluma yerleşmesi için eğitim ayağını sağlamlaştırmaktır ki bu hepsinden daha önemlidir* (Keleş, 2015). Dolaysıyla Müslüman bir toplumdaki her birey, kendi tüketici davranışını İslam dininin uygun gördüğü şekillere göre düzenlemesi gerekmektedir.

5.1. Üretim Zorlukları ile ilgili Çözüm Önerileri

İnsanlar yedikleri gıda ürünlerin ne şekillerde üretildiğine dair yeterli bilgiye sahip olmaması, çağımızdaki büyük bir endişe kaynağıdır. Nitekim, uluslararası helal gıda sektöründe neredeyse tüm üretim zinciri gayrimüslimlerin hakimiyeti altındadır. Müslümanlar ise yoğun olarak bu zincirin son halkası olan tüketici konumundadırlar. Bu durum, dindar Müslüman tüketicilerin aldanmasına ve güven eksikliği yaşamasına açık bir zemin hazırlamaktadır. Ayrıca, büyük orandaki bu hakimiyet, sektörde yapılacak olumlu değişikliklerin ve geliştirmelerin önünde de büyük bir engeldir. Dolaysıyla Müslüman üreticileri, siyasi ve iktisadi alanda güçlenebilmeleri için sağlam bir iş birliği ve kendi aralarında uyumlu bir çalışma sağlamaları gerekmektedir. Zorlukların aşılması için bunlar hayati öneme sahiptir (Keleş, 2015).

5.2. Sertifika ve Denetim ile ilgili Çözüm Önerileri

Artık bir şehir hükmüne giren, tek pazar hâline dönüşmüş dünya meydanında sertifika organizasyonları, helal gıda denetimini ve kontrolünü temsil etmektedir. Yapılan tüm bu hizmetler, dünyevi hırslara alet edilmediği sürece çok yüce ve önemlidir. Bu ulvi gayeye ulaşmak ancak sertifikasyon ve denetim işlerinin ehil ve Müslüman kişiler tarafından yönetilmesi ve yürütülmesiyle mümkündür. Helal kavramı temelde dini bir kavram olduğu için bu alanda görev ve sorumluluk üstlenen kişilerin de Müslüman olması daha doğal ve daha uygun olacaktır. Nitekim belgeleme ve denetleme sürecinde sadece danışmanlık görevi gören dini yapılar hem ehliyet açısından hem de en nihayetinde tüketici tarafından kabul görme açısından olumsuz bir izlenim bırakmaktadır. *Bu yüzden biyokimya ve mikrobiyoloji alanında araştırmacı uzmanlar, yöneticiler, koordinatörler, bilimsel çalışmalar yapan kurumlar ile sürece dahil olunması gerekir.* Bu alanda yapılan tüm çalışmaların bilimsel verilere dayandırılması toplumun güvenini kazanma ve önyargılarından kurtarma bakımından ciddi katkı sağlayacaktır. *Helal bilinci ve bilgi merkezinin oluşturulması, firmaların kararlarında önemli bir yol gösterici olacak, daha az masraflı bir yol izlemelerine ve helal pazarında rekabet*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

edebilmelerine yardımcı olacaktır. Bu noktada yine kanun koyucu, birleştirici ve organize edici olarak devletin mevcudiyeti çok önemlidir. Helal sertifikasyon ve denetleme sürecinde hukuki ve siyasi desteği sağlayacak olan bir devletin bulunmaması, çeşitli suistimallere zemin hazırlar. Ayrıca bu sorunlarla mücadele edecek ve gerektiğinde cezai işlem uygulayacak bir yapının bulunması, pazarda daha verimli ve etkili olmayı sağlayacaktır. Nitekim devletin en önemli ve öncelikli işlevi, *illegal arayışlarla ve gıda suçlarıyla mücadele etmektir.* Bu yüzden gıda suçları ile ilgili kanuni düzenlemelerdeki eksiklik ve boşluklar doğru bir şekilde giderilerek helal gıda sektörünün amacına yönelik yeni kanunlar getirilmelidir. *İslam ülkelerinde devlet otoritesi, "helal gıda" kavramına daha üst düzey bir kalite manası yükleyerek yeni yaklaşımlar ve tavırlar geliştirmeli, bu hususta patent kanununu devreye sokmalıdır. Böylece iç ve dış müşteriler, güvenli, kaliteli helal gıdaya daha rahat ulaşabileceklerdir.* Devlet, kendi bünyesindeki çeşitli alanlarda uzmanlardan faydalanarak, sertifika işlemlerini standarda oturtarak ve bunu bir kanun formatına yerleştirmesi helal gıda sektörünün daha sağlıklı ve hızlı gelişmesini sağlayacaktır. Nitekim standardizasyon milletlerin ortak bir dilini ifade etmektedir (Keleş, 2015).

Helal sertifika ve denetim işleri, teknik alandaki bilim insanları ile dini hükümler alanında uzmanlaşmış alimlerin uyumlu iş birliği içerisinde yapılmalıdır. Nitekim sertifikasyon sürecinde son söz, işin fıkhi yönünü kavramış Müslüman ilim adalarının istişaresi sonucunda olacaktır. *Fakihler, tarihten gelen nitelikli ve özgün birikimden azami ölçüde faydalanarak her çağa hitabeden bir yapı geliştirme gayretinde olmuşlardır. Böylece dinin asliyetini ve safiyetini bozmadan gelen her çağın idrakine hitap edecek bir sistem geliştirmişlerdir* (Keleş, 2015). İslam dininin belirlediği helallik ölçüsü her zaman aynı ve bellidir; zamana, zemine ve şartlara göre değişiklikler göstermez. Fakat, helal gıda organizasyonları, çok yönlü gelişen süreçlerde dinin aslını oluşturan kaynaklardan doğru hükümleri çıkartarak fıkha uygun, sağlıklı ve hassasiyetle denetlenmiş gıda üretimini ve tedarikini sağlamalılardır. Ayrıca dikkat edilmesi gereken husus, helal veya haram çerçevesi belirlenirken kesin hüküm ifade eden nasların ve yoruma dayanan, içtihat ile sonuca varılmış yargıların arasındaki bağlayıcılık ve öncelik sıralamasının gözetilmesidir (Okur,2011).

5.3. Dağıtım ve Pazarlama ile ilgili Çözüm Önerileri

Büyüyen helal gıda pazarında, uygun ürünü tanımlamak, müşterilerin güvenli alışveriş yapmalarını sağlamak, bilgilendirerek doğru seçim yapmalarına katkıda bulunmak çok önemlidir (Nakyinsige vd., 2012). Daha öncede belirtildiği üzere, tüm bu uygulamaların sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi, devletin ve toplumdaki fertlerin çaba ve gayretlerine bağlıdır. Devlet, sağlık bakanlığı, tarım bakanlığı, milli eğitim bakanlığı, üniversiteler ve diğer kamu kuruluşlarıyla helal gıda sektörünün önemi üzerinde çalışmalar yapabilir. Okullardaki müfredata ilgili dersler eklenebilir. Bu alanda uzman kişiler yetiştirmek adına meslek yüksekokulları açılabilir. Ayrıca devlet, helal gıda organizasyonlarının toplumun bilinçlenmesi yönündeki faaliyetlerine çeşitli tedbir ve teşviklerle destek olabilir. Nüfusun yoğun olduğu bölgelerde reklam panolarıyla, televizyon kanallarında kısa filmlerle, bu alanda uzman kişilerin kamuoyu önünde konuşmalarıyla toplum bazındaki bilincin doğru ve sağlıklı bir şekilde yerleşmesini sağlayabilir. Sektörün tanıtımı ve yaygınlaştırılması için bu çalışmalar hayati

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

öneme sahiptir (Özdemir ve Yaylı, 2014). Bahsi geçen eğitim kurumları da kendi bünyelerindeki laboratuvarlar ile insanlara gıda ürünlerinin zararlı ve faydalı yönlerini akademik ve bilimsel çalışmalarla ispatlayarak paylaşabilir. Büyük oranla devletin elinde bulunan bu fırsatlar, toplum bazındaki tüketici bilincini ciddi oranda arttıracaktır. Bilinç arttıkça talep artacak, talep arttıkça da üretim ve üretim süreci sonrasındaki aşamaların daha profesyonel bir şekilde yapılmasına yol açacaktır. Ayrıca tüketicilerin bilinç düzeylerinin artması, mübadele edilen helal gıda ürünlerine karşı bir değer algısı oluşacaktır. Sağlıklı ve helal yoldan beslendiğine inanan bir tüketici, ilgili ürünlere fazlaca emek ve para harcadığına değdiğini fark edecektir. Sonuç olarak helal gıda sektöründe, diğer sektörlerden farklı olarak pazarlama faaliyetleri tüketicinin helal anlayışında düğümlenmektedir. Aslında helal gıda kavramının cazibesinin arttırılması, haram ve şüpheli olan gıda ürünlerinin zararına yönelik tüketicilerin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi bu sektördeki pazarlama faaliyetlerinin kendisini ifade etmektedir (Derin ve Türk, 2016).

6. Sonuç

Helal gıda sektörünün her alanında olduğu gibi üretim kısmında da sorun ve zorlukların iki noktada toplandığını görebiliriz. Bunların ilki, üretici, tedarikçi, perakendeci, tüketici ve bu süreçteki bütün diğer aktörlerin bir birey olarak helal gıda konusu hakkında yeterince bilgi, ilgi ve bilince sahip olmamalarıdır. Daha öncede belirtildiği üzere, helal gıda bilincine sahip olmak Müslümanlar için bu bir seçenek değil bir zorunluluktur. Diğer büyük faktör ise, devletin bu alanda yeterli tedbir ve teşviklerinin bulunmamasıdır. Temel olarak bu iki unsur hela gıda sektörünün zayıf kalmasına, olması gerektiği gibi gelişememesine sebep olmaktadır.

Helal gıda üreticilerinin karşılaştığı zorluklar, endüstrinin dinamiklerine ve tüketicilerin beklentilerine uyum sağlama çabalarında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, bu zorlukların üstesinden gelmek için çeşitli çözüm önerileri sunulmuştur. Üretim sürecinde, helal uygunluğun sağlanması için sıkı standartlara ve hijyenik uygulamalara öncelik verilmesi gerekmektedir. Sertifikasyon ve denetim sürecinde, daha şeffaf ve erişilebilir bir sertifikasyon süreci oluşturulması ve denetim sürecinin etkinliğinin artırılması önemlidir. Dağıtım ve pazarlama sürecinde, helal ürünlerin rekabetçi bir pazarda başarılı olabilmesi için pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi ve dağıtım ağının genişletilmesi gerekmektedir. Bu çözüm önerilerinin uygulanması hem helal gıda endüstrisinin hem de tüketicilerin güven ve memnuniyetini artırabilir. Ayrıca, helal gıda üreticilerinin sürdürülebilir büyümesine ve küresel pazarda daha rekabetçi olmalarına yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

Kaleşi, H. (1990). *İslâm'da İş ve Ticaret Ahlâkı*. İstanbul: Seha Neşriyat.

Okur, K. H. (2009). İslam Hukuku Açısından Helâl ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler. *Usûl İslam Araştırmaları,* 11(11), 7-40.

Boran, M. (2020). Kurban İbadeti ve Bazı Güncel Meseleler. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi, 2(1), 64-84.*

Riaz, M. N. & Chaudry, M. M. (2004). *Halal Food Production.* Florida: CRC Press.

Tekle, Ş. & Sağdıç, O. (2020). Helal Gıda Kapsamında Gıda Ambalaj ve Kaplama Maddelerinin İncelenmesi. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi,* 1(2), 122-128.

Torlak, Ö. (2012). İslam Ülkeleri Arasında Helâl Ürün Pazarlama Potansiyeli, Problemleri ve Çözüm Önerileri. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1-10.

Batu, A. (2012). Helal (Mahzursuz) Gıda Belgelendirmesindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 7(1), 60-75.

Çayıroğlu, Y. (2015). İslam Hukukuna Göre Gıda Katkı Maddeleri. *Journal of Islamic Law Studies*, 26, 331-368.

Çukadar, M. (2017). Helal Gıda Konusunda Tüketici Davranışları. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,* 34(3), 190-200.

Tayar, M. & Doğan, M. (2019). Helal Kesim. *Journal of Halal Life Style,* 1(2), 62-76.

Tekle, Ş., Sağdıç, O., Nursaçan, Ş., Yetim, H. & Erdem, M. (2013). Ülkemizde ve Dünyada Helal Gıda Hususunda Karşılaşılan Problemler. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi,* 1(1), 1-6.

Türker, S. (2020). Helal ve güvenilir gıda. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 85-97.

Okur, K. (2009). İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler. *Usul İslam Araştırmaları Dergisi,* 11, 7-40.

Mücevher, M. H. (2021). Uluslararası Pazarlar İçin Yeni Bir Strateji: Helal Lojistik. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(40), 198-209.

Tieman, M. (2011). The Application of Halal in Supply Chain Management: In-Depth Interviews. *Journal of Islamic Marketing*, 2(2), 186-195.

Derin, N. & Türk, M. (2016). Helal Gıda Perakendecilerinin Pazarlamaya Dönük Problemleri ve Çözüm Önerileri. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(2), 86-98.

Zailani, S., Iranmanesh, M., Aziz, A. & Kanapathy, K. (2017). Halal Logistics Opportunities and Challenges. *Journal of Islamic Marketing,* 8(1), 127-139.

Rajogapol, S., Sitalakshmi, R., Ramanan, V. & Subhadra, S. (2011). Halal Sertification: Implication for Marketers in UAE. *Journal of Islamic Marketing*, 2(2), 138-153.

Yalçın, İ. (2017). Fıkıh ve Siyaseti Şer'iyye Bağlamında Küresel Helal Belgelendirme Çalışmalarına Eleştirel Bir Bakış. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(3), 437-472.

Yener, D. (2013). *Tüketicilerin Helal Sertifikalı Ürünlere Karşı Tutumlarını Etkileyen Faktörler ve Risk Algısı.* İstanbul: Beykoz Lojistik MYO Yayınları.

Şencal, H. (2021). Helal Gıda ve Helal Turizm Sektörlerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 7(1), 100-119.

Standard, D. (2020). *State of the Global Islamic Economy Report 2020/2021*. Dubai: Dubai Islamic Economic Development Center and Salam Gateway.

Bashir, A. M. (2019). Awareness of Purchasing Halal Food Among Non-Muslim Consumers: An Explorative Study With Reference to Cape Town of South Africa. *Journal of Islamic Marketing*, 11(6), 1295-1311.

Özdemir, H. & Yaylı A. (2014). Tüketicilerin Helal Sertifikalı Ürün Tercihleri Üzerine Bir Araştırma İstanbul İli Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 183-202.

Nakyinsige K., Bin Che Man Y., Sazili A.Q., (2012). Halal Authenticity İssues in Meat and Meat Products. *Meat Science*, 91, 207–214.

Uyanık, M. Z. (2020). Helal Gıda Sertifikalarının Fıkıh ve Mevzuat Açısından Problemleri. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 35, 665-678.

Keleş, Y. (2015). Helal Gıda Sertifikasyon/Belgelendirme Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Diyanet İlmî Dergi*, 51(4), 59-101.

Güneş, Z. S. & Yetim, H. (2020). Helâl Gıda Üretimi ve Tüketimi. *Journal of Halal Life Style*, 2(2), 70-94.

Doğaner, B. Fidan, Y. (2021). Helal ve Sağlıklı Gıdanın Stratejik Halkası Olarak Helal Lojistik. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 10(3), 2515-2541.

Kaleli, S. (2019). Fıtrat ve Helal Talep. *Helal Yaşam Tıbbı Dergisi,* 1(2), 23-30.

Aslan, H. & Aslan, İ. (2018). Helal Gıda Sektörü: Malezya ve Türkiye Karşılaştırılması. *1. Uluslararası Battalgazi Multi Disipliner Çalışmalar Kongresi, 2930-2939.*

Yılmaz, M. K. & Albayrak İ. C. (2022). X, Y ve Z Kuşağı Tüketicilerin Helâl Gıdalara Yönelik Algıları, Dindarlık Düzeyleri ve Helal Gıda Satın Alma Niyetleri Arasındaki Farklılıkların İncelenmesi, *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies,* 2, 172-199.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

BRENT, HAM VE DUBAI (ORTA-DOĞU) PETROL FİYATLARINI ETKİLEYEN FİNANSAL DEĞİŞKENLERİN BİRBİRLERİYLE MUKAYESELİ OLARAK İNCELENMESİ

Doktor Öğretim Üyesi Mehmet KUZU [1]

[1] Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, mehmetkuzu86@gmail.com – orcid id:0000-0001-5354-4368

ÖZET

Günümüz küreselleşen dünyada mali-finansal ekonominin önemi gittikçe artmaktadır. Bu önem doğrultusunda birçok reel mal piyasaları veya emtialara ilişkin alım-satım işlemleri bile bir finansal piyasa tipi olan vadeli işlem piyasaları üzerinden gerçekleşmektedir. Vadeli işlemlere dayanan küresel emtia piyasalarında oluşan fiyatlar, bu emtiaların doğrudan alınıp satıldığı birincil piyasalar için küresel ölçekte bir gösterge niteliğindedirler. Bu emtiaların en önemlileri genellikle enerji ve kıymetli maden kontratlarından oluşmaktadır. Enerji fiyatlarında ise petrol fiyatları en çok arz ve talep edilen enerji kaynağı olduğu için öne çıkmaktadır. Bununla birlikte tek bir petrol fiyatı oluşmamaktadır. Petrol fiyatları çıkarılıp rafine edildiği bölgeye göre farklılaşmaktadır. Bunlardan en önemlileri Brent, Ham ve Dubai petrol fiyatlarıdır. Brent petrol kuzey Atlantik bölgesinden çıkarılan ve Londra'da işlem gören vadeli petrol fiyatlarını ifade ederken, Ham petrol fiyatları ise Batı Texas orta fiyatlarını (WTI) ifade etmektedir ve Newyork ta işlem görmektedir. Dubai petrol fiyatları ise orta doğuda çıkarılan petrolün Chicago vadeli işlem piyasalarındaki fiyatları ifade etmektedir. Genellikle mal piyasalarında malların fiyatlarını arz ve talep belirlerken, bir finansal piyasa tipi olan vadeli işlem piyasalarında emtiaların fiyatlarını yalnızca arz ve talep değil, diğer finansal değişkenlerde belirleyebilmektedir. Bu araştırmanın amacı; Brent, Ham ve Dubai petrol fiyatlarını etkileyen finansal değişkenlerin etkilerini birbirleriyle mukayeseli olarak incelemektir. Araştırma verileri aylık frekansta 1991:01-2024:05 aralığında gözlemlenmiştir. Çalışmanın yöntemi Robust regresyon yöntemidir. Petrol fiyatlarında değişimi açıklayan bağımsız değişkenler; Baltık kuru yük endeksi, Bloomberg emtia endeksi, küresel Dolar endeksi, küresel Euro endeksi, jeopolitik risk endeksi, MSCI-Küresel endeksi, ons altın fiyatları, ABD enflasyon, ABD reel GSYİH büyümesi, ABD 10 yıllık tahvil getirileri ve VIX korku-risk iştahı endeksidir. Tahmin edilen her 3 robust regresyon modelinde katsayıların işaretleri aynı yönde ve %5 düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Bu değişkenlerden, Baltık kuru yük, dolar endeksi, Euro endeksi, MSCI, ABD reel GSYİH büyümesi ve VIX endeksleri petrol fiyatlarını negatif etkilerken diğer değişkenlerin katsayıları pozitiftir. Bununla birlikte, ham petrol fiyatları finansal değişkenlerdeki değişime karşı diğer petrol fiyatlarına göre daha duyarlıdır.

Anahtar Kelimeler : Vadeli işlem piyasaları, petrol fiyatları, finansal endeksler.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

A COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL VARIABLES AFFECTING BRENT, CRUDE AND DUBAI (MIDDLE-EAST) OIL PRICES

ABSTRACT

In the contemporary globalised world, the significance of the financial economy is on the rise. In line with this growing importance, a considerable number of real commodity markets and even trading transactions related to commodities are conducted through futures markets, which represent a specific type of financial market. The prices established in global commodity markets based on futures transactions serve as a global indicator for the primary markets where these commodities are traded directly. The most significant of these commodities are generally composed of energy and precious metal contracts. In the context of energy prices, oil prices stand out as the most widely supplied and demanded energy source. However, there is no single oil price. Oil prices differ according to the region where it is extracted and refined. The most important of these are Brent, Crude and Dubai oil prices. Brent oil refers to the futures oil prices extracted from the North Atlantic region and traded in London, while crude oil prices refer to West Texas Intermediate (WTI) prices and are traded in New York. Dubai oil prices refer to the prices of oil extracted in the Middle East on the Chicago futures market. While supply and demand generally determine the prices of commodities in commodity markets, the prices of commodities in futures markets, a type of financial market, can be determined not only by supply and demand but also by other financial variables. The objective of this study is to examine the effects of financial variables on Brent, Crude and Dubai oil prices in a comparative manner. The research data were observed at a monthly frequency between 1991:01-2024:05. The method employed in this study is robust regression analysis. The independent variables that explain the change in oil prices are: The Baltic Dry Bulk Index, Bloomberg Commodity Index, Global Dollar Index, Global Euro Index, Geopolitical Risk Index, MSCI-Global Index, Gold Prices, US Inflation, US Real GDP Growth, US 10-Year Bond Yields, and VIX Fear-Risk Appetite Index were all included in the analysis. In all three robust regression models, the signs of the coefficients were found to be in the same direction and significant at the 5% level. Among the variables under consideration, the coefficients of the Baltic dry cargo, dollar index, Euro index, MSCI, US real GDP growth and VIX indices have a negative effect on oil prices, while the coefficients of the remaining variables are positive. However, it is notable that crude oil prices are more sensitive to changes in financial variables than other oil prices.

Anahtar Keywords : Futures markets, oil prices, financial indices.

1. GİRİŞ

Vadeli işlem piyasaları veya diğer bir adıyla future piyasalar, belirli bir miktar emtianın gelecekte bugünden belirlenen bir fiyattan satışı ve fiziki olarak teslimini ifade eden piyasalardır. Küresel finans sisteminin gelişimiyle işlem hacmi oldukça artan vadeli işlem piyasaları yalnızca vadeli işlem fiyatını değil, aynı zamanda spot piyasalardaki emtia alım-satım

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

işlemleri açısından da birer gösterge fiyat dinamiklerini ifade etmektedirler. Bu bağlamda emtia fiyatlarının oluşumunda vadeli işlem piyasaları spot piyasalara göre daha belirleyici olmuştur.

Küresel ölçekte future kontratlar üzerinden alım-satımı yapılan temel emtialar, enerji, kıymetli metaller ve tarım ürünleri olarak sıralanabilir. Enerji temelli emtialar ise hidro-karbon veya fosil temelli yakıtları ifade eden petrol türevleridir. Bunlardan en çok öne çıkanları, Brent petrol, ham petrol ve Dubai petrol fiyatlarıdır.

Brent petrol, genel olarak Birleşik Krallık okyanus hinterlandında çıkarımı yapılan petrol türüdür ve Londra vadeli işlem piyasasın da işlem görmektedir. Ham petrol fiyatları ise ABD'de genellikle batı Teksas'ta çıkarılan ve rafine edilen petrollere ilişkin kontratların varil fiyatını ifade etmektedir. Dubai petrol fiyatları da Ortadoğu ülkelerinde çıkarılan, rafine edilen ve Chicago vadeli işlem piyasasında işlem gören kontratların varil fiyatını ifade etmektedir.

Genel olarak bu üç tip petrol kontratlarınıb varil fiyatları birlikte hareket etse de, zaman zaman çıkarıldıkları bölgelerdeki sistematik ve sistematik olmayan risk fiyatlandırmaları, veya işlem gördükleri piyasalardaki finansal koşullar nedeniyle varil fiyatlarını etkileyen dinamikler farklılaşabilmektedir.

Bu araştırmanın amacı, Brent, Ham ve Dubai petrol fiyatlarını etkileyen finansal değişkenlerin etkilerini karşılaştırmalı olarak incelemektir. Araştırmada kullanılan veriler, 1991:01-2024:05 dönemini kapsayan aylık gözlemlerden oluşmaktadır. Çalışmada, robust regresyon yöntemi kullanılmıştır. Petrol fiyatlarındaki değişimleri açıklayan bağımsız değişkenler arasında Baltık kuru yük endeksi, Bloomberg emtia endeksi, küresel Dolar endeksi, küresel Euro endeksi, jeopolitik risk endeksi, MSCI-Küresel endeksi, ons altın fiyatları, ABD enflasyonu, ABD reel GSYİH büyümesi, ABD 10 yıllık tahvil getirileri ve VIX korku-risk iştahı endeksi bulunmaktadır. Sadece finansal değişkenlerin etkilerini saptayabilmek amacıyla petrol arz ve talebine ilişkin değişkenler araştırma kapsamına alınmamıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Petrol fiyatları ile çeşitli ekonomik göstergeler arasındaki ilişki yıllardır araştırmacıların odak noktası olmuştur. Cunado vd. (2005) petrol fiyat şoklarının Asya ülkelerindeki ekonomik faaliyetler ve tüketici fiyat endeksleri üzerindeki etkisini incelemiş ve petrol fiyatlarının kısa vadede önemli bir etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Kilian (2006) ayrıca farklı petrol fiyatı şoklarını ve bunların petrolün reel fiyatı üzerindeki etkilerini araştırmış ve petrol fiyatlarının belirlenmesinde dış ekonomik şokların etkili olduğuna dikkat çekmişlerdir. Elder vd. (2010), petrol fiyatlarındaki belirsizliğin yatırım kararlarındaki rolünü incelemiş ve petrol fiyatlarındaki oynaklığın yatırımları ve toplam çıktı düzeyini negatif etkilediğini saptamışlardır. Lizardo ve diğerleri (2010) petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ile ABD doları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve petrol fiyatlarının ABD dolarının başlıca para birimleri karşısındaki değerindeki hareketleri önemli ölçüde açıkladığını tahmin etmişlerdir. Petrol fiyatlarının hisse senedi piyasaları üzerindeki etkisi de ampirik literatüre konu olmuştur. Bjørnland (2008) petrol ihraç eden bir ülke olan Norveç'te petrol fiyat şoklarının hisse senedi getirileri üzerindeki etkilerini incelerken ederken, Filis vd. (2011) petrol ithal eden ve ihraç eden ülkeler için borsa fiyatları ile petrol fiyatları arasındaki etkileşimi araştırmışlardır. Bir diğer yönden, petrol fiyatları ile diğer emtialar arasındaki ilişki de araştırma konusu olmuştur. Nazlıoğlu ve diğerleri

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

(2012) dünya petrol fiyatları ile tarımsal emtia fiyatları arasındaki dinamik etkileşimi incelemiş ve petrol fiyatlarının tarımsal fiyatları etkilemedeki rolünün güçlü olduğunu vurgulamışlardır. Reboredo (2012) petrol fiyatları ve döviz kurları arasındaki ortak hareketleri araştırmış ve ikisi arasındaki zayıf bağımlılığa dikkat çekmiştir. Son yıllarda, araştırmacılar dış faktörlerin petrol fiyatları üzerindeki etkisini de araştırmışlardır. Salisu vd. (2017) petrol fiyatı ve borsa endeksi arasındaki ilişkiyi yeniden ele almış ve hisse senedi fiyatlarının hem petrol ihraç eden hem de ithal eden ülkelerde petrol fiyatlarındaki değişikliklere asimetrik tepki verdiğini ifade etmiştir. Narayan (2020) COVID-19 enfeksiyonlarının ve petrol fiyatı haberlerinin petrol fiyatları üzerindeki etkisini incelemiş ve yeni enfeksiyon sayısı belirli bir eşiği aştığında COVID-19'un petrol fiyatları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ispatlamıştır. Genel olarak, petrol fiyatlarına ilişkin literatür, petrol fiyatları, ekonomik göstergeler, borsalar, döviz kurları ve diğer dış faktörler arasındaki karmaşık etkileşim temelinde gerçekleşmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN VERİ SETİ VE YÖNTEMİ

Araştırmada kullanılan veriler, 1991:01-2024:05 dönemine ait aylık gözlemlerden oluşmaktadır. Çalışmada robust regresyon yöntemi uygulanmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkenleri; Brent, ham petrol ve Dubai petrol vadeli işlem fiyatlarıdır. Petrol fiyatlarındaki değişimleri açıklamak için bağımsız değişkenler; Baltık kuru yük endeksi, Bloomberg emtia endeksi, küresel Dolar endeksi, küresel Euro endeksi, jeopolitik risk endeksi, MSCI-Küresel endeksi, ons altın fiyatları, ABD enflasyonu, ABD reel GSYİH büyümesi, ABD 10 yıllık tahvil getirileri ve VIX korku-risk iştahı endeksi yer almaktadır. Sadece finansal değişkenlerin etkilerini belirlemek amacıyla, petrol arz ve talebine ilişkin değişkenler araştırmaya dâhil edilmemiştir. Araştırma verileri investing pro plus veri tabanından elde edilmiştir. Jeopolitik Risk endeksi ise https://www.policyuncertainty.com/gpr.html adresinden elde edilmiştir (Caldara ve Iacoviello, 2022).

Araştırmanın yöntemi robust regresyon yöntemidir. Robust regresyon yöntemi, klasik tek ve iki aşamalı en küçük kareler yönteminde ortaya çıkabilecek varsayımsal sorunları çözmek amacıyla bir kayıp fonksiyonu üzerinden hataları minimize edecek model yapısıyla katsayı tahmini yapmayı sağlamaktadır. Bu araştırmada robust regresyon için Huber'in M tahmin yöntemi kullanılmıştır (Bkz. Denklem 1), (Huber, 1981:109)

$$\beta_{hat} = argmin \sum[\rho(y_i - X_{i\beta})] \quad \textbf{(1)}$$

$Argmin =$ $argument\ of\ the\ minimum.$ $Minimum$ değeri veren değişken değerleri.
β_hat tahmin edilen regresyon katsayılarını temsil eder.
y_i bağımlı değişkenin gözlemlenen değerlerini temsil eder.
X_i bağımsız değişkenlerin değerlerini belirtir.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırmada ilk olarak Augmented-Dickey Fuller birim kök testi analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre değişkenler farklı düzeyde durağandırlar (Dickey-Fuller, 1979).

Çizelge 1. Birim Kök Testi Sonuçları

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Null Hypothesis: Unit root (individual unit root process)
Series: BALTIC_DRY_INDEX, BLOOMBERG_COMMODITY, BRENT, CRUDE, DOLLAR_INDEX, DUBAI, GEOPOLITICAL_RISK_INDEX , GOLD, MSCI, US_INFLATION, US_REAL_GDP_GROWTH, US_TEN_YEAR_BOND, VIX

Date: 06/04/24 Time: 16:27
Sample: 1991M01 2024M05
Exogenous variables: Individual effects, individual linear trends
Automatic selection of maximum lags
Automatic lag length selection based on SIC: 0 to 16
Total number of observations: 4960
Cross-sections included: 13

Method	Statistic	Prob.**
ADF - Fisher Chi-square	107.628	0.0000
ADF - Choi Z-stat	-4.56893	0.0000

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi -square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Intermediate ADF test results UNTITLED

Series	Prob.	Lag	Max Lag	Obs
BALTIC_DRY_INDEX	0.1554	4	16	396
BLOOMBERG_COMMODITY	0.6844	0	16	399
BRENT	0.1378	1	16	399
CRUDE	0.6224	0	14	366
DOLLAR_INDEX	0.6002	0	16	400
DUBAI	0.0839	1	16	399
GEOPOLITICAL_RISK_INDEX	0.0000	2	16	397
GOLD	0.7686	0	16	400
MSCI	0.7920	0	14	237
US_INFLATION	0.0531	15	16	383
US_REAL_GDP_GROWTH	0.0001	16	16	384
US_TEN_YEAR_BOND	0.6093	0	16	400
VIX	0.0000	0	16	400

Null Hypothesis: Unit root (individual unit root process)
Series: BALTIC_DRY_INDEX, BLOOMBERG_COMMODITY, BRENT, CRUDE, DOLLAR_INDEX, DUBAI, GEOPOLITICAL_RISK_INDEX , GOLD, MSCI, US_INFLATION, US_REAL_GDP_GROWTH, US_TEN_YEAR_BOND, VIX
Date: 06/04/24 Time: 16:27
Sample: 1991M01 2024M05
Exogenous variables: Individual effects, individual linear trends
Automatic selection of maximum lags
Automatic lag length selection based on SIC: 0 to 15
Total number of observations: 4937
Cross-sections included: 13

Method	Statistic	Prob.**
ADF - Fisher Chi-square	1716.51	0.0000
ADF - Choi Z-stat	-39.4342	0.0000

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi -square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Intermediate ADF test results D(UNTITLED)

Series	Prob.	Lag	Max Lag	Obs
D(BALTIC_DRY_INDEX)	0.0000	3	16	396
D(BLOOMBERG_COMMODITY)	0.0000	0	16	398
D(BRENT)	0.0000	0	16	399
D(CRUDE)	0.0000	1	14	351
D(DOLLAR_INDEX)	0.0000	0	16	399
D(DUBAI)	0.0000	0	16	399
D(GEOPOLITICAL_RISK_INDEX)	0.0000	3	16	395
D(GOLD)	0.0000	0	16	399
D(MSCI)	0.0000	0	14	236
D(US_INFLATION)	0.0000	12	16	385
D(US_REAL_GDP_GROWTH)	0.0000	15	16	384
D(US_TEN_YEAR_BOND)	0.0000	0	16	399

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

D(VIX)	0.0000	2	16	397

Bir sonraki adımda robust regresyon modellerinin çözümüne geçilmiştir.

Çizelge 2. Robust Regresyon Tahmin Sonuçları

BAĞIMLI DEĞİŞKEN	BRENT		HAM		DUBAİ	
BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER	Katsayı	Olas.	Katsayı	Olas.	Katsayı	Olas.
BALTIC_DRY_INDEX	-0.000781	0.00	-1017250	0.00	-0.000645	0.00
BLOOMBERG_COMMODITY	0.178042	0.00	1558181	0.00	0.140777	0.00
DOLLAR_INDEX	-1543169	0.00	-12106.76	0.00	-1450381	0.00
EURO_INDEX	-0.541551	0.00	-3341130	0.00	-0.508334	0.00
GEOPOLITICAL_RISK_INDEX	0.020537	0.00	1976511	0.00	0.029591	0.00
GOLD	0.051643	0.00	3742441	0.00	0.054297	0.00
MSCI	-0.002683	0.00	-5745103	0.00	-0.004785	0.00
US_INFLATION	0.035619	0.00	2550485	0.00	0.035533	0.00
US_REAL_GDP_GROWTH	-0.004144	0.00	-8650624	0.00	-0.003862	0.00
US_TEN_YEAR_BOND	0.064794	0.00	6706340	0.00	0.065676	0.00
VIX	-0.0000314	0.00	-0.165339	0.00	-0.0000247	0.00
C	1629634	0.00	1224367	0.00	1502561	0.00
Rw-squared	0.820537	0.00	0.798533	0.00	0.794134	0.00
Adjust Rw-squared	0.820537	0.00	0.798533	0.00	0.794134	0.00

Brent Petrol Fiyatları Modeli

Baltık Kuru Yük Endeksi (BALTIC_DRY_INDEX): %1 artış Brent petrol fiyatını yaklaşık 0.000781 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Bloomberg Emtia Endeksi (BLOOMBERG_COMMODITY): %1 artış Brent petrol fiyatını yaklaşık 0.178042 birim artırır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Dolar Endeksi (DOLLAR_INDEX): %1 artış Brent petrol fiyatını yaklaşık 1543.169 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Euro Endeksi (EURO_INDEX): %1 artış Brent petrol fiyatını yaklaşık 0.541551 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Jeopolitik Risk Endeksi (GEOPOLITICAL_RISK_INDEX): %1 artış Brent petrol fiyatını yaklaşık 0.020537 birim artırır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Altın Fiyatları (GOLD): %1 artış Brent petrol fiyatını yaklaşık 0.051643 birim artırır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

MSCI Küresel Endeksi (MSCI): %1 artış Brent petrol fiyatını yaklaşık 0.002683 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

ABD Enflasyonu (US_INFLATION): %1 artış Brent petrol fiyatını yaklaşık 0.035619 birim artırır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

ABD Reel GSYİH Büyümesi (US_REAL_GDP_GROWTH): %1 artış Brent petrol fiyatını yaklaşık 0.004144 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ABD 10 Yıllık Tahvil Getirileri (US_TEN_YEAR_BOND): %1 artış Brent petrol fiyatını yaklaşık 0.064794 birim artırır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

VIX Endeksi (VIX): %1 artış Brent petrol fiyatını yaklaşık 0.000034 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Ham Petrol Fiyatları Modeli

Baltık Kuru Yük Endeksi (BALTIC_DRY_INDEX): %1 artış Ham petrol fiyatını yaklaşık 1017.250 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Bloomberg Emtia Endeksi (BLOOMBERG_COMMODITY): %1 artış Ham petrol fiyatını yaklaşık 1558.181 birim artırır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Dolar Endeksi (DOLLAR_INDEX): %1 artış Ham petrol fiyatını yaklaşık 12106.76 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Euro Endeksi (EURO_INDEX): %1 artış Ham petrol fiyatını yaklaşık 3341.130 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Jeopolitik Risk Endeksi (GEOPOLITICAL_RISK_INDEX): %1 artış Ham petrol fiyatını yaklaşık 19765.11 birim artırır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Altın Fiyatları (GOLD): %1 artış Ham petrol fiyatını yaklaşık 3742.441 birim artırır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

MSCI Küresel Endeksi (MSCI): %1 artış Ham petrol fiyatını yaklaşık 5745.103 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

ABD Enflasyonu (US_INFLATION): %1 artış Ham petrol fiyatını yaklaşık 2550.485 birim artırır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

ABD Reel GSYİH Büyümesi (US_REAL_GDP_GROWTH): %1 artış Ham petrol fiyatını yaklaşık 8650.624 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

ABD 10 Yıllık Tahvil Getirileri (US_TEN_YEAR_BOND): %1 artış Ham petrol fiyatını yaklaşık 6706.340 birim artırır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

VIX Endeksi (VIX): %1 artış Ham petrol fiyatını yaklaşık 1653.39 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Dubai Petrol Fiyatları Modeli

Baltık Kuru Yük Endeksi (BALTIC_DRY_INDEX): %1 artış Dubai petrol fiyatını yaklaşık 0.000645 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Bloomberg Emtia Endeksi (BLOOMBERG_COMMODITY): %1 artış Dubai petrol fiyatını yaklaşık 0.140777 birim artırır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Dolar Endeksi (DOLLAR_INDEX): %1 artış Dubai petrol fiyatını yaklaşık 1450.381 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Euro Endeksi (EURO_INDEX): %1 artış Dubai petrol fiyatını yaklaşık 0.503354 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Jeopolitik Risk Endeksi (GEOPOLITICAL_RISK_INDEX): %1 artış Dubai petrol fiyatını yaklaşık 0.029591 birim artırır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

Altın Fiyatları (GOLD): %1 artış Dubai petrol fiyatını yaklaşık 0.054297 birim artırır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

MSCI Küresel Endeksi (MSCI): %1 artış Dubai petrol fiyatını yaklaşık 0.004785 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

ABD Enflasyonu (US_INFLATION): %1 artış Dubai petrol fiyatını yaklaşık 0.035533 birim artırır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

ABD Reel GSYİH Büyümesi (US_REAL_GDP_GROWTH): %1 artış Dubai petrol fiyatını yaklaşık 0.003862 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

ABD 10 Yıllık Tahvil Getirileri (US_TEN_YEAR_BOND): %1 artış Dubai petrol fiyatını yaklaşık 0.065676 birim artırır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

VIX Endeksi (VIX): %1 artış Dubai petrol fiyatını yaklaşık 0.0000247 birim azaltır. (0,05 düzeyinde anlamlı).

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışmada, Brent, Ham ve Dubai petrol fiyatlarını etkileyen finansal değişkenlerin etkileri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında 1991:01-2024:05 dönemine ait aylık veriler kullanılmış ve Robust regresyon yöntemi araştırma yöntemi olarak seçilmiştir. Elde edilen sonuçlar, bağımsız değişkenlerin petrol fiyatları üzerinde anlamlı etkileri olduğuna işaret etmektedir.

Araştırma bulguları, Baltık kuru yük endeksi, Dolar endeksi, Euro endeksi, MSCI küresel endeksi, ABD reel GSYİH büyümesi ve VIX endekslerinin petrol fiyatlarını negatif etkilediğini göstermektedir. Bir diğer yönden, Bloomberg emtia endeksi, jeopolitik risk endeksi, altın fiyatları, ABD enflasyonu ve ABD 10 yıllık tahvil getirilerinin petrol fiyatları üzerinde pozitif etkileri bulunmuştur. Bu bağlamda MSCI endeksi ve ABD reel GSYİH büyümesi değişkenlerinin etkileri teorik beklentilerin tersine gerçekleşmiştir.

Bu bulgular, petrol fiyatlarının sadece arz ve talep faktörlerinden değil, aynı zamanda finansal değişkenlerden de etkilendiği anlamına gelmektedir. Özellikle Ham petrol fiyatlarının finansal değişkenlerdeki değişimlere karşı daha duyarlı olduğu tespit edilmiştir. Burada vurgulanması gereken husus ham petrolün ABD'de çıkarılan, rafine edilen ve ABD spot piyasaları ile vadeli işlem piyasalarında işlem görmesi nedeniyle finansal değişkenlere daha duyarlı olmasıdır. Çünkü ABD; küresel finansal endekslerin yönü, niceliği ve niteliği üzerinde en belirleyici ülkedir. Bunun temel nedeni ise ABD'nin cari uluslararası ekonomi-politik düzenin merkez ülkesi olmasıdır.

Sonuç olarak, petrol fiyatlarının belirlenmesinde finansal değişkenlerin rolü önemli olup, yatırımcılar ve politika yapıcılar bu faktörleri dikkate alarak petrol kontratlarına yatırım stratejilerini belirlemelidirler. Gelecek çalışmalar, bu bulguları daha da derinleştirmek ve farklı dönemlerdeki değişimleri analiz etmek için daha detaylı analizler yapabilir.

Kaynakça

Arouri, M. E. H., & Rault, C. (2012). Oil prices and stock markets in GCC countries: Empirical evidence from panel analysis. *International Journal of Finance & Economics*, 17(3), 242-253.

Baumeister, C., & Kilian, L. (2013). Do oil price increases cause higher food prices? *Macroeconomics: Prices*, 5(1), 125-134.

Bjørnland, H. C. (2008). Oil price shocks and stock market booms in an oil exporting country. *International Finance*, 11(1), 27-52.

Büyüksahin, B., & Harris, J. (2011). Do speculators drive crude oil futures prices? *The Energy Journal*, 32(2), 167-202.

Caldara, D., ve Iacoviello M., (2022), "Measuring Geopolitical Risk," *American Economic Review, April, 112*(4), 1194-1225.

Cunado, J., & Perez de Gracia, F. (2005). Oil prices, economic activity and inflation: Evidence for some Asian countries. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 45(1), 65-83.

Dees, S., Karadeloglou, P., Kaufmann, R. K., & Sánchez, M. (2007). Modelling the world oil market: Assessment of a quarterly econometric model. *Energy Policy*, 35(1), 178-191.

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Association*, 74(366a), 427-431.

Elder, J., & Serletis, A. (2010). Oil price uncertainty. *Economic Growth*, 12(1), 1-18.

Filis, G., Degiannakis, S., & Floros, C. (2011). Dynamic correlation between stock market and oil prices: The case of oil-importing and oil-exporting countries. *International Review of Financial Analysis*, 20(3), 152-164.

Huber, P. J. (1981). *Robust statistics*. New York, NY: John Wiley & Sons.

Investing Pro Plus Veri Tabanı, (https://tr.investing.com/), Erişim Tarihi, 10.05.2024.

Kilian, L. (2006). Not all oil price shocks are alike: Disentangling demand and supply shocks in the crude oil market. *Macroeconomics eJournal*, 6(2), 1-38.

Lizardo, R. A., & Mollick, A. V. (2010). Oil price fluctuations and U.S. dollar exchange rates. *Energy Economics*, 32(2), 399-408.

Managi, S., & Okimoto, T. (2013). Does the price of oil interact with clean energy prices in the stock market? *Energy Economics*, 36(1), 1-15.

Narayan, P. (2020). Oil price news and COVID-19—Is there any connection? *Energy Research Letters*, 1(1), 131-136.

Nazlioglu, S., & Soytas, U. (2012). Oil price, agricultural commodity prices, and the dollar: A panel cointegration and causality analysis. *Energy Economics*, 34(4), 1098-1104.

Policy Uncertainity, https://www.policyuncertainty.com/gpr.html, Erişim Tarihi 10.02.2024

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Reboredo, J. C. (2012). Do food and oil prices co-move? *Energy Policy*, 49(1), 456-467.

Reboredo, J. C. (2012). Modelling oil price and exchange rate co-movements. *Journal of Policy Modeling*, 34(3), 419-440.

Reboredo, J. C., & Rivera-Castro, M. A. (2013). A wavelet decomposition approach to crude oil price and exchange rate dependence. *Economic Modelling*, 32(1), 42-57.

Regnier, E. (2007). Oil and energy price volatility. *Energy Economics*, 29(3), 405-427.

Salisu, A. A., & Isah, K. O. (2017). Revisiting the oil price and stock market nexus: A nonlinear panel ARDL approach. *Economic Modelling*, 66(1), 258-271.

Sim, N., & Zhou, H. (2015). Oil prices, US stock return, and the dependence between their quantiles. *Journal of Banking and Finance*, 55(1), 1-14.

Zhang, J.-L., Zhang, Y.-J., & Zhang, L. (2015). A novel hybrid method for crude oil price forecasting. *Energy Economics*, 50(1), 196-205.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

DOĞAL FAİZ ORANINDAKİ SAPMALARIN SERMAYE VARLIKLARI FİYATLANDIRMA MODELİ (CAPM) KAPSAMINDA ÖZ SERMAYE MALİYETİNE ZAMANLA DEĞİŞEN ETKİLERİ: BORSA İSTANBUL'DA BİR UYGULAMA

Doktor Öğretim Üyesi Mehmet KUZU [1]
[1] Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, mehmetkuzu86@gmail.com – orcid id:0000-0001-5354-4368

ÖZET

Doğal faiz oranı; bir ekonomide tam istihdam düzeyi ve istikrarlı enflasyon oranını aynı anda gerçekleştiren hipotetik bir faiz oranını ifade etmektedir. Bir diğer yönden bu faiz oranının zamanla değişen bir yapıda doğru bir şekilde hesaplanabilmesi de yöntemsel bir zorluktur. Bu yöntemsel zorluğu aşmanın en etkili yöntemlerinden biri Hodrick-Prescott (HP) filtresidir. (Hodrick ve Prescott, 1997. HP filtresi yardımıyla zaman serileri üzerinde trend ayrıştırması yapılarak doğal zaman serileri elde edilebilmektedir. Bununla birlikte, teorik olarak öngörülen bu optimal faiz oranı hesaplanabilse de, pratikte oluşan nominal faiz oranları genellikle her gözlemde değerinde bire bir gerçekleşmemektedir. Nominal faiz oranı ve doğal zaman serileri arasındaki fark, özellikle işletmelerin borçlanma ve öz kaynak maliyetleri üzerinde bir takım yapısal etkilere neden olmaktadır. Bu yapısal etkilerin en doğru bir şekilde ölçülebilmesi için enflasyon oranlarını da dikkate alarak reel zaman serilerini kullanmak, daha etkili ve hassas sonuçlar sağlayacaktır. Bu araştırmanın amacı reel faiz oranı ve reel doğal faiz oranı arasındaki farkların Borsa-İstanbul'da işlem gören şirketlerin reel öz kaynak maliyetlerine olan etkilerini zaman göre değişen yapıda ölçmektir. Araştırma verileri tüketici enflasyonu yardımıyla reelleştirilerek aylık frekansta 2008:02-2024:04 aralığında gözlemlenmiştir. 2 yıllık reel gösterge faiz oranı verileri kullanılarak HP filtresi yardımıyla reel doğal faiz oranı zaman serisi elde edilmiştir. Daha sonra reel öz kaynak maliyeti hesaplanarak reel faiz oranından reel doğal faiz oranı çıkarılarak spread serisi oluşturulmuştur. Türkiye'nin risk priminin (CDS) dışsal bir değişken olduğu VAR modeli yapısında reel faiz oranı farkı zaman serisinin reel öz kaynak maliyeti üzerindeki zamanla değişen etkileri tarihsel ayrıştırma metodu yardımıyla hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre krizler ve sistemik risklerin arttığı dönemler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının faiz politikasının diğer gelişmekte olan ekonomilere göre anomali göstererek ayrıştığı dönemler ve yüksek enflasyon dönemlerinde reel faiz ve reel doğal faiz oranları arasındaki fark işletmelerin sermaye varlıkları fiyatlandırma modeline göre hesaplanan reel öz kaynak maliyetini artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sermaye varlıkları fiyatlandırma modeli, doğal faiz oranı, Hodrick-Prescott filtresi.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

TIME-VARYING IMPACTS OF DEVIATIONS IN THE NATURAL INTEREST RATE ON THE COST OF EQUITY CAPITAL UNDER THE CAPITAL ASSET PRICING MODEL (CAPM): AN APPLICATION IN STOCK EXCHANGE ISTANBUL

ABSTRACT

The natural rate of interest is a hypothetical interest rate that simultaneously realises full employment and a stable inflation rate in an economy. However, calculating this interest rate accurately in a time-varying structure presents a methodological difficulty. One of the most effective methods to overcome this methodological difficulty is the Hodrick-Prescott (HP) filter (Hodrick and Prescott, 1997). The HP filter enables the generation of natural time series by decomposing time series into their underlying trends. While the theoretical optimal interest rate can be calculated, nominal interest rates do not align perfectly with the predicted rate in each observation. This discrepancy between the nominal interest rate and the natural time series has implications for enterprises' borrowing and equity costs. To measure these structural effects most accurately, it is necessary to use real-time series, considering inflation rates. This will provide more effective and precise results. This study aims to measure the time-varying effects of the differences between the real interest rate and the real natural interest rate on the real cost of equity of companies traded in Borsa Istanbul. The research data were collected using consumer inflation and observed at a monthly frequency between 2008:02-2024:04. The real natural interest rate time series is obtained using two-year real benchmark interest rate data and the HP filter. The real cost of equity is then calculated, and the spread series is constructed by subtracting the real natural interest rate from the real interest rate. In the VAR model structure where Turkey's risk premium (CDS) is an exogenous variable, the time-varying effects of the real interest rate spread time series on the real cost of equity are calculated using the historical decomposition method. The results indicate that the discrepancy between real interest rates and real natural interest rates amplifies the real cost of equity, as calculated according to the capital asset pricing model, during periods of crises and heightened systemic risks. This is particularly evident when the interest rate policy of the Central Bank of the Republic of Turkey diverges from that of other emerging economies, exhibiting anomalies. Additionally, periods of high inflation also contribute to this amplification.

Keywords: Capital asset pricing model, natural interest rate, Hodrick-Prescott filter.

1. GİRİŞ

En temel anlatımıyla faiz oranları belirli bir ekonomide parayı kullanmanın bedelini veya paranın maliyetini ifade etmektedir. Nominal faiz oranları ise enflasyondan arındırılmamış kısa vadeli faiz oranları anlamına gelmektedir. Reel faiz oranları da nominal faiz oranlarının dönem başı ve dönem sonu reel faiz formülü yardımıyla enflasyonun etkisinden arındırıldığı faiz oranlarıdır.

Ülke ölçeğinde ekonomi ve finans politikaları maksimum refah amacını sağlayacak optimal iktisadi politika hedef kümesinin gerçekleştirilebilmesi temelinde yapılandırılır. Bu bağlamda merkez bankaları fiyat istikrarını sağlamaya çalışarak finansal istikrarın desteklenmesi noktasında faaliyetlerini sürdürürler. Bununla birlikte dönem başı plânlanan iktisadi politika

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

hedeflerinden genellikle dönem içi ve sonunda yukarı veya aşağı yönlü olarak sapmalar gerçekleşir. Bu sapmaların doğru bir şekilde ölçümü için döviz kurları, faizler ve enflasyon oranlarına ilişkin toplam refahı maksimize edecek optimal referans değerleri saptanmalıdır.

Toplam refahın temel üçlüsü, potansiyel büyüme oranı-tam istihdam-fiyat istikrarı bileşimidir. Bu noktada bu üçlü diyagramı gerçekleştirecek faiz oranı doğal faiz oranı olarak tanımlanmaktadır. Yani doğal faiz oranı, tam istihdam düzeyinde potansiyel büyüme oranını fiyat istikrarı ile sağlayan faiz oranıdır. Burada fiyat istikrarından kasıt, bilanço ve fiyatların ne enflasyonist ne de deflasyonist bir etki gösterdiği optimal enflasyon oranının işaret etmektedir.

Doğal faiz oranı düzeyinden sapmalar kamu, işletmeler ve hane halkı düzeyinden finansman politikaları çerçevesinde maliyet artış ve azalışlarına neden olabilmektedir. Doğal faiz oranından yukarı yönlü sapmalar, yani gösterge faizlerin doğal faizlerin yüksek olmasından dolayı işletmeler için borçlanma maliyetleri artarken; tersi durumda borçlanma maliyetleri azalmaktadır. Bununla birlikte öz-kaynakla finansman alternatif maliyeti de buna bağlı olarak değişebilmektedir. Bir diğer yönden bu etkilerin doğru saptanabilmesi için reel borçlanma maliyetlerinin hesaplanması da önem arz etmektedir.

Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, reel faiz oranı ile reel doğal faiz oranı arasındaki farkların Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin reel öz kaynak maliyetleri üzerindeki etkilerini zamanla değişen bir yapıda incelemektir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Doğal faiz oranı kavramı, farklı bölgeler ve zaman dilimleri için bu oranı tahmin etmeye çalışan çeşitli çalışmalarla ekonomi literatüründe her zaman ilgi çeken bir konulardan biri olmuştur. Guarda ve diğerleri (2005) geriye dönük küçük bir makroekonomik model kullanarak Euro bölgesi ve Lüksemburg için doğal reel faiz oranını saptamışlardır. Cour-Thimann ve diğerleri (2006) çıktı açığı ile korelasyonunu inceleyerek Euro bölgesinde doğal reel faiz oranını belirlemeye çalışırken; Andrés ve diğerleri (2007) doğal faiz oranının belirlenmesinde paranın rolünü anlamak için ABD ve Euro bölgesi ekonomilerinin yapısal ekonometrik olarak analiz etmişlerdir. Lombardi ve diğerleri (2007), 2000 yılındaki borsa çöküşünün ardından ABD faiz oranlarının doğal seviyelerine göre "çok düşük" olup olmadığını araştırmışlardır. Tristani (2007) doğrusal olmayan bir modelde modelin yanlış tanımlanması, denge doğal faiz oranı ve hisse senedi primi arasındaki ilişkiyi belirlemişlerdir. Mésonnier ve diğerleri (2007), ölçüm belirsizliği ve model parametreleri hakkındaki belirsizliği dikkate alarak, Euro bölgesinde para politikasının yürütülmesi için zamanla değişen bir doğal faiz oranının uygunluğunu araştırırken; Arestis ve diğerleri (2008) doğal reel faiz oranını ölçmek için farklı yaklaşımları eleştirel bir şekilde değerlendirmiş ve ABD'deki doğal faiz oranının teoriye dayalı bir ölçüsünü elde etmek için dinamik bir stokastik genel denge çerçevesi yapılandırılmışlardır. Behera ve diğerleri (2017) doğal faiz oranına ilişkin belirsizlik altında Hindistan'ın para politikasının duruşunu belirlemişlerdir. Wynne ve diğerleri (2018) dünya genelinde doğal faiz oranını tahmin etmek istemişler ve son birkaç on yıldır düşüş eğiliminde olduğunu tespit etmiştir. Bielecki ve diğerleri (2020), ekonomik açıklık, göçler ve emeklilik sistemi tasarımı gibi faktörleri göz önünde bulundurarak demografinin Euro bölgesindeki doğal faiz oranı üzerindeki etkisini hesaplamışlardır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

3.ARAŞTIRMANIN VERİ SETİ VE YÖNTEMİ

Araştırma kapsamında kullanılan veriler, tüketici enflasyonu yardımıyla reelleştirilmiş ve 2008:02-2024:04 dönemine ait aylık frekansta gözlemlenmiştir. İki yıllık reel gösterge faiz oranı verileri kullanılarak HP filtresi ile reel doğal faiz oranı zaman serisi oluşturulmuştur. Daha sonra reel öz kaynak maliyeti hesaplanmış ve reel faiz oranından reel doğal faiz oranı çıkarılarak spread serisi elde edilmiştir. Türkiye'nin risk priminin (CDS) dışsal bir değişken olarak kullanıldığı VAR modeli kapsamında, reel faiz oranı farkı zaman serisinin reel öz kaynak maliyeti üzerindeki zamanla değişen etkileri tarihsel ayrıştırma yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma verileri investing Pro Plus veri tabanından elde edilmiştir.

Araştırmada doğal faiz oranı serisi HP filtresi ile hesaplanmıştır. Bu nedenle HP filtresi modeli kısaca açıklanmalıdır.

Hodrick-Prescott filtresi, bir çıktı serisindeki trendi ve döngüselliği azaltarak doğal zaman serisini tahmin etmek için düzleştirme işlemi gerçekleştirir. λ parametresi, trenddeki oynaklığı belirleyen bir düzgünleştirme parametresidir. Filtre uygulanmadan önce [0, ∞] aralığındaki λ değerinin mutlaka belirlenmesi gerekmektedir. Önerilen λ değerleri yıllık gözlemler için 100, üç aylık gözlemler için 1600 ve aylık gözlemler için 14400 olarak belirlenmelidir. λ parametresinin sıfır olması, döngüsel bileşenin bulunmadığını, ∞ olması ise doğrusal trendin var olduğu anlamına gelir (Hodrick ve Prescott, 1997).Bu filtreye göre trend serisi ile olması gereken gözlem değerleri, yani değişkenlere ait doğal zaman serileri elde edilir

$$y_t = T_t + c_t \qquad t = 1, \dots; T. \tag{1}$$

$$\min_{\{T_t\}_{t=1}^{T}} \{\sum_{t=1}^{T} c_t^2 + \lambda \sum_{t=1}^{T} [(y_t - t_{t-1}) - (t_{t-1} - t_{t-2})]^2\} \tag{2}$$

Tarihsel ayrıştırma analizi VAR modelinden türetilir bu modele göre bir zaman serisi içerisinde mevsimsel, trend ve düzensiz bileşen birbirlerine ayrılır. Tarihsel ayrıştırma düzensiz bileşen olan zaman serisindeki zamana göre değişen etkileri hesaplar (Bkz. Denklem 3), (Burbidge, J., ve Harrison, A. (1985).

$$Y(t) = T(t) + S(t) + I(t) \tag{3}$$

Y(t), değişkenin t zamanında gözlemmiş değerini ifade eder.

T(t), değişkenin t zamanında uzun vade yapısını veya temel eğilimini ifade eden trend bileşenidir.

S(t), değişkendeki t zamanında düzenli düzensizlikleri veya mevsimsel etkileri ifade etmektedir

- I(t), değişkendeki t zamanında rassal veya tahmin edilemeyen dalgalanmaları ve şokları açıklayan düzensiz bileşen anlamına gelmektedir. Araştırmada reel öz kaynak maliyeti zaman göre değişen bir yapıda CAPM modeli kullanarak yapılmıştır. Buna göre CAPM modeli(Sharpe, 1964), (Lintner, 1965), (Mossin, 1966):

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

$$E(R_i) = R_f + \beta * (R_m - R_f) \quad \textbf{(4)}$$

$E(R_i)$=*Hisse Senedi Beklenen Getirisi*

R_f = *Risksiz Faiz Oranı (Gösterge Devlet Tahvil Faizi)*

$\beta * (R_m - R_f)$ = *Risk Primi*

$\beta = \frac{Piyasa\ Getirisinin\ Hisse\ Senedi\ Getirisi\ ile\ Kovaryansı}{Piyasa\ Getirisinin\ Varyansı}$ (*Sistematik Riskin Ölçüsü*

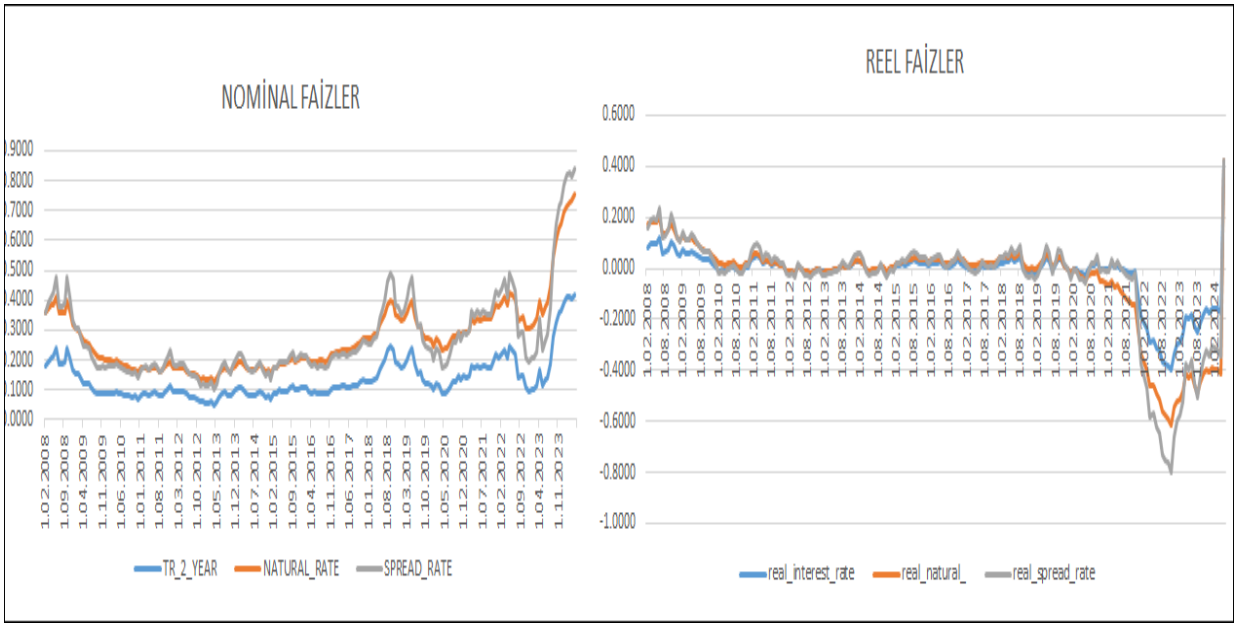
R_m = *Borsada Seçilen Pazardaki Ortalama Getiri Oranı*

Reel faiz oranı ise Fisher eşitliğinden yararlanılarak hesaplanmıştır (Bkz. Denklem 5) (Fisher, 1930).

$$Reel\ Faiz\ Oranı = \frac{1+Nominal\ Faiz\ Oranı}{1+Enflasyon\ Oranı} \quad \textbf{(5)}$$

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

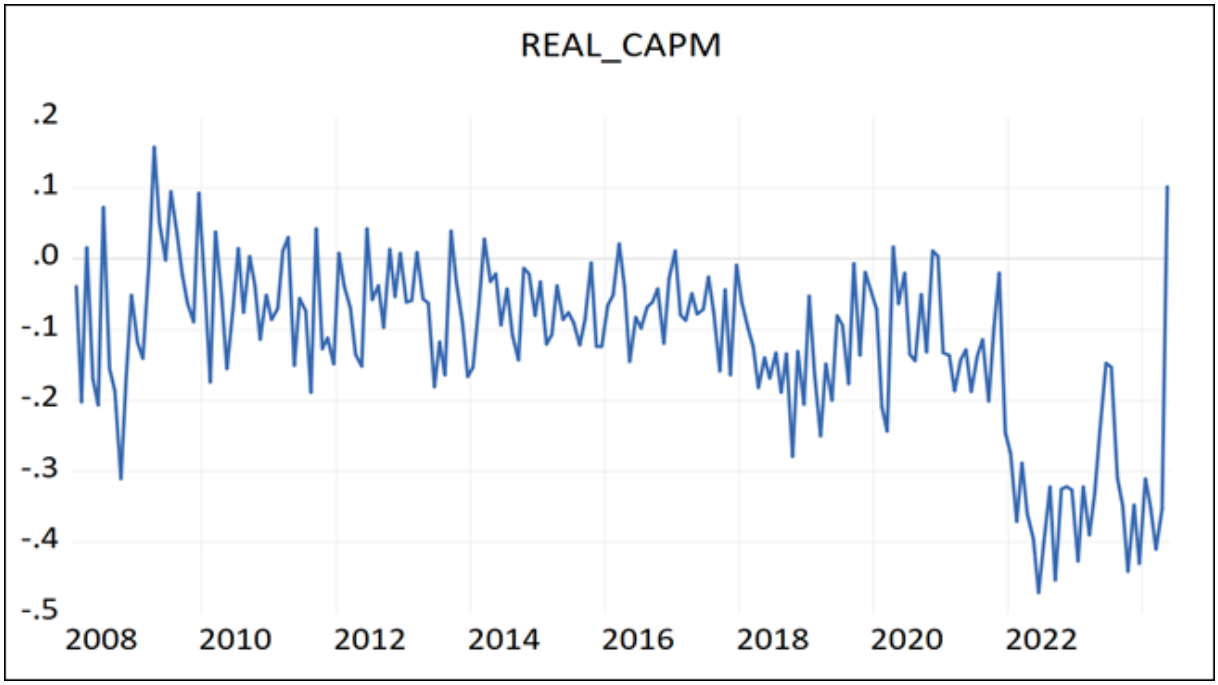
İlk olarak nominal, reel ve doğal faiz oranları serileri hesaplanmıştır. Bunun için ilk olarak HP filtresi ile doğal faiz oranı serisi elde edilmiş daha sonra hem nominal faiz (2 yıllık gösterge devlet tahvil faizi) hem doğal faiz oranı serileri reel faiz formülüyle reelleştirilmiştir. Elde edilen serilere göre reel faiz ve reel doğal faiz oranı nominal faiz ve nominal doğal faiz oranı serilerine göre daha çok birbirine yakınsamaktadır. Özellikle 2020 son çeyrekle birlikte reel faiz ve reel doğal faiz oranı serilerinin negatife geçtiği ve fark-spread serisinin de (Reel faiz-Reel Doğal Faiz) negatife geçtiği 2024 ile de pozitife geçtiği görülmektedir. 2023 ikinci çeyrek sonrası kısa vadeli faiz oranları artmasına rağmen doğal faiz oranı bu faizlerinden üzerindedir (Bkz. Görsel 1).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 1: Faiz Oranı Serileri

Bir sonraki adımda zamana göre değişen reel öz-kaynak maliyeti CAPM modeline göre hesaplanmıştır. Bu bağlamda risksiz faiz oranı için 2 yıllık devlet tahvil gösterge faizi, Borsa İstanbul'un tamamı için ortalama reel getiri oranı, zamana göre değişen beta katsayısı yardımıyla reel öz kaynak maliyeti hesaplanmıştır. Bu bağlamda özellikle 2020 ile birlikte reel öz-kaynak maliyetinin negatife geçtiği görülmektedir. Bu zaman serisi maliyet serisi olduğu için negatif olduğu bölgeler işletmeler için hisse senedi ihracı yoluyla finansmanın çok avantajlı olduğu dönemleri işaret etmektedir (Bkz. Görsel 2). Bir diğer yönden birim kök testine göre de değişkenler farklı düzeyde durağandırlar (Dickey-Fuller, 1979), (Bkz. Görsel 3).

Görsel 2: Reel Öz-Kaynak Maliyeti

Null Hypothesis: Unit root (individual unit root process)
Series: REAL_CAPM, CDS, REAL_SPREAD_RATE
Date: 06/01/24 Time: 16:14
Sample: 2008M02 2024M05
Exogenous variables: Individual effects, individual linear trends
Automatic selection of maximum lags
Automatic lag length selection based on SIC: 0 to 1
Total number of observations: 583
Cross-sections included: 3

Method	Statistic	Prob.**
ADF - Fisher Chi-square	29.9037	0.0000
ADF - Choi Z-stat	-3.65756	0.0001

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi -square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Intermediate ADF test results UNTITLED

Series	Prob.	Lag	Max Lag	Obs
REAL_CAPM	0.0000	1	14	194
CDS	0.1791	0	14	195
REAL_SPREA...	0.0994	1	14	194

Null Hypothesis: Unit root (individual unit root process)
Series: REAL_CAPM, CDS, REAL_SPREAD_RATE
Date: 06/01/24 Time: 16:14
Sample: 2008M02 2024M05
Exogenous variables: Individual effects, individual linear trends
Automatic selection of maximum lags
Automatic lag length selection based on SIC: 0 to 3
Total number of observations: 579
Cross-sections included: 3

Method	Statistic	Prob.**
ADF - Fisher Chi-square	256.870	0.0000
ADF - Choi Z-stat	-15.3911	0.0000

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi -square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Intermediate ADF test results D(UNTITLED)

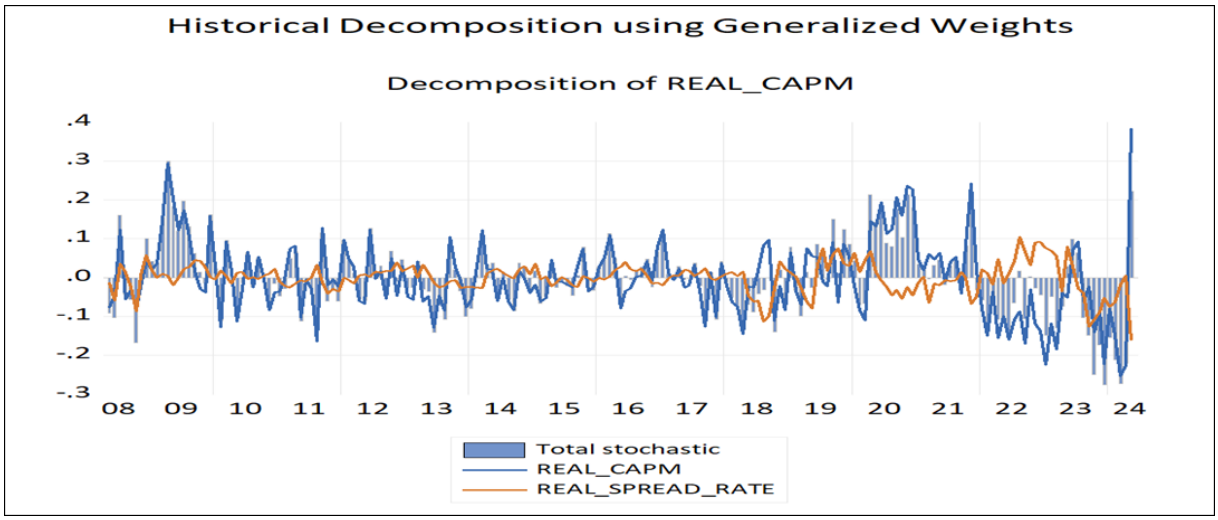
Series	Prob.	Lag	Max Lag	Obs
D(REAL_CAPM)	0.0000	3	14	191
D(CDS)	0.0000	0	14	194
D(REAL_SPR...	0.0000	0	14	194

Görsel 3: Birim Kök Testi Sonuçları

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bir sonraki adımda Reel öz kaynak maliyetinin bağımlı değişken olduğu reel faiz oranı farkı değişkeninin bağımsız değişken, sabit terim ve Türkiye 5 yıllık CDS primlerinin dışsal değişken olduğu VAR modeli yapısı, model istikrarı (AR Modül Değerleri 0,86-0,25) değerleri ve oto korelasyon sorunun olmadığı (Olasılık değeri: 0,19 ters hipotez geçerli 0,05 düzeyinde) 3.gecikme düzeyinde kurulmuştur. Bu model yapısı tarihsel ayrıştırma modelini tahmin etmek için yeterlidir (Balcılar, 2018).

Tarihsel ayrıştırma sonuçlarına göre; krizler ve sistemik risklerin arttığı dönemler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının faiz politikasının diğer gelişmekte olan ekonomilere göre anomali göstererek ayrıştığı dönemler ve yüksek enflasyon dönemlerinde reel faiz ve reel doğal faiz oranları arasındaki fark işletmelerin sermaye varlıkları fiyatlandırma modeline göre hesaplanan reel öz kaynak maliyetini artırmaktadır.

Görsel 4: Tarihsel Ayrıştırma Sonuçları

Tarihsel analizlerin sonuçlarına göre, kriz dönemleri ve sistemik risklerin arttığı zaman dilimlerinde, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın faiz politikası diğer gelişmekte olan ekonomilerden anomali göstererek farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma, yüksek enflasyon dönemlerinde reel faiz oranı ile reel doğal faiz oranı arasındaki farkı genişletmekte ve bu da işletmelerin sermaye varlıklarını fiyatlandırma modeline göre hesaplanan reel öz kaynak maliyetini artırmaktadır. Bir diğer yönden doğal faiz oranı farkının arttığı dönemlerde işletmeler için öz kaynakla finansman avantajlı hale gelmektedir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu bildiri çalışmasın, reel faiz oranı ile reel doğal faiz oranı arasındaki farkların Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin reel öz kaynak maliyetleri üzerindeki zamanla değişen etkileri hesaplanmıştır. Araştırma sonuçları, kriz dönemleri ve sistemik risklerin arttığı zaman dilimlerinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) faiz politikasının diğer gelişmekte olan ekonomilere kıyasla farklılaştığını işaret etmektedir. Bu farklılaşma, özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde daha çarpıcı bir şekilde kendini gösterirken ve reel faiz oranı ile reel doğal faiz oranı arasındaki sapmaları da artırmaktadır. Bu durum, işletmelerin sermaye

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

varlıklarını fiyatlandırma modeline (CAPM) göre hesaplanan reel öz kaynak maliyeti üzerinde de farklı etkilere sahip olmaktadır.

Doğal faiz oranı serilerini elde etmek için kullanılan Hodrick-Prescott (HP) filtresi, zaman serileri üzerinde trend ayrıştırması yaparak doğal faiz oranı serisini oluşturmak için etkili bir yöntemdir. HP filtresi ve dönem sonu reel faiz oranı yardımıyla 2008:02-2024:04 dönemine ait aylık veriler kullanılarak elde edilen reel faiz oranı ve reel doğal faiz oranı serileri, ekonomik dalgalanmaların ve TCMB'nin politika değişikliklerinin işletmeler üzerindeki etkilerini daha net bir şekilde yansıtmaktadır. Özellikle, 2020 son çeyreği ile birlikte reel faiz ve reel doğal faiz oranlarının negatife geçtiği ve bu farkın işletmelerin finansman maliyetleri üzerinden bir takım anomalilere neden olması mümkündür.

Türkiye'nin risk primi (CDS) gibi dışsal değişkenlerin de dikkate alındığı bu çalışmada, VAR modeli kullanılarak reel faiz oranı farkının reel öz kaynak maliyeti üzerindeki zamanla değişen etkileri tarihsel ayrıştırma metodu ile analiz edilmiştir. Bu analizler, işletmelerin sermaye maliyetlerini etkileyen temel faktörleri ve bu faktörlerin zaman içindeki değişimlerini ortaya koymuştur.

Elde edilen sonuçlar, reel faiz oranı ile reel doğal faiz oranı arasındaki farkın arttığı dönemlerde işletmeler için öz kaynakla finansman maliyetlerinin yükseldiğini göstermektedir. Bu bağlamda, TCMB'nin faiz politikalarının ve enflasyon oranlarının işletmelerin finansman stratejilerini nasıl etkilediğini analiz etmek, gelecekteki ekonomik politika kararlarının daha etkin bir şekilde alınmasına olanak sağlayacaktır. Ayrıca, reel öz kaynak maliyetinin negatif olduğu dönemler, işletmeler için hisse senedi ihracı yoluyla finansmanın avantajlı olduğu zaman dilimlerini işaret etmektedir. Bu sonuçlar özellikle 2020 yılından bu yana yükselen Borsa İstanbul işlem hacmi ve artan halka arz sayılarının açıklayan faktörlerden biridir. Bu dönemde negatif reel faiz ve negatif doğal faiz oranı nedeniyle işletmeler için borçlanma yerine hisse senedi ihracı Borsa'nın tümü için maliyeti negatife geçtiği için daha avantajlıdır.

Sonuç olarak, bu çalışma, reel faiz oranı ve reel doğal faiz oranı arasındaki farkın işletmelerin finansman maliyetleri üzerindeki etkilerini ayrıştırmak için önemli bulgular tespit etmiştir. TCMB'nin faiz politikalarının diğer gelişmekte olan ekonomilere göre gösterdiği farklılıklar ve bu politikaların yüksek enflasyon dönemlerinde reel öz kaynak maliyetine olan etkileri, gelecekteki araştırmalar ve politika yapıcılar için anlamlı bulgulardır. Bu bağlamda, ekonomik dalgalanmaların ve faiz politikalarının işletmelerin finansman stratejileri üzerindeki etkilerini daha detaylı bir şekilde araştırmak, ekonomik istikrar ve büyüme hedeflerine ulaşmada hayati derecede bir öneme sahiptir.

Kaynakça

Andrés, J., Lopez-Salido, D., & Nelson, E. (2007). Money and the natural rate of interest: Structural estimates for the United States and the Euro Area. *Journal of Monetary Economics, 54*(8), 2269-2286.

Arestis, P., & Chortareas, G. (2008). Atheoretical and theory-based approaches to the natural equilibrium real interest rate. *Eastern Economic Journal, 34*(4), 451-465.

Balcılar, M., Ozdemir, Z. A., Ozdemir, H., & Shahbaz, M. (2018). The renewable energy consumption and growth in the G-7 countries: Evidence from historical decomposition method. *Renewable Energy, 126,* 594-604.

Behera, H., Pattanaik, S., & Kavediya, R. (2017). Natural interest rate: Assessing the stance of India's monetary policy under uncertainty. *Journal of Policy Modeling, 39*(3), 587-601.

Bielecki, M., Brzoza-Brzezina, M., & Kolasa, M. (2020). Demographics and the natural interest rate in the Euro Area. *European Economic Review, 126,* 103456.

Burbidge, J., & Harrison, A. (1985). An historical decomposition of the great depression to determine the role of money. *Journal of Monetary Economics, 16*(1), 45-54. https://doi.org/10.1016/0304-3932(85)90005-4

Cour-Thimann, P., Pilegaard, R., & Stracca, L. (2006). The output gap and the real interest rate gap in the Euro Area, 1960-2003. *Journal of Policy Modeling, 28*(2), 191-210.

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Association, 74*(366a), 427-431.

Guarda, P., Rouabah, A., & Wintr, L. (2005). Estimating the natural interest rate for the Euro Area and Luxembourg. *International Economics and Economic Policy, 2*(3-4), 227-239.

Hodrick, R. J., & Prescott, E. C. (1997). Postwar U.S. business cycles: An empirical investigation. *Journal of Money, Credit and Banking, 29*(1), 1-16. https://doi.org/10.2307/2953682

Investing Pro Plus Veri Tabanı, (https://tr.investing.com/), Erişim Tarihi, 15.05.2024.

Lintner, J. (1965). The valuation of risk assets and the selection of risky investments in stock portfolios and capital budgets. *The Review of Economics and Statistics, 47*(1), 13-37.

Lombardi, M. J., & Sgherri, S. (2007). (Un)Naturally low? Sequential Monte Carlo tracking of the US natural interest rate. *Monetary Economics, 54*(7), 2284-2303.

Mésonnier, J. S., & Renne, J. P. (2007). Does uncertainty make a time-varying natural rate of interest irrelevant for the conduct of monetary policy? *Monetary Economics EJournal, 54*(6), 1918-1925.

Mossin, J. (1966). Equilibrium in a capital asset market. *Econometrica, 34*(4), 768-783.

Sharpe, W. F. (1964). Capital asset prices: A theory of market equilibrium under conditions of risk. *The Journal of Finance, 19*(3), 425-442.

Tristani, O. (2007). Model misspecification, the equilibrium natural interest rate and the equity premium. *Capital Markets: Asset Pricing & Valuation, 7*(3), 1-25.

Wynne, M. A., & Zhang, R. (2018). Measuring the world natural rate of interest: World natural rate. *Economic Inquiry, 56*(4), 1955-1973.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Türkiye'ye ve Türkçeye Özgü Kavramlar

Concepts Unique to Turkey and Turkish Language

Burcu DOĞAN KOÇAK[1]

Öz

Dil ve kültür birbirinden ayrı düşünülemeyecek, birbiriyle yakından ilişkili iki kavramdır. Kültür dile şeklini verir, dili paylaşan kişiler arasında ortak değerler, bakış açıları, duygular, düşünceler oluşmasını sağlar. Ortak bir dili kullanan insanların ortak kültür birikiminin izlerini taşırlar ve bu ortak bilinç, bilgi, tarih, maneviyat, inanç, ahlak şeklinde tezahür ederek nesilden nesile aktarılır. Şüphesiz ki bizi biz yapan içinde yoğurulduğumuz kültür ve kullandığımız ana dilimizdir. Her bir dil kendi içinde diğerlerinde olmayan kavramlar, terimler, ifadeler içermekte ve tüm bunlar o kültürle ilgili derin bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmada Türkçede kullanılan ancak diğer dillerde pek karşılaşılmayan Türk kültürünü yansıtan kavramlara değinilmeye çalışılacaktır. Bu kavramların her biri günlük hayatımızda yer etmiş olan ancak bir yabancı dile çevrilmeye çalışıldığında kolay kolay karşılık bulamayan kavramlardır. Bu kavramların her biri Türklerin kültürel, sosyal, ekonomik, yapısal süreçleri ile ilgili bilgiler sunmakta ve kültürümüzle ilgili çok değerli anlamlara ışık tutmaktadır. İncelenmeye çalışılacak kavramlar şu şekildedir: aile-akrabalık kavramları, memleket/hemşeri, acı vatan Almanya/Almancı, arabesk, gönül, kahve falı, kına yakmak, el âlem.

Anahtar Kelimeler: *akrabalık, hemşerilik, arabesk, gurbetçi, gönül, kahve falı, kına yakmak, el alem.*

Abstract

Language and culture are two concepts that are closely intertwined and cannot be separated. Culture influences language by shaping common values, perspectives, emotions, and thoughts among individuals who speak the same language. People who share a common language also share a common cultural heritage, passing down shared consciousness, knowledge, history, spirituality, beliefs, and morals from generation to generation. Our immersion in culture and use of our mother tongue are what define our identities. Each language has unique concepts, terms, and expressions that offer profound insights into the associated culture. This study aims to explore concepts that reflect Turkish culture, which may not have direct equivalents in other languages. These concepts are deeply embedded in Turkish daily life but may be challenging to translate. They provide valuable insights into Turkish cultural, social, economic, and structural processes. The concepts to be examined include family-kinship concepts, homeland/fellow countryman, bitter homeland (Germany), arabesque, heart, coffee fortune telling, henna, and public opinion.

Keywords: *kinship, fellowship, arabesque, henna, heart, bitter homeland, fortune telling with coffee, public opinion.*

Giriş

Bir dil konuşulduğu toplumun özelliklerini aynasıdır, toplumun kültürel değerleri dil aracılığıyla yansıtılır. Dil, kültür ile yaşarken, kültür de dil ile gelişir ve birikir (Günay, 1995, s.19). Bir topumun bireyleri toplumun kültürünü doğdukları andan itibaren öğrenmeye başlar, o kültürün gelenek görenekleri, dili, değer yargılarıyla şekillenerek düşünce yapılarının, davranışlarının, hayatı algılama şekillerinin oluşumu sağlanır. Dil bir toplumun kimliği (Ünalan, 2005, s.73), temel yapıtaşıdır, kültürün maddi ve manevi tüm özellikleri dile yansır.

[1] Dr., Beykent Üniversitesi, brcdgnkck@gmail.com, ORCID: 009-009-5349-3447

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Heidegger'e göre "dil, insanın evi", bir insanın iç dünyasının dışa vurumuyla görünürlük kazanmasıdır (Göçer, 2012, s.52). Yeni nesiller anadillerini öğrenirken sadece bir dili değil o dilin temsil ettiği toplumun kendine has özelliklerini, geçmişi, yaşam biçimlerini, özünü de öğrenmiş olurlar (Göçer, 2012, s.54) ve dil ve kültürün birleştirici, bütünleştirici özelliği ile de toplumların devamını sağlayan bir harçtır aynı zamanda. Bir dili oluşturan her bir kelimenin içinde o dili kullanan insanlarca yüklenmiş olan, paylaşılan ortak anlamlar mevcuttur (Güven, 2018, s.230).

Toplumlara özgü olan kültürde o toplumun mutluluğu, sevinci, acısı, hüznü kullanılan dilde kendine yer bulur, bir toplumun kültürü değişirse dili, düşüncesi ve gelenekleri de değişir (Akarsu, 1998, s.67). Dilde var olan göstergeler düşünce şeklini ve kültürü oluşturur dolayısıyla dil, düşünce ve kültür arasında önemli bir bağlantı vardır. Her dilde olduğu gibi bireylerin düşünce ve duygu dünyası dilin kendine özgü yapısıyla şekillenmekte olduğundan Türkçenin de özgüllüğü Türk insanının hayatını yakından etkilemekte gerçekliğini şekillendirmektedir. Türkçeye ve Türk kültürüne özgü olan kavramların kültürümüzle olan bağı incelenen kavramlarda açık bir şekilde ifade bulmaktadır. Bunlar Türk toplumunun modernleşme ve kentleşme süreçlerini değerlendirmek açısından da önem taşımaktadır. Türklere özgü kavramlar ilk olarak Türk dilinde oldukça geniş bir kullanım alanına sahip olan akrabalık terimleri ile incelenmeye çalışılacaktır.

1.Akrabalık Kavramları

Akrabalık, kan veya evlilik yoluyla insanlar arasında oluşmuş olan bağlara verilen genel bir isimdir. Bazı toplumlarda bu bağlardan oluşan ilişkileri tanımlamak için kullanılan kavramlar çok zenginken bazı dillerde bu kavramların karşılığı bulunmamakta ve çeşitli akrabalık isimlerinin aynı kavram altında toplandığı görülmektedir. Bir dilde belirli bir alanda kullanılan kavramların çokluğu ve zenginliği o toplum için merkezi öneme sahip olan konuları hakkında bilgi sahibi olmamıza olanak tanır (Yavuz, 2013, s.72). Türkçede akrabalık kelimelerinin bu denli sık olması Türk toplumunun aile merkezli sosyal yapısını, aile bağlarının şeklini ve büyük ölçüde aile bağlarına verilen önemin bir göstergesidir. Batı toplumlarında akrabalık adları ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda çoğu batı dilinin bu anlamda geniş bir kavram yelpazesine sahip olmadığı görülmektedir. Endüstrileşme, şehir hayatı ile artan tarım alanlarından şehirlere göçler ile akrabalar arası mesafenin artışı ile bu bağlar zayıflamış ve aileler çekirdek aile yapısına evrilmiş, aile merkezli yapılar daha birey odaklı yaşam şekillerine dönüşmüştür (Aksan, 1998). Türkçe sözlükte yer alan 150 akrabalık kelimesini Emiroğlu 13 kategoride

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

toparlamıştır (Emiroğlu, 2012). Buna göre eş anlamlılık, yaş ile bağlantısı, cinsiyet, yakınlık, özlük-üveylik, geleneklere göre değerlendirilmesi, kadın ve erkeğe göre değerlendirilmesi, baba-anne-kardeşler dolayısıyla oluşması, medeni durum, birden fazla akrabalık durumunu karşılaması, çokluk teklik, yapı bakımından, Türk, yabancı ve karışık olmaları açılarından kategorize edilmiştir. Bu kavramların çokluğu Türklerde akrabalık sisteminin gücünü gösterirken aile bağlarının bozulması neticesinde akrabalık kavramları daralmakta ve ayrıntılı tanımlar yerlerini daha genel, birden fazla tanımı kapsayan kullanımlara bırakmaktadır. Toplumlar sanayileşerek, otantik yapılarını kaybetmeye, bireyselliğe yönelmeye başladıkça kullanılan kavramların çoğu kaybolmaya yüz tutmaktadır (Yavuz, 2013, s.73). Türkçede elti, yenge, görümce, kayınbirader, kayınpeder (yöreye göre kaynata), kayınvalide, baldız, dünür, enişte gibi kavramların her biri evlilik yoluyla elde edilen akrabalık isimlerini tanımlarken (Emiroğlu, 2012) İngilizce de sadece kardeş veya anne-baba kelimelerinin yanına eklenen *in law,* Fransızca da *belle-beau* ile bütün bu kavramların yerine tek bir ekle hepsi kapsanmış olmaktadır. Aynı şekilde Türkçe de teyze, hala, dayı, amca kardeşliğin anneden mi babadan mı olduğunu tanımlarken batı dillerinde sadece ortak kullanılan birer kelimeyle anne ve babanın kız ve erkek kardeşleri tanımlanmış olduğu gözlemlenmektedir. Aynı şekilde dayı-kızı, dayı-oğlu, amca-kızı, amca-oğlu, teyze kızı, teyze-oğlu, hala-kızı, hala-oğlu şeklindeki kullanım Anadolu'da halen oldukça yaygınken büyük şehirlerde Batı dillerinin etkisiyle sadece kuzen teriminin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu durum yukarıda bahsedilen endüstrileşmenin etkileriyle oluşan göçler sonucu akrabalık bağlarının arasına mesafe girmesi ile kelimelerin daralmasına bir örnek olarak gösterilebilir.

Akrabalık kavramları ile ilgili olarak Türklere ait olan başka bir durum ise bu kavramların günlük hayatta bir hitap şekli olarak kullanılmasıdır. Türk insanı sokakta hiç tanımadığı bir insana yakınlık göstermek açısından amca, teyze, dayı, ağabey, yenge, kardeş, abla, bacı gibi kavramlarla birbirlerine hitap edebilmektedirler (Doğru, 2018). Burada yine Türk sosyal yapısına ve dolayısıyla dile işlemiş olan aile bağlarının önemi ve yeri ortaya çıkıyor. Bu hitap şekilleri genel olarak toplumun sosyal ve ekonomik düzeyi yükseldikçe yerlerini bey, bay, hanım gibi daha resmi ve belki de araya mesafe koyan kavramlara bırakmaktadır. İnsanlar birbirlerine sıklıkla akrabalık terimleriyle hitap ederek hem bir yakınlık kurmakta hem de kişiler arasında mesafe kaldırılarak "benden sana zarar gelmez" mesajı da gönderilmektedir. Özellikle erkeklerin kadınlara karşı kullandıkları abla, bacı, yenge gibi kavramlar kadına sadece kardeş veya kardeşinin eşi gözüyle bakıldığının altını çizmektedir. Batı toplumlarında tanışılmayan kişilere kız kardeş veya erkek kardeş olarak hitap edildiği görülür ancak bunlar

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

günlük hayattan ziyade dini veya farklı bir ortak amaç içeren cemaatlerde kullanılır. Aynı şekilde yaşça büyük bir insana her ne kadar yakinen tanıyor olunsa da hitap ederken yanına uygun görülen bir akrabalık teriminin eklenmesi Türk toplumuna sıklıkla karşılaşılan bir tutumken Batı toplumlarında kişiler eğer bey, hanım gibi saygı kavramlarını kullanması gerekmeyecek kadar yakınlarsa doğrudan isimle hitap edildiği bilinmektedir.

2.Memleket-Hemşerilik Kavramları

Türk toplumuna ait oldukça yaygın kullanımı olan diğer kavramlardan ikisi memleket ve hemşerilik kavramlarıdır. Memleket kelimesi TDK'ya göre bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların tümü, ülke, bir kimsenin doğup büyüdüğü yer, şehir, yurt şeklinde ifade edilmektedir. İnsanlar, diğer insanlarla, eşyalarla, olaylarla, yerlerle, duygularla bağ kurarlar ve hayatlarını bu bağlar anlamlı kılar. Özellikle geçmişe ait yoğun ve olumlu duygular yaşanmasına vesile olmuş olan kavramlara karşı ayrı bir bağ geliştirilir. Bu bağlamda memleket kelimesi insanlarda doğup büyüdükleri yeri, çocukluklarını, ailelerini, arkadaşlarını, köklerini kısacası ait oldukları yeri çağrıştırır (Uysal, 2020). Aidiyet, ait olma hali, ilişkilendirmeyle anlaşılabilecek bir kavram olarak bir topluluğa, sosyal kategoriye, etnik gruba yönlendirilebilir. Bu durum insanın kendini tanımlamada kullandığı terimler ve onlara yüklediği anlamlar doğrultusundan kimliğin birer parçasına dönüşürler (Alptekin, 2011, s.43). Memleket kişilerin kimliklerinin, benliklerinin bir parçası, kendilerini tanımladıkları unsurlardan biridir. Bir bilinç durumuna da işaret eden aidiyet, Simmel'in "toplumlaşma" olarak ifade ettiği kavramda olduğu gibi birlikte yaşayan bireylerin ortak bilinç geliştirmeleri, anlam üretmeleri, değer, norm ve kimlik gibi sosyal unsurların oluşturulmasının temelini oluşturur (Alptekin, 2011, s.59). İnsanlar ait olunan kavramla bir bütünleşme, dahil olma çabasıyla gelişirler. İçine doğulan sosyal ortam bireyin benliğinde doğrudan bir aidiyet duygusu inşa ederken sosyal bir varlık olarak da bireyin yaşamı boyunca bilinçli tercihlerinin bir sonucu olarak inşa edilir. Dolayısıyla doğulan mekanla oluşan sosyal çevreye bağlı olarak zamanla bireyin bilinçli tercihleriyle şekillenir. Memleket aidiyeti ise bireyin kişisel tercihleri dışında kendiliğinden gelişir, bir eylemde bulunmaksızın sahip olunan bir kimliktir (Karaca, 2006). Hemşerim memleket nere? Sorusu da karşı tarafın aidiyetlerini anlamlandırmak açısından önemlidir.

Kişinin memleketi olarak adlandırdığı yerden kopması, kopmak zorunda kalması yoğun hasret duyguları yaşamalarına neden olur. Özellikle zorunlu şartlardan dolayı göç eden insanların mekânsal ve sosyal bağlarını derinden sarsmaktadır. Bu durumda kişiler göç ettikleri yerlere uyum sağlama çabalarının yanı sıra sevdikleri, eksikliğini hissettikleri memleketlerine karşı da

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

özlem çekmeye başlarlar. Toplumsal ilişkilerin ve pratiklerin bir bölümünün mekânsal bağlamda kurgulanıp anlamlandırılmakta olduğu görülmektedir. Türkiye için insanların coğrafi bir alanla ilgili oluşturdukları imgelemlerin başında memleket kavramı gelmektedir. Birey, memleket kavramıyla bir mekana, coğrafyaya ve bunu paylaşan insanlar arasında özdeşlik kurarak toplumsal ilişki ağlarına dahil olur (Kurtoğlu, 2003). Mekansal aidiyet duygusu insanların sosyal davranışlarını belirleyen temel unsurlardandır, bir ulusa, bir şehre, bir köye ait hissetmek kimliğin en önemli parçalarındandır.

İlk defa tanışılan bir insana hal-hatır sorduktan sonra memleketinin sorulması Türkler için adeta bir alışkanlık, bir âdettir. Geleneksel bağların, aidiyet arayışının, bağ kurma ihtiyacı ve isteğinin bir tezahürü olarak aynı yerden gelmek önemli anlamlar içermektedir (Köse, 2008, s.231). Türkiye'de 1940'lardan sonra ivme kazanan köyden kente göç ile toplumsal yapıda önemli değişiklikler görülmektedir. Bu süreçte göçlerin çoğu ekonomik sebeplerle gerçekleştiğinden göç edenlerin çoğu doğdukları toprakları terk etmek istemeseler de imkanların kısıtlılığı yüzünden topraklarını bırakarak büyük şehirlere göçmüşlerdir. Bu kişiler, memleketlerine duydukları hasreti de içlerinde taşımaya devam etmişler ve şehirlerde hemşeri dernekleri oluşturarak bu hasretlerini orada birbirleriyle gidermeye çalışmışlardır (Kurtoğlu, 2003). Mekânsal bu özlem aynı coğrafyayı dolayısıyla aynı geçmişi, kültürü, acıları ve sevinçleri paylaşmış olan insanların ortak değerlerini memleket ve hemşerilik kavramlarında vücut bulmuştur. Bireyler başka kültürlerle yüzyüze geldiklerinde küçük topluluk duygusu onlar için sıcaklığı ve güveni temsil etmektedir (Keyman, 2002, s.18). İnsanlar büyük topluluklarda kendilerini yalnız hissetmekte, daha yaklaşılabilir, ulaşılabilir, onlara göre bir gerçekliği olan, koruyucu, güven verici bir çevre arayışına girmektedirler ve bir grup aidiyeti temelinde oluşan kolektif kimlikler bir bağlanma ve bütünleşme oluşturmaktadır (Bilgin, 2007).

Göçle beraber oluşan yabancılık, yalnızlık duyguları hemşeriler sayesinde bir aidiyete dönüşmüş, yerel değerlerin devamı sağlanarak kişilerde bir sosyal dayanışma ve güven mekanizması oluşturmuştur. Yüzyıllarca tarım toplumunda ve nesiller boyu aynı coğrafyada yaşamış olan insanların değişen, sanayileşen ve küreselleşen dünya ile daha öncesinden farkında olmadıkları çeşitli kavramların ortaya çıkışıyla kişilerin kendilerine ait, kendi farklılıklarını tanımlama ve ifade etme olanağı buldukları, sığındıkları bir kavramdır hemşerilik. Bilmedikleri yerlere savrulmalarının ardındaki hüzün gizlidir hemşeri kelimesinde ve hemşeri olma arayışında.

3.Acı Vatan/Almancı Kavramları

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Türkiye'yi ve Türk insanını birçok farklı açıdan etkilemiş bir diğer göç ise Türk işçilerinin Almanya göçüdür. Türkler tarih boyunca göçmüş ve topraklarına göç almışlardır ancak Almanya'ya yapılan göçlerin özellikle yakın geçmişimizde ayrı bir yeri vardır. Hızla sanayileşen ve büyüyen Almanya'nın iş gücüne ihtiyaç duyması nedeniyle Türkiye ve Almanya arasında 1961 de imzalanan antlaşma doğrultusunda Almanya'ya geçici süreli işçi göçü başlamıştır. Bu hem Türkiye hem de Almanya'nın geleceklerini birçok açıdan etkileyen bir sürecin başlangıcı olmuştur. Almanya 2.Dünya Savaşı'nın ardından verdiği büyük kayıplarla iş gücünü karşılayamayacak durumda olduğundan İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan ve ardından Türkiye'den işçi talebinde bulunmuştur (Ünver, 2003, s.178). Türkiye'de ekonomik imkanların sınırlılığı ve iş alanlarının darlığı sebebiyle ilk göçler başlamış ve bunların dönemsel olması planlanmıştır. Göç edenlerin çok büyük bir bölümü kırsal kesimden giden kalifiye olmayan işçilerdir. Başlarda sadece işçiler göç ederken zamanla aile birleşimleri sağlanmış ve 1973'de Almanya tarafından işçi alımı durdurularak göçmen işçilerin ülkelerine geri dönmeleri maddi desteklerle teşvik edilmiştir (Abadan-Unat, 2002).

Almanya göçünün başlamasıyla Türk işçiler dilini, kültürünü, adetlerini hiç bilmedikleri bir ülkeye giderek ailelerini, sevdiklerini geride bırakmışlardır. Bu hem gidenler için hem geride kalanlar için oldukça zor süreçlerin başlangıcı olmuştur. Gidenlerin çoğu oraya ayak uyduramayarak kendi içlerine kapanmış, sahip oldukları değerleri, kültürlerini, dini alışkanlıklarını kaybetme korkusuyla dış dünya ile bağlantılarını asgari seviyede tutmuşlardır. Tüm bu yaşananlar ve "Acı vatan Almanya"[2] isimli filmin de çekilmesiyle göçmenlerin hayatlarına ışık tutulmuş ve bu kavram Türkçe de kendine sosyal bir gerçekliğin temsilcisi olarak yer edinmiştir. Almanya'da uzun yıllar kalarak orada ikinci, üçüncü kuşak olanlar ise daha farklı sorunlar yaşamaya başlamışlardır. Almanya'da oraya uyum sağlayamayan yabancılar iken Türkiye'de buraya ait olmayan "Almancılar" ve "gurbetçiler" olarak adlandırılmaya başlamışlardır. Göç etmek durumunda kalmış bireyler böylece ötekileştirilmiş, çifte aidiyetsizlik yaşamalarına sebep olunmuştur. Her iki toplumda da kendine tam olarak yer edinemeyen bu insanlar çareyi birbirlerine tutunmakta bulmuşlardır (Ünver, 2003, s.178). Almanya'da yıllarca zor şartlarda çalışan işçiler ilerleyen yıllarda da çeşitli ırkçı söylemler ve hareketlerle karşılaşmışlardır.

4.Arabesk Kavramı

[2] 1979 yapılmlı Hülya Koçyiğit ve Rahmi Saltuk'un başrollerini paylaştığı film.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Türkiye'de kırsal hayattan kente göçün yanı sıra Almanya'ya yapılan göçlerin de oluşturduğu bir diğer kavram da arabesk kültürüdür. Özellikle 1960'larda yükselişe geçen arabesk müzik daha ziyade köyden kente göçen bireylerin geleneksel değerleri ile "modern" dünyada karşılaştıkları arasındaki duyguların dışa vurumu bir diğer deyişle doğu ve batının karşı karşıya gelmesinden oluşan karmaşa olarak ifade edilebilir (Güngör, 1993, s.32). Ezgi yönünden Arap müziğini çağrıştırırken enstrümanlar itibariyle de batıdan esintiler içeren, taşradan başlasa da zamanla genel bir dinleyici kitlesine ulaşan Türk toplumuna özgü bir türdür (Güngör, 1993,s.42). Müziğin kendisinden ziyade değindiği konulardan dolayı kendine bir yer edinen Arabesk müzik ait olamamanın, yer edinememenin, yaşanan huzursuzluğun dışa vurulmasında insanların duygularına tercüman olan bir anlatım biçimi ve bazen bir sığınma aracı olmuştur (Özbek, 2012, s.83). Arabesk müzik ve onun oluşturduğu kültür üzerine yoğun tartışmalar yapılmış, bir açıdan halkın bir gerçekliği olduğu fikri savunulurken bir yandan da "yozlaşmışlığın" (Öge, 2014, s.50), kaderciliğin, çözüm aramak yerine razı gelişin, pasif bir kaderciliğin temsilcisi olarak insanlar üzerindeki olumsuz etkisinden dolayı eleştirilmiştir.

Buradan hareketle arabesk ilerleyen zamanda bir müzik türü olmaktan çıkarak toplumdaki tüm yozlaşmalara, uyumsuzluklara ve bozulmalara verilen genel bir kavram olma özelliğini almıştır. Sadece müzik olarak ifade etmenin yetersiz olacağı arabesk kavramı "kentsel hayata katılamamış", uyum sağlayamamış, kır hayatını kente taşımaya çalışmış kır kökenli kişilerin kültürü (Özbek, 2012, s.15) olarak ifade edilmiştir. Kent hayatında yaşanan sıkıntıları, mutsuzlukları, umutsuzlukları, kökenlerinde kopuşları, bunalımları kimi zaman da ümitleri ve hayalleri anlatan bir "yığın/kitle kültürü" (Yalçınkaya, 2008, s.5) olarak da tanımlanmıştır.

Stokes'in arabesk üzerine yaptığı araştırmalarda arabesk müziğin alkol tüketimiyle de doğru orantılı olduğu ve özellikle rakı tüketimi eşliğinde eski güzel günlerin yad edilerek şehir hayatına, imkansızlıklara, eski dostluklara, kadere isyana, kayıp aşklara, sönüp giden hayallere ve hasrete değinilerek edilgenliği artırarak sorumluluğu köreltmektedir (Stokes, 2012, s.188-189).

Bir dönem resmi mercilerce yasaklanmış olan arabesk zamanla özellikle 1980 sonrası bu müzik türüne olan ilgi merkeze doğru yayılarak toplumun geneli tarafından da kabul görür olmuştur (Öge, 2014, s.50). Toplumun neden acılarla yüklü bir müziğe bu kadar rağbet ettiği toplumun gerçeklikleriyle ilgili önemli göstergeler sunmaktadır. Arabesk şarkılarda en sık geçen kelimeler ise: kader, gönül, felek, dert, acı ve aşk sözcükleridir (Özbek, 2012, s.349).

5.Gönül Kavramı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Arabesk şarkılarda da en sık kullanılan kelimelerden biri Türkçede geniş bir kullanım alanı ve önemli bir yeri olan gönül kavramıdır. Gönül, Türkçe yazılmış çoğu eserde kendine yer bulmuş ve ona atfedilen geniş anlamlar ile "duyguların evi" olma özelliğine sahiptir (Güven, 2018, s.231). Özellikle batı dillerinde tam olarak karşılığının bulunarak ifade edilmesi oldukça zordur. Gönül almak, gönül vermek, gönül koymak, gönülden istemek, gönül kırmak, gönlü ferahlamak, gönlüne sinmesi, gönül rızası, gönül gözü, gönül sayfası, gönül sultanı, gönlünce yapmak gibi daha nice şekillerde türetilmiştir.

Derin manalar içeren gönül kelimesi en eski Türkçe yazıtlarda "kön-kül" şeklinde kendine yer edinmiş zamanla köngül'e dönüşerek Türkiye Türkçesi ile de gönül şeklini almıştır (Banarlı, 2004, s.83). Orhun yazıtlarında da gönül sözcüğüne rastlamak mümkündür, burada duygu, sezgi, bilinç değerleri yüklenen bir gösterge olarak yer almaktadır (Ergin, 2012, s.6). Kutadgu Bilig'de de yer alan gönül kavramı Yusuf Has Hacip için de önemlidir. Onun öğütlerine göre insanlar, gönüllerinin sesini dikkate almalı, gönüllerine sinmeyen işlerden uzak durmalı ve mutluluğun kaynağını saf gönüllerde aramalıdırlar, Dede Korkut da gönül zenginliğini madde zenginliğinin önüne koymuş, aynı şekilde Yunus Emre'nin duygu ve düşünce dünyasının en temel kaynaklarından biri olarak gönül kavramına işaret etmiştir (Güven, 2018, s.232). Güncelliğini ve kullanım alanlarını hiç kaybetmeden nesiller boyu Türk dilinde ve kültüründe yerini muhafaza eden gönül kavramı Türk insanının gönlünde ayrı bir yere sahip olmakta ve duygu dünyasının en güzel ifade biçimlerinde bulunmaktadır.

6. Kına Yakmak

Türklerin kendilerine özgü birçok adetinden yola çıkarak oluşmuş olan kavramlardan biri de "kına yakmak" tır. Kına yakmak hem bir gelenek hem de günlük dilde kendine yer edinmiş bir kavramdır. Kına bitkisi tarih boyunca birçok hastalığın tedavisi için kullanılmış olan, kökeni Kuzeydoğu Afrika olan şifalı bir bitkidir. Kuzeydoğu Afrika ve Ortadoğu toplumlarında olduğu gibi Türk halk kültüründe de sıkça kullanılan hastalıklara çare olmasının yanı sıra güzellik aracı olarak da kullanılmış, çeşitli tören ve ritüellerde kendine yer edinmiştir (Taşkıran ve Şar, 2016, s.34). Kına yakma kültürünün İbrahim Peygamber ile başladığına ve kurban etmesi için kınalı bir koç gönderildiğine inanılır, bundan sonraki zamanlarda adaklık hayvanların kına ile süslenmesi bir gelenek halini almıştır (Kalafat, 1990, s.307). Günümüz Türk kültüründe kına yakma geleneği özellikle kırsal alanlarda sıklıkla uygulanmaktadır. En sık karşılaşılan uygulamalar ise adaklık hayvana, askere uğurlanacak delikanlılara, evlenecek genç kızlara, sünnet olacak erkek çocuklarına, ölüm döşeğindeki hastalara ve yaşlılara yapılan

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

uygulamalardır. Kına saflığın, temizliğin, bolluk ve bereketin, nazardan korunmanın, iyi niyetin temsili kabul edildiğinden kına yakmak bir kutlama şeklinde gerçekleşmektedir (Çeltikçi, 2009, s.36). Günümüzde Türkiye'de sosyal konumuna bakmaksızın en sık karşılaşılan uygulama ise gelin olacak genç kızlar için düzenlenen kına gecesidir. Gelin kınasındaki amaç "baba evinden" ayrılan genç kızın bolluk bereket içinde bir ömrü olmasıdır. Anadolu'da çeşitli yerlerde asker kınasının halen uygulandığı da bilinmektedir. Burada amaç askerin kötülüklerden korunması ve bazı değerlendirmelere göre de yukarıda bahsedildiği şekilde genç askerin vatanını korumak uğrunda gerekirse canını "kurban" edebileceği inancıdır. Yukarıda bahsedildiği gibi çoğunlukla kutlama havasında gerçekleşen kına yakılması uygulaması günlük hayatta da çok sevinilen, uzun zamandır beklenen bir olayın gerçekleşmesi neticesinde duyulan mutluluğun bir ifadesi olarak sıklıkla kullanılmaktadır.

7. Elalem

Toplumsal hayata ve sosyal ilişkilere önem veren, genel olarak topluluk aidiyetini bireyselliğin önüne koyan Türk insanında başkalarının fikri ve görüşleri de doğal olarak önem kazanmaktadır. Bu noktada karşımıza sıkça kullanılan el âlem kavramı çıkmaktadır. Hem yapamayacağımız, yapmamamız gereken eylemleri tanımlamak için hem de başkalarını kararlarının olası sonuçları ile ilgili uyarmak için sorumluluğu "elaleme" yükleriz. Peki tam olarak kimdir bu el âlem ve hayatımızda ne kadar rolü vardır? El alem dediğimiz aslında Türkiye'de Şerif Mardin (2008) tarafından literatüre kazandırılmış olan "mahalle baskısı" kavramının günlük dildeki karşılığıdır diyebiliriz. Mahalle baskısı kavram olarak yeni olsa da işaret ettiği anlamlar bakımından Türk toplumunda oldukça eski ve geleneksel yapılara dayanmaktadır. Mardin, çalışmalarında kırsal hayata dayalı olan kesimlerde farklılıklara ve değişikliklere hoşgörülü bir yaklaşımın oldukça sınırlı olduğuna değinmiştir. Mahalleye taşınanlardan mahalli adetlerin öğrenilmesi beklenirken, cemaat özeliği taşıyan bu topluluklarda "normlardan sapmalara hoşgörü neredeyse yoktur" (Mardin, 2008). Daha küçük, kırsal, geleneksel, dindar olan kesimlerde mahalle baskısının daha fazla olduğu, yerleşim alanları büyüyüp kalabalıklaştıkça, insanların yüz yüze iletişimleri ve paylaşımları azaldıkça mahalle baskısının da azaldığı düşünülmektedir. Özellikle daha küçük yerleşim alanlarında herkesin birbirini yakinen tanıması sonucu insanların birbirlerinin hayatlarına müdahaleleri de o oranda fazlalaşmakta ve kişilerin kendi aile ve özel hayatlarındaki insanlara karşı hissettikleri sorumluluk duygusunu komşularına, mahalle sakinlerine karşı da hissettikleri görülmektedir (Çetin, 2011, s.82). Modern Türk toplumunda eskiden olduğu gibi mahallelerin kalmamış

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

olması, nüfusun büyük bir çoğunluğunun şehirlerde yaşıyor olması dolayısıyla mahalle baskısının olmadığını/kalmadığını savunanlara karşı el alem ne der kavramı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel toplum yapılarının korunduğu çoğu ülkede görülen çevre baskısı ile kişilerin hayatlarına, kararlarına sınırlamalar getirilerek toplumun belirli kalıplar içinde yaşantısına devam etmesi ve öngörülemeyen, farklı, beklenmedik olayların önüne geçilmesidir hedeflenen.

8. Türk Kahvesi ile Kahve Falı

Osmanlı İmparatorluğundan günümüze kadar yerini ve önemini koruyan pişiriliş şekli, kokusu, köpüğü, telvesi ve fallarıyla kendine özgü olan Türk kahvesi sadece bir kahve türü değil aynı zamanda içinde çok derin anlamlar barındıran bir kültürdür. Türk toplumunda kırk yıllık hatırı olan Türk kahvesinin çok ayrı bir yeri vardır. Hazırlanışı ve tüketilişi adeta bir ritüeldir. Sabah saatlerinin, dost ziyaretlerinin, bayram gezmelerinin, kız istemelerin, yorgunluk atmaların başrol oyuncusudur Türk kahvesi. Türk kahvesinin olmazsa olmazı kahveyi içtikten sonra fincanın ters çevrilerek telvenin soğuması ile oluşan şekillerin yorumlanması ile fala bakılmasıdır.

Tarihin hemen tüm dönemlerinde tüm bölgelerinde bir şekilde var olmuş olan fal insanların merak duygusu temeli üzerine kurulmuş gelecekten haber alma, bilinmeyeni bilinir kılma, sorulara cevaplar alma umutlarıyla kimi zaman eğlenmek için kimi zaman önemli kararlar arifesinde uygulanmış olan kültürden kültüre farklılık gösteren bir olgudur (Soydaş ve Yazıcı, 2018, s.125). Çeşitli işaretler ve semboller üzerinden yola çıkarak farklı yöntemlerle yorumlamaları yapan kişiler kâhin, falcı vb. çeşitli şekillerde isimlendirilmişlerdir. Halkın adetlerinin, hayat bakışlarının, inanış ve düşüncelerinin, tecrübelerinin, umutlarının, korkularının kısacası yaşam kültürlerinin bir yansıması, halkın kendisini anlatısı olan fal Türk kültüründe İslamiyet öncesinde de son derece yaygındır (Çobanoğlu, 2003, s.11). Türk kahvesinde telvenin oluşturduğu şekilleri yorumlama ise Osmanlı Saraylarında cariyelerin söylemek istediklerini fincana bakarak ifade etmeleri şeklinde başlamış olup günümüzde hala güncelliğini korumaktadır (Soydaş ve Yazıcı, 2018, s.130). Türk kahvesi içtikten sonra ardından gelen fal bakma faslı özellikle kadınlar arasında bir nevi sohbet etme, dertleşme, içini dökme ve ferahlama aracı olarak da kullanılmış, sosyal paylaşımları çoğalttığı gibi insanların iç dünyaları ile yüzleşmelerini de sağlamıştır.

Günümüzde geleneksel içeceklerin başında gelen Türk kahvesi ve sonrasında kapatılan fal ister meraktan ister eğlence ve sohbet amaçlı olsun sosyal ve ekonomik durumu ne olursa olsun tüm

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Türkler için bir vazgeçilmezdir. Günümüzde online uygulamalar şeklinde akıllı telefonlarda yerini alan fal siteleri gittikçe popülerliğini artırmakta ve her kesimden insana hizmet sunmaktadır.

Sonuç

Dil bir toplumun kimliği, temel yapıtaşıdır, kültürün maddi ve manevi tüm özellikleri dile yansır. Heidegger'e göre "Dil, insanın evi", bir insanın iç dünyasının dışa vurumuyla görünürlük kazanmasıdır (Göçer, 2012, s.52). Türk dilinde ve kültüründe kendine has kavramların sayısı sayılamayacak kadar çoktur. Bu kavramlar dilin zenginliğinin yanı sıra toplumun kültürünü, değer yargılarını, hayatı anlamlandırış ve yaşayış şeklini de ortaya koymaktadır. Kullanılan bu kavramların her birinin içinde derin anlamlar, tarihsel, kültürel, geleneksel ögeler yatmaktadır. Yüklenen ortak anlamlarla sadece o dile ve kültüre ait olan kavramların bir başka dile çevrilerek anlaşılması neredeyse mümkün değildir. Anadilin insanlar için bir iletişim aracının dışında hayata bakış ve anlayışını nasıl oluşturduğunu, insanları ortak değerlerde ve bakış açılarında buluşmalarının bir göstergesidir. Bu kavramların ve onların arkasındaki derin manaların anlaşılması bir ülkenin ve o ülke fertlerinin iç dünyalarına açılan birer penceredir adeta. Bir dil konuşulduğu toplumun özelliklerini aynasıdır, toplumun kültürel değerleri dil aracılığıyla yansıtılır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akarsu, B. (1998). *Dil-kültür bağlantısı.* İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Aksan D. (1998). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.

Alptekin, D. (2011). *Toplumsal aidiyet ve gençlik: Üniversite gençliğinin aidiyeti üzerine sosyolojik bir araştırma* (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Banarlı, N. S. (2004). *Türkçenin sırları* (20. Baskı). İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Bilgin, N. (2007). *Kimlik inşası*. İzmir: Aşina Kitapları.

Çeltikçi O. (2009). Türk kültüründe "kına" ve Akdeniz bölgesi uygulamaları. *Türkbilim*, *1*, 27-36.

Çetin, A. (2011). Bir kavramın kısa tarihi: Mahalle baskısı. *Mukaddime*, *3*(3), 81-92.

Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk halk kültüründe memoratlar ve halk inançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Emiroğlu S. (2012). Türkçe sözlükteki adlarının tasnifi. *Turkish Studies, 7*(4), 1691-1710.

Ergin, M. (2012). *Orhun abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Göçer, A. (2012). Dil-kültür ilişkisi ve etkileşimi üzerine. *Türk Dili, 729*, 50-57.

Günay, D. (1995). Roman çözümlemesine toplum-dilbilimsel bir yaklaşım. *Dil Dergisi*, 35, 5-24.

Güngör, N. (1993). *Arabesk sosyokültürel açıdan arabesk müzik*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Güven, A. Ş. (2018). Türkçede gönül kavramı ve kullanım alanı. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (63), 227-242.

Hayran, R. (2009). Töre ve şiddet. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *10*(2), 42-43.

https://www.tdk.gov.tr/. Erişim Tarihi: 20.12.2020

https://1000kitap.com/bu-memleketi-kurtarmak-icin-3--71198/incelemeler. Erişim Tarihi: 20.12.2020

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kalafat Y. (1990). *Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Karaca, H. (2006). Mesuliyet şuuru, bireysellik ve hayırseverlik-siyasi program olarak dini konseptler ve kavramlar. http://www.konrad.org.tr

Keyman, F. (2002). Kapitalizm-oryantalizm ekseninde küreselleşmeyi anlamak: 11 Eylül, modernite, kalkınma ve öteki sorunsalı. *Doğu Batı, 5*(18), 31-53.

Köse, A. (2008). Küreselleşme çağında bir aidiyet zemini ve örgütlenme şekli olarak hemşehrilik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 3(1), 221-232.

Kurtoğlu, A. (2003). *Hemşehrilik ve şehirde siyaset: Keçiören örneği*. İstanbul: İletişim Yayınevi.

Mardin, Ş. (2008). Türk modernleşmesi. *Makaleler 4* (M. Türköne ve T. Önder. (Der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

Öge, S. (2014). Arabesk kader algısı: Orhan Gencebay örneği. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (41), 47-76.

Özbek, M. (2012). *Popüler kültür ve Orhan Gencebay arabeski*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Soydaş, N. (2018). *Eğlence/boş zaman aktivitesi olarak kahve falı iletişimi: kahve bahane, uygulama şahane.* Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı, İstanbul.

Stokes, M. (2012). *Türkiye'de arabesk olayı*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Taşkıran, E. G. ve Şar, S. (2016). Geçmişten günümüze kına. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 6(2), 30-37.

Uğurlu, N. S. ve Akbaş, G. (2013). Namus kültürlerinde "namus" ve "namus adına kadına şiddet": sosyal psikolojik açıklamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, *16*(32), 76-91.

Uysal, B. (2020). Memleket bağı. *Memleketim*, 1, 10-11.

Ünalan, Ş. (2005). *Dil ve kültür* (3. baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.

Ünver, C. (2003). Almanya'ya Türk işgücü göçü: Geçmişten geleceğe sorunlar, imkanlar ve fırsatlar. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (45), 177-226.

Yalçınkaya, C. T. (2008). Turkish Arabesk music and the changing perceptions of melancholy in Turkish society. *NEO: Macquarie University Faculty of Arts HDR Journal.*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yavuz, S. (2013). Türkiye Türkçesi ağızlarında akrabalık adları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 71-91.

Yılmaz, M. (2010). *Türkiye'de kına yakma geleneği ve kına türküleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

GOFFMAN'IN DRAMATURJİK YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA MUHAFAZAKÂR INFLUNECERLARIN BENLİK SUNUMU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Öğr.Gör. Dr. Melek ÇAYLAK
Üsküdar Üniversitesi, SHMYO, melek.caylak@uskudar.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-5604-7540

ÖZET

Erving Goffman, benlik sunumunda günlük hayatta sergilenen performansların anlaşılmasında sahne metaforunu kullanmaktadır. Ona göre, bireyler belirli bir sahne ya da set içinde performans sergilerler ve kişisel vitrinleri aracılığıyla görünüşlerini ve tutumlarını ortaya koyarlar. Buradan hareketle Goffman'ın benliğin sunumunu ifade eden sahne, set, görünüş, tutum, performans, izlenim yönetimi, gizleme kavramları, muhafazakâr influencerların çevrimiçi varlıklarını yönetme sürecinin anlaşılmasında bir araç olarak kullanılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, çalışma Goffman'ın dramaturjik yaklaşımını temel alarak, çevrimiçi alanlarda içerik üreticileri olan muhafazakâr influencer kadınların çevrimiçi kimlik oluşturma ve benlik sunumu süreçlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Goffman'ın sosyal etkileşim ve performans kavramları, muhafazakâr influencerların çevrimiçi vitrinlerini oluştururken kullandıkları görünüş, davranış ve tutumların önemini vurgulamak için ödünç alınarak "çevrimiçi dramaturji" kavramsallaştırması kullanılmıştır. Bu çalışma, çevrimiçi dramaturji perspektifinden muhafazakâr influencerların çevrimiçi performanslarının anlaşılması için Instagram profillerinde paylaştıkları içeriklerin bir incelemesini içermektedir. Buna göre, sosyal medya muhafazakâr influencerlarının çevrimiçi performanslarının genellikle idealize edilmiş bir imajı yansıttığı ve gerçeklik ile görünüş arasında çeşitli taktiklerle gizleme ve sunum stratejileri kullanıldığı anlaşılmaktadır. Muhafazakâr influencerların sahip oldukları kültürel, sosyal ve ekonomik sermayelerin çevrimiçi kimliklerini nasıl etkilediği üzerine önemli bulgular elde edilmiştir. Kısacası, bu çalışma Goffman'ın dramaturjik yaklaşımını çevrimiçi mekânlara uygulayarak muhafazakâr influencerların çevrimiçi kimlik oluşturma ve benlik sunumu süreçlerinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelime: Goffman, Dramaturji, Çevrimiçi Alan, Benlik Sunumu, Influencer

AN EXAMINATION ON THE SELF-PRESENTATION OF CONSERVATIVE INFLUENCERS IN THE CONTEXT OF GOFFMAN'S DRAMATURGICAL APPROACH

ABSTRACT

Erving Goffman uses the metaphor of the stage in understanding the performances displayed in everyday life in the presentation of the self. According to him, individuals perform within a specific stage or set and reveal their appearances and attitudes through their personal showcases.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

From this perspective, Goffman's concepts of stage, set, appearance, attitude, performance, impression management, and concealment are considered important tools for understanding the process of managing the online presence of conservative influencers. In this context, the study aims to examine the online identity formation and self-presentation processes of conservative female influencers who are content creators in online spaces, based on Goffman's dramaturgical approach. The concept of "online dramaturgy" has been utilized by borrowing Goffman's concepts of social interaction and performance to emphasize the importance of the appearances, behaviors, and attitudes used by conservative influencers while creating their online showcase. This study includes an examination of the content shared on the Instagram profiles of conservative influencers to understand their online performances from the perspective of online dramaturgy. Accordingly, it is understood that the online performances of conservative influencers on social media generally reflect an idealized image, and various concealment and presentation strategies are employed to bridge the gap between reality and appearance. Significant findings have been obtained on how the economic, social, and cultural capital possessed by conservative influencers affects their online identities. In short, this study contributes to the understanding of the online identity formation and self-presentation processes of conservative influencers by applying Goffman's dramaturgical approach to online spaces.

Keywords: Goffman, Dramaturgy, Online Space, Self-Presentation, Influencer

GİRİŞ

Sosyal medya günümüz dünyasında kişisel alan ile kamusal alanın birleştiği önemli bir özellik taşımaktadır. Bireyler kamusal ve özel alanın birleştiği bu yeni medya mecralarında konumlanırken, pasif ve edilgen bir özellik taşımamaktadırlar. Yeni medya teknolojileri ile artık ileti tek taraflı olmaktan çıkıp karşılıklılık üzerine, etki ve tepki üzerine gelişen yeni bir süreci de beraberinde getirmiştir. Yeni medya kullanıcıları sadece ileti alan, üretilen içerikleri tüketen değil, aynı zamanda içerik üreten de kimselerdir. Bu değişimle birlikte artık bireyler sadece günlük yaşamda değil, sanal mecralarda da kimlikler oluşturmakta ve çeşitli imajlar üretmektedir. Çevrimiçi alanlarda sunulan içerikler, gündelik hayatın bir yansımasını sanal mekânlara aktarabileceği gibi, gündelik yaşamdan tamamen farklı sunumlar ve göstergeler aracılığıyla gerçeklikten bağımsız, yapay bir gerçeklik de yaratılabilmektedir. Dolayısıyla bütün bu değişim beraberinde çevrimiçi alanlarda sunulan metin, görsel, ileti vb. pek çok içeriğin kasıtsız ve rastlantısal olmadığı da açıktır. Her bir üretici herhangi bir içerik ürettiğinde bu içeriğin kitleler üzerindeki etkisi oldukça fazla olabilmektedir. Sosyal medya da bulunma süreci ilerledikçe ve belli bir takipçi kitlesine hitap edildikçe artık içerik üretimleri maksatlı ve bilinçli bir noktaya doğru evirilebilmektedir. Çünkü içerikler yoluyla hem ün, tanınmışlık yani çevrimiçi alandan edinilen sosyal sermaye kazancı artmış olmakta hem de bu mecranın sağladığı imkanlar yoluyla elde edilen ekonomik sermaye ve bu sermayenin artırılmasına yönelik stratejiler önem kazanmaya başlamaktadır.

Bir Influencerın kendini influencer olarak görmeye başlaması ya da Influencer olarak tanınması ile içerikler yoluyla benlik sunumu gerçekleştirmesi arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söylemek mümkün. Zira sosyal medya platformu taşıdığı özellikler gereği benlik sunumlarının gerçekleştirilmesinde önemli bir mecra haline gelmiştir. Sosyal medya kullanıcılarının

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

çevrimiçi ortamlarda içerikler yoluyla bedenlerini ve benliklerini nasıl sundukları ve temsiliyetleri önemli bir konu haline gelmiştir. Dolayısıyla çalışmamızda Erving Goffman'ın benlik sunumu ve sosyal etkileşim kavramlarını çevrimiçi alanlara uygulayarak, çevrimiçi alanda Influencer olarak tanınan kadınların (çalışma kapsamında muhafazakâr ınfluencerların) kimlik oluşturma ve sunum süreçlerini anlamak için önemli bir araç niteliğinde kullanılmıştır. Bu bağlamda muhafazakâr Influencer kadınların sosyal medya profilleri aracılığı ile ürettikleri içeriklerde benlik sunumları ve kimlik oluşturma süreçlerine dair inceleme yapılacaktır. Bu noktada Goffman'ın dramatujik yaklaşımı ile sahne metaforu ve kavramsal çerçeve ile sahnede olamanın getirdiği bir takım daramturjik stratejiler, gizleme yolları vb. durumların çevrimiçi alanlar içerisinde de uygulanabilirliğini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Bu çalışma, Goffman'ın dramaturjik yaklaşımını temel alarak, muhafazakâr influencer kadınların çevrimiçi varlıklarını sergilerken kullandıkları sahne, set, görünüş, davranış ve tutumlarını incelemektedir. İnceleme için Instagramda Influencer olarak kabul gören muhafazakâr Influencer kadınların sosyal medya hesapları yakından takip altına alınmış, yıllar içinde değişen ve dönüşen içerik paylaşımları benlik sunumlarına yönelik birtakım stratejiler gözlemlenmiştir. Bu çalışma yapılan gözlemlerin dramaturjik olarak değerlendirmesini içermektedir. Ayrıca, bu influencerların çevrimiçi performanslarının genellikle idealize edilmiş bir imaj sunduğu ve gerçeklik ile görünüm arasındaki farkları çeşitli taktiklerle gizledikleri ve sundukları belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, bu influencerların sahip oldukları ekonomik, sosyal ve kültürel sermayelerin çevrimiçi kimliklerini nasıl şekillendirdiğine dair önemli bulgular elde edilmiştir. Bu duruma Baudrillard (1 s. 125)'ın şu sözleri ile açıklanabilir; "*Gerçek, artık korunaksızdır ve bizi de enformasyon ve şeffaflığın müstehcenliğinden koruyabilecek hiçbir şey kalmamıştır. Artık bizler gerçeğin aktörleri değil; sanalın iki tarafa çalışan ajanlarıyız*." Bu ifade, bireyin çevrimiçi alanda gerçek ve sanal dünyalar arasında bağ kurabilme yeteneğini ve her iki dünyanın da oluşturulmasına katkı sağlayan bir aktör rolü üstlendiğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma, Goffman'ın dramaturjik yaklaşımını çevrimiçi ortamlara uyarlayarak, muhafazakâr influencerların çevrimiçi kimlik oluşturma ve benlik sunumu süreçlerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

GOFFMAN'IN DRAMATURJİK YAKLAŞIMI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Erving Goffman, toplumsal ilişkiler sırasında bireylerin benlik ve sosyal kimliklerinin nasıl şekillendiğini açıklamak için dramaturjik yaklaşımı kullanmıştır. Goffman, bu yaklaşımı William Shakespeare'in "Dünya bir sahnedir" (All the World's a Stage) dizesinin yer aldığı "Size Nasıl Geliyorsa" (As You Like It) adlı oyunundan ilham aldığı düşünülmektedir (2 s. 1). Bu bağlamda, Goffman tarafından gündelik yaşam içinde benliğin sunumu bir tiyatro sahnesinden ilham alınarak açıklanmıştır.

Erving Goffman'ın "Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu" adlı eserinde, toplumsal yaşamda bireylerin rollerini nasıl sergilediklerini açıklayan aktörler kuramını ortaya koymaktadır. Goffman, bireylerin toplumsal etkileşimlerinde belirli rolleri oynadığını ve bu rollerin çeşitli performansları oluşturduğunu savunarak, sosyolojik çözümlemelerini tiyatro dili ve

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

betimlemeleriyle, yani dramaturjik bir terminoloji kullanarak gerçekleştirmiştir (Poloma, 2017, s. 212; 227; Branaman, 2001, s. 95; Tan, 2014).

Goffman'ın dramaturjik yaklaşımı, gündelik hayat içerisindeki iletişim ve etkileşimi, tiyatronun sahne kavramı ile ilişkilendirmesiyle ilişkilidir. Bu yaklaşıma göre, bireylerin benliklerini belirli performanslar aracılığıyla sergilediklerini ve şekillendirdiklerini ifade etmiştir. Goffman, gündelik hayatta benliğin sunumunu belli kavramlar ışığında izah eder. İlk kavram, "vitrin" yani "sahne"dir. Sahne metaforu, gündelik hayattaki performansların izah edilmesinde bir araç görevi görmektedir. "Performans" terimi de Goffman'ın sahne metaforu ile gündelik hayatta benliğin sunumu ile ilgili bahsettiği önemli kavramlardan biridir. Goffman, performans sözcüğünü "*belirli bir gözlemci önünde sürekli bulunduğu bir süre boyunca gerçekleştirilen ve gözlemciler üzerinde biraz da olsa etkisi olan tüm faaliyetler*" olarak tanımlar (3 s. 33). Bu tanımlamaya göre Goffman, performansı, izleyiciler önünde sergilenen ve izleyicileri etkileme potansiyeli olan her türlü eylem olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, Goffman'a göre gündelik hayat içinde benliğin sunulması, bireyin diğerlerine yönelik sergilediği performansa dayanır.

Erving Goffman'a göre, oyuncunun performansını sergilediği sırada, bilinçli veya bilinçsiz olarak kullanılan standart ifade donanımı "vitrin"dir. Vitrin, "kişinin performansının gözlemcilere durumu tanımlamak için genel ve değişmez bir şekilde işleyen kısmıdır" (Goffman, 2004, s. 33). Goffman, vitrinin belirli öğeleri arasında ilk olarak "set"i tanımlar. Set, "önünde, içinde veya üzerinde sürekli sergilenen insan faaliyetlerine ortam ve sahne sunan mobilya, dekor, fiziksel tasarım veya arka plan düzenlemeleri içerir". Set, belirli bir yerde konumlanmış olup sabittir ve oyuncular performanslarını sergilemek için setin doğru yerine gelene kadar oyuna başlamazlar ya da bu yerden ayrıldıklarında oyunu sonlandırırlar. Bu bağlamda, bireyler bulundukları veya bulunacakları sete bağlı olarak performans sergilerler. Goffman'a (2004, s. 34) göre set, sabit ve üretilmiş bir şeydir. Bu yüzden, bireyler sahip oldukları imkanlara bağlı olarak belirli setler çerçevesinde hareket ederler. Örneğin, "lüks set" olarak tanımlanan ve yapılan bir çalışmada belirli kurumların ve mekanların "donanım, sergilenen yaşam tarzı ve tüm havasıyla üst sınıflara ait" olduğuna yönelik ifadeler, o kuruma üye olan bürokratların sergilediği performansların o sete bağlı olarak şekillendiğine dikkat çeker.

Set ile ilişkili olarak karşımıza çıkan bir diğer kavram ise "kişisel vitrin"dir. Kişisel vitrin, cinsiyetten, yaşa, ırksal özelliklere kadar ve hatta boy, duruş şekli, görünüş, konuşma tarzı, yüz ve vücut ifadeleri gibi özellikleri içerir. Bunlardan bazıları sabitken, bazıları değişken ve hareketli olabilir. Goffman'a göre kişisel vitrini "görünüş" ve "tutum" olarak ikiye ayrılır. Bu ayrım sahip olunan özellikler ve bu özelliklerin işlevlerini kapsamaktadır. Görünüş, oyuncunun toplumsal konumu ile ilgili bilgiyi içerirken, tutum, kişinin toplum içinde konumuna bağlı olarak gerçekleştirdiği ya da gerçekleştireceği rol ile ilgili bilgi verir (Goffman, 2004, s. 35). Bu duruma göre, performans sergileyen bir oyuncudan tutumları ve görünüşü arasında uyum olması beklenir. Ancak, uyumsuz ve kendi içinde çelişkili durumlar da meydana gelebilir. Oyuncu, bulunduğu sosyal konumdan daha farklı kendini sunabildiği gibi, ekonomik sermayesine göre daha yüksek ya da daha mütevazi de olabilir. Bütün bu kavramsallaştırmalar,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Goffman'ın dramaturjik yaklaşımının benlik sunumu konusundaki detaylarını anlamak için oldukça önemlidir.

ÇEVRİMİÇİ DRAMATURJİ VE KİŞİSEL VİTRİN

Goffman, bireylerin gündelik hayat içerisinde benlik sunumları noktasında sergiledikleri performansları dramaturjik yaklaşımını kullanarak açıklamaktadır. Çalışmada ise Goffman'nın dramaturjik yaklaşımından esinlenerek, sahne metaforu çevrimiçi alanda yeniden yorumlanarak ve benliğin sunumun yeni medya mecrası olan ınstagramda nasıl gerçekleştiği incelenmiştir. Bu bağlamda Goffman'dan dramaturji kavramı çevrimiçi alanın anlaşılması için ödünç alınmış olup, daha önce doktora çalışmasında (4 s. 123) kavramsallaştırılan "*çevrimiçi dramaturji*" kavramı ile tanımlanacaktır. Buradan hareketle çevrimiçi alan içerisinde bulunan çalışma kapsamında Instagram ünlüsü olan Influencer kadınların Goffman'ın dramaturji yaklaşımı ve kavramsal boyutları ile anlaşılmaya çalışılacaktır. Influencer kadınların çevrimiçi alan içerisinde benliklerini sunma noktasında gerçekleştirmiş olduğu performansların anlaşılması için dramaturjik yaklaşımın kavramları bağlamında değerlendirilmektedir.

Muhafazakâr influencer kadın, çevrimiçi alanda kendisine ait bir vitrin oluşturarak, kişisel bilgilerini, görselleri ve performans odaklı her eylemi sergileme imkânı bulur. Bu vitrin aracılığıyla influencerlar, özel anlarından misyon ve vizyonlarına, kişisel bilgi, görsel içerik ve beden ifşaları gibi kadar pek çok unsuru sergileyerek benlik sunumlarını görsellerle gerçekleştirirler. Bu sunum, benliğe ait performansların beğenilmesi, içeriklerin beğenilerle şekillenmesi, takipçi kitlesinin ve etkileşim oranlarının sayısal olarak belirginleşmesi gibi durumlarla belirli profilleri takip edilmeye değer hale getirir. Böylece imge ve simge üretmek adına birtakım imajlar oluşturulur. Oluşan bu imajlar, çevrimiçi alanın kültürel normlarından bağımsız değildir.

Çevrimiçi alanda bulunan influencerlar, kişisel vitrinlerini oluştururken "görünüş" ve "tutum" işlevlerini de dikkate alırlar. Muhafazakâr influencer kadınlar, sundukları içerikler yoluyla sergiledikleri performansları ve toplumsal statülerini vurgularlar. Özellikle "lüks tüketim", "marka tercihleri", "mekân ve lokasyon ziyaretleri", "ikamet edilen ev", "yapılan iş", "kullanılan otomobil", "yurt içi/dışı seyahatler" gibi birçok ekonomik sermaye göstergesi, toplumsal konumları hakkında bilgi verir. Çevrimiçi alan, ekonomik sermayenin açığa çıkarılabildiği ve bu sunumun daha kolay olduğu bir yapı sunar. Ancak, kültürel sermaye ve sosyal sermaye yönünden kişisel vitrinin oluşması daha çok kişisel çabaya bağlıdır ve ekonomik sermayeden daha az görünür olabilir. Kültürel anlamda özellikle "kitap" öneri paylaşımları, "konser" ve "sanatsal" etkinlikler (nadir de olsa) kişisel vitrinlerden aktarılır. Genel olarak bakıldığında, influencerlar ekonomik sermayelerini, ürettikleri içerikler yoluyla sergiledikleri performanslarını, görünüş ve tutumları ile takipçi kitlelerine aktarmaktadırlar.

Influencerlar, kişisel vitrinlerini oluştururken gerçekleştirdikleri performanslar aracılığıyla hem bireysel benlik inşalarını istedikleri gibi yönetebilirler hem de bu performansların bir yansıması olarak varlık gösterebilirler. Muhafazakâr influencer kadınlar, sahip oldukları bütün sermayelerini (sosyal, ekonomik, kültürel vb.) olduğu gibi sunabildikleri gibi, sahip olmadıkları varlıkları da varmış gibi gösterebilirler. Ekonomik olarak sahip oldukları şartları, tükettikleri

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ürünler, markalar, mekânlar ve genel olarak yaşam tarzlarıyla sosyal medyada yansıtabilirler. Aynı zamanda, sahip olmadıkları halde "sahipmiş" gibi lüks tüketim veya marka kullanımı yoluyla ekonomik sermayelerini daha gösterişli veya mütevazi bir şekilde sunabilirler. Bu performansların izleyiciler tarafından karşılık bulması, muhafazakâr influencer kadınları performanslarının "öznesi" haline getirdiği gibi performanslarının sonucu meydana çıkan bir "ürün" haline de getirmektedir. Bu sebeple, performanslarını sergileyen influencerlar, takipçiler tarafından tüketilen birer içerik nesnesine dönüşürler.

Goffman'a göre, bir oyunda set, görünüş ve tutum arasında bir tutarlılık olması gerekmektedir. Ancak istisna durumlar söz konusu olabildiği gibi farklı bir yarar sağlaması nedeniyle daha çekici ve büyüleyici de olabilir (Goffman, 2004, s. 36). Dolayısıyla belli mesleklerde, set ile görünüş ve tutumların birbirine zıt olması dikkat çekici ve ilgi uyandırıcı da olabilmektedir. Dolayısıyla, dikkati üstüne çekmenin artı değere sahip olduğu alanlarda bu zıtlık kârlı olabilir. Bu durumda oyuncu, kişisel vitrinin de performans sergilerken farklı rutinler yoluyla aynı vitrine başvurabilir ve bunu yaparken, öncesinde belirlenmiş toplumsal rolleri yerine getirmesi gerektiğini fark edebilir. Oyuncu, mevcut rolü yerine getirmeye başladığında artık oluşan o vitrini sürdürmek ya da belirlenmiş bir görevi yerine getirmek zorundadır. Bu rol, topluma yeni bir özellik katıyorsa, oyuncu bu role uygun vitrinlerin zaten var olduğunu görecektir (Goffman, 2004, s. 38). Bu nedenle, belirli bir role uygun yeni bir vitrin uygun görülüyorsa, o vitrin genellikle yeni değildir. Çünkü Goffman'a göre vitrin, kolektif bir temsil olduğu gibi başlı başına bir olgudur (Goffman, 2004, s. 38).

Influencerlık mesleği, sosyal medya sayesinde var olmuş ve dikkat çekmiştir. Influencerlar, kişisel vitrinlerini oluştururken ve performanslarını sergilerken genellikle makyaj, moda, seyahat, yaşam tarzı, çocuk bakımı vb. gibi farklı rutinlerle sosyal medyada varlık gösterirler. Bu süreçte, sosyal medyanın yapısal özelliklerini de bilerek, kuralları olduğunu kabul ederek performans üretirler. Influencerlar için Sosyal medyada sunulan vitrin, toplumsal rollerin yerine getirildiği bir alan olarak görülmektedir. Muhafazakâr influencerlar, bu rolleri yerine getirmeye hazır olduklarından modacı, aşçı, makyöz ya da anne gibi bir takım günlük hayat rollerini çevrimiçi alana aktararak temsil oluştururlar. Böylece vitrin, herkes tarafından bilinen kolektif bir ürün haline gelir ve bu kolektif olanın çevrimiçi alana aktarılmasıyla yeniden üretilir. Yeniden üretilen bu vitrin, toplumsal beklentileri içinde taşıdığı gibi bundan bağımsız da değildir çünkü çevrimiçi alan içerisindeki etkileşim dinamikleri, takipçi beklentilerinden bağımsız değildir.

Goffman'a göre, oyuncular vitrin aracılığıyla benlik sunumlarına dair performanslarını sunarken toplumsal kabul ve beklentilerden bağımsız hareket etmezler. Aksine, toplumsal beklentilere uygun performanslar sunarlar ve bu performanslar, toplumsallaştırma ve kalıba sokma sürecinin bir parçasıdır. Bireyler, benlik sunumlarında idealize edilmiş performans sunma eğilimindedirler. Çünkü bu performans, bireyin diğerlerine sunduğu imajını barındırır. Bu nedenle oyuncu, tüm eylemlerini bu düzene ve imajın oluşmasına bağlı olarak şekillendirir. Goffman, gerçekleştirilen veya sunulan performansların toplamını, oyunun bir ürünü olarak görür (Goffman, 2004). Çevrimiçi alan içerisinde sergilenen performanslar da aynı şekilde bu mecrada var olmanın ölçütü ve çevrimiçi alanın bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Her

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

performans, vitrin aracılığıyla sunulurken izleyici kitlenin beklentilerine karşılık verme zorunluluğu taşır. Çevrimiçi alan içerisinde ise beklentilere karşılık verilmemesi, ınflunecerların etkileşimini, takip edilme ve görülme olasılığı azalabilmektedir. Bu da muhafazakâr influencerların gerçek benliklerinin özelliğini yitirmesi ve içerik sunumunda idealize edilmiş bir benlik oluşturulmasına neden olabilmektedir. Her durumda, idealize edilmiş eylemler kişisel tatmin sağlasa da ideal standartlara uygun olmayan performansların gösterilmemesine hatta gizlenmesine yol açabilir. Bu noktada, Goffman (5 s. 51)'nın "gizli tüketim" kavramına değinmekte yarar var. Goffman'a göre bireyler, yani oyuncular, ideal benliklerine uymayan performanslarını sahnede değil, arka bölgede sergilerler. Bu davranış, ideal benlik ile öz benlik arasındaki farkın artmasıyla daha sık gerçekleşebilir ve "gizli tüketim" olasılığı yükselir. Dolayısıyla, muhafazakâr influencer kadınlar sosyal medya hesaplarından yaptıkları paylaşımlar ile sahnede bir benlik sunumu gerçekleştirirler. Aynı zamanda, gündelik yaşamlarında çevrimiçi alana yansımayan öz benlikleri ile var olabilirler. Influencer muhafazakâr kadınların sosyal medyada gündelik hayattan daha muhafazakâr bir duruş sergilemeleri (Çaylak, 2024, s. 241) bu "gizli tüketim" kavramı ile örtüşebilir. Muhafazakâr kadınlar, sosyal medya üzerinden idealize ettikleri benlik sunumlarını korumak ve bu imaja yönelik tehditleri (örneğin, takipçiler tarafından eleştirilme veya "linçlenme" gibi) önlemek amacıyla gizli tüketim yoluyla öz benliklerine yönelik davranışlarını saklama eğiliminde olabilirler. Bu nedenle, gündelik hayatlarındaki performanslarına daha az dikkat edilmesi ve daha az muhafazakâr olduklarına yönelik söylemler, idealize edilen benliklerini koruma amacıyla ilgili ortaya konulan performansların yansıması olarak okunabilir.

Goffman, performansları iki farklı şekilde açıklar: gerçeklik taşıyan performanslar ve düzmece performanslar (Goffman, 2004, s. 76). Gerçeklik taşıyan performanslar, hakiki, içten ve dürüst olarak sunulur ve kişinin bilinçsizce geliştirdiği performanslardır. Düzmece performanslar ise aldatma üzerine kurulmuş, sahte unsurlar taşıyan performanslardır. Çevrimiçi alanda, kişiler kendilerini sunarken bu iki performans türünden birini seçebilirler. Influencer kadınlar, gerçeklik taşıyan performanslar sergileyebildikleri gibi, iş birliği, reklam veya tanıtım amacıyla düzmece performanslar da sergileyebilirler. Düzmece ve gerçeklik taşıyan performans türü sosyal medya açından kullanılabilir ve hangi performans türünün daha yaygın olduğu izleyici yorumları ve influencerların kendi söylemleriyle anlaşılabilir.

Sonuç olarak, çevrimiçi alanda influencerlar, performanslarını sergilerken gerçeklik ve düzmece performanslar arasında denge kurarlar. Takipçi sayısı ve etkileşim oranı, influencer olmanın getirdiği avantajlardan yararlanmayı sağlar. Bu nedenle, muhafazakâr influencer kadınlar, sosyal medya profillerinde alanda "yaydıkları izlenime" odaklanarak, performanslarını bu doğrultuda şekillendirirler.

DRAMATURJİK GİZLEME STRATEJİLERİ VE MUHAFAZAKÂR İNFLUENCER PERFORMANSLARI

Goffman'a göre, dramaturjik yaklaşımında, benlik sunumu ile ilgili bir kişinin idealize standartlara uygun bir performans sergilemek isteyeceğini fakat eğer bu standartlara uygun olmayan eylemleri varsa bunları gizlemek ya da terk etmek gibi bir takım yeni performanslar

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

içerisinde girmek zorunda kalır. Eğer bu eylemler kişisel tatmin sağlıyorsa ve kişi bu eylemleri gerçekleştirme ihtiyacı hissediyorsa, bu durumda eylemleri gizleyerek her iki durumu da korumuş olur (Goffman, 2004, s. 50). Ancak Goffman'a göre gizleme, sadece performansın ekonomik ya da zevklere yönelik yönlerinden daha fazlasını içerir. Bu bağlamda altı gizleme eylemi tanımlar.

Birinci olarak, oyuncu seyircilerin kendisi ile ilgili edineceği düşüncelerle uyuşmayan işlerle uğraşabilirler (Goffman, 2004, s. 52). Influencerlar açısından bu, tanıtımı yapılan ürünlerin sadece hediye edildiği ve karşılığında herhangi bir ekonomik iş birliği olmadığına dair bir inanç oluşturmaya çalışmak olabilir. Ayrıca, hizmet bedeli ödemeden alınan hizmetler (mekân, otel, bakım, estetik vb.) karşılığında memnuniyet belirtmek ve tavsiye etmek de bu duruma örnek olabilir. İzleyicilere yansıtılan ile gerçek arasında fark dikkat çekici olabilir. Ancak 2021 itibariyle influencerların reklam faaliyetleri ve iş birlikleri yasal zorunluluklar gereği etiketlenmektedir, bu da gizli kazançların önüne geçmektedir.

İkinci olarak, Goffman hataların performanslardan önce düzeltilmesi gerektiğini belirtir, böylece yanılmazlık izlenimi devam eder (Goffman, 2004, s. 52). Influencerlar, paylaşacakları içeriklerin ön izleme ve kontrollerini yaparak hataları minimize ederler. Örneğin, muhafazakâr influencerlar, boyun, bilek, saç gibi eleştirilebilecek unsurları paylaşmaktan kaçınabilirler. Ayrıca kötü söylem, küfür, argo konuşma veya sigara gibi unsurları gizlemek, çevrimiçi ve gerçek hayat performanslarını gizleme çabasıdır.

Üçüncü gizleme çabası, tanıtılan ürünle ilgili harcanan çabanın arka planda kalmasıdır (Goffman, 2004, s. 52). Influencerlar, hazırladıkları içeriklerin ne kadar zahmetli olduğunu vurgulayarak işlerinin zorluk derecesini abartabilirler. Aslında, kolay ve basit bir çabayla para kazanılabileceğini gizleyerek performansın zorluğunu olduğundan fazla gösterebilirler. Bu durum mülakatlarda da görülmüştür.

Dördüncü olarak, Goffman'a göre, pis, kanuna aykırı veya küçük düşürücü işler yapmaksızın sahnelenemeyecek pek çok performans vardır ve oyuncular, bu tür gayrimeşru eylemleri gizleme eğilimindedir (Goffman, 2004, s. 53). Influencer kadınlar, gayrimeşru sayılmasa da, izleyicilerin hoş karşılamayacağı bazı performansları gizleyebilirler. Örneğin, influencerların bir ürünü tanıtırken gerçekte ürünü hiç kullanmaması veya memnun kalmaması durumları olabilir. Ancak reklam anlaşmaları gereği, bu gerçekleri gizleyebilirler. Nitekim Çaylak (2024)'ın yapmış olduğu doktora çalışmasında bu gizlemelerin varlığına dair ifadeler ınflunecerların kendilerinden edinilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Beşinci gizleme eylemi, ideal standartların yansıtılmasında bazı standartların feda edilmesini içerir (Goffman, 2004, s. 53). Muhafazakâr influencer kadınların, takipçi sayısını ve etkileşimi artırma çabasıyla modadan, makyaja, ev içi dekor, estetik, gezi ya da annelik gibi konularında öne çıkmakta ve elde ettikleri ekonomik sermaye kaynakların kullanmaktadırlar. İçerikler planlanırken, düzenin sağlanması için gösterilen çaba veya estetik kaygının gizlendiği durumlar görülebilir. Marka tercihlerinin ve ev içi dekorun sunum odaklı tasarlanması, çocuk eğitimine

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

veya oyun içeriklerine verilen aşırı dikkat ve özen, her zaman intizamlı ve düzenli bir evin yansıtılması, bu duruma örnektir.

Oyuncular genellikle sergiledikleri performansları ideal amaçlar uğruna sergilediklerini ve bu rollere uygun niteliklere sahip olduklarını vurgularken, bu rolleri elde etmek için aşağılayıcı koşullara katlanmadıkları izlenimini vermeye çalışırlar (Goffman, 2004, s. 55). Influencerlar, kişisel özellikleri ve ürettikleri içeriğin izlenmeye değer olmasıyla öne çıkarlar, ancak arka planda etkileşim ve takipçi sayısını artırma çabalarını gizlerler. Reels videolarında, postlarda veya hikayelerde kullanılan müzik, etiketler, reklam ve iş birliği içerikleri gibi unsurlar bu gizleme eylemine örnektir. Bu bağlamda, influencerlar performanslarını sergilerken, gizleme stratejilerini kullanarak izleyicilerini ve hatta kendilerini de idealize edilmiş bir gerçekliğe inandırırlar. Bu stratejiler, performansların izleyiciler tarafından kabul görmesini ve influencerların ekonomik kazanç sağlamasını hedefler. Özellikle çevrimiçi alan, gündelik hayatın ve yaşam tarzlarının sunumu yoluyla kültürel aktarımı kolaylaştırmakta ve bu süreç, kültür endüstrisinin muhafazakâr kadınları da içine almasına neden olmaktadır, bu da onların performanslarını şekillendirmektedir.

Ayrıca çevrimiçi alanın sunduğu esnek ve akışkan yapı, muhafazakâr influencerlerin estetik anlayışları nedeniyle seküler (başörtüsü olmayan) influencerlerle yakınlaşmalarına ve tek bir potada birleşerek tüketici kitlesini genişletmelerine olanak tanımaktadır. Akışkan modernitenin çevrimiçi ortamda daha geniş bir kitleye ulaşma, herkese hitap edebilme ve kimseyi dışarıda bırakmama çabası olduğu söylenebilir. Bu nedenle, muhafazakâr habitusun etki alanına girmesine öncülük edecek yeni kültür aracıları üretilmekte ve muhafazakâr influencer kadınlar aracılığıyla bu akışkanlık süreci hızlandırılabilmektedir (4 s. 246).

İNFLUENCER KADINLARIN SAHNE ARKASI: İZLENİM YÖNETİMİ VE DRAMATURJİK UYGULAMALAR

Goffman, sahne metaforunu açıklarken, oyuncuların sahne dışında bulundukları "sahne arkası"nı ve sahne arkasında gerçekleşen performansların ötesinde çeşitli davranışların sergilenebileceği bir alanı tanımlar. Bu alanda, oyuncular sahne ve oyunu bir kenara bırakarak karakterlerinden çıkabilir ve daha rahat davranabilirler Ancak günlük yaşamda, insanlar arka bölgeyi gizleyerek izleyicilerin olumlu izlenimlerini kazanmak ve ideal benliklerine ulaşmak için performans sergilerler (Goffman, 2004, s. 112;45). Goffman buna "izlenim yönetimi" der ve iki tür izlenim yönetimi olduğunu belirtir: oyuncunun "verdiği izlenim" ve "yaydığı izlenim". Verilen izlenim, kişinin bilinçli olarak iletişim yoluyla yarattığı izlenimi ifade ederken, yayılan izlenim, kişinin farkında olmadan ortaya çıkardığı izlenimi temsil eder. Bu performanslar, sözlü simgeler ve aktarılmak istenen anlamların kullanımıyla gerçekleşir. Verilen izlenim genellikle aldatma temelliyken, yayılan izlenim daha çok rol yapmaya odaklanır. (3 s. 16).

Sosyal medya platformlarında aktif olan influencer kadınlar, kişisel marka imajlarını oluşturmak için sergiledikleri performanslarla belirli izlenimler yaratırlar. Bu izlenimler, kasıtlı olarak belirli bir imaj oluşturma çabasıyla ortaya çıkabileceği gibi, izleyicilere olumlu bir

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

izlenim bırakma amacı da taşıyabilir. Tüm bu çabalar, influencer'ların yaydıkları izlenimi olumlu yönde artırmak için belirli rolleri üstlenerek, izleyicilere kendileri hakkında belirli bir izlenim sunmalarını içerir. Bu sayede, izleyici kitlenin algılarını istedikleri yönde yönlendirme amacı güderler. Ancak, bu pozitif izlenimin başarıya ulaşması için Goffman, oyuncuların belirli uygulamaları gerçekleştirmesi gerektiğini belirtir. Bunlar arasında, dramaturjik sadakat (dramaturgical loyalty), oyuncunun bulunduğu ortama uyum sağlaması ve oynadığı rolün gerektirdiği davranışları sergilemesi bulunur. Buna göre çevrimiçi platformlarda faaliyet gösteren influencer kadınlar, izlenimlerini başarıya ulaştırmak için çeşitli stratejiler kullanmaktadırlar. Bu stratejilerin Goffman'ın dramaturjik uygulamaları kapsamında değerlendirildiğinde, kişinin sunumunda sergilenen performansların dramaturjik yönleri ortaya çıkar. Özellikle, dramaturjik sadakat, çevrimiçi varlığın temel bir gerekliliği olarak öne çıkar. Çünkü influencer olmanın temel rolü, çevrimiçi ortamın dinamiklerine uyum sağlamak ve bu alandaki normlara sadık kalmaktır. Dolayısıyla, her bir influencer, takipçi ve etkileşim oranlarını artırmak için belirli stratejiler kullanır. İçerik üretirken belirli konulara, meydan okumalara veya reklam/tanıtıma dayalı içeriklere odaklanarak, belirli etiketler aracılığıyla görünürlüğü artırır veya Instagram'ın reklam bölümünden ücret karşılığında içeriklerini öne çıkarır. Bu bağlamda, muhafazakâr ınfluencerlar tarafında gerçekleşen hemen hemen her performans ve dile getirilen söylemler, dramaturjik sadakat bağlamında değerlendirilebilir.

Bir diğer uygulama olan dramaturjik disiplin (dramaturgical discipline), oyuncuların rolünü benimsemesi ve her durumda rolüne uygun davranması anlamına gelir. Influencer kadınları, influencer kimliğinin getirdiği sorumluluğun bilincinde olarak, her ortamda bu rolle uyumlu davranışlar sergileyebilmekte ve influencer kimliğiyle uyumlu eylemlerde bulunabilmektedirler. Örneğin, gittikleri her mekânın estetik içeriklere uygun olması, görsel içerikler üretebilmeleri ve fotoğraf çekimleri gibi faaliyetler, influencerların ürettikleri içeriğin mekâna ve ortama uygun bir şekilde tasarlanmasını sağlar. Sosyal bir mekânın, tatil beldesinin veya otellerin sıradan bir alandan çıkıp, bir fotoğraf çekim alanına dönüşmesi, influencerların, mevcut koşullara bağlı olarak rollerini başarıyla yerine getirdiklerini gösterir ve dramaturjik disiplini temel alarak hareket ettikleri anlamına gelir.

Üçüncü olarak, dramaturjik tedbir dramaturgical circumspection), beklenmedik durumlarla karşılaşıldığında hazırlıklı olmayı ve sağduyulu davranmayı içerir (3 s. 200-205). Muhafazakâr influencer kadınlar, dramaturjik tedbir açısından değerlendirildiğinde, muhafazakâr bir duruşa sahip olmalarından kaynaklanabilecek herhangi bir olumsuz tepkiye veya linç girişimine karşı sahnedeki sunumlarında daha dikkatli ve tedbirli davranabilirler. İzleyicilerden gelebilecek eleştirileri önceden tahmin ederek bunları engellemeye çalışırlar. Bu nedenle, muhafazakâr kadın influencerler için bir önlem, izleyici kitlesinin reaksiyonlarını öngörebilmektir. Ayrıca, profilin etkileşiminin düşmesi veya takipçi kaybı gibi durumlarla karşılaşıldığında, etkileşimi yeniden artırmak veya takipçi sayısını artırmak için atılacak adımlar da yine dramaturjik tedbirler kapsamında değerlendirilebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Goffman, sahne metaforunu kullanarak, dramaturjik yaklaşım çerçevesinde benliğin sunumunu ele almış ve benliğin nasıl gösterildiğini açıklamıştır. Benlik kavramını, organik bir varlık olmaktan ziyade, bir performans olarak değerlendirmiştir. Ona göre (3 s. 235)'a, bireylerin günlük yaşamlarında sergiledikleri davranışlar, bir sahnede performans sergilemek gibidir ve bu performans, izlenim yönetimi olarak adlandırılır. İdeal benlik kavramı da bu bağlamda önemlidir; çünkü ideal benlik, kişinin toplumun beklentilerine uygun olarak benliğini idealize etmesini ve sunmasını ifade eder. İdeal benlik, kişinin kendini gerçekleştirmek istediği, olmayı arzuladığı benliğe atıf yapar (6 s. 98). Goffman (3 s. 44) 'a göre, ideal benlik, performansın idealize edilmesini içerir. Ancak, idealize edilen her eylem, gerçeklikle uyumlu olmayabilir ve bu farklar, idealden ne kadar uzak olduğumuzu gösterir.

Çevrimiçi platformlar, kişinin gerçek benlik ile ideal benlik arasında sanal bir bariyer oluşturarak, bireyin kendini gerçeklikten bağımsız bir şekilde sunmasına olanak tanır. Bu durumda, birey, gerçek benlik ve ideal benliğin yanı sıra çevrimiçi alanda sunulan bir benlik algısı ile var olurlar. Muhafazakar influencer kadınlar, gerçek ve ideal benlikleri arasında çevrimiçi platformlarda sundukları benlikleri ile görünür hale gelirler. Bu görünürlük, genellikle bedenleri üzerinden gerçekleşir; çünkü "modern çağda beden, benlikle anlam kazanmaktadır". (7 s. 46).

Dolayısıyla çevrimiçi platformlar, benliğin bedenler aracılığıyla ifade edildiği ve sunulduğu bir alan oluşturarak, benliğin yeniden üretilmesine olanak tanır. Cooley'in benlik hakkındaki görüşleri, çevrimiçi alanda kişilerin, nasıl düşünülmek istediklerine dair benlik sunumları gerçekleştirdiklerini vurgulaması açısından önemlidir. Buna göre, "Ben düşündüğüm kişi değilim, ben düşündüğünüz kişi değilim, ben düşündüğünüzü düşündüğüm kişiyim" (8 s. 96) sözleri, çevrimiçi alanda bireylerin nasıl algılanmak istediklerine bağlı olarak benlik sunumlarını şekillendirdiklerini vurgulamaktadır.

Bu bağlamda, influencer muhafazakâr kadınlar, başörtülü bir imaj ve bedenleri üzerinden benlik sunumları gerçekleştirerek görünürlüklerini artırırlar. Bu durum, muhafazakâr bir başörtülü kadının nasıl algılandığına dair yaygın bir kanının oluştuğu bir ortam sunar. Influencerlik, kadınlık, muhafazakârlık ve başörtülü olma gibi birçok tanımlayıcı statüyle, kadınlar çevrimiçi platformlarda kendi benliklerini kurarlar ve Goffman'ın dramaturjik perspektifinden hareketle idealize edilen benliklerini sunarlar.

İnfluencer kadınlar, diğerleri gibi, çevrimiçi alanın (sosyal medya) özelliklerine uyum sağlayarak ve beklenen performansları sergileyerek çevrimiçi varlıklarını sürdürmekte ve bu süreçte özne ve nesne konumlarında bir benlik oluşturmaktadırlar. Gerçek hayatta benlik oluşumunu etkileyen takdir ve onay alma gibi geribildirimlerin çevrimiçi alanda beğeni, yorum, etkileşim ve takipçi sayısı gibi şekillerde ifade edildiği görülmektedir. Bu nedenle, çevrimiçi varlıklarını sürdürmek, büyütmek ve etkileşimi artırmak için influencer kadınların sosyal medya trendlerini takip etmeleri, analiz yeteneklerini geliştirmeleri ve uygun içerikler üretmeleri gerekmektedir. Çevrimiçi varoluşun getirdiği kimlikle, influencer kadınların sosyal medya dilini ve görsel içerikleri estetik bir şekilde sunma yeteneklerine sahip oldukları gözlemlenmektedir. Fakat burada önemli bir noktaya değinmek gerekmektedir. Çalışma her ne

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kadar muhafazakâr Influencer kadınları kapsıyor olsa da söylemler de Influencer olarak ifade edildiğinde anlaşılan ile yapısal olarak bir ayrışmanın olmadığı da açıktır. Zira muhafazakâr ınfluencerlar ile seküler diye ifade edilecek influencerlar arasında dini simge olarak görülen başörtüsü ve giyim tarzındaki birtakım değişiklikler hariç büyük farklar bulunmadığı gözlemlenmektedir. Her iki influencer türününde dramaturjik perspektifden değerlendirildiğinde ortak paydada buluştukları, birbirlerinden ayrışan pek fazla yönleri olmadığı da gözlemlenmektedir. Bu da sahnenin yani çevrimiçi alanın kurallarına uyum sağlayan birer oyuncu gibi davranmaları gerekliliğinin varlığını da göstermektedir. Fakat Muhafazakâr ınfluencerlar açısından benlik sunumu konusunda en önemli farkın çevrimiçi alan ile çevrimdışı alan arasındaki farkların kabulüne yöneliktir. Yapılan doktora çalışmasında bu farkların var olduğuna dair sonuçlar paylaşılmıştır (4 s. 241).

Influencer muhafazakâr kadınların çevrimiçi kimliklerini, Baker (9)'ın "harmanlanmış kimlik" olarak tanımladığı gibi düşünmek mümkündür. Bu tanıma göre, bireyler öncelikle çevrimdışı kimlikleriyle çevrimiçi kimliklerini oluştururlar. Sonrasında ise bu yeni çevrimiçi kimlik, çevrimdışı kimliğin yeniden kurulmasına ve diğerleriyle yeni etkileşimlere olanak sağlar. Dolayısıyla her çevrimiçi kimlik, hiç şüphe yok ki gündelik yaşam içerisinde var olan bir çevrimdışı kimlikle bağlantılı olarak şekillenir ve bu yeni oluşan çevrimiçi kimlik ile de yeni bir çevrimdışı kimlik oluşur. İnfluencer kadınların sosyal medya ünlüsü olmadan önceki çevrimdışı kimlikleri ile oluşturdukları çevrimiçi kimlik arasındaki fark, sonraki çevrimdışı kimliklerinin şekillenmesinde oldukça önemlidir. Çünkü çevrimiçi kimlik, yeni sermaye türlerini elde etme konusunda etkili olabilir ve bu da gündelik yaşamdaki yeni kimliğin oluşumunu etkileyebilir. Her sermaye türü ve miktarı, bulunduğu alanda bir habitus oluşturur ve bu habitus bağlamında yeni bir kimlik kazanımına yol açabilir. Dolayısıyla influencer kadınlar, çevrimiçi alanda benlik sunumlarıyla yeni sermaye türleri elde etmeye çalışırken, bu yeni habitusun bir parçası olma çabası içindedirler.

Özellikle, çevrimiçi alanda, influencer kadınlar, sahip oldukları simgesel sermaye ve güven sermayesini korumak için yeni güncelleme ve değişimleri takip etmek, bu değişimlere uyum sağlamak zorundadırlar. Bu nedenle, gündemde kalmak adına trend olanı ve popüler olayları takip etmek, bu konularla ilgili yorum yapmak veya paylaşımlarda bulunmak, sanal benliklerinin oluşmasına olanak tanır. Bu çabanın temel amacı, kazanılan sermayelerin kaybedilmemesini sağlamak ve dolayısıyla elde edilen sanal benliğin, ekonomik ve sosyal sermayenin korunması ve artırılmasıdır. Ancak önemle vurgulanmalıdır ki, influencer kadınlar, influencer pazarlama uygulamaları aracılığıyla elde ettikleri ekonomik sermayenin, sosyal medyada ürettikleri içerikleri nasıl etkilediğini de göstermektedir. Ekonomik kazançlar, yaşam tarzından, tüketim alışkanlıklarına, gidilen mekânlardan yapılan tatillere, yaşanan evden kullanılan arabaya kadar birçok şeyi değiştirebilir. Dolayısıyla, Goffman'ın ifadesiyle, "lüks setinin" varlığı daha belirgin hale gelir ve çevrimiçi alanda lüks setinin hakim olduğu bir habitus oluşturulur. Bu durum, kişisel vitrinlerin oluşturulmasında hangi setin kullanılacağını, hangi görünüş ve tutumun öne çıkarılacağını belirlemede birçok detayı etkiler.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

Kaynakça

1. **Baudrillard, J.**, *Tüketim Toplumu: Söylenceleri/Yapıları.* [çev.] Ferda Keskin ve Nilgün Tutal. İstanbul : Ayrıntı Yayınları, 2013.

2.**Tan, J.J.,** *Goffman's Presentatıon Of Self Theory.* 2014.

https://www.academia.edu/24276883/GOFFMANS_PRESENTATION_OF_SELF_THEORY Erişim Tarihi:17 Haziran2023 .

3. **Goffman, E.**, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu.* [çev.] Barış Cezar. İstanbul : Metis, 2004.

4. **Çaylak, M.,** Yeni Kültür Aracısı (Influencer) Olarak Muhafazakâr Kadınların Bourdieu'cu Perspektiften Analizi. Sakarya : Sakarya Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

6. **Giddens, A.,** *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum.* [çev.] Ümit Tatlıcan. İstanbul : Say, 2019.

7. **Okumuş, E.,** Bedene Müdahalenin Sosyolojisi. [kitap yaz.] Kadir Canatan. *Beden Sosyolojisi.* İstanbul : Açılım Kitap, 2016, s. 45-63.

8. **Hood, B.,** *Benlik Yanılsaması: Sosyal Beyin, Kimliği Nasıl Oluşturur.* İstanbul : Ayrıntı, 2019.

9. **Baker, A. J.,** *Mick Or Keith: Blended İdentity Of Online Rock Fans.* 2, 2009, Identity İn The Information Society, Cilt 1, s. 7-21.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ÜRETİMDEN TÜKETİME GASTRONOMİ'DE SÜT

Dr. Öğr. Üyesi, Tuba PEHLİVAN[1]

[1] Gaziantep Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, tpehlivan1@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1041-6432

ÖZET

Gastronomi alanında süt ve süt ürünlerinden üretilen tarifler oldukça geniş bir kapsama sahiptir. Süt ve süt ürünleri beslenme yönüyle değerli bileşenler ve sağlık açısından önemli bazı biyolojik aktif maddeler içerir. Süt sektörü fonksiyonel gıda pazarının 1/3'ünü oluşturmaktadır. Sağlık için bu denli öneme sahip olan sütün üretim metodu; sütün kalitesi ve fonksiyonel özellikleri ile doğrudan ilişkilidir. Alanyazında sütün modern üretim yöntemleri kullanılarak üretilmesinin çevre ve sağlık açısından önemli risklere neden olduğuna yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Bu araştırmada gastronomi alanında büyük bir yere sahip olan sütün önemi, çeşitleri, fonksiyonel bazı özellikleri ve üretim yöntemlerinden kaynaklanan avantajlar ve risklerden söz edilmektedir. Çalışmada nitel analiz yöntemlerinden literatür taraması yöntemi tercih edilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz ile ortaya konulmuştur. Sonuç olarak sütün insan sağlığı için önemli bir besin kaynağı olduğu, ruh ve beden sağlığı açısından fonksiyonel özellikler taşıdığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte sütün entansif üretim (kapalı modern süt üretim sistemleri) yöntemlerinde kullanılan hormonlar ve antibiyotikler nedeniyle insan sağlığı ile canlı ve cansız çevre için önemli riskler taşıdığı ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları, toprak ve su kaynaklarının kirlenmesi, kirlenen sulardaki erkek balıkların dişileşmesi/hem erkek hem dişi özelliğe sahip balıkların ortaya çıkması, insan ve hayvanların endokrin sistemine etki ederek; üreme, sinir, bağışık sistemi ve gelişimleri üzerine olumsuz etkiler, çeşitli kanser türlerine neden olma, memelilerde doğurganlığın azalması, insanlarda anne karnındaki bebekte gelişim bozukluğu ve cinsiyet farklılaşması, çocuklarda erken ergenlik, dikkat eksikliği ve hiperaktivite, bebekler için zehirli olan BPA içerme riski olarak özetlenebilir.

Anahtar Kelimeler : Gastronomi, Süt, Sağlık

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

MILK IN GASTRONOMY FROM PRODUCTION TO CONSUMPTION

ABSTRACT

Recipes produced from milk and dairy products have a very wide scope in the field of gastronomy. Milk and dairy products contain nutritionally valuable components and some biologically active substances important for health. The dairy sector constitutes 1/3 of the functional food market. The production method of milk, which is so important for health; It is directly related to the quality and functional properties of milk. There are studies in the literature showing that the production of milk using modern production methods causes significant risks to the environment and health. In this research, the importance of milk, which has a great place in the field of gastronomy, its types, some functional features and the advantages and risks arising from production methods are mentioned. Among the qualitative analysis methods, the literature review method was preferred in the study. The data obtained were revealed by descriptive analysis. As a result, it has been determined that milk is an important nutritional source for human health and has functional properties in terms of mental and physical health. However, it has been revealed that milk carries significant risks for human health and the living and non-living environment due to the hormones and antibiotics used in intensive production methods (closed modern milk production systems). Some of these are pollution of soil and water resources, feminization of male fish in polluted waters/emergence of fish with both male and female characteristics, affecting the endocrine system of humans and animals; It can be summarized as negative effects on reproduction, nervous and immune system and development, causing various types of cancer, decreased fertility in mammals, developmental disorders and gender differentiation in the unborn baby in humans, early puberty in children, attention deficit and hyperactivity, and the risk of containing BPA, which is toxic to babies.

Key Words : Gastronomy, Milk, Health

GİRİŞ

Büyükbaş süt ve süt ürünleri, insan sağlığını çeşitli şekillerde geliştiren önemli bir besin kaynağı olarak kabul görmektedir (Stelwagen vd., 2009, Karav vd., 2019). Süt sektörü probiyotiklerle güçlü ilişkisi nedeniyle fonksiyonel gıda endüstrisinde genel pazarın yaklaşık üçte biri ile en yüksek pazar payına sahiptir (Granato vd., 2010; akt. Kovsari vd., 2024). Süt ve süt ürünleri beslenme yönüyle değerli bileşenler ve biyolojik aktif maddeler içerir. Bunlardan

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bazıları; kalsiyum (Polzonetti vd., 2020), folik asit, linoleik asit (CLA), biyoaktif peptitler, B6, B12 vitamini (Kınık ve Gürsoy, 2011), potasyum, fosfor, selenyum, bakır, demir, çinko, vb. temel elementler (Zwierzchowski ve Ametaj, 2018) olarak sıralanabilir. Süt yapısında çeşitli antioksidan maddeler bulunmaktadır. Bu maddeler kronik hastalıkların önlenmesinde fayda sağlar (Khan vd., 2019). Sağlık otoriteleri tarafından süt ve süt ürünlerinin insan beslenmesi ve sağlığına olan katkıları nedeniyle günlük diyete dâhil edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Dengeli ve yeterli beslenmeleri için sağlıklı bireylere önerilen süt tüketim miktarı büyüme, gelişme, gebelik, emzirme ve yaşlılık gibi dönemler göz önüne alınarak planlanmalıdır. Ayrıca kişinin fizyolojik durumu, yaşı ve cinsiyeti de önerilen günlük süt tüketim miktarı üzerine etkilidir. Ulusal Süt ve Süt Ürünleri Konseyi'nin yayınladığı Beslenme Rehberi'ne göre yetişkin bireylerin günlük 2-4 porsiyon (400-800 ml) süt tüketmeleri tavsiye edilir. Türkiye'ye Özgü Beslenme Rehberi'nde ise (bir porsiyon 200 ml'lik bir orta boy su bardağı olmak üzere) günlük; yetişkin bireyler için 2 porsiyon (400 ml); gebe, emzikli kadınlar ve menopoz sonrası kadınlar, çocuk ve adolesan (ergenlik) dönemindeki gençlerin 3-4 porsiyon (600-800 ml) süt ve süt ürünleri grubundan tüketmeleri önerilmektedir (Miller vd., 2000; akt. Ünal ve Besler, 2008). İnek sütü sporcu beslenmesinde, spor içeceklerinde olmayan eşsiz protein, amino asit, lipid ve mineral kaynağı olması nedeniyle ideal bir toparlanma içeceğidir (Corrochano vd., 2019; James vd., 2019) Aynı zamanda sporcuların kas gücü, dayanıklılık, kas hasarı/iyileşmesi ve egzersiz adaptasyonuna katkı sağlar. (Volek vd., 2003; Cockburn vd., 2013). Gastronomi alnında süt ve süt ürünlerinin geniş bir kullanım alanı vardır. Bunlar, dondurma ve tatlı yapımı, bazı çorbalarda, yemeklerde, marinasyonda, içeceklerde, soslarda, yemeklerde, hamur işlerinde olarak sıralanabilir. Sütün insan beslenmesindeki yeri ve gıda sektöründeki geniş kullanım alanı nedeniyle kalitesinin korunarak beslenme örüntüsüne dahil edilmesi üzerinde daha fazla önemle durulmalıdır.

Bu çalışma sütün üretiminden tüketimine geniş bir perspektif sağlamak ve bu kapsamda literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında sütün fonksiyonel özellikleri, aşırı süt tüketiminin olumsuz etkileri, farklı süt türlerinin ruh sağlığı üzerine etkileri, modern süt üretim (entansif süt üreticiliği) sisteminin insan çevre ve diğer canlılara olumsuz etkileri, sütün üretim türlerinin (modern, geleneksel ve organik) sağlık açısından kıyaslanması gibi oldukça önemli bilgilere yer verilmiştir. Bu çalışma gastronomi alanında sütü çiftlikten sofraya geniş bir perspektifle ele alması nedeniyle yüksek önem taşımaktadır.

YÖNTEM

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bu araştırmada nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi kullanılmıştır. Döküman analizi nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir (Gürbüz ve Şahin, 207, s. 187). Araştırma konusu ile ilgili bilimsel çalışmalar Pubmed, Google Akademik, Web of Science, Science Direct, Scopus, Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) veri tabanlarından yararlanılarak İngilizce ve Türkçe dillerinde taranmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle sistematik hale getirilmiş ve konu başlıkları ve içerikleri oluşturulmuştur.

BULGULAR

SÜT VE PSİKOLOJİ

Sütün antidepresan, stres azaltma, hafıza güçlendirme etkisi bulunmaktadır. Sütün insan bağırsak süreçlerini etkileyebileceği ve sütün doğal olarak içeriğinde bazı opioid peptidlerin (yatıştırıcı, morfin benzeri etkili) bulunduğu görülmüştür. Bu peptitler afyon maddesi ile farmakolojik benzerliğe sahiptir. Sütteki kazeinler (αs1, αs2, β ve κ) ve peynir altı suyu proteinleri bu tür opioid peptidlerin potansiyel kaynaklarıdır. Bu peptidlerin olumlu etkileri arasında antidepresan ve antihipertansif özellikler bulunmaktadır. Sütteki DHA, fosfolipidler ve α-Laktalbumin ruh halini etkiler, stresi azaltır (Mills vd., 2011, Young, 2007, Schubert vd., 2011; akt: Triverdi vd., 2015). Hafızayı güçlendirme, kilo kontrolüne yardımcı olma, sindirim sistemi ve bağışıklığı destekleme özelliklerine sahip olduğu görülmüştür (Korhonen ve Pihlanto, 2003). Bilimsel çalışmalarda günlük süt kullanımının ve süt çeşidine bağlı olarak yapısında bulunan nöroaktif bileşenlerin beyni, zihni ve sosyal davranışları önemli ölçüde etkilediği bildirilmiştir. Bu kapsamda nörolojik hastalık riskini azaltmak amacıyla, insanların nörolojik ve zihinsel durumunu değiştirmek için kullanılabileceği görülmektedir (Oleskin vd., 2014). Örneğin eşek sütünün kaygı giderici, umutsuzluk benzeri, hareket ve koordinasyon davranışları üzerindeki etkilerinin yanı sıra beyin dokularındaki lipit ve proteinlerin oksidatif hasardan korunması ve melatonin plazma düzeyleri üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Yapılan çalışmada 18 gün boyunca erkek farelere ağız yoluyla eşek sütü verilmiştir. Analizler sonucunda eşek sütü tüketiminin merkezi sinir sistemi üzerinde anti depresan etkileri olmaksızın, anksiyete ile ilişkili bozuklukların tedavisi için kullanılabileceği bildirilmiştir (Araújo vd., 2023). İnek sütü kullanımının ise insan mental, fiziksel sağlığı üzerine olumlu etkilerinin olduğu bildirilmiştir (Pereira, 2014). Ayrıca keçi sütü tüketiminin nöronal onarımı, büyümeyi ve hafızayı destekleyen, omega 3 yağ asitleri içeren, sağlığı teşvik eden bir besin olduğu bilinmektedir. Taze keçi sütünün farelere uygulanarak nootropik etkisinin araştırıldığı bir çalışmada; 70 gün boyunca uygulama sonucu farelerin hafıza puanlarında hafif iyileşme

gösterdiği görülmüştür. Bu kapsamda yapılan hayvan deneylerindeki olumlu sonuçlara bakılarak yaşlı bireylerde demans gelişiminin önlenmesinde tek başına keçi sütünün yardımcı olabileceği bildirilmektedir (Kaura vd., 2022). Bu çalışmanın yanı sıra farklı bir araştırmada erkek sıçanlara uygulanan keçi sütünün kaygı davranışlarını etkileyen oksidatif stresin etkilerini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır (Barbosa vd., 2018). Koyun sütünün ise yapısındaki konjuge linoleik asit ve orotik asit içeriği sayesinde tip 2 diyabet, Alzheimer hastalığı ve kanser oluşumunu engellediği bildirilmiştir (Flis ve Molik, 2021; Mollica vd., 2021). Ratlar üzende yapılan bir araştırmada deve sütünün stres ve anksiyete üzerine etkileri araştırılmıştır. Ratlar kafes geçişi, açık alan, sabit çubuk, baş eğme, yükseltilmiş artı labirent, zorunlu yüzme aydınlık ve karanlık kutu ve testlerine tabi tutulmuştur. Ratlarda depresyon benzeri uygulanan modelde 30 günlük deve sütü uygulamasından sonra sıçanların mücadele sürelerinde anlamlı artış ($p \leq 0,001$) görülmüştür (Khatoon vd., 2019).

Bununla birlikte sütün imflamasyon, oksidatif stres artışı ve bağırsak mikrobiyatasına etkileri nedeniyle stres, depresyon vb. oluşumuna etkisi olduğuna yönelik literatürde son yıllarda giderek artan sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu kapsamda depresyon ve anksiyete gibi zihinsel bozukluklarda süt ürünlerinin inflamasyon vb. biyolojik yollara müdahale etme potansiyeli nedeniyle etki edebileceği (Moosavian vd., 2020) belirtilmektedir. Artan sayıda kanıt aynı zamanda A1 beta-kazein ve BCM-7'nin (A1 beta-kazein fraksiyonu, beta-kasomorfin-7 -BCM-7- olarak bilinen kısa opioid benzeri bir peptid üretir), inflamasyon, oksidatif stres ve bağırsak mikrobiyotası dahil olmak üzere zihinsel bozuklukların etiyolojisinde önemli olduğuna inanılan yolaklarda rol oynadığını ileri sürmektedir (Pereira ve ark., 2019, Moylan ve ark., 2014). Örneğin, hayvan (Haq vd., 2014a , Haq ve ark., 2014b) ve insan (Ho vd., 2014; Jianqin vd., 2016; He vd., 2017) araştırmalarında, A1 beta-kazein izolatlarının veya A1 beta-kazein içeren sütün inflamasyon belirteçlerini arttırdığı, geleneksel sütün içeriğinde doğal olarak yer alan A1 beta-kazein tüketiminin (antioksidan özelliğe sahip olan) serum glutatyon (GSH) düzeyini azalttığı (Deth vd., 2016), bu azalmanın inflamatuar, oksidatif ve nitrozatif stres yükünü artırabileceği ve dolayısıyla depresif semptomları potansiyel olarak şiddetlendirebileceği (Maes vd., 2013) sonuçlarına ulaşılmıştır.

Yapılan bir çalışmada ise süt tüketim miktarının depresyonla olan ilişkisine işaret etmektedir. Bu araştırmada ≥ 250 mL/gün süt tüketiminin menopoz sonrası kadınlarda yeni klinik depresyon riskinin artmasına neden olduğu (Pasco vd., 2015) sonucuna ulaşılmıştır.

Genel olarak aşırı süt tüketiminin oluşturduğu sağlık riskleri özetle şunlardır:

Depresyon (Maes vd., 2013)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Akne oluşumunu şiddetlendirme (Matsui, 2019)

Sindirim sistemi sorunları ülser, gaz, ishal, şişkinlik, karın ağrısı (Akbulut, Çiftçi ve Yıldız, 2008)

IBS gibi bazı hastalıkların semptomlarını arttırma (Akbulut, Çiftçi ve Yıldız, 2008)

MODERN SÜT ÜRETİMİ VE SAĞLIK AÇISINDAN OLUŞTURDUĞU RİSKLER

Günümüzde birçok araştırma modern süt üretiminin (entansif süt üretimi) insan sağlığı, çevre ve diğer canlılar için olumsuz etkilerinden bahsetmektedir (Duru ve Şahin, 2014; Bansal, 2017; Gill ve Coffin, 2022; Adebowale, 2024). 1960'lı ve 1970'li yıllarda Yeşil Devrim'in dünya çapında yayılmasıyla birlikte, yıl boyunca küresel süt üretiminin gerçekleştirilebilme olanağı fark edilmiş (Brown, 1969) modern süt hayvancılığında kullanılan genetik olarak geliştirilmiş süt ineklerinin (Holstein gibi) süt üretim süresi yılda 305 güne kadar uzatılmıştır (Ganmaa vd., 2003).

İnsan beslenmesinde hayvan kaynaklı östrojenlerin %60-70 gibi büyük bir oranda ana kaynağının süt ve süt ürünleri olduğu tespit edilmiştir (Hartmann vd., 1998). Ticarileşen inek sütü büyük miktarlarda östrojen ve progesteron içermektedir (Qin vd., 2004; akt. Malekinejad vd., 2006). Süt ve süt ürünleri; hormon östrojenleri veya kimyasalları olan e-EDC'lere (östrojenik endokrin bozucu bileşikler) maruz kalma kaynaklarıdır (Monneret, 2017) Bunlar Düşük konsantrasyonlarda bile hormonal olarak aktiftir (Campbell vd., 2006). Bazen yasa dışı olarak sağılan hayvanların hızlı büyümesini sağlamak ve süt üretimini arttırmak için çeşitli anabolik steroidler ve steroidal olmayan sentetik östrojenler olan BPA, HEX, DES ve DS büyüme destekleyicileri olarak -modern süt hayvancılığında- uygulanmaktadır (Mesa vd., 2019). Ticari amaçla büyük miktarlarda çiftliklerde üretilen inek sütünün zararlı etkilerine dair yapılan çalışmalar özetle aşağıda yer almaktadır

- Erkek Balıkların Dişileşmesi ve Hem Erkek Hem Dişi Özelliğe Sahip Balıkların Ortaya Çıkması: E-EDCler düşük konsantrasyonlarda dahi organizmaları ve ekosistemleri olumsuz yönde etkileyebilir (Monneret, 2017). Çevredeki östrojenlerin yaklaşık %90'ı nadiren işlenen hayvan dışkısı ve kanalizasyonlardan kaynaklanmaktadır (He, Wang, Sun, Wang & Ji, 2019). Bu kaynaklar çeşitli yollarla suya karışarak su ekosistemlerini bozmakta, karıştığı sularda yaşayan erkek balıkların dişileşmesine (Dang ve Kienzler, 2019) ve interseks balıkların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir (Gudda vd., 2022).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

- **İnsan ve Hayvanların Endokrin, Üreme ve Bağışıklık Sistemi:** EDC'ler; insan ve hayvanların endokrin sistemine etki ederek; üreme, sinir, bağışık sistemi ve gelişimleri üzerine olumsuz etkiler göstermektedir (Monneret, 2017; Socas-Rodríguez vd., 2017).
- **Kanser:** E-EDC'ler insanlarda normal hücrelerin kanser hücrelerine dönüşümünde (karsinogenez) rol oynayabilir (Socas-Rodríguez vd., 2017). Süt ve süt ürünlerinde bulunan steroid hormonlar prostat, meme ve endometriyal tümörlerin ortaya çıkışında risk faktörüdür (Malekinejad ve Rezabakhsh, 2015).
- **Kadınlarda Doğurganlığın Azalması ve Erkeklerde Erkeklik Hormonlarının Bazı Doğal Etkilerini Gidermek:** BPA'ya maruz kalma, kadınlarda doğurganlığın azalmasına (Pivonello vd., 2020) ve erkeklerde antiandrojenik etkiye (erkeklik hormonlarının bazı doğal etkilerini gideren) yol açabilir (Matuszczak vd., 2019).
- **İnsanlarda Anne Karnındaki Bebekte Gelişim Bozukluğu ve Cinsiyet Farklılaşması, Çocuklarda Erken Ergenlik:** Ergenlik başlangıcının zamanlamasına ilişkin son araştırmalar, kızlarda daha erken cinsel olgunlaşma yönünde endişe verici bir eğilim olduğunu göstermektedir (Parent vd., 2003; akt. Gill ve Coffin, 2022). Prepubertal çocuklarda erken cinsel olgunlaşmanın en önemli nedenlerinden birinin hamile inek sütü alımı olduğunu düşünülmektedir (Maruyama vd., 2010). E-EDC'lerin çeşitli hormonal sistemleri hedef aldığı ve üreme sistemi, ergenlik, embriyonik gelişim ve fetal cinsiyet farklılaşması üzerinde olumsuz etkileri olduğu doğrulanmıştır (Kumar vd., 2020).
- **Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite, Bebekler için Zehirli Olan Bpa İçerme:** Süt üretimi sürecinde Bisfenol A (BPA) entansif yetiştiricilikte kullanılan sağım makineleri ve çiğ sütün depolama tanklarına aktarılması için PVC borular yoluyla süt zincirine farklı zaman noktalarında dâhil olmaktadır (van Asselt vd., 2017). BPA nörotoksik bir kimyasal madde olup dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ile ilişkilidir (Adesman vd., 2017). BPA bebekler için toksiktir (zehirleyici) (EU Commission, 2018).

Yukarıda bahsedilen sağlık risklerinin önüne geçilebilmesi için bilim insanları çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Ülkemizde daha çok küçük aile işletmeleri yaygın olup (ZMO, 2018), bu oran %60 dolaylarındadır ve bu işletmelerde 1-4 inek yetiştirilmektedir (İnan, 2016). Türkiye'de sütün %20 si genelde bizzat üretici ya da toplayıcılar aracılığıyla doğrudan tüketicilere ulaşmaktadır. Doğrudan satış, çiğ (taze) süt (%25) ile yoğurt ve diğer süt ürünleri (%75) olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Sokak sütünün soğutulmadan ve ambalajsız satışı, sütün kaynağının (hangi hayvan ve hangi üreticiler) çoğunlukla bilinmemesi (İçöz vd. 2007), mikroyal bulaşma açısından riskli olabilmesi (özellikle insan patojenleri bulaşma riski) (Claeys

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

vd., 2013) açısından sorunlar oluşturabilmektedir. Çiğ sütün yerel perakendeciler tarafından son tüketiciye kadar sağlıklı ve güvenilir şekilde ulaşmasını sağlamak amacıyla TOB tarafından 27 Nisan 2017 tarihli 30050 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan çiğ sütün satışına dair usul ve esasları belirleyen tebliğ yayınlamıştır. Bu kapsamda yerel perakendeci, "Süt üreten hayvancılık işletmesi merkez kabul edilerek hazır ambalajlı çiğ süt için 500 kilometrelik yarıçap içerisinde, hazır ambalajlı olmayan çiğ süt için 200 kilometrelik yarıçap içerisinde yer alan ve son tüketiciye sabit bir yerde konumlandırılmış otomatik satış makineleri veya bakkal, market ve benzeri yerlerde çiğ süt satan perakendeci" olarak tanımlanmıştır. Tebliğ kapsamında faaliyet gösteren gıda işletmeleri süt üreten hayvancılık işletmesinden almış oldukları çiğ sütü yerel perakendeciye gönderebileceklerdir. Bu faaliyette bulunan gıda işletmeleri, tebliğde tanımlanan yetkili merciden kayıt belgesi almak zorundadır. Bu tebliğ kapsamında çiğ sütün tüketiciye satışı, sağımdan itibaren 24 saat içerisinde gerçekleştirilecektir (TAGEM, 2022). Çiğ süt üzerine yapılan çalışmalarda süt tüketiminin, insan patojenleriyle kontaminasyonu nedeniyle gerçekçi bir sağlık tehdidi oluşturabileceğini ortaya konmuştur. Bu nedenle sütün tüketilmeden önce ısıtılması şiddetle tavsiye edilmektedir. Değişen organoleptik profil haricinde ısıtma (özellikle ultra yüksek sıcaklık ve benzeri işlemlerde), çiğ sütün besin değerini veya çiğ süt tüketimiyle ilişkili diğer faydaları önemli ölçüde değiştirmeyecektir (Claeys vd., 2013).

Araştırmalar organik hayvansal üretimin gıda güvenliğine ulaşmak için çözüm yolu olacağı yönündedir (Bansal, 2017). Organik süt sığırcılığı; risksiz, sağlıklı, yüksek kalitede, süt ve süt ürünleri üretimini sağlayan; isteğine yönelik çevre dostu üretim teknikleriyle gerçekleştirilen, sertifikalandırılan, kontrollü gerçekleştirilen bir üretim yöntemidir (Kara ve Koyuncu, 2011). Organik ve Ekolojik hayvansal üretim, modern (entansif) yetiştiriciliğin aksine hayvanların merada ağırlıklı olarak beslenmesini şart koşar. Ayrıca organik/ekolojik üretimde hayvanlara hormon kullanımı (yasaktır), antibiyotik uygulanması ise yalnızca bazı durumlarda hasta hayvanlara sürüden ayrılması şartıyla uygulanır ve bu hayvanların sütleri piyasaya sürülmez (Duru ve Şahin, 2004). Barkema ve arkadaşları, (2015) antimikrobiyallerin ve hormonların kullanımını azaltma baskısı ile organik süt çiftliklerinin oranı küresel çapta arttığını bildirmektedir. Bu kapsamda geleneksel üretim yapan süt üreticilerine sektör rekabet gücü, gıda güvenliği ve biyogüvenlik konusunda artan standartları benimsemeleri, antimikrobiyal ve hormon kullanımına daha az bağımlı hale gelmeleri ve hayvan refahına ilişkin güvence sağlamalarını önermektedir. Ayrıca araştırmacılar; geleneksel çiftliklerin bu uygulamalar

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

açısından iyi yönetilen organik çiftliklerden bir şeyler öğrenebileceğine işaret etmektedir. Ülkemiz içinde aynı önerilerin geçerli olacağını söylemek yerinde olacaktır.

Küçük sürülerde hormon kullanımı kitlesel bir süt üretim hedefi olmadığı için genellikle uygulanmamaktadır. Fakat bu konuda denetimlerin gerçekleşmesi ve ürünün gıda güvenliğini koruyacak sağım, anında soğuk zinciri korunarak tüketiciye ulaşması yerel yönetimler eliyle gerçekleşmelidir. Dışarıda serbest gezen hayvanların otlatıldığı alanın hayvan beslenmesi açısından yeterli olması, uygun sağlıklı bir ortamda gerçekleşmesi, ekolojik açıdan alanın değerlendirilmesi diğer göz önünde bulundurulması gereken noktalardır. Alan yazında bu şekilde üretilen ürünlerin gıda güvenliğinin yanında besinsel ve fonksiyonel özelliklerinde artış gözlendiği savunulmaktadır. Yapılan bir çalışma süt üreten hayvanın beslenme modelinin sütün içeriğindeki antioksidan maddelerin artışına sebep olabildiğini bildirmiştir (Khan vd., 2019). Örneğin; koyunlar üzerinde yapılan bir çalışmada dışarıda otlatmanın sütteki antioksidan maddeleri arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır (De Renobales vd., 2012).

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Süt insan sağlığı için oldukça önemli bir besin kaynağıdır. Bu çalışma kapsamında elde edilen veriler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Sütün mental, ruhsal (depresyonu önleme), imünolojik, besinsel önemli fonksiyonları bulunmaktadır.

Çeşitli hayvan sütlerinin insan sağlığı için önem arz eden besinsel değerleri ve fonksiyonel özellikleri bulunmaktadır.

Aşırı süt alımının mide-bağırsak sorunları, akne oluşumu, IBS gibi hastalıkların şikayetlerini arttırma, depresyon ve anksiyete gibi sorunlar ile ilişkisi vardır.

Modern süt üretiminde önemli ölçüde östrojen kullanılmaktadır. Bunlar az miktarda dahi hormonal olarak aktiftirler.

Modern süt üretiminde kullanılan hormonların çevre, insan ve hayvan sağlığına ciddi olumsuz etkileri bulunmaktadır. İnsanlarda anne karnındaki bebekte gelişim bozukluğu ve cinsiyet farklılaşması, çocuklarda erken ergenlik, kadınlarda doğurganlığın azalması, erkeklerde antiandrojenik etki (erkeklik hormonlarının bazı doğal etkilerini gideren), prostat, endometriyal ve meme kanseri oluşumu, çocuklarda hiperaktivite üzerine etkileri bunlardan bazılarıdır.

Sütün üretilmesinde modern yöntemlerin kullanılması bazı yönlerden fayda ve kolaylık sağlasa da insan, hayvan ve çevre üzerinde ciddi etkiler bırakmasına neden olabilir. Günümüzde yaygın bir şekilde gıda işletmelerinin menülerinde ürün hazırlamak amacıyla tedarik ettiği

hammaddeler, kitlesel üretim metotlarının benimsendiği monokültür tarım ve entansif hayvan yetiştiriciliğinin ürünleridir. Entansif süt üretiminin çok boyutlu olumsuz etkileri bulunmaktadır. Buna rağmen süt ve süt ürünlerindeki riskler bu ürünleri terk etmek gerektiğini göstermemektedir. Bu durumda organik süt üreticiliği gibi iyi hayvancılık uygulamalarına yönelmek, küçük aile işletmeleri tarafından birkaç hayvanın merada otlatılması ile gerçekleştirilen geleneksel süt üreticilerinin ürünlerinin denetlenerek gıda güvenliğine uygun koşullarda tüketiciye ulaşmasını sağlamak en doğru yol olacaktır.

İnsanların tüketimine sunulan tüm hammaddeler açısından gıda sektörü çalışanlarının bilgi düzeyinin artması güvenilir gıdaya ulaşmak açısından oldukça mühimdir. Fakat süt üzerinden yola çıkılarak günümüzde tercih edilen üretim yöntemlerinin insan, çevre ve diğer canlıların yaşamına olumsuz etkileri hakkında sektör çalışanlarının yeterli bilgileri bulunmamaktadır. Bu konuda sektörü bilgilendirmeye yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Gastronomi eğitiminde gıda güvenliği ve sürdürülebilir gastronomi başlığı altında bu konuda detaylı bilgilere yer verilmesi halk sağlığı ve sürdürülebilir beslenme açısında büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Adebowale, O. (2024). Antimicrobial therapy and the risk for antimicrobial resistance in milk-borne diseases. In *The Microbiology, Pathogenesis and Zoonosis of Milk Borne Diseases* (pp. 333-356). Academic Press.

Adesman, A., Soled, D. ve Rosen, L. (2017). Formula feeding as a risk factor for Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: is bisphenol a exposure a smoking gun? *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, *38*(7), 545-551.

Akbulut, A. G. G., Çiftçi, A. G. H., & Yıldız, E. (2008). Sindirim sistemi hastalıkları ve beslenme tedavisi. Klasmat Matbaacılık. Şubat–2008 ANKARA. http://www.besni3noluasm.com/data/sindirim.pdf

Araújo, E. D. O. M., Gavioli, E. C., Holanda, V. A. D., da Silva, V. C., Messias, T. B. O. N., Dutra, L. M. G., ... & Soares, J. K. B. (2023). Repeated donkey milk consumption reduces anxiety-like behaviors and brain oxidative damage to lipids in mice. *Behavioural Brain Research*, 449, 114477.

Bansal, M. (2017). Organic farming: is it a solution to safe food?. In *Food Safety in the 21st Century* (pp. 515-525). Academic Press.

Barbosa, M. Q., Queiroga, R. D. C. R. E., Bertozzo, C. C. D. M. S., de Souza Araújo, D. F., Oliveira, L. I. G., Silva, J. Y. P., ... & Soares, J. K. B. (2018). Effect of diets with goat milk fat supplemented with exercise on anxiety and oxidative stress in the brains of adult rats. *Food & function*, 9(5), 2891-2901.

Barkema, H.W., von Keyserlingk, M.A., Kastelic, J.P., Lam, T.J., Luby, C., Roy, J.P., ... ve Kelton, D.F. (2015). Invited review: Changes in the dairy industry affecting dairy cattle health and welfare. *Journal of dairy science*, *98*(11), 7426-7445

Brown, L.R. (1969). Seeds of change. The Green Revolution and development in the 1970's. *Seeds of change. The Green Revolution and development in the 1970's*

Campbell, C.G., Borglin, S.E., Green, F.B., Grayson, A., Wozei, E. ve Stringfellow, W.T. (2006). Biologically directed environmental monitoring, fate, and transport of estrogenic endocrine disrupting compounds in water: a review. *Chemosphere*, *65*(8), 1265-1280.

Claeys, W.L., Cardoen, S., Daube, G., De Block, J., Dewettinck, K., Dierick, K., ... ve Herman, L. (2013). Raw or heated cow milk consumption: Review of risks and benefits. *Food control*, *31*(1), 251-262.

Cockburn, E., Bell, P. G., & Stevenson, E. (2013). Effect of milk on team sport performance after exercise-induced muscle damage. *Med Sci Sports Exerc*, *45*(8), 1585-1592.

Corrochano, A. R., Ferraretto, A., Arranz, E., Stuknytė, M., Bottani, M., O'Connor, P. M., ... & Giblin, L. (2019). Bovine whey peptides transit the intestinal barrier to reduce oxidative stress in muscle cells. *Food chemistry*, *288*, 306-314.

Dang, Z. ve Kienzler, A. (2019). Changes in fish sex ratio as a basis for regulating endocrine disruptors, Environment International, Volume 130, 2019, 104928, ISSN 0160-4120, https://doi.org/10.1016/j.envint.2019.104928.

De Renobales, M., Amores, G., Arranz, J., Virto, M., Barrón, L.J.R., Bustamante, M.A., ... ve Mandaluniz, N. (2012). Part-time grazing improves sheep milk production and its nutritional characteristics. *Food Chemistry*, *130*(1), 90-96.

Deth, R., Clarke, A., Ni, J., & Trivedi, M. (2015). Clinical evaluation of glutathione concentrations after consumption of milk containing different subtypes of β-casein: results from a randomized, cross-over clinical trial. *Nutrition journal*, *15*, 1-6.

Duru, M. ve Şahin, A. (2004). Türkiye'de sağlıklı ve güvenli hayvansal üretimin gerekliliği. *Hayvansal Üretim* 45(1): 36-41

EU Commission. (2018). Commission Regulation (EU) 2018/213 of 12 February 2018 on the use of Bisphenol A in Varnishes and Coatings Intended to Come into Contact with Food and Amending Regulation (EU) no 10/2011 as Regards the Use of That Substance in Plastic Food Contact Materials. Off. *J. Eur. Union*, L41.

Flis, Z., & Molik, E. (2021). Importance of bioactive substances in sheep's milk in human health. *International journal of molecular sciences*, 22(9), 4364.

Ganmaa, D., Li, X.M., Qin, L.Q., Wang, P. Y., Takeda, M. ve Sato, A. (2003). The experience of Japan as a clue to the etiology of testicular and prostatic cancers. *Medical hypotheses*, *60*(5), 724-730.

Granato, D., Branco, G. F., Cruz, A. G., Faria, J. D. A. F., & Shah, N. P. (2010). Probiotic dairy products as functional foods. *Comprehensive reviews in food science and food safety*, *9*(5), 455-470.

Gill, N.D. ve Coffin, T. (2022). The effect of growth promoters in livestock on pubertal onset age in girls. *International Public Health Journal*, *14*(1), 23-30.

Gudda, F.O., Ateia, M., Waigi, M.G., Wang, J. ve Gao, Y. (2022). Ecological and human health risks of manure-borne steroid estrogens: A 20-year global synthesis study, Journal of Environmental Management, Volume 301, 2022, 113708, ISSN 0301-4797.

Gürbüz, S., & Şahin, F. (2014). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. *Ankara: Seçkin Yayıncılık*, *271*. Sibel, İ. N. C. İ., & KAYA, V. H. (2022). Eğitimde Multidisipliner, Disiplinlerarası ve Transdisipliner Kavramları. *Milli Eğitim Dergisi*, *51*(235), 2757-2772.

Hartmann, S., Lacorn, M. ve Steinhart, H. (1998). Natural occurrence of steroid hormones in food. *Food chemistry*, *62*(1), 7-20

Haq MRU, Kapila R, Sharma R, Saliganti V, Kapila S. (2014a) Comparative evaluation of cow β-casein variants (A1/A2) consumption on Th2-mediated inflammatory response in mouse gut. *Eur J Nutr*. ;53(4):1039–49.

Haq MRU, Kapila R, Saliganti V. (2014b) Consumption of β-casomorphins-7/5 induce inflammatory immune response in mice gut through Th 2 pathway. *J Funct Foods*. 8:150–60.

He, M., Sun, J., Jiang, Z. Q., & Yang, Y. X. (2017). Effects of cow's milk beta-casein variants on symptoms of milk intolerance in Chinese adults: a multicentre, randomised controlled study. *Nutrition journal*, *16*, 1-12.

Ho, S., Woodford, K., Kukuljan, S., & Pal, S. (2014). Comparative effects of A1 versus A2 beta-casein on gastrointestinal measures: a blinded randomised cross-over pilot study. *European journal of clinical nutrition*, *68*(9), 994-1000.

İçöz, Y., Taşdan, K., İriboy, S., & Berkum, S. (2007). Türkiye Süt Alt Sektör Analizi. *TEAE Yayın*, (159).

İnan, İ.H. (2016). Agricultural economics and management. İdeal Culture and Publishing. İstanbul. s. 415

James, L. J., Stevenson, E. J., Rumbold, P. L., & Hulston, C. J. (2019). Cow's milk as a post-exercise recovery drink: implications for performance and health. *European Journal of Sport Science*, *19*(1), 40-48.

Jianqin, S., Leiming, X., Lu, X., Yelland, G. W., Ni, J., & Clarke, A. J. (2015). Effects of milk containing only A2 beta casein versus milk containing both A1 and A2 beta casein proteins on gastrointestinal physiology, symptoms of discomfort, and cognitive behavior of people with self-reported intolerance to traditional cows' milk. *Nutrition journal*, *15*, 1-16.

Kara, N.K. ve Koyuncu, M. (2011). Organik süt sığırcılığı ve refah. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *25*(1), 165-173.

Karav, S., Casaburi, G., Arslan, A., Kaplan, M., Sucu, B., & Frese, S. (2019). N-glycans from human milk glycoproteins are selectively released by an infant gut symbiont in vivo. *Journal of functional foods*, *61*, 103485.

Kaura, S., Parle, M., Insa, R., Yadav, B. S., & Sethi, N. (2022). Neuroprotective effect of goat milk. *Small Ruminant Research*, 214, 106748.

Khan, I.T., Bule, M., Ullah, R., Nadeem, M., Asif, S. ve Niaz, K. (2019). The antioxidant components of milk and their role in processing, ripening, and storage: Functional food. *Veterinary world*, *12*(1), 12.

Khatoon, H., Ikram, R., & Abbas, G. (2019). Neuropharmacological effects of camel milk related to modulation of biogenic amines in experimental animals. *Pak. J. Pharm. Sci*, *32*(6), 2633-2641.

Kınık, Ö., & Gürsoy, O. (2011). Süt Proteinleri Kaynaklı Biyoaktif Peptitler. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *8*(2), 195-203.

Kovsari, E., Gilani, P.S., Shokri, S., Borazgh, A.M., Rezagholizade-Shirvan, A. ve Nia, A.P. (2024). Influence of green pepper extract on the physicochemical, antioxidant, and sensory properties of stirred yogurt. *Food Chemistry: X*, *21*, 101070.

Kumar, M., Sarma, D.K., Shubham, S., Kumawat, M., Verma, V., Prakash, A. ve Tiwari, R. (2020). Environmental endocrine-disrupting chemical exposure: role in non-communicable diseases. *Frontiers in public health*, *8*, 553850.

Maes, M., Kubera, M., Leunis, J. C., Berk, M., Geffard, M., & Bosmans, E. (2013). In depression, bacterial translocation may drive inflammatory responses, oxidative and nitrosative stress (O&NS), and autoimmune responses directed against O&NS-damaged neoepitopes. *Acta psychiatrica scandinavica*, *127*(5), 344-354.

Malekinejad, H., Scherpenisse, P. ve Bergwerff, A.A. (2006). Naturally occurring estrogens in processed milk and in raw milk (from gestated cows). *Journal of agricultural and food chemistry*, *54*(26), 9785-9791.

Malekinejad, H. ve Rezabakhsh, A. (2015). Hormones in dairy foods and their impact on public health-a narrative review article. *Iranian journal of public health*, *44*(6), 742.

Maruyama, K., Oshima, T. ve Ohyama, K. (2010). Exposure to exogenous estrogen through intake of commercial milk produced from pregnant cows. *Pediatrics International*, *52*(1), 33-38.

Matsui, M. S. (2019). Update on diet and acne. *Cutis*, *104*(1), 11-13.

Matuszczak, E., Komarowska, M. D., Debek, W., & Hermanowicz, A. (2019). The impact of bisphenol A on fertility, reproductive system, and development: a review of the literature. *International journal of endocrinology*, *2019*(1), 4068717.

Mesa, R., Kabir, A., Samanidou, V. ve Furton, K.G. (2019). Simultaneous determination of selected estrogenic endocrine disrupting chemicals and bisphenol A residues in whole milk using fabric phase sorptive extraction coupled to HPLC-UV detection and LC-MS/MS. *Journal of separation science*, *42*(2), 598-608.

Mohammadpour, A., Samaei, M. R., Baghapour, M.A., Alipour, H., Isazadeh, S., Azhdarpoor, A. ve Khaneghah, A.M. (2024). Nitrate concentrations and health risks in cow milk from Iran:

Insights from deterministic, probabilistic, and AI modeling. *Environmental Pollution*, *341*, 122901.

Monneret, C. (2017). What is an endocrine disruptor? *Comptes rendus biologies*, *340*(9-10), 403-405.

Mollica, M. P., Trinchese, G., Cimmino, F., Penna, E., Cavaliere, G., Tudisco, R., ... & Crispino, M. (2021). Milk fatty acid profiles in different animal species: Focus on the potential effect of selected pufas on metabolism and brain functions. *Nutrients*, 13(4), 1111.

Moosavian, S. P., Rahimlou, M., Saneei, P., & Esmaillzadeh, A. (2020). Effects of dairy products consumption on inflammatory biomarkers among adults: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Nutrition, Metabolism and Cardiovascular Diseases*, *30*(6), 872-888.

Oleskin, A. V., Zhilenkova, O. G., Shenderov, B. A., Amerhanova, A. M., Kudrin, V. S., & Klodt, P. M. (2014). Lactic-acid bacteria supplement fermented dairy products with human behavior-modifying neuroactive compounds. *J. Pharm. Nutr. Sci*, 4(3), 199-206.

Pasco, J. A., Williams, L. J., Brennan-Olsen, S. L., Berk, M., & Jacka, F. N. (2015). Milk consumption and the risk for incident major depressive disorder. *Psychotherapy and Psychosomatics*, *84*(6), 384-386.

Pereira, P. C. (2014). Milk nutritional composition and its role in human health. *Nutrition*, 30(6), 619-627.

Polzonetti, V., Pucciarelli, S., Vincenzetti, S., & Polidori, P. (2020). Dietary intake of vitamin D from dairy products reduces the risk of osteoporosis. *Nutrients*, *12*(6), 1743.

Pivonello, C., Muscogiuri, G., Nardone, A., Garifalos, F., Provvisiero, D. P., Verde, N., ... & Pivonello, R. (2020). Bisphenol A: an emerging threat to female fertility. *Reproductive Biology and Endocrinology*, *18*, 1-33.

Stelwagen, K., Carpenter, E., Haigh, B., Hodgkinson, A., & Wheeler, T. T. (2009). Immune components of bovine colostrum and milk. *Journal of animal science*, *87*(suppl_13), 3-9.

Socas-Rodríguez, B., Lanková, D., Urbancová, K., Krtková, V., Hernández-Borges, J., Rodríguez-Delgado, M.Á., ... ve Hajšlová, J. (2017). Multiclass analytical method for the determination of natural/synthetic steroid hormones, phytoestrogens, and mycoestrogens in milk and yogurt. *Analytical and Bioanalytical Chemistry*, *409*, 4467-4477.

TAGEM,2022.https://www.tarimorman.gov.tr/TAGEM/Belgeler/yayin/S%C3%BCt%20Sekt%C3%B6r%20Politika%20Belgesi%202018-2022.pdf). (Erişim tarihi:13.04.2024)

Ünal, R.N. ve Besler, T. (2008). Beslenmede Sütün Önemi. Sağlık Bakanlığı Yayını (Yayın No: 727), ISBN: 978-975-590-243-2, Klasmat Matbaacılık, Ankara.

van Asselt, E.D., Van der Fels-Klerx, H.J., Marvin, H.J.P., Van Bokhorst-van de Veen, H. ve Groot, M.N. (2017). Overview of food safety hazards in the European dairy supply chain. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, *16*(1), 59-75.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Volek, J. S., Gómez, A. L., Scheett, T. P., Sharman, M. J., French, D. N., Rubin, M. R., ... & Kraemer, W. J. (2003). Increasing fluid milk favorably affects bone mineral density responses to resistance training in adolescent boys. *Journal of the American Dietetic Association*, *103*(10), 1353-1356.

ZMO. (2018). Süt Raporu 2018, https://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/62a096b3a91b26b_ek.pdf?tipi=38&turu=D &- sube=0 (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

Zwierzchowski, G., & Ametaj, B. N. (2018). Minerals and heavy metals in the whole raw milk of dairy cows from different management systems and countries of origin: A meta-analytical study. *Journal of agricultural and food chemistry*, *66*(26), 6877-6888.

.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ANALYSIS OF TURKISH-ALGERIAN RELATIONS DURING THE OTTOMAN EMPIRE

Ahlam Ahmaid[1]

Abstract

The relationship between Algeria and Turkey is not like a relationship between two countries, but rather it is different from that and is based on the historical aspect, which is the basic basis for the correct analysis of the relationship between two countries. In this research paper, the focus will be on the periods 1516-1830 and 1830-1923, which The most important political and economic events between Algeria and Turkey include the period of the French occupation of Algeria, and what is Turkey's position, rather, the Ottoman Empire, on that, as well as the abolition of the Ottoman Empire and the emergence of the Turkish Republican state. The goal of this research paper is to analyze the events between the two countries, and as a result, to show how The relationship between the two countries.

Keywords

Türkiye. Algeria. The French Occupation. Relations between Algeria and Turkey

[1] PhD candidate, Kirikkale University, email: imi.ahlam23@gmail.com. ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4763-5869.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Introduction

Relations between Turkey and Algeria began during the Ottoman period with the Ottoman Empire's conquest of Algeria in 1516. From this date, Algeria was considered a state subject to Ottoman rule. The Ottoman Empire ruled Algeria through local princes and subjected it to an administration centered in Istanbul. Later, Algeria became an important base for pirates in the Mediterranean who plundered European ships with the support of the Ottoman Empire. However, the weakness of the Ottoman Empire at the end of the eighteenth century and the increasing independence movements in Algeria had a negative impact on these relations. In 1830, the French invaded Algeria, ending Ottoman rule, and there was a serious stagnation and rupture in Turkish-Algerian relations during this period. Also, during the period 1830-1923, we will notice important events that will occur in Turkey and what will be Algeria's position on that, and this is the goal of our research, which is to show the position of the two countries regarding the most important historical, political, and economic events for both countries and how that will affect the relationship between the two countries, and it will The two papers include an analytical method and the relations between the Ottoman Empire and Algeria, which generally took place in this way, are discussed below under different headings.

Algeria Under The Rule Of The Ottoman Empire İn The Period 1516-1830

XVI. At the turn of the century, the central Maghreb (the vast region of North Africa between the lands of the Wattasid dynasty in Fez in the west and the Hafsids in Tunisia in the east) was caught in a major political crisis. The collapse of the late medieval Muslim kingdoms in Andalusia in the face of attacks by Spanish Catholic forces culminated in the fall of Granada in January 1492. The Spanish advance across the Mediterranean into fortified areas on the North African coast accelerated the disintegration of the dynastic states that ruled the Maghreb after the large unified medieval empires that disappeared in the thirteenth century.

The Maghreb, which would later become the center of Algeria, had not yet been thought of as a single region by any of its inhabitants. Especially since it is a region governed from the port city of al-Jaza'ir Beni Mezghenna (Algérie for the French, Algeria in English) (Temimi, 1976). 'The Beni Mezghenna islands' are an old but modest harbour, built against the sheer relief of cliffs overlooking a small group of islets off the coast, an unsheltered anchorage at the western end of a wide bay.

Political dominance over the plains and mountains of the central Maghreb and their inhabitants made a conflict inevitable between the Zayyanid dynasty, which ruled from the major trading and textile manufacturing city of Telimsan in the western interior of the country, and their Zayyanid rivals in Fez further west.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

The ongoing regional war between them and the rivalry of the Tunisian Hafsids in the east, who ruled Bejaïa, a culturally rich port city at the mouth of the Soummam river, 200 kilometers east of Algeria, was now combined with the destabilizing local effects of the superpower struggle in the Mediterranean. The Ottoman Empire, which had been on the rise since the capture of Constantinople (Istanbul) in 1453, started its own 'golden age' by fighting against the Habsburgs (De Grammont , 1887).

In a "crusade" after the fall of Granada, Spanish Catholics attacked the central Moorish coastline. The large natural harbor of Mers el Kebir, just west of the city of Oran, was captured by the Catholics in 1505, Tenes in 1508, and Oran and Bejaïa in 1509. Two years later Dellys, Cherchell and Mostaghanem were forced to pay tribute to the Spanish. All of the major coastal towns extending east to the Hafsid lands of the central Maghreb soon came under Spanish control. In 1510, Algerian notables also sued for peace and were forced to cede possession of the offshore islands dominating their port, where the Spanish commander Don Pedro Navarro also built a fort called the peñon with a garrison of two hundred men (De Grammont , 1887) .

For the first time, the notables of Algeria resorted to outside help in the face of these dangers and asked for help from an Ottoman sailor who had recently arrived in the region, Oruç Bey, who was famous for the piracy he carried out against Christians with his three brothers, to expel the Spaniards. Oruç Bey responded positively to this call. The meaning of Barbaros, the nickname of the family to which Oruç Bey belonged, was 'Red beard'. Oruç Bey, a Muslim soldier and sailor from the Aegean island of Lesbos, achieved his first successes as a corsair (pirate) operating on the island of Djerba off the southern coast of Tunisia. Piracy; Private maritime entrepreneurs acting for their own benefit in the context of Ottoman operations against the Spanish were already a feature of warfare in the region, as in the Atlantic and Caribbean, where English pirates harassed the Spanish fleet. In the 1490s, Turkish captain Kemal Reis, who was later appointed to command an Ottoman fleet tasked with suppressing piracy in the Aegean, led a pirate fleet against Spanish ships on the Maghreb coast (De Grammont , 1887). The careers of Oruç and Hayrettin, the eldest of the Barbaros brothers, were at a very high level. The Ottoman Empire asked Oruç Bey, who established his own fleet, to take back Bejaïa from the Spanish. In 1516, the people of Algeria asked him to come to their aid. After the Barbaros brothers' victory against the Spanish in Algeria (November 1516), Oruç Reis took him to Tlemsen in 1517. Spanish forces responded to the attack on Tlemsen and subsequently succeeded in killing Oruç and his soldiers in 1518.

But however important the regional context, this was not a straightforward "civilizational" war with clear and simple battle lines between Muslims and Christians. Local struggles were more dominant. Oruç, who managed to take Algeria from the Spanish with his soldiers in 1516, appointed Salem Al-Toumi Al-Thaalabi to declare himself the authority, and the brothers later captured the cities of Medea, Miliana, Tennis and Dils. Although the Spanish commander was unable to destroy Peñon, he did

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

threaten the position of the ruling group in the city and Salim al-Tumi, who sought Spanish help in eliminating the Ottomans. Meanwhile, Salim al-Tumi passed away. Oruç suppressed the rebellion that broke out with the claim that he killed Salim in the bath . A rival group in power emerged a year later, in 1517, when an anti-Spanish group in Telimsan invited Oruç to expand his rule and remove Spanish influence from the west.

Zayyanid sultan Abu Hammu opposed the annexation of Algeria to the Ottoman Empire. Abu Hammu's supporters, together with Spanish soldiers, besieged Oruç in Telimsan and massacred the troops commanded by his brother Ishaq in the nearby fortress of Qala'at Beni Rashid. Oruç resorted to extreme repression against his suspected opponents in Tilimsan, and according to some sources (and the city's local historical tradition) killed as many as seventy Zayyanid princes, before being killed while retreating from Tilimsan in 1518. In Telimsan, as elsewhere, there were different candidates for leadership. Among those struggling for leadership, some sought support from the Spanish, others from the Ottomans, and changed allies as circumstances required.

Out of this complex local power struggle, Oruç and his brothers succeeded in establishing the formation of a military state in 1518, supported by factions of local urban elites opposed to the Spanish King Charles V and supported by a small force of ships, Turkish musketeers and artillery (Julien, 1966). After Oruç's death in 1518, his brother Hayreddin became the 'Sultan of Algeria'. Asking for help from Yavuz Sultan Selim in 1519, Hayrettin Pasha repelled the attack of approximately five thousand Spanish soldiers with his combined army consisting of local, Andalusian and Turkish troops in August 1519, and at the end of the same year, realizing the difficulty of fighting his enemies alone, he took control of the region from Damascus and Cairo. The conqueror offered it to the Ottoman Sultan Yavuz Sultan Selim (Tutar, A. E., İnaç, H. & Güner, Ü, 2006). After a great victory in the region with this support, Algeria officially came under Ottoman rule. The Ottoman sultan sent an artillery force and nearly 2000 janissary soldiers to Algeria to eliminate the Spanish. This support was necessary to eliminate the Spaniards and ensure internal and external security and stability in the region, and thus Algeria became the first state in North Africa to come under Ottoman rule (Yaghi, I. A., 1997).

Aghas Period (1671-1830): with the weakening of the central power of the Ottoman EmpireJanissaries began to take control of the region. When the Ocaks massacred the pashas sent by the state, the Age of Pashas ended and the Janissaries became active and the dominance of the Aghas at their head began. A period began in which, in addition to the Beylerbeyi appointed by the state, a second authority elected by the Janissaries, namely the Janissaries, was appointed. The authority of the Beylerbeyi remained limited, and the aghas, who were replaced every two months by the janissaries, took over the authority. Their authority would become stronger and the position of the beylerbey would weaken. It is seen that the Algerian Council came under the control of the decisions made by the janissaries and the aghas

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

elected to implement these decisions. The murder of the elected lords by the Janissaries not only put the Janissary Corps in the region into serious instability and depression, but also Algeria into political chaos (Şinasi SÖNMEZ, 2007).

Uncle Period (1671- 1830): Upon this bad and unstable situation in Algeria, the Sailor chiefs took control of the situation and put an end to the dominance of the Aghas. These chiefs chose an "uncle" to manage the Ocak, and towards the end of the 17th century, both Ocak and Algeria began to be ruled by these uncles. Although the authority of uncles was weaker than that of lords, uncles could, in some cases, serve for life. This made the situation in Algeria more stable (Kuran.Ercüment, 1957).

In this way, eleven uncles ruled in Algeria. During this period, French and British attacks were resisted and Merssa el-Kebir and Oran were taken back from the Spanish (Fahir, Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914) s 187, 2020).

Instead of abandoning it, he aimed to achieve unity by separating the management of the mines. However, in reality, the state's goal was not achieved; The pashas, who served for three years, prioritized their own interests rather than managing the affairs of the lodge. Janissaries took over the actual management of the hearths. Moreover, the Algerian West Hearth was mostly acting independently of the Ottomans and making economic agreements with various countries, especially small states (Kuran, 1957) .

One of the areas where the Ottoman administration left its mark in Algeria is Al-omran. During the Ottoman period, rural (Bedouin) life was abandoned and urban life became dominant. The Ottoman Empire did not establish new colonial cities in Algeria and did not use the city for imperialist purposes, unlike the Spanish and French colonial powers. Just as they represented Islam, they preserved Islam in the region. During this period, Algerian cities did not develop to a great extent like European cities. Its streets were narrow and capital banks and races were not dominant. At the same time, the Turks, who are the rulers of the country and protect Islam and Muslims, were not strangers to the Algerian people and the region, who were their religious brothers. They built the country with its architectural and artistic works and military, administrative, social and cultural institutions and built important works that remain today. We see that the Turks distinguished their control over Algeria, leaving the traditions and customs of the Algerian people unchanged and the patriotism of the people (Ercüment, Kuran, 1920-2009).

Algeria was one of the largest cities of that period. The city had a large municipality and budget. The mayor of the city was chosen by Bilirby from among the local Arabs, and these mayors were called (Shehul Bild). Most Turks reside in the capital; They were in other cities due to public service or military service. The number of Turks in the capital Algeria never exceeded 22 thousand. Algeria had a global structure. It hosted people from many countries. In addition to the Turkish children born to the original

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

mothers, there were Arabs, Berbers and immigrants, Andalusians, Spanish, Portuguese, Europeans working in trade and prisoners of all nationalities, as well as Jews expelled from Europe (Yılmaz, Öztuna, 2000).

During the Ottoman period, the province of Algeria was divided into three sanjaks (east, south, west) except the central sanjak. These sanjaks, called Western Emirates, were led by rulers called ayah (Yılmaz, Öztuna, 2000). The sanjak was divided into judgeships, and the judgeships were divided into sheikhdoms. These were the heads of administrators with the rank of regional governor and manager of a town, and they were elected from among the local people (Sabri, Hizmetli, 1992). The general system of the inland countries was guaranteed through extraordinary tax tribes. The duty of this tribe, called (El-Muhazin), was to keep other tribes who had to pay taxes under obedience (Aysel FEDAİ , 2008). Another important policy is that local women in high positions are not allowed to have children. These were called kuloğulları and constituted the artillery force of the quarry.

In the city of Algiers, the Council met five days a week except Friday and Tuesday and was busy with the internal affairs of the state. The Council convened every Tuesday or under the chairmanship of its deputy in Sinin Palace, the decisions taken were submitted to the approval of the Paylab people, and Paylan was in charge of high military and political affairs. All members of the council were Turkish. Approximately 200 government employees were employed by the Divan. The highest judge in the country dealt with justice and education, but he appointed the sanjak lords and heads of provinces.

There were institutions in Algeria that could meet the social, economic and cultural needs of the local people. There were baths, shops, mosques, bakeries, covered bazaars, markets and others all over the city. There were many science and cultural centers in the city of Algeria, which reached a level that we could call (Little Istanbul) due to the abundance of commercial stores and social institutions during the Ottoman patronage. These include mosques, hostels, schools, Quran teaching and institutions. Algeria, with few commercial companies, had a beautiful landscape with wonderful palaces and gardens rich in fruits and vegetables.

The public system was very important, as there was a large trade, or rather slave trade, in the city. 8 high-ranking Turkish officers, called Raqqa, were responsible for the public order of the city. They did not carry guns like the British police. However, any negative behavior towards the sergeant was a crime and led to the death penalty (Mouioud, 1996). After the gates of the city and the neighborhood were closed, no one was allowed to go out. Pedestrians who were not allowed to walk around at night were detained. The only exception to this situation was the month of Ramadan.

With the strengthening of Europe and Russia, the Ottoman Empire first entered a period of stagnation and then decline. In this environment, it is seen that there are signs of autonomy in the remote provinces

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

of the state and that the pressure and dominance of the local government is increasing. This was the situation in Algeria as well, and as in Tunisia and Tripoli, a situation arose in which the beylerbeyship of the "uncles" chosen by the Algerian Corps was approved by the Sultan.

This attitude of the Janissary Corps was not only valid for Algeria, but also for the entire Ottoman Empire. The hearth was gradually deteriorating and attempts were being made on the lives of statesmen. Uncles elected by an independent council could only take office after being approved by the Ottoman Sultan. Although his uncle's army participated in wars in the Ottoman army and fought on behalf of the sultan, it had a feudal structure. They could mint coins in their own names and send diplomatic representatives to other states. During this period, there were cultural and economic developments in Algeria. Especially the uncles had reached a prominent position with their piracy activities in the Mediterranean. During this period, the ties between the Ottoman Empire and Algeria began to weaken. Even though it was officially affiliated with the center, in practice Algeria had become an independent administration during this period (Tuncay, Karakaçan;, 2004).

Relations between the Ottoman Empire and Algeria in the Period of 1830-1923

The Ottoman Empire's control over the Arab Maghreb, which lasted nearly four hundred years, was one of the brightest pages of Ottoman history. After the Turks moved here and Algeria was founded by the Barbaros Brothers at the beginning of the sixteenth century and made the capital, this place became an important center. Based on this, the conquest of centers such as Tlemsen and Constantine and the expeditions to European countries were also directed from here (Sabri, 1992).

Algeria, which has been under Ottoman rule since the 16th century, has historically enjoyed partial and unofficial autonomy compared to provinces such as Egypt and Syria due to the decreasing naval power of the Ottoman Empire in the 19th century. As a matter of fact, despite its nominal loyalty to the Ottoman Empire, Algeria was essentially an autonomous country that was granted the right to participate in international agreements by foreign countries (Andre Raymond, 1997).

Towards the end of the Dayil period, Algeria had a serious tribute income due to its piracy in the Mediterranean. Algeria, which was in a very important position for both the Ottoman Empire and European countries due to its location close to the Strait of Gibraltar, had now become the target of European countries. Although the Ottoman Empire knew this strategic position of Algeria, it could not pay much attention to it due to the weakening of its power in this century and other major problems in its very large territory. In addition to the wars with

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Iran and Russia, the emergence of the Greek Revolt in 1821 and the granting of land to the Russians with the Treaty of Adrianople in 1829, its position in Wallachia and Moldavia was also weakened. The burning of its fleet in Navarin in 1827 deeply shook its position in the Mediterranean. All of these played an important role in the developments regarding Algeria.

The uprisings of the Wahhabis, the Egyptian Governor Mehmet Ali Pasha, and some notables in the Balkans were developments that made the situation of the Ottomans even more difficult. Moreover, with the closure of Olayı Hayriye and the Janissary Corps in 1826, there was a great decline in the military power of the Ottoman Empire. This situation brought about the defeat in the Ottoman-Russian War mentioned above and the acceptance of Greece's independence. France, which had previously occupied Egypt in 1792, had to leave Egypt in 1804.

Italy and England also had ambitions in the region. England was not successful in its attacks here at the beginning of the 19th century. France, which took action to prevent this country from occupying the Tunisian region, invaded Algeria, from which it had previously borrowed money during the Egyptian campaign and failed to pay it. There are many reasons for this attack, such as Algeria's strategic location in the Mediterranean, its proximity to the Strait of Gibraltar, the piracy activities of Algerian pirates in the Mediterranean, and France's imperialist goals. Moreover, France's decision to invade Algeria, Greece's rebellion in 1821, and the weakening of the Ottoman Empire's power in the Mediterranean as a result of the burning of the Egyptian and Ottoman fleets in Navarin in 1827 increased France's courage. However, due to the rebellion that broke out in the Peloponnese, which rebelled against the Ottoman Empire during this period, and the 30 thousand people that France sent here during this rebellion, Algeria was able to besiege Algeria from the sea in a period of three years, and Greece after 1830. Land intervention was possible (Fedai, 2008). France was the second largest colonialist country in the world during this period. France, which has a great commercial potential in North Africa, had its biggest commercial relationship in this region with Algeria. Algeria had an important place within the framework of France's now classic Mediterranean and North African policies, which felt that the Marseille trade would grow when Algeria was taken. Thus, it could become the most important power in the region. On the other hand, in order to break the strong opposition that developed against the French king depending on the developments in French domestic politics, Prime Minister Polignac took action to invade Algeria, where the occupation conditions became suitable to gain new territory for France (Fedai, 2008).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

One of the issues that made France's job easier was the administrative vacuum in Algeria, the opposition and conflicts of some tribes against Ottoman rule, and of course the difficult situation the Ottoman Empire was in. Algerian dominance had ended for the Ottoman Empire, which could not have soldiers in the region due to the other problems mentioned above. Although Tahir Pasha was sent to hold a meeting with France, which attacked the region, this attempt was also unsuccessful. Tahir Pasha's search for peace in France was in vain, and Cezayir Pasha was occupied while he was in France. The Ottoman Empire, whose navy was burned in Navarin, could not find anything else to do and could not make any actual retaliation against this occupation, but could only protest (Fedai, 2008).

Meanwhile, he had borrowed approximately 7 million francs from Algeria and had not paid this debt, except for a portion of it. This debt issue became one of the important hostilities between the two parties. As the issue escalated, Uncle Hüseyin brought up the issue again to the French Consul in the region, and when the Consul gave an arrogant answer, he got angry and hit the Consul in the face with a fan, thus revealing the excuse for France's invasion. After this incident, known as the Fan Incident, France laid siege to occupy Algeria in the same year, 1827. He landed in Algeria with his fleet on June 14, 1830. Thus, the siege turned into occupation in 1830. With the surrender of Uncle Hüseyin on July 5, 1830, a new era began.

However, after Uncle Hussein left the country with his family with the surrender agreement, Algeria did not surrender immediately. The Council, which met in Algeria on July 20, 1830, decided not to surrender to the French. Following this decision, the resistance of Constantin city judge Hacı Ahmet (Fedai, 2008). And the young Abdülkadir ibni Muhittin Abdülkadir, who was famous for his devotion to religion and courage in the military field, came to the fore in November 1832. Abdülkadir al-Jazairi, an intelligent and pious ruler, established a true Islamic state by masterfully imitating the rule of the early years of Islam and assuming the prestigious title of Emir al-Muminin (Adil Baktiya, 2010). His declaration of jihad against France garnered great respect among Muslims; Even his closest ally, the Sultan of Morocco, was afraid that he would be overthrown and replaced by Abdülkadir (Daniel R. Headrick, 1979).

With the Treaty of Desmichels signed in 1834 at the end of the wars with the French, he completely took over the management of large lands under the title of commander of the believers. Despite its superior organization and training, the French army did not have a significant technological advantage over Abdulkadir's forces. However, in the face of this

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

situation, France gradually increased its military presence in the region and by 1846 it deployed a high number of 108,000 soldiers, that is, one third of its entire army. Meanwhile, Abdülkadir's forces had 8,000 rifles, 2,000 of which were British rifles supplied from Morocco (Adil Baktiya, 2010).

As a result, on December 23, 1847, Abdülkadir surrendered to the French and the resistance was almost over. It shows that the French invasion of Algeria was characterized not by technological superiority but by the display of imperialism lacking such superiority. The French mobilized all the power they had, gathered a military force many times greater than that of their opponents, and embarked on a brutal and irregular war.

The conflict escalated further when French forces invaded Constantinople in 1839, violating the treaties and prompting retaliatory attacks by Abdul Qadir (Ali Nejimi, 1992). However, despite all his strategic skills, Abdülkadir's resistance weakened against the overwhelming power of the French army.

The exorbitant cost of this aggression was also highlighted in newspaper reports revealing that France had spent over £40 million in 15 years and left the bones of 250,000 soldiers in Algeria. (Adil Baktiya, 2010).

During this entire phase of resistance, the French committed great oppression and massacres in the region. These issues regarding the French atrocities in Algeria, including the drowning and subsequent burning of civilians taking shelter in caves, caused serious international reactions (Lounis Aggoun ve Jean-Baptiste Rivoire, 2024).

Some members of the parliament in France opposed all the evil and massacres committed especially in the city of Constantinople, citing the brutality reminiscent of Napoleon's unsuccessful Spanish campaign. Despite the claim that such measures were deemed necessary in the African context, Marshal Soult acknowledged that these actions were a serious affront to European civilization (Ali Nejimi, 1992).

However, the damage inflicted on Algeria by the French army under the command of French commander Thomas Robert Bugeaud was very heavy; Between 1830 and 1849, a quarter of the population disappeared. Abdulkadir was defeated by the French and captured by them in 1848. As Abdülkadir's image gained popularity in Parisian circles under the influence of public pressure and diplomatic efforts, calls for freedom echoed throughout Europe, and eventually,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

III. It resulted in his release by Napoleon in 1852. His eventual release brought increased awareness and sympathy for his plight (Bayram Kodaman, 1991). With the occupation of Algeria completed in 1857 by France, which had previously made significant gains in Africa with the Berlin Congress of 1884-1885, France's African Empire was essentially established. Ottoman rule, which lasted approximately three hundred years, ended.

Conclusion

The history that brings together Algeria and Turkey, about 500 years, is one of the greatest periods that the world has witnessed, so that the period of the Ottoman Empire, which was the most important period for both countries, is considered the period that made Turkey one of the strongest countries at that time, and it is now. As for Algeria, the Ottoman Empire is considered a savior. At the same time, it is a colonizer, but the period of the Ottomans' presence in Algeria is not considered an occupation because the basis of the occupation was not the Turkification of the Algerian state. It is not like France did after it occupied Algeria. It tried to Frenchize Algeria, and that was to prevent the practice of the Arabic language in this very period, which is considered one of the most dangerous stages for Algeria. We find The Ottoman Empire helps with all its power, and until the period after the abolition of the Ottoman Empire and the renaissance of the Turkish Republic, Algeria continued to communicate and developed in all areas, including economic, political, and diplomatic.

XX. The internal and external conditions of Algeria and Turkey in the 19th century affected the relations of the two countries and their views on each other. When the Republic of Turkey was founded in 1923, it had to deal with many important internal and external issues, such as solving its economic problems, expanding its transportation network, repairing its underdeveloped industry, and dealing with internal rebellions. Moreover, their problems grew even larger with the Great Economic Depression that broke out in 1929. In the 1930s, Turkey dealt with issues such as the Straits and Hatay issue, the Balkans, and the Middle East security organization. With the First Industrial Plan of the 1930s, factories were established in areas such as papermaking, mining and textiles, as well as basic consumer products that were lacking in the country. He had to make a great effort to save his economy and industry, which had been taken over by foreigners during the Ottoman period, and to nationalize them. In addition, it had to take precautions against the Italian and German aggression that emerged during this period and make efforts to increase its security in a new global war.

While this was the situation in Turkey, Algeria, which had become a French colony, was struggling for independence and suffered great losses of life for this. Especially during the events called the 1945 Massacre (Sétif-Guelma-Kharrata massacre) committed by France in this century. According to French sources, one thousand five hundred people, and according to Algerian sources, forty five thousand people were massacred.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sources:

De Grammont . (1887). Histoire d' Alger.

Fatih, Okumuş. (1998). Malik Bin Nebi s 14. İstanbul , Türkiye .

Layachi Azzedine. (2007). Democratic and Popular Republic of Algeria. *The Government and Politics of the Middle East and North Africa*.

Lounis Aggoun ve Jean-Baptiste Rivoire. (2024, 03 12). *Prologue: Les trois guerres d'Algérie: 1830-1848 : une logique génocidaire*. http://www.algeria-watch.org/fr/article/mil/francalgerie/ prologue. adresinden alınmıştır

Matthew Connelly. (2001). Rethinking the Cold War and Decolonization: The Grand Strategy of the .

Ömer Kürkçüoğlu. (1987). Arab and Turkish Public Opinion Attitudes towards Questions of the Two . *Studies on Turkish-Arab Relations*.

Yasemin Celik. (1999). Contemporary Turkish Foreign Policy. London.

Ira M. Lapidus. (1996). Modernizme Geçiş Sürecinde İslam s 152. İstanbul, Türkiye .

Adil Baktiya. (2010, ocak). 1830: Fransa'nın Cezayir'i İşgali,Abdülkadir'in Yükselişi ve Amerikan Kamuoyunda 'Abdülkadir' Hayranlığı s 147.

Ahmet Kavas. (2017). Osmanlı-Afrika ilişkileri. İstanbul.

Ali Maskan. (1996). Cezayir'in Bağımsızlık Kazanması ve Siyasal Sistemi Oluşturma Arayışı s 7 . İstanbul , Türkiye .

Ali Nejimi. (1992). Emir Abdülkadir'in Direniş Hareketi ve Osmanlı Topraklarında Yaptığı Faaliyetler s 62. İstanbul , Türkiye .

Andre Raymond. (1997). Sömürge Öncesi Dönemde Kuzey Afrika s 169. İstanbul, Türkiye .

Arezaki Şuwitam . (2009). Elmuçtamea Elcazaeri Ve Faeliyatih Fi Elahed El osmani. Elcazaeir.

Atatürk Mustafa Kemal. (1985). Söylev ve Demeçler. Ankara.

Ayhan Kamel. (1975). Turkey's Relations with the Arab World. *Foreign Policy*.

Aysel FEDAİ . (2008). FRANSA HAKİMİYETİ'NDE CEZAYİR (1914-1954) s 26-28-37-38. ELAZIĞ, Türkiye.

Bayram Kodaman. (1991). Les Ambassades De Mustapha Réchid Pacha, à Paris Türk Tarih s 40. Ankara, Türkiye .

Bülent Zarif. (1985, şubat 5). Özal İlişkilerimizin Canlanmasına Çalışacağım. *Milliyet*.

Charles Robert Ageron, Michael Brett. (1991). Modern Algeria: A History from 1830 to the Present . London.

Clapham Christopher. (2005). Africa and the International System: The Politics of State Survival .

Daniel R. Headrick. (1979, Haziran). The Tools of Imperialism: Technology and the Expansions of European Colonial Empires in the Ninenteenth Century s 253. The Journal of Modern History.

De Haedo. (1887). Histoire des rois. D. Granmont içinde, *Histoir d' Alger* (s. 35-36).

Edge W . (2006).

Ercüment, Kuran. (1920-2009). Osmanlı Döneminde Magrib Tarihi Yeni Türkiye Yayınları, s.155.

Fahir, Armaoğlu. (tarih yok). 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914) s 188.

Fahir, Armaoğlu. (2020). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914) s 187.* İstanbul.

Fatih, O. (tarih yok).

Fedai. (2008). Fransa Hakimiyeti' nde Cezayir 1914-1954. ELAZIĞ, Türkiye.

International Crisis Group. (2004). Islamism, Violence and Reform in Algeria: Turning the Page.

Julien. (1966). Histoire de l'Algerie contemporains.

Kuran, E. (1957). *cezayir'in fransızlar tarafından işgali karşısında osmanlı siyaseti(1827–1847) s 127.*

Kuran.Ercüment. (1957). *Cezayir'in Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti(1827–1847)s 6.* İstanbul.

Mellah Salima. (2004, may). *The Massacres in Algeria*. 02 02, 2024 tarihinde https://www.algeria-watch.org/pdf/pdf_en/massacres_algeria.pdf adresinden alındı

Mellah Salima. (2004, May). *The Massacres in Algeria, 1992-2004*. 04 28, 2024 tarihinde https://www.algeria-watch.org/pdf/pdf_en/massacres_algeria.pdf adresinden alındı

Michel Battesti. (2002). L'Algérie Sous Le Séconde Empire, ou le Rauyome Arabe s 44-45. Paris: Guerre d'Algérie Magazine.

Milliyet. (1957, Aralıkı 21). Dün Fransız Başvekilie İktisadi Görüşmeler Yapan Menderes Paris'ten Döndü.

Milliyet. (1958, Aralık 15). Cezayir Hakkındaki Tasarıyı B.M. Reddetti.

Milliyet. (1985, şubat 1). Cezayir Bizden Yardım İstedi.

Mouioud, G. (1996). Türkler İdaresinde Cezayir, (Çev. Faik Melek) s18. Ankara, Türkiye.

Muayide Mahmud Hamed Elmişhdani , & Ramazan. (2013, 04). Avdae Ecazaier Elhukm ELosmani . ELcazaier.

Mughisuddin Oya Akgonenc. (1993). Perceptions and Misconceptions in the Making of Foreign .

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK. (1981). Mustafa Kemal Atatürk. Ankara.

Omar Bouacha. (2018, Ağustos). 2002 Sonrası Türkiye- Cezayir İlişkileri. Türkiye .

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Philip Robins. (1991). Turkey and the Middle East. *New York: Council on Foreign Relations Press*.

Ramazan Gözen. (1995). Patterns in Turkish Foreign Policy Behavior towards the Middle East. *Foreign Policy*.

Sabri, H. (1992). Dünden Bugüne Cezayir", Bizim Dergah Aylık Fikir Dergisi s 76-77. Ankara.

Salah Abed. (2012). *Elacazir Kilala Ehküm Eltorki.* Elcazaer.

Sami Kohen. (1959, Ekim 15). Cezayir: Muzakere Safhası.

Soli Özel. (1995). Of Not Being a Lone Wolf: Geography, Domestic Plays, and Turkish Foreign Policy in the Middle East. *in. Geoffrey Kemp and Janice Gross Stein, ed, The Powder Keg in the Middle East*.

Sönmez. (2023). Diplomasi Tarihi Açısından Türkiye- Cezayir İlişkileri. Şırnak Üniversitesi İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi, Türkiye.

Sönmez. (2023). Diploması Tarihi Açısından Türkiye-Cezayir İlşkileri . *Üniversitesi Hüsamettin İnaç-Şırnak Üniversitesi İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi* . Türkiye .

Suna Kili. (1988). Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli. İstanbul.

Şinasi SÖNMEZ. (2007). CEZAYİR BAĞIMSIZLIK HAREKETİ VE TÜRK KAMUOYU (1954–1962)s 13 . ANKARA, Türkiye .

Şinasi, Sönmez. (2006). Atatürk'ün Cezayir Milliyetçiliği Oluşumuna Etkileri s 80 . Ankara, Türkiye .

Temimi. (1976). Lettre de la populationalgeroise.

Tlemcani Rachid. (2008, March 10). 02 02, 2024 tarihinde https://carnegie-mec.org/2008/03/10/algeria-under-bouteflika-civil-strife-and-national-reconciliation-pub-19976 adresinden alındı

Tuncay, Karakaçan;. (2004). Türk-Fransız İlişkileri(1918-1939), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Ankara, Türkiye .

Tutar, A. E., İnaç, H. & Güner, Ü. (2006). Dış kaynak kullanımının (Outsourcing) makroekonomik etkileri s 279-296. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergis.

Ulunay, R. C., & Milliyet. (1958, Mayıs 19). Cezayir Kurtulacak.

Váli Ferenc. (1971). Bridge Across the Bosporus: The Foreign Policy of Turkey. Baltimore.

Yaghi, I. A. (1997). The Ottoman Empire in Modern Islamic History s 100. Riyadh: Al -Obeikan Library 1 edition.

Yılmaz, Öztuna. (2000). Türk Tarihinden Yapraklar, s.155; .

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ARMENIA: ITS PEOPLE SUFFERINGS & DEMANDS ADLI KİTAPÇIK ÜZERİNDEN İNGİLİZ ERMENİSTAN KOMİTESİ'NİN ERMENİ MESELESİNE YAKLAŞIMI HUSUSUNDA BİR DEĞERLENDİRME[1]

Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Seda YOLAÇ NENNİOĞLU

Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, syolac13@posta.pau.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2763-0291

ÖZET

Bu çalışma İngiliz Ermenistan Komitesi'nin 1913 yılındaki teşekkülünün hemen ardından yayınlanan ve komitenin Ermeni meselesine yönelik amaç ve yaklaşımlarını ifade eden *Armenia: Its People Sufferings & Demands* isimli kitapçığın incelemesini konu edinmektedir. Bilindiği gibi büyük Avrupalı Devletler 1878 Berlin Kongresi'nde Ermeni meselesinin uluslararası bir sorun olarak gündeme taşınmasını sağlamışlardır. Bu konuda öncülük eden İngiltere, Osmanlı Devleti'ni koruma ve denge politikasını terk ederek ilgisini Osmanlı'nın Hristiyan unsurlarına yöneltmiştir.

İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerindeki tavrının değişmesinde çeşitli iç ve dış nedenler olmakla birlikte, dönemin Başbakanı Liberal Parti mensubu William Ewart Gladsotone' un politikaları etkili olmuştur. Türklerin Avrupa topraklarından tasfiye edilmesi gerektiği görüşünü savunan Gladstone, Hristiyanlık argümanı üzerinden yürüttüğü propaganda ve ajitasyon faaliyetleriyle İngiltere'nin dış siyasetine yön vermiştir. Bu bağlamda önce Balkan milletlerinin ardından da Ermenilerin ayrılıkçı teşebbüsleri üzerinde teşvik edici bir rol üstlenmiştir.

Gladstone'un 1898'deki ölümünün ardından aynı politikalar onun ideolojik mirasçıları olan Liberal Parti mensupları ve partiye yakın olan isimler tarafından sürdürülmüştür. Nitekim 1903'de Gladsotne ekolünden gelen Noel Buxton, Balkanlardaki çözülmeleri hızlandırmak maksadıyla Balkan Komitesini kurmuştur. Komitede James Bryce, Aubrey Herbert, Arnold G. Symonds ve Aneurin Williams gibi önemli isimler yer almıştır. 1913'e kadar aktif olarak çalışan komite, Balkanların Osmanlı Devleti'nden tamamen kopuşunu simgeleyen Balkan Savaşları'nın akabinde misyonunu tamamlamıştır.

Balkanların ardından ilgisini Ermenilere yönelten komite üyeleri, 1913'de aynı kadro ve hedeflerle İngiliz Ermenistan Komitesini teşekkül etmişlerdir. 1924' e kadar aktif faaliyetler yürüten komite özellikle I. Dünya Savaşı sürecinde İngiliz istihbarat servisinin bir alt

[1] Bu çalışma, Seda Yolaç Nennioğlu tarafından Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı bünyesinde yazımına devam edilen *Lonra Ermeni Komitesi ve İngiliz Siyasetinin Ermeni Meselesindeki Rolü (1878-1923)* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

organizasyonu olarak çalışmış ve İngiltere'nin Ermeni siyaseti üzerinde belirleyici konuma erişmiştir.

Tıpkı Gladstone gibi propagandaya önem veren komite, en çok Türk karşıtı ve Ermeni yanlısı yayınlarıyla dikkat çekmiştir. Bunlardan ilki olan *Armenia: Its People Sufferings & Demands* nicelik bakımından bir kitapçık özelliği taşısa da; komitenin amaçları, Ermeni meselesi hususundaki yaklaşımları, tarihsel süreç içerisinde Ermenilerin durumu, Ermenilerin Türkler tarafından uğradığı iddia edilen zulüm hikâyeleri vb. gibi pek çok konuyu barındıran içeriğiyle oldukça yoğun bir çalışmadır. Bu nedenle incelenmeye değerdir.

Anahtar Kelimeler: İngiliz Ermenistan Komitesi, Ermeni Meselesi, Propaganda.

1. GİRİŞ

1789 Fransız Devrimini müteakiben belirgin bir biçimde ortaya çıkan milliyetçilik, hürriyet, eşitlik, bireycilik, insan hakları vb. gibi fikri cereyanlar kısa sürede tüm Avrupa'da karşılık bulmuş ve mevcut monarşilerin üzerinde bir darbe etkisi oluşturarak, modern ulus devlet çatısı altında yeni bir toplum ve yeni bir dünya düzeninin inşasını temin etmiştir. Kuşkusuz bu durum üç kıtada varlık gösteren kozmopolit yapılı Osmanlı Devleti'ni olumsuz yönde etkilemiştir. Bilindiği gibi 19. Yy' da Yunanlılar, Sırplar ve Bulgarlar[2] gerek milliyetçilik akımının etkisi, gerekse de İngiltere, Fransa, Rusya gibi devletlerin desteğiyle isyan faaliyetlerine yönelerek bağımsızlıklarını elde etmiş ve Osmanlı Devleti'nde ilk kopuşlar yaşanmıştır. Milliyetçilik argümanıyla Osmanlı Devleti'ni parçalamaya başlayan Avrupalı Devletlerin propaganda malzemesi olarak kullandığı Hristiyanlık vurgusuysa, bir diğer bölücü unsur olarak dikkat çekmektedir. Nitekim Balkanlar'daki çözülmede bu iki faktör önemli ölçüde etkili olmuştur.

Balkanlarda yaşananlar Osmanlı Devleti'nin bir diğer Hristiyan unsuru olan Ermenileri cesaretlendirmiş ve Avrupalı Devletlerin özellikle de İngiltere'nin yardımlarıyla benzeri eylemlere yönelmelerine neden olmuştur. Ancak Ermenilerin Osmanlı Devleti'nden kopuş süreci Balkanlardan çok daha sancılı olmuştur. Bilindiği gibi 19. Yy' da ortaya çıkan ve 20. Yy' da zirveye ulaşan Ermeni ayrılıkçı hareketleri, Batılı kamuoylarında Ermeni meselesi başlığı altında yansıtılmış ve Avrupalı Devletlerin Osmanlı Devleti'ne müdahale aracı olarak kullandığı bir problem haline getirilmiştir. Avrupalıların doğu sorunu olarak tabir ettiği, esasen Osmanlı Devleti'ni parçalama projesinin son halkası olan bu mesele Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de ilgilenmek durumunda kaldığı bir sorun olmuş ve bu sorunun etkileri günümüze kadar ulaşmıştır.

2. 19. YÜZYIL'DAN 20. YÜZYIL'A İNGİLTERE'NİN ERMENİ POLİTİKASI

19. Yy' a kadar olumlu olarak değerlendirebileceğimiz Türk-İngiliz ilişkileri, İngiltere'nin o döneme kadar Orta Doğu ve Akdeniz havzasında yarış halinde olduğu Rusya ve Fransa gibi

[2] Yunanlılar 1829 Edirne Anlaşmasıyla, Sırplar 1878 Berlin Anlaşması ile bağımsızlığını kazanmış, Bulgarlar ise Berlin Anlaşması neticesinde Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik haline getirilmiştir. Tam bağımsızlıklarını ilan etmeleri ise 1908 yılını bulmuştur. Durum böyle görünse de esasen 19. Yy sonunda Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da Makedonya dışında bir toprağı kalmamıştır. Söz konusu gelişmeler için bkz. Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Kronik Kitap, İstanbul 2020.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

büyük rakiplerinin yayılmacı politikalarına karşı konumu itibariyle tampon bölge olarak kullandığı Osmanlı Devleti'ni koruma politikasını terk etmesiyle farklı bir yöne evirilmiştir. O süreçte birliğini tamamlama aşamasında olan Almanya'nın güçlü bir rakip olarak Avrupa siyasetinde öne çıkması İngiltere ve diğer büyük devletlerin birleşmesine neden olmuş[3], dolayısıyla İngiltere içinde bulunduğu ittifakın stratejisinden hareketle geleneksel Türk politikasından vazgeçmiştir. Ayrıca 1878'de Kıbrıs'ı ilhakı, 1882'de Mısır'ı Fransa'nın elinden alması ve uzun yıllardır desteklediği Osmanlı Devleti'nin iflas noktasına gelerek Duyun-ı Umumiye' yi kurması gibi gelişmeler İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne olan ihtiyacını azaltmıştır.

İngiltere'nin klasik Türk politikasını değiştirmesindeki bir diğer önemli etkense İngiltere'de dört kez başbakanlık görevini yürütmüş olan Liberal Parti Milletvekili William Ewart Gladstone[4]' un politikalarıdır. Nitekim bahsi geçen politikanın değişimi onun dönemine tesadüf etmektedir. Sıkı bir Evanjelik olan ve Türk-İslam düşmanı olan Gladstone, gerçekleştirdiği Türk karşıtı kara propagandalarla Avrupa'daki Türk imajını olumsuz yönde etkilemiştir. Barbar ve kıyımcı olarak nitelediği Türklerin, hâkimiyeti altındaki Hristiyan nüfusu bilinçli olarak yok ettiği iddiası üzerinden Avrupa'dan tamamen atılmaları gerektiği görüşünü ileri sürmüştür. Bu bağlamda söz konusu iddianın geniş kitlelerde karşılık bulması adına basının gücünden yararlanmış, bilim insanları ve yazar çevreleriyle yakın ilişkiler kurarak onların desteğini almış, Türk aleyhtarı kitap ve makaleler yazmış, konferanslar vermiştir[5].

İlk başbakanlık döneminde Türk karşıtlığı bağlamında Balkanlar özellikle de Bulgarlarla yakından ilgilenen Gladstone, Balkanlarda başlayan çözülmelerin ardından yönünü Ermenilere çevirmiş ve Berlin Anlaşması sonrasına tekabül eden ikinci başbakanlık görevi sırasında aynı propaganda politikalarını bu kez onlar adına uygulamıştır[6].

Gladstone'un Ermeni yanlısı politikalarını hızlandırmasında Berlin Anlaşması'nın rolü büyüktür. Nitekim Ermeniler için dönüm noktası niteliği taşıyan 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında imzalanan Ayastefenos Anlaşması'nın 16. Maddesinde Bâb-ı Âli Ermenilerin yaşadığı bölgelerde reformlar gerçekleştirmeyi ve Çerkez ve Kürtlere karşı güvenliklerini garanti altına almayı taahhüt etmiştir. Savaşı kazanan taraf olan Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne dayattığı bu madde Rusya'nın Ermenilerin koruyuculuğunu üstlendiğinin ilanıydı. Bu durum başta İngiltere olmak üzere büyük Avrupalı Devletleri rahatsız etmiş ve bu bağlamda aynı yıl düzenlenen Berlin Kongresi sonunda Berlin Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın 61. Maddesinde Bâb-ı Âli Ermenilerin yaşadığı bölgelerde ıslahat yapmayı, Çerkez ve Kürtlere

[3] Ayfer Özçelik-Seda Yolaç Nennioğlu, "İngiliz Ermenistan Komitesi ve Travel and Politics in Armenia Adlı Propaganda Kitabı", *Bir Ömür Tarihle Yaşamak: Prof. Dr. Refik Turan*, (ed. Necdet Hayta, Mehmet Ali Çakmak vd.), Ankara 2022, s. 496.
[4] 1809-1898 yılları arasında yaşamış olan İngiliz politikacı 1868-1972, 1880-1885, 1886 (6 ay) ve 1892-1894 yıllarında toplam dört kez başbakanlık yapmıştır. Bkz. Ayfer Özçelik, "Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde Kırılmaya Yol Açan Bir Metin W. E. Gladstone'un 'Bulgarian Horrors and The Question of The East' Adlı Kitapçığında Türkler", *Dr. Nevzat Gündağ'a Vefa: Tarih, Kültür ve Sanat Yazıları*, (ed. Yusuf Kılıç ve Ercan Haytoğlu), Denizli 2021, s. 476-479.
[5] Meral Balcı, "İngiliz Başbakan Gladstone'un Osmanlı Karşıtı Siyasetinin İngiliz Dış Politikasına Yansıması", *Siyasi Tarih Çalışmaları*, 2018, s. 356.
[6] M. Balcı, "agm.", s. 366.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

karşı güvenliklerini sağlamayı ve bu amaçla attığı tüm adımları büyük güçlere bildirmeyi taahhüt etmiştir. Böylece özellikle İngiltere'nin gayretleriyle anlaşma kapsamına alınan Ermeni meselesinin çözümü büyük güçlere devredilmiş ve uluslararası bir boyut kazanmıştır.

Berlin Anlaşması sonrası Ermenilerin hamiliğini üstlenen İngiltere'de ikinci kez iktidara gelen Gladstone, Haziran 1880'de anlaşmayı imzalayan devletler nezdinde harekete geçerek Osmanlı Devleti'ne anlaşmanın 61. Maddesinde taahhüt ettiği ıslahatları gerçekleştirmesi gerektiğini hatırlatan bir nota yollamıştır. İngiltere'nin diğer devletler adına attığı bu adım büyük güçlerce hoş karşılanmasa da Ermenileri cesaretlendirmiş ve örgütlenerek silahlı mücadeleye girişmeleri yönünde teşvik etmiştir[7].

Berlin Anlaşması'ndan ve İngiltere'nin desteğinden güç alan Ermenilerin 1880 sonrası hızlı bir örgütlenmeye giriştiği görülmektedir. Bu anlamda 1885'de Van'da Armenekan Partisi, 1887'de Cenevre'de Hınçak Partisi ve 1890'da ise Tiflis'te Taşnaksutsun Cemiyeti kurulmuştur[8]. Bu süreçte İngiltere'de de özellikle Londra merkezli pek çok Ermeni komitesinin kurulduğu görülmektedir. Daha çok yardım kuruluşu görünümünde olan bu komiteler, Anadolu'daki Ermenileri, onların komite ve oluşumlarını finansal anlamda desteklemişlerdir. Örneğin 1895'te kurulan Armenian Relief Fund Komitesi (Ermeni Yardımlaşma Fonu), İngiltere'de toplanan parayı bölgedeki İngiliz konsolosu ve vekilleri aracılığıyla Anadolu'ya ulaştırmıştır. Yine aynı yıl İngiliz kadınları tarafından kurulan Womens Armenian Relief Fund Komitesi (Kadınlar Ermeni Yardımlaşma Fonu) ise, Van'da meydana gelen olayların ardından buradaki Ermenilere giyecek dağıtmıştır.

1896 yılında kurulan Armenian Refugees Fund Komitesi'de (Ermeni Mültecileri Fonu) isyan ve ayaklanmalar sırasında ölen Ermenilerin eşlerinin Kıbrıs adasına yerleştirilmelerini sağlamıştır. Bir başka Kıbrıs bağlantılı komite olan Cyprus Relief Fund Komitesi de (Kıbrıs Yardımlaşma Fonu) Kıbrıs'a gelen Ermeni çocuklarının İngiliz desteğinde eğitim almalarına aracılık etmiştir. Eastern and Collonical Association Komitesi ise (Doğu ve Koloniler Derneği) Kıbrıs'a yerleştirilen Ermenilerin tarım alanında istihdam edilmeleri konusunda yardımcı olmuştur.

Bu komiteler haricinde 1896'da Londra'da Friend Armenian Relief Fund Komitesi (Ermeni Dostaları Yardım Fonu), Armenian Rescue Fund Komitesi (Ermenileri Kurtarma Fonu), British Womens Tamprensi Association Komitesi (İngiliz Kadınları Tamprensi Derneği) ve Friend of Armenia Komitesi (Ermenistan'ın Dostları) komiteleri kurulmuş ve Ermeniler adına yardım faaliyetlerinde bulunmuşladır. 1895-1896 yıllarında İngiltere'de yalnızca Londra'da değil, Cambridge ve Manchester gibi şehirlerde, bunun yanı sıra İskoçya, İrlanda ve Gall[9]' de de Ermeni yardım fon ve komiteleri kurulmuştur.

Tüm bu gelişmelerin ışığında Anadolu'da, süreç içerisinde şiddeti giderek yükselen Ermeni isyanları baş göstermiştir. Örnek vermek gerekirse 1884 Sasun İsyanı, 1890 Erzurum İsyanı, 1895; Zeytun, Bayburt, Yozgat, Sivas İsyanları, 1896 Osmanlı Bankası Baskını, 1905 Yıldız

[7] F. Armaoğlu, *"age."*, s. 558-560.
[8] Yusuf Halaçoğlu, *The Story of 1915: What Happened to the Ottoman Armenians?*, Ankara 2005, s. 9-11.
[9] BOA, Y. A. HUS, 391/5. (27.09.1898).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Suikastı, 1909 Adana Olayları ve I. Dünya Savaşı sürecinde zirve noktasına ulaşan Ermeni olayları bunlardan yalnızca bazılarıdır. Söz konusu isyanlar ve silahlı terör eylemlerinin hemen hepsinin ardında büyük Avrupalı güçlerin bilhassa da İngiltere'nin desteği yer almıştır.

İngiltere'nin Ermeni politikalarına yeni bir soluk getiren Gladstone 1898'de yaşamını yitirmiştir. Ancak çoğunluğu Liberal Parti üyelerinden oluşan fikri takipçileri onun Balkanlar ve Ermeniler konusundaki faaliyetlerini aynı eksende sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu bağlamda Balkanlarda hâlihazırda var olan bunalımı körüklemek ve nihayetinde Osmanlı Devleti'nden kopmalarını temin etmek amacıyla 1903'de Balkan Komitesi'ni kurmuşlardır. Gladstone ekolünü temsil eden bu komitede Noel Buxton, James Bryce, Aneurin Williams ve Aubrey Herbert gibi İngiliz siyasetine yön vermiş etkili isimler yer almıştır. Özellikle Balkan Savaşları sırasında aktif bir rol üstlenen komite, savaşın Osmanlı Devleti aleyhinde sonuçlanmasıyla misyonunu tamamlamıştır. Balkanlardaki çözülmelerin ardından Balkan Komitesi üyeleri bu kez dikkatini Ermenilere çevirmiş ve aynı kadroyla benzer hedefleri gerçekleştirmek adına İngiliz Ermenistan Komitesini kurmuşlardır[10].

2.1. İngiliz Ermenistan Komitesi

Balkan Komitesi'nin ideolojik mirasçılarından müteşekkil olan İngiliz Ermenistan Komitesinin (BAC)[11] kuruluş yılı 1913'tür[12]. Başlangıçta 29 üyesi bulunan BAC' nin başkanı İngiliz hukukçu ve liberal Partili politikacı Aneurin Williams, sekreteri ise Balkan komitesinde de aynı görevi yürütmüş olan Arthur G. Symonds' dur. Komitede Liberal Parti üyelerinden; Noel Buxton, Joseph Allen Baker, Arthur Ponsonby ve Granville George Greenwood gibi isimler yer almıştır. Liberal Parti'nin baskın olduğu komitede, Hugh Law ve Thomas Power O'Connor gibi isimler İrlanda Parlamenter Partisi'ni temsil etmişlerdir.

Bunun dışında BAC' de Charles Roden Buxton, Rev. Harold Buxton ve Rev. Cannon gibi din adamları da yer almışlardır. Bu isimler komitenin din ayağının bulunduğunu ifade etmesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Nitekim komitenin başkanı olan Liberal Parti Milletvekili Aneurin Williams dahi eğitimini İngiltere'nin köklü Evangelik okullarından biri olan St. John Collage, Cambridge'de tamamlamıştır. Bu da Hristiyanlığın komite için önemli bir argüman olduğunu gözler önüne sermektedir. Şüphesiz bu bir tesadüf değil, bilinçli bir tercihtir. Zira komite üyelerinin pek çoğu Gladstone' un ekolünden gelmektedir. İfade ettiğimiz gibi Gladstone Balkan meselesinde, özelliklede Bulgarların Osmanlı Devleti'nden kopuşu sürecinde Hristiyan kimlik vurgusu üzerinden etkili propaganda faaliyetleri yürütmüştür. BAC

[10] A. Özçelik - S. Yolaç Nennioğlu, "agm.", s. 499.
[11] The Brtitish Armenia Committee, İngiliz Ermenistan Komitesinin orijinal ismi. Bu nedenle çalışma boyunca komiteden orijinal isminin kısaltması olan BAC olarak bahsedilecektir.
[12] İngiliz Ermenistan Komitesinin kuruluşundan 1913 olarak bahseden kaynaklardan bazıları için bkz. Münir Süreyya Bey, *Ermeni Meselesinin Siyasi Tarihçesi (1877-1914)*, Ankara 2001, Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. II, K. III, Ankara 1991, s. 47-48, s. 80., Salahi Sonyel, *The Great War and The Great Tragedy of Anatolia (Turks And Armenians In The Maelstorm Of Major Powers)*, Ankara 2001, s. 140., Ayrıca Londra Sefiri Tevfik Paşa'nın Hariciye Nazırı Sait Halim Paşa'ya gönderdiği 19 Mayıs 1913 tarihli yazıda da komitenin kuruluş yılı 1913 olarak geçmektedir. İlgili belge için bkz. BOA, HR. SYS. 1866 6/15. (19.05.1913). Bu görüşlerin aksine Amerikalı tarihçi Justin McCarthy Komitenin kuruluşunu 1912 yılı olduğunu ifade etmiştir. Bkz. J. McCarhy, *Türkler ve Ermeniler: Osmanlı İmparatorluğu'nda Milliyetçilik ve Çatışma*, (çev. Fatma Sarıkaya), Ankara 2019, s. 251.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

içerisindeki din adamlarının sayısı 1921 yılına gelindiğinde ciddi oranda artış göstermiştir[13]. Bu durum Ermeni meselesini kendi lehine sonuçlandırmak isteyen komitenin din eksenli politikasını yoğunlaştırdığını göstermektedir.

BAC' nin Ermenileri finansal olarak da desteklediği anlaşılmaktadır. Nitekim komitenin kuruluşundan bir yıl sonra 1914'de[14] "Armenian Refugees (Lord Mayors) Fund" isimli bir yardım fonu kurulmuş, bu fonun başkanı da yine Aneurin Williams olmuştur. Üyeleri arasında ise Noel Buxton, Rahip Clifford, aristokrat bir ailenin kızı olan Lady Fredric Cavendish ve İngiltere'nin önde gelen iş adamlarından olan George Cathbury gibi seçkin ve zengin isimler yer almıştır. Armenian Refugees (Lord Mayors) Fund, zaman zaman halka açık toplantılar düzenlemiş ve Ermeniler için ihtiyaç duydukları finansal desteği halktan talep etmiştir. Özellikle Piskoposların hitabet yaptığı bu toplantılarda Hristiyan Ermeniler için yardım çağrısında bulunulmuştur.

Ermeni meselesi adına büyük gayretler gösteren BAC, din ve finans argümanlarının yanı sıra yayıncılık faaliyetlerinden de önemli derecede istifade etmiştir. Nitekim komite üyeleri tarafından Ermeni meselesi hususunda yazılan propaganda içerikli kitaplar, Ermeni meselesinin körüklenmesinde ciddi bir etki oluşturmuştur.

1913-1924 yılları arasında faaliyet gösteren BAC' nin en etkili yılları Ermeni meselesinin üst noktaya ulaştığı I. Dünya Savaşı yıllardır. Savaş'tan sonra İngiltere genel Ermeni politikalarında revizyona gitmiş ve Ermeni meselesiyle ilgili konuları büyük oranda Milletler Cemiyeti'ne devretmiştir. Bu bağlamda BAC' den Aneurin Williams ve James Bryce 1920'de Milletler Cemiyeti'ne üye olmuş ve faaliyetlerini büyük oranda buradan sürdürmüşlerdir.

1919'da Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa liderliğinde başlayan Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanıp, 1923'de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması gibi gelişmeler İngiltere'nin Ermeni politikalarına yön veren BAC' nin etkisini giderek yitirmesine neden olmuştur. Nitekim 1924 Lozan Anlaşması'nda savaş kazanmış bir devlet olarak gücünü ortaya koyan Türk devletinin varlığı, Ermeniler konusunun büyük güçlerce etkin bir biçimde ele alınmasına engel olmuştur. Anlaşmada Ermeniler konusunun Türklerin lehine sonuçlanmasıyla[15] da BAC kendini feshetmek durumunda kalmıştır.

Kısacası BAC selefi olan Balkan Komitesi'nin Balkanlarda elde ettiği başarıyı, Ermeniler adına elde edememiş ve Ermenilere vaat edilen Doğu Anadolu ve Kilikya toprakları Türk hâkimiyetinde kalmaya devam etmiştir.

[13] Rev. J. Scott Lidgett . (İngiliz Methodist din adamı), Rev. F. B. Meyer (İngiliz Evangelist din adamı), Rev. J. Clifford (İngiliz Baptist din adamı ve politikacı) gibi isimler bunlardan bazılarıdır. Bu yıl aynı zamanda üye sayısında da bir artış yaşanmış ve toplam üye sayısı 48'e ulaşmıştır. Bkz. *United Nations Library and Archives (UNLA),* R568 - 11/18053/3421 (14 Aralık 1921) .
[14] "Britain and the Armenian Genocide", https://ancuk.org.uk/issues/armenian-genocide/uk/ (21.11.2023).
[15] Ali Naci Karacan, *Lozan,* (haz. Hulûsi Turgut), İstanbul 2018, s. 503-508.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

3. Armenia: Its People, Sufferings & Demands (Ermenistan: İnsanları, Acıları ve Talepleri) Adlı Kitapçıkta Ermeniler

Propagandayı etkin bir araç olarak kullanan BAC, faaliyet bağlamında en etkin süreci olan 1913-1917 yılları arasında Ermeni yanlısı ve Türk karşıtı yayınlarıyla dikkat çekmiştir. Bu kapsamda komite ve üyeleri tarafından; 1913'de komitenin de kuruluş metni olan *Armenia: Its People, Sufferings & Demands*' (Ermenistan: İnsanları Acıları ve Talepleri), 1914'de Noel ve Harold Buxton kardeşlerin Doğu Anadolu ve Rus Ermenistan'ı bölgesine gerçekleştirdiği seyahatten kesitleri aktaran *Travel and Politics in Armenia* (Ermenistan'da Seyahat ve Politika), 1915'de komite üyelerinden tarihçi Arnold Toynbee tarafından yazılan ve Mavi Kitap'ın çekirdeğini oluşturan *Armenian Atrocities: The Murder of a Nation* (Ermeni Mezalimi: Bir Milletin Katli), 1916'da Arnold Toynbee ve James Bryce editörlüğünde kaleme alınan ve propaganda içerikli kitaplarının en meşhuru olan *The Treatment of Armenians in the Ottoman Empire 1915-1916* (*The Blue Book)* (Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere Yapılan Muamele 1915-1916 Mavi Kitap), 1917'de ise yine Arnold Toynbee' nin yazarlığını üstelendiği Toynbee'nin *Turkey: Past and a Future* (Türkiye: Geçmiş ve Gelecek) ve *The Murderous Tranny of the Turks* (Katliamcı Türk Tiranlığı) adlı kitaplar basılmıştır.

1915-1917 arasında yazılan ve tarihçi kimliğinin yanı sıra, BAC üyesi olan, aynı zamanda da İngiliz istihbarat servisi adına çalıştığı bilinen Arnold Toynbee' nin dahli bulunan bu kitaplar İngiliz propaganda ofisi Wellington House' un bünyesinde basılmıştır[16]. Bu, İngiliz istihbaratının bir parçası olan Wellington House'un içerisinde BAC' nin üyelerinin de yer aldığını göstermesi bakımından dikkat çekici bir detaydır. Bilindiği gibi Wellington House'un en önemli amaçlarından biri propaganda aracılığıyla ABD'nin dikkatini çekmek ve kendi yanında savaşa katılmasını sağlamaktı. Nitekim ABD'nin 1917'de savaşa dâhil olmasıyla İngiltere hedefine ulaşmıştır. BAC üyeleri tarafından yazılan kitapların 1917'de son bulmuş olması da bu politikanın sonucunu yansıtmaktadır.

BAC tarafından Temmuz 1913'de basılan *Armenia: Its People, Sufferings & Demands'*a gelince, komitenin ilk propaganda içerikli yayını olmakla birlikte, aynı zamanda teşekkülünü ifade eden bir çalışmadır. Toplam 34 sayfadan oluşan bu çalışma nicelik bakımından bir kitapçık özelliği taşısa da; komitenin amaçları, Ermeni meselesi hususundaki yaklaşımları, tarihsel süreç içerisinde Ermenilerin durumu, Ermenilerin Türkler tarafından uğradığı iddia edilen sözde zulüm hikâyeleri vb. gibi pek çok konuyu barından içeriğiyle oldukça yoğun bir çalışmadır.

İngiltere'nin Ermeni politikasının bir özetini yansıtan bu propaganda kitapçığının kapağında fiyatı bir penyy (kuruş) ibaresi yer almaktadır. Bir propaganda klasiği olarak geniş kitlelere rahatça ulaşabilmek adına sembolik bir rakamla satışa sunulduğu anlaşılan kitapçığın hemen girişinde BAC üye isimlerinin listesi ve komitenin kuruluş amaçlarına yer verilmiştir. Buna göre komitenin üç maddeden oluşan amaçları şu şekildedir[17] :

[16] Mustafa Çabuk, *İngiltere'nin I. Dünya Savaşı'nda Orta Doğu'daki Propaganda Faaliyetleri*, Ankara 2021, s. 36-37.
[17] The British Armenia Committee, *Armenia: Its People, Sufferings & Demands*, London 1913, s. 1.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

"1) *Büyük Britanya hükümetinden Berlin Antlaşması ve Kıbrıs Sözleşmesi ile üstlendiği Ermenistan'a yönelik yükümlülüklerini yerine getirmesini istemek ve diğer büyük devletlerle uyum içinde Türk Hükümeti'ni Ermenilerin huzuru, refahı ve can, mal ve namus güvenliği için gerekli reformları yapmaya mecbur etmek.*

2) *Büyük Britanya halkını Ermenistan'a yönelik sorumlulukları ve görevleri hususunda bilgilendirmek ve Ermenilerin uzun zamandır kurbanı oldukları korkunç zulümleri ve katliamları onlara göstermek*

3) *Tüm Avrupa hükümetleri üzerinde ortak ve eşzamanlı baskı kurmak ve "Ermeni meselesinin hızlı ve daimi çözümünü sağlamak için" diğer ülkelerde kurulan komitelerle işbirliği yapmak."*

Ermeni meselesi konusunda Büyük Britanya Hükümeti, halkı ve tüm Avrupa üzerinde yönlendirici bir etki oluşturma motivasyonuyla kurulduğu anlaşılan BAC' nin amaç olarak sıraladığı bu maddeler kuşkusuz İngiltere'nin 1870'lerden beri sürdürdüğü politikanın özetini yansıtmaktadır. Zira maddelerde yer alan; İngiltere'nin Ermeniler hususunda hissettiği yoğun sorumluluk duygusu, propaganda aracılığıyla kamuoyunu etkileme isteği, meselenin çözümü konusunda tüm Avrupa ile orta hareket ederek Osmanlı Devleti üzerinde tahakküm kurma stratejisi gibi dikkat çekici vurgular İngiltere'nin Ermeni meselesi siyasetinin klasik izlerini taşımaktadır.

Amaçların ardından yer alan önsöz ise, komite üyelerinden George Peabody Gooch[18] tarafından kaleme alınmıştır. Gooch ele aldığı yazısında kısaca, Ermenilerin modern tarihin gördüğü en büyük zulümlerden birine maruz kaldığını, ortak din ve kültüre sahip olduğu Avrupa'nın ise bu konuda kurtarıcı rolü üstlenmeye hazır, ancak isteksiz olduğunu ifade etmiş ve her ne kadar geç kalınmış olsa da bu trajediyi yalnızca Avrupa'nın önleyebileceğini aktarmıştır[19].

Who Are the Armenians? (Ermeniler Kimdir?) başlıklı birinci bölümde ise Ermenilerin fiziksel ve karakteristik özellikleri, mesleki yönelimleri, ilgi alanları ve Hristiyanlık dini içerisindeki konumları işlenmiştir. Tahmin edilebileceği üzere tüm bunlar, onların üstün meziyetleri üzerinden yapılan tanımlamalarla ifade edilmiştir.

Örneğin fiziksel özellikleri, "*Genellikle ortalamanın üzerinde bir boya sahip olan bu halk, iri yapılı ve güçlüdür. Kadınları genellikle güzeldir, düzgün yüz hatları, görkemli bir yürüyüşleri, uzun ve kalın kirpiklerin altındaki iri siyah gözleri vardır ve iyi bir anneliği çağrıştıran sağlıklı bir görünümleri vardır*" şeklinde tasvir edilirken, mizaçları ve yeteneklerinden ise şöyle bahsedilmiştir[20]: *"Ahlaki ve entelektüel özelliklerine ilişkin hemfikir olunmuş ifadeler vardır. Ciddi, ağırbaşlı, tutumlu ve misafirperver olarak tanımlanırlar. Her yerde; sanayileri, kıvrak zekâları, ticarete yatkınlıkları ve sağlam karakterleri ile tanınırlar."*

[18] 1873-1968 yılları arasında yaşamış olan İngiliz tarihçi ve Liberal Parti milletvekili G. P. Gooch BAC üyelerinden biri olup, tarih alanında yazdığı eserlerle tanınmıştır. Özellikle; *History and Historians in the Nineteenth Century*, *British Documents on the Origins of the War, 1898–1914* ve *Germany and the French Revolution* gibi çalışmaları oldukça ses getirmiştir. Bkz. C. D. Penner, "G.P. Gooch as an Historian", *The Historian*, September 1940, 3/1, 97-112.
[19] The British Armenia Committee, "*age.*", s. 2.
[20] The British Armenia Committee, "*age.*", s. 4.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

İfade ettiğimiz gibi komitenin teşekkülünün hemen ardından basılan ve bir nevi kuruluş metni olan bu propaganda kitapçığının genelinde komite üyesi olan veya Ermeni meselesi hususunda komiteyle aynı ideolojiye sahip isimlerin çalışmalarından alıntılar yapılmış ve metin söz konusu isimlerin ağzından ilerletilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak İngiliz gazeteci ve hukukçu Sir Edwin Pears'ın Ermeni sorunu hakkında başvuru kitaplarından biri olarak değerlendirilen *Turkey and Its People* [21] (Türkiye ve İnsanları) isimli kitabına başvurulmuştur. Ermenilerin Osmanlı Devleti içerisindeki diğer Hristiyan unsurlardan farkı Pears' ın cümleleriyle şu şekilde aktarılmıştır[22]: *"İstanbul'un Türkler tarafından fethinden bu yana, Ermeniler din konusunda her zaman İmparatorluktaki diğer Hıristiyan ırklardan daha açık fikirli olmuşlardır."*

Kitapçıkta referans olarak İrlandalı gazeteci yazar Emile Joseph Dillon[23]'un "Armenia: An Appeal" (Ermenistan: Bir Çağrı) adlı makalesinden de kesitler sunulmuştur. Dillon, 1894-95 olayları sırasında Ermenilerin Hristiyanlık uğruna çektiğini iddia ettiği acıları ve bu yoldaki ölümlerini, onları adeta kahraman şehit mertebesine yükselterek, şöyle tasvir etmiştir[24]: *"Gözleri oyulan, uzuvları parçalanan ve titreyen etleri bedenlerinden koparılanlardan herhangi biri ya da hepsi, sadece İslam'ı kabul ederek veya Mesih'i inkâr ederek yaşamlarını kurtarabilirlerdi. Fakat bunun yerine, ruhlarını Yaratıcılarına teslim ettiler, bedenlerini işkencecilere teslim ettiler, tarifsiz acılara katlandılar ve Tanrı'ya duydukları sınırsız güvenle, deyim yerindeyse cennetin kendisine meydan okuyarak Hıristiyan şehitler gibi öldüler."*

İlerleyen sayfalarda James Bryce ve Frederik Davis Greene[25] gibi isimlerin çalışmalarından da alıntılar yapılmıştır. James Bryce'ın *Trans-Caucasia and Ararat*[26] (Trans-Kafkasya ve Ararat) adlı kitabından alınan ve 1894-95 yıllarında Tadem Manastırı[27] ve Birecik[28]'te yaşandığı iddia edilen acılı hikâyeler şu şekilde aktarılmıştır: *"Tadem manastırında saygıdeğer Başimandrit Ohannas Papazyan'ın İslam'ı kabul etmediği için önce elleri, sonra da dirseklerine kadar kolları kesildi. Yine de teslim olmayınca, kilisenin kaldırımında başı kesildi… Birecik'te inancından vazgeçmeyi reddeden yaşlı bir adam yere fırlatıldı, üzerine canlı kömürler yığıldı*

[21] 1835-1919 yıları arasında yaşamış olan İngiliz hukukçu ve yazar Pears'ın bu kitabı, İngiltere'de Ermeni iddiaları üzerine yazılmış olan ilk kitaplardandır. Yazıldığı dönemde Avrupa'da geniş yankı uyandıran kitap, Gladstone tarafından propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Bkz. Taha Niyazi Karaca, Ermeni Sorunu ile İlgili Bir İngiliz Kaynağı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", *Belleten*, 67/249, 2003, s. 520-521.
[22] The British Armenia Committee, "*age.*", s. 9.
[23] 1854-1933 yılları arasında yaşamıştır. 1894-95 Ermeni olayları sırasında *The Daily Telegraph* muhabiri olarak Türkiye'ye gelen Dillon, izlenimlerini rapor ederek İngiltere'ye bildirmiştir. Bkz. Joseph Emile Dillon https://digital.nls.uk/catalogues/guide-to-manuscript-collections/inventories/acc12382.pdf, (17.02.2024).
[24] The British Armenia Committee, "*age.*", s. 9.
[25] 1863-1962 yılları arasında yaşamış olan ve Amerikan Board misyoneri olarak 1890'lı yıllarda Osmanlı Devleti'nin doğu vilayetlerinde görev yapan Greene Ermenilerle yakından ilgilenmiştir. Bkz. İhsan Burak Birecikli, "Anadolu'da Bir Amerikalı Misyoner: Frederik Davis Greene ve Ermeni Meselesi", *Ermeni Araştırmaları*, 2016, S. 55, 137-174.
[26] James Bryce'ın 1876'da Türkiye, Kafkasya ve Rusya bölgesine yaptığı ziyaretten elde ettiği izlenim ve değerlendirmelerinin yanı sıra, 1894-95 Ermeni olayları hakkında da bir bölüm kaleme aldığı ilk baskısı 1896 yılında gerçekleştirilen kitap. Bkz. James Bryce, *Trans-Caucasia and Ararat*, New York 1927.
[27] Günümüzde Elazığ'ın Harput ilçesinde yer alan Tadem Manastırı, Ermenilerin en eski ibadet yerlerinden biridir.
[28] Günümüzde Şanlı Urfa'ya bağlı olan ilçenin adı.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ve o acılar içinde kıvranırken önüne bir İncil atarak alaycı bir şekilde bazı kısımlarını okumasını istediler…"

Ermeni kilisesinin Hristiyanlık içerisindeki konumunun önemi ifade edilirken ise Greene'nin *The Armenian Crisis in Turkey*[29] (Türkiye'de Ermeni Krizi) isimli kitabından yararlanılmış ve Ermeni kilisesinin önemi Greene' nin kaleminden şu şekilde aktarılmıştır:[30] "*Ermeni Kilisesi'nin diğer kiliselerden daha fazla şehit verdiği doğrudur. Onlarınki, kafanın değil, kalbin dinidir. Kanıtı, Yunanlıların durumunda olduğu gibi metafizik tartışmalarda ve kılı kırk yaran teolojide değil, azizlerin gözyaşlarıyla yazılmış ve şehitlerin kanıyla aydınlatılmış cesur bir kayıtta bulunur.*

The Sufferings of The Armenian People (Ermeni Halkının Acıları) başlıklı ikinci bölümde ise Türk hapishanesine giren Ermenilerin aktardığı anekdotlar ve bir önceki kısımda olduğu gibi 1894-95 Ermeni olayları sırasında yaşandığını ifade ettikleri katliamlar anlatılmıştır. Bu bölümde de yine alıntılara yoğun olarak yer verilmiştir. Örneğin, Ermeni yanlısı propaganda kitapları konusunda öncü isimlerden biri olarak kabul edilen Alman din adamı Johannes Lepsius'un[31] *Armenia and Europe*[32] (Ermenistan ve Avrupa) adlı kitabından alıntılanan Ermeni bir adamın hikâyesi kitapçıkta şöyle aktarılmıştır[33]: *"Kırk beş yaşında bir adam, yanlışlıkla tutuklanmasına rağmen, on gün boyunca en korkunç işkencenin kurbanı oldu; daha sonra dört gün boyunca yerden belli bir mesafeye çakılmış çivilere asılı kaldı, adam neredeyse ölmek üzereydi, su istedi. Polis memuru bir kova suyu getirdi, dudaklarına değene kadar tuttu ve sonra kan akana kadar kovayla kafasına vurdu. Daha sonra gardiyana adamın ölmekte olduğu söylendi. Zincirlerini çıkardılar ve onu ölü gibi çıplak bir vaziyette karın içine gömdüler. Zavallı adam yanlışlıkla tutuklandığı anlaşılana kadar birkaç saat boyunca gömülü kaldı."*

Çalışmada işkence ve katliam örneklerinden başka durumun ekonomik boyutuna da değinilmiş, Ermenilerin özelliklede Doğu Anadolu'da yaşayan Ermenilerin, 1895 sonrası uğradığı maddi zararlar vurgulanmıştır[34]: *"Ermeni ulusunun bu katliam yıllarında yaklaşık 250.000 çalışan kesim ve iş adamını kaybettiği kesindir. Kişi başına düşen yıllık kazancı ortalama 40 sterlin olarak tahmin edersek, bu yılda 10.000.00 sterlinlik bir nakit kaybı anlamına gelir ki bu da son yirmi yılda 200.000.000 dolar eder."*

Bu bölümün sonunda BAC' nin ideolojik babası olarak gördüğü Gladstone'un 1895 yılında gerçekleşen Liverpool toplantısı sırasında okuduğu karara yer verilmiştir[35]: *"İngiliz kamuoyu; Majestelerinin Hükümetinin, Türkiye Ermenistan'ının yönetiminde can, namus, din ve mal*

[29] Greene'nin 1894 Ermeni olaylarının ele aldığı kitap. Bkz. Frederick Davis Greene, *The Armenian Crisis in Turkey*, New York – London, 1895.
[30] The British Armenia Committee, "*age.",* s. 10-11.
[31] 1858-1926 yılları arasında yaşayan Protestan din adamı ve misyoner. Ermeniler hakkında yazdığı kitaplar, Ermeni propagandası yapan çevreler tarafından birincil kaynak olarak kabul edilmiş ve akademik bir değer atfedilmiştir. Bkz. Ramazan Yıldız, "Johannes Lepsisus'un Ermeniler Lehine İddiaları", *Ermeni Araştırmaları*, S. 49, 2014, s. 125.
[32] Lepsisus'un Mayıs 1896'da Suriye ve Anadolu seyahati sırasında yaşadığı olaylar ve tanıklıkları anlatan ve Ermeni meselesiyle ilgili yazılmış ilk propaganda kitaplarından biri. Bkz. R. Yıldız, "agm.", s. 126.
[33] The British Armenia Committee, "*age.",* s. 16.
[34] The British Armenia Committee, "*age.",* s. 19.
[35] The British Armenia Committee, "*age.",* s. 24.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

güvenliği için etkili güvenceler sağlayacak reformları gerçekleştirmek üzere alacağı her türlü önlemde, parti ayrımı gözetmeksizin tüm ulusun içten desteğine sahip olacağına ve Avrupa'nın Büyük Güçlerinin sürekli denetimi altında olmayan hiçbir reformun etkili olamayacağına dair olan inancını ifade eder."

The Demands of Armenians (Ermenilerin Talepleri) isimli üçüncü ve son bölümde ise Ermeni meselesine tarihi bir dayanak olarak Ayastefanos ve Berlin Anlaşmalarının metinlerine yer verilmiş ve komite olarak bu politikanın izinden gidildiğinin altı çizilmiştir.

Ermenilerin meskûn olduğu yerlerde ıslahat yapılacağını taahhüt eden Ayastefanos Anlaşmasının 16. ve Berlin Anlaşmasının 61. maddeleri, Ermenilerin büyük devletlerin koruması altında girdiğini ifade etmesi bakımından da ayrı biz önem arz etmektedir. Bu iki mühim madde kitapçıkta komitenin de dikkat çektiği faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır[36]: *"San Stefano Antlaşması'nın 16. maddesi: Ermenistan'da işgal ettikleri ve Türkiye'ye iade edilecek olan toprakların Rus birlikleri tarafından boşaltılması, iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin sürdürülmesine zarar verecek çatışmalara ve karışıklıklara yol açabileceğinden, Babıali, Ermenilerin yaşadığı vilayetlerde yerel gereksinimlerin talep ettiği iyileştirmeleri ve reformları daha fazla gecikmeden yürürlüğe koymayı ve Kürtlere ve Çerkezlere karşı güvenliklerini garanti etmeyi taahhüt eder. Ve bu madde yerine ikame edilen Berlin Anlaşmasının 61. maddesi: Babıâli, Ermenilerle meskûn vilayetlerde yerel gereksinimlerin gerektirdiği iyileştirme ve reformları daha fazla gecikmeksizin gerçekleştirmeyi ve Çerkezlere ve Kürtlere karşı güvenliklerini sağlamayı taahhüt eder. Bu amaçla attığı adımları, bunların uygulanmasını isteyen güçlere düzenli olarak bildirecektir.*

Söz konusu maddelere yorum getiren komite, Berlin Anlaşması ile Ermenilerinin kontrolünün/hamiliğinin Rusya'nın elinden İngiltere'ye geçtiğini ancak İngiltere'nin bu görevde başarı gösteremediğini dile getirmiştir[37]: *"Berlin Antlaşması ile İngiltere, Türkiye'de reformlar yapma görevini Rusya'nın elinden alarak Avrupa'nın Büyük Güçlerine devretmişti… Ancak İngiltere bu reformlarla ilgili taahhütlerini yerine getirmede tamamen başarısız oldu ve Avrupa'daki Türk hâkimiyetinin bugünkü çöküşüne kadar Ermenistan'da kötü yönetim ve baskı kontrolsüz bir şekilde devam etti."* Masum bir özeleştiri gibi görünen bu yorum esasen İngiltere'nin devlet politikasıydı. Nitekim komitenin belirttiği gibi Avrupa'daki Türk hâkimiyetinin çöküşü, yani Balkanların Osmanlı Devleti'nden tamamen koparılışına kadar Ermenilere gereken ilgi gösterilmemiştir. Nihai hedefe adım adım ilerleyen İngiltere'nin Ermeni planı 1914 sonrası hız kazanmıştır.

Kitapçığın ileriki sayfalarında Ermeniler ne istiyorlar? Sorusu ortaya atılarak onlar adına cevaplar üretilmiştir. Buna göre Ermeniler, başta İngiltere olmak üzere büyük devletlerin garantörlüğünde bir gözetim ve reform talep etmektedirler. İstedikleri şey siyasi bir ayrılık değil, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde huzur ve refah içinde yaşamaktır. Bunların

[36] The British Armenia Committee, "*age.*", s. 25-26.
[37] The British Armenia Committee, "*age.*", s. 27.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kanıtı olaraksa Ayastefanos ve Berlin Anlaşması hükümlerinin yanı sıra, 11 Mayıs 1895 reform planı[38] gösterilmiş, söz konusu reform planının maddeleri sıralanmıştır[39]:

l.-Sultan tarafından, Güçlerin onayı ile, altı Ermeni vilayeti, yani Van, Bitlis, Diyarbekir, Erzurum, Sivas ve Harput için bir Avrupa Yüksek Komiseri atanması.

2.-İllerde ikamet eden Güçlerin temsilcilerini de içeren daimi bir Gözetim ve Kontrol Komisyonu kurulması.

3.-Yarısı Ermenilerden ve yarısı Müslümanlardan oluşan bir Genel İl Seçim Meclisi; bu yarı Ermeni ve yarı Müslüman ilkesi genel olarak tüm görevliler için geçerli olacaktır.

4,-Yine yarısı Ermenilerden ve yarısı Müslümanlardan oluşan yerel jandarma ve polis teşkilatı kurulacak; bunlar Avrupalı subayların gözetimi altında olacak.

5.-Avrupa memurları kapsamında adli ve mali yerel reformlar.

Ayastefanos ve Berlin Anlaşmalarının kapsam bakımından genişletilmiş versiyonu olarak ortaya atılan reform planı II. Abdülhamit tarafından uygulamaya konmuş ancak Ermenilerin terör faaliyetleri dolayısıyla sağlıklı bir uygulama alanı bulamamıştır. Nitekim Eylül 1895'de Bâb-ı Âli' de gerçekleşen Ermeni olayları ve onu takip eden 1896-97 yıllarında Gümüşhane, Muş ve Erzurum vb. gibi doğu illerinde cereyan eden hadiseler reformların önünde kısıtlayıcı bir engel olarak durmuştur. Yine de Osmanlı Devleti tarafından oluşturulan Anadolu Islahatı Teftiş Heyeti aracılığıyla beş yıl boyunca bölgenin refahı adına çalışmalar yürütülmüştür. Anadolu Reform Projesinin baş uygulayıcısı Reform Genel Müfettişi Müşir Şakir Paşa'nın ölümünden kısa bir süre sonra (Nisan 1900) II. Abdülhamit Anadolu Islahatı Teftiş Heyetinin görevinin sona erdiğini ilan eden bir irade vermiştir[40].

Bölümün sonunda Ermeni nüfusu konusuna değinen komite kısa bir süre önce diye nitelediği (1912) İstanbul Ermeni Patrikhanesi nüfus istatistiklerine yer vermiştir. Buna göre vilayeti sitte içerisinde Türkler 666.000, Ermeniler ise 1.018.000[41] kişi olarak gösterilmiştir. Ermenileri bölgenin ana unsuru olarak yansıtma çabasının bir sonucu olan bu istatistiki verinin, Türk ve Ermeni cephesinden yorumlanması bakımından 1912-1914 sürecine ilişkin Türk-Ermeni nüfus verilerini aktaran bazı isimlere göz atmak faydalı olacaktır. Örneğin Ermeni tarihçi Marcel Léart (Krikor Zahrab) 1912 İstanbul Ermeni Patrikhanesi nüfus istatistiklerinin doğruyu yansıttığını ifade etmiştir[42]. Ermeni asıllı Amerikalı tarihçi R. G. Hovannisian ise 1914

[38] İngiliz, Fransız ve Rus büyükelçileri tarafından Sultan II. Abdülhamid'e Mayıs 1895'de sunulan reform planı. Bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. I, Kısım: 1, Ankara 1991, s. 83.
[39] The British Armenia Committee, "*age.*", s. 29-30.
[40] Konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Ali Karaca, "Türkiye'de Ermeniler İçin Yapılan Reformlar (Örtülü İşgale Doğru Tehcir Gerçeği) (1878-1915)", *Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri Sempozyumu*, İstanbul 2003, s. 30-60.
[41] Tam liste şu şekildedir: Türkler 666.000, Kürtler 424.000, Diğer Müslümanlar 88.000, Ermeniler 1.018.000, Diğer Hıristiyan Irklar Nasturi vb. 123,000, Rumlar, vb. 42,000, Kızılbaşlar 140.000, Zazalar, vb. 77,000, Yezidiler 37.000. Toplam nüfus 2.615.000. Bkz. The British Armenia Committee, "*age.*", s. 32.
[42] 1861-1915 yılları arasında yaşayan ve bir Osmanlı Ermeni'si olan Krikor Zohrab, Marcel Léart adını kullanmıştır. Krikor Zohrab, *La Question Arménienne a la Lumiére de Documents* adlı kitabında İstanbul Ermeni

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

öncesinde Osmanlı Devleti genelinde Ermeni nüfusunun 1.500.00-2.000.000 arasında olduğunu yazmıştır. Ermeni Devrimci Federasyonu liderlerinden Karekin Pastırmacıyan'a (Armen Karo)[43] göre de 1914' te Osmanlı Devleti'nde 2.100.000 Ermeni yaşamaktaydı[44].

Bu görüşlerin aksine Amerikalı tarihçi Justin McCarthy 1912 yılında vilayeti sittede Türkler dâhil tüm Müslümanların sayısının 3.885.862 olduğunu, buna mukabil Ermenilerin sayısının 867.960'olduğunu yazmıştır[45]. Tarihçi Zekeriya Türkmen ise 1913-1914 yılı Osmanlı nüfus verilerini kaynak göstererek vilayeti sittede toplam 4.993.914 kişinin yaşadığını, bunun içerisinde Ermeni nüfusunun yalnızca 886.960[46] kişi olduğunu ifade etmiştir. Diplomat ve akademisyen Bilal N. Şimşir' de yine 1914 yılı nüfus verilerinden hareketle vilayeti sitte içerisinde 3.040.891 Müslüman, 636.306'da Ermeni olduğunu ileri sürmüştür.[47] Her iki taraftan sunduğumuz örneklerden yola çıkarak Ermenilerin Doğu Anadolu'daki varlıklarını kabul etmekle beraber, hiçbir tarihte sayıca üstün olmadıklarını ifade etmek isteriz.

Nüfus konusunun işlendiği üçüncü ve son bölümün ardından komite "İngiltere'nin Ermenistan'a Karşı Sorumluluğun Temelleri" başlıklı beş maddelik bildirge niteliğinde bir yazıya yer vermiştir. Bu metinde kısaca Ermenistan'ın mevcut koşullarından ve komitenin tabiriyle Türk'ün zulmünden İngiltere'nin mesul olduğunu, dolayısıyla bu durumu düzeltme vazifesinin de yine İngiltere'ye ait olduğunu içeren bir yazı kaleme alınmıştır. Komitenin zihniyetinin açık bir şekilde anlaşılması bakımından söz konusu metnin aynen aktarılması tercih edilmiştir:[48]

"İngiltere'nin Türkiye ve Ermenistan'a karşı sorumlulukları, Türkiye'yi Rusya ile Akdeniz arasında bir tampon devlet olarak tutma ve Avrupa'daki güç dengesini koruma politikasının doğal bir sonucudur. Öte yandan, Türkiye'nin reformlar yapması konusunda ısrar etmek ve Sultan'ın Hıristiyan tebaasına adil davranılmasını sağlamak için antlaşmalarla kendisine yüklenen görevi tamamen ihmal etmektedir.

İngiliz sorumluluğunun derecesi aşağıdaki gerçeklerle ortaya konulmaktadır:

(1) İngiltere, Kırım Savaşı'nı Türkiye'yi Rusya'nın ezici etkisinden kurtarmak için yaptı ve Türkiye'deki Hıristiyanları koruma sorumluluğu kendi eylemleriyle Avrupalı Güçlere geçti. Ancak Türkiye, Paris Antlaşması'nın işaret ettiği reformları gerçekleştirme niyetinden çok uzakta, yeni bir zulüm dönemi başlattı.

Patrikhanesinin 1912 tarihli nüfus kayıtlarına yer vermiştir. Bkz. Kamuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, Ankara 1983, s. 86-87.

[43] (1872-1923) Pastırmacıyan aynı zamanda 1896 Osmanlı Bankası baskının elebaşıdır. 1908-1912 sürecinde ise Meclis-i Mebûsan' da Erzurum milletvekilliği görevini yürütmüştür. Bkz. Fikrettin Yavuz, *Osmanlı Devleti'nde Ermeni Terörü 1896 Osmanlı Bankası Baskını*, Ankara 2015, s. 77-80.

[44]Gürün'ün R.G. Hovanasian'ın *Armenia on the Road to Indepence* başlıklı kitabından ve Karekin Pastermadjian'ın, *Histore de l'Arménie* isimli kitabından aktardığı rakamlar. Bkz. K. Gürün, "*age.*", s. 85.

[45] J. McCarthy, "*age.*", s. 11.

[46] Zekeriya Türkmen, *Vilayât-ı Şarkiye (Doğu Anadolu Vilayetleri) Islahat Müfettişliği 1913-1914*, Ankara 2006, s. 30.

[47] Bilal N. Şimşir, *Ermeni Meselesi 1774-2005*, Ankara 2009, s. 74.

[48] The British Armenia Committee, "*age.*", s. 33.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

(2) Kırım Savaşı'nı izleyen Paris Kongresi'nde İngiltere, Türkiye'yi uygar bir güç ve Avrupa Konvansiyonu'nun bir üyesi olarak Avrupa Konseyi'ne soktu. Bu, Türkiye'nin Avrupa sisteminde ilk kez ortaya çıkışıydı. "O zamandan bu yana medeniyet kisvesine büründü ve Hıristiyan tebaasını, Hıristiyanlar adına daha güçlü bir Rus müdahalesinden korkmaksızın, Avrupa'nın koruması altında ezdi. Dolayısıyla Türkiye, sahip olduğu dokunulmazlığı ve Hıristiyanların içinde bulunduğu kötü durumu İngiliz eylemlerine borçludur.

(3) 1878'deki son Türk-Rus Savaşı'nın sonunda Rusya, San Stefano Antlaşması'yla; Makedonya'yı Bulgaristan'a katarak, Ermenistan için etkili reformlar yaparak ve yeterli garantiler sağlayarak Türkiye'yi zorlamıştı. Ancak sahaya giren İngiltere, Rusya'nın eylemlerini geçersiz kılarak ve Makedonya ve Ermenistan'ı fiilen Türkiye'ye geri vererek bu düzenlemeyi bozmayı başardı.

(4) Ermenistan için vaat edilen reformların başarısızlığının sorumluluğu özellikle İngiltere'ye aittir. Çünkü İngiliz yetkili temsilcileri, Berlin Antlaşması'nın 61. maddesini hazırlarken, Türkleri memnun etmek için bu maddeyi kasıtlı olarak tüm garantilerden yoksun hale getirdiler ve Rus delegelerinin uyarılarına ve protestolarına rağmen, bu maddenin San Stefano Antlaşması'nın 16. maddesi yerine bu antlaşmaya dâhil edilmesinde ısrar ettiler.

(5) İngiltere, Türk İmparatorluğu'nda reform ve Hıristiyanların korunması işini Rusya'nın elinden aldıktan ve Berlin Antlaşması ile Avrupa Güçlerinin eline verdikten sonra, tekrar döndü ve "Kıbrıs Sözleşmesi" adı verilen özel bir antlaşma ile kendi eline aldı. Bu sözleşme ile İngiltere, Sultan ile birlikte Asya'da Türkiye'yi koruyacağını ve reform yapacağını ilan etti, bu anlaşmanın bedeli ise İngiltere'nin bu vesileyle elde ettiği Kıbrıs Adası oldu. Ancak İngiltere, taahhütlerini yerine getirme konusunda hiçbir zaman Sultan'dan daha istekli ya da kaygılı olmamıştır. Böylece Ermenilerin kötü yönetimi ve zulmü, Doğu Avrupa'daki Türk hâkimiyetinin bugünkü çöküşüne kadar kontrolsüz bir şekilde devam etti ve İngiltere'ye taahhütlerini yerine getirmesi için yeni bir fırsat getirdi. İngiltere'nin uzun süredir devam eden yükümlülüklerini yerine getirmeye hazır olup olmadığı ya da kötü yönetimin devamı için ve Ermenistan'da reformların uygulanması için gerekli olan garantileri talep etmeden Türkiye'ye yeni bir yaşam hakkı sağlayacak kadar dar görüşlü olup olmayacağı zamanla görülecektir."

Son sayfada ise Anadolu toprakları ve komşularını gösteren bir harita kullanılmıştır. Bu haritada Sivas, Elazığ, Erzurum, Bayburt, Erzincan, Diyarbakır, Van, Muş, Bitlis ve Kars'ı kapsayan bölge Ermenistan' a ait olarak çizilmiştir. Ermenistan'ı ayrı bir devlet olarak gösteren komite bu çizimle kuşkusuz gelecek planlarını aktarmıştır. Kısacası komitenin kuruluş metni olarak yayınlanan bu kitapçık BAC' nin Türk karşıtı propaganda denemelerinin ilki olup, diğer yayınlarına zemin oluşturan bir nitelik taşımaktadır.

4. Sonuç

I. Dünya Savaş'ı öncesinde büyük Avrupalı devletlerce düzenin oluşturulduğu ve köklü dönüşümlerin yaşandığı 19. Yy' da Osmanlı Devleti'ni yakından ilgilendiren en önemli durum bu yüzyılın Batılı icadı olan Doğu Sorunu meselesidir. Osmanlı Devleti'nin zayıflayan gücü ve istikrarsız gidişatını gerekçe göstererek, çözüm için müdahale gerektiğini öne süren Avrupalı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Devletlerin ortaya attığı bu kavram, esasen Osmanlıları Avrupa'dan tasfiye etme ardından da parçalama projesinin bir parçasıydı.

Bu bağlamda Avrupalı devletler Fransız İhtilali'nin bir getirisi olan ve kısa sürede başta Avrupa olmak üzere dünyayı etkisi altına almaya başlayan milliyetçilik akımından istifade ederek kozmopolit yapılı Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü bölmeye başlamıştır. Milliyetçiliğe ek olarak öne sürdükleri Hristiyanlık vurgusuysa bir diğer bölücü unsur olarak öne çıkmıştır. Nitekim tüm bunlar önce Balkan uluslarının ardından da Ermenilerin Osmanlı Devleti'ne karşı ayrılıkçı faaliyetlere yönelmelerinde etkili olmuştur.

Yunanlılar, Sırplar ve Bulgarların Osmanlı Devleti'nden koparılışının ardından dikkatini Ermenilere yönelten büyük Avrupalı Devletler, 1878 Berlin Kongresi'nde Ermeni meselesinin uluslararası bir sorun olarak dünya kamuoyuna taşınmasını sağlamışlardır. Bu noktada özellikle ön plan çıkan İngiltere bu tarihten itibaren Ermenilerin hamiliğini üstlenmiştir.

Özellikle dönemin Başbakanı Liberal Parti Milletvekili William Ewart Gladstone İngiltere'nin gerek Balkanlarda gerekse de Ermeniler hususunda Türk karşıtı bir politik tutum geliştirmesinde belirleyici ve yönlendirici bir etki oluşturmuştur. Onun döneminde yerleşik hale gelen söz konusu politika, ölümünün ardından fikri takipçileri tarafından sürdürülmüştür. Sonuç olarak Gladstone' un hedeflerini bir adım ileri taşımak amacıyla bir araya gelen Noel Buxton, Aneurin Williams ve James Bryce gibi Liberal Parti mensubu siyasetçiler 1903 yılında Balkan Komitesini kurmuşlar, Balkanların Osmanlı Devleti'nden tamamen kopuşunu ifade eden Balkan Savaşları sonuna kadar da Osmanlı Devleti aleyhinde aktif faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Gladstone ekolünden gelme bu komite, Balkanlardaki misyonun tamamlanmasının ardından dönüşüme uğrayarak, 1913' de İngiliz Ermenistan Komitesini adını almış ve aynı ilkelerle bu kez Ermeniler üzerinde çalışmıştır. Bu anlamda en etkili araçları propaganda içerikli yayınlar olmuştur. Nitekim BAC üyelerinin özellikle de Arnold Toynbee ve James Bryce'ın yoğun gayretleriyle 1913-1917 yılları arasında toplam yedi kitap basılmıştır. Bunlardan ilki olan *Armenia: Its People, Sufferings & Demands* komitenin kuruluş manifestosu niteliği taşıyan ve Ermeni meselesine karşı yapıcı ve destek yaklaşımını ifade eden bir çalışma olarak dikkat çekmektedir.

İngiltere hükümeti nezdinde inisiyatif alarak Ermeni meselesini yönlendiren BAC bu kitapçıkta, tarihi dayanaklar ve ortak din vurgusu üzerinden Ermenileri Avrupalı bir ırk gibi göstererek, İngiltere başta olmak üzere diğer Avrupalı devletler ve ABD'ye bir Ermeni sempatisi kazandırmak istemiştir. Bu sempati kitapçıkta sıkça yer alan çeşitli gazete makaleleri ve yanlı kitaplara dayanan alıntılardan müteşekkil sözde Türk zulmü hikâyeleriyle perçinlenmiştir. Ajitasyon dozunun yüksek olduğu bu hikâyelerde korkunç Türk ve mazlum Ermeni imajı üzerinden bir algı oluşturulmuştur. Kitapçık metni boyunca sürdürülen bu alıntılara yer yer Berlin Anlaşması ve 1895 reform uygulaması gibi belgelerden yapılan hatırlatmalar iliştirilmiş, böylece Ermeni meselesi tarihi ve resmi bir dayanağa oturtulmuştur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kısacası BAC tarafından basılan bu kitapçık tam anlamıyla propaganda niteliği taşımakta olup, komite tarafından basılan benzer içerikli yayınlara da bir zemin oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BOA, Y. A. HUS. 391/5. (27.09.1898).

BOA, HR. SYS. 1866 6/15. (19.05.1913).

UNLA, R568 - 11/18053/3421 (14 Aralık 1921) .

Kitaplar

Armaoğlu, Fahir. (2020). *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Kronik Yayınları, İstanbul.

Bayur, Yusuf Hikmet. (1991). *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. I, Kısım: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Bayur, Yusuf Hikmet. (1991). *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. III, Kısım: I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Bryce, James. (1927). *Trans-Caucasia and Ararat,* The Macmillan Company, New York.

Çabuk, Mustafa. (2021). *İngiltere'nin I. Dünya Savaşı'nda Orta Doğu'daki Propaganda Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Greene, Frederick Davis. (1895). *The Armenian Crisis in Turkey*, The Knickerbocker Press, New York – London, 1895.

Gürün, Kamuran. (1983). *Ermeni Dosyası*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Halaçoğlu, Yusuf. (2008). *The Story Of 1915: What Happaned to the Ottoman Armenians?*, Turkish Histrorical Society, Ankara.

Karacan, Ali Naci. (2018). *Lozan,* (haz. Hulûsi Turgut), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

McCarthy, Justin. (2019). *Türkler ve Ermeniler*, (çev. Fatma Sarıkaya), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Münir Süreyya Bey. (2001). T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 53, *Ermeni Meselesinin Siyasi Tarihçesi (1877-1914),* (haz. Uğurhan Demirbaş, Ali mesut Birinci, Dr. Ali Osman Çınar vd.), Ankara.

Sonyel, Salahi. (2001). *The Great War And The Tragedy Of Anatolia (Turks And Armenians In The Maelstrom Of Major Powers),* The Historical Society Printing House, Ankara.

Şimsir, Bilal N. (2009). *Ermeni Meselesi 1774-2005*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

The British Armenia Committee. (1913). *Armenia: Its People, Sufferings & Demands*, London.

Türkmen, Zekeriya. (2006). *Vilayât-ı Şarkiye (Doğu Anadolu Vilayetleri) Islahat Müfettişliği 1913-1914*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Yavuz, Fikrettin. (2015). *Osmanlı Devleti'nde Ermeni Terörü 1896 Osmanlı Bankası Baskını*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Kitap Bölümleri

Özçelik, Ayfer. (2021). "Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde Kırılmaya Yol Açan Bir Metin W. E. Gladstone'un 'Bulgarian Horrors and The Question of The East' Adlı Kitapçığında Türkler", *Dr. Nevzat Gündağ'a Vefa: Tarih, Kültür ve Sanat Yazıları*, (ed. Yusuf Kılıç ve Ercan Haytoğlu), Çizgi Kitabevi Yayınları, Denizli.

Özçelik, Ayfer ve Seda Yolaç Nennioğlu. (2022). "İngiliz Ermenistan Komitesi ve Travel and Politics in Armenia Adlı Propaganda Kitabı", *Bir Ömür Tarihle Yaşamak: Prof. Dr. Refik Turan*, (ed. Necdet Hayta, Mehmet Ali Çakmak vd.), Berikan Yayınevi, Ankara.

Bildiriler

Karaca, Ali. (2003). "Türkiye'de Ermeniler İçin Yapılan Reformlar (Örtülü İşgale Doğru Tehcir Gerçeği) (1878-1915)", *Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri Sempozyumu*, İstanbul, 1-93.

Makaleler

Balcı, Meral. (2018). "İngiliz Başbakan Gladstone'un Osmanlı Karşıtı Siyasetinin İngiliz Dış Politikasına Yansıması", *Siyasi Tarih Çalışmaları*, 355-373.

Birecikli, İhsan Burak. (2016). "Anadolu'da Bir Amerikalı Misyoner: Frederik Davis Greene ve Ermeni Meselesi", *Ermeni Araştırmaları*, S. 55, 137-174.

Karaca, Taha Niyazi. (2003). "Ermeni Sorunu ile İlgili Bir İngiliz Kaynağı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", *Belleten*, 67/249, 519-530.

Penner, C. D. (September 1940), "G.P. Gooch as an Historian", *The Historian*, 3/1, 97-112.

Yıldız, Ramazan. (2014). "Johannes Lepsisus'un Ermeniler Lehine İddiaları", *Ermeni Araştırmaları*, S. 49, 125-157.

İnternet Kayakları

"Britain and the Armenian Genocide", https://ancuk.org.uk/issues/armenian-genocide/uk/, (Erişim Tarihi: 21.11.2023).

https://www.hodder.co.uk/imprint/hodder/page/hs-about/, (Erişim Tarihi: 13.02.2024).

https://digital.nls.uk/catalogues/guide-to-manuscript-collections/inventories/acc12382.pdf, (Erişim Tarihi: 17.02.2024).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KOLEKSİYONA GİRMEYEN SAYILAR BAĞLAMINDA HAKİKAT GAZETESİNİN 12. SAYISI

Prof. Dr. Nejdet BİLGİ[1]

[1] Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
nejdet.bilgi@gmail.com - ORCID ID 0000-0002-2288-616X.

ÖZET

Türk basın tarihinin ve yakın tarih araştırmalarının en sıkıntılı yönlerinden birisi hiçbir koleksiyonu bulunmayan, hatta tek bir sayısı bile kütüphanelere girmeyen süreli yayınlardır. Bir diğeri de eksik gazete ve dergi koleksiyonları veya koleksiyonlardaki eksik sayılardır. Her iki durumda da basın tarihine ilişkin eksiklikler oluşması kaçınılmazdır. Ayrıca koleksiyonu olmayan veya eksik koleksiyonlar, tarih bilgimizde de boşluklar oluşmasına yol açabilir. Çünkü modern dönem tarihinin en vazgeçilmez kaynakları arasında süreli yayınlar yer almaktadır. Özellikle yerel tarih ve kültür tarihi için bu vazgeçilmezlik daha önemlidir.

Burada koleksiyonlarda bulunmayan bir sayısının ele alınacağı *Hakikat* gazetesi, 1927-1928 yıllarında önce haftalık, sonra günlük olarak İzmir'de çıkan popüler bir yerel gazetedir. Gazetenin haftalık olarak ilk sayısı 6 Ağustos 1927 tarihinde yayımlanmıştır. İlk 20 sayı haftalık olarak 8 sayfa yayımlanmıştır. Gazete, 21 Mart 1928 tarihindeki 21. Sayısıyla 4 sayfa ve günlük olarak yayımlanmaya başlamıştır. Koleksiyonlardaki son sayı 94 numaralıdır. Gazetenin 94. Sayıdan sonra yayımlanıp yayımlanmadığı henüz bilinmiyor. Eğer devam etmediyse, son sayısının 94 numara ile 19 Haziran 1928 tarihinde yayımlandığı söylenebilir. Gazetenin Milli Kütüphane'de 3, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde 4 ve Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki Seyfettin Özege Bağış Kitapları arasında 24 sayısı bulunmaktadır. Dolayısıyla gazetenin koleksiyonlarda toplam sadece 31 sayısı vardır. Bunlardan sadece 4 sayısı haftalık çıkan döneme aittir. Bu bildiride gazetenin haftalık dönemine ait özel arşivimizde bulunan 12. Sayısı ele alınacaktır. Bu sayı bir özel aile arşivinden tarafımıza intikal ettirilmiştir. Gazetenin içeriği verilerek döneme ilişkin bilgiler paylaşılacaktır. Amaç eksik koleksiyonların tarihi hafızada yarattığı boşluğa vurgu yaparak, tek sayı bile olsa gazete ve dergilerin önemli ve vazgeçilmez belge niteliğine dikkat çekmektir.

Anahtar Kelimeler: Basın Tarihi, Hakikat Gazetesi, Gazete Koleksiyonları, Eksik sayılar

Giriş

Bir gazetenin koleksiyonlara girmemiş bir sayısı ne kadar önemli olabilir? Ya da önemli olabilmesinin ölçüsü ne olabilir? Bu durumun iki ayrı açıklaması yapılabilir. Birincisi basın tarihinin boşluklarından küçük bir kısmının doldurulması açısından, ikincisi söz konusu gazetenin ait olduğu döneme ilişkin küçük de olsa başka hiçbir yerde bulamayacağımız, sosyal, kültürel, siyasi vs. bilgiler içermeleri açısından. Burada ele aldığımız *Hakikat* gazetesinin 12.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sayısının hiçbir koleksiyonda bulunmaması nedeniyle, basın tarihindeki küçük bir boşluğu doldurduğu rahatlıkla söylenebilir. Gazetenin ait olduğu döneme ilişkin yegâne bilgi içerip içermediği hususu ise içeriğinin incelenmesi ile açıklık kazanabilir.

İzmir'de 1927 yılında haftalık olarak çıkmaya başlayan ve 1928 yılında günlük yayımlanan *Hakikat* gazetesinin, mevcut koleksiyonlara göre en az 94 sayı yayımlandığı, bunlardan günümüze sadece 31 sayısının ulaştığı, hakkında yapılan çalışma ile tespit edilmişti.[1] Üç ayrı kütüphanede bulunan bu 31 sayının dışında, gazetenin bir sayısına daha ulaşılmıştır. Bu sayı 22 Teşrinievvel [Ekim] 1927 tarihli 12 numaralı sayıdır. Böylece gazetenin günümüze ulaşabilen sayısı 32'ye çıkmış olmaktadır. Aslında, özel arşivimize intikal eden bu sayı, gazete hakkında bir inceleme yapmamıza vesile olmakla beraber, yaptığımız çalışmada kullanma imkânı bulamadığımız bir sayıdır.[2] Bu küçük inceleme bu eksikliği giderme amacı da taşımaktadır.

Tek sayı bile olsa, gazetelerin tarih araştırmalarında önemli bir kaynak kümesini oluşturduğu ve tarihsel belge olarak nitelenebilecekleri söylenebilir. Örnek vermek gerekirse, Kuva-yı Milliye liderleri arasında yer alan Manisa Müftüsü Âlim Efendi ile ilgili biyografi çalışması yaparken, aynı zamanda Türk Ocağı üyesi olduğuna ilişkin elde ettiğimiz bilgiye, o tarihlerde Manisa'da çıkan ve günümüze sadece 6 sayısı ulaşan *Saruhan* gazetesinde tesadüf edilmiştir.[3] Dolayısıyla başka hiçbir kaynakta bulunmayan bu bilgi, *Saruhan* gazetesine tarihi belge niteliği kazandırmaktadır. Fakat belge niteliği kazanan bu süreli yayınlardan bazılarının hiçbir sayısı kütüphane koleksiyonlarına girmemiş olabiliyor. Yine Manisa'dan bir örnek vermek gerekirse, 1930'lu yıllarda Manisa'da *Kurtuluş* adlı bir gazete çıkmaya başlamış ve on yıldan fazla yayımlanmış olmasına rağmen koleksiyonlarda tek nüshası bile bulunmamaktadır.[4] Özellikle 1950'lere hatta 1960'lara kadar çıkan ve günümüze ulaşmayan her gazete nüshası, kayıp tarihsel belge olarak değerlendirilmelidir. Bu kayıpların bazılarının bir şekilde ortaya çıkması, kayıp bir belgenin bulunması gibi karşılanmalıdır.

[1] Nejdet Bilgi, "İzmir'in Küçük ve Meçhul Gazetesi Hakikat", *İzmir Araştırmaları Ömer Faruk Huyugüzel'e Armağan,* Ed. Şerife Çağın, Özlem Nemutlu, H. Harika Durgun, Kent Yayınları, İzmir 2023, ss. 84-101.

[2] *Hakikat* gazetesinin elimizde bulunan 12. Sayısı ve dolayısıyla *Hakikat* gazetesinden haberdar olmamız, Manisa'nın kitap muhibbi sevgili Mustafa Özkösemen sayesinde olmuştur. Özkösemen birkaç yıl önce şeffaf bir dosya içinde eski yazı, forması açılmamış bir gazete nüshası getirdi. Aile arşivinde bulduğu bu gazete nüshasının işime yarayabileceğini düşünerek bana verdi. Geçen yıl gazete hakkında inceleme yaparken ne yazık ki Özkösemen'in getirdiği bu sayıyı arşivimde bulamadım ve dolayısıyla yaptığım araştırmaya dahil edemedim. Yakın tarihlerde arşivimde düzenleme yaparken bu nüshayı buldum. Gazete hakkında yazdığım yazıda kullandığım sayılar arasında ve dolayısıyla mevcut koleksiyonlarda 12. Sayının yer almadığını görünce, bu sayının ve içeriğindeki bilgilerin de literatüre girmesi için bu çalışmayı yapmayı gerekli gördüm.

[3] Bkz. Nejdet Bilgi, *İstiklâl Yolunda Bestekâr Bir Müftü Ahmet Âlim Efendi*, Manisa Belediyesi, Manisa 2008, s. 202-203.

[4] Feridun Fazıl Tülbentçi, *Cumhuriyetten Sonra Çıkan Gazeteler ve Mecmualar 29 İlkteşrin 1923- 31 İlkkânun 1940*, Ankara 1941, s. 82.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Hakikat gazetesinin herhangi bir sayısı İzmir kütüphanelerinde bulunmamaktadır. Daha ilginç olanı, İzmir basın tarihiyle ilgili yayınların çoğunda adının bile geçmemesidir.[5] Adı geçenlerde de hakkında bilgi verilmemesidir.[6]

1. Haftalık Hakikat'in Teknik Bilgileri

Hakikat'in 12. Sayısı, gazetenin haftalık olarak yayımlandığı ilk döneme aittir ve 8 sayfadır. Hakikat gazetesinin ilk sayfasında öncelikle gazetenin başlığı ve yayın bilgileri yer alıyor. Gazetenin tarihi, sayısı ve imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürünün İhsan İzzet olduğu belirtiliyor. Başlığın altında "*Cumhuriyet'te hâkim kanundur*" ifadesi, onun da altında, "*Şimdilik cumartesi günü çıkar içtimai, siyasi, edebi, cumhuriyetçi ve halkçı gazetedir*" tanımlaması yapılıyor. Gazetenin 8. ve son sayfasında da Hakikat başlığı bulunuyor. Başlığın altında "*Haftalık gazete*", onun da altında "*Cumhuriyet'te hâkim kanundur*" ibaresi bulunuyor. Başlığın sağ tarafında tarih, yıl ve sayı bilgisi, solunda ise sahip ve müdürünün İhsan İzzet ve abone şartları ve fiyatı bulunuyor. Bu bilgilerin de altında "*Şimdilik haftada bir çıkar hak ve hakikatin hadimi Türk gazetesidir*" ifadesi bulunmaktadır. *Hakikat* gazetesi nitelik olarak, görsel içerikli, eğlenceli, kolay okunabilen, derin tahlil veya yorumlar kullanmayan popüler bir gazete olarak değerlendirilebilir. Bir yönüyle bulvar gazeteciliğinin örneklerinden birisi kabul edilebilir.

2. 12. Sayının Sayfa İçerikleri:

a. 1. Sayfa İçeriği:

Gazetenin ilk sayfası sadece bir habere ayrılmıştır. Atatürk'ün Nutuk'unu okumaya devam ettiğini vurgulayan haberin başlığı, "*Büyük Gazimizin büyük hakikatler ilan eden nutukları devam ediyor. Gazimizin nutuklarının bugünkü kısmı da inkılabımızın tam ve mükemmel bir rehberidir*" şeklindedir. Sayfada biri büyük dört fotoğraf kullanılmıştır. Büyük fotoğraf Atatürk'ün Nutuk'u okurken, küçükleri ise Nutuk'ta eleştirilen Rauf Bey, Kâzım Karabekir ve Nurettin Paşalara aittir.[7] Fotoğraflar haberin metninden daha fazla yer tutmaktadır. Haber Anadolu Ajansı kaynaklıdır ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın parti kongresinde altı gün süren konuşmasının 20 Ekim 1927 günü saat 21'de son bulduğuna vurgu yapılarak başlamaktadır. Devamında Gazi'nin konuşmasının

Görsel-1: 12. Sayının İlk Sayfası

[5] Zeki Arıkan, *İzmir Basın Tarihi (1868-1938),* Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2006, ss.141-168; Efdal Sevinçli, *İzmir Basın Tarihi Gazeteler, Dergiler*, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir 2019, ss.223-266; Serap Taşdemir, "Harf Devriminden 1950'ye İzmir'de Yayıncılık ve Fikir Hayatı", *Kebikeç*, Sayı 4 (1996), s. 187-192.

[6] Ömer Faruk Huyugüzel, *1928'e Kadar İzmir'de Çıkmış Türkçe Kitap ve Süreli Yayınlar Kataloğu*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. İzmir 1996, s. 51; Turan Akkoyun, "Atatürk Devri İzmir Basını ve Kamuoyu Üzerindeki Tesiri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12/34 (1996), s.110.

[7] Nutuk'ta diğer paşalara ilişkin eleştiriler için Bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk-Söylev*, C. II, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, s.854-857,970-999,1053-1059,1091-1115,1135-1155.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

son kısmı, yani "*Gençliğe Hitabe*" kısmı aynen verilmektedir.[8] Sonrasında Gazi'nin salondan çıkana kadar kongre heyeti tarafından sürekli alkışlandığı, tarihi Nutuk'un 36 saat 33 dakika sürdüğü belirtilmektedir.

b. 2. Sayfa İçeriği:

İkinci sayfada bir mülakat, 28 Ekim 1927 günü yapılacak olan nüfus sayımı ile ilgili bilgilendirme, sayım memurlarına vilayetin duyurusu, okul kıtlığına ilişkin bir haber, bir otel ve bir doktor ilanı ile bir açık haberleşme metni bulunmaktadır. "*Müessesat-ı Nafıa Komiseri nezdinde Çift hat tramvay- Elektrik tesisatı- Su kumpanyası etrafında bir mülakat*" başlığı altında Müessesat-ı Nafıa Komiseri Emin Bey'le yapılan mülakat metni, İzmir'in Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki imar durumu hakkında dikkate değer bilgiler içermektedir. Görebildiğimiz kadarıyla ilgili yayınlarda Emin Bey'den ve verdiği bilgilerden söz edilmemektedir.[9] Bu durum Emin Bey'in verdiği bilgilerin diğer gazetelerde yer almamasından kaynaklanmış olmalıdır. Mülakatta Emin Bey'in fotoğrafı da bulunmaktadır.

"*Tahrir-i nüfusta sorulacak sualler nelerdir? Bilinmesi lazım gelen nokta*" başlıklı haber-bilgilendirme karışımı yazıda, 28 Ekim'de yapılacak olan nüfus sayımı hakkında kamuoyuna açıklayıcı bilgi verilmektedir. "*Tahrir memurlarına*" başlıklı ilanla valilik yazım ve kontrol memurlarının sayım günü mutlaka görevlerinin başında olmalarını, hemen altında da İzmirlilerden sayım günü evlerinde bulunmaları istenmektedir.[10] Alttaki "*Çocuklarımız mektep bulamıyor*" başlıklı küçük haberde okul sıkıntısı vurgulanıyor.

"*Açık muhabere*" başlığı altında Latife Hanım diye birisine İzmir'e hareket gününü bildirmesi belirtiliyor. Sayfanın altındaki ilk reklamda, "*Türkiye Oteli*"nin İzmir'in merkezinde ve havadar olduğu belirtiliyor. Onun da altında cildiye uzmanı Doktor Kemal Tahsin ve kadın hastalıkları uzmanı Doktor Fikret Tahsin'in reklamı var.

c. 3. Sayfa İçeriği:

Sayfanın başında çerçeve içinde "*Tahrir-i nüfusa ehemmiyet verelim*" başlıklı kısa bir metin vardır. Metnin başında, nüfus yazımının milli hakimiyetin en önemli ihtiyaçlarından biri olduğu vurgulanıyor. Devamında nüfus sayımının önemi üzerinde durularak, zorluk çıkaranların cezaya çarptırılacağı belirtiliyor. Hemen altındaki "*Sabık kısm-ı adli reisi*" başlıklı haber İstanbul'da çıkan *Gol* gazetesinden iktibas edilmiştir.

Sayfanın ikinci sütunu "*Tire haberleri*" başlığını taşıyor. "*Hususi muhabirimizden*" denilerek, 4 ayrı başlıkta Tire haberleri veriliyor. İlk haber Esnaf Bankası hakkında bilgi vermek üzere *Ahenk* gazetesi başyazarı ile Meclis-i Umumi-i Vilayet azası Muharrem Beylerin Türk Ocağı'nda konuştukları belirtiliyor. İkinci haberin başlığı, "*Katil bir devecinin marifeti*" şeklinde. İhsaniye mahallesinden Kasap Tatar Murad oğlu Yusuf'u katleden Deveci Halil oğlu Ahmet'in olayın hemen ardından yakalandığı belirtiliyor. "*Mühim Bir Cinayet*" başlığı altında, eski belediye başkanı Refik Bey'in kardeşi Ethem Bey'in meçhul biri tarafından öldürüldüğü

[8] Bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk-Söylev*, C. II, s. 1194-1197.
[9] Erkan Serçe, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye (1868-1945),* Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 1998, s. 184-185,266; Tülay Alim Baran, *Bir Kentin Yeniden Yapılanması (İzmir 1923-1938),* Arma Yayınları, İstanbul 2003, s. 58-59.
[10] Benzer bir haber için bkz *Ahenk*, 22 Teşrinievvel 1927, s. 2-4.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

haberi veriliyor. Tire'yle ilgili son haber "*Avcılar Kulübü*" başlığını taşıyor. Haberde Tire'de bu isimle bir kulüp oluşturulmaya çalışıldığı, Kaymakam, Ticaret Odası Başkanı, İskân Müdürü gibi önde gelen kişilerin öncülük ettikleri vurgulanmaktadır. Bu haberin altına iliştirilen başka bir haberde, Tire'nin Yeniköy mahallesindeki bir kumarhanenin düzenlenen baskın sonunda kapatıldığı belirtilmektedir.[11]

Üçüncü sütunda "*Gazi'nin nutkunda ismi geçenlerden*" denilerek, Bekir Sami Bey, Refet Paşa ve İzzet Paşa'nın fotoğrafları yer almaktadır. Hemen altında "*Yeni Sırp Meclis Reisi*"nden söz eden haberden sonra Tayyare Cemiyeti'nin piyango sonucu, "*Otomobil kazanan numara*" başlığı ile veriliyor. Bu haberin altında, "*Büyük tayyare piyangosunun 4'üncü keşidesi*" reklamı yer alıyor. Onun da altında, "*Güzel İzmir Tuvalet Salonu*" başlıklı reklam bulunuyor.

Sayfanın dördüncü ve son sütunu "*Karilerimizin sütunu*" başlığıyla okuyuculara ayrılmış. Altında "*Foto Sedat*" başlıklı bir reklam ve en altta "*Kasaba İcra Dairesi'nden*" başlıklı resmi bir duyuru bulunuyor.

d. 4. Sayfa İçeriği:

Bu sayfada, "*Çok sevdiğim zevcemi elimden nasıl kaçırdım? Eve kabul ettiğim zat bir dost değil, aile saadetini yıkan bir hain imiş!*" başlıklı bir aldatma hikayesi yer alıyor. İmzasız hikâyenin kadın kahramanının bir resmi de yer alıyor. Bu hikaye metni imzasız da olsa, gazeteyi edebiyat tarihinin bir parçası haline getiriyor. Bu hikâyenin dışında sayfanın sonunda, "*Mesud bir sene-i devriye*" başlığı altında İzmir ve Aydın'da ilk medeni nikahın ikinci yıldönümünün 21 Ekim olduğu belirtiliyor.

e. 5. Sayfa İçeriği:

Bir Türk kadınının Ermenilerin eline düşmesini konu edinen hikâyenin ilk kısmı. Devamının bir sonraki haftaya yayımlanacağı belirtilen hikâyenin başlık ölçeğinde özeti şöyle veriliyor: "*Melek Hanımın Ermeniler Elinde Macerası. Melek hanımı kurtarmağa teşebbüs eden zabıta memuru – Haşik'in Meleği kaybetmek korkusuyla başvurduğu çare Melek Hanımı bir Yunan miralayına beş on Drahmi mukabilinde terhin!*" Sayfada hikâye ile ilgili bir resim bulunmaktadır. Bu hikâye de imzasız bir edebi metin olarak gazeteyi, edebiyat tarihinin küçük bir kaynağı haline getiriyor. Sayfanın sonunda, "*Dikkat! Dikkat!*" başlığı altında Fiat, Ford ve Şevrole marka otomobillerin reklamı yapılmaktadır.

f. 6. Sayfa İçeriği:

Bu sayfanın ilk sütununda "*Hakikat Zerreleri*" başlığı altında Doktor Gustav Löbon'un[12] sözleri yer alıyor. İlk nakledilen söz şöyledir: "*Son devir siyasetinin en büyük ve en elim güçlüğü, hakikatte yanlış olduğu halde avam tarafından doğru olarak kabul edilen fikirlere göre idare-i hükümet mecburiyettendir!*" Bunun gibi beş söz daha veriliyor. Sayfadaki ikinci ve üçüncü sütunların baş kısmında okuyucuların rüyaları yorumlanıyor. Bu kısmın başlığı "*Rüyalar bir hakikat ifade eder mi?*" şeklindedir. Sayfada bu türden sözlerin olduğu bir başlık da "*Kadın*

[11] Tire ile ilgili bu haberler, *Ahenk* ve *Hizmet* gazetelerinin 21-24 Teşrinievvel 1927 tarihli sayılarında yer almamıştır.

[12] Gustave Le Bon (1841-1931), Yığınların psikolojisi üzerine çalışmalarıyla ünlü Fransız sosyal psikolog ve hekim. *AnaBritannica,* C. 14, Ana Yayıncılık, İstanbul 1989, s. 344.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

hakkında düşünceler" şeklindedir. Bu başlık altında kadınlarla ilgili on ayrı söz verilmektedir. Sözlerden ilki şu şekildedir: "*Kadınsız ev, ruhsuz bir ceset gibidir*."

Sayfada bunlardan başka beş tane İzmir ve çevresiyle, altı tane de dış dünya ile ilgili magazinvari küçük haber yer almaktadır. Ayrıca iki tane de reklam bulunmaktadır.

İzmir ve çevresiyle ilgili ilk haber, "*Tuz Buhranı*" başlıklıdır. Haber şöyle başlıyor, "*Son günlerde İzmir'de tuz buhranı vücuda gelmişti; İzmir'e getirilen tuz mutat ve ihtiyacın pek dununda olduğundan, bakkallar ve tuza muhtaç esnaf ihtiyaçlarını temin edememektedir. Yaptığımız tahkikata nazaran tuzun kâfi derecede gelmemesine mühim bir sebep ve mâni yoktur; yalnız tedbir de noksan hasebiyle bu vaziyet husule gelmiştir.*" Ardından tuz tekelinin Düyun-ı Umumiye'nin elinde olduğu zamanlarda bu tür buhranlar anlaşılır bir yönü olmasına karşılık, Cumhuriyet döneminde Tuz İnhisar İdaresi'nin tuz buhranını önleyememiş olması yadırganıyor.

İkinci haber, "*28 Teşrinievvel umumi günü hangi katarlar işleyecek*" başlığını taşıyor. Haberde, İzmir-Kasaba Demiryolları Müdüriyetinin nüfus sayımının yapılacağı tarihte hangi trenlerin, hangi saatlerde işleyeceğine ilişkin bilgilendirmesi yer alıyor.

"*Garson kızlar ve gazinolar*" başlıklı yorumlu haberde büyük şehirlerde ve dolayısıyla İzmir'de gazinoculuğun ihtiyaç duyulan eğlence mekanları olduğu belirtiliyor. Fakat "*İzmir'de gazino demek bir hay huy*" yeri demektir, denilerek bu mekanların nezih yerler olması gerektiği vurgulanıyor. Gazinolarda çalışan garson kızların yılışıkları, sululuklarının hoş olmadığı vurgulanarak, "*gazinolar, ne kadar serbest olursak olalım, nezaheti bir an bırakmamak mecburiyetinde olan yerlerdir*" deniliyor. Haberin sonunda şöyle deniliyor: "*Belediye garsonluk eden erkeklerin sanatlarına muvafık surette hareketlerini temin etmesi, Polis Müdüriyetinin de garson kızların ciddiyeti aşan laubalilik ve müptezelliklerini menetmelidir*."

"*Belediye Tenzifat ve tenvirat rüsumu*" başlıklı haberde, İzmir Belediyesinin aydınlatma ve temizlik vergisini yıllık olarak sekiz kat artırması eleştiriliyor. Yeni Belediye Başkanı Hulusi Bey'in bu konuya dikkati çekiliyor.

Beşinci haber "*Kerim Ağa'nın 110 yaşında karısı 60 yaşında oğlu vardır*" başlığını taşıyor. Habere göre, Sivas'ın Zara kazasının Osmaniye köyünde yaşayan Kerim Ağa yüz otuz yaşındadır.

Sayfanın son sütun başlığı, "*Dünya Şuun ve Garaibi*" şeklinde. Yani dünyadan haberler ve gariplikler denilebilir. İlk haber, "*Hem Artist, Hem Mebus kadın*" başlığını taşıyor. *İkdam* gazetesinden alındığı belirtilen habere göre, İngiltere Avam Kamarası'ndaki bir kadın milletvekilinin aynı zamanda tiyatro artisti olduğu belirtiliyor.

İkinci haber "*En büyük köprü*" başlığını taşıyor. Habere göre Nevyork'ta bir buçuk mil uzunluğunda bir köprü inşasına başlandığı, 1932 yılında bitirildiğinde dünyanın en büyük köprüsü olacağı vurgulanıyor.

"*Yeni Kadın kıyafeti*" başlıklı haberde, Viyanalı kadınların Polis Müdürlüğü'ne başvurarak kadınların erkekler gibi pantolon, ceket giymeyi talep etmişlerdir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel-2: 12. Sayının 8. Sayfası

"*Polis hafiyesi Karter*" başlıklı dördüncü haberde, Karter'in altmış yaşında gecen hafta hayatını kaybettiği belirtilmektedir.

"*Mussolini'nin Çocuğu*" başlıklı haberde Mussolini'nin yeni doğan çocuğu için büyük bir merasim düzenlendiği yazılıdır.

"*Çiftçi kral*" başlıklı habere göre, İtalya kralı kendisini ziyarete gelen çiftçi temsilcilerine, kendisinin çiftçiler derneğine üye yapılmasını istemiştir.

Sayfanın sonunda, biri "*Hükümet ittisalinde Hacı Ali Paşa Oteli*" başlıklı, diğeri "*Kemeraltı'nda Şen gazinosu*" olmak üzere iki de reklam yer almaktadır.

g. 7. Sayfa İçeriği:

Sayfanın tamamı ilan ve reklamlara ayrılmıştır. Reklam ve ilan başlıkları şöyledir: "*Fenni Gözlük*", "*Yeni Aydın Birahane ve Lokantası*", "*Anadolu Lokantası*", "*Doksa Saatleri*", "*Doktor Hamid Şakir*", "*Yeni Şefik Gazinosu'nda*", "*Meşhur Tecrübe Lokantası*", "*Diş Tabibi Recep Hulusi*", "*Hisarönü Merkez Anadolu Lokantası Sahibi Mehmed*", "*Asri Oto Atelyesi*". "*Elektrik Müessesesi*", "*Erbab-ı Zevk ve Neşe Sakızlı'nın Meşhur Şifa Rakısıdır*", "*Teminatlı Saat Tamirhanesi*", "*Ziya Rakısı*".

h. 8. Sayfa İçeriği:

Son sayfada iki tane Anadolu Ajansı kaynaklı dış ülkelerle ilgili haber yer alıyor. Tokyo 20 Ekim mahreçli ilk haberin başlığı şöyle: "*Japonya Rusya'ya Temayül mü Ediyor? İngiliz-Japon İttifakının Feshine Mukabil Alınacak Tedbirler Şimdiden Düşünülüyor*." Bazı gazete haberlerinin yorumu böyle bir başlık atılmasına yol açtığı anlaşılıyor.

İkinci dış haber yine Anadolu Ajansı'ndan alınmış olup, 20 Ekim Belgrad ve Sofya çıkışlıdır. Haberin başlığı, "*Makedonya Muhtariyetçileri Yine Faaliyette! Yunan ve Sırp Hükümetleri Tedbir İttihazıyla Meşgul*" şeklindedir. Başlık metni özetlemektedir.

Son sayfada 21 Ekim Gördes çıkışlı "hususi" bir haber de bulunmaktadır. "*Gördes'te Zabıtamızın Mühim Bir Muvaffakiyeti, Balta ile Parçalanan Kadının Faili Tutuldu*" başlıklı haber şöyledir: "*Gördes'te bundan evvel Uzunçam mahallesinden İsmail Siyavuş isminde birisi karısını -meçhul sebepler altında- balta ile öldürüp parçalamış cesedi dereye atmış idi. Gördes jandarma kumandanı Razi Bey bu şeririn derdesti için bütün mesaisini sarf ederek derdeste*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

muvaffak olmuştur. Jandarma kumandanımız böyle esrarengiz bir cinayet etrafında gösterdiği mühim muvaffakıyet her türlü sitayişlere layıktır." Bu özel habere, İzmir'in *Ahenk* ve Hizmet gazetelerinde rastlanmamıştır.

Sayfadaki diğer haberler spor haberleridir. İlk haber Anadolu Ajansı'ndan alınmış olup 20 Ekim Ankara çıkışlıdır. "*1927 Ordu Spor Birincilikleri Başladı*" başlıklı haberde, müsabakalardan önce tören yapıldığı belirtilmektedir. Askeri birlikler arasında yüz metre sürat koşusu, yüksek atlama, sıklet atma, bin metre sürat koşusu, sekiz yüz metre sürat koşusu, 4+4 bayrak koşusu ve futbol müsabakası yapılmıştır.

Sayfanın tam yarısını kaplayan ikinci spor haberi, 21 Ekim'de İzmir Alsancak sahasında yapılan Altınordu-Fenerbahçe karşılaşmasıyla ilgilidir. "*Dünkü Futbol Müsabakaları*" başlıklı habere göre maçı Fenerbahçe 3-0 kazanmıştır.[13] Haberde her iki takımın fotoğrafları da bulunmaktadır.

Sonuç:

Hakikat gazetesinin henüz koleksiyonlara girmeyen, haftalık çıktığı döneme ait 12. Sayısının ele alındığı bu çalışma ile basın tarihinin küçük bir boşluğu doldurulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda tarihsel belge özelliğine vurgu yapılarak, belge içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Böylece tarihsel kaynaklardaki eksiklik küçük boyutta da olsa giderilmeye çalışılmıştır. Hakikat gazetesinin bu tek sayısının içeriği başka bir alanla ilgili veri içerdiğini de bize göstermektedir. O da edebiyat tarihidir. Çünkü bu sayıda iki tane hikâye metni yer almaktadır. Birisi dördüncü sayfada başlayıp biten "*Çok sevdiğim zevcemi elimden nasıl kaçırdım?"* başlıklı hikayedir. İkincisi ise beşinci sayfada başlayıp sonraki sayıda devam edecek olan, "*Melek Hanımın Ermeniler Elinde Macerası"* başlıklı hikayedir. Her iki hikâyenin kime ait olduğunu bilmiyoruz. Zaten gazetedeki hiçbir yazıda imza bulunmamaktadır. Gazetede, imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü İhsan İzzet'ten başka isim geçmemektedir. Dolayısıyla bu metinlerin yazarının İhsan İzzet olma ihtimali de akla gelmektedir. Fakat literatürde bu isme rastlanmamaktadır.

Kaynakça

Gazeteler
Ahenk, 21-24 Teşrinievvel 1927.
Hakikat, 22 Teşrinievvel 1927.
Hizmet, 21-24 Teşrinievvel 1927.
Yayınlar
Akkoyun, Turan, "Atatürk Devri İzmir Basını ve Kamuoyu Üzerindeki Tesiri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12/34 (1996), ss.101-124.
Alim Baran, Tülay, *Bir Kentin Yeniden Yapılanması (İzmir 1923-1938),* Arma Yayınları, İstanbul 2003.
AnaBritannica, C. 14, Ana Yayıncılık, İstanbul 1989, s. 344.
Arıkan, Zeki, *İzmir Basın Tarihi (1868-1938),* Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2006.

[13] Karşılaşmanın haberi için bkz *Ahenk*, 22 Teşrinievvel 1927, s. 2.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bilgi, Nejdet, "İzmir'in Küçük ve Meçhul Gazetesi Hakikat", *İzmir Araştırmaları Ömer Faruk Huyugüzel'e Armağan,* Ed. Şerife Çağın, Özlem Nemutlu, H. Harika Durgun, Kent Yayınları, İzmir 2023, ss. 84-101.

Bilgi, Nejdet, *İstiklal Yolunda Bestekar Bir Müftü Ahmet Alim Efendi*, Manisa Belediyesi, Manisa 2008.

Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk-Söylev*, C. II, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987.

Huyugüzel, Ömer Faruk, *1928'e Kadar İzmir'de Çıkmış Türkçe Kitap ve Süreli Yayınlar Kataloğu*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. İzmir 1996.

Serçe, Erkan, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye (1868-1945),* Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 1998.

Sevinçli, Efdal, *İzmir Basın Tarihi Gazeteler, Dergiler*, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir 2019.

Taşdemir, Serap, "Harf Devriminden 1950'ye İzmir'de Yayıncılık ve Fikir Hayatı", *Kebikeç*, Sayı 4 (1996), s. 187-192.

Tülbentçi, Feridun Fazıl, *Cumhuriyetten Sonra Çıkan Gazeteler ve Mecmualar 29 İlkteşrin 1923- 31 İlkkânun 1940*, Ankara 1941.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

BÜYÜKDERE TEHCİRİ DAVASI

Prof. Dr. Nejdet BİLGİ[1]
[1] Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
nejdet.bilgi@gmail.com - ORCID ID 0000-0002-2288-616X.

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin 1878'den itibaren gündeminden düşmeyen Ermeni meselesi yeni bir aşama kaydetti. İtilaf Devletleri'nin baskılarıyla 1915 yılında gerçekleştirilen Ermeni tehcirinde etkisi veya suiistimali olanların yargılanmalarına karar verildi. Bu yargılamaları yapmakla görevlendirilen, Divan-ı Harb-i Örfi (DHÖ) denilen olağanüstü mahkemeler kuruldu. Bu mahkemelerin en ünlüsü İstanbul'daki DHÖ oldu. Bu mahkemenin gördüğü dava sayısının altmışın üzerinde olduğu söylenebilir. İlk görülen davalar basında ve kamuoyunda yoğun ilgiyle izlendi. Ülkenin sık değişen gündemi bu yargılamalara karşı ilginin azalmasına yol açtı ve ilerleyen zamanlardaki mahkemeler hakkındaki bilgilerimiz, basının ilgisizliği yüzünden sınırlı kaldı.

1919'da başlayan DHÖ yargılamalarının en önemli özelliği, 1915 Ermeni Tehciri ile ilgili iddiaların olaylara en yakın tarihte ve en yüksek perdeden dile getirilmiş olmasıdır. Bu özellik, aynı konuda çok daha sonraki yıllarda ortaya atılan iddialarla karşılaştırma yapmaya imkân sağlamaktadır. Ancak bu davaların resmi tutanakları henüz ortaya çıkmış değildir. Dönemin gazetelerinin mahkeme safahatıyla ilgili aktardıklarıyla yetinilmektedir. Davalar ile ilgili ayrıntılar, farklı gazetelerin yayınlarından derlenebilmektedir.

Büyükdere İstanbul'un Boğaz kıyısında yer alan yerleşimlerden biridir. Bugün Sarıyer'in merkez mahallelerinden birisi durumundaki Büyükdere'de, Osmanlı'nın son dönemlerinde Müslüman nüfusun yanında Rum ve Ermeni nüfus da bulunmaktadır. Boğaz kıyıları stratejik öneme sahip olduğu için I. Dünya Savaşı yıllarında hükümet buradaki Rum ve Ermenilerin bölgeyi boşaltması kararını alır. Tehcir Kanunu olarak ünlenen sevk ve iskân kanunu henüz çıkmamıştır. Bu nedenle uygulamanın tehcir kapsamında değerlendirilmesi de tartışılır. Mütareke'den sonra bu göçle ilgili yolsuzluk iddiaları gündeme gelir DHÖ'de görülen davalar arasında yer alır. 1919 yılında görülen ve yaklaşık bir ay süren davada, uygulama sırasında meydana gelen yolsuzluk ve suiistimallerle suçlanan kişiler yargılanmışlardır. Başkanlığını Mustafa Nazım Paşa'nın yaptığı mahkeme on duruşmada tamamlanmıştır. Dava sürecinde yargılanan isimler; Büyükdere merkez memuru Abdülkerim, Selanikli Refik Hıfzı, Fırıncı Laz Celal Efendi ve Hafız Mahmut Efendi'dir.

Anahtar Kelimeler: Ermeni, Tehcir, Yargılama, Büyükdere

Giriş

Büyükdere İstanbul Boğazı'nda, Rumeli yakası Sarıyer yakınında bir kıyı köyü yerleşimidir. Günümüzde Sarıyer merkez mahallesi durumundadır. Osmanlı döneminde Türk nüfusla birlikte

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Rum ve Ermeni nüfusun da bulunduğu bir yerleşimdir. Döneme ilişkin nüfus bilgisine ulaşılamamıştır. Fakat 1857 yılında yapılan sayımın defterlerine göre, Galata kazasına bağlı Büyükdere köyünde 542 Rum[1], 639 Ermeni[2] erkek nüfus bulunmaktadır (Müslüman nüfus defterine ulaşılamadığı için belirtilemiyor). Bu toplamda 1.281 erkek nüfus yapar. Yaklaşık aynı miktarda kadın nüfus olduğu varsayıldığında toplamda 2.562 Gayrimüslim nüfus olduğu söylenebilir. 1915 Mayıs başında Büyükdere'den savaş nedeniyle çıkarılan Gayrimüslim nüfusa ilişkin yaklaşık bilgi bulunmaktadır. 1919'daki davada şahit olarak dinlenen İmam Hilmi Efendi, çıkarılan nüfusun 650 hanelik ve bunun da yaklaşık 3.000 kişi olduğunu söylemiştir.[3] Davanın sanıklarından Kerim Bey ise, "*Büyükdere'de azami olarak 450 ev vardır. 150'si Müslüman mütebakisi [300'ü] Gayrimüslim'dir"* diyor.[4] İki bilgi arasında ciddi fark bulunmakla beraber, 1857 tarihli resmi kayıtlar, Hilmi Efendi'nin verilerini teyit eder niteliktedir. Davanın 1 Mayıs 1919'da görülen 4. Duruşmasında sanıklardan Kerim Bey, tahliyenin 5 Mayıs 1915 (22 Nisan 1331) tarihinde başladığını belirtmiştir.[5] Başka bir şahit Şevket Bey ise nakl-i hanenin 7-23 Mayıs 1915 tarihlerinde olduğunu söylemektedir.[6]

Boğaz kıyıları stratejik öneme sahip olduğu için hükümet I. Dünya Savaşı yıllarında bölgeyi askeri mıntıka ilan ederek, buradaki Rum ve Ermenilerin bölgeyi boşaltması kararını alır. Yaklaşık bir ay süren uygulama sırasında meydana gelen yolsuzluk ve suiistimaller 1919'da gündeme gelince, konuyla ilgili Divan-ı Harb-i Örfi (DHÖ)'de dava açılır. Dava kapsamında, Büyükdere Merkez Memuru Abdülkerim, Selanikli Refik Hıfzı ve Fırıncı Laz Celal Efendi yargılanmaktadırlar. Fakat beşinci duruşmanın yapıldığı 6 Mayıs'ta Hafız Mahmut Efendi de sanıklara dahil edilir.[7] Yargılamayı yapacak olan DHÖ heyeti şu şekildedir: Reis: Mustafa Nazım Paşa, Azalar: Mirliva Zeki Paşa, Mirliva Mustafa Paşa, Mirliva Ali Nazım Paşa ve Miralay Recep Ferdi Bey.[8] Davanın savcısı, savcı yardımcısı Feridun Bey olmakla beraber, bazı duruşmalara diğer savcı yardımcıları Reşat, Sakıp, Sabit ve Ferit Beyler katılmışlardır.

Dava büyük ölçüde Büyükdere Tehciri Davası olarak anılsa da basında bazen Tarabya, Boğaziçi ve Yeniköy adları da bu isme eklenmektedir.[9] Konu literatürde kısmen ele alınmıştır. F. Ata, ilk baskısı 2005 yılında yapılan tehcir yargılamalarla ilgili kitabında, konuyu başından ve sonundan, sadece 3-5 gazeteye dayandırarak ana hatlarıyla ele almış.[10] T. Akçam, DHÖ'de görülen tehcir davaları yazısında, duruşma tarihlerini büyük ölçüde belirleyerek ele almış, karar metnini de aktararak, kısmen sadeleştirmiştir.[11]

---

[1] BOA, *NFS.d.*, 00504(H.29.12.1273), s. 1-34.
[2] BOA, *NFS.d.*, 00534(H.29.12.1273), s. 165-176,189-199.
[3] "Büyükdere Muhakemesi", *İkdam*, 7 Mayıs 1919, s. 2.
[4] "Büyükdere Muhakemesi", *Memleket*, 20 Mayıs 1919, s. 4.
[5] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Memleket*, 2 Mayıs 1919.
[6] "Büyükdere Muhakemesi Son Celse", *Memleket*, 15 Mayıs 1919, s. 2.
[7] "Büyükdere Muhakemesi", *İkdam*, 7 Mayıs 1919, s. 2.
[8] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi, Karar Sureti", *Takvim-i Vekayi*, 9 Ağustos 1335, Nr. 3618, Divan-ı Harb-i Örfi Zabıt Ceridesi, s. 1-2.
[9] Örnek olarak bkz. "Yeniköy ve Tarabya Tehciri Muhakemesi", *Alemdar*, 21 Nisan 1919, s. 1; "Boğaziçi Tehcir Muhakemesi", *Alemdar*, 22 Nisan 1919, s. 2; "Tarabya ve Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *İstiklal*, 24 Nisan 1919, s. 2.
[10] Ferudun Ata, *İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları*, TTK, Ankara 2011, s. 187-190.
[11] Taner Akçam, "Divan-ı Harb-i Örfi'de Görülen Davaların Listesi: Ermeni Tehciri ve Öldürmeler ile İlgili Davalar", *Tehcir ve Taktil Divan-ı Harb-i Örfi Zabıtları İttihad ve Terakki'nin Yargılanması 1919-1922,* Der: Vahakn N. Dadrian – Taner Akçam, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2008, s.157-159,685-688.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. Birinci Duruşma (23 Nisan 1919, Çarşamba, Saat 2.30)

Büyükdere tehciriyle ilgili davanın 23 Nisan 1919 günü saat 1.00'da başlayacağı bir gün önce basında yer almıştı.[12] Hatta *Alemdar* şu ayrıntıyı vermektedir: "*Evvelki gün nüshamızda Divan-i Harb-i Örfi heyet-i hakimesince evrak tetkik edilmekte olduğunu suret-i hususiyede haber verdiğimiz Yeniköy ve Tarabya tehciri muhakemesine yarın saat birde başlanacaktır. Maznunin Yeniköy Merkez Memur-ı Sabıkı Abdülkerim, Refik Hıfzı Beylerle Laz Celal Efendi'den mürekkeptir*."[13]

Nitekim 23 Nisan 1919 günü saat 2.30'da başlayan ilk duruşmada, "*maznun olarak Büyükdere Merkez Memur-ı Sabıkı Kerim, Büyükdere'de ikamet eden Peyker Mağazası sahibi Refik Hıfzı Beyler ve Fırıncı Laz Celal Efendi bulunuyordu. Kerim Bey'in müdafaa vekili Hüsnü ve Haşmet, Refik Bey'in de Mustafa Adil Beyler"* yer alıyordu.[14]

Mahkeme başkanı Mustafa Nazım Paşa, zanlıların kimliklerini sorguladıktan sonra zabıt katibinden Heyet-i Tahkikiye Fezlekesini okumasını istemiştir. Fezlekede, "*Büyükdere'de harp olmak dolayısıyla tehcir olunan Rumların emval ve eşyalarını nehb, garet ve yağma için verilen mühletin inkızasına bakılmayarak vaktinden evvel tehcir yapmakla maznun Kerim, Refik Beylerle, Laz Celal Efendi'nin Kanun-ı Ceza'nın 45'inci maddesi delaletiyle 222'nci maddesi mucebince lüzum-ı muhakemelerine karar verildiği*" belirtilmektedir.[15] Başka bir ifade ile, "*Büyükdere mıntıkasında vaki olan tehcir esnasında maznunların hükümet tarafından gösterilen müddetten daha evvel Hristiyan ahaliyi hicrete ve mallarını terk etmeye icbar etmiş olmakla itham*" edilmektedirler.[16]

Mahkeme Reisi Nazım Paşa fezlekenin okunmasından sonra sözü Müddei-i umumi muavinlerinden (Savcı yardımcılarından) Feridun Bey'e vermiştir. Feridun Bey konuşmasında, "*tehcir icra edilirken birçok münasebetsiz ve gayrıkanuni harekât yapılmış, aynı zamanda muhacirinin bazı emval ve emlaki gasp edilmiş ve bu işlerin müsebbibleri de Kerim, Refik Beylerle Celal Efendi olduğu anlaşılmış olduğundan muhakemelerini talep ederim*" demiştir.[17] Başka bir ifade ile, "*maznunların 1331 [1915] senesinde Büyükdere'nin hükümet-i askeriyece harp mıntıkası ilan edilerek ahaliden tahlisi emr-i kararını menfaat-ı zatiyelerine alet ittihaz ettikleri ve bu suretle yağmada ve ahz u gaspta bulundukları hasebiyle cinayetle muhakemeleri lüzumunun karargir*" olduğunu söylemiştir.[18]

Reis Mustafa Nazım Paşa, Kerim Bey'den Büyükdere'den tehcir yapılırken meydana gelen yolsuzluklara ait bildiklerini söylemesini istemiş, Kerim Bey şunları anlatmıştır: "*Büyükdere'de tehcir yapılmamıştır. Esasen İstanbul tehcire tabi tutulmamıştır. Yalnız Büyükdere'den anasır-ı Gayrimüslime nakl-i hane etmiştir. (...) Cihet-i askeriyenin Yeniköy'den beda edilmek üzere Kavağa kadar çizmiş olduğu bir mıntıka dahilindeki anasır-ı Gayrimüslime'nin yine cihet-i askeriyece nakledilmeleri takarrür etmiş ve bu bapta Polis Müdüriyeti'ne de haber verilmiş olduğundan Polis Müdüriyet-i Uumiyesi'nin emr-i tahririyle*

[12] "Büyükdere Tehciri Davası", *Zaman*, 22 Nisan 1919, s. 1.
[13] "Boğaziçi Tehcir Muhakemesi", *Alemdar*, 22 Nisan 1919, s. 2.
[14] "Tarabya ve Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *İstiklal*, 24 Nisan 1919, s. 2.
[15] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Zaman*, 24 Nisan 1919, s. 1.
[16] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Memleket*, 24 Nisan 1919, s. 1.
[17] "Divan-ı Harb'de Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Tasvir-i Efkâr*, 24 Nisan 1919, s. 1.
[18] "Divan-ı Harb-i Örfi'de Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Alemdar*, 24 Nisan 1919, s. 2.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

o mıntıka dahilinde anasır-ı Gayrimüslime nakledilmişlerdir. Hatta kendilerine üç gün müddet verilmiş iken ben bunun kabil olamayacağını müdellelen ispat ettim. Ve bunun üzerine müddetin on beş gün temdidine muvaffak oldum. Ve nakl-i mekân edeceklerini, binaenaleyh eşyalarını bırakmak isteyenlerin bekçi tutmalarını söyledim. Ve elimden geldiği kadar muavenet ve teshilat da gösterdim. Kimsenin burnu bile kanamadı."[19]

Başka bir gazete ifadeyi şöyle aktarıyor: "*Abdülkerim Efendi hükümetçe tehcire karar verildiği esnada mevki-i müstahkem kumandanı kendisine çağırıp bir harita göstererek bu menatık dâhilindeki Gayrimüslim ahâlinin hal-i harp dolayısıyla üç gün zarfında sevk edilmelerini emrettikleri vakit itiraz ettiğini ve bu sayededir ki o Gayrimüslim ahâlinin hicret sûretinde değil muntazam nakl-i mekan eylediklerini ve mallarının tamamıyla muhafaza edilerek peyderpey nakl olunduğunu buna dair dosyalarında lâzım gelen kuyudun tamamıyla mevcut olduğunu ve suistimal icrasına temayül olduğu zamanlarda da buna ancak kendisinin geceli gündüzlü bir polis neferi gibi çalışarak mani olduğunu ve nakil esnasında ahâliye eşyasını götürmelerini, olmadığı taktirde evlerine bekçi bırakmalarını tebliğ eylediğini…*"[20]

Mahkeme Reisi'nin, "*bazı sirkatler olmuş ve bu eşyalar sizin tarafınızdan alınmış*" şeklindeki sorusuna Kerim Bey, bir iki ufak hırsızlık olayı olduğunu söylemiş ve şunu anlatmıştır: "*Rusya Sefarethanesi'nde memur Mösyö Yak'ın yalısında bir sirkat oluştur ki bunu Sırataş Batarya Kumandanı Kadri Efendi emriyle maiyetindeki neferlerin yaptığını Sefarethane kavaslarından biri vasıtasıyla öğrendim. Ve Erkan-ı Harp Reisi Fuat ve Kaymakam Macit Bey'le yaptığımız tahkikat neticesi sirkatin bu suretle olduğu tahakkuk etti.*"[21]

Kerim Bey ifadesinde tahliyenin büyük ölçüde sorunsuz olmakla beraber, *"sonra bu tahliye edilen mahalleri askerler ziyarete başladı. (…) bu sıralarda asker ve zabıtanın bazı yolsuz hareketleri ve hatta ahaliden bazılarını darba bile kıyam ettikleri ve bu meyanda polislerden iki efendiyi dahi dövdükleri vakidir. (…) askerler tarafından ika edilmiş sirkat cürümleri de vardı. Bu da meydana çıkarılarak eşyayı istirdat ettim."*[22]

Kerim Bey ifadesi alındıktan sonra salondan çıkarılmış ve tehcir sırasında orada muhtar-ı evvellik görevi yapmış olan Celal Efendi'nin ifadesi alınmıştır. Celal Efendi, "*tahliye mesaili hakkında kendisine merkez memuru tarafından tebligat icra edilip edilmediğine dair tevcih olunan suallere mumaileyh cevap verdi. Ve yere gömülerek Beykoz merkez memurluğunca bulunmuş olan bakır kazanın mevki-i müstahkeme ait olup üzerinde damgası bulunduğuna ve balık yağı eritilmek için istimal edilmiş olduğuna dair malûmât ita eyledi.*"[23] Ayrıca, "*tehcir meselesinde hakikaten methaldar olmadığını, esasen bunun tehcir olmayıp bir nakl-i haneden ibaret bulunduğunu söylemiş ve beyanatına devamla, herkes muntazam surette nakl-i mekan eylemiş ve haneleri muhafaza edilmiş, ancak asker geldikten sonra bazı haneler harap edilmiştir demiştir."*[24]

[19] "Divan-ı Harb'de Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Tasvir-i Efkâr*, 24 Nisan 1919, s. 1.
[20] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Memleket*, 24 Nisan 1919, s. 1.
[21] "Divan-ı Harb'de Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Tasvir-i Efkâr*, 24 Nisan 1919, s. 1.
[22] "Divan-ı Harb-i Örfi'de Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Alemdar*, 24 Nisan 1919, s. 2. Ayrıca bkz. Akçam, "Divan-ı Harb-i Örfi'de Görülen Davaların Listesi", s.158.
[23] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Memleket*, 24 Nisan 1919, s. 1.
[24] "Divan-ı Harb'de Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Tasvir-i Efkâr*, 24 Nisan 1919, s. 1.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Celal Efendi çıkarıldıktan sonra Refik Hıfzı Bey'in Reis Paşa'nın sorularına verdiği cevaplar şöyle özetleniyor: "*Kendisinin bu mesele ile hiç alakadar bulunmamış olduğunu ve vazifesi haricinde olan bu işlerle meşguliyete vaktinin müsait olmadığını beyan ettikten sonra ne emanet suretiyle ve ne de sair suretle eşya almadığını ve esasen tehcir olmayıp bir göçten başka bir şey yapılmamış olduğunu söyledi*."[25] Ayrıca, "*Celal Bey'le teşrik-i mesai eylemiş olduğuna dair isnatları reddederek tahliye muamelatında bu mesailin kendi vazifesi olmaması hasebiyle haberdar olmadığını, cihet-i askeriyece yapılan nakl-i hane dolayısıyla hasıl olan telaş esnasında kendisinin hiçbir suretle istifade etmediğini, zaten buna da ihtiyacı olmadığını, bu kazan meselesindeki mesmuatının da Harbiye Nezareti'nin balıkçı müfrezesi Karadeniz'e Yunus Balığı avlamak için giderken bir kayığı (umur) yerine çektikleri ve kazanı oraya gömerek balık yağı erittikleri şeklinde olduğunu söyledi*." Bundan sonra Abdülkerim Bey tekrar getirilerek, "*bazı hususi menafiini temin için bazı kimseleri daha evvel harekete icbar eylemiş olduğuna dair taraf-ı riyasetten sorulan suale böyle bir şeyin vaki olmadığı cevabını verdi. Bundan sonra tahliye emrinin Müslüman ve Hristiyan heyet-i ihtiyariyesinden ikisine birden niçin tebliğ edilmediği soruldu. Kerim Bey bunun ayrı ayrı herkese ihbariye lüzum olmayıp nakl-i mekân edecek Hristiyan ahâli ile şahsi ve hususi hesapları olan Müslüman ahalinin bir karye dâhilinde nakl-i mekân vakıasını görüp kendi işleriyle bizzat alâkadar olacağını söyledi*." Ardından mahkeme reisi davayı 24 Nisan saat bire erteledi.[26]

2. İkinci Duruşma (24 Nisan 1919, Perşembe, Saat 2.00)

Davanın ikinci duruşması saat ikide Mustafa Nazım Paşa başkanlığında toplanmıştır. İddia makamında savcı yardımcılarından Feridun Bey, savunma avukatları olarak Selim Hüsnü, Haşmet ve Mustafa Adil Beyler ve sanık olarak Abdülkerim, Refik Hıfzı ve Celal Efendiler bulunmaktadır. Şahit olarak sırayla Büyükdere Heyet-i İhtiyariyesi'nden Samih Efendi, Büyükdere eşrafından Kemalettin Bey, Bahriye Kolağalığından mütekaid Ali Bey ve Polis Müdüriyeti ikinci şubesi komiserlerinden Halit Bey dinlendi.

İkinci duruşmada ilk dinlenen şahit Büyükdere Heyet-i İhtiyariyesi'nden Samih Efendi oldu. Şahit, Gayrimüslimlerin bulundukları yerleri terk etmeleri için on gün süre verildiğini, bazılarının eşyalarını götüremediklerini, tedricen naklettiklerini, nakl-i hane sırasında Kerim Bey ve arkadaşlarının faaliyetlerine dair bir şey bilmediğini, sadece Muhtar Celal hakkında bazı şikayetler olduğunu söyledi. Kerim Bey kendilerine eşya emanet edilmediğini belirtti. Celal Bey de hiçbir eşya almadığını ifade etti.[27] "*Makam-ı riyasetten ifade-i tahririyesinin tekrar okunması için zabıt katibine emir verildi. İfade-i tahririyede şahit vukuat-ı aynen gördüğünü beyan ettiği halde mevk-i şehadette vukuatı hikâye kabilinden olarak beyan etti. Badehu Kerim Bey'in kedisine isnat olunan harekâtı redd ile zulüm vaki ise kime yapılmış olduğunun sualini rica ettim. Fakat şahit isimlerini tahattur etmediği cevabı verdi*." [28]

Sonra Büyükdere eşrafından Kemalettin Bey dinlendi. "*Şahit ahâli-i Hristiyaniye'nin köyü terk etmesi için Merkez Memuru Kerim Bey vasıtasıyla emredildiğini işitmiş olduğunu, ahaliden birçoğu eşyasını nakledemediklerini ve bu yüzden pek çok sirkatler vuku' bulduğunu söyledi.*

[25] "Divan-ı Harb'de Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Tasvir-i Efkâr*, 24 Nisan 1919, s. 1.
[26] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Memleket*, 24 Nisan 1919, s. 1.
[27] "Divan-ı Harb-i Örfi'de Boğaziçi Tehciri Muhakemesi", *Alemdar*, 25 Nisan 1919, s. 2;
[28] "Büyükdere Tehciri Davası", *Memleket*, 25 Nisan 1919, s. 2.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sirkatleri gözüyle görüp görmediğini ve bu sirkatlerin ufak tefek vukuatı veyahut birkaç kişi tarafından mehmaemken mi icra olunduğunun sual olunması üzerine şahit birçok sirkatleri işitmiş olduğunu fakat bunların ne suretle vukua geldiğini der-hatır edemediğini beyan etti. (…) Şahit beyanatına devamla mahalli memurlarının gayr-ı insani harekâtından şikâyet ederek 'Efendim artık onlar memur değil adeta müstebit, gaddar kimselerdi' dedi. Ve Kerim Bey'in vazifesindeki iktidarından bahsederek sirkat yapanlardan arzu ettiklerini hemen derdest ettirdiğini, eğer diğer vakalarda yapılan itinayı bu sefer de yapmış olsaydı Büyükdere'de cereyan eden vukuattan hiçbirini yaptırmayacağına emin olduğunun bununla beraber bazı kimselerin dahi tehdit edildiklerini beyan etti."[29]

Kemalettin Bey'den sonra Bahriye Kolağalığı'ndan emekli Ali Bey'in şahitliği dinlendi. "*Bu zat nakl-i hane esnasında Büyükdere'de birçok yolsuzlukların olduğunu verilen mühletin azlığı dolayısıyla birçok ailelerin yalnız yatak vesaire gibi bir iki parça en lüzumlu eşyasını alıp götürebildiğini kendisi bu meseleler hakkında şikayet etmek istemişse de hükümetin işlerine karışmamak ihtar edildiğini, ez-cümle Kerim Bey'in hanesinde taharriyat yapılmasına müsaade etmediğini Kerim Bey'in mezkur karyeyi kendi malikanesi gibi kullandığını ve Refik Bey'e gelince bu zatın ağniyadan olması ve mevkii itibarıyla herkesçe şayan-ı hürmet görülmesi dolayısıyla giderken birçok kimsenin yalılarını ona emanet ettiklerini söyledi. Refik Bey'e karşı ahalinin bu itirazı nereden geldiği sual edilmesi üzerine şahit dedi ki: 'Paşa Hazretleri, Talat Paşa haftada bir kez Refik Bey'in yalısına gelip babasının elini öpüyordu. O zamanda ise Talat Paşa'nın selam verdiği adamdan korkmayan kim vardı?*" Ali Bey'den sonra Polis Müdüriyeti ikinci şube komiserlerinden Halid Efendi çağırılarak bilgisi soruldu. "*Halid Efendi Merkez Memuru Bey'in vazifesini tekasül ettiğinden dolayı birçok hanelerin tahrip edilmiş olduğunu ve bu hanelerin izleri bile kalmadığını Refik Bey hakkında meşhudat ve mesmuatı olmadığını ifade eyledi.*"[30] Halid Efendi, "*331[1915]'de ahalide bir heyecan gördüm anladım ki nakl-i hane ediliyorlarmış. Ahaliye on beş gün mühlet verildiği halde bilahare müddetten evvel çıkarıldılar. Bir sene sonra avdet ettiğim zaman köy harap bir halde idi. Evlerin çoğu yıkılmıştı.*" Mahkeme 28 Nisan 1919 Pazartesi saat 10.00'a ertelendi.[31]

3. Üçüncü Duruşma (28 Nisan 1919, Pazartesi, saat 11.10)

Üçüncü duruşma 28 Nisan Pazartesi günü saat 11.10'da Mustafa Nazım Paşa başkanlığında açıldı. İddia makamında Reşat Bey bulunuyordu. Sanıkların dışında, Avukat Hüsnü Bey de hazırdı. Duruşmada şahit olarak Keresteci Tanaş Efendi ve Pertev Bey dinlendi.[32]

İlk olarak şahit Tanaş dinlendi. Tanaş: "*Büyükdere'de tehcir emrini Kerim Bey verdi. Herkes gibi ben de nakledildim. Evvela sekiz gün müsaade etmişlerdi sonra sekiz gün daha temdit ettiler. Ben dedikleri eşyalarımızı alamamıştık orada bıraktık. Oralara şimdi gittiğimiz zaman eşyalarımızı bulamıyoruz. Hemen her yere müracaat ettiğimiz halde çalındı cevabını alıyoruz. Orada bir kumpanya varmış onlar çalmışlar. Celal Bey bu kumpanyaya dahil olduğu söyleniyordu."* Tanaş'ın ifadesine sanık Celal Bey itiraz etti. Celal Bey: *"Bunlar*

[29] "Büyükdere Tehciri Davası", *Memleket*, 25 Nisan 1919, s. 2.
[30] "Büyükdere Tehciri Davası", *Memleket*, 25 Nisan 1919, s. 2; *Alemdar*'dan nakledilen benzer ifadeler için bkz. Akçam, *age*, s. 158.
[31] "Büyükdere Muhakemesi", *Zaman*, 25 Nisan 1919, s. 2.
[32] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Memleket*, 29 Nisan 1919, s. 2; "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *İstiklal*, 29 Nisan 1919, s. 3.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Büyükdere'den çıkarken evlerini eşyalarıyla Müslümanlara bıraktılar. Bu zatın bana anahtarını bıraktığı ev eşyasızdır. Yalnız bir dükkanında bıraktıkları lüzumsuz eşyalarını çaldılar. Polis tarafından kepenk yapıldı. Bu sirkatin nekahethane askerleri tarafından alındıkları zannolunuyordu. Kerim bey kanunlarla beraber bu askerlerin evlerini taharri ettiler ve eşyalar bulundu. Bunlar eşyalarını bana teslim ettilerse ispat etsinler her cezaya razıyım. Bunlar geldikleri zaman bana memnuniyetlerini söylediler. Şimdi bu işler çıkınca birçok şeyler söylüyorlar. Ben cezadan çekinmiyorum namusumu kurtarmak istiyorum."[33]

Mahkeme başkanı şahidin yazılı ifadesi ile sözü ifadesi arasında farklılıkların olduğunu söyleyerek, yazılı ifadesini okutmuştur. Yazılı ifadesinde daha ayrıntılı bilgi verdiği görülmüş ve ifadesinin doğru olup olmadığı sorularak onay alınmıştır. Yazılı ifadede Kerim Bey'i çaldığı eşyayı motorla naklettiği geçtiğinden, Kerim Bey şunları söylemiştir: "*Büyükdere'de motor yoktur olduğu ispat edilirse bendeniz hiçbir şey aramayacağım. Büyükdere ahali-i Müslime'sinin bazıları lehimde hüsn-i şahadet edecekler çünkü seferberlikte mevki-i müstahkemden ilk işaret üzerine bütün ışıkların söndürülmesi lazım geldiğinden bazı söndürmeyenler oldu bunlar da divan-ı harbe gittiler. Tanaş Efendi de bunlar meyanındadır*."

Tanaş'tan sonra diğer şahit Pertev Bey dinlenmiştir. Pertev Bey'in ifadesi ve karşılıklı konuşmalar şu şekildedir:

Pertev Bey: "*Büyükdere'de bir evde mal sahibinin muvafakatiyle oturdum. Bu da kendisinin tahliye münasebetiyle evinde oturamayacağı için benim ikamet etmekliğimi rica etti. Hukukumuz olduğundan kendi evim varken orada oturdum. Bana iki odayı mefruş olarak bıraktı. Bendeniz otururken mecburen evden çıkarıldım. Eşyası sebt-i defter edildi. Bana bir vesika vermediler, mal sahibine göndermişlerdir.*

Kerim Bey -İhtimal böyle bir vaka olmuştur ve tahliye karargâh emriyle yapılmıştır herhalde muavin ve polislerin bu muameleden malumatları vardır.

Reis -Diğer boş evler dururken içinde aile bulunan bir evi niçin tahliye ettirdiniz?

Kerim Bey -Bütün evler dolmuştu karargâh için başka ev bulunamadığı için işgal edilmiştir."

Ardından bir kadının bu mahkemeye ait uzun bir ifadesi okundu. Sanıklar hakkında çeşitli ithamlarda bulunduğu gibi şahit Pertev Bey'in evde zorla oturduğundan ve tahliye için defalarca başvurularından sonuç alınamadığından söz etmesi üzerine Pertev Bey zorla olmadığını ifade etmiştir.

Mahkeme başkanı Kerim Bey'e, Kumkapı'da oturan Şakir ve İsmail efendilerle kurduğu şirketi sormuş, o da ipek bükmek için bir tezgâh yaptıklarını, şimdi kapalı olduğunu belirterek şöyle devam etmiştir: "*Bu resmi bir şirketti. Ben bin lira ile iştirak ettim ve neticeyi hesabiyem üç bin liradır. İş yürümediğinden ayrılmaya mecbur oldum."* Kerim Bey ardından Büyükdere merkez memuru iken parası olmadığından ticarete karısının mevcut altınlarını satarak başladığını, içerden ve dışardan mal getirerek ticaret yaptığını belirterek, *"Ben hiçbir zaman hırsızlık ve saire etmedim ailemi geçindirmek için yaptığım ticaret de meşrudur.*" demiştir. Mahkeme başkanı görevden bu yüzden mi alındığını sorunca, "*hayır, ben vazifemi hakkıyla yaptığımdan şu cinayet mahkemesine geldim. Bundan katiyen müteessir değilim. Çünkü bir mahkeme-i*

[33] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *İstiklal*, 29 Nisan 1919, s. 3.

kübra-yı adalet karşısındayım" cevabını vermiştir. Mahkeme 1 Mayıs Perşembe günü saat 10.00'a ertelenmiştir.[34]

4. Dördüncü Duruşma (1 Mayıs 1919, Perşembe, saat 11.00)

Duruşmadan bir gün önce yayımlanan bir habere göre, Büyükdere tehcirinden dolayı bazıları Kerim Bey aleyhine Yeniköy Sulh Mahkemesi'ne başvurarak davacı olmuşlardır. Fakat mesele DHÖ'de görülmekte olduğundan, davanın birleştirilmesi için evrakı DHÖ başkanlığına sunulmuştur.[35]

Davanın dördüncü duruşması 1 Mayıs Perşembe günü saat on birde, M. Nazım Paşa başkanlığında başladı. İddia makamında Feridun Bey, sanıklar Kerim, Celal ve Refik Beyler ve Avukat Selim Hüsnü ve Adil Beyler hazırdı. Bu duruşma iki ayrı celsede gerçekleşti. İlk celsede şahit olarak Beykoz Komiseri Raşit Efendi, Birinci Kolordu İkinci Şube Müdürü Osman Bey ve Fırıncı Pandeli dinlendi. İkinci celse öğleden sonra iki buçukta toplandı. Bu celsede Büyükdere sakinlerinden Sava ve Vasil oğlu Herakli'nin şahitlikleri dinlendi.[36]

İlk olarak şahit Beykoz Komiseri Raşit Efendi dinlendi. Büyükdere tehciri sırasında Beykoz'da ikinci komiser olduğunu, kazan meselesi hakkında fazla bilgisi olmadığını, fakat kazanın kayıkla götürülemeyecek kadar büyük olduğunu, Büyükdere'de beş ay komiserlik yaptığını, geri dönenlerin eşyalarının ziyan, evlerinin yıkık olduğunu, faillerinin Kerim ve Celal Efendiler olduğunu istihbar ettiğini, "*fakat delail-i subutiye katiyen yok idi. Bu rivayeti de Rumlardan Vasiliadis Efendi'den işittim*"[37] dedikten sonra, "*Kerim Bey- Efendim maatteessüf Raşid Efendi doğru söylemedi. Polis merkezinde merkez memuru bulunmadığı zaman komiserler alelusul kendisine vekalet ederler. Acaba mezun olmakla mesuliyetten kurtuluyor mu? Merkezin resmi defterinde oradan çıkarılan eşyanın müfredatı vardır. Acaba bu şeyleri yalnız bulmakla vazifeleri hitama ermiş mi? Nasıl ve kimin getirdiğini tahkik etmişler mi? Ve netice vermiş Büyükdere'den geldiğine nasıl kesb-i vukuf etmiş?"*[38]

İkinci şahit Birinci Kolordu İkinci Şube Müdürü Osman Bey, "*Büyükdere tehciri başladığı esnada mensup olduğu kolordu merkezinin Yeniköy'de olduğunu yalnız ekmekçi müfrezesi ile nakliye kollarının Büyükdere'de bulunduğunu tehcir sıralarında ordunun darülharekat olan Çanakkale'ye azimet ettiğini kendisi Büyükdere'de ikamet etmekte olduğu cihetle avdetinde birçok yolsuzluklar vukuunu işittiğini fakat bu fenalıkları kimlerin yaptığını bilmediğini ifade*" etmiştir.[39]

Üçüncü şahit olarak tehcirden önce Büyükdere'de fırıncı olan Pandeli dinlendi ve şu konuşmalar yapıldı: "*Ben Büyükdere'de fırıncı idim. Birgün karakoldan beni istiyorlar diyerek bir polis beni çağırdı. Bu Celal Efendi orada bey gibi oturmuştu. Benim fırınımı başkasına cebren devrettirerek beni asker yaptırmak istediler. Ben istida ile ahz-ı askere müracaat ettim. Fırıncı diye askerlikten kurtuldum.*

[34] Bu duruşma bilgileri "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *İstiklal*, 29 Nisan 1919, s. 3'ten alınmıştır.
[35] "Tevhid-i Dava", *İkdam*, 30 Nisan 1919, s. 2.
[36] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Memleket*, 2 Mayıs 1919, s. 2; "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *İkdam*, 3 Mayıs 1919, s. 2.
[37] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *İkdam*, 3 Mayıs 1919, s. 2.
[38] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Memleket*, 2 Mayıs 1919, s. 2.
[39] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *İkdam*, 3 Mayıs 1919, s. 2.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Celal Efendi- Pandeli Efendi'yi tanırım tahliye esnasında bana yalvararak fırını devretmek istedi ben kabul etmedim. Fakat Hacı Mahmut Efendi kabul etti. Kendi aralarında kontrat yaptılar. Bilahare fırını tekrar yalvararak bana devretti. Beraberce birçok zaman yaşadık. Ve fena ki Mütareke oldu. Bana surat asarak ya benimle ortak olursun yahut fırından çekilirsin dedi. Ben ne oldu falan derken iki gün sonra iki İngiliz neferiyle fırına gelip tahliye ettirmek istediler. Bunlar da meğerse Rum imişler. Ben İngiliz generaline gittim. Fakat tercüman Rum olduğundan geri döndüm. Sonra tekrar gittim. Bu defa tercümanı Ermeni idi. Generale keyfiyeti bildirince bana sen korkma dedi. Bundan sonra merkez memuru Ali Efendi Hürriyet ve İtilaf Kulübü ile konuşarak benim İstanbul'da olduğum bir gün fırını tahliye ettirmişler ve benim eşyamı sokağa atmışlar. (…)

Avukat Hüsnü Bey- Mahkeme-i devletiniz teşkil etmeden evvel müvekkilim Celal Efendi Pandeli aleyhine üç bin liralık zarar ve ziyan davası ikame etmiştir. Binaenaleyh husumet vardır. Hin-i müdafaada arz edeceğim."[40] Celal Efendi'nin anlattıklarına göre, Rum ve Ermenilerin Mütareke ile gelen İngiliz işgalcilerini kullanarak Türkleri zor duruma düşürme çabasının bir örneği burada kendini göstermiş olmakla beraber, ters teptiği de anlaşılıyor.[41]

Duruşmanın öğleden sonra iki buçukta başlayan İkinci Celse'sinde ilk olarak Büyükdere sakinlerinden Sava'nın şahadeti dinlendi. İfadeler ve karşılıklı ithamlar şöyle gelişti:

Sava: "*Bir Mayıs günü dehşetli bir ses işittik. Kerim Bey heyet-i ihtiyariyeyi toplamış ve talimat vermiş. Biz sorduk; dediler ki bütün Gayrimüslimler çıkacak biz nasıl olacak diye düşünüyorduk. Araba arıyorduk. Yirmi beş lira, hamal da bu hesap üzerine. Sorduğumuz zaman bize on – on beş gün sonra tekrar geleceksiniz diyorlardı. Sekiz gün mühlet daha vermişlerdi. Biz de kalktık gittik. Evvelce silahlar toplanmıştı. Azaryan'ın av tüfeğini Kerim Bey aldı. Hala ondadır. Benim kardeşimin dalyanını da Refik Bey aldı. Bunun için istida da verdik. Benim kardeşim Yunanistan'da bahriye kaptanı idi demişler ve orada çete başı imiş diye anlattılar. Ara sıra bize gelir nasılsınız diye soruyor sonra bize Büyükdere'ye Lazların gelip eşyalarımızı çaldığını söylüyordu. Kendisi merkez memuru olduğu halde önüne geçemiyormuş. Sonra gittiğimiz zaman gördük ki evlerimiz yıkıldı. Yıkılan evleri Celal Efendi almış. Üç-dört katlı evleri on liraya satmaya ötekini berikini icbar edip enkazını satarlardı. Refik Bey gece kayık dolusu eşya yolladı.*

Reis- Öyle mi Refik Bey?

Refik Bey- Ben kendi eşyamı, balık ağlarını, sahibi olduğum birkaç dalyana ait eşyayı ve bir miktar da eşya-yı beytiyeyi polis mevkiine haber vererek gündüz naklettirdim.

Şahit- Ben buraya beş yüz kişi getiririm. Dışarıda beş yüz kişi bekliyor ki bütün bu işleri biliyorlar ve siz çağırınca gelip anlatacaklar.

Bunun üzerine maznun Refik Bey dalyanın nasıl senet ve mukaveleleri ile kiralandığına dair mukaveleyi hikâye ile bunun ticari bir iş olduğunu söyledi.

Kerim Bey- Şahit silah aldığımı söyledi. Silahı getiririz. Satın aldığım mağazaya da götürürüz. Azaryan Efendi'nin olduğu anlaşılırsa cezanın sekiz misline razıyım.

[40] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Memleket*, 2 Mayıs 1919, s. 2.
[41] Ata, *İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları*, s. 188.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Celal Efendi- Benim o enkazı aldığımı söylüyor ben satın aldığım evi evvelce arz etmiştim. Senetleri falan hepsi de var.

Şahit Yani- Celal Efendi eskiden Manizade'nin yanında dokuz kuruş yevmiye ile çalışırdı. Nereden zengin oldu. Hep çaldılar?

Celal Efendi- Ben Manizade'nin kız kardeşinin çocuğuyum. Kimsenin uşağı değildim. Belki bu Yani ve arkadaşı Vasil gibi adamların efendisi idim. Bunu her zaman onlara borç para vermem ispat eder. Ne zaman başları sıkışsa gelip istikraz ederlerdi.

Badehu Refik Bey de bu şahidin yalan söylediğini ispat etmek üzere iki şahit ismi zikrederek bunların celbini temenni etti."[42]

Duruşmada dinlenen son şahit Rum Kilisesi Kampanacısı Vasil oğlu Herakli oldu. Türkçe bilmediği için tercüman olarak Onnik Efendi seçildi. Şahitliği şöyle özetleniyor: "*Merkum da tehcirde Büyükdere'den çıkarıldığını avdetinde ne evini ve ne de eşyasını bulamadığını, bunlara sebep Kerim Bey olduğunu ifade eyleyerek mücedded olan hanesinin yıkılarak enkazının yakıldığını söylemesi üzerine Reis Paşa evin kaç senelik olduğu sualine altmış senelik ahşap bir hane idi, fakat on sene evvel tamir eylemiş idim, demiştir. Reis Paşa'nın Kerim Bey'e, bu isnadata karşı ne söyleyeceksin sualine mumaileyha 'ne söyleyeyim Paşa Hazretleri bu şühud izhar-ı hakikat için eda-yı şahadette bulunmuyorlar. Amal-i milliyeleri için söz söylüyorlar. Benim bu ahval karşında söyleyecek sözüm yoktur.*"[43] Mahkeme 6 Mayıs Salı günü saat 10.00'a ertelenmiştir.

5. Beşinci Duruşma (6 Mayıs 1919 Salı, Saat 11.00)

Kerim, Refik Hıfzı ve Fırıncı Celal Efendilerin davalarının beşinci duruşması 6 Mayıs Salı günü saat 11.00'da başladı. Mustafa Nazım Paşa başkanlık makamında, Savcı yardımcılarından Sakıp Bey iddia makamında, sanıkların vekilleri Selim Hüsnü ve Adil Beyler de savunma makamında bulunuyorlardı.

İlk önce şahit Polis Müdüriyeti Daire Müdürü Nuri Efendi dinlendi: "*Evvelce polis müfettişi olduğunu bir gün müdüriyete vaki olan bir ihbar üzerine kendisi 'umur yerine' gömülmüş bir takım avani-i muhasebenin zahire ihracına memur edildiğini mahall-i mezkûra giderek maznunlardan Celal Efendi'nin kayınpederinin hanesinde bir büyük kazan bulunduğunu kazanın kime aidiyetini sualine de kazan balık yağı çıkarmak için cihet-i askeriyeden Lazlara verildiğini ve bu Lazlar da balık avlamak için Karadeniz'e çıktıklarından kazanın emaneten bırakıldığı söylendiğini*" belirttikten sonra, Celal Efendi'nin evini de aradığını ve birçok eşya çıkınca kendisini zabıt varakası ile Polis Müdüriyeti adli kısmına teslim ettiğini söylemiştir. Şahidin bu ifadesi üzerine Celal Efendi açıklama yaparak, çıkan eşyanın evinde misafir olarak oturan, kayınpederinin biraderi Hafız Mahmut Efendi'nin olduğunu ve bir Musevi'den 20 liraya satın aldığını ve malı satanın müdüriyete çağrılarak, kendi rızasıyla sattığını söylediğini beyan etmiştir. İkinci şahit Taharri Memuru Osman Nuri Efendi, Büyükdere tehcirinde orada bulunmadığını, sonra kısa bir süre Büyükdere merkezinde mukayyitlik ettiğini, Gayrimüslimlerin eşyalarının ziyanı ile ilgili karakola bazı şikayetler olduğunu, eşyaları askerlerin çaldığını söylemesi üzerine Reis Paşa askerlerin eşya çaldığını görüp görmediğini sormuş, şahit de görmediğini, bazılarından duyduğunu söylemiştir. Reis Paşa askerin seferde

[42] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Memleket*, 2 Mayıs 1919, s. 2.
[43] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *İkdam*, 3 Mayıs 1919, s. 2.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

iken kendi eşyasını bile taşımaktan aciz olduğunu, böyle konsol, masa vesaire gibi eşyayı nasıl götüreceğini sormuş ve azarlamıştır. Ardından Büyükdere'de sakin Rizeli Hafız Mahmut Efendi şahit olarak dinlenmiştir. "*Büyükdere'de Fırıncı Pandeli ile tüccardan Vasiliadis taraflarından fırınını, zapt ve eşyalarını yağma etmekten dolayı Eminönü Sulh Mahkemesi'ne müracaatları üzerine*" mahkeme aynı konuda DHÖ'de dava görülmesi nedeniyle Hafız Mahmut Efendi'yle ilgili davanın birleştirilmesini talep etmiştir. Savcı yardımcısı Sabit Bey birleştirmeye gerek olmadığını beyan etse de mahkeme heyeti 5-10 dakika konuyu müzakere ettikten sonra salona gelerek, Hafız Mahmut Efendi hakkındaki davanın Büyükdere Tehciri Davası'yla birleştirilmesine karar verildiğini açıklayarak, kendisini sanıkların yanına göndermiştir. Dördüncü şahit olarak tehcir sırasında Büyükdere'de polis iken şimdi aynı yerde bakkallık yapan Said Efendi dinlendi. İfadesinde sanıkların lehinde şahitlik ederek, tehcirde bir yolsuzluk olmadığını ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Beşinci dinlenen şahit Büyükdere İmamı Hilmi Efendi olmuştur. "*Büyükdere'den Gayrimüslimlerin nakl-i hanelerinde orada bulunmadığını kısmı küllisi eşyasını götürdüğünü hali vakti yerinde olanların eşyalarını naklettiğini Büyükdere'de 650 hanelik 3000 kadar Gayrimüslim bulunduğunu eşyalarını tamamen nakle Büyükdere'de vesait-i nakliye kâfi olmadığını söylemiş*"tir. Altıncı şahit Sarıyer'deki Fırıncı Ali Bey oldu. Büyükdere'den çıkarılan fırıncı Pandeli'nin bir gün kendisine gelerek fırınını kendisine devretmek istediğini, sabahleyin Büyükdere'ye gittiği zaman Pandeli'nin kendisine, Kerim Bey'in baskısıyla fırınını Celal Efendi'ye verdiğini, fırının yıllık 70-80 lira kirayı karşılayabilir olduğunu söylemiştir. Celal Efendi de avukatında olan fırın kontratını mahkeme heyetine ibraz etmiş ve Reis Paşa inceledikten sonra kontratı alıkoymuştur. Mahkeme 7 Mayıs Çarşamba günü saat ona ertelenmiştir.[44]

6. Altıncı Duruşma (7 Mayıs 1919 Çarşamba, Saat 2.30)

Mustafa Nazım Paşa başkanlığındaki DHÖ 7 Mayıs saat 2.30'da davanın altıncı duruşmasına başladı. İddia makamında Sakıp Bey, savunma makamında vekiller Selim Hüsnü ve Adil Beyler bulunmaktadır. Sanık olarak Büyükdere Merkez Memur-ı Sabıkı Kerim, Tüccardan Refik Hıfzı, Fırıncı Celal ve Laz Hafız Mahmut Efendiler hazırdır.

Altıncı duruşmada dinlenen ilk şahit Büyükdere'de oturan Dede Yusuf Efendi oldu. Şunları söyledi: "*Tehcirde Büyükdere'de bulundum Hristiyanları Büyükdere'den çıkardıkları zaman bazı fenalıklar olduğunu işittim fakat görmedim. Maznunlardan Refik Bey'in bu işlere karışıp karışmadığını bilmiyorum. Birçok evlere girildi gayet fırtınalı toz ve dumanlı bir havada benim de evime girmişler bir türlü çıkaramadım. Refik Bey'in birisinden 700 lira aldığını işittim kendisi dalyan işleriyle meşgul olur idi*."[45]

İkinci şahit, Refik Bey'in ortağı olan Ömer Efendi ifadesinde kendisinin ortağının Aleko olduğunu, merhumun Rumlarla beraber Büyükdere'den çıkarıldığını, bilahare kendisine müracaat eden Refik Bey'e Dalyan'ın kontratını korkusundan devrettiğini ayrıntılı olarak anlatmıştır. Refik Bey de birçok kontratlar vesaireyi mahkeme heyetine sunarak, kendini savunmaya çalışmış ise de sözlerinde bazı çelişkiler görüldüğü vurgulanmaktadır. Üçüncü şahit Pol, ifadesinde bir defa Ömer Efendi'yi Hıfzı Bey nezdine götürdüğünü, sebebinin de Hıfzı Bey'in "*haiz-i nüfuz bir zat*" olduğu için, Ömer Efendi'nin dalyanına vapurların hasar vermesinden dolayı, ilgili makamlara aracılığını rica olduğunu söylemiştir. Mahkeme başkanı

[44] "Büyükdere Muhakemesi", *İkdam*, 7 Mayıs 1919, s. 2.
[45] "Büyükdere Muhakemesi", *İkdam*, 8 Mayıs 1919, s. 2.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Büyükdere tehcirine ait olan bu yargılamanın 10 Mayıs Cumartesi günü son bulacağı için gerek iddia makamının ve gerekse sanık vekillerinin iddia ve savunmalarını hazırlamalarını söyleyerek duruşmayı kapatmıştır.[46]

7. Yedinci Duruşma (10 Mayıs 1919 Cumartesi, Saat 10.00)

Kerim, Refik Hıfzı, Celal ve Hafız Mahmut Efendilerin davalarının yedinci duruşması 10 Mayıs Cumartesi 10.00'da başladı. Mustafa Nazım Paşa'nın başkanlığında, iddia makamında Ferit Bey, savunma makamında da vekiller Selim Hüsnü ve Adil Beyler bulunuyorlardı.

İlk olarak Büyükdere'de sakin Tüccar Vasiliadis'in anlattıkları dinlendi. Şahit, Rum Kilisesine ait bulunan bir pazar kayığını Kerim Bey'in Hafız Mahmut Efendi'ye sattığını söylemiş, Mahkeme başkanı da Hafız Mahmut Efendi'den açıklama istemiştir. Sanık bu kayığı Kerim Bey'den değil Heyet-i İhtiyariye-i İslamiye'den aldığını ve hiçbir işe yaramayacak derecede harap olduğunu söylemiştir. Kayığın Rum Kilisesi'nin malı olmayıp camiye ait bulunduğunu söylemiştir. Sanıklardan Celal Efendi de nakl-i hane sıralarında kiliseye ait bulunan kayığı Rumların Tarabya'ya götürdüklerini ve bu kayığın da su alarak battığını söylemiştir.

Sanıklardan Kerim Bey'in vekili, müvekkilinin Büyükdere'deki harekatının layıkıyla ve tamamen açıklık kazanması için bazı müdafaa şahitlerinin ve eski Belediye Reisi Tevfik Bey'in dinlenmesini rica etmiştir.

Diğer sanık Refik Hıfzı Bey'in vekili de nakil sırasında Büyükdere'nin Heyet-i İhtiyariyesi'nden Müslim ve Gayrimüslim bazılarının isim ve hüviyetinin belirtilmeyerek çağırılmalarını ve dinlenmelerini talep etmiştir. Ayrıca mahkemede hazır bulunan Vasiliyadis'in de müvekkili hakkındaki görüşlerini belirtmesini rica etmiştir. Vasiliyadis de şu cevabı vermiştir: "*Refik Hıfzı Bey Talat Paşa'nın pek aziz bir dostu idi. Daima onunla müzakere eder ve yapılacak işleri birlikte kararlaştırırlardı.*" Reis Paşa, muhakemeye Pazartesi günü saat birde devam olunacağını söyleyerek son verdi.[47]

8. Sekizinci Duruşma (13 Mayıs 1919 Salı, Saat 2.00)

Sekizinci duruşma 13 Mayıs Salı günü saat 2.00'da Mustafa Nazım Paşa başkanlığında başladı. İddia makamında Muavin Sakıp Bey, savunma makamında sanık avukatları ve sanık sandalyelerinde Kerim, Refik Hıfzı, Celal ve Hafız Mahmut Efendiler hazırdı.[48]

Şahit olarak ilk önce Büyükdere muhtar-ı evveli telgraf muhabere memurlarından Niyazi Efendi dinlendi. Şahit ifadesinde, "*Büyükdere'de camiye ait kayığın pek harap olması ve tamiri de mümkün olamaması Büyükdere'nin o esnada tahliye edilmesi hasebiyle ahaliden pek az kimseler bulunup talip de zuhur etmemesinden vakfın bir malını büsbütün ziyaa uğratmamak için heyet-i ihtiyariye kararıyla 120 liraya Hafız Mahmut Efendi'ye sattıklarını söylemiştir*." İkinci şahit "*Heyet-i İhtiyariye'den Süleyman Kaptan, kayık hakkında Niyazi Bey'in ifadesini teyit eylemiş, kayığın evvelce Büyükdere'de Seyr-i Sefain kızağı ittisalinde bulunduğunu, burasını da Seyr-i Sefain işgal eylediğinden satmak zarureti olduğunu ifade eylemiş"tir."* Üçüncü şahit "*Heyet-i İhtiyariye'den Hacı Mustafa Efendi de kayık hakkında aynı şahadette bulunarak kayığın bedeli olan 120 liranın kendi nezdinde emaneten mevcut bulunduğunu beyan eylemiştir*." Dördüncü şahit, "*Tokatlıyan'ın hanesinde bekçi Arabacı Mustafa Ağa, bekçisi*

[46] "Büyükdere Muhakemesi", *İkdam*, 8 Mayıs 1919, s. 2.
[47] "Büyükdere Muhakemesi", *İkdam*, 11 Mayıs 1919, s. 2.
[48] "Büyükdere Muhakemesi Son Celse", *Memleket*, 15 Mayıs 1919, s. 2.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bulunduğu haneden eşyaların ne suretle çalındığını, bu bapta vaki şikayetlerinin müşir bulunduğunu bertafsil, anlatmıştır." Beşinci olarak, yedinci duruşmada şahit olarak mahkemede bulunan, müddei/davacı Vasiliyadis'in bir ihbarı üzerine mahkemeye getirilen Azaryan Efendi'nin Vekili Bogos Bey huzura davet olunarak, sanıklardan Refik Hıfzı Bey hakkındaki ifadesi sorulmuştur. Refik Bey hakkındaki suçlamanın Azaryan Efendi'nin yalısında bomba vesaire olduğu, Refik Bey tarafından haber alınarak, İmalat-ı Harbiye'ye ihbar edildiği ve karşılığında 3.000 lira ikramiye aldığı şeklindedir. "*Bogos Bey ne böyle bir ihbardan ve ne de bu işten katiyen bir malumatı olmadığını ifade eylemesi üzerine*" Reis Paşa dinleyiciler arasında bulunan Vasiliadis"e bu haberi nereden duyduğunu sormuş o da kendi Heyet-i İhtiyariyeleri'yle bir gün otururken, yerel halktan Sami Bey'den işittiğini söylemiştir. Reis Paşa, Sami Bey'i de getirterek bilgisini sormuş, Sami Bey de "*böyle bir söz geçtiğini Heyet-i İhtiyariye kendi hanesinde toplandığı cihetle bahis arasında buna muttali olduğunu beyan eylemiştir.*" Vasiliadis bu arada Kerim Bey'in İaşe Fırını'yla ortak olduğunu da söylemiştir. Kerim Bey cevap olarak, "*herkese koynunda gezdirdiği bir ip ile Kerim Bey'i asacağım diye söyleyen böyle bir adamın ne leh ve ne de aleyhindeki şahadetinin kendisince katiyen mesmu olamayacağını beyan etmiştir.*"[49]

Altıncı şahit Şevket Bey, nakil esnasında Büyükdere'de olduğunu söyleyerek şöyle devam etti: "*evvela bir hafta müsaade edildi sonra bu müddetin adem-i kifayesine mebni bir hafta daha temdit edildi. Fakat bu ikinci müddetin iktizası bekletilmeden yirmi dört saat zarfında nakl-i hane edilmesi için merkez memurluğu emir verdi. Binaenaleyh birçokları bu emrivaki karşısında eşyalarını götüremediler evleri kilitleyip bıraktılar. Bu esnada birçok sirkatler vaki oldu. Eğer merkez memuru arzu etseydi bütün bunların önüne geçebilirdi. Nakl-i hane 24 Nisan'da [7 Mayıs 1915] başladı 10 Mayıs'ta [23 Mayıs 1915] hitama erdi.*" Yedinci şahit Jandarma Ramiz Efendi, nakl-i hane esnasında Büyükdere'de olduğunu ve meydana gelen suistimallerden, hırsızlıklardan haberi olmadığını, yıkılan evlerin zaten harap ve berbat bir halde olduklarını söylemiştir.[50] Sekizinci ve dokuzuncu şahit olarak Eski Şehremini Tevfik ve Topçu Kaymakamlarından Tevfik Beyler dinlenmiş, her ikisi de Kerim Bey'in lehinde şahitlik yapmışlardır.

Mahkeme Reisi "*bu zamana kadar cereyan eden muhakeme hakkında heyet-i muhakemece kanaat hasıl olduğunu beyan ederek*" savcı ve sanık avukatlarına hitaben, "*iddianame ve müdafaalarını ihzar eylemlerini*" söylemiş ve celseyi Cumartesi günü saat birde iddianame ve savunmayı dinleyeceğini belirterek kapatmıştır.[51]

9. Dokuzuncu Duruşma (19 Mayıs 1919 Pazartesi, Saat 11.00)

DHÖ Büyükdere nakl-i hane davasının dokuzuncu duruşması için 19 Mayıs Pazartesi günü 11.00'da toplandı. Savcı Feridun Bey iddianamesini okudu. Önce nakl-i hane meselesini izah etmiş, sonra da "*Hükümet-i sabıkaca menatık-ı askeriye addolunan Büyükdere ve civarından milel-i Gayrimüslime'nin nakl-i hane ettirilmelerini müteakip hanelerini tahrip ve eşyalarını yağma etmek cürümleri ile müttehim hazır-ı bilmeclis maznuninin fiil-i müddeabih ictisarları*

[49] "Büyükdere Muhakemesi-Heyet-i Hakimece Kanaat Hasıl Oldu", *İkdam*, 14 Mayıs 1919, s. 2.
[50] "Büyükdere Muhakemesi Son Celse", *Memleket*, 15 Mayıs 1919, s. 2.
[51] "Büyükdere Muhakemesi-Heyet-i Hakimece Kanaat Hasıl Oldu", *İkdam*, 14 Mayıs 1919, s. 2.

hakkında kanaatbahş-ı vicdan olacak bir güna delil ve emareye destres olunamadığı cereyan-ı muhakemeden anlaşılmakla cümlesinin beraatini" talep etmiştir.[52]

Ardından, vekillerden Hüsnü ve Adil Beyler müvekkillerini müdafaaya başlamışlar ve muhakeme esnasında dinlenen şahitlerin ifadelerindeki çelişkileri ve dikkati çeken kısımlarını izah ederek kanun açısından bu kabil şahitliklerin hiçbir kıymeti olamayacağını iddia eylemişlerdir. "*Vekiller bilhassa Sami Bey ile Vasiliyadis isminde iki şahidin bu muhakeme esnasında*" uydurulmuş yalanlarla şahitlik yaptıklarını ve "*tertip ettikleri şebeke-i tezvire işaret ederek*" müvekkillerinin bu kabil suçlardan uzak olduklarını ve mahkemenin adilane kararıyla yapılan haksızlığı tamir ederek, müvekkillerinin beraatlerini ilan etmesini talep etmişlerdir.

Sanıklardan Kerim ve Refik Beyler de mahkemenin adilane olacağından şüphe etmediklerini, karara güvendiklerini ifade ettiler. Ardından Reis Paşa tarafların iddia ve savunmalarının incelenerek kararın verileceğini söyleyerek son celseye nihayet vermiştir.[53]

10. Karar (24 Mayıs 1919 Cumartesi)

Büyükdere tehciri davası olarak anılan davanın kararı 24 Mayıs tarihini taşımakla birlikte, kararın sanıklara tebliğinin 25 Mayıs günü gerçekleştiği, basında yer alan şu haberden anlaşılıyor: "*Büyükdere tehcirinden dolayı muhakemeleri icra kılınmış olan Merkez Memuru Kerim, Refik Hıfzı, Fırıncı Niyazi Efendiler hakkında verilecek karar bugün Divan-ı Harb-i Örfi heyetince ittihaz ve müttehimlere tebliğ edilecektir*.[54]

Karar gazetelerde 26 Mayıs günü yayımlanacaktır.[55] Kararın özeti şöyle verilmektedir: "*Divan-ı Harb: Büyükdere Merkez Memuru Abdülkerim Bey'in vazife-i memuriyetini suiistimal eylediğinden dolayı bidayet-i tevkifi olan 12 Cemaziyelevvel 337 [13 Şubat 1919] tarihinden itibar edilmek üzere kanun-ı ceza 102'nci maddesi mucibince bir sene müddetle hapsine ve bir sene memuriyetten mahrum edilmesine. Refik Bey'in de hiçbir sıfat-ı resmiyesi olmadığı halde birçok işlere müdahale eylediğinden dolayı 130'uncu maddesi mucebince ve Dalyan meselesi esbab-ı müşeddede addolunarak iki sene müddetle hapse konulmasına ekseriyetle Celal ve Mahmut Efendilerin de beraatine müttehiden karar verilmiştir*."[56]

25 Mayıs'ta Divan-ı Harb-i Örfi başkanlığından İstanbul Muhafızlığı'na tebliğ olunan karara göre, oy çokluğu ile Abdülkerim Bey'e 1 yıl hapis ve 1 yıl da memuriyetten men cezası, Refik Hıfzı Bey'e de 2 yıl hapis cezası verilmiş, Celal ve Mahmut Efendiler ise oybirliği ile beraat etmişlerdir.[57] Karar metni gazetelerde 26 Mayıs'ta yayımlanmakla beraber, karşı oyun gerekçesini de içeren tam metni 9 Ağustos 1919 tarihli *Takvim-i Vekayi*'de yayımlanmıştır.[58] Mahkeme üyelerinden Mustafa Paşa sanıkların hepsinin beraat etmesi gerektiği görüşünü kararın altına şerh olarak düşmüştür. Ayrıca eşyaların çalınmasından sorumlu tutulması gereken subaylara da işaret etmiştir. Mustafa Paşa bir gazeteye verdiği demeçte de konuya değinmiştir:

[52] "Büyükdere Muhakemesi", *Memleket*, 19 Mayıs 1919, s. 4.
[53] "Büyükdere Nakl-i Hane Meselesi-Müddei-i Umumi'nin Beraat Talebi", *Tasvir-i Efkâr*, 20 Mayıs 1919, s. 2.
[54] "Büyükdere Tehcir Muhakemesi", *İkdam*, 25 Mayıs 1919, s. 2.
[55] "Büyükdere Tehciri Faillerinin Mahkumiyeti", *İkdam*, 26 Mayıs 1919, s. 2; "Büyükdere Davası Hakkındaki Karar Dün Tefhim Edildi", *Zaman*, 26 Mayıs 1919, s. 2.
[56] "Büyükdere Davası Hakkında Karar", *Tasvir-i Efkâr*, 26 Mayıs 1919, s. 2.
[57] "Büyükdere Tehciri Faillerinin Mahkumiyeti", *İkdam*, 26 Mayıs 1919, s. 2.
[58] "Büyükdere Tehciri Muhakemesi, Karar Sureti", *Takvim-i Vekayi*, 9 Ağustos 1335, Nr. 3618, Divan-ı Harb-i Örfi Zabıt Ceridesi, s. 1-2.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

"*Hatta hatırımdadır ki Büyükdere tehciri meselesinden dolayı iki kişi mahkûm edildiği halde aynı tehcirde zimethal olan bir iki zabit talep olunduğu halde hiçbir neticeye destres olunamadı*."[59]

Mahkeme süreci ve kararına ilişkin T. Akçam olumsuz bir kanaat beyan etmemektedir. R. Kevorkian ise ajite bir üslupla, mahkemenin Büyükdere tehciri davasını nasıl ele aldığını hatırlamak gerektiğini belirterek, kararın sadece maddi suistimaller için yapılan suçlamaları kale aldığını ileri sürüyor. Ardından, davayla hiç ilgisi olmayan şu hükmü veriyor: "*Divan-ı Harp önemli meseleleri -yani tehcir ve katliamları- burada yargılamayı uygun görmedi ve isnat edilecek suçları sınırlandırmak için elinden geleni yapıt; tehcir edilen Ermenilerin uğradığı zararlar ve mal kayıpları sorununu da görmezden geldi*."[60] Oysa tehcir ve katliamlar bu davanın konusu olamazdı. Çünkü her şeyden önce konu tehcirle ilgili değil. Konu boşaltılan evlerdeki eşyaların çalınması, bazı evlerin yıkılması ve benzeri suiistimaller. Ölen yok, öldüren yok. Hele katliam kelimesinin olayla ve davayla hiç ilgisi yok.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girdikten sonra, özellikle Boğazlar bölgesinde muhasım devlet kuvvetleri ile işbirliği yapma ihtimalini öngördüğü Gayrimüslim ahaliyi bölgeden uzaklaştırdığı anlaşılıyor. Bu nedenle önce Boğaz bölgesindeki kıyılar askeri bölge ilan edilmiş, sonra da buralardaki Rum ve Ermeni nüfusun evlerini boşaltmaları istenmiştir. Bu uygulamanın gerçekleştirildiği yerlerden birisi, bugün Sarıyer ilçe merkezinde mahalle konumunda bulunan Büyükdere'dir. Yaklaşık 650 hane ve 3.000 kişilik bir Ermeni ve Rum nüfusu ilgilendiren uygulama 5-23 Mayıs 1915 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Basında nakl-i hane, yani hane/ev nakli olarak anılan uygulama sırasında ve sonrasında bazı suistimal ve hırsızlık olayları meydana geldiği iddia edilmiş ve 1919 yılında tehcir yargılamaları için kurulan mahkemelerde dava konusu yapılmıştır.

Bilindiği üzere tehcir kanunu diye ünlenen sevk ve iskân kanunu 27 Mayıs 1915 tarihlidir. Amaç ve kapsamı da bellidir. Oysa Büyükdere Davası'na konu olan gelişmeler hem bu kanundan önce gerçekleştirilmiş hem de amaç ve kapsam olarak farklıdır. Çünkü birincisi İstanbul ve çevresi tehcir dışı tutulmuştu, ikincisi evlerini boşaltan halk çoğunlukla kıyıdan iç kısımlara kendi imkanları ile istedikleri yere taşınmışlardı. Halbuki zorunlu göçe tabi tutulanların gidecekleri yol da yer de devlet tarafından belirlenmekteydi.

Büyükdere tehciri davası olarak ünlenen davanın yargılama süreci 23 Nisan 1919 günü başlamış, dokuzuncu duruşma 19 Mayıs'ta yapılmıştır. Karar 24 Mayıs 1919 tarihini taşısa da sanıklara 25 Mayıs 1919 günü tebliğ edilmiştir. Dava 3 sanıkla başlamış 5. Duruşmada 4'e yükselmiştir. Dokuz duruşmanın ilkinde sanıklar 2-8'inde şahitler, dokuzuncusunda savcı ve avukatlar konuşmuştur. Dava sürecinde dinlenen şahit sayısı 30 olarak tespit edilmiştir.

Davanın Tehcir davaları kapsamında değerlendirilmesinin yanlış buluyoruz. Fakat yargılama süreci ve sonucu diğer davalara göre daha olağan olarak görüyoruz. Mahkemenin işleyişinde tehcir yargılamalarında olduğu gibi dikkati çeken müdahale ve usulsüzlükler görülmemektedir.

Kaynakça

[59] "Divan-ı Harplerdeki Muhakemat Neden Tehire Uğruyordu?", *Peyam*, 29 Ağustos 1919, s. 2.
[60] Raymond Kevorkian, *Ermeni Soykırımı*, Çev. Ayşen Taşkent Ekmekçi, İletişim Yay, İstanbul 2015, s. 1107.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Nüfus Defterleri (NFS.d.)

BOA, NFS.d,, 00504(H.29.12.1273), s. 1-34.

BOA, NFS.d., 00534(H.29.12.1273), s. 165-176,189-199.

Yayınlar

Ata, Ferudun, *İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları*, TTK, Ankara 2011.

Akçam, Taner, "Divan-ı Harb-i Örfi'de Görülen Davaların Listesi: Ermeni Tehciri ve Öldürmeler ile İlgili Davalar", *Tehcir ve Taktil Divan-ı Harb-i Örfi Zabıtları İttihad ve Terakki'nin Yargılanması 1919-1922,* Der: Vahakn N. Dadrian – Taner Akçam, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2008.

Kevorkian, Raymond, *Ermeni Soykırımı*, Çev. Ayşen Taşkent Ekmekçi, İletişim Yay, İstanbul 2015.

Gazete Haberleri

"Boğaziçi Tehcir Muhakemesi", *Alemdar*, 22 Nisan 1919, s. 2.

"Büyükdere Davası Hakkında Karar", *Tasvir-i Efkâr*, 26 Mayıs 1919, s. 2.

"Büyükdere Davası Hakkındaki Karar Dün Tefhim Edildi", *Zaman*, 26 Mayıs 1919, s. 2.

"Büyükdere Muhakemesi Son Celse", *Memleket*, 15 Mayıs 1919, s. 2.

"Büyükdere Muhakemesi", *İkdam*, 11 Mayıs 1919, s. 2.

"Büyükdere Muhakemesi", *İkdam*, 7 Mayıs 1919, s. 2.

"Büyükdere Muhakemesi", *İkdam*, 8 Mayıs 1919, s. 2.

"Büyükdere Muhakemesi", *Memleket*, 19 Mayıs 1919, s. 4.

"Büyükdere Muhakemesi", *Zaman*, 25 Nisan 1919, s. 2.

"Büyükdere Muhakemesi-Heyet-i Hakimece Kanaat Hasıl Oldu", *İkdam*, 14 Mayıs 1919, s. 2.

"Büyükdere Nakl-i Hane Meselesi-Müddei-i Umumi'nin Beraat Talebi", *Tasvir-i Efkâr*, 20 Mayıs 1919, s. 2.

"Büyükdere Tehcir Muhakemesi", *İkdam*, 25 Mayıs 1919, s. 2.

"Büyükdere Tehciri Davası", *Memleket*, 25 Nisan 1919, s. 2.

"Büyükdere Tehciri Davası", *Zaman*, 22 Nisan 1919, s. 1.

"Büyükdere Tehciri Faillerinin Mahkumiyeti", *İkdam*, 26 Mayıs 1919, s. 2;

"Büyükdere Tehciri Muhakemesi, Karar Sureti", *Takvim-i Vekayi*, 9 Ağustos 1335, Nr. 3618, Divan-ı Harb-i Örfi Zabıt Ceridesi, s. 1-2.

"Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *İkdam*, 3 Mayıs 1919, s. 2.

"Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *İstiklal*, 29 Nisan 1919, s. 3.

"Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Memleket*, 2 Mayıs 1919, s. 2.

"Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Memleket*, 24 Nisan 1919, s. 1.

"Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Memleket*, 29 Nisan 1919, s. 2;

"Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Zaman*, 24 Nisan 1919, s. 1.

"Divan-ı Harb'de Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Tasvir-i Efkâr*, 24 Nisan 1919, s. 1.

"Divan-ı Harb-i Örfi'de Boğaziçi Tehciri Muhakemesi", *Alemdar*, 25 Nisan 1919, s. 2;

"Divan-ı Harb-i Örfi'de Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *Alemdar*, 24 Nisan 1919, s. 2.

"Divan-ı Harplerdeki Muhakemat Neden Tehire Uğruyordu?", *Peyam*, 29 Ağustos 1919, s. 2.

"Tarabya ve Büyükdere Tehciri Muhakemesi", *İstiklal*, 24 Nisan 1919, s. 2.

"Tevhid-i Dava", *İkdam*, 30 Nisan 1919, s. 2.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

"Yeniköy ve Tarabya Tehciri Muhakemesi", *Alemdar*, 21 Nisan 1919, s. 1;

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

OSMANLI ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA RUM İSYANI SIRASINDA EĞRİBOZ ADASI (1821 – 1829)

THE ISLAND OF EUBOIA DURING THE RUM REVOLT IN THE LIGHT OF OTTOMAN ARCHIVE DOCUMENTS (1821 - 1829)

Yüksek Lisans Öğrencisi Mehmet SÖNMEZ[1]

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-mail: mehmetsonmez8691@gmail.com – ORCID ID: 0009-0006-2602-9612

ÖZET

Bu çalışmada esas alınan konu; Osmanlı Arşiv Belgeleri'ne göre 1821 – 1829 yılları arasında Rum İsyanı sırasında Eğriboz Adası'nın askerî ve lojistik durumunu ele almaktır. Eğriboz Adası, 1463 – 1479 yılları arasında Venedikliler ile yapılan savaşlar sırasında, Fatih Sultan Mehmed tarafından 1470 yılında fethedilmiştir. Fetihten bir müddet sonra Teselya'nın güney kesimleri de Eğriboz'a bağlanarak, Eğriboz Sancağı ihdas edilmiştir. 1470 – 1831 yılları arasında Eğriboz Sancağı'nın merkezi olarak Osmanlı yönetiminde kalmıştır. 1821 yılında Mora Yarımadası'nda başlayan Rum İsyanı yavaş yavaş tüm yarımadayı, ardından Attika'yı ve Teselya'nın güneyi ile Akdeniz Adaları'nı ve nihayet Eğriboz Adası'nı sarmıştır. Lâkin Eğriboz Adası diğer adı geçen yerlere göre; hem coğrafî avantajı hem de isyan merkezine biraz uzak oluşu sayesinde aşırı bir zayiata uğramamıştır. Çalışmada öncelikle Eğriboz Adası'nın coğrafî konumu ve tarihsel geçmişinden bahsedilerek, adanın iki önemli merkezi olan Eğriboz Kalesi ve yerleşimi ile Kızılhisar Kalesi ve yerleşimi üzerinden inceleme yapılacaktır. Ayrıca ada üzerindeki adı geçen iki yerleşimin iskelesi ile diğer üç iskele üzerinden adaya gelen-giden zahire, asker ve lojistik destek incelemeye alınacaktır. Bu iskelelerden Eğriboz ve Kızılhisar İskeleleri isyan sırasında en aktif kullanılan iki iskeledir. Bu bağlamda hem isyan bölgesine hem de adaya gönderilen zahire, mühimmat ve asker konusu irdelenecektir. Konumuz çerçevesi çizilen zaman içindeki Osmanlı Arşiv Belgeleri'ne göre; özellikle Eğriboz Adası fakat Eğriboz Sancağı sınırlarına dahil olan İnebahtı Körfezi'nin kuzeyindeki yerleşimlere de temas edilerek; sevkiyatın tarihi, yerleşim birimlerinin isimleri, bölgedeki yöneticilerin icraatları ve ihtiyaç duyulan malzemenin cinsi, miktarı ile askerin miktarı ve icraatları bağlamında açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır. Eğriboz Adası, Akdeniz Adaları içinde Kıbrıs ve Girit'ten sonra en büyük üçüncü adadır. Antikçağ'daki ismi Euboia olup, Doğu Romalılar Egripos, Venedikliler Negroponte, Osmanlılar ise Grekçe ismine uydurarak Eğribos, Eğriboz ve Ağrıboz isimlerini kullanmışlardır. Pîrî Reis adanın ismini Iğribos olarak kaydetmiş olup, Osmanlı Arşiv Belgeleri'nde Ağrıboz olarak kayıtlara geçmiştir. Ada üzerinde iki önemli merkez olan Yunan anakarası tarafında Eğriboz Kalesi ve yerleşimi ile adanın en güneyinde bulunan Kızılhisar

[1] Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, 0 546 692 66 80, e-mail: mehmetsonmez8691@gmail.com

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kalesi ve yerleşiminin yanında, 17. Yüzyıl'da adayı gezmiş olan İngiliz seyyah Bernard Randolph, adanın orta kesiminde bir de Kupa Kalesi olduğundan bahseder. Ada üzerinde Eğriboz, Kızılhisar, Gomi(Kimi), İskarahor ve Lemye İskeleleri adında beş iskele mevcuttur. Rum İsyanı sırasında en aktif kullanılan iki iskele Eğriboz ve Kızılhisar İskeleleridir. Adaya sevkiyatı gerçekleştirilen asker ve zahire ihtiyacı, bu iskeleler üzerinden temin edilmiştir. Ayrıca Yunan anakarası üzerinde bulunup, Eğriboz merkez sancağına bağlı Livadya, İstefe, Talanda, Salona ve Kul Hızır İskeleleri de mevcuttur. Rum İsyanı sırasında, 1821 – 1829 yılları arasında, Eğriboz Adası ve sancak sınırları dahilindeki isyan bölgelerine irsâl edilen asker ve zahire sevkiyatı bu iskeleler üzerinden ulaştırılmıştır. Bu bağlamda tüm bu yerleşim ve iskeleler üzerinden, 1821 – 1829 yılları arasında Eğriboz Adası'nın özellikle lojistik durumu orijinal Osmanlı Belgeleri üzerinden açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eğriboz Adası, Osmanlı Devleti, Rum İsyanı, zahire, asker, lojistik.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti 1299 yılında kurulmasını müteâkiben yönünü devamlı surette Batı'ya çevirmiş ve kurulduktan bir süre sonra Karesioğulları topraklarını sınırlarına katarak, Adalar Denizi ile tanışmıştır. Bu anlamda Karesioğulları'nın donanma tecrübesinden de faydalanarak, ilk defa 1345-1354 yılları civarında Rumeli topraklarına geçmeyi başarmıştır.[2] Bu tarihte Bizans'taki taht kavgalarına taraf olarak bir siyaset yürütmüş, Kantekuzenos ile ittifak yaparak karşılığında Çimpe Kalesi'ne yerleşmiştir. Bu kaleyi Avrupa'daki ilk garnizonu yaparak, fetihlerine devam etmiştir.[3] Dolayısıyla Rumeli ile tanışır tanışmaz, Akdeniz Adaları da coğrafi olarak karşısına çıkmış ve daha ilk yıllardan itibaren, Anadolu ve Rumeli'de fethettiği toprakların deniz savunmasının bu adalara hâkim olmakla daha da güvenceye alınacağını görmüştür.

Osmanlı Devleti Adalar Denizi'yle özellikle Karesioğulları topraklarına hâkim olunca tanışmış, bu beyliğin donanma tecrübesini ve komutanlarını bünyesine entegre etmiştir. Tabi burada Rumeli'ye geçiş denilince, önemle zikredilmesi gereken komutan da hiç şüphesiz Sultan Orhan'ın oğlu Süleyman Paşa'dır. Rumeli topraklarına yanındaki Hacı İlbeyi, Gazi Evrenos, Gazi Fazıl ve Ece Bey ile ilk akınları düzenlemiş, Çimpe Kalesi üzerinden Gelibolu, Saros Körfezi ve Malkara taraflarında fetihler yapmışlardır.[4] Adı geçen komutanların hepsi Karesioğulları bakiyesidir ve daha bu yıllarda bile -1354- deniz egemenliğinin önemi anlaşılmış, Gelibolu ve Çanakkale Boğazı kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır.[5]

Eğriboz Adası, bugünkü Yunanistan topraklarının tarihsel coğrafyasını oluşturan Teselya Bölgesi'nin, doğu kısmında kalan ve bölgeyi doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusunda kontrol

[2] Halil İnalcık, *Osmanlılar ve Haçlılar* (Kısaltma: *"Osmanlılar ve ..."*), çev. Eşref Bengi Özbilen, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2016, ss. 9 – 28.
[3] Halil İnalcık, *Seçme Eserleri – XIV İki Karanın Sultanı, İki Denizin Hakanı, Kâyser-i Rûm Fatih Sultan Mehemmed Han,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2022, s. 5-7.
[4] İnalcık, *Osmanlılar ve ...,* s. 14.
[5] İnalcık, *Osmanlılar ve ...,* s. 20.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

eden bir konumda yer almaktadır.[6] Ada 1470 yılında Osmanlı-Venedik Savaşları kapsamında Türkler tarafından fethedilmiştir.[7]

Eğriboz Adası'nın Tarihsel ve Coğrafî Konumu

Adriyatik Denizi'ni kontrol altında tutmak için, Korfu Adası'na hâkim olmak ne kadar önemliyse,[8] Yunan anakarasını ve Adalar Denizi'ni kontrol altında tutmak için de Eğriboz Adası aynı öneme sahip müstahkem bir ada ve kaledir. Doğu Akdeniz için ise Kıbrıs Adası ve Girit Adası aynı öneme sahip olmuştur ki; Osmanlı Devleti tüm önemli deniz savaşlarında ve adı geçen adaların zaptında karşılarında Latinleri ve Venediklileri bulmuşlardır. Ayrıca adı geçen adaların ve Doğu Akdeniz egemenliği için yapılan kilit roldeki savaşlar ise; Mora Yarımadası ve Eğriboz Adası yakınlarında cereyan etmiştir. Mesela 1538 Preveze Deniz Savaşı ve 1571 İnebahtı Deniz Savaşı Mora'nın kuzey kıyılarında ve Eğriboz Adası merkezli sancağın sınırları dahilinde kalan bölgede ya da çok yakınında meydana gelmiştir. Bu da Eğriboz Adası'nın Akdeniz'e hâkim olmak isteyen iki büyük güç olan Osmanlı Devleti ve Venedik Devleti için ne kadar elzem bir konumda olduğunu gözler önüne sermektedir.

Eğriboz Adası'na Venedikliler Negroponte (Karaköprü) adını vermişlerdir. Adanın merkezi statüsündeki Eğriboz yerleşimi; adadaki bir yarımada üzerinde ve tam olarak anakara ile irtibatı sağlayan köprünün kurulduğu yerdedir. Belki de Venediklilerin böyle bir adı uygun görmelerindeki temel saik budur. Burada dikkati çeken bir husus da; Venediklilerin adaya kendi dil ve kültürlerine uygun yeni bir isim verirken, Osmanlı Devleti'nin bölgeye hâkim olmasıyla birlikte mevcut Grekçe ismini kendi diline uyarlamış olmasıdır (Agripos / Eğriboz). Bu da Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki yönetim anlayışını ve bu anlayış sayesinde yerel unsurlarla hemhâl oluş sürecini anlamak açısından önemli bir detaydır. Venedikliler bölgede tam bir işgalci muamelesi görürken, Osmanlı Devleti kimilerine göre bir kurtarıcı rolünü üstlenmiştir.

Eğriboz'da Osmanlı İdaresinin Başlangıcı

Eğriboz Adası bugün Yunan anakarası olarak kabul edilen bölgenin doğu kıyısında, kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda, bu anakarayı kontrol etmek açısından son derece önemli bir konumda bulunan kara parçasıdır.

Eğriboz Adası antikçağlardan günümüze kadar birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, aynı zamanda önemli bir üs ve geçit noktası vazifesi görmüştür. M.Ö. 1200'lerde başlayan ve Ege Göçleri diye adlandırılan göçlerle beraber ada halkı da yer değiştirmiş ve Anadolu kıyılarına kadar ulaşmıştır. Balkanların kuzeyinde başlayan bu yer değiştirme hareketi, adanın ve aynı zamanda tüm Akdeniz Adaları ile Anadolu kıyılarının demografik yapısını şekillendirmiştir.[9]

[6] Machıel Kıel, "Eğriboz", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, X, İstanbul 1994, s. 491-493.
[7] Ali Fuat Örenç, *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2020, s. 15 – 16.
[8] Fernand Braudel, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, I, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2017, ss. 205-219.
[9] Mehmet Ali Kaya, *Ege ve Eski Yunan Tarihi I*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2016, ss. 147 – 162.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

M.Ö. 146 yılına kadar Makedonya Krallığı'nın sınırları dâhilinde yer alan ada, bu tarihten sonra Roma İmparatorluğu topraklarına ilhak olmuş ve M.S. 395 yılında imparatorluğun ikiye ayrılması neticesinde[10] Doğu Roma İmparatorluğu sınırları dahilinde kalmıştır.[11] Ada, 1204 yılında IV. Haçlı Seferi'nden sonra Latinlerin kontrolüne geçmiştir. Venedikliler 1304 yılında Eğriboz Kalesi'ni tahkim edip güçlendirerek, 1470 yılına kadar Adalar Denizi'ndeki en önemli üslerinden birisi olarak kullanmışlardır.[12]Adriyatik Denizi tarafından bakıldığında Eğriboz Adası'nın, Venedik ticareti açısından Venedik-İstanbul güzergâhındaki öneminin farkında olan Venedikliler adayı her zaman ellerinde bulundurulması gereken bir kara parçası olarak telâkki ettiler. Bu açıdan Kıbrıs ve Girit'ten sonra Eğriboz Batılılar için son derece müstahkem bir kale mesabesinde olagelmiştir.

Türkler Eğriboz Adası'yla ilk defa 1333 yılında, Aydınoğlu Umur Bey zamanında tanışmışlardır. Ayrıca Venedikliler 1415 – 1417 yılları arasında yapılan savaşlarda esir aldıkları Türkleri adaya getirerek, buradaki kalenin güçlendirilmesinde kullanmışlardır.[13] 1444 yılında Osmanlılarla Haçlı müttefik ordusu arasında yaşanan Varna Savaşı sırasında, Mora Despotu'nun İzdin ve İstefe'ye saldırması ve yağmalaması üzerine, İstefe'nin hâkimi olan II. Neiro Acciajuoli'nin daveti üzerine II. Murad bu bölgeye ve Mora'ya bir sefer düzenlemiştir.[14]

Fatih Sultan Mehmed I. Mora Seferi'nde Mora Yarımadası'nda bazı müstahkem kaleleri aldıktan sonra dönüş yolunda Eğriboz Adası'na uğramış fakat adayı almamıştır. Mora Yarımadası'nın Osmanlı sınırlarına dahil edilmesinden sonra Eğriboz daha da önemli hale gelmiştir.[15] 1463-1479 yılları arasında yaşanan Osmanlı-Venedik savaşları esnasında, Fatih Sultan Mehmed'in sadrazamlıktan Gelibolu Sancakbeyliği'ne getirdiği Mahmud Paşa komutasında bulunan dört yüz parçalık Osmanlı donanması şehri kuşatmış ve Osmanlı topraklarına katmıştır. Kara ordusu bizzat Fatih Sultan Mehmed'in komutasında iken, donanma komutanı Mahmut Paşa idi. Kuşatma sırasında anakara ile ada arasındaki boğaza gemiler vasıtasıyla köprü kurulmuştur.[16] Böylece Eğriboz Adası'nda Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır.

1470 yılında adanın fethiyle Yunan anakarasıyla en yakın noktasına kalıcı bir köprü kurulmuştur. Adanın iki önemli merkezinden birisi bugün Khalkis adını taşıyan Eğriboz Kalesi ve yerleşimiyle, yine günümüzde Karystos ismiyle anılan en güneydeki Kızılhisar Kalesi ve yerleşimi idi. Fethedildikten sonra ada önemli bir deniz üssü olarak yeniden tahkim edilmiştir. Eğriboz'un fethinden kısa bir süre sonra, Tırhala Sancağı'nın güney kesimleri Eğriboz Adası'na bağlanmış ve Eğriboz Sancağı kurulmuştur.[17] Anakaradaki İzdin, İstefe, Livadya, Badracık, Modoniçe, Salona gibi yerleşimler Eğriboz Sancağı'na bağlıydı.[18]

---

[10] Mehmet Hacısalihoğlu, "Yunanistan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XLIII, İstanbul 2013, ss. 586 – 595.
[11] Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, ss. 303 – 307.
[12] Kıel, "Eğriboz", ss. 491 – 493.
[13] Kıel, "Eğriboz" , ss. 491 – 493.
[14] Machıel Kıel, "İstefe" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXIII, İstanbul 2001, ss. 312 – 314.
[15] Kritovulos, Kritovulos Tarihi (1451 – 1467), çev. Ari Çokona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, ss. 141 – 142.
[16] Kıel, "Eğriboz", ss. 491 – 493; İdris Bostan, *Osmanlı Akdenizi*, Küre Yayınları, İstanbul 2017, s. 39 – 40.
[17] Kıel, "Eğriboz" ss. 491 – 493.
[18] Donald Edgar Pıtcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, çev Bahar Tırnakçı, İstanbul 2023, Harita 14, 26.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Rum İsyanı'nın Başlangıcı

Osmanlı Devleti 1699 Karlofça Antlaşması'yla başlayan Avrupa coğrafyasından geri çekilme sürecinde büyük ölçekli toprak kayıplarıyla; XVIII. Yüzyılı da yine Venedik, Rusya, Avusturya ve İran gibi devletlerle savaş halinde geçirdi. Bu savaşların malî ve insanî kayıplarının yanında büyük toprak kayıplarına sebep olan sonuçları da oldu. Bunlardan en önemlisi 1783 yılında Kırım'ın Rusya'ya kaptırılmasıydı. Bu Osmanlı için sadece bir toprak kaybı değil, Rusya'ya Ortodoksların hâmisi olma serbestisi, Kırım'daki Müslümanların sürgün ve katliama uğraması, akabinde de Anadolu ile Balkanlara ilk toplu Müslüman göçü gibi sonuçlara da sebep oldu. Ayrıca XVIII. Yüzyıl'ın ikinci yarısında Rusya ve Avusturya'nın Grek Projesi ile Balkanlar üzerinden Bizans İmparatorluğu'nu yeniden ihya etme gibi emelleri de vardı ve bu bağlamda her iki devletle büyük savaşlar yapıldı.

Rum İsyanı; XIX. Yüzyıl'ın başlarındaki Sırp isyanlarından oluşum ve gelişim olarak farklı bir özelliği bulunan bir isyandır. On yılın sonunda, Osmanlı Devleti'nden jeopolitik ve stratejik açıdan son derece önemli bir toprak parçası koparıp, Avrupa devletlerinin himayesinde Yunanistan adı altında yeni bir devlet olarak kurulmasına sebep olan bir olaydır. İsyan 1821 yılında başlayıp,[19] 1829 yılına kadar şiddetle devam eden ve bu tarihten 1832 yılına kadar da diplomatik sahada Osmanlı Devleti'ni hayli uğraştıran süreci kapsayan bir meseledir.

Rum İsyanı'nın Eğriboz Adası'na Sıçraması

Rum İsyanı Mora Yarımadası'nda başlasa da kısa sürede çevresindeki adalara ve yerleşimlere sıçramıştır. Özellikle Çamlıca (Hydra),[20] Şire (Şira/Şiro), İpsara ve Suluca Adaları isyanda ön plana çıkan coğrafyalar olarak dikkat çeker. Öyle ki isyan Anadolu'nun hemen yanıbaşındaki önemli bir ticaret üssü olan Sakız Adası'na dahi yayılmış,[21] burada yaşanan gelişmelerin yankıları Avrupa başkentlerinden dikkatlice takip edilmiştir. Sakız'da yaşanan olaylarda Rum isyancılar mağdur gösterilmiş olmakla beraber, Mora Yarımadası'nda Tripoliçe, Anabolu, Balyabadra, Gördüs, Atina, Kalavrita, Mezistre, Benefşe (Monemvasia) Adası gibi noktalarda Türklere yapılan katliam ve kıyımlar görmezden gelinmiştir.[22] Avrupa kamuoyunu Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtarak Rumların isyanını haklı pozisyona getirmek amaçlanmıştır. İsyan sırasında tüm Akdeniz Adaları ile ulaşım, nakliyat ve haberleşmede büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Bundan yüz yıl sonra Balkan Savaşları'nda olduğu gibi, isyan bölgeleri ile Osmanlı payitahtının özellikle deniz üzerinden irtibatını sağlamak çok zor bir hale gelmiştir. İstanbul ve Anadolu'dan asker, hububat ve mühimmat sevkinde aksamalar meydana gelmiştir.

Rum İsyanı en yoğun şekilde Mora'da cereyan etse de zamanla civar bölgelere de yayılmış fakat Eğriboz'a biraz daha geç sirayet etmiş gibi gözükmektedir. Fakat bu hususta her ne kadar Eğriboz merkezli bir karışıklık söz konusu olmasa da, Şubat 1821'de Eğriboz Muhafızı

[19] BOA, *HAT*. 889 – 39272/C.
[20] BOA, *HAT*. 889 – 39272/C.
[21] 1823 Baharında adada Osmanlı askerleri ile isyancılar arasında son derece şiddetli çatışmalar çıkmıştır. BOA, *HAT*. 935 – 40466.
[22] Molly Mackenzie, *Türk Atinası Unutulan Yüzyıllar (1456 – 1832)*, çev. Mehmet Harmancı, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 264 – 265.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yusuf Paşa isyanın önemli noktalarından Narda geçidini zapteden eşkıyayı tenkil için bölgeye gönderilmiştir. O sırada Yanya'da bulunan Osmanlı yetkilileri, Rumeli Valisi Hurşid Paşa'dan Narda yolunun âsîlerden temizlenmesi hususunda Eğriboz Muhafızı Yusuf Paşa'ya yetki vermesini istemektedir. Bu da isyanın henüz Eğriboz'a sıçramadan vuku bulduğu mahalde yok edilmesi adına, daha o tarihte Eğriboz'da sükûnetin devam ettiğine dair güzel bir örnektir.[23] Yanya'da bulunan Osmanlı bürokratları bu iş için Yusuf Paşa'nın uygun olduğunu düşünmüşler ve Rumeli Valisi Hurşid Mehmed Paşa'ya bu konuda bir talep mektubu göndermişlerdir.

Rum İsyanının daha ilk safhalarını teşkil eden 1821 yılında, isyanın ve kargaşanın Eğriboz Adası'na da sirayet etmesinden endişe eden Bâbıâli, her ne kadar tedbir almaya gayret gösterse de isyancılar hem Yunan anakarası üzerinden hem de civar Akdeniz adaları üzerinden Eğriboz'a taciz ve saldırılara başlamışlardır. Bu taciz ve saldırılar esnasında asıl önemli olan husus, ada Rum reayasının isyancılarla işbirliği yaparak sürece dahil olmalarıdır.[24]

1821 yılında zuhur eden Rum İsyanı'nın Eğriboz ve ada üzerinde bulunan yerleşimlere sirayet etmesi endişesi ile Osmanlı yöneticileri her ne kadar tedbir alsa da, bunu önlemek mümkün olmamıştır. Günbegün artarak devam eden isyan sonuçta Eğriboz Adası'na da sıçramış ve ortalık yangın yerine dönmüştür. Bu sadece Eğriboz Adası değil, Eğriboz Sancağı sınırları dahilinde bulunan Livadya, Modoniçe, Talanda ve Salona gibi Osmanlı kasabalarını da sarmıştır ve bölgedeki ahâli bîtap düşerek sağa sola savrulmuştur. Bu nedenle ziraat işleri sekteye uğramış ve bölge kendi rızkını dahi temin edemez duruma gelmiştir. O tarihte Eğriboz Mütesellimi bulunan Manastırlı Ahmet Bey, bölgede bulunan bir Osmanlı bürokratının canını kurtarıp İstanbul'a yollamak istemiş fakat Akdeniz Adaları arasındaki güzergâh Rum asîleri tarafından işgal edildiğinden, bu kişi İyon Denizi'nde bulunan Yedi Adalar'a gönderilmiştir. Halk ve yöneticiler, isyanın Eğriboz Adası ve sancağının her tarafını sardığından dolayı perişan olmuşlar ve bölgenin korunması, iâşesi gibi konular sekteye uğramıştır.[25]

1822 yılının bahar aylarında Eğriboz şehri ve Kızılhisar Kasabası Rum çetelerinin baskınlarından âzâde gözükmekle birlikte, ada güzergâhının tehlikeli olduğu da bir gerçektir. Eğriboz Mutasarrıfı Ali Paşa her ne kadar adayı korumaya muktedir olsa da, yollarda ve dağlarda eşkıya dolaştığından, asker ve hububat ihtiyacı hadd safhadadır. Bunların menziline ulaşması da oldukça zordur. Zira adanın korunması ve adaya gelecek askerlerin tayınatı için hububat son derece önemi haiz bir metadır. Ancak hububat ve mühimmatın sorunsuz bir şekilde Eğriboz'a ve Kızılhisar'a[26] varması için, yollardaki eşkıyanın temizlenmesi gerekmektedir. [27]

Rum İsyanı'nın başladığı yıllarda Eğriboz şehri ve Kızılhisar Kasabası isyanın etkilerinden bir nebze olsun uzak kalmıştır. Çünkü isyanın odak noktası Mora olup, öncelikli hedef Mora'nın, ardından Attika ve Atina'nın, en son da Eğriboz ve diğer önemli adaların, kurulacak yeni Yunan

[23] BOA, *HAT.* 882 – 38993.
[24] BOA, *HAT*. 889 – 39272/C.
[25] BOA, *HAT. a.g.b.*
[26] Kızılhisar, Eğriboz Adası üzerinde bulunmakla birlikte, burada ayrı bir yerleşim yeri olarak telâffuz etmemizin sebebi; bu kasabanın adanın güney ucunda bulunan bir yerleşim yeri olduğundan, güzergâh olarak çoğu zaman Eğriboz merkezinden bağımsız olarak da sevkiyatların gerçekleştirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle tezimizin ilerleyen kısımlarında Eğriboz ve Kızılhisar terimleri birlikte sıklıkla kullanılacaktır.
[27] BOA, *HAT*. 879 – 38901.

devleti sınırlarına katılmasıdır. Aslında bu fikrin mimarı İngiltere, Fransa ve Rusya idi. İngiltere Akdeniz'de Hindistan ticaret yolunun güvenliğini Osmanlı Devleti yerine, yeni kurulacak Yunanistan üzerinden sağlama amacı güdüyordu. Rusya ise, bir an önce Akdeniz'in sularında donanmasını dolaştırmak ve İngiltere'nin önünü kesmek istiyordu. Fransa da yine Akdeniz ve Mısır politikaları gereği Rumların arkasında duruyordu. Bu üç devlet isyan boyunca, Rumlara destek olmak açısından adeta yarış halinde olmuşlardır. Nitekim 1826 Petersburg Protokolü, 1827 Navarin Baskını, 1828 – 1829 Osmanlı-Rus Savaşı gibi olaylar, bu üç devletin Yunan politikası gereği yaşanmıştır. Sonunda da 14 Eylül 1829 Antlaşması ile Osmanlı Devleti bağımsız bir Yunan devletinin kurulmasını onaylamıştır. Yani bu üç devlet politikalarında başarılı olmuştur hatta kendi aralarında Yunanlılara yaranmak için bir yarış bile hâsıl olmuştur. Bunu, Yunan sınırının çizilmesi sırasında görmekteyiz ve İngiltere ile Fransa bu süreçte aktif rol oynamıştır. İşte Eğriboz'un hiç hesapta yokken Yunan sınırlarına katılması da yine bu politikanın bir gereğidir.

Adadaki isyancılar ile geçen mücadelelerde tutsak edilen esirlerin açıklamalarına göre; Eğriboz daha önce saldırı ve tazyike uğrasa da, 1822 Baharında önemli merkezlerinde durum tamamen Osmanlı yöneticilerinin kontrolündeydi.[28] Bunun yanında adadan İstanbul'a ulaşan yardım talepleri, bu tarihte Rumeli Valisi olan Hurşid Ahmed Paşa'ya yönlendirilmektedir.

Avrupalı Devletlerin Rum İsyanına Müdahaleleri

Rum İsyanı 1821 yılında başlasa da kökenleri ve fikrî altyapısı XVIII. Yüzyıl sonlarına ve hatta XVII. Yüzyıl sonlarına kadar götürülebilir. Çünkü Viyana Kuşatması sonrası başlayan Osmanlı'nın batı topraklarından geri çekilmesi ve ardından yaşanan savaşlar sırasında Balkanlara karadan ve denizden saldıran Avrupa birleşik orduları buradaki halkları Osmanlı'dan tamamen koparmak adına bir dizi girişim ve tahrikte bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti 1683-1699 yılları arasında imzaladığı bir dizi antlaşmayla bazı bölgelerden çekilmiş ve Mora Yarımadası bir süre Venedik işgalinde kalmıştır. Fakat Eğriboz Adası'na da saldıran Venedikliler adayı alamadan geri çekilmek zorunda kalmıştır. 1718 yılındaki Pasarofça Antlaşması ile Mora tekrar Osmanlı egemenliğine girmiştir. Bu kısa Venedik işgali döneminde, Venedik'in yönetiminden memnun olmayan Mora Rumları, Osmanlı birlikleri bölgeyi yeniden elde etmek için geldiğinde, Venedik'e karşı Osmanlı'nın yanında yer almışlardır. Fakat Osmanlı-Rus Savaşı sürerken 1770 yılında, Ruslar, Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakarak savaştan çekilmesini sağlamak ve gelecekte kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden dindaşları Rumlar eliyle kurulan bir devletin temellerini atmak için, Mora'da bir ihtilâl tezgahlamışlardır. Bu küçük çaplı isyan teşebbüsü bastırılmış olsa da bölgedeki Rumlar özellikle bu tarihten sonra tahrike daha açık hale gelmişlerdir.

1821-1827 yılları arasında Rum isyanının evrelerine baktığımızda, Avrupalı devletlerin bu isyana kayıtsız kalmak bir yana; hususaten Rum asîleri mühimmat ve zahire yönünden sıklıkla destekledikleri görülmektedir. İsyan sırasında Atina Kalesi tekrar Osmanlı kuvvetlerinin eline geçtikten sonra, burada bulunan İslâm ahaliye gerekli yardım aynı

[28] BOA, *HAT*. 879 – 38901.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

hassasiyetle verilmediği halde, Atina Kalesi'ni yeniden muhasara eden asî Rumlara Avrupalı devletler ve bizzat Avrupa'da yaşayan Yunanlılar silah, mühimmat, zahire ve askerî bakımdan destek sağlamışlardır. Söz konusu Avrupa sâkini Yunanlıların en meşhurlarından biri Korfulu Kapodistrias idi. Kapodistrias Atina Kalesi'nin Türkler'den geri alınması sırasındaki muhasaraya iâne, iâşe ve liderlik bağlamında öncülük etmiştir.[29]

1823 Mayıs'ında Eğriboz, Kızılhisar ve Mora'daki isyancı Rumların Avrupalı devletlerin kendilerine yardım edeceği ümidi taşıdıkları görülmektedir. Fakat bu konuda yanıldıklarını fark ettiklerinde bulundukları mevzi ve siperleri terk ettikleri, hatta Eğriboz ve Kızılhisar'daki isyancıların İzdin tarafından Osmanlı ordusunun yaklaşmakta olduğunu haber aldıklarında dehşete kapıldıkları tespit edilmiştir.[30]Bu durum bizde daha isyanın başlarında Rum asîlerin Avrupalı devletlerin dikkatini bölgeye çekemedikleri ve Avrupalıların da yaşanan gelişmeleri Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi olarak gördükleri izlenimi uyandırmaktadır. Bu nedenle isyancıların bu tarihlerde devlet kurmak bir yana, daha Osmanlı ile nasıl mücadele edecekleri ve istihbarat konularında büyük zafiyetleri olduğunu görülmektedir.

Aralık 1827'de Eğriboz Muhafızı Ömer Paşa'nın üst makamlara bildirdiği diğer önemli bir mesele de Navarin faciasının hemen ertesinde İngiliz, Fransız ve Rus ortak donanmasının, aralarında brik ve gulet tarzı gemiler de olduğu halde Akdeniz'de Osmanlı donanmasını yok etmek üzere birleştiği ve bu konuda tedbir alınması lazım geldiğidir.[31]

Temmuz 1828'de İngiltere, Fransa ve Rusya elçileri tarafından Rum isyanı ile ilgili olarak, aralarında yapılan antlaşmanın sağlamlaştırılması için Osmanlı devlet merkezine müracaatlarda bulunulmuştur. Bu bâbda bazı yazışma ve mektuplar mevcuttur.[32]

Değerlendirme ve Sonuç

1821 – 1829 yılları arasında devam eden Rum İsyanı Osmanlı Devleti'ni bir hayli uğraştırmıştır. Bu yıllar arasında Mora'da asıl yayılma alanı bulan isyan, akabinde Akdeniz Adaları'na ve bu adalardan en önemlilerinden biri olan Eğriboz Adası'na da sıçramıştır. Adanın iki önemli merkezi olan Eğriboz Kalesi ve Kızılhisar Kalesi isyan boyunca çok zor dönemlerden geçmiştir. Kimi zaman saldırıya uğrayıp can ve mal kayıplarına uğrarken, kimi zaman da mezkûr kalelerde kâin Türkler, Osmanlı askerleri ile müşterek saldırılarda bulunmuşlardır. Özellikle zahire sıkıntısı baş göstermiş, bu konuda bazı baskın ve saldırılarda bulunarak asî Rumlardan bazı ganimetler ele geçirmişlerdir. Bunun yanında adada tüm bunlar olurken, yeniçeri askerinin disiplinsiz hareketleri burada da kendini göstermiştir. Bu da bölgede bulunan komutanların isyanı bastırmakta elini zayıflatmıştır. Eğriboz Adası'nda isyan boyunca zahire, mühimmat ve asker sıkıntısı önemli bir eksiklik olarak ortaya çıkmış, hatta 1823 yılında Kızılhisar'da bir de veba hastalığı peyda olmuştur. Bu hastalık da İslâm ahali ve askerini kırıp geçirerek, kalede asker sıkıntısına sebep olmuştur. Bütün bunların sonucunda 1829 yılına

[29] BOA, *HAT*. 889 – 39272/C.
[30] BOA, *HAT.* 935 – 40466.
[31] BOA, *HAT.* 1073 – 43920/B.
[32] BOA, *HAT.* 889 – 39272/B.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

gelindiğinde, Eğriboz Adası hâlâ bir Osmanlı adası ve İstanbul'a bağlı bir sancak merkezi idi. Fakat Avrupalı devletlerin dayatmasıyla, 1830 yılında Yunan sınırlarına katılmak zorunda kalmıştır. Eğriboz Adası Türklerinin adadan ayrılması ise, 1832-1833 yıllarını bulmuştur. Ada ahalisi ise Teselya'ya ve Anadolu'da Kuşadası, Seferihisar ve Sığacık gibi kasabalara intikâl ettirilmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, *HAT*. 1073 – 43920/B; *HAT*. 1081 – 44059; BOA, *HAT.* 612 – 30036; 612 – 30040; 612 – 30043; 615 – 30244; BOA**,** *HAT*. 510 – 25048/A; BOA*, TS.MA.e*, 393 – 24; BOA, *HAT*. 838 – 37788; BOA, *HAT.* 1081 – 44059; BOA, *HAT*. 910 – 39844/F; BOA, *HAT*. 845 – 37980; BOA, *HAT.* 613 – 30151; BOA, *HAT*. 879 – 38901; BOA, *HAT*. 1299 – 50541; BOA, *HAT.* 882 – 38993; BOA, *HAT.* 837 – 37753/B; BOA, *HAT.* 935 – 40466; BOA, *HAT*. 903 – 39679; BOA, *HAT*. 911 – 39860; BOA, *HAT.* 842 – 37883/D; BOA, *HAT.* 840 – 37844/D; BOA, *HAT.* 840 – 37830; BOA, *HAT.* 839 – 37803/L; BOA, *HAT.* 839. 37803/R; BOA, *HAT*. 839 – 37803/G; BOA, *HAT.* 903 – 39672; BOA, *HAT.* 839 – 37803/H; BOA, *HAT.* 837 – 37758; BOA, *HAT.* 839 – 37803/B; BOA, *HAT.* 840 – 37837/F; BOA, *HAT.* 837 – 37758/A; BOA, *HAT.* 839 – 37803/A; BOA, *HAT.* 841 – 37849; BOA, *HAT.* 859 – 38331; BOA, *HAT.* 843 – 37893; BOA, *HAT.* 854 – 38216; BOA, *HAT.* 841 – 37863; BOA, *C.AS.* , 1027 – 45032; BOA, *HAT.* 880 – 38972 / A; BOA, *HAT.* 855 – 38219/F; BOA, *HAT.*, 308 – 18195.

Araştırma Eserler ve Makaleler

AĞANOĞLU, H. Yıldırım. *Tuna Nehrinde Bir Yitik Vatan Adakale.* İz Yayıncılık. İstanbul 2015.

AYDIN, Bilgin. ''Osmanlı Medreseleri''. *Derin Tarih Dergisi - Balkanlarda Osmanlı Barışı*. Sayı: 132. İstanbul Mart 2023. ss. 63-69.

AYDIN, Mahir. "Kaleler". *Osmanlı Askeri Tarihi*. ed. Gültekin Yıldız. Timaş Yayınları. İstanbul 2017.

BOSTAN, İdris. *Osmanlı Akdenizi*. Küre Yayınları. İstanbul 2017.

BRAUDEL, Fernand. *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*. I. çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Doğu Batı Yayınları. Ankara 2017.

DÜRÜM, Aydın. *Osmanlılar Devrinde Atina (XV – XVII. Yy. da).* Mezuniyet Tezi. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi. 4161. 1966.

İNALCIK, Halil. *Osmanlılar ve Haçlılar* (Kısaltma: *"Osmanlılar ve …"*). çev. Eşref Bengi Özbilen. Alfa Tarih Yayınları. İstanbul 2016.

İNALCIK, Halil. *Seçme Eserleri – XIV İki Karanın Sultanı, İki Denizin Hakanı, Kâyser-i Rûm Fatih Sultan Mehemmed Han.* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul 2022.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYA, Mehmet Ali. *Ege ve Eski Yunan Tarihi I*. Bilge Kültür Sanat. İstanbul 2016.

KIEL, Machıel. "Eğriboz". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. X. İstanbul 1994. ss. 491 – 493.

_____. "Anabolu". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. III. İstanbul 1991. ss. 105 – 106.

_____."İstefe".*TDV İslâm Ansiklopedisi*. XXIII. İstanbul 2001. ss. 312 – 314.

_____. "İzdin''. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. XXIII. İstanbul 2001. ss. 505 – 506.

_____."Velestin''. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. XLIII. İstanbul 1993. ss. 22 – 24.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KLASİK VE MODERN DÖNEM PORTRELERİNİN GÜNÜMÜZ SANATÇILARINDA YANSIMALARI

Prof. Dr. Feryal BEYKAL ORHUN [1]

[1] Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Öğretmenliği ABD Öğretim Üyesi, Denizli, TÜRKİYE,fbeykal@pau.edu.tr

ORCID ID:0000-0003-2739-1745

Yüksek Lisans Öğrencisi, Emrah YAĞCI [2]

[2] Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Resim İş Eğitimi, emositoz@gmail.com

ORCID ID:0009-0005-2012-921X

ÖZET

Klasik ve modern dönem portrelerinin günümüz sanatçılarının portreleri ile karşılaştırarak günümüz sanatçılarının portrelerine klasik ve modern dönem ressamlarının yansımalarına ilişkin bulguların elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Günümüz çağdaş sanat anlayışı klasik dönem ve modern dönem sanat anlayışından farklı bir anlayış içerisinde bulunmaktadır. Günümüz sanatı klasik dönemi eski olarak nitelerken kendilerini yeni ve yenilikçi olarak görmektedir. Güncelin sanatı olan Çağdaş sanat kendinden önceki akımlara tepki olarak ortaya çıkmış, öncekileri yıkmış, kendilerine manifestolar yaratmış, daha önce ortaya çıkmamışı gösterme çabasına girmişlerdir. Oysa her dönem kendi içinde yenilik içerir ve yenilikçidir. Bu nedenle klasik dönem de modern dönem de kendi içerisinde çağdaştır.

Araştırma, klasik ve modern dönem portreleri ile günümüz sanatçılarının portrelerini tematik ve üslup açısından inceleyerek benzerliklerini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, sanat dönemlerinin ve akımlarının nasıl etkilendiklerine ilişkin bilgiler verecektir. Çalışma betimsel bir alan çalışması olup, tarama modelikullanılmıştır. Her dönem bir sonraki dönemin veya dönemlerin oluşmasında etkilidir. Bu yüzden ilk bilinen portreler olarak nitelendirilen Fayyum portreleri, klasik döneme damgasını vuran Rönesans, modern dönemi başlatan Empresyonizm ve dışavurumcu Ekspresyonizm akımlarının en önde ressamlarının portreleri ile günümüz ressamlarının portreleri arasındaki benzerlikleri araştırdığımız bu çalışmadan elde edilenler tüm sanat tarihinin birbiri üzerine bıraktıkları izleri takip etmeye yardımcı olacaktır. Ayrıca klasik dönem ve modern dönem portre anlayışına çağdaş bir gözle bakılmasına referans olacaktır.

Sonuç olarak sanat tarihinde her dönem kendi içinde kendi çağdaşını oluşturur ve her yeni dönemde bir önceki sanat anlayışlarından izler barındırır. Güncel sanatçıların portrelerinde de klasik ve modern dönem portrelerinin izlerini bulmak mümkündür.

Anahtar Kelime: Portre, Klasik Sanat, Modern Sanat, Çağdaş Sanat

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

Portre insan yüzünün genellikle omuzlara kadar betimlenmesidir. Yüzün fiziksel görüntüsünün konu alınmasının yanında portrelerde figürün kişiliği, o anki ruh hali, karakteri de yansıtılmaktadır. Ayrıca portreler dönemin tarihi, kültürel ve sosyolojik yaşantısı, inançları vb. hakkında da birçok bilgi veren bir arşiv niteliği taşımaktadır. Portrelerin ifade ettiği bu anlam ile sanat içerisindeki bu etkisi, yüzyıllar boyunca portrenin önemini kaybetmeden yerini korumasını sağlamıştır. Her sanatçı, yaşadığı dönemin özellikleri ve ruhsal farklılıklardan doğan aykırılıklarıyla; portreye farklı anlamlar yüklemişler ve bu yönde ilerlemişlerdir. Bunun sonucunda ortaya çıkan sanat akımlarının özelliklerini taşıyan portreler; dönemin sanatsal değişimi, gelişimi ve yaratma kaygılarının kalıcı izlerini taşımıştır.(Ernur, 2012:1)

Portre resmi zamana, dönemine ve düşünce anlayışına göre farklılık göstermişse de en eski kültürlerden günümüz sanat anlayışına kadar neredeyse her dönem varlığını sürdürmüştür. Klasik dönem ve daha eskileri, sanayileşme ile gelen modern dönem, akıl, bilim ve teknolojinin liderliğindeki çağdaş dönem hepsinin yansımalarını portrelerde görmekteyiz.

Bu çalışmada farklı dönemlerdeki sanat anlayışı ile oluşturulan portre çalışmalarının günümüz sanat anlayışı üzerindeki yansımaları araştırılmaya çalışılmaktadır.

2. AMAÇ

Sanat akımlarının dönemlerini en iyi yansıtan eserlerden biri portrelerdir. Portreler, dünün birikimini bugüne taşıyıp, bugünü harmanlayıp, bugünü yarına taşıyarak sanat tarihini yaratmaktadır. Sanat akımları klasik dönemden başlayıp modern döneme oradan da çağdaş sanata birbirlerine tepki olarak ama birbirleri üzerine birikerek oluşmuştur. Günümüz sanatı önceki sanat akımlarına göre yenilikçi olarak nitelendirilirse de her dönem kendi içinde yenilik içerir ve yenilikçidir. Bu nedenle klasik dönem de modern dönem de kendi içerisinde çağdaştır.

Bu çalışmada dönemler arasındaki bu etkileşimin tespit edilmesi, klasik ve modern dönem portrelerinin günümüz sanatçılarının portreleri ile karşılaştırarak günümüz sanatçılarının portrelerine klasik ve modern dönem ressamlarının yansımalarına ilişkin bulguların elde edilmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmadan elde edilen bulguların özellikle portre alanında daha sonra yapılacak çalışmalara kaynak oluşturması beklenmektedir. Ayrıca bu çalışma, çağdaş sanatta portre anlayışına ilişkin bir kaynak olma amacı ile yapılmıştır.

3.YÖNTEM

Araştırma, klasik ve modern dönem portreleri ile günümüz sanatçılarının portrelerini tematik ve üslup açısından inceleyerek benzerliklerini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, sanat dönemlerinin ve akımlarının nasıl etkilendiklerine ilişkin bilgiler verecektir. Çalışma betimsel bir alan çalışması olup, tarama modeli kullanılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çalışmada klasik ve modern dönem portreleri ve çağdaş sanatçıların portreleri ile ilgili kitap, dergi ve tezlerden oluşan literatür taraması yapılmış ve internet kaynaklarından faydalanılmıştır.

Sanat tarihinde birçok dönem ve sanat akımı mevcut olup hepsi birbirini etkilemiştir ve etkilenmiştir. Bu nedenle bu çalışmada ilk bilinen portreler olarak nitelendirilen Fayyum portreleri, klasik döneme damgasını vuran Rönesans, modern dönemi başlatan Empresyonizm ve dışavurumcu Ekspresyonizm akımlarının en önde portre ressamlarının eserleri seçilmiştir. Bu portreleri tema ve üslup olarak benimseyerek eser üreten günümüz portre ressamlarınınöne çıkan eserleri tespit edilmiştir. Klasik ve modern dönem ressamların portreleri ile günümüz ressamlarının portreleri arasındaki konu ve üslup özellikleri arasındaki benzerlikler karşılaştırılmıştır.

4.BULGULAR

4.1. Klasik Dönem Sanat Akımlarının Günümüz Portre Sanatçılarındaki Yansımaları

4.1.1.Fayyum Portrelerinin Günümüz Sanatına Yansımaları

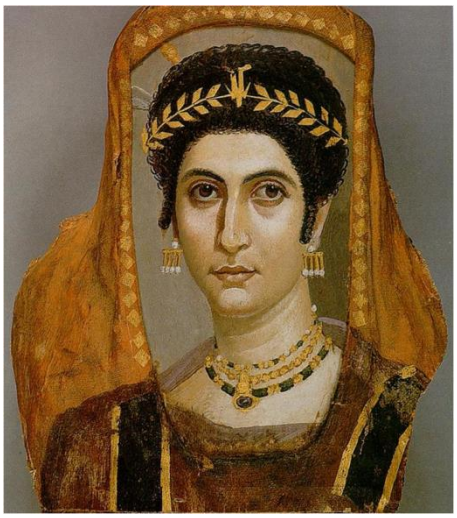
“Fayyum Portreleri, Mısır'da M.S. I. ve III. yüzyıllarda mumyalanmış cesetlerin baş kısmına yerleştirilmiş, ahşap panolar üzerine resmedilmiş portre resimlere verilen modern bir isimdir” (Korkmaz Ekici, 2012:s.59). Fayyum portrelerinin biçimleri ve verdiği ifadeler açısından hepsinin birbirine oldukça benzediği görülmektedir. Genellikle insanın başı veya baş ve üst göğsü tam ya da dörtte üç oranında cepheden tasvir edilmiştir. Hepsi hemen hemen aynı yüz formunda, bakışlarında hüzün söz konusudur. Portrelerde oldukça gerçekçi bir üslup söz konusu olmasına rağmen gözler yüze oranla oldukça büyük yapıldığından gözlerdeki ifade derinleşmiş, etkileyici ve kendine çekici bir izlenim kazandırmıştır.

Fayyum portreleri, çeşitli freskler haricinde günümüze ulaşabilmiş olan tek Roma dönemi portre türü eserleri olarak biliniyor. Antik Roma döneminden sonra Batı’da Bizans resmi ile tekrar karşımıza çıkan Fayyum Portreleri ile benzerlikler gösteren portre sanatı örnekleri ilk Bizans dönemi yapısı olan Ravenna’daki San Vitale Kilisesi’nin apsis yan duvarlarındaki mozaik panellerde görülüyor. İmparator Justinian ve İmparatoriçe Theodora’yı ayrı ayrı betimleyen iki panelden oluşan bu mozaiklerde doğu etkisi baskın. İri gözler, canlı renk kullanımı, uzun ve ince olarak figürlerin cepheden resmedilmeleri bu etkinin hissedildiği unsurlar (https://arkeofili.com/antik-misirdan-buyuleyici-fayyum-mumya-portreleri/).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

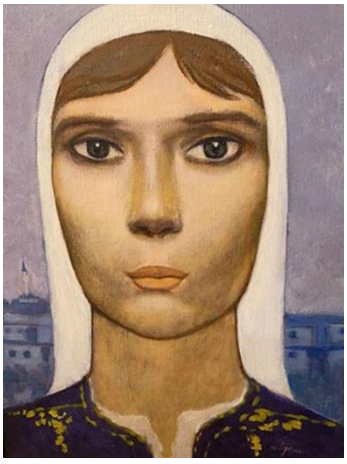
***Görsel 1**. Roma dönemine ait bir erkek mumya resmi*

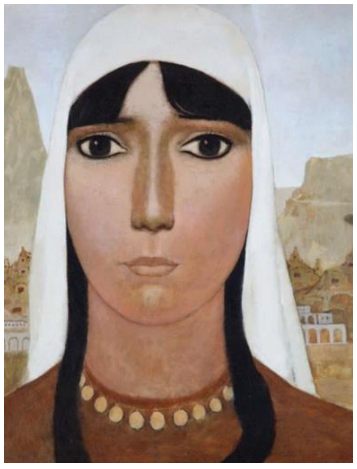
***Görsel 2**. Roma dönemine ait mumya fayyum resmi, Getty Villa Museum, Los Angeles*

Fayyum portrelerine çağdaş bir gözle bakacak olursak bazı ressamların portrelerinin bu portrelerle benzerlik gösterdiğini görebiliriz.Türk resim sanatının öncü isimlerinden Nuri İyem en iyi örneklerden biridir. Kadın portreleri ile ünlenen ressamın resimleri, özellikle köy kadınlarının yüzlerini ve gözlerini, onların yaşam koşullarından çıkarılan anlamlarla zenginleştirmesinde yatar. "Yontusal yüzlü, öfke, direnç, özlem dolu, iri gözlü, idealize edilmiş güzellikteki kadın başları, onun damgasını taşır" (Yener, 2020:3243). Portrelerde söylenmek istenileni bakışlara gizlemiş, beden dili sözlerin çok ötesine geçmiştir.

Fayyum portrelerinde anlatılmak istenen ile Nuri İyem' in anlatmak istedikleri şüphesiz başkadır. Ancak Fayyum portrelerinde de kişi ve kimliklerin ölümsüzlüğü anlatılırken gözler izleyicide olağanüstü duygular uyandırır, Nuri İyem' in kadınları da yaşadığı coğrafyanın kişi ve kimliklerini anlatırken kocaman gözleriyle tüm duygu ve düşüncelerini anlatırlar.

***Görsel 3**.Portre, Nuri İyem, TÜYB, 55x40 cm*

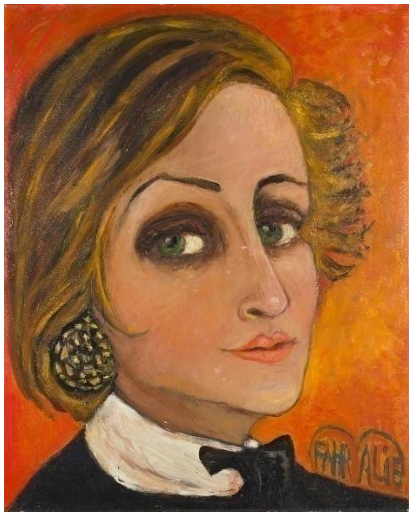

***Görsel 4.** Portre, Nuri İyem, TÜYB, 73x91 cm*

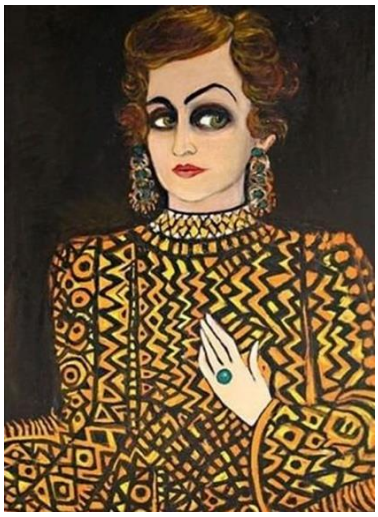
Türkiye'de modern sanatın önemli isimlerinden ve Paris Ekolü'nün öncü kadın sanatçılarından biri Fahrelnissa Zeid' dir. Fahrelnissa Zeid' in portrelerinde de Fayyum portrelerinin yansımaları görülmektedir. Birçok alanda eserler üreten sanatçıya göre portreler fiziki olmanın

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ötesinde kişinin ruhunu ve enerjisini yansıtmalıdır. Aynı Fayyum portrelerinde olduğu gibi portreler Fahrelnissa için de bir ifade şekli, yoğun ruh halinin bir yansımasıdır. Büyük ve etkili şekilde yapılan gözler bakana bir şeyler söyler gibidir. Portreleri de oldukça ünlü olan ressamın eserlerindeki geometrik desenler, yaldız süslemeler, kullanılan renkler ile Bizans ikonları, Fayyum portreleri ve Pers etkileriyle Batı sanatından etkiler hissedilmektedir.

Görsel 5. *'Alyaşo', Fahrelnissa Zeid, 1973*

Görsel 6.*Geçmişten Biri-Otoportre,F.Zeid,1980*

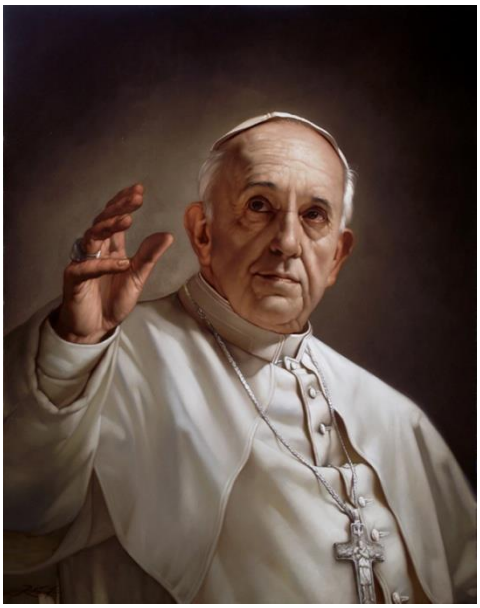
4.1.2.Rönesans Dönemi Portre Anlayışının Günümüz Sanatına Yansımaları

Antik Dönemin Fayyum portrelerinin ardından Rönesans dönemi de, portre resminde büyük yeniliklere neden olmuştur. "Batılı anlamda portrenin öne çıktığı ilk dönemdir.Avrupa'da portre resmi Rönesans'tan itibaren şekillenmeye başlamıştır. Bu çağda kilisenin baskısının azalması ile skolastik düşünce karşısında rasyonalizm güç kazanmıştır. İslam dünyasına yapılan Haçlı seferleri de İslam kültürünün yeni öğretilerini Avrupa'ya getirmiştir" (Erkal, 2013: s.51).

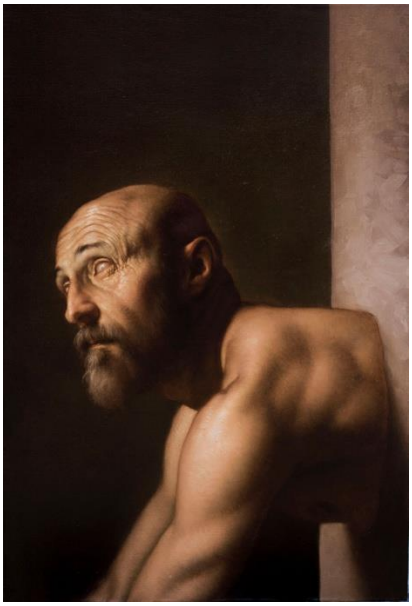
Rönesans dönemindeki portrelerde gerçeklik duygusu önemliydi. İnsan ruhun derinliklerini yansıtmak için portreler oldukça özenli yapılırdı, detaylara ve anlatım gücüne oldukça önem verilirdi. Yine Rönesans ressamları ışığı kullanmakta ustaydılar. Ustaca kullandıkları aydınlatma tekniği ile figürlerin derinliklerini ve duygularını vurgularlardı.

İtalyan sanatçı Roberto Ferri, klasik dönemi yeniden yorumlayarak çağdaş bir üslup kazandırmış ünlü ressamlardan biridir. Klasik dönemle ilgili yaptığı akademik araştırmalar sonucu bu konuda uzmanlaşmış sanatçı Caravaggio, Michelangelo gibi Rönesans ressamlarının eserlerini yorumlamıştır. Portrelerindeki renk ve ışık kullanımları, karanlık arka plan Leonardo da Vinci ' nin Mona Lisa' sı ile oldukça benzerlik göstermektedir. Yine çıplak figürlerde görülen ayrıntılar onun anatomideki teknik bilgisininRönesans sanatçılarını aratmadığını göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 7.*Papa Francesco,Roberto Ferri, 2014*

Görsel 8.*Scissione,Roberto Ferri, 2019*

Sebze ve Meyvelerle Gerçekçi Portreler Yaratan Sanatçı Anna Tokarska eserlerinde, Rönesans ressamı Guiseppe Archimboldo' nın eserlerinden etkilendiğini belirtmektedir. Rönesans ressamı gibi sebze ve meyveleri yerleştirerek portreler oluşturan Polonyalı sanatçı portrelerini dijital fotoğraflar üzerinde hazırlayarak çağdaş bir yorum getirmektedir.

Görsel 9.*Vertumnus, GiuseppeArcimboldo,1591*
Görsel 10.*Arcimboldianaseries, Pastiche of Vertumnus, Anna Tokarska,2016*
Görsel 11.*Arcimboldianaseries, Pastiche of Vertumnus, Anna Tokarska,2016*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

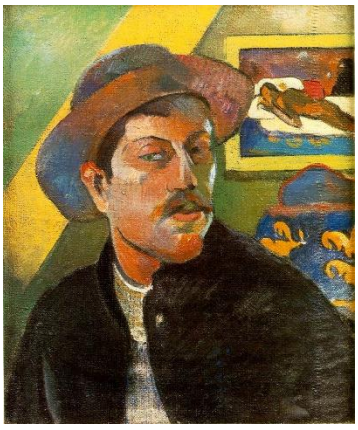
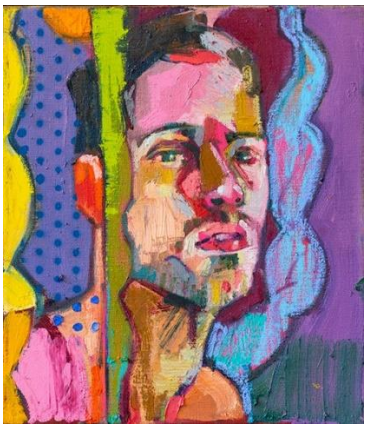
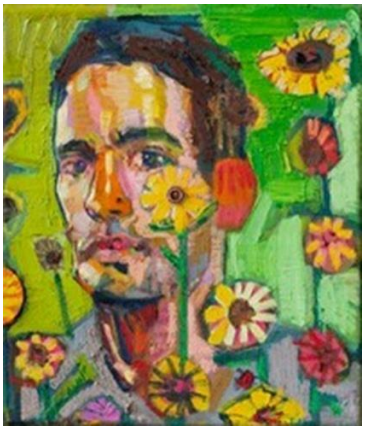
4.2.Modern Dönem Sanat Akımlarının Günümüz Portre Sanatçılarındaki Yansımaları

"Modernizmin hangi dönemler içerisinde olduğuna ilişkin birçok farklı görüş olmakla birlikte, sanat alanında özelikle 19. Yüzyılın üçüncü çeyreği ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönem Modern Dönem olarak adlandırmıştır" (Erden:2020:s.14). Modern Dönemde sanatta birçok yenilik meydana gelmiş, farklı üslup ve düşüncelerde sanatçılar çok çeşitli eserler üretmişlerdir. Sanatta ortaya çıkan bu çeşitlilik doğal olarak portrelere de yansımıştır.

4.2.1.Empresyonizmde Portre Anlayışının Günümüz Sanatında Yansımaları

Batıda Empresyonist diye anılan İzlenimci sanatçılar renk ve ışık üzerinde çalışmışlar, günün farklı saatlerinde ortaya çıkan farklı ışıkları kullanarak portreler yapmışlardır. Derinliği ve dinamizmi, uzak yakın, ön-arka gibi perspektif unsurları renkleri kullanarak eserlerine yansıtmışlardır.

Günümüz sanatçılarından Andrew Salgado' nun portrelerinde empresyonizmin parlak ve canlı renklerini, kalın fırça darbelerini, Gaugain' in sert konturlarını görmek mümkündür.

Görsel 12. *Şapkalı otoportre, Paul Gaugain, 1893*
Görsel 13.*You've Been Flirting Again, Andrew Salgado, 2020*
Görsel 14*.Sunflower, Andrew Salgado, 2020*

Alman ressam WolfKahn doğadan etkilenerek yaptığı çalışmalarda, ışığı ve rengi kullanarak duygusal bir atmosfer yaratmaktadır. Hızlı ve yumuşak fırça darbeleri ile yaptığı portreler doğanın ruhani yapısını yansıtmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 15. *Self Portrait with Straw Hat, Vincent van Gogh, 1887*
Görsel 16*. Portrait of an American Expatriate in Mexico,Wolf Kahn, 1955-1956*
Görsel 17.*Frank O'Hara, Wolf Kahn, 1953-1954*

4.2.2.Ekspresyonizmde Portre Anlayışının Günümüz Sanatında Yansımaları

20 yüzyıl, resimdeki katı kuralların ortadan kalkmaya başladığı, savaş, yıkım ve teknolojinin ortaya çıkardığı duygusal durumun dışavurulduğu Ekspresyonizm (Dışavurumculuk) akımı ile devam etmiştir. Ekspresyonizmde duygular ve iç dünya yoğun bir şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır.

Ekspresyonizm akımında portreler; o sanatçıya ait renk ve biçim anlayışının dışında, sanatçının ait olduğu sanat dönemine ve ruhsal durumuna dair ipuçları da vermektedir.Hangi dönemde olursa olsun sanatçı, insanlığın içinde bulunduğu trajik durumları,kendi benliğinde yaşadığı çelişkileri, düş gücü ve imgelem ile bir araya getirip, ifadeedebilmiştir. Ekspresyonist sanatçıların yapmış olduğu kendi portreleri de bunun engüzel örnekleridir (Nezir, 2010:s.54).

Ekspresyonizm, duyguların ve içsel dünyanın dışa vurumu üzerine odaklanan bir sanat akımıdır ve bu nedenle portre sanatına da derin bir etki yapmıştır.

John Copeland' ın soyutlamaya giderek yaptığı çarpık ve dışavurumcu portrelerinde, gündelik yaşamın içinde gizlenen karanlık ve şehvetli insan dürtüleri yer almaktadır. Figürlerin yüz ifadeleri ve beden dili, içsel çatışma ve duygusal derinliği anlatır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 18.*Footsteps Crunch ın the Rough Dırt Behınd You, John Copeland, 2024*
Görsel 19*. Invisible Smoke, John Copeland, 2018*
Görsel 20*. Looks Lıke up From Here , John Copeland, 2012*

Japon sanatçı Yoshitomo Nara'nın resimlerindeki figürler, sanatçının ruh halinin bir yansıması şeklindedir. Resimlerinde ruhunun derinliklerinde sakladığı duygularla yüzleşir.
Resim teorisine dayalı renk ve kompozisyonla, rengin defalarca katmanlara ayrılması ve tuvalden silinmesiyle, sonunda geriye kalan yalnızca ayrıştırılamayan en ciddi kısımdır. Aksine çizimleri teoriden uzaktır. Yırtık not kağıtları, kullanılmış zarflar gibi aşina olduğu malzemeleri kullanarak duygu ve düşüncelerini açığa çıkarır (https://www.yoshitomonara.org/en/biography/).

Görsel 21.*Tears of Rage, Yoshitomo Nara, 2015*
Görsel 22*.Midnight Thinker, Yoshitomo Nara, 2018*
Görsel 23*. Through the Break in the Rain, Yoshitomo Nara, 2020*

5.SONUÇ

Portre resimleri konu aldığı kişilerin fiziksel özelliğini betimlemesi yanında, onun ruh halini, duygularını, kişiliğini yansıtır. Yaşadığı ya da resmedildiği döneme ait tarihi birikim oluşturur. Aynı zamanda kişinin bireysel tarihini de gözler önüne sermektedir. “Portre zamanın sanat algısına göre her defasında yeniden biçime kavuşmuştur. Ölçülendirme, kadraj, renk, ışık, form gibi değişken yapı sanatçının yaratım sürecinde nihai sonuca ulaşmıştır”(Meraklı, 2019, s. 87) .

Her dönem var olan portre resmi dönemin sanat anlayışına göre farklılık göstermişse de klasik dönemde de modern dönemde de var olanı ifade etmiş, doğrudan bireyle temasta bulunmuştur. Çağdaş portrelere tüm bu etkileşimlerin yansımaları günümüzün kuralsız, kabulsüz, herkes için farklı portre anlayışını oluşturmuştur.

Sonuç olarak günümüz sanatında portre anlayışı klasikten uzaklaşmış gibi görünse de, bu çalışma her dönemin bir sonrası dönemde izler bıraktığını, ister klasik dönem ve öncesi ister

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

modern dönem olsun her dönemin yansımalarının günümüz sanatında yer aldığını göstermektedir.

6.KAYNAKÇA

Biography, YoshitoMonara. https://www.yoshitomonara.org/en/biography/ (Erişim tarihi:02.05.2024)

Erden, E.O. , *Modern Sanatın Kısa Tarihi*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2016

Erkal, O. , *Resim Sanatında Portre*. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir, 2013

Ernur T., *20. YY. Resim Sanatında Portrenin Yeri*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi ABD, Resim İş Öğretmenliği Programı, İzmir, 2012

K. Ekici, D.,Fayyum Portreleri. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (1), s. 27-36, 2013

Meraklı, S.(2019). *Modern Dönem Ve Sonrası Günümüz Sanatında Portre Yaklaşımları*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Nezir, M., *Ekspresyonizmde bir anlatım aracı olarak portre ve figür*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2010

Öndin, N., *Rönesans Düşüncesi ve Resim Sanatı*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2016

Tetikçi, İ. , Resim Sanatında Kopya, Taklit ve Esinlenme. İdil, 6 (36), s.2273-2290, 2017

Text, Andrew Salgado. https://andrewsalgado.com/text/ (Erişim tarihi: 02.05.2024)

Wolf Kahn, Story Preservation Initiative. https://www.storypreservation.org/wolf-kahn-painter (Erişim tarihi:18.04.20249

Yener, E. , Nuri İyem Tuvallerinde Toplumsal Gerçekçilik ve Anadolu Kadını , *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) Vol:6, Issue: 66; pp:3235-3249, 2020

Yonca, K. , *Roma Mumya Portreleri*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Konya, 2008

7. GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel 1. https://www.senveben.biz.tr/2020/02/tarihin-bilinen-ilk-portreleri/

Görsel 2. https://arkeofili.com/antik-misirdan-buyuleyici-fayyum-mumya-portreleri/

Görsel 3. https://www.anatoliamuzayede.com/en/auction/5346/anatolia-17-karma-sanat-eserleri-muzayedesi

Görsel 4. https://artam.com/muzayede/279-cagdas-sanat-eserleri/nuri-iyem-1915-2005-portre-68

Görsel 5. https://www.bozluartproject.com/en/exhibition/fahrelnissa-zeid-towards-a-storm/

Görsel 6. https://www.oggusto.com/sanat/sanatci/fahrunnissa-zeid-hayati-eserleri-bilinmeyenleri

Görsel 7. https://www.robertoferri.net/committenze/#group-4

Görsel 8. https://www.robertoferri.net/gallery-solodipinti/#group-1

Görsel 9. https://artsandculture.google.com/asset/rudolf-ii-of-habsburg-as-vertumnus/TAGn3nhWHkbIBA?hl=tr

Görsel 10-11. https://www.boredpanda.com/fruits-vegetables-portraits-anna-tokarska/

Görsel 12.https://www.artmajeur.com/tr/magazine/5-sanat-tarihi/paul-gauguin/333322

Görsel 13.-14. https://beerslondon.com/exhibitions/41/works/image_standalone1905/slide/

Görsel 15. https://www.meisterdrucke.uk/artist/Vincent-van-Gogh/4.html

Görsel 16. https://www.mutualart.com/Artwork/Portrait-of-an-American-Expatriate-in-Me/95D34C3D3D3ECEC42D715A5C505BBE04

Görsel 17. https://www.storypreservation.org/wolf-kahn-painter

Görsel 18. https://www.artsy.net/artwork/john-copeland-footsteps-crunch-in-the-rough-dirt-behind-you

Görsel 19.https://www.meer.com/en/37559-if-you-can-read-this-youre-in-the-wrong-place

Görsel 20.https://angrywhistler.tumblr.com/tagged/John%20Copeland

Görsel 21. https://www.yoshitomonara.org/en/catalogue/YNF6132/

Görsel 22. https://www.yoshitomonara.org/en/catalogue/YNF6487/

Görsel 23. https://www.yoshitomonara.org/en/catalogue/YNF6486/

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KLASİK VE MODERN DÖNEM PORTRELERİNİN GÜNÜMÜZ SANATÇILARINDA YANSIMALARI

Prof. Dr. Feryal BEYKAL ORHUN [1]

[1] Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Öğretmenliği ABD Öğretim Üyesi, Denizli, TÜRKİYE,fbeykal@pau.edu.tr

ORCID ID:0000-0003-2739-1745

Yüksek Lisans Öğrencisi, Emrah YAĞCI [2]

[2] Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Resim İş Eğitimi, emositoz@gmail.com

ORCID ID:0009-0005-2012-921X

ÖZET

Klasik ve modern dönem portrelerinin günümüz sanatçılarının portreleri ile karşılaştırarak günümüz sanatçılarının portrelerine klasik ve modern dönem ressamlarının yansımalarına ilişkin bulguların elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Günümüz çağdaş sanat anlayışı klasik dönem ve modern dönem sanat anlayışından farklı bir anlayış içerisinde bulunmaktadır. Günümüz sanatı klasik dönemi eski olarak nitelerken kendilerini yeni ve yenilikçi olarak görmektedir. Güncelin sanatı olan Çağdaş sanat kendinden önceki akımlara tepki olarak ortaya çıkmış, öncekileri yıkmış, kendilerine manifestolar yaratmış, daha önce ortaya çıkmamışı gösterme çabasına girmişlerdir. Oysa her dönem kendi içinde yenilik içerir ve yenilikçidir. Bu nedenle klasik dönem de modern dönem de kendi içerisinde çağdaştır.

Araştırma, klasik ve modern dönem portreleri ile günümüz sanatçılarının portrelerini tematik ve üslup açısından inceleyerek benzerliklerini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, sanat dönemlerinin ve akımlarının nasıl etkilendiklerine ilişkin bilgiler verecektir. Çalışma betimsel bir alan çalışması olup, tarama modelikullanılmıştır. Her dönem bir sonraki dönemin veya dönemlerin oluşmasında etkilidir. Bu yüzden ilk bilinen portreler olarak nitelendirilen Fayyum portreleri, klasik döneme damgasını vuran Rönesans, modern dönemi başlatan Empresyonizm ve dışavurumcu Ekspresyonizm akımlarının en önde ressamlarının portreleri ile günümüz ressamlarının portreleri arasındaki benzerlikleri araştırdığımız bu çalışmadan elde edilenler tüm sanat tarihinin birbiri üzerine bıraktıkları izleri takip etmeye yardımcı olacaktır. Ayrıca klasik dönem ve modern dönem portre anlayışına çağdaş bir gözle bakılmasına referans olacaktır.

Sonuç olarak sanat tarihinde her dönem kendi içinde kendi çağdaşını oluşturur ve her yeni dönemde bir önceki sanat anlayışlarından izler barındırır. Güncel sanatçıların portrelerinde de klasik ve modern dönem portrelerinin izlerini bulmak mümkündür.

Anahtar Kelime: Portre, Klasik Sanat, Modern Sanat, Çağdaş Sanat

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

Portre insan yüzünün genellikle omuzlara kadar betimlenmesidir. Yüzün fiziksel görüntüsünün konu alınmasının yanında portrelerde figürün kişiliği, o anki ruh hali, karakteri de yansıtılmaktadır. Ayrıca portreler dönemin tarihi, kültürel ve sosyolojik yaşantısı, inançları vb. hakkında da birçok bilgi veren bir arşiv niteliği taşımaktadır. Portrelerin ifade ettiği bu anlam ile sanat içerisindeki bu etkisi, yüzyıllar boyunca portrenin önemini kaybetmeden yerini korumasını sağlamıştır. Her sanatçı, yaşadığı dönemin özellikleri ve ruhsal farklılıklardan doğan aykırılıklarıyla; portreye farklı anlamlar yüklemişler ve bu yönde ilerlemişlerdir. Bunun sonucunda ortaya çıkan sanat akımlarının özelliklerini taşıyan portreler; dönemin sanatsal değişimi, gelişimi ve yaratma kaygılarının kalıcı izlerini taşımıştır.(Ernur, 2012:1)

Portre resmi zamana, dönemine ve düşünce anlayışına göre farklılık göstermişse de en eski kültürlerden günümüz sanat anlayışına kadar neredeyse her dönem varlığını sürdürmüştür. Klasik dönem ve daha eskileri, sanayileşme ile gelen modern dönem, akıl, bilim ve teknolojinin liderliğindeki çağdaş dönem hepsinin yansımalarını portrelerde görmekteyiz.

Bu çalışmada farklı dönemlerdeki sanat anlayışı ile oluşturulan portre çalışmalarının günümüz sanat anlayışı üzerindeki yansımaları araştırılmaya çalışılmaktadır.

2. AMAÇ

Sanat akımlarının dönemlerini en iyi yansıtan eserlerden biri portrelerdir. Portreler, dünün birikimini bugüne taşıyıp, bugünü harmanlayıp, bugünü yarına taşıyarak sanat tarihini yaratmaktadır. Sanat akımları klasik dönemden başlayıp modern döneme oradan da çağdaş sanata birbirlerine tepki olarak ama birbirleri üzerine birikerek oluşmuştur. Günümüz sanatı önceki sanat akımlarına göre yenilikçi olarak nitelendirilirse de her dönem kendi içinde yenilik içerir ve yenilikçidir. Bu nedenle klasik dönem de modern dönem de kendi içerisinde çağdaştır.

Bu çalışmada dönemler arasındaki bu etkileşimin tespit edilmesi, klasik ve modern dönem portrelerinin günümüz sanatçılarının portreleri ile karşılaştırarak günümüz sanatçılarının portrelerine klasik ve modern dönem ressamlarının yansımalarına ilişkin bulguların elde edilmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmadan elde edilen bulguların özellikle portre alanında daha sonra yapılacak çalışmalara kaynak oluşturması beklenmektedir. Ayrıca bu çalışma, çağdaş sanatta portre anlayışına ilişkin bir kaynak olma amacı ile yapılmıştır.

3.YÖNTEM

Araştırma, klasik ve modern dönem portreleri ile günümüz sanatçılarının portrelerini tematik ve üslup açısından inceleyerek benzerliklerini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, sanat dönemlerinin ve akımlarının nasıl etkilendiklerine ilişkin bilgiler verecektir. Çalışma betimsel bir alan çalışması olup, tarama modeli kullanılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çalışmada klasik ve modern dönem portreleri ve çağdaş sanatçıların portreleri ile ilgili kitap, dergi ve tezlerden oluşan literatür taraması yapılmış ve internet kaynaklarından faydalanılmıştır.

Sanat tarihinde birçok dönem ve sanat akımı mevcut olup hepsi birbirini etkilemiştir ve etkilenmiştir. Bu nedenle bu çalışmada ilk bilinen portreler olarak nitelendirilen Fayyum portreleri, klasik döneme damgasını vuran Rönesans, modern dönemi başlatan Empresyonizm ve dışavurumcu Ekspresyonizm akımlarının en önde portre ressamlarının eserleri seçilmiştir. Bu portreleri tema ve üslup olarak benimseyerek eser üreten günümüz portre ressamlarınınöne çıkan eserleri tespit edilmiştir. Klasik ve modern dönem ressamların portreleri ile günümüz ressamlarının portreleri arasındaki konu ve üslup özellikleri arasındaki benzerlikler karşılaştırılmıştır.

4.BULGULAR

4.1. Klasik Dönem Sanat Akımlarının Günümüz Portre Sanatçılarındaki Yansımaları

4.1.1.Fayyum Portrelerinin Günümüz Sanatına Yansımaları

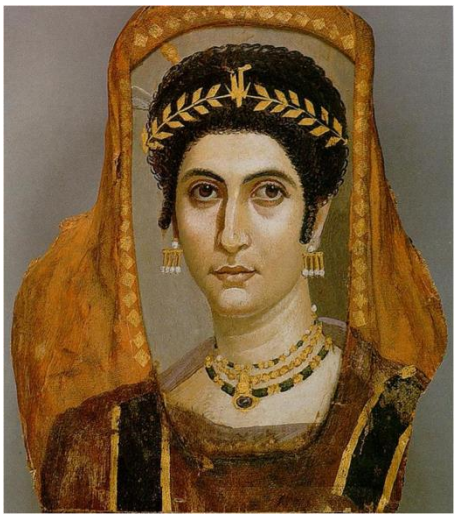
“Fayyum Portreleri, Mısır'da M.S. I. ve III. yüzyıllarda mumyalanmış cesetlerin baş kısmına yerleştirilmiş, ahşap panolar üzerine resmedilmiş portre resimlere verilen modern bir isimdir” (Korkmaz Ekici, 2012:s.59). Fayyum portrelerinin biçimleri ve verdiği ifadeler açısından hepsinin birbirine oldukça benzediği görülmektedir. Genellikle insanın başı veya baş ve üst göğsü tam ya da dörtte üç oranında cepheden tasvir edilmiştir. Hepsi hemen hemen aynı yüz formunda, bakışlarında hüzün söz konusudur. Portrelerde oldukça gerçekçi bir üslup söz konusu olmasına rağmen gözler yüze oranla oldukça büyük yapıldığından gözlerdeki ifade derinleşmiş, etkileyici ve kendine çekici bir izlenim kazandırmıştır.

Fayyum portreleri, çeşitli freskler haricinde günümüze ulaşabilmiş olan tek Roma dönemi portre türü eserleri olarak biliniyor. Antik Roma döneminden sonra Batı’da Bizans resmi ile tekrar karşımıza çıkan Fayyum Portreleri ile benzerlikler gösteren portre sanatı örnekleri ilk Bizans dönemi yapısı olan Ravenna’daki San Vitale Kilisesi’nin apsis yan duvarlarındaki mozaik panellerde görülüyor. İmparator Justinian ve İmparatoriçe Theodora’yı ayrı ayrı betimleyen iki panelden oluşan bu mozaiklerde doğu etkisi baskın. İri gözler, canlı renk kullanımı, uzun ve ince olarak figürlerin cepheden resmedilmeleri bu etkinin hissedildiği unsurlar (https://arkeofili.com/antik-misirdan-buyuleyici-fayyum-mumya-portreleri/).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

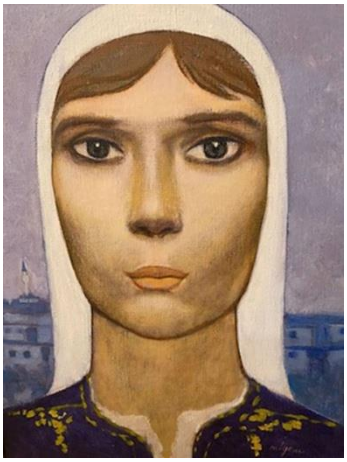
***Görsel 1**. Roma dönemine ait bir erkek mumya resmi*

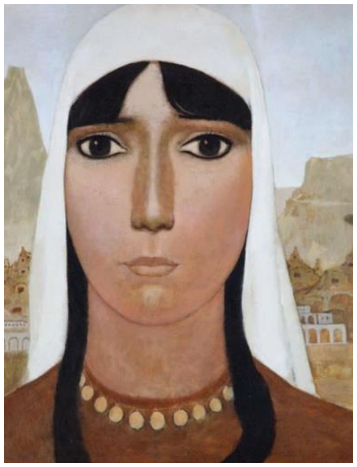
***Görsel 2**. Roma dönemine ait mumya fayyum resmi, Getty Villa Museum, Los Angeles*

Fayyum portrelerine çağdaş bir gözle bakacak olursak bazı ressamların portrelerinin bu portrelerle benzerlik gösterdiğini görebiliriz.Türk resim sanatının öncü isimlerinden Nuri İyem en iyi örneklerden biridir. Kadın portreleri ile ünlenen ressamın resimleri, özellikle köy kadınlarının yüzlerini ve gözlerini, onların yaşam koşullarından çıkarılan anlamlarla zenginleştirmesinde yatar. "Yontusal yüzlü, öfke, direnç, özlem dolu, iri gözlü, idealize edilmiş güzellikteki kadın başları, onun damgasını taşır" (Yener, 2020:3243). Portrelerde söylenmek istenileni bakışlara gizlemiş, beden dili sözlerin çok ötesine geçmiştir.

Fayyum portrelerinde anlatılmak istenen ile Nuri İyem' in anlatmak istedikleri şüphesiz başkadır. Ancak Fayyum portrelerinde de kişi ve kimliklerin ölümsüzlüğü anlatılırken gözler izleyicide olağanüstü duygular uyandırır, Nuri İyem' in kadınları da yaşadığı coğrafyanın kişi ve kimliklerini anlatırken kocaman gözleriyle tüm duygu ve düşüncelerini anlatırlar.

***Görsel 3**.Portre, Nuri İyem, TÜYB, 55x40 cm*

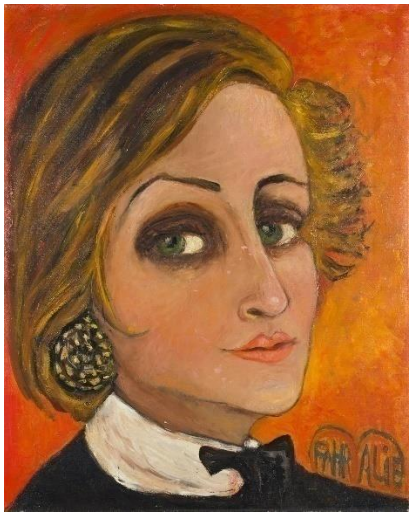

***Görsel 4.** Portre, Nuri İyem, TÜYB, 73x91 cm*

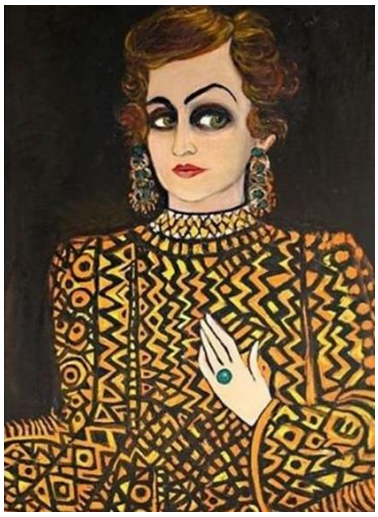
Türkiye'de modern sanatın önemli isimlerinden ve Paris Ekolü'nün öncü kadın sanatçılarından biri Fahrelnissa Zeid' dir. Fahrelnissa Zeid' in portrelerinde de Fayyum portrelerinin yansımaları görülmektedir. Birçok alanda eserler üreten sanatçıya göre portreler fiziki olmanın

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ötesinde kişinin ruhunu ve enerjisini yansıtmalıdır. Aynı Fayyum portrelerinde olduğu gibi portreler Fahrelnissa için de bir ifade şekli, yoğun ruh halinin bir yansımasıdır. Büyük ve etkili şekilde yapılan gözler bakana bir şeyler söyler gibidir. Portreleri de oldukça ünlü olan ressamın eserlerindeki geometrik desenler, yaldız süslemeler, kullanılan renkler ile Bizans ikonları, Fayyum portreleri ve Pers etkileriyle Batı sanatından etkiler hissedilmektedir.

Görsel 5. *'Alyaşo', Fahrelnissa Zeid, 1973*

Görsel 6.*Geçmişten Biri-Otoportre,F.Zeid,1980*

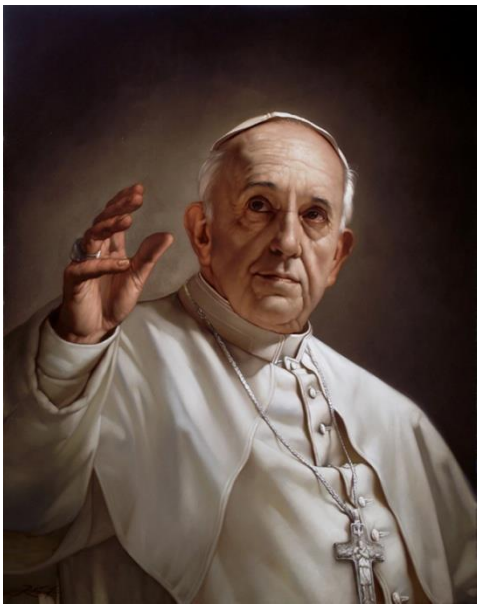
4.1.2.Rönesans Dönemi Portre Anlayışının Günümüz Sanatına Yansımaları

Antik Dönemin Fayyum portrelerinin ardından Rönesans dönemi de, portre resminde büyük yeniliklere neden olmuştur. "Batılı anlamda portrenin öne çıktığı ilk dönemdir.Avrupa'da portre resmi Rönesans'tan itibaren şekillenmeye başlamıştır. Bu çağda kilisenin baskısının azalması ile skolastik düşünce karşısında rasyonalizm güç kazanmıştır. İslam dünyasına yapılan Haçlı seferleri de İslam kültürünün yeni öğretilerini Avrupa'ya getirmiştir" (Erkal, 2013: s.51).

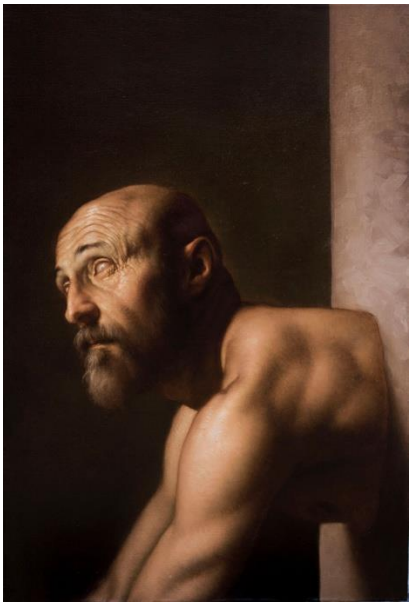
Rönesans dönemindeki portrelerde gerçeklik duygusu önemliydi. İnsan ruhun derinliklerini yansıtmak için portreler oldukça özenli yapılırdı, detaylara ve anlatım gücüne oldukça önem verilirdi. Yine Rönesans ressamları ışığı kullanmakta ustaydılar. Ustaca kullandıkları aydınlatma tekniği ile figürlerin derinliklerini ve duygularını vurgularlardı.

İtalyan sanatçı Roberto Ferri, klasik dönemi yeniden yorumlayarak çağdaş bir üslup kazandırmış ünlü ressamlardan biridir. Klasik dönemle ilgili yaptığı akademik araştırmalar sonucu bu konuda uzmanlaşmış sanatçı Caravaggio, Michelangelo gibi Rönesans ressamlarının eserlerini yorumlamıştır. Portrelerindeki renk ve ışık kullanımları, karanlık arka plan Leonardo da Vinci ' nin Mona Lisa' sı ile oldukça benzerlik göstermektedir. Yine çıplak figürlerde görülen ayrıntılar onun anatomideki teknik bilgisininRönesans sanatçılarını aratmadığını göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 7.*Papa Francesco,Roberto Ferri, 2014*

Görsel 8.*Scissione,Roberto Ferri, 2019*

Sebze ve Meyvelerle Gerçekçi Portreler Yaratan Sanatçı Anna Tokarska eserlerinde, Rönesans ressamı Guiseppe Archimboldo' nın eserlerinden etkilendiğini belirtmektedir. Rönesans ressamı gibi sebze ve meyveleri yerleştirerek portreler oluşturan Polonyalı sanatçı portrelerini dijital fotoğraflar üzerinde hazırlayarak çağdaş bir yorum getirmektedir.

Görsel 9.*Vertumnus, GiuseppeArcimboldo,1591*
Görsel 10.*Arcimboldianaseries, Pastiche of Vertumnus, Anna Tokarska,2016*
Görsel 11.*Arcimboldianaseries, Pastiche of Vertumnus, Anna Tokarska,2016*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

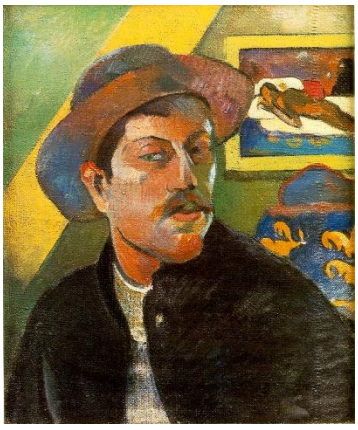
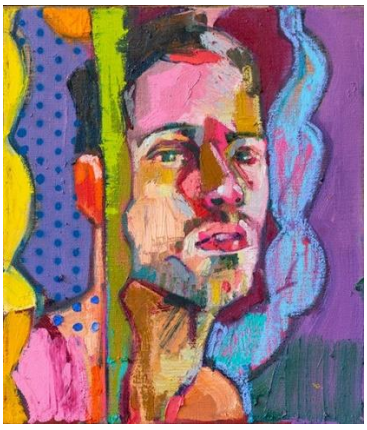
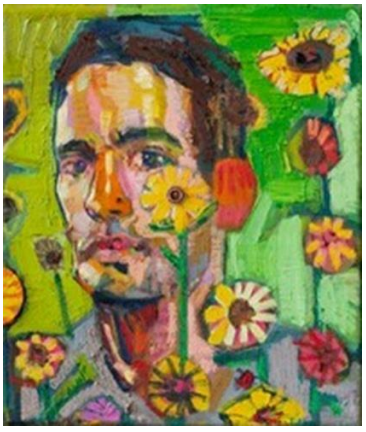
4.2.Modern Dönem Sanat Akımlarının Günümüz Portre Sanatçılarındaki Yansımaları

"Modernizmin hangi dönemler içerisinde olduğuna ilişkin birçok farklı görüş olmakla birlikte, sanat alanında özelikle 19. Yüzyılın üçüncü çeyreği ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönem Modern Dönem olarak adlandırmıştır" (Erden:2020:s.14). Modern Dönemde sanatta birçok yenilik meydana gelmiş, farklı üslup ve düşüncelerde sanatçılar çok çeşitli eserler üretmişlerdir. Sanatta ortaya çıkan bu çeşitlilik doğal olarak portrelere de yansımıştır.

4.2.1.Empresyonizmde Portre Anlayışının Günümüz Sanatında Yansımaları

Batıda Empresyonist diye anılan İzlenimci sanatçılar renk ve ışık üzerinde çalışmışlar, günün farklı saatlerinde ortaya çıkan farklı ışıkları kullanarak portreler yapmışlardır. Derinliği ve dinamizmi, uzak yakın, ön-arka gibi perspektif unsurları renkleri kullanarak eserlerine yansıtmışlardır.

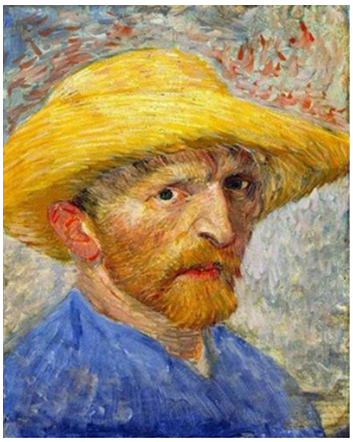
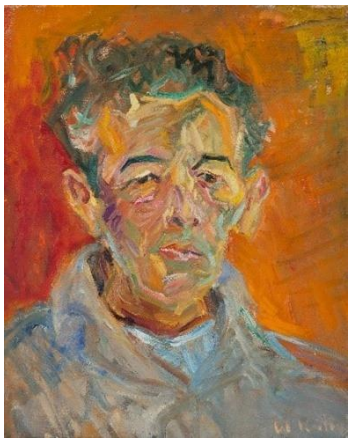
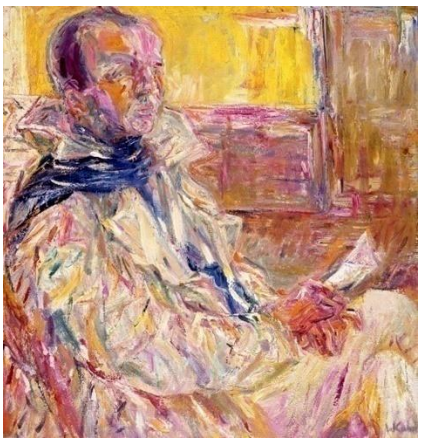
Günümüz sanatçılarından Andrew Salgado' nun portrelerinde empresyonizmin parlak ve canlı renklerini, kalın fırça darbelerini, Gaugain' in sert konturlarını görmek mümkündür.

Görsel 12. *Şapkalı otoportre, Paul Gaugain, 1893*
Görsel 13.*You've Been Flirting Again, Andrew Salgado, 2020*
Görsel 14*.Sunflower, Andrew Salgado, 2020*

Alman ressam WolfKahn doğadan etkilenerek yaptığı çalışmalarda, ışığı ve rengi kullanarak duygusal bir atmosfer yaratmaktadır. Hızlı ve yumuşak fırça darbeleri ile yaptığı portreler doğanın ruhani yapısını yansıtmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 15. *Self Portrait with Straw Hat, Vincent van Gogh, 1887*
Görsel 16*. Portrait of an American Expatriate in Mexico,Wolf Kahn, 1955-1956*
Görsel 17.*Frank O'Hara, Wolf Kahn, 1953-1954*

4.2.2.Ekspresyonizmde Portre Anlayışının Günümüz Sanatında Yansımaları

20 yüzyıl, resimdeki katı kuralların ortadan kalkmaya başladığı, savaş, yıkım ve teknolojinin ortaya çıkardığı duygusal durumun dışavurulduğu Ekspresyonizm (Dışavurumculuk) akımı ile devam etmiştir. Ekspresyonizmde duygular ve iç dünya yoğun bir şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır.

Ekspresyonizm akımında portreler; o sanatçıya ait renk ve biçim anlayışının dışında, sanatçının ait olduğu sanat dönemine ve ruhsal durumuna dair ipuçları da vermektedir.Hangi dönemde olursa olsun sanatçı, insanlığın içinde bulunduğu trajik durumları,kendi benliğinde yaşadığı çelişkileri, düş gücü ve imgelem ile bir araya getirip, ifadeedebilmiştir. Ekspresyonist sanatçıların yapmış olduğu kendi portreleri de bunun engüzel örnekleridir (Nezir, 2010:s.54).

Ekspresyonizm, duyguların ve içsel dünyanın dışa vurumu üzerine odaklanan bir sanat akımıdır ve bu nedenle portre sanatına da derin bir etki yapmıştır.

John Copeland' ın soyutlamaya giderek yaptığı çarpık ve dışavurumcu portrelerinde, gündelik yaşamın içinde gizlenen karanlık ve şehvetli insan dürtüleri yer almaktadır. Figürlerin yüz ifadeleri ve beden dili, içsel çatışma ve duygusal derinliği anlatır.

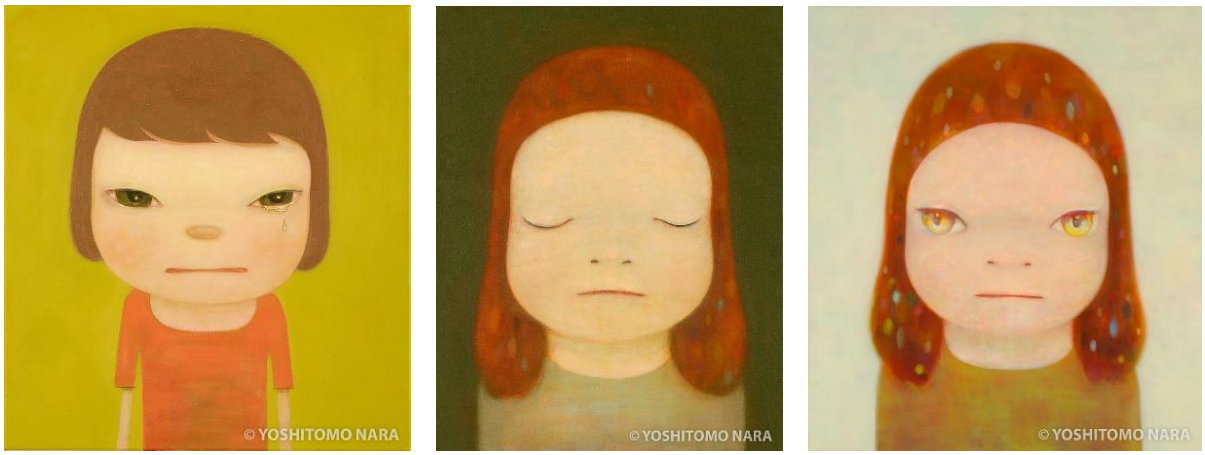
ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 18.*Footsteps Crunch ın the Rough Dırt Behınd You, John Copeland, 2024*
Görsel 19*. Invisible Smoke, John Copeland, 2018*
Görsel 20*. Looks Lıke up From Here , John Copeland, 2012*

Japon sanatçı Yoshitomo Nara'nın resimlerindeki figürler, sanatçının ruh halinin bir yansıması şeklindedir. Resimlerinde ruhunun derinliklerinde sakladığı duygularla yüzleşir.

Resim teorisine dayalı renk ve kompozisyonla, rengin defalarca katmanlara ayrılması ve tuvalden silinmesiyle, sonunda geriye kalan yalnızca ayrıştırılamayan en ciddi kısımdır. Aksine çizimleri teoriden uzaktır. Yırtık not kağıtları, kullanılmış zarflar gibi aşina olduğu malzemeleri kullanarak duygu ve düşüncelerini açığa çıkarır (https://www.yoshitomonara.org/en/biography/).

Görsel 21.*Tears of Rage, Yoshitomo Nara, 2015*
Görsel 22*.Midnight Thinker, Yoshitomo Nara, 2018*
Görsel 23*. Through the Break in the Rain, Yoshitomo Nara, 2020*

5.SONUÇ

Portre resimleri konu aldığı kişilerin fiziksel özelliğini betimlemesi yanında, onun ruh halini, duygularını, kişiliğini yansıtır. Yaşadığı ya da resmedildiği döneme ait tarihi birikim oluşturur. Aynı zamanda kişinin bireysel tarihini de gözler önüne sermektedir. “Portre zamanın sanat

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

algısına göre her defasında yeniden biçime kavuşmuştur. Ölçülendirme, kadraj, renk, ışık, form gibi değişken yapı sanatçının yaratım sürecinde nihai sonuca ulaşmıştır"(Meraklı, 2019, s. 87) .

Her dönem var olan portre resmi dönemin sanat anlayışına göre farklılık göstermişse de klasik dönemde de modern dönemde de var olanı ifade etmiş, doğrudan bireyle temasta bulunmuştur. Çağdaş portrelere tüm bu etkileşimlerin yansımaları günümüzün kuralsız, kabulsüz, herkes için farklı portre anlayışını oluşturmuştur.

Sonuç olarak günümüz sanatında portre anlayışı klasikten uzaklaşmış gibi görünse de, bu çalışma her dönemin bir sonrası dönemde izler bıraktığını, ister klasik dönem ve öncesi ister modern dönem olsun her dönemin yansımalarının günümüz sanatında yer aldığını göstermektedir.

6.KAYNAKÇA

Biography, YoshitoMonara. https://www.yoshitomonara.org/en/biography/ (Erişim tarihi:02.05.2024)

Erden, E.O. , *Modern Sanatın Kısa Tarihi*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2016

Erkal, O. , *Resim Sanatında Portre*. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir, 2013

Ernur T., *20. YY. Resim Sanatında Portrenin Yeri*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi ABD, Resim İş Öğretmenliği Programı, İzmir, 2012

K. Ekici, D.,Fayyum Portreleri. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (1), s. 27-36, 2013

Meraklı, S.(2019). *Modern Dönem Ve Sonrası Günümüz Sanatında Portre Yaklaşımları*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Nezir, M., *Ekspresyonizmde bir anlatım aracı olarak portre ve figür*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2010

Öndin, N., *Rönesans Düşüncesi ve Resim Sanatı*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2016

Tetikçi, İ. , Resim Sanatında Kopya, Taklit ve Esinlenme. İdil, 6 (36), s.2273-2290, 2017

Text, Andrew Salgado. https://andrewsalgado.com/text/ (Erişim tarihi: 02.05.2024)

Wolf Kahn, Story Preservation Initiative. https://www.storypreservation.org/wolf-kahn-painter (Erişim tarihi:18.04.20249

Yener, E. , Nuri İyem Tuvallerinde Toplumsal Gerçekçilik ve Anadolu Kadını , *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) Vol:6, Issue: 66; pp:3235-3249, 2020

Yonca, K. , *Roma Mumya Portreleri*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Konya, 2008

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

7. GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel 1. https://www.senveben.biz.tr/2020/02/tarihin-bilinen-ilk-portreleri/

Görsel 2. https://arkeofili.com/antik-misirdan-buyuleyici-fayyum-mumya-portreleri/

Görsel 3. https://www.anatoliamuzayede.com/en/auction/5346/anatolia-17-karma-sanat-eserleri-muzayedesi

Görsel 4. https://artam.com/muzayede/279-cagdas-sanat-eserleri/nuri-iyem-1915-2005-portre-68

Görsel 5. https://www.bozluartproject.com/en/exhibition/fahrelnissa-zeid-towards-a-storm/

Görsel 6. https://www.oggusto.com/sanat/sanatci/fahrunnissa-zeid-hayati-eserleri-bilinmeyenleri

Görsel 7. https://www.robertoferri.net/committenze/#group-4

Görsel 8. https://www.robertoferri.net/gallery-solodipinti/#group-1

Görsel 9. https://artsandculture.google.com/asset/rudolf-ii-of-habsburg-as-vertumnus/TAGn3nhWHkbIBA?hl=tr

Görsel 10-11. https://www.boredpanda.com/fruits-vegetables-portraits-anna-tokarska/

Görsel 12.https://www.artmajeur.com/tr/magazine/5-sanat-tarihi/paul-gauguin/333322

Görsel 13.-14. https://beerslondon.com/exhibitions/41/works/image_standalone1905/slide/

Görsel 15. https://www.meisterdrucke.uk/artist/Vincent-van-Gogh/4.html

Görsel 16. https://www.mutualart.com/Artwork/Portrait-of-an-American-Expatriate-in-Me/95D34C3D3D3ECEC42D715A5C505BBE04

Görsel 17. https://www.storypreservation.org/wolf-kahn-painter

Görsel 18. https://www.artsy.net/artwork/john-copeland-footsteps-crunch-in-the-rough-dirt-behind-you

Görsel 19.https://www.meer.com/en/37559-if-you-can-read-this-youre-in-the-wrong-place

Görsel 20.https://angrywhistler.tumblr.com/tagged/John%20Copeland

Görsel 21. https://www.yoshitomonara.org/en/catalogue/YNF6132/

Görsel 22. https://www.yoshitomonara.org/en/catalogue/YNF6487/

Görsel 23. https://www.yoshitomonara.org/en/catalogue/YNF6486/

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

RESİM İŞ EĞİTİMİ ANABİLİM DALINDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAPAY ZEKA İLE ÜRETTİKLERİ ESERLER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Prof. Dr. Feryal BEYKAL ORHUN
Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü,
Resim-İş Öğretmenliği ABD Öğretim Üyesi, Denizli, TÜRKİYE,
fbeykal@pau.edu.tr, ORCID NO: 0000-0003-2739-1745
Yüksek Lisans Öğrencisi, Mevlüt DEMİR [2]
[1] PAMUKKALE Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Resim İş Eğitimi,
mevlutdemirsanat@gmail.com ORCID ID: 0009-0006-6734-8038

ÖZET

Sanat eğitimi, öğrencilerin yaratıcılığını geliştirmek, estetik anlayış kazandırmak, derinleştirmek ve kişisel ifadelerini keşfetmek için önemlidir. Geleneksel olarak, resim iş eğitimi alanında bu hedeflere ulaşmak için çeşitli alanlar, yöntemler ve teknikler kullanılmaktadır. Günümüzde teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte sanat eğitimi alanında da yeni yaklaşımlar ve yöntemler gelişmektedir. Yapay zekâ, son yıllarda görsel sanatlar alanında önemli gelişmeler ve etkiler yaratmıştır. Yapay zekânın sanat alanındaki kullanımı, sanatçılara yeni imkanlar sunmuş ve sanat üretim sürecini dönüştürmüştür. Bu bağlamda, resim iş eğitimi alanında yapay zekânın kullanımı, öğrencilerin sanatsal ifadelerini zenginleştirebilecek ve sanat eseri üretim süreçlerini destekleyebilecek bir potansiyel ve gereklilik taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı resim iş eğitimi alanında öğrenim gören öğretmen adayı öğrencilerin yapay zekâ ile ürettikleri eserler hakkındaki görüşlerini incelemektir. Çalışma grubunu güzel sanatlar eğitimi bölümünde resim-iş eğitimi anabilim dalında lisans düzeyinde öğrenim gören öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmanın deseni nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışmasıdır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile görüşmeler yapılmış, katılımcılardan görüş ve öneriler alınmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Çalışma sonucunda öğrencilerin yapay zekâ ile üretilen eserlerin öğrenme sürecini zenginleştirdiği, sanat eseri oluşturma sürecini desteklediği, sanatsal ifade ve yaratıcılık açısından yeni olanaklar sunduğu ve yapay zekâ kullanımının görsel sanatlar öğretmen adaylarının ilham alma ve sanatsal motivasyon durumlarını artırdığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, görsel sanatlar, resim iş eğitimi, öğretmen adayları

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

Yapay zekâ, son yıllarda görsel sanatlar alanında önemli gelişmeler ve etkiler yaratmıştır. Yapay zekânın sanat alanındaki kullanımı, sanatçılara yeni imkanlar sunmuş ve sanat üretim sürecini dönüştürmüştür. Resim iş eğitimi alanında yapay zekânın kullanımı, öğrencilerin görsel hafızalarını, sanatsal ifadelerini zenginleştirebilecek ve sanat eseri üretim süreçlerini destekleyebilecek bir potansiyel ve gereklilik taşımaktadır. Araştırmada bu noktadan hareketle, günümüz teknolojisinin yeni ürünlerinden biri olan yapay zekâ teknolojisi ile sanat eğitimi etkileşimi üzerine odaklanılmıştır.

Paksın (2020) ‘‘Görsel sanatlarda yapay zekâ ve yaratıcılık ilişkisi’’ adlı yüksek lisans tezinde yapay zekânın tanımını insanın zihinsel faaliyet ve davranışlarını taklit edebilen ve desteğe ihtiyacı olmadan kendisini geliştirebilen sistemler ve makineler olarak yapmıştır.

Görsel sanatlar alanında yapay zekâ uygulama alanları oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Şen (2022) ‘‘İllüstrasyon alanında yapay zekâ uygulamaları’’ adlı araştırma makalesinde yapay zekânın görsel sanatlar alanında uygulanmasıyla ilgili yeni yapılar ve fikirler oluşturmak için kullanılabileceğinden, bu yeni yapıların ve fikirlerin zamandan tasarruf sağlayarak görsellere dönüştürülebileceğinden bahsetmiştir. M. Çelik ve Y. Çelik (2023) ise yapay zekânın birçok veriyi hızlı bir şekilde analiz etmesinin yaratma sürecinde önemli olduğunu vurgulamıştır.

Bu çalışma, 2023-2024 Eğitim-Öğretim yılı resim iş eğitimi alanında lisan düzeyinde öğrenim gören 3. sınıf öğretmen adaylarının 21 öğrenci yapay zekâ kullanarak ürettikleri eserler hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda şu alt problemler belirlenmiştir.

Görsel sanatlar öğretmen adaylarının yapay zekâ ve yapay zekâ program, uygulama ve araçlarına ilişkin bilgi düzeylerini saptamak,
Görsel sanatlar öğretmen adaylarının sanatsal üretimde yapay zekâya ilişkin beklentilerini belirlemek,
Görsel sanatlar öğretmen adaylarının sanatsal üretimde yapay zekâya ilişkin görüşlerini belirlemek,
Görsel sanatlar öğretmen adaylarının sanatsal üretimde yapay zekâya ilişkin önerilerini belirlemek.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim İş Eğitimi Anabilim Dalında 2023-2024 Eğitim-Öğretim yılında lisans düzeyinde öğrenim gören öğretmen adaylarının yapay zekâ kullanarak ürettikleri eserler hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesine odaklanan bir durum çalışmasıdır. Araştırmada katılımcıların belirlenmesinde nitel araştırmada amaçlı örneklem yöntemlerinden benzeşik örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmada adayların yapay zekâ ile ürettikleri eserleri değerlendirmelerine yönelik yapılandırılmış ön ve son değerlendirme formlarından elde edilen veriler, oluşturulan kod ve temalar doğrultusunda çözümlenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırmanın çalışma grubu; Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim İş Eğitimi Anabilim Dalında 2023-2024 Eğitim-Öğretim yılı bahar döneminde lisans düzeyinde üçüncü sınıf da öğrenim gören 21 öğretmen adayıdır. Ön değerlendirme formları sonucunda 21 öğrenciden yapay zekâ ile ilgili sorulara evet cevabını veren 5 farklı ana sanat atölyesinde eğitim almış olan 5 öğrenci seçilmiştir. Seçilen bu öğrencilerle birlikte dört hafta boyunca toplamda 8 saat uygulama yapılmış ve son değerlendirme formları uygulanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

3.1. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Öncesi Yapay Zekâya İlişkin Bilgi Düzeyleri

Öğretmen adaylarının uygulama öncesi yapay zekâ ve yapay zekâ program, uygulama ve araçlarına ilişkin bilgi düzeylerini saptamak amacıyla aşağıdaki sorular sorulmuş ve tema-kod tabloları oluşturulmuştur.

3.1.1. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarına Göre Uygulama Öncesi Yapay Zekâ Tanımı

Öğretmen adaylarına yapay zekânın tanımı sorulmuş ve Tablo 3.1.1.'deki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 3.1.1. *Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Öncesi Yapay Zekâ Konusunda Bilgi Düzeylerine İlişkin Tema-Kod Tablosu*

Tema: Öğrencilerin Uygulama Öncesi Yapay Zekâ Tanımına İlişkin Bilgi Düzeyleri	**F**	**%**
Tanımladı	**12**	**57.1**
Tanımlayamadı	**9**	**42.9**

Araştırmada, öğrencilere *"Yapay Zekâ Nedir?"* sorusu yöneltilmiş, 12 öğrenci yapay zekânın tanımını yapabilmiş (%57.1), geri kalan 9 öğrenci (%42.9) tanım yapamamıştır. Yapay zekâ nedir sorusunu tanımlayan öğrencilerin verdiği cevaplar şu şekildedir;

"İnternetten bilgi toplayan ve ses, görsel, bilgi üreten programlardır." (Ö.2-Ö.4, Ö.6, Ö.7, Ö.9). *"Bütün bilgileri kolayca ulaşabildiğimiz yazılımlardır." (*Ö.5, Ö.8, Ö.10).

"Bir robotun istenilen sorulara yanıt vermesidir." (Ö.1, Ö.3, Ö.11, Ö.12).

3.1.2. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarına Göre Uygulama Öncesi Yapay Zekâ Program, Uygulama ve Araçlarının Tanımı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Öğretmen adaylarına yapay zekâ program, uygulama ve araçları hakkındaki bilgisi sorulmuş ve Tablo 3.1.2.'deki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 3.1.2. *Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Öncesi Yapay Zekâ Program, Uygulama ve Araçları Konusunda Bilgi Düzeylerine İlişkin Tema-Kod Tablosu*

Tema: Öğrencilerin Uygulama Öncesi Yapay Zekâ Program, Uygulama ve Araçları Hakkında Bilgi Düzeyleri	**F**	**%**
Biliyorum	**15**	**71.4**
Bilmiyorum	**6**	**28.6**

Araştırmada, öğrencilere *"Yapay zekâ program, uygulama ve araçları hakkında bilginiz var mı?"* sorusu yöneltilmiştir. 15 öğrenci bilgisin olduğunu (%71.4), geri kalan 6 öğrenci (%28.6) bilgisinin olmadığını belirtmiştir. Yapay zekâ program, uygulama ve araçları hakkında bilgisinin olduğunu belirten öğrencilerin verdiği cevaplar şu şekildedir;

"Bilgim var." (Ö.2, Ö.4-Ö.12). *''Biliyorum."* (Ö.1, Ö.3, Ö.13-Ö.15).

3.1.3. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarına Göre Uygulama Öncesi Yapay Zekâ Program, Uygulama ve Araçlarına Örnekler

Öğretmen adaylarına yapay zekâ program, uygulama ve araçları hakkında bildiği örnekler nelerdir diye sorulmuş ve Tablo 3.1.3.'teki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 3.1.3. *Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Öncesi Yapay Zekâya Dair Verdikleri Örneklere İlişkin Tema-Kod Tablosu*

Tema: Öğrencilerin Uygulama Öncesi Verdikleri Yapay Zekâ Program, Uygulama ve Araç Örnekleri	**F**	**%**
Örnek Verebildi	**15**	**71.4**
ChatGPT	9	43.2
Adobe Photoshop yapay zekâ eklentisi	3	14.4
Dall-E	2	9.6
Midjourney	1	4.8
Örnek Veremedi	**6**	**28.6**

Bu araştırmada, öğrencilere *"Yapay zekâ program, uygulama ve araçları hakkında bildiğiniz örnekler nelerdir?"* sorusu yöneltilmiştir. 15 öğrenci örnek verebilmiş (%71.4), geri kalan 6 öğrenci (%28.6) örnek verememiştir. Yapay zekâ program, uygulama ve araçlarına örnek verebilen öğrencilerin verdiği cevaplar şu şekildedir;

"ChatGPT" (Ö.1, Ö.3-Ö.7, Ö.13-Ö.15). *"Adobe Photoshop yapay zekâ eklentisi."* (Ö.9, Ö.11, Ö.12). *"Dall-E"* (Ö.2, Ö.8). *"Midjourney"* (Ö.10).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

3.1.4. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarına Göre Uygulama Öncesi Görsel Üreten Yapay Zekâ Program, Uygulama ve Araçlarının Tanımı

Öğretmen adaylarına görsel üreten yapay zekâ program, uygulama ve araçları hakkındaki bilgisi sorulmuş ve Tablo 3.1.4.'teki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 3.1.4. *Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Öncesi Görsel Üreten Yapay Zekâ Program, Uygulama ve Araçları Konusunda Bilgi Düzeylerine İlişkin Tema-Kod Tablosu*

Tema: Öğrencilerin Uygulama Öncesi Görsel Üreten Yapay Zekâ Program, Uygulama ve Araçlarına İlişkin Bilgi Düzeyleri	**F**	**%**
Biliyorum	**6**	**28.6**
Adobe Photoshop yapay zekâ eklentisi	3	14.4
Dall-E	2	9.6
Midjourney	1	4.8
Bilmiyorum	**15**	**71.4**

Bu araştırmada, öğrencilere *"Görsel üreten yapay zekâ program, uygulama ve araçları hakkında bilginiz var mı?''* sorusu yöneltilmiş, 16 öğrenci görsel üreten yapay zekâ program, uygulama ve araçları hakkında bilgisinin olduğunu belirtmiştir (%76.1), geri kalan 5 öğrenci (%23.9) bilgisinin olmadığını belirtmiştir. Görsel üreten yapay zekâ program, uygulama ve araçları hakkında bilgisinin olduğunu belirten öğrencilerin verdiği cevaplar şu şekildedir;

*"Evet, biliyorum. Adobe Photoshop yapay zekâ eklentisi." (*Ö.9, Ö.11-Ö.12). *"Dall-E'yi biliyorum." (*Ö.2, Ö.8). *"Midjourney hakkında bilgim var."* (Ö.10).

3.1.5. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarına Göre Uygulama Öncesi Görsel Üreten Yapay Zekâ Program, Uygulama ve Araçlarını Kullanma

Öğretmen adaylarına görsel üreten yapay zekâ program, uygulama ve araçlarını kullanıp kullanmadıkları sorulmuş ve Tablo 3.1.5.'teki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 3.1.5. *Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Öncesi Görsel Üreten Yapay Zekâ Program, Uygulama ve Araçlarını Kullanma Durumlarına İlişkin Tema-Kod Tablosu*

Tema: Öğrencilerin Uygulama Öncesi Görsel Üreten Yapay Zekâ Program, Uygulama ve Araçlarını Kullanma Durumu	**F**	**%**
Kullananlar	**6**	**28.6**
Kullanmayanlar	**15**	**71.4**

Araştırmada, öğrencilere *"Görsel üreten yapay zekâ program, uygulama ve araçlarını kullandınız mı?''* sorusu yöneltilmiştir. 6 öğrenci görsel üreten yapay zekâ program, uygulama ve araçlarını kullanmış (%28.6), geri kalan 15 öğrenci (%71.4) kullanmamıştır. Görsel üreten

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yapay zekâ program, uygulama ve araçlarını kullanan öğrencilerin verdiği cevaplar şu şekildedir;

"Adobe Photoshop yapay zekâ eklentisini kullanıyorum." (Ö.9, Ö.11-Ö.12). *"Dall-E'yi kullanıyorum."* (Ö.2, Ö.8). *"Sadece Midjourney kullanıyorum."* (Ö.10).

3.1.6. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarına Göre Uygulama Öncesi Yapay Zekâ Kullanarak Eser Üretme

Öğretmen adaylarına uygulama öncesi yapay zekâ kullanarak eser üretme durumu sorulmuş ve Tablo 3.1.6.'teki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 3.1.6. *Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Öncesi Yapay Zekâ Kullanarak Eser Üretip Üretmediğine İlişkin Tema-Kod Tablosu*

Tema: Öğrencilerin Uygulama Öncesi Yapay Zekâ Kullanarak Eser Üretme Durumu	**F**	**%**
Üretti	**6**	**28.6**
Üretmedi	**15**	**71.4**

Araştırmada, öğrencilere *"Yapay zekâ kullanarak bir eser ürettiniz mi?"* sorusu yöneltilmiştir. 6 öğrenci yapay zekâ kullanarak eser üretmiş (%28.6), geri kalan 15 öğrenci (%71.4) üretmemiştir. Yapay zekâ kullanarak eser üreten öğrencilerin cevapları ve ana sanat atölyeleri şu şekildedir;

(Ö.9, Ö.11-Ö.12) *"Adobe Photoshop yapay zekâ eklentisi kullanarak farklı teknikleri birleştiriyor, tasarım ve eser üretiyorum."* Ana Sanat Atölyesi: *Grafik Tasarım*, (Ö.2, Ö.8) *"Dall-E'yi kullanarak eser üretiyorum."* Ana Sanat Atölyesi: *Endüstriyel Tasarım,* (Ö.10) *"Midjourney kullanarak birden fazla eser ürettim."* Ana Sanat Atölyesi: *Grafik Tasarım*

Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

3.2. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Öncesi Sanatsal Üretimde Yapay Zekâya İlişkin Beklentileri

Öğretmen adaylarının uygulama öncesi sanatsal üretimde yapay zekâya ilişkin beklentilerinin neler olduğu sorulmuş ve tema-kod tabloları oluşturulmuştur.

3.2.1. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Öncesi Sanatsal Üretimde Yapay Zekâdan Beklentileri

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Öğretmen adaylarının uygulama öncesi sanatsal üretimde yapay zekâdan beklentileri sorulmuş ve Tablo 3.2.1.'deki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 3.2.1. *Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Öncesi Sanatsal Üretimde Yapay Zekâdan Beklentilerine İlişkin Tema-Kod Tablosu*

Tema: Öğrencilerin Uygulama Öncesi Sanatsal Üretimde Yapay Zekâdan Beklenti Durumları	**F**	**%**
İlham Alma	**13**	**61.9**
Eser Üretme	**6**	**28.5**
Fotoğraf Düzenleme	**2**	**9.6**

Bu araştırmada, öğrencilere ''*Yapay zekâdan sanatsal üretimlerinize ilişkin beklentiniz nedir?*'' sorusu yöneltilmiştir. 13 öğrenci yapay zekâ kullanımında ilham alma beklentisine sahip (%61.9), 6 öğrenci eser üretme beklentisine sahip (%28.5), 2 öğrenci de fotoğraf düzenleme beklentisine sahip (%9.6) olduğunu belirtmiştir.

Yapay zekâ kullanımında ilham alma beklentisine sahip öğrenciler ve ana sanat atölyeleri şu şekildedir; (Ö.3-Ö.7, Ö.13, Ö.20) Ana Sanat Atölyesi: *Resim,* (Ö.1, Ö.14, Ö.15) Ana Sanat Atölyesi: *Heykel,* (Ö.17-Ö.19) Ana Sanat Atölyesi: *Endüstriyel Tasarım*

Yapay zekâ kullanımında eser üretme beklentisine sahip öğrenciler ve ana sanat atölyeleri şu şekildedir; *(*Ö.9-Ö.12) Ana Sanat Atölyesi: *Grafik Tasarım, (*Ö.2, Ö.8) Ana Sanat Atölyesi: *Endüstriyel Tasarım*

Yapay zekâ kullanımında fotoğraf düzenleme beklentisine sahip öğrenciler ve ana sanat atölyeleri şu şekildedir; (Ö.16, Ö.21) Ana Sanat Atölyesi: *Fotoğraf*

Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

3.3. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Sonrası Sanatsal Üretimde Yapay Zekâya İlişkin Görüşleri

3.3.1. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarına Göre Uygulama Sonrası Görsel Üreten Yapay Zekâ ile Uygulama Yapmayla İlgili Memnun Olma Durumu

Öğretmen adaylarına uygulama sonrası görsel üreten yapay zekâyla uygulama yapmaktan memnun olma durumu sorulmuş ve Tablo 3.3.1.'deki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 3.3.1. *Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Sonrası Görsel Üreten Yapay Zekâyla Uygulama Yapmayla İlgili Memnuniyet Durumuna İlişkin Tema-Kod Tablosu*

Tema: Öğrencilerin Uygulama Sonrası Görsel Üreten Yapay Zekâyla Uygulama Yapmayla İlgili Memnuniyet Durumuna İlişkin Görüşleri	**F**	**%**

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Memnun Olanlar	**5**	**100**
Memnun Olmayanlar	**0**	**0**

Araştırmada, öğrencilere uygulama sonrasında *"Görsel üreten yapay zekâ ile uygulama yapmanızdan memnun kaldınız mı? Eğer memnun kaldıysanız size hangi yeni bakış açıları kazandırdı?"* sorusu yöneltilmiş, uygulama için seçilen ve 5 farklı ana sanatta eğitim gören öğrencilerin tamamı (5 öğrenci) yapay zekâ uygulamalarından memnun olma durumuna evet cevabını vermiştir (%100). Görsel üreten yapay zekâ ile uygulama yapmaktan memnun olduğunu belirten öğrencilerin ana sanat atölyeleri ve kazandıkları yeni bakış açılarına ilişkin bilgiler şu şekildedir;

(Ö.1) *"Sanatsal anlamda bir değer taşıdığını düşünmüyorum ama zaman tasarrufu ve kullanışlı olması bakımından etkilendim."* Ana Sanat Atölyesi: *Heykel,* (Ö.3) *"Bu uygulamalar sonucunda klasik resim yapmaktan ziyade 21. yy.'da yapay zekânın bizim alanımızda kullanılmasının bir gereklilik olduğunu düşünüyorum. Bu anlamda bir bakış açısı kazandırdı."* Ana Sanat Atölyesi: *Resim,* (Ö.9) *"Eser üretme sürecinde çok daha etkili olabileceğini fark ettim."* Ana Sanat Atölyesi: *Grafik Tasarım,* (Ö.16) *"Memnun oldum. Mevlüt hocamız ile yaptığımız bu uygulama, fikir oluşturma sürecinde sadece hazır görselleri kullanarak değil kendi cümlelerimizi de etkili bir şekilde yazarak görsel oluşturabileceğimizi gösterdi."* Ana Sanat Atölyesi: *Fotoğraf,* (Ö.17) *"Ekonomik ve zaman tasarrufu açısından fikir bulma veya eser üretme sürecini kolaylaştırıyor."* Ana Sanat Atölyesi: *Endüstriyel Tasarım*

3.3.2. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Sonrası Görsel Üreten Yapay Zekânın Eser Üretme Sürecine Katkıları

Öğretmen adaylarına uygulama sonrası görsel üreten yapay zekânın eser üretme sürecine ilişkin katkıları sorulmuş ve Tablo 3.3.2.'deki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 3.3.2. *Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Sonrası Görsel Üreten Yapay Zekânın Eser Üretme Sürecine Katkılarına İlişkin Tema-Kod Tablosu*

Tema: Öğrencilerin Uygulama Sonrası Görsel Üreten Yapay Zekânın Eser Üretme Sürecine Katkılarına İlişkin Görüşleri	**F**	**%**
İlham Alma	**4**	**80**
Zaman Tasarrufu	**1**	**20**

Araştırmada, öğrencilere *"Görsel üreten yapay zekânın eser üretme sürecinize katkıları neler oldu?''* sorusu yöneltilmiştir. 4 öğrenci görsel üreten yapay zekâ kullanımının eser üretme sürecine ilham alma katkısında bulunduğunu (%80), geriye kalan 1 öğrenci ise görsel üreten yapay zekâ kullanımının eser üretme sürecine zaman tasarrufu katkısında bulunduğunu belirtmiştir. (%20) Görsel üreten yapay zekâ kullanımının eser üretme sürecine ilham alma

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

katkısında bulunduğunu belirten öğrencilerin ilgili görüşleri ve ana sanat atölyeleri şu şekildedir;

(Ö.3) *"Tablo yapmadan önce aklımdaki fikirleri uygulamaya dökme ve görme konusunda bana ilham olduğunu söyleyebilirim."* Ana Sanat Atölyesi: *Resim,* (Ö.9) *"Grafik tasarım çalışmalarımda ilham kaynağı olabilir."* Ana Sanat Atölyesi: *Grafik Tasarım,* (Ö.16) *"Fotoğraf düzenleme ve manipülasyon konusunda ilham aldım."* Ana Sanat Atölyesi: *Fotoğraf,* (Ö.17) *"Fikirlerimde daha kapsamlı ve yaratıcı düşünmemi sağlayarak ilham kaynağı oldu."* Ana Sanat Atölyesi: *Endüstriyel Tasarım*

Görsel üreten yapay zekâ kullanımının eser üretme sürecine zaman tasarrufu katkısında bulunduğunu belirten öğrencinin görüşü ve ana sanat atölyesi şu şekildedir; (Ö.1) *"Ayrıntılı çalışmalar üretirken fikir konusunda kesinlikle çok fazla zaman tasarrufu sağlıyor."* Ana Sanat Atölyesi: *Heykel*

3.3.3. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Sonrası Yapay Zekâ Kullanarak Ürettikleri Eserlerin Geleneksel Resim Yöntemlerinden Farklılıkları

Öğretmen adaylarının uygulama sonrası yapay zekâ kullanarak ürettikleri eserlerin, geleneksel resim yöntemleriyle ürettikleri eserlerden farklılıkları sorulmuş ve Tablo 3.3.3.'deki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 3.3.3. *Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Sonrası Yapay Zekâ Kullanarak Üretilen Eserlerin Geleneksel Resim Yöntemleriyle Üretilen Eserlerden Farklılıklarına İlişkin Tema-Kod Tablosu*

Tema: Öğrencilerin Uygulama Sonrası Yapay Zekâ Kullanarak Ürettikleri Eserlerin Geleneksel Resim Yöntemleriyle Ürettikleri Eserlerden Farklılıklarına İlişkin Görüşleri	**F**	**%**
Fark Var	**5**	**100**
Fark Yok	**0**	**0**

Araştırmada, öğrencilere *"Yapay zekâ kullanarak ürettiğiniz eserler, geleneksel resim yöntemleriyle ürettiğiniz eserlerden farklı mıydı? Eğer farklıysa, nasıl bir fark gözlemlediniz?''* sorusu yöneltilmiştir. 5 öğrencinin tamamı yapay zekâ kullanarak üretilen eserler ile geleneksel resim yöntemleriyle üretilen eserler arasında fark olduğunu belirtmiştir. (%100) Yapay zekâ kullanarak üretilen eserlerin geleneksel resim yöntemleriyle üretilen eserlerden farklı olduğunu belirten öğrencilerin ilgili görüşleri ve ana sanat atölyeleri şu şekildedir;

(Ö.1) *"Yapay zekâ ile üretilen eserler gözümde çok fazla seri üretim ürün gibi algılandı. Bir heykel ana sanat öğrencisi olarak emek ve süreç olarak etkileyici farklılıklar olduğunu düşünüyorum."* Ana Sanat Atölyesi: *Heykel,* (Ö.3) *"Fikir konusunda farklılıklar var. Geleneksel resim yöntemiyle yaptığımız resimlerde kendi imge dünyamız ve yaşantımız daha etkiliyken, yapay zekâ ile ürettiğimiz eserlerde daha çok veriler etkili gözüküyor."* Ana Sanat

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Atölyesi: *Resim,* (Ö.9) *"Geleneksel resim yöntemlerinde her şey sizin elinizde ve somut, yapay zekâ ile üretilen eserlerde ise somut çıktılar alınsa bile dokular gerçek değil, hatalar olabiliyor ve daha çok soyut."* Ana Sanat Atölyesi: *Grafik Tasarım,* (Ö.16) *"Dijital fotoğraflar, heykeller ve çizimler anlamında farklılık var."* Ana Sanat Atölyesi: *Fotoğraf,* (Ö.17) *"Özgünlük açısından farklılık var. Geleneksel resim yöntemlerinde uzun sürede, tek ama özgün bir çalışma üretmek mümkün iken yapay zekâ ile birçok eseri, çok kısa sürede üretebiliyoruz ancak ne kadar özgün olduğu tartışılır. Çünkü yapay zekânın beslendiği yer ile bizim beslendiğimiz yerler çok farklı."* Ana Sanat Atölyesi: *Endüstriyel Tasarım*

3.3.4. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Sonrası Resim İş Öğretmenliği Programında Yapay Zekâyla İlgili Bir Ders veya Atölyenin Olmasının Gerekliliği

Öğretmen adaylarının uygulama sonrası resim iş eğitimi anabilim dalı, resim iş öğretmenliği programında yapay zekâyla ilgili bir ders veya atölyenin olması gerekliliği sorulmuş ve Tablo 3.3.4.'deki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 3.3.4. *Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Sonrası Resim İş Eğitimi Anabilim Dalı, Resim İş Öğretmenliği Programında Yapay Zekâyla İlgili Bir Ders veya Atölyenin Olması Gerekliliğine İlişkin Tema-Kod Tablosu*

Tema: Öğrencilerin Uygulama Sonrası Resim İş Öğretmenliği Programında Yapay Zekâyla İlgili Bir Ders veya Atölyenin Olmasının Gerekliliğine İlişkin Görüşleri	**F**	**%**
Gerekli	**5**	**100**
Gerekli Değil	**0**	**0**

Bu araştırmada, öğrencilere *"Sizce, Resim İş Eğitimi Anabilim Dalı, Resim İş Öğretmenliği Programında yapay zekâyla ilgili bir ders veya atölyenin olması gerekir mi?''* sorusu yöneltilmiştir. 5 öğrencinin tamamı resim iş öğretmenliği programında yapay zekâ ile ilgili herhangi bir ders veya atölyenin olması gerektiğini belirtmiştir. (%100) Resim iş öğretmenliği programında yapay zekâyla ilgili bir ders veya atölyenin olması gerektiğini belirten öğrencilerin görüşleri ve ana sanat atölyeleri şu şekildedir;

(Ö.3) *"Teknoloji ve yapay zekâ bu kadar ilerlerken hiç şüphesiz ki ders vereceğimiz öğrencilerimiz bu gelişmelerle büyümüş olacak."* Ana Sanat Atölyesi: *Resim,* (Ö.9) *"Yaşadığımız çağ buna ihtiyaç duyduğu için mutlaka karşılaşıyoruz, bu sebeple olması gerektiğini düşünüyorum."* Ana Sanat Atölyesi: *Grafik Tasarım,* (Ö.1) *"Sanat eğitmeni adayı olduğumuz ve sanat yapay zekâyla birlikte evrildiği için böyle bir ders almamız gerekli olabilir."* Ana Sanat Atölyesi: *Heykel,* (Ö.16) *"Günümüz çocukları bu teknoloji ile büyüyor. Sanat eğitiminde mutlaka bir ders veya uygulama olması gerekiyor."* Ana Sanat Atölyesi: *Fotoğraf,* (Ö.17) *"Yeni yetişen nesillere yön vermek için mutlaka olması gerekiyor."* Ana Sanat Atölyesi: *Endüstriyel Tasarım*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

3.4. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Sonrası Yapay Zekâya İlişkin Önerileri

Öğretmen adaylarının uygulama sonrası yapay zekâya ilişkin önerilerini belirlemek amacıyla aşağıdaki soru sorulmuş ve tema-kod tablosu oluşturulmuştur.

3.4.1. Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Sonrası Meslek Hayatında ve Sanatsal Üretimde Yapay Zekâya İlişkin Önerileri

Öğretmen adaylarına uygulama sonrası meslek hayatında ve sanatsal üretimde yapay zekâya ilişkin önerileri sorulmuş ve Tablo 3.4.1.'deki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 3.4.1. *Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Uygulama Sonrası Meslek Hayatında ve Sanatsal Üretimde Yapay Zekâ Hakkında Önerilerine İlişkin Tema-Kod Tablosu*

Tema: Öğrencilerin Uygulama Sonrası Meslek Hayatında ve Sanatsal Üretimde Yapay Zekâ Hakkında Önerileri	**F**	**%**
Öneri Belirtti	**5**	**100**
Öneri Belirtmedi	**0**	**0**

Araştırmada, öğrencilere *"Bir görsel sanatlar öğretmen adayı olarak, öğretmenlik meslek hayatınız ve sanatçı yönünüz ile ilgili yapay zekâ hakkındaki önerileriniz nelerdir?''* sorusu yönetilmiştir. 5 öğrencinin tamamı bu soruya yönelik önerilerini belirtmiştir. (%100) Meslek hayatında ve sanatsal üretimde yapay zekâ hakkında önerilerini belirten öğrencilerin cevapları ve ana sanat atölyeleri şu şekildedir;

(Ö.1) *"Yaratıcılık kavramını yok etmeyecek şekilde öğrencilerin ilham alması için kullanılması sağlanabilir. Doğru bir şekilde eğitimciler tarafından anlaşılması ve öğrencilere aktarılması gerekiyor."* Ana Sanat Atölyesi: *Heykel,* (Ö.3) *"Meslek hayatımızda yapay zekâ çocuklar için daha hatasız olduğunda ve geliştiğinde kullanılabilir diye düşünüyorum."* Ana Sanat Atölyesi: *Resim,* (Ö.9) *"Görsel üreten yapay zekânın sanatsal üretimde ve eğitimde doğru kullanımını öğretecek kişiler biz öğretmenler olacağız. Bu anlamda mutlaka çocuklar için daha çok geliştirilmeli ve Türkçe dilimizi etkili kullanan bir yapay zekâ yazılımı hazırlanmalıdır."* Ana Sanat Atölyesi: *Grafik Tasarım,* (Ö.16) *"Daha kullanılabilir, erişilebilir ve yaygın hale getirilmesini öneriyorum. Çünkü gelişmiş olan yazılımlar genellikle ücretli olduğu için herkes tarafından erişilmesi zor olabiliyor."* Ana Sanat Atölyesi: *Fotoğraf,* (Ö.17) *"Yapay zekâ çok etkileyici. Sanata bakış açısını değiştiriyor. Geleneksel sanatın yerini tutuyor. Bu yüzden sanat eğitiminde de yer alması mutlaka gerekiyor."* Ana Sanat Atölyesi: *Endüstriyel Tasarım*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

4. SONUÇ

Bu çalışma, Resim İş Eğitimi Anabilim Dalında görsel sanatlar öğretmen adaylarına yapay zekânın tanımı, görsel üreten yapay zekâ program, uygulama ve araçların tanıtımı, örneklerin verilmesi, yapay zekâ uygulamasının yapılması hakkında bilgiler vermiş, uygulama yapılmış, öğrenci görüş ve önerileri alınmıştır. Öğretmen adayları uygulama sonunda, yapay zekânın eser üretme sürecini desteklediği, sanatsal ifade ve yaratıcılık açısından yeni olanaklar sunduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra bazı öğrencilerin yapay zekâ kullanımının eser üretimi konusunda motivasyonunu artırdığı ve bir sanat çalışması üretirken daha fazla çeşitlilik sunduğu tespit edilmiştir. Bu öğrenciler, yapay zekânın sunduğu olanaklar sayesinde daha fazla ilham aldıklarını dile getirmişlerdir.

5. ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına dayanarak, resim iş eğitimi programlarında yapay zekâ program, uygulama ve araçlarının kullanılabileceği, öğrenci görüş ve deneyimlerinin daha da geliştirilmesi ve dikkate alınması önerilmektedir. Ayrıca, öğretmenlerin ve eğitim kurumlarının, yapay zekânın sanat eğitimi ile olan ilişkisini daha iyi anlamaları ve bu teknolojileri etkili bir şekilde kullanabilmeleri için eğitim, program, uygulama, araç ve kaynaklara erişim sağlanması önemlidir. Bu sayede, öğrencilerin sanat deneyimlerini geliştirmek ve sanat eğitiminde yenilikçi ufuklar açmak mümkün olacaktır. Gelecekteki çalışmalar, yapay zekânın sanat eğitimindeki önemini ve etkilerini daha kapsamlı incelemeli ve öğrenci grupları üzerindeki etkilerini daha ayrıntılı bir şekilde değerlendirmelidir. Ayrıca, yapay zekânın resim iş eğitimi alanındaki ilişkisini destekleyecek pedagojik yöntem, teknik ve stratejilerin geliştirilmesine odaklanan araştırmalara ihtiyaç vardır. Bu şekilde, yapay zekânın sanat eğitimindeki rolü daha etkili bir şekilde anlaşılabilir ve tüm öğrencilerin sanatsal ifadeleri çok daha iyi şekilde desteklenebilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKLAR

Creswell, W., J. (2013*). Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*, 3. Baskı, (çev. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Paksın, B. (2020). *Görsel sanatlarda yapay zekâ ve yaratıcılık ilişkisi.* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir

Şen, E. (2022). *İllüstrasyon alanında yapay zekâ uygulamaları.* Abant Sosyal Bilimler Dergisi, Araştırma Makalesi

Çelik, M. ve Çelik, Y. (2023). *İngiliz romantik şiirinin yapay zekâ teknolojisiyle görselleştirilmesi.* Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Humanitas

Aydoğan, D., Yengin, D. ve Bayrak, T. (2022). *Sanatın hibrit gerçeklik alanı: metaverse.* Yedi Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN GÖRSEL SANATLAR DERSİNDE GERİ DÖNÜŞÜM İLE İLGİLİ OLAN ALGILARI

Prof. Dr. Feryal BEYKAL ORHUN [1]
[1] Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Öğretmenliği ABD Öğretim Üyesi, Denizli, TÜRKİYE,
fbeykal@pau.edu.tr , ORCID NO: 0000-0003-2739-1745

Yüksek Lisans Öğrencisi, AYNUR GÜNGÖR [2]
[2] Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Resim İş Eğitimi,
agungor093@posta.pau.edu.tr ORCID ID: 0009-0001-3934-7

ÖZET

Canlılar için hayati öneme sahip çevre bizim vazgeçilmezimizdir. Bu nedenle insan ile çevre arasındaki etkileşim sonsuzdur. Çevre kirliliğinin temel sebebi insanoğlu diyebiliriz. Bu kadar büyük bir sonsuzluk içerisinde insanların çevre üzerinde bıraktıkları olumsuzluklar elbette vardır. Bu olumsuzlukları gidermek için yeryüzünde yaşayan her bireyin çevreye karşı daha duyarlı olması gerekmektedir. Bu duyarlılık doğumdan ölüme kadar yaşantılarla, aile içinde ve okulda öğrenilir. Bu süreçte eğitimin çok büyük bir rolü vardır.

Günümüzde geri dönüşüme dair toplumsal anlamda bir bilinç oluşturmak ulusal ve uluslararası düzeyde gelişmişliğin bir kriteri sayılmaktadır. Çağımızın en büyük sorunlarından ve tehditlerinden birisi olan çevre kirliliği ancak düzenli olarak bir bilinçlendirme ve geniş çapta bir eğitimle çözülebilir. Öğrenciler geri dönüşümün ve çevre sağlığını iyileştirmenin önemini, verilecek olan çevre eğitimiyle okullarda kazanabilirler.

Çevre sorunları en aza indirebilmek için her bir bireye çevre ile ilgili gerekli eğitimler verilmeli ve geri dönüşüm konusunda bilinçlendirilmelidir. Bu nedenledir ki okullar bu hareketin öncüleri olacaktır.

Bu araştırmanın amacı görsel sanatlar dersinde geri dönüşüm kavramının lise öğrencileri tarafından nasıl algılandığını belirlemektir. Çalışma grubu Denizli iline bağlı Bozkurt ilçesinde devlete bağlı Anadolu Lisesinde eğitim alan öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın desenini nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışmasıdır. Geri dönüşüm konularında öğrencilerin algılarını belirlemek için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile öğrencilerden görüş ve öneriler alınmıştır. Elde edilen veriler içerik analiz yöntemi ile çözümlenmiştir

Çalışma sonucunda çevre ve geri dönüşüme dayalı farkındalıklarının ve duyarlılıkların arttığı gözlemlenmiştir. Cinsiyet açısından bakıldığında kız öğrencilerin çevre konusunda duyusal algıları erkek öğrencilere göre daha olumludur. Görsel Sanatlar dersinde atık malzemeler kullanarak yaptıkları çalışmaların sonucunda elde ettikleri eserlerin öğrencileri mutlu ettiği ve geri dönüşüm etkinliklerinde aktif çalıştıkları gözlemlenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Anahtar Kelimeler: Geri dönüşüm, çevre bilinci, ortaöğretim, lise, görsel sanatlar dersi.

GİRİŞ

Günümüz şartlarında birçok ekolojik faaliyetlerin etkisiyle iklimsel değişiklikler gözlenir. Bu iklimsel değişiklikler insan, hayvan, bitki ve hatta cansız varlıkları bile olumsuz etkileyerek dünyanın ve atmosferin dengesini bozmaktadır. Ayrıca bu durum ülkeler arası sanayi ve ekonomik yarışı körüklemekte ve de çevresel açıdan büyük bir problemi beraberinde getirmektedir.

Genel olarak çevre, "insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da süre içinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamı" şeklinde tanımlanmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 1993, s. 21). İnsan ancak doğa ile bir olursa, doğanın ihtiyaçlarını ön planda tutarsa daha kaliteli bir yaşama ulaşır. Varlıkların etkileşimde bulunduğu ortamı sağlayan çevre; teknoloji ve sanayinin gelişimiyle birlikte doğal olan yapısının bozulması, canlı çeşitliliğinin azalması, doğal kaynaklarının değişmesi ve tükenmesiyle karşı karşıya gelmektedir. "Çevrenin var olan yapısının kendini düzeltebilme imkânı varken, insanların oluşturduğu sorunlar doğal yapının eski haline gelebilme imkânını yok etmiştir" (Kızılboğa ve Batal, 2012).

Çevrenin varlığını sürdürebilmesi canlı ve cansız faktörler arasındaki etkileşime bağlıdır. "Bu etkileşim içerisinde en önemli rolü insanlar oynamaktadır. İnsanların sürekli kendi ihtiyaçları için çevreyi düşünmeden bilinçsizce kullanmaları ve çevreyi değiştirmeye yönelik çalışmaları doğadaki var olan düzeni bozarak tüm canlılığı tehdit etmektedir. Bunun sonucu olarak ciddi çevre sorunları baş göstermeye başlamıştır" (Akbaş, 2007).

Bilim insanları çevre sorunlarının nedeni olarak birçok görüş ortaya sürmüşlerdir. Tüm bu görüşlerin ortak sonucu çevre sorunlarının sosyal, politik, ekonomik, eğitim, yönetim, ahlak, davranış gibi pek çok alandaki bozukluklara bağlı olarak ortaya çıktığı yönündedir (Atasoy, 2006). Tüketicisi tarafından artık kullanılmayan, atılmak istenen her türlü maddeye atık denilmektedir (Gölbaşı, 2022, s.3).

Özellikle insan eli ile meydana gelmiş bu doğa tehdidini fark eden bilim insanları ve çevre aktivistleri geri dönüştürülebilir atıkların doğru depolanması, geri kazanımı, yeniden kullanması ve bu sayede çevreye daha az zarar vermesi adına çalışmalar başlatmışlardır.

Dünya var olduğu sürece çevre konusu dünüyle, bugünüyle ve yarınıyla bizleri etkileyecektir. Çevre sorunlarını ortadan kaldırma ve duyarlı olmada en etkili çözüm çevreye hassas, bireyler kazandırmakla olabilir. Bunun ilk adımı olarak bireylere çevre eğitimi verilmelidir ve bu tüm toplumu kapsamalıdır. Çevre konusunda olumlu bilinç geliştirme ailede başlayıp, okullarımızda konuyla ilgili uzman otoritelerin desteği ile geliştirilmelidir. Çevre sorunlarını ortadan kaldırma ve duyarlı olmada en etkili çözüm çevreye hassas, bireyler kazandırmakla olabilir.

Geri dönüşümün uygulanması ile çöplere gönderilen katı atık miktarlarında azalma sağlanarak bu atıkların taşınması, depolanması işlemlerinde daha az miktarda alan ve daha az enerji kullanılmaktadır. "Geri dönüşüm gelecek nesillere ve ülke ekonomisine fayda sağlamaktadır. Hammaddenin ve doğal kaynakların hızla tükenmesi sonucunda ekonomik sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada geri dönüşüm ekonomi üzerinde olumlu etki yapmaktadır" (Gölbaşı, 2022, s.3).

Polat (2021)'a göre "en önemli geri dönüştürülebilen atıklar; kâğıt – karton, plastikler, cam, metal, piller ve aküler, hidrolik yağ, bakır, kurşun, kauçuk, elektronik atıklardır. Geri dönüştürülebilen ürünlerin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kullanılması gibi çevre sağlığını iyileştirmeye yönelik davranışlarının kazanılmasında eğitim kurumlarına çok büyük görevler düşmektedir. Öğrenciler geri dönüşümün ve çevre sağlığını iyileştirmenin önemini, verilecek olan çevre eğitimiyle okullarda kazanabilirler" (s.1).
Günümüzde geri dönüşüme dair toplumsal anlamda bir bilinç oluşturmak ulusal ve global anlamda gelişmişliğin bir kriteri sayılmaktadır. Çağımızın en büyük sorunlarından ve tehditlerinden birisi olan çevre kirliliği ancak düzenli olarak bir bilinçlendirme ve geniş çapta bir eğitimle çözülebilir. Bu araştırmada Anadolu Lisesi öğrencilerinin, geri dönüşüm kavramı hakkında farkındalıkları ile geri dönüşüm materyali kullanarak yapılabilecek çalışmalara dair algılarını belirlemek amaçlanmıştır. Elde edilen verilerden sonra öğrencilerin geri dönüşüm ile ilgili beklenti ve önerileri de alınmıştır.

Problem cümlesi

Araştırmanın problem cümlesi *''Lise öğrencilerinin görsel sanatlar dersinde geri dönüşüm ile olan algıları nedir?''* olarak belirlenmiştir.

Alt Problemler

Lise öğrencilerinin uygulama öncesi

Geri dönüşüm konusunda bilgi düzeyleri nedir?
Geri dönüşüm kutuları hakkındaki bilgi düzeyleri nedir
Geri dönüşüm kutularını kullanma amacı bilgi düzeyleri nedir?
Öğrencilerin uygulama sonrasında

Bilgi düzeylerinde ne gibi değişimler meydana gelmiştir?
Geri dönüşüm malzemeleri ile yaptıkları çalışmalarındaki algılarında ne gibi değişiklik olmuştur?
Geri dönüşüm ile ilgili varsa önerileri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın deseni nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasıdır. "Vaka çalışması olarak da adlandırılan bu yaklaşım kısaca sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi olarak tanımlanmaktadır" (Merriam, 2013:40). Yin'e göre "Durum çalışması, güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi içeriğinde çalışılan, olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan görgül bir araştırma yöntemidir" (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013).
Araştırma yöntemi olarak durum çalışmasının seçilme nedeni araştırma evreninde seçilen örneklemin derinlik ve genişliğinde, kendisi ve çevresi ile kurduğu ilişkileri belirleyerek, örneklem hakkında bilgiye varmayı amaçlar. (Karasar, 2005). Önce araştırma sorularının geliştirilecek daha sonra araştırmanın alt problemleri geliştirilecektir. Analiz birimi saptanıp, çalışılacak durum belirlenecek, araştırmaya katılacak bireyler seçilecektir. Veriler toplanıp, toplanan veriler önermelerle veya alt problemlerle ilişkilendirilerek, veriler analiz edilip yorumlanacak ve durum çalışması raporlaştırılacaktır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bu çalışma, Denizli'nin Bozkurt ilçesinde bulunan devlete bağlı merkezde yer alan bir Anadolu lisesinde 2023-2024 eğitim öğretim yılında öğrenim gören 10. Sınıf öğrencileri üzerinde uygulanmıştır. Bu düzeyin seçilmesinin nedeni görsel sanatlar dersi müfredatında geri dönüşüm konusuna yer verilmediği için 10. Sınıf müfredatında yer alan "Üç boyutlu çalışmalar Heykel ve kabartma arasındaki farkı açıklar" kazanımını temel alarak seçilmiştir.
Buna göre öğrencilerin geri dönüşüm hakkındaki algılarına yönelik yarı yapılandırılmış ön ve son değerlendirme anketleri uygulanmış elde edilen veriler, oluşturulan kod ve temalar doğrultusunda çözümlenmiştir.

Çizelge 2.1. Araştırma Aşamaları

Araştırma sorularının geliştirilmesi	Lise öğrencilerinin görsel sanatlar dersinde geri dönüşüm ile olan algıları nedir?
Araştırmanın alt problemlerinin geliştirilmesi	Öğrencilerin uygulama öncesi Geri dönüşüm konusunda bilgi düzeyleri nedir? Geri dönüşüm kutuları hakkındaki bilgi düzeyleri nedir Geri dönüşüm kutularını kullanma amacı bilgi düzeyi nedir? Öğrencilerin uygulama sonrasında Bilgi düzeylerinde ne gibi değişimler meydana gelmiştir? Uygulama sonrasında geri dönüşüm malzemeleri ile yaptıkları çalışmalarındaki algılarında değişiklik oldu mu? Öğrencilerin geri dönüşüm ile ilgili beklenti ve önerileri nelerdir?
Analiz biriminin saptanması	Denizli'nin Bozkurt ilçesinde bulunan devlete bağlı merkezde yer alan bir Anadolu lisesinde 2023-2024 eğitim öğretim yılında öğrenim gören 10. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır.
Araştırmaya katılacak bireylerin seçimi	Kolay ulaşılabilir durum örneklemesi
Verilerin toplanması	Görüşme
Verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması	İçerik analizi

Çalışma grubu

Çalışma grubu Denizli'nin Bozkurt ilçesinde bulunan devlete bağlı merkezde yer alan bir Anadolu lisesinde 2023-2024 eğitim öğretim yılında öğrenim gören 10. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışma grubunda toplam 22 öğrenci bulunmaktadır. Çalışma grubu 18 kız 4 erkek öğrenciden oluşmaktadır. Bu öğrencilerin yaş aralığı 12-15'tir. Öğrencilerin aileleri orta ve düşük gelirlidir. Ayrıca çalışma grubunda bulunan 9 kız öğrenci ilçenin köy veya beldelerinde yaşadığı için taşımalı olarak okumaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırmada katılımcıların belirlenmesinde nitel araştırmada amaçlı örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örneklemesi kullanılmıştır. "Kolay ulaşılabilir durum örneklemesi, çoğu zaman araştırmacının diğer örnekleme yöntemlerini kullanma olanağı bulunmadığı durumlarda kullanılır." (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.123).

Veri toplama

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış ve araştırmacı tarafından görüşme formları oluşturmuştur. Araştırmada kullanılan görüşme formları Görsel Sanatlar alanında üç uzmana sunulmuştur. Uzmanlardan gelen bildirimler doğrultusunda formlara son şekil verilerek ön test ve son test anket formları oluşturulmuştur.

Araştırmada katılımcılar önce Ek-1'deki ön test formunu cevaplamışlardır. Araştırmacının kendisi aynı okulda öğretmen olduğu için öğrencilere ön test formundan sonra 4 hafta boyunca haftada 2şer saatten toplamda 8 ders saati konu anlatımı ve uygulama yapmıştır. İlk 2 saatte geri dönüşümle ilgili görsel sunumlarla bilgi verilmiştir. Geri kalan 3 haftada geri dönüşüm materyalleri ile sanatsal uygulama çalışması yapılmıştır. Uygulama sonrasında katılımcılara Ek-2'deki son test verilmiştir. Son testi de cevaplayan katılımcıların cevapları karşılaştırılarak betimsel analizi yapılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu bölümünde anket aracılığıyla toplanan verilerin analizi açıklanmaktadır.

3.1.Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi "Geri dönüşüm konusunda bilgi düzeyleri nedir?" sorusu yöneltildiğinde katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edilmiş, elde edilen veriler frekans ve oransal dağılımları Çizelge 3.1.1.- Çizelge 3.1.2 ve Çizelge 3.1.3'de sunulmuştur.

Çizelge 3.1.1. "Geri dönüşüm konusunda bilgi düzeyleri" tema– kod Çizelgesi

	F	%
Tanımladı	**5**	**22**
Tanımlamadı	**17**	**78**

Çizelge 3.1.1'deki veriler incelendiğinde geri dönüşüm konusunda bilgi düzeyleri incelendiğinde öğrencilerden 5 kişi geri dönüşümü tanımlayabilirken 17 kişi doğru bir tanım yapamamıştır. Bu cevapların oransal dağılımı ise %22'si tanımlayabilirken %78'i tanımlama yapamamıştır. Tanımlama yapabilen öğrencilerden bazılarının cevapları şu şekildedir:

Kullanılmış bir ürünü tekrar kullanabilmek için baştan dönüştürmek Ö(1).Geri görüştürülebilen kullanılmış bir ürünü geri dönüşüme atarak yeniden bir madde yapılmasıdır (Ö6).

Tanımlama yapamayan öğrencilerin bazılarının cevapları aşağıdaki gibidir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Duydum ama bilmiyorumÖ5. Bir Malzemenin evimize geri dönmesidir (Ö11). Bilmiyorum (Ö7).

Ayrıca 5 öğrenci soruyu boş bırakmış cevaplamamıştır.

Çizelge3.1.2 Geri dönüşüm ürünlerine örnek verebilme durumlarına ilişkin tema- kod Çizelgesi

	F	%
Örnek verebildi	**19**	**86**
Cam	**14**	
Plastik	**19**	
Kağıt	**18**	
Metal	**6**	
Örnek veremedi	**3**	**14**

Çizelge 3.1.2'deki veriler incelendiğinde öğrencilerden 19 kişi geri dönüşümü ürüne örnek verebilmiştir. Cevap verebilenlerin oransal dağılımı ise %82'dır. Örnek verebilen öğrencilerin çoğunluğu plastik ve kağıt derken bazıları 2 veya 3 cevap vermiştir. Sadece 6 öğrencinin verdiği cevaplar arasında metal cevabı bulunuyor. Burada görülüyor ki hiçbir öğrenci özellikle pil, atık yağ, tekstil atığı ve boya atığı gibi örnekler vermemiştir. Verilen örnekler okullarda bulunan geri dönüşüm kutularının üzerinde yazan maddeler kadardır.

Çizelge3.1.3 Geri dönüşüm işareti hakkında bilgi düzeylerine ilişkin tema- kod Çizelgesi

 Bu İşaret biliyorsanız tanımlayınız.	F	%
Tanımlayanlar	6	27
Tanımlayamayanlar	16	73

Çizelge 3.1.3'teki veriler incelendiğinde öğrencilerden 6 kişi geri dönüşüm işaretini tanıdığını belirtirken 16'sı bu soruyu boş bırakmıştır. Bu cevapların oransal dağılımı ise %27si kısa bir tanımlama yapmış, %73'ü bu soruyu boş bırakmıştır. Tanımlama yapabilen öğrencilerin cevaplarından bazıları şu şekildedir:

Geri dönüşüm işaretidir (Ö2). Geri dönüştürülebilir (Ö14). Bir öğrenci "Geri dönüştürülebilir ürünlerin üstünde bulunur (Ö21)" demiştir.

3.2. Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırmanın ikinci alt problemi "Geri dönüşüm kutuları hakkında bilgi düzeyleri nedir?" sorusu yöneltildiğinde katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edilmiş, elde edilen veriler frekans ve oransal dağılımları Çizelge 3.2.1'de sunulmuştur.

Çizelge 3.2.1. "Geri dönüşüm kutuları hakkında bilgi düzeylerine ilişkin" tema– kod çizelgesi

	F	**%**
Cevap verenler	**18**	**81**
Okulda	15	
Dışarıda	3	
Bahçede	2	
Markette	2	
Büyükşehirde	1	
Cevap vermeyenler	**4**	**19**

Çizelge 3.2.1'deki veriler incelendiğinde öğrencilerden 18 kişi geri dönüşüm kutularının çevresinde bulunduğunu söylerken 4 kişi cevap vermemiştir. Bu cevapların oransal dağılımı ise %81'i soruyu cevaplamış, % 19'u boş bırakmıştır.

Geri dönüşüm kutusu çevrenizde nerelerde vardır dediğimizde ise öğrencilerin cevapları şu şekildedir:

Okulda ve bazı kurumlarda (Ö7). Okulda ve marketlerde (Ö18). Okulda bahçede ve dışarda (Ö21)" demiştir. Buradan görülüyor ki öğrencilerin çoğu ilk olarak okullarda cevabını vermiştir.

3.3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi "Geri dönüşüm kutuları kullanım amacı nedir?" sorusu yöneltildiğinde katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edilmiş, elde edilen veriler frekans ve oransal dağılımları Çizelge 3.3.1.- Çizelge 3.3.2 ve Çizelge 3.3.3'de sunulmuştur

Çizelge 3.3.1. "Geri dönüşüm kutuları kullanım amacına ilişkin" tema– kod çizelgesi

	F	**%**
Cevap verebilen	**11**	**50**
Cevap veremeyen	**8**	**37**
Yanlış cevap verenler	**3**	**13**

Çizelge 3.3.1'deki veriler incelendiğinde öğrencilerden 11 kişi geri dönüşüm kutularının kullanın amacını doğru tanımlarken 8 kişi cevap vermemiştir ayrıca 3 kişi de yanlış cevap vermiştir. Bu cevapların oransal dağılımı ise % 50'si soruyu doğru cevaplamış, % 8'i boş bırakmış ve %13'ü de yanlış cevaplamıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

"Geri dönüşüm kutuları ne amaçla kullanılır?" sorusuna doğru cevap verenlerden bazılarının cevapları şu şekildedir:

Geri dönüştürülecek ürünlerin işleri kolaylaştırmak için diğer atıklardan ayrı birikmesi (Ö10). Kağıt gibi geri dönüştürülebilen ürünleri atmak (Ö8). Atık Kağıt, plastik vb. şeyleri tekrar kullanabilmek için (Ö9).

Yanlış cevap verenler ise şöyledir: *Çöp Atarız (Ö4). Eşyaları yeni haline çevirmek için (Ö3).*

Çizelge 3.3.2. "Geri dönüşüm kutularına geri dönüşüm ürün atma durumlarına ilişkin" tema– kod çizelgesi

	F	**%**
Cam	**7**	
Kağıt	**19**	**86**
Metal	**1**	
Plastik	**9**	

Çizelge 3.3.2'deki veriler incelendiğinde öğrenciler verilen cevaplardan iki ya da daha fazla ürün attıklarıyla ilişkin yanıtlar alınmıştır. Bu verilerden en fazla 19 kişi (%86) kağıt derken en az oran 1 kişi ile (%5) metal cevabı vermiştir.

Çizelge 3.3.3. "Geri dönüşüm kutuları kullanım sıklığı ile ilişkin " tema– kod çizelgesi

	F	%
Çok sık	8	36
Ara sıra	11	50
Hiç	3	14

Çizelge 3.3.3'teki veriler incelendiğinde öğrencilerden 8'i geri dönüşüm kutularını çok sık kullandığını belirtirken 11'i ara sıra kullanıyorum demiştir. Bunun yanında hiç kullanmadığını belirten 3 öğrenci olmuştur. Bu cevapların oransal dağılımı ise %36'sının çok sık kullandığını %50'sinin ara sıra ve %14'ünün de hiç kullanmadığı görülmüştür.

3.4. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu aşamasında öğrencilerle yapılan uygulama çalışma sonrasında Ek-2 deki son test uygulanmış ve dördüncü alt problem olan "Bilgi düzeylerinde ne gibi değişimler meydana gelmiştir?" sorusu yöneltildiğinde katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edilmiş, elde edilen veriler frekans ve oransal dağılımları Çizelge 3.4.1-Çizelge 3.4.2 ve Çizelge 3.4.3'te sunulmuştur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 3.4.1 "Öğrencilere uygulama sonrası geri dönüşüm bilgi düzeylerine ilişkin" tema– kod çizelgesi

	F	%
Tanımladı	**21**	**95**
Tanımlamadı	**1**	**5**

Çizelge 3.4.1'deki veriler incelendiğinde uygulama sonrası geri dönüşüm konusunda bilgi düzeyleri incelendiğinde öğrencilerden 21 kişi geri dönüşümü tanımlayabilirken 1 kişi doğru bir tanım yapamamıştır. Bu cevapların oransal dağılımı ise %95'i tanımlayabilirken %5'i tanımlama yapamamıştır. Tanımlama yapabilen öğrencilerden bazılarının cevapları şu şekildedir:

Bir ürünü tekrar kullanabilmek için baştan dönüştürmek için geri dönüşüme atmak (Ö3). Kullanılmış bir ürünü geri dönüşüme atarak yeniden kullanmak için dönüştürmektir (Ö6).

Ayrıca 1 öğrenci soruyu boş bırakmış cevaplamamıştır.

Çizelge 3.4.2 "Geri dönüşüm ürünlerine örnek verebilme durumlarına ilişkin" tema- kod çizelgesi (uygulama sonrası)

	F	%
Örnek verebildi	**22**	**100**
Cam	**14**	
Plastik	**19**	
Kağıt	**18**	
Metal	**6**	
Atık yağ	**3**	
Pil	**5**	
Fabrika atığı	**1**	
Örnek veremedi	**0**	**0**

Çizelge 3.4.2'deki veriler incelendiğinde öğrencilerden cevaplarının çok değişken olduğu ancak uygulama öncesi verilen cevaplardaki gibi 1 ürün cevap veren yoktur. En az 2 ürün veya daha fazla ürün yazıldığı görülmüştür. Ayrıca uygulama öncesi cevaplar arasında olmadığı halde uygulama sonrasında atık yağ, fabrika atıkları ve pil atığı gibi cevaplar alınmıştır. Bu cevaplar atık malzemelerle ilgili öğrencilerin farkındalıklarının arttığını göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 3.4.3. "Geri dönüşüm kutuları kullanım amacına ilişkin" tema– kod çizelgesi (uygulama sonrası)

	F	%
Amacına uygun cevap verenler	**21**	**95**
Amacına uygun cevap veremeyenler	**1**	**5**

Çizelge 3.4.3'teki veriler incelendiğinde öğrencilerden 21 kişi geri dönüşüm kutularının kullanın amacını doğru tanımlarken 1 kişi cevap vermemiştir. Bu cevapların oransal dağılımı ise %95'i soruyu doğru cevaplamış, %5'i boş bırakmıştır. Burada görülüyor ki uygulama sonrası büyük bir oranda değişiklik gerçekleşmiştir. Öğrencilerin bu veride verdikleri cevaplardan bazıları şu şekildedir:

Ürünlerin atıklarını ayrı ayrı atmak için (Ö11). Atıkları ayırıp dönüştürmek (Ö5). Geri dönüşüm ürünler atmak için (Ö9). Bir ürünün kullanıldıktan sonra tekrardan dönüştürülüp kullanılması (Ö15). Ürün atıklarının tekrar parçalanıp yeniden kullanılmak için dönüştürülmesi (Ö2). Bir atık malzemenin tekrar kullanılabilmek için geri dönüşüme atılması (Ö16).

3.5. Araştırmanın Beşinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi "Geri dönüşüm malzemeleri ile yaptıkları eser üretiminden sonra algılarında değişiklik oldu mu?" sorusu yöneltildiğinde katılımcıların uygulama sonrası verdikleri cevaplar analiz edilmiş, elde edilen veriler frekans ve oransal dağılımları Çizelge 3.5.1 ve Çizelge 3.5.2'de sunulmuştur.

Çizelge 3.5.1 "Öğrencilerin sanatsal üretimden sonra geri dönüşüm ile ilgili algılarındaki değişikliğe ilişkin" tema– kod çizelgesi

	F	%
Beğenme durumu	**21**	**95**
Beğenmeme durumu	**1**	**5**

Çizelge 3.5.1'deki veriler incelendiğinde öğrencilerden 21 kişi görsel sanatlar dersinde geri dönüşüm çalışması yapmaktan beğendiğini belirtirken 1 kişi de bu çalışmadan beğenmediğini belirtmiştir. Bu cevapların oransal dağılımı ise %95'i soruyu evet olarak cevaplamış, %5'i de hayır demiştir.

Uygulama öncesi 9 kişi "Görsel sanatlar dersinde geri dönüştürülebilen malzemeler ile çalışma yapmak ister misiniz?" sorusuna hayır demesine rağmen uygulama sonrası bu çalışmadan hoşlanmayan sadece 1 kişidir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 3.5.2 "Geri dönüşüm ürünleri ile ileride çalışma yapma isteklerine ilişkin" tema– kod çizelgesi

Evet isterim	**17**	**77**
Hayır istemem	**5**	**23**

Çizelge 3.5.2'deki veriler incelendiğinde öğrencilerden 17 kişi gelecekte geri dönüşüm ürünleri ile çalışma yapmak istediğini belirmiş, 5 kişi de hayır çalışma yapmak istemem demiştir. Bu cevapların oransal dağılımı ise %77'si soruyu olumlu cevaplamış, %23'ü de olumsuz cevaplamıştır.

Cevabı evet olanlara "Hangi derste ne tür çalışmalar yapmak istersiniz?" sorusu yöneltilmiştir ve cevaplar şu şekildedir:

Öğrencilerden 13 kişi genel olarak sanatsal çalışmalar yapmak istedikleri gözlenmiştir (Atıkları parçalayıp heykel yapmak, Kağıt çalışmaları yapmak, Sanatsal aktivite, Kırık cam Çizelge heykel) Öğrencilerden 1 kişi "Eşya" ,1 kişi "Yeniden kullanabileceğim ürünler üretmek" ve 2 kişi de "Bütün derslerde çalışma yapmak istiyorum" demiştir.

3.6. Araştırmanın Altıncı Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı alt problemi "Öğrencilerin geri dönüşüm ile ilgili önerileri nelerdir?" sorusu yöneltildiğinde katılımcıların uygulama sonrası verdikleri cevaplar analiz edilmiş, elde edilen veriler frekans ve oransal dağılımları Çizelge 3.6.1'de sunulmuştur.

Çizelge 3.6.1 "Öğrencilerin geri dönüşüm ile ilgili önerilerine ilişkin" tema– kod çizelgesi

	F	**%**
Öneride bulunanlar	**13**	**59**
Öneride bulunmayanlar	**9**	**41**

Çizelge 3.6.1'deki veriler incelendiğinde öğrencilerden 13 kişi geri dönüşüm ile ilgili önerilerini yazarken 9kişi de bu soruyu boş bırakmıştır. Bu cevapların oransal dağılımı ise %59'u soruyu cevaplamış, %9'u da boş bırakmıştır.

Öneride bulunan öğrencilerin verdikleri cevaplardan bazıları şu şekildedir:

"*Okulun bahçesine geri dönüşüm parkı yapalım"* diyen 4 öğrenci varken "O*kulun bahçesine ve sınıflara geri dönüşüm kutusu konulması gerekiyor"* cevabını veren 3 kişi vardır. 2 öğrenci "G*eri dönüşüm tesisine gezi düzenlenmesini isterim"* cevabını vermiştir. Cevaplar arasında *"Çevre düzenlemesi", "Okul atık toplama merkezi"* gibi farklı fikirlerde ortaya konmuştur.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırma da uygulama öncesi öğrencilere geri dönüşüm konusunda bilgi düzeyleri, ürünler ve geri dönüşümle ilgili örnekler verebilmeleri açısından sorular sorulmuştur. Alınan cevaplara göre öğrencilerin %22'si geri dönüşümle ilgili tanım yapabildiği %86'sı geri dönüşüm ile ilgili örnekler verebildiği (atık kağıt plastik teneke kutu vb.) görülmüştür. Bunun dışında yine öğrencilerin %27'sinin geri dönüşüm işaretinin hakkında bilgi sahibi oldukları ve de %81inin de çevresinde geri dönüşüm kutularının bulunduğunu farkındadırlar. Bu kutuları da okul çevresinde gördüklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilere geri dönüşüm kutularının kullanım amacı hakkındaki bilgileri sorgulandığında %50 sinin kullanım amacını doğru tanımladığı diğer %50 ya cevap vermemiş ya da yanlış cevap vermiştir.

Öğrencilere 3 hafta boyunca görsel sanatlar dersinde geri dönüşümle ilgili sanatsal çalışmalar yaptırılmıştır (Bkz Görsel 1- 3). Uygulama sonrasında da öğrencilere geri dönüşüm konusunda bilgi düzeyleri, ürünler ve geri dönüşümle ilgili örnekler verebilmeleri açısından sorular sorulmuştur. Alınan cevaplara göre öğrencilerin %95si geri dönüşümle ilgili tanım yapabildiği %100'i geri dönüşüm ile ilgili örnekler verebildiği (atık kağıt plastik teneke kutu atık pil yağ boya malzemeleri tekstil atığı vb.) görülmüştür. Ayrıca öğrencilere geri dönüşüm kutularının ne amaçla kullanıldığı hakkında soru tekrar sorulmuş öğrencilerin %95'i atıkları ayırarak tekrar geri dönüşebileceği ile ilgili farkındalıklarının arttığı tespit edilmiştir.

Uygulama sonucunda öğrencilere bu uygulamayla ilgili çalışmaları beğeni düzeyleriyle ilgili soru sorulmuş öğrencilerin %95'i beğendiği ortaya çıkmıştır. Yine öğrencilere ileriki dönemlerinde geri dönüşüm ile ilgili çalışma yapmayla ilgili soru sorulmuş öğrencilerin %77si evet %23ü hayır cevabını vermiştir. Cevabı evet diyen öğrencilere ne tür çalışmalar yapmak istersiniz diye soru sorulduğunda öğrencilerin 13'ü genel olarak sanatsal çalışmalar yapmak istedikleri belirtmiş, (Atıkları parçalayıp heykel yapmak, Kağıt çalışmaları yapmak, Sanatsal aktivite, Kırık cam Çizelge heykel) Öğrencilerden 1 kişi eşya ,1 kişi yeniden kullanabileceğim ürünler üretmek ve 2 kişi de bütün derslerde çalışma yapmak istiyorum demiştir.

Son olarak öğrencilere "Geri dönüşümle ilgili önerileriniz var mı varsa nelerdir? diye soru yöneltildiğinde öğrencilerin 13'ü öneride bulunmuş 9 öğrenci öneride bulunmamıştır. Öneri veren öğrencilerin çevrelerinde özellikle okullarında geri dönüşümle ilgili çevre düzenlemesi (geri dönüşüm parkı) önerisinde bulunduğu ve çevrelerinde, özellikle sınıflarında da geri dönüşüm kutularının olması gerektiğini belirtmişlerdir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bu veriler ışığında öğrencilerin uygulama sonrası geri dönüşümle ilgili farkındalıklarının arttığını için mutlaka okul müfredatında daha erken yaşlardan itibaren geri dönüşümle ilgili farkındalık düzeylerini artıracak konuların bulunması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Görsel sanatlar Müfredatında bu konunun yer almaması üzücü bir durumdur bu yüzden ivedilikle bu konunun görsel sanatlar dersi müfredatına eklenmesi elzem bir durumdur. Aslında Geri dönüşümle ilgili konular fen bilgisi müfredatında yer almasına rağmen yapılan çalışmada öğrencilerin farkındalık durumlarının az olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu tür konuların disiplinler arası iş birliği ile aynı takvimde işlenmesi öğrencilerin bilgileri, farkındalıkları ve duyarlılıklarının artacağı muhakkaktır.

Görsel 1

Görsel 2

Görsel 3

KAYNAKÇA

Atasoy, E. (2006). *Çevre için eğitim: çocuk doğa etkileşimi.* Ezgi Kitabevi.

Keleş, R. ve Hamamcı C. (1993). *Çevrebilim*. Ankara: İmge Kitabevi.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*, Nobel Yayınları,Ankara.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayın.

Yıldırım, A. & Şimşek H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* (11.Basım). Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayın.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Karasar, N. (2005) Bilimsel araştırma yöntemi (15. baskı). Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.

Akbaş, T., *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarında Çevre Olgusunun Araştırılması.* Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2007.

Gölbaşı, F.H., *Sektörel Bazda Geri Dönüştürülebilir Atık İle Üretim Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana, 2022.

Polat, M.B., O*rtaokul Öğrencilerinin Çevre Ve Geri Dönüşüm Tutumlarının İncelenmesi: Karaköprü İlçesi (Şanlıurfa) Örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa, 2021.

Kızılboğa, R.ve Batal, S. (2012). Türkiye'de çevre sorunlarının çözümünde yerel yönetimlerin rolü ve önemi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(20),191-212. https://dergipark.org.tr/download/article-file/183082 /15.04.2024

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ORTAÖĞRETİM GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASINDA YAŞANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ [1]

GÖKHAN ALTINDAĞ [2], Prof. Dr. FERYAL BEYKAL ORHUN [3]
[2] MEB, Görsel sanatlar öğretmeni, altindagokhan@gmail.com –
ORCID: 0009-0003-0409-7719
[3] Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, fbeykal@pau.edu.tr -
ORCID:0000-0003-2739-1745

ÖZET

Görsel sanatlar dersi öğretim programı, eğitim sistemimiz içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu program, öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirmelerine, estetik duyarlılıklarını artırmalarına ve sanatsal becerilerini kazanmalarına katkı sağlar. Programın verimliliği, uygulanabilirliği, uygulanmasında karşılaşılan sorunlar öğretmenlerin görüşleriyle değerlendirilebilir. Programın uygulayıcıları olan görsel sanatlar öğretmenleri değişen ve gelişen şartlarla birlikte sahada karşılaştıkları her türlü etkenle birlikte programın etkililiğini ve eksik kalan yönlerini tespit etme bakımından birinci kaynak sayılabilecek konumdadırlar. Bu bakımdan görsel sanatlar öğretmenlerinin program üzerindeki düşünceleri, görsel sanatlar öğretim programının geleceği bakımından önem taşımaktadır. Çalışmanın kavramsal çerçevesinde ortaöğretimde görsel sanatlar öğretimi, ortaöğretim görsel sanatlar dersi öğretim programı ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Bu çalışma ortaöğretim görsel sanatlar öğretim programını uygulayan öğretmenlerin program hakkındaki görüşleri ile birlikte gelişen ve değişen şartlara uygun yeni hazırlanacak görsel sanatlar öğretim programlarına kaynak olması bakımından önem taşımaktadır. Araştırmanın çalışma grubu, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Denizli Merkezefendi ve Pamukkale ilçelerinde liselerde görev yapan 25 görsel sanatlar öğretmeninin katılımıyla oluşturulmuştur. Araştırmanın deseni nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışmasıdır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile görüşmeler yapılmış, edinilen verilerin analizi içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. Ortaöğretim görsel sanatlar öğretim programı hakkında katılımcılardan görüş ve öneriler alınmıştır. Araştırma sonucunda ders saatinin programın uygulanmasındaki önemi ve etkisi, fiziki imkanlar, atölye ihtiyacı, sosyoekonomik durum ile ilgili birtakım sorunlar hakkında sonuçlara ulaşılmıştır. Programın uygulanmasında öğrenci ders kitabı eksikliği ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda sorunlara yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur. Ortaöğretim görsel sanatlar öğretim programının verimli bir şekilde uygulanması bakımından atölye ihtiyacının tam manasıyla karşılanması, çeşitli sadeleştirmeler, yeni nesil ders kitabı hazırlanması, farkındalık çalışmaları gibi öneriler ortaya çıkmıştır. Bu

1 Çalışma, danışmanlığını Beykal Orhun'un yaptığı Altındağ tarafından Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsünde 2024 yılında tamamlanan "Görsel Sanatlar Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programına Yönelik Görsel Sanatlar Öğretmenlerinin Görüşleri" başlıklı yüksek lisans tezinin bir bölümünü kapsamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

araştırmanın konusu ile ilgili daha geniş bir evren ve örneklem ile benzer çalışmalar yapılması önerilir.
Anahtar Kelimeler: Görsel Sanatlar, ortaöğretim, öğretim programı

1. GİRİŞ

Farklı açılardan eğitim ihtiyacı olan insanın temel ihtiyaçlarından bir tanesi de sanat eğitimidir. Sanat eğitimi bilim, teknik ve felsefe alan eğitimleriyle beraber bireysel ve toplumsal eğitimin en vazgeçilmezlerinden birisi olarak kabul edilir (Mercin ve Alakuş, 2007). Sanat eğitiminin bireyin hayatı boyunca ve sosyal yapının oluşması, korunmasındaki önemini görmek bilimsel çalışmalarda karşılaşılan bir olgudur. Bireyin kişiliğinin gelişmesinde, çevresini tanımasında, yaşadığı toplumla ilişki kurmasında önemli bir konumdadır. Ülkemizde de sanat eğitimi okul öncesinden başlayarak yükseköğretime kadar, eğitim-öğretim programlarında yerini almaktadır.

Görsel sanatlar eğitimi kişinin yeteneklerini, düşüncelerini, yaratıcılığını, estetik bakış açısını geliştirerek bununla beraber bireye fiziksel ve ruhsal katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle görsel sanatlar dersi programlarda önemle yerini almıştır. Görsel sanatlar öğretim programının eksik taraflarının giderilip düzenlenmesi amacıyla programlarda sanatın, teknolojinin ve bilimin de etkisiyle birlikte zaman zaman yeni düzenlemelere uğramıştır.

Dünyada ve ülkemizde bilimsel, sosyokültürel, teknolojik ve bilimsel gelişmeler nedeniyle Talim Terbiye Kurulu öğretim programlarında güncelleme ve geliştirme çalışmaları yapmaktadır. Ortaöğretim Görsel Sanatlar dersi (9, 10, 11, ve 12) öğretim programında da en son, Talim Terbiye Kurulunun, 25 sayılı ve 19.01.2018 tarihli kararı ile Ortaöğretim Görsel Sanatlar Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programının 2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren tüm sınıflara uygulanması kararlaştırılmıştır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018a). Bu çalışmada ortaöğretim görsel sanatlar dersi öğretim programını uygulayan öğretmenlerin program hakkında görüşleriyle birlikte sorunların tespiti ve çözüm önerileri alınmıştır.

2. ORTAÖĞRETİMDE GÖRSEL SANATLAR EĞİTİMİ

Liselerde görsel sanatlar dersi eğitim programları içerisinde zaman zaman değişikliklere uğramıştır. Dersin programının son düzenlemesine bakıldığında ortaöğretimde görsel sanatlar dersinin son öğretim programı 2018 yılında Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 19.01.2018 tarihli 25 sayılı kararıyla uygulamaya sokulmuştur ve uygulaması devam etmektedir (MEB, 2018b).

Ortaöğretimde görsel sanatlar dersinin haftalık ders saati Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlı tarafından 24.08.2023 tarihli 37 sayılı *Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgelerinde Değişiklik Yapılması* kararıyla 2023-2024 eğitim öğretim yılı itibariyle ortaöğretim kurumlarında Anadolu liselerinde Görsel sanatlar/Müzik dersi ortak dersler olarak haftalık 2 saat olarak öğrenci tercihine bırakılmıştır. Öğrenci tercihine

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

göre eğitim-öğretim senesi içerisinde iki dersten birini seçerek öğrenimini görmektedir. Liselerde Seçmeli Görsel Sanatlar Dersi olarak isteğe bağlı 2 ders saati ilave olarak ders seçilebiliyorken artık yeni kararla birlikte seçmeli seçeneği tamamen kaldırılmıştır. Bu gelişmeyle birlikte seçmeli olarak görsel sanatlar dersinin potansiyel ders saatinde azalma yaşanmıştır. Sosyal Bilimler Liselerinde ise Beden Eğitimi ve Spor, Görsel Sanatlar ve Müzik dersleri hazırlık sınıfında 2 ders saati ve diğer sınıflarda haftalık 2 ders saati, ortak dersler sınıfında, öğrenci tercihine bırakılmıştır. Fen Liselerinde, Anadolu Liselerinde ders çizelgesinin aynısı uygulanmakta sadece 11. ve 12. sınıflarda Görsel Sanatlar dersi bulunmamaktadır (MEB, 2022, 2023).

3. ORTAÖĞRETİM GÖRSEL SANATLAR DERSİ (9, 10, 11 ve 12. SINIFLAR) ÖĞRETİM PROGRAMI

Ortaöğretim Görsel Sanatlar Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (Ek-1) Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlı tarafından 19.01.2018 tarihli 25 sayılı kararıyla 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren tüm sınıf düzeylerinde kullanımı kararlaştırılmış ve uygulamaya geçmiştir (MEB, 2018b).

Öğretim programlarının amacı, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunun 2. Maddesinde ifade edilen *Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları* ile *Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri* esas alınarak hazırlanmıştır. Eğitim öğretim programlarıyla devam eden çalışmalar; okul öncesi ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde birbirini tamamlayıcı bakımdan çeşitli amaçları vardır. Programda; 9, 10, 11. ve 12. sınıf düzeyinde Sanat Eleştirisi ve Estetik, Kültürel Miras ile Görsel Sanatlarda Biçimlendirme adı altında üç öğrenme alanı bulunmaktadır (MEB, 2018a). Sanata giriş, sanat eseri inceleme, sanat tarihi ve dönemleri gibi teorik bilgilerden oluşan bir öğrenme alanıdır. Kültürel miras öğrenme alanı ise Türkiye'de ve dünyada yer alan müzelerin gelişiminin açıklandığı, müze ve sanat galerilerinin önemi, sanat eserlerini ve kültürel değerleri korumanın öneminin vurgulandığı bir alandır. Görsel sanatlarda biçimlendirme öğrenme alanı ise temel çizim teknikleri, sanatsal düzenleme ilkeleri, desen çizimleri, portre çizimleri, renkli resim çalışmaları, heykel, rölyef, özgün baskı, karikatür, grafik tasarım gibi çeşitli teorik ve uygulamalı içeriklerden oluşan bir öğrenme alanıdır

4. YÖNTEM

Araştırmada; ele alınan araştırma sorusu kapsamında olayın derinlemesine betimlenmesi ve tanımlanmaya çalışılması, elde edilen sonuçlar arasında neden sonuç ilişkisi kurulması amacıyla durum çalışması kullanılmıştır.

Araştırmada çalışma grubu, Denizli ilinde Merkezefendi ve Pamukkale ilçelerinde liselerde görev yapan 25 görsel sanatlar öğretmeni olarak belirlenmiştir. Araştırmada katılımcıların belirlenmesinde nitel araştırmanın amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Bu kapsamda katılımcıların Ortaöğretim Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programına ilişkin deneyimlerine odaklanması düşünüldüğünden "Meslek hayatında lisede 3 yıldan fazla deneyimi olması" bir ölçüt olarak kabul edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırmada gereken verilerin toplanması için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış ve araştırmacı bir görüşme formu oluşturmuştur. Görüşme formuna son hali belirlendikten sonra katılımcılar ile görüşmeler 2022/2023 eğitim/öğretim yılının 2. Döneminde Denizli ilinde Merkezefendi ve Pamukkale ilçelerinde görev yapan 25 Görsel Sanatlar Dersi Öğretmenleri'yle gerçekleştirilmiştir. Görüşme tamamlandıktan sonra öğretmenlerin görüşme formundaki soruya verdiği görüşler çözümlenerek dökümü alınmıştır.

Görüşme yoluyla edinilen verilerin analizi içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. Verilerin analiz edilmesinde, ön hazırlıklar ve verilerin analiz edilmesi aşamaları izlenmiştir. Transkripler sonucunda ortaya çıkan veri seti ilgili çalışmada cevap aranan araştırma problemini ve alt problemi cevaplayabilmek amacıyla üç uzman tarafından tek tek dikkatli bir şekilde okunarak ayrıntılı bir analize tabi tutulmuştur. Yapılan analiz sonucunda katılımcıların programının uygulanmasıyla ilgili temalar oluşturulmuştur. Kodlayıcılar arasındaki güvenilirlik katsayısı %86 oranı bulunmuştur. Yapılan kodlamaların karşılaştırılmasında güvenilirlik için yaklaşık olarak %80 oranı elde edilmesi gerekmektedir (Miles ve Huberman, 2015). Bu araştırmada %86 olarak bulunan bu oran kodlamanın güvenilir olduğunu göstermiştir.

5. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, 25 katılımcının görüşme sorularına verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Elde edilen bulgular kodlara ayrılarak frekans ve oranlarıyla birlikte çizelgeler oluşturularak sunulmuştur. "Görsel Sanatlar Öğretim Programında sorunlar var mıdır? (Sosyoekonomik, ders saati, kültürel seviye, fiziki şartlar, ders materyali gibi) Cevabınız evet ise çözüm önerileriniz nelerdir?" sorusu yöneltildiğinde katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edilmiş, elde edilen veriler frekans ve oransal dağılımları Çizelge 5.1.'de sunulmuştur.

Çizelge 5.1. Görsel Sanatlar Öğretim Programındaki Sorunlara İlişkin Tema – Kod Tablosu

Tema: Görsel Sanatlar Öğretim Programındaki Sorunlar	F	%
Evet sorunlar var	10	40
Fiziki imkanlar	9	90
Ders kitabı eksikliği	9	90
Sosyoekonomik durum	8	80
Ders saati	8	80
Kültürel Seviye	6	60
Geliştirilmeli	**15**	**60**
Fiziki imkanlar	12	80
Sosyoekonomik durum	12	80
Ders kitabı eksikliği	9	60
Ders saati	8	53
Kültürel seviye	4	27

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 5.1'deki veriler incelendiğinde Görsel sanatlar öğretim programındaki sorunlar konusunda katılımcılardan 10 kişi evet sorunlar var, 15 kişi ise geliştirilebilir şeklinde açıklamalar yapmışlardır. Hayır sorun yoktur yönünde hiçbir katılımcı görüş bildirmemiştir. Bu cevapların oransal dağılımları ise %40'ı evet, %60'ı geliştirilebilir olarak hesaplanmıştır. Evet sorunlar var yanıtını kullanan katılımcıların açıklamalarından örnekler şu şekildedir:

Birçok bakımdan sorun olduğunu düşünüyorum (Ö1). *Evet sorunlar tabi ki var. İmkanlar bakımından, ekonomik nedenlerden, ortam ve materyal gibi çeşitli birçok sorunla karşılaşıyoruz* (Ö3). *Her bakımdan sorunlar olduğunu söyleyebilirim."* (Ö21).

Evet sorunlar var yanıtını kullanan öğretmenlerden 12 katılımcı fiziki imkanlar bakımından görüş bildirmiştir. Konu ile ilgili örnek açıklama şu şekildedir.

Fiziki şartlar bakımından bu programın uygulanabilmesi için atölye olması olmazsa olmazdır. Dersin çoğunluğu uygulamalı konulardan oluşuyor. İki boyutlu çalışmalardan üç boyutlu çalışmalara kadar ciddi anlamda bir atölye ihtiyacı olan bir ders. Atölye sadece adı atölye olan bir ortam olmamalı, içerisinde gerekli sistemin de kurulu olması lazım. Bu ihtiyaç bile karşılandığında önceki sorularda bahsettiğimiz öğrencinin ilgisizliği problemi büyük ölçüde son bulacaktır (Ö3). *Atölye ortamı her okulda olmayabiliyor. Atölye varsa bile yeterli genişlikte ve donanımda olmuyor. Okulda birden fazla Görsel Sanatlar Öğretmeni var ise bu sefer var olan atölye sıra ile kullanılıyor. Bu seferde konular zaman açısından yetişmesi zorlaşıyor. Atölyelerde lazım olan eşyalar, malzemeler yetersiz olursa gene yeni sorunlar oluşuyor. Önceki görev yaptığım okulda mesela atölye vardı atölyede kalorifer yoktu. Havalar soğuduğunda atölyeyi kullanamıyorduk. Özetle bu programın çoğunluğu atölyede uygulanabilecek şekilde tasarlanmış."* (Ö15). *Fiziki şartlar bakımından çoğu okulun imkanları yetersiz. Bu durumda program sorunlu bir şekilde ilerliyor. Çoğu okulda atölye yok, atölye varsa bile gerçek anlamda atölye şartlarını sağlamıyor. Atölye ortamının öğrencinin malzemelerini rahat bir şekilde kullanacağı, yarım kalan çalışmalarını rahat bir şekilde depolara, dolaplara bırakabileceği şekilde olmalı. Malzemeler her zaman elinin altında hazır olması gerekiyor* (Ö20).

Evet sorunlar var yanıtını kullanan öğretmenlerden 9 katılımcı ders kitabı eksikliği bakımından görüş bildirmiştir. Konu ile ilgili örnek açıklamalar şu şekildedir:

Bir başka sorun ise bence bu dersin bir ders kitabı olmamasıdır. Programda yer alan konular sözel konular da olsa uygulamalı konular da olsa öğrencinin elinde bir kaynak, yol gösterici bir kitap olması gerekiyor. Bu şekilde bir kopukluk var. Öğretmen her öğrenciye tek tek dokunarak bu programı verimli bir şekilde uygulatması bence kolay değil (Ö3). *Ders materyalinde hep resim malzemelerinden bahsediyoruz ama ders kitabı da önemli bir materyal. Bunun eksikliği giderilmeli. Öğrencinin elinde bir ders kitabı olmalı. Bu sayede teorik olsun uygulamalı olsun bütün konular daha tutarlı ve sistemli bir şekilde işlenebilir* (Ö5). *Ders kitabı olmaması sorunu da büyük bir sorun. ...ders kitabı olmadığı için başka kaynaklardan, internetten amacımızda olmayan bilgiyi araştırarak derse gelmiş oluyor* (Ö21).

Evet sorunlar var yanıtını kullanan öğretmenlerden 8 katılımcı sosyoekonomik durum bakımından görüş bildirmiştir. Konu ile ilgili örnek açıklama şu şekildedir.

Dersin ekonomik yükünü hafifletici birtakım desteklerin de olması gerekiyor ki başta söylediğim karmaşa yaşanmasın. Çünkü programın içeriğinin büyük çoğunluğu ekonomik ihtiyaçlardan oluşuyor. Öğrenci tuval üzerine çalışma yapacak hevesi de var ama kırtasiyeye gittiğinde bütün hevesi yarım kalıyor. Bu bakımdan okullarda bu ihtiyaçların en azından belli bir kısmını karşılayacak bütçeler olması iyi olurdu." (Ö12). *Sosyoekonomik açıdan programın içeriği çok fazla engelle, sorunla karşı karşıya. Çünkü dersin içeriği her zaman ekonomik ihtiyaçlar doğuruyor. Bu konuda programda sadeleştirme yapılması mümkün değil. Okullarda bu problemi en aza indirecek şekilde bütçeler ayrılması gerekiyor* (Ö14).

Evet sorunlar var yanıtını kullanan öğretmenlerden 8 katılımcı ders saati bakımından görüş bildirmiştir. Konu ile ilgili örnek açıklama şu şekildedir:

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ders saati bakımından şu an uygulanan sistem galiba en ideali olarak görünüyor. 2 ders saati olması, sınıfların Görsel Sanatlar ve Müzik olarak ilgilere göre ikiyi bölünmesi durumu güzel toparlıyor (Ö4). *Ortaokula göre ders saatinin iki saat olması çok olumlu sonuçlanıyor* (Ö12). *Ders saati bakımından mevcut sistem programın uygulanmasını olumlu yönde etkiliyor. 2 ders saati olması ve sınıfların Müzik dersi ile seçmeli olarak bölünmesi faydalı bir sistem. Buna benzer düzenlemeler ortaokullar içinde yapılması gerekiyor. Ortaokuldaki mevcut 1 ders saati sistemi liseyi de dolaylı olarak olumsuz etkiliyor* (Ö14).

Evet sorunlar var yanıtını kullanan öğretmenlerden 4 katılımcı kültürel seviye bakımından görüş bildirmiştir. Konu ile ilgili örnek açıklama şu şekildedir:

Kültürel seviye bakımından da toplumun ön yargılarının kırılması lazım. Aileler, diğer branşlar bu derse olan bakış açılarının geliştirilmesi lazım (Ö2). *Kültürel seviye açısından dersin konuları toplumun hâkim olduğu genel olarak benimsenen konular değil. Çok az öğrenci ve aile Görsel Sanatlar dersine ilgi ile bakıyor. Çoğu ailenin ve öğrencilerin derse bakış açısı gereksiz olarak görüyorlar. Bunda sınav sistemi, gelecek kaygısı gibi etkenler var. Bu konuda eğitim sisteminin tamamı hakkında güncellemelerin yanında derse bakış açısını olumlu yönde etkileyecek geliştirmeler, teşvikler yapılabilir. Bunun içinde programda değişiklikler tabi ki gerekebilir* (Ö4).

Geliştirilmeli yanıtını kullanan katılımcıların açıklamalarından örnekler şu şekildedir:

Uygun yönleri olduğunu düşünsem de bence geliştirilebilir (Ö8). *Bazı sorunlar evet var. Geliştirilmeli olarak cevaplasam daha doğru olacak* (Ö19).

Geliştirilmeli yanıtını kullanan öğretmenlerden 12 katılımcı fiziki imkanlar bakımından görüş bildirmiştir. Konu ile ilgili örnek açıklama şu şekildedir.

Bir okulda yeterli sayıda ve yeterli donanımda atölye yoksa programın uygulanmasına birçok sorunla karşılaşıyoruz. Örneğin benim şu an okulumda atölye var ama atölye alanı çok dar, malzemelerimiz yeterli değil, atölyede dolaplar yetersiz, lavabo ihtiyacı her zaman oluyor, şövaleleri atölyeye sığdıramıyoruz. Bazı okullarda atölye dahi olmuyor. Programın uygulanması çoğu zaman atölyede geçecekken bu sorunlardan dolayı hedeflere ulaşmak hep eksik kalıyor. Atölyelerde kullanılacak malzemeler Millî Eğitim tarafından temin edilmesi, desteklenmesi lazım (Ö17). Dersin yapısı gereği çok fazla uygulamalı çalışmalardan meydana geliyor. Bu bakımdan normal sınıf ortamında yapılamayacak konular var. Örneğin 10. sınıflarda Üç Boyutlu Çalışmalar, 11. sınıflarda Renkli Resim Uygulamaları III gibi atölye ortamında yapılması gereken, çeşitli malzemelerin olması gereken, etrafın dağılıp, lavabo gibi ihtiyaçların olduğu konular var. Bu konular sadeleştirilemez, çıkarılamaz konular. Bu bakımdan bu konular programın olmazsa olmaz konularıdır. Bu sebeple bütün okullarda atölye ihtiyacı tam olarak sağlanmalıdır. Okul öğrenci sayısına göre gerekirse 2. 3. atölye dahi olmalıdır. Bu atölyeler normal sınıf gibi değil içerisinde dolaplar, lavabolar, ihtiyaç olan materyallerle donatılmalıdır (Ö24).

Geliştirilmeli yanıtını kullanan öğretmenlerden 12 katılımcı sosyoekonomik durum bakımından görüş bildirmiştir. Konu ile ilgili örnek açıklama şu şekildedir.

Programın içeriğine baktığımızda konulara göre farklı malzemeler gerektiğini görüyoruz. Bu sebeple her konuda öğrencilere yeni masraf çıkmış oluyor. Ekonomik durumu iyi olan öğrenciler var olmayanlar var. Bu sebeple malzemeleri tam olarak öğrencilere derste hazır görmemiz her zaman olmuyor. Bunun sebebi tabi ki ekonomik sebep olarak düşünülebilir (Ö17). *Ekonomik açından düşünüldüğünde de sorunlar var. Öğrenciler çalışmak istiyor, bir şeyler üretmek istiyor ama malzemeye ulaşma bakımından ekonomik olarak zorlanıyorlar. Okullarda sene başında belli başlı gerekli olan malzemeler belli bit bütçeyle karşılanırsa bu sorunu düzeltecektir* (Ö22).

Geliştirilmeli yanıtını kullanan öğretmenlerden 9 katılımcı ders kitabı eksikliği bakımından görüş bildirmiştir. Konu ile ilgili örnek açıklama şu şekildedir.

Materyal konusunda ders kitabı da bir materyaldir. Diğer derslerin ders kitabı olması gibi Görsel Sanatlar dersinin de bir öğrenci kitabı olmalıdır. Çünkü program ile öğrenci arasındaki en önemli köprü olacak olan ders kitabı ne yazık ki yok (Ö10). *Ders kitabı eksikliği de söz konusu. Programın içeriği sözel bilgiler, uygulamalı konular olarak yoğun ve geniş bir alana hitap ediyor. Öğrencinin önünde bu bilgilere ulaşmasını sağlayan belli*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bir disipline sokacak kitap olmamasından dolayı sürecin dağınık ve karmaşık olmasına neden oluyor. Güncel konulara uygun örneklerle donatılmış, dijital içeriklere yönlendirmeler yapan, etkileşimli bir ders kitabı olması çok yararlı olacaktır (Ö13).

Geliştirilmeli yanıtını kullanan öğretmenlerden 8 katılımcı ders saati bakımından görüş bildirmiştir. Konu ile ilgili örnek açıklama şu şekildedir.

Ortaokula kıyasla baktığımızda lise programı genel olarak daha sorunsuz işliyor. Haftalık ders saati bakımından 2 saat olması ve resim/müzik olarak sınıfların seçmeli olarak bölünme durumu daha rahat uygulanan bir program (Ö9). *Ortaokula göre liselerde bu dersin haftalık 2 ders olması olumlu verimli bir durum. Ortaokullarda da 2 derse çıkarılması gerekiyor* (Ö23). *Ders saatinin 2 saat olması ve Görsel Sanatlar ve Müzik dersi olarak sınıfların ikiye ayrılması kalabalıklık sorununu çözüyor ama bazı okullar bu sistemi uygulamıyor sadece müzik ya da sadece görsel sanatlar dersi olarak devam ediyorlar, bu konuda her okulun seçmeli sınıfların ayrılması uygulaması konusunda kesinlik sağlanmalıdır* (Ö25).

Geliştirilmeli yanıtını kullanan öğretmenlerden 4 katılımcı kültürel seviye bakımından görüş bildirmiştir. Konu ile ilgili örnek açıklama şu şekildedir.

Aileler böyle bir ders için her zaman bütçe ayırmak istemeyebiliyor. Bu konuda kültürel seviye gibi bir sorun çıkıyor. Dersin gereksiz bir ders olmadığı kişinin gelişimindeki önemi hakkında daha fazla bilinçlendirici, farkındalığı arttırıcı çalışmalar yapılmalı. Bazen idareciler ya da diğer öğretmen arkadaşlardan dahi dersimiz hakkında olumsuz düşünceler duyuyoruz. Sınav kaygısı gibi birçok neden bu algıyı oluşturuyor. Bu sebeple eğitim sisteminin içerisinde temel eğitimden başlayarak bir yapılanma, geliştirmeler yapılmalı (Ö13). *Ayrıca dersi gereksiz gören aileler, öğrenciler oluyor bundan dolayı da kültürel seviye bakımından yaşanan sorunlar da çıkıyor karşımıza* (Ö17).

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

"Görsel sanatlar öğretmenlerinin, uygulanan programdaki sorunlara yönelik çözüm önerileri" hakkındaki sonuçlara göre sorun yoktur yönünde bir cevap alınmamıştır. Oran olarak %60 "Geliştirilmeli", %40 "Evet sorunlar var" yönünde görüş bildirildiği görülmüştür. Ortaöğretim görsel sanatlar öğretim programının içeriğine incelendiğinde uygulamalı konuların yani malzeme kullanılarak bir ders olduğunu görüyoruz. Görsel sanatlarda biçimlendirme öğrenme alanında yer alan konuların atölye ortamı gerektiren konular olduğu ve duruma göre farklı malzemelerin kullanılmasıyla sanatsal etkinlikler yapılmasına yönelik olduğunu söylenebilir. Katılımcı görsel sanatlar öğretmenleri program hakkındaki sorunlardan bahsettiklerinde fiziki imkanların yani atölye ortamı yetersizliğinden sıkça bahsetmişlerdir. Fiziki imkânın olmaması ya da varsa eksikliklerinden kaynaklı olarak programda yer alan uygulamalı konularda verimsizlikten ve öğrencilerin ilgilerinin azalmasından bahsetmişlerdir. 25 katılımcıdan 21'i programın verimli bir şekilde uygulanmasını fiziki imkana yani uygun bir atölyenin olmasına bağlamışlardır. Katılımcıların sıklıkla bahsettikleri nokta görev yaptıkları okullarda atölye olduğu ancak yetersiz olduğu yönünde olmuştur. Bu konuda Pınarbaş'ın (2010) araştırmasında da sanat etkinlikleri uygulamalı olmasından dolayı mekân gerekliliğinin olduğu, öğretmenlerin dersi sınıfta yapmakta zorlanması sonucu ortaya çıkmıştır. Aydın'ın (2022) araştırmasında görsel sanatlar dersinin verimli bir şekilde yürütülmesi için öğretmenlerden aldığı görüşlerde, öğretmenlerin büyük bir bölümünün dersin verimli olması için atölye varlığının olması yönünde sonucun çıktığını görüyoruz. Şenel Özayten (2017) çalışmasında sanat atölyelerinin sanatsal üretimin oluşma sürecinin gözlemlenip, deneyip yaparak ve keşif imkânı sunmasından bahsetmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Katılımcıların programındaki sorunlar hakkında görüşlerinden bir diğer sorun ise ders adına öğrenci ders kitabı olmaması yani eksikliği olmuştur. "Evet sorunlar var" ve "Geliştirilebilir" yönünde görüş bildiren toplam 18 katılımcı bu husus yönünde görüşlerini bildirmişlerdir. Öğretim programında yer alan konu ve kazanımların işlenmesinde öğretmenlerin kullandığı öğretmen kılavuz kitabının olduğu fakat diğer derslerdeki gibi öğrencilere yönelik görsel sanatlar dersi adına bir kaynak kitabın olmaması eksikliğini yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ders kitabı olmaması sebebiyle öğrenciler konularda sadece öğretmenin gösterdiği örnekler ve araştırma ödevinde edindikleri bilgiler ile sınırlandığı görüşünde bulunmuşlardır. Bu durum sebebiyle yeni işlenecek konularda zaman kaybı yaşanması sorunu ortaya çıkmaktadır. Öğrencinin elinde kaynak ders kitabı olması durumunda öğrenci yeni işlenecek konulara kitap yardımıyla ön bilgiler edinmiş olacak, daha önce işlenen konulara tekrar gözden geçirme imkânına kavuşacak, hedefte olmayan örnek ve bilgilerden kaçınmış olacak şeklinde ifadeler görüşler arasında belirtilmiştir. Ayrıca çok geniş kapsamı olduğu belirtilen sanat eleştirisi ve estetik, kültürel miras alanlarına ait sözel içerikli konularda öğrenci hedeflenen kazanımların dışına çıkmadan kitapta yer alan bilgiler ile daha kalıcı bilgi ve örneklere kavuşmuş olacaktır. Gelişen şartlara göre yeni nesil kitaplarda bulunan karekod uygulaması sayesinde öğrenciler sanat eseri örneklerine, sanatsal etkinliklerin nasıl yapıldığına, malzeme tanıtım ve nasıl kullanıldığını anlatan videolara, sanal müzelere, çeşitli etkileşimli elektronik içeriklere ulaşabilmesi imkanını sağlanması sayesinde programın uygulanmasında verimi arttıracağı katılımcılar tarafından bildirilmiştir. Öğrenci ders kitabı ile ilgili olarak Özcan (2017) bir araştırmasında görsel sanatlar dersi için "…sanat tarihi, sanat eleştirisi, estetik, ressamların hayatları, soru ve oyun bölümleri olan kitaplar okullara sağlanarak bu anlamdaki materyal ihtiyacının karşılanması sonucuna ve önerisine ulaşmıştır" (s.53). Bir başka çalışmada Pekdağ (2011) ilköğretim görsel sanatlar öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirmesi araştırmasında görsel sanatlar dersi için etkinlik örneklerinin olduğu bir kitabın yazılması önerileri sonucuna ulaşmıştır. Benzer bir örnek olarak Ertürk (2011) "Sanat terminolojisi, sanat eleştirisi ve sanat tarihi gibi disiplinlerin öğretimi için öğrencinin düzeyine uygun kitaplar hazırlanabilir. Bu kitaplar, hem öğrencinin elinde her zaman ulaşabileceği görsel bir veri kaynağı olabileceği gibi hem de terminolojiyi kalıcı hale getirecek test ve uygulamaları içerebilir" (s.54). Görsel sanatlar dersi eğitiminin doğru bir biçimde verilebilmesi için hazırlanan öğretim programları ve buna uygun hazırlatılacak görsel sanatlar dersi kitapları okullarda sanat eğitiminden beklenen hedeflere daha gerçekçi olarak ulaşmak mümkün olabilecektir (Özsoy, 2007).

Sosyoekonomik durum bakımından programın uygulanmasını olumsuz etkileyen sorunların olduğu görüşü katılımcılar arasında sık tekrar eden ifadelerden olmuştur. 20 katılımcının ekonomik nedenlerden dolayı, öğrencilerin malzemelerin temininde sorunlar yaşadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Malzemelerden bazılarının okulda bulunması gereken atölye malzemesi olması görüşleriyle de karşılaşılmıştır. Görsel sanatlar öğretim programının sağlıklı bir şekilde uygulanmasında sanatsal etkinlikler için malzeme ve materyal gerekliliği önemli bir gerekliliktir. Bazı etkinlikler için atık malzemeler ve elde bulunan her türlü gereç kullanılabilecektir ancak verimli ve öğrencinin ilgisini yüksek seviyede tutabilmek adına her zaman bu yöntem sağlıklı olmayacaktır. Ailelerin çeşitli malzemelerin temin edilmesinde

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

istekli olmadığı yönündeki görüşler de bu konudaki dikkat çekici bulgulardan olmuştur. Benzer bir ifadenin geçtiği Aydın'ın (2022) araştırmasında dersin gerektirdiği ekonomik yükle ilgili olarak "Görsel sanatlar dersinin maddi kaynaklı malzemeye ulaşamama sorunundan dolayı öğrenci ve velilerde bu derse karşı soğukluk oluştuğu gözlemlenmiştir" (s.65). Ekonomik sorunlarla ilgili olarak Göçmen'in (2014) araştırmasında benzer ifadeleri görüyoruz "Araştırmaya katılan öğretmenlerin birçoğunun okullarda öğrencilerin istenilen malzemeleri alamaması veya alıp yanında getirememesi durumunun derse olan ilgiyi azaltmakta olduğunu belirttiği bulundu. Öğrencilerin genelde görsel sanatlar ders malzemelerini pahalı buldukları belirlendi. Öğrenci derse yönelik malzemeleri almakta zorlanmaktadır kanaati oluştu" (s.98).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin ders saati bakımından görüşleri de dikkat çekmiştir. 16 katılımcının konu ile ilgili görüşlerine göre ortaöğretimde uygulanan mevcut 2 ders saati sisteminden genel olarak olumlu görüşler alınmıştır. Görsel sanatlar/müzik olarak sınıfların 2 gruba ayrılması sınıf mevcudunun ideal sayıda olmasını sağladığı gibi öncesine göre daha istekli öğrencilerin görsel sanatlar dersine gelmesinin olumlu ve verimli bir uygulama olduğu görüşler arasındadır. Bazı liselerde görsel sanatlar ve müzik dersi seçmeli sisteminde farklılıklar yaşanması, görsel sanatlar ve müzik dersi olarak sınıfların ikiye ayrılmaması eleştirilen hususlardan bir tanesidir. Özellikle ilkokul ve ortaokulda görsel sanatlar dersinin 1 ders saati olmasının ve bu kademelerde branş öğretmeninin derse girmemesi lisede uygulanan programı olumsuz etkilediği yönünde ifadeler belirgin olmuştur. Öğrencilerin ilkokul ve ortaokulda ders adına yeterli donanıma ulaşamamasını bu nedene bağlayan öğretmenler ayrıca ilkokul ve ortaokuldaki bu durumdan kaynaklı öğrencilerin bu dersten soğumaya başladığını belirtmişlerdir. Ortaokullardaki bu sorun ile ilgili çeşitli araştırmalarda benzer sonuçları görebiliyoruz. Özgökçe'nin (2017) araştırmasında, ortaokullarda haftada bir ders saatinin görsel sanatlar eğitimi açısından yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ortaokullarda yapılan bir başka araştırmada da benzer bir sonucu görebiliyoruz, Kaya (2019) görsel sanatlar dersinin ortaokulda haftada 40 dakika olmasının öğrencilerin çalışmalarını tamamlaması açısından yetersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. İlkokullarda görsel sanatlar dersine branş öğretmeninin girmesi yönünde sonucumuzu destekleyen Bozyurt'un (2019) ilkokul düzeyinde görsel sanatlar dersinin branş öğretmenleri tarafından verilmesinin sanat eğitimine etkisi araştırmasının sonuçları doğrultusunda "ilköğretim kurumlarının ilk kademesindeki görsel sanatlar dersine branş öğretmenleri girmesi sağlanmalıdır" (s.99) önerisini görüyoruz.

6.1. Öneriler

Öğretim programının uygulandığı tüm ortaöğretim kurumlarında verimli bir şekilde uygulanması amacıyla gerekli fiziksel altyapının ve materyallerin mevcut durumu araştırılıp, eksikliklerin giderilmesi için çalışmaların başlatılması sağlanabilir.

Görsel sanatlar öğretim programının verimli uygulanabilmesi için programa uygun, gelişen şartlara uyumlu, yeni nesil ders araçlarıyla donatılmış, karekod uygulamasıyla etkileşimli içerikleri olan, çeşitli elektronik içeriklerle desteklenen, öğrenci ders kitabı hazırlatılarak ve diğer derslerin kitapları gibi öğrencilere dağıtılabilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel sanatlar öğretim programının hedefleri ve amaçlarının önemi hakkında toplumun geneline hitap eden farkındalık çalışmaları başlatılabilir.

Araştırma verilerinden el edilen sonuçlara göre araştırmaya katılan tüm öğretmenlerin görsel sanatlar ders saatinin eğitimin tüm kademelerinde en az 2 ders saatine çıkarılması gerekliliği belirtmişlerdir bu göre görsel sanatlar dersinin ilkokul ve ortaokulun tüm sınıf seviyelerinde en az 2 ders saatine çıkarılması önerilir.

Araştırmamızın sonuçlarına göre her kademede (okulöncesi, ilkokul ve ortaokulda) basamağında görsel sanatlar dersine, görsel sanatlar öğretmeni girmelidir.

Ortaokullarda görsel sanatlar dersinin haftalık 1 ders saat olması durumundan dolayı görsel sanatlar dersi normunun olmaması durumu oluşmaktadır. Bu durumda ortaokullarda görsel sanatlar dersine branş öğretmeni girmemesi sorununa çözüm bulunması önerilir.

Görsel sanatların toplum olarak benimsenip bu bağlamda bireyin ilgisini arttırma amacıyla, merkezi sınavlarda görsel sanatlar öğretim programında yer alan konulardan da soruların sorulması sağlanabilir.

Okul idarecilerine sanat eğitiminin gerekliliğini, görsel sanatlar öğretim programının önemini anlatan hizmetiçi eğitim faaliyetleri düzenlenebilir.

Sene başında görsel sanatlar dersi adına gerekli materyal ve ekipman ihtiyacı için tüm okullara bu ders adına özel bütçe ayrılması önerilir.

Bu araştırma, Denizli ilinde görev yapmakta olan 25 görsel sanatlar öğretmeninin görüşleri doğrultusunda yapılmıştır. Ortaöğretim görsel sanatlar öğretim programı hakkındaki daha genel görüşlerin incelenmesi amacıyla farklı gruplarla ve farklı şehirlerde de çalışılabilir.

Görsel sanatlar öğretim programının uygulanmasında ders kitabının eksikliği ile ilgili araştırmalar yapılıp, Millî Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, akademisyenler ve görsel sanatlar öğretmenleriyle ortaklaşa kitap hazırlanması önerilir.

Görsel sanatlar öğretim programının uygulanmasına yönelik öğrencilerin motivasyonunu arttıracak, çağa uygun görsel sanatlar ders kitabı hazırlanıp eylem araştırması yoluyla etkililiği incelenebilir.

Bu araştırma programı uygulayan görsel sanatlar öğretmenlerinin görüşleriyle yapılmıştır. Benzer araştırma idareciler, öğrenciler ve velilerin de görüşlerinin alındığı çoklu durum çalışmasıyla yapılabilir.

Yeni hazırlanacak öğretim programları doğrultusunda beklentiler ile ilgili durum çalışmaları yapılabilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

Aydın, C. E. (2022). G*örsel sanatlar öğretmenlerinin ve öğretim üyelerinin görsel sanatlar dersine ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

Bozyurt, H. H. (2019). *İlkokul düzeyinde görsel sanatlar dersinin branş öğretmenleri tarafından verilmesinin sanat eğitimine etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.

Ertürk, M. (2011). *İlköğretim II. kademe görsel sanatlar eğitimi dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Göçmen, E. (2014). *Görsel sanatlar ders amaçlarının gerçekleşmesinde öğretmenlerin karşılaştıkları sorunların incelenmesi (Ankara İli gölbaşı İlçesi Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Kaya, E. (2019). *Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin ve öğretmenlerinin görsel sanatlar dersine yönelik görüşleri.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (2015). *Nitel veri analizi* (S. Akbaba ve A. Ersoy, Çev. Ed.) Ankara: Pegem Akademi.

Millî Eğitim Bakanlığı, (2018a). *Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ortaöğretim Görsel Sanatlar Dersi (9, 10, 11 ve 12) Sınıflar Öğretim Programı.* http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=339 sayfasından erişilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı (2018b). *Ortaöğretim görsel sanatlar dersi öğretim programı kurul kararı.* http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=339 sayfasından erişilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı, (2022). *Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, ortaöğretim kurumlarında haftalık ders çizelgelerinde değişiklik yapılması*. https://ttkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/kategori/7 sayfasından erişilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı, (2023). *Talim ve Terbiye Kurulu başkanlığı, ortaöğretim kurumlarında haftalık ders çizelgelerinde değişiklik yapılması*. https://ttkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/kategori/7 sayfasından erişilmiştir.

Özcan, M. (2017). *Görsel sanatlar (1-8 sınıflar) dersi programına yönelik görsel sanatlar öğretmenlerinin görüşleri ve çözüm önerileri.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Özgökçe, A. (2017). *Ortaokul 5-8. sınıf görsel sanatlar dersinin uygulanmasında karşılaşılan sorunların, öğretmen görüşleri açısından değerlendirilmesi (Elâzığ İli Örneği)* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.

Özsoy, V. (2007) *Görsel sanatlar eğitimi, resim-iş eğitiminin tarihsel ve düşünsel temelleri.* Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.

Pekdağ, G. N. (2011). *İlköğretim görsel sanatlar öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Pınarbaş, Y. (2010). *Ortaöğretimde görsel sanatlar eğitimi ve öğretiminin önemi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şenel Özayten, İ. (2017). Günümüz mekânsal algılar bağlamında sanatçı atölyeleri ve Daniel Buren'in sergileme pratikleri. *İdil Dergisi, 6*(39), 3235-3244. https://doi.org/ 10.7816/idil-06-39-14

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

HAUSAUFGABEN ERLEDIGEN MIT HILFE VON CHATGPT: MEINUNGEN VON BACHELOR-STUDIERENDEN

CHATGPT DESTEKLİ ÖDEV HAZIRLAMAYA YÖNELİK ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ: LİSANS ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ

DOING HOMEWORK WITH THE HELP OF CHATGPT: OPINIONS FROM BACHELOR STUDENTS

Doç. Dr. BİLAL ÜSTÜN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, bustun@nevsehir.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-9490-3109

ZUSAMMENFASSUNG

Diese Arbeit beschäftigt sich damit, die Meinungen von Bachelor-Studierenden bezüglich der Hausaufgabenvorbereitung mit Hilfe von ChatGPT, aufzuzeigen. Hierzu wurde als methodologische Vorgehensweise die Phänomenologie, eine qualitative Forschungsmethode, angewandt. Die Stichprobengröße besteht aus 20 Teilnehmenden, die an einer staatlichen Universität der Türkei an der erziehungswissenschaftlichen Fakultät eingeschrieben sind. 75,5% der Teilnehmenden sind weiblich und 24,5% sind männlich. Die Teilnehmenden sind zwischen 20-26 Jahren und studieren im zweiten, dritten oder letzten Studienjahr. Die Daten wurden durch persönliche Interviews mit den Teilnehmenden im Sommersemester 2023-2024 mit einem halbstrukturierten Interviewformular erhoben. Die Analyse der Daten wurde mit Hilfe der Inhaltsanalyse gemacht. 90% der Teilnehmenden gaben an, dass sie ChatGPT für die Erledigung ihrer Hausaufgaben nutzen und 10% gaben an dies nicht zu tun. Dabei stellte sich heraus, dass 45% ihre Hausaufgaben komplett durch ChatGPT erledigen. 25% wiederum beschrieben, dass sie ChatGPT für die Teile ihrer Hausaufgaben nutzen, bei denen sie Schwierigkeiten haben. Es wurde außerdem festgestellt, dass 20% der Teilnehmenden zwar ihre Hausaufgaben selbständig erledigen, sie sie aber zur Kontrolle auf ChatGPT hochladen. 10% der Teilnehmenden gaben an, dass sie bei der Erledigung ihrer Hausaufgaben keinerlei Unterstützung durch ChatGPT erhalten. Es wurde weiterhin herausarbeitet, dass 15% der Teilnehmenden keine Schwierigkeiten bei der Eingabe von Befehlen während der Bearbeitung ihrer Hausaufgaben auf ChatGPT haben, während 10% angaben, dass sie dabei Schwierigkeiten haben. Auf der anderen Seite gaben 65% der Teilnehmenden an, dass sie manchmal Schwierigkeiten bei der Eingabe von Befehlen für ChatGPT haben, während sie ihre Hausaufgaben machen. In Hinblick auf die Forschungsergebnisse kann festgehalten werden, dass Hausaufgaben in Anbetracht der sich entwickelnden technologischen Möglichkeiten die Entwicklung der Lernenden außerhalb der Schule nicht mehr fördern und ihren Zweck nicht erfüllen. Dementsprechend wird vorgeschlagen, dass Lehrkräfte die Anzahl der Aktivitäten im Klassenzimmer anstelle von Hausaufgaben erhöhen sollten, und wenn Hausaufgaben erwünscht sind, sollten sie keinen Einfluss auf die Prüfungsergebnisse haben.

Schlüsselwörter: *Künstliche Intelligenz, ChatGPT, Hausaufgaben, Bachelor Studenten*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ÖZET

Bu çalışmada lisans öğrencilerinin ChatGPT destekli ödev hazırlamaya yönelik görüşlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desende tasarlanmıştır. Çalışmanın araştırma grubunu Türkiye'deki bir devlet üniversitesinin Eğitim Fakültesinde eğitim alan 20 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcıların %75,5'i kadın, %24,5'i de erkektir. Katılımcılar 20-26 yaş aralığında olup ikinci, üçüncü ve son sınıflarda eğitim almaktadırlar. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile 2023-2024 yılı bahar döneminde katılımcılardan yüz yüze görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Katılımcılardan elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların %90'ı ödevlerini hazırlarken ChatGPT isimli yapay zekâ programından yararlandıklarını, %10'u ise yararlanmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %45'inin ödevlerini tamamen ChatGPT'ye yaptırdıkları ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %25'i ise ChatGPT'yi ödevlerinde zorlandıkları bölümler için kullandıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların %20'sinin ödevlerini kendilerinin yaptıkları fakat ödevlerinde eksik bir nokta kalmaması adına ChatGPT'ye yükleyerek kontrol ettikleri belirlenmiştir. Katılımcıların %10'u da ödevlerini yaparken ChatGPT'den hiçbir şekilde destek almadıklarını savunmuşlardır. Katılımcıların %15'inin ödevlerini ChatGPT'ye yaptırırken komut girmede zorlanmadıkları, %10'unun ise zorlandıkları ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %65'i ise ödevlerini yaptıkları sırada ChatGPT'ye komut girerken bazen zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında gelişen teknolojik imkanlar da göz önüne alındığında artık ödevlerin öğrenciyi okul dışında geliştirmediği ve amacına hizmet etmediği söylenebilir. Buna göre eğitimcilere, ödev yerine sınıf içinde yapılan aktivite sayılarının artırılması, ödev verilmek isteniyorsa da verilen ödevlerin sınav puanlarını etkilememesi gerektiği önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Yapay zekâ, ChatGPT, ödev, lisans öğrencileri*

ABSTRACT

This study aims to explore the opinions of bachelor students regarding homework preparation using ChatGPT. The methodological approach employed for this purpose is phenomenology, a qualitative research method. The sample size consists of 20 participants enrolled in the faculty of education at a public university in Turkey. 75.5% of the participants are female, while 24.5% are male. The participants are aged between 20-26 years old and are in their second, third, or final year of study. Data were collected through personal interviews with the participants during the summer semester of 2023-2024, using a semi-structured interview protocol. Data analysis was conducted using content analysis. 90% of the participants reported using ChatGPT for completing their homework, while 10% stated otherwise. Among them, 45% revealed that they entirely rely on ChatGPT for completing their homework. Conversely, 25% mentioned using ChatGPT only for the parts of their homework where they encounter difficulties. Additionally, it was found that 20% of the participants independently complete their homework but upload it to ChatGPT for verification. 10% of the participants stated that they do not receive any assistance from ChatGPT while doing their homework. Furthermore, it was revealed that 15% of the participants do not face any difficulties in entering commands while working on their

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

homework using ChatGPT, whereas 10% reported encountering difficulties. On the other hand, 65% of the participants admitted to sometimes experiencing difficulties in entering commands for ChatGPT while doing their homework. Regarding the research findings, it can be concluded that homework, considering the evolving technological capabilities, no longer promotes the learners' development outside the school and fails to serve its purpose. Accordingly, it is suggested that teachers should increase the number of classroom activities instead of assigning homework, and if homework is deemed necessary, it should not influence examination results.

Keywords: *Artificial Intelligence, ChatGPT, homework, bachelor students*

1. EINFÜHRUNG

Lehrkräfte erteilen den Lernenden Hausaufgaben, um den Unterrichtsstoff während des Bildungsprozesses zu verfestigen und den Lernenden die Möglichkeit zu geben, das Thema zu vertiefen und sich in ihrer Freizeit mit dem Thema zu beschäftigen. Denn damit das Lernen im Bildungsprozess voll zum Tragen kommt, bedarf es sowohl des außerschulischen als auch des schulischen Lernens (Türkoğlu, İflazoğlu Saban und Karakuş, 2014). Hausaufgaben sind im weitesten Sinne definiert als Aufgaben, die von Lehrkräften für Schüler außerhalb der Schulzeit gestellt werden (Cooper, 2007). Einige Forscher argumentieren, dass Hausaufgaben die Zeit erhöhen, die die Lernenden für ihre akademische Arbeit aufwenden, was wiederum zu einem besseren Verständnis der gelernten Informationen und einer besseren Erfassung des Lernstoffs führt (Marzano und Pickering, 2007). Die Bedeutung der schulischen und außerschulischen Hausaufgaben für den Lern- und Lehrprozess darf daher nicht unterschätzt werden (Xu und Wu, 2013). Şahin und Altınay (2008) hingegen definieren Hausaufgaben als die Arbeit, die Lernende einzeln oder als Gruppe während der außerschulischen Zeit erledigen, um wissenschaftliches Denken, Problemlösung und den Zugang zu Informationsquellen zu gewährleisten. Cooper (2001) definiert Hausaufgaben als Aufgaben, die den Lernenden von Lehrkräften zur Erledigung außerhalb der Schule zugewiesen werden. Auch Xu (2010) stellt in seiner Studie fest, dass Hausaufgaben den Lernenden helfen, besser zu lernen, und dass Hausaufgaben eine wichtige Rolle für den schulischen Erfolg spielen. So ermöglichen Hausaufgaben den Lernenden, ihr Wissen und ihre Fähigkeiten in neuen Situationen anzuwenden und ihre übergeordneten Denkfähigkeiten zu entwickeln (Babadoğan, 2003). Aufgrund der Entwicklung der technologischen Möglichkeiten können die Lernenden auch bei der Erledigung ihrer Hausaufgaben von Programmen der künstlichen Intelligenz profitieren, um ihre Arbeit zu erleichtern. Gordon (2011) erklärt künstliche Intelligenz als eine analytische Lebensform, die darauf abzielt, das Leben zu imitieren. Nach Kushmar et al. (2022) ist künstliche Intelligenz ein Werkzeug, das die Qualität des Lernens erheblich verbessert, indem es sich an die individuellen Merkmale, Ziele und Vorgaben jedes Lernenden anpasst. Mit anderen Worten: Künstliche Intelligenz ist ein Computersystem, das ausgehend von einer Quelleingabe Wörter, Codes oder andere Datenfolgen erzeugt (Floridi und Chiriatti, 2020). ChatGPT, eine der Technologien für künstliche Intelligenz, ist ein von OpenAI entwickelter Chatbot, der mit Menschen in vielen Sprachen kommunizieren, wie ein Mensch sprechen, Fragen beantworten, Texte produzieren, die Bedeutung von Texten analysieren und extrahieren und all dies in die gewünschte Sprache übersetzen kann (Zileli, 2023). ChatGPT, das mithilfe von Konversationsansätzen und Technologien zur Verarbeitung natürlicher Sprache

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

intelligente und menschliche Antworten auf Benutzeranfragen geben kann, hat eine neue Ära der künstlichen Intelligenz eingeleitet (Gürsoy, Li, und Song, 2023). In dieser Studie sollen die Meinungen von Studierenden über ChatGPT-gestützte Hausaufgabenerledigung ermittelt werden. Zu diesem Zweck werden Antworten auf die folgenden Forschungsfragen gesucht.

Nutzen Sie das künstliche Intelligenzprogramm ChatGPT bei der Erledigung Ihrer Hausaufgaben?
Wie verwenden Sie das künstliche Intelligenzprogramm ChatGPT bei der Erledigung Ihrer Hausaufgaben?
Haben Sie Schwierigkeiten beim Eingeben von Befehlen in das künstliche Intelligenzprogramm ChatGPT bei der Erledigung Ihrer Hausaufgaben?

2. METHODIK

2.1. Forschungsdesign

Die Studie wurde im phänomenologischen Design konzipiert, einer der qualitativen Forschungsmethoden. Das phänomenologische Design ist ein Forschungsdesign, das sich auf Phänomene konzentriert, die in verschiedenen Formen angetroffen werden können, die zwar bekannt sind, für die aber kein tiefes und detailliertes Verständnis besteht, und das bei der detaillierten Untersuchung dieser Phänomene eingesetzt wird, die dem Einzelnen nicht völlig fremd sind (Yıldırım und Şimşek, 2008).

2.2. Forschungsgruppe

Die Forschungsgruppe der Studie besteht aus 20 Teilnehmenden, die an der Fakultät für Erziehungswissenschaften einer staatlichen Universität in der Türkei studieren. 75,5% der Teilnehmenden sind weiblich und 24,5% sind männlich. Die Teilnehmenden sind zwischen 20 und 26 Jahre alt und befinden sich im zweiten, dritten und letzten Studienjahr.

2.3. Datenerhebungsinstrument

In der Studie wurde ein halbstrukturiertes Interviewformular verwendet, um die Ansichten der Teilnehmenden zur ChatGPT-unterstützten Erledigung der Hausaufgaben zu ermitteln. Das halbstrukturierte Interviewformular wurde vom Forscher selbst vorbereitet, dann wurden die Fragen mit zwei Experten auf diesem Gebiet geteilt und die Fragen wurden nach der Zustimmung der Experten verwendet. Bei halbstrukturierten Interviews bereitet der Forscher die Interviewfragen im Voraus vor und kann die Fragen während des Interviews umgestalten, indem er den Befragten eine begrenzte (teilweise) Flexibilität einräumt und je nach Bedarf neue Fragen hinzufügen kann (Yıldırım und Şimşek, 2008). Die für das halbstrukturierte Interview vorbereiteten Fragen lauten: (1) Nutzen Sie das künstliche Intelligenzprogramm ChatGPT bei der Erledigung Ihrer Hausaufgaben? (2) Wie verwenden Sie das künstliche Intelligenzprogramm ChatGPT bei der Erledigung Ihrer Hausaufgaben? (3) Haben Sie Schwierigkeiten beim Eingeben von Befehlen in das künstliche Intelligenzprogramm ChatGPT bei der Erledigung Ihrer Hausaufgaben?

2.4. Datenerhebung und Datenanalyse

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Die in der Studie verwendeten Daten wurden im Sommersemester 2023-2024 durch persönliche Interviews mit den Teilnehmenden erhoben. Um Datenverluste zu vermeiden, wurden die Interviews aufgenommen. Nachdem alle Daten gesammelt worden waren, wurden die Tonaufnahmen vom Forscher entschlüsselt und transkribiert. Die Teilnehmenden wurden vor den Tonaufnahmen ausführlich über die Studie informiert, und es wurde betont, dass die Teilnahme völlig freiwillig ist. Die Erlaubnis zur Tonaufnahme wurde mündlich von den Teilnehmern eingeholt und auch aufgezeichnet. Den Teilnehmern wurde versichert, dass sie die Studie jederzeit verlassen können und dass ihre Sprachaufnahmen im Falle ihres Ausscheidens dauerhaft gelöscht und in keiner Weise verwendet werden.

Für die Analyse der von den Teilnehmenden erhobenen Daten wurde die Methode der Inhaltsanalyse verwendet. Der Hauptzweck der Inhaltsanalyse besteht darin, Konzepte und Beziehungen zu finden, die die gesammelten Daten erklären können. Auf diese Weise wird versucht, die Daten zu definieren und die in den Daten möglicherweise verborgenen Fakten aufzudecken (Yıldırım und Şimşek, 2008). Bei der Analyse der Daten wurden Codes und Themen erstellt und einige bemerkenswerte Aussagen der Teilnehmer direkt einbezogen.

3. BEFUNDE UND INTERPRETATION

In diesem Abschnitt wurden die Antworten der Teilnehmenden auf die Forschungsfragen in der halbstrukturierten Interviewform analysiert. Als erste Forschungsfrage wurde den Teilnehmenden die Frage gestellt: "Nutzen Sie das künstliche Intelligenzprogramm ChatGPT bei der Erledigung Ihrer Hausaufgaben?". Die für die erste Forschungsfrage erhaltenen Daten sind in Tabelle 1 dargestellt.

Tabelle 1. *Befunde zur ersten Forschungsfrage*

Themen	**Codes**	**n**
Positiv	Ich nutze es	18
Negativ	Ich nutze es nicht	2
	Insgesamt	20

Die Analyse von Tabelle 1 zeigt, dass 90% der Teilnehmenden das Programm für künstliche Intelligenz ChatGPT bei der Erledigung ihrer Hausaufgaben nutzen. Nur 10% der Teilnehmenden gaben an, dass sie ChatGPT bei der Erledigung ihrer Hausaufgaben nicht nutzen. Aus dieser Sicht kann man sagen, dass 10% der Teilnehmer entweder gar kein Programm für künstliche Intelligenz oder ein anderes Programm für künstliche Intelligenz als ChatGPT bei der Erledigung ihrer Hausaufgaben verwenden. Zwei der Antworten der Teilnehmenden auf die erste Forschungsfrage lauten wie folgt:

T7: „Ich benutze ChatGPT immer, wenn ich meine Hausaufgaben mache, denn jedes Mal, wenn ich meine Hausaufgaben mache, gibt es etwas, das ich vergesse oder falsch mache. Wenn ich sie also mit ChatGPT mache, kann ich meine Hausaufgaben vollständig machen und sie so meinem Dozenten vorlegen. Aber ich lasse ChatGPT meine Hausaufgaben nicht vollständig machen, ich mache sie selbst und lasse sie dann von ihm überprüfen. Ich korrigiere die Dinge,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

die er für falsch hält, und ich füge immer die Dinge hinzu, die er zu meinen Hausaufgaben hinzufügt“.

T5: „Ich möchte ChatGPT nicht benutzen, wenn ich meine Hausaufgaben mache, und ich benutze es nicht, weil unsere Dozenten sagen, dass es viele Fehler gibt, besonders im wissenschaftlichen Bereich. Das kann dazu führen, dass ich meine Hausaufgaben falsch mache. Deshalb ziehe ich es vor, meine Hausaufgaben selbst zu machen“.

Als zweite Forschungsfrage wurde den Teilnehmern die Frage gestellt: Wie verwenden Sie das künstliche Intelligenzprogramm ChatGPT bei der Erledigung Ihrer Hausaufgaben?". Die für die zweite Forschungsfrage erhaltenen Daten sind in Tabelle 2 dargestellt.

Tabelle 2. *Befunde zur zweiten Forschungsfrage*

Themen	**Codes**	**n**
Vollständig	Ich lasse ChatGPT meine Hausaufgaben komplett machen	9
Teilweise	Ich lasse die schwierigen Teile machen	5
	Ich lasse sie kontrollieren	4
	Ich benutze es überhaupt nicht	2
	Insgesamt	20

Tabelle 2 zeigt, dass 45% der Teilnehmenden ihre Hausaufgaben ausschließlich über ChatGPT erledigen. Auf der Grundlage dieses Ergebnisses kann man sagen, dass diese Teilnehmenden keinen Aufwand für ihre Hausaufgaben betreiben und nicht die Informationen lernen, die sie durch die Hausaufgaben lernen müssen. Auf der anderen Seite gaben 25% der Teilnehmenden an, dass sie ChatGPT für die Teile nutzten, bei denen sie Schwierigkeiten mit ihren Hausaufgaben haben. Es ist bedenklich, dass diese Teilnehmenden den einfachen Weg wählen, anstatt Zeit und Mühe zu investieren, um die Teile ihrer Hausaufgaben besser zu verstehen und ihre Defizite zu beheben. Es wurde festgestellt, dass 20% der Teilnehmer ihre Hausaufgaben selbst machen, aber zur Sicherstellung, dass nichts fehlt, laden sie sie hoch und lassen sie von ChatGPT überprüfen. Es wird angenommen, dass diese Methode, die ein Beispiel für die positive Nutzung von ChatGPT sein kann, für die Teilnehmenden von Vorteil ist. Weitere 10% der Teilnehmenden gaben an, dass sie bei der Erledigung ihrer Hausaufgaben keine Unterstützung durch ChatGPT erhalten. Drei der Antworten der Teilnehmenden auf die zweite Forschungsfrage lauten wie folgt:

T13: „Seit ich gelernt habe, ChatGPT zu nutzen, mache ich meine Hausaufgaben immer damit. Ich benutze die kostenpflichtige Version von ChatGPT nur für meine Hausaufgaben. Am Anfang konnte ich keine korrekten Befehle geben, aber jetzt habe ich gelernt, wie man korrekte Befehle für welche Hausaufgaben gibt. Wenn ich den richtigen Befehl gebe, kann ich meine Hausaufgaben in 10 Minuten erledigen und ich bin sicher, dass meine Hausaufgaben korrekt sind“.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

T19: „Am Anfang mache ich meine Hausaufgaben alleine, aber wenn ich Schwierigkeiten habe, frage ich ChatGPT sofort und es hilft mir sofort. Obwohl es manchmal falsche Informationen gibt, sind die Informationen, die es gibt, meistens richtig. Wenn ich ChatGPT auf die richtige Art und Weise um Hilfe bitte, gibt es mir außerdem sehr detaillierte Informationen, auf die ich nie kommen würde. Wenn ich diese Informationen in meine Hausaufgaben schreibe, macht mich das glücklich".

T1: *"Ich bevorzuge es, meine Hausaufgaben selbst zu machen. Aber wenn es sich um eine Hausaufgabe handelt, die meine Prüfungsnote beeinflusst, lade ich sie unbedingt bei ChatGPT hoch und bitte um Bewertung, bevor ich sie meinem Dozenten übergebe. Wenn ich etwas falsch gemacht habe, habe ich die Möglichkeit, meinen Fehler zu sehen, bevor ich es meinem Dozenten gebe. Mit anderen Worten, ich verwende ChatGPT ausschließlich zu Kontrollzwecken."*

Den Teilnehmenden wurde die dritte Forschungsfrage gestellt: Haben Sie Schwierigkeiten beim Eingeben von Befehlen in das künstliche Intelligenzprogramm ChatGPT bei der Erledigung Ihrer Hausaufgaben? Die für die dritte Forschungsfrage erhaltenen Daten sind in Tabelle 3 dargestellt.

Tabelle 3. *Befunde zur dritten Forschungsfrage*

Themen	**Codes**	**n**
Problemlos	Ich habe keine Schwierigkeiten	3
Teilweise problematisch	Es hängt von der Art der Hausaufgabe ab	13
	Ich habe Schwierigkeiten	2
	Ich habe keine Schwierigkeiten, weil ich es nicht benutze	2
	Insgesamt	20

Die Auswertung von Tabelle 3 zeigt, dass 15% der Teilnehmenden keine Schwierigkeiten bei der Eingabe von Befehlen haben, während sie ihre Hausaufgaben mit ChatGPT erledigen. Dies zeigt, dass diese Teilnehmenden ChatGPT auf einem hohen Niveau beherrschen. Auf der anderen Seite gaben 65% der Teilnehmenden an, dass sie manchmal Schwierigkeiten bei der Eingabe von Befehlen in ChatGPT haben, während sie ihre Hausaufgaben machen. Nach den Aussagen der Teilnehmenden variieren diese Schwierigkeiten je nach Art der gestellten Aufgabe. Es kann gesagt werden, dass die Teilnehmenden Schwierigkeiten haben, die richtigen Befehle in ChatGPT einzugeben, wenn die Aufgabenstellungen schwierig und komplex sind. Auf der anderen Seite gaben 10% der Teilnehmenden an, dass sie Schwierigkeiten bei der Eingabe des richtigen Befehls haben, während sie ihre Hausaufgaben mit ChatGPT erledigen. Daraus lässt sich schließen, dass die Teilnehmenden die Fähigkeit haben müssen, korrekte Befehle einzugeben, damit ChatGPT ihre Hausaufgaben erledigen kann. Drei der Antworten der Teilnehmenden auf die dritte Forschungsfrage lauten wie folgt:

T12: „Nein, ich habe überhaupt keine Schwierigkeiten. Am Anfang hatte ich Schwierigkeiten, es zu benutzen, aber ich benutze ChatGPT so oft, dass ich jetzt alles weiß, was ich brauche, um

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

einen Befehl für eine Aufgabe einzugeben. Ich habe mich sehr an ChatGPT gewöhnt und ich mag es".

T3: „Manchmal habe ich Schwierigkeiten, den richtigen Befehl einzugeben. Wenn die vom Dozenten gestellte Aufgabe etwas schwierig ist, muss ich mir überlegen, wie ich ChatGPT darum bitten kann. Manchmal macht ChatGPT etwas ganz anderes als die Befehle, die ich gebe, dann muss ich meinen Befehl ändern. Manchmal kann es eine halbe oder eine Stunde dauern, bis ich den richtigen Befehl gebe. Aber am Ende schaffe ich es irgendwie, ChatGPT den richtigen Befehl zu geben. Wenn ich nicht den richtigen Befehl geben kann, macht mich das Programm sehr wütend. Wenn die Hausaufgaben einfach sind, ist es sehr leicht, den richtigen Befehl zu geben".

T16: "Ich benutze ChatGPT für meine Hausaufgaben, aber es ist für mich sehr schwierig, Befehle zu geben. Immer wieder kommen Dinge heraus, die ich nicht will, und dann lasse ich meine Hausaufgaben machen, indem ich neue Befehle gebe. Manchmal werde ich sehr wütend und sage "Ich werde es dir nie wieder machen lassen", aber wenn neue Hausaufgaben gegeben werden, benutze ich ChatGPT trotzdem. Hoffentlich wird die Verwendung einfacher und ChatGPT versteht meine Befehle immer richtig."

4. ERGEBNISSE UND VORSCHLÄGE

Ziel dieser Studie war es, die Meinungen von Studierenden über die von ChatGPT unterstützte Erledigung von Hausaufgaben zu ermitteln. Den Daten der Studie zufolge gaben fast alle Teilnehmenden (90%) an, dass sie bei der Erledigung ihrer Hausaufgaben von ChatGPT profitieren. Ein sehr kleiner Teil der Teilnehmenden (10%) gaben an, dass sie bei der Erledigung ihrer Hausaufgaben nicht von dem Programm für künstliche Intelligenz namens ChatGPT profitieren. Fast die Hälfte der Befragten (45%) gaben an, dass sie alle ihre Hausaufgaben mit ChatGPT erledigen. Einige der Teilnehmenden (25%) gaben an, dass sie ChatGPT für die Teile ihrer Aufgaben nutzen, bei denen sie Schwierigkeiten haben, und einige der Teilnehmenden (20%) gaben an, dass sie ChatGPT nur zur Überprüfung ihrer Aufgaben nutzen. Einige der Befragten (15%) gaben an, dass sie keine Schwierigkeiten haben, ChatGPT Befehle zu geben, während sie ihre Hausaufgaben machen, während einige von ihnen (10%) angaben, dass sie Schwierigkeiten haben. Mehr als die Hälfte der Teilnehmenden (65%) gaben an, dass sie Schwierigkeiten haben, ChatGPT Befehle zu erteilen, je nach Schwierigkeitsgrad der Aufgaben. Die Teilnehmenden argumentierten, dass es einfacher sei, ChatGPT Befehle für einfache Aufgaben zu geben, während es schwieriger werde, Befehle für schwierige und komplexe Aufgaben zu geben. In Anbetracht der Forschungsergebnisse kann gesagt werden, dass Hausaufgaben die Entwicklung der Lernenden außerhalb der Schule nicht fördern und ihren Zweck nicht erfüllen. Dementsprechend wird vorgeschlagen, dass Lehrkräfte die Anzahl der Aktivitäten im Klassenzimmer erhöhen sollten, anstatt Hausaufgaben zu geben, und wenn Hausaufgaben gegeben werden müssen, sollten sie die Prüfungsergebnisse nicht beeinflussen.

QUELLENVERZEICHNIS

[1] Babadoğan, C. (2003). Ev ödevi mi, ödev ev mi? *Çoluk Çocuk: Aylık Anne Baba Eğitimci Dergisi, 28*(7), 1-2.

[2] Cooper, H. (2001). *The battle over homework: Common ground for administrators, teacher and parents.* California: Corwin Pres Inc.

[3] Cooper, H. (2007). *The battle over homework: common ground for administrators, teachers and parents.* California: Corwin Press.

[4] Floridi, L., Chiriatti, M. (2020). Gpt-3.5: Its Nature, Scope, Limits, And Consequences. *Minds & Machines 30*, 681–694.

[5] Gordon, B. M. (2011). *Artificial Intelligence: Approaches, Tools and Applications.* New York: Nova Science Publishers, Inc.

[6] Gursoy, D., Li, Y., & Song, H. (2023). ChatGPT and the hospitality and tourism industry: an overview of current trends and future research directions. *Journal of Hospitality Marketing & Management, 32*(5), 579-592, DOI: 10.1080/19368623.2023.2211993

[7] Kushmar, L.V., Vornachev, A.O., Korobova, I.O., ve Kaida, N.O. (2022). Artificial ıntelligence in language learning: what are we afraid of. *Arab World English Journal (AWEJ) Special Issue on CALL* (8). 262-273.

[8] Marzano, R, & Pickering, D. (2007). The case for and against homework. *Educational Leadership, 64*(6), 74-79.

[9] Şahin, Ç. & Altınay, B.Y. (2008). İlköğretimde ev ödevlerine yönelik etüt çalışmaları: Kavramsal bir analiz. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(*1), 41-52.

[10] Türkoğlu, A., İflazoğlu Saban, A. & Karakuş, M. (2014). *Eğitim sürecinde ödev (2. Baskı).* Ankara:Anı Yayıncılık.

[11] Xu, J. & Wu, X. (2013). Self-Regulation of homework behavior: homework management at the secondary school level. *The Journal of Educational Research, 106*(1), 1-13.

[12] Xu, J. (2010). Predicting homework distraction at the secondary school level: A multilevel analysis. *Teachers College Record, 112*, 1937-1970.

[13] Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

[14] Zileli, E. N. (2023). Yabancı dil olarak türkçe öğreniminde ChatGPT örneği. *Uluslararası Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *5*(1), 42-51.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ÇOCUK KİTAP KAPAKLARININ GÖRSEL ÖĞELER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: TRT ÇOCUK KİTAPLIK UYGULAMASI ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Zeynep Sena Badisaba [1], Dr. Öğr. Üyesi Orhun Türker [2]

1 Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, sbadisaba@gmail.com, 0009-0004-5940-4509

2 Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, orhun.turker@ibu.edu.tr, 0000-0001-5106-570X

ÖZET

Görsel öğeler, özellikle kitap kapaklarının beğeni ve tercih edilebilirlik düzeyini etkileyebilecek öncelikli kavramları barındırmaktadır. Yaş grubunun küçük olduğu çocuk kitapları bağlamında düşünüldüğünde, kapaklarda kullanılan içeriklerin neler olduğu ve nasıl kullanıldığı günümüzde daha da önemli bir hale gelmiştir. Tasarım elemanları, bir kitap kapak tasarımının oluşturulmasında kullanılan temel unsurları temsil eder. Bu unsurların doğru bir şekilde kullanılması, kapak tasarımının etkili olmasında önemli bir rol oynayabilir. Tasarım ilkeleri ise bu elemanların nasıl düzenleneceğini ve kullanılacağını belirler. Kitap kapağı gibi bireylerin ilk görüşte yargılarını yönlendirebilecek bir tasarım yüzeyinde görsel öğelerin kullanımı içerisinde pek çok dinamiği barındıran bir durumdur. Bu konunun anlamlı ve farkındalık sahibi olarak kavrayabilmek adına bu araştırmada, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu'nun (TRT) mobil cihazlar için geliştirdiği TRT Çocuk Kitaplık adlı uygulamasında yer alan etkileşimli e-kitaplar ele alınmıştır. TRT Çocuk Kitaplık uygulaması, 3-7 yaş arası çocuklar için dijital bir kitaplık olarak tasarlanmıştır ve çocuklara sesli ve etkileşimli okuma deneyimleri sunmaktadır.

Bu bağlamda Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu (TRT) tarafından geliştirilen ve çocukların kullanımına sunulan yirmi e-kitabın kapakları, görsel öğeler bağlamında incelenmiştir. Araştırma kapsamında kitap kapaklarındaki figürler, renkler, biçimler ve formlar, oran-orantı, resimleme tekniği, yazı karakteri ve boyutu, perspektif, kompozisyon, karakterler, semboller ve anlamları gibi görsel öğeler ele alınmıştır. TRT Çocuk Kitaplık uygulamasından seçilen ilgili kitaplar incelendiğinde, çocukların ilgisini çekecek figürler, canlı renkler, uyumlu kompozisyonlar ve okunabilir yazılar yer aldığı, her bir kitap kapak tasarımı, hedef kitlenin ilgisini çekmeyi hedefleyecek şekilde hazırlandığı görülmüştür. Bu çalışmanın, dijital çocuk kitapları için görsel üretecek çizerler veya bu konuda araştırma yapacak kişiler için katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: TRT Çocuk Kitaplık, Görsel Öğeler, Kapak Tasarımı, Çocuk Kitapları.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1.GİRİŞ

Çocuk edebiyatı, küçük yaş grubundaki okuyucuları eğlendirirken eğitmeyi ve onlara değerli yaşam dersleri vermeyi amaçlayan bir türdür. Bu edebiyat türü, çocukların hayal güçlerini geliştirmeye, duygusal zekalarını artırmaya ve sosyal becerilerini geliştirmeye yardımcı olur. Çocuk edebiyatı, genellikle basit ve anlaşılır bir dil kullanır bu renkli ve etkileyici görsellerle desteklenir. Sever 2003'e göre ise, çocuk edebiyatının temel sorumluluğu, çocuklara resim ve dilin anlatım olanaklarıyla ve sanatçı duyarlığı ile kurgulanmış yeni yaşantılar sunmaktır. Bu şekilde, çocuklar kitapları sadece okumakla kalmaz, aynı zamanda görsel olarak da keşfederler. Çocuk kitapları, genç okuyucuların ilgisini çekmek ve onları okuma alışkanlığı kazanmaya teşvik etmek amacıyla tasarlanmıştır. Kitapların içeriği ve kapak tasarımları, çocukların dikkatini çekme ve kitapları seçme kararını etkileme potansiyeline sahiptir.

Çocuk kitapları kapakları, kitap seçimi yaparken genellikle ilk dikkat çeken unsurlardan biridir. Çocukların kitaplara olan ilgisi ve kitaplarla kurdukları arkadaşlık, genellikle kitabın kapağından başlar. Bir kitabın kapağı, çocuğun ilgisini çekerek onun kitaba ve okumaya yönelik olumlu duygusal davranışlar kazanmasını sağlayabilir. Bu nedenle, kitap kapaklarının tasarımı büyük önem taşır ve sanatsal bir duyarlılıkla ele alınması gerekir. Kapaktaki görsel tasarım, çocuğun dikkatini çekmek ve onu kitaba yönlendirmek için etkili bir şekilde kullanılmalıdır. Çocuklar adına üretilen nitelikli yayınlar çocuk- edebiyat-sanat etkileşiminin kapısını aralayan etkili bir uyaran olmalıdır (Sever, 2003). Bu nedenle, kitap kapaklarının tasarımı ve içeriği, çocuk kitaplarının başarısında kritik bir rol oynamaktadır. Çocuklar için hazırlanmış olan kitabın kapağı kalın, dayanıklı ve resimli olmalıdır (Gönen, vd. 2012). Renkler, figürler, yazı karakteri ve kompozisyon gibi görsel öğeler, kitap kapaklarında dikkatle seçilerek düzenlenmektedir. Bu temel ilke, çocukların kitaplara olan ilgisini artırmak ve onları okuma alışkanlığı kazandırmak için önemlidir. Son zamanlarda teknolojinin gelişmesiyle beraber geleneksel kitaplar kadar e-kitapların da kullanımı yaygınlaşmaktadır.

E-kitaplar, geleneksel kâğıt kitapların dijital bir formunu temsil eder ve elektronik ortamda okunabilmektedir. Bu dijital kitaplar, bilgisayarlar, akıllı telefonlar, tabletler ve diğer elektronik cihazlar üzerinden erişilebilmektedir. E-kitapların ortaya çıkışı, dijital teknolojinin gelişmesiyle ve internetin yaygınlaşmasıyla başlamıştır. İlk e-kitaplar, 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başlarında bilgisayarların yaygınlaşmasıyla ortaya çıktı. Bu erken dönem e-kitapları genellikle bilgisayar kodları ve metin dosyaları şeklindeydi ve genellikle teknik belgeler, akademik makaleler ve programlama kılavuzları gibi spesifik konularda kullanılmaktadır. 1990'ların ortalarında, internetin popüler hale gelmesiyle birlikte, e-kitaplar daha erişilebilmektedir. İnternet üzerinde dijital kitap mağazaları ve e-kitap formatlarını destekleyen yazılımların ortaya çıkmasıyla, okuyucular artık istedikleri kitaplara internet üzerinden kolayca ulaşılabilmektedir. "Elektronik dergilerden daha sonra kütüphanelere giren "elektronik kitaplar da dünyada, özellikle 2000'li yılların başından itibaren büyük gelişim göstermiş ve kullanımı yaygınlaşmıştır (Önder ve Atılgan, 2015). 2000'lerin başlarında, taşınabilir e-okuyucuların (e-reader) piyasaya sürülmesiyle birlikte, e-kitapların popülaritesi daha da geniş kitleye ulaşabilmektedir. Yayıncılar ve yazarlar, kâğıt kitapların yanı sıra e-

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kitapları da yayınlamakta ve okuyucuların çeşitli tercihlerine hitap etmektedirler. E-kitaplar, okuyuculara taşınabilirlik, depolama kolaylığı ve çevre dostu bir seçenek gibi birçok avantaj sunmaktadır, bu nedenle dijital okuma alışkanlığı giderek daha popüler hale gelmektedir. E-Kitap kapsamında dijital kütüphaneler arasında TRT Çocuk Kitaplık uygulaması yer almaktadır.

TRT Çocuk Kitaplık uygulaması, çocuklara dijital ortamda e-kitap okuma deneyimi sunan bir platformdur. Bu uygulama, 3-7 yaş aralığındaki çocuklar için uzmanlar tarafından özenle seçilmiş, çoklu ortam özelliklerine sahip e-kitapları içermektedir (Taşdemir ve Doğan, 2023). TRT Çocuk Kitaplık, çocukların okuma alışkanlıklarını geliştirmeyi ve onlara keyifli bir okuma deneyimi yaşatmayı amaçlayan interaktif bir e-kitap kütüphanesi sunmaktadır. Okul öncesi ve okul dönemi çocukların okuma becerisini geliştiren etkileşimli öğrenme kaynağı olan bu kitaplar, renkli resimli içerikleri ve hikâyeleriyle çocukların hayal dünyalarını desteklemekte ve geliştirmektedir (Güzelçoban, 2023).

Bu uygulama, çocukların kitap okuma alışkanlıklarını desteklemek için modern teknolojiyi kullanmaktadır. Günümüzde çocuklar, bilgi aramak için geleneksel kütüphanelere gitmek yerine internette arama yapmayı tercih etmektedir (Biricik, 2022). Son yıllarda e-kitaplar, erken çocukluk dönemi de dahil olmak üzere tüm yaş gruplarına hitap eden zengin bir dijital kütüphane oluşturmaktadır (Taşdemir ve Doğan, 2023). Klasik kâğıt kitapların yerini alma hedefi gütmemekle birlikte, çocukların dijital dünyaya daha kolay adapte olmalarını sağlamaktadır. Nitelikli etkileşimli e-kitaplar, çocukların kullanmaktan hoşlandıkları mobil cihazlar aracılığıyla, dinleme ve anlama becerilerini, bilişsel, dil, sosyal-duygusal ve ince motor gelişim alanlarını destekleyebilecek fırsatlar sunmaktadır (Taşdemir ve Doğan, 2023).

TRT Çocuk Kitaplık uygulamasında, çocukların ilgisini çekecek ve onların hayal dünyalarını genişletecek birçok e-kitap bulunmaktadır. Bu e-kitaplar, interaktif öğelerle zenginleştirilmiş sesli ve etkileşimli okuma deneyimleri sunmaktadır. Uygulamada yer alan e-kitaplar, çocukların farklı yaş gruplarına ve ilgi alanlarına hitap edecek şekilde çeşitlendirilmiştir. Hikâye kitapları, masallar, bilgi kitapları ve etkileşimli öyküler gibi çeşitli kategorilerde e-kitaplar bulunmaktadır. Türkiye'nin en kapsamlı dijital çocuk kitaplığı olarak geliştirilen TRT Çocuk Kitaplık uygulamasının genel ve teknik özellikleri, etik uygunluk, kullanım özellikleri, telif hakları ve ekonomiklik özellikleri bakımından değerlendirildiğinde, uygulamanın çoğunlukla istenen niteliklere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Taşdemir ve Doğan, 2023).

Etkileşimli E-kapaklar, basılı kitap kapakları gibi statik olmayan ve okurların kapak ile etkileşime geçmelerine olanak tanıyan dinamik yapıdadırlar (Kayabaşı ve Zor, 2023). Kapak tasarım süreçlerine baktığımızda birçok süreç vardır. Tasarım sürecinde tipografi, ses, illüstrasyon, animasyon ve etkileşim öğeleriyle birlikte değerlendirilmelidir (Kayabaşı ve Zor, 2023). Uygulamadaki e-kitaplar, çocukların ilgisini çekecek canlı renkler, çarpıcı figürler ve çekici kompozisyonlarla tasarlanmıştır. TRT Çocuk Kitaplık, çocuklara dijital okuma deneyimleri sunarak onların okuma alışkanlıklarını geliştirmeyi ve kitapları sevmeyi teşvik

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

etmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle, uygulamadaki e-kitapların kapak tasarımları, çocukların ilgisini çekmek ve onları kitap seçme konusunda motive etmek için kritik bir rol oynamaktadır.

Görsel öğeler, özellikle kitap kapaklarının beğeni ve tercih edilebilirlik düzeyini etkileyebilecek önemli unsurları barındırmaktadır. Özellikle çocuk kitapları bağlamında, kapaklarda kullanılan içeriklerin doğru seçimi ve düzenlenmesi günümüzde daha da önem kazandırmaktadır. Bir kitap kapak tasarımının oluşturulmasında kullanılan tasarım elemanları, kapak tasarımının etkili olmasında kritik bir rol oynamaktadır. Tasarım ilkeleri ise bu elemanların nasıl düzenleneceğini ve kullanılacağını belirlemektedir. Kitap kapağı gibi ilk izlenimleri belirleyebilecek bir tasarım yüzeyinde görsel öğelerin kullanımı, birçok dinamiği barındırmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu'nun (TRT) mobil cihazlar için geliştirdiği TRT Çocuk Kitaplık adlı uygulamasında yer alan etkileşimli e-kitaplar incelenmektedir. TRT Çocuk Kitaplık uygulaması, 3-7 yaş çocuklar için dijital bir kitaplık olarak tasarlanmıştır ve çocuklara sesli ve etkileşimli okuma deneyimleri sunmaktadır.

Araştırma sürecinde, kitap kapaklarındaki figürler, renkler, biçimler ve formlar, oran-orantı, resimleme tekniği, yazı karakteri ve boyutu, perspektif, kompozisyon, karakterler, semboller ve anlamları gibi görsel öğeler ele alınmaktadır. TRT Çocuk Kitaplık uygulamasından seçilen ilgili kitaplar incelendiğinde, çocukların ilgisini çekecek figürler, canlı renkler, uyumlu kompozisyonlar ve okunabilir yazılar yer aldığı gözlemlenmektedir. Her bir kitap kapağı tasarımının, hedef kitlenin ilgisini çekmeyi amaçladığı bilinmektedir. Bu araştırma, dijital çocuk kitapları alanında görsel tasarımı incelemek isteyenler için önemli bir kaynak sunmaktadır. Görsel öğelerin kullanımı, çocukların kitaplara olan ilgisini artırabilir ve onları okuma alışkanlığı kazanmaya teşvik edebilir. Sonuç olarak, çocuk kitaplarının kapakları, genç okuyucuların ilgisini çekme ve onları okuma alışkanlığı kazanmaya teşvik etme potansiyeline sahip önemli bir unsurdur. Bu araştırma, çocuk kitaplarının kapaklarındaki görsel öğeleri analiz ederek, genç okuyucuların ilgisini çekme potansiyelini anlamayı ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

Yöntem bölümünde, her bir kitabın incelenmesi için öncelikle kapsamlı bir çizelge oluşturulmuştur. Bu çizelge, her kitabın adı, logo yerleşimi, hedef yaş aralığı, sayfa sayısı, yazar(lar) ve yayınevi bilgilerini içermektedir. Bu bilgilerin sistematik bir şekilde listelenmesi, kitapların özelliklerini net bir şekilde görselleştirmeye olanak tanımıştır. Bu adım, kitapların incelenmesi sürecinde temel bir referans noktası sağlamış ve her bir kitabın özelliklerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Çizelge oluşturulması, incelenen kitapların özelliklerinin düzenli bir şekilde belgelenmesini ve analiz edilmesini sağlamıştır. Bu adımın tamamlanmasının ardından, kitapların görsel öğelerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesine geçilmiştir.

Çizelge 1. Kitapların Analizi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

No.	Kitap	Logo	Yaş	Sayfa	Yazarlar	Yayınevi
1.	Uçurtma Şenliği	Ortada	5+	16	Eser Ünalan Şenler, Hümeyra Bektaş, Meral Canoğlu Cantürk	Erdem Yayınevi
2.	Pilot Pandi	Ortada	5+	28	Nalan Aktaş Sönmez	Hayat Okul
3.	Meslekler Çiftçi Mumu	Ortada	5+	28	Nalan Aktaş Sönmez	Hayat Okulu
4.	Hoş geldin Oya	Ortada	5+	16	Eser Ünalan Şenler, Hümeyra Bektaş, Meral Canoğlu Cantürk	Erdem Yayınevi
5.	Sevgiyi Görmek	Ortada	5+	16	Eser Ünalan Şenler, Hümeyra Bektaş, Meral Canoğlu Cantürk	Erdem Yayınevi
6.	Yağız'ın Doğum Günü	Ortada	5+	16	Eser Ünalan Şenler, Hümeyra Bektaş, Meral Canoğlu Cantürk	Erdem Yayınevi
7.	Bal Partisi	Ortada	5+	16	Eser Ünalan Şenler, Hümeyra Bektaş, Meral Canoğlu Cantürk	Erdem Yayınevi
8.	Karıncanın Öğüdü	Ortada	5+	16	Eser Ünalan Şenler, Hümeyra Bektaş, Meral Canoğlu Cantürk	Erdem Yayınevi
9.	Lütfen Beni Dinleyin	Ortada	5+	16	Eser Ünalan Şenler, Hümeyra Bektaş, Meral Canoğlu Cantürk	Erdem Yayınevi
10.	Cesur Pembe Bulut	Sol Alt	5+	14	Tuba Bozcan	Damla Yayınları
11.	Penguenlerin Oyunu	Ortada	5+	16	Eser Ünalan Şenler, Hümeyra Bektaş, Meral Canoğlu Cantürk	Erdem Yayınları
12.	Yazar Nana	Ortada	5+	28	Nalan Aktaş Sönmez	Hayat Okul
13.	İtfaiyeci Şanti	Ortada	5+	28	Nalan Aktaş Sönmez	Hayat Okul
14.	Doktor Lala	Ortada	5+	28	Nalan Aktaş Sönmez	Hayat Okul
15.	Uzaya Yolculuk	Ortada	5+	16	Eser Ünalan Şenler, Hümeyra Bektaş, Meral Canoğlu Cantürk	Erdem Yayınevi
16.	Bakkal Tosun	Ortada	5+	28	Nalan Aktaş Sönmez	Hayat okul
17.	Öğretmen Vudi	Ortada	5+	28	Nalan Aktaş Sönmez	Hayat Okul
18.	Aşçı Hamham	Ortada	5+	28	Nalan Aktaş Sönmez	Hayat Okul
19.	Polis Sampi	Ortada	5+	28	Nalan Aktaş Sönmez	Hayat Okul
20	Lütfen Nazik Olur Musun?	Ortada	5+	20	Esra Bulut	Erdem Yayınevi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

3. BULGULAR

Bulgular bölümünde, kitapların incelenmesi için bir dizi belirli adım takip edilmiştir. Başlangıçta, her bir kitabın adı, logo yerleşimi, hedef yaş aralığı, sayfa sayısı, yazar(lar) ve yayınevi bilgilerini içeren bir çizelge oluşturulmuştur. Bu çizelge, her bir kitabın özelliklerini sistematik ve düzenli bir şekilde listelemek için kullanılmıştır.

Ardından, her bir kitabın görsel öğeleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu inceleme sürecinde, kitap kapaklarındaki figürler, renkler, biçimler, oran-orantı, resimleme tekniği, yazı karakteri ve boyutu, perspektif, kompozisyon, karakterler, semboller ve anlamları gibi görsel öğeler analiz edilmiştir.

Sonuç olarak, bu adımların izlenmesiyle birlikte, TRT Çocuk Kitaplık uygulamasındaki e-kitapların görsel öğelerinin detaylı bir şekilde incelenmesi tamamlanmış ve çocukların kitap okuma deneyimlerini
zenginleştirecek nitelikte bilgilere ulaşılmıştır. Bu aşamada, TRT Çocuk Kitaplık uygulamasından seçilen 5 yaş grubundaki çocuklar için olan 20 kitap belirlenmiştir. Bu kitapların kapak tasarımlarının analizleri takip eden alt başlıkta paylaşılmıştır.

3.1. Uçurtma Şenliği Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında yer alan figürler ve diğer görsel öğeler, kitabın ana temasını ve karakterlerini yansıtmaktadır. Kapakta dört çocuk figürü bulunmaktadır: iki kız ve iki erkek. İlk figür, kırmızı elbiseli, kısa kahverengi saçlı ve kahverengi gözlü bir kız çocuğudur, ellerini gökyüzüne kaldırmış uçurtmaları seyretmektedir. İkinci figür, tekerlekli sandalyede oturan bedensel engelli bir erkek çocuğudur; kahverengi gözlü ve sarı tişörtlüdür, uçurtma uçurtmaktadır. Diğer iki figürden biri, turuncu saçlı ve kırmızı-beyaz çizgili tişörtlü bir çocuktur; ellerini havaya kaldırarak uçurtmalara bakmaktadır. Yanındaki figür ise, sarı saçlı ve mor elbiselidir.

Kapak, pastel boya tarzında dijital illüstrasyon tekniğiyle yapılmış olup detay açısından sade bir tasarıma sahiptir. Uçurtma ve tekerlekli sandalyedeki çocuk figürü, bedensel engelli çocukların da eğlenebileceğini ve katılım gösterebileceğini vurgulamaktadır. Figürler ve uçurtmalar, gökyüzü ve çimenlerle orantılı bir şekilde yerleştirilmiştir. Bu kapak, kitabın türünü ve hedef kitlesini net bir şekilde yansıtmaktadır.

Görsel 1. Uçurtma Şenliği Kitap Kapağı

3.2. Meslekler Pilot Pandi Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında, sağ tarafta pilot üniforması giymiş bir aslan figürü bulunmaktadır. Aslan, uçağın önünde yaslanarak poz vermektedir. Kapak, dijital illüstrasyon tekniğiyle çizilmiş olup, net çizgiler ve canlı renkler kullanarak hayali bir atmosfer yaratmaktadır. Geometrik ve organik

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

formlar bir araya getirilmiştir: uçak ve bulutlar geometrik, aslan ise organik formlara örnektir. Bu birleşim, dinamik bir kompozisyon oluşturmaktadır.

Kitap ismi büyük ve dikkat çekici bir yazı karakteriyle, yazar ismi ise daha küçük bir yazı karakteriyle yazılmıştır; bu boyutlandırma, kitap isminin önemini vurgulamaktadır. Mekân olarak havaalanı tasvir edilmiştir. Kullanılan renkler, 5 yaş ve üzeri çocuklar için uygundur ve macera ile keşif temalarını yansıtmaktadır. Aslan figürü ve uçak kapağın üst kısmında yer alırken, logo alt kısımda konumlandırılmıştır, bu da görsel bir hiyerarşi oluşturmaktadır.

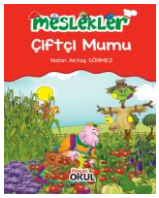
Görsel 2. Meslekler Pilot Pandi

3.3. Meslekler Çiftçi Mumu Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında, pembe bir hipopotam olan Mumu tarlada domates toplarken resmedilmiştir. Tarlada yer alan diğer sebzeler arasında domates, patlıcan, mısır, mor lahana ve balkabağı bulunmaktadır. Mumu'nun yanı sıra iki küçük kuş figürü de uçmaktadır. Sağ arka planda, sebzeleri kargalardan korumak amacıyla bir korkuluk yer almaktadır. Kapaktaki baskın renk yeşil olup, bu renk doğayı ve büyümeyi temsil ederek tarım ve çiftçilik temasıyla uyumlu bir bağlantı kurar.

Kapak, dijital illüstrasyon tekniğiyle çizilmiş olup, canlı renkler ve basit çizimler kullanılarak çocuklara tarım ve çiftçilik dünyasını eğlenceli bir şekilde tanıtmaktadır. Figürler net ve basit bir şekilde çizilmiş olup, arka planın sadeliği figürlerin öne çıkmasına yardımcı olur. Kitap adı olan "Çiftçi Mumu," büyük ve kalın bir yazı karakteriyle beyaz renkte yazılmıştır. Yazarın adı ve yayınevi bilgileri ise daha küçük bir yazı karakteriyle yazılmıştır. Kitap isminin üzerinde yer alan seri ismi, meslekler serisini yansıtmak için meslek simgeleriyle gösterilmiştir.

Kapakta, figürler ve metinler sayfanın farklı bölgelerine dengeli bir şekilde yerleştirilmiştir. Kapak, tarım ve çiftçilik temasıyla uyumlu bir tasarıma sahiptir. Logo, kapağın alt ve orta kısmına konumlandırılmıştır.

Görsel 3. Meslekler Çiftçi Mumu

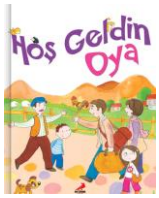
3.4. Hoş Geldin Oya Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında 5 insan figürü ve 4 hayvan figürü yer almaktadır. Sağda küçük bir kız çocuğu olan Oya bulunmaktadır; kahverengi ve uzun saçları vardır. Yanında annesi yer almaktadır;

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kısa kahverengi saçlı, mor bluz ve lila fular takmış bir şekilde resmedilmiştir ve kolunda omuz çantası taşımaktadır. Annesinin yanında, büyük çantaları taşıyan ve bir eliyle karşısındaki adama sarılmak için adım atan babası yer almaktadır. Karşısında köyde olduğunu belirten kasket ve yelek giymiş bir adam bulunmaktadır. Adamın yanında küçük bir erkek çocuğu durmaktadır. Arka planda ise 2 koyun figürü ve çitlerin üzerinde bir horoz figürü görülmektedir.

Kapaktaki renkler ve figürler, hedef yaş grubuna uygun olarak düzenlenmiştir. Baskın renk olan yeşil, doğayı ve büyümeyi temsil ederken, köy temasıyla uyumlu bir bağlantı kurmaktadır. Kapak, dijital illüstrasyon tekniğiyle basit ve net çizimlerle oluşturulmuştur. Kitap adı büyük ve kalın bir yazı karakteri kullanılarak yazılmıştır. Konu, basit ve anlaşılır bir şekilde sunulmuş, boşluklar dengeli bir şekilde kullanılmıştır. Kapak, Oya'nın köydeki maceralarını anlatırken, çocuklara köy yaşamını ve aile ilişkilerini tanıtmak amacıyla tasarlanmıştır.

Görsel 4. Hoş Geldin Oya

3.5. Sevgiyi Görmek Kitap Kapağı Analizi

Kitabın kapağında sevgi, arkadaşlık ve birlikte olmanın önemini vurgulamayı amaçlamakta olduğunu görmekteyiz. Renkler canlı ve parlakken, figürlerin samimi ilişkileri ve sevinç dolu halleri çocuklara duygusal bir bağ kurma fırsatı sunmaktadır. Kapakta 5 insan figürü yer almaktadır. En solda, kısa sarı saçlara sahip ve saçlarını iki yandan topuz yapmış bir kız çocuğu yer alıyor. Ellerini havaya kaldırarak heyecanını yansıtmaktadır. Yanında bir erkek çocuğu yer alıyor. Mutluluğunu çok belli edemeyen ama mutsuzda olmayan bir görüntüye sahiptir. Üzerinde yeşil ve beyaz çizgiler bulunan uzun kollu tişörtü vardır. Saçları açık kahverengidir. Bu iki figürün önünde yer alan sarı ve kısa saçlara sahip bir kız çocuğu görmekteyiz ancak, kitap kapağının içerisine sadece kafasının yerleştiğini görüyoruz. Vücudu kitap kapağının dışında göz o insan figürünün devam ettiğini algılıyor. Bir diğer figür yetişkin insan figürüdür. En sağda yer alan pembe elbiseli açık kahverengi uzun saçlara sahip olan kız çocuğunu öpmesi ve sevginin somut bir örneğini sergilemektedir. Kapak çocuklara sevgi, arkadaşlık ve duygusal bağ kurma konularını işleyen bir kitabın içeriğini yansıtmaktadır.

Görsel 5. Sevgiyi Görmek

3.6. Yağız'ın Doğum Günü Kitap Kapağı Analizi

Kitabın kapağı, doğum günü partisinin atmosferini yansıtmaktadır. Kapaktaki figürler olarak pembe elbiseli ve pembe tokalı, kısa kahverengi saçlara sahip yağız, kitap kapağının ana

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

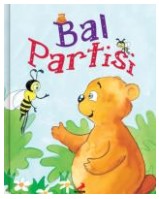
karakteri olarak öne çıkmaktadır. Diğer figür ise kırmızı süveterli yeşil kravatlı ve kahverengi kısa saçlara sahip bir baba, yere oturmuş yağızın hediyesini veriyor, kitap kapağındaki son figür sağda duran palyaço figürü, elinde doğum günü pastasını tutmaktadır. Ancak figür kitap kapağının içine yerleştirilmemiş sadece kolları ve kafasının yarısı yer almaktadır. Figürler ve nesneler net bir şekilde çizilmiş ve arka plan sade ve boştur. Yazı karakteri büyük ve okunaklıdır, "Yağız'ın Doğum Günü" başlığı kalın bir yazı karakteri ile vurgulanmıştır. Kapakta kullanılan palyaço figürü, eğlence ve kutlama temasını güçlendirmektedir. Hediye paketleri ise doğum günü kutlamasının vazgeçilmez bir parçasını temsil etmektedir. Tüm bu görsel öğeler, çocuklara doğum günü kutlamalarının keyifli atmosferini aktararak, kitabın içeriğine uygun bir ön izlenim sunmaktadır.

Görsel 6. Yağız'ın Doğum Günü

3.7. Bal Partisi Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında 2 tane figür yer almaktadır. Bunlardan birisi ayı figürü diğeri ise arı figürüdür. İki figür karşılıklı olarak birbirine bakarak selam vermektedir. Arka planda düz bir zemin tercih edilmiştir ve gökyüzü rengi olarak mavi kullanılmıştır. Ayı figürünün tüyleri kahverengi gözleri ise mavi rengindedir. Arı figürünün gözleri yeşil renkte resmedilmiştir. Bu iki figür kitap kapağının odak noktasında bulunmaktadır. Kitap kapağı suluboya tarzında dijital illüstrasyon tekniğiyle yapılmıştır. Mekân olarak ormanda resmedilen kitap kapağında beyaz papatyaların ve çalı ağaçlarının yer aldığı görülmektedir. Kitap kapağının ismi "Bal Partisi" stilize edilerek hazırlanmıştır yazı rengi olarak bal kelimesi mor, partisi ise kırmızı renkte yazılmıştır. Kapakta yazar adı yer almamaktadır. Logo kitap kapağının altında ve ortasına konumlandırılmıştır.

Görsel 7. Bal Partisi

3.8. Karıncanın Öğüdü Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında 6 figür yer almaktadır. Bu figürler küçük bir kız çocuğu ve 5 karıncadan oluşmaktadır. Kız çocuğu çimenlerin üzerine eğilmiş elleriyle açtığı çimenlerin arasından karıncalara bakarken resmedilmiştir. Karıncalar sırtlarına aldıkları yemek tanelerini ve sebzeleri yuvalarına taşımaktadır. Çimenlerin karşısında bulunan yol kenarında yerde uzanmış olan başka bir karınca figürü yer almaktadır. Bu karınca sırt üstü yere uzanarak bacak bacak üstüne atmış, ellerini başının altında birleştirmiş yemek artıkları ve sebzeleri taşıyan diğer karıncalara bakmaktadır. Karınca figürlerinden 3 tanesinin gözleri yeşil, 1 tanesinin gözleri kahverengi olarak resmedilmiştir. Gökyüzünü mavi, toprak rengini ise açık krem olarak

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

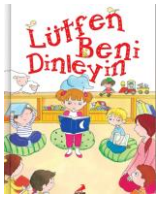
kullanmışlardır. Çimenler açık ve koyu yeşil tonlarında düzenlenmiştir. Kitap kapağında "Karıncanın Öğüdü" yazı karakteri mor bir renkte özgün bir yazı karakteri hazırlanmıştır. Kapakta yazarın ismi yer almamıştır.

Görsel 8. Karıncanın Öğüdü

3.9. Lütfen Beni Dinleyin Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında 7 tane figür yer almaktadır. Bu figürler 6 tanesi çocuk ve tane 1 yetişkin figüründen oluşmaktadır. Figürler mekân olarak anasınıfında çember halinde yeşil renkteki minderlerin üzerinde oturarak konumlandırılmıştır. Ortada yer alan turuncu saçlı kız çocuğu etrafında oturan figürlere kitap okurken resmedilmiştir diğer figürler ise onu dinlemektedirler. Ortada bulunan turuncu saçlı kız figürünün yanında, sarı saçlı erkek figürü yer almaktadır, bu figür dizlerinin üzerinde oturarak kolunun altına yerleştirdiği kitabı tutmaktadır. Bu figürün yanında yetişkin kadın figürü yer almaktadır. Ellerini dizlerinin üstüne koymuş bir şekilde oturmaktadır. Yanında yer alan 3 figürün kitap kapağında gövdelerinin yarısı yer almaktadır. Kapakta sol tarafta yer alan figür ise bacaklarını bağlayıp oturmaktadır aynı zamanla elinde tuttuğu kitabı başının üzerine açık bir şekilde koyarak resmedilmiştir. Arka planda sarı bir kitaplık ve üzerinde çocuklar için yerleştirilmiş koyun, fil, bez bebek ve tren gibi oyuncaklar yer almaktadır. Altında ise yazar ismi yer almaktadır. Logo kitap kapağının altında ve ortasına konumlandırılmıştır.

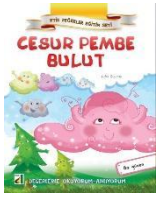

Görsel 9. Lütfen Beni Dinleyin

3.10. Cesur Pembe Bulut Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında, 6 tane bulut figürü ve 2 tane çam ağacı figürü yer almaktadır. Ana figür pembe büyük bir buluttur. Bulutlar gökyüzünde süzülen bir şeklinde yan yana resmedilmiştir. Gökyüzü düz bir renk ve açık tonlarda mavi renk olarak düzenlenmiştir. Çimlerin, çiçeklerin ve çam ağaçlarının üzerinde gölge olan bu bulutlar; yeşil, pembe, gri ve mavi renkte resmedilmiştir. Çam ağaçları gökyüzündeki bulutlara bakmaktadır. Pembe bulut kitap kapağı tasarımında odak noktası olarak büyük bir formda resmedilmiştir. Gökyüzüne doğru bakan pembe bulutun üzerinde beyaz ışıltılar bulunmaktadır. Kitap kapağının ismi olan "Cesur Pembe Bulut" büyük bir yazı karakteriyle kırmızı renk kullanılarak düzenlenmiştir. Altında yer alan yazıda, kitap yazarının ismi yer almaktadır. Logo kitap kapağının sol alt kısmına- yerleştirilmiştir.

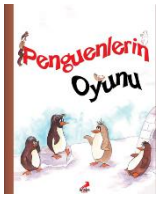
ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 10. Cesur Pembe Bulut

3.11. Penguenlerin Oyunu Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında 4 tane figür yer almaktadır. Bu figürler anne, baba ve 2 küçük penguen figürüdür. Baba figürü mekânda bulunan iglo evine yaslanmış bir şekilde yerde oturmaktadır. Karşılarında yer alan küçük penguen figürleri buz kütlelerinin üzerinde durmaktadır. Anne figürü bu küçük penguen figürleriyle konuşurken resmedilmiştir. Kitap kapağı suluboya tarzında dijital illüstrasyon tekniğiyle yapılmıştır. Kitap ismi olan "Penguenlerin Oyunu" büyük bir yazı karakteri ve siyah renk kullanılarak hazırlanmıştır. Altında ise yazar ismi yer almaktadır. Logo kitap kapağının altında ve ortasına konumlandırılmıştır

Görsel 11. Penguenlerin Oyunu

3.12. Meslekler Yazar Nana Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında; tek figür yer almaktadır. Ana figür Nana, kahverengi saçlara ve yeşil gözlere sahiptir üzerinde yeşil bir kazak giymiş bilgisayar başında oturarak resmedilmiştir. Pembe bir kunduz olan figür kitap yazarıdır mekân olarak turkuaz zemine ve kahverengi duvarlara sahip çalışma odasında resmedilmiştir. Odasında mor bir kitaplık ve üzerinde çeşit çeşit kitapların yer aldığı görülmektedir. Duvarda yer alan kahverengi çerçevelerde çocuk resimleri bulunmaktadır. Kitaplıkların üzerinde birkaç oyuncak figürü yer almaktadır. Kitap kapağı dijital illüstrasyon tekniği kullanılarak hazırlanmıştır. Kitap ismi olan "Yazar Nana" büyük bir yazı karakteri ve siyah renk kullanılarak hazırlanmıştır. Altında ise yazar ismi yer almaktadır. Logo kitap kapağının altında ve ortasına konumlandırılmıştır.

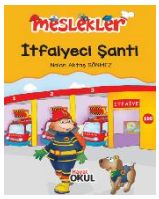
Görsel 12. Meslekler Yazar Nana

3.13. Meslekler İtfaiyeci Şanti Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında; 2 tane figür yer almaktadır. Bu figürler itfaiye üniforması giymiş turuncu tüylere sahip, yeşil gözlü bir tilki figürü ve itfaiye köpeğidir. Figürler odak noktası olarak kitap kapağının ortasına yerleştirilmiştir. Mekân olarak kırmızı renklerde olan itfaiye arabalarının bulunduğu itfaiye merkezine konumlandırılmıştır. Kitap kapağında sarı ve kırmızı renkleri ağırlıklı bir tasarıma sahiptir. Arka planda mavi bir gökyüzü ve beyaz renkli bulutlar yer almaktadır. Kitap kapağı dijital illüstrasyon tekniği kullanılarak hazırlanmıştır. Kitap ismi olan "İtfaiyeci Şanti" büyük bir yazı karakteri ve siyah

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

renk kullanılarak hazırlanmıştır. Altında ise yazar ismi yer almaktadır. Logo kitap kapağının altında ve ortasına konumlandırılmıştır.

Görsel 13. Meslekler İtfaiyeci Şanti

3.14. Meslekler Doktor Lala Kitap Kapağı Analizi

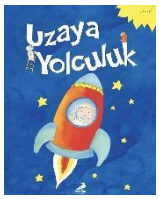
Kitap kapağında; 4 tane figürler almaktadır. Ana figür olan Doktor Lala, üzerine doktor önlüğü giymiş pembe yumuşak tüylere ve yeşil gözlere sahiptir. Kucağında uyumuş bir küçük pembe tavşan yer almaktadır. Doktor Lala'nın arkasında yavru tavşanın ailesi durmaktadır, yavru tavşan hasta olduğu için ailesi onu doktora getirmiştir. Anne tavşan pembe renkte, baba tavşan ise, mavi renkte resmedilmiştir. Mekân olarak hastane koridorundan odanın içine doğru ilerleyen bir görüntü resmedilmiştir. Mavi olan duvarlarda hemşirenin "sus işareti" yaptığı bir poster ve poliklinik tabelası yer almaktadır. Kitap kapağı dijital illüstrasyon tekniği kullanılarak hazırlanmıştır. Kitap ismi olan "Doktor Lala" büyük bir yazı karakteriyle beyaz renkte yazılmıştır. Altında ise yazarın adı yer almaktadır. Logo kitap kapağının altında ve ortada konumlandırılmıştır.

Görsel 14. Meslekler Doktor Lala

3.15. Uzaya Yolculuk Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında; uzaya ilerlemekte olan fırlatılmış kırmızı renkli bir roket yer almaktadır. Roketin içinde astronot figürü bulunmaktadır. Roket gökyüzünün derinliklerinde yıldızların arasında resmedilmiştir. Kitap kapağına 8 adet sarı yıldız figürü yer almaktadır. Kitap kapağının sağ kısmında bulunan bir güneş figürü yer almaktadır. Kitap kapağı dijital illüstrasyon tekniği kullanılarak hazırlanmıştır. Kitap ismi olan "Uzaya Yolculuk" büyük bir yazı karakteri ve beyaz renk kullanılarak hazırlanmıştır. Kitap kapağında yazar ismi yer almamaktadır. Logo kitap kapağının altında ve ortasına konumlandırılmıştır.

Görsel 15. Uzaya Yolculuk

3.16. Meslekler Bakkal Tosun Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında; 4 tane sincap figürü yer almaktadır. Ana figür olan bakkal tosun kitap kapağının odak noktası olarak ortada yer almaktadır. Bakkal tosun mavi bir tulum giymiş yeşil papyonlu sarı gömlekli bir bakkal dükkânı sahibidir dükkanının önünde resmedilmiştir. Dükkânın önünden geçen 3 tane figür vardır, bu figürler okula gitmekte olan öğrencilerdir. Üzerlerinde okul üniformaları bulunmaktadır. Kız öğrencinin üniforması kırmızı, erkek öğrencilerin üniforması mavi renkte resmedilmiştir. Kız figür elini

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

havaya kaldırmış bir şekilde bakkal tosun figürüne selam vermektedir. Kitap kapağı mekân olarak bir mahalle içinde yer alan yeşil bakkal dükkanının önünü yansıtmaktadır. Bakkalın önünde gazete rafı ve çocuklar için toplar yer almaktadır. Arka planda, binalar ve süt arabası yerleştirilmiştir. Gökyüzü mavi bulutsuz bir görüntü ve güneş figürü yer almaktadır. Kitap kapağı dijital illüstrasyon tekniği kullanılarak hazırlanmıştır. Altında ise yazar ismi yer almaktadır. Logo kitap kapağının altında ve ortasına konumlandırılmıştır.

Görsel 16. Meslekler Bakkal Tosun

3.17. Meslekler Öğretmen Vudi Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında; 5 tane figür yer almaktadır. Mekân olarak figürleri sınıf ortamına yerleştirmişlerdir. Sınıfta duvarda asılı duran coğrafya haritası, yeşil tebeşirli tahta ve öğrencilerin okuma kitaplarının yer aldığı kitaplık yer almaktadır. Tahtanın önünde duran öğretmen figürü kitap kapağının asıl karakteridir. Öğretmen Vudi, üzerinde kırmızı bir ceket giymiş, yeşil gözlere sahip ve mavi bir gözlük takmış bir şekilde resmedilmiştir. Sınıfta 4 tane öğrenci bulunmaktadır, 3 tanesi kız figürü 1 tanesi ise erkek figürdür. Kız figürlerin başlarında mavi, kırmızı ve mor renklerinde kurdeleler bulunmaktadır. Üzerlerinde okul önlükleriyle resmedilmiştir. Önlüklerin rengi kız figürlerinde pembe, erkek figüründe ise mavi renktedir. Figürler önlerinde bulunan kitaplardan öğretmeni takip ederken resmedilmiştir. Kitap kapağı dijital illüstrasyon tekniği kullanılarak hazırlanmıştır. Altında ise yazar ismi yer almaktadır. Logo kitap kapağının altında ve ortasına konumlandırılmıştır.

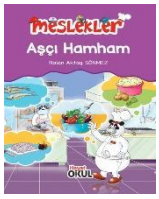

Görsel 17. Meslekler Öğretmen Vudi

3.18. Meslekler Aşçı Hamham Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında; 2 tane figür bulunmaktadır. Aşçı Hamham figürü üzerinde aşçı üniforması bulunan bir panda figürüdür ayrıca kitap kapağının odak noktasında yer alır. Aşçı Hamham figürü, sol elinde bir kepçe tutmakta ve yemek yaparken sırayla hangi işlemleri yapacağını düşünmektedir. Kitap kapağında 4 tane düşünce balonu bulunmaktadır. Düşünce balonları sırayla; birkaç tane balık, doğranmış soğanlar, soyulmuş patatesler ve yıkanmış dolma biber, domates, patlıcan sebzeleri bulunmaktadır. Figürler mekân olarak; mor fayanslı bir zemine sahip mermer tezgahlarının olduğu bir mutfakta yerleştirilmiştir. Arka planda tezgahların önünde başka bir aşçı, balıkları ayıklamaktadır. Aşçının üzerinde aşçı üniforması, önlüğü, maskesi ve saç bonesi vardır. Kitap kapağının ismi olan “Aşçı Hamham” başlığı büyük bir yazı karakteriyle yazılmıştır. Renk olarak beyaz bir renk tercih etmişlerdir. Kitap isminin altında kitap yazarının adı yazmaktadır. Logo kapağın altında ortada yer almaktadır.

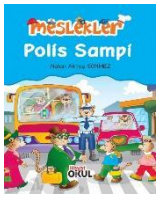
ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 18. Meslekler Aşçı Hamham

3.19. Meslekler Polis Sampi Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında, 9 tane figür yer almaktadır. Figürlerden 5 tanesi ana figür olarak kullanılmıştır. Yaya yolu üzerinde yürüyen figürler 2 çocuk ve 2 yetişkin figürüdür. Çocuk figürleri okul üniformalarını giymiş bir şekilde resmedilmiştir. Ellerinde ve sırtlarında çantaları bulunmaktadır. Yetişkin figürleri Resmî kıyafetler giymiş işe giden figürler olarak resmedilmiştir. Diğer figürler yaya yolu üzerinde bekleyen otobüs ve ticari araçların içinde yer almaktadır. Mekân olarak cadde üzerindeki bir yaya yolu ve polis memuru tarafından arabalar durdurulmuş yayalara yol verilmesi resmedilmiştir. Kitap kapağının asıl karakter olan Polis Sampi, polis üniformasıyla görülmektedir. Gökyüzü bulutlu ve mavi renkte kullanılmıştır.

Görsel 19. Meslekler Polis Sampi

3.20. Lütfen Nazik Olur Musun? Kitap Kapağı Analizi

Kitap kapağında 2 tane figür yer almaktadır. Bunlar; baykuş ve eşek figürleridir. Baykuşun gözleri siyah, tüyleri kahverengi tonlarında ve yumuşak bir görünüme sahiptir. Kanatları ise açık ve uçarken resmedilmiştir. Eşek figürü ağaç gövdesinin altında, çimenlerin üzerinde otururken ağaca yaslanmaktadır. Gri renklere sahip eşek figürünün uzun kulaklarının iç kısmı ve dışarı çıkardığı dili pembe renktedir. Yanında yarısı yenmiş 3 tane armut bulunmaktadır. Armut ağacının rengi kahverengi tonlarında, dallarında ise armutlar bulunmaktadır. Oran orantı olarak figürler kitap kapağının odak noktasına yerleştirilmiştir. Kitap kapağını hazırlarken dijital illüstrasyon tekniği kullanılmıştır. "Lütfen Nazik Olur Musun? Yazı karakteri kitap kapağının ortasında yer almaktadır, renk olarak turkuaz rengi kullanılmıştır.

Görsel 20. Lütfen Nazik Olur Musun?

4. Sonuç ve Öneriler

TRT Çocuk Kitaplık uygulamasında yer alan 5 yaş grubuna yönelik 20 kitabın kapakları, görsel öğeler bağlamında incelenmiştir. Öncelikle kitapların adı, logo yerleşimi, yaş grubu, sayfa sayısı, yazar ve yayınevi bilgilerini içeren bir çizelge oluşturularak analiz yapılmıştır. Bu çizelge, kitapların özelliklerini net bir şekilde görselleştirerek kitap inceleme sürecinde önemli bir referans noktası sağlamaktadır. Özellikle kitap kapaklarında yer alan illüstrasyonlar,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

renkler, biçimler, oranlar, illüstrasyon teknikleri, yazı karakterleri ve boyutu, perspektif, kompozisyon, karakterler, semboller gibi görsel öğeler ele alınmıştır.

Kitap kapakları incelendiğinde, 5 yaş grubuna yönelik kitapların teknik fark etmeksizin benzer tasarım anlayışlarına sahip olduğu görülmüştür. Bu durumun, ilgili yaş aralığı için dikkat çekici öğelerin barındırılması ile açıklanabileceği düşünülmektedir. Benzer tasarım anlayışı aynı yaş grubu diğer çocuk kitaplarında da görülmekte olup sadece TRT kitaplığı ile sınırlı olmadığı bilinmektedir. Kitap kapakları her ne kadar farklı tasarımcılar tarafından tasarlanmış olsa da, tasarım anlayışlarının birbirine çok benzediği görülmüştür. Kapaklardaki başlık metinlerinin görsellere oranla eşit veya daha az oranda kullanıldığı görülmüştür. Yazı karakterlerinin ise tırnaksız olarak seçildiği, bunun ilk bakışta okunurluğun yüksek olması amacıyla yapıldığı düşünülse de ilgili yaş grubunun okuma-yazma eğitimi almadığı göz önünde bulundurulduğunda bu durumun sadece kitapların çocuklara yönelik tasarımları destekleyecek görsel eleman olarak değerlendirdiği görülmektedir.

Kitap kapakları özellikle satın alma davranışı bağlamında, çocukları harekete geçiren ilk tasarım yüzeyleridir. Bu nedenle kitap kapaklarındaki tasarımların daha geniş bir örneklem ve daha farklı değişkenlerle incelenmesi gereklidir.

Benzer konuda araştırma yapmayı düşünen gelecekteki araştırmacılar;
TRT Çocuk Kitaplığında bulunan farklı yaş grubuna ait çalışmaları,
Farklı yayınevleri tarafından yayımlanmış kitapları,
Dijital ve fiziki çocuk kitaplarındaki değişkenleri,
Kitap kapaklarının okuma alışkanlıkları üzerindeki etkilerini,
Kitap kapaklarının satın alma davranışı üzerindeki etkilerini inceleyebilirler.

Bu araştırmalar sayesinde çocuk kitaplarında kullanılan görsellerin pek çok değişkenle incelenip, daha anlamlı sonuçlar elde edilebileceği ve bu konunun çocuk kitabı tasarımlarının daha etkili ve verimli sonuçlar almak adına geliştirilebileceğini düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

[1]Biricik, Z., *Yeni İletişim Teknolojileri ile Değişen Çocukluk Kültürü: Dijital Çocukluk.* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 12(Dijitalleşme), 108-124. 2022.
[2]Gökşen, E. N., *Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız,* Remzi Kitabevi. İstanbul, 1980.
[3]Gönen, M., Uygun, M., Erdoğan, Ö., ve Katrancı, M.,. *Resimli çocuk kitaplarının fiziksel, içerik ve resimleme özellikleri açısından incelenmesi.* Milli Eğitim Dergisi, 42(196), 258-272, 2012.
[4]Güzelçoban, F., *Dijital Ebeveynlik ve TRT Çocuk Uygulamaları*. TRT Akademi, 08(19), 992-1007, 2023.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

[5]Kayabaşı, Y., Ve Zor, A. *Grafik Tasarım Alanında Etkileşimli E-Kapak Tasarımı.* Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (45), 289-323, 2023.
[6]Önder, I., ve Atılgan, D. *Elektronik kitap ve gelişim süreci.* U. Al ve Z. Taşkın (Yay. Haz.), Prof. Dr. İrfan Çakın'a armağan içinde, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Yayınları, 2015.
[7]Sever, S. *Çocuk ve edebiyat,* Kök Yayıncılık, 2003.
[8]Yıldız Taşdemir, C., Ve Ata Doğan, S. *Çocuklar için Bir E-Kitap Uygulaması*: TRT Çocuk Kitaplık. Türk Kütüphaneciliği, 37(1), 29-50. 2023.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE UZAKTAN EĞİTİMİN UYGULANABİLİRLİĞİNE YÖNELİK OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİ VE EBEVEYNLERİNİN GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation of the Opinions of Preschool Teachers and their Extensions on the Applicability of Distance Education in Preschool Education

Gülsüm TURGUT-Öğretmen
gturgut47@hotmail.com-(0009-0003-0070-6601),

ÖZET

Bu araştırmada okul öncesi eğitimde uzaktan eğitimin uygulanabilirliğine yönelik okul öncesi öğretmenlerinin ve ebeveynlerin görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden Kartopu tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Görüşme formu kullanılarak öğretmenlere 3, velilere 3 soru sorulmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim öğretim yıllında Mardin'in Midyat ilçesinde görev yapan 12 okul öncesi öğretmeni ve bu yılda çocuğunu okul öncesi kurumuna gönderen 12 ebeveyn oluşturmuştur. Görüşme formları öğretmen ve velilerin görüşlerine göre kategorilere ayrılmış ve ortak görüşler bir araya toplanarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda katılımcılar okul öncesi eğitimde EBA kullanımı ve uzaktan eğitim modelinin avantajlarının yanında sınırlılıkları da olduğunu belirtmişlerdir. Okul öncesi çocuklarının yaşı göz önünde bulundurulduğunda uzaktan eğitimin okul öncesi çocuğuna uygun olmadığını ebeveynlerin teknoloji okur yazarlığına sahip olmamaları, teknolojik alt yapının zayıf olması ve ekonomik yetersizlikler uzaktan eğitimin verimliliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun yanında çocukların ekran başında vakit geçirmeleri ekran bağımlılığı eğilimlerinin artmasına sebep olmuştur. Uzaktan eğitimin zaman ve mekan kısıtlaması olmadan verilmesi, öğrenciyi kendi evinde gözlemleyebilme, veli-öğrenci ilişkisine tanık olma, velilerin sosyal-ekonomik durumlarını gözlemleyebilme, zaman kaybını en aza indirme, ders saatlerinin esnek olması, velilerin derslere katılmaları vesilesiyle çocukla ve okulla ilgili farkındalıklarının oluşması ve çocuklarla daha fazla ilgilenmesi velilerin çocukların eğitimiyle ilgili sorumluluklarının nispeten daha farkında olması uzaktan eğitimin avantajları olmuştur.
Anahtar Kelimeler: Uzaktan Eğitim, EBA, Okul Öncesi Eğitim

ABSTRACT

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

This research continues the evaluation of preschool departments and departments regarding the applicability of distance education in preschool education. The study was carried out using the Snowball technique, one of the qualified research designs. In the interview formulas, 3 questions were asked to the guides and 3 questions to the parents.The study consisted of 12 preschool teachers working in the Midyat district of Mardin in the 2020-2021 academic year and 12 parents who were sent to the preschool institution for this annual training. Interview forms were divided into categories according to the opinions of teachers and parents, and common opinions were collected and analyzed.As a result of the research, it was stated that the use of EBA in pre-school education and the distance education model have limitations as well as people. Considering the future of pre-school children, the fact that distance education is not suitable for pre-school children, their technological literacy, poor technological literacy and economic inadequacies have negatively affected the deterioration of distance education. In addition, children spending time in front of screens has been the reason for the increase in screen switching rates. Notification of distance education without time and place intervals, being able to observe the student within himself, witnessing parent-student relations, observing the social-economic situation of the parents, minimizing time loss, flexible lesson hours, interruption of interruptions regarding the child and the school with breaks for parents to attend their classes, and More attention to children and greater awareness of parents about sharing their responsibilities regarding children's education have led to the start of distance education.
Key Words: Distance Education, EBA, Preschool Education

GİRİŞ

20.yy'ın son yıllarında bilgi birikimi ve teknolojik gelişmeler hat safhaya ulaşmış 21. yy'dan itibaren dünya teknolojinin etrafında dönmeye başlamıştır. (Moore ve Kearsley, 2011).Gelişen bu teknoloji ile birlikte eğitim de teknolojinin eksenine girmiştir. İş hayatı, artan insan nüfusu, insanların okullarda kalmak yerine uzaktan bilgiye ulaşmasının önünün açılması, görüntü teknolojilerinin de gelişmesi ile eğitimde uzaktan eğitim önemli bir yer edinmiştir. Dünya ülkeleri bu değişime ayak uydurabilmek için derslik sayısını arttırma, teknolojik alt yapıyı güçlendirme, öğrenim sürelerinde değişiklikler gibi çalışmalar yapmak zorunda kalmışlardır. Bu değişim ile, geleneksel okul anlayışı yerini fiziksel sınırları olmayan okul anlayışına dönüştürmüştür. Geleneksel okul anlayışındaki eğitimi duvarlar arasına sıkıştırma anlayışı, özellikle son günlerde yaşanan süreç nedeniyle terk edilmek zorunda kalınmıştır. (Kaya, 2002). Bu durum, okulu etkilediği gibi öğretmenin de görev tanımını sorgulatmaya başlamıştır. Öğretmen, tahta tebeşir anlayışına sahip olan öğretmenden; ekran paylaşımı yapabilen, ortak ekran üzerinde çalışabilen öğretmen anlayışına evrilmiştir. Bu evrilme sonucu öğrenciye ulaşma, onları farklı yöntemlerle bilinçli ekran kullandırmaya yöneltme, teknoloji üzerinden doğru iletişim kurabilme, dijital içerik hazırlayabilme, dijital içerikleri paylaşabilme, öğrenci takip ve ölçme değerlendirme sistemlerinde teknolojiyi kullanabilme gibi becerilere sahip olma, öğretmenin temel özellikleri olmuştur. Öğretmende bu değişim olurken, öğrenci ve veli de bu değişimde yerini almak zorunda kalmış; en genel ifadesiyle uzaktan öğretim süreçlerine tanık olarak asenkron bağlantılarla da olsa dijital sınıf iklimiyle tanışmıştır. Bunların sonucunda, uzaktan eğitim zorunlu hale gelmiştir. Uzaktan eğitim, çeşitli sebeplerle yüz yüze

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

gerçekleştirilemeyen eğitimin, medya iletişim araçları ile gerçekleştirilerek eğitim-öğretimin kesintiye uğramadan sürdürülmesidir. (İşman, 2011: 3-4).

İlkel bazda 19.yy da uzaktan eğitim kavramı insan hayatına okulların çocukların ödevlerini posta yolu ile evlerine ulaştırmaları insanlığın daha önceki yüzyıllarda uzaktan eğitime geçmek için çabaladığının göstergesi olabilmektedir. Uzaktan eğitim bu yıllarda var olan, posta gibi iletişim teknolojileri vasıtasıyla kullanılmıştır. Posta, iletişimin pahalı olmayan bir yoludur ve uzaktan eğitimin temelini oluşturur. Bu iletişim yoluyla öğretmenler, öğretim materyalini, ders notlarını ya da ödevleri öğrencilere gönderirler. Öğrenciler tarafından tamamlanan ödevler öğretmenlere yine bu yolla gönderilirler. Öğretmenler bu ödevleri düzeltir, değerlendirir ve katılımcılara derste geri verirler (Kiryakova, 2009).

Uzaktan eğitim öğrencilere mekandan ve zamandan bağımsız olarak bir öğrenme imkanı sunmaktadır. Maliyet ve zaman harcanması konusunda tasarruflar sunmakta böylece ekonomik sebeplerden dolayı eğitime ulaşmakta zorluk yaşayan bireylere ulaşmak daha kolay hale gelmiştir. (Altıparmak ve diğerleri, 2011: 320).

Dünyada, Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan coronavirüs salgını insandan insana havayolu ile bulaşan solunum yolu enfeksiyonu olup 2019 yıllında ortaya çıktığı için de Covid 19 olarak isimlendirilmiştir. Covid 19 dünyanın her yerine hızla yayılarak birçok insanın ölümüne sebep olmuştur. Dünya sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2021 tarihinde Pandemi olarak resmen ilan edilmiştir.(Park, 2020, s.121).Covid 19 salgını sürecinden en çok etkilenen alanlardan biri eğitim olmuştur. Salgın eğitim sistemini hazırlıksız yakalamış ve eğitimi zorlamıştır.. Salgının bulaşıcılığının artması sebebiyle tüm dünyada bazı önleyici tedbirler alınmış eğitim alanında da okulların kapatılmasına karar verilerek uzaktan eğitime geçilmiştir. (Sönmez, Yıldırım ve Çetinkaya, 2020). Eğitimin uzaktan verilmesi öğrenci ve öğretmenleri de etkilemiştir. Dünyanın her yerinde eğitim için farklı önlem ve tedbirler alınmıştır. Bu önlem ve tedbirler ülkeden ülkeye değişiklik göstermiştir. Bazı ülkeler bu süreci okul yönetiminin sorumluluğuna vermiştir. Bazı ülkelerde teknolojik iletişim araçları aracılığıyla video kaydı yaparak çevrim içi olarak süreci tamamlamıştır. ((Duran, 2021).)Türkiye de ilk vakanın görülmesiyle eğitime ara vermiş ancak vaka sayısının artması sebebiyle bu süreçte öğrencilerin eğitimlerinde geri kalmaması için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Sağlık Bakanlığının oluşturduğu bilim kurulunun kararıyla 19 Haziran 2020 tarihine kadar eğitimin uzaktan eğitim uygulamasıyla tamamlanması uygun görülmüştür. (Özdoğan ve Berkant, 2020).

Daniel (2020) eğitimin COVİD-19 salgınından büyük ölçüde etkilendiğini dile getirmiş ve bu etkinin sadece öğrencinin seviyesini değil aynı zamanda programın da hızını etkileyerek öğrencilerin hayatlarında bazı değişikliklere sebebiyet vermiştir. Özellikle eğitimin geçiş aşamasında olan öğrenciler daha çok zorluklarla karşılaşmış ve etkilenmiştir.

Uzaktan eğitim okul öncesi öğrencileri, öğretmenlerini ve ebeveynlerini de etkileyerek beklenmedik zorluklara sürüklemiştir. Erken çocukluk döneminde olan öğrencilerin dikkat sürelerinin kısa olması, ekrana odaklanamama ve ekran temasının farklı olumsuz sonuçlar (teknoloji bağımlılığı) doğurması sebebiyle bu yaş grubunda süreç sıkıntılı ilerlemiştir. Üst kademelerin uzaktan eğitimden elde ettiği verim okul öncesi yaş grubunda etkili olamamıştır.

Eğitimin her kademesinde uygulanabilen bir yöntem olmasının yanında okul öncesi eğitiminin dünya genelinde yeni yayılması, çocukların yaş grubunun küçük olmasından ötürü uzaktan

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

eğitimin bu kademe için ne kadar yararlı olduğu konusunda araştırmalar yeni ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma COVİD-19 salgını sonucu gerçekleştirilen uzaktan eğitim sürecinde okul öncesi eğitim kademesinde öğrenci, öğretmen ve ebeveynlerin yaşadığı zorlukların anlaşılması, süreç içerisinde yaşanan zorluklara çözüm bulunması, ve bu süreçte dikkat edilmesi gereken unsurların göz önünde bulundurulması bakımından önem taşımaktadır.

Amaç ve Araştırma Soruları

Bu araştırmamızda salgın sürecinde okul öncesi öğretmenlerinin ve velilerin uzaktan eğitime dair bakış açıları hakkında bilgiler toplanıp uzaktan eğitimin okul öncesi çocuklarına uygunluğunun değerlendirilmesi, bu süreçte yaşanan problemler ve bu problemlere yönelik çözüm önerileri geliştirilmesi ve uzaktan eğitim faaliyetlerinin daha etkili ve verimli olabilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1-Uzaktan eğitim faaliyetlerine ilişkin olumsuz görüşleriniz nelerdir?

2-Uzaktan eğitim faaliyetlerine ilişkin olumlu görüşleriniz nelerdir?

3-Uzaktan eğitim faaliyetlerinin daha etkili ve verimli olabilmesi için önerileriniz nelerdir?

Materyal ve Yöntem

Bu çalışma okul öncesi öğretmenleri ve ebeveynlerin okul öncesi dönemde uzaktan eğitimin uygulanabilirliğini ölçmek için nitel araştırma yöntemlerinden olan Kartopu yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Kartopu yöntemi katılımcıların araştırmacıyı diğer katılımcılara yönlendiren bir veri toplama yöntemidir. İlk öğretmenle temas kurulduktan sonra diğer öğretmenlere ve bu öğretmenlerin yönlendirmesiyle velilere ulaşıldı. Veri toplama aracı olarak görüşme formu kullanılmıştır. Açık uçlu sorular doğrultusunda elde edilen nitel veriler kategorilere ayrılıp ortak görüşler bir araya getirilerek yorumlanmıştır. Okul öncesi öğretmenleri ve ebeveynlerin görüşlerine göre uzaktan eğitimin uygulamasına ilişkin iyileştirilmesi gereken yanları ve uzaktan eğitimin uygulanmasında yaşanan aksaklıkların kaynağına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

2020-2021 eğitim öğretim yıllında görev yapan okul öncesi öğretmenleri ve uzaktan eğitim sürecinde çocuğuyla ilgilenen ebeveynler çalışma grubunu oluşturmuştur. Mardin ilinin Midyat ilçesinde görev yapan 12 okul öncesi öğretmeni ve çocuğu okul öncesi kurumuna devam eden 12 ebeveyn çalışmaya katılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tablo1. Katılımcı Ebeveynlere İlişkin Veriler

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Eğitim Durumu
Ebeveyn 1	Kadın	37	Ev Hanımı	Lise
Ebeveyn 2	Kadın	34	Öğretmen	Lisans
Ebeveyn 3	Erkek	39	Polis	Lisans
Ebeveyn 4	Erkek	40	Öğretmen	Yüksek Lisans
Ebeveyn 5	Kadın	41	Ev Hanımı	Lisans
Ebeveyn 6	Kadın	31	Öğretmen	Lisans
Ebeveyn 7	Erkek	46	Okul Müdürü	Lisans
Ebeveyn 8	Kadın	24	Hemşire	Lisans
Ebeveyn 9	Erkek	41	Tekniker	Önlisans
Ebeveyn 10	Kadın	36	Öğretmen	Lisans
Ebeveyn 11	Erkek	42	Serbest Meslek	Ortaokul
Ebeveyn 12	Kadın	33	Ev Hanımı	İlkokul

Tablo2. Katılımcı Öğretmenlere İlişkin Veriler

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Hizmet Yılı
Öğretmen 1	Kadın	31	Lisans	6
Öğretmen 2	Kadın	33	Yüksek Lisans	11
Öğretmen 3	Kadın	27	Yüksek Lisans	3
Öğretmen 4	Erkek	34	Lisans	11
Öğretmen 5	Kadın	28	Lisans	3
Öğretmen 6	Erkek	30	Lisans	4
Öğretmen 7	Kadın	27	Lisans	5
Öğretmen 8	Kadın	27	Lisans	3
Öğretmen 9	Erkek	36	Lisans	4
Öğretmen 10	Kadın	24	Lisans	2
Öğretmen 11	Kadın	36	Lisans	7
Öğretmen 12	Erkek	34	Yüksek Lisans	10

2.2.Verilerin Toplanması

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmış. Yüz yüze yapılan görüşmelerde yarı yapılandırılmış sorularla veriler toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış katılımcılardan sorunlara yönelik derin cevaplar alma fırsatı sağlamakta, sorular esnek olabilmekte ve katılımcıların cevaplarına ek sorular sorma imkanı sağlamaktadır. Öğretmenlere

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yönelik 3, velilere yönelik 3 açık uçlu soru sorudan oluşan görüşme formu kullanılarak veriler toplanmıştır. Verilerin toplanması için katılımcılara daha önceden saat belirlenmiş ve belirlenen saatte görüşmeler yüz yüze yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada katılımcılara kod isim verilerek kişisel bilgileri gizli tutulmuştur. Görüşmeler ortalama 30 dakika sürmüş, katılımcıların etkilenmemesi için yönlendirici ifadelerden kaçınılmıştır. Verilerin nitel veri analizinden çıkarımsal analiz tekniği kullanılmıştır. Çıkarımsal analiz küçük miktarda veri kullanarak, daha büyük miktardaki gruplar hakkında yorum yapabilmektir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma 2020-2021 yılında Mardin'in Midyat ilçesinde yaşayan 12 okul öncesi öğretmeni ve okul öncesi çağı çocuğu olan 12 ebeveyn ile sınırlıdır

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma 23 Mart 2020 tarihinde Türkiye'de başlayan COVİD-19 salgını sebebiyle uzaktan eğitim uygulamasının okul öncesi eğitimde kullanımına yönelik etkililiğini ölçmek amacıyla okul öncesi öğretmenleri ve çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna devam eden ebeveynlerin olumlu-olumsuz görüşlerini belirlemek için yapılmıştır. Öğretmen ve velilere yönelik sorulan sorulardan birbirine yakın veya aynı cevabı verenlerin yanıtları tek yanıt olarak yorumlanmıştır.

Araştırmanın Birinci Alt Problemine ait Bulgular

Okul Öncesi Öğretmenlerinin uzaktan eğitim faaliyetlerine ilişkin olumsuz görüşleri aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

Bu yaş grubundaki çocukların hareket isteğinin yüksek olması ve dikkat sürelerinin kısa olması çocukları ekran başında tutmalarını ve derse aktif katılımlarını zorlaştırdı.

Etkileşimin az olması çocukların sosyal duygusal ve dil gelişimini olumsuz etkilemiştir.

Bir çok öğretmenin hem kendi hem de ailelerin yeterli teknolojik araca sahip olmadığından uzaktan eğitim sürecini verimli yürütemediler. Ayrıca tüm çocukların internet erişiminin ve gerekli teknolojik araçların olmaması eğitimin eşit olmasını engellemiştir.

Ailelerin teknolojik bilgi eksikliği ve bu yaş çocuğunun bilinçli bir ebeveyn tarafından yönlendirilmemesi sürecin bu dönem çocuğu için tehlikeli bir alana dönüşmesine sebep olmuştur. Bunun sonucunda ekran bağımlılığında artışlar olmuştur.

EBA'da yaşanan sorunlar derslerin tamamlanmamasına sebep olmuştur.

Çocukların katılım sağlamaları sırasında ses ve görüntü sorunu yaşanması ev okul ortamının karışmasına sebep olmuş bu durum da çocuğun derse odaklanmasını zorlaştırmıştır.

Bir çok etkinliğin ve materyalin dijital ortama uyarlanması zor ve zaman alıcı olduğundan öğretmene ekstra yük oluşturmuştur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırmanın İkinci Alt Problemine Ait Bulgular

Okul Öncesi öğretmenlerinin uzaktan eğitim faaliyetlerine ilişkin olumlu görüşleri aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

Uzaktan eğitim süreci öğretmenin teknolojiyi daha etkin kullanmasını sağlamış, farklı dijital araçlar ve platformları kullanmak mesleki gelişimlerini desteklemiştir.

Zaman ve mekan kısıtlaması olmadığı için öğretmene esneklik fırsatı sağlamıştır.

Öğretmenin teknoloji okur yazarlığına katkıda bulunmuş ve yenilikçi öğretim yöntemlerini kullanmalarına imkan vermiştir.

Öğretmenin öğrenciyi kendi evinde gözlemleme ve veli-öğrenci ilişkisine tanık olma şansı olmuştur.

Velilerin çocuklarla birlikte derslere katılmaları okulla ilgili farkındalıklarının oluşmasını ve çocukların eğitimi ile ilgili sorumluluklarının farkında olmalarını sağlamıştır.

Uzaktan eğitim okul öncesi dönem çocuklarının daha kontrollü ve bilinçli (ebeveyn gözleminde) teknoloji kullanma becerisini arttırdı.

Çocukların teknoloji okur yazarlığı ediniminin temelleri atılmış oldu.

Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine Ait Bulgular

Okul Öncesi öğretmenlerinin uzaktan eğitim faaliyetlerinin daha etkili ve verimli olabilmesi için önerileri aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

Öğretmenlerin uzaktan eğitim tekniklerini ve dijital araçları daha etkili kullanmaları için eğitimler verilmelidir.

Uzaktan eğitim sürecinde ailelerin nasıl destek olabilecekleri konusunda gerekli bilgilendirme ve rehberlik yapılmalıdır.

İnternet, altyapı ve uygulama sorunları giderilmelidir.

Tüm çocukların ve ailelerin gerekli teknolojik araç ve internet erişimine sahip olmaları sağlanmalıdır.

Çocukların çevrimiçi güvenliğini sağlamak için gerekli önlemler alınmalıdır.

Derslerin denetimi düzenli, yeterli ve uygun şekilde yapılmalıdır.

Çocukların dikkat süreleri göz önünde bulundurularak kısa ve eğlenceli eğitim videoları hazırlanmalıdır.

Derste çocukların farklı zeka alanlarına hitap edecek farklı yöntem ve teknikler kullanılmalıdır.

Çocukların evde öğrenme faaliyetlerini rahatça yapabilecekleri bir alan oluşturmaları konusunda ailelere önerilerde bulunulmalı ve bu süreçte ailelerin eğitim faaliyetlerinde aktif olmaları sağlanmalıdır.

Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine Ait Bulgular

Ebeveynlerin salgın sürecinde EBA ve diğer eğitim faaliyetlerine ilişkin olumlu görüşleri aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

EBA ve diğer çevrimiçi eğitim platformları eğitimin kesintiye uğramasının kısmen de olsa önüne geçmiş eğitimde sürekliliği sağlamıştır.

Erken yaşta çocukların teknoloji ile tanışmasını sağlayarak dijital okuryazarlık becerilerine katkıda bulunmuştur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ebeveynler çocukların eğitimini daha yakından takip etme fırsatı bulmuş ve eğitime daha aktif katılım sağlamışlardır.
Sağlık açısından risklerin yüksek olduğu dönemde çocukların evde güvenli bir şekilde eğitim görmeleri büyük avantaj olmuştur.
EBA ve diğer çevrimiçi platformların sunduğu eğlenceli ve eğitici içerikler çocukların ilgisini çekerek evde verimli zaman geçirmelerini sağlamıştır.

Araştırmanın Beşinci Alt Problemine Ait Bulgular

Ebeveynlerin salgın sürecinde EBA ve diğer eğitim faaliyetlerine ilişkin olusuz görüşleri aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

Ebeveynlerin dijital okuryazarlıklarının yeterli olmaması bazı çocukların derse katılımını engellemiştir.
Teknolojik alt yapı ve internet erişiminin yetersiz olması ve özellikle kardeş sayısının fazla olduğu ailelerde teknolojik araçların yeterli olmaması eğitimin kalitesini düşürmüştür.
Bu süreçte çocukların yaşları küçük olduğu için ebeveyn desteği gerekmiştir. Bu durum çalışan ebeveynler için yük halini almıştır.
Çocukların ekran karşısında dikkatlerini uzun süre sürdürememesi derslerin verimliliğini azaltmıştır.
Çocuklarda ekran ve teknoloji bağımlılığına sebep olmuştur.
Etkileşimin yetersiz olması sosyal gelişimlerini olumsuz etkilemiştir.
Derslerin interaktif olmaması öğrenmenin kalitesini düşürmüştür.
Uzun süre ekrana maruz kalmaları sağlık sorunlarına sebep olmuştur.(Göz yorgunluğu, baş ağrısı vb.)
Bazı ebeveynlerde ders içeriklerinin çocuğun yaşına uygun olmadığını ve içeriklerin yetersiz olduğunu savunmuştur.

Araştırmanın Altıncı Alt Problemine Ait Bulgular

Ebeveynlerin uzaktan eğitim faaliyetlerinin daha etkili olması için önerileri aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.
Uzaktan eğitim sürecinde ebeveynlerin eğitime nasıl destek olmaları gerektiği ile ilgili danışmanlık yapılması ve teknolojinin daha etkin kullanılması için eğitimler verilmelidir.
Sadece dijital içerikli değil basılı materyallerle de desteklenmelidir.
Ders içerikleri öğrencinin yaş ve gelişim düzeylerine uygun hazırlanmalıdır.
Öğrencilere bireysel destek de verilmelidir.
Ders süreleri ve molalar dengeli planlanarak çocuğun fiziksel ve zihinsel sağlığı korunmalıdır.
Etkileşimli uygulamaları arttırmak olarak belirtilmiştir

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR.

Sonuç

Bu araştırmada uzaktan eğitimin okul öncesi eğitimde etkililiğini ölçmek ve katılımcıların önerilerinden faydalanarak uzaktan eğitimin gelişimine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışmanın en dikkat çekici sonucu öğretmen, öğrenci, ebeveyn ve eğitim yönetiminden

sorumlu otoritelerin uzaktan eğitim uygulamasına yabancı olmaları ve bu sürece hazırlıksız yakalanmalarıdır. (Öner Şen, 2023) Bu sürece hazırlıksız yakalanan paydaşlar zaman ilerledikçe karşılaştıkları problemlerle baş edebilme konusunda tecrübe edinmiş ve yeni çözüm önerileri geliştirmişlerdir. Ancak sorunlar tamamen çözülmemiş özellikle okul öncesi eğitim kademesindeki çocuklarda süreç sağlıklı ilerlememiştir. Bulgulara göre uzaktan eğitimin okul öncesi eğitim kademesinde verimliliğini etkileyen en önemli etkenler teknolojik alt yapı, sosyo-ekonomik sebepler, teknoloji okur yazarlığının yetersiz olması ve çocuğun yaş gelişim düzeyine uygun içeriklerin yetersiz olmasıdır. Uzaktan eğitim faaliyetleri uzun yıllardır özellikle yüksek öğrenim kademesinde kullanılmakta iken covid-19 salgını sebebiyle tüm kademelerde kullanılmıştır. Bu çalışmada salgın sürecinde uygulanan uzaktan eğitim faaliyetlerinin eksik yönlerinin geliştirilerek salgın sonrasında da sürdürülebilir olması için 2020-2021 eğitim öğretim yıllında görevde olan okul öncesi öğretmenleri ve bu yılda çocuğunu okul öncesi eğitim kurumuna gönderen ebeveynlerin olumlu-olumsuz görüşleri incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda öğretmen ve ebeveynlerin yüz yüze eğitimi tercih ettikleri uzaktan eğitime yönelik olumsuz düşüncelere sahip oldukları görülmektedir. Katılımcılar uzaktan eğitimin sınırlılıklarının yanında bazı olumlu yönlerinin de olduğunu ifade etmişlerdir. Literatür taramasında benzer araştırmalar incelendiğinde Covid 19 salgını sürecinde uygulanan uzaktan eğitimin çok verimli olmadığı ancak bu dönemde çocuğun okuldan kopmasının önlenmesi için en iyi seçenek olduğu görüşü savunulmaktadır. buna paralel olarak Yunanistan da Foti (2020) tarafından anaokullarında uygulanan uzaktan eğitimin olanakları ve sınırlılıkları konusunda yapılan araştırmada Covid 19 salgını sürecinde yapılan uzaktan eğitimin çok faydalı olduğu ama yüz yüze eğitimin yerini almadığı düşüncesi görülmektedir. Eğitimin bir diğer faktörü olan ebeveynler ise uzaktan eğitime yönelik olumsuz algılara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle kardeş sayısının fazla olduğu ve teknoloji alanında yeterli bilgiye sahip olmayan ebeveynlerde uzaktan eğitimin sağlıklı yürütülmediği anlaşılmaktadır.

Öneriler

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre yapılacak uzaktan eğitim çalışmalarında daha fazla verim alınması için teknolojik alt yapının yeterli olması gerekir. Eğitimcilere ve ebeveynlere yönelik uzaktan eğitim programlarıyla ilgili tanıtıcı çalışmalar, hizmet içi eğitimler ve seminerler verilmesi faydalı olacaktır. İnternet erişimi olmayan öğrencilere internet paketi ve tablet desteği sağlanmalı, özellikle birden fazla çocuğu öğretim çağında olan ebeveynlere bilgisayar veya tablet desteği sağlanabilir. Uzaktan eğitim sürecinde çocukların yaş seviyesi dikkatte alınarak çocukların aktif katılımlarını sağlayan programlar ile eğitimin niteliği arttırılabilir.

KAYNAKÇA

Altıparmak, M., Kurt, İ. D., Kapıdere, M. (2011). “E-Öğrenme ve Uzaktan Eğitimde Açık Kaynak Kodlu Öğrenme Yönetim Sistemleri”. XI. Akademik Bilişim Kongresi. 2-4 Şubat 2011, İnönü Üniversitesi, Malatya,

Daniel, J. (2020). Educat"on and the COVID-19 pandem"c. Prospects, 49(1), 91-96.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Duran, M. (2021). The Effects of COVID-19 Pandem"c on Preschool Educat"on. Internat"onal Journal of Educat"onal Methodology, 7(2), 249-260.

İşman, A. (2011). Uzaktan Eğitim. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara

Kaya, Z. (2002). Uzaktan Eğitim. Pegem A, Ankara

Kiryakova, G. (2009). Review of distance education. Trakia Journal of Sciences, 7(3), 29-34. http://tru.uni-sz.bg/tsj/Vol7No3_2009/GKyriakova.pdf adresinden edinilmiştir.

Lawrence, C. R. (1999). "Good Teaching Is Good Teaching: An Emerging Set Of Guiding Principles And

Moore, M. G. ve Kearsley, G. (2011). Distance Education: A Systems View of Online Learning. Cengage Learning.

Öner, M.,(2023). Covıd-19 Pandemisi Süreci Okul Öncesi Uzaktan Eğitim Uygulamalarının Değerlendirilmesi,(Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Özdoğan, A. Ç., & Berkant, H. G. (2020). Covıd-19 pandemi dönemindeki uzaktan eğitime ilişkin paydaş görüşlerinin incelenmesi.Milli Eğitim Dergisi, 49(1), 13-43.319-327

Park, S. E. (2020). Epidemiology, virology, and clinical features of severe acute respiratory syndrome -coronavirus-2 (SARS-CoV-2; Coronavirus Disease-19). Clin Exp Pediatr, 63(4), 119-124.

Sönmez, M.,Yıldırım, K., & Çetinkaya, F. Ç. (2020). Yeni tip Koronavirüs(SARS-CoV2) salgınına bağlı uzaktan eğitim sürecinin sınıf öğretmenlerinin görüşleriyle değerlendirilmesi. Turkish Studies, 15(6), 855-875.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ORTACA İLÇESİ'NDE (MUĞLA) ARAZİ KULLANIM PATERNİNDEKİ DEĞİŞİMLER (1990-2018)

Yüksek Lisans Öğrencisi BUSE DUYMAZ[1], Doç. Dr. LEVENT UNCU[2]

[1]Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, duymazbuse6@gmail.com – ID 0000-0001-9025-1345

[2]Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Anabilim Dalı, levent.uncu@bilecik.edu.tr – ID 0000-0002-3908-1157

ÖZET

Doğal ortam-insan arasındaki etkileşim sonucunda meydana gelen arazi kullanımındaki değişimler, sorunlar ve çözüm önerileri geliştirme konusunda yapılan çalışmalar son yıllarda giderek artmaktadır. Bu çalışmada, CORİNE sistemi kullanılarak, Muğla iline bağlı Ortaca ilçesinde, 1990-2018 yılları arasında arazi kullanımında meydana gelen zamansal değişimin tespit edilmesi ve gelecekteki arazi kullanımına yönelik öneriler sunulması amaçlanmıştır. Çalışmada kullanılan analizler, CORİNE Arazi Kullanım Sınıflandırma Sisteminin belirli periyot aralığında (1990-2018) ilçede arazi kullanımında değişimi ortaya koyan veri setleri üzerinden yapılmıştır. Araştırmada çalışma sahasına göre özelleştirilmiş CORİNE verisinin ilk yıllarını temsil eden 1990 yılı vektör verileri ile son yıllarını temsil eden 2018 yılına ait vektör verileri kullanılmıştır. Daha sonra bu veriler ArcGIS programı üzerinde analiz edilerek arazi kullanım özelliklerinde yıllar arasındaki değişimler tespit edilmiştir. Bu analizler sonucunda, 1990 yılında ilçede 5 ana arazi örtüsü/arazi kullanım sınıfına ait 16 arazi alt sınıfı, 2018 yılına gelindiğinde ise 5 ana arazi örtüsü/arazi kullanımı sınıfına ait 23 arazi alt sınıf tespit edilmiştir. Bu iki döneme ait CORİNE verileri karşılaştırıldığında arazi alt sınıfında yapay, tarımsal ve su kütlelerinin alanlarının oranında belirgin bir artış, orman ve sulak alanların oranında ise azalış olduğu dikkati çekmektedir. Buna göre, 1990 ile 2018 yılları arasındaki dönemde, Ortaca'da orman ve yarı doğal alanların oranı %50,02'den %49,20'ye, sulak alanların oranı ise %5,58'den %5.34'e düşmüştür. Buna karşın tarımsal alanların oranı %37,06'den %37,61'e, su kütlelerinin oran %4,34'den %4,54'e, yapay bölgelerin %3 olan oranı ise %3.32'ye çıkmıştır. Bu dönem aralığında yapay bölgelerin oranındaki artış, ilçede gelişen turizm ile birlikte artan ikincil konutlar ve nüfustan, sulak alan ve ormanlık alanlardaki azalış ise bu alanların tarım ve yerleşmeye açılmasından kaynaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: CORINE, Arazi Kullanımı ve Örtüsü, Zamansal Değişim, Ortaca, Muğla

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

CHANGES IN LAND USE PATTERN IN ORTACA DISTRICT (MUĞLA) (1990-2018)

ABSTRACT

Studies on changes in land use, problems and solution proposals that occur as a result of the interaction between the natural environment and humans have been increasing in recent years. In this study, it was aimed to detect the temporal change in land use between 1990 and 2018 in Ortaca district of Muğla province, using the CORİNE system, and to present suggestions for future land use. The analyzes used in the study were made on the data sets of the CORİNE Land Use Classification System that reveal the change in land use in the district within a certain period (1990-2018). In the research, vector data from 1990, representing the first years of CORINE data customized according to the study field, and vector data from 2018, representing the last years, were used. Then, these data were analyzed on the ArcGIS program and changes in land use characteristics between years were determined. When the sample years were compared in the analyzes carried out on these data, 16 land subclasses belonging to 5 main land cover/land use classes were identified in the district in 1990, and 23 land subclasses belonging to 5 main land cover/land use classes were identified in 2018. When these two periods are compared, there is a significant increase in the proportion of artificial, agricultural and water bodies in the land subclass, but there is a decrease in the proportion of forests and wetlands. When compared to 2018 CORİNE data, forest and semi-natural areas in Ortaca District, which were 50.02% in 1990, decreased to 49.20%, wetlands, which were 5.58%, decreased to 5.34%, whereas agricultural areas, which were 37.06%, decreased to 49.20%. areas increased to 37.61%, water bodies from 4.34% to 4.54%, and artificial regions from 3% to 3.32%. The main reason for the increase in the rate of artificial zones between 1990 and 2018 is the need for second homes and the increase in the population due to the district being a tourism region. The decrease in wetlands and forest areas is due to the opening of these areas to both agriculture and settlement.

Key Words: CORINE, Land Use and Cover, Temporal Change, Ortaca, Muğla

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1.GİRİŞ

İnsanoğlu, varoluşundan beri doğa ile sürekli bir etkileşim halinde bulunarak imkanları dahlinde yeryüzünü farklı şekillerde değerlendirerek kendine çeşitli ekonomik faaliyet alanları yaratmıştır (Özçağlar, 1994). Bu durum, uzun yıllardan beri doğal ortama yapılan insan müdahalesiyle birlikte arazi örtüsünde önemli değişmeler meydana gelmesi sonucunu doğurmuştur (Bayar & Karabacak, 2017).

İnsanlar, artan nüfus ile birlikte birim alandan daha fazla yararlanmaya çalışmış ve teknolojiyi bu yönde geliştirerek kullanmıştır. Fakat teknolojinin insan lehine orantısız bir şekilde kullanımı amaç dışı ve yanlış arazi kullanım sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu durum Dünya sistemindeki en önemli insani değişimi temsil etmektedir. İnsanların mal ve hizmet üretmek için araziyi kullanması ekosistemin yapısını ve işleyişinin değişmesine neden olmaktadır (Vıtousek, Mooney, Lubchenco, & Melıllo, 1997).

Nüfusun hızla artması sonucu meydana gelen şehirleşme ile birlikte doğal alanlar hızla değişip dönüşmeye başlamıştır (Ardahanlıoğlu, 2023). Bu değişim, bölgedeki kentsel alanların zaman içerisinde tarımsal alanları işgal ederek genişlemesine neden olmaktadır (Başayiğit, 2004). Bu süreçte doğal kaynaklarda oluşan değişimin izlenmesi ve bu doğrultuda planlamaların yapılması alandaki mekânsal değişimin şiddet ve derecesinin tespiti için önemli bir süreç oluşturmaktadır. Bu açıdan ele alındığında, doğal ortamı veya araziyi sürdürülebilir bir şekilde ve en az hasarla gelecek nesillere aktarılabilmek için bilinçli ve planlı kullanmak önem arz etmektedir.

Periyodik olarak zamansal verilerin mevcudiyeti göz önüne alındığında bugünü analiz edip geleceğe yönelik sürdürülebilir arazi kullanım planı hazırlamak, içerisinde bulunduğumuz yeryüzünden daha iyi ve uzun soluklu verim almamızı sağlayacaktır. Bu amaçlara hizmet etmek için hazırlanan CORİNE (Coordination of Information on the Environment -Çevresel Bilgilerin Koordinasyonu) veri tabanı AÇA (Avrupa Çevre Ajansı) tarafından belirlenen arazi örtüsü/arazi kullanımı sınıflandırmasına göre uydu görüntülerinin bilgisayar üzerinde görsel yorumlama yöntemleriyle üretilen arazi örtüsü/arazi kullanımı verisidir. 1985 yılında başlatılan bu proje Türkiye'nin de içinde bulunduğu 39 ülkede uygulanmaktadır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2024). 44 farklı arazi kullanım sınıfını içeren bu proje, Dünyada birçok ülkede arazi kullanımı/arazi örtüsü değişimi ve planlama araştırmalarında kaynak olarak kullanılmaktadır. Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri yöntemiyle oluşturulan bu veri tabanı Türkiye arazi örtüsü tespiti ve değişimi hakkında fikir vermek adına oldukça önemlidir.

Bu çalışmada Ortaca ilçesine ait CORİNE verileri kullanılarak arazi örtüsünün zamansal (1990-2018) ve alansal değişimi tespit etmek ve arazi örtüsünde oluşan yanlış kullanımlara dikkat çekmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda yapay alanlar, orman alanları, tarım alanları ve sulak alanlar bir bütün olarak değerlendirilerek arazi kullanımındaki zamansal değişimler, bundan kaynaklanan sorunlar ve çözüm önerileri ele alınmıştır.

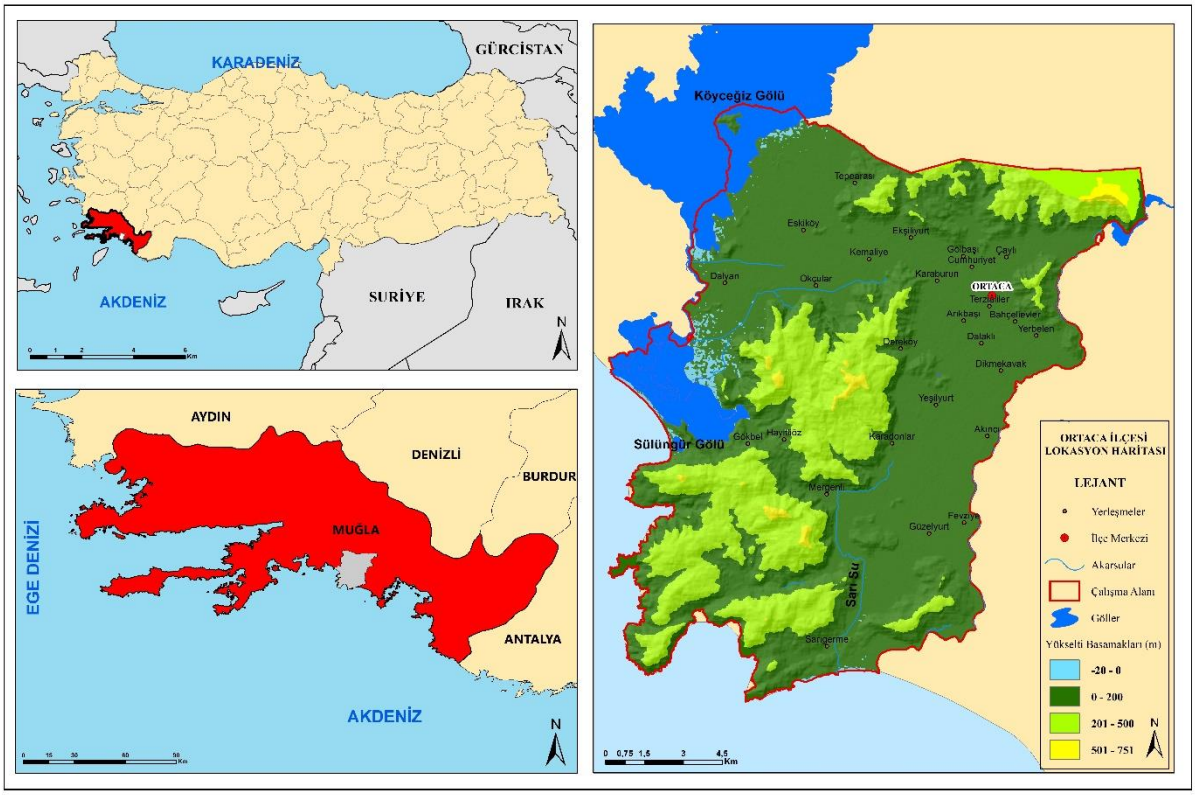
ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1.1. Çalışma Alanının Coğrafi Özellikleri

Çalışmanın mekânını Muğla ilinin 13 ilçesinden birisi olan Ortaca ilçesi oluşturmaktadır (Görsel 1). 2023 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre ilçe nüfusu toplam 56.056 kişiden oluşmaktadır (TÜİK, 2024). Ayrıca çalışma sahası, coğrafi konum olarak 36°83′89″- 36°50′20″ kuzey paralelleri ile 28°45′52″- 28°76′44″ doğu meridyenleri arasında yer almaktadır. İlçe, batı ve kuzeyinden Köyceğiz, doğusundan Dalaman, güneyinden ise Akdeniz ile sınırlıdır. İlçeyi kuzeyden Sandras Dağı, güneybatıdan Çobandağı, İncirlik ve Bozburun tepeleri çevrelemektedir. Çalışma sahasının kuzeyinden batısına kadar 229 km uzunluğa sahip Dalaman Çayı kat etmektedir. Bu çay, Akdeniz ve Ege Bölgelerini doğal bir sınırla ayırarak Akdeniz'e dökülmektedir. Ortaca ilçesi, kışları bol yağışlı ve ılıman, yazları ise sıcak ve kurak geçen tipi Akdeniz iklimi özelliği göstermektedir.

Ortaca ilçesi, Dalaman Çayı'nın getirmiş olduğu alüvyal birikintilerin oluşturduğu 27.009,50 hektar yüzölçümüne sahip olan bir kıyı ovası üzerinde kurulmuştur. Daha çok tarım ve turizm faaliyetlerinin ön planda olduğu ilçe denizden 18 km içeride konumlanmıştır. 2500-3000 yıl önceye uzanan eski yerleşim yerlerinden biri olan Kaunos Antik Kenti, Köyceğiz Gölü ile Akdeniz'i birbirine bağlayan Dalyan Kanalı, Pisilis Antik Kenti'nin içinde bulunduğu Sarıgerme plajı ve Dalyan Kanalının denizle birleştiği yerde bulunan İztuzu plajı ilçenin önemli destinasyon merkezlerindendir.

Çalışma alanı daha önce Köyceğiz ilçesine bağlı bir köy statüsünde iken 1938 yılında 410 kişilik bir nüfusa sahip yerleşim yeri haline gelmiştir.1943 yılında nahiye, 1959 yılında belde olarak belediye statüsü almış ve 1987 yılında Muğla iline bağlı bir ilçe olmuştur.

Görsel 2. Araştırma sahasının lokasyon haritası

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2.MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmada, coğrafi olarak fazla tanınmayan Ortaca ilçesinde 1990-2018 yılları arasındaki 28 yılda ilçe arazisinde meydana gelen değişimlerin tespit edilmesi ve gelecekteki arazi kullanımına yönelik öneriler sunulması amaçlanmıştır. Çalışmada, nicel bir araştırma yöntemi olan CORİNE (Coordination of Information on the Environment-Çevresel Bilginin Koordinasyonu) verileri kullanılarak arazi kullanımındaki değişmeler çeşitli dönemler bazında değerlendirilmiştir. Ayrıca, çalışma uydu görüntüleri üzerinden elde edilen CORİNE verileri ile desteklenmiştir. Elde edilen arazi kullanım sınıfları bir Coğrafi Bilgi Sistemleri yazılımı olan ArcGIS 10.8 programında haritalanmıştır. Böylece, arazi örtüsü sınıfı öznitelik tablolarında arazi sınıflarının alanları ve yüzde oranları hesaplanmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmada ulaşılabilen en eski CORİNE arazi kullanım verileri 1990 yılına aittir. Bu nedenle 1990 yılından itibaren en güncel veri olan 2018 yılına kadar Ortaca'da arazi kullanımında meydana gelen zamansal değişimler detaylı bir şekilde tespit edilmiştir.

3.1. 1990 Yılı Verilerine Göre Ortaca İlçesi'nde Arazi Kullanımı

Ortaca ilçesinde, CORİNE arazi kullanımı sınıflandırma yöntemine göre belirlenen arazi kullanım türü 1990 yılında 3 düzeyde haritalandırılmıştır. 1. düzeyde 5, 2. düzeyde 10, 3. düzeyde ise 16 farklı arazi kullanım türü belirlenmiştir. 1990 yılında araştırma alanının arazi kullanımı incelendiğinde yapay alanlar (kesikli şehir yapısı), tarımsal alanlar (sürekli sulanan alanlar, meralar, karışık tarım alanları, doğal bitki örtüsü ile birlikte bulunan tarım alanları), orman ve yarı doğal alanlar (geniş yapraklı ormanlar, iğne yapraklı ormanlar, karışık ormanlar, sklerofil bitki örtüsü, bitki değişim alanları, sahiller ve kumsallar, seyrek bitki alanları), sulak alanlar (bataklıklar) ve su yapıları (su yolları, su kütleleri ve deniz) yer almaktadır (Görsel 2).

1990 yılı verilerine göre, Ortaca'da arazi kullanımında en fazla yer kaplayan arazi kullanım türlerinin kapladığı alan ve yüzdelik oranları Çizelge 1'de verilmiştir. Buna göre, ilçede en yüksek orana sahip arazi sınıfı, %50,02 (14.387,37 hektar) ile orman ve yarı doğal alanlar, %37,06 (10.660,26 hektar) ile tarımsal alanlar; en az alana sahip arazi sınıflarını ise %3,00 (863,02 hektar) ile yapay bölgeler, %4,34 (1.247,84 hektar) ile su yapıları ve %5,58 (1.603,74 hektar) ile sulak alanlardan oluşmaktadır (Çizelge 1).

Çizelge 1. 1990 yılı Ortaca ilçesi arazi kullanım türlerinin alan ve oran dağılımı

KATMAN	1990 Alan (ha)	(%)
Yapay Bölgeler	863,02	3,00
Tarımsal Alanlar	10.660,26	37,06
Orman ve Yarı Doğal Alanlar	14.387,37	50,02
Sulak Alanlar	1.603,74	5,58
Su Yapıları	1.247,84	4,34

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

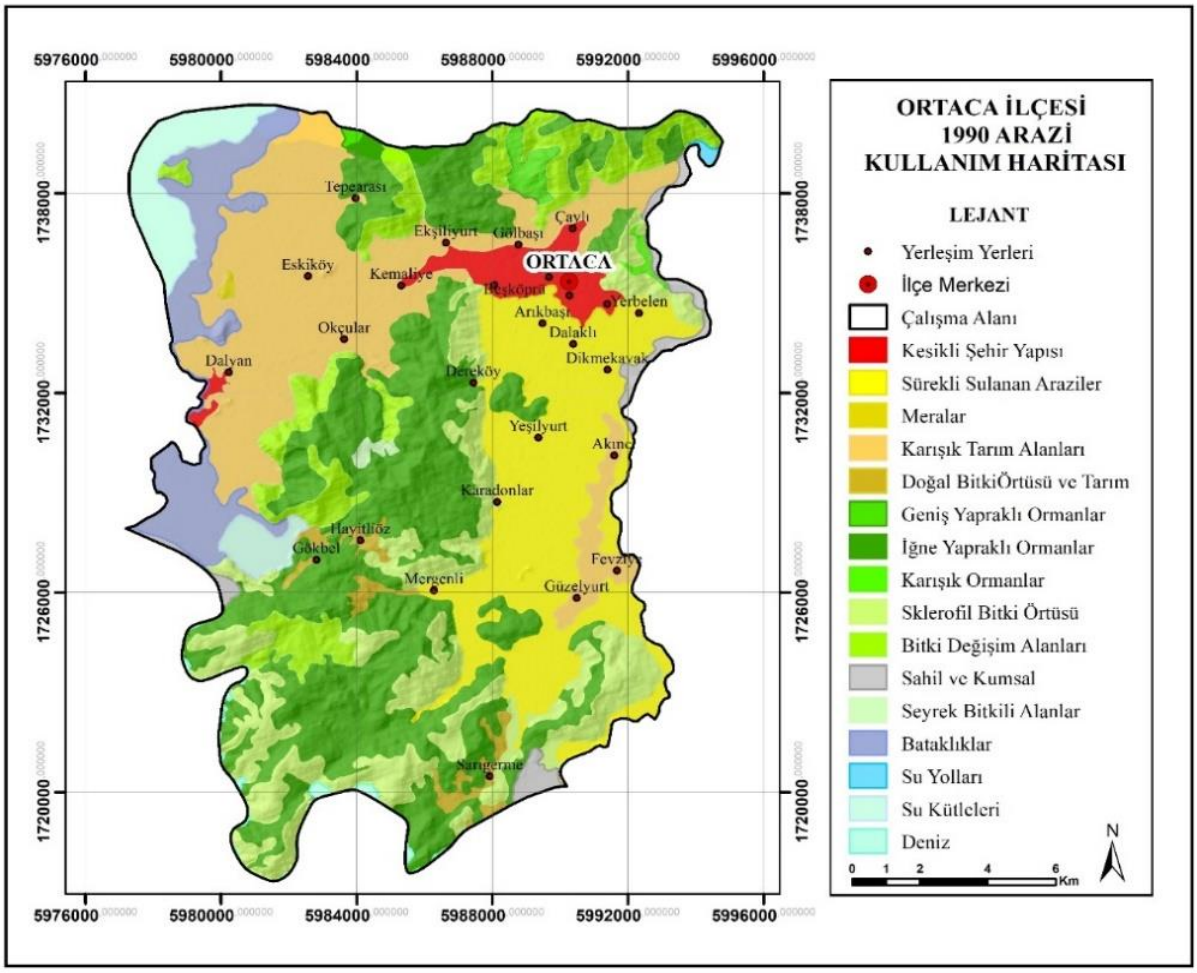
CORİNE 1990 verilerine göre Ortaca ilçesinin arazi kullanım sınıfları ele alındığında ise (Çizelge 2), ilçe arazisinin yarıdan fazlasını oluşturan **orman ve yarı doğal alanlar**ın büyük bölümünü iğne yapraklı ormanların oluşturduğu dikkati çekmektedir. Ortaca'da 8115.90 ha alan kaplayan iğne yapraklı ormanların büyük bir bölümü ilçenin kuzeyindeki dağlık alanlarda ve güneyde yoğunlaşmıştır. Arazi sınıfı içerisinde bulunan orman tahribine bağlı olarak ortaya çıkan bitki değişim alanları ilçe merkezinin kuzeyinde ve güneybatısında iğne yapraklı ormanların etrafında dağılış göstermektedir. İğne yapraklı ormanları çevreleyen maki ve otsu türler içinde ise sklerofil bitki örtüsü alanları 3396.64 ha ile en geniş yayılıma sahiptir. Geniş yapraklı ormanlar ise çalışma sahasının kuzeyinde 236.48 ha dağılış göstermektedir. Arazi sınıfı içerisinde seyrek bitki örtüsü olarak tanımlanmış alanlar Hayıtlıöz mevki kuzeyinde 49.78 ha küçük bir alan kaplamaktadır. Çalışma alanında bulunan yarı doğal arazi sınıflarından bir diğeri ise 428.79 ha alana sahip olan sahil ve kumsal alanlarıdır. İlçe sınırları içerisinde bulunan İztuzu ve Sarıgerme plajı alanları bu sahalara örnek olarak gösterilebilir.

Arazi örtüsü sınıflandırması içinde bulunan **tarım alanları** incelendiğinde ise en büyük oran 5281.40 ha oluşturan sulanan karışık tarım alanlarına aittir. Bu alanlar Dalyan, Eskiköy, Kemaliye, Okçular, Ekşiliyurt, Çaylı ve Fevziye mevkilerinde dağılış göstermektedir. Sahadaki mera alanları 39.58 ha ile Dalyan mevkinin kuzeyinde küçük bir alan kaplamaktadır. Sınıflandırma içerisinde bulunan sürekli sulanan alanlar, ilçenin doğusunda bulunmakta olup Dikmekavak, Dalaklı, Arıkbaşı, Yerbelen ve Yeşilyurt mevkilerinde dağılış göstermektedir.

Çalışma alanında **sulak alanlar** sınıfı içerisinde bulunan bataklıklar 1603.74 ha ile çalışma sahasının kuzey batısında bulunan Köyceğiz Gölü'nün doğusunda ve Dalyan Kanalından itibaren İztuzu sahiline kadar uzanan sazlıkların bulunduğu alanı kaplamaktadır. Sahada bulunan su yolları ilçe merkezinin kuzeydoğusunda 32.80 ha ile Dalaman Çayı'nın bir kısmını içerisine almaktadır. **Su kütleleri** ise Sülüngür Gölünü ve Köyceğiz Gölü'nün bir kısmını kaplamaktadır.

Çalışma sahası içerisinde bulunan **yapay bölgeler**, kesikli şehir yapısını içeren 863.02 ha ile müstakil konutların bulunduğu alanlardan meydana gelmektedir. Bu alanlar Ortaca ilçe merkezi olan Terzialiler, Dalyan, Yerbelen, Çaylı ve Kemaliye mevkinde dağılış göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 3.Ortaca ilçesinin 1990 yılı arazi kullanım haritası

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 2. CORİNE 1990 verisine göre çalışma alanının arazi kullanımı/arazi örtüsü sınıfları

1990 YILI ARAZİ ÖRTÜSÜ SINIFLARI			ALAN	
Düzey 1	**Düzey 2**	**Düzey 3**	**(ha)**	**(%)**
Yapay Bölgeler	Şehir Yapısı	Kesikli Şehir Yapısı	863,02	3,00
Toplam			**863,02**	**3,00**
Tarım Alanları	Ekilebilir Alan	Sürekli Sulanan Alanlar	4.819,70	16,76
	Karışık Tarımsal Alanlar	Sulanan Karışık Tarım Alanları	5.281,40	18,36
		Doğal Bitki Örtüsü ile Karışık Tarım Alanları	519,58	1,81
	Meralar	Mera Alanları	39,58	0,14
Toplam			**10.660,26**	**37,06**
Orman ve Yarı Doğal Alanlar	Ormanlar	İğne Yapraklı Ormanlar	8.115,90	28,22
		Geniş Yapraklı Ormanlar	236,48	0,82
		Karışık Ormanlar	79,20	0,28
	Maki ve Otsu Bitkiler	Sklerofil Bitki Örtüsü Alanları	3.396,64	11,81
		Bitki Değişim Alanları	2.080,57	7,23
	Az veya Hiç Bitki İçermeyen Çıplak Alanlar	Seyrek Bitki Alanları	49,78	0,17
		Sahiller ve Kumsallar	428,79	1,49
Toplam			**14.387,37**	**50,02**
Sulak Alanlar	Karasal Bataklıklar	Bataklıklar	1.603,74	5,58
Toplam			**1.603,74**	**5,58**
Su Yapıları	Karasa/İç Sular	Su Yolları	32,80	0,11
		Su Kütleleri	1.110,15	3,86
	Deniz Suları	Denizler	104,89	0,36
Toplam			**1.247,84**	**4,34**

3.2. 2018 Yılı Ortaca İlçesi'nde Arazi Kullanımı

2018 yılı arazi kullanımı incelendiğinde ilçenin toplam alanı 28.762,22 hektar olarak tespit edilmiştir. 2018 yılına ait arazi kullanım sınıfları incelendiğinde sınıflar arasında alansal olarak bazı değişimlerin yaşandığı dikkati çekmektedir. 2018 yılında belirlenen arazi kullanım türü 3 düzeyde haritalandırılmıştır. 1. düzeyde 5, 2. düzeyde 15, 3. düzeyde ise 20 farklı arazi kullanım türü belirlenmiştir. Buna göre, 2018 yılında en fazla alan ve orana sahip arazi sınıfı %49,20 (14.151,08 hektar) ile orman ve yarı doğal alanlardır. Daha sonra en fazla paya sahip alanları %37,61 (10.816.30 hektar) ile tarımsal alanlar takip etmektedir. Tarımsal alanları sırasıyla %5,34 (1535,97 hektar) ile sulak alanlar ve daha sonra %4,54 (1304,39 hektar) ile su kütleleri, son olarak ise %3,32 (954,48 hektar) ile yapay bölgeler izlemektedir (Çizelge 3).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

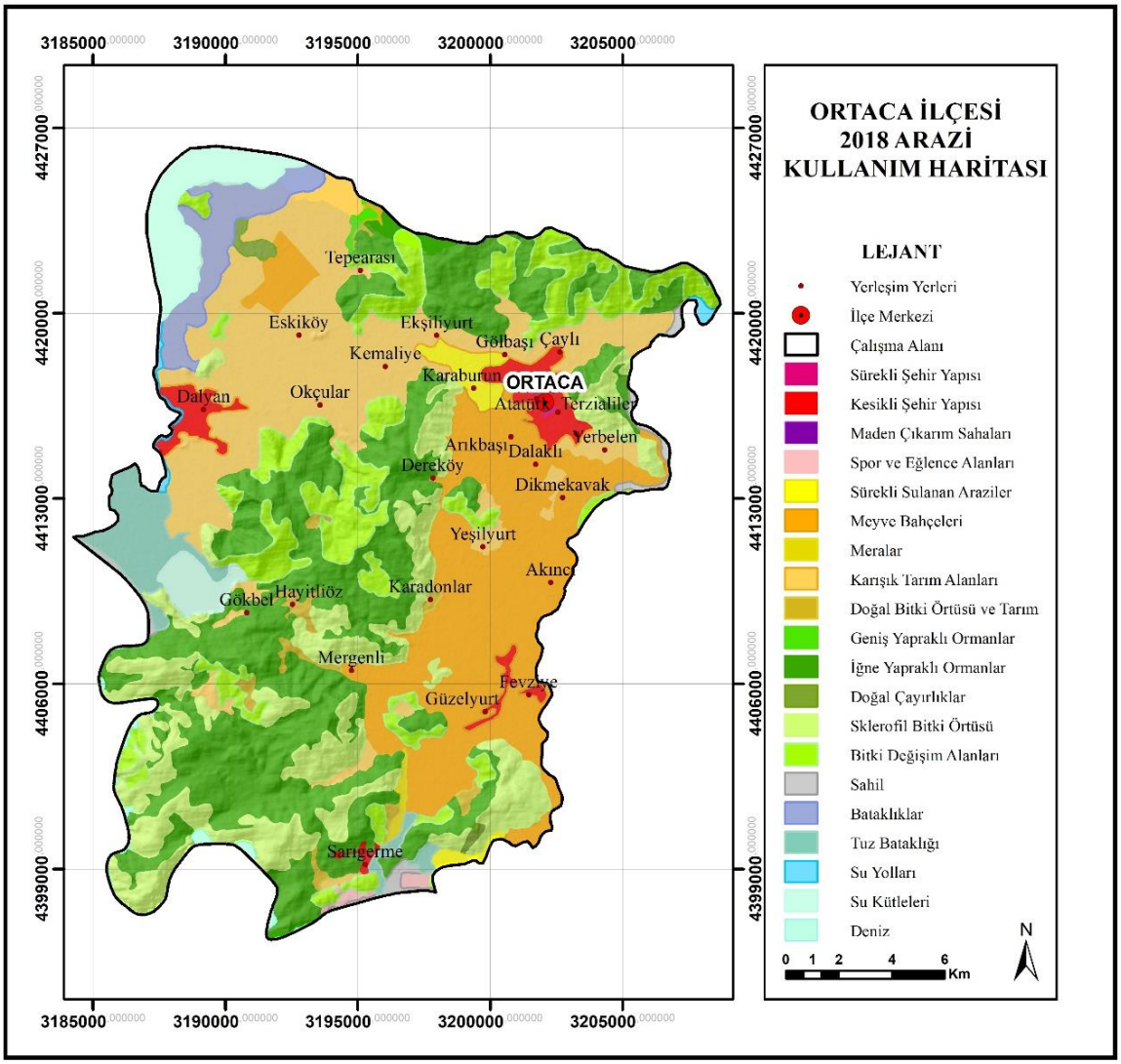
Çizelge 3. 2018 yılı Ortaca ilçesi arazi kullanım türlerinin alan ve oran dağılımı

KATMAN	2018 Alan (ha)	(%)
Yapay Bölgeler	954,48	3,32
Tarımsal Alanlar	10.816,30	37,61
Orman ve Yarı Doğal Alanlar	14.151,08	49,20
Sulak Alanlar	1.535,97	5,34
Su Yapıları	1.304,39	4,54

2018 yılında araştırma alanının arazi kullanımı incelendiğinde yapay alanlar (kesikli şehir yapısı, sürekli şehir yapısı, spor ve eğlence alanları, maden çıkarım sahaları), tarımsal alanlar (sulanan karışık tarım alanları, sulanmayan karışık tarım alanları, sürekli sulanan alanlar, sürekli sulanan alanlar içinde sera alanları, sulanan meyve alanları, sulanmayan meyve alanları, meralar, doğal bitki örtüsü ile birlikte bulunan tarım alanları), orman ve yarı doğal alanlar (iğne yapraklı ormanlar, geniş yapraklı ormanlar, sklerofil bitki örtüsü alanları, bitki değişim alanları, doğal çayırlıklar, sahiller ve kumsallar), sulak alanlar (bataklıklar, tuz bataklığı) ve su yapıları (su yolları, su kütleleri ve denizler) yer almaktadır (Çizelge 4).

CORİNE 2018 verilerine göre; Ortaca ilçesinde en fazla alanı **orman ve yarı doğal alanlar** kaplamaktadır. Orman arazi sınıfı içerisinde bulunan 7567.59 ha sahip iğne yapraklı ormanlar ilçenin kuzey ve güneyinde dağlık alanlarda yoğunlaşmıştır. Geniş yapraklı ormanlar Tepearası mevkinin kuzeyinde 32.73 ha küçük bir alan kaplamaktadır. Sınıflandırma içerisinde bulunan sklerofil bitki örtüsü ise 3370.40 ha ile genellikle dağ yamaçlarında çalılık, fundalık ve sütleğen şeklinde dağılış göstermektedir. Sahada bulunan bitki değişim alanları 2853.40 ha kaplayarak iğne yapraklı ormanların etrafında görülmektedir. Arazi sınıfı içerisinde bulunan sahil ve kumsal alanları İztuzu ve Sarıgerme plajının bulunduğu alanlarda mevcuttur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 4. Ortaca ilçesi 2018 yılı arazi kullanım haritası

Arazi örtüsü sınıflandırması içinde bulunan **tarımsal alanlar** incelendiğinde en fazla alanı, 4927.86 ha ile sulanan karışık tarım alanları oluşturmaktadır. Bu alanlar, ilçe merkezi ve Dalyan mevki arasında kalan ovalık alanda yoğun olarak görülmektedir. Çalışma sahasında yoğun olarak bulunan bir diğer tarım alanını sulanan meyve alanları oluşturmaktadır. Bu alanlar ilçenin kuzeyinden güneyine doğru ovalık alanlarda genellikle nar, portakal ve limon bahçelerinin bulunduğu alanlarda dağılış göstermektedir. Sahada, sürekli sulanan alanlar içinde bulunan sera alanları 256.73 ha ile Karaburun ve Ekşiliyurt mevkinde görülmektedir.

Çalışma alanı içerisinde bulunan bir diğer arazi örtüsü sınıfı olan **yapay bölgeler** içerisinde ise şehir yapıları özellikle kesikli şehir yapısının geniş alan kapladığı dikkati çekmektedir. Bu sahalar, Dalyan, Fevziye, Güzelyurt, Sarıgerme, Beşköprü, Çaylı ve Atatürk mevkiinin bulunduğu ilçe merkezinde 834.03 ha alanı kaplamaktadır. Sürekli şehir yapısı incelendiğinde ise 25.41 ha ile Terzialiler mevkiinde görülmektedir. Çalışma alanındaki spor ve eğlence alanlarına bakıldığında 91.62 ha alan ile Sarıgerme plajına yakın alanlarda faaliyet

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

göstermektedir. Sahada 3.41 ha maden çıkarım sahası bulunmaktadır. Bu alanlar Çaylı mevkiinin doğusunda bulunup Dalaman Çayının geçtiği alanda sınır teşkil etmektedir.

Çizelge 4. CORİNE 2018 verisine göre çalışma alanının arazi kullanımı/arazi örtüsü sınıfları

2018 YILI ARAZİ ÖRTÜSÜ SINIFLARI			ALAN	
Düzey 1	**Düzey 2**	**Düzey 3**	**(ha)**	**(%)**
Yapay Bölgeler	Şehir Yapısı	Kesikli Şehir Yapısı Alanları	834,03	2,90
		Sürekli Şehir Yapısı Alanları	25,41	0,09
	Tarım Dışı Yapay ve Yeşil Alanlar	Spor ve Eğlence Alanları	91,62	0,32
	Maden Ocağı ve İnşaat Alanları	Maden Çıkarım Sahaları	3,41	0,01
Toplam			**954,47**	**3,32**
Tarım Alanları	Karışık Tarımsal Alanlar	Sulanan Karışık Tarım Alanları	4.927,86	17,13
		Sulanmayan Karışık Tarım Alanları	291,22	1,01
	Ekilebilir Alanlar	Sürekli Sulanan Alanlar	86,00	0,30
		Sürekli Sulanan Alanlar İçinde Sera Alanları	256,73	0,89
	Sürekli Ürünler	Sulanan Meyve Alanları	3.941,47	13,70
		Sulanmayan Meyve Alanları	843,97	2,93
	Karışık Tarım Alanları	Doğal Bitki Örtüsü ile Karışık Tarım Alanları	399,26	1,39
	Meralar	Mera Alanları	69,80	0,24
Toplam			**10.816,31**	**37,59**
Orman ve Yarı Doğal Alanlar	Ormanlar	İğne Yapraklı Ormanlar	7.567,59	26,31
		Geniş Yapraklı Ormanlar	32,73	0,11
	Maki ve Otsu Bitkiler	Sklerofil Bitki Örtüsü Alanları	3.370,40	11,72
		Bitki Değişim Alanları	2.853,40	9,92
		Doğal Çayırlıklar	105,50	0,37
	Az veya Hiç Bitki İçermeyen Çıplak Alanlar	Sahiller ve Kumsallar	221,45	0,77
Toplam			**14.151,07**	**49,2**
Sulak Alanlar	Karasal Bataklıklar	Bataklıklar	753,17	2,62
	Denize Yakın Islak Alanlar	Tuz Bataklığı	782,80	2,72
Toplam			**1.535,97**	**5,34**
	Karasal/İç Sular	Su Yolları	90,06	0,31

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

		Su Kütleleri	1.110,17	3,86
Su Yapıları	Deniz Suları	Denizler	104,17	0,36
Toplam			**1.304,4**	**4,53**
Genel Toplam			**28.762,22**	**100**

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Ortaca ilçesinde, 1990 ve 2018 yılları arasındaki arazi kullanım sınıflarının birbirine yakın değerler gösterdiği ve en fazla alana sahip arazi sınıfının alansal bir düşüş olmasına rağmen iğne yapraklı ormanlar (1990'da: %28,22; 8115.90 ha; 2018'de: %26,31; 7567.59 ha) olduğu görülmektedir. Son yıllarda yaşanan orman yangınlarının ve turizme bağlı yapılaşmanın orman alanlarının azalmasında önemli payı bulunmaktadır. En az alana sahip arazi sınıflarının 1990'da su yolları (%0.11; 32.80 ha) 2018'de ise maden çıkarım sahaları (%0.01; 3.41 ha) oluşturmaktadır. Daha önce ilçede maden çıkarımı yapılmamakla beraber son yıllarda maden ve özellikle taş ocağı işletmelerinin sayısında artış dikkati çekmektedir.

Ortaca'da, yıllara göre arazi kullanım sınıfının (CORİNE) alansal dağılımı incelendiğinde, yapay yapılar arasında yer alan yerleşim yerlerinin 1990'da 863.02 ha alana sahipken 2018'de 954.47 ha alana sahip olduğu görülmektedir. Burada, 1990 yılında arazi sınıflandırmasında mevcut olan kesikli şehir yapılarının miktarında 2018 yılına gelindiğinde sürekli şehir yapısının gelişmesiyle birlikte bir azalma olduğu dikkati çekmektedir. Bu durum, belirtilen yıl aralığında ilçede nüfusun artış göstermesi ve 1990'lı yıllardaki müstakil konutların yerini dikey yapılaşmaya bırakmasından kaynaklanmaktadır. 1990 yılında Beşköprü, Gölbaşı ve Kemaliye mevkiine kadar uzanan kesikli şehir yapısının bir kısmını 2018 yılında sürekli sulanan araziler almıştır. 1990 yılında sürekli sulanan alanlar (pamuk, susam) 2018 yılına gelindiğinde yerini meyve bahçelerine (nar, limon, portakal) bırakmıştır. Bunun nedeni 1990'lı yıllarda pamuk ve susam üreticisinin dışarıdan getirdiği işçilerin farklı sektörlere yönelmesiyle üretimin düşmesi ve 2000 yılında TARİŞ'in (İncir, Üzüm, Pamuk ve Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri) kapatılmasıdır.

1990 yılından 2018 yılına kadar olan süreçte sahil ve kumsal alanlarda azalma meydana gelmiştir. Bu azalmanın nedeni ise sahil alanlarına yakın yapılan otellerin bu alanları spor ve eğlence alanları olarak kullanmasıdır. Arazi sınıflandırmasında bulunan bir diğer kullanım alanını ise su yolları oluşturmaktadır. 1990'da 32.80 ha olan su yollarının 2018 yılına gelindiğinde büyük artış göstererek 90.06 ha yükselmesinin nedeni ise tarımda sulama amaçlı yeni su kanallarının açılmasıdır.

Sonuç olarak, çalışma alanı olan Ortaca ilçesinde arazi kullanım paternindeki değişimler çok hızlı bir seyir izlememektedir. Bununla birlikte, artan nüfusa bağlı olarak yerleşme alanları ve

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ekonomik faaliyetler doğal ortamı tehdit etmeye başlamıştır. Çalışma sahasında bulunan orman ve yarı doğal alanlarda 28 yılda meydana gelen değişim oranı ve verimli tarım topraklarının amaç dışı kullanılması henüz büyük boyutlara ulaşmamış olmakla birlikte, geleceğe yönelik kullanımı düşünüldüğünde sürdürülebilirlik ön planda tutularak hareket edilmesi yerinde bir karar olacaktır. Ayrıca, Ortaca'da giderek artan turizm faaliyetleri tarımsal arazi, orman ve yarı doğal ortam dokusunun bozulmadan korunması daha da önemli hale getirmektedir. Çalışma alanında kentleşme hareketinin yoğun ve hızlı olmaması, planlı yapılaşma sürecinin uygulanabilirliğini ortaya koymaktadır. Sahada, zengin canlı türlerinin bulunduğu sazlık ve bataklık alanlarda yaşanan azalma neticesinde ekolojik planlamaya gidilmeli ve koruma altındaki bu alanların sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Ardahanlıoğlu, Z. R. (2023). Kayaköy-Hisarönü (Fethiye) ve Yakın Çevresinde Arazi Kullanımı/Arazi Örtüsü ile Arazi Yüzey Sıcaklığının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *ACADEMIC SOCIAL RESOURCES JOURNAL, 8*(54), s. 4013- 4022.

Başayiğit, L. (2004). CORİNE Arazi Kullanım Sınıflandırma Sistemine Göre Arazi Kullanım Haritasının Hazırlanması: Isparta Örneği. *10 (04)*, s. 366-374.

Bayar, R., & Karabacak, K. (2017). Ankara İli Arazi Örtüsü Değişimi (2000-2012). *Coğrafi Bilimler Dergisi, 15*(1), s. 59-76.

Özçağlar, A. (1994). Çarşamba Ovası ve Yakın Çevresinde Araziden Faydalanma. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 3*, s. 93-128.

https://corine.tarimorman.gov.tr/corineportal/ adresinden alındı (Erişim tarihi:02.06.2024).

https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr adresinden alındı (Erişim tarihi: 30.05.2024)

Vıtousek, P. M., Mooney, H. A., Lubchenco, J., & Melıllo, J. M. (1997). Human Domination of Earth's Ecosystems. *Science, 277*(5325), s. 494- 499.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

DAVRANIŞSAL İKTİSAT ÇERÇEVESİNDE FİNANSAL BİLGİ DÜZEYİNİN İKTİSADİ RASYONALİTEYE ETKİSİ: BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA[1]

Doktorant Seçil DURMAZ[1], Öğr. Gör. Dr. H. Nehrin TUNALI SARI[2], Prof. Dr. Hülya AKAY[3]**

[1] Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, secildurmaz@uludag.edu.tr, 0000-0003-2035-0019

[2] Bursa Uludağ Üniversitesi, Rektörlük/Rektörlüğe Bağlı Birimler, ntunali@uludag.edu.tr, 0000-0002-1297-6196

[3] Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, hulyakanalici@uludag.edu.tr, 0000-0001-5979-3277

ÖZET

Birçok disiplinde olduğu gibi iktisat teorisinde de rasyonalizm kavramı etkin bir rol oynamaktadır. Yerleşik iktisat, bireylerin mevcut bilgileri çerçevesinde, mevcut seçenekler arasında tercih yaparken fayda ve çıkarlarını göz önüne aldığını, duygularından ve çevresinden etkilenmediğini kısaca rasyonel davrandığını kabul etmektedir. İktisadi literatürde "Homo Economicus" olarak adlandırılan birey, tüm değer yargılarından ayrı tutularak sadece iktisadi faaliyet içinde hareket eden ideal bir tiptir. Ancak bu kusursuz rasyonellik kavramı, davranışsal iktisat mensupları tarafından gerçek dışı olarak görülmektedir. Davranışsal İktisat, karar alma birimlerinin tercih yaparken çeşitli bilişsel önyargılar ve kısa yollar nedeniyle rasyonel davranıştan saptığını ve "sınırlı rasyonellik" gösterdiklerini ileri sürmektedir. Çalışmada, iktisadi rasyonellik kavramı davranışsal iktisadın öne sürdüğü sınırlı rasyonellik çerçevesinde sorgulanmıştır. Ayrıca iktisat eğitiminin finansal bilgi üzerindeki etkisi ile finansal bilginin rasyonel tercihler üzerindeki etkisi davranışsal iktisat perspektifinden incelenmiştir. Bu doğrultuda davranışsal iktisadın sınırlı rasyonelliği açıklamada kullandığı çıpalama, çerçeveleme, kayıptan ve riskten kaçınma, tutarsız tercihler, yansıma, batık maliyet yanılgısı, para ödeme sancısı ve hiperbolik indirgeme etkilerinden oluşan bilişsel önyargı ve kısa yollarından yararlanılmıştır. Bu kapsamda araştırma konusuna yönelik olarak hazırlanan anket 781 katılımcıya uygulanmıştır. Araştırmada Mann Whitney U testi kullanılmış ve betimleyici istatistiki yöntemlerin tamamına yer verilmiştir. Analiz neticesinde, iktisat eğitiminin finansal bilgi düzeyi üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı saptanmıştır. Finansal bilgi düzeyi, riskten kaçınma ve kayıptan kaçınma bilişsel tuzakları ile arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Finansal bilgi düzeyi ve diğer bilişsel tuzaklar olan yansıma etkisi, tutarsız tercihler, çıpalama etkisi, çerçeveleme etkisi, batık maliyet(ler), para ödeme sancısı ve hiperbolik indirgeme boyutları arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Bu nedenle, iktisat eğitimine sahip olmanın finansal bilgi düzeyi üzerinde bir avantaj yaratmadığı tespit

[1] Bu araştırma, Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinatörlüğü tarafından desteklenen, SHIZ-2023-1460 No.lu projeden türetilmiştir.
** YÖK 100/2000 Proje Bursiyeri.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

edilmiştir. Ayrıca araştırmada elde edilen bulgular neticesinde, kusursuz rasyonelliğin karşısında yer alan sınırlı rasyonellik kavramı ret edilerek, yerleşik iktisadın kabul ettiği optimal karar alan iktisadi birim varsayımı doğrulanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Rasyonel Tercihler, Sınırlı Rasyonellik, Davranışsal İktisat, Finansal Bilgi Düzeyi

THE IMPACT OF FINANCIAL KNOWLEDGE LEVEL ON ECONOMIC RATIONALITY WITHIN THE FRAMEWORK OF BEHAVIORAL ECONOMICS: AN APPLICATION ON BURSA ULUDAG UNIVERSITY STUDENTS

ABSTRACT

As in many disciplines, the concept of rationalism plays an active role in economic theory. Conventional economics assumes that individuals make choices among available options within the framework of their existing knowledge, considering their utility and interests, and behaving rationally without being influenced by their emotions or surroundings. The individual, referred to in economic literature as "Homo Economicus," is an ideal type who acts solely within economic activity, separate from all value judgments. However, this concept of perfect rationality is seen as unrealistic by proponents of behavioral economics. Behavioral Economics argues that decision-making units deviate from rational behavior due to various cognitive biases and heuristics, demonstrating "bounded rationality. In this study, the concept of economic rationality is questioned within the framework of bounded rationality as proposed by behavioral economics. Additionally, the impact of economic education on financial knowledge and the effect of financial knowledge on rational choices are examined from a behavioral economics perspective. In this context, cognitive biases and heuristics used by behavioral economics to explain bounded rationality, such as anchoring, framing, loss aversion, risk aversion, inconsistent preferences, reflection, sunk cost fallacy, pain of paying, and hyperbolic discounting, were utilized. A survey prepared on the research topic was administered to 781 participants. The Mann-Whitney U test was used in the study, and all descriptive statistical methods were employed. The analysis revealed that economic education did not create a significant difference in the level of financial knowledge. It was found that there is a significant relationship between the level of financial knowledge and the cognitive traps of risk aversion and loss aversion. However, no significant relationship was found between the level of financial knowledge and other cognitive traps such as the reflection effect, inconsistent preferences, anchoring effect, framing effect, sunk costs, pain of paying, and hyperbolic discounting. Therefore, it was determined that having an economic education does not provide an advantage in terms of financial knowledge level. Additionally, based on the findings obtained in the research, the concept of bounded rationality, which opposes perfect rationality, was rejected, and the assumption of the economically optimal decision-making unit accepted by conventional economics was confirmed.

Key Words: Rational Choices, Bounded Rationality, Behavioral Economics, Financial Knowledge Level

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1.GİRİŞ

Geleneksel iktisada göre iktisadi birimler, tam ve maliyetsiz bir şekilde edindiği bilgiler ışığında faydasını maksimum kılacak tercihlerde bulunmaktadırlar yani rasyoneldirler. Ancak zaman içerisinde yerleşik iktisadın, özellikle Neoklasik İktisat Okulu'nun önermeleri birçok iktisadi düşünce okulu (Avusturya İktisat Okulu, Kurumcu İktisat, Keynesyen İktisat Okulu ve Davranışsal İktisat) tarafından eleştirilmiş ve gerçek dışı bulunmuştur. Bu kapsamda gerçek hayatta bilgi, zaman ve bilişsel kısıtlar ile karşılaşan bireylerin tercihlerinde sezgisel ve bilişsel önyargıların etkili olduğunu savunan Davranışsal İktisat Okulu'nun görüşleri çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Literatür incelendiğinde finansal bilgi düzeyinin rasyonel karar alma süreçlerine etkileri konusunda çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Ancak söz konusu çalışmalar ya davranışsal iktisadın öne sürdüğü bilişsel önyargı ve kısa yollar kapsamında yapılmamış ya sadece davranışsal iktisat eğitimi alan bireyler araştırmaya dâhil edilmiş ya da iktisat eğitimi alan ve almayan seçilmiş fakültelerdeki öğrenciler karşılaştırılmıştır. Söz konusu araştırmada, bireylerin rasyonel tercihlerden sapmasına neden olan bilişsel önyargılar ve kısa yollar kapsamlı olarak ele alınmıştır. Ayrıca çalışma evreni Bursa Uludağ Üniversitesi'nde bulunan tüm fakülte ve enstitüleri kapsamaktadır. Bu şekilde literatürdeki çalışmalardan farklı olarak araştırma alanı genişletilmiştir. Çalışma kapsamında uygulanan anket, Bursa Uludağ Üniversitesi'nde eğitim gören 47801 lisans ve lisansüstü öğrencileri arasından kolayda örnekleme yöntemi ile ulaşılan öğrencilere yapılmıştır. Ankette öğrencilerin iktisat eğitimi alıp almadıkları belirlenerek finansal bilgi düzeyleri ölçülmüştür. Ortalamaları karşılaştırmak için yapılacak test, örneklemin normal dağılım göstermemesi nedeniyle Mann-Whitney U olarak belirlenmiştir. Analizde kullanılan model, katılımcıların hem davranışsal iktisadın öne sürdüğü bilişsel önyargı ve kısa yolları kapsamlı olarak içermesi hem de finansal bilgi düzeyini dâhil etmesi nedeniyle oldukça kapsamlıdır.

2. TEORİK DEĞERLENDİRME VE LİTERATÜR TARAMASI

Davranışsal İktisat, bireylerin rasyonellikten saparak sınırlı rasyonel davranışlarda bulunmalarını bilişsel önyargı ve kısa yollar ile açıklamaktadır. Araştırma kapsamında ele alınan ilk etki çıpalama etkisidir. Çıpalama etkisi, bireylerin son cevaplarına uygun tahminlerini düzenlerken, bir ön değerden yola çıkmaları anlamına gelmektedir. Çerçeveleme etkisi ise aynı sonucu veren bir durumun bireye sunumunun farklı şekillerde aktarılması hâlinde kişinin verdiği tepkinin değişkenlik göstermesi olarak tanımlanabilir. Bireyler tarafından uğranılan kayıplardan duyulan hoşnutsuzluğun, o kayba denk kazançlardan duyulan hoşnutluktan daha fazla olması anlamına gelen kayıptan kaçınma ise bir diğer etkidir. Riskten kaçınma ise karar alıcıların riskli alternatifler arasında kesin kazanç ve kayıp için farklı risk tutumları sergilemeleri anlamına gelmektedir. Ayrıca bireyler risk durumlarının farklılık göstermesi durumunda ya da zaman aralığının uzaması durumunda şimdiki zaman yanılgısına düşerek tutarsız tercihlerde bulunabilmektedirler. Sınırlı rasyonaliteye yol açan diğer bir kavram kesinlik etkisidir. Bu etkiye göre bireyler beklenen faydalar arasında elde edilmesi kesin olan ve en yüksek yararı sağlayan bir seçenek varsa bu seçeneği seçmektedirler. Kesinlik etkisinin ihmal ettiği noktaları ise yansıma etkisi ele almaktadır. Yansıma etkisine göre bireylere kazanç olarak sunulan problemler kayıp olarak sunulduğunda, kesinlik etkisinin tersine, bireyler riski

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

daha yüksek olan seçeneği seçmektedir. Bireylerin zararlı seçimlerden geri adım atmayıp, zararlı işleme devam ederek ortadan kaldırabilecekleri düşüncesi batık maliyet yanılgısı olarak adlandırılmaktadır. Para ödeme sancısı ise bireylerin ödeme yöntemlerine göre (Kredi kartı/nakit ödeme) harcama davranışlarının değişmesini ifade etmektedir. Araştırmada ele alınan etkilerin sonuncusu hiperbolik indirgeme etkisidir. Buna göre sosyal bir varlık olan insan, grup dinamiği kapsamında davranışlarını içgüdüsel olarak farklılaştırmaktadır.

Tüm bu açıklamalar ışığında araştırmada, başta H. Simon'un (1955) ortaya koyduğu sınırlı rasyonellik kavramı ve bu kavramı açıklayan bilişsel önyargı ve kısa yollar çerçevesinde yerleşik iktisadın kusursuz rasyonel tercihlerde bulunan ideal birey tipi incelenmiştir. Araştırmanın evreni Bursa Uludağ Üniversitesi'nde eğitim gören lisans ve lisansüstü öğrencileri ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenle sonuçlar belirli bir yaş grubunu temsil etmektedir. Modelde, davranışsal iktisadın öne sürdüğü bilişsel önyargı ve kısa yollardan, çıpalama, çerçeveleme, kayıptan ve riskten kaçınma, tutarsız tercihler, yansıma, batık maliyet yanılgısı, para ödeme sancısı ve hiperbolik indirgeme etkilerinin bireylerin tercihlerinde anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığı incelenmiştir. Ayrıca araştırmanın diğer bir hedefi, iktisat eğitimi almanın finansal bilgi düzeyi üzerinde anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığının saptanmasıdır. Bu hedef doğrultusunda anket sorularında öğrencilere mevcut eğitim hayatlarında iktisat dersi alıp almadıkları sorulmuş ve verilen yanıtlar çerçevesinde gruplar oluşturularak gruplar arasında finansal bilgi düzeyinin farklı olup olmadığı araştırılmıştır. Ayrıca araştırmada grupların finansal bilgi düzeyi, bilişsel önyargı ve kısa yollar boyutundaki etkiler üzerinde anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığının tespiti de hedeflenmiştir.

Literatürde konu ile ilgili çeşitli araştırmalar mevcuttur. Bunlardan biri March'a (1978) aittir. March, 1978 yılında yaptığı çalışmasında bireylerin rasyonel değerlendirmelerden ziyade duygusal değerlendirmelere daha yakın olduğunu ileri sürmektedir. Yerleşik iktisadın öne sürdüğü bireylerin zevklerinin her zaman tutarlı, kesin ve dışsal olduğu görüşüne karşılık March, zevklerin ve bu bağlamda tercihlerin yaşam süresince değişme eğilimde ve içsel olduğunu, seçimlerin her zaman zevkler doğrultusunda yapılmadığını öne sürmektedir. Tversky ve Kahneman (1979) çalışmalarında geliştirdikleri Beklenti Teorisi kapsamında bireylerin kayıplara kazançlardan daha yüksek değer verdiklerini ortaya koymuşlardır. Ayrıca Kahneman ve Tversky (1981), problemin sunum şeklinin (çerçeveleme etkisi) bireylerin tercihlerinde değişikliklere yol açtığını ve bireyin her zaman kusursuz bir rasyonellikle tercihlerde bulunmayacağını göstermişlerdir. Araştırmaya Stanford ve British Columbia Üniversiteleri öğrencileri dâhil edilmiştir. Söz konusu ana kütleden seçilen katılımcılara varsayımsal bir soru sorulmuş ve hepsi aynı sonucu veren dört seçenek sunulmuştur. Çalışmanın bulgularına göre sorunun pozitif bir bakış açısı ile sunulması bireylerin riskten kaçınmasına, negatif bir bakış açısı ile sunulması ise bireylerin riski göze almalarına neden olmuştur. Thaler 1981 yılında yapmış olduğu çalışmasında ise kazanımların, ödülün boyutu ve beklenecek sürenin uzunluğu ile ters orantılı olarak değiştiğini saptamıştır. Çalışma bireylerin farklı zamanlarda aldıkları kararların tutarlı olmadığını göstermiştir. Bireylerin t zamanda elde edecekleri parayı, t+1 zamanda alacakları anapara ve faiz getirisine tercih ettikleri görülmüştür. Kahneman, Thaler ve Knetsch (1991) ise çalışmalarında bireylerin sahip oldukları mallara daha fazla değer biçtiklerini ortaya koymuşlardır. Bu durumu analiz etmek için üniversite öğrencilerine kura ile bilet verilmiş ve kazanan öğrencilere biletlerine satış fiyatı belirlemeleri istenmiştir. Aynı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

şekilde kurada kazanamayan öğrencilere de biletler için değer biçmeleri istenmiştir. Sonuç olarak bireylerin hâlihazırda sahip oldukları bilet için ederinden daha fazla değer biçtikleri saptanmıştır. Epley, vd. (2006) çalışmalarında, bireylerin davranışlarında çerçeveleme etkisinin etkili olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre vergi indirimi yerine vergi ikramiyesi (bonus) şeklinde ifade edilmesi durumunda, daha fazla vatandaşın harcamada bulunduğunu ve böylece ekonominin daha fazla uyarılmasının mümkün olabileceği belirtilmiştir. Yapılan çalışmanın bulguları Davranışsal İktisat literatürünü doğrular nitelikte, çerçeveleme etkisinin insanların farklı kaynaklardan elde ettikleri gelirlere farklı davrandıklarını göstermektedir. Ariely (2019) ise bireylerin tercihlerinde çıpalama etkisini gözlemlediği çalışmasında yeni bir şehre taşınan kişilerin kiralık ev arayışlarını gözlemlemiştir. Ona göre bu bireyler önceki yaşadıkları şehirdeki kiralık evlerin fiyatlarını çıpa olarak almakta ve bu çıpaya göre yeni taşındıkları şehirde kiralık ev bakmaktadırlar. Aynı durum bireylerin harcama kalemleri için de geçerlidir. Bireyler önceki yaşadıkları şehirdeki fiyatlara alışmakta ve bu alışkanlıklarını değiştirmek istememekte, sonuç olarak çıpa görevi gören bu alışkanlıklar bireylerin tercihlerini etkilemektedir.

Bireylerin rasyonellikten sapmalarını Güth vd. (1982) "Ültimatom Oyunu" olarak adlandırılan bir deney ile incelemişlerdir. Oyunda iki taraf vardır ve bir tarafa belirli bir miktarda para verilmiştir (10 Dolar). Denekten parasını karşı taraf ile bölüşmesi istenmiş ve eğer karşı taraf verilen parayı kabul ederse paranın taraflarda kalacağı bilgisi verilmiştir. Ancak denekler alabilecekleri en çok meblağı (9 dolar) almak yerine ellerindeki paranın %40 ile %60 arası bir meblağı karşı tarafa göndermişlerdir. Ayrıca alıcıların para miktarı küçük olduğunda karşı tarafı cezalandırmak adına teklifi reddettikleri görülmüştür. Bu durum bireylerin rasyonel davranış sergiledikleri varsayımına ters bir durumdur. Diğer bir çalışmada Forsythe vd. (1994) ültimatom oyununu değiştirerek alıcıların reddetme haklarını ellerinden almışlar ve bu oyuna "Diktatör Oyunu" adını vermişlerdir. Bu deneyde yerleşik iktisadın savunduğu rasyonellik varsayımına göre bireyin, kendi çıkarlarını gözeterek, karşı tarafa herhangi bir meblağ göndermemesi beklenmektedir. Ancak söz konusu deneklerin sadece %40'ı tüm meblağı ellerinde tutmuştur. Diğer denekler pozitif bir meblağı karşı tarafa göndermiştir. Sürü etkisinin bireylerin kararları üzerindeki etkisini gösterdiği çalışmasında Asch (1995) sosyal çevrenin bireylerin tercihlerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. 1955 yılında 50 deneğin katılımı ile yapılan deneyler sonucunda Asch bireylerin tek olarak aldıkları kararlar ile topluluk ile aldıkları kararların farklılık gösterdiğini gözlemlemiştir

Solak (2019) çalışmasında bireylerin karar verme süreçlerinde rasyonellikten uzaklaşmalarına neden olan gizli tuzakları araştırmıştır. Çalışmanın bulguları bireylerin karar alırken riskten ve kayıptan kaçındıkları, hatırlatma, yemleme ve zihinsel muhasebe tuzaklarına düştükleri, son olarak ekonomi eğitiminin rasyonel cevaplar verilmesinde etkili olduğu şeklindedir. Kısaca çalışmada bireylerin bazı durumlarda tercihlerde bulunurken önyargılar, belirsizlik, risk ve bilişsel tuzaklar nedeniyle rasyonellikten saptıkları görülmüştür. Yıldız (2019) çalışmasında bireylerin finansal okuryazarlık ile ilgili karar alırken davranışsal ekonominin etkisini araştırmıştır. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'ndeki İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri için yapılan çalışmanın sonucunda katılımcıların finansal okuryazarlık ve davranışsal iktisat ölçeği ile bütçe sorusunda sadece sınıf faktöründe anlamlı bir farklılık tespit edilmişken birikim yapma sorusunda hem bölüm hem de sınıf faktörlerinde anlamlı farklılık

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

olduğu belirtilmiştir. Tekin (2022) ise çalışmasında iktisat bölümü öğrencilerinin karar alma sürecinde bilişsel önyargı ve kısa yollardan etkilenerek rasyonellikle çelişen kararlar alıp almadıklarını araştırmıştır. Bununla birlikte davranışsal iktisat dersi alan iktisat bölümü öğrencileri ile söz konusu dersi almayan öğrenciler de gruplandırılmış ve davranışsal iktisat dersi alan iktisat bölümü öğrencilerinin diğer iktisat öğrencilerine göre daha rasyonel kararlar aldığı hipotezi araştırılmıştır. Araştırma Yıldız Teknik Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Kırklareli Üniversitesi öğrencilerinden anket yoluyla toplanan veriler ışığında gerçekleştirilmiş olup Yıldız Teknik Üniversitesi öğrencileri, örneklemin davranışsal iktisat dersi almayan grubunu, Marmara ve Kırklareli Üniversitesi'nden katılım sağlayan öğrenciler ise örneklemin davranışsal iktisat dersi alan grubunu oluşturmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre iktisat öğrencilerinin çoğunluğunun bilişsel yanlılık türleri ile karşılaştıklarında rasyonel olmayan kararlar aldıkları ve davranışsal iktisat eğitiminin, bilişsel yanlılıklarla başa çıkma konusunda fark yarattığı görülmüştür. Davranışsal iktisat dersi alan öğrencilerin her soruda olmasa da çoğunlukla diğer iktisat öğrencilerine göre rasyonel kararlar verdiği tespit edilmiştir.

Araştırmanın hedeflerinden biri de iktisat eğitimi almanın finansal bilgi düzeyi üzerinde anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığının tespitidir. Bu nedenle konu ile ilgili literatür incelemesinde finans / ekonomi eğitiminin finansal bilgi düzeyi ve finansal okur-yazarlık seviyesi üzerindeki etkilerinin araştırıldığı yerli ve yabancı çalışmalara da yer verilecektir. Bu çalışmalardan biri Cull ve Whitton'a (2011) aittir. Cull ve Whitton (2011) yaptıkları çalışmada Avusturalya'daki farklı eğitim alanlarına ve düzeylerine sahip üniversite öğrencilerinin finansal okur-yazarlık düzeylerini belirleyen faktörleri araştırmışlardır. Batı Sydney Üniversitesi İşletme, Güzel Sanatlar, Sağlık/Fen Bilimleri Fakültelerinde eğitim gören hem lisans hem de lisansüstü öğrencilerini kapsayan çalışmada, 472 öğrenciye ulaşılmıştır. Çalışmanın temel bulgusu söz konusu üniversite öğrencilerinin finansal bilgi düzeylerinin düşük olduğu şeklindedir. Ayrıca öğrencilerin basit ve bileşik faiz arasındaki farka dair bilgileri ile çalışma alanları arasında, banka aidatı bilgileri ile gelir düzeyleri arasında, vergiden muafiyet konusundaki bilgileri ile çalışma alanları, yaşları ve gelir düzeyleri arasında, emekli aylığı hakkındaki bilgileri ile de yaşları arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bayram (2014), Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Porsuk Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinin temel düzey finansal okur-yazarlık düzeylerinin ve buna bağlı olarak para yönetimi konusunda gösterdikleri davranışları belirlemek amacıyla 600 kişiye anket uygulamıştır. Anketin sonuçlarına göre İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin finansal farkındalık ve okuryazarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Cole vd. 2022 yılında yapmış oldukları çalışmada ise okulda alınan finansal eğitim ve finansal bilginin, finansal piyasalara katılımı arttırdığını tespit etmişlerdir. Bununla birlikte Cole vd., okulda alınan finansal eğitimin bilişsel yetenek üzerinde ve bu durumunda katılımcıların yatırım ve tasarruf kararlarında etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmaya konu olan hipotezler aşağıdaki gibidir;

$H1_0$:Finansal bilgi düzeyi, iktisat eğitimi alan ve almayan gruplar arasında anlamlı olarak farklılık gösterir.

$H2_0$:Riskten kaçınma eğilimi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir.

$H3_0$:Kayıptan kaçınma eğilimi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir.

$H4_0$: Yansıma etkisi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

$H5_0$:Tutarsız tercihler eğilimi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir.
$H6_0$: Çıpalama etkisi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir.
$H7_0$: Çerçeveleme etkisi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir.
$H8_0$: Batık maliyet yanılgısı eğilimi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir.
$H9_0$: Para ödeme sancısı eğilimi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir.
$H10_0$: Hiperbolik indirgeme etkisi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir.

3.YÖNTEM ve BULGULAR

Araştırmanın evreni Bursa Uludağ Üniversitesi'nde eğitim gören lisans ve lisansüstü öğrenciler olarak belirlenmiştir. Bursa Uludağ Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nca yayınlanan bilgiler ışığında ana kütle 47.801 öğrenciden oluşmaktadır. Bu öğrencilerin 39994 tanesi lisans öğrencisi, 7.807 adeti ise lisansüstü öğrencisidir. Ana kütle üzerinden örneklem seçilirken, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Hem nitel hem de nicel araştırmalarda kullanılan kolayda örnekleme yöntemi, ulaşılabilir bireylerin örnekleme dâhil edilmesini içermektedir. Kolayda örnekleme yöntemi literatürde en sık kullanılan örneklem seçim yöntemi olmasının yanında aynı zamanda araştırmacılara zaman ve maliyet açısından da avantajlar sağlamaktadır (Gegez, 2010:217, Malhotra, 2004: 321). Ancak belirtmek gerekir ki bu örneklem seçim yönteminin avantajları yanında dezavantajları da bulunmaktadır. Kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen örneklemin, ana kütleyi temsil etme yeteneğinin zayıf olduğu iddia edilmektedir. (Malhotra, 2004: 321, Gegez, 2010: 217, Haşıloğlu vd. 2015:20). Araştırmacılar bu durumu göz önüne alarak, analiz sonuçlarını ana kütleye ilişkin genelleme yapmadan sadece verilerin toplandığı kitle üzerinden değerlendirecektir. Örneklem hacminin belirlenmesinde (24) Sekaran (2001) baz alınmış ve Sample Size Calculator (SSC) kullanılmıştır. Örneklem hacmi %95 güven düzeyinde ve %5 güven aralığında 384 olarak belirlenmiştir. Ancak toplanan verilerde oluşabilecek istatistiksel sorunlar sebebiyle örneklem hacmi 781 olarak genişletilmiştir. Araştırma kapsamında 805 öğrenciye ulaşılmış ancak 24 katılımcının ankete eksik cevap verdiği tespit edilmiş ve bu anketler ayıklanarak analiz 781 katılımcıdan toplanan veriler aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada katılımcıların %75'ini lisans öğrencileri oluştururken %25'ini lisansüstü öğrenciler oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında hazırlanan anket üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm katılımcıların demografik özelliklerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda ankette cinsiyet, yaş grubu, gelir ve çalışma durumu bilgilerine yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde bireylerin derece programları, kayıtlı oldukları fakülte/enstitü ve eğitim hayatlarında iktisat eğitimi alıp almadıkları bilgileri istenmiştir. İkinci bölüm katılımcıların finansal bilgi düzeylerini belirlemeye yöneliktir. Son bölümde ise Davranışsal iktisadın öğretileri ışığında seçilen bilişsel önyargı ve kısa yollar yer almaktadır. Anketin tümü çoktan seçmeli sorulardan oluşmaktadır. Ankette yer alan 1-6 nolu sorular demografik özellikleri tespite yönelik oluşturulmuştur. 7-21 nolu sorular ise finansal bilgi düzeyini belirlemeye yöneliktir. Son bölüm olan bilişsel önyargı ve kısa yollar bölümü ise 22-35 arasındaki sorulardan oluşup ele alınan gizli tuzakların soruları; riskten kaçınma etkisi 22, kayıptan kaçınma ve yansıma etkisi 23 ve 24, tutarsız tercihler 25, batık maliyet yanılgısı etkisi 26 ve 27, çerçeveleme etkisi 28 ve 29, çıpalama etkisi 30 ve 31, para ödeme sancısı 32 ve 33, hiperbolik indirgeme etkisi 34 ve 35 nolu soru(lar) şeklindedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Anket sorularının hazırlanmasında Kahneman ve Tversky (1981-1984), Kahneman vd. (1991), Lusardi vd. (2009), Lusardi ve Mitchell (2014) ve Cihangir ve Ergin (2015) çalışmalarından yararlanılmıştır.

İktisat eğitimi alan bireylerin finansal bilgi düzeylerinde farklılık olup olmadığı verilerin normallik test sonuçlarına göre Mann-Whitney U ile ortaya konulmuştur. Bu durumun nedeni söz konusu verilerin normal dağılım sergilemiyor olmasıdır. Mann-Whitney U testi, iki grup verinin ortalamaları arasında belirgin bir farklılık olup olmadığını belirleyen non-parametrik bir test türüdür. İktisat eğitiminin finansal bilgi düzeyinde anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığının analizinin ardından finansal bilgi düzeyinin bilişsel önyargı ve kısa yollar eğiliminde anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığı da Mann-Whitney U testi ile tespit edilmiştir. Çizelge 1'de araştırmaya ait betimsel istatistik değerleri yer almaktadır. Çizelge 1'e göre örneklem değeri 781'dir ve kayıp veri sorunu yaşanmamıştır. Bilindiği üzere Skewness ve Kurtosis testlerinin değerlerinin -1,5 ile +1,5 arasında olması örneklemin normal dağılım gösterdiği anlamına gelmektedir. Söz konusu test sonuçlarına göre araştırmanın örneklemi normal dağılıma sahip değildir. Aşağıda araştırmaya ait ölçeklerin frekans değerleri çizelgeler halinde verilmiştir.

Çizelge 1: Betimsel İstatistik Göstergeleri

		İktisat Eğitimi	Finansal Bilgi Düzeyi	Riskten Kaçınma	Kayıptan Kaçınma	Yansıma Etkisi	Tutarsız Tercihler	Batık Maliyet Etkisi	Çerçeveleme Etkisi	Çıpalama Etkisi	Para Ödeme Sancı	Hiperbolik İndirgeme
N	**Katılımcı**	781	781	781	781	781	781	781	781	781	781	781
	Kayıp Veri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ortalama		1,516	1,452	1,4789	1,3099	1,8412	1,0538	1,2305	1,3355	1,1485	1,3303	1,1434
Ortalamanın Standart Hatası		,01789	,01782	,01789	,01656	,01309	,00808	,01508	,01691	,01273	,01684	,01255
Medyan		2,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Mod		2,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Standart Sapma		,50006	,49801	,49987	,46273	,3657	,22572	,42141	,47246	,35585	,47064	,35071
Varyans		,25	,248	,25	,214	,134	,051	,178	,223	,127	,222	,123
Skewness		-,064	,193	,085	,824	-1,871	3,964	1,282	,698	1,98	,723	2,039
Skewness'ın Standart Hatası		,087	,087	,087	,087	,087	,087	,087	,087	,087	,087	,087
Kurtosis Standart Hatası		-2,001	-1,968	-1,998	-1,325	1,504	13,748	-,356	-1,516	1,927	-1,481	2,162
Kurtosis		,175	,175	,175	,175	,175	,175	,175	,175	,175	,175	,175
Dağılım		1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Minimum		1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Maksimum		2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 2: İktisat Eğitimi Alma Durumuna İlişkin Frekans Çizelgesi			
		Frekans	Yüzde
İktisat Eğitimi	Aldım	378	48,4
	Almadım	403	51,6
	Toplam	781	100,0

Çizelge 2'de katılımcıların iktisat eğitimi alma durumu incelendiğinde; 378 kişinin (%48.4) iktisat eğitimi aldığı, 403 kişinin (%51.6) ise iktisat eğitimi almadığı görülmüştür.

Çizelge 3: Finansal Bilgi Düzeyine İlişkin Frekans Çizelgesi			
		Frekans	**Yüzde**
Finansal Bilgi Düzeyi	**Başarılı**	428	54,8
	Başarısız	353	45,2
	Toplam	781	100,0

Çizelge 3'te katılımcıların finansal bilgi düzeyleri incelendiğinde; 428 kişinin (%54.8) başarılı olduğu, 353 kişinin (%45,2) ise başarısız olduğu görülmüştür.

Çizelge 4: Riskten Kaçınma Durumuna İlişkin Frekans Çizelgesi			
		Frekans	**Yüzde**
Riskten Kaçınma	**Rasyonel davranış**	407	52,1
	Sınırlı rasyonel davranış	374	47,9
	Toplam	781	100,0

Çizelge 4'te katılımcıların riskten kaçınma durumları incelendiğinde; 407 kişinin (%52.1) bir bilişsel tuzak olan riskten kaçınma gizli tuzağına düşmediği yani rasyonel davranış sergilediği, 374 kişinin (%47,9) ise gizli tuzağa düşerek sınırlı rasyonel davranış sergilediği görülmüştür.

Çizelge 5: Kayıptan Kaçınma Durumuna İlişkin Frekans Çizelgesi			
		Frekans	**Yüzde**
Kayıptan Kaçınma	**Rasyonel Davranış**	539	69,0
	Sınırlı Rasyonel Davranış	242	31,0
	Toplam	781	100,0

Çizelge 5'te katılımcıların kayıptan kaçınma durumları incelendiğinde; 539 kişinin (%69) bir bilişsel tuzak olan kayıptan kaçınma gizli tuzağına düşmediği yani rasyonel davranış sergilediği, 242 kişinin (%31) ise gizli tuzağa düşerek sınırlı rasyonel davranış sergilediği görülmüştür.

Çizelge 6: Yansıma Etkisine İlişkin Frekans Çizelgesi			
		Frekans	**Yüzde**
Yansıma Etkisi	**Rasyonel Davranış**	124	15,9
	Sınırlı Rasyonel Davranış	657	84,1
	Toplam	781	100,0

Çizelge 6'da katılımcıların yansıma etkisi incelendiğinde; 124 kişinin (%15.9) bir bilişsel tuzak olan yansıma etkisi gizli tuzağına düşmediği yani rasyonel davranış sergilediği, 657 kişinin (%84.1) ise gizli tuzağa düşerek sınırlı rasyonel davranış sergilediği görülmüştür.

Çizelge 7: Tutarsız Tercihler Durumuna İlişkin Frekans Çizelgesi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

		Frekans	Yüzde
Tutarsız Tercihler	**Rasyonel Davranış**	739	94,6
	Sınıf Rasyonel Davranış	42	5,4
	Toplam	781	100,0

Çizelge 7'de katılımcıların tutarsız tercihleri incelendiğinde; 739 kişinin (%94.6) bir bilişsel tuzak olan tutarsız tercihler gizli tuzağına düşmediği yani rasyonel davranış sergilediği, 42 kişinin (%5.4) ise gizli tuzağa düşerek sınırlı rasyonel davranış sergilediği görülmüştür.

Çizelge 8: Batık Maliyet Durumuna İlişkin Frekans Çizelgesi

		Frekans	Yüzde
Batık Maliyet	**Rasyonel davranış**	601	77,0
	Sınırlı Rasyonel Davranış	180	23,0
	Toplam	781	100,0

Çizelge 8'de katılımcıların batık maliyet durumları incelendiğinde; 601 kişinin (%77) bir bilişsel tuzak olan batık maliyet gizli tuzağına düşmediği yani rasyonel davranış sergilediği, 180 kişinin (%23) ise gizli tuzağa düşerek sınırlı rasyonel davranış sergilediği görülmüştür.

Çizelge 9: Çerçeveleme Etkisine İlişkin Frekans Çizelgesi

		Frekans	Yüzde
Çerçeveleme Etkisi	**Rasyonel Davranış**	519	66,5
	Sınırlı Rasyonel Davranış	262	33,5
	Toplam	781	100,0

Çizelge 9'da katılımcıların çerçeveleme etkisine ilişkin durumları incelendiğinde; 519 kişinin (%66,5) bir bilişsel tuzak olan çerçeveleme etkisi gizli tuzağına düşmediği yani rasyonel davranış sergilediği, 262 kişinin (%33,5) ise gizli tuzağa düşerek sınırlı rasyonel davranış sergilediği görülmüştür.

Çizelge 10: Çıpalama Etkisine İlişkin Frekans Çizelgesi

		Frekans	Yüzde
Çıpalama Etkisi	**Rasyonel Davranış**	665	85,1
	Sınırlı Rasyonel Davranış	116	14,9
	Toplam	781	100,0

Çizelge 10'da katılımcıların çıpalama etkisine yönelik durumları incelendiğinde; 665 kişinin (%85,1) bir bilişsel tuzak olan çıpalama etkisi gizli tuzağına düşmediği yani rasyonel davranış sergilediği, 116 kişinin (%14,9) ise gizli tuzağa düşerek sınırlı rasyonel davranış sergilediği görülmüştür.

Çizelge 11: Para Ödeme Sancısına İlişkin Frekans Çizelgesi

		Frekans	Yüzde
Para Ödeme Sancısı	**Rasyonel Davranış**	523	67,0
	Sınırlı Rasyonel Davranış	258	33,0
	Toplam	781	100,0

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 11'de katılımcıların para ödeme sancısına yönelik durumları incelendiğinde; 523 kişinin (%67) bir bilişsel tuzak olan para ödeme sancısı gizli tuzağına düşmediği yani rasyonel davranış sergilediği, 258 kişinin (%33) ise gizli tuzağa düşerek sınırlı rasyonel davranış sergilediği görülmüştür.

Çizelge 12: Hiperbolik İndirgemeye İlişkin Frekans Çizelgesi			
		Frekans	**Yüzde**
Hiperbolik İndirgeme	**Rasyonel Davranış**	669	85,7
	Sınırlı Rasyonel Davranış	112	14,3
	Toplam	781	100,0

Çizelge 12'de katılımcıların hiperbolik indirgemeye yönelik durumları incelendiğinde; 669 kişinin (%85,7) bir bilişsel tuzak olan hiperbolik indirgeme gizli tuzağına düşmediği yani rasyonel davranış sergilediği, 112 kişinin (%14,3) ise gizli tuzağa düşerek sınırlı rasyonel davranış sergilediği görülmüştür.

Çizelge 13: Boyutlara Ait Normallik Testleri Sonuçları						
	Kolmogorov-Smirnov[a]			**Shapiro-Wilk**		
	İstatistik	**Df**	**Sig.**	**İstatistik**	**Df**	**Sig.**
İktisat Eğitimi	,349	781	,000	,636	781	,000
Finansal Bilgi Düzeyi	,366	781	,000	,633	781	,000
Riskten Kaçınma	,352	781	,000	,636	781	,000
Kayıptan Kaçınma	,439	781	,000	,582	781	,000
Yansıma Etkisi	,509	781	,000	,439	781	,000
Tutarsız Tercihler	,540	781	,000	,235	781	,000
Batık Maliyet	,477	781	,000	,521	781	,000
Çerçeveleme Etkisi	,426	781	,000	,596	781	,000
Çıpalama Etkisi	,513	781	,000	,424	781	,000
Para Ödeme Sancısı	,428	781	,000	,593	781	,000
Hiperbolik İndirgeme	,515	781	,000	,417	781	,000

Çizelge 13'de Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk normallik testlerine ait sonuçlar verilmiştir. Buna göre tüm boyutlar için "Örneklemin normal dağılımı ile evrenin normal dağılımı arasında bir fark yoktur" ifadesini betimleyen H0 hipotezi red edilmiştir. (Tüm boyutlar için Sig. Değeri < 0.05). Bu nedenle verilerin normal dağılıma uygun olmadığı görülmüş ve non-parametrik bir test olan Mann-Whitney U testi uygulanmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 14: Boyutlara Ait Mann-Whitney U Testi Sonuçları										
	Finansal Bilgi Düzeyi ve İktisat Eğitimi	**Riskten Kaçınma ve Finansal Bilgi Düzeyi**	**Kayıptan Kaçınma ve Finansal Bilgi Düzeyi**	**Yansıma Etkisi ve Finansal Bilgi Düzeyi**	**Tutarsız Tercihler ve Finansal Bilgi Düzeyi**	**Çıpalama Etkisi ve Finansal Bilgi Düzeyi**	**Çerçeveleme Etkisi ve Finansal Bilgi Düzeyi**	**Batık Maliyet ve Finansal Bilgi Düzeyi**	**Para Ödeme Sancısı ve Finansal Bilgi Düzeyi**	**Hiperbolik İndirgeme ve Finansal Bilgi Düzeyi**
Mann-Whitney U	71032	64624,5	70614	75524	73973,5	73367	72644,5	75291	74131,5	74223
Wilcoxon W	152438	156430,5	162420	167330	165779,5	165173	135125,5	167097	136612,5	166029
Z	-1,891	-4,021	-1,961	-,009	-1,279	-1,125	-1,129	-,110	-,552	-,692
Asymp. Sig. (2-tailed) (p)	,059	,000	,049	,993	,201	,260	,259	,913	,581	,489

Çizelge 14'te verilen boyutlara ait Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre;
Çizelgenin finansal bilgi düzeyi ve iktisat eğitimi arasındaki ilişkiyi gösteren sütununa göre p değeri 0.05<0.059 olduğu için;
"**$H1_0$:** Finansal bilgi düzeyi, iktisat eğitimi alan ve almayan gruplar arasında anlamlı olarak farklılık gösterir." reddedilmiştir.
Çizelgenin riskten kaçınma ve finansal bilgi düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren sütununa göre p değeri 0.05>0.00 olduğu için;
"$H2_0$:Riskten kaçınma eğilimi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir." kabul edilmiştir.
Çizelgenin kayıptan kaçınma ve finansal bilgi düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren sütununa göre p değeri 0.05>0.049 olduğu için;
"$H3_0$: Kayıptan kaçınma eğilimi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir." kabul edilmiştir.
Çizelgenin yansıma etkisi ve finansal bilgi düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren sütununa göre p değeri 0.05<0.993 olduğu için;
"$H4_0$: Yansıma etkisi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir." reddedilmiştir.
Çizelgenin tutarsız tercihler ve finansal bilgi düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren sütununa göre p değeri 0.05<0.201 olduğu için;
"$H5_0$: Tutarsız tercihler eğilimi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir." reddedilmiştir.
Çizelgenin çıpalama etkisi ve finansal bilgi düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren sütununa göre p değeri 0.05<0.260 olduğu için;
"$H6_0$: Çıpalama etkisi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir." reddedilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelgenin çerçeveleme etkisi ve finansal bilgi düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren sütununa göre p değeri 0.05<0.259 olduğu için;
"**H7$_0$:** Çerçeveleme etkisi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir." reddedilmiştir.
Çizelgenin batık maliyet ve finansal bilgi düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren sütununa göre p değeri 0.05<0.913 olduğu için;
"**H8$_0$:** Batık maliyet yanılgısı eğilimi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir." reddedilmiştir.
Çizelgenin para ödeme sancısı ve finansal bilgi düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren sütununa göre p değeri 0.05<0.581 olduğu için;
"H9$_0$: Para ödeme sancısı eğilimi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir." reddedilmiştir.
Çizelgenin hiperbolik indirgeme ve finansal bilgi düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren sütununa göre p değeri 0.05<0.489 olduğu için;
"**H10$_0$:** Hiperbolik indirgeme etkisi finansal bilgi düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterir." reddedilmiştir.

4.SONUÇLAR ve DEĞERLENDİRME

H. Simon (1955), iktisadi birimlerin karar alma süreçlerinin tamamında kusursuz rasyonel davranabilecekleri varsayımına karşı çıkmıştır. Simon'a göre bireylerin bilişsel tuzaklara düşerek irrasyonel kararlar almaları sınırlı rasyonel davrandıklarını göstermektedir. Kaldı ki bireyler tercih yaparken optimal olanı seçme eğiliminde değil, tatmin düzeylerini maksimize edecek tercihlere yönelmektedirler. Bu bağlamda, iktisadi birimlerin karar alma süreçlerini irdeleyen araştırmaların kusursuz rasyonalite ile sınırlı rasyonalite arasındaki çatışmayı vurguladıkları görülmektedir. Davranışsal iktisadın finansal karar alma süreçlerini ele alan literatür incelendiğinde ise finansal bilgi düzeyindeki farklılıkların rasyonel davranışlar üzerindeki etkilerini araştırmaya yönelik çalışmalar olduğu görülmüştür. Araştırmamızın hareket noktası da Simon'ın sınırlı rasyonellik kavramından yola çıkarak finansal bilgi düzeyinin karar alma süreçlerine olan etkisini ortaya çıkarmaktır.
Araştırma, hem iktisat alanında yükseköğrenim alan öğrenciler olması hem de farklı bölümlerde olmalarına rağmen iktisat dersi alan öğrencilerin bulunması sebebiyle, Bursa Uludağ Üniversitesinde öğrenci olan tüm lisans ve lisansüstü öğrencilerini kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Böylelikle aynı kurum çatısı altında ve benzer yaşam koşullarına sahip olan bir örneklemin finansal bilgi düzeyine yönelik veri elde edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda oluşturulan anket aracılığıyla öğrencilere finansal bilgi düzeylerini belirlemek ve bilişsel tuzaklara düşüp düşmeyeceklerini tespit etmek amacıyla sorular yönlendirilmiştir. Bilişsel tuzak(lar) boyutu altında ele alınan başlıklar; riskten kaçınma, çıpalama etkisi, kayıptan kaçınma, yansıma etkisi, tutarsız tercihler, çerçeveleme etkisi, batık maliyet(ler), para ödeme sancısı ve hiperbolik indirgeme olarak belirlenmiştir.
Anket soruları hazırlarken, ilgili literatür ayrıntılı biçimde taranmış ve ana kütleyi oluşturan örneklemin özellikleri detaylı olarak irdelenmiştir. Literatür ile uyumlu biçimde ankete dâhil olan katılımcılar kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenmiş ve sorulara ait cevaplar çoktan seçmeli olarak hazırlanmıştır. Anket 781 (geçerli) katılımcıya uygulanmış ve boş cevap sorunu

katılımcı sayısının fazla olması aracılığıyla bertaraf edilmiştir. Çalışmanın en önemli özgün değeri bilişsel tuzaklara ait birçok boyutu tek bir araştırmada ele alması ve finansal bilgi düzeyini doğrudan çalışma içerisinde ölçmüş olmasıdır. Buna göre, literatür genel itibariyle iktisat eğitimi alan bireylerin finansal bilgi düzeylerinin yüksek olduğunu kabul ederken, bu durum analize varsayımsal olarak dahil edilmemiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, iktisat eğitiminin finansal bilgi düzeyi üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı saptanmıştır. Finansal bilgi düzeyi ile riskten kaçınma ve kayıptan kaçınma bilişsel tuzakları ile arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Finansal bilgi düzeyi ve diğer bilişsel tuzaklar olan yansıma etkisi, tutarsız tercihler, çıpalama etkisi, çerçeveleme etkisi, batık maliyet(ler), para ödeme sancısı ve hiperbolik indirgeme boyutları arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Bu nedenle, iktisat eğitimine sahip olmanın finansal bilgi düzeyi üzerinde bir avantaj yaratmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada elde edilen bulgular neticesinde, kusursuz rasyonelliğin karşısında yer alan sınırlı rasyonellik kavramı red edilerek, yerleşik iktisadın kabul ettiği optimal karar alan iktisadi birim varsayımı doğrulanmıştır.

KAYNAKÇA

Ariely, D. (2019). Akıldışı ama Öngörülebilir. A. Hekimoğlu Gul ve F. Şar (Çev.). Optimist Yayın Grubu.

Asch, S. E. (1955). Opinions and social pressure. Scientific American, 193(5), 31-35.

Bayram, S.S. (2014). Finansal okuryazarlık ve para yönetimi davranışları: Anadolu Üniversitesi öğrencileri üzerine uygulama (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Cihangir, M., & Ergin E. (2015) Finansal Okur-yazarlığın Temel Düzeyde İncelenmesi: Osmaniye İlinde Ankete Dayalı Bir Araştırma. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(13), 492-511.

Cole, S., Paulson, A., and Shastry, G. K. (2012). Smart Money: The Affect of Education on Financial Behavior. Harward Busineess School Working Paper, 2012-April, No: 09-071, 3-48

Cull, M. ve Whitton, D. (2011). University students' financial literacy levels: obstacles and aids. The Economic and Labour Relations Review, 22(1), 99–114.

Epley, N., Mak, D., & Idson, L. C. (2006). Bonus of rebate?: The impact of income framing on spending and saving. Journal of Behavioral Decision Making, 19(3), 213-227.

Forsythe, R., Horowitz, J. L., Savin, N. E. ve Sefton, M. (1994). Fairness in simple bargaining experiments. Games and Economic Behavior, 6(3), 347-369.

Gegez, A. E. (2010). Pazarlama Araştırmaları, 3. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.

Guth, W., Schmittberger, R. ve Schwarze, B. (1982). An experimental analysis of ultimatum bargaining. Journal of Economic Behavior & Organization, 3(4), 367-388.

Haşiloğlu, S. B., Baran, T., & AYDIN, O. (2015). Pazarlama araştırmalarındaki potansiyel problemlere yönelik bir araştırma: Kolayda örnekleme ve sıklık ifadeli ölçek maddeleri. Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi, (1), 19-28.

Kahneman, D. & Tversky A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. Econometrica, 47(2), 263-291

Kahnemann D. & Tversky, A. (1984). Choice Values and Frames, American Psychologist, 39(4). 341-350

Kahneman, D., Knetsch, J. L. & Thaler, R. H. (1991). Anomalies: The Endowment Effect, Loss Aversion, and Status Quo Bias. Journal of Economic Perspectives, 5(1), 193-206. 10.1257/jep.5.1.193

Lusardi, A., Mitchell, O. S., & Curto V. (2009). Financial Literacy among the Young: Evidence and Implications for Consumer Policy, NBER Working Paper.

Lusardi, A., Mitchell, O. S. (2014) The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence, Journal of Economic Literature, 52, 5-44.

Malhotra, N. K. (2004). Marketing Research an Applied Orientation, 4. Edition, Pearson Prentice Hall, New Jersey

March J.G. (1978). Bounded Rationality, Ambiguity, and the Engineering of Choice, The Bell Journal of Economics, 9(2), 587-608.

Sekaran (2001) https://www.calculator.net/sample-size-calculator.html, Erişim Tarihi (07.11.2022).

Simon H.A. (1955). A Behavioral Model of Rational Choice. The Quarterly Journal of Economics, 69(1), 99-118.

Solak T. (2019). Davranışsal İktisat ve Bireylerin Karar Verme Sürecinde Ortaya Çıkan Gizli Tuzaklar Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi. T.C. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tekin, G. B. (2022). Davranışsal İktisat Eğitiminin İktisadi Rasyonalite Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tversky A. & Kahneman, D. (1981). The Framing Decisions and the Psychology of Choice. Science, 211(4481), 453-458

Thaler, R. (1981). Some empirical evidence on dynamic inconsistency. Economics letters, 8(3), 201-207.

Yıldız, G., (2019). Davranışsal İktisat Perspektifinden Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Analizi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

THE EFFECT OF PERCEPTION AND SATISFACTION IN GREEN MARKETING ON GREEN PURCHASE INTENTION IN TERMS OF GREEN TRUST

PhD HASAN NOVRUZOV[1], Prof.Dr. SALİH YILDIZ[2], Assoc.Prof. EMEL YILDIZ[3]

[1]Gumushane University, Graduate School of Business, Department of Management, hasan.novruzov.00@mail.ru - https://orcid.org/0009-0004-0365-5755

[2]Gumushane University, Department of Business Administration, salihyildiz@yahoo.com - https://orcid.org/0000-0002-1002-5960

[3]Gumushane University, Department of Human Resources Management emel.yildiz@yahoo.com - https://orcid.org/0000-0001-7190-593X

ABSTRACT

This study analyses the determinants of consumers' green purchase intention in Turkey. The research on green awareness, green satisfaction, green perceived risk and green perceived quality variables is based on a comprehensive model to understand how environmental factors influence Turkish consumers' purchase intention. In the research, 500 consumers of green products in Turkey will be surveyed to understand how perception and satisfaction affect consumers' green purchasing intention. It is planned to analyse the data we obtain through SPSS and other statistical programs. Looking at the literature, it is seen that consumers attach importance to green awareness, green satisfaction and green perceived quality to increase green purchase intention. However, it is stated that green perceived risk has a negative effect on this intention. Therefore, it can said that perception and satisfaction are important factors affecting purchase intention for consumers in Turkey.

Keywords: Green Marketing, Green Awareness, Green Perceived Risk, Green Perceived Quality, Green Trust, Green Purchase Intention.

YEŞİL PAZARLAMADA ALGI VE MEMNUNİYETİN YEŞİL GÜVEN AÇISINDAN YEŞİL SATIN ALMA NİYETİNE ETKİSİ

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki tüketicilerin yeşil satın alma niyetini belirleyen faktörleri analiz etmektir. Yeşil farkındalık, yeşil memnuniyet, yeşil algılanan risk ve yeşil algılanan kalite değişkenleri üzerine yapılan araştırma, çevresel faktörlerin Türk tüketicilerin satın alma niyetini nasıl etkilediğini anlamak için kapsamlı bir modele dayanmaktadır. Araştırmada algı ve memnuniyetin tüketicilerin yeşil satın alma niyetini nasıl etkilediğini anlamak amacıyla Türkiye'de yeşil ürün tüketicisi olan 500 kişiye anket yapılacak. Elde edilen veriler SPSS ve diğer istatistik programlar aracılığıyla analiz edilecektir. Literatüre bakıldığında tüketicilerin yeşil satın alma niyetini artırmak için yeşil farkındalık, yeşil memnuniyet ve yeşil algılanan kaliteyi önemsedikleri görülmektedir. Ancak, yeşil algılanan riskin bu niyet üzerinde olumsuz

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bir etkisi olduğu belirtilmektedir. Bundan dolayı Türkiye'deki tüketiciler açısından algı ve memnuniyetin satın alma niyetini etkileyen önemli faktörler olduğu ifade edilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Pazarlama, Yeşil Farkındalık, Yeşil Algılanan Risk, Yeşil Algılanan Kalite, Yeşil Güven, Yeşil Satın Alma Niyeti.

INTRODUCTION

Considering the growing concerns about climate change and environmental sustainability that encompass the entire world today, businesses are increasingly faced with the necessity to integrate current environmental issues into their activities and business strategies (Dangelico, 2017). This necessity is evident in areas such as marketing, production, and other business domains. Concurrently, consumers, mindful of these developments, are showing greater interest in brands and products that contribute to eco-friendliness and sustainability (Urkut, 2021).

The state of the environment and environmental problems have become an increasingly important issue throughout the world, which is being discussed at local, national and global levels at many levels that concern people (Gül, 2013). Global threats such as climate change, depletion of natural resources and environmental pollution have increased the awareness and efforts of people and organisations on sustainability. In this context, green consumption and green purchase intention have become an important research area related to the preference of environmentally friendly products.

Green consumption, defined as environmentally conscious consumption, is an approach that enables current and future generations to consume without harming the environment (Testa et al., 2021).Green consumption represents an approach that reflects the sensitivity of individuals and societies to environmental problems and is based on sustainability principles. This concept aims to contribute to the reduction of environmental impacts by encouraging the preference of environmentally friendly products.

The role of green perception and satisfaction is very important to understand the concept of green consumption. Green perception is based on consumers' level of knowledge about environmentally friendly products and their positive or negative perceptions of these products. Satisfaction, on the other hand, reflects consumers' satisfaction with their experiences with the environmentally friendly products they purchase.

The purpose of this study is to examine the effects of green perception and satisfaction on green purchase intention. Research on this topic in the literature shows that there is an increasing interest in green consumption and environmental sustainability. However, more research is needed to determine the effects of green perception and satisfaction on green purchase intention.

In this context, in this article, firstly the concepts of green perception and satisfaction will be discussed and then the effects of these factors on green purchase intention will be analysed. Finally, the importance of the findings for businesses and marketers will be emphasised and suggestions for future research will be presented.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. LITERATURE REVIEW

Alamsyah and R Febriani (2022) aimed to analyse the effect of green brand awareness on green trust in their study. Within the scope of the research, they conducted a survey on 100 people living in Bandung and consumers of organic products and analysed the data obtained with SPSS statistical program. As a result, they concluded that green brand awareness has an effect on green trust.

Hypothesis 1: Green awareness has positive effect on green trust.

Yu-Shan Chen et al. (2015) sought to delve into the factors impacting green trust while also examining the correlation between green perceived quality and green satisfaction. Following a survey of 477 green product consumers in Taiwan, the researchers employed SEM to analyze the gathered data. The research findings highlighted a positive correlation between green satisfaction and green trust.

Hypothesis 2: Green satisfaction has positive effect on green trust.

Yu-Shan Chen and Ching-Hsun Chang (2013) aimed to examine the relationships between green satisfaction, green trust, green perceived risk and green perceived quality. They analysed the 248 valid questionnaires collected in the study, which consists of people living in Taiwan and who have previously purchased electronic products, using SEM and stated that green perceived risk has a negative effect on green trust.

Hypothesis 3: Green perceived risk has negative effect on green trust.

Erna S. Imaningsih (2019) aimed to examine the link between perceived green quality and environmentally conscious consumers. She surveyed 60 respondents in Indonesia who purchased The Body Shop products at least twice in the last year and analysed the data with Smart-PLS. The results show that perceived green quality increases environmental trust.

Hypothesis 4: Green perceived quality has positive effect on green trust.

Allah Wasaya et al (2021) examined the effects of green perception and green trust on green purchase intention. Following an examination of data from 306 energy-conscious individuals in Pakistan, utilizing SPSS and AMOS, it was concluded that there exists a favorable impact of green trust on the intention to make eco-friendly purchases

Hypothesis 5: Green trust has positive effect on green purchasing intention.

Peter Ansu Mensah (2021) tried to examine how green awareness affects individuals' green purchase intentions. After analysing the survey of 478 university students in Ghana through SEM, he stated that green awareness greatly influences green purchase intention.

Hypothesis6(a): Green awareness has positive effect on green purchasing intention.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Aris Y. C. Lam et al. (2016) examined the effects of green trust, green perception and green satisfaction on the intention to repurchase green products. They collected a total of 180 valid questionnaires from people living in Hong Kong and analysed them using Smart-PLS. In their research findings, they emphasised that green satisfaction is effective in repurchasing green products.

Hypothesis 6(b): Green satisfaction has positive effect on green purchasing intention.

Saeed M.Z. A. Tarabieh (2021) aimed to explore the correlation among green perceived risk, green trust, green confusion, and green purchase intention in the food and beverage industry in Jordan. After scrutinizing 432 questionnaires using SEM, it was concluded that green perceived risk has a negative impact on green purchase intention.

Hypothesis 6(c): Green perceived risk has negative effect on green purchasing intention.

Honglei Tang et al. (2022) aimed to examine the effects of green perceived quality, green perceived risk and green trust on green purchase intention. They analysed the questionnaires collected from 306 energy-saving people in Pakistan using factor analysis. As a result, they stated that perceived green quality positively affects green purchase intention.

Hypothesis 6(d): Green perceived quality has positive effect on green purchasing intention.

2.METHODOLOGY

2.1.Sampling

The population of this study includes consumers in Turkey who intend to purchase green products. All consumers living in Turkey who are sensitive about the sustainable world constitute the population of this study.

The sample will consist of randomly selected consumers who represent the purpose of the study. The selection of the sample will be made by taking into account different age groups, income levels, education levels and residential areas throughout Turkey. The study targets a sample of at least 500 participants.

Since the sample of this study will include consumers with various demographic characteristics, the generalisability of the findings will increase.

2.2.Research Model and Hypothesis

Depending on the purpose of the research, the model emerging from the hypotheses obtained from the literature review is as follows.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

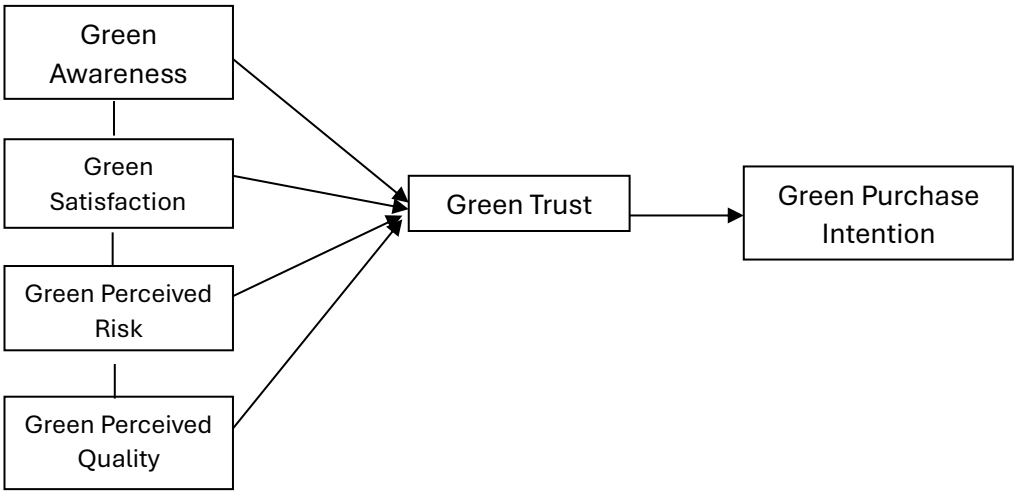

Figure 1: Research Model.

2.3.Data Analysis

In this study, data will be analysed using various statistical methods. Data analysis will be performed using SPSS or similar statistical software.

Firstly, descriptive statistics of the collected data will be calculated. This includes examining the means, standard deviations, frequencies and other relevant statistics of the data.

Then, various statistical analyses will be conducted to test the research hypotheses. Statistical analysis will be used to examine the relationships between independent variables such as environmental concern, green knowledge, eco-label and social influence and dependent variables such as green trust, green attitude and green purchase intention.

Finally, the significance of the findings and the acceptance of the research hypotheses will be assessed. After the statistically significant relationships are determined, the results obtained will be interpreted and answers to the research questions will be presented.

3,DISCUSSION

This study aims to analyse the effects of green awareness, satisfaction, perceived quality and risk perception on green trust and green purchase intention among consumers in Turkey. The findings from the existing literature suggest that increased green awareness leads to increased green trust and purchase intentions among consumers. In addition, it has been observed that green trust and purchase intentions increase with the increase in the perceived quality of green products. In addition, it has been determined that reducing the perceived risks associated with green products leads to an increase in purchase intentions. It is important in terms of adopting environmentally friendly products and encouraging sustainable consumption behaviours. It also emphasises that consumer perceptions and trust should be taken into account in the development of green marketing strategies.

These findings highlight how critical consumer perceptions and trust are in developing marketing strategies for environmentally friendly products. Companies need to work on communication and product development strategies to increase consumer awareness, satisfaction and perceived quality of green products. It is also vital for companies to reduce the risks perceived by consumers by focusing on the transparency and reliability aspects of their products. In this way, we can increase the acceptance of environmentally friendly products and encourage sustainable consumption behaviour.

The findings of this study can be used as an important resource for various stakeholders to support the adoption of environmentally friendly products and sustainable consumption behaviours. In particular, consumer perceptions and trust should be primarily considered when developing green marketing strategies. This can help companies and other organisations to create effective strategies for marketing and consumer acceptance of environmentally friendly products. It is also important to use these findings in various campaigns and awareness-raising activities to promote sustainable consumption behaviours. In this way, the adoption of environmentally friendly products and the promotion of sustainable consumption habits can be supported.

The results of this study will make a valuable contribution to understanding green consumption trends in Turkey and developing strategies for effective marketing of environmentally friendly products. The findings will guide marketing professionals, businesses and other stakeholders to better understand green consumption trends and develop appropriate strategies to increase consumer adoption of green products.

Future research efforts can further strengthen green and sustainable consumption trends by examining the findings of this study in more depth. This would be an important step in terms of popularising environmentally friendly products and spreading sustainable consumption habits.

As a result, this study can promote progress in the field of green consumption and sustainability not only in Turkey but also globally. By increasing the adoption of green marketing strategies and environmentally friendly products, important steps can be taken towards creating a world that is less damaging to the environment and more sustainable for future generations.

REFERENCES

Alamsyah, D. P., &Febriani, R. (2020, March). Green customer behaviour: Impact of green brand awareness to green trust. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1477, No. 7, p. 072022). IOP Publishing.

Ansu-Mensah, P. (2021). Green product awareness effect on green purchase intentions of university students': an emerging market's perspective. *Future Business Journal*, *7*(1), 48.

Chen, Y. and Chang, C. (2013), "Towards green trust: The influences of green perceived quality, green perceived risk, and green satisfaction", Management Decision, Vol. 51 No. 1, pp. 63-82.

Chen Y-S, Lin C-Y, Weng C-S. The Influence of Environmental Friendliness on Green Trust: The Mediation Effects of Green Satisfaction and Green Perceived Quality. *Sustainability*. 2015; 7(8):10135-10152.

Dangelico, R. M., &Vocalelli, D. (2017). "Green Marketing": An analysis of definitions, strategy steps, and toolsthrough a systematic review of the literature. Journal of Cleaner Production, 165, 1263-1279.

Gül, F. (2013). İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları Ve Felsefe, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 14, 17-21.

Imaningsih, E. S. (2019). The effect of green perceived quality, green perceived risk on green satisfaction and green trust on the body shop product. *Journal of Marketing and Consumer Research*, *55*, 71-78.

Jones, A., & Lee, B. (2020). "Understanding Consumer Satisfaction in Green Purchasing: A Meta-Analysis." Environmental Psychology Review, 25(3), 301-315.

Lam, A. Y., Lau, M. M., & Cheung, R. (2016). Modelling the relationship among green perceived value, green trust, satisfaction, and repurchase intention of green products. *Contemporary Management Research*, *12*(1).

Tang, H., Rasool, Z., Khan, M. A., & Khan, A. I. (2022). The Effect of Green Percieved Quality & Risk, Green Trust on Consumer'S and Green Purchased Intention with a Moderation of Environmental Awareness.

Tarabieh, S. M. Z. A. (2021). The impact of greenwash practices over green purchase intention: The mediating effects of green confusion, Green perceived risk, and green trust. *Management Science Letters*, *11*(2), 451-464.

Testa, F.,Pretner, G., Iovino, R., Bianchi, G., Tessitore, S., &Iraldo, F. (2021). Drivers togreenconsumption: A systematicreview. Environment, developmentandsustainability, 23, 4826-4880.

URKUT, S., & CENGİZ, E. (2021). YeşilPazarlamaninTüketicilerinÇevreDostuKozmetikÜrünleri Satin Alma NiyetineEtkisi. J*ournal of Research in Business*, *6*(2), 470-492.

Wasaya, A., Saleem, M. A., Ahmad, J., Nazam, M., Khan, M. M. A., &Ishfaq, M. (2021). Impact of green trust and green perceived quality on green purchase intentions: A moderation study. *Environment, Development and Sustainability*, *23*(9), 13418-13435

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

YEŞİL PAZARLAMADA ÇEVRESEL VE SOSYAL FAKTÖRLERİN YEŞİL GÜVEN VE YEŞİL TUTUM AÇISINDAN YEŞİL SATIN ALMA NİYETİNE ETKİSİ

Doktora Öğrencisi HASAN NOVRUZOV[1], Prof.Dr. SALİH YILDIZ[2]

[1]Gümüşhane Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme ABD,
hasan.novruzov.00@mail.ru - https://orcid.org/0009-0004-0365-5755

[2]Gümüşhane Üniversitesi, İşletme Bölümü,
salihyildiz@yahoo.com - https://orcid.org/0000-0002-1002-5960

ÖZET

Bu çalışma, yeşil pazarlamada çevresel ve sosyal faktörlerin yeşil güven ve yeşil tutum açısından yeşil satın alma niyetine etkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Araştırmada çevresel ve sosyal faktörlerin tüketicilerin yeşil satın alma niyetlerini nasıl etkilediğini anlamak amacıyla Türkiye'de çevre dostu ürün satın almayı düşünen 500 tüketiciye anket yapılacak. Elde edilen verilerin SPSS ve diğer istatistik programları aracılığıyla analiz edilmesi planlanmaktadır. Çevresel ve sosyal faktörlerin tüketicilerin yeşil güven ve tutumlarını olumlu yönde etkileyeceğini, bunun da yeşil satın alma niyetlerini artıracağı öngörülmektedir. Araştırmanın sonuçları yeşil pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi ve yeşil tüketim davranışlarının teşvik edilmesi konusunda önemli öneriler sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Pazarlama, Çevresel Endişe, Yeşil Bilgi, Eko-etiket, Sosyal Etki, Yeşil Güven, Yeşil Tutum, Yeşil Satın Alma Niyeti.

THE EFFECT OF ENVIRONMENTAL AND SOCIAL FACTORS IN GREEN MARKETING ON GREEN PURCHASE INTENTION IN TERMS OF GREEN TRUST AND GREEN ATTITUDE

ABSTRACT

This study aims to investigate the effect of environmental and social factors in green marketing on green purchase intention in terms of green trust and green attitude. In the research, in order to understand how environmental and social factors affect consumers' green purchasing behaviour, 500 consumers who are considering to purchase environmentally friendly products in Turkey will be surveyed. It is planned to analyse the data obtained through SPSS and other statistical programs. It is anticipated that environmental and social factors will positively affect consumers' green confidence and attitudes, which in turn will increase their green purchasing intentions. The results of the research will provide important recommendations for developing green marketing strategies and encouraging green consumption behaviours.

Keywords: Green Marketing, Environmental Concern, Green Knowledge, Eco-label, Social Influence, Green Trust, Green Attitude, Green Purchase Intention.

GİRİŞ

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yeşil pazarlama, toplumsal kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayarak çevreyi kirletmemeyi, korumayı ve ürünleri tüketenlerin sağlık ve güvenliğini önemseyerek yanıltıcı taktiklerden kaçınmayı içermektedir (Torlak, 2009). Bu tür pazarlama, yaşam tarzlarına uygun ve çevreye duyarlı ürünleri tercih eden yeşil tüketicileri hedeflemektedir (Emgin ve Türk, 2004).

Bugünün rekabetçi iş ortamında, işletmelerin sadece tüketici taleplerini karşılamak artık yeterli değildir. Toplumsal bilinç ve sosyal sorumluluk sahibi işletmeler, tüketicilerin gözünde çok değerli bir imaj oluşturmaktadır. Bu yaklaşım doğal olarak çevre ve sosyal sorumluluk anlayışını içermektedir (Varinli, 2000).Çevre ve sosyal sorumluluklar, günümüz tüketicileri için giderek önem kazanmaktadır. Endüstriyel faaliyetlerin artmasıyla birlikte çevresel kaygılar da artmakta ve tüketiciler, ürünlerin üretim süreçlerinin ve tedarik zincirlerinin çevresel ve sosyal etkilerini daha fazla sorgulamaktadırlar. Bu bağlamda, yeşil pazarlama, sürdürülebilirlik ve çevresel etki gibi kavramlar, tüketicilerin satın alma kararlarında belirleyici faktörler haline gelmiştir.

Yeşil satın alma niyeti, belirli bir ürünün tüketici tarafından satın alınma olasılığı olarak ortaya çıkan çevresel gereksinimlerle ilişkilendirilebilir (Chen&Chang, 2012). Yeşil satın alma niyeti, tüketicilerin çevresel ve sosyal faktörlerle olan etkileşimlerini anlamak için önemli bir alan oluşturmuştur. Tüketicilerin yeşil satın alma niyetleri üzerinde etkili olan faktörler arasında yeşil bilgi, çevresel endişe, eko etiketler ve sosyal etki gibi unsurlar bulunmaktadır. Yeşil bilgi, tüketicilerin çevre dostu ürünler hakkındaki bilgi düzeyini ve farkındalığını ifade ederken, çevresel endişe ise tüketicilerin çevre sorunlarına duyduğu endişeyi ifade etmektedir. Eko etiketler ise ürünlerin çevresel etkilerini gösteren etiketlerdir ve tüketicilerin tercihlerini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadırlar. Ayrıca, sosyal etkiler de tüketicilerin çevresel davranışlarını etkileyen faktörler arasındadır ve çeşitli sosyal grupların, medyanın veya kampanyaların tüketici tercihlerini nasıl etkilediğini göstermektedir.

Bu araştırma, yeşil pazarlamadaki sosyal ve çevresel faktörlerin yeşil tutum ve yeşil güven ile yeşil satın alma niyetleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Yeşil tutum, bireylerin çevresel konulardaki tutumlarını ifade ederken, yeşil güven ise, tüketicilerin yeşil ürünlerin çevresel iddialarına güven düzeyini ifade eder. Bu iki faktör, yeşil satın alma niyetini şekillendiren önemli belirleyicilerdir.

Bu çalışmanın temel argümanı, tüketicilerin yeşil satın alma niyetlerini şekillendiren faktörlerin çeşitliliğini ve karmaşıklığını anlamaktır. Bu amaçla, çeşitli araştırma ve teorik çerçevelerden yararlanarak, çalışmanın temel argümanları ve yöntemleri açıklanacaktır. Literatürdeki güçlü ve zayıf noktalar vurgulanarak, araştırmanın katkı sağlayacağına dair bir ön izlenim sunulması hedeflenmektedir. Bu çalışma, yeşil pazarlama alanındaki boşlukları doldurarak, hem akademisyenlere hem de iş dünyasına önemli katkılar sunacaktır.

1.LİTERATÜR

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Mohd Danish Kirmani ve Mohammed Naved Khan (2016) yaptıkları çalışmada çevresel kaygı ile yeşil ürünlere yönelik tutum arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. New Delhi ve yakın çevresindeki üniversitelerde öğrenim gören 515 öğrenciden elde ettikleri verileri SPSS ve AMOS istatistik programları ile analiz ettikten sonra, çevresel kaygının yeşil ürünlere yönelik tutumu etkilediği sonucuna varmışlardır.

Norazah Mohd Suki (2016) çalışmasında yeşil marka bilgisinin yeşil marka tutumu ve yeşil ürün satın alma niyeti üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Örnekleme yöntemini kullanarak daha önce yeşil ürün satın alma deneyimi olan 300 kişiye anket uygulamış ve elde edilen verileri YEM ile analiz etmiştir. Sonuç olarak yeşil marka bilgisinin yeşil markalara yönelik tutumları etkilediği ortaya konmuştur.

Nor Hashima Hashim ve ark. (2018), yeşil ev elektroniği satın almada sosyal etki ve eko-etiket bilgisinin yeşil ürün satın alma niyetine etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Kolayda örnekleme tekniğini kullanarak toplam 251 anket topladılar. SMART PLS kullanarak verileri analiz ettikleri çalışmanın sonucu, sosyal etki ve eko-etiket bilgilerinin yeşil satın alma niyeti üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğudur.

Chairy ve Meilisa Eka Nur Alam (2019) araştırmalarında çevresel kaygının ve algılanan yeşil bilginin yeşil güven ve yeşil satın alma niyeti üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın katılımcıları Jabodetabek'te yaşayan bireylerden oluşmaktadır. Çevrimiçi anket tekniği kullanarak 300 katılımcıdan veri toplamışlar. Veri analizlerini SPSS 22 istatistik programını kullanarak gerçekleştirmişler. Araştırmalar çevresel kaygının yeşil güveni olumlu ve önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir.

Hong Wang ve ark. (2019) çalışmalarında, yeşil ürün bilgisinin tüketicilerin yeşil satın alma niyetini nasıl etkilediğini ve yeşil ürünün yeşil güvene etkisini incelemeyi hedeflemişler. Çevrimiçi anket tekniği kullanarak 236 geçerli anket elde etmişlerdir. Verileri analiz etmek için SPSS ve AMOS istatistik programlarını kullandıkları çalışmada yeşil ürün bilgisinin yeşil güven üzerinde olumlu etkisi olduğunu bulgulamışlardır.

Alireza Naalchi Kashi (2019) çalışmasında yeşil satın alma niyetini etkileyen değişkenlere odaklanmıştır. Bu amaca ulaşmak için Yezd İslami Azad Üniversitesi'nde okuyan 450 öğrenciye anket uygulanmış ve verileri analiz etmek için SPSS programını kullanılmıştır. Araştırma sonucunda yeşil ürünlere yönelik tutumun yeşil satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Marsya R. Chairunnisa ve Mirwan Surya Perdhana (2020) yaptıkları çalışmada öznel normların, algılanan yeşil değerin, çevresel kaygının ve son olarak yeşil güvenin yeşil otel satın alma niyeti üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Bu çalışmada Endonezya'daki farklı üniversitelerde 25 yaşın altındaki 150 öğrenci üzerinde anket yaptılmıştır. SPSS istatistik programı kullanılarak 106 geçerli anketi inceledikten sonra çevresel kaygının yeşil satın alma niyeti üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yaptıkları çalışmada Allah Wasaya ve ark. (2021) yeşil güven, yeşil algılanan risk ve yeşil algılanan kalitenin yeşil satın alma niyeti üzerindeki etkilerini incelemeye çalışmışlardır. Pakistan'ın Pencap bölgesindeki enerji tasarrufu sağlayan tüketicilerden 360 örnek almışlardır. SPSS ve AMOS istatistik programları aracılığıyla elde edilen veriler analiz edildikten sonra yeşil güvenin yeşil satın alma niyetini etkilediği belirlenmiştir.

Rennyta Yusiana ve ark. (2021), Yeşil marka bilgisi ve yeşil algılanan değerin yeşil satın alma niyeti üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Endonezya'nın Bandung bölgesinde biyoplastik ürün kullanan 100 kişi üzerinde uygulanan anket sonucunda elde edilen veriler SPSS istatistik programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırmanın bulguları yeşil marka bilgisinin yeşil satın alma değerini etkilediği yönündedir.

Bang Nguyen-Viet (2022)'in çalışmasının amacı eko-etiketlerin ve yeşil reklamların yeşil güven ve yeşil satın alma niyeti üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışma verileri Vietnam'da süt ürünleri satın alan 870 tüketiciden oluşan bir örneklemden toplanmıştır. SEM ile elde edilen verileri analiz edildikten sonra eko-etiketlerin yeşil güven üzerinde etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Anil Kumar ve Rituparna Basu (2023) yaptıkları araştırmada, elektronik ürün tüketicisi olan bireylerde eko-etiketlerin yeşil ürünlere yönelik tutum ve yeşil ürün satın alma niyeti üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Toplam 680 kişiden elde edilen veriler SEM ile analiz edildikten sonra eko etiketlerin yeşil ürünlere yönelik tutumu önemli ölçüde etkilediğini belirlenmiştir.

Jakarta Rosy Rahmasari ve Yolanda Masnita Siagian (2024) yaptıkları çalışmada yeşil farkındalığın, sosyal etkinin, algılanan faydaların, yeşil cihazlara yönelik tutumun ve yeşil satın alma niyetinin etkisini analiz etmeyi amaçlamışlardır. Amaçlı örnekleme tekniğini kullanarak Cakarta'da kahve tüketen 220 kişiden veri toplanmıştır. Bu verileri AMOS ve YEM istatistik programlarını kullanarak analiz ettikten sonra, Sosyal Etkinin Yeşil cihazlara yönelik Tutum üzerinde olumlu bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

2.METODOLOJİ

2.1.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

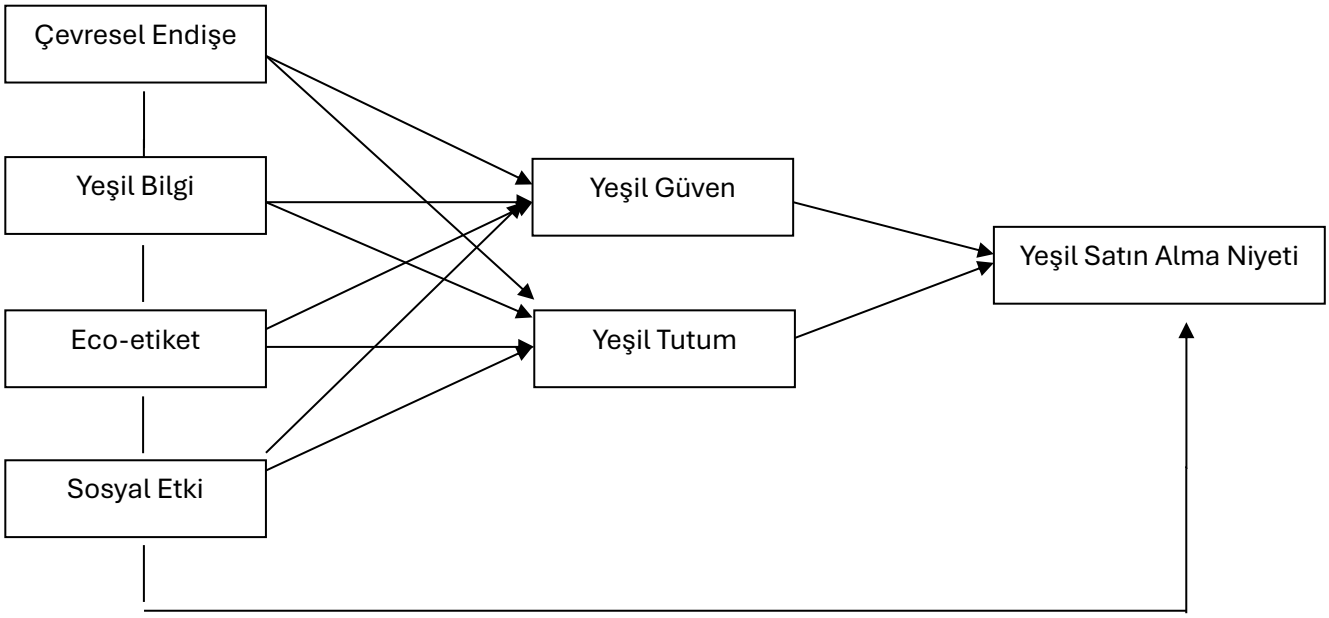
Bu çalışmanın evreni, Türkiye'deki çevre dostu ürünleri satın alma niyetinde olan tüketicileri kapsamaktadır. Türkiye'de yaşayan ve çevresel konulara duyarlı olan tüm tüketiciler bu çalışmanın evrenini oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın örneklemi, çeşitli demografik özelliklere sahip tüketicileri içereceği için elde edilen bulguların genelleştirilebilirliği artacaktır. Örneklemin seçimi, Türkiye genelinde farklı yaş grupları, gelir seviyeleri, eğitim düzeyleri ve yerleşim bölgeleri dikkate alınarak yapılacaktır. Çalışmada, en az 500 katılımcıdan oluşan bir örneklem hedeflenmektedir.

2.2.Araştırmanın Modeli

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bu amaç doğrultusunda, literatür taramasından elde edilen görüşlerden ortaya çıkan hipotezler ve model aşağıdaki gibidir.

Görsel 1

Hipotez 1: Çevresel Endişe Yeşil Güveni olumlu yönde etkilemektedir.

Hipotez 2: Çevresel Endişe Yeşil Tutumu olumlu yönde etkilemektedir.

Hipotez 3: Yeşil bilgi Yeşil Güveni olumlu yönde etkilemektedir.

Hipotez 4: Yeşil Bilgi Yeşil Tutumu olumlu yönde etkilemektedir.

Hipotez 5: Eko-etiket Yeşil Güveni olumlu yönde etkilemektedir.

Hipotez 6: Eko-etiket Yeşil Tutumu olumlu yönde etkilemektedir.

Hipotez 7: Sosyal Etki Yeşil Güveni olumlu yönde etkilemektedir.

Hipotez 8: Sosyal Etki Yeşil Tutumu olumlu yönde etkilemektedir.

Hipotez 9: Yeşil Güven Yeşil Satın Alma Niyetini olumlu yönde etkilemektedir.

Hipotez 10: Yeşil Tutum Yeşil Satın Alma Niyetini olumlu yönde etkilemektedir.

Hipotez 11(a): Çevresel Endişe Yeşil Satın Alma Niyetini olumlu yönde etkilemektedir.

Hipotez 11(b): Yeşil Bilgi Yeşil Satın Alma Niyetini olumlu yönde etkilemektedir.

Hipotez 11(c): Eko-etiket Yeşil Satın Alma Niyetini olumlu yönde etkilemektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Hipotez 11(d): Sosyal Etki Yeşil Satın Alma Niyetini olumlu yönde etkilemektedir.

2.3.Verilerin Analizi

Bu çalışmada, çeşitli istatistiksel yöntemler kullanılarak verilerin analizi gerçekleştirilecektir. Veri analizi, SPSS veya benzeri istatistiksel yazılımlar kullanılarak yapılacaktır.

İlk olarak, toplanan verilerin tanımlayıcı istatistikleri hesaplanacaktır. Bu, verilerin ortalamaları, standart sapmaları, frekansları ve diğer ilgili istatistiklerin incelenmesini içermektedir.

Ardından, araştırma hipotezlerini test etmek için çeşitli istatistiksel analizler yapılacaktır. Çevresel endişe, yeşil bilgi, eko-etiket ve sosyal etki gibi bağımsız değişkenler ile yeşil güven, yeşil tutum ve yeşil satın alma niyeti gibi bağımlı değişkenler arasındaki etkileşimleri incelemek için istatistiksel analizler kullanılacaktır.

Son olarak, bulguların anlamlılığı ve araştırma hipotezlerinin kabul edilip edilmediği değerlendirilecektir. İstatistiksel olarak anlamlı ilişkiler belirlendikten sonra, elde edilen sonuçlar yorumlanacak ve araştırma sorularına cevaplar sunulacaktır.

3.SONUÇ

Bu çalışma, çevresel endişe, yeşil bilgi, eko-etiket ve sosyal etkinin yeşil güven, tutum ve satın alma niyeti üzerindeki derin etkilerini kapsamlı bir şekilde inceleyecektir. Önceki çalışmaların bulgularına dayanarak, çevresel ve sosyal faktörlerin tüketicilerin yeşil satın alma davranışlarını belirgin bir şekilde etkilediğini öngörülmektedir.

Bu araştırmanın, yeşil pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarının teşvik edilmesi açısından önemli pratik uygulamalar sunması planlanmaktadır. Yapılan çalışmalar, çevresel endişelerin ve sosyal etkinin, tüketicilerin çevresel olarak sorumlu ürün ve hizmetlere olan güvenini artırdığını göstermiştir. Bu bulgular, yeşil pazarlama kampanyalarının bu duyarlılıkları hedef alarak şekillendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Teorik olarak, çalışmanın tüketicilerin çevresel tercihlerini ve satın alma niyetlerini anlamak için önemli bir katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Yeşil pazarlama literatürüne ek olarak, çevresel endişe, sosyal etki ve bilgi erişimi gibi faktörlerin bir araya gelerek yeşil satın alma davranışlarını nasıl etkilediğinin daha etkin bir biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, bu araştırma yeşil pazarlama stratejilerinin tüketicilerin yeşil güven, tutum ve satın alma niyeti üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Çevresel ve sosyal faktörlerin tüketicilerin satın alma davranışlarını nasıl etkilediği göz önüne alındığında, bu bulguların yeşil pazarlama stratejilerinin geliştirilmesine ve çevresel sürdürülebilirliğin teşvik edilmesine önemli katkı sağlayacağı ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

Chairy, C., &Alam, M. E. N. (2019). The Influence of Environmental Concern, Green Perceived Knowledge, and Green Trust on Green Purchase Intention. JurnalManajemen 10(2), 131–145. https://doi.org/10.32832/jm-uika.v10i2.243.
Chen, Y., & Chang, C. (2012). Enhance Green Purchase Intentions: The Roles of Green Perceived Value, Green Perceived Risk, and Green Trust. Management Decision, 50(3), 502-520.

Emgin, Ö. ve Türk, Z. (2004).“Yeşil Pazarlama”. Mevzuat Dergisi, Yıl:7, Sayı:78,ss.11-25.

Hashim, Nor Hashima and Yahya, Wan Kalthom and Abu Bakar, Saridan and Asrul, SitiAisyah (2018) Social influence and eco-label factors towards purchase intention of home products: A PLS approach / Nor HashimaHashim ... [et al.]. Journal of Emerging Economies and Islamic Research, 6 (3). pp. 1-9. ISSN 2289 – 2559.

Kumar, A. and Basu, R. (2023), "Do eco-labels trigger green product purchase intention among emerging market consumers?", Journal of Indian Business Research, Vol. 15 No. 3, pp. 466-492. https://doi.org/10.1108/JIBR-09-2022-0248.

Mohd Suki, N. (2016), "Green product purchase intention: impact of green brands, attitude, and knowledge", British Food Journal, Vol. 118 No. 12, pp. 2893
2910. https://doi.org/10.1108/BFJ-06-2016-0295.

M. R. Chairunnisa, and M. S. Perdhana, "The Roles of Environmental Concern, Green Perceived Value, Subjective Norms, and Green Trust Towards Green Hotel Purchase Intention," JurnalSainsPemasaran Indonesia (Indonesian Journal of Marketing Science), vol. 19, no. 1, pp. 51-61, May. 2020. https://doi.org/10.14710/jspi.v19i1.51-61.

Naalchi Kashi, A. (2020), "Green purchase intention: A conceptual model of factors influencing green purchase of Iranian consumers", Journal of Islamic Marketing, Vol. 11 No. 6, pp. 1389-1403. https://doi.org/10.1108/JIMA-06-2019-0120.

Nguyen-Viet B. (2022). Understanding the Influence of Eco-label, and Green Advertising on Green Purchase Intention: The Mediating Role of Green Brand Equity. Journal of Food Products Marketing Volume 28, 2022 - Issue 2.

Rahmasari, R., &Siagian, Y. M. (2024). Pengaruh Green Product Awareness, Social Influence, Perceived Benefit, dan Attitude Towards Green Appliances terhadap Green Purchase Intention pada Coffee Shop di Jakarta. JurnalPendidikanTambusai, 8(1), 8471–8478. https://doi.org/10.31004/jptam.v8i1.13668.

Torlak, Ö.(2009). “Modern Dünyada Yeşil Pazarlama Ne İfade Ediyor?”,Çerçeve Dergisi, Ocak, ss.108-112.

Varinli, İ.(2000). Pazarlama Ahlakı ve Kayseri’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Yöneticilerinin Pazarlama Ahlakına İlişkin Değerlendirmeleri ,Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:15.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yusiana, R., Widodo, A., &Hidayat, A. M. (2021). Green Purchase Intention: An Investigation Green Brand Knowledge and Green Perceived Value of Bioplastic Products in Bandung - Indonesia. Inclusive Society and Sustainability Studies, 1(2), 24–32. https://doi.org/10.31098/issues.v1i2.709.

Wang, H.; Ma, B.; Bai, R. How Does Green Product Knowledge Effectively Promote Green Purchase Intention? Sustainability 2019, 11, 1193. https://doi.org/10.3390/su11041193.

Wasaya, A., Saleem, M.A., Ahmad, J. et al. Impact of green trust and green perceived quality on green purchase intentions: a moderation study. Environ Dev Sustain 23, 13418–13435 (2021). https://doi.org/10.1007/s10668-020-01219-6.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

OTANTİK LİDERLİĞİN AKADEMİSYENLERİN İŞ TATMİNİNE ETKİSİ

Doç. Dr. Emre ORUÇ [1]

[1] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Gölpazarı MYO, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, emre.oruc@bilecik.edu.tr- https://orcid.org/0000-0002-9372-2912

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, otantik liderliğin ve alt boyutlarının akademisyenlerin iş tatminine etkisinin olup olmadığını belirlemektir. Bu amaçla çalışma, Doğu Marmara Bölgesinde bulunan bir üniversitede görev yapan 113 akademik personel üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri Walumba ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilmiş ve Tabak ve diğerleri (2012) tarafından Türkçeye uyarlanmış *"Otantik Liderlik Ölçeği" ve* Brayfield ve Rothe (1951) tarafından geliştirilen, Judge ve diğerleri (1998) tarafından 5 maddelik kısa formu oluşturulan ve Keser ve Bilir (2019) tarafından Türkçeye uyarlanan *"İş Tatmini Ölçeği Kısa Formu"* ile toplanmıştır. Çalışmada otantik liderlik ve alt boyutları olan ilişkilerde şeffaflık, içselleştirilmiş ahlak anlayışı, bilgiyi dengeli değerlendirme ve özfarkındalık ile iş tatmini arasındaki ilişkiler korelâsyon analizi ile, otantik liderlik ve alt boyutlarının iş tatminine etkisi ise sırasıyla tekli ve çoklu regresyon analizleri ile belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre otantik liderliğin iş tatminini yüzde beş oranında yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Alt boyutlar bazında yapılan analizde ise iş tatmini en iyi açıklayan boyutun bilgiyi dengeli değerlendirme olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Otantik liderlik, İş tatmini, Akademisyenler

THE EFFECT OF AUTHENTIC LEADERSHIP ON ACADEMICS' JOB SATISFACTION

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine whether authentic leadership and its sub-dimensions have an effect on academicians' job satisfaction. For this purpose, the study was conducted on 113 academic staff working at a university in the Eastern Marmara Region. The data of the study were collected with the "Authentic Leadership Scale" developed by Walumba et al. (2008) and adapted into Turkish by Tabak et al. (2012) and the "Job Satisfaction Scale Short Form" developed by Brayfield and Rothe (1951), created by Judge et al. (1998) in 5-item short form and adapted into Turkish by Keser and Bilir (2019). In the study, the relationships between authentic leadership and its sub-dimensions of transparency in relationships, internalized ethics,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

balanced evaluation of information and self-awareness and job satisfaction were determined by correlation analysis, and the effects of authentic leadership and its sub-dimensions on job satisfaction were determined by linear and multiple linear regression analyses, respectively. The findings showed that authentic leadership accounted for 5 % variability in job satisfaction. In the analysis conducted on sub-dimensions, it was indicated that the dimension that accounted for variability in job satisfaction best was balanced evaluation of information.

Key words: Authentic leadership, Job satisfaction, Academics.

1. Giriş

Otantik liderlik, çalışanların, iş tatmini, bağlılık ve performans gibi olumlu tutum ve davranışları arttırması, diğer yandan stres, duygusal tükenme ve işten ayrılma gibi olumsuz tutum ve eylemleri azaltması açısından hem akademik alanda hem de uygulayıcılar açısından dikkat çeken bir liderlik tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır (Alilyyani vd., 2018; Laschinger vd., 2013; Sağbaş vd., 2021). Otantik liderlik yöneticilerin ahlaki davranmaları, çalışanlarıyla açık ve dürüst bir şekilde iletişim kurmaları, verecekleri kararlarda bilgiyi dengeli değerlendirmeleri ve kendilerinin farkında olmaları olarak tanımlanabilir (Walumbwa vd., 2008).

Otantik liderliğin, kamu ve özel sektör çalışanları (Rukh vd., 2018; Azanza vd., 2013), takım üyeleri (Černe vd., 2014), otel çalışanları (Ayça, 2019) ve hemşireler (Wong ve Laschinger, 2013) gibi farklı sektörlerde çalışanlarda yapılan araştırmalarda iş tatmini üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Ancak akademisyenler üzerinde bu liderlik tarzının iş tatminlerini nasıl etkilediği halen bir araştırma boşluğu olarak yerini korumaya devam etmektedir. Bununla birlikte otantik liderliğin tanımından da anlaşılacağı üzere, bu liderlik tarzı, ilişkilerde şeffaflık, içselleştirilmiş ahlak anlayışı, bilgiyi dengeli değerlendirme ve özfarkındalık şeklinde dört farklı boyutun birleşiminden oluşan bir yapıyı temsil etmektedir. Çalışma aynı zamanda bu alt boyutlardan birinin diğerine göre iş tatminini daha az veya daha çok etkileyip etkilemediğini ya da hangi boyutun akademisyenlerde iş tatmini en iyi açıklayan boyut olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır.

2. Teorik arka plan

Bu çalışmanın temelini oluşturan teorik çerçeve Avolio ve diğerlerinin (2004) otantik liderlik teorisine dayanmaktadır. Teori, otantik liderliğin çalışanların iş tatmini ve bağlılığı gibi olumlu iş tutumlarını, bununla birlikte iş performansı ve örgütsel vatandaşlık davranışı gibi olumlu iş davranışlarını etkileyebildiğini ileri sürmektedir. Ayrıca teori, otantik liderlerin takipçileri arasında otantikliği teşvik ettiği ve örgütte daha pozitif bir çalışma iklimi oluşturmayı amaçladıklarını öne sürmektedir (Gardner vd., 2005).

Teori, otantik liderlerin ilişkilerde şeffaflık, içselleştirilmiş ahlak anlayışı, bilgiyi dengeli değerlendirme ve özfarkındalık olmak üzere dört temel özelliğe sahip olduğunu söyler. İlişkilerde şeffaf lider, duygu, düşünce ve inançları konusunda çalışanlara açık olmayı amaçlar ve aynı şekilde onlardan da bunu bekler. Otantik liderler aynı zamanda içselleştirilmiş bir ahlaki

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bakış açısına sahiptirler. Davranışları etik değerlerine dayanır ve bunun aksine davranmaya ikna edilmeye direnirler. Üçüncü olarak objektif ve adil kararlar almak için farklı görüşlere sahip çalışanları dinlemeyi ve onlardan gelen bilgileri dengeli bir biçimde değerlendirmeyi amaçlarlar. Son olarak kendisinin değerlerini, hedeflerini ve başkaları üzerindeki etkisini tam olarak anlamak için onlardan gelen geri bildirimleri dikkatlice değerlendirirler (Walumbwa vd., 2008). Otantik liderlik teorisine göre, liderler bu olumlu davranışları somutlaştırıp çalışanlara rol model olduklarında, takipçiler kişisel ve sosyal özdeşleşme, umut, güven, olumlu duygular, iyimserlik ve nihayetinde iş tutum ve davranışlarında olumlu değişiklikler yaşarlar.

3. Kavramsal Çerçeve

Araştırma kapsamında belirlenen otantik liderlik ve alt boyutları ile iş tatmini değişkenlerine yönelik tanımlar ve kavramsal çerçeve bu başlıkta açıklanmaya çalışılmıştır.

3.1. Otantik Liderlik

Otantiklik, bireyin kişisel deneyimlerine, düşüncelerine, tercihlerine ve değerlerine dayanan özgün eylemlerini ifade eder (Harter, 2002). Kelime anlamıyla uyumlu bir şekilde otantik liderlik de değerlere dayanan, güven ve etiği vurgulayan ve izleyiciler üzerinde olumlu etki yaratan bir liderlik biçimidir (Walumbwa vd., 2008). Hoy ve Henderson (1983) otantik liderleri, hatalarının, davranışlarının ve kararlarının sonuçlarının kişisel sorumluluğunu kabul eden, astlarını manipüle etmeyen ve geleneksel rollerinin ötesinde bir rol sergileyen kişiler olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde, Ilies ve diğerleri (2005) otantik liderleri, değerlerinin ve inançlarının derinlemesine farkında olan, kendine güvenen, özgün ve güvenilir liderler olarak ifade etmektedir. Bu liderler izleyicilerinin güçlü yönlerini geliştirmeye, farklı bakış açıları kazandırmaya ve ilgi çekici ve olumlu bir örgütsel bağlam yaratmaya çalışırlar.

Walumbwa ve diğerleri (2008) otantik liderliği, ilişkilerde şeffaflığa, içselleştirilmiş bir ahlaki bakış açısına, bilginin dengeli bir şekilde değerlendirilmesine ve yüksek düzeyde öz farkındalığa sahip olan, böylece örgütlerde olumlu etik iklimi teşvik eden bir lider davranışı olarak tanımlamaktadır. Avolio ve diğerleri (2009) otantik liderliğin bu bileşenlerinin birbiriyle de ilişkili olduğunu belirtmiştir.

3.2. İlişkilerde şeffaflık

İlişkisel şeffaflık, izleyicilerle daha yüksek düzeyde karşılıklı yakınlık ve güven geliştirmek için kişinin otantik benliğini aktif olarak paylaşma süreci olarak tanımlanabilir (Ilies vd., 2005). İlişkisel şeffaflık, benliğin hem olumlu hem de olumsuz yönlerinin başkalarıyla paylaşılması anlamına gelir. Dolayısıyla, lider-izleyici ilişkisinin temelini liderin şeffaflığı oluşturmaktadır. Gardner ve diğerleri (2005) liderin ilişkisel şeffaflık yoluyla sunduğu özelliklerin amaçlar, kimlik, değerler ve duygular olduğunu ve mizahın liderin bu şeffaflığı geliştirmesine yardımcı olan en önemli araç olabileceğini belirtmiştir.

3.3. İçselleştirilmiş ahlak anlayışı

Otantik liderliğin ikinci bileşeni, içselleştirilmiş ahlak anlayışını tanımlayan içselleştirilmiş ahlaki perspektiftir. İçselleştirilmiş ahlaki perspektif, öz düzenlemenin bütünleşmiş ve içselleştirilmiş bir biçimidir (Ryan ve Deci, 2003). Öz düzenleme, liderin bir grup, örgüt ya da toplum tarafından dayatılan geleneklerin aksine içsel ahlaki standartlara ve kişisel değerlere

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

dayalı olarak hareket etmesini ifade eder (Walumbwa vd., 2008). Bu, liderin niyetlerinin, eylemlerinin ve karar alma süreçlerinin kendi bireysel ahlaki standartları ya da değerleriyle uyumlu olduğu anlamına gelir.

3.4. Bilginin dengeli değerlendirilmesi

Otantik liderliğin üçüncü bileşeni olan bilgiyi dengeli değerlendirme, liderlerin karşılaştığı durumları olumlu ve olumsuz yönleriyle objektif olarak değerlendirebilmesi anlamına gelmektedir (Gardner vd., 2005). Avolio ve diğerleri (2009) bilginin dengeli bir şekilde işlenmesini, ilgili verilerin objektif bir şekilde analiz edilmesi ve karar vermeden önce farklı bakış açılarından yararlanılması olarak tanımlamıştır.

3.5. Öz farkındalık

Öz farkındalık, bir liderin içsel sorgulama yoluyla hedeflerinin, isteklerinin, duygularının, inançlarının, değerlerinin, yeteneklerinin, kişilik özelliklerinin, sınırlarının, önceliklerinin, güçlü ve zayıf yönlerinin farkında olmasını ifade eder (Liedtka, 2008). Goleman ve diğerleri (2001) liderlerin duygusal ve psikolojik durumlarının farkında olmaları ve bu durumları derinlemesine anlamaları gerektiğini belirtmiştir. Benlikle ilgili düşünceler sürekli değiştiği ve çevresel olaylarla şekillendiği için, bu anlamlandırma süreci statik olmaktan ziyade dinamik bir süreci temsil eder. Dolayısıyla liderler değerlerini, kimliklerini, yeteneklerini ve hedeflerini sürekli sorgulayarak bu sürece dair içgörü kazanırlar (Gardner vd., 2005).

3.6. İş Tatmini

İş tatmini çalışanların işlerine karşı bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak olumlu tutum içerisinde olmalarını ifade etmektedir (Weiss ve Cropanzano, 1996). Bu, çalışanın işinden duyduğu anlık memnuniyetten daha geniş bir genel değerlendirmeye dayanmaktadır (Brief, 1998). Çalışanlar işlerini; işin doğası, çalışma ortamı, ücret, terfi olanakları ve iş arkadaşlarıyla olan ilişkiler gibi çeşitli özellikler açısından olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirebilirler. Bu konulardaki değerlendirmeleri iş tatminin bilişsel boyutunu oluşturmaktadır. İkinci olarak çalışanlar, işlerini sevip sevmeme noktasında olumlu ya da olumsuz duygulara sahip olabilmektedirler. Bu şekilde hissettikleri duyguları ve yaşadıkları ruh halleri iş tatminin duygusal boyutunu ifade etmektedir (Locke, 1969). Son olarak çalışanların işlerine devam etmeleri yani çalıştıkları örgütten ayrılsalar bile yaptıkları işi aynı şekilde başka yerlerde de yapmaya devam etmeleri onların davranışsal olarak işine olumlu tutum sergilediklerini göstermektedir. Görüldüğü gibi iş tatmini çalışanın işine karşı anlık pozitif duygularından ziyade bu üç boyutu da içine alan genel olumlu değerlendirmeleri olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte literatürde bu üç boyutun birbiriyle de ilişkili olduğu, örneğin duygusal değerlendirmelerin bilişsel değerlendirmeleri, bilişsel değerlendirmelerin davranışsal tutumları etkileyebileceği belirtilmektedir (Breckler, 1984).

4. Literatür incelemesi ve Hipotezler

Literatürde otantik liderlikle ilgili yapılan çalışmaların genel bir çerçevesini görmek için meta analizler önemli bir yere sahiptir. Son yıllarda Zhang ve diğerleri (2022) tarafından otantik liderliğin öncüllerini ve sonuçlarını incelemek için 214 araştırma üzerinde (N = 196.300) yapılan bir meta analizde, liderlerin duygusal zekası ve örgütteki etik iklimin otantik liderliği

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

etkilediği ve otantik liderliğin de çalışanların performansını arttırdığı bulunmuştur. Bununla birlikte lider-üye etkileşimi ve iş tatmininin, otantik liderlik ile iş performansı arasındaki ilişkiye aracılık ettiği, güç mesafesi ve bireysellik gibi kültürel farklılıkların otantik liderlik ile sonuçları arasındaki ilişkileri düzenlediği tespit edilmiştir. Sağlık sektöründe Alilyyani ve diğerleri (2018) tarafından 21 çalışma üzerinde yapılan başka bir meta analizde ise otantik liderlik ile iş tatmini ve güçlendirme gibi sonuçlar arasında pozitif ilişkiler tespit edilirken, zorbalık, nezaketsizlik ve tükenmişlik arasında negatif ilişkiler bildirilmiştir.

Otantik liderliğin iş tatminine etkisine yönelik, üretim, imalat, teknoloji, finans, perakende (Onorato ve Zhu, 2015; Azanza vd., 2013), sağlık (Wong vd., 2020), telekominikasyon (Darvish ve Rezaei, 2011), kamu (Rukh vd., 2018) ve turizm (Ayça, 2019) dahil olmak üzere birçok farklı sektörü kapsayan araştırmalar yapılmıştır. Ancak akademisyenler üzerindeki etkisine dair halen bir araştırma boşluğu bulunmaktadır. Bununla birlikte otantik liderliğin tek tek boyutları bazında akademisyenler için hangi boyutların iş tatminini açıklamada etkili olduğu belirlemek de gerekmektedir. Bunun için araştırmada ana ve alt hipotezler şu şekilde oluşturulmuştur.

H 1: Otantik liderlik akademisyenlerin iş tatmini pozitif yönde etkilemektedir.

H 1a: İlişkilerde şeffaflık akademisyenlerin iş tatmini pozitif yönde etkilemektedir

H 1b: İçselleştirilmiş ahlak anlayışı akademisyenlerin iş tatmini pozitif yönde etkilemektedir

H 1c: Bilgiyi dengeli değerlendirme akademisyenlerin iş tatmini pozitif yönde etkilemektedir

H 1d: Özfarkındalık akademisyenlerin iş tatmini pozitif yönde etkilemektedir

5. Yöntem

Araştırmada çerçevesinde belirlenen kavramlar arasındaki nedensel ilişkileri bulmak için açıklayıcı araştırma yöntemi benimsenmiştir. Kesitsel bir araştırma olan bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak ise nicel yöntem kullanılmıştır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi ile bir üniversitede görev yapan 400 akademisyene hazırlanan anket formu online olarak mail yolu ile gönderilmiş ancak sadece 113 tanesi formu eksiksiz bir şekilde doldurmuştur.

Veriler Walumbwa ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen ve Tabak ve diğerleri (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Otantik Liderlik Ölçeği" ile Brayfield ve Rothe (1951) tarafından geliştirilen daha sonra Judge ve diğerleri (1998) tarafından kısa formu tasarlanan ve Keser ve Bilir (2019) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "İş Tatmini Ölçeği" ile toplanmıştır. Otantik liderlik ölçeği, 16 maddeden oluşan 5'li likert tipinde ve ilişkilerde şeffaflık, içselleştirilmiş ahlak anlayışı, bilgiyi dengeli değerlendirme, özfarkındalık olmak üzere 4 boyutlu bir ölçektir. Her bir boyut için sırasıyla örnek ifadeler; ne demek istiyorsa açıkça söyler, liderimin inandıkları yaptıklarıyla tutarlıdır, karar vermeden önce bilgiyi enine boyuna inceler, yeteneklerinin başkaları tarafından nasıl değerlendirildiğini bilir şeklindedir. Ölçeğin güvenirlik analizi sonucu Cronbach's Alpha değeri 0.94 olarak tespit edilmiştir. İş Tatmini Ölçeği ise 5 maddeden oluşan 5'li likert tipinde ve tek boyutlu bir ölçektir. Ölçeğe ait örnek maddeler; şu anki işimden oldukça memnunum, çoğu gün işime hevesle giderim ve işimi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

eğlenceli bulurum şeklindedir. Ölçeğin güvenilirlik analizi için hesaplanan Cronbach's Alpha değeri 0.72 olarak tespit edilmiştir.

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için çarpıklık (-415) ve basıklık (-670) değerlerine bakılmıştır. Tüm değişkenlere ait en yüksek çarpıklık ve basıklık değerleri parantez içerisinde görülmektedir. Değerlerin negatif olması verilerin daha çok sola çarpık olduğunu göstermektedir. Ancak değerlerin -1'in altında olması, verilerin normal dağılım gösterdiğini ifade etmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu bulgulardan hareketle araştırma hipotezleri test etmek amacıyla verilerin analizinde parametrik testler olan korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır.

6. Bulgular

Araştırmadan elde edilen verilere yönelik gerçekleştirilen analizler sonucu frekans analizleri, tanımlayıcı istatistikler, korelasyon ve regresyon analizi bulguları aşağıda sırasıyla gösterilmektedir. İlk olarak Çizlege 1'de araştırmanın katılımcılarına ilişkin frekans analizleri verilmektedir.

Çizelge 1. Araştırma Katılımcılarına Ait Frekans Analizleri

Demografik Faktörler	Kategori	n	%
Cinsiyet	Kadın	45	39.80
	Erkek	68	60.20
Medeni Durum	Bekar	34	30.10
	Evli	79	69.90
Toplam		113	100
Yaş (ortalama)	37.32		
Kıdem (ortalama)	9.78		

Çizlege 1' e göre araştırmaya katılan akademisyenlerin çoğunluğunun erkek ve evli olduğu, ortalama 37 yaşında ve kıdem olarak ise 10 yıldır üniversitede çalıştıkları görülmektedir.

İkinci olarak otantik liderlik boyutları ve toplam puanı ile iş tatmini değişkenlerine ait ortalama ve standart sapma değerleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çizlege 2 bu tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir.

Çizelge 2. Otantik Liderlik İle Boyutları Ve İş Tatminine Ait Tanımlayıcı istatistikler

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma
Otantik Liderlik	3.46	0.81
İlişkilerde şeffaflık	3.53	0.94

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

İçselleştirilmiş ahlak anlayışı	3.43	0.84
Bilgiyi dengeli değerlendirme	3.31	0.97
Özfarkındalık	3.51	0.93
İş Tatmini	4.15	0.63

Çizlege 2' ye göre 5'li likert tipinde yöneltilen soruların ortalama değerlerinin, 3'ün üzerinde olduğu görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılan katılımcıların liderlerini otantik olarak tanımladıkları ve genel olarak işlerinden tatmin oldukları söylenebilir.

Üçüncü olarak otantik liderlik ile boyutları ve iş tatmini arasındaki ilişkileri belirlemek üzere pearson korelasyon testi yapılmıştır. Bulgular Çizlege 3'te gösterilmektedir.

Çizelge 3. Otantik Liderlik İle Boyutları ve İş Tatmini Arasındaki İlişkiyi İncelemeye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Bulguları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6
1. Otantik Liderlik	-					
2. İlişkilerde Şeffaflık	.91**	-				
3. İçselleştirilmiş Ahlak Anlayışı	.85**	.75**	-			
4. Bilgiyi Dengeli Değerlendirme	.88**	.67**	.67**	-		
5. Özfarkındalık	.89**	.71**	.61**	.83**		
6.. İş Tatmini	.22*	.24**	0.61	.29**	.20*	-

*Korelasyon değeri 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

**Korelasyon değeri 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Çizlege 3'e göre otantik liderlik toplam puanı ile iş tatmini arasında pozitif yönde ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır. Otantik liderliğin alt boyutları ile iş tatmini arasındaki ilişkiye bakıldığında ise ilişkilerde şeffaflık, bilgiyi dengeli değerlendirme ve özfarkındalık ile iş tatmini arasında pozitif yönde ve istatistiki olarak anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Ancak içselleştirilmiş ahlak anlayışı ile iş tatmini arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Otantik liderliğin iş tatminini yordayıp yordamadığına ilişkin tekli regresyon analizi yapılmıştır. Çizlege 4'te sonuçlar gösterilmektedir.

Çizelge 4: Değişkenler Arasındaki Etkiye İlişkin Tekli Regresyon Analizi Bulguları

Bağımsız Değişken	R	R^2	Düzeltilmiş R^2	Beta	*t*	*p*
Otantik Liderlik	.22	.05	.04	.22	2.42	.02

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bağımlı Değişken: İş Tatmini

Çizlege 4 otantik liderliğin iş tatminini pozitif yönde (Beta=0.22) etkilediğini göstermektedir. R^2 değeri (.05) otantik liderlikteki bir birim artışın iş tatminindeki değişimin % 5'ni açıkladığını göstermektedir. Bu bulgulara göre araştırma kapsamında oluşturulan H 1 ana hipotezi kabul edilmiştir.

Otantik liderliğin boyutları olan ve korelasyon analizinde pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunan ilişkilerde şeffaflık, bilgiyi dengeli değerlendirme ve özfarkındalık boyutlarının iş tatminine etkisini incelemek üzere ise çoklu regresyon analizinden yararlanılmıştır. Çizlege 5 bu etkiye ilişkin analiz bulgularını göstermektedir.

Çizelge 5. Değişkenler Arasındaki Etkiye İlişkin Tekli Regresyon Analizi Bulguları

Bağımsız Değişken	R	R^2	Düzeltilmiş R^2	Beta	*t*	*p*
İlişkilerde Şeffaflık				.14	1.03	.31
Bilgiyi Dengeli Değerlendirme				.34	2.02	.05
Özfarkındalık				-.18	-1.03	.30
	.31	.09	.07			

Bağımlı Değişken: İş Tatmini

Çizlege 5'e göre ilişkilerde şeffaflık ve özfarkındalık boyutları çoklu regresyonda istatistiki olarak anlamsız bulunmuş, sadece bilgiyi dengeli değerlendirme boyutunun iş tatminini anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir. Buna göre araştırma kapsamında oluşturulan alt hiptezlerden H 1a, H 1b ve H1d ret, H 1c ise kabul edilmiştir.

7. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, Avolio ve diğerlerinin (2004) otantik liderlik teorisinde önerilen, otantik liderlik ve alt boyutlarının, akademisyenlerin iş tatmini üzerinde etkisini belirlemeye yönelik bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre otantik liderlik uygulamaları akademisyenlerin iş tatmini arttırmaktadır. Bu sonucun literatürle uyumlu olduğu ifade edilebilir. Otantik liderliğin iş tatminine etkisine yönelik literatür özeti bölümünde de belirtildiği üzere farklı sektörler de yapılan araştırmalarda bu etkiye dair sonuçlar elde edilmiştir (Ayça, 2019; Azanza vd., 2013; Darvish ve Rezaei, 2011; Onorato ve Zhu, 2015; Rukh vd., 2018; Wong vd., 2020). Dolayısıyla bu çalışmada akademisyenler üzerindeki etkisi de bulunarak mevcut teori doğrulanmıştır.

Otantik liderliğin alt boyutlarının akademisyenlerin iş tatmini üzerindeki ayrı ayrı etkilerine dair sonuçlar ise ilişkilerde şeffaflık, içselleştirilmiş ahlak anlayışı ve özfarkındalık boyutlarının iş tatmini üzerinde etkisinin olmadığını ancak bilgiyi dengeli değerlendirmenin iş tatmini en iyi açıklayan boyut olduğunu göstermektedir. Buna göre araştırma kapsamındaki akademisyenlerin otantik liderlikle ilgili uygulamalarda bilgiyi dengeli değerlendirmeye daha fazla önem verdikleri söylenebilir.

Bu çalışmanın üniversite örgütleri ve yöneticileri için pratik bazı çıkarımları söz konusudur. Sonuçlar, akademisyenlerin iş tatminini artırmak için yöneticilerin otantik liderlik uygulamalarına özellikle de bilgiyi dengeli değerlendirmeye vurgu yapmasının avantajlı olduğunu ortaya koymaktadır. Yöneticiler, özellikle karar verme sürecinde akademisyenlerden gelen bilgileri dikkate almalı ve bu bilgileri objektif bir şekilde işlemelidir. Bu akademisyenlerin yaptıkları işlere ilişkin hedefleri daha fazla sahiplenmesine, düşüncelerinin dikkate alınmasıyla nedeniyle motivasyonlarının artmasına ve daha fazla performans göstermelerine olanak tanıyabilir.

Bu çalışmada kullanılan kesitsel tasarım, nedensellik yorumlarını çalışmanın yapıldığı anla sınırlandırmaktadır. Yöneticilerde otantik liderliğin zaman içinde nasıl geliştiği ve bunun çalışanlarıyla ilişkilerini nasıl etkilediğini inceleyen araştırmalar gelecekte boylamsal olarak tasarlanabilir. Bununla birlikte araştırmada veriler katılımcıların cevaplara verdikleri öz bildirimlere dayanmaktadır. Ancak güvenilirliği ve geçerliliği kanıtlanmış ölçekler bu riski azaltmaktadır.

Otantik liderlikle ilgili gelecekte yapılacak çalışmalar akademisyenlerin iş sonuçlarıyla ilgili farklı değişkenleri konu edinebilir. Ayrıca otantik liderliğin iş tatminine etkisini inceleyin modelin diğer üniversite ortamlarında ve farklı rollerde görev yapan akademisyenlerde test edilmesi sonuçların genellenebilmesi açısından önem taşımaktadır.

Özetle bu çalışmada sonuçlar, otantik liderliğin iş tatmini üzerindeki etkileri açısından Avolio ve diğerlerinin (2004) otantik liderlik teorisindeki varsayımları akademisyenler üzerinde de desteklemiştir. Bu sonuçlar, özellikle bilgiyi dengeli değerlendiren yöneticilerin, akademisyenlerin iş tatminlerini daha çok arttırdığını göstermektedir. Bilgi üreten çalışanlar olarak akademisyenlerin yeni ve farklı fikirlerin yöneticiler tarafından değerlendirilmesi onların yaptıkları işten hem tatmin olmasına hem de üniversitelerde alınacak kararların ve yerine getirilecek olan hedeflerin gerçekleştirilmesine olanak tanıyacaktır.

KAYNAKÇA

Alilyyani, B., Wong, C. A. ve Cummings, G. (2018). Antecedents, mediators, and outcomes of authentic leadership in healthcare: A systematic review. International journal of nursing studies, 83, 34-64.

Avolio, B. J., Walumbwa, F. O. ve Weber, T. J. (2009). Leadership: Current theories, research, and future directions. *Annual Review of Psychology*, *60*, 421–449.

Avolio, B.J., Gardner, W.L., Walumbwa, F.O., Luthans, F. ve May, D.R. (2004). Unlocking the mask: a look at the process by which authentic leaders impact follower attitudes and behaviors. *The Leadership Quarterly, 15*(6), 801-823.

Ayça, B. (2019). The impact of authentic leadership behavior on job satisfaction: A research on hospitality enterprises. *Procedia Computer Science, 158*, 790-801.

Azanza, G., Moriano, J. A. ve Molero, F. (2013). Authentic leadership and organizational culture as drivers of employees' job satisfaction. *Revista de Psicología del Trabajo y de las Organizaciones*, *29*(2), 45-50.

Brayfield, A. H. ve Rothe, H. F. (1951). An Index of Job Satisfaction. *Journal Applied Psychology*, *35*(5). 307-311.

Breckler, S. J. (1984). Empirical validation of affect, behavior, and cognition as distinct components of attitude. *Journal of Personality and Social Psychology, 47*(6), 1191–1205.

Brief, A. P. (1998). *Attitudes in and around organizations*. USA: Sage Publications.

Černe, M., Dimovski, V., Marič, M., Penger, S. ve Škerlavaj, M. (2014). Congruence of leader self-perceptions and follower perceptions of authentic leadership: Understanding what authentic leadership is and how it enhances employees' job satisfaction. *Australian journal of management*, *39*(3), 453-471.

Darvish, H. ve Rezaei, F. (2011). The Impact of Authentic Leadership on Job Satisfaction and Team Commitment. *Management & Marketing*, *6*(3), 421–436.

Gardner, W. L., Avolio, B. J., Luthans, F., May, D. R. ve Walumbwa, F. (2005). "Can you see the real me?" A self-based model of authentic leader and follower development. *Leadership Quarterly, 16*(3), 343– 372.

Gardner, W.L., Avolio, B.J., Luthans, F., May, D.R. ve Walumbwa, F. (2005). Can you see the real me? A self-based model of authentic leader and follower development. *The Leadership Quarterly, 16*(3), 343-372.

Goleman, D., Boyatzis, R. ve McKee, A. (2001). Primal Leadership: The Hidden Driver of Great Performance. *Harvard Business Review*, *79*(11), 42-51.

Harter, S. (2002). Authenticity. C. S. Snyder, & S. J. Lopez (Ed.), *Handbook of positive psychology* içinde (382–394 ss.). Oxford: Oxford University Press.

Hoy, W. K. ve Henderson, J. E. (1983). Principal authenticity, school climate, and pupil-control orientation. *The Alberta Journal of Educational Research, 29*, 123–130.

Ilies, R., Morgeson, F. P. ve Nahrgang, J. D. (2005). Authentic leadership and eudaemonic well-being: Understanding leader–follower outcomes. *The Leadership Quarterly, 16*, 373–394.

Judge, T. A., Locke, E. A., Durham, C. C. ve Kluger, A. N. (1998). Dispositional Effects on Job and Life satisfaction: The Role of Core Evaluations. Journal of Applied Psychology, 83(1), 17-34.

Keser, A. ve Bilir, K. Ö. (2019). İş Tatmini Ölçeğinin Türkçe Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(3) , 229-239.

Laschinger, H. K. S., Wong, C. A. ve Grau, A. L. (2013). Authentic leadership, empowerment and burnout: a comparison in new graduates and experienced nurses. *Journal of nursing management*, *21*(3), 541-552.

Liedtka, J. (2008). Strategy making and the search for authenticity. *Journal of Business Ethics*, *80*, 237-248.

Locke, E. A. (1969). What is job satisfaction?. *Organizational behavior and human performance*, *4*(4), 309-336.

Onorato, M. ve Zhu, J. (2015). The Relationship Between Authentic Leadership and Employee Job Satisfaction: A Cross-Industry-Sector Empirical Study. *International Leadership Journal*, *7*(2), 81-146.

Rukh, L., Shahrukh, H. M. ve Iqbal, K. Z. (2018). Effect of authentic leadership on organization commitment: mediating role of job satisfaction. *Journal of Entrepreneurship & Organization Management*, *7*(3), 247-248.

Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2003). On assimilating identities to the self: A self-determination theory perspective on internalization and integrity within cultures. In M. R. Leary & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of self and identity* (pp. 253–272). The Guilford Press.

Sağbaş, M., Karabal, C. ve Sürücü, L. (2021). The effect of authentic leadership on job stress. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *20*(79), 1328-1340.

Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics (6th ed.)*, Boston: Allyn and Bacon.

Tabak, A., Polat, M., Coşar, S. ve Türköz, T. (2012). Otantik liderlik ölçeği: güvenirlik ve geçerlik çalışması. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, *14*(4), 89-106.

Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S. ve Peterson, S. J. (2008). Authentic leadership: Development and validation of a theory-based measure. *Journal of management*, *34*(1), 89-126.

Weiss, H. M. ve Cropanzano, R. (1996). Affective events theory. *Research in organizational behavior*, *18*(1), 1-74.

Wong, C. A. ve Laschinger, H. K. (2013). Authentic leadership, performance, and job satisfaction: the mediating role of empowerment. *Journal of advanced nursing*, *69*(4), 947-959.

Wong, C., Walsh, E. J., Basacco, K. N., Mendes Domingues, M. C. ve Pye, D. R. (2020). Authentic leadership and job satisfaction among long-term care nurses. *Leadership in Health Services*, *33*(3), 247-263.

Zhang, Y., Guo, Y., Zhang, M., Xu, S., Liu, X. ve Newman, A. (2022). Antecedents and outcomes of authentic leadership across culture: A meta-analytic review. *Asia Pacific Journal of Management*, *39*(4), 1399-1435.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

YAPAY ZEKÂ VE ROBOTİK UYGULAMALARININ ÖRGÜT YÖNETİMİ ALANINDA KULLANIMI ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Öğr. Gör. Dr. Aylin YILMAZ GEZGİN [1]

[1]Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu,

aylinyilmaz@kmu.edu.tr, 0000-0001-5462-8184

ÖZET

Değişen çevresel durumlar ve ilerleyen teknolojik buluşlar sayesinde örgütlerin faaliyetlerini etkin bir şekilde devam etmesi için proaktif uygulamaları bünyesine katması gerekmektedir. Günümüzde nesnelerin interneti, dijital platformlar, yapay zekâ, robotik uygulamalar, makine öğrenmesi ve akıllı uygulamaların faaliyete geçmesiyle birlikte örgütler yeni bir gelişmenin ışığında kendilerini bulmaktadır. Yapay zekâ teknolojisi ve robotik uygulamalar; yöneticilerin karar alımlarında, örgütlerin faaliyetlerinin devam etmesinde, makinelerin çalışanlar ile kolektif iş birliği gerçekleştirmesinde etkin rol almaktadır. Nitekim yapay zekâ teknolojisinin örgüt ve yönetim alanında radikal dönüşümleri beraber getirdiğinden dolayı çalışma önemini ortaya koymaktadır. Araştırma, nitel araştırma yöntemi tekniklerinden doküman inceleme tekniği kullanılarak yürütülmüştür. Yapay zekâ teknolojisi ve robotik uygulamaların örgüt ve yönetim alanındaki kullanımını ölçmek amacıyla bibliyometrik analiz çalışması yapılmıştır. Web Of Science (WoS) veri tabanı üzerinden 6553 çalışma elde edilerek IR Studio üzerinden Biblioshiny programından analizi yapılmıştır. Elde edilen analiz sonuçlarında 1981-2024 yılları arasında çalışmaların yer aldığına fakat 2017 yılı itibariyle çalışmaların yoğun bir şekilde artışa geçtiği çıktısına ulaşılmaktadır. Yazarlar daha çok yapay zekâ, makine öğrenmesi, inovasyon, teknoloji gibi anahtar kelimelerini kullanarak çalışmalarını yapmıştır. Çalışmaların daha çok Amerika ve Çin ülkelerinde faaliyet gösteren bilim adamları tarafından üretilmiştir. *Technologıcal forecastıng and socıal change* dergisinin en çok çalışma üretilen kaynak yeri olduğu bilgisi de ulaşılan diğer sonuçlardandır. Bu alanda en çok çalışma üreten Zhang ve Cheng yazarlarıdır. Bucharest Unıversıty en çok katkı sağlayan kurum olarak görülmektedir. Ayrıca Wırtz bilim adamı ise en çok atıf alan yazar olarak bilinmektedir. Elde edilen sonuçlar ışığında bu alanda çalışma yapacak olanlar için bir ön çalışma niteliği sunmakta ve ayrıca gelecek çalışmaların hangi boşluklar üzerinden ilerlemesi açısından da kılavuz niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Robotik Uygulamalar, Yönetim, Örgüt, Bibliyometrik Analiz.

[1] Öğr. Gör. Dr. Aylin YILMAZ GEZGİN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, aylinyilmaz@kmu.edu.tr- 0000-0001-5462-8184

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

Değişen dünyada işletmelerin ayakta kalması, varlığını devam ettirmesi ve rekabet edebilmesi gittikçe güç hale gelmektedir. Tüm bu güçlüklerin üstesinden gelebilmek için ortaya atılan teknolojik gelişmeler, işletmeler için umut ışığı olmaktadır. Son dönemin en önemli teknolojik gelişmelerinden görülen yapay zekâ veya robotik uygulamalar buluşu işletmelere büyük kazanımlar sağlamaktadır.

Yapay zekâ uygulaması işletmelerin fonksiyonlarında ve faaliyetlerinde ilk aşamada kullanıldığında çok maliyet gereksinimine neden olabilmektedir [6]. Fakat kurulum sonrasında elde edilen kazanımlar bu durumu olumluya çevirmektedir. Yapay zekâ uygulaması; insana ait özelliklerin makine veya robota öğretilmesi olarak görülmektedir [2]. Genel bir tanımlama yapılacak olursa; insana ait özelliklerin ve sezgisel olarak algılanan davranışların yansıtılması olarak tanımlanmaktadır [8]. Yapay zekâ uygulaması, en çok insani ikame eden ve insanın yerini alabilecek bir yetenek olarak da düşünülmektedir. Bu nedenle insan-makine ortaklığı olarak da ifadeler edilmektedir [14]. İnsan-makine ortaklığı ile birlikte işletmeler hem verimlilik anlamında hem de etkililik anlamında büyük ilerlemeler kaydetmektedir [5].

Yapay zekâ uygulaması ile birlikte insan ile birlikte karar alımları söz konu olmaktadır. Artık işletmenin önemli yeteneklerinden olan yapay zekâ teknolojisi karar verebilmekte ve faaliyetlerin gidişatını belirleyebilmektedir [12]. İnsan-makine ortaklığından güç alan işletmeler, daha doğru sonuçlar elde edebilmekte ve böylece büyük kazançlar sağlayabilmektedir [4]. Diğer yandan sürekli kontrol edebilme ve denetim yapabilme özelliğine sahip olan makineler daha kısa sürede, daha olumlu sonuçlar alabilmektedir. Bu da sorunların hızlıca çözümlenmesine ve yönetim fonksiyonlarından kontrol aşamasının her an aktif olabilmesine imkân tanımaktadır [13]. Yapay zekâ uygulamasının işletme bünyesine kattığı en anlamlı değişim, insanın konumunda olmaktadır. Nitekim ağır taşıma gerektiren, basit ve tekrarlayan işlerin makineler tarafından yürütülmesi ile birlikte insan daha çok bilişsel yeteneklere yönelmektedir [5]. İnsanın duygusal zekâsı, empatiği yeteneği ve yaratıcı düşünme özellikleri ön plana çıkmaktadır. İnsanın konumunda kayma meydana gelmesiyle, işletme bünyesindeki sermaye olgusuna makine-veri-sensör-cihaz da eklenmektedir. Böylece yeni yeteneklerin ortaya çıkması olmaktadır [9].

Pek çok alanda kullanılan yapay zekâ uygulaması sağlıktan bankacılığa, yedek parça sektöründen beyaz eşya sektörüne kadar çoğu sektörü etkisi altına almaktadır. Kullanım alanı genişledikçe ve ortaya sunduğu kazançlar elle tutulur hale geldikçe bilim insanları ve akademisyenler tarafından en çok çalışılan konu alanı olarak da görülmektedir. Teknolojik bir gelişme olan yapay zekâ uygulamasının sosyal anlamdaki kullanımlarının yanında bilimsel çalışmalara da konu olduğu görülmektedir [13]. Nitekim yönetim ve örgüt alanında yapay zekâ uygulaması çalışmalarının dağılımını görmek amacıyla çalışma yürütülmektedir. Bibliyometrik bir çalışma olan çalışma, Biblioshiny tarafından analiz edilmektedir. Bibliyometrik çalışmalar, nitel verilerin nicelleşmesi olarak görülmektedir. Elde bulunan kaynakların dağılımını sayısallaştırmaktadır. Elde edilen bulgular sonucunda yapay zekâ ve robotik uygulamaların örgüt yönetimi alanındaki hangi alanda boşluklar olduğu çıktısını elde etmektedir. Bu alanda çalışma yapacaklara bir kılavuz rolü üstlenmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2. LİTERATÜR TARAMASI

Son dönemin önemli teknolojik gelişmelerinden olan ve tüm sektörleri etkisi altına alan teknolojik buluşlardan biri yapay zekâ uygulamasıdır. Yapay zekâ uygulaması, insana ait akıl yürütme işlevini yapay nesnelere veya makinelere aktarılmasıdır. Yani insana ait özelliklerin kopyalanması ve bu özelliklerin makineler tarafından gerçekleştirilmesidir [3].

Yapay zekâ uygulaması karar verme, problem çözme, karşılaştırma yapma ve makine öğrenmeleri gibi özellikleriyle dikkatleri çekmektedir [4]. Ortaya koyduğu bu özellikler sayesinde işletmelere profesyonel kazanımlar katmaktadır. Bu kazanımlardan kast edilen; akıllı makine, akıllı sistemler ve akıllı işletme uygulamalarıdır. Makinelerin daha akıllı hale gelmesiyle verimlilik de hızla artış meydana gelmektedir [1].

Yapay zekâ uygulamasına ait yönetim ve örgüt alanında yapılan literatür çalışmaları aşağıda sunulmaktadır:

Chernov vd. (2020) çalışmasında yapay zekâ uygulamaların akılcı stratejik karar vericiler olduğunu savunmaktadır. Rasyonel karar alma noktasında kazanımları bulunmaktadır.

Kietzmann ve Pitt (2020) çalışmasında, dijital işe alımlarında yapay zekâ uygulamasının etkin olacağını vurgulamaktadır. Pek çok stratejik fayda sağlamaktadır.

Sulıch ve Zema (2020) çalışmasında, teknolojik gelişmelerin özünü yapay zekâ uygulaması olarak görmektedir. Makineler ile yapay zekâ arasında bağlantılı olma hali vardır ve işletmelerin iş yapış şekillerini değiştirmektedir. Bu durumda yönetim de dönüşümlerin yaşanmasına neden olmaktadır çıktılarını elde etmektedir.

Barro ve Davenport (2019) çalışmasında yapay zekâ uygulaması sayesinde müşteri ihtiyaçları belirlenmektedir ve böylelikle Pazar analizleri yapılabilmektedir. Müşteriyi yakından tanıma şansını elde etmektedir.

PWC (2018) raporunda sıkıcı ve monoton işlerin yapay zekâ uygulamaları tarafından yapılacağını ve böylece işlerin %65'inin yapay zekâ uygulamaları yapacağını iddia etmektedir.

Zheng vd. (2018) çalışmasında yapay zekâ uygulamalarının akıllı kontrol sağlama noktasında katkısı bulunmaktadır. Daha sağlam kararlar alabilmeyi ve hataları minimize etme hususunda katkı sunmaktadır.

Davenport (2018) çalışmasında yapay zekâ uygulamaları kısa vadede evrimsel fayda sunarken, uzun vadede devrim niteliğinde faydalar sunmaktadır.

Roblek (2016) araştırması ile yapay zekâ uygulamaları daha isabetli kararlar verme ile yaratıcılığı teşvik etme konusunda

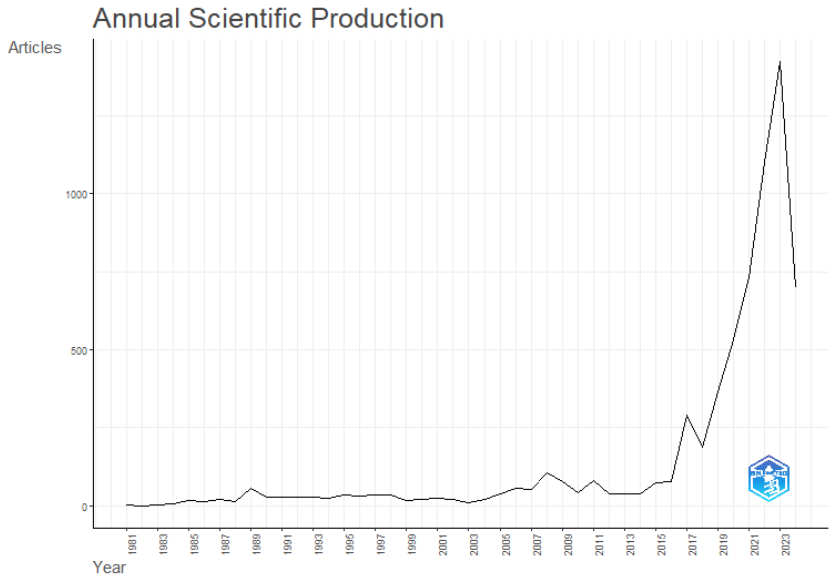
Brynjolfsson ve McAfee (2015) çalışmasında, insanların ve nesnelerin birbiriyle bağlantılı bir hale geleceğine böylece dijital bir ağ sistemin oluşacağına değinmektedir. Yapay zekâ uygulaması sayesinde dijitalleşmenin ivmesi üstel olarak büyümektedir.

Elde edilen çalışmalar neticesinde yapay zekâ uygulamaların işletme, yönetim ve örgüt bağlamında etkileri bulunmaktadır. Robotik uygulamaların etkilerinin devrim niteliğinde olduğu ve bu anlamda radikal değişimler meydana getirmektedir. Yapay zekâ uygulaması üzerine yapılan öncü çalışmalar derlenmektedir ve yapay zekâ uygulamasının ne olduğunu anlamada katkılar sunmaktadır.

3. UYGULAMALAR VE ANALİZLER

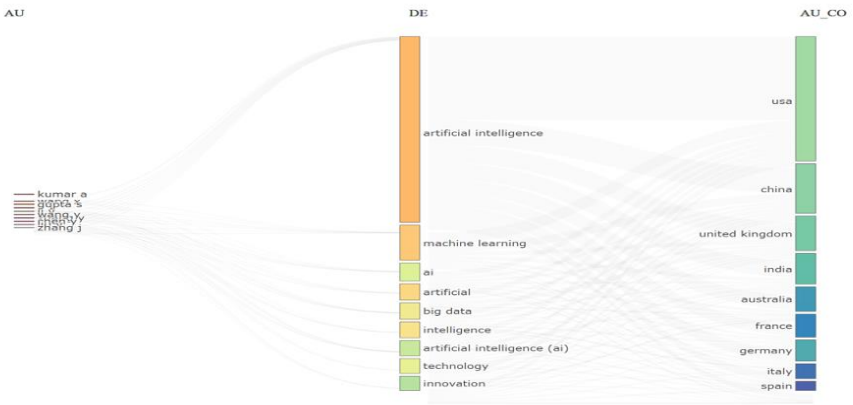
ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yapay zekâ uygulamaları üzerine yönetim ve örgüt bağlamında yapılan çalışmalar Web Of Science üzerinden elde edilmiştir. Elde edilen veri dosyası R Studio üzerinden Biblioshiny veri tabanı üzerinden analizleri yapılmıştır. Elde edilen analiz bulguları sonuçları ektedir:
İlk olarak, yıllık bazda üretilen çalışmaların dağılımı nasıldır sorusunu cevaplamak üzerine olmaktadır:

Görsel 1. Yıllık Çalışma Üretim Miktarı

Görsel 1 'de ifade edildiği üzere örgüt ve yönetim bağlamında yapay zekâ teknolojisi konulu çalışmaların 1981-2024 yılları arasında olduğu görülmektedir. 2017 yılından itibaren çalışmaların sayısında artış meydana gelmektedir ve 2019 yılından sonra en yüksek seviyelere gelmektedir. Son 4 yıl içerisinde çalışmaların yoğun bir şekilde yapıldığı sonucuna ulaşılmaktadır.
İkinci olarak, hangi anahtar kelimelerin hangi yazar tarafından daha sık kullanıldığı ile hangi anahtar kelimenin hangi ülkede yoğun ifade edildiği sorusu cevaplanmaktadır:

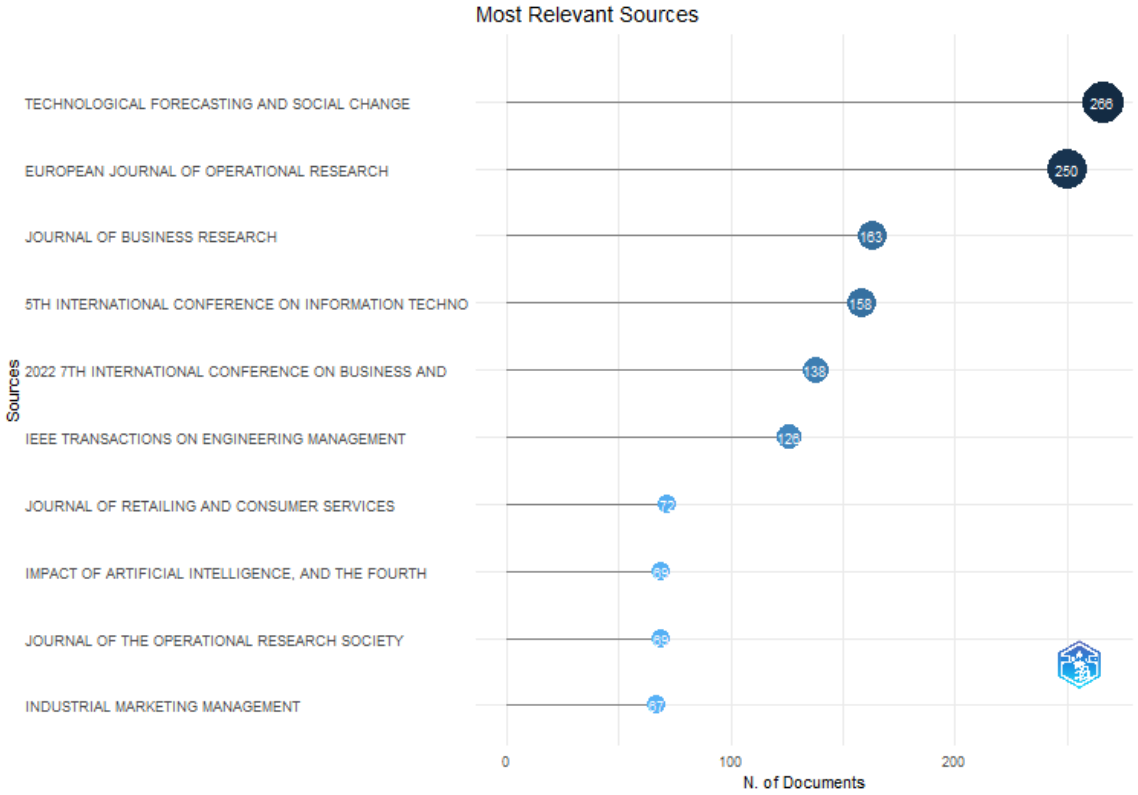

Görsel 2. En Çok Hangi Kelime-Hangi Yazar Tarafından Kullanımı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 2'de ifade edildiği üzere Kumar adında bilim adamı yapay zekâ uygulaması ile makine öğrenmesi anahtar kelimelerini yoğun kullanmaktadır. Yapay zekâ uygulaması ile makine öğrenmesi kelimelerini Amerika ile Çin ülkelerinde daha sık kullanılmaktadır. Ayrıca yapay, büyük veri, zekâ, teknoloji ve inovasyon kavramları en sık kullanılan kelimeler arasındadır.

Üçüncü olarak, yapay zekâ uygulaması çalışmalarına en çok hangi kaynakta yayınlanmaktadır sorusunu cevaplamaktadır:

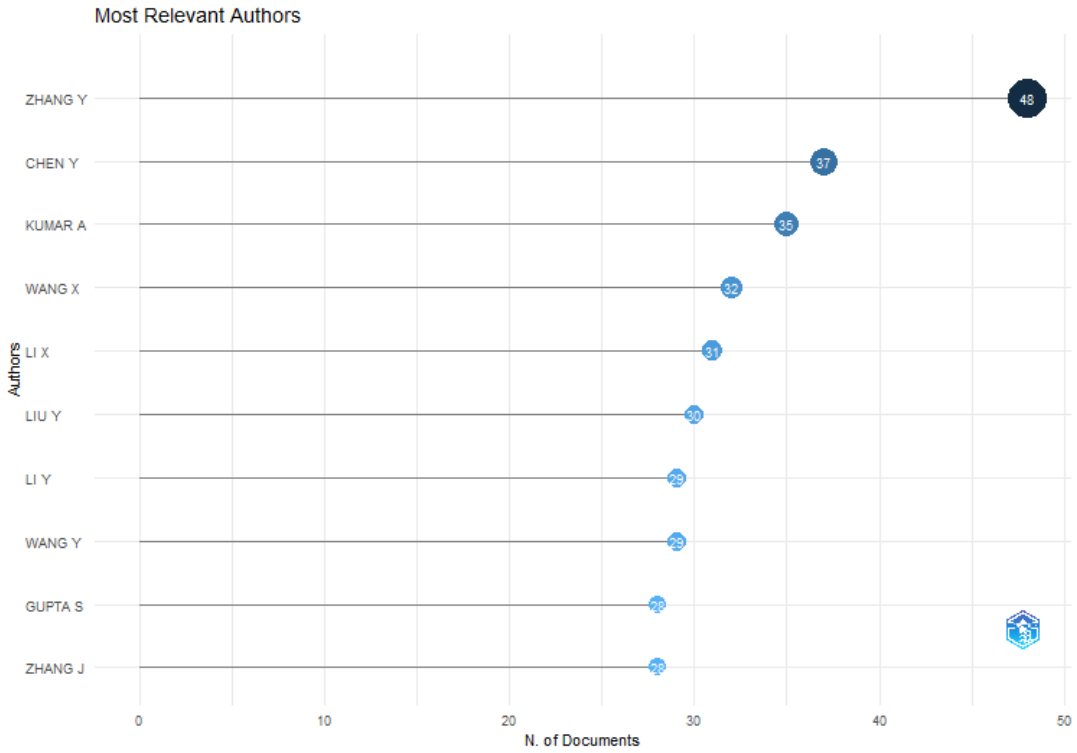

Görsel 3. En Çok Çalışma Üreten Kaynak

Görsel 3'de ifade edildiği üzere yapay zekâ teknolojisi ile ilgili çalışmaların en çok Technologıcal Forecastıng and Socıal Change ile European Journal of Operatıonal Research kaynaklarında yayınlandıkları bilgisine ulaşılmaktadır. Üçüncü sırada Journal of Busıness Research dergiside yoğun bir şekilde çalışmalara yer vermektedir.

Dördüncü olarak, yapay zekâ uygulaması ile ilgili çalışmaların hangi yazarlar tarafından daha çok çalışıldığı bilgisine ulaşılmak istenilmektedir:

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

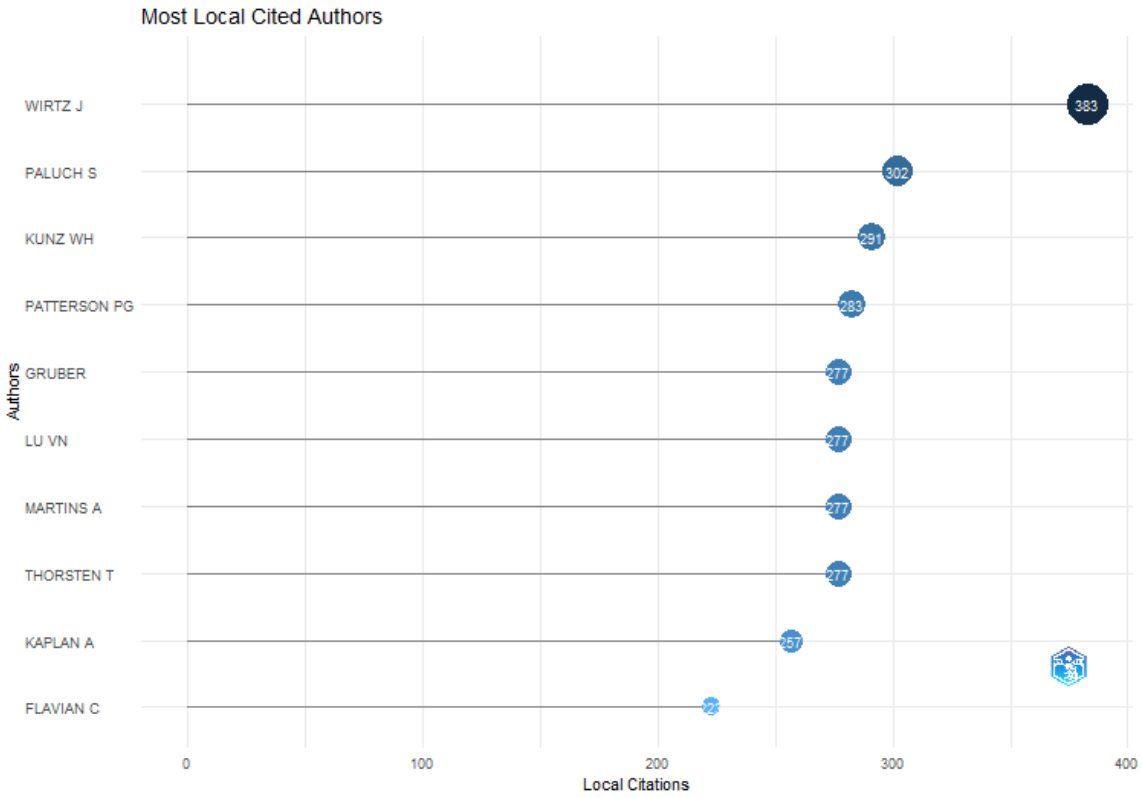

Görsel 4. En Çok Çalışma Üreten Yazar

Görsel 4'de ise örgüt ve yönetim alanında yapay zekâ uygulaması ile ilgili en çok çalışma yapan Zhang bilim adamıdır. İkinci sırada ise Chen bilim insanı yer almaktadır. En çok çalışma üreten yazar Zhang bu alanda 48 çalışma üretmiştir.

Beşinci olarak ise sorulan araştırma sorusu şudur: Yapay zekâ uygulaması üzerine çalışma yapan yazarlar içerisinde, en çok atıfı alan yazar kimdir? Bu sorunun cevabıyla birlikte en çok ilgiyi hangi yazarın çektiği çıktısına da ulaşılmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

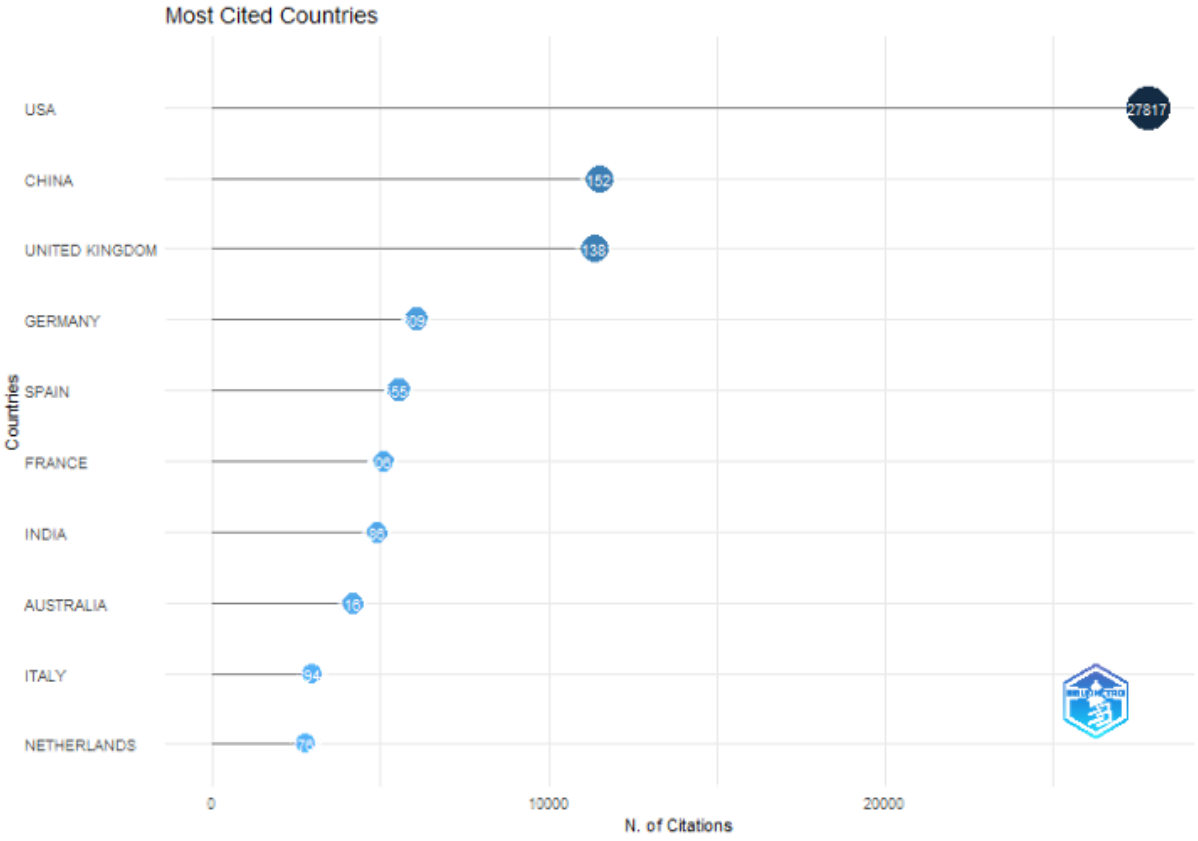

Görsel 5. En Çok Atıf Alan Yazar

Görsel 5'de yapay zekâ uygulaması ile ilgili çalışma yapan ve en çok atıf alan yazar Wırtz bilim insanıdır. Daha sonrasında Paluch bilim insanı takip etmektedir.

Altıncı olarak, en çok atıf alan ülke hangisidir sorusunu cevaplamak olmaktadır. Yani yapay zekâ uygulaması üzerine çalışma yaparak, atıf alan ülke hangisidir?

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 6. En Çok Atıf Alan Ülke

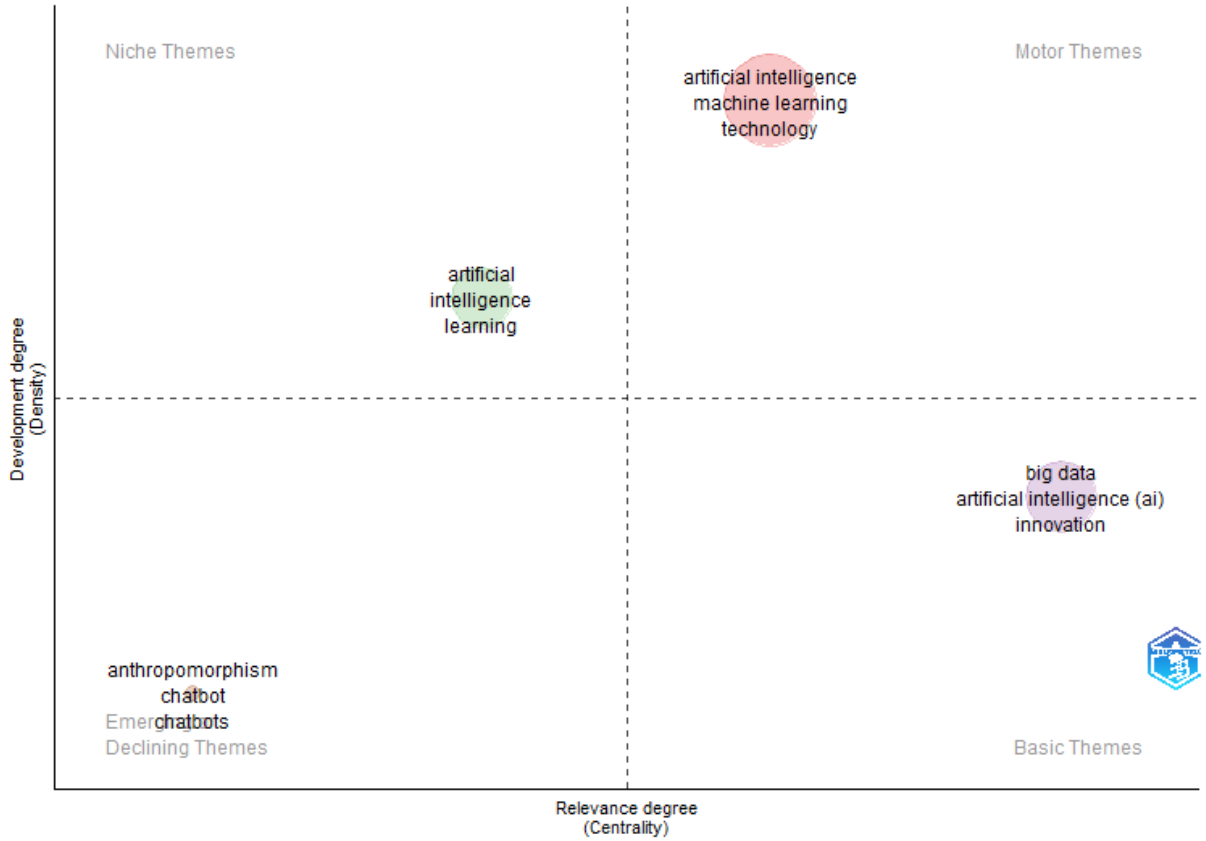
Görsel 6'da ifade edildiği üzere yapay zekâ uygulaması üzerine en çok atıf alan ülke Amerika' dır. 27.817 atıf sayısı ile ciddi bir rakama ulaşan ülke Amerika'dır.
Yedinci olarak, en sık kullanılan anahtar kelimeler hangisidir, sorusu cevaplanmaktadır:

Görsel 7. En Sık Kullanılan Anahtar Kelimeler

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

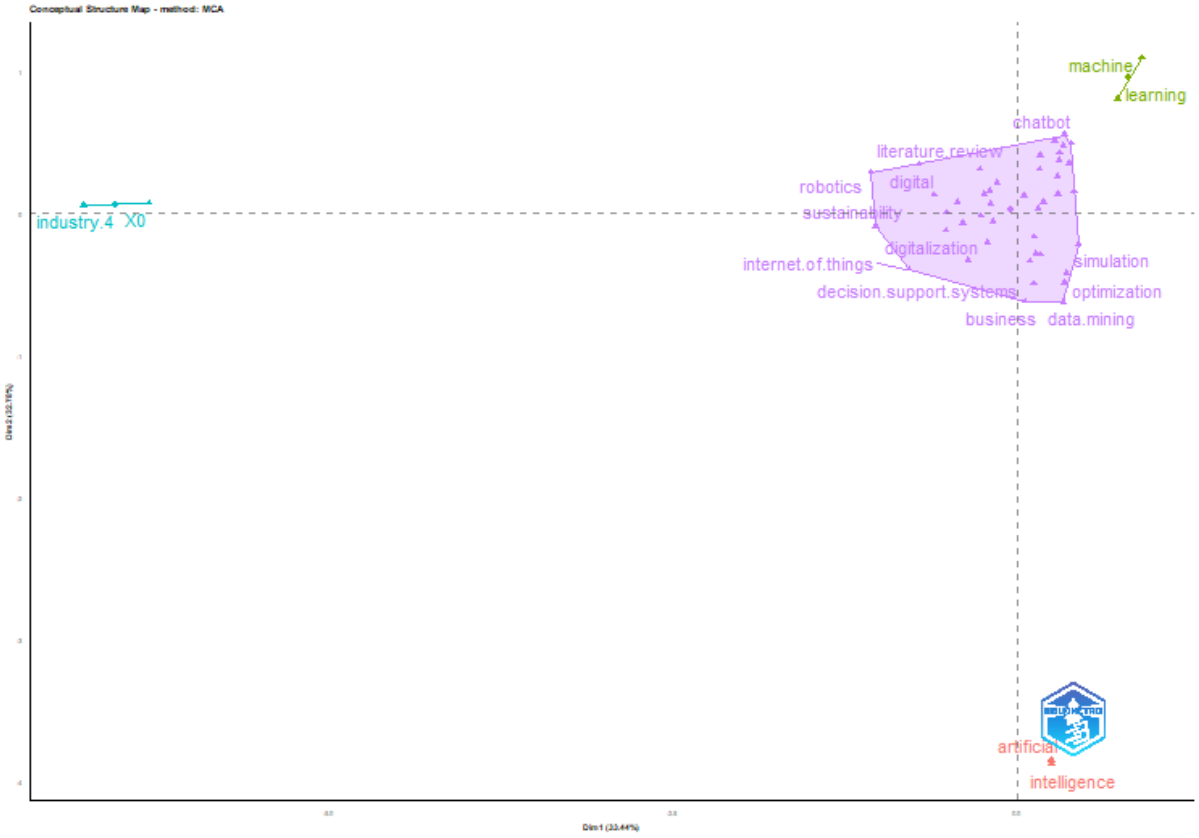
Görsel 7'ye göre en çok kullanılan anahtar kelimeler yapay zeka, yönetim, etki, model ve teknoloji kavramları yer almaktadır.

Görsel 8. Tematik Analiz

Görsel 8'e göre yapay zekâ uygulaması üzerine çalışma yapacaklara yönlendirme sunmaktadır. En çok çalışılan alanlar büyük veri, inovasyon ve yapay zekâ uygulamaları olmaktadır. Bu alanda niş alan olarak ifade edilen bölge, gelecek çalışmaları şekillendirmektedir. Yapay, zekâ ve öğrenme kavramları üzerinden ilerlemek çalışmaların şekillenmesinde kılavuzluk edebilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 9. Faktör Analiz

Görsel 9'da faktör analizine yer verilmektedir. Faktör analizi sonucunda bir kümelenmede yoğunlaşma bulunmaktadır. Robotlar, sürdürülebilirlik, nesnelerin interneti, dijitalleşme, simülasyon, karar destek sistemi gibi alanlar üzerinde yoğunlaşma bulunmaktadır. Diğer faktör ise makine öğrenmesidir, üçüncü bir faktör ise Endüstri 4.0'dır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yapılan analizler neticesinde 6553 çalışma elde edilmiştir. Elde edilen çalışmaların örgüt ve yönetim alanında yapay zekâ uygulaması üzerinedir. 1981-2024 yılları arasında çalışmalara rastlanmaktadır ve elde edilen çalışmalardan 3732 tanesi makaledir. Çalışmaların yoğunluğuna bakıldığında 2017 yılından sonra artışa geçtiği görülmektedir. Zhang ve Chen bu alanda en çok çalışma üreten yazarlardır. Wırtz ise en çok atıf alan kişidir. En çok ise Techonology Forecasting and Social Change dergisi ise en çok çalışma barındıran kaynaktır. Yazarların en yoğun kullandığı anahtar kelimeler; yapay zekâ, yönetim ve etki kelimeleridir.

Bu alanda çalışma yapacak yazarlar yapay zekâ ve makine öğrenmesi alanları üzerinden ilerlemesi alandaki kazanç sağlayacaktır ve alandaki boşluğa işaret çekmektedir. Bu çalışma sonucunda, alan ile ilgili nitel verilerin sayısallaşmasına imkân tanımaktadır ve sistematik bir bakış açısı kazandırmaktadır.

KAYNAKÇA

[1] NILSSON, N. J. Yapay Zekâ Geçmişi ve Geleceği, Çev: Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2018.

[2] CHERNOV, A., Victoria CHERNOVA ve Tatiana KOMAROVA. "The Usage of Artificial Intelligence in Strategic Decision Making in Terms of Fourth Industrial Revolution", 1st International Conference on Emerging Trends and Challenges in the Management Theory and Practice, Cilt 119, s. 22- 25, 2020.

[3] KİETZMANN, J. ve PİTT, L. Artificial intelligence and machine learning: What managers need to know, Business Horizons, Cilt 63, Sayı 2, s.131-133, 2020.

[4] SULICH, A. ve ZEMA, T. "Role of the Management in the World Driven by the Industry 4.0", Education Excellence and Innovation Management: A 2025 Vision to Sustain Economic Development during Global Challenges, 2020.

[5] BARRO, S. ve DAVENPORT, T. "People and machines: Partners in innovation", MIT Sloan Management Review, Cilt 60, Sayı 4, s. 22–28, 2019.

[6] PWC. Yapay Zekâ Öngörüleri Raporu, www.pwc.com, 2018.

[7] ZHENG, P. ve diğerleri. "Smart manufacturing systems for Industry 4.0: Conceptual framework, scenarios, and future perspectives", Frontiers of Mechanical Engineering, Cilt 13, Sayı 2, s.137-150, 2018.

[8] DAVENPORT, T. Big Data @work, Efsaneye son vermek fırsatları keşfetmek, Çev: Müge Çavdar, Türk Hava Kurumu Yayınları, İstanbul, 2018.

[9] ROBLEK, Vasja, Maja MEŠKO ve Alojz KRAPEŽ. A complex view of industry 4.0", Sage Open, Cilt 6, Sayı 2, 2016.

[10] BRYNJOLFSSON, E. ve MCAFEE, A. The Second Age, Akıllı Teknolojiler Devrinde Çalışma, İlerleme ve Refah, Çev: Levent Göktem, Türk Hava Yolları Yayınları, İstanbul, 2015.

[11] PRADEEP, A.K., Andrew APPEL ve Stan STHANUNATHAN. Pazarlama ve Ürün İnvasyonunda Yapay Zekâ, Trendleri öğrenmeye, müşterilerle bağ kurmaya ve satış yapmaya yönelik yeni ve güçlü araçlar, Çev: Taner Gezer, EAE Yayınları, İstanbul, 2020.

[12] PORTER, M. E. ve HEPPELMANN, J. Arttırılmış Gerçeklik Stratejisine Neden İhtiyaç Var, Harvard Business Review Yapay Zekâ, Çev: Nadir Özata, Optimist Yayıncılık, İstanbul, 2017.

[13] LUCA, M., KLEİNBERG, J. ve MULLAİNATHAN, S. Algoritmalar da Yöneticilere İhtiyaç Duyar, Harvard Business Review Yapay Zekâ, Çev: Nadir Özata, Optimist Yayıncılık, İstanbul, 2016.

[14] MARR, B. Yapay Zekâ Devrimi, Dijital dönüşüm işinizi nasıl etkileyecek, Çev: Ümit Şensoy, Optimist Yayıncılık, İstanbul.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SUÇ KORKUSU

Kezban ATALIÇ TAŞ
Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, kezban.atalic@gmail.com,
0000-0002-2962-0268
Uzm. Adli Bio, Merve SUNGUROĞLU
Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, mervesunguroglu23@gmail.com,
0009-0003-3024-8963
Prof.Dr., Nergis CANTÜRK
Ankara Üniversitesi, Adli Bilimler Enstitüsü, nergiscanturk@yahoo.com,
0000-0001-8739-0723

Amaç: Literatür araştırmasına dayalı olarak yapılan bu çalışmada, sağlıklı bir toplum için suç korkusunun önemine dikkat çekilerek bu konu üzerinde çalışacak kişilere yol gösterici olması amaçlanmaktadır.

Metodoloji: Öncelikle suç kavramının hukuk ve ilgili mevzuat açısından tanımı yapılacak, insanlarda ve toplumda suç korkusunun tüm yönleriyle işlendiği akademik yayınların literatür araştırması paylaşılarak değerlendirilecektir.

Sonuç: Toplumda kamu düzenini ve güveni sağlayacak kurumlar, özellikle geliştirilecek yöntemlerle bu konuya odaklanarak, güven temelindeki korku ve kaygıyı ortadan kaldırarak, sağlıklı ve güçlü, iletişime açık bir toplum oluşmasını sağlayabilirler. bireylerin psikolojilerine ilişkin bilimsel araştırmalar ve değerlendirmeler ışığında.

Anahtar kelimeler: Suç korkusu, suç, ceza, güvenlik algısı, güvenlik tedbiri.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

FEAR OF CRIME

Objective: In this study, based on the literature research, it is aimed to be a guide for people who will work on this issue by drawing attention to the importance of fear of crime for a healthy society.

Methodology: First of all, the definition of the concept of crime in terms of law and related legislation will be made and the literature research of academic publications in which the fear of crime in people and society is processed in all aspects will be evaluated by sharing

Conclusion: Institutions that will ensure public order and trust in society can ensure the creation of a healthy and strong society that is open to communication by eliminating fear and anxiety on the basis of trust by focusing on this issue, especially with methods that will be developed in the light of scientific research and evaluations of the psychology of individuals.

Key words: Fear of crime, crime, punishment, perception of security, security measure.

Giriş

Suç, toplumsal bir varlık olan insan ile birlikte ortaya çıkması nedeniyle insan var oldukça da toplumda kendine yer bulacaktır. İnsanlar doğası gereği toplu yaşama eğilimindedir. Her insanın da kendine göre zaafları vardır. Birisi için iyi ve doğru olan diğeri için yanlış olabilmektedir. İşte tam bu noktada da insanlar arasında çıkar çatışması başlayabilir. Aslında suç toplum içinde yaşamanın bir sonucudur diyebiliriz. İşlenmesi durumunda boyutuna göre cezai yaptırım olması insanlarda doğal olarak suçtan kaçınma durumu oluşturmaktadır.

Psikolojik bir sorun olan suç korkusu, insanların işlenecek bir suçtan zarar görme olasılığı olmadığı halde bir suç ortamının parçası olmak, yaşadığı sorunlarla başa çıkamadığında suç tanımına girecek davranışlar gösterme ihtimali nedeniyle duyduğu endişe ve çekincedir diyebiliriz. Suç korkusu sebebiyle bireylerde endişe, kaygı bozukluğu, panik atak ve sosyal hayattan geri çekilme durumları dahi ortaya çıkabilmektedir. Fakat önemli olan bu konuda yapılan bilimsel araştırmaların sonuçlarıdır.

Suç Korkusuna Neden Olan Faaliyetler

Suç korkusu bireysel veya çevresel etmenlerden kaynaklı olabilir. Bu etmenler: yaşanmış bir mağduriyet sonucu, medya etkisi, imar bozukluğu, çevresel düzenlemelerdeki yetersizlik, ebeveyn olma sonucu, siber alanlar, göç alımı gibi nedenler olabilir. Her insan kendini güvende hissetmek istediğinden suç korkusuna ilişkin çeşitli önlemler alabilmektedir.

Türk Ceza Kanunu'na göre suçların tasnifi beş ana başlık altında toplanmıştır (resmigazete.gov.tr, 2021).

1- Uluslararası Suçlar (soykırım ve insanlığa karşı suçlar)

2- Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti

3- Kişilere Karşı Suçlar

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

4- Topluma Karşı Suçlar

5- Millete ve Devlete Karşı Suçlar

Kalabalık kent yaşamı güvenlik güçlerinin yeterince her suç unsuruna hâkimiyetinin olmayışı, çocukları gençleri tehdit eden çok farklı suç ortamlarının varoluşu geleneksel toplum yapısından çok modern toplumu etkilemektedir(Şenol ve Gülver, 2020). İnsanlar yaşanan olumsuz örnekler nedeni ile yolda buldukları yaralı bir kişiyi hastaneye götürmekten kaçınmakta, kavga eden kişileri ayırmak için araya girmekten korkmakta hatta hiç müdahale etmemektedir.

suç korkusuna sebep olan faaliyetleri;

- Yapılan yanlış uygulamaların medya aracılığı ile toplumun büyük bir bölümüne ulaşması,

- Eğitim eksikliği,

- Verilen cezalarda orantısızlık yaşanması,

- Güvenlik güçlerinin ve güvenlik önlemlerinin toplumun büyüme hızını yakalayamaması,

- Yöneticilerin bu konuya karşı farkındalıklarının olmayışı veya yaklaşımları,

- İleri teknoloji ile ortaya çıkan kontrolsüz alanlarda güvenlik tedbirlerine yönelik çalışmaların gecikmesi, şeklinde sıralayabiliriz.

Suç Korkusuna İlişkin Alınabilecek Tedbirler

Gece sokağa çıkmama, toplu taşıt araçlarına binmeme, ıssız görünen yerlerden uzak durma, yanında güvendiği birisiyle dolaşma, köpek alma, alarm taktırma, X-ray cihazları veya kapı metal detektörleri kullanma, kameralı güvenlik sistemi (CCTV) taktırma vb olabilmektedir.

Suç Korkusu

Suç korkusunu bazı yazarlar suç karşısında verilen duygusal tepkiler olarak, diğerleri ise bir suçun kurbanı olma riskinin algılanması şeklinde tanımlar. 1990 yılı ve sonrası yapılan çalışmalarda birçok yazar, suç korkusunu anlatmada üç boyutlu bir kavram fikrini benimsemiştir (Covington ve Taylor, 1991; Ferraro, 1995).

Buna göre;

Duygusal Boyut: Mağduriyet tehdidi karşısında hissedilen duygu ve bir suç eyleminin kurbanı olma korkusunun duygusal değerlendirmesi (Rader, 2004).

Bilişsel Boyut: Bir suç eyleminin kurbanı olma riskinin değerlendirilmesi (Gabriel ve Greve, 2003).

Davranışsal Boyut: Olası mağduriyetle başa çıkmak için benimsenen davranış, yani kaçınma ve koruma davranışıdır (Greve, 1998).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bireyin savunmasızlığı, yaşam deneyimleri, yaşı, sosyo-ekonomik durumu, cinsiyeti, suça tanık olması veya suç mağduru olması gibi değişkenler bireysel suç korkusunun belirleyicileridir (Sipahi, 2016).

Tartışma ve Sonuç

Aslında suç korkusu kentlerdeki güvenli yaşamı tehdit eden suç ile ilişkili ama kısmen de suçtan bağımsız bir olgudur. İnsanlardaki korku nereden ne şekilde karşısına çıkacağı belli olmayan ve kendisine ne kadar zarar verebileceği belli olmayan yabancıya ya da bilinmeyenedir (Şenol ve Gülver, 2020). Pek çok bilim insanı, suçun, bireyin çevresi ile etkileşiminin yanı sıra bireyler arasındaki etkileşimde de yer alabilen bir insan davranışı olduğunu ifade etmektedir (Jeffery, 1971; Newman, 1973; Brantingham ve Brantingham, 1981). Kriminoloji tarihi ve suç araştırmaları, çeşitli teoriler ve deneysel çalışmalar, fiziksel çevrenin değiştirilmesi yoluyla toplumun suç veya suç fırsatlarını nasıl kontrol edebileceğini ve önleyebileceğini belirlemeye çalışmıştır. Yine de fiziksel çevrenin bir yönü incelenmemiş bir bilinmeyen olarak kalmaktadır. Diğer bir deyişle, kentsel düzenlemelerin suç üzerindeki etkisine ilişkin çok az araştırma yapılmıştır. Korkunun hâkim olduğu bir toplumda sağlıklı bir iletişimin kurulamayacağı kesindir. Korku, insanlar arasında sağlıksız iletişime neden olurken aynı zamanda da toplumun sosyo-kültürel yapısında dengenin bozulmasına sebep olacaktır. Toplumda asayiş ve güveni sağlayacak kurumların bu konu üzerinde yoğunlaşmaları, yapılacak bilimsel araştırmalar ve değerlendirmeler ışığında geliştirilecek yöntemler ile güven tabanında iletişime açık sağlıklı ve güçlü bir toplum oluşturabilirler.

Özellikle Kriminoloji biliminin bu konuda yapacağı çalışmalar ile kriminal verilerin bir araya getirilerek yorumlanması ile oldukça anlamlı sonuçlar alınabileceği değerlendirilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kaynaklar

Ayhan İ, Çubukçu KM, Suç ve Kent İlişkisine Ampirik Bakış: Literatür Taraması. 2007. s:31.

(Regoli, ve ark.Hewitt ve Kosloski, 2018).

https://magdurbilgi.adalet.gov.tr, Erişim tarihi:21/04/2024

Fattah EA. (1989). "Victims of Abuse of Power: The David / Goliah Syndrome" The Plight of Crime Victims in Modern Society London

McCrea R, Shyy TK, Western J. ve Stimson RJ. (2005). "Fear of Crime in Brisbane: Individual, Social and Neighbourhood Factors in Perspective", Journal of Sociology.

Covington J, Taylor RB. (1991). Fear of crime in urban residential neighborhoods: Implications of between-and within-neighborhood sources for current models.

Ferraro KF. (1995). Fear of crime: Interpreting victimization risk. New York: State University of New York Press.

Rader NE. (2004). The threat of victimization: A theorical reconceptualization of fear of crime. Sociological Spectrum.

Gabriel U, Greve W. (2003). The psychology of fear of crime. Conceptual and methodological perspectives. British Journal of Criminology.Greve W. (1998). Fear of Crime Among the Elderly: Foresight, Not Fright. International Review of Victimology

Sipahi EB. (2016). Suç Korkusu; Türkiye Kentlerinde Bir Alan Araştırması,

Özcan N. (1994)., "Şiddete Dayalı Olmayan Sapmış Davranışlar ve Aile Kurumu", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi

Dönmezer S. (1981). Kriminoloji, İstanbul

Şenol, D. & Gülver, Ö. (2020). Suçun Sosyal Psikolojik Maliyeti: Suç Korkusu Ve Suç Korkusuna Neden Olan Faktörler. Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi, (5), 25-41.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

DİJİTAL YAŞAM

Kezban ATALIÇ TAŞ
Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, kezban.atalic@gmail.com,
0000-0002-2962-0268
Uzm. Adli Bio, Merve SUNGUROĞLU
Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, mervesunguroglu23@gmail.com,
0009-0003-3024-8963
Prof.Dr., Nergis CANTÜRK
Ankara Üniversitesi, Adli Bilimler Enstitüsü, nergiscanturk@yahoo.com,
0000-0001-8739-0723

ÖZET

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte hayatımızın her alanına giren internet ve bilgisayar sistemlerinin kullanımı bireylerin ve kurumların dijital dünyaya geçiş sürecini başlatmıştır. Dijital dünya, bilgisayar, akıllı telefon ve benzeri ekipmanlar aracılığıyla somut olarak yapılan her işlemin hızlı ve kolay bir şekilde gerçekleştirilebilmesini sağlamak amacıyla internetin dijital ortama aktarılmasıdır.

Online alışverişten bankacılık işlemlerine, sosyal medyadan eğitime, sağlıktan adres bildirimine, tapu sicilinden vergi ödeme hizmetlerine kadar tüm sanal medya paylaşımları dijital dünyanın bir parçasıdır. Dijital dünya her ne kadar insanların hayatını kolaylaştıran ve verimli hale getiren avantajlar sunsa da kötü niyetli kullanım yeni suç türlerinin ortaya çıkmasına yol açmış ve siber suçlar dünyasını da hayatımıza katmıştır.

Bu çalışmada bilgisayar ve diğer dijital cihazların kullanımında nelere dikkat edilmesi gerektiği, internet kullanımında hangi güvenlik önlemlerinin alınabileceği, internet suçlarının neler oluşabileceği, kişi ve kurumların bu suçlardan kurtulması halinde hukuki haklarının neler olduğunun açıklanması amaçlanmaktadır. Oluşabilecek mağduriyetlerin giderilmesi ve internetin dijital yaşamdaki öneminin vurgulanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Bilgisayar, dijital, siber suç, adli bilişim

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

DIGITAL LIFE

SUMMARY

With the development of technology, the use of the Internet and computer systems, which enter into every aspect of our lives, has initiated the transition process of individuals and institutions to the digital world. The digital world is the transfer of the Internet to the digital environment in order to ensure that every transaction made concretely through computers, smartphones and similar equipment can be accessed quickly and easily. All virtual media sharing, from online shopping, banking transactions, social media, education, health, address notification, land registry or tax paying services, is part of the digital world. Although the digital world offers advantages that make people's lives easier and more efficient, malicious use has led to the emergence of new types of crimes and has also added the world of cybercrime to our lives.

In this study, it is aimed to explain what should be considered when using computers and other digital devices, what security measures can be taken when using the Internet, what internet crimes can occur, what are the legal rights of individuals and institutions in case of victimization that may occur, and to emphasize the importance of the Internet in digital life.

Keywords: Computer, digital, cyber crime, digital forensics.

Giriş

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte hayatımızın her alanına giren internet ve bilgisayar sistemlerinin kullanımı, bireylerin ve kurumların dijital dünyaya geçiş sürecini başlatmıştır. Dijital dünya internetin, bilgisayarlar, akıllı telefonlar ve benzeri donanımlar aracılığıyla somut olarak yapılan her işlemin hızlı ve kolay bir şekilde ulaşılmasını sağlamak üzere dijital ortama aktarılmasıdır. Artık somut olarak bir kitabı alıp okumak yerini, akıllı telefonlara indirilebilen e-kitaplara bırakmıştır.

Dijitalleşmenin avantajları arasında hız, verimlilik, erişilebilirlik, esneklik ve yenilikçilik yer almaktadır. Dijitalleşmenin dezavantajları arasında güvenlik sorunları, bağımlılık, özel hayatın gizliliği ve dijital uçurum yer almaktadır. Dijitalleşme, internetin kullanımı ile artan siber suçlar, çevrimiçi tehditler, veri ihlalleri gibi güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir (analyticahouse.com, 2023).

İnternet, insanların her geçen gün artan bilgiyi araştırma/paylaşma arzusundan doğan ve bilgiye kolayca ulaşma isteğinden kaynaklanan bir teknolojidir.(acikders.ankara.edu.tr, 2023) İnternet ve bilgisayar kullanımının artış göstermesi ile birlikte bilişim suçları da çeşitlenmiştir. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından yıllara göre yayımlanan Adli İstatistikler, siber suçların ülkemizdeki güncel durumunu göstermektedir (mbkaya.com, 2023).

Cumhuriyet Başsavcılıklarında Türk Ceza Kanunu uyarınca sonuçlanan soruşturmalardaki suç sayısının karar ve suç türüne göre dağılımı incelendiğinde 2022 yılında bilişim alanında suçlara ilişkin 148.594 karar verilmiştir (adalet.gov.tr, 2023).

Bilişim Suçları Dosyalarının Açılış Yılına göre Dağılımı (adalet.gov.tr, 2023)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2017 ve Öncesi	2018	2019	2020	2021	2022
7168	2242	7251	6093	8239	12.526

Bilişim Suçları Dosyalarında Yaş ve Cinsiyet Oranları (2022) (adalet.gov.tr, 2023)

	12-14 Yaş	15-17 Yaş	18 ve Üzeri	Yabancı Uyruklu
Erkek	424	1.327	13.869	377
Kadın	21	120	1.846	76
	639	1076	21975	530

Siber Suçlar

İnternet, kullanıcılara sadece teknolojik hizmet sunmakla kalmayıp, aynı zamanda bilinçsiz kullanım sonucunda; şiddet, vahşet, pornografi ve erotizm, narkotik, kumar, siber zorbalık, satanizm, terör vb. suçlara da olanak sağlamaktadır.

Kimlik avı, kimlik bilgileri, anne soyadı, şifre, müşteri numarası ve benzeri kişisel ve kurumsal bilgilerin ele geçirilmesine yönelik bir dolandırıcılık yöntemidir.

Key-Logger, Screen Logger, Trojan: Key logger, klavyede basılan tuşları takip etmek için geliştirilmiştir. Ekrandaki tıklamaları takip etmek için Screen Logger, bilgisayarı uzaktan kontrol etmek için ise trojan geliştirilmiştir.

Dolandırıcılıkta her zaman işe yarayan iki yöntemi kullanırlar, korkutmak ve vaad etmek. İnsanlara çeşitli mesaj içerikleri hazırlayarak bir link tıklamaları istenmektedir. Link tıklandığı anda sosyal medya hesapları çalınabilmekte veya telefona zararlı yazılım yüklenebilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

İnternetin tamamen güvenli olduğunu söylemek mümkün değildir. Sürekli olarak gelişen sanal dünya da her zaman güncel kalmak bu konuda çok önemlidir. Özellikle internete bağlı cihazları bilinmeyen ağlara bağlı tutmak, bilinmeyen uygulama ve web siteleri gibi güvenliğimizi tehdit edebilecek erişimlerden kaçınılmalıdır. Bilinçsiz kullanım sonucunda kişisel bilgiler ve e-postalar kötü niyetli kişilerin eline geçebilmektedir. Bunlardan korunmak için sadece antivirüs programlarıyla yetinmek yerine tüm güvenlik teknolojilerini garanti eden Firewall, VPN, AntiVirus, AntiMalware, AnfiSpam, IDS/ PS vb. UTM sistemlerini tercih etmeliyiz. Ayrıca en önemli güvenlik tedbiri Dijital Okuryazarlıktır. Dijital okuryazarlık; akıllı cihazları ve sistemleri anlama, dijital mecralarda *bilgiyi kullanma, anlama, oluşturma* becerilerini ifade eder (siberay.com.tr,2023).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kaynaklar

https://kvksis.com/blog, Erişim tarihi:25/05/2024

https://twitter.com, Erişim tarihi: 25/05/2024

https://analyticahouse.com, Erişim tarihi:16/05/2024

https://acikders.ankara.edu.tr, Erişim tarihi:18/05/2024

https://mbkaya.com, Erişim tarihi:07/05/2024

https://adlisicil.adalet.gov.tr Erişim tarihi:18/05/2024

Atalıç Taş K. (2010). "Bilişim Suçları ve Adana İlinde 2006-2009 Yılları Arasında Meydana Gelen Bilişim Suçlarının Değerlendirilmesi»

Akarslan H. (2011). "Bilişim Suçları, Yoluyla İşlenen Suçlar ve Adli Bilişim Ayrımı»

https://siberay.com.tr, Erişim Tarihi: 21/05/2024

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

NARSİSİZMİN YAKIN PARTNER ŞİDDETİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

YL Öğrencisi, Melike ASLAN[1], Prof. Dr., Gülseren KESKİN[2]

[1] Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, melikeas.69@outlook.com- 0009-0002-5082-1483

[2]Ege Üniversitesi, Atatürk Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, unalgulseren@hotmail.com- 0000-0002-5155-0948

ÖZET

Narsisizm son yıllarda psikoloji alanında popüler bir araştırma konusu haline gelmiştir. Çok eski bir tarihi olan narsisizm Narcissusa ilişkin bir Yunan miti ile bilinmektedir. Narsisizm popüler kültürde kendini beğenme, hayranlık, kibir gibi kişilik özellikleri ile tanınmaktadır. Kohut'a göre tüm bireylerin narsistik ihtiyaçları vardır. Narsisizm insanların doğal gelişim süreci içinde ortaya çıkarak ihtiyaçların dengelenmesini sağlarken, bu süreç sağlıklı olabileceği gibi bazı durumlarda sağlıksız ilerleyebilmektedir. Narsisizmin patolojik tarafında bireyler dıştan gelen yorumlarla beslenmeye açık ve muhtaçtırlar; uyumsuz, katı olmakla beraber, etrafında ciddi sıkıntıya sebep olabilirler. Bu sıkıntılar genellikle kişilerarası ve romantik ilişkilerde sorunlarla ilişkilidir. Narsisizmin kişilerarası ilişkilerde yaşanabilecek en patolojik sonuçlardan biri, narsisistlerin saldırgan eğilimleri ile bağlantılı olan yakın partner şiddetidir. Narsisizm ilişkinin en erken aşamalarında romantik çekicilikle ilişkiliyken, sonraki süreçte empati eksikliği, manipülasyon ve büyüklenmecilikle beraber partner ilişkilerinde saldırganlığa dönüşebilmektedir. Narsisizm özellikle romantik ilişkilerde psikolojik şiddet ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. Bu çalışma ile narsisizmin yakın partner ilişkilerindeki ilişkinin doğasının tanımlanması; özellikle narsisist bireylerin şiddet ajanı olarak sıklıkla kullandıkları manipülasyon tekniklerinin değerlendirilmesi; yakın partner şiddetinin narsisistik boyutunun tanımlanması ve önlenmesine yönelik girişimlerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda narsisizm ve yakın partner şiddetini içeren yayınlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Narsisizm, yakın partner şiddeti, romantik ilişkiler

GİRİŞ

Narsisizm terimi, benmerkezci bir yönelime sahip bireylerin kişilik özelliklerini, ardından sınırsız güç ve başarı düşüncelerini ve aşırı teşvik ile özel muamele ihtiyacını tanımlamaktadır (American Psychiatric Association, 2013).

Narsisizmin temel süreçleri, görkemli bir benlik duygusunu koruma, sürdürme veya yeniden kazanma çabalarını temsil etmektedir (Freud, 1986). Narsist bireylerin derinlerde tehdit altında,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

aşağı, zayıf ve/veya kırılgan hissettiklerinde görkemli bir dış koruma oluşturmaya çalıştıkları klinik gözlemlerden doğan ve genellikle "maske" modeli olarak adlandırılan bir model oluşmuştur. Aynı zamanda bu modeller görkemliliğin kişinin benlik duygusunu aşağılık duygularına karşı koruma amacına hizmet ettiğini göstermektedir (Wright ve ark., 2021).

NORMAL VE PATOLOJİK NARSİSİZM

Narsisizmin temel ifadelerinden biri olarak kişideki aşırı beğenilme ve onaylanma ihtiyacından bahseden Pincus ve Roche (2011), çoğu zaman bu özelliklerden kişiliğin normal yönü olarak bahseder. Narsisizm insanların doğal gelişim sürecinin içinde ortaya çıkarak ihtiyaçlarımızı dengelememizi sağlar. Bu süreç sağlıklı olabileceği gibi bazı durumlarda sağlıksız ilerleyebilir. Pincus vd. (2009) patolojik narsisizm envanteri geliştirdikleri çalışmalarında, normal ve patolojik narsisizmi kişiliğin iki boyutu olarak görmüşlerdir.

Normal narsisizm, bireyin kendisiyle ve yakın çevresindekilerle uyumu ve ilişkilerde beklentiler arasındaki dengeyi sağlayabileceği duygusunu yaşaması olarak ifade edilmektedir (Rozenblatt, 2002). Patolojik narsisizme sahip bu kişiler özsaygı ve rakipleri söz konusu olduğunda sağlıklı kısmı pek koruyamayabilirler.

Patolojik narsisizmi normal narsisizmden ayrı kılan patolojik narsisizmde bireyin dışarıdan aktarılan yorumlarla beslenmeye aç olmasıdır. Çevresinden gelen yorumlara aşırı duyarlı olan patolojik narsisizme sahip bireyler kendi içlerindeki, kendilerine yönelik değersizlik duygularını çevrelerine yansıtarak kurtulma yolunu seçerler. Bu nedenledir ki; patalojik narsisizme sahip bireyler kendilerine yönelik aktarılan negatif duygulara, eleştirilere aşırı derecede duyarlı tepkiler (öfke, saldırganlık gibi) sergilerler (Kernberg, 1975). Patolojik narsisizmin bir kişilik bozukluğu olmasındaki en önemli etkenlerden biri yaşam boyu süren bir davranış kalıbı olmasıdır (APA, 2013).

Yani patolojik narsisizm, sağlıklı veya normal narsisizmden farklı olarak uyumsuz, katı, kalıcı olmakla beraber ciddi boyutta sıkıntıya ve işlevde bozulmaya neden olur. Halen üzerinde çalışmalar yapılmakta ve narsisizmin yapısı literatürde giderek çeşitli biçimlere ayrılmaktadır. Bunlar; normal, patolojik, büyüklenmeci, kırılgan, toplumsal**,** rekabetçi, örtük ve hayranlık narsisizmi olarak adlandırılmaktadır (Sedikides, 2021; Pincus ve Roche, 2011).

PATAOLOJİK NARSİSİZMİN İKİ BİÇİMİ

Narsisizmin farklı özelliklerle ilişkili olan büyüklenmeci ve kırılgan olmak üzere literatürde en çok kullanılan iki farklı boyutu vardır. Narsisizm terimi en yaygın olarak büyüklenmeci narsisizm ile ilişkilendirilmiştir. Bu narsisizm biçimi; abartılı benlik saygısı, büyüklük, kişinin kendi zayıflıklarını inkâr etmesi, kendiyle ilgili taktir bekleme, başkalarının kendilerine hayranlık duyması, teşhirci bir eğilim ve diğerlerinin sömürülmesi gibi özelliklerle karakterizedir. (APA, 2013).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Genel nüfusla karşılaştırıldığında, büyüklenmeci narsisizmli insanlar daha cesur ve çekici görünürler, oldukça fazla sosyal karşılaştırma yapar, yoğun kıskançlık hissederler, statü peşinde koşma olasılıkları yüksek ve daha yüksek benlik saygısı bildirilirken, daha az nevrotiklik sergilerler (Ackerman ve ark., 2019; Jauk ve ark., 2021).

Büyüklenmeci narsisizmin dışında çeşitli çalışmalardan elde edilen sonuçlar, düşük benlik saygısı ile ilişkili güvensizliği yansıtan kırılgan bir benlik duygusuna dayanan, kırılgan narsisizmin varlığını göstermiştir. Kırılgan narsisizmi olan insanlar daha fazla içe dönük, çekingen, kaygılı ve kaçınganlardır; bir dereceye kadar daha az vicdanlıdırlar ve daha fazla öfke, utanç ve depresyonun yanı sıra eleştiriye aşırı hassasiyet daha yüksek düşmanlık ve/veya saldırganlık ve daha düşük benlik saygısı, güven ve ilişki memnuniyeti bildirirken yakın ilişkilerinde kendi hakkında büyüklenmeci beklentiler ile karakterizedir (Ackerman vd., 2019; Jauk ve ark., 2021; Şen ve Barışkın, 2019; Kong ve ark., 2020; Krizan ve Herlache, 2018).

Büyüklenmeci narsistler daha fazla öznel refah yaşarlar, daha iyi öfke kontrolü sergilerler ve anksiyete, depresyon, stres, kıskançlık ve utanç gibi rahatsız edici duygularla daha az rahatsız olurlar, oysa kırılgan narsistler için bunun tersi doğrudur (Zajenkowski ve ark., 2020). Gerçekten de yapılan bir çalışmada kırılgan narsisizm ve nevrotiklik arasında anlamlı bir örtüşme bulunmuştur (Miller ve ark., 2018). Yapılan başka bir çalışmada ise kırılgan narsisizmin öfke ve düşmanlığa yönelik daha yüksek eğilimi olduğunu ve nevrotikliğin bu ilişkinin büyük bir bölümünü oluşturduğunu göstermiştir (Czarna ve ark.,2021).

NARSİSİZM VE ROMANTİK İLİŞKİLER

Narsisizmin, ilişkilerin en erken aşamalarında romantik çekicilikle ilişkili olduğu bulunmuştur (Wurst ve ark., 2017). Narsistik ilişkinin ilk aşamaları oldukça heyecan verici ve tatmin edici olabilir. Narsistler genellikle dışa dönük kişiler olarak karşımıza çıkar; narsistlerin özellikle ilişkinin kur yapma aşamasında komik, eğlenceli, enerjik ve sosyal açıdan kendine güvenen kişiler olarak görülür (Lam,2012).

Güçlü, cesur ve kendine güvenen erkek narsist, ilk flört sürecinde kadınlar tarafında fiziksel olarak çekici, esprili, etkileyici ve kendine güvenen biri olarak görülür (Grosz ve ark., 2015). Bu tür narsistik hayranlık kısa ömürlüdür ve narsistlerin büyüklenmecilikleri baskın bir özellik haline geldikçe zamanla kaybolur (Lam, 2012; Grosz ve ark., 2015). Bu durumlar uzun vadeli romantik ilişkilerde çok çeşitli sorunlarla ilişkilidir (Wurst ve ark., 2017).

Narsistler kendilerinin ihtiyaçlarına, isteklerine ve arzularına odaklanma eğilimindedirler ve yakın partnerlerinin ihtiyaçlarına çok az ilgi gösterirler (Grosz ve ark., 2015).

Kanat-Maymon ve arkadaşlarına (2017) göre tatmin edici veya yakın bir ilişki için gerekli olan üç temel ihtiyaç “ait olma, yeterlilik ve özerklik” bu ilişki türünde karşılanmamaktadır. Uzun süreli romantik ilişkilerde narsistlerin düşük düzeyde bağlılık gösterdikleri, sadakatsizliğe yatkın oldukları ve narsist olmayanlara göre daha fazla sayıda boşanma yaşadıkları gösterilmiştir (Brewer ve ark., 2015). Narsisizm, romantik partnerlerde kıskançlığa neden olma

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

eğilimi (Tortoriello ve ark., 2017) ve romantik ilişkilerde narsisistik hedeflerini yerine getirmek için caydırıcı veya manipülatif stratejilerin kullanılmasıyla ilişkili olduğu bulunmuştur (Sauls ve ark., 2019).

YAKIN PARTNER ŞİDDETİ BAĞLAMINDA NARSİSİZM

Narsisizmin kişilerarası en aşırı sonuçlarından biri, narsistlerin sunduğu saldırgan eğilimlerle bağlantılı olan Yakın Partner Şiddeti (YPŞ) olarak adlandırılan bir olgudur (Green ve ark., 2020). Narsist bireyler partner şiddeti gösterme eğilimindedirler (Oliver ve ark., 2023).

YPŞ, fiziksel, cinsel veya psikolojik zarara neden olan yakın bir ilişki içindeki; fiziksel saldırganlık eylemleri, cinsel zorlama, psikolojik istismar ve kontrol edici davranışları ifade eder. Bu tanım hem mevcut hem de eski eş ve partnerlerin şiddetini kapsamaktadır (World Health Organization (WHO), 2012).

Tahminler ülkeler arasında farklılık göstermesine rağmen küresel olarak kadınların %30'unda fiziksel veya cinsel partner şiddeti bildirmiştir (URL 1). YPŞ tüm cinsiyetleri etkilerken, kadınlar diğer cinsiyetlere kıyasla çok daha fazla mağduriyet yaşamaktadırlar (WHO & Pan Health Organization, 2012).

Ciddi bir insan hakları ihlali olan yakın partner şiddetinin insani, toplumsal ve ekonomik maliyetleri vardır (Rhys ve ark., 2019). Yakın partner şiddeti, yaralanmalar, depresyon, anksiyete, istenmeyen gebelikler ve kişiler arasında cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar dahil olmak üzere kısa ve uzun vadeli fiziksel ve zihinsel sağlık etkilerine sahip olabilir ve ayrıca ölüme yol açabilir (Bacchus ve ark., 2018).

Yapılan çalışmalar, narsisizmin küresel yapısının farklı saldırganlık biçimleriyle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Du,Miller ve Lynam, 2022). Yapılan bir meta analiz sonucuna göre narsisizmin tüm boyutları her türlü saldırganlık ve saldırganlığın her iki işleviyle (yani reaktif, proaktif) ilgili bulunmuştur (Kjaervik ve Bushman, 2021). Yapılan bir başka çalışmada ise hem büyüklenmeci hem de kırılgan narsistlerin, amaçlarına ulaşmak için başkalarını duygusal olarak manipüle etmeye eğilimli olduğunu da göstermiştir (Casale vd., 2019). Pratik olarak, bu sonuçlar narsisizmin saldırganlık ve şiddet için önemli bir risk faktörü olduğunu göstermektedir.

Narsisizmin altında yatan, yakın ilişkilerde saldırganlığa neden olabilecek, empati eksikliği, büyüklenmecilik, manipülasyon ve başkalarının sömürülmesi gibi çok sayıda ortak özellik vardır (APA, 2013).

Narsisizm hakkındaki yazıların çoğu, narsistik kişilik bozukluğuna sahip kişilerin egolarına yönelik bir tehdit olduğunda saldırganlaştıklarını teorileştirmektedir. Ancak Park ve Colvin (2014), narsist bireylerin, egolarına yönelik bir tehdit olmadığında bile, narsist olmayan bireylere göre başkalarını daha fazla aşağıladıklarını göstermiştir. Bunun "narsistik öfke" olarak

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bilinen ve narsistik aşırı duyarlılıktan kaynaklanan aşırı öfkeye ilişkin sonuçları vardır (Krizan ve Johar, 2015). Narsistlerle romantik ilişkiler içinde olan bireylerin, yersiz, kışkırtılmamış saldırganlığın yanı sıra egonun tehdit ettiği saldırganlığın da yükünü taşıyabileceğini ileri sürmektedir (Tortoriello vd., 2017). Bu narsistik öfke, yakın ilişkilerde düşmanlık olarak kendini gösterebilir.

Narsistik özelliklere sahip bireyler, aşk mitinin kötüye kullanılması yoluyla manipülatif, sosyal olarak izole edici, tepkisel ve proaktif saldırgan davranışlar ve narsisistik istismar sendromu olarak bilinen, özellikle sözlü tacizde bulunurlar. (Sauls ve ark., 2019; Ismail ve ark., 2021, Green ve ark., 2022).

Narsistik istismar, genellikle narsistik özelliklere sahip olduğu düşünülen biri tarafından manipülatif psikolojik iletişim yoluyla bireylere zarar verilmesini içerir. Yakın bir ilişkinin başlangıcı, ortası ve bitişi boyunca belirli davranışları içeren bir narsistik istismar modeli vardır. Tipik olarak, ilişkinin başlangıcında narsist, empatik doğaya sahip bir partner seçer ve kısa bir zaman dilimi içinde hızlı bir tempoda aşırı sevgi ve ilgi gösterir (genellikle "lovebombing" olarak adlandırılır). Bu davranış, kurban üzerinde hızlı bir şekilde derin bir izlenim bırakır ve kurban yeni partnerinin (narsist) yalnızca sahte bir temsilini gördüğü için partneriyle güçlü bir bağ kurulmasını kolaylaştırır. Narsist aynı zamanda sıklıkla yararlı bulacağı bir şeye sahip olan ya da hayranlık ya da arkadaşlık yoluyla özsaygısını şişirecek bir partner seçer; yani narsist, yeni partnerini moralini de yükseltecek özel niteliklere sahip bir ödül partneri olarak görebilir. Narsist, partnerini kendisine dair bu idealize edilmiş sahte imaja inandırdığında ve kurban tamamen ilişkiye daldığında, değersizleştirme aşaması başlamış olacaktır. Bu aşamada narsistin gerçek kişiliği ortaya çıkar ve zaman ilerledikçe artan küçümseyici sözler gibi taktiklerle partnerini değersizleştirmeye başlar ve partnerinin benlik duygusunu yok etmek için iletişim tekniklerini kullanmaya başlar. Bir sonraki aşama olan "mevcut partnerin atılması" aşamasında narsist sıklıkla yeni bir partner aramaya yönelecek bir ilişki veya ilişkiler yaşayarak bunu mevcut partnerlerinden inkâr ederler. Aynı zamanda bu aşamada mağdurun kendi gerçekliğine ilişkin kendi yargılarını sorgulamasına yol açan manipülasyon teknikleri kullanabilir. Çoğu zaman, mağdur istismara maruz kaldığını ancak ilişkinin sonunda fark edebilir çünkü kullanılan stratejiler oldukça sinsice işlenmiş ve yalnızca ilişkinin terk edilme aşamasında daha da belirginleşip görünür hale gelmiştir. Narsist daha sonra bu ilişki modelini yeni bir partnerle yeniden başlatacak ve kendisini sıklıkla "dengesiz bir kişi" ile ilişkisi olan bir kurban olarak tanımlayacaktır (Howard, 2019).

Faillerin cinsiyeti

Erkeklerin YPŞ failleri olma olasılığı kadınlara göre çok daha fazladır (WHO & Pan Health Organization, 2012). Grijalva ve ark. (2015) narsisizmdeki cinsiyet farklılıklarını incelerken erkeklerin genel narsisizm puanlarının kadınlara göre daha yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Yapılan başka bir çalışmada ise narsisizmde cinsiyet farklılıklarını ve her cinsiyette YPŞ'nin işlenmesine bakıldığında, kadınların kırılgan narsisizmde erkeklere göre önemli ölçüde daha yüksek puan aldığını, ancak büyüklenmeci narsisizm için cinsiyet farkı bulunamadığını göstermiştir. Erkeklerde, kırılgan narsisizm, fiziksel/cinsel istismarın önemli bir pozitif belirleyicisiyken; büyüklenmeci narsisizm psikolojik istismarın önemli olumlu bir

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

belirleyicisiydi. Kadınlar için, yalnızca kırılgan narsisizm, fiziksel/cinsel ve psikolojik istismar işleminin önemli bir olumlu belirleyicisi olarak ortaya çıkmıştır (Green ve ark., 2020). Çalışmalara bakıldığında yapılan incelemeler YPŞ suçu ile erkekler ve kadınlar için narsisizm arasındaki ilişkiyi karşılaştırma konusunda yetersiz olduğu görülmüştür.

Yakın partner şiddetinin türü

Collison ve Lynam (2021) meta-analizinde, yazarlar YPŞ tipini cinsel, fiziksel ve psikolojik olarak ayırmışlar ve narsistik kişilik bozukluğu ile ilişkilerini ölçmüşler ve fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet türleri arasında önemli olmayan farklılıklar kaydetmişlerdir. Bununla birlikte, narsisizmin bazı araştırmalarda psikolojik YPŞ suçuyla bağlantılı olduğu bulunmuştur (Ponti, 2020; Green ve ark., 2020). Narsistlerin başkalarının duygularını kendi amaçları için etkileme eğiliminde olduklarını (Casale ve ark., 2019), kıskançlığı (Tortoriello ve diğerleri, 2017) ve şüpheyi teşvik ettikleri (Miano ve ark., 2021) bulunmuştur. Bu bulgular daha çok psikolojik şiddetle ilişkilidir. Bunun yanında yapılan diğer çalışmalarda fiziksel veya cinsel YPŞ suçlaması olmadığı göz önüne alındığında (Plouffe ve ark., 2022), narsisizmin fiziksel veya cinsel YPŞ suçlamasından ziyade psikolojik suçlama ile ilişkili olması muhtemeldir.

Narsisistik partnerle ilişkilerin kurbanlara etkileri

YPŞ'nin sürekli olarak psikolojik sağlığı olumsuz yönde etkilediği gösterilmiştir ve YPŞ'ne maruz kalan bireylerin YPŞ yaşamamış olanlara kıyasla daha kötü zihinsel sağlık düzeyine sahip olduğu bildirmiştir (Lagdon ve ark., 2014). YPŞ'nin kurbanı/kurtulanı olmak, daha yüksek depresyon oranları (Do ve ark., 2013; Kamimura ve ark., 2016), travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ve anksiyete (Do ve ark., 2013) ile ilişkilidir.

Narsist istismara maruz kalan birey üzerindeki etkiler uzun süreli, karmaşık ve ölümcül olabilir (Howard,2019). Narsistik istismar, bazen fiziksel semptomlara yol açan endişeli ve gergin duyguları tetikleyebilir (URL 2). Narsisistik kişilik bozukluğu olan bir akrabayla yaşayan katılımcılarda depresyon, anksiyete gibi psikolojik semptomların yüksek oranda olduğu bulunmuştur (Day, 2021; Day ve ark., 2020). Yine yapılan bir çalışmada narsistlerin arkadaşları ve sevdikleri, önemli düzeyde kaygı, umutsuzluk, kendine yönelik saldırganlık, sağlıksızlık ve bedensel sorunlar bildirmektedir (Day ve ark., 2022).

Arabi (2023) tarafından yapılan çalışmada büyüklenmeci narsisizm, TSSB'nin en güçlü öngörücüsü olarak bulunmuştur. Narsistik istismar mağdurları fiziksel dünyadan ayrılma ve kopma yaşayabilir (Arabi, 2017).

Narsisistik istismar yöntemlerinden biri olan gaslighting kurbanlarına dair yapılan bir çalışmada, hayatta kalan kurbanlar için en dikkate değer sonuçlar, benlik duygusunun azalması, değersizlik ve kafa karışıklığı gibi duygular ile artan koruma ve başkalarına karşı güvensizlik duyguları olduğu bulunmuştur (Klein ve Wood,2023)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Karanlık üçlü (makyavelizm, narsisizm ve psikopati) özelliklere sahip bireylilerle ilgili yapılan bir çalışmada bu kişilik özelliklerine sahip bireylerin uyguladığı teknikler olan gölgeleme(ghosting) ve ilgi kırıntısı (breadcrumbing) gibi eylemlerde artış, kurbanlarda yalnızlık, umutsuzluk ve yaşamdan memnuniyetsizlik oranlarını artırabildiği bulunmuştur (Jonason ve ark., 2021).

NARSİSİSTİK BİREYLERİN KULLANDIĞI PSİKOLOJİK MANİPÜLASYON TEKNİKLERİ

Yapılan çalışmalar sonucunda narsisizmin doğası ve kurbanlara etkileri incelendiğinde narsisist bireylerin kurbanlarını etkilemek ve kontrol etmek için çeşitli manipülatif teknikleri uyguladığı, kurbanların psikolojik şiddetin mağduru oldukları gözlenmiştir. Bu doğrultuda narsisist kişilerin kullandığı en yaygın manipülasyon teknikleri incelenmiştir. Narsist, egosunu korumak, başkalarının kendisine meydan okumasını engellemek veya başkalarına karşı üstünlük duygusunu sürdürmek için bu taktikleri kullanabilir (Krizan ve Johar, 2015).

Love-bombing (Aşk Bombalaması)

Araştırmacılar, love-bombing kavramını romantik bir ilişkinin başlangıcında narsisistik bir kendini geliştirme biçimi olarak birinin hayatı üzerinde güç ve kontrol elde etmek için kullanılan aşırı iletişim olarak tanımlıyor (Strutzenberg ve ark., 2017). Aşk bombalaması, birisi flört ettiği kişiyi hızlı bir şekilde manipüle etmek amacıyla, ilişkilerinin mevcut aşamasıyla orantısız bir oranda aşırı övgü ve şefkat ifade ettiğinde meydana gelir (Arabi, 2023).

Aşk bombalaması partnere sevgiyi göstermenin bir yolu değildir; partneri süper sevgilisine bağımlı hale getirecek kadar çok saygı, sevgi, ilgi ve hayranlık göstermek gibi işleyen bir stratejidir. Narsist insanlar, diğerinin gözünde idealize edilmiş ve vazgeçilmez bir imaj oluşturmak ve partneri üzerinde bir kontrol mekanizması oluşturmak için bu yöntemi kullanırlar (Rosalinah ve diğerleri, 2023). Aşk bombalamasının birçok işlevi vardır; öncelikle faillerin mevcut ve gelecekteki istismarcı davranışlarının dikkate alınmaması ile ilişkilendirilmiştir, bu aynı zamanda kurbanların kendilerini faillere borçlu hissetmelerine ve partnerlerinin ve ilişkilerinin doğası konusunda kafalarının karışmasına da hizmet etmiştir (Klein ve Wood,2023).

Aşk bombalaması ve ardından gelen değer kaybı, aralıklı istismar ve rahatlık dönemlerinin mağdurun faillerine daha da güçlü bir şekilde bağlanmasına neden olabileceği daha güçlü travmatik bağlanma vakaları üretebilir (Reid ve diğerleri, 2013, Dutton ve diğerleri, 1993). Arabi'nin çalışması (2023), aşk bombalamasının, aşk bombacılarının partnerlerinde travma sonrası stres bozukluğuna yol açtığını göstermektedir.

Hoovering (Süpürme)

Narsistik ilişki kurbanı ilişkiden ayrılmaya hazır olduğunda, narsist partner "yollarını değiştirdiğini" veya "samimi bir çaba gösterdiğini" ısrarla söyleyerek aşk bombardımanını yenileyebilir. Bu aşamaya genellikle "elektrikli süpürgeden ilham alan bir terim olan"

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

"süpürme" adı verilir, çünkü narsist partner yeniden love-bombing taktiklerini kullanarak partnerini ilişki içine tekrar çekmeye çalışıyor olabilir (URL 3). Narsisistik kişi, partnerini ilişkiye çektikten sonra değişeceğini söyleyebilir ancak değişmek yerine bir istismar döngüsünü tekrardan başlatmaktadır (URL 4).

Ghosting (Gölgeleme)

İlişkinin çözülmesi bağlamında ghosting nispeten yeni bir kavramdır (LeFebvre ve ark., 2019). Ghosting, modern bir kaçınma/geri çekilme tezahürü olan bir ilişki çözme stratejisidir. Ghosting, iletişimi keserek bir ilişkinin tek taraflı olarak çözülmesi olarak tanımlanmıştır (Freedman ve ark., 2019; Koessler ve ark.,2019; LeFebvre, 2017).

Narsisistik gölgelenme, narsistik özelliklere sahip bir kişinin herhangi bir açıklama olmaksızın bir ilişkiyi aniden sonlandırması veya ilişkisini kesmesi anlamına gelir. Narsist, gölgelenmeyi başka bir kişiyi cezalandırmak, kontrol etmek veya yönünü şaşırtmak için kullanabilir. Gölgelenme genellikle narsistin empati eksikliğinin ve ilişkileri kendi doğrulama ve kontrol araçları olarak görme eğiliminin bir tezahürüdür (URL 5).

Narsist olanların görkemliliği ve gurur özelliği, bir "çiftleşme hatasını" (yani ihtişam sanrıları) kabul etme istekliliği eksikliğine dönüşebilir veya yanlış oldukları ortaya çıkabilecekleri doğrudan bir yüzleşmeye dönüşebilir ve narsist insanları gölgelemeye yönlendirebilir (Collins ve ark., 2023). Yapılan bir çalışmada narsist erkekler, gölgelemenin ilişki sona ermesi için kabul edilebilir olduğunu iletmişlerdir (Jonason ve ark., 2021). Araştırmalar gölgelemenin oldukça yaygın olarak kullanıldığını göstermiştir (Collins ve ark., 2023; LeFebvre ve ark., 2019).

Gölgelemenin alıcısı olmak, benlik saygısının azalması ve başkaları hakkında olumsuz duygulara yol açabilir (Powell ve ark., 2022). Pancani ve ark. (2022), gölgelenmenin tek başına reddedilmekten daha kötü sonuçlara yol açtığını bulmuştur.

Breadcrumbing (İlgi Kırıntısı)

"Hansel ve Gretelling" (Patron, 2019) olarak da bilinen breadcrumbing, sanal ilişki paradigmasıyla bağlantılı yeni ortaya çıkan kavramlardan biridir. Ekmek kırıntılarından oluşan yol kavramı, Grimm Kardeşler masalında bahsedilen Hansel ve Gretel hikâyesindeki çocukların, ekmek kırıntılarını eve gidebilmelerini sağlamak için ormanda yollarını işaretlemenin bir yolu olarak kullanmasından türemiştir (URL 6).

Breadcrumbing, narsist kişinin "oyalamak" için karşı tarafa yeterince ilgi göstermesi veya ilgilendiğini düşünmesini sağlamasıdır. Bu kişiler karşı tarafın hayatına girecekler ve aynı hızla yok olacaklardır. Bu davranış alıcı kişinin kendisini umutlu hissetmesine neden olabilir, ancak daha sonra kafasını karışabilir ve incitebilir. Breadcrumbing, genellikle az çaba gerektiren bir kısa mesaj veya doğrudan mesaj yoluyla yapılır. Narsist, gelecekte asla gerçekleşmeyecek bir plandan belirsiz bir şekilde bahsederek gelecekteki sahtekarlıklarla ilgili, ilgi kırıntısı oluşturabilir, sonrasında iletişimi kesmiş gibi görünürler. Alıcı taraf yanlış bir şey mi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

söylediğini düşünebilir. Fakat bu iletişim kaybının nedeni muhtemelen narsistin ego ihtiyaçlarını karşılamış olması ve sonrasında yoluna devam etmesidir. Narsistler, ilişki bittikten hemen sonra, hatta yıllar sonra karşı tarafa kırıntı verebilirler. Breadcrumbing genellikle narsistlerin egolarını yatıştırmasıyla ilgilidir, böylece yetersizlik duygularıyla yüzleşmek zorunda kalmazlar (URL 7).

Ghosting, ilişkileri sona erdirmenin bir yoludur, oysa breadcrumbing belirli ilişkileri farklı amaçlar için sürdürmenin bir yolu olarak hareket edebilir. Bununla birlikte, bunları deneyimleyen insanlar cevap bekliyor olabileceğinden (kısa mesajlar, telefon görüşmeleri, beğeniler veya sosyal ağlarda gönderilen mesajlara verilen yanıtlar), yanıt eksikliği (gölgeleme ile) veya ara sıra yanıtlar (ilgi kırıntılarıyla) birini dışlanma hissini tetikleyebilecek bir bekleme moduna sokabilir (Vorderer ve Schneider, 2016). Yapılan bir çalışmada ilgi kırıntısı veya birleşik formlar (hem ilgi kırıntısı hem de gölgeleme) yaşadığını belirten katılımcılarda; daha az memnuniyet, daha fazla çaresizlik ve algılanan yalnızlık bildirmiştir. (Navarro ve ark., 2020).

Gashlighting

Riggs ve Bartholomaeus (2018), gaslighting'i, failin birisini düşüncelerinin, algılarının veya inançlarının geçersiz olduğuna ikna etmeye çalıştığı bir tür manipülasyon olarak tanımlamaktadır. Yüksek düzeyde narsisizme sahip insanlar genellikle başkalarını kontrol etmek ve onlara hükmetmek için gashlighting tekniğini kullanırlar. Gaslighting, mağdurlarının güvenini, özgüvenini ve gerçeklik duygusunu zayıflatarak kurbanları üzerinde güçlerini sürdürmeleri için bir araç görevi görmektedir (URL 8).

Psikiyatristler üç tür gaslighter olduğunu bildirmiştir: "Gösterişli" gaslighter, partnerinin aşırı pohpohlama ve övgü yoluyla kendisini özel hissetmesini sağlamak için love-bombing gibi taktiklerden yararlanır. "İyi adam" gaslighter, gaslighting kurbanının refahını önemsiyormuş gibi davranarak kendi narsist ihtiyaçlarını karşılar, ancak kurbanda yalnızca kurban üzerinde kontrol sahibi olmasına izin veren davranışları teşvik eder. Üçüncü tür gaslighter, zalimce ve sık sık eleştiri ve küçümseme yoluyla doğrudan saldırganlığa girişen "gözdağı veren" gaslighter'dır (Stern, 2007).

Psikanalist Robin Stern The gaslight effect: How to spot and survive the hidden manipulations other people use to control your life (2007) adlı kitabında gaslighting ilişkilerinde, gaslightee'ler genellikle üç aşamadan geçer gaslight etkisinin üç aşamasını özetlemektedir.Bunlar;

İnanmama: Bu ilk aşamada, alıcı kafa karışıklığı ve şüphe yaşayabilir ve değer verdiği birinin kendisini kasıtlı olarak manipüle edeceğine inanmakta zorlanabilir. Kendi muhakeme yeteneğini ve hafızasını sorgulayabilir veya “Yanlış anlamış olmalıyım” diye düşünüp bunu tek seferlik bir olay olarak değerlendirebilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Savunma: Gashlighting devam ettikçe alıcı savunma durumuna girer. Durumu anlamlandırmak ve kendi akıl sağlığınızı korumak amacıyla açıklamalar sunmaya, kanıt aramaya ve hatta gaslighter'ın davranışlarıyla ilgili onunla yüzleşmeye başlayabilir.

Depresyon: Gashlighting devam ederse alıcı partnerinin manipülasyonlarından bunalır ve depresyon aşamasına girebilir. Sürekli manipülasyon, sorgulama ve kendinden şüphe duyma, çaresizlik, izolasyon ve duygusal tükenme duygularına yol açabilir. Alıcı gerçeklikten kopmuş hissedebilir ve algılarına ve duygularına olan güvenini kaybedebilir.

Gaslighting taktikleri, hakaret ve duygusal cezalar gibi diğer istismar edici davranışların yanı sıra, gaslighting mağdurlarının kendi algılarından ve zihinsel sağlıklarından şüphe etmelerini sağlamak için kullanılabilir (Sarkis, 2018; Stern, 2008).

Klein ve Wood (2023)'un yaptığı çalışmada en paradigmatik gashlinghting davranışları, "deli", "aşırı duygusal" veya yetersiz bilişsel yeteneklere sahip olmak gibi doğrudan epistemik yetersizlik suçlamalarıydı. Bu suçlamalar alıcılara gereksiz faillik yükler ve endişe kaynağı olabiliyor ve çoğunlukla hakaret olarak çerçeveleniyordu.

Bir makalede narsistin kullandığı gashlighting tekniklerine örnekler vermiştir. Bunlar; partnerinin geçmişte yaptığı hatalardan bahsetmek, "sen delisin" kartını çekmek, partnerin hafızasını sorgulatmak, gerçeklerin açıkça reddi, iyi adamı oynamak, sorumluluktan kaçınmak için suçu değiştirmek, hatalarını partnerine yansıtmak, öfkeli öfkeyi kullanmak (öfkenin bu savunma biçimi, narsiste meydan okuyan herkesi susturmayı amaçlar), partnerini başkalarıyla karşılaştırmak, partnerini çok hassas olmakla suçlamak ve partnerinin sağlığı için endişeleniyormuş gibi davranmak, partnerin kelimelerini kendisine karşı kullanmak ("her zaman söylediğin gibi..."), partner için önemli olanı önemsiz hale getirmek (örneğin bir kişinin tutkusunu veya kariyerini "hobi" olarak nitelendirerek baltalayabilirler) ve partnerin görüşlerinin önemli olmadığını söylemek olarak açıklanmıştır (URL9).

Stonewalling (Duvar Örme)

Narsist bir sohbette kaybederken, genellikle duvar örüp kendini kapatır ve sohbeti sürdürmeyi reddeder (URL 9). Duvar örmek özellikle mağdurların sorunları çözmeye çalıştığı veya istismarla yüzleştiği, ancak istismarcılar tarafından kapatıldığı ilişkilerde talep-geri çekilme modelinin bir parçasıdır (Papp ve ark., 2009). Bu geri çekilme davranışları beyin tarafından romantik bir reddedilme biçimi olarak algılanabilir ve bu tür bir reddedilme, kayıp, özlem ve duygusal düzenleme ile ilişkili beyin ağlarını harekete geçirebilir (Cacioppo ve ark., 2016).

Kıskançlık İndüksiyonu

Araştırmacılar, bir narsistin alternatif eşlere olan arzusunun, güç ve kontrol arzusunun yanı sıra, diğer potansiyel eşlerle flört ederek, onlarla övünerek veya aktif ilişkilere girerek onların peşine düşerek birincil romantik partnerlerinde kıskançlığı tetiklemeye yönelik proaktif bir

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

saldırganlık stratejisi içerdiğini bulmuşlardır (Arabi,2022). Tortoriello ve meslektaşları (2017), büyüklenmeci narsistlerin öncelikle güç ve kontrol için partnerlerinde kıskançlığa neden olma eğiliminde olduklarını, oysa kırılgan narsistlerin kıskançlığı intikam almak, ilişkiyi test etmek, düşük özsaygıyı telafi etmek, ilişki içinde güvende hissetmek ve ayrıca gücü ve kontrolü deneyimlemek için kullandıklarını bulmuştur.

Sosyal İzolasyon

İzolasyon, manipüle eden kişinin alıcıyı arkadaşlarından, sevdiklerinden ve ailesinden ayırmasıdır (URL 10). Klein ve Wood (2023)'un yaptığı çalışmada izolasyonunun üç işleve hizmet ettiği görülüyor. İlk olarak, kurbanların partnerlerinin davranışları hakkında tavsiye alamadıkları için faillerin hesap vermekten kaçınmasına yardımcı olduğu; ikincisi, kurbanların izole edildikten sonra diğer sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için daha az yola sahip olmasıyla sonuçlanmış ve son olarak, sosyal izolasyon, kurbanların gerçeklik üzerindeki "kontrollerini kaybetmeleri" veya "kendilerinin bir kabuğu" haline gelmeleri hissine katkısının olabileceği bulunmuştur.

Failin öngörülemezliği (Perpetrator unpredictability)

Klein ve Wood'un yaptığı çalışmada tekrar eden son ilişki dinamiği, diğer YPŞ bağlamlarında gözlemlenen aralıklı pekiştirme kalıplarını anımsatan, faillerin davranışlarını tahmin edilemeyecek şekilde bir duygusal uçtan diğerine değiştiren bir model olarak gözlenmiştir. Çalışmada bu dalgalanmaların ya anlık bir zaman diliminde ya da daha uzun zaman dilimlerinde (yani günler ya da haftalar) meydana geldiği gözlenmiştir. Katılımcılardan biri; "Hiçbir sebep yokken başlayan tartışmalar hızla aşırı sevecen ve cinsel bir hal almaya başladı" diye yazmış bir diğeri ise "İlişkiye başladıktan birkaç ay sonra birlikte çok samimi bir gece/gün geçirdikten sonra hiçbir açıklama yapmadan benimle konuşmayı bıraktı… Sürekli olarak hayatıma girip çıkıyor, benim için sorun olmayacağını bekliyordu." şeklinde ifade etmiştir (Klein ve Wood, 2023).

Bu düzensiz davranışın amacı hedeflerin partnerlerinin davranışlarını tahmin etmesini zorlaştıracak ve bu da hedefin belirsizlik ve kafa karışıklığı deneyimine katkıda bulunması olarak sunulmuştur (Klein ve Wood, 2023).

The Silent Treatment (Sessiz Muamele)

En sinir bozucu pasif-agresif taktiklerden biri de sessiz muameledir. Sessiz muamele, genellikle cezalandırma, duygusal manipülasyon veya kontrol aracı olarak birisiyle sözlü olarak iletişim kurmayı reddetmektir. Zamanla sessiz muamelenin kullanılması duygusal açıdan istismar edici hale gelebilir (URL 11).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kullanılan yönteme bağlı olarak, karşı taraftaki kişinin kendisini güçsüz, görünmez, korkutulmuş, önemsiz, "aşağılanmış", küçümsenmiş, onaylanmamış, suçlu, hüsrana uğramış ve hatta öfkeli hissetmesine neden olabilir.

Kurban istismarcının taleplerini kabul etmeyi reddettiği için veya kendisini rahatsız eden bir şey söylediği/yaptığı zaman istismarcı bir süre kurbanla konuşmayı reddeder. İstismarcı kurbanın söylediklerini tamamen görmezden gelmesi, konuyu değiştirmesi veya genellikle yanıt gerektiren bir soru veya ifadeye karşı sessiz kalması, sessizliğin manipülatif kullanımlarına örnektir (URL 12).

Patolojik yalan

Manipülatif eğilimleri olan insanlar, başkalarını kontrol etmek veya zorlamak, aynı zamanda eylemlerinin suçlanmasından veya sonuçlarından kaçınmak için sıklıkla yalan söylerler (URL 10).

İstismarcı sıklıkla kendisinin nasıl bir kurban olduğuna dair bir arka plan hikâyesi anlatır. Bir sonraki partnere geçmesini sağlayacak ve son partnerin itibarını sarsacak her şeyi söyleyebilir. Sahtekârlığının başkalarını nasıl etkileyeceği, istismarcı için dikkate alınmaz. Statülerini yükseltmek için dürüst olmayan hesaplar yaparlar (Howard,2019).

Suçluluk Duygusu

İstismarcı, kurbanın onun adına üzüldüğü için bir şey yaptırmaya çalıştığında, kurbanı suçluluk duygusuna kaptırıyor demektir. Özellikle istismarcının iyi tanınmadığı durumlarda bu davranışın farkına varılması zor olabilir. Bununla birlikte, bir narsist bu taktiği genellikle başkalarını bir şey yapmamaya veya belirli bir durum üzerindeki kontrolü bırakmamaya ikna etmek için kullanır (URL 13).

Mağduru Oynamak

Bir narsist, zararlı veya intikamcı davranışlarda bulunduktan sonra genellikle kurbanı oynar, her türlü sempatiyi ve ilgiyi kendine çevirir. Bunu, aslında mağdurun değil, incinen veya manipüle edilenin kendileri olduğunu söyleyerek yapabilirler. İkna edici doğaları, yansıtmaları ve bilişsel çarpıtmalarından dolayı oldukça ikna edici olabilirler ve çoğu zaman dışarıdakilerin gerçeğin ne olduğu konusunda kafasını karıştırabilirler (URL 13).

Triangulation (Üçgenleme)

Üçgenleme, bir tartışmadaki iki kişinin durumsal dinamiği değiştirmek için üçüncü bir kişiyi çekmeye çalıştığı bir duygusal manipülasyon taktiğidir. Üçgenlemenin amacı argümanın

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

terazisini değiştirmektir. Bu genellikle dolaylı iletişim yoluyla gerçekleşir; üçüncü kişi, başlangıçta aynı fikirde olmayan iki kişinin "arabulucusu" olur (URL 14).

Üçgenleme genellikle; gerçek sorundan veya tartışmadan dikkati dağıtmak, tartışmanın terazisini bir kişinin lehine çevirmek, bir kişinin üstünlük duygusunu güçlendirmek, tartışmayı üçüncü kişi aracılığıyla çözmeye çalışmak, tartışmadaki stresin bir kısmını üçüncü kişiye aktarmak için kullanılabilir (URL 14).

Narsistik kişilik bozukluğu olanlar, üç farklı "rol" içeren ortak bir üçgenleme modeli kullanırlar. Bu roller, narsistin üçüncü tarafı kendi lehine kazanmak için bir tartışma sırasında kullandığı kişiliği ifade eder (Karpman,1968). Bu roller:

Fail: Bu roldeki narsist kişi genellikle kışkırtıcı olarak görülür. Kendi gözünde "yanlış yapanın" kim olduğunu tespit etmek için tehdit, suçlama, eleştiri, kişisel saldırı veya saldırgan bir dil kullanabilirler.

Kurban: Bu durumda narsist kendisini çaresiz, istismar edilen ve kurtarılmaya ihtiyaç duyan biri olarak sunacaktır. Bunu yaparak, kendi sözlerinin ve eylemlerinin sorumluluğunu başkasının üzerine atabilirler.

Kurtarıcı: Bu rol genellikle narsistin destek personeli tarafından doldurulur. Ancak bazen bir narsist üstünlük duygusu kazanmak için bu rolü üstlenebilir. Kurtarıcı olarak, işleri düzeltecek, "sorunları düzeltecek" ve muhtemelen kurbanlarının kendilerini suçlu hissetmesine neden olacak duygu ve davranışlarının sorumluluğunu alacaktır.

Romantik ilişkilerde narsist, partnerinin sevgisinden ve bağlılığından emin olmak ve ilişkinin kontrolünü elinde tuttuğundan emin olmak için üçgenlemeyi kullanır. Narsisistler insanları üçgenlemeye dahil ederek, narsistin üstünlük duygusunu artıracak bu kaynağı doldurur. Narsist üçgenleme aynı zamanda narsistlerin özellikle "kurban" rolünü oynarken dikkat çekmesinin bir yoludur. Bu durumda narsist, kendisine güven verecek, ona değer verecek ve diğer kişinin yaptıklarını telafi edecek bir üçüncü taraf arar. Sonuçta bunlar narsistin en çok arzuladığı şeyi sağlar: ilgi, şefkat ve güvence (URL 14).

Projeksiyon (Yansıtma)

Narsist yansıtma, narsistlerin eylemlerinin suçunu başkalarına yüklemek için kullandıkları bir savunma taktiğidir. Bu genellikle bilinçsizce düşük özgüvenlerini korumak için yapılır, çünkü herhangi bir hata kendileri hakkında yarattıkları ideal imajı bozabilir. Narsisistik yansıtma incelikli olabilir ve gözden kaçırılması kolay olabilir, ancak kurbanlar üzerinde uzun süreli etkisi büyüktür (URL 15).

SONUÇ

Bu çalışma, narsisizmin yakın partner şiddeti (YPŞ) bağlamında incelenmesiyle, narsistik bireylerin şiddet eğilimlerini ve uyguladıkları manipülasyon tekniklerini derinlemesine ele almıştır. Araştırma, narsisizmin, insanların doğal gelişim sürecinde ortaya çıktığını ama bazı durumlarda özelleşerek patolojik bir form oluşturduğunu ve bu formda, partner şiddetinin psikolojik yönünü nasıl etkilediğini göstermektedir. Narsist özellikler ilişkinin başında ilişki çekiciliğiyle ilişkiliyken ilişkinin devamında narsistik istismara dönüşmektedir. Bulgular, narsist bireylerin empati eksikliği, manipülasyon, büyüklenme ve kontrol ihtiyacı gibi özelliklerinin, partnerleri üzerinde yıkıcı etkilere yol açtığını ortaya koymuştur. Faillerin cinsiyetlerine dair yeterli sayıda çalışma olmamasına rağmen narsistik şiddeti genellikle psikolojik şiddet yönünden ele alınmıştır. Narsistik partner şiddetine uğrayan mağdurlarda yüksek depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete gibi ciddi rahatsızlıklar ile umutsuzluk, tükenmişlik ve yaşamdan memnuniyetsizlik görülmektedir.

Narsisistler tarafından sıklıkla kullanılan manipülasyon teknikleri arasında love bombing, hoovering, ghosting, breadcrumbing, gashlinghting, stonewalling, kıskançlık indiksüyonu, sosyal izolasyon, failin öngörülemezliği, sessiz muamele, patolojik yalan, suçluluk duygusu, mağduru oynamak, üçgenleme ve projeksiyon bulunmaktadır. Bu gibi davranışlar, kurbanların psikolojik sağlığını ciddi şekilde tehlikeye atmakta ve YPŞ'nin sürdürülmesine zemin hazırlamaktadır. Bu teknikler, narsisistik bireylerin kurbanlarını duygusal olarak bağımlı hale getirip, kurbanın kendine güvenini ve gerçeklik algısını sarsarak kontrolü ele geçirmelerini sağlamaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma narsisizmin doğasını, romantik ilişkilerdeki işleyişini ve özellikle yakın partner şiddetinde oynadığı rolü aydınlatmakta ve narsisizm ile YPŞ arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılması için yeni bakış açıları sunmaktadır. Narsistik partnerin davranışlarının ve narsistik şiddet mekanizmasının toplum tarafından tanınması, önleyici stratejiler ve müdahalelerin geliştirilmesi, bu tür zararlı davranışların azaltılmasına yardımcı olabilir ve mağdurların korunmasını sağlayabilir. Bu bağlamda, psikolojik destek ve eğitim programlarının yanı sıra, narsistik özellikler gösteren bireylerin erken tanı ve tedavisine yönelik klinik müdahalelerin önemi vurgulanmaktadır.

KAYNAKÇA

Ackerman, R. A. Donnellan, M. B. and Wright, A. G. C. (2019). Current conceptualizations of narcissism. Current opinion in psychiatry, 32(1), 32–37. https://doi.org/10.1097/YCO.0000000000000463 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

American Psychiatric Association, American Psychiatric Publishing, Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.), Arlington, VA, USA.

Arabi, S., Thought Catalog Books, Power: Surviving & thriving after narcissistic abuse, Brooklyn, NY, 2017.

Arabi, S., *PTSD symptoms: Romantic relationships with individuals who have narcissistic and psychopathic traits*, A thesis in the Field of Psychology for the Degree of Master of Liberal Arts in Extension Studies, Harvard University, USA, 2022.

Arabi, S. (2023). Narcissistic and psychopathic traits in romantic partners predict post-traumatic stress disorder symptomology: Evidence for unique impact in a large sample.

Personality and Individual Differences, 201, 111942. https://doi.org/10.1016/j.paid.2022.111942 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Bacchus, L. J. Ranganathan, M. Watts, C. and Devries, K. (2018). Recent intimate partner violence against women and health: a systematic review and meta-analysis of cohort studies. BMJ open, 8(7), e019995. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2017-019995 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Brewer, G. Hunt, D. James, G. and Abell, L. (2015). Dark triad traits, infidelity and romantic revenge. Personality and Individual Differences, 83, 122-127. https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.04.007 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Cacioppo, S. and Cacioppo, J. (2016). Research in social neuroscience: How Perceived social isolation, ostracism, and romantic rejection affect our brain. Social exclusion: Psychological approaches to understanding and reducing its impact, 73-88. https://doi.org/10.1007/978-3-319-33033-4_4 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Casale, S. Rugai, L. Giangrasso, B. and Fioravanti, G. (2019). Trait-emotional intelligence and the tendency to emotionally manipulate others among grandiose and vulnerable narcissists. The Journal of Psychology, 153(4), 402-413. https://doi.org/10.1080/00223980.2018.1564229 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Collins, T. J. Thomas, A. F. and Harris, E. (2023). Unwanted and unfollowed: Defining ghosting and the role of social media unfollowing. Personal Relationships, 30(3), 939-959. https://doi.org/10.1111/pere.12492 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Collison K. L. and Lynam D. R. (2021). Personality disorders as predictors of intimate partner violence: A meta-analysis. Clinical Psychology Review, 88, 102047. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2021.102047 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Czarna, A.Z. Zajenkowski, M. Maciantowicz, O. and et al. (2021) The relationship of narcissism with tendency to react with anger and hostility: The roles of neuroticism and emotion regulation ability. Curr Psychol 40, 5499–5514. https://doi.org/10.1007/s12144-019-00504-6 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Day, N. J. S. Townsend, M. L. and Grenyer, B. F. S. (2020). Living with pathological narcissism: a qualitative study. Borderline personality disorder and emotion dysregulation, 7, 1-14. https://doi.org/10.1186/s40479-020-00132-8 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Day, Nicholas J. S, *The impact of narcissistic personality disorder on others: A study of romantic partners and family members*, Doctor of Philosophy thesis, School of Psychology, University of Wollongong, Australia, 2021.

Day, N. J. Townsend, M. L. and Grenyer, B. F. (2022). Pathological narcissism: An analysis of interpersonal dysfunction within intimate relationships. Personality and Mental Health, 16(3), 204-216. https://doi.org/10.1002/pmh.1532 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Do K. N. Weiss B. and Pollack A. (2013). Cultural beliefs, intimate partner violence, and mental health functioning among Vietnamese women. International Perspectives in Psychology, 2(3), 149–163. https://doi.org/10.1037/ipp0000004 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Du, T. V. Miller, J. D. and Lynam, D. R. (2022). The relation between narcissism and aggression: A meta-analysis. Journal of personality, 90(4), 574-594. https://doi.org/10.1111/jopy.12684 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Dutton, D., & Painter, S. (1993). Emotional attachments in abusive relationships: A test of traumatic bonding theory. Violence and victims, 8(2), 105-120.

Freedman, G. Powell, D. N. Le, B. and Williams, K. D. (2019). Ghosting and destiny: Implicit theories of relationships predict beliefs about ghosting. Journal of Social and Personal Relationships, 36(3), 905–924. https://doi.org/10.1177/0265407517748791
(Erişim tarihi: 10.05.2024)

Freud, S., *New York University Press* ,On narcissism: An introduction, 1986.

Green A. MacLean R. and Charles K. (2020). Unmasking gender differences in narcissism within intimate partner violence. Personality and Individual Differences, 167, 110247. https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110247

Green, A., MacLean, R. & Charles, K. (2022). Female narcissism: Assessment, aetiology, and behavioural manifestations. Psychological Reports, 125(6), 2833-2864. https://doi.org/10.1177/00332941211027322 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Grijalva, E. Newman, D. Tay, L. Donnellan, M. Harms, P. Robins, R. and Yan, T. (2015). Gender differences in narcissism: A meta-analytic review. Psychological Bulletin, 141(2), 261-310. https://doi.org/10.1037/a0038231 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Grosz, M. P. Dufner M. Back, M. D. and Denissen, J. J. A. (2015). Who is open to a narcissistic romantic partner? The roles of sensation seeking, trait anxiety, and similarity. Journal of Research in Personality, 58, 84–95. doi.org/10.1016/j.jrp.2015.05.007 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Howard V. (2019). Recognising Narcissistic Abuse and the Implications for Mental Health Nursing Practice. Issues in mental health nursing, *40*(8), 644–654. https://doi.org/10.1080/01612840.2019.1590485 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Ismail, S. Urus, N. S. T. Binawae, F. I. and Siraji, A. H. A. S. (2021). The protection of a wife's rights against the elements of narcissism and gaslighting in domestic violence: The impact during COVID-19 pandemic. Linguistics and Culture Review, 5(4), 2175-2194. https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1931 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Jauk, E. Ulbrich, L. Jorschick, P. Höfler, M. Kaufman, S. B. and Kanske, P. (2022). The nonlinear association between grandiose and vulnerable narcissism: An individual data meta-analysis. Journal of personality, 90(5), 703–726. https://doi.org/10.1111/jopy.12692 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Jonason, P. K. Kaźmierczak, I. Campos, A. C. and Davis, M. D. (2021). Leaving without a word: Ghosting and the dark triad traits. Acta Psychologica, 220, 103425. https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2021.103425 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Kamimura A. Nourian M. M. Assasnik N. and Franchek-Roa K. (2016). Depression and intimate partner violence among college students in Iran. Asian Journal of Psychiatry, 23, 51–55. https://doi.org/10.1016/j.ajp.2016.07.014 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Kanat-Maymon, Y. Argaman, Y. and Roth, G. (2017). The association between conditional regard and relationship quality: A daily diary study. Personal Relationships, 24(1), 27– 35. doi.org/10.1111/pere.12164 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Karpman, S. (1968). Fairy tales and script drama analysis. Transactional Analysis Bulletin, 7(26), 39-43. https://karpmandramatriangle.com/pdf/DramaTriangle.pdf (Erişim tarihi: 19.05.2024)

Kernberg, O., *Metis Yayınları*, Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm. Çeviren. M Atakay, 1975.

Kjærvik S. L. and Bushman B. J. (2021). The link between narcissism and aggression: A meta-analytic review. Psychological bulletin, 147(5), 477–503. https://doi.org/10.1037/bul0000323 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Klein, W. Li, S. and Wood, S. (2023). A qualitative analysis of gaslighting in romantic relationships. Personal Relationships, 30(4), 1316-1340. https://doi.org/10.1111/pere.12510 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Koessler, R. B. Kohut, T. and Campbell, L. J. (2019). Integration and expansion of qualitative analyses of relationship dissolution through ghosting. https://doi.org/10.31234/osf.io/3kvdx (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Kong, F. Tang, F. Zhang, H. Sun, X. and Zhang, Y. (2020). Does downward social comparisons affect mobile phone addiction? Narcissism matters!. Journal of Technology in Behavioral Science, 5, 266-272. doı:10.1007/s41347-020-00136-9 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Krizan, Z. and Herlache, A. D. (2018). The narcissism spectrum model: A synthetic view of narcissistic personality. Personality and social psychology review, 22(1), 3-31. https://doi.org/10.1177/1088868316685018 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Krizan, Z. and Johar, O. (2015). Narcissistic rage revisited. Journal of Personality and Social Psychology, 108(5), 784-801. https://doi.org/10.1037/pspp0000013 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Lagdon, S. Armour, C. and Stringer, M. (2014). Adult experience of mental health outcomes as a result of intimate partner violence victimisation: a systematic review. European journal of psychotraumatology, 5(1), 24794. https://doi.org/10.3402/ejpt.v5.24794 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Lam, Z. K. W. (2012). Narcissism and romantic relationship: The mediating role of perception discrepancy. Discovery – SS Student E-Journal, 1, 1–20. ttp://hdl.handle.net/2031/6829 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

LeFebvre, L. E., *Lexington Books*, Phantom lovers: Ghosting as a relationship dissolution strategy in the technological age. In N. M. Punyanunt-Carter & J. S. Wrench (Eds.), 2017. https://lccn.loc.gov/2017006787 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

LeFebvre, L. E. Allen, M. Rasner, R. D. Garstad, S. Wilms, A. and Parrish, C. (2019). Ghosting in emerging adults' romantic relationships: The digital dissolution disappearance strategy. Imagination, Cognition and Personality, 39(2), 125–150. https://doi.org/10.1177/0276236618820519 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Miano, P. Bellomare, M. and Genova, V. G. (2021). Personality correlates of gaslighting behaviours in young adults. Journal of Sexual Aggression, 27(3), 285–298. https://doi.org/10.1080/13552600.2020.1850893 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Miller, J. D. Lynam, D. R. Vize, C. Crowe, M. Sleep, C. Maples-Keller, J. L. and et al. (2018). Vulnerable narcissism is (mostly) a disorder of neuroticism. Journal of personality, 86(2), 186-199. https://doi.org/10.1111/jopy.12303 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Navarro, R. Larrañaga, E. Yubero, S. and Víllora, B. (2020). Psychological correlates of ghosting and breadcrumbing experiences: A preliminary study among adults. International journal of environmental research and public health, 17(3), 1116. https://doi.org/10.3390/ijerph17031116 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Oliver, E. Coates, A. Bennett, J. M. and Willis, M. L. (2023). Narcissism and Intimate Partner Violence: A Systematic Review and Meta-Analysis. Trauma, Violence, & Abuse, 0(0). https://doi.org/10.1177/15248380231196115 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Pancani, L. Aureli, N. and Riva, P. (2022). Relationship dissolution strategies: Comparing the psychological consequences of ghosting, orbiting, and rejection. Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 16(2), Article 9. https://doi.org/10.5817/CP2022-2-9 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Papp, L. Kouros, C. and Cummings, E. (2009). Demand-withdraw patterns in marital conflict in the home. Personal Relationships, 16(2), 285-300. https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2009.01223.x (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Park, S. W. and Colvin, C. R. (2014). Narcissism and discrepancy between self and friends' perceptions of personality. *Journal of personality*, *82*(4), 278–286. https://doi.org/10.1111/jopy.12053 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Patron, M. C. (2019). Hansel and Gretel Revisited: Quixotic Reflections of Online Dating. In M.-C. Patron, & J. Kraven (Eds.), Intercultural Mirrors: Dynamic Reconstruction of Idenitty (pp. 25-50). Brill. https://doi.org/10.1163/9789004401303_002 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Pincus, A. L. and Roche,M. J., *NY : Guilford* , "Narcissistic grandiosity and narcissistic vulnerability " . In Handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatment , Edited by: Campbell , W. K. and Miller , J. D. 31 – 40 , 2011.

Pincus, A. L. Ansell, E. B. Pimentel, C. A. Cain, N. M. Wright, A. G. C. and Levy, K. N. (2009). Initial construction and validation of the Pathological Narcissism Inventory. Psychological assessment, *21*(3), 365–379. https://doi.org/10.1037/a0016530 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Plouffe R. A. Wilson C. A. and Saklofske D. H. (2022). Examining the relationships between childhood exposure to intimate partner violence, the dark tetrad of personality, and violence perpetration in adulthood. Journal of Interpersonal Violence, 37(5–6), 3449–3473. https://doi.org/10.1177/0886260520948517 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Powell, D. N. Freedman, G. Le, B. and Williams, K. D. (2022). Exploring individuals' descriptive and injunctive norms of ghosting. Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 16(3), 11. https://doi.org/10.5817/CP2022-3-11 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Reid, J. A. Haskell, R. A. Dillahunt-Aspillaga, C. and Thor, J. A. (2013). Contemporary review of empirical and clinical studies of trauma bonding in violent or exploitative relationships. International Journal of Psychology Research, 8(1),37-73. https://www.proquest.com/docview/1625577532/fulltextPDF/3DD0E7B425214C95PQ/1?accountid=10699&sourcetype=Scholarly%20Journals (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Rhys O. Barnaby B. Roe S. and Wlasny M. (2019). The economic and social costs of domestic abuse. Home Office. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5f637b8f8fa8f5106d15642a/horr107.pdf (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Riggs, D. and Bartholomaeus, C. (2018). Gaslighting in the context of clinical interactions with parents of transgender children. Sexual and Relationship Therapy, 33(4), 382-394. https://doi.org/10.1080/14681994.2018.1444274 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Ponti, L. Ghinassi, S. and Tani, F. (2020). The Role of Vulnerable and Grandiose Narcissism in Psychological Perpetrated Abuse Within Couple Relationships: The Mediating Role of Romantic Jealousy. The Journal of psychology, *154*(2), 144–158. https://doi.org/10.1080/00223980.2019.1679069 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Rosalinah, Y. Subroto, I. Rahayuningsih, R. and Mawarni, T. (2023). The school for good and evil: The last ever after novel by soman chainani.Jurnal Scientia,12(02), 2079-2094. https://doi.org/10.58471/scientia.v12i02.1591 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Rozenblatt, S., *In Defense of Self: The relationship of Self- Esteem and Narcissism to Aggressive Behavior*. Long Island University, Psychology, Published Doctoral Thesis, USA, 2002.

Sarkis, S., *Hachette UK*, Gaslighting: How to recognise manipulative and emotionally abusive people-and break free, 2018.

Sauls D. Zeigler-Hill V. Vrabel J. K. and Lehtman M. J. (2019). How do narcissists get what they want from their romantic partners? The connections that narcissistic admiration and narcissistic rivalry have with influence strategies. Personality and Individual Differences, 147, 33–42. https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.04.025 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Sedikides C. (2021). In Search of Narcissus. *Trends in cognitive sciences*, *25*(1), 67–80. https://doi.org/10.1016/j.tics.2020.10.010 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Stern, R., *Morgan Road Books*, The gaslight effect: How to spot and survive the hidden manipulations other people use to control your life, 2007.

Stern, R., *Vision Paperbacks*, Gaslight effect, 2008.

Strutzenberg, C. C. Wiersma-Mosley, J. D. Jozkowski, K. N. and Becnel, J. N. (2017). Love-bombing: A narcissistic approach to relationship formation. Discovery, The Student Journal of Dale Bumpers College of Agricultural, Food and Life Sciences, 18(1), 81-89. https://scholarworks.uark.edu/discoverymag/vol18/iss1/14 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Şen, G., & Barışkın, E. (2019). Patolojik narsisizm envanterinin Türkçe standardizasyonu, geçerlik ve güvenirliğinin sınanması. Türk Psikiyatri Dergisi, 30(2), 118-129. https://doi.org/10.5080/u23274 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Tortoriello, G. K. Hart, W. Richardson, K. and Tullett, A. M. (2017). Do narcissists try to make romantic partners jealous on purpose? An examination of motives for deliberate jealousy-induction among subtypes of narcissism. Personality and Individual Differences, 114, 10–15. https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.03.052 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

Vorderer, P. and Schneider, F. M., *Routledge*, Social media and ostracism. In Ostracism, exclusion, and rejection, 2016.

World Health Organization and Pan Health Organization. (2012). Understanding and addressing violence against women: Intimate partner violence. https://apps.who.int/iris/handle/10665/77432 (Erişim tarihi: 19.05.2024)

World Health Organization. (2012). Intimate partner violence: Understanding and addressing violence against women. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77432/1/WHO_RHR_12.36_eng.pdf. (Erişim tarihi: 19.05.2024)

Wright, A. G. C. Pincus, A. and Hopwood, C. J. (2021). Contemporary integrative interpersonal theory: Integrating structure, dynamics, temporal scale, and levels of analysis. Manuscript Submitted for Publication. https://doi.org/10.31234/osf.io/fknc8 (Erişim tarihi: 19.05.2024)
Wurst S. N. Gerlach T. M. Dufner M. Rauthmann J. F. Grosz M. P. Küfner A. C. P. Back M. D. (2017). Narcissism and romantic relationships: The differential impact of narcissistic admiration and rivalry. Journal of Personality and Social Psychology, 112, 280–306. https://doi.org/10.1037/pspp0000113 (Erişim tarihi: 19.05.2024)
Zajenkowski, M. Czarna, A. Z. Szymaniak, K. and Dufner, M. (2020). What do highly narcissistic people think and feel about (their) intelligence?. Journal of Personality, 88(4), 703-718. https://doi.org/10.1111/jopy.12520 (Erişim tarihi: 19.05.2024)

URL 1. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women (Erişim tarihi: 10.05.2024)

URL 2. https://www.healthline.com/health/stress/effects-on-body#1 (Erişim tarihi: 10.05.2024)

URL 3. https://psychcentral.com/disorders/narcissistic-personality-disorder-love-bombing (Erişim tarihi: 10.05.2024)
URL 4. https://www.amenclinics.com/blog/what-is-narcissistic-love-bombing/ (Erişim tarihi: 10.05.2024)

URL 5. https://www.simplypsychology.org/narcissist-gaslighting.html (Erişim tarihi: 10.05.2024)
URL 6. https://health.clevelandclinic.org/breadcrumbing (Erişim tarihi: 10.05.2024)

URL7.https://www.psychologytoday.com/au/blog/here-there-and-everywhere/202303/why-narcissists-breadcrumb-you (Erişim tarihi: 10.05.2024)

URL 8. https://www.simplypsychology.org/narcissist-gaslighting.html (Erişim tarihi: 10.05.2024)

URL 9. https://www.choosingtherapy.com/narcissist-gaslighting/ (Erişim tarihi: 10.05.2024)

URL 10. https://psychcentral.com/lib/tactics-manipulators-use-to-win-and-confuse-you (Erişim tarihi: 10.05.2024)
URL 11. https://www.choosingtherapy.com/silent-treatment/ (Erişim tarihi: 10.05.2024)
URL 12. https://psychcentral.com/blog/therapy-soup/2014/11/the-silent-treatment-and-what-you-can-do-to-stop-it-cold (Erişim tarihi: 10.05.2024)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

URL 13. https://www.choosingtherapy.com/narcissistic-manipulation-tactics/ (Erişim tarihi: 10.05.2024)
URL 14. https://www.choosingtherapy.com/narcissistic-triangulation/ (Erişim tarihi: 10.05.2024)
URL 15. https://www.choosingtherapy.com/narcissist-projection/ (Erişim tarihi: 10.05.2024)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ERGENLERİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI VE BİLİNÇLİ FARKINDALIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Doç.Dr.,TUĞBA YILMAZ BİNGÖL [1], Yl Öğrencisi, ESRA AKYÜZ [2]

[1] Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, tbingol@fsm.edu.tr - orcid: 0000-0002-1104-2244

[2]Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, pd.esraakyuz@gmail.com- orcid: 0009-0003-1181-7518

ÖZET

İnternet çağının içine doğmuş olan ergenler için iletişim kurmanın önemli araçlarından birisi de sosyal medya uygulamalarıdır. Sosyal medyanın bilinçsiz bir şekilde kullanımının son dönemlerde artması sosyal medya bağımlılığı problemini beraberinde getirmiştir.Bu çalışmanın temel amacı, lise öğrencileri örnekleminde sosyal medya bağımlılığı ve bilinçli farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırma İstanbul ilinde devlet okulunda öğrenim gören 120 lise öğrencisi ile yürütülmüştür. Araştırmada ölçme araçları olarak; Ergenler için Sosyal Medya Bağımlığı Kısa Formu ve Bilinçli Farkındalık Ölçeği Ergen Formu uygulanmıştır. Ayrıca araştırmacılar tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu'nda; cinsiyet, sınıf düzeyi, en sık kullanılan sosyal medya uygulaması, sosyal medya kullanım süresi, sosyal medyaya ulaşmada kullanılan cihaz soruları sorulmuştur. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden olan ilişkisel tarama modeli kullanılacaktır. Veriler, SPSS 22 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizi için T testi, One Way Anova ve Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Öğrencilerin Sosyal Medya Bağımlılığı ile Bilinçli Farkındalık düzeylerinden alınan puanlar arasında negatif yönde ve orta düzeyde ilişki olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda ergenlerin sosyal medya bağımlılığının düşürülmesi için bilinçli farkındalık çalışmalarının rehberlik programlarına yerleştirilmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya Bağımlılığı, Bilinçli Farkındalık Düzeyi, Ergenler

1.GİRİŞ

Günümüzde cinsiyet, sosyoekonomik durum ve yaş faktörlerinden bağımsız olarak her birey internet bağımlılık riski taşımaktadır fakat özellikle genç bireylerin bağımlılık geliştirme riski daha yüksektir. İnternet bağımlılığı kavramı çok yönlüdür ve çeşitli zorlantılı çevrimiçi davranışları içerir. (Caplan, 2010; (Griffiths & Szabo, 2014).) Sosyal medya kullanımı da çevrimiçi zorlantılı davranışlardan biridir. (Asıcı, 2019). Henüz DSM-V'de 'bağımlılık'

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

başlığında tanılanmamış olsa dahi literatürde davranışsal bir bağımlılık türü olarak ifade edilmektedir. (Eryılmaz ve Deniz, 2019).

Sosyal medya bağımlılığı belirtileri arasında sosyal medya ile ilgili zihinsel ve bedensel olarak meşgul olmak, zaman geçirme isteğinin artması ve toleransın azalması, daha az sıklıkta kullanma girişimlerinin başarısız olması vardır. (Van den Eijnden ve ark, 2016). Yapılan araştırmalara göre sorunlu akıllı telefon ve sosyal medya kullanımı ergenler üzerinde çeşitli fizyolojik, psikolojik, sosyal açıdan gözlenebilen bir çok probleme neden olabilmektedir. Gerçek sosyal ve ailesel ilişkilerde azalma (Weinstein ve diğerleri, 2021) akademik erteleme ve tükenmişlik yaşama (Boumosleh & Jaalouk, 2018), kaçma davranışı, çatışma, yalan söyleme (Savi- Çakar, 2018) belirtilen problemler arasında yer almaktadır. Bu durumda sosyal medya bağımlılığı en üst düzey risk grubu olan ergenler, sosyal medyayı kullanımında problem yaşamaktadırlar. (Cha ve Seo, 2018). Sosyal medyayı problemli kullanan bireylerin sadece otopilot modunda kullandıkları uygulamalar arasında/içerisinde geçişler/kaydırmalar yaptıkları bilinmektedir. Otopilot kavramı kişinin içinde bulunduğu anda ortamın ve kendisinin duygusal açıdan farkında olmadığı, bilinçsizce hareket ettiği, şimdilik algısının net olmadığı durumlar için kullanılmaktadır. (Kınay, 2013). Otomatik pilotta sürmek yerine şu ana dikkat verildiğinde stres azalır, yaratıcılık ve performans artar. Otomatik davranış kalıplarının ve esnek olmayan duygusal tepkiler yerine daha esnek ve uyarlanabilir tepkiler vermek için farkındalık kavramı karşımıza çıkmaktadır (Shapiro ve ark. 2006). Daha yüksek düzeyde sürekli farkındalık, olumsuz deneyimlere farklı bir algı perspektifinden yaklaşmamızı sağlayak daha az psikolojik sıkıntılar yaşamamızı sağlayabilir. (Harnett ve ark. 2016).

Psikoloji literatüründe farkındalığın birçok tanımı ortaya konmuştur (Janssen ve ark. 2018). Kabat Zinn'e (1990) göre mindfullness, bireyin dikkatini şimdiki ana yoğunlaştırma, bedenini ve zihnini kasıtlı olarak gözlemleme ve yaşadıklarını anlık olarak deneyimleme yeteneği olarak tanımlanır. Shapiro ve Carlson'a (2009) göre mindfullness 3 temel unsurdan oluşur. Birinci unsur kişinin amaç ve değerlerine ulaşmasında en önemli noktalara dikkat etmesi, ikinci unsur ana hedeflerine odaklanması ve üçüncü unsur ise yasa dışı deneyimlerini yargılamamasıdır. Calvete ve ark. (2017) farkındalığı bireyleri dış kaynaktan gelen stresörlere karşı koruyan bir kişilik özelliği olarak tanımlamışlardır. Farkındalık doğası gereği farkında olmadan eylemlerini tekrar eden bireyleri nazikçe şimdiki ana getirir. Sosyal medyayı problemli kullanan bireylerin sadece otopilot modunda kullandıkları uygulamalar arasında/içerisinde geçişler/kaydırmalar yaptıkları bilinmektedir. Bu durumda birey mindfulness kazanımları sayesinde zihnini şimdiki ana getirme ve öz denetim kazanma becerisi kazanır. Kazanılan öz kontrol ile birey sosyal medya uygulamasına yönelme ve kullanmaya devam etme kararlarında belirleyici olabilecektir (Teoh vd., 2021). Bu nedenle, bu araştırmanın amacı, ergenlerin sosyal medya bağımlılığı ve bilinçli farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Ayrıca alt amaç olarak sosyal medya bağımlılığının demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılacaktır. Demografik değişken olarak cinsiyet, sınıf düzeyi, sosyal medya kullanım süresi, en sık kullanılan sosyal medya uygulaması olarak belirlenmiştir.. Araştırmanın problem cümlesi aşağıdaki gibidir:

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ergenlerin sosyal medya bağımlılığı ile bilinçli farkındalık düzeyleri arasında nasıl bir ilişki vardır?

Araştırmanın alt problemleri ise şu şekilde belirlenmiştir:

Ergenlerin sosyal medya bağımlılığı puanları arasında cinsiyete dayalı bir farklılaşma var mıdır?
Ergenlerin sosyal medya bağımlılığı puanları arasında sınıf düzeyine dayalı bir farklılaşma var mıdır?
Ergenlerin sosyal medya bağımlılığı puanları arasında sosyal medya kullanm süresine dayalı bir farklılaşma var mıdır?
Ergenlerin sosyal medya bağımlılığı puanları arasında en sık kullanılan sosyal medya uygulumasına dayalı bir farklılaşma var mıdır?

2.YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha çok değişkenler arasındaki birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2016).

Araştırma Grubu

Bu araştırma İstanbul ilinde devlet okulunda lise kademesinde 120 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırmanın örneklemi basit rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 1. Araştırma Grubuna Dair Bilgiler

		N	%
Cinsiyet	Kadın	41	34,2
	Erkek	79	68,8
Sınıf Düzeyi	1.sınıf	27	22,5
	2.sınıf	37	30,8
	3.sınıf	26	21,7
	4.sınıf	30	25,0
Sosyal Medya Kullanım Süresi	0/1 saat	5	4,2
	2/3 saat	44	36,7
	4/5 saat	46	38,3
	6 ve üzeri	25	20,8
En Sık Kullanılan Sosyal Medya	İnstagram	81	67,5
	Twitter/X	4	3,3
	Youtube	25	20,8
	Tik Tok	9	7,5
	Snapchat	0	0
	Pinterest	1	0,8

Araştırmaya katılan öğrenciler ilgili bilgiler, Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. İncelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerim %68.8'inin (N=79) erkek olduğu, %30.8'inin (N=37) 2.sınıf olduğu, % 38.3'ünün (N=46) sosyal medyayı kullanma sürsinin 4-5 saat olduğu ve %67,5'inin en sık kullandığı sosyal medya uygulamasının instagram olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak araştırmacılar tarafından oluşturulan ve katılımcıların demografik bilgilerini içeren Kişisel Bilgi Formu, Ergenler için Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği, Bilinçli Farkındalık Düzeyi Envanteri- Ergen Formu kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formunda, katılımcıların cinsiyet, sınıf düzeyi, sosyal medya kullanım süresi, en sık kullanılan sosyal medya uygulaması yer almaktadır.

Ergenler için Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği: Ergenlerin sosyal medya bağımlılık düzeylerini belirlemeye yönelik (Taş,2017) tarafından Türk kültürüne uygulanan bir ölçektir.Ölçek 0-1 arasında puanlanmaktadır. Ölçekten 5 ve üstü puan alanlar sosyal medya bağımlısı olarak düşünülebilir (DSM V çevrimiçi oyun bozukluğu kriterleri esas alınarak). Ancak ölçeğin tanı aracı olarak kullanılmaması gerekmektedir. Evet=1, Hayır=0 şeklinde puanlanmaktadır. Analize ilişkin uyum indekslerinin iyi uyum verdiği görülmektedir. [x2=61.29, df=27, x2/df=2.27 RMSEA=.058, RMR=.009, S-RMR=.045, GFI=.96, AGFI=.93, CFI=.93, NNFI=.91, IFI=.93]. Yapılan analiz sonucunda Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı . 76 olduğu tespit edilmiştir.

Bilinçli Farkındalık Ölçeği Ergen Formu: Ergenlerin bilinçli farkındalık düzeylerini belirlemeye yönelik (Turan, 2020) tarafından Türk kültürüne uygulanan bir ölçektir. Ölçek 14 maddelidir. Ölçek maddeleri, 1'den (hemen hemen her zaman), 6'ya (hemen hemen hiçbir zaman) kadar değişen puan aralığında puan vermektedir. Yüksek puanlar, yüksek düzeyde kişilik özelliği olarak bilinçli farkındalığı yansıtmaktadır. Ölçekte ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 84, en düşük puan ise 14'tür.

Verilerin Toplanması

Ölçekler araştırmacı tarafından araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen öğrecilere yüz yüze anket yoluyla uygulanmıştır. Ölçeklerin uygulanması 15 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Katılımcıların sosyal medya bağımlılığı puanlarının puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için T-Testi, sosyal medya bağımlılık puanlarının sınıf düzeynei, sosyal medya kullanım süresine ve en sık kullanılan sosyal medya uygulamasına göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Anova Testi, sosyal medya bağımlılığı ve bilinçli farkındalık düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemek içinse Korelasyon Analizi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sosyal medya bağımlılığı ile bilinçli farkındalık düzeyi puanları arasındaki ilişkinin incelenmesi için yapılan korelasyon analizi sonuçları tablo 2'te verilmiştir.

Tablo 2. Ergenlerin Sosyal Medya Bağımlılğı ile Bilinçli Farkındalık Düzeyleri Arasındaki Korelasyon

		Sosyal Medya Bağımlılığı	Bilinçli Farkındalık
Sosyal Medya Bağımlılığı	Pearson Correlation	1	-,352**
	Sig(2-tailed)		,000
	N	120	120
Bilinçli Farkındalık	Pearson Correlation	-,352**	1
	Sig(2-tailed)	,000	
	N	120	120

**p < .001

Tablo2 incelendiğinde katılımcıların sosyal medya bağımlılığı puanları ile bilinçli farkındalık puanları arasında orta düzeyde, negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (r=-,352 ,p < .01). Buna göre ergenlerde bilinçli farkındalık arttıkça sosyal medya bağımlılığının azaldığı söylenebilir.

Sosyal medya bağımlılığı puanlarının cinsiyete farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik olarak yapılan T-Testi sonuçları tablo 3'de verilmiştir.

Tablo3. Katılımcıların Sosyal Medya Bağımlığının Cinsiyetine Göre Farklılaşma T Testi Sonuçları

Değişkenler	Gruplar	N	XS	S	sd	t	p
Sosyal Medya Bağımlılığı	Kadın	41	3,00	1,75	118	,754	452
	Erkek	79	2,75	1,74			

**p < .001

Tablo3 incelendiğinde katılımcıların sosyal medya bağımlılığı puanlarının cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Yani katılımcıların sosyal medya bağımlılığı puanları cinsiyete göre değişmemektedir.

Sosyal medya bağımlılığı puanlarının sınıf düzeyine farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik olarak yapılan Anova Testi sonuçları Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Sosyal Medya Bağımlığının Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşma Durumuna İlişkin Anova Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Gruplar arası	6,120	3	2,040	,667	,574
Gruplar içi	354,547	116	3,056		
Toplam	360,667	119			

**p < .001

Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların sosyal medya bağımlılığı puanlarında sınıf düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Yani katılımcıların sosyal medya bağımlılığı puanları sınıf düzeyine göre değişmemektedir.

Sosyal medya bağımlılığı puanlarının sosyal medya kullanım süresine göre farklılaşmadığını belirlemeye yönelik olarak yapılan Anova Testi sonuçları tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Sosyal Medya Bağımlığının Sosyal Medya Kullanım Süresine Göre Farklılaşma Durumuna İlişkin Anova Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	49,821	3	16,607	6,269	,001
Gruplar içi	302,010	114	2,649		
Toplam	351,831	117			

**p < .001

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların sosyal medya bağımlılığı puanlarının sosyal medya kullanım süresine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Yani katılımcıların sosyal medya bağımlılığı puanları sosyal medya kullanım süresine değişmektedir. Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda ulaşılan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla LSD testinden yararlanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre sosyal medyayı 6 ve üzeri saat kullanan öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı 0-1, 2-3,4-5 saat kullanan öğrencilere göre daha fazladır (p<.05).

Sosyal medya bağımlılığı puanlarının en sık kullanılan sosyal medya uygulumasına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik olarak yapılan Anova Testi sonuçları tablo 6'de verilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Sosyal Medya Bağımlığının En Sık Kullanılan Sosyal Medya Uygulamasına Göre Farklılaşma Durumuna İlişkin Anova Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	108,41	5	21,683	,686	,635
Gruplar içi	2780,56	88	31,597		

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Toplam	2888,97	93

**p < .001

Tablo 6 incelendiğinde, katılımcıların sosyal medya bağımlılığı puanlarında en sık kullanılan sosyal medya uygulumasına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Yani katılımcıların sosyal medya bağımlılığı puanları en sık kullanılan sosyal medya uygulamasına göre değişmemektedir.

4. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada ergenlerin sosyal medya bağımlılığı ile bilinçli farkındalık düzeyleri arasında ilişki olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Ayrıca sosyal medya bağımlılığı puanlarının cinsiyete, sınıf düzeyine, sosyal medya kullanım süresine ve en sık kullanılan sosyal medya uygulamasına göre değişip değişmediği incelenmiştir. Sonuçta ergenlerin sosyal medya bağımlılıklarının cinsiyete, sınıf düzeyine ve en sık kullanılan sosyal medya uygulamasına göre farklılaşmadığı, sosyal medya kullanım süresine göre farklılaştığı, sosyal medya bağımlılığı ve bilinçli farkındalık düzeyleri arasında anlamlı negatif yönlü orta düzey bir ilişki olduğu görülmüştür.

Araştırmada ergenlerin sosyal medya bağımlılığı puanları arasında cinsiyete dayalı farklılık bulunmamıştır. Literatür incelendiğinde, Cuma'nın (2020) ortaokul ve lisede eğitim gören 7-12.sınıf öğrencileri arasından seçilen 400 ergen bireyle yapılan araştırmasında sosyal medya bağımlılığının cinsiyet faktörüne göre %95 güven seviyesinde farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Aynı şekilde Ünal (2021), Kırıkkale il merkezinde yer alan 12 lisede 878 adölesan ile yapılan çalışmasında cinsiyet ile sosyal medya bağımlılığı ölçeği puanları arasında istatiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Aynı şekilde Doğrusever'in (2021) araştırmasında da cinsiyet ile sosyal medya bağımlılığı ölçeği puanları arasında istatiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Çin'de ergen ve orta yaş grubunda yer alan telefon kullanıcıları üzerinde yapılan bir çalışmada da cinsiyetin sosyal medya bağımlılığında ayırt edici olmadığı tespit edilmiştir (Wu, 2013).

Araştırmada ergenlerin sosyal medya bağımlılığı puanları arasında sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Güney ve Taştepe (2020) ve Göksu'nun (2019) ergenlerin sosyal medya bağımlılığı ile ilgili yapmış olduğu araştırmada sınıf değişkenine göre inceleme yapmış ve anlamlı bir farklılık oluşmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada ergenlerin sosyal medya bağımlılığı puanları arasında sosyal medya kullanım süresine göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sosyal medyada 6 ve üzeri saat kullanan öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı 0-1, 2-3,4-5 saat kullanan öğrencilere göre daha fazladır. Polat (2023) sosyal medya kullanım saati değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki farklılıklar incelendiğinde %95 güven seviyesinde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Cuma (2020) ve Ünal (2021) ergenlerle gerçekleştirdiği çalışmasında sosyal medyada günlük geçririlen süre ile sosyal medya bağımlılığı puanları arasında istatiksel olarak anlamlı fark olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma bulgularına destekleyen diğer iki çalışmada da sosyal

medyada geçirilen süre arttıkça sosyal medya bağımlılığının arttığı görülmektedir (Demir Türkdoğan, 2019; İliş, 2018).

Araştırmada ergenlerin sosyal medya bağımlılığı puanları arasında en sık kullanılan sosyal medya uygulamasına göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Kalender (2016), öğrencilerin sosyal medyaya ilişkin tutumlarının en çok hangi platformu kullandığı durumunu ele almış ve yapılan istatistiksel araştırmada anlamlı farklılığa rastlamamıştır.

Ergenlerin sosyal medya bağımlılıkları ile bilinçli farkındalık düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde orta düzeyde negatif anlanlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre bilinçli farkındalık düzeyi arttıkça sosyal medyan bağımlılığının azaldığını söylemek mümkündür. Literatürde bu ilişkiyi destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Vp ve Veronica (2022) sosyal medya kullanan 12-23 yaş arası toplam 120 ergen ile yaptığı araştırmada bilinçli farkındalık ile sosyal medya kullanımı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Aslan ve İkiz (2023) İzmir ili merkez ilçelerinde bulunan devlet lisesi 9. 10. 11. 12.sınıf öğrencileri oluşturan araştırmanın sonuçları arasında farkındalık düzeyleri ile sosyal medya bağımlılığı düzeyleri arasında negatif korelasyon olduğunu gsötermiştir. Doğan ve Turp'un (2023) araştırmasında Türkiye'nin çeşitli illerinde bulunan 1115 lise öğrencisinin oluşturduğu örneklemde, sosyal medya bağımlılığı ile bilinçli farkındalık arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur. (r=-,43, p<.01). Literatür, düşük farkındalık düzeylerinin yönlendirdiği sosyal medya kullanımının potansiyel olarak sosyal medya bağımlılığına neden olabileceğini (Andreassen vd., 2012) ve mindfulness'tan yoksun olanların sosyal medya kullanım davranışlarını kontrol etmede güçlük yaşayabileceklerini vurgulamaktadır (Kuss ve Griffiths, 2011).

Araştırmamız, İstanbul'da bir devlet okulunda lise kademesindeki öğrenciler ile sınırlandırılmıştır. İlerleyen araştırmalarda araştırmacılar örneklem grubunu genişletip farklı bölgelerdeki ergenlerin sosyal medya bağımlılığına ve bilinçli farkındalık düzeylerine bakarak alanyazına katkı sunabilir.

Ergenlerin bilinçli farkındalık düzeylerini arttırmaya yönelik bilinçli farkındalık temelli müdahalerinin rehberlik programlarında yer verilmesi, daha ağırlıklı çalışılması önerilebilir. Öğrencilerin sosyal medyada geçirdiği süreyi azaltabilmek okullarda sosyal etkinlikler arttırılabilir. Ayrıca Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik lisans eğitimi müfredatında bilinçli farkındalık uygulamalarının yer verilmesi önerilmektedir.

5.KAYNAKÇA

Andreassen, C. S., Torsheim, T., Brunborg, G. S., & Pallesen, S. (2012). Development of a Facebook addiction scale. *Psychological Reports*, 110(2), 501-517.

Aslan, M. M. ve İkiz, F. E. (2023). Mindfulness and Satisfaction of Psychological Needs as Predictors of Adolescents' Social Media Disorder. *Turkish Psychological Counsiling and Guidance Journal*, 523-526.

Asıcı, E. (2019). İnternet bağımlılığı. *Tüm yönleriyle bağımlılık. Ankara: Pegem*.

Boumosleh, J., & Jaalouk, D. (2018). Smartphone addiction among university students and its relationship with academic performance. *Global Journal of Health Science*, *10*(1), 48-59.

Calvete, E., Orue, I., & Sampedro, A. (2017). Does the acting with awareness trait of mindfulness buffer the predictive association between stressors and psychological symptoms in adolescents? *Personality and Individual Differences*, 105, 158–163.

Caplan, S. E. (2010). Theory and measurement of generalized problematic Internet use: A two-step approach. *Computers in Human Behavior*, 26(5), 1089-1097.

Cha, S. S., & Seo, B. K. (2018). Smartphone use and smartphone addiction in middle school students in Korea: Prevalence, social networking service, and game use. *Health Psychology Open*, 5(1).

Cuma, Y. (2020). *Ergenlerin sosyal medya bağımlılığı, ruhsal sorunlar ve sosyal beceri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Demir Türkdogan, R. (2019*). Sosyal medya bağımlılığı ve gençlik: cumhuriyet üniversitesi örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Doğan, B. G. ve Turp, H. H. (2023). The mediating role of mindfulness in the relationship between highschool students loneliness and social media addiction levels. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*.Vol: 8, Issue: 23, 1018-1020.

Doğrusever, C. (2021). Ergenlerin sosyal medya bağımlılık düzeylerinin bazı sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 23-42.

Eryılmaz, A. & Deniz, M. E. (Eds.) (2019). *Tüm yönleriyle bağımlılık*. Akademi Yayıncılık.

Griffiths, M. D., & Szabo, A. (2014). Is excessive online usage a function of medium or activity? An empirical pilot study. *Journal of behavioral addictions*, *3*(1), 74-77.

Göksu, H. (2019). Ergenlerin sosyal medya bağımlılığının akademik başarılarıyla ilişkisi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi.(Yüksek Lisans Tezi).Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Güney, M. ve Taştepe, T. (2020). Ergenlerde sosyal medya kullanımı ve sosyal medya bağımlılığı. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*.

Harnett, P. H., Reid, N., Loxton, N. J., & Lee, N. (2016). The relationship between trait mindfulness, personality and psychological distress: A revised reinforcement sensitivity theory perspective. *Personality and Individual Differences*.

İliş, A. (2018). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ile iletişim becerileri arasındaki ilişkinin farklı değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi).Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Janssen, M., Heerkens, Y., Kuijer, W., Van Der Heijden, B., & Engels, J. (2018). Effects of mindfulness-based stress reduction on employees' mental health: A systematic review.

Kabat-Zinn, J. (1990). Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness. New York, NY: Delacorte Press.

Kalender, M. E. (2016). *Fen Lisesi ve Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıklarının İncelenmesi (Kütahya ili örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Afyon.

Karasar,N.(2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara:Nobel.

Kınay, F. (2013). Beş Boyutlu Bilinçli Farkındalık Ölçeği'ni Türkçe'ye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması (Publication no: 345735) [Master Dissertation, Istanbul Bilim University]. CoHE Thesis Center.

Kuss, D. J., Griffiths, M. D., Karila, L. & Billieux, J. (2014). Internet addiction: A systematic review of epidemiological research for the last decade. *Current Pharmaceutical Design*, 20(25), 4026–4052.

Polat, R. N. (2023). *Ergenlerde sosyal medya bağımlılığı sosyal görünüş kaygısı ve aleksitimi arasındaki ilişki*. Yozgat Bozok Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yozgat.

Savi Çakar, F. (2018). *Önleyici psikolojik danışma kuram ve uygulamaları*. Nobel.

Shapiro, S. L., Carlson, L. E., Astin, J. A. & Freedman, B. (2006). Mechanisms of mindfulness. *Journal of Clinical Psychology*, 62(3), 373-386.

Shapiro, S. L., & Carlson, L. E. (2009). *The art and science of mindfulness: Integrating mindfulness into psychology and the helping professions.* American Psychological Associatio.

Taş, İ. (2017). Ergenler için sosyal medya bağımlılığı ölçeği kısa formunun (SMBÖ-KF) geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 4(1), 27-40.

Teoh, S., Letchumanan, V., & Lee, L.-H. (2021). Can mindfulness help to alleviate loneliness? A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, 12, 1-11.

Turan, M. E. (2020). Bilinçli Farkındalık Ölçeği Ergen Formu'nun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16.

Ünal, S. A. (2021). *Adölesanların sosyal medya bağımlılığının, ebeveynlerin sosyal medya bağımlılığından etkilenme, siber zorba ve yalnızlıklarını etkilenme durumunun incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Van Den Eijnden, R. J. J. M., Lemmens, J. S., & Valkenburg, P. M. (2016). The social media disorder scale. *Computers in Human Behavior*, 61, 478-487.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Vp, N. ve Veronica, N. (2020). The relationship between fear of missing out, mindfulness, and social media usage among adolescence . *The International Journal of Indian Psychology*. 1956-1958.

Weinstein, E., Kleiman, E. M., Franz, P. J., Joyce, V. W., Nash, C. C., Buonopane, R. J., & Nock, M. K. (2021). Positive and negative uses of social media among adolescents hospitalized for suicidal behavior. *Journal of Adolescence*, *87*, 63-73.

Wu, J., Sun, H., & Tan, Y. (2013). Social media research: A review. *Journal of Systems Science and Systems Engineering*, *22*(3), 257-282.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SPOR TEŞKİLATLARINDA GÖREV YAPAN PERSONELLERİN ETKİLİ İLETİŞİM BECERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

DUYGU ÜLKER [1], Doç. Dr. PERO DUYGU DUMANGÖZ [2], BİLAL YILDIRIM [3]

[1] Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, duygu091992@gmail.com - https://orcid.org/0009-0003-1265-647X

[2]Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, pero.dumangoz@adu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-2827-5538

[3] Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, bllyildirim@icloud.com - https://orcid.org/0009-0006-4918-0921

ÖZET

Bu araştırma Aydın ili sınırları içerisinde spor teşkilatlarında görev yapan personellerin etkili iletişim becerileri düzeylerinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda, cinsiyet, yaş, eğitim ve mesleki kıdem değişkenine göre etkili iletişim becerilerinin düzeyi araştırılmış ve yorumlanmıştır. Araştırmada örneklem belirlemede tam sayım örnekleme tekniği benimsenmiştir. Araştırmanın evrenini ve örneklemini Aydın ilinde spor teşkilatlarında görev yapan 300 personel oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak iki bölümden oluşan bir form kullanılmıştır. İlk bölümde "Kişisel Bilgi Formu", ikinci bölümde ise Buluş ve arkadaşları (2017) tarafından geliştirilen "Etkili İletişim Becerileri Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma verileri araştırmacılar tarafından hazırlanan Google anket formu ile toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen veri analizleri IBM SPSS 22.0 paket programı ile gerçekleştirilmiştir. Spor teşkilatlarında görev yapan personellerin cinsiyet, yaş eğitim durumu ve mesleki kıdem değişkenlerine göre, "Etkili İletişim Becerileri Ölçeği" alt boyutlarında egoyu geliştirici dil, etkin dinleme, kendini tanıma/kendini açma, empati ve beden dilini kullanma alt boyutların analizler sonucunda ölçeğin alt boyutlarının güvenilir düzeyde olduğu söylenebilir. Ancak personellerin eğitim durumu değişkenine göre "Empati" alt boyutunda anlamlı farklılık tespit edilmiştir. "Beden Dilini Kullanma" alt boyutunda ise personellerin yaş, eğitim durumu ve

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Elde edilen araştırma sonuçlarının, bu alanda çalışacak olan araştırmacılara kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir.
Anahtar Kelimeler: Spor, iletişim, Etkili İletişim Becerileri

GİRİŞ

İletişimin birçok tanımı karşımıza çıkmaktadır. Köknel'e (1997) göre; iletişimin en kapsamlı tanımı, Hint-Avrupa dilinde kullanılan "komünikasyon" (Communication) kelimesinin kökü, Latince "communicareand" kelimesinden gelmektedir. Fiilden türetilmiş olup, başkalarıyla birlikte olmak, bağlantı kurmak, haber paylaşmak, bilgi akışının yürütülmesi gibi anlamlara gelmektedir. Sabuncuoğlu (1982) iletişimin bilgi aktarımı olduğunu söylemekle birlikte, bilgi alışverişi ve anlamların aktarımı olduğunu, bilgi paylaşımı olan iletişimin, insanların kendilerini ifade etme ihtiyacından kaynaklandığını belirtmektedir. Her insan iletişimi farklı bakış açılarıyla algılamakta ve yorumlamaktadır. Dolayısıyla bir mesajın alınması, yorumlanması veya gönderilmesi insanların kişisel deneyimlerinden etkilenmektedir (Korkut, 2005). İletişimsel etkinliklerin yaşamın kendisini içeren bir olgu olduğu belirtilmektedir. İletişim çift yönlü olarak yaşam boyunca devam etmektedir (Özkök, 1985). İletişim, insanlar ve diğer tüm canlıların arasında olduğu gibi kurum ve kuruluşlar için de önemli bir yere sahiptir (Cihan ve Alkaya, 2021). İletişim, hayatın her alanında olduğu gibi sosyal yaşamda ve işyerlerinde zorunlu bir ihtiyaç olarak görülmektedir (Yetim ve Şenel, 2001). Toplum içerisinde güvene dayalı ve tatmin edici ilişkilerin sürdürülmesi etkili iletişim becerilerinin düzeyi, kalitesi ve niteliğine bağlıdır (Öztürk ve Soytürk, 2019). Özellikle yüz yüze iletişimin etkili bir şekilde kurulduğu hizmet sektörü meslek gruplarında personellerin iletişim becerilerinin örgütün başarısını, imajını ve sürdürebilirliğini arttırmasın da en önemli etken olduğu söylemek mümkündür (Boz ve ark., 2021). Örgütlerin varlığının temel koşulu etkili iletişimdir (Steven ve Alan, 1996). Çünkü insanlar ortak hedeflere ulaşmak için bir araya gelirler ve kurdukları örgütün işleyişi etkili iletişim becerileri düzeyleri ile ilgilidir (Çakır, 2020). Toplumda hayatın temelini oluşturan iletişim, örgütte yöneticiler ve çalışanlar arasında kurum içerisinde iyi ilişkilerin kurulması organizasyon içerisinde oluşan problemlerin hızlı ve sağlıklı bir şekilde çözülebilmesini sağlamaktadır (Güney, 2012). Örgütteki iletişim sistemindeki zayıflıklar, örgüt sistemi içerisinde bulunan tüm birimlerinin işleyişini etkilemekte, örgütün bütünlüğünü ve sürdürebilirliğini bozmakla birlikte örgütün belirlemiş olduğu misyon ve vizyonundan uzaklaştıran sorunlar yaratmaktadır (Ural, 2001). Hizmet sektörü içerisinde yer alan spor teşkilatlarının yapısı, işleyişi, 7'den 70'e herkese hitap etmesi itibari ile heterojen bir hedef

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kitlesi bulunmaktadır. Bu nedenle, spor teşkilatlarında görev yapan yöneticiler ve çalışanlar arasındaki etkili iletişimin doğru ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, hem kurum açısından hem de çalışan personellerin etkin ve verimli bir şekilde örgüte katkıda bulunmalarına ve başkalarını bilgilendirerek ifade etmek istedikleri konuyu tam ve anlamlı bir şekilde öğrenmelerine yardımcı olur (Durmaz, 2004). Buradan hareketle spor teşkilatlarında istenilen verimin sağlanmasının ve belirlenmiş olan hedefe ulaşılabilmesi için örgüt içerisindeki etkili iletişim becerilerinin en önemli temel unsur olduğu söylenebilir (Güçlü, 2017). Bu çalışmada spor teşkilatlarında görev yapan personellerin etkili iletişim becerilerinin, örgüt içerisindeki yeri ve önemi hakkında bilgiler verilmiştir. Bu amaçla öncelikle iletişim ve etkili iletişim kavramları tanımlanmış ve spor teşkilatlarında örgütsel iletişimin yeri ve önemine değinilmiştir. Bu çalışma kapsamında, Aydın ili sınırları içerisinde spor teşkilatlarında görev yapan personellerin etkili iletişim beceri düzeylerinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Araştırma hipotezleri;

H1. Katılımcıların etkili iletişim becerileri düzeyleri cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir.
H2. Katılımcıların etkili iletişim becerileri düzeyleri yaş değişkenine göre farklılık göstermektedir.
H3. Katılımcıların etkili iletişim becerileri düzeyleri mesleki kıdem değişkenine göre farklılık göstermektedir.
H4. Katılımcıların etkili iletişim becerileri düzeyleri eğitim durumu değişkenine göre farklılık göstermektedir.
H5. Katılımcıların etkili iletişim becerileri düzeyleri yüksektir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma; betimsel bir araştırma niteliği taşımaktadır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak iki bölümden oluşan bir form kullanılmıştır. Araştırmanın ilk bölümünde "Kişisel Bilgi Formu", ikinci bölümde ise Buluş ve arkadaşları (2017) tarafından geliştirilen "Etkili İletişim Becerileri Ölçeği" kullanılmıştır.

ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini, Aydın ilinde spor örgütlerinin spor teşkilatlarında görev yapan 300 personel oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem belirlemede tam sayım örnekleme tekniği benimsenmiştir. Tam sayım örnekleme tekniği, evrenin sınırlı olduğu, evrene ulaşmada kısıtların olmadığı durumlarda ve evrenin araştırmaya konu aktivitelerinin derinlemesine elde edilmesine olanak tanıyan, spesifik bir teknik olarak nitelenmektedir (Lin, 1976). Araştırma verileri araştırmacı tarafından Google anket formu ile toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini ise, 20 yaş üstü ve gönüllü katılım esasına göre, araştırmaya katılan 300 spor teşkilatı personeli oluşturmuştur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 1. *Araştırmaya Katılan Personellerin Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzde Dağılımları*

		f	%
Cinsiyet	Kadın	151	50,3
	Erkek	149	49,7
Yaş	20-30	63	21,0
	31-40	157	52,3
	41 ve Üzeri	80	26,7
Eğitim Durumu	Lise	9	3,0
	Ön Lisans	50	16,7
	Lisans	236	78,7
	Lisansüstü	5	1,7
Mesleki Kıdem	1-5 Yıl	59	19,7
	6-10 Yıl	48	16,0
	11-15 Yıl	98	32,7
	16-20 Yıl	41	13,7
	21 Yıl ve Üzeri	54	18,0
Toplam		**300**	**100,0**

Çizelge 1'de araştırmaya katılan personellerin demografik özellikleri görülmektedir. Çizelgeye göre, personellerin %50,3'ü (151) kadın, %49,7'si (149) erkektir. Personellerin %21'i (63) 20-30 yaş aralığında, %52,3'ü (157) 31-40 yaş aralığında ve %26,7'si (80) 41 yaş ve üzerindedir. Araştırmaya katılan personellerin %3'ü (9) lise, %16,7'si (50) ön lisans, %78,7'si (236) lisans ve %1,7'si (5) lisansüstü mezunudur. Son olarak personellerin %19,7'si (59) 1-5 yıl arasında, %16'sı (48) 6-10 yıl arasında, %32,7'si (98) 11-15 yıl arasında, %13,7'si (41) 16-20 yıl arasında ve %18'i (54) 21 yıl ve üzerinde mesleki kıdeme sahiptir.

Çizelge 2. *Etkili İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Boyutlarına Ait Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayıları*

	Madde Sayısı	***Güvenirlik Katsayısı***
Egoyu Geliştirici Dil	6	***0.965***
Etkin Dinleme	8	***0.982***
Kendini Tanıma/Kendini Açma	5	***0.782***
Empati	8	***0.970***
Beden Dilini Kullanma	7	***0.532***

Çizelge 2'de "Etkili İletişim Becerileri" ölçeğinin alt boyutlarına ait Cronbach Alpha güvenirlik katsayıları verilmiştir. Çizelgeye göre, "Egoyu Geliştirici Dil" alt boyutu için 0.965, "Etkin Dinleme" alt boyutu için 0.982, "Kendini Tanıma/Kendini Açma" alt boyutu için 0.782, "Empati" alt boyutu için 0.970 ve "Beden Dilini Kullanma" alt boyutu için 0.532 güvenirlik katsayısı tespit edilmiştir. Analizler sonucunda ölçeğin alt boyutlarının güvenilir düzeyde olduğu söylenebilir.

Çizelge 3. *Etkili İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Boyutlarına Ait Normallik Analizi Sonuçları*

	Kolmogorov-Smirnov

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

	İstatistik	sd	p
Egoyu Geliştirici Dil	,361	300	,000
Etkin Dinleme	,368	300	,000
Kendini Tanıma/Kendini Açma	,399	300	,000
Empati	,375	300	,000
Beden Dilini Kullanma	,143	300	,000

Çizelge 3'te "Etkili İletişim Becerileri" ölçeğinin alt boyutlarına ait Kolmogorof-Smirnov normallik testi sonuçları verilmiştir. Çizelgeye göre alt boyutlarda verilerin normal dağılmadığı görülmüştür ($p<.05$). Verilerin normal dağılmadığı durumlarda non-parametrik testler kullanılmaktadır. Bu sebeple ikili gruplarda Mann-Whitney U testi, üç ve üzeri gruplarda ise Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Çizelge 4. *Etkili İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Boyutlarından Elde Edilen Minimum, Maksimum, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri*

	Min.	Max.	Ort.	Std. Sapma	Ölçeğin Puan Aralığı
Egoyu Geliştirici Dil	18,00	30,00	25,79	2,908	**5-30**
Etkin Dinleme	24,00	40,00	34,42	3,935	**5-40**
Kendini Tanıma/Kendini Açma	10,00	25,00	21,72	2,109	**5-25**
Empati	20,00	40,00	32,62	3,577	**5-40**
Beden Dilini Kullanma	21,00	35,00	28,30	2,713	**5-35**

Çizelge 4'te araştırmaya katılan personellerin "Etkili İletişim Becerileri" ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları minimum, maksimum, ortalama puanlar ile standart sapma değerleri verilmiştir. "Etkili İletişim Becerileri" ölçeğinin tüm alt boyutlarının yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. "Egoyu Geliştirici Dil" alt boyutunun puan ortalamasının 25,79±2,908, "Etkin Dinleme" alt boyutunun puan ortalamasının 34,42± 3,935, "Kendini Tanıma/Kendini Açma" alt boyutunun puan ortalamasının 21,72±2,109, "Empati" alt boyutunun puan ortalamasının 32,62±3,577 ve "Beden Dilini Kullanma" alt boyutunun puan ortalamasının 28,30±2,713 olduğu görülmektedir.

Çizelge 5. *Etkili İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması*

	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Egoyu Geliştirici Dil	Kadın	151	153,47	23174,00	10801,0	,499
	Erkek	149	147,49	21976,00		
Etkin Dinleme	Kadın	151	154,77	23370,00	10605,0	,324
	Erkek	149	146,17	21780,00		
Kendini Tanıma/ Kendini Açma	Kadın	151	148,94	22490,00	11014,0	,701
	Erkek	149	152,08	22660,00		
Empati	Kadın	151	151,17	22826,50	11148,5	,867

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

	Erkek	149	149,82	22323,50		
Beden Dilini Kullanma	Kadın	151	155,95	23548,50	10426,5	,269
	Erkek	149	144,98	21601,50		

Çizelge 5'te "Etkili İletişim Becerileri" ölçeğinin alt boyutlarına ait sıra ortalamalarının çalışmaya katılan personellerin cinsiyetlerine göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testinin sonuçları görülmektedir. "Egoyu Geliştirici Dil" alt boyutunda (U=10801.0, p>.05), "Etkin Dinleme" alt boyutunda (U=10605.0, p>.05), "Kendini Tanıma/ Kendini Açma" alt boyutunda (U=11014.0, p>.05), "Empati" alt boyutunda (U=11148.5, p>.05) ve "Beden Dilini Kullanma" alt boyutunda (U=10426.5, p>.05) personellerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle kadın ve erkek personellerin tüm alt boyutlarda benzer düzeye sahip olduğu söylenebilir.

Çizelge 6. *Etkili İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Boyutlarının Yaş Değişkenine Göre Karşılaştırılması*

	Yaş	**N**	**Sıra Ortalaması**	***sd***	X^2	**p**	**Anlamlı Fark**
Egoyu Geliştirici Dil	(1) 20-30	63	155,91	2	,804	,699	
	(2) 31-40	157	146,80				
	(3) 41 ve Üzeri	80	153,50				
Etkin Dinleme	(1) 20-30	63	154,80	2	,269	,874	
	(2) 31-40	157	149,01				
	(3) 41 ve Üzeri	80	150,04				
Kendini Tanıma/ Kendini Açma	(1) 20-30	63	153,83	2	,211	,900	
	(2) 31-40	157	149,01				
	(3) 41 ve Üzeri	80	150,80				
Empati	(1) 20-30	63	147,93	2	,380	,827	
	(2) 31-40	157	149,51				
	(3) 41 ve Üzeri	80	154,47				
Beden Dilini Kullanma	(1) 20-30	63	184,84	2	**13,502**	**,001***	**1>2** **1>3**
	(2) 31-40	157	144,95				
	(3) 41 ve Üzeri	80	134,35				

Not: *=p<.05

Çizelge 6'da "Etkili İletişim Becerileri" ölçeğinin alt boyutlarına ait sıra ortalamalarının çalışmaya katılan personellerin yaşlarına göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H testinin sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre "Egoyu Geliştirici Dil" alt boyutunda (X^2=.804, sd=2, p>.05), "Etkin Dinleme" alt boyutunda (X^2=.269, sd=2, p>.05), "Kendini Tanıma/Kendini Açma" alt boyutunda (X^2=.211, sd=2, p>.05) ve "Empati" alt boyutunda (X^2=.380, sd=2, p>.05) personellerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Sadece "Beden Dilini Kullanma" alt boyutunda personellerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (X^2=13.502, sd=2, p<.05). Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Analiz sonucunda 20-30 yaş aralığında olan personeller ile 31-40 yaş aralığında ve 41 yaş ve üzerinde olan personeller arasında anlamlı farklılık olduğu ve 21-30 yaş aralığında olan personellerin sıra ortalamalarının daha yüksek düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir (p<.05). Diğer bir ifadeyle 21-30 yaş aralığında olan personeller diğer personellere göre daha fazla beden dilini kullandıkları söylenebilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 7. *Etkili İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Boyutlarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması*

	Eğitim Durumu	N	Sıra Ortalaması	*sd*	X^2	p	Anlamlı Fark
Egoyu Geliştirici Dil	(1) Lise	9	167,50	3	,786	,853	
	(2) Ön Lisans	50	154,71				
	(3) Lisans	236	149,22				
	(4) Lisansüstü	5	138,40				
Etkin Dinleme	(1) Lise	9	171,39	3	1,822	,610	
	(2) Ön Lisans	50	145,24				
	(3) Lisans	236	150,15				
	(4) Lisansüstü	5	182,20				
Kendini Tanıma/ Kendini Açma	(1) Lise	9	179,67	3	7,105	,069	
	(2) Ön Lisans	50	129,86				
	(3) Lisans	236	153,09				
	(4) Lisansüstü	5	182,30				
Empati	(1) Lise	9	227,39	3	**14,069**	**,003***	**1>2** **1>3**
	(2) Ön Lisans	50	135,55				
	(3) Lisans	236	150,18				
	(4) Lisansüstü	5	176,50				
Beden Dilini Kullanma	(1) Lise	9	107,94	3	**11,840**	**,008***	**3>2** **4>2**
	(2) Ön Lisans	50	119,75				
	(3) Lisans	236	157,59				
	(4) Lisansüstü	5	200,00				

Not: *=p<.05

Çizelge 7'de "Etkili İletişim Becerileri" ölçeğinin alt boyutlarına ait sıra ortalamalarının çalışmaya katılan personellerin eğitim durumlarına göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H testinin sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre "Egoyu Geliştirici Dil" alt boyutunda (X^2=.786, sd=3, p>.05), "Etkin Dinleme" alt boyutunda (X^2=1.822, sd=3, p>.05) ve "Kendini Tanıma/Kendini Açma" alt boyutunda (X^2=7.105, sd=3, p>.05) personellerin eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Ancak "Empati" alt boyutunda (X^2=14.069, sd=3, p<.05) ve "Beden Dilini Kullanma" alt boyutunda (X^2=11.840, sd=3, p<.05) personellerin eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Analiz sonucunda "Empati" alt boyutunda, lise mezunu olan personeller ile ön lisans ve lisans mezunu olan personeller arasında anlamlı farklılık olduğu ve lise mezunu olan personellerin sıra ortalamalarının daha yüksek düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir (p<.05). Diğer bir ifadeyle lise mezunu olan personellerin ön lisans ve lisans mezunu olan personellere göre daha fazla empati yaptıkları söylenebilir. "Beden Dilini Kullanma" alt boyutunda, ön lisans mezunu olan personeller ile lisans ve lisansüstü mezunu olan personeller arasında anlamlı farklılık olduğu ve lisans ve lisansüstü mezunu olan personellerin sıra ortalamalarının daha yüksek düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir (p<.05). Diğer bir ifadeyle lisans ve lisansüstü mezunu olan personellerin ön lisans olan personellere göre daha fazla beden dilini kullandıkları söylenebilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 8. *Etkili İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Boyutlarının Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Karşılaştırılması*

	Mesleki Kıdem	N	Sıra Ortalaması	*sd*	X^2	p	Anlamlı Fark
Egoyu Geliştirici Dil	(1) 1-5 Yıl	59	149,00	4	1,776	,777	
	(2) 6-10 Yıl	48	138,60				
	(3) 11-15 Yıl	98	151,48				
	(4) 16-20 Yıl	41	157,32				
	(5) 21 Yıl ve Üzeri	54	155,75				
Etkin Dinleme	(1) 1-5 Yıl	59	155,85	4	2,203	,698	
	(2) 6-10 Yıl	48	136,74				
	(3) 11-15 Yıl	98	151,36				
	(4) 16-20 Yıl	41	149,57				
	(5) 21 Yıl ve Üzeri	54	156,03				
Kendini Tanıma/ Kendini Açma	(1) 1-5 Yıl	59	152,92	4	2,880	,578	
	(2) 6-10 Yıl	48	138,00				
	(3) 11-15 Yıl	98	151,20				
	(4) 16-20 Yıl	41	162,87				
	(5) 21 Yıl ve Üzeri	54	148,30				
Empati	(1) 1-5 Yıl	59	145,42	4	3,543	,471	
	(2) 6-10 Yıl	48	148,86				
	(3) 11-15 Yıl	98	146,52				
	(4) 16-20 Yıl	41	168,89				
	(5) 21 Yıl ve Üzeri	54	150,76				
Beden Dilini Kullanma	(1) 1-5 Yıl	59	173,56	4	**11,793**	**,019***	**1>2**
	(2) 6-10 Yıl	48	130,38				
	(3) 11-15 Yıl	98	158,50				**1>5**
	(4) 16-20 Yıl	41	152,82				**3>5**
	(5) 21 Yıl ve Üzeri	54	126,92				

Not: *=p<.05

Çizelge 8'de "Etkili İletişim Becerileri" ölçeğinin alt boyutlarına ait sıra ortalamalarının çalışmaya katılan personellerin mesleki kıdemlerine göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H testinin sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre "Egoyu Geliştirici Dil" alt boyutunda (X^2=1.776, sd=4, p>.05), "Etkin Dinleme" alt boyutunda (X^2=2.203, sd=4, p>.05), "Kendini Tanıma/Kendini Açma" alt boyutunda (X^2=2.880, sd=4, p>.05) ve "Empati" alt boyutunda (X^2=3.543, sd=4, p>.05) personellerin mesleki kıdemlerine göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Sadece "Beden Dilini Kullanma" alt boyutunda personellerin mesleki kıdemlerine göre anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (X^2=11.793, sd=4, p<.05). Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Analiz sonucunda 1-5 yıl arasında mesleki kıdeme sahip personeller ile 6-10 yıl arasında mesleki kıdeme sahip olan personeller arasında anlamlı farklılık olduğu ve 1-5 yıl arasında mesleki kıdeme sahip olan personellerin sıra ortalamalarının daha yüksek düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir (p<.05). Diğer bir ifadeyle 1-5 yıl arasında mesleki kıdemi olan personellerin 6-10 yıl arasında mesleki kıdemi olan personellere göre daha fazla beden dilini kullandıkları söylenebilir. Bir diğer sonuç, 21 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip personeller ile 1-5 yıl arasında ve 11-15 yıl arasında mesleki kıdemi olan personeller arasında anlamlı farklılık olduğu ve 1-5 yıl arasında ve 11-15 yıl arasında mesleki kıdeme sahip olan personellerin sıra ortalamalarının daha yüksek düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir (p<.05). Diğer bir ifadeyle 1-5 yıl arasında ve 11-15 yıl

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

arasında mesleki kıdemi olan personellerin 21 yıl ve üzeri mesleki kıdemi olan personellere göre daha fazla beden dilini kullandıkları söylenebilir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu araştırma kapsamında, Çizelge 1'de araştırmaya katılan spor teşkilatında görev yapan personellerin demografik özelliklerinin cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve mesleki kıdem değişkenine göre istatiksel olarak frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir. Çizelge 2'de "Etkili İletişim Becerileri" ölçeğinin alt boyutlarına ait Cronbach Alpha güvenirlik katsayıları verilmiştir. Çizelgeye göre, "Egoyu Geliştirici Dil", "Etkin Dinleme", "Kendini Tanıma/Kendini Açma", "Empati" ve "Beden Dilini Kullanma" alt boyutları için güvenirlik katsayısı tespit edilmiştir. Analizler sonucunda ölçeğin alt boyutlarının güvenilir düzeyde olduğu söylenebilir (Çizelge 3).

Çizelge 4'e göre, "Etkili İletişim Becerileri" ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları minimum, maksimum, ortalama puanlar ile standart sapma değerleri verilmiştir. "Etkili İletişim Becerileri" ölçeğinin tüm alt boyutlarının yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Literatürü incelediğimizde yapılan benzer çalışmalarda (Yanık, 2015) Üniversite Öğrencileri üzerinde ve (Çelik, 2013) eğitim yöneticileri üzerinde yapmış olduğu çalışmalarda iletişim beceri düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmalar sonucunda elde edilen bulgular çalışmamızı desteklemektedir.

Çizelge 5'te "Etkili İletişim Becerileri" ölçeğinin alt boyutlarına ait sıra ortalamalarının çalışmaya katılan personellerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle kadın ve erkek personellerin tüm alt boyutlarda benzer düzeye sahip olduğu söylenebilir. Salman (2017)'ın yaptığı "Yöneticilerin İletişim Becerileri ile Öğretmenlerin İş Doyumu Arasındaki İlişki" başlıklı çalışmada cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu sonuç araştırma sonucumuzu destekler niteliktedir. Ancak, Arslan (2019), "Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Becerileri ve Öz-Yeterlik Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi" çalışmasında ve Korkut (1996), "İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması" nda iletişim beceri düzeyi ile cinsiyet değişkeni arasındaki anlamlı farkın oluştuğu ve kadınlarda yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çizelge 6'da "Etkili İletişim Becerileri" ölçeğinin alt boyutlarına ait sıra ortalamalarının çalışmaya katılan personellerin yaşlarına göre, personellerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Literatürü incelediğimizde yapılmış olan çalışmalarda (Akyol,2019),

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

(Atalay, 2018) ve (Gülüm,2019) yaş değişkeni ile iletişim beceri düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı, yine (Boz ve ark., 2021) yaptığı "Spor Yöneticilerinin İletişim Becerileri Düzeylerinin İş görenlerin Motivasyonu Üzerine Etkisi" çalışmasında yaş, eğitim ve mesleki kıdem değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgular neticesinde yaş değişkeninin iletişim becerileri düzeyi üzerinde önemli bir etken olmadığı söylenebilir. Sadece "Beden Dilini Kullanma" alt boyutunda personellerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Analiz sonucunda 20-30 yaş aralığında olan personeller ile 31-40 yaş aralığında ve 41 yaş ve üzerinde olan personeller arasında anlamlı farklılık olduğu ve 21-30 yaş aralığında olan personellerin sıra ortalamalarının daha yüksek düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir ($p<.05$). Diğer bir ifadeyle 21-30 yaş aralığında olan personeller diğer personellere göre daha fazla beden dilini kullandıkları söylenebilir.

Çizelge 7'de "Etkili İletişim Becerileri" ölçeğinin alt boyutlarına ait sıra ortalamalarının çalışmaya katılan personellerin eğitim durumlarına göre, "Egoyu Geliştirici Dil", "Etkin Dinleme" ve "Kendini Tanıma/Kendini Açma" alt boyutunda personellerin eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Benzer çalışmalara ilişkin literatürü incelediğimizde (Serttaş ve Tanyıldızı, 2019) "Kamu İç Denetçilerinin İletişim Becerilerinin İncelenmesi" ve (Atalay, 2018) "Doğu Anadolu Bölgesinde Çalışan Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü Personelinin İletişim Becerileri" (Çelik, 2013) ve (Sert, 2018) çalışmalarında eğitim durumuna göre, anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu sonuçların bizim araştırma sonucumuzu desteklediği görülmektedir.

Bu bulgular ile eğitim değişkeninin etkili iletişim becerileri düzeyi üzerinde önemli bir etken olmadığı söylenebilir. Ancak "Empati" alt boyutunda ve "Beden Dilini Kullanma" alt boyutunda personellerin eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Analiz sonucunda "Empati" alt boyutunda, lise mezunu olan personeller ile ön lisans ve lisans mezunu olan personeller arasında anlamlı farklılık olduğu ve lise mezunu olan personellerin sıra ortalamalarının daha yüksek düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir ($p<.05$). Diğer bir ifadeyle lise mezunu olan personellerin ön lisans ve lisans mezunu olan personellere göre daha fazla empati yaptıkları söylenebilir. "Beden Dilini Kullanma" alt boyutunda, ön lisans mezunu olan personeller ile lisans ve lisansüstü mezunu olan personeller arasında anlamlı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

farklılık olduğu ve lisans ve lisansüstü mezunu olan personellerin sıra ortalamalarının daha yüksek düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir (p<.05). Diğer bir ifadeyle lisans ve lisansüstü mezunu olan personellerin ön lisans olan personellere göre daha fazla beden dilini kullandıkları söylenebilir.

Çizelge 8'de "Etkili İletişim Becerileri" ölçeğinin alt boyutlarına ait sıra ortalamalarının çalışmaya katılan personellerin mesleki kıdemlerine göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H testinin sonuçlarına göre, "Egoyu Geliştirici Dil" alt boyutunda, "Etkin Dinleme" alt boyutunda, "Kendini Tanıma/Kendini Açma" alt boyutunda ve "Empati" alt boyutunda personellerin mesleki kıdemlerine göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. (Öksüz, 2018) yaptığı "Spor Yöneticilerinin İletişim Becerileri ile Öz Etkinlik-Yeterlilik Düzeylerinin İncelenmesi" çalışmasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Sadece "Beden Dilini Kullanma" alt boyutunda personellerin mesleki kıdemlerine göre anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Analiz sonucunda 1-5 yıl arasında mesleki kıdeme sahip personeller ile 6-10 yıl arasında mesleki kıdeme sahip olan personeller arasında anlamlı farklılık olduğu ve 1-5 yıl arasında mesleki kıdeme sahip olan personellerin sıra ortalamalarının daha yüksek düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir (p<.05). Diğer bir ifadeyle 1-5 yıl arasında mesleki kıdemi olan personellerin 6-10 yıl arasında mesleki kıdemi olan personellere göre daha fazla beden dilini kullandıkları söylenebilir. Bir diğer sonuç, 21 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip personeller ile 1-5 yıl arasında ve 11-15 yıl arasında mesleki kıdemi olan personeller arasında anlamlı farklılık olduğu ve 1-5 yıl arasında ve 11-15 yıl arasında mesleki kıdeme sahip olan personellerin sıra ortalamalarının daha yüksek düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir (p<.05). Diğer bir ifadeyle 1-5 yıl arasında ve 11-15 yıl arasında mesleki kıdemi olan personellerin 21 yıl ve üzeri mesleki kıdemi olan personellere göre daha fazla beden dilini kullandıkları söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen sonuçların, bu alanda çalışacak araştırmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Daha kapsamlı sonuçlar elde etmek için araştırmanın örneklemi genişletilebilir, farklı bölgelerdeki ve farklı kademelerdeki personellere uygulanabilir.

KAYNAKÇA

Arslan, A. (2019). Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Becerileri ve Öz-Yeterlik Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 146-173.

Atalay, A. (2018). Doğu Anadolu Bölgesinde Çalışan Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü Personelinin İletişim Becerileri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 494-513.

Akyol, P. (2019). Farklı fakültelerdeki Öğrencilerin İletişim Becerilerinin Karşılaştırılması. *Spor Eğitim Dergisi*, 3(3), 71- 77.

Buluş, M., Atan, A. ve Sarıkaya Erten, H.. (2017). Etkili İletişim Becerileri: Bir Kavramsal Çerçeve Önerisi ve Ölçek Geliştirme Çalışması. *International Online Journal of Educational Sciences*, 9 (2), 575- 590.

Boz, C., Biçer, T., Serter, K., Kara, E. K. ve Şentuna, M. (2021). Spor Yöneticilerinin İletişim Beceri Düzeylerinin İş görenlerin Motivasyonu Üzerine Etkisi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10, (1) 493-502.

Cihan, C. ve Alkaya, A. (2021). Örgütsel İletişimin Örgütsel Sessizlik Üzerine Etkisi: Kırıkkale Organize Sanayi Bölgesi Alan Çalışması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi,* 11(1), 64-85.

Çakır, M. (2020). Örgütlerde İletişim Sorunlarının Saptanması ve Çözümü İçin Kullanılabilecek Teknikler Üzerine Bir İnceleme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*. 12, (1) 973-989.

Çelik, M. (2013). İstanbul ili Arnavutköy ilçesindeki Ortaöğretim Kurumlarında Görev Yapan Yöneticilerin İletişim Becerilerinin Öğretmen Motivasyonları ve Akademik Tükenmişlikleri Üzerine Etkisi *Yüksek Lisans Tezi*, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çetinkaya, Z. (2011). Türkçe Öğretmen Adaylarının İletişim Becerilerine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19 (2), 567-576.

Durmaz, M. (2004). Kişiler arası iletişim ve motivasyon. İzmir: Ege Üniversitesi Basım Evi.

Güçlü, M. (2017). Örgütsel İletişim: Eğitim Kurumlarındaki Yeri ve Önemi Açısından Bir Değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7, (13) 856-870.

Güney, S. (2012). Örgütsel davranış. 2. Basım. İstanbul: Nobel Yayıncılık.

Gülüm, R. (2019). Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin İletişim Becerileri ile Meslek Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi Kış Sporları ve Spor Bilimleri Enstitüsü, Erzurum

Korkut, F. (2005), Yetişkinlere Yönelik İletişim Becerileri Eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28). 143-149.

Köknel, Özcan (1997). Kaygıdan Mutluluğa Kişilik. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları.

Korkut, F. (1996). İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *Türk Psikolojik ve Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(7), 18-23.

Lin, N. (1976). Foundations of Social Research. McGraw-Hill Companies.Masteralexis, J., Masteralexis, L., & Snyder, K. (2013). Enough is Enough: The Case for Federal Regulation of Sport Agents. Jeffrey S. Moorad Sports LJ, 20, 69.

Öksüz, N. (2018). Spor Yöneticilerinin İletişim Becerileri ile Öz Etkililik-Yeterlilik Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özkök, T. (1985). İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü. (I. Baskı). Ankara: Tan Düşünme.

Öztürk, T. Ö. ve Soytürk, M. (2019). Sporcu Algılarına Göre Antrenör İletişim Becerileri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 576-583.

Salman, Ö. (2017). Yöneticilerin İletişim Becerileri ile Öğretmenlerin İş Doyumu Arasındaki İlişki. *Yüksek Lisans Tezi,* Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Yönetimi Denetimi Programı, İstanbul.

Sert, A. (2018). Kamu ve Özel Okul Öncesi Eğitim Kurumu Yöneticilerinin İletişim Becerilerinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara ve İstanbul Sabahattin Zaim Üniversiteleri Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ortak Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

Steven, H. ve Alan, H. (1996). Self-efficacy as a mediator of goal setting and performance: some human resource applications. *Journal of Managerial Psychology*. 11 (3), 33-47.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Serttaş, A. ve Tanyıldızı, N. İ. (2019). Kamu İç Denetçilerinin İletişim Becerilerinin İncelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(3), 966-989.

Sabuncuoğlu, Z. (1982). "Endüstriel Yorgunluk ve Çalışma Mutluluğu". *Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İşletme Fakültesi Dergisi,* 1(1), 11-13.

Ural, E. G. (2001). Kurum İçi iletişim Sürecinde Etkin İletişim Aracı Olarak İnternet. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* 1, 105-113.

Yetim, A. ve Şenel, Ö. (2001). Türkiye'de Spor Yöneticisi Yetiştirme Faaliyetlerinin Görünümü. *Milli Eğitim Dergisi*. Ankara. 150 (2), 18-19.

Yanık, M. (2015). Spor Türü ve Diğer Bazı Değişkenlerin Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Beceri Düzeylerine Etkisi. *International Journal of Human Sciences*, 12(2), 1366-1376.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Antik Dönemlerdeki Bedensel Faaliyetlerin Organize Yarışma Sporlarına Dönüşmesi ve Günümüze Yansımaları

Doktora Öğrencisi, Otabek RAHIMOV [1], Prof. Dr., Osman İMAMOĞLU [2]
Doç. Dr., Erol DOĞAN [3]

[1] Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, ~~otabek.rahimow@gmail.com~~ -
ORCID: 0000-0003-1002-5490

[2] Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, osmani@omu.edu.tr –
ORCID: 0000-0001-6671-6042

[3] Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, erol.dogan@omu.edu.tr–
ORCID: 0000-0001-9986-0366

ÖZET

Bu çalışmanın amacı antik dönemlerdeki bedensel faaliyetlerin organize yarışma sporlarına dönüşmesi ve günümüze yansımalarının araştırılmasıdır. Literatür taraması yapılmıştır. Sporla uğraşan ilk medeniyet Yunanistan değildi, antik uygarlıklar arasında sporun tarihi ve önemi yüzyıllardır varlığını sürdürmektedir. Organize spor ve yarışmaların başlangıcı M.Ö. 776'ya, ilk olimpiyat oyunlarına kadar uzanır. Mısır, Yunanlılar ve Mayalar gibi eski uygarlıkların hepsinin katılmaktan hoşlandığı bir spor vardı. İnsanları bir araya getirmek ve anlaşmazlıkları veya çatışmaları organize bir şekilde çözmelerine yardımcı olmak için yaratılmışlardı. Antik dünyanın büyük liderleri spora bir ilgi duydular ve insanın doğal rekabet gücünü arttırmayı saltanatlarının bir parçası haline getirdiler. O zamandan beri yeni sporlar ortaya çıktı ve aynı zamanda spor yapmak için yeni nedenler ortaya çıktı. Dünyanın her yerinde her gün yeni sporlar gelişiyor. Eski uygarlıklardan, bazı mağara resimleri ve nesilden nesile aktarılan hikayeler dışında geriye pek fazla tarih kalmadı. Antik dönemlerde yapılan bazı bedensel faaliyetlerin Yunan medeniyetlerinde organize sporlar olarak yapılmaya başlandığı kabul edilir. Bedensel faaliyetlerin barınma, beslenme ve kendini koruma gibi durumlardan Tanrıları memnun etme ve eğlence amaçlı kullanımına festivallerde başlanmıştır. Bu festivallerin antik yunanda ortaya çıktığı ve kutlandığı bilinmektedir. Bunların düzenlenme tarihleri genel olarak Milattan önce 776 yılları civarına tarihlenir. Hatta bunlardan biri Olimpiada tanrı Zeus adına düzenlenen Olimpia oyunlarının başlangıç tarihi MÖ 776'dır.

Sonuç: Antik dönemlerdeki bedensel aktivitelerin bir kısmının festivallerde organize yarışmalarda kullanılması ile sporun organize bir aktivite olduğu ortaya çıkmıştır. Bu festivallerin en önemlileri erkeler arasında düzenlenen Olympia, Pythian, Nemea ve Isthmia oyunları ile sadece kadınların yarıştığı Hera oyunlarıdır. Sporda cinsiyetlere göre ayrı yarışma, galiplere ödüller verilmesi, eğitim verilen spor yerlerinin yapılması gibi uygulamaların orijini antik dönemlere dayandırılabilir.

Anahtar Kelimeler: Antik Dönem, Festivaller, Yunan Medeniyeti, Organize spor

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

The Transformation of Physical Activities in Ancient Times into Organized Competition Sports and Its Reflections

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the transformation of physical activities in ancient times into organized competitive sports and their reflections on today. A literature review was conducted. Greece was not the first civilization to engage in sports; the history and importance of sports among ancient civilizations has existed for centuries. The beginning of organized sports and competitions dates back to B.C. It dates back to 776 BC, to the first Olympic games. Ancient civilizations such as the Egyptians, Greeks, and Mayans all had a sport they liked to participate in. They were created to bring people together and help them resolve disputes or conflicts in an organized way. The great leaders of the ancient world took an interest in sports and made it part of their reign to enhance man's natural competitiveness. Since then, new sports have emerged and also new reasons to exercise. New sports are developing every day all over the world. There isn't much history left from ancient civilizations other than some cave paintings and stories passed down from generation to generation. It is accepted that some physical activities performed in ancient times began to be performed as organized sports in Greek civilizations. The use of physical activities for purposes such as sheltering, feeding and self-preservation, to please the Gods and for entertainment purposes began in festivals. It is known that these festivals emerged and were celebrated in ancient Greece. Their date of arrangement is generally dated to around 776 BC. In fact, the start date of the Olympia games, one of which is organized in the name of the god Zeus, is 776 BC.

Conclusion: It turned out that sports was an organized activity, as some of the physical activities in ancient times were used in organized competitions at festivals. The most important of these festivals are the Olympia, Pythian, Nemea and Isthmia games, held among men, and the Hera games, in which only women compete. The origins of practices such as separate competitions according to gender in sports, giving awards to the winners, and building sports venues for training can be traced back to ancient times.

Keywords: Antiquity, Festivals, Greek Civilization, Organized sports

Giriş

Sporun tarihi Milattan önce 7000'li yıllara kadar dayandırılır. Spora dönüşen fiziksel aktivitenin, savaş ve eğlence ile ilk bağlantıları vardı. Sporun başlangıcına kadar askeri eğitim önemli idi. Örneğin rekabet, bireylerin hizmet için uygun ve yararlı olup olmadığını belirlemek için bir araç olarak kullanıldı. Takım sporları orduda savaşma yeteneğini eğitmek ve kanıtlamak ve aynı zamanda bir takım (askeri birlik) olarak birlikte çalışmak için kullanıldı (Crowther, 2007).

Bununla birlikte, bu sporlar tüm dünyada yenilerinin gelişmesine yardımcı oldu ve tarihsel vahşetin bir kısmını en aza indirmek için bazı değişikliklerle rekabetçi yönü bozulmadan korundu (https://www.bartleby.com/essay/History-).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Gelişme ve sonuç

Antik Sporun Ortaya çıkışı: Geleneğe göre en önemli spor yarışmaları M.Ö. 776' yılında yapılmıştır. Peloponnesos'taki Olympia'da. MÖ altıncı yüzyıla gelindiğinde, Yunanca konuşulan şehir devletlerini içeren diğer Panhelenik (pan=all, hellenikos=Yunanca) oyunlar Delphi, Nemea ve Isthmia'da yapılıyordu. Atina'daki Panathenaic oyunları gibi pek çok yerel oyun bu dört oyun üzerine modellenmiştir.

Galip sporcuların kazandıkları ve kazandırdıkları: Tüm bu oyunların galipleri kendilerine, ailelerine ve memleketlerine şeref kazandırdı. Onlara kamusal onurlar bahşedildi. Onlara heykeller adandı ve başarılarını anmak için zafer şiirleri yazıldı. Çok sayıda vazolar yarışma sahneleriyle süslenmiştir ve Pindar'ın şiirleri bir dizi sportif zaferi kutlamaktadır.

Yunan sporunun temeli: Yunan sporunun temelinde bireyin rakibini geçmeye yönelik fiziksel çabası vardı. Bu nedenle Antik Yunan'da spor, genellikle takım müsabakaları ve rekor kırmaya yönelik gösterileri kapsamazdı.

Yarışma türleri: Yarışmalar arasında koşu yarışları, uzun atlama, disk ve cirit atma, güreş, pentatlon (bu beş etkinliğin birleşimi), boks, pankreas (güreş ve boksun birleşimi), at yarışları ve araba yarışları yer alıyordu.

Yarışmacıların kıyafetleri: Yarışma ve antrenman sırasında sporcular genellikle çıplaktı ve tozdan korunmak için üzerleri zeytinyağıyla örtülüyordu.

Sporcuların eğitimi: Genellikle geçmiş galiplerin koçluğunu yaptığı gymnasium veya xystos'ta (kapalı sütunlu alan) eğitim görüyorlardı.

Yarışmalara kimler katıldı: Yunanlılar, diğer şeylerin yanı sıra spor sevgisinin kendilerini Yunan olmayanlardan ayırdığına ve oyunlarda yalnızca Yunan vatandaşlarının yarışmasına izin verildiğine inanıyordu. (Hemingway ve Hemingway, 2002).

Homeros ve sporun önemi: MÖ sekizinci yüzyılda Yunan şair Homeros, kahramanlık idealleri ve rekabetçi bir ruhla canlanan, askeri cesarete ve spora büyük değer verilen bir toplumu tanımladı. Yapılan bir festivalin Yunan festivallerinin en eskilerinin, kahraman kişilerin cenaze törenlerinde tanrıları onurlandırmak için yapılan dini etkinlikler olarak başladığını açıkladı. Örneğin, Yunan edebiyatının hayatta kalan en eski eseri olan Homeros'un İlyada'sı, Aşil'in yoldaşları olan soylu savaşçıların Patroclus'un cenaze törenlerinde nasıl silahlarını bıraktıklarını boks, güreş, disk ve cirit atmada ve at arabası yarışlarında yiğitliklerini kanıtlamak için nasıl yarıştıklarını anlatır(https://www.jw.org/en/library).

Antik Yunanda festivallerin önemi: Antik Yunanda festivaller Yunanistan'ın her yerinde kutlanmaya başlanmıştı. Festival el kitabında şöyle yazıyor: " Festivaller, Yunanlıların, tanrılarına duydukları saygıdan ötürü, bitmek bilmeyen ve sıklıkla şiddetli olan tartışmalarını bir kenara bırakıp, tipik rekabet ruhunu barışçıl ama aynı derecede samimi bir başarıya, sportif rekabete yüceltmeyi başardıkları temel bir fırsattı." Şehir devleti grupları, sportif yarışmalar yoluyla tanrılarına saygı göstermek için ortak ibadet merkezlerinde düzenli olarak bir araya

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

gelme uygulamasını benimsedi. Zamanla bu tür dört festivalin (her ikisi de Zeus'a adanan Olimpiyat ve Nemean festivali ile sırasıyla Apollo ve Poseidon'a adanan Pythian ve Isthmian festivalleri) Panhelenik festivaller statüsüne ulaşana kadar önemi arttı. Yani Yunan dünyasının her yerinden yarışmacılara açıktı. Festivallerde fedakarlık ve dualar yer alıyordu ve aynı zamanda üstün sportif veya sanatsal yarışmalarla tanrıları onurlandırıyordu (https://www.jw.org/en/library).

*Bu tür festivallerin en eskisi ve en prestijlisi, tarihinin M.Ö. 776'ya kadar uzandığı söylenen, her dört yılda bir Olympia'da Zeus onuruna düzenlenirdi. Olympia'da düzenlenen oyunlar ise Zeus'a adanmıştı

* Önem sırasına göre ikinci sırada Pythian festivali vardı. Delphi'deki Pythian oyunları Apollo'yu onurlandırdı ve şarkı söyleme ve drama yarışmalarını içeriyordu. Antik dünyanın en ünlü kutlamaları Delphi'ye yakın bir yerde düzenlenen bu etkinliklere sporda dahildi. Ancak şiir ve müziğin hamisi Apollon'un onuruna şarkı söyleme ve dans performansına ağırlık verildi

* Nemea'da Zeus onuruna oyunlar düzenlendi

* Isthmia'da Poseidon için kutlanırlardı.

* Bunların dışında genç, evlenmemiş kadınların yarıştığı ayrı oyunlar Hera için kutlanıyordu.

Antik sporda Faaliyetler:

Modern sporlarla karşılaştırıldığında disiplinlerin sayısı oldukça sınırlıydı ve sadece erkekler katılıyordu. Antik Olimpiyatların programında hiçbir zaman on adetten fazla etkinlik yer almıyordu. Kolezyum'da sergilenen heykeller, kabartmalar, mozaikler ve pişmiş toprak vazolar üzerindeki resimler bunların o anki fotoğraflarını sunuyordu.

Üç mesafe boyunca koşu yarışları yapılıyordu: Yaklaşık 200 metrelik stadyum; günümüzün 400 m ile karşılaştırılabilecek çift parkur ve yaklaşık 4.500 m süren uzun yarış yapılıyordu. Sporcular tamamen çıplak koştuğu ve egzersiz yaptığı düşünülüyor.

Pentatlondaki yarışmacılar beş disiplinde yarıştı: Beş disiplin koşma, uzun atlama, disk atma, cirit ve güreş idi. Diğer maçlar arasında boks ve pankreas (çıplak ellerle yapılan boksu güreşle birleştiren acımasız bir spor) sporu yer aldı.

Araba yarışları: Daha sonra, küçük tekerleklere monte edilmiş ve iki veya dört tay veya yetişkin at tarafından çekilen arkası hafif araçların kullanıldığı, sekiz stadyumluk bir mesafe boyunca araba yarışı yapıldı. Araba yarışı, etkinliklerin en prestijlisiydi ve aynı zamanda aristokratlar arasında en popüler olanıydı çünkü kazanan sürücü değil, arabanın ve atların sahibiydi. Yarışmanın kritik anları, yarışın başlangıcında, arabacıların şeritte kalmak zorunda kaldığı anlardı ve her şeyden önemlisi, pistin her iki ucundaki direklerin etrafındaki her dönüşte yaşandı. Hatalar veya faulller, bu popüler etkinliği daha da muhteşem hale getiren kazalara neden olabiliyordu.

Boks: Boks son derece şiddetliydi ve bazen ölümcüldü. Yarışmacılar yumruklarının çevresine, yıkıcı metal parçalarla süslenmiş sert deri şeritler takmışlardı. Stratofonte adındaki bir

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yarışmacının dört saat boks yaptıktan sonra neden aynada kendini tanıyamadığını tahmin edebilirsiniz. Antik heykeller ve mozaikler, boksörlerin korkunç derecede şekil bozukluğuna uğradığını kanıtlıyor.

Güreş: Güreşte kurallar, tutuşları vücudun üst kısmıyla sınırlandırıyordu ve kazanan, rakibini üç kez yere ilk indiren kişiydi.

Pankreas: Pankreas sporunda hiçbir yumruk yasaklanmamıştı. Yarışmacılar rakipleri tekmeleyebilir, yumruklayabilir ve uzuvları bükebilirdi. Tek yasak rakibin gözlerini oymak ve ısırmaktı. Amaç rakibini yerde hareketsiz kılmak ve onu teslim olmaya zorlamaktı. Bazıları bu sporu "Olympia'nın en güzel gösterisi" olarak değerlendirdi. Antik çağdaki en ünlü pankreas karşılaşmasının MÖ 564'teki Olimpiyat finalinde gerçekleştiği söyleniyor. Boğulan Arrhachion, rakibinin ayak parmaklarından birini çıkaracak kadar soğukkanlı davranmıştı. Acıya yenik düşen rakibi, Arrhachion ölmeden hemen önce teslim oldu. Hakemler Arrhachion'un cesedini galip ilan etti!

Ödül ve sembolik anlam: Resul Pavlus şöyle dedi: "Yarışta koşanların hepsi koşar, fakat ödülü yalnızca biri alır." Önemli olan tek şey kazanmaktı. Gümüş ya da bronz, ikinci ya da üçüncülük yoktu. Sergi, "Zafer, 'Nike' sporcunun nihai hedefiydi" dedi. "Sadece bu yeterli olacaktır, çünkü yalnızca bu onun hem fiziksel hem de ahlaki kişisel karakterinin ve memleketinin gururunun gerçek yansımasıydı." Tutum, Homer'ın bir sözüyle özetleniyor: "Her zaman mükemmel olmayı öğrendim." Panhelenik Oyunların galibine verilen ödül yapraklardan bir taç olarak tamamen sembolikti. Pavlus buna "bozulabilir bir taç" adını verdi. Ödülün derin bir önemi vardı. Kazanana güçlerini bahşeden doğanın gerçek gücünü temsil ediyordu. Kararlılıkla sürdürülen zafer, ilahi lütfun bahşedilmesinden başka bir anlam taşımıyordu. Festivaller antik heykeltıraşların ve ressamların, kanatlı Yunan zafer tanrıçası Nike'ın tacı galiplere uzatırken nasıl hayal ettiklerini belgeledi. Olympia'daki galibiyet her sporcunun kariyerinin doruk noktasıydı. Olimpiyat taçları yabani zeytin yapraklarından yapılırdı; Isthmian taçları çamdan, Pythian taçları defneden, Nemean taçları yabani kereviz yapraklarından. Başka yerlerdeki oyunların organizatörleri, en yüksek seviyedeki yarışmacıları çekmek için parasal veya başka ödüller teklif etti. Sergide sergilenen vazoların birçoğu, tanrıça Athena onuruna Atina'da düzenlenen Panathenaic Oyunlarında verilen ödüllerdi. Bu amforalar başlangıçta değerli Attika yağı içeriyordu. Vazolardan birinin bir yüzünde tanrıça tasviri bulunan süslemede "Athena yarışmalarının ödülü" ibaresi yer alıyor. Diğer tarafta, muhtemelen sporcunun zaferini kazandığı belirli bir olayın tasviri vardır. Yunan şehirleri, zaferleri onları kendi toplumlarında kahraman figürlere dönüştüren sporcularının şöhretini paylaşmanın tadını çıkardı. Galiplerin dönüşü zafer alaylarıyla kutlandı. Tanrılara şükran sunmak amacıyla onlara heykeller dikildi; bu, ölümlülere başka türlü tanınmayan bir onurdu ve şairler, onların yiğitliğini anlatan şarkılar söylüyordu. Kazananlar daha sonra halka açık törenlerde birinciliklere layık görüldü ve masrafları kamu tarafından ödenen emekli maaşlarını aldılar (https://www.jw.org/en/library). Antik dönemdeki sporcular düzenli olarak önemli miktarda para değerinde ödüller aldığından bu durum Yunanlıları ilgilendirmiyordu. Aslında atlet kelimesi, "ödül için yarışan" anlamına gelen eski Yunanca bir kelimedir ve diğer iki Yunanca kelimeyle, "yarışma" anlamına gelen athlos "ödül" anlamına gelen atlon ile ilişkilidir. Organize Yunan sporuna ilk bakış Homeros'un

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

İlyada'sının 23. kitabında Aşil'in Truva Savaşı sırasında öldürülen arkadaşı Patroklos için cenaze oyunları düzenlediği yerdedir. (https://www.penn.museum/sites).

Maddi ödüller: Truva Ovası'nda yapılan sekiz yarışmanın her birinde, her yarışmacıya tripod, kazan, değerli maden, öküz ve kadın gibi maddi ödüller veriliyor. Maddi ödüller, Yunan dünyasının her yerindeki spor festivallerinin çoğunda rutin olarak ödül olarak veriliyordu. MÖ 8., 7. ve 6. yüzyıllarda kahramanları, tanrıları ve hatta muzaffer savaşları onurlandıran dini festivallerin bir parçası olarak düzinelerce sportif etkinlik düzenlendi. Bu Pan-Helen oyunlarından herhangi birinde kazanan sporculara, ülkelerine döndüklerinde büyük bir zenginliğe sahip olacakları garanti edilebilirdi. Romalı yazar Plutarch'a göre, Atina vatandaşı olan bir Olimpiyat galibi, MÖ 600 yılında gerçek bir servet olan 500 drahmilik nakit ödül almayı bekleyebilirdi. Isthmian'ın galibi 100 drahmi alacaktı. MÖ 5. yüzyıla ait bir Atina yazıtından, Atinalı Olimpiyat galiplerinin, bir tür erken emeklilik planı olarak, hayatlarının geri kalanı boyunca Belediye Binasında her gün bedava yemek aldıklarını öğreniyoruz. Daha sonra Helenistik ve Roma dönemlerinde sporculara yönelik emekli maaşları daha resmi hale geldi ve fiilen alınıp satılabilir hale geldi (https://www.penn.museum/sites). MS 2. yüzyılın Romalı yazarı Phlegon'a göre, zeytin yapraklarından oluşan çelenk, Delphi'deki Kahin'in tavsiyesi üzerine MÖ 752'de Olympia'da galip gelenlere ödül olarak verildi. Resim 1'de İki yarış koşucusunu tasvir ediyor. Koşucular ya hakemler ya da seyirciler tarafından kuşatılır.

Resim 1. Tavan Arası Siyah Figürlü Lekythos, yaklaşık olarak MÖ 550 yıllarına tarihlenir.

Resim 2. Kanatlı Nike MÖ 5. yüzyıldan kalma Siraküza'daki bu gümüş dört drahmi üzerinde muzaffer bir savaş arabasını taçlandırıyor. (https://www.penn.museum/sites/olympics/olympiccommercialism.shtml)

Resim 3. Kanatlı Nike muzaffer savaş arabası takımını taçlandırmak için yukarıda uçuyor; aşağıda ise kalkan, dizlikler, zırh ve miğfer var. Sanatçı Euainetos'un Siraküza gümüş sikkeler (her biri 43 gram ağırlığında),MÖ 4. Yüzyıl başları (https://www.penn.museum/sites/olympics/olympiccommercialism.shtml)

Spor Salonları ve Sporcuları: Antik dönem Yunandaki spor salonu halka açık oyunlarda yarışmacılar için bir eğitim tesisi işlevi görüyordu. Aynı zamanda sosyalleşme ve entelektüel uğraşlara katılma yeriydi. Adı, "çıplak kimse" veya "çıplak" anlamına gelen Antik Yunanca gymnos teriminden gelmektedir. Spor salonunu yalnızca yetişkin erkek vatandaşların kullanmasına izin veriliyordu. Sporcular, erkek vücudunun estetik açıdan takdir edilmesini

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

teşvik ettiği ve tanrılara bir övgü olduğu söylenen bir uygulama olan çıplak yarıştı (https://en.wikipedia.org/wiki/Gymnasium). Sportif rekabet yurttaş-askerin gelişiminde önemli bir unsur olarak görülüyordu. Tüm Yunan şehirlerinde, genç erkekler için beden eğitiminin entelektüel ve ruhsal disiplinlerin öğretilmesiyle birleştirildiği spor salonları vardı. Spor salonlarının binaları, revaklarla ve kütüphane ve derslik olarak kullanılan diğer kapalı alanlarla çevrili, egzersiz için geniş açık alanlar etrafında düzenlenmişti. Bu tür kurumlar, her şeyden önce, çalışmaktan ziyade eğitime zaman ayırabilen varlıklı ailelerin genç erkekleri tarafından sıkça ziyaret ediliyordu. Burada sporcular, aynı zamanda diyet öneren ve cinsel ilişkiden uzak durmayı da sağlayan antrenörlerin yardımıyla oyunlar için uzun ve yoğun bir hazırlık sürecinden geçiyorlardı. Kolezyum sergisi, ziyaretçilere, çoğunlukla orijinal Yunan heykellerinin Roma kopyaları olmak üzere, antik dönem sporcularının güzel temsillerini hayranlıkla izleme fırsatı sundu. Klasik ideolojide fiziksel mükemmellik ahlaki mükemmelliğe tekabül ettiğinden ve yalnızca aristokrasinin mülkiyetinde olduğundan, muzaffer sporcuların bu iyi orantılı bedenleri felsefi bir ideali temsil ediyordu. Romalılar, birçoğu stadyumları, hamamları, villaları ve sarayları süsleyen sanat eserleri olarak takdir ettiler. Romalılar arasında şiddet içeren gösteriler her zaman popülerdi, bu nedenle Roma'da sahnelenen tüm Yunan disiplinleri arasında boks, güreş ve pankreas sporu en yüksek onayı aldı. Romalılar bu tür sporları eşitler arasında kendi erdemlerini belirlemek için yapılan bir rekabet olarak değil, basit bir eğlence olarak görüyorlardı. Seçkin savaşçı sporcuların eğitimlerinin bir parçası olarak kolektif katılımını öngören orijinal spor kavramı terk edildi. Bunun yerine Romalılar, Yunan oyunlarını ya banyo öncesi sağlıklı egzersize ya da gladyatör yarışmalarına benzer şekilde alt sınıf profesyoneller tarafından uygulanan seyircili bir spora indirgediler (https://www.jw.org/en/library). Gymnasionlar tipik olarak her tür egzersiz için alanların yanı sıra bir stadyum, palaestra (Güreş alanı veya okulu), hamamlar, kötü havalarda pratik yapmak için dış portikler ve filozofların ve diğer "edebiyatçıların" halka açık dersler verdiği ve münazaralar düzenlediği revakları içeren büyük yapılardı (Kyle,2015).

Sonuç: Antik dönemlerde yapılan bazı bedensel faaliyetlerin Yunan medeniyetlerinde organize sporlar olarak yapılmaya başlandığı kabul edilir. Bedensel faaliyetlerin barınma, beslenme ve kendini koruma gibi durumlardan Tanrıları memnun etme ve eğlence amaçlı kullanımına festivallerde başlanmıştır. Bu festivallerin antik yunanda ortaya çıktığı ve kutlandığı bilinmektedir. Bunların düzenlenme tarihleri genel olarak Milattan önce 776 yılları civarına tarihlenir. Hatta bunlardan biri Olimpiada tanrı Zeus adına düzenlenen Olimpia oyunlarının başlangıç tarihi MÖ 776'dır. Antik dönemlerdeki bedensel aktivitelerin bir kısmının festivallerde organize yarışmalarda kullanılması ile sporun organize bir aktivite olduğu ortaya çıkmıştır. Bu festivallerin en önemlileri erkeler arasında düzenlenen Olympia, Pythian, Nemea ve Isthmia oyunları ile sadece kadınların yarıştığı Hera oyunlarıdır. Sporda cinsiyetlere göre ayrı yarışma, galiplere ödüller verilmesi, eğitim verilen spor yerlerinin yapılması gibi uygulamaların orijini antik dönemlere dayandırılabilir.

Kaynaklar

Crowther N. B. (2007). *Sport in Ancient Times*. Praeger Series on the Ancient World. Westport, Connecticut: Greenwood Publishing Group. p. xxii. ISBN 9780275987398. ISSN 1932-1406.

Hemingway C., Hemingway S.(2002). "Athletics in Ancient Greece." In *Heilbrunn Timeline of Art History*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000–. http://www.metmuseum.org/toah/hd/athl/hd_athl.htm

https://www.jw.org/en/library/magazines/w20040501/Ancient-Sports-and-the-Importance-of-Winning/?ad=mlr-ga-dyn-en-01&gclid=CjwKCAjwh4-wBhB3EiwAeJsppPqBu0qYlGBlfiXQReNgbn68PWdrKXDgtWY-xxVHRCR50_k-VReQyBoCAD0QAvD_BwE

https://www.penn.museum/sites/olympics/olympicathletes.shtml

https://www.penn.museum/sites/olympics/olympiccommercialism.shtml

https://www.bartleby.com/essay/History-and-Importance-of-Sports-amongs-Ancient-PK2CAC4EJDM6S

https://en.wikipedia.org/wiki/Gymnasium_(ancient_Greece)#:~:text=Gymnasia%20were%20typically%20large%20structures,public%20lectures%20and%20held%20disputations.

Kyle D.G. (2015). *Sports and Spectacle In the Ancient World*. Chichester, West Sussex, PO19 8SQ, UK: Wiley Blackwell. p. 81. ISBN 978-1-118-61356-6.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Antik Sümer ve İlgili Medeniyetlerde Festivaller ve Koşan Tanrıca Mitolojisi

Doktora Öğrencisi, Otabek RAHIMOV [1], Prof. Dr., Osman İMAMOĞLU [2], Doç. Dr., Erol DOĞAN [3]

[1] Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, otabek.rahimow@gmail.com - ORCID: 0000-0003-1002-5490

[2] Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, osmani@omu.edu.tr – ORCID: 0000-0001-6671-6042

[3] Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, erol.dogan@omu.edu.tr– ORCID: 0000-0001-9986-0366

Özet

Bu çalışmanın amacı antik Sümer ve ilgili medeniyetlerde festivaller ve koşan tanrıçalar bağlamında spor faaliyetlerinin Mitolojisi haline dönüştürülmesi araştırılacaktır. Literatür taraması yapılmıştır. Ur Kralı Shulgi MÖ 2094'ten itibaren Sümer'in güney şehirlerini yönetiyordu. MÖ 2094'den 2047'ye kadar. 1981'de Kramer, Mezopotamya hükümdarının Nippur ve Ur şehirleri arasındaki (yaklaşık 200 mil olduğu söylenen) gidiş-dönüş koşusunu kutlayan eski, kendini öven ilahiyi inceledi. Kraliyet ilahisi, kralın zihinsel ve fiziksel yeteneklerini övmek için görevlendirdiği çok sayıda parçadan biridir. Jacob Klein, Shulgi ilahisini kralın saltanatının birinci yılına tarihlendirdi. Kutlama yazısının yazarının Shulgi'nin methiyecisi olduğu tahmin ediliyor. Kraliyet ilahisi, MÖ 2088'de bir "eşeş kutlaması" vesilesiyle, Kral Şulgi'nin, her yerde tebaasıyla birlikte kutlama yaparken görülmek için iki uzak festival yerinde (Nippur ve Ur) görünmeyi planladığını kaydetti. Önemli şehirlerdeki eşeş bayramlarını "aynı gün" kutlayacak ve böylece evrensel şöhret ve tanınırlık kazanacaktı. Bunu yapmak için Shulgi'nin iki bölge arasındaki mesafeyi koştuğu iddia edildi. Eğer gerçekten uygulandıysa, gerçekten olağanüstü bir fizyolojik başarıdır. Sümerlerin ve sonraki Mezopotamya milletlerinin kültürel hayatında tanrıça İnanna (İştar) için yapılan kutlamaların ayrılmaz bir parçası olarak kült göstericiler tarafından düzenlenen spor ve eğlenceler vardı. Bu medeniyetlerde müzik eşliğinde ve ilahiler ile danslar yapılmıştır. Kral Shulgi'nin koşusu insanüstü bir yeteneği gösterir. Sonuç: Sümerler medeniyetinde ortaya çıkan insanüstü güçlerin sporla ilişkilendirilmesi Tanrıca "İnanna" ve daha sonraki Asur ve Babilliler gibi medeniyetlerde "İştar" olarak yerini almıştır. Belgelere göre Tanrıçanın koşu yarışı yaptığı ve daha sonrada kralların koşu yaptığı (Shulgi'nin koşusu) belirtilir. Antik Sümer ve ilgili medeniyetlerde sporla ilgili faaliyetler festivallerde müzik eşliğinde ve ağıtlarda Tanrı ve Tanrıçalarla ilişkilendirilmiş ve zamanla mitolojik özelliğe dönüşmüştür.

Anahtar kelimeler: Sümer, Festival, Spor, Koşu, Tanrıca, Mitoloji

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Festivals and Running Goddess Mythology in Ancient Sumer and Related Civilizations

Abstract

The aim of this study is to investigate the transformation of sports activities into mythology in the context of festivals and running goddesses in ancient Sumer and related civilizations. A literature review was conducted. King Shulgi of Ur ruled the southern cities of Sumer from 2094 BC. From 2094 to 2047 BC. In 1981, Kramer studied the ancient, self-praising hymn celebrating the Mesopotamian ruler's round-trip run between the cities of Nippur and Ur (said to be about 200 miles). The royal hymn is one of many pieces the king commissioned to praise his mental and physical abilities. Jacob Klein dated the Shulgi hymn to the first year of the king's reign. It is presumed that the author of the congratulation was Shulgi's eulogist. The royal hymn recorded that, on the occasion of a “celebratory celebration” in 2088 BCE, King Shulgi planned to appear at two distant festival sites (Nippur and Ur) to be seen celebrating with his subjects everywhere. He would celebrate Eid holidays in important cities "on the same day" and thus gain universal fame and recognition. To do this, Shulgi allegedly ran the distance between the two regions. If actually implemented, it is truly a remarkable physiological achievement. In the cultural life of the Sumerians and later Mesopotamian nations, sports and entertainment organized by cult performers were an integral part of the celebrations for the goddess Inanna (Ishtar). In these civilizations, dances were performed with music and hymns. King Shulgi's running demonstrates superhuman ability. Result: The association of superhuman powers with sports, which emerged in the Sumerian civilization, took its place as the Goddess "Inanna" and in later civilizations such as Assyria and Babylonians, as "Ishtar". According to the documents, it is stated that the Goddess ran a running race and later the kings ran (Shulgi's run). In ancient Sumer and related civilizations, sports-related activities were associated with Gods and Goddesses in festivals, accompanied by music and in laments, and over time they turned into mythological features.

Key words: Sumer, Festival, Sports, Running, Goddess, Mythology

Giriş

Sümer dini yaşamının merkezinde yer alan kült festivalleriyle ilgili fiziksel performans örnekleri de oldukça yaygındı. Çivi yazılı metinler, Sümerlerin aşk, doğurganlık ve savaş tanrıçası İnanna için yapılan kutlamaların ayrılmaz bir parçası olarak kült göstericiler tarafından düzenlenen spor ve eğlenceden söz eder. Müzik, genel şenlik ve oyunun yaygın olduğu söyleniyordu (Lamont,1995; Poliakoff,1987).

Çivi yazılı metinler bize bu dönemin müzik aletlerinin yanında, Hitit, Hatti, Luvi, Pala, Hurri dillerinde söylenen şarkı ve ilahilerle, bu törenlerde yapılan danslardan örnekler sunmuştur (Alp,1999). Hititçe metinler incelendiğinde, müzik ve dansa dair folkloristik açıdan değerli bilgiler edinilebilmektedir. Anadolu’nun en eski kavmi olan Hattilerin neşeli oyunlara ilgisi olduğu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yaşamış olan Hurrilerin daha çok ağıt ve ilahileri dağarcıklarına aldıkları ve Hititlerin ise savaş oyunları, akrobasi ve yabancı kökenli

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

müziklerden hoşlandıkları anlaşılmaktadır. Lallupiya kenti insanları, İštanuwa kentinin bayramında İštanuwa kenti insanları gibi Luvi dilinde şarkılar söylemekte ve dans etmektedirler. Özellikle Lallupiya kenti insanları müziğe dansları ve akrobasiyi de eklemişlerdir (Ünal,2004; Şahin,2019).

Eski Babil Dönemi'ne ait bazı pişmiş toprak kabarmalar üzerinde def çalarak dans eden erkek ve kadın betimlemelerine rastlanılmıştır (Yamaner,2018). Hatti Doğa Tannçası Teteshapi'nin âyinlerinin anlatıldığı metinlerde eğlenceler arasında, sahne oyunları, koşular, yarışlar, birbirini kamçılama, okla nişan alma, üste başa su veya bira serpme gibi çeşitli çocuksu şakalar ve soytarılıklar vardır (Ünal,2004).

Gelişme ve Sonuç:

Festivaller tüm insanların kültürlerinde önemli bir rol oynar. Sosyal ve dini işlevleri yerine getirirler. Festivallerin yüzyıllar boyunca günlük yaşamda önemli bir rol oynadığı bilinen bir gerçektir.

MÖ 1800 civarında Mezopotamya'nın Mari kentinde İştar kültüyle ilgili geniş bir eğlence yelpazesi belirlendi. Festivallere hokkabazlar, güreşçiler ve takla atan akrobatlar katıldı. Modern okuyucunun daha aşina olduğu diğer etkinlikler de biliniyordu. Anne Kilmer, en azından yüzeyde çim hokeyi ve İrlanda'daki fırlatma oyunuyla bazı benzerlikler taşıyan bir Sümer-Akad oyunu olan pukku-mekku'yu (top ve sopa) tanımladı. Bu oyun, Uruk Kralı Gılgamış zamanında (M.Ö. 2.600 civarı) evlilik törenleriyle bağlantılı olarak oynanırdı. Şans oyunları da bulunmuştur. Örneğin, MÖ 2.600 civarında Ur'da kullanılan güzel işlemeli oyun masaları, her türlü eğlence ve eğlenceden hoşlanan bir toplumu akla getiriyor. Ur şehrinin üçüncü hanedanına ait (M.Ö. 2.000 civarı) bir ekonomik-idari belge, Ake W. Sjoberg'in "sporcular" olarak çevirdiği bir girdiyi içermektedir. Spesifik bağlam "sporcular için bir tayın olarak bira"dır. Sjoberg, aynı döneme ait diğer iki belgeye atıfta bulunarak "sporcular" terimini kullandı. Kaydedilen bu yiyeceklerin (özellikle kuzu ve un) "sporcuların evine" teslim edildiği.11 Her bağlamda Sjoberg, Sümer çivi yazısı işareti kombinasyonu gespu-ba-lirum'u "atletler" olarak tercüme etti. Sjoberg'in daha sonraki bir Asur metninde (M.Ö. 1.200 dolaylarında) bir girişi "atletler" olarak da çevirdiğinde, parantez içinde "atletlerin" orijinal metinde kelimenin tam anlamıyla "güçlü olanlar" olduğunu belirtmesi ilginçtir (Lamont,1995; Kilmer,1991).

İnanna Sümerlerde aşk, güzellik, seks, savaş, adalet ve siyasi güçle ilişkilendirilen antik Mezopotamya Tanrısıdır. Sümerlerde kendisine "İnanna" adıyla ibadet edilirken daha sonraki dönemlerde Akad, Babil ve Asurlular tarafından "İştar" olarak tanımlanmış ve "Cennetin Kraliçesi" olarak ona inanılmıştır (https://tr.wikipedia.org/wik).

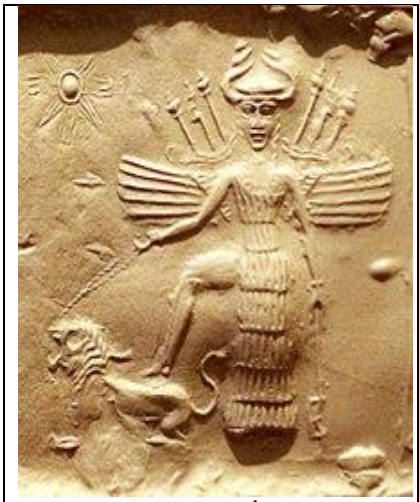
Antik Mezopotamya, Anadolu, Suriye ve İran'da erkeklerin de homines ludi (Erkek oyunları, erkelerin eğlenceleri) oldukları, spor ve boş zaman aktivitelerinden hiçbir şekilde kaçınmadıkları uzun zamandır bilinmektedir. Son yıllarda bu etkinliklerin son derece gelişmiş bir sıkı Kültür'ün ayrılmaz ve canlı parçaları olduğu da ortaya çıktı. En azından MÖ üçüncü binyılın sonunda ve ikinci binyılın başında Šulgi ve Išme-Dagān gibi krallar bile kendilerini kahraman sporcular ve rakipler olarak sundular. Bu bağlamlarda koşma ve güreşin özellikle

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

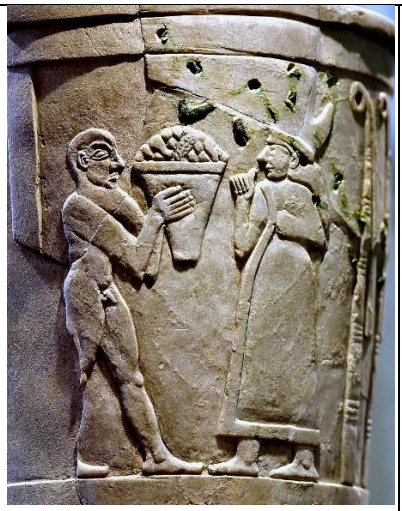
takdir edilen disiplinler olduğu görülmektedir. Gılgamış gibi kahraman krallar da pukku ve mikkû, yani top ve tokmakla oynamanın mükemmel ustaları olarak tasvir edilmiştir. Ancak kralların, kahramanların ve profesyonel sporcuların yanı sıra tanrılar bile sporcu olarak karşımıza çıkıyor. Bu özellikle İnanna/İştar için doğrudur ama aynı zamanda Nabû, Marduk veya Ninurta gibi diğer tanrılar için de geçerlidir (Fink ve Rollinger,2014).

Enki ve İnanna efsanesi: "Mar-uru5"i cinsel ilişkiyle ilgili farklı me'lerle gruplandırılmış me'lerden (Me: Sümerlerde Tanrıca) biri olarak listeler: ¡eššu-nir mar-uru5 ¡èš dug4-dug4 ¡èš [ki-s]u-ub nam-kar-kid nam-`úb-dar: "standart, titreme, çiftleşme, öpüşme, fuhuş, koşma." UrNamma yazıtındaki "mar-uru5" bu nedenle Enki'nin üreme ve hatta cinsel gücüne işaret edebilir (Espak,2020). BU metinde koşma özelliğinden bahsedilir. Yani Tanrıca yarışma yapmıştır.

Bazen bu tanrılar sporcu olarak aktif olarak yer almıyor gibi görünmektedir ancak profesyonel sporcular bu tanrıları onurlandırmak için bu faaliyetlere katılmaktadırlar. Bu tür faaliyetlere ilişkin kanıtlar sınırlı olmasına rağmen, "Sitz im Leben"'nin bu tanrılara adanan yıllık festivaller olduğu tahmin edilebilir. Bu durumlarda, en azından modern merceklerle bakıldığında aktörlerin, yani sporcuların belirli bir tanrının rolünü oynadıkları ve dolayısıyla onun fiziksel varlığını çağrıştırdıkları açıktır. Şu ana kadar modern bilim tarafından ele alınan metinlerin dışında, bu sorularla uğraşırken büyük ölçüde ihmal edilen bir grup kaynak daha var. Bunlar Eski Babil döneminden bu yana tanıklık edilen balağ ağıtlardır. Sümer dilindeki bu ayinle ilgili ağıtların bazıları, oldukça sık Akad dilinde satırlar arası çevirilerle ilginç bir şekilde koşan bir tanrıya gönderme yapıyor. Balaĝ ağıtları bazen şimdiye kadar kile işlenmiş en sıkıcı metinler olarak kabul edilir, ancak bu metinlerin bize kadar ulaşan miktarı, balaĝların Mezopotamya'da oldukça önemli olduğu gerçeğine işaret etmektedir (Fink ve Rollinger,2014).

Görsel 1. Akad İmparatorluk mührü üzerinde yer alan Tanrıça İştar, MÖ 2350-2150 (https://tr.wikipedia.org/wiki).

Görsel 2. Uruk Vazosun'da tasvir edilen İnanna, adakları kabul ederken; yaklaşık olarak MÖ 3200-3000 (https://tr.wikipedia.org/wiki).

Görsel 3. Larsa'da bulunan kanatlı İştar'ın pişmiş toprak kabartması,MÖ 2. binyıl, (https://tr.wikipedia.org/wiki).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 1'de Mühürde boynuzlu bir miğfer takan ve sırtında silahlar taşıyan İştar, tasma takılı bir aslanı ayakları altına aldığı görülür. Görsel 2'de III. Uruk Dönemi'nin kült nesnelerinin yer aldığı yerde bulunan vazo 'da Tanrıca adakları kabul ederken görülmektedir.

Balaĝları besteleyen ve icra eden gala/kalû-rahibin ana konuları tanrılara övgüler, şehirlerin ve tapınakların yıkılması ve halkın çektiği acılar üzerine uzun dualar halinde ağıtlar yakılmasıdır. Bu metinlerde herhangi bir anlatım çizgisi yok, sadece tanrıları anlatıyorlar ve çok genel bir şekilde yıkıma ağıt yakıyorlar. Balaĝ'lar kültlerde, özellikle tapınaklar veya tanrı heykelleri üzerindeki eserler ve her türlü geçiş töreni gibi tehlikeli kabul edilen durumlarda oldukça sık kullanılıyordu. Balaĝların dili Sümerceydi ya da daha doğrusu Sümer dilinin son derece edebi bir çeşidi olan Emesal'di. Balaĝ'nın ve Emesal dualarının amacı tanrıların gazabını yatıştırmaktı. Sümercenin MÖ 2000 civarında konuşulan dil olmaktan çıktığı dönemde hâlâ kullanılıyorlardı hatta belki de ilk kez kayıt altına alındılar. Kolofonlu tarihlenebilir son metinler M.Ö. son yüzyılda yazılmıştır. Görünüşe göre balaĝ'lar ve onların kadim dili, MÖ ikinci binyılda Kabalisttik spekülasyonların konusu haline gelmiş, ancak daha büyük ölçüde MÖ birinci binyılda ortaya çıkmıştır. İlk binyılda yazıcılar, eski elyazmalarının nüshalarında Sümer metinlerinin farklı versiyonlarını fark ettiler ve hatta Akkadca satır arası çevirilerdeki varyasyonları belgelemeye özen gösterdiler. Stefan Maul dikkatimizi beş farklı Akkadca tercümesi olan bir metne çekti. Tanrıya övgüye ayrılan bazı bölümlerde standartlaştırılmış bir formül ortaya çıkıyor. Övülecek tanrıya, panteonun en önemli ilahi temsilcisi olarak birçok kez hitap edilir. Formül, özellikle tanrının kimsenin kaçamayacağı bakışına odaklanan bir satırla açılıyor: "Bakışından kim kaçabilir? Koşunuzdan kim kaçabilir " Başka bir balaĝ'ya tanrının hızını vurgulayan bir satır daha eklenir: "Denizde seni ne takip edebilir". Bu formül çoğunlukla, bugüne kadar korunan ve düzenlenen metinlerin büyük bir kısmını temsil eden ilk binyıl metinlerinde görülür. Ancak "BM 77952" ile Eski Babil döneminden kaynaklanabilecek bu formüle sahip bir metnimiz daha var. Dolayısıyla balaĝ kompozisyonlarında koşan tanrı ikinci binyılın başından MÖ birinci binyılın son yüzyıllarına kadar tasdik edilmektedir. İlk bakışta formülün yorumu, kelimenin tam anlamıyla "diz açmak" anlamına gelen ve Akkadca "pīt puridim" olarak çevrilen "du10—bad" bileşik fiilinin belirsizliği nedeniyle tartışmaya açıktır. Aslında, ifadenin bu gerçek anlamda kullanıldığı durumlar da vardır- özellikle "pençelerini yayan" Anzû kuşuyla bağlantılı olarak. Dolayısıyla ortaya atılan retorik soru "Senin kaçışından kim kaçabilir?", "Pençelerinizin pençesinden kim kurtulabilir?" Çeviriyle ilgili bu şüpheler, Sümer mitleri "Enlil ve Sud" ile karşılaştırıldığında daha da zemin kazanıyor gibi görünüyor; burada 152. satır bizi "koşmak" anlamından daha da uzaklaştırır: Ona Nintu, Doğum Veren Hanım ve Açık Bacakların Hanımı adını verir. Bu bağlamda görünüşe göre du10-bad doğum sırasında dizlerin açılmasıyla bağlantılıdır. Tüm bu tanımlar "du10-bad"in geniş bir anlamsal alanı kapsadığını ve ifadenin tam anlamının özel bağlamına bağlı olduğunu göstermektedir. Doğum yapan bir kadına gönderme yaptığı gibi, Anzû-kuşunun (du10- bad) "pençelerini açan" saldırgan duruşuna da gönderme yapar. Ancak balaĝ'lar daha ileri ve farklı bir bağlam sergiliyor. Yukarıda da gördüğümüz gibi bu metinlerde "du10- bad" tanrıların hızlılığıyla ilişkilendirilir ki bu da koşma etkinliğine açık bir ipucudur. Ve balaĝ'lardaki "du10- bad" ifadesinin "koşmak" olarak yorumlanması için gerçekten başka kanıtlar da var. Balaĝ-bileşimi B36'daki bağlam şüpheye yer bırakmayacak şekilde "du10- bad" (Geniş alana yayılma, mesafe,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

uzaklık gibi karşılıkları da vardır) koşu aktiviteleriyle olan bağlantıyı ortaya koymaktadır. Aşağıdaki satırlarda tanrıça İnanna doğrudan dinleyicilere seslenmektedir:

Kaldırdığım elim semaya uzanıyor.

Bana gelince hanımefendi, hiçbir el benim elime eşit olamaz.

Kaldırdığım ayağım tüm dünyayı kaplıyor.

Bana gelince hanımefendi, hiçbir ayak benim ayağıma eşit olamaz.

Kim önümde (koşabilir)? Kim arkamda kalabilir ki?

Yükselmiş bakışlarımdan kim kaçabilir?

Benim kaçışımda kim kaçabilir?

Üstelik diğer ilahi metinlerinde İnanna/İştar, koşan bir tanrıça olarak sunulur. Sümer edebiyatında İnanna'nın yanı sıra hızlı koşucular olarak tanımlanan Utu ve Ninazu gibi başka tanrılar da vardır. Bu kanıtlara odaklanıldığında hızlı koşucu metaforunun bir tanrının gücünü ve kudretini tanımlamak için kullanıldığı açıkça ortaya çıkıyor. Dolayısıyla koşmak sadece atletik bir aktivite değil, aynı zamanda bir tanrının/tanrıçanın üstünlüğünü ve olağanüstü niteliklerini gösteren doğasının önemli bir parçasıdır. Bu, özellikle koşma yetenekleri fazlasıyla övülen tanrıça İnanna/İştar için geçerlidir. Bu yetenekler, oyuncuların İnanna/İştar rolünü bile oynamış olabileceği yıllık festivallerde hatırlanıyor ve kutlanıyor. Šulgi ve Išme-Dagān gibi hükümdarlar koşma yeteneklerini övseler de bir dereceye kadar ilahi nitelikler sergiliyorlardı. Ancak balalara daha yakından bakıldığında tanrı-hükümdar ilişkisine dokunan bu imgenin ilk bakışta göründüğü kadar basit olmadığı, aslında çok daha katmanlı olduğu görülüyor (Fink ve Rollinger,2014).

Bir koşucu gibi toprakların efendisi...

Toprakların efendisi, ölümlü bir insan gibi hareket etmiyorsun.

Benim gibi hareket etmiyorsun.

Bu satırı tanrıların gizli doğasına ve tanrılar ile ölümlüler arasındaki temel farklılığa dair bir ipucu olarak yorumlamak yerine, tanrı ile insan arasındaki bir çekişmenin sonucu olarak da okunabilir. Kim tanrılar kadar hızlı koşabilir? Cevap şu: Hiç kimse ve tanrılar bile insanlığın yaptığından farklı bir şekilde hareket etmiyor (Fink ve Rollinger,2014). Bir Kralın Koşusu:

Ur Kralı Shulgi'nin Koşusu: Ur Kralı Shulgi MÖ 2094'ten itibaren Sümer'in güney şehirlerini yönetiyordu. 2047'den MÖ 2047'ye kadar. 1981'de Kramer, Mezopotamya hükümdarının Nippur ve Ur şehirleri arasındaki (yaklaşık 200 mil olduğu söylenen) gidiş-dönüş koşusunu kutlayan eski, kendini öven ilahiyi inceledi. Kraliyet ilahisi, kralın zihinsel ve fiziksel yeteneklerini övmek için görevlendirdiği çok sayıda parçadan biridir. Jacob Klein, Shulgi ilahisini kralın saltanatının birinci yılına tarihlendirdi. Kutlama yazısının yazarının Shulgi'nin methiyecisi olduğu tahmin ediliyor. Kraliyet ilahisi, MÖ 2088'de bir "eşeş kutlaması" vesilesiyle, Kral Shulgi'nin, her yerde tebaasıyla birlikte kutlama yaparken görülmek için iki

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

uzak festival yerinde (Nippur ve Ur) görünmeyi planladığını kaydetti. Önemli şehirlerdeki eşeş bayramlarını "aynı gün" kutlayacak ve böylece evrensel şöhret ve tanınırlık kazanacaktı. Bunu yapmak için Shulgi'nin iki bölge arasındaki mesafeyi koştuğu iddia edildi. Eğer gerçekten uygulandıysa, gerçekten olağanüstü bir fizyolojik başarıdır. Böyle bir mesafeyi koşmak o kadar olağanüstü görünür. Şulgi ilahisinin Şehir yarışı ve ayak yarışı ayı kanıtları sade idari belgelerdir. Methiyecinin çalışması heyecan vericidir ve neredeyse ilahi olarak bahşedilmiş bir cesarete sahip bir ölümlüyü düşündürür (Lamont,1995).

Sonuç: Sümerler medeniyetinde ortaya çıkan insanüstü güçlerin sporla ilişkilendirilmesi Tanrıca "İnanna" ve daha sonraki Asur ve Babilliler gibi medeniyetlerde "İştar" olarak yerini almıştır. Belgelere göre Tanrıçanın koşu yarışı yaptığı ve daha sonrada kralların koşu yaptığı (Shulgi'nin koşusu) belirtilir. Antik Sümer ve ilgili medeniyetlerde sporla ilgili faaliyetler festivallerde müzik eşliğinde ve ağıtlarda Tanrı ve Tanrıçalarla ilişkilendirilmiş ve zamanla mitolojik özelliğe dönüşmüştür.

Kaynaklar

Alp, S. (1999). *Hititlerde Şarkı, Müzik ve Dans: Hitit Çağı'nda Anadolu Üzüm ve Şarap*, Kavaklıdere Kültür Yayınları, Ankara.

Espak P. (2010). *The God Enki in Sumerian Royal Ideology and Mythology*, Dissertationes Theologiae Universitatis Tartuensis, https://www.researchgate.net/publication/47937602

Fink S., Rollinger R. (2014). *Sports in the Ancient Near East revisited: running gods and balaĝs*, pp.7-14, Identities and Societies in the Ancient East-Mediterranean Regions. Comparative approaches (ed. Thomas R. Kämmerer), Alter Orient und Altes Testament, Band 390 / 3, Ugarit-Verlag, Münster www.ugarit-verlag.com

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nanna

Kilmer A.D. (1991). "An Oration on Babylon," Altorientalische Forschungen, 18; 16

Lamont D.A. (1995). Running Phenomena in Ancient Sumer, Journal of Sport History , Fall,Vol. 22, No. 3 (Fall 1995), pp. 207-215, Stable URL: https://www.jstor.org/stable/43610002

Poliakoff M.A. (1987). *Combat Sport in the Ancient World,New Haven*: Yale University Press, 69

Ünal A. (2004). *Çivi Yazılı Kaynaklara Göre Hititler'de ve Çağdaş Eski Anadolu Toplumlarında Müzik, Dans, Eğlence ve Akrobatik Oyunlar*, I. Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu, Ankara, 103.

Şahin M.G. (2019). *Hititçe Metinlerde Geçen Bazı Yerel Şarkıcılar Üzerine*, *ARCHIVUM ANATOLICUM*, 13(1); 83-100

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yamaner M. (2018). *Eski Mezopotamya ve Anadolu'da Müzik*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Eskiçağ Tarihi Programı Yüksek Lisans Tezi, Denizli

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

EGZERSİZ YAPAN YETİŞKİNLERİN FİZİKSEL GÖRÜNÜŞ MÜKEMMELLİYETÇİLİĞİ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Prof. Dr. Tamer KARADEMİR[1] **Gözde DUMAN[2]**

[1]Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, tamer.karademir@hotmail.com – ORCID ID: 0000-0003-3244-0767

[2]Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, gozdeduman09@gmail.com - ORCID ID: 0009-0009-2612-1269

ÖZET

Bu araştırmanın amacı özel spor salonlarına giden bireylerin fiziksel görünüm mükemmeliyetçilik düzeylerinin ele alınan değişkenlere bağlı olarak nasıl şekillendiğini belirlemek amacı ile yapılmıştır. Bu amaçla yaşları 18-50 arasında değişen 140'ı erkek 132'si kadın toplam 272 birey araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada çalışma deseni olarak tarama metodu tercih edilmiştir. Veri toplama aracı olarak Yang ve Stoeber (2012) tarafından geliştirilmiş ve Türk kültürüne uyarlama çalışması Kolsallayan (2017) tarafından yapılan fiziksel görünüş mükemmeliyetçiliği ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 'kusurlu olma endişesi' ve 'mükemmellik için umut' olarak iki alt boyuttan oluşmaktadır. Araştırmada verilerin normallik sınaması Kolmogorov Smirnov ve Levene testiyle yapılmıştır. Verilerin normal dağıldığı görüldüğünden analizlerde parametrik testler kullanılmıştır. İkili karşılaştırmalar için bağımsız örneklem t testi, çoklu karşılaştırmalar için ise tek yönlü varyans analizi testi oneway ANOVA testi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre; örneklem grubunun fiziksel görünüş mükemmeliyetçilik düzeylerinin cinsiyet ve medeni durum değişkenine göre istatiksel olarak anlamlı fark oluşturmadığı, kilo memnuniyeti, yaş ve beden kitle indeksi değişkenlerine göre ise istatiksel olarak anlamlı fark oluşturduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak özel spor salonlarına giden kadın ve erkeklerin cinsiyet ve medeni durum değişkenine göre fiziksel görünüş mükemmeliyetçilik algılarının benzer özellikte olduğu söylenebilir. Diğer taraftan kilo memnuniyeti ve beden kitle indeksi olumsuz yönde olan bireylerin fiziksel görünüş mükemmeliyetçilik düzeylerinin negatif yönde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Fiziksel Görünüş Mükemmeliyetçiliği, Özel Spor Salonları, Egzersiz

INVESTIGATION OF THE PHYSICAL APPEARANCE PERFECTIONISM LEVELS OF ADULTS WHO EXERCISE

ABSTRACT

The aim of this research was to determine how the physical appearance perfectionism levels of individuals attending private gyms are shaped depending on the variables discussed. For this purpose, a total of 272 individuals, 140 men and 132 women, aged between 18-50, were included in the study. Survey method was preferred as the study design in the research. Physical performance perfectionism, developed by Yang and Stoeber (2012) and adapted to the Turkish

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

version by Kolsallayan (2017), was used as a data collection tool. The scale consists of two subscales: 'concern about imperfection' and 'hope for perfection'. In the study, the normality test of the data was performed with the Kolmogorov, Smirnov and Levene tests. Since the data appeared to be normally distributed, parametric tests were used in the analysis. Independent samples t test was used for pairwise comparisons, and one-way ANOVA test was used for multiple comparisons. According to research findings; It was determined that the physical appearance perfectionism levels of the sample group did not make a statistically significant difference according to gender and marital status variables, but it made a statistically significant difference according to weight satisfaction, age and body mass index variables. As a result, it can be said that the physical appearance perfectionism perceptions of men and women who go to private gyms are similar according to gender and marital status variables. On the other hand, it was concluded that the physical appearance perfectionism levels of individuals with negative weight satisfaction and body mass index were negative.

Keywords: Physical Appearance Perfectionism, Private Gyms, Exercise

GİRİŞ

Spor, fiziksel ve ruhsal gelişimin yanında bireylerin sosyalleşmesine de katkı sağlayan önemli bir olgudur. Spor, bireylerin toplum içerisinde aidiyet duygusunu yaşaması ve topluma uyum sağlaması açısından önem arz etmektedir (Eroğlu ve Acet, 2016). Bu sebeple toplumun her kesiminde, farklı yaş guruplarında, sporun sayısız fayda sağladığı, hemen her araştırmacı tarafından ifade edilmektedir (Türker vd., 2018).

Günümüzde toplumlar, insanların fiziki görünüşleri ile oldukça fazla ilgilenmektedir. Geçmişten günümüze birçok toplumda tarih boyunca gençlik, güzellik, çekicilik gibi özellikler kimi zaman en önemli bireysel özellikler olarak değerlendirilmiştir. İnsanların çoğu çekici bireylerle daha fazla iletişim kurmak istemektedirler. Bundan dolayı bireyler diğer insanlar üzerinde daha etkili bir izlenim bırakmak ve çekici görünmek için çabalamaktadırlar (Türker vd., 2018).

Sosyal görünüş kaygısı, bireyin fiziksel görünüşü ile ilgili kendi kaygılarını ve başkalarının onu değerlendirmesi ile ilgili yaşanan kaygıları ifade etmektedir. Yani olumsuz beden algısına dayalı olarak yaşanan anksiyete olarak tanımlanabilir (Doğan 2010).

Spor bireyin fiziki durumunu düzeltmenin yanı sıra sosyal ortamlarda güven duygusu sağlamaktadır. Dolayısıyla benlik saygısı yüksek olan bireylerin sporla yakından ilişkili olduğu düşünülebilir (Türker vd., 2018).

İnsanoğlu kusursuz bir varlık olarak yaratılmıştır. Fakat bireyin kendi benliği ve çevresiyle olan ilişkileri kişinin davranış ve tutumlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bireyde var olan estetik duygusu toplumsal değerlere ve cinsiyet farklılıklara göre şekillenmiştir. Bireyin mükemmeliyetçi tutum ve davranışları dışsal ve içsel motivasyon

kaynakları ile paralel olarak şekillenmiştir. Bireyin hem dışsal hem de içsel motivasyona sahip olduğu bir ortamda bireyde mükemmeliyetçiliğe doğru bir yönelim başlatmaktadır (Yalçın ve Ayhan, 2020).

Bireyin fiziksel görünüşüne ilişkin algısı psikoloji literatüründe beden algısı "body image" olarak isimlendirilmektedir (Banfield ve McCabe, 2002; Cash, 2004; Grogan, 2008).

Olumlu beden imajına sahip bireyler vücutlarının genel görünüşüne karşı pozitif bir tutuma sahiptir ve bedenlerinden memnuniyetlerini ifade ederler. Olumsuz beden imajına sahip bireyler ise, vücutlarının genel görünüşüne karşı negatif bir tutuma sahiptir ve vücutlarıyla ya da herhangi bir organları ile ilgili olumsuz düşünce ve duygulara sahiptir. Bu kişiler kendilerini diğer insanlara göre çok daha az çekici bulduğunu, bedeniyle ilgili kendisini rahatsız hissettiğini ve bedeninden utandığını ifade ederler (Doğan, 2010; Grogan, 2008).

Bu araştırma özel spor salonlarına giden bireylerin fiziksel görünüm mükemmeliyetçilik düzeylerinin ele alınan değişkenlere bağlı olarak nasıl şekillendiğini belirlemek amacı ile yapılmıştır.

YÖNTEM

Çalışma grubu

Araştırma grubunu 18- 49 yaşları arasında değişen kadın ve erkek bireyler oluşturmaktadır. 140'ı erkek 132'si kadın toplam 272 gönüllü egzersiz yapan bireyler oluşturmuştur.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada savunulan hipotezlerin test edilebilmesi için gerekli olan veri toplanma sürecinde anket tekniği kullanılmıştır. Anketlerde belirtilen sorular araştırmamızda istenen hedeflere uygun bir şekilde gösterilmeye çalışılmış, soruların kavranabilir ve kısa olmasına özen gösterilmiştir. 2023-2024 eğitim ve öğretim yılında toplanmaya çalışılmıştır.

Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Kişisel bilgi formunda egzersiz katılımcılarının cinsiyeti, medeni durum, eğitim durumu, gelir düzeyi, yaş ve BKİ değişkenlerine ilişkin bilgileri elde etmeyi amaçlamıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniğinde Fiziksel Görünüş Mükemmeliyetçiliği Ölçeği kullanılmıştır.

Yang ve Stoeber (2012) tarafından geliştirilmiş ve Türk kültürüne uyarlama çalışması Kolsallayan (2017) tarafından yapılmıştır. Ölçek "kusurlu olmaktan endişelenme" ve "mükemmellik için umut" olmak üzere iki alt boyuttan ve toplam 12 maddeden oluşan beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçek (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kısmen Katılıyorum, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum şeklinde puanlanmıştır. Kolsallayan (2017) tarafından hesaplanan Cronbach Alpha değerleri "kusurlu olma endişesi" alt boyutu için ,90 ve "mükemmellik için umut" alt boyutu için ,93 olarak bulunmuştur. Bu çalışma kapsamında hesaplanan Cronbach Alfa değeri "kusurlu olma endişesi" alt boyutu için ,80 olarak, "mükemmellik için umut" alt boyutu için ,86 olarak ve ölçek toplamı için ,93 olarak

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

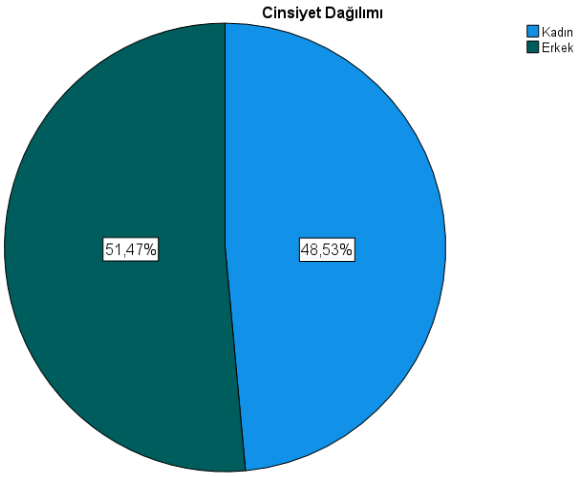
hesaplanmıştır. FGMÖ iki alt boyut içermesine rağmen toplam puan üzerinden de kullanılabilmektedir (Kolsallayan, 2017).

Verilerin Analizi

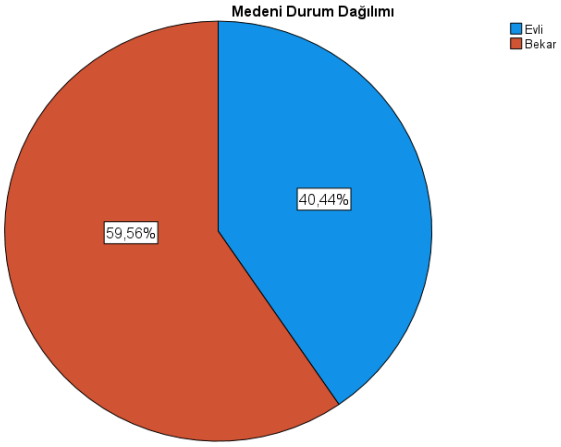
Araştırma grubundan elde edilen verilerin normal dağılıp dağılmadığı Kolmogorov Simirnov ve Levene testleri ile test edilmiştir. Verilerin normal dağıldığı gözlemlendiğinden analizlerde bağımsız değişkenlere ait ikili karşılaştırmalar için independent sample t test, çoklu karşılaştırmalar için tek yönlü varyans analizi ANOVA testleri kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık derecesi $p<0.05$ olarak ele alınmıştır.

BULGULAR

Araştırma Grubunun Demografik Dağılım Özellikleri

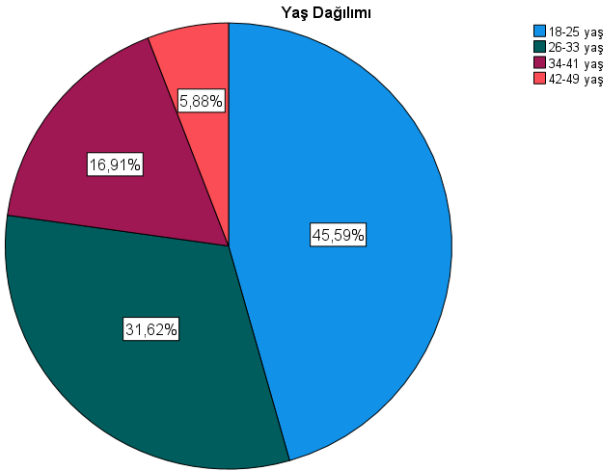

Cinsiyet	F	%
Kadın	132	48,5
Erkek	140	51,5
Toplam	272	100,0

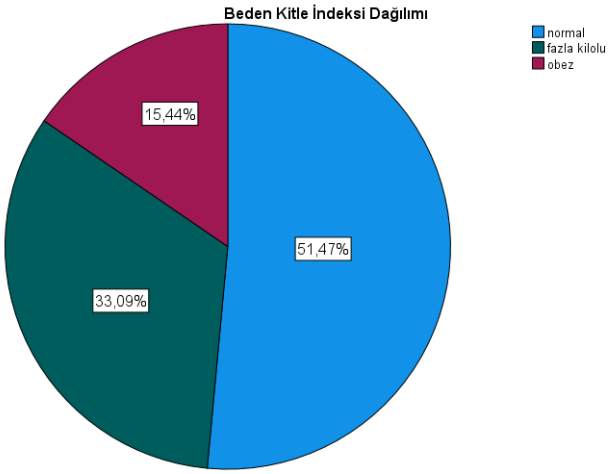

Medeni durum	f	%
Evli	110	40,4
Bekar	162	59,6
Toplam	272	100,0

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yaş	f	%
18-25 yaş	124	45,6
26-33 yaş	86	31,6
34-41 yaş	46	16,9
42-49 yaş	16	5,9
Toplam	272	100,0

BKİ	f	%
Normal	140	51,5
Fazla Kilolu	90	33,1
Obez	42	15,4
Toplam	272	100,0

İstatistiksel Analiz Sonuçları

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 1. Cinsiyet değişkenine göre analiz sonuçları

Fiziksel Görünüş Mükemmelliyetçiliği	Cinsiyet	N	Mean	SD	t	P
Kusurlu Olma Endişesi	Kadın	132	18,77	7,45	1,279	,202
	Erkek	140	17,65	6,93		
Mükemmellik İçin Umut	Kadın	132	15,69	4,93	-,271	,787
	Erkek	140	15,85	4,81		

FGM ölçeğinde cinsiyet değişkenine göre yapılmış olan analiz sonucunda istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmemiştir.

Çizelge *2. Medeni durum değişkenine göre analiz sonuçları*

Fiziksel Görünüş Mükemmelliyetçiliği	Medeni durum	N	Mean	SD	t	P
Kusurlu Olma Endişesi	Evli	110	18,36	8,03	,311	,756
	Bekar	162	18,08	6,59		
Mükemmellik İçin Umut	Evli	110	15,12	5,24	-1,829	,068
	Bekar	162	16,22	4,55		

FGM ölçeğinde medeni durum değişkenine göre yapılmış olan analiz sonucunda istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmemiştir.

Çizelge 3. Kilo memnuniyeti değişkenine göre analiz sonuçları

Fiziksel Görünüş Mükemmelliyetçiliği	Kilo memnuniyeti	N	Mean	SD	t	P
Kusurlu Olma Endişesi	Evet	86	14,13	5,80	-6,836	,001*
	Hayır	186	20,07	7,01		
Mükemmellik İçin Umut	Evet	86	16,72	4,76	2,185	,030*
	Hayır	186	15,34	4,86		

*(p<0,05)

FGM ölçeğinde kilo memnuniyeti değişkenine göre yapılmış olan analiz sonucunda; istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmüştür (p<0,05). Buna göre kilosundan memnun olduğunu belirtmiş olanların kusurlu olma endişelerinin kilosundan memnun olmadığını belirtenlerden düşük, mükemmellik için umut düzeylerinin ise yüksek olduğu belirlenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 4. Yaş kategorisi değişkenine göre analiz sonuçları

Fiziksel Görünüş Mükemmelliyetçiliği	Yaş kategorisi	N	Mean	SD	F	P
Kusurlu Olma Endişesi	18-25 yaş (a)	124	18,64	6,60		
	26-33 yaş (b)	86	18,00	7,89		
	34-41 yaş (c)	46	16,13	6,51[d]	2,799	,040*
	42-49 yaş (d)	16	21,75	8,37		
	Toplam	272	18,19	7,19		
Mükemmellik İçin Umut	18-25 yaş	124	16,51	4,71		
	26-33 yaş	86	16,23	4,67		
	34-41 yaş	46	13,56	5,21[a,b]	5,329	,001*
	42-49 yaş	16	14,00	3,93		
	Toplam	272	15,77	4,86		

*(p<0,05)

FGM ölçeğinde yaş değişkenine göre yapılmış olan analiz sonucunda; istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmüştür (p<0,05). Buna göre kusurlu olma endişesi alt boyutunda 34-41 yaş ile 42-49 yaş grubu arasında farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir. Mükemmellik için umut alt boyutunda ise 34-41 yaş ile 18-25 yaş ve 26-33 yaş grupları arasında farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 5. Beden Kitle İndeksi (BKİ) değişkenine göre analiz sonuçları

Fiziksel Görünüş Mükemmelliyetçiliği	BKİ	N	Mean	SD	F	P
Kusurlu Olma Endişesi	Normal (a)	140	15,94	6,70[b,c]		
	Fazla Kilolu (b)	90	19,48	7,09[c]	19,917	,001*
	Obez (c)	42	22,95	6,04[a]		
	Toplam	272	18,19	7,19		
Mükemmellik İçin Umut	Normal	140	16,22	4,79		
	Fazla Kilolu	90	15,57	5,03	1,689	,187
	Obez	42	14,71	4,65		
	Toplam	272	15,77	4,86		

*(p<0,05)

FGM ölçeğinde Beden Kitle İndeksi (BKİ) değişkenine göre yapılmış olan analiz sonucunda; istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmüştür (p<0,05). Buna göre kusurlu olma endişelerinin normal kiloda olanlarda daha az obez olanlarda ise daha fazla olduğu, mükemmellik için umut düzeylerinin normal kiloda olanlarda daha fazla obez olanlarda ise daha az olduğu belirlenmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırma grubundan elde edilen bulgular doğrultusunda sonuçlar değerlendirilerek sunulmuştur. Buna göre araştırma sonucunda; araştırmaya katılan egzersiz yapan yetişkinlerin cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu, gelir düzeyi, yaş ve BKİ değişkenlerine ilişkin bilgiler elde edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Cinsiyet değişkenine göre ve medeni durum değişkenlerine göre yapılmış olan analiz sonucunda ise istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmemiştir. Kilo memnuniyeti değişkenine göre bakıldığında ise istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmüştür. Buna göre kilosundan memnun olduğunu belirtmiş olanların kusurlu olma endişelerinin kilosundan memnun olmadığını belirtenlerden düşük, mükemmellik için umut düzeylerinin ise yüksek olduğu belirlenmiştir.

Yaş değişken sonuçlarına bakıldığında anlamlı farklılık görülmüştür. Buna göre kusurlu olma endişesi alt boyutunda 34-41 yaş ile 42-49 yaş grubu arasında farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir. Mükemmellik için umut alt boyutunda ise 34-41 yaş ile 18-25 yaş ve 26-33 yaş grupları arasında farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda, 42-49 yaş grubunda daha fazla kusurlu olma endişesi ve mükemmellik için umutsuzluk düzeyi daha düşüktür denilebilir. Yaş ilerledikçe vücutta oluşan olumsuz görünümler kusurlu olma endişesini ve mükemmellik umudunu negatif etkileyen etmenlerden denilebilir.

Beden Kitle İndeksi (BKİ) değişkenine göre yapılmış olan analiz sonucunda; istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmüştür. Buna göre kusurlu olma endişelerinin normal kiloda olanlarda daha az obez olanlarda ise daha fazla olduğu, mükemmellik için umut düzeylerinin normal kiloda olanlarda daha fazla obez olanlarda ise daha az olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçla mükemmellik umudumuzun yüksek olması kilomuzun normal düzeyde olması ile paralellik gösteriyor diyebiliriz.

Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde ise; Wiederman (2000), kadınların vücut büyüklüğü ve vücut memnuniyetsizliğinin kontrol altına alındığı zaman vücutlarının görünümü hakkında daha az endişe duyup optimal öz güvene sahip olduklarını rapor etmiştir. Ayrıca Doğan (2009)'ın 781 kişi (532 kadın, 249 erkek) üzerinde yaptığı çalışmasında, erkeklerin kadınlardan daha fazla sosyal görünüş kaygısına sahip olduklarını bulmuştur. Yapılan çalışmalar incelendiğinde çalışmamızı destekler nitelikte cinsiyet değişkenine göre sosyal görünüş kaygısında farklılık olmadığı görülmüştür. Fakat kadınlarda erkeklere nazaran sosyal görünüş kaygısının yüksek olduğu da bazı çalışmalarda tespit edilmiştir.

Öneriler

Yaşamın yaşla birlikte daha sedanter bir hale dönüşmesi ve bununla birlikte aile ve iş sorumluluklarının artması kendini ihmal etme nedenlerinden dolayı vücutta fiziksel özeliklerin olumsuz yönde gelişmesine neden olabilir. Bunu önlemek amacıyla genç yaşlarda egzersize teşvik edilip yaş ilerledikçe de alışkanlık haline getirilerek görünümün daha iyi bir düzeyde olmasıyla mükemmellik umudumuzu yüksek tutarak kusurlu olma endişemizi minimuma düşürerek daha anlamlı bir hayat sürülebilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

1. Yavuz Eroğlu, S. Acet, M. (2016). "İşitme Engelli Öğrencilerin Spor Yapma Değişkenine Göre Sosyal Görünüş Kaygısı ile Yaşam Kalitesi Düzeylerinin İncelenmesi" Turkiye Klinikleri J Sports Sci 2017;9(2):65-70.

2. Türker, A. & Er, Y. & Yavuz Eroğlu, S. & Şentürk, A. & Durmaz, M. (2018). Spor Yapan Bireylerin Sosyal Görünüş Kaygısı Ve Benlik Saygısının İncelenmesi. Muş Alparslan Üniversitesi Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi, Cilt 2, Sayı 1.

3. Doğan, T. (2010). Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği'nin (SGKÖ) Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39(39), 151-159.

4. Yalçın, İ. & Ayhan, C. (2020). Sportif Rekreasyonel Etkinliklere Katılan Kadınlarda Fiziksel Görünüş Mükemmelliyetçiliği Ve Psikolojik İyi Oluşun Öz Güven Üzerine Etkisi. The Journal of Physical Education and Sport Sciences Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 18(1), 205-212.

5. Banfield, S. S., ve Mccabe, M. (2002). An Evaluation of The Construct of Body Image. Adolescence, 37(146), 373-393.

6. Cash, T. F. (2004). Body Image: Past, Present, and Future. Body Image, 1(1), 1-5. doi:10.1016/S1740-1445(03)00011-1.

7. Grogan, S. (2008). Body Image: Understanding Body Dissatisfaction In Men, Women, and Children. Taylor&Francis.

8. Wiederman, M.W. (2000). Women's Body Image Self-Consciousness During Physical Intimacy With a Partner. J Sex Res, 37(1), 60–68.

9. Doğan, T. (2009). Bilişsel ve Kendini Değerlendirme Süreçlerinin Sosyal Anksiyete Açısından İncelenmesi. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 58-59.

10. Kolsallayan, A. (2017). Egzersiz Katılımcılarının Fiziksel Görünüş Mükemmeliyetçiliği ve Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin Egzersize Katılım Güdüsüne Etkisi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İzmir.

11. Yang, H., & Stoeber, J. (2012). The Physical Appearance Perfectionism Scale: Development and preliminary validation. Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 34(1), 69-83. DOI: 10.1007/s10862-011-9260-7

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

DÜZENLİ FİTNESS YAPAN ERKEKLERİN EGZERSİZE KATILIM GÜDÜLERİNİN İNCELENMESİ

Prof. Dr. Tamer KARADEMİR[1] **Mehmet GÖK**[2]

[1] Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi
tamer.karademir@hotmail.com ORCID ID 0000-0003-3244-0767

[2] Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
memet__gok@hotmail.com ORCID ID 0009-0006-7510-3700

ÖZET

Bu araştırmanın amacı düzenli fitness yapan bireylerin egzersize katılım güdülerinin ele alınan değişkenlere bağlı olarak nasıl şekillendiğini belirlemek amacı ile yapılmıştır. Bu amaçla yaşları 18-49 arasında değişen 232 erkek araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada çalışma deseni olarak tarama metodu tercih edilmiştir. Veri toplama aracı olarak Mullen ve Arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen daha sonra Markland ve Tobin (2004) tarafından revize edilen ve Ersöz, Aşçı ve Altıparmak (2011) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan Egzersizde Davranışsal Düzenlemeler ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 'dışsal düzenleme', 'içeatımla düzenleme', 'içsel düzenleme' ve 'güdülenmeme' olarak dört alt boyuttan oluşmaktadır. Araştırmada verilerin normallik sınaması Kolmogorov Simirnov ve Levene testi ile yapılmıştır. Verilerin normal dağıldığı gözlemlendiğinden analizlerde bağımsız değişkenlere ait çoklu karşılaştırmalar için tek yönlü varyans analizi ANOVA testi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre ele alınan değişkenlerin egzersiz katılım güdüleri üzerine anlamlı farklılıklar oluşturduğu gözlemlenmiştir. Sonuç olarak düzenli bir şekilde egzersiz yapan bireylerin; günlük egzersiz süreleri, haftalık egzersiz sıklığı, egzersiz yılı, beslenme bilgisi ve beden-kitle endeksi gibi değişkenlerin egzersizde davranışsal düzenlemeler ve alt boyutları üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Egzersiz Güdülenme, Fitness, Spor

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

INVESTIGATION OF EXERCISE PARTICIPATION MOTIVATIONS OF MEN WHO ENGAGE IN REGULAR FITNESS

ABSTRACT

The aim of this study is to determine how the motivations for exercise participation of regular fitness practitioners are shaped depending on the variables considered. For this purpose, 232 individuals aged between 18-49 years have been included in the study. Survey method has been preferred as the study design in the research. The Behavioral Regulation In Exercise scale developed by Mullen and colleagues (1997), revised by Markland and Tobin (2004) and translated into Turkish by Ersöz, Aşçı, and Altıparmak (2011) has been used as a data collection tool. The scale consists of four sub-dimensions: 'external regulation', 'introjective regulation', 'internal regulation' and 'unmotivation'. The normal distribution analyse of the data has been carried out with Kolmogorov Simirnov and Levene tests. Since it has been observed that the data were normally distributed, one-way analysis of variance ANOVA test has been used for multiple comparisons of independent variables. According to the findings of the study, it has been observed that the variables discussed create significant differences on the motives for exercise participation. As a result, it has been concluded that variables such as daily exercise duration, weekly exercise frequency, exercise duration as a year, nutritional knowledge and body-mass index have a significant effect on behavioral regulations in exercise and their sub-dimensions.

Key Words: Exercise motivation, fitness, sport

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

GİRİŞ

Spor, hareketsizliğin önüne geçen, yaşam standartlarının yükselten, stresten uzaklaştıran, sosyalleşmeyi, eğlenceyi ve başarıyı duygusunu tattıran özellikleriyle modern toplum hayatı içerisinde yer alması gereken önemli olgulardan biridir. Aktif olarak spor etkinliklerine katılan bireyler birer spor tüketicisi rolü üstlenir. Spora aktif katılım spor pazarlamacıları için spor endüstrisinin temel öğelerinden birini oluşturmaktadır (Smith, 2008).

Bireyler varlıklarının ilk anından bugüne kadar, doğasının gereği, genlerinde bir işe sahip veya bir meşguliyet bulma güdülerinin yanı sıra boş zaman geçirme veya bir işle ilgilenmeme güdülerine de sahiptir (Çuhadar, Demirel, Demirel, & Er, 2019). Bir başka tanımda ise, şahsiyetin oluşumunda, biçimlenmesinde bir etken olan davranışı başlatan, açığa çıkartan, sürdüren, yönlendirebilen bilinçli veya bilinçsiz olarak ortaya çıkan etkenlere güdü (motive) denir (Torun, 2020). Bireyler egzersiz seçimini, süresini veya sıklığını kendi yeterliklerine ve kişisel becerilerine göre seçerek egzersizde başarılı olmak istemektedirler (Altıntaş, Aşçı, & Özenir, 2007). Rekreasyon aktiviteleri bireylerin kendi arzu ve istekleri ile katıldıkları ve rahatlama amaçlı kullandıkları, açık ve kapalı olarak katılabilecekleri bireyleri rahatlatma amaçlı yapılan etkinliklerden oluşur. Rekreasyon birden fazla alanı etkisi altına alan ve birden fazla bilim alanını ilgilendiren çok yönlü bir alandır (Cordes, 2012). “Birçok faktör çocuk ve gençlerin spora katılımlarını motive etmektedir. Genetik faktörler yani kas yapısı ve vücut yapısı bir dereceye kadar önceden bilinebilir. Fakat önceden bilinen faktörlerle eşit öneme sahip olan bir takım psikolojik faktörler de mevcuttur. Motivasyonun en önemli kısmı psikolojik faktörlerden oluşur. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı ilgili yaş grubundaki kız çocuklarını ve gençleri fiziksel olarak aktif hale getiren motivasyonları belirleyerek yaş farklılığını ortaya koymaktır (Şirin, 2008).

“Motivasyon, temel istek ve ihtiyaçlarını karşılamak için, onu harekete geçiren ve iten bir kişideki güç olarak tanımlanır. Motivasyonun, günlük yaşantımızda önemli bir yeri olduğu aynı zamanda rekreasyonel egzersize katılımda önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Çocuk sporcularında, rekreasyonel egzersizlere katılımında birileri tarafından takdir edilme, sosyalleşme, özgüven ve bir yere ait olma hissi gibi güdüler spor yapmaya yönelten gereksinimlerden kaynaklandığını ifade edebiliriz (Deveci, Tez, & Gürbüz, 2021). Leblanc ve Dickson’a (2005) göre, bireylerin spora yönlenme nedenlerini anlamak kolay değildir. Bunun sebebi bireylerin spor yapmak için birçok farklı motivasyona sahip olmaları ve bu motivasyonların günden güne değişiklik göstermesidir. Özellikle çocuk ve gençlerin spor

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yapmalarını sürdürmeleri bakımından ailelerin ve antrenörlerin bu motivasyon kaynaklarını bilmesi gerekmektedir (Leblanc & Dickson, 2005).

Spora katılımın önem taşıdığı ülkemizde katılım nedenlerinin anlaşılması, üstün yetenekli sporcuların yönlendirilmesinde yeni metotlar geliştirilebilmesi bakımından önemlidir. Başta antrenörler olmak üzere beden eğitimi öğretmenleri, eğiticiler ve ailelerin, gençlerin spora katılımı konusunda bilinç düzeylerinin artmasını ve daha motivasyonel teknikler kullanarak yönlendirme yapmalarını sağlayabilir (Temel, 2018). Verilen çeşitli değişkenlere göre katılım güdüleri değişebileceği gibi daha özel katılım güdülerine de rastlamak mümkündür. Kimi katılımcı için sağlık ön plandayken, kimi için fiziksel görünüm, kimi içinse sadece günlük yaşamın stresinden uzaklaşmak spora katılımı sağlayan neden olabilir. Aynı şekilde birey sağlıklı olma güdüsüyle spora başlayıp zaman içerisindeki fiziksel yeterliliklerinin artmasına paralel olarak gelişen öz saygı ve öz güven spora katılımı sağlayan nedenler olabilir. Yani spora katılım güdülerinde değişmeler meydana gelebilir (Yüksel & Bayar, 2015).

Güdülenme içsel-psikolojik bir olgudur ve gereksinimleri karşılamaya yöneliktir. Güdü ile etkinlik birbiriyle ilişkilidir ve bir güdü bir etkinliğe yol açarken bu etkinlik başarıyla tamamlandığında güdü ortadan kaybolur (Köktaş, 2004). Bilindiği üzere ülkemizde kitlesel olarak insanların spor yapmasını sağlamak yasal bir sorumluluk olup, kişisel ve toplumsal etkileri bulunmaktadır. Bireylerin spora teşvik edilme nedenlerinin ortaya konması, spora katılımın artırılmasına yönelik sosyal pazarlama stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır (Polat, Doğan, & Mutlu, 2018). Kişilerin sportif etkinliklerde iyi performans gösterebilmeleri önemli şartlardan biriside kişilerin motivasyonlarını artıracak olan etmenleri bilmesidir. Spor psikolojisi ve sporun temel başarı kriterlerinin başında güdülenme gelmektedir. Bundan dolayı sporla ilgilenen tüm bireylerin güdülenme (motivasyon) kavramını iyi anlamış olmaları gerekmektedir (Temel & Nas, 2021).

Bu araştırma özel spor salonlarına giden bireylerin egzersize katılım güdülenme düzeylerinin ele alınan değişkenlere bağlı olarak nasıl şekillendiğini belirlemek amacı ile yapılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

YÖNTEM

Çalışma grubu

Araştırma grubunu 18- 49 yaşları arasında değişen ve çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden toplam 232 erkek birey oluşturmaktadır.

Verilerin toplanması

Bu çalışmada savunulan hipotezlerin test edilebilmesi için gerekli olan veri toplanma sürecinde anket tekniği kullanılmıştır. Anketlerde belirtilen sorular araştırmamızda istenen hedeflere uygun bir şekilde gösterilmeye çalışılmış, soruların kavranabilir ve kısa olmasına özen gösterilmiştir. 2023-2024 eğitim ve öğretim yılında toplanmaya çalışılmıştır.

Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Kişisel bilgi formunda egzersiz katılımcılarının günlük egzersiz süresi, haftalık egzersiz sıklığı, egzersiz yılı, beslenme bilgisi, BKİ değişkenlerine ilişkin bilgileri elde etmeyi amaçlamıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniğinde Egzersize Katılım Güdüsü Ölçeği kullanılmıştır.

Araştırmada "Egzersizde Davranışsal Düzenlemeler" değişkenini ölçmek için kullanılan ölçek Mullan vd. (1997) tarafından geliştirilmiştir (Mullan, Markland, & Ingledew, 1997). Daha sonra bu ölçek Markland ve Tobin (2004) tarafından revize edilerek "Egzersizde Davranışsal Düzenlemeler Ölçeği-2 (EDDÖ-2)" adını almıştır (Markland & Tobin, 2004). Ölçeğin Türkçeye uyarlanması ise ilk olarak Ersöz ve ark., (2011) tarafından yapılmıştır (Ersöz, 2011).

Verilerin analizi

Araştırma grubundan elde edilen verilerin normal dağılıp dağılmadığı Kolmogorov Simirnov ve Levene testleri ile test edilmiştir. Verilerin normal dağıldığı gözlemlendiğinden analizlerde bağımsız değişkenlere ait çoklu karşılaştırmalar için tek yönlü varyans analizi ANOVA testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık derecesi $p<0.05$ olarak ele alınmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

BULGULAR

Araştırma grubundan elde edilen veriler analiz edilerek aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Çizelge 1. Egzersiz Süresi Değişkenine Göre Analiz Sonuçları (ANOVA Testi)

EDDÖ-2	Günlük Egzersiz Süresi (dk)	N	x̄	SD	F	p
Dışsal Düzenleme	-30 (a)	34	4,52	,70[c,d]		
	30-60 (b)	76	6,31	3,17		
	60-90 (c)	70	7,28	3,52	17,682	,001*
	+90 (d)	52	9,42	3,83[b,c]		
	Toplam	232	7,04	3,56		
İçe Atımla Düzenleme	-30	34	12,35	5,34		
	30-60	76	11,97	3,61		
	60-90	70	12,82	3,10	2,506	,060
	+90	52	13,76	3,39		
	Toplam	232	12,68	3,75		
İçsel Düzenleme	-30	30	28,06	7,32		
	30-60	76	27,86	5,73		
	60-90	70	29,05	4,61	2,251	,083
	+90	52	26,42	5,24		
	Toplam	228	27,98	5,59		
Güdülenmeme	-30	34	6,58	3,09		
	30-60	76	7,02	3,31		
	60-90	70	6,80	3,56	5,866	,001*
	+90	52	9,15	3,97[a,b,c]		
	Toplam	232	7,37	3,62		

*(p<0,05)

EDDÖ-2'de egzersiz süresi değişkenine göre analiz sonuçlarına bakıldığında; dışsal düzenleme ve güdülenmeme alt boyutlarında farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu belirlenmiştir (p<0,05). Buna göre, dışsal düzenleme boyutunda günlük 30 dakikadan az süre egzersiz yapanlar ile 60-90 ve +90 dakika egzersiz yapanlar arasında fark olduğu; +90 dakika egzersiz yapanlar ile de 30-60 dk ile 60-90 dk egzersiz yapanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir. Güdülenmeme alt boyutunda, +90 dk egzersiz yapanlar ile +30 dk, 30-60 dk ve 60-90 dk egzersiz yapanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 2. Egzersiz Sıklığı (gün) Değişkenine Göre Analiz Sonuçları (ANOVA Testi)

EDDÖ-2	Haftalık Egzersiz Sıklığı (gün)	N	x̄	SD	F	p
Dışsal Düzenleme	3 (a)	44	7,68	4,84		
	4 (b)	54	6,14	2,90[a]		
	5 (c)	78	6,66	3,03	3,133	,026*
	6 (d)	56	7,92	3,44[b,c]		
	Toplam	232	7,04	3,56		
İçe Atımla	3	44	11,04	3,82[b,c]		
Düzenleme	4	54	13,74	3,13		
	5	78	13,02	3,87	4,656	,004*
	6	56	12,50	3,77		
	Toplam	232	12,68	3,76		
İçsel Düzenleme	3	44	28,00	7,86		
	4	50	29,80	5,07		
	5	78	27,46	4,79	2,799	,041*
	6	56	26,85	4,59[b]		
	Toplam	228	27,92	5,59		
Güdülenmeme	3	44	8,81	4,76[b,d]		
	4	54	6,33	2,82		
	5	78	7,64	3,41	4,520	,004*
	6	56	6,85	3,23		
	Toplam	232	7,37	3,62		

*(p<0,05)

EDDÖ-2'de egzersiz sıklığı değişkenine göre analiz sonuçlarına bakıldığında; tüm alt boyutlarda farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu belirlenmiştir (p<0,05). Buna göre, dışsal düzenleme boyutunda haftada 3 gün egzersiz yapanlar ile 4 gün yapanlar arasında ve 6 gün egzersiz yapanlar ile 3 ve 4 gün yapanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir. İçe Atımla Düzenleme alt boyutunda 3 gün egzersiz yapanlar ile 4 ve 5 gün egzersiz yapanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir. İçsel düzenleme alt boyutunda 6 gün egzersiz yapanlar ile 4 gün egzersiz yapanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir. Güdülenmeme alt boyutunda ise, 3 gün egzersiz yapanlar ile 4 ve 5 gün egzersiz yapanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 3. Egzersiz Yılı Değişkenine Göre Analiz Sonuçları (ANOVA Testi)

EDDÖ-2	Egzersiz Yılı	N	x̄	SD	F	p
Dışsal Düzenleme	1-3 yıl (a)	88	7,06	2,69		
	4-6 yıl (b)	46	6,26	2,80		
	7 yıl ve üzeri (c)	98	7,38	4,43	1,577	,209
	Toplam	232	7,04	3,56		
İçe Atımla Düzenleme	1-3 yıl	88	13,04	3,95		
	4-6 yıl	46	14,34	2,88		
	7 yıl ve üzeri	98	11,59	3,64 [a,b]	9,677	,001*
	Toplam	232	12,68	3,76		
İçsel Düzenleme	1-3 yıl	88	28,50	6,02		
	4-6 yıl	46	29,82	4,32		
	7 yıl ve üzeri	94	26,46	5,39 [a,b]	6,622	,002*
	Toplam	228	27,92	5,59		
Güdülenmeme	1-3 yıl	88	7,81	3,57		
	4-6 yıl	46	6,26	3,28		
	7 yıl ve üzeri	98	7,48	3,76	2,921	,056
	Toplam	232	7,37	3,62		

*(p<0,05)

EDDÖ-2'de egzersiz yılı değişkenine göre analiz sonuçlarına bakıldığında; içe atımla düzenleme ve içsel düzenleme alt boyutlarında farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu belirlenmiştir (p<0,05). Buna göre, içe atımla düzenleme boyutunda 7 ve üzeri yıldır egzersiz yapanlar ile 1-3 yıl ve 4-6 yıl egzersiz yapanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir. İçe atımla düzenleme alt boyutunda 7 ve üzeri yıldır egzersiz yapanlar ile 1-3 yıl ve 4-6 yıl egzersiz yapanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 4. Beslenme Bilgisi Değişkenine Göre Analiz Sonuçları (ANOVA Testi)

EDDÖ-2	Beslenme Bilgisi	N	Mean	SD	F	p
Dışsal Düzenleme	Çok İyi (a)	36	8,44	4,00		
	İyi (b)	78	6,48	3,04[a,c]		
	Orta (c)	82	7,60	4,12	5,584	,001*
	Yetersiz (d)	36	5,55	1,52[a,c]		
	Toplam	232	7,04	3,56		
İçe Atımla Düzenleme	Çok İyi	36	13,66	4,36		
	İyi	78	12,23	2,99		
	Orta	82	12,95	3,81	1,619	,186
	Yetersiz	36	12,11	4,39		
	Toplam	232	12,68	3,76		
İçsel Düzenleme	Çok İyi	32	26,125	6,33		
	İyi	78	29,20	3,48[a,c]		
	Orta	82	27,41	6,47	2,756	,043*
	Yetersiz	36	27,94	6,02		
	Toplam	228	27,92	5,59		
Güdülenmeme	Çok İyi	36	7,55	3,28		
	İyi	78	6,58	3,02		
	Orta	82	8,43	4,30[b,d]	4,590	,004*
	Yetersiz	36	6,44	2,87		
	Toplam	232	7,37	3,62		

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

*(p<0,05)

EDDÖ-2'de beslenme bilgisi değişkenine göre analiz sonuçlarına bakıldığında; içe atımla düzenleme boyutu dışında tüm alt boyutlarda farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu belirlenmiştir (p<0,05). Buna göre, dışsal düzenleme boyutunda beslenme bilgisi iyi olanlar ile çok iyi ve orta seviyede olanlar arasında fark olduğu, beslenme bilgisi yetersiz olanlar ile çok iyi ve orta seviyede olanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir. İçsel düzenleme alt boyutunda beslenme bilgisi iyi olanlar ile çok iyi ve orta seviyede olanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir. Güdülenmeme alt boyutunda ise beslenme bilgisi orta seviyede olanlar ile iyi ve yetersiz olanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 5. Beden Kitle İndeksi Değişkenine Göre Analiz Sonuçları (ANOVA Testi)

EDDÖ-2	Beden Kitle İndeksi	N	Mean	SD	F	p
Dışsal Düzenleme	Normal (a)	130	6,32	2,85[b,c]	7,034	,001*
	Fazla Kilolu (b)	80	7,75	4,12		
	Obez (c)	22	8,72	4,16		
	Toplam (d)	232	7,04	3,56		
İçe Atımla Düzenleme	Normal	130	12,96	3,96	4,075	,018*
	Fazla Kilolu	80	12,82	3,41		
	Obez	22	10,54	3,24[a,b]		
	Toplam	232	12,68	3,76		
İçsel Düzenleme	Normal	130	28,84	5,48[b,c]	5,060	,007*
	Fazla Kilolu	76	27,10	4,64		
	Obez	22	25,36	7,88		
	Toplam	228	27,92	5,59		
Güdülenmeme	Normal	130	5,96	2,53[b,c]	34,624	,001*
	Fazla Kilolu	80	8,57	4,05[c]		
	Obez	22	11,27	3,11		
	Toplam	232	7,37	3,62		

*(p<0,05)

EDDÖ-2'de BKİ değişkenine göre analiz sonuçlarına bakıldığında; tüm alt boyutlarda farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu belirlenmiştir (p<0,05). Buna göre, dışsal düzenleme boyutunda BKİ normal kategoride olanlar ile fazla kilolu ve obez olanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir. İçe atımla düzenleme alt boyutunda, obezler ile normal ve fazla kilolu olanlar arasında fark olduğu belirlenmiştir. İçsel düzenleme alt boyutunda normaller ile fazla kilolu ve obezler arasında fark olduğu belirlenmiştir. Güdülenmeme alt boyutunda ise normal kategoride olanlar ile fazla kilolu ve obez olanlar arasında fark olduğu, fazla kilolular ile de obezler arasında fark olduğu belirlenmiştir.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırma grubundan elde edilen bulgular doğrultusunda sonuçlar değerlendirilerek sunulmuştur. Yukarıdaki tablolardan elde edilen bulgular incelendiğinde özet olarak günlük egzersiz süresinin dışsal düzenleme ve güdülenmeme boyutu üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunduğu (p<0,05) belirlenmiştir. Egzersizin süresi uzadıkça egzersiz yapmaya olan isteğin artacağı ve egzersiz yapanların herhangi bir baskı olmadan da egzersiz yapmaya devam edeceği anlaşılmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Analiz sonuçlarına göre haftalık egzersiz sıklığının dışsal düzenleme, içe atımla düzenleme, içsel düzenleme ve güdülenmeme boyutları üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunduğu görülmektedir. Haftalık egzersiz sıklığı arttıkça genel olarak egzersizde davranışsal boyutları pozitif yönde etkilenmektedir. Haftalık egzersiz sıklığı arttıkça egzersizden alınan keyfin de arttığı anlaşılmaktadır.

Egzersiz yılı ile egzersizde davranışsal düzenlemelerin alt boyutları karşılaştırıldığında egzersiz yılının içe atımla düzenleme ve içsel düzenleme üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunduğu gözlemlenmiştir ($p<0,05$). Egzersiz yılı arttıkça egzersiz yapanların alışkanlık kazandığı ve egzersiz yapmadıklarında huzursuz hissettikleri sonucuna ulaşılabilir.

Beslenme bilgisi ile egzersizde davranışsal düzenlemelerin alt boyutları karşılaştırıldığında beslenme bilgisinin dışsal düzenleme, içsel düzenleme ve güdülenmeme üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Buna göre beslenme bilgisi, egzersizden alınan keyfi, egzersiz yapma konusunda hissedilen baskıyı, egzersiz yapmanın ne olarak algılandığı gibi konuları etkilemektedir.

Beden kitle endeksi ile egzersizde davranışsal düzenlemelerin alt boyutları karşılaştırıldığında beden-kitle endeksinin dışsal düzenleme, içe atımla düzenleme ve güdülenmeme alt boyutları üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunduğu gözlemlenmiştir. Araştırmaya göre beden-kitle endeksi egzersizin bir zorunluluk olarak görülüp görülmediği, egzersiz yapmadığında huzursuz hissetme ve egzersiz yapmaktan duyulan haz gibi kavramlar üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

Arslan ve Altay (2009)'a göre spora katılımda en önemli nedenler "Beceri Gelişimi" ve "Yarışma" olarak bulunmuştur. Spora katılımda daha az önemli nedenler ise "Fiziksel Uygunluk/Enerji Harcama", "Başarı/Statü" ve "Eğlence" olarak tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda "Takım Üyeliği/Ruhu" alt boyutuna ilişkin güdülenme puanları ile spor dalları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p< 0.05$). Futbol-voleybol ve basketbol-voleybol spor dalları arasındaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p< 0.05$) (Arslan & Altay, 2009).

Temel ve Nas (2021)'in yaptığı araştırmaya göre spora katılım güdüsünde başarı boyutu, fiziksel uygunluk boyutu, takım ruhu boyutu, arkadaş boyutu, eğlence boyutu, yarışma boyutu, beceri gelişimi boyutu ve aktif olma boyutu puanı ortalamalarının orta seviyenin üzerinde olduğu sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte, bağımlı değişken ile cinsiyet, branş, sınıf, boş zamanların yeterli olup olmadığı ve boş zaman harcamada zorluk durumu değişkenleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu, fakat yaş ve aktif olarak spor yapma süresi değişkenleri açısından anlam bir farklılığın olmadığı anlaşılmıştır (Temel & Nas, 2021).

Sonuç olarak günlük egzersiz süreleri, haftalık egzersiz sıklığı, egzersiz yılı, beslenme bilgisi ve beden-kitle endeksi gibi değişkenlerin egzersizde davranışsal düzenlemeler ve alt boyutları üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunduğu gözlemlenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

Altıntaş, A., Aşçı, F. H., & Özenir, B. T. (2007). Benlik Sunumunun Cinsiyete ve Egzersiz Davranışı Parametlerine Göre İncelenmesi. *Spor Bilimleri Dergisi, 18(2)*, 91-99.

Arslan, Y., & Altay, F. (2009). İlköğretim okul takımlarındaki erkek öğrencilerin spora katılım güdülerinin incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 4(2)*, 59-66.

Cordes, K. A. (2012). *Applications in recreation and leisure.* McGraw-Hill.

Çuhadar, A., Demirel, M., Demirel, D. H., & Er, Y. (2019). Bireyleri Rekreasyonel Amaçlı Egzersize Motive Eden Faktörlerin İncelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 17(3)*, 153-161.

Deveci, M. E., Tez, Ö. Y., & Gürbüz, P. G. (2021). Çocuk sporcuların rekreasyonel egzersize katılım motivasyonu ve mutluluk düzeylerinin incelenmesi. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 4(3)*, 402-411.

Ersöz, G., Altıparmak, E., Aşçı, F.H. (2011).. Egzersize Katılım Güdüsü, Sürekli Optimal Performans Duygu Durumu Ve Sosyal Fizik Kaygı Düzeyinin Egzersiz Davranış Basamağına Ve Fiziksel Aktivite Düzeyine Göre İrdelenmesi. İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.

Köktaş, Ş. K. (2004). *Rekreasyon: Boş zamanı değerlendirme.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Leblanc, J., & Dickson, L. (2005). *Çocuklar ve spor. Çev: Gül, G.).* Ankara: Bağırgan Yayınevi.

Markland, D., & Tobin, V. (2004). A modification to the behavioural regulation in exercise questionnaire to include an assessment of amotivation. *Journal of Sport and Exercise Psychology, 26(2)*, 191-196.

Mullan, E., Markland, D., & Ingledew, D. K. (1997). A graded conceptualisation of self-determination in the regulation of exercise behaviour: Development of a measure using confirmatory factor analytic procedures. *Personality and individual differences, 23(5)*, 745-752.

Özdal, F. (2020). Bireylerin Yardım Amaçlı Spor Etkinliklerine Katılım Güdüleri. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 31(1)*, 41-51.

Polat, E., Doğan, B., & Mutlu, F. (2018). An investigation of sport participation motives of the individuals doing recreative sports and competitive sports. *International Journal of Social Science Research, 7 (2)*, 175-187.

Sapp, M., & Haubenstricker, J. (1978). Motivation for joining and reasons for not continuing in youth sports programs in Michigan., (s. The American Alliance for Health, Physical Education, Recreation and Dance National Conference,). Kansas.

Smith, A. C. (2008). *Introduction to sport marketing.* Burlington: British Library.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Şirin, E. F. (2008). Futbolcu Kızların (12-15 Yaş) Spora Katılım Motivasyonlarının Belirlenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 6(1)*, 1-7.

Temel, V. (2018). *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 23(3)*, 143-152.

Temel, V., & Nas, K. (2021). Spora katılım güdüsü; okul sporlarında görev alan lise öğrencilerinin spor ve egzersize katılım sebepleri. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 8(2)*, 33-49.

Temel, V., & Nas, K. (2021). Spora katılım güdüsü; okul sporlarında görev alan lise öğrencilerinin spor ve egzersize katılım sebepleri. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 8(2)*, 33-49.

Torun, F. (2020). Elit judo sporcularının başarı algısı ve spora katılım güdülerinin incelenmesi . İstanbul: Yüksek Lisans Tezi İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Yüksel, H. S., & Bayar, P. (2015). Ortaokul ve lise öğrencilerinin spora katılım güdülerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 13(2)*, 121-128.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ortaokul Öğretmenlerinin Eğitim İnançlarının İncelenmesi

Hulusi ALP
Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı
ekim1778@gmail.com, 05363713378
ORCID ID: 0000-0001-9301-453X

Tolga DİNAMİTÇİ
Süleyman Demirel Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve Spor Anabilim Dalı
tolga.dinamitci@gmail.com, 05068683607
ORCID ID: 0000 0003 4984 4266

Özet

Bu araştırmada öğretmenlerin eğitim felsefeleriyle ilgili tutumlarını belirlemek amacıyla, durum tespitine yönelik betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Isparta ili Yalvaç ilçesinden bulunan resmi ortaokullarda görev yapan farklı branşlardan 60 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 40 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Eğitim İnançları Ölçeği'nin sadeleştirişmiş şekli kullanılmıştır. Yılmaz, Altınkurt ve Çokluk (2011) tarafından geliştirilerek geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçekte 25 madde ve 5 boyut yer almaktadır. Beşli likert tipte kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum maddeleri şeklinde seçenekler oluşturulmuştur. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı ,81'dir. İstatistiksel analizlere karar vermeden önce verilerin normallik dağılımları incelenmiştir. Elde edilen bu sonuçların normal dağılıma uygun olduğu kabul edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü varyans analizi (one-way ANOVA) kullanılmıştır. Ayrıca tek yönlü varyans analizi sonucunda ortaya çıkan anlamlı farklılıkların kaynağını tespit edebilmek için Post Hoc (Tukey) testi kullanılmıştır. En düşük puan ortalamalarının Daimicilik (Ort: 14,97) ve Esasicilik (Ort: 14,35) akımlarında ortaya çıkmasının sebebinin, bu akımların eğitim süreçleri içerisinde günümüz dünyasının ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalan geleneksel akımlar olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. En yüksek puan ortalamaların İlerlemeci (Ort:20,67) ve Varoluşçu (Ort: 22,52) akımlarda görülmesi araştırma öncesi öngörülebilir bir sonuçtur. 2005 yılından itibaren ülkemizde eğitime yön veren ve uygulamaya konulmak istenen yapılandırmacı yaklaşımın, öğretmen adaylarına lisans eğitimleri sırasında verilmesi; eğitimde bireysel farklılıklara önem verilmesi ve bireyden hareketle insanın önemini ortaya koymasından dolayı, İlerlemeci ve Varoluşçu akımların en yüksek puan ortalamalarına sahip oldukları düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Felsefesi, Eğitim inancı, Öğretmen

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Examining the Educational Beliefs of Secondary School Teachers

Abstract

In this research, a descriptive scanning model was used to determine the attitudes of teachers regarding educational philosophies. The population of the research consists of 60 teachers from different branches working in public secondary schools in Yalvaç district of Isparta province. The sample of the research consists of 40 teachers who agreed to participate in the research voluntarily. The simplified version of the Educational Beliefs Scale was used as a data collection tool in the study. It was developed by Yılmaz, Altınkurt and Çokluk (2011) and validity and reliability studies were conducted. The scale includes 25 items and 5 dimensions. 5-point Likert type options were created such as strongly agree, agree, undecided, disagree and strongly disagree. The reliability coefficient of the scale is .81. Before deciding on statistical analysis, the normality distributions of the data were examined. It was accepted that these results were suitable for normal distribution. Descriptive statistics, independent groups t-test and one-way analysis of variance (one-way ANOVA) were used to analyze the data. In addition, Post Hoc (Tukey) test was used to determine the source of significant differences resulting from one-way analysis of variance. It is thought that the reason why the lowest mean scores occur in the Perennialism (Average: 14.97) and Essentialism (Avg: 14.35) movements is due to the fact that these movements are traditional movements that are insufficient to meet the needs of today's world in the educational processes. It is a predictable result before the research that the highest average scores are seen in Progressive (Average: 20.67) and Existentialist (Average: 22.52) movements. The constructivist approach, which has guided education in our country since 2005 and is intended to be put into practice, should be given to teacher candidates during their undergraduate education; It is thought that Progressive and Existentialist movements have the highest score averages because they give importance to individual differences in education and reveal the importance of people based on the individual.

Key Words: Educational Philosophy, Educational belief, Teacher

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

GİRİŞ

Her eğitim sistemi, eğitim öğretim durumları, ölçme değerlendirme süreçleri, savunuları, değerleri, öğretileri ve girdileri gibi birçok değişken açısından bir ya da birden çok felsefi disiplinden etkilenmiştir. Bu felsefi disiplinler insanlık tarihinde yaşanılan dönemlerden, yaşanılan coğrafyalardan ve yaşanılan olaylardan fazlasıyla etkilenerek farklı isimler, savunular ve değerler altında ortaya çıkmıştır. İdealizm, Realizm, Pragmatizm, Natüralizm, Egzistansiyalizm, Materyalizm ve Diyalektik Materyalizm bunlardan bazıları ve en önde gelenleridir. Bu öğretiler, Epistemoloji, Ontoloji, Aksiyoloji ve Eğitim gibi çeşitli alanlarda ve onlarca yıllık süreçlerde kendi savunularına uygun değişim ve gelişimlerle günümüze kadar gelmiştir. Günümüzde ise çeşitli uluslar bir ya da birden çok felsefi kuramı, eğitim sistemlerinde rehber konumuna getirerek ilerleme sağlamaya çalışmaktadırlar. Öyle ki eğitime rehber olan çeşitli felsefi öğretiler eğitimcilerin elinde can bulmakta ve eğitim sistemlerinin en önemli çıktı hedeflerinden olan insanın dünya görüşünü, düşünce yapısını, etki alanını, becerilerini ve gelişimini doğrudan etkilemektedir. Toplumların yapı taşı olan bireylerde sağlanacak olan gelişim, içinde yaşadığı toplumun da yeniden yapılanması noktasında önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, eğitimcilerin elinde eyleme dökülen çeşitli felsefi öğretiler 'milli eğitim' değerleriyle yoğrularak başta birey olarak insanın, sonrasında insanın içinde yaşadığı toplumların gelişimine dayanak olacaktır.

Bir öğretmenin eğitime ilişkin görüşleri kendi donanımına, eğitim verdiği dersine, görev yaptığı okula, okulun bulunduğu bölgenin sosyo-kültürel özelliklerine, öğrencilerine, üniversitede aldığı öğretmenlik eğitiminin dayandığı felsefi ve eğitim felsefesi ilkelerine ya da daha öncesinde içinde yetiştiği ve gözlemleyerek zihninde bir şema oluşturduğu 'öğretmen' mesleğine uygun değişkenlere göre şekillenebilir. İdealizm, Realizm, Pragmatizm, Natüralizm, Egzistansiyalizm ve Diyalektik Materyalizm felsefi öğretilerinin tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan yorumlamaları sonucu, eğitim felsefelerine yansımaları olarak Esasicilik, Daimicilik, İlerlemecilik, Yeniden Kurmacılık ve Varolışçuluk kuramları ortaya çıkmıştır.

Eğitim Felsefesi ve Kuramlar

Eğitim felsefesi, bir eğitim disiplini olmamakla birlikte felsefi bir disiplindir. Eğitimin içerisinde yer aldığı tüm süreçlere felsefi bir yaklaşımdır. Dolayısıyla eğitim felsefesi, felsefenin yöntemlerini kullanarak hareket eder. Felsefe nasıl gerçeği bütün yönleriyle ele alıp onu açıklıyorsa, eğitim felsefesi de eğitimi bütün unsurlarıyla ele alır ve kavramlaştırır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Felsefe, eğitimle ilgili süreçlerde yol gösterici bir rol alır. Bu durumun kaynağı felsefenin olaylara bakış ve ele alış açısından kaynaklanır. Bu ele alış ve bakış holistiktir.

Ocak (2004)'e göre eğitim felsefesi, genel anlamda eğitim politikalarına ve uygulamalarına yön veren varsayım, inanç, karar ve ölçütleri inceler, tutarlılık ve anlama yönünden kontrol eder. Eğitim sistemlerinin temelinde yer alan insan anlayışını değerlendirir. Eğitimde kullanılacak yeni hipotezler oluşturmaya çalışır.

Daimicilik (Perennializm)

"Perennial" terim olarak ebedi, daimi anlamına gelir ve daimiciler ebedi doğruların arayışı içindedir (Tuncel 2004). Dilimizdeki karşılığı kökleşmiş görüş veya değişmezlik kavramlarına denk gelir. Daimicilik felsefesinin kökleri idealizm ve realizme dayanmakla birlikte en eski, en tutucu, en gelenekçi ve değişime kapalı olan eğitim felsefesi öğretisidir. İdealistlerden Eflatun, Descartes, Spinoza, Leibniz, Berkeley, Kant ve Hegel ile Realistlerden Aristoteles, St. Thomas Aquinas, John Amos Comenius, J. Locke ve Johan Frederich Herbart'ın görüşleri, akımın temel savunularını oluşturmaktadır (Karadağ ve ark. 2009).

Daimicilik; orta çağda egemen olan, gerçek ve doğrunun yapısındaki değişmezlik anlayışının, eğitime sokulmasını savunur. Daimiciler, eğitimin evrensel nitelikteki değişmez gerçeklere göre şekillendirilmesi gerektiğini ileri sürerler (Sönmez, 2005).

Daimiciliğe göre bilginin kaynağı akıldır; akıl da değişmez olduğu için öğrencilere her zaman ve her yerde geçerli olan bilgi ve değerler kazandırılmalıdır (Demirel, 2002).

Eğitimde daimiciliği benimsemiş kurumlar ya da sistemlere göre bütün zamanlarda ve toplumlarda değişiklikler olmuş olsa da gerçeğin yapısı asla değişmemiştir ve değişime uğramayacaktır. Dolayısıyla eğitimciler geleceğe değil geçmişe dönmeli, insan doğasına uygun olarak değişmeyen etik, güzel, iyi, doğru ve gerçek değerleri öne çıkartarak öğrencilere aktarmalıdırlar.

Daimici felsefenin eğitimle ilgili ana ilkeleri şunlardır :

. İnsanların yaşadıkları coğrafyalar faklı olsa da tüm insanların doğası aynıdır. Doğası aynı olan insanlık için eğitim süreçleri de her yerde aynı şekilde olmalıdır.

.Eğitim sisteminin görevi değişmeyen ezeli ve ebedi olan doğruları çocuğa kazandırmaktır.

. Okul ve sınıf yönetiminde katı bir düzenle birlikte sıkı bir disiplin hakimdir.

. Eğitimde girişim gücü (inisiyatif) öğretmende olmalıdır (Erkılıç 2008).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

. Eğitim pragmatistlerin savunduğu gibi yaşamın kendisi değil, yaşama bir hazırlıktır.

Daimiciliğe yöneltilen önemli bir eleştiri, ‘’değişmezlik’’ kavramının içinde yaşadığımız dünyada hem teknolojik hem de sosyolojik anlamda oldukça değersiz ve anlamsız kaldığıdır. Bunun yanında bir başka eleştiri noktası ise, mutlak değişmeyen bilginin aranması ve öğrenciye aktarımı, entelektüel insan yetiştirme gayesi toplumun farklı tabakalarında yer alan insanların sorunlarının göz ardı edilmesidir.

Esasicilik (Essentialism):

Kelime kökü olan ‘’essential’’ gerekli, zorunlu, esas, temel anlamlarına gelmektedir. Dilimizde özcülük ve temelcilik anlamlarıyla da anılır. Pragmatizmin dayandığı ilerlemeci eğitim felsefesine karşı 1930’larda bir tepki olarak doğmuş ancak yeterince örgütlenik bir yapıya kavuşamamıştır. Önemli savunucuları Amerikalı eğitimciler William Bagley ve Issac Kandel’dir.

İdealizmin merkezine aklı alması ve realizmin de aklın bilgiyi duyular yoluyla yapılandırmasından dolayı etki alanı olarak idealizm ve realizmden etkilenmiştir. Daimicilikle ortak felsefelerden etkilenmiştir. Esasicilikte insan, toplumsal ve kültürel bir varlık olarak görülmektedir. Daimicilik ile benzerliği ise öğretim sürecinin merkezinde belirlenmiş bir içeriğin olmasıdır. Esasicilerin, entelektüel eğitimden ziyade bireyin fiziksel ve bulunduğu toplumsal çevre ile uyum içerisinde olmasını savunmaları noktasında, daimicilerle aralarında faklılık oluşturmaktadır (Gökbulut 2019)

Esasiciliğin hedeflediği nokta kültürel aktarım sonucunda hedeflere uygun nitelikte vatandaşlar yetiştirmektir. Esasicilik temel konuları çalışarak, sağlam disipline alışkanlıklar geliştirerek ve otoriteye saygı göstermeyi öğreterek, temel prensipler doğrultusunda eğiterek bu amacı gerçekleştirmek ister (Tuncel 2004).

Erkılıç (2008)’e göre esasici eğitimin amacı, realist bir yaklaşımla, gerçek yaşamda geçerli olanların öğrencilere aktarılması yani kültürlemedir. Eğitim programları öğretmen, öğrenci ve öğrenilmesi gereken bilgi üçgenine konumlandırılmıştır. Öğrenilmesi gereken bilgi ise dış dünyanın gerçekliğine uygun ve örtüşür olmalıdır. Dolayısıyla fen bilimleri ve sosyal bilimlerle ilgili dersler programlarda oldukça önemli yer tutar.

Esasici felsefenin eğitimle ilgili ana ilkeleri şunlardır:

. Öğrenme ve öğretme etkinlikleri için disiplinli çalışma esastır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

. Eğitim kurumlarının temel amacı kültürün çocuğa aktarılmasıdır.

. Eğitimde girişim öğrenciden çok; öğretmendedir ve yetişkin ile çocuk arasında aracıdır (Erkılıç 2008).

Esasici eğitim anlayışına yöneltilen en önemli eleştiri, eğitim kurumlarına sadece kültür aktarıcılığı rolünün verilmesidir. Eğitim ve eğitim kurumlarının toplumların değişimi, gelişimi ve ilerleyişi için daha fazla role sahip olmaları gerekir. Bunun yanında öğretmenin merkezde olduğu bir eğitim modeli, katı disiplin ve gerekirse cezanın uygulandığı bir sınıf yönetimi, çocukların kendilerini gerçekleştirmelerini engellemeye ve özgür düşünememelerine neden olacak ayrıca sürekli kendilerini fiziksel ve mental olarak birilerine bağımlı kalma duygusuna itecektir.

İlerlemecilik (Progressivisim):

Kelime anlamı olarak "progressive'' ileri, ilerici anlamlarına gelir. Dilimizde ise karşılığı "ilerlemecilik'' ya da "gelişmecilik'' olarak kabul edilir. Pragmatizmden etkilenmiştir ve pragmatizmin eğitim felsefesine uyarlamasıdır.

Geleneksel eğitim sistem ve görüşlerinin katı disiplin, sert, tutucu ve değişimi reddeden karakteristiğine karşı bir tepki olarak 20.yy'da Amerika'da ortaya çıkmıştır. Özünde "değişme'' kavramını barındırır. Bu değişim ise bir gelişim ve ilerleme sürecine vurgu yapar. Bu akıma göre eğitim, toplumda geleneksel olarak devam eden standartları ve değişmezlikleri değil, sürekli değişen hayatı öğretmelidir (Ergün, 2014). John Dewey en önemli temsilcisidir.

Tuncel (2004)'e göre ilerlemeciler, Darwin'in değişim kavramı ile gelişme ve ilerlemenin prensiplerinden etkilenirler. Çünkü onlara göre yaşadığımız dünya tam olarak görünür bir şekilde değişmiyorsa da gerçekte değişmektedir. Değişim evrenin en temel karakteristiğidir. Bu evrende mutlak olan yoktur, daima sonsuza dek doğru olacak belirli bir evrensel gerçek bulunmamaktadır. Mutlak gerçeğe ulaşamazken, insan, günden güne deneme niteliğinde, yerine daha iyisini bulana kadar gerçek olarak kabul edebileceği doğrular ortaya koyar. Dolayısıyla gerçeğin yapısı da günden güne zaman içinde değişir.

İlerlemeci eğitim felsefesi, çocukta demokrasi anlayışının gelişimini, deneyimlemeyi ve bilimsel metotlara uygun davranma ve çalışma alışkanlığı kazandırmayı amaçlar.

Sadece bireyin düşünmeye yöneltilmesiyle öğrenme gerçekleşmez. Çocuğun yapıp etmesi de gerekir. Yaparak ve yaşayarak öğrenmek ve öğrenenin kendi öğrenmesinin sorumluluğunu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

alması esastır. Bu savunuları itibariyle ilerlemeci eğitim felsefesi, daimicilik ve esasicilik eğitim felsefesi kuramlarından ayrılır.

İlerlemeci felsefenin eğitimle ilgili ana ilkeleri şunlardır :

. Çocuğun doğal gelişimi sağlanmalı, kendisini ifade edebileceği ortamlar oluşturulmalı, çocuk özgür hissettirilmeli, ilgileri ortaya çıkarılmalı ve özgürce düşünmesi sağlanarak yaratıcılığı ortaya çıkarılmalıdır.

. Öğrencinin başarısı sınav notlarıyla değil, bilişsel, sosyal, ahlaki ve sosyal gibi çeşitli alanlardaki gelişimleriyle ölçülmelidir.

. Eğitim çocuğu yaşama hazırlamaktan ziyade, yaşamın kendisi olmalıdır.

. Eğitimde öğretmenin değil öğrencinin merkeze alınması esastır.

. Eğitim kurumları çocuklar ve çalışanlar için rekabetçi bir ortam yerine demokrasi ve iş birliğinin egemen olduğu ortamlar oluşturmalıdır.

. Çocuğun gereksinimlerinin karşılanması için okul, aile ve öğretmen arasında karşılıklı iletişim süreçleri oluşturulmalıdır.

. İlerlemeci okul yeni eğitim düşüncelerinin uygulandığı bir laboratuvar olmalıdır (Tuncel 2004).

İlerlemeci eğitim felsefesine en önemli eleştiri, her çocuğun ilgi ve ihtiyacına göre eğitim planlaması yapılması konusunun soyut kalabileceğidir. Bununla birlikte eğitim kurumlarının, eğitim süreçlerini yaşama hazırlıktan ziyade yaşamın kendisi gibi öğrencilere sunması da zor bir hedeftir.

Yeniden Kurmacılık (Reconstructionism):

“Reconstruction’’ kelime anlamı olarak ‘’yeniden yapılanma’’ demektir. Eğitim alanında ana savunusu’’değişim’’ kavramına dayanır ve pragmatizmden etkilenmiştir. İlerlemeci eğitim felsefesi anlayışını daha ileri noktaya götürerek, ilerlemeciliğin devamı niteliğinde bir kimliğe bürünmüştür.

Yeniden kurmacılık, John Dewey'in felsefesinden dallanıp budaklanarak toplumda yapılması istenen gelişmeleri başarmak için okulları kullanmaya liderlik eden bir yol izler (Tuncel 2004). Theodore Brameld ve Isaac Bergson da önemli temsilcilerindendir. Kaynağını, 1930 yılında Amerika Birleşik Devletleri’ndeki krizden almakta ve çeşitli felsefelerle yararcılığı birleştirmektedir (Karadağ ve ark 2009).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yeniden Kurmacılık akımına göre, eğitimin öncelikli amacı, çağımızın kültürel krizini aşmak için toplumu yeniden inşa etmektir çünkü eğitim yalnızca yaşam değil, aynı zamanda gelecektir(Ayan ve ark. 2015).

Bu akıma göre eğitim; toplumsal düzenin besleyicisi değil yaratıcısı ve sadece değişme aracı değil, aynı zamanda bir denge aracıdır (Aslan 2017).

Arkesi değişim olan yeniden kurmacılık eğitim felsefesinin, eğitim süreçlerindeki hedefi toplumun değişimini sağlamaktır. Toplumsal değişmeyi sağlayacak olan ise okullardır. Öğrenciler ise bu değişimin sağlanması noktasında birer araçtır. Sürekli değişimin yaşandığı ve hedeflendiği toplumla birlikte eğitim programlarının da değişmesi ve güncellenmesi gerekmektedir. Öğretmenler, değişim ve reformlardan sorumludurlar bu sebeple sınıf içinde bir proje yöneticisi ve araştırma lideri gibi hareket etmelidirler ve temel görevleri, öğrencilerin insanlığın karşı karşıya olduğu problemlerin farkında olmalarına yardımcı olmaktır (Karadağ ve ark 2009).

Yeniden Kurmacı felsefenin eğitimle ilgili ana ilkeleri şunlardır:

. Önemli olan amaçlardır. Bu yüzden programın içeriği amaçlara göre düzenlenmelidir.

. Eğitim süreçlerinin tamamında demokratik ortamlar egemen olmalı ve yaratılmalıdır.

. Eğitimde geleneksel yaklaşımlarda olduğu gibi ceza kesinlikle uygulanmamalıdır.

. Ölçme ve değerlendirme durumlarında öğrencilere eleştirel düşünebilecekleri ve bilimsel araştırma yöntemlerini kullanabilecekleri süreçler yaratılmalıdır.

. Eğitimin asıl amacı sosyal reformları gerçekleştirmek olmalıdır. Geleneksel yaklaşımlarımın savunduğu üzere değişmeyen hiçbir kurum, yapı ya da gerçeklik yoktur.

. Kültür aktarımın esas olduğu eğitim süreçlerinde, özellikle çok kültürlü yapıya sahip toplumların eğitim süreçlerinde bu durumu göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

Yeniden Kurmacı eğitim felsefesi kuramına yöneltilen en önemli eleştiri eğitime, eğitim kurumlarına, öğretmenlere ve öğrencilere yüklenen sorumluluk oldukça ağır ve tek başına gerçekleştirilmesi zor bir süreçtir. Toplumsal reformlar ve toplumun yeniden yapılanması sürecinde eğitimin ve içinde yer alan unsurların payı olmakla birlikte eğitimin bu reformu tek başına gerçekleştirmesi oldukça zordur.

Varoluşçuluk:

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ortaya çıktığı koşullar ve savunuları itibariyle diğer felsefi öğretilerden ayrılır. Varoluşçuluk, İki büyük dünya savaşı geçirmiş, milyonlarca insanı toprağa vermiş, yokluğun hüküm sürdüğü dünyanın düşünsel olarak başkaldırışının ifadesidir. En önemli tsavunucuları Karl Jaspers, Jean Paul Sartre ve Martin Heidegger'dir. Varlık, bilgi ve aksiyoloji alanlarının tamamında idealizm ile savunuları birbirlerine zıt konumdadır.

20. Yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış olan bu öğreti, merkeze insanı alarak onun her yönden özgür olması gerektiğini savunur. Özgür olan bu insan kendi değerlerini kendi oluşturabilir. Onun günlük yaşamını ya da ahlaki değerlerini etkileyecek ve belirleyecek Tanrısal da dahil olmak üzere hiçbir üst güç yoktur. İnsanın önceden belirlenmiş bir kaderi de yoktur. İnsanın tercihleri vardır ve bu tercihler onun hayatını belirler. Varoluş, özden önce gelir. İnsan önce var olur ve daha sonra özünü kendisi meydana getirir.

Varoluşçu felsefenin eğitimle ilgili ana ilkeleri şunlardır:

. Varoluşçulara göre eğitim, insanın kendini gerçekleştirme sürecidir (Demirhan 2003).

. Eğitim yönlendiren bir pozisyonda olmamalıdır. İnsana seçenekler sunmalıdır ve birey de bu seçenekler arasından kendine uygun olanı seçmelidir.

. Eğitim temel amaçlarından biri, bireyin bilişsel ve duyuşsal yetenekleri geliştirmek olmalıdır ve eğitim süreçleri, her zaman insancıl değer ve ölçütlere göre oluşturulmalıdır (Erkılıç 2008).

. Bilgi, var olanların tekrarı olmamalı, yeniden yaratılmalıdır. Birey kendinden sorumludur ve birey ne kadar özgür kılınırsa, o kadar yaratıcılığı artacaktır.

. Eğitimde sistematik ve kalıp bilgiler yerine bireye davranışlarında, yaşantısında yardımcı olan ve deneyim elde etme imkânı sunan konulara öncelik verilmelidir.

Ocak (2004)'e göre ise Varoluşçulukta istendik davranışların ölçütleri, "tek insan, sezgi, an, özgürlük ve sorumluluk, toplumdan kurtulma, sınır durumunda bulunma, kişinin kendini gerçekleştirmesi, varoluş" olarak düşünülebilir. Bunlara uyan hedefler istendik, uymayanlar ise istenmedik hedeflerdir.

Varoluşçu eğitim hem öğrenci hem de öğretmen merkezli eğitimi eleştirir. Hümanist ve bireyci tavrın ortasında bir denge kurar. Bir bahçıvan nasıl çiçeğin doğallığına dokunmadan ona bakıp en güzel şekilde büyütüyorsa öğretmen de öğrencisini özgür kılarak onu geliştirmelidir. Aynı zamanda nasıl bir heykeltıraş taşları şekillendirip güzel eserler ortaya koyuyorsa, bir öğretmen

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

de öğrencilerinin en güzel formatta şekillenmesinde kritik zaman ve yerlerde kritik dokunuşlar yapabilir.

Varoluşçu felsefeye yöneltilen en önemli eleştirilerden biri bireyi çok fazla ön planda tutması, diğeri ise aşkın bir varlığı reddetmesidir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmada öğretmenlerin eğitim felsefeleriyle ilgili tutumlarını belirlemek amacıyla durum tespitine yönelik, betimsel tarama modeli kullanılmıştır.

Araştırma Grubu

Araştırmanın evrenini Isparta ili Yalvaç ilçesinden bulunan resmi ortaokullarda görev yapan farklı branşlardan 60 öğretmen oluşturmaktadır. Bu araştırma için 40 öğretmene ulaşılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Eğitim İnançları Ölçeği'nin sadeleştirişmiş şekli kullanılmıştır. Yılmaz, Altınkurt ve Çokluk (2011) tarafından geliştirilerek geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçekte 25 madde ve 5 boyut (Daimicilik, esasicilik, ilerlemecilik, yeniden kurmacılık, varoluşçuluk) yer almaktadır. Beşli likert tipte kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum maddeleri şeklinde seçenekler oluşturulmuştur. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı ,81'dir.

Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesinden önce öğretmenlerin cinsiyete, branşa ve meslekte geçen sürelere göre frekans ve yüzde dağılımları belirlenmiştir. Sonrasında alt boyutlardan elde edilen puanlara göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri belirlenmiştir.

İstatistiksel analizlere karar vermeden önce verilerin normallik dağılımları incelenmiştir. Normallik testinde verilerin çarpıklık (skewness) ile basıklık (kurtosis) değerlerine bakılmıştır. Yapılan istatistiksel analiz sonucunda verilerin -2>….<+2 aralığında olduğu saptanmıştır. Elde edilen bu sonuçların normal dağılıma uygun olduğu kabul edilmiştir.

Verilerin analizinde betimsel istatistikler, bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü varyans analizi (one-way ANOVA) kullanılmıştır. Ayrıca tek yönlü varyans analizi sonucunda ortaya çıkan anlamlı farklılıkların kaynağını tespit edebilmek için Post Hoc(Tukey) testi kullanılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bulgular

Tablo 1. Araştırma grubunun cinsiyete göre dağılımı

	f	%
Erkek	20	50,0
Kadın	20	50,0
Total	40	100,0

20 erkek ve 20 kadın olmak üzere toplam 40 öğretmen araştırmaya katılmıştır.

Tablo 2. Araştırma grubunun mesleki kıdeme göre dağılımı

	f	%
1-4 yıl	10	25,0
5-9 yıl	19	47,5
10 yıl ve üzeri	11	27,5
Total	40	100,0

Verilere göre, 10 öğretmen 1-4 yıl arası; 19 öğretmen 5-9 yıl arası; 11 öğretmen 10 yıl ve üzeri bir sürede mesleğin içinde bulunmaktadır.

Tablo 3. Araştırma grubunun branşlara göre dağılımı

	f	%
Türkçe	5	12,5
Matematik	7	17,5
FenBilimleri	5	12,5
SosyalBilgiler	4	10,0
Ingilizce	4	10,0
DinKültürü	5	12,5
BedenEğitimi	4	10,0
Diger(Resim,Müzik,Bilisim...)	6	15,0
Total	40	100,0

Verilere göre, 5 öğretmen Türkçe, 7 öğretmen Matematik, 5 öğretmen Fen Bilimleri, 4 öğretmen Sosyal Bilgiler, 4 öğretmen İngilizce, 5 öğretmen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, 4 öğretmen Beden Eğitimi ve 6 öğretmen diğer branşlarda (Resim, Müzik, Bilişim, Teknoloji-Tasarım) görev yapmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tablo 4. Araştırma grubunun eğitim felsefesi akımları puanlarının betimsel istatistik sonuçları

	n	Minimum	Maximum	Mean	SS
Daimicilik	40	7,00	24,00	14,9750	4,80111
Esasicilik	40	7,00	25,00	14,3500	4,58286
İlerlemecilik	40	14,00	25,00	20,6750	3,59050
Yeniden Kurmacılık	40	10,00	25,00	17,8750	4,07108
Varoluşçuluk	40	17,00	25,00	22,5250	2,65047

Verilere göre, Daimicilik eğitim felsefesi akımı puan ortalamasının 14,97±4,80; Esasicilik eğitim felsefesi akımı puan ortalamasının 14,35±4,58; İlerlemecilik eğitim felsefesi akımı puan ortalamasının 20,67±3,59; Yeniden Kurmacılık eğitim felsefesi akımı puan ortalamasının 17,87±4,07 ve Varoluşçuluk eğitim felsefesi akımı puan ortalamasının 22,52±2,65 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. Araştırma grubunun eğitim felsefesi akımları puanlarının branşlara göre karşılaştırılması

		N	Mean	Std. Deviation	F	p	Fark
Daimicilik	1Türkçe	5	14,6000	5,07937	7,22	,001	2>3,4,5,8 6>1,3,4,5,7,8
	2Matematik	7	19,2857	3,03942			
	3FenBilimleri	5	12,0000	3,08221			
	4SosyalBilgiler	4	12,2500	1,50000			
	5Ingilizce	4	12,2500	3,50000			
	6DinKültürü	5	21,8000	3,34664			
	7BedenEğitimi	4	14,0000	3,26599			
	8 Diger(Resim,Müzik,Bilisim..)	6	11,3333	2,50333			
Esasicilik	1Türkçe	5	15,2000	6,05805	4,06	,003	6>4,5,8
	2Matematik	7	17,2857	3,49830			
	3FenBilimleri	5	13,0000	3,93700			
	4SosyalBilgiler	4	12,0000	1,41421			
	5Ingilizce	4	10,0000	2,16025			
	6DinKültürü	5	20,2000	4,60435			
	7BedenEğitimi	4	12,7500	3,77492			
	8 Diger(Resim,Müzik,Bilisim..)	6	12,0000	,89443			
Ilerlemecilik	1Türkçe	5	21,6000	4,39318			
	2Matematik	7	18,0000	3,21455			
	3FenBilimleri	5	22,2000	2,48998			

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

	4SosyalBilgiler	4	22,5000	1,73205	2,71	,025	5>6
	5Ingilizce	4	23,7500	,95743			
	6DinKültürü	5	17,2000	4,54973			
	7BedenEğitimi	4	20,0000	4,08248			
	8 Diger(Resim,Müzik,Bilisim..)	6	21,8333	1,16905			
Yeniden Kurmacılık	1Türkçe	5	18,0000	3,08221	,963	,47	
	2Matematik	7	15,2857	5,15475			
	3FenBilimleri	5	19,4000	3,64692			
	4SosyalBilgiler	4	19,5000	5,50757			
	5Ingilizce	4	19,5000	3,10913			
	6DinKültürü	5	15,6000	2,88097			
	7BedenEğitimi	4	18,7500	5,12348			
	8 Diger(Resim,Müzik,Bilisim..)	6	18,6667	3,20416			
Varoluşçuluk	1Türkçe	5	22,6000	2,79285	6,74	,001	1,3,4,5,7,8>6 4,5,8>2
	2Matematik	7	20,5714	2,07020			
	3FenBilimleri	5	22,8000	3,03315			
	4SosyalBilgiler	4	25,0000	,00000			
	5Ingilizce	4	24,5000	1,00000			
	6DinKültürü	5	18,6000	1,14018			
	7BedenEğitimi	4	23,7500	1,50000			
	8 Diger(Resim,Müzik,Bilisim..)	6	24,0000	,63246			

$p<0,05$

Verilere göre Daimicilik'te en yüksek puanlar 21,80±3,34 ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi branşında; Esasicilik'te en yüksek puanlar 20,20±4,60 ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi branşında; İlerlemecilik'te en yüksek puanlar 23,75±0,95 ile İngilizce branşında; Yeniden Kurmacılık'ta en yüksek puanlar 19,50±3,10 ile İngilizce ile 19,50±5,50 Sosyal Bilgiler branşında; Varoluşçuluk'ta en yüksek puanlar 25,00 ile İngilizce branşında oluşmuştur. Ayrıca Tablo 5'te araştırma grubunun eğitim felsefisi akımları puanlarının branşlara göre karşılaştırılmasında kullanılan "tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA)" sonuçlarına yer verilmiştir. Analiz sonucunda eğitim felsefisi akımları olan; Daimicilik, Esasicilik ve Varoluşçuluk akımlarında branşa göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<.05$). Farkılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Post Hoc (TUKEY) sonuçlarına göre; Daimicilik akımında, Matematik öğretmenlerinin Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, İngilizce ve diğer branşlarda görev yapan öğretmenlere göre; Din Kültürü öğretmenlerinin Türkçe, Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, İngilizce, Beden Eğitimi ve diğer branşlarda görev yapan öğretmenlere göre puan ortalamaları anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Esasicilik akımında, Din Kültürü öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler, İngilizce ve diğer branşlarda görev yapan öğretmenlere göre puan ortalamaları anlamlı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

derecede yüksek çıkmıştır. İlerlemecilik akımında İngilizce öğretmenlerinin puan ortalamaları, Din Kültürü öğretmenlerine göre yüksek çıkmıştır. Varoluşçuluk akımında, Türkçe, Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, İngilizce, Beden Eğitimi ve diğer branşlarda görev yapan öğretmenlerin puan ortalamaları, Din Kültürü öğretmenlerine göre; Sosyal Bilgiler, İngilizce ve diğer branşlarda görev yapan öğretmenlerin puan ortalamaları, Matematik öğretmenlerine göre anlamlı derecede yüksek çıkmıştır.

Tablo 6. Araştırma grubunun eğitim felsefesi akımları puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılması

		N	Mean	Std. Deviation	t	P
Daimicilik	Erkek	20	16,4500	5,06250	2,018	,051
	Kadın	20	13,5000	4,13585		
Esasicilik	Erkek	20	15,8000	5,14628	2,085	,045
	Kadın	20	12,9000	3,49285		
İlerlemecilik	Erkek	20	19,8500	4,08173	-1,475	1,48
	Kadın	20	21,5000	2,89282		
Yeniden Kurmacılık	Erkek	20	16,5000	4,04579	-2,244	,031
	Kadın	20	19,2500	3,69744		
Varoluşçuluk	Erkek	20	21,8000	2,70672	-1,777	0,84
	Kadın	20	23,2500	2,44680		

$p<0,05$

Tablo 6'da araştırma grubunun eğitim felsefisi akımları puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılmasında kullanılan "bağımsız gruplar t-testi" sonuçlarına yer verilmiştir. Verilere göre Esasicilik ve Yeniden Kurmacılık akımlarında kadın ve erkek öğretmenler arasında anlamlı farklılıklar oluşmuştur ($p<.05$). Buna göre Esasicilik akımında erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre; Yeniden Kurmacılık akımında ise kadın öğretmenlerin, erkek öğretmenlere göre puan ortalamaları anlamlı derecede yüksektir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tablo 7. Araştırma grubunun eğitim felsefesi puanlarının mesleki kıdeme göre karşılaştırılması

		N	Mean	Std. Deviation	F	p	Fark
Daimicilik	1-4 yıl1	10	12,0000	3,05505	8,70	,001	3>1 ve 2
	5-9 yıl2	19	14,1579	4,50016			
	10 yıl ve üzeri3	11	19,0909	4,03620			
	Total	40	14,9750	4,80111			
Esasicilik	1-4 yıl1	10	12,2000	,78881	9,18	,001	3>1 ve 2
	5-9 yıl2	19	13,0526	4,23574			
	10 yıl ve üzeri3	11	18,5455	4,67683			
	Total	40	14,3500	4,58286			
Ilerlemecilik	1-4 yıl1	10	23,7000	1,05935	10,43	,001	1>2 ve 3 2>3
	5-9 yıl2	19	20,7368	3,10630			
	10 yıl ve üzeri3	11	17,8182	3,70994			
	Total	40	20,6750	3,59050			
YenidenKurmacılık	1-4 yıl1	10	18,6000	3,02581	1,84	,172	
	5-9 yıl2	19	18,6316	4,15278			
	10 yıl ve üzeri3	11	15,9091	4,41485			
	Total	40	17,8750	4,07108			
Varolusculuk	1-4 yıl1	10	23,8000	1,54919	4,58	,017	1>3
	5-9 yıl2	19	22,8947	2,55810			
	10 yıl ve üzeri3	11	20,7273	2,83164			
	Total	40	22,5250	2,65047			

$p<0,05$

Tablo 7'de öğretmenlerin, eğitim felsefisi akımları puanlarının mesleki kıdeme göre karşılaştırılmasında kullanılan "tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA)" sonuçlarına yer verilmiştir. Analiz sonucunda eğitim felsefisi akımları olan; Daimicilik, Esasicilik, İlerlemecilik ve Varoluşçuluk akımlarında mesleki kıdeme göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<.05$). Farkılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Post Hoc (TUKEY) sonuçlarına göre; 10 yıl ve üzerinde görev yapan öğretmenlerin Daimicilik ve Esasicilik puan ortalamaları, 1-4 yıl ve 5-9 yıl arası görev yapan öğretmenlerden anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. İlerlemecilik akımında, 1-4 yıl arası görev yapan öğretmenlerin puan ortalamaları 5-9 yıl ve 10 yıl üzeri görev yapan öğretmenlerden; 5-9 yıl arası görev yapan öğretmenlerin puan ortalamaları 10yıl ve üzeri görev yapan öğretmenlerden anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Varoluşçuluk akımında, 1-4 yıl arası görev yapan öğretmenlerin puan ortalamaları, 10 yıl ve üzeri görev yapan öğretmenlerden anlamlı dereceden yüksek çıkmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tartışma ve Sonuç

En düşük puan ortalamalarının Daimicilik (Ort: 14,97) ve Esasicilik (Ort: 14,35) akımlarında ortaya çıkmasının sebebinin, bu akımların eğitim süreçleri içerisinde günümüz dünyasının ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalan geleneksel akımlar olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

En yüksek puan ortalamaların İlerlemeci (Ort:20,67) ve Varoluşçu (Ort: 22,52) akımlarda görülmesi araştırma öncesi öngörülebilir bir sonuçtur. 2005 yılından itibaren ülkemizde eğitime yön veren ve uygulamaya konulmak istenen yapılandırmacı yaklaşımın, öğretmen adaylarına lisans eğitimleri sırasında verilmesi; eğitimde bireysel farklılıklara önem verilmesi ve bireyden hareketle insanın önemini ortaya koymasından dolayı, İlerlemeci ve Varoluşçu akımların en yüksek puan ortalamalarına sahip oldukları düşünülmektedir.

Yeniden Kurmacılık eğitim felsefesi akımı puan ortalaması 17,87 olarak bulunmuştur. Yeniden Kurmacı felsefenin puanlarının, İlerlemeci felsefeden daha düşük gelmesinin sebebi olarak öğretmenlerimizde henüz yeterince eğitimle toplumu değiştirme, geliştirme ve ileriye taşıma fikrinin tam olarak oluşmaması gösterilebilir. Öyle ki ülkemizde farklı coğrafi bölge ve şehirleri bir yana bırakarak, aynı şehir içerisinde yer alan okullar ve okulların bulunduğu ilçe ve köylere bakıldığında dahi, oldukça fazla sosyokültürel, sosyoekonomik ve sosyolojik farklılıklar ile imkân farklılıkları bulunabilmektedir. Bu farklılıklar ise öğretmenlerde toplumsal değişimden ziyade, öğrenci bazında değişim, gelişim ve ilerleme düşüncesini günümüz şartlarında daha baskın kılmaktadır.

Ekiz (2007)'in, öğretmen adaylarının eğitim felsefesi kuramlarına ilişkin görüşlerini incelediği ve 307 öğretmen adayının katıldığı bir çalışmada, öğretmen adaylarının Daimici ve Esasici puan ortalamalarının, İlerlemeci ve Yeniden Kurmacı akımların puan ortalamalarına oranla düşük çıktığı tespit edilmiştir. Yapıcı ve Geçici (2008)'in, öğretmenlerin felsefi görüşlerini belirlemek amacıyla 290 öğretmenin katılımıyla gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda öğretmenlerin en fazla destekledikleri felsefi görüş experimentalizm, en az destekledikleri felsefi görüş ise realizm (Daimici ve Esasici akımın etkilendiği felsefe) olarak bulunmuştur.

Branşların arasında anlamlı farklılıkların oluşmasında Din Kültürü öğretmenlerinin etkisinin yüksek olduğu söylenebilir. Daimici ve Esasici akımları yüksek düzeyde desteklerimin arkasında, ahlaki ilkelerin ve insan doğasının her yerde aynı olduğu dolayısıyla eğitim süreçlerinin de her yerde aynı ya da benzer süreçler çerçevesinde olması gerektiği inancının var olduğu düşünülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Mesleki kıdem özelinde bakıldığında, 10 yıl ve üzeri görev yapan öğretmenlerin, özellikle 1-4 yıl arası görev yapan öğretmenlere oranla daha tutucu akımları benimsemelerine sebep olan durumun, öğretmenlik eğitimi aldıkları zaman dilimleri içerisinde ülkemizde yaygın olan eğitim felsefelerinin Daimici ve Esasici ilkelere dayanıyor olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Öneri

Bu tarz bir araştırmanın, daha geniş kapsamlı ve olması gerekeni cevaplamasından ziyade olanı ortaya koyması anlamında (Öğretmenlerin iş başında hangi eğitim felsefesine uygun eğitim ortamları hazırlayıp, ders işledikleri konusu) yapılması daha faydalı olacaktır.

Kaynaklar

Aslan S. (2017). Sınıf öğretmenlerinin eğitim inançlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:25 No:4, s.1453-1468.*

Ayan S., Ulaş M,. Şenel E., Gülü M. (2015). *Beden eğitimi ve spor alanında öğrenim gören öğrencilerin eğitim inançlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. ULEAD 4. Uluslararası Spor Bilimleri Araştırma Kongresi, s.1-2.

Demirel Ö. (2002) *Eğitimde program geliştirme* (4. baskı). Ankara, Pegem A Yayıncılık, s.18-24.

Demirhan G. (2003). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin beden eğitimi ve spora ilişkin felsefi görüşleri. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi, 14, (2) s.38,66.*

Ekiz D. (2007). *Öğretmen adaylarının eğitim felsefesi akımları hakkında görüşlerinin farklı programlar açısından incelenmesi. 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (24) s.1-12.*

Erkılıç T. A. (2008). *Felsefi akımlar ve eğitim felsefesi akımları*. Eğitim Sosyolojisi ve Felsefesi Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, No: 973, s.9-15.

Ergün M. (2014). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi, s.105-107.

Gökbulut F. (2019). Pedagojik formasyon öğrencilerinin bireysel yenilikçilik özellikleri ve eğitim inançlaı arasındaki ilişki. *Milli Eğitim, Cilt: 48, Özel Sayı, Sayı: 1, ss521-533.*

Karadağ E., Baloğlu N., Kaya S. (2009). *Okul yöneticilerinin eğitim felsefesi akımlarını benimseme düzeylerine ilişkin ampirik bir çalışma.* Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Tuzla İbn-i Sina İlköğretim Okulu, (12), s.183-186.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ocak G. (2004). Eğitim programlarına felsefi ve kültürel etkilerin temelleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, ISSN:1303-5134, s.4-6.*

Sönmez V. (2005). *Eğitim felsefesi*. (7. basım). Ankara, Anı Yayıncılık, s.63.

Tuncel G. (2004). Öğretmenlerin kendi eğitim felsefelerini inşa etmeleri üzerine. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:10, s.226-235.*

Yapıcı Ş, Geçici S. (2008). İlköğretim öğretmenlerinin eğitim felsefesiyle ilgili görüşleri. *Kuramsal Eğitim bilim, Akü Eğitim Fakültesi, 1 (2), s.57-64.*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Farklı Stillerde İşlenen Beden Eğitimi Derslerinde Empati Kurma Becerisi

[1]Ahmet DEMİR

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Egzersiz ve Spor Bilimleri Anabilim Dalı
ahmetdemirr@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-2605-9364

[2]Hulusi ALP

Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı
ekim1778@gmail.com, 05363713378
ORCID ID: 0000-0001-9301-453X

Özet

Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden, ön-test, son-test deney ve kontrol gruplu deneysel modelde tasarlanmıştır. Araştırmanın evrenini 2022-2023 yıllarında Şanlıurfa Siverek ilçesinde öğrenim gören 5. 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşan toplam 138 öğrenci oluşturmuştur. Örneklemi, evreni oluşturan çocukların arasından araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 5.6.7. ve 8. sınıf öğrencilerinden basit tesadüfi örneklem yöntemi ile belirlenen dört sınıf oluşturmuştur. Örneklemi oluşturan katılımcılara, 8 hafta boyunca, haftada 1 saat komut stili (A stili) ve yönlendirilmiş buluş stili (F stili) ile beden eğitimi dersi verilmiştir. Araştırma amacına uygun olarak KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği Ergen Formu ve araştırmacılar tarafından hazırlanmış Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Analiz sürecinde, verilerin normal dağılıp-dağılmadığına Kolmogorov-Smirnov test ile bakılmış ve verilerin normal dağıldığı görülmüştür. Veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik analiz test teknikleri kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistiklerden, ikili karşılaştırmalarda t-testinden, çoklu karşılaştırmalarda ise anova analizlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda cinsiyet değişkeninin empati kurma becerisine etkisinin olduğu, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre empati duygusunun daha olumlu olduğu görülmüştür. Derslerde işlenen A ve F stillerinin empati kurma becerisine etkisi istatistiksel olarak görülmezken F stilinin empati kurma becerisine etkisi ortalama değerleri açısından değişkenlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğrenme, Stiller, Empati

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Empathy Building Skills in Physical Education Lessons Taught in Different Styles

Abstract

The research was designed in the experimental model with pre-test, post-test experiment and control group from quantitative research methods. The population of the study consisted of a total of 138 5th, 6th, 7th and 8th grade students studying in Siverek district of Şanlıurfa in 2022-2023. The sample consisted of four classes determined by simple random sampling method from 5th, 6th, 7th and 8th grade students who voluntarily agreed to participate in the research among the children who made up the universe. The sample participants were given physical education lessons with command style (A style) and guided invention style (F style) for 1 hour a week for 8 weeks. KA-SI Empathic Tendency Scale Adolescent Form and Personal Information Form prepared by the researchers were used for the purpose of the study. During the analysis process, it was checked whether the data were normally distributed or not with the Kolmogorov-Smirnov test and it was seen that the data were normally distributed. Since the data showed normal distribution, parametric analysis test techniques were used. Descriptive statistics, t-test for pairwise comparisons and ANOVA for multiple comparisons were used. As a result of the findings, it was seen that the gender variable had an effect on the ability to empathise and that female students had a more positive sense of empathy than male students. While the effect of A and F styles taught in the lessons on the ability to empathise was not statistically observed, it was concluded that the effect of F style on the ability to empathise varied in terms of mean values.

Keywords: Learning, Styles, Empathy

GİRİŞ

Çocukluk ve erişkinlik dönemleri arasında yer alan ergenlik dönemi zihinsel, biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan birçok süreci içerisine alan çok önemli bir dönemdir. Ergen bireyler için hassas olan bu dönemde kendilerine saygı ve sevgi ile yaklaşıldığı zaman toplumda takdir edinebilmektedirler (Uçar, 2020). İnsanlar yaşamları boyunca farklı gelişim dönemlerinden geçer ve bu süreç içerisinde de farklı boyutlarda fizyolojik ve psikolojik dönemler geçirir. Yaşamı boyunca farklı dönemlerden geçen bireyi; çocukluk, ergenlik/gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemleri altında incelemek mümkündür (Koç, 2004). Ergenlik dönemi çocukluktan yetişkinlik dönemine geçişte fiziksel, bilişsel ve sosyal değişimlerinin tümünü kapsar. Ergenlerin çoğunun etkilendiği bu değişimlerin zamanı, ölçüsü kişiden kişiye farklılık gösterebilir. Bu farklılıklar kişinin üstesinden gelebilecek biyolojik ve bilişsel değişimler olabilir. Bazı farklılıklar da kişinin sosyal hayattaki deneyimlerini de etkiler (Çok, 2019). Ergenlik döneminin başlangıçları hassas bir dönem olup yaşanan bu değişimler okuldaki eğitim ve sosyal hayatını da etkilemektedir. Bireyin bu dönemde sosyal etkinliklerde olması, işbirlikli bir şekilde çalışması ve kendisini ifade etmesi bu süreci daha sağlıklı atlatmasına fayda sağlayacaktır (Kulaksızoğlu, 2012, akt. Arslan, 2018).

Bilişsel, fiziksel ilişkiyi içinde barındıran eğitim, beden eğitimini de içine katıp bütünlüğü sağlayarak birbirini tamamlamaktadır. Beden eğitimi dersleri, birlikte çalışma, özgüven, özsaygıyı geliştirme, takım ruhu gibi özellikleri geliştirerek kişinin sportmenliğe yakışır şekilde hareket etmesinde önemli rol oynamaktadır (Tunçel, 2006). Rekabet kavramı sporda bazen duygu karmaşıklıklarına neden olup kişide antipatik ve empatik duyguların oluşmasına sebep vermektedir. Sporda oluşan rekabet durumu bazı sporcuları genelde empati kurma becerisinden yoksun bırakırken empati beceri eğitimine sahip bazı sporcular da bu duygu kolaylıkla sıradan bir uygulamaya dönüşebilir (Gülle, 2015). Spor ortamından farksız içinde rekabeti barındıran beden eğitimi ve spor derslerinde de empati kurma becerisine gereken önem verilmelidir. Beden

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

eğitimi ve spor derslerinde öğrencilerinin kendisini başkasının yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini anlamanın önemi vurgulanmalı ve öğrencilere bu olanak sağlanmalıdır. Derslerdeki en önemli hedefin öğrencilerin karşısındaki kişiyi anladığını ve onu önemsediğini göstermesini sağlamaktır. Bu anlayışla birlikte iletişim kolaylaşır, ön yargıların kalkmasına fırsat sağlar ve sorunlara çözüm bulunur. Beden eğitimi ve spor deslerinde ise empati kurma becerisi olanakları öğrencilere sağlanmalıdır (Luther ve Hotz, 2004: 6, akt. Gülle, 2015).

Beden eğitimi ve spor dersinde, öğrencilerin etkinliklere katılımının fiziksel ve davranış gelişimleri üzerindeki etkileri düşünüldüğünde gönüllü olarak düzenli katılım alışkanlığı geliştirmeleri önemlidir. Gözden kaçırılmaması gereken diğer bir önemli husus yaşamla ilişkili olan öz-yönetim, sosyal ve düşünme becerilerini geliştirmektir. Bu boyutları kazandırmada beden eğitimi ve spor dersi öğretim programının ders içi, okul içi ve okul dışı öğrenme ve uygulama imkanlarının bütünlük içinde ilişkilendirilmesi sağlanmalıdır (MEB,2013). Öğretim stilleri, öğretmen ve öğrencilerin hedeflere ulaşmasında önemli bir araçtır. Öğretim sürecinde öğretim stratejisi ve yöntemleri beden eğitimi ve spor alanında da farklılık göstermektedir (Böke, 2016).

Bu farklılıklardan biri beden eğitimi ve spor derslerinde kullanılan öğretim stillerinin aktarılış biçimidir. Bu biçimler yöntem, strateji, model vb. gibi farklı tanımlar almıştır. Bu biçimlerin yanı sıra beden eğitimi ve spor öğretimi alanında "Beden Eğitimi Öğretimi-Teaching Physical Education" adlı, içeriğinde beden eğitimi ve spor öğretimine yönelik stillerin yer aldığı içerik günümüze kadar kullanılmıştır. Mosston ve Ashworth'un kullanıma sunduğu 11 öğretim stili Komut Stili–A, Alıştırma Stili-B, Eşli Çalışma Stili-C, Kendini Denetleme Stili-D, Katılım Stili-E, Yönlendirilmiş Buluş Stili-F, Problem Çözme: Tek Doğru Stili-G, Problem Çözme: Farklı Yollar Üretimi Stili-H, Öğrencinin asarımı Stili-I, Öğrencinin Başlatması Stili-J ve Kendi Kendine Öğretme Stili-K'dir. A-E arasındaki stiller, temel becerilerinin kazanıldığı, kazanılan becerilen tekrarlandığı, öğrenciyi hatırlama, tanımlama ve sıralama gibi bilişsel işlemlere yönelten stiller iken, F- K arasındaki stiller farklı yanıtların olduğu, yeni kavramlarla etkileşim içinde olunan kısaca öğrenciyi keşfetme deneyimleri içeren stillerdir (Mosston ve Ashworth, 2008).

Komut Stili-A, önceden tahmin edilen bir yanıtı veya performansı yeniden gerçekleştiren performanstır. Komut stilinde öğretmenin rolü, tüm kararları veren olup öğrencinin rolü ise bu kararları ipucuna göre gerçekleştirmektir. Öğrencinin davranışı ile öğretmenin davranışı arasındaki ilişki, yapılan her hareket için süreklidir; öğretmen her hareket için komut mesajları verir ve öğrenci buna göre hareket eder. Bu davranışlar gerçekleştiğinde "anında sonuç, uyum içinde performans, becerilere hakimlik, zamanı etkili kullanma, grup aidiyeti, alışkanlıkları ve rutinleri geliştirme, grupları ya da bireylerin kontrolünü sağlama" gibi konu ve davranışlar amacına ulaşmış olur. Komut stilindeki esas, öğretmenin verdiği uyarı ile öğrencinin tepkisi arasındaki doğrudan ve dolaysız ilişkidir. Öğretmen tarafından verilen tüm kararlar, performansı gerçekleştiren öğrencinin her hareketinden önce geldiği için konu seçimi, duruş, başlama zamanı, hız ve ritim, süre, geri bildirim vb. öğretmen tarafından yapılır (Mosston ve Ashworth, 2008).

Yönlendirilmiş Buluş Stili-F, bir kişinin önceden belirlenmiş bir yanıtı bulmasına yol açan soruların mantıklı ve sıralı bir şekilde sorulmasını kapsayan bir yöntemdir. Yönlendirilmiş Buluş Stilinde öğretmenin rolü keşfedilecek olan hedef kavram ve öğrenci için soruların sıralı tasarımı da dahil olmak üzere tüm konu kararlarını vermektir. Öğrencinin rolü ise cevapları

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

keşfetmektir. Bu, öğrencinin öğretmen tarafından seçilen konu içindeki konunun bölümleri hakkında kararlar aldığı anlamına gelir. Bu davranışa ulaşıldığında "belirli bir görevdeki adımların birbiriyle bağlantısını keşfetme, adım adım keşif sürecini deneyimleme, mantıksal anlamda geniş kavramlara yol açan beceriler, öğrenciyi (öğretmen tarafından verilen) ve keşfedilen tepkiler arasında kesin bir bilişsel ilişkiye sokmak" gibi hedeflere ulaşılır. Bu stilin yapısı, öğretmen tarafından sorulan sorulara öğrenci tarafından verilen bir kısım yanıt getirdiği özel bir öğretmen-öğrenci ilişkisidir. Öğretmen tarafından sorulan her soru, öğrenci tarafından keşfedilen tek bir doğru yanıtı ortaya çıkarır. Bu stilin ana etkisi öğrenciyi aranan kavrama, prensibe veya fikri keşfetmeye yönlendirmektir (Mosston ve Ashworth, 2008).

Bu araştırmanın amacı, komut ve yönlendirilmiş buluş stilleriyle işlenen beden eğitimi ve spor dersleriyle, öğrencilerin empati kurma beceri düzeylerinde farklılaşma olup olmayacağını ortaya koymaktır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

YÖNTEM

Bu bölümde farklı stillerde işlenen beden eğitimi derslerinin empati kurma becerisine etkisini incelemek amacıyla yapılan araştırmanın modeli, evren ve örneklemi, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi açıklanmıştır.

Araştırma Modeli

Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden, ön-test, son-test deney ve kontrol gruplu deneysel modelde tasarlanmıştır. Deneysel araştırmalar, sebep-sonuç ilişkisini test etmek amacıyla geçerli ölçütlere uygun verilerin araştırmacının kontrolü altında üretildiği, değerlendirildiği, değişkenlerin kurgulandığı ortam düzenlemesidir. Verileri araştırmacı üretmekte ve önceden üretilmiş verileri kullanmamaktadır. Deney, yapay ya da doğal ortamlarda araştırmacının kontrolü altında gerçekleşmektedir (Karasar, 2016).

Araştırma Grubu

Çalışmanın araştırma grubunu 2022-2023 yıllarında Şanlıurfa Siverek ilçesinde öğrenim gören 5. 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşan toplam 138 öğrenci oluşturmuştur. Örneklemi, evreni oluşturan çocukların arasından araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 5.6.7. ve 8. sınıf öğrencilerinden basit tesadüfi örneklem yöntemi ile belirlenen dört sınıf oluşturmuştur. Örneklemi oluşturan katılımcılara, 8 hafta boyunca, haftada 1 saat komut stili (A stili) ve yönlendirilmiş buluş stili (F stili) ile beden eğitimi dersi verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler

Cinsiyet	n	%
Kız	68	49.3
Erkek	70	50,7
Yaş	n	%
10-11 Yaş Grubu	40	29,0
12-13 Yaş Grubu	63	45,7
14-15 Yaş Grubu	35	25,4
Sınıf	n	%
5. Sınıf	37	26,8
6. Sınıf	38	27,5
7. Sınıf	30	21,7
8. Sınıf	33	23,9
Stiller	n	%
Komut Stili	65	47,1
Yönlendirilmiş Buluş Stili	73	52,9

Tablo 1' de görüldüğü gibi öğrencilerin 68'i kız (%49,3), 70'i erkektir (%50,7). Öğrencilerin yaş ortalamaları, 10-11 yaş grubunda %29,0 (40), 12-13 yaş grubunda ise %45,7 (63), 14-15 yaş grubunda ise 25,4 (35) tür. Öğrencilerin % 26,8'i 5. sınıf (n=37), % 27,5'i 6. sınıf (n=38), % 21,7'si 7. sınıf (n=30), % 23,9'u 8. sınıfta (n=33) öğrenim görmektedir. Basit tesadüfi örneklem yöntemi ile belirlenen stil gruplarında ise komut stili grubu %47,1 (n=65), yönlendirilmiş buluş stili grubu ise %52,9 (n=73) öğrenciden oluşmuştur.

Veri Toplama Aracı

Araştırma amacına uygun olarak KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği Ergen Formu ve araştırmacılar tarafından hazırlanmış Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği Ergen Formu: Kaya ve Siyez (2010) tarafından Çocuk ve ergenlerin empatik eğilimlerini ölçmek için geliştirilen form 10'u duygusal, 7'si bilişsel empatiyi ölçmek üzere toplam 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 4'lü likert tipi olarak "(1) Bana hiç uygun değil, (2) Bana biraz uygun, (3) Bana oldukça uygun ve (4) Bana tamamen uygun" şeklinde yanıtlanmaktadır. Ölçekten alınan puanlar arttıkça empatik eğilim artmakta, düştükçe empatik eğilim azalmaktadır. Ölçeğin geçerlilik katsayısı ,90 olarak saptanmıştır. Güvenirlik katsayısı ölçeğin tümü için .92, duygusal empati için .89 ve bilişsel empati için .84 bulunmuştur.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından katılımcıların kişisel bilgilerini elde etmek için oluşturulan formda cinsiyet, yaş ve sınıf durumlarını içeren toplam 3 soru yer almaktadır.

Verilerin Analizi: KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği Ergen Formu ve Kişişel Bilgi Formu aracılığı ile toplanan veriler, bilgisayar ortamına aktarılmış ve istatistik analiz programı yardımı ile analiz edilmiştir. Analiz sürecinde, verilerin normal dağılıp-dağılmadığına Kolmogorov-Smirnov test ile bakılmış ve verilerin normal dağıldığı görülmüştür. Veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik analiz test teknikleri kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistiklerden, ikili karşılaştırmalarda t-testinden, çoklu karşılaştırmalarda ise anova analizlerinden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 2: Ölçek betimsel istatistik analiz tablosu

	Ön Test	Son Test	Ön Test	Son Test
Ortalama	46,82	50,49	,728	,773
Medyan	48,00	52,00		
Varyans	73,215	82,558		
Standart Sapma	8,557	9,086		
Minimum	17	29		
Maksimum	63	68		
Çarpıklık	-,563	-,562	,206	,206
Basıklık	,452	-,182	,410	,410

Elde edilen verilere ait ön-son test ortalamasının 48,65 ve standart sapma ortalamasının da 8,81 olduğu görülmektedir. KA-Sİ Empatik Eğilim ölçeğinden alınan en düşük puan 17; en yüksek puan ise 68 olarak hesaplanmıştır. Mevcut çalışmada verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Normallik testi için Skewness ve Kurtosis değerlerine bakılmıştır. Skewness değeri-,562 ile ,206 arasında Kurtosis değeri ise -,182 ile -,410 arasında değiştiği gözlenmiştir. Kurtosis ve Skewness değerleri-1.5 ile +1.5 olduğu zaman normal dağılım olduğu kabul edilmektedir (Tabachnick and Fidell, 2013).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tablo 3: Empati değerlerinin ön-son test puanlarının cinsiyete göre sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	n	ort.	Ss	*t*	*p.*
Empati Ön Test	Kız	68	49,10	7,20	3,193	,002
	Erkek	70	44,60	9,21		
Empati Son Test	Kız	68	53,84	6,62	4,572	,000
	Erkek	70	47,23	9,97		

Empati değerlerinin ön-son test arasındaki ilişkinin cinsiyetlere göre anlamlı bir farklılık oluşturduğu gözlenmiştir ($p<0.05$). Kız öğrencilerin ön test sonucuna göre empati algıları (ort= 49,10), erkek öğrencilerin ön test sonucu empatik algılarından (ort=44,60) daha olumludur. Kız öğrencilerin son test sonucuna göre empati algıları (ort= 53,84), erkek öğrencilerin son test sonucu empatik algılarından (ort=47,23) daha olumludur. Sonuç olarak kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre empati algısı daha olumludur.

Tablo 4: Empati değerlerinin ön-son test puanlarının stillere göre sonuçları

Değişkenler	Grup Stili	n	ort.	Ss	*t*	*p.*
Empati Ön Test	Komut	65	46,35	8,79	-,601	,549
	Yönlendirilmiş Buluş Stili	73	47,23	8,37		
Empati Son Test	Komut	65	49,38	10,53	-1,347	,180
	Yönlendirilmiş Buluş Stili	73	51,47	7,50		

Komut stili ile yönlendirilmiş buluş stili empati duygusu ön-son test verileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

Tablo 5: Empati duygusunun yaş değişkenlerine yönelik ön-son test analiz sonuçları

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
Ön-test	Gruplar arası	87,160	2	43,58	,592	,555
	Grup içi	9943,31	135	73,65		
	Toplam	10030,47	137			
Son-test	Gruplar arası	439,06	2	219,53	2,726	,069
	Grup içi	10871,41	135	80,52		
	Toplam	11310,47	137			

Empati duygusunun yaş düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tekniği uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda empati duygusu ile yaş değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($F(2:135)=2.726$; $p>0,05$).

Tablo 6: Empati duygusunun sınıf değişkenlerine yönelik ön-son test analiz sonuçları

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	f	p
Ön-test	Gruplar arası	77,462	3	25,821	,348	,791
	Grup içi	9953,00	134	74,276		
	Toplam	10030,47	137			
Son-test	Gruplar arası	742,806	3	247,60	3,140	,028
	Grup içi	10567,67	134	78,86		
	Toplam	11310,47	137			

Empati duygusunun sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tekniği uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

empati duygusu ile sınıf değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (F(3:134)=3.140; p<0,05).

Tablo 7: Empati duygusunun sınıf değişkenlerine yönelik analiz sonuçları

Sınıf Türü	N	X	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Fark
5	37	26,8	G.arası	742,80	3	247,60			
6	38	27,5	G.içi	10567,67	134	78,86			
7	30	21,7	Toplam	11310,47	137		3,140	,028	7-8
8	33	23,9							

Empati duygusunun, sınıf değişkeni açısından anlamlı fark oluşturduğu görülmektedir (F=3,140; p<0,05). Empati duygusunun sınıf değişkenleri arasındaki anlamlı farklılık ise 7. ve 8. Sınıflar arasında görülmüştür.

TARTIŞMA

Bu çalışmada farklı stillerde işlenen beden eğitimi derslerinin empati kurma becerisine etkisi araştırılmıştır. Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara bakıldığında, komut ve yönlendirilmiş buluş stili ile işlenen beden eğitimi derslerinin empati kurma becerisine etkisinin cinsiyetlere göre anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir (p<0.05). Empati kurma becerisi cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre ortalamalarının daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Buna göre ortalamaları yüksek olan kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre kendilerini karşılarındaki kişilerin yerine koyup onların açısından olaylara bakabildikleri ve yorumlayabildikleri, empati yeteneklerini daha fazla kullandıkları söylenebilir. Çalışmamıza paralel olarak Gülle (2015) yaptığı çalışmasında empati eğilim puan ortalamalarının kadın öğrenciler lehine anlamlı düzeyde farklılaştığını ifade etmiştir. Benzer olarak Arslanoğlu (2012) araştırmasında kadın öğrencilerin empatik eğilim puanlarının erkeklere oranla anlamlı derecede daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Solak (2011) spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencilerine gerçekleştirdiği çalışmasında kız öğrencilerin empatik eğilim puanlarının erkek öğrencilerinin puanlarından daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Erduran (2018), üniversite öğrencilerine gerçekleştirdiği çalışmasında empatik eğilim ölçeği ortalama puanlarının istatistiksel olarak kadın öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunduğunu ifade etmiştir. Durakoğlu ve Gökçearslan (2010) lise öğrencilerine gerçekleştirdikleri çalışmalarında empatik eğilim ölçek puanlarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ve kız öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin erkek öğrencilerinkinden daha yüksek olduklarını ifade etmiştir. Araştırmamızın sonuçlarından farklı olarak Çankaya ve Ergin (2015), oynanan oyun türlerine göre empati ve saldırganlık düzeylerinin inceledikleri çalışmalarında oynanan oyunların cinsiyet değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık oluşturmadığını belirtmişlerdir.

Komut stili ve yönlendirilmiş buluş stili ile işlenen beden eğitimi ve spor dersinin empati kurma becerisine yönelik anlamlı bir farklılık oluşturmadığı gözlenmiştir (p>0.05). Ancak, yönlendirilmiş buluş stilindeki öğrencilerin son-test sonucuna göre, empati algıları komut stilindeki öğrencilerin son test sonucu empatik algılarından daha olumludur. Empati kurma becerisi işlenen ders stillerine göre incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmasa da yönlendirilmiş buluş stili ile işlenen beden eğitimi ve spor dersindeki öğrencilerin ortalamaları komut stili ile işlenen beden eğitimi ve spor dersindeki öğrencilerden daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Yönlendirilmiş buluş stili ile işlenen dersteki ortalamanın komut stiline

göre daha olumlu olmasını yönlendirilmiş buluş stilinin öğrenci merkezli olması, öğrenciyi düşünmeye ve sorgulamaya yönlendiren, öz-düzenleme becerisine katkıda bulunmak gibi özellikleri olduğu söylenebilir. Ergün (2019) gerçekleştirdiği çalışmasında beden eğitimi ve spor dersinde kullanılan yönlendirilmiş buluş yöntemi tekniğinin, lise öğrencilerinin bilişüstü becerilerine olumlu yönde katkı sağladığını ifade etmiştir. Arjunan ve Jayachandran (2012) komut ve yönlendirilmiş buluş stillerinin basketbolda top sürme becerisine etkisinin değerlendirilmesi çalışmasında komut ve yönlendirilmiş buluş eğitiminin beceri kazanımı için yeterli olabileceğini, öğrenci merkezli olan yönlendirilmiş buluş stilinin becerinin kalıcılığının noktasında komut stiline göre üstün olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Altınkök ise (2012) işbirliği ile öğretim yöntemine dayalı beden eğitimi derslerinin, çocukların temel motor becerilerini ve problem çözme becerini anlamlı düzeyde geliştirebileceği sonucuna varmıştır. Özcan ve ark. (2016) gerçekleştirdikleri çalışmalarında rol oynama tekniği ile farklı engel durumları oluşturularak işlenen ortaokul beden eğitimi derslerinin, öğrencilerin empati düzeylerine etkisinin bilişsel ve duygusal empati açısından anlamlı bir fark bulunmadığını, toplam empati puanlarında ise deney grubu lehine anlamlı farklılık olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışmada yaş ortalamalarını empati duygusuna etkisi incelendiğinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu gözlenmiştir ($p<0,05$). Benzer olarak, Yılmaz (2013), spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencilerine gerçekleştirdiği çalışmasında spor yapan öğrencilerin 4-5 yıl spor yapan öğrencilerin empatik eğilimlerinin en az 6 yıl spor yapan öğrencilerden daha fazla olduğunu belirtmiştir. Erbil (2022) ortaöğretim öğrencilerinin fairplay' e yönelik tutumları ve empatik eğilimlerini incelediği çalışmasında yaş değişkeninin empatik eğilimlerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğunu ifade etmiştir. Akpınar (2022), hokey sporcularına gerçekleştirdiği araştırmasında katılımcıların yaş ortalamaları arttıkça empati düzeylerinin de arttığını belirtmiştir. Benzer olarak Güngör (2022), yaşları 13 ve 45 üzeri olan amatör sporculara gerçekleştirdiği çalışmasında yaş değişkenlerinin empati duygusuna etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmanın sonuçlarından farklı olarak Karamuk (2015), 10-13 yaş grubu çocuklarının empati düzeyini incelediği çalışmasında yaş değişkeni açısından empati ölçeğinden aldıkları puanların anlamlı farklılık yaratmadığını ifade etmiştir.

Çalışmada sınıf değişkenlerinin empati duygusuna etkisi incelendiğinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu gözlenmiştir ($p<0,05$). Bozdemir (2017), farklı eğitim kademelerinde basketbol oynayan öğrencilere gerçekleştirdiği çalışmasında 5. ve 6. sınıftaki öğrencilerin 12. sınıftaki öğrencilere göre "duygusal empati" boyutunda empati becerilerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Duygu (2022), savunma sporu yapan bireylerin sportmenlik davranışları ile empatik eğilim düzeylerini incelediği çalışmasında sporcuların eğitim seviyesinin artmasıyla beraber empati eğilimlerinin de arttığını ifade etmiştir. Erbil (2022) ortaöğretim öğrencilerinin fairplay' e yönelik tutumları ve empatik eğilimlerini incelediği çalışmasında sınıf değişkenlerinin empatik eğilimlerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğunu ifade etmiştir. Çalışmanın sonuçlarından farklı olarak Karamuk (2015), 10-13 yaş grubu çocuklarının empati düzeyini incelediği çalışmasında sınıf değişkeni açısından empati ölçeğinden aldıkları puanların anlamlı farklılık yaratmadığını ifade etmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırma A ve F stili işlenen beden eğitimi ve spor derslerinin empati kurma becerisine etkisini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular sonucunda cinsiyet değişkeninin empati kurma becerisine etkisinin olduğu, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre empati duygusunun daha olumlu olduğu görülmüştür. Derslerde işlenen A ve F stillerinin empati kurma becerisine etkisi istatistiksel olarak görülmezken F stilinin empati kurma becerisine etkisi ortalama değerleri açısından değişkenlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin F stilinde

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kendilerini ifade etmesi, derste hem fiziksel hem de bilişsel beceri anlamında aktif olarak katılmaları gibi etkenler ortalamanın yüksek olmasında F stilinin etkisinin olduğu söylenebilir. Yaş ve sınıf değişkenlerinin empati becerisine etkisinin olduğu görülmüştür. Öğrencilerin doğru orantıda yaşları ve sınıf seviyesi arttıkça daha çok sosyalleşmesi, eğitim seviyesinin artması, duygularını kontrol edebilmesi gibi durumların empati becerisini etkilediğini söyleyebiliriz.

Beden eğitimi ve spor dersini doğru bir şekilde gerçekleştirebilmek, öğrencilerin çok yönlü olarak gelişimini sağlamak kaçınılmaz bir gerçektir. Beden eğitimi ve spor dersinde fiziksel gelişimin yanı sıra bilişsel gelişime de önem verilmelidir. Öğretim stratejilerini doğru belirleyip öğrencilerin bireysel farklılıklarına dikkat ederek onların gelişimlerini olumlu etkileyecek kazanımları ön planda tutmalıyız.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKLAR

Akpınar, Ö. (2022). Hokey *sporcularının empati kurma ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Altınkök, M. (2012). *İşbirliği ile öğretim yöntemine dayalı beden eğitimi derslerinin 9–10 yaş grubu çocukların temel motor becerileri ile problem çözme becerileri gelişimine etkisinin araştırılması.* Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Arjunan, R., & Jayachandran, R. (2012). Effect of command and guided discovery teaching style on retention of a phychomotor skill. *Journal of Humanities and Social Science, 1(6), 27–32.*

Arslan, A. (2018) Ortaokul öğretmenlerinin öğrencilerin ergenlik problemlerine ilişkin kullandıkları çözüm stratejileri. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı. 37.*

Arslanoğlu, C. (2012). *Farklı bölümlerde öğrenim gören beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin empatik eğilim düzeyleri ve saldırganlık ilişkisinin incelenmesi.* Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bozdemir. O. (2017). Basketbol *oynayan farklı eğitim kademelerindeki öğrencilerin spor ortamındaki empati becerileri ile fair play davranışları arasındaki ilişki*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Böke, H. (2016) Beden *eğitimi derslerinde farklı özel öğretim yöntemlerinin kullanılmasının öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor davranışlarına etkisinin araştırılması*. İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Çankaya, G. ve Ergin, H. (2015). Çocukların oynadıkları oyunlara göre empati ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal, 1(2).*

Çok, F. (2019). Gelişim Psikolojisi: Ergenlik ve Yetişkinlik. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences, 27: 905-935.*

Durakoğlu, A ve Gökçearslan, Ş. (2010). Lise öğrencilerinin empatik eğilim düzeyinin çeşitli değişkenlerle ilişkisi. *e-Journal of New World Sciences Academy Volume: 5, Number: 3.*

Duygu, N. (2022) *Savunma sporu yapan bireylerde sportmenlik davranışları ile empatik eğilim düzeylerinin incelenmesi* (Şırnak İli Örneği), Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Erbil, U. (2022), *Ortaöğretim öğrencilerinin fair playe yönelik tutumları ve empatik eğilimlerinin incelenmesi.* Harran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa.

Erduran, M.M. (2018). *Beden eğitimi ve spor yüksekokulu ile fen fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin eleştirel düşünme ve empati kurma düzeylerinin incelenmesi*. Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.

Ergün, F. (2019) Yönlendirilmiş *buluş yöntemi ile işlenen beden eğitimi dersinin lise öğrencilerin bilişüstü becerilerine etkisi*. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman

Gülle, M. (2015) Beden *eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin bölümlerine göre eleştirel düşünme ve empati kurma düzeylerinin incelenmesi*. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Güngör, H. (2022). Amatör *sporcuların empatik eğilimleri, iletişim becerileri ve fair play anlayışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Karamuk, A. (2015). 10-13 Yaş *grubu çocuklarının empati düzeyinin incelenmesi*. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi kavramlar teknikler ilkeler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kaya, A, Siyez, M.D. (2010) KA-Sİ çocuk ve ergenler için empatik eğilim ölçeği: geliştirilmesi geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim, 35(156).*

Koç, M. (2004) Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 17/2:231-256.*

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) Beden *eğitimi ve spor dersi öğretim programı uygulama kılavuzu,* Ortaokul 5-8. Sınıflar, 2013.

Mosston, M., Ashworth, S. (2008). *Teaching physical education-first online edition*. https://spectrumofteachingstyles.org/ sayfasından erişilebilir.

Özcan, G., Mirzeoğlu, D., Mengin, G. ve Özdamar, H. (2016). Rol oynama tekniği ile farklı engel durumları oluşturularak işlenen beden eğitimi dersinin öğrencilerin empati düzeylerine etkisi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 3 (9) s. 22-37.*

Solak, N. (2011). Spor *yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tabachnick, B. G. And Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston, Pearson.

Tunçel, Z. (2006) İşbirlikli *öğrenmenin beden eğitimi başarısı, bilişsel süreçler ve sosyal davranışlar üzerindeki etkileri.* Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Uçar, Z.M. (2020) Ergenlik *dönemi bireylerinin kişilik özellikleri ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişki*. Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Yılmaz, S. (2013). Spor Yapan ve *yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin empatik eğilimleri ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (İstanbul İli Bayrampaşa İlçesi Örneği). Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN ENGELLİLERE YÖNELİK TUTUMLARI İLE PARALİMPİK ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Suat ARSLANBOĞA
Dumlupınar Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, suat.arslanboga@ogr.dpu.edu.tr
https://orcid.org/0009-0005-8308-6085

Prof. Dr. Mehmet ACET
Dumlupınar Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, mehmet.acet@dpu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0003-3601-1601

Osman ÇETİNER
Dumlupınar Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, osman.cetiner@ogr.dpu.edu.tr
https://orcid.org/0009-0005-5926-4603

ÖZET

Bu çalışma Spor Bilimleri Öğrencilerinin Engellilere Yönelik Tutumları ile Paralimpik Algıları Arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Kütahya Dumlupınar Üniversitesi ve Malatya İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültelerinde okuyan öğrenciler oluşmuştur. Araştırmaya 184 Kadın 324 Erkek katılımcı olmak üzere toplamda 448 kişi katılmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Formu" Akyol ve Canpolat (2022) "Spor Bilimleri Öğrencileri İçin Paralimpik Sporlar Farkındalık Ölçeği" ve Yaralı (2015) tarafından geliştirilen "Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Bir Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde 27.0 istatistiksel paket programı kullanılmıştır. Elde edilen verilere normallik testi uygulanmış Kolmogorow-Smirnov testi sonuçları ne kadar normal dağılım göstermese de çarpıklık değerlerinin -3 ile +3 arasında olmasından dolayı verilerin normal dağılıma sahip olduğu varsayılarak (Jondeau ve Rockinger (2003), parametrik testlerden iki kategoriden oluşan değişkenler için bağımsız örneklemler t testi, üç ve üzerinde kategoriden oluşan değişkenler için homojenlik varsayımını sağlayanlara tekyönlü varyans analizi (One-way Anova), sağlamayanlar için ise Kruskal Wallis ve Mann Whitney-u testi uygulanmıştır. Sonuçlar 0.05 anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmiştir. Araştırmada iki farklı anket kullanıldığı için değişkenler açısından farklılıklar görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Engelli, Paralimpik Algı, Tutum,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

THE RELATIONSHIP BETWEEN SPORTS SCIENCE STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS DISABLED PEOPLE AND THEIR PARALYMPIC PERCEPTIONS

SUMMARY

This study was conducted to examine the relationship between Sports Sciences Students' Attitudes towards Disabled People and their Paralympic Perceptions. The study group of the research consisted of students studying at Kütahya Dumlupınar University and Malatya İnönü University Sports Sciences Faculties. A total of 448 people, 184 women and 324 men, participated in the research. "Personal Information Form", " Paralympic Sports Awareness Scale for Sports Sciences Students" by Akyol and Canpolat (2022) and " An Attitude Scale towards Individuals with Special Needs " developed by Yaralı (2015) were used as data collection tools in the study. 27.0 statistical package program was used to evaluate the data. The normality of the obtained data was tested using the Kolmogorov-Smirnov test. Although the Kolmogorov-Smirnov test results did not indicate normal distribution, the data were assumed to be normally distributed due to the skewness values being between -3 and +3 (Jondeau and Rockinger (2003)). For parametric tests, the independent samples t-test was applied for variables with two categories, and one-way analysis of variance (One-way Anova) was applied for variables with three or more categories that met the homogeneity assumption. For those that did not meet the homogeneity assumption, the Kruskal Wallis and Mann Whitney-u test was used. Results were evaluated at a 0.05 significance level. Since two different surveys were used in the research, differences were observed in terms of variables.

Key Words: Disabled, Paralympic Perception, Attitude,

1. Giriş

Toplumu oluşturan bireyler sadece sağlıklı bireyler değildir. Toplumlar içinde farklı renkleri barındırırlar. Tüm bireyler eşit şartlarda dünyaya gelir, kimileri ise birtakım farklılıklara sahiptir. Bireyler arasındaki bu farklılıklar, gelişimin tüm boyutlarını olumlu veya olumsuz etkileyebilmekte, yeterlilikleri ve yetersizlikleri noktasında da belirleyici olabilmektedir (İlhan ve Esentürk, 2014). Engellilerde toplumun farklı renklerinden biridir. Spor, engelli bireylerin kendilerini topluma ifade edebilme araçlarındandır. Aynı zamanda topluma dahil olma, toplumun parçası olduğunu hisseden bireyin kendine güven hissedebileceği, birlik olma ve paylaşma duygusunun gelişeceği bir rehabilitasyon programı haline bürünebilmektedir (Çevik ve Kabasakal, 2013). Bu nedenle, engelli bireylerin sosyal hayata uyum sağlama sürecinde spor

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bir araç olarak ele alınmalıdır (İlhan, 2008). Sporun normal gelişim gösteren bireyler üzerinde yaptığı etkinin tümünü ve daha fazlasını engelli bireyler üzerinde gözlemlemek mümkündür. Gerçekleştirilen spor etkinlikleri engelliler için toplumsal bir deneyimdir. Bunların yanı sıra spor, doğal ortamı içinde bulunan tüm bireyleri farklı şekillerde etkilemekte ve tüm gelişim boyutlarını desteklemektedir (Tekkurşun-Demir, İlhan, Esentürk & Kan, 2018).

Engelli bireylerin daha iyi bir yaşam düzeyine kavuşturulması toplumsal bir sorumluluktur. Doğuştan ve sonradan olma nedenlerle yaşanılan engellilik durumu, işlev ve organ kayıplarına bağlı olarak yaşam kalitesini temelden etkilemektedir. Engelli bireylerin yaşamı sürdürme, bakılma, korunma, eğitim, gelişme, katılım olanakları sınırlıdır. Engellinin yaşam kalitesini arttırmak, engelli bireyleri toplumla en üst düzeyde bütünleştirmekten geçmektedir. Bütünleştirmenin en üst düzeyde olması için engelli bireyin kimsenin yardımına ve desteğine gereksinim duymadan veya en az gereksinim duyabilecek şekilde yaşam koşullarının kendisine sağlanması gerekmektedir (MEB, 2011, Çubukçu, Acet, 2019).

Engelli bireylerin spor aktiviteleri ve organizasyonlarına katılmalarında çevresel (tesislerin yetersizliği, erişilebilirliği), kişisel (yaş, cinsiyet, gelir vb.) ve sosyal açıdan pek çok engelle karşılaştıkları bilinmektedir. Engelli bireylerin karşılaştıkları bu engelleri aşması, toplumsal hayata tam ve etkin bir şekilde katılabilmesi için çeşitli kamu politikaları geliştirilmektedir (Argan vd., 2021). Geliştirilen politikalar engellilerin spor aktivitelerine aktif bir şekilde katılması ve spora teşvik edilmesini sağlamaktadır. Engelli sporcuların, profesyonel bir şekilde spor yapmaya teşvik edilmesinde ve sporun iyileştirici etkisinden faydalanmalarının sağlanmasında Paralimpik Oyunlar önemli bir rol oynamaktadır. Başlarda bedensel engeli bulunan kişilerin rehabilite olmasına yardımcı olmak amacıyla yapılan spor gösterileri, bütün engelli bireylerin rekabet ettiği ve ileri derecede performans elde edilmesinin amaçlandığı Paralimpik Oyunlara evirilmiştir (Anatca & Yılmaz, 2019).

2. Araştırma

Bu çalışmada, Spor Bilimleri Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumları ve paralimpik algıları arasındaki ilişkiyi incelemek için gerçekleştirilmiştir.

2.1. Araştırmanın Amacı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Spor Bilimleri Fakülteleri'nde okuyan öğrencilerin ilerleyen zamanlarda profesyonel olarak sporun içerisinde yer alacakları düşünüldüğünden toplumun parçalarından birisi olan engelli bireylerin sporun içerisine dahil olmalarını sağlamaları öngörülmektedir. Bu kapsamda engelli bireylere karşı tutumları ve paralimpik bakış açılarını öğrenmek amacıyla hazırlanmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi ve Malatya İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi'nde farklı bölümlerde okuyan öğrencilere 552 öğrenciye ulaşılmış olup 46 öğrencinin eksik ve hatalı cevap vermelerinden dolayı değerlendirmeye alınmamıştır. Sonuç olarak 508 veri ile analizler yürütülmüştür.

2.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmanın verileri, araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, Akyol ve Canpolat (2022) "Spor Bilimleri Öğrencileri İçin Paralimpik Sporlar Farkındalık Ölçeği" ve Yaralı (2015) tarafından geliştirilen "Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Bir Tutum Ölçeği" kullanılmıştır.

Akyol ve Canpolat (2022) tarafından geliştirilen "Spor Bilimleri Öğrencileri İçin Paralimpik Sporlar Farkındalık Ölçeği" 24 soru ve 2 alt boyuttan oluşmaktadır. Çalışmanızda sorular 5'li likert tipi ölçek olarak örneklem grubuna uygulanmalıdır. Sorulara verilen cevaplar olumsuzdan olumluya doğru 1'den 5'e kadar puanlanmıştır. "Tamamen Katılmıyorum" cevabı için 1, "Kısmen Katılmıyorum" cevabı için 2, "Kararsızım" cevabı için 3 "Kısmen Katılıyorum" cevabı için 4 ve "Tamamen Katılıyorum" cevabı için 5 puan verilmiştir. Buna göre ölçekten alınabilecek en düşük skor 24 iken en yüksek skor ise 120 olarak belirlenmiştir.

Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre faktör yük değerlerinin 0,693 ile 0,939 değerleri arasında değişen, %74,588 varyans açıklama oranına sahip, 24 maddeden oluşan ve 2 faktörlü bir model elde edilmiştir. Cronbach alfa katsayısı ise 1. Faktör için α= 0,966, 2. Faktör için α= 0,969 ve ölçeğin bütünü için α= 0,958 bulunmuştur. Buna göre AMOS 24 programı kullanılarak yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarında ise düzeltilmiş uyum indeksi değeri hariç modelin uygunluğu doğrulanmıştır (p=0,000; X2/sd=2,59, RMSEA= 0,063; SRMR=0,031; NFI= 0,95; CFI=0,97 ve GIF= 0,91) NNFI=0,97 ve AGFI=0,851). Ayrıca güvenilirlik testleri için Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı, her maddenin alt-üst %27 gruplarının madde ortalama puanları arasındaki ilişkisiz t testi ve iki yarı test güvenilirliği

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

(Spearman-Brown korelasyon değeri ve Guttman Split- Half değeri) hesaplanmıştır. Tüm analizler sonrası Paralimpik Sporlar Farkındalık Ölçeğinin spor bilimleri öğrencilerinin Paralimpik farkındalıklarını güvenilir bir şekilde ölçebileceği sonucu ortaya çıkmıştır. Yaralı (2015) tarafından geliştirilen "Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Bir Tutum Ölçeği" 3 alt boyut ve 13 sorudan oluşmaktadır.

Ölçme aracının güvenirliğine ilişkin olarak yapılan analiz sonucunda her bir maddenin düzeltilmiş madde toplam korelasyon değerleri, Cronbach Alfa katsayısı, her maddenin alt-üst %27 gruplarının madde ortalama puanları arasındaki ilişkisiz t testi, iki yarı test güvenirliği Spearman-Brown korelasyon değeri ve Guttman Split- Half değeri hesaplanmıştır. Ölçekteki her bir maddenin düzeltilmiş madde toplam korelasyon değerlerinin 0.30'dan yüksek olduğu görülmüştür. Beğeni ve duyarlılık boyutlarının "yüksek derecede güvenilir", olumsuz tutum boyutunun "oldukça güvenilir" ve ölçeğin bütününün ise "yüksek derecede güvenilir" olduğu görülmektedir. Açımlayıcı faktör analizi sonucuna göre, öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarını ortaya çıkarmak amacıyla hazırlanan ölçekte yer alan maddelerin üç faktör altında toplanan bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu yapının doğruluğunu test etmek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) kullanılmıştır. Analiz sonucunda; χ 2/sd 1.636, RMSEA 0.060, SRMR 0.055, NNFI 0.93, CFI 0.95, GFI 0.92, AGFI 0.88 ve IFI 0.95 olarak tespit edilmiştir. Analiz sonuçları ölçeğin kabul edilebilir ve mükemmel uyum değerlerine sahip olduğunu göstermektedir.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 27.0 paket programı ile yapılmıştır. Verilerin analizlerinde anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır. Elde edilen verilere normallik testi uygulanmış Kolmogorow-Smirnov testi sonuçları ne kadar normal dağılım göstermese de çarpıklık değerlerinin -3 ile +3 arasında olmasından dolayı verilerin normal dağılıma sahip olduğu varsayılarak (Jondeau ve Rockinger (2003), parametrik testlerden iki kategoriden oluşan değişkenler için bağımsız örneklemler t testi, üç ve üzerinde kategoriden oluşan değişkenler için homojenlik varsayımını sağlamayanlara Kruskal-Wallis ve Mann Whitney-u testi uygulanmıştır.

3. Bulgular

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tablo 1: Cinsiyet değişkenine göre Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği toplam ve alt boyut değerlendirmesi

	Cinsiyet	N	Mean	Std. Deviation	p
Beğeni	**Kadın**	184	3,4659	0,6498	**0,036***
	Erkek	324			
Duyarlılık	**Kadın**	184	4,0617	0,7978	**0,002***
	Erkek	324			
Olumsuz Tutum	**Kadın**	184	3,8445	1,1516	0,896
	Erkek	324			
OGBYTO	**Kadın**	184	3,3798	0,5686	0,077
	Erkek	324			

***p<0,05**

Tablo 1'e göre kadınların beğeni alt boyutunda erkeklere göre anlamlı bir farklılık vardır (p=0,036). Duyarlılık alt boyutunda da kadınlar ve erkeklerin arasında anlamlı bir farklılık vardır (p=0,002). Olumsuz tutum alt boyutunda ise kadınlar ve erkekler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık yoktur (p=0,896). Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği toplam puan ortalamaları karşılaştırıldığında da kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (p=0.77).

Tablo 2: Cinsiyet değişkenine göre Spor Bilimleri Öğrencileri İçin Paralimpik Sporlar Farkındalık Ölçeği toplam ve alt boyut değerlendirmesi

	Cinsiyet	N	Mean	Std. Deviation	p
Paralimpik Bilgi	**Kadın**	184	2,8276	0,5728	0,131
	Erkek	324			
Paralimpik İlgi	**Kadın**	184	3,9863	0,6396	0,744
	Erkek	324			
SBOBSFO	**Kadın**	184	3,3086	0,4047	0,440
	Erkek	324			

***p<0,05**

Tablo 2'ye göre kadın ve erkeklerin paralimpik bilgi alt boyutunda anlamlı bir farklılık görülmemektedir (p=0,131). Paralimpik bilgi alt boyutunda da kadın ve erkekler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemektedir (p=0,744). Spor Bilimleri Öğrencileri İçin Paralimpik Sporlar Farkındalık Ölçeği toplam puan ortalamaları karşılaştırıldığında kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (p=0,440).

Tablo 3: Yaş değişkenine göre Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği toplam ve alt boyut değerlendirmesi

	Bölüm	N	Mean	Std. Deviation	Ki-Kare	p
Beğeni	**18-19 yaş**	140	3,540	0,614	12,023	0,061
	20-21 yaş	212	3,504	0,519		
	22-23 yaş	114	3,578	0,532		
	24-25 yaş	10	3,800	0,489		
	26 ve üstü	10	3,125	0,771		
Duyarlılık	**18-19 yaş**	140	4,295	0,589	12,145	**0,003***
	20-21 yaş	212	4,084	0,629		
	22-23 yaş	114	4,111	0,640		

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

	24-25 yaş	10	4,400	0,409		
	26 ve üstü	10	4,600	0,409		
Olumsuz Tutum	**18-19 yaş**	140	3,750	1,224	7,291	0,329
	20-21 yaş	212	3,876	1,117		
	22-23 yaş	114	4,139	0,787		
	24-25 yaş	10	4,200	0,714		
	26 ve üstü	10	3,833	0,129		
OGBYTO	**18-19 yaş**	140	3,777	0,581	7,460	0,390
	20-21 yaş	212	3,718	0,552		
	22-23 yaş	114	3,793	0,513		
	24-25 yaş	10	4,061	0,516		
	26 ve üstü	10	3,711	0,681		

***p<0,05**

Tablo 3'e göre yaş değişkeninin ortalamasına bakıldığında anlamlı bir farklılık görülmemektedir (p=0,390). Ancak duyarlılık alt boyutunda yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir (p=0,003).

Tablo 4: Yaş değişkenine göre Spor Bilimleri Öğrencileri İçin Paralimpik Sporlar Farkındalık Ölçeği toplam ve alt boyut değerlendirmesi

	Bölüm	**N**	**Mean**	**Std. Deviation**	**Ki-Kare**	**p**
Paralimpik Bilgi	**18-19 yaş**	140	3,777	0,581	2,311	0,354
	20-21 yaş	212	3,718	0,552		
	22-23 yaş	114	3,793	0,513		
	24-25 yaş	10	4,061	0,516		
	26 ve üstü	10	3,711	0,068		
Paralimpik İlgi	**18-19 yaş**	140	3,951	0,700	18,403	**0,003***
	20-21 yaş	212	3,909	0,656		
	22-23 yaş	114	3,998	0,506		
	24-25 yaş	10	4,420	0,342		
	26 ve üstü	10	4,500	0,258		
SBOBSFO	**18-19 yaş**	140	3,378	0,549	2,711	0,326
	20-21 yaş	212	3,306	0,592		
	22-23 yaş	114	3,309	0,418		
	24-25 yaş	10	3,641	0,385		
	26 ve üstü	10	3,558	0,475		

***p<0,05**

Tablo 4'e göre yaş değişkeninin ortalamasına bakıldığında anlamlı bir farklılık görülmemektedir (p=0,390). Ancak Paralimpik İlgi alt boyutuyla yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir (p=0,003).

Tablo 5: Bölüm değişkenine göre Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği toplam ve alt boyut değerlendirmesi

	Bölüm	**N**	**Mean**	**Std. Deviation**	**Ki-Kare**	**p**
Beğeni	**Beden Eğitimi Öğretmenliği**	250	3,708	0,559	50,756	**0,001***
	Antrenörlük	128	3,346	0,484		
	Spor Yöneticiliği	60	3,211	0,517		
	Rekreasyon	54	3,456	0,452		
Duyarlılık	**Beden Eğitimi Öğretmenliği**	250	4,278	0,742	35,609	**0,001***
	Antrenörlük	128	3,984	0,687		

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

	Spor Yöneticiliği	60	3,830	0,690		
	Rekreasyon	54	4,027	0,599		
Olumsuz Tutum	**Beden Eğitimi Öğretmenliği**	250	3,988	1,168	18,944	**0,003***
	Antrenörlük	128	3,924	1,032		
	Spor Yöneticiliği	60	3,825	0,689		
	Rekreasyon	54	3,687	1,042		
OGBYTO	**Beden Eğitimi Öğretmenliği**	250	3,913	0,569	29,137	**0,001***
	Antrenörlük	128	3,631	0,521		
	Spor Yöneticiliği	60	3,535	0,460		
	Rekreasyon	54	3,575	0,405		

***p<0,05**

Tablo 5'e göre bölüm değişkeninin ortalamasına bakıldığında anlamlı bir farklılık görülmektedir (p=0,001). Ayrıca bölüm değişkeninin özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ölçeği alt boyutlar arasında anlamlı farklılık görülmektedir.

Tablo 6: Bölüm değişkenine göre Spor Bilimleri Öğrencileri İçin Paralimpik Sporlar Farkındalık Ölçeği toplam ve alt boyut değerlendirmesi

	Bölüm	**N**	**Mean**	**Std. Deviation**	**Ki-Kare**	**p**
Paralimpik Bilgi	**Beden Eğitimi Öğretmenliği**	250	2,948	0,610	2,865	0,171
	Antrenörlük	128	2,750	0,637		
	Spor Yöneticiliği	60	2,857	0,417		
	Rekreasyon	54	2,810	0,593		
Paralimpik İlgi	**Beden Eğitimi Öğretmenliği**	250	4,110	0,630	23,722	**0,001***
	Antrenörlük	128	3,767	0,633		
	Spor Yöneticiliği	60	3,830	0,589		
	Rekreasyon	54	3,874	0,536		
SBOBSFO	**Beden Eğitimi Öğretmenliği**	250	3,424	0,563	12,037	**0,017***
	Antrenörlük	128	3,148	0,598		
	Spor Yöneticiliği	60	3,302	0,417		
	Rekreasyon	54	3,293	0,622		

***p<0,05**

Tablo 6'ya göre bölüm değişkeninin ortalamasına bakıldığında anlamlı bir farklılık görülmektedir (p=0,017). Ayrıca bölüm değişkeninin spor bilimleri öğrencileri için paralimpik sporlar farkındalık ölçeğinin paralimpik ilgi alt boyutunda anlamlı bir farklılık görülmektedir (p=0,017). Ölçeğin diğer alt boyutu olan Paralimpik bilgi alt boyutunda ise anlamlı bir farklılık görülmemektedir (p=0,171).

Tablo 7: Sınıf değişkenine göre Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği toplam ve alt boyut değerlendirmesi

	Bölüm	**N**	**Mean**	**Std. Deviation**	**Ki-Kare**	**p**
Beğeni	**1. Sınıf**	266	3,549	0,567	8,719	0,140
	2. Sınıf	130	3,489	0,597		
	3. Sınıf	40	3,641	0,460		
	4. Sınıf	64	3,432	0,478		
Duyarlılık	**1. Sınıf**	266	4,123	0,799	2,791	0,517
	2. Sınıf	130	4,082	0,630		

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

	3. Sınıf	40	4,174	0,638		
	4. Sınıf	64	4,125	0,660		
Olumsuz Tutum	**1. Sınıf**	266	3,797	1,255	5,445	0,317
	2. Sınıf	130	4,019	0,865		
	3. Sınıf	40	4,275	0,645		
	4. Sınıf	64	3,925	0,779		
OGBYTO	**1. Sınıf**	266	3,724	0,612	9,000	**0,033***
	2. Sınıf	130	3,771	0,522		
	3. Sınıf	40	3,950	0,458		
	4. Sınıf	64	3,644	0,473		

***p<0,05**

Tablo 7'ye göre sınıf değişkeninin ortalamasına bakıldığında anlamlı bir farklılık görülmektedir (p=0,033). Ayrıca sınıf değişkeninin özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ölçeğinin alt boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Tablo 8: Sınıf değişkenine göre Spor Bilimleri Öğrencileri İçin Paralimpik Sporlar Farkındalık Ölçeği toplam ve alt boyut değerlendirmesi

	Bölüm	**N**	**Mean**	**Std. Deviation**	**Ki-Kare**	**p**
Paralimpik Bilgi	**1. Sınıf**	242	2,860	0,663	7,539	0,473
	2. Sınıf	127	2,898	0,499		
	3. Sınıf	42	2,803	0,489		
	4. Sınıf	61	2,852	0,595		
Paralimpik İlgi	**1. Sınıf**	266	3,890	0,671	13,035	**0,033***
	2. Sınıf	130	4,018	0,634		
	3. Sınıf	40	4,109	0,595		
	4. Sınıf	64	4,050	0,430		
SBOBSFO	**1. Sınıf**	266	3,291	0,649	5,498	0,478
	2. Sınıf	130	3,398	0,461		
	3. Sınıf	40	3,200	0,438		
	4. Sınıf	64	3,320	0,511		

***p<0,05**

Tablo 8'e göre Sınıf değişkeninin ortalamasına bakıldığında anlamlı bir farklılık görülmemektedir (p=0,478). Ayrıca bölüm değişkeninin spor bilimleri öğrencileri için paralimpik sporlar farkındalık ölçeğinin paralimpik ilgi alt boyutunda anlamlı bir farklılık görülmektedir (p=0,033). Ölçeğin diğer alt boyutu olan Paralimpik bilgi alt boyutunda ise anlamlı bir farklılık görülmemektedir (p=0,473).

Tablo 9: Sporculuk geçmişi değişkenine göre Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği toplam ve alt boyut değerlendirmesi

	Bölüm	**N**	**Mean**	**Std. Deviation**	**Ki-Kare**	**p**
Beğeni	**1-3 Yıl**	66	3,765	0,496	13,096	**0,001***
	4-7 Yıl	140	3,490	0,584		
	8-11 Yıl	208	3,547	0,532		
	12-15 Yıl	78	3,350	0,563		
	16 Yıl ve üstü	8	3,525	0,537		
Duyarlılık	**1-3 Yıl**	66	4,117	0,838	27,306	**0,001***
	4-7 Yıl	140	4,205	0,709		
	8-11 Yıl	208	4,190	0,660		

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

	12-15 Yıl	78	3,859	0,618		
	16 Yıl ve üstü	8	3,166	1,354		
Olumsuz Tutum	**1-3 Yıl**	66	4,080	0,963	5,361	0,159
	4-7 Yıl	140	3,945	1,031		
	8-11 Yıl	208	3,859	1,209		
	12-15 Yıl	78	3,763	0,947		
	16 Yıl ve üstü	8	4,375	0,443		
OGBYTO	**1-3 Yıl**	66	3,927	0,598	15,869	**0,001***
	4-7 Yıl	140	3,792	0,571		
	8-11 Yıl	208	3,743	0,534		
	12-15 Yıl	78	3,546	0,521		
	16 Yıl ve üstü	8	3,346	0,750		

***p<0,05**

Tablo 9'a göre sporculuk geçmişi değişkenine göre ölçeğin ortalamasına bakıldığında anlamlı bir farklılık görülmektedir (p=0,001). Sporculuk geçmişi değişkeninin özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ölçeğinin alt boyutlarında beğeni ve duyarlılık alt boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Ancak olumsuz tutum alt boyutunda anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Tablo 10: Sporculuk geçmişi değişkenine göre Spor Bilimleri Öğrencileri İçin Paralimpik Sporlar Farkındalık Ölçeği toplam ve alt boyut değerlendirmesi

	Bölüm	**N**	**Mean**	**Std. Deviation**	**Ki-Kare**	**p**
Paralimpik Bilgi	**1-3 Yıl**	66	2,790	0,419	4,454	**0,017***
	4-7 Yıl	140	2,871	0,632		
	8-11 Yıl	208	2,894	0,641		
	12-15 Yıl	78	2,927	0,516		
	16 Yıl ve üstü	8	2,107	0,766		
Paralimpik İlgi	**1-3 Yıl**	66	4,026	0,628	13,035	**0,033***
	4-7 Yıl	140	3,952	0,607		
	8-11 Yıl	208	3,945	0,648		
	12-15 Yıl	78	4,008	0,648		
	16 Yıl ve üstü	8	3,666	0,516		
SBOBSFO	**1-3 Yıl**	66	3,290	0,361	6,129	0,090
	4-7 Yıl	140	3,344	0,577		
	8-11 Yıl	208	3,316	0,622		
	12-15 Yıl	78	3,407	0,480		
	16 Yıl ve üstü	8	2,479	0,986		

***p<0,05**

Tablo 10'a göre Sporculuk geçmişi değişkeninin ortalamasına bakıldığında anlamlı bir farklılık görülmemektedir (p=0,090). Ayrıca sporculuk geçmişi değişkeninin spor bilimleri öğrencileri için paralimpik sporlar farkındalık ölçeğinin paralimpik ilgi alt boyutunda anlamlı bir farklılık görülmektedir (p=0,033). Ölçeğin diğer alt boyutu olan Paralimpik bilgi alt boyutunda da anlamlı bir farklılık görülmektedir (p=0,017).

Tablo 11: Aktif Spor Durumu değişkenine göre Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği toplam ve alt boyut değerlendirmesi

	Aktif Spor Durumu	**N**	**Mean**	**Std. Deviation**	**p**
Beğeni	**Evet**	352	3,470	0,562	**0,002***
	Hayır	150	3,664	0,525	
Duyarlılık	**Evet**	352	4,082	0,722	**0,040***
	Hayır	150	4,200	0,731	
Olumsuz Tutum	**Evet**	352	3,860	1,088	0,089
	Hayır	150	4,024	1,072	

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

OGBYTO	**Evet**	352	3,694	0,546	**0,001***
	Hayır	150	3,868	0,594	

***p<0,05**

Tablo 11'e göre aktif spor durumu değişkenine göre ölçeğin ortalamasına bakıldığında anlamlı bir farklılık görülmektedir (p=0,001). Aktif spor durumu değişkeninin özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ölçeğinin alt boyutlarında beğeni ve duyarlılık alt boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmektedir. Ancak olumsuz tutum alt boyutunda anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Tablo 12: Aktif Spor Durumu değişkenine göre Spor Bilimleri Öğrencileri İçin Paralimpik Sporlar Farkındalık Ölçeği toplam ve alt boyut değerlendirmesi

	Aktif Spor Durumu	**N**	**Mean**	**Std. Deviation**	**p**
Paralimpik Bilgi	**Evet**	352	2,841	0,623	0,431
	Hayır	150	2,929	0,546	
Paralimpik İlgi	**Evet**	352	3,946	0,618	0,187
	Hayır	150	4,011	0,664	
SBOBSFO	**Evet**	352	3,290	0,585	0,495
	Hayır	150	3,396	0,537	

***p<0,05**

Tablo 12'ye göre Aktif spor durumu değişkeninin ortalamasına bakıldığında anlamlı bir farklılık görülmemektedir (p=0,495). Ayrıca aktif spor durumu değişkeninin spor bilimleri öğrencileri için paralimpik sporlar farkındalık ölçeğinin paralimpik ilgi ve paralimpik bilgi alt boyutunda anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Tablo 13: Engellilerle ilgili ders alma değişkenine göre Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği toplam ve alt boyut değerlendirmesi

		N	**Mean**	**Std. Deviation**	**p**
Beğeni	**Evet**	122	3,767	0,514	**0,001***
	Hayır	370	3,445	0,549	
Duyarlılık	**Evet**	122	4,394	0,711	**0,001***
	Hayır	370	4,028	0,709	
Olumsuz Tutum	**Evet**	122	3,991	1,081	0,193
	Hayır	370	3,882	1,086	
OGBYTO	**Evet**	122	3,919	0,576	**0,001***
	Hayır	370	3,687	0,550	

***p<0,05**

Tablo 13'e göre engellilerle ilgili ders alma değişkenine göre ölçeğin ortalamasına bakıldığında anlamlı bir farklılık görülmektedir (p=0,001). Engellilerle ilgili ders alma değişkeninin özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ölçeğinin alt boyutlarında beğeni ve duyarlılık alt boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmektedir. Ancak olumsuz tutum alt boyutunda anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Tablo 14: Engellilerle ilgili ders alma değişkenine göre Spor Bilimleri Öğrencileri İçin Paralimpik Sporlar Farkındalık Ölçeği toplam ve alt boyut değerlendirmesi

		N	**Mean**	**Std. Deviation**	**p**
Paralimpik Bilgi	**Evet**	122	2,986	0,714	0,053
	Hayır	370	2,827	0,562	
Paralimpik İlgi	**Evet**	122	4,142	0,575	**0,001***
	Hayır	370	3,911	0,639	
SBOBSFO	**Evet**	122	3,534	0,668	**0,001***

Hayır	370	3,252	0,523	

***p<0,05**

Tablo 14'e göre engellilerle ilgili ders alma değişkeninin ortalamasına bakıldığında anlamlı bir farklılık görülmektedir (p=0,001). Ayrıca engellilerle ilgili ders alma değişkeninin spor bilimleri öğrencileri için paralimpik sporlar farkındalık ölçeğinin paralimpik ilgi alt ölçeğinde anlamlı farklılık varken paralimpik bilgi alt boyutunda anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan analiz sonuçlarında spor bilimleri fakültelerinde okuyan öğrencilerin engellilere karşı tutumlarının pozitif olması Paralimpik oyunlara karşı olan ilgi algıları birbirlerini etkileyen olumlu bir sonuçtur.

Cinsiyet değişkenine bakıldığında beğeni, olumsuz tutum, paralimpik ilgi alt boyutlarında anlamlı farklılık varken, duyarlılık ve paralimpik bilgi alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Yaş değişkenine bakıldığında yaş ilerledikçe engellilere karşı olan tutum ve paralimpik oyun algısı puan ortalamalarının yükseldiği göze çarpmaktadır.

Bunun sebebinin ise Erikson'un psikososyal gelişim kuramında yer alan Kimlik Kazanımı Karşısında Kimlik Karmaşası (12-19 Yaş) ve Yakınlık Karşısında Yalnızlık (20-30 Yaş) aşamalarında yer alan bireylerin hayata karşı bakış açılarının gelişmesi olduğu savunulabilir.

Spor Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilerin engelli bireyler ve paralimpik algı üzerine yapılacak olan çalışmalar geliştirilerek devam ettirilebilir.

Farklı bölgelerde yapılacak olan çalışmalar spor bilimleri öğrencilerinin engelli bireyler ve paralimpik algı düzeyinde katkı sağlayabilir. Böylece spor bilimlerinde eğitim gören öğrencilerde paralimpik oyun algısının oluşması, paralimpik oyunlar hakkında bilgiye sahip olması, engelli bireylere karşı pozitif tutum sergilemeleri sağlanabilir.

Spor bilimleri fakültelerinde engellilere yönelik ders sayısının ve içeriğinin arttırılması Paralimpik oyunlara yönelik ilginin arttırılması ilerleyen süreçte profesyonel olarak sporun içerisinde yer alacak olan öğrencilerin engelli sporlarda Türkiye'nin daha başarılı bir ülke olmasına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ülkemizde engelli bireylerin hayata ve topluma dahil edilmesi açısından sporun önemli bir yeri olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Engelliler ile ilgili spor eğitimcisi yetiştiren kurumların artması öğrencilerin engelli sporlara olan ilgisinin artmasını sağlayabilir.

KAYNAKÇA

İlhan, E. ve Esentürk, O. (2014). Zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık ölçeği (ZEBSEYFÖ) geliştirme çalışması. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(1), 19-36.

Çevik, O., ve Kabasakal, K. (2013). Spor Etkinliklerinin, Engelli Bireylerin Toplumsal Uyumuna ve Sporla Sosyalleşmelerine Etkisinin İncelenmesi. Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 3 (2).

Canpolat, B., ve Akyol, B. (2022). Spor Bilimleri Öğrencileri İçin Paralimpik Sporlar Farkındalık Ölçeğinin (PSFÖ) Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *9*(3), 1-24.

Yaralı, D. (2015). Özel gereksinimli bireylere yönelik bir tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *E-Kafkas Journal of Educational Research*, *2*(3), 1-11.

Jondeau, E., & Rockinger, M. (2003). Conditional volatility, skewness, and kurtosis: existence, persistence, and comovements. *Journal of Economic dynamics and Control*, *27*(10), 1699-1737.

Sarıipek, A. D., Süngü, B., ve Konar, N. (2024). The Examination Of Unıversity Students'awareness Of Paralympic Sports Üniversite Öğrencilerinin Paralimpik Spor Farkındalıklarının İncelenmesi.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Aile Ve Tüketici Hizmetleri. (2011). *Engelli Bireylerde Toplumsal Uyum.* Ankara, http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/m oduller_pdf/Engelli Bireylerde Toplumsal Uyum.pdf, [In Turkish]

Çubukçu, Ç., Acet, M., (2019) Ortaokul Ve Lise Öğrencilerinin Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Düzeyinin İncelenmesi, *International Socıal Scıences Studıes Journal,* Vol:5, Issue:47, ISSN:2587-1587, pp.5865-5871.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN BEDEN EĞİTİMİ DERSİ YATKINLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Arş. Gör. Nazlıcan TAŞTAN[1], Arş. Gör. Berkant AYDEMİR[2], Doç.Dr.Cüneyt TAŞKIN[3]

[1] Trakya Üniversitesi, Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi, nazlicantastan560@trakya.edu.tr-
ORCID: 0000-0001-8736-9983

[2] Trakya Üniversitesi, Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi, berkantaydemir@trakya.edu.tr-
ORCID: 0000-0001-7321-3291

[3] Trakya Üniversitesi, Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi, cuneyttaskin@trakya.edu.tr-
ORCID: 0000-0001-5219-4837

ÖZET

Çalışmada spor bilimleri öğrencilerinin beden eğitimi dersine karşı yatkınlıkları araştırılmıştır. Bu araştırma için kullanılan "Beden Eğitimi Dersi Yatkınlık Ölçeği" Hilland, Stratton, Vinson ve Faircioughh (2009) tarafından tasarlanmıştır. Bu ölçeği geliştirmelerindeki amaç öğrencilerin beden eğitimi derslerine yönelik tutum ve öz-yeterliliklerini belirlemektedir. Türkçeye çevrilmesi Ünlü, Erbaş ve Kalemoğlu-Varol (2015) tarafından yapılmış ve Taştan ve ark. (2024) tarafından spor bilimleri evrenine uyarlanmıştır. Uyarlanan bu ölçek beden eğitimi dersine verilen değer ve dersle alakalı algılanan yetenek gibi iki ana faktör üzerine kurulmuş 5'li Likert tipi bir derecelendirme sistemi içermektedir. Araştırmanın bir diğer odak noktası da bu yatkınlıkların cinsiyet ve ailenin aylık ortalama geliri gibi değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesidir. Çalışmaya 2023-2024 eğitim öğretim yılında Trakya Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan 415 öğrenci katılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı 0,80 olarak bulunmuştur. Verilerin analizinde, betimsel istatistiksel tarama modeli kullanılarak anket yöntemi ile toplanan verilerin cinsiyet ve ailenin ortalama aylık geliri açısından farklılık gösterip göstermediği SPSS paket programı ile incelenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri incelendiğinde; öğrencilerin cinsiyete göre dağılımları, %58,3'ü (n:242) kadın, %41,7'si (n:173) erkek, ailelerin ekonomik gelirleri; %3,9 (n:16) düşük, %87,5 (n:363) orta, %8,7 (n:36) yüksek gelir seviyesindedir. Yapılan istatistiksel analizler neticesinde; cinsiyet, aile ekonomik durumu demografik özelliklerinde istatistiksel fark ($p<0,05$) tespit edilmiştir. Anlamlı farklılık ölçeğin "algılanan yetenek" alt boyutu ve "verilen değer" alt boyutunda olduğu tespit edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Anahtar Kelimeler: Beden Eğitimi Dersi, Yatkınlık Ölçeği, Spor Bilimleri

1. GİRİŞ

Türk Dil Kurumu beden eğitimini, bedenin güçlendirilmesi ve sağlığın korunması amacıyla hareketlerin araçlı veya araçsız yapılması olarak tanımlamaktadır (TDK, 2017). Beden Eğitimi ve Spor Dersi Öğretim Programı'nın amacı; hareket becerileri, aktif ve sağlıklı yaşam becerileri, kavram ve stratejiler, öz yönetim becerileri, sosyal beceriler ve düşünme becerileri gibi bir dizi beceriyi geliştirerek öğrencileri bir üst eğitim kademesine hazırlamaktır. Bu becerilerin, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda belirtilen Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda öğrencilerin yaşamları boyunca kullanılması amaçlanmaktadır. (Milli Eğitim Bakanlığı Müfredatı, 2017). Çağdaş eğitim kuramının temel ilkelerinden biri, okullardaki milyonlarca öğrencinin beden eğitimi ve spor etkinlikleri yoluyla zihinsel, duygusal ve fiziksel gelişimlerinin sağlanarak üretken, nitelikli bir toplum için yetiştirilmesidir. En aktif dönemlerini yaşayan ve enerji dolu olan okul çağındaki çocuklar için okul içinde ve dışında sportif faaliyetlerde bulunmak, boş zamanlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Dalkıran ve ark., 2004). Bu faaliyetler onların refahına fayda sağlayabilir, enerjilerini yapıcı bir şekilde yönlendirebilir, stresi azaltabilir, sağlıksız alışkanlıklar edinmelerini engelleyebilir ve bilgi, beceri ve yeteneklerini geliştirebilir.

Beden eğitimi sadece fiziksel aktivitelere katılmak değildir; spor bilimlerinde kariyer yapmak isteyen öğrenciler için hayati önem taşıyan çok çeşitli beceri ve bilgileri kapsar (Güven, 2009). Öğrencilerin beden eğitimi derslerine yönelik yatkınlık düzeylerinin anlaşılması, bu derslere genel katılımları ve performansları hakkında değerli bilgiler sağlayabilir. Fiziksel uygunluğu, motor becerileri ve genel refahı teşvik eden bu disiplin spor bilimleri eğitimi bağlamında, öğrencilerin insan hareketi, egzersiz fizyolojisi ve spor psikolojisi anlayışlarını geliştirmede önemli bir rol oynar (Saygın ve ark., 2005; Baltacı ve Düzgün, 2008; Tekin ve ark., 2009; Ridgers, 2012)

Günümüz eğitim anlayışı, öğrencilerin bilişsel kapasitelerinin yanı sıra fiziksel ve sosyal becerilerinin de gelişimine önem veren bir yaklaşımı benimsemektedir (Evangelou ve ark., 2018). Bu bağlamda beden eğitimi dersleri, öğrencilerin kapsamlı eğitimlerinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Spor Bilimleri öğrencileri, beden eğitimi ve spor eğitimi alanlarında geleceğin eğitimcileri, antrenörleri ve yöneticileri olarak yetiştirilmekte ve bu süreçte beden eğitimi derslerinin kilit bir role sahip olduğu görülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırmada, öğrencilerin beden eğitimi dersine yönelik yatkınlıklarını ölçmek amacıyla tasarlanmış, 11 maddeden oluşan özgün bir ölçek kullanılmıştır. Bu ölçek, beden eğitimi dersine verilen değer ve dersle alakalı algılanan yetenek gibi iki ana faktör üzerine kurulmuş 5'li Likert tipi bir derecelendirme sistemi içermektedir. Araştırmanın bir diğer odak noktası da bu yatkınlıkların cinsiyet ve ailenin aylık ortalama geliri gibi değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesidir. Bu araştırmanın sunduğu bulgular, Spor Bilimleri alanı öğrencilerinin eğitim deneyimlerine ve gelecekteki profesyonel pratiklerine dair önemli nicel ve nitel verileri ortaya koyacak ve beden eğitimi dersinin eğitsel değerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, bir olgu veya eyleme yönelik araştırma grubunun fikirlerinin ya da ilgileri, yetenekleri ve davranış şeklindeki özelliklerinin tanımlandığı betimsel tarama modeli kullanılmıştır (Fraenkel ve ark, 2006 ve Büyüköztürk ve ark, 2017). Tarama modeli, olayları veya durumları geçmişte ya da şu anki haliyle olduğu gibi inceleyen bir araştırma yaklaşımıdır. Araştırmanın yöntemi ise ankettir. Bu yöntem, olayları objektif bir biçimde tarayarak, mevcut formatlarına sadık kalarak araştırmayı hedefler. Tarama modeli, detaylı bir gözlem ve analiz süreci ile olayların özgün özelliklerini korur ve içerdikleri bilgileri eksiksiz bir şekilde değerlendirir.

Araştırmacılar, bu yöntem sayesinde geçmişin veya şu anın doğru ve güvenilir bir resmini elde ederken, olayların zaman içinde nasıl değiştiğini veya süreçlerin nasıl etkilendiğini anlamaya da olanak sağlar. Yapılan araştırma, olayları, bireyleri veya nesneleri kendi içinde var oldukları şekliyle ve özgünlükleriyle ele almaya odaklanır. Bu durum, onları etkilemeye veya değiştirmeye çalışmaktan kaçınmak anlamına gelir. Araştırmanın temel amacı, gözlem ve analiz yoluyla doğru bir şekilde tanımlayabilmektir. Bu bağlamda, araştırmacı, objektif bir gözlemci olarak olayları ya da konuları tarafsız bir perspektifle ele alır ve objektif sonuçlara ulaşmayı hedefler (Karasar, 1998).

Çalışmanın evrenini, 2023-2024 eğitim öğretim yılında Trakya Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan 415 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem seçimi için işlem yapılmamış evrenin tümüne ulaşılmaya çalışılmıştır. Öğrenci grubu seçimi için hata oranı %95 güven aralığı (α=0.05) kabul edilmiştir. Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004)' e göre; ± 0.05

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

örnekleme hatasında 418 elemanlı bir evreni temsil için en az 245 eleman yeterli görülmesine rağmen araştırmanın bütününde 415 öğrenciye ulaşılmıştır (Karasar, 1998).

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Öğrencilere ait demografik (betimsel) bilgiler Çizelge ve grafiksel olarak aşağıda gösterilmiştir.

Çizelge 1. Katılımcıların demografik değişkenleri

Demografik Değişkenler		**n**	**%**	**Toplam**
Cinsiyet	Kadın	242	58,3	415
	Erkek	173	41,7	
Ailenizin Ekonomik Geliri	*Düşük*	16	3,9	415
	Orta	363	87,5	
	Yüksek	36	8,7	

Çizelge 1'de gösterildiği üzere; Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri incelendiğinde; öğrencilerin cinsiyete göre dağılımları, %58,3'ü (n:242) kadın, %41,7'si (n:173) erkek, ailelerin ekonomik gelirleri; %3,9 (n:16) düşük, %87,5 (n:363) orta, %8,7 (n:36) yüksek gelir seviyesindedir.

Araştırma verileri demografik bilgilerin önceliğine göre oluşturulmuştur. Ölçeğin cevaplanan bulguları için alt boyutları oluşturan maddelere ait betimsel istatistikler verilmiştir.

Çizelge 2. Beden eğitimi dersine verilen değer alt boyutu maddeleri betimsel istatistiği

DEĞER ALT BOYUTU	*Tamamen Katılmıyorum*		*Katılmıyorum*		*Kararsızım*		*Katılıyorum*		*Tamamen Katılıyorum*	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
-Beden Eğitimi dersinde öğrendiklerim, benim için dersi ilgi çekici hale getirir	26	6,3	53	12,8	99	23,9	157	37,8	80	19,3
-Beden eğitimi dersinde öğrendiğim şeyler beni derse karşı heyecanlandırır	29	7	65	15,7	109	26,3	141	34	71	17,1
-Beden eğitimi dersinde öğrendiğim şeyler, dersi benim için sıkıcı hale getirir	154	37,1	152	36,6	58	14	39	9,4	12	2,9

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

-Beden eğitimi dersinde öğrendiğim şeyler benim için işe yaramayan bilgilerdir	159	38,3	139	33,5	63	15,2	33	8	21	5,1
-Beden eğitimi dersinde öğrendiğim şeyler benim için önemsizdir	185	44,6	127	30,6	59	14,2	29	7	15	3,6
-Beden eğitimi dersinde öğrendiğim şeyler benim için yararlı bilgilerdir	15	3,6	30	7,2	72	17,3	204	49,2	94	22,7
Boyut Ortalaması	*"Kararsızım"*								*2,79*	

Çizelge 2'de görüldüğü gibi, değer alt boyutunun maddelerine verilen cevaplara göre öğrencilerin; %57,1'i (n:237) beden eğitimi dersinde öğrendiklerinin dersi ilgi çekici hale getirdiğini, %51,1'i (n:212) öğrendiklerinin derse karşı heyecanlandırdığını, %73,7'si (n:306) öğrendiği şeylerin dersi sıkıcı hale getirmediğini, %71,8'i (n:298) öğrendiği bilgilerin işe yarar olduğunu, %75,2'si (n:312) beden eğitimi dersinde öğrendiği şeylerin önemli olduğunu, %71,9'u (n:298) derste öğrendiği bilgilerin yararlı olduğunu düşünmektedirler. Değer alt boyutunun genel ortalaması "kararsızım" olarak bulunmuştur ($\bar{x}$=2,79).

Çizelge 3. Beden eğitimi dersi algılanan yetenek alt boyutu maddeleri betimsel istatistiği

ALGILANAN YETENEK ALT BOYUTU	*Tamamen Katılmıyorum*		*Katılmıyorum*		*Kararsızım*		*Katılıyorum*		*Tamamen Katılıyorum*	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
-Beden eğitimi dersi için yeterli beceriye sahibim	28	6,7	40	9,6	93	22,4	124	29,9	130	31,3
Beden eğitimi dersinde yetenekliyim.	35	8,4	48	11,6	122	29,4	107	25,8	103	24,8
Beden eğitimi dersindeki performansımdan memnunum.	26	6,3	52	12,5	80	19,3	145	34,9	112	27
Beden eğitimi dersine katılmak için kendime güvenim var.	26	6,3	34	8,2	62	14,9	136	32,8	157	37,8
Beden eğitimi dersine katılmak için gerekli beceriye sahibim.	25	6	29	7	64	15,4	155	37,3	142	34,7
Boyut Ortalaması	*"Kararsızım"*								*2,79*	

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 3'e göre yeterlik alt boyutunun maddelerine verilen cevaplara göre öğrencilerin; %61,2'si (n:254) yeterli beceriye sahip olduklarını, %50,6'sı (n:210) beden eğitimi dersinde yetenekli olduklarını, %61,9'u (n:257) dersteki performansından memnun olduklarını, %70,6'sı (n:293) beden eğitimi dersine katılmak için kendine güvendiğini ve %72'si (n:297) derse katılabilmek için yeterli beceriye sahip olduklarını belirtmişlerdir. Yeterlik alt boyutunun genel ortalaması "katılıyorum" olarak bulunmuştur ($\bar{x}$=3,71).

Çizelge 4. Bağımsız değişkenlere uygulanan istatistiksel testler ve anlamlılık tespiti

Bağımsız Değişkenler	Uygulanan Test	Anlamlı Farklılık	Anlamlı Farklılık Tespit Edilen Boyutlar
Cinsiyet	Mann Whitney-U	**Var (p<0,05)**	*-Algılanan Yetenek*
Aile Ekonomik Durumu	Kruskal Wallis	**Var (p<0,05)**	*-Algılanan Yetenek*

Bağımsız değişkenlerin (cinsiyet, aile ekonomik durumu) bağımlı değişkenleri (algılanan yetenek, derse verilen değer) etkileme düzeyine ait yapılan analizlerin gösterimidir.

Cinsiyet ile aile ekonomik durumu demografik özelliklerinde istatistiksel fark (p<0,05) tespit edilmiştir. İki demografik değişken için de anlamlı farklılık ölçeğin sadece "algılanan yetenek" alt boyutunda olduğu gözlemlenmiştir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Çizelge 5. Cinsiyete göre Mann Whitney-U testi anlamlı fark sonuçları

Alt Boyutlar		N	Sıra Ortalaması	U	P	Etki Büyüklüğü (R)
Verilen Değer	Kadın	242	200,23	19053,500	0,114	-
	Erkek	173	218,86			
Algılanan Yetenek	Kadın	242	179,54	14045,500	0,00*	0,459
	Erkek	173	247,81			

*: p<0,05

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Cinsiyet bağımsız değişkenine ait bulgular incelendiğinde; öğrencilerin cinsiyetleri ile ölçeğin algılanan yetenek alt boyutuna vermiş oldukları cevaplar arasında istatistiksel olarak (U=14045,500, p=0,00) anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p<0,05). Verilen değer alt boyutunda anlamlı farklılık tespit edilememiştir (U=19053,500, p=0,114). Anlamlı farklılık tespit edilen alt boyutun etki büyüklüğü r=0,459 olarak hesaplanmıştır. Buna göre; cinsiyet değişkeninin, algılanan yetenek üzerinde orta düzey etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (Cohen, 1988).

Çizelge 6. Aile ekonomik durum değişkeni Kruskal Wallis test sonucu

Değişkenler ve Alt Boyutlar		n	Ortalama Derece	x^2	Serbestlik Derecesi	p	Farkın Kaynağı ve Etki Büyüklüğü
Verilen Değer	Düşük	16	206,34				
	Orta	363	207,25	0,197	2	0,906	-
	Yüksek	36	216,33				
Algılanan Yetenek	Düşük	16	257,03				Orta / Yüksek r = 0,487
	Orta	363	198,58	18,471	2	0,00*	
	Yüksek	36	281,17				

*: p<0,05

Çizelge 6'ya göre aile ekonomik geliri ile ölçeğin algılanan yetenek ($x^2_{(2)}$=18,471) alt boyutu üzerinde istatistiki açıdan anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p<0,05). Farklılığın kaynağını belirleyebilmek için alt boyutta 3 kez Mann Whitney-U Testi uygulanmıştır. Hesaplamadan kaynaklı hatayı ortadan kaldırabilmek için Bonferroni düzeltme işlemi [α:(0,05/3)=0,0166] yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, algılanan yetenek alt boyutunda; farklılaşmanın orta gelir ile yüksek gelire sahip öğrencilerinden kaynaklandığı belirlenmiştir.

Gelir seviyesine göre fark olan gruplarında; orta düzey etki (r=0,487) düzeyi tespit edilmiştir. Dolayısıyla aile ekonomik gelir değişkeninin, orta düzey ve yüksek düzey cevabı veren öğrencileri arasında orta seviyede etkisi bulunmuştur.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmada, spor bilimleri öğrencilerinin beden eğitimi dersine yatkınlık düzeylerinin cinsiyet ve aile ekonomik durumu değişkenleri kapsamında incelenmiştir. Bulgular, cinsiyetin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

algılanan yetenek üzerinde orta düzeyde bir etkiye sahip olduğunu ve aile ekonomik durumunun algılanan yetenek üzerinde farklılık yarattığını göstermiştir.

Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre, cinsiyet değişkeninin algılanan yetenek alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir (U=14045,500, p=0,00; p<0,05). Erkek ve kadın öğrenciler arasında algılanan yetenek düzeylerinde belirgin bir fark olduğu görülmektedir. Etki büyüklüğü r=0,459 olarak hesaplanmış olup, bu değer cinsiyet değişkeninin algılanan yetenek üzerinde orta düzeyde bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Cohen, 1988).

Bu bulgular, literatürdeki bazı çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Keskin, Öncü ve Küçük Kılıç, 2016; Hilland, Stratton, Vinson ve Fairclough, 2009). Ancak bazı araştırmalar cinsiyetler arasında yatkınlık düzeylerinin farklı olduğunu bildirmektedir (Evangelou ve Digelidis, 2018). Deaner ve arkadaşlarının (2012) çalışmasında, algılanan yetenek alt boyutunda erkeklerin, verilen değer alt boyutunda ise kızların daha yüksek puanlar aldığı tespit edilmiştir. Diğer yandan, verilen değer alt boyutunda cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (U=19053,500, p=0,114). Bu durum, erkek ve kadın öğrencilerin kendilerinde algıladıkları yetenek düzeyinde önemli bir fark olmadığını göstermektedir.

Kruskal-Wallis testi sonuçlarına göre, aile ekonomik durumu değişkeninin algılanan yetenek alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturduğu belirlenmiştir ($\chi^2(2)=18,471$, p<0,05). Bonferroni düzeltmesi ($\alpha=0,0166$) ile yapılan Mann-Whitney U testleri sonucunda, orta gelir ve yüksek gelir düzeyine sahip öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Etki büyüklüğü r=0,487 olarak hesaplanmış olup, bu değer aile ekonomik durumunun algılanan yetenek üzerinde orta düzeyde bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan verilen değer alt boyutunda aile ekonomik durumu ile anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($\chi^2(2)=0,197$, p=0,906). Bu bulgu, öğrencilerin ekonomik gelir düzeylerinin kendilerine verilen değeri algılama biçimlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

Bu bulgular, literatürdeki bazı çalışmalarla örtüşmektedir. (Çavdar, 2018; Gökçiçek, 2015; Keskin, 2005a; Çobanoğlu, 1993 akt. Tutkun ve diğ., 2010; Mesner, 1992; Lancelotta ve Vaughn, 1989; Uluışık, 2015; Esentürk ve diğ., 2015; Tsai ve Fung, 2005; Atalay (2016) ve Dalkılıç (2011) tarafından yapılan araştırmalarda, aile gelir durumunun öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumlarında anlamlı bir değişime yol açmadığı belirtilmektedir.

Öğrencilerin benzer sosyo-ekonomik koşullarda yaşamaları ve aynı şehirde bulunmaları, yatkınlık düzeylerinde benzer sonuçlar elde edilmesine yol açmış olabilir.

Spor bilimleri evrenine uyarlamış olduğumuz "Beden Eğitimi Yatkınlık Ölçeği" nin tarafımızca geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış olup, bu ölçeğin Türkiye'de beden eğitimi alanında spor bilimleri öğrencilerinin yatkınlık düzeylerini belirlemede kullanılabileceğini göstermektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, ölçeğin alt boyutlarının artırılması ve farklı demografik özelliklerin dikkate alınarak uygulanması alana önemli katkılar sağlayacaktır. Bu çalışma, cinsiyet ve aile ekonomik durumunun beden eğitimi ve spor dersine yönelik yatkınlık düzeylerini nasıl etkilediğine dair bulgular sunmaktadır.

Gelecekteki araştırmaların, daha geniş örneklem grupları ve çeşitli demografik değişkenler dikkate alınarak yapılması planlanmaktadır. Bu, beden eğitimi politikalarının ve uygulamalarının daha kapsayıcı ve etkili olmasına katkıda bulunacaktır. Araştırmamızın sonuçlarının, beden eğitimi ve spor dersi müfredat çalışmaları yapan araştırmacılara kaynak olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Atalay, A. The analysis on sport attitudes of students at high school education inTurkey. Educational Research and Reviews, 11(5), 194-203, 2016.

Büyüköztürk Ş, Kılıç Ç, Akgün ÖE, Karadeniz Ş, Demirel F. Örnekleme yöntemleri, Ankara: Yargı Yayınları, 2017.

Cohen, J. Statistical power analysis for the behavioral sciences. Second Edition. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1988.

Dalkılıç, M., İlköğretim öğrencilerinin sportif faaliyetlere katılım düzeyi ve iletişimbecerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, KaramanoğluMehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman, 2011.

Dalkıran O., Altıntaş A., Gündüz N., Sunay H., Akgül M. Ankara ili devlet-özel ilk ve ortaöğretim okullarındaki beden eğitimi öğretmenlerinin ders dışı etkinliklerinde kapalı spor alanlarının etkin kullanımı üzerine görüşleri. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2(3), 109-118, 2004.

Deaner, R. O., Geary, D. C., Puts, D. A., Ham, S. A., Kruger, J., Fles, E., Winegard, B &Grandis, T., A sex difference in the predisposition for physical competition:males play sports much more than females even in the contemporary US. PloSone, 7(11), e49168, 2012.

Erbaş MK, Ünlü H. The relationship between the levels of physical education predisposition and motor skills of adolescent female students. Turkish O J Ed Tec 2016.

Evangelou E, & Digelidis N. Students' attitudes and predispositions toward physical education in Greece. Physical Edu and Sp ;18(3):1624-31, 2018.

Fairclough S, Hilland T, Stratton G, Ridgers N. 'Am I able? Is it worth it?'Adolescent girls' motivational predispositions to school physical education: Associations with health-enhancing physical activity. European Phy Edu R 2012;18(2):147-58

Fairclough, Stuart, et al. 'Am I able? Is it worth it?'Adolescent girls' motivational predispositions to school physical education: Associations with health-enhancing physical activity. European Physical Education Review, 18.2: 147-158, 2012.

Fraenkel RJ, Wallen EN. How to Design and Evaluate Research in Education. McGraw-Hill, NewYork. 2006.

Güven Ö. Milli Beden Eğitimi Spor Politikası ve Altıncı Spor Şurası. Türk Yurdu; 29(260):60-65, 2009.

Hilland, T. A., Stratton, G., Vinson, D., Fairclough, S. The physical education predisposition scale: Preliminary development and validation. Journal of Sports Sciences, 27(14), 15551563, 2009.

Karasar N. Bilimsel Araştırma Yöntemi. Nobel yayınevi, 1998:75-109.

Keskin, N., Öncü, E., & Küçük, K. S.. Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimidersine yönelik tutum ve öz-yeterlikleri. SPORMETRE Beden Eğitimi ve SporBilimleri Dergisi, 14(1), 93-107, 2016.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], Beden eğitimi ve spor dersi öğretim programı (ortaokul 5- 8. sınıflar). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, 2017.

Saygın, Özcan; Polat, Yahya; Karacabey, Kürşat. Çocuklarda hareket eğitiminin fiziksel uygunluk özelliklerine etkisi. Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi, , 19.3: 205-212, 2005.

Tekin, Gülcan; Amman, M. Tayfun; Tekin, Ali. Serbest Zamanlarda Yapılan Fiziksel Egzersizin Üniversite Öğrencilerinin Depresyon ve Atılganlık Düzeylerine Etkisi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6.2, 2009.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

BEDEN EĞİTİMİ DERSİ YATKINLIK ÖLÇEĞİ'NİN SPOR BİLİMLERİ EVERENİNE UYARLANMASI

Arş.Gör.Nazlıcan TAŞTAN[1], Arş.Gör.Berkant AYDEMİR[2], Doç.Dr.Cüneyt TAŞKIN[3]

[1] Trakya Üniversitesi, Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi, nazlicantastan560@trakya.edu.tr-
ORCID: 0000-0001-8736-9983

[2] Trakya Üniversitesi, Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi, berkantaydemir@trakya.edu.tr-
ORCID: 0000-0001-7321-3291

[3] Trakya Üniversitesi, Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi, cuneyttaskin@trakya.edu.tr-
ORCID: 0000-0001-5219-4837

ÖZET

Spor bilimleri evrenine uyarlanacak olan "Beden Eğitimi Dersi Yatkınlık Ölçeği" Hilland, Stratton, Vinson ve Faircioughh (2009) tarafından tasarlanmıştır. Bu ölçeği geliştirmelerindeki amaç öğrencilerin beden eğitimi derslerine yönelik tutum ve öz-yeterliliklerini belirlemektedir. Türkçeye çevrilmesi Ünlü, Erbaş ve Kalemoğlu-Varol (2015) tarafından yapılmıştır. Ölçek 11 maddeden oluşmaktadır ve 2 faktörlü yapıya sahip 5'li Likert tipi bir derecelendirme sistemini kullanmaktadır. Faktörlerde; (6 madde) 'beden eğitimi dersine verilen değer' olup (5 madde) ise 'beden eğitimi dersine yönelik algılanan yetenektir. Ölçeğin orijinalinde Cronbach alfa değerleri 0,78 birinci alt boyut, 0,84 ise ikinci alt boyut için hesaplanmıştır. Trakya Üniversitesi Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören 415 öğrenci araştırma evrenini oluşturmaktadır. Ölçeğe ait maddelerin spor bilimleri evrenine uygunluğunu belirlemek için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Analiz modelinde uyum indeksleri olarak ki-kare (x^2), ki-kare/serbestlik derecesi (x^2/sd), mutlak uyum indeksleri (GFI, AGFI), yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA) ve artık temelli uyum indeksi (RMR) kullanılmıştır. Ölçme aracının uyum indeks değerleri, x^2 değeri iyi uyum (0,769), x^2/sd değeri iyi uyum (3,235), GFI değeri iyi uyum (0,984), AGFI değeri kabul edilebilir uyum (0,933), RMSEA değeri iyi uyum (0,059) ve RMR değeri iyi uyum (0,048) göstermektedir. Ölçme aracının iki alt boyutu altında yer alan toplam 11 maddenin güvenirliğinin hesaplanmasında iç tutarlılık göstergesi olan Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları, 0,76 ile 0,82 arasında değişmektedir. Bu değerlerin sonucunda kullanılan ölçeğin amacına hizmet ettiği ve araştırma evrenine kültürel olarak uyum sağladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beden Eğitimi Dersi Yatkınlık Ölçeği, Spor Bilimleri, Ölçek Uyarlama

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

Türk Dil Kurumu beden eğitimini, bedenin güçlendirilmesi ve sağlığın korunması amacıyla hareketlerin araçlı veya araçsız yapılması olarak tanımlamaktadır (TDK, 2017). Beden Eğitimi ve Spor Dersi Öğretim Programı'nın amacı; hareket becerileri, aktif ve sağlıklı yaşam becerileri, kavram ve stratejiler, öz yönetim becerileri, sosyal beceriler ve düşünme becerileri gibi bir dizi beceriyi geliştirerek öğrencileri bir üst eğitim kademesine hazırlamaktır. Bu becerilerin, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda belirtilen Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda öğrencilerin yaşamları boyunca kullanılması amaçlanmaktadır. (Milli Eğitim Bakanlığı Müfredatı, 2017). Çağdaş eğitim kuramının temel ilkelerinden biri, okullardaki milyonlarca öğrencinin beden eğitimi ve spor etkinlikleri yoluyla zihinsel, duygusal ve fiziksel gelişimlerinin sağlanarak üretken, nitelikli bir toplum için yetiştirilmesidir. En aktif dönemlerini yaşayan ve enerji dolu olan okul çağındaki çocuklar için okul içinde ve dışında sportif faaliyetlerde bulunmak, boş zamanlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Dalkıran ve ark., 2004). Bu faaliyetler onların refahına fayda sağlayabilir, enerjilerini yapıcı bir şekilde yönlendirebilir, stresi azaltabilir, sağlıksız alışkanlıklar edinmelerini engelleyebilir ve bilgi, beceri ve yeteneklerini geliştirebilir. Genç nesillere ruhsal ve fiziksel açıdan sağlık kazandıran bir alan olarak görülen beden eğitimi ve spor faaliyetleri, fiziksel aktiviteye katılımın temelini oluşturmaktadır (Mili Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü [MEBOÖGM], 2016). Fiziksel aktiviteye katılan çocukların güç, hız ve esneklik gibi fiziksel kapasitelerini arttırabildikleri ve ayrıca koşma, atlama, fırlatma, yakalama ve denge gibi temel motorik becerileri kazandıkları belirtilmektedir (Koulouvaris ve ark., 2018). Ayrıca fiziksel rahatsızlıkların giderilmesi, zihinsel rahatlama ve sağlık problemlerinin önlenmesi gibi faydalarının da olduğu ifade edilmektedir (Biddle ve ark., 2000; Carless ve Douglas, 2010). Türkiye Halk Sağlığı Kurumunun (2014) yapmış olduğu araştırmada erkeklerde egzersize katılmayanların oranı "12-14yaş aralığında %41,4" iken bu oran "15-18 yaş aralığında %44,6"dır. Benzer sonuçların elde edildiği kadınlarda ise hiç egzersiz yapmayanların oranının 12-14 yaş grubunda %69,8 olduğu, 15-18 yaş grubunda ise %72,5 olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca birçok gencin düzenli uygulama fırsatlarının yetersiz olmasından, öğretimin olmamasından ya da ihtiyacı karşılayamamasından, fiziksel aktivitelerde desteklenmemesinden dolayı sportif aktivitelere katılım sağlayamadığı ifade edilmektedir (Özer ve Özer, 2009). Hâlbuki genç nesillerin fiziksel aktiviteye yönlendirilmesinde okul temelli beden eğitimi faaliyetlerinin en önemli kaynak olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle sağlıklı gençlerin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yetiştirilebilmesi ve okul sonrasında da fiziksel aktiviteye katılımın devam ettirilebilmesi için eğitim kurumlarının katkısı göz ardı edilemez bir gerçektir.

Günümüz eğitim anlayışı, öğrencilerin bilişsel kapasitelerinin yanı sıra fiziksel ve sosyal becerilerinin de gelişimine önem veren bir yaklaşımı benimsemektedir (Evangelou ve ark., 2018). Bu bağlamda beden eğitimi dersleri, öğrencilerin kapsamlı eğitimlerinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Spor Bilimleri öğrencileri, beden eğitimi ve spor eğitimi alanlarında geleceğin eğitimcileri, antrenörleri ve yöneticileri olarak yetiştirilmekte ve bu süreçte beden eğitimi derslerinin kilit bir role sahip olduğu görülmektedir.

Beden Eğitimi Yatkınlık Ölçeği'nin spor bilimlerine uyarlanması, kişisel farkındalık ve beden eğitim dersine karşı ilginin arttırılması anlamında önemli bir yere sahiptir. Algılanan yetenek ve derse verilen değer gibi temel boyutlara odaklanarak, öğrencilere ilham vermek ve akademik başarıya götürmek için gerekli beceri ve özellikleri geliştirebilirler. Bu bakımdan, Beden Eğitimi Yatkınlık Ölçeği'nin Spor Bilimleri evrenine uyarlanması önem arz etmektedir.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada, tarama yöntemi katılımcıların bir konuya veya olaya ilişkin görüşlerini ya da özelliklerini belirlemek amacıyla kullanılmıştır (Fraenkel ve Wallen, 2006; Büyüköztürk, 2002; Demirel, 2001). Araştırma, betimsel tarama (survey) modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir; olay, birey veya nesne herhangi bir şekilde değiştirilme veya etkilenme çabası olmadan olduğu gibi tanımlanmaya çalışılmıştır. Önemli olan, olay veya olguyu doğru bir biçimde gözlemleyip belirleyebilmektir (Karasar, 1998).

Verilerin analiz aşamasında, ilk olarak kullanılan ölçeğin yapı geçerliliği IBM AMOS 24.0 programı ile kontrol edilmiştir. Bu işlemde doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi; psikoloji, sosyoloji, eğitim araştırmaları, siyasal bilimler ve pazarlama gibi çeşitli alanlarda kullanılan bir yapısal eşitlik modellemesi tekniğidir (Dow, Jackson, Wong ve Leitch, 2008). Bu analiz, faktör analizi ve regresyon analizinin birleşimi olarak bilinir ve teorik modele dayalı olarak oluşturulan tahmini kovaryans matrisinin, gözlenen verilerin kovaryans matrisine uygunluğunu test eder (Hox ve Bechger, 1995). Başka bir deyişle, ölçeğin ölçmek istediği özelliği ölçüp ölçemediğini, faktörlerinin oluşumunu ve araştırma kültürümüze uygun olup olmadığını kontrol eder.

İkinci olarak, ölçeğin alt boyutları arasındaki korelasyon SPSS 26.0 programı ile incelenmiş ve ardından alt boyutların Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları hesaplanarak iç tutarlılığı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

değerlendirilmiştir. Bu süreçler, ölçeğin geçerliliğini ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

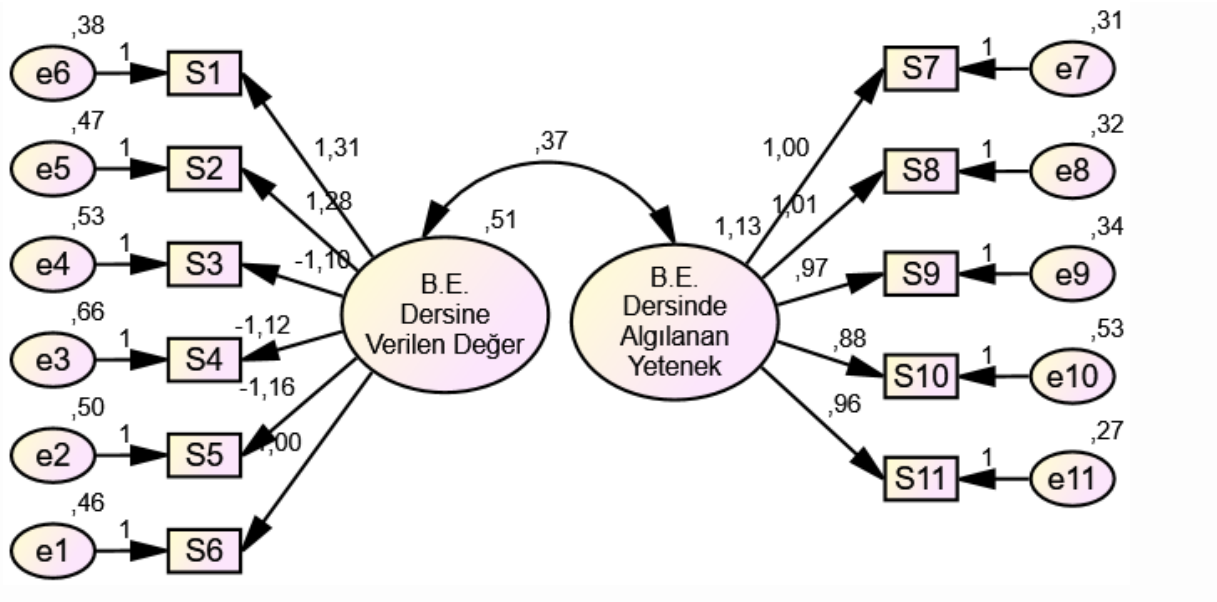
Çizelge 1. Uyum indeksleri ve normal değerleri

İndeksler	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Araştırma Modeline Ait Değerler
x^2 "p" Değeri	p>0.05	-	0,769*
x^2/sd	3>	5>	3,235*
GFI	>0.95	>0.90	0,984*
AGFI	>0.95	>0.90	0,933*
CFI	>0.95	>0.90	0,756
RMSEA	<0.05	<0.10	0,059*
RMR	<0.05	<0.10	0,048*

*: uyum gösteren değerler [**x^2:** Ki kare indeksi, **x^2/sd:** Ki kare / Serbestlik derecesi, **GFI:** Uyum iyiliği indeksi, **AGFI:** Düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi, **CFI:** Karşılaştırmalı uyum indeksi, **RMSEA:** Yaklaşık hataların ortalama karekökü, **RMR:** Hata kareleri ortalamasının karekökü]

Çizelge 1'de gösterildiği üzere; ölçme aracının uyum indeks değerleri, x^2 değeri iyi uyum (0,769), x^2/sd değeri iyi uyum (3,235), GFI değeri iyi uyum (0,984), AGFI değeri kabul edilebilir uyum (0,933), RMSEA değeri iyi uyum (0,059) ve RMR değeri iyi uyum (0,048) göstermektedir. Bu değerlerin sonucunda kullanılan ölçeğin amacına hizmet ettiği ve araştırma evrenine kültürel olarak uyum sağladığı tespit edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi ile elde edilen sonuçlar, Trakya Üniversitesi öğrencilerinin bilişsel ve kültürel düzeylerine uygun olduğunu doğrulamıştır. Doğrulayıcı faktör analizine dayanarak elde edilen modelin diyagramı aşağıda sunulmuştur. Bu doğrulamalar, ölçeğin kullanıldığı amacın yerine getirildiği ve öğrencilerin kültürel bağlamına uygun olduğunu göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Şekil 1. Doğrulayıcı Faktör Analiz Diyagramı

Ölçme aracının iki alt boyutu altında toplam 11 maddeden oluşan güvenirlik hesaplamalarında iç tutarlılık göstergesi olarak Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları kullanılmıştır. Ölçeğin ilk oluşturulma aşamasında (n:240), Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları hesaplanmış ve bu değerler elde edilmiştir. Daha sonraki bu çalışmada ise (n:283) katılımcı ile elde edilen güvenirlik katsayıları aşağıda çizelge 2'te açıklanmıştır.

Çizelge 2.Beden eğitimi dersi yatkınlık ölçeğinin güvenirlik katsayıları

Ölçek Alt Boyutları	Orijinal Ölçeğin Güvenirlik Katsayıları	Bu Çalışmadaki Güvenirlik Katsayıları
Algılanan Yetenek	0,78	0,76
Verilen Değer	0,84	0,82
Tüm Ölçek	-	0,80

Bu sonuçlar, ölçme aracının alt boyutlarının güvenilir ve güçlü olduğunu ve ayrıca ölçeğin bütünüyle de güvenilir bir şekilde kullanılabileceğini göstermektedir. Bu durum, ölçme aracının istikrarlı ve güvenilir bir şekilde kullanılabileceği anlamına gelmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Ölçeğin faktör yapısını desteklemek amacıyla gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, açımlayıcı faktör analizi sonucu elde edilen 11 madde ve 2 faktörlü yapının

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

doğrulandığını göstermektedir. Ölçeğin faktör yapısını desteklemek amacıyla gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, açımlayıcı faktör analizi sonucu elde edilen 11 madde ve 2 faktörlü yapının doğrulandığını göstermektedir. x^2/sd oranının 3.235 olması, model ile veriler arasında kabul edilebilir bir uyum olduğunu göstermekte, ayrıca GFI, AGFI, RMSEA ve RMR gibi uyum indeksleri de uyumun genel olarak kabul edilebilir seviyede olduğunu işaret etmektedir. GFI değeri 0.984, AGFI değeri 0.933, RMSEA değeri 0.059 ve RMR değeri 0.048 olup, bu değerler modelin uyumunun kabul edilebilir ve iyi olduğunu göstermektedir. Ancak, CFI değeri 0.756 olup, bu indeksin kabul edilebilir uyum sınırlarının altında kaldığı gözlemlenmiştir.

Ölçeğin güvenilirlik düzeyini belirlemek için yapılan analizler, ölçeğin yüksek güvenilirlik düzeyine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Büyüköztürk (2002), Cronbach Alpha katsayısının 0,70 veya daha yüksek olmasının, test puanlarının güvenilirliği için genellikle yeterli olduğunu ifade etmektedir. Türkçeye çevrilmesi Ünlü, Erbaş ve Kalemoğlu-Varol (2015) tarafından gerçekleştirilen ölçek geliştirme çalışmasında, alt faktörler için elde edilen güvenilirlik katsayıları 0,76 ile 0,82 arasında değişmektedir. Araştırma sonucu elde edilen bulgular, 11 madde ve 2 faktörden oluşan Beden Eğitimi Dersi Yatkınlık Ölçeği'nin spor bilimleri alanında kullanılmak üzere geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. Ancak ulaşılan örneklemin sadece spor bilimleri öğrencilerinden oluşması araştırmanın sınırlılığı olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak, Beden Eğitimi Dersi Yatkınlık Ölçeği'nin farklı disiplinlere uyarlama çalışmasının yapılması, akademisyen ve araştırmacılara önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Biddle, J. H., Fox, K. R., & Boutcher, S. H. Physical activity and psychological well-being.London: Routledge, 2000.

Büyüköztürk Ş, Kılıç Ç, Akgün ÖE, Karadeniz Ş, Demirel F. Örnekleme yöntemleri, Ankara: Yargı Yayınları, 2017.

Büyüköztürk, Ş. Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2002.

Carless, D., & Douglas, K. Sport and physical activity for mental health. United Kingdom:Blackwell Publishing, 2010.

Cohen, J. Statistical power analysis for the behavioral sciences. Second Edition. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1988.

Dalkıran O., Altıntaş A., Gündüz N., Sunay H., Akgül M. Ankara ili devlet-özel ilk ve ortaöğretim okullarındaki beden eğitimi öğretmenlerinin ders dışı etkinliklerinde kapalı spor alanlarının etkin kullanımı üzerine görüşleri. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2(3), 109-118, 2004.

Dow KE, Wong J, Jackson C, Leitch RA. (2008) A comparison of structural equation modelingapproaches: The case of user acceptance of information systems. Computer Information Sys;48(4):106-14, 2008.

Erbaş, M. K., Ünlü, H., & Kalemoğlu-Varol, Y. Turkish conformation of the physical education predisposition scale: A validity and reliability study. Journal of Educational Sciences Research, 5(1), 115-126, 2015.

Evangelou E, & Digelidis N. Students' attitudes and predispositions toward physical education in Greece. Physical Edu and Sp ;18(3):1624-31, 2018.

Fairclough S, Hilland T, Stratton G, Ridgers N. 'Am I able? Is it worth it?'Adolescent girls' motivational predispositions to school physical education: Associations with health-enhancing physical activity. European Phy Edu R;18(2):147-58, 2012.

Fraenkel RJ, Wallen EN. How to Design and Evaluate Research in Education. McGraw-Hill, NewYork. 2006.

Hilland, T. A., Stratton, G., Vinson, D., Fairclough, S. The physical education predisposition scale: Preliminary development and validation. Journal of Sports Sciences, 27(14), 15551563, 2009.

Hox J, Bechger T. Comparison and combining of different approaches to the multi-feature-multi-method matrix. McGraw-Hill, NewYork, 1995.

Karasar N. Bilimsel Araştırma Yöntemi. Nobel yayınevi:75-109, 1998.

Koulouvaris P., Tsolakis C., Tsekouras Y. E., Donti O., & Papagelopoulos P. J. Obesity andphysical fitness indices of children aged 5–12 years living on remote and isolated islands.Rural and Remote Health, 18(2), 4425-4438, 2018.

Mili Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Genel Müdürlüğü [MEBOÖGM]. Spor lisesi eğitseloyunlar öğretim programı. Ankara: MEB Yayınları, 2016.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], Beden eğitimi ve spor dersi öğretim programı (ortaokul 5- 8. sınıflar). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, 2017.

Özer, D. S., & Özer, K. Çocuklarda motor gelişim (6. bs.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2009.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

AFET BÖLGESİNDE YAŞAYAN SPORCULARIN DEPREM SONRASI PSİKOLOJİK DURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

(ADIYAMAN İLİ ÖRNEĞİ)

EVALUATION OF THE PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF ATHLETES LIVING IN THE DISASTER AREA AFTER THE EARTHQUAKE

(ADIYAMAN PROVINCE EXAMPLE)

Doç.Dr. Fatih MURATHAN[1], Muhammed ÇALIŞKAN[2] , Yusuf KERVAN[3], Merve GÜRGÖZE[4], Burak TURGUT[5]

[1] Adıyaman Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, fmurathan@gmail.com –
ORCID ID; 0000-0001-8887-4463

[2] Adıyaman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, mhmmedclsn63@gmail.com –
ORCID ID; 0000-0003-0838-1699

[3] Adıyaman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, yusufkervantr@gmail.com –
ORCID ID; 0009-0000-7872-2458

[4] Adıyaman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, mervegurgoze23@gmail.com –
ORCID ID; 0009-0003-8316-0244

[5] Adıyaman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, burak.trgt71@gmail.com –
ORCID ID; 0009-0003-5626-6772

ÖZET

Afetler beklenmedik bir anda ortaya çıkmaktadır. İster insan kaynaklı olsun ister doğal kaynaklı olsun yaşanılan afetler, birçok can ve mal kaybına neden olmaktadır. Araştırma konusunu oluşturan doğal afetlerden deprem, gerçekleştiği bölgede, yapısal yıkım ve can kayıplarının yanı sıra, toplumun hayatının derinden sarsma ve ciddi psikolojik etkiler oluşturma potansiyeline sahip bir doğa felaketidir. Bu bağlamda bu araştırmada Adıyaman ilinde 06 Şubat 2023 depremini yaşayan farklı branşlardaki sporcuların deprem sonrası psikolojik durumlarının farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma evrenini Adıyaman ilinde 06 Şubat Depremlerini yaşayan sporcular oluşturmaktadır. Örneklem grubunu ise 06 Şubat depremlerinde Adıyaman'da olan Futbol, Basketbol, Voleybol, Hentbol, Kick Boks, Eskrim, Atletizm, Okçuluk ve Yüzme branşlarında faaliyet yürüten 286 kadın, 322 erkek sporcu oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak sporcu bilgi formu ile birlikte Filiz ve ark. (2023) tarafından geliştirilen "Depreme Maruz Kalan Bireylerin psikolojik Durumlarını Belirlemeye Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS 26.0 paket programında analiz edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırma sonucunda 06 Şubat depremlerine maruz kalan bölgedeki sporcuların cinsiyet değişkeni açısından psikolojik durum ölçeğinin alt boyutları olan kaçınma(t=3,186 p=0.01), travma kaygısı(t=2,881 p=0.04), sosyal sağlık(t=3,667 p=0.01) ve yaşamdan kopuş(t=4,085 p=0.00) boyutlarında anlamlı farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir (p<0.05). Ölçeğin olgunlaşma ($\bar{x}$=4,08) ve ruhsal değişim ($\bar{x}$=4,33) boyutlarındaki puan ortalamaları konu alanı ile ilgili yapılan çalışmalara göre sporcularda yüksek puan ortalaması olarak gözlenmiştir. Bu durum spor uygulamalarının insanlardaki psikolojik iyi oluşu arttırdığı ilkesine uygun olarak literatürü destekler nitelikte olduğu söylenebilmektedir.

Araştırmada sonuç olarak afet bölgesinde yaşayan sporcuların deprem sonrası psikolojik durum düzeylerinde kadınların daha fazla etkiye maruz kaldıkları, yaşa göre önemli bir değişiklik olmadığı, kadın sporcuların depremden daha fazla etkilendiği bu nedenle sporun etkisine olan inançlarının arttığı, spor yardımıyla afetin bıraktığı olumsuz etkilerin azaldığı ve bu nedenle daha önceki spora ilişkin görüş ve düşüncelerinin değiştiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Adıyaman, Sporcu, Psikolojik Durum

GİRİŞ

Afetler ortaya çıktığı toplumlarda afetin ardından yaşananlar, afetten etkilenen insanların fiziksel yapılarını tehdit etmesinin yanında psikolojik sağlık yapısı üzerinde kalıcı ve derin izler bırakmaktadır. Yakınlarını, sevdiklerini ve arkadaşlarını kaybetmeye kadar derin travmalar yaşayan bireyler normal yaşantılarında travma sonrası stres bozukluğu, depresyon ve davranış bozuklukları gibi genel ruh sağlığı sorunları yaşayabilmektedirler (Bıçakçı ve Okumuş, 2023). 06 Şubat depremlerini yaşayan sporcular üzerine gerçekleştirilen bu araştırmada alan yazın çalışmalarında belirtilen deprem genel anlamda depremi yaşayan için ciddi bir travma oluştururken, yakınlarını kaybedenler için derin bir üzüntünün ortaya çıkmasına, kayıplar yaşamayan bireylerde ise kaygı ve stres durumu ortaya çıkardığı anlaşılmaktadır (Sönmez, 2022).

Doğal bir felaket olandeprem kişilerde şok, şaşkınlık, öfke, çaresizlik, güçsüzlük, güven kaybı, kontrol kaybı, ölüm korkusu duygularını ortaya çıkarır. Herkes için en güvenli yer anlamı taşıyan evleri, yuvaları artık bu anlamından uzaklaşıp korku, kaygı ve güvensizlik temellibir anlam taşımaya başlar Yıldız ve Akkoyun, 2023). Birebir depreme maruz kalmayan ama haberlerde gören, takip eden, sosyal ve duygusal olarak maruz kalan kişilerde de ikincil travma denilen durum ortaya çıkar. Onlar da yaşamış gibi etkilenmekte, yaşayanlara yönelik yoğun bir üzüntü, çaresizlik, kaygı ve suçluluk duyguları yaşayabilmektedirler. Aynı zamanda benzer bir felaketi kendilerinin yaşamasına yönelik yoğun korku ve kaygı hissedebilirler (Taşçı ve Özsoy, 2021).

Dünyadaki en etkili fay kuşaklarından biri üzerinde yer alan ülkemizin topraklarının % 93'ü deprem bölgesi içerisinde bulunmaktadır. Ülkemizde gerçekleşen afetlerle ilgili istatistiksel verilere göre, ülkemizde meydana gelen doğal afetler incelendiğinde, insan sayısı bakımından birinci sırada yer alan ve % 58 oran ile en çok etkilenilen afet olarak depremler gelmektedir (Altun, 2018). Bu sebeple, ülkemizde afet kavramı denildiğinde akla deprem gelmekte olup bu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

hususta çeşitli önlemler alınmakta ve bazı çalışmalar yapılmaktadır. Alınan önlemler ve yapılan çalışmalar genellikle bu kapsamda olmaktadır.

Spor ve egzersiz psikolojisi alanlarında yapılan araştırmalarda ortak nokta, sporcunun psikolojik performansının en üst seviyeye taşınmasıdır. Özellikle sporcuların müsabaka esnasında zorluklarla baş edebilmesi, stresi kontrol altında tutması, motivasyon düzeyini yüksek tutabilmesi ve yetenekleri doğrultusunda ilerlemesi psikolojik alanı da içerisinde barındıran bir dizi ön hazırlık gerektirmektedir (Ercan 2013).

Düzenli yapılan sporun, beden sağlığına olumlu etkisinin yanında zihinsel yönden gevşemeye, psikolojik iyi oluşa, sakinlik, dinginlik, huzurlu olma hissi gibi olumlu duyguların gelişmesine katkısının olduğu bilinmektedir (Yıldız, 2016). Düzenli olarak spor ve fiziksel aktivite yapan bireylerde psikolojik özelliklerin olumlu yönde geliştiği bilinen bir gerçektir (Schumaker 1986, Kolsallayan 2017). Bireylerin spor yapma durumlarına göre depresyon, kaygı, öfke ve stres seviyeleri karşılaştırıldığında, sedanter bireylerin daha yüksek olumsuz duygu seviyelerine sahip olduğu ayrıca düzenli olarak fiziksel aktivite yapan bireylerin psikolojik yönden daha iyi hissettikleri tespit edilmiştir (Schumaker 1986).

Fiziksel aktivite esnasında endorfin ve seratonin adı verilen mutluluk hormonlarının salgılanması ile birlikte bireyde mutluluk, sevinç gibi psikolojik iyi oluşa etki eden olumlu duyguların salgılanması da artmaktadır. Psikolojik olarak iyi olma profesyonel anlamda ya da sağlıklı yaşam için sporla uğraşma, sağlıklı yaşam, stresten uzaklaşma, mutlu hissetme, yenilenme ve özgürlük gibi kavramlar birbiri ile ilişkili tutulmaktadır (Kılıç ve Şener 2013). Araştırmacılar profesyonel anlamda yapılan spor aktivitelerinin psikolojik iyi oluşa etki eden, depresyon ve kaygıyı azalttığını ayrıca benlik saygısı ve beden imajını geliştirdiğini ifade etmektedirler (Mutrie ve Biddle, 1995). Dünya Sağlık Örgütü de (2002), spor yapmanın psikolojik iyi oluşa olumlu yönde katkısının olduğu, kaygı ve depresyonu önemli ölçüde azalttığı ve bireyin spor sayesinde kazanmış olduğu sosyal çevresinin bireyin psikolojik iyi oluş halini desteklediği belirtmiştir. Düzenli olarak günde en az 20- 30 dakika yapılan fiziksel aktivitenin psikolojik iyi oluşu ve psikolojik yönden sağlamlığı arttırdığı belirtilmiştir aynı zamanda benlik saygısının gelişimine önemli katkısının olduğu belirtilmiştir (Serter ve Yamaner 2017).

Bu bilgiler ışığında bu araştırma ile afet bölgesinde yaşayan ve 6 Şubat depremlerini yaşayan aktif sporcuların deprem sonrası psikolojik durumlarının farklı değişkenler açısından etkisinin belirlenmesidir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma Adıyaman ilinde aktif spor yapan sporcuların deprem sonrası psikolojik durumlarını belirlemeye yönelik nicel araştırma modellerinden betimsel tarama modeline göre gerçekleştirilmiştir. Sporcularda veri elde etmek için Google Form aracılığı ile anket yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca çalışma için Adıyaman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan 16.04.2024 tarihli 238 sayılı etik izin alınmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırma evrenini 6 Şubat 2023 depremlerini yaşayan 18-35 yaş aralığındaki sporcular oluşturmaktadır. Örneklem grubunu ise 06 Şubat depremlerinde Adıyaman'da olan Futbol, Basketbol, Voleybol, Hentbol, Kick Boks, Eskrim, Atletizm, Okçuluk ve Yüzme branşlarında faaliyet yürüten 286 kadın, 322 erkek sporcu oluşturmaktadır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak sporcu bilgi formu ile birlikte Filiz ve ark. (2023) tarafından geliştirilen "Depreme Maruz Kalan Bireylerin psikolojik Durumlarını Belirlemeye Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek toplam 42 maddeden oluşmakta olup ölçekten alınabilecek en düşük puan 42 en yüksek puan ise 210'dir. Ölçek 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar;

Yaşamdan Kopuş: Deprem sonrasında bireylerde günlük işlere odaklanmama, ölümü sürekli hatırlama gibi ifadelerin bireyin hayatı ve olayları yaşamdan kopuş olarak yorumlanmıştır (5 Madde).

Sosyal Sağlık: Deprem sonrası bireylerde genel anlamda yemek yeme davranışlarında anormallikler ve sosyal ilişkilerde sorunların yaşandığı birçok çalışmada ifade edilmiştir. Bu açıdan ölçekte bu durumu ifade eden maddelerin toplandığı boyutun ''sosyal sağlık'' olarak isimlendirilmesinin uygun olacağına karar verilmiştir. (6 Madde)

Ruhsal Değişim: Bu boyut, bireylerin deprem sonrası dini değerlere daha çok değer vermesi, hayatı anlamlı veya geçici olarak algılanmasından kaynaklı değişimi ifade etmektedir (7 Madde).

Travma Kaygısı: Bu boyutta, bireyin yaşadığı deprem anını unutmaması, sürekli canlandırması ve tekrar yaşayacak gibi endişe duymasını ifade etmektedir (12 Madde).

Olgunlaşma: Bu boyut, günlük stresi normal karşılayıp doğal karşılaması ve sorunlar karşısında daha olgun yaklaşımlar sergilemesini ifade etmektedir (6 Madde).

Kaçınma: Bu boyutta, bireye depremi hatırlatan, konuşmalardan, görsellerden vb. rahatsız olmasını ve tepki olarak bunlardan uzak durmasını ifade etmektedir (6 madde).

Araştırmanın veri toplama araçları ile elde edilmiş olan ham veriler SPSS 26 versiyonu kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen verilere analize başlamadan normallik varsayımı ve homojenlik testleri uygulanmış olup, Kolmogorov – Smirnov testi ve Levene testleri sonucunda verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığı test edilmiştir. İkili grupların karşılaştırılmasında Independent t testi, ikiden fazla olan grupların karşılaştırılması için ANOVA testi uygulanmıştır. İkiden fazla olan gruplarda farklılık oluştuğu durumlarda farklılığın yönünü tespit edebilmek için Tukey çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Veriler aritmetik ortalama, standart sapma olarak ifade edilmiştir. Elde edilen verilerde istatistiki açıdan anlamlılık düzeyi "0,05" olarak dikkate alınmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde araştırmanın uygulama sonrası gerçekleştirilen istatistiksel sonuçlarına yer verilmiştir. Bu doğrultuda araştırma örneklem grubunu oluşturan sporcuların tanımlayıcı istatistik bilgileri Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Araştırma Grubunun Tanımlayıcı İstatistikleri (n=608)

Sporcuların Özellikleri		**F**	**(%)**
Spor Yaşı	3 Yıl ve altı	109	17,92
	4 - 7 Yıl	266	43,75
	8 – 11 Yıl	172	28,28
	12 Yıl ve üstü	61	10,04
Cinsiyet	Kadın	286	47,03
	Erkek	322	52,97
Öğrenim Durumu	Orta öğretim	163	26,80
	Ön Lisans- Lisans	415	68,25
	Lisansüstü	30	4,93
Spor Branşı	Futbol	141	23,19
	Basketbol	99	16,28
	Voleybol	95	15,62
	Hentbol	65	10,69
	Kick Boks	55	9,04
	Eskrim	43	7,08
	Atletizm	39	6,42
	Okçuluk	38	6,25
	Yüzme	33	5,42
Sporculuk Durumu	Amatör	555	91,28
	Profesyonel	53	8,71
Deprem felaketinde 1. Dereceden yakınınızı kaybettiniz mi?	Evet	141	23,19
	Hayır	467	76,80
Deprem felaketinde enkaz altında kaldınız mı?	Evet	134	22,03
	Hayır	474	77,96

Araştırma grubuna ait tanımlayıcı istatistikler çizelge 1.'de gösterilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan sporcuların %47,03(286)'ü kadın, %52,97 (322)'si erkek sporculardan oluşmaktadır. Yine araştırmada deprem felaketini yaşayan sporcuların %23,19(141)'u deprem felaketinde 1. Dereceden yakınını kaybettiğini %76,80 (467)'i ise 1. Dereceden yakınını kaybetmediğini ifade etmiştir. Çizelge 1'e göre deprem felaketinde enkaz altında kaldınız mı? Sorusuna %22,03 (134)'ü evet yanıtını verirken, %77,96 (474)'sı hayır yanıtını vermiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırmaya katılan sporcuların %91,28 (555)'i amatör düzeyde spor yaptığını beyan ederken, %8,71 (53)'i profesyonel düzeyde sporcu olduğunu beyan etmiştir.

Çizelge 2. Araştırma Grubunun Cinsiyet Durumuna Göre Psikolojik Durum Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puan Ortalamaları (n=608)

	Cinsiyet	n	$\overline{X}$	Ss	t	p
DMKPDÖ Toplam Puan	Kadın	286	156,29	11,32	4,391	**,001***
	Erkek	322	143,56	10,63		
Yaşamdan Kopuş(5m)	Kadın	286	19,66	2,68	4,085	**,000***
	Erkek	322	14,28	2,01		
Sosyal Sağlık(6m)	Kadın	286	20,60	4,16	3,667	**,001***
	Erkek	322	24,91	4,04		
Ruhsal Değişim(7m)	Kadın	286	28,18	4,81	-2,136	,892
	Erkek	322	21,98	3,13		
Travma Kaygısı(12m)	Kadın	286	41,37	7,81	2,881	**,004***
	Erkek	322	34,90	6,22		
Olgunlaşma(6m)	Kadın	286	21,20	4,91	-1,887	,266
	Erkek	322	23,19	4,80		
Kaçınma(6m)	Kadın	286	25,28	4,56	3,186	**,001***
	Erkek	322	24,30	3,91		

*p<0.05

Çizelge 2.'de araştırmaya katılan sporcuların cinsiyet değişkenine göre psikolojik durum ölçeği toplam puanı ile alt boyutlarının etkisi yer almaktadır. Buna göre sporcuların cinsiyet durumuna göre ölçeğin toplam puanı(p=,001), yaşamdan kopuş(p=,000), sosyal sağlık(p=,001), travma kaygısı(p=,004) ve kaçınma(p=,001) alt boyutlarında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Bu anlamlı farklılığın ölçeğin toplam puanı, yaşamdan kopuş, travma kaygısı ve kaçınma alt boyutlarında kadın sporcular lehine iken sosyal sağlık alt boyutunda erkek sporcular lehine olduğu tespit edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 3. Araştırma Grubunun 1.Dereceden Yakını Kaybetme Durumuna Göre Psikolojik Durum Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puan Ortalamaları (n=608)

	Cinsiyet	n	$\overline{X}$	Ss	t	p
DMKPDÖ Toplam Puan	Evet	141	168,79	13,61	-2,860	,718
	Hayır	467	154,18	11,84		
Yaşamdan Kopuş(5m)	Evet	141	22,19	2,81	1,964	**,003***
	Hayır	467	14,14	1,96		
Sosyal Sağlık(6m)	Evet	141	25,10	3,88	4,011	**,000***
	Hayır	467	21,81	4,09		
Ruhsal Değişim(7m)	Evet	141	32,20	4,63	-0,768	,184
	Hayır	467	28,14	4,55		
Travma Kaygısı(12m)	Evet	141	47,20	8,71	-0,916	,261
	Hayır	467	41,32	7,86		
Olgunlaşma(6m)	Evet	141	14,88	2,91	3,227	**,004***
	Hayır	467	23,38	3,24		
Kaçınma(6m)	Evet	141	27,22	3,01	-1,960	,377
	Hayır	467	25,39	2,86		

*p<0.05

Çizelge 3.'de araştırmaya katılan sporcuların depremde 1. Dereceden yakını kaybetme durumlarına göre psikolojik durum ölçeği toplam puanı ile alt boyutlarının etkisi yer almaktadır. Buna göre sporcuların cinsiyet durumuna göre yaşamdan kopuş(p=,003), sosyal sağlık(p=,000) ve olgunlaşma(p=,004) alt boyutlarında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Bu anlamlı farklılığın ölçeğin alt boyutlarından yaşamdan kopuş ve sosyal sağlık alt boyutlarında depremde yakınını kaybedenlerden yana iken olgunlaşma alt boyutunda depremde yakınını kaybetmeyen sporcular lehine olduğu tespit edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 4. Araştırma Grubunun Depremde Enkaz Altında Kalma Durumuna Göre Psikolojik Durum Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puan Ortalamaları (n=608)

	Cinsiyet	n	$\overline{X}$	Ss	t	p
DMKPDÖ Toplam Puan	Evet	134	167,44	13,08	-1,498	,371
	Hayır	474	137,82	12,68		
Yaşamdan Kopuş(5m)	Evet	134	20,68	2,64	3,610	**,000***
	Hayır	474	13,91	2,03		
Sosyal Sağlık(6m)	Evet	134	23,80	3,19	2,661	**,002***
	Hayır	474	14,33	1,67		
Ruhsal Değişim(7m)	Evet	134	30,09	3,88	-1,221	,164
	Hayır	474	25,71	3,23		
Travma Kaygısı(12m)	Evet	134	49,86	12,65	-2,011	,493
	Hayır	474	39,20	10,70		
Olgunlaşma(6m)	Evet	134	17,21	3,01	3,016	**,005***
	Hayır	474	20,68	3,39		
Kaçınma(6m)	Evet	134	25,80	3,94	-0,815	,105
	Hayır	474	23,99	3,04		

*p<0.05

Çizelge 4.'de araştırmaya katılan sporcuların depremde enkaz altında kalma durumlarına göre psikolojik durum ölçeği toplam puanı ile alt boyutlarının etkisi yer almaktadır. Buna göre sporcuların cinsiyet durumuna göre yaşamdan kopuş(p=,000), sosyal sağlık(p=,002) ve olgunlaşma(p=,005) alt boyutlarında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Bu anlamlı farklılığın ölçeğin alt boyutlarından yaşamdan kopuş ve sosyal sağlık alt boyutlarında depremde enkaz altında kalan sporcular lehine iken olgunlaşma alt boyutunda depremde enkaz altında kalmayan sporcular lehine olduğu tespit edilmiştir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Araştırma sonucunda ülkemizde önemli fay hatları üzerinde yerleşimin yer aldığı ve fay hatlarının varlığından dolayı deprem ile yaşamanın yadsınmaması gereken hayatın gerçeği olduğu unutulmamalıdır. Bu noktada ülkemizde yaşayan her bireyin deprem konusunda önemli

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

derecede sorumluluk sahibi olması gerekmektedir. Konu alanı ile ilgili literatür çalışmaları incelendiğinde depreme yönelik olarak psikolojik durumları ölçmeyi amaçlayan araştırmaların varlığı görülmüştür (Palti,2012; Kurt, 2019; Johannesson vd.,2011; Nakajima,2012; Şeker ve Akman, 2014; Kardaş ve Tarhan, 2018). Ancak bu çalışmanın depremi yaşan sporcular üzerinde gerçekleştirilmesi sporun psikolojik faktörlere etkisinin tespiti açısından önemli görülmüştür.

Araştırma sonucunda afetlerin önemli psikolojik etkilerinin meydana gelmesinde, travmanın şiddeti kadar travmaya maruz kaldıktan sonra yaşanılan olumsuz durumlar da etkili olabildiği anlaşılmaktadır. Afeti yaşayan bireyler için, barınma problemi, kötü hava şartlarına maruz kalma, ailelerin parçalanması, işsizlik, psikolojik tedavi alma şartlarının elverişli olmaması, yeteri kadar yardım malzemelerinin ulaştırılmaması gibi risk faktörleri ortaya çıkabilmektedir. Diğer yandan ölüm riskinin var olmasından dolayı, psikolojik olarak yüksek yıpranma yaşanabilmektedir.

Araştırma sonucunda 06 Şubat depremlerine maruz kalan bölgedeki sporcuların cinsiyet değişkeni açısından psikolojik durum ölçeğinin alt boyutlarında anlamlı farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Ölçeğin olgunlaşma ($\bar{x}=4,08$) ve ruhsal değişim ($\bar{x}=4,33$) boyutlarındaki puan ortalamaları konu alanı ile ilgili yapılan çalışmalara göre sporcularda yüksek puan ortalaması olarak gözlenmiştir. Psikolojik yapının, yüksek düzeyde olumsuz yaşantılara maruz kalan bireylerde gözlenen uyum yeteneği olduğu belirtilmekte ve normal gelişime sahip bireylerin sergilediği uyumdan farklılık gösterdiği vurgulanmaktadır (Vanderbilt-Adriance, 2001). Literatürde konu ile ilgili farklı sonuçlara ulaşan çalışmalar görülmektedir (Bülbül, 2015; Artar, 2004; (Bailey, 2006). Araştırma grubunda yer alan afet yaşayan sporcular cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, erkeklerin deprem sonrası psikolojik durumlarının normal hayata dönüşte kadınlardan daha yüksek seviyede ortaya çıktığı gözlenmiştir. Bu durumun araştırma grubunu oluşturan sporcuların mesleklerinden dolayı aktivite ve egzersiz ile daha çabuk hayata tutundukları sonucundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda gerçekleştirilen istatistiksel değerlendirmelerde spor yaşı değişkeni açısından sporcuların psikolojik durum ölçeği toplam puan ve alt boyutlarında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Konu alanı ile ilgili alan yazında Başoğlu (2007), yaş ile özgüven arasında anlamlı bir fark olmadığını tespit etmiştir. Eğitim durumu değişkeni ve sporcuların psikolojik beceri değerlendirme puanı ve tüm alt boyutlarında ise anlamlı farklılıklar tespit etmiştir. Yücel (2003)'te yapmış olduğu araştırmada taekwondocuların biyolojik yaşları, cinsiyet, eğitim düzeyi, müsabakaya katılım ve antrenman yaşları arasında anlamlı farklılık saptamamıştır. Spor yılı değişkenine göre sporcuların psikolojik beceri, zorluklarla baş edebilme, konsatrasyon, güven ve başarı motivasyonu, hedef belirleme ve mental hazırlık, öğrenmeye açık olabilme ve baskı altında iyi performans gösterme boyutunda anlamlı farklılık saptamışlardır. Yıldız'ın (2020) taekwondocularla yaptığı araştırmada sporcuların psikolojik beceri düzeyleri ve spor yılı arasında anlamlı fark bulamamıştır. Güler'in (2019) yapmış olduğu çalışmada da istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemiştir. Bu sonuçlar bizim çalışmamızda psikolojik durum açısından benzerlik göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırmada sonuç olarak afet bölgesinde yaşayan sporcuların deprem sonrası psikolojik durum düzeylerinde kadınların daha fazla etkiye maruz kaldıkları, yaşa göre önemli bir değişiklik olmadığı, kadın sporcuların depremden daha fazla etkilendiği bu nedenle sporun etkisine olan inançlarının arttığı, spor yardımıyla afetin bıraktığı olumsuz etkilerin azaldığı ve bu nedenle daha önceki spora ilişkin görüş ve düşüncelerinin değiştiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Altun, F. (2018). Afetlerin ekonomik ve sosyal etkileri: Türkiye örneği üzerinden bir değerlendirme. Sosyal Çalışma Dergisi, 2(1), 1-15.

Artar, Müge (2004), Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocukların Oyun Hakkı'na İlişkin Tutumları, Türkiye'de Çocuk Oyunları: Araştırmalar. Bekir Onur, Neslihan Güney (Yayına Hazırlayan). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Bailey, Richard (2006), "Physical Education and Sport in Schools: A Review of Benefits and Outcomes", Journal of School Health, 76(8), ss. 397-401.

Başoğlu, S.T. (2007). Sınav Kaygısı ile Özgüven Arasındaki Erinlik Döneminde İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bıçakcı, A.B. & Okumuş, F.E.E. (2023). Depremin psikolojik etkileri ve yardım çalışanları.Avrasya Dosyası,14(1), 206-236.

Bülbül, Alpay (2015), "Tenis ve basketbol sporcularının psikolojik dayanıklılık seviyelerini inceleme ve karşılaştırılması", Gedik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hareket ve Antrenman Bilimleri ABD, İstanbul.

Ercan, H.Y. (2013). Spor ve egzersiz psikolojisi. Ankara: Nobel Yayın.

Filiz, M., Karagöz, Y., ve Karaşin, Y. (2023). Depreme Maruz Kalan Bireylerin Psikolojik Etkilerini Belirlemeye Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 236-250.

Güler, M.Ş. (2019). Kayak Sporcularında Kişilik Özellikler Psikolojik Beceri ve Algılanan Stres Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Kış Sporları ve Spor Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Johannesson, E., Simrén, M., Strid, H., Bajor, A., & Sadik, R. (2011). Physical activity improves symptoms in irritable bowel syndrome: a randomized controlled trial. Am J Gastroenterol, 106(5), 915-922.

Kardaş, F., & Tanhan, F. (2018). Van depremini yaşayan üniversite öğrencilerinin travma sonrası stres, travma sonrası büyüme ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 1-36

Kılıç M, Şener G. Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyon Etkinliklerine Katılımlarındaki Sosyolojik Etkenler ve Yapısal Kısıtlamalar. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi 2013; 3(3): 220-227.

Kolsallayan A. Egzersiz katılımcılarının fiziksel görünüş mükemmeliyetçiliği ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin egzersize katılım güdüsüne etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2017.

Kurt, E. (2019). Van depremini yaşayan öğrencilerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile travma sonrası stres bozukluğu ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yök Tez Merkezi, Yüksek Lisans). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Mutrie N, Biddle S J H. The effects of exercise on mental health in nonclinical populations. European Perspectives On Exercise And Sport Psychology 1995;50-70.

Nakajima, Ş. (2012). Deprem ve sonrası psikolojisi. Okmeydanı Tıp Dergisi, 28(2), 150-155.

Palti, C. (2012). Üniversiteye hazırlanan lise son sınıf öğrencilerinde yükseköğretime geçiş sınavı öncesi ve sonrasında benlik saygısı, sınav kaygısı ve durumluk–sürekli kaygı düzeyleri. (Yök Tez Merkezi, Yüksek Lisans). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Schumaker J F. Linwood Small Jacey Wood, Self-Concept, Academic Achievement, And Athletic Participation. Perceptual and Motor Skills 1986; 2(62): 387-390.

Serter Öztürk G, Yamaner E. Pozitif Psikoloji Bağlamında Öznel İyi oluş ve Spor ilişkisi: Ergenler Üzerine Bir Araştırma, Sosyal Bilimler Dergisi 2017; 4(15): 413- 420

Sönmez, M. B. (2022). Depremin psikolojik etkileri, psikolojik destek ve korkuyla baş etme.TOTBİD Dergisi,21(3), 337-343.

Şeker, B.D., & Akman, E. (2014). Van depremi sonrası duygusal, bilişsel ve davranışsal tepkiler: Polis örneklemi incelemesi. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(27), 215-231.

Taşçı, G. A., & Özsoy, F. (2021). Deprem travmasının erken dönem psikolojik etkileri ve olası risk faktörleri.Çukurova Medical Journal,46(2), 488-494.

Vanderbilt-Adriance, Ella (2001), "Protective Factors and The Development of Resilience Among Boys From Low-İncome Families", Unpublished Master's Thesis. University Of Pittsburg, Pittsburg.

Yıldız M A, Baytemir K. Evli bireylerde evlilik doyumu ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide benlik saygısının aracılığı. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2016; 17(1): 67-80.

Yıldız, B. & Akkoyun, A. Z. (2023). Deprem Sonrası Psikiyatrik Destek.İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi,8(2), 817-820.

Yıldız, H. (2020). Taekwondo Sporcularının Psikolojik Beceri Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Yücel, E,. (2003). Taekwondocuların Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Müsabakalardaki Başarılarına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Ankara.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

BAŞ ÖNDE (FORWARD HEAD) POSTÜR İLE VÜCUT KOMPOZİSYONU İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans öğrencisi, IŞILAY ÇELİK[1], Prof.Dr., CEM SİNAN ASLAN[2]
[1]Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, isilaycelkk@gmail.com - https://orcid.org/0009-0002-2566-7875
[2]Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, csaslan@mehmetakif.edu.tr- https://orcid.org/0000-0002-0369-7240

ÖZET

Fiziksel aktivite düzeyinin azalması ile vücut ağırlığında artış, artan yağ oranı, kas iskelet problemleri, gergin kaslar, azalan esneklik, kuvvetsiz bir vücut ve bir takım postür bozuklukları meydana gelir. Buradan yola çıkarak, bu araştırmanın amacı "Baş önde (Forward Head) postür" ile vücut kompozisyonu arasında bir ilişkinin olup olmadığının belirlenmesidir. Bu çalışmaya rasgele seçilmiş 12 kadın ve 9 erkek olmak üzere 21 kişi katılım sağlamıştır. Katılımcılara araştırmanın amacı ve uygulanacak prosedür hakkında sözlü bildirim yapılmıştır. Kraniovertebral açının (KVA) değerlendirmesinde "Imagej" programı kullanılmıştır. Vücut kompozisyonunu belirlenmesinde Tanita MC 780 analizör kullanmıştır. Değişkenler arasındaki korelasyonları belirlemek için SPSS (Ver.15)'de yer alan Pearson korelasyon analizi, karşılaştırma için ise t Testi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiştir. Karşılaştırma testi sonuçlarına göre; rakamsal olarak kadınların KVA skorları erkeklere göre yüksek olsa da cinsiyet değişkenine göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur. Katılımcıların Baş Önde Postür (BÖP) durumları ile fiziksel özellikleri arasında sadece vücut ağırlıkları arasında negatif yönde, orta seviyede anlamlı ilişki çıkmıştır. Vücut ağırlığı azaldıkça BÖP puanları artmaktadır. Katılımcıların vücut kompozisyon özellikleri ile baş önde postür puanları arasındaki ilişki katsayıları incelendiğinde ise BÖP puanı ile VKİ, vücut sıvı toplamları ve yağsız vücut kütleleri arasında negatif yönlü, orta seviyede anlamlı ilişkiler çıkmıştır. VKİ, vücut sıvı toplamları ve yağsız vücut kütleleri arttıkça BÖP puanı azalmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Baş önde postür, Kraniovertebral açı, Vücut kompozisyonu

RELATIONSHIP BETWEEN FORWARD HEAD POSTURE AND BODY COMPOSITION

ABSTRACT

As the level of physical activity decreases, an increase in body weight, an increase in fat content, musculoskeletal problems, muscle tension, decreased flexibility, a weak body and some posture disorders occur. Based on this, the aim of this research is to determine whether there is a relationship between "Forward Head Posture" and body composition. 21 randomly selected

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

people, 12 women and 9 men participated in this study. Participants were given verbal information about the purpose of the research and the procedure to be applied. "Imagej" program was used to evaluate the Craniovertebral Angle (CVA). Tanita MC 780 analyzer was used to determine body composition. Pearson correlation analysis in SPSS (Ver.15) was used to determine correlations between variables, and t Test was used for comparison. The significance level was accepted as 0.05. According to the comparison test results; Although women's CVA scores are numerically higher than men, there is no statistically significant difference between the groups according to the gender variable. There is a negative, moderately significant relationship between participants' Forward Head Posture (FHP) status and their physical characteristics (body weight only). As body weight decreases, FHP scores increase. When the correlation coefficients between the participants' body composition characteristics and head-forward posture scores were examined, negative, moderately significant relationships were found between the FHP score and BMI, total body fluid and lean body mass. As BMI, total body fluid, and lean body mass increase, the FHP score decreases.

Key Words: Head forward posture, Craniovertebral angle, Body composition

GİRİŞ

Günümüzde teknolojinin giderek hayatımızı kolaylaştırması sonucunda hareketlilikte azalma, kötü postür alışkanlıkları bireylerde oldukça yaygın olarak görülmeye başlamıştır. Nötral duruşta kulağın merkezi sagital eksende omuzun merkezi ile aynı hizada olmalıdır. Obezite, eklem dejenerasyonları ve kuvvetsiz boyun çevresi kasları doğru baş postürü olarak kabul edilen bu dizilimden sapmalar meydana getirebilmektedir. Baş önde postür bozukluğu tüm postür bozuklukları arasında en fazla gözlemlenen postür bozukluklarındandır (Mahmoud vd., 2019).

Başın kabul edilen normal pozisyonundan herhangi bir dereceye kadar öne doğru eğilmesi durumunda ileri ya da önde baş postürü olarak tanımlanmaktadır (Kumar, 2019). Sagittal düzlemdeki bu postüral bozuklukta başın pozisyonu boyun bölgesine göre olması gerekenden konumdan daha ileridedir. Bu postür durumu servikal omurga ile ilişkili olup üst servikal bölgede (C1-C3) hiperekstansiyon, alt servikal bölgede (C4-C7) ise fleksiyon görülür (Sheikhhoseini vd., 2018). Bununla beraber, ön toraks kasları (intercostal kaslar), torakstan başlangıç alan üst ekstremite kasları (pectoralis majör ve minör, latisimus dorsi, serratus anterior) servikal omurga ve baştan başlayıp skapula ve üst toraksa tutunan kaslar (levator skapula sternokloid mastoidesus, skalenius ve üst trapez kasları) ve derin ense kaslarında (rectus kapitis posterior majör ve minör obliqus kapitis inferior ve süperior) kas kısalığı meydana gelmektedir. Alt servikal ve üst torakal bölge erektör spina kaslarında, skapular retraktör kaslarda (romboid orta ve alt trapez) boyun ön bölgesi kaslarında (supra-infra hyoid) ve baş fleksör kaslarında (rectus capitis anterior ve lateralis, süperrior obliq longus kolli, longus kapitis) zayıflık ortaya çıkabilmektedir (Kisner vd., 2017).

Baş önde postür tanısı, klinik hayatta gözlemsel olarak hekim tarafından konmaktadır. Yapılan çalışmalarda baş önde postür tanısı koyarken kullanılması amacıyla farklı ölçüm yöntemleri önerilmiştir. Tragus - C7 vertebra arası horizontal mesafenin ölçülmesi, tragus - omuz arası

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

horizontal mesafenin ölçülmesi ve kraniovertebral açının ölçülmesi bu ölçüm yöntemlerinden bazılarıdır. Literatürde bu ölçümleri karşılaştıran çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Lee vd., 2017). Bunlar arasında baş önde postür tanısı koyarken en sık kullanılan ölçüm yöntemi kraniovertebral açının ölçülmesidir. Kraniovertebral açı ilk olarak 1941 yılında tanımlanmıştır (Cureton Jr, 1941) ve C7 vertebranın spinöz çıkıntısından geçen horizontal çizgi ile C7 - tragus arasında çizilen çizginin oluşturduğu açıdır (Im vd., 2015). Baş önde postürün belirlenmesinde altın standart kabul edilen radyografiye kıyasla fotoğraflamayla yapılan ölçümler de geçerli ve güvenilir bulunmuştur (van Niekerk vd., 2008).

Visser ve Van Dieen (2006)'e göre hatalı kraniyoservikal duruş sıklıkla motor kontrolünde değişikliğe, omurlar ve üst ekstremite stabilitesiyle ilgili çevre kaslar üzerinde artan yüke neden olur ve bu nedenle erken başlangıçlı nöbetlere zemin hazırlar. Dejeneratif değişiklikler ilk olarak kas dengesizliği ve sertliğinin yanı sıra güç ve dayanıklılığın azalması nedeniyle ikincil olarak ise iskemi ve atık metabolitlerin birikmesi nedeniyle ağrıyı tetikleyebilir.

Egzersiz, postür rahatsızlıklarının tedavi edilmesinde en çok kullanılan yöntemdir. Postüral bozukluklarda temel egzersiz yaklaşımı, kas gücü ile birlikte fleksibilitenin (esneklik) düzeltilmesidir. Çeşitli çalışmalarda boyun ve omuz çevresi kaslarda germe ve güçlendirme egzersizleri ile omuz ve servikal postürde düzelmeler sağlanmıştır. Uzamış olan kasların güçlendirme egzersizleri ile kısaltılması, kısalmış kasların ise germe egzersizleri ile uzatılması ve kısa imbalansının (dengesinin) düzeltilmesi hedeflenir (Sargın, 2004).

Fiziksel aktivitede azalma ve hareketsiz yaşamdaki artış, bağışıklık fonksiyonunu olumsuz etkileyebilir ve kronik sağlık sorunları riskini artırabilir (Sallis vd., 2020). Yetişkin bir insanın ağırlığının %10'u kıkırdak, kiriş ve deriden; %40'ı iskelet kasından, %10' iskeletten oluşmaktadır. Geriye kalan yaklaşık %40'lık bölümde ise yağ depoları ve iç organlar yer alır. Bu bileşenlerin toplamı vücut kompozisyonu olarak adlandırılmaktadır (Yaraş vd., 2022; Kalyon, 1994). Yaş, cinsiyet, kas yapısı, fiziksel aktivite, geçirilen hastalıklar ve beslenme alışkanlıkları vücut kompozisyonunu etkileyen en önemli faktörlerdir. Kişide yağ oranı fazla olduğunda kaslar üzerinde olumsuz etki yaratarak kasların hareketlerini kısıtlamaktadır. Bir vücudun ideal olarak kabul edilebilmesi için yağlı ve yağsız dokuların orantılı olması gerekmektedir (Borga vd., 2018). Zorba (2000), vücut yağ kitlesini azaltmak isteyen bireylerin herhangi bir egzersiz programına başlamasının yeterli olmayacağını ve yağ oranında hedeflenen azalmanın egzersizin tarzına, yoğunluğuna ve düzenli yapılıp yapılmadığına göre değişkenlik göstereceğini belirtmiştir.

Literatürde yer alan araştırma sonuçlarına göre; fiziksel aktivite düzeyinin azalması ile vücut ağırlığında artış, artan yağ oranı, kas iskelet problemleri, gergin kaslar, azalan esneklik, kuvvetsiz bir vücut ve bir takım postür bozuklukları meydana gelir. Buradan yola çıkarak, bu araştırmanın amacı "Baş önde (Forward Head) postür" ile vücut kompozisyonu arasında bir ilişkinin olup olmadığının belirlenmesidir.

YÖNTEM

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bu çalışmaya rasgele seçilmiş 17-59 yaş arası 12 kadın ve 9 erkek olmak üzere 21 kişi katılım sağlamıştır. Araştırmaya katılan kişilere araştırmanın amacı, uygulanacak prosedür hakkında sözlü bildirim yapılmıştır.

Kraniovertebral açının (KVA) değerlendirmesi için açık erişimli olan "Imagej" programı kullanılmıştır. Deriye yapıştırmak için uygun renkli bir bant kullanılarak konulan işaretçi, katılımcının 7. servikal vertabrası üzerine yerleştirilmiştir. Katılımcıdan tam karşısına denk gelen göz hizasındaki noktaya odaklanması istenilmiş ve katılımcı ayakta dik pozisyonda dururken 1,5 metre uzağında ve omuz hizası seviyesinde tripot üzerine konumlandırılan dijital kamera ile yan profilden fotoğraflanmıştır. Uygulama sonrası elde edilen verilerde KVA'sı 54 dereceden az olan katılımcılar baş önde postüre sahip olarak kabul edilmiştir (Yaşasın, 2023; Joshi vd., 2022; Nam vd., 2013).

Vücut kompozisyonunu belirlemek amacıyla; ağırlık, vücut yağ yüzdesi, toplam vücut suyu yüzdesi, kas kütlesi, beden derecesi, kemik mineral kütle, bazal metabolizma hızı, metabolik yaş, vücut kitle indeksi, kas özelliklerini ölçebilen Tanita MC 780 (Japonya) marka Segmental Kişisel Vücut Analizörü kullanmıştır. Vücut yağ kitlesini ölçmek için katılımclardan çıplak ayaklarla, tartının üzerinde sabit pozisyonda durmaları istenmiştir. Ölçümler herhangi bir gıda alımından 2 saat sonra yapılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki katsayılarını belirlemek için SPSS (Ver.15) paket programında yer alan Pearson korelasyon analizi, gruplar arası karşılaştırma için ise Independent Student t Testi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Bu çalışma sonucunda, kadınların ortalama yaş değeri 35,08±12,42 yıl, vücut ağırlığı 61,54± 10,77 kg, boy uzunluğu 165,08±5,23 cm, KVA değerleri ise 49,20º olarak belirlenirken erkeklerde ortalama yaş değeri 30,44±12,32 yıl, vücut ağırlığı 104,58± 22,49 kg, boy uzunluğu 165,44±34,90 cm, KVA değerleri ise 45,15º olarak bulunmuştur. Katılımcılardan elde edilen diğer veriler arasındaki ilişki katsayıları ve karşılaştırma sonuçları tablolar halinde gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılardan Elde Edilen Kraniovertebral Açıların (KVA) Ortalama Değerleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırma Sonuçları (Independent Sample t Test)

Cinsiyet	N	Ortalama KVA Skoru	Std. Sapma	Std. Hata	*t*	*p*
Erkek	9	45,15	6,51	2,17	-1,657	,114
Kadın	12	49,20	4,71	1,36		

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Karşılaştırma testi sonuçlarına göre; rakamsal olarak kadınların KVA skorları erkeklere göre daha yüksek olsa da cinsiyet değişkenine göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 2. Katılımcıların Fiziksel Özellikleri ile Baş Önde Postür (BÖP) Puanları Arasındaki İlişki Katsayıları

		BÖP	Cinsiyet	Yaş	Boy Uzunluğu	Vücut Ağırlığı
BÖP	Pearson Korelasyon(*r*)	1	,355	,240	,179	-,610(**)
	p		,114	,296	,437	,003
	N	21	21	21	21	21

**0,01 seviyede korelasyon, *0,05 seviyede korelasyon, BÖP: Baş Önde Postür

Katılımcıların BÖP durumları ile fiziksel özellikleri arasında sadece vücut ağırlıkları arasında negatif yönde, orta seviyede anlamlı ilişki çıkmıştır. Vücut ağırlığı azaldıkça BÖP puanları artmaktadır.

Tablo 3. Katılımcılardan Elde Edilen Vücut Kompozisyonu Özellikleri ile Baş Önde Postür (BÖP) Puanları Arasındaki İlişki Katsayıları

		BÖP	VKİ	Vücut Yağ Yüzdesi	Vücut Yağ Kütlesi	Vücut Sıvı Toplamı	Yağsız Vücut Kütlesi	Vücut Kas Kütlesi
BÖP	Pearson Korelasyon (*r*)	1	-,598(**)	-,418	,135	-,494(*)	-,534(*)	-,212
	p		,004	,060	,558	,023	,013	,356
	N	21	21	21	21	21	21	21

**0,01 seviyede korelasyon, *0,05 seviyede korelasyon, BÖP: Baş Önde Postür, VKİ: Vücut Kitle İndeksi

Katılımcıların vücut kompozisyon özellikleri ile baş önde postür puanları arasındaki ilişki katsayıları incelendiğinde BÖP puanı ile VKİ, vücut sıvı toplamları ve yağsız vücut kütleleri arasında negatif yönlü, orta seviyede anlamlı ilişkiler çıkmıştır. VKİ, vücut sıvı toplamları ve yağsız vücut kütleleri arttıkça BÖP puanı azalmaktadır. Vücut yağ yüzdesi, yağ kütlesi ve kas kütlesi ile BÖP puanları arasında ise anlamlı bir ilişki yoktur.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma sonucunda, kadınların ortalama yaş değeri 35,08±12,42 yıl, vücut ağırlığı 61,54± 10,77 kg, boy uzunluğu 165,08±5,23 cm, KVA değerleri ise 49,20° olarak belirlenirken erkeklerde ortalama yaş değeri 30,44±12,32 yıl, vücut ağırlığı 104,58± 22,49 kg, boy uzunluğu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

165,44±34,90 cm, KVA değerleri ise 45,15º olarak bulunmuştur. Literatürde benzer çalışma sonuçlarına bakıldığında; Yaşasın (2023) 18-50 yaş aralığında kadın ve erkek 40 kişi ile yaptığı çalışmasında, iki grup için sırasıyla ortalama vücut ağırlıklarını 64,27 kg ve 61,50 kg, KVA değerlerini ise 48,20º ve 48,13º olarak belirlemiştir. Fernandez-de-Las-Penas vd. (2006) 42 yaş ortalamasına sahip 25 kişilik kadın-erkek grubu ile yaptıkları çalışma sonucunda denek grubunun KVA değerini 45,30°, kontrol grubunun KVA değerini 54,10° olarak tespit etmiştir. Han vd. (2016) de 23,30 yıl ve 24,20 yıl yaş ortalamasına sahip erkeklerde KVA değerlerini sağlıklı kişiler için 53,10º, baş önde postüre sahip kişiler için 40,90º olarak, 22,80 ve 23,20 yaş ortalamasına sahip kadınlarda KVA değerini sağlıklı kişiler için 55,40º, baş önde postüre sahip kişiler için ise 43,10º olarak tespit etmişlerdir. Bu çalışmada elde edilen KVA değerleri literatürde yer alan benzer örneklemlerle yapılmış diğer çalışmalarda elde edilen KVA değerleri ile paralellik taşımaktadır. Buradan yola çıkarak, bu çalışmada elde edilen sonuçların evrene yordanabileceği düşünülmektedir.

Katılımcılardan elde edilen verilerin karşılaştırma testi sonuçları incelendiğinde rakamsal olarak kadınların KVA skorlarının erkeklere göre yüksek olduğu görülse de cinsiyet değişkenine göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur. Ayrıca, yapılan korelasyon analizi sonucuna göre katılımcıların yaş ve boy uzunluğu değişkenleri ile Baş Önde Postür (BÖP) Puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığından cinsiyet, yaş ve boy uzunluğu değişkenlerinin BÖP üzerine etki eden faktörler olmadığı anlaşılırken vücut ağırlığının azalması ile BÖP puanlarının arttığı görülmektedir. "KVA'sı 54 dereceden az olan katılımcıların baş önde postüre sahip olduğu" bilgisinden yola çıkılarak bu çalışma sonucunda vücut ağırlığının artması ile BÖP puanlarının düştüğü göz önünde bulundurulduğunda vücut ağırlığının fazla olmasının BÖP durumunu oluşturan etmenlerden bir tanesi olduğu düşünülebilir.

Ayrıca, yapılan korelasyon analizi sonucunda katılımcıların BÖP puanı ile VKİ, vücut sıvı toplamları ve yağsız vücut kütleleri arasında da negatif yönlü, orta seviyede anlamlı ilişkiler çıkmıştır. Bu değerler azaldıkça BÖP puanı artmakta olduğundan kişilerin VKİ, vücut sıvı toplamları ve yağsız vücut kütlelerinin fazla olmasının BÖP durumunu negatif yönde etkilediği ve katılımcıların VKİ, vücut sıvı toplamları ve yağsız vücut kütleleri arttıkça Baş Önde Postürün oluşabileceği söylenebilir. Bu sonuçlara göre, Baş Önde Postür olgusunu engellemek için doğru ve düzenli egzersiz yapmanın yanısıra kişilerin vücut kompozisyon özelliklerini de uygun halde tutmaları ya da uygun hale getirmeleri önerilebilir.

KAYNAKLAR

Borga, M., West, J., Bell, J. D., Harvey, N. C., Romu, T., Heymsfield, S. B., & Leinhard, O. D. (2018). Advanced body composition assessment: From body mass index to body composition profiling. *Journal of Investigative Medicine*, *66*(5), 1-9.

Cureton Jr, T.K. (1941). Bodily posture as an indicator of fitness. *Research Quarterly American Association for Health, Physical Education and Recreation*, *12*(Sup.2), 348-67.

Fernandez-de-Las-Penas, C., Alonso-Blanco, C., Cuadrado, M. L., & Pareja, J. A. (2006). Forward head posture and neck mobility in chronic tension-type headache: a blinded, controlled study. *Cephalalgia*, *26*(3), 314-319.

Han, J., Park, S., Kim, Y., Choi, Y., & Lyu, H. (2016). Effects of forward head posture on forced vital capacity and respiratory muscles activity. *Journal of Physical Therapy Science*, *28*(1), 128-131. https://doi.org/10.1589/jpts.28.128

Im, B., Kim, Y., Chung, Y. & Hwang, S. (2015). Effects of scapular stabilization exercise on neck posture and muscle activation in individuals with neck pain and forward head posture. *Journal of Physical Therapy Science*, *28*(3), 951-955.

Joshi, S., Chawla, B., & Pawalia, A. (2022). Exercises in the management of forward head posture: much needed posture care for online way of life. *Physiotherapy Quarterly*, *30*(4), 41-51. https://doi.org/10.5114/pq.2022.121147

Kalyon, T. A. (1994). *Sporcu sağlığı ve sakatlıkları* (2. Basım). Ankara: Gata Basımevi.

Kisner, C., Colby, L. A., & Borstad, J. (2017). *Therapeutic exercise: Foundations and techniques*. Philadelphia, USA: Fa Davis.

Kumar, P. (2019). Management of obesity induced forward head posture deformities through sports. *Int J Phys Educ Sports Health 6*, 106–107.

Lee, C-h., Lee, S. & Shin, G. (2017). Reliability of forward head posture evaluation while sitting, standing, walking and running. *Human Movement Science, 55*, 81-86.

Mahmoud, N. F., Hassan, K. A., Abdelmajeed, S. F., Moustafa, I. M. & Silva, A. G. (2019). The relationship between forward head posture and neck pain: a systematic review and meta-analysis. *Current Reviews in Musculoskeletal Medicine, 12*(4), 562-577.

Nam, S. H., Son, S. M., Kwon, J. W., & Lee, N. K. (2013). The Intra- and inter-rater reliabilities of the forward head posture assessment of normal healthy subjects. *Journal of Physical Therapy Science*, *25*(6), 737-739. https://doi.org/10.1589/jpts.25.737

Sargın, B. (2024). Postür Bozuklukları Bülten. Sarıyer Rehberlik ve Araştırma Merkezi. https://sariyerram.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/34/17/231198/dosyalar/2022_12/21111704_POSTUR-BOZUKLUKLARI-BULTEN.pdf

Sallis, J.F., Adlakha, D., & Oyeyemi, A. (2020). An international physical activity and public health research agenda to inform coronavirus disease-19 policies and practices. *Journal of Sport Health Science, 9*(4), 328-334, doi:10.1016/j.jshs.2020.05.005

Sheikhhoseini, R., Shahrbanian, S., Sayyadi, P., & O'Sullivan, K. (2018). Effectiveness of Therapeutic Exercise on Forward Head Posture: A Systematic Review and Meta-analysis. *Journal of Manipulative and Physiological Therapeutics*, *41*(6), 530-539.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Van Niekerk, S.-M., Louw, Q., Vaughan, C., Grimmer-Somers, K. & Schreve, K. (2008). Photographic measurement of upper-body sitting posture of high school students: A reliability and validity study. *BMC Musculoskeletal Disorders, 9*(1), 113. doi:10.1186/1471-2474-9-113

Visser, B. & Van Dieen, J. H. (2006). Pathophysiology of upper extremity muscle disorders. *Journal of Electromyography and Kinesiology, 16*(1), 1–16.

Yaraş, C., & Harmancı, H. (2022). Altyapıda oynayan genç erkek futbolcularda dinamik core egzersizlerinin vücut kompozisyonuna ve bazı biyomotor yetilere etkisi. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 9*(3), 456-469.

Yaşaşın, Y. (2023). Baş Önde Postürü Olan Bireylerde Klinik Pilates Egzersizlerinin Ağrı, Rom, Postür, Yaşam Kalitesi Ve Vücut Kompozisyonu Üzerine Etkileri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi.

Zorba, E. (2000). *Fiziksel uygunluk*. Ankara: Nehir Matbaası.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENİ ADAYLARININ PSİKOLOJİK İYİ OLUŞLARI İLE YALNIZLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Taylan AKBUĞA[1], Araştırma Görevlisi, Mehmet AKARSU[2], Doçent Doktor, Özgür EKEN[3]

[1]Milli Eğitim Bakanlığı, taylanakbuga87@gmail.com – 0000-0003-3926-0603
[2]İnönü Üniversitesi, mehmet_akarsu@inonu.edu.tr - 0000-0002-8149-801X
[3]İnönü Üniversitesi, ozgur.eken@inonu.edu.tr – 0000-0002-5488-3158

ÖZET

Bu çalışmanın amacı 2023- 2024 eğitim öğretim yılında Beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümlerinde okuyan ve mezun olan öğrencileri psikolojik iyi oluşlarının yalnızlık düzeyine etkisini incelenmesidir. Araştırma evrenini 2023- 2024 eğitim öğretim yılında Beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümlerinde okuyan ve mezun olan öğrenciler oluştururken, araştırma örneklemini ise 127 Kadın 74 Erkek toplam 201 öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin analizinde IBM SPSS Statistics versiyon 25 kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik dağılımlarına ilişkin frekans ve yüzdeleri bulmak için betimsel istatistiklerden faydalanılmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyete göre psikolojik iyi oluşları ve yalnızlıkları arasında fark bulunmamıştır. Katılımcıların yaş faktörüne göre bakıldığında 18-22 yaş arası beden eğitimi ve spor öğretmeni adaylarının daha yüksek yalnızlık düzeyine sahip olduklarını görülmektedir. Katılımcıların Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen 11 ilden birinde yaşama durumlarına göre yalnızlık ve psikolojik iyi oluşları olumsuz şekilde etkilediği sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak, beden eğitimi ve spor öğretmeni adaylarının psikolojik iyi oluşları ile yalnızlık düzeyleri arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, beden eğitimi ve spor öğretmeni adaylarının psikolojik refahının ve sosyal bağlamın anlaşılmasında önemli bir yere sahip olup, bu alandaki eğitim ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesi için temel teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik İyi Oluş, Yalnızlık, Öğretmen Adayı, Deprem, Beden Eğitimi ve Spor

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate the impact of psychological well-being on the loneliness levels of students who are studying or have graduated from physical education and sports teaching departments during the 2023-2024 academic year. The research population consisted of students studying or having graduated from these departments in the said academic year, while the sample included a total of 201 students, comprising 127 females and 74 males. IBM SPSS Statistics version 25 was utilized for data analysis. Descriptive statistics were employed to determine the frequency and percentages related to the demographic distributions of the participating students. No significant differences were found between male and female participants regarding their psychological well-being and levels of loneliness. It was observed that physical education and sports teacher candidates aged between 18-22 years had higher

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

levels of loneliness. Participants living in one of the 11 provinces affected by earthquakes centered in Kahramanmaraş experienced negative impacts on their loneliness and psychological well-being. In conclusion, a positive correlation was identified between the psychological well-being and loneliness levels of physical education and sports teacher candidates. These findings hold significant importance for understanding the psychological welfare and social context of these candidates and form a basis for the development of educational and intervention strategies in this field.

Keywords: Psychological Well-Being, Loneliness, Teacher Candidate, Earthquake, Physical Education and Sports

GİRİŞ

Psikolojik iyi oluş kavramı, bireyin hayatına olumlu anlamlar yüklemesi, toplumda yaşayan diğer bireyler ile iyi bir etkileşimin olması, ait olduğu gruba fayda sağlayarak hayatındaki karşılaştığı olumsuzluklara karşı üstünlük sağlaması olarak tanımlanabilir (Ryff ve Keyes, 1995). Bireyler, yaşamları boyunca hem gelişimsel olarak hem de doğası gereği karşılaşacakları engelleri aşma olarak ifade edilmekle beraber, bireyin kendisini gerçekleştirme olarak tanımlanabilir (Keyes ve diğ., 2002). Bu bağlamda, psikolojik iyi oluş, bireyin toplum içindeki etkileşim kalitesini ve yaşamla başa çıkma becerilerini doğrudan etkileyen bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır.

Artan psikolojik iyi oluş düzeyleri, bireylerin daha işlevsel bir yaşam tarzı benimsemeleriyle ilişkilendirilebilir. Bu durum, bireylerin kendi benliklerini daha iyi tanımaları, dış dünyadaki diğer olgular üzerinde kontrol sahibi olmaları, içe kapanıklık göstermemeleri ve diğer bireylerle daha sağlıklı ilişkiler kurmaları ile karakterize edilir. Hümanistik yaklaşıma sahip bireylerde, psikolojik iyi oluş düzeyinin artışı, bu bireylerin hayata bakış açıları ve tutumlarıyla doğru orantılıdır (Schmutte ve Ryff, 1997; Diener ve diğ., 2010; Arıcı, 2011; Basut, 2020). Toplumsal bağlamda yalnızlık olgusu, sosyal olarak etkileşim içinde olan insanlarda psikolojik etkiler yaratan önemli bir faktördür ve bu, bireylerin toplum içindeki yerini ve psikolojik iyi oluşlarını etkileyebilir (İnanç ve Ekşi, 2022). Psikolojik iyi oluş terimi üzerinde çalışmalarda bireylerin ruh sağlıklarının olumlu hallerinin öne çıkması gerektiğini öne çıkarmakla beraber, bireylerdeki mutluluk kavramının nasıl ortaya çıktığını tanımlamak yer almalıdır (Pancheva, Ryff ve Lucchini, 2021; Ryff, Boylan ve Kirsch, 2021; Çeri ve Çiçek, 2021; Yıldırım ve Çelik Tanrıverdi, 2020).

Psikolojik iyi olma hali tek boyutta incelenmesi mümkün olmayıp, duyuşsal, bilişsel ve sosyal olarak çok yönlü şekilde etkiler ile ortaya çıkan bir kavramdır (Karababa, Mert ve Çetiner, 2018). Psikolojik iyi oluş düzeyi yüksek olan bireylerin hayatlarına pozitif baktıkları ve yapılacak olan işlerinde veriminde artış olduğu söylenebilir (Kermen, İlçin Tosun, & Doğan, 2016). Yapılan çalışmalara bakıldığında psikolojik iyi oluş ile alakalı, iki önemli boyut ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri mutluluk kavramı ile açıklanırken, diğeri ise kendini tanımakla yani gerçekleştirmek ile bağdaştırılmaktadır (Waterman, 1993; Kahneman vd., 1999; Ryan ve Deci, 2001; Kuyumcu, 2012). Yapılan diğer bir çalışmada ise, bazı etmenlerin olumlu yönde

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

etkiler iken yalnızlık kavramı ile arasında olumsuz yönde bir bağlantı olduğu ortaya konulmuştur (Alabucak, 2019).

Yalnızlık ise, bireyin diğer bireyler ile çevresiyle ve bireysel olarak hoşnut olmama olarak tanımlanabilir. İnsanların varlığından itibaren yalnızlık duygunu yaşadığı savunulmaktadır. Yalnızlık duyguları barındıran bireylerin toplumda ya da çevresinde olan diğer bireyler tarafından istenilmediği, herhangi bir işi gerçekleştirmede birini bulamaması gibi duygusal bir olgudur. (Rokach, 1989; Kastenbaum, 1993; Arslan, 2009). İnsanlar yalnızlık duygusuna kapılmalarının sebeplerinden biri de kendilerini güvende hissedecekleri ve yabancılık hissetmeyecekleri bireylere ihtiyaç halinde, eğer ki o olgunluk aşamasına gelmemeleri olabilir. Bir grup içine dahil olamamaları ya da diğer bireyler ile etkileşimleri yok denecek kadar az olması sosyal yalnızlık belirtileri olarak bahsedilebilir (Wright, 2005; Erözkan, 2009).

Yalnızlık olgusu, süreç olmakla beraber psikolojik etmenleri içinde barındırır. Bundan dolayıdır ki, yaşanması olası olan ruhsal bunalımlara ve kişilik ile problemlere sebebiyet verebilir. Psikolojik dayanıklılık ile yalnızlık arasında zıt yönde bir orantı olduğu ve önemli bir kavram olduğu söylenebilir (Buluş, 1997; Nausheen, Gidron, Gregg, Tissarchondou, Peveler, 2007; Kılıç, 2014; Brydon, Kunz-Ebrecht, Owen,Steptoe, 2004). Yapılan çalışmalarda yalnızlık ile benlik saygısı ile ters orantı ile açıklanırken, başka bir çalışmada ise yalnızlığın kaygı, iletişim, depresyon gibi etmenler ile ter orantılı olduğu ortaya konmuştur (Coskuner, 1994; Durak ve Şenol-Durak, 2012).

Bu araştırma, beden eğitimi ve spor öğretmenliği adaylarının psikolojik iyi oluşları ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Psikolojik iyi oluş, bireylerin yaşam tarzlarına olumlu anlamlar yüklemesi, sosyal çevreyle etkileşimleri ve kendilerini gerçekleştirme süreçleriyle doğrudan ilişkilidir. Yalnızlık ise, sosyal çevreden ve bireysel tatminden uzaklaşma olarak tanımlanabilir ve psikolojik etmenlerle bağlantılıdır. Araştırmanın hipotezi, beden eğitimi ve spor öğretmeni adaylarının psikolojik iyi oluş düzeylerinin yükselmesinin, yalnızlık hislerini azaltacağı ve bireysel refahı artıracağı yönündedir. Bu bağlamda, araştırma, eğitim ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesi için önemli bir katkı sağlayabilir ve öğretmen adaylarının psikolojik sağlığını ve sosyal uyumunu anlamak açısından kritik bir değer taşımaktadır.

MATERYAL VE METOT

Araştırma Modeli

Bu araştırmada amacına uygun ve ekonomik olması için tarama modeli uygulanmıştır. Araştırmacılardan alınan veriler ile geçmişte olan ya da hala devam eden bir durumu olduğu şekliyle betimlemeye çalışan yaklaşımdır (Karasar, 1998).

Araştırma Grubu

Araştırmanın evrenini 2023-2024 eğitim öğretim süreci içerisinde eğitim gören ya da geçmiş yıllarda Beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümünden mezun olmuş ve kamu personeli seçme sınavına hazırlanan öğrencilerden oluşmuştur. Araştırmanın örneklemini ise 127 Kadın

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

74 Erkek toplam 201 öğrenci oluşturmuştur. Çizelge 1'de katılımcılara ait bilgiler bulunmaktadır.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Dağılımları

Değişken		F	%
Cinsiyet	Kadın	127	63,2
	Erkek	74	36,8
	Toplam	**201**	**100,0**
Yaş	18-22 yaş	67	33,3
	23-27 yaş	109	54,2
	28 yaş ve üzeri	25	12,4
	Toplam	**201**	**100,0**
Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen 11 ilden birinde mi yaşıyorsunuz?	Evet	127	63,2
	Hayır	74	36,8
	Toplam	**201**	**100,0**

Çizelge 1'e göre araştırmaya 74 erkek ve 127 kadın katılmıştır. Katılımcıların 67'si 18-22 yaş aralığında, 109'u 23-27 yaş aralığında ve 25'i de 28 yaş ve üzerindedir. Bunların 127'si Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen 11 ilden birinde yaşamaktayken 74'ü farklı bir şehirde yaşamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği

Veriler, Diener ve diğerlerinin (2010) geliştirdiği ve Telef (2013)'in Türkçe'ye uyarladıkları "Psikolojik İyi Oluş Ölçeği" kullanılarak toplanmıştır. Bu ölçek, 1 ile 7 arasında değişen Likert tipinde, tek boyutlu ve 8 maddeden oluşmaktadır. Ölçek katılımcıların görüşlerini ifade etmek için "Tamamen Katılmıyorum" (1) ile "Tamamen Katılıyorum" (7) arasında seçim yapacakları yapıdadır. Yüksek puanlar, psikolojik iyi oluşun yüksek olduğunu göstermektedir.

Yalnızlık Ölçeği

Verilerin toplanmasında Wongpakaran ve arkadaşları tarafından geliştirilen İnanç ve Eksi (2022) tarafından uyarlanan "Yalnızlık Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 6 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğe 1= Asla, 2= Nadiren, 3= Bazen ve 4= Her zaman şeklinde yanıt verilmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek yalnızlık düzeyini göstermektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde IBM SPSS Statistics versiyon 25 kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik dağılımlarına ilişkin frekans ve yüzdeleri bulmak için betimsel istatistiklerden faydalanılmıştır. Analizlere geçmeden önce basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılarak normallik testi yapılmıştır. Çizelge 2'ye göre basıklık ve çarpıklık değerleri +1.5 ile -1.5 aralığında olması nedeniyle verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir (Tabachnick, Fidell ve Ullman, 2013). Verilerin normal dağılıma sahip olması nedeniyle ikili karşılaştırmalar için Independent Samples T-Test, üç ve daha fazla karşılaştırmalar için ise One-Way Anova testi kullanılmıştır. Anlamlı sonuçlarda farkın kaynaklandığı grubu belirlemek için Post-Hoc testlerinden LSD kullanılmıştır. Ayrıca depremden etkilenen spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin psikolojik iyi oluşları ile olumlu düşünme becerileri arasındaki ilişkiyi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

belirlemek için de Spearman Korelasyon Analizi yapılmıştır. Anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir.

BULGULAR

Çizelge 2. Normallik testi

Ölçek	N	X̄	ss	Çarpıklık	Basıklık
Yalnızlık	201	2,38	0,73	0,187	-0,459
Psikolojik İyi Oluş	201	4,99	1,03	-0,687	-0,099

Çizelge 2 incelendiğinde, çalışmaya 201 öğretmen adayının katıldığı görülmektedir. Katılımcıların yalnızlık ölçeğine verdikleri yanıtların ortalaması 2,38±0,73, çarpıklık değeri 0,187, basıklık değeri ise -0,459'dur. Öğretmen adaylarının psikolojik iyi oluş ölçeğine vermiş oldukları yanıtların ortalaması ise, 2,38±0,73, çarpıklık değeri -0,687, basıklık değeri ise -0,099'dur.

Çizelge 3. Katılımcıların yalnızlık ve psikolojik iyi oluşlarının cinsiyete göre t-testi sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	X̄	Ss	t	p
Yalnızlık	Kadın	127	2,40	0,75	0,328	0,743
	Erkek	74	2,36	0,70		
Psikolojik İyi Oluş	Kadın	127	5,03	1,00	0,777	0,438
	Erkek	74	4,91	1,07		

Çizelge 3 incelendiğinde, cinsiyetlere göre yalnızlık ve psikolojik iyi oluş ölçeğine verilen yanıtlar arasında istatistiksel anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (p>0,05).

Çizelge 4. Katılımcıların yalnızlık ve psikolojik iyi oluşlarının yaşlarına göre anova sonuçları

Ölçek	Yaş	N	X̄	Ss	F	p	η^2	LSD
Yalnızlık	18-22 yaş (a)	67	2,61	0,79	5,160	**0,007**	0,050	a>b
	23-27 yaş (b)	109	2,26	0,65				
	28 yaş ve üzeri (c)	25	2,32	0,76				
Psikolojik İyi Oluş	18-22 yaş	67	4,78	1,04	2,142	0,120		
	23-27 yaş	109	5,11	1,02				
	28 yaş ve üzeri	25	5,00	0,94				

Çizelge 4 incelendiğinde, katılımcıların yaşlarına göre yalnızlık ölçeğine verdikleri yanıtlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir (p<0,05). Post-Hoc testlerinden LSD testi sonucu incelendiğinde ise bu farkın 18-22 yaş ile 23-27 yaşındaki katılımcılardan kaynaklandığı görülmektedir. Buna göre 18-22 yaş arası beden eğitimi ve spor öğretmeni adaylarının daha yüksek yalnızlık düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca gruplar arasındaki farkın küçük etki büyüklüğüne sahip olduğu da görülmektedir (η^2=0,050). Katılımcıların yaşlarına göre psikolojik iyi oluş ölçeğine verdikleri yanıtlar incelendiğinde ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (p>0,05).

Çizelge 5. Katılımcıların yalnızlık ve psikolojik iyi oluşlarının Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen 11 ilden birinde yaşama durumlarına göre t-testi sonuçları

Ölçek	Kahramanmaraş merkezli depremlerden	N	X̄	Ss	t	p	d

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

	etkilenen 11 ilden birinde yaşama durumları						
Yalnızlık	Evet	127	2,48	0,75	2,328	**0,021**	0,352
	Hayır	74	2,23	0,67			
Psikolojik İyi Oluş	Evet	127	4,81	1,04	-3,235	**0,001**	0,487
	Hayır	74	5,29	0,93			

Çizelge 5 incelendiğinde, katılımcıların Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen 11 ilden birinde yaşama durumlarına göre yalnızlık ve psikolojik iyi oluşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Ortalamalara bakıldığında, Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen 11 ilden birinde yaşayanların daha yüksek yalnızlık düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca bu farkın küçük etkiye sahip olduğu görülmektedir ($d=0,352$). Psikolojik iyi oluş ortalamalarına bakıldığında ise Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen 11 ilden birinde yaşayanların daha düşük psikolojik iyi oluşa sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca bu farkın küçük etkiye sahip olduğu görülmektedir ($d=0,487$).

Çizelge 6. Beden eğitimi ve spor öğretmeni adaylarının yalnızlık ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkinin Pearson Korelasyon Analizi sonucu

Ölçekler	**N**	**r**	**p**
Yalnızlık	201	-0,372	**0,000**
Psikolojik İyi Oluş			

Çizelge 6'ya göre beden eğitimi ve spor öğretmeni adaylarının yalnızlık düzeyleri ile psikolojik iyi oluşları arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r= -0,372$, $p<0,05$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Cinsiyetlere göre yalnızlık ve psikolojik iyi oluş ölçeğine verilen yanıtlar arasında istatistiksel anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Yapılan çalışma ile alakalı literatür tarandığında yalnızlık olgusuna cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde bu çalışmaya paralel sonuçlar ve farklı sonuçlar bulunduğu saptanmıştır. Bazı çalışmalarda erkek öğrencilerin lehine (Sarıçam, 2011: Güler Yılmaz, 2012) bulunurken, bazı çalışmalarda ise kız öğrencilerin lehine (Odacı, 1994) anlamlı farklar bulunurken, (Oruç, 2013: Demirtaş, 2007) yapmış olduğu çalışmalarda ise bu çalışmaya paralel ve destek verici şekilde öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmadığı saptanmıştır. Cinsiyet faktörü açısından bakıldığında bireylerin içsel dünyasını yalnızlık olgusu tarafından bakarak açıklamak çok yeterli olmadığı görülebilir.

Katılımcıların yaşlarına göre yalnızlık ölçeğine verdikleri yanıtlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Buna göre 18-22 yaş arası beden eğitimi ve spor öğretmeni adaylarının daha yüksek yalnızlık düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca gruplar arasındaki farkın küçük etki büyüklüğüne sahip olduğu da görülmektedir. Literatüre bakıldığında araştırmalarda evlilik doyumları yüksek olan bireylerin psikolojik iyi oluşlarını olumlu yönde katkı sağladığı ortaya konulmuştur (Sacco ve Phares, 2001: Kamp Dush vd., 2008). Ayrıca ergenlik dönemi olarak ifade edilen zaman diliminde bireylerin yalnızlık duygularını daha yoğun olarak hissedildiği sonuçları fark edilmektedir (Miell ve Duck, 1986).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Katılımcıların yaşlarına göre psikolojik iyi oluş ölçeğine verdikleri yanıtlar incelendiğinde ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

Öğrencilerin, Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen 11 ilden birinde yaşama durumlarına göre yalnızlık ve psikolojik iyi oluşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Ortalamalara bakıldığında, Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen 11 ilden birinde yaşayanların daha yüksek yalnızlık düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca bu farkın küçük etkiye sahip olduğu görülmektedir. Asrın felaketi olan 6 Şubat depremi tüm insanlığı etkilemesiyle beraber deprem bölgelerinde yaşayan insanları çok fazla etkilemiştir. Binlerce kişi hayatlarını kaybederken daha fazla kişi ise ailelerini, arkadaşlarını, öğretmenlerini, öğrencilerini ve çevresindeki birçok kişiyi kaybetmekten dolayı bir takım duygu değişimleri yaşamışlardır. Bunlardan biri de samimi olunan kişiler ile kurulan bağlanmanın ortadan kalkması sonucu oluşan duygusal yalnızlıktır (Weiss, 1973). Psikolojik iyi oluş ortalamalarına bakıldığında ise Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen 11 ilden birinde yaşayanların daha düşük psikolojik iyi oluşa sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca bu farkın küçük etkiye sahip olduğu görülmektedir. Kişilerin psikolojik iyi oluşlarının çevredeki bireyler ile olumlu yöndeki etkileşim ve çevresel hâkimiyet ile orantılı olduğu belirtilmektedir (Telef, 2013). Deprem sonrası bireylerde geleceğe yönelik kaygı, umut ve karar verme süreci gibi olguların olumsuz etkilendiğini ve bunun sonucunda psikolojik iyi oluş süreçlerinin etkilendiği düşünülebilir (Kocaman, 2019).

Bu çalışmanın sınırlılıkları, örneklem büyüklüğünün ve demografik çeşitliliğinin sınırlı olması, verilerin yalnızca belirli bir coğrafi alandan toplanmış olması, ve katılımcıların kendilerini raporlamalarına dayalı öznel verilere dayanmasıdır. Ayrıca, çalışma sadece Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği öğrencilerini içerdiğinden, bulguların genel nüfusa veya diğer disiplinlerdeki öğrencilere uygulanabilirliği sınırlı olabilir. Bunun yanı sıra, araştırmanın kesitsel doğası nedeniyle, psikolojik iyi oluş ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin nedensellik yönü konusunda sonuçlar çıkarmak zordur.

Sonuç olarak, bu araştırma, cinsiyet açısından bir farklılık göstermeyen, ancak 18-22 yaş arasındaki Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği adaylarında daha yüksek yalnızlık düzeyleri tespit eden bulgular sunmaktadır. Özellikle, Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen bölgelerde yaşayan katılımcılarda yalnızlık ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin olumsuz etkilendiği gözlemlenmiştir. Araştırma, genel olarak beden eğitimi ve spor öğretmeni adaylarının psikolojik iyi oluşları ile yalnızlık düzeyleri arasında anlamlı ve negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, öğrencilerin psikolojik refahı ve sosyal bağlamının daha iyi anlaşılmasında önemli bir rol oynamakta ve bu alandaki eğitim ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesi için temel teşkil etmektedir. Bununla birlikte, çalışmanın örneklem büyüklüğü, coğrafi kapsamı ve metodolojik yaklaşımı gibi sınırlılıkları dikkate alındığında, bulguların dikkatli bir şekilde yorumlanması gerektiği vurgulanmalıdır. Gelecekteki çalışmaların, bu ilişkiyi daha geniş ve çeşitli örneklem grupları üzerinde detaylı olarak incelemesi ve nedensellik bağlantılarını araştırması önerilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

Alabucak, Ezgi. *Beliren yetişkinlerin psikolojik iyi oluşlarını açıklamada yalnızlık, sosyal destek, kardeş ilişkileri ve bazı demografik değişkenlerin rolü*. MS thesis. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2019.

Arici, Fatma. *Üniversite öğrencilerinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılar ve psikolojik iyi oluş*. MS thesis. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Arslan, C. "Ergenlerin toplumsallaşmasında internetin etkilerine ilişkin öğretmen görüşleri." *Ege Eğitim Dergisi* 10.1, 2009.

Arslan, G., Yıldırım, M. and Zangeneh, M. "Coronavirus anxiety and psychological adjustment in college students: Exploring the role of college belongingness and social media addiction." *International journal of mental health and addiction*, 2021.

Basut, İ. *Üniversite öğrencilerinin bilişsel esneklik düzeylerinin damgalama ve psikolojik iyi olma açısından incelenmesi*. MS thesis. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Buluş, Mustafa. "Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlık." *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 3.3,1997.

Ceri, V., and Cicek, İ. "Psychological well-being, depression and stress during Covıd-19 pandemic in Turkey: a comparative study of healthcare professionals and non-healthcare professionals." *Psychology, health & medicine* 26.1, 2021.

Coskuner, A. 'İletişim becerisi geliştirme eğitiminin is görenlerin iletişim çatışmalarına girme eğilimlerine, yalnızlık düzeylerine ve is doyumlarına etkisi'. Yayınlanmamış Doktora, Tezi, Ankara Üniversitesi, Sos. Bil. Enst. Ankara,1994.

Demirtaş, A. S. "İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri ile stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişki." *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara*, 2007.

Diener, E., et al. "New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings." *Social indicators research*, 2010.

Durak, M., and Durak, E. "Psychometric qualities of the UCLA loneliness scale-version 3 as applied in a Turkish culture." *Educational Gerontology* 36.10-11, 2010.

Erdem, Ş., and Kabasakal, Z. "Psikolojik iyi olma ve yetişkin bağlanma boyutları.", 2015.

Güler, Y.M. "Ortaöğretim öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ile utangaçlık düzeyleri arasındaki ilişki (İstanbul ili Tuzla ilçesi örneği)." *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*. 2012.

Kahneman, D., Diener, E. and Schwarz, N. *Well-being: Foundations of hedonic psychology*. Russell Sage Foundation, 1999.

Kamp D., Claire M., Miles G. T., and Rhiannon A. K. "Marital happiness and psychological well-being across the life course." *Family relations* 57.2. 2008.

Karababa, A., Mert, A. and Çetiner P. "Üniversite Öğrencilerinde Psikolojik İyi Olmanın Bir Yordayıcısı Olarak Benlik Ayrımlaşması." *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 19.2. 2018.

Kastenbaum, R. *Encyclopedia of Adult Development*. Oryx Press, 4041 North Central at Indian School Road, Phoenix, AZ 85012-3397, 1993.

Kermen, U., Tosun, N. İ . and Doğan, U. "Yaşam doyumu ve psikolojik iyi oluşun yordayıcısı olarak sosyal kaygı." *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi* 2.1, 2016.

Keyes, C. LM, Shmotkin, D. and Ryff. C. D . "Optimizing well-being: the empirical encounter of two traditions." *Journal of personality and social psychology* 82.6, 2002.

Kiliç, Ş. D., *Üniversite öğrencilerinin yalnızlık ve psikolojik dayanıklılıklarının incelenmesi*. MS thesis. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Kocaman, E., *Bir grup yetişkinde umut ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin farklı değişkenler açısından incelenmesi*. MS thesis. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2019.

Kuyumcu, B., "Türk ve İngiliz üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş duygusal farkındalık ve duygularını ifade etmelerinin ülke ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi." *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 14.2, 2012.

Inanç, A., and Eksi, H., "Contemporary Educational Researches Journal.", 2022.

Mahon, N. E., Yarcheski, A. and Yarcheski, T. J., "Social support and positive health practices in young adults: Loneliness as a mediating variable." *Clinical Nursing Research* 7.3, 1998.

Miell, D., and Duck, S. "Strategies in developing friendships." *Friendship and social interaction*, 1986.

Nausheen, B., et al. "Loneliness, social support and cardiovascular reactivity to laboratory stress." *Stress* 10.1, 2007.

Odacı, H., "Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi öğrencilerinin yalnızlık, benlik-saygısı ve yakın ilişkiler kurabilme düzeylerinin ve bu düzeyler arasındaki ilişkilerin incelenmesi." *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 1994.

Oruç, T., *Üniversite öğrencilerinde psikososyal değişkenlere göre yalnızlık ile otomatik düşünceler ilişkisinin incelenmesi*. MS thesis. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2013.

Pancheva, M. G., Ryff, C. D. and Lucchini. M. "An integrated look at well-being: Topological clustering of combinations and correlates of hedonia and eudaimonia." *Journal of Happiness Studies* 22, 2021.

Rokach, A. "Antecedents of loneliness: A factorial analysis." *The Journal of Psychology* 123.4, 1989.

Ryan, R. M., and Deci. E. L., "On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being." *Annual review of psychology* 52.1, 2001.

Ryff, C. D., and Keyes, C.L.M. "The structure of psychological well-being revisited." *Journal of personality and social psychology* 69.4, 1995.

Ryff, C. D., Boylan, J. M. and Kirsch, J. A., "Eudaimonic and hedonic well-being." *Measuring well-being*, 2021.

Sacco, W. P., and Phares, V. "Partner appraisal and marital satisfaction: the role of self-esteem and depression." *Journal of Marriage and Family* 63.2, 2001.

Sariçam, H. *Üniversite öğrencilerinin reddedilme duyarlılıkları ile benlik saygıları ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. MS thesis. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011.

Schmutte, P. S., and Ryff, C. D., "Personality and well-being: reexamining methods and meanings." *Journal of personality and social psychology* 73.3, 1997.

Steptoe, A., et al. "Loneliness and neuroendocrine, cardiovascular, and inflammatory stress responses in middle-aged men and women." *Psychoneuroendocrinology* 29.5, 2004.

Tabachnick, B. G., Fidell, L.S. and Ullman, J. B., *Using multivariate statistics*. Vol. 6. Boston, MA: pearson, 2013.

Telef, B. B., "Psikolojik iyi oluş ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması." *Hacettepe üniversitesi eğitim fakültesi dergisi* 28.28-3, 2013.

Waterman, A. S. "Two conceptions of happiness: Contrasts of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment." *Journal of personality and social psychology* 64.4, 1993.

Weiss, R. *Loneliness: The experience of emotional and social isolation*. MIT press, 1975.

Wright, S.L., Loneliness in the Workplace. (Unpublished Doctor of Philosophy). University of Canterbury, 2005.

Yıldırım, M., and Çelik F. "Social support, resilience and subjective well-being in college students." *Journal of Positive School Psychology* 5.2, 2021.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

TÜKETİCİLERİN TAM ELEKTRİKLİ OTOMOBİLLERE İLİŞKİN ŞİKAYETLERİ

Prof. Dr. Murat Selim SELVİ[1]

[1]Tekirdağ NKÜ, İİBF, İşletme Bölümü,msselvi@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9114-3183

ÖZET

Tam elektrikli otomobiller, benzin ve dizel yakıtlı otomobillere göre farklı bir güç kaynağı tarafından hareket ettirildiği için kullanıcıların bazı sorunlar yaşadığı görülmektedir. Bu çalışmanın amacı tam elektrikli otomobillere ilişkin sorun ve şikayetleri keşfetmektir. Aaraştırma bulguları hem birincil hem de ikincil verilere dayanmaktadır. Elektrikli otomobillere ilişkin şikayetler ikincil ve birincil kaynakların analiz edilmesinden elde edilmiştir. Öncelikle tarama çalışması yaparak ikincil veri analizi yapılmıştır. Öncelikle konuyla alakalı akademik anlamda yapılan çalışmalardan derleme yapılmış; daha sonra 10.05.2024 tarihine kadar özellikle sikayetvar.com sitesine yapılan şikayetler sınıflandırılmıştır. Son olarak Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne'de yaşayan ve tam elektrikli araç kullanan toplam 15 kişi ile telefon üzerinden yarı-yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır. Mülakatta açık uçlu olarak tek bir soru sorulmuş, "tam elektrikli araçlara yönelik ne tür sorunların yaşandığına ilişkin cevaplar alınmıştır. Alınan cevaplar tasnif edilerek şikayetler somut örneklerle tespit edilmiştir. Her mülakat yaklaşık 5-10 dakika sürmüştür. Söylem analizi yapılarak elde edilen nitel karakterli bulgular kavramsallaştırılmış ve şikayetler maddeler halinde yazılmıştır. En önemli sorun ve şikayetler arasında şarj sorunu, menzil sorunu, performans sorunu ve yetişmiş teknik eleman sorunu sayılabilir. Bu bulgu ve sonuçların tam elektrikli araç satın alma karar sürecinde olan tüketicilere, üretici ve satış sorumlularına yararlı olacağı beklenmektedir. Tamamen elektrikli otomobillerle ilgili tüketici şikayetleri incelendiğinde bir dizi ortak temaların ortaya çıkmaktadır. Bugün yaşanan sorunların alınacak önlemlerle ileriki zamanlarda daha da azalacağı beklenmektedir. Özellikle kullanımı kolay olan hızlı ve emniyetli şarj teknolojileri yanında şarj istasyonu ve batarya yatırımcılarının da artması, gelişip yaygınlaşması kullanıcıların şikayetlerini önemli ölçüde giderebilecektir. Diğer taraftan elektrikli araç piyasasının gittikçe gelişeceğine dair ciddi işaretler bulunmaktadır. Dolayısıyla tam elektrikli araçların fiyatları ve ödeme koşullarının iyileştirilmesi noktasında da tüketicileri rahatlatcı adımların atılacağı beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tam elektrikli otomobil, şarj istasyonu, şikâyet

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

CONSUMER COMPLAINTS ABOUT ALL-ELECTRIC CARS

ABSTRACT

The use of full electric cars is associated with a number of issues, as they are driven by a power source that differs from that of petrol and diesel-fuelled vehicles. The objective of this study is to examine the issues and grievances associated with full electric vehicles. The research findings are based on both primary and secondary data. The complaints about electric cars were obtained by analysing both secondary and primary sources. Firstly, a screening study was conducted in order to analyse secondary data. Firstly, a synthesis was created from academic studies on the subject. Secondly, the complaints made specifically to sikayetvar.com until 10/05/2024 were classified. Finally, semi-structured interviews were conducted via telephone with a total of 15 individuals residing in Tekirdağ, Kırklareli and Edirne and utilising full electric vehicles. In the interview, a single open-ended question was posed: "What problems are experienced with full electric vehicles?" The responses were categorised and the grievances were identified with specific examples. The duration of each interview was approximately five to ten minutes. The qualitative findings obtained through discourse analysis were conceptualised and the complaints were written in items. The most significant issues and grievances pertain to the charging process, range limitations, performance concerns, and the lack of adequately trained technical personnel. It is anticipated that these findings and results will prove beneficial to consumers, manufacturers and sales personnel engaged in the decision-making process surrounding the purchase of full electric vehicles. A review of consumer complaints about fully electric cars reveals a number of common themes. It is anticipated that the issues currently being experienced will be further alleviated in the future as a result of the proposed measures. In particular, the expansion of charging station and battery investors, as well as the development of fast and safe charging technologies that are easy to use, will significantly reduce the number of complaints from users. Conversely, there are indications that the electric vehicle market will gradually develop. Consequently, it is anticipated that the aforementioned measures will be implemented to reassure consumers regarding the pricing and payment terms of fully electric vehicles.
Keywords: All-electric car, charging station, complaint

1.GİRİŞ

Bugün tam elektrikli otomobiller, benzin ve dizel yakıtlı otomobillere göre farklı bir güç kaynağı tarafından hareket ettirildiği için kullanıcılar açısından bazı endişe ve kaygıları da beraberinde getirmektedir. Bunlar arasında en dikkat çekici olan şüphesiz güç kaynağının şarj edilme sürecinde yaşanan sorunlardır. Her ne kadar dümya otomotiv pazarında hatırı sayılır pay alan ülkelerde şarj teknolojisi sürekli gelişse de farklı coğrafya ve iklim koşullarına sahip diğer ülkelerde güç değerleri, kablo gereksinimleri, bağlantı tipleri, şarj etme yöntemleri, şarj istasyon tipleri ve modları vb hususlar güncelliğini korumaktadır. Dünyada ve Türkiye'de elektrikli araçların kullanımı gittikçe artmaktadır. 2024 Mart ayı sonu itibari ile Türkiye'de

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

trafiğe kayıtlı yakıt türüne göre elektrikli araç sayısı 99.759 adet olup; toplam içindeki payı % 0,6'dır (TUİK, 2024a). Diğer taraftan EPDK'dan lisanslı şarj noktası (soketi) sayısı 1 Nisan 2024 tarihi itibariyle 17.233'e (11.412 adet AC (Yavaş) ve 5.821 adet DC (Hızlı)) yükselmiştir. Türkiye'de soket başına düşen elektrikli araç sayısı 5,4 iken bu oranın Avrupa ülkelerinde ortalama 13,75 olduğu belirtilmektedir (Elektrikli Araç ve Şarj Altyapısı Projeksiyonu, Nisan 2024)

Çizelge 1: Elektrikli araçların şarj hızları ve süreleri

Şarj türü	Şarj Olma Hızları	60 Dakikada Alabileceği Yol	Zaman
Şarj Cihazı (8A)	1.8 kW	10 km	35 saat
1-faz AC Şarj	7.4 kW	40 km	9 saat
3-faz AC Şarj	22 kW	120 km	3 saat
DC Şarj	25 kW	150 km	1.5 saat (%80'e kadar)
Hızlı DC Şarj	50 kW	300 km	1 saat (%80'e kadar)
Ultra Hızlı DC Şarj	175 kW	1000 km	15 dakika (%80'e kadar)

Kaynak: Karapınar ve Dalbadan, 2022: 554.

Elektrikli otomobillerin benzinli ve dizel araçlara nazaran birçok avantajı olsa da bazı dezavantajları da mevcuttur. Kısıtlı menzil ve batarya teknolojisinin geliştirilmeye olan ihtiyacı yanında kamusal alanlardaki şarj istasyonu alt yapısının kısıtlı olması en başta gelen kısıtları oluşturmaktadır (Özbay vd. 2020).

Bu çalışmada tam elektrikli otomobil kullanan tüketicilerin bu araçlarla ilgili pratikte karşılaştıkları sorunlar ve şikayetleri ele alınmaktadır. Bu bakımdan öncelikle ilgili internet sitelerinden bu tür şikayetlere ilişkin taramalar yapılmış ve elde edilen bulgular maddeler halinde sıralanmıştır. Bu bulgu ve sonuçların tam elektrikli araç satın alma karar sürecinde olan tüketicilere, üretici ve satış soromlularına yararlı olacağı beklenmektedir.

2.YÖNTEM

Elektrikli otomobillere ilişkin şikayetlerin bir kısmı ikincil veri olarak, konuyla alakalı web sitelerinin incelenmesinden ve akademik anlamda yapılan çalışmalardan derlenmiştir. Şikayetlerin bir diğer kısmı ise özellikle sikayetvar.com sitesi incelemesi neticesinde sınıflama yapılarak elde edilmiştir. Son olarak Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne'de yaşayan ve tam elektrikli araç kullanan toplam 15 kişi ile telefon üzerinden yarı-yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır. Mülakatta tam elektrikli araçlara yönelik açık uçlu tek bir soru sorulmuş, şikayetlerin somut örneklerle detaylı açıklanması istenmiştir. Her mülakat yaklaşık 5-10 dakika sürmüştür. Hill (2002) telefon görüşmelerinin 10 dakikayı geçmemesi gerektiğini belirtmektedir. Block ve Erskine (2012) telefon görüşmelerinin hem maliyetlerde hem de zaman açısından tasarruf sağladığınıbelirtmektedirler. Wrenn vd. (2002) ve De Vaus (2002) mülakatları telefonla gerçekleştirmenin, yüz yüze görüşmenin şart olmadığı, kısa cevaplı soruların olduğu ayrıca katılımcıların geniş coğrafyaya dağılmış olduğu durumlarda faydalı olduğunu vurgulamaktadırlar. 5-20 Nisan 2024 tarihleri arasında her bir katılımcı ile yapılan

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

mülakatlardan elle tutulan notlar değerlendirmeye alınmıştır. Bu süreçte kullanılan benzer, ortak ifade, deyimler ve jargonlar gruplandırılmıştır. Bu süreçte söylem çözümlemesine dikkat edilmiştir. Aziz'e göre (2014) söylem çözümlemesi, yazılmış olan söylemin, karmaşık yapısı içerisinde dilbilgisel özellikler dikkate alınarak, niteliksel olarak ve kuramsal biçimlemeler ile çözümlenmesidir. Baş ve Akturan'a göre (2008) ise söylem analizi metin veya konuşma biçiminde kullanılan dilin detaylı olarak analiz edilmesidir. Ortaya çıkan birincil bulgular ikincil kaynaklardan elde edilen bulgularla karşılaştırılmıştır. Özetle araştırma bulguları hem birincil hem de ikincil verilere dayanmaktadır. Toplanan tüm veriler tekrar gözden geçirilerek şikayetler betimlenmiştir.

3.BULGULAR

Literatür ve ilgili site incelemelerinden elde edilen bulgulara göre elektrikli araçların bazı dezavantajlarının zamanla tüketicilerde şikayetlere yol açabildiği anlaşılmaktadır. Bu dezavantajlar (şikayet konuları) şu şekilde belirtilebilir:

1. Menzil: Menzilin düşük olması, uzun süren yolculuk için sorun olabilmektedir.
2. Şarj süresi: Hızlı şarj istasyonlarının sayısı hala az olup; bu durum zamanı kısıtlı olan sürücüler için bir sorun olabilir.
3. Fiyat: Elektrikli araçların fiyatları benzinli ve dizel yakıtla çalışan araçlara göre, tüketicinin bütçesini zorlayabilir.
4. Teknik sorunlar: Elektrikli araçların yeni bir teknoloji olmasından kaynaklı bazı teknik sorunlar yaşatabilmesi ve bu durumun bakım-onarım masraflarına yol açabilmesi,
5. Türkiye'de şarj istasyonlarının sayısının hala sınırlı olması ve bazı bölgelerde şarj imkanının olmamamsı.
6. Elektrikli araçların sessizliği, performansı, kullanma keyif ve sürüş hissinden mahrum kalma gibi sorunlara sebep olabilmektedir.
7. Bataryaların uzun dönemde insan sağlığına olası negatif etkileri belirsizlik riski yaratmaktadır.
8. Site tarzı toplu yaşam alanlarında şarj alanları oluşturmak için bağımsız bölüm sahiplerinin çoğunluğun onayının alınması gibi mevzuattan kaynaklanan sıkıntılar,

Sikayetvar.com sitesinde yer alan RKS, ET5 Premium+, BMW, Kia, Opel, Mercedes gibi elektrikli araçlara ilişkin şikayetler ise şu şekilde belirtilebilir:

1. Akü sorunu: Pillerin teslimattan beş ay sonra çalışmadığı, harita uygulamasında verilerin olmadığı ve müşteri temsilcisinin yardımcı olmadığı belirtilmiştir.
2. Şarj istasyonu sorunu: Şarj istasyonlarında (rugo, Ebox, ZES, Lixhium vb.) şarjın yapılamadığı, mevcut şarj istasyonlarının lokasyon bilgilerine sahip olunamadığından şikayet edilmiştir.
3. Pillerin hızlı tükenmesi: 20 km yol aldıktan sonra şarj edilmesi gerektiği, akünün verimsiz olduğu belirtilmiştir.
4. Yazılım sorunu: Aracın sürekli uyarı verip durduğundan bahsedilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

5. Öngörülen teslim tarihinden geç teslimatın yapıldığı, kampanya kapsamında hediye e-şarjın teslimatta verilmediği belirtilmiştir.
6. Satışa ilişkin sorun: Sıfır satın alınan otomobilin şarj arıza sorunu verdiği ve bayinin destek olamadığı belirtilmiştir.

Mülakatlara ilişkin bulgular ise kısaca şu şekilde özetlenebilir:
1 Şarj Sorunu: Şarj istasyon sayısının az olması, şarj ünitesinden şarj olamama,
2. Teknik bakım-onarım sorunu: Usta ve tekniker bulma sorunu,
3. Arrıza yaptığında yüksek maliyetlere neden olması, servis ağlarının çok az olması,
4. Hava değişikliğine bağlı menzil sorunu,
5. Klima ve farların çalışmasında bazı kullanıcıların şikayetleri olmuştur
6. Yazılımsal sorunlar,
7. Batarya arızası,
8. Elektrikli araçların 2.el pazarının oluşmaması, satılsa bile çok ucuza satılması (Kullanıcılar güvensizlikten dolayı 2. eli almak istememektedir)
9. Kulanıcıların elektrikli araç kullanma konusunda bilgisiz olup, eğitilmeleri gerektiği belirtilmiştir. Kimi katılımcılar soyal statü göstergesi mantığı ile bakıldığı için elektrikli araçların satın alındığını düşünmektedir. Sadece beyaz yakalı çalışanların bu tür araçları satın aldığına ilişkin gözlemler mevcuttur.
10. Bazı katılımcılar kullanımdan dolayı çok problem çıkartabilen müşterilere karşı firmaların elektrikli araç satarken temkinli yaklaşabileceklerini belirtmiştir.
11. İnvertör, batarya arızalarına karşı sigorta yaptırmak gerekmektedir.
12. İş sağlığı ve güvenliği açısından ölüm riski taşımaktadır.
13. Yüksek sıcaklık oluştuğu için kısa devre ve sonrasında yangına sebep olabilmektedir. Elektrikli araçlar yandığında söndürülmesi zor olmaktadır.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Elektrikli araç pazarının gelecek yıllarda gittikçe büyüyeceğine ilişkin önemli göstergeler olsa da bugün için kullanıcıların ciddi sorunlar yaşadıkları bir gerçektir. Elde edilen bulgulara göre tam elektrikli otomobil kullanan tüketicilerin araçları ile alakalı olarak genelde batarya-akü sorunu, şarj istasyonu sorunları, menzil sorunu, yaygın servisin olmaması-teknik eleman sorunu, elektrikli araç kullanma farkındalığı sorunu, site ve apartman sakinlerinin şarj etme sorunları yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Elektrikli araç kullanıcılarına şu tavsiyelerde bulunmak yararlı olabilir:

Gittikçe artan elektrikli otomobil sahipliğine bağlı olarak şikâyet edilen konulara ilişkin gerekli altyapı sistemlerinin hızlı bir şekilde tamamlanması gerekir. Satıcı firmaların satış sürecinde tüketicilere neler sunduklarını yazılı olarak vermek dışında yanlış anlamalara neden olabilecek başka türlü vaadlerde bulunmamaları şikayetleri azaltabilir. Normalde elektrikli bir aracın menzili benzinli ve dizel araçlara göre daha azdır. Elektrikli araç sahiplerine kışın soğuk

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

havaların aküyü hızlı tüketebileceğini ve menzili azaltabileceğini, hatta güvenli sürüş için lastik bakımlarına ve diş derinliğine dikkat etmeleri gerektiği hatırlatılabilir. Sigorta şirketlerinin elektrikli araçlar için hangi özel teminatlar sunduğunu, poliçenin akü ve şarj sistemi onarım maliyeti gibi hangi riskleri kapsadığını, poliçenin aracın tam ikame maliyetini karşılama durumunu incelemek gerekir. Uzak yerlerde sınırlı şarj seçenekleri olabilir, bu yüzden aplikasyonlardan yararlanarak hizmet veren şarj istasyonlarının yol güzergahı boyunca nerelerde olduğunu bilmek önemlidir. Elektrikli aracın şarjını gidilecek mesafeye göre doldurmak gerekir. Çünkü şarj bittiğinde araç duracaktır. Şarjın bitmesi durumunda aracı bir şarj istasyonuna götürmek için bir çekici çağırmak gerekecektir. Bu da uzun zaman alabilir. Bir diğer önemli husus ise elektrikli araç sahiplerinin eğer bir site içinde ikamet ediyorsa şarj istasyonu kurmak için ek bir ücret ödeme veya bina yönetiminden izin alma durumu söz konusu olabilir; hatta bu süreçte kat maliklerinin ilgili mevzuat gereği belli bir çoğunluğunun onayının alınması gerekebilir.

KAYNAKÇA

Aziz, A. (2014), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*, 9. Baskı, Ankara, Nobel Yayınevi.

Baş, Türker ve Akturan, Ulun (2013), Nitel Araştırma Yöntemleri, NVivi 7.0 ile Nitel Veri Analizi, Ankara: Seçkin yayıncılık.

Block, E.S. Erskine, L. (2012). Interviewing by Telephone: Specific Considerations, Opportunities, and Challenges, International Journal of Qualitative Methods, 11 (4), 428-445.

De Vaus, David (2002), Surveys in Social Research, 5th edition, Routledge *Taylor & Francis Group* Australia

Elektrikli Araç ve Şarj Altyapısı Projeksiyonu, Nisan 2024, https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/1-4448/enerji-donusumuelektrikli-arac-sarj-agi-altyapis

Hill, Nigel; Self, Bill and Roche, Greg (2002), Customer Satisfaction Measurement for ISO 9000:2000 Butterworth-Heinemann, Linacre House, Jordan Hill, Oxford

Karapınar, F. ve Dalbadan, F. (2022). Elektrikli Araçların Şarj Yöntemleri ve Şarj İstasyon Tipleri, Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 38 (3): 549-556.

TUİK (2024a). Motorlu Kara Taşıtları, Mart 2024, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Motorlu-Kara-Tasitlari-Mart-2024-53455, erişim: 03.05.2024.

Özbay, H., Közkurt, C., Dalcalı, A. ve Tektaş, M. (2020). Geleceğin ulaşım tercihi: Elektrikli araçlar, Akıllı Ulaşım Sistemleri ve Uygulamaları Dergisi, 3 (1): 34-50.

Wrenn Bruce; Stevens, Robert and Loudon, David (2002). Marketing Research Text and Cases, Best Business Books Binghamton, New York.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

INFLUENCER MARKETING: ARE INFLUENCERS' LEGITIMACY AND BRAND IMAGE IMPORTANT FOR ATTITUDE TOWARDS THE BRAND?

Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Ali PAYLAN[1] , Doç. Dr., Buket BORA SEMİZ[2]

ABSTRACT

This study aims to test the effect of influencer's legitimacy on brand image (BI) and attitude toward the brand (ATT). Additionally, it was also tested whether BI mediates the relationship between the influencer's legitimacy and ATT. The sample consisted of 596 participants determined by convenience sampling from the population who is over 18 and have social media accounts in Turkey. Results show that influencer's cognitive legitimacy (CL) and pragmatic legitimacy (PL) do not affect consumers' attitude toward the brand, while moral legitimacy (ML) does. BI partially mediates the relationship between influencer's legitimacy and ATT. Findings may enlighten managers about the legitimate ground on which the image for brand-influencer collaboration should be based.

Keywords: Cognitive legitimacy, moral legitimacy, pragmatic legitimacy, influencers, brand image, attitude toward the brand

ÖZET

Bu çalışma, influencer'ların algılanan meşruiyetinin marka imajı ve markaya yönelik tutum üzerindeki etkisini incelemektedir. Araştırma modeli ayrıca markanın, fenomenlerin algılanan meşruiyeti ile markaya yönelik tutum arasında aracılık edip etmediğini de test etmektedir. Örneklem, Türkiye'de sosyal medya hesabı olan 18 yaş üstü nüfustan kolayda örnekleme yoluyla belirlenen 596 katılımcıdan oluşmaktadır. Sonuçlar, bilişsel meşruiyet ve pragmatik meşruiyetin tüketicilerin markaya yönelik tutumunu etkilemediğini, ahlaki meşruiyetin ise etkilediğini göstermektedir. Etkileyicilerin algılanan meşruiyeti ile markaya yönelik tutumu arasındaki ilişkiye marka imajı kısmen aracılık etmektedir. Bulgular, marka-etkileyici iş birliğine yönelik olarak marka imajının hangi meşru zemine dayanması gerektiği konusunda yöneticilere fikir verebilecektir.

Introduction

In recent years, influencers have become indispensable in brands' interaction with consumers (Schivinski and Dabrowski 2016). Companies encourage consumers to buy products by creating a BI with the real-time shares of the influencers (Martínez-López et al., 2020). Shareef

[1] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Osmaneli Meslek Yüksekokulu, mehmetali.paylan@bilecik.edu.tr – ORCID ID: 0000-0002-6739-2649
[2] Bakırçay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, buket.borasemiz@bakircay.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-5440-8496

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

et al (2020) found that consumers blindly believe in shared content on social media groups, and this result indicates that ethical problems occur in influencer marketing (De Jans, Cauberghe, and Hudders 2018; Nafi and Ahmed 2019). A similar situation is mentioned by Singh et al. (2020) regarding the impact of social media phenomena on the reputation of corporate brands in crisis.

Lee and Eastin (2021) investigated how the public perceived the authenticity of influencers. However, these ethical concerns about influencers have not yet been exhaustively investigated regarding social values and norms. Based on this, the researchers believe that problems arise since influencers are seen as legitimate regarding social norms and values has not yet been discussed in the literature. Among the initial studies, (Paylan and Semiz 2021) and (B. Semiz and Paylan 2021) pointed to the perceived legitimacy of influencers through (Suchman 1995) and (Marion 2006) conceptual background and (Randrianasolo and Arnold 2020) adaptation of consumer legitimacy.

On the other hand, companies collaborate with celebrities/influencers to promote their brand. They think celebrities' attributes are attached to their brand because BI combines consumers' cognitive and emotional beliefs that form the brand perception (Brodie, Whittome, and Brush 2009). Since the BI is an essential concept to explain the influence of consumers' perceptions, attitudes, and mindsets towards their acceptance of a brand (Low and Lamb 2000), it is necessary to reveal the relationships between BI, influencers' perceived legitimacy and ATT.

Regarding this information, this study aims to examine the effect of influencers' perceived legitimacy on BI and ATT and whether BI mediates between the influencers' perceived legitimacy and ATT. Hence this study's contributions are:

to clarify the theoretical background for the legitimization of influencers in terms of social norms and values.
to reveal which legitimacy factors affects on BI and ATT
to assess and give the managers an idea of the legitimate background of brand-influencer collaboration in terms of BI

Theoretical background

Legitimacy as a social concept in marketing and brand

Legitimacy is "*the social acceptance of the actions of an individual, institution or entity in terms of social norms, attitudes and values*". (Suchman 1995) categorises legitimacy under three categories. First, *cognitive legitimacy* (CL) focuses on whether organisations are considered an indispensable part of consumers regarding social norms and values. The second category is *moral legitimacy* (ML), which defines whether organisations are perceived as morally legitimate regarding social norms and values. The last one is *pragmatic legitimacy* (PL), which focuses on an organisation's assessment of whether its activities provide convenience or benefit for an individual's social life. According to (Suchman 1995), once an organisation is accepted as legitimate, it achieves its strategic goals and gains a competitive advantage against its competitors (Czinkota, Kaufmann, and Basile 2014).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Influencer marketing and legitimacy

Influencers have become powerful marketing communication actors for companies (Wiedmann and von Mettenheim 2021; Kadekova and Holienčinova 2018; Vrontis et al. 2021). Datareportal (2022) shows that social media users have reached 4.62 billion worldwide, and the economic size of influencer marketing reached 16.4 billion dollars in 2022 (Santora 2022). One of the reasons why influencer marketing has reached this economic size is that influencers share real-time posts (De Jans, Cauberghe, and Hudders 2018), so consumers find them credible (Ye et al., 2021). However, influencers are not only evaluated by their credibility but also by more characteristic features such as attractiveness, likability, similarity and familiarity (Taillon et al., 2020). Since this evaluation is solely based on influencers' characteristics, it is an incomplete assessment of their social position. Therefore, influencers who collaborate with companies (B. B. Semiz 2020) should be assessed through their perceived legitimacy. This theoretical background encourages us to examine the relationships between the perceived legitimacy of influencers, brand image (BI) and attitude towards the brand (ATT).

Hypothesis development

Influencer's legitimacy and brand image

Brand image also indicates consumers' perceptions of the products' physical and non-physical features, experiential emotions, feelings, associations and expectations (Homer 2008). When consumers have a positive BI and emotional attachment to the brand, their loyalty is stronger (Barreda et al., 2020).

Guo et al. (2017) and Hakala, Niemi, and Kohtamäki (2017) show that the legitimacy concept is associated with the issue of branding. From this point of view, (Paylan and Semiz 2021) and (B. Semiz and Paylan 2021) show that influencer's legitimacy significantly affects brand trust and ATT. Companies try to understand the consumer's positive/negative thoughts about ATT and create a BI (Efe and Ventura 2020). In social media communication, BI depends on how and by whom the brand is presented. Therefore, when influencers collaborate with a brand, their attributes and inspirational posts can significantly impact its image (Fink et al., 2020). Therefore, the following hypotheses are:

H_{1a}: CL of influencers has a positive effect on BI.

H_{1b}: ML of influencers has a positive effect on BI.

H_{1c}: PL of influencers has a positive effect on BI.

H_2: BI has an impact on ATT.

Influencer's legitimacy and attitude toward the brand

XiaoWu Wang, Cao, and Park (2019) suggest that community experience and comments affect consumers' ATT and purchasing behaviours. Abzari, Ghassemi, and Vosta (2014), on the other hand, reached that the social media activities of companies affect consumers' ATT and purchasing behaviours. Regarding the influencer impact, results show that influencers' brand-related content posts (Jin and Muqaddam 2019) and psychological-related factors (Reinikainen

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

et al., 2020) affect the consumers' ATT (De Veirman, Cauberghe, and Hudders 2017). Besides these studies, (Vrontis et al. 2021) also mentioned that the theory of reasoned action is one of the fundamental theoretical backgrounds of influencer marketing. Within this context, the following hypotheses are determined:

H_{3a}: The perceived CL of influencers positively affects ATT.

H_{3b}: The perceived ML of influencers positively affects ATT.

H_{3c}: The perceived PL of influencers positively affects ATT.

Brand Image Mediation

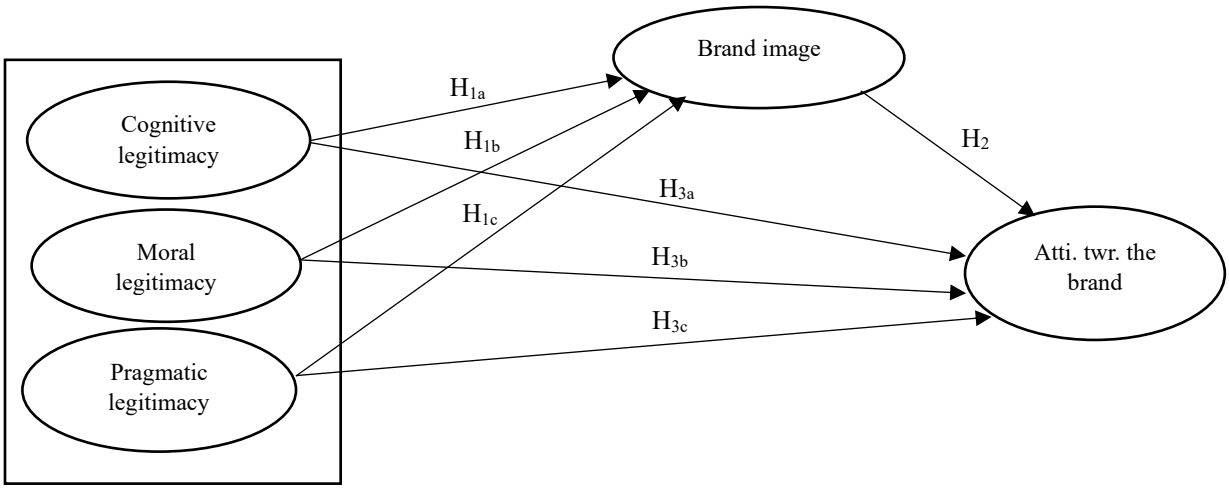
Brand image is critical to maintaining, sustaining and nurturing consumer-brand relationships in social media, and this relationship increases brand loyalty (Barreda et al., 2020; Fink et al., 2020). Companies know that a strong BI provides profitability to the company. Fink et al (2020) show that the more specific and powerful messages the BI contains, the stronger the consumer's attitudes toward the brand and its impact on their purchase intentions. (Fink et al. 2020) show that the image of the sponsor brand mediates the relationship between influencer trust and purchase intention. According to Yunus et al (2016), BI partially mediates between e-WOM and purchase intention. In addition, (B. Semiz and Paylan 2021) concluded that brand trust has a mediating effect between influencer's legitimacy and their attitude towards the brand. Therefore, the hypotheses indicating the mediation effect and other relationships are given in Figure 1.

H_{4a}: BI mediates the relationship between the perceived CL of influencers and ATT.

H_{4b}: BI mediates the relationship between the perceived ML of influencers and ATT.

H_{4c}: BI mediates the relationship between the perceived PL of influencers and ATT.

Figure 1. The proposed research model

Methodology

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sampling and Data Collection

The population consisted of people over 18 who had social media accounts in Turkey. The sample consisted of 596 participants determined by convenience sampling from the specified population. Participants with social media accounts were asked to write down three influencers they followed in the initial part of the questionnaire. They were asked to answer the other statements in the survey according to these three influencers. In this research, a specific brand or influencer was not used to measure consumers' perception of legitimacy towards influencers because it is seen in various existing applications that influencers can collaborate with many brands. Besides, the period this collaboration covers cannot be known to consumers. The structural equation model was used to test the hypotheses established in the research model using IBM AMOS program.

Measures

Influencer's legitimacy is a 5-point Likert-type scale with 12 questions under three factors cognitive, moral and pragmatic legitimacy and was adapted from (Randrianasolo and Arnold 2020). BI was scaled using a 5-point Likert-type scale that was originally modified from(H. Kim and Kim 2005). The ATT was customized using semantic differential scores from (Patel, Gadhavi, and Shukla 2017). Relevance and adaptation of scales in Turkish were examined by two marketing professors experienced in marketing.

Results of Common Method Bias

Regarding common method bias, participants' confidentiality was maintained and research data were not shared with third parties. Thus, participants to respond artificially or dishonestly was reduced (Podsakoff, MacKenzie, and Podsakoff 2012). In addition, a single factor analysis suggested by Harman was conducted. It was observed that the statements gathered under a single factor explained 45% (<50%) of the variance and there was no common method bias in the study. Moreover, it is accepted that there is no common method bias in cases where all the correlation coefficients between the variables are below 0.90 and construct validity is accepted by confirmatory factor analysis (Richardson, Simmering, and Sturman 2009; Podsakoff, MacKenzie, and Podsakoff 2012; Tehseen, Ramayah, and Sajilan 2017). As a result, the correlation coefficients were less than 0.90 and the construct validity showed that there was no common method bias.

Table I. Demographic Characteristics

Age	**f**	**%**	**Occupation**	**f**	**%**
18-25	314	52.7	Employee	56	9.4
26-35	209	35.1	Officer	53	8.9
36-45	62	10.4	Merchant	8	1.3
46 and above	11	1.8	Self-employment	30	5.0
Education			Student	210	35.2
Primary School	23	3.9	Housewife	82	13.8
High School	201	33.7	Unemployed	81	13.6
Vocational School	135	22.7	Academic	11	1.8

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Graduate	203	34.1	Retired	3	0.5
Post-Graduate	34	5.7	Other	62	10.5
Gender			**Marital Status**		
Female	479	80.4	Married	227	38.1
Male	117	19.6	Single	369	61.9

Table 1 shows the participants' demographic characteristics. As seen in Table 1, 80.4% of the sample were female, and 19.6% were male. Regarding the age variable, 52.7% of the participants were between 18-25. Two-thirds of the participants were single, and 33.7% had high school degrees. Regarding the occupation variable, 35.2% of the participants were students, and approximately 14% were housewives and unemployed.

Results

Exploratory factor analysis, confirmatory factor analysis and fit indices

Table 2 shows the Exploratory Factor Analysis (EFA) results of legitimacy factors, BI and ATT. According to the results, the KMO test value (0.940) shows the appropriateness of the sample size for the factor analysis. According to (Tabachnick, Fidell, and Ullman 2007), this value is an indicator of the sampling convenience of factor analysis and should be greater than 0.6. However, (Hair et al. 2014) stated that if it is below 0.5, it is considered unacceptable; if it is above 0.5, it is weak; if it is above 0.6, it is mediocre; if it is above 0.7, it is moderate and 0.8 and above, it is high. As a result, it was concluded that the sample size was appropriate to conduct EFA. The result of Bartlett's Sphericity test was found to be 9074,840. In addition, this test was found to be statistically significant (p=0.000). Five dimensions emerged as a result of the analysis. These five dimensions explained 76.101% of the total variance. Since the factor loads of all variables were above the threshold value of 0.7, no items were excluded from the analysis.

Table II. Exploratory Factor Analysis (EFA) and Standardised Factor Loadings, CR, AVE and Cronbach Alpha Coefficients

Items/Dimensions	**CL**	**ML**	**PL**	**BI**	**ATT**	**λ**
Cognitive Legitimacy (CL) α=0.798, **CR**=0.803, **AVE**=0.508						
CL3. The social media influencer I follow is an indispensable part of social media.	0.815					0.716
CL2. The social media influencer I follow is a vital member of the community that follows her/him.	0.763					0.573
CL4. The social media influencer I follow represents the community of followers I am a member of.	0.601					0.797
CL1. The social media influencer I follow is a complementary member of the community that follows her/him.	0.518					0.748
Moral Legitimacy (ML) α=0.924, **CR**=0.922, **AVE**=0.749						
ML3. The social media influencer I follow is respectable.		0.825				0.745
ML2. The social media influencer I follow is reliable.		0.811				0.870

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ML1. The social media influencer I follow is honest.		0.794				0.941
ML4. The social media influencer I follow is knowledgeable.		0.738				0.895
Pragmatic Legitimacy (PL) α=0.897, **CR**=0.889, **AVE**=0.668						
PL2. The posts of the social media influencer I follow about the products are generally appropriate for my lifestyle.			0.762			0.824
PL3. The posts of the social media influencer I follow about the products are generally appropriate for the lifestyle of those who follow him/her.			0.707			0.837
PL1. The posts of the social media influencer I follow are generally beneficial for me.			0.700			0.826
PL4. The posts of the social media influencer I follow about the products generally reflect the practical daly-life values of those who follow him/her.			0.662			0.782
Brand Image (BI) α=0.907, **CR**=0.910, **AVE**=0.771						
BI2- Brands whose products are shared by the social media influencer I follow have a distinctive image.				0.766		0.889
BI1- When comparing the brands whose products are shared by the social media influencer I follow with other brands, they have a different image.				0.753		0.917
BI3- The brands whose products are shared by the social media influencer I follow are corporate brands.				0.738		0.827
Attitude toward the Brand (ATT) α=0.909, **CR**=0.910, **AVE**=0.672						
ATT4. Unpleasant - Pleasant					0.883	0.740
ATT3. Bad- Good					0.853	0.804
ATT2. Boring-Entertaining					0.840	0.859
ATT5.Disadvantageous-Advantageous					0.797	0.900
ATT1. Unconvincing- Convincing					0.772	0.788

Total Variance Explained: %76,101 (ATT=19.492; ML=18.202; PL=14.562; BI=11.948; CL=11.897) KMO=0.940; BToS=9074.840; p=0.000 **Abr.**: CL, cognitive legitimacy; ML, moral legitimacy; PL, pragmatic legitimacy; BI, brand image; ATT, attitude towards the brand; KMO, Kaiser-Meyer Olkin; λ, Standardised factor loadings; CR, composite reliability; AVE, average variance extracted, α, Cronbach alpha

Confirmatory Factor Analysis (CFA) conducted to reveal the fit of the research model. According to CFA results, the fit index values were found as Chi-Square Goodness of Fit/Degrees of Freedom (X^2/df=2.221); *Root Mean Square Residual* (RMR=0.054); *Goodness of Fit Index* (GFI=0.945); *Adjusted Goodness of Fit Index* (AGFI=0.927); *Tucker-Lewis Index* (TLI= 0.974); *Comparative Fit Index* (CFI=0.979); *Normed Fit Index* (NFI=0.962) and *Root Mean Square Error of Approximation* (RMSEA=0.045).

Findings show that the X^2/df, RMR, and GFI values provide an acceptable fit in the literature, while the other values have good fit values (Bayram 2010; Meydan and Şeşen 2011). In general, the model was found to have good fit values. Convergent validity, composite reliability (CR)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

and Cronbach Alpha reliability coefficient should be 0.6 and above. In addition, standardised factor loads and AVE (Average Variance Extracted) values must be 0.50 and above (Fornell and Larcker 1981). According to Table 2, results show that all variables provide threshold values. Therefore, convergent validity has been achieved.

Table 3 shows the square roots of the AVE values and the correlation coefficients. The diagonal values in bold axis are the square roots of the AVE, and the values below are the correlation coefficients of the factors with each other. Discriminant validity, correlation coefficients should be smaller than the square roots of AVE values (Compeau and Higgins 1995).

Table III. Square Roots of AVE Values and Correlation Coefficients of Factors

	CL	**ML**	**PL**	**BI**	**ATT**
CL	***0.712***				
ML	0.615	***0.865***			
PL	0.649	0.736	***0.817***		
BI	0.603	0.637	0.729	***0.878***	
ATT	0.312	0.386	0.393	0.474	***0.819***

Table 3 shows that the square roots of all AVE values for the structures are more significant than the cross-correlation values below. Therefore, discriminant validity was ensured. Thus, it can be concluded that the scales have construct validity by ensuring convergent and discriminant validity.

Hypothesis testing

Table 4 shows standardised regression coefficients, t-values, standard error values, and significance levels. According to the results, PL explains BI at the highest level. When the t-values and significance levels of the latent variables were examined, it was seen that the t-values of the other two variables were more significant than 1.96, except for the perceived ML variable (0.078). In addition, the PL and CL's effetcs on ATT were not statistically significant (p=0.444; p=0.901). In this case, it can be said that only the ML dimension of influencer's legitimacy has a 27.4% effect on the ATT (p<0.005). Moreover, BI has a 0.57 effect on ATT (p<0.001). Therefore, hypotheses H_{1a}, H_{1c}, H_2, and H_{3c} supported, while H_{1b}, H_{3a}, and H_{3b} are not.

Table IV. Coefficients and Significance Levels of the Structural Model

Hypothesis	**Paths**	**Stand. Error**	**t-value**	**Stand. Reg. Coefficient**	**p (Sig.)**	**Result**
H_{1a}	CL->BI	0.071	2.814	0.200	0.005	S
H_{1b}	ML->BI	0.079	0.986	0.078	0.324	NS
H_{1c}	PL->BI	0.082	8.372	0.682	0.000	S
H_2	BI->ATT	0.101	5.663	0.571	0.000	S
H_{3a}	CL->ATT	0.015	0.125	0.015	0.901	NS
H_{3b}	PL->ATT	-0.115	-0.765	-0.115	0.444	NS

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

H_{3c}	ML->ATT	0.274	2.147	0.274	0.032	S
S: Supported, **NS:** Not supported						

According to Zhao, Lynch Jr, and Chen (2010), the indirect effects between variables should be significant in order to talk about the mediation effect (Yıldız 2020). The results in Figure 2 show that CL affects BI (p=0.005) and also BI affects ATT (p<0.001). CL does not affect ATT (p=0.901), and BI fully mediates the relationship between CL and ATT. Similarly, PL affects BI (p<0.001), and BI affects ATT (p<0.001). Nevertheless, PL does not affect the ATT (p=0.444). BI has a full mediating effect on the relationship between PL and ATT.

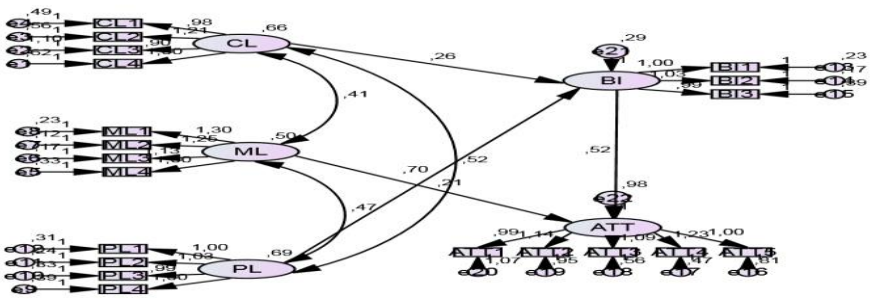

Figure 2. Structural Equation Modelling Results

Meanwhile, ML does not affect the BI (p=0.324), but it affects the ATT (p<0.005). In other words, the indirect effect is not insignificant, and BI affects ATT (p<0.001). Therefore, the direct effect was significant, and BI did not mediate the relationship between ML and ATT. Thus, H4a and H4c were supported for the mediating effect of the BI variable, but H4b was not.

Discussion and Conclusion

Considering the findings, results suggest that CL and PL affect the promoted BI. Therefore, these findings provide a concrete theoretical framework forCheung et al. (2022) conclusions on the principles under which consumers' need for this social interaction and bonding with influencers should be realised. According to the findings, consumers' perceptions of CL and PL do not affect the ATT, but the perception of ML does, which is essential in terms of showing which social norms and values can be examined within the framework of the parasocial relationship mentioned by Jin and Muqaddam (2019).

According to the Pradhan et al (2022), negative moral emotions directly affect influencer and brand avoidance. However, the correlations between anger and brand avoidance are higher than

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

the correlations between anger and influencer avoidance. This result suggests that negative moral emotions are more likely to be targeted towards brands rather than influencers. The result that ML affects ATT, contributes to the findings of Pradhan et al (2022). In other words, moral values are important for Gen Zs, and in our study, the fact that this issue is decisive for the ATT reveals that companies and influencers should refer to moral values when collaborating in terms of positioning the influencer and the brand.

The results briefly show that CL (β=0.015; p=0.901) and PL (β=-0.115; p=0.444) do not affect consumers' ATT, while ML (β=-0.274; p<0.032) does. These results have similar and different results to studies presented by (B. Semiz and Paylan 2021) and (Paylan and Semiz 2021). According to (Paylan and Semiz 2021), all legitimacy factors affect the ATT, while according to (B. Semiz and Paylan 2021), CL does not affect the ATT, while others do. Compared with these results, we could notice that CL and PL do not affect the ATT due to the perception differences arising from the consumers' misunderstanding of the ATT or company. On this issue, (Randrianasolo and Arnold 2020) state that CL and PL factors do not affect attitude toward a company or organisation. The results show similarity with the results of (Randrianasolo and Arnold 2020) in terms of legitimacy factors. However, examining these factors regarding influencer and brand relationships reveals the necessity of testing different relationships. As stated by (Hsieh and Li 2008), the effect of perception of the company's public relations activities on customer loyalty is more vital when the BI matches with the consumer's perception. So, this study tested whether BI mediates between influencer's legitimacy and the ATT.

Studies show that the credibility of celebrities affects the BI, and the BI affects consumers purchasing behaviour (Chan, Ng, and Luk 2013; Fink et al. 2020). (Raji, Rashid, and Ishak 2019) found that social media advertisements significantly affect hedonic and functional BI. The results obtained by (Barreda et al. 2020) show that social media activities are essential for creating a solid BI. Therefore, it can be concluded that BI is an essential variable for influencer marketing in theoretical and practical terms. This study's results show that CL (β=0.200; p<0.005) and PL (β=0.682; p<0.001) have a significant effect on BI, but ML (β=0.078; p=0.324) does not affect BI. The results show that the BI (β=0.571; p<0.001) affects the ATT. These results reveal and support the idea that social media activities can be more widely accessible and remarkable with the BI, thus having more potent effects on consumer attitude and purchase intention (Fink et al. 2020; Xuehua Wang and Yang 2010).

According to the study of (Raji, Rashid, and Ishak 2019), functional and hedonic BI mediate the relationship between social media ads and behavioural intentions. Additionally, (Yunus et al. 2016) show that BI partially mediates between e-WOM and purchase intention. This study shows that BI partially mediates influencer's legitimacy and the ATT. In this respect, this study supports other studies' results regarding the mediating role of BI.

In conclusion, we can state that companies and brands should focus on CL and ML factors when collaborating with influencers. Also, the BI should have a CL and ML factors framework. When the fact that the respondents evaluated at least three influencers and at least three brands that

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

these influencers promoted while answering the questions was taken into account, the results show that CL and ML factors are critical in terms of social evaluations of influencers. While this situation would guide which ground brands should collaborate with the influencers they cooperate with, it is crucial to show which social legitimacy factors are critical for evaluating the BI.

Theoretical and Practical Implications

This research contributes to the results obtained regarding the source-credibility and source-attractiveness models in terms of providing a more general framework regarding influencer's legitimacy. This study also will make it easier for managers to understand which legitimacy factors are essential for consumers while evaluating influencers. In this respect, this study suggests to the managers that the company should collaborate with the influencers within cognitive and moral principles and create marketing and branding policies for the BI under these principles.

Limitations and future research

The limitation of this study is that the research could not be conducted on a particular brand and the influencer promoting it. This situation poses challenges in terms of two respects. One of them is that influencers do not promote only a single brand, and the second one is that it is not predictable when the promotion of the specific brand will be made. Due to time and cost limitations, respondents were asked to write down the names of three influencers they followed at the time of their response and to answer the questions about those influencers and the brand being promoted.

References

Abzari, M., Ghassemi, R. A., & Vosta, L. N. (2014). Analysing the effect of social media on brand attitude and purchase intention: The case of Iran Khodro Company. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *143*, 822–826.

Barreda, A. A., Nusair, K., Wang, Y., Okumus, F., & Bilgihan, A. (2020). The impact of social media activities on brand image and emotional attachment. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, *11*(1), 109–135.

Bayram, N. (2010). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş AMOS uygulamaları*. Ezgi Kitabevi.

Brodie, R. J., Whittome, J. R. M., & Brush, G. J. (2009). Investigating the service brand: A customer value perspective. *Journal of Business Research*, *62*(3), 345–355.

Chan, K., Ng, Y. L., & Luk, E. K. (2013). Impact of celebrity endorsement in advertising on brand image among Chinese adolescents. *Young Consumers*, *14*(2), 167–179.

Cheung, M. L., Leung, W. K. S., Yang, M. X., Koay, K. Y., & Chang, M. K. (2022). Exploring the nexus of social media influencers and consumer brand engagement. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, *34*(10), 2370–2385.

Compeau, D. R., & Higgins, C. A. (1995). Computer self-efficacy: Development of a measure and initial test. *MIS Quarterly*, *19*(2), 189–211.

Czinkota, M., Kaufmann, H. R., & Basile, G. (2014). The relationship between legitimacy, reputation, sustainability and branding for companies and their supply chains. *Industrial Marketing Management*, *43*(1), 91–101.

Datareportal. (2022). *Global social media stats*. https://datareportal.com/social-media-users

De Jans, S., Cauberghe, V., & Hudders, L. (2018). How an advertising disclosure alerts young adolescents to sponsored vlogs: The moderating role of a peer-based advertising literacy intervention through an informational vlog. *Journal of Advertising*, *47*(4), 309–325.

De Veirman, M., Cauberghe, V., & Hudders, L. (2017). Marketing through Instagram influencers: the impact of number of followers and product divergence on brand attitude. *International Journal of Advertising*, *36*(5), 798–828.

Efe, A., & Ventura, K. (2020). Instagramda marka imajı yaratmada etkileyici kişiler ve müşteri etkileşimi: Sponsorlu ürün yorumlarının analizine yönelik bir çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *11*(27), 541–554.

Fink, M., Koller, M., Gartner, J., Floh, A., & Harms, R. (2020). Effective entrepreneurial marketing on Facebook–A longitudinal study. *Journal of Business Research*, *113*, 149–157.

Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, *18*(1), 39–50.

Guo, R., Tao, L., Li, C. B., & Wang, T. (2017). A path analysis of greenwashing in a trust crisis among Chinese energy companies: The role of brand legitimacy and brand loyalty. *Journal of Business Ethics*, *140*(3), 523–536.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2014). Pearson new international edition. In *Multivariate data analysis, Seventh Edition. Pearson Education Limited Harlow, Essex*.

Hakala, H., Niemi, L., & Kohtamäki, M. (2017). Online brand community practices and the construction of brand legitimacy. *Marketing Theory*, *17*(4), 537–558.

Homer, P. M. (2008). Perceived quality and image: When all is not "rosy." *Journal of Business Research*, *61*(7), 715–723.

Jin, S. V., & Muqaddam, A. (2019). Product placement 2.0: "Do Brands Need Influencers, or Do Influencers Need Brands?" *Journal of Brand Management*, *26*(5), 522–537. https://doi.org/10.1057/s41262-019-00151-z

Kadekova, Z., & Holienčinova, M. (2018). Influencer marketing as a modern phenomenon creating a new frontier of virtual opportunities. *Communication Today*, *9*(2).

Kim, H., & Kim, W. G. (2005). The relationship between brand equity and firms' performance in luxury hotels and chain restaurants. *Tourism Management*, *26*(4), 549–560.

Kumar, V., Bhaskaran, V., Mirchandani, R., & Shah, M. (2013). Practice prize winner—creating a measurable social media marketing strategy: increasing the value and ROI of intangibles and tangibles for hokey pokey. *Marketing Science*, *32*(2), 194–212.

Lee, J. A., & Eastin, M. S. (2021). Perceived authenticity of social media influencers: scale development and validation. *Journal of Research in Interactive Marketing*, *15*(4), 822–841. https://doi.org/10.1108/JRIM-12-2020-0253

Marion, G. (2006). Research Note: Marketing ideology and criticism: Legitimacy and legitimization. *Marketing Theory*, *6*(2), 245–262. https://doi.org/10.1177/1470593106063985

Martínez-López, F. J., Anaya-Sánchez, R., Fernández Giordano, M., & Lopez-Lopez, D. (2020). Behind influencer marketing: key marketing decisions and their effects on followers' responses. *Journal of Marketing Management*, *36*(7–8), 579–607.

Meydan, C. H., & Şeşen, H. (2011). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları*. Detay Yayıncılık.

Nafi, S. M., & Ahmed, T. (2019). The ethical standpoint of social influencers on hotel e-servicescape: A theoretical perspective on the existing literature. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, *8*(1), 17.

Patel, J. D., Gadhavi, D. D., & Shukla, Y. S. (2017). Consumers' responses to cause related marketing: moderating influence of cause involvement and skepticism on attitude and purchase intention. *International Review on Public and Nonprofit Marketing*, *14*(1), 1–18. https://doi.org/10.1007/s12208-016-0151-1

Paylan, M. A., & Semiz, B. (2021). Examining the Impact of The Legitimacy of Social Media Influencers on Attitude Towards the Brand and Purchase Intention from A Consumer Perspective. In K. S. Soliman (Ed.), *37th International Business Information Management Association Conference: Innovation Management and information Technology impact on Global Economy in the Era of Pandemic* (pp. 3254–3263). International Business Information Management Association (IBIMA).

Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., & Podsakoff, N. P. (2012). Sources of Method Bias in Social Science Research and Recommendations on How to Control It. *Annual Review of Psychology*, *63*(1), 539–569. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-120710-100452

Pradhan, D., Kuanr, A., Anupurba Pahi, S., & Akram, M. S. (2022). Influencer marketing: When and why gen Z consumers avoid influencers and endorsed brands. *Psychology & Marketing*, *40*(1), 27–47.

Raji, R. A., Rashid, S., & Ishak, S. (2019). The mediating effect of brand image on the relationships between social media advertising content, sales promotion content and

behaviuoral intention. *Journal of Research in Interactive Marketing*, *13*(3), 302–330. https://doi.org/10.1108/JRIM-01-2018-0004

Randrianasolo, A. A., & Arnold, M. J. (2020). Consumer legitimacy: Conceptualization and measurement scales. *Journal of Consumer Marketing*, *37*(4), 385–397.

Reinikainen, H., Munnukka, J., Maity, D., & Luoma-aho, V. (2020). 'You really are a great big sister' – parasocial relationships, credibility, and the moderating role of audience comments in influencer marketing. *Journal of Marketing Management*, *36*(3–4), 279–298. https://doi.org/10.1080/0267257X.2019.1708781

Richardson, H. A., Simmering, M. J., & Sturman, M. C. (2009). A tale of three perspectives: Examining post hoc statistical techniques for detection and correction of common method variance. *Organizational Research Methods*, *12*(4), 762–800.

Santora, J. (2022). *Key influencer marketing statistics you need to know for 2022*. Influencer Marketing Hub. https://influencermarketinghub.com/influencer-marketing-statistics/

Schivinski, B., & Dabrowski, D. (2016). The effect of social media communication on consumer perceptions of brands. *Journal of Marketing Communications*, *22*(2), 189–214.

Semiz, B. B. (2020). Sosyal Medya Fenomenleri Tarafından Yapılan Reklamlara Yönelik Tüketici Şüpheciliğinin Tutumlar ve Satın Alma Niyeti ile İlişkisinin İncelenmesi. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, *6*(2), 115–136.

Semiz, B., & Paylan, M. A. (2021). Sosyal Medya Fenomenlerinin Tüketiciler Açısından Meşruiyetine (Kabulüne) Yönelik Bir Model Önerisi. *25. PAZARLAMA KONGRESİ*, 551–554.

Shareef, M. A., Kapoor, K. K., Mukerji, B., Dwivedi, R., & Dwivedi, Y. K. (2020). Group behavior in social media: Antecedents of initial trust formation. *Computers in Human Behavior*, *105*, 106225.

Singh, J., Crisafulli, B., Quamina, L. T., & Xue, M. T. (2020). 'To trust or not to trust': The impact of social media influencers on the reputation of corporate brands in crisis. *Journal of Business Research*, *119*, 464–480. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.03.039

Suchman, M. C. (1995). Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *Academy of Management Review*, *20*(3), 571–610.

Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., & Ullman, J. B. (2007). *Using multivariate statistics* (Vol. 5). pearson Boston, MA.

Taillon, B. J., Mueller, S. M., Kowalczyk, C. M., & Jones, D. N. (2020). Understanding the relationships between social media influencers and their followers: the moderating role of closeness. *Journal of Product & Brand Management*, *29*(6), 767782.

Tehseen, S., Ramayah, T., & Sajilan, S. (2017). Testing and controlling for common method variance: A review of available methods. *Journal of Management Sciences*, *4*(2), 142–168.

Vrontis, D., Makrides, A., Christofi, M., & Thrassou, A. (2021). Social media influencer marketing: A systematic review, integrative framework and future research agenda. *International Journal of Consumer Studies*, 1–28.

Wang, X., Cao, Y.-M., & Park, C. (2019). The relationships among community experience, community commitment, brand attitude, and purchase intention in social media. *International Journal of Information Management*, *49*, 475–488.

Wang, X., & Yang, Z. (2010). The Effect of Brand Credibility on Consumers' Brand Purchase Intention in Emerging Economies: The Moderating Role of Brand Awareness and Brand Image. *Journal of Global Marketing*, *23*(3), 177–188. https://doi.org/10.1080/08911762.2010.487419

Wiedmann, K.-P., & von Mettenheim, W. (2021). Attractiveness, trustworthiness and expertise–social influencers' winning formula? *Journal of Product & Brand Management*, *30*(5), 707–725.

Ye, G., Hudders, L., De Jans, S., & De Veirman, M. (2021). The Value of influencer marketing for business: A bibliometric analysis and managerial implications. *Journal of Advertising*, *50*(2), 160–178. https://doi.org/10.1080/00913367.2020.1857888

Yıldız, E. (2020). *SmartPLS ile yapısal eşitlik modellemesi: Reflektif ve formatif yapılar* (1st ed.). Seçkin Yayıncılık.

Yunus, N. H., Md Ariff, M. S., Mohd Som, N., Zakuan, N., & Sulaiman, Z. (2016). The mediating effect of brand image between electronic word of mouth and purchase intention in social media. *Advanced Science Letters*, *22*(10), 3176–3180.

Zhao, X., Lynch Jr, J. G., & Chen, Q. (2010). Reconsidering Baron and Kenny: Myths and truths about mediation analysis. *Journal of Consumer Research*, *37*(2), 197–206.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

INFLUENCER OLGUSU VE DEĞİŞEN TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI[1]

YL Öğrencisi, SEVDE KORKMAZ[2], Doç Dr., ÖZLEM AVCI AKSOY[3]

[2] Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, sevdekorkmaz81@gmail.com
- 0000-0001-6750-6266

[3] Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, ozlem.avci@usak.edu.tr
- 0000-0003-4563-9767

ÖZET

Günümüzde tüketim davranışı yalnızca ihtiyaçları karşılamak için yapılan bir eylem değil, aynı zamanda insanların statülerini ve güçlerini sergilemenin bir aracı haline gelmiştir. Bu çalışma tüketimin sembolik anlamlarına odaklanarak, tüketim davranışlarını anlama ve açıklama çabasındadır. Göstergelerin bir tüketim nesnesine dönüştüğü mecralar aynı zamanda sosyalleşme alanları olarak işlev gören sosyal medya mecralarıdır. Sosyal medya mecraları içerisinde yer alan Infulencer'ların ve Influencer Marketing uygulamalarının göstergeler üzerinden tüketim alışkanlıklarını etkilemesi ve yönlendirmesi konusuna değinilmiştir. Bu çalışma, özellikle Instagram uygulamasını kullanan bireylerin nasıl tüketim eğilimi içinde olduklarının ve tüketime nasıl bir anlam yüklediklerinin altını çizme amacındadır. Bu durum ilk önce We Are Social Raporunda yer alan verileri ile açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonrasında sosyal medya mecralarını kullanan ve Influencer'ları takip eden sosyal medya kullanıcıları/tüketicileri ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evreni Türkiye'nin İzmir ili ile sınırlandırılmıştır. Bu evreni temsil eden örneklem grubu ise 16-28 yaş arası öğrenci ve çalışan, sosyal medya hesabı olan, Influencer'ları takip eden, kadın ve erkek kullanıcılar oluşturmaktadır. Katılımcılarla derinlemesine odak görüşmeleri ve gözlem yapılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. İlk önce görüşmecilerin yorumlarından kod listesi oluşturulmuştur. En fazla tekrarlanan kodlar tüketim, marka pazarlama, reklamlar, göstermek, izlemek olmuştur. Bu kodlara göre katılımcıların cevapları kategorileştirilmiştir. Bazı görüşmecilerin ifadelerine araştırmada doğrudan yer verilmiştir. Bu veriler doğrultusunda günümüzde sosyal medya mecralarında yer alan Influencer'ların tüketim ve tüketici davranışlarındaki etkisi olduğu ölçülmüştür. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda sınırsız tüketme arzusuna dair bilinçlilik ve farkındalık anlayışının vurgulanması hedeflenmiş, tüketimin bireysel ve toplumsal etkilerine dair önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüketim, Gösterişçi Tüketim, Tüketici Eylem ve Alışkanlıkları, Sosyal Medya, Influencer

THE INFLUENCER PHENOMENON AND CHANGİNG CONSUMPTİON

[1] Bu çalışma Sevde KORKMAZ'IN Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde Doç. Dr. Özlem AVCI AKSOY danışmanlığında yazmakta olduğu " TÜKETİMİN YENİ KANAAT ÖNDERLERİ OLARAK SOSYAL MEDYA FENOMENLERİ: INFLUENCER ÖRNEĞİ " BAŞLIKLI yüksek lisans tezine dayanarak yazılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ABSTRACT

Today, consumption behavior has become not only an action to meet needs, but also a means of displaying people's status and power. This study attempts to understand and explain consumption behaviors by focusing on the symbolic meanings of consumption. The channels where indicators turn into objects of consumption are also social media channels that function as areas of socialization. The issue of Influencers and Influencer Marketing applications in social media channels influencing and directing consumption habits through indicators was touched upon. This study aims to underline how individuals who use the Instagram application tend to consume and what meaning they attach to consumption. This situation was first tried to be explained with the data in the We Are Social Report. Afterwards, interviews were held with social media users/consumers who use social media channels and follow Influencers. Qualitative research method was used in the research. The population of the research is limited to Izmir province of Turkey. The sample group representing this universe consists of male and female users who are students and employees between the ages of 16-28, have social media accounts, follow influencers. In-depth focus interviews and observations were conducted with the participants and semi-structured interview technique was used. First, a code list was created from the interviewees' comments. The most repeated codes were consumption, brand marketing, advertisements, show, watch. Participants' answers were categorized according to these codes. The statements of some interviewees were directly included in the research. In line with this data, it has been measured that influencers in social media channels have an impact on consumption and consumer behaviour. In line with the results obtained, it was aimed to emphasize the understanding of consciousness and awareness regarding the desire to consume unlimitedly, and the importance of the individual and social effects of consumption was emphasized.

Keywords: Consumption, Conspicuous Consumption ,Consumer Actions and Habits, Social Media, Influencer

1. GİRİŞ

Günümüzde tüketim, kişinin kendi ihtiyaçlarının giderilmesinden öte toplumsal bir statü aracına ve bunun bir göstergesine dönüşmüştür. Buna göre gösterişçi bir anlayışla gerçekleşen tüketim davranışları, toplumdaki kişilerin kendisini var etme çabasının bir sonucu olarak düşünülebilir. Anlamlı bir yaşam sürdürmek, bu kişiler için tüketimin bir gösterişe dönüşmesi ile doğru orantılı olmuştur. Bundan dolayı tüketim kavramı, tüketicilerin yalnızca ihtiyaçlarını giderilmesini sağlayan bir eylem olarak tanımlanması yetersiz kalır. Günümüzdeki tüketim, ekonomik bir terim olmanın dışında metanın ortaya çıkış aşamasında tüketici için bir gösterge ve değer oluşturması ve bu göstergelerin ise bir meta olarak üretildiği aşama olarak tanımlanabilir (Baudrillard, 2021, s. 202). Bundan dolayı tüketici satın alacağı ürünün kalitesinden, faydasından ziyade ürünün diğerleri tarafından onaylanıp onaylanmamasıyla ilgilenir. Çünkü nesneler, gösterge değeri taşıdığı zaman anlamlıdır. Bu değer aynı zamanda kişinin kendisiyle kurduğu ilişkiyi de etkiler. Nesnenin gösterge değeri ne kadar şanlı, yüce,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

onaylanmış, statü barındırıyorsa kişinin kendisiyle kurduğu ilişkisi de o kadar değerli, iyi olacaktır. Bu yüzden tüketim eylemi, salt bir şeyleri tüketmek değildir. 'Ne zaman simge tüketimi gerçekleşirse o zaman yeterli tüketim gerçekleşir' düşüncesi toplumların alışveriş mantığıyla ilişkilidir (Baudrillard, 2020). Bundan dolayı günümüz gösterişçi tüketimi karşı tarafa çekici, cazibeli görünme sinyali vererek onları etkilemeye çalışmayı amaç edinmiştir (Millller, 2022). Kişinin nesneyle kurmuş olduğu ilişkinin temelinde karşı tarafın ne düşüneceği önem taşır. Bu da halk arasında oluşan 'el âlem ne der' görüşünün bir yansımasıdır. En marjinal geçinen tüketici gruplarında bile bugün tüketim sisteminin kendi iç dinamiğinin kontrolü ve manipülasyon etkisi altında olduğu görülür. Tüketim sistemi, tüketicinin eksikliği ve yetersizliği üzerinden yaklaşır. Kişi kendi gerçek ihtiyaçlarına yabancılaşırken dışarıdaki renkli tüketime yakınlaşmaktadır. Veblen gösterişçi tüketimi tanımlarken bunu "aylak sınıf" üzerinden yapar. Aylaklıkla kastedilen şey tembellik değilidir. Zamanın üretken olmayan tüketimi anlamında düşünülebilir. Aylak sınıf, soylular, rahipler ve onlara eşlik edenlerden oluşur. Ortak noktaları ekonomilerinin güçlü oluşu, zamanı üretken bir şekilde harcamamaları ve mevcut koşullara, modaya ve popüler tüketim biçimlerine uygun davranışlar sergileyen kişiler olmalarıdır. Maddi gücü sergilemek ve bundan güç elde etmeye çalışmak 'gösterişçi tüketim' olarak tanımlanmıştır (Veblen,2015). Günümüzde aylak sınıfın farklı temsil biçimlerde varlığını sürdürdüğü söylenilebilir. Bugün aylak sınıf tanımlamasında dini ya da soylu sınıf aidiyetine gerek yoktur. Maddi gücünü elinde bulundurmaları, gösterişçi tüketime olan katkıları, saygın kişiler olmalarından ötürü sosyal medya mecraları içerisinde yer alan Influencer'lar bu sınıf için örnek gösterilebilir (Aydın, 2021). Influencer belli bir sayı üzerinde sosyal medyada takipçisi bulunan, takipçilerine içerik üreten, onların davranış biçimlerini etkileyen ve onlara şekil veren bireyler/gruplar olarak tanımlanmaktadır (Layık, 2021). Influencer'lar bilirkişi tavırlarıyla takipçileri için rol model olma ve toplumu harekete geçirme gücüne sahip olabilmektedir (Keskiner, 2021). Öncelikle Influencer'ların hedef kitlelerine uygun içerikler ürettikleri ve böylece güçlü bir yönlendirme (manipülasyon) etkisine sahip oldukları söylenebilir. Kendileri ya da seçmiş oldukları konu ve içerikler hakkında takipçileri ile bilgi ve bu konudaki deneyimlerini sunarlar. Bu paylaşım sosyal medya platformlarının sunmuş olduğu hem görsel (video, fotoğraf, hikâyeler gibi) hem de yazılı anlatım, (mesajlar, deneyimler gibi) biçimlerini kullanırlar. Hazırladıkları içeriklerle ilgili birçok bilgiye sahiptirler. Bilim, sanat, kültür, ilişkiler, satış pazarlama ve tüketim gibi konular örnek verilebilir. *Cretarden 2020 Raporuna göre içerik üretme alanları sırasıyla, %71 Komedi, %70 Hayat Tarzı ve Moda, %69 Aile, %60 Spor, Gezi, Lüks Tüketim olduğu yönündedir* (CreatorDen, 2020). Burada Influencer'ların en dikkat çekici özelliği bilgi ve deneyim aktarmaktan ziyade sosyal medya platformlarını kullanarak takipçilerine ürün satışı yapıyor olmasıdır. Sosyal medyadaki takipçilerinin düşünceleri, davranışları, tutumları üzerinde etki yaratmaya çalışmaktadırlar (İnfluencekit, 2021). *IZEA Insights'ın 1237 katılımcıyla gerçekleştirdiği araştırmaya göre, katılımcıların %36'sı ürün satın alma konusunda Influencer'lardan etkilendiğini ifade etmektedirler* (MarketingTürkiye, 2022). Yeni ürünler, tüketici kitlesi için her ne kadar dikkat çekici olsa da bir yandan da riskler ve belirsizlikler içerir. Böyle durumlarda tüketici yakın çevresinden tavsiyeler alma yoluna gider. Fakat günümüzde değişen iletişim biçimleri ve "yeni" toplumsallaşma alanlarıyla ilişkiler ve yakınlıklar, internet platformlarında ve özellikle de sosyal medya mecralarında yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kişiler, bu mecralardan edindikleri bilgi ve deneyimleri önemsemekte ve değer vermektedir. Böyle bir ortamda ise Influencer olma hali ya da Influencer'lık yapmak sosyal medya mecralarında bir ihtiyaç durumuna karşılık olarak ortaya çıkan bir dinamik olarak şekillenir. Böylece Influencer'lar, sosyal medya mecraları kullanıcıların tüketim biçim ve alışkanlıklarını yönlendirmede önemli bir rol üstlenmeye başlamıştır. Bu kişiler, kullanıcılar (takipçiler) açısından aynı zamanda hem görünüş olarak hem de sahip oldukları bilgi birikimi sayesinde rol modeller olarak da işlev görür. Bu kişilerin dış görünüşleriyle birçok kişi tarafından izleniyor ve beğeniliyor olması, takipçilerinin "onlar gibi olma" arzusunu güçlendirmektedir. Böylelikle ürünler hakkındaki yönlendirmeleriyle takipçilerini etkileyebilmektedir (Keskiner, 2021). Bu durumda Influencer'ların daha önceleri tanımlanan aylak sınıflardan, zamanı üretken olmayan bir şekilde harcamaları özelliğiyle ayrıldığı söylenebilir. Çünkü Influencer'lar, ürettikleri içeriklerle beğeni, düşünce, davranış ve hatta yaşam tarzı üretirler. Raymond Williams'ın da ifade ettiği gibi tüm kültür alanları ve ürünleri (önce iletişim araçları ve diğer tüm kültür ürünleri) birer üretim araçlarıdır (Williams, 2021). Buna göre kültür ürünleri, endüstriyel bir meta olarak (alınıp satılabilen, değişim değeri olan bir meta olarak) içerik üretirler. Bu içerikler bir ürünün tüketilmesi yönünde olduğu gibi o ürünle birlikte yaşam tarzı, ideoloji, beğeniler de üretirler. Böylelikle takipçiler ve kullanıcılar yoğunlaştırılmış bir tüketime yönlendirmiş olurlar. Zenginlik ve güç göstergeleriyle donatılmış yaşam tarzlarıyla, gösterişçi aylaklık ve gösterişçi tüketimle uyumlu olan ürünlerin gösterişçi bir biçimde tüketilmesi (hem ürünün hem de anlamın tüketimi), aylak centilmen için saygınlık aracı olduğu ifade edilebilir. Buradaki amaç, tüketicinin yaşam bütünlüğünü değil efendinin maddi itibarını arttırmaktır. Zaten tüketim de bu "efendinin" (Influencer) menfaati için gerçekleştirilen bir eylem olmaktadır (Veblen, 2015). Günümüzde tüm dünyadaki Influencer ve Influencer takipçilerindeki artan sayılar, bu kişilerin ne kadar dikkat çekici olduğunu gösterir. Mediakix raporuna göre, dünyada 40 milyon Influencer vardır (İnfluencekit, 2023). Türkiye'de ise toplam Influencer sayısı 60 bindir (CreatorDen, 2020). Dünya genelinde Influencer'ları takip etme oranı %22,3'tür. Türkiye'de bu oran, %12,8 olarak ifade edilir (We are social, 2022). Bu veriler, Influencer Marketing uygulamalarının günümüzde giderek popülerleştiğini ve bireyler üzerindeki etkilerinin de artmakta olduğunu göstermektedir. Influencer Marketing uygulamaları, sıradan bireylerin kendi sanal hesaplarında içerik oluşturarak, istenilen ya da istedikleri ürünlerin pazarlanmasını sağlayan dijital pazarlama ağıdır. Pazarlama sektörleri, üretmiş oldukları ürünleri daha geniş kitleye; daha hızlı, daha az masraflı ulaştırabilmek için farklı sosyal medya mecralarını kullanmaktadır (Mert, 2018). IAB verilerine göre markaların Influencer pazarlamasında sosyal medya platformu olarak önceliği Instagram uygulamasına verdiği görülmüştür (İab, 2020). Bunun nedeni, 2013 yılında Instagram uygulamasına getirilen "Sponsorlu İçerik" özelliği ile açıklanabilir. Instagram bu özellik ile kişilerin ilgi alanlarına uygun kullanıcı sayfaları oluşturmasını sağlamıştır. Instagram uygulamasının satış özelliği geliştirmesiyle, günümüzde bu kitleler sponsorlu reklamlar sayesinde ürün etiketleme, hikâyelere link ekleme özelliğini kullanmakta ve satmak istedikleri ürünü tüketici kitlelerine sunmaktadır. Böylece kullanıcı/tüketici pazarlanan ürünü satın alma davranışında bulunabilmekte ve pazarlanan/satın alınan ürünleri sergileyebilmektedir (Aydın, 2021). Bu platformlarda satıcılar ve tüketiciler arasındaki ilişki çift yönlüdür. Tüketiciler istedikleri zaman, istedikleri yerden, istedikleri satıcıya, ürüne ulaşabilmektedir. Kullanıcının yorumları, mesajları, şikâyetleri, övgüleri

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

günümüz pazarlama ortamında müşteri odaklı bir tüketimin gerçekleştiğini gösterir (Mert, 2018). Influencer Marketing, geleneksel reklamlardan keskin bir farkla ayrılmamaktadır. Fakat tüketiciler, geleneksel reklamlara kıyasla ürünlerle daha çok özdeşim kurmaktadır. Sosyal medyayı takip eden kullanıcıların/tüketicilerin geleneksel reklamlarda rastladıkları ünlülere ulaşması zor, onları rol model alması daha çetrefilli gelebilir. Fakat her anını gördükleri, her düşüncesini bildikleri birinin tavsiyelerini dinlemekten hoşnut olabilirler: "*Bizden biri gibi, ama aynı zamanda istenilen, beğenilen, takdir edilen de biri olma hali…".* Aynı zamanda Influencer'ların pazarladıkları ürünleri kameraların karşısında uygulamalı bir şekilde göstermeleri, gündelik hayatta kullanmaları tüketici için sanal deneme imkânı verir. Aynı fiziğe sahip bedenler, aynı ten rengine sahip olanlar, kadın kullanıcılar/tüketiciler için rol model oluşturabilmektedir. Kendilerinin bile deneme zahmetine katlanmalarına gerek kalmadan, ürüne karşı güven duyup, tanıtılan ürünleri satın alma eyleminde bulunabilirler. Bu paylaşımlar çok sık, hızlı ve detaylı bir şekilde sergilenir. Eğer tüketiciler Influencer'ların kullandıkları ürünlere sahip olurlarsa, onlar gibi güzel, çekici, başarılı biri olma haline bürünebileceğine inanırlar. Ve yine onlar gibi zengin, rahat, özgür, mutlu yaşam tarzlarına sahip olabileceğini düşünürler. Bu kişiler, tavsiye edilen ürünleri satın alarak, kişisel hesaplarında Influencer'lar gibi sayısız paylaşımlar yaparak, kendilerini tatmin etmeye çalışır (Ünlü ve Filan, 2023). Ayrıca geleneksel medyadaki reklamlar, medyayı takip eden kişinin karşısına istemese de gelir. Böylece reklamı izleyen tüketici kitle, reklamın ürün satmak amaçlı olduğunu daha hızlı fark edebilir. Bu durum izleyicinin bir süre sonra sıkılmasına, kanal değiştirmesine sebep olur (Mert, 2018). Fakat sosyal medya kullanıcıları, Influencer'ların paylaşımlarını, Instagram'da gönüllü olarak takip etmektedir. Bu kişilerin takip olayını gerçekleştirebilmeleri için internet erişimine, internet erişimi olan akıllı bir araca (telefon, tablet, bilgisayar gibi) ve bu araç üzerinden bir sosyal medya hesabına sahip olmaları yeterlidir. Böylece kullanıcılar, istedikleri kadar Influencer takip edilebilir ve onların hazırlamış oldukları içeriklere de ulaşabilir. Bu içerikler sayesinde herhangi bir konu, ürün hakkında bilgi ve fikir sahibi olabilirler. Ayrıca "keşfet" butonu sayesinde ilgileri ve beğenileri doğrultusunda yeni Influencer hesaplarına ulaşılabilirler. Böylece takip edilen sayfa paylaşımları, tüketicinin/izleyicinin ana sayfasına görünür hale gelir. Bu durum, bahsedilen kişilerin mekân ve zaman sınırlaması olmadan, dünyanın her yerinden Influencer'ları takip edebilmesine olanak tanır. We are social 2022 raporu 16-64 yaş arası kullanıcıların sosyal medyada Influencerlar'ı takip etme oranı incelendiğinde; %57,2 oranında 16-24 yaş kullanıcılar, %50,1 oranında ise 25- 34 yaş arasındaki kullanıcılar olduğu yönündedir (We are social, 2022). Bundan dolayı hem internet kullanım yoğunluğu hem de sosyal medya kullanım alışkanlıkları doğrultusunda araştırma evreni olarak 16-28 yaş aralığında gençler seçilmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Soruları ve Hipotezleri

Araştırmanın dayanağını oluşturan kuramsal ve kavramsal bilgilerden hareketle araştırma boyunca sorgulanan sorular aşağıda verilmiştir. Bu sorularla, tüketimin toplumda yalnızca ihtiyaçları gidermek için bir araç değil, tüketimin kendisinin nasıl bir amaca dönüştüğü vurgulanmıştır. İhtiyaçların sınırlı ama arzuların sınırsız olduğu bir dönemde tüketiciler ihtiyaçlardan öte arzuların tatmini hedefleyen tüketim davranışları içindedirler. Bu sebeple

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

gösterişçi tüketim inşasında en etkili aracın kitlesel medya mecraları olduğu, bunlar arasında da sosyal medyanın birincil rol oynadığı söylenilebilir. Bu çalışmada sosyal medyadaki Influencer'ların iletişim biçimleri, önerileri, kullandıkları ürünleri ve yaşam tarzlarıyla kullanıcılar/tüketiciler için nasıl bir temsil alanı oluşturduğu, böylece gösterişçi tüketimi desteklediği, iddiası ve eleştirisi bulunmaktadır. İnsanlar sosyal medya fenomenlerini (Influencer /etkileyiciler) neden takip etme eğilimindedirler? Bu takipten beklentileri nelerdir? Beklentilere dair göstergeler ne tür göstergeler vardır ve bu göstergeler neyi temsil eder? Sosyal medya (Instagram) gösterişçi tüketimde nasıl rol oynamaktadır? Influencer'lar takipçileri tüketim konusunda nasıl yönlendirilmekte ve etkilemektedir? Bu gibi sorular araştırmanın temel kurgusunu oluştururken aynı zamanda sosyal medya platformlarındaki sosyalleşme biçimlerini tüketim alışkanlıkları üzerinden tartışılması amaçlamıştır.

2.2. Araştırmanın Kapsamı (Evren ve Örneklem)

Nitel araştırma ve veri toplama tekniklerinin kullanıldığı bu araştırmada 16-28 yaş arası öğrenci ve çalışan, sosyal medya hesabı olan, Influencer'ları takip eden, kadın ve erkek kullanıcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu yaş grubunun seçilmesinin nedeni (internet ve sosyal medya kullanım istatistikleri doğrultusunda) sosyal medyadaki Influencer'ları takip etme oranın büyük çoğunluğunu oluşturmasıdır. Yapılan görüşme Türkiye'de İzmir ili çevresiyle sınırlandırılmıştır. 20 kişi ile görüşme yapılmıştır. Görüşme 12'si kadın katılımcı, 8'i erkek katılımcı tarafından oluşmaktadır. Görüşmedeki 7 katılımcı lise öğrencisi, 6 katılımcı üniversite öğrencisi, 1 katılımcı yüksek lisans öğrencisi, 5 katılımcı çalışandır. 1 katılımcı da herhangi bir işte çalışmamaktadır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, araştırmanın ana sorunsalını ve bununla ilişkili olan alt soruları açıklamak amacıyla nitel veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemi ve veri toplama teknikleri, toplumdaki olayların ve davranışların gözleme dayalı bir şekilde incelenip, görüşme içeriklerinin incelenmesine dayanır. Böylelikle soyut davranışlar, toplumun en ince ayrıntıları açığa çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Betimleyici bir amaçla hareket eden nicel yöntem ve tekniklerin aksine nitel yöntem ve tekniklerin, neden, nasıl gibi sorulara derinlemesine cevaplar arayan ve keşfetme amacında olan bir yöntemdir. Bu yöntemin seçilmesindeki sebep, gençlerin yorumlayarak kendi düşüncelerini daha rahat ifade etmelerini sağlamakta ve kendi deneyimlerini daha kolay aktarma fırsatı sunmaktadır. Böylece nitel yöntem ve teknikler, araştırmanın kurgusunda (sorularda, hipotezlerde) öngörülemeyen durumların da ortaya çıkarılmasına fırsat verebilir.

2.4. Araştırmada Veri Toplama Yöntem ve Teknikleri

Araştırmada katılımcılarla derinlemesine odak görüşmeleri ve gözlem yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış soru formları kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, bir yandan önceden belirlenmiş soru ve yanıt içeren yapılandırılmış görüşme, diğer yandan açık uçlu soruları içeren yapılandırılmamış görüşmenin bir arada kullanılmasına dayanır. Nitel araştırma yöntemlerinde kullanılır. Bir yandan görüşmede verilen cevaplarla farklılıklar, paralellikler tespit edilip karşılaştırma yapılmaya çalışılır. Diğer yandan daha ayrıntılı sorularla, konuların derinliğine

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

inilmeye amaçlanarak, görüşme sırasında görüşülen kişilerle belirli konular keşfedilmeye çalışılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Açık uçlu soruların sorulması, görüşmecinin yorumuna, özgürlüğüne önem verilmesi, görüşmeci için esnek bir ortam sunmaktadır. Kapalı uçlu soruların sorulması, görüşmecinin belirsizliğe, yanıt vermekten çekinme, kaçınma gibi öngörülemeyecek durumları engellemektedir. Böyle bir ortamda araştırmacı sorularına daha iyi yanıt alabilir.

2.5. Veri Analiz süreci

Yapılan görüşmeler, metinler haline getirildikten sonra araştırma konusu açından önemli olan kavramlarla ilişkilendirilerek kodlanmıştır. Öncelikle bu kodların sıklık (frekans dağılımı) derecesine göre ana ve ara kodlar belirlenmiştir. Böylelikle elde edilen kodlarla uygun temalar oluşturulmuş ve yorumlanmıştır. Buna göre görüşme içeriklerinde 1368 kod ile tüketim, 651 kod ile marka/ ürün pazarlama ve gösteriş kavramları olmuştur. Diğer ara kodlar ise; yaşam biçimleri, popülerlik, güvenilirlik, bilgili olma, takipçilerle kurulan ilişkiler, takipçi sayıları kavramları olmuştur.

3. BULGULAR

3.1. Görüşmecilerin Sosyal Medyayı Kullanma Biçimleri

Görüşmecilerin sosyal medyayı kullanım biçimleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir. Görüşmecilerin serbest zamanları ve sosyal medyayı kullanım sıklıkları sorulmuştur. Görüşmecilerin belirtmiş oldukları zamanlar, 20 görüşmecinin belirttiği saatlerin ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

Çizelge 1. Sosyal Medya Kullanım Biçimleri

	Görüşmecilerin Genel Ortalamaları (20 Görüşmeci)
Serbest zaman (Gün)	6 saat
Sosyal medya kullanma sıklığı (Gün)	Her gün
Sosyal medya kullanma sıklığı (Saat)	5 saat
Sosyal medyayı kullandıkları araçlar	Akıllı telefon
Sosyal medya mecrası	Instagram

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

20 görüşmecinin serbest zamanları 6 saat, sosyal medyayı kullanma sıklıkları da 5 saat olarak tabloya yansıtılmıştır. Sosyal medya kullanma sıklığı bakımından 20 kişinin 20'si de her gün sosyal medya hesaplarına baktığını ifade etmiştir. Sosyal medyayı kullandıkları araçlar sorulduğunda ise 20 görüşmecinin 20'si de akıllı telefon cevabını vermiştir. Ve ayrıca görüşmecilerin en sık kullandıkları ve Influencer'ları en sık takip ettikleri sosyal medya mecrası sorulmuştur. En sık tekrarlanan cevaplar Instagram olmuştur.

Görüşmeciler takip ettikleri Influencer sayısını da 10 kişi olarak belirtmiştir. Görüşmeciler bu mecralarda yer alan Influencer'ları çeşitli sebeplerden ötürü takip etmektedir. Bu konuda 25 yaşında kozmetik mağazasında satış uzmanlığı yapan, kadın görüşmeci, Influencer'ları takip etme sebebini bilgilenmek üzerinden açıklamış:

Bilgilenmek. Daha çok kozmetik üzerine olan konularda bilgilenmek diyebilirim. Danla Bilic'in özellikle yorumlarını önemsiyorum. Kullandığı ürünler, kullanmadığı ürünler hakkında bilgi sahibi oluyorum. Mesela diyor ki bu gerçekten kötü, böyle biraz dobra. O yüzden çok faydası oluyor. Ben diyorum ki ona dokunduysa bana da dokunur, o sevdiyse ben de severim. Ve genelde birebir de çıkıyor hem de. Kerimcan'ın şarkılarını daha çok seviyorum. (K10/Eve Mağazası Satış Uzmanı/25)

26 yaşında sınıf öğretmenliği yapan, kadın görüşmeci, Influencer'ları takip etme sebebini eğlenceli vakit geçirme özelliği üzerinden açıklamıştır:

Öncelikle güzel, eğlenceli vakit geçirmek için sosyal medyayı ve özellikle de Influencer'ları takip ediyorum. Acı verici ama kendi sıkıcı hayatlarımızı görünce ☺Onları tatillerini görünce, yurt dışına falan gidiyorlar o yerleri görünce sanki o yerlere gitmiş gibi oluyorsun. Sonra bir umut oluyor içinde, hayallere kapılıyorsun. Ben o yüzden açıkçası izliyorum. Güzel şeyleri izleyip keyif alıp, biraz hayal kurmak için falan. Sonra yeni şeyler öğrenmek için, yeni yerler görmek için. Mesela Paris Vlogu çekiyor, Paris'teymiş gibi öğreniyorsun. Ben oradaki kafeyi biliyorum. Gitmedim ama… İsmini unuttum şimdi de biliyorum ama çok güzel olduğunu. Bunları öğreniyorum ve eğleniyorum. (K20/Sınıf Öğretmeni/26)

Çizelge 2. Influencer'ların Yönlendirmesi Sonucu Görüşmecilerin Satın Aldıkları Ürünleri ve Sayıları

Instagram Keşfette Çıkan Ürünler	Satın Alınan Ürünler	Satın Alan Katılımcı Sayısı
Giyim	Giyim	12
Kişisel bakım ve kozmetik ürünler	Kişisel bakım ve kozmetik ürünler	10
Dekorasyon ürünleri	Dekorasyon ürünleri	4
Teknolojik ürünler	Teknolojik ürünler	3
Kitap	Kitap	1

Çizelge 2, yapılan araştırmada sosyal medya uygulaması olan Instagram'ın keşfet bölümünde çıkan ürünlerle, katılımcıların satın aldıkları ürünlerin aynı/benzer ürünler olduklarını göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görüşmecilerin en çok tercih ettikleri ürün kategorisi giyim ve kişisel bakım ve kozmetik ürünleri olmuştur.

Araştırmacının "günümüz tüketiminde tüketicilerin ihtiyaç dışında satın alma eylemlerinde bulunmaktadır ve sosyal medyadan ve bu mecralarda yer alan Influencer'lardan bu doğrultuda etkilenmektedir. En çok tüketilen ürün kategorisi de moda ürünleri ve kozmetik malzemeleri olmuştur" iddiası 26 yaşında sınıf öğretmenliği yapan, kadın görüşmeci ile doğrulanmaktadır:

İllaki olmazsa olur dediğim ürünler var tabi ki de. Şimdi yalan söylemeyelim ☺ Her şey ihtiyacım değil sonuçta. Kıyafetler daha çok oluyor. Mesela aynı pantolondan varken gidip başka rengini alıyorum. Bu aslında ihtiyacım değil. Bu o Influencer da gördüğün için, üstünde durduğunu gördüğün için alıyorsun. Aynı şekilde mont. Deli gibi mont alıyorum. Ne gerek var ☺Benim ceket takıntım var, kıyafet değil de ceket. Salak saçma halbu ki ya hiç ihtiyacım değil. Hani 3 tane olsa yeter. Bir kalın, bir ince, bir de ılık havalar da giymelik. Ama diğerlerini boşu boşuna alıyorum. Bunu farkındayım. Çok kötü. Instagram keşfetim, gönderilerim kıyafet ürünleriyle dolu zaten. (K20/Sınıf Öğretmeni/26)

20 yaşında, üniversite öğrencisi, kadın görüşmeci ise daha çok kozmetik ürünleri satın aldığını ifade etmiştir:

Kıyafet ve ayakkabı çok alamıyorum. Çünkü çok pahalı şeyler öneriyorlar. Yani benim takip ettiklerim en azından öyle. Mesela saç ürünü alıyorum onlarda görüp, makyaj malzemesi onlarda görüp çok alıyorum. Parfüm de alıyorum ben bazen. Anlatıyorlarsa eğer, şu kokuyor bu kokuyor diye güveniyorum, aldığım oldu. Mesela bir tane aldım. Ala Tokel önermişti. Aşırı güzel kokuyordu, gerçekten tam anlattığı gibiydi. Güneş kremi kokuyor demişti, Gerçekten güneş kremi kokuyordu.

(K6/Üniversite Öğrencisi/20*)*

Başka bir görüşmeci ise bu konudaki tavrını şöyle ifade etmiştir:

Sanırım şu dönem de daha çok makyaj malzemesi. Ama bir dönemde full cilt bakımı. Herkes cilt bakımı ile ilgili bir şeyler paylaşıyordu. Onlardan daha çok etkilenmiştim mesela. Bunun sayesinde bir şeyler öğrenmiştim ve bu beni mutlu etmişti. Dönem dönem çok fazla değişiyor diyebilirim. (K2/Lise Öğrencisi/18)

Bu görüşlerin aksine 17 yaşında, lise öğrencisi, erkek görüşmeci ise tavrını şöyle ifade etmiştir:

İhtiyacımı karşılayan ürünler, giyim-gıda-dekorasyon. Bazen evet, bazen hayır. Etkilendiğim oluyor ama tamamen onlardan gördüğüm için diyemem. (E7/Lise Öğrencisi/17)

Çizelge 3. Influencer'ların Önerilerine Göre Katılımcıların Satın Aldıkları Markalar

Satın Alınan Markalar	Satın Alan Katılımcı Sayısı
Maybelline	7

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Zara	4
Loreal	3
Mango	2
Nike	2
TrendyolMilla	2
CeraVe	2
Pharmacy	2
Clinic	2
YvesRocher	2
Armani	1

Çizelge 3'e göre katılımcıların kişisel bakım ve kozmetik ürünler de en çok kullandıkları, satın aldıkları marka: Maybellie ve Loreal olmuştur.

Görüşmeciler popüler markaları kullanmayı ve satın almayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda 22 yaşında, güzellik uzmanı kadın görüşmecinin yorumu dikkat çekicidir:

Pahalı markaları alıyorum. Türkiye de şey algısı var ya pahalıysa kaliteli. Pahalıysa o ürün onu alıyorum. Mesela bir şey öneriyorlar 80- 90 lira gibi. O göz rolonundan hiç memnun kalmadım. Hiçbir etkisi yok. Ama pahalı bir şey önerdiklerinde, örnek veriyorum renkli güneş kremi önermişlerdi. 400 liraydı önerdiklerinde. Gidip aldım. Ve gayet memnun kaldım. La RochePosay, Vichy, YvesRocher, Next kozmetik ürünleri… (K8/Güzellik Uzmanı/22)

3.2. Görüşmecilerin Influencer Marketing (Pazarlama) ile İlgili Yorumları

Yapılan araştırmada Influencer'ların marka pazarlama da satın alınan ürüne olan etkisi olup olmadığı sorulduğunda 20 kişiden 20'side etkili olduğu yönünde cevap vermiştir. Araştırmacının "günümüzde sosyal medyada yer alan Influencer'ların pazarlama konusunda, geleneksel reklamlara oranla daha çok etilidir" iddiası görüşmecilerin yorumlarıyla doğrulanmıştır. Bu durumu 20 yaşında kadın görüşmeci kozmetik ürünleri üzerinden yorumlamıştır:

Bence etkilidir. Yani şuan televizyondaki reklamlar falan hiç değil yani. Bence Influencer'lar direk etkili. Yani bunu gerçekten kendileri kullanıyorlarsa, kendileri gerçekten giyiyorlarsa, yani kendileri de o kalitede bulup kullanıyorlarsa deyiyim, bazen şey yapıyorlar. Güneş kreminde bak çok yaptılar bunu. Çok uygun fiyatlı güneş kremi öneriyorlar, videolarını izliyorsun asla göremezsin kullandıklarını ya da saç ürünlerinde yapıyorlar. Şampuan reklamı yapıyorlar asla kullanmıyorlar. 1000 liralık şampuan gösteriyor. Kendi günlük hayatında kullanıyorsa, arkadaşlarına öneriyorsa, bir videonun arka planında bile görüyorsam onu orada."Aaa güvenilir o zaman" diyorum. (K6/Üniversite Öğrencisi/20)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ayrıca sosyal medyada takip edilen Influnecer'ların bilgi konusunda da yönlendirici olduğu yönündeki ifadeler de oldukça dikkat çekicidir. Bu konuda bir lise öğrencisi kendi yaşamından bir örnekle şöyle ifade ediyor:

Bence etkili. Mesela Teknosa'daki bir adamdan daha iyi anlatıyor. Test ettirtiyor. Suyun içine koyuyor. Oradaki adam yapmıyor bunu. Bilgisayarı kırıp, bozuyor ama onarıyor. (E15/Lise Öğrencisi/18)

Yapılan araştırmada Influencer'ların marka pazarlamanın gerekli olup olmadığı sorulduğunda 20 kişiden 15'i gerekli olduğu, 3'ü farketmeyeceği, 2'si de gerekli olmadığı yönünde cevap vermiştir. Influencer Marketing (pazarlama) tüketiciler tarafından benimsenmekte ve günümüz koşullarında gerekli görülmektedir. 17 yaşından, lise öğrencisi olan, erkek görüşmeci yapmış olduğu yorumlarıyla bu iddiayı doğrulanmaktadır:

Evet. Çünkü günümüz dünyasında insanlar ya da markalar birbirini kendilerini insanlara reklam yaparak gösteriyorlar. Bunu yapabilmeleri için de sadece televizyon ve telefonlara verdikleri reklamlar değil de insanlarla iç içe olan, iletişimi iyi olan kişilerle yapsınlar ki daha çok kitleye yayılabilsin. Hani yaptıkları kişi, insanlarla iletişim halinde oldukları için daha samimi şekilde o reklamları alabilsinler diye. (E7/Lise Öğrencisi/17)

Başka bir görüşmeci ise bu konudaki tavrını şöyle ifade etmiştir:

Günümüz koşullarında evet. Büyük markaların belki çok ihtiyacı olmayabilir fakat özellikle tüketim pazarındaki küçük markalar Influencer'ları bir araç olarak görüyor. Birçok marka işbirlikleri ve Influencer reklamları sayesinde istedikleri satış oranlarına ulaşabiliyorlar. (K3/Sınıf Öğretmeni/24)

Bu durumun yanı sıra 18 yaşında, lise öğrencisi, kadın görüşmeci ise Influencer'ların marka pazarlamasıyla ilgili yorumu şu şekilde olmuştur:

Gerçekten marka pazarlamalarından ziyade beğendikleri şeyleri pazarlamaları daha mantıklı geliyor. Sadece o markayla işbirliği kurduğu için o markanın bütün her şeyini övmektense sadece aralarında beğendiklerini övmesi benim için daha mantıklı geliyor. Toplum için marka pazarlamaları bir noktada gerekli bir şey. Çünkü şu anki konumda herkes her şeyi buradan öğreniyor. Belki gerçekten benim veya bir başkasının bilmediği bir markayı tanıtıp, orada gerçekten insanların beğeneceği seçenekler oluşturabiliyorlar. Ve bu benim şu ana kadar gördüğüm en mantıklı şeylerden biri olabilir. Katkısı çok gibi geliyor bana. Influencer olmakta çok isterim.(K2/Lise Öğrencisi/18)

3.3. Influencer Marketing'in (Pazarlama) Görüşmecilerin Ürün Satın Alma Eylemleri Üzerine Olan Etkisi

Yapılan araştırmada; katılımcılara "satın aldığınız/alacağınız bir ürün Influencer'lar tarafından önerildiğinde ne hissediyorsunuz?" sorusuna 20 kişiden 16 kişi bu durumun kendilerini iyi hissettirdiğini, 2' si herhangi bir şey hissettirmediğini, 2'si kötü hissettirdiğini ifade etmiştir. Bu konuda 26 yaşında sınıf öğretmenliği yapan, kadın görüşmeci, Influencer'ların beğenileri

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ve tanıttığı ürünleri önceden kullanıyor olmalarının kendi üzerinde oldukça güçlü olumlu bir etkisi olduğunu şöyle ifade ediyor:

Ayy çok hoşuma gidiyor. Diyorum ki ben bu ürünü aaa almıştım, onlar da şimdi öneriyor. Çok hoşuma gidiyor. Beğeniyorum yani bu olayı ☺ Hoş hissetmek derken hmm yani beni de o classman da hissettiriyor. (K20/Sınıf Öğretmeni/26)

Bazı görüşmeciler de istedikleri ürünü satın alma konusunda kararsız kaldıkları zaman Influencer'lar önerdiğinde o ürünü almalarını kolaylaştırdıklarını, daha hızlı karar vermelerini kolaylaştırdığını ifade etmişlerdir:

Genelde ben de şey oluyor. O ürünü alsam mı almasam mı arasında kaldığımda reklamda gördüğümde şey yapıyorum. Aaa evrenin bir mesajı bu bana almalıyım ☺Öyle bir his oluyor. Ve genelde alıyorum.. (K10/Eve Mağazası Destek Satış Uzmanı/ 25).

Mesela ben Maybelline'nin rimelini kullanıyorum. Onu severek kullanıyorum. Ama bu aralar kararsızım almakta, almamakta. Ama takip ettiğim bir Influencer'ın onu önerdiğini gördüğüm zaman, indirime girdiğinin haberini alabiliyorum onun aracılığıyla. Aaa evet, bunu almalıyım deyip, o ürünü almamı, tercih etmem kolaylaştırıyor aslında. Ben belki onu görmeseydim o kadının o link haberini görmeseydim belki almayacaktım. İhtiyacım olmasına rağmen erteleyecektim. Evet, kolaylaştırıyor bazen de ya evet aradığımı buldum deyip beni mutlu da ediyor. (K11/Fen Bilgisi Öğretmeni/27)

Yapılan araştırmada Influencer'ların sosyal medya hesaplarında takipçileriyle kurduğu iletişim biçimi satın alma tercihi ile ilişkisi üzerine olan etkisi konusunda 20 kişiden 16'sı etkilendiğini 4'ü de etkilenmediğini ifade etmiştir. Sosyal medya kullanıcıları/tüketiciler iletişim kurabildikleri, sorularına cevap alabildikleri Influencer'lardan ve onların tanıttıkları ürünlerden daha hızlı etkilenmektedir. Aşağıda yer verilen görüşmecilerin yorumları bu iddiayı destekler niteliktedir:

Takipçiler bazen sorular soruyor. Onların soruları önemsenirse o zaman olabilir. Özellikle de indirim kuponlarına yönelik soruları önemsenirse, indirim kuponları verilirse olabilir. Mantıklı bir şekilde söylerse, benim de kafama yatarsa alırım. Mesela indirim açısından olsun, zamlar geliyor işte ülke ekonomisi. Zamlardan dolayı daha çok dikkat ederim. Yani takipçilerine ürünler indirimli olarak sunulursa, bu anlatılırsa işte o zaman alabilirim. (E14/Lise Öğrencisi/16)

Evet etkiliyor. Takipçilerine geri dönüş yapanlar daha güvenilir geliyor. Bak onlara cevap veriyor, onları önemsiyor diyorum. Mesela Aleyna La RochePosay kullanıyor. Ben de onu kullanıyorum. Ona güzel dönütler oluyor ve o da takipçileriyle güzel konuşuyor. Güzel cevaplar veriyor. Bu benim hoşuma gidiyor açıkçası. Yani üsten bakmıyorlar, bazıları çok üstten bakıyor. Yani "Sen kimsin" edasıyla, konuşuyor, cevap veriyor, bazıları gerçekten güzel cevap veriyor, güzel konuşuyor. (K20/Sınıf Öğretmeni/26)

Yapılan araştırmada 20 kişiden 12'si Influencer'ların takipçi sayısının alınan ürüne destekleyici etkisi olduğunu, 8'i de olmadığını ifade etmiştir. Influencer'ların takipçi sayıları da

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

tüketiciler/sosyal medya kullanıcıları için Influencer'lara ve Influencer'ların satmak istedikleri ürünlere karşı olan ilgilerini artırmaktadır. Bu iddia aşağıda yer verilen görüşmecinin yorumlarıyla doğrulanmaktadır:

Evet var. Takipçi sayısı yükseldikçe sayfaya veya kişiye olan güvenim artıyor. 1000 takipçi bir Influencer ise onu kaleye almıyorum açıkçası☺ Ama 100.000, 2000.000, 1000.000 takipçili bir Influencer ise tabiki gönderilerine, içeriklerine daha önyargısız yaklaşıyorum. Daha güvenerek tanıttığı ürünleri alabiliyorum. Uzun zamandan beri takip ettiğim biriyse, kullandığı ürünleri sürekli olarak tanıtıyorsa, hani istikrarlı olarak kullanıp video çekip onun üzerinden memnun kaldığını bize video çekip gösteriyorsa hani gerçekliğine daha çok güveniyorum. Ne kadar kullanıcı yorumlarını paylaşıyorlarsa o kadar dikkat ediyorum. Çok güven uyandırıyor ben de. (K11/Fen Bilgisi Öğretmeni/27)

Bu durumların yanı sıra tam tersi durumdan da söz edebiliriz. 18 yaşında, dans eğitmenliği ve satış danışmanlığı yapan kadın görüşmeci bu konudaki görüşlerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

Hayır, sayılara takılmıyorum. Önemli olan ürünün kalitesidir. Reklam amaçlı sayıları çok fazla da olabilir. Bilemem bunu. Az takipçili olup, kaliteli ürün sunan da olabilir. Sayılar, ürününün kalitesini belirlemez bence. (K18/Dans Eğitmeni ve Satış Danışmanı/26)

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Günümüz dünyasında tüketim ihtiyaçtan öte bir arzuların tatmin mekanizması gibi işlemektedir. Artık tüketim ihtiyacın giderilmesinden öte sınırsız olan arzuların tatmini (ve asla tatmin edilemezliği) yönünde işlemektedir. Ayrıca tüketimin amacı ürünün kendisinden ziyade ürüne yüklenen anlamın tüketilmesi yönünde bir işleve sahip olduğu oldukça açıktır. Toplumdaki kişiler statülerini ve güçlerini göstermek için tüketim eylemi ve alışkanlığı geliştirmektedir. Kişi kendisini tükettikleriyle var etmeye, tanımlamaya başlamıştır. Bu da toplumda gösterişçi tüketimi yaygınlaştırmıştır. Bu durum internetin ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte sosyal medya mecralarında daha sık görünür hale gelmiştir. Sosyal medya mecralarının içerisinde yer alan sosyal medyadaki Influencer'lar ve Influencer Marketing uygulamaları gösterişçi tüketimi destekler nitelikte paylaşımlarda bulunmakta, yaptıkları paylaşımlarla sosyal medya kullanıcılarını/takipçilerini etkilemektedir. Özellikle bu kişiler/gruplar, sosyal medya kullanıcılarını/takipçilerini tüketim eylemleri ve alışkanlıkları konusunda etkilediği görülür. Sosyal medya mecralarından ve sosyal medya mecralarının içerisinde yer alan Influencer'lardan en çok etkilenip, satın alma eylemini gerçekleştiren grubun gençler olduğu görülmüştür (We are social, 2023). En çok tüketilen ürün kategorisinin moda ürünleri olduğu ortaya çıkmıştır (TÜİK, 2023). Bu iddialar, sosyal medya mecralarını kullanan ve Influencer'ları takip eden sosyal medya kullanıcıları/tüketicileri ile görüşme gerçekleştirilerek doğrulanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi ve veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini16-28 yaş aralığındaki gençler oluşturmaktadır. Örneklem alanı olarak ise Türkiye'nin İzmir ili ile sınırlandırılmıştır. Derinlemesine ve odak grup görüşmelerin yapıldığı çalışmanın katılımcıları, 16-28 yaş arası öğrenci ve çalışan, sosyal medya hesabı olan, Influencer'ları takip eden, kadın ve erkek kullanıcılardır. Katılımcılarla derinlemesine odak görüşmeleri ve gözlem yapılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kullanılmıştır. İlk önce görüşmecilerin yorumlarından kod listesi oluşturulmuştur. En fazla tekrarlanan kodlar tüketim, marka pazarlama, reklamlar, göstermek, izlemek olmuştur. Bu kodlara göre katılımcıların cevapları kategorileştirilmiştir. Bazı görüşmecilerin ifadelerine araştırmada yer verilmiştir. Bu veriler doğrultusunda günümüzde sosyal medya mecralarında yer alan Influencer'ların tüketim ve tüketici davranışlarındaki etkisi olduğu ölçülmüştür. İhtiyaç dışı tüketimi arttırması konusunda yaptıkları paylaşımlar sebebiyle eleştirilmiştir. Bundan dolayı kişinin kendi ihtiyaçlarının gerçekten ne olup olmadığını, fayda sağlayıp sağlamadığını sorgulaması ve farkındalık geliştirmesi adına bu çalışma önemli bir yere sahiptir. Çözüm önerisi olarak, sosyal medya "gösterişçi tüketim, gösterişçi tüketici" hizmeti sunma alışkanlığını "bilinçli tüketim, bilinçli tüketici" çalışmalarına ayırabileceği söylenilebilir. Infuluencerlar'ın katkı sağlaması da bu noktada önemli bir yere sahiptir. Tüketicilerin yapmış oldukları harcamaların azalması yalnızca bireysel harcamaları ve mutluluğu değil toplumsal anlamda dünyanın tükenmesini de yavaşlatması bakımından önemlidir. Sonuç olarak değişen bilgi ve iletişim teknolojileri gündelik yaşam pratiklerini, toplumsal ilişki ve davranış biçimlerini değiştirmektedir. Gazete, radyo, televizyon gibi geleneksel kitle iletişim araçlarının tüketim alışkanlıklarımızı değiştirdiği gibi internet mecraları da aynı etkiye neden olduğu görülür. Fakat internetin sunduğu bire bir etkileşim, mekân algısının tahribi, alternatiflerin sınırsızlığı gibi etkenlerle, yaşam tarzlarının daha hızlı ve kökten değiştirmektedir.

KAYNAKÇA

Aydın, C. (2021). *Sosyal Medya Ve Tüketim Kültürü Perspektifiyle Instagram Ve Yotube Üzerine Netnografik Bir Çalışma*. (Yüksek Lisans Tezi). HacettepeÜniversitesi.

Baudrillard, J. (2020). *Nesneler Sistemi,* (Çev. O. Adanır ve A. Favaro). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Baudrillard, J. (2021). *Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri,* (Çev. O. Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

GüvenliWeb. (23 Mart, 2022). Raporu, W. A.-T. Elde Edilme tarihi: 15 Eylül 2023, https://www.guvenliweb.org.tr/dokuman-detay/we-are-social-subat-2022-turkiye-raporu

İab.TR.org (Aralık, 2020). Elde edilme tarihi: 31 Eylül 2023, https://iabtr.org/iab-influencer-pazarlamasi-anketi-sonuclari-yayinlandi

İnfluencekit. (2023). Elde edilme tarihi: 28 Eylül 2023, https://www.influencekit.com/pages/influencer-marketing-statistics

Keskiner, M. (2021). Influencer'ların Üzerimizdeki Etkisi. https://www.researchgate.net/publication/351658766_Influencer'larin_Uzerimizdeki_Etkisi adresinden 9 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

Layık, Ö. (2021). *Sosyal Medya Pazarlaması Kapsamında Fenomen (Influencer) Pazarlamanın Tüketici Davranışına Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

MarketingTürkiye. (16 Mayıs, 2022). Elde edilme tarihi: 29 Eylül 2023, https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/influencer-vs-celebrity/

Mert, Y. L. (2018). "Dijital Pazarlama Ekseninde Influencer Marketıng Uygulamaları", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergi,* 6(2), 1300-1328.

Milller, G. (2022). *Tüketimin Evrimi, Cinsiyet Ve Tüketim,* (Çev. G. Vardar). İstanbul: Alfa Yayınları.

TÜİK. (29 Ağustos,2023). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması.*TÜİK HaberBülteni. Elde edilme tarihi: 26 Eylül 2023, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407

Ünlü, S. ve Filan, M. (2021). "Veblen'in Gösterişçi Tüketim Kavramı Çerçevesinde Sosyal Medya: Instagram Influencer'ları Üzerine Bir Analiz", *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi,* 6(12), 39-55.

Veblen, T. B. (2015). *Aylak Sınıfın Teorisi Kurumların İktisadi İncelemesi,* (Çev. E. Kırımızıaltın ve H. Bilir). Ankara: Heretik Yayınları.

Webrazzi. (16 Şubat, 2021). Elde edilme tarihi: 28 Eylül 2023, https://webrazzi.com/2021/02/16/creatorden-influencer-marketing-raporu-ndan-one-cikanlar/

Williams, Raymond. 2021. *Kültür ve Materyalizm*, (Çev. Ferit B. Aydar). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Psychosocial Effects of Digital Game Addiction in Secondary School Students: A Study on Demographic Factors, Academic Achievement and Social Support Status

Cevriye PARILTI[1], Deniz Mertkan GEZGİN [2]

[1] Trakya University, Institute of Natural Science, cevriyeparilti@trakya.edu.tr, 0009-0007-0472-083X

[2]Trakya University, Faculty of Education, mertkan@trakya.edu.tr, 0000-0003-4688-043X

ABSTRACT

The aim of the study is to examine digital game addiction among secondary school students according to various variables. The study group consists of 319 secondary school students studying in educational institutions operating in Central, Meriç, and Lalapaşa districts within the borders of Edirne province. In the study, which was designed using the survey research method, the data were obtained using the easily accessible sampling method. Descriptive statistics, independent sample t-tests, one-way analysis of variance (ANOVA), Mann-Whitney U, and Kruskal-Wallis-H tests were used to analyse the data. According to the findings obtained in the study, it was seen that the level of digital game addiction in secondary school students was low. When the data were analysed demographically, it was determined that male students were at greater risk compared to female students in terms of gender, but there was no difference between the groups in terms of grade level. It was observed that students who were unsuccessful in terms of academic achievement and who did not receive a certificate of achievement at the time of the report card had higher levels of digital game addiction than secondary school students who received certificates of appreciation and achievement. While there was no significant difference between the groups in terms of the preferred device for digital games, it was determined that the digital game addiction levels of secondary school students who played digital games for 6 hours or more a day were higher. Finally, in terms of receiving social support, students who do not receive social support from the family have a higher risk of digital game addiction than students who receive full support from the family, while students who do not receive adequate support from their friends and teachers have higher levels of digital game addiction than other student groups who both do not receive support and do not receive adequate support. As a result of the study, it was concluded that gender, academic achievement, daily duration of digital game playing, and receiving social support from family, friends, and teachers

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

are remarkable variables in terms of the digital game addiction risk of secondary school students.

Keywords: Digital Game Addiction, Social Support, Academic Achievement, Adolescents.

Ortaokul Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığının Psikososyal Etkileri: Demografik Faktörler, Akademik Başarı ve Sosyal Destek Durumu Üzerine Bir İnceleme

ÖZET

Çalışmanın amacı, ortaokul öğrencileri arasında dijital oyun bağımlılığının çeşitli değişkenlere göre incelenmesidir. Çalışma grubu, Edirne il sınırları içerisinde Merkez, Meriç ve Lalapaşa ilçelerinde faaliyet gösteren eğitim kurumlarında öğrenim gören 319 ortaokul öğrencisinden oluşmaktadır. Nicel araştırma yöntemlerinden genel tarama yöntemi ile desenlenen çalışmada, veriler kolay erişilebilir örneklem yöntemi ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Mann Whitney-U ve Kruskal Wallis-H testleri kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre ortaokul öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı düzeyinin düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Veriler demografik açıdan incelendiğinde cinsiyet açısından erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre risk altında olduğu fakat sınıf düzeyi açısından gruplar arasında bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Akademik başarı açısından başarısız ve karne zamanı bir başarı belgesi alamayan öğrencilerin takdir ve teşekkür belgesi alan ortaokul öğrencilerine göre dijital oyun bağımlılık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Dijital oyun için tercih edilen cihaz açısından gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmaz iken günde 6 saat ve üzeri dijital oyun oynayan ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Son olarak, sosyal destek alma durumu açısından ise aileden sosyal bir destek görmeyen öğrencilerin aileden tam anlamıyla destek gören öğrencilere göre dijital oyun bağımlılık riski daha yüksek iken arkadaşlarından ve öğretmenlerinden yeterli destek görmeyen öğrencilerin hem destek görmeyen hem de yeterli destek göremeyen diğer öğrenci gruplarına göre dijital oyun bağımlılığı düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür. Çalışma sonucunda cinsiyet, akademik başarı, günlük dijital oyun oynama süresi ile aile, arkadaş ve öğretmenlerden sosyal destek alma durumunun ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı riski açısından dikkate değer değişkenler olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Dijital Oyun Bağımlılığı, Sosyal Destek, Akademik Başarı, Ergenler.

Introduction

Recently, the rapid development of technology has led to significant changes in people's daily routines. Individuals have started to use technology more intensively, especially in areas such as education, health, and communication (Clarkson & Zierl, 2018). Digital transformation affects almost every aspect of life, offering new opportunities and conveniences in a wide range of areas, from access to information to health services to social interactions to entertainment. This use of technology, which continues with the normal flow of life, has changed during the

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

pandemic process. In this process, people used the internet more for factors such as entertainment, leisure time, and boredom in order to use the time spent at home effectively. In addition, during the pandemic process, technology was brought to homes so that students would not fall behind in their educational activities. Distance education platforms, digital course materials, and virtual classrooms have enabled students to continue their education without interruption. However, in order to avoid the loneliness and monotony caused by social isolation, students turned to the digital world and resorted to various digital entertainment tools such as social media, online video platforms and digital games more frequently. Especially for children and secondary school students, the time spent with digital games increased during this period (Witt et al., 2020).

A digital game is defined as an entertainment activity carried out in an electronic environment by interacting with the platform through a virtual interface and receiving visual feedback (Gül et al., 2017). These games run on electronic components called platforms or systems, are software programmed with various technologies, and offer users the opportunity to interact in a visual environment (Çetin, 2013). Digital games are defined as software that can be accessed through digital platforms and in which one or more people interact with artificial intelligence using their psycho-motor skills (Öztürk, 2022). Digital games, which have become widespread, especially among children and adolescents, can be played through various devices such as computers, smartphones, and tablets, making them accessible anytime and anywhere. This widespread accessibility of digital games contributes to their important role in terms of entertainment, education, and social interaction. Digital games have the tendency to draw players in with ever-increasing amounts of time, money, and energy, which can have detrimental effects on life, such as gaming addiction (Jeong et al., 2017).

Digital game addiction is defined as the excessive use of computer and video games, leading to an inability to control this behavior, which in turn causes emotional and social problems (Lemmens et al., 2009). Arslan (2022) describes digital game addiction as a behavioral addiction that disrupts daily life and causes harm to the individual. Digital game addiction is frequently addressed in both scientific research and media reports, highlighting the increasing amount of time children spend on internet and computer games (Ilgaz, 2015). Numerous earlier studies revealed that because of their psychological and social issues, game addicts struggle to manage their everyday lives (Griffiths & Meredith, 2009; Kuss & Griffiths, 2012; Mustafaoğlu & Yasacı, 2018). Moreover, a review of the relevant literature indicates that families of children thought to be addicted to digital games often show inadequate attention to their children, face problems in family communication and social support, and even engage in behaviors involving violence towards their children (Yiğit & Günüç, 2020). It has also been reported that students with high levels of digital game addiction have limited family communication, particularly with their fathers, and experience significant issues in their relationships with their fathers (Tuncay et al., 2023). It has been found that children whose families do not set limits on digital game playing time exhibit significantly higher levels of aggression and digital game addiction compared to children whose families do set such limits. Additionally, children whose families do not support participation in physical activities show significantly higher levels of aggression and digital game addiction than those whose families do support such participation (Güvendi et

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

al., 2019). In another study, it was found that the 'perceived social support towards classmates', 'taking into account perceived social support towards classmates', 'total scores of perceived social support', and 'taking into account perceived social support' scores of adolescents who played online games were lower than those of adolescents who did not play online games (Yağcı & Yalaki, 2019). In addition to a lack of social support, it is also reported that male students with high weekly game playing time on computers and smartphones are exposed to a high risk of digital game addiction and that digital game addiction negatively affects students' academic achievement (Polat, A., & Topal, 2022). As can be seen, the importance of support from the family is crucial in every aspect, including the prevention of game addiction in children or young adolescents. In addition, there are differences in terms of academic achievement and demographic characteristics of individuals studying at all levels, especially children and adolescents, according to digital game addiction (Gezgin et al., 2018; Islam et al., 2020; Skoric et al., 2009).

In our study, we addressed social support in three dimensions: support from family, friends, and teachers. Additionally, we aimed to examine how the levels of digital game addiction among middle school students vary according to different variables. The significance of this study lies in its ability to reveal that digital game addiction is not only related to individual factors but also to social and familial dynamics. This provides important insights for parents, educators, and policymakers. Our study emphasizes the critical role of social support in designing interventions for digital game addiction and contributes valuable findings to the literature in this field. The aim of the study is to examine the digital game addiction of middle school students according to various variables. In this context, answers to the following research questions were sought.

What is the level of digital game addiction of middle school students?
Is there a significant difference in the level of digital game addiction of middle school students in terms of the following variables?
Gender,
Grade level,
GPA level,
Duration of daily digital game playing,
Preferred device type for the playing digital game,
Social support from family,
Social support from friends,
Social support from teachers.

Method

In this study, in which the prevalence of digital game addiction among middle school students was examined according to different variables, the general survey method was used. Survey studies are studies that aim to describe the characteristics of the views of large masses (Büyüköztürk et al., 2016).

Participants

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

In the study, 319 secondary school students studying in educational institutions affiliated to the Ministry of National Education operating in the Central, Meriç and Lalapaşa districts of Edirne province participated. 163 of the students were girls (51.1%) and 156 were boys (48.9%). Of the students, 130 were 5th grade (40.8%), 133 were 6th grade (41.7%), 18 were 7th grade (5.6%), and 38 were 8th grade (11.9%). Other characteristics of the participants are given in Table 1.

Table 1

Demographic Information of the Participants

Variables	Categories	N	%
Gender			
	Girl	163	51.1
	Boy	156	48.9
Grade level			
	5th grade	130	40.8
	6th grade	133	41.7
	7th grade	18	5.6
	8th grade	38	11.9
GPA (Grade Point Average (Report Card)			
	Certificate of appreciation	108	33.9
	Certificate of achievement	114	35.7
	No certificate of achievement	67	21.5
	Failing	30	8.9
Time spent playing digital games (Daily)			
	0-2 hours	162	50.8
	2-4 hours	94	29.5
	4-6 hours	33	10.3
	6 hours and more	30	9.4
Preferred Device for Digital Gaming			
	Tablet computer	52	16.3
	Computer (Pc/laptop)	55	17.2
	Smartphone	212	66.5
Social Support Received from Family			
	I get support	251	78.7
	I get occasional support	55	17.2
	I don't get support	13	4.1
Social Support Received from Friends			
	I get support	172	53.9
	I get occasional support	109	34.2
	I don't get support	38	11.9
Social Support Received from Teachers			
	I get support	223	69.9
	I get occasional support	69	21.6
	I don't get support	27	8.5
Total		**319**	**100.0**

Data Collection Tools

A research form was developed by the researchers to collect data for the study. This form consists of two parts. The first part includes the demographic information of the participant and consists of questions about gender, grade level, grade point average for the report card, social

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

support received from family, friends, and teachers, daily digital game playing time, and preferred device for digital game playing. In the second part, the *"Digital Game Addiction Scale for Children"* was used.

Digital Game Addiction Scale in Children. The measurement tool developed by Hazar and Hazar (2017) consists of 24 questions. A 5-point Likert scale was used to evaluate the statements in the scale (1 = Strongly Disagree, ... , 5 = Strongly Agree). The lowest score that can be obtained from the scale is "24" and the highest score is "120". In the scoring of the scale; "1-24: Normal group, 25-48: Low risk group, 49-72: Risky group, 73-96: Addicted group, 97-120: Highly addicted group". Cronbach Alpha internal consistency coefficient for the scale was determined as .90. The Cronbach Alpha internal consistency coefficient for this study was found to be .87.

Data Collection and Analysis

An ethics committee report was obtained for the study, with the decision numbered 04/23 taken at the meeting of the Trakya University Social and Human Sciences Research Ethics Committee dated April 24, 2024. After ethical permission was obtained for the study, data were collected online through Google Surveys in April and May. During the data collection process, students and parents were first informed about the study, and it was explained that participation was completely voluntary, and that the data would be used only for scientific purposes. In the data analysis process, descriptive statistics, an independent sample t-test, and one-way analysis of variance (ANOVA) from parametric tests were used, as were Kruskal-Wallis-H and Mann-Whitney U tests from nonparametric tests. The SPSS 23.0 package program was used for data analysis. Before starting the analysis, Kolmogorov-Smirnov and Shapiro-Wilk tests were applied to determine whether the data were normally distributed. However, after removing the outliers, it was seen that the data were not normally distributed ($p<.05$). Therefore, skewness and kurtosis values were calculated (skewness = 607; kurtosis = 264). When the data were analyzed, it was seen that these values were between -1.50 and +1.50, and it was accepted that the data were normally distributed (Tabachnick & Fidell, 2013). Therefore, parametric tests were used in the study. However, nonparametric tests were used both for variables with category values below 30 and for variables with non-homogeneity.

Findings

The presentation of the study's findings was based on the sequence in which the research questions were asked.

What is the level of digital game addiction among middle school students?

The average score for middle school students on the digital game addiction scale was found to be M = 2.34 (56.16), which addresses the study's first research question. The digital game addiction of middle school students can be considered a risky group (Hazar & Hazar, 2017).

Is there a difference in the level of digital game addiction among middle school students according to gender?

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

An independent sample t-test was conducted to determine whether the level of digital game addiction among secondary school students varies according to gender. As a result of the analysis, it was determined that boys had a significantly higher level of digital game addiction than girls (t=-5.051; p<.01). The results of the analysis are shown in Table 2.

Table 2.
Independent sample t-test results according to gender

Groups	N	M	Std.	t	df	p
Girl	163	2,10	,283	-5,051	317	,00**
Boy	**156**	**2,59**	**,882**			

** Significant difference at 0.01 level.

Is there a difference in the digital game addiction levels of middle school students according to their grade levels?

The Kruskal Wallis-H test was utilized to investigate potential grade-level variations in middle school students' digital game addiction. As a result of the analysis, it was determined that the level of digital game addiction of middle school students did not change significantly in terms of the grade level studied (p>.05). The results of the analysis are shown in Table 3.

Table 3.
Kruskal Wallis –H test results according to grade level

Groups	N	Mean rank	df	X^2	p
5th grade	130	158.30	3	4.798	.18
6th grade	133	169.91			
7th grade	18	155.25			
8th grade	38	133.37			

Is there a difference in digital game addiction levels of middle school students according to grade point average (GPA)?

ANOVA analysis was conducted to determine whether the level of digital game addiction of middle school students varies according to the grade point average in the report card. According to the ANOVA results, it was determined that the level of digital game addiction of middle school students changed significantly according to the GPA (F=12.409; p<.05). Tukey test, one of the post-hoc analyzes, was performed to determine which groups were different. According to the Tukey test, it was seen that the level of game addiction of the students who received a certificate of appreciation (M=2.00) was lower than the other groups. In addition, the game addiction level of the students who failed at the end of the semester(M=2.91) was significantly higher than the game addiction level of the group who received a certificate of achievement. The results of the analysis are shown in Table 4.

Table 4.
ANOVA results according to GPA

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Groups	N	M	Std. Dev	df	F	p	Significant Difference
A. Certificate of appreciation	108	2.00	.765	3	12.409	.00**	
B. Certificate of achievement	114	2.36	.882				A<B, A<C, A<D, B<D
C. No certificate of achievement	67	2.60	.842				
D. Failing	**30**	**2.91**	**.888**				

** Significant difference at 0.01 level.

Is there a difference in the level of digital game addiction of middle school students according to their daily digital game playing time?

ANOVA analysis was conducted to determine whether the digital game addiction level of middle school students varies according to the duration of daily digital games playing. As a result of the analysis, a significant difference was found according to the duration of daily digital game playing variable (F=37,443; p<.05). Tukey test was conducted to determine which groups the significant difference was between. According to the Tukey test, it was seen that the level of game addiction of students who played digital games for 0-2 hours during the day (M=1.97) was significantly lower than the other groups. In addition, it was determined that the level of digital game addiction of students who play digital games for 6 hours or more per day (M=3.49) was significantly higher than the other groups. The results of the analysis are shown in Table 5.

Table 5.
ANOVA test results according to duration of daily dijital game playing

Groups	N	M	Std. Dev.	df	F	p	Anlamlı Fark
A.0-2 hours	162	1.97	.720	3	37.443	.00**	
B.2-4 hours	94	2.52	.796				A<B, A<C D>A, D>B, D>C
C.4-6 hours	33	2.56	.833				
D.6 hours ve more	30	3.49	.836				

** Significant difference at 0.01 level.

Is there a difference in the level of digital game addiction of middle school students according to the device preferred for playing digital games?

ANOVA analysis was conducted to determine whether the level of digital game addiction of middle school students varies according to the device used to play digital games. As a result of the analysis, no significant difference was found in students' digital game addiction according to the device used to play digital games (F=.637; p=.53). The results of the analysis are shown in Table 6.

Tablo 6.
ANOVA results according to preferred device for playing digital games

Device	N	M	Std. Dev.	df	F	p
Tablet Computer	52	2.36	.809	2	.637	.53
Computer (PC/laptop)	55	2.45	.892			
Smartphone	212	2.34	.907			

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Is there a difference in the level of digital game addiction of middle school students according to the social support received from the family?

Kruskal Wallis-H test was conducted to determine whether the digital game addiction of middle school students varies according to the social support received from the family. As a result of the analysis, it was seen that middle school students' digital game addiction varied according to the social support received from the family (p<.05). Mann Whitney U analysis was conducted to test between which variables there was a significant difference. According to the results of the analysis, the level of digital game addiction of the students who stated that they did not receive support from their families was significantly higher than the students who stated that they received support from their families (U=867.00; p<.05). In addition, the digital game addiction level of the students who stated that they received occasional support from their families was higher than that of the students who stated that they received support from their families (U=5531.50; p<.05). The results of the analysis are shown in Table 7.

Table 7.
Kruskal Wallis H test results according to social support received from the family

Groups	N	Mean rank	df	X^2	p	Significant Difference
I get support	251	151.49	2	12.533	.00*	C>A, B>A
I get occasional support	55	182.79				
I don't get support	13	227.85				

** Significant difference at 0.01 level.

Is there a difference in digital game addiction levels of middle school students according to the social support received from friends?

Kruskal Wallis-H test was conducted to determine whether the digital game addiction of middle school students varies according to the social support received from friends. As a result of the analysis, it was seen that middle school students' digital game addiction varied according to the social support received from friends (p<.05). Mann Whitney U Test was used to determine between which variables there was a significant difference. According to the results of the analysis, the digital game addiction of the students who stated that they did not receive support from their friends was higher than the students who stated that they received occasional support from their friends (U=1502.00; p<,05) and the students who received support from their friends (U=2183.05; p<,05). The results of the analysis are shown in Table 8.

Table 8.
Kruskal Wallis-H test results according to social support received from the friends

Groups	N	Mean Rank	df	X^2	P	Significant difference
I get support	172	149.64	2	10.655	.00*	C>A, C>B
I get occasional support	109	161.17				
I don't get support	38	203.53				

** Significant difference at 0.01 level.

Is there a difference in the digital game addiction levels of middle school students according to the social support received from the teachers?

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kruskal Wallis-H test was conducted to determine whether the digital game addiction of middle school students varies according to the social support received from teachers. As a result of the analysis, it was seen that middle school students' digital game addiction varied according to the social support received from teachers ($p<.05$). Mann Whitney U Test was used to determine between which variables there was a significant difference. According to the results of the analysis, the digital game addiction of the students who stated that they did not receive support from their teachers was higher than the students who stated that they received support from their teachers ($U=1901.03$; $p<.05$) and the students who stated that they received occasional support from their teachers ($U=675.00$; $p<.05$). The results of the analysis are shown in Table 9.

Table 9.
Kruskal Wallis-H test results according to social support received from the teachers

Groups	N	Mean Rank	df	X^2	p	Significant difference
I get support	223	152.05	2	10.067	.00*	C>A, C>B
I get occasional support	69	165.90				
I don't get support	27	210.59				

** Significant difference at 0.01 level.

Discussion and Conclusion

In the current study, in which the level of digital game addiction among secondary school students was examined according to various variables, it was seen that students were in the risky group in terms of digital game addiction. Delebe and Hazar (2022) conducted a study and found that 55.6% of the participants were low-risk, 34.5% were risky, 8.9% were addicted, and 1% were highly addicted in terms of digital game addiction. In a thesis study conducted by Bilgin (2015), it was observed that the computer game addiction levels of middle school students were risky. Similarly, in parallel with the findings of the study, Keser and Esgi (2012) reported that 16.8% of 6th, 7th and 8th grade primary school students were addicted to computer games. In a cross-sectional study conducted by Dinçer and Kolan (2020), it was determined that 53.4% of secondary school students were normal users, 41.4% were problematic users and 6.2% were addicted to computer games. However, contrary to the findings of this study, there are studies reporting that middle school students have low levels of game addiction (Şahin & Tuğrul, 2012), Horzum et al., 2011; Wo, 2004). As a result of the findings of the study, it can be said that middle school students are at risk for digital game addiction. This situation reveals that students' digital game-playing habits should be carefully monitored and intervened with when necessary.

When the level of digital game addiction of secondary school students in terms of gender variable was examined; it was seen that boys were in a riskier group in terms of digital game addiction than girls. There are studies conducted in the literature to support this finding of the study (Atabay et al., 2023; Gökçearslan & Seferoğlu, 2016; Griffiths ve Hunt, 1998; Hazar et al., 2017; Dinçer & Kolan, 2020; Korkmaz & Korkmaz, 2019). Contrary to the findings, there are rare studies that report results in favour of female students (Öncel & Tekin, 2015) and there

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

is no difference in terms of gender (Şahin & Tuğrul, 2012; Taş et al., 2014). The fact that the level of digital game addiction in middle school students is significantly different in males can be evaluated in the context of various sociocultural and psychological factors. The fact that male students generally show more interest in competitive game genres such as action, adventure and sports may be effective in increasing this level of addiction. While gender norms and social expectations may encourage boys to play more games, it is also observed that their circle of friends reinforces this situation. In addition, male students may use digital games more intensively as a means of stress relief, entertainment, and socialization, which is an important psychosocial factor that increases their addiction levels.

It was observed that digital game addiction of middle school students did not change according to grade level. In support of the findings of the study, studies that do not reveal a difference in terms of digital game addiction in terms of grade level have taken their place in the literature (Çakır et al., 2011; Taş ve et al.,2014; Şahin & Tuğrul, 2012). In contrast to the findings of this study, a significant difference was found between 5th and 8th grades and between 6th and 8th grades in favor of 8th grades in terms of game addiction (Öncel & Tekin, 2015). In another study conducted by Güllü et al. (2012), it was reported that there was a significant difference between 4-5-6-7 and 8th grade students in terms of "not being able to give up playing computer games and being disturbed when prevented". As can be seen, different results have emerged in the related literature. These contradictory findings indicate that more research should be conducted on whether digital game addiction varies according to grade level.

Another finding in the study is that those who play digital games between 0 and 2 hours a day among middle school students have a low level of digital game addiction. However, it is seen that the level of game addiction increases as the duration of daily game play increases. Because of the study, the level of digital game addiction of students who play digital games for 6 hours or more per day is significantly higher than all groups. As an expected result of the study, it was concluded that increasing the time spent playing digital games may increase the risk of digital addiction. When the studies conducted in the related literature are examined, it is evident that similar results have emerged in most studies (Atabay et al., 2023; Gözüm & Kandır, 2020; Güvendi et al., 2019; Mustafaoğlu & Yasacı, 2018; Rideout et al., 2010). These findings suggest that digital gaming addiction is not only related to the duration of gaming but also to psychological mechanisms in the brain, such as the reward system and the development of tolerance. This is because prolonged digital gaming increases the release of dopamine, making players feel rewarded. This leads to changes in brain chemistry over time and the need to play longer to release more dopamine. In this process, known as the process of developing tolerance, the person plays more and more games in order to achieve the same satisfaction. Furthermore, the habit of constant gaming can reinforce the avoidance of real-world activities and responsibilities. Students may turn to digital games to escape from daily stresses or academic pressures. This can lead to the use of digital games as a coping mechanism and further deepen the addiction. In particular, these behaviors may become more pronounced in students who play digital games for 6 hours or more per day. In conclusion, it can be said that increasing the time spent playing digital games has a high potential to increase the risk of addiction by causing changes in the reward system of the brain.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

In the study, when the level of digital game addiction of secondary school students was examined according to the success of the report card grade at the end of the semester, it was seen that the level of digital game addiction of students who received a certificate of appreciation in the report card was at the lowest level, while the level of digital game addiction of students whose report card was unsuccessful was at the highest level compared to other groups. Similarly, in the results of the study conducted by Talan and Kalınkara (2020), it was found that the computer game addiction levels of students who "had at least one weakness every year" and "passed the class every year but did not receive a certificate of achievement" were higher than the students who "received a certificate of appreciation every year". Supporting the findings of the study, another study examined the relationship between academic achievement and game addiction. According to the results of the study, it was determined that children's academic achievement had a negative relationship with the total score and sub-dimensions of game addiction (Dağ et al., 2021). In addition, in a study conducted with university students, the results show that increased addiction leads to a decrease in students' study time and overall academic average (Bülbül et al., 2018). When the findings of this study and the related studies in the literature are analyzed, it is seen that there is a relationship between academic achievement and game addiction. Therefore, it can be said that digital game addiction has a negative impact on academic achievement. This suggests that keeping students' digital game playing habits under control is an important factor in increasing their academic achievement.

When the digital addiction of middle school students was examined according to the preferred device for playing digital games, it was seen that playing games on computers, tablets or smartphones did not make a difference in terms of addiction. When examining the digital game addiction of middle school students according to the preferred device for playing digital games, it was found that the choice of device (computer, tablet, or smartphone) did not significantly affect the level of addiction. Studies have shown that the type of device used does not create a substantial difference in the addiction levels among students. This suggests that the factors influencing digital game addiction are more related to the frequency, type, and duration of game play rather than the specific device used (Aziz et. Al, 2021; Ekinci et al., 2019).

The study's final finding examined the social support status of middle school students, revealing a significant result regarding support from family, friends, and teachers. As humans are inherently social beings, the need for support is crucial. The study found that students lacking social support from these groups exhibited higher levels of digital game addiction compared to those who received adequate support. Supporting this, Yildirim and Zeren (2021) identified a negative correlation between video game addiction, perceived social support, and basic psychological needs. Similarly, Steinkuehler and Williams (2006) reported that children who play online games perceive lower levels of social support than those who do not. In a study conducted by Şahin et al. (2019), loneliness and family support have a significant effect on gaming addiction. A lack of social support arises when basic needs are unmet, leading individuals to seek alternative ways to fulfill these needs (Deci & Vansteenkiste, 2004). Consequently, students with low perceived social support in face-to-face interactions may turn to online environments for social interaction and support (Yıldız-Durak et al., 2023). This suggests that middle school students may develop digital game addiction by engaging in online

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

and multiplayer games to socialize. To address this issue, it is essential for parents, educators, and policymakers to create supportive environments that fulfill students' psychological and social needs. Providing structured opportunities for face-to-face interactions, encouraging participation in extracurricular activities, and fostering strong family bonds can significantly mitigate the risk of digital game addiction. Moreover, schools can implement programs that promote social skills and peer support, helping students build meaningful connections and reducing their reliance on digital games for social fulfilment.

The findings of this study reveal that digital game addiction among middle school students is a common problem that is influenced by various variables. Variables such as duration of daily digital game playing, gender, academic achievement grade, and social support were found to affect students' digital game addiction levels. It has been observed that as the duration of daily digital game playing increases, addiction levels also increase. In particular, it was found that the addiction levels of students who played games for 6 hours or more per day were much higher compared to other groups. This can be explained by the effects of long-term gaming on the reward system in the brain and the development of tolerance. According to the gender variable, it was observed that male students had a higher risk of digital game addiction. The fact that male students are generally interested in more competitive game genres and that their social environment supports this interest is among the factors that increase their addiction levels. In addition, male students may use digital games more intensively as a means of stress relief, entertainment, and socialization. The relationship between academic achievement and digital game addiction is also noteworthy. Students with low academic achievement were found to be at higher risk of digital game addiction. Increased digital game playing time may lead to a decrease in students' study time and a decrease in their academic performance. Therefore, it can be said that digital game addiction has a negative impact on students' academic achievement. Finally, social support status was found to have a significant effect on digital game addiction. It was found that students who did not receive adequate social support from family, friends, and teachers had a higher risk of digital game addiction. This suggests that social support plays an important role in preventing digital game addiction. Overall, this study shows that digital game addiction is a common problem among middle school students and that this addiction is influenced by various factors. It is especially important for parents and teachers to carefully monitor students' digital gaming habits and intervene when necessary. In addition, appropriate strategies need to be developed for students to receive social support and increase their academic achievement. Future studies need to be conducted with variables related to social support, academic achievement, and game playing time.

References

Arslan, A. (2022). The effect of secondary school students' digital game addictions on self-efficacy levels: a structural equation model study. *e-International journal of educational research,* 13(5).

Atabay, M., Şimşek, M., Güllüoğlu, K., & Erdoğdu, F. (2023). Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun oynama alışkanlıklarının oyun bağımlılıkları ve çeşitli demografikler açısından karşılaştırılması. *International Journal of Computers in Education,* 6(1), 30-46.

Aziz, N., Nordin, M. J., Abdulkadir, S. J., & Salih, M. M. M. (2021). Digital addiction: systematic review of computer game addiction impact on adolescent physical health. *Electronics*, 10(9), 996.

Beyazıt, U., & Ayhan, A. B. (2019). The relationship between digital game addiction and being neglected by parents in adolescence. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(2), 86-95.

Bilgin, H. C. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılık düzeyleri ile iletişim becerileri arasındaki ilişki* (Master's thesis, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Büyüköztürk, Ş., Kılıç, Ç. E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2016). *Scientific research methods.* Ankara: Pegem Akademi.

Çakır, Ö., Ayas, T., & Horzum, M. B. (2011). Üniversite Öğrencilerinin İnternet ve Oyun Bağımlılıklarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Journal of Faculty of Educational Sciences*, 44(2), 95-117.

Çetin, E. (2013). *Tanımlar ve Temel Kavramlar, Eğitsel Dijital Oyunlar*. Ocak, M.A. (Ed.), Ankara: Pegem Akademi.

Clarkson, A., & Zierl, L. (2018). An online parenting program grows digital parenting skills and parent–school connection. *The Journal of Extension*, 56(5), 6.

Dağ, Y., S., Yayan, Y., & Yayan, E. H. (2021). COVID-19 sürecinde çocukların oyun bağımlılığı düzeylerinin uyku ve akademik başarılarına etkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 22(4), 447-454.

Deci, E., L., & Vansteenkiste, M. (2003). Self-determination theory and basic need satisfaction: Understanding human development in positive psychology. *Ricerche Di Psicologia*, 27(1) (2003): 23-40.

Delebe, A., & Hazar, Z. (2022). Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılığı Düzeyinin Bazi Fiziksel Parametrelere ve Akademik Başarıya Göre Incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 20(3), 55-68.

Dinçer, B., & Kolan, H. İ. (2020). Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığı düzeyleri ile sorumluluk davranışı arasındaki ilişki. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(6), 2319-2330.

Ekinci, N. E., Yalcin, I., & Ayhan, C. (2019). Analysis of loneliness levels and digital game addiction of middle school students according to various variables. *World Journal of Education*, 9(1), 20-27.

Gezgin, D. M., Hamutoğlu, N. B., Samur, Y., & Yildirim, S. (2018). A spreading addiction among young generation: An examination of smartphone addiction according to gender, academic success and mobile game playing variables. *Educational Technology Theory and Practice*, 8(2), 212-231.

Gökçearslan, Ş., & Seferoğlu, S. S. (2016). The use of the Internet among middle school students: Risky behaviors and opportunities. *Kastamonu Education Journal*, 24(1), 383-404.

Göldağ, B. (2018). Lise öğrencilerinin dijital oyun bağımlılık düzeylerinin demografik özelliklerine göre incelenmesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 1287-1315.

Gözüm, A. İ. C., & Kandır, A. (2020). Okul öncesi çocukların dijital oyun oynama sürelerine göre oyun eğilimi ile konsantrasyon düzeylerinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (41), 82-100.

Griffiths, M.D. & Hunt, N. (1998). Computer game “addiction” in adolescence? Abrief report. Psychological Reports. 82. 475–480.

Griffiths, M. D., & Meredith, A. (2009). Videogame addiction and its treatment. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 39 (4), 247–253.

Gül, I. & Özgür, H. (2023). Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılıkları ile ailelerin dijital ebeveynlik farkındalıkları arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(3), 2032-2071

Gül, İ., Kızılırmak, İ., Güler, E., & Yardı, Z. (2017). Fuar turizmi kapsamında oyun fuarları: Gaming İstanbul örneği. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 2, 101-120.

Güllü, M., Arslan, C., Dündar, A., & Murathan, F. (2012). Ilköğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Oyun Bağımlılıklarının Incelenmesi. *Journal of Social Sciences/Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9).

Güvendi, B., Tekkurşun-Demir, G. & Keskin, B. (2019). Ortaokul öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı ve saldırganlık. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 1194-1217.

Hazar, K., Özpolat, Z., & Hazar, Z. (2020). Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılığı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Incelenmesi (Niğde İli Örneği). *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 18(1), 225-234.

Hazar, Z. & Hazar, M. (2017). Çocuklar için dijital oyun bağımlılığı ölçeği. *Journal of Human Sciences*. 14(1), 203-216.

Hazar, Z. (2019). Children's digital game addiction and opinions about their parents' playing digital games (A mixed method study). *Journal of Education and Training Studies*, 7(1), 85-93.

Ilgaz, H. (2015). Adaptation of game addiction scale for adolescents into Turkish. *Elementary Education Online*, 14(3), 874-884.

Islam, M. I., Biswas, R. K., & Khanam, R. (2020). Effect of internet use and electronic game-play on academic performance of Australian children. *Scientific reports*, 10(1), 21727.

Jeong, E. J., Kim, D. J., & Lee, D. M. (2017). Why do some people become addicted to digital games more easily? A study of digital game addiction from a psychosocial health perspective. *International Journal of Human–Computer Interaction*, 33(3), 199-214.

Keser, H., ve Esgi, N. (2012). An analysis of self-perceptions of elementary school students in terms of computer game addiction. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 46(0), 247-251.

Korkmaz, Ö., & Korkmaz, Ö. (2019). Ortaokul öğrencilerinin oyun bağımlılık düzeyleri, oyun alışkanlıkları ve tercihleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(3), 798-812.

Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2012). Internet gaming addiction: A systematic review of empirical research. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 10 (2), 278–296.

Lemmens, J. S., Valkenburg, P. M. & Peter, J. (2009). Development and validation of a game addiction scale for adolescents. *Media Psychology*, 12(1), 77-95.

Mustafaoğlu, R., & Yasacı, Z. (2018). Dijital oyun oynamanın çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Bağımlılık Dergisi*, 19(3), 51-58.

Öncel, M., & Tekin, A. (2015). Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığı ve yalnızlık durumlarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 7-17.

Polat, A., & Topal, M. (2022). Relationship between digital game addiction with body mass index, academic achievement, player types, gaming time: A cross-sectional study. *Journal of Educational Technology and Online Learning*, 5(4), 901-915.

Rideout, V., Foehr, U. G., & Roberts, D. F. (2010). *Generation M 2: Media in the lives of 8- to 18- year-olds.* Menlo Park, CA: Henry J. Kaiser Family Foundation.

Skoric, M. M., Teo, L. L. C., & Neo, R. L. (2009). Children and video games: Addiction, engagement, and scholastic achievement. *Cyberpsychology & behavior*, 12(5), 567-572.

Steinkuehler, C. A., & Williams, D. (2006). Where everybody knows your (screen) name: Online games as "third places. *Journal of computer-mediated communication*, 11(4), 885-909.

Şahin, M., Keskin, S., & Yurdugül, H. (2019). Impact of family support and perception of loneliness on game addiction analysis of a mediation and moderation. *International Journal of Game-Based Learning (IJGBL)*, 9(4), 15-30.

Şahin, C., & Tuğrul, V. M. (2012). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 4(3), 115-130.

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics (Sixth Edition).* USA: Pearson Education Limited.

Talan, T., & Kalınkara, Y. (2020). Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun oynama eğilimlerinin ve bilgisayar oyun bağımlılık düzeylerinin incelenmesi: Malatya ili örneği. *Journal of Instructional Technologies and Teacher Education*, 9(1), 1-13.

Taş, Ş., Eker, H. & Anlı, G. (2014). Ortaöğretim öğrencilerinin internet ve oyun bağımlılık düzeylerinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction ve Cyberbullying*. 1(2), 3757.

Tuncay, P.Y., Eren Bozdoğan, K. & Bozdoğan, E. (2023). Ergenlerde dijital oyun bağımlılığı ve aile içi iletişim arasındaki ilişkinin incelenmesi. *JRES*, 10(2), 177-195.

Witt, A., Ordóñez, A., Martin, A., Vitiello, B. & Fegert, J. M. (2020). Child and adolescent mental health service provision and research during the Covid-19 pandemic: challenges, opportunities, and a call for submissions. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 14(1), 1-4.

Wo, O. (2004). Computer game addiction and it's predictors of Korean elementary school children. *Korean Journal of Child Health Nursing*, 10(3), 282-290.

Yağcı, A., & Yalaki, Z. (2021). The Relationship Between The Perceived Stress Level of Online Game Addiction in Adolescents and Perceived Social Support. *Journal of Child*, 21(2), 166-174.

Yiğit, E. & Günüç, S. (2020). Çocukların dijital oyun bağımlılığına göre aile profillerinin belirlenmesi. Van Yüzüncü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(1), 144-174.

Yildirim, E., & Zeren, S. G. (2021). Video Game Addiction in Turkey: Does It Correlate between Basic Psychological Needs and Perceived Social Support?. *Psycho-Educational Research Reviews*, 10(2), 106-117.

Yildiz-Durak, H., Haktanir, A., & Saritepeci, M. (2023). Examining the predictors of video game addiction according to expertise levels of the players: the role of time spent on video gaming, engagement, positive gaming perception, social support and relational health indices. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-26.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Social Media Addiction in High School Students: Demographic Characteristics, Family Relationships and Social Media Use Behaviours

Elif AKGÜN ASLAN[1], Deniz Mertkan GEZGİN [2]

[1] Trakya University, Institute of Natural Science, elifakgunaslan@trakya.edu.tr, 0009-0009-8382-7049

[2]Trakya University, Faculty of Education, mertkan@trakya.edu.tr- 0000-0003-4688-043X

Abstract

The aim of the study is to examine social media addiction among high school students according to demographic characteristics, family relationships, and social media use behaviours. The participants consisted of 607 high school students studying in educational institutions operating in the Edirne province of the Thrace region. In the study, which was designed as a survey research, descriptive statistics, an independent sample t-test, one-way analysis of variance (ANOVA), Mann Whitney-U and Kruskal-Wallis-H tests were used to analyse the data. According to the findings obtained in the study, the risk of social media addiction among high school students is low. However, in terms of demographic data, female students have a higher level of social media addiction than male students. There is no significant difference between the groups in terms of other variables such as grade level and school type. When the findings in terms of family relations were examined, it was determined that the risk of social media addiction of students who described their communication with their families as poor was higher than the other groups. When the findings were examined according to social media use behaviours, it was found that there was no difference between the groups in terms of roles in social media, while students who used social media for boredom and interacting with the opposite sex and who used TikTok application intensively had a higher risk of addiction. As a result of the study, it was revealed that gender in terms of demographics, bad communication with family in terms of family relations, boredom and interacting with the opposite sex in terms of social media usage behaviours and intensive use of TikTok social media application may pose a risk for social media addiction in high school students.

Keywords: Social Media Addiction, SNS, Digital technologies, Descriptive study, Family Relationship.

Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı: Demografik Özellikler, Aile İlişkileri ve Sosyal Medya Kullanım Davranışları

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Özet

Çalışmanın amacı, lise öğrencileri arasında sosyal medya bağımlılığının demografik özellikler, aile ilişkileri ve sosyal medya kullanım davranışlarına göre incelenmesidir. Katılımcıları, Trakya bölgesi Edirne ilinde faaliyet gösteren eğitim kurumlarında öğrenim gören 607 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Tarama modeli ile desenlenen çalışmada, verilerin analizinde betimsel istatistikler, bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Mann Whitney -U ve Kruskal Wallis-H testleri kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre lise öğrencileri arasında sosyal medya bağımlılık riski düşük seviyededir. Fakat demografik veriler açısından kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre sosyal medya bağımlılık düzeyi daha yüksektir. Diğer değişkenler olan sınıf düzeyi ve okul türü açısından gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Aile ilişkileri açısından bulgular incelendiğinde ailesi ile iletişimini kötü olarak niteleyen öğrencilerin sosyal medya bağımlılık riskinin diğer gruplara daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sosyal medya kullanım davranışlarına göre bulgular incelendiğinde ise sosyal medyadaki roller açısından gruplar arasında bir fark bulunmaz iken can sıkıntısı ve karşı cins ile etkileşime girmek amaçlı sosyal medya kullanan ve TikTok uygulamasını yoğunlukla kullanan öğrencilerin bağımlılık riskinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Çalışma sonucunda, demografik açıdan cinsiyet, aile ilişkileri açısından aile ile kötü iletişim ve sosyal medya kullanım davranışları açısından can sıkıntısı, karşı cins ile etkileşime geçme amaçları ile TikTok uygulamasının yoğun kullanımının lise öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı açısından risk teşkil edebileceği ortaya koyulmuştur.

Anahtar kelimeler: Sosyal Medya Bağımlılığı, SAS, Dijital teknolojiler, Betimsel çalışma, Aile İlişkileri.

Introduction

With the introduction of the Internet into our lives, interest in the use of mobile technological devices such as smartphones and tablet computers has increased. With the increasing use of mobile technologies, all software companies have integrated applications into these devices as mobile apps. Especially social media applications, which are frequently used by individuals for communication, entertainment, and leisure time, have taken their place on mobile devices. The use of online tools or web-supported sites where individuals can interact mutually to share their own information and thoughts is called social media (Özdemir et al., 2014). Recently, serious increases have been observed in the rapid adoption and use of social media tools by people. According to the "Digital in 2017 Global Overview" report published by We Are Social and Hootsuite, which provides important information on internet, mobile, and social media usage

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

statistics, more than half of the world uses at least one smartphone. Likewise, it is seen that approximately two-thirds of the world owns at least one mobile phone, and more than half of the web traffic worldwide comes from mobile phones. In addition, in the 2017 report of the We Are Social Media Agency, it is stated that users spend an average of 2 hours a day on social networking sites worldwide. The country that spends the most time on social networking sites is Argentina, with 4.3 hours a day, while the country that spends the least time is Japan, with 0.8 hours a day. Turkey was above the world average with 2.5 hours a day (act. Işık & Kaptangil, 2018). Especially during the pandemic process, we experienced in 2020 and 2021, great care has been taken to ensure that functioning continues without disruption with the help of phones and tablets in sectors such as education, business, and trade through social media (Zhao & Zhou, 2021). However, excessive, and problematic use of social media carries the risk of addiction for all individuals, especially adolescents.

An evolved, special form of internet addiction is referred to as social media addiction (Griffiths, 2013). Social media addiction develops in direct proportion to the development of cognition, emotion, and behaviour in the individual, revealing problems of ordering, repeating, and being in conflict in psychological-based emotional states in individual, social, and professional structures in the individual's life (Tutgun-Ünal & Deniz, 2015). The risk of social media addiction in adolescents is even more striking because the participants in the study were high school students. Because it is seen that social media is the first option that comes to mind in adolescents' boredom (Duygun et al., 2022) and that virtual life has taken precedence over real life in this defective adolescence period (Chow, 2005), and even virtual friendships and followers have replaced real friendships. Adolescents who are addicted to social media spend most of their time after school in front of the screen; they enter a kind of digital world by analysing the content on social media platforms, chatting with their friends, scrolling the screen, and over time this process becomes a normal cycle in life for them. During adolescence, when their personalities are shaped, identity formation begins, and important steps are taken towards the future. It is seen that relationships established in artificial environments, content exposed on social platforms, and an isolated and dependent lifestyle away from life experiences can have serious effects on adolescents. In the related literature, it has been determined in studies that it causes disruption of daily life and responsibilities depending on the time spent on social media (Andreassen et al., 2012; Çam & İşbulan, 2012; Dewald et al., 2010; Duygun et al., 2022). In addition, in studies conducted with adolescents and high school students, it was observed that studies were conducted in terms of some variables such as demographic data, social media usage patterns, family relationship and psychological predictors (Afacan & Özbek, 2019; Bilgin, 2018; Cuma, 2020; Ektiricioğlu et al., 2020; Güney ve Taştepe, 2020; Koç et al., 2023; Yayman, 2019). However, it is thought that it is necessary to carry out studies on the addictive power of social media, which is becoming more attractive day by day and evolving technologically with features such as avatars. In this way, it will be possible to understand the risk of social media addiction faced by adolescents and to develop the necessary usage policies. The aim of this study is to examine the level of social media addiction among high school students in terms of demographics, family relationships, and social media usage behaviours. In this context, answers to the following research questions were sought in this study.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

What is the social media addiction level of high school students?
Does the level of social media addiction of high school students vary in terms of the following variables:
Gender,
Grade level,
School type,
Social media usage role,
Reason for using social media,
Preferred social media app,
Level of communication within the family.

Method

In this study, which was conducted to examine the prevalence of social media addiction among high school students according to different variables, the general survey method was used. Survey research are studies aiming to describe the views and characteristics of large masses (Büyüköztürk et al., 2008). According to Frankel and Wallen (2006), survey models are research methods that aim to describe a past or current situation as it exists.

Study Group

The study group consisted of 607 high school students studying in different provinces of Turkey. Of the participants, 327 (53.9%) were female and 280 (46.1%) were male students. Participants were reached by the convenience sampling method. Other demographic data about the students is shown in Table 1.

Table 1.
Demographic Information of the Students

Gender	**N**	**%**
Girl	327	53.9
Boy	280	46.1
Grade level		
9th grade	152	25.0
10th grade	193	31.8
11th grade	196	32.3
12th grade	66	10.9
School type		
Anatolian High School	264	43.5
Vocational and Technical Anatolian High School	189	31.1
Science High School	75	12.4
Social Sciences High School	60	9.9
Anatolian Imam Hatip High School	19	3.1
Level of communication within the family		
Strong	421	69.4
Medium	169	27.8
Poor	17	2.8
Preferred social media app		
Instagram	422	69.5
TikTok	64	10.5
WhatsApp	57	9.4

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

YouTube	31	5.1
X/Twitter	18	3.0
Discord	15	2.5
Social media usage role		
Viewer	397	65.4
Follower	155	25.5
Sharer	55	9.1
Reason for using social media		
Boredom	246	40.5
Entertainment	120	19.8
Following the developments	94	15.5
Filling free time	71	11.7
Contact with friends	62	10.2
Interaction with the opposite sex	14	2.3
Total	607	100.0

Data Collection Tools

A questionnaire form was developed by the researchers to collect data for the study. The first part of the questionnaire form includes demographic information. In the second part, "Social Media Addiction Scale for Adolescents" was used to measure the level of social media addiction of high school students.

Demographic form. In order to obtain demographic information of the participants, gender, grade level, school type, family communication, number of social media accounts, most used social media application, role in social media, purpose of social media use was asked.

Social Media Addiction Scale. The 5-point Likert-type scale developed by Özgenel et al. (2019) to measure social media addiction consists of 9 items. The items of the scale, which has a single dimension, are not reverse scored. As a result of answering the items, the sum of social media addiction scores is calculated as minimum 9 and maximum 45 points. The high total scores calculated from the scale indicate that the risk of social media addiction is high. The fit indices of the scale were analysed as χ^2=72,738, df=27, χ^2/sd=2,694, CFI=0,950, GFI=0,925, AGFI=0,875, RMR=0,068 and SRMR=0,041. The internal consistency coefficient of the scale, Cronbach Alpha coefficient, was found to be 0.90. In this study, Cronbach Alpha coefficient was found to be 0.88.

Data Collection Process and Analysis

The data collection process lasted for one month in April. Data were collected online with the help of Google documents. Firstly, the participants were informed about the study online, and a link to the questionnaire form was sent to the participants who volunteered. In order to carry out the study, research permission was obtained with the decision numbered 03/07 taken at the meeting of the Ethics Committee of the Faculty of Economics and Sciences of Trakya University on March 27, 2024. In the data analysis process, firstly, the Kolmogorov-Smirnov test, one of the normality tests, was performed to test whether the data were normally distributed. After the test, extreme values were discarded, but it was seen that the data were not normally distributed. Thereupon, kurtosis and skewness values were analysed considering the

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

number of data points (skewness = 0.512; kurtosis = -0.431). When the skewness and kurtosis values were analysed, it was seen that the values were in the range of -1.96 and +1.96, and it was accepted that the data were normally distributed (Tabachnick & Fidell, 2013). Therefore, parametric tests were used in the study. However, nonparametric tests were used for variables with values below 30 in the category. In this direction, an independent sample t-test and a one-way analysis of variance (ANOVA) were performed. In addition, Kruskal-Wallis-H and Mann-Whitney U tests, which are nonparametric tests, were used in the study.

Findings

The findings of the study will be analysed under the research questions.

What is the level of social media addiction of high school students?

In the study, the mean score obtained from the social media addiction scale for high school students was determined as M = 2.09.

Does the level of social media addiction of high school students vary according to gender variables?

An independent sample t-test analysis was performed to determine whether the social media addiction levels of high school students differed according to gender. As a result of the analysis, it was seen that the level of social media addiction among female students was significantly higher than that of male students (p<.01). The results of the analysis are presented in Table 2.

Table 2.

Independent sample t-test analysis results according to gender variable

Groups	N	M	Std. Dev.	t	df	p
Girl	327	2.16	.715	2.929	605	.00**
Boy	280	1.99	.724			

** *Significant difference at the 0.01 level.*

Does the level of social media addiction of high school students vary according to the grade level?

ANOVA was performed to determine whether high school students differed in terms of social media addiction levels according to their grade levels. According to the results of the analysis, no statistically significant difference was found between the social media addiction levels of high school students according to their grade level (p >.05). The results of the analysis are shown in Table 3.

Table 3.

ANOVA analysis results according to grade level variable

Groups	N	M	Std. Dev.	df	F	p
9th grade	152	2.19	.730	3	1.732	.15
10th grade	193	2.09	.672			
11th grade	196	2.01	.752			

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

12th grade	66	2.04	.753			

Does the level of social media addiction of high school students vary according to school type?

Kruskal Wallis-H test was performed to determine whether the social media addiction level of high school students varies according to school types. As a result of the analysis, it was determined that the social media addiction levels of high school students did not change significantly according to school type (p>.05). The results of the analysis are shown in Table 4.

Table 4.

Kruskal Wallis-H test results according to school type

Groups	N	Mean Rank	df	X^2	p
Anatolian High School	264	291.42	4	5.698	.22
Vocational and Technical Anatolian High School	189	302.10			
Science High School	75	343.30			
Social Sciences High School	60	319.53			
Anatolian Imam Hatip High School	19	293.58			

Does the level of social media addiction of high school students vary according to the social media usage role?

An ANOVA analysis was performed to determine whether the social media addiction level of high school students varies according to their social media usage roles. According to the results of the analysis, no significant difference was found according to social media usage roles (p > .05). The results of the analysis are shown in Table 5.

Table 5.

ANOVA results according to social media usage role variable

Groups	N	M	Std. Dev.	df	F	p
Viewer	397	2.09	.730	2	2.349	.10
Follower	155	2.03	.682			
Sharer	55	2.28	.779			

Does the level of social media addiction of high school students vary according to the reasons for using social media?

Kruskal Wallis H test was conducted to determine whether high school students' social media addiction varies according to the reasons for social media use. As a result of the test, it was seen that there was a statistically significant difference between the groups (p<.05). A Mann-Whitney U test was performed to determine the difference between the groups. As a result of the analysis, it was seen that the level of social media addiction of students who use social media to communicate with friends and following the developments is significantly lower than that of students who use social media for other purposes. In addition, it was observed that students were more inclined to use social media for boredom and to interact with people of the

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

opposite sex(C>B: U=4731.50, p=.04; D>B: U=2719.50, p=.04; E>B: U=9018.00, p=.00; F>B: U=442.000, p=.04 ; C>A: U=2944.00, p=.02; D>A: U=1672.00, p=.02; E>A: U=5524.50, p=.00; F>A: U=266.00, p=.02).

Table 6.

Kruskal Wallis H test results according to reasons for social media use

Groups	N	Mean Rank	df	X^2	p	Significant Difference
Contact with friends	62	244.78	5	19,727	,00**	A<C, A<D,
Following the developments	94	259.44				A<E, A<F,
Entertainment	120	306.70				B<C B<D,
Filling free time	71	317.48				B<E, B<F
Boredom	246	327.17				
Interaction with the opposite sex	14	366.86				

*** Significant difference at the 0.01 level.*

Does the level of social media addiction of high school students vary according to the most frequently used social media variable?

A Kruskal-Wallis-H test was used to determine whether the level of social media addiction varies with the social media that high school students use most frequently. As a result of the test, significant differences were observed between the groups. Mann Whitney A U analysis was performed to test between which groups the significant differences were. When the findings were examined, it was determined that the level of social media addiction of students using Instagram was higher than that of students using Discord (U = 2039.00; p =.01). Students using TikTok have a higher level of social media addiction than students using Instagram (U = 11218.50; p =.02). At the same time, students who use TikTok have a higher social media addiction than students who use Discord (U = 242.50; p =.00). It was determined that students using WhatsApp had a higher level of social media addiction than students using Discord (U = 276.00; p =.03). Finally, students using TikTok were found to have a higher level of social media addiction than students using YouTube (U = 627.00; p =.00) and X/Twitter (U = 341.50; p =.00). As a result of the findings, it can be said that students who use TikTok have a higher risk of social media addiction.

Table 7.

Kruskal Wallis-H results according to preferred social media app

Groups	N	Mean Rank	df	X^2	p	Significant Difference
Discord	15	198.87	5	17.724	.00**	A<D,
X/Twitter	18	230.64				D<F, F>A, E>A, F>C,
YouTube	31	247.47				F>B,
Instagram	422	306.30				
WhatsApp	57	309.28				
TikTok	64	356.77				

** Significant difference at the 0.01 level.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Does the level of social media addiction of high school students vary according to the variable of family communication level?

Kruskal Wallis-H test was used to determine whether high school students' levels of communication within the family and the level of social media addiction changed. As a result of the test, it was revealed that there were differences between groups (p<.05). Mann Whitney U analysis was performed to determine between which variables there was a significant difference. As a result of the analysis, the level of social media addiction of students with poor communication within the family is higher than individuals with medium communication within the family (U=811.50; p=.00). In addition, the level of social media addiction of individuals with poor family communication is higher than that of students with good family communication (U=1365.00; p=.00). Finally, the level of social media addiction of students with moderate level of family communication is higher than that of students with good level of family communication (U=26485.00; p=.00). Table 8 shows the results of the analyses.

Table 8.
Kruskal Wallis-H test results according to family communication levels

Groups	N	Mean Rank	df	X^2	p	Significant Difference
Strong	421	277.15	2	39.158	.00**	A<B, A<C, B<C
Medium	169	354.09				
Poor	17	470.97				

***Significant difference at 0.01 level*

Discussion and Conclusion

In this study, in which the level of social media addiction of high school students was examined according to different variables, it can be said that the level of social media addiction of high school students is below the middle level, considering that the lowest score that can be obtained from the scale is 1 and the highest score is 5. Similarly, in a study conducted by Afacan and Özbek (2019), the level of social media addiction of students was found to be low level. Similarly, in the study conducted by Aktan (2018), it was determined that the social media addiction of the participants was at a low level. However, contrary to the findings of this study, two studies conducted in Turkey found that adolescents' social media addiction was at a moderate level (Güney & Taştepe, 2020; Gürültü, 2016). This situation reveals that the level of social media addiction may vary depending on individual, environmental, and cultural factors and that more comprehensive and in-depth research on this subject is necessary.

It was observed that high school students' social media addiction differed according to gender. The results show that girl students have a higher level of social media addiction than boy students. When the related literature is examined, it is seen that the results in favour of girls in terms of social media addiction support the findings of the study (Dağlı et al., 2021; Güney & Taştepe, 2020; Gürültü, 2016; Pempek et al., 2009; Shaw & Black, 2008). However, while some studies report results in favour of height (Eryılmaz & Çukurluöz, 2018; Seferoğlu & Yıldız, 2013), others show that there is no significant difference in terms of gender (Afacan &

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Özbek, 2019; Aktan, 2018; Elhai et al., 2018). As a result, in the context of this study, it can be said that girls are more at risk for social media addiction.

In the study, it was observed that there was no difference between high school students in terms of social media addiction according to grade level. When the literature was examined, it was found that some studies showed that the social media addiction status of high school students did not show a statistically significant difference according to the grade level variable (Afacan & Özbek, 2019; Akdemir, 2013; Deniz & Gürültü, 2018; İliş, 2018). However, contrary to the findings, there are studies in which there is a difference in terms of social media addiction according to grade level (Baş & Diktaş, 2020; Düzenli et al., 2023). As a result of the findings, it is thought that young people's access to and interest in social media platforms in the digital age may be similar regardless of their grade level and that there is no difference in this respect.

When the level of social media addiction according to school type was analysed, it was seen that there was no significant difference between the groups in terms of social media addiction. Supporting the findings of the study, in the study conducted by Deniz and Gürültü (2018), no difference was found between Anatolian high school, Anatolian Imam Hatip high school, and Vocational and Technical Anatolian high school students in terms of social media addiction. Similarly, in a thesis study conducted by Yazan (2021), no difference was found between Anatolian High School, Science High School, Imam Hatip High School, and Vocational and Technical Anatolian High School students in terms of social media addiction. Contrary to the findings of the study, Afacan and Özbek (2019) found a difference between the two high schools. For this significant difference, it was reported that vocational and technical high school, which is at a lower academic level, has a higher level of social media addiction than a high school with higher academic achievement. As a result of the findings, it can be said that social media addiction does not differ according to the type of school, and all groups show similar characteristics in the globalising world. However, the different results in the related literature suggest that this issue should be examined in more detailed and comprehensive studies. In addition, when all the findings are compared, it shows that social media addiction has a dynamic and complex structure, and different school types may have different effects on students.

In the study, three roles for students in social media were adopted. These are viewer, sharer, and follower roles. The analysis shows that different roles on social media do not make a difference in terms of social media addiction. However, the expected result was that the followers were riskier group over the relationship between FoMO (Fear of Missing Out) and social media addiction (Hamutoğlu et al., 2020). As a result of this finding, it can be said that the effect of FoMO on social media addiction is weaker at this age level (Adolescent period) in terms of contribution to the relevant literature. In addition, there are no studies in the literature similar to the findings obtained from the social media role variable. In this respect, social media addiction studies related to this variable should be increased.

When the purposes of social media use of high school students were analysed in terms of social media addiction, it was seen that adolescents who used social media to communicate with

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

friends and to follow the developments had a low risk of social media addiction. On the other hand, high school students who use social media because of boredom and to interact with the opposite sex have a higher risk of social media addiction. When the related literature is examined, studies showing the positive relationship between boredom and social media addiction are remarkable and supportive of the findings (Duygun et al., 2022; Selçuk, 2019; Pawar & Shah, 2019). Supporting the findings of the study, in a study conducted by Gürgan and Demirel (2021), it was found that adolescents who frequently try to develop social relationships through social media have significantly higher social media addiction scores than others. In the study, it was stated that the reason for this situation may be due to the fact that developing new social relationships from social media by adolescents is found to be less worrying than face-to-face communication. In another study, the relationship between social media usage purposes and social media addiction was examined. Unlike the findings of this study, it was observed that there were significant relationships between social media use for leisure time, getting to know people better, exchanging ideas, using it for entertainment purposes, reaching people, sharing personal presentations and information, messaging, and social media addiction (Çömlekçi & Başol, 2019). These findings emphasise the relationship between social media addiction and boredom and the desire to communicate with the opposite sex and suggest that this is an important motivator for young people's social media use. Therefore, educators, parents, and policy makers should take these motivations into account to shape young people's social media use habits and help them develop healthy social interactions.

According to the social media applications that high school students frequently use, or, in other words, the social media addiction levels of students according to the social media application they prefer, it has been shown that students mostly prefer Instagram applications, but it was determined that the social media application that significantly increased their addiction scores was TikTok. When the related literature is examined, it is seen that adolescents generally use WhatsApp, Twitter, Instagram, and TikTok (Çerçi et al., 2020; Koçyiğit & Koç, 2021; Üstündağ, 2022). It is evident that the obtained finding is compatible with the current literature. In a study, it was stated that these platforms increase the risk of social media addiction by causing users to feel the need to constantly produce and consume content. In addition, it is said that the tendency to addiction may be higher than other applications due to the intensity of user interactions and the features of constantly providing new content in TikTok and Instagram (Kircaburun & Griffiths, 2019). These findings suggest that TikTok and Instagram, in particular, may increase the risk of social media addiction among young people; these platforms have addictive features with continuous content streaming and intense user interaction, which may affect young people's digital behaviours.

As the last finding of the study, it was observed that the level of social media addiction of high school students with weak and medium levels of family communication was significantly higher than that of students with close family communication. In a thesis study, it is shown that when students' family life satisfaction increases, they feel lonely, have problems, have negative thoughts, and experience emotional states such as depression. In addition, in the same study, it was found that when family life satisfaction decreased, similar negative emotions increased, and this emotional state increased the tendency to use social media (Mangır, 2021). In another

thesis study, a negative and significant relationship was found between family life satisfaction and social media use disorder (Cavga, 2019). In a study conducted with adolescents, family communication and social media addiction were similarly examined, and it was stated that the level of social media addiction of the adolescent increased as the general stress level in the family increased, the level of conflict between the adolescent and the school increased, the efforts of the mother and father to attract the adolescent to their side due to the conflict between the parents increased, and the level of perfectionism cognitive error of the adolescent increased(Bilgin et al., 2020). These findings suggest that students with poor family communication have a higher risk of social media addiction, and the related literature supports this relationship; a lack of family communication may cause young people to use social media more intensively as an escape or communication tool.

This study presents important findings regarding social media addiction among high school students. The findings show that the risk of social media addiction among high school students is significantly related to factors such as gender, family communication, use of specific social media platforms as TikTok, boredom, and interaction with the opposite sex. In particular, the risk of social media addiction was found to be higher among girl students, those with poor family communication, those who use TikTok, those who experience boredom, and high school students who interact with the opposite sex. However, no statistically significant difference was found in addiction levels in terms of grade level, school type, or social media roles. These results reveal that social media addiction is closely related to individual and social factors and that more comprehensive research on this issue is necessary. In this respect, expanding future research on social media addiction to include different demographic groups may increase the generalisability of the findings and allow for more diverse data sets to be obtained. Longitudinal studies should be conducted to examine the long-term effects of social media addiction. Such studies will provide a better understanding of the change in addiction over time and its long-term consequences. Finally, qualitative research methods, especially in-depth interviews and focus group studies, should be emphasised to gain a deeper understanding of the personal and psychosocial factors that lead to social media addiction. After the study, educational programmes and awareness-raising activities should be organised in schools where adolescents study in order to reduce the negative effects of social media use. These programmes should aim to provide students with healthy social media usage habits. Guidance services and family education programmes should be provided for families to establish healthier and more effective communication with their children. Strong family communication can reduce the risk of students' social media addiction. Sports, arts, and other social activities should be supported to encourage students to participate in various activities outside of social media. Such activities can prevent social media addiction by reducing students' boredom. Finally, psychological counselling services should be increased in schools for students who show signs of social media addiction, and it is important to ensure that these students have access to the support they need.

References

Afacan, O., & Ozbek, N. (2019). Investigation of social media addiction of high school students. *International Journal of Educational Methodology*, 5(2), 235-245.

Akdemir, T. N. (2013). *İlköğretim öğrencilerinin facebook tutumları ile akademik erteleme davranışları ve akademik başarıları arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul).

Aktan, E. (2018). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 405-421.

Akyürek, M. İ. (2020). Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı ve Sosyal Medyaya İlişkin Tutumları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 58-92.

Andreassen, C. S., Griffiths, M. D., Hetland, J., & Pallesen, S. (2012). Development of a work addiction scale. *Scandinavian journal of psychology*, 53(3), 265-272.

Baş, K., & Diktaş, A. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal medya bağımlılığı. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 193-207.

Bilgin, M. (2018). Ergenlerde sosyal medya bağımlılığı ve psikolojik bozukluklar arasındaki ilişki. *The Journal of International Scientific Researches*, 3(3), 237-247.

Bilgin, M., Şahin, İ., & Togay, A. (2020). Ergenlerde sosyal medya bağımlılığı ve anne-baba ergen ilişkisi. Eğitim ve Bilim, 45(202), 263-281.

Borak, N., & Beki, A. (2021). Sosyal Medya Bağımlılığının Lise Öğrencilerinin Akademik Başarıları Üzerindeki Etkisi. *Turkish Journal of Social Policy*, 2(1), 61-76.

Cam, E., & İşbulan, O. (2012). A New Addiction for Teacher Candidates: Social Networks. *Turkish Online Journal of Educational Technology- TOJET*, 11(3), 14-19.

Cavga, Z. (2019). *Lise öğrencilerinde aile yaşam doyumu ile psikolojik dayanıklılık ve sosyal medya kullanım bozukluğu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı).

Çerçi, Ü. Ö., Canöz, N., & Canöz, K. (2020). Covid-19 krizi döneminde bilgilenme aracı olarak sosyal medya kullanımı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 44, 184-198.

Chow, H.P.H. (2005). Life satisfaction among university students in a canadian prairie city: a multivariate analysis. *Social Indicators Research*, 70, 139-150.

Çömlekçi, M. F., & Başol, O. (2019). Gençlerin sosyal medya kullanım amaçları ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisinin incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4), 173-188.

Cuma, Y. (2020). *Ergenlerde sosyal medya bağımlılığı, ruhsal sorunlar ve sosyal beceri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı).

Dağlı, E. S., Esme, Y., & Gezgin, D. M. (2021). Social Media Addiction in Primary School Teacher Candidates: What is the Role of Social Media Features and User Behaviours? *Journal of Instructional Technologies and Teacher Education*, 10(1), 37-51.

Deniz, L., & Gürültü, E. (2018). Lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(2), 355-367.

Dewald, J.F., Meijer, A.M., Oort, F.J., Kerkhof, G.A., & Bögels, S.M. (2010). The Influence of Sleep Quality, Sleep Duration and Sleepiness On School Performance In Children and Adolescents: A Meta-analytic Review. *Sleep Medicine Reviews*,14(3),179-189.

Duygun, S., Turkak, V., Cöhce, E., & Balcı, R. Ç. (2022). Lise öğrencilerinde boş zaman can sıkıntısının sosyal medya bağımlılığı üzerindeki etkilerinin incelenmesi. *Anatolia Social Research Journal*, 1(1), 106-119.

Düzenli, Ö., Ugur-Erdogmus, F., Korkmaz, Ö., & Cakir, R. (2023). An Investigation of High School Students' Social Media Use, Internet Addiction and Self-Confidence Levels. *International Journal of Technology in Education*, 6(4), 593-619.

Ektiricioğlu, C., Arslantaş, H., & Yüksel, R. (2020). Ergenlerde çağın hastalığı: Teknoloji bağımlılığı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 29(1), 51-64.

Elhai, J. D., Hall, B. J., & Erwin, M. C. (2018). Emotion regulation's relationships with depression, anxiety, and stress due to imagined smartphone and social media loss. *Psychiatry Research*, 261, 28-34.

Erdemir, N., & Ayas, T. (2023). Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığı, Yalnızlık ve İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(4), 708-721.

Eryılmaz, S., & Çukurluöz, Ö. (2018). Lise öğrencilerinin dijital bağımlılıklarının incelenmesi: Ankara ili, Çankaya ilçesi örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(67), 889-912.

Frankel, J. R., Wallen, N. E. (2006). How to design and evaluate research in education. Mcgraw-Hill International Edition, 620p, New York.

Griffiths, M. D. (2013). Social networking addiction: Emerging themes and issues. *Journal of Addiction Research & Therapy*, 4(5).

Güney, M., & Taştepe, T. (2020). Ergenlerde sosyal medya kullanımı ve sosyal medya bağımlılığı. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 183-190.

Gürgan, U., & Demirel, N. (2021). Ergenlerin Sosyal Medya Kullanımlarının Sosyal İlişkilerine ve Sosyal Kaygı Düzeylerine Etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 79-104.

Gürültü, E. (2016). *Lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları ve akademik erteleme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Hamutoğlu, N. B., Topal, M., & Gezgin, D. M. (2020). Investigating Direct and Indirect Effects of Social Media Addiction, Social Media Usage and Personality Traits on FOMO. *International Journal of Progressive Education*, 16(2), 248-261.

İliş, A. (2018). Eğitim fakültesi öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ile iletişim becerileri arasındaki ilişkinin farklı değişkenler açısından incelenmesi (Yüksek lisans tezi).

Işık, M., & Kaptangil, İ. (2018). Akıllı Telefon Bağımlılığının Sosyal Medya Kullanımı ve Beş Faktör Kişilik Özelliği ile İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerinden Bir Araştırma. *Journal of the Human & Social Science Research*, 7(2), 695-717.

Kadıoğlu Ateş, H., & Mazı, M.G. (2017). Book Review: Scientific Research Methods. *Eurasian Academy of Sciences Eurasian Education & Literature Journal*, 7, 56-94.

Kircaburun, K., & Griffiths, M. D. (2018). Instagram addiction and the Big Five of personality: The mediating role of self-liking. *Journal of behavioral addictions*, 7(1), 158-170.

Koç, F. (2017). Türkiye'de Yeni Toplumsal Hareketlerin Dönüşümünde Sosyal Medyanın Rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(15), 1567-1577.

Koç, O., Boduroğlu, E., & Ekinay, H. (2023). Ergenler İçin Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeğinin Cinsiyet ve Okul Kademesi Değişkenleri Açısından Ölçme Değişmezliğinin İncelenmesi. *E-International Journal of Educational Research*, 14(3), 105-119.

Koçyiğit, M. & Koç, M. A. (2021). COVID-19 sürecinde medya ekolojisindeki değişimin gündem belirleme kuramı çerçevesinde incelenmesi. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, 6, 27-42.

Mangır, M. (2021). *Lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ve aile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*, (Yüksek lisans tezi, Sağlık bilimleri Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya).

Özdemir, S. S., Özdemir, M., Polat, E., & Aksoy, R. (2014). Sosyal medya kavramı ve sosyal ağ sitelerinde yer alan online reklam uygulamalarının incelenmesi. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 4(4), 58-64.

Özgenel, M., Canpolat, Ö., & Ekşi, H. (2019). Ergenler için Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (ESMBÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(3), 629-662.

Pawar, T., & Shah, J. (2019). The Relationship Between Social Media Addiction, Self-esteem, Sensation Seeking and Boredom among College students. *Indian Journal of Mental Health*, 6(4), 1-7.

Pempek, T.A., Yermolayeva, Y.A. & Calvert, S.L. (2009). College students' social networking experiences on facebook. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30, 227–238.

Seferoğlu, S. S. & Yıldız, H. (2013). Dijital çağın çocukları: İlköğretim öğrencilerinin Facebook kullanımları ve internet bağımlılıkları üzerine bir araştırma. *İletişim ve Diplomasi*, 2, 31-48.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Selçuk, O. C. (2019). İnternet bağımlılığı için risk faktörleri: Öz düzenleme yetersizliği ve boş zaman can sıkıntısı (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Shaw, M., & Black, D. W. (2008). Internet addiction: Definition, assessment, epidemiology and clinical management. *CNS Drugs*, 22(5), 353-365.

Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2019). *Using Multivariate Statistics*. Seventh Edition.

Tutgun-Ünal, A., & Deniz, L. (2015). Development of the social media addiction scale. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 6(21), 51-70.

Uslu, M. (2021). Türkiye'de Sosyal Medya Bağımlılığı ve Kullanımı Araştırması. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6(2).

Yayman, E. (2019). *Ergenlerde sosyal medya bağımlılığı, oyun bağımlılığı ve aile işlevleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı).

Yazan, K. D. (2021). *Lise öğrencilerinde akademik başarı, sosyal destek ve sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Zhao, N., & Zhou, G. (2021). COVID-19 stress and addictive social media use (SMU): Mediating role of active use and social media flow. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 635546.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ CIPP MODELİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, FURKAN DEMİR [1], Prof. Dr., ŞENEL ELALDI [2]

[1] Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, demirfurkan747@gmail.com -
ORCID ID:0009-0003-8700-6199

[2]Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, selaldi@cumhuriyet.edu.tr-
ORCID ID:0000-0003-0780-4207

ÖZET

Bu araştırmanın amacı Türkçe dersi öğretim programını CIPP değerlendirme modeline göre öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirmektir. Karma yöntem kullanılan bu çalışmada, Türkçe dersi öğretim programının bağlam, girdi, süreç ve ürün boyutlarına yönelik öğretmen görüşlerini ortaya çıkarmak için hem nicel hem de nitel yöntemler kullanılmıştır. Araştırmanın tarama yöntemi kullanılan nicel boyutuna ilişkin katılımcılar 2023-2024 eğitim öğretim yılı bahar döneminde İç Anadolu bölgesinde yer alan bir ilin Merkez ilçesinde ortaokullarda görev yapan Türkçe öğretmenlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle belirlenen 30 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırmanın nitel boyutu için ulaşılan çalışma grubu ise aynı eğitim döneminde aynı ilin Merkez ilçesinde ortaokullarda görev yapan öğretmenlerden amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örneklemesi ile belirlenen 20 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak; Araştırmacılar tarafından literatür taraması ve uzman görüşleri temel alınarak geliştirilen 54 maddelik "Türkçe Dersi Öğretim Programı CIPP Modeli Değerlendirme Anketi" ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada nicel ve nitel veriler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Anketten elde edilen verilerin istatistiksel analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Araştırmanın nitel kısmında ise içerik analizi kullanılarak kodlar ve temalar oluşturulmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre bağlam boyutunda öğretim programının kazanımlarla uyumlu olduğu ve öğretmenlerin bu boyuta ilişkin olumlu ifadelerinin yer aldığı, girdi boyutunda öğretmenlerin kendilerini donanımlı bulduğu fakat ders kitaplarını yetersiz bulduğu için yardımcı kaynaklara yöneldiği, süreç boyutunda öğretmenlerin genellikle olumlu görüş bildirdiği, öğrenci-öğretmen ilişkisinin iyi bir izlenim gösterdiği, ürün boyutunda ise öğretmenlerin sınav sistemine alışkın olduklarından dolayı süreç odaklı değerlendirme sistemini henüz benimsemediği ortaya çıkmıştır. Türkçe öğretim programının değerlendirilmesinde öğrenci görüşlerine yer veren çalışmaların yapılması önerilir.

Anahtar Kelimeler: CIPP değerlendirme modeli, Türkçe dersi öğretim programı, Program değerlendirme

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

Bir ülkenin geleceğini şekillendiren ve uluslararası alanda itibar kazanmasını sağlayan unsurlar arasında en kritik olanı, o toplumun eğitim kurumları ve sonuç olarak yetiştirdiği nitelikli bireylerdir. Eğitim kurumlarının bu niteliğini kazanmasında en kritik faktör ise eğitim programlarıdır. Toplumu geleceğe taşıyan eğitim kurumları, bilim ve teknolojideki ilerlemelere uyum sağlayabilmek ve toplumun değişen ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına eğitim programlarında düzenlemelere gitmek zorunda kalmışlardır. Bilgi birikiminin artması ve teknolojideki ilerlemeler, eğitim alanında sürekli bir yenilenmeyi, ilerlemeyi ve değişimi gerektirmiştir. Son otuz yılda bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler, küresel rekabeti artırarak işbirliğinde çarpıcı bir hızlanmaya neden olmuştur. Bilgi ve yenilik odaklı hizmet ekonomisi, endüstriyel ekonominin yerini almış ve iş dünyasını yeniden yapılandırmıştır (Kay, 2010).MEB çağı yakalamak amacıyla programda gerekli değişiklik ve yeniliğe gitmiştir. Eğitimde yapılan değişiklikler, bir toplum için en büyük ve en karlı yatırımdır. Ancak, bu yatırımın kötü yönetilmesi durumunda zararı en korkulan bir yatırıma dönüşebilir (Kaya, 2009).

Öğretim programı, basitçe okulda öğretilen içeriği ifade eder. Başka bir ifadeyle, öğretim programı, çeşitli derslerden oluşan bir planı temsil eder. Bir öğretim programını sadece "okullarda öğretilenler" olarak tanımlamak oldukça zordur. Bu nedenle, bazıları genellikle "okul öğretim programı" hakkında konuşurken, aslında öğretilen konuların çeşitliliğini ve her birine ayrılan öğretim süresini ifade etmeye meyillidirler. Eğitime bu şekilde bir yaklaşım, öğrenmeyi sadece okulla ve ardından müfredatla sınırlıyor gibi görünmektedir(Mulenga, 2018; Patton, 1997).

Öğretim programı, öğrencilere çeşitli öğrenme ortamlarında genel beceri ve bilgi kazandırmak için sağlanan öğrenme deneyimlerinin bütünüdür. Bu tanım, öğretim yerine öğrenmeye, özellikle de okul dışındaki alanlardaki öğrenme becerilerine ve bilgisine odaklanmaktadır (Marsh, 2004). Toplam olarak ise, içerik, hedefler, yöntemler, değerlendirme, ders dışı etkinlikler, öğrenme ortamı, gizli müfredat ve kültürlerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır (Su, 2012).

Öğretim programları, öğretmenlere derslerin belirlenen amaçlar doğrultusunda işlenmesi, uygun tekniklerin kullanılması, öğretim materyallerinin daha iyi bilinmesi ve belirlenen hedeflere ulaşılırken izlenecek yolların takibi konusunda fırsat sunar (Bayburtlu, 2015). Öğretim programları, derslerin her açıdan kavranması ve öğrencilere ulaştırılacak hedef davranışlar bakımından öğretmenlere kılavuzluk eder (Atik ve Aykaç, 2017). Dolayısıyla, dönemin gereksinimleri ve koşullarına uygun olarak sürekli güncellenir ve gelişir.

Ülkemizde de öğretim programlarında gerekli değişim ve yenilikler yapılmıştır. Günümüze kadar birçok öğretim programı yenilenmiş ve geliştirilmiştir. Türkçe öğretim programı da, değişime ve yeniliklere gidilen programlar arasındadır. Cumhuriyet döneminden günümüze kadar yenilenen Türkçe öğretim programları, giderek dönemin ihtiyaçlarını dikkate alarak günlük yaşam becerilerine odaklanmış, öğrenciyi merkeze almış ve yapılandırmacı bir yaklaşımı benimsemiştir (Alver ve Sancak, 2016; Aydın, 2017; Ayrancı ve Mutlu, 2017; Bayburtlu, 2015; İşeri ve Baştuğ, 2016).Öğretim programlarında 2017 yılında bir güncellemeye gidilmiştir. MEB tarafından 2017 yılında güncellenen Türkçe öğretim programı, ortaokul seviyesinde ilk kez 5. sınıflarda uygulanmış ve 2018-2019 eğitim-öğretim yılında her sınıf

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

düzeyinde uygulamaya başlanmıştır. Öğretim programlarıyla birlikte değerlendirme kavramı da ön plana çıkmaktadır.

Değerlendirme, bir şeyi kabul etme, değiştirme veya sonlandırma kararına varmak için insanların kullandığı süreçtir (Ornstein ve Hunkins, 2004).Başka bir tanım olarak değerlendirme; bilgilerin sistemli bir şekilde toplanması, programın özellikleri, aktiviteleri, sonuçları ve geleceği hakkında kararlar almak için kullanılır (Patton, 1997). Program değerlendirme ise; bilgi toplama, analiz etme ve yorumlama süreçlerini içeren sistematik ve objektif bir süreçtir. Daha özellikli olarak, programın belirli bir yönü hakkında geçerli kararlar almak için o programla ilgili bilgi toplama ve belgelemeyle ilgilenir. Program değerlendirmesinin nihai amacı, belirli hedefler ve sorular doğrultusunda bir programın genel etkililiği hakkında kesin, akıllı, objektif ve geçerli bir sonuca varmaktır (Brever, 2009).

Program değerlendirmeye ilişkin birçok yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan birini de Stufflebeam literatüre katmıştır. Stufflebeam tarafından geliştirilen model; Bağlam, Girdi, Süreç ve Ürün (CIPP "C-Context, I-Input, P-Process and P-Product") modelidir. Stufflebeam'in program değerlendirme modeli (CIPP), başlangıçta Amerika'daki okulların akademik programlarının başarısını geliştirmeye odaklanmıştır, özellikle eğitim ve öğretimi iyileştirmeyi amaçlamıştır (Oral ve Yazar, 2017). Bir eğitim programının unsurlarının karmaşık, dinamik ve genellikle doğrusal olmayan ilişkileri açısından anlayan bir değerlendirici, CIPP modelini değerlendirme için etkili bir yaklaşım olarak bulacaktır (Frye ve Hemmer, 2012). CIPP modeli, meta değerlendirme ve senteze odaklanır. Bu nedenle, programın başarısını, hedef kitleye ulaşma düzeyi, programın karşılık verdiği ihtiyaçlar gibi konuları öncelikli hale getirir. Değerlendirme ölçütleri, programın amaç ve hedeflerinden türetilir (Gârboan, 2008). Değerlendirme, hangi bilgilerin toplanması gerektiğinin belirlenmesi, bilgilerin edinilmesi ve ilgili taraflara sunulması sürecini içermelidir. Stufflebeam, dört tür değerlendirme tanımlamıştır: Bağlam, girdi, süreç ve ürün değerlendirmedir (Ornstein ve Hunkins, 1988).

Bağlam değerlendirmesi; belirli bir ortamdaki fırsatları, problemleri ve ihtiyaçları değerlendirir. Bu tür bir değerlendirme, bir nevi ihtiyaç analizi yapar. Var olan hedeflerin, ortaya çıkan ihtiyaçlarla uyumlu olup olmadığını ve hedeflerin bu ihtiyaçları karşılayıp karşılamadığını belirler. Ayrıca bağlam değerlendirmesi, programın güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyar (Stufflebeam, 2003). Bağlam değerlendirmenin amacı, programın çevresini tanımlamak, bu çevredeki istenilen ve gerçek durumları belirlemek, kaçırılan fırsatlara ve karşılanmayan ihtiyaçlara odaklanmak ve bu durumların nedenlerini araştırmaktır (Ornstein ve Hunkins, 2004).

Girdi değerlendirmesi, stratejileri, çalışma planlarını ve uygulamaya yönelik seçilen bütçe yaklaşımlarını değerlendirir. Program hedeflerine ulaşmak için kaynakların nasıl kullanılacağına dair kararlar almak ve bilgi sağlamak amacıyla gerçekleştirilir (Ornstein ve Hunkins, 2004). Bu aşamada amaç, gerekli değişiklikleri yapmak için bir eylem planının oluşturulmasına yardımcı olmaktır. Girdi değerlendirmesi, değerlendiricilere seçenekleri araştırırken veya değerlendirirken gereken araçları, bütçe kaynaklarını ve stratejileri seçmelerine yardımcı olur. Başka bir deyişle, programın hedef kazanımlarını gerçekleştirmek için gereken kaynakların (araç gereç veya personel), uygulanacak stratejilerin ve yöntemlerin uygulanabilirliğinin değerlendirildiği aşamadır (Stufflebeam, 2003).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Süreç değerlendirmesi, bir programın uygulanma sürecini kontrol ederek geri bildirim sağlar. Temel amacı, planlanan uygulamaların etkili bir şekilde gerçekleştirildiğini kontrol etmek ve karar vericilere geri bildirimde bulunmaktır. Ayrıca, planları uygun şekilde değiştirmek veya geliştirmek ve katılımcı rollerini değerlendirmek de önemlidir. (Madaus, Scriven ve Stufflebeam, 1983).

Ürün değerlendirmesi, beklenen ve beklenmeyen sonuçları teşhis etmek ve değerlendirmekle ilgilidir. Amacı, ölçmek, yorumlamak ve programın başarısını değerlendirmektir. Temel hedefi ise programdan yararlananların ihtiyaçlarının ne ölçüde karşılandığını belirlemektir. Ürün değerlendirmesi, beklenen ve beklenmeyen sonuçların veya olumlu ve olumsuz sonuçların değerlendirilmesidir (Stufflebeam, 2003). Ürün değerlendirmesi; uygulamanın sonucuna bağlı olarak ilgili programı sürdürme, programda değişiklikler yapma veya programı sonlandırma, ayrıca farklı yerlerde ve alanlarda kullanılmaya değer olup olmadığına karar vermek için yapılan bir değerlendirme aşamasıdır (Ornstain ve Hunkins, 2004).

Ana dilin öğretilmesi, okul öncesinden başlayarak tüm derslerde başarılı bir öğrenmeyi destekleyen önemli bir süreçtir. Bu eğitim sürecinde, öğrencinin dil becerilerinin geliştirilmesine odaklanan çalışmalar uygulanmaktadır. Bu bağlamda, Türkçe dersinin temel hedefi, öğrencilerin okuduklarını ve dinlediklerini anlamalarını, düşüncelerini sözlü ve yazılı olarak ifade etmelerini sağlamaktır (Çalışkan, 2016).

Yapılan literatür taramasında CIPP modelinin öğretim programlarına göre hazırlanan ölçeklerin geliştirildiği tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışmalar; Stufflebeam'ın CIPP modeline göre İlkokul Matematik Dersi Öğretim Programı'nı değerlendirme ölçeği (Çopur, Türkmenoğlu, Artut ve Bal, 2021), CIPP modeli kapsamında Lise Matematik Dersi Öğretim Programı'nı değerlendirme ölçeği (Bal ve Kocaman Üdüm, 2021), Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nı CIPP modeline göre değerlendirme ölçeği (Akkaya, 2023), Okul Öncesi Eğitim Programı değerlendirme ölçeği (Aslan, Soyalp, Karahan ve Altuntaş, 2016), Özel Eğitim Öğretmenliği Programı CIPP değerlendirme ölçeği (Bilgin, 2022), Türk Dili ve edebiyatı Dersi Öğretim Programı'nı CIPP modeli ile değerlendirme ölçeği (Çiftçi, 2019), 7. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın Stufflebeam'in Bağlam-Girdi-Süreç-Ürün (CIPP) modeline göre değerlendirilmesi anketi (Dinçer, 2013) örnek olarak tespit edilmiştir.

Literatür taraması sonucunda, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nı değerlendirmeyi amaçlayan araştırmalar bulunmakla birlikte, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nı CIPP modeline göre değerlendiren nicel ya da karma araştırma modeli benimsenen çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nı CIPP modeli ile değerlendirmeye yönelik nitel araştırmaların yapıldığı saptanmıştır (Kaplan ve Demir, 2023; Kayhan, 2019).

Türkçe öğretimine yönelik yapılan çalışmaların çoğunlukla akademik başarıya odaklandığı ve program değerlendirme çalışmalarının ise eski program ile yeni programların karşılaştırılması şeklinde yapıldığı tespit edilmiştir. Bu değerlendirme çalışmalarının sonuç odaklı olarak yapıldığı ve belirli bir program değerlendirme modeli çerçevesinde yapılmadığı görülmektedir. Bu sebeplerden bu çalışmada programın kapsamlı bir şekilde (Bağlam, girdi, süreç, ürün) değerlendirilmesi adına Stufflebeam'in CIPP modeli temel alınmıştır. Literatüre bakıldığında CIPP değerlendirme modeli bağlamında yapılan Türkçe öğretim programını değerlendirme çalışmasına rastlanmamıştır. CIPP değerlendirme modelinin farklı öğretim programlarında kullanıldığı araştırmalarda görülmektedir (Arseven, 2009; Cansu, 2010; Dinçer, 2013; Karataş,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2007; Kavgaoğlu, 2017; Kurt, 2016; Selvi, 2009). Türkçe öğretim programlarının değerlendirilmesinde CIPP modeli temelli bir çalışmaya rastlanılmaması araştırmayı önemli kılmaktadır.

Bu çalışma Türkçe dersi öğretim programını CIPP değerlendirme modeline göre öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır:

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın "Bağlam" boyutuna ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?
Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın "Girdi" boyutuna ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?
Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın "Süreç" boyutuna ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?
Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın "Ürün" boyutuna ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

Karma yöntem kullanılan bu çalışmada, Türkçe dersi öğretim programının bağlam, girdi, süreç ve ürün boyutlarına yönelik öğretmen görüşlerini ortaya çıkarmak için hem nicel hem de nitel yöntemler kullanılmıştır. Nicel boyutta "uygulanabilirliği ve temsil edilebilirliğinin yüksek olması" nedeniyle (Polit ve Beck 2004, s.50) tarama yöntemi kullanılmıştır. Nitel boyutta ise "bir olgunun derinlemesine ve gerçek hayatta bütüncül bir yaklaşımla araştırılmasına" olanak sağlayan durum çalışması tasarımı (Yin, 2009, s.18) kullanılmıştır.

2.1. Katılımcılar

Nicel boyutun katılımcıları, kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle seçilen Türkçe öğretmenlerinden (N =30) oluşmuştur (Bkz. Çizelge 1). Bu öğretmenlerden araştırmanın nitel boyutuna katılmaya gönüllü olan Türkçe (N=20) öğretmenleri amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örneklemesi ile nitel boyutun çalışma grubunu oluşturmuştur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 1. Katılımcıların Betimsel Verileri

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	18	60,0
	Erkek	12	40,0
Yaş	20- 25	3	10,0
	26-30	6	20,0
	31-35	6	20,0
	36-40	6	20,0
	41 ve üzeri	9	30,0
Mesleki Kıdem	1-5 yıl	3	10,0
	6-10 yıl	6	20,0
	11-15 yıl	6	20,0
	16-20 yıl	6	20,0
	21 ve üzeri	9	30,0
Öğrenim Durumunuz	Lisans	24	80,0
	Yüksek lisans	5	16,66
	Doktora	1	3,33
Toplam		30	100,0

Çizelge 1'de görüldüğü gibi katılımcıların %60'ı (n= 18) kadın, % 40'ı (n= 12) erkektir. Yaş değişkenine göre Türkçe öğretmenlerinin %10'unun (n= 3) 20-25 yaş aralığında olduğu; %20'si (n= 6) 26-30 yaş aralığında; %20'si (n= 6) 31-35 arası; %20'si (n= 6) 36-40 arası % 30'unun (n= 9)41 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Mesleki kıdem açısından bakıldığında katılımcıların %10'unun (n= 3)1-5 yıl arasında; %20'sinin (n=6) 6-10 yıl arası; %20'sinin (n=6) 11-15 yıl arasında; %20'sinin (n=6) 16-20 yıl;%30'unun (n= 9) 21 yıl ve üzeri kıdeme sahip olduğu ortay çıkmıştır. Öğrenim durumlarına göre ise %80'i (n= 24) lisans; %16,66'sı (n= 5)yüksek lisans ve %3,33'ü (n=1) doktora mezunudur.

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmacılar tarafından literatür taraması ve uzman görüşleri (1 profesör, 1 doçent ve 6 öğretmen) temel alınarak 54 maddelik "Türkçe Dersi Öğretim Programı CIPP Modeli Değerlendirme Anketi" geliştirilmiştir. Gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra küçük bir gönüllü grubu (N=8 öğretmen) üzerinde pilot çalışma yapılmıştır. Kendilerinden tüm maddeleri gözden geçirmeleri ve mümkünse beklendiği gibi yanıtlanamayacak tüm gereksiz, zor veya belirsiz maddeleri yeniden ifade etmeleri, kısaltmaları veya çıkarmaları istenmiştir. Pilot uygulama sonrasında anketin son hali "Bağlam" (N=17 madde), "Girdi" (N=13 madde), "Süreç" (N=11 madde) ve "Ürün" (N= 13 madde) olmak üzere dört boyutlu olarak elde edilmiştir. Maddelerin kapsam geçerlilik oranları (KGO) Çizelge 2'de, Çizelge 3'te ve Çizelge 4'te verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 2. Bağlam Boyutuna Ait Maddelerin Kapsam Geçerlik Oranları (KGO)

	Madde No		N_U	KGO	KGI
BAĞLAM	1	Program, öğrencilerin dil becerilerinin ilerlemesine uygun olarak tasarlanmıştır.	8	1.00	**0.96**
	2	Program, Türkiye'nin her bölgesinde ve farklı okul ortamlarında uygulanabilir niteliklere sahiptir.	8	1.00	
	3	Program, Türkçe öğretiminde modern yaklaşımlar ve yöntemlere odaklanmaktadır.	8	1.00	
	4	Program, öğrencilere Türkçe öğrenmeye karşı olumlu bir tutum geliştirmelerine olanak tanıyacak şekilde tasarlanmıştır.	8	1.00	
	5	Program, teorik olarak işlevselliği gözeterek tasarlanmıştır.	8	1.00	
	6	Program, öğrencilerin iletişim becerilerini ilerletmeyi hedeflemektedir.	8	1.00	
	7	Programın amaçları, öğrencilerin Türkçe ile ilişkili gereksinimlerini karşılamaya yöneliktir.	8	1.00	
	8	Programın amaçları, öğrencilerin ilerideki öğrenme süreçlerine katkıda bulunacak şekilde tasarlanmıştır.	8	1.00	
	9	Programın amaçları, öğrencilerin Türkçe ön bilgisine uygun olarak tasarlanmıştır.	8	1.00	
	10	Programın amaçları net ve anlaşılabilir şekilde tasarlanmıştır.	8	1.00	
	11	Programın amaçları ölçülebilir bir şekilde tasarlanmıştır.	8	1.00	
	12	Programdaki konuların zorluk dereceleri, süreleriyle uyumlu bir şekilde tasarlanmıştır	8	1.00	
	13	Programın toplam süresi yeterli düzeydedir.	8	1.00	
	14	Programda dil becerileri; okuma, yazma, dinleme ve konuşma gibi alanlarda dengeli bir şekilde yer alınacak şekilde tasarlanmıştır.	8	1.00	
	15	Programdaki etkinlikler, öğrencilerin derslere olan ilgisini arttırmayı amaçlamaktadır.	7	0.75	
	16	Programdaki etkinlikler, öğrencilerin iletişim becerilerinin gelişimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.	7	0.75	
	17	Program, öğrencilerin öğrendiklerini pratikte kullanabilecekleri etkinliklere odaklanmaktadır	7	0.75	

Uzman Sayısı: 8 N_U: *Gerekli* ifadesini kullanan uzman sayısı
Kapsam Geçerlik Oranı (KGO): **0.78** Kapsam Geçerlik İndeksi(KGI): **0.96**
[(0.96>0.78) KGI> KGO]

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 3. Girdi ve Süreç Boyutlarına Ait Maddelerin Kapsam Geçerlik Oranları (KGO)

	Madde No		N_U	KGO	KGI
GİRDİ	18	Öğrencilerin ön bilgi seviyeleri, programı başarıyla uygulamak için yeterli düzeydedir.	8	1.00	
	19	Öğrenciler, Türkçe öğrenme konusunda oldukça motive ve isteklidir.	8	1.00	
	20	Türkçe ders kitapları, öğrencileri Türkçe öğrenmeye teşvik edecek özelliklere sahiptir.	8	1.00	
	21	Türkçe ders kitaplarında bulunan temalar, öğrencilerin ilgisini çekme konusunda başarılıdır.	8	1.00	
	22	Türkçe ders kitapları, programın hedeflerini başarıyla gerçekleştirmek için yeterli içeriğe sahiptir.	8	1.00	**0.98**
	23	Türkçe ders kitaplarında dil bilgisi yapıları, öğrencilere sezdirilerek aktarılmaktadır.	8	1.00	
	24	Türkçe ders kitapları, sadece öğrencilerin değil, aynı zamanda öğretmenlerin de gelişimine katkı sağlayacak niteliktedir.	8	1.00	
	25	Derste kullanılan materyaller, öğrencilerin derslere motivasyonunu artırmaktadır.	8	1.00	
	26	Derste kullanılması planlanan kaynak ve materyaller, okullarda temin edilebilir durumdadır.	8	1.00	
	27	Öğretmenler, programı başarıyla uygulamak için gerekli donanıma sahiptir.	8	1.00	
	28	Program ve programla ilgili hazırlanan kaynak kitaplar, öğretmenlere rehberlik edici niteliktedir.	8	1.00	
	29	Öğretim programıyla ilgili düzenlenen hizmet içi çalışmalar, öğretmenlere gerekli rehberliği sunmaktadır.	8	1.00	
	30	Programın uygulandığı sınıf ortamı öğrencilerin yetenek ve potansiyellerini ortaya çıkarmak için elverişlidir.	7	0.75	
SÜREÇ	31	Süreçte iş birliğine dayalı ve öğrenmeye yönelik etkinlikler sıkça uygulanmaktadır.	8	1.00	
	32	Programda önerilen öğrenci odaklı yöntemler ve teknikler, süreç boyunca etkin bir şekilde kullanılabilmektedir.	8	1.00	
	33	Uygulama süreci, programın hedefleriyle uyumlu bir şekilde ilerlemektedir.	8	1.00	
	34	Öğrencilerin çoğu, derslere etkin bir şekilde katılmaktadır.	8	1.00	
	35	Öğretmenlerle öğrenciler arasındaki iletişim ve etkileşim seviyesi oldukça yüksektir.	8	1.00	**0.97**
	36	Öğrenciler, derslerde iletişim becerilerini geliştirmeye oldukça teşvik edilmektedir.	8	1.00	
	37	Program öğretme süreci kapsamında sorunsuz bir şekilde ilerlemektedir.	7	0.75	
	38	Program, her yeni konu ile ilgili yeterli pratik yapmayı sağlamaktadır.	8	1.00	
	39	Program boyunca ihtiyaç duyulduğunda konu tekrarları gerçekleştirilmektedir.	8	1.00	
	40	Programda ele alınan konuları pekiştirmeye yönelik ödevler verilmektedir.	8	1.00	
	41	Program, öğrencilerin Türkçe ile ilgili sorunlarını çözmeye yeterli zaman ayırmaktadır.	8	1.00	

Uzman Sayısı: 8 N_U: *Gerekli* ifadesini kullanan uzman sayısı
Kapsam Geçerlik Oranı (KGO): **0.78** Kapsam Geçerlik İndeksi(KGI): **0.98**
[(0.98>0.78) KGI> KGO]

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 4. Ürün Boyutuna Ait Maddelerin Kapsam Geçerlik Oranları (KGO)

	Madde No		N_U	KGO	KGI
ÜRÜN	42	Dönem sonunda öğrencilerin hedeflenen seviyeye ulaşması sağlanmaktadır.	8	1.00	0.98
	43	Değerlendirme süreci sorunsuz bir şekilde ilerlemektedir.	8	1.00	
	44	Değerlendirme sürecinde öğrencilerin öğrenme sürecindeki ilerlemeleri ve çabaları göz önünde bulundurulmaktadır.	8	1.00	
	45	Sonuç odaklı izleme, değerlendirme sistemi benimsenmektedir.	8	1.00	
	46	Değerlendirme araçları, öğrencilerin üst düzey bilişsel becerilerini (analiz, sentez, değerlendirme) ölçecek nitelikte hazırlanmaktadır.	8	1.00	
	47	Dönem boyunca gerçekleştirilen sınavlar, dört ana dil becerisini dengeli bir şekilde ölçmektedir.	8	1.00	
	48	Dönem boyunca yapılan sınavlar, öğrenci başarısını ölçmek için yeterli düzeydedir.	8	1.00	
	49	Sınavlar, amaçlanan öğrenim kazanımlarını başarılı bir şekilde ölçmektedir.	8	1.00	
	50	Değerlendirme sürecinde, portfolyo, proje ve performans ödevleri gibi alternatif değerlendirme araçları etkin bir şekilde kullanılmaktadır.	8	1.00	
	51	Değerlendirme, öğrenme-öğretme sürecinin her aşamasında gerçekleştirilmektedir.	8	1.00	
	52	Yapılan değerlendirmeler, öğrencilerin gerçek performansını doğru bir şekilde yansıtmaktadır.	7	0.75	
	53	Programın sonunda öğrencilerin iletişim becerilerinde gelişme görülmektedir.	8	1.00	
	54	Programın sonunda öğrencilerin dil bilgisine ilişkin gelişme görülmektedir.	8	1.00	

Uzman Sayısı: 8 N_U: *Gerekli* ifadesini kullanan uzman sayısı
Kapsam Geçerlik Oranı (KGO): **0.78** Kapsam Geçerlik İndeksi(KGI): **0.98**
[(0.98>0.78) KGI> KGO]

Tüm maddeler KGI: 0.97[(0.97>0.78) KGI> KGO]

Lawshe (1975) tarafından geliştirilen Kapsam Geçerlilik Oranları (KGO), "bir ölçme aracının içeriğini veya yapı geçerliliğini ortaya koyan faktörlerdir" (aktaran Yurdugül, 2005, s.2). Araştırma kapsamında kullanılan anketteki her bir madde, hedeflenen yapıyı ölçüp ölçmediği veya gereksiz olup olmadığı açısından uzman görüşleri (N=8) doğrultusunda değerlendirilmiştir. Kapsam Geçerlik Oranlarını hesaplamak için kullanılan formül KGO = (Nu – N / 2) / (N / 2) dir. "Nu", "gerekli "olduğunu belirten uzman sayısını, "N" ise toplam uzman sayısını göstermektedir. Veneziano ve Hooper'ın (1997) kapsam geçerlilik kriterleri çizelgesuna göre elde edilen KGO'ların istatistiksel anlamlılığı test edilmiştir. Tüm maddeler için hesaplanan Kapsam Geçerlilik İndeksi (0,97) bu çizelgeda yer alan 8 uzman görüşü için belirtilen minimum değer olan değerle (0,78) karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda anketin istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlaşılmaktadır [(0,97>0,78) KGI>KGO].

Derecelendirme olarak 5'li Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Derecelendirme aralıkları şu şekildedir: 1- 1,80 (Hiç Katılmıyorum); 1,81- 2,60 (Kısmen Katılmıyorum); 2,61- 3,40 (Kararsızım); 3,41- 4,20 (Kısmen Katılıyorum); 4.21-5 (Tamamen Katılıyorum).

Nitel kısımda veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, katılımcıların sorulara istedikleri kadar geniş yanıt vermelerine ve araştırmayı derinlemesine incelemelerine olanak sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Taslak

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

form için 1 profesör ve 7 öğretmenin görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşleri alındıktan sonra 7 öğretmeni ile pilot çalışma yapılmış ve pilot uygulama sonrasında son form geliştirilmiştir. Formda yer alan bazı sorular şu şekildedir:

• Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan kazanımların ve içeriklerin öğrencilerin beklenti ve ihtiyaçlarını karşıladığını düşünüyor musunuz? Neden?

• Türkçe Öğretim Programı'nı uygularken yardımcı ders kitabı kullanıyor musunuz? Neden ihtiyaç duyuyorsunuz ya da duymuyorsunuz açıklayabilir misiniz?

• Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlar öğrencilere öğrendiklerini kullanma imkânı vermekte midir? Neden? Açıklayınız.

• Değerlendirme sürecinde öğrenci başarısını ölçmede kullanılan sınavlar ve ödevler hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce nasıl bir öğrenci başarısını değerlendirme yolu izlenmeli?

Nitel boyutta Lincoln ve Guba'nın (1986) geçerlik ve güvenirlik kriterleri esas alınmıştır. Bu bağlamda iç geçerlik için üye kontrolü stratejisi uygulanmıştır. Bunun için veri sağlanan veya görüşme yapılan bazı katılımcılarla ikinci kez iletişime geçilmiş ve çalışma bulgularının kendi düşüncelerini doğru şekilde yansıtıp yansıtmadığı sorularak geri bildirim sağlanmıştır. Bu çalışmada dış geçerlik için Lincoln ve Guba'nın (1986) belirttiği gibi amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca sonuçların benzer katılımcı ve ortamlardaki durumlara aktarılabilirliği açısından katılımcıların doğrudan alıntılarına da yer verilmiştir. Aktarılabilirliğin amacı, katılımcıların deneyimlerini detaylı bir şekilde anlatarak, çalışmayı okuyanların sonuçları kendi çalışmalarında uygulamalarına yardımcı olmaktır (Lincoln ve Guba, 1986). Güvenilirlik için hem nicel hem de nitel veriler dahil edilmiştir. Ayrıca verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında iki araştırmacı görev almıştır. Doğrulanabilirlik açısından araştırmada kullanılan yöntem ve aşamalar açık ve detaylı bir şekilde tanımlanmış, araştırmanın ham verileri başkaları tarafından incelenebilecek şekilde saklanmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Nicel ve nitel veriler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Türkçe Dersi Öğretim Programının CIPP Modeline Göre Değerlendirilmesi Anketi'nden elde edilen verilerin istatistiksel analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Araştırmanın nitel kısmında ise her katılımcının cevabı K1-ÖE (K: Katılımcı; 1: Katılımcı No; ÖE: Öğretmen Erkek) şeklinde kodlanmıştır. Verilerden elde edilen kodlar ve temalar, "benzer verilerin belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanması ve okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlenmesini" içeren içerik analizi kullanılarak oluşturulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.227).

3. BULGULAR

Nicel Bulgular

Türkçe Dersi Öğretim Programının CIPP Modeline Göre Değerlendirilmesi anket maddelerinin aritmetik ortalama, standart sapma, frekans ve yüzdeleri hesaplanarak aşağıda verilmiştir:

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 5. Anketin "Bağlam" Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

BAĞLAM							
			HK	KK	KRS	KS	TK
Maddeler	x̄	SS	f %	f %	f %	f %	f %
Program, öğrencilerin dil becerilerinin ilerlemesine uygun olarak tasarlanmıştır.	2.86	1.27	5 16.66	8 26.66	6 20.0	8 26.66	3 10.0
Program, Türkiye'nin her bölgesinde ve farklı okul ortamlarında uygulanabilir niteliklere sahiptir.	2.60	1.03	6 20.0	5 16.66	14 46.66	5 16.66	-
Program, Türkçe öğretiminde modern yaklaşımlar ve yöntemlere odaklanmaktadır.	2.63	.668	3 10.0	5 16.66	22 73.33	-	-
Program, öğrencilere Türkçe öğrenmeye karşı olumlu bir tutum geliştirmelerine olanak tanıyacak şekilde tasarlanmıştır.	3.66	1.12	-	5 16.66	10 33.33	5 16.66	10 33.33
Program, teorik olarak işlevselliği gözeterek tasarlanmıştır.	3.16	1.08	-	10 33.33	10 33.33	5 16.66	5 16.66
Program, öğrencilerin iletişim becerilerini ilerletmeyi hedeflemektedir.	2.86	1.54	6 20.0	10 33.33	5 16.66	-	9 30.0
Programın amaçları, öğrencilerin Türkçe ile ilişkili gereksinimlerini karşılamaya yöneliktir.	3.30	.915	-	5 16.66	15 50.0	6 20.0	4 13.33
Programın amaçları, öğrencilerin ilerideki öğrenme süreçlerine katkıda bulunacak şekilde tasarlanmıştır.	3.30	1.02	3 10.0	-	15 50.0	9 30.0	3 10.0
Programın amaçları, öğrencilerin Türkçe ön bilgisine uygun olarak tasarlanmıştır.	3.63	.889	-	3 10.0	10 33.33	12 40	5 16.66
Programın amaçları net ve anlaşılabilir şekilde tasarlanmıştır.	3.20	.996	3 10.0	3 10.0	9 30.0	15 50.0	-
Programın amaçları ölçülebilir bir şekilde tasarlanmıştır.	4.10	1.24	-	5 16.66	6 20.0	-	19 63.33
Programdaki konuların zorluk dereceleri, süreleriyle uyumlu bir şekilde tasarlanmıştır	2.56	1.06	5 16.66	9 30.0	10 33.33	6 20.0	-
Programın toplam süresi yeterli düzeydedir.	3.83	.912	-	3 10.0	6 20.0	14 46.66	7 23.33
Programda dil becerileri; okuma, yazma, dinleme ve konuşma gibi alanlarda dengeli bir şekilde yer alınacak şekilde tasarlanmıştır.	3.43	.760	-	4 13.33	10 33.33	15 50.0	1 3.33
Programdaki etkinlikler, öğrencilerin derslere olan ilgisini arttırmayı amaçlamaktadır.	3.23	1.16	3 10.0	5 16.66	7 23.33	12 40.0	3 10.0
Programdaki etkinlikler, öğrencilerin iletişim becerilerinin gelişimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.	3.70	.794	-	-	15 50.0	9 30.0	6 20.0
Program, öğrencilerin öğrendiklerini pratikte kullanabilecekleri etkinliklere odaklanmaktadır	2.33	1.12	10 33.33	5 16.66	10 33.33	5 16.66	-

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısmen Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısmen Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

Çizelge 5'te görüldüğü gibi "Tamamen Katılıyorum" aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde "Programın amaçları ölçülebilir bir şekilde tasarlanmıştır." (f=19;%63.33) iken, en düşük yüzde ise "Programda dil becerileri; okuma, yazma, dinleme ve konuşma gibi alanlarda dengeli bir şekilde yer alınacak şekilde tasarlanmıştır." (f=1; %3.33) olmuştur. "Hiç Katılmıyorum" aralığı açısından en yüksek yüzdeye sahip madde "Program, öğrencilerin öğrendiklerini pratikte kullanabilecekleri etkinliklere odaklanmaktadır" (f=10; %33.33) maddesi belirlenmiştir.

En yüksek ortalamaya sahip maddeler sırasıyla "Programın amaçları ölçülebilir bir şekilde tasarlanmıştır." (x̄=4.10; SS=1.24), "Programın toplam süresi yeterli düzeydedir." (x̄ =3.83;

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SS=.912) ve "Programdaki etkinlikler, öğrencilerin iletişim becerilerinin gelişimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır." ($\bar{x}$ = 3.70; SS=.794) iken en düşük ortalamaya sahip maddeler sırasıyla "Program, öğrencilerin öğrendiklerini pratikte kullanabilecekleri etkinliklere odaklanmaktadır" ($\bar{x}$ =2.33; SS=1.12) ve "Programdaki konuların zorluk dereceleri, süreleriyle uyumlu bir şekilde tasarlanmıştır" ($\bar{x}$ =2.56; SS=1.06) maddeleridir.

Çizelge 6. Anketin "Girdi" Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

GİRDİ							
			HK	KK	KRS	KS	TK
Maddeler	$\bar{x}$	SS	f %	f %	f %	f %	f %
Öğrencilerin ön bilgi seviyeleri, programı başarıyla uygulamak için yeterli düzeydedir.	2.30	1.11	10 33.33	5 16.66	12 40.0	2 6.66	1 3.33
Öğrenciler, Türkçe öğrenme konusunda oldukça motive ve isteklidir.	2.03	1.21	15 50.0	3 10.0	10 33.33	-	2 6.66
Türkçe ders kitapları, öğrencileri Türkçe öğrenmeye teşvik edecek özelliklere sahiptir.	2.83	1.59	10 33.33	5 16.66	-	10 33.33	5 16.66
Türkçe ders kitaplarında bulunan temalar, öğrencilerin ilgisini çekme konusunda başarılıdır.	3.56	1.61	5 16.66	4 13.33	5 16.66	1 3.33	15 50.0
Türkçe ders kitapları, programın hedeflerini başarıyla gerçekleştirmek için yeterli içeriğe sahiptir.	2.00	1.41	19 63.33	-	5 16.66	4 13.33	2 6.66
Türkçe ders kitaplarında dil bilgisi yapıları, öğrencilere sezdirilerek aktarılmaktadır.	3.93	1.43	2 6.66	5 16.66	4 13.33	1 3.33	18 60.0
Türkçe ders kitapları, sadece öğrencilerin değil, aynı zamanda öğretmenlerin de gelişimine katkı sağlayacak niteliktedir.	2.10	1.32	13 43.33	9 30.0	3 10.0	2 6.66	3 10.0
Derste kullanılan materyaller, öğrencilerin derslere motivasyonunu artırmaktadır.	2.43	1.33	10 33.33	6 20.0	8 26.66	3 10.0	3 10.0
Derste kullanılması planlanan kaynak ve materyaller, okullarda temin edilebilir durumdadır.	2.06	1.31	15 50.0	5 16.66	4 13.33	3 10.0	2 6.66
Öğretmenler, programı başarıyla uygulamak için gerekli donanıma sahiptir.	4.06	1.28	1 3.33	4 13.33	5 16.66	2 6.66	18 60.0
Program ve programla ilgili hazırlanan kaynak kitaplar, öğretmenlere rehberlik edici niteliktedir.	2.80	1.09	4 13.33	6 20.0	15 50.0	2 6.66	3 10.0
Öğretim programıyla ilgili düzenlenen hizmet içi çalışmalar, öğretmenlere gerekli rehberliği sunmaktadır.	1.80	1.18	18 60.0	4 13.33	6 20.0	-	2 6.66
Programın uygulandığı sınıf ortamı öğrencilerin yetenek ve potansiyellerini ortaya çıkarmak için elverişlidir.	2.40	1.24	10 33.33	5 16.66	10 33.33	3 10.0	2 6.66

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısmen Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısmen Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

Çizelge 6'da yer alan "Tamamen Katılıyorum" aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip maddeler "Türkçe ders kitaplarında dil bilgisi yapıları, öğrencilere sezdirilerek aktarılmaktadır." (f=18;%60.0) ve "Öğretmenler, programı başarıyla uygulamak için gerekli donanıma sahiptir." (f=18;%60.0) iken, en düşük yüzde ise "Öğrencilerin ön bilgi seviyeleri, programı başarıyla uygulamak için yeterli düzeydedir." (f=1; %3.33) olmuştur. "Hiç Katılmıyorum" aralığı açısından en yüksek yüzdeye sahip madde "Türkçe ders kitapları, programın hedeflerini başarıyla gerçekleştirmek için yeterli içeriğe sahiptir." (f=19; %63.33) maddesi belirlenmiştir.

En yüksek ortalamaya sahip maddeler sırasıyla "Öğretmenler, programı başarıyla uygulamak için gerekli donanıma sahiptir." ($\bar{x}$=4.06; SS=1.28), "Türkçe ders kitaplarında dil bilgisi yapıları, öğrencilere sezdirilerek aktarılmaktadır" ($\bar{x}$ =3.93; SS=1.43) ve "Türkçe ders kitaplarında bulunan temalar, öğrencilerin ilgisini çekme konusunda başarılıdır." ($\bar{x}$ = 3.56; SS=1.61) iken en düşük ortalamaya sahip maddeler sırasıyla "Öğretim programıyla ilgili düzenlenen hizmet içi çalışmalar, öğretmenlere gerekli rehberliği sunmaktadır." ($\bar{x}$ =1.80;

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SS=1.18) ve "Türkçe ders kitapları, programın hedeflerini başarıyla gerçekleştirmek için yeterli içeriğe sahiptir." ($\bar{x}$ =2.00; SS=1.41) maddeleridir.

Çizelge 7. Anketin "Süreç" Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

SÜREÇ							
			HK	KK	KRS	KS	TK
Maddeler	$\bar{x}$	SS	f %	f %	f %	f %	f %
Süreçte iş birliğine dayalı ve öğrenmeye yönelik etkinlikler sıkça uygulanmaktadır.	3.40	1.52	5 16.66	6 20.0	-	10 33.33	9 30.0
Programda önerilen öğrenci odaklı yöntemler ve teknikler, süreç boyunca etkin bir şekilde kullanılabilmektedir.	3.00	1.01	-	10 33.33	15 50.0	-	5 16.66
Uygulama süreci, programın hedefleriyle uyumlu bir şekilde ilerlemektedir.	2.33	1.12	10 33.33	5 16.66	10 33.33	5 16.66	-
Öğrencilerin çoğu, derslere etkin bir şekilde katılmaktadır.	3.10	1.32	5 16.66	5 16.66	6 20.0	10 33.33	4 13.33
Öğretmenlerle öğrenciler arasındaki iletişim ve etkileşim seviyesi oldukça yüksektir.	4.00	1.41	2 6.66	5 16.66	2 6.66	3 10.0	18 60.0
Öğrenciler, derslerde iletişim becerilerini geliştirmeye oldukça teşvik edilmektedir.	3.73	1.02	-	4 13.33	8 26.66	10 33.33	8 26.66
Program öğretme süreci kapsamında sorunsuz bir şekilde ilerlemektedir.	3.23	1.25	3 10.0	5 16.66	10 33.33	6 20.0	6 20.0
Program, her yeni konu ile ilgili yeterli pratik yapmayı sağlamaktadır.	2.03	1.24	15 50.0	5 16.66	5 16.66	4 13.33	1 1.33
Program boyunca ihtiyaç duyulduğunda konu tekrarları gerçekleştirilmektedir.	2.46	1.30	10 33.33	6 20.0	5 16.66	8 26.66	1 3.33
Programda ele alınan konuları pekiştirmeye yönelik ödevler verilmektedir.	3.96	1.15	-	5 16.66	5 16.66	6 20.0	14 46.66
Program, öğrencilerin Türkçe ile ilgili sorunlarını çözmeye yeterli zaman ayırmaktadır.	1.96	1.35	18 60.0	2 6.66	5 16.66	3 10	2 6.66

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısmen Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısmen Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

Çizelge 7'de yer alan "Tamamen Katılıyorum" aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde "Öğretmenlerle öğrenciler arasındaki iletişim ve etkileşim seviyesi oldukça yüksektir." (f=18;%60.0) iken, en düşük yüzde ise "Program, her yeni konu ile ilgili yeterli pratik yapmayı sağlamaktadır." (f=1; %3.33) ve "Program boyunca ihtiyaç duyulduğunda konu tekrarları gerçekleştirilmektedir." (f=1; %3.33) olmuştur. "Hiç Katılmıyorum" aralığı açısından en yüksek yüzdeye sahip madde "Program, öğrencilerin Türkçe ile ilgili sorunlarını çözmeye yeterli zaman ayırmaktadır." (f=18; %60.00) maddesi belirlenmiştir.

En yüksek ortalamaya sahip maddeler sırasıyla "Öğretmenlerle öğrenciler arasındaki iletişim ve etkileşim seviyesi oldukça yüksektir." ($\bar{x}$=4.00; SS=1.41), "Programda ele alınan konuları pekiştirmeye yönelik ödevler verilmektedir." ($\bar{x}$ =3.96; SS=1.15) ve "Öğrenciler, derslerde iletişim becerilerini geliştirmeye oldukça teşvik edilmektedir." ($\bar{x}$ = 3.73; SS=1.02) iken en düşük ortalamaya sahip maddeler sırasıyla "Program, öğrencilerin Türkçe ile ilgili sorunlarını çözmeye yeterli zaman ayırmaktadır." ($\bar{x}$ =1.96; SS=1.35) ve "Program, her yeni konu ile ilgili yeterli pratik yapmayı sağlamaktadır." ($\bar{x}$ =2.03; SS=1.24) maddeleridir.

Çizelge 8. Anketin "Ürün" Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

ÜRÜN							
			HK	KK	KRS	KS	TK

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Maddeler	x̄	SS	f %	f %	f %	f %	f %
Dönem sonunda öğrencilerin hedeflenen seviyeye ulaşması sağlanmaktadır.	2.33	1.21	10 33.33	6 20.0	10 33.33	2 6.66	2 6.66
Değerlendirme süreci sorunsuz bir şekilde ilerlemektedir.	3.86	1.38	2 6.66	5 16.66	3 10.0	5 16.66	15 50.0
Değerlendirme sürecinde öğrencilerin öğrenme sürecindeki ilerlemeleri ve çabaları göz önünde bulundurulmaktadır.	4.00	1.25	2 6.66	2 6.66	5 16.66	6 20.0	15 50.0
Sonuç odaklı izleme, değerlendirme sistemi benimsenmektedir.	4.66	.922	1 3.33	-	3 10.0	-	26 86.66
Değerlendirme araçları, öğrencilerin üst düzey bilişsel becerilerini (analiz, sentez, değerlendirme) ölçecek nitelikte hazırlanmaktadır.	1.76	1.16	18 60.0	5 16.66	5 16.66	-	2 6.66
Dönem boyunca gerçekleştirilen sınavlar, dört ana dil becerisini dengeli bir şekilde ölçmektedir.	3.26	1.08	2 6.66	3 10.0	15 50.0	5 16.66	5 16.66
Dönem boyunca yapılan sınavlar, öğrenci başarısını ölçmek için yeterli düzeydedir.	2.36	1.18	10 33.33	5 16.66	10 33.33	4 13.33	1 3.33
Sınavlar, amaçlanan öğrenim kazanımlarını başarılı bir şekilde ölçmektedir.	2,80	1.09	5 16.66	4 13.33	15 50.0	4 13.33	2 6.66
Değerlendirme sürecinde, portfolyo, proje ve performans ödevleri gibi alternatif değerlendirme araçları etkin bir şekilde kullanılmaktadır.	3.96	1.09	2 6.66	1 3.33	3 10.0	14 46.66	10 33.33
Değerlendirme, öğrenme-öğretme sürecinin her aşamasında gerçekleştirilmektedir.	2.16	1.17	10 33.33	11 36.66	5 16.66	2 6.66	2 6.66
Yapılan değerlendirmeler, öğrencilerin gerçek performansını doğru bir şekilde yansıtmaktadır.	1.93	1.08	15 50.0	4 13.33	10 33.33	-	1 3.33
Programın sonunda öğrencilerin iletişim becerilerinde gelişme görülmektedir.	2.43	1.19	10 33.33	2 6.66	15 50.0	1 3.33	2 6.66
Programın sonunda öğrencilerin dil bilgisine ilişkin gelişme görülmektedir	3.16	1.31	5 16.66	1 3.33	15 50.0	2 6.66	7 23.33

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısmen Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısmen Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

Çizelge 8'de yer alan "Tamamen Katılıyorum" aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde "Sonuç odaklı izleme, değerlendirme sistemi benimsenmektedir." (f=26;%86.66) iken, en düşük yüzde ise "Dönem boyunca yapılan sınavlar, öğrenci başarısını ölçmek için yeterli düzeydedir." (f=1; %3.33) ve "Yapılan değerlendirmeler, öğrencilerin gerçek performansını doğru bir şekilde yansıtmaktadır." (f=1; %3.33) olmuştur. "Hiç Katılmıyorum" aralığı açısından en yüksek yüzdeye sahip madde "Değerlendirme araçları, öğrencilerin üst düzey bilişsel becerilerini (analiz, sentez, değerlendirme) ölçecek nitelikte hazırlanmaktadır." (f=18; %60.00) maddesi belirlenmiştir.

En yüksek ortalamaya sahip maddeler sırasıyla "Sonuç odaklı izleme, değerlendirme sistemi benimsenmektedir." (x̄=4.66; SS=.922), "Değerlendirme sürecinde öğrencilerin öğrenme sürecindeki ilerlemeleri ve çabaları göz önünde bulundurulmaktadır." (x̄ =4.00; SS=1.25) ve "Değerlendirme sürecinde, portfolyo, proje ve performans ödevleri gibi alternatif değerlendirme araçları etkin bir şekilde kullanılmaktadır." (x̄ = 3.96; SS=1.09) iken en düşük ortalamaya sahip maddeler sırasıyla "Değerlendirme araçları, öğrencilerin üst düzey bilişsel becerilerini (analiz, sentez, değerlendirme) ölçecek nitelikte hazırlanmaktadır." (x̄ =1.76; SS=1.16) ve "Yapılan değerlendirmeler, öğrencilerin gerçek performansını doğru bir şekilde yansıtmaktadır." (x̄ =1.93; SS=1.08) maddeleridir.

Nitel Bulgular

Nitel verilerin analizinden ortaya çıkan temalar "Kazanımlara ilişkin ifadeler", "Ders kitabına ilişkin ifadeler" ," Kazanımları kullanma imkânına ilişkin ifadeler" ve "Değerlendirme sürecine ilişkin ifadeler"olmuştur. Bu temalar altında ilgili kodlar yer almıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Türkçe öğretmenlerine "Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan kazanımların öğrencilerin beklenti ve ihtiyaçlarını karşıladığını düşünüyor musunuz? Neden?" sorusu sorulmuş ve öğretmen görüşlerinden elde edilen sonuçlar Şekil 1'de gösterilmiştir.

Görsel 1. Öğretmenlerin Programda Yer Alan Kazanımların Beklenti ve Ihtiyaçlarını Karşılamasına Ilişkin Görüşleri

Görsel 1 incelendiğinde Türkçe öğretmenlerinin kazanımlara ilişkin sırasıyla; "öğrenci seviyesine uygun değil" (f=12), "Öğrenci seviyesine uygun" (f=8), "Güncel konulardan bağımsız" (f=6), "İlgi çekici materyal" (f=5) temalarına yükleme yapıldığı görülmektedir. Bu görüşlerin oluşmasına kaynaklık eden Türkçe öğretmenlerinin ifadelerinden örneklere aşağıda yer verilmiştir.

K1ÖK: *"Öğretim programında yer alan kazanımlar öğrenci seviyesine kesinlikle uygun değildir. Yer alan kazanımlar gerçek hayattan uzaktır bu yüzden öğrencilerin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayamazlar."*

K9ÖE: *"Kazanımlar öğrenci seviyesine uygun, öğrencileri motive edici ve ilgi çekici materyallerden oluşmaktadır."*

Türkçe öğretmenlerine "Türkçe Öğretim Programı'nı uygularken yardımcı ders kitabı kullanıyor musunuz? Neden ihtiyaç duyuyorsunuz ya da duymuyorsunuz açıklayabilir misiniz?" sorusu sorulmuş ve öğretmen görüşlerinden elde edilen sonuçlar Şekil 2'de gösterilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 2. Öğretmenlerin Programı Uygularken Yardımcı Ders Kitabı Kullanmasına Ilişkin Görüşleri

Görsel 2 incelendiğinde Türkçe öğretmenlerinin ders kitabına ilişkin sırasıyla; "Metinler yetersiz" (f=14), "Öğrenci seviyesine uygun değil" (f=13), "Görseller yetersiz" (f=8), "Öğrenci seviyesine uygun" (f=7) temalarına yükleme yapıldığı görülmektedir. Bu görüşlerin oluşmasına kaynaklık eden Türkçe öğretmenlerinin ifadelerinden örneklere aşağıda yer verilmiştir.

K19ÖK: *"Ders kitabında yer alan metinler yetersizdir.Bu yüzden yardımcı kaynak kullanımına ihtiyaç duyuyorum.Aynı zamanda ders kitabındaki bazı metinler öğrenci seviyesine uygun değildir."*

K27ÖE: *"Ders kitabı öğrenci seviyesine uygundur fakat görseler yetersiz gelmektedir.Öğrencinin ilgisini çekecek görselli yardımcı kaynaklara ihtiyaç duyuyorum."*

Türkçe öğretmenlerine "Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlar öğrencilere öğrendiklerini kullanma imkânı vermekte midir? Neden? Açıklayınız." sorusu sorulmuş ve öğretmen görüşlerinden elde edilen sonuçlar Şekil 3'te gösterilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 3. Öğretmenlerin Öğrencilerin Öğrendiklerini Kullanma Imkânına Ilişkin Görüşleri

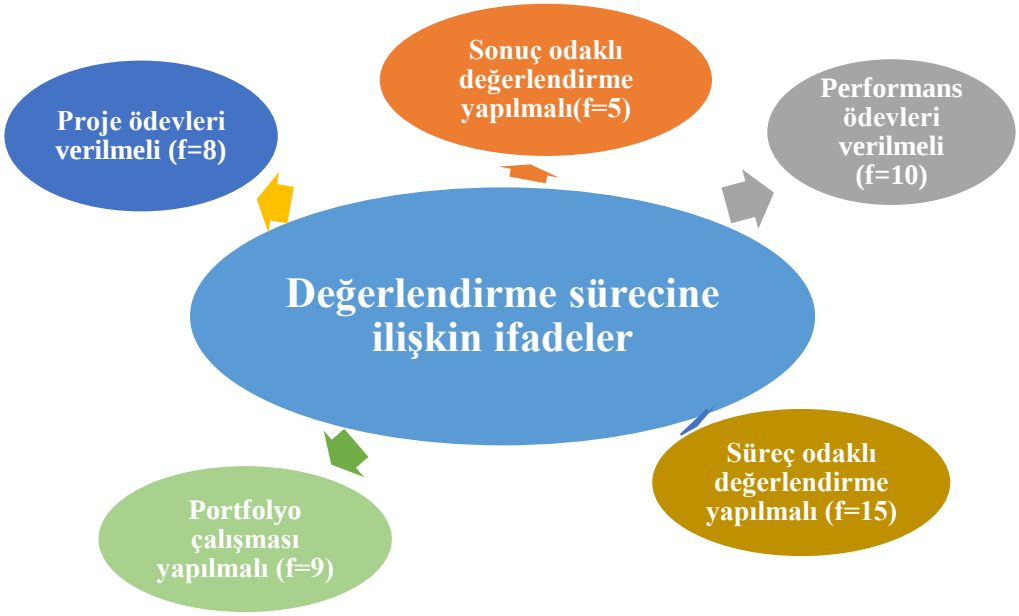
Görsel 3 incelendiğinde Türkçe öğretmenlerinin kazanımları kullanma imkânına ilişkin sırasıyla; "Günlük yaşantıyla ilişkili değil" (f=15), "Öğrenci seviyesine uygun değil" (f=12), "Değerler eğitimi faydalı" (f=9), "Öğrenci seviyesine uygun" (f=8) temalarına yükleme yapıldığı görülmektedir. Bu görüşlerin oluşmasına kaynaklık eden Türkçe öğretmenlerinin ifadelerinden örneklere aşağıda yer verilmiştir.

K10ÖE: *"Programın kazanımları kesinlikle günlük hayatla ilişkili değildir.Öğrenciler 'bu konuları neden öğreniyorum,öğrendiklerimi kullanamıyorum.' Düşüncesindedirler.*

K14ÖE: *"Kazanımlar öğrenci seviyesine uygun olmayıp,aynı zamanda günlük yaşantıyla ilşkili olmadığı için öğrenciler anlamlandıramıyorlar."*

Türkçe öğretmenlerine "Değerlendirme sürecinde öğrenci başarısını ölçmede kullanılan sınavlar ve ödevler hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce nasıl bir öğrenci başarısını değerlendirme yolu izlenmeli?" sorusu sorulmuş ve öğretmen görüşlerinden elde edilen sonuçlar Şekil 4'te gösterilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 4. Öğretmenlerin Değerlendirme Sürecinde Öğrenci Başarısını Ölçmede Kullanılan Sınavlar ve Ödevlere Ilişkin Görüşleri

Görsel 4 incelendiğinde Türkçe öğretmenlerinin değerlendirme sürecinde öğrenci başarısını ölçmede kullanılan sınavlar ve ödevlere ilişkin sırasıyla; "Süreç odaklı değerlendirme yapılmalı" (f=15), "Performans ödevleri verilmeli" (f=10), "Portfolyo çalışması yapılmalı" (f=9), "Proje ödevleri verilmeli" (f=8) temalarına yükleme yapıldığı görülmektedir. Bu görüşlerin oluşmasına kaynaklık eden Türkçe öğretmenlerinin ifadelerinden örneklere aşağıda yer verilmiştir.

K2ÖK: *"Kesinlikle süreç odaklı değerlendirme yapılmalıdır.Performans, proje ödevleri verilmelidir."*

K22ÖE: *"Süreç odaklı değerlendirme yapılmalı portfolyo çalışmaları getirilmelidir."*

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkçe öğretmenleri öğretim programının; öğrenci seviyesine uygun olmadığını, ders kitabında verilen metinlerin yetersiz olduğunu, günlük yaşantıyla ilişkili olmadığını, Süreç odaklı değerlendirme yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu bölümde, araştırmaya katılan öğretmelerin programın bağlam, girdi ve süreç boyutuna ilişkin görüşleri değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Bağlam değerlendirme boyutuna ilişkin Türkçe öğretmenlerinin cevapladığı anket ve görüşme soruları incelendiğinde; Programın amaçları ölçülebilir bir şekilde tasarlandığını, Programın amaçlarının öğrencilerin Türkçe ön bilgisine uygun olarak tasarlandığını, programın öğrencilere Türkçe öğrenmeye karşı olumlu bir tutum geliştirmelerine olanak tanıyacak şekilde tasarlandığını, programdaki etkinliklerin öğrencilerin iletişim becerilerinin gelişimine katkıda

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bulunmayı amaçladığını, programdaki etkinliklerin öğrencilerin iletişim becerilerinin gelişimine katkıda bulunmayı amaçladığını, kazanımların öğrenci seviyesine uygun olmadığını ve kazanımların güncel kazanımlardan bağımsız olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durumlar Orhan (2016)'nın yapmış olduğu çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Genel olarak öğretmenlerin programın bağlam boyutuna ilişkin görüşleri olumlu yöndedir.

Girdi değerlendirme boyutuna ilişkin Türkçe öğretmenlerinin cevapladığı anket ve görüşme soruları incelendiğinde; Türkçe ders kitaplarında dil bilgisi yapılarının öğrencilere sezdirilerek aktarıldığını, öğretmenlerin programı başarıyla uygulamak için gerekli donanıma sahip olduğunu, Türkçe ders kitaplarında bulunan temaların öğrencilerin ilgisini çekme konusunda başarılı olduğunu, ders kitabının öğrencinin seviyesine uygun olmadığını,ders kitabındaki metinlerin yetersiz olduğunu ve ders kitabındaki görsellerin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir.Bu verilerden hareketle öğretmenlerin kendilerini donanımlı bulduğu fakat ders kitaplarını yetersiz bulduğu için yardımcı kaynaklara yöneldiği sonucuna varılmıştır.

Süreç değerlendirme boyutuna ilişkin Türkçe öğretmenlerinin cevapladığı anket ve görüşme soruları incelendiğinde; Öğretmenlerle öğrenciler arasındaki iletişim ve etkileşim seviyesi oldukça yüksek olduğu, Programda ele alınan konuları pekiştirmeye yönelik ödevler verildiği, Öğrencilerin derslerde iletişim becerilerini geliştirmeye oldukça teşvik edildiği, süreçte iş birliğine dayalı ve öğrenmeye yönelik etkinliklerin uygulandığı, program öğretme süreci kapsamında sorunsuz bir şekilde ilerlediği ifade edilmiştir.Bu ifadelerden yola çıkarak öğretmenlerin süreç boyutuna ilişkin genellikle olumlu görüş bildirdiği,öğrenci-öğretmen ilişkisinin iyi bir izlenim gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Ürün değerlendirme boyutuna ilişkin Türkçe öğretmenlerinin cevapladığı anket ve görüşme soruları incelendiğinde; Sonuç odaklı izleme değerlendirme sisteminin benimsendiği, değerlendirme sürecinde öğrencilerin öğrenme sürecindeki ilerlemeleri ve çabaları göz önünde bulundurulduğu, değerlendirme süreci sorunsuz bir şekilde ilerlediği, değerlendirme sürecinde, portfolyo, proje ve performans ödevleri gibi alternatif değerlendirme araçları etkin bir şekilde kullanıldığı,süreç odaklı değerlendirme sisteminin benimsenmesi gerektiği, dönem boyunca gerçekleştirilen sınavların dört ana dil becerisini dengeli bir şekilde ölçtüğü ifade edilmiştir.Bu ifadelerden hareketle öğretmenlerin sınav sistemine alışkın olduklarından dolayı süreç odaklı değerlendirme sistemini henüz benimsemediği,süreç odaklı değerlendirme sisteminde performans,proje ödevi gibi ödevlerin verilebileceği ve öğretmenlerin süreç boyutunda verdikleri cevaplar ile sonuç odaklı sistemi seçmelerinin örtüşmediği bunun ise zamandan tasarruf amacıyla demiş olabilecekleri sonucuna ulaşılmıştır.

Türkçe öğretim programının bağlam boyutunun geliştirilmesine fayda sağlayacağı düşünülerek, öğrencilerin hazırbulunuşluklarının programın hedeflerinin belirlenmesindeki etkisi araştırma konusu seçilebilir. Bununla birlikte, kazanımların gerekli olan ölçütlerini belirlemek için hem öğretmen hem de öğrenci görüşlerine ilişkin bir çalışma yapılabilir.

Türkçe öğretim programının bağlam boyutunun geliştirilmesine fayda sağlayacağı düşünülerek, kullanılabilecek görsel ve işitsel materyallerin çeşitliliği Türkçe öğretimine katkısı araştırılabilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Türkçe öğretim programının süreç boyutunun geliştirilmesine fayda sağlayacağı düşünülerek, öğretmenlerin süreç boyutunda verdiği cevaplar ile ürün boyutunda neden sonuç odaklı değerlendirme sistemini seçtikleri örtüşmemektedir.Buna ilişkin çalışma yapılabilir.

Türkçe öğretim programının ürün boyutunun geliştirilmesine fayda sağlayacağı düşünülerek, programın uygulanmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin alındığı bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Akkaya, A. (2023). *Hayat bilgisi dersi öğretim programının CIPP modeline göre değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kırşehir: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alver, M. ve Sancak, Ş. (2016). 2015 Türkçe dersi öğretim programı hakkında öğretmen/öğretmen adayı ve öğretim elemanı görüşleri.*Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 11(14), 31-60.

Arseven, İ.(2009). *Bağlam ve süreç boyutlarında bir hizmet içi eğitim programının değerlendirilmesi* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aslan, M., Soyalp, H., Karahan, O., ve Altuntaş, M. (2016). Okul öncesi eğitim programı değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13*(1), 657-683.

Atik, S., ve Aykaç, N. (2017). 2009 ve 2015 Türkçe öğretim programlarının eğitim programı ögeleri açısından değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(3), 586-607.

Aydın, E. (2017). Türkçe dersi öğretim programlarının (2015 ve 2017) değerlendirilmesi.*Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 12(28), 41-66.

Ayrancı, B.B. ve Mutlu, H.H.(2017). 2006, 2015 ve 2017 Türkçe dersi öğretim programlarının karşılaştırılması.*International Journal of Language Academy,* 119-130.

Bal, A. P., ve Kocaman Üdüm, D. (2021). Lise matematik öğretim programını değerlendirmeye yönelik bir ölçek geliştirme çalışması: CIPP modeli. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23*(2), 498-514. https://doi.org/10.17556/erziefd.837341

Bayburtlu, Y. S. (2015). 2015 Türkçe dersi öğretim programı ve 2006 Türkçe dersi öğretim programının değerlendirilmesi. *Turkish Studies, 10*(15), 137-158. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8817

Bilgin, A. Ç. (2022). *Özel eğitim öğretmenliği programı'nın CIPP program değerlendirme modeli ile incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Zonguldak: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Brever, E. W. (2009). Evaluation models for evaluating educational programs. E. W. Brever (Eds.), *Assessing and evaluating adult learning in career and technical education* (pp. 106-126). Zhejiang University Press.

Cansu, T.(2010). *Anadolu üniversitesi ilköğretimde teknoloji uygulamaları e-sertifika programının öğrenen görüşüne göre bağlam-girdi-süreç-ürün (cıpp) modeli ile değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Çalışkan, G. (2016). Türkçe dersi öğretim programı ve Türkçe ders kitapları: 5. sınıf Türkçe ders kitabına yönelik bir inceleme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 4*(2), 200-214. https://doi.org/10.16916/aded.93425

Çiftçi, F. (2019). *Ortaöğretim 9. sınıf 2011 Türk edebiyatı dersi öğretim programının CIPP modeline göre değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Çopur, E., Türkmenoğlu, M., Artut, P., ve Bal, P. (2021). Stufflebeam'ın CIPP modeline göre ilkokul matematik dersi öğretim programını değerlendirme ölçeği. *International Journal of Educational Spectrum, 3*(2), 150-175. https://doi.org/10.47806/ijesacademic.903747

Dinçer, B. (2013). *7. sınıf İngilizce öğretim programının Stufflebeam'in bağlam-girdi-süreç-ürün (CIPP) modeline göre değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Frye, A. W., ve Hemmer, P. A. (2012). Program evaluation models and related theories. *Medical Teacher, 34*(5), e288-e299. https://doi.org/10.3109/0142159x.2012.668637

Gârboan, R. (2008). Introducing program evaluation models. *Transylvanian Review of Administrative Sciences, 4*(22), 44-50.

İşeri, K. ve Baştuğ, M. (2016). Yeni türkçe dersi öğretim programının değerlendirilmesi. *International Journal of Language Academy*, 4(4), 17-35.

Kaplan, K., ve Demir, M. (2023). Türkçe dersi öğretim programı'nın (2019) bağlam-girdi-süreç-ürün (CIPP) modeli ile değerlendirilmesi. *Trakya Eğitim Dergisi, 13*(1), 770-785. https://doi.org/10.24315/tred.1125160

Karataş, H.(2007). *Yıldız Teknik Üniversitesi modern diller bölümü İngilizce ıı dersi öğretim programının öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre bağlam-girdi-süreç-ürün(cıpp) modeli ile değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YTÜ/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kavgaoğlu, D.(2017). Çağrı merkezi mesleki yetkinlik geliştirme eğitim programının değerlendirilmesi (Doktora Tezi). YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kaya, Y.K.(2009). *İnsan Yetiştirme Düzenimiz: Politika-Eğitim-Kalkınma*. Ankara: Pegem.

Kayhan, E. (2019). Türkçe öğretim programı (2017)'nın Stufflebeam'in (CIPP) modeline göre değerlendirilmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi, 4*(1), 48-67.

Kurt, A.(2016). *4.sınıf İngilizce öğretim programının bağlam-girdi-süreç-ürün modeline göre değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Lincoln, Y. S., ve Guba, E. G. (1986). But is it rigorous? Trustworthiness and authenticity in naturalistic evaluation. *New directions for evaluation*, (30), 73-84.

Madaus, G.F., Scriven, M. ve Stufflebam,D.L. (1983). *Viewpoints on Educational and Human Services Evaluation*, Boston: Kluwer-Nijhoff.

Marsh, C. J. (2004). *Key concepts for understanding curriculum*. Routledge Falmer. http://averonica.weebly.com/uploads/2/0/5/8/20580596/key_concept.pdf

MEB. (2017). Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-8. Sınıflar). Talim Terbiye Kurulu: Ankara

Mulenga, I. M. (2018). Conceptualization and definition of a curriculum. *Journal of Lexicography and Terminology*, *2*(2), 1-24.

Oral, B. ve Yazar, T. (2017). *Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem.

Orhan, A.(2016). *Uzaktan eğitimle yürütülen yabancı dil dersi öğretim programının bağlam, girdi, süreç ve ürün (cıpp) modeli ile değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Düzce Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.

Ornstein, A. C. ve Hunkins, F.P. (2004) *Curriculum Foundations: Principles and Theory*, Boston: Allyn and Bacon.

Ornstein, A. C., ve Hunkins, F. P. (1988). *Curriculum: Foundations, principles, and issues*. Pearson Education.

Patton, M. Q. (1997) *Utilization-Focused Evaluation: The New Century Text.* Thousand Oaks, CA: Sage.

Polit, D.F., ve Beck, C.T. (2004). *Nursing research principles and methods*. Lippincott William S ve Wilkins Publishing.

Selvi, H. (2009). *Stufflebeam'in program değerlendirme modeli ile milli eğitim bakanlığı sürücü kurslarında kullanılan sürücü eğitim programının değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Stufflebeam, D.L. (2003) The CIPP Model for Evaluation. Kellaghan, T. ve Stufflebeam, D.L. (Ed.), *International Handbook of Educational Evaluation* içinde (s.31-62). The Netherlands: Kluwer.

Su, S. W. (2012). The various concepts of curriculum and the factors involved in curricula-making. *Journal of Language Teaching and Research, 3*(1), 153-158. http://dx.doi.org/10.4304/jltr.3.1.153-158

Veneziano L., ve Hooper J. (1997). A method for quantifying content validity of health-related questionnaires. *American Journal of Health Behavior*, 21 (1), 67-70.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri[Qualitative research methods in the social sciences]* (7th Ed.). Seçkin Publishing.

Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and method* (4th ed.). Sage Publications, Inc.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yurdugül, H. (2005). Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliği için kapsam geçerlik indekslerinin kullanılması [Using content validity indices for content validity in scale development studies]. In *Proceedings of the 14th National Educational Sciences Congress 28-30 September 200.* https://yunus.hacettepe.edu.tr/~yurdugul/3/indir/PamukkaleBildiri.pdf5

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ SÖZCÜKTE YAPI ETKİNLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Aslıhan Akdaş [1], Prof.Dr. Sedat BALYEMEZ [2]

[1]Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, aslihaanakdas@gmail.com,

ORCID NO 0000-0001-6475-2111

[2]Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, sedatbalyemez@bartin.edu.tr,

ORCID NO 0000-0002-5908-9690

ÖZET

Bu çalışma 6.sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan sözcükte yapı etkinliklerinin değerlendirilmesi üzerine hazırlanmıştır. İlk olarak çalışmanın ana hatlarını oluşturan Türkçe ders kitabı incelenmiştir. İnceleme sonucunda ders kitabında yer alan sözcükte yapı etkinliklerindeki kelimelerden öğrenci düzeyine uygun olmadığı düşünülen kelimeler seçilmiştir ve 6.sınıf Türkçe dersine giren öğretmenlerden görüşler alınarak çalışma yürütülmüştür. Araştırmanın amacı, 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan sözcükte yapı etkinliklerine yönelik Türkçe öğretmenlerinin tutumlarını belirlemek, sözcükte yapı etkinliklerinde kullanılan kelimelerin öğrenci düzeyine uygunluğunu değerlendirmek ve elde edilen bilgiler ışığında Türkçe öğretimi alanına ilişkin öneriler getirmektir. Araştırma betimsel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemine göre gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen "6. Sınıf Sözcükte Yapı Etkinliklerinin (Ata Yayıncılık) Değerlendirilmesi Görüşme Formu" ile toplanmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Kitapta yer alan sözcükte yapı etkinliklerindeki kelimeler, kelime yapısına ve öğrenci seviyesine göre incelenmiştir. Kelimelerin yapıları ve öğrenci düzeyine uygunluğuna göre tespitler elde edilmiştir. Elde edilen bulgulardan hareketle Türkçenin ana dili olarak öğretiminde kullanılan kitapların hazırlanmasında sözcükte yapı öğretimi üzerine eleştiri ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sözcükte Yapı, Kelime Öğretimi, Dil Bilgisi Etkinlikleri

GİRİŞ

Ders kitabı, öğrencinin gelişim özelliklerine ve düzeyine uygun olarak hazırlanan metinlerin yer aldığı ve öğretim programlarının ilkelerinin içerdiği bilgileri öğrenciye sunan öğrenme-öğretme materyalidir (Şahin, 2012). Ders kitabı, öğretmen için öğretim öğrenci için bir öğrenme aracıdır. Ders kitabı, "Eğitim ve öğretim sürecinin en önemli parçası olan ders kitapları, öğretim programlarında yer alan kapsama ve öğreniciye kazandırılması istenen

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kazanımlara göre hazırlanan, öğretmen için kılavuz niteliği taşıyan ve öğrenci için bilgi kaynağı olan kitaptır.” olarak tanımlanabilir.

Öğretim aracı olan bu kitapların niteliği önem taşımaktadır. Ders kitapları gerekli bakanlıklar ve kurullar tarafından hazırlanmaktadır. Kitap hazırlanırken dikkat edilmesi gereken belirli kriterler vardır. Kitaplar öğretim programına, ders alanına, konuya göre hazırlandığı takdirde uygulanabilir bir öğretim aracı olabilir. TTKB (2022), ders kitabı hazırlamalarında alana ve konunun özelliğine uygun kavram ve terimler kullanılması gerektiğinin üzerinde durur. Ders kitabı ilgili alanın programı ile tutarlılık göstermelidir. Bir ders kitabında yer alacak bütün konular bir bütünlük içinde, MEB’in (2008) belirlediği öğretim programlarına ve dersin içeriğe uygun öğretim yöntem ve stratejileri kullanılarak verilmelidir (Dane ve ark. 2004). Ders kitapları bilgi dolu bir ansiklopedi olmanın yanı sıra öğretici bir nitelik taşımalı ve öğreniciye rehberlik etmelidir. Çünkü kitap sayesinde öğrenci, öğretmenin anlattıklarını, istediği zaman, istediği yerde ve istediği tempoda tekrar etme imkânına kavuşur (Küçükahmet’ten aktaran Özdemir 2019).

Bu çalışmada Türkçe dersi dil bilgisi konularından “Sözcükte Yapı” etkinlikleri incelenmiştir. MEB tarafından Türkiye’nin farklı bölgelerinde farklı kitaplar okutulmaktadır. Bu çalışmada araştırmaya sınırlılık getirilerek sadece 6.sınıf Türkçe ders kitabı Ata Yayıncılık (Sarıbozan, 2021) incelenmiştir. Ders kitabındaki etkinliklerde kullanılan kelimeler incelenerek Türkçe ders kitabı ile sözcükte yapı öğretimi arasındaki uyum ve uygunluk, öğretmen görüşleriyle değerlendirilmiştir.

Çalışmanın Amacı

Araştırmanın amacı, 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan sözcükte yapı etkinliklerine yönelik Türkçe öğretmenlerinin tutumlarını belirlemek, sözcükte yapı etkinliklerinde kullanılan kelimelerin öğrenci düzeyine uygunluğunu değerlendirmek ve elde edilen bilgiler ışığında Türkçe öğretimi alanına ilişkin öneriler getirmektir. Bu çalışmada Türkçenin ana dili olarak öğretiminde kullanılan kaynak ders kitaplarındaki sözcükte yapı etkinliklerinde yer alan kelimelerin öğretiminde yaşanabilecek farklılıkları ortaya koymak hedeflenmiştir.

Çalışmanın Önemi

Öğrencilerin edineceği bilgi ve beceriler açısından her dersin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Türkçe dersinden elde edilecek bilgi ve becerilerin kazandırılmasında alana ve konuların

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

özelliklerine göre uygun kavram ve terimlerin kullanılması oldukça önemlidir. Bu çalışma Türkçenin ana dili olarak öğretiminde kullanılan ders kitaplarındaki sözcükte yapı etkinliklerinde yer alan kelimelerin farklı okullarda öğrencilere farklı öğretildiğini göstermesi açısından çok önemlidir.

Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesi "6. Sınıf Türkçe ders kitabındaki sözcükte yapı etkinliklerini nasıl değerlendiriyorsunuz?" şeklinde belirlenmiştir. Konu aşağıdaki alt problemler çerçevesinde ele alınmıştır:

Alt Problemler

6.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan sözcükte yapı etkinliklerinde kullanılan kelimelerin yapısını yeterince açık buluyor musunuz?

6.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan sözcükte yapı etkinliklerinde kullanılan kelimeleri 6.sınıf düzeyine uygun buluyor musunuz?

6.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan sözcükte yapı etkinliklerinde kullanılan kelimelerle ilgili olarak araştırma yapma gereği duyuyor musunuz?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada kullanılacak betimsel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemi için Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nca onaylanan 6. sınıf Türkçe ders kitabı Ata Yayıncılık kullanılmıştır. Ata Yayıncılık kitabında sözcükte yapı etkinliklerinde *bahçe, uzanır, hırçın, gündüz, mutlu, kimse, güneş, kardeş, borçlu* ve *iyilik* kelimeleri verilmiş ve bu kelimelerin yapılarının bulunması istenmiştir. 6.sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan sözcükte yapı etkinliklerinin değerlendirilmesini ve öğretmen görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışma, betimsel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemine göre gerçekleştirilmiştir. Bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre görece daha büyük örneklemler üzerinde yapılan araştırmalara tarama araştırmaları denir (Büyüköztürk, 2020, 184).

Çalışma Grubu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırmanın evrenini Türkiye genelinde 6. sınıf Türkçe dersine giren Türkçe öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini 79 Türkçe öğretmeni oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerini elde etmek için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen **"6. Sınıf Sözcükte Yapı Etkinliklerinin (Ata Yayıncılık) Değerlendirilmesi Görüşme Formu"** kullanılarak veriler toplanmıştır. Form iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm araştırmaya katılan öğretmenlere yönelik demografik bilgileri içermektedir. İkinci bölüm ise araştırmanın temelini oluşturan etkinliklerdeki kelimelerin yapısını, uygunluğunu değerlendirmeye yönelik soruları içermektedir.

Sözcükte Yapı Etkinliklerine Yönelik Görüşme Formu'nda 11'i kelime yapısı, 1'i öğrenci düzeyine uygunluğunu, 2'si etkinliklere yönelik araştırma yapma ile ilgili veri elde etmek üzere toplam 14 madde bulunmaktadır. 6. Sınıf Sözcükte Yapı Etkinliklerinin (Ata Yayıncılık) Değerlendirilmesi Görüşme Formu çalışmaya katılan öğretmenlere internet arayıcılığı ile ulaştırılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde içerik analizi tekniği ile yapılmıştır. İçerik analizi bireylerin, ekiplerin, durumların ilgilerinin belirlenmesinde ve tanımlanmasında kullanışlı bir tekniktir (Büyüköztürk, 2020). 6. sınıf Sözcükte Yapı Etkinliklerinin (Ata Yayıncılık) Değerlendirilmesi Görüşme Formu'nda yer alan maddeler ile birlikte 6.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan sözcükte yapı etkinliklerinin "içerik analizi" yapılmıştır. Araştırmanın sayısal verileri içerik analizi ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler çizelgede frekans ve yüzde biçiminde sunularak Türkçe ders kitabındaki sözcükte yapı etkinlikleri öğretmen görüşlerine göre yorumlanmıştır.

BULGULAR

Yapılan araştırmadan elde edilen veriler araştırmanın amaçlarına uygun olarak sunulmuştur. Etkinliklerde yer alan kelime yapıları hakkında öğretmen görüşleri ve öğretmenlerin tutum düzeyleri Tablo 1- Tablo 10 arasında verilmiştir. Araştırmanın birinci alt problemine (kelimelerin yapısını açıklığı) ait bulgular Tablo 11'de, araştırmanın ikinci alt problemine (etkinliklerdeki kelime yapılarının öğrenciye uygunluğu) ait bulgular Tablo 12'de, araştırmanın

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

üçüncü alt problemine (kelimelerle ilgili olarak araştırma yapma) ait bulgular Tablo 13- Tablo 14'te görülmektedir.

Öğretmen Görüşleri ve Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 1.
"Bahçe" kelimesini öğretirken kelimenin kökünü nasıl ayırırsınız?

Seçenekler	f	%
Kökü "bağ" olarak verdim, "bahçe" kelimesi "bağ" kelimesine gelen küçültme eki (-ca/-ce) ile türemiştir. Kelimeler arasındaki anlam ilişkisini açıklamak mümkündür.	11	13.9
Kökü "bahçe" olarak verdim, "bağ" sözcüğünden türemiş ama anlam ilişkini açıklamak zordur.	20	25,2
Kökü "bahçe" olarak verdim çünkü "bağ" sözcüğünden türememiştir.	45	57
Diğer cevaplar:	3	3.9
Böyle bir sözcüğe denk geldiğimizi hatırlamıyorum.		
Kökün "bağ" olduğunu ama günümüz Türkçesinde kelimenin kök alınması gerektiğini ifade ederim.	1	
Kökü bağ evet ve anlam bağını anlatması ve anlamaları da zor değil fakat 6. Sınıf için fazla ayrıntı olduğunu düşünüyorum.	1 1	
Toplam	**79**	**100**

Öğretmenlerin %13,9'si 1., %25,2'ü 2., %57'i 3. ve %3,9'u diğer seçeneğindeki tutuma sahiptir. Yüzdelik oranlar öğretmenlerin çoğunun "bahçe" kelimesini "bağ" sözcüğünden türediğini göstermektedir. Bu durum "bahçe" kelimesinin Türkiye'nin farklı okullarında **6 farklı** şekilde öğretildiğini göstermektedir.

Tablo 2.
"Uzanır" kelimesini öğretirken kelimenin kökünü nasıl ayırırsınız?

Seçenekler	f	%
1. Sözcüğün kökünü "uza-" olarak verdim çünkü "uz"dan türememiştir.	10	12,7
2. Sözcüğün kökünü "uza-" olarak verdim çünkü "uz" ile "uza-" arasındaki anlam ilişkisini açıklamak zordur.	47	59,5
3. Sözcüğün kökünü "uz" olarak verdim çünkü "uz" ile "uza-" arasındaki anlam ilişkisini açıklamak kolaydır.	22	27,8
Toplam	**79**	**100**

Öğretmenlerin %12,7'si 1., %59,5'i 2., %27,8'i 3. seçenekteki tutuma sahiptir. Yüzdelik oranlar öğretmenlerin çoğunun "uzanır" kelimesinin "uza-" fiilinden türediğini göstermektedir. Bu durum "uzanır" kelimesinin Türkiye'nin farklı okullarında **3 farklı** şekilde öğretildiğini göstermektedir.

Tablo 3.
"Hırçın" kelimesini öğretirken kelimenin kökünü nasıl ayırırsınız?

Seçenekler	f	%

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kökü "hır" olarak verdim, "hır" sesi ile "hırçın" arasındaki anlam ilişkisini açıklamak mümkündür.	26	32,9
Kökü "hırçın" olarak verdim çünkü "hır" sözcüğünden türememiştir.	13	16,5
Kökü "hırçın" olarak verdim, "hır" sözcüğünden türemiştir ama anlam ilişkini açıklamak zordur.	25	31,6
Kökü "hırçın" olarak verdim çünkü tamamı alıntıdır, Türkçe ek yoktur.	15	19
Toplam	**79**	**100**

Öğretmenlerin %32,9'u 1., %16,5'i 2., %31,6'sı 3. ve %19'u 4. seçenekteki tutuma sahiptir. Yüzdelik oranlar öğretmenlerin çoğunun "hırçın" kelimesinin "hır" sesinden türediğini göstermektedir. Bu durum "hırçın" kelimesinin Türkiye'nin farklı okullarında **4 farklı** şekilde öğretildiğini göstermektedir.

Tablo 4.
"Gündüz" kelimesini öğretirken kelimenin kökünü nasıl ayırırsınız?

Seçenekler		**f**	**%**
Kökü "gün" olarak verdim, "gün" ile "gündüz" arasındaki anlam ilişkisini açıklamak mümkündür.		50	63,3
Kökü "gündüz" olarak verdim çünkü "gün" sözcüğünden türememiştir.		8	10,1
Kökü "gündüz" olarak verdim, "gün" sözcüğünden türemiştir ama anlam ilişkini açıklamak zordur.		20	25,3
Diğer cevaplar:			
4.1.Her iki şekli de anlattım. Kendi sınavımda böyle tartışmalı sözcükleri sormayacağımı ancak genel sınavlarda karşılarına çıkarsa alındığı kaynağa göre basit veya türemiş olabileceğini söyledim.	1,3		
Toplam		**79**	**100**

Öğretmenlerin %63,3'ü 1., %10,1'i 2., %25,3'ü 3. ve %1,3'u diğer seçeneğindeki tutuma sahiptir. Yüzdelik oranlar öğretmenlerin çoğunun "gündüz" kelimesini "gün" sözcüğünden türediğini göstermektedir. Bu durum "gündüz" kelimesinin Türkiye'nin farklı okullarında **4 farklı** şekilde öğretildiğini göstermektedir.

Tablo 5.
"Mutlu" kelimesini öğretirken kelimenin kökünü nasıl ayırırsınız?

Seçenekler	**f**	**%**

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kökü “mut” olarak verdim, “mut” ile “mutlu” arasındaki anlam ilişkisini açıklamak mümkündür.	27	34,2
Kökü “mutlu” olarak verdim çünkü “mut” sözcüğünden türememiştir.	15	19
Kökü “mutlu” olarak verdim, “mut” sözcüğünden türemiş ama anlam ilişkini açıklamak zordur.	23	29,1
Sözcük “umutlu > mutlu” şeklinde oluştuğu için kökünü “um-” olarak verdim.	3	3,8
Sözcük “umutlu > mutlu” şeklinde oluşmuştur ama bu süreci öğrencilere anlatmak zor olduğu için kökü “mutlu” olarak verdim.	7	8,9
Sözcük “kutlu > mutlu” şeklinde oluştuğu için kökü “kut” olarak verdim.	1	1,3
Sözcük “kutlu > mutlu” şeklinde oluşmuştur ama bu süreci öğrencilere anlatmak zor olduğu için kökü “mutlu” olarak verdim.	3	3,7
Toplam	**79**	**100**

Öğretmenlerin %34,2’si 1., %19’u 2., %29,1’i 3., %3,8’i 4., %8,9’u 5., %1,3’ü 6., ve %3,7’si 7. seçenekteki tutuma sahiptir. Yüzdelik oranlar öğretmenlerin çoğunun “mutlu” kelimesini “mut” sözcüğünden türediğini göstermektedir. Bu durum “mutlu” kelimesinin Türkiye’nin farklı okullarında **7 farklı** şekilde öğretildiğini göstermektedir.

Tablo 6.
“Kimse” kelimesini öğretirken kelimenin kökünü nasıl ayırırsınız?

Seçenekler	**f**	**%**
Birleşik yapılı olan bu sözcüğün kökünü “kim” ve “ise” olarak verdim, “kim ve ise” ile “kimse” arasındaki anlam ilişkisini açıklamak mümkündür.	49	62
Kökü “kimse” olarak verdim çünkü “kimse” sözcüğü kök halindedir ve basit yapılıdır.	6	7,6
Kökü “kimse” olarak verdim, “kim” ve “ise” sözcükleri ile anlam ilişkini açıklamak zordur.	14	17,7
Kökü “kim” olarak verdim çünkü “kim” sözcüğünden “+se” ekiyle türemiştir.	11	12,7
Toplam	**79**	**100**

Öğretmenlerin %62’si 1., %7,6’sı 2., %17,7’si 3. ve %12,7’si 4. seçenekteki tutuma sahiptir. Yüzdelik oranlara bakıldığı zaman öğretmenlerin çoğu “kimse” kelimesi için “kim ve ise” kelimelerinin birleşmesiyle oluştuğunu düşünmektedir. Kelimenin yapısının birleşik olmadığını gösteren diğer verilerden hareketle “kimse” kelimesinin öğretimi hakkında Türkiye’nin farklı okullarında **4 farklı** şekilde öğretildiğini göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tablo 7.
"Güneş" kelimesini öğretirken kelimenin kökünü nasıl ayırırsınız?

Seçenekler	f	%
Kökü "gün" olarak verdim, "gün" ile "güneş" arasındaki anlam ilişkisini açıklamak mümkündür.	45	57
Kökü "güneş" olarak verdim çünkü "gün" sözcüğünden türememiştir.	9	31,6
Kökü "güneş" olarak verdim, "gün" sözcüğünden türemiştir ama anlam ilişkini açıklamak zordur.	25	11,4
Toplam	**79**	**100**

Öğretmenlerin %57'si 1., %31,6'sı 2.,%11,4'u 3. seçenekteki tutuma sahiptir. Tablodaki yüzdelik oranlara bakıldığı zaman öğretmenlerin çoğunun "güneş" kelimesinin "gün" sözcüğünden türediğini düşünmektedir. Bu durum "güneş" kelimesinin Türkiye'nin farklı okullarında **3 farklı** şekilde öğretildiğini göstermektedir.

Tablo 8.
"Kardeş" kelimesini öğretirken kelimenin kökünü nasıl ayırırsınız?

Seçenekler	F	%
Kökü "karın" olarak verdim, "+daş" ekiyle "aynı karından olan" anlamında türemiştir; "karındaş" ile "kardeş" arasındaki anlam ilişkisini açıklamak mümkündür.	61	77,2
Kökü "kardeş" olarak verdim çünkü basit sözcüktür.	4	5,1
Kökü "kardeş" olarak verdim, "karın" sözcüğünden türemiştir ama anlam ilişkini açıklamak zordur.	14	17,7
Toplam	**79**	**100**

Öğretmenlerin %77,2'si 1., %5,1'i 2., ve %17,7'si 3. seçenekteki tutuma sahiptir. Tablodaki yüzdelik oranlara bakıldığı zaman öğretmenlerin çoğunun "kardeş" kelimesinin "karın" sözcüğünden türediğini düşünmektedir. Bu durum "kardeş" kelimesinin Türkiye'nin farklı okullarında **3 farklı** şekilde öğretildiğini göstermektedir.

Tablo 9.
"Borçlu" kelimesini öğretirken kelimenin kökünü nasıl ayırırsınız?

Seçenekler	f	%
Kökü "borç" olarak verdim, "borç" ile "borçlu" arasındaki anlam ilişkisini açıklamak mümkündür.	79	100

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kökü "borçlu" olarak verdim çünkü "borç" sözcüğünden türememiştir.		
Kökü "borçlu" olarak verdim, "borç" sözcüğünden türemiştir ama anlam ilişkini açıklamak zordur.		
Toplam	**79**	**100**

Öğretmenlerin %100'ü de 1. seçenekteki tutuma sahiptir. Tablodaki yüzdelik oranlara bakıldığı zaman öğretmenlerin tamamı "borçlu" kelimesinin "borç" sözcüğünden türediğini düşünmektedir. Bu durum "borçlu" kelimesinin Türkiye'nin bütün okullarında **aynı** şekilde öğretildiğini göstermektedir.

Tablo 10.
"İyilik" kelimesini öğretirken kelimenin kökünü nasıl ayırırsınız?

Seçenekler	f	%
Kökü "iyi" olarak verdim, "iyi" ile "iyilik" arasındaki anlam ilişkisini açıklamak mümkündür.	78	98,7
Kökü "iyilik" olarak verdim çünkü "iyi" sözcüğünden türememiştir.		
Kökü "iyilik" olarak verdim, "iyi" sözcüğünden türemiş ama anlam ilişkini açıklamak zordur.	1	1,3
Toplam	**79**	**100**

Öğretmenlerin %98.7'si 1., %1,3'ü 2. seçenekteki tutuma sahiptir. Tablodaki yüzdelik oranlara bakıldığı zaman öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu "iyilik" kelimesinin "iyi" sözcüğünden türediğini düşünmektedir. Bu durum "iyilik" kelimesinin Türkiye'nin bütün okullarında **2 farklı** şekilde öğretildiğini göstermektedir.

Tablo 1-Tablo 10 arasında elde edilen bulgular kelime öğretiminde farklılıkların olabildiği gösterilmiştir. Çalışmada kullanılan kelimelerden sadece Tablo 9'da yer alan *"borçlu"* kelimesinin öğretiminde %100 birlik, *"iyilik"* kelimesinin öğretiminde ise %98 oranında birlik sağlandığı görülmüştür. Diğer kelimelerin öğretiminde farklılıkların olmasının nedeni de eki ve kökü belli olmayan kelimelerin seçilmesidir. Etkinliklere konulan kelimelerin yapıları yeterince açık olmadığı için öğretmenler arasında da öğretim birliği olmamıştır. Kaldı ki etkinliklere konulan bu tür kelimeler konusunda etimoloji araştırmaları arasında da fikir birliği yoktur. Mesela Hasan Eren (2020) *hırçın* kelimesi için herhangi bir ek-kök gösterimi yapmazken Nişanyan (2018), bu sözcük ile *hır* arasında ilişki kurmuştur. Yine mesela Tietze 2018'de *güneş* kelimesinin ek ve köklerinin neler olabileceğinin açık olarak gösterilmez, Tuncer Gülensoy (2007) ve Hasan Eren'de (2020) sözcük için *kün* ile birlikte *kuyaş* kelimeleri de değerlendirmeye alınır. Bu sonuçlar göstermektedir ki akademik kaynaklarda dahi tam olarak açıklanamamış bazı kelimeler, yapı incelemesi amacıyla ders kitaplarına alınmaktadır. Bu durum hem öğrencileri hem de öğretmenleri zorlamaktadır.

Birinci Alt Probleme Ait Bulgular

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tablo 11.
Sözcükte yapı konusunda ders kitabında yer alan etkinliklerde sorulan sözcüklerin yapısının yeterince açık olduğunu düşünüyor musunuz?

Seçenekler	f	%
Evet, seçilen örnek sözcüklerin tamamının yapısı yeterince açıktır.	8	10,1
Seçilen örnek sözcüklerin büyük bir kısmının yapısı açık değildir.	41	51,9
Seçilen örnek sözcüklerin sadece birkaçının yapısı açık değildir.	30	38
Toplam	**79**	**100**

Öğretmenlerin %10,1'si 1., %51,9'ü 2., %38'i de 3. seçenekteki tutuma sahiptir. Tablodaki yüzdelik oranlara bakıldığı zaman öğretmenlerin çoğunun ders kitabında yer alan etkinliklerdeki sözcüklerin yapısının yeterince açık olmadığını, büyük bir kısmının yapısının açık olduğunu düşünmektedir. Bu durum öğretmenlerin kelime yapılarını öğretiminde **farklı anlatımların** ortaya çıkacağını göstermektedir.

İkinci Alt Probleme Ait Bulgular

Tablo 12.
Size göre etkinliklerde sorulan sözcükler, 6. sınıf düzeyine uygun mudur?

Seçenekler	f	%
Büyük bir kısmı uygun değildir.	39	49,4
Büyük bir kısmı uygundur.	31	39,2
Sadece birkaçı uygundur.	9	11,4
Toplam	**79**	**100**

Öğretmenlerin %49,4'ü 1., %39,2'si 2., %11,4'ü de 3. seçenekteki tutuma sahiptir. Tablodaki yüzdelik oranlara bakıldığı zaman öğretmenlerin çoğunun ders kitabında yer alan etkinliklerdeki sözcüklerin büyük bir kısmının 6.sınıf düzeyine uygun olduğunu düşünmektedir. Bu durum ders kitaplarında yer alan etkinliklerin öğrenci seviyesine uygunluğu konusunda **görüş ayrılıklarının** olduğunu göstermektedir.

Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgular

Tablo 13.
Sözcükte yapı konusunda ders kitabında yer alan etkinliklerde sorulan sözcüklerle ilgili olarak araştırma yapma gereği duydunuz mu?

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Seçenekler	f	%
Hayır, herhangi biri için araştırma yapma gereği duymadım.	19	24,1
Büyük bir kısmı için araştırma yapma gereği duydum.	13	16,4
Sadece birkaçı için araştırma yapma gereği duydum.	47	59,5
Toplam	**79**	**100**

Öğretmenlerin %24,1'i 1., %16,4'ü 2., %59,5'i de 3. seçenekteki tutuma sahiptir. Tablodaki yüzdelik oranlara bakıldığı zaman öğretmenlerin çoğunun ders kitabında yer alan etkinliklerdeki sözcükler ile ilgili araştırma yapma gereği duyduğu görülmektedir. Bu durum etkinliklerdeki kelimelerin öğretiminde **araştırma gerektirdiğini** göstermektedir.

Tablo 14.
Etkinliklerde sorulan sözcüklerle ilgili olarak araştırma yaptıysanız tatmin edici bilgilere ulaşabildiniz mi? (Üstteki soruya "Hayır" dediyseniz bu soruyu boş bırakınız.)

Seçenekler	f	%
Birçok kelime için tatmin edici bilgilere ulaştım.	23	35,9
Hiçbir kelime için tatmin edici bilgiye ulaşamadım.	6	9,4
Sadece birkaç kelime için tatmin edici bilgiye ulaştım.	35	54,7
Toplam	**61**	**100**

Öğretmenlerin %35,9'u 1., %9,4'ü 2., %54,7'si de 3. seçenekteki tutuma sahiptir. Tablodaki yüzdelik oranlara bakıldığı zaman 35 öğretmenin ders kitabında yer alan etkinliklerdeki sözcüklerin sadece birkaçı ile ilgili tatmin edici bilgilere ulaştığını, 23 öğretmenin bir kısmının birçok kelime için tatmin edici bilgilere ulaştığını ve 6 öğretmenin hiçbir kelime için tatmin edici bilgiye ulaşamadığını gösteren veriler görülmektedir. Bu durum etkinliklerdeki kelimelerin araştırıldığı **kaynaklarda da farklılıkların** olduğunu göstermektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmaya katılan öğretmen görüşlerinden elde edilen bulgulara göre Türkçe Ders kitaplarında yer alan sözcükte yapı etkinliklerindeki kelimelerin seçimlerinin 6.sınıf düzeyine uygun olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada kullanılan *"bahçe, uzanır, hırçın, gündüz, mutlu, kimse, güneş, kardeş, borçlu ve iyilik"* kelimelerinin Türkiye'de farklı okullarda farklı şekilde öğretildiği sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçlara göre *bahçe* kelimesi 6, *uzanır* kelimesi 3, *hırçın*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kelimesi 4, *gündüz* kelimesi 4, *mutlu* kelimesi 7, *kimse* kelimesi 4, *güneş* kelimesi 3, *kardeş* kelimesi 3, *borçlu* kelimesi 1 ve *iyilik* kelimesi 2 şekilde öğretilmiştir. Kelime öğretiminde en fazla farklılık ***mutlu*** (7) ve ***bahçe*** (6) kelimelerinde görülürken ***borçlu*** kelimesinde tek bir öğretim şekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmaya katılan öğretmen görüşlerinin çoğunluğu sonucunda 6.sınıf Türkçe ders kitabı sözcükte yapı etkinliklerinde yer alan kelimelerin yapısının yeterince açık olmadığı, öğrenci seviyesine uygun olarak seçilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Türkçe dersi, ana dili öğretimi için oldukça önemli bir derstir. Ana dili gelişimi için dil bilgisi konularının ve dilin gramer yapılarının öğreniciler tarafından iyi bilinmesi gerekmektedir. Dil bilgisi konuları en etkili bir şekilde Türkçe dersinde ve Türkçe dersine kaynaklık eden kitaplar ile öğrenilmektedir. Bu yüzden ders kitaplarının hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken en önemli nokta anlatımdır. Konu anlatımı yapılırken Türkçe alanı içinde dahi henüz neticeye kavuşamamış kavramlardan ve terimlerden uzak durulmalıdır. Etkinliklerde kullanılacak kelimelerin seçiminde eki ve kökü belli olan kelimeler seçilmelidir. Kelimeler üzerinde tekrar inceleme yapılması gerekmemelidir. Her okulda her öğrencinin aynı şekilde öğrenmesi sağlanmalıdır. Eğer böyle olmazsa farklı öğrenmeler gerçekleşecektir. Mesela *"mutlu"* kelimesini her öğretmen farklı öğretmiş ama *"borçlu"* kelimesinde öğretim birliği sağlanmıştır. Çünkü *"borçlu"* kelimesinin yapısı açıkken *"mutlu"* kelimesinin yapısı kapalıdır. Bu sebeple öğretiminde ve öğreniminde farklılıklara yol açan *"mutlu"* kelimesinin ders kitabında yer almasının bir anlamı yoktur. Mesela Hasan Eren (2020) *hırçın* kelimesi için herhangi bir ek-kök gösterimi yapmazken Nişanyan (2018), bu sözcük ile *hır* arasında ilişki kurmuştur. Yine mesela Tietze 2018'de *güneş* kelimesinin ek ve köklerinin neler olabileceğinin açık olarak gösterilmez, Tuncer Gülensoy (2007) ve Hasan Eren'de (2020) sözcük için *kün* ile birlikte *kuyaş* kelimeleri de değerlendirmeye alınır. Bu sonuçlar göstermektedir ki akademik kaynaklarda dahi tam olarak açıklanamamış bazı kelimeler, yapı incelemesi amacıyla ders kitaplarına alınmaktadır. Bu durum hem öğrencileri hem de öğretmenleri zorlamaktadır.

Ders kitabı hazırlayıcılarına yönelik öneriler:

Türkçe dersi dil bilgisi konuları etkinlikleri hazırlanırken etkinliklerde yer alacak kelimelerin alana ait tartışmalı kavramların ve terimlerin seçilmemesine dikkat edilebilir.

Öğretmenlere yönelik öneriler:

Ders kitaplarında yer alan dil bilgisi konularına ait etkinliklerdeki kelimeleri inceleyip düzeye uygun olmadığını tespit edilebilir ve kitapta bulunan kelimelerin dışında düzeye uygun farklı kelimeler kullanılabilir.

Üniversitelere yönelik öneriler:

Türkçe Öğretmenliği lisans programlarında ek ve kök ayrımını daha iyi öğretebilmek ve farklı anlatım şekillerini önlemek için "Etkinlik Tasarlama" dersine yer verilebilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Türkçe Ders Kitabı İncelemeleri dersinde Türkçe Öğretmenliği Bölümü öğrencilerine ders kitabındaki etkinliklerin düzeye uygunluğu, konuya uyumu ile ilgili analiz yaptırılabilir.

Kaynaklar

Akalın, Ş. H. (2020). *Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü (ETDES).* TDK.

Büyüköztürk, Ş. ve ark. (2022). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Pegem.

Dane, A. ve ark. (2004*). İlköğretim 7. sınıf Matematik Ders Kitaplarının Değerlendirmesi*. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi. Cilt-Sayı: *6-2.*

Eren, H. (2020). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü.* TDK.

Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Bilge

MEB. (2008) *İlköğretim Okulu Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

MEB. (2022) *Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait Elektronik İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

Nişanyan, S.(2018). *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi.* Liberus

Özdemir, S. (2019). *Kuramdan Uygulamaya Türkçe Ders Kitabı İncelemeleri.* Anı.

Sarıboyacı, M, O. (2021). *6.Sınıf Türkçe Ders Kitabı,* Ata.

Şahin, M. (2012). *Ders Kitaplarının Mesaj Tasarımı İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi, Ahi* Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), *129-154.*

Tietze, A. (2018). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati.* TÜBA.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

8. SINIF MATEMATİK DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ HAMMOND DEĞERLENDİRME MODELİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, TUĞBA ÖZKAYNAR[1], Prof. Dr., ŞENEL ELALDI[2]

[1] Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, ozkaynartugba@gmail.com- 0009-0008-0784-697X

[2]Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,selaldi@cumhuriyet.edu.tr - 0000-0003-1097-7811

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; 8. sınıf öğrencilerinin, matematik dersi öğretim programının Hammond Değerlendirme Modeline göre " İçerik", "Yöntem" ve "Değerlendirme" boyutlarına yönelik görüşlerini incelemektir. Hem nicel hem nitel yöntemlere yer verilen bu çalışmada karma yöntem kullanılmıştır. Nicel boyutta tarama yöntemi kullanılırken nitel boyutta ise durum çalışması kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2023-2024 eğitim öğretim yılında İç Anadolu Bölgesinde bir ilde eğitimine devam eden 103 tane 8. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak nicel veriler için araştırmacılar tarafından geliştirilen "8. Sınıf Matematik Dersi Öğretim Programının Hammond Değerlendirme Modeline Göre Değerlendirilmesi" anketi, nitel veriler için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Nitel ve nicel veriler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Anketten elde edilen verilerin istatistiksel analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Nitel verilerden elde edilen kodlar ve temalar için içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin çoğunun matematik öğretim programından memnun olduğu ve çıkarmak istedikleri çok konu olmadığı görülmüştür. Ders kitabı seçiminde ise öğrencilerin, ilgi çekici görseller ile açık ve net bir anlatıma önem verdikleri görülmektedir. Derste kullanılan yöntem ve teknikler açısından öğrenciler akıllı tahta kullanılarak, oyunlarla, hikayeleştirilerek, etkinlikli bir anlatım tercih ettikleri söylenebilir. Değerlendirme boyutunda ise süreç değerlendirmesinin daha önemli olduğu yazılı sınavlarla değerlendirme yapılacak ise çoktan seçmeli test sınavlarının tercih edildiği söylenebilir. Programın güncellenmesi ve yenilenmesi sürecinde öğrenci görüşlerinin daha fazla dikkate alınması ve karşılaştıkları sorunların çözümüne odaklanılması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Matematik Öğretim Programı, Hammond Değerlendirme Modeli, Program Değerlendirme

Abstract

This study aims to examine the opinions of 8th grade students about the "Content", "Method" and "Evaluation" dimensions of the mathematics curriculum according to the Hammond Evaluation Model. Mixed method, including both quantitative and qualitative methods, was used. While the survey method was used in the quantitative dimension, a case study was used in the qualitative dimension. The sample of the research consisted of 103 8th grade students

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

studying in a province in the Central Anatolia Region in the 2023-2024 academic year. As a data collection tools “Evaluation of the 8th Grade Mathematics Course Teaching Program According toTheHammond Evaluation Model” questionnaire developed by the researchers and a semi-structured interview form were used. Qualitative and quantitative data were analyzed separately. While frequency, percentage, arithmetic mean and standard deviation were used in the statistical analysis of the data obtained from the survey, content analysis was used for codes and themes obtained from qualitative data. The results of the research showed that most of the students were satisfied with the mathematics curriculum and there were not many topics they wanted to exclude. When choosing a textbook, students have attached importance to a clear and concise explanation with attractive visuals. In terms of the methods and techniques used in the course, students have preferred an active explanation by using smart boards, games, storytelling. In the evaluation dimension, it can be said that process evaluation is more important. If evaluation is done through written exams, multiple choice tests may be preferred. It is recommended that student opinions be taken into account more during the updating and renewal process of the program and that the focus be on solving the problems they encounter.

Keywords: MathematicsCurriculum, Hammond Evaluation Model, ProgramEvaluation

1. GİRİŞ

Eğitim, kişinin bilgi, yetenek, tutum, kişilik gibi önemli niteliklerinde değişim sağlayan, kasıtlı ve istendik yönde gerçekleşen süreçlerin bütünüdür (Erdem, 2005). Bu süreç, bireyin etrafıyla ilişki kurarak sosyalleşmesini ve insanlaşmasını sağlarken, bireyin kendi deneyimleri aracılığıyla istenilen değişiklikleri kasıtlı olarak gerçekleştirme amacını taşır (Gül, 2004).Aynı zamanda eğitim, toplum için değerli yetenek, tutum ve davranış biçimlerini geliştirme sürecini de içerir. Eğitim, bir sistem olarak kabul edilir ve girdi, işlem, çıktı ve dönüt gibi unsurları içerir (Göksoy, 2018). Eğitimde dönüt, öğrencilerin öğrenme süreçlerini destekleyen kritik bir araçtır Dönüt, öğrencilere geri bildirim sağlayarak, öğrenme hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olur (Çalışkan, 2015). Bu geri bildirim, öğrencinin neleri doğru yaptığını vurgularken aynı zamanda gelişim alanlarını da belirler. Öğretmenler, dönüt verirken öğrencinin güçlü yönlerini takdir ederken, zayıf yönlerini de geliştirmesi için yol gösterir. Bu sayede öğrenciler, daha etkili bir şekilde öğrenir ve kendilerini sürekli olarak geliştirme fırsatı bulurlar (Özer, 2023). Gelecek nesillerin, çok kültürlü dünyaya adapte olabilmesi, çevre sorunlarına duyarlı olması, sosyal ve ekonomik açıdan bilinçli ve sağlıklı bireyler olarak yetişmesi için eğitim sistemlerinin ve öğretmenlerin rolünün yeniden tanımlanması gereklidir. Bu şekilde, 21. yüzyılın karmaşık sorunlarına etkili çözümler üretebilecek, evrensel değerlere sahip, düşünen ve sorgulayan bireyler yetiştirilerek daha iyi bir gelecek için temellerin atılması mümkün hale gelir (Gültekin, 2006).

Öğretim, bilgi, beceri veya değerlerin aktarılmasını ve öğrenmenin sağlanmasını amaçlayan yapılandırılmış bir süreçtir. Bu süreç, öğretmenin öğrencilere belirli hedeflere ulaşmaları için yönlendirici rol üstlendiği etkileşimli bir şekilde gerçekleşir. Öğretim, öğrencilerin bilgiyi anlamalarını, öğrenme sürecinde aktif bir rol almalarını ve bilgiyi kullanarak sorunları çözmelerini desteklemek için çeşitli öğretme yöntemleri ve materyalleri içerir (Gümüşeli, 2014) Bu süreç, öğrencilerin önceki deneyimlerini ve bilgilerini dikkate alarak yeni bilgiyi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

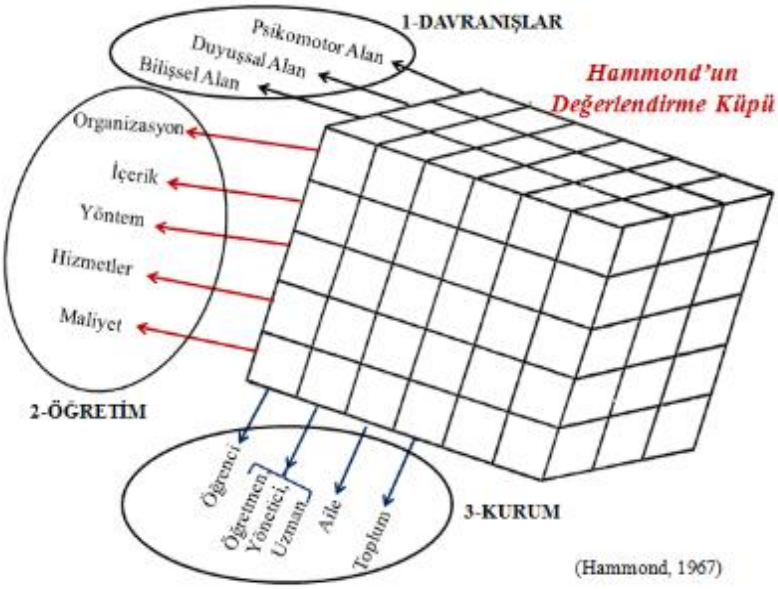
edinmelerini ve bunu kalıcı şekilde anlamalarını sağlayarak öğrenmeyi teşvik eder. Öğretim, öğrencilerin bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunmayı hedeflerken, onları kendi öğrenme süreçlerini yönetme becerisi kazanmalarına da olanak tanır (Dirik, 2015).

Matematik dersi öğretim programı, öğrencilerin matematiksel okuryazarlık becerilerini geliştirmelerini ve günlük yaşamda matematiksel kavramları kullanmalarını sağlamayı hedefler. Aynı zamanda problem çözme sürecinde düşüncelerini ifade etme, matematiksel terminolojiyi doğru kullanma ve matematik dilini anlama yeteneklerini artırmayı amaçlar (Yenilmez&Sölpük, 2014). Öğrencilerin üst bilişsel becerilerini geliştirerek öğrenme süreçlerini yönetmelerini, zihinsel işlemleri etkin bir şekilde kullanmalarını ve matematiği olumlu bir tutumla benimsemelerini sağlar. Ayrıca, araştırma yapma ve bilgi üretme yeteneklerini geliştirirken matematiğin sanat ve estetikle ilişkisini fark etmelerine ve matematiği insanlığın ortak bir değeri olarak değerlendirmelerine yardımcı olur (MEB, 2018).

Program değerlendirme, bir programın amaçlarına ulaşıp ulaşmadığını, etkililiğini, verimliliğini ve kalitesini ölçmek için yapılan sistematik bir süreçtir. Bu süreçte programın tasarımı, uygulanması ve sonuçları dikkate alınarak değerlendirme yapılır (Demirel, 2015; Hunkins&Ornstein, 2016). Hedef yönelimli değerlendirme ise bir öğrencinin, bir öğrenme programının veya bir eğitim sürecinin belirlenmiş hedeflere ulaşıp ulaşmadığını değerlendirmek amacıyla kullanılan bir yaklaşımdır (Karagöl & Adıgüzel, 2023). Hedef yönelimli değerlendirme yaklaşımları; Tyler'ın Program Değerlendirme Modeli, Metfessel-Michael Program Değerlendirme Modeli, Provus'un Farklar Yaklaşımı Modeli ve Hammond Program Değerlendirme Modeli'dir (Küçükkayhan& Adıgüzel, 2021). Bu hedef yönelimli değerlendirme modellerinden Hammond değerlendirme modelinde Bir planın hedeflerine erişip erişmediğinin belirlenmesi önemlidir ancak sadece hedeflere ve sonuçlara ulaşmak değil aynı zamanda bazı eğitim alanında yapılan yeniliklerin başarısız olma nedenlerini de araştırmakta o kadar önemlidir (Hammond, 1967,;Akt.,Hıdıroğlu, Kandemir & Tuncel, 2016).

Hammond üç boyutlu bir küp geliştirmiştir. Bu küp 3 x 5 x 6 boyutlarında 90 tane küçük küplerden oluşmaktadır. Bu modelde değerlendirme yaklaşımı bütünsel olarak ele alınmakta ve küpün üç yüzeyi ve bu yüzeylerin kesiştiği hücreler üzerinde kapsamlı bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu nedenle model daha küçük parçalara bölünebilir parçalardan oluşur ve bağlama uyarlanır, ancak temel olarak üç temel boyuttan oluşur: davranış, öğretim ve kurum (Ünal, 2019). Hammond'un geliştirdiği küp modeli Şekil1 de verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel1. Hammond'un Program Değerlendirme Modeli'ndeki Temel Boyutlar ve Alt Boyutlar

Hammond'un değerlendirme modeli üç boyuttan ve on üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar sayesinde daha kapsamlı bir değerlendirme karşımıza çıkmaktadır. Oluşturulan küpün boyutları şu şekildedir (Fitzpatrick, Sanders &Worthen, 2004);

Çizelge 1. Hammond Değerlendirme Küpü Boyutları

Davranışlar	Öğretim	Kurum
Bilişsel Alanla İlgili Hedefler	Organizasyon	Öğrenci
Duyuşsal Alanla İlgili Hedefler	İçerik	Öğretmen/Yönetici/Eğitici Uzmanı
Psikomotor Alanla İlgili Hedefler	Yöntem	Aile
	Hizmetler	Toplum
	Maliyet	

Hammond değerlendirme modeli, küp modelindeki her kavramın tamamını ya da sadece ilgili konuları derinlemesine araştırma olanağı sağlar. Bu model, küp şeklinin herhangi bir kesitini alarak, istenilen konularda detaylı bir inceleme yapılmasına imkan tanır (Eken, 2023). Hammond'un bu üç boyutunun ve çeşitli etmenlerinin bir araya gelmesi, değerlendirme sonuçlarını anlamak için yararlıdır. Her hücre, hangi değerlendirme türlerinin kullanılacağına karar vermek için incelenebilir. Araştırmacı, her bir boyuttan bir adım alarak hangi hücrenin değerlendirme için kullanılacağına karar verir (Eser, 2011). Örneğin araştırmacı davranışlar boyutundan duyuşsal alanla ilgili hedefler alt boyutunu, öğretim boyutundan yöntem alt boyunu, kurum boyutundan ise öğrenci alt boyutunu seçerek, sadece bu boyutlar üzerine yoğunlaşarak araştırmasını derinlemesine yapabilir.

Alanyazın taraması yapıldığında matematik öğretim programı araştırmalarının genel olarak öğretmen görüşleri üzerine yapıldığı (Yalçınkaya, 2018) veya matematik öğretim programının belirli kriterler belirlenerek araştırma yapıldığı (Çelik, Kul ve Çalık Uzun, 2018) görülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Öğrenci görüşleri üzerine yapılan araştırma sayısının ise sınırlı olduğu (Taşpınar ve Halat, 2009) görülmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma 8. sınıf matematik dersi öğretim programının Hammond değerlendirme modeline göre öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirmesini amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Hammond'un küpünün "Öğretim" boyutu kapsamında aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır:

1. 8. sınıf matematik dersi öğretim programının içerik boyutuna yönelik öğrenci görüşleri nelerdir?

2. 8. sınıf matematik dersi öğretim programının yöntem boyutuna yönelik öğrenci görüşleri nelerdir?

3. 8. sınıf matematik dersi öğretim programının değerlendirme boyutuna yönelik öğrenci görüşleri nelerdir?

2. DENEYSEL ÇALIŞMALAR

Karma yöntem kullanılan bu çalışmada, 8. sınıf matematik dersi öğretim programının Hammond değerlendirme modeline göre öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirmesi amacıyla hem nicel hem de nitel yöntemler kullanılmıştır. Nicel boyutta "uygulanabilirliği ve temsil edilebilirliğinin yüksek olması" nedeniyle (Polit ve Beck 2004, s.50) tarama yöntemi kullanılmıştır. Nitel boyutta ise "bir olgunun derinlemesine ve gerçek hayatta bütüncül bir yaklaşımla araştırılmasına" olanak sağlayan durum çalışması tasarımı (Yin, 2009, s.18) kullanılmıştır.

2.1. Katılımcılar

Nicel boyutun katılımcıları, kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle seçilen 8. Sınıf matematik dersi alan (N=103) öğrenciden oluşmuştur (Bkz. Tablo 1). Bu öğrencilerden araştırmanın nitel boyutuna katılmaya gönüllü olan (N=20) öğrenci amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örneklemesi ile nitel boyutun çalışma grubunu oluşturmuştur.

Çizelge 2. Katılımcıların Betimsel Verileri

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kız	54	52,4
	Erkek	49	47,6
Toplam		103	100

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmacılar tarafından alanyazın taraması ve uzman görüşleri (1 profesör, 1 doçent ve 3 öğretmen) temel alınarak 27 maddelik "8. Sınıf Matematik Dersi Öğretim Programının Hammond Değerlendirme Modeline Göre Değerlendirilmesi" anketi geliştirilmiştir. Gerekli

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

değişiklikler yapıldıktan sonra küçük bir gönüllü grubu (N=8öğrenci) üzerinde pilot çalışma yapılmıştır. Kendilerinden tüm maddeleri gözden geçirmeleri ve mümkünse beklendiği gibi yanıtlanamayacak tüm gereksiz, zor veya belirsiz maddeleri yeniden ifade etmeleri, kısaltmaları veya çıkarmaları istenmiştir. Pilot uygulama sonrasında anketin son hali "içerik" (N=11madde), "Yöntem"(N=11madde) ve "Değerlendirme" (N=5 madde) olmak üzere üç boyutlu olarak elde edilmiştir. Maddelerin kapsam geçerlilik oranları (KGO) Tablo 2'deverilmiştir.

Çizelge 3. Maddelerin Kapsam Geçerlik Oranları (KGO)

	Madde No		N_U	KGO	KGI
İÇERİK	1	Ders kitabındaki görseller içeriğe uygun olarak tasarlanmıştır.	8	1.00	0.95
	2	Ders kitabındaki görseller ilgimi çekmektedir.	8	1.00	
	3	Ders kitabındaki konular, derste işlediklerimiz ile tutarlıdır.	7	0.75	
	4	Ders kitabında yer alan konular açık, net ve anlaşılırdır.	8	1.00	
	5	Dersin konuları matematik ön bilgime uygun olarak tasarlanmıştır.	8	1.00	
	6	Ders kitabında yer alan bilgilerin LGS sınavını kazanmam için yeterli olacağını düşünürüm.	8	1.00	
	7	Derste kullanılan problemler günlük hayatla ilişkilidir ve gerçekçidir.	8	1.00	
	8	Dersin içeriği diğer derslerle ilişkilidir.	8	1.00	
	9	Ders kitabındaki konular birbirleri ile ilişkilidir.	7	0.75	
	10	Dersin içeriği matematiksel düşünme becerimi geliştirecek nitelikte tasarlanmıştır.	8	1.00	
	11	Ders kitabındaki konular ile bu konulara ayrılan süreler uyumludur.	8	1.00	
YÖNTEM	12	Derste kullanılan materyaller (araç-gereçler) öğrenmemi kolaylaştırır ve derse motivasyonumu arttırır.	8	1.00	0.95
	13	Derste kullanılan materyaller (araç-gereçler) ilgimi çekecek niteliktedir.	8	1.00	
	14	Derste bireysel yapılan etkinliklere yer verilir.	8	1.00	
	15	Derste işbirlikli (grupla) yapılan etkinliklere yer verilir.	7	0.75	
	16	Derste etkinlikler yapılması öğrenmemi kolaylaştırdığı için özgüvenimi arttırır.	8	1.00	
	17	Öğrenci odaklı yöntem ve teknikler süreç boyunca etkin bir şekilde kullanılır.	8	1.00	
	18	İhtiyaç duyduğum zamanlarda konu tekrarı yapılır.	8	1.00	
	19	Derste kullanılan etkinlikler sayesinde matematiksel kavramları kolaylıkla anlarım.	8	1.00	
	20	Derste kullanılan etkinlikler sayesinde matematiksel kavramları günlük hayatımda kullanırım.	7	0.75	
	21	Öğretmenler derste bireysel farklılıkları göz önünde bulundurarak farklı yöntemler kullanırlar.	8	1.00	
	22	Dersin akıllı tahtadan işlenmesi faydalı olur.	8	1.00	
DEĞERLENDİRME	23	Ders özel ihtiyaçlarıma uygun şekilde gelişimimi destekler.	7	0.75	0.90
	24	Ders ilerideki matematik bilgimi inşa etmek için sağlam bir temel oluşturur.	7	0.75	
	25	Ders akıl yürütme becerimi geliştirir.	8	1.00	
	26	Ders bilgi ve işlem arasında ilişki kurma becerimi geliştirir.	8	1.00	
	27	Ders matematiksel okuryazarlık becerimi geliştirir.	8	1.00	

Uzman Sayısı: 8 N_U: *Gerekli* ifadesini kullanan uzman sayısı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kapsam Geçerlik Oranı (KGO): **0.78** Kapsam Geçerlik İndeksi(KGI): **0.94**
[(0.94>0.78) KGI> KGO]

Lawshe (1975) tarafından geliştirilen Kapsam Geçerlilik Oranları (KGO), "bir ölçme aracının içeriğini veya yapı geçerliliğini ortaya koyan faktörlerdir" (aktaran Yurdugül, 2005, s.2). Araştırma kapsamında kullanılan anketteki her bir madde, hedeflenen yapıyı ölçüp ölçmediği veya gereksiz olup olmadığı açısından uzman görüşleri (N=8) doğrultusunda değerlendirilmiştir. Kapsam Geçerlik Oranlarını hesaplamak için kullanılan formül KGO = (Nu– N / 2) / (N / 2) dir. "Nu", "gerekli" olduğunu belirten uzman sayısını, "N" ise toplam uzman sayısını göstermektedir. Veneziano ve Hooper'ın (1997) kapsam geçerlilik kriterleri tablosuna göre elde edilen KGO' ların istatistiksel anlamlılığı test edilmiştir. Tüm maddeler için hesaplanan Kapsam Geçerlilik İndeksi (0,94) bu tabloda yer alan 8 uzman görüşü için belirtilen minimum değer olan değerle (0,78)karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda anketin istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlaşılmaktadır [(0,94>0,78) KGI>KGO].

Derecelendirme olarak 5'li Likert kullanılmıştır. Derecelendirme aralıkları şu şekildedir: 1-1,80 (Hiç Katılmıyorum); 1,81- 2,60 (Kısmen Katılmıyorum); 2,61- 3,40 (Kararsızım); 3,41-4,20 (Kısmen Katılıyorum); 4.21-5 (Tamamen Katılıyorum).

Nitel kısımda veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, katılımcıların sorulara istedikleri kadar geniş yanıt vermelerine ve araştırmayı derinlemesine incelemelerine olanak sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Taslak form için 1 profesör ve 3 öğretmenin görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşleri alındıktan sonra 4 öğrenci ile pilot çalışma yapılmış ve pilot uygulama sonrasında son form geliştirilmiştir. Formda yer alan bazı sorular şu şekildedir:

•Siz olsanız matematik öğretim programından hangi konuları çıkartırdınız? Neden?

• Matematik ders kitabında değişiklik yapacak olsanız nasıl değişiklikler yapardınız? Neden?

• Derste hangi yöntem ve teknikler sık kullanılıyor? Sizce Neden?

• Derste hangi değerlendirme yöntemlerisık kullanılıyor? Sizce Neden?

Nitel boyutta Lincoln ve Guba'nın(1986) geçerlik ve güvenirlik kriterleri esas alınmıştır. Bu bağlamda iç geçerlik için üye kontrolü stratejisi uygulanmıştır. Bunun için veri sağlanan veya görüşme yapılan bazı katılımcılarla ikinci kez iletişime geçilmiş ve çalışma bulgularının kendi düşüncelerini doğru şekilde yansıtıp yansıtmadığı sorularak geri bildirim sağlanmıştır. Bu çalışmada dış geçerlik için Lincoln ve Guba'nın (1986) belirttiği gibi amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca sonuçların benzer katılımcı ve ortamlardaki durumlara aktarılabilirliği açısından katılımcıların doğrudan alıntılarına da yer verilmiştir. Aktarılabilirliğin amacı, katılımcıların deneyimlerini detaylı bir şekilde anlatarak, çalışmayı okuyanların sonuçları kendi çalışmalarında uygulamalarına yardımcı olmaktır (Lincoln&Guba, 1986). Güvenilirlik için hem nicel hem de nitel veriler dahil edilmiştir. Ayrıca verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında iki araştırmacı görev almıştır. Doğrulanabilirlik açısından araştırmada

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kullanılan yöntem ve aşamalar açık ve detaylı bir şekilde tanımlanmış, araştırmanın ham verileri başkaları tarafından incelenebilecek şekilde saklanmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Nicel ve nitel veriler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Anketten elde edilen verilerin istatistiksel analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Araştırmanın nitel kısmında ise her katılımcının cevabı K1-ÖE (K: Katılımcı; 1: Katılımcı No; ÖE:ÖğretmenErkek) şeklinde kodlanmıştır. Verilerden elde edilen kodlar ve temalar, "benzer verilerin belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanması ve okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlenmesini" içeren içerik analizi kullanılarak oluşturulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.227).

3. BULGULAR

3.1. Nicel Bulgular

Araştırmada kullanılan anket maddelerinin aritmetik ortalama, standart sapma, frekans ve yüzdeleri hesaplanarak aşağıda verilmiştir.

Çizelge4 .Anketin "İçerik" Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

İÇERİK							
			HK	KK	KRS	KS	TK
Maddeler	x̄	SS	f %	f %	f %	f %	f %
Ders kitabındaki görseller içeriğe uygun olarak tasarlanmıştır.	3.10	1.203	12 11,7	18 17,5	35 34,0	23 22,3	15 14,6
Ders kitabındaki görseller ilgimi çekmektedir.	2.64	1.282	25 24,3	24 23,3	27 26,2	17 16,5	10 9,7
Ders kitabındaki konular, derste işlediklerimiz ile tutarlıdır.	3.44	1.265	8 7,8	17 16,5	27 26,2	23 22,3	28 27,2
Ders kitabında yer alan konular açık, net ve anlaşılırdır.	2.86	1.196	17 16,5	23 22,3	27 26,2	29 28,2	7 6,8
Dersin konuları matematik ön bilgime uygun olarak tasarlanmıştır.	2.86	1.229	17 16,5	22 21,4	34 33,0	18 17,5	12 11,7
Ders kitabında yer alan bilgilerin LGS sınavını kazanmam için yeterli olacağını düşünürüm.	2.35	1.342	41 39,8	16 15,5	21 20,4	18 17,5	7 6,8
Derste kullanılan problemler günlük hayatla ilişkilidir ve gerçekçidir.	2.67	1.344	27 26,2	22 21,4	22 21,4	21 20,4	11 10,7
Dersin içeriği diğer derslerle ilişkilidir.	2.94	1.274	19 18,4	17 16,5	30 29,1	25 24,3	12 11,7
Ders kitabındaki konular birbirleri ile ilişkilidir.	3.23	1.277	12 11,7	18 17,5	27 26,2	26 25,2	20 19,4
Dersin içeriği matematiksel düşünme becerimi geliştirecek nitelikte tasarlanmıştır.	2.83	1.138	14 13,6	25 24,3	37 35,9	18 17,5	9 8,7
Ders kitabındaki konular ile bu konulara ayrılan süreler uyumludur.	2.93	1.156	12 11,7	24 23,3	38 36,9	17 16,5	12 11,7

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısmen Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısmen Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

Çizelge 4' te görüldüğü gibi "Tamamen Katılıyorum" aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde "Ders kitabındaki konular, derste işlediklerimiz ile tutarlıdır." (f=28;%27,2) iken, en düşük yüzde ise "Ders kitabında yer alan konular açık, net ve anlaşılırdır." (f=7; %6,8) ve "Ders

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kitabında yer alan bilgilerin LGS sınavını kazanmam için yeterli olacağını düşünürüm." (f=7; %6,8) olmuştur.

En yüksek ortalamaya sahip maddeler " Ders kitabındaki konular, derste işlediklerimiz ile tutarlıdır." ($\bar{x}$=3.44; SS=1.265), "Ders kitabındaki konular birbirleri ile ilişkilidir." ($\bar{x}$=3.23; SS=1.277), "Ders kitabındaki görseller içeriğe uygun olarak tasarlanmıştır."($\bar{x}$ =3,10; SS=1.203) maddeleri olmuştur. "Dersin içeriği diğer derslerle ilişkilidir." ($\bar{x}$ =2.94; SS=1.274) ve "Ders kitabındaki konular ile bu konulara ayrılan süreler uyumludur." ($\bar{x}$ = 2,93; SS=1.156) iken en düşük ortalamaya sahip maddeler sırasıyla "Ders kitabında yer alan bilgilerin LGS sınavını kazanmam için yeterli olacağını düşünürüm." ($\bar{x}$ =2,35; SS=1.342) ve "Ders kitabındaki görseller ilgimi çekmektedir." ($\bar{x}$ =2.64; SS=1.282) maddeleridir.

Çizelge5 .Anketin "Yöntem" Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

YÖNTEM							
			HK	KK	KRS	KS	TK
Maddeler	$\bar{x}$	SS	f %	f %	f %	f %	f %
Derste kullanılan materyaller (araç-gereçler) öğrenmemi kolaylaştırır ve derse motivasyonumu arttırır.	2.90	1.302	17 16,5	25 24,3	28 27,2	17 16,5	16 15,5
Derste kullanılan materyaller (araç-gereçler) ilgimi çekecek niteliktedir.	2.89	1.128	14 13,6	22 21,4	35 34,0	25 24,3	7 6,8
Derste bireysel yapılan etkinliklere yer verilir.	3.09	1.264	13 12,6	22 21,4	26 25,2	26 25,2	16 15,5
Derste işbirlikli (grupla) yapılan etkinliklere yer verilir.	3.09	1.264	15 14,6	16 15,5	32 31,1	24 23,3	16 15,5
Derste etkinlikler yapılması öğrenmemi kolaylaştırdığı için özgüvenimi arttırır.	3.01	1.371	20 19,4	17 16,5	25 24,3	23 22,3	18 17,5
Öğrenci odaklı yöntem ve teknikler süreç boyunca etkin bir şekilde kullanılır.	3.00	1.252	17 16,5	15 14,6	36 35,0	21 20,4	14 13,6
İhtiyaç duyduğum zamanlarda konu tekrarı yapılır.	3.27	1.344	15 14,6	15 14,6	22 21,4	29 28,2	22 21,4
Derste kullanılan etkinlikler sayesinde matematiksel kavramları kolaylıkla anlarım.	2.53	1.258	31 30,1	17 16,5	30 29,1	19 18,4	6 5,8
Derste kullanılan etkinlikler sayesinde matematiksel kavramları günlük hayatımda kullanırım.	2.55	1.250	30 29,1	17 16,5	31 30,1	19 18,4	6 5,8
Öğretmenler derste bireysel farklılıkları göz önünde bulundurarak farklı yöntemler kullanırlar.	3.25	1.384	16 15,5	15 14,6	24 23,3	23 22,3	25 24,3
Dersin akıllı tahtadan işlenmesi faydalı olur.	3.46	1.304	11 10,7	14 13,6	21 20,4	30 29,1	27 26,2

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısmen Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısmen Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

Çizelge5 'te yer alan "Tamamen Katılıyorum" aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde "Dersin akıllı tahtadan işlenmesi faydalı olur." (f=27;%26,2) iken, en düşük yüzde ise "Derste kullanılan etkinlikler sayesinde matematiksel kavramları kolaylıkla anlarım." (f=6; %5,8) ve " Derste kullanılan etkinlikler sayesinde matematiksel kavramları günlük hayatımda kullanırım." (f=6; %5,8) olmuştur.

En yüksek ortalamaya sahip maddeler "Dersin akıllı tahtadan işlenmesi faydalı olur." ($\bar{x}$=3.46; SS=1.304), "İhtiyaç duyduğum zamanlarda konu tekrarı yapılır."($\bar{x}$ =3,27; SS=1.344) maddeleri olmuştur. "Öğretmenler derste bireysel farklılıkları göz önünde bulundurarak farklı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yöntemler kullanırlar.” ($\bar{x}$ =3.25; SS=1.384), “Derste bireysel yapılan etkinliklere yer verilir.” ve " Derste işbirlikli (grupla) yapılan etkinliklere yer verilir." ($\bar{x}$ = 3,09; SS=1.264) iken en düşük ortalamaya sahip maddeler sırasıyla “Derste kullanılan etkinlikler sayesinde matematiksel kavramları kolaylıkla anlarım.” ($\bar{x}$ =2,53; SS=1.258) ve “Derste kullanılan etkinlikler sayesinde matematiksel kavramları günlük hayatımda kullanırım.” ($\bar{x}$ =2.55; SS=1.250) maddeleridir.

Çizelge6 .Anketin “Değerlendirme” Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

DEĞERLENDİRME			HK	KK	KRS	KS	TK
Maddeler	$\bar{x}$	SS	f %	f %	f %	f %	f %
Ders özel ihtiyaçlarıma uygun şekilde gelişimimi destekler.	2.93	1.222	18 17,5	15 14,6	37 35,9	22 21,4	11 10,7
Ders ilerideki matematik bilgimi inşa etmek için sağlam bir temel oluşturur.	3.00	1.158	14 13,6	16 15,5	38 36,9	25 24,3	10 9,7
Ders akıl yürütme becerimi geliştirir.	2.98	1.328	21 20,4	17 16,5	19 18,4	35 34,0	11 10,7
Ders bilgi ve işlem arasında ilişki kurma becerimi geliştirir.	3.03	1.267	17 16,5	14 13,6	35 34,0	22 21,4	15 14,6
Ders matematiksel okuryazarlık becerimi geliştirir.	2.94	1.312	17 16,5	23 22,3	29 28,2	17 16,5	17 16,5

Çizelge 6’da yer alan “Tamamen Katılıyorum” aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde “Ders matematiksel okuryazarlık becerimi geliştirir.” (f=17;%16,5) iken, en düşük yüzde ise “Ders ilerideki matematik bilgimi inşa etmek için sağlam bir temel oluşturur.” (f=10; %9,7) olmuştur.

En yüksek ortalamaya sahip madde “Ders bilgi ve işlem arasında ilişki kurma becerimi geliştirir.” ($\bar{x}$=3.03; SS=1.267), iken en düşük ortalamaya sahip madde ise “Ders özel ihtiyaçlarıma uygun şekilde gelişimimi destekler.” ($\bar{x}$ =2,93; SS=1.222) olmuştur.

3.2. Nitel Bulgular

Nitel verilerin analizinden ortaya çıkan temalar, " Çıkarılması istenen konular", "Ders Kitabı Seçimi', "Yöntem ve Teknikler" ve "Değerlendirme" olmuştur. Bu temalar altında ilgili kodlar yer almıştır.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen sonuçlara göre " Çıkarılması istenen konular" teması ve bu temanın altındaki kodlar Şekil 2'de verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 2.Katılımcıların Programdan Çıkarılması İstenen Konulara İlişkin Görüşleri

Görsel 2' de görüldüğü gibi katılımcı görüşlerinden elde edilen veriler analiz edildiğinde "Çıkarılması İstenen Konular" temasına ait kodlar "Cebirsel İfade", "Kareköklü İfade", "EBOB-EKOK" ve "Özdeşlik" olarak belirlenmiştir. Veriler incelendiğinde katılımcıların çoğunun konulardan memnun olduğu ve çıkarılmasını istediği konu olmadığı görülmüştür. Katılımcıların bir kısmının ise EBOB-EKOK konusunun anlaşılmadığını düşünerek çıkarılmasını istediği belirlenmiştir. Bu görüşler ışığında katılımcıların bazı doğrudan alıntılarına aşağıda yer verilmiştir:

EBOB-EKOK konusunu çıkartırdım. Çünkü çok karışık olduğunu düşünüyorum ve anlamakta zorlanıyorum (K16-ÖK).

Kareköklü ifadelerin çıkarılmasını istiyorum. Çünkü konuyu anlamadım ve kök içine alma veya kök dışına çıkarma işlemlerini yapamıyorum (K15-ÖK).

Cebirsel İfadeleri çıkartırdım. Çok zor olduğunu düşünüyorum ve konuyu işlerken zevk almıyorum (K3-ÖK).

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen sonuçlara göre " Ders Kitabı" teması ve bu temanın altındaki kodlar Şekil 3' te verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 3. Katılımcıların Ders Kitabı Seçimi temasına İlişkin Görüşleri

Görsel 3' te görüldüğü gibi katılımcı görüşlerinden elde edilen veriler analiz edildiğinde "Ders Kitabı Seçimi" temasına ait kodlar "İlgi Çekici Görseller", "Etkinlik", "Eğlenceli Oyunlar", "Bulmacalar", "Açık, Net ve Anlaşılır" ve "Testler" olarak belirlenmiştir. Veriler incelendiğinde katılımcıların ders kitaplarında daha ilgi çekici görseller, eğlenceli etkinlikler, oyunlar olmasını istediklerini ifade ettikleri görülmektedir. Bu görüşler doğrultusunda katılımcıların bazı doğrudan alıntılarına aşağıda yer verilmiştir:

Kitabı ve matematiği daha eğlenceli, öğrencilerin seveceği bir şekilde tasarlardım(K1-ÖK).

Eğlenceli ve ilgi çekici görsellerin bulunacağı bir kitap haline getirirdim(K4-ÖK).

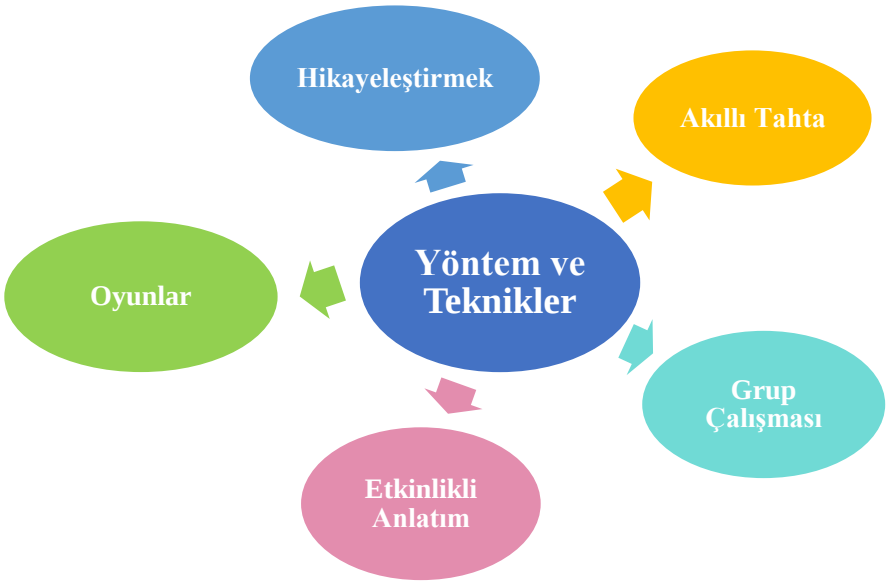
Ders kitabına, daha açık ve net açıklamalar ve ilgi çekici görseller eklerdim(K6-ÖK).

Oyunlar ve bulmacalar eklerdim(K7-ÖE).

Konuların kısa bilgi şeklinde olup testlerin daha fazla olmasını sağlardım(K10-ÖK).

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen sonuçlara göre "Yöntem ve Teknikler" teması ve bu temanın altındaki kodlar Şekil 4' te verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 4. Katılımcıların Yöntem ve Teknik Temasına İlişkin Görüşleri

Görsel 4' te görüldüğü gibi katılımcı görüşlerinden elde edilen veriler analiz edildiğinde "Yöntem ve Teknik" temasına ait kodlar "Hikayeleştirmek", "Akıllı Tahta", "Grup Çalışması", "Oyunlar" ve "Etkinlikli Anlatım" olarak belirlenmiştir. Veriler incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun derslerde grup çalışması yönteminin kullanılmasının matematik dersini anlamayı kolaylaştırdığını söyledikleri görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin konular anlatılırken oyunlar oynanmasının dersi anlama konusunda faydalı olduğunu düşündükleri de söylenebilir. Bu görüşler doğrultusunda katılımcıların bazı doğrudan alıntılarına aşağıda yer verilmiştir:

Dersleri daha eğlenceli ve daha çok oyuna bağlı olarak anlatmasını isterdim(K15-ÖK).

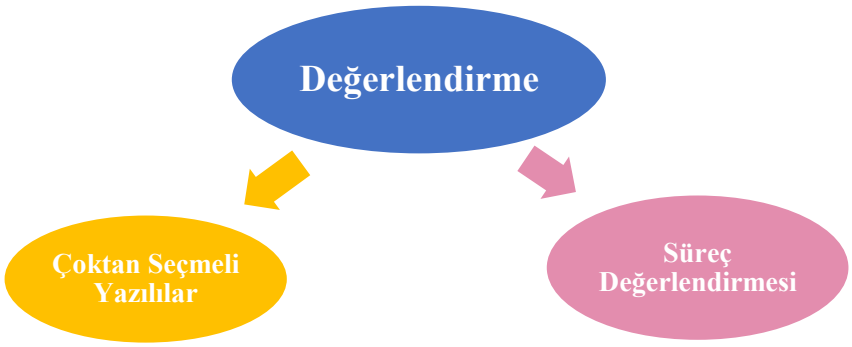
Derslerin, gruplar halinde etkinlik yapıldığında daha eğlenceli olduğunu düşünüyorum ve bu şekilde işlenen konuları daha iyi anlıyorum(K1-ÖK).

Akıllı tahtadan etkinlikler yapılarak ve oyunlar oynanarak ders işlendiğinde konuları daha iyi anlıyorum(K10-ÖK).

Oyunlarla ve hikayeleştirilerek anlatılan konuların daha kalıcı olduğunu düşünüyorum(K17-ÖK).

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen sonuçlara göre "Değerlendirme" teması ve bu temanın altındaki kodlar Şekil 5' te verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 5.KatılımcılarınDeğerlendirmeTemasınaİlişkinGörüşleri

Görsel 5' te görüldüğü gibi katılımcı görüşlerinden elde edilen veriler analiz edildiğinde "Değerlendirme" temasına ait kodlar "Süreç Değerlendirmesi" ve "Çoktan Seçmeli Yazılılar" olarak belirlenmiştir. Veriler incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun derslerde grup çalışması yönteminin kullanılmasının matematik dersini anlamayı kolaylaştırdığını söyledikleri görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin konular anlatılırken oyunlar oynanmasının dersi anlama konusunda faydalı olduğunu düşündükleri de söylenebilir. Bu görüşler doğrultusunda katılımcıların bazı doğrudan alıntılarına aşağıda yer verilmiştir:

Bir konu bitince o konu üzerinden sözlü yapılarak süreç değerlendirme yapılmasını isterim(K14-ÖK).

Sınavların test olmasını ve sene sonu sınavı yerine ders içi durumuma göre değerlendirilmek isterim(K4-ÖK).

Sınavların hepsinin çoktan seçmeli olmasını isterim(K5-ÖK).

Sene sonunda yazılı olsun ama yazılılar klasik değil test olsun ve birazda kolay olsun isterim(K8-ÖE).

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu araştırma kapsamında 8. sınıf matematik dersi öğretim programı Hammond Değerlendirme Modelinin ‘‘İçerik", "Yöntem" ve "Değerlendirme" boyutları kapsamında değerlendirilmiştir. Program değerlendirilirken 8. Sınıf öğrenci görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; katılımcıların içerik değerlendirme boyutunda ders kitabındaki konuların derste işlenilen konular ile tutarlı olduğuna yönelik görüş belirtmişlerdir. Ancak ders kitabında yer alan içeriğin LGS sınavını kazanmak için yeterli olmayacağını düşündükleri görülmüştür. Bu bulguyla paralel olarak Akyüz (2006) tarafından yapılan bir çalışmada da ders kitabının önemi vurgulanmış, ders kitabına dayalı öğretimin matematik performansını artırdığı ve özellikle kaynakların sınırlı olduğu bölgelerde ders kitaplarının bilgiye ulaşmada önemli olduğu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

vurgulanmıştır. Tutak ve Farımaz (2022) tarafından yapılan çalışmada ise LGS sınavında üst düzey düşünme becerileri gerektiren sorular bulunduğu ve bundan dolayı MEB tarafından öğrencilere ücretsiz dağıtılan ders kitaplarında da üst düzey düşünme gerektiren, beceri temelli sorular olarak ifade edilen soru sayılarının arttırılması gerektiği ifade edilmiştir. Benzer şekilde Katipoğlu & Katipoğlu (2016) tarafından yapılan çalışmada da matematik öğretmenlerinin ders kitapları hakkındaki görüşleri incelenmiş ve öğretmenlerin büyük çoğunluğunun ders kitaplarının önemli bir kaynak olmasına vurgu yapmalarına rağmen örnek soru bakımından yetersiz olduğu yönünde görüş bildirdikleri ortaya çıkmıştır.

Yöntem boyutuna yönelik araştırma bulguları değerlendirildiğinde; katılımcılar akıllı tahta ile ders işlemeyi daha faydalı bulurlarken;derste kullanılan etkinliklerle matematiksel kavramları anlama ve günlük hayatta kullanmayı daha az faydalı bulduklarını ifade etmişlerdir.Benzer şekilde alanyazında matematik dersinde akıllı tahta kullanımının öğrencilerin motivasyonunu ve akademik başarılarını artırdığı; matematiğe karşı tutumlarına ise olumlu etkisi olduğuna yönelik çalışmalar mevcuttur (örn., Cabus, Haelermans & Franken, 2015; İnce, 2008;Yıldızhan, 2013; Yorgancı & Terzioğlu, 2013). Öğrenciler için derste kullanılan matematiksel etkinlikler öğrencilerin yeni karşılaştıkları durumu anlamlandırmak, sorgulama yapmalarını sağlamak, bağımsız düşünmelerine olanak sağlamak, hipotezler kurarak çözüme yönelik alternatif sonuçlar üzerinde tartışmalarını sağlamak amacıyla (Choy, 2016) kullanıldığında somut öğrenmelere yardımcı olmaktadır. Bu araştırmada katılımcıların etkinliklerle matematiksel kavramları anlamada güçlük çekmeleri etkinlikleri daha az işlevsel araçlarolarak gördüklerini ortaya çıkarmıştır. Bu durum matematik öğretiminde kullanılan matematiksel etkinliklerin tasarım ve uygulama süreçlerinin uygun şekilde yapılandırılmadığından kaynaklı olabilir. Nitekim, Berkant & İncecik (2016), öğretmenlerin öğrencilerin dikkatini çekecek etkili giriş aktiviteleri yapmalarının ve uygun tasarlanmış etkinliklerin öğrenme sürecinde somut bir şekilde kullanılmasının öğrencilerin öğrenme performansını artırdığına vurgu yapmışlardır.

Değerlendirme boyutuna yönelik bulgular incelendiğinde, katılımcılar matematik dersinin bilgi ve işlem arasında ilişki kurma becerilerini geliştirdiğini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde, Öz& Işık (2017) tarafından yapılan bir çalışmada da matematik dersinin matematiksel akıl yürütme becerisini geliştirdiğine dolayısıyla problem çözme yeteneğini artırdığına, ezbercilikten uzaklaştırdığına ve ilişki kurma gibi becerilerini geliştirdiğine vurgu yapılmıştır.

Araştırmanın nitel bulgularının nicel bulguları desteklediği görülmektedir. Katılımcıların çoğunun matematik öğretim programında var olan konulardan memnun olduğu görülmüştür. Sadece somutlaştırmakta zorluk çektikleri konuların çıkartılmasına yönelik görüş bildirmişlerdir. Ders kitaplarının önemine vurgu yaparken, ders kitabında daha renkli sayfalar görmek istediklerini, dersin işlenişi sırasında daha oyunlaştırılarak, hikayeleştirilerek ders işlemek istediklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgularla paralel olarak alanyazında oyunlaştırmanın öğrenmeyi olumlu yönde etkileyerek öğrencilerin öğrenme performanslarını artırmasının yanı sıra öğrenciler arasındaki etkileşimi artırmasından dolayı işbirlikçi öğrenme becerilerini de geliştirdiği ifade edilmektedir (örn., Eray, 2022; Pehlivan, 2020).

Bu çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, matematik ders kitaplarında LGS sınavına yönelik güncellemeler yapılması ve soru sayılarının artırılması, ders işlenişi sırasında akıllı

tahtanın etkin kullanılması önerilebilir. Sadece 8. sınıf seviyesinde değil diğer sınıf seviyelerinde de öğrenci görüşleri doğrultusunda matematik programı değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması ve ileride iyileştirilecek programlara bu görüşlerin yansıtılması önerilir. Öte yandan, matematik öğretim programına dahil diğer paydaşların görüşleri de alınarak çalışma kapsamı genişletilebilir.

KAYNAKÇA

Akyüz, G. (2006). Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerinde öğretmen ve sınıf niteliklerinin matematik başarısına etkisinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, *5*(2), 75-86.

Berkant, H. G., & İncecik, A. (2016). Ortaokul matematik derslerindeki giriş etkinliklerinin incelenmesi. *Electronic TurkishStudies*, *11*(9), 153-174.

Cabus, S. J., Haelermans, C., & Franken, S. (2017). SMART in Mathematics? Exploring the effects of in-class-level differentiation using SMART board on math proficiency. *British Journal of Educational Technology*, *48*(1), 145-161.

Çalışkan, M. (2015). Etkili dönüt verme yolları. *International Periodical for the Languages, Literature and History, 10(11),* 417-430.

Çelik, S , Kul, Ü., & Çalık Uzun, S . (2018). Ortaokul matematik dersi öğretim programındaki kazanımların yenilenmiş Bloom taksonomisine göre incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 775-795 .doi: 10.17240/aibuefd.2018.18.37322-431437

Demirel, Ö. (2015). *Eğitimde program geliştirme, kuramdan uygulamaya*. Ankara:Pegem Akademi Yayıncılık.

Dirik, M. Z. (2015). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara:Pegem Akademi.

Eken, M. (2023). Hammond'un Program Değerlendirme Modeline Göre Ölçme ve Değerlendirme Dersinin Değerlendirilmesi, *Uluslararası Eğitimde Nitel Araştırmalarda Mükemmellik Arayışı Dergisi (UENAMAD),* 2(3), 46-61.

Eray, F. (2022). *Ortaokul 8. sınıf öğrencileri üzerinde yürütülen oyunlaştırma tabanlı etkinliklerin öğrencilerin motivasyon, öz yeterlik ve matematik kaygılarına etkisi* (Yüksek lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Erdem, A. R. (2005). *Etkili ve verimli (nitelikli) eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Eser, Y. (2011). Bilim ve Sanat Merkezlerinin eğitim programlarının Hammond modeliyle değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi.

Fitzpatrick, J.L., Sanders, J.R. &Worthen, B.R. (2004). *Program evaluation-Alternativeapproachesandpracticalguidelines*. Boston: Allyn&Bacon.

Göksoy, S. (2018). Eğitimde etkililiğinin artırılabilmesi için sistem modelinin okul ve öğrenme ortamına uyarlanabilirliği. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi*, 3(3), 1-15.

Gül, G. (2004). Birey toplum eğitim ve öğretmen. *HAYEF Journal of Education*, *1*(1), 223-236.

Gültekin, M. (2006). Eğitimde güncel bir kavram: Gelecek. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *45*(45), 61-83.

Gümüşeli, A. İ. (2014). *Eğitim ve öğretim yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Hıdıroğlu, Ç. N., Kandemir, A., & Tuncel, İ. (2016). Hammond? un Değerlendirme Küpü Çerçevesinde Öğretim İlke ve Yöntemleri Dersinin Değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(37), 47-68.

Hunkins, F. P. &Ornstein, A. C. (2016). *Curriculum: Foundations, principles, andissues*. NY: PearsonEducation.

İnce, A. Ö. (2008). *100 temel eserin çocuk edebiyatının temel ilkeleri bağlamında incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Karagöl, İ., & Adıgüzel, O. C. (2023). Hammond's Evaluation Model. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *13*(1), 1433-1448.

Katipoğlu, M. & Katipoğlu, SN (2016). Matematik öğretmenlerinin öğrenci ders kitabı hakkındaki görüşleri. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi* , *2* (3), 156-165.

Küçükkayhan, S., & Adıgüzel, O. C. (2021). An Evaluation of Vocational Open Education High School Programs in Hammond Program Evaluation Model. *Anadolu Journal of EducationalSciences International*, *11*(2), 704-736.

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1986). But is it rigorous? Trustworthiness and authenticity innaturalistic evaluation. *New directions for evaluation*, (30), 73-84.

MEB (2018). *Ortaöğretim matematik dersi(9, 10, 11 ve 12. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=329

Öz, T., & Işık, A.(2017). İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının matematiksel akıl yürütme becerisi üzerine görüşleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *19*(2), 228-249.

Özer, M. (2023). Türkiye'de eğitim sisteminde son 20 yılda gerçekleştirilen dönüşümün son oecd raporuna dayalı bir değerlendirmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 13(2), 148-163. https://doi.org/10.5961/highereduscı.1315684

Pehlivan, F. (2020). *Dönüştürülmüş sınıflarda oyunlaştırmanın matematik başarısına, güdülenme ve öğrenme stratejilerine olan etkisi* (Yüksek lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).

Polit, D.F., & Beck, C.T. (2004). *Nursing research principles and methods*. Lippincott William S & Wilkins Publishing.

Taşpınar, M., & Halat, E. (2009). Yeni ilköğretim 6. sınıf matematik programının ölçme değerlendirme kısmının öğrenci görüşleri doğrultusunda incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *22*(2), 551-572.

Tutak, T., & Farımaz, H. (2022). 2018-2019 yıllarında yapılan liseye geçiş sınavlarındaki matematik soruları ile ders kitaplarındaki matematik sorularının Math Taksonomisine göre karşılaştırmalı analizi. *Journal of AnatolianEducationResearch, 6,* 15-35.

Ünal, F. (2019). *Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin hak, sorumluluk ve katılımcılık bağlamında vatandaşlık bilincine ilişkin görüşlerinin Hammond modeliyle değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi, Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Veneziano L., & Hooper J. (1997). A method for quantifying content validity of health-related questionnaires. *American Journal of Health Behavior,* 21 (1), 67-70.

Yalçınkaya, Y. (2018). Yenilenen 9. sınıf matematik dersi öğretim programı hakkında öğretmen görüşleri. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 4(3),100-110. https://dergipark.org.tr/en/pub/ekuad/issue/41379/500223.

Yenilmez, K. & Sölpük, N. (2014). Matematik dersi öğretim programi ile ilgili tezlerin incelenmesi (2004-2013). *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, *3*(2), 33-42.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyalbilimlerdenitelaraştırmayöntemleri[Qualitative research methods in the social sciences]* (7th Ed.) Ankara: Seçkin Publishing.

Yıldızhan, Y. H. (2013). Temel eğitimde akıllı tahtanın matematik başarısına etkisi. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research, 5,* 110-121.

Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and method* (4th ed.). NY: Sage Publications, Inc.

Yorgancı, S. & Terzioğlu, Ö. (2013). Matematik öğretiminde akıllı tahta kullanımının başarıya ve matematiğe karşı tutuma etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi,* 22(3), 919-930

Yurdugül, H. (2005). Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliği için kapsam geçerlik indekslerinin kullanılması [Using content validity indices for content validity in scale development studies]. In *Proceedings of the 14thNational Educational Sciences Congress 28-30 September 200.* https://yunus.hacettepe.edu.tr/~yurdugul/3/indir/PamukkaleBildiri.pdf5

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE DİSİPLİNLERARASI ÖĞRETİME DAYALI "KONUM ANALİZİ" KONUSUNUN ÖĞRETİMİNE BİR ÖRNEK "GİZEMLİ MİSAFİR"

Doktora Öğrencisi SALİHA ÖZDEMİR KIRTAN[1]

Prof. Dr. AYŞEGÜL ŞEYİHOĞLU[2]

[1] Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, saliha_ozdemirkirtan23@trabzon.edu.tr
ORCID ID: 0009-0009-0017-3570

[2] Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, aseyihoglu@trabzon.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-8143-3753

ÖZET

Bu çalışmanın amacı alanda çalışan öğretim elemanları ve öğretmenlere disiplinlerarası öğretim yaklaşımına dayalı bir etkinlik modülü örneği hazırlayarak konuya ilişkin farkındalık oluşturmaktır. Sosyal bilgiler öğretim programında üç gelenek arasında bulunan "Sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler" bu dersin disiplinlerarası bir misyonunun olduğunun göstergesidir. Hızla gelişen dünyaya ayak uydurmak için 21. yüzyıl becerilerinin yanında alana özgü becerilerin de kazandırılması bu ders için önem arz eder. Bu modül SBE 6051 kodlu "Sosyal Bilgiler Eğitiminde Tematik Öğretim Yaklaşımı" isimli doktora düzeyindeki ders kapsamında geliştirilmiştir. Geliştirme aşamasında ilk olarak literatür taraması yapılmış, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı incelenerek disiplinlerarası yaklaşım modülü geliştirmeye uygun olabilecek SB.4.3.1."Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur" kazanımı belirlenmiştir. "Konum analizi" becerisinin öğretiminin disiplinlerarası öğretime uygun olması bu seçimde etkili olmuştur. Daha sonra ana kazanım ile yatayda ve dikeyde ilişkili olduğu düşünülen dersler ve öğretim programları incelenerek doğrudan ve dolaylı ilişkilendirilebilecek kazanımlar belirlenmiştir. Bu kazanımlar doğrultusunda dört ders saati boyunca gerçekleştirilmek üzere beş etkinlik planlanmıştır. İşbirliğine dayalı olması gereken bu süreçte müzik, matematik, sınıf, teknoloji tasarım ve fen bilimleri öğretmenleri ile görüşülerek etkinliklerin seviye ve içeriğe uygunlukları konusunda fikir birliğine varılacak düzenlemeler yapılmıştır. Ek olarak 4. ve 7. sınıf aralığında düzeye sahip on öğrenci ile görüşülerek geçerlik ve güvenirlik çalışması tamamlanmıştır. Modül planı geliştirilirken yapılandırmacılık 5 E modeline bağlı kalınmıştır. Beyin fırtınası, istasyon tekniği, hikaye oluşturma gibi öğrenci merkezli yöntem ve tekniklerin, Web 2.0 araçlarından Google Earth, Star Walk 2: Gök Haritası, Pusula: Dijital Compass, GPS gibi uygulamaların kullanımına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Öğretimi, Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımı, Konum Analizi, Tematik Öğretim

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

GİRİŞ

"Hayatta ilerlemek için, bazen konum değiştirmek gerekir; çünkü bazen yeni bir manzara, yeni bir bakış açısı getirir."

Anonim

Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre (TDK, 2024) konum; *"Yeryüzünde bir noktanın enlem ve boylamların yardımıyla bulunan yeri; konuş, yer, vaziyet, lokasyon"* ve "*bir şehrin uzak ve yakın çevresiyle ilgili her türlü ilişkisini sağlayan ve şehrin gelişmesini etkileyen coğrafi şartların bütünü"* şeklinde tanımlanır. Konum *"Üzerinde çalışılan alanların başlıca şehirleri, başkentleri, enlem ve boylamları, yüksek, orta ve alçak enlemlerdeki sahaların özellikleri, aynı ve farklı enlemlerde bulunan şehirler ve ülkelerin karşılaştırmaları, başlangıç meridyeni, uluslararası saat çizgisi, saat dilimleri, üzerinde çalışılan yerlerin tarihi ve bugünkü durumları, doğal ve kültürel özellikleri, nüfus dağılışının analizleri, doğal kaynaklar ve bunların dağılışı"* gibi bir tanımı kapsar (Demiralp, 2009). Konum bilgisi, bireylerin bulundukları yeri tanımaları, tarif edebilmeleri, çevreleriyle doğru bir şekilde etkileşime girebilmeleri için önemlidir. Bunun için aileden başlayan informal eğitim okul hayatı ile formal bir eğitime bürünecektir. Bu formal eğitim içerisinde bu konu ile ilgili en önemli pay sosyal bilgiler dersine düşmektedir.

Sosyal Bilgiler; "pedagojik amaçlarla sosyal bilimleri basitleştirerek kaynaştıran bir ders" (Wesley, 1937) olarak tanımlanırken NCSS'ye göre (NCSS, 1992); *"Yetkin vatandaşı desteklemek için sosyal ve insani bilimleri birleştiren bir alan"* olarak tanımlamıştır. Sanayileşme ile gelişmeye başlayan şehirleşme dolayısıyla giderek artan yeni toplum sorunları sosyolojiyi, çözülmeye çalışılan insan beyninin karmaşık yapısı psikolojiyi, geçmişi öğrenmek tarihi bilimini, eski eserlerin ortaya çıkarılması arkeoloji gibi sosyal bilimleri önemli bir hale getirmiştir. Böylece 19. yüzyılın başlarından itibaren 1950'li yıllara kadar sosyal bilimlerin varlığı iyice hissedilmiştir (İnan, 2014). Sosyal Bilgiler, öğretim amacı ile sosyal bilimler arasından seçilmiş, basite indirgenerek düzenlenmiş konular ve bilgileri içeren bir bütündür. Sosyal bilimlerin amacı insana dair her şeydir. İnsanın insan ile olan ilişkisi, insanın çevreyle olan ilişkisi ve insanın eşya ile olan ilişkisi bu içeriklerin oluşmasına yol açmıştır (Akdağ, 2014). İnsana dair her şeyi içeren Sosyal Bilgiler dersi için bireyin içinde bulunduğu konumu iyi analiz edebilmesi gereklidir.

Sosyal Bilgiler dersi kapsamında bir olay, nesne ya da konum analizi becerisi yoluyla nerede olduğunun tespit edilmesi coğrafi sorgulamadan yola çıkılarak çoklu bakış açısı oluşturmanın temelini atar (Demirbaş, 2020).

Konum analizi becerisi 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında mekânı algılama becerisi kapsamında harita okuryazarlığı alt başlığı atlında verilmekteydi. 6. sınıf mekânı algılama becerisi ile ilgili bir kazanımı *"Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar (MEB, 2005).*" Bu kazanım ile konum analizi becerisi kazandırılmak istenmiştir. Ancak mekânsal bir bakış açısı konumsal bir analizin üzerine inşa edilebilir (Demirbaş, 2020). Sosyal Bilgiler dersi program değişikliği ile 2018 yılında konum analizi becerisi olarak öğretim programına eklenmiştir (MEB, 2018).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 1. 2018 Sosyal Bilgiler Programında Konum Analizi Becerisine İlişkin Kazanımlar

Kazanım	**Açıklama**
4.3.1.Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur.	Yönler ile doğal ve beşeri unsurlara yakınlık, uzaklık açısından konum analizi yapılır. Doğal ve teknolojik yön bulma yöntemlerine ve araçlarına değinilir.
4.3.2.Günlük yaşamda kullandığı mekânların krokisini çizer.	Sığınak, acil toplanma yeri, acil çıkış ve diğer güvenli alanlar kroki üzerinde gösterilir.
6.3.1.Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin konumunu tanımlar.	Jeopolitik, iklim, ulaşım gibi Türkiye'nin mutlak ve göreceli konumu ile ilgili özelliklerine yönelik çıkarımlarda bulunulacaktır.

Çizelge 1'de görüldüğü gibi 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında konum analizi becerisi ile ilgili doğrudan verilebilecek kazanımlar mevcuttur. Bu becerinin 4. sınıftan itibaren kazandırılmaya başlanması amaçlanmıştır. Bunun için konum analizi becerisinin alt becerilerini iyi değerlendirmek gerekir.

Konuma ait alt beceriler şu şekilde sıralanabilir: konum algısı, konum tasviri, konumsal tespit ve konumsal değerlendirmenin yanı sıra yol tarifi, yön bulabilme, yol bulabilme gibi konumsal yetilerde bulunmaktadır (Kaya, 2012). 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan ve öğrenciye kazandırılması beklenen becerilerden biri de konum analizi becerisidir. Çalışmamızın içeriğini oluşturan bu konu başlı başına öğretim programında yer alan bir beceridir. Bu da çalışmamızı alanda daha önemli hale getirmektedir.

Eğitim sistemimizin temel amacı değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir (MEB, 2018). Öğrencilere farklı disiplinlerden kazandıkları bilgi ve becerileriler sayesinde gerçek hayatı algılayabilme ve bunun üzerinde düşünebilme becerisini geliştirmek önemli bir amaç haline gelmiş görünmektedir (65) Beceri, öğrencilerde öğrenme süreci içerisinde kazanılarak geliştirilmesi hedeflenen ve bu hedeflerin yaşama aktarılması beklenen kabiliyetler bütünüdür (Bilgili, 2009). Teknolojinin hızla ilerlemesi ile bağlantılı olarak beceri boyutu gelişmiş bireylere duyulan ihtiyaç artmıştır. Bu ihtiyaç ise dünyadaki öğretim programlarında da varlığını korumaktadır (Mutluer, 2013).

İnsan, mekân, konum, zaman, yer yön ilişkisi daha çok ortaöğretim coğrafya dersinde detaylı bir şekilde işlense de bu konuların ilköğretimdeki temel sayılabilecek bilgisi Sosyal Bilgiler dersi ile verilmektedir (Yılmaz, 2019). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında özel amaçlar arasında yer alan *"Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri"* (MEB, 2018) maddesi doğrudan bu çalışma ile ilgilidir. Görülüyor ki Sosyal Bilgiler dersi ve coğrafya dersi iç içe geçmiş durumdadır. Pek çok ülkede ilkokul, ortaokul ve ortaöğretimde öğrencilere kazandırılması hedeflenen konum analizi, harita ve yön bulma becerileri öncelikli beceriler arasında yer almaktadır. İlköğretim birinci sınıfta Sosyal Bilgiler dersi ile öğrenciler harita, konum ve yön bulma becerileri ile ilgili konularda öğretime başlar. Hatta bu ülkede sokaktaki bir insana adres sorulduğunda gelen cevaplar sağa ve sola dön şeklinde değil, kuzeye veya batıya dön şeklinde olan yön kavramları kullanılarak verilen cevapları içerir (Tuna, 2012). Sosyal Bilgiler dersinin amacı dört duvar arasında yalnızca bilginin aktarılması değil de

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bireylerin bilgeye ulaşmada kendi deneyimlerini kullanabildiği bunun yanı sıra bilimsel ve sistematik düşünme becerilerine sahip olmasıdır (Gelen, 2002). 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, disiplinlerarası yaklaşımı benimsemiştir. Bunu programda yer alan şu madde ile açıklayabiliriz; *"Sosyal bilgiler öğrenme alanlarında; tarih coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ile insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır. Konular tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinlerarası yaklaşımla işlenmelidir"* (MEB, 2018).

Coğrafi araştırmalar veya coğrafya dersine ait konuların öğretiminde konum, yer, yerler arasındaki ilişkiler, göç/hareketlilik ve bölgeler gibi kavramlar çok önemlidir (Taşkıran, 2016). Hem günlük hayatta hem de çeşitli hizmet sektöründe ihtiyaç duyulan bu beş kavram arasında konum bilgisi önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin "okula gitme", "markete gitme", bir yeri ilk defa ziyaret etme", "bir başka ülkeye gitme" gibi insan hayatı boyunca yapacağı etkinlikler arasındadır. Bireyler "neredeyiz", "nereye gitmek isteriz", "nasıl gidebiliriz" gibi sorulara yanıt bulmak ister (Parker, 2001). Konum bilgisi, mekânsal algılamanın temelini oluşturduğu gibi çocuğun bulunduğu yeri başka yerlere göre tarif edebilmesine yardımcı olur (Demirbaş, 2020).

Konum bilgisi, coğrafya disiplini içerisinde yer alsa da Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı açsından ele alındığında tarihsel konumlandırma becerisi olarak da önem arz eder. Tarih atlaslarının ve haritaların Sosyal Bilgiler dersinde kullanımı en az coğrafya atlaslarının kullanımı kadar önemlidir (Demirbaş, 2020). Çünkü tarihi bir olay; mekân ve zaman olmak üzere iki unsurdan oluşmaktadır (Köstüklü, 2016). Mekânsal varlığını tayin eden öğrenci Sosyal Bilgiler dersinin disiplinlerarası yapısı gereği konum analizi ile sosyolojik, ekonomik, antropolojik, arkeolojik, edebi, mimari, kültürel tüm olay, olgu ve nesnenin nerede, neden orada ve çevresindeki ötekiler bağlamında anlamı-önemi ne sorularını yanıtlayabilir. Bunun için Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında konum analizi becerisi, mekânsal algılama bağlamında harita okuryazarlığının ilk adımı ve temeli olması bakımından önem arz eder (Demirbaş, 2020). Sosyal bilim disiplinlerinden beslenen Sosyal Bilgiler dersi disiplinlerarası yaklaşımı ile önemli bir yerdedir.

Her disiplin kendi içerisinde çok zengin bir içeriğe sahiptir. Ancak birbirlerinden farklı olsalar da aralarında güçlü bir bağlantı vardır. Bu bağlantı, gerçek hayatta ortaya çıkan problemlerin tek bir çözümü olmadığını disiplinlerarası bir ilişkinin var olduğunu açıklar (Perkins, 1994). Disiplinlerarası öğretim kavramı, ele alınan bir konu veya problem üzerinde farklı konu alanlarının bir araya getirilmesiyle sağlanan anlamlı bütünlük olmasına rağmen disinpinlerarasılık şu değildir: Bir ders saati içerisinde biraz tarih biraz matematik biraz Sosyal Bilgiler gibi dersleri işlemek. Disiplinlerarası öğretim yaklaşımı; öğretimin bir kavram ya da problem etrafında şekillenmesi ile çözüme yönelik diğer alan bilgilerinin verimli bir şekilde kullanılmasıdır (65). Disiplinlerarası öğretim yaklaşımı, merkeze alınan herhangi bir konu, tema, sorun, problem veya deneyimi ele almak için birden fazla disiplin bilgisini bir araya getirilmesiyle oluşan bir müfredat yaklaşımıdır. Disiplinlerarası öğretim yaklaşımı, sınırlar yerine bağlantılara vurgu yapması açısından disiplin-alan yaklaşımından farklıdır (Jacobs, 1989).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Disiplinlerarası öğretimin en önemli amaçları arasında öğrenciye çok yönlü düşünme fırsatı sunması vardır (65). Özellikle son yıllarda sıkça karşımıza çıkan 21. yüzyıl becerileri bireyi çok yönlü düşünmeye sevk etmesinin yanı sıra yüzyılın gerçeklerine ve şartlarına uyum sağlayabilen bireyler yetiştirmeyi amaçlar (Voogt, 2012). Farklı bir alandaki amacı ise mevcut ekonomide eğitim ve işyeri için gereksinim duyulan becerileri sağlamaktır (Laar, 2020). Görüldüğü üzere bu becerilerin çoklu bakış açısına dayalı farklı tanımları olmakla birlikte her alana hizmet eden amaçları bulunmaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretiminde, vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler, sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler ve yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler bu üç gelenek önemlidir (Barr, 1977). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programına göre öğrencilere, sosyal bilimcilerin (coğrafyacının, tarihçinin vb.) kullandıkları bilimsel yöntemler sezdirilmelidir (MEB, 2018) ibaresi sosyal bilimlerin aslında disiplinlerarası yönü hakkında bizlere bilgi vermektedir. Çünkü Sosyal Bilgiler dersi hayat ile iç içe geçmiş ilişkileri sebebi ile bireye katkı sağlama potansiyeli yüksek ve tematik öğrenmeye müsait bir derstir. Özellikle süreçte kullanılacak materyal, yöntem ve tekniklerin çeşitliliği Sosyal Bilgiler dersinin doğası ile uyumludur. Bireyin çoklu bakış açısı kazanması, problem çözme, eleştirel düşünme, iletişim ve bilgi iletişim teknolojilerinden yararlanma, kendini yönetebilme ve liderlik becerilerinin gelişmesi için oldukça önemlidir. Bu beceriler özellikle günümüzde 21. yüzyıl becerileri olarak öğrenciye kazandırılmak istenen beceriler arasındadır.

21. yüzyılın gerçeklerine ve gereksinimlerine cevap verecek tematik içeriğe sahip olması ve iyi planlanmış olması açısından araştırmacılar tarafından yaygın olarak kabul edilen 21. yüzyıl becerileri "The Partnership for 21st Century Learning" tarafından geliştirilen P21 Çerçevesidir (Anagün, 2018). Bu çerçeve üç ana başlık ve alt başlıklarından oluşmaktadır. Bunlar:

Öğrenme ve Yenilik Becerileri: yaratıcılık, esneklik, iş birliği, problem çözme ve iletişim.
Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri: bilgi okuryazarlığı, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı, medya okuryazarlığı.
Yaşam ve Kariyer Becerileri: esneklik ve uyum, kendini yönetme, sosyal beceriler, üretkenlik ve hesap verebilirlik, liderlik (Partnership for 21 st Cenruy Skills, 2009).
21. yüzyıl becerileri incelendiğinde bireyin çok yönlü gelişiminin desteklenmesi gerektiğinin farkına varılır. Bu desteklenmeyi bireye bu becerilerin kazandırılmasındaki en önemli paydaş ise öğretmendir. Öğretmen, sınıf içinde veya dışında eğitim-öğretimi planlı bir şekilde uygulayarak öğrenciyi hayata hazırlama rolünü üstlenen kişidir.

Öğretmenler aktif bir şekilde müfredatın tasarımcısı olmalıdır. Yapacağı entegrasyonun doğasını, derecesini, kapsamını ve sırasını belirleyebilmelidir. Bu açıdan öğretmenin vereceği kararlar öğrencileri doğrudan etkileyecektir (Jacobs, 1989). Disiplinlerarası öğretim yaklaşımı, anlamlı öğrenmeye katkı sağlar. Bunun yanı sıra öğretmenler arasındaki mesleki iş birliğini arttırır. Bu sayede öğretmenler birbirlerinin alanları hakkında bilgi sahibi olup, etkili ve anlamlı öğrenme için birlikte çalışabileceklerinin farkındalığı içinde olacaktırlar. Oldukça yaygınlaşan "birlikte öğretme" disiplinlerarası öğretim yaklaşımının sonuçlarından birisidir (65).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yukarıda açıklanan disiplinlerarası öğretim yaklaşımı, Sosyal Bilgiler öğretimi konuları ve ilişkilerinden hareketle bu çalışmada, öğretmenlere ve öğretim elemanlarına örnek olması açısından Sosyal Bilgiler öğretiminde disiplinlerarası öğretime dayalı "konum analizi" konusunun öğretimine bir örnek "Gizemli Misafir" öğretim modülü geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Sosyal Bilgiler dersi "konum analizi" konusunun öğretiminde disiplinlerarası öğretim yaklaşımına dayalı bir modül örneği nasıl geliştirilir? sorusu çalışmamızın problem cümlesini oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği bu araştırmada veriler doküman incelemesi tekniğiyle toplanmıştır. Doküman incelemesi araştırmada incelenen olgu veya olaylarla ilgili bilgileri içeren yazılı belgelerin ayrıntılı olarak taranması ve elde edilen bilgilerden yeni bir bütünlük oluşturulmasıdır (Creswell, 2021).

Bu modül doktora düzeyi SBE 6051 kodlu "Sosyal Bilgiler Eğitiminde Tematik Öğretim Yaklaşımı" dersi kapsamında geliştirilmiştir.

Bu modülü geliştirme sürecinde ise;

Disiplinlerarası yaklaşımının tam olarak anlaşılması için literatür incelenmesi yapılmıştır. Bu inceleme sonucunda okumalar yapılmıştır.
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı incelenerek disiplinlerarası yaklaşım modülüne uygun olabilecek ana kazanım seçilmiştir.
Seçilen bu kazanım ile ilgili literatür taranmıştır.
Bu ana kazanımın diğer dersler ile ilişkisini belirlemek için diğer derslerin öğretim programları incelenmiştir.
Bu inceleme sonucunda konum analizi ile ilgili disiplinlerarası yaklaşım modüle uygun olan kazanımlar seçilmiştir. Doğrudan ve dolaylı kazanımlar olarak belirlenmiştir.
Belirlenen kazanımlar ile ilgili bir alan uzmanı öğretim üyesi ile öğretmenlerin fikirleri alınmıştır. Bu fikirler doğrultusunda etkinlikler planlanmıştır.
Etkinlik tasarlama aşamasında sorulan sorulara verilen cevapların gerçeği yansıtması için 4. 5. 6. ve 7. sınıfta öğretim gören on öğrenci ile görüşülerek cevaplar modülde kullanılmıştır.
Etkinlikler yazıldıktan sonra seçilen doğrudan ve dolaylı kazanımlar tekrar gözden geçirilmiştir. Ana kazanım ile ilgili olmayan bazı doğrudan ve dolaylı kazanımlar modülden çıkarılmıştır.
Özellikle etkinlikler tasarlanırken Web. 2.0 araçlarından yararlanılmaya özen gösterilmiştir.

ETKİNLİK MODÜLÜ

Tematik Öğrenmeye Dayalı Ders Planı Modülü

BÖLÜM 1

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Dersin Adı:	Sosyal Bilgiler
Sınıf:	4. Sınıf
Ünite/öğrenme alanı Adı:	İnsanlar Yerler ve Çevreler
Konu:	Doğal ve Teknolojik Yön Bulma Yöntemleri
Önerilen Süre:	40'+40'+40'+40' (4 ders saati)

BÖLÜM 2	
Ana Kazanım:	SB. 4.3.1. Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur. *"Yönler ile doğal ve beşeri unsurlara yakınlık, uzaklık açısından konum analizi yapılır. Doğal ve teknolojik yön bulma yöntemlerine ve araçlarına değinilir."*
İlişkili ders içi ve ders dışı doğrudan disiplin ve kazanımlar	**Sosyal Bilgiler** SB.4.3.3. Yaşadığı çevredeki doğal ve beşeri unsurları ayırt eder. SB.5.2.2. Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihi mekânları, nesneleri ve eserleri tanıtır. **Türkçe** Zaman ve mekân (isteğe bağlı tema) çevremiz, evimiz, geçmiş şimdi gelecek, gezginler, odamız, okulumuz, şehirler, sınıfımız, ülkeler vb. T.4.4.3.Hikâye edici metin yazar. a) Olayların oluş sırasına göre yazılmasının gerekliliği hatırlatılır. b) Kişi, olay ve mekân unsurlarının anlatılması sağlanır. **Beden Eğitimi ve Oyun** BO.4.2.2.9.Oyun ve fiziki etkinliklerde karşılaştığı problemleri çözer. "Açık Alan Oyunları", "Yönümüzü Bulalım (Oryantiring)" (mor 2. kart), "Problemi Çözdüm" (mor 3. kart) ve "Uçan Disk" (mor 4. kart) FEK'leri kullanılabilir. **Fen Bilimleri** F.7.1.2.2. Yıldız kavramını açıklar. Dünya'dan bakıldığı şekliyle görülen yıldız gruplarının, isimlendirmesi olan takımyıldızlara değinilir. **Matematik** M.5.2.1.2. Bir noktanın diğer bir noktaya göre konumunu yön ve birim kullanarak ifade eder. a) Kareli, noktalı kâğıt vb. üzerinde çalışmalar yapılır. Örneğin A noktası B noktasının 3 birim sağında/solunda; 2 birim aşağısında/ yukarısında; 4 birim sağının/solunun 2 birim yukarısında/aşağısında gibi b) Gerçek hayat durumları ile ilgili örneklere de yer verilir. **Hayat Bilgisi** HB.1.5.2. Yakın çevresindeki tarihî, doğal ve turistik yerleri fark eder. HB.2.6.8. Güneş'i gözlemleyerek yönleri gösterir. Ana yönler üzerinde durulur. HB.3.6.3. Doğadan yararlanarak yönleri bulur. Güneş, karınca yuvaları ve yosunları gözlemleme gibi doğal yön bulma yöntemleri üzerinde durulur.
İlişkili ders içi ve ders dışı dolaylı disiplin ve kazanımlar	**Sosyal Bilgiler** SB. 4.3.2. Günlük yaşamında kullandığı mekânların krokisini çizer. **Türkçe** Millî kültürümüz (zorunlu tema) aile, bayrak, büyüklerimiz, dinî bayramlar, gelenekler, geleneksel sporlar, insan ilişkileri, kültürel miras, mekânlar, millî bayramlar, şehirlerimiz, sıla, tarihî mekânlar, tarihî şahsiyetler, tarihî eserlerimiz, Türkçe, vakıf kültürü, vatan, yurdumuz vb.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

	T.2.1.5. Dinlediklerine/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir. Olay, şahıs, varlık kadrosu ve mekâna yönelik sorular (ne, kim, nerede) yöneltilir. T.3.1.7. Dinlediklerine/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir. Olay, şahıs, varlık kadrosu ve mekâna yönelik sorular (ne, kim, nerede ve nasıl) yöneltilir. T.4.1.7. Dinlediklerine/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir. Olay, şahıs, varlık kadrosu ve mekâna yönelik sorular (ne, kim, nerede, nasıl, neden ve ne zaman) yöneltilir. T.4.3.20. Okuduğu metinlerdeki hikâye unsurlarını belirler. Metnin konusu, olay örgüsü, mekân, zaman şahıs ve varlık kadrosu unsurlarına değinilir. T.6.4.3. Hikâye edici metin yazar. a) Öğrencilerin zaman, mekân, şahıs ve olay unsurlarını belirlemeleri, hikâyenin serim, düğüm ve çözüm bölümlerinde anlatacaklarının taslağını oluşturmaları sağlanır. T.7.4.3. Hikâye edici metin yazar. a) Öğrencilerin zaman, mekân, şahıs ve olay unsurlarını belirleyerek hikâyenin serim, düğüm ve çözüm bölümlerinin taslağını oluşturmaları sağlanır. T.8.4.3. Hikâye edici metin yazar. a) Öğrencilerin anlatımın türü ve konusuna göre gerçekçi veya hayalî ögeleri tasarlamaları, uyumlu bir zaman ve mekân kurgusu yapmaları, serim, düğüm ve çözüm bölümlerine yer vermeleri sağlanır. **Müzik** Mü.3.B.2. Müzikteki ses yüksekliklerini grafikle gösterir. a) Seslerin incelik ve kalınlıkları fark ettirilmelidir. Çevrelerinde duydukları seslerden ince ve kalın olanlar belirlenir ve öğrencilerden bu sesleri taklit etmeleri istenir. Taklit etme kendi sesleriyle veya "ezgili vurmalı çalgılar" kullandırılarak yaptırılabilir. Öğrencilere, çalgılarından çıkardıkları seslerin inceden kalına doğru sıralanış biçimlerine göre oyunlar oynatılabilir. Belirlenen seslere uygun işaret ve simgeler kullanılarak grafikler oluşturulur. **Fen Bilimleri** F.4.1.2. Dünya'mızın Hareketleri Dünya'nın dönmesine bağlı olarak Güneş'in gün içerisindeki konumunun değişimine değinilir. F.5.5.3. Işığın Maddeyle Karşılaşması Tam gölge oluşumunda sadece cismin ve ışık kaynağının konumları ile gölgenin büyüklüğü arasındaki ilişki üzerinde durulur. **Matematik** Uzamsal ilişkiler alt öğrenme alanında ise 1. sınıfta öğrencilerin yer ve yön bildiren ifadeleri günlük hayat durumları ile ilişkilendirerek kullanmaları beklenmektedir. 2. sınıfta bir doğru boyunca konum, yön ve hareketi tanımlamak için matematiksel dil kullanmaları ve çevrelerindeki simetrik şekilleri bulmaları hedeflenmiştir. M.1.2.2.1. Uzamsal (durum, yer, yön) ilişkileri ifade eder. a) Yer ve yön bildiren ifadelerin (altında-üstünde, etrafında-solda-sağda-arada-önde-arkada, yüksekte alçakta, uzakta-yakında, içinde-dışında) günlük hayat durumlarında kullanılmıştır. M.2.2.2.1. Yer, yön ve hareket belirtmek için matematiksel dil kullanır. a) Bir doğru boyunca konum, yön ve hareketi tanımlamak için matematiksel dil kullanılır. **Teknoloji Tasarım Dersi** TT. 7. A. 2. 5. Sanat/tasarım elemanlarını ve tasarım ilkelerini kullanarak bir tasarım oluşturur. Sanat/tasarım elemanları ve tasarım ilkeleri kullanılarak çizim, boyama, kesme, katlama, birleştirme, yırtma, yapıştırma gibi bir yöntemle tasarım

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

	yapılmasına; geri dönüşüm konusuna vurgu yapılarak atık malzemelerden ürün oluşturulur. Ürün oluşturulurken örneğin sorumluluk değerine yer verilir. TT. 7. B. 2. 3. Tasarım fikrini açıklamak için çoklu ortam sunusu hazırlar. Çoklu ortam yazılımları ile sesli ve hareketli sunular hazırlayarak sınıf ortamında sunulması üzerinde durulur. TT. 8. B. 1. 4. İnternete bağlı teknolojik araçların günlük hayattaki kullanımlarına örnekler verir. ATM, taşıt tanıma sistemi, akıllı ev sistemi, modem, navigasyon vb. üzerinde durulur. **Bilişim Teknolojileri** BT.6.1.1. Bilişim Teknolojilerinin Günlük Yaşamdaki Önemi BT.6.1.1.1. Bilişim teknolojilerinin günlük yaşamdaki önemini değerlendirir. Çağımızın teknolojik yeniliklerinden bahsedilir. **Hayat Bilgisi** HB.1.1.4. Sınıfının okul içindeki yerini bulur. Yönle ilgili; sağında, solunda, önünde, arkasında, altında, üstünde, yanında, karşısında gibi temel kavramlar üzerinde durulur. HB.1.6.1. Yakın çevresinde bulunan hayvanları gözlemler. Yakın çevresinde bulunan hayvanlar (balıklar, kuşlar, sürüngenler, böcekler ve evcil hayvanlar vb.), bu hayvanların nelerle beslendikleri ve nerede barındıkları üzerinde durulur. Gözlem yapılacaksa gerekli güvenlik önlemleri alınır. HB.1.6.2. Yakın çevresinde bulunan bitkileri gözlemler. Yakın çevresinde bulunan bahçe bitkileri, yabani bitkiler ve ağaçlar, bitkilerin zaman içinde nasıl değiştiğini (bitkilerin büyümesi, yapraklarını dökmesi ve açması ile çiçek açması vb.) gözlemler. Gözlemlerinden yararlanılarak bu hususlar üzerinde durulur. HB.2.1.5. Okulunun yakın çevresini tanıtır. Okulun yeri ve konumunun; çevresindeki yapı, kurum, sokak, cadde vb. yerlere göre tanıtılması üzerinde durulur. HB.3.1.5. Sınıfının ve okulunun krokisini çizer. HB.3.2.3. Evinin bulunduğu yerin krokisini çizer. Evinin yakın çevresinde bulunan belirgin mekânlardan hareket edilir.
Kavramlar	Yön, doğal ve teknolojik yön bulma yöntemleri, konum,
Beceriler	Mekânı algılama, harita okuryazarlığı, konum analizi, tablo-grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, araştırma becerisi.
Değerler	Doğal çevreye duyarlılık, çalışkanlık, estetik, yardımseverlik.
Model-yöntem-teknikler	5E- beyin fırtınası- işbirlikçi öğretim tekniği, istasyon tekniği, hikâye oluşturma.
Kullanılan Web 2.0 araçları	Google Earth- Star Walk 2: Gök haritası - Pusula: Dijital Compass- GPS- ArcGIS Story Map.
Araç Gereç ve Kaynaklar:	Melodika veya ksilofon, çubuk, taş, cep telefonu, kalem, kâğıt, mukavva.
Güvenlik Tedbirleri	Akıllı tahta veya bilişim sınıfında öğrencilerin bu cihazları kullanırken herhangi bir elektrik kablosu ile temasları olmamasına dikkat edilir.

BÖLÜM 3

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

<table>
<tr><td colspan="3">Öğrenme- öğretme sürecine giriş senaryosu: “GİZEMLİ MİSAFİR”
“Sena öğretmen bir gün evinde kitap okurken kapısı çalınır. Kapıyı açınca hiç kimsenin olmadığını fark eder. Ancak kapıda bir not vardır. Notta şunlar yazmaktadır: “Sevgili arkadaşım, yıllardır görüşmüyoruz. Bunu fark edince seni ve yaşadığın şehri ziyaret etmek istedim. Ama beni bilirsin. Macerayı severim. Şimdi seninle aynı şehirdeyiz. Ancak küçük ipuçları bıraktığım adresleri ziyaret ederek beni bulmanı istiyorum. Böylelikle hem şehrini bana gezdirirsin hem de hayatımızda unutmayacağımız bir anımız olur.” Sena öğretmen ertesi gün okula gidince bu notta yazanları öğrencilerine okur.
Öğrencilerine dönerek “Çocuklar bu hangi arkadaşım bilmiyorum ve onu bulmayı çok istiyorum. Bana hangi adreslerde olduğunu bildiren ipuçları gönderecekmiş. Sizleri de onunla tanıştırmak istiyorum. Bunun için onu birlikte bulalım” demesi istenir.</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Giriş</td><td>Hedeften Haberdar Etme- Dikkat Çekme</td><td>Öğretmen öğrencilere yukardaki metni okur ve öğrencilerine, “Bu derste Sena öğretmenin arkadaşını bulması için sizleri Gizemli Misafir Dedektifi (GMD) ilan ediyorum” diyerek konudan haberdar eder.</td></tr>
<tr><td>Güdülüme</td><td>Daha önce ziyaret etmediğiniz adresi aramak zorunda kaldınız mı?
Benzer bir sorunu yaşayan herhangi birine adres tarif ettiniz mi?
Adres tarifi nasıl yapılır?
Yeni gittiğimiz bir yerde adresimizi nasıl buluruz?
İşte bunlar bütün insanların bilmesi ve cevaplaması gereken sorulardır. Sena ile Ahmet’in hikâyesinden hareketle bütün hayatımız boyunca karşılaşabileceğimiz bu soruların çözümü bugün işleyeceğimiz derste saklıdır.</td></tr>
</table>
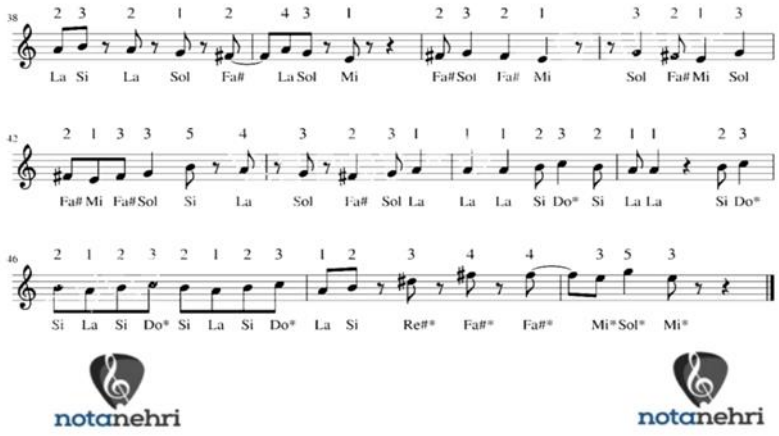
ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Keşfetme

Öğretmen öğrencilerine dönerek
"Sizce arkadaşım Trabzon'da nereye gidebilir?
Okulumuzun adresini nasıl bulabilir?
Gideceği adreslerde kaybolmamak için neler yapabilir?" soruları öğrencilere sorulur.
Öğrencilerin konu ile ilgili fikirlerini almak için beyin fırtınası tekniğini kullanılır.
Öğretmen öğrencilerden aldığı cevapları tahtaya yazar:
Öğretmenim meydan parkını gezebilir.
Öğretmenim Foruma gidebilir.
Öğretmenim Boztepe'ye gidebilir.
Öğretmenim sahile gidebilir.
Öğretmenim, arkadaşınız yolunu birine sorarak bulabilir.
Yolunu, navigasyon kullanarak bulabilir.
Pusula kullanabilir.
Kaybolmamak için gittiği yerlere işaret koyabilir.
Öğretmenim annem bir adrese gideceğimiz zaman telefonundan haritaları açıyor ve onun tarif ettiği yönlere doğru gidiyor. Arkadaşınızda öyle yapabilir.
Öğrencilerin cevapları dinlenir. Öğrencilere "Sizler birer GMD'siniz. Dedektiflerin işi ipuçlarını kullanarak problemi çözmektir. Bunun için ara sıra bize ipucu getirecek bir gizemli postacı-gelecektir" açıklaması yapılır.

ETKİNLİK 1

O esnada sınıfın kapısı çalınır. İçeriye gizemli postacı gelir. Öğretmene bir ksilofon ve üzerinde bir not verir. Notta şunlar yazmaktadır. "Sevgili arkadaşım, biliyorum hem beni merak ettin hem de nerede olduğumu. Şuan harika bir adresteyim. Ama nerede? Şimdi sana bir ipucu gönderiyorum. Burada hava serin olduğu için nane limonu eksik etmem. Sana da şöyle bir müzik ile bu adresin konumunun olduğu yönü göndermek istiyorum. Tabi burada bir ipucu var. Onu çözüp nerede olduğumu bulabilirsin. Bunun için yardıma ihtiyacın olabilir."
İpucu:

Görsel 1: Nane Limon Şarkısının Notaları

Öğretmen bu ipucunu GMD'ler ile paylaşır. Nane limon içtiğine göre hasta olmak istemediği bir adrestedir. Trabzon'da en serin olabilecek adresleri birlikte düşünüp tartışırlar. Buranın bir yayla olabileceğine karar verilir. Hangi yayla olduğunu bulmak için ise ipucunu çözmeye çalışırlar.
İlk olarak nane limon şarkısı notaları incelenir.
Ksilofon yardımıyla şarkı çalınır ve söylenir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bu nota kâğıdının arkasına baktıklarında ise şöyle bir not bulunur:

Notalar	Yönler	Adresim
Do:	doğu	Sevgili arkadaşım, ben şuan: En fazla notaya sahip olan yön ve Aynı sayıda notaya sahip olan yönlerin birleşimi olan yönün işaret ettiği yayladayım.
Re:	kuzey	
Mi:	güney	
Fa:	doğu	
Sol	doğu	
La	güney	
Si	batı	

Bu ipucu sınıfta okunur. Öğrenciler grup haline getirilir. Notta yazan bilgiler ve şarkının notaları arasındaki bağlantı çözülür. Her grubun. "Güneydoğu" yönünü bulması beklenir. Bu notaların ince ve kalınlıkları belirlenerek grafik haline getirilir.
Bilişim sınıfı varsa oraya gidilir veya akıllı tahtadan Google Earth açılarak Trabzon ilinin haritası açılır.

Görsel 2: Trabzon ilinin Google Earth Görüntüsü

Okulun konumu bulunduktan sonra güneydoğusunda olan yaylalara bakılır. Buranın "Sultan Murat Yaylası" olduğu belirlenir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

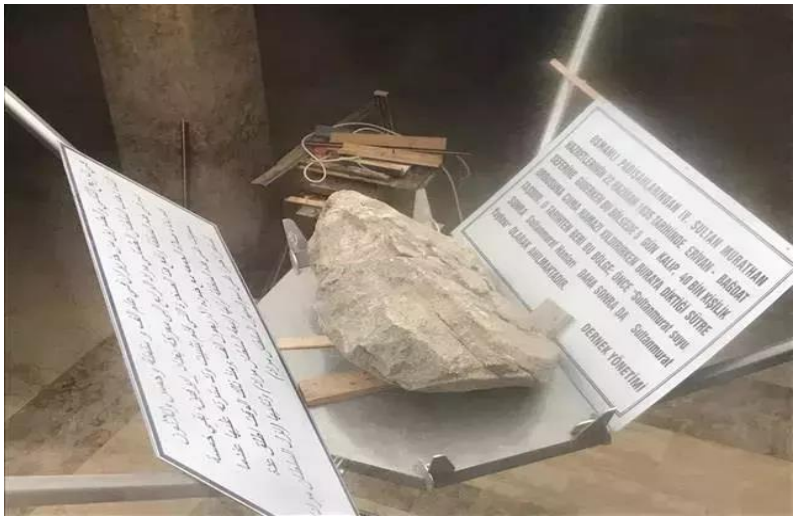

Görsel 3: Sultan Murat Yaylası'nın Google Earth görüntüsü

Daha sonra bu adrese giden Sena öğretmen ve GMD'ler gizemli postacının gelmesi ile yeni bir maceraya atıldıklarını fark ederler.

ETKİNLİK 2

Gizemli postacı Sultan Murat Yaylası'nın rehberinden şu notu getirir: "Siz Sena öğretmen olmalısınız. Arkadaşınız buraya geleceğinizi söylemişti. Şimdi ben size buraları gezdireceğim ve arkadaşınızın size bıraktığı ipucunu söyleyeceğim" der. Sena öğretmen ve GMD'ler Sultan Murat Yaylası'nı gezmişler. Burayı iyice incelemişler. Buradaki camiinin içerisinde yer alan Sütre taşı, GMD'lere gösterilir.

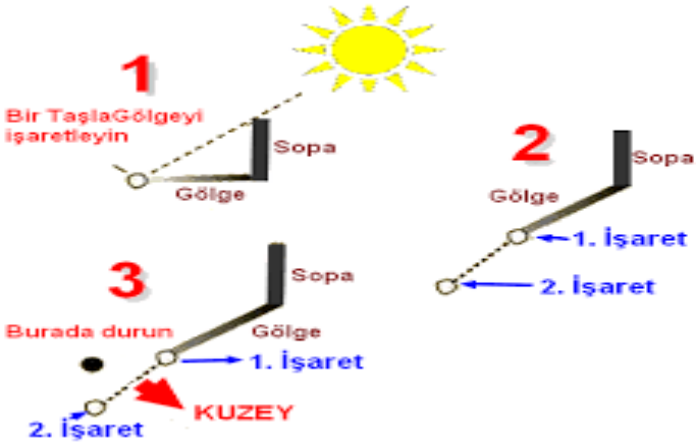

Görsel 4: Sütre Taşı

Hikâyesini anlatmadan önce GMD'ler açık bir alana götürülür. "Çocuklar bu taş padişah Sultan Murat ile ilgili bir anıya sahip" demiş ve devam etmiştir. "Sultan Murat bir sefere giderken bu yaylaya gelmiş. Arkasında 40 bin kişilik bir ordu varmış. Tam bu noktada cuma namazı kılmaları gerekiyormuş. Bunun için önünden herhangi bir şey geçmesin diye bu taşı önüne koyarak ordusuna cuma namazı kıldırmıştır." Daha sonra GMD'lere; "Peki, çocuklar şuan açık bir alandayız. Siz kendinizi padişah Sultan Murat'ın yerine koyunuz.
Doğru yönde namaz kıldığınızı nasıl anlarsınız?
Bu taşı hangi yöne koymalısınız?"
Soruları yöneltilir. GMD'lere düşünmeleri için zaman verilir. Öğrenciler hemen fikir üretir. Aralarından "Kâbe'nin Türkiye'nin güneyinde olduğunu söyleyenler olur. O zamanlarda telefon,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

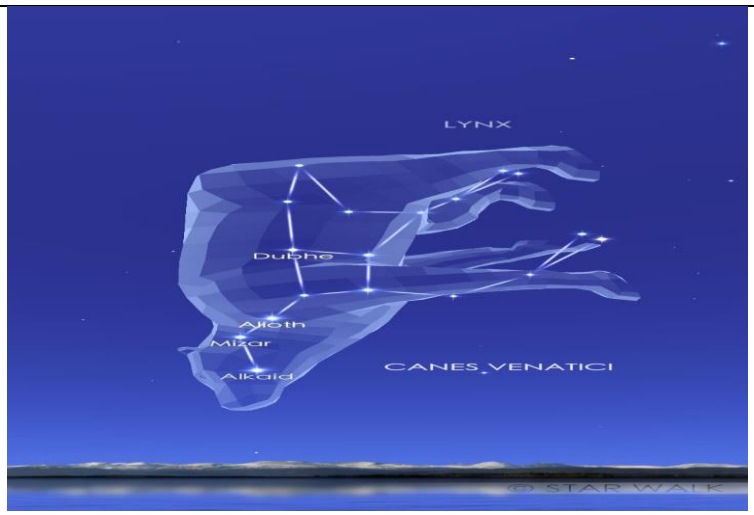
internet yoktur. Bunun için pusula var ise pusula ile yönünü bulabilir. Ama yoksa doğal yön bulma yöntemlerini kullanmalıyız. Yani güneşi pusula gibi kullanabiliriz. Bunun için hemen öğrenciler iki taş ve bir çubuk getirir. Çubuk dik duracak şekilde yere sabitlenir. Çubuğun gölgesinin bittiği yere bir taş koyulur. Tahmini olarak 40 dakika beklenir. Gölgenin uzandığı yere ikinci bir taş daha koyulur. Bu iki taş arasına yatay olarak bir çubuk yerleştirilir. Burada ilk taş doğuyu ikinci taş ise batıyı gösterir. Devam ederek arkamızda kalan yön kuzey olduğuna göre ön tarafımıza gelen yer güneydir. O zaman Sütre Taşını güneye koymalıyız." Bu etkinliği öğretmen yaptırır.

Görsel 5: Çubuk İle Yön Bulma Yöntemi

Gizemli postacı gelerek yeni ipucunu anlatır:
"*Ofli, Kayserili ve Bayburtli camide aynı safta yan yana namaz kılarlar. Hoca Allahu Ekber der. Herkes elini bağlar. Kayserili derki: Ofli namazda konuşmak olmaz ama 96 model bi arabam var satayım oni saaa. Ofli cevap verir: Kayserili namazda konuşmak olmaz ama kaç liradır alayım oni. Kayserili cevap verir: Ofli namazda konuşmak olmaz ama 15 liraya satayım oni saa. Gidiyruk secdeye düşün oni. Hoca Allahu Ekber der hep beraber giderler secdeye, kalkarlar Ofli der ki: Kayserili namazda konuşmak olmaz ama alayım arabanii, Kayserili derki: namazda konuşmak olmaz ama 17 liraya secde de sattım oni bayburtliyaa.*"
GMD'ler bunu düşünmeye başlar. Burada üç adres yer alıyor. Kayseri, Bayburt ve Trabzon'un ilçesi Of. Kayseri'ye ve Bayburt'a gitmeyeceğine göre Of'ta olmalıdır. Yola çıkarlar. Güneşin batması ile yıldızlar belirmeye başlar. Önlerinde Karadeniz'in çetrefilli yolları vardır. Karanlık olduğu için yönlerini şaşırırlar. Gidecekleri yer Of'tur. Of' un hangi tarafta kaldığını kestirmeye çalışırlar. Bunun için GMD'ler arasında şöyle bir diyalog geçer:
"Ağaçlardaki yosunlar kuzeyi gösterir. Ama şuan çok karanlık zarar görebiliriz."
Başka bir GMD "Aslında karınca yuvaları ile yönümüzü bulabiliriz. Ama şuan karanlık olduğu için bunu da yapamayız."
Diğer bir GMD, "O zaman karanlıkta yönümüzü gösterecek olan bir şey kullanmalıyız."
Herkes yukarı bakar. Kuzey yıldızını nasıl bulacakları konuşulur.
Önce Büyükayı Takımyıldızını bulunuz. Büyükayı Takımyıldızını oluşturan en parlak yedi yıldız gökyüzünde bir kepçe gibi görünür. Bu görüntü toprağa çizilir. Star Walk 2: uygulaması kullanılarak gökyüzünde bu takımyıldızı bulunur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 6: Büyükayı Takımyıldızı

Sonra bu kepçenin ağız kısmında yer alan iki yıldızı belirleyiniz.
Bulduğunuz bu iki yıldızın yer aldığı doğrultunun 5 birim ötesine bakınız.

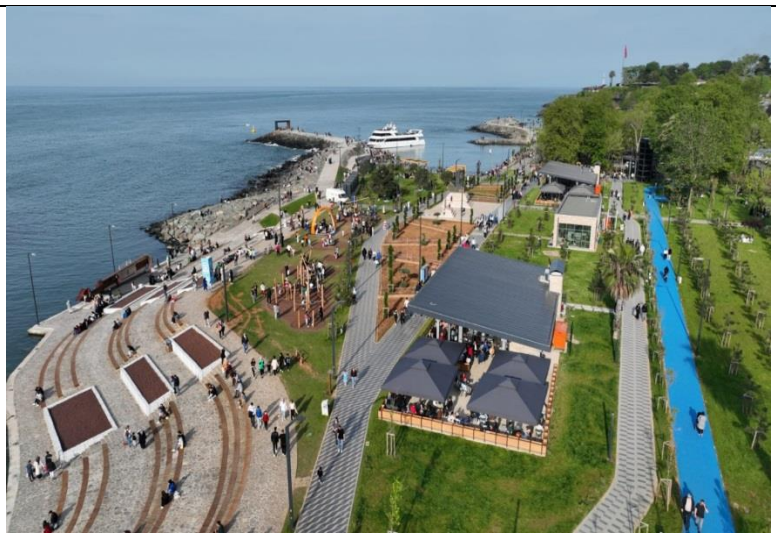
Görsel 7: Küçükayı Takımyıldızı

Bu şekilde kutup yıldızı bulunur. Of ilçesi bulundukları yerin kuzeyinde kaldığı için kuzey yönünde ilerlenir. Of'a geldiklerinde ise hava yavaş yavaş aydınlanmıştır. Dinlenmek için öğretmenin evine gidilir.

ETKİNLİK 3

Gizemli postacı gelerek Sena öğretmen ve GMD'lere bir ipucu verir. Öğretmen artık bu maceracı arkadaşını iyice merak etmişti. Notu büyük bir heyecanla açar. Notta şunlar yazıyordur: "Yoruldun biliyorum ama buluşmamıza az kaldı. Merak etme kaybolmadım. Bu güzel Ganita Parkı'nda küçük dostlarım gitmem gereken yönü gösterdi. Burada harika bir manzara eşliğinde Trabzon'u izleyeceğim." Dinlendikten sonra yola çıkan Sena öğretmen ve GMD'ler Ganita Parkı'na gitmek için GPS aracını kullanır. GPS'e göre batı yönünde ilerlenir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 8: Ganita Parkı- Trabzon

Ganita Parkı'na gelinir. İpucu tekrar okunur. "Küçük dostlarım bana yönümü gösterdi" derken ne kastediliyordu? Yön gösteren canlılar nelerdir? Bunu düşünürken etraflarına bakınırlar. Kuşlar, balıklar, böcekler, kediler, köpekler ve karıncalar. Evet, doğru karıncalar. Karıncaların yuvaları güney yönünü gösterir.

Görsel 9: Karınca Yuvaları İle Yön Bulma Yöntemi

Bir karınca yuvası bulunur. İncelenir. Karınca yuvalarının girişi güneye bakarken toprak olan yeri ise kuzey yönünü gösterir. Arkadaşı da güneye doğru gitmiş olmalıydı. Bunu belirledikten sonra Ganita Parkı'nın güneyinde hangi adresin olduğu belirlenir. Burada Boztepe dikkatlerini çeker. Misafirimiz orada olabilirdi. Hızlıca güney yönüne doğru ilerlenir ve Boztepe'ye çıkılır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 10: Boztepe-Trabzon

Bu güzel manzara eşliğinde otururken masaya bir not bırakılır. "Bu güzel manzarada birlikte oturabilirdik. Buluşmamıza çok az kaldı. Şimdi bu güzel yerdeki ağaçları iyi incele. Bu ağaçların gösterdiği yön ve güneşin battığı yön arasında tarihi bir adresteyim." Hemen ağaçları inceleyen Sena öğretmen ve GMD'ler tarafından ağaçların aynı yöne bakan taraflarında yosun olduğu fark edilir. Diğer ağaçlarda incelenir. Yosun olan taraf kuzeyi gösteriyordu. Ama bir ipucu daha vardı. Güneşin battığı yön. Bu yön batı oluyordu. Şimdi masalarındaki şekerleri kullanarak kuzeye ve batıya şekerleri dizdikten sonra bu ikisi arasında kalan tarihi bir adres neresi olabilirdi? Yönleri kuzeybatıydı. Buradaki tarihi mekânların adresleri düşünülür. Ayasofya Cami'si dikkatlerini çeker. Kuzeybatı yönünde ilerleyerek Ayasofya Cami'sine gidilir.

Görsel 11: Ayasofya Camii-Trabzon

Burada mezar taşlarının olduğu yeri gezerken gizemli postacı bir not ile gelir. "Yaşadığın memleket çok güzel. Her adresinde farklı bir güzellik var. Görmek istediğim son bir adres kaldı, orada seni bekliyorum. Bunun için karşında duran mezar taşlarına bakman yeterli. Yüzüm bitki çeşitliliğinin fazla olduğu bir yere dönük." Bu ne demekti? Müslüman mezar taşlarının baş tarafı batı, ayak tarafı ise doğuyu, yüz kısmı güneyi gösterir. Ama son cümlesi ilginçti. "Bitki çeşitliliğinin fazla olduğu yer" ne demekti? Tabi ya Ayasofya'nın güneyinde bir botanik park var. Muhakkak oraya gitmiş olmalıdır. Ayasofya'nın estetik değeri hakkında GMD'ler ile konuşulur. Ayasofya gezintisini bitirdikten sonra hemen güneye doğru yola çıkılır.

ETKİNLİK 4:

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 12: Botanik Park- Trabzon

Gizemli postacı botanik parkın girişinde GMD'leri karşılar ve yeni ipucunu iletir. "Yüzünü kafeteryanın doğusuna dön. Kafeterya B noktasının 5 birim sağında. B noktası ise park noktasının 3 birim aşağısında. Park noktası bitki kütüphanesinin 10 birim solunda. Bitki kütüphanesi ise gözlem evinin 7 birim yukarısında. Gözlem evi ise kırmızı masanın 6 birim solunda."

Sena öğretmen ve GMD' ler ilk olarak bir kâğıt çıkarır ve bu problemi not eder. Eşit bir birim kullanılmalıdır. Yanlarında metre olmadığı için adım kullanılmaya karar verilir. Başlangıç olarak kafeteryanın doğusuna dönülür. Verilen birimleri kullanarak kırmızı masaya ulaşılır. Nihayet "Gizemli Misafir" oradadır. Gizemli misafir Sena öğretmenin üniversiteden arkadaşı Ahmet'tir. Arkadaşı ile sarıldıktan sonra GMD'ler ile onu tanıştırır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Açıklama	Öğrencilere yönlerden ve yön bulma yöntemlerinden bahsedilir. "*Bir yerin bulunduğumuz yere göre konumunu ifade etmek için genellikle doğu, batı, kuzey ve güney yönlerini kullanırız. Bunlara ana yönler denir. Bazen de belirtmek istediğimiz yer ana yönlerin gösterdiği doğrultuda olmayabilir. Böyle durumlarda hedef noktanın yönünü tam olarak anlatabilmek için ara yönlerden yararlanırız. Ara yön iki ana yön arasındaki açının tam ortasından geçer ve bu yönlerin adları birleştirilerek ifade edilir. Bunlar kuzeydoğu, kuzeybatı, güneydoğu ve güneybatıdır* (Tüysüz, 2020) Bu yöntemler arasında teknolojik yöntemler ve doğal yöntemler olduğu belirtilir. Bunlardan kısaca bahsedilir. *"Güneşin Konumu yönleri bulabilmek için güneşten de yararlanırız. Bunun için sabahleyin ayakta durup sağ kolumuz güneşin doğduğu yöne bakacak şekilde kollarımızı açarız. Bu durumda sağ kolumuz doğu, sol kolumuz batı yönünü gösterir. Yüzümüzü döndüğümüz taraf kuzey yönü, arkamız ise güney yönüdür.* *Çubuk yönteminde güneşli bir günde yere dikilen çubuğun gölgesi izlenir. Öğle vaktinde çubuğun gölge boyu en kısa seviyededir. Tam bu sırada gölgenin gösterdiği yön kuzeydir. Kuzeyi bulduğumuz zaman yüzümüzü o tarafa dönüp kollarımızı açarak diğer yönleri de kolaylıkla bulabiliriz.* *Kutup Yıldızı'nı bulabilmek için Büyükayı takımyıldızından yararlanırız. Bu yıldız grubu yedi yıldızdan oluşur. Büyükayı'nın görünümü eğik duran kahve cezvesine benzer. Büyükayı yıldız grubundaki altıncı yıldızdan yedinci yıldıza doğru bir çizgi çizilir. Bu çizgi, iki yıldız arasındaki mesafenin beş katı kadar uzatılır. Çizginin sona erdiği noktada bir yıldız görülecektir. İşte, çevresindekilere göre daha büyük ve daha parlak olan bu yıldız Kutup Yıldızı'dır. Kutup Yıldızı aynı zamanda Küçükayı takımyıldızının birinci yıldızıdır.* *Yosunlar, ormanlık bir bölgede veya açık arazide yön bulmak için ağaçlardan ve taşlardan yararlanılabilir. Çünkü ağaç gövdelerinin, taşların ve kayaların kuzeye bakan tarafı genellikle yosunlarla kaplıdır. Bu durumda yosunlu tarafın kuzey yönünü gösterdiği dikkate alınırsa diğer yönler de kolayca bulunabilir.* *Karıncalar yer altından çıkardıkları toprakları yuvalarının ağzına yığarlar. Bu toprak yığını ağırlıklı olarak yuva girişinin kuzeyinde bulunur. Yuvanın açık olan ağzı ise güney yönüne bakar.* *Mezarlıklara bakılarak da yön belirlemesi yapılabilir. Ülkemizdeki Müslüman mezarlıklarında mezarın baş kısmı batı, ayak kısmı doğu yönünü gösterir. Hristiyan mezarlıklarında ise mezarın başı güneye dönüktür.* *Saat Yöntemi, yönümüzü kolumuzdaki saat yardımıyla da bulabiliriz. Bunun için saatimizin akrebini güneşin bulunduğu yöne doğru tutmamız yeterli olacaktır. Bu durumda saatin 12 noktası ile akrep arasındaki açının tam ortasından geçtiği varsayılan çizgi, güneyi gösterir. Güney yönüne sırtımızı döndüğümüzde yüzümüz kuzeye bakar. Sağımız doğu, solumuz batı olur.* *Pusula yatay olarak tutulduğunda renkli uç daima kuzeyi gösterir. Kuzey yönünü belirlediğimizde diğer yönleri kolayca bulabiliriz. Yüzümüzü kuzeye dönersek arka tarafımız güney, sağımız doğu, solumuz batı olur. Yalnız pusula ile yön belirlerken uyulması gereken birkaç basit kural vardır. Her şeyden önce pusula- düz bir zemine konulmalıdır. Ayrıca mıknatıslardan ve metallerden uzak tutulmalıdır.* *GPS teknolojisi ile yönleri belirleme artık bir sorun olmaktan çıkmıştır. Dünya yörüngesinde dönen uydular üzerinden çalışan bu teknoloji, GPS alıcısı bulunan cep telefonları aracılığıyla kullanılır. Her yerde ve tüm hava koşullarında çalışabilen GPS teknolojisi kullanıcısına yer tarifi de yapabilir (Tüysüz, 2020)."* Ayrına Türk-İslam geleneklerine göre ev mimarisinde yönlerin önemi yine karşımıza çıkmaktadır. Örneğin tuvalet taşının yerleştirilmesinde kıblenin yönü dikkate alınmaktadır. Bir hadis-i şerife göre Hz. Peygamber (s.a.v): "Ben sizin babanız yerındeyim. Sizden biriniz ayak yoluna (tuvalet) çıktığında, ne yönünü kıbleye dönsün ne arkasını. Kıbleyi sağına veya soluna alsın." buyurmuştur (Demir, 1994).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Derinleştirme

ETKİNLİK 5

Hikâye Oluşturma

Öğrencilerden adresler aynı kalacak şekilde kahramanlarını ve kendi istedikleri zamanı kullanarak bir hikâyeye dönüştürmeleri istenir. Bu hikâyelerinde kullandıkları adreslerin mukavva karton üzerinden krokilerini çizerek hikâyelerini anlatmaları istenir.

İstasyon Tekniği ile Trabzon Turizm Haritasını Oluşturma Etkinliği:

İlk olarak öğrenciler gruplara ayrılır. Her grup önceden oluşturulan istasyonlara ayrılır. Bu istasyonların görevleri; doğal ve beşeri unsurların resmini çizmek, onlar ile ilgili bilgi vermek, adreslerini tarif etmektir.

Bunun için her gruba 5 dakika verilir. Süre bitince gruplar farklı istasyonlara geçer.

Daha sonra öğrencilerden bu haritaya eklenecek farklı adresleri belirlemeleri istenir.

Bu adreslerin yönleri ile birlikte krokisi çıkarılarak Trabzon Turizm Haritası yapılır. Bütün istasyonların Trabzon Turizm Haritası incelenir. Eksiklikler bütün öğrencilerle düzeltilir.

Bu haritalar okul koridorunda sergilenir. Her grup kendi turizm haritasını tanıtır.

ArcGıs Story Map Haritası Oluşturma:

Oluşturulan Trabzon Turizm Haritası ile story map hazırlananır.

Ölçme ve Değerlendirme

Belirtke Tablosu 1:

Aşağıda verilen yön bulma yöntemlerinden hangisi doğal hangisi teknolojik yön bulma yöntemlerine girer. İşaretleyiniz.

Kullanılan Yön Bulma Yöntemi	Doğal yön bulma yöntemleri	Teknolojik yön bulma yöntemleri
Google Earth		
Karınca Yuvası		
Güneş ile Yön Bulma		
Kutup Yıldızı		
Star Walk 2		
Ağaç Üzerindeki Yosunlar		
GPS		

Belirtke Tablosu 2:

Aşağıda verilen mekanların kapsamında bulunan doğal ve beşeri unsurlara örnek veriniz.

Ziyaret Edilen Adresler	Doğal Unsur	Örnek	Beşeri Unsur	Örnek
Sultan Murat Yaylası				
Ganita Parkı				
Boztepe				
Ayasofya Camii				
Botanik Park				

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kaynakça

Akdağ, H. (2014). Sosyal Bilgilerin Tanımı, Amacı, Önemi ve Türkiye'deki Yeri. R. Turan (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar I.* Ankara: Pegem Akademi.

Anagün, Ş. (2018). Teachers' perceptions about the relationship between 21st century skills and managing constructivist learning environments. *International journal of ınstruction, 4*(11), 825-840.

Barr, R. (1977). *Sosyal bilgilerin doğası.* (C. Dönmez, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.

Bilgili, A. s. (2009). Geçmişten günümüze sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. A. S. Bilgili (Ed.), *Sosyal bilgilerin temelleri* (s. 1-34). Ankara: Nobel Akademi.

Creswell, J. (2021). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları.* (E. Karadağ, Çev.) Ankara: Nobel Akademi.

Demir, F. (1994). Bir Hadis ve Tarihçesi. Diyanet Aylık Dergisi (42), 26-28.

Demiralp, N. (2009). Haritalarla Öğrenme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(4), 955-973.

Demirbaş, Ç. (2020). Konum analizi becerisi. T. Çelikkaya& H.Yakar (Ed.),Konu ve Beceri Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi, Ankara: Nobel Yayıncılık.

İnan, S. (2014). Sosyal Bilgiler Eğitimi: Nedir, Nezaman ve Neden?. S. İnan(Ed.), *Sosyal Bilgiler Eğitimine Giriş.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Jacobs, H. H. (1989). The growing need for interdisciplinary curruculum content. H. H. Jacobs(Ed.), *Interdisciplinary curriculum: Desing and implementation.* Alexandria: ASCD.

Kaya, E. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Küresel Konumlandırma Becerileriyle Medyadan Yararlanma Durumları ve Sosyal Bilgiler Dersindeki Başarıları Arasındaki İlişki. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 135-156.

Köstüklü, N. (2016). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi* (2 b.). Konya: Çizgi Yayıncılık.

Laar, E. v. (2020). Determinants of 21st century skills and 21st century digital skills for workers: A systematic literature review. *SAGE Journals*(10).

MEB. (2005). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.

MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.

Mutluer, C. (2013). Sosyal bilgiler programlarında yer alan beceriler hakkında sosyal bilgiler öğretmen görüşleri (İzmir Menemen Örneği). *Turkish Studies*, s. 355-362.

NCSS. (1992). https://www.socialstudies.org adresinden alınmıştır

Parker, W. (2001). *Social studies in elementtary education .* New Jersey: Merril Prentice Hall.

Perkins, D. (1994). *The ıntelligent eye.* Snata Monica: Paul Getty.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Taşkıran, C. (2016). Sosyal bilgiler dersinin kendine özgü becerilerinin kazandırılma düzeyi. *Sosyal bilimler dergisi, 6*(11), 1-19.

TDK. (2024). *Güncel Türkçe Sözlük*.

Tuna, F. (2012). Temel coğrafi bilgi ve beceriler toplumda ne ölçüde kullanılıyor? Yön, konum ve harita becerilerinde mevcut durum analizi. *Milli eğitim dergisi*, 211-227.

Tüysüz, S. (2020). *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı(4).* Ankara: Tuna Matbaacılık.

Voogt, J. (2012). Teaching and learning in the 21st century. A comparative analysis of international frameworks. *Journal of curriculum studies*, 299-321.

Wesley, E. (1937). *Teaching the Social Studies.* New york: D.d Heathi.

Yıldırım, A. (1996). Disiplinlerarası Öğretim Kavramı ve Programlar Açısından Doğurduğu Sonuçlar. *HacettepeÜniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 12, 89-94.

Yılmaz, B. İ. (2019). Sosyal bilgiler ders kitapları ve öğretim programında coğrafi bilgi teknolojilerinin yeri. *International geography education symposıum*, (s. 337-342).

https://www.marietta.edu/sites/default/files/documents/21st_century_skills_standards_book_2.pdf adresinden alınmıştır

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

GÜNÜMÜZDE MİNİMALİZMİNİN ZAMAN VE MEKÂN AÇISINDAN ENSTALASYON VE HEYKEL SANATINA ETKİSİ

Yüksek lisans öğrencisi, Emine Cansel BULUT [1], Prof. Dr. Serdar YILMAZ [2]

[1] BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ, GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ,
e.cansel35@gmail.com- ORCID ID: 0009-0002-9341-2700

[2] BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ, GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ,
serdar.yilmaz@balikesir.edu.tr-ORCID ID:0000-0003-3773-3067

ÖZ

Bu çalışmada; minimalizme özgü simetrik, asimetrik biçim ve formlar, zaman ile mekân açısından incelenmektedir. Daha sonraki süreçte ise enstalasyon ve heykel çalışmalarının içerisinde sanat kuramcıları tarafından minimalizmin kendilerine göre nasıl tanımlamış olduklarını göstermeyi amaçlanmıştır. Minimalizme olan yaklaşım, farklı toplumlara göre sürekli olarak gelişim ve değişim göstermiştir. Gerek minimalist sanatçılar arasında gerekse diğer sanatçılar arasında oldukça tartışma konusu haline gelmiştir. Bu noktada geleneksel sanat biçimlerine karşı gelişen tepkisel süreç minimalizmin felsefi temellerinin oluşması açısından önemlidir. Sanatın doğası ve toplum içindeki yerini sorgulamakta olan sanatçılar minimalizmle birlikte ilk başta sade ve anlaşılabilir formlarla minimalist eserleri ortaya koymuşlardır. Sonraki süreçte ise bu formların oluşum sürecini aktif hale getiren izleyicilerin tepkileridir. İlk defa bakıldığında minimalist formlar fazlasıyla küçük ve basit görülür, üretimi özel bir sanatsal yetenek ya da basit bir ustalık gerektirmiyor gibidir lakin mekânın içerisinde bütünleşen aynı biçim ve formlar birbirlerinden farklı olarak algılanan geometrik parçaları bir araya getirir. Minimalizmle birlikte eserler artık bir yer üzerinde bulunan bir çalışma olmaktan çok o mekânın içine yerleşir ve ortamına özgü tanımlama sürecinden geçmeye başlamış olurlar. İşte burada izleyicilerin tepkileri aslında minimalist sanatın kendisini oluşturan sürecini de burada başlatmış olduğu görülür. Buna göre minimalist sanatta mekânın zamanla ilişkisi nedir? Minimalizmin, soyut dışavurum akımı ile ne gibi bir etkileşimi vardır? Minimal sanat ve izleyici arasında nasıl bir ilişki vardır? Minimalizmin oluşum sürecinde etkili olan felsefi ve sosyal olguların önemi nelerdir? Minimalizmin mekân ve biçim açısından diğer sanatçılar için yeri ve önemi nelerdir? Bu çalışma sözünü ettiğimiz sorulara yanıt arayarak, minimalist sanatı sorgulayarak önceki sanat akımları ve eserleriyle; enstalasyon ve heykel sanat dalları içinde form, biçim, renk gibi unsurlarının benzerliklerini ve farklarını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Minimalizm, sanat, sadelik, zaman ve mekân

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

THE IMPACT OF CONTEMPORARY MINIMALISM ON INSTALLATION AND SCULPTURE ART IN TERMS OF TIME AND SPACE

ABSTRACT

In this study, symmetrical and asymmetrical forms and shapes specific to minimalism are analyzed in terms of time and space. In the following process, it is aimed to show how art theorists have defined minimalism according to themselves in installation and sculpture works. The approach to minimalism has constantly evolved and changed according to different societies. It has become a subject of debate both among minimalist artists and other artists. At this point, the reactionary process against traditional art forms is important in terms of the philosophical foundations of minimalism. Artists questioning the nature of art and its place in society have created minimalist works with simple and understandable forms. In the following process, it is the reactions of the audience that activates the formation process of these forms. At first glance, minimalist forms appear extremely small and simple, their production does not seem to require special artistic talent or simple craftsmanship, but the same shapes and forms integrated in space bring together geometric pieces that are perceived as different from each other. With minimalism, rather than being a work in a place, the works are now placed in that space and begin to undergo a process of definition specific to its environment. It is here that the reactions of the viewers actually initiate the process of minimalist art itself. Accordingly, what is the relationship between space and time in minimalist art? How does minimalism interact with the abstract expression movement? What is the relationship between minimal art and the audience? What is the importance of philosophical and social phenomena that were influential in the formation process of minimalism? What is the place and importance of minimalism for other artists in terms of space and form? This study aims to reveal the similarities and differences of elements such as form, shape, color within the art branches of installation and sculpture with previous art movements and works by questioning minimalist art by searching for answers to the questions we have mentioned.

Keywords: Minimalism, art, simplicity, time and space

GİRİŞ

1940-42 yıllarında İkinci Dünya Savaşı sebebiyle ABD'ye kaçmak zorunda olan bir grup sanatçılar Op Sanat, Soyut Dışavurumculuk, Minimal Sanat ve Renk Alanı Resmi gibi yeni akımlar başlattılar. 1950'lerde soyut dışavurumculuk kendini göstermiştir. Dünyaca ün kazanan ilk ABD sanatı; Soyut Dışavurumculuk akımıdır.

(http://blog.kavrakoglu.com/tag/soyut-disavurumculuk/)

Soyut Dışavurumcular; Motherwell, Reinhart, Pollock, Kline, Newman, Kooning ve Clifford Still'dir. Aslında minimalist sanatçılar ilk başlarda soyut dışavurumcu olarak da anılabilir. Daha sonraki yıllarda bu tutumun bireyselciliğine tepki oluşmuştur *(Eczacıbaşı, 2008: 1069)*.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Minimal sanatın diğer isimleri "Cool Art", "ABC Sanat", "Serial Art", "Primary Structures", "Art in Process", "Systemic Painting"dir. 1960'lı yıllarda ortaya çıkan minimalist kavramı 1990'lı yıllarda daha çok rağbet görmüştür.

Minimalist sanat, 1960'ların bulunduğu sanat ortamında nesnel olarak evrensel bir dilin benimsenmesi adına daha az karmaşık ve duygusal ifadeye karşıt olarak görülmüştür. *(Germaner, 1960: 76)* Minimaliz, başta resim, heykel, edebiyat gibi alanlardan başlayarak, birçok sanat alanından etkilendiği gibi pek çok sanat alanını da etkilemiştir.

Minimalizmin gerçek öncüleri arasında pek çok sanatçı bulunmaktadır, bu sanatçılardan bazıları; Donald Judd, Carl Andre, Dan Flavin, Sol LeWitt, Robert Morris gibi sanatçılardır. Bu sanatçılar öncelikle sanat eserlerini öznel duyguların aracı olmaktan ziyade nesne olarak ele almak amacıyla bir araya geldiler. *(Yılmaz, 2006: 198).*

Sanatçının duygu ve düşüncelerinin basit ve anlaşılır objektif kriterler kullanılarak ortaya koyulan bu eserlerin kavramsal açıdan yoksun olduğu varsayılmamalıdır. Bunun içinde bütünün göründüğünün aksine farklı anlamları barındırabilir. Bu parçalara bakarak ve mekânın içine giren izleyici olguları bir bütün halde bir anlam yaratır. Minimalist sanatta mekân, izleyiciden ayrı düşünülemez. Çünkü esere anlam katan izleyicidir. (*Foster, 2009: 65).*

Soyut dışavurumcu sanatçıları duygularını ve öznel yaşam deneyimleriyle kendilerini ifade ederken minimalistler tam tersi olarak nesnel ve daha sade bir sanat dili ile kendilerini ifade etmişlerdir. (*Cohen, 1990: 42)* Minimalist kuramcılar sanatlarını ifade etme biçimleri ''Az daha çoktur'' felsefesine dayanarak betimlemişlerdir. *(Van Eenoo, 2011: 7-9)*

Minimalizm ve Enstalasyon Sanatı

Enstalasyon kelime anlamı olarak düzenleme, kurma ve bir yere yerleştirme gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Bu kavram Fransızca kökenli olup "I'installation" kelimesinden dilimize değişerek geçmiştir. Enstalasyondaki nesnelerin mekâna özgü kurgulayarak yerleştirilmeleri kavramsal boyut açısından önemlidir. *(Taştan, 2018:49)*

Nesnelerin sergilenecek mekâna uygun yerleştirilerek kurgulanması, sergilendikleri mekanla arasında bir etkileşim sağladığı gibi izleyicinin de katılımıyla bu anlam ögesi tamamlanmış olur. *(Özayten, 1997)* Bu noktaya değindiğimizde ise hem enstalasyon hem minimalizmde, eserleri sunum şekli ve izleyici ile etkileşim açısından benzerlikler bulunurken üslup açısından da farklılıklar bulunur. Yani her iki sanatta da amaç izleyicide güçlü görsel bir etki yaratmaktır. Enstalasyon da nesneler mekânın tümünü kaplayan duygusal ifadelere yer verilirken minimalizmde ise daha sade ve nesnel bir ifade ağır bastığını görürüz.

Minimalist sanatın önde gelen isimlerinden birisi de Amerikalı heykeltraş, yazar ve kavramsal sanatçı Robert Morris'tir. 1960'larda Donald Judd ile minimalizmin öncüleriydiler. Mekan sanat açısından değişikliğe uğradıkça malzemeyi mekanı yontmak için kullanan Robert Morris gibi minimalist sanatçılar 1960'lı yıllar ve sonrası için enstalasyon gibi çeşitli sanatsal pratiklerin gelişmesine katkı sağlamışlardır.*(Antmen,2008,185).*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 1. Robert Morris, *Mirrorred cubes*, 21 x 21 x 21cm, pleksiglas aynalar, ahşap, 1965

Morris, güçlü formlara olan inancı sebebi ile biçim anlayışı açısından sade ve parçalanmayan geometrik formlardan yanadır. *(Cabane, akt. Batur, E. 2007: 354).* Mekanın içine giren izleyici aynaların etrafında dolaşarak kendisi gibi veya benzer yönden büyüklü küçüklü yansımalarla bu sürece dahil olabilir. Çalışmalarında genellikle kontraplak,pleksiglas,metal ve ayna gibi çeşitli malzemeler kullanmıştır.

Mekan içinde tekrarlanan üç boyutlu aynı biçim ve geometrik formların biraraya gelmesi ile farklı algılanan ve izleyiciyi işin içine katan kompozisyonlar mekanla bir bütün olma eğilimindedir. *(Koçay, 2015: 56).*

Görsel 2. Robert Morris, *"L-Beams"*,244 x 244 x 61 cm, Van Abbemuseum, Eindhoven,1968

Bu parçalarla ilgili Morris,''Benim yapıtlarım öyle herhangi bir yere uyum sağlamaz. Onları içine alan yapı nesnenin soluk almasında kesin bir rol oynar''demiştir. (Koçay, 2015: 56)

Andre, Morris'in biçim anlayışından farklı bir form ve sunuş biçimiyle çalışmalarını dönüştürmüştür. Morris üç boyutlu kübik ve geometrik form üzerinden giderken Andre ise çalışmalarını yere düz bir biçimde zemin ile ilişkilendirerek izleyicilerin üzerinde yürünebilen

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bir nesneye dönüştürmüştür. *(Yılmaz,2013:277)* Sanatçı, heykel sanatına farklı bir bakış açısı getirmiştir. Ancak iki sanatçıda aynı olguyu paylaşarak seyircinin şimdi ve burada olduğunu dikkat çekiyor. Malzeme olarak genellikle bakır ve çinko plakaları veya tuğla kullanır.

Görsel 3. Carl Andre,' *'Eşdeğer VIII.''*1966,tuğla,12 x 229 x 68 cm,Tate Modern ,Londra.

"1972 yılında Tate tarafından satın alındığında İngiltere'de büyük sansasyona neden olan ''Eşdeğer''le ilgili olarak,''Tuğlayla sanat yapmak neden o kadar tepki çekmişti hiçbir zaman anlam veremedim''diyen Carl Andre,endüstriyel malzeme kullandığı yapıtlarını her zaman yerde sergilemiş,kendi idealindeki heykelin uzayıp giden bir yol olduğunu söylemiştir."(Antmen,2008,180).

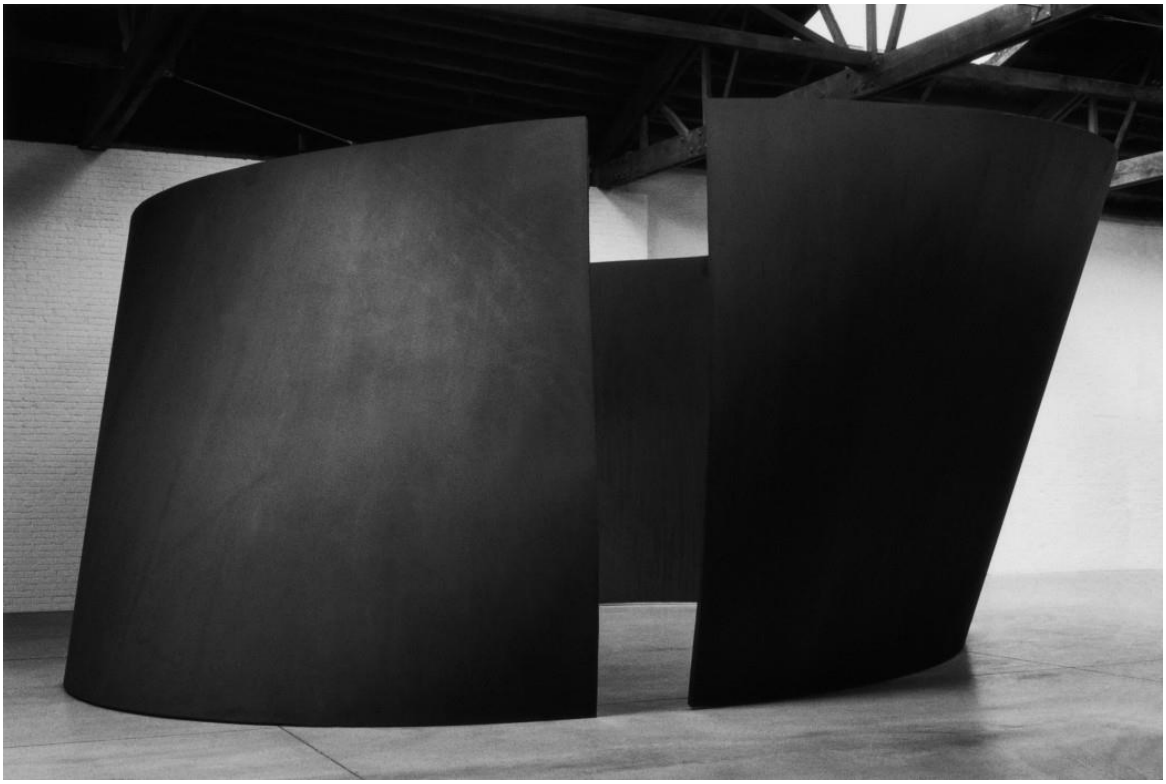
Minimalizm ve Heykel Sanatı

Minimalizm ,heykel sanatında da kendini göstermiştir. Heykelin yapılış amacı açısından nesnel ve ifadesiz olmasına özen gösterilmiştir. Bu ifadesiz tarz ile eserlerin nesnel ve doğal haliyle kendisini göstermesi amaçlanmıştır. Nesneler olabildiğince sade ve basit halleriyle kullanılmıştır. Heykeller tercihen metal, plastik gibi hazır nesneler kullanılarak yapılmıştır. *(Kültür,2022;24).*

Böylece izleyici minimal sanatın salt gerçekliği görünmüş olur. Basit formlar ve büyük ölçek kullanılarak yapılan minimalist heykeller, estetik kaygı bulunmadan izleyicinin eserler ile etkileşim halinde olmasına olanak sağlar. Böylece heykel mekanla bütünleşmiş görünür. İzleyici bunun sayesinde heykel ile bulundukları mekânın hem parçası haline gelir hem de yeni bir anlam kazandırmış olur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

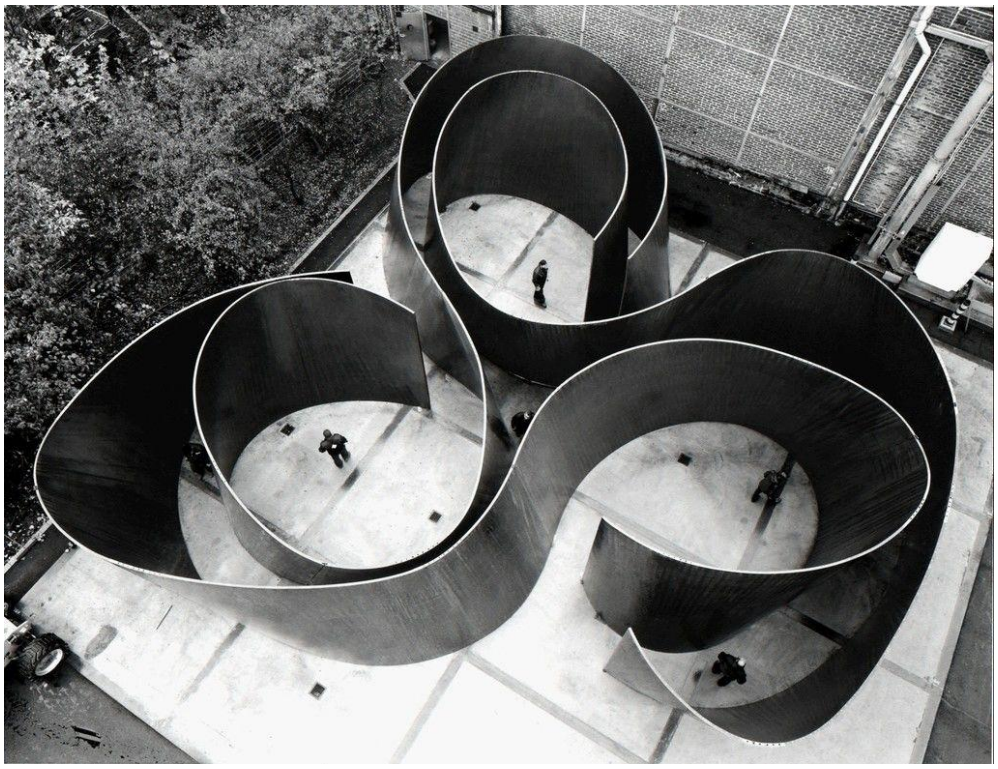
Akımın en önemli isimlerinden biri olan Richard Serra'dır. Sanatçı eserlerinde yaptığı devasa yapı çalışmalarıyla ün kazanmıştır. Başlarda kauçuk, plastik gibi malzemeler kullansa da sonraları ağır metal plakalar, çelik ve kurşun gibi malzemeler kullanmıştır. *(Kültür,2022;32)*.

Görsel 4.Richard Serra,*"Torqued Ellipse I",*hava şartlarına dayanıklı çelik, 398.8 x 911.9 x 627.4 cm, 1996, Dia Beacon

Bu ağır plakaların kullanımı ise ürettiği heykeller,mekanın içini kapsayan enstalasyonların oluşmasını sağlamıştır. Mekanın parçası haline gelen devasa yapının içinde yürüyen izleyiciler ise o mekanın içinde eser ile etkileşime geçerek olaya dahil olurlar.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 5.Richard Serra,*"Cycle",* hava koşullarına dayanıklı çelik, 1.889,76 x 1.706.88 cm, 2011

Minimalizmin başka en önemli heykel sanatçılarından biri olan Donal Judd ise her türlü yanılsama ve dışavurumculuğa karşı anlam taşımayan daha sade formlar tercih etmiştir.İlk başlarda tuval üzerine kullandığı kum veya plastik malzemeler gibi malzemeleri çalışmalarında kullandığı için bazı eserlerinde rölyef etkisi görülür *(Koçay,2015;53).*

Görsel 6.Donald Judd,*isimsiz,*siyah bronz kaplama,plexiglas,15 x 68.5 x 61 cm, 1990

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

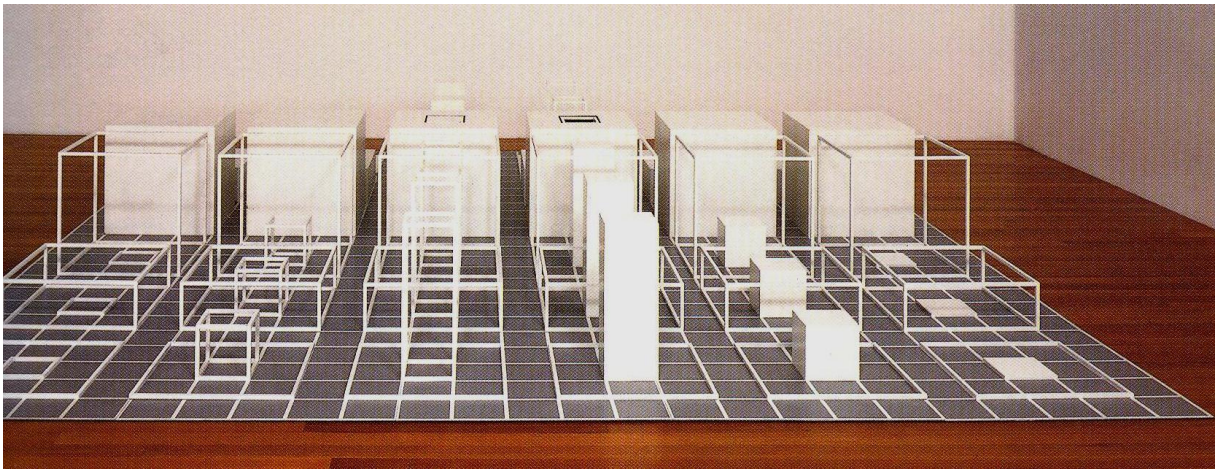
Judd,ilk üç boyutlu çalışmalarına ahşap ile başlayıp daha sonra ise metal,pleksi gibi çeşitli materyalleri de sanatına dahil etmiştir.Sanatçı,heykel yapma sürecinde,üst üste konulmuş raf ve benzeri materyaller ile estetik yanılsama ve gönderme bulunmayan seri üretim algısı ile sanatına devam etmiştir *(Turani, 2015: 774)*. Önceleri heykellerini mekanın içinde sergileyen Judd 1972'de çalışmalarını daha büyük bir hale getirerek dış mekanda izleyicilere sunmuştur.

Daha başka bir minimalist sanatçısı sayılan Sol Lewitt ise resim ve heykel sanatıyla ilgilenmiştir. Kavramsal sanat ve minimalizm gibi bir çok akıma öncülük etmiştir. Judd'dan farklı olarak kalıplı formlardan ziyede daha çizgisel formlar ile çalışmıştır.*(Yılmaz,2013:291)*

Soyut düşünceyle bilinçli olarak objenin kendisini dönüştürerek kavramsal düşünce ile yeni bir sanata dönüştürmüştür.(Fineberg,2014:290)

> *"1969'ların başında heykele yönelmiş,ancak geleneksel heykel anlayışından uzak bir yaklaşımla belli geometrik/matematiksel düzenlerin çeşitlemelerine dayanan ve "strüktür" adını verdiği üç boyutlu düzenlemeler gerçekleştirmiştir.Minimalizmin ilkelerine yakın olan,ancak kendisini kavramsal akım dahilinde gören LeWitt'in Kavramsal Sanat üzerine yazdığı makaleler 1960'larda resim ve heykele ilişkin geleneksel yöntemlerden ayrılan sanatçıların düşünce yapısını kavrayabilmek açısından önemli birer kaynak niteliğindedir."*
> *(Antmen,2017:197)*

Çalışmalarını heykel olarak değil yapı olarak tanımlayan Lewitt desen olgularıyla da ilgilenen bir sanatçıdır.

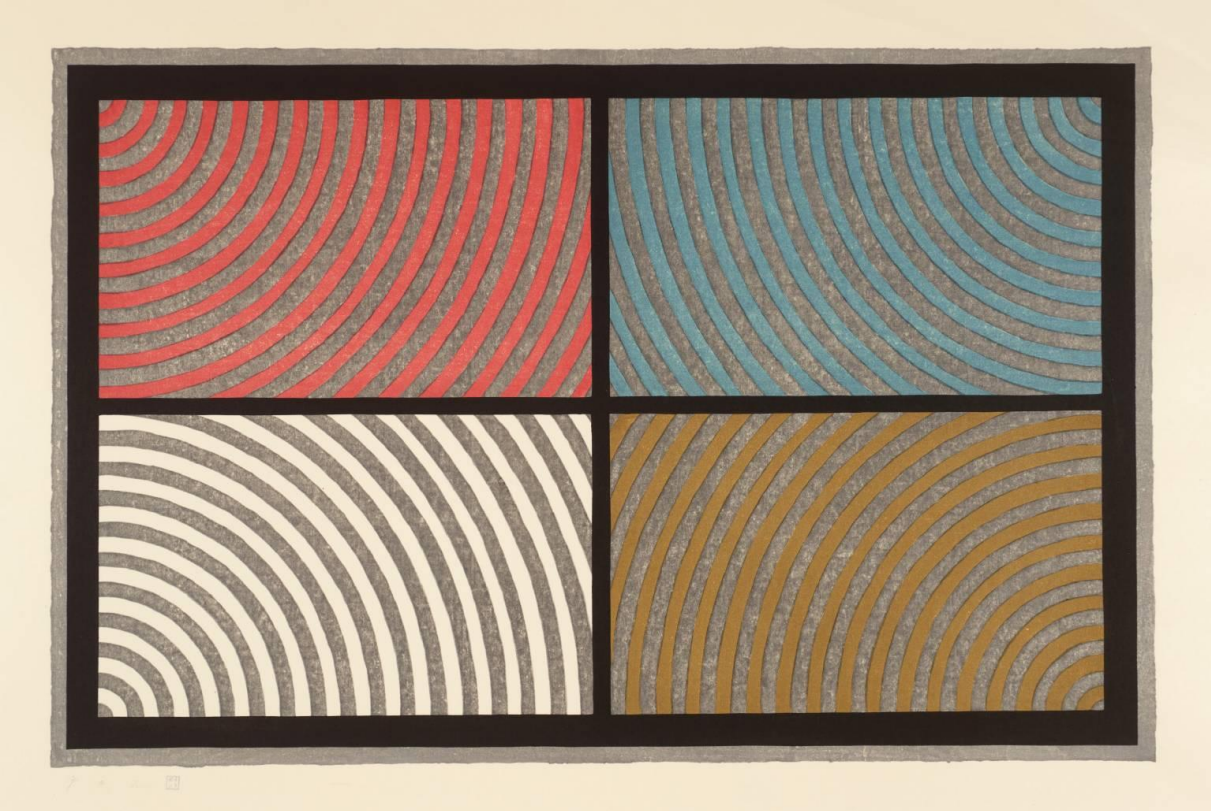
Görsel 7. Sol LEWİTT,*serial project no.1(ABCD)*, alüminyum üzerine pişmiş emaye,51x414x414 cm ,1966

Lewitt, geometik veya simetrik gibi parçaları iç içe geçirerek belli bir düzen içerisinde yaptığı çalışmaları daha sonra grafik ya da heykel olarak duvar üzerine konumlandırmıştır. *(Güleç,Betül."Soyut dışavurumculuğun derin öznelliği yücelten tavrına karşılık minilalizmin nesnel sessizliği". Yüksek Lisans Tezi,Atatürk Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü,Resim anasanat dalı, Erzurum,2017)*

Lewitt,1980'lerden sonra ise üç boyutlu çalışmalarından ziyade doğrudan duvar üzerine uyguladığı iki boyutlu çalışmalarla sanatını üretmeye devam etmiştir. Tabi lewitt gene

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

geometrik alanların tekrarlarını renk ile ilişkilendirerek eskiye oranla daha esnek olarak çalışmalarına yön vermiştir. *(Yılmaz,2013:291)*

Görsel 8. Sol Lewitt, *Arcs from Four Corners,* 1986

Görsel 9. Ibrahim Uslu,"belirsizliğin anatomisi",tel,köpük ve silikon,1.50 x 60 x 60cm,2024

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yeni Türk nesil sanatçısı sayılan Uslu ise çalışmanın izleyiciyle etkileşime geçmesine olanak sağlıyor. Uslu, çalışmalarında robot ve insan melezlerine yer veriyor. Bu eser, izleyiciyi kendi içsel yolculuğuna davet ediyor; düşüncelerin,duyguların ve insan olmanın karmaşıklığını sorgulamaya itiyor.

Görsel 10. Dan FLAVİN,*alternate diagonals*,gün ışığı ve soğuk beyaz florasan ışığı,1.366 cm,1963

"Flavin'in yapıtının örneklediği gibi, Minimalistler için sanat, 'ne görüyorsan odur'; ötesi yoktur" (Antmen, 2008: 181).

ABD'li sanatçı Dan Flavin'i ise renkli ışıklı floresan lambalarını kullanarak enstalasyon ile minimalist heykele yön vermesi ile tanıyoruz. Önceleri Piet Mondrian'dan etkilenmiş olsa da daha sonraki çalışmaları floresan lambaları kullanarak oluşturduğu hem enstalasyon hem heykelleri ile izleyicilerine farklı bir bakış açısı getirmiştir. Işıkları yerleştirme tarzını bir araç işlevi görmesinden ziyade bir heykel malzemesi olarak kullanmıştır.*(Kültür,2022:31)*

Tek başına bile yerleştirdiği tek floresan lamba ile mekân ile eser arasındaki derinliği sanatçı bize ustalıkla göstermiştir. Flavin'e göre mekandaki boşluk ancak ışığın yaratacağı illüzyon ile kırılabilirdir. Floresan lambaları kullanarak yaptığı heykellerin bazılarına 'Tatlin için anıt' adını vermiştir. *(Yılmaz,2013:277)*

"Bu, bir sanatçının kendi emeğiyle yonttuğu ya da inşa ettiği bir heykel değil, gayet basit bir şekilde floresan tüplerinden oluşturulmuş bir düzenlemeydi. Adından da anlaşılacağı üzere, Tatlin'in Kulesine bir göndermede bulunmakla birlikte, gerçekte, kendi kendine yeten, ışıl ışıl parlayan bir nesneydi." (Yılmaz, 2013: 277).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 11..Dan FLAVİN,*monument I(to vladimir tatlin)*,soğuk beyaz floresan ışık,244 cm,1964

Tek başına birbirinden farklı boyutlu floresanlar bir araya getirilip ışık ve renk enstalasyonlarıyla heykeli mekân ile bütünleştirerek farklı bir derinlik etkisi oluşturulmuştur. İzleyici floresanların oluşturduğu ışık yanılsamalarıyla oluşan derinlik ile mekânın içinde bir bütünlük kurmasına olanak sağlar.

SONUÇ

Minimalizmin ne olduğunu ve minimalist sanatçılar ilk başlarda soyut dışavurumcu olarak da anıldığını söylemiş olduk. Minimaliz, başta resim, heykel, edebiyat gibi alanlardan başlayarak, birçok sanat alanından etkilendiği gibi pek çok sanat alanını da etkilemiş olduğundan bahsedildi. Bunlar gerek enstalasyon gerekse heykel sanatında ne kadar çok yönlü olduğunu ve sanatçıların üslupları açasından birebirlerinden farklarını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada minimalist sanat, enstalasyon ve heykel sanatı ile ilgili çalışmalarla olan benzerlik ve farklılıkları ortaya konarak sorgulanmıştır. Bu farkları ortaya koyan bir nevi izleyici ve eser arasındaki ilişki olduğunu söyleyebiliriz. İzleyicinin eser ve mekân arasındaki etkileşiminden doğan bir anlam ilişkisi olduğundan bahsedile bilir. Her bir sanatçıda izleyici farklı bir anlam ilişkisi içine girmiştir. Aslında çalışmada değişen sanat anlayışlarıyla birlikte, sanat izleyicisinin değişen rolü de sorgulanmıştır.

Robert Morris'in, mekânın içine giren izleyicilerin oluşturduğu yansımaları, Donald Judd'un estetik yanılsama ya da gönderme bulunmayan seri üretim ile yaptığı eserleri Carl Andre'nin, izleyicilere farkında olmaksızın aslında bir eserin üzerinde yürütmesi; Serra'nın, devasa yapıları; Sol Lewitt'in çizgisel formlar kullanarak elde ettiği kalıplı formları; Dan Flavin'in ışığın yansımasıyla mekana ayrı bir derinlik algısı kazandıran floresanlarına kadar

birbirlerinden farklı enstalasyon ve minimalist heykel sanatçılarının sanat anlayışları ele alınmıştır. Bu sanatçıların zaman ve mekân içindeki ürettikleri eserlerin izleyici ile ortaya çıkan etkileşimine değinilmiştir.

Kaynakçalar

Yılmaz, M. (2013). Modernizmden Postmodernizme Sanat, Ankara: Ütopya Yayınları

Foster, H., (2009). Gerçeğin Geri Dönüşü. Esin Hoşsucu (Çev.).İstanbul: Ayrıntı

Antmen, A. (2008). Sanatçılardan Yazılar ve Açıklamalarla 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel Yayıncılık

James Meyer.(2010).minimalism: Phaidon yayınları

Alp, K. Özlem. "POSTMODERN RESİMDE ZAMAN-MEKAN TEMSİLİ". FLSF Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi, sy. 20 (Aralık 2015): 317-33.

Mehmet SUSUZ,Ahmet TÜRE,Ömer Tayfur ÖZTÜRK.(2020).*BİR SANAT HAREKETİ OLAN MİNİMALİZMDE İZLEYİCİ-ESER ETKİLEŞİMİNİN ALGISAL BOYUTLARI*.Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi

Karaca, G. (2021). SOYUT AMA NESNEL SANAT: MİNİMALİZM. Sanat Ve Tasarım Dergisi, 10(2), 334-349. https://doi.org/10.20488/sanattasarim.876762

Nihan, Ü. N. A. L. (2021). MİNİMALİZM FELSEFESİ VE MEKÂNA YANSIMALARI. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, *10*(87), 1593-1598.

Koçay, T. (2015). Minimalizm ve Günümüz Heykel Sanatında Minimalist Yaklaşımlar, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversi- tesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Heykel Anasanat Dalı, Ocak 2015.

Mengeş, F. (2015). *Sanat yapıtının farklı mekanlarda anlam problematiği* (Master's thesis, Işık Üniversitesi).

Toluyağ, D. (2020). Sanat pratiğinde enstalasyon, mekan, nesne ve sanatçı örnekleri. akademik sanat, 5 (11), 101-114.

Kültür, M. (2022). *Minimalizm Akımının Ortaya Çıkışı ve Tüketim Kavramı Bağlamında İncelenmesi* (Master's thesis, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

Güleç, B. (2017). *Soyut dışavurumculuğun derin öznelliği yücelten tavrına karşılık minimalizmin nesnel sessizliği* (Master's thesis, Güzel Sanatlar Enstitüsü).

Attila, D. Ö. L., & AVŞAR, P. MİNİMALİZM AKIMI KAPSAMINDA NESNE ANLAYIŞININ YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ.

Karahan, Ç. İ. (2015). SANATTA ÇAĞDAŞ BİR DÖNÜM NOKTASI: MİNİMAL SANAT. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *5*(11), 19-27.

Internet Kaynakları

Arkitekt."Formun en sade hali:minimalizm".Erişim:27 Mayıs 2024
https://www.gzt.com/arkitekt/formun-en-sade-hali-minimalizm-3592497

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Zorba TV&Dergi.” minimalizm ve heykel sanatı”.27 Mayıs 2024 https://zorbatv.com/sanat/gorsel-sanatlar/minimalizm-ve-heykel-sanati#:~:text=Minimalist%20yap%C4%B1tlar%20i%C3%A7inde%20bulunaca%C4%9F%C4%B1%20mekana,yerini%20mekanla%20b%C3%BCt%C3%BCnle%C5%9Fen%20heykeller%20al%C4%B1r.

Dev Müzayede.” MİNİMALİST HEYKELİN ÖNCÜSÜ: RİCHARD SERRA”. 27 Mayıs 2024 https://www.devmuzayede.com/blog/1041/minimalist-heykelin-oncusu-richard-serra

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

İZMİR'DE YAŞAMIŞ BAĞLAMA İCRACILARINDAN YILMAZ İPEK VE ZEYBEK TEZENE TAVRI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ayfer Hazal BIÇAKÇI [1],
[1] Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Müziği Bölümü Tezli Yüksek Lisans Programı, ayferhazalbicakci@outlook.com – ORCID ID: 0000-0001-9221-6818

ÖZET

Türk halk müziğinde zeybek, çalgısal ve sözel bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Zeybek eserleri bağlama çalgısı ile icra edilirken zeybek tavrı olarak da adlandırılan zeybek tezenesi, tril ve tremolo kullanılmaktadır. Zeybek tezenesi olarak adlandırılan icra şeklinin yörede zeybek ezgilerinin icrasında kullanılan asma davul ve kaba zurnanın ortaya koydukları icrayı en benzer şekilde bağlama çalgısı ile icra etmek amacıyla ortaya çıktığı düşünülmektedir. Tam icrayı yansıtabilmek için ise kaba zurnadan duyulan uzun süreli sesler tril ve tremolo kullanılarak icra edilmekte ve bu şekilde ortaya koyulan icra desteklenmektedir. İzmir'in özellikle ilçelerinde zeybek ezgileriyle yoğun bir şekilde karşılaşılmaktadır. İzmir kent ortamında bağlama icrası; özellikle de bağlama ile zeybek icrası denildiği zaman akla gelen ilk isimlerden biri Yılmaz İpek'tir. İpek, 22 Aralık 1936 yılında İzmir kentinde doğmuştur. İlk enstrüman eğitimine mandolin ile başlamıştır. Çok kısa bir süre mandolin eğitimi aldıktan sonra babasının bağlama çalması sebebiyle bağlama çalgısına yönelmiştir. Gençlik çağlarının başında kısa bir süre İstanbul'da yaşamış ve bu süreçte bağlama yapım ustasının yanına çırak olarak verilmiştir. Ustasından bağlama yapımını öğrenirken diğer yandan atölyeye gelen dönemin önemli bağlama icracılarıyla tanışma imkânı da bulmuştur. İzmir'e geri döndükten sonra halkevlerinde, çeşitli konser ve müzik yayınlarında bağlama icracısı olarak bulunmuştur. 1953 yılında TRT İzmir Radyosu *"Yurttan Sesler"* topluluğunda saz sanatçısı olarak görev almaya başlamıştır. Bunun yanı sıra marangoz olan babası ile birlikte bağlama yapım faaliyetlerini geliştirmiştir. Böylece hem sanatkâr hem de zanaatkâr olarak çok kıymetli eserler ortaya koymuştur. Çalışmamızda öncelikle Türk halk müziğinde zeybek tavrı ve bağlamada zeybek tezenesi ile ilgi bilgiler verilecektir. Daha sonra, bağlama ile zeybek icrasının en önemli ekollerinden biri olan Yılmaz İpek'in hayatı hakkında bilgi verilecek ve zeybek icra kayıtları incelenip ayrıntılı olarak yazılan notalar üzerinden icraların analizleri yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: bağlama, İzmir, Yılmaz İpek, zeybek.

ZEYBEK PLECTRUM STYLE, ONE OF THE BAGLAMA PERFORMERS WHO LIVED IN IZMIR: YILMAZ IPEK

ABSTRACT

In Turkish folk music, zeybek is an instrumental and verbal genre. While zeybek melodies are performed with the bağlama instrument, zeybek plectrum, also called zeybek style, trill and tremolo are used. It is thought that the form of performance called zeybek plectrum emerged in order to perform the performance of the asma davul and kaba zurna, which are used in the

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

performance of zeybek melodies in the region, in the most similar way with the baglama instrument. In order to reflect the full performance, the long-term sounds heard from the kaba zurna are performed using trills and tremolos and support the performance put forward in this way. Especially in the districts of Izmir, we encounter zeybek melodies intensely. Baglama performance in the urban environment of Izmir; One of the first names that comes to mind, especially when it comes to the performance of zeybek with baglama, is Yılmaz Ipek. Ipek was born on December 22, 1936 in Izmir. He started his first instrument training with the mandolin. After studying mandolin for a very short time, he turned to the baglama instrument because his father played the baglama. At the beginning of his youth, he lived in Istanbul for a short time and was apprenticed to the baglama maker in this process. While learning baglama making from his master, he also had the opportunity to meet the important baglama performers of the period who came to the atelier. After returning to Izmir, he worked as a baglama performer in public houses, various concerts and music recordings. In 1953, he started to work as an instrumentalist in TRT Izmir Radio's *"Yurttan Sesler"* ensemble. In addition, he developed baglama-making activities with his father, who was a carpenter. Thus, he has produced very valuable works both as an artist and as a craftsman. In our study, information about zeybek style in Turkish folk music and zeybek plectrum in baglama will be given. Then, information will be given about the life of Yılmaz İpek, one of the most important schools of zeybek performance with baglama, and zeybek performance records will be examined and the performances will be analyzed through the notes written in detail.
Keywords: baglama, Izmir, Yılmaz Ipek, zeybek.

1.Giriş

İzmir kentinde bağlama ile zeybek icra geleneği üzerine yaptığımız çalışmamız kapsamında, İzmir kent ortamında bağlama icrası; özellikle de bağlama ile zeybek icrası denildiği zaman akla gelen ilk isimlerden biri olan Yılmaz İpek hakkında bilgi ve kaynak yetersizliği olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle Yılmaz İpek'in hayatı hakkındaki bilgileri ulaştırabilmek ve İpek'in bağlama ile zeybek icrasını inceleyebilmek adına bu çalışma yapılmıştır.

2.Yılmaz İpek'in Hayatı

Yılmaz İpek, 22 Aralık 1936 yılında İzmir kentinde Kadifekale ve Eşrefpaşa arasında kalan, eski adı ile Yapıcıoğlu semti olarak anılan mahallede dünyaya gelmiştir. Büyük dedesi Aydın/Çine'den İzmir'e göçmüş, babası Mustafa İpek de kendisi gibi İzmir'de doğmuştur. Marangoz ustası olan Mustafa İpek, dönemin iyi bağlama icracıları arasında da anılmaktadır (İpek, 1995).

Yılmaz İpek İnkılap Okulu'nda ilköğrenimine başlamış, dördüncü sınıftayken öğretmeni Piraye hanımın mandolin çalmasından etkilenerek kendisinden mandolin eğitimi almaya başlamıştır. Öğretmeni tarafından müzik yeteneği kısa sürede fark edilmiştir. Ancak Yılmaz İpek, babasının bağlama çalmasını istemesinden etkilenerek mandolin derslerini bırakmıştır. Bağlama çalgısına olan ilgisi ise babasının arkadaşları ile yaptığı müzikli buluşmalarda biraz oluşmaya başlamış, başlangıç seviyesinde ud çalan annesinin bağlama çalgısı ile bir türkü çalmaya çalışırken Yılmaz İpek'in bağlamayı eline alıp ilk denemesinde türküyü çalabilmesi ile artmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

İlkokul eğitimini tamamladıktan sonra 1948 yılında Mithat Paşa Erkek Sanat Enstitüsünde eğitim almaya başlamıştır. İkinci sınıftayken ablası Münevver İpek'in Şemsi Yastıman ile evlenip İstanbul'a taşınması sebebiyle ailecek İstanbul'a göçme kararı almışlardır. Eniştesinin desteğiyle Kapalıçarşı'da bağlama yapım atölyesi olan Agop Usta'nın yanında çırak olarak çalışmaya başlamıştır. Burada hem bağlama yapımı üzerine incelikler öğrenmiş hem de Hamit Çine, Bayram Aracı, Mucip Arcıman gibi isimlerle tanışmış ve yer yer meşk etme imkânı bulmuştur. Böylece, çıraklık yaptığı sürede müzikal dağarcığı da gelişmiştir. Bu süreçte yeteneği eniştesi Yastıman tarafından da fark edilmiş ve dile getirilmiştir (İpek, 1995).

Birkaç yıl sonra ablası ve eniştesini İstanbul'da bırakarak ailecek yeniden İzmir'e dönmüşlerdir. Yaşadıkları semt olan İzmir/Yapıcıoğlu'nda bulunan halkevinde Turan Sözkesen'in yönettiği Türk Halk Müziği korosunda saz icra ederken bir yandan da ayda iki kere kendi deyimiyle *"kısa pantolon giyebilecek kadar küçük yaşta"* olmasına rağmen İzmir Radyosu'nda tek başına solo programlar yapmaya başlamıştır. Daha sonra Mustafa Hoşsu ile tanışmış ve askere gittiği döneme kadar saat ücretli olarak İzmir Yurttan Sesler Topluluğu'nda bağlama icracısı olarak çalışmıştır (İpek, 1995).

Askerlik görevini Manisa ve Adapazarı'nda yerine getirmiştir. Adapazarı'nda askerlik yaptığı dönemde bütün zamanını eline geçen eski bir bağlama ile geçirdiğini aktarmış, hatta hayatını anlatırken *"plak denemelerimdeki birkaç eseri bu dönemde aynı bağlama ile yapmıştım"* bilgisini de vermiştir (İpek, 1995).

Askerden geldikten sonra marangoz olan babası Mustafa İpek ile birlikte bağlama yapım faaliyetlerini geliştirmek için çalışmışlardır. Bu çalışmaların yanı sıra, TRT İzmir Radyosunda açılan kadrolu bağlama sanatçısı sınavını başarıyla geçmiş, maaşlı ve kadrolu olarak çalışmaya başlamıştır. 1970 yılında TRT İzmir Radyosu'nda açılan şeflik sınavlarını da başarıyla geçerek *Türküler ve Oyunları, Beraber ve Solo Türküler, Kadınlar Korosu, Yurttan Sesler* gibi topluluklarda şeflik yapmıştır (İpek, 1995).

Yılmaz İpek, zeybek ezgilerinin icracılığında akla gelen ilk isimlerdendir. Ancak bağlama ile icra ettiği saz semaileri, longalar, sirtolar ve Macar Rapsodisine kadar birçok eser hem sanatkâr kesim tarafından hem de halk tarafından yüksek bir ilgi ve beğeniyle karşılanmıştır. Bağlamasında virtüözlüğe sahip olan İpek, Türk halk müziği ve Türk halk oyunları kapsamında yurt dışında gerçekleşmiş olan çeşitli konser ve festivallere katılmıştır. Bunlardan biri olan Llangollen'da yapılan bir festivalde otantik çalgılar dalında solo birincilik ödülünü kazanmıştır (İpek, 1995).

Bağlama icracılığı ile sanatkâr, bağlama yapımcılığı ile ise zanaatkâr olan Yılmaz İpek, 12 Kasım 1999 yılında vefat etmiştir (Hoşsu, 1999, s.13).

3.Türk Halk Müziğinde Zeybek Türü

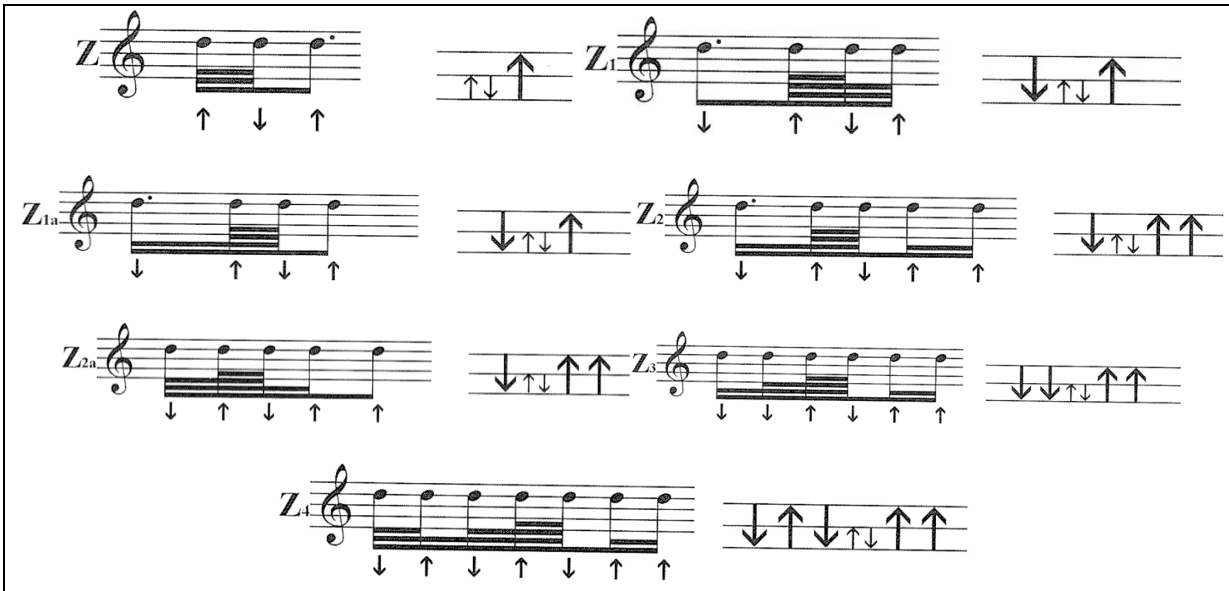
Türk halk müziğinde zeybek çalgısal ve sözel bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır (Akdoğu, 2003, s.176). Dokuz zamanlı olmaları türü belirleyen en önemli özelliktir. Eserler genellikle üçlüsü başta (3+2+2+2) veya sonda (2+2+2+3) olan düzüm formlarıyla karşımıza çıkmaktadırlar. Dokuz zamanlı olmayan ve zeybek tavrı ile icra edilen eserler ise *"zeybek çeşnisi"* olarak anılmışlardır (Emnalar, 1998, s.328). Zeybek eserleri, geçmiş dönem kaynaklarında "*kıvrak zeybek, ağır zeybek, çok ağır zeybek"* şeklinde sınıflandırılırken (Güldaş,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8
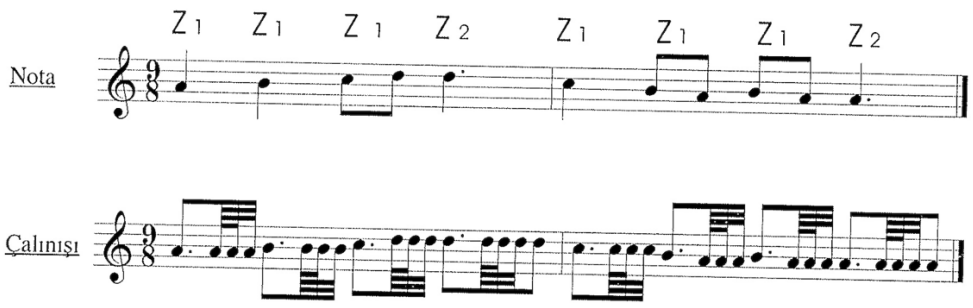
2012, s.106); Akdoğu tarafından *"kadın zeybeği, kent zeybeği, kır zeybeği"* olarak sınıflandırılmıştır (Akdoğu, 2003, s.177-179).

4.Zeybek Tezenesi

Zeybek tavrı olarak da adlandırılan zeybek tezenesinin, yörede zeybek ezgilerinin icrasında kullanılan asma davul ve kaba zurna çalgılarının ortaya koydukları icrayı bağlama çalgısı ile en benzer şekilde icra etmek amacıyla ortaya çıktığı düşünülmektedir. Notaya alınırken uzatmalı bir notanın arkasına çırpma olarak da anılan değerleri daha kısa notaların eklenmesiyle oluşturulur. İcra esnasında ayrıntısız ve yalın olarak yazılmış zeybek notalarında zeybek tezenesinin notanın üzerinde nerelerde kullanılacağını belirtebilmek amacıyla *"z, z1, z1a, z2…"* gibi kısaltmalar ile şifrelenerek kullanılmaktadır. Bu kısaltmalar, görsel.1'de aktarılan değer kalıpları ve tezene vuruşları ile üzerine geldiği notaya görsel.2'deki gibi uyarlanarak icra edilmektedir.

Görsel.1 (Güldaş, 2012, s.106-107).

Görsel.2 (Kaya, 2005, s.251)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

İcra bölgelerinin çoğunluğunda kaba zurna çalgısı ile, bazı bölgelerde ise klarnet çalgısı ile icra edilen zeybek ezgilerindeki uzun süreli sesler çalgıların üflemeli olmaları sayesinde herhangi bir kesintiye uğramadan icra edilebilmektedir. Bu icralar bağlama çalgısına aktarırken çalgının telli ve mızraplı bir çalgı olması sebebiyle uzun süreli sesler kesintiye uğramadan icra edilememektedir. Bu noktada icranın içerisine tril ve tremololar da eklenerek icra yörede genellikle karşılaştığımız üflemeli çalgılara en yakın hale getirilmeye çalışılmıştır.

Çizelge 1. Notada kullanılan sembollerin açıklamaları
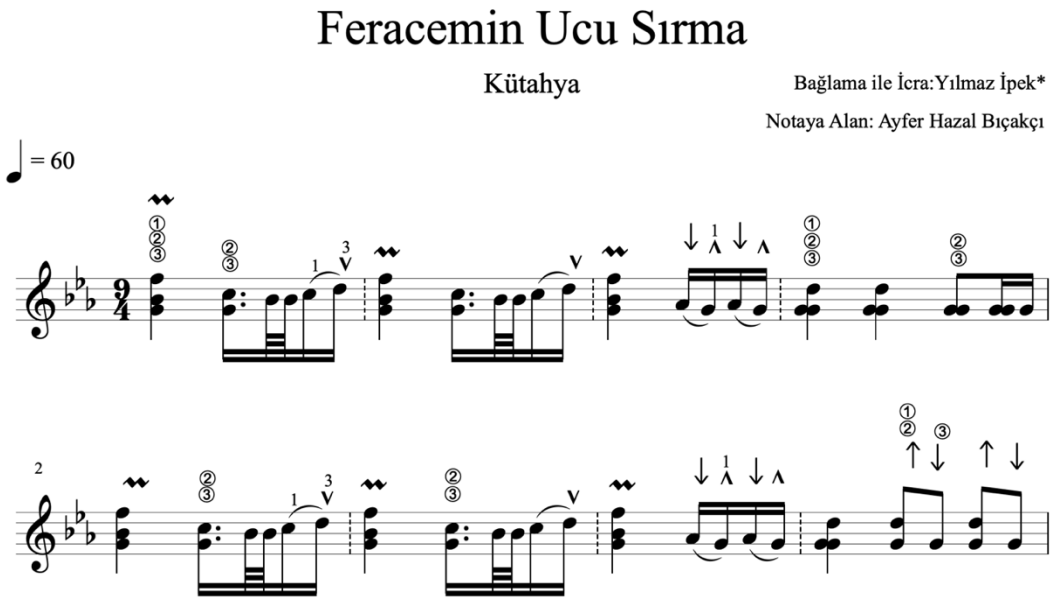
①	Alt Tel(1.tel)	*tr*	Tril yapıldığını ifade etmek için kullanılmıştır.
②	Orta Tel(2.tel)	↓	Aşağı yönde tezene vuruşunu ifade etmek için kullanılmıştır.
③	Üst Tel(3.tel)	↑	Yukarı yönde tezene vuruşunu ifade etmek için kullanılmıştır.
ᨒ	Mordan sembolü normalde komşu sese tek bir çarpma yapılmasına karşılık gelmektedir. Ancak çalışmamızdaki nota yazılarında bağlamada yapılan çarpmayı ifade etmek amacı ile kullanılmıştır.	V	Sağ elde tezene vurmadan sol elde parmakla notaya vurmayı ifade etmek için kullanılmıştır.
1 ve **3**	Parmak numaralarını ifade etmek için kullanılmıştır.		

5. Notaya Alınan Eserlerin İcra Analizleri
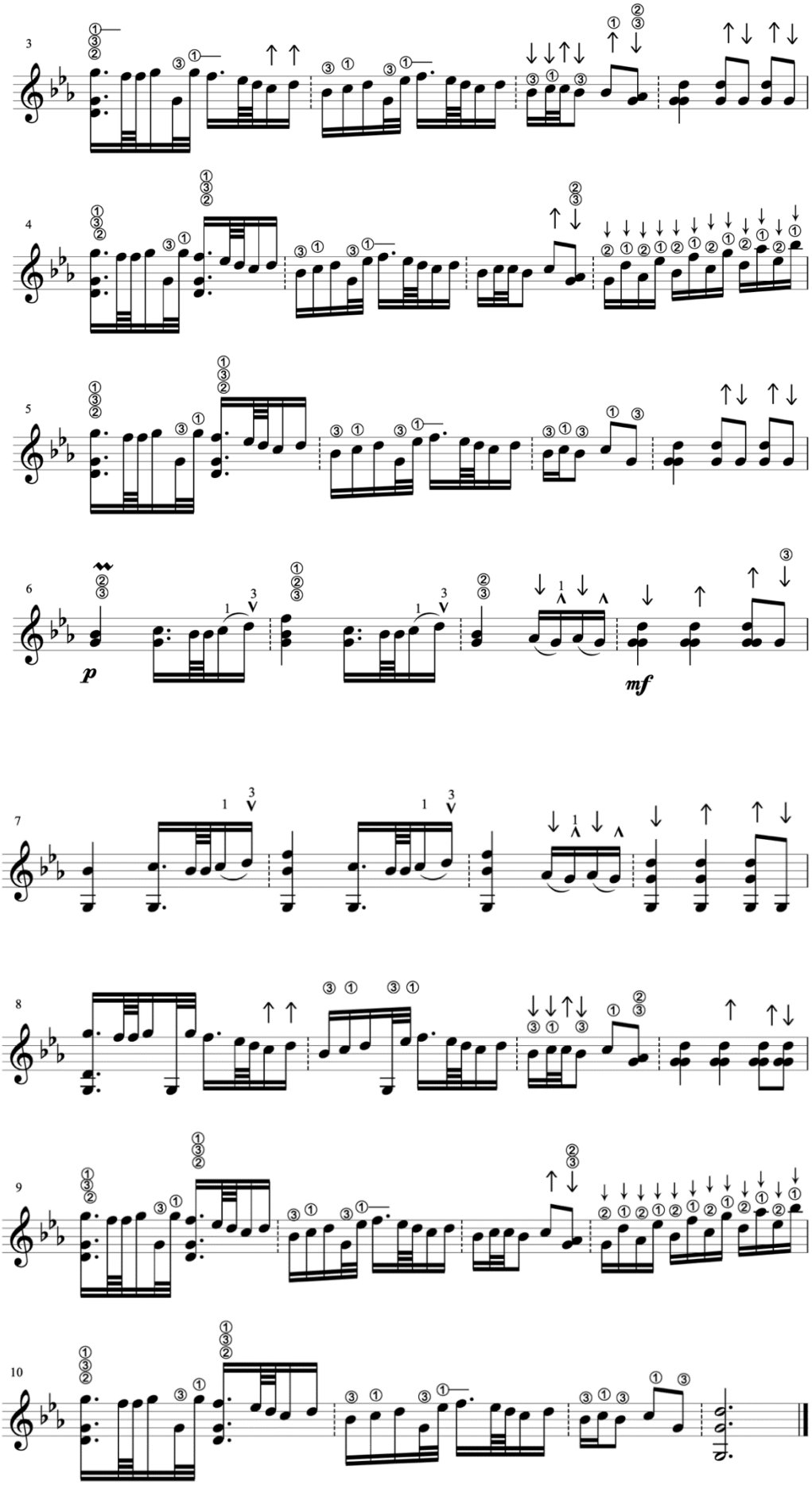
ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yazılan notalarda okuma açısından kolaylık sağlayabilmek amacı ile usul içerisindeki 2 ve 3'lüler kesik ölçü çizgileri ile birbirlerinden ayırılmış, ölçü sonu ise olması gerektiği gibi ölçü çizgisi ile belirtilmiştir. Tel numaraları, tekrar eden ezgi cümlelerinde ve nota kalıplarında karmaşıklık yaratmaması amacı ile eser boyunca işaretlenmemiştir. Analiz bölümünde nota üzerinde semboller ile aktarılamayan ayrıntılar notaların sonunda yazılı olarak analiz edilmiştir. Çalışmamızda Yılmaz İpek'in bağlama ile zeybek icrasını inceleyebilmek için "Feracemin Ucu Sırma" ve "Ötme Bülbül Zeybeği" isimli eserlerin icraları analiz edilmiştir. Bu zeybek icralarının kayıt bağlantıları kaynakça bölümüne eklenmiştir.

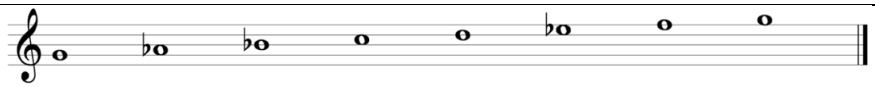
5.1. Birinci Eser: Feracemin Ucu Sırma

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8
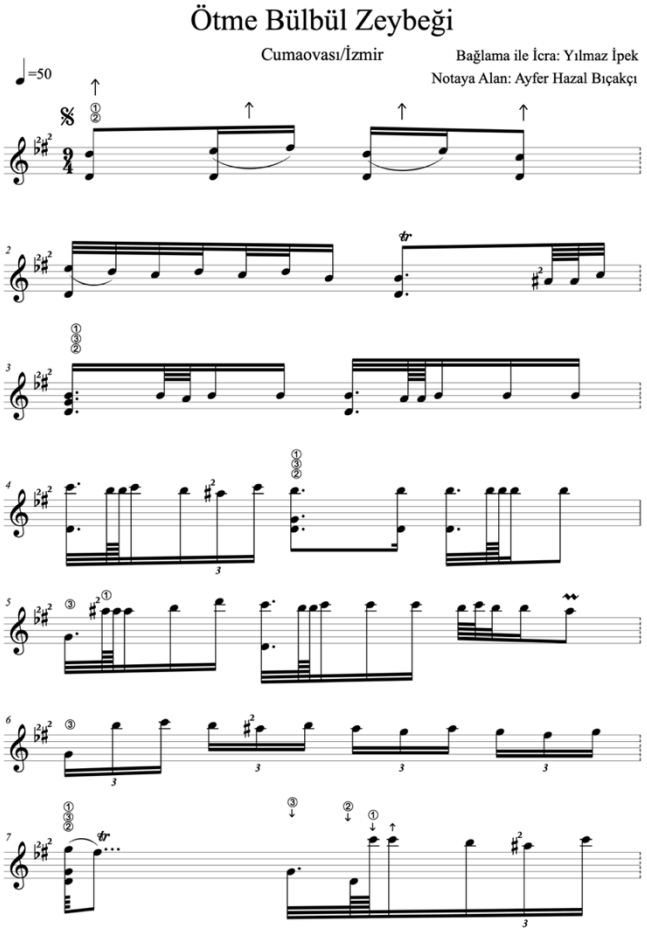

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Eserin Adı:	Feracemin Ucu Sırma
Eserin Yöresi:	Kütahya
Eserin Dizisi:	
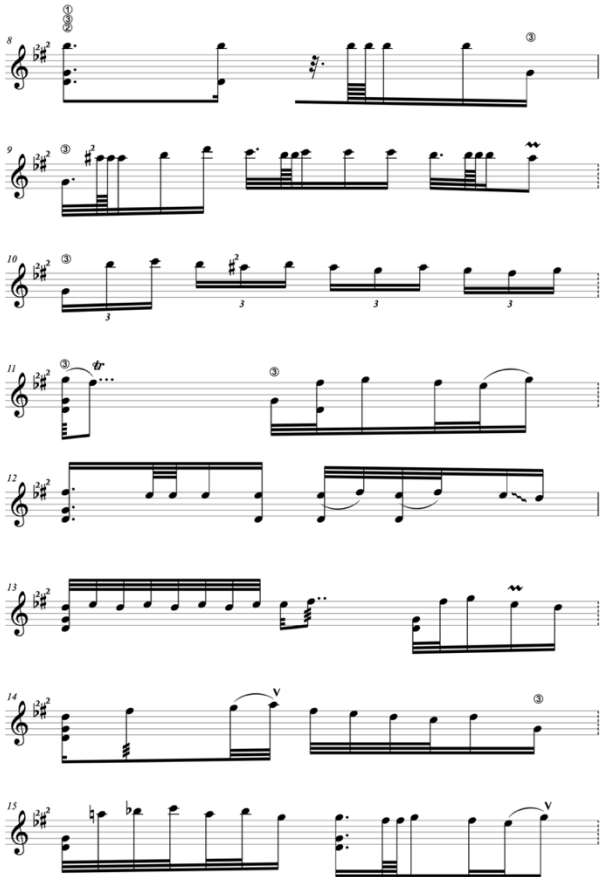
TRT repertuvarında la kararda yazılmış olan "Feracemin Ucu Sırma" adlı eser, notaya aldığımız kayıtta Yılmaz İpek tarafından kara düzende ve sol kararlı olarak icra edilmiştir. Eseri sol kararlı olarak icra etmeyi tercih etmesindeki sebebin, ana ezgiyi 2. telden icra ederken 3. telden; ana ezgiyi 1. telden çalarken ise 2. ve 3. tellerden dem seslerinin tınlamasını sağlamak olduğu yorumu çıkartılabilmektedir. Eserin icrasının tamamı dinamik bir tavır ile yapılmıştır. İcra genelinde yazılmış olan akorların bütünü aynı anda vurulmuş, seslerin birlikte tınlaması sağlanmıştır.
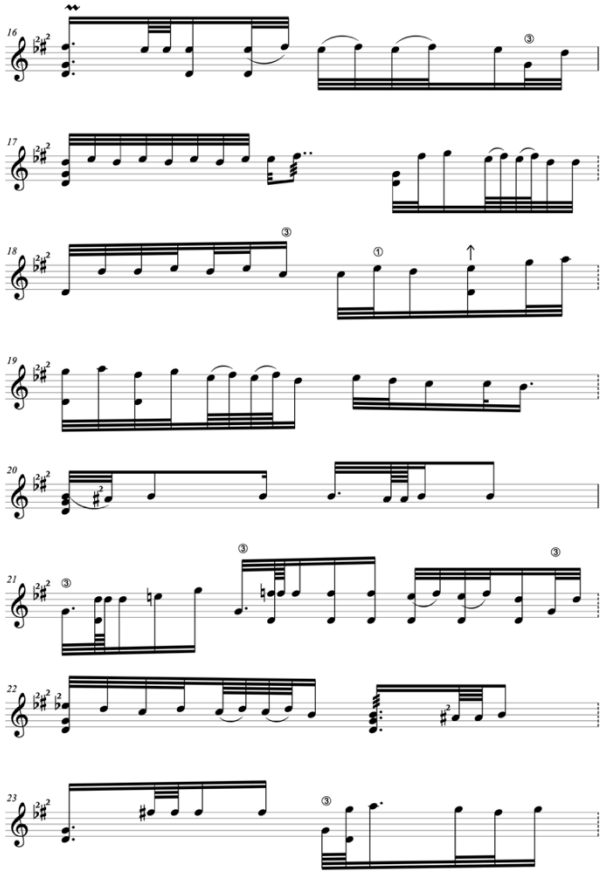
Yılmaz İpek, eser icrasına başlamadan önce eserin makam dizisine uygun bir açış ile icraya başlamıştır. 4. ve 9. portelerde ölçünün üçlüsünde takma tezene kullanılarak orta tel ve alt telde çıkıcı bir ezgi geçişi yapılmıştır. 6. portede dinamik icra hafifleştirilmiş ve ölçünün üçlüsüne gelesiye kadar *piano* nüansıyla ilerlemiştir. 7. portede ise bir önceki ölçüdeki *piano* nüansı kadar olmasa bile tezene orta şiddetin altında yani *mezzo forte* nüansın altında icra edilmiştir.

5.2.İkinci Eser: Ötme Bülbül Zeybeği

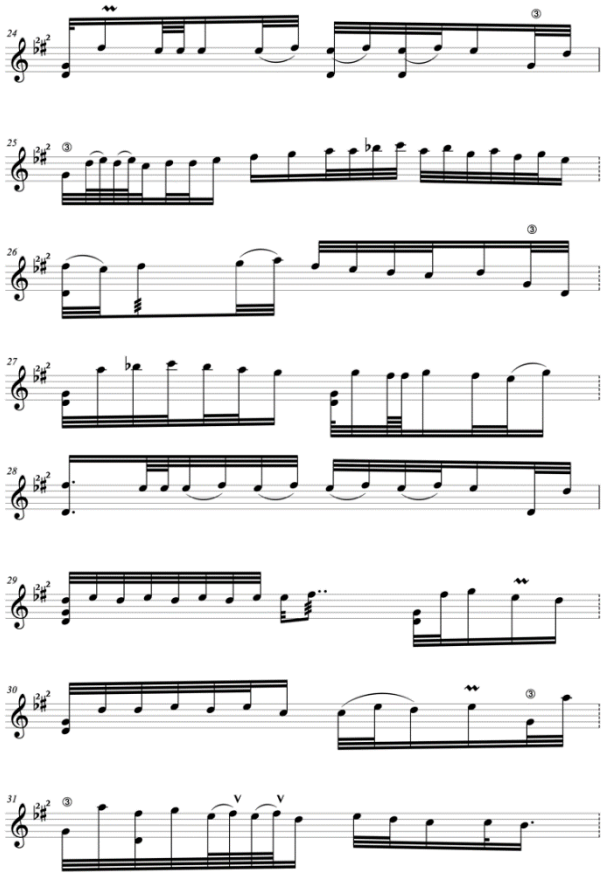

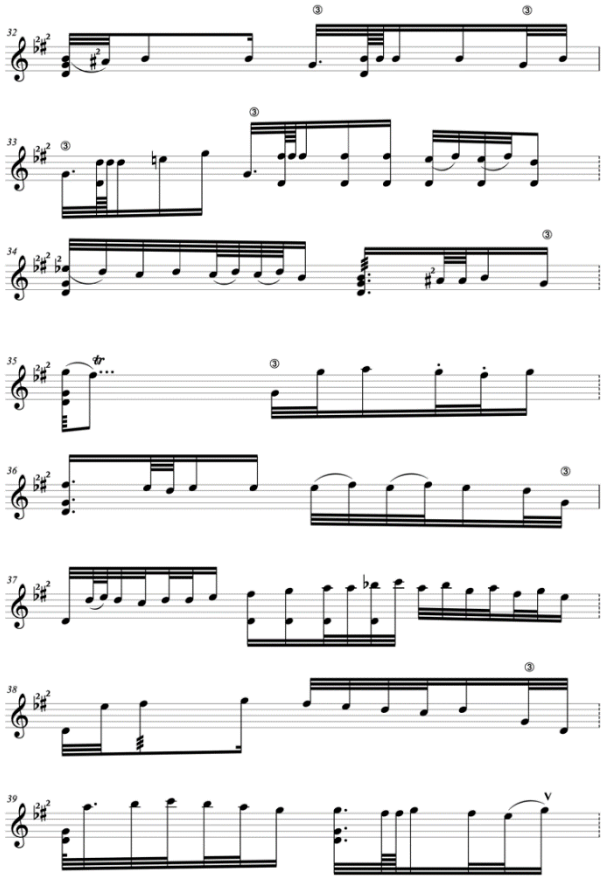
ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

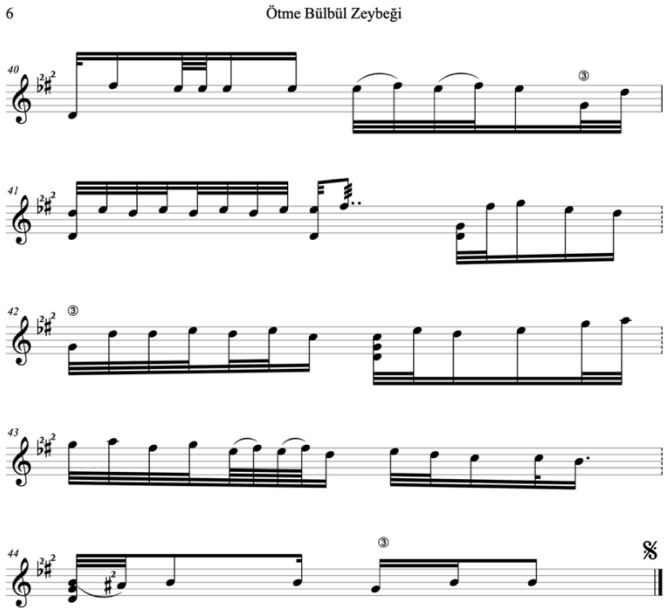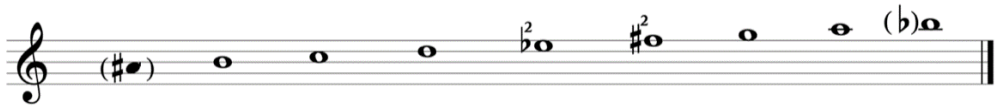

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Eserin Adı:	Ötme Bülbül Zeybeği
Eserin Yöresi:	İzmir/Cumaovası
Eserin Dizisi:	

Bu eser 1978 yılında İsmail Özboyacı tarafından İzmir/Cumaovası'nda Zurnacı Bekir'den derlenmiş, Yılmaz İpek tarafından ise notaya alınmıştır. İpek'in bu zeybeği zurna icracısından notaya almış ve bağlama ile kendisinin de icra etmiş olması daha önce de bahsettiğimiz üzere, zurnadaki zeybek icrasının bağlama icrasına olan etkileri anlamında oldukça önemli bir örnektir. İcra kaydında bağlama kara düzene çekilmiş ve zeybek si kararda icra edilmiştir.

Yılmaz İpek, eser icrasının önünden bir önceki eserde olduğu gibi eserin makam dizisine uygun bir açış yapmıştır. Ardından 1. porteye usul içerisinde ama serbest bir tavır ile başlanmıştır. 2. portede birinci dörtlüğün başında 1.telde tek tezene ile duyulan otuz ikilik mi-re seslerinin altında 2.tel sesi onlardan daha yüksek tınlamaktadır ve tezene taranarak çalınmıştır. İkinci dörtlüğün trilini zeybek tezenesinde gördüğümüz çırpma tezeneye bağlanmıştır. 5. ve 9. portelerin birinci dörtlüğünde la diyez çırpmasından önce birinci tel sol sesi yerine dem sesi olarak kullanılan 3. tel sol kullanılmıştır. 7. portenin birinci dörtlüğünde 2. ve 3. Tellerde bulunan sol ve re sesleri 1. teldeki re sesinden çok daha ön planda tınlamaktadır. İkinci dörtlükte ise ezgi cümlesine tarama ile başlanmıştır. 11. portenin birinci dörtlüğünde 2. ve 3. tellerde bulunan sol ve re sesleri 1. teldeki re sesinden çok daha ön planda tınlamaktadır. İkinci dörtlükte ise ezgi cümlesine tarama ile başlanmıştır (7. porte ile benzer). 12. portenin ikinci dörtlüğünün sonundaki on altılık mi notasından on altılık re notasına parmak kaydırılarak çalınmıştır. 13. ve

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

29 portelerde, birinci dörtlükte 2. ve 3. tellerde bulunan sol ve re sesleri 1. teldeki re sesinden çok daha ön planda tınlamaktadır. İkinci bezekte tremolo öncesine tarama tezene ile, üçüncü dörtlükte ise ezgi cümlesine tarama tezene ile başlanmıştır. 14. porte, birinci dörtlüğe tarama tezene ile başlanmıştır. 15. portede hem birinci hem ikinci bezeğe tarama tezene ile başlanmıştır. 16. porte, birinci dörtlüğe tarama tezene ile başlanmıştır. 17. porte, birinci bezekte 2. ve 3. tellerde bulunan sol ve re sesleri 1. teldeki re sesinden çok daha ön planda tınlamaktadır. İkinci bezekte tremolo öncesine tarama tezene ile, üçüncü dörtlükte ise ezgi cümlesine tarama tezene ile başlanmıştır (13. porte ile benzer). 20. porte, birinci dörtlüğe tarama tezene ile başlanmıştır. 21. portede hem birinci hem ikinci dörtlüğe tarama tezene ile başlanmıştır. 22. porte, birinci bezekte 1.teldeki mi bemol2 sesinden çok 2. ve 3. teldeki sol ve re sesleri tınlamaktadır. İkinci dörtlükte ise tremolo tek tek üzerinden yapılsa da öncesinde tarama tezene ile 2. ve 3.tellerdeki sol ve re notaları da tınlamaktadır ve ardından tremolo çırpma tezeneye bağlanmıştır. 23. portede birinci dörtlüğe tarama tezene ile başlanmış ve çırpma tezene atılmıştır. İkinci dörtlüğe ise tarama tezene ile başlanmıştır. 24. porte, birinci dörtlüğe tarama tezene ile başlanmıştır. 25. porte, birinci dörtlükte; altmış dörtlük re-mi-re-mi bölümü çok hızlı bir şekilde icra edilmesi sebebiyle, ilk dinlemede duyulmamaktadır. 26. porte, birinci dörtlüğe tarama tezene ile başlanmıştır. 27. portede hem birinci hem ikinci dörtlüğe tarama tezene ile başlanmıştır. 28. portede birinci dörtlük zeybek tezenesi ile başlıyor ancak çırpmanın noktalı on altılık notasında da tezene tarama tezene ile indirilmiştir. 30. porte, birinci dörtlüğe tarama tezene ile başlanmıştır. 31. portedeki birinci dörtlüğün başındaki sol notasını 1. telden kullanmak yerine dem sesi olarak da kullanılan 3. teldeki sol notasını kullanılmıştır. 32. portenin birinci dörtlüğünde akor olarak yazılmış 1,2 ve 3. tellerdeki notalar yine taranarak icra edilmiştir. İkinci dörtlükte ise çırpma tezeneden önce dem sesi olarak kullanılan 3. teldeki sol kullanılmıştır. 33. portede hem birinci hem ikinci dörtlüğe tarama tezene ile başlanmıştır. (21. porte ile benzer). 34. porte, birinci dörtlükte 1.teldeki mi bemol2 sesinden çok 2. ve 3. teldeki sol ve re sesleri tınlamaktadır. İkinci bezekte ise tremolo çırpma tezeneye bağlanmıştır (22.ölçü ile benzer). 35. porte, birinci dörtlükte 2. ve 3. tellerde bulunan sol ve re sesleri 1. teldeki re sesinden çok daha ön planda tınlamaktadır. İkinci dörtlükte ise ezgi cümlesine tarama ile başlanmış ama bu sefer benzer ölçülere oranla tezene daha hızlı indirilmiştir (7. ve 11. porteler ile benzer). 38. porte, birinci dörtlüğün başında 2. teldeki otuz ikilik re ve 1. teldeki otuz ikilik mi notaları tarama tezene ile çalınıp fa notasındaki tremoloya bağlanmıştır. 39. ve 40. portelerin birinci dörtlüklerinde yine tarama ile inen bir tezene kullanılmıştır. 41. porte, birinci dörtlükte 2. ve 3. Tellerde bulunan sol ve re sesleri 1. teldeki re sesinden çok daha ön planda tınlamaktadır. İkinci dörtlükte ise tremolo öncesine tarama ile, üçüncü dörtlükte ise ezgi cümlesine tarama tezene ile başlanmıştır (13,17 ve 29. portelerin benzeri). 42. porte, ikinci dörtlüğün başında akor olarak yazılmış olan notada 2. ve 3. tellerdeki sol ve re sesleri 1. teldeki do sesinden çok daha önde duyulmaktadır.

6.Bulgular ve Sonuçlar

Yılmaz İpek'in her iki zeybeğin de icrasından önce eserlerin makam dizilerine uygun açış yaptığı görülmektedir. Zeybek icrasından önce açış yapma geleneğini kaba zurna icrasında da karşımıza çıkmaktadır. Türk halk müziği icracıları arasında *"gezinleme"* olarak da bilinen bu açışın, daha çok oyuncunun zeybek oynamadan önce oyuncuyu zeybek oynamaya hazırlamak

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

için yapıldığı bilinmektedir. Oyuncu, açış esnasında oyun alanında hayali bir daire etrafında serbest bir ritimde yürür veya açış yapılan sürede olduğu yerde bekler. Açışın ardından zeybek ezgisi başlayınca davul darpları ile birlikte oynamaya başlar. Buradan da hareketle, bağlamada zeybek icrasından önce açış yapma geleneğinin kültür içerisinde bulunan bu gelenekten geldiği yorumu çıkartılabilir.

İpek, günümüz zeybek icralarına oranla *"tarama tezene"* olarak adlandırdığımız icra şeklini ikinci eser olan Ötme Bülbül Zeybeği icrasında çok daha sık kullanmaktadır. Ancak yapılan analizlerin ışığında birinci eser olan Feracemin Ucu Sırma isimli eserde bu tezenenin kullanılmadığı tespit edilmiştir. İki zeybek eserinin icrasını karşılaştırdığımızda, birinci eser daha dinamik bir çalım ile icra edilirken ikinci eserin daha ağır ve dem sesi sürekli olarak duyurularak icra edildiği saptanmış, tarama tezenenin bu fark sebebiyle her iki eserde de kullanılmamış olabileceği kanısına varılmıştır.

KAYNAKÇA

Akdoğu, O. Bir Başkaldırı Öyküsü Zeybekler Tarihi- Ezgiler- Dansları 1-2-3, Sade Matbaacılık, İzmir, 2004.

Akdoğu, O. Ege'de Müzikçiler Ansiklopedisi, Metro Matbaacılık, 1997.

Akdoğu, O. Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler, Meta Basım, İzmir, 2003.

Emnalar, A. Tüm Yönleriyle Türk Halk Müziği ve Nazariyatı, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1998.

Güldaş, T. Bağlama Metodu Etütler- Pozisyonlar- Tavırlar, Ünal Ofset Matbaacılık, İzmir, 2012.

Hoşsu, M. Bağlama Virtüözü Yılmaz İpek ve TRT'nin Sanata Bakışı, Ulusal Müzikoloji Dergisi, Kasım, 1999.

https://www.youtube.com/watch?v=LdfLZmx5oy8 (Erişim Tarihi: 30.05.2024).

https://www.youtube.com/watch?v=nws7VeR0JjI (Erişim Tarihi: 30.05.2024).

İpek, H.E. Yılmaz İpek'in Hayatı ve Müzik Yaşamı, Lisans Bitirme Ödevi, Ege Üniversitesi, Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı, İzmir, 1995.

Kaya, G.E. Bağlama Metodu, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2005.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

TÜRK MUSİKİSİ DERGİSİ BÖLÜMLERİNDEN "EBEDİLEŞEN DEHALARIMIZ"

Yüksek Lisans Öğrencisi, Nazlıcan GÜLER [1], Doç. Dr., Özgen KÜÇÜKGÖKÇE [2]
[1] Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Müziği Bölümü Tezli Yüksek Lisans Programı, nazlican_guler@outlook.com - ORCID ID: 0000-0003-2383-9039
[2] Ege Üniversitesi, Devlet Türk Musiki Konservatuvarı, Türk Müziği Bölümü, ozgen.kucukgokce@ege.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-0155-0886

ÖZET

Türk Musikisi Dergisi 1947 yılında yayım hayatına başlamıştır. Akademik metinlerin dışında kalan Türk müziği ilgililerinin de takip edebildiği ve katkı sunabildiği dergi yayımcılığının en önemli örneklerinden biri olan Türk Musikisi Dergisi 50 sayı olarak yayımlanmış ve arşivlerdeki yerini almıştır. Geçmişten günümüze süregelen dergi yayımcılığı faaliyeti, makam teorileri, güfte mecmuaları, eser incelemeleri ve müzik üzerine yazılan çeşitli yazılar ile sürdürülmüştür. Türk müziği üzerine yazılmış olan metinlerin dönemsel içeriğini anlama bakımından önem taşıyan Türk Musikisi Dergisi, çalışmamızda bibliyografik açıdan incelenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dahil olmak üzere birçok yerde ilgi görmüştür. Geçmişten günümüze kaynak olarak gelen ve bu çalışmada detaylı bir şekilde incelenmeye değer görülen Türk Musikisi Dergisi; Türk müziğinin var olmaya başladığı zamandan itibaren uğradığı değişimleri sunmakla birlikte Türk müziği üzerine bilgiler vermeye yönelmiştir. Bununla birlikte okurlara hem müzik teorisi üzerine bilgiler sunabilmek hem de konu hakkındaki tüm sorunlara bir açıklık getirebilme gayesiyle yayımlanmaya başlanmıştır. Dergi her ay 1 sayı olarak yayımlanmıştır. Çalışma doğrultusunda öncelikle, Türk Musikisi Dergisi sayılarına erişebilmek için arşiv tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın evrenini, dergi içerisinde yer alan "*Ebedileşen Dehalarımız*" başlığı ile kaleme alınan yazılar oluşturmaktadır. Bu çalışma 1-12. sayılar (1 yıl) ile sınırlandırılmıştır. Söz konusu başlık altında, Türk müziği alanında önemli yere sahip olan isimler hakkında bilgiler verilmiştir. Yayım hayatı boyunca okurları tarafından büyük ilgi gördüğü belirtilen bu bölüm, Buhûrîzâde Mustafa Itrî Efendi, Şakir Ağa, Emin Dede, Ahmet Rasim, Kemâni Rıza Efendi, Ahmet Avni Konuk ve Üçüncü Sultan Selim hakkındaki yazılardan oluşmaktadır. Yazarları, Emin Ongan, Halil Can, Ney Dede ve Vecdi Seyhun'dur. Gerek yazarlar gerekse konu edilen kişiler göz önüne alındığında Türk sanat müziği geleneğinin önemli temsilcileri hakkındaki görüşlerin alana aktarımını sağlamak çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Ayrıca, dönemin genel musiki anlayışına dair verileri sunmak da amaçlar arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Bestekâr, Bibliyografya, Dergi yayımcılığı, Ebedileşen Dehalarımız, Türk Musikisi Dergisi.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

"OUR ETERNALIZING GENIUSES" FROM THE SECTIONS OF THE JOURNAL OF TURKISH MUSIC

ABSTRACT

The Journal of Turkish Music started its publication life in 1947. The Journal of Turkish Music, which is one of the most important examples of journal publishing, which can be followed and contributed to by those interested in Turkish music other than academic texts, was published for 50 issues and took its place in the archives. The journal publishing activity, which has continued from the past to the present, has continued with theme theories, lyrics compilations, work reviews and various writings on music. The Journal of Turkish Music, which is important in terms of understanding the periodical content of the texts written on Turkish music, has been analyzed bibliographically in our study. It has gained traction in many places, including the United States of America (USA). The Journal of Turkish Music, which has served as a source from the past to the present and which is deemed worthy of a detailed analysis in this study, presents the changes that Turkish music has undergone since the beginning of its existence, as well as providing information on Turkish music. In addition, it was started to be published with the aim of providing readers with information on music theory as well as clarifying all the problems on the subject. The journal was published as 1 issue every month. In line with the study, the archive search method was used to access the issues of the Journal of Turkish Music. The universe of the study consists of the articles written under the title "Our Eternalizing Geniuses" in (Ebedileşen Dehalarımız) the journal. This study is limited to the 1st and 12th issues (1 year). Under the aforementioned title, information about the names that have an important place in the field of Turkish music is given. This section, which is stated to have received great interest from its readers throughout its publication life, consists of articles on Buhûrîzâde Mustafa Itrî Efendi, Şakir Ağa, Emin Dede, Ahmet Rasim, Kemâni Rıza Efendi, Ahmet Avni Konuk and Sultan Selim III. The authors are Emin Ongan, Halil Can, Ney Dede and Vecdi Seyhun. Considering both the authors and the subjects, the aim of the study is to provide the transfer of the opinions about the important representatives of the Turkish Classical Music tradition to the field. In addition, it is also aimed to present data on the general understanding of music of the period.

Keywords: Composer, Bibliography, Journal publishing, Our Eternalizing Geniuses, The Journal of Turkish Music.

1.GİRİŞ

Türk müziğinin geleneksel olarak 'meşk' ile aktarımına ek, yazılı kaynakların varlığı ve teorik konuların tartışmaları çeşitli kaynaklara konu olan mühim bir mevzudur. Yüzyıllar boyu devam eden bu icra ve teori birlikteliği, yakın tarih bağlamında dergi yayımcılığı ile farklı bir zemine

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yerleşmiştir. Müzik dergilerinin bibliyografik incelemesinin akademik metinlere dönüştürülmesi serüveninin de yine yakın tarihli olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Bu bağlamda, literatürdeki bibliyografik müzik metinlerinin incelenmesinin faydalı olacağı öngörülmüştür. "Türk Musikisi Dergisi Açıklamalı Bibliyografyası" başlıklı tez çalışması bölümlerinden biri olan Ebedileşen Dehalarımız, Türk müziğinin temsilcileri arasında bulunan bazı önemli isimlerin öncelikli olarak müzisyen kimlikleri hakkındaki bilgilere yer vermiştir.

2.SAYI 1 ve SAYI 2 (BUHÛRÎZÂDE MUSTAFA ITRÎ EFENDİ)

Emin Ongan, Buhûrîzâde Mustafa Itrî Efendi için tarihi net olmamakla birlikte 18. yüzyılın unutulmaz bestekârı olduğunu dile getirmiştir. Ongan, bazı kaynakların Itrî hakkında Yayla (Yaylak) adı verilen yakada, 1630-1640 yılında doğmuş olduğundan bahsettikten hemen sonra Itrî'nin yaşamış olduğu süre boyunca yapmış olduğu şeyler göz önünde bulundurulduğunda ise bu tarihlerin yaklaşık olarak verildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, Itrî'nin isminin önündeki Buhûrîzâde'nin nereden geldiği hakkında net bir bilgi olmadığını sözlerine eklemiştir.

Yazıda, Rauf Yekta, Sadettin Nüzhet ve İbrahim Alaettin Gövsa'nın Itrî hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Rauf Yekta, Itrî'nin müziğe olan bağlılığının kendisini mevlevi olmaya yönlendirmiş olduğunu dile getirmiştir fakat Buhûrîzâde Mustafa Itrî Efendi'nin mevlevi olması ile ilgili herhangi bir kayıt bulunmadığı söylenmiştir. Yazar, çoğu bilgide olduğu gibi öğretmenlerinin kimler olduğu hakkında da net bir bilginin olmaması üzerine Sadettin Nüzhet'in, Itrî'nin öğretmen olarak Hafız Post'tun engin bilgilerinden yararlandığını vurgulamış olduğundan bahsetmiştir. Türk müziğine yön verdiği, eşsiz bir besteci olduğu belirtilen Itrî'nin sadece bestekârlık ile değil aynı zamanda şiir ve hat sanatı ile ileri seviye bir meşguliyetinin olduğu söylenmiştir. Hattatlığı hakkında Sadettin Nüzhet'e ait olan "Türk Musiki Antolojisi" başlıklı kitapta yer alan, Hafız Post'a ait yaldızlanmış el yazısı ile yazılmış dergide, bu konuya değinildiğinden bahsedilmiştir. Yazar, Itri'nin şairliği ile tanınır olma sebebini Ruşen Kam'ın bir yazısında Itri'ye ait olan gazeli paylaşmış olması şeklinde açıklamıştır. Buhûrîzâde Mustafa Itrî Efendi'nin sayısı 1000'i geçen eserleri ile bestekârlığını kanıtlamış bir sanatkâr olmuş olmasına rağmen günümüze ulaşabilmiş olan eserlerinin sayısının 20'yi geçememiş olduğunu belirten Ongan, Dr. Suphi Ezgi'nin bahsi geçen konuya "Türk Musikisi" adlı kitabında yer vermiş olduğunu dile getirmiştir. Birçok türde beste yapmış olan Itrî'nin, bazı güfteleri bizzat yazmış olsa da çoğunlukla Fuzuli, Nabî, Nazîm, Şehrî ve Nev'î gibi yakın arkadaşlarından güfteler aldığı ifade edilmiştir. Itrî'nin 5 padişah görmüş olduğundan, ününü duyulması sebebi ile 4.Mehmet'in huzuruna çıkarıldığından ve 4.Mehmet'in kendisinin sanatını çok beğenmiş olması sebebi ile bizzat dinleyebilmek için ara ara yanına çağırdığından söz edilmiştir. 1123-1711 Salim'e ve Şeyhi'ye göre, 1124-1712 Müstakimzade'ye ve Esat Efendi'ye göre olan, ölüm yılları verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

3.SAYI 3 (ŞAKİR AĞA)

Emin Ongan, Şakir Ağa'nın H. 1193-M. 1177 yılında İstanbul'da doğmuş olduğundan bahsetmektedir. Müziğe olan alakası küçük yaşta keşfedilen Şakir Ağa'nın, teyzesi sayesinde kemana başladığı belirtilmiştir. Kısa zamanda göstermiş olduğu gelişim ile başarıya ulaşmış olan Şakir Ağa'nın, ailesinin bu başarıyı kabul etmemesi üzerine müziği bırakmak zorunda kaldığından bahsedilmiştir. Bu durumun kendisinde olumsuz bir etki yarattığı ve ruhsal bir rahatsızlık geçirmesine de mahal verdiği vurgulanmıştır. Enderun'a gönderilen Şakir Ağa'nın, buradaki başarısı sayesinde Üçüncü Selim'in müzik topluluğuna girdiği söylenmiştir. Hem tanbur hem keman çalmasına rağmen hiçbir zaman bu enstrümanların isimleri ile incelenmediği, asıl incelendiği konunun bestekârlık olduğunu dile getiren Ongan, bu alanda herkesçe kabul edilen büyük bir başarının var olduğundan bahsetmiştir. Çok sayıda eseri olmasına rağmen günümüze gelebilen eser sayısı 50'yi geçmeyen Şakir Ağa'nın bazı bestelerinin ise yarım kaldığı ifade edilmiştir. Ferahnâk makamının Şakir Ağa'nın icadı bir makam olduğunu belirten Emin Ongan, bu makamın yaratılmasında Dede Efendi ve Şakir Ağa arasında geçen husumetin, önemli bir yerinin olduğunu sözlerine eklemiştir. Şakir Ağa'nın 63 yaşında vefat ettiği yazılmıştır.

4.SAYI 4 ve SAYI 5 (EMİN DEDE)

EMİN DEDE'NİN diğer bir resmi

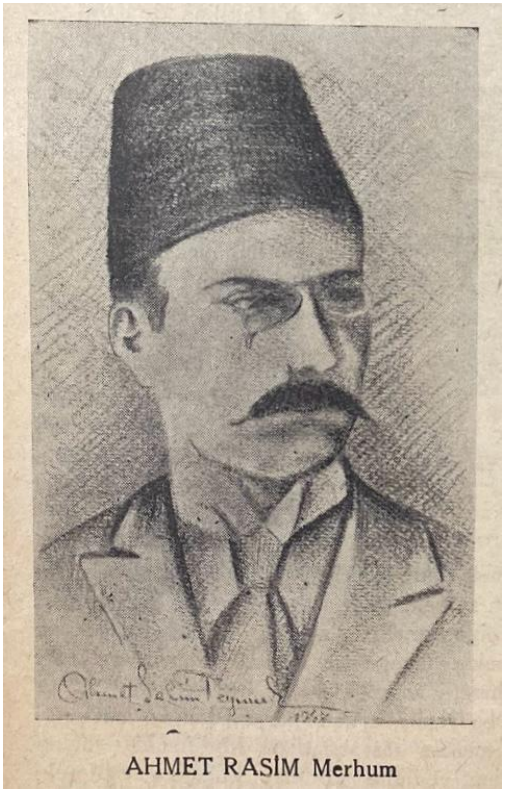
Görsel 1. (Türk Musikisi Dergisi, 1948, s.2).

Halil Can, 1883 yılında doğmuş olan Emin Dede'nin ilkokulunun Sirkeci, ortaokulunun Feyziye olduğunu belirtmiştir. Liseyi bitirdikten sonra hukuk okuluna giren Emin Dede'nin, bu sırada Süleymaniye Camisi'ndeki derslerini aksatmamış olduğu ve kendini geliştirmeye devam ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca, sadece müzik yeteneği ile değil, hat sanatı ile öne çıktığından da

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

söz edilmiştir. Emin Dede'nin Hafız Haşim Efendi'nin öğrencisi olduğu ve bu işe ilk olarak Hafız Haşim Efendi ile Kutbünnâyi Osman Dede Efendi'ye ait olan Râst Âyin'i icrası ile başladığı söylenmiştir. Ardından, Kudümzen başı Raif Dede ile Âyin çalıştıkları ifade edilmiştir. Yazıda, Neyzen Aziz Dede'den ney dersleri almaya başlayan Emin Dede'nin, ney ile icra ettiği ilk eserin bir peşrev olduğu vurgulanmıştır. Emin Dede'nin ney derslerine hocası vefat edene kadar disiplinli bir biçimde devam ettiğinden, Neyzen Aziz Dede'nin rahmetli olması sebebi ile Hüseyin Fahrettin Efendi ile çalışmaya başladığından ve burada hem peşrev hem semai olmak üzere 2 ayrı türde eserler geçtiğinden söz edilmiştir. Yazar, Emin Dede'nin, Bolahenk Nuri Bey ile çalışma fırsatı bulduğundan da bahsetmiştir. Nevâ faslı başta olmak üzere, her biri birbirinden kıymetli birçok eseri icra eden Emin Dede'nin, bu eserleri notaya aldığı da özellikle vurgulanmıştır. Yazıda, merhum Hakkı Dede'den sonra Neyzen başı olarak Beyoğlu Mevlevihane'sine atandığı ve bu görevinin Mevlevihane kapandığı zaman son bulduğu bilgisi bulunmaktadır. Bestelemiş olduğu 8 peşrevi, Nevâ ve Segâh makamlarında ise saz semaileri bulunduğu ifade edilen Emin Dede'nin 1945 yılında vefat ettiği bilgisi verilmiştir.

5.SAYI 6, SAYI 8 ve SAYI 9 (AHMET RASİM VE ŞARKILARI)

AHMET RASİM Merhum

Görsel 2. (Türk Musikisi Dergisi, 1948, s.5).

Yazıda, 1864 yılında doğmuş olan Ahmet Rasim'in, müzik eğitimine ilk olarak 1876 yılında başladığı bilgisi verilmiştir. Zekai Dede ile çalışma fırsatını burada, Darüşşafaka'da bulmuş olan Ahmet Rasim'in, okuldan ayrıldıktan sonra bu eğitimi sürdürmeye ve kendini geliştirmeye

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

devam ettiği yazılmıştır. Segâh, Râst, Hüzzam, Sûzinâk, Mahûr, Uşşak makamlarında, sözü ve müziği kendisine ait olan eserler bestelediği vurgulanmıştır. Bu makamların dışında kalan diğer makamlarda da eserlerinin olduğundan, Nihavend makamında bestelemiş olduğu şarkının bu duruma örnek olabileceğinden söz edilmiştir. Doğruluğu kanıtlanmamış olmakla beraber, toplamda 65 şarkısının olduğu söylenmiştir. Necmi adında bir mevtaya ait eskimiş müzik defterindeki şarkı sözlerinin toplandığından ve Ahmet Rasim'e dair bilgiler hakkında detaylı bir yazı yazmayı tercih edecek olan yazarlara bırakıldığından bahsedilmiştir. Ayrıca, bu eski defter sayesinde açığa çıkan bazı şarkı sözlerini oldukça intizamsız olması sebebi ile okuyabilmenin pek mümkün olmadığı da eklenmiştir. Yazıda, 1939 yılında Baha Gökoğlu'nun "Üstat Ahmet Rasim'e ait hatıralar" isimli bir gazete yazısında son şarkı olarak Ahmet Rasim'in bir şarkısı verilmiştir fakat Ahmet Rasim'den tahmini 15 yıl önce irtihal ettiği düşünülen Necmi'nin aşınmış defterinde bahsi geçen şarkıdaki sözler, bizzat Ahmet Rasim'in el yazısı ile yazılmış olduğundan, bu tespit Baha Gökoğlu'na ait yazının doğru olmadığının bir göstergesi olmuştur şeklinde ifade edilmiştir. Yazar, Ahmet Rasim'e ait şarkıları zihnine kazımış olan Necmi'nin adının sık sık duyulmasındaki asıl nedenin, kendisinin o zamanlarda bu şarkıları en doğru aktaran kişi olmasından kaynaklandığını belirtmiştir.

6.SAYI 7 (KEMANÎ RIZA EFENDİ)

Görsel 3. (Türk Musikisi Dergisi, 1948, Kapak Resmi).

Vecdi Seyhun, İstanbul'un Beşiktaş semtinde doğması sebebi ile adının önüne "Beşiktaşlı" lakabı eklenmiş olan Kemanî Rıza Efendi'nin doğum yılının kesin olarak bilinmediğini ifade

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

etmiştir. Genç yaşta fasıl heyetinin önde gelenleri arasında yer alan Rıza Efendi'nin, yapmış olduğu besteler ile ün kazandığı ve kemandaki yeteneği sayesinde Harem-i Hümayun fasıl grubuna öğretmen olarak atandığı söylenmiştir.

Seyhun, Kemanî Rıza Efendi'nin gönül verdiği bir kadın tarafından bağlılık göremediğini ve Hüzzam makamındaki şöhretli şarkısını tesâdüfî bir şekilde bahsi geçen kadının düğününde olmak zorunda kaldığı gece bestelediğini ifade etmiştir. Yazıda, yaklaşık 40 adet şarkısının olduğu söylenen Rıza Efendi'nin, Tâhir Bûselik ve Nihavend makamlarında birer peşrevi, Tâhir Bûselik makamında bir de saz semaisinin olduğu yazılmıştır. Şarkı, peşrev ve saz semai türlerinde eserler bestelediği vurgulanan Rıza Efendi'nin, Türk müziği tarihi içeriside önemli bir yere sahip olduğu belirtilmiştir. Kemanî Rıza Efendi'nin henüz 70'lerinde iken rahmetli olduğu bilgisi de yazıya eklenmiştir.

7.SAYI 9, SAYI 10 ve SAYI 11 (AHMET AVNİ KONUK)

Görsel 4. (Türk Musikisi Dergisi, 1948, s.7).

Halil Can, Musa Kazım Efendi'nin oğlu olan Ahmet Avni Konuk'un 1285 senesinde İstanbul'da doğduğu bilgisini vermiştir. Yazıda, ilk öğrenimini mahalle okulunda tamamlayan Konuk'un, ortaöğretim dördüncü sınıfta girmiş olduğu sınavda Darüşşafaka'nın üçüncü sınıfına gitmeye hak kazandığından ve başarılı bir şekilde mezun olduğundan bahsedilmiştir. Halil Can, Ahmet Avni Konuk'un tasavvuf müziğine 31 eser kazandırdığını da yazısına eklemiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Eserlerin ayrıntısını merak eden kişilerin talep ettikleri bilgiyi, Sadettin Nüzhet'in yayımlamış olduğu "Türk Şairleri" adlı dergisinde bulabilecekleri söylenmiştir. Yazar, el yazısı ile yazmış olduğu eserleri Konya Müzesi Kütüphanesi'nde olan Konuk'un sadece 3 eserinin basıldığını vurgulamıştır. Ahmet Avni Konuk'un Darüşşafaka'da iken Hoca Zekâi Efendi terbiyesinden geçtiğini, eğitim ve düşünce bakımından da kendisinden feyz aldığını belirtmiştir. Ek olarak, okulu bitirmiş olmasına rağmen hem dini hem din etkisiyle yazılmamış çok fazla eser üzerine çalıştığı bilgisi verilmiştir. Bu çalışmaları yaparken en ufak bir nota bilgisine dahi sahip olmayışının hayret verici olduğu da vurgulanmıştır. Ahmet Avni Konuk tarafından oluşturulan 2 makamın varlığından, bu makamların Dilkeşîde ve Bend-i Hisâr isimli makamlar olduğundan söz edilmiştir. 1306 yılında, makamı Karcığâr olan şarkının Ahmet Avni Konuk'un bestelediği ilk şarkı olduğunu dile getiren Halil Can, yapmış olduğu her bestenin güftesinin bizzat Ahmet Avni Konuk'a ait olduğunu da sözlerine eklemiştir. Konuk'un, 30 yaşında Darüşşafaka'daki hocası Zekai Efendi'nin ölümü sebebi ile Sûzidil makamında bir ağıt bestelemiş olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, farklı makamlarda ve usûllerde de birçok eserinin bulunduğunu sözlerine eklemiştir. Her biri ayrı ehemmiyete sahip olmasına rağmen Emin Efendi'nin dahi ilgisini üzerine çekebilmeyi başarmış 2 Âyin'i olduğundan ve bu Âyinlerdeki ustalığı sayesinde ise Ahmet Avni Konuk'u "hem ayâr-ı dede" şeklinde nitelendirdiğinden bahsedilmiştir. Halil Can, Konuk'un İstanbul Konservatuvarı'nın onaylayıp bastığı Âyinlerinin yanında Rûy-Irâk Âyini'nin herhangi bir sebebi olmamasına rağmen basılmaya uygun görülmediğini ifade etmiştir. Yazıda Ahmet Avni Konuk, "*herhangi bir makamı bilmiyor olmak ile kalmaz, kitaplardan makamların nasıl oluşturulduğuna bakar, öğrenir ve o makamda mutlaka beste yapar"* şeklinde bir açıklamaya yer verilmiştir. 119 makamlık bir kâr-ı natık yazdığı ve aynı zamanda adı "Hanende" olan 719 sayfalık bir dergisi bulunduğu söylenen Konuk'un, bu dergi içerisinde toplam 95 makam bulundurmak ile beraber bir de sayısı 2706 olan müzik yapıtlarının yazılı metinlerini de barındırdığı belirtilmiştir. Ahmet Avni Konuk'un 1938 yılında vefat ettiği bilgisi verilmiştir.

8.SAYI 12 (ÜÇÜNCÜ SULTAN SELİM)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 5. (Türk Musikisi Dergisi, 1948, Kapak Resmi).

Emin Ongan, 1175 yılında hükümdar olan Üçüncü Sultan Selim'in hüküm sürdüğü 19 yılın Türk müziği adına oldukça yükselişte geçen yıllar olduğunu, bu yıllarda büyük önem taşıyan eserler ortaya çıktığını vurgulamıştır. Ongan, Üçüncü Sultan Selim'in müzik ile tanıştığı küçük yaşlarda yeteneğinin büyüklüğü sayesinde, Türk müziğinin usta isimleri tarafından oldukça değerli kılındığı ifade edilen hocaları Kırımlı Hafız Ahmet Kâmil Efendi ve Ortaköylü Tanburi İsak tarafından sevilen saygılı bir öğrenci olduğunu dile getirmiştir. Yazıda, devlet işlerinden artakalan vakitlerde hem müzik hem de şiir ile meşgul olan ve hemen hemen her türde eser vücuda getiren Üçüncü Sultan Selim'in, Türk müziğine birden fazla makam kazandırdığından bahsedilmiştir. Üçüncü Sultan Selim tarafından vücuda getirilen eserlerin özellikle güfte açısından oldukça kıymetli olduğu vurgulanmıştır. Bunlardan bazıları; makamı Râst-ı Cedit usulü Hafîf olan eser, diğeri ise makamı Pesendide usûlü Remel olan eserdir. Dini ve dini olmayan eserleri; Sûz-i dilârâ Âyini Şerif, yine Sûz-i dilârâ makamına ait 2 beste, 2 semai, 1 Şevk-ı Tarâb Kâr ve murabba, 1 Râst-ı Cedit, Pesendide makamına ait 1 beste ve 1 semai, Büzürk makamına ait 1 beste ve 1 semai, yine Pesendide ve Büzürk makamlarına ait birden fazla şarkı, peşrev ve saz semailerdir. Yazar, Üçüncü Sultan Selim'in mevlevilik ile arasında tarifsiz bir bağ olduğunu dile getirmiştir. Nutki Dede ve Nâsır Abdülbâki Dede gibi herkes tarafından bilinen, mevlevi sanatçılarına karşı her daim güler yüz gösteren Üçüncü Sultan Selim'in, mevlevilik ile alakalı çalışmaların fazlalaştırılması ve hem yeni bestecilerin hem de neyzen/kudümzen gibi yeteneklerin keşfedilip geliştirilmesi için öncülük ettiği vurgulanmıştır. Yönettiği halk için dâimî bir çaba içerisinde olmasının yanı sıra yenilikçi ve ilerici bir padişah olduğundan ve sarf ettiği çaba ve çalışmaya rağmen kötü bir biçimde vefat ettiğinden bahsedilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

9.GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Türk Musikisi Dergisi, "*Ebedileşen Dehalarımız*" başlığı ile Türk müziğinin önemli temsilcilerine yer vererek okuyucuların dikkatini üzerine çekmeyi başarmıştır. Çalışmada, Türk müziğinin 7 ayrı önemli temsilcisinin müzisyen kimlikleri hakkındaki bilgiler alana kazandırılırken bunun yanı sıra bahsi geçen Türk müziği temsilcilerinin bulunduğu dönemdeki müzik anlayışının da aktarılmasının oldukça önemli olduğu vurgulanmıştır. Türk Musikisi Dergisi okurlarının takip ettiği bu bölümde; Buhûrîzâde Mustafa Itrî Efendi, Şakir Ağa, Emin Dede, Ahmet Rasim, Kemâni Rıza Efendi, Ahmet Avni Konuk ve Üçüncü Sultan Selim hakkındaki yazılara yer verilmiştir. Yazarları; Emin Ongan, Halil Can, Ney Dede (?) ve Vecdi Seyhun'dur.

Tetkik edilen kişilerin; yaşamış oldukları dönemin müzik kültürü hakkında malumat vermesi Türk müziği için oldukça önem arz etmektedir. Çalışma kapsamında, çeşitli teorik ve pratik tartışmalar ve müzik üzerine verilen genel bilgilere de yer verilmiştir. İncelenen isimler hakkında ayrıca bir literatür taraması yapılmıştır. Bu araştırmaların sonucunda elde edilen veriler ile çalışmanın konusu olan Türk Musikisi Dergisi Bölümlerinden "*Ebedileşen Dehalarımız*" başlıklı bölümden alınan bilgiler karşılaştırıldığında bazı bilgilerin eksik ve/veya yanlış verildiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, geçmişten günümüze kadar kaynak olarak gelen bilgiler doğrultusunda bazı kelimelerin değişime uğradığı görülmüştür.

Türk Musikisi Dergisi'nin 4. nüshasının 23. sayfası araştırmalar sonucu bulunamamıştır. Bahsi geçen sayfanın devam yazısı derginin 5. nüshasında verilmiştir. Ancak yazı, bir önceki sayıda eksik olan sayfanın devamı şeklinde başlaması sebebi ile bazı bilgiler tamamlanamamıştır. Bu bağlamda 5. nüshanın sayfalarındaki konu ile ilgili diğer mühim bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmada yalnızca Türk Musikisi Dergisi içerisinde bulunan görseller kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

Aksoy, B. (2016). Geçmişin Musiki Mirasına Bakışlar. İstanbul: Pan Yayıncılık.

Arel, H. S. (1990). Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri. Haz. Onur Akdoğu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ergan, S. (1994). *Türkiye Müzik Bibliyografyası (1929-1993)*. Konya: Kuzucular Ofset.

Karadeniz, M. E. (1965). Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kutluğ, Y. F. (2000). Türk Mûsikînde Makamlar İnceleme. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Özalp, M. N. (1992). Türk Musikisi Beste Formları", T.R.T. Yayınları, Ankara, s. 7.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Özalp. M. N. (2000). Türk Musikisi Tarihi (Cilt 1). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Ökte, B., Kutluğ, F., *Türk Musikisi Dergisi (1947-1952)*. Sayı (1-12). İstanbul: Marmara Basımevi.

Özkan, İ. H. (2006). Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Öztuna, Y. (1987). Türk Mûsikîsi -Teknik ve Tarih. İstanbul: Kent Basımevi.

Öztuna, Y. (2000). Türk Musikisi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s. 429.

Tuna, A. (2017, Aralık). Müzik Bibliyografyası Bağlamında 2000-2017 Yılları Arasında Yapılmış Lisansüstü Tezler ve Yöntemleri. *Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi*(11), 125-133.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

NİLÜFER KURFEYZ VE SELİM SAĞLAM EKOLÜNDE SAZ YOLU ÜSLUBU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME[1]

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet NUHOĞLU, Hatice ALTAN
Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi, nnuhzademehmet@gmail.com
0000 0003 4742 644X
Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi, haltan@yildiz.edu.tr
0000-0002-8410-176X

ÖZET

Tezhip sanatı, tezyini sanatlar çerçevesinde, uzun bir geçmişten farklı dönemlerde zenginleşerek günümüze kadar gelmiştir. Türk tezhip sanatının tarihine bakıldığında, geniş bir etki alanına sahip olduğunu görülmektedir. Bu sanat, zaman içinde farklı dönemlerde evrensel özellikler kazanmış, zaman zaman yüksek seviyelere ulaşmış ve bazen de belirli bir dönemde duraklamıştır. Mevcut farklılıkları daha iyi anlayabilmek için, tezhibin tarihini dönemlere ayırarak incelemek gerekmektedir. Türklerde tezhip her ne kadar Uygurlarla beraber başlasa da asıl önemli eserler Müslüman olmalarından sonra ortaya çıkmıştır. Yine Türklerin geniş bir coğrafyaya yayılması, farklı kültürlerin katkısı, kimi zaman kendi aralarında meydana gelen çatışmalar ve yazma kitapların yer değiştirmesi gibi durumlar kronolojik seyrin daha dikkatli yapılmasını gerektirmektedir. Bu araştırmada sözü edilen dönemler içerisinde Şahkulu'nun ortaya çıkardığı saz yolu üslubunun geçmişten günümüze serüveni ele alınmış ve günümüzün önemli tezhip sanatçılarından Nilüfer Kurfeyz ve Selim Sağlam ikilisinin saz yolu üslubu değerlendirilmiştir. Araştırmanın girişine temel olması bakımından cumhuriyet döneminin önemli tezhip sanatçılarından Süheyl Ünver ve Cahide Keskiner'in eserleri yorumlanarak değerlendirmelerde bulunulmuş ve örnekler sunulmuştur. Türk tezhip sanatının tarihi içerisinde almış olduğu seyir ekseninde yapılan bu araştırmada Nilüfer Kurfeyz ve Selim Sağlam ekolünde saz yolu üslubu üzerinde araştırmalar yapılarak sanatçıların eserleri üzerinden örnekler verilmiştir. Çalışma, Nilüfer Kurfeyz ve Selim Sağlam'ın sanatını derinlemesine inceleyerek, onların tezhip sanatındaki özgün yaklaşımlarını ve katkılarını anlamayı da içermektedir. Çalışmanın ilk aşamasında tanımlara yer verilerek tezhip, saz üslubu gibi araştırmaya da temel teşkil eden kavramların tanımlamaları yapılmıştır. Araştırmada literatür taraması yöntemi uygulanarak zengin bir veri toplama ve bu doğrultuda anlatım sağlama amaçlanmıştır. Bu bağlamda uygulanan araştırma yöntemleri çalışmaya ayrıntılı bir bakış olanağı sunmuştur. Kaynaklardan yararlanarak tezhip sanatının tarihçesi, kullanım alanları ve uygulanma safhalarını incelenerek, arka plan bilgisi edinilmiştir. Sanatçıların eserleri ve üslup incelemeleri araştırmacı eser analizi yöntemiyle gerçekleştirilerek değerlendirmelerde bulunulmuştur. Söz konusu üslup bakımından saz yolu üslubu üzerinde açıklamalara yer verilerek sanatçıların eserlerindeki etkisi yorumlanmıştır.

[1] Bu tebliğ metni Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yürütülen "Türk Tezhip Sanatında Nilüfer Kurfeyz ve Selim Sağlam" adlı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Anahtar Kelimeler: Saz Yolu Üslubu, Tezhip, Türk Tezhip Sanatı, Motif.

GİRİŞ

Türk tezhibinin tarihi süreci takip edildiğinde her dönemde kendini yenilediği görülür. Gerek kendi içinden çıkardığı yenilikler gerekse çevre kültürlerin etkisiyle bu sanat yaşayarak günümüze kadar gelmiştir. Bütün güzel ve derin sanatlarda olduğu gibi tezhibin de kendi gelişim sürecinde pek çok farklı üsluplar, motifler, uygulanma teknikleri bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı cumhuriyet döneminde tezhip sanatının uygulanma sürecini ve bu sürecin iki sanatçının ortak üretimlerindeki yerini incelemektir. Gerek üslupları gerekse ortak iş üretmeleriyle Nilüfer Kurfeyz ve Selim Sağlam, günümüz Türkiye'sinin en önemli tezhip sanatçılarındandır.

Çalışmanın yöntemi bu iki sanatçının ortak üretimleri olan saz yolu üslubundaki eserlerin toplanması ve eserler üzerinde niteliksel bir araştırma yöntemi kullanarak değerlendirilmesi şeklindedir.

TÜRK TEZHİP SANATINDA SAZ YOLU ÜSLUBU

Şahkulu Saz Yolu Üslubu

Saz yolu üslubu Kanûnî Sultan Süleyman döneminin ünlü nakkaşı Şahkulu'nun başlattığı bir okuldur ve ortaya çıkardığı bu çok sade ama şaheser tarz ile günümüze kadar değerini kaybetmeden gelmiştir. Zamanımızın tezhip sanatçıları da bu tarzı sıkı sıkıya benimseyerek yepyeni tasarımlar saz yolu üslubunu yaşatmaktadırlar.

"Osmanlı Sarayı nakkışhanesinde 16. yüzyılın ilk çeyreği sonlarında doğarak 17. yüzyıl başlarına kadar sürekliliğini koruyan bir resim üslubu, kaynaklar ve belgelerdeki tanımlara göre saz olarak adlandırılmıştır" (Mahir, 2015: 379).

Türk tezhip sanatının hemen hemen tamamında kendine uygulama alanı bulan bu üslup dokumalarda, kalem işlerinde, hususiyetle çinilerde çok zengin bir anlatımda karşımıza çıkar. 16. yüzyıldan başlayarak 17. yüzyıl sonlarına kadar vazgeçilmezliğini korumuştur. Üslubun ana teması hançer görüntüsü veren uçları kıvrık uzun dallar üzerine yerleşmiş yapraklar, hatayiler ve onları abartısız anlatım esasına dayanır. Kanuni Sultan Süleyman'ın çok sevdiği büyük paralar ve hediyelerle ödüllendirerek özel atölyeler kurdu bu Bağdatlı sanatkâr Şahkulu 1556'da vefat etmiştir. Arkasında Osmanlı'nın klasik çağına adını yazdırdığı ve çok beğenilen bu yepyeni üslubu bırakmıştır. Bu üslup önceleri siyah-beyaz çizimlerle ortaya çıkmıştır sanatçı çok ince fırça hareketleriyle hayranlık uyandıran yapraklar hatailer ejder ve Simurglar çizmiştir. Fakat bu eserler minyatürlere bezememekte çok ayrı bir ifade sergilemektedir. Şahkulu siyah-beyaz resimleri zaman zaman sulandırılmış altın ve boyalarla da renklendirilerek masalsı görüntüler ortaya çıkarmıştır. Tebrizli Velican ise Şahkulu'ndan sonra çok severek bu üslubu sürdürmekle birlikte sadeleştirilmiştir Hatayi yapraklar arasına işlendiği kuşlar ve perilerle kendine özgü yeni bir anlatım tarzı geliştirmiştir. Bu iki sanatkârın dışında da ince imzasız ustanın saz üslubunda resimleri pek müze ve koleksiyonlara dağılmıştır. Zaman içinde Osmanlı nakkışhanesinde saz üslubu ile tezhip yapmak özel bir dal olmuştur ve bunun için nakkaşların özel eğitim aldığı da bilinmektedir. Saz üslubunun en güzel örnekleri 1572 tarihli, Sultan III. Murat albümü diye tanınan kitabın sayfa kenarlarındaki süslerdir. Kadırga Sokullu, Edirne Selimiye, Üsküdar Atik Valide Sultan camilerindeki ahşap deri sıva üzeri kalem işleri saz

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

üslubunun görülmeye değer örnekleridir. Topkapı Sarayı'nda iki padişah kaftanı ve Osmanlı saray halıları ile özellikle kitap sanatlarındaki halkar çalışmaları bu üslubu tamamen yaşatan karakterlerle karşımıza çıkmaktadır.

Saz üslubu, İslam kitap sanatlarında siyah mürekkep ve sulu boyalarla yapılan fırça resim geleneğini devam ettiren bir tarz olarak kabul edilir. Asya'dan köken alan bu resim geleneği, 16. yüzyıl Safevi tezkire yazarları tarafından "kalem-i siyahi" olarak adlandırılmıştır. İran'da 14-16. yüzyıllar arasında var olan kalem-i siyahi resimlerine benzerlik gösterse de Osmanlı saz üslubundaki resimler, yeni motiflerin ve üslupların özgün bir şekilde işlendiği farklılık gösterir. Bu resimler genellikle siyah mürekkep kullanılarak boyanmamış kâğıt üzerine yapılmıştır; bazıları ise altın, gümüş ve sulu mürekkeplerle renklendirilmiştir. Saz üslubundaki fırça çalışmaları, kalın çizgilerin yanı sıra son derece ince detayları da içerir. Saz üslubundaki resimlerde belirli motifler bulunur. Bunlar, kıvrık uçlu hançerler, Çin tarzı stilize çiçekler (hatayi), narlar, ejderhalar, Zümrüd-ü Anka kuşları gibi efsanevi yaratıklar, aslanlar, kaplanlar, filler, geyikler, tavşanlar, çeşitli kuşlar ve perileri içerir (Görsel 1). Bu motifler, bazı resimlerde ayrı ayrı ele alınırken, bazılarında ise bir araya getirilerek sunulmuştur (Mahir, 2015: 379).

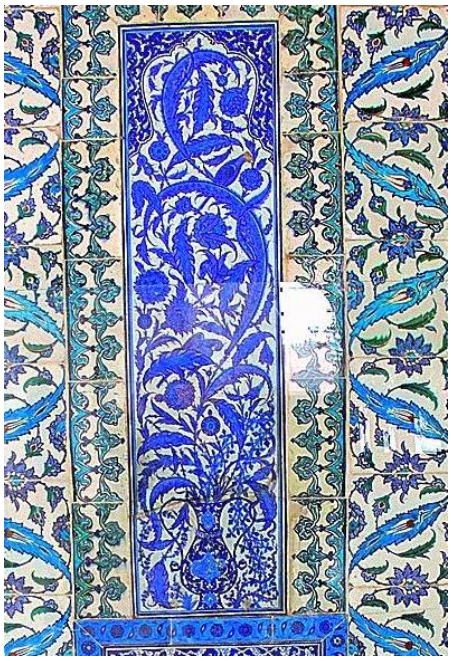
16. yüzyılın başlarından itibaren, her sanatçının, çıraklıktan başlayarak ustalığa kadar çeşitli eğitim aşamalarından birinin de saz kolu olduğu anlaşılmaktadır. Şahkulu ve Kara Memi, ortaya koydukları tarzlar ve yetiştirdikleri öğrencilerle birçok sanat alanında ustalık eserleri üretmişlerdir. 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın ilk yarısında, saray atölyelerinde saz üslubunun motifleri tezhip, çini, kalem işi, kitap kapları, tekstil kumaş ve halı sanatında kullanılmıştır (Görsel 2, 3). Tezhip sanatında, III. Murad dönemine ait 1572 tarihli albümdeki sayfa kenarlarında, saz üslubunun ulaştığı en üst nokta sergilenir. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru, saz üslubu, Ali Üsküdarî ve diğer ruganî ustaların hazırladığı eserlerde görülmeye başlanmıştır. 1785 tarihli Divân-ı Hazık adlı eserin saz üslubunda bezenmiş cildi, bu örneklerden biridir (Ertürk, 2014: 10).

Görsel 1. Şah Kulu'na Atfedilen Bir Efsanevi Hayvan (Ejder) Motifi
Kaynak: https://www.gzt.com/mecra/l-ailesinin-dostu-fakir-ve-hakir-sahkulu-3565506. Erişim Tarihi: 5.6.2024

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

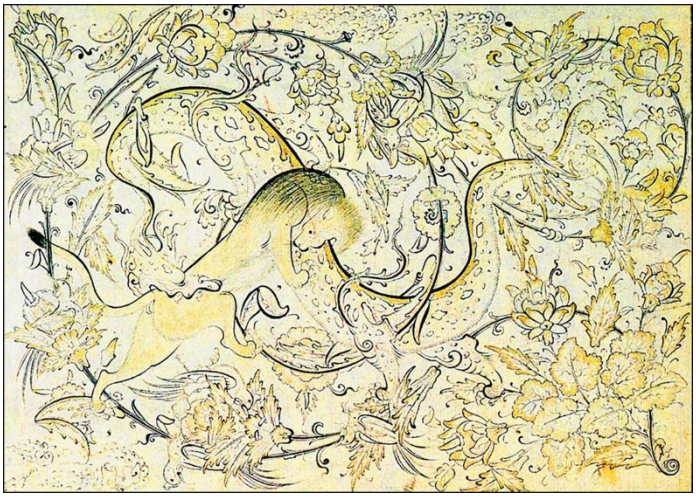

Görsel 2. 16. yy. Saz Üslûbu Kaftan
Kaynak: https://islamicart.museumwnf.org/database_item.php?id=object;isl;tr;mus01_a;32;tr. Erişim Tarihi: 5.6.2024
Görsel 3. Saz Üslûbu Çini, Topkapı Sarayı Sünnet Odası
Kaynak: https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=2937. Erişim Tarihi: 5.6.2024

Şahkulu Saz yolu Üslubunun Yorumlanması

Saz yolu üslubunun karakteristik özellikleri
Uzun, testere dişli yapraklar kompozisyonun en önemli motifidir,
Yapraklar, bir suyun içinde dalgalanıyormuş gibi dairesel kurgular ile kompozisyona hareketlilik kazandırır. Yapraklar bükülür, kıvrılır veya kırılarak kullanılır.
Yapraklara detaylı hatayiler eşlik eder. Çiçekler, klasik tezhip hatayilerine göre daha detaylı tasarlanır.
Ağırlıklı bitkisel bir süsleme tarzıdır.
Saz yolu üslubu doğrudan bir tasvir amacı taşımaz, bu nedenle şiirsel bir anlatımı vardır.
Saz üslubunda gelişmiş motifler bulunur.
Yaprak ve hatayiler ile Efsanevi hayvanlar; ejderhalar, Zümrüdü Anka kuşları gibi
Stilize hayvanlar; aslanlar, kaplanlar, filler, geyikler, tavşanlar…
Peri ve melek gibi görünmeyen varlıklar da kullanılmıştır...
İri hatayiler ve hançeri kıvrık yaprakların birbirine dolanması, efsanevi yaratıklar, kuşlar ve stilize hayvanlar ile kompozisyonun oluşturulması büyülü bir orman gibidir (Görsel 4,5,6).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 4. Şahkulu'na atfedilen bir saz yolu tezhibi

Görsel 5. Veli Can'a Ait kuş figürlü saz üslubu süsleme.
Kaynak: Genç (2024)
Görsel 6. Veli Can'a Ait Oturan Peri adlı eseri.
Kaynak: Genç (2024)

Saz yolu üslubu albümlerde, tezhip ve minyatürde kullanıldığı gibi zamanla ciltçilikten tekstile, halıya, metal işçiliğine, taş oymacılığına ve seramiğe kadar neredeyse tüm Osmanlı süsleme sanatlarında kullanılmış ve kullanılmaktadır. Saz yolu üslubu daha sonraki yüzyıllarda, her devrin kendi zevkine göre tezhibin yanında tekstilde, halılarda, madeni eşyalarda, çinilerde, kalemişi süslemelerde yeni biçimler almaya devam etmiştir. Örneğin Saz yolu üslubu rokoko döneminde renklenmiş ve gölgeler ile boyut kazanmıştır. Kompozisyonun ana motifi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

konumundadır. Yaprakların orta damarları spiral örüntünün parçası halindedir. Natüralist çiçek buketleri veya öbekleri stilize çiçeklere göre daha çok tercih edilmiştir (Görsel 7.8).

Görsel 7. 18. Yüzyılda, Ali Üsküdari'nin Sazyolu Tasarımı Yazı Altlığı
Kaynak: Kızıldağ Atila. 2003
Görsel 8. Kadıasker Mustafa Izzet Efendi'nin 1837 tarihli mushafının müzehhip Hasan Hilmi tarafından 1840 tarihinde işlenen serlevha tezhibi
Kaynak: Derman. https://istanbultarihi.ist/assets/uploads/pdf/istanbulda-tezhip-sanati-271.pdf. Erişim Tarihi: 5.6.2024

20. Yüzyıl Cumhuriyet Dönemi Tezhip Sanatı

Cumhuriyet dönemi tezhip sanatı, birkaç istisna dışında daha çok levha tezhipçiliği şeklinde gelişmiş, birçok kıtalar, hilyeler ve celi yazılar ile yazılan kompozisyonlar tezhiplenmiştir. Yazıların etrafına silme tezhipten çok halkâr tarzı uygulanmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk tezhip sanatçı kuşağı daha çok klasik dönemin motiflerini kullanmıştır (Görsel 9).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 9. Mehmet Muhsin Demironat'a ait bir kıta tezhibi
Kaynak: https://sanal-sergi.msgsu.edu.tr/muhsin-demironat/. Erişim Tarihi: 5.6.2024

1914 yılında yazı, tezhip, minyatür, cilt, ebru halı desenleri gibi geleneksel sanatlarımızı yaşatmak ve öğretmek amacıyla açılan "Hattat Mektebi", 1936 senesinde "Şark Tezyini Sanatlar Mektebi" adı altında Güzel Sanatlar Okulu'na bağlanmış ve daha sonra "Türk Tezyini Sanatlar Bölümü" adını almıştır. Bu dönemlerde, Türk Tezyini Sanatlar Bölümü'nde tezhip hocası büyük sanatçı Tuğrakes İsmail Hakkı Altunbezer'in (1873-1946) tezhipteki tarzı tutulmamış ve devam etmemiştir. Bu tarz tezhipte, rumi ve hatayi motifleri sivri hatlara sahip olup, ana renk altındır. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in klasik motif ve tezhip anlayışını canlandırıp yaşatma çalışmaları ürünlerini vermiş, tezhip sanatına daha bilinçli olarak klasik anlayış ile yaklaşılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet döneminin en ünlü tezhip ustaları Muhsin Demironat (1907-1983) ve Rikkat Kunt (1903-1986) dur. İsmail Hakkı Altunbezer'in yanında tezhip sanatına başlayan (1936) Rikkat Kunt, daha sonra Necmeddin Okyay'ın (1883-1976) yönlendirmesi ile klasik anlayışa yönelmiş ve genç tezhip ustası Feyzullah Dayıgil ile çalışmaya başlamıştır. Klasik dönem tezhip örneklerini kaynak alarak hem klasik tezhip sanatını yaşatmak hem de devam ettirmek amacında olan iki sanatçı tezhipte birbirinden güzel örnekler vermişlerdir. Cumhuriyet dönemi tezhip sanatı, birkaç istisna dışında daha çok levha tezhipçiliği şeklinde gelişmiş, birçok kıtalar, hilyeler ve celi yazılar ile yazılan kompozisyonlar tezhiplenmiştir. Yazılar etrafına silme tezhipten çok halkâr tarzı uygulanmıştır ve böyle devam etmektedir. Günümüzde iki renk altın ve boyalar ile yapılan halkârda açık renkler yanı sıra lacivert, bordo, kahve, siyah ve yeşil zemin rengi olarak kullanılmaktadır. İki renk altın ve koyu renkler üzerine yapılan halkâr daha yaygındır. Halkârde hatayi motifleri ağırlıktadır. Bunun yanı sıra rumi, bulut motifleri ve yarı stilize edilmiş hayvan figürleri de kullanılmaktadır. Bir levhada koltuk, göbek gibi bölümlerde ve küçük hacimli yazılar etrafında uygulanan silme tezhipte ana renkler, zemin renkleri olan iki renk altın, lacivert ve nadiren yeşil ile bordo ve

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kahvedir. Motifler ise klasik dönem izleri taşır. Bugün tezhip sanatı Üniversitelerin Güzel Sanatlar Fakültelerinin Geleneksel Türk Sanatları Bölümlerinde akademik olarak öğretilmekte ve bu kurumlarda tezhip konusunda yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim de verilmektedir. Ayrıca, bazı özel atölyelerde de tezhip sanatı öğretimine devam edilmektedir (Onat, 2024).

NİLÜFER KURFEYZ VE SELİM SAĞLAM'DA SAZ YOLU ÜSLUBU

Tezhip sanatında iki sanatçının aynı eser üzerinde çalışarak üretim yapmaları çok rastlanılan bir durum değildir. Bu iki sanatçı uzun yıllardır aynı eser üzerinde birbirini tamamlayan işler üretmeleriyle ayrı bir yere sahiptir.

Nilüfer Kurfeyz tezhip sanatını Süheyl Ünver'in Topkapı Saray'ında açtığı Türk Süsleme Sanatları Atölyesi'nde Cahide Keskiner'den öğrenmiştir.Selim Sağlam tezhip sanatını hocası Nilüfer Kurfezy'den öğrenmiştir. Bu çalışmada, tezhip sanatına farklı yorumlar getiren bu sanatçı ikilisinin ürettikleri eserlerden saz yolu üslubundaki eserleri değerlendirilmiştir.

Nilüfer Kurfeyz

25 Ağustos 1957 yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Türk süsleme sanatları ve klasik çizgilerle tanışması lise yıllarında başladı. Değerli bilim adamı Ord. Prof. A. Süheyl Ünver'in seminerleri, Türk sanat ve kültürünün sonsuz bir derya olduğunu anlamasına yol açtı. Üniversite zamanında büyük bir istek ve heyecanla, Ünver'in Topkapı Sarayı'ndaki derslerine katıldı. O'ndan ilham almak, ufkunu genişletti. 1980-83 yılları arasında Cahide Keskiner yönetimindeki Topkapı Sarayı Türk Süsleme Sanatları Atölyesi'nden diploma aldı. 1985 yılında İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı'ndan mezun oldu. Tezhip çalışmalarını yaparken, Topkapı Sarayı Harem Dairesi Kara Ağalar Koğuşu, Yeni Cami, Baltalimanı Rektörler Evi, Caddebostan Ragıp Paşa Yalısı gibi tarihi yapılardaki kalemişi ve restorasyon çalışmalarına katıldı. Sonraki yıllarda birçok yapıda, gerek yeni tasarımlar, gerekse klasik motiflerle iç mimariye uyguladığı özel çalışmalar yaptı. Üniversite tahsilinden sonra mesleği yerine tezhip çalışmalarına ağırlık verdi. Çalışmaları sırasında sayısız orijinal eser inceledi ve bu çalışmalar neticesinde kendine has üslubunu geliştirdi. Tezhip sanatındaki güzelliğin detaylardaki ahenkte gizli olduğunu ve bu inceliğin tezhibin ruhunu oluşturduğunu düşünerek, çalışmalarında klasik üsluba bağlı kalmakla birlikte, geleneğin dışında tasarımlar da yapmaktadır. 1992'de ilk kişisel sergisini açtı. 2003 yılında "Tezhib" adında bir kitabı yayımlandı. Aralık 2005'te ise "Sanata Adanmış 30 Yıl" adı altında ikinci kişisel sergisini açtı ve sayısız karma sergide yer aldı. 33 yıl boyunca ürettiği eserlerin tamamı, yurt içi ve yurt dışındaki özel koleksiyonlarda ve müzelerde bulunmaktadır. Pek çok eseri de basılarak daha büyük kitlelere ulaşmıştır. 1985 yılından beri bildiklerini, bu sanatı öğrenmek isteyenlere aktarmaktadır. Sanatın, bilgi ve tecrübe paylaşarak gelişeceğine ve kuşaktan kuşağa yayılacağına inanarak, pek çok talebe yetiştirmiş ve yetiştirmektedir. 1986 yılında kendisinden ders alarak Türk süsleme sanatlarıyla tanışan Selim Sağlam ile çalışmalarını 1990 yılından beri, tezhibin kolektif bir sanat olduğuna inanarak, ortak olarak sürdürmektedir. Aynı eser üzerinde çalışarak iki imzayla üretilen eserlerin günümüzde pek görülmediği tezhip dünyasında, 1990 yılından beri Selim Sağlam ile birlikte bu ortak imzalı çalışmaları sürdürmektedir. Halen Tarih ve Tabiat Vakfı'ndaki seminerleri ile TBMM Milli

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Saraylar Daire Başkanlığı Eğitim Merkezi Yıldız Sarayı-Şale Köşkü'ndeki tezhip hocalığına devam etmektedir. (www.ketebe.org)

Selim Sağlam

1969 yılında İstanbul'da doğdu. Hat ve süsleme sanatlarına duyduğu ilgi, Pertevniyal lisesi yıllarına dayanır. Hocası Nilüfer Kurfeyz'le tanışmasını ve O'nun derslerine devam ederek, bu sanatı bir yaşam biçimi haline getirmesini, her zaman, kendisinin bir şansı olarak görmüştür. 1987 yılında, Kültür Bakanlığı bünyesinde açılan tezhib kursundan, diploma almıştır. İst. Üni. İktisat Fak'.den mezun olmasına rağmen, mesleği yerine, tezhib çalışmalarına ağırlık vermiş, ve başladığı yıldan itibaren ara vermeksizin, çalışmalarını sürdürmüştür. 1990 yılından itibaren, Nilüfer Kurfeyz'le, ortak olarak sürdürdüğü profesyonel tezhib hayatında, ağırlıklı olarak restorasyon çalışmalarının yanı sıra, gelenekselin dışındaki farklı tasarım uygulamalarına da büyük yer vermektedir. Özellikle, Zerendut yazılarla ilgili araştırma ve uygulamaları çok başarılıdır. Sanatını araştırma ve geliştirmeye yönelik yaptığı çalışmalar büyük bir zamanını almakta ve çok olumlu katkılar sağlamaktadır. 1986 yılından beri aralıksız sürdürdüğü çalışmaların tamamı, yurt içi ve yurt dışı koleksiyonlarda yer almaktadır. Aralık 2005'de ise Nilüfer KURFEYZ ile birlikte kişisel sergisini açmış ve sayısız karma sergide yer almıştır. Medeniyetlerin varlıklarını sürdürebilmelerindeki en önemli yapı taşının sanat olduğu inancıyla, bildiklerini öğrenmek isteyen herkesle paylaşarak, Tezhib sanatına hizmet yolunu seçmiştir. Klasik bir sanat olan tezhibin stilizasyona dayalı yapısıyla modern sanatların nüvesini içinde barındırdığına ve çağdaş sanatlarla hiçbir zaman ters düşmediğine inanmaktadır. Aynı eser üzerinde çalışarak, iki imzayla üretilen eserlerin günümüzde pek görülmediği tezhib dünyasında, 1990 yılından beri Nilüfer KURFEYZ le birikte bu ortak imzalı çalışmaları sürdürmektedir. Takdir edileceği üzere iki sanatçının benliklerini bir tarafa bırakıp ortak bir görüş ve bakış açısında birleşerek eser vermeleri kolay bir çalışma tarzı değildir ama daha olgun ve mükemmel eserlerin ortaya çıkmasında önemli bir anahtardır. Halen, TBMM, Milli Saraylar Daire Başkanlığı Eğitim Merkezi, Yıldız Sarayı-Şale Köşkü'ndeki tezhib derslerinde, eğitmen olarak görevlidir. (https://www.klasiksanatlar.com/icerik/sanatkarlar/index.html)

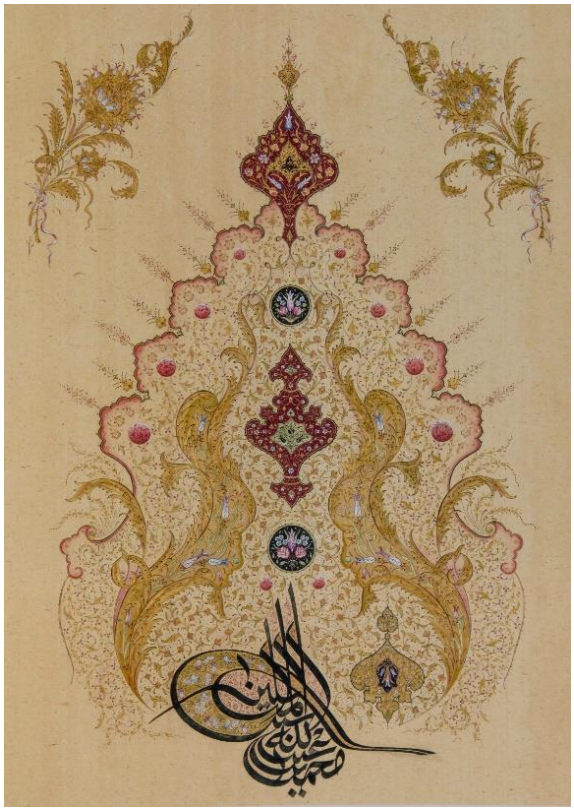

Görsel 10. Nilüfer Kurfeyz ve Selim Sağlam

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sanatçıların Ortak Çalışmalarından Örnekler

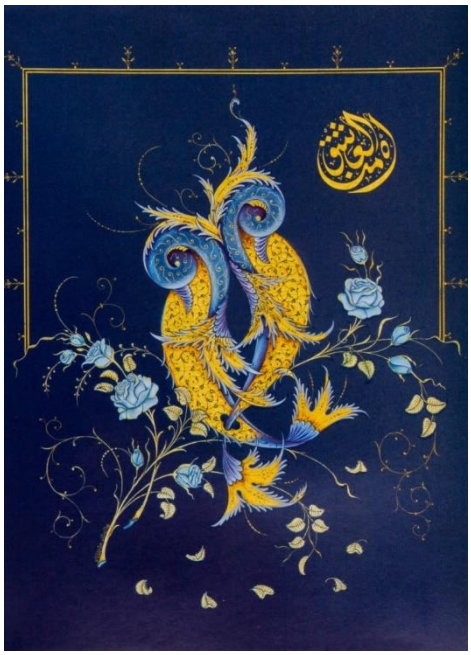
Tuğra formlu besmele hattın sağ ve soluna simetrili yerleştirilen saz yaprakları altın sıvama olarak renklendirilmiştir. Saz yapraklar arasında oluşturulan boşluklara natüralist tarzda laleler yerleştirilmiştir. Saz üslubu ile oluşturulan desen tasarımları klasik tezhibe göre daha hızlı ve daha az meşakkatlidir. Günümüzde büyük ebatlı hat levhalarına uygun motif büyüklüğüne ve zenginliğine sahiptir. Saz üslubu çok çeşitli boyama tekniklerine müsayittir. Osmanlı Sarayı nakkaşhanesin de 16. yüzyılın ilk çeyreğinde, II. Beyazıd döneminde, Bağdat'tan gelen nakkaş Şahkulu (vft. 1511) tarafından saz yolu üslubu olarak geliştirilmiştir.
Saz yolu üslubu, siyah mürekkep ve sulu boyalarla yapılan fırça resim geleneğini devam ettiren bir tarz olarak kabul edilir. Asya kökenli bu resim geleneği, 16. yüzyıl Safevi döneminde "kalem-i siyahi" ile karıştırılabilir. İran'da 14-16. yüzyıllar arasında var olan kalem-i siyahi resimlerine uygulama tekniğinde benzerlik görülebilir (Görsel 11).

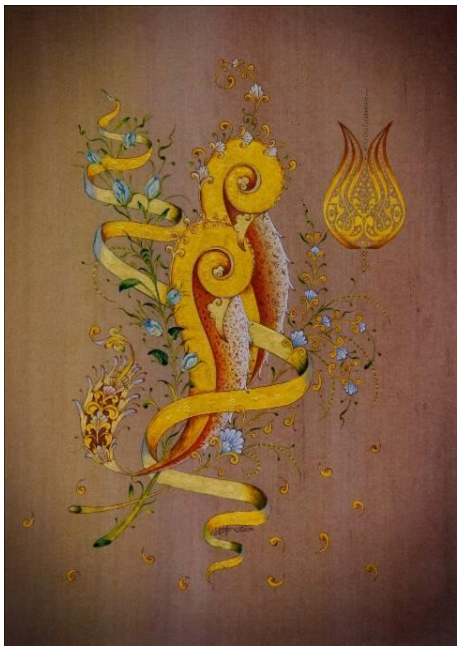

Görsel 11. Divani Levha Hutbe Duası 2010.49x115cm

Günümüz tezhibinde, hat sanatına bağlı olmadan tezhibin kendi başına, hat sanatından bağımsız bir varlık gösterir şekilde icra edilen örnekleri vardır. Bu tezhip sanatında yeni bir yönelimdir. Bu tür tezhip işleri hat veya resim gibi çerçevelenip duvara asılan ayrı bir sanat nesnesi haline gelmiştir. Burada gösterilen iki örnekte sağ üst ortada "Ah mine'l-Aşk" ibaresi bulunmaktadır. Saz yolu üslubundaki bu iki örnek birbirine sarılmış ve sevgilerini gösteren kuş figürlerini hatırlatmaktadır (Görsel 12,13).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 12. Suküt, Ah mine'l-aşk 2008.44x54cm **Görsel 13. Teslimiyet,** 2008.44x54cm

Günümüz Türkçe dilinde "Hilye" olarak da tanımlanan "Hilye-i Şerife" kavramı İslam tarihi ve İslam Sanatında önemli bir yere sahiptir. Hilye kelimesi Türk Dil Kurumu tarafından "Hz. Muhammed'in dış görünüşünü ve niteliklerini anlatan manzum ve mensur eserleri" olarak tanımlanmaktadır. Osmanlıca kökenli hilye kelimesi, "güzel sıfatlar ve yüzler, mücevher, süs, süsleme, ziynet" gibi anlamlara gelmektedir. Zamanla bu kelime, Hilye-i Şerife'yi de kapsayan bir anlam kazanmıştır. Hilyeler, "şemail" olarak da bilinir ve bu kelimenin anlamı "dış görünüş, huy, karakter"dir. İslam tarihinde ise Hz. Muhammed'in görünüşünü, huylarını, ahlakını ve davranışlarını anlatan eserlerde yer alan bir tanımlamadır.Hilye-i Şerifin içine klasik tezhip yapılmış dışına da saz yolu atılarak zemin rengi yolu üslubu uygulanmıştır. sıvıyarak yaprakların çünkü zemin rengide yok rengi de var (Görsel 14).

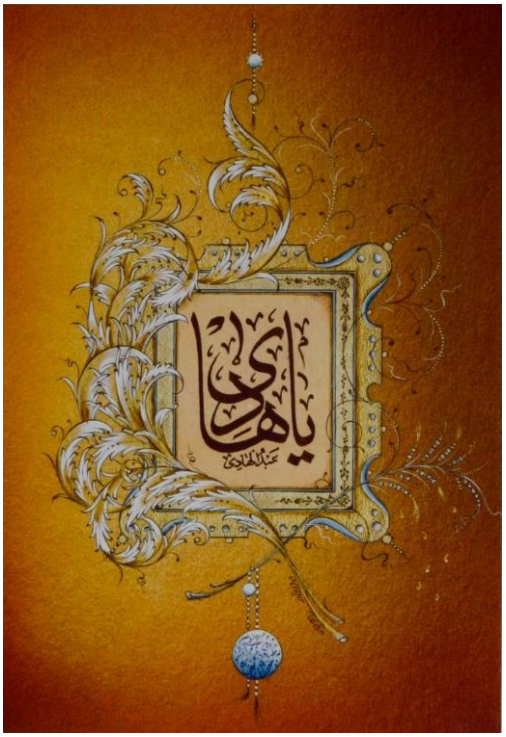

üslubuyla zemin rengi üzerine sıvama Tarzında saz Halkari tarzda değilde içinin komple altınlayarak saz üslubunda bir de zemin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 14. Hilye-i Şerif ve kenar ayrıntısı

Saz yaprakları altın ile boyanarak, dilimleri beyaz, orta damarları sephia ile gölgelendirilmiştir. Yaprak kompozisyonu oluşturan 'S' yapı üzerine yapraklar yerleştirilmiştir. Yaprakların uçları kıvrımlı şekilde uzatılarak hareket kuvvetlendirilmiştir. Negatif beyaz tomurcuklar hayali spiraller üzerinde dizilidir, gözün eser üzerinde gezinmesine imkân sağlar. Tirfillerde küçük öğeler olarak yaprakların hareketini desteklemekte, kompozisyonun levhaya dengeli bir şekilde dağılmasına destek olmaktadır (Görsel 15).

Görsel 15. Ya Hâdi yazısı ve etrafındaki saz yolu tezhipleri

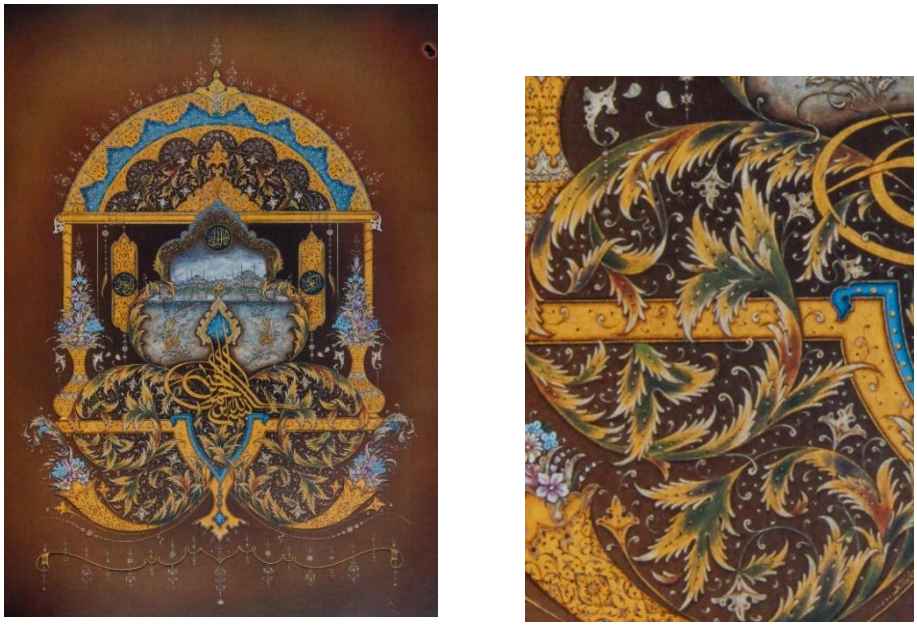
Çift renk altın ile boyana saz yaprakları kenarsuyu süslemesi olarak kullanılmıştır. Saz yolu tarzı bezeme, taç ve bordürde görülen klasik tezhibi tığ vazifesi ile desteklemekte ve 'S' kıvrımlı hareketiyle esere hareketlilik kazandırmaktadır (Görsel 16)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 16. Ya Hazreti Mevlana yazısı ve kenar tezhibinden ayrıntı.

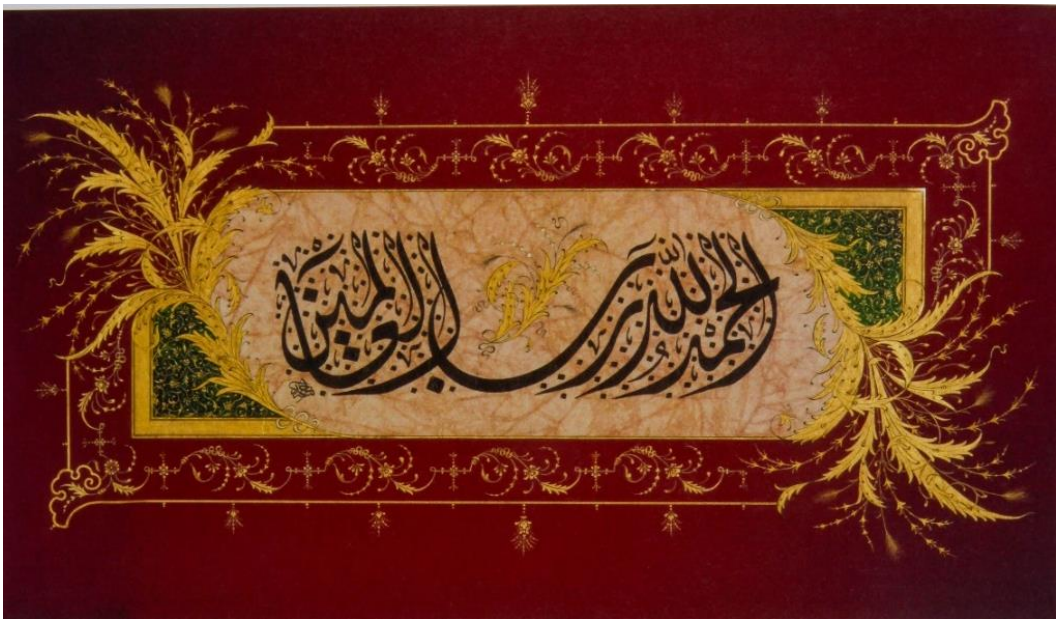
Farklı renklerle taranmış olmasının yanı sıra bu eserde saz yaprakları ortadaki minyatürü içine alan şemse formu oluşumunda yardımcı eleman olarak kullanılmış olup bu formun oluşumuna destek sağlamıştır. Saz yaprağının farklı bir kullanımı da sağ ve sol kısımda içinin çiçeklerle süslendiği vazonun ağız kısmının iki yanından sarkan saz yaprakları rumi bir forma dönüştürülerek görsel bir farklılık oluşturmuştur. Bu form ortadaki şemseyi kesen düz satıh da denilen yüzeyin iki ucundan sarkıtıldığı görülmektedir. Altın üzerine, yeşil, kırmızı ve beyaz ile tarama olarak gölgelendirilmiş saz yapraklar kompozisyonun spirali üzerinde gelişmiştir (Görsel 17).

Görsel 17. Tablo formundaki bir çalışmaları ve ayrıntısı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

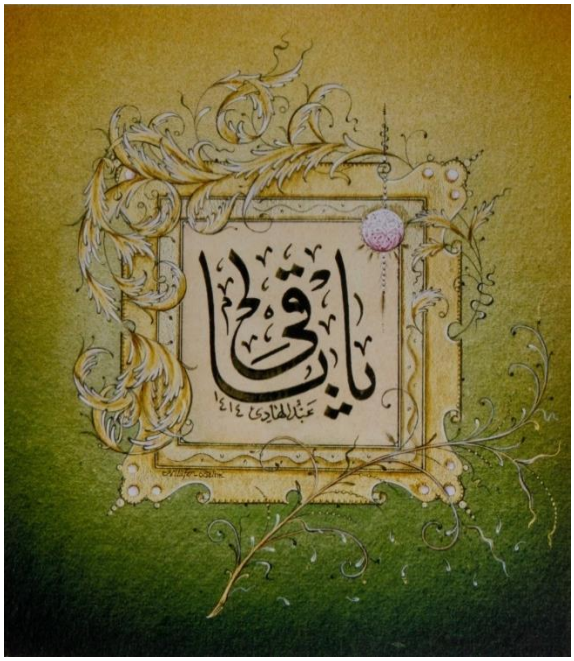
Altın ile boyanmış saz yaprakların, dilimleri beyaz, orta damarları sephia ile gölgelendirilmiştir. Kompozisyonu oluşturan helezonik yapı üzerine kurulan saz yaprakların orta damarları ile sağlanmaktadır. Yaprakların uçları uzatılarak hareket kuvvetlendirilmiştir. Tirfillerde küçük öğeler olarak yaprakların hareketini desteklemekte, kompozisyonun levhaya dengeli bir şekilde dağılmasına destek olmaktadır (Görsel 18).

Görsel 18. Hat yazısı ve tezhibi

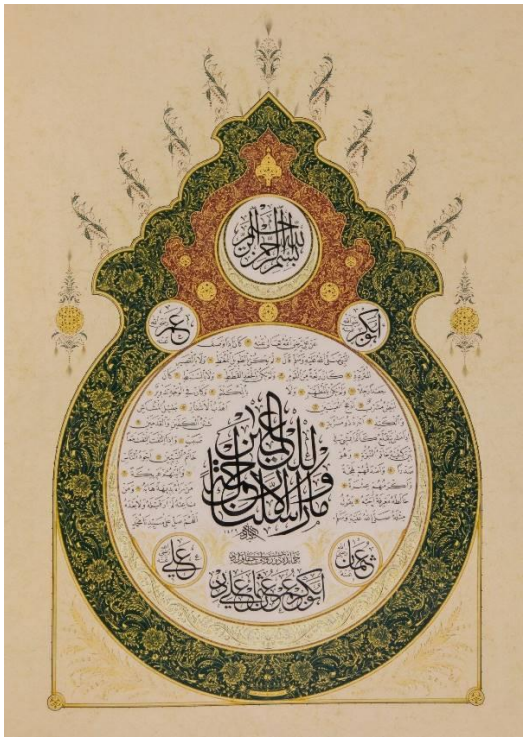
Sıvama halkari tekniği ile boyanmış saz yaprakları sağ ve solda ters simetrili kompozisyon tekniği ile düzenlenmiştir. Hat içinde yer alan saz yaprakları yazının formuna uyumlu paralel şekilde gelişmiştir. Yaprakların kıvrımları kompozisyona hareket ve devinim kazandırmaktadır (Görsel 19).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 19. Yâ Bâki yazısı ve tezhibi

Altın ile halkari tekniği ile boyanmış saz yaprakları, zemini boyalı alan üzerinde uygulanmıştır. Klasik zemini boyalı usulün saz yolu ile yorumlanmasıdır (Görsel 20).

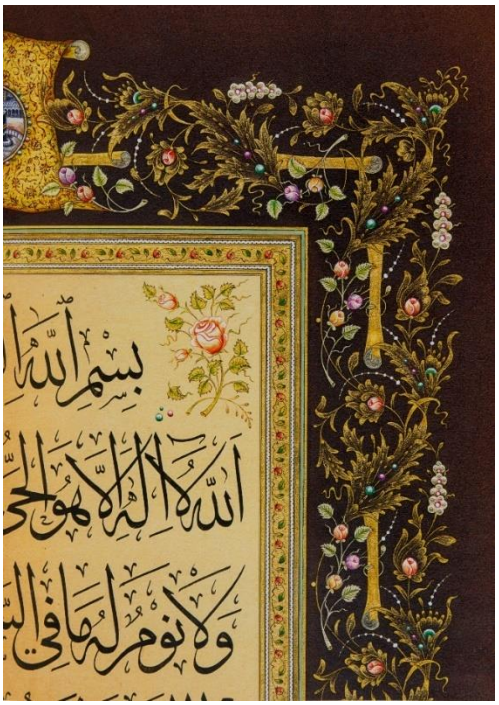

Görsel 20. Sülüs-Nesih Hilye-i Şerife, 2011.73x97 cm

Altın ile halkari tekniği ile boyanmış saz yaprakları, orta kılçık damarları üzerinde boyutlu boyanmış inci taneleri dizilidir. Saz yaprakları natüralist tarzdaki güller ile birbirlerine

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

dolanarak kenarsuyu desenini oluşturmaktadır. Klasik saz yolu üslubu ve rokoko dönemlerinin sentezlenmesidir (Görsel 21)

Görsel 21. Ayete'l-Kürsi levhası kenarından ayrıntı

SONUÇ

Tarih boyunca isimlerini bildiğimiz tezhip sanatçılarının aynı eserde birden fazla sanatçı çalışmasına pek rastlanmaz. Tezhip tarih boyunca hat sanatı ile birlikte ortaya çıkmış ve hat sanatı ile uygulanır olmuştur. Genelde de hat yazısına yapılacak bir tezhip çalışması, müzehhibin tercihi doğrultusunda şekillenmiştir.

Köklü ve zengin bir geçmişe sahip Türk tezhip sanatı, bu köklü ve zengin mirasını günümüze taşımış ve pek çok sanatçı tarafından icra edilmektedir.

Batı tarzı günümüz sanatında sanatçı birlikteliğindeki çalışmalar çok sık karşılaşılan bir olgudur. Bu birliktelik klasik Türk sanatlarında pek karşılaşılan bir durum olmadığı için Nilüfer Kurfeyz ve Selim Sağlam'ın birlikte işler üretmeleri, bu iki sanatçının çalışmalarını önemli bir yere koymaktadır. Gerek üslup ve renk seçimi gerekse kompozisyon düzeni bakımından tezhibe getirdikleri yeni yorumlar ve tarzlar bu sanattaki devamlılığı ve zenginliği kalıcı hale getirmektedir.

Sanatın var olan motiflerini sürekli tekrar etmekten çıkararak yeni açılımlar ve üsluplar getirmeleri ve bunu beraber icra etmeleri Türk tezhip sanatında, bu iki sanatçıyı müstesna bir yere koymaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

Derman, F.Ç., https://istanbultarihi.ist/assets/uploads/pdf/istanbulda-tezhip-sanati-271.pdf. (Erişim Tarihi: 5.6.2024)

Ertürk, Z., Türk Çini Sanatında Sazyolu Ekolü, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Çini Anasanat dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.

Genç, A., Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Koleksiyonundaki Saz Yolu Tezyinatlı Ciltler, Mimar Sinan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2024.

Kurfeyz, N. ve Sağlam, S., *Tezhip Yolculuğu*, Mist Yayıncılık, İstanbul, 2020.

Kızıldağ, Atila, O., *Şahkulu'nun Motif ve Desen Üslubu (16. YY'da Saray Nakkaşhanesinin Sernakkaşı),* Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003

Mahir, B., Tezhip Sanatında Yenilik Arayışları II.Beyazid Dönemi (1481-1512). Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 2009.

İNTERNET KAYNAKÇASI

https://www.gzt.com/mecra/l-ailesinin-dostu-fakir-ve-hakir-sahkulu-3565506. (Erişim Tarihi: 5.6.2024)

https://islamicart.museumwnf.org/database_item.php?id=object;isl;tr;mus01_a;32;tr. (Erişim Tarihi: 5.6.2024)

https://www.ketebe.org/ (Erişim tarihi: 20. 05. 2024)

https://tezhipnedir.wordpress.com/tezhip-2/tezhip/ (Erişim tarihi: 20. 05. 2024)

https://www.klasiksanatlar.com/icerik/sanatkarlar/index.html (Erişim tarihi: 20. 05. 2024)

https://www.gzt.com/arkitekt/tezhip-ve-rugan-ustadi-ali-uskudar-3567904 **(**Erişim tarihi: 20. 05. 2024)

https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=2937. Erişim Tarihi: 5.6.2024

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

https://tr.wikipedia.org/wiki/Saz_yolu (Erişim tarihi: 20. 05. 2024)

https://sanal-sergi.msgsu.edu.tr/muhsin-demironat/ (Erişim tarihi: 5. 6. 2024)

https://www.christies.com/lot/lot-quran-ottoman-turkey-ah-12711854-5-ad-3052189/ (Erişim tarihi: 21. 05. 2024)

https://en.wikipedia.org/wiki/Saz_style (Erişim tarihi: 21. 05. 2024)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Combat_between_dragon_and_lion,_from_an_Ottoman_album_(TSMK_H._2147,_f._32b).jpg (Erişim tarihi: 21. 05. 2024)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

TÜRK SANATINDA HİLYELERİN YAZILDIĞI/YERLEŞTİRİLDİĞİ MALZEMELER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME[1]

ZEYNEP DENİZ ERDEM [1], Dr. Öğr. Görevlisi, MEHMET NUHOĞLU [2]

[1] Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, de13031@gmail.com –
ORCID ID: 0000-0003-4383-3910

[2] Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, nuhzademehmet@gmail.com-

ORCID ID:0000-0003-4742-644X

ÖZET

17. Yüzyıla kadar daha çok edebî bir tür olarak karşımıza çıkan hilye, bu yüzyılın ünlü hattatı Hafız Osman tarafından hem hat hem de bir tasarım olarak tablolaştırılmış, sadece "okunan" değil aynı zamanda "seyredilen" bir sanat eserine dönüştürülmüştür. Tablo/levha halindeki hem okunan hem de seyredilen hilye, daha sonraki yıllarda Müslümanların edinmek için rağbet ettikleri kutlu bir sanat nesnesine dönüşmüştür. Siyer ve şemail kitaplarında yazılan metnin ötesinde hilyenin bir levha olarak yazılması hem hat hem de tezyinat açısından geçmişten günümüze değin sanatsal bir gelişmeyi de bünyesinde taşımaktadır. Bahsedilen hilye türünün temeli, peygamber efendimiz Hazreti Muhammed (sav)' in amcasının oğlu aynı zamanda damadı olan Hazreti Ali'nin rivayetlerine dayanmaktadır. Hazreti Ali tarafından aktarılan bu şiirsel veya metinsel tür, Hazreti Muhammed (sav)' in fiziksel ve ahlâkî özelliklerinin bir betimlemesi niteliğini taşımaktadır.

Bulunduğu ortama koruyuculuk kattığına, bu açıdan bir tılsım ya da bir muska görevi gördüğüne inanılan hilyelerin taşınabilir olması, değişik mekânlarda kullanımlarını artırmıştır. Günümüzde de bu özelliğini sürdüren hilyeler, farklı malzemeler üzerinde yer almalarıyla ayrı bir dikkat çekici öneme sahiptir. Bu malzemeler; dua kitapları, metaller, ahşaplar, deri, cam şişeler ve murakkalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli koleksiyonlarda varlığını devam ettiren bu çeşit hilyeler hem görünüm ve dekoratif açıdan hem de kullanıldığı malzeme gereğince sanatseverlerde estetik ve duygusal anlamda etkili hisler uyandırmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında hilyelere verilen değerin, korunmakla beraber kişiler üzerine bıraktığı tesir münasebetiyle kıymetinin günden güne artış gösterdiğine tanık olunur.

Bu çalışmada, Türk İslam kültürünün edebiyat ve plastik sanatlarında müstesna bir yeri olan hilyelerin, çeşitli malzemeler üzerinde yer alışları, bu malzemelerin özellikleri, sergilenme biçimleri, hat ve tezyinat özellikleri üzerinde durulmuştur. Hafız Osman ile başlayan daha sonraki yüzyıllarda farklı malzemeler üzerine işlenen hilyelerin sanatsal çeşitliliğe yaptığı katkılar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hilye, Hat, Tezyinat, Hilye Malzemeleri

[1] Bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yürütülmekte olan "Türk İslam Mimarisi ile Hilyelerin Sayfa Düzeni Arasındaki Benzerlikler Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

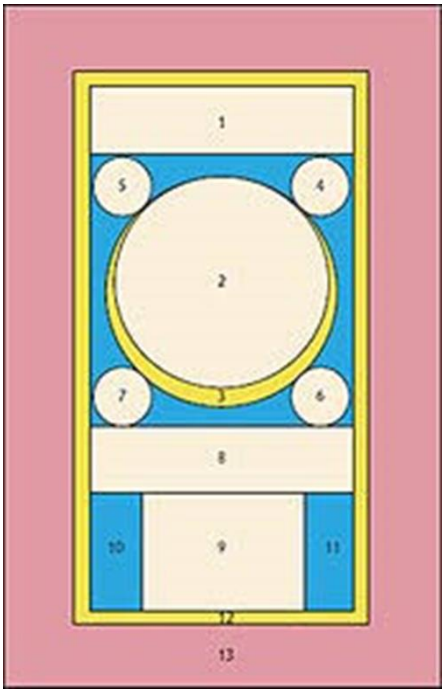
ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

GİRİŞ

Osmanlı devrinden itibaren Türk İslam kültüründe en kıymet verilen edebi ve sanat türlerinden biri olan hilye, kelime anlamı olarak süs, ziynet, cevher manasını taşırken terim olarak da huy, sıfatlar, ahlaki özellik anlamını taşımaktadır. Hilye-i şerif, hilye-i saadet, hilye-i nebevi olarak da isimlendirilirler.

Önceki yüzyıllarda mini kitapçık olarak hazırlanan hilyeler korunma amaçlı ceplerde taşınırdı. Edebi bir tür olarak ilk defa Hazreti Peygamber'in ahirette şefaatine vesile aramak düşüncesiyle, Hâkanî'nin (12.yy) kaleme aldığı bir şiir kitabı olarak ortaya çıkmıştır (Derman&Pala, 2020). Ancak 17. yüzyılda ünlü hat sanatçısı Hâfız Osman tarafından bir özet haline getirilerek levha haline dönüştürülmüştür. Öyle ki bu özet hilyeyi, şematik bir form düzeni içinde oluşturmuş ve günümüzde dahi hat sanatçılarının kullanmaya devam edegeldiği bir sanat eseri olma özelliğini devam ettirmiştir.

Grafik tasarımı Hâfız Osman' a atfedilen bu yazılı metni içeren şematik form, dikdörtgen bir alan içine yerleştirilmiş üst ve alt gövdeden oluşan, üst kısmı kare taban içine oturtulmuş, merkezi bir daire ve hilalle çevrelenmiş, dört köşesinde halife isimlerinin yer aldığı dört adet madalyondan oluşmaktadır. Alt gövde ise yatay dikdörtgen formdan oluşan iki yanında koltuk denen yine dikdörtgen satıhla beraber oluşturulmuş formdur ve üst gövde ile arasında ayet ya da kuşak da denen bir panel yerleştirilmiştir. Burada da Hazreti Peygamber' in kendi ile alakalı bir Kur' an ayeti yazılmıştır. " Şüphesiz biz seni âlemlere rahmet olsun diye gönderdik " (Enbiya, 107) (https://www.hattiala.com/blog/icerik/hilye-i-serif) ayet-i kerîmesi ya da benzer türde ayetlerin yazıldığı görülür.

1- Başmakam
2- Göbek
3- Hilal
4-5-6-7- Dört Halife
8- Ayet ya da Kuşak
9- Etek
10-11- Koltuk
12- Cetvel
13- Pervaz

Görsel 5: Hilyenin Bölümleri Kaynak: http://www.kalemguzeli.org/index.php?go=icerikgoster2&MKNO=146&KNO=85 Erişim Tarihi: 03.06.2024

Görsel 2: Hafız Osman'a ait bir hilye Kaynak: https://www.ketebe.org/sanatkar/hafiz-osman-323. Erişim Tarihi: 03.06.2024

Bulunduğu ortamı ve kişileri felaketlerden koruduğuna inanılan hilyeler, geçmişte bir cep kitapçığı olarak kullanımına ağırlık verilmiş olsa da Hâfız Osman'ın bunu tasarımsal bir levhaya dönüştürmesinden itibaren mekânların

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

vazgeçilmez süsü ve Hazreti Peygamber' in varlığını hissettiren bir metafora dönüşmüştür. Öyle ki bu bağlılık hilyelerin tezyinatına da yansımıştır. Altın gibi değerli bir maden ürünüyle boyama işleminin gerçekleşmesi Hazreti Peygamber'e dolayısıyla hilyelere verilen kıymetin bir tezahürü olmuştur.
Hilye-i şerifler tezyin edilirken farklı malzemelerle entegre edilmiş ve sanatsal çeşitliliğe katkı sunmuştur. Bu malzemelerin her biri kendi içinde sanatsal ve zanaata yönelik özelliğe sahip olup mimari ve dekoratif alanda da önemli yere sahiptir. Bunlar ahşap sanatı, metal sanatı, deri sanatı, kâğıt sanatı ve cam işçiliği gibi isimlerle anılmaktadır. Bunların her biri hem dekoratif hem de koruyucu olma özelliğini taşıyan hilyelerin kullanımına hizmet eden ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hilyelerin kimi zaman ahşap ve deri üzerine yapıştırılmak suretiyle tezyin edildiği, metal üzerine kazıma yöntemiyle ayetlerle beraber yazıldığı, cam şişelerin içine yerleştirildiği, dua kitaplarında bazen sade bir şiir ve metin olarak veya Hâfız Osman'ın grafik tasarımıyla içine yazılan bir metin olarak varlık gösterdiği görülmektedir.
Çalışmanın sonucunda hilye levhalarının diğer sanat malzemeleri üzerindeki varlığı ve önemini ortaya koyarak, sanatsal çeşitliliğe sunduğu katkıların dile getirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu araştırmanın konusu Türk sanatında güzide bir yeri olan hilyelerin yazıldığı ve yerleştirildiği malzemelerin değerlendirilmesidir. Bu konunun seçilmesinin ana sebebi, farklı malzemeler üzerine işlenen hilyelerin hem tezyinat hem de estetik olarak Türk sanatına sunduğu katkıyı gözler önüne sermektir.

Araştırmanın Problem Cümlesi

Yüzyıllardır Türk sanatında varlığını güçlü bir şekilde sürdüren hilyelerin, hangi malzemeler üzerinde levhalara dönüştüğü hususu problem olarak ele alınmıştır.

Araştırma Yöntemi

Bu araştırma öncelikle yazılı kaynaklar aracılığıyla, hilye levhalarının hangi malzemeler üzerinde hayat bulduğu belirlenmek suretiyle hilyelerin tezyinat, yazı çeşidi ve malzeme işçiliği yönünden nasıl bir işlemden geçtiğine dönük olarak yazılı ve görsel kaynaklardan yararlanılarak oluşturulan nitel bir araştırma özelliği taşımaktadır.

Kısıtlılıklar

Hilye konusu, genelden özele doğru bakıldığında, yazı türü, göbek formları, tezyinat vs. gibi pek çok incelenecek alana sahiptir. Ancak bu yazımın türü itibariyle tüm bu özelliklere değinmek olanaksız olduğundan yalnızca hilyelerin hangi malzemeler üzerinde yer alarak levha haline dönüştüğü ve bu malzemelerin özellikleri ile görselleri üzerinden hilyelerin tezyinatına kısaca değinilecek şekilde kısıtlılık getirilmiştir.

Hilye'nin Tanımı ve Hilye-i Şeriflerin Önemi

Lügatte süs, ziynet anlamlarına gelen hilye, sanat ve edebiyat tanımı olarak, peygamber efendimiz Hz. Muhammed (sav)'in fiziksel özelliklerini anlatan manzum ve mensur olacak şekilde kaleme alınan edebi eserlerdir. Hilye-i şerif, hilye-i saadet, hilye-i Resulullah, hilyetü'n-nebi gibi farklı isimlerle de anılmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Türk İslam kültüründe Hazreti Peygamber' in fiziksel özelliklerini ve diğer vasıflarını ifade etmek için bir şiir türü olarak ortaya çıkan ve ilk kez 12. yy şairlerinden olan Hâkanî' nin kaleme aldığı bir metindir. 17. Yüzyılda Hâfız Osman'ın bu şiirlerin bir özeti olarak oluşturduğu metinsel bir şematik formla levhaya dönüştürdüğü hilyelerin, çağımıza kadar ulaşan büyük bir öneminin olduğu bilinmektedir. Her geçen gün tasarım olarak geliştiği gözlemlenen bu sanatın, çeşitli malzemeler üzerinde tezyin edilmesi, elbette tek başına dekoratif bir estetik ürün olarak ortaya konmamış, Hazreti Peygamber' e verilen kıymetin bir nişanesi olarak, onun nurunu, bereketini üzerinde ve bulunduğu mekâna yansıtılması amacıyla manevi bir hissiyatla sanatsal bir eser haline getirilmiştir.

Hiç kuşkusuz hilyelerin yazımına ve bunu yanında taşımanın bir kutsiyet olduğuna inanılmasının en büyük sebebi, Hazreti Peygamber' in bu hususta ashabına aktardığı bir sözü olduğuna dair inanç beslenmesidir. Sözü edilen hadisin Hazreti Ali tarafından aktarıldığı ifade edilir. Bu hadise göre Hz Muhammed; "Beni rüyasında gören, beni sağlığında görmüş gibi olur, çünkü şeytan benim suretine giremez" (Derman, 2020, ayrıca bkz. Buhari, Tabir 2, 10, Müslim, Rüya 10, (2266), Muvatta, Rüya 1, (2, 956)) şeklinde buyurmuşlardır. Bu hadis-i şerife istinaden hilyeleri ezberlemenin O'nu rüyada görmeye vesile kılacağı düşüncesi hasıl olmuş ve bunun üzerine adet haline geldiği bilinmektedir. Yine Hazreti Ali'nin rivayet ettiği söylenen; "Hilyemi gören beni görmüş gibidir. Beni gören insan bana muhabbetle bağlanırsa Allah ona cehennemi haram kılar; o kişi kabir azabından emin olur, mahşer günü çıplak olarak haşredilmez." (Uzun, https://islamansiklopedisi.org.tr/hilye#1) mealindeki hadis de hilyelere duyulan ilginin artmasını sağlayan diğer bir unsurdur.

Yukarıda bahsedilen hadislerin sahih olup olmadığı net olarak bilinmemekle beraber, doğruluğuna duyulan inanç münasebetiyle kişiyi ve bulunduğu mekânı, felaketlerden, hastalıklardan ve her türlü zarar ziyandan koruyacağına dair, kendini Müslüman olarak addeden kişilerce bir güven oluşturduğu kanaat edilmiş olup günümüze ulaşana kadar hilye kullanımının yaygınlaşmasına teşvik edici bir sebep oluşturmuştur.

Ağırlıklı olarak Hazreti Peygamber'in özelliklerini anlatan hilye-i şerifler olduğu gibi, evliyalar, diğer peygamberler ve çehar-ı yar-ı güzin denilen dört seçkin dostun yani dört halifeyi anlatan hilyeler de mevcuttur. Ancak günümüzde yaygın olarak hazreti peygamberin soyut bir betimlemesi, portresi olarak nitelendirilen hilyeler karşımıza çıkmaktadır.

2. HİLYELERİN ÜZERİNE YAZILDIĞI / YERLEŞTİRİLDİĞİ MALZEMELER

Hilyeler günlük hayatın ihtiyaçları veya hilyeye sahip olmak isteyenlerin talepleri doğrultusunda pek çok malzeme üzerine yerleştirildiği görülmektedir.

2.1. Ahşap Üzerine Yerleştirilen Hilye-i Şerifler

Türk sanatında ahşap kullanımı oldukça yaygındır. Ahşap sanatı mimari ve dekoratif ürünlerinin ortaya çıkarılmasında önemli bir yere sahiptir. İncelik gerektiren bu sanatın yerine getirilmesinde işçilik büyük rol oynar. Ahşap süsleme teknikleri arasında; oyma tekniği (düz satıhlı, yuvarlak satıhlı, derin oyma, çift katlı eğri kesim tekniği vs.) kabartma, kazıma, kakma, kafes tekniği, yapıştırma tekniği ve ahşap üzerine boyama gibi pek çok çeşidi mevcuttur (Ankara Vakıf Eserleri Müzesi, Erişim Tarihi: 25.05.2024).

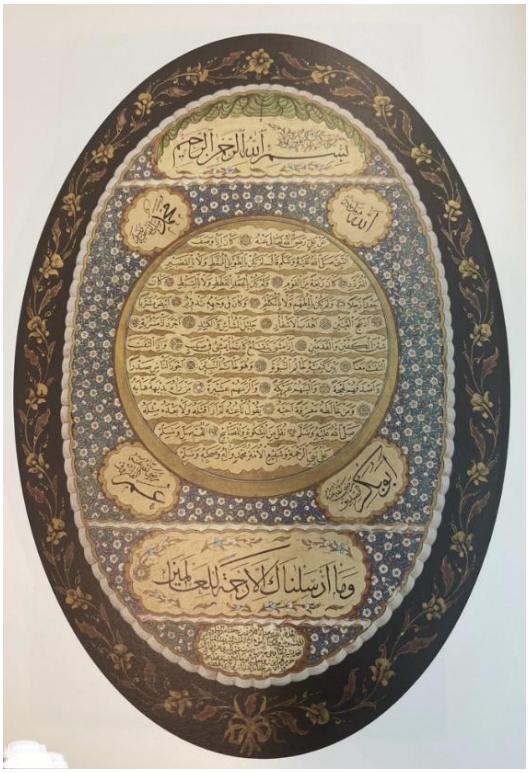
Dekoratif ürünlerin meydana getirilmesinde, estetik bir görünüm oluşturan tekniklerin üzerinde uygulanabilir olması, hat sanatının nadide formlarından biri olan hilyelerin de bu malzeme üzerinde farklı bir sanatsal ürüne dönüştüğü görülür. Özel olarak hazırlanmış âherli bir kâğıt üzerine yazılan hilyeler, farklı boyutlarda ahşap malzemenin üzerine yapıştırılması suretiyle

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

süslenir. Ayrıca ahşap süsleme tekniklerinden biri olan oyma tekniğinin kullanılmasıyla hilye üzerine bir tepelik oluşturulur. Bu tekniğin uygulanması, bu eserlere farklı bir estetik görünüm kazandırarak sanatseverlerin hem gözüne hem de ruhuna hitap etme görevini en güzel şekilde üstlenmiş olur. Hilyelerin yapıştırıldığı ahşap malzemeler de genelde ahşap boyama, oyma, kabartma ve kafes tekniği olarak da bilinen ajur tekniği kullanılarak delikli olan tepelik örnekleri de mevcuttur (Görsel 3,4,5,6).

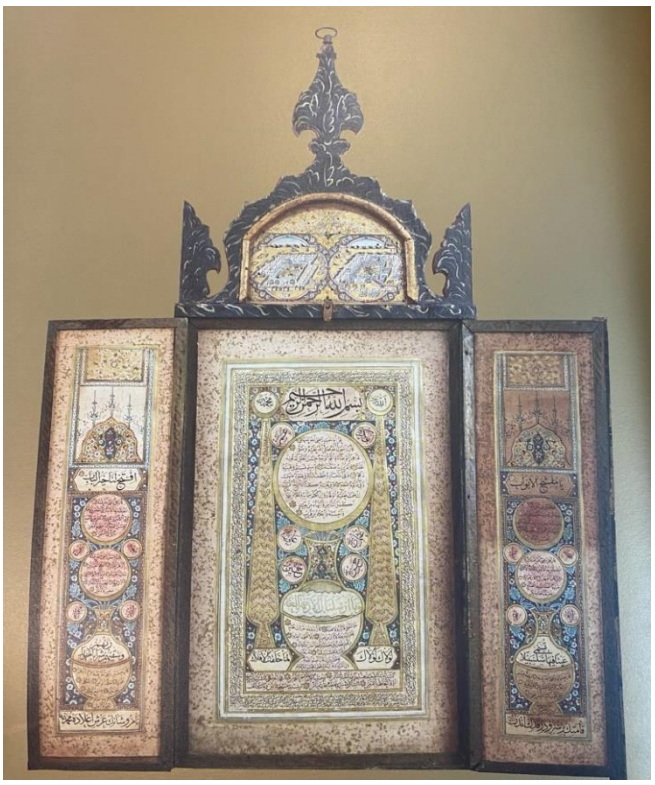

Görsel 3: Konya Kütüphanesi Yazma Eserler Bölge Müd., 18 x 42 cm., M.1762 Kaynak: Şapcıoğlu, 2023

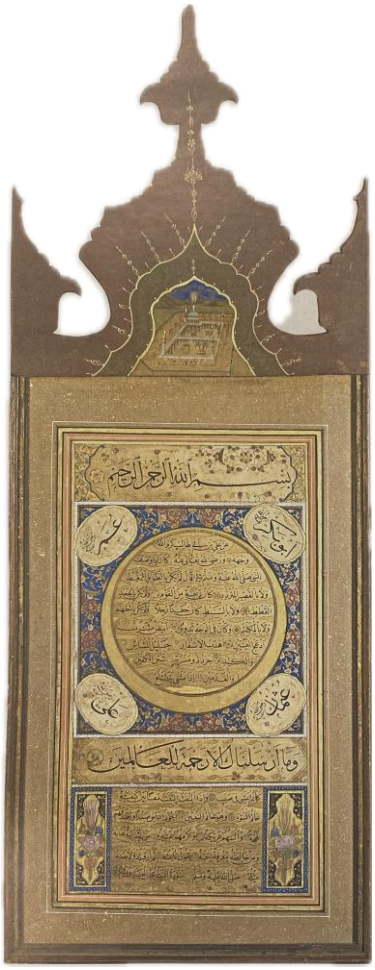

Görsel 4: Osmanlı, M.1824-1825 Hattat Seyyid Muhammed Ali El Fâik , Ahşap, Kağıt, Altın, Sulu Boya, Sülüs-Nesih ve Rika'a Hatları 81 x 53 cm., M.1824-1825, TSM Köşkler Bölümü, 4/9 Kaynak: Topkapı Sarayı Müzesi, 2014

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 5: Osmanlı, M.1773 Hattat Mehmet Hıfzı Emrudizâde, Ahşap, Kâğıt, Mürekkep, Altın, Boya, Sülüs-Nesih Hattı 65 x 47.5 cm. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, G.Y. 1435 Kaynak: Topkapı Sarayı Müzesi, 2014

Görsel 6: 19. yy. Es-Seyyid Mehmed Arif Şükrü Efendi' nin M.1831'de Tahta Üzerine Yapıştırılmış Kâğıda Yazdığı Medine-i Münevvere Tasvirli Hilye-İ Şerife. 78 x 32 cm. Özel Koleksiyon. Kaynak: Taşkale&Gündüz, 2006

2.2. Metal Üzerine Yazılan Hilye-i Şerifler

Metal ve madenden yapılmış sanatsal ürünlerin uzun bir gelişimi vardır. Orta Asya'dan başlayan bu gelişim, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devleti ile sürer ve Osmanlılara kadar uzanır. Osmanlı döneminde gerek teknik gerekse malzeme olarak incelendiğinde bu sanatın icra edilmesinde Büyük Selçuklu geleneğinin sürmüş olduğu anlaşılmaktadır. Metal ve

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

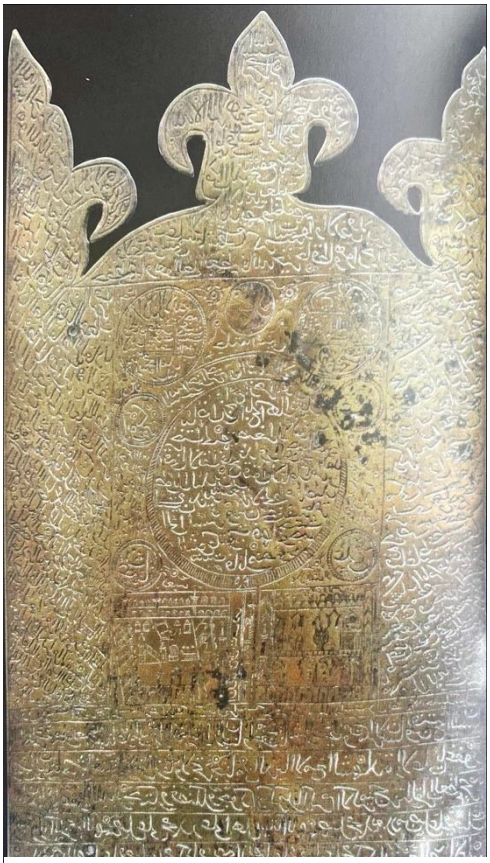
maden sanatında kullanılan malzemeler; bakır, tunç, pirinç, bronz, demir, gümüş ve altın vs. gibi ürünlerden oluşmaktadır.

Hilye-i şeriflerin üzerine yazıldığı veya yapıştırıldığı malzemelerin genel itibariyle gümüş ve altın olduğu gözlemlenmektedir. Bu gibi değerli madenlerin hilye için tercih edilmesinin en büyük nedeninin Hazreti Peygamber gibi büyük bir değere yaraşır olması ve verilen kıymetin derecesine nispet edildiği ileri sürülebilir.

Metal süsleme teknikleri; Dövme, kazıma, savatlama, kabartma gibi yaygın olan yöntemlerle uygulanmaktır. Maden üzerinde hilye-i şerif tasarımlarının diğer malzeme türlerine göre daha az sayıda olduğu gözlemlenmektedir (Görsel 7,8,9,10).

Haluk Perk koleksiyonuna ait maden levha üzerine kazıma tekniğiyle uygulanan, orta kısımda hilye-i şerif, etrafında ise çeşitli dua veya ayetlerin yer aldığı görülür. Bütünüyle tılsım işlevi gördüğü düşünülen bu çalışma kesin olmamakla beraber altın veya gümüş olabilme ihtimali taşımaktadır.

Sanatçı Murat Uçar'a ait olan mücevher üzerine imal edilen kolye ucu ve saatin maden üzerine, hilyenin tasarlanıp fırça ile yazılmak suretiyle etrafının tezhip ile süslenmesiyle oluşturulduğu, ardından uzun ömürlü olması adına üzerine koruyucu kullanıldığı sanatçının kendi ifadesiyle açıklanmaktadır (Görsel 8,9) (Uçar, 2019).

Görsel 7: Hz. Peygamber'in Hilyesi ile Diğer Bazı Tılsımlı Yazı ve Şekillerin Yer Aldığı Madeni Levha, Osmanlı Toprakları, 19 yüzyıl Sonu veya 20 yüzyıl. Haluk Perk Koleksiyonu, İstanbul, Numarasız. Kaynak: Gruber,2020

Görsel 8: Kolye Ucu, Kaynak: Uçar, 2019

Görsel 9: 32 mm. Çapında Kadranlı Saat, Kaynak: Uçar,2019

Görsel 10: Kolye Ucu, Gümüş, 2024 Kaynak: https://www.cimri.com/hilye-i-serif-kolyesi (Erişim tarihi: 28.05.2024)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2.3. Cam Şişelerde Hilye-i Şerifler

Cam şişelerde tasarlanan hilye-i şerifler dekoratif bir sanat ürünü olmakla beraber esasen tılsım olma özelliği taşımaktadır. Bu özelliğinin olduğunu düşündüren emare ise şişe içindeki hilye-i şerifin besmele kısmında Neml suresinde geçen "İnnehu min Süleymâne ve innehu bismillahirrahmânirrahim" ayeti ifadesinin yer almasıdır. Bu ibarenin İslamî tılsımlarda sıklıkla kullanıldığının bilinmesi, bu objenin de kötülüğe karşı koruyucu bir özellik taşıdığı fikrini oluşturmaktadır (Gruber, 2020).

Şişenin her iki yüzünde ahşap üzerine yapıştırılmış toplamda iki adet hilye-i şerif yer alır. İki yüzdeki besmeleyle başlayan Mekke ve Medine tasvirli minyatürlü ve tezhiple süslenmiş hilye yer alırken dört yüzden oluşan şişenin diğer iki yüzünde de Farsça şiirlerin yazılı olduğu, tezhiple süslenmiş levha bulunmaktadır. Bu levhalarda da hilyenin, sahibine birçok faydasının olduğuna, ayrıca kaza ve belalardan koruyacağına dair dizeler yer almaktadır (Görsel 11,12,13,14) (Gruber, 2020).

Bu hilyelerin sergilenme biçimine bakıldığında hilyenin ağız kısmının ipek yeşil bir kumaşa sarılı olan tıpayla kapalı olduğunu ve şişenin iç kısmının altın yaldızlı bir çubuk ve bu çubuğun etrafındaki kollarına dizili inci ve boncuklarla zengin hale getirildiğini, aynı zamanda şişe içindeki hilyeleri sabit tutturmak için kumaş kullanılarak meydana getirilen bir takım yardımcı elemanın varlığının olduğu görsellerden anlaşılmaktadır. Ayrıca bu malzemelerin korunmasını sağlamak amacıyla şişenin ağız kısmının balmumu bir mühürle mühürlü olduğu Christiane Gruber tarafından dile getirilir (Gruber, 2020).

Bu objenin yapım aşamasının şu şekilde olduğu tahmin edilir. Metal, ahşap vesaire kalıplar içine eriyik halindeki cam yerleştirilerek üfleme yöntemiyle oluşturulan geniş ağızlı şişeler içine, levhaların bir çubuk yardımıyla tutturulup kumaş ve daha başka yardımcı elemanlarla iç kısımda sabitlemek için tutturulduktan sonra şişenin diğer kısmı olan ağız kısmı oluşturulur. İlk parça başka bir kalıba alınarak çekilip şişirilme yöntemiyle ve ucunda maşayla tutularak çekmeye devam etmek suretiyle ağız kısmına şekil verilir. Sonrasında bir tıpa yardımıyla kapatılır.

Görsel 11: Cam Şişe ve İçinde Mekke Tasvirli Hilye, Osmanlı Toprakları, 42 cm. yük.,19. yüzyıl Sonu, TSMK, İstanbul G. Y. 1413
Kaynak: Gruber, 2020

Görsel 12: Cam Şişe ve İçinde Medine Tasvirini Hilye, Osmanlı Toprakları, 19. yüzyıl Sonu, TSMK, İstanbul G. Y. 1413
Kaynak: Gruber, 2020

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

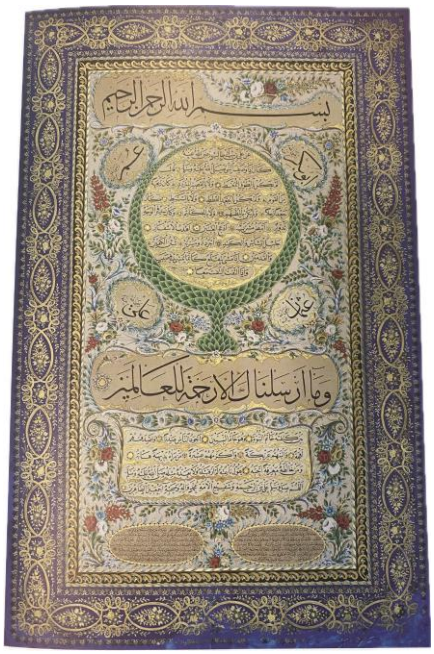

Görsel 13-14: Görsel 11– 12’ de Görülen Hilye Şişesinin Diğer Yüzündeki Farsça Dizeler Kaynak: Gruber, 2020

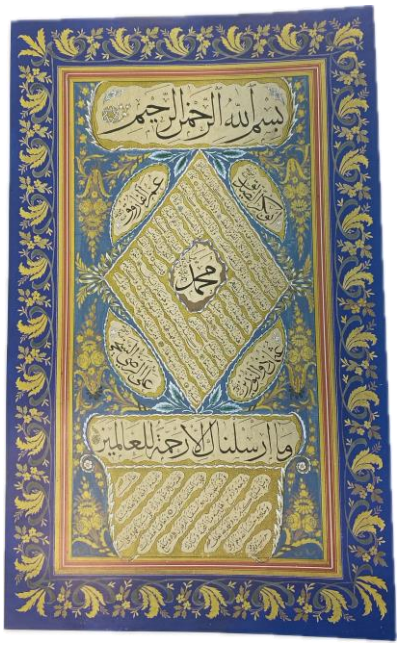
2.4. Murakkalar Üzerine Yerleştirilen Hilye-i Şerifler

Dayanıklı kağıtların, su yollarına göre üst üste yapıştırılmasıyla mukavva elde edilmesi işlemiyle oluşan karton yapıda bir üründür. Kâğıdın birbiri üzerine bir enine bir boyuna yerleştirilerek yapıştırılması, elde edilen kartonun dümdüz durmasını sağlar. Murakka germe işlemi, ya bir tahta üzerine kağıtların kenarlarının yapıştırılması ve bu şekilde gergin durmasını temin ile ya da yapıştırdıktan sonra üzerine bir ağırlık koyarak presleme işlemi ile gerçekleştirilir. Yapıştırma işlemi için buğday nişastasından, şap ve jelatinden elde edilen muhallebi türünde bir yapıştırıcıyla sağlanır. Elde edilen bu murakkalar, üzerine aherli kâğıt üzerine yazılmış hilye-i şeriflerin ortalanacak şekilde yapıştırılmasının ardından tezyin edilir. Bu tür hilyeler, mekanların duvarlarını süsleyen ve bulunduğu yere koruyuculuk kattığına inanılan sanat eserleridir

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 15: Fatma Mevhibe Hanım, sülüs, Nesih Hattı, Rokoko Tezhipli, M. 1850. Topkapı Sarayı Müzesi, nr. 1371 Kaynak: Taşkale & Gündüz 2006.

Görsel 16: Seyyid Tevfik Efendi, Muhakkak, Sülüs, Nesih Hattı, 45 x28,5 cm., M. 1868-1924. Kaynak: Taşkale & Gündüz 2006.

2.5. Deri Üzerine Yerleştirilen Hilye-i Şerifler

Az sayıda görülen bu hilyelerin yapım aşaması kaynaklarda yer almamakla birlikte deri kullanımına istinaden tahmini olarak düzenlendiği yönünde düşünülen şekilde açıklanacaktır. Aherli kâğıt üzerine yazılan hilye-i şerif ince veya kalın bir deri üzerine kuvvetli bir yapıştırıcı yardımıyla yapıştırılır. Hilye süslemesi için, deri, masaya bir çivi ya da sökülebilir bant yardımıyla sabitlenir. Böylece deri büzüşmeden boyama işlemi bu şekilde gerçekleştirilir. Hilyenin etrafını saran deri çerçeve yapımı ise çerçeve şekline uygun olacak şekilde derinin kesilmesiyle, malzeme türünün kuvvetli bir mukavva olduğu düşünülen cisim üzerine gerdirilerek yapıştırılır. Böylece hilyenin etrafını saran bir kasa oluşturulmuş olur.

Görsel 17: Osmanlı, Deri, Kâğıt, mürekkep, Suluboya, Nesih Hattı, 5,5 x 4,5 cm., 19. yy Kaynak: Topkapı Sarayı Müzesi, 2014.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2.6. Dua Kitaplarına Yazılan Hilye-i Şerifler

Diğer bölümlerde de bahsedildiği üzere hilyeyi üzerinde taşıyan kişinin, felaketlerden ve her türlü musibetten korunacağına dair olan inanç, Hazreti Peygamber'e gönül vermiş kişilerin, üzerinde kolaylıkla taşınabilir özellikte olan dua kitaplarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Aynı zamanda evlerin kitaplığında yer alan, insanların sıkıntılı ve hastalıklı dönemlerinde şifa bulma inancıyla okuduğu bu kitaplara, Hazreti Peygamber'e hürmeten hilyesine de yer verildiği görülmektedir. Görsel 18'de görülen TSMK' de yer alan yirmi sayfadan oluşan bir dua kitabının karşılıklı iki sayfa halindeki hilyesi, Hâfız Osman tasarımıyla yazılan bu dua kitapları için verilebilecek en güzel örneklerdendir. Bu dua kitabında hilye olan kısmın tezyinatını incelediğimizde, altın zemin üzerine çizilen helezonların üzerine yerleştirilen çiçeklerin beyaz ve pembe tonlarda, rûmilerin ise kırmızı renkte boyandığı görülür.

Görsel 18: Bir Dua Kitabında Yer Alan Karşılıklı İki Sayfa Halindeki Hz.Muhammed (sav)'in Hilyesi, 18. ve 19. yy. Kaynak: Gruber 2020

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SONUÇLAR

İslam dünyasında edebi bir tür olarak ortaya çıkan hilye-i şerifler, 17. yüzyıl hattatlarından Hâfız Osman tarafından bir levhaya dönüştürülmüştür. Daha önce edebi metinler içinde yazılı olan hilyeler, duvara asılmak, görülmek, görülüp okunmak gibi farklı boyutlarda bir sanat nesnesi haline gelmiştir. Hilyelerin koruyucu olduğuna dair inanç, onların bu farklı boyutlarını, sergilenen bir eser haline de getirmiştir.

Türk sanatında güzide bir yer edinen ve farklı malzemeler üzerinde yapılan hilyeler, üzerine işlendiği malzemelerin imkânları ölçüsünde değerlendirilmiştir. Bu hilyelerin her birinin bir sanat eseri olmasının yanında, birer hat sanatı eseri olmaları, malzemenin kendi yapım tekniğiyle birlikte entegre edilerek kullanıldığını göstermektedir. Malzemelerin imkânlarının değerlendirilmesiyle oldukça zarif ve sanatsal değere sahip estetik bir görünüm elde edilen, manevi özellikte dekorasyon ve sanat ürününe dönüşen bir durum hasıl olmaktadır.

Hilye-i şerifler her ne kadar kâğıt üzerinde tasarlanmış ve yazılmış olsa da işlevsel olarak önemine bakıldığında, pek çok malzeme üzerinde değerlendirmeye alınmaya ve bu şekilde tezyin edilmeye elverişli bir sanat öğesi olduğu anlaşılmaktadır. Bunda en önemli etkenin, acizliğini kabul eden insan türünün, korunmaya dair ihtiyacı ve bu yöndeki dinsel anlamda kendine en yakın bulduğu, Ulu Yaratıcı'nın dünya ve ahiret hayatı için iltifatına mazhar olduğuna inanılan Hazreti Muhammed (sav)'in bir portresi niteliğindeki, levha olarak bulunduğu ortamda varlığını hissettirdiğine dair inanç beslemesi olduğu düşünülebilir.

Tüm bu veriler ele alındığında, nihayetinde hilye-i şeriflerin farklı malzemeler üzerine yazılması veya yerleştirilmesi suretiyle sanatsal çeşitliliğe sunduğu katkıların, dikkati çeken bir yönünün olduğuna işaret edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

[1] *Derman, M.U., Pala, İ., Hilye-i Hâkânî, Albaraka Yayınları/İstanbul, 2020.*

[2] https://islamansiklopedisi.org.tr/hilye (Erişim tarihi: 23.05.2024)

[3] https://avem.vgm.gov.tr/eser-ve-bilgiler/ahsap-sanati (Erişim tarihi: 25.05.2024)

[4] Şapcıoğlu, F., *Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Kütüphanesindeki Taçlı Ahşap Hilye-İ Şerif Levhalarının Tezyinatı***,** Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2023.

[5] *Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü, Aşk-ı Nebi Doğumunun 1443. Yılında Hz. Peygamber, Kültür Basım Evi/İstanbul, 2014*

[6] *Taşkale, F., Gündüz, H., Hilye-i Şerife Hz. Muhammed' in Özellikleri, Antik A.Ş. Kültür Yayınları/istanbul, 2006.*

[7] Gruber, C., Osmanlı *İslam Sanatında Tapınma ve Tılsım, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık/istanbul, 2020.*

[8] Uçar, M., *Hilye-İ Şeriflerin Kıymetli Madenler Kullanılarak Tasarlanıp Uygulanması*, Mimar Sinan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2019.

[9] https://www.cimri.com/hilye-i-serif-kolyesi (Erişim tarihi: 28.05.2024)

[10] http://katalogtarama.cekulvakfi.org.tr/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=2333&query_desc=an%3A%2210%22 (Erişim tarihi: (01.06.2024)

[11]http://www.kalemguzeli.org/index.php?go=icerikgoster2&MKNO=146&KNO=85 (Erişim tarihi: 05.06.2024)

[12] https://www.ketebe.org/sanatkar/hafiz-osman-323 (Erişim tarihi: 03.06.2024)

[13] https://www.hattiala.com/blog/icerik/hilye-i-serif (Erişim tarihi: 05.06.2024)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE MÜZİK YÖNETİCİLİĞİ EKSENİNDE KAYGI, BEKLENTİ, KABUL GÖRME

Doktora Öğrencisi Mehmet Özgün Tınar

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müziği Anabilim Dalı Doktora Programı
m.ozguntinar@gmail.com 0000-0003-1629-7593

Doç. Dr. Esin de Thorpe Millard

Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Türk Müziği Bölümü Öğretim Üyesi
esin.de.thorpe.millard@ege.edu.tr 0000-0002-8247-778X

ÖZET

Müzik, tarihte ağırlıklı olarak politika, sosyoloji, kültür ve din doğrultusunda ön plana çıkmış ve bunun sonucunda insanlığa bir sanat biçimi olarak kazandırıldığı görülmüştür. Müzik anlayışı, mevcut küreselleşme sürecinin öncesinde kendi dinamiklerini koruyan, sanatsal ve bilimsel kaygıların ağırlıklı olduğu bir anlayışa sahipti. Küresel süreçte politik, sosyolojik, ekonomik ve teknolojik bağlamda gerçekleştirdiği değişim-dönüşüm ile ulaşılabilirliğini ve içeriğini zamanla değiştirmiştir ve değiştirmektedir. Küreselleşme kavramı tarihte farklı yaklaşımlar ile ortaya konulmuştur. Günümüzün kaçınılmaz gerçeği olan küreselleşme sürecinin hemen-hemen tüm dünya toplumlarını çeşitli açılardan etkidiği bilinen bir gerçektir. Bu sürecin en önemli etki alanlarından birisi de kültürdür. Kültür kavramı da diğer kavramlarda olduğu gibi içerisindeki dinamiklere göre değerlendirilmektedir. Bu kavramın dinamikleri arasında yer alan milliyetçilik kavramı gibi birtakım kaygılar ile yaklaşılması gerekildiği düşünülen bir kavram olmasının yanı sıra içerisinde bulunduğu dönemin mevcut küresel getiriler de göz ardı edilmemelidir. Tarihi olaylar incelendiğinde milliyetçilik ve küreselleşme kavramları birçok alanda harmanlanmaktadır. Bu harmanlanma II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan sosyolojik ve teknolojik değişimlerin bu süreci etkilemesi ile yoğun bir şekilde gerçekleşerek farklı görüşleri de doğurmuştur. Farklı görüşler birtakım konularda kaygılara yol açmasına karşın birleştirici etkiyi de içermektedir. Görüş farklılıkları, günümüzde temel aldığımız etmenlerle birlikte beklenti kavramının zaman içerisindeki değişimini sağlayarak girift bir anlayış oluşturmuştur. Bu girift anlayışın kriterleri kaygı, beklenti ve kabul görme şeklindedir. Kurumsallık olgusunun öne çıktığı küreselleşme süreci ile ortaya çıkan, eski müzik anlayışı içerisinde de önem arz eden Müzik Yöneticiliği kavramının yeniden ele alınmasını gerektirmiş ve sağlamıştır. Günümüzde ve gelecekte müziğin kolektif olarak şekillenmesi ve özüne bağlı icra edilmesi adına Müzik Yöneticiliği üzerine çalışmalar yapılması sanata ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Müzik Yöneticiliği, Sosyoloji, Sanat.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

CONCERN, EXPECTATION, ACCEPTANCE ON THE AXIS OF MUSIC MANAGEMENT DURING THE GLOBALIZATION PROCESS

ABSTRACT

Music has come to the fore in history mainly in line with politics, sociology, culture and religion, and as a result, it has been seen that it has been brought to humanity as a form of art. Before the current globalization process, the understanding of music had an understanding that preserved its own dynamics and was dominated by artistic and scientific concerns. It has changed and is changing its accessibility and content over time with the change-transformation it has carried out in the political, sociological, economic and technological context in the global process. The concept of globalization has been put forward with different approaches in history. It is a well-known fact that the globalization process, which is the inevitable reality of today, affects almost all world societies in various aspects. One of the most important areas of influence of this process is culture. The concept of culture, as in other concepts, is evaluated according to the dynamics in it. In addition to being a concept that is thought to be approached with some concerns, such as the concept of nationalism, which is among the dynamics of this concept, the current global returns of the period should not be ignored. When historical events are examined, the concepts of nationalism and globalization are blended in many areas. This blending took place intensely with the sociological and technological changes experienced after World War II affecting this process and gave rise to different views. Although different views raise concerns about some issues, they also have a unifying effect. Differences of opinion have created an intricate comprehension by ensuring that the concept of expectation changes over time, together with the factors we take as basis today. The criteria for this intricate understanding are concern, expectation and acceptance. It has necessitated and enabled the concept of Music Management, which emerged with the globalization process in which the phenomenon of institutionalism comes to the fore, to be reconsidered, which is also important within the old comprehension of music. Studies on Music Management will shed light on art in order to shape music collectively and perform it according to its essence, today and in the future.

Keywords: Globalism, Music Management, Sociology, Art.

GİRİŞ

Arkaik toplumlar tarafından gerçekleştirilen dini ritüellerin içinde de yer alan müzik kavramı, ritüel işlevini ilerleyen süreçte korurken sistemsel anlamda değişim geçirmiştir. Dini işlevinin yanı sıra Antik Yunan medeniyetlerince bir bilim dalı olarak kabul edilen bu kavram XVII. yy'dan sonra bir eğlence aracı olmaya doğru ilerlemiştir. Müzik kavramını "gerçekleştirilen gözlem/gözlemler ile, ya da sadece arzuların/hislerin üzerine ortaya çıkartılan, ses ve titreşimlerin konuşma biçiminden farklı kullanıldığı kurgusal ürün" olarak nitelendirmek doğru olacaktır. Müzik Aristo'ya göre özgürlük için, Theodor Adorno'ya göre dolaysız biçimde

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kendisi için var olmalıdır (Oskay, 1982, s. 15, 24-29). Tartışmaların ışığındaki bu kavramın tarihin her döneminde bağlı olduğu kollar kültür, kaygı, beklenti ve kabul görme üzerine olmuştur. Küreselleşme süreci bu alanın da içeriğini etkilediğini belirtmek mümkündür. Bu süreçte müziğin öz dinamiklerini muhafaza etmesi bağlamında yapılan çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların bağlı olduğu sistemin mantığı, dinamikleri değiştirme üzerine olan sistem ile oldukça benzerlik göstermektedir. Gerçekleştirilen bu çalışma kültür kavramını ve yer aldığı kavramların müzikteki yerini birtakım örnekler üzerinden de açıklamakta olup küreselleşmenin müzik alanında var olma biçimlerini, kaygı-beklenti-kabul görme kavramlarını ve çözümünü ele almaktadır.

1. Kültür Kavramı

1.1 Kültür Kavramının Tanımı

Kültür kavramı, ortaya konulan tüm maddi ve manevi değerler bütününün geleceğe aktarımı olarak tanımlanabilir. Müzik kavramı da Kültür kavramı içerisinde önemli bir yere sahiptir (Kapancıgil, 2019, s. VI). Kültürler, bir toplumun ya da bütün toplumların biriktirdiği uygarlığın tamamıdır ve sosyal süreçlerden oluşan toplumların/insanoğlunun teorisidir (Göçer, 2014, s. 27).

1.2 Sosyolojik ve Dini Dinamikler

Kadınların müzikteki rolünü küreselleşme sonrasında arttırdığını belirtmek mümkündür. Belirtilen bağlamda sosyolojiyi etkileyen kavramlar içerisinde en önemli kavramın *Fonksiyonalizm* (işlevselcilik) olduğu anlaşılmaktadır. Fonksiyonalizm, toplum ve kültür temelli olguların toplumsal-kültürel sistemde yerine getirdiği eylemlerin çözümlenme biçimidir (Aman, 2017, s. 19). Fonksiyonalizm toplum ideolojisini yıpratmamak koşuluyla etkileşim sağlamayı amaçlarken bir sonraki aşamada sağlanan etkileşimler ise bütünleşmeyi amaçlamaktadır. Bütünleşmeler ideolojik ortaklıklar ile mümkündür. 1948 yılındaki Sovyetler Birliği'nde *Sovyet Müzik İşçileri Konferansı*'ndan Andrei Zhdanov, müziğin gelişiminin halk ideolojisiyle çatışmaya başlayarak sadece aristokrat kesime hitap ettiklerini öne sürmüş ve Besteciler Birliği'ni (Dmitri Shostakovich, Aram Khachaturian, Sergei Prokofiev ve Nikolai Myaskovsky) şu şekilde eleştirmiştir: "Halk müziğinden yana olduğumuz konusunda süslü sözler etmek yetmez eğer gerçekten öyleysek neden bestelerinizde halk müziğini bu kadar az kullanıyorsunuz?" (Kutluk, 2018, s. 45).

Din kavramında müzik önem arz eden bir konudur. Müzik bir kişinin veya bir topluluğun konuşmasından ve ruhundan kaynaklanır ve din ve uygulamaları ile ilgili olarak her zaman önemli bir rol oynamıştır (Clark, 2006, s. 475). Gregoryen ilahisi, Protestan ilahisi, Müslüman Madih nabawi, Hindu kirtan: hepsi bireysel veya kurumsal ibadet ve bağlılığın ifade edici biçimlerini sunar; müzik derinlemesine insan ile bağlantılıdır (Clark, 2006, s. 475).

Dinlerin müzikte kullanımı üzerine farklı yaklaşımlar da ortaya çıkmıştır. Amerikan kökenli olan ve adını Cem Kervan olarak değiştiren Geoff Carvey'in İncil 'de geçen sözleri bağlama eşliğinde icra ederek kaset çıkartması, 1980'li yıllarda *Yeşil Pop* adıyla anılan *İslami Pop* akımı toplumdaki din olgusuna dayalı bir türün ortaya çıkması müzikte dini yaklaşım örnekleri

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

arasında belirtilebilir (Hürriyet Gazetesi, 2005). Ulusalcılık ve ulusalcı müzik kavramları sosyolojide işlevsellik kavramının sonuçlarında yer almaktadır.

1.2.1 Milliyetçilik Kavramı ve Kültürel Getirisi

Moskova prensliğinin Rus Çarlığı'na geçiş sürecinden Rus Çarlığı'nın Sovyetler Birliği'ne geçişine, Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinden Cumhuriyet Dönemi'ne geçişi sürecinde gerçekleştirilen milliyetçilik temelli çalışmaları müzik alanında etkilerini gerçekleştirmiştir. Modest Mussorgsky'nin *Boris Godunov* eseri Rus kültürünün ulusal bir simgesi niteliğindedir. Giuseppe Verdi'nin *Nabucco Operası*'nın üçüncü perdesinde yer alan İbrani kölelerin "O mia patrie si bella e perduta - "Ey benim ülkem, çok sevimli ve çok kayıp" gibi dizelerde yer alan söylemlerin İtalyan halkı için birleşme isteğini ortaya çıkardığı düşünülmektedir (Halsall, 1998).

Milliyetçilik akımlarında yer almamasına karşın müzikte izlenimcilik akımının milli bir tarafı vardır. Alman Ekolü'nün hâkim olduğu dönemde bu gücü kırmak adına Claude Debussy'nin resim ve heykel sanatında mevcut olan izlenimcilik akımını müziğe kazandırması üzerine gerçekleşmiştir. İzlenimcilik anlayışı, Wagner Ekolü'nün *Parsifal* isimli müzikli drama eseri ile ön plana çıktığı süreçte Debussy'nin Almanya'daki Bayreuth Müzesi'nde gördüğü Endonezya kültüründeki *Java* müziği içeriklerinden ve Claude Monet'den etkilenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. İzlenimcilik örneği ve türevi örneklerin oryantalist yaklaşımlar üzerinden gerçekleştiği ve bu kavramının küreselleşme açısından önem arz ettiği açıklanabilir.

1.3 Geleneksel Teknikler, Yöntemler, Ekoller

Müzik tarihinde önemli yere sahip I. Viyana ekolü, I. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen küreselleşme süreciyle yerini II. Viyana ekolüne bırakmıştır. Küreselleşen dünyada müziğin dilini değiştirmek için Alexander Scriabin'in sunduğu geç dönem eserleri ve Arnold Schoenberg'in *On İki Ton* sistemini icat etmesi sonrasında gerçekleştirdiği birtakım çalışmalar örnek olarak sunulabilir. Schoenberg'in sonrasında öğrencisi Anton Webern, sonrasında György Ligeti, Krzysztof Penderecki, John Cage, Pierre Boulez, Luciano Berio, Helmut Lachenmann, Iannis Xenakis ve diğer isimler bu değişimin devamını getirenler olmuştur. Teknik ve ekol değişimindeki en açık örnekler, müziğin başladığı ses veya düzen ile bitmesi zorunluluğunun ortadan kalktığı, nota yazımında donanım, açkı, geleneksel notasyon belirtilmeden grafik notasyon kullanımları ve yay çekme teknikleridir. Müzik anlamında bu değişimlerin ardından ilerleyen yıllarda ve günümüzde devam eden *Çağdaş Müzik* fikri, doğa ve hayvan seslerini tasvir eden, anlık içgüdüleri ve atmosferle halinde ifade eden müziklerin beste ve icrasını sağlamıştır. Atmosfer müziklerin kullanımı yakın geçmiş ve günümüzde film besteciliğinde tercih edildiği bilinen yöntemlerdir. Klasik müzikteki elektronikleşme 1960'lı yıllarda gerçekleşirken, popüler müziklerin elektronikleşmesi 1970'li yılların ortalarında gerçekleşmiştir.

2. Küreselleşme Kavramı

2.1 Tanımı ve Gruplandırması

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Küreselleşme kavramı en eski medeniyetlerden bu yana ortaya çıkmış, uzun vadeli, tarihsel, siyasi ve endüstriyel gelişim üzerine kurulu bir süreçtir.

Bütünleşmenin, kültürlerarası ve politikalar arası iletişimin, geleneksel etkileşimlerin ve mesafelerin önemini yitirmesi sonucunda devletlerin kültür ve öz kavramlarını benimsemeleri ya da kopmalarının devletlerin güçleri, sosyolojik konumları, yetki ve imkanlarıyla orantılı olduğu anlaşılmaktadır. Şengül Hablemitoğlu'nun (2005, s. 19-24) *Küreselleşme, Düşlerden Gerçeklere* isimli kitabında "Küreselleşmeye Yaklaşımlar" isimli başlıkta David Held ve Anthony Mcgrew tarafından ortaya konulmuş olan bir gruplandırma mevcuttur ve şu şekildedir: Aşırı Küreselciler, Küresel Karşıtları, Dönüşümcüler.

Aşırı Küreselleşmeciler olarak kabul edilen bu kesim radikal bir bakış açısına sahip olup ülke ve millet kavramlarının yerini başka kavramların alacağını savunmaktadırlar (Hablemitoğlu, 2005, s. 19-20). Burada sunulan görüş, sermayenin toplumları devlet mekanizmasından daha etkin yönlendirdiğidir.

Küresel Karşıtları olarak adlandırılan kesim küreselleşme kavramını bir uydurma olarak gördüklerini belirtmekte olup aşırı küreselleşmecilerin tersi bir görüşü savunmaktadırlar (Hablemitoğlu, 2005, s. 21-22). Karşıtlar küreselleşme kavramının sunduğu birçok şeyin geçmişte de var olduğunu belirtmektedirler.

Dönüşümcüler, küreselleşme fikrine olumlu yaklaşan bir kesim olmalarının yanı sıra devlet kavramının varlığını gerekli görmektedirler. Bu görüşün temsilcileri Anthony Giddens, Manuel Castells, Jan Aart Scholte ve James Rosenau olarak bilinir (Cebeci, 2011, s. 372). Küreselleşme sonucundaki dönüşümün ulusal hükümetlerin gücünü tekrardan yapılandırdığı görüşü hakimdir (Hablemitoğlu, 2005, s. 23-24). Japonya, Güney Kore ve Çin dönüşümcülük kavramının sonucu olarak nitelendirilebilecek ülkeler içerisindedir.

2.2 Küreselleşmenin Dinamikleri

Küreselleşme kavramının girift olduğu diğer kavramlar Ekonomi, İnternet, Seyahat, Eğitim, Din, Müzik Yayınları, Reklamlar, Radyo Televizyon ve Uydu içerikli Medya, Konser Turneleri, Eğlence Sektörü ve Politikadır.

2.3 Kültür, Etkileşim ve Politikalar

I. ve II. Dünya Savaşları, kültür kavramının her anlamda eskisinden farklı noktalara taşındığı süreçler olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasındaki müzik anlayışının kültür, sanat ve sanat mühendisliği kavramlarından yoksun bir biçimde etkileşim gücü üzerinden insanlarda teklik anlayışını sergilediği görülmektedir. Müzikteki kültür kavramının dini ritüellerin haricinde geçmişte ve günümüzde politikalar ve etkileşimleri üzerinden güçlü kalabildiği düşünülmektedir. Bu durum için birtakım örnekler belirtilebilir:

1974 Kıbrıs Barış Harekatı sürecinde Rum yönetimi tarafından Türk mevzilerine yakın alanlarda, radyolardan, söz ve bestesi Yesâri Âsım Arsoy'a ait olan semai usulünde, nihavent makamında icra edilen *Bekledim de gelmedin* isimli eserini icra etmelerine karşılık Kıbrıs

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Türkleri'nin bu müzikli propagandaya, Bayrak Radyosu'ndan sözleri Ümit Yaşar Oğuzcan'a bestesi Rüştü Şardağ'a ait olan nim sofyan usulünde, rast makamında icra edilen *Bu kadar yürekten çağırma beni/Bir gece ansızın gelebilirim* isimli eseri icra ederek cevap vermeleri bir örnektir (Karaburun Doğan & Çakı, 2019, s. 220-221).

Yugosavya'nın parçalanma sürecinde 1992 yılında Hırvat asıllı sanatçı Jura Stublic'in yazdığı *E moj druže Beogradski* isimli şarkısına karşın Sırp asıllı sanatçı Bora Đorđević'in (Bora Čorba) aynı şarkıyı farklı bir yorumla ortaya koyup *E moj druže Zagrebaçki* isimli şarkıya çevirerek karşıt propaganda yapması bir örnektir.

İstanbul'un ve Balkanların fethinden sonra Türk topraklarına göç eden insanların kendi kültür ve müziklerini aktarması Osmanlı İmparatorluğu içerisinde küreselleşme üzerine bir örnektir.

Viyana kuşatması sonrasında W.A. Mozart'ın mehter marşından ve Alaturka müziklerden etkilenerek Türk Marşı'nı bestelemesi kültürel açıdan küreselleşme örneğidir.

II. Dünya Savaşı ve Kore Savaşı sonrası Güney Kore ve Japonya'nın Amerikan etkisine girmeleri sonucunda *K-Pop* ve *J-Pop* akımlarını ortaya çıkması asimilasyon ve küreselleşmenin göstergelerindendir. Japonya'da küreselleşmeyi ortaya koyan adımlardan birisi de *Rockabilly* kültürünün Japonya'ya uyarlanmasıdır. Gerçekleştirilen uyarlama sonucunda ortaya çıkan *Rokabiri* türüne Kosaka Kazuya and Wagon Masters grubunun Elvis Presley *Heartbreak Hotel* isimli şarkısını yorumlaması örnek verilebilir (Furmanovsky, 2008, s. 1-4).

3. Müzikte Kaygı, Beklenti, Kabul Görme

Küreselleşme sonrasında ortaya çıkan kaygılar ticari ve kültüreldir. Kurumsallaşma fikri kültürel kanat için hem bir problem hem de bir çözümdür. Günümüzdeki kurumsallaşma ve şirketleşme fikirlerinin kökenini anlamak için *Emprezaryo* kavramına bakmak gerekecektir. Marco Faustini, Lincoln Kirstein, Sergei Diaghilev, Tan Sağtürk bu kavramın birtakım temsilcileridir.

Emprezaryo kavramı 18.yy'da doğmuştur. Bu kavramda sahne sanatlarının pazarlanması üzerine kurumsal bir bakış açısıyla yaklaşım ana fikirdir. Pazarlama maddi ve manevidir; etkileşim faktörü pazarlama için önemlidir. Kurumsallaşma anlayışı pazarlama sebebiyle zorunlu hale getirmiştir. Etkileşim kavramı akış kavramının yönünü etkilemektedir. Diğer bir örnek ise II. Dünya Savaşı sonrasında insanlığın birlik olma anlayışından yola çıkarak birtakım değerleri korumanın kurumsallaşma ile mümkün olacağı düşünülmüştür. Birlik ve koruma fikri sanata uyarlanmak istenmiştir fakat etkileşim bağlamında birlik ve koruma kavramlarının ters düşmesi sonucunda etnosantrik yaklaşımlar da gerçekleşmiştir.

Müzik alanında ortaya çıkan kurumsallaşma için örnekler şu şekilde verilebilir:

IAMIC (International Association of Music Information Centres),

ISCM (International Society for Contemporary Music),

ICMT (International Council for Traditions of Music and Dance),

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

AEC (The Association Européenne des Conservatoires),

EMC (European Music Counsil).

Kurumsallaşma endüstriyel bağlamda da etkilerini göstermesinin sonucunda müzikte şirketleşmeye sebep olmuştur.

Etnosantrik yaklaşım kültürde ben merkezciliği temel alınmaktadır. Milliyetçilik veya hemşericilik, etnosantrik yaklaşımın en somut örnekleri olarak belirtilebilir. Kurumsallaşma sürecinin iyi ve kötü işlediği süreçler olmuştur. Küreselleşme ışığında gerçekleşen kurumsallaşmanın ilk oluşumlarından birisi olan ve Unesco'nun desteğini içeren IAMIC'ın (International Association of Music Information Centres) Asya ülkelerinin kültürlerine hitap edemediği, bu durumun üzerine müzik kurumlarının Unesco desteğiyle yürüttüğü faaliyetlerin batı müziği anlayışını tek tip evrensellik biçiminde sunduğu, pratikte etnosantrik bir yaklaşım sağlayarak kültürel kaygılara sebep olduğu bilinmektedir (de Thorpe Millard, 2018, s. 70-71, 78).

3.1 Kaygı

Kültür temelli kaygı, geçmişte barındırdığı saf anlayışı içermemektedir. Kültür kavramını değiştiren etmen müzik olarak gösterilse de bunu sağlayan birtakım finansal güçler mevcuttur.

Küresel bağlamda milliyetçilik, misyonerlik ve oryantalizm kavramları haricinde kültürel kaygının hor görüldüğünü belirtmek mümkündür. Ticari kaygılar müziğin özgür bir görüntü perdesi arkasında göstererek özgür olmayan ve tek düze, ezberci kalıpların vurgulanmasını sağlamaktadır. Bu durum müziği basit bir dinlence haline getirmektedir. Müziğin basit dinlence haline getirilmesi sahte bir fenomenleşmeyi ortaya çıkartmıştır. Fenomenleşmenin gerçekleşmesi için sosyolojik etkileşimin gerekliliği söz konusudur. Ortaya çıkan olgunun küreselleşme eksenindeki kültür endüstrisinin yapay tarafını yansıtan bir ürün olduğu saptanmaktadır. Caz müzik ile başlayan, II. Dünya Savaşı sürecinde gelişen, Bob Marley ile etkisini yoğun biçimde gösteren protest anlayışın zamanla ruhunu kaybettiği, Rap türü üzerinden deformasyonun gerçekleştirildiği görülmektedir. Kültür ve Sosyoloji, tersine bir mühendislik üzerinden değiştirilmektedir. Avrupa ülkeleri günümüzde Amerikan etkisinde istikrarını sürdürememesi üzerine küreselleşme adına klasik müzik kültüründen kopmaktadır. Avrupa'nın film müzikleri ile rock müzikler bakımından kültüründeki payını A.B.D. ile paylaşmak zorunda kalarak geri plana düştüğü görülmektedir. Bu durum sanat kurumlarında da geçmişe dönük olan hiyerarşinin değişmesi gerektiği fikrini desteklemektedir.

3.2 Beklenti

Birtakım yeni fikirler, eski fikirlerin ışığından doğmaktadır. Geçmişte emprezaryoların bulunduğu konumu şirketlerin alması, özerk kurumların devlet kanadında tutulması, Müzik Yöneticiliği kavramının önemini arttırmaktadır. Müzik yöneticiliği için beklenti, köklerini korurken özerk bir biçimde hareket edebilmesi üzerinedir. Bu özerk beklentiyi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

gerçekleştirmenin yolu Türkiye'de sanat alanında sonradan yerleşmiş olan kurum-devlet ilişkisi ile zıt hareket etmekten geçmektedir. Kökleri korumak adına özerkliğin gerçekleştirilmesi gelenek ve yenilik bakımından çığır açılmasını sağlayacaktır. Harley Davidson ve The Economist gibi küresel alana sahip olan kuruluş ve markaların yöneldiği *Hiperarşi* kavramı beklentiyi karşılamak adına önemlidir (de Thorpe Millard, 2018, s. 37-39). Küreselleşmenin ve kültür endüstrisinin doğru kullanımını amaçlayan Hiperarşi kavramının sanat kurumlarında özerkliği savunurken şirketleşme fikri ile ilerleyerek küresel müzik anlayışına cevabını şirketlerin sanata verdikleri destekler üzerinden verdiği anlaşılmaktadır.

3.3 Kabul Görme

Toplum kültürün aynası, eğitim toplumun aynası olarak nitelendirilebilir. Kısıtlamaların veya devlet üzerinden yapılan teşviklerin günümüzdeki anlayış açısından olumsuz, vasat veya radikal karşılanması olasıdır. Şirketleşme ve özerklik kavramları çözüm olmaya açıktır. Borusan Sanat, Olten Filarmoni Orkestrası gibi oluşumların yanı sıra, Siemens Türkiye sponsorluğundaki Opera Yarışması, Akbank Caz Festivali gibi etkinliklerin varlığının toplumla etkileşim sağladığını belirtmek mümkündür. Dikey örgütlenme anlayışının yerini ağ tipi örgütlenmeye bırakması durumunda oluşumların serbest biçimde işlevlerini sunmaları ve kabul görme sürecinin olumlu gerçekleşmesi mümkündür (de Thorpe Millard, 2018, s. 44-45).

SONUÇ

Küreselleşme ile Müzik kavramlarının tarihsel süreçte bir bütünlük gösterdiği saptanmıştır. Belirtilen bütünlük anlayışı tarihin ilerleyen süreçlerindeki değişimlerden etkilenmiştir. Bu kavramların köklerini oluşturan ortak dinamikler göz ardı edilmeden kurumsallık kavramının anlaşılması ve yeni bir bakış açısı ile ele alınmasının gerekliliği gözlemlenmiştir. Ele alınan kurumsallık içerisindeki etkileşim ve akış etmenleri sonucunda etnosantrik bakış açılarını ve toplumun eğitim-yaklaşım bakımından sosyokültürel yapısı belirlenecektir. Müzik alanında gerçekleşen değişimlerin Müzik Yöneticiliği kavramındaki etmenlerin önemini arttırmasının yanı sıra sanatsal yaklaşımın uluslararası bağlamda kabul görmesi bağlamında zorlaştırdığını göstermektedir. Değişimin içerisinde gereği olduğu belirtilen değişimlerin gerçekleştirilmesinin olumlu sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir. Etkileşim-Akış-Hiperarşi kavramlarının küreselleşme sürecinin getirisi adımlar olduğu, bu adımların uluslararası yayın organlarının ve markaların tercih etmesinin küresel ölçekli kuruluş ve markaları olumlu yönde değiştirdiği saptanmıştır. Gerçekleştirilen değişim içerisinde yer alan Hiperarşi kavramının müzik yöneticiliği içerisinde de uygulanması gereken bir yöntem olduğu anlaşılmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

Aman, F. (2017). Sosyoloji Teorilerine Aktörler-Faktörler Bağlamında Bir Bakış Denemesi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1)*, 17-28. https://doi.org/10.30561/sinopusd.269153 Erişim Tarihi: 21. 05. 2024.

Cebeci, İ. (2011). Küreselleşme Yaklaşımları Kapsamında Küreselleşme Sürecinin Tarihsel Değerlendirmesi. *Istanbul Journal of Sociological Studies (43)*, 359-386. http://dergipark.org.tr/en/pub/iusoskon/issue/9547/119246 Erişim Tarihi: 21.05.2024.

Clark, S. L. (2006). Introduction to a Forum on Religion, Popular Music, and Globalization. *Journal for the Scientific Study of Religion, 45(4)*, 475–479. http://www.jstor.org/stable/4621929 Erişim Tarihi: 20.05.2024.

De Thorpe Millard, E. (2018). *Müzik Yöneticiliğine Giriş*. (1. Baskı) İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Furmanovsky, M. (2008). "Rokabiri," Student Radicalism and the Japanization of American Pop Culture, 1955-60. *Ryukoku Intercultural Studies (12)*, 1-14. https://www.researchgate.net/publication/235737719_Rokabiri_Student_Radicalism_and_the_Japanization_of_American_Pop_Culture_1955-60 Erişim Tarihi 24. 05. 2024.

Göçer, A. (2014). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dil Kültür İlişkisi Üzerine Görüşleri: Fenomenolojik Bir Araştırma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(2)*, 25-38.

https://dergipark.org.tr/en/pub/erziefd/issue/6012/80396#article_cite

Erişim Tarihi: 21.05.2024.

Hablemitoğlu, Ş. (2005). *Küreselleşme, Düşlerden Gerçeklere*. (2. Baskı). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Halsall P. (1998). *Modern History Sourcebook: Music and Nationalism.* https://sourcebooks.fordham.edu/mod/natmusic.asp adresinden elde edildi.

Erişim Tarihi: 23.05.2024.

Hürriyet Gazetesi (2005, 26 Mayıs). *Amerikalı'dan Türkü Kasedi.* https://www.hurriyet.com.tr/gundem/amerikalidan-turku-kasedi-38732996 adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 23.05.2024.

Kapancıgil, İ. (2019). Bulgaristan Ezerçe Köyünden Göç Eden Türklerin Müzik Kültürü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Açık Akademik Arşiv Sistemi üzerinden elde edildi (Tez no: 90479).

Karaburun Doğan D. & Çakı, Ç. (2019). Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Müziğin Milliyetçilik İnşasında Propaganda Amaçlı Kullanılması: Girne'den Yol Bağladık Anadolu'ya Şarkısı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Üzerine İnceleme. *Eurasian Journal of Music and Dance (14)*, 214-229. https://doi.org/10.31722/ejmd.584407 Erişim Tarihi: 23.05.2024.

Kutluk, F. (2018). *Müzik ve Politika.* (1.Baskı). İstanbul: H2O Kitap.

Oskay, Ü. (1982). *Müzik ve Yabancılaşma Aristo, Huizinga ve Adorno Açısından Bir Öncalışma.* (1. Baskı) Ankara: Dost Kitabevi.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KÜLTÜREL MİRAS VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜR TURİZMİ: OLYMPOS ANTİK KENTİ ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Dr., Elif KAHYA YILDIRIM

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, elifkahya10@gmail.com -

ORCID ID: 0000-0003-4990-9816

ÖZET

Olympos Antik Kenti, Antalya ilinin batısında Kumluca ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Antik Likya medeniyetinin en büyük ve gelişmiş şehirlerinden birisi olan Olympos, Phaselis'ten sonra bölgenin en büyük ikinci liman kenti olmuştur. Anadolu'nun farklı medeniyetlerine ev sahipliği yapan bölgenin en önemli alanlarından biri olan Olympos; mitoloji, destan vb. epik eserlere de konu olmuştur. Günümüzde Olympos Antik Kenti, Beydağları Sahil Milli Parkı sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu durum, Olympos'un doğal, kültürel ve tarihi kaynaklarının korunması açısından önemlidir. Olympos Antik Kenti ve yakın çevresi, doğal ve kültürel kaynak çeşitliliği açısından farklı rekreasyonel faaliyetlere olanak tanıyarak çeşitli turizm türlerine konu olmaktadır. Yürüyüş, tarihi ve arkeolojik geziler, denize bağlı faaliyetler bölgede gerçekleştirilen başlıca rekreasyonel etkinlikler olup; deniz ve kültür turizmi bağlamında bu aktiviteler gerçekleştirilmektedir. Bu çalışma, öncelikli olarak Olympos Antik kentinin kültürel miras değerinin belirlenmesini hedeflemektedir. Sonrasında ise, antik kentin sürdürülebilir kültür turizmi açısından potansiyelinin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Sürdürülebilirlik, doğal ve kültürel kaynakların korunarak sonraki nesillere aktarılması sürecidir. Dolayısıyla farklı kültür ve medeniyetlerin bölgede bıraktığı izlerin gelecek nesillere aktarımında sürdürülebilirlik oldukça önemlidir. Çalışmanın verileri, 2022 yılının Ağustos ayı içerisinde ilgili bölgede yapılan alan araştırması ve gözlemlerden elde edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında Olympos Antik Kenti'nin kültürel miras olarak sürdürülebilir kültür turizmi açısından değerlendirilmesi için SWOT Analizi yapılmıştır. Tarihi ve arkeolojik açıdan sahip olduğu zenginlik ile coğrafi konumunun turizmin gelişmesine elverişli olması güçlü yanlarda birinci sırayı oluştururken, zayıf yanlarda birinci sırada fiziki çevre düzenindeki yetersizlikler (tabelaların eksikliği, araç park alanı yetersizliği vb.) yer almaktadır. Farklı turizm noktalarına (Phaselis Antik Kenti, Yanartaş vb.) olan yakınlığı fırsat olarak, aşırı ve plansız turizm ile kültürel mirasın zarar görmesi ise tehdit olarak ilk sırada yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Sürdürülebilir Kültür Turizmi, Olympos Antik Kenti

CULTURAL HERITAGE AND SUSTAINABLE CULTURAL TOURISM: THE CASE OF OLYMPOS ANTIQUE CITY

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ABSTRACT

Olympos Ancient City is located within the borders of Kumluca district in the west of Antalya province. Olympos, one of the largest and most developed cities of the ancient Lycian civilization, became the second largest port city of the region after Phaselis. Olympos, one of the most important areas of the region, which is home to different civilizations of Anatolia, has also been the subject of epic works such as mythology, epic, etc. Today, the ancient city of Olympos is located within the Beydağları Coastal National Park. This is important for the protection of the natural, cultural and historical resources of Olympos. The Ancient City of Olympos and its immediate surroundings are subject to various types of tourism by enabling different recreational activities in terms of natural and cultural resource diversity. Hiking, historical and archaeological excursions, sea-related activities are the main recreational activities carried out in the region; these activities are carried out in the context of marine and cultural tourism. This study primarily aims to determine the cultural heritage value of the ancient city of Olympos. Afterwards, it aims to evaluate the potential of the ancient city in terms of sustainable cultural tourism. Sustainability is the process of preserving natural and cultural resources and transferring them to the next generations. Therefore, sustainability is very important in transferring the traces left by different cultures and civilizations in the region to future generations. The data for the study were obtained from field research and observations made in the relevant region in August 2022. In the light of the data obtained, a SWOT Analysis was conducted to evaluate the ancient city of Olympos as a cultural heritage in terms of sustainable cultural tourism. While its historical and archaeological richness and geographical location being favorable for the development of tourism constitute the first place in terms of strengths, inadequacies in the physical environment (lack of signboards, insufficient parking areas, etc.) take the first place in terms of weaknesses. The proximity to different tourism destinations (Phaselis Ancient City, Yanartaş, etc.) is ranked as an opportunity, while excessive and unplanned tourism and damage to cultural heritage are ranked first as threats.

Keywords: Cultural Heritage, Sustainable Cultural Tourism, Olympos Ancient City

GİRİŞ

Kültürel miras, turizm, eğitim, ekonomi ve kalkınma alanlarında önemli bir kaynaktır. Sürdürülebilir kültür turizmi, bölgesel ve makro-bölgesel kalkınma stratejilerinin hayati bir parçasıdır. Toplumların kimliğini, değerlerini ve yaşam tarzını şekillendiren kültür, çevresel, sosyal ve ekonomik boyutların bir bütün olarak ele alınmasını sağlayarak sürdürülebilir kalkınmada kilit rol oynamaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramı, farklı algılama ve tanımlamalara sahiptir. Tanımlamalardaki bu farklılıklar, dikkate alınan konuya göre sürdürülebilirlik kavramının farklı stratejiler gerektirmesidir. Sürdürülebilirlikle ilgili algılamalar sonucu ilk yapılan tanımlar, ekolojik sistemin devamlılığına vurgu yapmaktadır. Bu kavram, temelde ekoloji ve ekolojik sistemin işlevlerini, süreçlerini ve üretkenliğini gelecekte de sürdürebilme olanağı olarak tanımlanmaktadır (Chapin, Torn ve Tateno, 1996: 1017).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

"Sürdürülebilir kalkınma" terimi ilk kez Norveç Başbakanı Gro Harlem'in 1987 yılında Bruntland başkanlığında faaliyetlerini sürdüren "Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu" (WCED)'nun Oslo'da yayınlanan raporunda dile getirilmiş ve literatüre girmiştir (Yavuz ve Zığındere, 2000: 327). Çevre hassasiyetinin temel alındığı bir kalkınma için "sürdürülebilir kalkınma" düşüncesinin benimsenmesi oldukça önemlidir. Çevre duyarlılığı, turizmde sürdürülebilirliğin temelinde yer almaktadır. Turistlerin ve turizm endüstrisinin çevreyi koruyucu bir yaklaşım benimsemesi turizmin uzun vadeli sürdürülebilirliğini artırmaktadır.

Öncelikli olarak Olympos Antik kentinin kültürel miras değerinin belirlenmesi, sonrasında ise, antik kentin sürdürülebilir kültür turizmi açısından potansiyelinin değerlendirilmesi bu çalışmanın temel amacıdır. Elde edilen veriler ışığında Olympos Antik Kenti'nin kültürel miras olarak sürdürülebilir kültür turizmi açısından değerlendirilmesi SWOT Analizi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

KÜLTÜREL MİRAS VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜR TURİZMİ

Kültürel miras, insanın mekânla etkileşiminin bir sonucu olarak binlerce yılda ortaya konan kültürel değerler bütünüdür. Kültürel değerler, değişen, dönüşen ve küreselleşen dünyada yeni görevler üstlenmiş, maddi ve manevi yeni değerler kazanmıştır. Yenilik ve etkileşimlerin artması sonucu gerçekleşen bu kazanımlar, kültürel değerlerin bozulmadan ve yozlaşmadan gelecek kuşaklara aktarımını gerekli kılmıştır. Bu aktarımın sağlanması, hem ulusal hem de uluslararası boyutta korunmayı gündeme getirmiştir (Tanrıkulu, 2018: 261). Kültürel mirasın somut bileşenlerinin başında tarihi binalar ve alanlar gelmektedir. Bir bölgenin, ülkenin veya kentin kimliğini ve kültürel geleneklerini ifade eden bu bileşenler, turizmin gelişmesi için en değerli kaynaklar arasında görülmektedir (Conti, 2015: 16). Son yıllardaki mevcut araştırma ve uygulamalar, kültürel mirasa sahip alanların turizm alanında çekim noktası haline geldiğini ve ziyaretçi sayısının arttığını göstermektedir. Talebin yüksek olmasıyla bu alanlar, turizmde rekabetçi hale gelmekte ve finansal kaynak işlevi görmektedirler. Bu durum, mevcut kültürel kaynakların etkili bir şekilde tanıtımı ve kullanımını gerekli kılmaktadır. Gelecek kuşaklara aktarılacak kültürel kaynakların korunup sürdürülebilir turizm modeline ulaşılması, özel stratejilerin uygulanmasıyla mümkün olmaktadır. Bu durum, yalnızca kültürel çevre için değil, kültürel çevrelerin bir parçası olan ve turizmin yararına kullanılan çevresel kaynaklar için de geçerlidir (Agisilaos, 2012: 71-72).

Kültür turizminin tanımlanması, kapsam alanının genişliği nedeniyle zordur. Kültür turizminin kavramsallaştırılmasını zorlaştıran bir diğer neden ise miras kavramının genişlemesidir. Kültür turizminde tüketilen ürünler ve ziyaretçilerin motivasyonları kültür turizminin tanımlanmasında gündeme gelen başlıca konulardır. Ancak tanımlama yapılırken hangisinin odak noktasında tutulacağı kesinleşmiş değildir. Dünya Turizm Örgütü, 1985 yılında kültür turizmi için iki tanım önermiştir. Bunlardan biri insanların çalışma gezileri, sahne sanatları ve kültürel geziler, festivallere ve diğer kültürel etkinliklere seyahat, sit alanları ve anıtları ziyaret, doğayı, folkloru ve sanatı incelemek ve hac yapmak için seyahat etmek gibi temel olarak kültürel motivasyonlarla hareket etmesine atıfta bulunmaktadır. Bu tanım, teknik ürünlere dayalı yaklaşımlardan türetilen dar bir tanımdır. Bir diğer tanım ise kavramsal sürece dayalı yaklaşımlardan türetilmiştir. Buna göre kültür turizmi, insanın çeşitli ihtiyacını karşılayan,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bireyin kültürel düzeyini yükseltme eğiliminde olan, yeni bilgi, deneyim ve karşılaşmalara yol açan tüm insan hareketlerini ifade eder (Conti, 2015: 16).

Richards (1996: 24), kültür turizmini, "kişilerin kültürel ihtiyaçlarını karşılamak, yeni bilgiler ve deneyimler toplamak amacıyla normal ikamet yerlerinden uzaklara, kültürel çekicilik merkezlerine hareketidir" şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımdan hareketle, kültür turizmine katılan turistin temel amaçlarından biri öğrendiği yeni bilgiler doğrultusunda tecrübe kazanarak kültür seviyesini artırmaktır. Kültür turistinin öncelikli amacı festival, sergi gibi kültürel olaylara katılmak olabileceği gibi farklı kültürel mekânları tanıyarak kültürel farklılıkları öğrenmek de olabilir.

Kültürler arasındaki farklılıktan doğan kültür turizmi, insanların farklı kültürleri görmeye, öğrenmeye olan merakı sonucunda gelişmiştir (Özgüç, 2007: 150-151). Kültür turizminin ilgi alanı çok geniştir. Turisti harekete geçiren kültür turizminin kaynakları mekâna bağlı kültürel çekicilikler veya kültürel olaylardır. Mekâna bağlı kültürel çekicilikler, turisti bulundukları yere çekerken, kültürel olaylar yer değiştirebilir ve gittikleri yere turist çekerler (Doğaner, 2013: 14). "Kültürel" olarak nitelenen kaynaklar çok çeşitlidir. Bu kaynaklar, bazen tarihsel olarak nitelenen kaynaklarla iç içe değerlendirilir. Bir ülkenin önceki nesillerden kendisine miras kalan binalar, eski anıtlar ve başka çeşitli maddi varlıklar tarihsel kaynaklar olarak değerlendirilmektedir (Özgüç, 2007: 140). Bu kaynakların her biri, bir kültür dönemini temsil etmesi nedeniyle genel olarak kültür turizmi içinde değerlendirilmektedir.

Sürdürülebilirlik, günümüzde sıklıkla ve çeşitli alanlarda kullanılan kavramlardan biridir. Bu alanlar arasında eğitim, ekonomi, kalkınma ve turizm önemli bir yer tutmaktadır. Bir şeyi korumak veya sürdürmekle ilgili olup "daimi olmak" anlamına gelen sürdürülebilirlik, ekonomik, sosyal ve çevresel konuların uyumu ve iş birliğine odaklanarak yerel halkın yaşam kalitesini artırmayı hedefler. Başlangıçta ekolojik süreçlerin devamlılığına vurgu yapsa da insan-doğa etkileşimini ilgilendiren sosyal süreçlerin tümü günümüzde sürdürülebilirlik için oldukça önem teşkil eder duruma gelmiştir. Kaynakların gelecek kulağa aktarımı konusunda olumlu uygulamalar sağlayan sürdürülebilirlik, sosyal bir bakış açısı oluşturan katılımcı bir süreçtir (Gladwin vd. 1995: 877; McKenzie, 2004: 5; Littig ve Griebler, 2005: 7)

Turizm kaynaklarının elverişli bir şekilde kullanılması ve korunması sürdürülebilir turizmin başlıca amaçları arasında yer almaktadır. Turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması konusunda kitle turizminin aksine alternatif turizm öğelerinin çeşitliliği ve devamlılığı önem arz etmektedir. Alternatif turizmin önemli öğelerinden biri de kültür turizmidir (Karadağ ve Akyurt Kurnaz, 2018: 179). Avrupa Birliği (2018)'ne göre sürdürülebilir kültür turizmi, somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasını sağlamak amacıyla tüm paydaşlar için sosyal, çevresel ve ekonomik faydalar yaratan yerel halkla birlikte kültürel miras ve turizm faaliyetlerinin bütünleşik yönetimi olarak tanımlanmaktadır.

KÜLTÜR TURİZMİNDE ANTİK KENTLER

Kültür turizmine konu olan alanlardan biri Antik kentlerdir. Antik kentlerin turizm pazarında etkin kullanımında kent mimarisinin ortaya çıkarılması, profesyonel turist rehberlerinin antik kentler hakkında detaylı bilgi birikiminin olması, kültür turistlerinin tercih etmesi açısından

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

turizm tanıtımlarında daha çok yer verilmesi, tur programlarında antik kentleri dönemsel özelliklerini yansıtabilecek etkinliklerin düzenlenmesi önemli rol oynayacaktır. Tüm bu faktörler, antik kentlerin kaliteli bir şekilde turizm ürünü olarak pazarlanabilmesini sağlamaktadır (Karadağ ve Akyurt Kurnaz, 2018: 179).

Antik kentler, kültür turizmine daha özelde ise arkeolojik turizme konu olmaktadır. Arkeolojik turizmin kültür turizmi altında değerlendirilebilmesi için kalıntılara ait kültürler hakkında bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır (Doğaner, 2013: 70). Turizmin mekâna bağlı kalıntılarından olan antik kentler, geçmiş dönemdeki insan-mekân ilişkisine ışık tutan birer kültür mirasıdır. Bu miras değerlerinin sürdürülebilir şekilde geleceğe aktarımında turizm önemli bir rol oynamaktadır. Turizmin sürdürülebilir olması, doğal ve kültürel kaynakların konu olduğu turizm türünce nasıl değerlendirildiğiyle yakından ilgilidir. Bu kaynakların sürdürülebilir turizm çerçevesinde değerlendirilmesi, hem mevcut nesillerin hem de gelecek nesillerin bu değerlerden faydalanmasını sağlar.

Antik kent kalıntıları, Antik döneme ait turizm çekiciliği olan önemli kaynaklardır. Akdeniz Bölgesi'ndeki antik kentlerin büyük bir kısmı, Teke Yarımadası'nda yoğunlaşmıştır. Teke Yarımadası, korunaklı limanların çok olduğu bir bölge olup burada yer alan Antik kentlerin çoğu liman kenti fonksiyonuyla ön plana çıkmaktadır (Kahraman, 2018: 419). Xanthos, Letoon, Patara, Myra, Phaselis, Olympos, Chimaera, Termessos ve Ariassos bölgedeki başlıca antik kentler arasında sayılabilir. Bu Antik kentlerin Teke Yarımadasında yoğunlaşması sonucu, Türkiye'nin ilk uzun mesafeli kültürel yürüyüş yolu olan "Likya Yolu" yerli ve yabancı turistler için tarihi bir güzergâh olarak belirlenmiştir. Coğrafi adıyla Teke Yarımadasında kültürel olarak Likya adı verilen bölgede Likya, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde kullanılan ticaret, askeri sevkiyat, yerli halkın göç ve yayla yolları bileştirilerek oluşturulan yol (509 km), işaretlenerek 2000 yılında turizme açılmıştır (Doğaner, 2013: 115). Tamamı Akdeniz Bölgesi sınırları içinde kalan ve birçok antik kente uğrayan Likya Yolu güzergâhı, Fethiye'den başlayıp Antalya'da son bulmaktadır (Bingöl, 2004: 128; Kahraman, 2018: 419-420).

OLYMPOS ANTİK KENTİ

Olympos Antik Kenti, Antalya ilinin batısında Kumluca ilçesi sınırları içinde yer alır. Antik kent, Akçay'ın açmış olduğu vadinin her iki yanında kurulmuştur (Şekil 1). Beydağları Sahil Milli Park sahasının günümüzde turizme konu olan en önemli beşeri kaynak değerleri arasında yer almaktadır (Doğanay, 2001: 183; Doğaner, 2013: 112). Olympos Antik Kenti, doğal ortam özelliklerinin yanı sıra zengin tarihi ve kültürel yapısıyla turistik bir destinasyon olarak ilgi çekmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Şekil 1. Olympos Antik Kentinin Konumu

Antik dönemde bir liman kenti olan Olympos, Strabon'a göre M.Ö. 100 yılında Likya Krallığının metropolisi olan ve "Likya Birliği"nde üç oy hakkı bulunan 6 kentten biridir. M.Ö. 2.yy'da, Olympos'ta sikke paralar bastırıldığı bilinmektedir (Doğanay, 2001: 183). Bu siyasi, ekonomik ve toplumsal kimliği açısından hem işlevsel hem de sembolik anlamlar içermekte ve kentin gücüne vurgu yapmaktadır.

Olympos, güçlü bir kent durumundayken giderek korsanlar için bir sığınma yeri olmuş, Romalı general Servilius Isauricus tarafından M.Ö. 78 yılında zaptedilip korsanlardan temizlenerek, Roma İmparatorluğu topraklarına katılmıştır. Zamanla bu kente sığınan Venedikli, Cenevizli ve Rodoslu korsanların yağmalamalarına maruz kalmıştır. Kent, Osmanlı donanmasının Akdeniz'de kesin kontrol güvenliği sağladığı XVI. yüzyıl sonlarında, artık önemini yitirmiş ve bir ören yeri durumuna gelmiştir (Doğanay, 2001: 183).

Olympos, Patara (başkent), Xanthos, Pinara, Myra, Tlos ve Phaselis ile birlikte tarihteki ilk demokratik birlik olan Likya Birliği'nin önemli kentlerinden biridir. Likya Uygarlığı Antik Kentleri (Antalya ve Muğla) UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde yer alan kültürel varlıklar arasında yer alır. Akdeniz Bölgesi Teke Yarımadasında yer alan bu alan, 2009 yılında listeye girmiştir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024).

Akçay vadisinin denize açıldığı kıyı boyunca yayılan Olympos Antik Kenti, temiz ve deniz kumsalıyla kıyı turizmine ve kültürel miras zenginliğiyle kültür turizmine olmak üzere, birçok turistik faaliyete konu olacak potansiyele sahiptir (Foto 1). Yüzme ve dalış faaliyetleri için uygun olmasının yanı sıra, bölgede denize bağlı yapılan rekreasyonel faaliyetler arasında kano gezintileri ve tekne turları bulunmaktadır. Bölgedeki su altı zenginliğini keşfetmek isteyen turistler için Su altı dalış turizmi yörede alternatif turizm çeşitlerinden biridir. Su altı dalışı için Olympos çevresinde Üç Adalar, Beş Adalar, Hacivat ve Pırasalı ön plana çıkan yerlerdir. ATV

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ile tur ve yamaç paraşütü yine bölge turizmi içinde değerlendirilebilecek alternatif sporlar olarak görülmektedir.

Foto 1. Olympos Antik Kentinden bir görünüm

Çıralı Liman'da yer alan Olympos, Gordinya Burnu Antalya arasında yat turizmine konu olan iki önemli Antik kentten birincisidir. Bölgede yat turizmi için önemli diğer Antik Kent ise Tekirova limanda bir yarımada üzerine kurulmuş olan Phaselis Antik Kentidir (Doğaner, 2013: 112). Olympos Antik Kenti, yat turizmine katılanlar için keşfedilmeyi bekleyen doğal güzellikler ve kültürel zenginlikler sunar. Ayrıca günümüzde çeşitli zamanlarda düzenlenen etkinlik ve festivaller, sosyal ve kültürel yaşamı deneyimleme fırsatı sunmakta ve Olympos'u turist için cazibe merkezi haline getirmektedir.

Son yıllarda alternatif turizm kapsamında hızla değer kazanan önemli ekolojik sahalardan biri kara ve denizin birbirine yaklaştığı kıyı alanlardır. Yumurtlamak için Akdeniz sahillerini tercih eden Caretta carettaların yuvalarından çıkmasını izlemek isteyen birçok yerli ve yabancı turist bölgedeki Olympos sahillerini ziyaret etmektedir (Kahraman, 2018: 414).

Olympos Antik Kenti'nde kültür turizmi için çekicilikler sunan pek çok Antik yapı kalıntısı bulunmaktadır. Deniz kenarında rıhtım ve köprü kalıntıları, tiyatro, hamam, tapınak ve nekropol alanları bu çekicilikler arasında sayılabilir. Olympos Ceneviz Kalesi, bir Ortaçağ kalıntısıdır. Kale, günümüzde Akçay vadisinin kuzey yamacındaki kayalıklar üzerinde kısmen ayakta durumdadır (Doğanay, 2001: 183).

Likya Birliğinde Likya'nın doğusunu temsil eden Olympos'un günümüze ulaşan kalıntılarının çoğu Helenistik, Roma ve Bizans dönemine aittir. Olympos'un en büyük boyutlu yapı topluluğu Piskoposluk Sarayı olup Bizans Dönemine aittir. Piskoposluk sarayı Roma döneminde kentin din merkezi olan alanda yer alır. Piskoposluk sarayının bulunduğu alanda piskopos sarayı, kilise ve vaftizhane, avlu, yemek ve toplantı salonunun yanı sıra çok sayıda mekân yer almaktadır (Olcay Uçkan, 2018: 81). Bu mekânlar arasında din adamlarının özel yaşam odaları ve idari

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

işlerin yürütüldüğü birimler bulunmaktadır. Roma döneminden sonra Bizans döneminde de dini açıdan işlevselliğin devam ettiği bu alan, inanç turizmi açısından dikkat çekici bir rol üstenmektedir.

Piskoposluk sarayı içindeki en büyük boyutlu yapı kilisedir. Kareye yakın dikdörtgen planlı vaftizhane ise Likya Bölgesi'nde bilinen örnekler arasında en büyük boyutlu olmasıyla dikkat çekmektedir. Antik kentin en önemli yapısı kentin merkezinde yer alan Roma Tapınağı olup İmparator Hadrianus'un Anadolu seyahati sırasında Olympos'a geldiği ve kente olan yardımlarının onurlandırılması için inşa edildiği bilinmektedir (Foto 2a).

Tiyatro, Köprü, Vespasianus Hamamı ve Liman Bazilikası, Olympos Antik Kentinin diğer önemli birimleridir. Roma İmparatorluk Dönemi tiyatrolarının mimari formunda inşa edildiği anlaşılan tiyatro plan bakımından incelendiğinde Likya'daki yarım daire planlı birkaç tiyatrodan biri olduğu görülür. Tiyatro yapısı günümüzde şekilsel özelliğini yitirmiş bir haldedir.

Antik kentin üç gözlü olduğu düşünülen köprüsü kenti ikiye ayıran Olympos Çayı (Akçay) üzerine kurulu olup kuzey ve güneydeki yerleşim alanlarını birbirine bağlamaktadır. Köprünün ayaklarından biri hemen tümüyle, diğeri ise temel seviyesinde korunmuş olarak günümüze ulaşmıştır.

Likya Uygarlığı kendine özgü mezar yapım yöntemleri ve lahitleriyle ön plana çıkar. Kent çevrelerindeki yamaçlarda yer alan kaya mezarlarının yanı sıra, bir kral, yönetici veya komutan için yapılan anıtsal tek yapılar mimari açıdan dikkat çekmekte ve kültür turizmine konu olmaktadır. Ölüyü ev tipi odalar içine gömmek fikrinden ortaya çıkan lahitler de farklı şekilleriyle turizmde ilgi çekicidir. Çok sade örnekleri de olduğu gibi kabartmalarla süslü lahitlere de oldukça sık rastlanılmaktadır (Doğaner, 2013: 105). Olympos Antik kentinin çeşitli yerlerinde lahitler bulunmaktadır. Bunlar arasında en dikkat çekici olanı anıtsal mezarlardır. Kuzey nekropoldeki anıtsal mezar binası, Lykiarkhes (Lykia Birliği Başkanı) olarak görev yapmış Olymposlu Marcus Aurelius Arkhepolis ve ailesine aittir. Liman anıtsal mezarları turistler tarafından dikkat çeken bir diğer mezar grubunu oluşturmaktadır. Girişin hemen karşısında, kuzey duvara yakın konumlandırılan lahit, Kaptan Eudemos'un lahdi olarak adlandırılmıştır. Bu lahdin üzerinde yelkensiz, direksiz ve küreksiz bir gemi kabartması yer almaktadır. Geminin üzerinde bir de Aphrodite kabartması yer almaktadır (Foto 2b).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

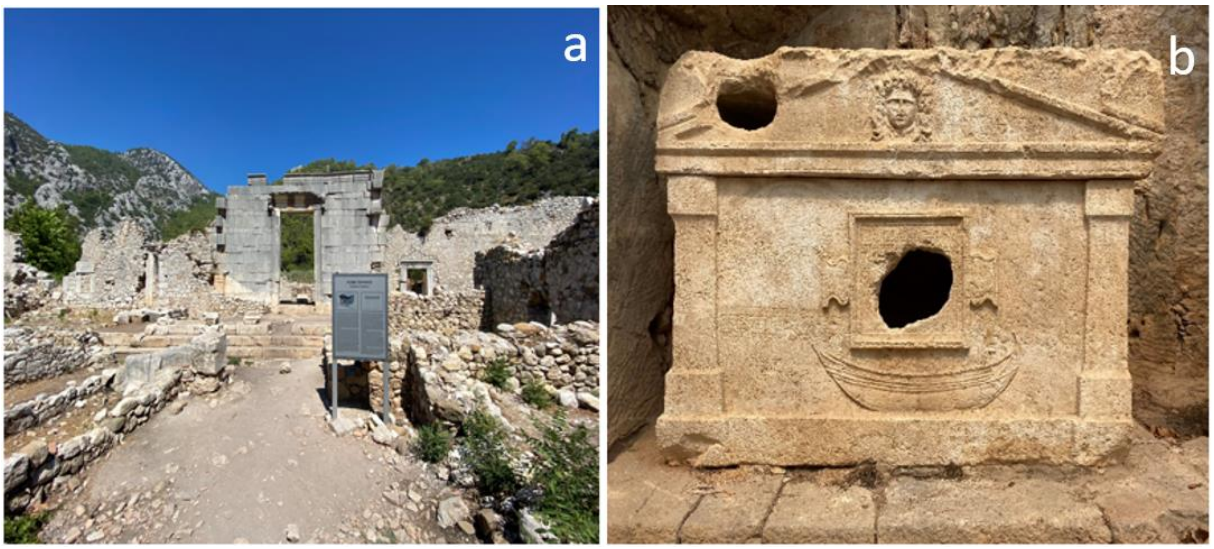

Foto 2a. Olympos Antik Kenti'nde Roma Tapınağı, **b.** Kaptan Eudemos'un Lahdi

Olympos Antik kentinin turizmde cazibe merkezi haline gelmesinde farklı turizm noktalarına yakın olması da önem teşkil etmektedir. Antalya'nın güneybatısında, Kemer ilçesine bağlı Çıralı Köyü'nün yaklaşık 4 km. kuzeyindeki Beydağları Sahil Milli Parkı sınırları içerisinde kalan Yanartaş (Öztaşkın, 2009: 313), bu noktalardan biridir. Tarihi ve turistik öneme sahip Yanartaş, kalker kaya çatlaklarından çıkan alevlerin yükseldiği oval bir kayalık sahadır (Foto 3a). Bu kayaların arasından yükselen alevlerin nedeni, katmanların derinliklerinde rezerve olmuş doğal gazın (bileşiminde %83'e yakın metan bulunmakta) kayaç çatlakları arasından yüzeye kadar ulaşması ve tarihi bilinemeyen uzun bir geçmişten bu yana ya doğal ya da beşeri bir faktörle tutuşturularak, yanmaya devam etmesidir (Yiğitbaşıoğlu, 1991: 54; Doğanay, 2001: 182). Dağın derinliklerinden yeryüzüne fışkıran doğal gazın birçok noktada tutuşmasıyla oluşan alevler yılın her mevsiminde ve gece-gündüz yanmaya devam eder.

"Olympos'un Sönmeyen Ateşi" olarak da bilinen Yanartaş, Yunan mitolojisine de konu olmuştur. Khimeira mitosu, sadece Olympos için değil tüm Likya için önemli mitoslardan biri kabul edilmiştir. Hesiodos'un anlattığına göre, Khimaira, yer altı yaratıkları Typhon ile Ekhidna'nın birleşmesinden doğan, ağzından alevler saçan bir canavardır. Efsaneye göre Khimaira'yı ortadan kaldırmak isteyen Bellerophontes kanatlı at Pegasus'a biner ve uçlarına kurşun bağladığı oklar kullanır. Canavarın ağzından fışkıran ateşle eriyen kurşunlar Khimaira'nın sonunu getirir (Güney, 2013: 216-217).

Yanartaş (Çıralı)'ın sönmeyen ateşi Khimaira (Chimaera), Olympos'u ünlü kılan öğelerden biridir. Olympos kentinin 7 km batısında yer alan Yanartaş tepesinde tarih öncesinden beri hiç sönmeyen alev, Yunan mitolojisine göre Olimpiyat Meşalesinin yakıldığı yerdir. 2 Haziran 2021 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle, Çıralı-Yanartaş doğal sit alanının koruma statüsü değiştirilerek "kesin korunacak hassas alan" olarak ilan edilmiştir (Trthaber.com, 2021).

Olympos'a 28 km uzaklıkta yer alan Phaselis Antik Kenti, bölgedeki bir diğer önemli turistik noktadır. Antik Likya'nın en önemli liman kenti olan Phaselis'in üç farklı limanı günümüzde

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

izlenebilmektedir. Büyük ölçüde Roma ve Bizans dönemine ait kalıntılar, düzgün taş ile döşenmiş liman caddesinin iki yakasında yer almaktadır. Antik tiyatro, agora, hamam, su kemerleri, zafer takı kapısı, nekropol ve tapınak alanlarıyla Phaselis, bölgenin kültürel açıdan önde gelen merkezleri arasında yer almaktadır. Günümüzde, Phaselis Antik kenti Kemer ilçesine bağlı Tekirova'da yer almakta; hem deniz turizmi hem de kültür turizmi için çekicilikler sunmaktadır (Foto 3b).

Foto 3a. Yanartaş **b.** Phaselis Antik Kenti

BULGULAR VE SONUÇ

Araştırmanın evrenini oluşturan Olympos Antik Kenti, Antik Likya Medeniyetinin en önemli yerleşmelerinden biridir. Konumu ve günümüze ulaşan kültürel kanıtlar, Olympos'un geçmişte önemli bir liman kenti olduğu bilgisiyle örtüşmektedir. Günümüze ulaşan en önemli maddi kültür öğeleri Roma dönemine aittir. Olympos Antik kenti, yalnızca yerli turistlerin değil yabancı turistlerinde uğrak yeridir. Yakın çevresinde Likya döneminde yerleşim görmüş çok sayıda antik kentin olması ve bu antik kentler güzergâhında yer alan Likya Yolu bu durumda etkilidir. Bu nedenle Olympos Antik Kenti'nin bir kültürel miras olarak ele alınıp güçlü yönlerinin belirlenerek desteklenmesi, fırsatların geliştirilerek fayda sağlaması bölgedeki kültür turizminin sürdürülebilirliği için önem teşkil etmektedir. Diğer taraftan sürdürülebilir kültür turizminin karşısındaki zayıf yönler ve tehditler belirlenmeli, tehdit eden unsurlar ivedilikle ortadan kaldırılmalı, zayıf yönlerin oluşturduğu sorunlar ise etkin bir şekilde çözüme kavuşturulmalıdır.

Çalışma kapsamında yapılan SWOT Analizinin Olympos Antik Kentinin kültürel miras olarak sürdürülebilir kültür turizminde daha çekici hala getirilebileceği düşünülmektedir. Ayrıca turistlerin algılamalarında meydana gelebilecek herhangi bir olumsuzluğun ön görülmesi ve tedbir amaçlı yapılacak faaliyetlerin belirlenmesi için bu çalışma bir öneri niteliği taşımaktadır. Olympos Antik Kentinin sürdürülebilir kültür turizm açısından değerlendirilmesini temel alan SWOT Analizi şu şekilde gerçekleştirilmiştir;

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Tarihi ve arkeolojik zenginliğe sahip olması **Coğrafi konumunun turizmin gelişmesine elverişli olması** **Yüksek turist potansiyeli olan bir bölgede yer alması** **Kültür turizmine ilgi duyan turistler için önemli olması** **Turizm olgusuna ve turistik faaliyetlere uyumlu bir nüfusa sahip olması** **Turizme yönlendirilebilecek iş gücünün varlığı** **Ulaşım ve konaklama imkânına sahip olması** **Müze kart ile giriş sağlanması** **Turizm çeşitliliğine sahip olması (deniz turizmi, kültür turizmi, flora turizmi vb.)**	Fiziki çevre düzenindeki yetersizlikler (tabelaların eksikliği, araç park alanı yetersizliği vb.) Müze kart dışındaki giriş ücretlerinin yüksek algılanması Kültürel miras yönetimindeki aksaklıklar Tanıtım ve pazarlamaya ayrılan bütçenin yetersizliği
Fırsatlar	**Tehditler**
Farklı turizm noktalarına (Phaselis Antik Kenti, Yanartaş vb.) olan yakınlığı **Yöre halkı için alternatif gelir kaynağı oluşturması** **Alternatif turizm türleri için potansiyelin yüksek olması** **Kültür turizmine olan ilginin artması** **Büyüyen dünya turizmi**	Aşırı ve plansız turizm ile kültürel mirasın zarar görmesi Kültürel miras öğelerinin bilinçsizce tahrip edilmesi Denetimsizlik Kirlilik Kalabalık Tur programlarının belirli dönemlerde yoğunlaşması

Antik Likya Medeniyeti, Anadolu'nun güneybatısında yaklaşık 2000 yıl süren bir tarihsel süreç boyunca varlığını sürdürmüştür. Bu süreç içerisinde üretilen zengin ve özgün kültürel miras unsurlarından günümüze ulaşanlar kültür turizmine konu olmaktadır. Ayrıca bu unsurlar, arkeolojik, tarihi ve kültürel araştırmalar için önemli bir kaynak olmaya devam etmektedir. Turizmde sürdürülebilirlik konusu, artan dünya nüfusu ve turizme olan ilginin artmasıyla son yıllarda oldukça önemli hale gelmiştir. Kaynakların sürdürülebilirliği, gelecek kuşaklara miras öğelerinin aktarımının sağlanmasında oldukça önemlidir. Bu açıdan bakılarak araştırma kapsamında yapılan gözlemlerde ciddi eksiklikler olduğu saptanmıştır. Bu eksikliklerin başında kültürel açıdan oldukça önemli bir bölgede kültür turizmi bilincinin tam olarak kazanılmamış olması, ziyaretçilerin ve turizmde çalışan iş gücünün deniz turizmine daha fazla yönelmesi gelmektedir. Bu doğrultuda yapılan turistik ziyaretler, Olympos Antik kentinde kültürel mirasın zarar görmesine yol açabilmektedir.

Olympos Antik Kenti'nin sürdürülebilir kültür turizminde yerinin tam olarak saptanabilmesi ve geleceği için ciddi çalışmalar yapılması gerekmektedir. Standart ve kalite oluşturması amacıyla

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yapılan stratejik planlama uygulamaları, bu kültürel miras alanında kullanılmalı, konu hakkında kamu ve sivil toplum kuruluşlarının düşünceleri alınmalıdır. Kültürel miras değeri taşıyan turistik ürünlerin çekicilik oluşturarak bölgeyi daha etkin bir şekilde tanıttığı düşünülmektedir. Bu nedenle Olympos Antik Kenti'nin ulusal, bölgesel ve uluslararası basında daha fazla yer almasının sağlanarak turistik ürün olarak cazip hale getirilmesi önemlidir.

Kültürel mirasın turizmde çekicilik boyutunun artması için bir kimlik kazanması ve kültürel miras yönetiminin gerçekleşmesi önemlidir. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar kapsamında Olympos Antik Kentinin bir kimliğe bürünmesi ve cazip noktaların etkili bir şekilde sunulması önem teşkil etmektedir. Arkeolojik sit alanlarının kültürel miras yönetiminin hukuki açıdan tanımlanması ve bu noktada uygulanacak hukuki kuralların belirlenmesi gerekmektedir. Uluslararası alanda özenle incelenen bu konu üzerine yapılan çalışmalar Türkiye'de yok denecek kadar azdır. Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği için ulusal ve uluslararası düzeyde yasal düzenlemeler ve politikalar geliştirilmesi gerekmektedir.

Kültürel miras yönetimi için kültürel nitelik taşıyan mirasa ait hangi öğelerin korunması gerektiğinin belirlenmesi ve belgelenmesi önemlidir. Bu noktada önemli olan husus kültürel değerlerin tanımlanmasıdır. Yapısal müdahale ve çevresel tehditlere karşı önem alınması yapılacak koruma ve restorasyon çalışmalarında başat amaç olmalıdır.

Sonuç olarak turizmin kültürel mirasın ekonomik değer kazanmasında en önemli etkenlerden biri olduğu açıkça görülmektedir. Bu doğrultuda, kültürel mirasın korunması, tanıtılması ve yaşatılması, yerel ekonomiye katkı turizmde atılacak adımlarla doğru orantılı olarak gerçekleşmektedir. Turizmin sağladığı ekonomik katkı dikkate alınmalı ancak turizm uygulamalarında sürdürülebilirlik göz ardı edilmemelidir. Sürdürülebilir turizm uygulamaları, kültürel mirasın toplum kimliğinde önemli bir yer edinmesi ve gelecek kuşaklara aktarımında önemli bir rol üstlenmektedir.

KAYNAKÇA

Agisilaos, E,. (2012). Cultural Heritage, Tourism and The Environment, *Journal "Sustainable Development, Culture, Traditions*, Volume 1: 71-78.

Bingöl, Z. (2004). Akdeniz Bölgesi'nin Kültür ve İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi. *Bilgi (8)*, 1 : 125-137.

Chaplin, S. Margaret, S. and Tateno, M. (1996). Principles of Ecosystem Sustainability, *The American Naturalist*, December, doı:10. 1086/285969.

Conti, A. (2015). Cultural heritage and tourism: possibilities of a sustainable relationship, *Technical Transactions*, s.15-23.

Doğanay, H. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*, 3.Baskı, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.

Doğaner, S. (2013). *Türkiye Kültür Turizmi*, Sosyologca Kitapları/31, Doğu Kitabevi, İstanbul.

Gladwin T N, Kennelly J.J. ve Krause T. S. (1995). Shifting Paradigms For Sustainable Development: Implications For Management Theory and Research, *Academy of Management Review*, Vol. 3, Sayı 3, 874-907.

Güney, E. (2013). *Trakya'nın, Anadolu'nun Tarihi Coğrafya Bölgeleri ve Antik Kentleri*, Edge Akademi, Ankara.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kahraman, M. (2018). "Akdeniz Bölgesinin Turizm Coğrafyası". İçinde *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Duran, E: Sertkaya Doğan, Ö, Editör, Paradigma, İstanbul, ss.413-432.

Karadağ, L., Akyurt Kurnaz, H. (2018). Kültür Turizminde Antik Kentlerin Destinasyon Çekiciliği Açısından Değerlendirilmesi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 85, Aralık 2018, s. 170-183.

Littig, B. ve Griebler , E. (2005). Social Sustainability: A Catchword between Political Pragmatism and Social Theory, *International Journal for Sustainable Development*, 8(1/2), 65-79.

McKenzie , S. (2004). Social Sustainability: Towards Some Definitions, *Hawke Research Institute, Working Paper Series*, 27, 1-31.

Olcay Uçkan, B.Y. (2018). Tarihi ve Arkeolojisiyle Likya'da Bir Liman Kenti Olympos, *Toplumsal Tarih*, 292, ss.78-82.

Özgüç, N. (2001). *Turizm Coğrafyası, Özellikler ve Bölgeler*, 5. Baskı, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Öztaşkın, G. K. (2012). "Yanartaş (Khimeira)'daki Bizans Dönemi Bazilikası", içinde: K. Dörtlük – T. Kahya – R. Boyraz Seyhan – T. Ertekin (ed.), Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdenizi Sempozyumu Bildirileri, 04–07 Kasım 2009 Antalya, s.313-327.

Richards, G. (1996). *Cultural Tourism In Europe*, first Printed U.K, Cab International.

Tanrıkulu, M. (2018). *Coğrafya ve Kültür, Mekan, Kültür, Tarih, Coğrafi İşaret*, 2. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.

Yavuz, E. ve Zığındere, Y. (2000). Sürdürülebilir Kalkınmanın Turizme Etkisi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, ss.322- 326.

Yiğitbaşıoğlu, H. (1991). Yanartaş'ın Sönmeyen Alevleri, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Araş. Derg*. S: 3, s. 53-61.

İnternet Kaynakları

AB (2018). *Sustainable Cultural Tourism*. https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/164ea9c5-2255-11ea-af81-01aa75ed71a1 (Erişim Tarihi: 31.05.2024).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024. *Likya Uygarlığı Antik Kentleri (Antalya ve Muğla)*. https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44409/likya-uygarligi-antik-kentleri-antalya-ve-mugla.html (Erişim Tarihi: 28.05.2024).

Trthaber.com., 2021. *Yanartaş, kesin korunacak hassas alan ilan edildi,* https://www.trthaber.com/haber/guncel/yanartas-kesin-korunacak-hassas-alan-ilan-edildi-585600.html (Erişim Tarihi: 31.05.2024).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ERKİN KORAY: ANADOLU ROCK MÜZİĞİNDEKİ YERİ VE ETKİLERİ

YAĞMUR EYLÜL DÖNMEZ[1]

Özet

Türkiye'de rock ve Anadolu rock kültürünün yerleşmesinde ve kitlelerle buluşmasında etkin bir rolü olan Erkin Koray, Türk rock tarihinin önemli figürlerinden birisi olarak görülmektedir. Yenilikçi, sentezci, saykodelik ve Anadolu rock müzik akımında denenmemiş yaklaşımlara eğilme özelliği barındıran Koray; alışılagelinmişten farklı şarkı sözü ögeleri, kendine özgü yorumculuğu ile Türk rock müziğini farklı boyutlara taşımakta olduğunu düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle araştırma 7 Ağustos 2023 tarihinde aramızdan ayrılan, Anadolu rock kültürünün temsilcilerinden Koray'ın Anadolu rock müzikteki konumu ve etkilerin incelenmesi hedeflemektedir. Araştırmada betimsel durum çalışması yönteminden istifade edilmiştir. Araştırma sonuçlarının bazılarından söz edilecek olunursa; Koray'ın Anadolu rock kültürünün temsilcilerinden biri olmasında Anadolu halk ezgilerine ve söz ögelerine sıklıkla yer vermiş olması önemli unsur olarak karşımıza çıkmakta olduğu, Anadolu'nun kültürel müzikal mirasını dönem gençlerine ve kitlelerine düzenlemeleri ve yorumculuğu ile aktarmaya çalışmış olduğu, Erkin Koray'ı Anadolu rock ve diğer temsilcilerinden ayırmada saykodelik akımının Türkiye'deki ilk denemelerini gerçekleştirmiş olması, ek olarak çalışmalarında Hint ve arabesk ezgi esinlenmelerinin özgün şarkı söz ögeleri ve sade bir dil tercihi ile ortaya koymuş olduğunu, yaratılmış olan bu kimlik sayesinde ülkemize 1950'li yıllardan itibaren girmiş olan rock müziğin, kabul görebilmesinde ve daha fazla kitleye hitap edebilme fırsatına erişebildiği; alt kültür olgusundan ziyade kültür haline gelmiş olduğu mevcudiyetinden söz edilmesi mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Rock Müzik, Erkin Koray, Müzik, Rock Müzik, Rock and roll,

Erkin Koray: His Place And Influence In Anatolian Rock Music

Erkin Koray, who played an active role in establishing rock and Anatolian rock culture in Turkey and meeting the masses, is seen as one of the important figures in Turkish rock history. Erkin Koray, who has the feature of leaning towards innovative, synthesist, psychedelic and untested approaches in Anatolian rock music movement; It is thought that he carries Turkish rock music to different dimensions with his unusual lyrical elements and his unique interpretation. Based on this idea, the research aims to examine the position and effects of Koray, one of the representatives of Anatolian rock culture, who passed away on August 7, 2023, in Anatolian rock music. Descriptive case study and document analysis methods were used in the research. If we talk about some of the research results; The fact that Koray frequently included Anatolian folk melodies and lyrics is an important factor in his being one of the representatives of Anatolian rock culture, and he tried to convey the cultural and musical heritage of Anatolia to the youth and masses of the period with his arrangements and interpretation. and the fact that he made the first attempts of the psychedelic movement in

[1] Doktor, Ankara, Türkiye, yagmureyluldonmez@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0883-5478

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Turkey, and that he also showed Indian and arabesque melodies in his works with original lyrical elements and a simple language preference, thanks to this identity, he made the first attempts of the psychedelic movement in Turkey. Music has the opportunity to be accepted and appeal to a larger audience; It is possible to talk about its existence, which can be considered as a culture rather than a subculture phenomenon.

Anahtar Kelimeler: Anatolian Rock Music, Erkin Koray, Music, Rock Music, Rock and roll.

GİRİŞ

Rock Müzik Kavramı

Sözlük anlamı olarak sallanmak fiilinden gelmekte olduğu bilinen rock müzik ifadesi (İzbul, 2023:26), 1900'lü yılların ortalarından itibaren Amerika başta olmak üzere tüm dünyada etkin olan bir müzik akımı olarak tanımlanabilmektedir. Birçok araştırmacıya göre kökenlerinin 1920'li yıllara dayanmakta olduğu düşünülen rock müzik gerek toplumsal olarak ilişkileri kaybetmemek gerekse kendilerine ait kültürel varlıklarını korumak adına, iş dışında kalan zamanlarını bir arada bu müziği icra ederek geçirmiş oldukları bilinmektedir. Rock müzik 1950'lerde II. Dünya Savaşı sonrasında pop kültürün küreselmeşye başlaması, çevreciler, folk müzik akımlarının etkisiyle zorlu hayat koşullarıyla şekillenen sözlerde çoğunlukla acı, keder ve yaşamın zorluklarına yönelik temalar hakimdir. Ayrıca bu insanlar, herhangi bir enstrümana ayıracak bütçeye sahip olmadığından, bu müzik türünü asıl şekillendiren öge vokal tarzı olmuştur (Güngör, 1993: 153).

20. yüzyılda yaşanan savaşların yarattığı olumsuzluklar yeni bir karşıt kültürün ve rock and roll müziğinin ortaya çıkmasına sebep olduğu bilinmektedir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı ile başlayıp İkinci Dünya Savaşı ile ivme kazanmış olduğu düşünülen protest tavrın tezahürü olan rock and roll müziği, 1960'ların ortalarında Vietnam Savaşı'nın da etkileriyle daha da marjinalleşerek "underground rock" ile "punk rock" alt türlerini yaratmıştır. Karamsarlığın ve güvensizliğin yarattığı protest tavır bu alt türlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyaya hâkim olan soğuk savaş, politikacıların tutumları, faşizm, toplama kampları ve gaz odalarındaki katliamlar, Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombaları, endüstrileşme ile birlikte insanın makinenin bir parçası haline gelmesi, çevre katliamları, insanın doğadan koparılması gibi tüm olumsuzluklar 1960'larda kolektif bir başkaldırı müziğinin ortaya çıkmasının sebepleri arasındadır (Kosbatar, 2012: 111-112).

Genel manada, rock müziğin kökünde bir başkaldırı müziği olarak algılandığını ifade etmek mümkündür. Rock, sadece bir müzik türü değil, aynı zamanda bir yaşam tarzı ve dünya görüşü olarak tanımlanabilir. Öz bir ifadeyle rock, kültürel bir akım olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak rock tarzının ilk ortaya çıktığı dönemler hakkında konuşulacak olunursa; bu olgunun bir kültür olarak kabul edilmesi doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Zira yirminci yüzyıldan itibaren hayat bulmaya başlamış bu akım, toplumun genelinin ziyade belli bir ağzına hitap etmekte olduğu bilinmektedir. Bu sebeple rock müziğin ilk dönemleri gerek yurt dışında gerekse Türkiye'de bir alt kültür olarak tanımlanması ve değerlendirilmesi anlamında önem arz etmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Anadolu Rock Müzik Kavramı

Anadolu rock müzik için, popüler batı müziğinin özgün akımlarından demek yanlış olmayacaktır. Kökü memleket topraklarında olan, batıdan alınmış enstrüman ve ritimlerle beslenen Anadolu rock, ayrıca dönemin uzun müzik modası olarak karşımıza çıkmaktadır. Burçak tarlası şarkısı ile başlamış olan bu akımın yeni toplulukların ve grupların oluşumu ile kendine farklı bir hat oluşturmuş olduğu görülmektedir. İlk dönemlerde isminin konulmadığı yalnızca türkü düzenlemelerinden ibaret olan bu akımın, özgün bestelerin yapılmaya başlamasıyla bir dönüşüme girmiş olduğu ve Anadolu pop adını alarak, 1960 yılların ortalarından günümüze kadar olan zaman dilimi içerisinde pek çok sanatçı ve topluluğu etkilemiş olduğu düşünülmektedir (Meriç, 2022 :239).

Türkiye'deki rock müziğin yerele, halk kültürüne dönüşün yansımaları olarak tanımlanabilecek Anadolu pop-rock müzik türü, halk edebiyatından ve halk müziğinden beslenebilen, ek olarak Batının müzikalite unsurları da göz ardı edilmediği bir sentez müzik türü olarak nitelendirmek mümkündür. 1960'larda geleneksel unsurların harman edildiği Anadolu pop-rock adlı müzik türü ortaya çıkmış olduğunu ifade etmektedir (Erdoğdu, 2016: 18). 1960'lı yıllarda Türkiye'de gelişen bu müzik türü, Batı çalgılarının ve armonisinin halk müziğiyle harmanlanması yoluyla Anadolu'ya, halk kültürüne bir yönelişin ortaya çıktığı bir müzik oluşumundan ve dünya eş zamanlı ilerleyebilmesinden söz edilebilmektedir.

Anadolu rock oluşumunun her şeyden önce bir yeterliliği ifade etmekte olduğu düşülmektedir. Bahsettiğiniz durum ABD tarzı rock müziği ve Anadolu folk müzik unsurlarının sentezi ile meydana gelmiş olduğu, bu sentezin ise genellikle Anadolu'ya ait yerel çalgıların kullanımı ve yöresel kelimelerin şarkı söz öğelerine eklenmesi ile sağlanabildiği görülmektedir (Aydemir. 2014: 8). Anadolu rock'un Türk halk müziğindeki aşıklık geleneğini esin kaynağı aldığını söylemek mümkündür. Dadaloğlu, Karacaoğlan gibi aşıkların şiirlerine şarkı söz ögelerinde yer verilmiş olduğu gözlemlenmektedir (Camgöz, 2019: 1503). Anadolu rock müzik söz ögelerinde işlenmekte olan tema genel olarak aşk, sevda ve gurbet kavramları olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat sadece bu temalar üzerine değil dönemin siyasi, sosyal ve toplumsal sorunlarıyla da ilişkili kavramlar üzerine de söz ögeleri yazılmış olduğu görülmektedir (Doğan-Dönmez, 2016: 55).

Anadolu rock kültürünün bir diğer ayırt edici özelliklerinden biri olarak fiziksel görünüş ve giyim tarzı olduğunu ifade etmek mümkündür (Duman, 2021: 65). Dönemin sanatçılarının genel olarak uzun saç kullanımının yanı sıra sahne kostümlerinde, otantik takılar, otantik kumaş ve modelleri, modern deri unsurlarla meç etmeleri bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir. Anadolu rock müziğinin gerek müzikalite gerekse imaj unsurları bakımından Türkiye'de kolay kabul göremediği, bazı muhafazakâr çevrelerin dönemde icracının dış görünüşleri farklı olması ve Anadolu kültürünü gülünç duruma düşürdükleri gibi gerekçeler öne sürerek eleştirilerde bulunmuş oldukları bilinmektedir. Anadolu rock müziğin popülaritesinin artmasında liseler

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

arası ses yarışmalarının katkısının büyük olduğu düşünülmektedir (Eren, 2018 :38). Dönemde meşhur olan birçok grup ve yorumcuların bu yarışmalar sonrasında tanınmış olduğu bilinmektedir. Ek olarak dönemde birçok grup ve bireysel müzisyen oluşumundan söz etmek mümkündür.

YÖNTEM

Anadolu rock kültürünün ve saykodelik akımın temsilcilerinden biri olan Erkin Koray'ın müzikal yolculuğunu tanımlayabilmek, Anadolu rock müzikteki konumu ve etkilerin incelenmesini hedefleyen araştırmada; evreni Anadolu Türk rock müzik temsilcileri olarak tanımlarken, örneklemi Erkin Koray özelinde Anadolu Türk rock müzik tanımlayabilmek mümkündür. Çaşılmada betimsel durum çalışması yönteminden istifade edilmiştir.

Durum çalışmaları genel olarak tekil ve çoğul durum çalışmaları diye sınıflandırılabileceği gibi araştırmanın amacına göre de araçsal (instrumental), kollektif ya da çoklu ve içsel (intrinsic) durum çalışması diye üçe ayrılabilir (Creswell, 2007:74). Durum çalışması, diğer taraftan durum çalışmalarının sadece nitel bir yaklaşım olmadığını nicel yaklaşımla da çalışılabileceği de savunulmaktadır. Nitel araştırmada yaygın kullanılan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 77).

Verilerin analiz erdilmesinde ise dokuman analiz yönteminden istifade edilmiştir. Katılımcı gözlemler, derinlemesine görüşmeler, dökümanlar vb. gibi çeşitli yollarla toplanan verilerin derinlemesine ve boylamsal olarak incelenmesi gerekir. Birden fazla durumun düzenli bir biçimde karşılaştırılması örüntülerin aranmasına neden olsa da, yazı aşaması genelde tematikten ziyade betimsel ve bütüncüldür (Glesne, 1992).

BULGULAR ve YORUMLAR

Erkin Koray, Müzikal Evrimi ve Tanınması

Anadolu rock soundu içerisinde deneysel rock anlayışı, yorumlamasıyla Türk rock müziğini farklı boyutlara taşımakta olduğunu düşünülmekte olan Erkin Koray 24 Haziran 1941 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İlk müzik hayatına İstanbul Belediye Konservatuvarında çalışmakta olan Annesi Vecihe Hanım vesilesiyle piyano dersleriyle başlamış olan Koray'ın, bu dönemlerde Bach ve Beethoven gibi klasik isimlerin parçalarını öğrenmiş olduğu bilinmektedir (Erkal, 2014: 109).

Erkin Koray'ın rock müzik ile tam olarak ne zaman tanıştığı net olarak bilinmemekle beraber yüksek olasılık ile Alman Lisesi'nde okuduğu yıllarda gerçekleştirmiş olduğu düşünülmektedir. Çünkü zamanın en popüler tarzlarını tanıma ortamı haliyle akranları ile birlikte vakit geçirdiği lise ortamı olarak tahmin edilebilmektedir (Aya-Tireli,1998:19). Erkin Koray'ın ilk sahne deneyiminin 29 Aralık 1957 tarihinde Galatasaray Lisesinde, Alman Lisesi ekibiyle okulunu temsil etmek amaçlı olduğu bilinmektedir. Bu topluluk içerisine piyano çalgısı ile dahil olan

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Koray, sonraki dönemlerde kısa zamanlı olarak bazı mekanlarda sahne almaya başlamıştır (Camgöz, 2019 :87, Aya-Tireli, 1998: 21).

Erkin Koray'ın müzik piyasasına girişi 1961 senesinde Erkin Koray Ritimcileri isimli grupla olmuştur (Alpar, 2014 :12). Grup, dönemdeki ünlü Rock'n roll şarkılarını yorumlamıştır. Grup üyeleri arasında Erkin Koray başta olmak üzere Korkut Koray, Ersin Ulusoy, Yavuz kaçak ve Mustafa Toros yer almaktadır (Duygulu, 2021:67). Koray'ın bireysel olarak ilk profesyonel müzik başlangıcı ise 1962 senesinde yayınlanmış olan Bir Eylül Akşamı plağıdır.

Erkin Koray'ın ilk plak çalışması sonrası süreçte bir dönem yurtdışında yaşamış olduğu bilinmektedir. İngiltere ve Almanya'da vakit geçirmiş olan Koray, Avrupa'daki rock kültürünü tanıma imkânı bularak ülkemize döndüğünde bu akımları müziğine aktarmış olduğu kuvvetle muhtemeldir. Ek olarak Koray'ın Almanya'da bulunduğu süre içerisinde The Hiccups isimli grupla müzik yaptığı bilinmektedir. (Aya-Tireli, 1998:19).

1966 senesinde Türkiye'ye dönen Koray, solo olarak Balla Balla isimli bir plak çalışmasına imza atmıştır. Plak içerisinde plak ile aynı ismi taşımakta olan şarkı ile beraber üç şarkının daha yer aldığı bilinmektedir. Plağın dönemde istenilen ilgiyi görememesi sonrası Erkin Koray, Erkin Koray Dörtlüsü isimli bir grup oluşumu içerisinde girmiştir. Grup üyeleri arasında Sedat Avcı, Tuncer Dürüm ve Ziya Bakanay yer almaktadır. Grubun 1967 senesinde çıkarmış olduğu Kızları Da Alın Askere adlı plak dönemde ilgi görmüş ve plak iki senede 300 bin civarında bir satış oranına imza atmıştır (Aya-Tireli, 1998:26-27). Grup 1968 senesinde ise Çiçek Dağı isimli türkünün rock versiyonu ile Altın Mikrofon Müzik yarışmasında dördüncülük derecesi elde etmiştir (Alpar, 2014 :12). Ancak elde ettikleri tanınma ve başarılara karşın grup 1969 senesinde dağılmıştır.

1969 senesi içerisinde Koray, Erkin Koray ve Yeraltı Dörtlüsü isimli yeni bir grup oluşumu içerisine girmiş olduğu görülmektedir. Ataman Hakman ve Sedat Avcı'nın üyeleri arasında yer almış olduğu grup aynı sene Aşka Dönüyorum isimli bir plak yayınlamışlardır. Yine aynı yıl Land Of A Thousand Dances isimli şarkının Türkçe uyarlaması Sana Bir Şeyler Olmuş şarkısı piyasaya sürülmüştür. (Aya-Tireli, 1998:34-35).

1970'li Yıllarda Erkin Koray'ın Saykodelik Müzikal Yaklaşımı ve Gruplar

Saykodelik (Psychedelic) rock müzik akımının genel olarak batı kökenli bir akım olarak kabul edilmektedir (Mucu, 2013 :35). İçeriğinde etnik Batı ve Hint müzik anlayışının hissedilmekte olduğu bu akımın genel anlamda ayırt edici özellikleri arasında uzun gitar soloları, karmaşık ve gürültülü bir sound, yüksek vurgulu çalgı icrası ve parça sürelerinin uzunluğu dikkat çekmektedir. Saykodelik akım Batı temsilcileri arasında Jefferson Airplane, The Greatfull, Moby Grape gibi grupların yer aldığı bilinmektedir (Camgöz, 2019: 75).

Türkiye'de de bu akımın yansımalarının Erkin Koray aracılığıyla görüldüğü düşünülmektedir. 1969 senesinde piyasaya sürülmüş olan Sana Bir Şeyler Olmuş şarkısı saykodelik akımın Türkiye'deki ilk örneklerinden birisi olma özelliğini taşımaktadır. 1970 senesinde Erkin Koray ve Yeraltı Dörtlüsü'nün çıkarmış olduğu Meçhul isimli plağının göbek kısmı üzerinde "Yüksek Sesle Çalınız" ibaresinin yer alması bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir. Yine aynı yıl

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yayınlanmış olan Gel Bak Ne Söylicem plağının da saykodelik ve underground akımlarının ayrımına varılan çalışma özelliğine sahip olduğu söylenebilir (Aya-Tireli, 1998:38).

Koray, 1971 senesinde Fransa'ya gitmiş ve döndükten sonra Erkin Koray ve Süper isimli grubu kurmuştur. Grup 1972 yılında Sen Yoksun Diye isimli plağı piyasaya sürmüştür. Ancak Erkin Koray ve Süper grup, dönemde beklenen ilgiyi görememiş ve buna bağlı olarak kısa zamanda dağılmıştır. Koray'ın süper grup çalışmasının hemen ardından aynı sene içerisinde Erkin Koray ve Ter'i kurmuştur. Fakat bu grubun da ömrü kısa soluklu olmuştur. 1973 Ocak ayında dağılmış olduğu bilinen grup, Hor Görme Garibi ve Züleyha isimli çalışmalara imza atmıştır. 1973 senesinin son döneminde ise Koray Stop! grubunu kurulmuş ancak grup 1974 senesinde dağılmıştır (Aya-Tireli, 1998:42-47).

Erkin Koray'ın 1974 ve Sonrasında Solo Müzik Yolculuğu

1974 senesi Erkin Koray için bir dönüm noktası olma özelliği taşımaktadır. Bu tarihe kadar grup çalışmaları içerisinde yer alan Koray, müzik kariyerine tek başına devam etme kararı almış ve solo yolculuğunda ses getirmeyi başaran ve müzik listelerinde zirveye yerleşmiş şarkılar üretmiş olduğu görülmektedir. Özellikle aynı sene içerisinde piyasaya sürülmüş olan Şaşkın şarkısı büyük ilgi görmüştür. Şaşkın şarkısının dikkat çeken özellikleri arasında Türk Müziği çalgılarının tercih edilmiş olduğunu ve arabesk kültürden esinlenmiş olduğunu söylemek mümkündür. Parçadaki Doğu esintileri, kolaylıkla seçilebilmekte olup, parçanın girişinde karşılayan zurna Türk müziğini parçanın devamında, keman, bağlama ve geri kalan vokallerle arabesk kültürünü sergilemekte olduğu fark edilebilmektedir. Bu durumu Koray şu sözlerle ifade etmektedir;

"Türk, Hint ve Arap müziğini en az Batı müziği kadar öğrendim ve Şaşkın'da tüm bunları denedim. Bir Batı müziği sanatçısının müziği diğer türleri ile ilgilenmeyeceğini düşünmemek müziği sınırlamak olur ki bu da doğanın kendisine aykırıdır." (Aya-Tireli, 1998:50).

Koray'ın yine 1974 yılında piyasaya dürmüş olduğu 45'lik plak Fesupanallah'da dönemde oldukça ilgi görmüştür. Bu şarkının da Şaşkın şarkısı gibi doğu ezgileriyle oluşturulmuş bir çalışma olduğunu söylemek mümkündür. Aynı sene içerisindeki başka önemli gelişme olarak Koray'ın ilk defa Long Play denemesi olan Elektronik Türküler isimli Long Play çalışması karşımıza çıkmaktadır.

1975 senesinde Koray Estarabim adlı 45'lik plağı ve 1976 senesinde Arap Saçı'nı piyasaya sürmüştür. Bu iki çalışmada da diğer solo plaklarında var olan Türk, Arap ve rock müzik sentezi özelliğinden söz etmek mümkündür. İki şarkının da dönemde önemli ölçüde dikkat çektiğini söylemek mümkündür.

1980'li yıllar ve sonrasında Erkin Koray

Erkin Koray'ın 70 yılların ortalarından itibaren yapmış olduğu çalışmalar, Koray'ı Türkiye'nin en tanınmış sanatçılar arasında yer almasına imkân tanımış olduğu görülmektedir. 1980'li yıllara gelindiğinde Erkin Koray'ın kariyerine yine tek başına devam ettiğini, ancak seksenli yılları, yetmişler döneminden daha sakin geçirmiş olduğu görülmektedir. 1982 senesinde albüm

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kayıtlarının bir kısmının İstanbul'da diğer kısmının Köln ve Hamburg'da hazırlanmış olan Benden Sana isimli albüm piyasaya sürülmüştür. Albüme müzisyenler Haluk Taşoğlu, Sedat Avcı ve Hint müzisyen Harpal Singh'in desteği dikkat çekmektedir. Hint bestelerin üzerine Türkçe söz yazılarak oluşturulmuş albüm bu yönüyle Koray'ın diğer çalışmalarından ayırmakta olduğu düşünülmektedir. 1983 senesinde ise, miks sürecinin Almanya'da tamamlandığı İlla Ki albümünü yayınlamıştır.

1985 senesinde Ceylan albümü piyasaya sürülmüştür. Albümün içerisindeki Çöpçüler şarkısın dönemde önemli bir ilgiye ulaşmış olduğu bilinmektedir. Bu albüm içerisinde Koray'ın davul hariç tüm çalgıları kendisinin yorumlaması albümün dikkat çekici özelliklerinden olmaktadır. Erkin Koray 1986 senesinde Gaddar albümünü, 1989 senesinde ise Hay Yam Yamalbümünü piyasaya sürmüştür. Koray'ın bu albümü İran tarih ve edebiyatının önemli figürlerinden, bilim adamı ve rubai yazarı Ömer Hayyam'dan esinlenerek hazırlamış olduğu bilinmektedir. Ek olarak bu albümde Erkin Koray'ın elektro gitardaki ustalığını yansıtmakta olduğu düşünülmektedir (Aya-Tireli, 1998:75-76).

Doksanlı yıllarda pop müzik akımının hâkimiyeti ile Erkin Koray'ın müzikal anlamda duraklama içerisinde olduğunu ancak albüm çalışmalarına devam ettiği görülmektedir. 1991 senesinde Gülhane parkında vermiş olduğu konser kaydından oluşturulmuş Tek Başına Konser isimli albüm yayınlanmıştır. Erkin Koray'ın doksanlı yıllardaki diğer albümü ise Gün Ola Harman Ola isimli çalışmadır. Albümde; Erkin Koray'ın Türk müziğindeki önemini açıkça ortaya koyan bir paragraf yer almaktadır. "Kitlesel akıl hastalığımızın kesim ilacıdır Erkin Koray müziği. Bir topluma ancak yüz yılda bir Erkin Koray gelir ikinci yüzyıl gelir mi? Orası garanti değildir!" (Aya-Tireli, 1998:91-93).

Yenilikçi, sentezci, saykodelik ve Anadolu rock müzik akımında denenmemiş yaklaşımlara eğilme özelliği barındıran Erkin Koray; alışılagelinmişten farklı şarkı söz ögeleri, kendine özgü vokal biçemi, bir döneme damgasını vurmuş olan diğer Anadolu rock müzik yorumcuları gibi özgün, kendine has imajı ve bunun gibi daha pek çok nedenden ötürü bir dönem, tek kanallı yayın imkânı bulunan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) tarafından ekranlarda yer almasına müsaade edilmediği bilinmektedir. Yakın döneme kadar Erkin Koray da dahil olmak üzere birçok Anadolu rock müzik icracısı TRT denetimi tarafından maalesef yayımlanmaya uygun görülmemiştir. Bu durumun 1990'ların başında Türkiye'de özel televizyon kuruluşlarının yayın hayatlarına başlamasına kadar süregelmiş olduğu, Anadolu rock müzik yorumcuları ve Koray'ın belirli bir zaman zarfında ekranda izlenemediği ve bu sebeple izleyici kitlesinin sınırlı kalmasına yol açmış olduğu varsayımını kuvvetlendirmektedir.

Koray 2007 senesinde Altın Kelebek ödüllerinde hayat boyu onur ödülüne ve 2008 senesinde Kral TV Müzik ödüllerinde jüri özel ödülüne layık görülmüştür. Koray 82 yaşında, 7 Ağustos 2023 tarihinde, Toronto'da vefat etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Erkin Koray'ı Anadolu rock kültürünün temsilcilerinden biri olmasında, şarkılarında Anadolu halk ezgilerini ve söz ögelerine sıklıkla yer vermiş olması önemli unsur olarak karşımıza

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

çıkmaktadır. Anadolu rock temsilinde Anadolu'nun kültürel müzikal mirasını dönem gençlerine, kitlelerine düzenlemeleri ve yorumculuğu ile aktarmaya çalışmış olduğu görülmektedir.

Müzikal yolculuğuna diğer Anadolu rock müzik temsilcileri gibi gruplarla başlayan Koray'ın daha sonraki dönemlerde müzik kariyerine tek başına devam etme kararı almış olduğu görülmektedir.

Erkin Koray'ı Anadolu rock ve diğer temsilcilerinden ayırmada saykodelik akımının Türkiye'deki ilk denemelerini gerçekleştirmiş olması, ek olarak çalışmalarında Hint ve arabesk ezgi esinlenmelerinin özgün şarkı söz ögeleri ve sade bir dil tercihi ile ortaya koymuş olduğunu söylemek mümkündür.

Ülkemize 1950'li yıllardan itibaren girmiş olan rock müziğin, kabul görebilmesinde ve Anadolu rock versiyonu ile ülke kimliğine bürünebilmesinde Erkin Koray'ın da emek ve katkıları unutulmamalıdır. Yaratılmış olan bu kimlik sayesinde rock müzik akımı, daha fazla kitleye hitap edebilme fırsatına erişebildiği ve alt kültür olgusundan ziyade kültür haline gelmiş olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışma Erkin Koray özelinde Anadolu rock müziğine yapmış olduğu katkıları incelemek adına hazırlanmış olup, Anadolu rock kültürü ve diğer temsilcileri üzerine yapılabilecek çalışmalarda alana katkı sunabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Alpar, A. (2014), *Türk pop müzik kültüründe Anadolu rock müziği temsilcileri ve kullanılan türk halk türkülerinin analizi,* İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Anabilim Dalı, Müzik Bilimleri ve Teknolojisi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Aya, G., TİRELİ, M. (1998), *Bir Erkin Koray Kitabı,* Ada Yayınları.

Aydemir, F. N. (2014), *Anadolu Rock'ta Protest ve Milliyetçi Söylem*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzik Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Camgöz, N. (2019), *Anadolu Türkülerinin Anadolu Pop-Rock Müzik Türüne Uygulamasının Halkbilimsel İncelemesi,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design* (2nd Edition), Thousand Oaks: Sage Publications.

Doğan, E., DÖNMEZ B. M. (2016), *Türkiye'de Atmış Sekiz Kuşağı Dünya Algısının Popüler Müziğe Yansımaları,* Bağlam Yayınları.

Duman, S. (2003), *Rock Müziğin Doğuşu ve Türk Rock Müziği, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 239-250.*

Duygulu, İ. (2021), *1980'li ve 1990'li Yılların Rock- Metal Müzisyenlerinin Habitusu (İstanbul Örneği),* Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim ve Toplumsal Dönüşüm Anabilim Dalı, İletişim ve Toplumsal Dönüşüm Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Glesne, C. & Peshkin, A. (1992). *Becoming Quality Researchers: An introduction, NY.,* Longman.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Güngör, N. (1993), *Arabesk*, Bilgi Yayınevi.

Erdoğdu, S. (2016), *Bir Efsanedir Ersen Dadaşlar*, Pamiray Yayıncılık.

Eren, O. (2018), *Türkiye'de 1960'larda Müzik Alanı ve Protest Müziğin İlk Nüveleri*: *Anadolu Pop Akımı, Sosyoloji Dergisi, 38(1), 131-161.*

Erkal; G, E. (2014), *Saykodelik Yıllar, Türkiye Rock Müzik Tarihi,* Esen kitap.

İzbul, E. (2023), *Türkiye'de Rock Müzik,* Gece Kitaplığı.

Kostabar, Ö. (2012), *Taşlar Kimin İçin Yuvarlanıyor,* Altıkırkbeş Yayın.

Mucu, N. (2013), *Rock ve Siyaset,* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bilim Dalı, Basılmamış, Yüksek Lisans Tezi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınevi.

Ek: ***Erkin Koray'ın Kronolojik Sıra ile Albüm Çalışmaları Tablosu:***

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

MİZAH DERGİLERİNDE MÜSLÜMAN ÖTEKİNİN SUNUMU

Yüksek lisans öğrenci, Rümeysa YAZICI [1],

[1]Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, rumeysayzc2803@gmail.com-0009-0006-6345-1943

ÖZET

Öteki kavramı, sosyal bilimlerde önemli bir yer tutan ve toplumlar arası ilişkilerin anlaşılmasında kullanılan bir terimdir. Bu kavram, hukuki, kültürel, yazın çizin alanında, edebi ve medya alanlarında olduğu gibi toplumsal yaşamın pek çok alanında karşımıza çıkar. Bu kavram, genellikle tanıdığımızdan farklı bir kimliğe veya gruba sahip olan insanları ifade eder. "Kendi" ya da "biz" olma durumu sıklıkla farklılıklar yaratarak ayrıştırmadan geçer. Bu ayrıştırma, kimliğin kendini ortaya koymak ve belirginleştirmek için karşıtlıklara ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktadır. Öteki kavramı, genellikle belirli bir grup veya toplumun ana eksenini oluşturan üst kimliğin tanımlayıcı unsuru olmaktan çıkıp, kendi kimliğini belirleyen bir fenomen olarak da ele alınabilir. Öteki kimi zaman düşman olarak görülebilir ve hatta yok edilme gereği bile duyulabilir.

"Müslüman öteki" de Batı merkezli kimlik tanımlaması sürecinde sıkça kullanılan bir kavramdır. Batı toplumlarında Müslümanlar genellikle medeniyetten uzak, demokrasiye muhtaç veya modernliğin dışında kalan bir grup olarak tasvir edilir. Bu tasvir de medyadaki temsil süreçlerinin etkisi büyüktür. Müslümanlar barbar, terörist veya modernliğe karşı takıntılı olarak temsil edilmektedir. Bu tür stereotipler ve önyargılar, toplumlar arasında kutuplaşmayı artırabilir. Medya'nın çeşitli mecralarında Müslüman ötekini görebiliriz. Televizyon, sinema, radyo ve dergilerde, özellikle çalışmamızın da kapsamında olan mizah dergilerinde Müslüman öteki vurgusu sürekli yapılmaktadır. Dışlama ve sınırın öteki tarafına koymak noktasında güçlü bir etken olan mizahın da kullanımıyla Müslüman öteki mizah dergilerinde sıkça görünür olmaktadır.

Çalışmamızda öteki, Müslüman öteki, mizah ve mizah dergileri kavramsal çerçeveyi oluşturmaktadır. Kavramsal çerçevenin ortaya konulması için literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Müslüman öteki biçimindeki algıyı oluşturan unsurların tespiti için de seçilen mizah dergilerine betimsel analizi uygulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Öteki, Müslüman Öteki, Mizah, Dergi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Giriş

Mizah dergileri, toplumun çeşitli kesimlerini ve toplumsal meseleleri eleştirel bir bakış açısıyla ele alan önemli medya araçlarıdır. Bu dergiler, mizahın gücünü kullanarak toplumsal sorunlara dikkat çeker ve kamuoyunda farkındalık yaratır. Ancak, mizahın bu eleştirel rolü, kimi zaman önyargıları ve stereotipleri de yeniden üretebilir. Bu bağlamda, Müslüman ötekinin mizah dergilerinde nasıl sunulduğu önemli bir inceleme konusudur.

Müslüman öteki kavramı, Batı merkezli toplumlarda sıklıkla farklılık ve dışlanma unsuru olarak ele alınır. Bu kavram, genellikle medya aracılığıyla, Müslümanların modernlikten uzak, radikal ve tehlikeli olarak temsil edilmesiyle inşa edilir. Mizah dergileri de bu medya formları arasında yer alır ve Müslüman ötekiyi çeşitli şekillerde sunar.

Popüler mizah dergileri, Müslüman toplumunu ve onun farklı yönlerini sıkça konu alır. Bu dergilerde Müslümanlar, kimi zaman dini liderlerin, geleneksel dini uygulamaların veya radikal grupların mizahi bir dille eleştirildiği içeriklerle temsil edilir. Bu temsil biçimleri, toplumsal algıların şekillenmesinde ve ötekileştirmenin sürdürülmesinde önemli bir rol oynar.

Bu çalışmanın amacı, mizah dergilerinde Müslüman ötekinin nasıl sunulduğunu incelemektir. Bu bağlamda, Leman dergisin deki karikatürler analiz edilerek, bu sunumların toplumsal algılar üzerindeki etkileri değerlendirilecektir. Çalışmanın sonunda, mizah dergilerinin toplumsal ötekileştirme süreçlerindeki rolü ve bu süreçlerin toplumsal uyum üzerindeki etkileri tartışılacaktır.

1.1 Öteki

Öteki kavramının Türkçede karşılığı Türk Dil Kurumu tarafından şöyle tanımlanmıştır; “sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan”, “öbür, diğer”, “mevcut kültürün içinde dışlanmış olan” (www.tdk.gov.tr). Öteki kavramına yüklenen anlam olumsuz olarak aktarılmıştır. Sosyolojik olarak ‘öteki ’ne ilişkin farklı yaklaşımlar vardır.

Diğeri, öteki, yabancı, başkası gibi sözcükler insani çeşitliliği gösterir. Bu terimler ben veya bizden farklı olan veya farklı olarak tanımlanmış birileri (bir kişi veya grup) olabilir. Ötekilik veya başkalık, bir kişi veya gruba atfedilen bir özelliktir. (Bilgin,2007:176)

Öteki ‘biz ‘in karşıt konumunda olduğundan ‘biz’ yüceltilir ‘öteki ‘ise alçaltılır. Bu nedenle öteki kavramı olumsuz algılanır. Ötekilik ‘biz’ ile ortak özelliklere sahip olmayan tümüyle ‘öteki’ olumsuz özellikler taşıyan insan gibi görmeyi içerir.

Ötekinin varlığı sembolik evrende gerçekleşir. Bu öteki küçük harflerle yazılır. Büyük öteki ise, Simgesel düzendir. Bir bütün olarak öznenin tamamıdır. Büyük öteki, eksik ’in gizlendiği ve öznelliğin mutlak bir arzu evreni olarak kavrandığı düzlemdir. Buradan şunu çıkarsayabiliriz; tarih sahnesinde Batı Büyük öteki sembolünü yansıtır. Büyük öteki de eksiğin gizlendiği ve arzulanan ideal olanı aramak, diğer ötekilere bakılarak gerçekleştirilir. Diğer öteki ise Doğuyu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

temsil etmektedir. Batı ideal ötekisini ararken, Doğuya siyasi ve sosyolojik tahakkümlerde bulunur, ayrıca olumsuzlaştırma imajıyla kendi kimliğini oluşturmaya çalışır (Arlı, 2009; aktaran Köse, Küçük,2015).

1.2 Müslüman Öteki

Müslüman Öteki konusunda oldukça geniş bir literatür vardır. Bu konudaki literatür tartışmaları 11 Eylül 2001'de ABD'deki ikiz kulelere yapılan terörist saldırılarından sonra artmış olsa da 'Müslüman öteki 'ne karşı önyargının uzun bir geçmişi vardır.

Müslüman Öteki algısının artmasında Batı-Doğu ayrımı temelinde şekillenen iki kutuplu dünya düzeninin yıkılmasıyla, Sovyetler Birliği'nin dağılması 'Doğu Blok'unun çökmesi ile oluşan ortam önemli bir alt yapı oluşturmuştur. Bu durum da Batı kendi kimliğinin 'öteki' si, anti tezi olarak Müslümanı konumlandırmıştır. Kökeninde Avrupa merkezci ve Oryantalist bakış açısı temelinde şekillenen bu kimlik tasavvuru, günümüzde Müslümanlar, Müslüman gruplar ve toplumlar arasında kişisel, sosyal, kültürel ve ideolojik ayrımları yok sayan İslamofobik bir zihin yapısına hayat vermiştir (Yüksel,2014).

Sheridan'a göre İslamofobi (Islamophobia) teriminin bilinen ilk basılı kullanımı, ABD'de çıkarılan bir dönemsel yayın olan "Runnymede Trust"un Şubat 1991 sayısında söz konusu olmuştur. 1997'den beri de "Oxford English Dictionary"de yer almaktadır. Bu terim, işlevsel olarak yabancı korkusunu ifade eden "Zenofobi"ye benzemekte; İslam'dan korkuya, dehşete ve nefrete gönderme yapmanın kısa yoldan elverişli bir aracını sunmaktadır. Aynı şekilde, birey olarak Müslümanlara karşı da korku, endişe ve antipatiye atıfta bulunmaktadır (Sheridon,2014; aktaran Yüksel,2014).

Günümüz Batı dünyasında İslam ve Müslümanın varlığı, bir tehdit unsuru, sosyo-kültürel yapı sorunu, kimlik sorunu olarak görülmektedir. Bu algı sonucu çıkan Müslüman öteki fenomeni, bir Avrupalı kimlik yaratma düzleminde içselleştirilmiş kodlar kullanan ideolojik bir araç olarak gündeme gelmiştir (Özlem,2007:197).

Avrupa kimlik oluşumunda öteki olarak İslam'ın ve Doğu'nun yer ise 'kimlik diyalektiği' kavramıyla açıklanabilir. Kimlik ile ötekiler arasındaki diyalektiğin bulunduğu söylenebilir. Bugün de sıkça sözü edilen Batı-Doğu karşıtlığı, modernlik–geleneksellik ayrımı bağlamında kutuplaştırılmış bir kültürel kimlik sorunu olarak şekillenmiştir. Kültürel kimlik olgusunu, "öteki" ile sıkı bir ilişki içinde ve ona karşı oluşan bir durum olarak kavramlaştırmak mümkündür. Buna göre, Batı, modernliği temsil ederken Doğu'nun nasibine düşen "gelenektir.

Batı'nın Doğu'ya ilgisi 'Oryantalizm olarak adlandırılan bilimsel etkinliğin üniversitelerde yer bulmasıyla devam etmiştir. Temelde 'Doğu bilimi' anlamına gelen Oryantalizm Batılılar tarafından din, dil, ırk ve gelenek bakımından incelenmeye değer farklılaşmış ve öteki olarak nitelendirilen doğu toplumu; batı tarafından yeniden tanımlanarak gerçeği yansıtmayan bir görünüm kazanmıştır (Çaycı, 2015, s.249). Oryantalizm kavramını büyük oranda inceleyen Edward Said bu kavramı "doğu için saptamalar gerçekleştirerek bu saptamaların

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

meşrulaşmasını sağlamak, onu kolayca yönetmek için batı karşısında küçük düşürmek, batıyı doğuya karşı egemen kılmak, ondaki gücü Batı için kullanmak" şeklinde tanımlamaktadır (Said, 1978, s.111). Batılılar tarafından yapılan tanımlama ideolojik bir nefrete dönüşmüştür. Batı toplumu modern, medeni görünürken Doğu geride kalmış, çağ dışı, yobaz, barbar, terörist Müslüman, Fundamentalist Arap sıfatlarıyla yargılanmıştır.

1.3 Medya'da Ötekinin Sunumu

Dönemin en önemli temsil aracı medyadır. Müslüman öteki algısı medya aracılığıyla daha fazla görünür hale gelmiştir.11Eylül saldırısının yarattığı korku zaten var olan ayrımcılığın ortaya çıkmasına, kitle iletişim araçlarıyla yaygınlaşmasına neden olmuştur. Batı'nın İslam ve Araplar hakkında inşa etmiş olduğu olumsuz zihniyet medya aracılığıyla yeniden üretilir ve yaygınlaştırılır.

Müslüman Öteki konusu medyanın bütün araçlarında görünüm kazanmıştır. Bu algının yerleşmesi ve yaygınlaşmasında medya etkili rol oynamaktadır. Radyo, televizyon, sinema, sosyal medya, dergileri buna örnek gösterebiliriz. Çalışmanın da inceleme alanı olan Mizah dergilerinde de oryantalizm çerçevesinde her doğulu bireyin aşağılandığı gibi Müslüman tasviri belirlenip dünya çapında yayılmıştır. Müslüman kadın tasviri şehvet düşkünü, lüks düşkünü olarak kategorilendirildiğini mizah dergilerindeki karikatürlerde gözlemleyebiliyoruz.

İslamofobik ve oryantalist imaj çerçeveleri mizah karikatürlerinde şaka ve eğlence temelinde yer verilerek dünyaya yayılmaktadır. Dolayısıyla batı gözünde yer alan modern dışı, saldırgan, barbar, cahil, lükse düşkün, cinsellik düşkünü, şehvetli doğulu imgesi karikatürlerde meşrulaştırılmaktadır. Karikatürlerle şekillendirilen doğulu ve Müslüman algısı dünya geneline rahatlıkla sunulmaktadır. Bu karikatürlerle yayılmak istenen algı da kolaylıkla oluşturulmaktadır. Oryantalist karikatürlerde Doğulu Müslüman erkek saldırgan, barbar, sakallı, kavuklu, modernliğin dışında, akılcılıktan uzak, beceriksiz, sapkın, cinsellik düşkünü betimlemeler barındırmaktadır (Mutlu, 2019, s.294). Bu kategoriler boyutunu aştığında katil bombacı, kafa kesen betimlemelerde içerebiliyor. Müslüman'ın Doğulu insanın modern batılı çizgisinden ne kadar uzakta olduğu nitelendirilmektedir.

Müslüman Öteki ögelerinin yaygın olduğu evrensel mizah dergilerinden biri Fransız karikatür dergisi Charlie Hebdo dergisidir. Türkiye'de en çok satılan mizah dergileri, Leman, Fırt, Gırgır, Penguen bu tarz karikatürleri görebiliriz. Avrupa'daki dergilerde olduğu gibi kapaklarında Hz. Muhammed karikatürü görünmese de Müslümanlara karşı alınan tavır pek de farklı değildir.

2. Amaç ve Yöntem

Araştırmanın amacı yayınlanan mizah dergilerinde Müslüman'a olan bakış açısını ortaya koymak ve onlarla ilgili karikatürleri incelemek. Düz anlamın art alanındaki yan anlamı ortaya koymak. Karikatürler aracılığıyla oluşturulan stereotipleri tespit etmek. Oryantalist bakış açısıyla Müslüman Öteki' yi ortaya sermektir. Çalışmada nitel yöntem olan betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın evreni Mizah dergileri, örneklemi Leman dergisidir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Rastgele örneklem yoluyla, Leman dergisinin Ağustos 2023-Mayıs 2024 arası 31 sayısı incelenmiştir. İçeriğinde Müslüman'a dair gösteren kullanan karikatürler tespit edilmiştir.

2.1 Bulgular ve Yorumlar

Görsel 1. Leman 2023 (40), s.4

Bu karikatürde Müslüman kadın vücudunun her yeri kapalı, elleri eldivenle kapalı bir şekilde karikatürize edilmişti. Güzel kadın algısından uzak bir burun resmedilmiştir. Modernlikten uzak doğulu imgesi kullanılmıştır.

Görsel 2. Leman 2023(42), s.5

Bu karikatürdeki Müslüman kadın oldukça çirkin, uyumsuz kıyafetlerle resmedilmiştir. Ağız yapısı büyük ve güzellik algısından uzaktır. Müslüman kadın şehvetli, cinsellik düşkünü olarak gösterilmiştir**.**

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 3. Leman 2023 (34), s.3

Görseldeki din adamı tecavüzcü, sapık, şehvetli ve cinsellik düşkünü olarak resmedilmiştir.

Görsel 4.2024(4), s.3

Çöp tenekesinin önünde yer alan Müslüman din adamı ve çöpteki doğulu erkekler oryantalist bakış açısında yer alan kirli pasaklı doğulu imgesine işaret etmektedir. Din adamı kıyafetiyle resmedilen adamın burnu çizimde aşırı büyük gösterilmiştir**.**

Görsel 5.,6. 2023(35), s.3

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 5. ve 6.'da din adamı kimliği paragöz olarak nitelendirilmiştir. Görsel 5'te tahtının şatafından din adamlarının lüks düşkünü olarak da nitelendirildiğini görebiliriz.

Görsel 7. 2024(12), s.3

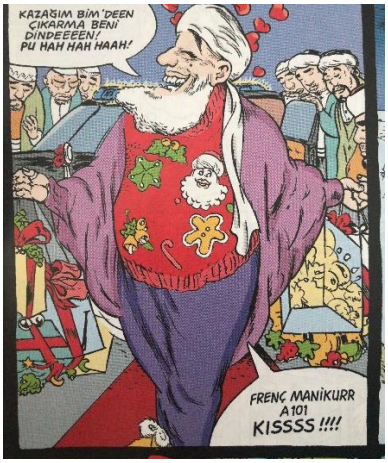

Görsel 7'de doğulu erkek kolunda Rolex saatlerle lüks düşkünü olarak imgelenmiştir.

Görsel 9. 2023 (48), s.4

Görsel 10. 2023 (50), s.3

Görsel 11.2024 (31), s.14

Görsel 12. 2024(5), s.4

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yukarıdaki görsellerde Müslümanları ve İslami ritüelleri aşağılayan ve ötekileştiren karikatürler bulunmaktadırDin adamı kıyafetleri giyinen birkaç kişi bulunmakta fakat din adamı kimliğine uygun düşmeyen takılar,duruş tarzı ve konuşma şekilleri bulunmaktadır.Bir Görsellerdeki müslüman erkek kadınsı hareketlerde bulunur manikür yaptırdığı görünür.Bu Müslüman kimliğini aşağılayan bir harekettir.

Görsel 13.2023(49), s.12

Görsel 14.2024(1), s.13

Görsel 15.2024(4), s.11

Görsel 13,14,15 ‘de Doğu’lu Müslüman padişah figürü karikatirüze edilmiştir.Barbar,sebepsiz yere kelle kesen, terörist,saldırgan imaj çizilmiştir.

SONUÇ

Araştırmadan edinen bulgular çerçevesinde ,Doğu’lu Müslüman’ı simgeleyen figürler karikatürlerde olumsuz yönde nitelendirilmiştir. Bu çizimler modern insanın dışında; modernlik dışı,geride kalmış çağ dışı doğrulu Müslüman algısını ortaya koyar. Karikatürlerde din adamlarıyla ve inançlı kişilerle alay edilmektedir.Yalnızca kişilerle değil İslam’ın bütünüyle de alay edilmektedir. Oryantalist bakış bu kez self-oryantalist bir biçimde, bir mizah yöntemi olan

alay ile sürmekte, yüz elli yıl öncesindeki karikatürlerde olduğu gibi Biz/Onlar ikiliğindeki "Onlara" yani Doğu'ya ve Müslümanlara "Üstünlük", pekiştirilmeye çalışılmaktadır. Batılılaşma sürecinde, kitle iletişim araçlarında dine dair birçok olgunun olumsuz bir şekilde sunulması yaygındır. Dine ait unsurlar ve dindarların olumsuz davranışları, ayrıca dini söylemleri kullanan siyasetçi veya örgütlerin kötü eylemleri kasıtlı olarak sürekli gündeme taşınmaktadır. Bu gelenek, mizah dergilerinde de bugün yoğun bir biçimde devam etmektedir. Karikatürlerde yer verilen bu betimlemeler tüm dünyada okur kitlesine ulaşır ve bu algının yayılmasına neden olmaktadır.Mizahi amaçlı oluşan bu çizimler oluşturulan algıyı meşru kılmamaktadır.

KAYNAKÇA

Bilgin, N. (2007). *Kimlik inşası*. Aşina Kitaplar.

Arlı, A. (2004). *Oryantalizm-Oksidentalizm ve Şerif Mardin* (Vol. 16). Küre Yayınları.

Köse, M., & Küçük, M. (2015). Oryantalizm ve "öteki" algısı. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, *1*(1), 107-127.

Yüksel, M. (2014). İSLAMOFOBİNİN TARİHSEL TEMELLERİNE BİR BAKIŞ: ORYANTALİZM YA DA BATI VE ÖTEKİ. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, *72*(1), 189-200.

Sheridon Lorraine P. (2006). "Islamophobia pre-and post post –September nth, 2011." Journal of Interpersonal Violance, 21 (3): 317-336.

Said, Edward (2001). Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları. Çev., Berna Ülner. İstanbul: Metis Yayınları.

Sevinç, B. (2010). Bir öteki yaratmak. *Toplum Bilimleri Dergisi*, *4*(7), 177-194.

TÜRK DİL KURUMU, Genel Türkçe Sözlük, "Öteki", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.554b2e4ac11af5.36553212, Erişim Tarihi 07. 04. 2015.

Özlem, K. (2007), "Avrupa'nın İçinde Yükselen İslâmofobia Gerçekliği", M. Türköne (Ed.), Siyasi, Tarihî, Dinî ve Kültürel Boyutlarıyla İslâm ve Şiddet içinde, 2. Baskı, Ufuk Kitap, İstanbul, 197-208

YEŞİLYURT, S., BARIŞ, Ö., & BRELLIS, A. M. DİJİTALLEŞEN KARİKATÜRLERDE ORYANTALİST MÜSLÜMAN KADIN İMAJI.

Akıner, N., & Mencet, M. S. (2016). Türkiye'de İslamofobi: Mizah dergilerinde İslam'ın temsili. *Akademik İncelemeler Dergisi*, *11*(2).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çaycı, A.(2015). Oryantalizm, Oksidentalizm ve sanat. İstanbul: İnsan Yayınları

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SOSYAL MEDYADA OVERSHARING: Y ve Z KUŞAĞI KIYASLAMASI

Doç. Dr. OzanYILDIRIM

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İletişim Fakültesi, ozanyildirim87@gmail.com -0000-0001-7737-6311

ÖZET

Oversharing bireyin kendisi ve özel hayatı ile ilgili başkalarıyla çok fazla bilgi paylaşması anlamına gelmektedir. Dijital çağda oversharing ve sosyal medya doğrudan bağlantılıdır. Sosyal medya bireyin kendisine özgü profil oluşturduğu ve bu profilinde fotoğraf, video vb. paylaşım yapabildiği bir alandır. Kamusal alan tartışmaları çerçevesinde, sosyal medya platformlarının kamusal alan mı, yoksa özel alan mı olduğu önemli bir tartışma konusudur. Sosyal medya kullanıcılarının paylaştıkları içerikler bireysel olarak değişiklik gösterse de genel anlamda birey; gündelik yaşamı ile kendisi ve yakın çevresiyle ilgili paylaşımlar yapma eğilimindedir. Bu çalışmada oversharing davranışı hem kuramsal hem de mikro bir örneklem üzerinden uygulamalı şekilde değerlendirilmiştir. Çalışmada kuşaklar arasındaki oversharing davranış farklılıklarının analiz edilmesi de amaçlanmıştır. Dolayısıyla, Y ve Z kuşaklarına mensup 5'er toplamda 10 kişi ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Elde edilen bulgular iki farklı tematik kategoride çözümlenmiştir. Bu kategoriler: 1. Sosyal Medyanın Kullanım Amaçları ve 2. Sosyal Medyada Oversharing Davranış Farkındalığı olarak belirlenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre sosyal medya, araştırmaya katılım sağlayan Y kuşağı tarafından özellikle gidilen yerleri ve yapılan aktiviteleri (mekân, tatil, doğa yürüyüşü) paylaşmak için kullanılmaktadır. Ayrıca Y kuşağına mensup kişiler her gün sosyal medyada paylaşım yapmayı tercih etmemektedir. Çalışmaya katılım sağlayan Z kuşağına mensup kişilerin ise sosyal medyada sıklıkla paylaşım yaptıkları ve bu paylaşımların özel hayat bilgilerini de içerdikleri anlaşılmıştır. Z kuşağı bu durumu olağan görmekte ve oversharing yaptığını düşünmemektedir. Kaldı ki oversharing konusunda herhangi bir farkındalıkları da bulunmamaktadır. Z kuşağı dijital çağın içerisine doğmuş ve bu çağın koşullarında yetişmiştir. Popüler kültür öğeleriyle de desteklenen sosyal medya, bireyi daha fazla paylaşım yapmaya teşvik etmektedir. Bu noktada eğitim sisteminde "dijital medya okuryazarlığına" her aşamada önem verilmesi gerekmektedir. Bunun yanında ailelerin sosyal medya kullanımında çocuklarını erken yaşta bilinçlendirmeleri de önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Oversharing, kuşak kavramı, sosyal medya

OVERSHARING IN SOCIAL MEDIA: COMPARISON OF GENERATION Y AND Z

ABSTRACT

Oversharing means that an individual shares too much information about herself/himself and her private life with others. In the digital age, oversharing and social media are directly linked. Social media is an area where an individual creates a unique profile and can share photos, videos, etc. on this profile. Within the framework of public space debates, whether social media

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

platforms are public or private spaces is an important topic of discussion. Although the content shared by social media users varies individually, in general, the individual tends to share about her/his daily life, herself/himself and her/his immediate surroundings. In this study, oversharing behavior was evaluated both theoretically and practically through a micro sample. The study also aimed to analyze differences in oversharing behavior between generations. Therefore, semi-structured in-depth interviews were conducted with a total of 10 people, 5 from generations Y and Z. The findings were analyzed in two different thematic categories. These categories were determined as: 1. Purposes of use Social Media 2. Awareness of Oversharing Behavior on Social Media. According to the findings of the study, social media is used by the Y generation who participated in the research, especially to share places visited and activities (places, holidays, nature walks). In addition, people from the Y generation do not prefer to share on social media every day. It was understood that the members of Generation Z who participated in the study frequently shared posts on social media and that these posts also included their private life information. Generation Z sees this situation as normal and does not think that they are oversharing. Moreover, they do not have any awareness about oversharing. Generation Z was born into the digital age and grew up in the conditions of this age. Social media, supported by popular culture elements, encourages the individual to share more. At this point, importance should be given to "digital media literacy" at every stage in the education system. In addition, it is also important for families to raise awareness of their children in the use of social media at an early age.

Keywords: Oversharing, generation concept, social media

GİRİŞ

Dijitalleşme ve dijitalleşme söylemi hem gündelik hem de toplumsal yaşamda giderek artmaktadır. Sosyal medya platformları bu artışın en önemli nedenlerinden biridir. Çünkü sosyal medya, kullanıcıların sağladığı dijital işbirliği ile önemini arttırmış ve farklı kullanım pratikleriyle dünya geneline yayılmıştır.

Sosyal medya çok yönlü değerlendirilmesi gereken bir medya türüdür. Sosyal medya, günümüz iletişim ve bilgi alışverişi için hayati rol oynayan bir araçtır. Bu platformlar, insanların dünya çapında birbirleriyle bağlantı kurmasını, bilgi alışverişi yapmasını, ürünleri tanıtmasını, toplumsal değişimlere katkıda bulunmasını ve eğlenmesini sağlamaktadır. Ancak, sosyal medyanın bu geniş kullanım alanları beraberinde çeşitli riskleri de getirmektedir. Gizlilik endişeleri, bilgi kirliliği, bağımlılık ve çevrimiçi taciz gibi sorunlar, sosyal medyanın dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle, sosyal medyanın potansiyel faydalarını-risklerini anlamak ve bunları dengelemek oldukça önemlidir.

Oversharing, sosyal medya platformlarında kişisel bilgilerin veya deneyimlerin gereğinden fazla paylaşılması anlamına gelmektedir. Birçok insan, sosyal medya hesaplarını kullanırken, özel hayatlarına ait ayrıntıları veya duygusal durumlarını aşırı derecede paylaşabilme eğilimine girebilmektedir. Bu durum, arkadaşlarla ve takipçilerle samimi bir bağ kurmayı amaçlasa da, bazen fazla kişisel bilgi paylaşımı rahatsız edici olabilmektedir. Aşırı duygusal içerikler, fiziksel sağlık sorunlarının paylaşımı, kişisel ilişkiler ve gündelik rutinlerin aşırı detaylarını paylaşmak oversharing kapsamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla sosyal medya kullanımı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

sırasında oversharing davranışı göstermek sorunlu bir sosyal medya kullanımını da beraberinde getirmektedir.

Kuşaklar arasında sosyal medya kullanım pratikleri açısından farklılıklar bulunmaktadır. Diğer kuşaklara göre internet ve internet platformlarını daha fazla kullanan Y ve Z kuşağı arasında dahi bu farklılıklar; tercih edilen platform ve etkileşim tarzları bağlamında ortaya çıkabilmektedir. Y kuşağı genellikle sosyal medyayı kişisel bağlantılar kurmak, gündemi takip etmek eğlence amacıyla kullanmaktadır. Bu kuşak paylaşımlarında, daha fazla mizahı ve kişisel deneyimleri ön plana çıkarabilmektedir. Z kuşağı ise daha çok eğlence, öğrenme, gündelik hayatı paylaşma ve çevresi hakkında bilgi edinme amacıyla sosyal medyayı kullanmaktadır. Bu kuşak, özellikle video içeriklerine ve görsel medyaya daha fazla ilgi gösterme eğilimindedir. Sosyal medyada gizlilik ve paylaşım yapma konusunda da Y ve Z kuşağı arasında bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Y kuşağı, internet ve sosyal medya kullanımında daha bilinçlidir ve gizliliklerini daha iyi korumaktadır. Z kuşağı ise, daha fazla kişisel bilgiyi sosyal medyada paylaşma eğiliminedir. Dolayısıyla Z kuşağının sosyal medyada oversharing davranışı sergileme olasılığı daha yüksektir.

Bu çalışmanın amacı; sosyal medya ve oversharing arasındaki bağlantıyı kuramsal olarak incelemek, ayrıca mikro bir örneklem üzerinden oversharing davranışını Y ve Z kuşağının sosyal medya kullanım pratikleri bağlamında çözümlemektir.

YÖNTEM

Bu çalışmada öncelikli olarak oversharing, sosyal medya ve kuşak kavramları üzerine literatür taraması yapılmış ve çalışma konusu belirli bir çerçeveye yerleştirilmiştir. Sonrasında ise mikro uygulama kısmına geçilmiştir. Uygulama için, Y kuşağına mensup Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İletişim Fakültesi akademisyenlerinden cinsiyet farkı gözetilmeksizin 5, Z kuşağına mensup Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü öğrencilerinden yine cinsiyet farkı gözetilmeksizin 5, toplamda 10 kişiyle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular iki tematik kategoride çözümlenmiştir. Bu kategoriler: 1. Sosyal Medya Kullanım Amaçları ve 2. Sosyal Medyada Oversharing Davranış Farkındalığı olarak belirlenmiştir.

Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmede belirli bir soru formu bulunmaktadır. Ancak görüşme sırasında yeni soru eklenebilmekte, soru çıkarılabilmekte ve soru sıralaması değiştirilebilmektedir. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerde genel bir çerçevede derinlikli veriler elde edilmektedir. Bu veri toplama tekniği ile elde edilen veriler, kategorize edilebilmektedir (Dömbekci ve Erişen, 2022: 145). Bu çalışmada da bir soru formu hazırlanmıştır. Bununla birlikte görüşmeler sırasında katılımcılara araştırma sorunsalı ekseninde farklı sorular da sorulmuştur. Çalışmadan elde edilen bulgular iki farklı tematik kategoride çözümlenmiştir.

Bu çalışmada verilerin analizi, tematik kategorilendirme ile yapılmıştır. Bunun için de görüşmelerden elde edilen bulgular tematik analiz yöntemi ile yorumlanmıştır. Tematik analiz, yöntembilimsel olarak toplanan verilerin nasıl yorumlanacağına yönelik karar verilmesini sağlamaktadır. Tematik analizde öne çıkan nokta, sınıflandırılmış konularla ilgili tüm verileri tanımlamaktır (Aronson, 1994: 1'den aktaran Nazlı, vd., 2020: 1108). Tematik analiz, elde edilen verilerde ortaya çıkan temaları yorumlamak, anlamlandırmak ve çözümlemek için

kullanılmaktadır. Araştırma sonucunda ulaşılan veriler ile tematik kategorilendirmedeki başlıklar arasındaki benzerlik ve farklılıklara odaklanılır (Braun ve Clarke, 2019'dan aktaran Yerli, 2023: 965). Tematik analiz uygulamasının ardından elde edilen bulgulardaki temalar tespit edildikten sonra yorumlanmaktadır. Tematik analiz aracılığıyla üzerinde çalışılan verilerde derinlemesine betimleme yapılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda tematik analiz, araştırmayı farklı yönleriyle değerlendiren ve anlamlandıran bir yöntem olarak tanımlanır (Yerli, 2023: 965). Bu çalışmada da araştırma konusu hem elde edilen bulgular ve ilgili literatür doğrultusunda farklı açılardan değerlendirilmiştir.

KURAMSAL BÖLÜM

Sosyal Medya ve Oversharing

Sosyal medyanın temelinde Web 2.0 Teknolojisi vardır. Web 2.0, 2005 yılında Tim O'Reilly tarafından kavramsallaştırılmıştır. Bu teknoloji, Web 1.0 teknolojisinin devamlılığı olmasının yanı sıra, bu teknolojinin ileri düzeyde gelişmiş halidir. İnternet kullanıcılarının içerik üretip-yayın yapabilmesi, etkileşim, ortak katılım-işbirliği, internet verilerinin kullanıcılar tarafından oluşturulması, düzenlenmesi ve kontrol edilmesi ile özgür yazılımların ortaya çıkması bunlara örnektir (O'Reillly 2005'den aktaran Fuchs, 2016: 49-50). Dolayısıyla Web 2.0 kullanıcıyı öncelikli kılan bir internetin ortaya çıkmasına aracı olmuştur.

Web 1.0 tek yönlü bir iletişimi olanaklı kılarken; Web 2.0'ın en önemli üstünlüğü katılımdır. Web 1.0'da içerik oluşturabilmek için teknik alt yapı bilgisi gerekirken, Web 2.0'da internet teknolojisini kullanmak ve içerik üretmek için teknik alt yapı bilgisine ihtiyaç yoktur. Web 2.0'da internet mecralarına dahil olan herkes içerik oluşturup, kendisini ifade etme olanağı bulmaktadır. İnternet mecralarının statik yapısından çıkıp, dinamik bir mecraya dönüşmesini sağlayan teknoloji Web 2.0'dır (O'Reilly, 2007: 18). Web 2.0 aracılığıyla içerik üretimi had safhaya yükselmiştir.

We 2.0. sosyal medya platformlarının ortaya çıkmasına olanak veren bir sistem olarak dijital dünyaya girmiştir. Bloglar, mikro bloglar ve sosyal ağ siteleri Web 2.0 sayesinde ortaya çıkmıştır. Web 2.0'ın temeli, etkileşim ve internet kullanıcılarının içerik üretebilmeleridir (Fuchs, 2016: 49). Bu noktada özellikle sosyal medya platformların her gün milyonlarca içeriğin üretildiği bir alana dönüşmüştür. Sosyal medya kavramsallaştırması hem etkileşim hem de katılımı içeren medya platformlarına atıfta bulunmak için kullanılmaktadır (Manning, 2014: 1158). Sosyal medya, bireylerarası etkileşimin derinleştirilmesini, işbirlikçi çalışmayı, topluluk inşa etmeyi, fırsatlar değerlendirmeyi ve bu fırsatlardan yararlanmayı amaçlayan sosyal bir ağ olarak açıklanmaktadır (Boyd, 2014: 6). Dolayısıyla sosyal medyada ortaya çıkan bu derin etkileşim, bireylerin kendileri hakkında sürekli paylaşım yapmalarına neden olmaktadır.

Sosyal medya platformları bilgi paylaşımına olanak veren, geri bildirimin açık olduğu bir alandır. Ayrıca sosyal medya, oylama ve yorum yapılabilen ve toplulukların oluşmasına olanak veren etkili bir iletişim ortamıdır. Sosyal medyada çift yönlü bir iletişim vardır. Sohbet odası, forum ve blog gibi çevrimiçi ağlar sosyal medya kapsamında değerlendirilmektedir (Mangold and Faulds, 2009: 358). Sosyal medya platformları son yıllarda oldukça gelişerek, farklı uygulamaları bünyesine taşımıştır. Sosyal medya platformlarının çoğu; sohbet etme, bilgi paylaşma, fotoğraf ve video yükleme gibi aktiviteleri kullanıcılarına sağlamaktadır.

Sosyal medya platformlarının hızlı gelişimi ve kullanıcı odaklı uygulamalarına her gün farklı özelliklerin eklenmesi, bu platformların üye sayılarının da artmasını sağlamaktadır. Üye sayısı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

arttıkça bu platformlardaki içerik sayısı da artışa geçmektedir. Bu noktada overharing olarak değerlendirilen, aşırı paylaşım durumu da ortaya çıkmaktadır.

Dijital çağda, sosyal medya kişisel paylaşımlar için yaygın bir araçtır. Kullanıcılar, sosyal medyada bilgi, gündelik deneyimler paylaşmakta, kendilerini ifade etmekte ve sosyal sermaye oluşturmaktadır. Ayrıca sosyal medyada süreklik devam eden bir paylaşım vardır. Ancak, bazı sosyal medyada kullanıcıları kişisel bilgilerini gereğinden fazla paylaşma eğilimi göstermektedir. Oversharing, kişinin özel, iş ya da gündelik hayatı ile ilgili gereğinden fazla paylaşım yapmasını ifade etmektedir. Kişisel deneyimlerin gereksiz derecede ayrıntılı şekilde paylaşılması, içsel duyguların ve cinsel unsurların sosyal medya platformlarında görülmesi son zamanlarda artmıştır (Shabahang vd., 2024: 514).

Oversharing, "aşırı cömertlik" olarak da tanımlanmaktadır. Bu durum, kişinin özel hayatına ilişkin bilgileri sosyal medyada paylaşmasına ve diğer kullanıcıların bu bilgilere erişmesine neden olmaktadır. Oversharing sorunlu, ancak normalleştirilen ve ciddi sorunlara yol açabilecek bir medya davranışıdır. Pek çok kişisel bilginin çevrimiçi olarak ifşa edilmesi, gözetlenmeyi de arttırmakta ve bireyin bir arzu nesnesi olabilmesine de neden olabilmektedir. Bir kullanıcı, takip ettiği bir kişinin gereğinden fazla bilgi içeren paylaşımı yaptığını gördüğünde, kendisi de bu tür paylaşımlar yapma eğilimine girmektedir (Dupuis, vd., 2024: 1). Sosyal medya kullanıcıları birbirinden etkilenebilmektedir. Dolayısıyla oversharing davranış eğilimlerinin gün geçtikte arttığı söylenebilir.

Kuşak Kavramı Özelinde Y ve Z Kuşağı[1]

Türk Dil Kurumu'na göre kuşak: "yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu" (Sozluk.gov.tr, 2024) olarak ifade edilmektedir.

Kuşak teorisi, Karl Mannheim (1952) tarafından kavramsallaştırılmıştır. Mannheim'e göre kuşak kavramının ortaya çıkması ve bireylerin aynı kuşak içerisinde değerlendirilebilmesi için ortak olarak paylaşmaları gereken etmenler bulunmaktadır. Bu etmenlerden kültür ve tarih önemlidir. Bir kuşağa mensup olan bireyler aynı kültürü paylaşmalı ve aynı zaman dilimi içinde doğmuş olmalıdır. Bununla birlikte, kuşak oluşumunda kültür birlikteliği ön plana çıkar. Farklı coğrafyalarda aynı zaman diliminde doğan kişilerin kuşak niteliklerinde farklılıklar olabilir. Kuşak oluşumunu sağlayan bir diğer etmen, sosyal konumdur. Sosyal konum ile aynı zaman dilimi içerisinde bireyler arasındaki etkileşimlerden söz edilmektedir. Bu etkileşimler olmadan, kuşak kavramını anlamlı bir şey ifade etmeyeceği söylenebilir. Kuşak kavramının son etmeni ise biyolojiktir. Bir kuşağa ait bireyler aynı zaman zarfında doğmalı ve aynı zarfında yaşamalıdır (278-282).

Kuşakları doğru olarak çözümlemek için, içinde bulundukları sosyolojik durumu analiz etmek gerekir (Parry ve Urwin, 2011: 91). Kuşak bağı, bireylerin sadece aynı dönemde doğmaları ile anlam kazanmamaktadır. Kuşaklar, içinde yaşadıkları dönemlerin tarihi ve toplumsal olaylarından yoğun şekilde etkilenmektedir. Aynı zamanda kuşaklar, bir sonraki kuşağa aktarılacak olan düşüncelere de katkıda bulunmaktadırlar (Newman, 2013: 217).

Zaman dilimleri içerisinde dünyada her dönemde farklı gelişmeler yaşanmıştır ve yaşanmaya da devam etmektedir. Ekonomi, teknolojik gelişmeler, savaşlar, salgın hastalıklar; toplumu ve

[1] Kuşaklar sadece Y ve Z kuşağı ile sınırlı değildir. Ancak çalışmanın kuramsal bölümünün ikinci başlığında, çalışma sorunsalı kapsamında Y ve Z kuşağı ile ilgili temel bilgiler verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

toplumu oluşturan bireyleri derinden etkilemekte ve dönüştürmektedir. Dolayısıyla kuşak oluşumunda biyolojik etkenlerin yanında, sosyolojik ve toplumsal etkilerin de devreye girdiği söylenebilir.

Y kuşağı, 1980-1999 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır. Y kuşağının en önemli özelliği teknolojiyle iç içe olmalarıdır. Bu kuşak, açık ve net şekilde iletişim kurmayı tercih etmektedir. Y kuşağı için internet üzerinden iletişim kurmak etkili bir iletişim yöntemidir. İnternet üzerinden iletişim tercihlerinde ise elektronik posta ve kısa mesaj önemli bir yer tutmaktadır. Y kuşağı, kendilerini ifade etme konusunda yetkin kişilerdir. Y kuşağının en önemli kişisel özellikleri; bağımsızlığına düşkünlük ve başarı odaklı olmalarıdır. Bu kuşak; girişimci, yenilikçi, şüpheci, araştırmacı ve sorgulayıcıdır. Y kuşağı, kendisine sunulan her şeyi olduğu gibi kabul etmemekte ve itiraz ederek tartışabilmektedir. Bu kuşağın en önemli özelliklerinden biri kendilerini ifade etme konusunda yetkin olmalarıdır (Tolay, 2020: 12).

Z kuşağı internet ve yeni medya teknolojilerinin içine doğan; bu teknolojileri seven, ayrıca yoğun şekilde kullanan bir kuşaktır. Z kuşağı, internet üzerinden sosyalleşmeyi benimseyen bir kuşaktır. Teknolojinin sunduğu tüm imkânlar, Z kuşağının yaşam tarzının oluşmasına aracı olmaktadır. En son teknolojinin içine doğan Z kuşağı, teknolojiyi kullanarak bir bilgiye çok kolay ve hızlı şekilde ulaşabilmektedir. Bu kuşak, yüz yüz iletişim yerine sosyal medya üzerinden iletişimi tercih etmektedir. Z kuşağı genel anlamda bireysel hayat tarzını benimsemiştir. Bu bireysel hayat tarzı içinde de internet ve yeni teknolojiler büyük yer kaplamaktadır (Desai ve Lele, 2017: 806-807).

Sözü edilen vurgu noktaları Y ve Z kuşağı arasında hem benzerlik hem de farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. İki kuşak için de internet ve yeni medya araçları önemlidir. Ancak Z kuşağı internet, yeni medya araçları ve sosyal medya platformlarını hayatının merkezinde konumlandırırken; Y kuşağı bu unsurları hayatlarında bir yardımcı veya aracı olarak görmektedir. Dolayısıyla Y kuşağı internet ve yeni teknolojilerin daha çok faydalı yönlerinden yararlanabilmektedir. Z kuşağı ise, sosyal medya platformlarına, bu platformdaki paylaşım ve davranışlarına daha yüksek seviyede sembolik anlamlar yükleme eğilimindedir.

BULGULAR VE YORUM

Sosyal Medyanın Kullanım Amaçları

Sosyal medya platformları farklı amaçlarla kullanılabilen ağlardır. İletişim ve bağlantı kurma, bilgi ve haber paylaşımı, eğlence ve içerik tüketimi, kendini ifade etme ve yaratıcılık, profesyonel kullanım ve ağ kurma, topluluk veya destek grubu oluşturma, alışveriş ve e-ticaret, kampanyalara katılmak ve aktivizm bu amaçlar arasında gösterilebilir.

Y ve Z kuşağı dönem bazında birbirine yakın bir kuşak olsa da, bu kuşakların sosyal medya kullanım pratiklerinde farklılıklar bulunmaktadır. Y1, sosyal medyayı özellikle profesyonel bağlantılar sağlamak ve ailesiyle iletişim kurmak için kullandığını ifade etmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

Sosyal medya hesaplarım var. Facebook ve Instagram kullanıyorum. İlk amacım mesleğim ve çalışma alanlarım ile ilgili paylaşımları takip etmek. Yeni yayınlar, kongreler vb. Ailemden uzakta yaşadığım için onlarla iletişimde kalmak için de sosyal medya iyi oluyor. Onların paylaştıkları ileti veya fotoğrafları beğenmek, yorum yapmak, aynı şekilde onların da benim

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

paylaştıklarımla etkileşime girmesi iletişimi sürekli kılıyor. Her gün telefonla konuşmaktansa bu şekilde iletişim kurmak daha kolay…

Benzer şekilde Y2 de sosyal medyayı akademik paylaşımlar yapmak ve iletişim kurmak için kullandığını söylemiş ve şu açıklamalarda bulunmuştur:

Ben özellikle X'te aktifim. Facebook hesabım yok, Instagram var ama nadiren paylaşım yaparım. O da genelde gittiğim yerler, manzara fotoğrafları gibi. X'te akademik paylaşımlar yapıyorum. Kendi yayınlarım, okuduğum kitaplardan alıntılar gibi. Bir ara #akademikzam etiketine destek vermiştim. Onun dışında da genel olarak sosyal medyayı iletişim için kullandığımı söyleyebilirim.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan Y kuşağına mensup, Y3, Y4 ve Y5 de sosyal medya kullanımları ile ilgili genel olarak şu ifadeleri kullanmışlardır:

Y3	Yakın çevre ve ailesiyle iletişim kurmak, Akademik paylaşımlar yapmak, Sık olmasa da gündelik hayatından fotoğraflar paylaşmak.
Y4	İletişim kurmak, Gündemi takip etmek, İlgi alanları ile ilgili video izlemek (basketbol, yemek tarifleri).
Y5	Eğitim içerikli paylaşımları takip etmek, Video, müzik ve eğlence amaçlı kullanım, Gündemi takip etmek ve iletişim kurmak.

Bulgulara göre görüşmeye katılım sağlayan Y kuşağına mensup katılımcılar genel olarak: iletişim, akademik paylaşım yapmak, gündemi takip etmek ve fotoğraf paylaşmak için sosyal medyayı kullanmaktadır. Bu durum, çalışmaya katılım sağlayan Y kuşağına mensup kişilerin sosyal medyayı doğru şekilde kullandıklarını göstermektedir.

Stalk, sosyal medyada bir kişiyi gizli yollarla takip etmek ve onun hakkında bilgi toplamak anlamına gelmektedir. Sosyal medyada stalk yapmak, sorunlu bir sosyal medya kullanımını içermektedir. Z1, sosyal medya kullanım amaçları içerisinde stalk yapmayı ilk sırada göstermiştir. Bunun yanında, arkadaşlarıyla iletişim kurmak ve kendi video ile fotoğraflarını paylaşmak Z1'in sosyal medyayı kullanım amaçları arasındadır.

Yeni medyanın geleneksel medya araçlarına göre önemli bir farkı bulunmaktadır. Bu fark, yeni medyanın bireyi bir özne olarak çağırmasıdır. Eşdeyişle, yeni medya sistemleri bireye paylaşım yapma, medyayı kontrol etme olanağı vermektedir. Bu durum özellikle bu çağın içine doğan Z kuşağının sosyal medyayı daha fazla kullanmasına neden olmaktadır.

Z2; sosyal medyayı iletişim, sosyalleşme, fotoğraf paylaşımı için kullandığını ifade ederken zaman zaman "trollük" yaptığını da ifade etmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sosyal medya çok eğlenceli bir ortam. Hemen her konuda mizah yapılıyor. Ben bunlara katılmayı çok seviyorum. Hem takip etmeyi hem de kendim bir şeyler paylaşmayı. Aslında bir yandan trollük yapıyorum. Bizim neslimiz zaten her şeyle dalga geçmeyi çok seviyor. Sosyal medya da bunun için uygun bir ortam sunuyor.

Kitle iletişim araçlarının en önemli işlevlerinden biri eğlencedir. Ancak eğlence, sınırları aştığında beraberinde uyuşturma etkisi yaratmaktadır. Bu durum şu şekilde açıklanabilir: Toplumsal anlamda mevcut olan pek çok sorunun ortasında her şeyi mizahını yapılması, bireyi asıl olandan uzaklaştırmakta, dolayısıyla farkındalık azalmaktadır.

Sosyal medya platformlarındaki en önemli sorunlardan bir tanesi sahte hesaplardır. Sahte hesap açmanın farklı nedenleri vardır. Z3, sosyal medyada iki tane sahte hesabı olduğunu ve bu hesaplarında daha fazla aktif olduğunu söylemiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

Sosyal medyada aktifim. Eğlence, iletişim, merak ettiğim kişileri araştırmak için sosyal medyayı kullanıyorum… Evet sosyal medyada araştırma önemli benim için. Bu araştırmaları kendi hesabımdan değil, sahte hesaplarımdan yapıyorum. Böylece insanların gerçek yüzlerini daha rahat öğreniyorum… Hayır bir kandırma yaptığımı düşünmüyorum…

Z kuşağının en önemli kişisel özelliklerinden biri, genel anlamda kendilerini haklı görmeleridir. Görüşme sırasında Z3'e sahte hesaplar kullanarak insanlarla iletişim kurmanın ve onları araştırmanın kandırma ve yalana girdiği ifade edildiğinde bunun aksini söyleyerek, yaptığı bu eylemi normalleştirmeye çalışmıştır.

Z4 ve Z5, genel olarak sosyal medyayı eğlence, video paylaşma ve iletişim için kullandıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle Z5 video paylaşmanın kendisi için çok önemli olduğunu ve bunun bir yaşam biçimi haline geldiğini söylemiştir.

Bu bölümde, araştırmaya katılım sağlayan Y ve Z kuşağının sosyal medyayı hangi amaçlarla kullandıkları çözümlenmiştir. Z kuşağına mensup kişilerde; stalk, trollük ve sahte hesap kullanımı gibi sorunlu davranışların olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak ise Y kuşağının paylaşılanları takip ettiği ve daha az paylaşım yaptığı, Z kuşağının ise paylaşım yapmaya ağırlık verdiği görülmüştür.

Oversharing Farkındalığı

Bu bölüm için katılımcılara öncelikli olarak oversharing kavramının ne olduğu kısaca açıklanmıştır. İkinci aşamada katılımcılara sosyal medyada oversharing davranışı yapıp yapmadıkları sorulmuştur. Böylelikle katılımcıların oversharing hakkında farkındalık sahibi olup olmadıkları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın bu bölümü için literatürden hareketle beş tane oversharing davranışı belirlenmiş ve görüşmeler sırasında katılımcılara bu davranışları sergileyip sergilemedikleri de sorulmuştur. Böylelikle katılımcıların oversharing farkındalığının olup olmadığı, overharing davranış örnekleri üzerinden somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Y kuşağına mensup katılımcıların hepsi sosyal medyada oversharing davranışı sergilemediklerini ifade etmişlerdir. Z kuşağına mensup katılımcılardan ise Z1, Z2 ve Z3 oversharing davranışı sergilediklerini ancak bunun olumsuz bir davranış olmadığını ifade etmişlerdir. Z4 ve Z5 ise oversharing davranışı sergilemediklerini ifade etmişlerdir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Overharing Davranışları	
İş ya da gündelik hayatı ile ilgili gereğinden fazla paylaşım yapma	Y2 (akademik paylaşımları oversharing olarak değerlendirirsek, bazen bu paylaşımları abartıyorum, evet…)
Kişisel ilişkiler hakkında aşırı bilgi (Arkadaşlık, sevgili, evlilik)	Z4 (Sevgilisiyle fotoğraf paylaşma, günde 4-5 defa) Z3 (Sevgilisiyle müzikli video paylaşma, her gün en az bir defa)
İçsel duyguların ve cinsel unsurların sosyal medya platformlarında paylaşılması	Z1 (zaman zaman dekolteli fotoğraf paylaşımı)
Aşırı duygusal içerikler paylaşmak	Z1, Z2, Z3, Z4, Z5 (özellikle mutlu anların sosyal medyada paylaşılması) Z1 (Mezarlıktan fotoğraf paylaşımı)
Fiziksel sağlık sorunlarının paylaşılması	Z2, (Serumlu fotoğraf) Z4 (Yurda ambulans geldiğinde hastalanan arkadaşını paylaşması)

Yukarıdaki tabloda bazı dikkat çeken unsurlar bulunmaktadır. Bu bölümde Y2 görüşmenin başında oversharing yapmadığını ifade etmiş ancak "iş ya da gündelik hayatı ile ilgili gereğinden fazla paylaşım yapma" maddesi kapsamında akademik paylaşımlarını bazen abarttığını söylemiştir. Yine Z4 ve Z5 oversharing yapmadıklarını ifade ederken; "kişisel ilişkiler hakkında aşırı bilgi", "aşırı duygusal içerikler paylaşmak" ve "fiziksel sağlık sorunlarının paylaşılması" maddelerinde paylaşım yaptıklarını söylemişlerdir. Bu durum oversharing farkındalığının kavramsal olarak düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo genel olarak değerlendirildiğinde ise, Z kuşağına mensup katılımcıların oversharing olarak değerlendirilen davranış kalıplarını sergiledikleri görülmektedir. Bu durum özel alanın sosyal medyada taşınması anlamına gelmektedir. Oversharing davranışı sergileyen Z kuşağına mensup katılımcıların genel olarak bu davranış şeklini olumsuz görmediklerini anlaşılmaktadır. Ancak bu davranış bazı olumsuz durumlara yol açabilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sosyal medyada aşırı paylaşım (oversharing), kişilerin hayatlarındaki her detayı, duygusal durumlarını, özel anlarını veya günlük olaylarını aşırı derecede ve sürekli olarak paylaşma davranışıdır. Bu davranışın çeşitli olumsuz sonuçları olabilmektedir.

Bunlardan birincisi gizlilik ve güvenlik sorunlarıdır. Aşırı paylaşım, kişisel bilgilerin kötü niyetli kişiler tarafından kullanılma riskini arttırmaktadır. Örneğin, konum bilgilerinin paylaşılması, hırsızlık veya takip gibi tehlikelere yol açabilir. Ayrıca, kimlik hırsızlığı riski de artmaktadır. İkinci oversharing davranışının psikolojik ve duygusal etkileri ortaya çıkmaktadır. Sürekli olarak onay arama veya beğeni alma isteği, kişinin özsaygısını sosyal medya etkileşimlerine bağlamasına neden olabilmektedir. Bu durum, kişinin kendine güvenini zedeleyebilmekte ve anksiyete, depresyon gibi psikolojik sorunlara yol açabilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Psikolojik ve duygusal etkilerin bir sonucu olarak oversharing ilişkilerde problemlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Aşırı paylaşım, aile ve arkadaşlar arasında gerginliklere yol açabilmektedir. Özel anların sürekli olarak paylaşılması, diğer kişilerin mahremiyetinin ihlal edilmesine neden olurken; bu durum, ilişkilerde güvensizlik ve kırgınlıklar oluşturabilmektedir. Oversharing profesyonel itibar ve kariyere de etki edebilmektedir. İşyerinde veya profesyonel çevrelerde paylaşılan uygunsuz veya aşırı kişisel içerikler, profesyonel itibara zarar verebilmektedir. İşverenler veya meslektaşlar, bu tür paylaşımlar nedeniyle paylaşımı yapan kişi hakkında olumsuz düşüncelere sahip olabilir. Bu durum okul yaşamı için de geçerlidir. Oversharing sonrasında ortaya çıkabilecek bir başka sonuç ise siber zorbalık ve tacizdir. Aşırı paylaşım, siber zorbalık ve taciz riskini artırabilir. Paylaşılan içerikler, kötü niyetli kişiler tarafından alay konusu yapılabilir veya taciz için kullanılabilir. Son olarak ise, hızlı yayılma ve kontrol kaybı oversharing davranışı sonucu sorunlara yol açabilmektedir. Sosyal medyada paylaşılan bilgiler hızla yayılabilmekte ve kontrol edilmesi zor hale gelebilmektedir. Bir kez paylaşılan içeriğin, geri alınamayacak şekilde geniş kitlelere ulaşması mümkündür.

Genel olarak, sosyal medyada paylaşım yaparken dikkatli olmak ve mahremiyeti korumak önemlidir. Kişisel bilgilerin ve özel anların paylaşımı konusunda daha bilinçli ve seçici davranmak, bu tür olumsuz sonuçlardan kaçınmayı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Boyd, D. (2014). *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens*. New Haven: Yale University Press.

Desai, P. S. ve Lele, V. (2017). Correlating Internet, Social Networks and Workplace-a Case of Generation Z Students. *Journal of Commerce & Management Thought, 8* (4), 802-815.

Dömbekçi, Akman, H. ve Erişen, A.M. (2022). Nitel Araştırmalarda Görüşme Tekniği, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22* (Özel Sayı 2), 141-160.

Dupuis, M., Powell, B., Lanphere, M., Duarte, M. and Hao, B. (2024). An Exploration of Factors Influencing Oversharing on Facebook Groups, *2024 Journal of The Colloquium for Information Systems Security Education, 11* (1), 1-9.

Fuchs, C. (2016). *Sosyal medya, Eleştirel Bir giriş*. (Çev: D. Saraçoğlu ve İ. Kalaycı). Ankara: NotaBene Yayınları.

Mangold, W.G. and Faulds, D.J. (2009). Social Media: The New Hybrid Element of the Promotion Mix. *Journal of Business Horizons, 52*, 357-365.

Mannheim, K. (1952). The Problem of Generation. https://marcuse.faculty.history.ucsb.edu/classes/201/articles/27MannheimGenerations.pdf (Erişim Tarihi: 16.05.2024).

Manning, J. (2014.) "Definition and Classes of Social Media". İçinde: K. Harvey (Ed.), *Encyclopedia of Social Media and Politics*, s. 1158-1162. George Washington University, Sage Puplicitaions.

Nazlı, K. A., Beşbudak, M. ve Akşit, O. O. (2022). Metaverse Evreninde Yer Alan Bazı Uygumalar Üzerine Tematik Bir Analiz, *TRT Akademi, 7* (16), 1096-1119.

Neuman, R. W. (2018*). Dijital Fark: Gündelik Hayatta Dijitalleşme ve Medya Etkileri Kuramı,* Çev. Gökçe Metin. İstanbul: The Kitap Yayınları.

O' Reilly, T. (2007). What is web 2.0: Design Patterns and Business Models for Next Generation of Software. *Communications & Strategies, 65*, 17-37.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Parry, E. and Urwin, P. (2011). Generational Differences in Work Values: A Review of Theory and Evidence, *International Journal of Management Reviews, 13*, 79-96.

Shabahang, R. , Shim, H., Aruguete, S. M. and Zsila, A. (2024). Oversharing on Social Media: Anxiety, Attention-Seeking and Social Media Addiction Predict the Breadth and Depth of Sharing, *Mental & Physical Health, 127* (2), 513-530.

Tolay, E. *(2020). Paternalist Liderlik Beklentisi: Y Kuşağı İşletme Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. İzmir İktisat Dergisi, 35* (1), 123-139.

Yerli, Diktaş, G. (2023). Sosyal Bilimler Alanında Afet Konulu Lisansüstü Çalışmaların Bibliyometrik ve Tematik Analizi, *Afet ve Risk Dergisi, 6* (3), 961-976.

İnternet Kaynakları

Sozluk.gov.tr. (2024). *TDK Güncel Türkçe Sözlük-Kuşak.* https://sozluk.gov.tr/ (Erişim tarihi: 12.05.2024).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

OBEZİTEDE DAMGALAMA: SEBEPLER VE SONUÇLAR

Prof. Dr. DENİZ SEZGİN [1],
[1] Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, dsezgin@media.ankara.edu.tr - **M-6682-2014**

ÖZET

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) obeziteyi "sağlığı bozabilecek ölçüde anormal veya aşırı yağ birikmesi" olarak tanımlamaktadır. Obezite tanısı vücut kitle indeksine (BMI) göre konulmaktadır. DSÖ verilerine göre 2022 yılında dünya genelinde her 8 kişiden 1'i obezite ile yaşamaktadır. Mevcut eğilimler devam edecek olursa 2035 yılında her 4 kişiden 1'nin obezite ile yaşayacağı tahmin edilmektedir. Çocukluk çağı obezitesinde de artış benzer şekilde yükselmektedir. Modern yaşam koşulları, değişen beslenme alışkanlıkları, ekonomik ve kültürel faktörler obezitenin artmasında rol oynamaktadır. Obeziteye eşlik eden hastalıklar bireylere yeni hastalık yüküne neden olurken, sağlık harcamalarının da yükselmesine etki etmektedir.

Obezitenin gelişmesinde genetik, hormonal ve çevresel faktörlerin rolü bilinmesine karşın, toplumların yaygın anlayışı ile obezite bireysel düzeyde yanlış tercihler ve karar vermenin sonucu olarak görülmektedir. Bu yanlış algı obezite ile yaşayan bireylerin toplum içinde damgalanmalarına, dışlanmalarına veya ayrımcılığa uğramalarına neden olmaktadır. Obezite ile yaşayan bireylerin eğitimden iş yaşamına, sağlık hizmetlerinden medyaya uzanan geniş bir yelpazede damgalandıkları bilinmektedir. Bu süreç ise, fiziksel olduğu kadar obezite ile yaşayan bireylerin ruh sağlıkları üzerine de etki etmektedir. Yaşam hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı gibi temel haklardan mahrum kalmalarına neden olmaktadır. Obezitenin tedavisinde tıbbi yaklaşımlar kadar damgalamanın azaltılması da rol oynamaktadır.

Bu çalışmada obezitenin nedenlerini, obeziteye ilişkin bireysel sorumluluk algısının çerçevesini, yarattığı damgalamayı, damgalamanın sonuçlarını ve bu durumu önlemeye yönelik müdahaleleri değerlendirmek amaçlanmıştır. Damgalamanın azaltılmasını sağlayacak, obeziteyi önleyecek ve yönetecek etkili programların ve stratejilerin geliştirilmesinde tüm paydaşların rolü büyüktür.

Anahtar Kelimeler: Obezite, damgalama, ayrımcılık, obezite ile yaşayanlar

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından obezite "sağlığı bozabilecek ölçüde anormal veya aşırı yağ birikmesi" olarak tanımlamaktadır. Obezite tanısı vücut kitle indeksine (BMI) göre konulmaktadır. DSÖ verilerine göre 2022 yılında dünya genelinde her 8 kişiden 1'i obezite ile yaşamaktadır. Mevcut eğilimler devam edecek olursa 2035 yılında her 4 kişiden 1'nin obezite ile yaşayacağı tahmin edilmektedir (World Health Organization, 2024). Çocukluk çağı obezitesinin 2035 yılına kadar 2020 seviyelerine göre iki katından fazla artabileceği öngörülmektedir. Özellikle düşük gelirli ülkeler hızlı artışlarla karşı karşıyadır. Dünya genelinde obezitenin en çok artış göstermesi beklenen ülkeler düşük, alt-orta gelirli ülkelerdir. Dünya Obezite Federasyonu'nun *(The World Obesity Federation)* yayınladığı Dünya Obezite Atlası 2023'e *(World Obesity Atlas 2023)* göre aşırı kilo ve obezitenin küresel ekonomik etkisinin yılda 4,32 trilyon dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Gelecekteki olası riskler nedeniyle Dünya Obezite Federasyonu ülkelere yardım etmek için kapsamlı ulusal eylem planları çağrısında bulunmaktadır (World Obesity Atlas, 2023).

Son yıllarda dünya genelinde obezite oranlarındaki dikkat çekici artış, altta yatan nedenlere daha yakından bakmayı gerektirmektedir. Temel olarak obezite, aşırı miktarda alınan kalorinin harcanan kaloriden fazla olmasından kaynaklanmaktadır (Blüher, 2019: 288; Lakka and Bouchard, 2007: 19). Modern yaşam koşulları, değişen beslenme alışkanlıkları, ekonomik ve kültürel faktörler obezitenin artmasında rol oynamaktadır (Swinburn et. al, 2011: 806). Obeziteye eşlik eden hastalıklar bireylere yeni hastalık yüküne neden olurken, sağlık harcamalarının da yükselmesine etki etmektedir (Malik et. al, 2012). Obezitenin tıbbi arka planı kadar sosyolojik, psikolojik ve kültürel ve ekonomik arka planlarıyla birlikte analiz edilmesi obezitenin azaltılması ve daha sağlıklı nesiller yetişmesi için büyük önem taşımaktadır.

Obezitenin gelişmesinde genetik, hormonal ve çevresel faktörlerin rolü bilinmesine karşın, toplumların yaygın anlayışı ile obezite bireysel düzeyde yanlış tercihler ve karar vermenin sonucu olarak görülmektedir. Bu yanlış algı obezite ile yaşayan bireylerin toplum içinde damgalanmalarına, dışlanmalarına veya ayrımcılığa uğramalarına neden olmaktadır. Obezite ile yaşayan bireylerin eğitimden iş yaşamına, sağlık hizmetlerinden medyaya uzanan geniş bir yelpazede damgalandıkları bilinmektedir (Sezgin vd., 2020). Bu süreç ise, fiziksel olduğu kadar obezite ile yaşayan bireylerin ruh sağlıkları üzerine de etki etmektedir. Yaşam hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı gibi temel haklardan mahrum kalmalarına neden olmaktadır. Obezitenin tedavisinde tıbbi yaklaşımlar kadar damgalamanın azaltılması da rol oynamaktadır.

Bu çalışmada obezitenin nedenlerini, obeziteye ilişkin bireysel sorumluluk algısının çerçevesini, yarattığı damgalamayı, damgalamanın sonuçlarını ve bu durumu önlemeye yönelik müdahaleleri değerlendirmek amaçlanmıştır. Çalışmada tıbbi nedenlere değil sosyolojik, ekonomik ve psikolojik nedenlere ve sonuçlara odaklanılmıştır. Çalışma obezitenin nedenleri ve sonuçları üzerine genel bir değerlendirme yapmakta olup, değerlendirmeler tüm ülkeleri kapsamamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SEBEPLERİYLE OBEZİTE

Son 50 yıla oranla yaşam biçimlerimizdeki değişim göz önüne alındığı takdirde obezitede çevresel faktörlerin önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Çevresel değişiklikler, yaşam biçimi değişimleri enerji alımımızı ve harcamamızı etkileyen değişiklikleri içermektedir (Booth et. al, 2005: 1290). Çalışma, ulaşım veya günlük fiziksel efor gerektiren hareket biçimlerindeki değişim bireylerin enerji harcama biçimlerine de etki etmiş ve azalmasına neden olmuştur (Parry and Straker, 2013). Şehirlerin düzenlemelerinin değişmesi, masa başında çalışma biçimi ve son yıllarda giderek artan evden çalışma modeli ile hareketsiz geçirilen günler hızla artmıştır. Özel olarak egzersiz yapılan zamanların dışında sosyalleşmek amacıyla yapılan aktivitelerin de ekran başına taşınması hareketsizliği artırırken, kalorili gıda tüketiminin artmasına ve enerji tüketiminin azalmasına da neden olmuştur.

Bu noktada küresel olarak gelişmekte ve yaygınlaşmakta olan gıda sisteminden de bahsetmekte yarar vardır. Pek çok ülkede daha fazla işlenmiş, enerji yoğun, besin açısından fakir gıdalara doğru kayan bir beslenme biçimi yaygınlaşmaktadır. "Batı diyeti" olarak da adlandırabileceğimiz yüksek şeker, yüksek yağ, yüksek tuz ve düşük lif içeren gıdalarla karakterize olan bu besinler pek çok kişi tarafından yaygın olarak tercih edilmektedir. Taze meyve, sebze fiyatlarındaki hızlı artışa karşın enerjisi ve kalorisi yüksek yiyeceklerin ulaşılabilirliği ve fiyat avantajı bireylerin tercihlerini belirlemektedir. Bireylerin sağlıklı beslenmeyi tercih etmediklerini düşünmek beslenmenin ekonomik boyutunun göz ardı edildiğini gösterir ki bu da kilo artışının ardında yatan nedenlerin eksik değerlendirildiği sonucuna ulaştırır. Modern yaşamın getirdiği hız ve zamansızlık bireylerin atıştırmalıklara yönelmesine de yol açmaktadır ki bu tür ürünlerin de artmasına neden olmaktadır. Atıştırmalıkların temel olarak yüksek oranda karbonhidrat içerikli olması ve kan şekerleri üzerindeki bir tür "rollercoaster" etkisi yeme davranışları düzeninde değişikliğe neden olmaktadır (Westbury et. al., 2023). Beslenme davranışlarındaki bu değişim benzer ürünlere olan talebi artırmakta ve gıda endüstrisinin ürün yelpazesini genişletmesine neden olmaktadır.

Obezitenin popülasyonları aynı şekilde etkilemediği bilgisinden hareket edildiğinde düşük ekonomik gelire sahip olanların, işsizlerin, azınlıkların, etnik grupların, kırsalda yaşayan nüfusların, sağlık hizmetlerine ulaşmakta güçlük yaşayanların daha fazla etkilendiğini belirtmek yerinde olacaktır. Düşük ve orta gelirli ülkelerde obezitenin gelir düzeyi yüksek demografik gruplarda da görüldüğü bilinmekle birlikte, tarihsel olarak obezite yükünün yoksul nüfuslarda daha fazla görüldüğüne dair bilgiler mevcuttur. Bu eğilimin önümüzdeki yıllarda da benzer şekilde yoksul nüfus gruplarını etkileyeceği öngörülmektedir (Templin vd., 2019; Salmasi ve Celidoni, 2017:80; Buckham vd., 2020: 1009).

OBEZİTEDE DAMGALAMA

Tıbbi olarak bir hastalık olan obeziteyi bazı topluluklar veya kişiler hastalık olarak kabul etmekte güçlük çekmektedir. Hastalık olduğunu bilmeyen veya kabul etmek istemeyen kişilerin obeziteyi bir irade veya öz kontrol eksikliğinden kaynaklı bir durum olarak düşündükleri, buna

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bağlı olarak da örtülü veya açık biçimde obezite ile yaşayan kişilere önyargılı davrandıkları ve onları damgaladıkları görülmektedir.

Tarihsel olarak kilonun olumlu değerlendirildiği dönemler olmakla beraber kilo ve beden algısı son yıllarda son derece farklılaşmıştır. Kilo önyargısı ve kilo damgalaması birbiriyle bağlantılı ancak iki ayrı kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kilo önyargısı; bireylerin beden ölçülerinden veya kilolarından ötürü mantık dışı yargılarda bulunmaları, bu kişilere karşı olumsuz düşüncelere ve tutumlara sahip olmalarıdır. Önyargı ile obeziteli bireylere yönelik sözel veya fiziksel olumsuz tavırlar ve iletişim biçimleri ile bireyler etiketlenmektedir. Dolayısıyla bireyler önyargıların hedefi haline gelmektedir. Algılanan bedenin büyüklüğü nedeniyle bireyler toplum içinde değersizleştirilmekte, dışlanmakta ve eleştirilmektedir. Aynı zamanda toplumsal standartlara veya toplumsal olarak inşa edilmiş normlara, "ideal beden ölçülerine" veya "güzellik kriterlerine" uymadıkları gerekçesi ile dışlanmaktadırlar.

Hastalık damgalaması, genel olarak önceden de var olan zayıf noktalara sahip olan farklı grupların, bir hastalık veya tıbbi bir durum nedeniyle ayrımcılığa uğramasıdır. Bunun sonucu olarak etiketleme, stereotipleştirme, izolasyon veya statünün düşürülmesi ile karşılaşılmaktadır. Tarihsel olarak pek çok hastalık ile ilgili damgalama yaşanmıştır. Kolera, cüzzam, tüberküloz, frengi, ruh hastalıkları, HIV/AIDS en bilinenler olarak sıralanabilir.

Obezitede damgalama ise, obezite ile yaşayan kişiler hakkındaki olumsuz tutumlarla veya fikirlerle karakterizedir. Obezitenin hormonal, genetik ve çevresel faktörlere bağlı olarak gelişen bir hastalık olduğu bilgisinden habersiz olanların veya bu bilimsel bilgileri görmezden gelmeyi tercih edenlerin yaklaşımları nedeniyle obezite yaygın olarak bireylerin kendi iradesizlikleri olarak görülmektedir. Bireylerin kendi sorumlulukları olduğunu düşünenler, obeziteli bireyleri karakter olarak zayıf, tembel, zayıf iradeli, açgözlü, beceriksiz, bir tür kusurlu olarak nitelemektedir. Sonuç olarak obezite ile yaşayan bireyler önyargı ve aşağılama ile damgalanmakta ve ayrımcılığa uğramaktadır.

Obezite ile yaşayan bireylerin damgalanmasında medyanın da rolü olduğu belirtilmelidir. Medya içerikleri, reklamlar, filmler, haberler, sosyal medya paylaşımları bu konuda gerçek olmayan bir anlatının pekişerek sürmesine yol açmaktadır. Medyada haber veya eğlence içeriklerinin olumsuz, alay eden, komedi unsuru olarak yer verilen veya acınacak haldeki temsilleri damgalamanın yeniden üretilmesine neden olduğu gibi obeziteyle yaşayan bireylerin de kendi içlerine kapanmalarına, zaman zaman daha fazla yiyerek tedavilerini bırakmalarına neden olmaktadır. Sosyal medya kendi yapısı gereği içerik paylaşımı kadar yoruma da açık olması nedeniyle nefret söylemi, siber zorbalık, sözlü saldırganlık veya düşmanlık içeren yorumlara açık konumdadır. Reklamlarda ise obezite ile yaşayan bireylerin çekici olmayan, mutsuz kişiler olarak tasvir edildiği, kilonun bireysel çabayla kontrol edilebileceği vurgusu ile karşılaşılmaktadır. Bununla beraber zayıf olmanın her türlü başarıyı ve gücü beraberinde getireceğine dair alt mesajlar da bulunmaktadır. Haberlerde obezitenin temsiline bakıldığında ise yine benzer tasvirlerle karşılaşılmaktadır. Fast-food görüntüleri arasındaki obeziteli bireyler, tartı, mezura, elma gibi klişeleşmiş veya olumsuz imaja vurgu yapan görseller sıklıkla kullanılmaktadır. Haberlerin metinlerinde ise bireysel bir sorun olarak sunulduğu ve çaresizlik

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

vurgusunun yapıldığı görülmektedir. Medyada obezitenin temsilinin yanlış veya yanıltıcı temsili ile yeniden üretilen bilgi obezitenin ardında yatan ana nedenlerin gözden kaçmasına, hükümetlerin veya endüstrilerin obeziteyle mücadele konusunda toplumsal olarak algılanan sorumluluğu azaltmaktadır.

Obezite konusunda "kişisel sorumluluk" söylemi ile pek çok ülkede karşılaşılmaktadır. Obezitenin bir halk sağlığı sorunu olarak görülmek yerine bireysel bir sorumluluk olarak algılanması önleme programlarını veya stratejik eylemler planlanmasını geciktirmektedir. Gerçekleştirilen pek çok sağlık iletişimi kampanyasında sadece bireylerin davranış değişikliği yapması gerektiğine odaklanılması da bunun göstergelerinden biridir.

Son yıllarda gündemdeki yerini artırmakta olan *beden olumlama (body positivity)*dan da söz etmekte fayda vardır. Beden olumlama, zayıf beden ideallerini reddeden ve beden ölçüleriyle kendini kabul etmeye odaklanmaktadır. Beden olumlama hareketinin obeziteli bireylerin medyada veya tanıtımlarda temsil edilmesi konusunda sınırlı da olsa bir değişimi başlattığı söylenebilir. Bedeni kabule dayalı reklam kampanyalarında benlik saygısının artışı ve olumlu ruh durumu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda sosyal medyanın nadiren temsil edilmekte olan bir sese, obeziteli bireylere yer veriyor olması yeni alanlar, olanaklar yaratmaktadır. Pazarlama veya reklam alanında başlayan minimal ivmenin haber medyasına veya film/dizi sektörüne de yansıması ile değişimin başlayacağını söylemek mümkündür. Şüphesiz ki obeziteli bireylerin deneyimleri temsil edilenden çok daha fazlasıdır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Obezite ile yaşayan bireylerin damgalanması fiziksel, psikolojik ve sosyoekonomik boyutta pek çok olumsuz sonuca neden olmaktadır. Özellikle dışlanan, ayrımcılığa uğrayan obeziteli bireylerin depresyon, benlik algısında düşüş, sosyal çevreden uzaklaşma eğilimleri olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda beden imajından memnun olmama hali, yaşam kalitesinde düşüş, beslenme davranışlarında değişiklik, anksiyete gibi sonuçları da olmaktadır. Toplum tarafından damgalanan bireylerin kendilerini damgalamaya başlamaları ve özgüven eksikliği de bu sonuçlardan bazılarıdır. Bir tür kısır döngü içinde tedaviye uyumsuzluk gösterebilmekte, pek çok faaliyetten alıkoymakta ve fazla kalori alımına neden olmaktadır. Bayer ve Stuber'in (2006) de belirttiği üzere tütün ve tütün ürünleri konusundaki sosyal normlardan farklı olarak obezite azalmamakta aksine tetiklenerek artmaktadır. Obezitede damgalama ile bireylerin tedaviden veya mücadele etmekten vazgeçmeleri eşlik eden hastalıkları artırabilmekte ve yaşam süresini kısaltabilmektedir. Obezite ile yaşayan bireylerin sağlık hizmeti alırken yaşamakta oldukları sorunlar da tedavinin önündeki önemli engellerden biridir. Bu noktada sağlık hizmetleri sunumlarında obezite hastalarına uygun ekipmanların eksikliği ile sağlık profesyonellerinin damgalayıcı veya önyargılı davranışları bireylerin tedaviye ulaşmalarının veya uyumlarının önünde engel teşkil etmektedir. Alessi vd.'nin (2021) de belirttiği üzere bir tür terapötik atalet ile tedavi seçeneklerinin araştırılmasında veya alternatif tedavilerin düşünülmesinde tereddüt yaşanabilmektedir. Özellikle sağlık hizmeti sunan kişilerin yaklaşımları, iletişim biçimleri, kullandıkları kelimeler ve beden dilleri verdikleri tedavilerden daha önemli bir role sahiptir. Obezite ile yaşayan bireylerin damgalanarak tedaviden vazgeçtikleri bilinmektedir.

Son olarak obezite ile yaşayan bireylerin işyerlerinde işe alınma, terfi, ücret politikası konularında da dezavantajlı durumda oldukları belirtilmelidir. İşe uygunlukları, işi yapabilirlikleri yerine fiziksel özellikleri ile değerlendirilerek işe kabul edilmedikleri, terfi almadıkları görülmektedir. Eğitim konusu da obeziteli çocukların ve gençlerin damgalanmaya maruz kaldıkları bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal yaşamda karşılaşılan damgalama da bu döngünün her alanda sürmesine yol açmaktadır. Sonuç olarak obezite ile yaşayan bireylerin damgalanması eğitim, sağlık, çalışma, başka bir ifadeyle yaşam hakları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Damgalamanın azaltılmasını sağlayacak, obeziteyi önleyecek ve yönetecek etkili programların ve stratejilerin geliştirilmesinde tüm paydaşların rolü büyüktür.

KAYNAKÇA

Alessi J, de Oliveira GB, Erthal IN, Teixeira JB, Scherer GDLG, Jaeger EH, Schneiders J, Telo GH, Schaan BD, Telo GH. Diabetes and obesity bias: are we intensifying the pharmacological treatment in patients with and without obesity with equity. *Diabetes Care.* 2021;44(12):206–208. doi: 10.2337/dc21-1294.

Bayer R, Stuber J. (2006). Tobacco control, stigma, and public health: rethinking the relations. *Am J Public Health*; 96(1):47–50. doi: 10.2105/AJPH.2005.071886.

Blüher M. (2019). Obesity: global epidemiology and pathogenesis. *Nat Rev Endocrinol.*; 15(5):288–298. doi: 10.1038/s41574-019-0176-8.

Booth KM, Pinkston MM, Poston WS. (2005). Obesity and the built environment. *J Am Diet Assoc.*;105(5 Suppl 1):110–117. doi: 10.1016/j.jada.2005.02.045.

Bukhman G, Mocumbi AO, Atun R, Becker AE, Bhutta Z, Binagwaho A, Clinton C, Coates MM, Dain K, Ezzati M, et al. (2020). The Lancet NCDI Poverty Commission: bridging a gap in universal health coverage for the poorest billion. *The Lancet*; 396(10256): 991–1044. doi: 10.1016/S0140-6736(20)31907-3.

Lakka H-M, Bouchard C. (2007). Etiology of obesity. In: Surgical management of obesity. edn. Edited by Buchwald H, Cowan GSM, Pories WJ. Philadelphia: W.B. Saunders: 18–28.

Parry S, Straker L. (2013). The contribution of office work to sedentary behaviour associated risk. *BMC Public Health.*;13(1):296. doi: 10.1186/1471-2458-13-296.

Salmasi L, Celidoni M. (2017). Investigating the poverty-obesity paradox in Europe. *Econ Hum Biol.*;26:70–85. doi: 10.1016/j.ehb.2017.02.005.

Swinburn BA, Sacks G, Hall KD, McPherson K, Finegood DT, Moodie ML, Gortmaker SL. (2011). The global obesity pandemic: shaped by global drivers and local environments. *Lancet.* 378(9793):804–814. doi: 10.1016/S0140-6736(11)60813-1.

Malik VS, Willett WC, Hu FB. (2013). Global obesity: trends, risk factors and policy implications. *Nat Rev Endocrinol.*;9(1):13–27. doi: 10.1038/nrendo.2012.199.

Templin T. Cravo Oliveira Hashiguchi T, Thomson B, Dieleman J, Bendavid E. (2019). The overweight and obesity transition from the wealthy to the poor in low- and middle-income countries: a survey of household data from 103 countries. *PLoS Med.*; 16(11):1002968. doi: 10.1371/journal.pmed.1002968.

Westbury, S., Oyebode, O., van Rens, T., & Barber, T. M. (2023). Obesity Stigma: Causes, Consequences, and Potential Solutions. *Current obesity reports*, *12*(1), 10–23. https://doi.org/10.1007/s13679-023-00495-3

World Health Organization. Obesity and overweight. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight. (Erişim tarihi: 28 Mayıs 2024).

World Obesity Atlas 2023, https://www.worldobesity.org/resources/resource-library/world-obesity-atlas-2023 (Erişim tarihi: 28 Mayıs 2024).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

THE EFFECTS OF HYPERINFLATION ACCOUNTING PRACTICES ON BANK PROFITABILITY: THE CASE OF TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.

Asst. Prof. Dr. Fatma İZMİRLİ ATA, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İ. İ. B. F.,
fatma.izmirli@cbu.edu.tr, Orchid Id: 0000-0002-8008-4173

ABSTRACT
In hyperinflation periods, financial statements should be adjusted to present the useful information needed by users. While the Public Oversight, Accounting and Auditing Standards Authority (KGK) decided to apply inflation accounting to the financial statements of companies subject to independent audit dated 31.12.2023, it gave some institutions and organizations the opportunity to determine different transition dates. BDDK, one of these institutions, has decided to apply inflation accounting for financial institutions as of 01.01.2025. The aim of the study is to determine how the profitability of Turkish banks will change as a result of the inflation adjusted financial statements as specified in Turkish Accounting Standard (TMS-Türkiye Muhasebe Standardı) 29 standard and banks' profitability is real or not. In this study, the 1Q22 financial statements of Türkiye Garanti Bankası A.Ş., which Garanti BBVA applied inflation accounting due to high inflation, were discussed and examined. The results show that applicaiton of inflation accounting completely changes the profit numbers of bank. For this reason, users of financial statements should not forget that banks' profitability will be different when adjusted.
Key Words: Inflation, Banks, Firm Performance
JEL Classification: E31, G21, L25

YÜKSEK ENFLASYON MUHASEBESİ UYGULAMALARININ BANKA KÂRLILIĞINA ETKİSİ: TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş. ÖRNEĞİ

ÖZ
Yüksek enflasyon dönemlerinde, kullanıcıların ihtiyaç duydukları yararlı bilginin sunulabilmesi için finansal tablo kalemlerinin işletmelerce düzeltilmesi gerekmektedir. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) bağımsız denetime tabi şirketlerin 31.12.2023 tarihli finansal tablolarına enflasyon muhasebesi uygulamasına karar verirken bazı kurum ve kuruluşlara farklı geçiş tarihleri belirlemeleri için imkân sunmuştur. Bu kurumlardan biri olan BDDK finansal kurumlar için 01.01.2025 tarihinden itibaren enflasyon muhasebesi uygulanmasına kara vermiştir. Çalışmanın amacı Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların kârlılık rakamlarının, finansal tabloların Türkiye Muhasebe Standardı (TMS) 29 standardında belirtilen şekilde düzeltilmesi sonucunda nasıl değişeceğini ve bankaların kârlılıklarının gerçek olup olmadığını belirlemektir. Bu çalışmada yüksek enflasyon nedeniyle Garanti BBVA'nın enflasyon muhasebesi uyguladığı Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'nin 1Q22 finansal tabloları ele alınmış ve incelenmiştir.
Elde edilen sonuçlar enflasyon muhasebesi uygulamalarının bankaların kârlılık rakamlarını tamamıyla değiştirdiğini göstermektedir. Bu nedenle finansal tablo kullanıcılarının bankaların kârlılık rakamlarının enflasyona göre düzeltildiğinde farklı rakamlarla karşılaşacaklarını unutmamaları gerekmektedir.
Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Bankalar, Firma performansı
Jel Sınıflandırması: E31, G21, L25

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

INTRODUCTION

The financial system refers to the structure that consists of the institutions that provide the exchange between those who have fund surplus and who need funds, the management of risks, the tools that provide the flow of funds under the legal/administrative rules regulating them. The basic functions of banks which are among the institutions that mediate the flow of funds in the financial system can be analyzed in 3 groups (Kartal, 2018);

- Accepting and maintaining deposits
- Lending a portion of the obtained deposits to customers demanding at a certain price
- To ensure the transfer of money between accounts and cash withdrawal.

Financial systems can be analyzed into two groups as bank-based financial systems and market-based financial systems (Yüksel et al., 2015; Kartal, 2018). While the brokerage services in bank-based financial systems are carried out by banks to a large extent, it is seen that actors such as investment and pension funds are also active in market-based financial systems. There is a bank-based financial system in our country and therefore most of the regulations regarding the financial system are focused on banks. Therefore, it is critical to make profits and be financially sustainable in order to establish a stable financial system for banks.

With globalization, the number of factors that affect the profitability and performance of the banking sector and their influence have increased. Identifying these factors especially attracts the attention of bank managers, national/international investors, academics, regulatory/supervisory institutions and politicians. The factors affect the profitability of banks can be examined in two groups as micro and macro factors (Dizgil, 2017);

1. Micro factors: It consists of factors that can be controlled by banks such as fees, commissions, branch costs, scope, size, risk management strategies, capital adequacy, deposit quality.
2. Macro factors: It consists of factors that cannot be controlled by banks such as interest rates, competition, legal and economic environment, gross national product and inflation rate. The effect of the inflation rate which is one of the macro factors effects banks profitability is the factor discussed in this study.

2. INFLATION and HYPERINFLATION ACCOUNTING

Inflation can be defined as "the decrease in the purchasing power of the country's currency" or "the increase in the general price level". The concept of "monetary unit", which is one of the basic concepts of accounting which expresses the use of currency as a common measure in the accounting of commercial transactions moves away from being a common measure due to the constant change of prices in the periods of hyperinflation. And the concept of “historical cost” which expresses the recording of all assets with their acquisition cost other than money and receivables cannot achieve its purpose due to assets recorded with different purchasing costs during hyperinflation periods. Therefore, in an inflationary economy where the basic concepts of accounting cannot be provided, recording of all monetary transactions that cause changes in the assets and resources of the companies, reporting the changes in assets and resources and presenting financial statements to financial information users cannot be performed effectively.

Whether companies prepare their financial statements with current cost and historical cost approach, in an economy with hyperinflation, unless inflation adjustment is made at the end of the period, the financial statements will not reflect the reality and will present misleading information to financial information users, especially foreign investors. All adjustments made in order to eliminate the effects of hyperinflation on the financial statements of companies in a hyperinflation environment can be called “Hyperinflation Accounting”. With hyperinflation accounting, it is aimed to separate the effects of high inflation on the financial statements of the companies, to adjust the assets and resources to reflect the

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

current purchasing power, to make the financial statements reflect the real conditions of the companies, to protect the capital and to increase the quality of auditing by providing accurate and reliable financial information.

As a result of hyperinflation accounting, the profit/loss items of the companies do not change on the contrary, their representations in the financial statement items differ. It is also not possible to conclude that the effect of inflation on companies can be eliminated with hyperinflation accounting, because adjustments are made over a general price index. It is clear that making adjustments in the financial statements of companies with a general price index with different asset and resource structures will not be sufficient to reflect the current status of the companies.

THE REASONS THAT BANKS ARE AFFECTED DIFFERENTLY FROM INFLATION BY OTHER BUSINESSES

When we look at the functions carried out by the banks, we can see fundraising transactions (deposit collection, borrowing through bond issuance or from the central bank, repo), lending transactions (cash and non-cash loans, discounts, negotiation), financial transactions (exchange transactions, derivative products, securities purchases) and service transactions (commercial note and document collection, safe and custody services, money order, check and letter of credit transactions). In the accounting process of these transactions the “Regulation on the Procedures and Principles Regarding the Accounting Practices of Banks and the Storage of Documents”, the communiqués issued by the BDDK and the “Conceptual Reporting on Financial Reporting” numbered 1 published by the TMSK in the Official Gazette dated 27.01.2011 and numbered 27828 are used primarily.

Since the functions of banks are different from other businesses (they have unique services and products) their assets and resource structures are different. The chart of accounts they use and the financial statements they prepare are different too. And "Bank Accounting" emerges as a separate specialized accounting. Among the features of bank accounting which is different from the accounting used in other businesses are the following (İbiş et al., 2018);

- Majority of the transactions carried out by active services not by accounting services
- Even though financial statements are prepared on behalf of the bank at the end of the period since banks are multi-branch companies, the money trade between branches are monitored and the profit and loss of each branch are determined
- Many transactions are followed in off-balance sheet accounts
- Accounting for transactions made in foreign currency with two different values
- And chart of accounts is different.

Although banks are in the same economic system, they are affected by hyperinflation in a different way and level. The reasons can be listed as follows (Öztürk, 2006);

- Factors that are directly related to the inflation rate such as the interest rate and exchange rate are the main activities of the banks.
- Foreign currency transactions generate the majority of banks' assets
- Monetary items in banks' balance sheets are more than non-monetary items
- Banks have to work with large capital amounts
- Non-interest expenses are higher than non-interest income
- Monetary assets of banks are more than monetary liabilities.

In the banking sector, inflation adjustments were initiated with the Communiqué No. 14 on the Accounting Practice Regulation prepared by the BDDK in 2002. With this communiqué, “general price level accounting” was applied by banks subject to independent audit in 2002, 2003 and 2004. When we analyze the international regulations it is seen that the "IAS 29 Financial Reporting in Hyperinflationary Economies" standard was published by the International Accounting Standards Committee (IASC) in

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

July 1989 to be used by businesses that make financial records in the currencies of high inflation countries. Based on this standard, the Turkish Accounting Standards Board (TMSK) started to work and made the necessary translations and "TMS 29 Financial Reporting in High Inflation Economies" standard dated 31.12.2005 and numbered 26040 was published in the Official Gazette. This standard has been published to be applied to all financial statements, including consolidated financial statements, of all companies reporting using the currency of a hyperinflationary economy for accounting periods beginning after 21.12.2005. The standard has avoided defining a rate for the existence of hyperinflation and the issue of when the financial statements will need to be adjusted is left to the discretion of the Public Oversight, Accounting and Auditing Standards Authority (KGK). It has been stated that the existence of hyperinflation can be determined by finding the economic situations listed below (TMS 29, 2018);

- The majority of the population prefers to keep their wealth in non-monetary assets or stable foreign currencies. On the other hand, the local currency available is invested immediately in order to maintain its purchasing power.
- The majority of the population expresses monetary amounts in a relatively stable currency not in local currency. Prices can also be express in this currency.
- The prices in sales and purchases on credit are determined to cover the expected losses in purchasing power during the credit period even if the period is short.
- Interest rates, wages and prices depend on a "price index"
- The cumulative inflation during the last three years is near or exceeds 100%.

According to IAS 29, all businesses reporting in the same economy's currency must use the same adjustment index. This price index should have the following features (Arzova and Şahin, 2022);

- It should reflect the price changes in related goods and services properly.
- Current year and previous year data of the index should be calculated
- It should be calculated monthly
- It should be calculated consistently and continuously with similar methods.

The right to make decisions for the implementation of IAS 29 belongs to the KGK and in its statement on 20 January 2022, the KGK stated that the companies applying TFRS do not need to make any adjustments within the scope of IAS 29 in their financial statements for 2021. And the reason for this is, the cumulative increase in the overall purchasing power of the last three years was 74.41% announced by TUIK. Although the necessary conditions for the implementation of hyperinflation accounting were fulfilled in December 2021, Tax Procedure Law added "Temporary Article 33" with Article 1 of Law No. 7352 dated 20 January 2022. And ın this article, ıt has been stated that financial statements will not be subject to inflation adjustment in the 2021 and 2022 accounting periods, including the provisional tax periods and in the provisional tax periods of 2023 regardless of whether the conditions for inflation adjustment are met. KGK decided to apply inflation accounting to the financial statements of companies subject to independent audit dated 31.12.2023, it gave some institutions and organizations the opportunity to determine different transition dates. BDDK, one of these institutions, has decided to apply inflation accounting for financial institutions as of 01.01.2025.Considering these decisions, it is seen that there isn't any decision by the regulatory authorities to apply hyperinflation accounting but due to the fulfillment of the necessary conditions especially for companies who have foreign investors and intense international relations are expected to adjust their financial statements because of hyperinflation.

IMPLEMENTATION PROCESS OF HYPERINFLATION ACCOUNTING IN BANKS

Due to the increase in inflation rates in recent years, it is seen that especially foreign capital banks put hyperinflation accounting practices are necessary. With the "Board Decision on the Scope of TMS Implementation" published in the Official Gazette dated 26/08/2014 by the KGK, the companies that

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

will apply TFRS are generally; capital market instruments are listed as listed companies, banks, insurance, reinsurance and pension companies (KGK, 2014). Therefore, it is seen that banks will use TMS 29 in their hyperinflation accounting practices. In IAS 29, "adjustment using a general price index" method is used as an inflation adjustment method and the process proceeds as follows when the financial statements are adjusted for the first time (Akdoğan and Tenker, 2007; Keleş, 2015);

1. Obtaining the opening and end of the last two years financial statements arranged according to historical data, determining the adjustment index and calculating the adjustment coefficient are the first step of process. General Price Index (Impact factor) = Calculated as consumer price index (TÜFE) of the current year or producer price index (ÜFE) of the current year/TÜFE or ÜFE of the previous year. While it is mentioned in IAS 29 to make corrections using a general price index, it was seen that the KGK made a reference to the TÜFE in the statement made in January 2022. On the other hand, it is worth noting that VUK takes Yİ-ÜFE into account. At this point, it should not be forgotten that the difference between the TÜFE and Yİ-ÜFE indices widens day by day and therefore the differences between the results to be obtained may be serious so which index will be used should be clarified by the regulatory authorities. It should be noted that the index called ÜFE to be used in calculating the adjustment coefficient has been named as Yİ-ÜFE since 2014 (Vural et al., 2004; Karasioğlu and Erdemir, 2005).
2. Determination of monetary and non-monetary financial statement items in the balance sheet and income statement is the second step. Monetary items are items whose nominal values remain the same as a result of changes in the national currency value, but whose purchasing power changes inversely with price movements. Therefore, the purchasing power of monetary items decreases in an environment where prices increase. Monetary items include liquid assets, securities, short-term (ST) trade receivables; ST financial liabilities, ST lease payables, ST trade payables, ST debt and expense provisions, Long-term (LT) lease payables, LT trade payables, LT debt and expense provisions. On the other hand non-monetary items, , are items whose nominal value changes due to changes in the national currency value but whose purchasing power remains the same. Non-monetary items include financial fixed assets, tangible assets, right-of-use assets, intangible assets and equity. Companies that hold large amounts of non-monetary assets are highly affected by inflation.
3. Reviewing the amounts of non-monetary financial statement items for the current year and determining the dates they are capitalized
4. Reviewing the income statement of the current year and examining the changes in income, expense, profit figures and determining the date of these changes and their effects on the result.
5. Expressing all non-monetary items at current market prices using adjustment coefficients
6. Representing the purchasing power losses or gains after the adjustment in the financial statements. It should not be forgotten that the inflation gain or loss resulting from hyperinflation accounting is the amount that occurs due to the time value of money, but this amount is not a gain or loss obtained as a result of the activities of the business.
7. Considering the rule of "valuation at the lower of adjusted cost or current cost value" after expressing non-monetary items with current market price
8. Determination of inflation gains and losses due to holding monetary items
9. Showing the financial statements of the previous year with the purchasing power of the current year.

5. EFFECT OF HYPERINFLATION ACCOUNTING ON BASIC FINANCIAL STATEMENTS AND PROFITABILITY OF BANKS

The financial statements that banks have to prepare due to the competition they face in global markets, their functions in economic life, the activities they offer and the risks they have, the legal regulations and the audits can be listed as follows (Kartal et al., 2018);

- Balance Sheet with off-balance sheet accounts

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

- Profit and loss statement (Income statement)
- Table of income and expense items accounted under equity
- Cash flow statement
- Equity change table
- Statement of profit appropriation.

The basic financial statements prepared by banks are the balance sheet and income statement and the names and classification of the items in these tables are different from those of other businesses.

A. Balance Sheet

On the assets side of balance sheets,

- Financial Assets

-Financial assets measured at amortized cost

- Assets held for sale and assets of discontinued operations
- Investments in Associates, Subsidiaries and Joint Ventures
- Tangible and Intangible assets
- Investment property
- Current and Deferred tax asset and
- Other assets.

On the liabilities side of the balance sheet;

- Deposit
- Credits received
- Payables to money markets
- Securities issued
- Funds
- Financial liabilities at fair value through profit or loss (FVTPL)
- Derivative financial liabilities
- Factoring liabilities
- Lease liabilities
- Provisions
- Current tax liability
- Deferred tax liability
- Liabilities for assets held for sale and assets of discontinued operations
- Subordinated debts
- Other liabilities
- Shareholders equity

Bank’s balance sheets contain a high amount of monetary items and equity. For this reason, it is expected that banks will be adversely affected when inflation adjustment is started until the equity valuation is made. Especially, it is expected that the return on equity of banks will decrease as a result of hyperinflation adjustment (Garanti BBVA, 2022). The decrease in the share of loans in banks' assets, the increase in the share of securities portfolios, maturity mismatch, the decrease in equity, the increase in the share of assets and liabilities in foreign currency (Babuşçu et al. 2000) cause the balance sheets to be affected. Because of hyperinflation, bank revenues derive from arbitrage earnings and public securities. At the same time, due to the low interest policy implemented for economic and public purposes especially the duty losses of public banks increase. And also, nominal interest rates increase and the net interest incomes of the banks decrease. For this reasons, banks tend to have foreign currency transactions in order to protect the purchasing power of their assets but therefore they are faced with "currency risk". Fund outflows from banks increase because of holding idle funds in banks and banks fall into liquidity problems (Gündoğdu and Aksu, 2011).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

B. Income Statement

Income statement is the table in which the income and revenues obtained by the banks and all the expenses and costs incurred in a certain accounting period are classified and the operating results of the relevant period are stated as profit or loss (İbiş et al., 2018). Banks' income and expenses derive from their monetary assets/resources and these are recorded on an accrual basis. Considering the effect of hyperinflation on income and expense items of banks firstly net interest income which constitutes the most important income source and expresses the difference between interest income and interest expenses should be carefully examined. Due to the increase in interest expenses in hyperinflationary periods it is expected that the net interest income of banks will decrease (İbiş et al., 2018). And this directly affects and reduces the profitability of banks. Other income items include commissions and fees for services. Fees for services are difficult to increase during hyperinflationary periods. On the other hand there are serious increases in the rent, invoice amount, commission, management and personnel expenses of the banks and it does not seem possible for the banks to reduce these expenses. In this period, only depreciation expenses remain low because they are allocated over the historical cost of the fixed asset to which they belong (Gökçen, 2004). Again, prepaid expenses are below the actual expenses since they are not expressed in current prices (Yükçü and Özkan, 2004).

THE EFFECT OF INFLATION ON THE PROFITABILITY OF BANKS

Banks can be defined as a financial institutions which collect funds from real or legal persons with fund surplus, accept deposits, transfer funds to real or legal persons and to the state as short or long-term loans, support the implementation of credit and monetary policies in the country, intermediate various financial transactions, mediate securities purchase and sale, protect valuable documents, mediate in domestic and foreign trade, offer payment instruments such as credit and debit cards and help to ensure macroeconomic stability (Yıldırım, 2004; Yetiz, 2016). Banks that carry out the mentioned transactions have to make a profit in order to cover their expenses, to pay interest to depositors and dividends to shareholders (Reis et al., 2016). And profitability is one of the purposes of banks like all other companies. However, technological developments, increased competition, increased risks and pressure due to legal regulations (such as capital adequacy) and government interventions have reduced the profit margins of banks while increasing the product variety and efficiency they offer (Gülhan and Uzunlar, 2011). It is important to determine the factors affect the financial performance and profitability of banks which are the most important source of supply for the country's economy and industrial development. Return on Assets (ROA), Return on Equity (ROE) and Net Interest Margin (NIM) are commonly used ratios in the literature to measure banks' profitability (Reis et al., 2016). NIM can be defined as the profit earned from the interest activities of banks. ROA shows how much profit the bank can make from its assets and ıt shows how effectively banks use their assets to make profit. In literature commonly used ratio to measure bank' profitability is ROA (Reis et al., 2016). In addition, those who invest capital to the bank are interested in the profitability of their capital. The ratio which is expressed as the ROE shows how efficiently the capital invested to banks is used and how much profit gained.

Factors affecting banks' profitability can be grouped into two groups as internal (micro) and external (macro) factors. Internal factors are bank-specific factors such as bank size, capital, expenses and risk management system, non-performing loans, securities portfolios and bank management. External factors are economic and legal regulations (GDP, inflation, interest rate) that affect bank performances (Sufian and Chong, 2008; Sufian and Habibullah, 2009; Ramadan et al, 2011; Vejzagic and Zarafat, 2014; Güngör, 2007).

Because of hyperinflation which is one of the external factors affect banks' profitability there will be positive impacts on banks' profit ratios and balance sheet items. While real interest rates increase banks

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

will increase their profitability by offering the resources they obtained cheaper from foreign markets to the public sector (Kaya, 2001).

LITERATURE REVIEW

Government, foreign financial institutions, savers, bank managers and employees, bank partners, auditors and customers are interested in what the factors affect banks' profitability. The national and international studies in the literature analyzed to determine these factors can be summarized as follows.
Yılmaz (2013) searched the factors affect the profitability of 195 banks in Turkey and eight other developing countries from 2005 to 2010 in the study. He stated that the size of the bank, the management of operating expenses, credit risk, inflation and capitalization have significant effects on return on assets and net interest margin.
Gündoğdu and Aksu (2011) examined the relationship between profitability and macroeconomic variables through deposit banks operating in Turkey for quarterly periods covering the 1994 and 2008 periods. It was concluded that real interest rates, budget deficits, industrial production index had a positive effect on profitability rates while economic crises and inflationary environment had a negative impact on profitability rates.
Gülhan and Uzunlar (2011) analyzed the period between 1990 and 2008 to determine the factors affect banks' profitability. Significant relationships were found between variables such as operating expenses, capital adequacy, bank size, non-performing loans, securities portfolio and liquidity and ROA. Again, it has been concluded that there is a significant relationship between variables such as inflation, sector share, economic crises, sector density and profitability.
Türkdönmez and Babuşçu (2019) evaluated the profitability performances of banks by considering the quarterly data of 11 banks operating in the Turkish banking sector between the years 2010-2017. It has been determined that there is a positive and significant relationship between inflation, deposit interest and GDP from external factors and return on assets and equity, and a positive and significant relationship between sector share and asset quality and ROA and equity from internal factors.
In their study, Batır and Güngör (2016) tried to determine the factors affecting the profitability of 4 participation and 29 deposit banks in Turkey between the years 2005-2014. Internal and external variables affecting the banks' asset, equity and pre-tax profitability were tested with panel data analysis. While it has seen that asset size, equity, non-interest incomes, loans, market density, other operating income, GDP, exchange rate and inflation rates affect the profitability of deposit banks in a significant way and they do not affect the profitability of participation banks.
In their study, Belke and Unal (2017) aimed to determine the factors affecting the profitability of 23 deposit banks operating in Turkey with panel data analysis. According to the results of the regression analysis, it was concluded that the size of the banks, liquidity risks, economic growth, inflation, their capital, policy and exchange rate and market density affect profitability significantly.
Arslan and Yapraklı (2008) investigated the relationship between bank profitability and inflation in Turkey by applying the ADF Unit Root test. According to the results obtained, a long-term relationship namely cointegration was found between the variables.
Akba (2012) examined how macroeconomic factors affect banks in Turkey with data from 2005-2010. The results of the study showed that there is a statistically significant and inverse relationship between inflation and ROA.
While the profitability ratios of companies are expected to increase during periods of high inflation, Kantar et al., as a result of their work in 2021, concluded that this theoretical knowledge was not supported. In their study, they also concluded that the equity/total assets ratio would also be negatively affected. And inflation would negatively affect liquidity ratios and businesses would choose to reduce their own resources by choosing short-term borrowing during inflation periods.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bourke (1989) was the first researcher in the international literature to state that inflation is a variable that affects the profitability of banks. In his study, a positive relationship was found between inflation and bank profitability.

In their study, Sufian and Habibullah (2009) investigated 37 commercial banks operating in Bangladesh between 1997 and 2004 and investigated what affects the profitability of banks. They concluded that bank-specific features, loan intensities, risks and costs have a positive and significant effect on profitability while non-interest income indicators have a negative effect. They concluded that none of the macroeconomic factors other than inflation which negatively affects profitability affects the profitability of banks.

Kosmidou and Zogounidis (2008) examined the variables affecting the performance of Greek commercial banks between 1990 and 2002 in their study. It has been determined that the profitability of banks with high capital adequacy and low expense ratios is positively affected. In addition, it was stated that while the increase in gross domestic product positively affects bank profitability and inflation rates negatively affect profitability.

Hussain (2014) stated in his study that factors such as operating expenses, depreciation expenses, bank size, market share, inflation, liquidity, market capitalization affect the NIM.

Güneş (2015) investigated the factors affecting profitability in the Turkish banking sector. It has been concluded that capital is an important variable for ROA and ROE while size, keeping non-performing loans low and inflation expectations positively affect profitability.

Davydenko (2011) studied Ukrainian banks which have low profitability figures compared to other countries. In the study, which was carried out based on 2005-2009 data, it was stated that the ownership structure, exchange rate depreciation, inflation, gross national product, market density, size and amount of capital positively affected the profitability of banks.

Aydın (2019) analyzed commercial banks for the years 2005-2015 with panel data analysis in order to determine the micro and macro factors that affect the profitability of Turkish banks. According to the results obtained, it was concluded that the loan risk, , capital amount, non-interest incomes, operating expenses, economic growth and size variables affect the ROA, while ROE is affected by size, operating expenses, inflation rate, interest income, market density and non-interest income.

Athanasoglou et al. (2008) used panel data analysis to evaluate variables that affect the profitability of Greek banks between 1985 and 2001. It has been concluded that the amount of capital, productivity, inflation and periodic production affect the profitability of banks positively, while variables such as size, ownership and operating in a single sector do not affect profitability.

Vejzagic and Zarafat (2014) used the data of 7 banks between 1995 and 2011 in their study in which they examined the macroeconomic factors affecting the profitability of commercial banks in Malaysia. They concluded that GDP had a significant positive effect on the profitability of all banks, while inflation had a negative effect on the profitability of two banks, while it had no effect on the others.

RESEARCH METHODOLOGY AND FINDINGS

Market shares of the banks which operate in the Turkish banking sector as of December 2022, are listed as Ziraat Bankası, Vakıfbank, Türkiye İş Bankası, Halkbank, Garanti BBVA, Yapıkredi, Akbank, QNB Finansbank, Denizbank and TEB. Among these banks those with foreign ownership or foreign capital are Garanti BBVA, QNB Finansbank, Denizbank and TEB. (Garanti, 2022).

In this study, we examine the effects hyperinflation and hyperinflation accounting on banks' financial statements by using secondary data that we reached from bank's websites. And only Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'s adjusted and non-adjusted financial statements can be reached among the foreign capital banks. The income statements which were adjusted and non-adjusted by using IAS 29 were reached

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

from Türkiye Garanti Bankası A.Ş. and Garanti BBVA websites. Firstly, these adjusted and non-adjusted statements were given and then analyzed by comparatively.

As a result of the literature review, it is expected that the profit items of banks will positively affected by hyperinflation. But, it is necessary to present accurate and reliable information to the financial information users, whether this effect is due to a real increase in profitability or because of a continuous increase in the general level of prices. For this purpose, first of all, Table 1 includes the quarterly income statement of Türkiye Garanti Bankası A.Ş. on the dated of 1Q21, 1Q22 and 1Q22 Hyperinflationary Accounting (HA) adjusted. Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'s income statement on the date of 1Q22 is the first financial period in which IAS 29 was applied by Garanti BBVA to its Turkish franchise Türkiye Garanti Bankası A.Ş.

When the inflation rates in our country are examined, it is seen that the last three-year cumulative totals in Yİ-ÜFE in December 2021 (112.4%) and in the TÜFE in June 2022 (105.06%) have surpassed the 100% limit which is one of the conditions for transition to hyperinflation accounting (TCMB, 2023). So It can be said that the decision of Garanti BBVA to apply hyperinflation accounting to the financial statements of ıt's franchise Türkiye Garanti Bankası A.Ş. is an expected decision.

In Table 1, bank's net interest income which was 530 million euros in 1Q21 increased to 706 million euros in 1Q22 but when HA adjusted it decreased to the 497 million euros. And this amount is lower than 1Q21 amount. Especially there is a sharp decrease in other operating income and expenses. And this result is coherent with the results of İbiş et. al. (2018) study. For gross income, operating income, profit before tax, profit for the year and net attributable profit amounts have all affected negatively from HA adjusted. Especially net attributable income amount is an amount less than half of the year of 1Q21. Considering the amounts in the HA adjusted and non-adjusted income statements of bank's, it can be expected that all financial information users, especially investors, will make quite different decisions.

Table 1: Income Statements of Türkiye Garanti Bankası A.Ş. (Million Euros)

	1Q21	1Q22	HA Impact	1Q22 post HA
Net interest income	**530**	**706**	**-209**	**497**
Net fees and commissions	154	132	1	133
Net trading income	126	175	0	175
Other operating income and expenses	24	15	-316	-301
Gross income	**834**	**1.027**	**-524**	**503**
Operating expenses	-265	-230	-9	-239
Administration expenses	-232	-207	-3	-210
Personnel expenses	-142	-130	-2	-132
General and administrative expenses	-90	-77	-1	-78
Depreciation	-34	-23	-6	-29
Operating income	**569**	**797**	**-533**	**264**
Impaiment on financial assets not measured at fair value through profit or loss	-123	-97	1	-96
Provisions or reversal of provisions and other results	35	-4	-6	-11
Profit/(loss) before tax	**481**	**696**	**-538**	**157**
Income tax	-94	-193	-116	-309
Profit/(loss) for the year	**387**	**503**	-654	-152
Non-controlling interests	-196	-254	330	76

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Net attributable profit	**191**	**249**	**-324**	**-75**

Source:https://shareholdersandinvestors.bbva.com/wp-content/uploads/2022/06/20220628-Implementation-of-IAS-29-to-BBVA-Turkey-Financial-Statements_ENG.pdf

When we examined Table 2, it is seen that all of the income items of the banks have increased compared to the same period of the previous year. Net interest income 33%, Gross income 23%, Operating income 40%, Profit/Loss before tax 45%, Profit/Loss for the year 30% and Net attributable income 30% have increased. Therefore, it can be concluded that the bank continues its activities successfully in an inflationary economy and inflation affects profitability figures positively as expected. But when HA adjusted income statement is compared with the same period of the previous year's income statement, it is seen that net interest income 6%, Gross income 40%, Operating income 54%, Profit/Loss before tax 67%, Profit/Loss for the year 139% and Net attributable income 139% have decreased rather than increased. These results confirmed that inflation has a negative correlation with profitability, as Sufian and Chon (2008) and Abreu and Mendes (2001) stated in their studies. When the income statement items with HA applied are analyzed, it is seen that the most affected item from the adjustment is the banks' other operating income and expenses. HA has negative impact on bank's profit and loss from the net monetary position loss which partially offset by the inflation linked bonds (CPI linkers) revenue. This result is compatible with Öztürk (2008) study and is an expected result. And again HA has negative impact on net attributable profit which coming from the value loss of the net monetary position. On the other hand positive impact on the capital which come from the revision of the non-monetary assets and inflation indexed government debt security (CPI linkers).

Table 2: Percentage Change of Income Statements of 1Q22 and 1Q21 (Milyon Euros)

	1Q21	1Q22	Increase and Decrease		1Q21	1Q22 post HA	Increase and Decrease	
			Difference	%			Difference	%
Net interest income	**530**	**706**	**176**	**33,20**	**530**	**497**	**-33**	**-6,22**
Net fees and commissions	154	132	-22	-14,28	154	133	-21	-13,64
Net trading income	126	175	49	38,88	126	175	49	38,89
Other operating income and expenses	24	15	-9	-37,5	24	-301	-325	-1354,17
Gross income	**834**	**1.027**	**193**	**23,14**	**834**	**503**	**-331**	**-39,69**
Operating expenses	-265	-230	35	-13,20	-265	-239	26	-9,81
Administration expenses	-232	-207	25	-10,77	-232	-210	22	-9,48
Personnel expenses	-142	-130	12	-8,45	-142	-132	10	-7,04
General and administrative expenses	-90	-77	13	-14,44	-90	-78	12	-13,33
Depreciation	-34	-23	11	-32,35	-34	-29	5	-14,71
Operating income	**569**	**797**	**228**	**40,07**	**569**	**264**	**-305**	**-53,60**
Impaiment on financial assets not measured at fair value through profit or loss	-123	-97	26	-21,13	-123	-96	27	-21,95
Provisions or reversal of provisions and other results	35	-4	-39	-111,4	35	-11	-46	-131,43
Profit/(loss) before tax	**481**	**696**	**215**	**45,69**	**481**	**157**	**-324**	**-67,36**
Income tax	-94	-193	-99	105,31	-94	-309	-215	228,72
Profit/(loss) for the year	**387**	**503**	**116**	**29,97**	**387**	**-151**	**-538**	**-139,02**
Non-controlling interests	-196	-254	-58	29,59	-196	76	272	-138,78
Net attributable profit	**191**	**249**	**58**	**30,36**	**191**	**-75**	**-266**	**-139,27**

CONCLUSION

The main purpose of accounting is to provide accurate and reliable financial information of the companies to the financial information users need. However, in economies where the general level of

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

prices is constantly increasing, this function expected from accounting cannot be fulfilled. This situation affects negatively the decisions of both financial information users and business management. The decrease in equity capital as a result of companies calculating high profitability due to inflation and making wrong dividend distribution is only one of these effects. Therefore, in periods of hyperinflation, companies need to adjust their financial statements from the effects of inflation. For this purpose, TMS 29 standard prepared by TMSK has been prepared to regulate the inflation adjustment of the financial statements of a large business group, including banks, which have an important role in the economic system.

In the study, it was analyzed how the profitability figures in the income statement dated 1q22 of Türkiye Garanti Bankası A.Ş. operating in our country changed as a result of the application of TMS 29 standard. There are many studies in the literature that the profitability of banks, like other companies, will increase because of inflation. The non-adjusted income statement of Türkiye Garanti Bankası A.Ş. dated 1Q22 has high profitability is coherent with expectation. However, the most important issue is whether these profitability figures are real or not. At this point, when we look at the profitability in the adjusted income statement it is seen that these profitability is not realistic and has decreased considerably after HA applied. And the profitability numbers of banks that we can see in the non-adjusted income statements and adjusted income statements of banks' are clearly different with each other.

In our country the main factors that increase the profitability of banks are the inflation indexed government debt securities, low deposit cost due to currency protected deposit, the rise in interest rates of new government debt securities and the opportunity to borrow from the Central Bank at low interest rates. It must be considered whether the increase in the profitability which is particularly derived from the interest income eliminate increase in the inflation ratio.

The most important limitation of our study is that we conclude only quarterly financial statements. In the periods when inflation adjustment will become obligatory, it will be possible to test the validity of our study by reaching the financial statements of banks for longer periods.

REFERENCES

Abreu, M., & Mendes, V. (2001). Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Evidence for Some EU Countries. Pan-European Conference. Thessaloniki.

Akba, H. E. (2012). Determinants of Bank Profitability: An Investigation on Turkish Banking Sector. Öneri, 10/37, 103-110.

Akdoğan, N. & Tenker, N. (2007). Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri. Gazi Kitabevi, Ankara.

Arslan, İ. & Yapraklı S. (2008). Banka Kredileri ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2007). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 7, 88-103.

Arzova, S. B. & Şahin, B. Ş. (2022). Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Süreçleri ve Enflasyon Muhasebesinin Finansal Tablolara Etkisi. Mali Çözüm, 32/170, 13-31.

Athanasoglou, P.P., Brissimis, S. N. & Delis, M. D. (2008). Bank-Specific, Industry-Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability. International Financial Markets, Institutions&Money, 18, 121-136.

Aydın Y. (2019). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 10/1, 181-189.

Babuşçu, Ş., Köksal, O., Üstün, A. & Yazıcı, Z. (2000). Yüksek Enflasyondan Düşük Enflasyona Geçiş Sürecinde Türk Bankacılık Sektörü. İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

Batır, T. E. & Güngör, B. (2016). Türkiye'de Bankaların Kârlılık Belirleyicilerinin Katılım Bankaları ve Mevduat Bankaları Bazında Karşılaştırılması. Bankacılar Dergisi, 99, 74-98.

Belke, M. & Unal, E.A. (2017). Determinants of Bank Profitability: Evidence From Listed and Non-Listed Banks in Turkey. Journal of Economics, Finance and Accounting (JEFA), 4/4,404-416.
Bourke, P. (1989). Concentration and Other Determinants Of Bank Profitability in Europe, North America and Australia. Journal of Banking and Finance, 13/1, 65-79.
Davydenko, A. (2011). Determinants of Bank Profitability in Ukraine. Undergraduate Economic Review, 7/1, 1-30.
Dizgil, E. (2017). Türkiye'deki Mevduat Bankalarının Karlılığını Etkileyen Mikro Düzeyli Faktörler Üzerine Ampirik Bir Araştırma. BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, 11/2, 31-52.
Gülhan, Ü. & Uzunlar, E. (2011). Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15/1, 341-368.
Gündoğdu, F. & Aksu, H. (2011). Mevduat Bankacılığında Karlılık Ve Makroekonomik Değişkenler İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. Atatürk Ü. İİBF Dergisi, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 243-270.
Güneş, N. (2015). Banka Kârlılığının Belirleyicileri: 2002-2012 Dönemi Türk Mevduat Bankaları Üzerine Bir İnceleme. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20/3, 265-282.
Güngör, B. (2007). Türkiye'de Faaliyet Gösteren Yerel ve Yabancı Bankaların Kârlılık Seviyelerini Etkileyen Faktörler. İşletme ve Finans Dergisi, 258/9, 41-61.
Gökçen, G. (2004). Enflasyon Muhasebesi, Teori - Uygulama (5024 Sayılı Kanun'a Uyumlu). İstanbul.
Hussain, I. (2014). Banking Industry Concentration and Net Interest Margins in Pakistan. Journal of Business Economics and Management, 384-402.
İbiş, C. Çatıkkaş, Ö. & Çelikdemir, N. Ç. (2018). Banka Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar, Yayın No: 325, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
Kantar, M. A. , Abar, H. & Öndeş, T. (2021). Enflasyonun İşletmelerin Finansal Oranlarına Etkisi: BIST İmalat Sektöründe Bir Uygulama. Muhasebe ve Finansman Dergisi , 90, 1-18.
Karasioğlu, F. & Erdemir, N. K. (2005). Enflasyon Muhasebesi Uygulamalarında Temel İşlemler Üzerine Bir Çalışma. Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2/5, 145-167.
Kartal, M. T. (2018). Bankaların Finans Sektöründeki Önemi. Finansal İktisat, Orion Publishing, 5-27.
Kartal, M. T., İbiş, C. & Çatıkkaş, Ö. (2018). Adequacy of Audit Committees: A Study of Deposit Banks in Turkey. Borsa İstanbul Review, 18/2, 150-165.
Kaya, Y.T. (2001). Türk Bankacılık Sisteminde Net Faiz Marjının Modellenmesi. MSPD Çalışma Raporları. BDDK Yayınları, 2001/4, 1-31.
Keleş, D. (2015). TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı Çerçevesinde Finansal Tabloların Düzeltilmesi ve Finansal Analiz Sonuçları Üzerine Etkileri. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8/3, 31-52.
Kosmidou, K. & Zopounidis, C. (2008). Measurement of Bank Performance in Greece, South Eastern Europe Journal of Eoconomics, 6, 1.
Öztürk, V. (2006). Enflasyon Muhasebesi ve Banka Karlarına Etkisi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe-Finansman Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
Ramadan, I.Z., Kilani Q.A. & Kaddumi, T.A. (2011). Determinants of Bank Profitability: Evidence From Jordan. International Journal of Academic Research, ¾,180-191.
Reis, Ş. G., Kılıç, Y. & Buğan, M. F. (2016). Banka Karlılığını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği. Muhasebe Finansman Dergisi, Ekim, 21-36.
Sufian, F. & Habibullah, M.S. (2009). Determinants of Bank Profitability in a Developing Economy: Empirical Evidence From Bangladesh. Journal of Business Economics and Management, 10/3: 207-217.

Sufian, F. & Chong, R.R. (2008). Determinants of Bank Profitability in a Developing Economy: Empirical Evidence From The Philippines. Asian Academy of Management Journal of Accounting and Finance, 4/2, 91-112.

Yükçü, S. & Özkan, S.(2004). Vergi Mevzuatı ve SPK Mevzuatına Göre Enflasyon Muhasebesi, Ankara.

Türkdönmez, C. S. ve Babuşçu, Ş. (2019). Bankaların Karlılık Performansını Etkileyen Faktörler. Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3/1, 37-54.

Vejzagic, M. & Zarafat, H. (2014). An Analysıs of Macroeconomic Determınants of Commercial Banks Profıtability in Malaysia for the Period 1995-2011, Asian Economic and Financial Review, 4/1, 41-57.

Vural, M., Özyer, M. S. & Kıratlı, A. (2004), Vergisel Açıdan Enflasyon Düzeltmesi, Oluş Yayıncılık, Ankara.

Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9/2, 107-117.

Yıldırım, O. (2004). Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler. Dış Ticaret Dergisi, Dış Ticaret Müsteşarlığı.

Yılmaz, A. A. (2013), Profitability of Banking System: Evidence From Emerging Markets. WEI International Academic Conference Proceedings. Antalya.

Yüksel, S., Dinçer, H. & Hacıoğlu, Ü. (2015). CAMELS-Based Determinants for the Credit Rating of Turkish Deposit Banks. International Journal of Finance and Banking Studies, 4/4, 1-17.

Garanti, (2022). https://www.garantibbvainvestorrelations.com/en/images/pdf/corporate_presentation-2022-september.pdf

KGK, (2014). https://www.kgk.gov.tr/dynamiccontentdetail/8014/tfrsleri-hangi-is%cc%a7letmeler-uygulamak-zorundad%c4%b1r?

TMS 29, (2018). https://www.kgk.gov.tr/portalv2uploads/files/dynamiccontentfiles/türkiye%20muhasebe%20standartları/tmstfrs2018seti/tms/tms_29_2018.pdf.

Garanti BBVA, (2022). https://shareholdersandinvestors.bbva.com/wp-content/uploads/2022/06/20220628-Implementation-of-IAS-29-to-BBVA-Turkey-Financial-Statements_ENG.pdf.

TCMB, (2023). https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Enflasyon+Verileri/Tuketici+Fiyatlari.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN SAĞLIK ALANINDAKİ BİR YANSIMASI: MERKEZİ HEKİM RANDEVU SİSTEMİ (MHRS)

A REFLECTION OF DIGITAL TRANSFORMATION IN HEALTH: CENTRAL PHYSICIAN APPOINTMENT SYSTEM (MHRS)

Dr, ALİ TOSUN[1]

[1] Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, atosun@kmu.edu.tr - 0000-0001-7908-964X

ÖZET

Teknolojinin gelişiminin bir sonucu olarak hayatın her alanında bir gelişim sürecinin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bu durumun çeşitli alanlarda bilişim sektörünün gelişmesine katkı sağladığı görülmektedir. Teknolojideki ilerlemenin çeşitli kolaylıklar sağladığı ele alındığında bu durumun kamu hizmetinin sağlanmasında da önemli sonuçlar doğurduğu ifade edilebilir. Kamu hizmetlerinin sağlanması, fayda ve maliyet açısından ele alındığında bilişim sistemlerinin kullanılmasının bir zorunluluk olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bireylerin kamusal hizmetlere erişiminin olanaklı hale getirilmesi ve dijital sistemlerin kolaylaştırıcı etkisinin bu çerçevede dijitalleşmenin her alanda kullanılmasına etkide bulunduğu ileri sürülebilir.

Dijital dönüşüm, bilişim teknolojilerinin kullanılma alanlarını artırdığı gibi teknolojik olanakların da bireylerin lehine sonuçlar yaratmasına fırsatlar sunabilmektedir. Dijital dönüşümün kamusal alanda çeşitli sektörlerde uygulama alanına kavuştuğu ve günümüzde teknolojinin buna göre tasarlandığı görülmektedir. Bu durumun sağlık alanında dijital dönüşüm uygulamalarının ortaya çıkmasına katkı sağladığı söylenebilir. Dijital dönüşümün bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanmasına olanak tanıyan ve son yıllarda ortaya çıkan Merkezi Hekim Randevu Sisteminin kamu hizmetinin olanaklı hale getirilmesinde ön plana çıktığı görülmektedir. Dijital dönüşümü sayesinde MHRS'nin bireylerin sağlık hizmeti alırken zaman kaybını azalttığı ifade edilebilir. Bu durumun sağlık kurumlarında yığılmaların ve beklemelerin azaltılmasında önemli sonuçlar doğurduğu ileri sürülebilir.

Merkezi Hekim Randevu Sisteminin, bireylerin sağlık hizmeti alırken çeşitli seçeneklere sahip olmalarını ve buna göre planlama yapmalarına katkı sağladığı söylenebilir. Bu durumun dijital dönüşümün sağlık alanında güncel bir sistemin olmasına ve etkin bir kamu hizmeti verilmesine fırsat verdiği vurgulanabilir. Dijital dönüşümlerin çeşitli alanlardaki sonuçlarının bu çerçevede sağlık alanında da kamu yararının gerçekleşmesine çeşitli yönlerden katkıları olduğu ileri sürülebilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Anahtar Kelimeler: Dijital dönüşüm, Merkezi Hekim Randevu Sistemi, Bilişim, Hastane.

ABSTRACT

As a result of the development of technology, it is observed that a development process has emerged in all areas of life. This situation contributes to the development of the information sector in various fields. Considering that the progress in technology provides various conveniences, it can be stated that this situation also has important consequences in the provision of public services. When the provision of public services is considered in terms of benefit and cost, it is seen that the use of information systems has emerged as a necessity. In this framework, it can be argued that enabling individuals to access public services and the facilitating effect of digital systems have an impact on the use of digitalization in every field.

Digital transformation not only increases the areas of use of information technologies, but also provides opportunities for technological opportunities to create results in favor of individuals. It is seen that digital transformation has gained application areas in various sectors in the public sphere and today technology is designed accordingly. It can be said that this situation contributes to the emergence of digital transformation practices in the field of health. It is seen that digital transformation has come to the forefront in making public service possible with the Centralized Physician Appointment System, which has emerged in recent years and allows individuals to benefit from health services. Thanks to its digital transformation, it can be stated that MHRS reduces the time loss of individuals while receiving health services. It can be argued that this situation has important results in reducing congestion and waiting in health institutions.

It can be said that the Centralized Physician Appointment System contributes to individuals having various options and planning accordingly while receiving healthcare services. It can be emphasized that this situation allows digital transformation to have an up-to-date system in the field of health and to provide an effective public service. In this framework, it can be argued that the results of digital transformations in various fields contribute to the realization of public interest in the field of health in various ways.

Keywords: Digital transformation, Central Physician Appointment System, Informatics, Hospital.

1. GİRİŞ

Teknolojinin gelişimine bağlı olarak dijital teknolojilerdeki ilerlemelerin hayatın birçok alanında uygulandığı görülmektedir. Hizmet veren kurum ve kuruluşların teknolojideki gelişmelere paralel bir şekilde kendilerini yapılandırdıkları ve buna göre faaliyetlerde bulundukları söylenebilir. Eski ve klasik hizmet verme yöntemlerinin yavaş yavaş ortadan kaktığı günümüzde dijital teknolojilere bağlık yöntemlerin kamusal hizmetlerde ön plana çıktığı ifade edilebilir. Teknolojinin bu kapsamda kurumların hizmet verme yöntemlerini birçok yönden etkilediği ve değiştirdiği ileri sürülebilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Teknolojideki bu gelişmelerin çeşitli alanlarda verilen hizmetlerin kalitesini artırdığı söylenebilir. Bu açıdan sağlık kurumları tarafından verilen sağlık hizmetlerinin bu çerçevede ele alınması ve değerlendirilmesi söz konusu olabilmektedir. Her ne kadar sağlık kurumlarının verdikleri hizmetler önemli bir oranda iyileştirilmiş olsa da zaman zaman istenilen sonuçların ortaya çıkmadığı görülmektedir. Sağlık hizmetlerinden yararlanmak isteyen bireylerin gerek uygun zamanda sağlık kuruluşlarına gidebilmesi gerekse de bu kapsamda sağlık kurumlarında istedikleri işlemleri yaptırabilmesi uygun yöntemlerin kullanılması ile doğrudan ilişkilidir. Bu durumun teknolojik yöntemlerin bireylerce kullanım oranını artırdığı ve sağlık hizmeti almada yeni yöntemlerin ortaya çıkmasına katkı sağladığı söylenebilir. Sağlık kurumları ile entegre şekilde kurulan dijital sistemlerin bu bağlamda bireylerin tedavi hizmeti alma noktasında işlerini kolaylaştırdığı söylenebilir.

Türkiye'de dijital dönüşümün bir yansıması olarak tanımlanabilen Merkezi Hekim Randevu Sistemi'nin (MHRS) sağlık hizmeti almada planlı bir yapılanmayı ortaya çıkardığı ifade edilebilir. Bu sistemin bireylerin zaman beklemeksizin sağlık kurumlarında muayene ve tedavi hizmeti almalarına yardımcı olduğu söylenebilir. İstenilen zaman diliminde istenilen sağlık görevlisine ulaşılmasını mümkün kılan Merkezi Hekim Randevu Sistemi'nin dijital dönüşümün önemli bir yansıması olduğu ileri sürülebilir. Sağlık görevlilerinin çalışma takvimi ile uygun zamanlarının görülmesine olanak tanıyan bu sistemin sağlık hizmeti almada açık ve sistemli bir yapıyı oluşturduğu ifade edilmektedir. Merkezi Hekim Randevu Sistemi'nin ülke çapında bütün kamu sağlık kuruluşlarında sağlık hizmeti almada bireylere birçok seçenek sunduğu görülebilmektedir. Esasen dijital sistemlerin bu çerçevede bireylere uygun bir sağlık hizmeti verilmesine imkân verdiği ve olası hataların engellenmesine yardımcı olduğu da söylenebilmektedir. MHRS'nin dijital boyutunun sağlık hizmeti almada istatistiksel birçok veriyi de toplamaya yardımcı olduğu ve sağlık hizmeti ile ilgili haritalandırma fırsatı verdiği de görülmektedir.

2. DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Dijital dönüşümün, teknolojideki gelişmelerin hayatın birçok alanında farklı yöntemlerin ortaya çıkmasına ve teknolojik yöntemlerin hayatı kolaylaştıran unsurlarını barındırdığı söylenebilir. Sanal gerçeklik, robotik sistemler, sensörlü sistemler, yapay zekâ ürünleri ve bilişim teknolojilerinin dijital dönüşümün içeriğini oluşturduğu söylenebilir (Hazarhun, 2022: 10-16). Dijitalleşmenin çeşitli boyutlarının olduğu ve buna göre dijital dönüşümün yapılandığı görülmektedir. Dijital dönüşümün çeşitli alanları etkilediği ve buna göre sürecin biçimlendiği söylenebilir. Dijital dönüşümün her sektörde farklı bir yol izlediği ve teknolojik imkânların buna göre ele alındığı görülmektedir. Dijital dönüşümün temel amacının kendi kendine yetebilen sistemler kurarak bilgi teknolojilerinin yenilikçi yapısından faydalanmak olduğu ileri sürülebilir (Şener, vd., 2021: 18-19). Dijitalleşmenin temel amacını da ortaya koyan bu anlayışın çeşitli sistemlerde ön plana çıktığı görülmektedir. Yeterli ve kullanılabilir bir sistem oluşturmayı esas alan dijitalleşmenin bu kapsamda tanımlanabildiği ileri sürülebilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Dijital dönüşümün günümüzde birçok alanda önemli gelişmelere katkı sağladığı (Sezen ve Eren Şenaras, 2022: 50-55) görülmektedir. Yeni modeller geliştirmek ve teknolojinin kullanım alanını genişleterek insan boyutunun sadece yönlendirici olduğu dijital dönüşüm anlayışının sistemlerde kendine yer bulduğu söylenebilir. Dijitalleşmenin yeni teknolojilerin kulanım alanını artırmasının yanında (Fitzgerald vd., 2014) dijital sistemlerin entegre edilmesinde önemli çıktılar verdiği görülmektedir. Birçok sistemin bir arada olmasını zorunlu kılan dijital dönüşümün bu çerçevede istenilen sonuçlar doğuracağı ileri sürülebilir. Dijital dönüşümün belirli bir formülasyona sahip olması, dijital uygulamanın gerçekleşmesi ve dijital dönüşüm yönetiminin (Korachi ve Bounabat, 2020) önemli aşamalar olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Dijital dönüşümün belirli aşamalardan oluşmasının, sürecin iyi analiz edilmesinde ve istenilen sonuçların elde edilmesinde önemli etkileri olduğu düşünülebilir. Dijital dönüşümün birinci nesil, ikinci nesil ve üçüncü nesil olarak ele alındığı savunulabilir (Dağlıoğlu, 2023: 20-21). Dijital dönüşümün nesil olarak ele alınmasında kullanım amacının ve yapısının etkili olduğu söylenebilir. Teknolojik imkânlar geliştikçe üçüncü nesil dijital dönüşüm uygulamalarının ön plana çıktığı görülmektedir. Nitekim üçüncü nesil dijital dönüşümde, entegre olmuş birden fazla sistem ile hata payının düşük olduğu bir süreç söz konusudur.

Çeşitli sektörlerde ve alanlarda teknolojinin ortaya çıkardığı sonuçların ve kolaylıkların (Boueé ve Schaible, 2015'ten akt. Dağlıoğlu, 2023) dijital dönüşümün bir parçası olarak ele alındığı ifade edilebilir. Teknolojinin gelişim sürecinin dijital dönüşümün etki alanını da olumlu şekilde etkilediği savunulabilir. Dijital dönüşüm sürecinin, farklı teknolojileri kullanarak yeni yöntemler kullanmak ve hedefler doğrultusunda istenilen sonuçları elde etmeye yönelik faaliyetleri kapsadığı ileri sürülebilir (Çark ve Akyürek, 2021). Dijital dönüşüm sürecinin bu bağlamda internet araçları, mobil teknolojiler ve sanal gerçeklik gibi dijital teknoloji bir arada kullanarak belirli politikalar etrafında biçimlendiği görülmektedir.

3. DİJİTAL DÖNÜŞÜM UYGULAMASI OLARAK MERKEZİ HEKİM RANDEVU SİSEMİ

Sağlık alanında dijitalleşmenin, teknolojinin ilerlemesine bağlı olarak tedavi süreçlerini ve planlı sağlık hizmetlerini önemli bir şekilde etkilediği görülmektedir (Çelik ve Okyay, 2023: 35-42). Dijital dönüşümünün sağlıktaki önemli bir yansıması olarak kabul edilen Merkezi Hekim Randevu Sistemi, sağlık kurumlarında planlı bir şekilde sağlık hizmeti alınmasına yönelik bir uygulamayı ifade etmektedir. Kaynakların sağlıklı kullanımı ile etkili bir hizmet vermeyi amaçlayan boyutları içeren sistemin politika bakımından da sonuçlar ortaya koymaya yönelik olduğu söylenebilir (Aksu, vd., 2018). Bu durumun sağlık hizmetinin kamu yararını gerçekleştirmede önemli bir boyutunu ortaya çıkarabileceği düşünülmektedir. Hasta kayıt sistemi oluşturulmasına katkı sunarak aynı zamanda zaman kaybının önlenmesine ve kaynakların bireyler lehine kullanılmasına da imkân verdiği ileri sürülebilir. Ayrıca sağlık alanında kullanılan dijital teknolojilerin ekonomik kaynakların kullanımını iyi bir seviyeye getirdiği ve sağlık stratejilerinin planlı ve yenilikçi bir yapının oluşturulmasına katkı sağladığı ileri sürülebilir (Çelik ve Okyay, 2023: 35-42). Sağlık alanında ortaya çıkan dijital dönüşümlerin sağlık hizmetlerinin yerine getirilmesinde ve kolaylıklar sağlamasında ön plana çıktığı görülmektedir (Yıldırım, 2022: 25-140). Sağlık alanında ortaya çıkan dijitalleşmenin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

çağın gerekleri nedeniyle ortaya çıktığı gibi, mali kaynakların idareli kullanım hedeflerinin de buna zemin hazırladığı ileri sürülebilir.

Merkezi Hekim Randevu Sisteminin örgütsel açıdan planlı bir yapıyı oluşturarak sağlık kurumlarında zaman tasarrufu sağladığı söylenebilir (Akgün, 2021:12-15). MHRS'nin sağlık alanında bireylerle ilgili verilerin toplanmasında analiz edilmesinde önemli etkileri olduğu söylenebilir. Ortaya konan sağlık politikalarının gerçekleştirilmesinde ve buna göre hedeflenen sonuçların alınmasında sistemin önemli katkıları olduğu savunulabilmektedir (Yıldızbaşı, 2016). MHRS'nin sağlıkta dönüşümün önemli bir boyutu olan ve 2000'li yıllardan sonra ortaya çıkan dijitalleşmenin getirdiği bir yenilik olarak değerlendirildiği görülmektedir (Evirgen ve Yorulmaz, 2019: 433-434; Oyman, 2019: 4-5). Teknolojik altyapılarla uyumlu bir şekilde çalışan ve bireylerin randevu almalarına olanak tanıyan sistemin sağlık alanındaki dijital dönüşümün değerli bir yönünü yansıttığı ileri sürülebilir. Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin bir yansıması olarak da değerlendirilebilen MHRS'nin e-dönüşüm uygulamaları kapsamında ortaya çıkan başlıca sistemlerden biri olduğu söylenebilmektedir (Topçuoğlu, vd., 2022).

Sağlık Bakanlığının çeşitli hedefler doğrultusunda; dijital altyapıları geliştirmek, hasta kayıt sistemleri ile verileri doğru şekilde almak, hastaneler arasında uyumlu sistemler oluşturmak ile hasta bireylerin bilgilerini doğru şekilde kullanmak amacıyla e-sağlık uygulamalarına önem verdiği söylenebilir (Altıntaş, 2022: 5-7). Sağlık kurumlarının yürüttükleri faaliyetler nedeniyle karmaşıklıkların ortaya çıkması ve ortaya konan stratejilerin istenilen sonuçları doğurmamasının sağlık işletmelerinde çeşitli yeniliklerin ortaya çıkmasına katkı sağladığı söylenebilir (Sebetci vd.,2017). Ayrıca MHRS dışında çeşitli yönetim bilgi sisteminin ortaya çıktığı ve buna göre sağlık kurumlarında kamu hizmetinin planlı bir şekilde verildiği de görülebilmektedir (Akkuş, 2021: 34-44). Dijital dönüşümün MHRS dışında birçok değişik sistemle de sağlık hizmetlerinin sürdürülmesine katkı sağladığı görülebilmektedir. Bu durumun sağlık alanında entegre sistemlerin kullanılmasını zorunlu kıldığı da ileri sürülebilir.

Sağlık alanında hastaların bilgilerinin elde edilerek buna göre sağlık politikalarının oluşturulmasına gayret edildiği söylenebilir. Sağlık politikaları oluşturulurken elde edilen verilen ön planda tutulmasının, sağlık alanında ortaya çıkan olumsuz sonuçların azaltılmasına önemli etkileri olduğu görülmektedir. MHRS'nin bu bağlamda sağlık politikalarına yön verdiği söylenebilmektedir (Kurşun ve Kaygısız, 2018). Dijital altyapıların öngörülmeyen sonuçların engellenmesinde rol oynadıkları ve mali kayıpların buna bağlı olarak engellendiği ifade edilebilmektedir. Sağlık dönüşümün ortaya koyduğu hedefler doğrultusunda; Çekirdek Kaynak Yönetim Sistemi, Hastane Bilgi Sistemleri, Temel Sağlık İstatistikleri Modülü, Aile Hekimliği Bilgi Sistemi, E-Nabız, Hasta Hakları Bilgi Sistemi gibi uygulamaların dijital çerçevede yapılandığı ve kullanıldığı görülmektedir (Yıldırım, 2022: 25-140). MHRS'nin çevrim-içi ortamda kullanılması yanında çağrı merkezi ile de hasta randevu sisteminin bireylerce kullanım alanına sahip olduğu söylenebilir (Sağlık Bakanlığı, 2024). Hastaların MHRS ile randevu almalarının birden fazla yolu olmasının (Alpay Kanıtez, 2019) sağlık hizmetlerine erişimde bireylerin daha az sorunlar yasamasına katkı sağladığı savunulabilir. Sağlıkta dönüşüm olarak da tanımlanabilen (Şantaş, vd., 2021) ve sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştıran dijital

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

teknolojilerin, fayda-maliyet analizinin yapılmasında ve sağlık hizmetlerine ayrılan bütçenin planlanmasında kayda değer göstergeler verdiği savunulabilir.

Merkezi Hekim Randevu Sisteminin Hastane Yönetim Bilgi Sistemi, Çekirdek Kaynak Yönetim Sistemi ve Kimlik Paylaşım Sistemi ile uyumlu çalıştığı (Akalın ve Veranyurt, 2020) ve sağlık hizmetlerinin koordinasyonunun sağlanmasında entegre sistemlerin kurulduğu görülmektedir. Dijital dönüşüm altyapılarının planlı çalışmasının aynı anda birçok sistemin kullanılmasını zorunlu kıldığı görülmektedir. Bu durumun MHRS için de geçerli olduğu söylenebilmektedir. Sistemin etkili olması ve işlenebilir verileri sunmasının sağlık çalışanları açısından da sonuçlar meydana getireceği düşünülmektedir. Sistemle randevu alan bireylerin sağlık hizmeti almasının, çalışanların de koordineli bir şekilde çalışmalarına bağlı olduğu ve buna göre kurum yapısının şekillendiği ileri sürülebilir. Merkezi Hekim Randevu Sisteminin zaman zaman dezavantajlı durumlar yarattığı ve özellikle sağlık hizmeti sunun personel sayısının azığının bu noktada sistemin çalışması kapsamında sorunlara neden olduğu da söylenebilmektedir (Akkuş, 2021: 53-54). Sağlık alanında dönüşümün politika değişimine de etkide bulunacağı (Küçük, 2017) ve bu çerçevede modern bir yapının ortaya çıkacağı savunulabilir. Dijital sistemlerin günümüz teknolojileri ile uyumlu hale getirilmesinin sağlık sistemlerinin daha kullanışlı bir hale gelmesinde başat faktörler olarak ortaya çıktığı ifade edilebilir. Teknolojinin her alanda değişimi zorlamasının (Arslan, 2015: 4-14) sağlık alanında yeni sistemlerin oluşturulmasına ve buna göre kurum yapılarının bu kapsamda dizayn edilmesine zemin hazırladığı söylenebilir.

3. SONUÇ

Dijitalleşmenin günümüzde teknolojinin gelişimine bağlı bir şekilde ilerlediği görülmektedir. Hayatın her alanında etkili bir faktör olarak yer alan dijitalleşme, kullanılan sistemleri etkilemekte ve bunları biçimlendirmektedir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra Türkiye'de dijital dönüşümün her alanda etkili bir şekilde kullanıldığı ve sistemlerin buna göre tasarlandığı söylenebilmektedir. Bu dönüşümün sağlık alanında da etkili bir faktör olarak yer aldığı söylenebilir. Sağlık kurumlarının öncülüğünde ortaya konan politika ve stratejilere göre sağlık hizmetlerine ulaşım ve sağlık verilerinin elde edilmesine yönelik çeşitli sistemlerin söz konusu olduğu görülmektedir. Özellikle fiziki beklemelerin önüne geçmek ve hem hasta hizmeti alacak bireylerin hem de sağlık çalışanlarının planlı bir şekilde çalışmalarını sağlamak amacıyla Merkezi Hekim Randevu Sistemi'nin dizayn edildiği görülmektedir. Bu sistemle zaman kaybının önlenmesinin yanında mali kaynakların planlı bir şekilde kullanımı ile sağlık kurumlarının yoğunluğunun azaltılması planlanmıştır.

MHRS'nin bu anlamda sağlık alanında dijital bir dönüşüm örneği olarak ifade edildiği görülmektedir. Bireylerin sağlık kurumlarında sağlık hizmetlerini almalarında zaman ve maliyet kaybını azaltarak planlı bir şekilde talepte bulunmalarına olanak sağlayan MHRS'nin hastaların çeşitli bilgilerinin de kamu kurumlarının veri tabanlarında depolanmasına katkı sağladığı savunulabilir. Çalışanların iş yükünün azalması, iş takibini kolaylaşması ve sağlık hizmetlerine hızlı bir şekilde erişim olanağı yaratması sistemin olumlu özellikleri olarak ifade edilebilmektedir. Ayrıca sistem sayesinde bireylerin sağlık bilgilerinin elde edilmesi ile sağlık

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

politikalarının bu çerçevede yapılanma olanağının da ortaya çıktığı söylenebilir. Dijital sistemlerin her alanda olduğu gibi sağlık alanında da yoğun bir şekilde uygulama alanına sahip olduğu görülmektedir. Dijital dönüşümün bir zorunluluk olduğu günümüzde sağlık hizmetlerinin kaliteli bir yapıya kavuşmasında ve mali kayıpların azaltılmasında dijital teknolojilerin önemli bir hale geldiği görülmektedir. Her ne kadar bu sistemlerin çeşitli açılardan dezavantajlı özellikleri olsa da sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesinde önemli sonuçlar doğurdukları söylenebilmektedir.

KAYNAKÇA

[1]Akalın, B., ve Veranyurt, Ü. Sağlıkta Dijitalleşme ve Yapay Zekâ. Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Yönetimi Dergisi, 131-141, 2020.

[2]Akgün, H. *MHRS (Merkezi Hekim Randevu Sistemi) ve Randevusuz Hastaların Bekleme Sürelerine Yönelik Değer Akışı Haritalandırmaları,* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021.

[3]Akkuş, Ö. (2021). *Endüstri 4.0'ın Verimliliğe Etkisi: Kamu Hastanelerinde E-Sağlık Uygulaması Olan MHRS Sisteminin Etkililiğinin Veri Zarflama Analizi Yoluyla Ölçülmesi*, Yüksek Lisans Tezi. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

[4]Alpay Kanıtez, N. Ulusal Romatoloji Dergisi, 11(1):42–45, 2019.

[5]Altıntaş, S. Dijitalleşen Hastaneye Doğru Hastane Çalışanlarının Dijitalleşmeye Bakış Açısı. Sağ. Perf. Kal. Derg., (20)1: 1-17, 2022.

[6]Arslan, G. *Türkiye'de Yeni Kamu Yönetimi Bağlamında Sağlık Hizmetlerinin Etkinliği ve Kalitesi Açısından Sağlıkta Dönüşüm,* Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

[7]Boueé, C., ve Schaible, S. Die Digitale Transformation der Industrie. München: Roland Berger; Berlin: BDI, 2015.

[8]Citation: Aksu, M. Ç., Ateş, Y., Yaman, H., Karaman, E. Merkezi Hekim Randevu Sistemi İçin Öneriler. Paper presented at the Fifth International Management Information Systems Conference, Ankara, 2018.

[9]Çark, Ö. ve Akyürek, S. Bulut Bilişim Teknolojisinin İşletmeler Açısından Önemi ve Turizm Sektörü Açısından Değerlendirilmesi. European Journal of Managerial Research (EUJMR), 5(8):72-91, 2021.

[10]Çelik, E. ve Okyay, P. Dijitalleşmenin Sağlığa Yansımaları: Sağlık 4.0. Halk Sağlığı Araştırma ve Uygulamaları Dergisi, 1(1): 35-42, 2023.

[11]Dağlıoğlu, C. A. *Hava Taşımacılığı Endüstrisinde Dijital Dönüşüm Üzerine Bir Durum Çalışması,* Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.

[12]Evirgen, H., & Yorulmaz, M. Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS): Bir Kamu Hastanesi Örneği. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 7(16), 432-443, 2019.

[13]Fitzgerald, M., Kruschwitz, N., Bonnet, D., Welch, M. Embracing digital technology: a new strategic imperative. MIT Sloan Manag. Rev. 55 (2), 1, 2014.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

[14]Hazarhun, E., *Dijital Dönüşüm Sürecinin Turizm Sektörüne Yansımaları: Akıllı Turizm* Teknolojileri *Kullanımına Yönelik Bir Araştırma*, Doktora Tezi. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

[15]Korachi, Z., & Bounabat, B. General Approach for Formulating a Digital Transformation Strategy. Journal of Computer Science, 16(4), 493-507, 2020.

[16]Kördeve, M. K., Uzun, B., & Ünal, E. Merkezi Hastane Randevu Sisteminin İşleyişi Üzerine Bir Alan Araştırması. Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi, 3(2), 52-61, 2017.

[17]Kurşun, A., ve Kaygısız, E. G. Merkezi Hekim Randevu Sistemi Uygulamalarına Yönelik Memnuniyet ve Erişilebilirlik Düzeyinin Belirlenmesi. Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 1-10, 2018.

[18]Küçük, A. Politika Transferi ve Türkiye'de Sağlık Alanında Dönüşümün Bir Analizi. Türk İdare Dergisi, 737-770, 2017.

[19]Oyman, F. *Merkezi Hasta Randevu Sistemi (MHRS) ve Devam Eden Muayene Çalışma Cetvelleri (Demc)'nin Romatoloji Polikliniği'nde Hasta Devamsızlığına Etkisi.* Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Okmeydanı Sağlık Uygulama ve Araştırma MERKEZİ, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2019.

[20]Sağlık Bakanlığı, 2024. (Erişim Tarihi: 29.05.2024).

[21]Sebetci, Ö, Hanaylı, M. C., ve Gürel Dönük, G. Hastanelerin Dijitalleşme Sürecinde HIMSS-EMRAM Modeli Kullanımının Dünyada ve Türkiye'deki Genel Durumunun İncelenmesi. Journal of Business Research Turk, 359-372, 2017.

[22]Sezen, H. K. ve Eren Şenaras, A. Dijitizasyon, Dijitalizasyon, Dijital Dönüşüm Kavramlarina İlişkin Bir Değerlendirme, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 51, Denizli, ss. 49-59, 2022.

[23]Şantaş, F., Şantaş, G., Metin, Ü. Türkiye Sağlık Sisteminden Memnuniyet Düzeyinin Belirlenmesine İlişkin Bir Araştırma. Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi, 10(3), 244-253, 2021.

[24]Şener, U., Gökalp, E ve Eren, E. Dijital Olgunluk İndeksi: Organizasyonların Dijital Dönüşüm Yolculuğunda Verimliliği Artırmak İçin Bir Kantitatif Yöntem. Verimlilik Dergisi, Özel Sayısı, 2021.

[25]Topçuoğlu, E., Kavak, O. & Kaygın, E. Sağlıkta Yönetim Bilişim Sistemi Olarak MHRS'nin Teknoloji Kabul Modeli İle Analizi. Uluslararası İşletme Bilimi ve Uygulamaları Dergisi, 2 (1), 1-16, 2022.

[26]Yıldırım, A. Kamu yönetiminde sağlık politikalarındaki dönüşüm: E-sağlık uygulamaları. Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), 125-140, 2022.

[27]Yıldızbaşı, E., Öztaş, D., Sanisoğlu, Y., Fırat, H., Yalçın, N., Şeker, E. D., ... & Akçay, M. Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Merkezi Hekim Randevu Sistemini Kullanan Hastaların Memnuniyet Düzeylerinin Ölçülmesi. Ankara Medical Journal, 16(3), 293-302, 2016.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SAĞLIK POLİTİKASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF HEALTH POLICY

Dr, ALİ TOSUN[1]

[1] Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, atosun@kmu.edu.tr - 0000-0001-7908-964X

ÖZET

Sağlık politikasının sağlık alanındaki planlamaların ve kamu hizmetlerinin sürdürülmesinde önemli etkileri olduğu görülmektedir. Sağlık politikasının çeşitli faaliyetleri kapsayan bir yapıda olduğu ve buna göre belirli bir çerçevede dizayn edildiği söylenebilir. Sağlık politikasının bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini sağlayarak hem talep ve ihtiyaçların karşılanması hem de kamusal yararın ortaya konulması açısından iki taraflı bir yapıyı içerdiği ileri sürülebilir.

Sağlık politikasının sağlık hizmetlerinin sürdürülmesinde temel stratejilerin oluşturulmasına ve bu politikaların toplum sağlığının gerçekleştirilmesine yönelik çalışmaları barındırdığı ifade edilebilir. Sağlık hizmetlerine erişimin kolay hale getirilmesi, sağlık teknolojilerinin kullanılarak kamu hizmet kalitesinin artırılması, sağlık kurumlarının altyapılarının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, toplumsal alanda bireylerin sağlıkla ilgili konularda bilinçlenmelerinin sağlanması ile hastalıkların önlenmesi ve korunma faaliyetlerinin, sağlık politikasının temel hedef ve stratejilerini ifade ettiği görülmektedir. Sağlık politikasının kamu politikası olarak bir süreci kapsadığı ve buna göre kamusal çalışmalar ile planlamaların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durumun sağlık alanında bireylerin doğru bir şekilde korunmasına ve temel sağlık hizmetlerine erişiminde kolaylaştırıcı yöntemlerin ortaya çıkmasına katkı sağladığı ileri sürülebilir.

Sağlık politikasının da bir kamu politikası olarak ortaya çıktığı ve kamusal otoritelerin denetiminde belirli stratejileri içerdiği ifade edilebilir. Sağlık politikasının istenilen sonuçlar vermesinin sağlıkla ilgili planlamaların doğru bir şekilde ortaya koyulmasına bağlı olduğu ileri sürülebilir. Bu durumun da çok paydaşlı bir yapıyı gerekli kıldığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık politikası, Politika, Kamu hizmeti, Kamusal yarar.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ABSTRACT

It is seen that health policy has important effects on the continuation of planning and public services in the field of health. It can be said that health policy has a structure that covers various activities and is designed accordingly within a certain framework. It can be argued that health policy involves a two-sided structure in terms of both meeting the demands and needs by providing individuals with access to health services, and also in terms of demonstrating public benefit.

It can be stated that health policy involves the establishment of basic strategies for the provision of health services and the realization of public health through these policies. It is seen that facilitating access to health services, increasing the quality of public services by using health technologies, developing and strengthening the infrastructure of health institutions, raising awareness of individuals on health-related issues in the social sphere, and preventing and preventing diseases are the main goals and strategies of health policy. It is seen that health policy covers a process as public policy and accordingly, public studies and planning emerge. It can be argued that this situation contributes to the correct protection of individuals in the field of health and the emergence of facilitating methods in accessing basic health services.

It can be stated that health policy emerges as a public policy and includes certain strategies under the supervision of public authorities. It can be argued that the desired results of health policy depend on the correct presentation of health-related planning. It can be said that this situation requires a multi-stakeholder structure.

Keywords: Health policy, Policy, Public service, Public good.

1. GİRİŞ

Belirli bir amaçla ortaya konulan ve kısa, orta ve uzun vadeli olmak üzere temel stratejilere göre yapılan planlamaları ifade eden politika yapım sürecinin toplumsal hayatın birçok alanında ortaya çıktığı ve buna göre faaliyetlerin yürütüldüğü görülmektedir. Politika yapım sürecinin hatalı durumların ortadan kaldırılması ile eksik görülen alanlardaki stratejileri ele alan bir yapıda olduğu görülmektedir. Önleme veya daha iyi duruma getirebilme saikiyle ortaya konan politikaların hedeflenen sonuçları meydana getirmesi, politikanın ne denli planlandığıyla ilgilidir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Politika yapım sürecinin bireylerin talep ve ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde dizayn edilmesi, sürecin başarılı sonuçlar vermesinde önemli bir parametre olarak kabul edilebilmektedir. Bu durumun devletlerin veya hükümetlerin temel siyasi stratejileri çerçevesinde bir yapım sürecine dâhil olduğu söylenebilir. Politikaların gerçekleştirilmesi süreci; temel sorunların tespit edilmesi, sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik yöntemlerin belirlenmesi, en iyi yöntemin seçilmesi, seçilen yönteme uygun stratejilerin yapılması ve temellendirilmesi, yöntemin uygulanması şeklinde bir politika yapım sürecinin söz konusu olduğu savunulabilir. Politikaların uygulanması sonucunda ise politika denetimi yapılarak belirli analizlerin ortaya konduğu görülmektedir. Bu çerçevede uygulanan politikanın başarılı olup olmadığı değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Sağlık politikası süreci, sağlık sistemleri ile sağlık alanında istenilen sonuçların elde edilmesine yönelik faaliyetleri ele almaktadır. Sağlık alanındaki sorunları gidermek, yeni gelişmelere göre sistemleri tasarlamak ve eski uygulamaları ortadan kaldırmak, kaliteli bir sağlık sistemi ortaya çıkarmak ile beklentilere uygun bir sağlık politikası ortaya çıkarmanın bu kapsamda önemli bir hale gediği savunulabilir. Sağlık politikası sürecinin çok paydaşlı bir yapıya sahip olduğu ve çeşitli aktörlerin yönetişim eksenli bir yapıda yer almasını gerektiren bir fonksiyona sahip olduğu ileri sürülebilir. Bu durumun sağlık politikasının ele alınmasında çeşitli yaklaşımların ve kuramların ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilir. Sağlık politikasının, hükümetlerin hem ekonomik amaçları hem de siyasal amaçlarına paralel bir şekilde ele alındığı ve uygulandığı görülmektedir. Esasen sağlık politikasının son yıllarda önemli bir hale gelmesinin ve ön plana çıkmasının, temel hak ve özgürlüklerin önemli bir konuma geldiği son yarım asırlık zaman diliminde belirginleştiği söylenebilir. Bu durumun ortaya çıkmasında uzun süreli savaşların bitmesi ve insanlara verilen değerin bu çerçevede artmasının olduğu ileri sürülebilir. Nitekim uluslararası örgütlerin de sağlık alanındaki gelişmelere önem vermesinin ulusal politikaların buna göre dizayn edilmesinde önemli bir ölçüt olduğu söylenebilmektedir. Hükümetlerin sağlıkla ilgili kurum ve kuruluşlarının bu açıdan kamu politikalarını gerçekleştirdikleri görülmektedir. Belirli bir yaklaşımdan ziyade devletlerin kendilerine göre sağlık politikaları gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Çalışmada sağlık politikasının nasıl bir sürece sahip olduğu ve buna göre kamusal politikaların ne denli şekillendiğine değinilmiştir. Bu kapsamda sağlık politikasının analiz edilmesi sonucunda kamu politikası olarak nasıl bir seyir aldığı da söz konusu olmaktadır.

2. SAĞLIK POLİTİKASI: GENEL ÇERÇEVE

Politika kavramının herhangi sorun ve konuda belirli aktörlerce izlenen ve çeşitli amaçlarla yapılan eylemleri ifade etmektedir (Eke, 2022: 42-44). Politikanın bu çerçevedeki planlamalarını içeren süreçte, zaman zaman hükümetlerin pasif bir tutuma sahip olmasının da bir kamu politikası olarak tanımlandığı görülmektedir. Sağlık politikasının, gerek uluslararası gerekse de yerel düzeyde sağlık alanındaki hedefleri ifade eden ve bu kapsamda ortaya çıkan planlama ile stratejileri ifade eden bir özelliği bulunmaktadır (WHO, 2024). Sağlık politikasının toplumsal alanda bireylerin temel sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik eylem planlarını içerdiği ve buna göre hükümetlerin sağlık politikalarını şekillendirdikleri savunulabilmektedir. Sağlık politikasının istene hedeflere ulaşılması açısından güçlü bir şekilde yapılanmasının

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

zorunlu olduğu görülmektedir. Bu kapsamda ilgili otoritelerin mevzuat çerçevesinde birtakım düzenlemeler yaptıkları görülmektedir (Eke, 2022: 43-44). Kamu politikalarının istenilen sonuçlar vermesinin yasal çerçevede ortaya konulan düzenlemelerle mümkün olduğu görülmektedir. Sağlık politikasının kamu otoritelerince desteklenen bir yapıda olmasının bu açıdan değerlendirildiği savunulabilir.

Sağlık politikasının, sağlık sistemlerinin kalitesini artırarak bireylerin sağlık kurumlarından en iyi hizmeti almalarına olanak sağlamak ve zaman ile maliyet kaybını en aza indirerek belirli bir çerçevede kamusal yararı gerçekleştirme amaçlarıyla doğrudan ilişkilidir (Cansever, 2020). Sağlık politikasının bu kapsamda çeşitli aktörleri içine alan bir yapıda olduğu görülmektedir. Aktörlerin uyumlu bir şekilde çalışmasının istenilen sonuçları ortaya çıkaracağı savunulabilir. Sağlık alanındaki politika sürecinde planlamanın farklı dinamiklere sahip olduğu da görülmektedir. Sağlıkla ilgili planlamalarda yoğun bir emeğin söz konusu olduğu görülmekle beraber çeşitli aktörler arasında karmaşık bir ilişki ağının sağlık sektöründe bulunduğu ve politikanın başarı durumunun buna göre belirlenmesi söz konusu olabilmektedir (Toygar, 2022: 16-18). Sağlık politikası çeşitli şekillerde etkileyen faktörlerin olduğu ve buna göre sağlık çıktılarının ortaya çıktığı görülmektedir. *Durumsal faktörler* (savaş, kuraklık ve kıtlık gibi), *yapısal faktörler* (siyasi alan, sivil toplum ve ekonomi gibi), *kültürel faktörler* (etnik azınlıklar, çıkar grupları ve dini faktörler gibi) ve *uluslararası faktörlerin* (küresel kuruluşlar ve bölgesel aktörler gibi) sağlık politikasının şekillenmesinde ve sonuçlanmasında doğrudan etkili faktörler olarak ortaya çıktığı savunulabilir (Toygar, 2022). Ayrıca bürokrasi, parlamento, yargı (Heywood, 2015), sivil toplum kuruluşları ve sosyal medyanın sağlık politikalarını etkileyen yerel faktörler olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Avrupa Birliği, Dünya Sağlık Örgütü ve Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü'nün sağlık politikalarını etkileyen uluslararası aktörler olarak ortaya çıktığı ifade edilebilir (Toygar, 2022). Sağlık politikası sürecinin değerlendirilmesi sonucunda ulusal ve uluslararası faktörlerin politikaların başarı durumunu etkilediği savunulabilir. Sağlık politikasının çok paydaşlı bir yapıda olmasının ve yönetişim eksenli bir yapıyı gerekli kılmasının, çeşitli aktörleri ortaya çıkardığı görülmektedir. Özellikle günümüzde kamu politikalarının yerel sınırları aşmasının ve küresel sonuçlar ortaya çıkarmasının bu durumu ortaya çıkardığı ileri sürülebilir. Sağlık politikasının gerek siyasi aktörler gerekse de ekonomik aktörlerin dâhil olduğu bir yapıya sahip olduğu ve buna göre ulusal sağlık politikalarının şekillendiği görülebilmektedir. Hükümetlerin sağlık politikalarının şekillenmesinde, hem sivil toplum kuruluşları hem de küresel kuruluşların varlığının, sağlık yönetimi alanında sonuç vermesi olasıdır. Bu durumun küresel çapta sağlık alanında diplomasinin varlığını ifade ettiği söylenebilir (Kadıoğlu, 2020: 15-17). Yine ekonomik amaçla kurulan uluslararası örgütlerin çeşitli politikalarla yerel hükümetlerin sağlık politikalarını şekillendirici etkilerde bulundukları ve buna göre gelişmekte olan ülkelerin bundan daha fazla etkilendikleri söylenebilmektedir (Topkaya, 2016). Sağlık alanındaki politikaların ortaya çıkmasında Dünya Sağlık Örgütü'nün Ljubljana Bildirgesi'nin önemli ilkeler ortaya koyduğu söylenebilir. Sağlık reformlarına önem verilmesi ve sağlık mesleğinin gereklerinin ön planda olması, toplumsal alanda sağlıklı ilgili ilgi alanının oluşturulması, ihtiyaç ve beklentilere göre sağlık politikalarının oluşturulması, kaliteli sağlık hizmeti sunabilme, tüm kesimlerin yararlanabileceği sağlık sistemleri kurmak, yaşam standartlarını ilke

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

edinen uygulamalara önem vermek gibi ilkelerin (The Ljubljana Charter on Reforming Health Care, 2024) sağlık alanındaki politikalara yön verdiği ileri sürülebilir.

Sağlık politikalarının şekillenmesinde günümüzde kamu yönetimi alanındaki paradigma değişimlerinin etkili olduğu söylenebilmektedir. Neoliberal yaklaşımlar, yeni kamu yönetimi, stratejik yönetim, yönetişim anlayışı ve e-devlet yaklaşımlarının (Atılgan, 2017: 34-47) sağlıkta dönüşümü başlattığı ve sağlık politikasının bu yaklaşımlar ve değerler etrafında şekillendiği söylenebilmektedir. Sağlık politikasının şekillenmesinin küresel ölçekte önemli bir hale geldiği ve klasik sağlık politikasının terk edilmeye başlandığı söylenebilir. Günümüz sağlık politikasının etkili sonuçlar vermesinin ve uygulanabilir bir seviyeye gelmesinin çeşitli koşullarla söz konusu olacağı düşünülmektedir. Sağlık politikasının görünür bir şekilde olması, kapasite durumunun ortaya çıkarılması, sahiplenişmiş bir yapıda olması, yönetişim eksenli bir şekilde çok aktörlü bir işbirliğinin olması ile politikaları güçlü ve etkili bir biçimde uygulayacak bir devlet yapısının bu kapsamda istenilen sağlık politikası sonuçlarını vereceği ileri sürülebilir (Çelik, 2011). Sağlık politikasının gerçekçi bir zemine oturtulması ve bireylerin sağlık hizmetlerine erişimlerinin sağlanması noktasında bu temel bileşenlerin varlığının etkili sonuçlar doğuracağı ifade edilmektedir.

Sağlık politikasının belirlenme sürecinin çeşitli dinamiklere göre yapıldığı görülmektedir. Kritik olarak kabul edilen sağlık ihtiyaçlarının ortaya çıkarılması, sağlık hizmetleri verilirken etkili ve verimli bir şekilde bu hizmetin sürdürülmesi, sağlık hizmetleri için yeterli bir seviyede ekonomik bir yapının yaratılması, hem kamu otoriteleri hem de özel sektör aktörlerinin birlikte faaliyetlerde bulunması gibi ilkelerin sağlık politikasının belirlenme sürecini doğrudan etkilediği savunulabilmektedir (Cichon, vd., 1999'dan akt. Polat, 2021: 12). Sağlık politikasının her ülkede farklı dinamiklere göre yapılandığı ve uygulama alanı bulduğu söylenebilir. Ancak belirli sağlık politikası ilkelerinin birçok ülkede benzerlik gösterdiği ileri sürülebilir. Sağlık politikasının etkili sonuçlar vermesinin her ülkede farklı dinamiklere bağlı olduğu ifade edilmekle beraber temel ilkelerin varlığı gerekli olabilmektedir. Sağlık sorunlarının yapısal olarak görünmesi, sağlık hizmeti verenlerin bilirkişi olması, çok aktörlü bir yapının gerekliliği ve kamu gücüne dayanması ile yasal çerçevede garanti altına alınmasının, sağlık politikasının başarı oranını artıracağı ileri sürülmektedir (Mckee, vd., 2000).

Sağlık politikasının nasıl yapılacağı, finansmanının nelerle karşılanacağı, hizmetin kimler eliyle gerçekleştirileceği ve ödeme yöntemlerinin sağlık politikasının amacını ve araçlarını ortaya koymaktadır (Polat, 2021). Sağlık politikası araçlarının vergiler, regülasyonlar, hibeler, bütçeler, özel haklar, eğitim ve danışmanlık, finansman ve reformlardan oluştuğu ifade edilebilir (Bardach, 2012'den akt. Polat, 2021). Bu araçların uygulanma şeklinin hükümet politikalarına dolayısıyla siyasi otoritelerin tercihleri ile uygulama alanına kavuştuğu ileri sürülebilir. Vergilendirme ile teşvikler, çevresel değişiklikler, kamusal alanda yapılan düzenleme/kısıtlamaların en çok kullanılan araçlar olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Polat, 2021).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sağlık politikasının farklı düzeylerde belirlendiği ve buna göre planlamanın söz konusu olduğu söylenebilir. Sistem düzeyi, program düzeyi, organizasyon düzeyi ile kurumsal düzey olarak sağlık politikalarının belirlendiği savunulabilir (Çil, 2019: 18). Belirlenen bu düzeylerin sağlık hizmetlerinin sunumunda ortaya konan hedeflere ulaşılmasında etkili olduğu vurgulanabilir. Sağlık politikalarındaki belki de en önemli etmenin mali yapının sağlık politikalarıyla uyumlu bir yapıda olması gerekliliği olduğu savunulabilir. Özellikle sağlık alanında kullanılan teknoloji uygulamalarının ekonomik çerçevede daha fazla değerlendirildiği ileri sürülebilir (Yiğit ve Erdem 2016). Sağlık politikalarının içeriğinin oluşturulmasında, toplumun tüm kesimlerinin yararlanabileceği bir sağlık alanının yaratılma derecesinin etkili olduğu söylenebilir.

Sağlık politikasının belirli bir döngüde olduğu ve buna göre aşamaların gerçekleştiği söylenebilir. Sağlık politikasının problemin tanımlanması ve teşhis etme, problemlere uygun politika geliştirme, siyasal karar alma, uygulama ve son kertede değerlendirme aşamalarından oluştuğu söylenebilir (Eke, 2022). Problemin ortaya konması sorunun ne olduğunu anlamaya yönelik sürecini ifade etmektedir. Probleme ilişkin uygun politikayı belirleme ve uygulamanın belirlenen hedeflere ulaşmada önemli aşama olduğu vurgulanabilir. Son aşama olan değerlendirmenin de politika analizi bağlamında sağlık politikasının hedeflenen sonucu verip vermediğini ortaya koyan bir durumu ele aldığı savunulabilir.

Sağlık politikasının Türkiye'de 2000'li yıllar ve sonrasında kalkınma planlarına uygun bir şekilde tasarlandığı söylenebilir. Özellikle Sağlıkta Dönüşüm Programına paralel şekilde sağlık hizmetlerine bireylerin erişimin kolaylaştırılması, sağlık teknolojilerinin artması ve buna göre otomasyonların hayata geçirilmesi, akılcı ilaç kullanımı noktasında belirli ilkelerin ön plana çıkarılması ve herkesi kapsayan sağlık sigortasının yaşam alanı bulmasının bu çerçevede değerlendirilebileceği ileri sürülebilir (Akın, 2015: 17-22). Sağlık alanında yapılan bu çalışmaların sağlık politikalarında yeni bir perspektif olarak yorumlanabileceği savunulabilir. Sağlık politikalarındaki değişimin, hem sağlık hizmetlerinin iyileştirmesine yönelik faaliyetleri içerdiği hem de sağlık hizmeti veren personelin artırılması ve buna göre kaliteli bir sağlık hizmeti sunumunun planlanmasına yönelik stratejileri içerdiği savunulabilir (DPT, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı). Yine kamu hastanelerinin Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu'na bağlanmasının (Akın, 2015) sağlık politikalarındaki değişimin bir yansıması olarak değerlendirildiği söylenebilir. Türkiye'deki sağlık politikasının çeşitli yönlerden Avrupa Birliği'nin ortaya koyduğu sağlık ilkeleri (ulaşılabilirlik, dayanışma, sosyal güvenlik, sürdürebilirlik, hakkaniyet, çevrenin ve çalışanların korunması ile eğitim faaliyetlerine önem verme gibi) (Çoban, 2016: 13) ile benzerlikler taşıdığı söylenebilir. Bu durumun sağlık sistemine ilişkin politikaların çeşitli yönlerden gelişmiş bir yapıda olduğunu ortaya koyduğu savunulabilir. Avrupa Birliği'nin sağlık politikalarındaki uygulamalarının ve ilkelerinin (Gülhan, 2020) günümüz insan hakları bağlamında önemli bir hale geldiği düşünüldüğünde, bu durumun Türkiye'deki sağlık politikaları açısından da takip edilen ilkeleri içerdiği savunulabilir. Sağlık politikalarının son yıllardaki seyrinin özelikle geçmişle kıyaslandığında önemli bir aşamaya geldiği görülmekle beraber, zaman zaman sağlık hizmeti alma noktasında sorunların söz ortaya çıktığı da görülebilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

3. SONUÇ

Politika, insanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak ve kamusal alanda kamu düzeninin sağlanmasına yönelik eylemleri belirtmektedir. Politikanın istenilen sonuçlar vermesinin uygulanan kamu politikasının sağlam temellere dayandırılmasına bağlı olduğu görülmektedir. Her alanda olduğu gibi sağlık alanında da temel hedeflere ulaşılması bakımından politikaların söz konusu olduğu söylenebilir. Sağlığın toplumların sürekliliği açısından önemli bir faktör olduğu düşünüldüğünde, uygulanan politikaların da bu kapsamda önemli bir yer edindiği savunulabilir. Sağlık politikalarının çok aktörlü yapısının gerek politika uygulama aşamasında gerekse de politika analiz boyutunda karmaşık bir durumu ortaya çıkardığı söylenebilir. Bu durumun aşılması adına yönetişim eksenli sağlık politikalarının güncel bir politika anlayışıyla şeffaf bir düzlemde sürdürülmesi gerektiği vurgulanabilir. Sağlık alanındaki temel sorunları gündeme getirmekle başlayan politika yapım sürecinin, temel hedeflere ulaşmada birtakım sağlık politikası uygulamaları ile yürütülmesi söz konusu olmaktadır. Ancak her sağlık politikasının farklı bir yaklaşımla da uygulama alanı bulduğu bilinen bir gerçektir.

Sağlık politikalarının günümüzde eskiye nazaran farklı bir boyuta geldiği ve birçok dinamiğin bunda rol aldığı savunulabilir. Siyasi yapı, kültürel farklılıklar, ekonomik yapı ve hedefler ile insan haklarının önemsenme durumunun sağlık politikalarını şekillendirme etkisine haiz olduğu söylenebilmektedir. Modern devletlerin ortaya çıkması ile birlikte insan hak ve özgürlüklerinin ön plana çıkmasının devletlerin sağlık politikalarını şekillendirdiği düşünülmektedir. Sağlık sorunlarının azaltılmasında, toplumsal alanda bireylerin sağlık düzeylerinin geliştirilmesinde ve kaliteli bir yaşan sunmada sağlık politikasının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Uluslararası kurum ve kuruluşların da sağlık politikalarına özellikle önem vermesinin ulusal çapta sağlık politikalarının şekillenmesinde ve yasal boyutta yapılanmasında yadsınamaz katkıları olduğu ileri sürülebilir. Bu kapsamda sağlık politikalarının kamu otoriteleri himayesinde çok aktörlü bir anlayışla bireyler lehine biçimlenmesi söz konusu olmaktadır. Ancak sağlık politikasının belirli bir süreci içerdiği düşünüldüğünde, sistemli ve planlı bir sağlık politikasının zararları ve hataları azaltmada etkili bir rol oynayacağı ileri sürülebilir.

Sağlık politikalarının günümüzde paradigma değişimlerinin de etkisiyle önemli bir hale geldiği ve hem uluslararası aktörler hem de ulusal aktörlerin bir arada olmalarına imkan verdiği görülmektedir. Sağlık alanında yapılan yanlış politikaların sonuçlarının büyük maddi kayıplar ile insan kaybına neden olduğu düşünülerek etkin ve verimli sağlık politikalarının yürütülmeye çalışıldığı söylenebilir. Türkiye eksenli bir bakış açısıyla ele alındığında sağlıkta dönüşüm programına uygun politika değişimlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği sağlık ilkelerine benzer sağlık ilkelerinin de kamu politikalarında yer almaya başladığı söylenebilmektedir. Sağlık politikasının, politika yapıcıların profesyonel olmasına ve planlı ve stratejik sağlık politikaları oluşturmasına bağlı olarak istenen hedeflere ulaşılmasını kolaylaştırdığı söylenebilir. Çeşitli politika yaklaşımlarının da bu çerçevede ülkelerin özelliklerine göre değerlendirildiği ve uygulama alanı bulabildiği söylenebilmektedir. Her ne kadar temel sağlık hizmetinden yararlanma hakkı tüm insanlar için aynı özellikleri taşısa da devletlerin siyasi, kültürel ve inanç değerlerinin politika yapım surecini doğrudan etkilediği ve

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

buna göre her ülkenin kendine özgü sağlık politikası sürecine girdiği ileri sürülebilir. Bu da farklı yaklaşımların ele alınmasına neden olabilmektedir.

KAYNAKÇA

[1]Akın, H. *Türkiye'de Sağlık Sistemi ve Kamu Hastaneleri Birliği Sisteminde Yaşanan Yönetsel Sorunlar (Konya Örneği).* Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

[2]Atılgan, Y. (2017). *Küreselleşme Süreci ve Türkiye'de Sağlık Politikaları*, İstanbul Yeniyüzyıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

[3]Cansever, İ. H. (2020). Türkiye'de Sağlık Planlaması. Ankara: Gazi Yayınevi.

[4]Cichon, M. Newbrander, W., Yamabana, H., Weber, A., Normand, C., Dror, D., Preker, A. Quantıtatıve Methods In Socıal Protectıon Serıes, Modelling İn Health Care Finance, A Compendium Of Quantitative Techniquesfor Health Care Financing, ILO and ISSA, Geneva,1999.

[5]Çelik, Y. Sağlık Ekonomisi, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2011.

[6]Çevik, H. H. ve Demirci, S. (2008). Kamu Politikası Kavramlar, Süreç, Modeller, Analiz, Karar Verme. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

[7]Çil, V. *Kanıta Dayalı Sağlık Politikası Açısından Sağlık Teknolojileri Değerlendirmesi* Hakkında *Sağlık Yöneticilerinin Görüşleri: Üniversite Hastanesi Örneği*. Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

[8]Çoban, E. *Avrupa Birliği'nde Alternatif Sağlık Politikasının AB Müktesebatı Çerçevesinde İncelenmesi*. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

[9]DPT, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı. (Erişim Tarihi: 26.05.2024).

[10]Eke, E. Sağlık Politikası Süreci. Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi | Yıl / Year: 2022 / Cilt / Vol.: 3 / Sayı / No: 3 | Ss: 41-67, 2022.

[11]Gülhan, İ. *Avrupa Birliği Sağlık Politikası Bağlamında Nadir Hastalıklar ve Avrupa Referans Ağlar*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

[12]Heywood, A. (2015). Siyaset. (B. B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu, A. Yayla, U. Candan Karaca, H. Y. Başdemir, 4. Edisyondan Çev). 16. Baskı. Ankara: Adres Yayınları.

[13]Kadıoğlu, M. *Yumuşak Güç Unsuru Olarak Türkiye'nin Uluslararası Sağlık Politikası,* Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

[14]Mckee, M., Zwi, A., Koupilova, I., Sethi, D., Leon, D. Health Policy-Making in Central and Eastern Europe: Lesseons From The Inaction on Injuries?", Health Policy and Planning, 15(3), p.263-269, 2000.

[15]Topkaya, Ö. Sosyal Politika Bağlamında Dünyada Sağlık Politikalarının Tarihsel Gelişimi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2016, C.21, 2016.

[16]Toygar, Ş. A. Sağlık Politikası: Kavramsal Çerçeve. Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi | Yıl / Year: 2022 / Cilt / Vol.: 3 / Sayı / No: 3, Ss: 11-40, 2022.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

[17]WHO, "The Ljubljana Charter on Reforming Health Care" 1996, https://who-sandbox.squiz.cloud/__data/assets/pdf_file/0010/113302/E55363.pdf (Erişim Tarihi: 26.05.2024).

[18]WORLD Health Organization, 2024 (Erişim Tarihi: 26.05.2024).

[19]Yiğit A, Erdem Z. Sağlık Teknoloji Değerlendirme: Kavramsal Bir Çerçeve. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(23), 215-49, 2016.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAK TÜKETİM MUHASEBESİNİN BİR ÜRETİM İŞLETMESİNDE UYGULANMASI

Prof. Dr. Vesile ÖMÜRBEK[1], Yüksek Lisans Öğrencisi Ayşe SOLKOL[2]

ÖZET

İlerleyen teknoloji ile birlikte, işletmelerin sonsuz kabul edilen ömrünün, sürdürülebilirliğinde seçilen maliyet yönteminin önemi artarak devam etmektedir. Endüstri 5.0' dan bahsedilen günümüz dünyasında, üretim kapasitesinin arttırılmasının yanı sıra, maliyet hesaplamada kullanılan yöntemlerin tekrar gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Geleneksel maliyet yöntemlerinin doğru, güvenilir ve gerçeğe uygun bilgi sağlamadaki yetersizliği, işletmeleri yeni yöntemler arayışına itmiştir. Modern maliyetleme yöntemlerinden olan kaynak tüketim muhasebesi yöntemi kaynak tüketimine yoğunlaşan, tarihi maliyetler yerine yenileme maliyetlerini esas alan, atıl kapasiteye dikkat kesilen ve neden-sonuç ilişkisine odaklanan bir yöntemdir.

Bu çalışmanın konusunu, modern maliyetleme yöntemlerinden olan kaynak tüketim muhasebesi yönteminin üretim işletmelerinde uygulanması oluşturmaktadır. Bu çalışmada yöntemin temeli, ilkeleri, esas unsurları ile özellikleri açıklanmaya gayret edilmiş ve geleneksel yöntemle kıyaslanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaynak Tüketim Muhasebesi, Atıl Kapasite, Faaliyet Tabanlı Maliyetleme, Maliyet Yönetimi

[1] Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, vesileomurbek@sdu.edu.tr-0000-0001-8647-1708

[2]Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,aysesolkol.smmm@gmail.com-0000-0002-0902-0943

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Giriş

Dünyadaki değişimin dinamik gücü, rekabeti de beraberinde taşıyarak işletmeleri bütün yeteneklerini ortaya koyma konusunda zorlamış. Bu durum işletmede karar vericileri, işletmenin bütün unsurlarını dikkatle değerlendirme ve nihayetinde yüksek kalitede düşük maliyetli mamullerle müşteri memnuniyetini zirveye çıkaracak fiyat politikalarını belirlemeye zorunlu kılmıştır. Üretim işletmelerinde, karar vericilerin, işletme adına daha doğru, daha etkili, daha uygulanabilir ve daha verimli kararlar vermesi için mamul maliyetinin çok iyi tespit edilmesi önem taşımaktadır. Gelişen teknoloji, ürünlerin maliyetine dâhil edilemeyen giderlerin toplam maliyet içindeki oranının artması noktasında, geleneksel yöntemleri yetersiz bırakmıştır. Çünkü geleneksel maliyetleme yöntemlerinde, ürünün maliyetine dâhil edilemeyen giderler de çeşitli dağıtım anahtarları ile ürünlerin maliyetine dâhil edilmiş böylelikle ürünlerin maliyetinin gerçeği yansıtmadığı ve güvenilir olmadığı tespit edilmiştir. Bütün bu şartlar dâhilinde işletmenin doğru, güvenilir ve gerçeğe uygun maliyet hesaplamaları yapabiliyor olmasının işletmenin yaşam sürecine katkısı önem arz etmektedir.

Geleneksel maliyetleme yöntemlerinin maliyet hesaplamalarındaki yetersizliği işletmeleri çağdaş maliyetleme yöntemleri arayışına itmiştir. Modern maliyetleme yöntemlerinden olan kaynak tüketim muhasebesi yöntemi de bu amaçla geliştirilmiş, faaliyet tabanlı maliyetleme modeli ile Alman maliyet muhasebesi yönteminin birleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Kaynak tüketim muhasebesi yöntemi kaynak temelli bir yaklaşıma sahip olmanın yanı sıra atıl kapasiteye de dikkat çekmektedir. Bu yöntemde kaynak ve kaynak tüketimini gerçekleştiren maliyet nesnelerinin ilişkilerinin tespit edilmesi önem arz etmektedir.

KAYNAK TÜKETİM MUHASEBESİ

İşletmeler yaşamlarının devamı için, rekabet etme yetisini sürdürebilmeli ve rakiplerine nazaran daha üstün olmak için önce varlık ve kaynaklarının durumlarını belirleyebilmelidir. Bunu sağlayabilmenin temelinde ise doğru finansal bilgiler elde etmek ve elde edilen bilgilerle işletme sürecinin koordine edilmesi gerekmektedir. Finansal bilgilerin doğruluğu, işletme maliyetlerinin doğru hesaplanarak, doğru kararlar verilmesine ve gelecekte istikrarlı tavırlar sergilemesine sebep olacaktır. Kaynak tüketim muhasebesi, işte bu amaç doğrultusunda ortaya çıkmış bir yöntemdir (Öğünç, 2017, s. 50).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kaynak Tüketim Muhasebesinin Tanımı Ve Özellikleri

KTM yönteminin resmi tanımlaması yapılmış olup, yönetimdekilere kurumsal optimizasyon adına karar destek bilgisi veren dinamik, entegre, ilkeleri olan ve kapsayıcı bir yönetim muhasebesi yaklaşımıdır (Krumwiede, 2005 Aktaran Inanlou, Hassanzadeh, & Kohodabakhshi, 2014, s. 200).

Öğünç, kaynak tüketim muhasebesinin tanımını ‘‘*yenileme maliyetleri dikkate alınarak kaynakların sınıflandırılması ve kaynak havuzlarında toplanması, sabit ve değişken maliyetlerin faaliyetlere dağıtılması ve ortaya çıkan atıl kapasite giderinin mamullere değil, sorumlu birime yüklenmesini gerektiren kapasite ve kaynak odaklı bir maliyet yönetim tekniğidir*’’ şeklinde yapmıştır. Ayrıca, kaynak tüketim muhasebesi, asgari verilerle çıktığı yolda bütüncül düşünerek yönetim muhasebesi temelli oluşmuş bir yöntem olup, maliyetlerin dağıtımında mamulleri esas alarak, işletmelere daha sağlıklı veriler sunabilen bir maliyet yöntemidir (2017, s. 50).

Kaynak Tüketimi Muhasebesinin özellikleri (White, 2009, s. 76):

- Kaynak miktarına ve bu kaynaklara ait maliyetleme modeliyle kurulan işletme kaynakları arasında oluşan nedensel ilişkilere ışık tutar.
- Kaynak tüketim muhasebesi yöntemi, nihai ürünlerle veya hizmetlerle ilişkilendirilen maliyet bilgileri sağlarken, bütünüyle absorbe olmuş maliyet bilgileri vermez (Absorbe maliyet hesaplama bilgilerini elde etmek kolaydır).
- Kaynak tüketim muhasebesi yöntemi, maliyet dağıtımlarını bozmayıp nihai ürünler ya da hizmet üretim hacmindeki dalgalanmaları doğru bir şekilde ele alır.
- KTM, yalnızca tahminde bulunup hesaplama yapmayı değil, kaynak kapasitesinin yönetimi ile kapasite maliyetlerine dair bir fikir verir.
- Modelin karmaşası kolayca yönetilebilirken; süreç bilgisine ihtiyaç duyulduğunda bu bilgi eklenebilir, kaynak havuzundan kaynak havuzuna olan ilişkiler izlenebilir ve böylelikle sürecin kontrolü yapılarak, takibi sağlanmış olur.
- Maliyet davranışı, kaynak havuzları ile doğru bir biçimde modellenir, operasyonel (sabit ve orantılı maliyetler) ve karar destek sistemleri (kaçınılabilir ve kaçınılamaz) için de büyük önem taşıyan kaynak bölünebilirliği bakışını sağlar. Ayrıca yöneticilere işletmenin hangi bölümünün, maliyetlerden ve kaynak kullanımından sorumlu olduğu konusunda fikir verir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

- Elde edilen bilgiler, oldukça seviyeli (organizasyon dâhilinde) ve birçok boyutu olan (mamul ya da hizmet, müşteri vb.) katkı payı ile karlılık raporlaması oluşturmak için kullanılması mümkümdür.

1.2. Kaynak Tüketim Muhasebesinin Amaçları

KTM' nin temel amacı, mevcut kurumsal kaynakları optimize etmek, azaltmaktır. KTM yöntemi üretim maliyetlerini düşürmenin yanında, müşteri isteklerini karşılayarak işletmenin rekabetçi konumunu desteklemenin yanı sıra aşağıda sıralanan hedeflere de ulaşmayı amaçlamaktadır (Al-Rawi & Al-Hafiz, 2018, s. 30-31).

Kuruluşun kaynakları hakkında temel bilgiler sağlamak,

Maliyetin doğasının kaynak tüketimi üzerindeki etkisini incelemek,

Kaynakların kullanımını kontrol etmek,

Kullanılmış ve kullanılmayan kaynakların kullanım maliyetlerini azaltma hedefleri doğrultusunda ilerlemeyi ölçmek,

Kaynakların, müşteriye katma değer yaratma yeteneğini açıklamak,

Kuruluş içindeki kaynaklar ile bunların arasındaki karşılıklı ilişkiler bakımından entegre bir çerçeve sağlamak ve bunların verimli bir şekilde nasıl kullanılacağı.

1.3. Kaynak Tüketim Muhasebesinin Temel İlkeleri

1.3.1. Nedensellik İlkesi

Nedensellik ilkesi; kaynak akışları ile kaynak akışlarına ilişkin maliyetlerde, tedarik zincirlerinde kaynaktan tüketiciye uzanan modellemenin sıkı bir neden-sonuç ilişkisini zorunlu kılmaktadır. Kaynak tüketim muhasebesi yönteminde kaynakların birbirleri ile olan nedensellik ilişkileri; kaynak miktarlarına ait maliyetler açısından ciddiyet arz etmektedir (Erkuş, Aksu, & Turan, 2014, s. 21)

1.3.2. Cevap Verebilirlik İlkesi

Cevap verebilirlik ilkesinde kaynakların tüketimi maliyetlerin davranışlarıyla modellenerek nedensellik ilkesi ile uyumlu olabilme maksadıyla uygulamada yerini alır. Cevap verebilirlik ilkesi kaynak havuzlarının birbirleri ile olan sabit ve orantısal ilişkilerini düzene koyar. Aynı zamanda kaynak havuzlarının niteliklerini ayrıntılı olarak tanımlarken etkin karar destek

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

gelişimine olanak verir (White, 2009, s. 67; Inanlou, Hassanzadeh, & Kohodabakhshi, 2014, s. 200).

1.3.3. İş/Süreç İlkesi

İş/süreç ilkesi diğer iki ilke gibi (nedensellik, cevap verilebilirlik) evrensel olmamakla birlikte gereklidir. Maliyet nesnelerinin birbirleri ile olan kaynak akışlarının takibi yönetsel kararlara her daim yeteri kadar bilgi verememektedir. Duruma göre süreli, duruma göre de sürekli bir şekilde kaynak havuzlarının birbirleri ile olan kaynak tüketimlerinde sürdürülen faaliyetlerin biliniyor olması gerekmektedir. İş/süreç ilkesinin referansını faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemi oluşturur. KTM yönteminde iş/süreç ilkesi oldukça sınırlı ve sıkı disipline olarak uygulama alanı bulur (White, 2009, s. 70). Maliyet etkenleri arasında yalnızca kaynak akışının takibi yönetimin vereceği kararları desteklemek için kâfi gelmeyebilir. Dolayısıyla bu ilkeye göre, kaynakların tüketiminde kullanılan faaliyetlerin bilinmesi önem arz etmektedir (White, 2009, s. 67).

1.4. Kaynak Tüketim Muhasebesi Temel Unsurları

1.4.1. Kaynaklar

Kaynaklar işletmeleri optimize etmek için yöneticilerin alacağı kararlarda büyük önem taşımaktadır. Bu sebepten dolayı kaynakların doğasını anlayabilmek bu kaynakların etkin ve verimli yönetimini sağlamaktadır. Bu bakış açısı ile kaynaklar bünyesinde üç temel özelliği barındırmaktadır. Bu özellikler ise aşağıda sıralandığı gibidir (White, 2009, s. 65-66):

Yeterlilik: Kaynaklara ilişkin niteliksel özellikleridir. İşletme çalışanlarının eğitim seviyeleri, kullanılan makinelerin kalitesi gibi özellikler nitel özelliklere örnek verilebilir.

Kapasite: Kaynak Tüketim Muhasebesi yöntemi, CAM-I (The Consortium of Advanced Management - International) Uluslararası İleri Düzeyde Yönetim Konsorsiyumu'nun kabul ettiği teorik kapasiteyi kullanmaktadır. Kaynak Tüketim Muhasebesi yönteminde, kapasite; verimli kapasite, verimsiz kapasite ve atıl kapasite şeklinde kategorize edilmektedir

Kaynak Yapısı ya da Davranışı: Kaynakların maliyeti kaynakların karakterini yansıtır. Herbir kaynak havuzu kaynaklara ilişkin özellikleri birleştirir. Örnek: Makine kaynak havuzu; makinelerin bakım onarım, enerji, amortisman vb. maliyetlerini içerir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Maliyet Yapıları

Maliyetler esasında, kaynak akışı ile kaynak havuzlarında ortaya çıkan çıktılar sebebiyle oluşur (White, 2009, s. 66). Bir başka ifade ile işletmede üretim faaliyetleri kaynak akışının doğru modellenebilmesi durumunda maliyetlerin tespiti net olarak yapılabilmektedir.

KTM yönteminde teorik kapasite ile planlanan/bütçelenen kapasite arasında oluşan fark atıl kapasite olarak isimlendirilmekte ve atıl kapasite maliyetleri ürünlere yansıtılmamakta (Perkins & Stovall, 2011, s. 49).

1.4.3. Miktar Temelli Yaklaşım

Kaynak tüketim muhasebesi yönteminin ölçüsü miktardır. Yani, yöntem tüm tüketim ilişkilerini miktar temelli ifade eder (Erkuş, Aksu, & Turan, 2014, s. 22).

1.4.4. Yerine Koyma Amortisman Yöntemi

Kaynak tüketim muhasebesi yönteminin önem taşıyan özelliklerinden bir başkası da amortisman hesaplamalarında tarihsel maliyetlerin kullanılmayıp, yerine koyma maliyetlerin kullanılıyor olmasıdır. Dolayısıyla, yöntemin miktar ve fiyat tahminlerine ne kadar önem verdiğinin göstergesidir. Fiyat değişiklikleri ortaya çıktığında tarihsel maliyetler, kaynakların fırsat maliyetlerini gerçekçi olarak yansıtamayacağından dolayı KTM yöntemi dağıtımları, yerine koyma maliyetleri ile gerçekleştirir. Yerine koyma maliyetleri, bugünün fiyatları ile kapasitenin yenilenmesi için gerekli olan fiyatı ifade eder. Bundan dolayı yöntem miktar ile fiyat tahmininde dikkatli olmayı gerektirmektedir (Balakrishnan, Labro, & Sivaramakrishnan, 2012, s. 14).

Kaynak Tüketim Muhasebesinin Uygulama Süreci

Kaynak tüketim muhasebesi yönteminin işletmelerde kurulabilmesi/uygulanabilmesi için takip edilmesi geren adımlar aşağıdaki gibidir (Perkins & Stovall, 2011, s. 47):

Kaynakların biribirleri ile olan ilişkilerinin anlaşılarak kaynak havuzlarının belirlenmesi: Kaynak tüketim muhasebesi yönteminin en önemli özelliği, konrol ve planlamanın kaynak düzeyinde yapılabiliyor olmasıdır. Dolayısıyla işletmedeki kaynaklar ve bu kaynakların biribirleri ile olan ilişkileri tespit edilerek, kaynak havuzlarının belirlenmesi. Örnek; insan kaynakları, kullanılan elektrik vb.

Birincil maliyetlerin ve ikincil maliyetlerin belirlenmesi : Bütün kaynak havuzları için birincil maliyetler ile eğer var ise ikincil maliyetler tespit edilerek toplam maliyetin bulunması.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kaynak havuzları maliyetlerinin sabit maliyetler ve orantısal maliyetler şeklinde ayrılması: Toplam maliyetleri tespit edilen kaynak havuzları maliyetlerinin sabit ve orantısal maliyetler şeklinde ayrılması. Sabit maliyetlerin dağıtımı teorik kapasite baz alınarak yapılırken, orantısal maliyetlerin dağıtımında kaynak havuzları çıktı baz alınır. Örnek: Direkt işçilikler orantısal maliyetler olararak değerlendirilirken, eğitime harcanan işçilik saati işletmelerin sabit maliyet ögesi şeklinde görülür.

Faaliyet maliyetinin tespit edilmesi : Kaynak havuzlarındaki maliyetlerin, kaynak etkenleriyle faaliyetlere dağıtımı yapılarak faaliyet maliyetlerinin tespitinin yapılması ile her bir kaynak havuzunun kapasitesi teorik kapasiteyle kıyaslanarak atıl kapasite ile bu kapasitelerin maliyetlerinin belirlenmesi.

Faaliyetleri kullanan mamullere dağıtımın yapılması: Mamullerin üretiminde kullanılan faaliyetlerin maliyeti, faaliyet etkenlerinin tespiti ile mamullere faaliyetlerin kullanılma miktarlarıyla orantılı bir şekilde dağıtımın yapılması. Böylece her bir mamulün maliyeti ayrıntılı olarak hesaplanır.

Kaynak tüketim muhasebesi yöntemi uygulama sürecini incelersek eğer, maliyetlerin ne kadar ayrıntılı bir maliyet analizine tabi tutulduğunu görebiliriz. Bu analiz işletme yönetimine mamul ve süreçlere ilişkin kararlarda destek vermektedir. Aynı zamanda kaynak oldaklı ve miktar bazlı bir yaklaşıma sahip olduğu için kararlar mamul düzeyinde olmayıp, kaynak düzeyinde alınarak, mamul maliyetlerine atıl/aşırı kapasite maliyetlerini yüklemeyerek işletmelere doğru fyatlandırma yapma imkanı tanımaktadır (Köse & Ağdeniz, 2015, s. 59).

Kaynak Tüketim Muhasebesi Yönteminin, Geleneksel Maliyetleme Yöntemi ile Karşılaştırılması

''Kaynak tüketim muhasebesi'' yöntemi ''*alman maliyet muhasebesi''* yöntemi ile *''faaliyet tabanlı maliyetleme''* yöntemini bir araya getiren son derece ileri maliyetleme ve yönetim muhasebesi yaklaşımı olmakla beraber, geleneksel maliyet yöntemlerine nispeten daha gelişmiş bir maliyetleme yöntemi şeklinde kabul görmektedir. Buradaki geşilmiş olma durumu neticesinde KTM yöntemi ve geleneksel maliyetleme yöntemlerinin aralarında önem arz eden farklılıklar oluşmaktadır (Tutkavul & Elmacı, 2016, s. 107).

Geleneksel maliyetleme yöntemi aşırı/atıl kapasiteyi tanımlayamadığı için, atıl kapasite maliyetlerinin hesaplanmayıp mamullere yüklenmesi, ekonomik gerçeklik ifade etmeyen amortisman hesaplamalarının kullanılması, kaynakların kaynak havuzları atlanılarak direkt

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

olarak ürünlerle ilişkilendirilmesi, maliyetlerin departman ya da ürün düzeyinde gruplandırılıyor olması vb. sebeplerden dolayı kaynak tüketim muhasebesi yöntemine göre zayıf kalmıştır. Oysaki kaynak tüketim muhasebesi yöntemi aşırı/atıl kapasiteyi tanımlayarak, aşırı/atıl kapasite maliyetlerini hesaplayıp ürünlere yüklememekte, amortisman hesaplamalarında yerine koyma maliyetine dayalı amortisman yöntemini tercih etmekte, kaynakları oluşturulan kaynak havuzları ile analiz etmekte olup maliyetleri her düzeyde gruplandırması vb. sebeplerden dolayı geleneksel maliyetleme yöntemine göre güçlü olarak görülmektedir.

UYGULAMA VE SONUÇ

Hazır beton üretimi yapan bir işletmenin 2023 yılı Ocak ayı verileri kullanılarak, kaynak tüketimi muhasebesi yönteminin uygulanması neticesinde birim maliyetlerin tespiti amacı ile yapılan bu çalışmada; ilk olarak incelenen ayda ortaya çıkan giderler belirlenmiştir. Bu giderler içerisindeki amortisman giderleri için *''yenileme maliyetleri''* hesaplanmış ve yapılan hesaplamalara *''yenileme maliyetleri''* dahil edilmiştir. Giderler oluşturulan kaynak havuzlarında sabit ve değişken olarak sınıflandırılmış ve kaynak etkenleri ile faaliyetlere dağıtımı yapılmıştır. Burada sabit maliyetlere ilişkin olarak meydana gelen atıl kapasite giderleri belirlenerek mamullere dağıtımı yapılmamıştır.

Ve nihayetinde faaliyetlerde toplanan giderler mamullere dağıtılmıştır. KTM yönteminde atıl kapasiteye ait giderler mamul maliyetlerine dâhil edilmemekle beraber bu çalışmada, atıl kapasite maliyetlerinin mamul maliyetine etkisini tespit edebilmek amacıyla, söz konusu maliyetler dâhil edilerek yeniden birim maliyetler hesaplanmıştır.

KTM yönteminden sonra, geleneksel maliyetleme yönteme göre birim maliyetler belirlenmiş olup öncelikle endirekt giderler gider yerlerine, sonrasında yardımcı gider yerlerinde toplanan giderler esas üretim gider yerleri ile faaliyet gider yerlerine dağıtılmıştır. En son aşamada ise esas üretim gider yerlerinde toplanan giderler mamullere yüklenmiştir. Faaliyet gider yerlerinde toplanan giderler mamullere yüklenmemiştir.

Sonuç olarak; Kaynak tüketim muhasebesi yöntemi atıl kapasiteye dikkat çekip, yenileme maliyetlerini göz önünde bulundurarak daha güvenilir, daha geçekçi maliyet bilgileri sunarak, yönetime geleceğe dair projeksiyon tutmaktadır. Ayrıca kaynak tüketim muhasebesi yöntemi, işletmelere ürettiği mamulün gerçek maliyetini bulabilme imkânı vermektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kaynakça

Al-Rawi, A., & Al-Hafiz, H. A. (2018). The Role of Resource Consumption Accounting (RCA) in Improving Cost Management in the Jordanian Commercial Banks. *International Journal of Economics and Finance, 10*(10), 28-39.

Balakrishnan, R., Labro, E., & Sivaramakrishnan, K. (2012). Product Costs as Decision Aids: An Analysis of Alternative Approaches (Part 1). *American Accounting Association, 26*(1), 1-20.

Erkuş, H., Aksu, İ., & Turan, E. (2014). Kaynak Tüketim Muhasebesinin Diğer Maliyet Sistemleri İle Karşılaştırılması. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 22.

Inanlou, I., Hassanzadeh, M., & Kohodabakhshi, N. (2014, haziran). Evaluatıng The Cost of Resources Consumed In The Main Activity of Iran Khodro. *Singaporean Journal of Business Economics and Management Studies, 2*(12), 199-204.

Köse, T., & Ağdeniz, Ş. (2015, Haziran). Kaynak Tüketim Muhasebesinde Kapasite Maliyet Yönetimi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 51-74.

Öğünç, H. (2017). Kaynak Tüketim Muhasebesi Yaklaşımının Karşılaştarmalı Analizi ve Bir Uygulama, T.C. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi. Burdur.

Perkins, D., & Stovall, O. (2011). Resource Consumption Accounting –Where Does It Fit? *The Journal of Applied Business Research, 27*(5), 41-52.

Tutkavul, K., & Elmacı, O. (2016). *Sürdürülebilir Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Kaynak Tabanlı Yaklaşım Ve Kaynak Tüketim Muhasebesi Modeli.* Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti. Mart 2016 tarihinde alındı

White, L. (2009). Resource Comsumption Accounting: Manager - Focused Management Accounting. *The Journal of Corporate Accounting & Finance, 20*(4), 63-77.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KADIN SORUNLARININ DEĞERLENDİRİLMESİNDE KESİŞİMSELLİK YAKLAŞIMI

eygul24@gmail.com ORCID ID 0000-0003-3754-3044

Yüksek Lisans Öğrencisi, Nisagül YILDIZ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Kadınlar geçmişten günümüze kadar geçen süre zarfında kendi hak ve sorumluluklarını yerine getirebilmek için sürekli bir mücadele içerisinde bulunmuşlardır. Tarih boyunca şekillenen feminist hareket kadınların ataerkil yapı içerisinde uğramış olduğu baskı ve sömürüyü ele alarak bir mücadele alanı yaratmıştır. Bu mücadele ortamı içerisinde kadınlar toplum tarafından belli normlar dâhilinde özel alanı temsil eden ev ortamına tutsak edilmiştir. Toplumun bu şekilde kadınları ve erkekleri belli alanlara dahil ederek onları belli sorumluluklar dahilinde karakterize etmesi sosyal hayatta toplumsal cinsiyet eşitsizliği olarak nitelendirilmektedir. Kadınlar bu eşitsizlikler neticesinde yıllarca kendi haklarını feminizm başlığı altında savunmuşlardır. Kadının insan haklarını elde etme mücadelesinde feminist hareketin dalgaları boyunca birçok kazanım üstlenilmiştir. Bu kazanımlar dahilinde kadınlar geçici olarak belli haklara ve statülere sahip olabilmiştir. Feminizm bu zamana kadar kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığa ve eşit hak arayışına odaklanmıştır. Ancak günümüzde gelinen noktada kadınların yalnızca erkekler arasındaki farklılıklarına değil kadınların kendi aralarında uğramış oldukları haksızlık ve eşitsizliklerin de ele alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Kesişimsellik üçüncü dalga feminizm içerisinde kadınlar arasındaki farklılıkların görünür kılınmasını, göz ardı edilmemesi gerektiğini dile getirmiştir. Üçüncü dalga feminizm içerisinde kadınlar arasındaki farklılıkların kadın sorunları da çeşitlendirdiği savından hareketle, kadınların ırk, sınıf, etnisite gibi faktörler ile baskıyı ve ayrımcılığı farklı türlerde deneyimlediği savunulmaya başlanmıştır. Farklı güç ilişkileri içerisinde, kadına yönelik eşitsizlik ve ayrımcılığı farklı şiddetlerde deneyimleyen kadınların sorunlarının da farklılık gösterdiğini savunan kesişimsellik yaklaşımı çoklu kadın kimliklerine yönelik, çoklu tahakküm biçimlerinin inşasına odaklanarak, çoklu ayrımcılık biçimlerinin kesişim noktalarını analiz etmektedir. Bu çalışmada feminizm yaklaşımı içerisinde bir analitik araç olarak kullanılan kesişimsellik yaklaşımının, kadın sorunlarını ele alma ve analiz etme biçimi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Toplumsal Cinsiyet, Kesişimsellik

1. GİRİŞ

Feminizm, tarih boyunca kadınların kendi haklarını tanıyarak bu hakların korunması ve bilinmesi amacı ile eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik çeşitli düşünceleri içerisinde

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

barındıran bir kavram olup geçmişten günümüze kadar sürekli gelişim ve değişim göstermiştir. Feminizm yaklaşımı kendi içerisinde birçok konuya ev sahipliği yapmıştır. Bu konulara; Kadınların özgürleşmesi, baskı altına alınmalarının engellenmesi, yasal haklarının meşrulaştırılması, kamusal ve özel alandaki haklarının eşit dağılması gibi unsurlar örnek verilebilir. Feminizmin temel amacı kadınların özgürlüğünü sağlamak ve sahip oldukları temel hakları yerine getirmektir. Ayrıca ataerkil topluluklarda meydana gelen toplumsal cinsiyet normlarının önüne geçmektir. Feminist hareket kadınların yalnızca kadın olmalarından kaynaklı sahip oldukları biyolojik farklılıkların, ataerkil toplum ve yapılarda kültürel olarak algılanıp yorumlanması sonucunda uğramış oldukları haksızlık ve ayrımcılığa odaklanmıştır. Bu kavram günümüz literatüründe farklı süreç ve anlam bütünlüklerinden geçerek değişim ve dönüşüm yaşamıştır. 21. Yüzyılda kadın hareketlerinin geçirmiş olduğu bu değişimler neticesinde farklı kadınlık durumları ortaya çıkmıştır. Tarih boyunca şekillenen feminist dalga hareketleri, kadınların kamusal alandan ayrı tutulup özel alan içerisine dâhil edilerek cinsiyetçi sömürüye maruz kaldığı üzerinde durmuştur. Feminizmin ortaya çıkışında dünyada yaşanan politik, siyasal ve sosyal dalgalanmalar ile birlikte kadınların eşitlik, özgürlük, sosyal ve siyasal hak talepleri rol oynamıştır. Feminist kadın hareketi tarihsel süreç içerisinde farklı dalgalara ayrılarak günümüze gelmiştir. Birinci dalga feminist hareket; kadınların erkeklerle eşit hak ve statülere sahip olma talepleri neticesinde ortaya çıkmış olup ikinci dalga feminist hareket; toplumsal cinsiyet kavramı temelinde şekillenmiştir. Zaman içerisinde meydana gelen önemli olaylar Üçüncü dalga feminist hareketin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu dalga içerisinde kendine yer edinen Kesişimsellik kavramı kadınların yalnızca erkekler ile arasındaki ayrımcılığa odaklanmanın tüm kadınlar nezdinde eşit sonuç doğurmayacağı ve feminizmin yalnızca belli özellikteki kadınları ele alarak bu sorunların üstesinden gelemeyeceğini belirterek feminizme bir eleştiri niteliğinde ortaya çıkmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise üçüncü dalga feminist hareketin önemli teorisyenleri tarafından ele alınan kesişimsellik kavramının, feminizme geniş bir yelpazeden bakış açısı üzerinde durulacaktır. Patriarkal düzen içerisinde hayatını devam ettiren kadınlar tarih boyunca özel alan konumlaması olan aile ve ev dikotomisinde yerini almıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise kadınlar, çalışma hayatına dâhil edilmiş ancak ev ve aile içerisindeki sorumlulukları dolayısı ile kendilerine esnek zamanlı bir iş bulma tahakkümü altında kalmışlardır. Çocuk bakımı, temizlik, ev işleri, hasta bakımı, mutfak işleri, tekstil gibi alanlar kadınlar tarafından esnek zamanlı olarak çalışabilecekleri yerler olarak tercih edilmiştir. Ataerkil toplumun bireylere yüklemiş olduğu roller neticesinde kadınlar kendilerini ev sorumluluğu kapsamında stres altında hissetmiş ve bu sorumluluk neticesinde cinsiyetçi iş ayrımı yapmak durumunda bırakılmıştır. Bu durum yalnızca kadın-erkek iş ayrımı bazında değil kadınlar arasında da kolay işlerin ve hafif işlerin yapılabilirliği neticesinde adaletsiz ücret dağılımında da kendini göstermektedir. Bununla beraber kadınlar ayrımcılığa, yalnızca günlük hayatlarında değil mesai arkadaşlarıyla olan farklılıkları neticesinde de bu duruma maruz kalmaktadır. Bu tez çalışması kapsamında Erzincan İli içerisinde yer alan tekstil fabrikasındaki işçi kadınların, Kesişimsellik yaklaşımı bağlamında yaşamış oldukları sorunların değerlendirilmesi üzerinde durulacaktır. Feminizm bugün ki gelinen noktada geniş bir yelpazeye yayılarak kadınların yalnızca erkeklerle olan hak arayışında değil, kendi aralarındaki farklılıkları neticesinde maruz kaldıkları haksızlıkları ve ayrımcılıkları ele alan bir kavram niteliği taşımaktadır. Ataerkil sistem kadınların çalışma

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

hayatında da birçok engelle karşılaşmasına neden olmuştur. Ev ve aile sorumluluğunun bütün yüklerini omuzlarında taşıyan kadınlar iş hayatlarında da kendi aralarındaki farklılıkları dolayısı ile cinsiyetçi iş ayrımına tabi tutulmuştur. Bu çalışmada Erzincan İlindeki tekstil işçisi kadınların birbirleri arasındaki farklılıkları neticesinde yaşamış oldukları sorunlar ele alınacak olup bu kadınların neden tekstil sektörünü tercih ettikleri üzerinde durulacaktır.

2. KESİŞİMSELLİK

2.1. Feminizm: Kavramsal ve Tarihsel Çerçeve

Feminizm kelime anlamı olarak Latince bir kavram olan 'femine' kelimesinden türetilmiştir. Bu yaklaşım, kadınların sadece cinsiyetlerinden dolayı karşı karşıya kalmış oldukları zorlukları kapsayan, baskı ve ezilmişlikle ilişkisini inceleyen, sınıf, ırk ulus din, dil, vs. gibi alanlarda kadınların yaşadığı sorunları ele alan bir bilim alanı olarak değerlendirilmektedir (Taş, 2016, s. 165). Feminizm ilk olarak 18. Yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkmış ve 1972'de yayınlanan Mary Wollstonecraft'ın "A Vindication of the Rights of Women"adlı eseriyle de ilk akademik alan içerisine girmiştir (Sevim, 2005, ss. 7-8). Asıl feminist fikirler, ancak kadınlara oy hakkı hareketinin ortaya çıktığı 1840'larda ve 1850'lerde ilk dalga feminizm şeklinde daha geniş kitlelere ulaşabilmiştir (Heywood, 2022, ss. 90-91). Feminizm ataerkil yapı içerisinde kadınların yaşamış oldukları eşitsizlik ve ayrımcılıkları odak noktasına alan bir kavram niteliği taşımaktadır. Feminizm bir toplumda kadınların sahip oldukları biyolojik farklılıkların ataerkil yapı içerisinde kültürel olarak algılanması durumunda kadınların yalnızca kadın olmalarından dolayı uğramış oldukları baskı ve sömürüyü ortadan kaldırmayı amaçlayan harekettir. Feminizmin tarihsel konjonktür içerisinde geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümler neticesinde farklı kadınlık durumları ortaya çıkmıştır. Feminizmin temel amacı kadınların özgürlüğünü sağlamak ve sahip oldukları temel hakları yerine getirmektir. Ayrıca ataerkil topluluklar içerisinde o toplumun kadınlara konumlandırdığı cinsiyet rollerinin de önüne geçmektir. Geçmişten günümüze kadınların maruz kaldıkları bu cinsiyet rolleri her toplumun kendi dinamiklerine göre şekillenmiştir (Yıldırım,2018, s. 145). Senelerce varlığını sürdüren bu toplumsal roller kadınlara farklı bir kimlik yüklemiştir. Toplumun kadınlara ve erkeklere yüklemiş olduğu bu cinsiyet rolleri toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle kadınların eğitim, çalışma ve siyasi hayata katılımları daha düşük düzeyde kalmaktadır (Bardakçı, 2022, s. 71). Feminist hareket dönem içerisinde birçok düşünür tarafından farklı tanımlamalara olanak sağlamıştır. Feminizm Nedir? Sorusuna ABD'li siyahi kadın aktivist olan Bell Hooks şöyle yanıt vermiştir: "Feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir harekettir" (Hooks, 2017, s. 9). Çok sayıda eseri olan Bell Hooks'un 1980'li ve 1990'lı yıllarda yazmış olduğu eserler feminizm mücadelesinde önemli bir yere sahiptir (Işık, 2022, s. 4). Bu bağlamda feminizmin ikinci dalga içerisindeki önemli isimlerinden olan Simone De Beauvoir'a göre ise kadınlar, erkeklerle her alanda eşit olacağı bir mücadele ile özgürlüğüne kavuşacaktır. Judıth Buttler!e göre ise feminizm kadının kadın olarak tanınması gerektiği varsayımına dayalıydı. Yani Buttler'a göre cinsiyet, doğamızın bir parçası olmaktan ziyade oynadığımız bir roldür. Dolayısıyla cinsiyet toplumun bireylere konumlandırdığı basmakalıp ifadelerden başka bir şey değildir. Feminist kadın hareketi ilk ortaya çıktığı tarihten bu zamana kadar sürekli bir değişim ve gelişim

göstermiştir. İçinde bulunduğu dönemin önemli olayları neticesinde dalgalara ayrılmıştır. Feminizm kendi içerisinde üç dalgadan oluşmaktadır. Birinci dalga feminizm kadınların hak ve eşitlik talepleri üzerinde dururken ikinci dalga feminizm toplum içerisinde yer alan kadınların kamusal\özel alan dikotomisinin ortadan kaldırılmasını ele almıştır. Üçüncü dalga feminizme gelindiğinde ise kadınların yalnızca erkekler kıstasında değil kendi içlerinde de yaşamış oldukları eşitsizlik ve ayrımcılıkları baz alan kesişimsellik kavramı üzerinde durulmuştur. Her döneme damgasını vurmuş konu başlığı ise aile kavramı olmuştur. Aile kavramı feministlere göre, kadın-erkek arasındaki eşitsizlik ve sömürü ilişkisinde, kadının özel alana itilmesinde kullanılmaktadır. Feminist düşünceye göre kadın, bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak, sadece aileyi meydana getirmez, aynı zamanda aile tarafından meydana getirilir (Güneş, 2018, s. 142). Dolayısıyla kadın özel alana dâhil edilerek ev ve aile yaşantısından sorumlu tutulmuştur. Kamusal alan içerisine çok fazla dâhil edilmemiştir. Tarihin bilimsel bir disiplin olarak kabul edildiği 19. yüzyıldan bu yana, kadınların tarihteki rolü tarihçilerin kendi bakış açılarına göre de farklılık göstermiş, tarih hep erkekler açısından ele alınmış, cinsiyetler arasındaki ilişki, kadının ikinci plana itilmesi tarih incelemelerinde göz ardı edilmiştir (Berktay,2003, s. 20). Feminizmin tarihsel sürecinin farklı dalgalara ayrılmasının sebebi kadınların veya feminist grupların farklı zamanlarda farklı talep ve isteklerinin olmasıdır. Ataerkil ve kapitalist sistemi dönemin şartlarına göre farklı açılardan eleştirmeleridir.

2.2. Feminist Hareketin Doğuşu: Birinci Dalga Feminizm

Birinci dalga feminizm, kuramsal olarak liberal feminizm olarak da adlandırılır. 1789 Fransız İhtilalinden sonra ilan edilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinde Kadın hak ve özgürlüklerinin yer almaması dolayısı ile ortaya çıkmıştır. Birinci dalga feminizm 19.yüzyılın sonu ve 20.yüzyılın ilk on yıllarında varlığını sürdürmüştür. Bu hareket ilk olarak kadınların oy kullanma hakkının güvence altına alınmasına yönelik yasal haklar ve konulara odaklanmıştır. Kanun önünde eşitlik ve fırsat eşitliği ilkeleri etrafında şekillenmiştir. Bu süre zarfında kadınların eşit hak talepleri, kamusal hizmetlerden yararlanma isteği Fransız Devrimi içerisinde kadınları kapsamamaktadır. Dolayısıyla bu durum özel alan içerisine dâhil edilen kadınların hak taleplerini arttırmıştır. O dönemde kadın doğası gereği çocuk yapmayla yükümlüydü ve onun en büyük rolü anne olmaktı. Mary Wollstonecraft'ın "Kadın Haklarının Bir Savunusu" adlı kitabıyla Fransız devriminin temel ilkesi olan eşitliğin cinsiyetler arasında da gerektiğine vurgu yapılarak birinci dalga feminizmin temelleri atılmıştır (Nazife Gürhan& Akan, 2020, s. 7). Mary Wollstonecraft bu eserinde, Artık kadınların yaşam şekillerinde bir devrim gerçekleştirilmesinin zamanının geldiğinden bahseder (Wollstonecraft, 1972). Birinci dalga feminizmin temel amacı eğitim, oy ve mülkiyet hakkına dayanan kamusal alanda eşit bir şekilde var olmaktır. Dolayısıyla gerek insanlar arasındaki ilişkiler gerekse toplumların çeşitli kurumlarındaki iş ve özel ilişkiler, kadınlarla ilgili kalıtsallaşmış önyargılarca düzenlendiği için kadın aile içerisinde etken bir hale getirilen fakat sosyal yaşam alanı içerisinde edilgenleştirilen kısır bir döngü içerisine hapsedilmiştir (Aktaş, 2013, s. 56). Dönemin feminist kuramcıları kadınların da erkekler gibi birer yurttaş olarak aynı ve eşit derecede temel hak ve özgürlüklere sahip bir insan olduklarını ifade etmişlerdir. O dönemde dünyanın birçok yerinde kadınların oy kullanma hakkı büyük bir sorunsalı ifade ediyordu. Bu sorunsal özellikle Avrupa'da önemli mevkilerde bulunan belli hiyerarşik sınıf içerisinde yer alan kadınların oy kullanma hakkının

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bulunurken, genel anlamda hiçbir kadının oy hakkının bulunmamasıydı (Taş, 2016, s. 169). Kadınlar maruz kaldıkları siyasal ve sosyal eşitsizlikler dolayısıyla ırkçılığa karşı mücadeleye girmişleredir. Fransız Devriminde kadınların da birer yurttaş olarak kabul edilmesi için mücadele edip idama mahkûm edilen Olympe de Gouges'den, Cumhuriyet'in ilanına kadar erkeklere verilen seçme ve seçilme hakkının kadınların da hakkı olduğunu savunan Nezihe Muhittin'e kadar dünyanın dört bir tarafında kadınlar eşit haklar için mücadele etmişlerdir (Kaymaz Mert& Ünsal,2022, s. 37). İlk dalga feminizm olan birinci dalga feminizm böylelikle 1893'te Yeni Zelanda'da ilk kez yürürlüğe giren, kadınlara oy kullanma hakkının kazanılmasıyla sona ermiştir.

2.3. Kişisel Olan Politiktir: İkinci Dalga Feminizm

Birinci dalga feminist hareket neticesinde elde edilen haklar doğrultusunda tekrar canlanmaya başlayan kadın hareketi Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kavramı altında kamusal\özel alan ayrımına odaklanarak İkinci dalga feminizmin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İkinci dalga feminizm (1960-1990) ataerkillik, kamusal alan ve özel alan konularını kapsamaktadır. Bu dönemde bilinçli kadın hareketi için ilk adımlar oluşturulmuştur. Feminizm yalnızca kamusal alandaki eşitlikle değil diğer tüm alanlardaki eşitliğe dikkat çekmiştir. Döneme damgasını vurmuş düşünür Simone De Beauvoir'dir. İkinci Cins adlı eseri bu döneme örnek teşkil etmektedir. Simone de Beauvoir (1902-1986) deneme yazıları, romanları ve felsefi eserleri ile varoluşçu hareketin içinde ayrıcalıklı bir yere sahip feminist ve aktivisttir (Aydınalp, 2020, s. 476). Beauvoir, "Kadın doğulmaz, kadın olunur!" dediğinde toplumun kadınları nasıl şekillendirdiğini ifade eder. İkinci Cinsiyet adlı eserinde cinsiyet meselesini biyolojik alandan çıkararak kültürün ve tarihin alanına yerleştirirken toplumsal cinsiyet kavramını tartışmaya açmıştır. Dolayısıyla Beauvoir biyolojik cinsiyeti toplumsal cinsiyetten ayırmıştır. Kadınlık ve erkekliğin doğal olmadığını, sonradan öğrenilen toplumsal eylemler ile kazanıldığını dile getirmiştir. Yani kadın olmak ona göre öğrenilmiş bir olgudur. Toplumun sahip olduğu bu düşüncelerin içerisinde Simone de Beauvoir 1949 yılında yayınlamış olduğu İkinci Cinsiyet adlı eserinde "Kadın, erkek için cinsiyettir, dolayısıyla mutlak olarak da öyledir. Kadın kendini erkeğe göre belirler ve farklılaştırır, erkek kadına göre değil, kadın özsel olan karşısında özsel olmayandır. Erkek öznedir, Mutlak olandır, Kadın Başkadır" (Beauvoir, 2019, s. 26). Kadını başka olarak niteleyen erkektir. Dolayısıyla içerisinde bulunulan toplum kadını sosyal hayatın bir parçası halin getirmekten ziyade özel alan içerisine dâhil etmiştir. Feminizm, kadının insan hakları mücadelesi olarak kabul edilir. Önce Amerika'da sonra Avrupa'da başlamıştır. Kadınların özellikle önce çalışma hakkı sonra siyasal haklarına yönelik başlattıkları mücadele ile devam eden hak mücadelesinde elde edilen hakların da yardımıyla oluşturulmuş bir ideolojidir. Feminizm ilk olarak siyaset biliminde kamusal alan özel alan ayrımına karşı çıkmıştır. Feminizme göre bu alanlar tamamen mekânsal bir kavramsallaştırmadır. Toplum içerisinde iki alan vardır. Özel alan evler, kamusal alan meydanlar. Kadınlar özel alana aittir. Erkekler kamusal alana aittir söylemi toplumsal cinsiyet normuna örnek teşkil eder. Feminizm buna karşı çıkar ve şunu söyler; özel (kişisel) olan politiktir. Toplumsal yaşamda mekânlar vardır ancak bu alanların kime ait olduğuna ne yazık ki ideolojiler, otorite karar vermektedir ve toplumu o şekilde dizayn etmektedir. Kadınları özel alana mahkûm eden otoritedir. Toplumda özel alanın inşası tamamen politiktir. II. Dalga feministler buna tamamen karşı çıkmışlardır ve

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

özel alan kamusal alan ayrımı ortadan kaldırılmalı ve tüm mekânlar cinsiyet ayrımı olmadan insanlara ait olmalıdır demişlerdir. Kadınların özel alana dâhil edilerek kamusal alan içerisindeki erkeğin gerisinde bırakılması dönemin teorisyenleri bakımından eleştirilmiştir.

2.4. Kesişimsellik ve Siber Feminizm Ekseninde Üçüncü Dalga Feminizm

Tarihsel süreç içerisinde feminizmin gelişip değişerek bir ilerleme kaydetmesi neticesinde kadınlar arasındaki farklılıklar da belirginlik göstermiştir. Üçüncü dalga feminizmin en önemli isimlerinden olan Judith Buttler, biyolojik güçler ve toplumsal cinsiyet rollerinin farklılaşmasına işaret etmiştir. Judıth Buttler Cinsiyet Belası adlı eserinde cinsiyetin, doğamızın bir parçası olmaktan ziyade oynadığımız bir rol olduğunu dile getirir. Yani kadınlık ve erkeklik tanımlamalarının bir kurgu olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet farklılıklarının da birer kurgu olduğunu söyler. İnsanların biyolojik farklılıkları toplum tarafından cinsel kimlik dayatmalarına neden olmaktadır. Değişim ve dönüşüm gösteren üçüncü dalga feminizm zamanında artan göçler ve neo-liberal politikalar neticesinde feminizm içerisinde yeni kuramsal gelişimler gerçekleşmiştir. Üçüncü dalga feminizm, diğer farklı kadınların sorunlarının ve taleplerinin ikinci dalga feminizm tarafından dikkate alınmadığına yönelik eleştiriler neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu düşünceyi açıklayan teoriye Kesişimsellik teorisi denir. Kesişimsellik üçüncü dalga feminizm içerisinde kadınlar arasındaki farklılıkların görünür kılınmasını temel alan bir kavramdır. Ayrıca kesişimsellik kavramı, feminist çalışmalarda kadınlar arasındaki farklılıkların da göz ardı edilmemesi gerektiği üzerinde durmuştur. 1990'lı yıllardan günümüze kadar üçüncü dalga feminizm hareketinin yaşamış olduğu değişim ve dönüşüm, kesişimsellik kavramı çerçevesinde siyah kadınların beyaz kadınlara karşı konumunun sorgulanmasını, kadınlar arası farklılıkların tanınmasını ve kadın çalışmalarında bu farklılıkların göz ardı edilmemesi gerektiğini gündeme getirmiştir (Avcil, 2020, s.1291). İkinci dalga içerisinde yer alan kadın ve erkeği birbirinden ayıran unsurların, tüm kadınlar nezdinde eşit olarak paylaştırılması ciddi bir problemdir. Üçüncü dalga feminizmde bütün kadınları tek payda içerisinde ele alan bu bakış açısının her zaman ve her şekilde yanlış olduğu belirtilmiştir (Sarıgöl,2020, s. 338). Kesişimsellik yaklaşımının ortaya çıkmasıyla birlikte toplumsal cinsiyet, ırk, etnisite, sınıf, göçmenlik durumu, yaş, din gibi gruplandırmaların birbiriyle bağlantısı kurularak ele alınması feminist teori çerisinde yeni bir alan açılmasına olanak sağlayıp harekete diğer yaklaşımlardan farklı bir bakış açısı sunmuştur (Akgül, s.1077). Kesişimsellik yaklaşımı sınıfsal ve ırksal tahakkümlerin önüne geçmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Erkek hâkimiyetinin ve iktidarının olduğu bir düzende bütün kadınlar ikinci planda iken mevcut cinsiyetçi ayrımcılıklara ırkçı ayrımcılıklar da eklenmiştir (Sarıgöl,2020, s.332). Feminizmin üçüncü dalgası içerisinde kendisine yer edinen kesişimsellik kavramının önemli öncülerinden Kimberle Cranshaw bazı kadınların ırk ayrımcılığı ile cinsiyet ayrımcılığını aynı anda yaşadığını ileri sürmüştür. Kesişimsellik kavramı Postmodernizmin modernizme yönelik eleştirilerinin hız kazandığı bir dönemde, siyah feminist hareketin mücadeleleri sonucunda oluşmuştur. Crenshaw kesişimselliği bir trafik kavşağına benzetmektedir. Bu kavram üç dönem içerisine ayrılarak bütünlük kazanmıştır. İlk dönem 1968-1987 yıllarını kapsayan kesişimselliğin en geniş yorumunun yapıldığı erken dönem, ikinci dönem 1988-1990 yıllarını kapsayan geçiş dönemi, üçüncü dönem ise 1990'lı yıllar sonrası ve günümüzü kapsayan hip-hop feminist dönemidir. 19.yy. boyunca siyah feministler, sadece

patriarşi ile değil aynı zamanda beyaz feministler ile de mücadele etmek zorunda kaldılar (Çapar, G. 2019, s.12). Bu yıllar kapsamında siyah feministler teorik tartışmalarda bulunarak kendilerini ifade etme ve siyah kadının baskı altına alınma nedenleri üzerine çalışmışlardır. 1988-1990 yıllara gelindiğinde ise Crenshaw tahakküm yapılarının siyah kadınlar üzerinde nasıl tahakküm kurduğunu, kesişimsellik kavramını bir terim olarak kullanarak açıklamıştır. Daha sonra 1990 lı yıllara gelindiğinde ise Patricia Hill Collins Black Feminist Thought kitabı ile ırk ve toplumsal cinsiyetin kesişimindeki siyah feministlerin kendine has mücadelesini anlattı (Çapar, G. 2019, s.4). Bu çalışma kesişimselliği hem siyah feminizmin içerisine yerleştirmiş hem de siyah feminizmin akademi içerisindeki yerini sağlamlaştırmıştır (Nash 2011,455).

3. EMEK SINIF EKSENİ İÇERİSİNDE KADIN

3.1. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği geçmişten günümüze kadar kendini her alanda göstermiştir. İnsanların bulundukları toplum içerisinde bir kadına verilen değer ve imkanlar o toplumun gelişmişlik düzeyi hakkında bizlere bilgi vermektedir. Küreselleşen dünya ve kapitalizm eşliğinde erkek egemen sınıf piyasaya hâkim güçtür. Bu durum kamusal alan ve özel alan ayrımı yaparak kadınları konumlandırmıştır. Ve bunun sonucu olarak özel alana dahil edilen kadınlar eşliğinde erkeklerinde kamusal alana dahil edilerek ötekileştirilmesi toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açmıştır. Ataerkil toplumlarda cinsiyet eşitsizliğine daha çok rastlanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği içerisinde en geniş kategoriyi kadınlar oluşturmaktadır. Kadınlar var oldukları günden bu yana kendilerini sürekli bir mücadele içsinde bulmuşlardır. Bu mücadele zaman zaman toplumla ya da egemen devlet arasında gerçekleşmiştir. Devletlerin içerisinde yer alan sınıflama hareketleri toplumsal tabakalaşmayı da beraberinde getirerek toplumsal cinsiyet normlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Toplumsal cinsiyet; Toplumu bireylerin sahip olduğu biyolojik cinsiyetlerinden dolayı belli bir kalıba veya rollere sokan bir konumlandırma sistemidir. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği 21. Yüzyılda dünyanın her yerinde fraklı tezahürlerde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Endüstri Devrimi ile birlikte ortaya çıkan kapitalizm, kadının ve erkeğin emek piyasasındaki yerini etkilemekle kalmamış, ataerkil sistemin ideolojilerini de kullanarak üretim süreçlerine dahil olma evrelerini de değişime uğratmıştır. Kapitalizmin mülkiyet kavramının değişmesiyle birlikte ekonomi ve aile kurumu üzerinde güçlü etkiler yaratması ile kadının toplumsal konumunda da değişiklikleri meydana getirmiştir (Aydoğan A. D. 2020, s. 72). Sanayileşmeyle ortaya çıkan mülkiyet kavramı ataerkil bir sistemin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum kadınların iş hayatlarına katılımından siyasal katılımlarına kadar daha birçok negatif süreci etkisi altına almıştır. Özel alan kamusal alan ayrımları bu şekilde ortaya çıkmıştır. Feminist bakış açısına göre cinsiyet temelli iş bölümü geleneksel olarak siyasi olmaktan çok doğal görüldüğü için cinsiyet eşitsizliği varlığını her zaman korumuştur. Kadınlar aile ve ailevi sorumluluklar temelinde özel alana hapsedilirken, siyaset, iş hayatı, sanat ve edebiyatı içeren kamusal yaşam alanı erkeklerin tekelinde olmuştur. Bir ülke içerisindeki bu süreçler toplum içerisindeki kadın erkek şartlandırmalarını meydana getirerek dişilik ve erkeklik algılarının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir (Heywood, 2021). Yani toplumsal cinsiyet normları bizlere politika ve toplum tarafından sunulmuştur. Toplumsal cinsiyet çalışmaları her daim bir tartışma konusu olmuştur. Cinsiyetler arasındaki farklılıkların

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kültürler ve toplumlar arasında nasıl oluşturulduğunu, kurumların yapısı içindeki konumlarını, cinsiyet kimliklerinin oluşum süreçlerini inceleyen bir yapıdır. Toplumsal cinsiyet 1955 yılında John Money tarafından "interseksüel" insanların duygu ve davranışlarını tarif etmek için ortaya atılmıştır. 21. Yüzyılda ise toplumsal cinsiyet kavram darlığından çıkarak sadece kadına yönelik eşitsizliklerin değil toplum içindeki kadın, erkek, yaşlı, çocuk tüm insanların toplum tarafından empoze edildiği kalıp yargıları kapsayan bir yaklaşım haline gelmiştir. Cinsiyet bir kimlik tanımlamasıdır. Dünyaya gelen bireylerin kadın ve erkek olarak tanımlanmasını sağlar (Akkaş, İ. 2020, s.58). Cinsiyet doğuştan biyolojik olarak aktarılan bir özellik iken, toplumsal cinsiyet ise belli başlı kültürlere sahip toplumun veya politikanın insanlar hakkında onların cinsiyetlerine yönelik oluşturduğu rollerdir. Simone de Beauvoir; kadın olmanın doğuştan gelen bir şey olmadığını sonradan öğrenilen bir olgu olduğunu dile getirmiştir. Toplumun evliliği kadınlara sunulmuş tek gelecek olarak gördüğünü söylemiştir. Birçok kadın ya evlidir ya bir zamanlar evlenmiştir ya da evli olmadığı için acı çekiyordur. De Beauvoır bu söyleminde toplumun kadını ev içine hapsettiği ve evliliğin kadın için tek yol olduğunu söyler. İkinci Cinsiyet kitabında cinsiyetleri neyin ayırdığı üzerinde durmaktadır. Cinsiyetler arasındaki bu farklılığın doğal koşullardan değil kültürel koşullardan yani toplumun geleneklerinden ve alışmış olduğu normlardan meydana geldiğini söyler. Kadınların mevcut koşullarından yalnızca erkekleri değil egemen olan otoriteyi de sorumlu tutmuştur. Erkek egemenliğinin sıklıkla dile getirilmesi onun bedensel gücünün bir sonucu olmaktan çok erkeğin etken, kadının edilgen olmasından kaynaklanır. Ona göre kadın kendisine toplum ve otorite tarafından biçilmiş bu rolü kabul etmemelidir. Çünkü bu ikinci rol bir kader değildir. Cinsiyetimiz doğuştan belli midir yoksa cinsiyet öğrendiğimiz değerler temelinde yapılan bir şey midir? Judıth Buttler Cinsiyet Belası adlı kitabında cinsiyetin performatif (cinsiyetliliğin doğallaştırılması) olduğunu söylemiştir. Buttler erkeklik ve kadınlık tanımlarımızın doğuştan, içimizden gelen bir şey olmaktan ziyade bir kurgu olduğuna inanmaktadır. Toplum tarafından kavranan cinsiyetin doğal biyolojik bir gerçeklik olarak tanımlanmasının kadınların ve erkeklerin nasıl davranması ve kimi arzulaması gerektiği konusunda değerlerin, yargıların ve inançların belirlenmesini kolaylaştırdığını düşünmektedir.

3.2.Çalışma Hayatında Kadın

Sosyal yaşamda ikinci planda kalan kadın, çalışma hayatında da çoğu zaman ikinci planda kalmaktadır. Ataerkil düzende özel alanın en önemli parçası haline gelen kadınlar kendilerine ev sorumluluklarını da aksatmayacak işler bulma niyetindedirler. Bu durum sebebiyle kadınlar; mutfak işleri, temizlik işleri, tekstil, hasta bakımı gibi alanlara yönelmek durumunda kalmışlardır. Güç bela çalışma hayatına dâhil edilen kadınlar yaşamış oldukları cinsiyetçi iş ayrımı dolayısı ile eşit ücret alma hakkından da mahrum bırakılmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri neticesinde kadınlara yüklenen incelik, naiflik, hafif iş yükü tarzındaki söylemler, kadınların çalışma hayatında veya sosyal hayatta mobbinge uğramasına neden olmaktadır. Kadınların erkeklerden cinsiyetleri dolayısıyla ayrımcılığa uğramaları haricinde işin içerine bir de kadınların ve erkeklerin kendi aralarındaki farklılıklar sebebi ile ayrımcılığa uğraması söz konusu olmuştur. Çalışma hayatında kadınların yer edinmesi olumlu ancak karşılaşılan sorun ve engeller bakımından yetersiz ilerlemenin bir göstergesidir. İş hayatında karşılaşmış oldukları engellerin yanı sıra kadınların önünde yer alan yalnızca kadın olmalarından dolayı, iş hayatında

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yer almasını ve üst kademelere gelmesini engelleyen, adına cam tavan denilen görünmeyen bariyerler de bulunmaktadır(Arıbaş Nalcı Nazlı& Karatepe, 2015, s. 8). İş hayatında bu engelleri aşabilenler belli kariyer noktalarına gelmekte ve üst düzey ücretlere tabi olmaktadır. Bariyerleri aşamayanlar ise ücret ayrımcılığına maruz kalarak mobbing dâhilinde çalışma hayatlarını sürdürmektedir. Tarih boyunca kadınlar; boy uzunluğu, çocuk doğurma, emzirebilme yeteneği, kas gelişimi gibi biyolojik farklılıklar ve özellikler temelinde birbirlerinden ayrı tutularak toplumsal cinsiyet normlarına tabi tutulmuştur. Gerek mesleki anlamda gerek yapılan işler ve yüklenen sorumluluklar bakımından bu roller kendini açık bir şekilde göstermektedir. Gündelik hayatta kadınların özel yaşam olarak atfedilen ev sorumluluğunu fazlasıyla üstlenmesi kadınların çalışma hayatlarında geri planda kalmasına ayrıca yapabilecekleri işleri sınırlandırmasına neden olmuştur. Kadına karşı şiddet ve bu şiddetin boyutu dönemlere göre şekillenmektedir. Şiddet, bir hareketin bir gücün derecesi, kaba kuvvet kullanma: duygu ve davranışta aşırılık anlamlarına gelmektedir (Akkaş,2016, s. 32). Dolayısıyla kadına yönelik şiddet yalnızca fiziki olarak değil sözlü olarak da kendine yer edinmiştir. Dünya Sağlık Örgütü bakımından şiddet, "fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması" durumu olarak tanımlanmaktadır (WHO,2022). Şiddeti en çok yaşayan gruplar: çocuklar, kadınlar ve yaşlılardır (Polat, 2016,s. 15). Ülkemizde kadınların erkeklere kıyasla üst düzey statülerde bulunanları oldukça azdır. Dolayısıyla kadınların doğdukları günden itibaren cinsiyet ayrımcılığı temelinde görmeye alışık oldukları bir adaletsizlik ve beraberinde gelen psikolojik ve fiziksel şiddetin varlığı, onları her türlü eğitim, öğretim, çalışma hayatına katılım, toplumsal entegrasyon gibi süreçlerden mahrum bırakmaktadır (Aydın Duygu & Çam, 2016, s. 230). Hizmet sektörü içerisinde yer alan tekstil işletmelerinde çalışan kadın sayısı her geçen gün artış göstermektedir. Özellikle kadınların en fazla istihdamının sağlandığı tekstil sektöründe kendi aralarındaki farklılıklar neticesinde uğramış oldukları baskı ve ayrımcılıklar her geçen artmaktadır. Örneğin maaş eşitsizliği, cinsel taciz, yetenekleri ve kariyerleri konusunda oluşmuş birtakım önyargılar kadınların iş hayatlarında çeşitli alternatifler üretmelerine yol açmaktadır(Aydın Tükeltürk Ş.& Şahin Perçin, 2008, s. 122). Bu gibi durumlarda kadınlar kendi işletmelerini kurmayı veya az sorumluluk gerektiren küçük işletmelerde çalışmayı tercih etmektedirler. Tekstil sektörü ise Türkiye'de özellikle kadınların en çok çalışmayı tercih ettiği sektörlerden biridir. Bu gibi işletmelerde cam tavan sorunu, çözülmesi gereken en önemli sorunların başında gelmektedir. İşletmelerin eşit ücret dağılımı, birbirleri ile eşit kariyer fırsatı, cinsiyet ayrımı ve ırk ayrımı gözetilmeksizin kadınların göz ardı edilmemesini sağlamak gerekmektedir. Kadınlar Sanayi Devrimi ile birlikte emeklerini satarak hayatlarını idame ettirmeye çalışmışlardır. Ancak toplumsal roller kadınların ev ve aile sorumluluklarının dışına çıkmasına müdahalede bulunmuştur. Çünkü toplumun belirlemiş olduğu bu roller çerçevesinde davranmayan kadınlar ya kurallara uymak zorunda bırakılmakta ya da toplumdan dışlanmaktadır(Durmaz, Ş. 2016, s. 37). I. Ve II. Dünya Savaşlarının sonucunda erkeklerin silah altında olmaları dolayısı ile kadınlara çalışma hayatında yer verilmiş, kadına aile ve toplum içerisinde yeni roller yüklenmiştir. Kadın istihdamı Cumhuriyetin ilk döneminden günümüze kadar çözülemeyen bir problem olmaya devam etmiş ve Türkiye'de kadınların işgücüne katılımları düşük oranda kalmıştır(Durmaz, Ş. 2016, s. 40). Bunun temel nedeni ise

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

toplumsal cinsiyet temelli iş bölümüdür. Ekonomi içerisinde yer alan istihdam ve istikrar politikaları ise bunu seyreden diğer nedenlerdir. Ucuz işgücü olarak görülen kadın, fırsat eşitliğinin olmayışı ve cinsiyet ayrımcılığı dolaysı ile ikincil planda kalmaktadır. Bir kadının hem iyi bir anne hem iyi bir eş hem de başarılı bir iş kadını olmaya çalışması, üzerinde ağır bir zaman baskısı yaratmaktadır (Leblebici Fatih & Karcıoğlu, 2014, s. 5). Bu sebeple kadınların çoklu rol üstlenmeleri işlerinde yükselme fırsatını kaçırmalarına neden olmaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Dünya üzerindeki ayrımcılığın birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlar cinsiyete, toplumsal cinsiyet rollerine, ırka, kültüre ve diğer birçok faktöre göre değişiklik göstermektedir. Genellikle bunlar birbirinden bağımsız olarak düşünülür. Fakat bir bireyin birden fazla ayrımcılık çeşidine maruz kaldığı durumlar da görülebilir. Başka bir deyişle bu ayrımcılık çeşitlerinin kesiştiği durumlardır. Bu durum toplumdaki bir bireyin sahip olduğu özellikler yüzünden birden fazla alanda ayrımcılığa maruz kalması ile ortaya çıkar. Dolayısıyla birden çok faktörün kesişmesi sonucu ortaya farklı kadın sonuçları çıkabilir. Yoksulluk, ırk, eğitimsizlik bir trafik kavşağındaki kesişen yollar gibi kesiştiğinde oluşan kazanın sonucu farklı olmaktadır. Bu sebeple kesişimsellik kavramı farklılık feminizmleri anlayışı içerisinde ayrımcılığın boyutlarını yeniden tartışmaya açarak kavramsal zenginlik sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Akan, E. & Gürhan, N. (2020). Feminizmin “E-Hali”: Dijital Feminizm Üzerine Bir Araştırma. Hafıza, 2 (2), 4-22.

Akgül, F. (2021). Kesişimsellik Yaklaşımı Bağlamında Roman Kadınlarının İktisadi Hayata Katılımı: İzmir Örneği, Çalışma Ve Toplum, 2, 1073-1098.

Akkaş, İ. & Uyanık, Z. (2016). Kadına Yönelik Şiddet. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 6 (1), 32-42.

Akkaş, İ. (2020). Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerine Bir Değerlendirme: Erzincan Örneği Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Multidisipliner Araştırmalar Dergisi, 2020(1), 55-72.

Aktaş, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 30 (1), 53-72.

Avcil, C. (2020). Kesişimsellik: Feminizmde Kapsam Genişlemesine Doğru. Şarkiyat 12(4), 1290-1312.

Aydın Tükeltürk, Ş.& Şahin Perçin, N. (2008). Turizm Sektöründe Kadın Çalışanların Karşılaştıkları Kariyer Engelleri Ve Cam Tavan Sendromu: Cam Tavanı Kırmaya Yönelik Stratejiler. Yönetim Bilimleri Dergisi, 6(2), 118-128.

Aydın, D.& Çam, M.S. (2016). Bilgi Toplumu Dönüşümünde Türkiye’de Kadın Olmak. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 224-247.

Aydınalp, E. B. (2020). Varoluşçu Özgürlük Bağlamında Kadın: Simone de Beauvoir ve İkinci Cinsiyet. Literature and Culture Studies, Litera: Journal of Language 30: 465-488.

Aydoğan, A. D. (2020). Kapitalizm Kadını Özgürleştirdi Mi? Köleleştirdi Mi? Soruları Bağlamında "Nefesim Kesilene Kadar" Filminin İncelenmesi. Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi, 3(2), 72-91.

Bardakçı, Ş. & Oğlak, S. (2022). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi ve Türkiye. Toplumsal Politika Dergisi, 3 (1), 71-90.

Beauvoir, de S. (2019). İkinci Cinsiyet (1.bs). (Çev. G. Savran). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Berktay, F. (2003). Tarihin Cinsiyeti. İstanbul: Metis Yayınları.

Çapar, G. (2019). Kesişimsellik: Postmodern Feminist Bir Yaklaşım. Hukuk Kuramı 6(3), 1- 31.

Durmaz, Ş.(2016). İş Piyasasında kadınlar Ve Karşılaştıkları Engeller. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2(3), 37-60.

Güneş, H. N. (2018). Feminist Akımlarda Aile. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 7 (3), 142- 153.

Heywood. A .(2022). Siyaset. Ankara: Edisyon Yayınları.

Hooks.B.(2017). Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika, İstanbul: Bgst Yayınları.

Işık, M. F. (2022). Feminizm Kim(ler) İçindir: Bell Hooks. İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, (24), 1-12.

Karatepe, S. & Arıbaş, N.N. (2015). İş Hayatında Kadın Yöneticilere İlişkin Cinsiyet Ayrımcılığı: Türkiye İçin Bir Değerlendirme. Yasama Dergisi, (31), 7-23.

Kaymaz Mert, M. & Ünsal, Z. E. (2022). Siyasi Temsil ve Kadınlar: Yeni Zelanda Örneği. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 8 (1), 35-45.

Leblebici, Y.& Karcıoğlu F. (2014). Kadın Yöneticilerde Kariyer Engelleri: Cam Tavan Sendromu Üzerine Bir Uygulama. Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 28(4), 1-20.

Nash, J. C. (2011). Home truths on intersectionality. Yale JL & Feminism, C. 23, S. 2, ss. 445-470.

Polat, O. (2016). Şiddet. Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 1(5), 15-64.

Sarıgöl, P. (2020). Kesişimsellik Teorisi ve Farklılıkların Feminizmi. Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi, 3, 331-352.

Sevim, A. (2005). Feminizm. İstanbul: İnsan Yayınları.

Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. Akademik Hassasiyetler, 3, 163-176.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Wollstonecraft, M. (1972). Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

World Health Organization (2002) World Report on Violence and Health. Geneva: WHO. http://www5.who.int/violence_injury_prevention/download.cfm?id=0000000582

Yıldırım, S. (2019). Feminist Çalışmalarda Kadın Deneyimlerinin Önemi: Simone de Beauvoir Örneği. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 145-150.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

‘KRİTİK DÜŞÜNME’NiN BİR METNE UYGULANMASI

Prof.Dr. SÜLEYMAN DOĞAN [1], Yüksek Lisans Öğrencisi, OKAN DEMİR [2]

[1] Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,

sudogan@yildiz.edu.tr 0000-0003-1825-2583

[2]Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

okandemir.au@gmail.com 0009-0001-2672-4846

Özet

Eleştirel/Kritik düşünme, özellikle akademi ve profesyonel iş alanlarında insanın sahip olması gereken temel bir beceridir. Bu beceri, bilgileri analiz etme, değerlendirme ve sentezleme yeteneğini içermekte, bilinçli kararlar almak ve karmaşık problemleri çözmeyi mümkün kılmakta, hatalardan uzaklaşmayı, bilinçli risk almayı mümkün hale getirmektedir. “Kritik düşünme” kavramı, düşünme-sorgulama-eleştirme ameliyesinin ifadesidir, ’düşünce’ kavramından farklıdır.

Kritik düşünme yetisi insana vehbi(a priori) olarak verilmemiştir, insan onu kesbi(a posteriori) olarak elde etmiştir. Medeniyetleri ortaya çıkaran insanlık aslında ilk olarak kritik düşünme dediğimiz sistematik düşünmeyi başarmıştır. Daha sonra medeniyetler ve gelenekler ortaya çıkmıştır. Medeniyet inşasının temeli olan bilim gelenekleri sistematik düşünmenin ürünüdür. Modern dönemde insanlık artık düşünme eylemi sayesinde değişimi gerçekleştirmekte ve gelişim göstermektedir. Kritik düşünme yapılmadığı yerde ilerlemeden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Kritik düşünmenin yapılmadığı yerlerde ilerlemeden bahsetmek mümkün görünmemekte, sadece sıradan biyolojik düşünme (a priori) gerçekleşmektedir. Bunun da hayatta kalma mücadelesi için yapıldığını ifade edebiliriz. Bir ileri aşaması mitolojik düşünmedir.

Kritik düşünme temelde mantık, dil ve anlam ve argüman unsurlarından oluşmaktadır. Bunların açılımları: Mantık; aklın muhakeme yetisini kullanarak zihni yanlıştan koruyan bir bilim dalıdır. Dil ve anlam; bir konuşmacı veya yazarın ifadelerinin tutarlılığını ve geçerliliğini anlamak için başvurulan bir inceleme alanıdır. Argümantasyon teorisi ise verilen öncüllerden çıkarsama yapılması ve bunun tutarlılığının ve geçerliliğinin belirlenmesidir. Argümanlar bir fikri ispatlamada ve ya çürütmede temel unsurları oluşturur. Kritik düşünme, bütün bunları içeren insanın kasıtlı ve iradesiyle yapmaya çalıştığı düşünmeyi kapsamaktadır. Karşılaştığımız bir fikri, bir olay ya da olguyu veya bir hayat akışını kritik düşünme süzgecinden geçirerek anlamlı hale getirebilmekteyiz.

Kritik düşünme yöntemi unsurları çerçevesinde ‘Türkiye’nin Maarif Davası’ adlı eser argümanları ve mantık yapıları, argümanların geçerliliği ve tutarlılığı, yazarın mantıklı çıkarımları ve kanıtları, kanıtların geçerliliği ve güvenilirliği, mantık hataları, eserin yazıldığı dönem ve kullanılan söylem, eserin kritik

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

düşünme ilkelerine göre güçlü ve zayıf yönleri başlıkları altında incelenmiştir. Yazarın diğer eserleri ve genel felsefi görüşü çalışmanın konusu olmamıştır. İnceleme bu eserle sınırlı tutulmuştur.

Kritik düşünme ilkelerine göre eserin güçlü yönleri eğitim ve gençlik üzerine kapsamlı analiz ve çözüm önerileri sunmasıdır. Zayıf yönleri ise yer yer tek yanlı bakış açısı sunması ve somut örnek eksikliğidir. Anlamsal çıkarım olarak; eğitimin ve gençliğin toplumdaki rolünü ve önemini anlamak açısından oldukça değerlidir. Bu çalışma ile "kritik düşünme" kavramının açıklanması, insan düşünme tarihiyle ilgisi, kritik düşünme yönteminin tanıtılması ve Nurettin Topçu'nun 'Türkiye'nin Maarif Davası' olarak yayınlanan eseri üzerinde uygulanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Eleştirel Düşünme, Analiz, Maarif

1.Giriş

Eleştirel düşünme, iki kelimeden oluşmaktadır. Bunlar 'eleştiri' ve 'düşünme'dir. TDK'ya göre düşünme; '*Duyum ve izlenimlerden, tasarımlardan ayrı olarak aklın bağımsız ve kendine özgü durumu*; *Karşılaştırmalar yapma, ayırma, birleştirme, bağlantıları ve biçimleri kavrama yetisi* olarak tanımlanmıştır. Burada düşünmeyi (thinking) düşünce (thought) ile karıştırmamak gerekir. Düşünme, akıl ile gerçekleştirilen zihinsel faaliyettir. Düşünce, düşünme eyleminin sonucunda ortaya çıkan üründür. Anlam kargaşasına düşmemek için düşünmeyi tefekkür, düşünceyi de fikir olarak belirtebiliriz. Eleştiri ise TDK'da; "*Bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek amacıyla inceleme işi"* diye tanımlanmaktadır. Felsefi terim olarak TDK "*bilginin temellerini ve doğruluk durumunu inceleme, sınama, yargılama, tenkit"* şeklinde ifade edilmektedir. Toplum arasında ise, bir kişiyi, bir durumu, bir olayı olumsuz yönlerine bakarak değerlendirme, ayıplarını çıkarıp söyleme olarak ifade edebiliriz. Eleştiri sözcüğünün olumsuz mana içermesi veya olumsuz algı oluşturmasından dolayı çalışmamızda Yunanca'dan dilimize geçen 'Kritik' sözcüğünü kullanmayı tercih ettik.

2.Kritik Düşünme

Kritik Düşünme kavramı insanlık tarihi kadar eskilere gitmektedir. Bu şekilde ifade edilmese de insan var olduğundan beri düşünendir. Bunu biyolojik olarak yapmaktadır. Çalışmamıza konu olan bilebildiğimiz sistemli düşünme antik Yunan'da ortaya çıkmıştır (Tincu, 2001). Sokratik sorgulama metodu olarak bilinen yöntem kritik düşünme yönteminin ilk uygulamasıdır. Sonrasına Platon eserlerinde kritik düşünme örneklerini net olarak gözlemleriz. Karşılıklı konuşmalarda (dialoglar) argümanları görürüz. Öğrencisi Aristoteles ise kritik düşünmeyi daha sistemli hale getirmiştir. *Topika* adlı eseri bunu göstermektedir.(Söylemez, 2016)

Kritik düşünme üzerine Alkan ve Tunca (2015) ve Yıldırım (1997)'ın kapsamlı bir tanımını aktarmaktadır. Tanımında kritik düşünmeyi doğruluk veya geçerlilik yönünden objektif bir şekilde mantıkî tutarlılık irdelemesi, neyin irdeleneceği ile ilgili konu, görüş, sav, davranış, olay ve olgu yer alması, bunu yaparken de makul bir şüphecilik içinde olunması gerektiğini vurgular.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Gündoğdu (2009) ise kritik düşünmeye bazı ölçütler getirerek tanımlar. Bunların; açıklık, tutarlılık, mantıklılık ve kuşkuculuk olduğunu ifade eder. Kritik düşünmenin amacının mantıklı sonuçlara ve yargılara varmak olduğunu vurgular. Düşünme araçları olarak araştırma, problem çözme yeteneğinin olması gerektiğini ifade eder (Alkın ve Tunca, 2015).

Watson ve Glasser (1980); "*problem çözmeyi, sorgulamayı ve araştırmayı kapsamakta ve geçerli çıkarımlar yapabilme, varsayımların farkına varma, yorumlama ve değerlendirme gibi zihinsel süreçlerin toplamıdır*", Ennis (1985); "*yargılamayı, bilginin geliştirilmesini ve sorgulamayı içeren; ne yapılacağına, neye inanılacağına karar vermeye odaklanmış yansıtıcı ve mantıklı düşünmedir*", Paul ve Scriven (1987), " *kaynağı gözlem, deneyim, yansıtma, akıl yürütme ya da bireyler arası iletişim olan bilginin, kavramsallaştırılması, uygulanması, analiz edilmesi, sentezlenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir*".
Jonassen'a (2000); *bilginin, değerlendirme, analiz ve ilişki kurma becerileri esas alınarak, anlamlı ve kullanışlı bir biçimde yeniden düzenlenmesi sürecidir*", Facione (2004); " *yorumların, çıkarımların, analizlerin ve değerlendirmelerin yanında delillerin, kavramların, yöntemlerin, ölçütlerin ve bağlamların açıklanmasıyla bir amaç doğrultusunda yargıda bulunma ve karar vermedir*"
Kritik düşünmeyi, insan zihninin karşılaştığı her türlü olgu, olay ve edinimi biyolojik düşünmenin dışında tutarak iradeli ve istemli olarak mantık ilkeleri doğrultusunda anlamak için analiz etme, sentezleme ve değerlendirerek bir sonuca varma süreci olarak tanımlayabiliriz.

Kritik düşünme, çağımız insanı tarafından edinilmesi gereken önemli yetkinliklerden biridir. Dünya Ekonomi Formu, İşlerin Geleceği Raporu'na göre kritik düşünme becerisi ilk sırada yer almaktadır. Sadece akademik ve felsefi çalışma yapılan alanları değil bütün alanları kapsamaktadır.Felsefi çalışmalar kritik düşünmeyi kendine doğrudan bir yöntem olarak belirlediğinden bu alanda karşımıza çıkmaktadır. Bu demek değildir ki kritik düşünme diğer profesyonel alanların konusu olmasın.

İçinde bulunduğumuz bilgi çağı birey olarak kritik düşünmeye ne kadar ihtiyacımız olduğunu göstermektedir. Her yerden zihnimize ulaşan bilgi sayısı insanlığın hiçbir döneminde bu kadar hacimli olmamıştır. Zihnimiz bu bilgileri tasniflemek ister. Bu tasnifi yapmasındaki temel amaç kullanışlı doğru bilgiyi diğerlerinden ayırabilmektir. Bunu yaparken dış etmenler hariç, zihni yanılgıları da bertaraf etmesi gerekir ki makul bilgiye ulaşmış olsun. Bunu yapabilmesi için kritik düşünme araçlarını bilmesi ve etkin kullanması gerekir (Kahveci, 2020).

Kritik düşünme için söyleyebileceğimiz en etkili konu şu olsa gerektir; kritik düşünme yöntemini öğrenme süreci, bunu tecrübelerimize ve yaşantımıza aktarma sürecinden, göreceli olmakla birlikte, daha kolay bir durumdur. Kritik düşünme, temelde sorgulamayla başlamak, farklı noktaları keşfetmek, önyargılardan sıyrılmaktır. Bireylerin ve dolayısıyla toplumların mantıklı düşünebilmesi, makul bir noktada buluşabilmesi, bilinçli kararlar alabilmesi için insanlığın yüz yıllar boyunca geliştirdiği sistematik düşünmeyi bugün yapabilmesi için kritik düşünmeyi becerebilmesi ve uygulayabilmesi gerekmektedir.

Kritik düşünen bireyler; karşılaştığı bilgiyi sorgulamayı, önyargı ve varsayımları görebilmeyi, mantıklı ve tutarlı argümanlar kurabilmeyi gerçekleştirebilen bireylerdir (Şahinel, 2007).

Kritik düşünme ile dolaylı olarak ilgili olan bilgi, inanç, doğru, varsayım ve gerekçelendirme kavramlarını açıklamak konuyu kavramamıza yardım edecektir. *Bilgi*; gerekçelendirilmiş doğru inançtır. *İnanç;* bir

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

şeyin doğru olduğuna dair sahip olunan kanaattir. *Doğru;* inanç ve varsayımlarımızın gerçekle kıyaslanması sonu ulaştığımız sonuçtur. *Gerekçelendirme*; inancın doğruluğuna dair kanıtların sunulmasıdır.

Kritik düşünme bir yerde durup ne düşündüğümüzü düşünmektir (Başaran, 2018). Yapılan soyutlamalar üzerinde istemli düşünmektir. Kritik düşünmede amaç doğru bilgiye ulaşmak, bilgi kirliliğinden kurtulmak, yanıltıcı durumlardan korunmak, değişime hızlı adapte olabilmek, doğru karar alabilmek, karmaşık sorunları düzenleyebilmek ve çözebilmektir. Karşımızdakini yermek, üstün gelmek şeklinde duygu durumu değildir. Kritik düşünme karşıdakinin argümanlarını adil ve önyargısız bir şekilde ele almayı ifade eder. Kritik düşünme ile nihayetinde amaç daha etkili ve anlamlı sonuçlara ulaşmaktır. Bir alanı anlamak, ilk olarak o alanın terminolojisi ve genel anlam çerçevesini anlamaktan geçer. Bir sonraki bölümde bu konu ele alınmaktadır.

3.Kritik Düşünmenin Bileşenleri

Kritik düşünme temel bileşenleri aşağıda sunulmuştur. Burada şunu unutmamak gerekir ki insan bilgi sistemine ait bütün bunlar, soyut ve somut araçlar olan zihin, akıl, duygu, beyin, kalp ile gerçekleşir. Kritik düşünme yapabilmek için bu fonksiyonların bir bütünlük içinde çalışması gerekmektedir. Bilgi sisteminin düzgün çalışması ve göresini yerine getiriyor olması gerekmektedir.

3.1.Mantık

Kritik düşünmenin temeli mantıktır. Mantık, akletmektir. Mantık Aristoteles tarafından sistemleştirilmiş ve bilim haline getirilmiştir. Başka bir ifadeyle mantık akıl yürütmektir. Akıl yürütme yöntemiyle kavram ve önermenin malzeme olarak alınıp, çıkarım oluşturulmasıdır. Mantık, sistematik düşünme demektir. Biyolojik düşünmeden farklıdır. Doğru düşünmenin güvenceye alınmış halidir mantık.

İnsanın doğası gereği düşünmesi biyolojik, mantık ilkelerine göre düşünmesi ise sistematik düşünmedir.

Mantığın ilkeleri aşağıdaki gibidir;

Özdeşlik ilkesi: A, A'dır.

Çelişmezlik İlkesi: A, A olmayan değildir.

Üçüncü Halin İmkânsızlığı: A ile A olmayan arasında üçüncü bir hal yoktur.

Önerme:

Herhangi bir olay ya da durumun doğru ya da yanlışlığı önermelerle belirlenir. Bu doğru ya da yanlışlığın ifadesi olan cümlelere önerme denir. Örnek: "İstanbul, Marmara bölgesindedir" Önermelerin basit, bileşik, tikel, tümel koşullu, karşıt şeklinde türleri vardır.

Açıklama:

Bir olay ya da olgunu neden veya nasıl meydana geldiğinin ifadesidir. Yani o konuyla ilgili daha detaylı bilgi verilmesi amaçlanmaktadır. Bir kanıt delil öne sürmek, tartışma içinde olmamaktır.

Argüman:

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

İnsanı ikna etme veya inandırma girişiminde bulunulan yazılı veya sözlü ifadelerdir. Argüman sunarak ya bir şeyi savunuyor ya da birini bir şeye inandırmaya çalışıyoruzdur. Akademiden tutun günlük hayatın her alanını kapsamaktadır. İnsan zihni hemen hemen her karşılaştığı konu için argüman üretmektedir. Kritik düşünme burada devreye girer o argümanı analiz edip değerlendirerek karar verme süreçlerimizde etkin rol oynamaktadır. Kritik düşünme, arümanların mantığını anlamamızı, değerlendirmemizi ve etkili karar vermemizi sağlamaktadır.

Bir argüman, öncül(ler) ve sonuçtan oluşmaktadır. Öncülleri ve sonucu belirlemek o argümanı anlamak için önemlidir. Öncüller mantıksal olarak sonucu netice veriyorsa argüman geçerlidir. Öncüller doğru ve mantıksal olarak sonucu netice veriyorsa sağlamdır. Bir argümanda sağlamlık için hem mantıksal yapıya hem öncüllerin doğruluğuna bakılmaktadır. Bir de argümanın bağlamı vardır, bu da öncül ve sonucun değerlendirilmesi için içinde bulunulan anlam dünyasıdır.

Bir argüman geçerli-geçersiz, sağlam-sağlam olmayan, güvenilir-güvenilmez, güçlü-zayıf durumları şeklinde değerlendirilir. Burada belirleyici unsur, argümanın öncül ve sonucunun verdiği bilgilerin doğruluğunun teyididir.

Örnek bir argüman:

Öncül-1(P1): Eğer yağmur yağıyorsa, sokaklar ıslak olur.

Öncül-2(P2): Yağmur yağıyor.

Sonuç(C): Sokaklar ıslak.

Tümdengelim

Bütünden parçaya ulaşmak için yapılan akıl yürütmedir. Öncüler doğruysa, sonuçta doğrudur. Önermeler doğru ve mantıksal çıkarım net ile sonuç doğrudur. Örnek: “(P1)Tüm insanlar ölümdür. (P2)Sokretes bir insandır. (C) Sokrates ölümlüdür. Tümdengelimde amaç aradaki bilgiyi ortaya çıkarmaktır.

Tümevarım:

Tek tek olaylardan bütün hakkında akıl yürütmektir. Bu argümanlar kesinlik sunmaz. Yanlış olma olasılığı, doğru olma olasılığından düşük argümanlardır. Kesin kanıtlar yoktur, ama doğru olma olasılığı yüksektir. Tümavarım sonucun doğruluğunu garantilemez, doğru olma olasılığı yanlış olma olasılığından yüksek olacağı için tercih edilir. Bilimsel argümanlar bu türdendir.

Örnek: P1:İstanbul’daki kuşlar uçabiliyor. P2: Ankara’daki kuşlar uçabiliyor. P3:Berlin’deki kuşlar uçabiliyor. P4:Pekin’deki kuşlar uçabiliyor. C: Tüm kuşlar uçabilir.

Gözlemlerimizden “Tüm kuşlar uçabilir” sonucu çıkarsak da mantık bunu garantilemez. Hala bizim bilmediğimiz uçmayan kuşlar da olabilir. Gözlem sayısı sonucun doğruluğunu güçlendirir.

Analiz:

Argümanları her zaman açık haliyle göremeyiz. Konuşma ya da yazıda bunu tespit etmek gerekmektedir. Burada bağlam önemlidir. Gizli ifadelerin tespit edilip argümanın yeniden oluşturulması gerekmektedir. Bu şekliyle argümanın daha iyi değerlendirilmesi sağlanmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bir argümanın geçerliliğini tespit etmek, güvenilir veya güçlü bir argüman olduğunu tespit etmekten daha kolaydır. Geçerlilik formel bir yapıdır. Güvenilirlik ve güçlülük içerikle ilgili bir durumdur. Bir argümana karşılık vermek için ilgili alandan arkaplan bilgisine sahip olunması gerekir ve bu bilgiler ikna ediciliği artırmak için varsayımdan ileri kanıt barındırmalıdır. Yoksa herhangi bir tartışma yada metin analizinde doğrunun göreceliliği girdabından çıkılamaz.

3.2.Safsatalar ve Retorik Tuzaklar

Safsata, bir mantık hatasıdır. Zihnin mantıklı gibi görünen bir sonuca ulaşmasıdır. Hem biçimden kaynaklı hem de içerikten kaynaklı hatalı akıl yürütme gerçekleşmektedir. Kritik düşünmede zihni safsatalardan ve retorik tuzaklardan arındırmak gerekmektedir. Bize sulan bir karşı argüman analizinde ise bunları tespit etmek gerekmektedir. Bunların belli başlı olanları aşağıda listelenmiştir (Başaran 2018):

Adam Karamla(Ad hominem),
Korkuluk(strawman fallacy,
Konuyu Saptırma(Red herring),
Salsüpür Genelleme(sweeping generalization)
Aceleci Genelleme(hasty generalization),
Sahte İkilem(False dilemma),
Bütünleme(composition fallcy),
İndirgeme(Division fallacy)
Çetecilik(Mob appeal)
Züppelik(Snob appeal),
Kanıtlama Yükü(Appeal to ignorance),
Hatalı Neden(False cause),
Kısırdöngü(Circular reasoning)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

4.Yöntem

Bu çalışma kritik düşünme yöntemini sunmak ve belirli bir metne uygulayarak metnin analizini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Alanyazın taranarak kritik düşünme konusunda veri toplanmıştır. Toplanan bu bilgiler çalışmanın teorik çerçevesini oluşturdu. Bu veriler doğrultusunda bir metni derinlemesine analiz edebilmek için adımlar geliştirilmiştir. Bu adımlar ile bir analiz çerçevesi oluşturulmuştur. Bu adımlar uygulamayı açık olarak gösterebilmek için belirlenmiştir, düşünce analizi ile karıştırmamak gerekir. Kritik düşünme bileşenlerine dayalı geliştirdiğimiz analiz çerçevesi şu adımlardan oluşmaktadır:

Seçilen metni okumak,

Metnin argümanlarını tespit etmek,

Argümanları öncüller ve sonuçlar şeklinde yeniden yazmak,

Öncüller ve sonuçlar hakkında mantıksal durum değerlendirmesi yapmak,

Her bir argümanın neden geçerli/geçersiz olduğunu tespit etmek,

Geçerli argümanların sağlamlığını değerlendirmek,

Geçersiz argümanların güvenilirliğini değerlendirmek,

Geçersiz ve güvenilir argümanların güçlü ya da zayıf olma durumunu değerlendirmek,

Her bir argüman için karmaşık ve belirsiz ifadeleri tespit etmek,

Metindeki safsata ve retorik tuzakları tespit etmek,

Tespit edilen argümanlar çerçevesinde metnin genel değerlendirmesini yapmak.

Metni analiz ve metindeki argümanları değerlendirerek elde ettiğimiz bulguları yorumlayarak metnin ne kadar ikna edici ve güvenilir olduğunu tartışılmıştır. Bu haliyle bu çalışma yöntemiyle kritik düşünme uygulaması yapılmıştır.

Metin seçiminde felsefi bir metin seçmeyi tercih ettik. Klasik metinler çalışmanın hacmini aşacağı ve bağlam analizi de gerektireceği için metin olarak Nurettin Topçu'nun "Türkiye'nin Maarif Davası" (Topçu, 2022) adlı eserinden "Beklenen Gençlik" metni seçilmesini uygun bulduk. Metin kritik düşünme analizi yapmaya uygun bir içeriğe sahip olması tercih nedenimizi oluşturmaktadır.

5.Uygulama

Analiz çerçevemize göre metni incelediğimizde metindeki argümanlar tespit edilip, argümanların yeniden inşası sağlanmıştır. Yeniden oluşturulan argümanlar analiz edilerek metin kritik düşünme çerçevesinde değerlendirilmiştir. Argüman (A), Öncül(P), Sonuç(C) ile gösterilmiştir.

5.1.Metindeki Argümanlar ve Analizleri

A1: "Gençlik, geleceğin tohumudur."(Topçu, s.19).

P1.1:"Gelecek nesillerin kaderi, gençliğin bugünkü haliyle şekillenir."

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

P1.2: “Gençlik, toplumun en dinamik ve enerjik kesimidir.”

C1: “Geleceğin toplumunu şekillendirecek olan bugünün gençliğidir.”

Analiz: Bugünkü gençliğin hali gelecek nesillerin kaderinde etkin olması, gençliğin toplum için en dinamik ve enerjik olması geleceği gençlerin şekillendireceği sonucuna ulaştırır. Öncüllerdeki bilgileri doğru kabul ettiğimizde sonuçtaki bilgiye ulaşırız. Argüman bu haliyle geçerlidir. Öncüller genel geçer gerçeklikle uyumlu olduğundan bu argüman aynı zamanda güvenilirdir. “Geleceğin tohumudur” benzetmesi herkes için bir anlam ifade etmeyebilir, soyut kalabilir dolayısıyla belirsizlik oluşturmaktadır. Bu ifade ile retorik söyleme başvurularak duygulara hitap edilmesi sağlanmıştır. Bu da kritik düşünmede okuyucunun mantıklı düşünmesini zorlaştırmaktadır.

A2: “Her devrin gençliği, kendi enerjisini harcayabildiği âlemde yaşar.” (Topçu, s.19)

P2.1: “Her dönemde gençliğin uğraş alanları farklıdır” (eski Mısır'da tabiatla mücadele, Sümer'de tapınak, Yunan'da olimpiyatlar, Roma'da forum).

P2.2: “Gençliğin uğraşları, dönemin sosyal ve kültürel yapısını yansıtır.”

C2: “Gençlik, dönemin şartlarına ve değerlerine göre kendini ifade eder.”

Analiz: Argüman geçerlidir. Döneme göre gençliğin uğraş alanlarındaki değişim, dönemin sosyal ve kültürel yapısına göre gençliğin şekillendiğini gösterir. Mantıksal tutarlılık sağlandığı için argüman geçerlidir denir. Öncüllerdeki ifadeler gerçeklikle uyumlu olduğu için doğrudur. Öncülleri doğru kabul ettiğimizde sonucun bu öncüllerden çıkma olasılığı yüksektir. Dolayısıyla argüman güvenilir bir argümandır. "Kendi enerjisini harcayabildiği âlem" ifadesi okuyucu için belirsizlik barındırmaktadır. Okuyucu için daha net ifadeler olabilirdi. Yazar söylemi güçlü tutmak için anlamın okuyucu tarafından çıkarılmasını istemiştir. Bu kritik düşünür için belirsizlik olarak ifade edilir.

A3: “Gençliğin gururu, devrin değer hükümlerinden gıdalanarak şekil kazanır.” (Topçu, s.20)

P3.1: “Gurur, gençliğin içten gelen bir duygusudur.”

P3.2: “Devrin değer hükümleri, gençlerin gurur kaynaklarını belirler.”

C3: “Gençliğin gurur ve inançları, devrin sosyal ve kültürel değerlerine bağlı olarak şekillenir.”

Analiz: Mantıksal olarak öncüller sonucu desteklemektedir. Sonuç öncüllerden çıkmaktadır ve argüman geçerlidir. Öncüllerde verilen bilgide gurur içten gelen bir duygu olması ve içinde bulunulan zamanın değerleri gençlerin içinden gelen bu duygu durumunu belirlemesi doğrudur. Bu bilgilerden argüman sonucuna ulaşılır. Bilgiler tarih ve sosyoloji tarafından doğrulanabilir. Öncüller doğru ve sonucun öncüllerden çıkma olasılığı yüksektir. Bu haliyle güvenilirdir. Belirsiz ifade “devrin değer hükümleri”dir. Yazar bununla ne kastettiğini açıkça belirtmemektedir. Bu argümanın netliği için olumsuzluk oluşturmaktadır. Yine yazar “gıdalanarak şekil kazanır” ile benzetmeye başvurmaktadır. Bununla mecazi bir dil kullanımı sunarak okuyucuyu cezbetmektedir ama kritik düşünme açısından dil yanıltıcı bir rol oynamaktadır.

A4: “Milletin hayatı içinde bütün gençliğinin varlığı barınmaktadır.” (Topçu, s.20)

P4.1: “Gençlik, toplumun en dinamik ve geleceğe yönelik kesimidir.”

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

P4.2: “Toplumun değerleri ve geleceği, gençliğin varlığına bağlıdır.”

C4: “Bir milletin varlığı ve geleceği, gençliğin durumu ile doğru orantılıdır.”

Analiz: Mantıksal olarak öncüller sonucu desteklemektedir. Gençliğin dinamik yapısı ve gelecek nesli oluşturması toplumun değerleri ve varlığının devam etmesidir. Sonuç öncüllerden çıkmaktadır. Argüman geçerlidir. Öncüller doğru ve sonucun öncüllerden çıkma olasılığı yüksektir. Argüman güvenilir ve güçlü denilebilir. Yazar abartılı dil kullanmakta ve “milletin hayatı içinde bütün gençliğinin varlığı barınmaktadır” demektedir. Gençliğin önemi bu şekilde abartılarak ifade edilmiştir. Yazar retorik söylemde bulunmaktadır.

A5: “Geçmişteki büyük gençlik hareketleri, toplumları derinden etkilemiştir.” (Topçu, s.20)

P5.1: “Geçmişteki gençlik hareketleri, önemli tarihsel olayların ve değişimlerin temelini oluşturmuştur (örneğin, Roma'da Müçyüs, Yunan'da Leonidas, İslâm dünyasında ilk cihadlar).”

C5: “Gençlik hareketleri, toplumların tarihsel gelişiminde kritik bir rol oynar.”

Analiz: : Argüman mantıksal olarak uyumludur. Öncülden sonuç çıkmaktadır. Dolayısıyla argüman geçerlidir. Öncüldeki bilgiler tarihsel olarak geçerli bilgidir denilebilir. Gençlik hareketlerinin geçmiş toplumlarda nasıl rol oynadığına ulaşılabilir ve bu bilgi doğrulanabilir. Argüman geçerlidir ve öncüller doğru olduğu için sağlamdır denilebilir. Öncülden sonucun çıkma olasılığı yüksektir. Burada yazarın abartılı dil kullanarak tüm gençlik hareketlerinin toplumları derinden etkilediği varsayımında bulunur. Tüm gençlik hareketleri hakkında bilgi vermeden bunu yapmaktadır. Genelleme hatası yapılmaktadır. Retorik söylem bunu okuyucu gözünde kaçmasına neden olmaktadır.

A6: “Günümüz gençliği, Batı'nın taklitçiliği ve materyalizm nedeniyle yozlaşmıştır.” (Topçu, s.21)

P6.1: “Batı'nın romantizm hareketi, sanatta, siyasette ve diğer alanlarda etkili olmuştur.”

P6.2: “Modern gençlik, Batı'dan gelen materyalist ve pozitivist akımları benimsemiştir.”

C6: “Batı'nın etkisi altında kalan gençlik, kendi öz değerlerinden uzaklaşarak yozlaşmıştır.”

Analiz: Bu argüman problemlidir. Yazarın iddiaları bir argüman şeklinde böyle ifade edilince mantıksal tutarlılık açısından problem görünmemektedir. Yani argüman geçerlidir. Öncüllerin doğruluğuna baktığımızda yazar batı etkisinde kalmanın doğrudan bir yozlaşmaya neden olacağı varsayımında bulunmaktadır. Bunun böyle olduğuna dair kanıt ileri sürmemektedir. Batı etkisinde kalmanın her zaman yozlaşmayı netice vereceğine dair elde kanıt bulunmamaktadır. Dolayısıyla öncüller doğru kabul edildiğinde sonuç her zaman doğru olmamaktadır. Sonucun öncüllerden çıkma olasılığı düşüktür. Bu argüman zayıf bir argümandır. Yazar yozlaşma tabirinin anlamını yine okuyucuya bırakarak belirsizliğe sebep olmaktadır. “Yozlaşma” kavramının anlamı metinde net ifade edilmemiştir. Yine batının hangi alanlarda taklit edildiği belirsizdir. Batı etkisiyle yozlaşma arasında nedensellik kurulmaktadır ama bunu kanıtlayacak delil sunulmamaktadır. Bu bir tür yanıltma(safsata)’dır. Yine yazar yozlaşmayı olumsuz mana yükleyerek bu halin içinde bulunmayı kötü göstermekle kokutma oluşturarak retorik söylemde bulunmaktadır. Argüman algı olarak çok iyi görünse de kritik düşünme açısından güvenilir ve güçlü değildir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

A7: "Üç büyük yıkım dalgası, Türk gençliğinin enerjisini tüketmiştir." (Topçu, s.22)

P7.1: "Servet-i Fünûn yıkımı, zayıf ve iman eksikliği olan bir gençlik yarattı."

P7.2: "İstiklal Savaşı sonrası yıkımı, kaba kuvvet ve iman eksikliği ile karakterize edildi."

P7.2: "Existentialisme yıkımı, fizyolojik iştihalara teslim olan bir gençlik ortaya çıkardı."

C7: "Türk gençliği, bu üç büyük yıkım dalgası nedeniyle enerjisini ve yönünü kaybetmiştir."

Analiz: Argüman mantıksal olarak geçerlidir. Bu yıkımlar etkisiyle gençlik zayıflık ve iman eksikliği içinde olduğu vurgulanmakta, Türk gençliğinin yönünü ve enerjisini kaybetmesine sebep olmaktadır. Bu argümanda öncüller tarihi olaylar ile açıklanabilse de gençliğin enerjisini tamamen bitirdiği sonucuna ulaşılamaz. Bu bir yargı olarak kabul edilemez. Gençliğin enerjisi ve yönüne etkiler çok farklı durumlardan kaynaklanabilir. Öncüllerin doğruluğu tartışmalı olduğundan bu argüman geçersiz ve güvenilmezdir. Yazarın "üç büyük yıkım dalgası" ile neyi içerdiği tam olarak açık ve net değildir. Yine yazarın tüm Türk gençliğinin enerjisinin tükendiği varsayımı abartılı retorik bir söylemdir.

A8: "Günümüzde gençlik, iradesiz ve taklitçi bir yapıya bürünmüştür." (Topçu, s.23)

P8.1: "Gençlik, Batı'nın fikirlerini ve yaşam tarzını taklit etmektedir."

P8.2: "Taklitçilik, gençliğin özgün düşünce ve yaratıcılığını engellemektedir."

C8: "Günümüz gençliği, kendi değerlerinden uzaklaşarak iradesiz ve taklitçi bir hale gelmiştir."

Analiz: Mantıksal olarak öncüller ve sonuç arasında tutarlılık vardır. Batı'yı taklit etmek, gençlik için özgün düşünmesini engelleyerek taklitçi hale gelmesine sebebiyet verir. Argüman geçerlidir. Argümanın öncülleri tamamen doğrudur denemez, gençliğin tamamen taklitçi ve iradesiz olması doğru kabul edilemez. Dolayısıyla yazarın iddiası tartışmalıdır. Argüman sağlam değildir. Öncüllerin kesin doğruluğu için bir şey söylenemeyeceği için argüman geçersiz ve güvenilmezdir. Yazar tüm gençlerin iradesiz ve taklitçi olduğu varsayımında bulunmaktadır. Burada genelleme hatası yapmaktadır. Yine yazar iradesizlik taklitçiliğe, taklitçilik iradeyi oradan kaldırdığını savunarak bir kısırdöngü hatası yapmaktadır. İradesizliğin neden taklitçiliğe götürdüğünü açıklamamaktadır.

A9: "Gençliğin kurtuluşu, yaratıcı düşünceye ve doğru değerlere dönüşle mümkündür." (Topçu, s.24)

P9.1: "Geçmişteki büyük gençlik hareketleri, yaratıcı düşünce ve güçlü değerlerle başarılı olmuştur."

P9.2: "Günümüz gençliği, doğru değerlere ve yaratıcı düşünceye dönerse yeniden canlanabilir."

C9: "Gençliğin kurtuluşu, yaratıcı düşünce ve doğru değerlere dönüşle sağlanabilir."

Analiz: Mantıksal olarak öncüller ile sonuç uyumludur. Geçmişteki gençlik hareketlerinin durumu şimdi gençlik tarafından tatbik edilirse gençliğin kurtuluşu sağlanmış olur. Mantıksal olarak geçerlidir. Tarihi örnekler olumlu sonuç verdiği bilgisini doğru kabul ettiğimizde öncüllerden sonucun çıkma olasılığı yüksektir. Argüman güvenilirdir. Yazar "doğru değer" ifadesinin anlamını yine okuyucuya bırakarak belirsizlik oluşturmaktadır.

A10: "Gençlik, hürriyet ve görev arasındaki dengeyi kurmak zorundadır." (Topçu, s.28)

P10.1: "Hürriyet, gençliğin özgürce düşünmesi ve hareket etmesi için gereklidir."

P10.2: "Görev, gençliğin sorumluluklarını yerine getirmesi için gereklidir."

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

C10: "Gençliğin başarılı olabilmesi için hürriyet ve görev arasındaki dengeyi kurması gerekmektedir."
Analiz: Bu argüman yeteri kadar açık değildir. Bağlamından koparmadan bakıldığına hür olmanın verdiği serbestiyet, ve görev bilincinin yüklediği sorumluluklar bir birini kısıtlamaktadır anlamı çıkmaktadır. Yazar bunun dengede olması gerektiğini iddia eden bir argüman sunmaktadır. Gençlik için hürriyet ve görev bir araya gelmesi gerekmektedir. Dolayısıyla argüman mantıksal olarak tutarlıdır. Öncüllerden sonuç çıkar. Öncüller sosyolojik bakıldığında doğrudur. Argüman sağlamdır. Sonucun öncüllerden çıkma olasılığı yüksektir. Yazar hürriyet ile görev arasında bir "denge" kurulmasını gerektiğini söylemektedir. Ama bu dengenin nasıl kurulacağını belirsiz bırakmaktadır.

A11: "Her devirde gençliğin rolü, toplumun genel değer ve inançlarına göre şekillenir." (Topçu, s.19)
P11.1: "Her dönemde gençliğin uğraş alanları, toplumun inanç ve değerleri tarafından belirlenir."
P11.2: "Gençlik, toplumun genel yapısını ve değerlerini yansıtır."
C11: "Gençliğin rolü, toplumun değer ve inançlarına göre değişir ve şekillenir."

A12: "Toplumun yükselişi veya çöküşü, gençliğin değerlerine ve inançlarına bağlıdır." (Topçu, s.19)
P12.1: "Gençlik, toplumun en dinamik kesimidir."
P12.2: "Gençliğin değerleri ve inançları, toplumun genel durumunu etkiler."
C12: "Toplumun yükselişi veya çöküşü, gençliğin sahip olduğu değerlere ve inançlara bağlıdır."
Analiz: Argüman mantıksal olarak tutarlıdır. Gençlik toplumun dinamik bir kesimini oluşturması ve toplumu etkilemesi toplumdaki inanç ve değerlerin şekillenmesini etkilidir. Dolayısıyla argüman geçerlidir. Öncüllerin doğruluğu için gençlerin taşıdığı değer ve inançların toplumu etkilediği gözlemlenebilmektedir. Ama kesin böyledir denemez. Dolayısıyla sonucun öncüllerden çıkma olasılığı yüksektir. Yazar burada yükseliş ve çöküş kavramlarının anlamını okuyucuya havale etmekte, belirsiz bırakmaktadır. Yazar yine bir toplumun yükseliş ve çöküşünü doğrudan gençliğin değerlerine ve inançlarına bağlı olmasıyla mümkün olacağı varsayımında bulunmaktadır. Yazar abartarak gençliğin değerlerinin bir toplumun kaderini tamamen belirleyebileceğini ifade ederek retorik söylemde bulunmaktadır.

A13: "Osmanlı'nın gençliği, İslâm'ın ilk genç devrinin devamıdır." (Topçu, s.20)
P13.1: "Osmanlılar, İslâm'ın ilk dönemindeki gençlik ruhunu devam ettirmiştir."
P13.2: "Osmanlı gençliği, İslâm'ın ilk genç devrinin inanç ve değerlerini taşımıştır."
C13: "Osmanlı gençliği, İslâm'ın ilk genç devrinin bir devamı olarak kabul edilir."
Analiz: Argüman mantıksal olarak tutarlıdır. Osmanlıların islamın ilk gençlik ruhunu devam ettirdiği ve bu nedenle ilk islam gençliğinin bir devamı olarak ifade edilmektedir. Mantıksal olarak bu sonuç çıkmaktadır ve argüman geçerlidir. Tarihsel olarak islamın ilk gençlik olgusu ve Osmanlının gencik olgusu bilgilerine ulaşılabilir ve devamı olduğu konusu gözlemlenebilir. Tabi bu konu alan bilgisi olacağı için tartışmalı olacaktır. Her iki döneme ait gençlik olgusu aynı olsa bile bunun biri diğerinin devamı olduğunu gösterecek kanıt metinden elde edilememektedir. Bu haliyle yazar tarihsel yanıltmaca hatasına düşmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

A14: "Gençliğin enerjisi, doğru bir şekilde yönlendirilmezse yozlaşmaya ve çöküşe neden olur." (Topçu, s.24)

P14.1: "Gençlik, büyük bir enerji ve potansiyele sahiptir."

P14.2: "Bu enerji doğru yönlendirilmezse, gençlik yozlaşabilir ve toplum çöker."

C14: "Gençliğin enerjisi, doğru bir şekilde yönlendirilmelidir yoksa yozlaşma ve çöküş kaçınılmazdır."

Analiz: Argüman mantıksal olarak tutarlıdır. Öncüllerden sonuç mantıksal olarak çıktığı için geçerlidir. Yazar benzer ikna ediciliğini artırmak için benzer konularda farklı argümanlar sunmaktadır. Burada argüman daha açık olarak ifade edilmiştir. Öncüllerden sonucun çıkma olasılığı yüksektir. Yazar "doğru yönlendirme" kavramını belirsiz bırakmaktadır. Yine yozlaşma ve çöküş ifadelerinden okuyucunun ne anlaması gerektiği belirsizdir. Yazar yozlaşma ve çöküşü gençliğin enerjisini doğru yönlendirmeye bağlayarak bir nedensellik kuruyor. Bu yazar için hatalı bir tutumdur. Başka şekilde yozlaşma ve çöküş bir toplum için mümkün olabilmektedir.

A15: "İman, gençliğin en büyük gücü ve ilham kaynağıdır." (Topçu, s.24)

P15.1: "Geçmişteki büyük gençlik hareketleri, güçlü bir imanla başarılı olmuştur."

P15.2: "İman, gençliğin enerji ve motivasyon kaynağıdır."

C15: "Gençliğin en büyük gücü ve ilham kaynağı imandır."

Analiz: Argüman mantıksal olarak tutarlıdır. Öncüllerden sonuca ulaşılabildiği için geçerlidir. İmanlı gençliğin başarılı olduğu tarihsel olarak gözlemlenebilir. Ama bu yeter şart oluşturmayacağı açıktır. İlham kaynağı olarak başka olguların varlığı da mümkündür. Dolayısıyla argüman kendi bağlamında güçlüdür, bağlamından çıkıldığında zayıftır. Ayrıca imanın ne şekilde güç ve ilham verdiği yazar tarafından tam anlamıyla gösterilmemektedir.

A16: "Batı'nın materyalist ve pozitivist akımları, gençliğin ruhunu zayıflatmıştır." (Topçu, s.26)

P16.1: "Batı'nın materyalist ve pozitivist akımları, ruhsal değerleri zayıflatır."

P16.2: "Gençlik, bu akımları benimseyerek ruhsal gücünü kaybetmiştir."

C16: "Batı'nın materyalist ve pozitivist akımları, gençliğin ruhunu zayıflatmıştır."

Analiz: argüman mantıksal olarak tutarlıdır. Gençliğin ruhunun zayıflaması batının adı geçen akımları ve bu akımların ruhsal değerleri zayıflatmasıdır. Dolayısıyla argüman bu haliyle geçerlidir. Öncüllerin doğruluğu birer varsayımdır. Bu nereden bakıldığına göre değişen bir durumdur. Tartışmaya açıktır. Bir duruma göre olan zayıflatma başka bir fikri duruma göre güçlenme olabilir. Burada argüman geçerlidir ama sağlam değildir. Öncüller doğru kabul edildiğinde sonuç her durumda doğru olmayacaktır. Bu argümanı geçersiz kılmaktadır. Öncüller kısmen doğru kabul edilse bile gençliğin ruhunu tamamen zayıflattığı yargısına varılamaz. Ruhsal güç farklı şeylerden de etkilenebilir. Ayrıca yazar tarafından bu akımların sadece ismi zikredilmiş ne şekilde gençlik ruhunu zayıflattığı açıklanmamıştır. Gençlik ruhunun nasıl zayıfladığı belirsizdir. Yazar "gençliğin ruhunu zayıflaması" ifadesiyle panik ve korku havası oluşturmakta retorik söyleme başvurmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

A17: "Gençlik, kendine güvenini kaybettiğinde taklitçiliğe ve iradesizliğe sürüklenir."

P17.1: "Gençlik, kendine güvenini kaybettiğinde, başkalarını taklit etmeye başlar.

P17.2: "İradesiz gençlik, kendi değerlerini ve kültürünü yitirir.

C17: "Kendine güvenini kaybeden gençlik, taklitçiliğe ve iradesizliğe sürüklenir. (Topçu, s.27)

Analiz: Argüman mantıksal olarak tutarlıdır. Gençliğin taklitçilik ve iradesizliğe sürüklenmesine neden olan kendine güvenini kaybetmesi ve kendi değerlerini yitirmesidir. Argüman mantıksal olarak geçerlidir. Yazar varsayımsal olarak bu sonuca ulaşmaktadır. Öncüller yazarın varsayımlarıdır. Bunların doğruluğu sübjektif kalmaktadır. Öncüller doğru kabul edilse bile sonuç her zaman doğru olmayabilir. Dolayısıyla argüman güvenilir değildir. Öncüller bakış açısına göre doğru kabul edildiğinde argüman geçersiz de olsa güvenilir kabul edilebilir. Ama her durumda zayıf bir argüman olduğu açıktır. Yazar nedensellik hatası yapmaktadır. Taklitçilik ve iradesizliğin nedenini kendine güven kaybına bağlamaktadır.

A18: "Kurtuluş, milli ve manevi değerlere dönüşle mümkündür." (Topçu, s.28)

P18.1: "Geçmişteki büyük başarılar, milli ve manevi değerlere bağlılıkla elde edilmiştir."

P18.2: "Günümüz gençliği, bu değerlere dönerse yeniden canlanabilir."

C18: "Gençliğin kurtuluşu, milli ve manevi değerlere dönüşle sağlanabilir."

Analiz: Argüman mantıksal olarak tutarlıdır. Günümüz gençliği milli ve manevi değerlere dönmesiyle geçmişte olduğu gibi yine başarılı olacaktır. Öncüllerden sonuç çıkmaktadır ve argüman geçerlidir. Öncüllerdeki bilgiler tarihsel olarak destelenebilir ve doğrulanabilir. Dolayısıyla öncüllerin doğruluğu ve sonucun öncüllerden çıkma olasılığı yüksektir. Argüman bu haliyle güçlüdür. Yazar "milli ve manevi değerler" ifadesiyle okuyucunun duygularına hitap ederek retorik söylemde bulunmaktadır. Bu değerlerin ne olduğunu açıklamamaktadır.

A19: "Gençliğin lider ihtiyacı, kendi içindeki iradeyi keşfetmekle giderilir." (Topçu, s.28)

P19.1: "Gençlik, lider eksikliğini kendi iradesini keşfederek giderebilir."

P19.2: "İrade, gençliğin en büyük rehberi ve lideridir."

C19: "Gençliğin lider ihtiyacı, kendi içindeki iradeyi keşfetmekle giderilir."

Analiz: Argüman mantıksal olarak tutarlıdır. Gençlik kendi iradesini keşfetmekle lider ihtiyacını gidereceği argümanla anlaşılmaktadır. Argüman geçerlidir. Öncüller yazarın varsayımlarıdır, kesin doğru kabul edilemez. Ama doğruluğu yüksektir diyebiliriz. Dolayısıyla argüman geçerlidir ama sağlamdır diyemeyiz, öncüllerin doğruluğu kesindir denemez. Yazar "kendi içindeki iradeyi keşfetmek" ifadesinde belirsiz söylemde bulunmaktadır. İradenin nasıl keşfedileceği hakkında bilgi sunmamaktadır.

A20: "Eğitim, gençliğin kurtuluşu ve yeniden canlanması için en önemli araçtır." (Topçu, s.29)

P20.1: "Eğitim, gençliğin değerlerini ve potansiyelini ortaya çıkarır."

P20.2: "İyi bir eğitim sistemi, gençliğin yeniden canlanmasını sağlar."

C20: "Gençliğin kurtuluşu ve yeniden canlanması, iyi bir eğitimle mümkündür."

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Analiz: Argüman mantıksal olarak tutarlıdır. Öncüller sonucu destekler niteliktedir. Eğitim gençliğin değerlerini ve potansiyelini ortaya çıkarır, iyi bir eğitim gençliği canlandırır sonucuna varılır.
Argüman geçerlidir. Argümanın sağlamlığı öncüllerin doğruluğuna bağlıdır. Öncüllerdeki bilgilerin doğruluğuna gözlemlenebilir sonuçlarla ulaşılabilir. Tabi eğitim pratikleri dikkate alınırsa öncüller kesin doğru denemez. Dolayısıyla argüman öncüllerin doğruluğu yüksek olduğu için güçlü bir argümandır. Güvenilir bir argümandır. Yazar eğitimi gençliğin kurtuluşunun tek yolu olarak göstermektedir. Bu bir varsayımdır. Genelleme hatası yapmaktadır.

6.Sonuç ve Tartışma

Metni okuyup argümanlarını analiz ettiğimizde yazar; gençlik olgusu hakkında bir durum değerlendirmesi yapmakta ve toplumların geleceğinin gençliğe ve gençliğin de toplum değerlerinde kalması için iyi bir maarif(eğitim)e ihtiyaç olduğunu savunmaktadır. Bunu yaparken tarihsel perspektiften gençlik hareketlerini ve kültürel değişimi örnek kanıtlarla göstermekte, gençliği şekillendiren dinamikler ve değerlere vurgu yapmaktadır.

Her milletin gençliği, o milletin değerleri ve kültürel mirasıdır. Bunun için gençliğin ruhunu şekillendiren ortamlar önemlidir ve o milletin değerleriyle yoğrulması gerekmektedir. Bunun için en uygun çözüm maariftir.

Kritik düşünme yöntemiyle gerçekleştirdiğimiz bu analiz, metin hakkında geçerli bir kanaat oluşturulmasını, metnin rasyonel bir şekilde yorumlanmasını, metnin zayıf ve güçlü olduğu yönlerin göreceli olmayacak şekilde daha net gösterilmesini ve nihayetinde metnin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Buna göre metin genel olarak güvenilir ve güçlü argümanlardan oluşmaktadır. Buradan yazarın iyi bir düşünme yapısına sahip olduğunu ifade edebiliriz. Argümanların güvenilirliği konusunda yazarın sübjektif varsayımları tespit edilmiştir. Duygulara hitap edebilmek için yazar retorik söylemlerden kaçınmamıştır. Bu da eserin felsefi bir metin olma özelliğini zayıflatmaktadır. Metnin temeli yazarın görüşleridir. Üzerine inşa ettiği argümanlar bu görüşten sonra tutarlılık kazanmaktadır. Yani yazar sahip olduğu dünya görüşü üzerinden argümanlar geliştirmektedir.

Genel olarak metin, bir toplum için gençliğin önemini tarih içindeki gençlik rollerinden hareketle anlatmakta ve geleceğin inşasında yer alan gençliğin eğitimle şekillenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Metni kritik düşünme ilkelerine göre değerlendirmeden okuduğumuz okuyucunun içinde bulunduğu anlam dünyasına göre şekillenecekti. Kritik düşünme ile daha anlamlı ve kabul edilebilir hale geldiği görülmektedir.

Sonuç olarak, kritik düşünmenin istemli ve iradi bir eylem olduğu ve bu yöntemin metin analizi için etkili bir araç olduğu yapılan bu çalışma ile gösterilmiştir. Bu çalışma ile kritik düşünmenin teorik bilgisi pratik bir analizle birleştirilip akademik yazına bir katkıda bulunulmuştur. Kritik düşünme yeteneğinin geliştirilmesi için somut bir çıktı oluşturulurmuştur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kritik düşünme yeteneğini kazanmak ve bunu hayatın her alanında uygulayabilmek için kritik düşünme eğitim programlarında yer almalı ve bunun çıktılarını ölçen çalışmaların sayıları artırılmalıdır. Akademinin olmazsa olmaz yeteneği olan kritik düşünme sadece felsefe alanıyla sınırlı olmadan yükseköğretim kurumlarında zorunlu ders olarak yer alması gerekmektedir.

Kaynakça:

Türk Dil Kurumu Sözlüğü.(2024), “Düşünme” ,“Eleştiri” maddeleri

Tincu, Madalina F., "What Is Critical Thinking and How Critical Thinking Improves Student Learning"(2001). Graduate Research Papers. 1652.

Senar ALKIN-ŞAHİN, Nihal TUNCA.Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2015, Cilt 5, Sayı 2, 192-206

Şahinel Semih(2007). ELEŞTİREL DÜŞÜNME, Pegem A Yayıncılık 2007

Topçu, Nurettin.(2022).Türkiye’nin Maarif Davası, Editör: Ezel Erverdi, İsmail Kara, Dergah Yayınları

Bowell T.,Kemp G. (2020). Eleşirel Düşünme Kılavuzu. Tübitak yayınları

Başaran. Yasin R.(2018). Düşünmenin Alfabesi. Babil kitap

Kahveci, Niyazi.(2020). Sistematik Düşünme. Doğu kitabevi.

Söylemez, Yusuf.(2016). İçerik Analizi: Eleştirel Düşünme. Ekev Akademi Dergisi, sayı: 66, s.671-695

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA KADIN SUÇLULUĞU

Yüksek Lisans Öğrencisi, FEYZA DEMİRCİ

Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, 0000-0001-9771-4023

ÖZET

Kadın suçluluğu kavramı, suçluluktaki cinsiyet farklılığını temel alan bir konudur. Özellikle yaşadığımız toplumda cinsiyet temelli farklılıklar hemen hemen her konuda önümüze çıkmaktadır. Örneğin kadınlar özellikle ataerkil bir yapı içinde büyüdüklerinde, küçük yaştan itibaren erkeğe bağımlı olduklarının bilinciyle hayatlarını sürdürmektedirler. Kadın suçluluğunda bu ataerkil yapının olumsuz getirileri geniş bir yer kaplamaktadır. Literatürde kadın suçluluğu feminist, psikolojik, biyolojik gibi çeşitli teorilere dayandırılmıştır. Araştırmada suç ve kadın ilişkisini açıklayan teorik yaklaşımlar incelenmiş ve cezaevine girip çıkan 10 kadın katılımcılı bir görüşme sağlanarak teorideki bilgiler ile karşılaştırılmıştır. Suça ilişkin çalışmalarda suçun, bireysel ve toplumsal çeşitli unsurlara bağlı olarak değişkenlik gösterdiği ortaya koyulmuştur. Araştırmanın amacı kadın ve suç arasındaki ilişkiyi toplumsal perspektiften ele alıp, konunun öznesi olan kadınların görüşleriyle harmanlayarak kadın suçluluğunun nedenlerini ortaya koymaktır. Araştırmada nitel yöntem kullanılmış olup, veri toplama aracı olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemi Sakarya'da suça karışmış, cezaevine girip çıkmış kadınlardır. Sonuç olarak bu araştırma kapsamında 15 katılımcılı bir görüşme gerçekleştirilmiş olup, suça karışmış kadınların çoğunluğunun eğitim seviyesi düşük, maddi açıdan yetersiz kaynaklara sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca annelik faktörünün suça yönelme ve suç işledikten sonraki aşamada çok önemli olduğu vurgulanabilir. Katılımcıların ifadelerine göre ekonomik yetersizlik, stresli hayat koşulları, kopuk aile hayatı gibi durumlar suça yönelmede önemli bir yer tutmaktadırlar. Kadın ve suç arasındaki ilişki daha birçok parametre ile ele alınmış ve toplumsal perspektif ile açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Suç, Suç Sosyolojisi, Toplumsal Cinsiyet

ABSTRACT

The concept of female criminality is based on gender differences in criminal behavior. Especially in the society we live in, gender-based differences appear in almost every aspect. For example, when women grow up in a patriarchal structure, they live their lives from a young age with the awareness of being dependent on men. In female criminality, the negative consequences of this patriarchal structure occupy a significant place. In the literature, female criminality has been based on various theories such as feminist, psychological, and biological. In the research, theoretical approaches explaining the relationship between crime and women

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

were examined, and interviews with 15 women who had been in and out of prison were conducted to compare the theoretical information. In studies on crime, it has been revealed that crime varies depending on individual and societal factors. The aim of the research is to approach the relationship between women and crime from a societal perspective, combining the views of the women who are the subject of the topic to identify the reasons for female criminality. The research employed a qualitative method, using interview technique as the data collection tool. The sample of the study consists of women who have been involved in crime in Sakarya and have been in and out of prison. As a result, within the scope of this research, a total of 15 interviews were conducted, revealing that the majority of women involved in crime have low educational levels and limited financial resources. Additionally, the factor of motherhood can be emphasized as highly significant in inclination towards crime and the post-crime phase. According to the participants' statements, economic inadequacy, stressful life conditions, and fragmented family life are significant factors in inclination towards crime. The relationship between women and crime has been examined with many more parameters and explained from a societal perspective.

Keywords: Women, Crime, Sociology of crime, Gender roles

1. GİRİŞ

Kadın suçluluğu cinsiyet temelli bir farklılığın konusudur. Özellikle yaşadığımız toplumda cinsiyet temelli farklılıklar hemen hemen her konuda önümüze çıkmaktadır. Kadın suçluluğu konusu da bu açıdan bu farklılıkları içinde barındırmaktadır. Toplumlarda kadın veya erkek olmanın anlamı bir hayli büyüktür. Her toplum kendi değer yargılarıyla kadına ve erkeğe belli nitelikler yüklerler Toplum tarafından kadına ve erkeğe belirli roller atfedilir ve bu rollere göre yaşamaları beklenir. Bu roller her kültürün kendi değerleri içerisinde belirlenir ve çocukluktan itibaren bireyler, cinsel kimliklerine yüklenen rolleri icra etmeye uğraşırlar (İlbars, 2007). Hatta bizim toplumumuzda küçüklükten itibaren bu roller o kadar keskin sınırlarla belirtilir ki, çocuk belli bir algı düzeyine geldiğinde bir uyarı almadan kendi başına o davranışları benimser, üstlenir. Örneğin en basit örnekle kız çocukları bebeklerle evcilik oyunu oynarken, erkekler arabalarla, ya da süper kahramanlarla genellikle güç temalı oyunlar oynarlar. Daha çocuk doğmadan bile toplum tarafından onun için belirlenmiş renkler hazırdır. Kızlar pembe, erkekler mavi. Bir erkek pembe giydiğinde kız gibi olmuşsun söylemi bir hakaret sayılmaktadır. Maalesef bu bilinç çocukluk dönemlerinde olduğu kadar masum kalmamaktadır. Erkekler çok rahat ve güçlü olduklarına inandırılarak büyütülürken, kadınlar küçük yaşta bile bir anne rolünde ve erkeğe bağımlı bir düşünce yapısında büyütülür. Bu bağımlılık yalnızca onu koruyup kollaması gibi bir düşünce de değildir. Erkeğe maddi anlamda da bağımlılığı ifade eder. Bu ataerkil düşünce sistemine göre kadın erkeğe muhtaçtır ve erkek olmadan güçsüzdür. Aslında bakıldığında kadınların bu konuma koyulmasından, daha az suçlu olma ihtimalleri olduğu düşünülmektedir. Kadın suçluluğu erkek suçluluğuna oranla daha az olsa da kadınlar, erkek suçluluğunda da yan rol olarak bulunabilmektedirler (Demirbaş).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kadının tüm bunlar dışında bir de annelik durumu bulunur. Annelik, kadını kendinden çok çocuğunu düşündüren bir mertebedir ve kadınları suç işlemekten uzaklaştıran en önemli unsurlardan bir tanesi de budur. Çünkü kadın evde çocuklarıyla ilgilenir, ev işleri yapar ve pek fazla bir sosyal alanı yoktur. Bu açıdan bakıldığında kadının suç işlemesi için bir sebebi olabileceği düşünülmez. Namus kavramı genellikle kadınlarla bağdaştırıldığı için kadınlar, kadınlığı açısından bir sorun teşkil edecek durum yaşamamak adına evinden ayrı bir yerde çok fazla bulunmaz. Kadınların bu davranışları, toplumun kadının zihnine kodladığı bu düşünce sisteminden geçmektedir ve aksi bir durumun çok yanlış olduğunu düşünürler. Ayrıca kendi isteklerinin onlar için de pek bir önemi yoktur çünkü kadın her zaman fedakâr olmaya şartlanmıştır. Bu düşünce sistemleri her topluma göre farklılık gösterebilmektedir.

2. ARAŞTIRMALAR

Literatürde kadın suçluluğuna dair teoriler bulunmaktadır. İlk olarak feminist yaklaşımlardan söz edilebilir. Kadın suçluluğunda feminist yaklaşımlar, kadın ve erkek suçluluğu arasında fark olduğu görüşünü savunan feministlerin ortaya attığı bir şeydir. Onlara göre suçluluk cinsiyet farklılığı doğrultusunda incelenmelidir. Feminist kriminolojiye göre suç teorilerinde bahsedilen görüşler çok fazla erkekler etrafında şekillenmiştir. Yani erkekler suçlu bile olsa hep güçlü olarak lanse edilmektedir. İşte feminist yaklaşım erkeğin suçlu olduğu halde gücü ön plana çıkarılırken, kadının suçluluğunun yanında ezilen yanının ön plana çıkarılamadığı hususunda değerlendirmelerde bulunur (Bal, 2016). Feminist teorinin savunucuları, kadının toplumda erkeklere göre geri planda olduğunu ve değersiz görüldüğünü söylerler. Bu açıdan bakıldığında kadın suçluluğu cinsiyet temelinde ve kadın erkeğin toplumsal konumu, güç ilişkileri bazında ele alınması gerektiğini savunmaktadırlar. Toplumda kadınların değersiz görülmesi, ataerkil yapının bu denli işlemesi kadın suçluluğunda önemli bir etken olarak görülmektedir. Kadınların işledikleri suçların yaşam standartlarının yetersizliğinden ya da toplumda karşı karşıya kaldıkları diğer zorluklar nedeniyle meydana geldiğini savunan feministler kadınların suçlu olarak nitelendirilirken bunlarında göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmaktadır (Darcan, 2014).

Kadın suçluluğunu inceleyen bir başka yaklaşım biyolojik temeller üzerine oturtulmuştur. Kadın suçluluğunu açıklamaya çalışan görüşler başlarda kadınların erkeklerden daha güçsüz olduklarını, erkeklerin daha kolay sinirlendiğini ve bu yüzden erkeklerin suç işleme ihtimallerinin daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Çalışmalar bir yandan kadınların suç oranlarının az olmasının sebebini fiziksel olarak erkeklerden güçsüz olmalarına bağlarken bazı çalışmalar ise kadın ve erkek arasındaki suç oranları dengesizliğini hormonal farklılıklara bağlamaktadır. Erkeklerde salgılanan testosteron hormonunun kaba davranışlarda bulunup suç işleme ihtimalinde etkisi olduğu düşünülmektedir (Koruculu, 2019).

Psikolojik yaklaşımlar ise genellikle bireyin kişisel deneyimleri, duygusal durumu, zihinsel sağlığı ve içsel faktörleri üzerine odaklanır. Psikolojik bozuklukların suçluluk üzerinde etkisi vardır ancak bu tür durumların herkes üzerindeki etkisi aynıdır denilemez. Bazı insanları suçtan uzaklaştırırken bazılarını suça itebilir. Bazı psikolojik yaklaşımlar, çocukluk döneminde yaşanan travmatik deneyimlerin veya cinsel, duygusal veya fiziksel istismarın, ilerleyen yaşlarda suç işleme eğilimini artırabileceğini öne sürer. Kadınlar suç işlediklerinde ise genellikle bunun altında önemli bir travmanın yatıyor olabileceği düşünülmektedir (İçli, 2013).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yapılan birtakım çalışmalar kesinliği kanıtlanamamış olsa da kadınların menstrüasyon dönemlerinde daha sinirli, alıngan oldukları için suç işlemeye daha yatkın olduklarını öne sürmüştür. Kadınların menstrüasyon dönemi, hamilelik dönemi, doğum, lohusalık ve son olarak menopoz dönemleri kadınların hormonlarının etkisini en çok hissettikleri evrelerdir. Kadın anne olmadan önce de, anne olduktan sonra da hem bedenen hem psikolojik yönden bir hazırlık sürecinden geçmektedir. Vücudunda meydana gelen değişimler, anne olduktan sonra sosyal hayatında meydana gelen değişimler kadınları psikolojik anlamda etkilemektedir (Koruculu, 2019). Psikolojik bozukluklar, özellikle depresyon, anksiyete, borderline kişilik bozukluğu gibi durumlar, kadınların suç işleme eğilimini etkileyebilir. Bu yaklaşım, zihinsel sağlık sorunlarının suça eğilimde bir faktör olabileceğini savunur. Kimlik gelişimi üzerine odaklanan psikolojik yaklaşımlar, bireyin kişisel değerlerini, ahlaki normlarını ve kimliğini şekillendiren faktörleri ele alır. Bu kimlik gelişimi, suç işleme eğilimini etkileyebilir.

Bağlanma teorileri, bireyin çocukluk döneminde anne-baba veya bakım verenlerle olan ilişkilerinin, suç işleme eğilimini etkileyebileceğini savunur. Güçlü bir bağlanma, suç işleme eğilimini azaltabilirken, zayıf bir bağlanma tersine bir etki yapabilir. Bunlara ek olarak Duygusal zekâ ve empati yeteneklerinin eksikliği, suç işleme eğilimini artırabilir. Bireyin duygusal anlayışının ve başkalarının hislerine karşı duyarlılığının düşük olması, suç işleme konusunda etkili olabilir. Freud ise kadınların toplumda hep geri planda tutulduğunu, kadınların ise erkeklerle aynı düzeyde olmak istediklerini söyler. Ve bunu “penis kıskançlığı” ile açıklar. Freud, kadınların penis kıskançlığı yaşadığını ve bu durumun onların davranışlarını etkileyebileceğini öne sürmüştür. Ancak, bu düşünce kadınların suç işleme eğilimleriyle spesifik bir bağlantı kurmaz. Freud’a göre kadınlar bu yüzden erkekleri kıskanmaktadır ve kadınlar yaşadıkları bu duygulardan ötürü suça yönlenmektedirler. Yani ona göre suçlu bir kadın, kadın olmanın anlamını bilmez, kadın gibi davranmaz (İlbars, 2007). Madde bağımlılığı ve kadın suçluluğu arasında kompleks bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki, birçok faktörün etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Madde bağımlılığı, ekonomik zorluklarla sık sık ilişkilidir. Maddelere erişim, bağımlılığı sürdürmek için maddi kaynaklara ihtiyaç duyar. Kadınlar, ekonomik zorluklarla başa çıkmak veya maddelere ulaşmak için suç işlemeye yönelebilirler. Toplumsal normlara uymak, kadınları madde kullanımına veya suç işlemeye yönlendirebilir. Toplumsal baskılar, özellikle kadınların toplumun beklentilerine cevap verme çabası, madde kullanımı ve suç işleme eğilimini artırabilir. Alkol ve uyuşturucu madde kullanımıyla kadınların hem suça yönelme ihtimalleri hem de şiddete ve cinsel mağduriyetlere uğrama ihtimalleri artmaktadır (Koruculu, 2019).

Kadın suçluluğunu açıklayan sosyolojik teoriler, suç olgusunu toplumsal yapı, kültürel faktörler ve cinsiyet rolleri gibi sosyal dinamiklere bağlı olarak ele alır. 1970'li yıllarda, özellikle Batı ülkelerinde, kadın haklarına ve eşitliğine yönelik önemli bir sosyal hareket ortaya çıkmıştır. Bu döneme damgasını vuran Kadın Özgürleşmesi Hareketi, kadınların toplumsal, siyasi ve ekonomik alanlarda eşit haklara sahip olma mücadelesini temsil eder (Akkaya, 2018). Sosyolojik suç teorilerinde çeşitli isimlere yer verilmektedir. Bunlardan ilki Otto Pollak’tır. "Centilmenlik" tezine göre, kadınlar suç işlerken genellikle toplumsal beklentilere uygun davranışlar sergileyerek veya "centilmen" (gentlemanly) bir tarzda suç işleyerek dikkat çekmezler. Örneğin, kadınlar genellikle dolandırıcılık gibi suçlarda daha "gizli" veya "centilmen" bir yaklaşım benimserler. Pollak, kadın suçluların toplumun beklentilerine karşılık

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

verme konusundaki becerilerinin, suç işleme oranlarının düşük gözükmesine yol açtığını savunur. Lombroso Kadınların erkeklere göre daha geç büyüdüğünü bu yüzden suç işleme konusunda daha çekingen kaldıklarından bahsetmektedir. Fakat bu durum kadınlar suç işlese dahi suçluluklarının dikkate alınmıyor oluşuna sebep olmaktadır. Eğer kadınlar suçu bir erkekle birlikte işlediyse erkek suçlu kadın suçluyu korumaktadır. Ayrıca polis, savcı gibi kişilerin de suçlu kadınları kayırıyor olduğu söylenmektedir. Kısacası centilmenlik teorisi suçlu kadınların yakalanmaları ve ceza almaları noktasında erkek suçlulara göre daha fazla korunuyor olduklarını anlatmaktadır (Köstereliođlu, 2023).

İkinci olarak güç-kontrol teorilerinden bahsedilebilir. Güç-Kontrol Teorisi (Power-Control Theory), suç sosyolojisinin bir perspektifi olarak öne çıkar ve cinsiyet, sosyal sınıf ve suç arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışır. Bu teori, John Hagan ve Diana Simpson tarafından 1985 yılında ortaya atılmıştır. Güç-Kontrol Teorisi, cinsiyet rolleri ve sosyal sınıfın suç oranları üzerindeki etkilerini ele alır. Temel argümanı, ailenin sosyal kontrolünün bireylerin suç işleme eğilimini nasıl etkilediğine odaklanır. Teori, ailedeki sosyal kontrolün, bireyin suç işleme eğilimini şekillendirmekte etkili olduğunu savunur. Hagan'a göre ailenin çalışma hayatındaki yeri çocuklarını yetiştirme tarzlarına yansımaktadır. Teori, ebeveynlerin denetiminin çocukların suç işleme eğilimini belirlemedeki rolünü vurgular. Ailenin içindeki kontrol dinamikleri, çocuğun suç işleme olasılığını etkiler. Ayrıca toplumun cinsiyet rolleri ve beklentilerinin, aile içindeki sosyal kontrol üzerinde nasıl bir etki yarattığını inceler. Özellikle, erkek çocukların genellikle daha fazla özerklik ve özgürlük kazanma eğiliminde olduğu düşünülmektedir (Kızmaz, 2006). Güç-Kontrol Teorisi'ne göre, aile içindeki güç dinamikleri, bireylerin suç işleme eğilimini etkiler. Özellikle, teorinin temel iddialarından biri, ebeveynlerin çocukları üzerindeki güçlerinin, çocukların sosyal normlara uyma ve suç işleme olasılıklarını şekillendirdiğidir. Anne ve babalar iş yerlerinde edinmiş oldukları konumlardan ve takınmış oldukları tavırlardan kopmayıp otoriter tavırlarını çocuklarına da yansıtmaktadırlar.

Bu bağlamda, aile içindeki güç dağılımı, çocukların kontrol altında olma derecesi ve aile içindeki otoritenin nasıl yapılandırıldığı önemli bir rol oynar. Güç-Kontrol Teorisi, güç ve kontrolün suç oranlarına olan etkilerini inceleyerek, ailedeki sosyal kontrolün suç işleme üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik bir çerçeve sunar. Yapılan bazı çalışmalara göre ailede ilk doğan çocuklar, ebeveynler tarafından genellikle daha fazla dikkat ve baskıya maruz kalabilir. Bu durum, ebeveynlerin ilk çocukları üzerinde daha fazla beklentiye sahip olmaları ve çocuğun yetenekleri üzerinde daha fazla odaklanmalarıyla ilişkilidir. Bu baskı ilk çocukların daha az suça karışmasının sebeplerindendir. Çocukların cinsiyetleri göz önünde bulundurulduğunda kız olan ilk çocuk sonra doğan erkek çocuğa göre daha fazla baskı görmüş olabilir ve bu tam tersi de olabilir. Yani sadece cinsiyetin değil de doğum sırasına göre yetiştirilme tarzının da etkilerine bakılması gerekir (Koruculu, 2019).

Ekonomik Teorilere gelindiğinde ekonomik teoriler, suç ve suçlu davranışlarını ekonomik faktörlere odaklanarak açıklamaya çalışan teorilerdir. Kadınların ekonomik durumlarını iyi duruma taşıyacak olan kaynaklara zor ulaşıyor olması ya da ulaşamaması kadınları suça yöneltmektedir. Kadınlar bu kaynaklara erişebilse dahi iş yerinde ayrımcılığa maruz kalarak erkeklerle eşit sayılmamaktadır. Daha az ödeme almaktadırlar. Kadınların toplumda çoğu alanda olduğu gibi ekonomik yönden de ayrımcılığa maruz kalması ekonomik yönden kadını

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

güçsüzleştirir ve bu da kadın suçluluğunu etkileyen önemli bir faktördür. Ekonomik ötekileştirmenin kadınları hırsızlığa ve şiddete yönelttiği düşüncesine vurgu yapılmaktadır. Öldürme gibi suçların sebebi olarak ise kadınların sevgili, arkadaş, eş vb. ilişkiler kurduğu kişilere karşı kendilerini savunma amacıyla öldürdükleri iddia edilmiştir (Koruculu, 2019). Ataerkil toplum tarafından kadınlara biçilen roller genellikle kadının erkeğe bağımlı bir şekilde yaşamasına sebep olmaktadır. Kadınlar çalışmaz, çocuklarına bakar, ev işleriyle ilgilenir. Para kazanamayan, ekonomik özgürlüğü olmayan kadınlar maddi yönden eşlerine bağımlıdır. Bu bağımlılık yanında erkeğin isteklerine itaat etme zorunluluğunu (!) beraberinde getirmektedir. Ataerkil toplumlarda kadınlara genellikle ev işleri, çocuk bakımı gibi geleneksel cinsiyet rolleri atfedilir. Bu durum, kadınların kariyerlerine odaklanmalarını zorlaştırır ve ekonomik bağımsızlık kazanmalarını sınırlandırır. Bazı ekonomik teoriler, yoksulluk ve gelir adaletsizliğinin suça eğilimi artırabileceğini savunur. Özellikle, gelir eşitsizliği ve yoksulluğun yüksek olduğu bölgelerde suç oranlarının artma eğiliminde olabileceği öne sürülür (Erhan Gülcan, 2023).

Son olarak özgürleşme teorilerine yer verilebilir. Özgürleşme Teorisi (Liberation Theory), genellikle kadınların suç işleme eğilimlerini cinsiyet rollerinden, sosyal normlardan ve toplumsal baskılardan kaynaklanan sınırlamalardan kurtulma çabalarıyla açıklamaya çalışan bir suç teorisidir. Bu teori, kadınların toplumsal cinsiyet normlarına uymama, geleneksel rolleri reddetme veya direnme eğiliminde olduklarında suça eğilim gösterdikleri önermesine dayanır. Özgürlük teorisi, Freda Adler tarafından geliştirilmiş bir suç teorisidir. Bu teori, suç işleme eğilimini toplumsal cinsiyet normları ve rolleri, cinsel özgürlük, toplumsal eşitsizlik ve bireysel özgürlük kavramları etrafında açıklamaya çalışır. Adler'a göre, toplumsal cinsiyet rolleri ve beklentileri kadınların ve erkeklerin suça eğilimini etkiler. Kadınlar, toplumsal cinsiyet normlarından sapma çabası içinde olduklarında, suç işleme eğiliminde artış gösterebilirler. Kadınlar özgürleştikçe sosyal hayata, iş hayatına daha fazla katılım sağlayacak bundan dolayı suç oranları da artış gösterecektir. Erkek egemen toplumların kadınlar üzerinde kurmuş oldukları baskı, kadınları cesur olmaktan alıkoymuştur. Erkekler kadınlara göre çok daha özgürdür. Freda Adler'in *"Sisters in Crime"* eseri kadınların suç dünyasında oynadığı rolü inceleyen ve kadın suçluluğunu anlamaya yönelik bir perspektif sunan bir çalışmadır. Kitap, kadınların suça eğilimlerini, suç işleme motivasyonlarını ve suç kariyerlerini ele alarak, kadınlar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları anlamaya odaklanır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kadınlar, erkeklerin üstlendiği görevlere katılım sağlamaya başlamışlardır. O döneme bakıldığında kadınların suç oranlarının erkek suçluluğunu geçtiği görülmektedir (Koruculu, 2019). Kadınlar özgürleştikçe, eğitim seviyeleri yükseldikçe, kendi ayakları üzerinde durup eşlerine karşı bağımsızlıklarını kazanabildikçe geleneksel toplumun biçtiği rollerin aksine yeni roller edinirler. Bu da suç oranlarında artışa sebep olmaktadır. Adler'in aksine Pollak kadının özgürleşmesinin de bir anlamı olmadığını, bu durumun kadınların suça katılmalarını etkilemeyeceğini savunur (İçli, 2013). Ona göre kadınlar her ne kadar iş hayatına girse de erkeklerle aynı düzeyde olmaya çalışsalar da yine de toplumun onlara biçtiği rollerden tam olarak arınamazlar. Geleneksel toplumun izlerini her daim taşırlar.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırma, daha önce cezaevine girip çıkmış on kadın katılımcı ile görüşme gerçekleştirerek yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde kadınların çoğunluğunun otuzlu yaşlarda olduğu görüşmüştür. Görüşmeye katılan kadınların medeni durumlarına bakıldığında yarısının evli, yarısının bekar, birkaç tane ise dul olduğu belirlenmiştir. Çalışmada evli olan kadınların daha fazla şiddete maruz kaldığı görülmüştür. Daha önce yapılmış çalışmalarda da kadınlara evlilik içerisinde yüklenen sorumlulukların, rollerin hayatlarını zorlaştırmasıyla suç işleme olasılıkları arasında güçlü bir ilişki olduğundan bahsedilmiştir[1]. Araştırmaya katılan kadınların genelinin ilkokul-ortaokul mezunu olduğu bilinmektedir. Türkiye'de yapılan çalışmaların genelinde eğitim seviyesinin düşmesiyle suç oranlarının arttığı görülmektedir. Eğitimin suç işleme noktasında önemli bir değişken olduğu söylenebilir. Uyuşturucu, hırsızlık, zimmet vb. işlenen suçların genelinin ilkokul- ortaokul mezunu olan kadınlar tarafından işlendiği bilinmektedir. Kadın suçlular, genellikle düşük gelir seviyeleri, eğitim eksiklikleri, aile içi şiddet ve travmatik yaşam deneyimleri gibi faktörlerle daha yakından ilişkilidir. Madde bağımlılığı, kadınların ekonomik durumlarını daha da kötüleştirdiğine dikkat çekilmiştir. Maddi kaynakların yetersizliği, bağımlı kadınları suç işlemeye ittiği görülmüştür. Hırsızlık, dolandırıcılık ve seks ticareti gibi suçlar, madde temin etmek amacıyla işlenebildiği çalışmaya katılan kadınlar tarafından belirtilmiştir. Madde bağımlısı kadınların, aile içi şiddet ve istismar gibi olumsuz sosyal koşullara maruz kaldığı ve bu durumun kadınları hem suç işlemeye hem de suça maruz kalmaya daha yatkın hale getirdiği ortaya çıkmıştır. Eğitim programları, kadınların madde bağımlılığına karşı direnç geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir. Toplumsal farkındalık kampanyaları, bağımlılığın zararları konusunda bilinç oluşturabilmektedir. Görüşmeye katılan uyuşturucu bağımlısı ve uyuşturucusu satıcısı hükümlü kadınlar, devletin belli kurumları aracılığıyla bu programlara katıldıklarını belirtmişlerdir.

Hükümlü kadınların bahsettiği bir başka durum ise aile içi ilişkilerdir. Kadınların suç işlemesinde aile yapısı, aile içi şiddet, ebeveynlik ve çocukluk deneyimleri gibi faktörlerin etkisi büyüktür. Aile içi ilişkilerin kalitesi, bireyin suç davranışları üzerindeki etkisi bakımından kritiktir. Aile içinde sağlıklı ve destekleyici ilişkiler geliştiren bireylerin suç işleme olasılığı daha düşüktür. Katılımcı kadınların çoğu anne babasıyla olan ilişkisinin suç işledikten sonra bozulduğunu söylemektedir. Fakat kendi kurdukları aileler, eşleriyle ilişkileri sağlıklı değildir. Anne olma, birçok kadın için koruyucu bir rol oynar. Annelik, kadınların suçtan kaçınma ve daha sorumlu davranışlar sergileme eğilimlerini artırabilir. Çocukların bakımı ve refahı için duyulan sorumluluk, anneleri suç işlemekten alıkoyabilmektedir. Araştırmalar, annelik rolünün kadınları daha temkinli ve yasalarla uyumlu davranışlar sergilemeye yönlendirdiğini göstermektedir. Fakat çalışmaya katılan hükümlü kadınlara bakıldığında özellikle hırsızlık suçundan ceza almış kadınların anne oldukları görülmektedir. Genellikle maddi durumu kötü olan kadınlar çocuklarının ihtiyacını karşılamak için suça yönelmişlerdir.

Ayrıca sosyal hayatı durağan ve kötü olan kadınların daha yalnız oldukları ve daha çok suça yöneldikleri görülmüştür. Destekleyici bir aile yapısı ve güçlü sosyal ilişkiler, annelerin suçtan kaçınmasına yardımcı olabilmektedir. Buna karşın, sosyal izolasyon ve destek eksikliği,

[1] *bkz:* İçli, T(2007). *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

anneleri çaresizliğe itebilir ve bu durum suç işlemeye yönlendirebilir. Cezaevinden çıkan bireyler, toplumda sıklıkla damgalanma ve dışlanma ile karşılaşımaktadırlar. Eski hükümlüler, iş bulma, eğitim alma ve sosyal ilişkiler kurma konusunda ciddi zorluklarla karşılaşabilirler. Görüşmeye katılan kadınlarda cezaevinden çıktıktan sonra hep bir önyargı ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Cezaevi deneyimi, bireylerin iş bulma olasılıklarını azaltır ve ekonomik zorlukları artırmaktadır. İşsizlik ve maddi sıkıntılar, bireylerin geçimlerini sağlamak için yasa dışı faaliyetlere başvurmalarına neden olabildiği görülmüştür. Özellikle düşük eğitim seviyesine sahip eski hükümlüler, iş piyasasında daha dezavantajlı bir konumda olduklarından, suç işlemeye daha yatkın hale geldikleri anlaşılmaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Kadın suçluluğunun dinamikleri, toplumsal cinsiyet rolleri, ekonomik koşullar, aile yapısı ve bireysel psikolojik faktörler gibi çeşitli etkenlerin bir araya gelmesiyle şekillenir. Kadınların suça karışma nedenleri genellikle erkeklerden farklılık gösterir. Kadınların işlediği suçlar genellikle mülkiyet suçları, dolandırıcılık ve uyuşturucu ile ilgili suçlar gibi maddi kazanç amaçlı suçlardır. Şiddet içeren suçlar kadınlarda daha az görülmekle birlikte, aile içi ilişkiler bu tür suçlarda belirgin bir rol oynamaktadır. Kadın suçluluğu, toplumsal cinsiyet normlarının, ekonomik ve sosyal koşulların ve aile içi dinamiklerin etkisi altında şekillenen karmaşık bir olgudur. Ekonomik zorluklar, aile ve sosyal ilişkilerde bozulma, cezaevi kültürü ve rehabilitasyon eksikliği, suç ve kadın arasındaki ilişkinin temel unsurları arasında yer alır. Bu faktörlerin bir araya gelmesi, eski hükümlülerin topluma yeniden entegre olmalarını zorlaştırır ve onları tekrar suça yönlendirir. Anne olmak ile kadın suçluluğu arasındaki ilişki, çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Annelik, bazı durumlarda kadınlar için koruyucu bir rol oynarken, diğer durumlarda suç davranışlarını tetikleyici bir faktör olabilir. Ekonomik zorluklar, aile içi şiddet, sosyal destek eksikliği ve toplumsal beklentiler, bu ilişkiyi şekillendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır. Toplumsal cinsiyet normları ve annelik beklentileri, kadınların üzerindeki baskıyı artırabilir. Annelik rolüyle ilgili yüksek beklentiler ve baskılar, kadınların stres düzeylerini artırarak, onları riskli davranışlara ve suç işlemeye itebilir. Bu bağlamda, toplumsal normların ve beklentilerin kadın suçluluğu üzerindeki dolaylı etkileri dikkate alınmalıdır. Sonuç olarak kadın suçluluğu ile ilgili daha kapsamlı araştırmalar ve politikalar, bu alandaki sorunların çözümüne katkı sağlayacak ve toplumsal adaletin sağlanmasına yardımcı olacaktır. Aile içi ilişkilerin güçlendirilmesi ve kadınların desteklenmesi, suç oranlarının azaltılması ve toplumsal refahın artırılması için kritik öneme sahiptir. Kadın suçluluğunun önlenmesi ve annelerin desteklenmesi için kapsamlı politikalar ve programlar geliştirilmelidir. Annelere yönelik ekonomik ve sosyal desteklerin artırılması, aile içi şiddetin önlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadın suçluluğunun azaltılmasında önemli adımlar olacaktır. Bu tür önlemler, annelerin hem kendileri hem de çocukları için daha güvenli ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmelerini sağlayacaktır. Ayrıca cezaevi sonrası dönemde bireylerin yeniden suç işlemelerini önlemek için kapsamlı rehabilitasyon programları, ekonomik destekler ve toplumsal kabul mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Eski hükümlülerin iş bulma ve sosyal hayata katılma süreçlerini kolaylaştıracak politikalar, suç döngüsünü kırmada önemli rol oynayacaktır. Bu tür önlemler, bireylerin topluma kazandırılmasını ve suç oranlarının azaltılmasını sağlayacaktır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

[1] Akkaya, Ö. (2018). 1970'lerin İkinci Yarısında Türkiye'de Sosyalizm ve Kadın. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, 65-112.

[2] Bal, H. (2016). *Suç Sosyolojisi.* Sentez Yayınları.

[3] Darcan, E. (2014). Kadın Mahkumların Cezaevinden Çıktıktan Sonra Toplumsal Hayata Katılmada Yaşadıkları Zorluklar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*.

[4] Demirbaş, T. (2020). *Kriminoloji.* Seçkin Yayınları.

[5] Erhan Gülcan, F. Y. (2023). Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluğun Suçluluk Oranına Etkisine Yönelik Bir Araştırma. *Çalışma ve Toplum*, 127-158.

[6] İçli, T. (2013). *Kadın Suçluluğu.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

[7] İlbars, Z. (2007). Suç Antropolojisi:Kadın ve Suç. *Antropoloji*, 1-13.

[8] Köstereliođlu, İ. (2023, Şubat 26). Psikopark: www.psikopark.com.tr adresinden alındı

[9] Kızmaz, Z. (2006). Suçun Siyasi Doğası Üzerine Odaklaşan Kurumlar ve Bu Kurumların Eleştirisi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 97-114.

[10] Koruculu, I. (2019). *Kriminolojide Kadın Suçluluğunu Açıklayan Yaklaşımlar.* On İki Levha Yayıncılık.

[11] Orhan, G. (2023). Suçun Faili Olarak Kadın. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 346-365.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

WEAPON'S OF ROME IN NORTH AFRİCA: ARMY AND LATIN LANGUAGE

Master Degree's Student, FARUK BÜYÜKTANIR

Namik Kemal University, Institute of Social Sciences

faruk-buyuktanir@outlook.com ORCID:0000-0003-0684-8937

Abstract

Rome carried out conquest's by which concern about security in inception. But recognized that big of take the wideness and richness with the conquest's in progressive times. Rome becamed, has dilate the beyond of Palatinos Peak, showed activity about the field of navigation in later years. Both Rome and Carthage were found themselves in the conflict of interest and bloody wars. Battles of with each other these two super power ended at BC 146. Rome won the victory as definitely. Now Rome, set footed to North Africa and dilate to Alexandria undeliberately because of himself turmoil inside. Octavianus, eradicated the all of himself rivals. İnside these Marcus Antonius, Cleopatra, Caesarion (Son of Caesar and Cleopatra) and Ptolemaios Dynasty (Rulers of Egypt). So, conquested all of North Africa, is the stretching Red Sea to Gibraldar in BC 31. Rome encountered the big a big web of trade in Red Sea and Nile River with the surprised. In addition that, trade route of to China and India consequently with Red Sea harbors in where. Rome supported this trade webs with only constructing just little roads. Because necessary investments was be done in time of Ptolemaic Dynasty and Carthage about Noth Africa. Rome used Latin language, force of legions, cults of emperor and tempter glory life style of Roman. But Latin languages was in very important role for sustainable reigns of himself. We are searching in this article to which was techniques applied by Rome about acceptances of Rome in North Africa and what importance of Latin language in Romanization.

Keywords: Latin Language, Romanization, North Africa, Trade.

Introduction

The Northeast Africa had the Egyptian civilization, which created its own culture and knowledge. But despite northeast varieties instability had at northwest. The greatest power that dominated North Africa before Rome was definitely the Phoenicians and their sophisticated successor, Carthage (Cilliers, 2019).

There were Berbers inhabiting shape of tribe in the west of the Ancient Egyptian Civilization. Berbers, in nomadic life, have never been elicit the political unity. However, they also had commercial relations with other tribes of Sudan.Berber chiefs carried out some raids on Egypt, around BC 2000 (Stanford edu). During the Hellenism period, which started with the arrival of Alexander, who would gain the title of 'Pharaoh', Egypt experienced a fusion of cultures. in 332 BC (Repository up).

Greeks occured in Cyrenaica and established the Cyrene, be colonial city inside BC 7th century. They managed to establish their dominance by which the knowledge-accumulation of their civilization. The Greeks established educational institutions for philosophy and medical education in Cyrene (Stanford edu). The dominant lineage in

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Egypt was Ptolemy, from Ptolemy (one of Alexander's generals) to the death of Cleopatra the Seventh. Rome showed how far it could go to protect Egypt, which was a qualified grain warehouse granary, in the following two events; 'A diplomatic crisis occurred when the Seleucid ruler Antiochus III advanced to Egypt (in 205 BC) and Rome, gived the decision of hindered to Antiochus III after the recieved knowledge about this. Secondly, the Roman embassador sent to Antiochus IV, the Seleucid ruler who captured Ptolemy VI, drew a circle around the king in front of him and stated that he should accept Rome's demands without leaving the circle (Repository up).

The Phoenicians founded the cities of Lixus, Sharsal/Chercel, Melilla, Bona/Hippo Regius, Hadrumtum, Utica, Oea/Tripoli, Sabratha and Leptis, who showed their agricultural culture, skills and knowledge in the areas of rule. They produced olives, peaches, figs and wine (Özgür Kaya, 2019).

Carthage had important trading ports along the Mauretania coast (Tunisia-Moroccan Strip). Carthage's ships in the Atlantic Ocean went to and from Britain for the tin trade. Carthage, went beyond the Sahara Desert. In addition Carthage founded new cities in Senegal and Guinea (Stanford). The Carthaginians, who also traded gold and silver, preferred peninsulas like Melilla for allarge himself. The most important reason for this was that they were convenient in terms of defense and security (Özgür Kaya, 2019).

Picture 1: Cities of Phoenicia[1]

2. The War of Rome and Carthage

H. Barca, one of the greatest commanders in world history, went on a military march from Hispania to Northern Italy with 38 elephants (which were tanks of that time) in 218 BC. The Carthaginian army came to a point where it directly threatened the city of Rome after the wars of Ticinus, Trebia and Trasimene. To summarize this period, Rome only had a self-defense force, whereas Hannibal was the largest affectly in the rest of Italy. However, the Carthaginian soldiers, who began to wear out over time and them stuck in a corner of Southern Italy. Afterwards, Cornelius Scipio accomplished the Carthaginian army in Hispania and sailed to Africa for directly attacking Carthaginian territory in 205 BC. Scipio, who pillaged the Bagrades (which was a food warehouse), had the chance

[1] https://cdn.britannica.com/99/129199-050-7F5F1FFD/Phoenician-trade-routes-other-Mediterranean-Sea.jpg.(12/07/2022)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

to meet his arch-enemy, thanks to Hannibal's recall following the order of the Carthaginian Parliament. Rome arrived the victory the war in Zama Plain, in 202 BC (Vardar, 2021).

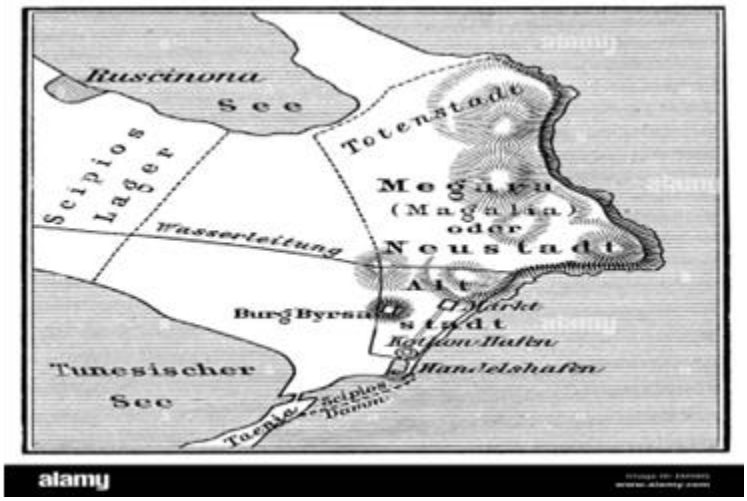
Picture 2: Punic Wars[2]

There are two main views on the cause of the Siege of Carthage (or the Third Punic War). Firstly; Another view is that 'Rome wanted to switch to a direct administration approach'. Secondly; 'The fear of Rome, so that Carthage will become strong again and raise its head' (Esat Özer, 2019).

Scipio Aemilianus, (the adopted son of Publius Scipio Africanus), was a high-ranking soldier in the siege army and had succeeded favor his commanders. Arriving in Utica as consul in 147 BC, Aemilianus begun for menage as commander of the Siege of Carthage. Aemilianus, who captured Megara, but retreated, because he thinking that holding on there would not bring any benefit. The Carthaginian commander Hasdrubal, angered by this defeat. He ripped out the eyes and tongues of the Romans under his chain and cut off their limbs. He had those who survived this inhumane treatment thrown down from the peak of the city wall. After this incident, Aemilianus tightened the siege and inflicted heavy damage on the Carthaginian power in the seas by which the help of his ally, the city of Sidatea. He surrounded Byrsa and Cothon in spring of 146 BC. Aemilianus, advancing with the Roman soldiers went beyond the castle and climbed onto the roofs of the houses in the city, captured Byrsa. Hasdrubal and his family were eradicated by burning (Esat Özer, 2019). The land where the City of Carthage was located was described as inauspicious and was established a provincia, called Africa. (Cilliers, 2019).

[2] https://cdn.britannica.com/42/1042-050-F1D06D1D/Mediterranean-Punic-Wars.jpg.(09.10.2021).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Picture 3: Siege of Carthage[3]

The Maghreb is essentially of Arabic origin and was used by the Arab Civilization to describe the west of Egypt, describing the region corresponding to today's Libya, Morocco, Algeria, Tunisia and Mauritania. Berbers, the oldest people of the Maghreb, saw the Phoenicians, followed by Carthage and, as we just mentioned above, the Roman invasion. After the Punic Wars, the Romans succeeded to establish their authority in the region until 40 AD. The region from Tunisia to Morocco is divided into four provinciae. These; Africa (Tunisia), Mauretania Caeseriensis (2/3 of Western Algeria), Mauretania Tingitana (Morocco and Upper Casablanca) and Numidia (1/3 of Eastern Algeria) (Özgür Kaya, 2019).

If we talk more about Cyrenaica; It was infact a regional name used to describe the east of Oea (Kavas, DİA, XLI). The region, was gifted to Rome in 74 BC (Stanford edu). This place, also known as Pentapolis during Roman reign, hosted a number of important cities named Cyrene, Apollonia, Euesperides, Barke, Taucheria and Ptolemais. Over time, Crete Island was also included and became a provinciae (Princeton edu).

3. Rome Reigned in Egypt

Rome had occured as a major political and military power in the Mediterranean. Ptolemy Auletes, who carried out illegal activities to protect the civilization under his rule, became the head of the country again as a result of a financial agreement made by Caesar with Pompey. Caesar entrusted the Syrian governor A. Gabinius to go to Alexandria in order to protect his financial gains while carrying out his military activities in Gallia. Marcus Antonius, who was a cavalry commander along with Gabinius, also took part in this mission. Antony encountered Auletes' daughter, Cleopatra (Freeman, 2019)

Cleopatra was weakened in her struggle for power against her brother Ptolemy XIII. Caesar would save Cleopatra from her current situation. When Caesar came to Alexandria in 48 BC and was confronted with the severed head of his son-in-law and enemy Pompey, he showed a very different attitude than the forecasts of Pothinus and Achillas (supporters of Ptolemy XIII). Pompey's supporters still alive and ready for fight again could appear front

[3] https://c8.alamy.com/comp/EM58PJ/plan-of-carthage-at-the-time-of-the-siege-by-p-cornelius-scipio-aemilianus-EM58PJ.jpg (11/07/2022).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Caesar. Although he demanded the 10,000,000 denarius that Auletes declared he would pay in time to cover the cost of the war against his enemies, and received a promise of payment from Pothinus. Caesar could not leave Egypt. Because was instability in Egypt so grain warehouse. Cleopatra infiltrated the Egyptian royal palace for a sack, with the help of a Sicilian merchant named Apolloduros. She appeared before Caesar from the sack (Freeman, 2019)

Caesar supported to Cleopatra and he gived to reign of Ptolemaios XIII and provided stability again in Egypt. Among the members of the Second Triumvirate (Octavianus-M. Antonius-Longinus Lepidus), which was established after Caesar was assassinated on (March 15, 44 BC), the eastern provinces leaved to M. Antonius as a result of the administrative division. However, as a result of the disagreements, the Naval Battle of Actium took place in 31 BC, and M. Antonius and his wife Cleopatra were erased in history. Egypt, which was under Roman rule for more than 400 years, was reorganized into three separate administrative regions. Greek continued its affectve and was allowed the continuity of the Egyptian pantheon and culture (Komisyon, MBA, X).

Caesar, who left Egypt in the sixth month of 47 BC, began to pursue (Cato, Labienus, Scipio and other Pompey supporters), who were the remnants of the Battle of Pharsalus, in Africa. Among Caesar's enemies was Iuba (King of Numidia), who was humiliated in front of everyone because he pulled his beard while making a passionate defense while he was a lawyer, and could not forget this even after many years. Caesar stumbled and fell face down While jumping onto the beach at Hadrumetum. The Romans were extremely superstitious people, and this event is a meant great bad luck in the military. But Caesar, who acted very wisely and he destroyed these clouds of bad thoughts with a single move. Taking some sand from the ground; "Africa! You're in my hands now!" He renewed his army's self-confidence by which this words. Caesar, who besieged Thapsus at the beginning of April, fought hand-to-hand with Scipio on April 6, and once again eliminated the city nobles who were supporters of Scipio with his victorious soldiers. Iuba was exiled by his own men and committed suicide with his friend. Cato also committed suicide after a while. Caesar left Africa, after this news. However, he made some sanctions to prevent the nobles from gaining power. He demanded different amounts of money from Thapsus and Hadrumentum and in addition more than a million olive oils from Leptis Magna every year, before leaving (Freeman, 2019).

4. Red Sea

Rome also dominated the western shores of the Red Sea when elicited Egypt,. There were many ports in the Red Sea that were ready for use and active. Some even turned into police. The transportation infrastructure built by the Ptolemies for elephant hunting and transportation. There was now in the hands of Rome. Having completed a small-scale road construction, Rome did not necessary to make any other investments in the region. The construction programs that started with Ptolemy II formed turned the Red Sea into a commercial crossroads in 282 BC. The Ptolemies were able to obtain high-value products such as cinnamon, spices, incense and myrrh oil from China and India through the Nabataean Kingdom. In order to ensure the security of transportation, which is indispensable for trade, the Ptolemies established controlstations and security stops, and points called hydreumata for needs the water supply. The number of ports built during the time of Ptolemy IV reached fifteen. The Egyptians, who received the goods from India through Nabataean intermediaries, transported the goods to the Nile by road and move to city of Alexandria through the small river ports they established on the Nile (Ptolemaios Theron,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Coptos, Apollonopolis Magna). Elephant, ivory, tortoise shell, frankincense, myrrh oil and many kind products were coming to the Mediterranean world from Alexandria. However, the road built by the Nabataeans to reach the port of Gaza would break Alexandria's monopoly a little about trade. Two ports on the Red Sea, Berenice and Myos Hormos, were of great importance. They were the intersection where ships frequented the most. The ports of Leuke Kome and Aila built by the Nabataeans. The places (Leuke Kome and Aila) ointments, aromas and incense were most abundant. Ptolemy and the Nabateans built a highway in the Sinai Desert for reach and communicate more easily with each other. During his successful campaign against Persia, Augustus Traianus went down to Spasinou Chorax (AD 116) and founded three provincia named Assyria, Mesopotamia and Armenia. The Nabataean Kingdom was transformed into Arabea Province. According to Strabo, Emperor Trajan dreamed of organizing a conquest to India, but complained about his old age. Emperor Trajan also gived decision the establishment of a military fleet in the Red Sea. Strabon, who reported that he went on a journey to India with the Egyptian Governor Gallus, talked about the benefits of the pre-Roman ports established along the Red Sea (Nappo, 2018).

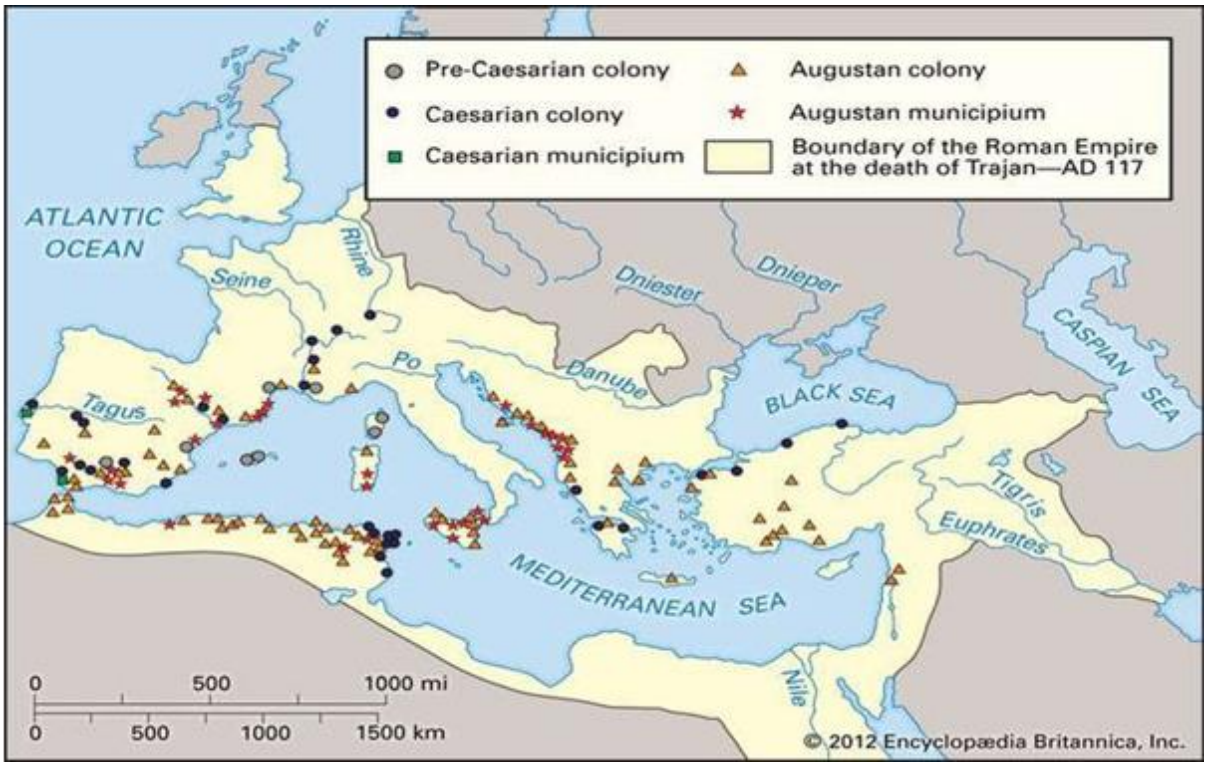
5.Romanization in Africa

For six centuries after Rome established its authority in North Africa. By which these very developed about the region agriculturally and economically. This new colonial people, who also carried out a major urbanization and construction program; per exceptions commercial centers, theaters and temples (Tiezhing, 2021).

Members of the Julio-Claudian Dynasty (especially starting from Augustus), carried out activities to spread the cult of the emperor and empress. Emperor Claudius registered the cults of Diva Augusta and Diva Iulia. In the inscription discovered near the ancient city of Cirta; It has been learned that Diva Augusta and the priest at the time she reported were Coelia Victoria Potita (Sobhi, 2010).

Rome's urbanization and regulation activities, accelerated after Caesar re-established the city of Carthage as a colony (46 BC). Colonies were built in Africa Proconsularis, with soldiers from Gaul and Italy, freed slaves, and native Africans granted citizenship. The colonies of Clupea, Hippo Diarhytus, Curubis, Carpis and Neapolis were established in this direction and tried to prevent the disruption of Roman food and grain supply. II. Only the colony of Thebraca was established under the rule of Triumvirate member Lepidus. During the rule of Augustus, he implemented a settlement policy that included Mauretania and Carthago. Settler immigrants were sent to these two places. Principate did not forget to send the former legionnaires; While Thuburbo built three colonies, Minus, Mexula, and Augustus Uthina, near Carthago, he built colonies named Thuburnica, Veneria, and Simitthus in more distant places. He had municipiums/towns named Mustis, Hippo Regius and Utica established near Cirta, which was subjected to great changes in population, demography and social life by Rome, but also gained the right to citizenship. There were also natives of Italian origin in these new towns. Africa Nova, (established by Caesar approximately in 35 BC) and Africa Vêtus (established after 146 BC) were combined into a single administrative center. In the years after the Augustus period, a series of developments took place in Africa, which we can describe as 'migration from village to city', resulting in the centers becoming crowded and the rural remaining empty. Vespasian carried out activities to reverse this situation, which lasted until the Flavian Dynasty. Vespasianus, who founded two new colonies named Ammaedera and Madaure; Sufetula granted the rank of town/municipium to the settlements in Bulla Regia and Lepcis Magna. Thus, the unbalanced was restored (Talbot, 2007).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Picture 4: Colonies at After and Before Augustus Time[4]

The book titled "Antonine Itenerary" gives us various data about the cities and colonies in Mauretania, which is divided into two as Caeseriensis and Tingitana, to be accepted as the border of the Malva River. This book, whose author is unknown, describes the travel route of Emperor Antoninus. While indicating the distances between the colonies of Sala, Lixus, Tingi, Russader and Volubilis, we can learn that the Temple of Mercury is also within the route, or more precisely, the existence of a Roman cult in Mauritania (Spaul, 1958).

6. Affect Of Latin Language

Education preference changed from Carthaginian language to Latin starting since 2nd century AD. The most important reason for this was that those who knew Latin and were educated could obtain citizenship more easily. It was very important to have a Latin education in order to become a priest of Roman-based cults and temples, and unlike these temples that received financial support from the center, whereas Carthaginian temples did not have any financial privileges. However, the Carthaginian language persisted until the fifth century, and it is assumed that the teachers for the language depleted of by the second century. The Romanization of Africa Proconsularis was active but slow. The number of those who grasped citizenship rights increased rapidly during the reign of Vespasianus and afterwards. But, unaccountest to the Romans, great wisdoms and talented teachers began to occur from Africa. Latin language became stronghold and culture which over time in Africa. African Florus, who distinguished himself in the field of literature alongside a philosopher named Titus Flavius Maximus, the freed son of a freed slave who settled in Carthage long ago, became famous in Rome. Florus, who participated in a poetry compete organized in 94 AD, was greatly disrespected by Domitianus by not approving it, even though his

[4] https://qph.cf2.quoracdn.net/main-qimg-b801e18d373adda6d573073b378810c7-lq.(13/07/2022).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

poem ranked first and deserved to be honored. African Fronto had the opportunity to become consul nearly fifty years after this bad incident. Place of birth and ethnic identity no longer meant anything in Africa what gained real importance was legal wealth and dignity. Marcus Aurelius was also aware of the famous teachers of Africa, which was a more influential cultural and intellectual center than Rome, and showed great respect to these teachers (Talbot, 2007).

7. Romanization in Arthitech

The famous Roman orator Aelius Aristides talks about the unity of cultures and prevalent citizenship realized in 155 AD, during the period called Pax Romana. In addition, he does not neglect to mention that the city of Rome was a production center for the entire known world and uses the following words;

" The whole inhabited world […]has thrown aside its old dress and […]and every kind of pleasure. […]Everywhere is full of gymnasiums, fountains, passages, temples, crafts and schools. […]Cities, indeed, are filled with sparkle and elegance shining."(Grawehr, 2019).

The number of citizens in Cyrenaica was very small during the Early Imperial Period. Although a programmed Romanization policy was followed in the 1st century AD and the cities developed with the prosperity of the people, the cities suffered great losses and injuries due to the Jewish revolts that took place in the second century. Emperor Hadrian rebuilt the cities of Cyrenaica and received the title of 'Restitutor Libyae'. The 'Leukaktios House' examined in Ptolemais, which is a city dating back to the Hellenistic period, was a building far from the center that was used for official and private invitations and meetings during the Roman period (Rekowska, 2019).

Picture 5: Evin Sahibinin Romalı Olduğunu Belirten Mozaik("İyi Şanslar Leukaktios") (Rekowska, 2019).

The huge Roman architectural structure with a capacity of 35,000 people, built in the city of Thusdrus in the first half of the third century AD and known today as the El-Jem Amphitheatre, was originally built entirely with stone blocks, although it was based on the Colosseum in Rome. And it is one of the largest Roman structures still standing in North Africa (UNESCO, list 38).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

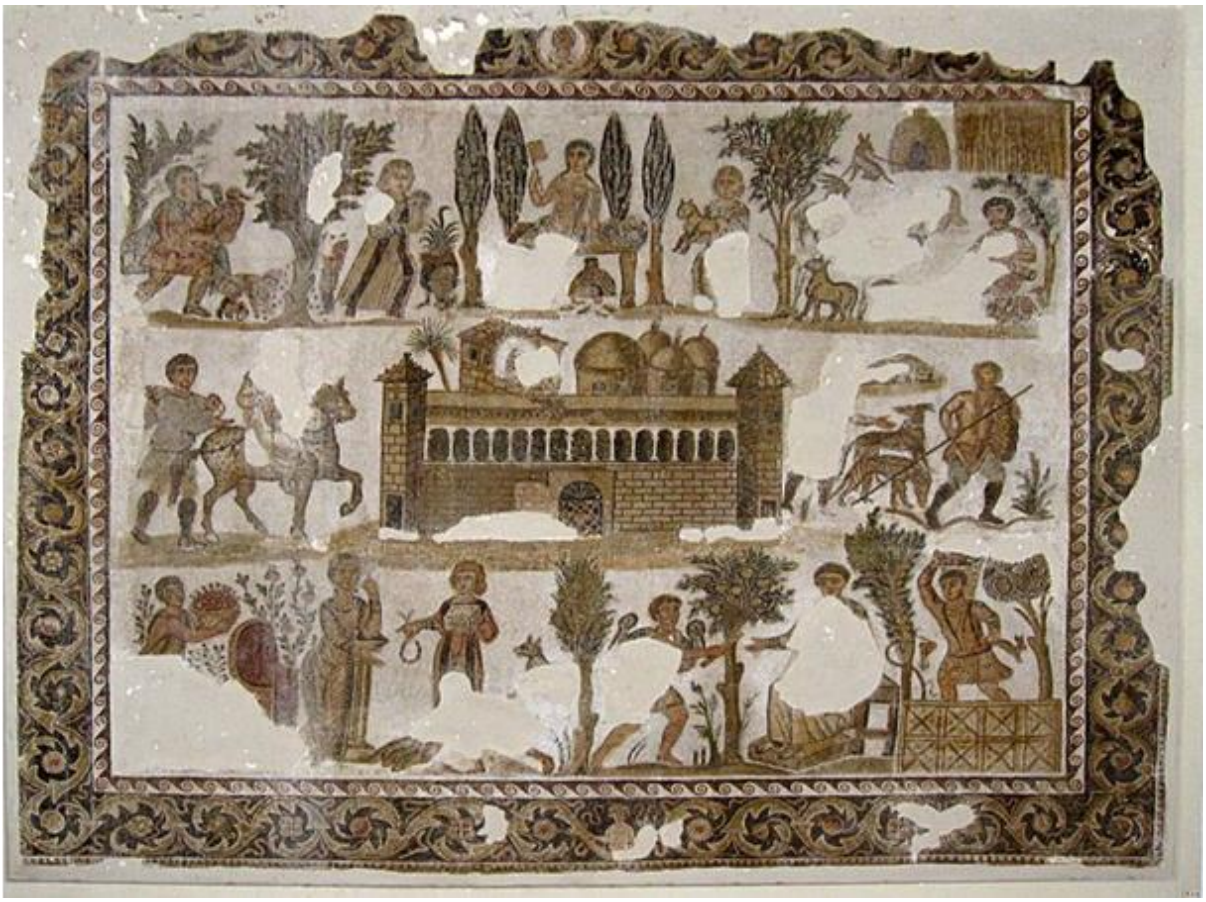

Picture 6: El-Jem Amphitheatre[5]

The mosaics found in Carthago, Zliten, Konstantine and Tabarka provide us with evidence of the existence of Villa Rustica/Farm Houses in North Africa. These are structures established to ensure and encourage large amounts of production in places where agriculture is engaged and the economy is largely dependent on this field. (Kılınç, 2019).

[5] https://i.pinimg.com/originals/5a/f4/35/5af435716dce0b00ede8b5e21212ef97.jpg(14/07/2022).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Picture 7: Carthago Dominus Julius Mozaiği[6]

The Temple of Saturn, founded in Dougga (in present-day Tunisia) between 36 and 37 AD under the rule of Tiberius, was also dedicated to Dis. This remnant also offers us this;

"From what we know about this temple through its archaeological remains and the accompanying inscription, the temple drew heavily from Roman mythology and topography. A clue to the temple's mythological implications comes from the unusual combination of gods worshiped there. The temple was dedicated not only to Saturn, but also to Dis, according to the inscription found in situ, which provides the following: To the rich and to Saturn, sacred to salvation Emperor Augustus Caesar, son of the divine Vespasian, son of Countius, Augusti Germanici, Abbot, XII. tribune, XII. emperor, XVI. "Thignicus, consul, sole ruler, father of the land, built with the money of the city a temple, and a basilica, and a cloister, and a cistern, and a ward."(Mendes, 2021).

[6] https://i.pinimg.com/736x/8d/8a/93/8d8a93ede928fd920b97299a73f23622--roma-antica-julius.jpg(14/17/2022).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Picture 8: Saturn Temple (Tunus, Dougga)[7]

8. Conclusion

Realizing the true extent of the fields it elicited in Africa, Rome encouraged Romanism with large temples, villa rusticas, and flamboyant architectural structures belonging to its own pantheon. In this point, Latin language played a dominant role. The use of Latin language learning to speed up the transition to Roman citizenship further magnified the impact of Romanization. Roman culture and language began to kept in North Africa, and Rome remained dominant in the region until the Middle Ages. The House of Leukaktios, one of the greatest indicators of Rome's integrative imperial hegemony, is the most real concrete evidence of this. Romanism lived in Africa for centuries.

References

CİLLİERS, Louise (2019), *Roman North Africa Environment* ,Society and Medical Contribution, Amsterdam University Press.

E. HOUGHTON SPAUL, John (1958), *Studies in The Roman Province of Mauretania Tingitana*, [Unpublished doctoral dissertation], Durham University.

ESAT ÖZER,Mehmet (2019), *Cornelii Scipiones: Roma'nın Kaderini Çizmiş Bir Ailenin Tarihi ve Mirası*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Üniversitesi.

FREEMAN, Philip (2019), Iulius Caesar (çev.Ülke Evrim Uysal), Birinci Basım, İstanbul:Kronik Kitap.

[7] https://i.pinimg.com/originals/f0/12/a5/f012a589d6b38ff3bc3c928d9224d517.jpg.(14/07/2022)

GRAWEHR, Matthias (2019), A Process of Glocalisation? Roman Marble Imports and the Rise of Blocked-Out Capitals in Local Stone, *ŚWIATOWİT*,LVIII,pp.33-47.

http://aero-comlab.stanford.edu/jameson/world_history/A_Short_History_of_Africa.pdf

http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0150%3Abook%3D48. (24.11.2022)

http://assets.press.princeton.edu/B_ATLAS/BATL038_.pdf

https://repository.up.ac.za/bitstream/handle/2263/21579/004_Chapter3_p044- 074.pdf?sequence=5&isAllowed=y.

https://cdn.britannica.com/99/129199-050-7F5F1FFD/Phoenician-trade-routes-other-Mediterranean-Sea.jpg.

https://cdn.britannica.com/42/1042-050-F1D06D1D/Mediterranean-Punic-Wars.jpg

JOHNSON, Gareth, 8 Days That Made Rome:Episode I,VIASAT HISTORY CHANNEL,27 Ekim 2017.

KAVAS, Ahmet, "Trablusgarp", TDV İslam Ansiklopedisi, XLI, 288-291.

KILINÇ, Gurbet (2019), *Mozaikler Işığında Villa Rustika*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Bursa Uludağ Üniversitesi.

KOMİSYON, Mısır, *Milliyet Büyük Ansiklopedisi*, *X*,ss.3951-3960.

MENDES, Natalie (2021), *African Saturn in Late Antiquity*, [Unpublished doctoral dissertation], University of Sydney.

NAPPO, Daria (2018), *I porti romani nel Mar Rosso da Augusto al Tardoantico*, Federico II University Press, s.19-68. https://iris.unito.it/retrieve/handle/2318/1664894/404219/I%20porti%20romani%20-%20Clio%2020_ONLINE.pdf

ÖZGÜR KAYA, Taylan, "Bölgesel Bir Kompleks Olarak Mağrip",*Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, VI, 1, 639-666.

REKOWSKA, Monika (2019), How Roman Are Roman Houses in the Eastern Mediterranean? The House of Leukaktios (Ptolemais, Cyrenaica) and the House of Orpheus (Nea Paphos, Cyprus) as Case Studies, *Światowit*,LVIII,pp.107-123.

SOBHI, Saâdi (2010),*Roma Dans Les Provinces Romaines d'Afrique*,Universite Pierre Mendes-France, [Thèse de doctorat non publiée], Universite Pierre Mendes-France.

TALBOT, François (2007), *Apprendre et Enseigner en Afrique Proconsulaire L'éducation Classique et La Vie Municipale Africaine*, Du Second Siècle à La Fin Du Monde Antique, Universite Laval, Memoire Offerte.

VARDAR, Atabey (2021), *Roma Dönemi Deniz Ticareti'nde Kargo Problemleri,* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ege Üniversitesi.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

王铁铮,关于非洲阿拉伯国家通史研究的若干问题,*西亚非洲 2021 年第 1 期,第 3-25 页。* (Wang Tiezheng, Afrika, Batı Asya ve Afrika'daki Arap ülkelerinin genel tarihinin incelenmesine ilişkin çeşitli konular, Sayı 1, 2021, Sayfa 8).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

İRAN MİLLİYETÇİLİĞİ PERSPEKTİFİNDEN İRAN'IN NÜKLEER SİLAH POLİTİKASI

Doç. Dr. Osman AĞIR[1], Doktora Öğrencisi Esen ESER[2]

ÖZET

Bu çalışma tarihsel süreç içerisinde İran'da öncelikli olarak Milliyetçiliğin gelişim sürecine daha sonra İran Milliyetçiliği perspektifinden İran'ın Nükleer Silah Programı'na odaklanmaktadır. İran'ın 1979 İslam Devrimi öncesi ve sonrası nükleer çalışmalarıyla ilgili gelişmelerin siyasi ideolojisi çerçevesinde ele alınarak tarihsel sürecine yoğunlaşılacaktır. İran İslam Devrimi'nden sonra giderek sorunlu bir hal alan İran'ın Batı ülkeleri ile ilişkileri ve bu kapsamda Batı ülkelerini bir tehdit olarak algılama ve bu tehditleri caydırma temeline dayandırılan Nükleer Silah Programı'nı ideolojik açıdan değerlendirmek çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Batı ülkelerinin devrim öncesi ve sonrası İran'a yaklaşımları farklılık göstermiş ve devrim sonrası süreçte İran, bir süre ara verdiği Nükleer Silah Programı'nı yeniden başlatarak bu alana büyük miktarda kaynak aktarımı yapmıştır. İran, 2002 yılında 18 yıl boyunca kamuoyundan gizli bir şekilde nükleer faaliyetlerini geliştirmesi nedeniyle ABD başta olmak üzere Batılı ülkeler tarafından birçok yaptırıma maruz kalmıştır. Çoğunluğu ekonomik temelli olan bu yaptırımlara rağmen İran nükleer silah çalışmalarından vazgeçmemiş, uyguladığı politikalar İran halkı tarafından da büyük oranda destek görmüştür. 2015 yılında, bir dönüm noktası olarak nitelendirilen Nükleer Antlaşma imzalanarak diplomatik bir çözüm yoluna gidildiyse de Trump'ın bu anlaşmadan çekilmesi dengeleri yeniden bozmuş ve İran antlaşmanın birçok maddesini askıya alma kararı almıştır.

Bir ülkenin dış politikasının belirlenmesinde geçmişte yaşanan tecrübeleri önemli ölçüde etkili olmakla birlikte İran'ın nükleer silahlara yönelik politikası, geçmişte yaşadığı olumsuz tecrübeleri canlı tutarak ve aynı zamanda İran'ın yayılmacı politikasının Nükleer Silah Programı'na güç kaynağı oluşturarak, milliyetçiliğini kanıtlama, birliğini sağlamlaştırma ve kendine yetme çabasıyla açıklanabilir. İran özelinde nükleer silah ile ilgili güncel gelişmelere de değinilecek olan çalışmada "İran'ın nükleer silah politikasını milliyetçiliğin ne düzeyde etkilediği" sorusuna cevap aranacaktır.
Anahtar kelimeler: Milliyetçilik, İran Milliyetçiliği, Nükleer Silah Programı.

GİRİŞ

Thompson (2021), bir toplumun milli birlik duygusu içerisinde olması milliyetçiliğin özünden olmaktan ziyade biz ve diğerleri ayrımını pekiştirdiğini iddia etmektedir. Güçlü bir ulusal

[1] İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, osman.agir@inonu.edu.tr, 0000-0002-1087-0478
[2] İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, esen0eser@gmail.com, 0000-0003-4620-3666

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kimlik bu hislerle beslenmektedir. İran'da toplum etnik açıdan altı kısıma bölünmüştür. Bu milliyetlerin İran toplumundaki oranları yüzde ile ifade edilecek olursa: Farslar yüzde elli, Azeriler yüzde yirmi üç, Kürtler yüzde on bir, Araplar yüzde beş, Türkmenler yüzde üç ve Beluçlar yüzde üçten oluşmaktadır (Ateş ve Banazılı, 2022, s. 476). İran, ülkede yaşayan çok farklı dini ve etnik unsurları bir kültür zenginliği olarak benimsemese de (Taşar, 2019), çok etnisiteli yapısından dolayı İran'da iç dengeleri ve bu yapının siyasi kararlar almadaki önemini incelemek ülkedeki gelişmeleri anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Modernleşme açısından milliyetçiliğin İran'da gelişme süreci, dış kuvvetlerin emperyalizmi benimsemiş amaçlarına karşıt ve İran kimliğinin ortaya çıktığı bir görünüm kazanmıştır. İran'da İranlılık kimliğinin oluşum aşamasında iki önemli gelişme bulunmaktadır. Birincisi Safevi Devleti'nin kuruluşuyla beraber İran coğrafi sınırları belirlenmiş ve Şii mezhebinin etkisiyle İran milli kimlik oluşumunu gerçekleştirmiştir. İkinci gelişme ise 1925-1941 yılları arasında Rıza Şah döneminde yaşanmıştır. Kaçar monarşisinin yıkılması, Rıza Şah'ın darbeyle yönetime geçmesi ve sonrasında Pehlevi hanedanının başa geçmesiyle İran'da modern kimliğin oluşumunun temelleri atılmıştır (Elhan, 2019, s. 27).

1979 yılında yaşanan İslam devrimi sonrasında ise İran'ın bir İslam Cumhuriyeti olarak yeni rejimi hem bölgesel hem de küresel ölçekte çeşitli etkilere neden olmuştur. Anayasanın değiştirilmesi, bütün sivil ve askeri bürokrasi ile oluşturulmaya çalışılan yeni bir devlet oluşum süreci, dış politikada yeni bir söylem ortaya konması hususları yakın tarihin en önemli siyasi gelişmeleri arasında sayılmaktadır (Sarıkaya, 2012, s. 2). Devrimden sonra İran'da İran dışı farklı hayatlara öykünmenin İran'ın sosyolojisi haline geldiği, fakat nükleer bir İran konusuna gelindiğinde birçok görüş ayrılığının bertaraf edilebildiği bir İran ile karşı karşıya kalınmıştır. İran'ın köklü tarihi mirası ile son iki yüzyılda Batı devletlerinin işgali altında kalması nedeniyle, İran yönetimi ve toplum oldukça güçlü ve etkili bir Farisi milliyetçiliğe sahiptir ve Batılı ülkelerin bölge politikalarına karşı aşırı hassasiyet göstermektedir. Bu hassasiyet, İran toplumu içerisinde milliyetçi söylemlere dair bir sempatinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bir ülkenin dış politikasını anlama süreci o devletin ilişkilerinde yansıttığı kimliği perspektifinde algılanan çıkarlarına göre alınan kararlar, davranışlar ve uygulamalardan oluşur. Bu süreçte o devletin ideolojik, etnik, mezhepsel, coğrafi özellikleri ile kendisiyle bütünleştirdiği kimliklerden hangisini benimsediğine göre çıkar ve tehditleri anlamlı hale gelir. Ve dış politikasında karar verme süreçleri de bu anlam dahilinde şekil alır (Çapar ve Koç, 2023, s. 24). İran'ı ele aldığımızda, iç politikasında yaşanan gelişmeler sonucunda savunmacı bir tutum takınmış ve bu savunma durumu İran milliyetçiliğini de etkilemiştir. İran'da İran çıkarlarını koruması için caydırıcı ve güçlü olması gerektiğine dair güçlü bir inanç söz konusudur. Ayrıca iç politikada nükleer meselelerin oluşturduğu kaos hali isyan durumlarını önlemek ve demokrasiye dair istekleri de bastırmak amacıyla kullanılmaktadır (Şahin vd., 2023, s.34). Afganistan'da Taliban'ın devrilişi, yeni yönetimin oluşturulması, bu yönetimin nüfuzunu benimsetme mücadelesi, Irak'ta Saddam Dönemi'nin bitişi, Hizbullah-İsrail Savaşı, İran-İsrail çatışması ile aynı zamanda İran'ın nükleer silahlara ilişkin politikalarında bir hızlanma ve uranyum zenginleştirme hususunda İran'ın ısrara varan söylemlerinin kamuoyu gündemini işgal etmeye başlamasıyla tarihi Şah Dönemi'ne kadar uzanan nükleer faaliyetler ABD ve uluslararası kamuoyunun ilgi odağı haline gelmiştir (Sarıkaya, s.1182).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Nükleer politika gözlemcileri Orta Doğu ve Doğu Asya'yı yatay nükleer yayılmanın en muhtemel bölgeleri olarak belirlemiştir. İran İslam Cumhuriyeti, 2015 Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nda (JCPOA) nükleer programına yönelik sınırlamalar ve artan denetim ile gizli tesislerin geçmişi ve geçmiş askeri nükleer araştırmaları konusunda yeni bir sayfa açmıştır (Herzog, 2020, s. 60-86). Bu çalışma İran'ın Nükleer Silah Programı'nı İran Milliyetçiliği perspektifinden ele alarak milliyetçiliğin silah teknolojisi geliştirilmesine olan etkisini tartışmayı amaçlamaktadır.

İRAN'DA MİLLİ KİMLİĞİN OLUŞUM SÜRECİ

İran, ulus-devlet inşa sürecinin ortaya çıkışından bu yana ulusal kimliğini anlamlı ve yankı uyandıran bir şekilde tanımlamak için çabalamıştır. İran'ın ulusal kimliğinin çok boyutlu doğası iki bileşeni içermektedir: Milliyetçilik ve İslamcılık (Salih ve Worral, 2014, s. 73-97). İran ulusal kimliği aynı zamanda üç temel sütuna ya da sembol ve fikir birliğine dayanır: ağırlıklı olarak Farsça olan etnik-dilsel (İraniyat), bölgesel ve dini-İslami (İslamiyet) (Litvak, 2017).
Küreselleşme çağında ve benzeri görülmemiş sosyo-politik ve ekonomik karşılıklı bağımlılığın ortaya çıktığı bir çağda milliyetçilik, insanlığın en güçlü ideolojik icatlarından biri olmaya devam etmektedir. Kökenleri konusundaki anlaşmazlığa rağmen, milliyetçiliğin kolektif kimliğin yaratılmasında bir araç olduğu konusunda bir fikir birliği olduğu söylenebilir (Altun, 2016, s. 145-160). Milliyetçiliğin özgürleştirici bir söylem olarak tanımlanması ülkelerin politikalarına yansıyan bir durumdur.
1979 yılında gerçekleştirilen İslam Devrimi'nden sonra, yeni rejimi ile bölgede bir tehdit unsuru olarak algılanmaya başlayan İran, çok çeşitli iç ve dış sorunlarla özellikle de Irak'a karşı sekiz yıllık savaşla rejimin bir arada var olan siyasi eğilimlerinden birini yani milliyetçiliğini güçlendirmiştir (Yılmaz, 2021, s.105).
İran milliyetçiliği 1950 yılında Musaddık ve onun partisi Ulusal Cephe Hareketi ile ortaya çıkmıştır. Musaddık'ın liderliğindeki Ulusal Cephe Hareketinin temel karakteri emperyalizm karşıtlığı ve milli onura dayalı bir yurtseverlik olarak tanımlanabilir. İran Ulusal Cephesinin kökenleri anayasal monarşinin kurulmasına yol açan 1905-1911 Anayasa Devrimi'ne kadar uzanabilir. İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar Ulusal Cephe İran siyasetinde önemli bir rol oynamamıştır. Siyasi ortamın baskıcı olması ve büyük veya küçük siyasi partilerin çoğunun baskılanması söz konusu olmuştur. 1933 yılında Musaddık İngiliz- İran Anlaşmasının iptal edilmesi yönünde çağrılarda bulunmuştur. İsteği petrol endüstrisinin millileştirilmesidir. Millileştirme fikri ve bunun ulusal bağımsızlığa etkileri kamuoyunun gündemine girmiş ve Musaddık giderek güçlenmiştir. Musaddık halkı kendi meselelerinde proaktif olmaya çağırmıştır. Musaddık'ın amacı dini kullanmadan insanları emperyalizme karşı seferber etmekti. Ulusal haysiyet ve ulusal kendi kaderini tayin etme konuları vurgulanmıştır. İran'da 'milli direniş' bu tarz söylemlerle başlamıştır. Musaddık öncelikle bir business ve onlar söylemi yaratmış, aşağılanmışlık ve sömürülmüşlük gibi ortak duygulara vurgu yaparak gücü milletle bütünleştirmiştir. Bunu yaparken sıklıkla seferberliğe vurgu yapmıştır. İranlılar her biri normalde farklı özelliklere sahip belirli bir eyalette yoğunlaşmış birden fazla farklı dini, etnik ve dilsel gruptan oluşmaktadır. Örneğin Azerbaycan ilinde ağırlıklı olarak Türkler yaşamaktadır. Ve Huzistan büyük oranda Arap nüfuslu bir ildir. Dolayısıyla ortak etnik köken

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

İran milliyetçiliğini açıklamada bir faktör değildir. İnsanların yükümlülük duygusu, kendi ayrı eyaletlerinin sınırlarını aşmış ve bu daha geniş varlığa ait olma duygusu ortaya çıkarmıştır. İran seferberlik oluşturmada geçmişi önemsemektedir. Tabiki bu tek başına İran Milliyetçiliğini açıklamak için yeterli değildir. Ulusa karşı bir tehdit, Milliyetçi seferberlik için araçsal olabilir (Şahi, 2009).

İran'da milliyetçilik ideolojisinin ortaya çıkış zamanına dair farklı görüşler mevcuttur ancak bir devlet ideolojisi olarak ortaya çıkmasının ve büyük kesimlerce kabul edilmesinin 1906 yılındaki Meşrutiyet Devrimi'ne ve sonrasında 1925 yılında kurulan Pehleviler dönemine kadar uzandığı görülmektedir. İran ulusal kimliğini güçlendiren üçlü sac ayağı: Pers etnisitesi ve Fars dili yani İraniyat, sınırları değişkenlik gösterse de tarihi Perslerden bugüne dek gelen çekirdek bir bölge yani 'İran ortak anlatısı ve din yani İslam öncesi dönemde Zerdüştlük ve İslamiyet. İslamiyet, Pers etnisitesi ve İslamiyet öncesi kültür İranlılık kimliğinin tamamlayıcısı olmuşlardır (Elhan, 2019, s.20). İran'da modernizasyon politikalarının her alana yansımasıyla birlikte Batı ülkeleri ile etkileşim neticesinde İranlı elitler milliyetçiliğin de aralarında bulunduğu liberalizm ve sosyalizm gibi modern ideolojilerle tanışmıştır. Pers milliyetçiliği de bu zamanda güçlenmiştir. İran'da bütünleşmiş bir toplum kurma hayali her zaman belirginlik göstermiştir. Tecrübe ettiği işgal geçmişi, İran'da dış güçlere mesafeyle yaklaşan toplumsal bir zihnin meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu kötü tecrübelerle beslenen toplumsal zihin, etkisini ulus inşa etmede sonrasında ise Nükleer Silah meselesinde olduğu gibi dış politika oluşturma süreçlerinde de göstermiştir.

1925-1941 Rıza Şah döneminde İran'ın Batılılaşma hareketleri başlamıştır. Ancak bu hareketin başlatılması için öncelikle bir ulus yaratma ihtiyacı hasıl olmuştur. Modernizm, yollar inşa etmeyi, fabrika kurmayı ya da devlet kurumları kurmayı gerektirdiği kadar milli bir bilince sahip İran ulusunun da yaratılmasını gerektirmiştir (Elhan, 2019, s. 17). Pehleviler yönetimi İranlılık kimliği, diğer ulus devletler gibi hükümet yöneticileri ve milliyetçi elit grubu tarafından sonradan oluşturulmuştur. Rıza Şah döneminde bir millet yaratma çabası öncelikli olarak Arap-İslam camiasından kimlik temelli ayrışma arzusunu, Avrupa ülkelerinin seküler milliyetçi zihin yapısını ve geleneksel din-kabile ilişkilerinin yerine devlete bağlı olmak gerekliliğini içermektedir. Rıza Şah'ın iktidarında İran'ın sanayi, ulaşım, iletişim gibi konularda gelişme sürecini hızlandırmasının ve petroldeki gelir artışının da katkısıyla *merkezileşme* hız kazanmış ve ulus inşası da eş zamanlı bir şekilde gelişme kaydetmiştir. Şah Dönemi, 1921 yılında gerçekleştirdiği darbe ile iktidar olduktan sonra modernizmi, laikliği ve milliyetçiliği politikalarına yansıtmış ve bu hususta önemli aşama kaydetmiştir. Fars milliyetçiliğini benimseyen Rıza Şah, bu açıdan iddia ettiği milliyetçilik fikrini meşruiyet zeminine oturtma çabası içerisinde olmuştur. Böylece iddia etmiş olduğu Fars milliyetçiliği anlayışına hukuki dayanak sağlayarak İran'da yaşayan farklı etnik gruplara da bu fikri aşılamak amacı gütmüştür. Rıza Şah, bu amacı somutlaştırmak maksadıyla milliyetçilik fikrine sağlam bir zemin oluşturan İran'ın köklü ve zengin geçmişini vurgulamıştır. Çünkü Rıza Pehlevi, İran'ın kadim geçmişi ile kendi iktidarlığı arasında bir bağın var olduğunu, Fars kimliğinin çok eski zamanlardan beri süre geldiğini ve iki zaman diliminde tarihi süreklilik olduğunun altını çizmiştir (Kısak, 2023, s. 365).

1979 yılına kadar hüküm süren monarşi İran'da Farsça konuşan, merkezi ve seküler bir ulus inşa etme arzusunda olmuştur. Bu dönemde Pers olmayan gruplara dair Persleştirme politikaları

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

uygulanmıştır. Pehleviler dönemi İran'ın İslam öncesi tarihi, Şahlık kurumu ve Aryanlık zeminine inşa edilerek icat edilen İranlılık kimliği devletin resmi bayrağına, törenlerine, kullandığı banknotlara ve bastırdığı posta pullarına eklenerek işlevsel hale getirilmiş, ulus kimliği güçlendirilmeye ve pekiştirilmeye çalışılmış ve bu amaçla görselleştirilerek uygulamada yer bulmuştur (Elhan, 2019, s. 13-37).

İRAN'DA MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK

"İran'ın milli birlik ve beraberliği" İran İslam Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinden bu yana bozulmaması gerektiğine inanılan bir ilkedir. Etnik çeşitlilik ya da İran anlatımıyla kavmiyet türlerinin İslamiyet çatısı altında sorunsuz bir şekilde yaşaması gerektiği savunulmuştur. Savaş yılları İran için önemli ekonomik sorunların patlak verdiği, kısmen bir yalnızlaştırma politikasının aktörü haline geldiği bununla birlikte İslami rejimin kurumlarının ve denetiminin sağlandığı dönemdir. Petrol kaynakları önemli ölçüde zengin olan İran, savaş yıllarıyla petrol yataklarının büyük bir bölümünü savaş ve propaganda uygulamalarına yatırmıştır. Muhalif kesimin çeşitli faktörleri saf dışı bırakılmış ve savaş propagandası toplumu, merkez ve ulusun bütünlüğü etrafında birleştirmeye yöneltmiştir (Sarıkaya, 2008, s.138-141).

İran milliyetçiliği denildiğinde İran'da yaşayan halkın bağımsız bir ulus devlet kurma çabası anlaşılmaktadır. İran milliyetçiliği siyasi olarak 19. yüzyılda Batılı milliyetçi hareketlerin etkisi altında şekillenmiştir. İranlı entelektüellerin ulusu Batılı yöntemlerle inşa etme çabaları daha sonra İran ulusunu oluşturmuştur. İran milliyetçiliğinin özelliği İran devleti etrafında şekillenmiş olmasıdır (Ametbek, 2017, s. 23). İran tarihinin milliyetçi anlatısına göre İran halkı, tarihsel olarak kendisini her türlü işgalden korumuş, güçlü bir medeniyete sahip bir halktır. Milliyetçilik kavramı çoğunlukla *"yabancı düşmanlığı"*na dayanmaktadır. Bu bakımdan işgaller İran tarihinin geçmişinde önemli bir yer tutmuştur. Mehrdad Mashayekhi'nin belirttiği üzere; Yunan (334-330), Arap (7.yüzyıl), Türk (10-11.yüzyıl) ve Moğol (13-14. yüzyıl) işgalleri, yabancılara şüpheli yaklaşımı destekleyen toplumsal hafızanın, yaygın toplumsal savunma mekanizmasının gelişmesini sağlamıştır. Tarihsel olarak İran milliyetçiliğinin gelişimindeki en önemli iki olay İran'ın Şii kimliği ve Batı ile karşılaşmasıdır. Safevi döneminde (1501-1736) Şii İslam anlayışı ve bu anlayışın resmi ideoloji olarak kabul edilmesi İran'da yaşayan farklı toplulukların birleşmesine yol açmıştır. Öte yandan Batı medeniyeti İranlı entellektüellere ulus inşa etme ve toplum mühendisliği sürecini öğretmiştir. İran'ın ulusal toprakları belirlendikten sonra birçok etnik grup ikiye bölünmüştür. Bunların arasında en öne çıkanları Kürtler ve Azerbaycan Türkleridir (Ametbek, 2017, s. 29).

Resmi ideolojiye uymayan yerel, etnik, dini kimliklerin ve kabile kimliklerinin bastırılması ülkeyi homojen hale getirmiştir. Nüfusun kayıt altına alınıp milli pasaportların verilmesi, askeri görevin zorunlu olmaya başlaması ve özellikle zorunlu eğitim, İranlıların birlik ve beraberlik "bilincini" güçlendirmiştir (Ametbek, 2017, s. 32). İran'ın dış müdahalelere yanıt verme konusundaki tarihi yetersizliği, İran halkının ve yöneticilerinin ruhunda derin ve kalıcı izler bırakmıştır. Bu tarihsel bellek İranlı politika yapıcıların düşüncelerini ciddi şekilde etkilemiş ve yönlendirmiştir. Bu fikirlerin etkisi altındaki İranlı elitler, İran'ın dış baskılara

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

dayanabileceğine inanmaya başlamıştır. Bu düşünce İranlıların kendilerine aşırı güven duymalarına ve ülkelerine karşı abartılı bir bakış açısı geliştirmelerine neden olmaktadır. İranlı yöneticilerin dış çevreye ilişkin farkındalıkları ve dış müdahaleye karşı çıkmanın yarattığı tarihsel travma, İranlıların kendi bölgelerini olumsuz bir denge anlayışı çerçevesinde tanımlamalarına yol açmıştır. Ayrıca tarihsel travma ve dış müdahaleye karşıtlık algısı, İran'da Fars milliyetçiliğinin gelişmesine ve güçlenmesine yol açmıştır. Fars milliyetçiliği öncelikle ülkenin bütünlüğünü koruma ilkesiyle ilgili konularla ilgilenir (Efegil, 2012, s. 53-67). İran'ın nükleer politikasında ısrarcı olmasının iki temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi nükleer güce sahip olmanın bölgesel ve küresel manada önemli bir aktör olabilmeye olanak sağlayabilecek olması, ikincisi ise milli gururu geliştirerek ülke bütünlüğünün devamına önemli katkı sağlayabileceğidir.

İran içerisindeki etnik, mezhepsel ve toplumsal bölünmüşlük, İranlı yöneticilerin, ülkelerinin, *"dış güçler tarafından parçalanması için girişimlerde bulunabileceği"* düşüncesi beslemesine neden olmakta ve bu grupların, diğer devletler ile işbirliği içerisinde olabileceğini öngörmektedir. Bu sebeple İran, dış politikasında önemli ölçüde şüpheci bir tutum ve tavır takınmaktadır. Azerbaycan'ın eski Devlet Başkanı Ebulfeyz Elçibey, 1990'larda İran'ın Azeri bölgesi için Güney Azerbaycan kavramını kullanmış ve bir gün Kuzey ve Güney Azerbaycan'ın kurulacağı tezini savunmuştur. Bu politika, İranlıları endişelendirmiştir. Buna benzer bir politika incelemesiyle ABD'li akademisyenler, bir dönem, etnik gruplar üzerinden İran'ın parçalanması fikri üzerine yoğunlaşmışlardır. Sonuç olarak, İran, farklı etnik yapısı sebebiyle, aşırı güvensizlik duyan, ülkenin bütünlüğü ve siyasi olarak bağımsızlığını koruma hususunda oldukça hassas ve diğer ülkelerin bu topluluklar ile ilgili yapmış oldukları açıklamalardan aşırı rahatsızlık duyan bir ülkedir. Dünya Değerler Araştırmasında 2004 yılında İran'da 2532 kişi ile yapılan Milliyetçilik Duygusu isimli araştırmada milliyetçilik duygusu ağır basan kesimin yüzde seksen dokuz buçuk oranında olduğu belirlenmiştir (Ateş ve Banazılı, 2022, s. 490).

1979 devrimini 'istisnai' bir devrim olarak kavramsallaştırmak, İran devletinin 'istisnai' bir varlık olarak teorileştirilmesine büyük katkı sağlamıştır. Devrim sonrası devlete ilişkin açıklamaların çoğu hala rantçı devlet teorisinin temel siyasi ve ekonomik özelliklerine dayanmaktadır. Devletin oluşumunda fikirlerin rolünü vurgulayanlar, petrol gelirlerinin devlete, İran milliyetçiliği ve Batı karşıtı duygular temelinde Şii siyasal İslam'a dayanan popüler bir ideoloji inşa etmesinde yardımcı olduğunu iddia etmektedir (Valadbagyi, 2022, s. 1-15).

DEVRİMDEN GÜNÜMÜZE İRAN'DA NÜKLEER GELİŞMELER

İran İslam Cumhuriyeti 1980'den bu yana başta ABD, İsrail ve AB ülkeleri olmak üzere çeşitli ülkelerce nükleer silah teknolojisi geliştirmekle ve nükleer silahlara sahip olmakla suçlanmaktadır. Özellikle ABD bölgede yer alan ülkeleri, İslami terör taraftarı oldukları suçlamasıyla ve nükleer enerjiyi barışçıl olmayan amaçlarla geliştirdikleri gerekçesiyle tehdit içeren ülkeler arasında sayması Orta Doğu'da gerilimin giderek atmasına sebep olmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ABD çözülmesi gereken en önemli sorunlar içerisine de İran'ın nükleer silah meselesini almıştır. İran, Orta Doğu'da önemli aktörlerden biri olması sebebiyle, merkezi konumu ile birlikte düşünüldüğünde bölge güvenliği üzerindeki etkisi de apaçık ortadadır (Yenisey, 2006, s. 9). İran yetkilileri ise bu duruma sık sık tepki göstererek nükleer enerjinin barışçıl amaçlar için kullanılacağını ifade etmişlerse de bu konuda bir belirsizlik olduğuna dair görüş birliği bulunmaktadır.

İran'daki nükleer faaliyetlerin geçmişi Şah dönemine kadar dayanmaktadır. Ancak 1979 İslam Devrimi'nden sonra İran, Şah'ın iddialı nükleer ve askeri projelerini iptal etmeye veya küçültmeye karar vermiştir çünkü yeni devrimci hükümet, bunları Amerika'nın İran'daki egemenlik stratejisinin bir uzantısı olarak görmekteydi. ABD ve diğer Batılı ülkeler, bu yeni politikayı benimsemek yerine İran'la yapılan tüm nükleer sözleşmelerden çekilmeyi tercih etmiş ve ülkeyi yaptırımlar ve baskı yoluyla izole etmeye çalışmıştır. İran'ın toprak kaybetmediği tek savaş olan İran-Irak savaşı İran'ın milli kimlik oluşumuna yayılmacılık boyutu, geleneksel İran'ın savunması fikrine de İslam kutsallığı eklemiştir (Sarıkaya, 2008, s.145).

İran'ın silahlı kuvvetlerinin kapasitesini geliştirmek yönündeki hedeflerine bağlılığının özellikle İran-Irak savaşının ardından pekiştiğini, doksanlı yıllardan itibaren İran'ın balistik füzeler ve nükleer teknoloji konusuna özel önem verdiğini söylemek mümkündür (Sarıkaya, 2012, s.18). Irak Savaşı İran'ın güvenlik hesaplarını değiştirmiş ve onu gelecekteki herhangi bir Arap veya Batı saldırganlığını caydırmak için yeterli meşru müdafaa yetenekleri geliştirmeye itmiştir. İran'ın yüzlerce balistik füze ve kitle imha silahı tarafından hedef alınması karşısında uluslararası toplumun sessiz tepkisi, İran'ı güvenlik konularında kendine güvenmeye teşvik etmiştir. Ortadoğu'daki farklı milliyetçilik anlayışları karar vericilerin dış politika seçeneklerini sınırlandıran önemli bir faktördür. Buna ek olarak Ortadoğu ülkelerindeki politik ve toprak eksenli çatışmalar dahi milliyetçilik çizgisi etrafında yürütülmektedir (Efegil, 2012, s. 61).

İran'da nükleer gelişmeler ve nükleer politikalar İran'ın dış politikasının bir uzantısıdır. Merkezi konumda olması, geçmişte yaşamış olduğu acı tecrübeler, silah teknolojisinin yoksunluğu gibi sebeplerle İran dış politikada ülkesine ve milli bütünlüğüne zarar verecek her türlü tehdidi caydırma amacı gütmektedir. Nükleer çalışmalara yapmış olduğu yatırımlar gelebilecek her türlü küresel ve bölgesel tehdidi caydırma amacıyla yapılmaktadır. *İran'ın konuya dair tutumu savaşa varmayan bir çatışma örneği olarak varlığını sürdürmektedir* (Kibaroğlu, 2013, s. 1-8).

İran'ın nükleer enerji üretmeye olan ilgisinden rahatsızlık duyan ABD, İran'ın iç politikada daha fazla destek almasına, nükleer politikalarına daha çok bağlı kalmasına sebep olmuştur. Bir başka deyişle İran halkı iktidarın nükleer politikalarını önemli bir oranda desteklemektedir. Bu tepkiden hareketle İran'daki iktidar kanadının nükleer meseleleri iç siyasetini güçlendirme noktasında bir basamak olarak kullanmıştır. Kısaca nükleer güç sahibi olmak, İran'ın bölgesinde uygulamak istediği politikalarına da uymaktadır. İran, bir taraftan nükleer güç ile bölgedeki rakiplerine "üstünlük sağlamayı" hedeflemekte diğer taraftan "düşman" olarak

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

nitelediği İsrail'e karşı nükleer enerjiyi caydırıcı bir unsur olarak değerlendirmektedir (Akbaş, 2013, s. 26).

Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi'nin görev süresi boyunca 2003-2005 nükleer müzakerelerinin başarısızlıkla sonuçlanması, Mahmud Ahmedinejad'ın İran'ın Haziran 2005'teki başkanlık seçimlerindeki zaferine katkıda bulunmuştur. Göreve geldikten sonra İran, İsfahan'daki uranyum dönüştürme tesislerini yeniden başlatmış ve 24 Eylül 2005'te IAEA yönetim kurulu, İran'ın güvenlik önlemleri anlaşmasına uymadığını tespit etmiştir. İran, 10 Ocak 2006'da Natanz tesisinde zenginleştirme faaliyetlerine yeniden başlamıştır; 3 Şubat'ta IAEA, dosyayı BM Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) gönderme yönünde oy kullanmıştır. 2006 ve 2009 yılları arasında BMGK, İran'a yaptırımlar uygulayan ve İran'daki zenginleştirme ve ağır su faaliyetlerinin tamamen askıya alınmasını talep eden 1696, 1737, 1803 ve 1835 sayılı kararları kabul etmiştir. Barack Obama'nın görevdeki ilk döneminde İran'ın nükleer tesisleri siber saldırıya uğramış ve nükleer bilim adamlarından birçoğu suikasta kurban gitmiştir. Basında çıkan haberlere göre, siber saldırılar ABD-İsrail ortak operasyonlarıdır ve suikastlare İsrail öncülük etmiştir (Sanger, 2012). Bununla birlikte, Şubat 2010'da, İran Atom Enerjisi Kurumu başkanı Ali Ekber Salihi, İran'ın uranyumu yüzde yirmi veya daha fazla zenginleştirmekle ilgilenmediğini ve yalnızca yakıt alabileceğine ve gerekli anlaşmalara sahip olabileceğine dair güvence aradığını kamuoyuna duyurmuştur (CBS News, 2010). Başarısız olan takas görüşmelerinin ardından İran, TRR için yakıt çubukları üretmek amacıyla yerli olarak yüzde 20 oranında zenginleştirme yapmak zorunda kaldı. 2017 yılına kadar ABD'nin uyguladığı yaptırımlar İran'a nükleer stratejisini değiştirmek ve nükleer yakıt üretiminde kendi kendine yeterliliğe ulaşmak için zenginleştirme programını hızlandırmaktan başka seçenek bırakmamıştır. Bununla birlikte, Amerika'nın önderlik ettiği baskıya yanıt olarak nükleer kapasite ve kapasitesindeki bu artış, İran'ın nükleer programıyla ilgili uluslararası kaygıların artmasına ve nihayetinde küresel güçler arasında İran'a karşı daha fazla yaptırımlar konusunda fikir birliğine varılmasına katkıda bulunmuştur (Musavyan, 2017, s. 169-192).

İran'ın nükleer programının mimarlarından Muhsin Fakhrizadeh, 27 Kasım 2020'de Tahran'da suikasta kurban gitmiştir. Bu, 2007 ile 2012 yılları arasında beş önde gelen İranlı nükleer bilim adamına düzenlenen bir dizi suikastın sonuncusu olmuştur. İran defalarca İsrail'i suçlamıştır; İsrail hükümetinin ise ne onayladığı ne de reddettiği bir suçlama olarak tarihe geçmiştir. İsrail, İran'ın nükleer tesislerini defalarca hava saldırılarıyla tehdit etmesine rağmen, şu ana kadar bölgedeki geniş bir casus ağını kullanarak yalnızca istihbarat toplama, siber saldırılar ve bilim adamlarına suikast düzenleme yoluyla gizli sabotaj operasyonlarına başvurmuştur. Batılı politika yapıcılar, nükleer bilim adamlarının ötesinde, kilit siyasi liderlerin İran'ın dış ve savunma politikasını yönlendirmede oynadıkları role sıklıkla büyük önem vermektedirler (Huseyin, 2022, s. 150-165).

Avrupa için ise İran nükleer anlaşması belirsiz bir hikayeye dönüşmüştür. 2003 ile 2015 yılları arasında Avrupalılar, ABD-İran nükleer diplomasisinin ve nihayetinde anlaşmanın kolaylaştırılmasında önemli bir rol oynamışlardır. Eski ABD Başkanı Trump'ın 2018'de anlaşmadan çıkıp maksimum ekonomik baskıya geri dönmeye karar vermesinin ardından Avrupalılar, ABD-İran etkileşimi için yeniden alan yaratmaya çalışmıştır. Başarısız olsalar da

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

her iki taraf için de geçerli olmayı başarmışlardır. Avrupa ile ekonomik ilişkilerin normalleşmesi ihtimali, İran'a nükleer silah peşinde koşmama yönünde bir teşvik sağlamıştır. ABD'ye gelince, Avrupa sayesinde resmi olarak varlığını sürdüren nükleer anlaşma, İran'ı nükleer diplomasiye yeniden dahil etmek için mevcut tek çerçeve ve Joe Biden'ın yeni yönetiminin dikkate almayı taahhüt ettiği bir olasılık haline gelmiştir. Avrupa'nın çabalarını etkisiz olarak nitelendirmek yanlıştır çünkü Avrupalılar nükleer anlaşmayı savunurken ABD-İran'ın yeniden etkileşimi için diplomatik bir köprüyü korumaya devam etmişlerdir (Alcaro, 2021, s. 55-72).

SONUÇ

İran nükleer çalışmaları ile günümüzde uluslararası kamuoyunun önemli gündem konularından biri haline gelmiştir. Bu siyasi dünya ile milliyetçiliğin güncel anlamda bir inceleme konusu olmasını gerektiren birçok yönü bulunmaktadır. İran'ın nükleer silah politikası, İran iç siyaseti bakımından bir belirleyen haline gelmiş ve konunun İran'ın milli çıkarlarını korumada kendine yetebilmesi kapsamında milliyetçilikle birlikte okunmasını gerektirmektedir. Bir takım görüşler iki kutuplu sistemi ve nükleer bloklaşmayı klasik ulus devlet kavramını zayıflatan bir kavram olarak görmektedir ve bloklar içindeki devletlerin kendi başlarına hareket edemeyişlerine işaret etmektedir. Fakat Soğuk Savaş sonrası yoğun bölgesel gelişmeler milliyetçilik ideolojisi etrafında şekil almıştır.

1990 sonrasında yaşananlar öncelikli bir meşguliyet olan ülkesel bütünlük meselesi yanında, etrafında yeni devletler bulmasıyla birlikte İran için kendi çok etnili toplum yapısından kaynaklanan dış tehditlerin büyümesi anlamına gelmiştir. Bölgede yaşanan çatışmalar İran için ciddi bir tehdit kaynağıdır ve bunun nedeni de coğrafi olarak merkezi konumda bulunmasıdır. İran'ın dış politikasında geliştirdiği temel stratejilerin gerisinde bu tehdit algılamaları mevcuttur. Nükleer silah politikası, bu temel stratejilerinden en önemlisidir. Şah döneminde nükleer silahlara sahip olmayı isteme nedenleri İranlılık gururu, teknolojik prestij kazanma arzusu ve bölgede lider güç konumuna gelme isteği olarak özetlenebilir. İran'ın nükleer güç politikasına sahip olup olmaması gerektiği ile ilgili farklı kesimlerden farklı görüşler mevcuttur. Örneğin bazı araştırmacılar nükleer silaha sahip bir İran'ın yeni bir terörizm türü yaratacağını ve bunun önlenmesi gerektiğini belirtmekteyken bir başka görüş İran'ın nükleer güce sahip olmasının bölgesel ve uluslararası istikrarı artıracağını belirtmektedir. Genel görüş ise sorunun müzakereler yolu ile her zaman görüşmeye açık bırakılması gerektiği yönündedir (Çatı ve Çamlıdağ, 2023, s. 311). İran kendisine biçtiği küresel güç rolü sebebiyle nükleer silaha sahip olmayı bir gereklilik olarak görmektedir ve bu ısrarından da kolay kolay vazgeçmeyeceğine dair işaretler vermektedir.

Yakın zamanda yaşanan gelişmelere bakıldığında İbrahim Reisi'nin ölmesiyle birlikte İran için bir belirsizlik süreci başlamıştır. İbrahim Reisi, İran Dışişleri Bakanı ve Reisi'nin güvenlik danışmanının da içerisinde olduğu yazılımsız helikopterin düşmesi güvenlik zaafiyetinin yanı sıra İran'a uzun zamandır ABD tarafından uygulanan nükleer silah ambargosunun somut bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Birçok belirsizlikle birlikte İran'ın nükleer politikası belirsizliğe konu olan meselelerden en önemlisidir. Ruhani'nin aksine nükleer silah

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

politikalarına vazgeçilmez olarak bakan İbrahim Reisi'nin ölümü, İran'ın nükleer silah meselesine yaklaşımının ne yönde olacağı bilinmemekle birlikte elbette değişikliklere sebep olacaktır.

KAYNAKÇA

Akbaş, Z. ve Baş, A. (2013). 'İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları', *History Studies*, 5(2), s. 21-44.

Alcaro, R. (2021). Avrupa'nın İran Nükleer Anlaşmasını Savunması: Başarıdan Az, Başarısızlıktan Fazlası. *Uluslararası Seyirci , 56* (1), s. 55–72.

Altun, A. (2016). Küreselleşme Çağında Milliyetçilik ve Ulus Devlet, *International Journal of Academic Value Studies*, 2(3), s. 145-160.

Ametbek, D. (2017). İran Dış Politikasının Jeokültürel Kodları, Balgat Çalışmaları, ANKASAM Raporu.

Ateş, H. ve Banazılı, M. (2022). 'Milliyetçilik Duygusu: Türkiye ve İran Örneklerinin Karşılaştırmalı Analizi (1999-2004)', *TESAM Akademi Dergisi*, 9(2), s. 465-501.

Çapar, G. ve Koç, E. (2023), 'İran ve Suudi Arabistan İlişkilerindeki Çatışma Dinamikleri: Bölgesel Güç Mücadelesinin Kimlik Perspektifinden İncelenmesi', *Savunma Bilimleri Dergisi*, 43(1), s. 23-49.

Çatı, M.O. ve Çamlıdağ, S. (2023). 'Realizm ve Uluslararası Hukuk Bağlamında İran-İsrail Nükleer Güç Rekabeti', *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 45, s. 306-336.

Efegil, E. (2012). Ortadoğu Ülkelerinin Dış Politikalarını Belirleyen Unsurlar, Ortadoğu Analiz, 4(47), s. 53-65.

Efegil, E. (2012). İran'ın Dış Politika Yapım Sürecini Etkileyen Unsurlar, Ortadoğu Analiz, 4(48), s. 53-68.

Elhan, N. (2019). 'Pehleviler Dönemi'nde İran'da Ulus-Devlet: Milli Kimlik ve Geleneğin İcadı', 3(2), s. 13-37.

Herzog, S. (2020). The Nuclear Fuel Cycle and the Proliferation of Nuclear Weapons "Danger Zone". *Journal of Peace and Nuclear Disarmament, 3* (1), p. 60–86.

Hüseyin, S. J. (2022). Olmak ya da Olmamak: Büyük Güç İkilemleri ve İran Nükleer Programı. Asya Güvenlik ve Uluslararası İlişkiler Dergisi , 9 (1), s. 150-165.

Litvak, M. (2017). İran'da Milliyetçiliğin İnşası, 1. Baskı

Meier, O. ve Vieluf, M. (2021). Upending The Nuclear Order: How The Rise Of Nationalist Populism Is Increasing Nuclear Dangers. *Non-Proliferation Review, 28* (1–3), p. 13–35.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kısak, M. (2023). 'Fars Milliyetçiliğinin Bir Meşruiyet Kaynağı: Kadim Geçmişe Vurgu', *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11(34), s. 355-372.
Kibaroğlu, M. (2013). İran'ın Nükleer Programı ve Türkiye, Bilgi Strateji, 5(9), s. 1-8.
Mousavian, S.H. ve Mousavian, M.M. (2018). Uluslararası Barış ve Güvenlik için İran Nükleer Anlaşmasını Temel Almak. *Barış ve Nükleer Silahsızlanma Dergisi* , *1* (1), s. 169–192.
Salih, A. and Worral, J. (2014). Between Darius and Khomeini: Investigating Iran's Problematic of National Identity, 17(1), p. 73-97.
Sarıkaya, Y., Nükleer Tartışmaların İran Milliyetçiliğine Etkileri, s. 1181-1192.
Sarıkaya, Y. (2012). Geçmişten Günümüze İran: Tarih, Siyaset, Toplum ve Kültür, TASAV, Rapor 2.
Şahi, A. (2009). İran Milliyetçiliği Teorik Bir İkilem.
Şahin, M., Korkut, Y. ve Kibar, M.V. (2023), İran'ın Nükleer Programının Gelişimi ve Türkiye'nin Tutumu, Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi, 7(1), s.33-46.

Taşar, N. (2019), '1979 İran İslam Devrimi Sonrası İran'ın Yumuşak Güç Politikasında Jeopolitik ve Mezhepsel Boyutu', *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Thompson, A. (2001), Nations, National Identities and Human Agency: Putting People Back Into Nations. The Sociological Review, 47(1), s. 19-31.

Valadbagyi, K. (2022). Neoliberalism and State Formation in Iran. *Globalizations*, p. 1–15. https://doi.org/10.1080/14747731.2021.2024391
Yenisey, G. (2006). İran'da Etnopolitik Hareketler (1999-2004), *Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
Yılmaz, K. (2021). İran Siyasal Kültüründe Şie: Devrimden Günümüze İran Siyasetinde Şiiliğin Etkisi, *İran Çalışmaları Dergisi*, 5(1), s. 103-125.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

YENİ OKURYAZARLIKLARI KULLANARAK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİYLE YAŞAMAYI ÖĞRENMEK

Dr. Öğr. Üyesi Ufuk Cem KOMŞU [1]

[1] MERSİN ÜNİVERSİTESİ, Mersin Meslek Yüksekokulu, ucemkomsu@mersin.edu.tr -

ORCID ID: 0000-0002-8348-8747

ÖZET

Günümüz insanı, önceki dönemlerin kriz ve değişim süreçlerinde olduğu gibi pek çok konuda ve alanda yüzleşmek durumunda kaldığı sorunlarla boğuşmaktadır. Fakat, bu mücadele sürecini, eski koşullardan daha fazla zorlayıcı hale getiren iki ana eksendeki travmatik dönüşümler, uyum sağlama ve çözüm üretme çalışmalarını daha da zorlaştırmıştır: Bireysel gelişim için şart olan temel bilgi ve becerilerin kazanılması ve ekolojik-iklimsel krizle baş etme zorunluluğu. Teknolojik dönüşümler, tüm üretim ve tüketim süreçlerini değiştirirken, temel toplumsal kurumların yapısını ve işlevlerini de tahrip etmektedir. Nitekim, temel okuryazarlığın yeterli ve işlevsel olduğu günlerdeki dünya yoktur artık; örgün eğitim sisteminin ve diplomaların yetersizliği yetmezmiş gibi, "dört mevsim" eksenli coğrafyanın hakim olduğu dünya algısı da kaybedilmiştir. Bu nedenle, yeni dönemin yeni koşullarına hızla uyum sağlayabilme yeterliği öne çıkmakta ve bunun bireysel öğrenme süreçleri ile eğitim sistemlerine de hızla aktarılabilmesi hayati önem taşımaktadır.

Alanyazın taraması yöntemine dayalı bu çalışmanın temel amacı, yaşamakta olduğumuz iklim değişikliği krizinin nedenlerinin ve Türkiye üzerine etkilerinin meslek sahipleri, anne-babalar, yerel yöneticiler, siyasetçiler ve gençler tarafından kavranmasının taşıdığı önemi ortaya koymaktır. Böylesi bir sürecin hızlandırılabilmesi ve yaygınlaştırılabilmesini sağlayabilmek için "hukuk", "ekonomi", "finans", "çevre", "bilim", "sağlık", "görsel", "sayısal" ve "bilgi okuryazarlığı" gibi farklı adlarla tanımlanan yeni beceri ve yeterlik bileşenlerinden yararlanmak kaçınılmazdır. Çünkü, örgün eğitim sistemlerinin, kısa vadede sonuç verme veya acil yetişmiş birey üretme gibi çıktıları yoktur. Evlerde, işyerlerinde ve toplumsal yaşamın her sahnesindeki bireylerin, yaygın eğitim ve algın öğrenme araçlarıyla bilgi ve beceri edinmesi kaçınılmazdır. Bu amaçla, öncelikle yeni okuryazarlık türlerinin içeriği ve işlevleri sunulmuştur. Daha sonra, iklim değişikliği krizinin boyutları sergilenerek, bu sürece hazırlık çalışmaları için öğrenme ve eğitim odaklı bazı öneriler aktarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yeni okuryazarlıklar, iklim değişikliği, yaşamboyu öğrenme.

LEARNING TO LIVE WITH CLIMATE CHANGE USING NEW LITERACIES

ABSTRACT

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Today's individuals find themselves grappling with problems in many areas and fields, much like in previous periods of crisis and change. However, two main axes of traumatic transformations, which make this struggle more challenging than before, have further complicated efforts to adapt and find solutions: the acquisition of fundamental knowledge and skills necessary for individual development, and the necessity to cope with ecological-climatic crises. While technological transformations alter all production and consumption processes, they also disrupt the structure and functions of fundamental societal institutions. Indeed, the world is no longer as it was when basic literacy sufficed; not only is there inadequacy in formal education systems and diplomas, but also the perception of a world dominated by a 'four-season' axis of geography has been lost. Therefore, the ability to rapidly adapt to the new conditions of the new era has become prominent, and it is vital that this ability can be quickly transferred to individual learning processes and education systems.

The primary aim of this study, based on a literature review method, is to emphasize the importance of professionals, parents, local administrators, politicians, and youth comprehending the causes and impacts of the climate change crisis on Turkey. To accelerate and disseminate such a process, it is inevitable to utilize various skill and competency components, described under different names such as “law”, “economy”, “finance”, “environment”, “science”, “health”, “visual”, “numerical”, and “information literacy”. Because formal education systems do not yield short-term results or produce urgently skilled individuals. It is inevitable for individuals in homes, workplaces, and every scene of social life to acquire knowledge and skills through non-formal education and informal learning tools. For this purpose, firstly, the content and functions of new literacy types have been presented. Subsequently, by showcasing the dimensions of the climate change crisis, some learning and education-focused recommendations have been provided for preparatory efforts in this process.
Key Words: New literacies, climate change, lifelong learning.

1. GİRİŞ

Bilginin yoğunluğu, türleri ve kaynakları gün geçtikçe artarken, elde edilmesi, kavranması ve uygulanmasına ilişkin yöntemler ve süreçler o düzeyde bir gelişim sergileyememektedir. Özellikle, yeni okuryazarlık türlerinin kavramsal içeriğinin doldurulabilmesi, tanımlanması ve tartışılabilmesi de pek kolay olmamaktadır. Özellikle, OECD tarafından yürütülen Uluslararası Yetişkin Becerilerinin Ölçülmesi Programı'nın (PIAAC) Yetişkin Becerileri Araştırması'nın son bulguları, Türkiye'deki yetişkinlerin sözel beceriler, sayısal beceriler ve teknoloji zengin ortamda problem çözme becerileri düzeylerinin OECD ortalamasının altında olduğunu göstermiştir (OECD, 2016). Bu durum, artık somut-güncel deneyimlerle yaşam kalitemizi azaltan bir gerçeklik haline gelmiş olan “iklim değişikliği” süreciyle ilgili öğrenme ve eğitim ihtiyaçlarının ivediliğiyle birleştiğinde, daha da kritik bir hale gelmiştir. Çünkü, ekonomik faaliyetler (tarımsal ve sinai üretimindeki süreçler, yapı inşa malzemeleri ve mimari tasarım özellikleri,…vb.), temel kentsel hizmetler ve bireysel sağlıkla ilgili sorunlar başta olmak üzere, tüm dünyada ve özellikle Doğu Akdeniz havzasındaki ekosistemlerin flora ve fauna kütlesinde tahribata ve dönüşüme yol açan sorunlarla mücadele için bilinçli ve eğitimli bireylere ihtiyaç vardır. Her ne kadar bugünlerin geleceğine ilişkin bilimsel kestirimler ve ön uyarılar erozyon, çölleşme ve su kaynaklarının yetersizliği eksenlerinde yıllardır yapılmaktaysa da, Türkiye’nin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

merkezi ve yerel yönetim sistemi çerçevesinde yeni koşullara uygun yeni ulusal politika modellerinden veya yeterli kapsamda ulusal eylem planlarından söz etmek henüz mümkün değildir. Bu nedenle, daha kısa sürede sonuçlar alabilmenin yolu (yerel ve bireysel girişimler ekseninde) öncelikle meslek sahiplerini ve yerel karar vericileri, yeni okuryazarlıkları kazandırmayı sağlayacak bilinçlendirme süreçleriyle desteklemekten geçer.

2. OKURYAZARLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ ve YENİ OKURYAZARLIKLAR

Dijital çağ öncesinde veya ekonomik küreselleşme öncesi dönemlerde kaldığı ileri sürülebilecek olan "klasik okuryazarlık" kavramı, en basit ifadeyle, okuma-yazma eylemlerinin algısal ve davranışsal birlikteliğini içerir. Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğü, okuryazar kişiyi "okuması yazması olan, öğrenim görmüş kimse" olarak tanımlar (TDK, https://sozluk.gov.tr/). Bu tanımda, yirminci yüzyılın ilk dönemlerindeki düşünce sistemine ve insan gücünün temel özelliklerine uygun olarak, hem alfabe araçlı sembolik iletişim becerisi hem de okul eğitimi almış olma öğeleri yer alır. Oysa, dünyanın sosyo-ekonomik ve teknolojik dönüşümleriyle birlikte 1970'lerden itibaren ekonomi, siyaset ve teknoloji üçlüsünün ivmeleriyle ortaya çıkan daha karmaşık ve farklılaşmış bilgi, beceri, yetenek ve yeterlikler doğmuştur.

UNESCO, okuryazarlık kavramını üç ayrı düzeyde yeniden tanımlamıştır. Buna göre birinci düzey *temel okuryazarlığı*, ikinci düzey *işlevsel okuryazarlığı* ve üçüncü düzey ise *çok işlevli okuryazarlığı* içermektedir. Temel okuryazarlık, sözcükleri okuyabilme ve yazabilme becerisini; işlevsel okuryazarlık ise, bireyin temel okuma-yazma becerilerini kişisel, toplumsal ve kültürel düzlemlerde kullanabilme becerisini anlatır. Son düzeydeki en geniş anlam ise, yeni okuryazarlık türlerini kapsayan en kapsayıcı içeriği taşır: Çok işlevli bir okuryazarlık, *bireyin sadece kendisiyle ilgili değil, çevresi ve toplumuyla birlikte gelişimini sağlayacak değerlere ve becerilere sahip olmasını* gerektirir (Akt.Aşıcı, 2009:14). Doğal olarak, bu düzlemdeki bir okuryazarlık olgusu, örgün eğitim sistemi dışında ve/veya sonrasında devam etmesi gereken ve yaşamboyu sürmesi beklenen öğrenmelerin bir meyvesi olarak kabul edilebilir. Nitekim, 1990'lardan itibaren yeniden önem kazanmış olan yetişkin eğitimi ve yetişkin okuryazarlığı olguları da bu kapsamdadır ve bunlar yetişkinlere dönük yeni öğrenme stratejilerine olan ihtiyaçla birlikte değerlendirilmelidir (Komşu, 2018:214).

İlgili alanyazında en sık tanımlanmış olan yeni okuryazarlık türlerinin kapsamı ve işlevine ilişkin temel tanımlar şöyle özetlenebilir:

Fen-bilim okuryazarlığı: İçeriği ve işlevi, teknolojik gelişmelere ve sosyo-kültürel değerlere göre çok hızlı farklılaşabilen okuryazarlıklara tipik bir örnektir. Çünkü, hem örgün eğitimdeki doğa ve bilim odaklı müfredatın hem de toplumsal gelişim odaklı yaygın eğitim etkinliklerinin hedeflerine göre kapsamı değişebilmektedir. Bilimsel olan ve olmayan olguları ayırt edebilme, fen bilimleri alanındaki uygulamaları anlayabilme, bilimsel düşünebilme ve bilimsel bir bilgiyi problem çözümünde kullanabilme, fen bilimleriyle ilgili çalışmalara ilgi ve gereksinim duyabilme gibi bileşenleri içerir (Holbrook and Rannikmae, 2009: 276).

Çevre okuryazarlığı: Yeni okuryazarlıklar arasında en genç veya yeni olarak nitelendirilebileceklerden biridir. Özellikle, insan uygarlığının yirminci yüzyıldaki ekonomik etkinlikleri nedeniyle tüm dünyada yaygınlaşan çevre ve doğal kaynak tahribatına karşı ortaya çıkan duyarlılığın bir ürünü sayılabilir. Ayrıca, diğer okuryazarlıklardan farklı olarak, bireyin diğer insanlar ile canlı-cansız tüm varlıklarla etkileşimine vurgu yapan tek okuryazarlıktır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Böyle bir okuryazarlığın hedefleri arasında bireylerin sorgulama, araştırma ve analiz yeteneklerinin geliştirilmesi, çevresel duyarlılığın anlaşılmasına ve artırılmasına dönük çalışmaların yapılması ve doğal çevreyle birlikte insan sistemlerinin de gelişebilmesi için gereken bilgilerin elde edilmesi yer alır (Timur vd. 2014:24).

Sağlık okuryazarlığı: Tüm yeni okuryazarlıklar arasında, bireyin sağlığını ve fiziksel varlığını doğrudan olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilme kapasitesi olan ve bu nedenle oldukça kritik roller yüklenmiş olan tek okuryazarlıktır. Sorensen'in tanımına göre sağlık okuryazarlığı, yaşam kalitesini yükseltmek ve sürdürebilmek amacıyla sağlık hizmetleri, hastalıkların önlenmesi ve sağlığın geliştirilmesi yönünde kararlar alabilmek için sağlık bilgisine erişebilmeyi ve o bilgiyi anlayıp değerlendirerek kullanabilmeyi sağlayan bilgi, güdülenme ve yeterliliğin bileşimidir (Akt. Taş and Akış, 2016:120). Nutbeam ise, UNESCO'nun üç düzeyli okuryazarlık tanımına benzer biçimde, üç düzeyli bir sınıflandırma önermiştir. Buna göre, sağlık okuryazarlığı temel, iletişimsel ve eleştirel olmak üzere üç aşamalı bir süreçtir. En alttan yukarıya doğru çıkıldıkça bireyin bilişsel, davranışsal ve iletişimsel becerileri ve yeterliliği de artmaktadır (Akt. Aslantekin ve Yumrutaş, 2014: 330-331).

Finansal okuryazarlık: Bireyin rasyonel finansal kararlar alabilmesini ve bireysel refah için gerekli bilginin, becerilerin ve davranışların tümünü kapsar. Başka bir ifadeyle, bir kişinin finansal konulardaki bilgisi ile bu konulardaki beceri, tutum ve davranışların bileşimidir (Sarıgül, 2015: 201-202). Huston'a göre finansal okuryazarlık, bir kişinin elde ettiği finansal bilgiyi ne kadar iyi anlayabildiğini ve kullanabildiğini ölçmeyi anlatır (Akt. Aren and Aydemir, 2015: 36). Doğal olarak, finansal bilgi ve becerilerin çeşitliliği, yeterliliği, edinilmesi ve kullanılması, hem bireyin hem çevresinin koşullarına göre belirlenecektir.

Ekonomi okuryazarlığı: Finansal okuryazarlıkla karıştırılabilen, fakat, aslında onu da kapsayan bilgi ve becerileri içeren bir okuryazarlıktır. Bir görüşe göre, ekonomi kaynaklı problemleri, seçenekleri, fiyatları ve yararları tanımlama, işyerindeki teşvikleri analiz etme, yerel politikalardaki değişimlerin sonuçlarını değerlendirme, ekonomik kanıtlar toplama, organize etme ve getirilerin karşılığını ölçebilme yeteneği olarak tanımlanabilir (Akhan, 2013:4). North Central Regional Educational Laboratory (2003:20)'nin tanımına göre ekonomi okuryazarlığı, bireylerin üretici, tüketici ve yatırımcı rollerini etkin oynayabilme becerileri kazanmasını, kar-zarar analizi yapabilmesini, temel makro ekonomik verilere göre düşünebilmesini ve kamu-özel sektörün ekonomik etkileşiminin sonuçlarını kavrayabilmesini içeren çok geniş kapsamlı bir olgudur.

Hukuk okuryazarlığı: Türkçe alanyazında ve Türkiye'deki öğrenme ve eğitim etkinliklerinde oldukça yeni olan bir terimdir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Aile Eğitimi Projesi çerçevesinde Yanılmaz (2011)' ın Hukuk Okuryazarlığı kitabı, türünün ilk örneğidir. Dar bir tanımla, hukuk okuryazarlığı, "yasalarla güvence altına alınmış bireysel hakların kullanılabilmesi" olarak tanımlanabilir. Fakat, bu açıdan hukuk okuryazarlığında esas olan, bireylerin sahip olduğu haklarla ilgili bilgiye erişebilmesi ve ülkedeki hukuksal sistemin de "bilgiye erişilebilirliğe elverişli" olmasıdır (Hasan, 1994:70). Daha kapsamlı bir tanımla hukuk okuryazarlığı, bir ülkedeki tüm hukuksal metinlerin (mevzuat) bireylere sağladığı hakların ve getirdiği yükümlülüklerin bilgisine ve farkındalığına sahip olarak bunların gereğini yapabilmeyi içerebilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sayısal okuryazarlık: Bu okuryazarlık kavramı, aslında yirminci yüzyılda ortaya çıkan ve günümüzdeki ileri düzeylere ulaşmış olan teknolojik ilerlemelerin doğurduğu kitle iletişim ortamları, araçları ve ürünleriyle etkileşimi ve ilişkiyi kapsayan çok geniş kapsamlı ve paralel terimlerle eşanlamlı kullanılan bir terimdir. Geniş anlamıyla bu terim, sayısal teknoloji ve sayısal yetkinlik terimlerini de içerir. Sayısal teknolojiler, bilgiyi sayısal olarak saklayan ve ileten teknolojileri anlatır. Bunlar arasında bilgisayarlar, uydu sistemleri, cep telefonları,...vb. birçok ürünün teknolojisi yer alır. Sayısal yetkinlik ise, bu teknolojilerden ve onlarla bağlantılı ürünlerden en verimli ve etkin biçimde yararlanabilme becerisidir (Akkoyunlu vd.2010:11). Bu tanımdan bakıldığında medya okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı ve bilgisayar okuryazarlığı terimlerinin içeriğiyle de çakışmaktadır. Medya ve teknoloji okuryazarlığı terimleri ise, farklı bakış açılarından onlarca farklı tanımla betimlenmiş olup, belli bir teknolojiyi kullanarak bir iletişim ortamı oluşturan, gönderen ve alan tarafların iletiyi farklı formatlarda oluşturabilme, gönderebilme, erişebilme, yorumlayabilme ve anlayabilme becerilerini kapsar (Önal, 2007: 337-338; Katz and Macklin, 2007: 50-51). Dolayısıyla, yine sayısal yetkinliğin bir alt boyutu niteliğindeki bilgi ve becerileri anlatırlar.

Görsel okuryazarlık: Yine ilk olarak 1970'li yıllarda kullanılmış bir kavram olup, günümüze dek farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Bir tanıma göre görsel okuryazarlık, resimli veya grafiksel görsellerle sunulmuş bilgiyi okuma, yorumlama ve anlama becerisidir. Brill, Kim ve Branch'ın geliştirmiş olduğu bir tanıma göre, görsel mesajları oluşturma ve yorumlama için gerekli olan öğrenilmiş yeterliklerdir (Akt. Kocaarslan ve Çeliktürk, 2013: 345). Bireyin dış dünyayı algılamasında ağırlıklı bir yeri olan görme duyusuyla ilintili olduğu için, görsel okuryazarlığın, diğer okuryazarlıklara bir köprü işlevi görebildiği de ileri sürülmektedir. Nitekim, insan beyninin çalışma ve algılama sistemiyle ilgili son keşifler, görsel uyarıcıların etki gücünün, öğrenmeyi kolaylaştırıcı ve daha kalıcı kılabildiğini göstermektedir (Kurudayıoğlu and Tüzel, 2010: 289).

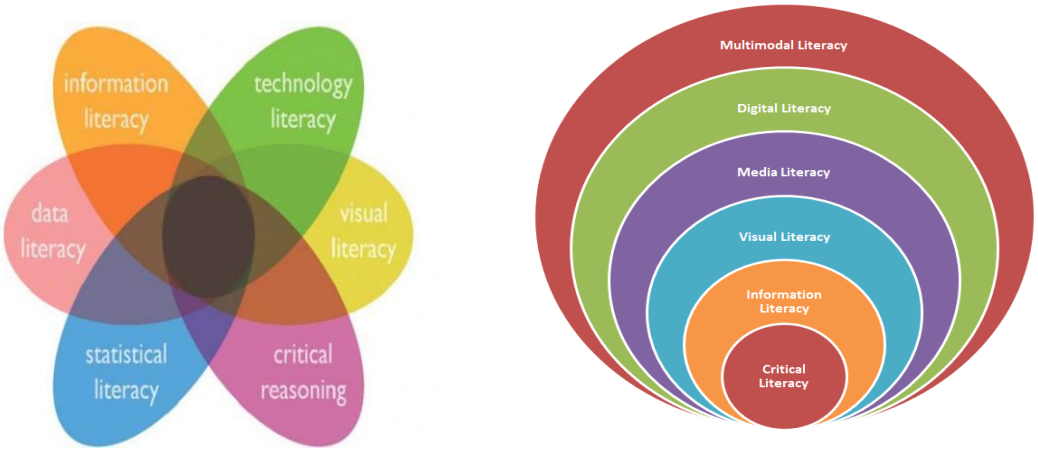
Medya okuryazarlığı: Çok çeşitli tanımlamalarla açıklanabilen medya okuryazarlığında, yazılı ve yazılı olmayan formatlardaki iletilere erişim becerisi ile bu iletileri çözümleme, değerlendirme ve iletme yeteneklerine ilişkin vurgular dikkati çeker (Aksu Bektaş ve Alver, 2020:547). Medya okuryazarlığının bileşenlerinde ve ilgili kuramlarında vurgulanan nokta, bireyin eleştirel çözümleme becerilerine sahip olması ile interaktif olarak kendi mesajlarını yaratmayı öğrenmesi arasındaki bağlantıdır. Nitekim, internet tabanlı "yeni medya" okuryazarlığı, sadece medyayı eleştirel izleme ve tüketmeyle sınırlı olmayıp, bireysel yaratıcılık, bireysel üretim, bir metni veya yayını tasarlama ve düzeltme gibi yeterlilikleri de kapsar (bir web sayfası tasarlamak ya da bir sinema filmi çekmek için gerekli beceriler gibi) (Yersel vd., 2019).

Bilgi okuryazarlığı: Yukarıda yer verilmiş olan tüm okuryazarlıkları kapsar, çünkü, bilgi okuryazarlığı, toplumsal yaşamın her alanıyla ilgili olarak ihtiyaç duyulan bilgilerin oluşturulması, elde edilmesi ve paylaşımıyla ilgili bir olgudur.

İletişimsel ve algısal düzlemde iki tür bilgiden söz edilebilir: Dış dünyadan hazır alınan bilgi ile bireyin kendi zihinsel çabasıyla yeniden yapılandırdığı bilgi (Kurudayıoğlu and Tüzel, 2010:293). Şüphesiz, her iki bilgi türü de birey ve toplum için gereklidir, fakat, bireyin zihinsel, bilişsel ve davranışsal gelişimi için ikinci tür bilginin oluşumuna gerek duyulduğu söylenebilir. Bu bağlamda, bilgi okuryazarlığı, yazılı veya görsel yoldan alınan bilgiyi seçip sınıflandırarak,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yapılandırılan bilgiye dönüştürebilmeyi anlatır (Kurudayıoğlu and Tüzel, 2010: 294). 1980'ler ve 1990'lardan itibaren ortaya çıkan teknolojik gelişmelere ve dönemsel akımlara paralel olarak, kavramın kapsamı bilgisayar okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve yaşamboyu öğrenme düzlemleriyle genişletilmiştir. Buna göre, yeni tanımlardaki kapsam, "bilgiye ihtiyacı olduğunu algılayabilen birey" modeli üzerine kuruludur (Kurbanoğlu, 2010: 726-727). Bu okuryazarlığın diğer okuryazarlıkların genelini temsil edebilmesinin nedeni, bireyin herhangi bir konuda kendi öğrenme ihtiyacının farkına varmasını veya bir sorunla ilgili çözümün bilgisine ulaşabilme yönünde harekete geçme becerisini içermesidir.

Görsel 1. Yeni Okuryazarlıklar(Kaynak: https://elearningindustry.com)

Görsel 1, yukarıda ana hatlarıyla tanımlanmış olan "yeni okuryazarlık" türlerinin bazıları arasındaki etkileşimin küme biçimiyle anlatılmasını ifade ediyor.

3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE SONUÇLARIYLA MÜCADELE

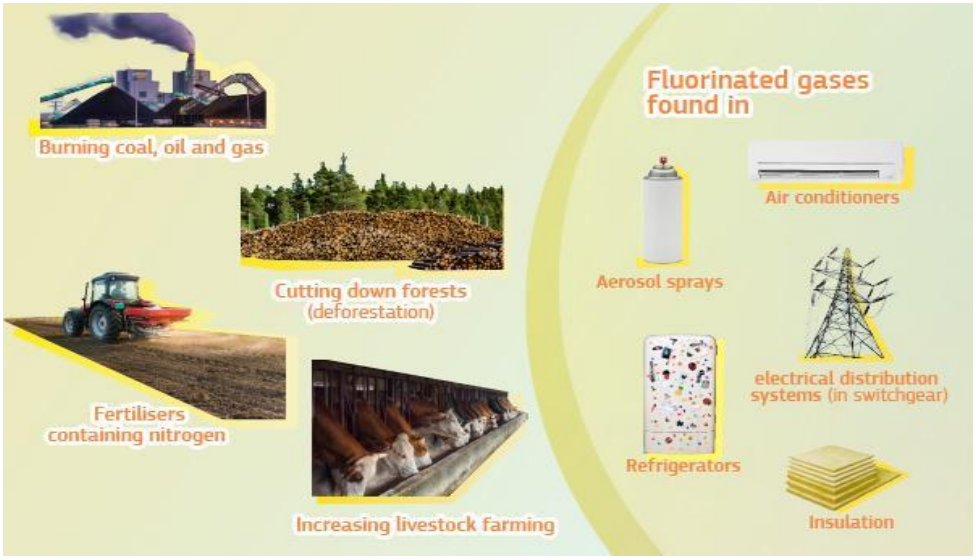
Yukarıdaki tanımlamalardan hareketle, öncelikle vurgulanması gereken nokta, klasik okuryazarlık becerisine sahip bir yetişkin bireyin bu gezegendeki ekolojik tahribatın nedenlerini, sonuçlarını ve yakın gelecekte ivedilikle uygulanması gereken eylem planlarını kavrayabilmekte güçlükler yaşayabilecek olmasıdır. Çünkü hem bir olay hem de bir olgu-süreç olarak *iklim değişikliği*, "iklim" teriminin özündeki tüm fen-doğa bilimlerinden öğelere ek olarak, sosyal bileşenleriyle de karmaşık ama uyumlu bir sistemi işaret eder. Bu sistemin ve süreçlerin kapsadığı alanın bilimsel-kuramsal ve yaşamsal pratikteki genişliği ile çok boyutluluğuna dikkat çekmek üzere aşağıdaki kilit kavramlar sunulabilir:

- **Ekoloji * Biyoloji * Klimatoloji * Kimya * Fizik**
- **Jeoloji * Botanik * Zooloji * Astronomi * Ekonomi**
- **Teknoloji * Tarım * Toprakbilimi * Hidroloji * Meteoroloji**
- **Sosyoloji * İnşaat mühendisliği * Makine mühendisliği * Mimarlık**
- **Orman mühendisliği * Ziraat mühendisliği * Coğrafya * İstatistik**
- **Kentleşme * Teoloji ve inanç sistemleri * Siyaset * Kamu maliyesi**
- **Toplum kalkınması * Halk eğitimi * Belediyecilik * İmar hukuku**
- **Tıp bilimi *Bakteriyoloji * Epidemiyoloji * Psikoloji * Afet bilimi**

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

- **Afet yönetimi** *** Kriz yönetimi** *** Acil kurtarma hizmetleri**
- **Sivil savunma** *** Sigorta hukuku** *** İdare hukuku * Gıda bilimi**

Görüldüğü üzere, ekosistemi bir bütün olarak etkileyen iklim olgusu, kırsal ve kentsel, tarım ve sanayi, insanlı ve insansız, canlı-cansız, ekonomik ve politik düzlemlerdeki her dokuyu ve her süreci kapsayan bir karakteristiğe sahiptir. Çünkü, iklim ve meteorolojik olaylar, içerisinde yaşadığımız ekosistemin sadece atmosferik boyutunu işaret eder gibi görünse de aslında toprak-hava-su dengesinin ve temel madde çevrimlerinin sistemsel etkileşiminin meyvesidir.
1990'lardan itibaren birçok uluslararası kuruluşun dikkat çekmeye çalışarak vurguladığı gibi, fosil yakıtların tüketimi, ormanların kesilmesi nedeniyle küresel orman kütlesinin büyük bölümünün kaybedilmesi, kitlesel büyükbaş hayvancılığının olumsuz etkileri, küresel gelir dağılımındaki adaletsizliklerden kaynaklanan yoksulluk ve açlık ile çoğunlukla 3. dünya ülkelerindeki yanlış kentleşme politikaları giderek iklimi ve dünya sıcaklığını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etkenlerin bileşkesi olarak daha yüksek düzeyde sera gazı, atmosferde doğal olarak bulunan sera gazlarına eklenerek "sera etkisi"ni ve küresel ısınmayı artırmaktadır (Türkeş, 2022).

Görsel 2. Sera Gazı Emisyonlarını Artıran Nedenler(Kaynak: https://climate.ec.europa.eu/climate-change/causes-climate-change_en)

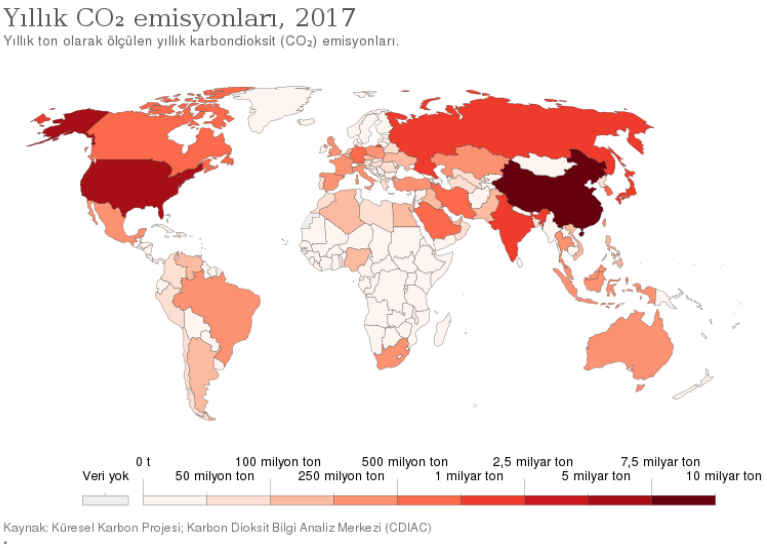
Görsel 2'de şematize edilmiş ve sera gazlarının temel kaynağı olan süreçler-etkinlikler şöyle özetlenebilir:
* Kömür, petrol ve gaz gibi yakıtların tüketilmesi, atmosfere karbondioksit ve azot oksit salınımına yol açar. Ayrıca, ormansızlaşma ve kalan ormanların tahribatı ise, ormanların karbondioksit emerek iklimi düzenlemeye yardımcı olma rolünü ortadan kaldırıp, ağaçlarda depolanan karbonun da atmosfere salınarak sera etkisinin artmasına yol açar. Benzer biçimde, varlıklı ülkelerdeki et ve süt tüketimini karşılamak için yoğun ve kitlesel hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülmesi de azot ve metan salınımını artırmaktadır (inekler ve koyunlar yiyeceklerini sindirdiklerinde büyük miktarda metan üretirler). Tarımda kullanılan ve azot içeren gübreler de azotoksit emisyonlarına neden olur. Çeşitli sanayi iş kollarında kullanılan

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

florlu gazlar, bu gazları kullanan ekipman ve ürünlerden salınırken, karbondioksitten çok daha fazla bir ısınma etkisine sahip emisyonlar üretebilirler(Akın, 2006; Türkeş, 2019).

Bilindiği üzere, 2011-2020 dönemi kaydedilen en sıcak on yıl olarak kayıtlara geçmiş ve 2019'da **küresel ortalama sıcaklık** endüstri öncesi seviyelerin 1.1°C üzerine çıkmış olup, "insan kaynaklı küresel ısınma" şu anda her on yılda 0.2°C artış hızı sergilemektedir. Sanayi devrimi öncesi dönemdeki sıcaklıklarla karşılaştırıldığında 2°Clik artış, doğal çevre, insan sağlığı ve refahı üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratma gücüne sahiptir. Bu da küresel çapta tehlikeli ve büyük felaketlerle sonuçlanabilecek değişikliklerin çok daha yüksek bir riskle ortaya çıkma ihtimalini artırmaktadır. Bu nedenle, uluslararası toplum, ısınmayı 2°C'nin çok altında tutma ve 1.5°C'ye sınırlamaya yönelik çabaları sürdürmek zorundadır (Avrupa Komisyonu, 2024). Nitekim, iklim değişikliğinin azaltılması için 2016 yılında yürürlüğe giren Paris Anlaşması, 2021 yılı Ekim ayında ülkemizde de onaylanmıştır. İnsan kaynaklı sera gazı salınımlarının sonucu olan küresel sıcaklık artışının sanayi öncesi döneme kıyasla 2 C'nin altında tutulması anlaşmanın başlıca hedefi olmakla birlikte, sıcaklık artışının 1.5 C'nin altında tutulmasına odaklanılması da vurgulanmaktadır. Paris Anlaşması'nda ayrıca iklim değişikliğine karşı uyum sağlama yeteneğinin arttırılması, gıda üretimini olumsuz etkilemeyecek düşük sera gazı emisyonlarının desteklenmesi ve iklim değişikliğine dayanıklı kalkınma felsefesine uygun finansal kaynakların oluşturulması da yer almıştır (Öncar Şentürk vd.,2023:14-15).

Günümüzde, "insan kaynaklı iklim değişikliği" şöyle tarif edilmektedir: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne göre iklim değişikliği, "*karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik*" olarak tanımlanmaktadır (United Nations, 1992-Akt. Arıkan, 2006: 9). "İklim değişikliği"nin başlıca sorumlusu olarak ise, insan kaynaklı küresel ısınma gösterilmektedir. Bu sürecin temel nedeni, yukarıda özetlenmiş olan süreçlerdir ki, sera gazı olarak adlandırılan ve çoğunlukla üretim ve tüketim döngülerinde karbondioksit, metan, nitrözoksit ve florlu gazların salınımına yol açarlar (Akın, 2006; Türkeş, 2019).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 3. Küresel Isınmayı Arttıran Karbondioksit Gazının Ülkelere Göre Salınım Düzeyleri(Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Sera_gazı_emisyonları)

Görsel 3, karbondioksit salınımının ülkelere göre dağılımını renk tonlamasına dayalı olarak göstermektedir. Görüldüğü üzere ABD, Rusya ve Çin uzun bir süredir en yüksek salınıma yol açan ülkelerdir. 2019 yılı verilerine göre, kişi başına düşen karbondioksit emisyonlarında ise Suudi Arabistan, Avustralya, ABD, Kanada, Güney Kore ve Rusya öne çıkmaktadır (Akt. https://tr.wikipedia.org).

Küresel ısınma kaynaklı iklim değişikliğinin neden olduğu genel sonuçlar ve/veya mevcut ekosistemler üzerinde doğurduğu olumsuz dönüşümler şöyle özetlenebilir (Aksoy ve Arslan, 2022:54-55; Türkeş, 2022:39-45):

- Kentlerdeki ısı adalarıyla yüksek düzeylere erişen kentsel sıcaklıklar
- Kentsel altyapı ve mimari modellerinin geçersizleşmesi ve/veya yetersizleşmesi
- Kuraklık ve çölleşme nedeniyle tarım ve hayvancılıkta gerileme ve yoksullaşma
- Ani hava olayları ve sel felaketlerinin artması nedeniyle ciddi düzeyde mal ve can kayıpları
- İnsanlar, hayvanlar ve bitkilerde, yeni ısı ve nem koşulları nedeniyle yeni hastalıklar-salgınlar

Tüm bunların, canlı yaşamına ve dolayısıyla hem kırsal hem de kentsel yaşam alanlarına olumsuz etkileri olmaktadır ve yakın gelecekte bu etkilerin finansal, fizyolojik, sosyolojik ve politik maliyetleri yükselecektir. Bu sürecin Türkiye'ye etkileri üzerine ilk belirtilecek nokta, meteorolojik kayıtlardaki sıcaklık değerlerinin değişim seyridir. Örneğin, Türkiye genelinde yıllık ortalama, yıllık en yüksek ve en düşük sıcaklık ortalamalarına bakıldığında, 1990'lı yıllardan itibaren Marmara, Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ağırlıkta olmak üzere yükselişler kaydedilmiştir. Karadeniz ve Doğu Anadolu'nun kuzey kısımları görece daha düşük ısınma eğilimleri gösterse de, Anadolu'nun geneli açısından sonbahar, ilkbahar ve yaz sıcaklıklarındaki artışlar kesindir. Buna paralel olarak, Türkiye genelindeki yağış rejiminin de ciddi düzeyde kuraklaşmayı gösterdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, aşırı iklim ve hava olayları olarak tanımlanan rüzgarın ve yağışın şiddetindeki olağandışı artışları ifade eden olaylar da, özellikle sahil kentleri başta olmak üzere kentsel yaşam koşullarına ve tarımsal faaliyetlere ciddi düzeyde zarar vermeye başlamıştır (Türkeş, 2019:28-48).

Türkiye, farklı topoğrafik durumuna ve konumuna bağlı olarak karmaşık bir iklim yapısına sahiptir. Bu nedenle de küresel ısınma olgusundan en çok etkilenecek ülkeler arasında öne çıkar. Anadolu yarımadasının Güneydoğu, İç Anadolu, Akdeniz ve Ege bölgeleri gibi yarı kurak bölgeleri, küresel ısınmanın tetiklemesiyle çölleşmeye doğru sürüklenecektir. Kuraklığın artması, içme ve kullanma suyu ihtiyacının karşılanamaz duruma gelmesine neden olacağından, insan yaşamı da büyük tehdit altında olacaktır. Atık ve artıkların miktarının artması, mevcut bitki ve hayvan türlerini tehdit edeceğinden, yeni koşullara uygun türler buralara gelirken, mevcut türlerin çoğu ortadan kalkacaktır(Akın,2006:38). Bu durum, Türkiye açısından özgün ulusal eylem planlarına olan acil ihtiyacı sergilemektedir. Çözüm yolu, "Karbon Ayak İzi"ni azaltmanın önemini kavrayarak gerekli bireysel, toplumsal, ekonomik ve siyasal eylemleri öğrenme yeterliliğine sahip bireyler yetiştirmekten geçer. Karbon ayak izi, bir insan veya kuruluşun sürdürdüğü faaliyetler sonucu açığa çıkan sera gazı emisyonlarının, küresel ısınma

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

üzerinde yarattığı etkinin kardondioksit cinsinden hesaplanmasını ifade eder ve Türkiye'de yerel düzeyde karbon ayak izi hesaplayarak eylem planı önerme çalışmaları az sayıda da olsa başlamış durumdadır(Kumaş vd.2019).

4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİ ÖĞRENME-ÖĞRETME MODELİ ÖNERİSİ

Sürecin temel bileşenlerine dikkat çekebilmek adına yukarıda özetlenmiş bilgiler ve ilişkili kilit terimler-kavramlar listesi göstermektedir ki, durumun ciddiyetini kavrayarak gereken eylemlere yönelebilecek bireylerin öğrenme süreçleri için oldukça geniş kapsamlı öğrenme kazanımlarının ve hedeflerinin tanımlanması gereklidir. Bu bağlamda, bireylerin ve toplumun birlikte ve gerçek ihtiyaçlarına dönük bir dönüşümünün başarılabilmesinin, uygulanacak eğitim modelindeki müfredatın özündeki felsefenin yeterliliğine bağlı olduğu açıktır.

Son yıllarda buna yönelik birçok çalışma ve rapor yayınlanmakta olup, özellikle belli mesleklere ve özellikle kentsel yaşam alanlarının girdiği çıkmazların aşılmasında kilit rol oynayabilecek yerel yönetim temsilcilerini kapsayan özel amaçlı eğitim programları da önerilebilmektedir (Komşu ve Samırkaş Komşu, 2023).

Eğitim bilimlerinde, "*hedef kitle-ihtiyaç belirleme*" ve "*öğrenme kazanımları*"nı tanımlama adımlarıyla başlayan eğitim programı tasarlama ve geliştirme sürecinde müfredatın belirlenmesi, öğrenme ortamlarının ve materyalinin tanımlanması ile değerlendirmenin yapılması gibi birbirini tamamlayan aşamalar yer alır (Sançar, 2020; Yeşilyurt, 2013). Böyle bir süreç, sadece okullarda/sınıflarda değil, her yaştan kentli bireyin farklılıkları gözetilerek yaygın eğitim felsefesiyle tasarlanırsa, hem daha esnek müfredat oluşturma hem de esnek zaman-mekan koşullarıyla daha etkili öğrenmeler mümkün olacaktır. Görsel 4, böyle bir süreçteki müfredat için önerilebilecek ve tüm okuryazarlık türlerinin iklim değişikliği tabanlı yönlerini yansıtan öğeleri önermektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

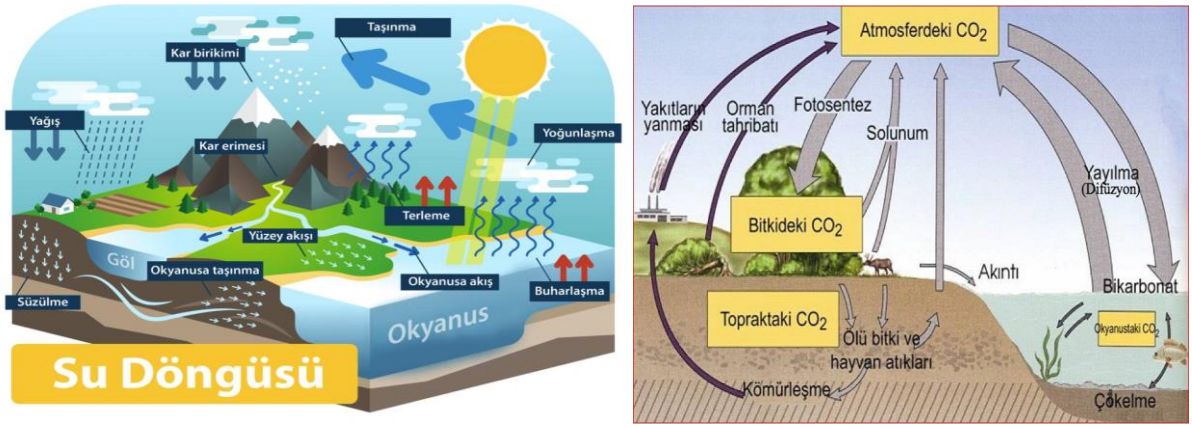
Görsel 4. Bilgi Okuryazarlığıyla İklim Değişikliğinin Temel Bileşenlerinin İlişkisi

Bu tür bir eğitim modeli için aşağıdaki öğelerden oluşan bir taslak geliştirilerek, geri-dönütler yoluyla daha işlevsel modellere erişilebilmesinin yolu açılacaktır:

A- *Hedef kitlenin/grupların ayrı ayrı belirlenmesi*: Bu aşamada yaş, meslek, statü, eğitim düzeyi,…vb. ölçütlere göre hedef kitle sınıflandırması yapılabilir. Örneğin, ilköğretim öğrencileri; 6-11 yaş; lise öğrencileri(12-17 yaş); lisans ve lisansüstü öğrenciler; ev kadınları; mühendisler; belediye personeli; özel şirket yöneticileri; müteahhitler; çiftçiler;…vb.

B- *Ders/öğrenme konularının içeriğinin belirlenmesi ve bağlantılı materyal ile öğrenme ortamlarının tasarlanması:* Bu düzeyde, disiplinlerarası temaları ve bilgileri kapsayan bir öğrenme sürecinde, bireyin "öğrenmeyi öğrenme" yolculuğunda ihtiyaç duyacağı farklı okuryazarlık türlerinin kazandırılmasına yönelik çeşitli deneyimlere/kurslara katılması önemlidir. Dolayısıyla, yaşadığımız gezegendeki ekolojik dengelerin tüm evrenle ilişkisinin kavranışına uzanan öğrenme süreçlerinde yararlanılacak materyalin de eğitim programının hedeflerine ve öğrenme kazanımlarına uygun olması gerekecektir. Görsel 5, bu tür materyalin içermesi gereken temel bilgilere bir örnek olarak sunulmuştur. Materyal ve öğrenme ortamıyla ilgili olarak, günümüz teknoloji koşullarının elverdiği tüm bileşenlerin yer alması gerektiği söylenebilir. Örneğin, uzaktan eğitim için telekomünikasyon teknolojileri ve siber uygulamalardan yararlanma, öğrenme ortamında artırılmış gerçeklik teknolojisiyle daha etkili ve hızlı öğrenmeleri planlama olanaklıdır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 5. Doğada Su ve Temel Madde Döngüleri

C- *Öğrenme kazanımlarının belirlenmesi*: Hedef kitlelerin sınıflandırılarak belirlenmesine paralel biçimde, öğrenenlerin iklim değişikliği olgusunun çok yönlü-boyutlu nedenlerini ve sonuçlarını kavrayışına ilişkin davranış, beceri ve yeterlikler tanımlanmalıdır. Örneğin, ekosistemlerdeki su döngüsünün hangi aşamalardan oluştuğunu açıklar; yaşadığı mahalledeki imar uygulamalarının kentteki oksijen düzeyine etkisini tanımlar; kentlerdeki katı atık yönetimi uygulamaları öncesi ile sonrası süreçlerdeki etkileri karşılaştırır ve sonuçları değerlendirir; su kıtlığı olgusunu tanımlar ve nedenlerini açıklar; iklim değişikliğinin tarımsal sonuçlarıyla mücadelede bilinçli çiftçilerin rolünü açıklar; iklim değişikliğine dönük yeni sosyal politika modellerinin özelliklerini tartışır; çocuklar ile gençlerin yeni iklim koşullarına uygun beslenme ve giyim gereksinimlerini açıklar; yeni iklim koşullarına uygun yapı malzemelerinin özelliklerini tanımlar; iklim değişikliğinin sanayi ürünleri imalatına etkilerini açıklar; yeni iklim koşullarının yol açacağı sağlık risklerine karşı gerekli önlemleri alır ve uygular;…vb.

D- *Uygulama ve ölçme-değerlendirme çalışmalarının yapılması*: Sürecin uygulama aşaması, öğretim-eğitim etkinliklerinin gerçekleştirilmesidir. Sadece örgün eğitim anlayışı ekseninde kalmadan, yaygın eğitim ve yetişkin eğitimi tabanlı modellerin geliştirilmesi farklı yaş, meslek ve sosyo-ekonomik düzeyden öğrenenler için farklı cezbedici özelliklerin doğmasını ve katılımın artmasını sağlayacaktır. Uygulamaya ilişkin geri bildirimlerin ve katılımcıların başarı düzeyinin belirlenmesine dönük ölçme-değerlendirme tekniklerinin bir bütün olarak değerlendirilerek sistemin sürekli olarak iyileştirilmesinin de sağlanması gerekir.

5. SONUÇ

Sonuç olarak, çok hızlı biçimde gelişen yeni iklim koşullarıyla birlikte yaşam alanlarını ve yaşama tarzını da değiştirmek zorunda olan coğrafyalardaki toplumlar, yeni dönemin koşullarına uyum sağlama süreçlerinde yüksek maliyetli felsefeler, politikalar ve teknolojiler geliştirmek durumundadır. Başlangıçta yüksek maliyetli ve üçüncü dünya ülkelerinin koşullarını zorlayıcı özellikler taşısa da, orta ve uzun vadede yeni ekosisteme uyum sağlamanın getireceği avantajlar ve kazanımlar olacaktır. O noktaya erişene dek, doğal afetlere hazırlanma

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ve gerekli kentsel dönüşümleri başarma gibi aşamaları tamamlayabilmek, insan öğesinin hızlı ve etkili biçimde bilinçlendirilmesine bağlıdır. Bu nedenle, yeni okuryazarlıklarla yükselen yeni bireylerin yetiştirilebilmesinde hem bireysel öğrenmelerin teşvik edilmesi hem de sistemli eğitim programlarının ivedilikle tasarlanıp uygulanması kritik önem taşır.

KAYNAKÇA

Akhan, N.E. (2013). Adım adım ekonomi okuryazarlığı: Sosyal bilgiler dersleri için alternatif yollar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ISSN: 1308–9196, 1-36.

Akın, G. (2006). Küresel ısınma, nedenleri ve sonuçları. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 46(2), 29-43.

Akkoyunlu, B., Soylu, M.Y. & Çağlar, M. (2010). Üniversite öğrencileri için sayısal yetkinlik ölçeği geliştirme çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 10-19.

Aksoy, Ö.K. ve Arslan, E.S. (2022). Kentlerde iklim değişikliğinin olası etkilerinin azaltılmasında yeşil altyapı ve ekosistem hizmetlerinin rolü. İnsan & İnsan, 9(33), 53-62. doi: 10.29224/insanveinsan.1104391

Aksu Bektaş, Y. & Alver, M. (2020). Medya okuryazarlığı dersine ilişkin öğrenci tutumları ile öğretmen ve öğretmen adayı görüşlerinin değerlendirilmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 16(3), 546-572. doi:10.17860/mersinefd.793624

Aren, S. & Aydemir, S.D. (2014). A literature review on financial literacy. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi,* 6(11), 33-49. doi: 10.14784/JFRS.2014117326

Arıkan, Y., (2006). Birleşmiş Milletler iklim değişikliği çerçeve sözleşmesi ve Kyoto protokolü metinler ve temel bilgiler. Bölgesel Çevre Merkezi REC Türkiye, s, Ankara.. https://recturkey.files.wordpress.com/2016/11/iklimkyoto1.pdf. Erişim Tarihi: 18.11.2023

Aslantekin, F. & Yumrutaş, M. (2015). Sağlık okuryazarlığı ve ölçümü. *TAF Preventive Medicine Bulletin,*13(4),327-334.www.ejmanager.com/fulltextpdf.php?mno=35309(Erişim tarihi:26. 02.2018).

Aşıcı, M.(2009).Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık.*Değerler Eğitimi Dergisi*,7 (17),9-26.

Avrupa Komisyonu (EC), 2024. https://climate.ec.europa.eu/climate-change/causes-climate-change_en. (Erişim tarihi:14.05.2024).

Hasan, F.R. (1994). Limits and possibilities of law and legal literacy- Experience of Bangladesh women. *Economic and Political Weekly*, 29(44),69-76. www.http://www.jstor.org/stable/4401968. (Erişim tarihi:26.02.2018).

Holbrook, J. & Rannikmae, M. (2009). The meaning of scientific literacy. International Journal of Environmental and Science Education, 4 (3), 275-288. http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ884397.pdf (Erişim tarihi:15.02.2018).

Katz, I.R. & Macklin, A.S. (2007). Information and communication technology literacy: Integration and assessment in higher education. *Systemics, Cybernetics and Informatics*, 5(4), 50-55.

Kocaarslan, M & Çeliktürk, Z. (2013). Eğitim fakültesi öğrencilinin görsel okuryazarlık yeterliklerinin belirlenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 344-362. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/buefad/article/view/1082000048/1082000047 (Erişim tarihi: 20.02.2018).

Komşu, U.C. (2018). New literacy types and learning strategies for adult learners, (içinde)Academic Researches in Educational Sciences (Ed.:Gülcan Mıhladız), Gece Kitaplığı: Ankara.

Komşu, U.C. & Samırkaş Komşu, M. (2023). İklim değişikliği ve belediyeler için yeni iklim koşullarına uygun hızmetiçi eğitim programları geliştirme önerisi, Biltek-8 International Symposium on Current Developments in Science, Technology and Social Sciences, October 24-26, 2023- Paris- France.

Kumaş, K., Akyüz, A., Zaman, M. & Güngör, A. (2019). Sürdürülebilir bir çevre için karbon ayak izi tespiti: MAKÜ Bucak Sağlık Yüksekokulu örneği. *El-Cezerî Fen ve Mühendislik Dergisi* 6(1), 108-117.

Kurbanoğlu, S.S. (2010). Bilgi okuryazarlığı: Kavramsal bir analiz. *Türk Kütüphaneciliği,* 24 (4), 723-747.

Kurudayıoğlu, M. & Tüzel, S. (2010). 21. Yüzyıl okuryazarlık türleri, değişen metin algısı ve Türkçe eğitimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları,* 28, 283-298. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tubar/article/view/ 5000073085 (Erişim tarihi:20.02.2018).

North Central Regional Educational Laboratory-NCREL (2003). 21st century skills: Economic literacy. www.careersmarts.com/21/engauge21st.pdf (Erişim tarihi:10.09.2017)

OECD, (2016). Beceriler önemlidir:Yetişkin Becerileri Araştırmasının Kapsamlı Sonuçları, Türkiye Ülke Notu. https://www.oecd.org/skills/piaac/Skills-Matter-Turkey-Turkish-version.pdf. (Erişim tarihi 15.02.2023)

Önal, H.İ. (2007). Medya okuryazarlığı: Kütüphanelerde yeni çalışma alanı. *Türk Kütüphaneciliği,* 21 (3), 335-359. http://tk.org.tr/index.php/TK/article/view/99/97.(Erişim tarihi:20.02.2018)

Öncar Şentürk, G., Gök, G. & Koçyiğit, H. (2023). Tarımda karbon ayak izi ve iklim değişikliğine etkisi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, 1(1),12-24.

Sançar, B. (2020). Eğitimde program geliştirme ders notları. www.acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php%3Fid%3D98998+&cd=2&hl=tr&ct=clnk&gl=tr(Erişim tarihi 20.10.2023)

Sarıgül, H. (2015). Finansal okuryazarlık tutum ve davranış ölçeği: Geliştirme, geçerlik ve güvenirlik. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13 (1), 200-218. Doi:10.11611/ JMER408 (Erişim tarihi:18.02.2019).

Taş, T.A. & Akış, N. (2016). Sağlık okuryazarlığı. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 25 (3), 119-124. www.ttb.org.tr/sted/images/files/dergi/2016/3.pdf (Erişim tarihi:18.02.2019).

Timur, B., Yılmaz, Ş. & Timur, S. (2014). Çevre okuryazarlığıyla ilgili 1992-2012 yılları arasında yayımlanan çalışmalarda genel yönelimlerin belirlenmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5, 22-41.

Türkeş, M. (2019). İklim değişikliğinin bilimsel temelleri, Türkiye'ye etkileri. İklim değişikliği alanında ortak çabaların desteklenmesi projesi eğitim modülleri serisi-1. Ankara: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve Merkezi İhale Kurumu-AB.

Türkeş, M. (2022). İklim diplomasisi ve iklim değişikliğinin ekonomi politiği. Bilim ve Ütopya, 332.

Yanılmaz, M. (2011). Hukuk okuryazarlığı. (2. baskı). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı AEP Uygulama ve Yaygınlaştırma Projesi, İstanbul: Nakış Ofset.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yersel, B., Birsen, H., Binark, F.M., Özata, F.Z., Bayraktutan, G., Öztürk, M.C., Yılmaz, R.A. ve Şen, M. (2019). *Dijital iletişim ve yeni medya* (Editör: Mesude Canan Öztürk). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Yeşilyurt, E. (2013). Program geliştirme dersinin öğretmen adaylarının program geliştirmeye ilişkin bilişsel farkındalık düzeyine etkisi. Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 6(3), 316-342.

Wikipedia.org. Kişi başına düşen karbondioksit emisyonları.; Karbondioksit gazının ülkelere göre salınım düzeyleri. (Erişim tarihi:14.05.2024).

Türk Dil Kurumu web sitesi, (2024). tdk.gov.tr

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

MADDE KULLANIMI NEDENİYLE DENETİMLİ SERBESTLİK TEDBİRİ ALAN BİREYLERDE AİLEYLE ÇALIŞMA

Dr, Özge GAMSIZ TUNÇ [1]
[1] Adalet Bakanlığı, ozgegamsiz89@hotmail.com - 0000-0002-7473-7975

ÖZET

Bağımlılık hem dünyada hem de ülkemizde giderek artan bir sorundur. Madde kullanım bozukluğu, bireyin kendisini etkilediği kadar ailesini ve toplumu da etkilemektedir. Madde kullanan bir aile üyesinin varlığı o aileyi maddi, fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bağımlılık ve bağımlılığın doğası ile tedavi süreçleri hakkında bilgi sahibi olmayan aile üyeleri, madde kullanım bozukluğu olan bireylerin rehabilitasyon sürecinde çoğu zaman engel teşkil edebilmektedir. Diğer taraftan daha destekleyici ve bilinçli aile ortamı madde bağımlılığı rehabilitasyonunda olumlu katkı sunmaktadır. Bu çerçevede ailenin hem bir risk faktörü hem de koruyucu ve destekleyici bir faktör olduğu ileri sürülebilir. Bununla birlikte madde kullanımı rehabilitasyonunda denetimli serbestliklerin rolü büyüktür. Madde kullanımı nedeniyle denetimli serbestlik tedbiri altında olan bireylerle yürütülen iyileştirme çalışmalarının yanı sıra bu bireylerin aileleriyle de çalışmanın önemli olduğu görülmektedir. Aile ortamının huzurlu olması, aile bağlarının artırılması ve ailenin bağımlı bireylere desteği sayesinde bağımlılığın tedavisinin daha etkili olması beklenmektedir. Bu araştırmada madde kullanımı nedeniyle denetimli serbestlik tedbiri alan bireyle yürütülen rehabilitasyon sürecinde aileyle çalışma üzerine değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Madde bağımlılığına yönelik iyileştirme çalışmaları gerçekleştirilen denetimli serbestliklerde yürütülen uygulamalarda aileyle çalışmalar yapılmasının ve ailenin bağımlılık süreci hakkında bilgilendirilmesinin bağımlılığın tedavisine olumlu açıdan katkı sağlayacağı belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Madde kullanımı, Denetimli serbestlik, Aile.

WORKING WITH FAMILIES OF INDIVIDUALS UNDER PROBATION DUE TO SUBSTANCE USE

ABSTRACT

Addiction is an increasingly prevalent issue both globally and in our country. Substance use disorder impacts not only the individual but also their family and society at large. The presence of a family member who uses substances negatively affects the family in financial, physical, psychological, and social aspects. Family members who are lack of knowledge about addiction, its nature, and treatment processes can often pose obstacles during the rehabilitation

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

of individuals with substance use disorder. Conversely, a more supportive and informed family environment contributes positively to substance addiction rehabilitation. In this framework, it can be argued that the family is as both a risk factor and a protective and supportive factor. In addition, supervised probation plays a significant role in the rehabilitation of substance use. In addition to the rehabilitation activities carried out with individuals who are under probation due to substance abuse, it is also important to work with the families of these individuals. It is expected that the treatment of addiction will be more effective thanks to the peaceful family environment, increasing family ties and family support for addicted individuals. In this study, it is aimed to make an evaluation on working with families during the rehabilitation process of individuals under supervised probation due to substance use. It has been stated that involving families in the rehabilitation efforts carried out within probation and informing them about the addiction process will contribute positively to the treatment of addiction.

Keywords: Substance use, Probation, Family.

1. GİRİŞ

Madde kullanımı ülkemizde ve dünyada giderek artan ve toplumları tehdit eden bir problemdir. Madde kullanımı bireyleri fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan etkilemektedir (Cömert, 2020). Her madde kullanımı madde kullanım bozukluğuna dönmese de (Walters, 2022), en az bir kere madde kullanımı olan bireylerin %12'sinde madde kullanım bozukluğu geliştiği ifade edilmektedir (Lopez-Quintero ve diğ., 2011). Buna göre en az bir kere madde kullanmanın madde kullanım bozukluğu için bir risk faktörü olduğu görülmektedir.

Madde bağımlılığının nedenleri psikolojik, biyolojik, sosyolojik, kültürel ve ailevi olarak incelenebilmektedir (Kıryar, 2020). Aile madde bağımlılığının olumsuz sonuçlarından etkilenen bir kurum olmakla birlikte, madde bağımlılığının nedenleri arasında bir risk faktörü olarak yer almaktadır. Ailenin çocuk üzerindeki etkileri daha çocuk doğmadan önce başlamaktadır (Yavuzer, 2006). Yapılan çalışmalar aile içindeki olumsuz yaşantıların ve aile içi sorunların çocukların madde kullanımına yol açtığı (Ögel ve Erol, 2005), aile içi şiddetin çocuklarda madde kullanımıyla birlikte suç işleme olasılığını artırdığı (Günşen İçli, 2009); boşanmış bir ailede büyümenin madde kullanımını artırdığı (Doğan, 2021); ailede hor görülme, kavga, çatışma, şiddet, baskıcı tutum ve iletişim zayıflığının (Aydemir, 2017; Ögel, 2014); gergin ve örseleyici yaşam olaylarının, benlik saygısında düşüklüğün ve ailede madde kullanımı olmasının (Köroğlu, 2024) madde kullanımını artırdığı belirtilmektedir. Başka bir çalışmada ailelerinde madde kullanımı olan ve sevgiden yoksun bir şekilde büyütülen çocukların madde kullanımına ve suç işlemeye yöneldikleri ifade edilmektedir (Eryalçın, 2020). Benzer şekilde ailesinde alkol ya da madde kullanımı olan bireylerin bağımlılığa daha yatkın oldukları ortaya konulmuştur (Akdemir Gandur, 2010; Balcı, 2011; Dönmezer, 1994; Köroğlu, 2024).

Erken yaşta madde kullanımına başlayan çocukların geç başlayan kullanıcılara göre psikososyal açıdan daha fazla risk altında kaldıkları tespit edilmiştir. Ergenlik döneminin madde kullanımına başlamada bir risk faktörü olduğu ifade edilmektedir (Henggeler ve

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sheidow, 2012; Horigian ve diğ., 2016; Poudel ve diğ., 2016). Ergenlerin aile üyelerinden birisinin alkol bağımlılığı, sevgiyi tanıyamama, sevgi eksikliği, aile ortamından uzak kalma, aile öyküsünde suç ve antisosyal eğilim, aile ilişkilerinde zayıflık, ebeveynden algılanan sosyal desteğin düşüklüğü, tek ebeveynli olmak, ebeveynler arası tutarsız disiplin uygulaması, ebeveynlerin aşırı esnek ya da katı tutumları ve aile ilişkilerinin yeterince doyum verici olmaması, ergenlerin madde kullanımında ailevi risk faktörlerindendir (Siyez, 2013; Uzbay, 2015; Yavuzer, 2006). Benzer şekilde ailelerinde madde kullanımı olan çocuklarda madde kullanım bozukluğu gelişme riskinin daha fazla olduğu belirtilmektedir (Acar ve diğ., 2015; Yavuzer, 2006; Zimic ve Jukic, 2012). Bununla birlikte ergenlerde madde kullanım bozukluğu sıklıkla gözden kaçabilen tanılardan biridir (Gövebakan ve Duyan, 2022).

Madde kullanımı bireyin bir sorunuymuş gibi düşünülse de madde kullanımının sonuçları bireyin tüm ailesini olumsuz açıdan etkilemektedir (Aydemir, 2017; Gruber ve Taylor, 2006). 2022 yılında madde kullanımı olan bireylerin %83,6'sının aileleriyle birlikte yaşadıkları bulunmuştur (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2023). Özellikle aile üyelerinden birinde madde kullanım sorunu olan bireylerin ailelerinin incindiği veya acı çektiği anlaşılmaktadır (Köroğlu, 2016). Bu yönüyle madde kullanımı olan bireylerle yaşayan aileler, madde kullanımının olumsuz sonuçlarından etkilenerek risk altına girmektedirler (Ventura ve Bagley, 2017). Madde kullanımı, bireylerde fiziksel ve psikolojik açıdan kısa ve uzun vadeli istenmeyen sonuçlar doğurmakla birlikte (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2023; Yeşilay, 2022), erken yaşta madde kullanımına başlayan çocukların ailevi, hukuki, sosyal ve ekonomik açıdan sorunlarla karşılaşma oranlarının yüksek olduğu bulunmuştur (Poudel ve diğ., 2016).

Aile içerisinde madde kullanımı olan bir birey varsa aile onun yanında kalmaya devam ederek bağımlılığı büyütmeye başlamaktadır. Bu açıdan bağımlılık, bir aile hastalığı olarak tanımlanmaktadır (Gövebakan ve Duyan, 2022). Bir meta analiz çalışmasına göre madde kullanımı olan ergenlerle yürütülen çalışmalarda kanıta dayalı aile yaklaşımlarının kullanılmasının bireysel görüşme ve grup çalışmalarına kıyasla daha fazla katkı sağladığı ifade edilmektedir (Baldwin ve diğ., 2012). Yapılan çalışmalar aile terapilerinin madde bağımlılığı tedavisinde uzun bir geçmişe sahip olduğunu, aile olarak katılım gösterilen aile temelli terapilerin madde kullanımını azaltmada oldukça anlamlı bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedir (Henggeler ve Sheidow, 2012; Horigian ve diğ., 2016). Başka bir çalışmada madde bağımlılığı olan bireylerin ailelerine destek vererek madde bağımlılığından kurtulmalarına yardım edilmesine fayda sağlanabileceği ifade edilmektedir (Kök ve Tekeli, 2020). Aynı şekilde aile temelli müdahale programları ile ebeveyn uygulamalarının madde kullanımı ve çocuklarla ilişkili diğer sorun davranışların çözümünde katkısı aktarılmaktadır (Eryalçın ve diğ., 2022). Madde bağımlılığına dönük yapılan çalışmalarda özellikle çocuk ve ergenlerle çalışılırken aileyi sürece katmak önemlidir.

Madde bağımlılığıyla mücadelede denetimli serbestliklerin rolü büyüktür. Denetimli serbestlik tedbiri altında bulunan bireylerin yaklaşık yarısının (%47,5) madde kullanım bozukluğu kriterlerini taşıdığı tespit edilmiştir (Alarid ve Matz, 2024). Bir çalışmada erkek denetimli serbestlik yükümlülerinin yaklaşık yarısının madde kullanım tedavisine ihtiyaç duyduğu, ancak sadece dörtte birinin tedavi gördüğü belirtilmiştir (Moore ve diğ., 2019; Perry ve diğ., 2015). Ayrıca madde kullanımı ile şiddet (Altuner ve diğ., 2009) ve diğer suçlu davranışlar arasında bir bağlantı olduğu (Yağbasan, 2010), madde kullanımı olan bireylerde suç

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

davranışının beş kat daha fazla arttığı tespit edilmiştir (Uğurlu ve diğ., 2020). Madde kullanımı olan bireylerin tekrar suç işleyebildiği (şiddet içeren suçlar ile araç kullanımı) ve genellikle madde elde etmek için suç işledikleri (hırsızlık vb.), yasadışı yollardan madde satın alıp bulundurabildikleri görülmektedir (Walters, 2022).

Türkiye'de Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığının istatistik raporlarında, 2018 yılı ocak ayı istatistikleri sonucunda tedavi ve denetimli serbestlik kararı verilen (TCK[1] 191. madde) 52.348 kişinin bulunduğu, ancak bu sayının 31 Ağustos 2022 tarihli istatistiklerinin sonucuna göre 66.825'e çıktığı görülmüştür (http-1). Türkiye Uyuşturucu Raporu (2023) sonucunda 2022 yılında sigara ve alkol tedavisi haricinde tedavi merkezlerine başvuran bireylerin sayısının 302.911 olduğu, bu sayının 113.981'inin denetimli serbestlik tedbiri altında olduğu tespit edilmiştir. Buna göre Türkiye'de denetimli serbestlik altında bulunan kişi sayısının arttığı anlaşılmaktadır.

Özellikle madde kullanımı olan bireylerin denetimli serbestlik tedbiri altındayken ailelerine karşı sorumlulukları ve gerekliliklerini yerine getirmede güçlük yaşadıkları ifade edilmektedir (Walters, 2022). Bu bağlamda 2000'li yıllardan itibaren ABD'de madde kullanımı nedeniyle ceza sistemlerinde bulunan çocuklarla yapılan çalışmalarda "Fonksiyonel Aile Terapisi, Multi-sistemik Terapi ve Çok Boyutlu Aile Terapisi" gibi kanıta dayalı yöntemlerde bir artış olduğu görülmektedir (Elkington ve diğ., 2020). Türkiye'de de 05.04.2023 tarihli ve 32154 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan ve 7445 sayılı kanun değişikliğinde 27. maddede 03.07.2005 tarihli ve 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanununa 12. maddesinden sonra gelmek üzere "Yükümlülüklerin belirlenmesi veya yerine getirilebilmesi bakımından gerekli görülmesi halinde bu madde uyarınca yapılacak iş ve işlemler hakkında şüphelinin ailesine bilgi verilebilir veya ailesinden bilgi istenebilir." ifadesinin eklendiği görülmüştür (Resmî Gazete-1, m. 12/A/4). Bu bağlamda denetimli serbestlik müdürlüklerinde madde kullanımı nedeniyle denetimli serbestlik altında bulunan yükümlülerle çalışılırken ailelerin de rehabilite çalışmalarına katılması ve iş birliğine dayalı bir süreç yürütülmesinin gerektiği ortaya konulmuştur. Türkiye'de denetimli serbestlik uygulamalarında aileyle çalışma boyutunun yeterince ele alınmadığı belirtilmiştir (Eryalçın ve diğ., 2022). Bu çalışmanın amacı, madde kullanımı nedeniyle denetimli serbestlik tedbiri alan bireylerle çalışılırken aileyle çalışma hakkında genel bir çerçeve çizmektir. Çalışmada öncelikle madde bağımlılığı tedavisinde ailenin yeri açıklanmış, sonrasında denetimli serbestlik sisteminde aileyle çalışma hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca madde kullanımı nedeniyle denetimli serbestlik tedbiri alan yükümlülerin aileleriyle çalışmasına yönelik bütüncül bir sistem oluşturulmasına ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

2. MADDE BAĞIMLILIĞI TEDAVİSİNDE AİLENİN YERİ

Madde bağımlılığında tedavi, psikiyatrik, psikolojik ve aile temelli tedavileri içermektedir (Yeşilay, 2022). Madde bağımlılığı tedavisinde kişisel ve çevresel özelliklerin yanı sıra ailevi özelliklerin de tedavinin başarısını etkilediği ifade edilmektedir (Yılmaz Çengel

[1] TCK: Türk Ceza Kanunu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ve diğ., 2020). Diğer taraftan madde bağımlılığında iyileşme sürecine aile içinde yaşanan çatışmaların ve sorunların artmasının nükse yol açtığı görülmektedir (Köroğlu, 2016).

İnsan davranışlarını yönlendiren ve şekillendiren sosyal grubun aile olduğu dile getirilmektedir (Özabacı ve Erkan, 2013). Aile; biyolojik ve psikolojik bağları ile aralarında tarihsel, duygusal ve ekonomik birliktelikleri olan ve yaşayanları aynı evin üyeleri olarak tanımlanan bir sistemdir. Aile, üyelerini birbirine bağlamaktadır. Aile sisteminin içerisinde aile üyelerinin rolleri, ilişkileri, iletişim biçimleri ve güç dağılımları arasında bir denge olmakla birlikte madde kullanımı aile sisteminin dengesini bozmaktadır (Gövebakan ve Duyan, 2022). Bu nedenle madde kullanımı ve madde kullanım bozukluğunun bireyler ve aileleri üzerindeki etkileri büyüktür (Lander ve diğ., 2013). Çocukların ebeveynlerinin uyuşturucu madde hakkındaki görüşlerinden etkilendikleri belirtilmektedir (Kök ve Tekeli, 2020).

Bir sistem olarak aile, bireyler için temel bağlanma, beslenme ve sosyalleşme işlevlerini sürdürmektedir (Lander ve diğ., 2013). Aile sistem teorisi, ailenin tüm parçalarının birbirleriyle etkileşim içinde olduklarını aktarırken aile içerisinde yaşanan bir stres sonucunda tüm ailenin değişik boyutlarda etkileneceğini savunmaktadır (Özabacı ve Erkan, 2013). Bağımlılık aile sisteminin dengesini bozmaktadır (Ögel, 2014). Ailenin sıcak, cana yakın tavrı ve güçlü aile bağlarını hissettirmesi çocuklarının madde kullanımını önleyebilmektedir. Ailenin çocuklarıyla iletişimlerini açık tutmalarının ve sorunları birlikte ele almalarının çocuğun madde kullanımından uzaklaşmasını sağladığı tespit edilmiştir. Ailenin çocuğu madde kullanımından koruyucu ve önleyici özelliğinin yanı sıra madde kullanımı olan bireye de sosyal destek sağladığı bilinmektedir. Ailesinin desteğini alan bağımlı birey kendini daha kolay değiştirmekte ve tedavinin etkisi kalıcı olmaktadır (Köroğlu, 2024). Tedavide ailenin sadece madde kullanımı olan bireyin değişmesini beklemesi yanıltıcıdır. Madde bağımlılığı tedavisinde özellikle aile üyelerinin davranışlarını değiştirmesi gerekmektedir. Bu süreçte aile üyelerinin de madde kullanımı olan birey kadar bilgi sahibi olması gerektiği, çocuklarını iyi takip etmelerinin, onun arkadaşlarını tanımanın, arkadaşlarının aileleriyle tanışmanın, onu madde çevresinden uzaklaştırmanın, onu ödüllendirmenin, zamanı yapılandırmanın, ona sorumluluk almayı öğretmenin önemi ifade edilmektedir (Ögel ve diğ., 2004; Ögel, 2014). Ayrıca ailede rahat bir ortamın, birbirlerine saygı duyulan bir yaşantının ve aile destek ağının olmasının (Ögel, 2014), madde kullanımı olan bireye karşı sabırlı olunmasının, ona karşı savunmaya geçmeden dinlenmesinin ve onun çektiği acıları anlamaya çalışılmasının (Köroğlu, 2016) gerekliliği belirtilmektedir.

Madde kullanımı olan bireylerin çoğunlukla sorumluluklarını yerine getirmedikleri (Karahan ve Sardoğan, 2020) ve sorumluluklarını başkasına devretme eğiliminde oldukları (Gövebakan ve Duyan, 2022) ifade edilmektedir. Madde kullanımı olan bireyin aile üyeleri çoğunlukla bağımlı bireyin sorumluluklarını üstlenen bir role bürünmüştür. Eş bağımlılık olarak adlandırılan bu durumda bağımlı bireyin ailesi, madde kullanımı olan bireyin her istediğini yapmaya kendini mecbur hissetmektedir. Ailenin sonsuz desteği madde bağımlılığının devam etmesine yönelik bir pekiştirme sağlamaktadır. Böyle durumlarda ailenin desteğinin minimum düzeye indirilmesi önerilmektedir (Ögel, 2014). Bu bağlamda madde kullanımı olan bireyin ailelerine verilecek bağımlılık eğitimleri sayesinde ailelerin bağımlılık konusunda farkındalıkları artmaktadır. Madde bağımlılığına yönelik rehabilite çalışmaları gerçekleştiren denetimli serbestliklerde aileyle çalışmanın gerekli olduğu düşünülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

3. DENETİMLİ SERBESTLİK SİSTEMİ VE AİLE

Türkiye'de madde ve madde kullanımıyla ilişkili suçlar 26.09.2004 tarihli ve 5237 sayılı TCK'ye göre üç ana başlık altında toplanmıştır. TCK 188. maddesinde "Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti"; TCK 190. maddesinde "Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırmak" ve TCK 191. maddesinde "Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak" yer almaktadır.

TCK'nin 191. maddesinde "Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak" ibaresi gereğince madde kullanımı olan bir kişinin iki yıl ila beş yıl arasında hapis cezası ile cezalandırılmasına dair 2014 yılında yapılan bir değişiklik meydana gelmiştir. İlgili suç kapsamında hakkına soruşturma başlatılan şüpheli hakkında ise, 04.12.2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 171 inci maddesindeki şartlar aranmaksızın, beş yıl süreyle kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte 18.06.2014 tarihinde yapılan değişiklikle Cumhuriyet savcısı, bu durumda şüpheliyi, erteleme süresi zarfında kendisine yüklenen yükümlülüklere uygun davranmadığı veya yasakları ihlâl ettiği takdirde kendisi bakımından ortaya çıkabilecek sonuçlar konusunda uyarmaktadır (Resmî Gazete-4, 2004, m.191-Değişik: 18/6/2014-6545/68 md.).

28.03.2023 tarihinde yapılan değişiklik ile erteleme süresi zarfında şüpheli hakkında asgari bir yıl süre ile denetimli serbestlik tedbirinin uygulandığı ve denetimli serbestlik müdürlüğünün teklifi ile Cumhuriyet savcısının kararı ile altışar aylık süreyle en fazla iki yıl daha sürenin uzatılabileceği ifade edilmiştir. Bu sürede kişi tedaviye tabi tutulabilmektedir. Cumhuriyet savcısı kişinin uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanıp kullanmadığını tespit edebilmek amacıyla yılda en az iki defa şüphelinin ilgili kuruma sevkine karar verebilmektedir (Resmî Gazete-4, 2004, m. 191-Değişik: 28/3/2023-7445/18 md.). TCK'de yapılan bütün bu değişiklikler Türkiye'de madde kullanımının arttığını ve yasal açıdan yeni tedbirlere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu kapsamda denetimli serbestlik sisteminde yürütülen rehabilitasyon çalışmalarının rolünün büyük olduğu görülmektedir.

Türkiye'de denetimli serbestlik sistemi, 20 Temmuz 2005'te yayımlanan, 25881 sayılı Resmî Gazete'de belirtilen kanunla (Resmî Gazete-2, 2005) uygulanmaya başlanmıştır. İlgili kanun kapsamında yayımlanan Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğine göre denetimli serbestlik "Şüpheli, sanık veya hükümlünün toplum içinde denetim ve takibinin yapıldığı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı bir infaz sistemi" olarak tanımlanmaktadır (Resmî Gazete-3, 2021, m. 4/f). Bu yönetmelik çerçevesinde denetimli serbestliğe tabi olan madde kullanım geçmişi olan bireyler için öncelikle risk ve ihtiyaç değerlendirmesi yapılmakta ve sonrasında haklarında düzenlenen plan doğrultusunda görevli denetimli serbestlik uzmanları (psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve öğretmen) tarafından bireysel görüşme, grup çalışması, seminer çalışmaları, boş zaman aktiviteleri gibi rehabilite çalışmaları gerçekleştirilmektedir (Resmî Gazete-3, 2021, m. 38/1).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Birey ve toplum odaklı bir uygulama olan denetimli serbestlik sisteminde temel hedef, haklarında adlî merciler tarafından ceza verilmiş 18 yaş üzeri yetişkin ve 18 yaş altı çocuk ile ergenlerin denetim ile takiplerini sağlamak, onların yaşam koşullarını geliştirmek, yeniden suç işlenmesini önlemek ve birey ile toplumun korunmasına yardım etmektir (http-2). Bu çerçevede, denetimli serbestlik sistemi suç işleyen bireylerin hem psikolojik hem sosyal destek alabilmelerine olanak sağlamaktadır. Ayrıca aileyle yürütülen bireysel görüşme, grup ve seminer çalışmalarıyla aile bilgilendirilmektedir. Bu sayede madde kullanımının ve suç tekrarının önlenmesi amaçlanmaktadır.

Denetimli serbestlik müdürlüklerinde çocuk hizmetleri bürosunda, 18 yaş altı suça sürüklenen çocuklarla yürütülen çalışmalar yetişkin yükümlülerden ayrı büro ve ilgili çocuk uzmanı tarafından yerine getirilmektedir. Gerçekleştirilen çalışmalarda çocuk hizmetleri bürosunda görevli uzmanın görev ve sorumlulukları arasında "Aile görüşmeleri yapmak (Resmî Gazete-3, 2021, m. 19/4/ğ)" ile "Gerekli görülmesi halinde suça sürüklenen çocuğun risk ve ihtiyaçlarının değerlendirilmesi, uygun müdahalenin planlanabilmesi, çocuğun tekrar suça sürüklenmesini önlemeye yönelik yürütülen çalışmalarda gerekli iş birliğinin sağlanabilmesi amacıyla ev, okul, iş yeri ve benzeri ziyaretleri yapmak (Resmî Gazete-3, 2021, m. 19/4/h)" yer almaktadır. Bu bağlamda özellikle madde kullanımı nedeniyle denetimli serbestlik alan suça sürüklenen çocuklarla yapılan rehabilite çalışmalarında aileyle çalışmak daha önemli hâle gelmiştir.

Denetimli serbestlikte yürütülen çalışmalar incelendiğinde, madde kullanımı nedeniyle tedbir altında yer alan yükümlülerin aileleriyle ilgili proje ve çalışmaların yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda önleyici ve rehabilite edici bir program olan "Türkiye'de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinde Çocuklar için Etkili Bir Risk Değerlendirme Sisteminin Geliştirilmesi Projesi (DENGE)" denetimli serbestliklerdeki hem 18 yaş altı suça sürüklenen çocuklara hem de ailelerine uygulanmak üzere geliştirilmiş ve uygulanmakta olan bir proje çalışmasıdır (http-3). Benzer şekilde madde nedeniyle denetimli serbestlik tedbiri altında bulunan yükümlülerin ailelerine yönelik farklı bir proje olan "Bağımlılıkla Mücadelede Aile Eğitimi Programı (BAMAP)" uygulamasının sekiz oturumluk bir psikoeğitim çalışması olduğu, 2019 yılında pilot uygulama ile başladığı ve denetimli serbestlik sisteminde uygulandığı görülmektedir (http-2). Bu kapsamında 2022 yılında hizmet içi eğitimler kapsamında 40 denetimli serbestlik personeline uygulanmak üzere aile eğitimlerinin verildiği görülmüştür (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2023). Yapılan proje ve uygulamalar madde bağımlılığı rehabilitasyonunda aileyle çalışmanın önemini göstermektedir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Her anne-baba çoğunun sağlıklı, mutlu ve üretken olmasını istemektedir. Çocuğun madde kullanımından korunmasına aileye büyük görev düşmektedir. Özellikle anne-baba ve çocuk arasındaki iletişimin açık olması, birlikte çözüm bulmaları, ebeveynlerin çocuklarını yüreklendirmeleri, onlara sınır koymaları ve onları gözetmeleri gerekmektedir. Benzer tutum yetişkin bireyler için de geçerlidir. Eşi ya da aile üyelerinden biri madde kullanan bireyin eşi ya da ailesi ona empatik yaklaşım ve olumlu iletişimle destek vermeli ve onu pekiştirmemek

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

için onunla tartışmayı sonlandırmalıdır (Köroğlu, 2024). Tedavi sürecine aileyi katmanın ve aile ilişkilerini yeniden yapılandırmanın tedavinin olumlu etkilerini sürdürdüğü ifade edilmektedir (Henggeler ve Sheidow, 2012). Bu sayede aile üyeleri madde kullanımı olan bireyi tedaviye ikna edebilir, rehabilite sürecinde destek sağlar ve tedavinin kalıcılığını artırmış olur.

Aileler madde kullanımı olan bir aile üyesinin varlığında panik olmakta, sıklıkla yanlış adım atmakta ve nasıl davranacaklarını bilememektedirler. Aile üyelerinin bağımlı bireyin değişmesini beklemesi ancak kendilerinin değişmemesi bağımlılığın sürmesine yol açabilmektedir (Gövebakan ve Duyan, 2022). Bu noktada ailelerin soğukkanlı olmaları ve ailenin konuşmaya hazır hâle gelmeleri önerilmektedir. Madde bağımlılığın tedavisi süresince bağımlı bireydeki değişimin etkileri eşe ve ebeveyne yansıyacağı için tedaviye eşleri ve ebeveynleri de katmanın önemi üzerinde durulmaktadır (Ögel, 2014).

Denetimli serbestlik merkezlerinde gerçekleştirilen bir çalışmada madde kullanımı nedeniyle denetimli serbestlik tedbiri alan çocuk ve ergenlerin ailelerinin adalet personeline güvensiz oldukları, aile hizmetlerine uyum göstermekte güçlük çektikleri, ailelerin sisteme doğrudan katılmalarının önündeki engellerin, çocuk ve ergenlerin madde bağımlılığı rehabilitasyonuna ilişkin hizmetlerin uygulanmasının başarısını düşürdüğü belirtilmektedir. Bu araştırmanın sonucunda madde kullanımı olan çocuk ve gençlerin ailelerine somut, bilgilendirici ve duygusal destek sağlanmasının, aileleri çocuk adalet politikası ve bakım kararlarına dâhil etmenin önemi tespit edilmiştir (Piper ve diğ., 2023). Benzer şekilde madde kullanımı nedeniyle denetimli serbestlik tedbiri altında bulunan bireylerde aile desteğinin düşmesinin tedaviye uyumu zorlaştırdığı tespit edilmiştir (Yılmaz Çengel ve diğ., 2020). Farklı bir araştırma sonucunda aile desteğinin madde kullanımı olan kadınlarda erkeklere kıyasla daha güçlü olduğunu göstermektedir. Kadınlarda aile desteğinin varlığının nüksü engellediği tespit edilmiştir (Alarid ve Matz, 2024). Buna göre kadınlarda madde bağımlılığı tedavisinde aile desteğinin alınmasının önemli olduğu söyenebilir.

2018-2019 yılları arasında gerçekleştirilen "Bağımlı Olma Hayata Bağlan" projesi çerçevesinde 1531 kişiyle yapılan anket uygulaması sonucunda, aile yapısının uyuşturucuya başlamasında etkili olup olmadığı sorusuna, 554 kişi (%36,2) katılıyorum, 433 kişi (%28,3) ise kesinlikle katılıyorum dediği tespit edilmiştir. Yine "Madde bağımlıları genellikle sorunlu ailelerin çocukları mıdır?" sorusuna katılımcıların %51'i katılıyorum demiştir. Katılımcıların %42'si ebeveynlerinin aşırı baskıcı tutumlarının çocuklarını madde kullanımına yönlendirdiğini düşünmüşlerdir. Katılımcıların %66'ya yakını ailesinde madde kullanımı varsa çocuklarının da madde kullanımına başlama olasılıklarının yüksek olduğunu bildirmiştir. Ayrıca bağımlılık tedavisinin zorluğunun yanı sıra katılımcıların %49,6'sının ailelerinin madde bağımlılığı tedavisi sürecine dair bilgi sahibi olmadıklarını, %61,2'sinin ailelerinin ayıplanma korkusuyla tedaviye yeterince önem vermediklerini, %60,8'inin ailelerinin tedavinin sürekliliği konusunda istek ve kararlılık gösteremediklerini belirttikleri bulunmuştur. Bu projenin sonucunda, aile eğitimlerine daha çok ağırlık verilmesinin önemi aktarılmıştır. Ailelerin toplumdan dışlanma kaygısı yaşadıkları ve bu nedenle tedavilerin devamını getirmemelerinin madde bağımlılığının iyileşme sürecini olumsuz etkilediği belirtilmiştir (Kök ve Tekeli, 2020).

Türkiye Uyuşturucu Raporu (2023) sonuçlarına göre, narkotik eğitim tırları ile madde kullanım öyküsü olan 7.145 denetimli serbestlik yükümlüsü ailelerine eğitim verildiği anlaşılmaktadır. Aynı raporda 03.07.2019 tarihli Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

toplantısında cezaevi süreçlerinde yer alan rehabilite çalışmaları gözden geçirilmiş ve bütüncül model cezaevlerinde uygulanmaya başlanmıştır. 01.09.2020 tarihinde pilot uygulamaya başlandığı ve Ankara, İstanbul ve İzmir Ceza İnfaz Kurumlarında 2022 yılı haziran, temmuz ve ağustos aylarında tamamlanan çalışmalar sonucunda psikososyal yardım servisi tarafından 1.675 aile görüşmesinin yerine getirildiği görülmüştür (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2023). Benzer çalışmaların denetimli serbestliklerde de yürütülmesi muhtemeldir.

Türkiye Uyuşturucu Raporu (2023) sonucundan madde kullanımı amacıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesince uygulanmakta olan "Aile Eğitim Programı" kapsamında kullanım riski olan bireyler ile ailelerine bilgilendirme yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda 2014-2022 yılları arasında 6.426 eğitim yapıldığı ve eğitimlerde 386.778 kişiye ulaşıldığı tespit edilmiştir. Madde kullanımını önlemek açısından geliştirilen aile eğitim programının madde kullanım riskini artıran faktörler, madde kullanımına yönelmenin öncü sinyalleri, baş etme yöntemleri ve ergenlik dönemine ilişkin riskli durumlara dair bilgilendirmeler içerdiği anlaşılmıştır. Benzer şekilde İçişleri Bakanlığının bir projesi olan "En İyi Narkotik Polisi Anne" projesinin 23.10.2020 tarihinde uygulanmaya başlandığı ve bu kapsamda annelere ve anne adaylarına madde kullanımının önlenmesi amacıyla bilinçlendirme ve bilgilendirme eğitimlerinin verildiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda 23 Ekim 2020 tarihinden 2022 yılı sonuna kadar 36.302 etkinlik gerçekleştirildiği ve 1.392.285 anne ve anne adayına ulaşıldığı görülmüştür (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2023). Buna göre aile eğitimlerinin hem madde kullanımı öncesi hem de bağımlılık sonrasında gerekli olduğu söylenebilir.

Madde kullanım bozukluğunun önlenmesinde ailenin önemli bir anahtar rolü olduğu belirtilmektedir. Velilerin çocuklarına yaklaşım biçimleri, çocuklarını doğru gözlemleme, riskli durumları tanıma ve çocuklarının madde kullandıklarını öğrendiklerinde ailenin neler yapabileceğine ilişkin bilgilendirme çalışmalarının madde kullanımı ve bağımlılığın önlenmesinde önemi büyüktür (Ümmet, 2020). Bu bakımdan okullarda yürütülecek madde kullanımı, bağımlılık ve bağımlılık yapıcı maddelere yönelik ailelere dönük bilgilendirme çalışmalarının yapılması önerilebilir. Aynı zamanda okulların psikolojik danışmanlarına da madde bağımlılığının önlenmesi konusunda görevler düşmektedir.

Aile desteği olmayan madde kullanımı olan bireylerin tedavide kalma ve tedaviyi sürdürme olasılıkları azalmaktadır (Yılmaz Çengel ve diğ., 2020). Yapılan bir çalışmada denetimli serbestliklerde uygulanmak üzere geliştirilmesi önerilen multi-sistemik terapi ile fonksiyonel aile terapilerinin suçun tekrarının önlenmesi üzerinde etkili olduğu, özellikle suça sürüklenen çocuk ve aileleri için fonksiyonel aile terapisi uygulamalarıyla madde kullanım sorunu üzerinde olumlu katkı sağlayabileceği belirtilmiştir (Eryalçın ve diğ., 2022). Bu kapsamda hem çocuk hem yetişkin yükümlülerin ailelerinin sürece katılması ve ailenin sosyal destek gücünden faydalanılması önemlidir. Özellikle denetimli serbestliklerde madde kullanımı olan bireylerle yürütülen iyileştirme çalışmalarında aileyi de sürece katmak, ailelere yönelik bireysel görüşme, grup ve seminer çalışmalarını düzenlemek gerekmektedir. Suça sürüklenen çocuklarla çalışırken aileyle çalışmanın ve aileyi sürece katmanın daha dikkate değer olduğu söylenebilir.

İleride yapılacak araştırmalarda madde kullanımı nedeniyle denetimli serbestlik tedbiri alan bireylerin ailelerine yönelik kanıt temelli bireysel ve grup müdahale uygulamalarının geliştirilmesi düşünülebilir. Benzer şekilde aile temelli müdahaleler hem çocuk hem de kadın

ve erkek yetişkinler için ayrı ayrı geliştirilerek uygulanabilir. Ailelere yönelik madde kullanımının tekrarının önlenmesine yönelik bilgilendirici çalışmalar tasarlanabilir. Buna göre madde kullanımı nedeniyle denetimli serbestlik tedbiri altında olan bireylerin ailelerine yönelik bireysel görüşme, grup ve seminer çalışmalarının artırılması ve bu kapsamda yürütülecek deneysel müdahale ve etkililik çalışmalarının çoğaltılması önerilmektedir. Madde bağımlılığıyla ilgili çalışan diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmanın önemli olduğu söylenebilir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı bünyesinde madde kullanımı olan bireylerin ve çocuk ile ergenlerin ailelerine ilişkin ortak projeler geliştirilebilir. Arındırma Merkezleri, YEDAM (Yeşilay Danışmanlık Merkezleri) ve denetimli serbestlik müdürlüklerinin iş birliği içinde olduğu çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Acar, G., Demir, A., Görmez, D., & Keser, İ. (2015). Aile ve çocuk suçluluğu ilişkisi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal, 1*(2), 651-656.

Akdemir Gandur, P., *Suça yönelen ergenlerin risk alma davranışlarının yordanması,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010.

Alarid, L. F., & Matz, A. K. (2024). The importance of social support for individuals on specialized probation: A gender comparison of relapse and revocation. *Criminal Justice and Behavior*, *51*(6), 831-849. https://doi.org/10.1177/00938548241231948

Altuner, D., Engin, N., Gürer, C., Akyay, İ., & Akgül, A. (2009). Madde kullanımı ve suç ilişkisi: Kesitsel bir araştırma. *Tıp Araştırmaları Dergisi*, *7*(2), 87-94.

Aydemir, İ., Denetimli serbestlik ve madde bağımlılığında sosyal hizmet müdahalesi. D. Yücel ve B. Gönültaş (Editörler), *Adli sosyal hizmet yaklaşım ve müdahale* içinde (s. 271-289). Nobel/Ankara, 2017.

Balcı H., *Çocuk suçluluğu ve toplumsal nedenleri,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2011.

Baldwin, S., Christian, S., Berkeljon, A., & Shadish, W. (2012). The effects of family therapy for adolescent delinquency and substance abuse: A meta analysis. *Journal of Marital and Family Therapy, 38*(1), 281-304. https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2011.00248.x

Cömert, I. T., Madde kullanım bozuklukları. E. Tuna ve Ö. Öncül Demir (Editörler), *DSM-5'e göre anormal psikoloji* içinde (s. 415-452). Nobel/Ankara, 2020.

Doğan, Y. B., *Alkol dışı madde kullanımı ve bağımlılığı* (2. Baskı). Nobel/Ankara, 2021.

Dönmezer, S., *Kriminoloji.* Filiz Kitabevi/İstanbul, 1994.

Elkington, K. S., Lee, J., Brooks, C., Watkins, J., & Wasserman, G. A. (2020). Falling between two systems of care: Engaging families, behavioral health and the justice systems to

increase uptake of substance use treatment in youth on probation. *Journal of Substance Abuse Treatment, 112,* 49-59. https://doi.org/10.1016/j.jsat.2020.01.008

Eryalçın, M., *Denetimli serbestlik hizmeti alan gençlerin ve hizmet sunan uzmanların denetimli serbestlik uygulamalarına ilişkin değerlendirmeleri,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2020.

Eryalçın, M., Eryalçın, T. ve Duyan V. (2022). Denetimli serbestlik sisteminde aile temelli müdahale yöntemleri. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care, 16*(2), 434-446.

Gövebakan, R. ve Duyan, V. *Madde bağımlılığı ve aile* (3. Baskı). Yeni İnsan/İstanbul, 2022.

Gruber, K. J., & Taylor, M. F. (2006). A family perspective for substance abuse: Implications from the literature. *Journal of Social Work Practice in the Addictions, 6*(1-2), 1-29. https://doi.org/10.1300/J160v06n01_01

Günşen İçli, T., *Çocuk, suç ve sokak: Sokakta yaşayan, suç işleyen ve suça maruz kalan çocuklar.* T.C. Bakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü/Ankara, 2009.

Henggeler, S. W., & Sheidow, A. J. (2012). Empirically supported family-based treatments for conduct disorder and delinquency in adolescents. *Journal of Marital and Family Therapy, 38*(1), 30-58. https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2011.00244.x

Horigian, V. E., Anderson, A. R., & Szapocznik, J. (2016). Family-based treatments for adolescent substance use. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America, 25*(4), 603-628. https://doi.org/10.1016/j.chc.2016.06.001

http-1: https://cte-ds.adalet.gov.tr/istatistikler (Erişim tarihi: 01.06.2024)

http-2: https://cte-ds.adalet.gov.tr/sss (Erişim tarihi: 01.06.2024)

http-3: https://cte-ds.adalet.gov.tr/denge_46708 (Erişim tarihi: 01.06.2024)

Karahan, T. F. ve Sardoğan, M. E., *Psikolojik danışma ve psikoterapide kuramlar* (5. Baskı). Nobel/Ankara, 2020.

Kıryar, B. Madde kullanımı. İ. A., Kariper (Editör), *Madde bağımlılığı disiplinler arası bir yaklaşım* içinde (s. 113-137). Nobel/Ankara, 2020.

Kök, B. ve Tekeli, M. R. *Bağımlı olma hayata bağlan.* Eskişehir Uyuşturucuyla Mücadele ve Rehabilitasyon Derneği/Eskişehir, 2020.

Köroğlu, E., *Bağımlılıktan kurtuluş: Alkol ve Madde bağımlılıkları nelerdir? Nasıl baş edilir?* HYB/Ankara, 2016.

Köroğlu, E., *Bağımlı aileleri için kılavuz* (2. Baskı). Esenkal/Ankara, 2024.

Lander, L., Howsare, J., & Byrne, M. (2013). The impact of substance use disorders on families and children: From theory to practice. *Social Work in Public Health, 28*(3-4), 194-205. http://10.1080/19371918.2013.759005

Lopez-Quintero, C., Perez de los Cobos, J., Hasin, D. S., Okuda, M., Wang, S., Grant, B. F., & Blanco, C. (2011). Probability and predictors of transition from first use to dependence

on nicotine, alcohol, cannabis, and cocaine: Results of the National Epi-demiologic Survey on Alcohol and Related Conditions (NESARC). *Drug Alcohol Depend, 115*(1-2), 120-130. https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2010.11.004

Moore, K. E., Roberts, W., Reid, H. H., Smith, K. M. Z., Oberleitner, L. M. S., & McKee, S. A. (2019). Effectiveness of medication assisted treatment for opioid use in prison and jail settings: A meta-analysis and systematic review. *Journal of Substance Abuse Treatment, 99*, 32-43. https://doi.org/10.1016/j.jsat.2018.12.003

Ögel, K., *Bağımlı aileleri için rehber kitap.* Türkiye İş Bankası/İstanbul, 2014.

Ögel, K., Yılmazçetin Eke, C., Taner, S. ve Topuz, A., *Madde kullanan ergenler için aile eğitim kılavuzu.* Yeniden/İstanbul, 2004.

Ögel, K. ve Erol, B., *Çocuklarda sigara, alkol ve madde bağımlılığı.* Morpa Kültür/İstanbul, 2005.

Özabacı, N. ve Erkan, Z., *Aile danışmanlığı kuram ve uygulamalara genel bir bakış.* Pegem Akademi/Ankara, 2013.

Perry, A. E., Neilson, M., Martyn-St James, M., Glanville, J. M., Woodhouse, R., Godfrey, C., & Hewitt, C. (2015). Interventions for drug-using offenders with co-occurring mental illness. *Cochrane Database Syst Rev*(6), CD010901. https://doi.org/10.1002/14651858.CD010901.pub3

Piper, K. N., Pankow, J., & Wood, J. D. (2023). Juvenile probation staff perceptions of engaging families in substance use services. *Family Relations*, 1-24. https://doi.org/10.1111/fare.12974

Resmî Gazete-1 (Sayı: 32154). *İcra ve iflas kanunu ile bazı kanunlarda değişiklik yapılmasına dair kanun,* Nisan, 5, 2023. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/04/20230405-3.htm

Resmî Gazete-2 (Sayı: 25881). *Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu,* Temmuz, 20, 2005. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5402.pdf

Resmî Gazete-3 (Sayı: 31655). *Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği,* Kasım, 10, 2021. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/11/20211110-1.htm

Resmî Gazete-4 (Sayı: 25611). *Türk Ceza Kanunu,* Ekim, 12, 2004. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Siyez, D. M., *Ergenlerde problem davranışlar* (4. Baskı). Pegem Akademi/Ankara, 2013.

Türkiye Uyuşturucu Raporu. *Eğilimler ve gelişmeler.* NSB Yayınları/Ankara, 2023. https://www.narkotik.pol.tr/2023-turkiye-uyusturucu-raporu-yayinlanmistir

Uğurlu, T. T., Tekkanat, Ç., Koç, H. ve Figen Ateşçi, F. (2020). Alkol ve madde kullanım bozukluğu olan bireylerde suç davranışının retrospektif incelemesi. *Pamukkale Medical Journal, 13*(3), 739-747. https://doi.org/10.31362/patd.745390

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Uzbay, İ. T., *Madde bağımlılığı: Tüm boyutlarıyla bağımlılık ve bağımlılık yapan maddeler.* İstanbul Tıp/İstanbul, 2015.

Ümmet, D., Esrar, uçucu madde, kokain ve crack (taş) bağımlılığı. (A. Eryılmaz ve M. E. Deniz (Editörler), *Tüm yönleriyle bağımlılık* (2. Baskı) içinde (s. 169-186). Pegem Akademi/Ankara, 2020.

Ventura, A. S., & Bagley, S. M. (2017). To improve substance use disorder prevention, treatment and recovery. *Journal of Addiction Medicine, 11*(5), 339-341. 10.1097/ADM.0000000000000331

Walters, S. T. (2022). Substance use and misuse among justice-involved persons: Practice guidelines for probation staff. *Federal Probation Journal, 86*(1), 11-17.

Yağbasan, Y., Çocuk suçluluğunun toplumsal nedenleri ve cezai sorumluluğu. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2010.

Yavuzer, H., *Çocuk ve suç* (11. Baskı). Remzi Kitabevi/İstanbul, 2006.

Yeşilay, *Madde bağımlılığı.* Yeşilay Yayınları/İstanbul, 2022.

Yılmaz Çengel, H., Uzun, U., Bozkurt, M., & Evren, C. (2020). Factors affecting treatment compliance in patients with substance use disorder under probation. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 21*(4), 373-379.

Zimic, J. I., & Jukic, V. (2012). Familial risk factors favoring drug addiction onset. *Journal of Psychoactive Drugs, 44*(2), 173-185. https://doi.org/10.1080/02791072.2012.685408

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ORTOPEDİK ENGELLİ BİREYLERİN VE BAKIM VERENLERİN YAŞADIĞI SOSYAL SORUNLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Kübra KITIR, İstinye Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, kubrakitir.34@gmail.com

Ceyda KARAGÖZ, İstinye Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, ceydakrgzz@gmail.com

Şevval ÖZÇAKIR, İstinye Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, sevvalozckr@gmail.com

Yağmur AKYASAN, İstinye Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, yagmurakyasaan61@gmail.com

Arş. Gör. İsmail NALBANTOĞLU, İstinye Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, ismailnalbantogluu@gmail.com

ÖZET

Ortopedik engellilik, hastalık veya kazalar sonucu bireylerin iskelet, kas ve sinir sistemlerinde meydana gelen bozukluklardır. Bu durumlar, bireylerin günlük yaşam gereksinimlerini karşılamalarını zorlaştırarak onları bakım verene bağımlı hale getirebilmektedir. Bunun süreçte bakım verenler de birçok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Bu araştırma, İstanbul'daki rehabilitasyon merkezlerinde yürütülen bir çalışma olup, ortopedik engelli bireylerin ve bakım verenlerin karşılaştığı sorunları anlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel yöntem kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış form ile 8 engelli birey ve 9 bakım veren olmak üzere toplam 17 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Bulgular incelendiğinde, engelli bireylerin erişilebilirlik, sağlık ve sosyal ilişkiler gibi alanlarda sorunlar yaşadığı belirlenmiştir. Bu sorunların sosyal izolasyona neden olduğu tespit edilmiştir. Bakım verenlerin ise ekonomik yetersizlikler, bakım sürecine ilişkin zorluklar, sosyal yaşama katılım ve sosyal iletişim gibi alanlarda sorunlarla karşılaştığı belirlenmiştir. Bu sorunların, bakım verenlerin yaşam kalitesini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Sonuç olarak, yaşam alanlarının ortopedik engelli bireylere uygun olarak yapılandırılmadığı ve diğer insanların tutum ve davranışlarının hem ortopedik engelli bireyin hem de bakım verenin sosyal hayatını büyük ölçüde olumsuz etkilediği görülmüştür. Bu kapsamda konuyla ilgili toplumsal bilinci artırmaya yönelik yapılacak çalışmaların daha da yaygınlaştırılması ve farklı grupların kaynaşmasına yönelik faaliyetlerin artırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede yerel yönetimlere daha fazla kaynak sağlanması, sosyal hayata katılıma ilişkin projelerin desteklenmesi ve etkili müdahale mekanizmalarının geliştirilerek uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelime: Ortopedik engelli, bakım veren, sosyal sorunlar

A STUDY ON THE SOCIAL PROBLEMS EXPERIENCED BY INDIVIDUALS WITH ORTHOPEDIC DISABILITIES AND THEIR CAREGIVERS

ABSTRACT

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Orthopedic disability refers to the disorders in the skeletal, muscular, and nervous systems of individuals due to illness or accidents. These conditions can complicate the fulfillment of daily life needs, potentially making individuals dependent on caregivers. In this process, caregivers face many challenges. This research was conducted in rehabilitation centers in Istanbul to understand the problems faced by orthopedically disabled individuals and the caregivers. In the study, a qualitative method was adopted. In-depth interviews were conducted with a total of 17 participants, including 8 disabled individuals and 9 caregivers through a semi-structured form. The data obtained were analyzed by descriptive analysis method. When the findings were examined, it was determined that disabled individuals had problems in areas such as accessibility, health, and social relationships. It was identified that these problems led to social isolation. It was detected that caregivers faced problems in areas such as financial insufficiency, difficulties related to the care process, participation in social life, and social communication. These problems were found to negatively impact the quality of life of caregivers. As a result, it was observed that living spaces are not structured to accommodate orthopedically disabled individuals and that the attitudes and behaviors of other people greatly affect the social life of both the orthopedically disabled individual and the caregiver in a negative way. Accordingly, it is thought that it would be beneficial to increase activities aimed at raising social awareness regarding the issue and events for the integration of different groups. In this context, more resources should be provided to local governments, projects related to participation in social life should be supported, and effective intervention mechanisms should be developed and implemented.

Keywords: Orthopedically disabled, caregiver, social problems

GİRİŞ

Engellilik, doğum öncesi veya doğum sonrasında yaşanılan hastalık veya kaza gibi olayların etkisiyle her an başımıza gelebilecek bir durumdur. Ortopedik engellilik ise doğuştan veya hastalık gibi nedenlere bağlı olarak günlük hayat işlevlerine yerine getiremeyecek veya yetersiz kalacak kadar fiziki yetersizliğin olması durumudur (Yenipazarlı ve ark., 2020; 79). Ellerde, kollarda, bacak, parmak ve omurgalardaki kısalık, eksiklik, fazlalık, şekil bozukluğu, kas güçsüzlüğü gibi durumlar da ortopedik engelliliğe girmektedir (Polat, 2020; 872). Ortopedik engelliliğin nedenleri üç dönemde ele alınmaktadır. Doğum öncesi nedenler arasında anne baba arasındaki kan uyuşmazlığı, hamilelik esnasında ilaç ve madde kullanımı, annenin psikolojik sorunları, hamilelik esnasında yaşanan hastalık veya kaza gibi durumlar bulunurken doğum sırasında ise erken veya geç doğum yaşanması, beklenmedik doğum anormallikleri ve travma gibi olgular yer almakta ve doğum sonrasında ise bebeğin ateşli ve bulaşıcı hastalıklar geçirmesi, kaza, doğal afet gibi nedenler bireyin ortopedik engelli olmasına sebep olabilecek etkenler bulunmaktadır (Demir, 2019; 30-31).

Geçmişten günümüze baktığımız zaman ortopedik engelli bireyler birçok alanda sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu durum bireylerin ve ailelerinin sosyal hayatında sorunlara neden olmaktadır. Ortopedik engeli olan bireylerin sorunlarla karşılaştığı ve gereksinim duyduğu alanlardan biri sağlık hizmetleri alanı olarak görülmektedir (Kaldık, 2022; 979-980).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ortopedik engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişimde sorunlarla karşılaştığı görülmektedir (Kördeve, 2017; 22). Sağlık kuruluşlarında hastane girişi, araç park alanları, merdiven, asansör, muayene odaları ve tıbbi ekipman gibi fiziki koşullar yetersiz kalmaktadır (Karatana ve Gür, 2019; 45). Sağlık kuruluşlarında engeli olan bireylerin önceliğinin ve haklarının olduğuna dair tabelaların az olması veya hiç olmaması da bir başka sorundur (Özata ve Karip, 2017; 416). Sağlık personelleriyle iletişimin yeterli olarak kurulamaması, bilgilendirme açısından eksiklik yaşanması, ihtiyaç ve isteklerin ifade edilememesi ve rahatsız edici tutumlar ortopedik engelli bireylerin sağlık hizmetlerinden faydalanmasını kısıtlamaktadır (Karatana ve Gür, 2019; 46-47). Ortopedik engeli olan bireylerin tedavisi uzun bir süreci kapsayabilmektedir. Bunun için ise mali yeterliliğin olması gerekmektedir.

Geçmişten günümüze var olan toplumun yapı taşı ailedir. Aileye katılacak yeni çocuk aile içinde heyecanı ve yeni sorumlulukları da beraberinde getirir (Köksal ve Kabasakal, 2012; 73). Engelli bir çocuğu olacağını öğrenen bir ailede bu durum aile içinde krize sebebiyet vermekle birlikte engelli çocuğunun olması ailenin yaşam kalitesini, ekonomik giderlerini, sağlık ve stres durumlarını, çalışma durumlarını, toplumsal cinsiyet rollerini ve yeni bir çocuk dünyaya getirme kararlarını büyük ölçüde etkilemektedir (Giulio vd., 2014; 1). Ebeveynler engelli çocukları olacağını öğrendikleri zaman düşünceleri, tepkileri ve davranışlarında farklılıklar gösterebilmektedirler ve bu aile içinde korku, öfke, inkâr, kendi içinde pazarlık, depresyon ve depresyonla başa çıkma gibi etmenleri yaşayarak veya yaşamayarak kabullenme sürecine girmektedirler (Ersoy ve Buluş, 2019; 765). Anne ve babalar sosyal hayatlarının getirdiği sorunlarla baş etmeye çalışırken maddi, duygusal, psikolojik sorunlarla da baş etmeye çalışırlar. Bununla birlikte zamanlama sorunu ve tıbbi tedavi sorunları da karşılaştıkları zorluklar arasındadır (Özen, 2015). Anne ve babalar çocuklarının rehabilitasyon, sağlık, eğitim gibi ihtiyaçlarını karşılamada zaman zaman güçlük çekebilecekleri gibi ömür boyu çocuklarının devam edecek bakım sorumluluğu sebebiyle tükenmişlik hissedebilecekleri için hem alanında uzman kişilerden hem de çevresinden destek alması gerekmektedir (Canarslan ve Ahmetoğlu, 2015; 21).

Literatürde incelemeler sonucunda engelli bireylerin yaşadıkları sorunlar üzerinde birçok nitel çalışma mevcuttur. Ortopedik engelli bireylerin ve bakım verenlerin yaşadıkları sorunlara ilişkin derinlemesine metodoloji kullanılmış olan çalışmaların sayısı sınırlıdır. Bu araştırmanın amacı sağlıklı bireylere uygun olarak yaşam şartlarının oluşturulması nedeniyle ortopedik engelli bireylerin ve bakım verenlerin fiziksel, ekonomik ve sosyal bağlamda karşılaştıkları sorunların araştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda ortopedik engeli olan bireylerin hangi alanlarda ne tür sorunlarla karşılaştığı, bakım verenin ortopedik engelli bireye sahip olduktan sonra yaşadığı sorunlar araştırılacaktır. Bu çalışma ortopedik engelli birey ve bakım verenlerin sorunlarını ortaya çıkardığı ve bu sorunlarla ilgili çözüm önerileri geliştirmek için veri sağladığından özgün bir çalışmadır.

YÖNTEM

Bu araştırmada, olayları bireylerin bakış açısından keşfetmek ve katılımcıların deneyimleri hakkında daha detaylı bilgiye sahip olmak amaçladığı için nitel araştırma yöntemi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kullanılmıştır. Araştırma aynı zamanda katılımcı deyimlerinin ve katılımcıların yaşantılara yüklediği anlamların ortaya çıkarılmasını amaçladığı için olgu bilimsel (fenomenolojik) temele dayanmaktadır. Olgu bilim, gerçekliğin yalnızca toplumsal değil aynı zamanda kişisel olarak da kurgulandığını ve bireylerin olaylara veya deneyimlere yüklediği anlamın bakış açılarını derinden etkilediğini savunmaktadır (Krysik ve Finn, 2015). Bu çalışmada katılımcılarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilerek engelliliğin beraberinde getirdiği sorunlar hem engelli bireylerin hem de aile üyelerinin deneyimleri aracılığıyla keşfedilmeye çalışılmıştır.

Katılımcıların Belirlenmesi

Bu araştırma, ortopedik engelli bireylerin ve bakım verenlerin yoğun olarak bulunduğu rehabilitasyon merkezlerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar, İstanbul'da bulunan 5 rehabilitasyon merkezine giderek 8 ortopedik engelli birey ve 9 bakım veren olmak üzere toplamda 17 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirmişlerdir.

Veri Toplama Süreci

Araştırma sürecinde veriler, katılımcılarla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular yöneltilerek toplanmıştır. Görüşmenin gidişatına göre sorular eklenmiş veya çıkarılmıştır. Böylece araştırmanın amacına uygun olarak engelli bireylerin ve bakım verenin sorunları kapsamlı bir şekilde ortaya çıkarılmıştır. İlk görüşme belediyeye bağlı bir rehabilitasyon merkezlerinde gerçekleştirilmiş sonrasında ise kartopu örneklem yöntemiyle farklı rehabilitasyon merkezlerinde yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler kurumdaki bize sağlanan odada ortopedik engelli birey ve bakım veren ile özel olarak gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanması için kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın amacı ve ilgili alınyazın dikkate alınarak hem ortopedik engelli bireyler hem de bakım veren için iki farklı yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Gerçekleştirilen pilot görüşmelerle yarı yapılandırılmış görüşme formuna ekleme ve çıkarmalar yapılarak son hali verilmiştir. Görüşmelerde ses kaydı katılımcıların onayı dahilinde alınmıştır. Araştırmacılar yarı yapılandırılmış formda yer alan soruların yanı sıra görüşmenin gidişatına göre yeni sorularla araştırmayı derinleştirmeyi amaçlamışlardır.

Verilerin Analizi

Verilerin temalara göre sınıflandırılıp özetlenmesine ve analizine olanak sağladığı için betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Bu analiz türünde araştırmacı görüştüğü ya da gözlemiş olduğu bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtabilmek amacıyla özgün biçimine sadık kalarak doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir (Kümbetoğlu, 2005). Araştırmanın analizinde herhangi bir bilgisayar programı kullanılmamıştır. Araştırmacılar, görüşmeler esnasında kayıt altına aldığı ses kayıtlarını yazıya dökmüş, tekrar tekrar okuma tekniği ile araştırmanın amacına ve alt sorularına uygun temalar belirleyerek analiz gerçekleştirmişlerdir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Etik Konular

İstinye Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 23.03.2023 tarihli ve 43 karar numarasıyla araştırma için onay alınmıştır. Görüşmelerden önce katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formuyla izin alınmıştır. Katılımcıların gizliliğini sağlamak adına takma isimler kullanılmıştır.

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Engelli Bireylerin Demografik Bilgileri

Katılımcılar	Engel Türü	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Engelin Ortaya Çıkışı
Mor 1	Ortopedik	15	Kadın	Bekar	Ortaokul	Doğuştan
Mor 2	Ortopedik	16	Kadın	Bekar	Ortaokul	Sonradan
Mor 3	Ortopedik	27	Erkek	Bekar	Lise	Sonradan
Mor 4	Ortopedik	46	Erkek	Evli	Lisans	Sonradan
Mor 5	Ortopedik	54	Kadın	Evli	Okur yazar değil	Sonradan
Mor 6	Ortopedik	45	Kadın	Bekar	İlkokul	Sonradan
Mor 7	Ortopedik	44	Erkek	Bekar	Lise	Doğuştan
Mor 8	Ortopedik	38	Kadın	Bekar	Lisans	Sonradan

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Bakım Verenlerin Demografik Bilgileri

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Medeni durum
Yeşil 1	25	Kadın	Lise	Evli
Yeşil 2	48	Kadın	Lise	Evli
Yeşil 3	59	Kadın	Üniversite	Bekar
Yeşil 4	45	Kadın	Lise	Bekar
Yeşil 5	49	Erkek	İlkokul	Evli
Yeşil 6	42	Kadın	Lise	Evli
Yeşil 7	40	Kadın	Okur yazar değil	Evli

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Medeni durum
Yeşil 1	25	Kadın	Lise	Evli
Yeşil 2	48	Kadın	Lise	Evli
Yeşil 3	59	Kadın	Üniversite	Bekar
Yeşil 4	45	Kadın	Lise	Bekar
Yeşil 5	49	Erkek	İlkokul	Evli
Yeşil 8	35	Kadın	Lise	Evli
Yeşil 9	39	Kadın	İlkokul	Evli

Tema	Alt Tema
Ortopedik Engelli Bireylerin Yaşadığı Sorunlar	Erişebilirlik Sağlık Sorunları Sosyal İlişkiler
Bakım Verenin Yaşadığı Sorunlar	Ekonomik Sorunlar Bakım Süreci Sosyal Yaşam Sosyal İletişim

BULGULAR

Ortopedik Engelli Bireylerin Yaşadığı Sorunlar

Bu ana tema altında ortopedik engelli bireylerin erişilebilirlik, sağlık ve sosyal ilişkilerine ilişkin alt temalar ele alınmıştır.

Erişebilirlik

Elde edilen veriler incelendiğinde ulaşım sorununun engeli olan bireyin sosyalleşme alanını kısıtladığı, gitmek istediği yere gidemediği belirlenmiş ayrıca engelli park yerlerinin toplumdaki diğer insanlar tarafından ihlal edilmesi engeli olan bireyin hayat standartlarını daha da olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

"Kaldırımlar çok yüksek oluyor ve herhangi bir şekilde ufacık rampa bile yapmıyorlar. Bazı yerlerde asansör yok. Sosyalleşmek için gitmek istediğim çok yer oluyor fakat bu söylediğim sebepler yüzünden gidemiyorum." (Mor 1)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırmamıza katılan bir başka katılımcının da benzer sorunlar yaşadığı görülmüştür.

"Taksiler normalde el kaldırdığınızda durur ya tekerlekli sandalyeyi gördükleri zaman asla durmuyorlar. Otobüste ise engelli araçlarının durması gereken yerde insanlar duruyor." (Mor 2)

Katılımcılar, toplu taşımadaki mimari yapıların bozuk olması sebebiyle ulaşım esnasında bazı olumsuzluklarla karşı karşıya kaldıklarını bildirmişlerdir.

"Merdiven çıkışlarındaki yol bozukluklarından dolayı bir kere düştüm. Onun dışında metro çıkışlarında bazen asansörler bozuk olabiliyor veya insanlar benim kullanmam gereken asansörü kullandığı zaman ister istemez problemler yaşayabiliyorum."(Mor 3)

Ortopedik engelli bireylerin erişilebilirlik alanında yaşadığı sorunlar yukarıda ifade edilmiştir. Katılımcılar hem ulaşım araçlarını kullanmak hem de sosyalleşmek istedikleri zaman erişebilirlik sorunları yaşadıkları belirtilmiştir.

Sağlık Sorunları

Sağlık alanı, engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu ve öncelik hakkının olduğu bir alan olmaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilere göre katılımcıların hastanelerde öncelik hakkı bilgisine sahip olup kullanamadığı belirlenmiştir.

"Gerek devlet hastanelerinde gerekse özel hastanelerde öncelik hakkımız var ama bunu kullanamıyoruz. Orada beklerken sıkıntılar yaşıyorum." (Mor 8)

Rapor sürelerinin kısaltılmış olması ve katılımcıların randevu almakta zorluk yaşaması nedeniyle ilaç alımında aksaklıklar yaşandığı belirlenmiştir.

"İlaç raporları iki yıl süreyle çıkartılıyordu. İlacım bitmişti. Ablama eczaneye gitti ama ilacı vermemişler. Sağlık sisteminde değişikliğe gidilmiş. İki yılda bir değil altı ayda bir rapor çıkartmalıymışız. Zaten randevu almakta zorlanıyorum." (Mor 4)

Sağlık personellerinin tutum ve davranışları engelli bireyin sağlık alanındaki bakış açısını değiştirebilmektedir. Katılımcılar sağlık personellerinin olumsuz davranışlar sergilediklerini ve bu durumdan rahatsız olduklarını belirtmişlerdir.

"Bazen hemşirelerden yakınıyorum. Bazıları ister istemez kibirli oluyorlar. Biraz sert davranıyorlar."(Mor 6)

Katılımcılar sağlık alanında sahip oldukları haklardan yararlanamadıklarını, bazı sağlık personellerinin olumsuz tutum ve davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir.

Sosyal İlişkiler

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ortopedik engelli bireyler ile yapılan görüşmelerden elden edilen veriler incelendiğinde bireylerin toplum ve çevresi tarafından önyargılı tutum ve davranışlara maruz kalması ve günlük yaşantılarında sosyal aktivite yetersizliği gibi katılımcıların sosyal ilişkilerini olumsuz etkileyen durumlar saptanmıştır. Ortopedik engelli bireylerin toplum ve çevresi tarafından önyargılı tutum ve davranışlara maruz kalması konusunda bir katılımcının ifadesi aşağıda yer almaktadır.

"Dışarı çıktığım zaman dünyada tek ben varmışım gibi herkesin gözü benim üzerimde oluyor. Değişik bakmalar ve bazen dalga geçmeler bile oluyordu. İnsanların yardım etmeye çalışıp aslında bana acıması çok zor geliyor bana." (Mor 2)

Bireyler bulundukları ortamda çevrelerindeki insanların farklı baktığını ve kendilerinin ayrıştırıldıklarını düşünmektedirler.

"Eve misafir geldiği zaman neden evlenmiyorsun kendine göre bul bir tane tarzında söylemleri oluyor. Bu durum beni rahatsız ediyor. Senin kahrını çekerse bu gibiler çeker diyorlar. Ötekileştirildiğimi ve farklı bir fiziğe sahip olduğumu yüzüme söylüyorlar." (Mor 7)

Bireyler sosyal aktiviteye katılmak isteseler bile bazen çevre koşulları bazen de kişinin elinde olmayan diğer etkenler sosyal aktiviteye katılımlarını etkileyebildiği görülmektedir.

"Benim zaten fazla bir arkadaşım yok. Örneğin, sinemaya gitmek istiyorum ama gidemiyorum. Annemin bel fıtığı var. Beni taşıyamıyor. Sadece mecbur kaldığım durumlarda dışarı çıkabiliyoruz."(Mor 7)

Ortopedik engelli bireylerin önyargılı tutum ve davranışlar ile karşılaşması ve sosyal aktivite yetersizliği gibi karşı karşıya kaldıkları olumsuzluklar bu bölümde ele alınmıştır.

Bakım Verenlerin Yaşadığı Sorunlar

Araştırmaya konu olan ortopedik engelli birey ve bakım verenlerin katılımı ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilen değerlendirilmiştir. Öncelikle katılımcı ebeveynlerin yaşadığı maddi destek yetersizliği, engelli çocuğu ile ilgili kaygı yaşama, bakım süreci, önyargılı tutum ve davranışlar ve sosyal hayata katılımda sınırlılık temaları altında tespit edilen sorunlar aşağıda değerlendirilmiştir.

Ekonomik Sorunlar

Katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde, devletten alınan maddi desteğin yetersiz olduğunu dile getirmişlerdir. Ortopedik engelli bireylerin aparat masraflarını karşılamasında zorlandığı, alınan paranın bez ihtiyacının karşılamadığını söz etmektedir.

"Engelli bakım aylığı alıyorum. Çocuğun ihtiyaçlarına yeterli mi derseniz değil. Bunun dışında doktorlar aparatlar istiyorlar. Mesela hastanedeyken ayağına ve eline aparat aldık. Bunlar bize ekstra masraf oluyor." (Yeşil 4)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

"Şu anda sadece bakım parası alıyorum ama yeterli bulmuyorum. 3 çocuğumuz daha var. Özel hastaneye getirdim. 80 milyar ameliyat parası istediler. Benim onu ödemem zor. O yüzden beklemede kalıyorum." (Yeşil 2)

Bakım verenlerin verdiği cevaplara göre, devletten alınan bakım parasının yetersiz olduğundan söz edilmiştir. Sağlığıyla ilgili masrafları, aldıkları devlet desteğinin tam karşılayamamasından dolayı hem bakım verenin hem de bireyin bu durumdan mustarip olduğu değerlendirilmiştir.

Bakım Süreci

Görüşmelerimizde elde ettiğimiz sonuçlara göre ortopedik engelli bireylerin bakımını tek başına üstlenemediğini bu sebeple ebeveynlerine bağımlı oldukları gözlemlenmiştir. Çoğunlukla çocuğuna bakım veren ebeveyn annedir ve bakımlarında banyo yaptırırken, bez değiştirirken, kıyafet giydirirken ve transfer sırasında zorluklar yaşadıkları ifade edilmiştir.

"Çok uzun boylu olduğundan banyoda zorlanıyorum. Giyinirken zorlanıyorum. Vücudunda sürekli uyuşukluk olduğundan kıyafetlerini giydirirken bazen onun da canı yanıyor."(Yeşil 4)

Çocuğuna bakım veren ebeveynin çocuğunun ihtiyaçlarını karşılarken, çocuğunu kaldırıp indirmek zorunda kaldığını ve bunun sonucunda da bel ve sırt ağrıları, fıtık gibi fiziksel sağlık sorunlarının oluştuğu belirlenmiştir.

"Belimde fıtık oluştu. 6 yerde fıtık var. Çocuğum kilolu olduğundan dolayı kaldırıp indirirken çok zorlanıyorum."(Yeşil 2)

Bakımın zorluğu sadece fiziksel sağlık sorunlarına neden olmamaktadır. Bunun yanı sıra ruhsal olarak da ebeveynler çöküş yaşayabilmektedir. Katılımcıların psikolojik destek alma ihtiyacının olduğu ama destek alamadıkları tespit edilmiştir.

"Psikolojik desteğe çok ihtiyaç duydum. Hem maddi hem de zamanım olmadığı için alamadım. Sadece engelli çocuğum değil 3 tane daha çocuğum var. Onlarla uğraşmak, evle uğraşmak, ev hanımı olmak kolay değil." (Yeşil 2)

Çocuğuna bakım veren ebeveynler bakım sürecinde fiziki ve psikolojik sağlık sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Bakım Verenin Sosyal Yaşamı

Görüşme sonrası elde edilen verilere göre, engelli bireylere sahip ebeveynlerin kendilerine zaman ayıramadıkları belirlenmiştir. Gittikleri her yerde çocuğunu da götürmek zorunda oldukları ifade edilmiştir. Bakım veren, dışarıya arkadaşlarıyla gezmeye çıkmak istese de engelli çocuklarını bırakacak kimselerinin olmadığı, olsa da akıllarının sürekli çocuğunda kaldığını söylemektedirler. Kendilerine ayıracak vakit bulamadıklarını genellikle vaktin ev temizliği ve çocuğun bakımıyla ilgilenerek geçtiği ifade edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

"Kendime zaman ayıramıyorum. Biz her yere beraber gidiyoruz. Konsere, sinemaya bile beraber gidiyoruz. Bu durumdan önce kendime ait özel hayatım vardı. Onların hepsi bitti." (Yeşil 4)

Görüşmeler sonucunda, sosyal yaşamda bakım verenin çocuklarının geleceğine yönelik kaygı ve endişe duyduğu konular bulunmaktadır.

"Ne kadar böyle birbirimize bağlı yaşayacağız diye düşünüyorum. İstiyorum ki bensiz hayatına devam edebilsin. O tür bir endişem var." (Yeşil 4)

"Korkuyorum. Neden korkuyorsun derseniz bir gün çocuğum istediğinde onu dışarı çıkaramayacağım diye korkuyorum. Tek kaygım bu." (Yeşil 7)

Katılımcı ebeveynler öncelikle çocuklarının kendi bağımsızlığının olmasını ve ebeveynlerin olmayacağı bir gelecekte hayata tutunabilecek olmalarını istemektedirler.

Sosyal İletişim

Görüşmelerde elde ettiğimiz verilere göre ortopedik engelli bireylerin ebeveynlerinin toplumun bakış açısından rahatsız oldukları tespit edilmiştir. Ebeveynlerin istekleri çocuklarının farklı bakışlara maruz kalmamasını, onlarında duygularının olduğunu bu yüzden saygı duymaları ve duyarlı olmaları gerektiğini söyledikleri belirlenmiştir.

"Bazen birileri görüp çocuğunuzun nesi var diye soruyor. Ben de tepki veriyorum görmüyor musunuz nasıl bir soru diye. Biz aslında farklı bakışlar değil de derdimizi anlatabileceğimiz birisini arıyoruz. Sizi anlıyorum demeleri yeterli." (Yeşil 2)

Ortopedik engele sahip çocuğu olan bakım verenlerin gittikleri kurumlardaki aynı durumdan dolayı oraya gelmekte olan bakım verenlere daha özenli davranmaları gerektiğini ve bu gibi durumlarda bakım verenlerin ve çocuklarının hassasiyetinin oldukça fazla olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

"Kimi çocuklar tekerlekli sandalyeyi çekiyor kimisi bacağıyla oynuyor. Fiziksel olarak da boy kısalığı olduğu için çocuklara tuhaf geliyor. Aileler bu konuda çocuklarını eğitemiyorlar." (Yeşil 3)

Araştırmaya katılan ortopedik engelli bireylerin yaşadığı erişilebilirlik, sağlık sorunları ve sosyal ilişkiler temaları altında tespit edilen sorunlar aşağıda değerlendirilmiştir.

TARTIŞMA

Ortopedik engelli bireyler ve bakım verenler ile yapılan görüşmelerde yaşamlarındaki sorunlar incelenmiştir. Bakım verenlerin yaşadığı sorunlar arasında maddi destek yetersizliği yer almaktadır. Bakım veren, engelli bireyin bakım, beslenme, tedavi, ulaşım ve eğitim gibi özel gereksinimlerini karşılamada maddi açıdan güçlük yaşamaktadır. Engelli birey bakımında bağımlı olduğundan dolayı ebeveynlerinden birisi engelli çocuğunun bakımı üstlenirken diğer

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ebeveyn ise maddi açıdan eve destek olmaya çalışmaktadır. Erdoğan'ın (2013; 16) çalışmasında, engelli bireyin öz bakım ihtiyacını bağımsız olarak karşılayamaması nedeniyle günlük bakım hizmetinde ailesine belli bir maddi sorumluluk yüklediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmada devletten alınan maddi desteğin engelli bireyin gereksinimlerini karşılamada yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Gültekin ve Sezer'in (2017; 89) yaptığı çalışmada ise maddi desteğin memnuniyetle karşılandığı, ailenin sosyal durumlarını iyileştirdiği ve olumlu etkilerinin olduğu belirtilmiştir. Fakat ekonomik alanda meydana gelen fiyat artışı, toplumun yaşam standartlarında da değişiklikler meydana getirmekte ve devletten alınan maddi desteğin günümüz şartlarında yetersiz kaldığı görülmektedir.

Araştırma kapsamında bakım verenlerin yaşadığı sorunların bir diğeri ise bakım sürecinde meydana geldiği ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada çocuğunun bakımını üstlenen ebeveynin anne olduğu belirlenmiştir. Tanrıkulu (2019; 8) yaptığı çalışmada benzer sonuca ulaşılmış ve engelli bireye bakım veren kişinin çoğunlukla kadınlar olduğu özellikle de anne olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada ortopedik engelli bireylerin ebeveynine bağlı olarak hayatını sürdürdüğü tespit edilmiştir. Bu durum bakımı üstlenen ebeveynde fizyolojik sorunlara neden olmaktadır. Özellikle çocuğuna banyo yaptırırken ve transfer sırasında bel ağrısı, bel ve boyun fıtığı gibi fiziksel sağlık sorunlarıyla karşılaştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Demirci ve arkadaşlarının (2023; 60-61) araştırmasında da ebeveynde en sık bel bölgesinde sıkıntılar yaşandığı belirlenmiştir. Literatürde ise yorgunluk, migren, hipertansiyon, ülser gibi fiziksel hastalıklarında meydana geldiği görülmektedir (Aykanat Girgin ve Balcı, 2015; 311). Bu hastalıkların ise ebeveynin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Çocuğunda engel durumu olan bakım verende sadece fiziksel sorunlar değil ruhsal sorunlarda meydana gelmektedir. Çocuğu kabullenme süreci, çocuğuna uyum sağlama süreci hem engelli çocuğuna hem de ailesine yetebilme çabası annenin ruhsal anlamda çöküş yaşamasına neden olmaktadır.

Ortopedik engelli bireyler büyük bir oranda bakım verene bağımlıdır. Bu durum ebeveynin sosyal hayatını büyük bir ölçüde kısıtlamaktadır. Araştırmamızda ebeveynlerin kendi sosyal hayatının olmadığı engelli çocuklarıyla birlikte aktiviteler yaptıkları tespit edilmiştir. Başka bir araştırmada ise engelli çocuğa sahip ebeveynlerin kendilerine zaman ayırmadıklarını, etkinliklere katılamadıklarını, sosyalleşemedikleri söylemiş bu sebeple ebeveynler genellikle çocukları ile evde vakit geçirdiklerini belirtmişlerdir (Çitil ve Doğan, 2019; 98). Ebeveyn ve engelli birey sosyal aktivitelere katılırken mimari yapı, ulaşım ve yakın çevresinden olumsuz tutum ve davranışlar gördükleri için ebeveynler sosyal aktiviteye katılamamakta bu durumda ise akraba, komşu ve arkadaşları tarafından olumsuz tepkiler ile karşılaşmışlardır.

Bakım verenin, engelli çocuğu olacağını öğrendiği andan itibaren çocuğunun geleceği için kaygı durumunu yaşamaya başlamıştır. Elde ettiğimiz bulgular sonucunda ebeveynler kendilerinden sonra engelli çocuğunun geleceği ile ilgili belirsizliklerden dolayı kaygı içerisindedirler. Benzer bir araştırmada ise ebeveynin yaşlanma veya vefat etme gibi durumlardan dolayı çocuklarının ileriye dönük yaşamlarını nasıl sürdüreceği sorusu kaygıya neden olduğu söylenmiştir (Akkaş ve Coşkun, 2009; 224).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ebeveynler günlük yaşantılarında engelli çocuklarıyla toplum içerisine çıktıklarında olumsuz tutum ve davranışlara maruz kaldıklarını dile getirmektedirler. Bu durum hem çocuğu hem de bakım vereni olumsuz etkilemektedir. Araştırmamızda ebeveynler bu durumdan ilk zamanlarda rahatsız olduklarını ama sonrasında bu duruma alıştıklarını ve tepki vermediklerini dile getirmişlerdir. Özşenol ve arkadaşlarının (2003; 156-157) araştırmasında ise bakım verenin çocuğunun durumundan dolayı suçluluk hissettiği ve toplum tarafından ötekileştirilme korkusuyla durumu saklama yolunu tercih edebildiklerinin sonucuna ulaşmışlardır. Bakım verenin ve engelli çocuğun olumsuz etkilenmesinin bir diğer sebebi ise çevresinde ve toplumda karşılaştığı acıma duygusudur. İnsanların bu konuda hassasiyet göstermelerini ve onlarında toplumun birer parçası olduğunu benimsemeleri istemektedirler. Araştırmamıza paralel olan bir çalışmada ise ebeveynlerin çocuğunun engel durumuyla ilgili en fazla %23,4'ü acıma, %6,4'ü dışlama, %11,7'si acıma-dışlama, %8.5'i gülme-alay tepkilerini aldıklarını ifade etmişlerdir (Cangür ve ark., 2013; 4).

Ortopedik engelli bireyler ile yapılan araştırmada elde edilen bulgular sonucunda engelli bireylerin sağlık alanında karşılaştıkları sorunlar tespit edilmiştir. Ortopedik engelli bireyler sağlık alanında onlara verilen öncelik ve hakların farkında olup bu haklarından yararlanamadıklarını söylemişler ve toplumdan pozitif bir ayrımcılık beklediklerini dile getirmişlerdir. Kördeve'nin (2017; 22) yaptığı çalışmada ise katılımcılardan bir kısmının öncelik hakkı nedeniyle rahatsızlık duyduğu ve pozitif ayrımcılığın rencide edici bir durum olduğu belirtilmiştir. Sağlık alanında personellerin olumsuz tutum ve davranışları engelli hastanın tedavisini şekillendirebilmektedir. Araştırmamızda ortopedik engelli bireyler, bazı sağlık personellerinin bazen sert tepkiler verdiğini bazen ise eleştirilere açık olmadığını söylemişlerdir. Özata ve Karip'in (2017; 416) yaptığı çalışmada sağlık personelleri ile yeterli iletişim kuran engelli bireylerin %57,0 oranında olduğu gibi iletişim yetersizliği yaşayan engelli bireylerin de %21,3 oranında olduğu sonucuna varılmıştır.

Erişebilirlik tüm alanlardaki haklardan yararlanmak ve sosyal hayata katılım sağlamak için önemli bir faktördür. Araştırmamızda erişilebilirlik konusunda engelli bireylerin çokça sıkıntı yaşadığı ve bu nedenle istediği aktivitelere katılamadığı için hayat kalitesinin düştüğü gözlemlenmiştir. Ayrıca bu durumun onları toplumdan ayrıştırdığı da dile getirilmiştir. Bu kapsamda asansör olmayan yerlerde özellikle tekerlekli sandalye kullanan ortopedik engelli bireylerin merdiven inip çıkmakta zorlandığı, kaldırımların yüksek olması nedeniyle kullanımın zorlaştığı ya da kaldırımlar ve rampalar üzerine park edilen taşıtlar sebebiyle kaldırımları kullanamadıkları sonucuna varılmıştır. Literatür incelendiğinde de benzer sonuçlara varılmış Mülayim ve Pala'nın (2020; 357) yaptığı çalışmada da rampaların yetersizliği, esnafların kaldırımda ürünlerini sergilemesi ve denetimin az olduğu belirtilmiştir.

Ortopedik engelli bireylerin karşılaştıkları fiziksel ve çevresel etkenler dışında bir diğer sorunda sosyal etkenlerdir. Engelli bireyler sosyal yaşamlarında önyargılı tutum ve davranışlarla karşı karşıya kaldıklarını dile getirmişlerdir. Olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalan bireylerin sosyal ilişkileri de olumsuz etkilendiği bulgusuna ulaşılmıştır. Çopuroğlu ve Mengi'nin (2014; 618) yaptığı araştırmada ise çevrenin sergilediği

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

olumsuz tavırların bireyleri toplumdan soyutladığı ve çevre ile aralarına bu nedenle mesafe koydukları belirtilmiştir.

Engelli bireyler toplumda sosyal dışlanma sorunlarına maruz kaldıkları da görülmüştür. Önyargılardan dolayı engelli bireyler, ulaşım, istihdam ve eğitim alanlarından sayısal olarak yetersiz kalmaktadırlar. Engelli bireylerin sosyal dışlanma süreçleri incelendiğinde, maddi sorunlar, sosyal haklar, sosyal aktivite ve sosyal uyum konularında dışlanma yaşadıkları görülmüştür (Balcı, 2019; 311). Literatürde bulunan çalışmalar da bu durumu desteklemektedir (Balcı, 2019).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada ortopedik engelli birey ve bakım verenin yaşadığı sorunlar incelenmiştir. Ortopedik engelli bireye sahip bakım verenin maddi destek yetersizliği, bakım sürecindeki yaşadığı zorluklar ve sosyal yaşama uyum sağlamada yaşadıkları sorunlar ön plana çıkmıştır. Devletten alınan maddi desteğin engelli bireyin ihtiyaçlarını karşılamaması, ebeveynlerden birisinin çocuğun öz bakım sağlaması nedeniyle iş hayatının olmaması ve maddi gelirin tek ebeveyn tarafından karşılanmaya çalışılması yaşanan sorunların başında gelmektedir. Araştırmamızda elde ettiğimiz bulgular sonucunda engelli bireyin öz bakımını üstlenen ebeveyn annedir. Öz bakım sırasında ebeveynde oluşan fiziksel ve psikolojik sağlık sorunları ebeveynin yaşamını büyük ölçüde etkilemektedir. Ebeveynin kendine vakit ayıramaması, engelli bireyin ebeveynine bağımlı olması nedeniyle sosyal yaşama katılımda kısıtlılık yaşamaktadırlar. Engelli bireyin ebeveynine bağımlı olmasından kaynaklanan bir başka sorun ise bireyin geleceği için bakım verenin kaygılanmasıdır.

Ortopedik engelli bireylerin yaşadığı sorunlar ise erişebilirlik, sağlık sorunları ve sosyal iletişim başlıkları ile temalandırılmıştır. Erişim kapsamında ulaşım ve çevrenin mimari yapısının engellilere uygun olmaması, park yerlerinin ihlal edilmesi, toplu taşıma araçlarını kullanamaması yer almaktadır. Sağlık alanında ise öncelik hakkının kullanılamaması, sağlık personelleriyle iletişimin yetersiz veya olumsuz olması nedeniyle ortopedik engelli bireyler sorun yaşamaktadır. Engelli bireyler çevreden gelen tutum ve davranışların onları ayrıştırdığını düşünmektedirler. Karşılaştıkları önyargılı davranışların sosyal hayata katılımını kısıtladığını ifade etmişlerdir. Yaşadığımız çevrenin ortopedik engelli bireylere uygun olmaması, sosyal aktivite yetersizliği ve insanların davranışları sosyal hayata katılımın güçleşmesine neden olmuştur. Araştırma kapsamında incelenen sorunların çözümüne yönelik öneriler aşağıda sunulmuştur:

- Engelli birey ve bakım verenlere verilen maddi desteğin ailenin ihtiyaçlarına göre belirlenmeli ve bu duruma uygun maddi destekler iyileştirilmelidir.
- Engelli birey ve bakım verenlere engellilik ve haklar konusunda eğitimler verilmelidir.
- Bakım verenlere engelli bireyin bakımını kolaylaştıracak aparatlar hakkında bilgi verilmelidir.
- Engelli birey ve bakım verene durumu kabullenme sürecinde ve sonrasında sosyal destek sağlanmalıdır.

- Merkezi ve yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ortopedik engelli bireylerin sosyal aktiviteye katılımlarını arttırmaya yönelik faaliyetleri çoğaltmalıdırlar.
- Mimari yapıdan dolayı sosyal aktiviteye katılamayan engelli bireylerin erişebilirlik imkanları kolaylaştırılmalıdır.

FON

Bu çalışma TUBİTAK 2209A üniversite öğrencileri araştırma projeleri destekleme programı kapsamında desteklenmiştir.

KAYNAKÇA

Akkaş, G., ve Coşkun, Y. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 1(10): 213-227.

Aykanat Girgin, B. ve Balcı, S. (2015). Fiziksel engelli çocuk ve ailesinin evde bakım gereksinimi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2), 305-317.

Balcı, S. (2019). Engellilerin sosyal dışlanma algılarının bazı sosyodemografik değişkenlere göre incelenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 0(14), 59-79.

Canarslan, H. ve Ahmetoğlu, E. (2015). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitesinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(1), 13-31.

Cangür, Ş., Civan, G., Çoban, S. , Koç, M., Karakoç, H., Budak, S., İpekçi, E. ve Ankaralı, H. (2013). Düzce ilinde bedensel ve/veya zihinsel engelli bireylere sahip ailelerin toplumsal yaşama katılımlarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* 3(3), 1-9.

Çitil, M. ve Doğan, İ. (2019). Engelli çocuğu olan ailelerin yapısı ve toplumsal ilişkilerinin belirlenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19*(43), 61-108.

Çopuroğlu, Y. C., ve Mengi, A. (2014). Toplumsal dışlanma ve otizm. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 607- 629.

Demir, T. (2019). *Bedensel Engellilik Örneğinde Kötülük Problemi*. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirci N., G. Gül ve S. Demirdel (2023). Engelli bireye bakım veren tüketicinin kas-iskelet sistemi rahatsızlığının incelenmesi. *Journal of Innovative Healthcare Practices.* 60-61.

Erdoğan (2013). Evde Bakım Hizmeti Alan Özürlü Bireye Sahip Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumlarının İncelenerek Umutsuzluk ve Yaşam Doyum Düzeylerinin Belirlenmesi. *Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü,* 15-32.

Ersoy, A. ve Buluş, S. (2019). Engelli çocuğu olan annelerde tükenmişlik: Nitel bir çalışma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 23*(3), 764-776.

Giulio, P. D., Philipov, D., Jaschinski, I. (2014). Families with disabled children in different european countries. *Families and Societies* (23), 1- 47.

Gültekin, T. & Sezer, S. (2017). Engelli ailelerinin yaşadıkları sosyal ve ekonomik sorunlar. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi, Aydın İktisat Fakültesi Dergisi* 2, 81-100.

Kaldık, B. (2022). Görme ve ortopedik engellilik bireylerin deneyimlerini sorunlar çerçeve kamu kurumlarından ve toplumsal yapıdan temel beklentileri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23*(43), 975-1031.

Karatana, Ö. ve Gür, K. (2019). Engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişimi ve engelleri. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi, 1*(1), 44-50.

Köksal, G., ve Kabasakal, Z. (2012). Zihinsel engelli çocukları olan incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 32,* 71-91.

Kördeve, M. K. (2017). Engelli bireylerin sağlık hizmeti alımında karşılaştıkları problemler. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi, 3*(2), 20-24.

Krysik, J. L. ve Finn, J. (2015). *Etkili uygulama için sosyal hizmet araştırması.* Ankara: Nika Yayınevi.

Kümbetoğlu, B. (2005). Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Mülayim, A. & Pala Azsöz, G. (2020). Tekerlekli sandalye kullanan engellilerin sosyal hayata katılımında en büyük engel; Yapılı çevrede yaşanan problemler ve çözüm önerileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 2*, 357-382

Özata, M., ve Karip, S. (2017). Engelli bireylerin sağlık hizmetleri kullanımında yaşadıkları sorunlar: Konya örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 20*(4), 413-420.

Özen, A. (2015). *Aile Eğitimi: Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. Ankara: Pegem Akademi.

Özşenol F, Işıkhan V, Ünay B, Aydın H, Akın R, Gökçay E (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45(2), 156-157.

Polat, E. K. (2020). Engelli bireylerin çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlara yönelik nitel bir araştırma: Çanakkale örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,19*(39), 869-897.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tanrıkulu, S. (2019). Evinde bir aile üyesine bakım veren kadınların bakım verme yüklerinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. 8-11.*

Yenipazarlı, A., Çondur, F. ve Cömertler, N. (2020). Engelli Bireylerin Kamu Hizmetlerinden Memnuniyeti: Nazilli İlçesi Örneği. Adnan Menderes Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7* (2), 78-81.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMET KAVRAMLARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Dr. KENAN ÖZMEN

Muş Alparslan Üniversitesi, Bulanık Meslek Yüksekokulu, k.ozmen@alparslan.edu.tr - 0000-0003-4179-9712

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, sosyal hizmet ana bilim dalında doktora eğitimine devam eden öğrencilerin sosyal politika ve sosyal hizmet kavramlarına ilişkin düşüncelerini belirlemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada Türkiye'nin farklı üniversitelerinde doktora eğitimlerine devam eden 10 öğrenciye ulaşılmıştır. Veriler araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış açık uçlu görüşme formu ile toplanmıştır. Verilerin analizinde MAXQDA 2020 bilgisayar programı kullanılmış ve içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda beş tema ve yedi kategori oluşturulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre sosyal hizmet öğrencilerinin sosyal politikayı, devlet politikaları ve baskı aracı; sosyal güvenliği, tehlikelerden/risklerden korunmak ve devletin görevi; sosyal adaleti, eşit/adil fırsatlar; sosyal refahı, iyi yaşam koşulları; toplumsal huzuru ise güvenli yaşam şeklinde açıkladıkları belirlenmiştir. Sosyal hizmet eğitiminde sosyal politika ile ilgili içeriklere yer verilmesi sosyal hizmet öğrencilerinin sosyal politikayı anlamlandırma sürecinde önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal politika, sosyal hizmet, sosyal güvenlik, sosyal refah, toplumsal huzur.

EXAMINATION SOCIAL WORK STUDENTS' VIEWS ON THE CONCEPTS OF SOCIAL POLICY AND SOCIAL WORK

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the perceptions of doctoral students continuing their education in the main field of social work regarding the concepts of social policy and social services. Qualitative research method was used in the study. Ten students participated in this study. The data were collected with a semi-structured open-ended interview form created by the researcher in line with the purpose of the study. MAXQDA 2020 computer program was used to analyze the data and analyzed with the content analysis technique. As a result of the analysis, five themes and seven categories were formed. According to the results of the research, it was determined that social work students explained social policy as state policies and means of pressure; social security as protection from dangers/risks and the duty of the state; social justice as equal/fair opportunities; social welfare as good living conditions; and social peace as a safe

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

life. It is thought that including content related to social policy in social work education will play an important role in the process of social work students making sense of social policy.
Keywords: Social policy, social work, social security, social welfare, social peace.

1. INTRODUCTION

Social policy and social work are two important disciplines that aim to increase the welfare of society, ensure social justice and meet the needs of individuals, but approach from different perspectives. When the relationship between these two disciplines is analyzed, it is seen that there is a close interaction and interdependence between social policy and social work.

The goals of social policy such as social development, social peace, social justice, social balance, social integration and social democracy are also used by social work (Danış, 2007). Social work offers practical solutions to realize these policy goals and plays an active role in solving social problems. While social workers contribute to the policy-making process, they also contribute to increasing social welfare and creating a just society by directly intervening in the problems experienced by individuals and groups.

It is possible to explain the main purpose of social policy as ensuring welfare and peace in society together (Bozkır Serdar, 2020: 1). In order to ensure social welfare and peace, certain tools and policies are needed (Reçber, 2018:31). Ensuring social welfare and peace generally requires the effective use of certain policies and tools. This is where social policy comes into play. Social policy is the process of formulating, implementing and evaluating policy decisions that aim to increase the social welfare of society, reduce social inequalities and improve the quality of life of individuals. These policies may include regulations in areas such as unemployment, poverty, social justice, income distribution, education, health services, housing, job security.

For example, a social policy such as combating homelessness may include the creation of housing programs, shelter services and social support networks. The implementation of this policy is realized through the provision of services such as housing, psychosocial support and job placement by social workers. Therefore, social policy and social work have a complementary relationship (Danış, 2007). While social policy determines social needs and produces policies, social work implements these policies and tries to improve the lives of individuals. This cooperation is important for ensuring a fairer distribution of welfare and social justice in society.

This study aims to determine the perspectives of doctoral students in the field of social work on concepts such as "social policy", "social security", "social justice", "social welfare" and "social peace". These concepts are of fundamental importance in the fields of social policy and social work and play a critical role in achieving goals such as increasing social welfare, ensuring social justice and strengthening social peace. Research shows that social work students receive minimal training in social policy and policy implementation (Weiss et al., 2006). The fact that social workers do not receive adequate social policy training deprives them of the tools that will enable them to intervene in policies. Increasing the quality of social work practices can be possible by putting professional knowledge and skills into practice within the framework of field-specific values and ethical principles (Akkuş, 2021). For this purpose, in this study, the connotations of students continuing their doctoral education in social work towards the concepts

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

of social policy and social work were examined. In this context, the following questions developed by the researcher were directed to the students.

Research questions:

What does the concept of social policy mean to you?

What does the concept of social security mean to you?

What does the concept of social justice mean to you?

What does the concept of social welfare mean to you?

What does the concept of social peace mean to you?

2.MATERIALS AND METHODS

2.1. Research Objective

The aim of this research is to examine the thoughts of social work students about the concepts of social policy and social work by using qualitative research method.

2.2. Method of the Study

Qualitative research method was used in this study. Qualitative research consists of the processes of systematically collecting, organizing and interpreting the data obtained from interviews (Grossoehme, 2014). In this study, the interview technique was used to collect data, and then the data obtained were organized and interpreted.

2.3. Research Model

In this study, case study, one of the qualitative research methods, was preferred. Creswell (Creswell, 2021, p.99) explained the case study as a qualitative approach in which the researcher collects detailed and in-depth information about a current situation and finally presents a situation description or situation themes. In this study, the research results were presented with themes and categories.

2.4. Study Group and Data Collection Tool

Marvasti (2004: 9) states that the first step in qualitative research is to select the research group. In this study, the research group was selected after the questions were determined. Purposive sampling method was used in determining the study group and forming the research population. Creswell (2021) states that two issues are important for purposive sampling and that these issues may vary according to the nature of the approach. The first issue is that the participants in the sampling should be given as much information as possible about the participants. In this study, detailed information about the participants was provided. The second issue, sample selection types, in purposive sampling, the researcher has to select the participants in line with the subject to be researched. In this study, the participants of the research were selected by snowball sampling method among the students continuing their doctoral education in the field of social work in line with the research. Snowball sampling is a method frequently used in qualitative research (Yağar & Dökme, 2018).

In qualitative research, data are usually obtained by interviewing the participants (Haven & Van Grootel, 2019). In line with the purpose of the study, a semi-structured interview form was prepared by the researcher as a data collection tool. Several processes were carried out while preparing the question. First, a question pool of 8 questions was created. The prepared questions were sent to two academicians who are experts in qualitative research. As a result of their feedback, the number of questions was updated as 5. A pilot study was conducted to ensure the reliability and validity of the interview form. After the pilot study, the questions were finalized.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

In addition to the demographic information of the social work doctoral students, a five-question semi-structured interview form prepared by the researcher was used in the interview form. The data obtained were first transcribed, then the data were uploaded to the MAXQDA 2020 computer program and analyzed by content analysis method.

Ethical rules were followed while conducting the study and ethical approval was obtained from Muş Alparslan University Scientific Research and Publication Ethics Committee on 03.04.2022 with document number 45853.

2.5. Data Analysis

Content analysis, one of the qualitative data analysis techniques, was used in the data analysis phase of the study. Content analysis involves systematically coding qualitative data and analyzing them based on these codes (Bernard, 2013: 536-537). In this study, the themes, categories and codes obtained from the research were presented in accordance with the content analysis.

The interview recordings (1 hour and 5 minutes) were transcribed in computer environment and turned into a 13-page interview report (transcript). After this report was read many times, the data were uploaded to the MAXQDA 2020 computer program. The data uploaded to the program were first coded and then categories were obtained based on these codes. After the coding process was completed, all data were presented in tables with frequencies based on categories and themes. In the study, the data were supported with quotations from the interviews.

In order to compare the compatibility of the data in terms of ensuring the consensus between the coders, the data obtained were analyzed by two academicians who are experts in qualitative study as well as the researcher. The coding was then compared and the percentage of agreement was calculated as 89% using the formula (Reliability = [Agreement / (Agreement + Disagreement)] x 100) (Miles & Huberman, 1994, p.64).

3.FINDINGS

In this section, research findings, themes and categories created in accordance with the purpose of the research are presented.

3.1. Theme-Category and Frequency Distribution

The categories and themes obtained as a result of the research are presented in Chart 1. Additionally, frequency, percentage and participants are given in the table.

Chart 1. Theme, Categories, Frequency

Theme and Categories	Frequency	%	Participants
Theme: Social Policy			
Category 1 Government Policies	8	80	1,3,4,6,7,8,9,10
Category 2 Instruments of Coercion	2	20	2,5
Theme: Social Security			
Category 1 Protecting from Dangers/Risks	6	60	3,5,6,7,9,10
Category 2 Duty of the State	4	40	1,2,4,8
Theme: Social Justice			

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Category 1 Equal/Fair Opportunities	10	100	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10
Theme: Social welfare			
Category 1 Good Living Conditions	10	100	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10
Theme: Social Peace			
Category 1 Safe Life	10	100	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10

3.2. Word Cloud

As a result of the interviews conducted in this research, the data were uploaded to the MAXQDA 2020 computer program and a word cloud was created. Word cloud is a frequently used tool to present the words used in qualitative research.

Figure 1. Word Cloud

As can be seen in Figure 1, the most frequently used words in the interviews are statistically social, individual, sociable, policy, justice, welfare, security and other concepts related to the research topics and purpose.

3.3. Demographic Information

Demographic information of the participants who participated in the study is presented in Chart 2. The names and surnames of the participants who participated in the study were not included, instead they were coded as P1, P2, P3, ...P10.

Chart 2. Demographic Information of Participants.

Participant Code	Gender	Age	Occupation	Undergraduate Education	Master's Degree	Student Status
P1	Female	30	Lecturer	Social Work	Social Work	Ph.D. student
P2	Female	29	Psychologist	Psychology	Social Work	Ph.D. student

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

P3	Male	30	Lecturer	Social Work	Social Work	Ph.D. student
P4	Female	30	Social worker	Social Work	Social Work	Ph.D. student
P5	Male	31	Lecturer	Social Work	Social Work	Ph.D. student
P6	Male	29	Lecturer	Social Work	Social Work	Ph.D. student
P7	Male	30	Lecturer	Social Work	Social Work	Ph.D. student
P8	Female	29	Lecturer	Social Work	Social Work	Ph.D. student
P9	Female	27	Social worker	Social Work	Social Work	Ph.D. student
P10	Male	31	Unemployed	Social Work	Social Work	Ph.D. student

According to Chart 2, 50% of the participants (5 participants) were male and 50% (5 participants) were female. The average age of the participants was 29.6 years. 6 of the participants work as lecturers at the university, 1 as a psychologist and 2 as social worker. 1 participant is unemployed. It is seen that most of them received their undergraduate, graduate and doctoral education in the department of social work.

3.4. Theme: Social Policy

The participants were asked the question "What does social policy mean to you?". Two categories were formed in line with the answers received. These categories are: Government policies and Instruments of coercion.

3.4.1. Category 1 Government Policies

80% of the participants (8 participants) evaluated social policy as policies implemented by the state.

> *P1: It includes all policies implemented by the state to ensure social welfare and security.*
> *P6: Social policy is a set of strategies, programs and measures developed by a society or state in order to improve the living conditions of its people, ensure social justice, reduce economic inequalities and increase welfare.*

In line with the sample quotations given above, the participants explained social policy as "implemented by the state", "measures" and "strategies". The phrase "implemented by the state" reflects that social policy is generally associated with the role of the state and that these policies require state intervention to improve the welfare of the society. Furthermore, the terms "measures" and "strategies" emphasize that social policy involves plans and policies set to achieve specific goals.

3.4.2. Category 2 Instruments of Coercion

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

20% of the participants (2 participants) stated that the state uses social policy as an instrument of pressure.

> *P2: Regulations that are functional with social justice but generally serve the goals of the social order and the pressure group.*
>
> *P5: Social policy today is used as an "ideological apparatus" of the modern state with a function that tries to discipline and control society. It can also be considered as an "instrument of social control" in neoliberal society.*

As can be seen from the quotations, the participants explained it as "an ideological apparatus" and "serving the pressure group".

3.5. Theme: Social Security

The participants were asked the question "What does social security mean to you?". Two categories were formed in line with the answers received. These categories are: Protecting from Dangers/Risks and Duty of the State.

3.5.1. Category 1 Protecting from Dangers/Risks

60% of the participants (6 participants) evaluated social security as a social policy tool used to protect against dangers/risks.

> *P5: Social security is a social policy tool that is now seen in almost all societies, which makes individuals living in those societies safe from the dangers/risks they may face in the future and offers social protection for a safe and worry-free future.*
>
> *P7: Hazards occurring in society can have various negative consequences such as economic, social, security and health problems. The social security mechanism endeavors to protect individuals, groups, families and society against the dangers that may occur and to eliminate the problems that arise after the danger occurs.*

The quotations show that the participants evaluated social security as "social protection", "protecting" and "eliminating problems". The concepts such as "social protection", "protecting" and "eliminating problems" emphasize that social policy plays an active role to increase social welfare and reduce risks. In this context, social policy is perceived as an important tool to ensure social security and protect individuals against various dangers.

3.5.2. Category 2 Duty of the State

40% of the participants (4 participants) considered social security as a duty of the state.

> *P2: The structure that provides systems that are important for equality and balance in social life. It can be defined as a duty that the state has to do.*
>
> *P8: It is the state taking measures against the dangers that the individual may experience. Its basis is to meet the welfare of the society. In fact, it can also be said as the duty of the state.*

In line with the sample quotations given above, it is seen that social security is explained with expressions such as "the duty of the state" and "the state has to do it".

3.6. Theme: Social Justice

The participants were asked the question "What does social justice mean to you?". A category was formed in line with the answers received. This category is: Equal/fair opportunities.

3.6.1. Category 1 Equal/Fair Opportunities

All 100% of the participants (10 participants) evaluated social justice as equal/fair distribution.

> *P1: It is the concept in which equal rights and opportunities are offered to each individual in order to eliminate or reduce inequality in society. It is a system that exists to eliminate discriminatory factors such as racial, economic, color, ethnicity that exist in society.*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

P10: It is the whole of the plans and programs prepared for the individuals who make up the society to benefit from the state opportunities in a fair way and for everyone to live equally/fairly.

Sample quotations show that the participants explained it as "equal rights" and "equal opportunities".

3.7. Theme: Social welfare

The participants were asked the question "What does social welfare mean to you?". A category was formed in line with the answers received. This category is: Good living conditions.

3.7.1. Category 1 Good Living Conditions

All 100% of the participants (10 participants) evaluated social welfare as the citizens living in a country having good living conditions in material terms.

P6: Social welfare refers to a situation in which the general quality of life of the members of a society is high, their needs are met, they have economic security and social support systems work effectively. The goal of social welfare is to achieve an order in which individuals and society in general have a better standard of living.

P7: Welfare is a social security that ensures parameters such as the quality of life, economic level and purchasing power of the society and individuals in the society.

Sample quotations show that the participants explained "quality of life", "economic level", "purchasing power". Concepts such as "quality of life", "economic level" and "purchasing power" are emphasized as measures of social welfare. These concepts indicate that economic and social factors should be considered together when evaluating the welfare level of a society. In addition, it is emphasized that well-being should include not only the material situation of individuals, but also their living standards, income distribution and accessibility of social services.

3.8. Theme: Social Peace

The participants were asked the question "What does social peace mean to you?". A category was formed in line with the answers received. This category is: Safe life.

3.8.1. Category 1 Safe Life

All 100% of the participants (10 participants) evaluated social peace as the citizens living in a country living in security.

P5: Social peace is the concept of people living in a secure and spiritually comfortable environment.

P6: Social peace refers to a situation in which the internal stability and harmony of a society is ensured. Social peace refers to a social order in which conflicts are reduced, justice is fulfilled and people live in security.

In the sample quotations given above, it is seen that the participants explained it as "in confidence", "spiritual" and "stabilized".

4. RESULTS

Social work and social policy are closely related disciplines. Offering social policy courses to social work students is critical for developing their professional skills and deep understanding of their field. Social policy is the process of studying, analyzing and evaluating policy decisions that affect the social welfare of society. These courses provide students with the ability to understand the origins, impacts, and solutions to social problems, while also emphasizing how core values such as justice and equality can be promoted in society. This is essential for future

social workers to be able to develop effective policy recommendations and make positive changes in society. Furthermore, social policy courses provide students with the opportunity to understand the ethical and legal dimensions of social work practice, reinforcing the core values and standards of their profession. Therefore, offering social policy courses to social work students provides them with a comprehensive education and supports them to serve more effectively and responsively in society.

The majority of the respondents define social policy as the policies carried out by the state. This definition of social policy shows that it is perceived as a set of policies, strategies and measures implemented by the state to ensure social welfare and security. This perception reveals that social policy is accepted as a public service that focuses on basic goals such as social improvement and equality.

The majority of the respondents evaluated social security as a means of social protection. This finding reveals that a key objective of social policy is to protect members of society from future risks. These results show that social policy not only solves current problems but also endeavors to ensure the security of society against possible future dangers.

All of the respondents evaluated social justice as equal and fair distribution. These results support the view that social justice is not just about one person or a particular group, but that all individuals should have equal rights and opportunities. The emphasis on phrases such as "equal rights" and "equal opportunities" reflects the aim of ensuring that social justice is fairly represented in everyone's lives. These findings show that discrimination and inequalities that exist in society need to be reduced and that social policy is an effective tool for this purpose. The emphasis on the need for the state and society to work together to achieve social justice can be an important guide for policy makers and community leaders.

The fact that all respondents defined social welfare as citizens having good living conditions in material terms shows that social welfare is not only associated with economic aspects, but also with quality of life and social security. These results suggest that social welfare is a broader concept that includes not only income level but also factors such as accessibility of social services, living standards and economic security.

5. REFERENCES

Akkuş, P., *Social Services, Neoliberal Policies, and Ethical Dilemmas in Turkey*. In Journal of Social Policy Conferences (No. 81, pp. 451-484). Istanbul University. İstanbul, 2021.

Bernard, H. R., *Social Research Methods: Qualitative and quantitative approaches.* Sage Publications, California, 2013.

Bozkır Serdar, A., Sosyal Politika Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'de Sosyal Politika, [The Concept of Social Policy, Its Historical Development, and Social Policy in Turkey] Aysen Tokol, Yusuf Alper (Ed.). *Sosyal Politika*. İn, 1-24. Dora Publications, Bursa, 2020.

Creswell, J.W., Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni. [Qualitative Research Methods: Five Approaches to Qualitative Research and Research Design], (Selçuk Beşir Demir and Mesut Bütün Trans. Ed.) Siyasal Publications, Ankara, 2021.

Danış, M. Z. (2007). The Place and Importance of Social Policy in Social Work Discipline and Profession. Journal of Society & Social Work, 18(2), 51-64. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/ (Erişim Tarihi: 12.12.2023)

Grossoehme, D. H. (2014). Overview of qualitative research. Journal of health care chaplaincy, *20*(3), 109-122. https://doi.org/10.1080/08854726.2014.925660/_(Erişim Tarihi: 12.12.2023)

Haven, L. T., & Van Grootel, L. (2019). Preregistering qualitative research. Accountability in Research, 26(3), 229–244. DOI: 10.1080/08989621.2019.1580147/ (Erişim Tarihi: 01.01.2024)

Marvasti, A.B., Qualitative research ın socıology. Sage Publications, London, 2004.

Miles, M. B., & Huberman, A. M., *Qualitative data analysis an expanded source book*. Sage Publications, London, 1994.

Reçber, B., *Services provided by the State to Children and Women in Terms of Human Rights and Social Justice: The Ministry of Family and Social Policies Personnel Example,* The unpublished doctoral thesis, Uludağ University, Institute of Social Sciences, Bursa, 2018.

Weiss, I., Gal, J., & Katan, J. (2006). Social policy for social work: A teaching agenda. British Journal of Social Work, *36*(5), 789-806. https://doi.org/10.1093/bjsw/bch324 / (Erişim Tarihi: 01.02.2024)

Yağar, F., & Dökme, S. (2018). Plannıng of Qualıtatıve Researches: Research Questıons, Samples, Valıdıty and Relıabılıty. Gazi Journal of Health Sciences, 3(3), 1-9. https://dergipark.org.tr/en/pub/gsbdergi/ (Erişim Tarihi: 01.01.2024)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Substance Use Disorders in Elderly Individuals

Büşra Duran[1] and Alime Selçuk Tosun[2]

[1]Research Assistant, Karatay University, School of Health Sciences,
busra.duran@karatay.edu.tr- ORCID: 0000-0002-5736-8186

[2]Assistant Professor, Selçuk University, Faculty of Nursing, alimetosun@selcuk.edu.tr.
(Corresponding Author)- ORCID: 0000-0002-4851-091

ABSTRACT

Aim: This literature review was conducted to evaluate the epidemiology and factors influencing substance use disorders in elderly individuals in a more comprehensive manner.

Method: In this study, the literature review was conducted on Google, Google Scholar, PubMEd, Academic Search Complete (EBSCOHOST) and Web of Sciences databases using the keywords 'Aging, Addiction, Substance Use, Substance Addiction'. English and Turkish articles were published between 2015 and 2024 and whose full text could be accessed were analyzed.

Findings: As a result of the demographic transformation, substance use among elderly individuals has become increasingly widespread. In countries where the elderly population is growing, substance use (smoking, alcohol, etc.) is no longer only associated with young people, but is also a public health problem dealt with in the elderly population. In the literature, it is seen that the changing healthcare needs and declining cognitive, physical and social conditions with increasing age trigger substance use. In addition, findings showing that increased drug use and medications prescribed with aging (opioids and benzodiazepines, etc.) have an effect on substance addiction in elderly individuals are remarkable.

Conclusion: Compared to the younger population, elderly individuals are more susceptible and vulnerable to substance use. Considering the changing health problems and increasing burden of disease with aging, substance use leads to more serious consequences in elderly individuals. There are results showing that the potential indicators of physical (deterioration in hygiene, nutritional disorders, falling, etc.), cognitive (disorientation, loss of consciousness, etc.), psychiatric (depression, anxiety, etc.) and social symptoms (loneliness, social isolation, etc.) are increased in older people who use substances. In this respect, it is recommended to evaluate substance use disorder in elderly individuals in primary health care services and to carry out appropriate intervention programs to prevent or reduce substance use disorder.

Keywords: Aging, Addiction, Substance Use

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1.INTRODUCTION

Changing demographic and epidemiological changes in the world and in our country have led to a decrease in mortality rates and increased life expectancy from birth (TÜİK, 2018; WHO 2021). By 2050, it is thought that one out of every six people will be aged sixty and over (WHO, 2022). When the developments in the field of health are evaluated, the fact that the elderly population continues to increase suggests that countries should be prepared for changing physical, social, and psychological problems in elderly individuals. Old age is seen as a period of decline in which physiological and psychological adaptation decreases (Sharifian et al., 2022). Especially with aging, different psychological problems are seen, and there is an increase in mental problems such as depression, anxiety, Alzheimer's disease, stress, hopelessness, suicide attempts and loneliness (Dhole et al., 2023; Botto et al., 2022). However, the problem of substance addiction, which takes its place among the psychological problems addressed with the increasing number of elderly individuals, is still considered as a problem of the young population.

According to DSM-IV-TR criteria, substance addiction is defined as the inability of individuals to fulfil important roles and responsibilities by causing repetitive use in dangerous situations that negatively affect the functions of the body, disrupt physical integrity, and cause a decrease in interpersonal relationships (Zou et al., 2017). It is seen in the case of addiction that individuals meet the DSM-IV diagnostic criteria and show symptoms of anxiety, restlessness, and withdrawal when the substance used is reduced or stopped. Cigarettes, alcohol, cannabis, cocaine, cocaine, amphetamine, sedatives can be counted among the chemicals that directly affect the central nervous system by causing increasing addiction in every age group worldwide (Wu, & Blazer, 2011; Han & Palamar, 2018). In studies conducted in the elderly, alcohol, tobacco, opioids, and benzodiazepines are frequently used and addictive substances. Abuse of opioids and benzodiazepines can be seen by the elderly, especially due to increasing chronic disease and polypharmacy (Maree et al., 2016). However, it is thought that it is difficult to diagnose substance abuse in the elderly due to increasing disorders and underlying diseases. Increasing substance abuse negatively affects the health of older individuals, especially on physiological/metabolic health, physical ability, cognitive function, and social well-being (Kuerbis et al., 2014; Sarkar et al., 2015). Therefore, it will be important for the development of interventions in these areas to evaluate substance addiction at an advanced age as well as in the young population. This review was conducted in order to evaluate substance use disorders and influencing factors of elderly individuals more comprehensively.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2.METHOD

In this study, literature search was conducted in Google, Google Scholar, PubMEd, Academic Search Complete (EBSCOHOST) and Web of Sciences databases using the keywords "Aging, Addiction, Substance Use, Substance Dependence". English and Turkish articles published between 2015 and 2024 and whose full text was accessed were analysed.

3.FINDINGS

Population ageing is a global reality today. Different risk factors for substance misuse in older people have been shown. It is known that some sociodemographic characteristics affect addictive behaviour for different substances (smoking, alcohol, opioids, etc.) in elderly individuals (Yarnell et al., 2020; Wu et al., 2011). Gender, marital status, and ethnicity are important variables on addiction, and there are study results showing that older individuals with white ethnicity, male, divorced or never married have higher potential risk (Liv et al., 2022; Aguila et al., 2016). It is seen that loss or mourning situations that negatively affect psychological health, especially with increasing age, are important risk factors for addiction, and the elderly who are not active in terms of techniques or religion to cope with the losses experienced are more negatively affected (Philip et al., 2022; Pilling et al., 2012). In addition, polypharmacy, physical health problems, chronic pain, and different chronic diseases, which are used to solve health problems that increase with aging, have been shown to have an effect on substance abuse. It has been determined that social isolation and vulnerability affect substance abuse at different levels in elderly individuals, especially on alcohol and prescription drug use (van Assen et al., 2022).

There are extensive literature studies examining individual characteristics associated with alcohol and tobacco use in developed and middle-income countries with increasing elderly populations (Wanger et al., 2014; Tevik et al., 2021). It is seen that socioeconomic status, gender, educational status, ethnic origin are effective on the habit of using substances such as alcohol. Aguila et al. (2016) conducted a study to examine the relationship between sociodemographic characteristics and substance use among older adults and found that women and older individuals with lower education/economic status showed less addictive behaviour than men with higher education and income levels. There are different study results that increasing income level and more socialisation of men than women cause changes in the use of substances such as alcohol that cause addiction (Collins et al., 2016; French et al., 2014). It is

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

known that men have a higher prevalence of smoking than women, especially in both developed and developing countries (French et al., 2014; Choe et al., 2018). Evidence from different countries suggests that lower educational attainment leads to more smoking and alcohol use among older people, while increasing income level is similarly an important dependent variable that is considered in older people for increasing prevalence of addiction (Immonen et al., 2018). These demographic characteristics increase the susceptibility of the elderly to substance abuse and have an effect on related mortality and morbidity. With increasing age, individuals' tolerance to addiction decreases and is confused with the physical, mental, and cognitive problems associated with experiencing addiction-related problems (Daskalopoulou et al., 2018).

While different physical and psychological alternative approaches are recommended for the management of diseases and chronic pain that increase with aging, pharmacological treatment comes to the forefront. Increasing age leads to the simultaneous use of various analgesics (opioids, nonsteroidal anti-inflammatory drugs, antidepressants, anticonvulsants, muscle relaxants, etc.) and different drugs (Metha et al., 2021). This may lead to polypharmacy, which is defined as the use of five or more medicines together in the elderly. In studies evaluating the adverse conditions and potential consequences associated with polypharmacy among older people living with chronic pain, there are limited results of abuse of opioids and benzodiazepines. Increased prescribing of opioids and benzodiapines increases the addictive potential in elderly individuals. (Lin et al., 2023). It is thought that high doses and excessive use of drugs that have a very intense effect on the central nervous system, which have a high rate of non-inflammatory prescription, for therapeutic purposes will seriously affect elderly individuals. There are results of increased sensitivity to benzodiazepines and opioids, which are prescribed in social and psychological undesirable situations (insomnia, loss of relatives, multiple disease states, dementia, etc.) in elderly individuals (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2018). In their systematic review study in which they wanted to examine the prescription and misuse of opioids and benzodiazepines in elderly individuals, Maree et al. stated that the misuse of benzodiazepines and opioids prescribed in primary health care services among older adults is an increasing public health problem. The importance of reducing the unsafe use of opioid and benzodiazepine derivative drugs by causing addiction through measures and practices to be taken by primary health care providers has been emphasised (Maree et al., 2016). Maust et al (2018), as a result of the study in which they wanted to determine the prevalence of benzodiazepine derivative drugs and evaluate their

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

abuse, found that the abuse of benzodiazepine by elderly individuals aged 50-64 years was higher than adults aged 65 years and older. It was emphasised that increased access to nonpharmacological treatments could prevent the abuse of benzodiazepines within the more widespread insurance coverage. Although descriptive studies on the abuse of benzodiazepines and opioids that cause addiction among elderly individuals have been conducted in the literature, there are limitations in terms of generalisability of these studies.

It is known that the use of problematic substances such as alcohol, tobacco, cannabis, and painkillers, which are most commonly used among elderly individuals and cause addiction, can be affected by social conditions such as loneliness, social isolation and mourning process (Canham et al., 2016). In addition to the misuse of painkillers and tranquillisers, alcohol and tobacco are still among the most commonly used substances among older adults. The results of the studies examining the frequency of these substances in elderly individuals show that the sociodemographic (age, gender, income, education, etc.) characteristics of elderly individuals, as well as situations such as social isolation and loneliness, increase the risk of alcohol and cigarette use (Canham et al., 2016; Wootton et al., 2021). Philip et al. (2022) evaluated the relationship between smoking and social isolation and loneliness and concluded that social isolation and loneliness affect addiction and that smoking will deepen social isolation and loneliness in the future. There are studies that social isolation of smokers and alcohol smokers is even more negatively affected (Wakabayashi et al., 2022; Gutkind et al., 2022). In different studies, it is seen that another important situation that may increase physical and mental problems in elderly individuals, such as social isolation and loneliness, is the loss of close relatives and grief. Studies show that situations such as the death of a close person that will cause increased stress in individuals are associated with increased substance use (Sacco, et al., 2014; Windle et al., 2015). It is reported that grief will significantly affect the physical and mental health of individuals and may lead to long-term health problems such as increased addiction. Alcohol and tobacco use is particularly used as a maladaptive way of coping and is seen as a means of reducing stress in later life. Pilling et al. (2012) conducted a study to examine the relationship between alcohol consumption and elderly individuals in the grieving process and found that the elderly in the grieving process had a higher frequency of addiction symptoms and harmful alcohol use than those who were not in the grieving process. It is estimated that addiction, which tends to increase with the environmental change that may have a negative impact among the elderly, will also bring risks such as neglect, violence, stigmatisation, and accidents. In addition to the misuse of painkillers

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

and tranquillisers, alcohol and tobacco are still among the most commonly used substances among older adults.

4.CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

Substance addiction leads to situations that will negatively affect the lives of individuals and cause physical, social, and psychological problems depending on the substance used. With changing demographic characteristics, substance misuse and negative consequences are encountered with increasing frequency in elderly individuals. Different risk factors for substance misuse in older people have been shown. Sociodemographic characteristics such as socioeconomic status, gender, educational status, ethnicity, pharmacological approaches used to manage chronic pain, different determinants such as loneliness, social isolation, and grief process are known to affect addictive behaviour in elderly individuals. Considering that the elderly population will continue to increase, it has become important to evaluate the negative effects (physical, mental, social) of addiction on elderly individuals. In order to improve the health outcomes of elderly individuals in the at-risk group and with addiction, it is necessary to carry out services in the early period. In this respect, it is recommended that screenings and follow-ups for elderly individuals in primary health care services should also be carried out for substance addiction, and intervention programmes should be implemented to support a healthier aging process and reduce addiction.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

REFERENCES

1. Aguila, E., Guerrero, E. G., & Vega, W. A. (2016). Sociodemographic characteristics associated with alcohol use among low-income Mexican older adults. Substance Abuse Treatment, Prevention, And Policy, 11, 1-9.
2. Botto, R., Callai, N., Cermelli, A., Causarano, L., & Rainero, I. (2022). Anxiety and depression in Alzheimer's disease: a systematic review of pathogenetic mechanisms and relation to cognitive decline. Neurological Sciences, 43(7), 4107-4124.
3. Canham, S. L., Mauro, P. M., Kaufmann, C. N., & Sixsmith, A. (2016). Association of alcohol use and loneliness frequency among middle-aged and older adult drinkers. Journal of Aging and Health, 28(2), 267-284.
4. Choe, S. A., Yoo, S., JeKarl, J., & Kim, K. K. (2018). Recent trend and associated factors of harmful alcohol use based on age and gender in Korea. Journal of Korean Medical Science, 33(4),1-10.
5. Collins, S. E. (2016). Associations between socioeconomic factors and alcohol outcomes. Alcohol research: current reviews, 38(1), 83-94.
6. Daskalopoulou, C., Stubbs, B., Kralj, C., Koukounari, A., Prince, M., & Prina, A. M. (2018). Associations of smoking and alcohol consumption with healthy ageing: a systematic review and meta-analysis of longitudinal studies. BMJ open, 8(4), 1-17.
7. Dhole, A. R., Petkar, P., Choudhari, S. G., & Mendhe, H. (2023). Understanding the factors contributing to suicide among the geriatric population: a narrative review. Cureus, 15(10),1-10.
8. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. (2018). The Misuse of Benzodiazepines Among High-Risk Opioid Users in E urope.
9. French, D. J., Sargent-Cox, K. A., Kim, S., & Anstey, K. J. (2014). Gender differences in alcohol consumption among middle-aged and older adults in Australia, the United States and Korea. Australian and New Zealand Journal of Public Health, 38(4), 332-339.
10. Gutkind, S., Gorfinkel, L. R., & Hasin, D. S. (2022). Prospective effects of loneliness on frequency of alcohol and marijuana use. Addictive Behaviors, 124, 1-5.
11. Han, B. H., & Palamar, J. J. (2018). Marijuana use by middle-aged and older adults in the United States, 2015–2016. Drug and Alcohol Dependence, 191, 374-381.
12. Immonen, S., Valvanne, J., & Pitkala, K. H. (2011). Prevalence of at-risk drinking among older adults and associated sociodemographic and health-related factors. The Journal o Nutrition, Health and Aging, 15(9), 789-794.
13. Kuerbis, A., Sacco, P., Blazer, D. G., & Moore, A. A. (2014). Substance abuse among older adults. Clinics in Geriatric Medicine, 30(3), 629-654.
14. Li, C., Long, C., Zhang, M., Zhang, L., Liu, M., Song, M., ... & Chen, G. (2022). The Influence of Alcohol Consumption on Tobacco Use among Urban Older Adults: Evidence from Western China in 2017. Sustainability, 14(13), 1-10.

15. Lin, J., Arnovitz, M., Kotbi, N., & Francois, D. (2023). Substance use disorders in the geriatric population: a review and synthesis of the literature of a growing problem in a growing population. Current Treatment Options in Psychiatry, 10(3), 313-332.
16. Maree, R. D., Marcum, Z. A., Saghafi, E., Weiner, D. K., & Karp, J. F. (2016). A systematic review of opioid and benzodiazepine misuse in older adults. The American Journal of Geriatric Psychiatry, 24(11), 949-963.
17. Maust, D. T., Lin, L. A., & Blow, F. C. (2019). Benzodiazepine use and misuse among adults in the United States. Psychiatric Services, 70(2), 97-106.
18. Mehta, R. S., Kochar, B. D., Kennelty, K., Ernst, M. E., & Chan, A. T. (2021). Emerging approaches to polypharmacy among older adults. Nature Aging, 1(4), 347-356.
19. Sacco, P., Bucholz, K. K., & Harrington, D. (2014). Gender differences in stressful life events, social support, perceived stress, and alcohol use among older adults: results from a national survey. Substance Use & Misuse, 49(4), 456-465.
20. Sarkar, S., Parmar, A., & Chatterjee, B. (2015). Substance use disorders in the elderly: A review. Journal of Geriatric Mental Health, 2(2), 74-82.
21. Sharifian, N., Sol, K., Zahodne, L. B., & Antonucci, T. C. (2022). Social relationships and adaptation in later life. Comprehensive Clinical Psychology, 52,1-22.
22. Tevik, K., Bergh, S., Selbæk, G., Johannessen, A., & Helvik, A. S. (2021). A systematic review of self-report measures used in epidemiological studies to assess alcohol consumption among older adults. PloS one, 16(12), 1-38.
23. van Assen, M. A., Helmink, J. H., & Gobbens, R. J. (2022). Associations between lifestyle factors and multidimensional frailty: a cross-sectional study among community-dwelling older people. BMC geriatrics, 22, 1-13.
24. Wagner, G. A., Lebrão, M. L., Duarte, Y. A. D. O., & Zanetta, D. M. T. (2014). Alcohol use among older adults: SABE cohort study, São Paulo, Brazil. PloS one, 9(1), 1-9.
25. Wakabayashi, M., Sugiyama, Y., Takada, M., Kinjo, A., Iso, H., & Tabuchi, T. (2022). Loneliness and increased hazardous alcohol use: data from a nationwide internet survey with 1-year follow-up. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(19), 1-13.
26. WHO (2022). Ageing and health. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health
27. Windle, M., & Windle, R. C. (2015). A prospective study of stressful events, coping motives for drinking, and alcohol use among middle-aged adults. Journal of Studies on Alcohol and Drugs, 76(3), 465-473.
28. Wootton, R. E., Greenstone, H. S., Abdellaoui, A., Denys, D., Verweij, K. J., Munafò, M. R., & Treur, J. L. (2021). Bidirectional effects between loneliness, smoking and alcohol use: evidence from a Mendelian randomization study. Addiction, 116(2), 400-406.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

29. Wu, L. T., & Blazer, D. G. (2011). Illicit and nonmedical drug use among older adults: a review. Journal of Aging and Health, 23(3), 481-504.
30. Yarnell, S., Li, L., MacGrory, B., Trevisan, L., & Kirwin, P. (2020). Substance use disorders in later life: a review and synthesis of the literature of an emerging public health concern. The American Journal of Geriatric Psychiatry, 28(2), 226-236.
31. Zou, Z., Wang, H., d'Oleire Uquillas, F., Wang, X., Ding, J., & Chen, H. (2017). Definition of substance and non-substance addiction. Substance and Non-Substance Addiction, 21-41.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SOSYAL HİZMET ETİĞİ PERSPEKTİFİNDEN BİR FİLM ANALİZİ: "INSTANT FAMILY"

Y.L. Öğrencisi, BÜŞRA GÖNDELEN [1], Y.L. Öğrencisi, ZEYNEP TONGUL[2]

[1] Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, busra.gondelen1@ogr.sakarya.edu.tr- 0009-0008-0311-6574

[2]Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, zeynep.tongul1@ogr.sakarya.edu.tr- 0009-0002-7833-1814

ÖZET

Sosyal hizmet bir disiplin ve meslek olarak birey, grup ve toplumun iyilik halini yükseltmeyi hedeflerken bu doğrultuda bilgi, beceri ve değer ilkeleri üzerine temellenmiştir. Her mesleğin uygulayıcılarına rehberlik eden ve yol göstericisi olan etik değerler sosyal hizmet disiplininde de önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal hizmet uygulamalarında karşılaşılan başlıca etik sorunlar mahremiyet, gizlilik, self-determinasyon, çoklu dezavantajlılık, hesap verilebilirlik vb. olarak görülmektedir. Sosyal hizmet uygulamalarında pek çok alanda yaşanan etik sorunlardan biri de çocuklarla çalışmadaki etik meselelerdir. Çocukların gelişim özellikleri, bağlanma örüntüleri, aile dinamiklerinin farklılaşmasıyla her çocuk biriciktir. Bu bağlamda yaşanan etik ikilemler de kendine özgüdür. Sosyal hizmet uzmanları uygulamada yaşadıkları etik ikilemlerin çözümünde geliştirilen farklı modellerden yararlanmaktadırlar.

Bu çalışmada öncelikle sosyal hizmette etik karar alma modellerinin, çocukla çalışmada etik ilkelerin temel kavramları üzerinde durulmuş ve son olarak çocukların koruyucu aile sürecini konu alan "Instant Family" filminin sosyal hizmet etiği perspektifinden değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmanın sosyal hizmet disiplinine ve meslek elemanlarına fayda sağlaması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Etik, Sosyal Hizmet, Çocuk, Koruyucu Aile

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

Sosyal hizmet uygulamalarında önemli bir alan çocuklarla ilgilidir. Çocuklarla yapılan uygulamalarda etik ve çocuğun değeri arasındaki ilişki göz önünde bulundurulan bir durumdur. Uygulamada çocuğun içinde bulunduğu durum, kültürel etkenler, yaşı, gelişimsel süreci gibi faktörler alınacak olan kararlarda önem taşımaktadır. Bununla birlikte sosyal hizmet uzmanları çocukla çalışmada bazı etik ikilemler yaşayabilmektedir. Bu etik ikilemler çoğu zaman karar verme sürecini zora sokmaktadır. Bu noktada ise sosyal hizmet uzmanlarına önemli bir kılavuz sağlayan etik ilkeler ve etik karar verme modelleri vardır. Bu çalışmada çocukla gerçekleştirilen uygulamalarda etik konusu üzerinde durulmuştur. Analizi yapılan "İnstant Family" filmi ile çocuk etiği ve çocukla gerçekleştirilen uygulamaların etik ikilemleri üzerinde durulmuştur. Etik karar verme konusunda ise başta Reamer'ın etik karar verme modeli olmak üzere sosyal hizmet uzmanlarına kılavuzluk yapan Dolgoff, Harrington ve Loewenber'in Etik Karar Verme Modeli ile kapsayıcı modelden bahsedilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sosyal Hizmet Etiği

Etik kavramının temellerinin oluşmasında felsefenin güçlü bir payı vardır. Etik aslında yanlış olanı doğru olandan ayırmaya çalışmak olarak görülebilir. Batı geleneğinde ise etik "ahlak felsefesi" olarak görülmektedir. Etik kavramının başka bir kullanımında ise iyi, kötü ve doğru, yanlış gibi insan davranışlarının ortaya çıkmasında önemli etkileri olan kurallar ile ilgisini görmekteyiz (Banks, 2006; Akt. Gökçearslan Çifçi & Gönen, 2011).

Sosyal hizmet mesleği de diğer bütün mesleklerde olduğu gibi uygulamalarını gerçekleştirirken iyi ve kötüyü ayırt etmek zorundadır. Etik, uygulamada neyin yapılmasının iyi ya da neyin yapılmasının kötü olması üzerine durur ve meslek elemanına bu noktada bir kılavuzluk sağlar (Mavili Aktaş, 2008; Akt. Gökçearslan Çifçi & Gönen, 2011).

Sosyal hizmet mesleğinin esas amacı toplumda sosyal adaleti sağlamaktır. Sosyal hizmet uzmanı ise bu amaç doğrultusunda hareket ederken toplumun en küçük birimine kadar hizmet sağlamakla yükümlüdür. Topluma ve bireylere hizmet sağlarken meslek elemanlarının karşılaştıkları öykülerde zaman zaman etik ikilem yaşamaları ise çok muhtemeldir. Sosyal hizmet uzmanı yaşadığı bu etik ikilemlerde karar verme aşamasında bilgi ve mesleki becerisinin yanında değer sistemi içinde sonuca ulaşmalıdır. Bu bağlamda Minahan'a (1987; Akt. Sheafor & Horejsi, 2016) göre sosyal hizmet uzmanlarının yaşayacakları etik ikilemler yedi başlıkta temellenir.

1- *Gizlilik ve gizli bilgi konusunda yaşanan etik ikilemler.*

2- *Doğru söyleme, müracaatçı ve uzman arasında dürüst ve doğru bir iletişim olmalıdır.*

3- *Kendi kaderini belirleme ya da bir başkası tarafından kararın alınması noktasında yaşanabilen ikilemler.*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

4- *Yasalar, düzenlemeler, politikalar ve kurallar kapsamında yaşanabilen etik sorunlar.*

5- *Meslektaşların birbirleri üzerinde baskı kurması sonucu yaşanabilen sorunlar.*

6- *Kaynakların sınırlı oluşu ve bu sınırlılıktan doğan etik ikilemler.*

7- *Bireysel ve mesleki değerlerin yarattığı ikilemler.*

2.2.Etik Karar Verme Modelleri

Sosyal hizmet uzmanı karşılaştıkları etik ikilemlerde karar verirken farklı modellerden faydalanmaktadırlar. Söz konusu modellerden başlıcaları Reamer'ın Modeli, Dolgoff, Harrington ve Loewenber'in Modeli ve Kapsayıcı Model olarak sayılabilir.

Reamer'ın Etik Karar Verme Modeli

Sosyal hizmet uzmanları mesleki çalışmalarını yürütürken çeşitli etik modellerden yararlanmaktadır. Bu modellerden biri de Reamer'ın etik karar verme modelidir. Reamer bu modeli geliştirirken hedefler ve yükümlülükleri esas alarak mesleğin değerlerini model içinde barındırmıştır. Bazı araştırmalar ise sosyal hizmet uzmanlarının karar verme süreci içinde bireysel tutumlarından etkilendiğini ortaya koymaktadır (Abramson; 1996; Mattison, 2000; Akt. Guttman, 2006; Osmo and Landau, 2006). Bu bağlamda Remaer, meslek elemanlarının etik karar verme sürecinde uygulayabilecekleri ilkeleri sınıflandırmıştır.

> *1.Kural: Beslenme, sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçların öncelikli olarak karşılanması, zenginlik, eğitim, rekreasyon gibi ihtiyaçlardan daha önceliklidir.*
>
> *2.Kural: Bireyin kendi kaderini belirleme hakkı, diğer bireyin kaderini belirleme hakkından daha önemli olabilir.*
>
> *3.Kural: Bireyin kendi kaderini belirleme hakkına saygı duymak gerekmektedir.*
>
> *4.Kural: Kurallar, yasalar ve düzenlemelere uyma yükümlülüğü, müracaatçının haklarının üzerinde olabilmektedir.*
>
> *5.Kural: Barınma, eğitim, sosyal yardım gibi kamu mallarının geliştirilmesine yardım etme ve açlık gibi temel zararları önleme yükümlülüğü, bireylerin mal varlığı üzerindeki kontrole sahip olma hakkından daha üstündür* (Reamer, 1999, s. 72; Akt. Gökçearslan Çifçi & Gönen, 2011)

Tüm bu etik kurallardan görüldüğü gibi Reamer etik karar verme modeli, etik değerler ve mesleki yükümlülükleri odak noktasına koymuştur.

Dolgoff, Harrington ve Loewenber'in Etik Karar Verme Modeli

Genel karar verme modeli olarak isimlendirilen ve Dolgoff, Harrington ve Loewenber tarafından geliştirilen bu modelde temel alınan nokta problem çözme aşamalarıdır. Genel karar

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

verme modelinin aşamaları ise şöyledir (Dolgoff, Harrington&Loewenber, 2012; Akt. Gökçearslan Çifçi & Gönen, 2011; Artan & Zubaroğlu Yanardağ, 2020).

1. *Problem ve problemin devam etmesine neden olan faktörlerin tanımlanması*
2. *Bu problem ile ilişkili kurumların ve bireylerin tanımlanması*
3. *Karar verme sürecine dâhil olanların belirlenmesi*
4. *Sorunun çözülebileceğine veya azaltılmasına yönelik hedeflerin belirlenmesi*
5. *Alternatif müdahale hedeflerinin belirlenmesi ve bu alternatif hedeflerin etkinliğinin değerlendirilmesi*
6. *En uygun stratejinin seçilip uygulanması*
7. *Uygulamanın izlenmesi, sonuçların değerlendirilmesi* şeklindedir.

Kapsayıcı Model

Kapsayıcı model, McAulife ve Chenoweth (2008; Akt. Artan & Zubaroğlu Yanardağ, 2020) tarafından geliştirilen kuralları kapsamaktadır. Kapsayıcı model dört temel boyut ile sağlıklı bir etik karar verme sürecini temellendirir. Bu dört unsur ise şunlardır;

1- *Hesap verilebilirlik*
2- *Eleştirel düşünme*
3- *Kültürel duyarlılık*
4- *Konsültasyon (Danışma)*

Bu dört boyutlu süreç, birbirleriyle bağlantı içindedir ve etik karar verme sürecinde birbirini desteklemektedir.

2.3. Çocukla Çalışma Sürecinde Etik

Sosyal hizmet mesleğinin önemli bir çalışma alanında yer alan çocuklara yönelik uygulamalarda mesleki etik kurallar vardır. Uygulama ve karar alma sürecinde çoğunlukla zarar vermeme ilkesi ile hareket edilmesi gerekmektedir. Bu noktada çocuklarla çalışmada, çocuğun yüksek yararı ve çocuk hakları olduğunda meslek elemanının çok daha dikkatli olması beklenmektedir. Çocuklarla yapılan çalışmalarda meslek elemanlarının etik değer bilgileri ve etik bir yaşantı özellikleri içinde bulunmaları beklenmektedir (Mengelli, Cebeci, & Artan, 2022).

Çocuğun değerinin en görünür hali insan hakları ve çocuk hakları bilgisidir. Sosyal hizmet mesleği de pratikte çocuk ile çalışmada etik kararlar alırken bu bildirgeleri esas almalıdır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çocukla çalışmada önemli hususlardan biri çocuğun yaşı, gelişim dönemi gibi unsurların göz önünde bulundurulmasıdır. Burada çocuğun yüksek yararını hedeflemek esastır. Yüksek yarar aslında politikalar, toplumsal değerler ne olursa olsun çocuğun en yüksek faydayı göreceği kararı almaktır. Bu doğrultuda uluslararası bildirgeler çocuğun yüksek yararının esas alınmasını sağlarken rehberlik etmektedir. Bu noktada çocuğun değerini koruyan ilkeler ve haklar sağlayan önemli belgelerden biri BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir (Mengelli, Cebeci, & Artan, 2022).

Çocuğun değeri noktasında ise kültürel, içinde bulunulan durum gibi faktörler iyi ya da kötü olanı belirleme noktasında bir etki sunmaktadır. Çocuğun değeri doğrudan ona yapılan uygulama ya da gösterilen muamele ile ilgili değildir. Bu değer daha çok çocuğun yalnızca çocuk olmasından doğan bir değeri ifade etmektedir (Mengelli, Cebeci, & Artan, 2022). Bu nedenle çocuğun yetiştirilme tarzı, çevresi, kültürü, gelişimsel ihtiyaçları vb. unsurlar dikkate alınması gereken noktalardır. Çocuğun yüksek yararı belirlenirken çocuğun görüşleri; çocuğun kimliği; aile ortamının korunması ve ilişkilerinin sürdürülmesi; çocuğun bakımı, korunması ve güvenliği; olumsuzluklara açık olması; çocuğun sağlık hakkı ve çocuğun eğitim hakkı göz önünde bulundurulmalıdır (Artan & Zubaroğlu Yanardağ, 2020).

3. ARAŞTIRMA

3.1. Amaç ve Yöntem

Bu çalışma, yönetmenliğini Sean Anders'ın yaptığı 2018'de vizyona giren, orijinal ismi "Instant Family" olan Türkçe'ye "Şipşak Aile" olarak çevrilen filmin sosyal hizmet etiği perspektifinden analiz edildiği betimsel bir çalışmadır. Söz konusu çalışmada nitel bir araştırma yöntemi olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır.

Doküman analizi basılı ve elektronik materyallerin analizinde kullanılan sistematik bir yöntemdir. Bu bağlamda kullanılabilecek dokümanlar reklamlar, kitaplar, broşürler, gazeteler, radyo ve televizyon programları, filmler olmak üzere birçok materyal sayılabilir (Bowen, 2009, s. 27).

Çalışmada, sosyal hizmet etik, değer ve ilkelerinin film analizi yöntemiyle tanıtılması ve örneklendirilmesiyle sosyal hizmet disiplinine ve meslek elamanlarına fayda sağlaması amaçlanmıştır. "Instant Family" filminin gerçek hayat hikayesinden uyarlanması ve sosyal hizmetin çalışma alanına girmesi nedeniyle örneklem film olarak seçilmiştir. Analiz sürecinde, araştırmacı tarafından filmin tüm sahneleri izlenmiş ve sosyal hizmet etiğine örnek olabilecek olay ve sahneler dikkate alınarak analiz yapılmıştır. Araştırmanın sınırlılığı ise film analizi yapılması nedeniyle araştırma sonuçlarının genelleme yapmaya uygun olmamasıdır.

3.2. "Instant Family" Filmi Hakkında

"Instant Family" filminin senaristleri Sean Anders ve John Morris olmakla birlikte aynı zamanda filmin yönetmenliğini de Sean Anders üstlenmiştir. Film 2018'de vizyona girmiş olup ABD yapımı aile-komedi dramasıdır. Orijinal dili İngilizce ve süresi 1 saat 58 dakikadır. Söz konusu filmde Mark Wahlberg (Pete-Baba), Rose Byrne (Ellie-Anne), Isabela Merced (Lizzy-

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çocuk), Gustavo Escobar (Juan-Çocuk), Julianna Gamiz (Lita-Çocuk), Octavia Spencer (Karen-Sosyal Hizmet Uzmanı), Tig Notaro (Sharon-Sosyal Hizmet Uzmanı) oyuncular rol almıştır (https://www.imdb.com/title/tt7401588/, e.t.: 23.05.2024).

Ellie ve Pete, yaşamlarını eski evleri yenileyerek kazanan Amerikalı ve otuzlu yaşlarda olan bir çifttir. Hikâye Ellie ve Pete'in bir çocuk evlat edinmeyi düşünmeleriyle başlar. İnternet üzerinden bir Akrabalık Merkezi acentesi bulup koruyucu aile sertifika programına katılırlar. Sekiz hafta süren çeşitli eğitimlerin sonunda sertifikalarını alırlar. İlgilerini çeken bir çocuk bulmak için merkezin düzenlediği Evlat Edinme Panayırına giderler ve orada 15 yaşındaki Lizzy'den çok etkilenirler. Elli ve Pete, Merkez ile yapılan görüşme yaparak çocuklar hakkında bilgi edinip Lizzy ve kardeşleriyle tanışmak için çocukların kaldıkları eve ziyarete giderler. Çift, çocuklarla olan ilk görüşmenin bekledikleri gibi olmaması nedeniyle çocukları evlat edinmekten vazgeçmeyi düşünürken aile yemeğinde yaptıkları hararetli bir tartışma sonucunda fikirlerini değiştirirler.

Lizzy, Juan ve Lita adındaki üç kardeşin Ellie ve Pete çiftinin evlerine yerleşmeleriyle olaylar gelişmeye başlar. İlk başta neşeli geçen günler bir süre sonra kaos dolu günlere dönüşür. Ellie ve Pete kaoslu geçen günlerde böyle bir işe giriştikleri için pişmanlık duysalar da çocuklarla yaşadıkları sorunları çözmeye çabalamaktadırlar. Çeşitli yaşam olaylarının sonunda Ellie ve Pete'nin çabaları meyve vermeye başlamış ve çocuklarla olan ilişkileri olumlu anlamda gelişim göstermiştir.

Çocukların biyolojik annelerinin hapisten çıkmasıyla birlikte aile yeniden kaosa sürüklenmiştir. Lizzy biyolojik annesiyle görüşmek istemiş ve her görüşmenin ardından ailedeki dengeler bozulmuştur. Çalkantılı mahkeme süreçlerinin ardından Ellie ve Pete çocuklar Lizzy, Juan ve Lita'yı evlat edinmiş ve aile olarak ilan edilmişlerdir.

3.3. Bulgular

Sahne 1 (04.50-07.47 dk): Akrabalık Merkezi Acentesi İnternet Sitesi

Ellie internet üzerinden Akrabalık Merkezi Acentesi bulur ve internet sitesinden etkilenip Pete'e göstermek istemektedir. İlk başta bunu kabul etmeyen Pete, daha sonra kendisini internet sitesine bakarken bulmaktadır. Sitede ise koruyucu aile arayan çocukların fotoğrafı, yaşı, ismi, nasıl bir aile aradıklarına dair kriterler vb. bilgiler başta olmak üzere kişisel bilgileri açıkça yer almaktadır.

Söz konusu sahne sosyal hizmet etiği perspektifinden değerlendirildiğinde en temel etik sorumluluklardan olan "mahremiyet ve gizlilik" ve "insan onuruna saygı" ilkeleriyle örtüşmediğini görmekteyiz. Özellikle çocukların bilgilerinin ve mahremiyetinin mutlaka korunması gerekmektedir. Çocukların bilgilerinin internet ortamında kolaylıkla erişilebilir olması çocukların örselenmesine neden olmakla birlikte güvenliklerini de tehdit etmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sahne 2 (17.17-21.13 dk): Evlat Edinme Panayırı

Panayır alanında çocuklar ve aday aileler serbestçe bir araya getirilip tanışmaları sağlanmaktadır. Aday ailelerden ilgilerini çekebilecek çocuklarla görüşmeleri ve verilen forma görüştükleri çocukların isimlerini yazmaları istenmektedir.

> *Karen: Bu formu alın ve ilginizi çekebilecek her çocuğun adını yazın.*
>
> *Pete: Gerçekten mi? Süreç böyle mi işliyor?*
>
> *Karen: Evet, çocuklara alışveriş yapmak gibi. Berbat bir yöntem, biliyorum ama ilçe bu panayırları kuruyor çünkü çocuklarla ebeveynleri çabucak eşleştirebiliyorlar.*

Söz konusu sahnede sosyal hizmet perspektifinden bir etik ikilemin ortaya çıktığını görmekteyiz. Etik ikilemin bir ucunda çocuğun aile ortamının korunması ve ilişkilerinin sürdürülmesi ilkesi bağlamında "örselenme riskine karşın çocukların daha kısa sürede ebeveynlerle eşleşmesi" yer almaktadır. İkilemin diğer ucunda ise çocuğun mahremiyeti, gizliliği ve güvenliğinin sağlanması ilkesi bağlamında "çocukların aile ortamından uzak bir şekilde sistemde uzun süre kalma riski" yer almaktadır.

Bu durum sosyal hizmetin etik karar verme modellerine göre değerlendirildiğinde kişinin temel yararının gözetilmesi diğer durumlara göre öncelikli olması nedeniyle çocukların aile ortamının korunarak barınma, sağlık ve gıda vb. ihtiyaçlarının karşılanması mahremiyet, gizlilik ve güvenlikten önce geldiği düşünülerek karar verilmiş olduğu söylenebilir.

Sahnenin devamında ise Pete, gruplaşmış ve gözlerden uzak duran ergen çocukların yanına gitmektedir. Ellie ise ergenlere karşı olan ön yargılarını yüksek sesli bir şekilde dile getirerek Pete'e engel olmaya çalışmaktadır. Ellie ve Pete'nin konuşmalarını duyan Lizzy tepki gösterir.

> *Lizzy: Bilginiz olsun sizi duyabiliyoruz. Endişeniz için teşekkürler ama acımanıza gerek yok. İşlerin nasıl yürüdüğünü biliyoruz. O yüzden gidin. Sorun yok. Ufaklıkların arasına karışın ve bizi düşünmeyin.*

Lizzy'nin verdiği tepkiye göre Evlat Edinme Panayırı sisteminin bireyin saygınlığı/onuru ve değeri ilkesi ve zarar vermeme ilkesiyle örtüşmediği anlaşılmaktadır. Söz konusu sistemde çocukların, insan onuruna yakışır hizmet sağlanmaması nedeniyle zarar gördüğü ve örselendiği söylenebilir.

Sahne 3 (21.14-24.58 dk): Akrabalık Merkezi

Ellie ve Pete merkeze gelerek Lizzy hakkında bilgi edinirler. Sahnede Lizzy'nin sisteme 11 yaşında girdiği şu an 15 yaşında olduğu, 10 yaşında Juan ve 6 yaşında Lita adında iki kardeşi daha olduğu; Latin Amerika kökenli olan üç kardeşin anneleri uyuşturucu bağımlısı olduğu ve yakında hapishaneden çıkmak üzere olduğu; çocukların babalarına dair bir kaydın olmadığına dair bilgiler verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Edindikleri bilgilerden sonra kafaları karışan Ellie ve Pete üç çocuğu aynı anda baş edemeyeceklerine ve köken farklılıklarına dair oluşan tereddütlerini sosyal hizmet uzmanlarıyla paylaşmışlardır. Bunun üzerine aşağıdaki diyalog gerçeklemiştir:

> *Karen: Bu üç çocuğun biraz düzen ve sevgiyle gelişebileceklerine inanmasak bu eşleşmeyi önermezdik.*
>
> *Pete: Şunu söylüyorum: Beyaz bir çift küçük Latin çocukları alıyor. İnsanlar bunu yapmamamız gerektiğini düşünür mü?*
>
> *Sharon: Kültürel hassasiyetini takdir ediyorum ama sistemde her renkten çocuğumuz var. Her renkten ebeveynlerimiz de var.*
>
> *Karen: Dinleyin, size tuhaf bakanlar olacak. İnsanlar aptalca şeyler de söyleyecek. Ama bir anne babaya ihtiyacı olan bu çocukları sevmeye gönüllüyseniz ve birinin bunla derdi varsa, onlara kaç çocuk evlat edindiklerini sorun.*

Sosyal hizmet uzmanlarının insan onuru ve değeri ilkesini bağlamında bireylerin kültürel ve etnik kökenini dikkate alarak hareket ettiklerini anlamaktayız. Ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının söz konusu durumun olumlu ve olumsuz yönlerini şeffaf ve açık bir şekilde ifade etmeleri dürüstlük değeri ilkesiyle de örtüşmektedir. Sosyal hizmet uzmanları insan ilişkilerinin önemi değeri ilkesi bağlamında çocukların refahını geliştirmek için Ellie ve Pete'i yardım sürecine ortak olmaları için teşvik etmektedirler.

Sahne 4 (32.26-37.15 dk): Çocukların Eve Yerleşmesi

Yapılan görüşmelerin sonunda Ellie ve Pete çocukları eve getirmişlerdir. Çocuklar evi keşfederken aynı zamanda getirdikleri eşyaları odalarına yerleştirmeye başlamışlardır. Ellie ve Pete de çocukların yerleşmesine eşlik etmektedir. Juan ve Lita bir torba dolusu oyuncak ayıyı oyuncak kutusuna boşaltırken Pete ve Ellie çocukların bu kadar fazla oyuncak ayılarının olmasına şaşırmaktadır.

> *Pete: Vay, amma çok oyuncak ayın var.*
>
> *Juan: Bunlar mahkeme ayıları.*
>
> *Lizzy: Aile mahkemesine her gidişimizde verirler.*

Sahnenin devamında Lizzy eşyalarını çöp poşetinden çıkartıp kendi odasına yerleşirken odaya Ellie ve Pete girer. İkisi de çocuklar eşyalarını bu şekilde çöp poşetlerinde taşıdıkları için üzgündürler.

> *Ellie: Eşyalarınızı bu berbat torbalarla taşımak zorunda kaldığınız için özür dilerim.*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Lizzy: Hayır, sorun değil. Tuhaf bir gerçek: Evlat edinilmiş bir çocuğu bu şekilde tespit edersiniz. Tüm hayatını büyük bir çöp poşetinde taşır. Bu bir evlatlık şakasıdır.

Söz konusu sahnelerde çocukların birçok kez mahkeme sürecine dahil oldukları sistem içerisinde aileden aileye sürüklendikleri anlaşılmaktadır. Çocuğun aile ortamının korunması ve ilişkilerinin sürdürülmesi ilkesi ve çocuğun bakımı, korunması ve güvenliği ilkesiyle çocukların aile ortamında kalması sağlanmaktadır. Ancak bir diğer yandan çocuğun sık sık mahkeme süreçlerine dahil olması ve sık sık aile değiştirmesi çocuğun örselenmesine, bağlanma sorunları yaşamasına, olumsuz yaşam deneyimlerine neden olabilmektedir. Bu durumun sosyal hizmetin zarar vermeme ilkesiyle çeliştiği söylenebilir.

Sahne 5 (1.00.45-1.01.31 dk): Hastane

Juan'ın ayağına zımba tabancası düşmesi ve yaralanması üzerine acil servise gelmişlerdir. Olay hakkında bilgi almak ve rapor yazmak amacıyla Akrabalık Merkezi'nden sosyal hizmet uzmanı Karen gelmiştir. Pete olan biteni dürüst bir şekilde anlatmaya başlarken Lizzy konuşmaya müdahale etmektedir.

Lizzy: Hayır onların hatası değildi. Benim hatamdı. Yapmamam gerektiği halde bir arabaya binip gitmeye çalışıyordum. Ve onların dikkati dağıldı. Sonra ben Juan'a bağrınca o da tabancayı ayağına düşürdü.

Pete: Saçmalama tatlım. Ben en başından tabancayı orada bırakmamalıydım.

Lizzy: Kapa çeneni Pete! Böyle şeyler yüzünden çocukları alıp, götürürler tamam mı? Onların hatası değildi. Onlar hiçbir şey yapmadı.

Sahnede Karen'ın yaşanılan olayın ardından rapor tutmak amacıyla hastaneye gelmesi müracaatçıların zamanında, tam ve doğru olarak kaydının tutulması ilkesiyle örtüşmektedir. Ancak sahnenin devamında sosyal hizmet perspektifinden etik ikilemin ortaya çıktığını görmekteyiz. Etik ikilemin bir ucunda dürüstlük değeri ilkesine sadık kalıp çiftin beyanının esas alınması ve sonuç olarak çocukların sisteme geri döndürülmesi yer almaktadır. İkilemin diğer ucunda ise dürüstlük değeri ilkesinin göz ardı edilip çocuğun yüksek yararı temelinde çocuğun görüşlerinin esas alınması bu sayede çocukların aile ortamının korunması ve ilişkilerinin sürdürülmesinin sağlanması yere almaktadır.

Sonuç olarak Karen, Lizzy'nin beyanını esas almaya karar vermiştir. Bu karar sosyal hizmet karar verme modelleri çerçevesinden değerlendirildiğinde çocukların yüksek yararını gözeterek çocuğun görüşünün esas alınması, çocuğun aile ortamında kalmasının sağlanmasının, çocuğun bakımı, korunması ve güvenliği ilkeleri bağlamında çocuğun iyi olma halinin ve gelişiminin sağlanması öncelikli olduğu söylenebilir.

Sahne 6 (1.16.30-1.19.05 dk): Biyolojik Anneyle Buluşma

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çocukların biyolojik annelerinin hapishaneden çıkmasının ardından Lizzy annesiyle görüşmek istemiştir. Bu durum üzerine Ellie ve Pete çocukları anneleriyle buluşmaları için parka getirmişlerdir. Sosyal hizmet uzmanı eşliğinde anne ve çocuklar buluşturulmuştur. Juan ve Lita biyolojik annelerini gördüklerinde tedirgin olmuşlardır.

Lita: Ben annemle kalmak istiyorum.

Lizzy: Annen orada.

Ellie ve Pete: Sorun değil hayatım biz de seninle geliriz.

Çocukların biyolojik annelerinin hapishaneden çıkmasıyla birlikte sosyal hizmet bağlamında da bir etik ikilem ortaya çıkmıştır. Etik ikilemin bir ucunda çocukların anneleriyle görüştürülmeleri ancak bu durumdan olumsuz etkilenmeleri yer almaktadır. İkilemin diğer ucunda ise aile ilişkilerinin sürdürülmesi ilkesinin göz ardı edilerek çocukların biyolojik anneleriyle görüşmelerinin engellenmesi ve olumsuz etkilerin ortaya çıkmasını önlemek yer almaktadır.

Burada etik karar verirken çocuğun yüksek yararı ilkeleri bağlamında çocuğun görüşleri, çocuğun kimliği, çocuğun aile ilişkileri, bu durumun çocuk üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri çok boyutlu olarak değerlendirilmelidir.

Sahne 7 (1.19.08-1.23.04 dk): Destek Grubu

Ellie ve Pete, Akrabalık Merkezinin düzenlemiş olduğu destek grubuna katılmışlardır. Bu sahnede çift, çocukların biyolojik annesiyle görüştüklerini ve bu görüşmelerin ardından yaşadıkları sorunları anlatmaktadır.

Pete: Biliyorsunuz, bizim çocuklar, kaç oldu, anneleriyle dört kez mi görüştüler? Ve her görüştüklerinde ardından birkaç gün delirdiler. Ve tam işler normale dönmeye başladığında bir kez daha görüşüyorlar

Ellie: Evet, kendimizi çok reddedilmiş hissediyoruz. Ve biliyorum, muhtemelen bu beni kötü bir insan yapıyor ama sürekli keşke anneleri yine hapse girse diyorum.

Karen: Sen kötü biri değilsin. Birisi sevdiğimiz çocuklara korkunç şeyler yapınca o kişiye karşı anlayışlı olmak zordur ama denemek zorundayız millet.

Sharon: Ne olursa olsun çocuklarınızın sizinle geçirdiği zaman hayatlarında büyük fark yarattı.

Söz konusu sahnede bir önceki etik kararın (Sahne 6) olumsuz etkilerinin yaşandığını görmekteyiz. Çocukların iyilik hali olumsuz etkilenmiştir. Sahnenin devamında Pete ve Ellie bir şeyler olduğunu anlamışlardır ve tepki gösterip neler olduğunu bilmek istemişlerdir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Karen: Lizziy'nin annesi yeniden birleşme adımlarına uyduğu için hâkim sizin evlat edinme duruşmasını değişen şartlar duruşmasına çevirdi. Çocukların annelerine dönmeye hazır olup, olmadığına karar verecek.

Pete büyük bir hayal kırıklığı yaşamış ve çocuklarla olan ilişkilerine örnekler vererek daha büyük bir tepki göstermiştir.

Karen: Pete, Ellie hayal kırıklığınızı anlıyorum. Ama hepimiz şunu unutmamalıyız ki çocuklar evlat edilene dek sistemin asıl amacı aileyi korumak.

Ellie: Ya bizim ailemizin korunması?

Karen: Henüz bir şeye karar verilmedi.

Sahnede çocuğun yüksek yararı bağlamında aile ortamının korunması ve ilişkilerinin sürülmesi ilkesinin esas alındığını görmekteyiz. Bu ilke doğrultusunda çocukların biyolojik annelerine döndürülme ihtimali gündeme gelmiştir. Ayrıca bilgilendirilmiş onay ilkesi doğrultusunda sistemin amacı Ellie ve Pete'e yeniden hatırlatılmıştır. İnsan ilişkilerin önemi değeri ilkesi ve dürüstlük ilkesi bağlamında Ellie ve Pete'e yeni gelişmeler dürüst, açık ve net bir şekilde açıklanmıştır.

Sahne 8 (1.34.52-1.40.38 dk): Mahkeme Süreci

Çocukların, biyolojik annelerine geri döndürülmesi için yapılan mahkemede Lizzy, Ellie ve Pete ile yaşanan tüm olumsuz olayları mahkemeye beyan etmiştir. Mahkemede yalnızca çocukların biyolojik annesine birtakım sorular sorulmuş ve anneleri güvensiz bir tavırla çocukların sorumluluğunu alabileceğine dair olumlu cevap vermiştir.

Böyle bir durumda karar verilirken annenin sosyal, ekonomik, bilişsel, psikolojik ve sağlık boyutlarında derinlemesine analiz edilmesi, çocukların iyilik halinin, sevgi ve güvenlik ihtiyacının öncelikli olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ancak söz konusu sahnede anne ve çocukların durumu iyi analiz edilmemiştir. Ayrıca çocukların görüşünün alınmaması da çocuğun yüksek yararının korunması ilkesiyle ve kendi kaderini belirleme ilkesiyle örtüşmemektedir. Nitekim çocuklar Elli ve Pete ile yaşadıkları eve son kez döndüklerinde Juan ve Lita ayrılacakları için mutsuz, biyolojik anneleriyle yaşayacakları için ise tedirgin oldukları anlaşılmaktadır.

Sahne 9 (1.41.30-1.41.38 dk): Biyolojik Annenin Çocukları Teslim Almaması

Çocuklar, biyolojik annelerine gitmek için hazırlanıp beklerlerken kapıya bir araç yaklaşmıştır. Eşyalarla birlikte kapıya çıkan çocuklar annelerini görmeyi beklerken araçtan sosyal hizmet uzmanları Karen ve Sharon inmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Lizzy: Annem nerede?

Sharon: Bu sabah bizimle büroda buluşması gerekiyordu ama gelmedi. Telefonunu da açmadı.

Lizzy: Evine gittiniz mi? Ya başına bir şey geldiyse?

Karen: Evet onu görmeye gittik. Çok utanıyordu… dedi ki yapamazmış.

Lizzy: Hayır, dememiştir. Yoksa neden… onca formu doldursun, mahkemeyle uğraşsın, yeniden birleşme hikayesine…

Karen: Lizzy, annen tüm formları senin doldurduğunu söyledi.

Lizzy: Yardım ettiysem ne olmuş?

Sharon: Hazır olmadığı bir şeye zorlandığını hissediyormuş.

Lizzy: Hayır. Ben onu zorlamadım. O hazır! İzin verin, onunla konuşayım, lütfen. O zaman bir yolunu buluruz…böylece eve dönebilir.

Karen: Onu gördük tatlım. Çok barizdi. Yine kullanmaya başlamış. O gelmeyecek bebeğim.

Söz konusu sahnede mahkemede verilen kararın sonuçlarını görmekteyiz. Çocuklar bu durum karşısında psikolojik olarak zarar görmüşlerdir. Çocukların zarar görmesi sosyal hizmetin zarar vermeme ilkesiyle örtüşmemektedir.

Karen ve Sharon'un çocuk olan Lizzy'le iletişimini değerlendirdiğimizde ise durumun çocuğun gelişim özelliklerine uygun, açık, net, basit, anlaşılır, saygılı, dürüst ve güvenli bir şekilde çocuğa aktarıldığını görmekteyiz. Bu durum sosyal hizmetin insan ilişkilerin önemi değeri ilkesi ve dürüstlük değeri ilkesiyle örtüşmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Çalışma kapsamında incelenen "Instant Family" filmi koruyucu ailelik ve evlat edinme süreçlerini anlatan Amerikan yapımı aile-komedi dramasıdır. Film, Ellie ve Pete çiftinin Lizzy, Juan ve Lita adındaki üç kardeşi evlat edinirken yaşadıkları süreci anlatmaktadır. Filmde işlenen hikâyenin gerçek hayattan uyarlanması ve sosyal hizmetin çalışma alanına girmesi nedeniyle sosyal hizmet etiğinin örneklendirilmesine dair birçok sahne yer almaktadır. Sosyal hizmet etiğine örnek olabilecek sahnelerin analizi doküman analizi yöntemiyle yapılmıştır.

Tüm sahneler izlenmiş olup sosyal hizmet etik, ilke ve değerlerinden: Kültürel yetkinlik ve sosyal farkındalık, kendi kaderini belirleme, mahremiyet ve gizlilik, bilgilendirilmiş onay, çocuğun yüksek yararının korunması, müracaatçı kayıtları, zarar vermeme, bireyin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

saygınlığı/onuru ve değeri, insan ilişkilerinin önemi ve dürüstlük ilkelerine örnekler yer aldığı görülmüştür.

Söz konusu sahnelerin sosyal hizmet etik, ilke ve değerleriyle genel olarak örtüştüğü söylenebilir. Ancak mahremiyet ve gizlilik ilkesine aykırı uygulamaları içeren sahnelerin zarar vermeme ilkesi ve insan saygınlığı/onuru değeri ilkesiyle örtüşmediği görülmüştür. Bu durum çocukların sık sık örselenmelerine, ayrımcılığa maruz kalmalarına, onur ve saygınlıklarının zarar görmesine neden olmuştur.

Etik ikilem yaşanan sahnelerde ise çocukların aile ortamının korunması ve ilişkilerinin sürdürülmesinin öncelikli görüldüğü ve etik ikilemde kalındığında kararların bu bağlamda verildiği anlaşılmaktadır.

Görüldüğü üzere sosyal hizmet etik ilkeleri çalışılan birey, grup ve ailelerin hayatları üzerinde olumlu ve olumsuz etkilere sahiptir. Bu nedenle özellikle çocukla sosyal hizmet çalışmalarında çocuğun yüksek yararı gözetilmeli, riskler derinlemesine değerlendirilmeli ve kararlar etik ilkeler doğrultusunda alınmalıdır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

Artan, T., & Zubaroğlu Yanardağ, M. (Dü). (2020). *Sosyal Hizmet Etiği.* Ankara: Nika.

Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), s. 27-40.

Gökçearslan Çifçi, E., & Gönen, E. (2011). Sosyal Hizmet Uygulamalarında Etik Karar Verme Süreci. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 22*(2), s. 149-160.

Mengelli, D., Cebeci, F., & Artan, T. (2022). Etik Açıdan Çocuğun Değeri. *Sosyal Çalışma Dergisi, 6*(1), s. 131-142.

Sheafor, B. W., & Horejsi, C. J. (2016). *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel İlkeler ve Teknikler.* Ankara: Nika Yayınevi.

İnternet Kaynakları

https://www.imdb.com/title/tt7401588/

(Erişim Tarihi: 23.05.2024)

https://www.netflix.com/

(Erişim Tarihi: 15.02.2024)

https://turkcealtyazi.org/mov/7401588/instant-family.html

(Erişim Tarihi: 27.05.2024)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

EŞİTSİZLİĞİN EŞİTSİZLİĞİ: GÜNCEL VERİLER IŞIĞINDA VAN İLİNDE GENİŞ TANIMLI İŞSİZLİK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Arş. Gör. Dr. Mihrican Zorlu Günok

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
mihricanzorlu@yyu.edu.tr - 0009-0009-8908-9227

ÖZET

Ülke içi gelişme parametreleri açısından en önemli değişkenlerden birisi bölgeler arası gelişmişlik farkı denilen olgudur. Gelişmişlik indekslerinin bölgesel boyutu, söz konusu ülkeler arasındaki farklar olduğunda belirgin bir nitelik kazanmaktadır. Bugün gelişmişlik ve refah düzeyi parametreleri bakımından batı ülkelerinin doğu ülkelerine; kuzey ülkelerinin ise güney ülkelerine göre daha iyi bir tabloya sahip olduğu herkesçe bilinmektedir. Bölgesel gelişmişlik farklarının nedenlerine bakıldığında küresel ya da ulusal düzeyde birtakım benzerliklere rastlanabileceği gibi farklardan da bahsetmek mümkündür.

Türkiye'de bölgesel gelişmişlik düzeyleri açısından dikkati çeken ilk nokta doğu ve güneydoğu ile batı illeri arasındaki sosyo-ekonomik dengesizliklerdir. Hatta bu dengesizlikler basit bir eşitsizliği aşmış adeta kısır bir döngüye dönüşmüştür. Hiç şüphesiz, bu duruma yol açan çok fazla sayıda etken vardır. Sağlıklı ve verimli bir ekonomi politikasının işlerlik kazanması ve orta-uzun vadede ülkenin doğu ve güneydoğu illerinin daha yaşanılır bir hale gelebilmesi bu tarihsel alt yapının nitelikli bir analiziyle mümkün olabilecektir. Bu çalışma, tarihsel bir analiz yapmaktan ziyade bölgelerarası gelişmişlik farkları konusunu bir Doğu Anadolu şehri olan Van özelinde "geniş tanımlı işsizlik" olgusunu merkeze alarak betimlemek ve çözüm önerileri geliştirmek amacı taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bölgelerarası Gelişmişlik Farkı, Geniş Tanımlı İşsizlik, Van Örneği

1. GİRİŞ

Bölgesel eşitsizliğin ulusal düzeyinde dikkat çeken temel unsurlardan birisi devletin artan görünürlüğüdür. Devlet ve birey arasındaki mesafe kısaldıkça taraflar arasındaki ilişkiyi tanımlamak kolaylaşır ve bölgesel adaleti doğrudan devletten beklemek mümkün hale gelir. Devlet, küresel ve ulusal sermayeden özerkleştiği; ülke içindeki adaleti, eşitliği, refahı, toplumun mutluluğunu sorunsallaştırdığı ölçüde halkın taleplerine daha duyarlı hale gelir. Ne var ki, pratikte çoğu zaman böyle olmamaktadır. Bugün küresel gelişmişlik indeksleri bir yana, Türkiye gibi eksik kapitalistleşen ülkelerle birlikte gelişmiş olarak nitelendirilen bazı batı ülkelerinde de muhtelif düzeyde ve biçimde sosyo-ekonomik eşitsizlik üretildiği görülmektedir.

Bölgelerarası gelişme ve kalkınma konusundaki dengesizlikler Türkiye özelinde tarihsel bir problem olarak değerlendirilmelidir. Dünden bugüne ortaya çıkan bir olgu olmadığı gibi sosyo-ekonomik hayatın muhtelif noktalarında kendini gösteren bu farklar kronikleşmiş bir kriz haline

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

işaret etmektedir. Bugün, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayınlanan bölgesel istatistiklerin hemen hemen her alt başlığında bu kriz halinin izleri sürülebilir. Metinde "Eşitsizliğin eşitsizliği" gibi spekülatif bir ifadenin kullanılma nedeni ise, metnin yazıldığı süreçte tanık olunan ekonomik kriz koşullarının işsizlik oranları açısından bölgeler bazında aynı etkiyi yaratıp yaratmadığı sorusuna dayanmaktadır. Bir anlamda, tüm ülkeyi etkisi altına alan ağır kriz koşullarının tarihsel olarak kriz durumundan çıkamayan bir coğrafya üzerindeki etkisi işsizlik olgusu merkeze alınarak anlaşılmaya çalışılacaktır.

İşsizlik oranlarındaki artış ya da azalışın tarihsel krizin şiddetini ölçmede tek başına yeterli olmadığını da vurgulamak gerekir. İşin aslı, işsizlik oranlarındaki artış istihdamdaki azalmalardan kaynaklanabileceği gibi istihdam artışına rağmen daha güçlü bir işgücü artışından da kaynaklanabilir. Yoğun göç dalgaları buna örnek olabilir. Bölgeleri karşılaştırırken işsizlik oranlarındaki değişimlerin yanı sıra istihdamda ve işgücünde gözlemlenen değişimler de dikkate alınmalıdır (Gürsel, Mutluay, Yılmaz, 2022: 2), ancak Türkiye'deki bölgesel dengesizliklerin tarihselliği (özellikle düzenli olarak istihdam yaratan bir işgücü piyasasının yokluğu) bu savı bir ölçüde geçersiz kılmaktadır.

2. TÜRKİYE GENELİNDE VE TRB2 DÜZEYİNDE DAR TANIMLI İŞSİZLİK

İşgücü piyasasının illere göre analizinde yaşanan temel sorunlardan birisi TÜİK'in illeri belirli yerel gruplara ayırıp istatistikleri bölgesel bazda yayınlamasıdır. Aslına bakılacak olursa bu durum, şayet aynı gruba dahil iller benzer sosyo-ekonomik göstergelere sahipse büyük sorun yaratmayabilir. Ne var ki, analizi iller düzeyinde yapmak konusunda ısrarcı davranılırsa zorluk yaşanır. Buna göre Türkiye'deki tüm iller 26 alt bölgeye ayrılmış olup Van ili Muş, Bitlis Hakkari (TRB2) ile aynı gruptadır. Bu gruptaki illerin benzer sosyo-ekonomik özelliklere sahip olduğu söylenebilir.

TÜİK, referans dönemi içinde kar karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak herhangi bir işte çalışmamış ve böyle bir işle bağlantısı olmayan; yani istihdam edilmeyen kişilerden iş aramak için son dört hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve iki hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki bireyleri işsiz olarak tanımlamaktadır. Buna göre dar tanımlı işsizlik oranı da işsizlerin işgücüne oranı olarak hesaplanır (https://arastirma.disk.org.tr).

Bu tarz bir işsizlik tanımı yetersizdir. Bu nedenle, gerçek işsizlik oranları elde edilmek istendiğinde başka unsurların da hesaba katılması gerekmektedir. DİSK-AR'ın geniş tanımlı işsizlik hesabı beş unsurdan oluşmaktadır. Bunlar: dar tanımlı standart işsizler, iş aramayan ancak çalışmaya hazır olanlar ki bu grupta kendi içinde iş bulma ümidini kaybedenler ile iş aramayan ancak çalışmaya hazır olan diğer bireyler olarak ikiye ayrılmaktadır. Üçüncü sırayı mevsimlik çalışanlar, dördüncü sırayı ise zamana bağlı eksik çalışanlar oluşturmaktadır (https://arastirma.disk.org.tr).

Dar tanımlı işsizlikte "ümidini kaybetmiş" kişilerin tanım dışında bırakılması çarpıcıdır. Ümidi de ümitsizliği de üreten temel etken belirli yapıların varlığı ya da yokluğudur. İstihdam olanaklarının düşük olduğu, dahası bu olanakları yaratacak kuruluşların bulunmadığı bir coğrafyada iş bulma ümidi olmayan bireyleri işsiz saymamak anlamlı değildir (Zorlu Günok, 2018: 1429). Üstelik, gücenmiş işçilerin işsizliğin ölçülmesindeki gibi objektif unsurlara değil de subjektif unsurlara bağlı olarak ölçülmesi (Tekeli, 2010: 45) de bir sorun olarak değerlendirilebilir.

Çizelge 1: 2019-2023 Yıllarında Türkiye Geneli ve TRB2 (Van-Muş-Bitlis-Hakkari) düzeyinde işsizlik oranları (Yüzde)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yıllar	TRB2 (Van-Muş-Bitlis Hakkari)	Türkiye
2019	25,9	12,6
2020	23,6	12,6
2021	20,4	11
2022	19,2	10,3
2023	17,2	8,9

Kaynak: https://cip.tuik.gov.tr/ , Disk-Ar, "İşsizlik ve İstihdamın Görünümü Raporu", Nisan 2024.

Yukarıdaki çizelgede TRB2 ve Türkiye düzeyinde 2019-2023 yılları arasında gerçekleşen dar tanımlı işsizlik oranları gösterilmiştir. Açıkça anlaşılacağı üzere dar tanımlı işsizlik oranları Türkiye geneline göre Van ve çevresindeki illerde son beş yılda düşmüş görünmekle birlikte hala çok yüksektir. Türkiye'de bölgelerarası gelişmişlik farkları açısından tek dezavantajlı bölge TRB2 değildir, ancak ana başlıktaki "eşitsizliğin eşitsizliği" ifadesini doğrulayacak şekilde, diğer düzey 2 bölgelerinin Van-Muş-Bitlis-Hakkari'ye göre "görece" daha iyi bir tablo çizdiği görülmektedir. Bu durumu Çizelge 2'den de izlemek mümkündür. İlginçtir ki, sınır ili olmanın Van açısından avantaj yarattığını öne sürmek neredeyse mümkün değildir.

Çizelge 2: TRB2 ve Diğer Düzey 2 İller Bazında 2019-2023 Yıllarında Dar Tanımlı İşsizlik Oranları

		2019	2020	2021	2022	2023
TR10	İstanbul	14,9	14,7	12,3	10,2	8 , 9
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	11,0	9 , 0	9 , 3	7 , 8	7 , 6
TR22	Balıkesir, Çanakkale	8 , 3	7 , 8	7 , 9	7 , 1	6 , 1
TR31	İzmir	16,0	17,1	14,7	13,0	11,4
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	9 , 2	9 , 6	10,2	8 , 6	8 , 1
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	9 , 8	8 , 3	6 , 9	7 , 1	7 , 1
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	11,2	9 , 6	9 , 4	8 , 9	8 , 2
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	13,5	12,2	9 , 6	10,1	9 , 0
TR51	Ankara	14,2	14,8	13,4	12,1	11,2
TR52	Konya Karaman	8 , 0	8 , 0	7 , 9	7 , 4	6 , 1
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	13,3	12,2	11,8	9 , 2	7 , 2
TR 62	Adana Mersin	11,9	13,4	13,2	12,3	10,9
TR 63	Hatay, Maraş, Osmaniye	18,1	15,2	17,1	14,6	15,5

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

TR 71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	13,3	12,0	13,0	9 , 4	8 , 6
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	14,5	12,8	11,7	9 , 4	9 , 2
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	9 , 6	9 , 3	10,9	11,3	10,5
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	7 , 6	6 , 6	5 , 8	6 , 2	4 , 9
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	8 , 3	8 , 3	7 , 9	8 , 1	8 , 6
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	9 , 9	8 , 8	9 , 9	9 , 2	8 , 4
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	11,2	10,1	10,0	9 , 2	7 , 3
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	9 , 8	11,4	13,7	12,7	11,5
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	9 , 9	10,6	10,2	8 , 1	7 , 2
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	25,9	23,6	20,4	19,2	17,2
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	15,2	13,0	10,1	10,7	10,2
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	23,4	20,1	15,0	11,5	10,8
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	30,9	33,5	29,5	18,5	11,4

Kaynak: https://cip.tuik.gov.tr/

Böylesi yüksek işsizlik oranlarının Van açısından doğurduğu ilk sonuç, yüksek oranlı yapısal işsizliğin gerçekleştiği hemen hemen her yerde olabileceği gibi, yoğun göç olgusudur. Van'da çoğunlukla genç erkek bireyler yeni bir hayat umuduyla göçe yönelmektedir. Buradaki ayırt edici unsur, geçmiş yıllara göre, göçün öncelikle başka ülkelere yönelmesi ve kalıcılaşması olmaktadır (www.gazeteduvar.com.tr).

3. TÜRKİYE VE TRB2 DÜZEYİNDE GENİŞ TANIMLI İŞSİZLİK ORANLARI

TÜİK tarafından yayınlanan işsizlik verilerinin dar tanımlı olması Van ve Van'ın dahil olduğu grubu oluşturan diğer iller açısından Türkiye geneline kıyasla daha ciddi bir eksikliğe işaret eder. Çünkü bugün herkesin bildiği gibi, sermayenin yatırım potansiyeli, devletin yerel yönetim politikaları, eğitim ve sağlık alanındaki mevcut yapı, nüfusun artış hızı Doğu ve Güneydoğu illeri işgücü piyasalarında uzun vadeli ve yaratıcı/kurucu bir perspektif sunmamaktadır. Şimdilik (belki de bir süre daha) supap görevi gören inşaat sektörü de denklemden çıkarılırsa içler acısı bir durumla karşılaşılacağı kesindir. Bununla birlikte, içinde yaşanılan coğrafya istihdam konusunda düşük bir potansiyele ya da kapasiteye sahipse bireylerin ümitsizlik düzeyleri de artacaktır.

TÜİK'in Hane Halkı İşgücü verilerini baz alan ve DİSK-Ar tarafından Nisan 2024'te yayınlanan "İşsizlik ve İstihdamın Görünümü" raporuna göre geniş tanımlı işsiz sayısı son bir

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yılda 811 bin, 2014-2024 yıllarını kapsayan son on yıllık süreçte ise 4 milyon 80 bin kişi artmıştır. Böylece son 10 yılda geniş tanımlı işsiz sayısı 1,7 katına çıkmış; Şubat 2014'te 5,6 milyon olan geniş tanımlı işsiz sayısı Şubat 2023'te 8,8 milyon ve Şubat 2024'te ise 9,6 milyon, yani %24,5 olarak gerçekleşmiştir. Geniş tanımlı işsiz sayısındaki artış zamana bağlı eksik istihdam ve ümitsizler ile iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar, iş arayan fakat hemen çalışmaya başlayamayacak olanları kapsayan potansiyel işgücü sayısındaki artıştan kaynaklanmaktadır (Disk-Ar, 2024).

Çizelge 3: Türkiye'de Son 10 Yılda Gerçekleşen Geniş Tanımlı İşsizlik Oranları

Yıl	GTİO (%)
2014	17,4
2015	17
2016	17,5
2017	16,7
2018	16,4
2019	19
2020	25,3
2021	24,5
2022	21,3
2023	22,8
2024	24,5

Kaynak: Disk-Ar, "İşsizlik ve İstihdamın Görünümü Raporu", Nisan 2024'deki verilerin yıllık ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

Aşağıdaki çizelgede de özellikle giriş bölümünde bahsi geçen küresel eşitsizliklere bir örnek olması amacıyla 2023 yılı itibariyle Avrupa ülkeleri ve Türkiye'deki geniş tanımlı işsizlik oranlarına yer verilmiştir.

Çizelge 4: Avrupa Ülkeleri ve Türkiye'de Geniş Tanımlı İşsizlik Oranları (2023)

Ülke	Geniş Tanımlı İşsizlik Oranı (%)	Ülke	Geniş Tanımlı İşsizlik Oranı (%)
Polonya	4,9	Kıbrıs	11,3
Malta	5,3	Hollanda	11,8
Macaristan	6,2	Estonya	12,2
Çekya	6,6	Portekiz	12,2
Slovenya	6,6	AB-27	12,2
Almanya	7,1	İrlanda	12,6
Bulgaristan	7,3	İsviçre	12,9
Slovakya	7,4	Lüksemburg	13,2
Romanya	9,2	AB-20	13,4
İzlanda	9,9	Fransa	15
Hırvatistan	9,9	Sırbistan	16,4
Danimarka	10,5	Finlandiya	16,4
Norveç	10,6	Yunanistan	16,8
Litvanya	10,6	İsveç	17,0
Letonya	10,7	İtalya	18,1
Avusturya	10,8	İspanya	20,4
Belçika	10,9	Türkiye	22,8

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kaynak: DİSK-AR, "Araştırma Bülteni", 25 Mart 2024.

Çizelge 4'le ilgili en çarpıcı taraf hiç şüphesiz belirli sosyo-ekonomik koşullar altında birbirine benzeyen Türkiye, İspanya ve İtalya gibi üç Güney Avrupa ülkesinden hemen sonra dördüncü sırayı İsveç gibi bir refah ülkesinin almasıdır. Hatta yine bir başka refah ülkesi olan Finlandiya'nın altıncı sırayı alması da ilginç görünmektedir. Bu çalışmanın konusu olmadığı için detaya girilmeyecektir ancak gelişmiş kamu harcamaları ve sosyal politikaların bir sonucu olarak ücret geliri dışında kalan ikincil gelir oranlarının refah ülkelerinde yüksek olması bu durumun nedeni olarak gösterilebilir. Sosyal haklar genişledikçe bireylerin iş olgusuna yüklediği anlam azalacaktır. Bu türden işsizler "gücenmişler" kategorisine dahil edilemez çünkü refah devletlerindeki istihdam olanakları diğer birçok ülkeye göre oldukça gelişmiş bir düzeydedir.

Türkiye Avrupa ülkeleri içinde muhtelif sosyo-ekonomik göstergeler bazında oldukça dezavantajlı bir konumdayken kendi içinde de aynı eşitsizliği bir kez daha üretmektedir.

Çizelge 5: TRB2 Düzeyinde Geniş Tanımlı İşsizlik

	Türkiye		TRB2	
	2021	2022	2021	2022
Dar Tanımlı İşsiz	3.918.844	3.581.760	137.607	136.919
İş Aramayıp Çalışmaya Hazır	3.175.034	2.823.781	178.012	134.901
Mevsimlik Çalışanlar	1.336.544	1.152.544	34.384	15.349
Zamana Bağlı Eksik İstihdam	1.311.905	1.196.897	37.445	22.587
Geniş Tanımlı İşsiz Sayısı	9.742.327	8.754.982	387.448	309.756
Geniş Tanımlı İşsizlik Oranı	%26,3	%22,8	%44.9	%36.1

Kaynak : TRB2'ye dair rakamlar ve oranlar TÜİK tarafından hazırlanan ham verilerin derlenmesi suretiyle yazarın kendisi tarafından hesaplanmıştır.

Yukarıdaki çizelgeye göre, TRB2 düzeyindeki geniş tanımlı işsizlik oranı Türkiye ortalamasının da hayli üstündedir. Özellikle "iş aramayıp çalışmaya hazır" olan kitlenin (tablo 5'te gücenmiş işçiler de bu grup kapsamındadır) 2021 yılında dar tanımlı işsiz sayısını geçmesi, 2022 yılında ise her iki grup arasında çok az bir fark olması dikkate değerdir. Bu, esas itibariyle üzerinde önemle durulması gereken konuların başında gelmekte ve gücenmişlerin oranıyla ilgili bir ipucu vermektedir.

Bununla birlikte, 2023 ve 2024 yıllarına ait ham verilere ulaşılamamıştır ancak Türkiye genelindeki geniş tanımlı işsizlik oranının 2023 yılında %22,8 2024'te %24,5 olduğu DİSK-Ar raporlarından bilinmektedir. Buradan hareketle, TRB2'deki geniş tanımlı işsizlik düzeyinin %45 ve biraz daha üzerinde bir değerde olması beklenebilir. Hele ki geniş tanımlı genç işsizliği mevzu bahis olduğunda şaşırtıcı bir sonuca ulaşmak sürpriz olmayacaktır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından belirli unsurların kapsam dışı bırakılması suretiyle eksik ve dar düzeyde tanımlanan işsizlik kavramı Türkiye açısından gerçek durumu göstermekten uzaktır. Bugün her şey bir yana, sırf genç nüfusun başka ülkelere göç etme konusunda gösterdiği heves, artan pasaport ve vize başvuruları bile Türkiye'deki işsizliğin boyutu ve nitelikleriyle ilgili ipucu vermektedir. Dolayısıyla, Türkiye geneli ve daha da özelde bölgeler üzerine yapılacak bir değerlendirmede, dışarıda bırakılan tüm unsurların kapsama alınması suretiyle, geniş tanımlı işsizlik üzerine yoğunlaşmak gerekmektedir. Dar tanımlı işsizlik kriterlerinin yanına iş aramayan ancak çalışmaya hazır olanlar, mevsimlik çalışanlar ve eksik istihdam edilenler de eklendiği takdirde Türkiye gibi işgücü potansiyeli yüksek bir ülkenin uğradığı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

emek kaybını ölçmek mümkün hale gelecektir. Böylesi bir ölçüm, özellikle bölgelerarası gelişmişlik farkları olgusunun bir krize dönüştüğü ülke koşullarında çok daha büyük bir fayda sağlayacaktır.

Van ve TRB2 bölgesini oluşturan Muş, Bitlis, Hakkari illeri, işgücü piyasalarının genel durumu itibariyle oldukça olumsuz bir tablo çizmekte olup geniş tanımlı işsizlikte Türkiye çapında birinci sıradadır. Bu dört il içinde en büyük il Van olduğu için işgücü piyasasına dair düzey 2 verilerini Van'ın tek başına bile temsil edebileceğini öne sürmek mümkündür. Van'da yapılacak ufak bir çarşı gezintisinde çalışma çağını oluşturan genç nüfusun çok büyük bir bölümünün kafelerde boş boş oturduğu görülebilir. TÜİK'in ham verilerinden derlenen rakamlar "iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar"ın dar tanımlı işsizlerin üstünde ya da bunlara yakın olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, bahsi geçen genç nüfusun önemli bir bölümü gücenmiş işçilerden oluşmaktadır. Bölgede gerçekleşen yüksek doğum oranları ve sığınmacı göçü de önlem alınmadığı takdirde bu sorunun uzun vadeye yayılacağını haber vermektedir. Sağlıklı bir ulusal ve bölgesel kalkınma stratejisi doğrultusunda avantaja dönüşebilecek büyük bir genç nüfus maalesef Türkiye koşullarında atalete ve göçe zorlanmaktadır. Bugün yapılması gereken bu potansiyeli ülkenin kalkınma planları açısından itici bir güce dönüştürmek olmalıyken tam tersi gerçekleşiyor ve bu insanlar iş bulmakla ilgili ümitlerini yitirdikleri için bizzat devletin kurumları tarafından yok sayılıyorlar.

KAYNAKÇA

DİSK-AR, Araştırma Bülteni, 25 Mart 2024.

Gürsel, Seyfettin, Hamza Mutluay, Zeynep Yılmaz, Bölgesel İşsizlikte Muazzam Eşitsizlik ve Çarpıcı Gelişmeler, BETAM Araştırma Notu, 22/260, 2022.

Tekeli, Seda, *Türkiye İşgücü Piyasasında Gücenmişlik, Gücenmiş İşçi Profili ve Gücenmişliğe İlişkin Ekonometrik Bir Analiz,* Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2010.

Zorlu Günok, Mihrican, Türkiye'de Bölgelerarası Gelişmişlik Farklarının Bir Yansıması Olarak İşsizlik Olgusu ve Van Örneği", Çalışma ve Toplum, S.3, 2018.

https://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2020/08/geni%C5%9F-tan%C4%B1ml%C4%B1-metodoloji.pdf

(Erişim Tarihi: 30.05.2024.)

https://cip.tuik.gov.tr/

(Erişim Tarihi: 25.04.2024.)

https://www.gazeteduvar.com.tr/vanin-nufusu-issizlik-nedeniyle-gun-gectikce-eriyor-haber-1640706

(Erişim Tarihi: 25.04.2024.)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ DOĞRULTUSUNDA DÖNGÜSEL EKONOMİ

Doç.Dr. Ayşegül GÜRSOY
Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF, E-posta: **aysegul.cimen@deu.edu.tr**
ORCID: 0000-0002-5523-1397

ÖZET

Birleşmiş Milletler tarafında belirlenen 'Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri' ülkelerin ulaşmak istedikleri en nihai odak noktasını göstermektedir. Bu hedeflere ulaşmak için, hali hazırda uygulanan bazı politikalar ve araçların alternatif modeller ile değiştirilmesi gerekmektedir. Al-yap-at temeline oturan doğrusal ekonomi yerine; geri dönüşüm, yeniden kullanım ve azalt prensiplerine odaklanan döngüsel ekonomi modeli hedeflenmektedir. Döngüsel ekonomi modelinin hayata geçirilmesiyle birlikte, israfın azaltılmasının yanı sıra, kaynak kullanımında verimlilik artışı ve sürdürülebilir ürün ve hizmetlerde artış beklenmektedir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı, Türkiye'deki mevcut durumu ele alıp, Avrupa Birliği tarafından hazırlanan Avrupa Yeşil Mutabakatı hakkında bilgi vermektir.

Anahtar Kelimeler : Döngüsel Ekonomi, Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilirlik

ABSTRACT

The 'Sustainable Development Goals' determined by the United Nations show the ultimate focus that countries want to reach. In order to achieve these goals, some of the current policies and tools that are implemented need to be replaced with alternative models. Instead of a linear economy based on take-make-dispose, a circular economy model focusing on the principles of reduce, reuse and recycle is targeted. With the implementation of the circular economy model, in addition to reducing waste, an increase in efficiency in resource use and an increase in sustainable products and services are expected.

In this context, the aim of the study is to address the current situation in Turkey and provide information about the European Green Deal prepared by the European Union.

Keywords: Circular Economy, Sustainable Development, Sustainability

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

Birleşmiş Milletler tarafında belirlenen 'Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri' ülkelerin ulaşmak istedikleri en nihai hedeftir. Bu hedeflere ulaşmak için, hali hazırda uygulanan bazı politikalar ve araçların alternatif modeller ile değiştirilmesi gerektiği zaman içerisinde ortaya çıkmıştır.

Değişen çevre koşulları, kaynakların azalması, iklim değişikliği, küresel ısınma ve doğaya verilen tahribatın artmasıyla birlikte doğrusal ekonomi kavramının temelini oluşturan al-yap-at anlayışı değişmeye başlamıştır. Doğrusal ekonomi sürecindeki hammadde, üretim kullanım ve atık sıralamasında her bir adımın önemi daha da ortaya çıkmıştır.

Özellikle pandemi döneminde yaşanan tüm olumsuzluklar, sürdürülebilirlik kavramının önemini bir kez daha sergilemiştir. Bu kapsamda, doğrusal ekonomi modeli, yerini azalt-yeniden kullan ve geri dönüştür temelli döngüsel ekonomiye bırakmaktadır.

Bu çerçevede gerek Avrupa Birliği, gerekse de Türkiye'deki ilgili bakanlıklar bir araya gelerek hem mevzuatta değişikliğe gidilmiş hem de yol haritası hazırlanmıştır.

Bu noktada bu çalışmanın amacı, döngüsel ekonominin önemini vurgulayarak, Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki mevcut durum hakkında bilgi vermektir.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ve DÖNGÜSEL EKONOMİ

Sürdürülebilirlik kavramı iklim değişikliği, biyoçeşitlilikte azalma, küresel ısınma kavramlarının bir sonucu olarak son yıllarda karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, hem bireysel, hem kurumlar hem de devletler gerekli önlemleri alarak sürdürülebilir kalkınma hedefine yönelmektedir.

Sürdürülebilirlikten söz edebilmek için üç ana unsur olan çevresel, sosyal ve ekonomik faktörlerin hep birlikte ele alınması gerekmektedir. Ancak her üç unsur başarıyla hayata geçirilirse, sürdürülebilirlik kavramından bahsetmek mümkün olacaktır.

5-16 Haziran 1972 tarihleri arasında, Stockholm'de gerçekleştirilen BM İnsan Çevresi Konferansında (Stockholm Konferansı), sosyo-ekonomik yapıları ve gelişme düzeyleri farklı olan birçok ülke, "çevre" ve , "çevresel faktörler" konusunda ilk kez bir araya gelmiştir. Konferans sonunda, BM İnsan Çevresi Bildirisi kabul edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ise ilk kez, 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca hazırlanan Brundtland Raporu'nda "*Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma*" olarak tanımlanmıştır.

Rockström ve Sukhdev (2016) sürdürülebilir kalkınma hedeflerini, sürdürülebilir kalkınmanın unsurları olan ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere üç ana başlığa ayırmıştır.

25-27 Eylül 2015 tarihlerinde Birleşmiş Milletler'in genel merkezinde, tüm Birleşmiş Milletler Üye Devletleri tarafından imzalanan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, günümüz ve gelecekte, insanların ve Dünya için barış ve refahı sağlamak adına ortak bir taslak sunmaktadır. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi (Agenda 30) kapsamında, 2030 yılına kadar ulaşılması gereken sürdürülebilir kalkınma hedefleri aşağıda yer almaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

'Ekonomik hedefler:
Hedef 8. Sürdürülebilir, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin, tam ve üretken istihdamın ve herkes için en uygun işleri teşvik etmek
Hedef 9. Esnek altyapı oluşturmak, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi teşvik etmek ve yenilikçiliği teşvik etmek
Hedef 10. Ülkeler içinde ve ülkeler arasındaki eşitsizliği azaltmak
Hedef 12. Sürdürülebilir tüketim ve üretim modellerini sağlamak

Sosyal Hedefler:
Hedef 1. Yoksulluğu her yerde tüm şekilleriyle sona erdirmek
Hedef 2. Açlığı sona erdirmek, gıda güvenliği sağlamak, beslenmeyi iyileştirmek ve sürdürülebilir tarımı teşvik etmek
Hedef 3. Sağlıklı yaşamayı sağlamak ve her yaşta herkes için refahı teşvik etmek
Hedef 4. Herkes için kapsayıcı ve eşit kalitede bir eğitimin sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatlarını teşvik etmek
Hedef 5. Toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamak ve tüm kadınları ve kız çocuklarını güçlendirmek
Hedef 7. Herkes için uygun fiyatlı, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak
Hedef 11. Şehirleri ve yerleşim yerlerini kapsayıcı, güvenli, esnek ve sürdürülebilir yapmak
Hedef 16. Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumları teşvik etmek, herkes için adalete erişim sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak

Çevresel Hedefler:
Hedef 6. Herkes için su ve kanalizasyonun kullanılabilirliğini ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak
Hedef 13. İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele etmek için acil harekete geçmek
Hedef 14. Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir şekilde kullanmak
Hedef 15. Karasal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımını korumak, iyileştirmek ve teşvik etmek, ormanları sürdürülebilir bir şekilde yönetmek, çölleşme ile mücadele etmek ve arazi kaybını durdurmak ve tersine çevirmek ve biyolojik çeşitlilik kaybını durdurmak

Ana Hedef:
Hedef 17. Uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel işbirliğini canlandırmak' (http://www.unesco.org.tr/Pages/108/219/Sürdürülebilir-Kalkınma-2030-Hedefleri-İhtisas-Komitesi).

"Kalkınma" kavramını ekonomik anlamda kalkınmayı çağrıştırdığı varsayılsa da, 17 hedef içerisinde sadece 4 hedef ekonomik unsurları kapsamaktadır. Çevresel hedefler de, yine ekonomik hedeflerde olduğu gibi, sadece 4 hedefle ilişkilendirilmiştir. Sosyal hedeflerin 17 hedef içerisindeki payına bakıldığında ise, 8 hedefin sosyal unsurlarla ilişkili olduğu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

görülmektedir. Bunlar eğitim, sağlıklı yaşam, açlık ve yoksulluğun sona ermesi gibi temel haklarla ilgilidir. Bu hedefler sayesinde, 2030 yılına kadar açlık, yoksulluk gibi temel sorunların kaynağı olan unsurların ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Bu da sadece nihai hedef olan 'Hedef 17. Sürdürülebilir kalkınma için küresel anlamda işbirliğinin sağlanması' ile mümkün olabilecektir.

Görsel 1. Doğrusal Ekonomi ile Döngüsel Ekonomi Karşılaştırması

Doğrusal ekonomide hammadde ile başlayan süreç üretim, kullanım ve atık oluşması ile devam etmektedir. Al-yap-at anlayışı olarak da adlandırılmaktadır. Döngüsel ekonomide ise durum üç temel nokta üzerine inşa edilmiştir. Azalt(reduce), yeniden kullan(reuse) ve geri dönüştür (recycle) döngüsel ekonominin temel taşlarını oluşturmaktadır.

Döngüsel ekonomi; ürün ve malzemelerin değerinin uzun dönemde değerli kılındığı, karbon salınımı ve diğer zararlı madde kullanımının kısıtlandığı, israf ve atığın önlendiği, ürünlerin kullanım ömrünün sonunda çevre ve insan sağlığı için sürdürülebilir ve güvenle yeniden kullanımının sağlandığı, ürünlere değer katan, karbon-nötr bir dünyayı destekleyen üretim ve tüketim yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır.

Atıl durumdaki kaynakların paylaşılarak ekonomiye kazandırılması olarak ortaya çıkan paylaşım ekonomisi, kayna verimliliği ve atığın önlenmesi konusunda döngüsel ekonomi ile ilişkilendirilmiştir (Hobson ve Lynch, 2016). Döngüsel ekonomi, ürünlerin ve kaynakların değerinin ekonomide uzun dönem korunduğu sistemleri içermektedir (Merli vd., 2018).

Dijital paylaşım platformları aracılığıyla ürünlerin kullanım ömrü ve faydası artarak döngüsel ekonomiye katkı sağlamaktadır. Ürün ve hizmetlerin dijital paylaşım platformları aracılığıyla paylaşılması, döngüsel bir ekonomi için giderek daha kolaylaştırıcı bir faktör olarak varsayılmaktadır (Kathan vd., 2016).Schwanholz ve Leipold (2020) dijital paylaşım uygulamalarının, döngüsel ekonomi amaç ve hedeflerine katkı sağladığını belirtmiştir.

Paylaşım aracılığıyla yeniden kullanım, bir ürünün verimliliğini artırmanın ve ömrünü uzatmanın en az kolay yollarından biridir. Paylaşım ekonomisinde aracı durumda olan dijital platformlar, döngüsel ekonominin 'yeniden kullan' adımını desteklemektedir. Bu sayede de,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

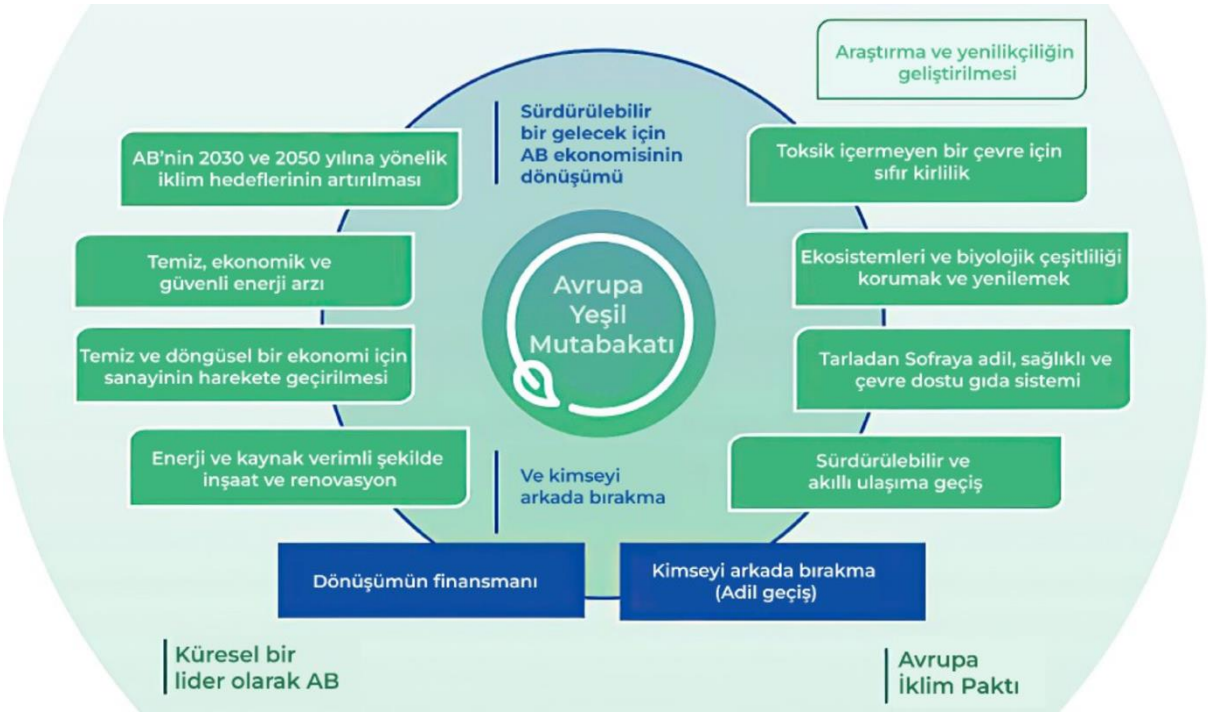
hem kaynaklar uzun süre etkin bir şekilde korunarak değer yaratılmakta hem de atık yönetimi konusunda oldukça anlamlı adımlar atılması sağlanmaktadır.

Sürdürülebilir üretim ve tüketim anlayışıyla beraber yeniden kullanarak geri dönştürme adımları hem şirketlerin ulaşmak istedikleri sürdürülebilirlik hedeflerine odaklanmakta hem de kıt kaynakları etkin bir şekilde kullanmayı teşvik etmektedir (Schwanholz ve Leipold, 2020).

Bu açıdan ele alındığında, Heylighen (2017), mevcut ekonomik sistemdeki geleneksel sorunların döngüsel ekonomiyi destekleyerek aşılabileceğini vurgulamıştır.

Avrupa Birliği'nin, Paris İklim Anlaşmasının gerektirdiği yeşil dönüşüm sürecine yönelik yol haritası Avrupa Yeşil Mutabakatı ile düzenlenmiştir.11 Aralık 2019 tarihinde, Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula Von Der Leyen tarafından açıklanan Avrupa Yeşil Mutabakatı, 2050 yılına kadar Avrupa'yı sera gazı emisyonlarının net olarak sıfırlandığı dünyanın ilk iklim-nötr kıtası haline getirmeyi odaklayan Avrupa Birliği'nin yeni büyüme stratejisidir.

Avrupa Birliği'ni kaynak-verimli, sürdürülebilir bir anlayışa ulaştırmayı hedefleyen Avrupa Yeşil Mutabakatı, üretimden ticarete, enerjiden ulaştırmaya, tarımdan vergilendirmeye kadar pek çok alanı kapsayan köklü bir dönüşüm planıdır. Avrupa Yeşil Mutabakatı uyarınca, AB ekonomisinin tüm sektörlerinin AB'nin 2050 yılında iklim-nötr olma hedefine katkıda bulunacak şekilde yeniden yapılandırılması öngörülmektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı hedeflerine ulaşılabilmesi için 10 yıllık dönemde yaklaşık **1 trilyon avro** tutarında sürdürülebilir yatırımın hayata geçirilmesi planlanmaktadır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024).

Görsel 2. Avrupa Birliği'nde Yeşil Mutabakat

Türkiye'de döngüsel ekonomi kavramı özellikle Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca ele alınmaktadır ve özellikle etkin kaynak ve atık yönetimi alanında vurgu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yapılmaktadır. Bu kapsamda "döngüsel ekonomi" kavramı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın mevzuat ve uygulama alanındaki çalışmalarının için rehber niteliğindendir.

Ticaret Bakanlığı tarafından 2021 yılında yayımlanan "Yeşil Mutabakat Eylem Planı" kapsamında, sürdürülebilirlik ana hedef olarak ele alınmıştır. Yeşil Mutabakat Eylem Planı(2021)'e göre sınırda karbon düzenlemeleri, yeşil ve döngüsel ekonomi, yeşil finansman, temiz, ekonomik ve güvenli enerji arzı, sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir akıllı ulaşım, iklim değişikliğiyle mücadele ele alınması gereken hedefler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeşil Mutabakat Eylem Planı(2021)'na göre ilgili tüm bakanlıkların sorunlu kurum/koordinatör olarak bahsi geçen hedeflere ulaşma konusunda katkı sağlayacaktır. "Döngüsel Ekonomi Alanında Öncelikli Sektörlerin Belirlenmesi" ve "Detaylı Etki ve İhtiyaç Analizlerinin Yapılması" için bir eylem tanımlanmıştır ve bu eylem için Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı sorumlu kurum olarak görevlendirilmiştir.

Eylemin temel çıktısı ise sektörlere yönelik "İhtiyaç ve Etki Değerlendirme Raporları'nın hazırlanması"dır. Sektörlerel çalışmalar yapılırken; tekstil, plastik, inşaat, imalat gibi alanlar detaylı incelenecektir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı sorumluluğunda olan bir diğer eylem ise "2023 Yılının II. Çeyreğine Kadar Döngüsel Ekonomi Ulusal Eylem Planı'nın Hazırlanması"dır. Eylemin temel çıktısı; "Döngüsel Ekonomi Ulusal Eylem Planı" ve "geri dönüştürülmüş ikincil malzemelerin kullanımına yönelik teknik kriterlerin belirlenmesi" olacaktır.

2020 yılının Aralık ayında Çevre Kanunu'nda yapılan değişiklikle; "sıfır atık" ve "döngüsel ekonomi" uygulamalarının yaygınlaştırılması, çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve kirlenmesinin önlenmesine ilişkin genel ilkeler de Kanun'a dahil edilmiştir. Bunlara ilaveten, önümüzdeki dönemde ülkemizin döngüsel ekonomi gelişimine anlamlı bir katkı sağlayacak olan "atıkların veya atıklardan elde edilen geri dönüştürülmüş malzemelerin zorunlu olarak kullanılması"na ilişkin düzenlemedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2024).

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Sürdürülebilirlik kavramı iklim değişikliği, biyoçeşitlilikte azalma, küresel ısınma kavramlarının bir sonucu olarak son yıllarda karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, hem bireysel, hem kurumlar hem de devletler gerekli önlemleri alarak sürdürülebilir kalkınma hedefine yönelmektedir.

Değişen çevre koşulları, kaynakların azalması, iklim değişikliği, küresel ısınma ve doğaya verilen tahribatın artmasıyla birlikte doğrusal ekonomi kavramının temelini oluşturan al-yap-at anlayışı değişmeye başlamıştır. Doğrusal ekonomi sürecindeki hammadde, üretim kullanım ve atık sıralamasında her bir adımın önemi daha da ortaya çıkmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Doğrusal ekonomi kavramındaki al-yap-at anlayışı yerini artık döngüsel ekonomideki azalt-yeniden kullan ve geri dönüştür kavramlarına bırakmaktadır. Sıfır atık hedefine ulaşma, atık yönetimi ve geri dönüşüm konuları ülkeleri işletmeler ve yerel yönetimler tarafından daha önce hiç olmadığı kadar araştırılmaya ve bilimsel odaklı çözümler üretilmeye başlanmaktadır.

Sürdürülebilir üretim ve tüketim anlayışıyla beraber yeniden kullanarak geri dönştürme adımları hem şirketlerin ulaşmak istedikleri sürdürülebilirlik hedeflerine odaklanmakta hem de kıt kaynakları etkin bir şekilde kullanmayı teşvik etmektedir (Schwanholz ve Leipold, 2020).

Bu çerçevede Türkiye'de ilgili bakanlıklar Ticaret Bakanlığı tarafından 2021 yılında yayımlanan "Yeşil Mutabakat Eylem Planı" kapsamında sürdürülebilirlik odaklı çalışmalar yapmaktadır. Avrupa Birliği ise 2019 yılında, Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula Von Der Leyen tarafından açıklanan Avrupa Yeşil Mutabakatı ile 2050 yılına kadar Avrupa'yı sera gazı emisyonlarının net olarak sıfırlandığı dünyanın ilk iklim-nötr kıtası haline getirmeyi odaklamaktadır. Avrupa Birliği'nin döngüsel ekonomi odaklı yeni büyüme stratejisidir tüm ülkelere örnek teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

Avrupa Birliği Başkanlığı (2024), https://www.ab.gov.tr/avrupa-yesil-mutabakati_53729.html

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2024), https://dongusel.csb.gov.tr/hakkinda-i-105778

Heylighen, F. (2017). Towards an intelligent network for matching offer and demand: From the sharing economy to the global brain. Technological Forecasting and Social Change, 114, 74-85. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.02.004

Hobson, K., & Lynch, N. (2016). Diversifying and de-growing the circular economy: Radical social transformation in a resource-scarce world. Futures, 82, 15-25. https://doi.org/10.1016/j.futures.2016.05.012

Kathan, W., Matzler, K., & Veider, V. (2016). The sharing economy: Your business model's friend or foe?. Business Horizons, 59, 663-672. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2016.06.006

Merli, R., Preziosi, M., & Acampora, A. (2018). How do scholars approach the circular economy? A systematic literature review. Journal of Cleaner Production, 178, 703-722. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.12.112

Schwanholz, J., & Leipold, S. (2020). Sharing for a circular economy? An analysis of digital sharing platforms' principles and business models. Journal of Cleaner Production, 269. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.122327

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yeşil Mutabakat Eylem Planı(2021), https://ticaret.gov.tr/data/60f1200013b876eb28421b23/MUTABAKAT%20YEŞİL.pdf

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇERÇEVESİNDE PAYLAŞIM EKONOMİSİ

Doç.Dr. Ayşegül GÜRSOY
Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF, E-posta: aysegul.cimen@deu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5523-1397

ÖZET

Sahipleri tarafından kullanılmayan ve atıl durumda kalan kaynakların, ihtiyacı olan başka kullanıcılarla paylaşılması sonucunda paylaşım ekonomisi ortaya çıkmıştır. Paylaşım ekonomisiyle yeniden ekonomiye kazandırılan kaynaklar üreticiler ve tüketiciler tarafından oldukça yaygın bir şekilde tercih edilmektedir. Küresel kriz sonrasında ortaya çıkan paylaşım ekonomisi, sürdürülebilirlik anlayışının üreticiler ve tüketiciler tarafından benimsenmesiyle birlikte, pazar payını oldukça artırmıştır. Bu çerçevede bu çalışmanın amacı, paylaşım ekonomisinin benimsenmesindeki nedenlere değinip, paylaşım ekonomisi açısından Pazar payı en yüksek olan şirketleri sektörler bazından sınıflandırmak ve mevcut durumlarının yanı sıra gelecekteki potansiyellerini araştırmaktır.

Anahtar Kelimeler : Paylaşım Ekonomisi, Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilirlik

ABSTRACT

The sharing economy has emerged as a result of the sharing the resources that are not used by their owners and remained idle with other users in need. Resources that are brought back into the economy with the sharing economy are widely preferred by producers and consumers.The sharing economy, which emerged after the global crisis, has increased its market share considerably with the adoption of the sustainability approach by producers and consumers. In this context, the aim of this study is to address the reasons for the adoption of the sharing economy, to classify the companies with the highest market share in terms of the sharing economy on a sectoral basis and to investigate their current status as well as their future potential.

Keywords: Sharing Economy, Sustainable Development, Sustainability

1. GİRİŞ

Özellikle küresel finansal kriz sonrasında tüketici alışkanlıklarında yaşanan değişimler, ulaşımdan turizm ve otelcilik sektörüne kadar pek çok sektörde yeni iş modellerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Son on yılda sürdürülebilirliğe yapılan vurgu, yeni iş modelleriyle birleşerek iş ortamında önemli değişikliklere yol açmaktadır. PwC'ye (2015) göre paylaşım ekonomisindeki yükseliş trendine katkıda bulunan dört ana sebep bulunmaktadır.

Birinci etken, dijital platformların ve teknolojinin gelişmesidir. Paylaşım ekonomisi iş modelinin temeli, dijital platformların ortaya çıkması ve teknolojik gelişmelerin hızlı bir şekilde artmasına dayanmaktadır. İnsanlar tarih boyunca kiralama ve takas gibi ekonomik faaliyetlerde bulunmuş olsalar da, teknolojik gelişmeler ve çevrimiçi bir platform aracılığıyla işlemlerini talep üzerine gerçekleştirebilir dolayısıyla da arz ve talebi dinamik olarak eşleştirebilir hale getirmiştir. Bunun yanı sıra, teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak işlem maliyetlerinde anlamlı bir azalma ortaya çıkmıştır. Örneğin, biri Zipcar uygulamasından bir araba talep ettikten sonra arabayı, kayıt sırasında kaydedilen kartı kullanarak, uygulama tarafından belirtilen konumdan hemen teslim alabilir.

Paylaşım ekonomisine yönelik artan ilginin ikinci sebebi ise kaynakların verimli kullanılmasıdır. Paylaşım ekonomisinin kullanımı iki açıdan rasyonel bir ekonomik karar olmaktadır. Bir yandan, kullanıcılar pahalı varlıklara yatırım yapmak zorunda kalmazken, diğer yandan hizmet sağlayıcıları atıl durumdaki varlıklarını ek gelir elde etmek için kullanabilirler. Ürünü satın almak maliyetli bir durum olduğundan, mülkiyet hakkı büyük bir mali yük gerektirmektedir. Ancak paylaşım ekonomisinde, sadece kullanım için ödeme yapmanız gerekir, bu nedenle yalnızca ara sıra ihtiyaç duyulan ürünlerin kullanımı için çeşitli uygulamaların sunduğu çözümlerden yararlanmak daha anlamlı olmaktadır.

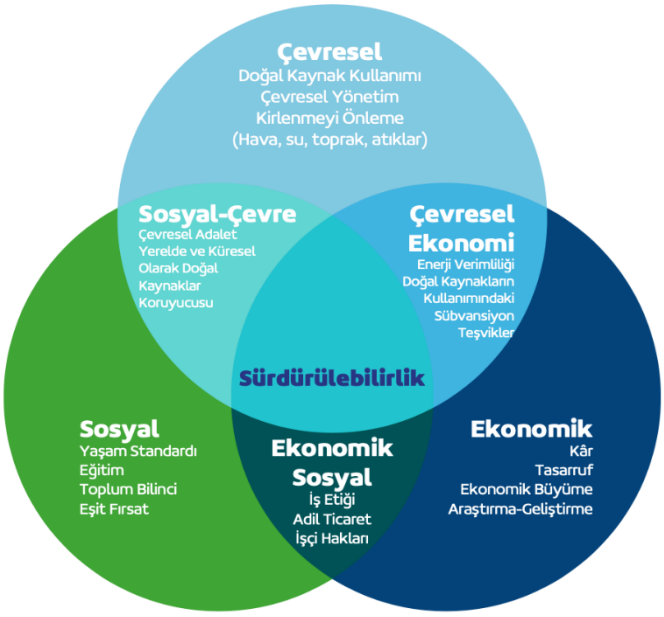
Üçüncü etken ise tüketici ihtiyaçlarındaki ve tüketim tercihlerindeki değişimdir. Giderek daha fazla sayıda insan, kişiselleştirilmiş ürünler sunan şirketlerle kişisel etkileşim içinde olmak veya deneyim odaklı hizmetleri tercih etmektedir. Bu kapsamda, sunulan hizmetler güvene dayalı deneyim odaklı bir hale gelmektedir. Bu açıdan verilebilecek örnekler tüm dünyada yaygın bir şekilde kullanılan Couchsurfing veya Macaristan'da hizmet veren Miutcank.hu'dur. Paylaşım ekonomisi hizmetlerinin başarısı büyük ölçüde bireysel kullanıcılar tarafından sağlanan ve diğer kullanıcıların hizmeti kullanıp kullanmamaya karar vermesine yardımcı olan geri bildirime dayanmaktadır. Ancak, uygun fiyat ve hizmete hızlıca erişmenin yanı sıra kişisel etkileşim içerisinde olarak deneyim sağlamak da paylaşım ekonomisine duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Bunun yanı sıra, geçmişte mülkiyet hakkının bir tür statü sembolünü olarak varsayılırken, bugün özellikle gençler arasında bu durumun böyle olmamasından kaynaklanmaktadır. Bunlara ilaveten, tüketim tercihlerindeki değişim daha çevre dostu ve sürdürülebilir olma yönünde değişmektedir.

Dördüncü ve son etken ise küreselleşme, sosyal değişimler ve kentleşmeden oluşmaktadır. Mülkiyete yönelik tutumlardaki değişim, küreselleşmenin güçlenmesiyle birlikte sunulan ürün ve hizmet yelpazesinin giderek daha büyük ve çeşitli hale gelmesiyle yakından ilişkilidir. Çevrimiçi pazar yerlerinin ortaya çıkmasıyla, dünyanın herhangi bir yerinden herhangi bir şeyi satın almak etkili bir şekilde mümkün hale gelmiştir. Artan kentleşmenin bir sonucu olarak, giderek daha fazla insan birlikte yaşamakta ve bu da arz ve talebin coğrafi olarak birbirine daha da yakınlaşmasıyla paylaşım fırsatlarını artırmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ve PAYLAŞIM EKONOMİSİ İLİŞKİSİ

Sürdürülebilirlik kavramı 1970'lerden bugüne var olmasına rağmen, 2008 küresel finans krizi ve Covid-19 ile başlayan pandemi sürecinde derinlemesine tartışılmıştır. Özellikle Sanayi Devrimi'yle başlayan kitlesel üretim ve sonucunda ortaya çıkan doğal kaynakların tahribatı sürdürülebilirlik kavramına verilen önemi daha da artırmıştır. Bunların yanı sıra, nüfustaki hızlı artış, kentleşme, küreselleşme, kıt kaynakların bilinçsizce kullanılmasıyla beraber iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi sonuçlara neden olmuştur.

Görsel 1. Sürdürülebilirlik kavramının bileşenleri, Borsa İstanbul (2014)

Görsel 1, Sürdürülebilirlik kavramının unsurlarını ve keşişim kümelerinde yer alan kavramları göstermektedir. Borsa İstanbul (2014)'a göre sürdürülebilirlik çevresel, sosyal ve ekonomik unsurların kesişim kümesinden oluşmaktadır. Bu durumda, sürdürülebilirliği gerçekleştirebilmek ancak bu temel üç unsurun gerçekleşmesiyle mümkün olacaktır.

Sürdürülebilirlik kavramı zaman içerisinde genişletilerek sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez 1972 yılında, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)'nın kurulmasıyla literatürde yer almıştır. 1987 yılında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan "Ortak Geleceğimiz" adlı raporda, ekonomik ve çevresel kalkınmanın birbirilerini destekleyici gün olduğu ve sürdürülebilir kalkınmanın temel odak noktası olması gerektiği vurgulanmıştır.

Görsel 2, Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen 17 sürdürülebilir kalkınma hedefini göstermektedir. Bu hedefler sosyal, ekonomik ve çevresel unsurlar çerçevesinde sınıflandırılmaktadır. 17 ve sonuncu hedef olan 'Amaçlar İçin Ortaklık' ise ancak tüm hedeflerin birlikte hayata geçirilmesi ve gerçekleşmesiyle meydana gelecektir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 2. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Borsa İstanbul (2020)

Sürdürülebilirlik kavramının hem tüketiciler hem de üreticiler tarafından benimsenmesiyle beraber ise paylaşım ekonomisi kavramına olan ilgi de artmıştır. Paylaşım ekonomisinin ortaya çıkışı, yeni teknolojilerinin gelişmesi ve 2008'deki küresel mali kriz dönemine denk gelmiştir. Dijital platformların yardımıyla ürün ve hizmetleri alanlar ve satanlar arasında alışveriş sağlanmaktadır (Miguel vd., 2022).

2008 küresel finansal krizi sırasında teknolojideki ilerlemelerin yanı sıra, artan işsizlik ve gelirlerin azalması, tüketicileri yeni fırsatlar aramaya yöneltmiş ve bu da paylaşım ekonomisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Selloni, 2017).

2016 yılında ise Avrupa Komisyonu paylaşım ekonomisine yönelik Avrupa gündemine ilişkin Tebliği yayınladı. Paylaşım ekonomisi, 'Genellikle özel kişiler tarafından sağlanan mal veya hizmetlerin geçici kullanımı için açık bir pazar oluşturan uygulamalar tarafından faaliyetlerin gerçekleştirildiği iş modelleri' olarak tanımlanmaktadır (Avrupa Komisyonu 2016). Avrupa Komisyonu'na (2016) göre paylaşım ekonomisinin üç temel ayağı vardır. Bunlardan ilki; varlıkları, kaynakları, zamanı ve/veya becerileri paylaşan hizmet sağlayıcılar, ikincisi; bunların kullanıcıları ve üçüncüsü ise çevrimiçi bir platform aracılığıyla sağlayıcıları kullanıcılarla buluşturan ve aralarındaki işlemleri kolaylaştıran aracılar.

Sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir yaşama katkı ancak aşırı tüketimin kontrol altına alınması ve kaynak kullanımında etkinlik kavramlarının hayata geçirilmesiyle mümkün olmaktadır. Mülkiyete dayalı anlayıştaki değişimle beraber, mevcut ekonomik sistemler ve üretici-tüketici tercihleri değişmektedir (Botsman ve Rogers: 2010).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ayrıca, teknolojinin gelişmesiyle beraber ortaya çıkan dijital platformlar, bir ürüne veya hizmete erişmenin maliyetini de azaltmaktadır. Daha hızlı, daha ucuz ve kolay erişilebilirlik, tüketicilerin çevrimiçi uygulamalar aracılığıyla istedikleri zaman istedikleri ürüne ulaşmasına imkan vermektedir (Frenken ve Schor: 2017).

Yeni bir iş modeli olarak karşımıza çıkan paylaşım ekonomisi, sürdürülebilirlik kavramının hayata geçirilmesi ve uygulanması konusunda oldukça etkili olmuştur (Böcker ve Meelen: 2017; Hamari vd., 2016). Bu çerçevede, sürdürülebilirliğin artan önemiyle birlikte, tüketiciler artık karbon salınımı ve ekolojik ayak izi daha az olan ürün ve hizmetleri tercih etmektedir. Uygulamalar ve dijital platformlar sayesinde paylaşım ekonomisi kolaylıkla erişilebilen bir noktaya gelmiştir ve dijital paylaşım platformları bu noktada devreye girmektedir (Böcker ve Meelen: 2017; Cohen ve Kietzmann:2014).

Paylaşım ekonomisinin temel unsurları sahiplik yerine kullanım hakkının önem kazanması, atıl kapasitenin değerlendirilmesi, kısa süreli kullanımlarda arz ve talebin eşleşmesi, dijital platformlar, kazanç sağlamak ve bir değerin paylaşılması olarak sınıflandırılabilir.

Öztürk ve Arıkan (2022) sürdürülebilirlik kapsamında dijital paylaşım ekonomisi platformlarını incelemiştir. Çalışmada paylaşım ekonomisinin en yaygın olarak kullanıldığı sektörler hakkında detaylı bilgi örnekler aracılığıyla verilmiştir. Bu kapsamda, Airbnb ve Uber paylaşım ekonomisinde Pazar payı en yüksek olan ve en çok tercih edilen şirketler olmuştur.

Gurujaj ve diğerleri (2015) tarafından hazırlanan ve Öztürk ve Arıkan (2022) tarafından aktarılan paylaşım ekonomisinin en yaygın olarak kullanıldığı sektörler Görsel 3'de yer almaktadır.

Görsel 3. Paylaşım Ekonomisi Sektörleri, Öztürk ve Arıkan (2022)

Bir başka çalışmada paylaşım ekonomisi dört ana sektör üzerine inşa edilmiştir. Yıldız (2020)'ye göre bu sektörler konaklama hizmetleri, ulaştırma hizmetleri, yiyecek-içecek hizmetleri ile rehberlik ve eğlence hizmetlerinden oluşmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 1. Paylaşım Ekonomisi Hizmetleri ve Platformlar

Hizmetler	**Platformlar**
Konaklama Hizmetleri	Airbnb, Couchsurfing, Homeaway, Homestay, Homeexchange, Spareroom, Love Home Swap, Bedycasa, Culture Go Go, Wwoof, Homestayin vb.
Ulaştırma Hizmetleri	Uber, Blablacar, Lyft, Olacap, Zipcar, Autoshare, Boatsetter, Jetsmarter, Tekarabagidelim vb.
Yiyecek-İçecek Hizmetleri	Eatwith, Mealsharing, Vizeat, Withlocals, MealHome, HomeCooked, Yallabetee, vb.
Rehberlik ve Eğlence Hizmetleri	Tourbylocals, Vayable, Showaround, Tourzan, Embark, CityUnscripted, vb.

Kaynak: Yıldız (2020)

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Sürdürülebilirlik anlayışının hem üreticiler hem de tüketiciler tarafından benimsenmesiyle beraber, tüketici tercihlerinde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle kısa dönem için kullanılması planlanan ürün ve hizmetleri satın almak yerine çok daha düşük maliyetle dijital platformlar aracılığıyla paylaşılması yaygınlaşmıştır.

Paylaşım ekonomisi hizmetleri son yıllarda popülerlik kazandı ve birçok kişi bu trendin devam etmesini bekliyor. Küresel paylaşım ekonomisinin toplam değerinin 2023'teki 150 milyar ABD dolarından 2031'e kadar 794 milyar ABD dolarına çıkacağı tahmin edilmektedir (Statista, 2023).

KPMG (2019) tarafından hazırlanan 'Mobiliteyi Hızlandırmak' başlıklı raporda, 2025 yılında paylaşım ekonomisinin 400 milyar dolarlık hacme ulaşması beklenmektedir. 2017 yılında 10 milyon olan paylaşımlı araç kullanımının 2025 yılında 36 milyon kullanıcıya ulaşacağı öngörülmektedir. Sadece otomobil değil de, ortaklaşa kullanılan bisiklet, scooter ve motorlu scooter gibi diğer ulaşım araçlarının da paylaşımlı şekilde kullanımında bir artış meydana gelmektedir.

Sadece ulaşım ve konaklama hizmetleri değil de, finansal açıdan kitle fonlama, çeşitli ürün ve hizmetlerin kısa dönemli paylaşılması ve hatta ihtiyacınız olan bazı yeteneklerin (tamir, bakım gibi) de çeşitli platformlar aracılığıyla gerçekleştirilmesine imkan vermektedir.

Türkiye'de de ikinci el kıyafet, ürün ve çeşitli hizmetlere ulaşılabilecek dijital platformlar olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerdeki seviyeye ulaşılması biraz zaman alacaktır. Bu sebeple, Türkiye için paylaşım ekonomisi piyasasının henüz olgunlaşmadığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Borsa İstanbul (2014), Şirketler için Sürdürülebilirlik Rehberi, https://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/surdurulebilirlik-rehberi.pdf, Erişim Tarihi: 10/5/2024

Borsa İstanbul (2020), Şirketler için Sürdürülebilirlik Rehberi, https://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/surdurulebilirlik-rehberi.pdf, Erişim Tarihi: 10/5/2024

Botsman, R., & Rogers, R. (2010). What's mine is yours: The rise of collaborative consumption. HarperBusiness.

Böcker, L., & Meelen, T. (2017). Sharing for people, planet or profit? Analysing motivations for intended sharing economy participation. Environmental Innovation and Societal Transitions, 23, 28-39. https://doi.org/10.1016/j.eist.2016.09.004

Cohen, B., & Kietzmann, J. (2014). Ride on! Mobility business models for the sharing economy. Organization & Environment, 27(3), 279-296. https://doi.org/10.1177/1086026614546199

European Commission (2016), "Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A European agenda for the collaborative economy" European Commission, Brussels, 2 February.

Frenken, K., & Schor, J. (2017). Putting the sharing economy into perspective. Environmental Innovation and Societal Transition, 23, 3-10. https://doi.org/10.1016/j.eist.2017.01.003

Gururaj, R., Biswas, R., & Pahwa, A. (2015). The rise of the sharing economy: The Indian landscape, Nasscom & EY.

Hamari, J., Sjoklint, M., & Ukkonen, A. (2016). The sharing economy: Why people participate in collaborative consumption. Journal of the Association for Information Science and Technology, 67(9), 2047-2059. https://doi.org/10.1002/asi.23552

KPMG (2019). Mobiliteyi Hızlandırmak, https://kpmg.com/tr/tr/home/medya/press-releases/2019/05/paylasim-ekonomisi-2025-te-400-milyar-dolara-ulasacak.html

Miguel, C., Avram, G., Klimczuk, A., Simonovits, B., Balázs, B., Česnuitytė, V. (2022). "The Sharing Economy in Europe: From Idea to Reality", In: Česnuitytė, V., Klimczuk, A., Miguel, C., Avram, G. (eds) The Sharing Economy in Europe. Palgrave Macmillan, Cham.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Öztürk, E., & Arıkan, Ö. U. (2022). Dijital Paylaşım Ekonomisi Platformlarının Sürdürülebilirlik Bağlamında İncelenmesi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 14*(26), 241-258.

PwC (2015), *Sharing or paring?* Growth of the sharing economy, https://www.pwc.com/hu/en/kiadvanyok/assets/pdf/sharing-economy-en.pdf

Selloni, D. (2017). "CoDesign for Public-interest Services" (pp. 15-26). Cham: Springer International Publishing.

Statista (2023), https://www.statista.com/statistics/830986/value-of-the-global-sharing-economy/

Yildiz, S. (2020). Turizm endüstrisinde paylaşım ekonomisi platformları kullanım motivasyonlarının belirlenmesi ve paylaşım ekonomisi kabul modeli önerisi: Konaklama ve ulaştırma hizmetleri üzerine bir araştırma.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Doç. Dr. FINDIK ÖZLEM ALPER [1], Prof. Dr. ALİ EREN ALPER [2]

[1] Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,

oalper@ohu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-7829- 8551.

[2]Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,

alierenalper@gmail.com- ORCID ID: 0000-0003-0008-1202.

ÖZET

Bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) günümüzün bilgiye dayalı toplumunun temelini oluşturmaktadır. BİT toplumların sosyo-ekonomik gelişiminde önemli bir rol oynamasına rağmen, politika yapıcılar arasında BİT'nin çevresel etkileri üzerine büyüyen bir tartışma bulunmaktadır. BİT'nin çevreyi nasıl etkilediği üzerine yapılan çalışmaların birbirine zıt iki görüş etrafında şekillendiği görülmektedir. İlki, BİT makine ve teçhizatlarının üretimi sırasında ortaya çıkan e-atıklar ile BİT altyapısının kurulumunun ve dağıtımının enerji tüketimini artırması çevresel bozulmaya yol açmaktadır. İkinci görüş ise, BİT uygulamalarının akıllı şehirler, akıllı ulaşım sistemleri, akıllı elektrik şebekeleri, e-ticaret, e-bankacılık, telekonferanslar, vb. aracılığıyla çevresel kaliteyi artıracağı yönündedir. Küresel çapta iklim değişikliği ile mücadelenin önemli olduğu günümüzde, çevresel sürdürülebilirliği etkileyen faktörlerin araştırılması gelişmiş gelişmekte olan bütün ülkeler açısından önem arz etmektedir. Çalışma Türkiye için 1993-2021 dönemi yıllık verilerini kullanarak bilgi-iletişim teknolojilerinin ve küreselleşme endeksinin çevresel bozulmaya etkilerini test etmeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple RALS Fourier ADL (RAFDL) eş bütünleşme testi kullanılmıştır. RAFDL eş bütünleşme testi Banerjee vd. (2017) çalışmasıyla ADL testine Fourier fonksiyonun; Yılancı vd. (2022) çalışmasıyla da RALS terimlerinin eklenmesi ile geliştirilmiş ve hem normal dağılmayan hata terimlerinden elde edilecek bilgiyi hem de yapısal değişimleri analize dahil eden bir yöntemdir. RAFDL eş bütünleşme testi sonuçları analize dahil edilen değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermiştir. Tespit edilen uzun dönemli ilişki sonucunda tam modifiye en küçük kareler (FMOLS) tahmincisi ile elde edilen katsayılara göre ekonomik büyüme ile ekolojik ayak izi arasında pozitif bir ilişki tespit edilmişken, bilgi ve iletişim teknolojileri ve küreselleşme endeksi ile negatif ilişki bulunmuştur. Analiz sonuçları Türkiye'de ekonomik büyümenin çevresel kaliteyi düşürdüğünü ancak bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşmasının ve küreselleşme endeksinin yükselmesinin çevresel bilinci olumlu yönde etkilediğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi ve İletişim Teknolojileri, Çevresel Sürdürülebilirlik, RAFDL.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

Birleşmiş Milletler (BM) 2030 yılına kadar tüm insanlığın ortak refahının sağlanması için bütünleşik bir sürdürülebilir kalkınma stratejisini temsil eden ve birbiriyle tamamlayıcılık ilişkisi içinde olan 17 hedef belirlemiştir. Söz konusu hedefler arasındaki karşılıklı bağımlılık politika yapıcılar için bir ikilem ortaya çıkarabilmektedir (Awad, 2022). Son dönemlerde, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden 9. olan Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) ile 13. olan İklim Değişikliği ile mücadele arasında bir ödünleme ilişkisi olduğuna yönelik tartışmalar yaşanmaktadır. Hedef 9'un önemli bileşenlerinden birisi internete erişimdir. İnternetin günlük yaşamdaki artan önemi dikkate alındığında, BM Genel Kurulu tarafından 2016 yılında yapılan açıklamada internete erişim temel bir insan hakkı olarak görülmektedir. Ancak yapılan çalışmalar (Avom vd., 2020; Khan, vd. 2020) başta internet kullanımı olmak üzere BİT'nin yaygın kullanımının çevreye zarar vererek, iklim değişikliği ile mücadeleyi zorlaştırdığını göstermiştir.

İklim değişikliği tartışmasız olarak günümüzün en önemli sorunlarından birisidir. Artan küresel sıcaklıklar, yağış düzenindeki değişiklikler, aşırı hava koşulları, deniz seviyesindeki artış, eriyen buzullar gibi çevresel bozulmalar insan yaşamının yanında ekonomik ve politik işleyiş üzerinde de olumsuz etkiler meydana getirmektedir (Appiah-Otoo vd., 2023). Dünya Bankası tarafından 2019 yılında hazırlanan İklim Değişikliğine Uyum ve Dayanaklılık Eylem Planı'na (Action Plan on Climate Change Adaptation and Resilience) göre, iklim değişikliği 2017 yılında düşük ve orta gelirli ülkelerde daha yoğun olmak üzere tüm dünyada 320 milyar $ zarara yol açmıştır. Raporda, ayrıca iklim değişikliğinin 2030 yılına kadar 100 milyondan fazla insanı yoksulluğa sürükleyeceği ve 2050 yılına kadar 143 milyondan fazla insanın iklim göçmeni olmasına yol açacağı belirtilmiştir (Dünya Bankası, 2019).

İnternet kullanımı ve cep telefonları başta olmak üzere BİT, günümüzün iş ve sosyal hayatı için gereklilik arz etmektedir. BİT, toplumların sosyo-ekonomik yapısında önemli bir rol oynamakla birlikte, özellikle çevresel kalite üzerinde olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Teorik olarak BİT, çevreyi ikame, kullanım ve maliyet etkisi olmak üzere 3 kanal üzerinden etkilemektedir. İkame etkisi, BİT'nin e-postalar, e-kitaplar, telekonferanslar, akıllı ulaşım sistemleri, akıllı şehirler, e-ticaret vb. uygulamalarla enerji tüketimini azaltacağını ve çevresel kaliteyi iyileştireceğini göstermektedir. Kullanım etkisi, BİT ekipmanlarının üretimi sırasında ortaya çıkan atıklar ile BİT'nin dağıtımı ve kurulumu sırasında kullanılan elektrik tüketiminden kaynaklanır. Maliyet etkisi ise, BİT kullanımının mal ve hizmetlerin fiyatlarını düşürerek ürün talebini ve enerji tüketimini artırmasıdır (Danish, 2019; Appiah-Otoo vd., 2023). Görüldüğü üzere, ikame etkisinin aksine BİT, kullanım ve maliyet etkileri aracılığıyla çevresel bozulmaya neden olmaktadır. Dolayısıyla günümüzün dijital çağında özellikle insan faaliyetlerinden kaynaklanan iklim değişikliği ile mücadele de BİT'nin çevresel kalite üzerindeki etkilerinin anlaşılması son derece önemli olmaktadır. Çevresel sürdürülebilirlik üzerine yapılan çalışmalar genel olarak incelendiğinde, bu çalışmaların çoğunun çevresel bozulmanın göstergesi olarak karbondioksit (CO_2) emisyonu değişkenini kullandıkları görülmektedir. Ancak CO_2 çevresel bozulmanın sadece küçük bir kısmıdır ve çevresel kaliteyi tam olarak yansıtmaz. Ayrıca çevresel bozulmanın göstergesi olarak CO_2 emisyonu değişkenini

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

almak üretim temelli yaklaşım olarak kabul edilmekte ve eleştirilmektedir (Çağlar, vd. 2021). Son dönemlerde yapılan çalışmalar hem insan-çevre ilişkisini daha iyi yansıtan hem de çevresel bozulmanın daha kapsamlı bir göstergesi olan ekolojik ayak izini kullanmışlardır (Wackernagel vd., 2002). Bu çalışmada BİT'nin ekolojik ayak izi üzerindeki etkisi Türkiye özelinde incelenecektir. Çalışma, bilindiği kadarıyla, Türkiye özelinde BİT'nin ekolojik ayak izi üzerindeki etkisini araştıran ilk çalışmalardan biridir. Çalışmanın birinci bölümünde BİT-çevre ilişkisi hakkında bilgiler verilip, ikinci bölümünde seçili literatür özeti yer alacaktır. Ampirik analizin yer aldığı üçüncü bölümün ardından, elde edilen bulguların değerlendirildiği sonuç bölümü ile çalışma tamamlanacaktır.

2. SEÇİLİ LİTERATÜR

Son dönemlerde BİT'nin çevresel etkilerini inceleyen çalışmalar yoğun bir şekilde artmıştır. Bu çalışmalar incelendiğinde, BİT'nin çevresel etkileri konusunda net bir sonuca ulaşılamadığı görülmektedir. Bazı çalışmalar BİT'nin çevresel kaliteyi iyileştirdiğini gösterirken, bazı çalışmalar BİT'nin artan kullanımının çevreye zarar verdiği sonucuna ulaşmıştır. Bu farklılık seçilen örneklem grubundan, zaman aralığından, kullanılan yöntemlerden ve hem BİT hem de çevresel bozulma için farklı göstergelerin kullanılmasından kaynaklanabilir. Çizelge 1'de BİT ve çevresel bozulma arasındaki seçili literatüre yer verilmiştir.

Çizelge 1. Seçilmiş Literatür

Yazar(lar) (Yıl)	Ülke(ler)	Dönem	BİT ve çevresel bozulma için kullanılan değişkenler	Yöntem	Bulgular
Danish vd. (2018)	N-11	1990-2015	İnternet kullanımı, cep telefonu kullanımı ve CO_2	Panel veri analiz yöntemi	BİT'nin CO_2 emisyonlarını artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.
Haseeb vd. (2019)	BRICS ülkeleri	1994-2014	İnternet kullanımı, cep telefonu kullanımı ve CO_2	Panel veri analiz yöntemi	BİT'nin CO_2 emisyonlarını azaltarak çevresel kaliteyi artırdığını göstermişlerdir.
Avom vd. (2020)	21 Afrika ülkesi	1996-2014	İnternet kullanımı, cep telefonu kullanımı ve CO_2	Panel veri analiz yöntemi	Sonuçlar BİT kullanımının CO_2 emisyonlarını önemli ölçüde artırdığını göstermektedir.
N'dri vd. (2021)	Gelişmekte olan 58 ülke	1990-2014	Cep telefonu kullanımı, sabit telefon kullanımı ve CO_2	PMG-ARDL	BİT'nin çevresel kaliteyi iyileştirdiği sonucuna ulaşmışlardır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Mehrjo vd. (2022)	İran	1994-2018	BİT indeksi	ARDL	BİT, CO_2 emisyonlarını azaltarak çevresel kaliteyi artırmaktadır.
Appiah-Otoo vd. (2023)	110 ülke	2000-2018	İnternet kullanımı, cep telefonu kullanımı, sabit telefon kullanımı ve CO_2	GMM	Sonuçlar yüksek BİT kalitesine sahip ülkelerde BİT'nin çevresel kaliteyi iyileştirdiği; düşük BİT kalitesine sahip ülkelerde çevresel kaliteyi kötüleştirdiğini göstermiştir.
Bibi vd. (2023)	Çin	1987-2020	İnternet kullanımı, cep telefonu kullanımı, CO_2 ve ekolojik ayak izi	Dinamik ARDL	BİT'nin CO_2 emisyonlarını ve ekolojik ayak izini azaltarak çevresel kaliteyi iyileştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

3. AMPİRİK METODOLOJİ

Geleneksel zaman serisi analizleri göreceli olarak düşük açıklama gücüne sahiplerdir. Dolayısıyla daha güçlü analiz yöntemlerinin araştırılması önemli bir unsurdur. Bu amaçla Im vd. (2014) çalışmasında normal dağılmayan hata terimlerinden elde edilecek bilgiyi kullanarak daha güçlü yöntemlerin geliştirilebileceğini belirtmişlerdir. Bu sayede normal dağılmayan hata terimlerinden sağlanabilecek bilgiyi kullanmayan geleneksel birim kök ve/veya eşbütünleşme testlerine göre çok daha kuvvetli testler elde edilebilecektir.

Geleneksel analizlerde normal dağılmayan hata terimlerinden elde edilebilecek bilgiyi yok saymak genel bir durumdur. Bunun temel sebeplerinden birisi normal dağılmayan hata terimlerini yok sayarak geleneksel testlerin sınırlı dağılımının etkilenmemesini sağlamaktır. Gerçek dünya verileri ile çalışırken normal olmayan dağılımlara rastlanması olağan bir durumdur. Normal olmayan dağılımlar çeşitli sebeplerden dolayı oluşabilir ve doğrusal olmama ile ayırt edilmesinde güçlükler çekilebilir (Lee vd., 2015).

Bu eksiklikleri gidermek için geliştirilen kalıntılar ile genişletilmiş en küçük kareler (RALS) test metodolojisinin en önemli avantajlarından birisi belirli bir yoğunluk veya fonksiyonel formuna ihtiyaç duymadan, test regresyonunun kalıntılarının yüksek momentlerinden elde edilen normal dağılmayan bilginin kullanılmasıdır. Çünkü RALS test prosedürü en küçük kareler tahminine dayanan doğrusal bir yapı içerisinde uygulanmaktadır. Im ve Schmidt (2008), RALS test prosedürüne Denklem 1'de belirtilen moment koşulunu Denklem 2 ve 3'te belirtilen iki parçaya ayırarak başlamaktadır.

$$E[g(e_t) \otimes x_t] = 0 \quad (1)$$
$$E(e_t \otimes x_t) = 0 \quad (2)$$
$$E[(h(e_t) - K) \otimes x_t] = 0 \quad (3)$$

Günümüzde artık birçok makro ekonomik gösterge (gayri safi yurt içi hasıla, ücretler, istihdam, işsizlik vb.) normal dağılmayan hata terimi özelliklerini barındırmasının yanında kırılmaları da

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

içermektedir (Perron, 1989; Banerjee vd., 2017). Bu kırılmaların analize dahil edilmemesi güvenilir sonuçlar elde edilmesini engelleyebilmektedir.
Özellikle eşbütünleşme analizlerinde serilerdeki kırılmaları dikkate almamak temel hipotezin kabul edilmesi gerekirken reddine, yani değişkenlerin eşbütünleşik olmadığı halde eşbütünleşik olduğuna dair bir sonuç elde etmemize sebep olmaktadır (Banerjee vd., 2017). Ayrıca kırılmaların yapısı bilinemediğinden dolayı kırılma tarihleri, kırılmanın şekli (yumuşak veya sert kırılma) ve sayısı önceden belirlenememektedir.

Yapısı, tarihi ve sayısı bilinmeyen yapısal değişim sorunlarını çözebilmek için Denklem 4'te belirtilen Fourier yaklaşımının tahminci modellerine eklenmesi gerekmektedir (Becker vd., 2006).

$$Z_t = [sin\frac{2\pi kt}{T}, cos\frac{2\pi kt}{T}]' \quad (4)$$

Denklem 9'da T, örneklem boyutu; k, frekans sayısını; π, pi sayısını ifade etmektedir. Banerjee vd. (2017) çalışması ile Denklem 4'te belirtilen Fourier fonksiyonlarını ADL test prosedürlerine ekleyerek Fourier ADL yöntemlerini geliştirmişlerdir. Yılancı vd. (2022) çalışması ile de Fourier ADL test prosedürünü RALS yöntemi ile genişleterek RALS Fourier ADL testini geliştirmişlerdir.

Bu doğrultuda çalışmamızdaki ekonometrik metodoloji üç aşamada uygulanacaktır. İlk aşamada, serilerin durağanlık mertebelerinin tespiti için RALS Fourier genişletilmiş Dickey-Fuller (RFADF) birim kök testi uygulanacak. İkinci aşamada, seriler arasındaki eşbütünleşik ilişkinin varlığını araştırmak için RALS Fourier otoregresif gecikmesi dağıtılmış (RFADL) eşbütünleşme testi yapılacaktır. Üçüncü aşamada, eğer eşbütünleşik ilişki tespit edilirse, uygun frekans sayısına göre oluşturulan trigonometrik terimlerde eklenerek, tam modifiye en küçük kareler (FMOLS) tahmin yöntemi ile uzun dönem katsayılar elde edilecektir.

Çalışmada Türkiye için 1993-2021 dönemi için yıllık veriler kullanılarak Denklem 5'te gösterilen ampirik model tahmin edilmiştir.

$$EA\dot{I}_t = \beta_0 + \beta_1 B\dot{I}T_T + \beta_2 GSYH_t + \beta_3 KRS_t + \varepsilon_t \quad (5)$$

Denklem 5'te EAİ, çevresel kirlilik göstergesi olarak ekolojik ayak izin; BİT, bilgi ve iletişim teknolojilerini ifade etmesi açısından nüfusun internet kullanan yüzde oranını; GSYH, gayri safi yurt içi hasıla yıllık büyüme hızını ve KRS ise KOF küreselleşme endeksini ifade etmektedir. Serilerin seviye ve birinci farklarına ait RALS-FADF test sonuçları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Çizelge 2. Birim kök testi sonuçları

Değişkenler	RALS-FADF (seviyede)	RALS-FADF (1. fark.)
EAİ	-1.254	-7.147
BİT	-3.027	-8.019
GSYH	-1.691	-4.670
KRS	-0.667	-6.408

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

RALS-FADF durağanlık analiz sonuçları örneklem grubunda, değişkenlerin tamamının seviyede durağan olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla bütünleşme mertebelerinin tespiti için birinci farkları alınarak durağanlık testi yapılmış birinci dereceden bütünleşik [I(1)] oldukları tespit edilmiştir.

Serilerin eşbütünleşme dereceleri tespit edildikten sonra aralarındaki uzun dönemli ilişki RALS-FADL eşbütünleşme testi ile araştırılmıştır. Eşbütünleşme test sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Çizelge 3. Eşbütünleşme testi sonuçları

Optimal Frekans	RALS-FADL test istatistiği	Rho	Sonuç
1	-5.811	0.705	Eşbütünleşik

Tablo 2'de gösterilen eşbütünleşme testi sonuçlarına göre analize dahil edilen değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğu belirlenmiştir. Tespit edilen eş bütünleşik ilişki sonucunda uzun dönem katsayılar FMOLS yöntemi ile belirlenecektir. FMOLS test sonuçları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Çizelge 4. Uzun dönem katsayı tahmin sonuçları

Değişken	Katsayı	t istatistiği
BİT	-0.428	4.906*
GSYH	0.789	5.330*
KRS	-0.129	-7.975*

*, %5 seviyesinde istatistiki olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışmada Türkiye'de bilgi ve iletişim teknolojilerinin bir çevresel bozulma göstergesi olarak ekolojik ayak izine etkisinin araştırılması amaçlanmaktadır. Bu sebeple kurulmuş olan ve Denklem 5'te belirtilen modelde ekolojik ayak izi ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin yanı sıra kontrol değişkenleri olarak gayri safi yurt içi hasıla yıllık büyüme hızı ile İsviçre Ekonomi Enstitüsü tarafından hesaplanan, üç temel küreselleşme endeksi olan ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme endekslerinin birleşiminden oluşan genel küreselleşme endeksi alınmıştır.

Çalışmanın ampirik bölümünde hataların normal dağılmaması varsayımında bile güvenilir sonuçlar veren RALS test prosedürü ile yapısal değişimi dikkate almamıza olanak tanıyan Fourier dönüşümlerini içeren RALS Fourier birim kök ve eş bütünleşme testleri kullanılmıştır.

Analiz sonuçları bilgi ve iletişim teknolojileri ile küreselleşmenin ekolojik ayak izini negatif etkilediğini ancak ekonomik büyümenin pozitif etkilediğini göstermektedir. Uzun dönem katsayı tahminleri sonucunda elde edilen bu bulgular Türkiye'de sanayide yeşil dönüşümün tamamlanmadığını ve ekonomik büyümeyi sağlayan daha fazla mal ve hizmet üretiminin çevresel kirliliği arttırdığını göstermektedir. Ancak bilgi ve iletişim imkanlarının artmasının ve küreselleşme endeksinin yükselmesinin, tüm dünyada son dönemde sürdürülebilirlik olgusuna

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

olan artan hassasiyetine paralel olarak Türkiye'de de bir çevre bilinci oluşturduğu ve çevresel kalitenin artmasına yönelik bir farkındalık yarattığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

[1] Appiah-Otoo, I., Acheampong, A. O., Song, N., & Chen, X. (2023). The impact of information and communication technology (ICT) on carbon dioxide emissions: Evidence from heterogeneous ICT countries. *Energy & Environment*, *34*(8), 3080-3102.

[2] Avom, D., Nkengfack, H., Fotio, H. K., & Totouom, A. (2020). ICT and environmental quality in Sub-Saharan Africa: Effects and transmission channels. *Technological Forecasting and Social Change*, *155*, 120028.

[3] Awad, A. (2022). Is there any impact from ICT on environmental quality in Africa? Evidence from second-generation panel techniques. *Environmental Challenges*, *7*, 100520.

[4] Banerjee, P., Arčabić, V., & Lee, H. (2017). Fourier ADL cointegration test to approximate smooth breaks with new evidence from crude oil market. *Econ Modelling*, *67*, 114-124. https://doi.org/10.1016/j.econmod.2016.11.004

[5] Becker, R., Enders, W., & Lee, J. (2006). A stationarity test in the presence of an unknown number of smooth breaks. *J Time Ser Anal*, *27*(3), 381-409. https://doi.org/10.1111/j.1467-9892.2006.00478.x

[6] Bibi, M., Khan, M. K., Tufail, M. M. B., Godil, D. I., Usman, R., & Faizan, M. (2023). How ICT and globalization interact with the environment: a case of the Chinese economy. *Environmental Science and Pollution Research*, *30*(3), 8207-8225.

[7] Çağlar, A. E., Mert, M., & Boluk, G. (2021). Testing the role of information and communication technologies and renewable energy consumption in ecological footprint quality: Evidence from world top 10 pollutant footprint countries. *Journal of Cleaner Production*, *298*, 126784.

[8] Danish, Khan, N., Baloch, M. A., Saud, S., & Fatima, T. (2018). The effect of ICT on CO 2 emissions in emerging economies: does the level of income matters?. *Environmental Science and Pollution Research*, *25*, 22850-22860.

[9] Danish. (2019). Effects of information and communication technology and real income on CO2 emissions:: The experience of countries along Belt and Road.

[10] Haseeb, A., Xia, E., Saud, S., Ahmad, A., & Khurshid, H. (2019). Does information and communication technologies improve environmental quality in the era of globalization? An empirical analysis. *Environmental Science and Pollution Research*, *26*, 8594-8608.

[11] Im, K. S., Lee, J., & Tieslau, M. A. (2014). More powerful unit root tests with non-normal errors, *Festschrift in honor of peter schmidt: Econometric methods and applications* (pp. 315-342). Springer New York, ISBN:978-1-4899-8007-6. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-8008-3_10

[12] Im, K. S., & Schmidt, P. (2008). More efficient estimation under non-normality when higher moments do not depend on the regressors, using residual augmented least squares. *J Econom*, *144*(1), 219-233. https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2008.01.003

[13] Khan, F. N., Sana, A., & Arif, U. (2020). Information and communication technology (ICT) and environmental sustainability: a panel data analysis. *Environmental Science and Pollution Research*, *27*, 36718-36731.

[14] Lee, H., Lee, J., & Im, K. (2015). More powerful cointegration tests with non-normal errors. *Stud Nonlinear Dyn*, *19*(4), 397-413. https://doi.org/10.1515/snde-2013-0060

[15] Mehrjo, A., Satari Yuzbashkandi, S., Eskandari Nasab, M. H., & Gudarzipor, H. (2022). Economic complexity, ICT, biomass energy consumption, and environmental degradation: evidence from Iran. *Environmental Science and Pollution Research*, *29*(46), 69888-69902.

[16] N'dri, L. M., Islam, M., & Kakinaka, M. (2021). ICT and environmental sustainability: any differences in developing countries?. *Journal of Cleaner Production*, *297*, 126642.

[17] Perron, P. (1989). The great crash, the oil price shock, and the unit root hypothesis. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 1361-1401. https://doi.org/10.2307/1913712

[18] Wackernagel, M., Schulz, N. B., Deumling, D., Linares, A. C., Jenkins, M., Kapos, V., & Randers, J. (2002). Tracking the ecological overshoot of the human economy. Proceedings of the national Academy of Sciences, 99(14), 9266-9271.

[19] World Bank (2019). The World Bank Group's Action Plan on Climate Change Adaptation and Resilience, https://documents1.worldbank.org/curated/en/519821547481031999/The-World-Bank-Groups-Action-Plan-on-Climate-Change-Adaptation-and-Resilience-Managing-Risks-for-a-More-Resilient-Future.pdf, (Erişim tarihi: 10.05.2024)

[20] Yılancı, V., Ulucak, R., Zhang, Y., & Andreoni, V. (2022). The role of affluence, urbanization, and human capital for sustainable forest management in China: Robust findings from a new method of Fourier cointegration. *Sustain Dev*, *31*(2), 812-824. https://doi.org/10.1002/sd.2421

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

TÜRKİYE'DE YAŞAYAN ÇERKES VE ABHAZ TOPLUMLARINA ÖZGÜ THAMADE GELENEĞİNİN SOSYAL KONTROL MEKANİZMASI ROLÜ: FARKLI KUŞAKLARIN GELENEĞE BAKIŞLARI[1]

Lisans Öğrencisi Başak MUTAN [1], Prof. Dr. Sima NART [2]

[1] Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü,
basak.mutan@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0009-0004-8536-1581

[2]Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü,
snart@sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8264-9828

ÖZET

Bu çalışmanın konusu, aslen Kuzey Kafkasya kökenli olup Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaşayan Çerkes ve Abhaz toplumlarında bir liderlik rolü olarak kadim zamanlardan beri uygulanan Thamade kurumunun toplumsal işlevlerini araştırmaktır. Thamade, Çerkes toplumlarında, lider/önder vasıflarına sahip, toplum tarafından saygı ve hürmet gösterilen, toplumun kendi doğal (otantik) koşullarının ortaya çıkardığı bilge-lider kişilik örneğidir. Thamadelik esasen resmî kurumlara yansıtılmadan, toplumsal sorunların, düzenin, toplum adına denetim ve gözetimde bulunmanın, kısaca toplumsal yarar adına her ne var ise onu yaşama geçirme gerekliliğinin ortaya çıkardığı bir "otantik liderlik" örneğidir. Ancak kentleşmenin artması ve geleneklerin şehirlerde yaşatılma zorluğu kadim kültürden gelen örf ve adetlerin yeni kuşaklara aktarımını zorlaştırmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma tasarımı kapsamında Sakarya ilinde yaşayan Çerkes ve Abhaz köylerinde ikamet eden farklı kuşaklardan katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ile Thamade kurumun sosyal kontrol rolü ve farklı kuşaklar tarafından nasıl algılandığı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal denetim, Kültürel değerler, Kuşaklar arası değişim, Thamade

1. GİRİŞ

Toplumlar ortak tarihi geçmişleri kapsamında şekillenen, büyük ölçüde kültürel değerlere dayanan sosyal dinamiklerle varlıklarını devam ettirirler. Hukuki ve resmi yaptırımlar dışında nesilden nesile aktarılan normlar hem bireylerin hem de toplumsal grupların yaşamlarını şekillendirir, aynı zamanda toplumsal düzeni kontrol eder. Sosyal kontrol;

[1] Bu çalışma TUBİTAK 2209A Öğrenci Projeleri kapsamında 2023 yılında kabul edilmiş "Türkiye'de Yaşayan Çerkes ve Abhaz Toplumlarındaki Thamade Geleneğinin Sosyal Kontrol Mekanizması Rolünün Araştırılması" başlıklı proje kapsamında hazırlanıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

karşılıklı ilişkileri yönetir, normlardan sapmayı engeller, toplumda suç olarak görülen davranışlardan sakınmayı sağlar.

Sosyal kontrol, 19. yüzyılın sonlarından itibaren sosyologlar tarafından incelenmiş günümüze kadar çeşitli teorilerle incelenerek geliştirilmiştir. Temel olarak toplumu denetleme fonksiyonunu yerine getiren sosyal kontrol; bireyleri ve grupları çatışmadan korumayı amaçlar. Sosyal kontrol, sosyalleşmenin nesnel boyutudur. Diğer bir ifade ile bireyleri ve grupları sosyalizasyon sürecinden geçirerek toplumsal düzeni ve sürekliliği sağlar. Sosyal kontrol ile bireylerin ve toplumsal grupların, diğer bireyler ve gruplar tarafından beklendiği şekilde hareket etmeleri sağlanarak sosyal sistemlerin istikrarı ve düzeni sağlanır. Bu açıdan bir toplumun var olmasında ve varlığını devam ettirmesinde sosyal kontrol kritik önemde bir rol oynar. Sosyal kontrol, kişilerin toplumda değerli görülen rol, ilişki ve kurum çeşitlerine uymasını sağlamak için çoğu zaman aracılık ederken kimi zamanda kişiler üzerinde baskıda bulunarak bunu gerçekleştirir. Her toplumda sosyal kontrol araçları toplumun kendine özgü dinamikleri ile üretilerek kurumsallaştırılabilir. Kendine özgü bir toplumsal yapı içerisinde büyüyen bireyler sosyalleşme süreci ile normları öğrenerek davranışlarına yansıtırlar. Normların davranışlara yansıyıp yansımadığı sosyal kontrol araçları ile denetlenir. Eğer bir toplum sağlıklı ise bireyler normları gönüllü olarak benimserler. Bu durum ancak normlar toplumsal dinamiklerden beslenerek oluşturulduğunda mümkün olur. Sosyal kontrol güç ya da baskı kullanarak davranışları denetlemekten ziyade adetler, aile yapısı, ahlak, eğitim, sosyal statü ve dini inanç gibi kontrol türlerini kapsar. Sosyal kontrol resmi yani devlet tarafından yürütülen ve gayri resmi yani toplumun kendi dinamikleri tarafından yürütülen kontrol olmak üzere iki başlıkta ele alınmaktadır.

Bu çalışmanın konusu toplumun iç dinamizmi içerisinde zamanla ortaya çıkan öz kontrol mekanizmasının sosyal kontrol kavramı kapsamında incelenmesidir. Sosyal kontrolün siyasal iktidar tarafından bir yönetim aracı olarak değil, saygın ve bilge kişiler aracılığıyla toplumun öz kontrol aracı olarak ortaya çıkması, Thamade kurumunu daha anlamlı ve araştırmaya değer bir şekilde ön plana çıkarmaktadır. Thamade kurumunda sosyal kontrol, katılımcı demokrasi anlayışı, aktif ve güçlü bir sivil toplum desteği ve geleneğin güçlü normatif kuralları aracılığıyla işlevsellik kazanabilmektedir. Bu kapsamda çalışmada nitel araştırma tasarımı ile Sakarya ilinde yaşayan Çerkes ve Abhaz köylerinde ikamet eden farklı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kuşaklardan katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ile Thamadelik kurumun sosyal kontrol rolü ve farklı kuşaklar tarafından nasıl algılandığı incelenmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sosyal Kontrol Olgusu

Sosyal kontrolü sosyolojik bir terim olarak ilk kez, Amerikalı sosyolog Edward Alsworth Ross (1866-1951) tanımlamıştır. Ross, bireylerin birlikte nasıl uyum içinde yaşayabileceklerini açıklamak üzere sosyal kontrol kavramını kullanmış ve bu alanda çalışmalar yayınlamıştır (Janowith, 1975). Ross, bireylerin davranışlarının topluma uyumunu sağlayacak ve sürdürecek düzenleyici kurumlarla ilgilenmiştir. Sadece polis gibi kolluk kuvvetlerinin gücü ve hukuk sistemi dışında kamuoyu, ahlak, sanat, eğitim gibi kurumlara dikkate çekerek sosyal kontrolün uygulama alanlarını incelemiştir (Ross, 1901). Sosyal kontrol, Amerikan sosyoloji ekolünde ortaya çıkmış bir olgu olarak kabul edilse de Avrupa sosyoloji ekolünde Durkheim'in çalışmalarında karşılık bulmuştur. Durkheim'in kolektif bilinç olarak ifade ettiği kavram bireylerin bencil çıkarlarına bakmaksızın belirli şekillerde onlara baskı yapmaktadır. Kolektif bilinç bir toplumdaki insanların sahip oldukları ortak duygu ve kabulleri ifade eder. Durkheim'e göre kolektif bilinç, toplumun fertlerinin tek bir ruh ve duygu etrafında birleşmelerini sağlar ve böylece toplumların devamında önemli bir rol oynar. Toplumda suçun ve sapkın davranışın ne olduğunun belirleyicisi de ortak duygulardır (Durkheim, 2020). Böylece, aile, evlilik ve din gibi sosyal kurumların esas işlevi kollektif bilincin baskı gücünü artırmaktır. Durkheim'in tanımladığı kolektif bilinç kavramı ve Ross'un tanımladığı sosyal kontrol kavramı birbirlerini karşılamaktadır (Azimli ve Coşkun, 2023).

Kamu kaynaklarının ve kamu hizmetlerinin denetiminde kamu kesiminin yanı sıra sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlar için de önem kazanmaya başlayan kontrol olgusu, sosyal paydaşların katılımını gerektirecek şekilde yeniden tanımlanmıştır. Günümüzde sosyal kontrol kavramı, devletin kamu hizmeti programı ve politikasının oluşturulmasında ve uygulanmasında vatandaşlarla iş birliği yaptığı ve bu konuda yasal düzenlemeler oluşturduğu bir denetim ve değerlendirme sürecini ifade etmek için kullanılmaktadır. Sosyal kontrol, bireylerin ve grupların davranışlarını ortak sosyal fayda temelinde düzenlemeyi amaçlamaktadır. Her toplumda sosyal davranışları yönlendiren normlar ve kurallar vardır. Normlara uyma veya normları ihlal etme olasılığı, sosyal kontrol mekanizmalarının önemine

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

işaret etmektedir. Kavram toplumsal düzlemde kullanıldığında iktidar iradesinin toplumun her katmanında egemen kılınması anlamına gelmektedir. Konuyla ilgili önemli teorik analizler yapan post modern teorinin önemli isimlerinden Foucault (2000) kontrol kavramını bu ikinci anlamda ele almakta ve modern toplumlarda siyasal iktidarın, kendine özgü teknik ve yöntemlerle kamusal otoriteyi bireylerin özerk alanlarına karşı genişletmesi anlamında kullanıldığını savunmaktadır. Modern toplumlarda denetimin gücü Foucault tarafından eleştirel bir üslupla derin analizlere tabi tutulmuştur. Foucault kontrolü sadece örgütler açısından değil, toplumun genelinde daha geniş bir disiplin bağlamında ele almıştır. Foucault'a (2003) göre modern toplumlar kendine özgü yöntemleriyle bireyleri hükümranlığı altına almaktadır. Modern toplumlarda denetim alanı belirli bir örgütlenme ya da mekandan ziyade tüm toplumsal katmanları, kısacası yaşamın kendisini kapsamaktadır. Okul, aile, kışla, hapishane, fabrika, hastane gibi kurumlar, her bakımdan sürekli gözetim altında olan birey üzerinde iktidar baskısının hissedildiği iktidar araç veya aygıtlarıdır. Foucault'nun itiraz ettiği şey, toplumların giderek "gözetim toplumu" haline gelmesi ve bu kontrol araçlarıyla bireysel alanın daralmasıdır. Siyasal iktidar, sosyal kontrol yoluyla bireylerin, kurum ve kuruluşların, tüm sivil birimlerin tutum ve davranışlarını yakından izleyerek, bireyin yaşam alanını daraltmaktadır. Sosyal kontrol, informel ve formel sosyal kontrol olmak üzere iki başlıkta ele alınmaktadır. Formel sosyal kontrol, bireyleri devlet otoritesinin resmi kanunları, kolluk kuvvetleri ve ceza organları aracılığıyla denetleyerek uyuma zorlamaktadır (Innes, 1985). İnformel sosyal kontrolde ise toplumsal normları ihlal eden bireyleri yadırgama, ayıplama, toplumdan dışlama, ilişkide bulunmama, kınama gibi davranışlarla tepki gösterilir ve toplumsal uyuma yönlendirilir Bireysel ya da grup davranışı olarak yaptırım niteliğini taşıyan bu tepkilerle bireyin davranışlarını toplumun beklentileri doğrultusunda yönlendirilerek informel bir süreç işletilir (Eserpek, 1979).

2.2. Çerkesler, Geleneksel Thamade Kurumu ve Sosyal Kontrol

M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren Kuzey Kafkasya'yı gezip gören ve eserlerinde bu coğrafyadan bahseden antik dönem seyyah ve tarihçileri; Kuzey Kafkasya'nın otokton halkları için Kas, Kasog, Sirkas, Kerkes, Kerakes gibi isimler kullanmışlardır. Kafkas halklarının tümünü (Adıge, Abhaz, Ubıh, Karaçay, Oset, Çeçen-İngus ve Dağıstanlılar) Çerkes üst kimliği kapsamında değerlendiren birçok tarihçi tüm Kuzey Kafkasya'yı Çerkesya adıyla ifade etmektedir. 1856-1864 arasındaki dönemde Çarlık Rusya'sı Kuzey Kafkasya'yı tamamen işgal etmiştir. 21 Mayıs 1864 tarihinde Soçi yakınlarında Kbaada Vadisi'nde Çarlık

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Rusya'sının galibiyeti ile sonuçlanan son savaş aynı zamanda Çerkesler için yurtlarından ayrılışın başlangıcı olmuştur. 200 yılı aşkın süren Kafkas-Rus savaşları bittiğinde Çerkes halkının yaklaşık %75'i sürgün edilmiştir (Aslan, 2006). O dönemde 1,5-2 milyon nüfusa sahip olarak tahmin edilen Çerkesler, ya Rus egemenliği altına girerek yaşamak ya da Osmanlı Devleti ve Rus Çarlığı arasında yapılan anlaşma kapsamında Osmanlı topraklarına sığınmak zorunda kalmışlardır. Nüfusun büyük çoğunluğu, ikinci seçeneği tercih etmiş ve böylece sürgün başlamıştır. Kitlesel şekilde göç eden Çerkesler Rumeli, Anadolu ve Suriye topraklarına yerleştirilmiş, böylece Kuzey Kafkasya'da yer alan Çerkesya bölgesi büyük ölçüde boşaltılmıştır. Söz konusu tarihi süreç sonucunda ise dünyanın farklı ülkelerine dağılan "Çerkes diasporası" oluşmuştur. Günümüzde çoğu Türkiye'de yaşamak üzere 6 milyondan fazla Çerkes, Suriye, Ürdün, Filistin, Mısır, bazı Avrupa ülkeleri ve Amerika, Kanada gibi çok farklı ülkelere dağılmış durumdadır (Ünal, 2001).

1850'lerden 1920'li yıllara kadar Osmanlı Devleti'ne Kuzey Kafkasya halklarından olan Çerkeslerin ve Abhazların zorunlu göç ile geldikleri Osmanlı kayıtlarından anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti topraklarına sürgün edilen Çerkes halkı Kafkasya'dan gelirken binlerce yıllık geleneklerini ve kültürlerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Osmanlı Devleti göçün ilk yıllarında Çerkeslerin imparatorluğa uyumlarını kolaylaştırmak için geleneklerini sürdürmelerini ve kültürlerini geliştirmelerini hoşgörüyle karşılamıştır. Bu durum Çerkes kültürünün günümüze ulaşmasında önemli rol oynamıştır (Karataş, 2013).

Thamade kadim Kafkas toplumlarının sosyal yaşamı düzenlemek amacıyla geliştirdikleri bir kurumdur. Çerkes kültüründen günümüze ulaşmış önemli bir sosyal kontrol aracıdır. Thamade, Çerkes toplumunda lider vasıfları olan, saygı ve hürmet gösterilen kişiden ziyade bir kişiliktir, kanaat önderi değil önderlik pozisyonudur, denetleyici bir sosyal kurumdur. Thamade üstlendiği doğal bir fonksiyonla kendisine verilen görevleri ifa eden, belirli bir misyon ve statüyü belirli süreyle taşıyan kişi olmakla birlikte aslında kişiden çok temsil ettiği pozisyondur. Geleneksel Çerkes toplumu, örgütlü bir toplumdur. İki kişinin birlikte herhangi bir iş yapması söz konusu olduğunda, bunlardan biri Thamade (önder, başkan), diğeri Guadze (yardımcı)dır. Thamade yalnız kendisinden değil, yardımcısıyla birlikte oluşturdukları o küçük toplumun, grubun yönetiminden, tehlike ve kötülüklere, erdemsizliklere, töre dışılıklara karşı korunmasından, birlikte yapacakları işin kurallara uygun biçimde başarıyla yerine getirilmesinden sorumludur. Yardımcısı da ona uymakla, onun vereceği görevleri yerine getirmekle yükümlüdür. Thamade, Xabze'ye karşı büyük bir suç işlemediği sürece yargılanmaz. Xabze'ye karşı suç isleyen Thamade, daha büyük

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Thamadeler nezdinde veya gerektiğinde Xase'de sorgulanabilir, sorumlu tutulabilir, hatta bu gibi durumlarda daha önce edindiği sosyal, sınıfsal unvanlar varsa, onlar dahi geri alınabilir. Xabze denilen geleneksel (informel) hukuk kuralları esas olarak, Xase adı verilen yasama (halk) meclisi tarafından oluşturulur. Uygulama toplumun tümü tarafından izlenir ve denetlenir. Xabze'ye aykırı davranışlar, öncelikle yerel düzeyde çözülmeye çalışılır. Mümkün olduğu kadar hiyerarşik olarak üst düzeydeki toplum önderlerine ulaştırılmamaya çalışılır. Bununla birlikte, yerel düzeyde çözülemeyen sorunlar hiyerarşik olarak bir üste ve nihayet en üst düzeyde de Xase'ye taşınabilir. Xabze'ye aykırı davranışlar, her düzeyde yaptırımlarla karşılanabilir (www.circassian.center). Çerkes toplumu içerisinde yaşanan sorunların mahkemelere yansımaması, Sorunların halk meclisinde ve Thamadeler tarafından çözümlenmesinin bir sonucudur.

Thamade olabilmek için her şeyden önce adayın aşağıda sunulan kişisel özellikleri taşıması gerekmektedir. Bu özellikleri taşımayan kimse ailesi ve kendisi kim olursa olsun Thamade olarak seçilemez ve görevlendirilemez. Bunun dışında Thamade seçilmesini gerektiren sorunun ya da olayın doğmuş olması gerekir.

- Akıl ve anlayış sahibi olmak,
- Fiziksel ve zihinsel engeli bulunmamak,
- Üzerine almış olduğu görevin bilincinde ve bilgisinde olmak,
- Kişisel olarak yeterli deneyime sahip olmak,
- Üzerine almış olduğu görevi başarabilecek kadar yetenekli olmak,
- Duygu ve düşüncelerini ifade edebilme ve ikna edebilme yeteneğine sahip olmak,
- Ailesinde toplumsal yaşama ters düşen bireyler olmamak,
- Toplumun gözünde davranışları ve sözleri ile güvenilir ve inanılır biri olmak.

Thamadeler yerine getirdikleri işlevlere göre modern devletlerde gördüğümüz yasama, yürütme ve yargıyla ilgili her tür işlevi görerek toplumsal düzeni sağlamaya çalışırlar.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmanın amacı, aslen Kuzey Kafkasya kökenli olup Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaşayan Çerkes ve Abhaz toplumlarında bir liderlik rolü olarak kadim zamanlardan beri uygulanan ve toplumda sosyal kontrol rolü gören Thamadelik kurumunun toplumsal işlevlerini farklı kuşaklardan bireylerin bakış açıları kapsamında araştırmaktır. Araştırma konusunun doğal ortamında insan katılımcıların algılarının bütüncül bir bakış açısı ile incelenmesini gerektirmesi nedeni ile nitel araştırma tasarımı tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Veri toplama süreci yarı yapılandırılmış bir mülakat formu aracılığı ile yüz yüze görüşmeler yoluyla yürütülmüştür. Literatür incelemesi ve Thamade görevini toplumda

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

on yılı aşkın süredir yürütmüş üç uzman ile yapılan bireysel görüşmeler neticesinde mülakat soruları belirlenmiştir. Katılımcılar yüz yüze görüşmeler esnasında izinleri alınarak ses kaydı alınmış, alınan kayıtlar bilgisayar ortamına yazılı olarak aktarılmıştır.

Elde edilen verilerin analizinde MAXQDA nitel analiz programının 2018 sürümünden yararlanılmıştır. İlgili program harita ve görseller yardımıyla fikirleri netleştirmek ve kategoriler ile özellikler arasındaki varsayımsal ilişkileri açıklamak için kullanılmaktadır (Azzopardi ve Nash, 2016; Kuckartz ve Radiker, 2019). Veri analizi sürecinin adımları Çizelge 1'de özetlenmiştir. Analiz sürecinin ilk adımında Çerkes kültürünün ön planda olduğu kod ve tema oluşturulmuştur. Çalışmada ana tema kültürkavramının altında kodlar belirlenmiştir. Çizelge 2'de görülen kodlar literatür desteği ve uzman görüşleri sonrası belirlenmiştir. Bu kodlar genellikle literatür desteği ve uzmanlar ile yapılan görüşmeler sonucu oluşturulmuştur. Belirlenen kodlar MAXQDA programına kodlanmış, devamında ise elde edilen veriler cümleler halinde ilişkili oldukları tema ve kodlara aktarılarak analizler gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 1. İçerik Analizinden Beklentiler ve Araştırmadaki Yanıtları

İçerik Analizinden Beklentiler	**Çalışma**
Hangi veriler analiz edilecek?	Gönüllü katılımcılar ile derinlemesine mülakat sonucu elde edilen veriler
Veriler nasıl tanımlanır?	Katılımcıların Çerkes kültürü ve Xabze geleneğine yönelik algısı ve kendilerine olan etkilerine yönelik görüşleri
Verilerin analiz edileceği bağlam nedir?	Toplanan verilere ilişkin oluşturulan Tema ve Kodlar arasındaki ilişkilerin tanımlanması
Hangi analizler kullanılacak?	Görüşme içeriklerine dair Frekans Grafiği, ilişki tarayıcıları, ilişki haritaları ve kod bulutları
Sonuçların amacı nedir	Yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ile Thamadelik kurumun sosyal kontrol rolü ve farklı kuşaklar tarafından nasıl algılandığı incelemek amaçlanmaktadır

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 2. Analiz Kapsamındaki Tema ve Kodlar

Aşama	Tema	Kodlar
Birinci Adım	Kültür	Çerkes/Abhaz Kültürüne Atfedilen Anlam, Thamade geleneğinin kaynağına yönelik algı, Xabze geleneğine yönelik algı, Sosyal denetim, Geleneğin geleceği (sürdürülebilirliği)

3.1. Evren ve Örneklem

Nitel araştırmalarda araştırmanın amacını en uygun verileri sağlayacak katılımcıların belirlenmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle nitel araştırmalar için önerilen amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum çalışma grubu ile örneklem seçilmiştir. Bu çalışmalarda temsil edici özelliklere sahip olanlar araştırma kapsamına alınır (Sönmez ve Alacapınar, 2018). Bu yöntemin kullanılacağı evrenin örneklemini Türkiye Çerkes ve Abhaz diasporasının yoğun olarak yaşadıkları Sakarya ili merkezi ve köylerinde yaşayan farklı yaş gruplarından 15 katılımcı oluşturmuştur. Katılımcıların tanımlayıcı özellikleri aşağıda Çizelge 3'te görülmektedir. Katılımcıların 7'si kadın, 8'i erkek katılımcıdan oluşmaktadır. Eğitim düzeyleri ve yaşları Çizelge 3'te sunulmuştur.

Çizelge 3- Demografik Özellikler

		Cinsiyet	
		Kadın	Erkek
Eğitim	Lise	3	4
	Lisans	3	3
	Lisans Üstü	1	1
Yaş	20-29	3	2
	30-59	2	3
	60 ve üzeri	2	3

3.2. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak hazırlanan yarı yapılandırılmış mülakat formunda yedi soru yer almıştır. Sorular öncelikle pilot çalışma ile 4 katılımcı tarafından değerlendirilmiştir. Katılımcılardan alınan geri bildirimler doğrultusunda sorular revize edilmiş ve son hal verilmiştir. Veriler araştırmacılar tarafından katılımcılar ile yürütülen yüzü yüze görüşmeler

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yoluyla toplanmıştır. Katılımcıların onayı ile görüşme süresince alınan ses kayıtları bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Her bir katılımcı için ayrı metin belgesi hazırlanmıştır. Katılımcılar sırası ile katılımcı 1,2,3… şeklinde kodlanmıştır. Yarı yapılandırılmış soru formunda aşağıdaki sorular yer almıştır.

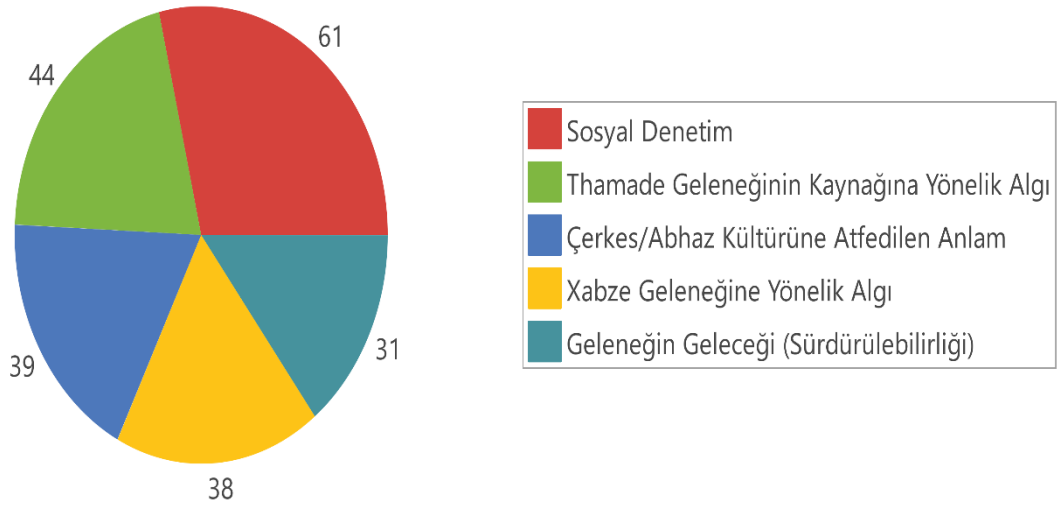
1. Yaşadığınız ortamda Çerkes/Abhaz kültürünün hayatınızdaki yeri nedir?
2. Sizce Çerkes/Abhaz yaşam kültürünün çerçevesini oluşturan Xabze (Aleyfö Xabze) nedir? Bu yapı ne tür bir düzenleyici prensiptir: kanun mu, gelenek mi, uygulama mı yoksa ortak hukuk mu? Dinin bu yapıda yeri var mıdır?
3. Thamade yapısı sosyal misyonlarını yerine getirirken demokratik süreçleri ne ölçüde kullanır?
4. Toplumsal hayatın düzenlenmesinde önemli bir role sahip olan Xabze'ye Çerkesler /Abhazlar neden sadık?
5. Thamade'nin toplumsal düzeni kurmadaki gücünün veya otoritesinin kaynağı sizce nedir? Nasıl tanımlayabilirsiniz?
6. Thamade toplumsal yapısının bir sosyal denetim mekanizması olarak çalışırken meşruiyet sınırları (töresel geçerlilik) içerisinde kalmasını sağlayacak ne tür denetim mekanizmaları bulunmaktadır?
7. Thamade gibi geleneksel bir kurum postmodern (modernizm sonrası) toplumlarda işleyebilir mi? Geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?

3.3. Veri Analizi ve Bulgular

Kodlamalar metin belgelerinin dikkatlice araştırmacılar tarafından okunması ile katılımcı cevaplarından ortaya çıkartılmıştır. Açık uçlu sorulardan elde edilen veriler nitel veri analiz programında betimsel analiz uygulanmıştır. 15 katılımcı ile yarı yapılandırılmış mülakat sonucu elde edilen veriler neticesinde en çok bahsedilen temanın “Sosyal Denetim” teması olduğu görülmektedir. Aynı zamanda en çok bahsedilen ikinci tema ise “Thamade Geleneğinin Kaynağına Yönelik Algı” teması olduğu görülmektedir (Görsel 1).

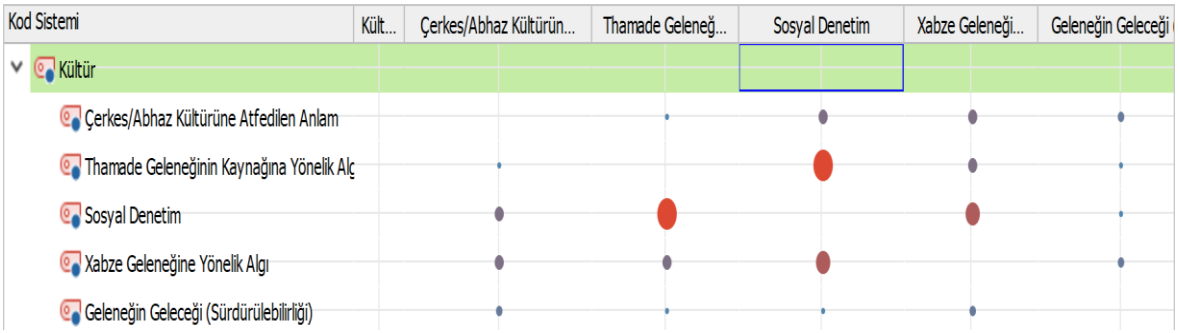
Görsel 1. Alt Kodlara İlişkin Frekans Grafiği

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 4'te kodların kendi aralarındaki ortak kullanımlarına bakıldığında yoğun olarak Sosyal denetim ile Thamade geleneğinin kaynağına yönelik algı kodlarının birlikte kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla Thamade geleneği ile sosyal denetim arasında bir ilişkiden bahsedilebilir. Aynı zamanda sosyal denetim ile Xabze geleneğine yönelik algı kodlarının birlikte kullanıldığı görülmektedir. Yine sosyal denetim ile Xabze geleneğine yönelik algı arasında bir ilişkiden bahsedilebilir.

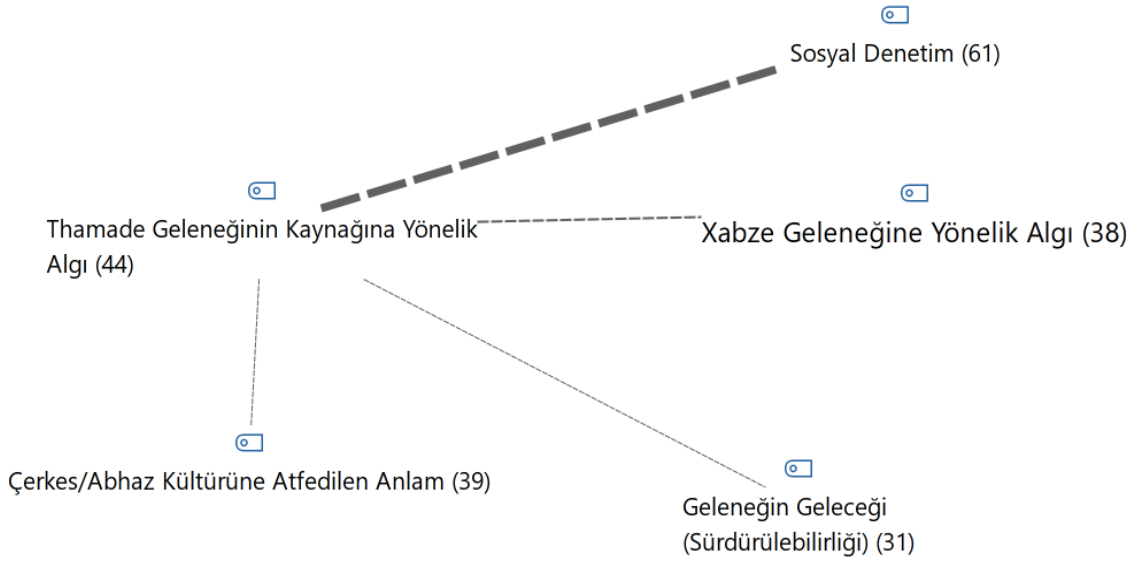
Çizelge 4. Kod İlişkiler Tarayıcısı

Şekil 3 kodlar arası geçiş ve buna bağlı olarak bu kodların birbirleriyle ilişkisini yansıtmaktadır. İlişki haritasında ise en güçlü ilişkinin Thamade geleneğinin kaynağına yönelik algı ile sosyal denetim boyutları arasında olduğu görülmektedir.

Görsel 2. Kod Birlikte Oluşturma Modeli

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 4 ve şekil 2 incelendiğinde, Thamade geleneğinin kaynağına yönelik algı ile sosyal denetim arasında güçlü bir lişki olduğu görülmektedir. Bu bulguyu desteyleyen birkaç katılımcı görüşü aşağıda sunulmuştur.

60 yaş üzeri bir erkek katılımcı

"Toplumun Thamadelere güveni en önemli denetim mekanizmasıdır. Yüzyıllar boyunca süre gelen bir doğal mahkemeler süreci vardır. Toplum içinde herhangi bir olay olduğu zaman kolluk kuvvetlerine gidilmez. Olayın yaşandığı muhitteki büyükler toplumda sözü geçen Thamadeleri toplayıp doğal mahkeme kurarlar. Doğal mahkemeyi yönetecek heyet kendilerinin gözünden bir kaçar manasıyla yanlarına gençlerden oluşan bir heyet de alır. Eğer ben bir şey atlarsam siz beni uyarın diye. Bu mekanizma sınır dışına çıkılması asla müsaade etmez ve herkes Thamadelere saygı duyar."

30-49 yaş grubundaki bir kadın katılımcı

"Savunma iç güdüsüyle bir arada olan toplumların kültürün tüm unsurlarını sorgusuz sualsiz benimsemeleri bence en önemli nedendir diye düşünüyorum. Tabii ki Thamade müessesesinin bin yıllardır adil ve hakkaniyetli bir şekilde süregeldiğine dair toplumda olan inanç da Thamadelerin otoritesini pekiştirmektedir."

20-29 yaş grubundaki bir genç erkek katılımcı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

“…..-Otoritelerinin asıl kaynağının Thamadeler duyulan saygıdan ötürü olduğunu düşünüyorum.”

Thamade kurumunun yeni nesiller aktarılması ve sürdürülebilirliği ile ilgili olarak katılımcılardan olumlu görüşler ve olumsuz görüşler de elde edilmiştir. Ancak bu görüşlerin katılımcıların yaşlarından ziyade yaşadıkları yerin yapısına bağlı olarak değiştiği gözlenmektedir. Köylerde yaşayan katılımcılar geleneğin yaşatılması konusunda daha olumlu görüşler bildirmişlerdir. Katılımcıların cevaplarından birkaç örnek aşağıda sunulmuştur.

30-49 yaş aralığından şehir merkezinde yaşayan bir katılımcı

“Bence dünya artık tek tip insan modeline doğru eviriliyor. Sadece Çerkses kültürü, Xabze değil bütün geleneksel yaşam biçimlerini, dilleri, milliyetleri tek tipleştirecek bir sona doğru gidiyoruz. Özellikle büyük şehirlerde, metropollerde yaşayan gelenekçiler ya da Thamedeler için yaşam hayal kırıklığından ibaret .. İstanbulda 25 katlı bir apartmanın 80 metrekarelik bir dairesinde oturan 75 yaşındaki Süleyman amcadan nasıl bir Thamdelik bekleyebiliriz? Süleyman amca alt katta birbirine bağırıp camı çerçeveyi indiren genç çiftin hayatına ne kadar müdahil olabilir? Ben bu kadim geleneğin modern toplumlarda ve hele metropollerde yaşama şansının olduğuna inanmıyorum (maalesef).”

20-29 yaş aralığından şehir merkezinde yaşayan bir katılımcı

“…….Yakın gelecekte işlevinin devam edip etmeyeceği konusunda kaygılarım var. Toplumsal anlamda birçok konuda olduğu gibi bu konuda da gelişmeler pek olumlu değil. Bu kurumların ve bunları oluşturan nitelikte kişilerin var olabilmesi için önlemler alınması gerekiyor...”

60 Yaş üzeri köyde yaşayan bir katılımcı

“…….Kesinlikle geleceğe aktarılacağını düşünüyorum, çünkü küçüklerimizi bu şekilde yetiştiriyoruz.”

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Araştırma verilerinden elde edilen bulgular ve yüz yüze yapılan görüşmelerden edinilen bilgiler binlerce yıllık kadim bir geleneğe sahip olan Çerkes toplumunda Thamade ve diğer geleneksel kurumların bugün de bir sosyal kontrol mekanizması olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Thamade kurumunun işlevselliğine dair çeşitli nitel kanıtlar vardır. Yargı organlarında söz konusu sosyal kurumların uygulandığı toplumlara ait vakaların yok denecek kadar az olması bunun çok somut bir kanıtıdır. Diğer bir kanıt Sakarya ve Düzce vilayetlerinde yaşayan Thamadeler konseyinin aldığı düğünlerde içki ikramı ve silah kullanımının yasaklanmasına yönelik kararlardır. Özellikle köy düğünlerinde rasgele atılan silahlardan çıkan kurşunlar sonucu meydana gelen yaralanma ve ölümlere bir çözüm bulmak amacıyla, Sakarya ve Düzce vilayetleri çevresindeki Kuzey Kafkasyalıların yaşadığı 45 köy halkının seçtiği 141 Thamade, 2004 yılı temmuz ayında bu soruna bir çözüm bulmak amacıyla bir araya gelmiştir. Yapılan tartışma ve değerlendirmelerde alınacak kararın yaptırımının kalıcı olması özellikle dikkate alınarak düğünlerde silah atılması ve içki ikramı kaldırılmıştır. (www.sakaryaabhaz.org). O günden beri bu kararı ihlal eden herhangi bir vaka yaşanmamıştır. Bu olay Thamadelerin aldığı kararların yaptırımını ve toplum tarafından kabulünü/benimsenmesinin gösteren dikkat çekici bir örnektir.

Sosyal kontrolün açıklanmasında en sık kullanılan faktörler arasında kurallar, kurumlar, organlar ve yöntemler yer almaktadır. Bu faktörlerin kökeninde öne çıkan unsurlar ise normlar ve değerlerdir. Bireylerin bazı örgütler ve devlet adına davranış ve faaliyetlerinin gözetim altında tutulması gözetim toplumunu doğururken, sosyal kontrolün Thamade kurumu gibi yumuşak kontrol yöntemleriyle dayatılması barışı, düzeni ve doğrudan katılımcı demokratik yönetimi mümkün kılmaktadır. Thamade kurumunda olduğu gibi insanlar şüphe ve kaygının yarattığı gözetim yerine geleneğin sıcak atmosferi ve koruyucu niteliği içinde kendilerini kontrol etmeyi tercih etmektedirler. Son dönemde ortaya çıkan uzlaşmacılık kurumuna göre önemli bir işlevselliğe sahip olmasının yanı sıra "yerli" olma avantajına da sahip olan Thamade kurumunun kapsamlı, tartışmaya açık ve sosyolojik araştırmalara konu edilmesi Thamade kurumunun tanınmasına ve toplumsal düzenin kurulmasına yönelik bir anlayış sunması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Aslan, C., Bir Soykırımın Adı 1864 Büyük Çerkes Sürgünü. Uluslararası Suçlar ve Tarih, 1, 103-154, 2006.

Azimli, E., & Coşkun, A., Sosyal kontrol ve din: dinin dindar bireyler üzerindeki kontrol gücü. Aydın İnsan ve Toplum Dergisi, *9*(1), 1-16, 2023.

Azzopardi, E. ve Nash, R., A Framework for Island Destination CompetitivenessPerspectives from The Island of Malta, Current Issues in Tourism, 19(3): 253-281, 2016.

Durkheim, E., *Toplumsal İş bölümü*, çev. Özer Ozankaya, 4. baskı, İzmir: Cem Yay. ,2020.

Eserpek, A., Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1979.

Foucault, M. *Büyük Kapatilma*, Trans: I. Ergüden - F. Keskin, Istanbul: Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.

Foucault, M.(2003). *İktidarın Gözü*, Trans: I. Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

Innes, M., *Understanding Social Control, ed. Mike Maguire*, Berkshire, England: Open University Press, 2003.

Janowith, M., Sociological Theory and Social Control, American Journal of Sociology, C. 81, No: 1, 1975.

Karataş, Ö., 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'ne İskân Olunan Çerkes Toplumunda Sosyal Sınıflaşma ve Kölelik, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2013 Cilt: 11 Sayı: 1, s. 404-426, 2013.

Kuckartz, U.ve Radiker, S., *Analyzing Qualitative Data with MAXQDA*. New York: Springer International Publishing, 2019.

Ross, E. A. *Social Control: A survey of the foundations of order*. New York: Macmillan, 1901.

Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G., *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık, 2013.

Ünal, M., Kafkas Halklarının Anavatanlarından Sürülüşlerinin 136. Yılı Anma Töreni, Çerkeslerin Sürgünü: 21 Mayıs 1864 (Tebliğler, Belgeler, Makaleler), Kafkas Derneği Yayınları, Ankara, 2001.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H., Qualitative research in social sciences. Ankara: Seçkin Publications, 2016.

https://sakaryaabhaz.org/sayfa.php?id=115 (Erişim Tarihi 12.06.2024)

https://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/kultur/021_cerkes_kulturu_bilgileri_01.htm ((Erişim Tarihi 06.06.2024)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

İLİM VE KÜLTÜR ŞEHRİ CÜNDİŞÂPÛR

Dr. Öğr. Üyesi Haci ATAŞ, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, haciatas@osmaniye.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9276-2966

ÖZET

Cündişâpûr, Sâsânî hükümdarlarından I. Şâpûr b. Erdeşîr (241-273) tarafından Sûs ile Hemedan'ı birbirine bağlayan yol üzerinde kurulan bir şehirdir. Şehrin inşasından kısa süre sonra Romalılar ile yapılan savaşı Sâsânîler kazandı ve I. Şâpûr, esirlerden bir kısmı ile birlikte Suriye'deki sanatçılar, işçiler ve bilginlerden oluşan kalabalık bir grubu Cündişâpûr'a yerleştirdi. Mezhep çatışması nedeniyle 489 yılında Edessa'dan sürülen Nestûrîler de bu şehre yerleştirildi. Aynı şekilde putperest oldukları gerekçesiyle 529 yılında Atina'dan sürgün edilen Yeni Eflâtuncu sekiz felsefeci de Cündişâpûr'a yerleşti. Böylece çok erken sayılabilecek bir dönemde Cündişâpûr ilim ve kültür şehri hâline geldi. I. Hüsrev (531-579) Cündişâpûr'a Felsefe ve tıp ilimlerinin de okutulduğu bir okul inşa ederek şehrin büyük bir ilim merkezi haline gelmesine öncülük etmiştir. Aristo ve Eflâtun'un bazı eserleriyle Kelîle ve Dimne bu devirde Pehlevîce'ye çevrildi. I. Hüsrev tarafından kurulan tıp okulunda Hintli doktorlar yanında Yunanlı doktorlar da görev yaptılar. Hint ve Yunan kültüründen etkilenen bu okul daha sonra müslüman tıp kültürünün oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) zamanında meşhur bir Arap doktoru olan Hâris b. Kelede Cündişâpûr'da tıp tahsili görmüştür. Cündişâpûr 17/638 yılında, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin komutasındaki bir ordu tarafından savaş yapılmadan ele geçirilmiştir. Şehir, müslümanların eline geçtikten sonra da ilmî vasfını korumuş ve şehirde birçok âlim yetişmiştir. Abbâsî devletinin zayıflamasıyla birlikte şehre bir süre Büveyhîler hâkim olmuştur. Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey 1055'te Bağdat'a girerek Büveyhî hâkimiyetine son vermiş ve Cündişâpûr Selçuklu devletinin yönetimine geçmiştir. Ancak Selçuklular döneminde bölgede yaşanan savaş ve mücadele nedeniyle Cündişâpûr ilmî ve kültürel vasfını hızla kaybetmeye başladı. Hekimler ve sanatçılar şehri terk ederek Bağdat ve civar şehirlere yerleştiler. Zamanla şehir tamamen önemini yitirdi ve XIII. yüzyıla gelindiğinde artık metruk hâle geldi. Cündişâpûr'un yıkıntıları bugün İran'ın Şahâbâd şehri yakınlarındadır. Ahvaz'da ise Cündişâpûr adında bir üniversite yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Şehir, Bilim ve Kültür, Cündişâpûr

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

GİRİŞ

Sâsânî hükümdarı I. Şâpûr (241-273) yeni bir şehir inşa etmeye karar verdikten sonra yerini bizzat kendisi tespit etmiş, şehrin planı hazırlanırken de katkı sağlamıştır. (et-Taberî, 1387, s. 2/50-51) Şehrin ismiyle alakalı kaynaklarda "Cündişâpûr" (el-Himyerî, 1980, s. 173) (Şâpur'un garnizonu), "Gundsalar" (Söylemez, 2017, ss. 31-32) (Ordu komutanı), "Behezendevi Şâpûr" (et-Taberî, 1387, s. 2/51) (Antakya'dan daha güzel), "Vendez Sâbûr" (İbnü'l-Fakīh, 1996, s. 396) (Şâpûr bulundu), "Cunda-Şâpûr" (el-Kıftî, 1326, s. 93) (Cunda ve Şâpûr), "Genta Şapirta" (Söylemez, 2017, s. 34) (Güzel bahçe) gibi birçok isim zikredilmiştir. Bunlar arasında en kabul göreni "Behezendevi Şâpûr" ismidir. Şâpûr'un, şehri Antakya'dan döndükten sonra kurmuş olması bu kabulde önemli bir etkendir. Şehri çok beğendiği söylenen Şâpûr'un Antakya'ya benzer bir şehir inşa etmek istemesi oldukça geçerli bir nedendir (Söylemez, 2017, s. 35) ve ona beğendiği şehirle kıyas yapan bir isim vermesi beklenen bir davranıştır.

Üçüncü asrın ortalarında Sâsânî hükümdarı I. Şâpûr komutasındaki ordu Edessa (Urfa) yakınlarında Roma ordusunu bozguna uğrattı. Bu savaşta imparator Valerianus başta olmak üzere binlerce Romalı esir alınmıştır. Bu galibiyetin ardından Sâsânîler, Roma'nın iki kültür şehri olan Nusaybin ve Antakya'yı da ele geçirdiler. (Söylemez, 2017, s. 27) I. Şâpûr, içinde Valerianus'un da bulunduğu esirleri İran'a getirmiş ve Sûs ile Hemedân'ı birbirine bağlayan yol üzerinde kurduğu Cündişâpûr'a yerleştirmiştir. (Sykes, 1344, s. 547) Esirlerin yanı sıra şehre Antakya'dan getirilen sanatçı, işçi ve ilim insanları da yerleştirilmiştir. (et-Taberî, 1387, s. 2/47) Cündişâpûr'a getirilen sanat erbabının İran'da bulunmayan veya yetersiz düzeyde olan meslek kollarından oluştuğu ifade edilmiştir. Diğer şehirlerden getirilen ilim ve sanat erbabı insanlarla yerel halkın aynı mahallelerde iskân edilmediği anlaşılmaktadır. Bunun arkasında yatan sebep kısa süre önce birbirleriyle savaşmış halkların yeniden bir çatışma ortamına girmesinin önüne geçmektir. Diğer bir sebep ise, farklı din, kültür ve ırklardan oluşan insanların kendi gelenek ve göreneklerini koruyarak şehirde bir kültür zenginliği oluşturmaktır. (Söylemez, 2017, s. 30)

İslâm kaynaklarının genelde Ahvâz olarak isimlendirdiği Hûzistân bölgesinde kurulmuş olan Cündişâpûr, (İbn Ḫurdâẕbih, 1889, s. 42) günümüzde harabe durumundadır. Bu şehri, İslâm öncesi tarihte ve sonrasında dünyanın en önemli ilim ve kültür merkezlerinden biriydi. Şehirde kurulan okulun giriş kapısında yer alan "Bilgi ve fazilet pazu ve kılıçtan üstündür" ifadesi şehrin kimliği hakkında açık bir mesaj vermektedir. Cündişâpûr, fethedildiği ilk yıllardan itibaren İslâm tıbbı ve düşünce tarihi üzerinde etkili olmuştur. Asıl etkisini ise Abbâsîlerin ilk asrında göstermeye başlamıştır. Abbâsî halifesi Hârûn Reşîd döneminde Cündişâpûrlu bilim insanları Bağdat'a davet edilerek onların öncülüğünde şehirde bir hastane (bimâristân) kurulmuş; yine bu bilim insanlarının sağladığı katkı ile "Beytü'l-Hikme" adında bir tercüme evi kurulmuştur. Bağdat'a getirilen Cündişâpûrlu bilim insanlarının çabasıyla özelikle felsefe ve tıp alanında İslâm dünyasında yeni bir dönem başlamıştır. (Söylemez, 2017, ss. 7-8)

Bağdat'ın inşasıyla birlikte önemini kaybetmeye başlayan şehir, XIII. yüzyıldan itibaren tamamen metruk bir hale gelmiştir. Cündişâpûr'un kalıntıları İran'ın Dizful şehrine 10 km, Tuster'e ise 50 km mesafedeki Şahabâd köyünün yakınlarında bulunmaktadır. (Karaçânlû, 1375, s. 474)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. CÜNDİŞÛPÛR'UN MÜSLÜMANLAR TARAFINDAN FETHİ

Cündişâpûr'un içinde bulunduğu Hûzistân şehirleri Sâsânîlerin son imparatoru Yezdicerd'in komutanlarından Hürmüzân'ın kontrolündeydi. Kâdisiye Savaşında (15/636) Sâsânî ordusunun başında bulunan Hürmüzân, Sa'd b. Ebî Vakkâs komutasındaki İslâm ordularına mağlup olmuştu. Bu yenilgiden sonra yönetimi altındaki Hûzistân'a çekildi ve burada ordusunu güçlendirmek amacıyla bölgedeki şehirlerden destek toplamaya başladı. Bu gelişme üzerine Basra valisi Utbe b. Gazvân, Irka orduları başkomutanı Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan destek istedi ve ondan aldığı destekle Hürmüzân komutasındaki Sâsânî ordusunun konuşlandığı mevkiye doğru ilerledi. (et-Taberî, 1387, s. 4/72; İbn Haldûn, 1988, s. 2/550; İbnü'l-Esîr, 1997, s. 2/364) İki ordu, Dülüs ile Tîrî Nehri arasındaki bir yerde karşı karşıya geldi. Burada yapılan savaşta İslâm ordusu Sâsânî kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğrattı. Bu yenilginin ardından Hürmüzân, elindeki mevcut kuvvetlerle Müslümanlara karşı başarılı olamayacağını anladı ve onlara barış teklifinde bulundu. Böylece, kısa bir süre devam edecek olan bir antlaşma sürecine girildi. (et-Taberî, 1387, s. 4/78; İbnü'l-Esîr, 1997, s. 2/365)

Barış antlaşmasından kısa bir süre sonra bölge şehirlerden kendisine destek alan Hürmüzân çeşitli bahanelerle sulhu bozdu. Hürmüzân'ın zaman kazanmak amacıyla sulh yaptığını anlayan Müslümanlar da antlaşmayı bozarak yeniden savaş hazırlıklarına başladılar. İki ordu Sûku'l-Ahvâz'da yeniden daha karşı karşıya geldi ve İslâm orduları bir kez daha Hürmüzân güçlerini mağlup etti.[1] Bu ağır mağlubiyetin ardından Hürmüzân, arkasında çok sayıda ölü, yaralı ve esir bırakarak Râmahürmüz'e çekildi. (Belâzürî, 1988, s. 363; İbnü'l-Verdî, 1996, s. 1/140)

Hürmüzân'ın İslâm ordularına yenilerek Râmahürmüz'e çekildiği sırada son Sâsânî hükümdarı Yezdicerd Merv şehrinde bulunuyordu. Hürmüzân, onun tahrikleri sonucu etrafına topladığı bir grup askerle yeniden İslâm ordusu ile savaş hazırlığına başladı. Nu'man b. Mukarrin komutasındaki İslâm ordusu ile Hürmüzân komutasındaki Sâsânî güçleri "Erbük" denilen yerde karşı karşıya geldi. Çetin geçen mücadelede Müslümanlar bir kez daha Sâsânî askerlerine üstün geldiler ve Hürmüzân bu defa Tüster'e çekilmek zorunda kaldı. (Makdisî, ts., s. 5/178-179) Ebû Sebre'nin başkomutanlığındaki İslâm ordusu uzun süre kuşatma altında tuttuktan sonra Tüster'i fethetmeyi başardı. Hürmüzân'ın topladığı ordu tamamen dağıtıldı ve kendisi de ailesiyle birlikte esir alınarak onlar hakkında son kararı vermesi için Halife Ömer'e gönderildi. (Ebü'l-Fidâ, ts., s. 1/163; ez-Zehebî, 1993, s. 3/200; Halîfe Hayyât, 1397, ss. 146-147)

Tüster'in fethedilip Hürmüzân'ın esir edilmesinden sonra İslâm orduları Hûzistân'ın diğer bir önemli şehri olan Sûs üzerine yürüdüler. Bu şehrin valisi Hürmüzân'ın kardeşi Şehriyâr idi. Ebû Sebre ile Nu'man b. Mukarrin Sûs şehrini kuşatırken Zir b. Abdullah komutasındaki başka bir ordu da Cündişâpûr'u kuşattı. (İbn Kesîr, 2003, s. 10/62-63; İbnü'l-Esîr, 1997, s. 2/270-271) Bir süre kuşatma altında tutulan Cündişâpûr cizye karşılığı anlaşma yapılarak sulh yoluyla fethedilmiştir. (İbn Haldûn, 1988, s. 2/252; İbnü'l-Esîr, 1997, s. 2/372) Şehrin sulh yoluyla

[1] Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam fî târîḫi'l-mülûk ve'l-ümem*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata-Mustafa Abdulkadir Ata (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1992), 4/233; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târiḫ*, 2/366; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdulah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kâhire: Dârü Hicr, 2003), 10/53.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

teslim alınması burada herhangi bir tahribata gidilmemesine ve eğitim kurumlarının zarar görmemesine sebep olmuştur. (Söylemez, 2017, s. 41)

2. CÜNDİŞÂPÛR'DA DEMOGRAFİK VE DİNÎ YAPI

İslâm öncesi dönemde olduğu gibi İslâm döneminde de Cündişâpûr'da farklı etnik gruba mensup insanlar yaşıyordu. Şehrin en belirgin özelliği kozmopolit bir yapıya sahip olmasıdır. Etnik farklılık konuşulan dile de yansımış, tarihi boyunca şehirde birkaç dil konuşulmuştur. Resmi dil olarak Pehlevîce'nin kullanıldığı anlaşılmaktadır; bilim dili olarak da Gerekçe ve Süryanîce tercih edilmiştir. Bu dillerin yanında çarşı ve pazarda Lûrîce, İbranice ve Hûzîce de kullanılmıştır. Bu farklı etnik gruplar birbirleriyle mücadele etmeden, oldukça medenî ilişkiler içerisinde hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu barış ve sükunet ortamında şehirde, eşine az rastlanır bir bilim ve sanat hayatı oluşturulmuştur. (Söylemez, 2017, s. 48)

Cündişâpûr'da konuşulan dillerden de anlaşılacağı üzere şehirde Romalılar, İranlılar, Süryanîler, Hintliler, Hûzîler, Lûrîler Yunanlılar ve fetihten sonraki dönemde Araplar yaşamaktaydı. Aynı şekilde bu zenginliğe paralel olarak şehirde farklı din mensupları bulunuyordu. Halkın önemli bir kesimi Hristiyanlardan oluşmakla birlikte Cündişâpûr'da Yahudilik, Sabiîlik, Mazdaizm, Maniheizm ve fethedildikten sonra da İslâm gibi bölgeye hakim olan dinlerin tamamına tabi insanlar iskân ediyordu.[2] Bu kadar farklı etnik unsurun ve farklı din mensuplarının yüzlerce yıl bir arada yaşadığı şehirde tarih kitaplarına yansıyan herhangi bir olayın olmaması dikkat çekici ve takdire şayandır. Şehirde yaşayan insanların üretken olmaları, vakitlerini genellikle tarım, hayvancık, ilim ve sanat gibi anlamlı işlerle geçirmeleri muhtemelen anlamsız mücadelelerin yaşanmasına engel olmuştur.

3. CÜNDİŞÂPÛR'DA İLMÎ VE KÜLTÜREL FAALİYETLER

Cündişâpûr, doğunun en önemli bilim merkezlerinden biridir. Tarihinde, İslâm öncesi ve sonrası olmak üzere iki kritik dönem yer almaktadır. Dolayısıyla şehrin ilim ve kültür hayatı da bu iki kritik dönem göz önüne alınarak ele alınmıştır. İslam öncesi dönemde şehirde pozitif bilimler ön planda iken İslâm döneminde buna İslâmî ilimler de eklenmiştir.

3.1. CÜNDİŞÂPÛR MEDRESESİ

Cündişâpûr'da kurulan medresenin tarihiyle alakalı farklı bilgiler bulunmaktadır. Medresenin, şehrin kurulduğu ilk yıllarda inşa edildiğine dair bilgi aktarılmıştır. Bu bilgiye göre ilk medrese I. Şâpûr tarafından inşa edilmiştir.[3] Ancak bu okulların II. Şâpûr döneminde (309-379) inşa edildiğini aktaranlar da mevcuttur. (Söylemez, 2017, s. 81; Yakıt & Durak, 2002, s. 75) Bir şehrin kuruluşunun hemen ardından kurumların oluşturulması zor görünmektedir. Hele ki eski imkanlar göz önüne alındığında bu sürenin biraz daha ilerilere götürülmesi mümkündür. Dolayısıyla Cündişâpûr'daki medreselerin ilk olarak II. Şâpûr döneminde inşa edildiği bilgisi akla daha yakın görünmektedir.

[2] Cündişâpûr'da bulunan etnik unsurlar ve dinler hakkında daha fazla ayrıntı için bk: (Söylemez, 2017, ss. 48-67)
[3] Bk: (Filiz, 1996, s. 88)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Daha önce de ifade edildiği gibi Roma İmparatoru Valerianus 260 yılında I. Şâpûr'a mağlup olmuş ve esir edilerek çok sayıdaki Romalı ile beraber Cündişâpûr'a getirilmiş; onların yanı sıra Antakyalı bazı bilim insanı ve zanaatkarlar da buraya yerleştirilmişti. Şehre gelen Tabip ve filozofların pozitif ilimlerde ilk çalışmaları başlattıkları kaydedilmiştir. (Söylemez, 2017, s. 82) Kurulduğu ilk dönemde ilmî çalışmaların başlamış olması bunların kurumsal düzeyde faaliyet yürüttükleri anlamına gelmez. Nihayetinde bu çalışmalar gayr-i resmî düzeyde yürütülmüş olmalıdır.

Kaynakların, Yunanlı tabip ve filozof Theodoros'un II. Şâpûr döneminde Cündişâpûr'a gelerek tıp ve felsefe alanında çalışmalar ortaya koyduğunu aktarması kurumsal düzeydeki medreselerin II. Şâpûr döneminde açıldığı bilgisini desteklemektedir. Tıp ve felsefe alanında önemli bir isim olan Theodoros'un çalışmalarından biri daha sonra Arapça'ya çevrilecektir. Theodoros adına şehirde bir kilise inşa edilmiş, esir alınan Hristiyanlardan bazıları azad edilerek onun emrine verilmiştir. (İbnü'n-Nedîm, 1997, ss. 364-365; Söylemez, 2017, s. 82) Theodoros tarafından başlatılan bilimsel faaliyetler medresenin II. Şâpûr döneminde kurulduğuna işaret olarak görülmüştür. Nitekim Seyyid Hüseyin Nasr, II. Şâpûr'un şehri genişletmesi esnasında birkaç tıp okulunun içinde yer aldığı büyükçe bir medrese kurduğunu ifade etmiştir. (Nasr, 1987, s. 189) Başka bir müellif de II. Şâpûr'un Cündişâpûr'a, inşaatı yedi yılda tamamlanan bir medrese açtığını ve buraya İran, Roma, Yunan, Suriye, Arap ve Hint beldelerinden binlerce öğrencinin eğitim görmek için geldiğini; o dönemde şehrin tıp alanında şöhret kazandığını ifade etmiştir. (Söylemez, 2017, ss. 82-83)

Cündişâpûr medresesi I. Hüsrev döneminde (531-579) yeniden yapılandırılmıştır. Felsefeye ilgi duyan bir yönetici olması nedeniyle bu alandaki yapılandırmayı desteklemiştir. Atina'dan sürülen yedi filozof Cündişâpûr'a gelerek onunla tanışmış; felsefî konularda fikir alış verişinde bulunmuşlar ve bu filozoflar onu Aristo'nun talebesi olarak zikretmiştir. Yunan felsefesine ciddi bir şekilde ilgi duyan I. Hüsrev, felsefeyle alakalı kitapları ayrıntılı bir şekilde okuyordu. Onun Eflâtun'un *Phedon, Gorgius, Timacus,* ve *Parunidos* isimli eserlerini okuduğu aktarılmıştır. Özellikle Aristo ve Eflatun felsefesine ilgi duyan ve ilim adamlarını koruyan I. Hüsrev, bu filozoflara ait birçok eseri Pehlevîce'ye tercüme ettirmiştir. (Söylemez, 2017, s. 83)

Bilim ve sanata son derece önem veren I. Hüsrev döneminde bazı filozof ve bilim insanları onun sarayında yaşıyordu. O filozoflardan biri olan Nusaybinli Paulus, I. Hüsrev adına Tanrı, âlem ve varlık konularını ele alan bir eser yazmıştır. Yine sarayda yaşayan Süryani kökenli başka bir filozof olan Uraniyus da ona felsefe dersleri veriyordu. I. Hüsrev'in felsefeye düşkünlüğü zaman zaman sarayda felsefî münazaraların yapılmasını da sağlamıştır. (Söylemez, 2017, s. 84)

Roma İmparatoru Jüstinyen 529 yılında Atina Akademisi'ni kapatınca buradaki filozof ve bilim insanları Cündişâpûr'a yerleştiler. Onların bu şehre gelmelerindeki en büyük etken I. Hüsrev'in bilim insanlarına ve filozoflara yakınlık göstermesiydi. Cündişâpûr'a yerleşen filozof ve bilim insanları arasında Damascius, Eulamius, Priscianus, İsidore, Hermias, ve Diogen de bulunuyordu. I. Hüsrev bu bilim insanlarını hem misafir etmiş hem de onlardan dersler almıştır. (Bayraktar, 1988, s. 40)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yunanlı ünlü tabip ve filozof Câlinos/Câlînûs (ö. 200 ?), "Bir hekim aynı zamanda felsefeci de olmalıdır" diyerek tıp ve felsefeyi birbirinin ayrılmaz iki parçası olarak kabul eden tarihi bir söze imza atmıştır. Sâsânî hükümdarı I. Hüsrev de onunla aynı fikirdeydi. Felsefeye ilgisiyle tanınan Kisra'nın tıp ilmiyle de alakadar olması sürpriz olmamıştır. Bu alakanın neticesinde Cündişâpûr onun zamanında bölgenin tıp merkezi hâline gelmiştir. Onun emriyle Cündişâpûr'da her yıl tabiplerin iştirak ettiği tıp kongresi düzenleniyordu. (Miriyân, 1352, s. 230)

I. Hüsrev döneminde Cündişâpûr, sadece batıda ve doğuda değil aynı zamanda Araplar tarafından da tanınan bir ilim merkeziydi. Hicâz'dan bu şehre gelerek eğitim alan ve tekrar memleketine dönerek orada hizmet eden bilim insanlarından söz edilmiştir. Bunlardan biri Hâris b. Kelede'dir (ö. 13/634). O, Taif halkındandır ve câhiliye döneminin en meşhur hekim ve filozofu olarak bilinmektedir. (Belâzürî, 1988, s. 342; İbn Kuteybe, 1992, s. 288; Makdisî, ts., s. 5/21) Ondan sonra da oğlu Nadr, Hicâz'ın en meşhur tabibi olmuştur.(Söylemez, 2017, s. 86) Aynı şekilde babası gibi Nadr'ın da İran'da eğitim gördüğü ve oradan satın aldığı bazı eserleri Mekke'ye getirerek bunları Kureyşlilere okuduğu ifade edilmiştir. (Ali, 2001, s. 15/320)

Cündişâpûr'un da içinde bulunduğu Hûzistân bölgesini fethettikten sonra Müslümanlar, şehrin ilim ve kültürel yönünü muhafaza etmek için gayret sarf ettiler. Şehirde bulunan hastane, kütüphane, tıp okulu ve mabetleri korudukları gibi medreselerden mezun olan meslek erbabına iş imkânı da sağladılar. Emevî halifesi Muâviye'nin (ö. 60/680) özel hekimliğini yapan İbn İsâl en-Nasrânî, Şamlı Ebü'l-Hakem ve Teyâzûk Emevî saraylarında kendilerine iş bulan hekimlerden bazılarıdır. (Bek, 1981, s. 63)

Emevîler döneminde (661-750) Cündişâpûr medreseleri, faaliyetlerini sürdürmelerine rağmen Sâsânîler dönemindeki devlet desteğini kaybettiği için eski ihtişamını yitirmeye başlamıştır. Bu medrese ve hastaneler Sâsânîler döneminde devletin en önemli eğitim ve sağlık merkezleri olduğu için yöneticilerden ciddi miktarda destek görüyordu. Abbâsîler döneminde Bağdat'ın önem kazanmasıyla birlikte Cündişâpûr'daki medreseler iyice devlet desteğinden mahrum kalmış; bu sebeple filozof ve bilim insanları şehri terk ederek Bağdat ve çevre beldelere göç etmişlerdir. Bu durum Cündişâpûr'un önemini neredeyse tamamen yitirmesine yol açmıştır. (Söylemez, 2017, ss. 86-87)

3.2. TIP OKULU VE HASTANESİ

Cündişâpûr Hastanesi'nin (Bimâristân) fiziki yapısı ve şehirdeki konumuyla alakalı kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Medresenin yöneticisi aynı zamanda tıp okulunun dekanı ve bimâristânın başhekimi idi. (Muhammedî, 1969, s. 154) Cündişâpûr Bimâristân'ı başhekimi aynı zamanda hükümdarın da özel hekimi olarak kabul ediliyordu. Emevîler ve Abbâsîler zamanındaki uygulama da bu yöndeydi. Nitekim, Bîmâristân başhekimi Cebrail b. Buhtişu Abbâsî halifesi Hârûn Reşîd'in özel hekimliğini üstlenmişti. (Söylemez, 2017, s. 88)

Kaynakların aktardığı bilgiye göre Cündişâpûr Bimâristânı'nda ihtisaslaşma da vardı. Her tabip kendi ihtisas alanıyla ilgili hastalarla ilgilenirdi. Birden fazla hekimin bakması gereken bir

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

vakıa olması durumunda farklı ihtisasta görev yapan tabipler birlikte hareket ederdi. Aynı uygulama, Cündişâpûr Bimâristanı'nı örnek alarak inşa edilmiş olan Bağdat Bimâristânı'nda da tatbik edilmiştir. Bimâristânın içerisinde hastaların kullanması için yatak odaları da bulunuyordu. Hastanelerde günün tamamında hizmet verilirdi. Dolayısıyla Cündişâpûr hastanelerinde günümüzdekine benzer bir nöbet sistemi uygulanmaktaydı. (Söylemez, 2017, s. 89)

3.3. EĞİTİM DİLİ

Bazı araştırmacılara göre Cündişâpûr medreselerindeki eğitim dili Âramca, bazısına göre Yunanca, bazısına göre de Pehlevice idi. Şehirdeki Süryanî nüfusun fazlalığından dolayı eğitim dilinin Süryanîce olduğunu söyleyenler de vardır. (Bek, 1981, s. 62) Medresede Yunan kökenli bilim insanlarının bulunması, bunların çoğunlukla felsefe ve tıpla uğraşması, tıp dilinin Yunanca olma ihtimalini güçlendirmiştir. Medresede görev yapan İran kökenli hocaların genellikle farmakoloji (ilaç bilimi) ile uğraşmaları Pevlevice'nin de eğitim dili olma ihtimalini akla getirmiştir. (Söylemez, 2017, s. 91)

Cündişâpûr Medresesinde mantık, felsefe, tıp, hendese ve farmakoloji dersleri okutuluyordu. Tıp alanında daha çok Hipokrat ve Câlinos'un kitapları takip edildiğinden hareketle tıp derslerimde eğitim dilinin Yunanca olma ihtimali yüksektir. (Söylemez, 2017, s. 92) Sonuç olarak Cündişâpûr Medresesinde tıp eğitimi büyük ölçüde Yunanca, bazı dönemlerde de Süryanîce olarak yürütülüyordu. Farmakolojide ise eğitim dilinin Pehlevîce olduğu şüphe götürmez bir netliktedir. (Browne, 1351, s. 55)

3.4. MEDRESEDE OKUTULAN DERSLER

Cündişâpûr Medresesinde eğitimin üç yıl olduğu tahmin edilmektedir. İlk yıl, bir tür hazırlık sınıfı niteliğindeydi. Hazırlık sınıfında mantık, hendese (geometri) ve matematik dersleri okutuluyordu. (Rescher, 1964, ss. 16-17) Özellikle matematik ve mantık derslerine hazırlık sınıfında önem verildiği söylenebilir. Hazırlık sınıfında başarılı olan öğrencilere sonraki yıllarda Hipokrat'ın 12 kitabı, Câlinos'un 9 kitabı ve Diskorides'in *Kitâbu'l-haşâiş* isimli eseri okutuluyordu. (Söylemez, 2017, s. 90)

Öğrencilere hazırlık sınıfında mantık, matematik ve hendese derslerinin okutulmasının sebebi dönemin tabiplerinin aynı zamanda ilaç yapabilecek, gerekirse kendi hastanelerini kurabilecek şekilde yetişmelerini sağlamak içindi. Matematik bilmeyen bir tabibin ilaç oranlarını tutturması, hendese bilmeyen bir hekimiz de kendi hastanesini kurması mümkün değildi. Mantık ilmi ise bilimsel düşünmenin temeli olarak görülmekteydi. (Söylemez, 2017, s. 90)

Cündişâpûr Medresesinde felsefe derslerinin de okutulduğu bilinmektedir. Hem Cündişâpûr'da kurulan okullar hem de İslâm ülkelerindeki diğer tıp okulları Câlinos'un etkisindeydi. Câlinos ise, bir hekimin aynı zamanda filozof olması gerektiğini savunuyordu. Bundan dolayı o dönemdeki tıp okullarında felsefe dersleri de okutulmuştur. (Söylemez, 2017, s. 90)

3.5. KÜTÜPHANE

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Cündişâpûr Medresesinin bir de kütüphanesi bulunuyordu. Kaynakların aktardığına göre bu kütüphanede farklı dillerde yazılmış binlerce kitap vardı. Bu kitaplardan hem hocalar hem de öğrenciler istifade edebiliyordu. (Sultanzâde, 1364, s. 32) Bunlardan bir kısmı Urfa Medresesi'nin kapatılmasından sonra burayı ter ederek Cündişâpûr'a gelen yeni Eflatuncu filozoflar tarafından getirilmişti. (Söylemez, 2017, s. 96)

Kütüphanede temizlik yapan, kitapların bakımını üstlenen ve onları koruyan görevliler bulunuyordu. Bunların yanında kütüphanede tıp, astronomi ve felsefe kitaplarını istinsah eden müstensihler de görev yapıyordu. (el-Ḥamevî, 1995, s. 3/112-113) Bu kütüphanedeki kitapların önemli bir kısmının "Beytü'l-Hikme" kurulduktan sonra Bağdat'a götürüldüğü ve bunlardan bir kısmının Arapça'ya çevrildiği bilinmektedir. (Söylemez, 2017, s. 97)

3.6. TERCÜME MERKEZİ

Cündişâpûr Medresesinde tıp eğitiminin yanında bir de tercüme yapılan bir merkez bulunuyordu. Bu tercüme merkezi İslâmî dönemde "Dâru'l- ʿİlm" olarak isimlendirilmiştir. Çeviri yapanların büyük bir kısmı aynı zamanda bimâristânda görevli hekimlerdi. "Mütercim" adında müstakil bir meslek o dönemde bulunmuyordu. (Söylemez, 2017, s. 97) Erdeşir (224-242) ve oğlu I. Şâpûr (240-270) Hindistan, Bizans ve Suriye'ye heyetler göndererek adı geçen yerlerden kitaplar getirtmiş ve bu kitaplar Pehlevîce'ye çevrilmiştir. Bu bilgiden hareketle Sâsânîlerin oldukça erken sayılabilecek bir dönemde çeviri yaptıkları görülmektedir. (Bozkurt, 2002, s. 116; İbnü'n-Nedîm, 1997, s. 384) Aristo ve Eflatun felsefesinin İran'da yaygın olarak biliniyor olması çeviri faaliyetlerinin erken dönemde başlamasında etkili olmuştur. (el-Mes'ûdî, 1409, s. 1/272-273)

Pehlevîce'nin bilim dili haline gelmesinden sonra çeviri faaliyetlerinde artış yaşanmıştır. Özellikle I. Hüsrev döneminde (531-579) felsefe ve tıp alanında çok sayıda çeviri yapıldığı ifade edilmiştir. (Söylemez, 2017, s. 99) Ancak hangi eserlerin kimler tarafından çeviri yapıldığına dair kaynaklarda yeterince bilgi bulunmamaktadır. Batlamyus'un *el-Macist* ve Câlinos'un *Peri Antemballomen* (Adabu'l-edviyye) isimli eserleri o dönemde yapılan çevirilerden bir kısmıdır. (Ullman, 1978, s. 17)

Bahsi geçen dönemde Hintçe'den çeviriler de yapılmıştır. Ebü'l-Hatem Belhî'nin desteği ile Pehlevîce'ye tercüme edilen Şanak'ın *Kitâbu's-Sumûm* isimli eseri bunlardan biridir. Aynı kitap Me'mun döneminde (813-833) Arapça'ya çevrilmiştir. Kitabın konusu ilaç ve zehirlerdir. (Söylemez, 2017, s. 99)

Cündişâpûr'da yazılmış İran tarih ve edebiyatına dair bazı eserler daha sonra Arapça'ya çevrildi. Aslı Grekçe olan *İskenderiye Tarihi*, yine aslı Hintçe olan *Kelile ve Dimne* Pehlevîce'ye çevrilmiştir. *Kelile ve Dimne* I. Hüsrev döneminde (531-579) Önce Hintçe'den Pehlevîce'ye ardından Süryanîce'ye çevrilmiştir. (Ülken, 1997, s. 62) Aynı eser daha sonra Abdullah b. Mukaffa tarafından Arapça'ya tercüme edilmiştir. (Söylemez, 2017, s. 100)

3.7. RASATHANE

Cündişâpûr Medresesinin başka bir birimini de rasathane oluşturuyordu. Ancak burada yapılan ölçümler hassas olmayan aletlerle yapıldığından ilkel bir rasathane olduğu ifade edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

(Hitti, 1995, s. 1/572) Rasathanede sadece gök cisimlerinin hareketi gözlenmez, aynı zamanda burada astronomi ve matematik eğitimi de verilirdi. Abbâsîler döneminde Bağdat'ta kurulan rasathane ile Cündişâpûr rasathanesi uyumlu bir şekilde çalışmıştır. (Söylemez, 2017, s. 101)

4. CÜNDİŞÂPÛR'DA İSLÂMÎ İLİMLER

Cündişâpûr halkının İslam'ı erken dönemde tanıdığı söylenebilir. Zira, İslâm'ın ilk yıllarında Müslüman olan Selmân-ı Fârisî'nin Cündişâpûrlu olduğu bilinmektedir.[4] Ancak Cündişâpûr halkının İslam'ı erken dönemde tercih ettiğini söyleyemeyiz. Hz. Ömer döneminde fethedilen Cündişâpûr, (İbnü'l-Esîr, 1997, s. 2/372) fethedildikten sonra Zir b. Abdullah gibi sahabeden bazı isimler bu şehirde İslam'ı yaymaya çalışmıştır. Ancak Cündişâpûr'da İslâm dininin ve İslâmî ilimlerin yayılmasında asıl gayreti gösteren Bişr b. el-Muhtefiz olmuştur. Buradaki ilk inşa edilen mescidin de ona ait olduğu söylenmiştir. Bişr, Cündişâpûr'da valilik yapmış ve yönetimi sırasında önemli işlere imza atmıştır. (Söylemez, 2017, s. 102)

Bahsi geçen gayretlerin sonucunda Cündişâpûr'da çok sayıda muhaddis yetişmiştir. Onlardan bazıları; Bişr b. el-Muhtefiz, Hafs b. Ömer el-Kubbâd, Ebû Bekir Ahmed el-Kaysî, Ebû Abdurrahman el-Cündisâbûrî, Ebû Şuayb b. Eyyûb'dur.[5]

İslâmî bilimlerin yanında İslâm Felsefesi, kelam ve fıkıh ekolleri de burada etkili olmuştur. Aklî ilimlerin daha çok rağbet gördüğü Cündişâpûr'da Mutezile mezhebinin ön palanda olması şaşırtıcı olmamıştır. (İbn Havkal, 1938, s. 2/249-251) Bunun en büyük sebebi, Yunan felsefesinden etkilenmiş olan yöre halkının rivayete dayalı bilginin aksine aklı ön planda tutan bir geleneğe kendilerini daha yakın görmüş olmalarındandır. (Söylemez, 2017, s. 104)

SONUÇ

Cündişâpûr, Sâsânî kisrası I. Şâpûr tarafından 260 yılında kurulmuş ilim, kültür ve sanat faaliyetlerinin ön palanda olduğu kadim bir şehirdir. Yunan kültür ve medeniyetinden etkilenen şehirde bu etkinin izlerini taşıyan Cündişâpûr Medresesi kurulmuştur. Medresede mantık, felsefe, matematik başta olmak üzere tıp, astronomi gibi pozitif ilimler okutuluyordu. Hz. Ömer zamanında şehri ele geçiren Müslümanlar döneminde bilimsel ve kültürel faaliyetler devam etmiştir. Cündişâpûr okullarında tıp eğitimi alan Müslüman hekimler, kendi memleketlerine dönerek oralarda hizmet etmişlerdir. Ancak Bağdat şehrinin kurulması ile birlikte Cündişâpûr önemini yavaş yavaş kaybetmeye başladı. İslâm dönemindeki yöneticilerden yeterince destek alamamaları şehirdeki bilimsel ve kültürel faaliyetleri yavaşlatmıştır. Şehir, 13. yüzyıldan sonra da tamamen önemini kaybetmiştir. Günümüzde ise metruk bir haldedir.

KAYNAKÇA

Ali, C. (2001). *El-Mufassal fî Tarîhi'l-Arab Kable'l-İslâm* (1-20). Dâru's-Sâkî.

[4] Bk: (İbn Asâkir, ts., s. 21/420)
[5] İsimlerin tamamı için bk: (Söylemez, 2017, ss. 102-104)

Bayraktar, M. (1988). *İslâm Felsefesine Giriş*. A.Ü. İlahiyat Fakültesi.

Bek, A. İ. (1981). *Târîhu bimâristânât fi'l-İslâm*. Dâru Raidi'l-Arabî.

Belâzürî, E.-H. A. b. Y. (1988). *Fütûhu'l-Büldân* (1-1). Dâru'l-Mektebe el-Hilâl.

Bozkurt, N. (2002). *Mutezile'nin Altın Çağı: Me'mun Dönemi*. Ankara Okulu.

Browne, E. (1351). *Tıbb-ı İslâmî* (Mesud Recepniya, Çev.). y.y.

Ebü'l-Fidâ, İ. İ. (ts.). *El-Muḫtaṣar fî aḫbâri'l-beşer* (1-4). Matbaa Hüseyniyye.

el-Ḥamevî, E. A. Y. (1995). *Muʿcemü'l-büldân ve Muʿcemü'l-üdebâʾ* (1-7). Dâru Ṣâdır.

el-Himyerî, M. b. A. (1980). *Er-Ravdu'l-mu'târ fî haberi'l-aktâr*. Dâru's-Sirâc.

el-Kıftî, A. b. Y. (1326). *İḫbârü'l-ʿulemâʾ bi-aḫbâri'l-ḥükemâʾ*. y.y.

el-Mesʻûdî, E.-H. A. (1409). *Mürûcü'ẕ-ẕeheb* (1-4). Dâru'l-Hicre.

et-Taberî, M. b. C. (1387). *Târîḫu'l-ümem ve'l-mülûk* (1-11). Dârü'd-Türâs.

ez-Zehebî, E. A. Ş. (1993). *Târîḫu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-aʿlâm* (1-52). Dâru'l-kütübi'l-Arabî.

Filiz, Ş. (1996). *İslam Felsefesinin Serüveni*. Delta Yayınları.

Halîfe Hayyât, E. A. (1397). *Târîḫu Halîfe Hayyât* (1-1). Dâru'l-kalem.

Hitti, P. (1995). *İslâm Tarihi* (Salih Tuğ, Çev.; 1-4). Boğaziçi Yayınları.

İbn Asâkir, E.-K. A. (ts.). *Târîḫu Medineti Dımaşḳ* (1-54). Dâru'l-Fikr.

İbn Haldûn, E. Z. V. (1988). *Târîḫ-u İbn Haldûn* (1-8). Dârü'l-fikr.

İbn Havkal, E.-K. M. (1938). *Ṣûretü'l-arż* (1-2). Dâru Sâdır.

İbn Ḫurdâẕbih, E.-Ḳâsım ʿUbeydullâh. (1889). *El-Mesâlik ve'l-Memâlik*. Dâru Ṣâdır.

İbn Kesîr, E.-F. İ. (2003). *El-Bidâye ve'n-nihâye* (1-21). Dârü Hicr.

İbn Kuteybe, E. M. A. b. M. (1992). *El-Maʿârif* (1-1). el-Heyetü'l-Mısriyyeti'l-âmmeti lilkitâb.

İbnü'l-Cevzî, E.-F. (1992). *El-Muntaẓam fî târîḫi'l-mülûk ve'l-ümem* (1-19). Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye.

İbnü'l-Esîr, E.-H. İ. (1997). *El-Kâmil fi't-târiḫ* (1-10). Dârü'l-kütübi'l-Arabî.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

İbnü'l-Fakīh, E. A. A. (1996). *Kitâbü'l-Büldân*. Âlemü'l-Kütüb.

İbnü'l-Verdî, E. H. Z. (1996). *Târîḫu İbni'l-Verdî* (1-2). Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.

İbnü'n-Nedîm, E.-F. M. (1997). *El-Fihrist*. Dâru'l-Ma'rife.

Karaçânlû, H. (1375). *Cündişâpûr*. Dâiretü'l-meârif-i teşeyyu'.

Makdisî, E. N. el-Mutahhar. (ts.). *El-Bedʾ ve't-târîḫ* (1-6). Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye.

Miriyân, A. (1352). *Coğrafyayı Tarihiyi Serzemianhayı Hûzistân*. y.y.

Muhammedî, M. (1969). The University of Jundishapur. *Journal of The Regional Cultural İnstitute*, *2*(3), 152-166.

Nasr, S. H. (1987). *Science and Civilization in Islam*. y.y.

Rescher, N. (1964). *The Development of Arabic Logic*. University of Pittsburg Press.

Söylemez, M. M. (2017). *Bilimin Yitik Şehri Cündişâpûr* (2. bs). Ankara Okulu.

Sultanzâde, H. (1364). *Tarih-i medâris-i İran ez ahde bastân ta te'sis-i Dâru'l-Fünûn*. y.y.

Sykes, P. (1344). *Tarih-i İran* (Fahruddin Muhammed Takî, Çev.). y.y.

Ullman, M. (1978). *İslamic Surveys II*. Edinburg.

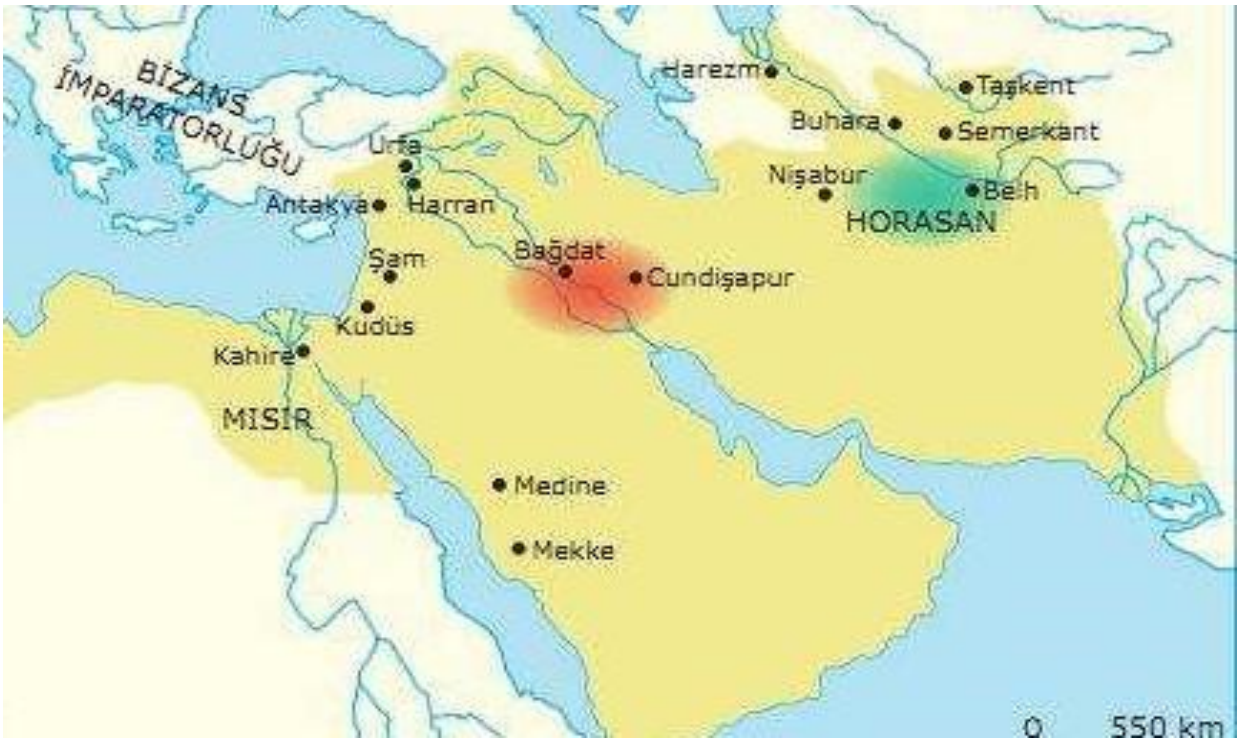
Ülken, H. Z. (1997). *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*. Ülken Yayınları.

Yakıt, İ., & Durak, N. (2002). *İslam'da Bilim Tarihi*. Isparta.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

EKLER:

Ek 1: Cündişâpûr'un da içinde bulunduğu bölge haritası

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ABBÂSÎ HALİFESİ MUNTASIR (861-862) VE MÜSTAÎN'İN (862-866) TÜRK KOMUTANLARIYLA NÜFUZ MÜCADELESİ[1]

Yüksek Lisans Öğrencisi, ÖMER KAFADAR[1]

[1] SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ, İlahiyat Fakültesi, kafadar0194@gmail.com-0000-0003-2683-1729

ÖZET

Abbâsî Devleti'nin 11. ve 12. halifesi olan Muntasır ve Müstaîn aynı zamanda Sâmerrâ Devri (221-279/836-892) halifelerindendir. Bu dönemde Türk komutanlar idârî, siyasî, askerî ve mâlî konularda nüfuz sahibi idiler. Muntasır, babası Mütevekkil'i Türk komutanlarla işbirliği yaparak öldürmüş ve onların desteğini alarak hilâfete geçmiştir. Muntasır döneminde idârî, siyasî, askerî ve mâlî düzeni ele geçiren Türk komutanlar istedikleri gibi hareket etmişlerdir. Durumdan rahatsız olan Muntasır, Türk komutanların nüfuzunu kırmak için birtakım tedbirler almaya karar vermiştir. Ancak Türk komutanlar durumun kendi aleyhlerine işlediğini fark edince sarayın doktoru aracılığıyla Muntasır'ı zehirleyerek öldürmüşlerdir. Türk komutanlar tekrar bir araya gelerek halife seçimine girişmişlerdir. Yeni halife seçiminde Türk komutanlar tercihlerini Müstaîn'den yana kullandılar. Çünkü Türk komutanlar, Mütevekkil'in katilleri idi. Mütevekkil'in veliaht tayin ettiği evlatlarından olan Mu'tezz ve Müeyyed'i kendilerinden intikam alır endişesiyle halife seçmek istemediler. Artık halife seçimindeki tek etken Türk komutanların arzu ve istekleriydi. Türk komutanların tercihi ile halife olan Müstaîn onlara güvenmiyordu. Mütevekkil ve Muntasır'ın başına gelenler ansızın onun başına da gelebilirdi. Bu sebeplerden dolayı Müstaîn de selefleri gibi tedbirler alarak Türk komutanları yönetimden uzaklaştırmak istedi. Ancak bu süreç istediği gibi ilerlemedi. Müstaîn'in Türk komutanlar için yaptığı hamleler Abbâsî Devleti'nde iç karışıklığa ve iki halifenin ortaya çıkmasına neden oldu. Müstaîn ve Mu'tezz arasındaki iç savaş bir yıla yakın sürdü. Savaş sonucunda Müstaîn yenilerek halifelikten azledildi. Bu çalışmamızda Muntasır ve Müstaîn'in hilâfete geçiş süreçleri, halifelerin Türk komutanlardan kurtulma stratejileri ve mücadeleleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler : Abbâsî Devleti, Mütevekkil, Muntasır, Müstaîn, Türk Komutanlar.

1. GİRİŞ

Abbâsî ihtilâli Horasan'da yayılmaya başladığı esnada Merv halkından Tarhun el-Zâi' isimli şahıs dikkat çekmektedir. Bu kişinin uyruğu hakkında net bir bilgi olmamasına rağmen

[1] Bu çalışma Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı'nda Prof. Dr. Mustafa Kılıç danışmanlığında yürütmekte olduğum "El-Muntasır-Billâh ve El-Müstaîn-Billâh Döneminde Abbâsî Hilâfeti" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

isminden Türk olduğu anlaşılmaktadır. Tarhun, Türk devlet geleneğinde sık rastlanan bir ünvandır. İhtilâlin kilit isimlerinden Ebu Müslim'in güvenilir adamlarından biri de Tarhân el-Cemmâl'dir. İsminden hareketle bu zâtın da Türk olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Tarhân ismi Türkler'de hâkanın veziri veya vekili anlamına gelir. Yine ihtilâlin önemli isimlerinden hatta Abbâsî dâileri arasında yer alan Muhammed b. Sûl'un da Türk olduğu zikredilir. Muhammed b. Sûl, son Emevi halifesi Mervan ile yapılan Büyük Zap Savaşı'nda Abbâsî karargâh kuvvetlerinin komutanı olarak görev yapmıştır (Yıldız, 2019, s. 91-93).

Abbâsî ihtilâlinde yer alan Türkler, gerek ihtilâlin başında gerek hemen sonrasında devlet hizmetlerine girmeye başlayarak çeşitli vazifelerde bulunmuşlardır. Ayrıca Ebu'l-Abbâs es-Seffâh zamanında Çinliler'e karşı yapılan Talas Savaşı (133/751) Müslümanlarla Türklerin birbirlerine yakınlaşmasına vesile olmuş ve İslamiyet Türkler tarafından kabul görmeye başlamıştır (Karapınar, 2002, s. 627). Mansur devrinde de Mübârek et-Türkî, Hammâd et-Türkî ve Züheyr et-Türkî gibi isimler devlet hizmetinde bulunmuşlardır (Yıldız, 2019, s. 96-97).

Harûn Reşîd saray muhafızlığı görevlerinde Türk askerlere görev vermiş, ayrıca onları Avâsım ve Suğur bölgelerine yerleştirmiştir (Güzel, 2020, s. 11). Harûn Reşîd'in oğlu Mu'tasım'ın annesi Türk bir cariye idi. Bu yüzden Mu'tasım Türk askerlerini daha yakından tanıma fırsatı yakalamıştır (Câhiz, 2017, s. 60-61).

Me'mun döneminde Türk askerler devlet içerisinde önemli güç haline gelmişlerdir. Me'mun halifeliği sırasında Bağdat'ta meydana gelen olaylar nedeniyle Araplara ve Farslılara güvenmiyordu. Bu iki gruba alternatif olarak Türk askerlerini orduya almıştır. Türklerin askerî kabiliyetleri, lüks ve israfa kaçamamaları da orduya alınmalarının sebeplerindendir (Güzel, 2020, s. 13-14).

Me'mun'dan sonra hilâfete Mu'tasım geçti. Mu'tasım Türk komutanların desteği ile halife oldu. Bu durum Abbâsî Devleti'nde yeni bir dönemin başlangıcını gösteriyordu. Abbâsi Devleti'nde Araplar ve Farslılar güç kaybederken Türkler yönetimde söz sahibi oluyorlardı. Mu'tasımla birlikte Türkler nüfuzlarını artırmışlar ve yarım asır süren "Sâmerrâ Devri'ni (221-279/836-892) başlatmışlardır (Yıldız, 2019, s. 119). Aynı zamanda Türk askerlerinin sayısının artması ve özel muameleye tabi tutulması halk tarafından hoş karşılanmamıştı. Türk askerleri Bağdat'ı askerî talim sahası haline getirmişlerdi. Bu durumdan rahatsız olan halk fırsat buldukları kuytu yerlerde Türkleri öldürüyorlardı. Türk askerleri ve halk arasında iç savaşın çıkmasından endişelenen Mu'tasım, Türk askerleri için yer aramaya başladı ve (221/836) yılında Sâmerrâ'yı kurmaya karar verdi (Câhiz, 2017, s. 61-62; Saylık, 2019, s. 39).

Sâmerrâ şehri Bağdat'ın 100 km kuzeyinde Dicle Nehri'nin doğu yakasında Bağdat ile Tikrit arasında idi. Mu'tasım Türk askerlerini buraya yerleştirdi ve devlet dairelerini buraya taşıdı. Abbâsî Devleti'nin yeni başkenti Sâmerrâ oldu. Böylece Sâmerrâ Dönemi ile Türklerin iktidar dönemi başladı (Brockelmann, 1964, s. 121; Saylık, 2019, s. 39-40; Yıldız, 2019, s. 124).

Mu'tasım devlet yönetiminde otoriter bir idareci olduğu için Türk komutanların idarî işlere karışmasına fırsat vermemiştir. Örneğin döneminde pek çok görevi uhdesinde bulunduran Türk komutan İnak et-Türkî'yi yönetim işlerine dâhil ettirmemiştir. Yine Türk komutanlardan Afşin,

Mu‘tasım’ın emriyle öldürülmüştür. Bu durum Mu‘tasım’ın Türk komutanlar üzerindeki gücünün göstergesiydi (Kapar, 2020, s. 153).

Mu‘tasım’ın vefatından sonra halife olan Vâsık da babasının politikasını takip ederek Türk askerlerini çoğalttı. Türk askerler yüksek makamlarda görev aldılar. Vâsık dönemi (842-847) yükseliş döneminin sona erdiği dönem oldu. İlk dönemlerde Halifeler idârî, siyasî, askerî ve mâlî konularda söz sahibi iken Mütevekkil ile başlayan ikinci dönemde Türk komutanlar daha da güçlenerek devletin tüm kademelerinde söz sahibi olmuşlardır (Güzel, 2020, s. 33-34; Karapınar, 2002, s. 630).

Vâsık’tan sonra Mütevekkil halife oldu. Devletin bütün işleri Türk komutanların elinde idi. Bu durum Mütevekkil’i rahatsız etmiş ve Türk komutanların gücünü kırmak için birtakım tedbirler almaya sevk etmiştir. İlk olarak İnak et-Türkî adlı komutanı öldürtmüştür. Ancak bu hamle Türk gücünü kırmaya yetmemiştir. Türk nüfuzu devlete o kadar hâkim ki öldürülen komutanın yerine başka bir Türk komutan (Vasîf et-Türkî) geçmiştir (Şen, 2009, s. 241). Yine Mütevekkil Türklerin yoğun olduğu Sâmerrâ’dan ayrılıp Şam’a gitti. Devletin merkezini ve divanları buraya naklettirerek yeni binaların yapılmasını emretti. Bu durumdan rahatsız olan Türkler, Mütevekkil’e baskı yaparak geri döndürmeyi başardılar. İki ay kadar Şam’da kalan Mütevekkil, Sâmerrâ’ya dönerken el-Mahûza denilen yerde ikamet etmeye karar verdi ve devlet dairelerini de buraya naklettirdi (Arslan, 2022, s. 400). Mütevekkil, Türk nüfuzunu kırmak için Türk askerlerine alternatif olarak Araplardan, Acemlerden ve diğer unsurlardan yeni bir ordu kurarak oğlu Mu‘tezz’in emrine verdi (İbnü’l-Esîr, 1982, s. 174; Taberî, 1967, s. 228-229).

Mütevekkil, yönetimde ve orduda Türklerin etkin olduğunu fark edince ölmesi veya öldürülmesi durumunda yerine kimin geçeceğinin belli olması için 235/849 tarihinde üç oğlu Muntasır, Mu‘tezz ve Müeyyed’i veliaht tayin ederek Kabe duvarına astırdı. Mütevekkil böyle yapmakla Türkleri halife seçiminden de uzak tutmak istiyordu (Güzel, 2020, s. 40; Saylık, 2021a, s. 67; Taberî, 1967, s. 176-177).

Mütevekkil, Türk komutanlardan Vasîf et-Türkî’nin Cibal ve İsfahan’daki mallarına el koydurdu. Mütevekkil’in, oğlu Muntasır ile arası iyi değildi. Mütevekkil, Muntasır’ı veliahtlıktan azledip ikinci sırada veliaht tayin ettiği diğer oğlu Mu‘tezz’i geçirmek istiyordu. Muntasır, Mütevekkil’in bu istediğine razı olmadı. Bunun üzerine Muntasır, Türklere meyletti. Türk komutanlar da Muntasır ile ortak hareket etme kararı aldılar. Türk komutanlar, Mütevekkil’in takip ettiği politikadan rahatsızdı ve ondan kurtulmak istiyorlardı. Muntasır ve Türk komutanlar iş birliği yaparak 4 Şevval 247/11 Aralık 861 tarihinde Mütevekkil’i öldürdüler (Eyyub, 1989, s. 107; Güzel, 2020, s. 45; Kırkpınar, 2018, s. 306-307; Taberî, 1967, s. 230). Mütevekkil’in öldürüldüğü günün sabahında Türk komutanlar ve devlet erkânı Muntasır’a biat ederek halife seçtiler (Taberî, 1967, s. 234; Yakûbî, 1993, s. 457-458).

2. MUNTASIR’IN HİLÂFETİNDE TÜRK NÜFUZU

Abbâsî Devleti’nin 11. ve 12. halifesi olan Muntasır ve Müstaîn aynı zamanda Sâmerrâ Devri (221-279/836-892) halifelerindendir. Bu dönemde Türk komutanlar idârî, siyasî, askerî ve mâlî konularda nüfuz sahibi idiler. Muntasır, babası Mütevekkil’i Türk komutanlarla işbirliği

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yaparak öldürmüş ve Türk komutanların desteğini alarak hilâfete geçmiştir. Muntasır döneminde idârî, siyasî, askerî ve mâlî düzeni ele geçiren Türk komutanlar istedikleri gibi hareket etmişlerdir. Durumdan rahatsız olan Muntasır, Türk komutanların nüfuzunu kırmak için birtakım tedbirler almaya karar vermiştir. Ancak Türk komutanlar durumun kendi aleyhlerine işlediğini fark edince sarayın doktoru aracılığıyla Muntasır'ı zehirleyerek öldürmüşlerdir. Türk komutanlar tekrar bir araya gelerek halife seçimine girişmişlerdir. Yeni halife seçiminde Türk komutanlar tercihlerini Müstaîn'den yana kullandılar. Çünkü Türk komutanlar, Mütevekkil'in katilleri idi. Mütevekkil'in veliaht tayin ettiği evlatlarından olan Mu'tezz ve Müeyyed'i kendilerinden intikam alır endişesiyle halife seçmek istemediler. Artık halife seçimindeki tek etken Türk komutanların arzu ve istekleriydi. Türk komutanların tercihi ile halife olan Müstaîn onlara güvenmiyordu. Mütevekkil ve Muntasır'ın başına gelenler ansızın onun başına da gelebilirdi. Bu sebeplerden dolayı Müstaîn de selefleri gibi tedbirler alarak Türk komutanları yönetimden uzaklaştırmak istedi. Ancak bu süreç istediği gibi ilerlemedi. Müstaîn'in Türk komutanlar için yaptığı hamleler Abbâsî Devleti'nde iç karışıklığa ve iki halifenin ortaya çıkmasına neden oldu. Müstaîn ve Mu'tezz arasındaki iç savaş bir yıla yakın sürdü. Savaş sonucunda Müstaîn yenilerek halifelikten azledildi.

Muntasır, Türk komutanların desteği sayesinde halife oldu. Mütevekkil'in öldürülmesi ile birlikte artık Türk komutanlar istediklerini halife seçiyor, istediklerini azlediyorlar hatta öldürüyorlardı. Bu durum halk arasında kargaşaya sebep oldu. Türklere karşı kurulan orduya halkında katılmasıyla karışıklık iyice büyüdü. Kargaşada birçok kişi öldü. Türk komutanlardan Boğa el-Kebir'in zamanında müdahalesi ile büyümeden bastırıldı (İbnü'l-Esîr, 1982, s. 105; İbn Haldûn, 1988, s. 350).

Muntasır Türk komutanların desteği sayesinde halife olsa da önceki olaylar sebebiyle onlara güvenmiyordu. Türklere karşı ordu içerisinde dayanacağı bir kuvvette yoktu. Nereye elini uzatsa Türklere denk geliyordu (Ötenkaya, 2015, s. 72). Buna rağmen Muntasır eline geçen her fırsatı değerlendirme gayreti içerisindeydi. Halife olur olmaz vezirlik görevini yerine getiren Türk asıllı Ubeydullah b. Yahya b. Hakan'ı azlederek yerine Ahmed b. Hasîb'i tayin etti. Ahmed b. Hasîb, Muntasır'ı Türklere karşı harekete geçirmek istiyordu (Güzel, 2020, s. 53; Ötenkaya, 2015, s. 72). Ahmed b. Hasîb, Türk komutanlardan İnak et-Türkî'nin ölümünden sonra yerine geçen ve ordu içinde nüfuz sahibi olan Vasîf et-Türkî'yi gözüne kestirdi. Ahmed b. Hasîb, Muntasır'ı Vasîf et-Türkî'ye karşı kışkırtarak ordusu ile beraber gazaya gönderilmesini istiyordu. Bu fırsatı değerlendiren Muntasır, Vasîf et-Türkî'yi dört yıl kalmak şartıyla Bizans sınırına gazaya gönderdi (İbnü'l-Esîr, 1982, s. 111; Taberî, 1967, s. 240). Böyle yapmakla Muntasır, merkezdeki Türk nüfuzunu ve baskısını azaltmak istemiştir.

Muntasır'ın Vasîf et-Türkî'yi Bizans sınırına göndermesi Türk komutanların baskısını hafifletmeye yetmedi. Bu kez Türk komutanlar Muntasır'a baskı yaparak kendisinden sonra veliaht olan kardeşleri Mu'tezz ve Müeyyed'i azletmesini, yerine kendisinin oğlu Abdulvehhab'a biat etmeyi istediler. Çünkü Muntasır'ın vefatından sonra yerine geçecek kişi Mu'tezz idi. Mu'tezz ise babası Mütevekkil'in intikamını Türklerden alacaktı. Ayrıca Mu'tezz'in emrinde Türklere karşı kurulmuş bir ordu bulunmaktaydı. Bu sebepler bir araya gelince Ahmed el-Hasîb, Türk komutanlardan Vasîf et-Türkî ve Boğa es-Sağir, Muntasır'a

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

baskı kurarak Mu‘tezz ve Müeyyed’i veliahtlıktan azlettirdiler (İbnü’l-Cevzî, 1992, s. 3-4; Miskeveyh, 2000, s. 314-315).

Muntasır kardeşleri Mu‘tezz ve Müeyyed’i azlettikten sonra huzuruna çağırarak gerekli açıklamalarda bulundu. Onlara bunu Türklerin baskısı ve tehdidi sonucunda yaptığını itiraf etti. Çaresizliğini ve zayıflığını ifade ederek onların gönlünü aldı (Güzel, 2020, s. 52; İbnü’l-Esîr, 1982, s. 113-114). Türk komutanların halife seçtiği Muntasır’ın onların etkisi altında olması doğaldı. Muntasır’ın para üzerinde ve hutbede adının geçmesinden başka hiçbir gücü yoktu (Takkûş, 2009, s. 164).

Muntasır, Türk komutanların nüfuzundan rahatsız olduğu için zaman zaman onların aleyhinde sözler sarf ediyordu. Birgün Muntasır, Fazl b. Me‘mun ile beraber iken ona Türk komutanları dağıtıp öldürmek istediğini, bunu yapmazsa Türklerin kendisini öldüreceğini söylüyordu (Mesûdî, 1988, s. 134). Yine Muntasır sarhoş olduğunda babası Mütevekkil’in öldürülmesi hususunda Türklere atıfta bulunarak halifenin katilleri olduğunu söylüyordu (Taberî, 1967, s. 252; Zehebî, 2006, 449). Bu sözler Türk komutanları harekete geçirdi. Türk komutanlar 30 bin dinar karşılığında sarayın doktoru İbn Tayfur ile anlaştılar (Baytar, 1997, s. 229; Mesûdî, 1988, s. 134). İbn Tayfur zehirli neşter ile Muntasır’dan kan aldı ve Muntasır 5 Rebîülâhir 248/8 Haziran 862 yılında vefat etti (Bağdâdî, 2002, s. 484; Süyûtî, 2004, s. 260).

Muntasır, kardeşleri Mu‘tezz ve Müeyyed’i veliahtlıktan azlettikten sonra yerine kimseyi tayin etmemişti. Böylece Muntasır’dan sonra kimin halife olacağına yine Türk komutanlar ve devlet erkânı karar verecekti (Abdulbâkî, 2007, s. 317; Samarrâî, 1982, s. 15-16).

3. MÜSTAÎN’İN HİLÂFETİNDE TÜRK NÜFUZU

Müstaîn döneminde de Türkler siyasî, idârî, askerî ve mâlî alanda nüfuz sahibi idiler. Muntasır’ın öldürülmesinden sonra Türk komutanlar ve devlet erkânı halife seçmek için bir araya geldiler. Toplananlar arasında dönemin ileri gelen Türk komutanlarından Boğa el-Kebîr, Boğa es-Sağir ve Otamış da bulunuyordu. Diğer Türk komutanlar bu üç şahsın belirleyeceği kimseyi halife seçmeye yemin ettiler. Bunun üzerine Türk komutanlar 6 Rebîülâhir 248/9 Haziran 862 yılında Ahmed b. Muhammed b. Mu‘tasım’a “Müstaîn” lakabını vererek halife seçtiler (Hudarîbek, 1986, s. 305; İbnü’l-Esîr, 1982, s. 189).

Aslında Muntasır’dan sonra halifelik Mütevekkil’in diğer oğlu Mu‘tezz’in hakkı idi. Türkler Mütevekkil’i öldürdükleri için Mu‘tezz’in seçilmesini istemediler. Çünkü Mu‘tezz babası Mütevekkil’in intikamını Türklerden alacak ve onları yok edecekti (Hudarîbek, 1986, s. 305; Miskeveyh, 2000, s. 321). Mütevekkil’in ve Muntasır’ın öldürülmesi, veliaht olan Mu‘tezz ve Müeyyed’in azledilmesi, Türklere tekrar istedikleri kişiyi halife seçme imkânı verdi. Türkler de tercihini Müstaîn’den yana kullandılar.

Sâmerrâ’da Müstaîn’e genel biat yapılacağı esnada Mu‘tezz’in halife olmasını isteyenler ayaklanma çıkarmış, bu ayaklanma yine Türk komutanlardan Boğa el-Kebîr’in gayretleri ile bastırılmıştı (Nüveyrî, 2002, s. 302; Taberî, 1967, s. 257).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Müstaîn, Beytülmâl'i veziri Otamış ve onun kâtibi Şuca' b. Kasım'ın emrine vermişti. Müstaîn annesini de Beytülmâlden harcama yapma konusunda serbest bırakmıştı. İslâm ülkelerinden gelen malların çoğunluğunu Müstain'in annesi, Otamış ve Şuca' b. Kasım alıyordu. Müstaîn, oğlu Abbas'ın bakımını Vasîf et-Türkî'ye vermişti. Vasîf et-Türkî'de diğerlerinden arta kalanı Abbas'ın adına alıyor ve onun için harcıyordu. Mevâli yokluk çekerken onlar mallara el koyuyorlardı. Diğer Türk komutanlardan Boğa es-Sağîr ve Vasîf et-Türkî bu imkanlardan faydalanamıyordu. Türkler ve mevâli bu iki komutanı Otamış'a karşı kışkırttılar. Nihayetinde Otamış ve kâtibi Şuca' b. Kasım 12 Rebîülâhir 249/4 Haziran 863 tarihinde öldürüldüler. Otamış'ın evini yağmalayıp mallarına ve eşyalarına el koydular (İbnü'l-Esîr, 1982, s. 194-195; Taberî, 1967, s. 263-264). Otamış'ın öldürülmesi sonucu Vasîf et-Türkî ve Boğa es-Sağîr'in nüfuzu arttı. Müstaîn Vasîf et-Türkî'ye Ahvaz valiliğini, Boğa es-Sağîr'e de Filistin valiliğini verdi (İbnü'l-Cevzî, 1992, s. 22; İbnü'l-Esîr, 1982, s. 195-196).

Otamış öldürülünce Müstaîn, Muhammed b. Yezdâd'ı veziri olarak atadı. Muhammed b. Yezdâd göreve başlayınca maaş ve giderleri azaltmak istedi. Ancak Türkler maaşların azaltılmasına itiraz ederek, onu tehdit ettiler. Bunun üzerine Muhammed b. Yezdâd, Bağdat'a kaçtı (Alimât, 2004, s. 196). Yerine Muhammed b. Fazl el-Cercerâî tayin edildi (Taberi, 1967, s. 264).

Türkler mâlî ve idârî hırslarından ötürü Otamış'ı ve kâtibini öldürmüşlerdi. Türkler ortak düşmanlarına karşı birlikte hareket ederken kendi çıkarları işin içerisine girdiği zaman birbirlerini öldürmekten de geri durmuyorlardı. Bu durumlarda Halife ya müdahale etmek istemiyor, bu şekilde Türkleri birbirine kırdırıyor ya da onlarla mücadele edebilecek gücü ve kuvveti kendinde bulamıyordu.

Türkler arasında meydana gelen ikinci olay ise 251/865 yılında Bâğir et-Türkî'nin öldürülmesidir. Bâğir et-Türkî Mütevekkil'in katillerinden biriydi. Mütevekkil'in öldürülmesinden sonra ordu içinde nüfuzu artmıştı. Müstaîn, birgün Vasîf et-Türkî'ye önceki komutanlardan İnak et-Türkî'nin hangi görevleri yerine getirdiğini sormuş o da cevaplamıştı. Bunun üzerine Müstaîn, İnak et-Türkî'nin yerine getirdiği bütün görevlerin Bâğir et-Türkî'ye verilmesini emretti. Diğer Türk komutan Boğa es-Sağîr haberi duyunca Vasîf et-Türkî'ye gelerek yürütmüş olduğu görevden azledileceğini söyledi. Vasîf et-Türkî ise bu konuda bilgisi olmadığını, Müstaîn'in ne yapmak istediğini bilmediğini söyledi. Bunun üzerine Boğa es-Sağîr ve Vasîf et-Türkî, Bâğir et-Türkî'yi öldürmek üzere anlaştılar. Bâğir et-Türkî ise kendisine tuzak kurulduğunu anlamış, adamlarını toplayarak Müstaîn'i, Boğa es-Sağîr'i ve Vasîf et-Türkî'yi öldürmeye karar vermişlerdi. Boğa es-Sağîr ve Vasîf et-Türkî'nin tepkisinden korkan Müstaîn, Bâğir et-Türkî'den desteğini çekti. Müstaîn, Vasîf et-Türkî ve Boğa es-Sağîr'i yanına çağırarak "*Beni hilâfete sizler getirdiniz. Şimdi de öldürmek mi istiyorsunuz*?" diyerek yakındı. Bunun üzerine Bâğir et-Türkî ve adamlarını yakalayıp hapsetmek üzere anlaştılar. Bâğir et-Türkî saraya gelince onu yalnız yakalayıp hapsettiler. Akşam vakti olduğunda Vasîf et-Türkî ve Boğa es-Sağîr, Bâğir et-Türkî'nin öldürülmesini emrettiler. Bâğir et-Türkî'nin öldürüldüğünü duyan adamları sarayın etrafını kuşattılar. Ama Müstaîn, Vasîf et-Türkî, Boğa es-Sağîr ve diğerleri gemi ile Bağdat'a kaçtılar (İbnü'l-Esîr, 1982, s. 208; Miskeveyh, 2000, s. 336-337; Taberî, 1967, s. 279-280).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Müstaîn ve beraberindekiler 5 Muharrem 251/6 Şubat 865 tarihinde Bağdat'a ulaştılar. Sâmerrâ'daki Türkler Müstaîn'in Bağdat'a kaçmasına razı olmadılar. Türk komutanlardan Külbâtekin, Bâyıkbeg ve Anacûr et-Türkî Müstaîn'i Sâmerrâ'ya geri döndürmek için yanına gittiler. Bu komutanlar Halifenin huzuruna girip af diledir. Halife onlara bozguncu ve fesatçı olduklarını, istedikleri her şeyi yerine getirdiğini, para ve ninetler verdiğini, onları çocuklarına kavuşturduğunu söyledi. Sâmerrâ'ya geri dönme işini düşüneceğini söyledi. Bunun üzerine Türk komutanlar elleri boş bir şekilde Samerrâ'ya döndüler (Mesûdî, 1988, s. 77; Miskeveyh, 2000, s. 338-339; Taberî, 1967, s. 283-284).

Türk komutanlar Müstaîn'in Sâmerrâ'ya dönmeyeceğini anlayınca Sâmerrâ'daki diğer Türkleri kışkırtarak Müstaîn'i görevden azletmek ve yenisini seçmek istediler. Bunun üzerine Türk komutanlar Mu'tezz'i hapisten çıkarmak için görüştüler. Mu'tezz, Halife Muntasır zamanında veliahtlıktan azledilmiş ve hapsedilmişti. Türk komutanlar Mu'tezz'in halife olması yönünde karar verdiler ve onu saçından tutarak hapisten çıkardılar. 11 Muharrem 251/12 Şubat 865 tarihinde halifelik için Mu'tezz'e biat ettiler (İbnü'l-Cevzî, 1992, s. 42-43; İbnü'l-Esîr, 1982, s. 211; Miskeveyh, 2000, s. 339). Bu davranış, Türk komutanların nazarında halifelerin ne kadar değersiz olduğunun ve Türklerin halife üzerindeki nüfuzunun da göstergesiydi.

Türk komutanların iktidar hırsı ve mücadelesi Müstaîn ve Mu'tez arasında iç savaşa neden oldu. Artık Abbâsî Devleti'nde biri Sâmerrâ'da diğeri Bağdat'ta olmak üzere iki halife vardı. İki halifenin safında da Türkler bulunuyordu. Böylece iki halife arasında bir yıla yakın devam edecek olan iktidar savaşı da başlamış oldu (Abdulbâkî, 2007, s. 20-21; Güzel, 2020, s. 62-65; Saylık, 2019, s. 134-135).

Müstaîn, hilâfete geçtiği andan itibaren Türk komutanlar onu etkisi altına almışlardı. Müstaîn, Türk komutanlara idarî ve siyasî konularda bütün tavizleri vermişti. Özellikle Türk komutanlardan Boğa es-Sağir ve Vasîf et-Türkî'nin kuklası olmuştu (Baytar, 1997, s. 229). Şairler bu durumu şöyle dile getirmiştir: "*Halife, Boğa ve Vasîf arasında bir kafestedir. Onlar ne söylerse onu söyler. Tıpkı bir papağan gibi.*"(Mesûdî, 1988, s. 61; Süyûtî, 2004, s. 261). Müstaîn, Mütevekkil'i öldüren, Muntasır'ı ve kendini hilâfete geçiren Türklere meydan okuyup karşılarına dikilecek şahsiyete sahip bir halife değildi (Melchert, 1996, s. 331).

4. SONUÇ

Abbâsî Devleti'nde Muntasır ve Müstaîn dönemi, Türk komutanların hilâfet üzerindeki nüfuz sahibi oldukları en parlak dönemlerdendir. Türk komutanlar yalnızca orduda değil, devletin tüm kademesinde aktif rol oynamışlardır. Kimin halife olacağı, halifelerin görev süresi, hatta hayatta kalmaları Türk komutanların inisiyatifine kalmıştı.

Halifeler görevlerine devam etmek veya hayatta kalmak istiyorlarsa Türk komutanların çıkarlarına uygun hareket etmek zorunda idiler. Türk komutanların desteğiyle halife olan Muntasır ve Müstaîn onların kuklası olmuştur. Türklerden izinsiz hiçbir faaliyette bulunamıyorlardı. Yaşanan bu hâdiseler Türk komutanların yönetim üzerindeki gücünü gözler önüne seriyordu.

Şeklen halife olan Muntasır ve Müstaîn, Türk komutanların hilâfet üzerindeki nüfuzlarını kıramamışlar, Abbâsî hilâfetini eski saygınlığına kavuşturamamışlardır. Bu dönemde hilâfetin gerçek sahibi Türk komutanlar olmuşlardır.

KAYNAKÇA

Abdulbâkî, A. (2007). *Âsimetü'd-Devleti'l-Arabiyyeti fi Ahdi'l-Abbâsiyyîn Sâmerrâ.* Dâru'l-Arabiyye li'l-Mevsûat.

Alimât, M. (2004). *Mâliyetü'd-devleti'l-islâmiyyeti eyyâmü'l-abbâsiyyîn: el-mevârid ve'n-nafakât fi'l-fetreti* [Yüksek Lisans Tezi]. Yermük Üniversitesi.

Arslan, İ. (2020, Aralık). "Türklerin nüfûzu altında abbâsî hilâfetinin görünümü (sâmerrâ dönemi)". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* (53), 387-410. https://doi.org/10.17120/omuifd.1144386.

Bağdâdî, E. H. (2002). *Târîhu Bağdâd.* Dâru'l-Garbi'l-İslâmiyye.

Baytar, E. (1997). *Târihu'l-asru'l-abbâsiyye* [Doktora Tezi]. Dımaşk Üniversitesi.

Brockelmann, C. (1964). *İslâm milletleri ve devletleri tarihi*. (N. Çağatay, Çev.). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Câhiz, O. A. (2017). *Türklerin faziletleri.* (R. Şeşen, Çev.). Yeditepe Yayınları.

Eyyub, İ. (1989). *Târîhu'l-Abbâsî es-Siyâsî ve'l-Hadâri.* Dâru'l-Kitâbi'l-Âlemiyye.

Güzel, F. (2020). *Kafesteki Halifeler (Sâmerrâ Dönemi İktidar Mücadeleleri).* Akademisyen Kitabevi.

Hudarîbek, M. (1986). *Ed-Devletü'l-Abbâsiyye.* Dâru'l-Kalem.

İbn Haldûn, A. M. (1988). *Târîhu İbn Haldun* (2. Baskı). Dâru'l-Fikr.

İbnü'l-Cevzî, A. A. (1992). *El-Muntazam fi Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem.* Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbnü'l-Esîr, M. C. (1982). *El-Kâmil fi't-Târîh.* Dâru'l-Kitâbü'l-Arabî.

Kapar, M. A. (2020, Aralık). "Abbâsî halifelerinin seçimi ve türk komutanların rolü (750-892 Yılları)". *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi,* (5), 148-155.

Karapınar, M. (2002). *Abbâsîler Dönemi Türklerin Siyasi Faaliyetleri.* Yeni Türkiye Yayınları.

Kırkpınar, M. (2018). *Abbasilerde Türk Nüfuzunun Yükselişi ve Yeni İktidar Unsuru Olarak Türk Komutanlar.* Siyer Yayınları.

Melchert, C. (1996). "Religious policies of the caliphs from al-mutawakkil to al-muqtedir". *İslamic Law and Society,* 3(3), 316-342.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Mesûdî, H. H. (1988). *Mürûcü'z-Zeheb.* by.

Miskeveyh, M. Y. (2000). *Tecâribu'l-Ümem* (2. Baskı). Serûş.

Nüveyrî, A. A. (2002). *Nihâyetü'l-Ereb.* Dârü'l-Kütübü'l-Vâsiki'l-Kavmiyye.

Ötenkaya, Y. (2015). *Abbâsîler devletinde siyasi baskı, isyan ve cinayetler (809-902)* [Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.

Samarrâî, H. (1982). *Müessesetü'l-İdâreti fi Devleti'l-Abbâsiyye.* Dâru'l-Fikri'l-Arabî.

Saylık, M. (2019). *Abbâsî Halifelerinin Din ve Mezhep Siyaseti (Sâmerrâ Dönemi).* Akademisyen Kitebevi.

Saylık, M. (2021). *Abbâsîler'de Darbeler.* İlâhiyât Yayınları.

Süyûtî, C. (2004). *Târihu'l-Hulefâ.* Mektebeti Nazar Mustafa Elbaz.

Şen, M. (2009, Aralık). Abbâsiler döneminde idarî ve malî kadrolardaki türkler. *İslâm, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi,* (13), 233-260.

Taberî, M. C. (1967). *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* (3. Baskı). Dâru't-Terâs.

Takkûş, M. (2009). *Târîhu'd-Devleti'l-Abbâsî.* Dâru'n-Nafâes.

Ya'kûbî, İ. C. (1993). *Târîhu'l-Ya'kûbî.* Dâr Sâder.

Yıldız, H. D. (2019). *İslâmiyet ve Türkler* (6. Baskı). İlgi Kültür Sanat Yayınları.

Zehebî, M. A. (2006). *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ.* Dâru'l-Hadîs.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

MEVLÂNA'DA DİNİ ÇOĞULCULUK

Rana DEMİR [1]

[1] Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü/Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, ranahazmandemir@gmail.com - 0009-0007-4777-2269

ÖZET

Bu bildiri, Mevlâna'nın dini çoğulculuk hakkındaki görüşlerini konu edinmektedir. Şöyle ki, küreselleşen dünyada dinlerin etkisinin azalması nedeniyle dindarların aralarında rekabet etmek yerine yardımlaşma yoluna yöneldikleri ve gerçek rakip olarak din dışı eğilimleri kabul ettikleri görülmektedir. Dindarların bu tutumu bir tür dini çoğulculuğa yorulabilir. Ayrıca iletişim ve haberleşmenin zirvede olduğu bir çağda internet ve sosyal medya vasıtasıyla insanlar birbiri ile kaynaşmakta, kültür alışverişi artmakta ve böylece küresel bir tanışıklık ve yakınlık meydana gelmektedir. Bu durum Mevlâna gibi düşünürlerin popülaritesini artırmaktadır. Mevlâna çağlar öncesinde geliştirdiği yüksek felsefî kavrayışla çoğulcu bir dini anlayışa vurgu yapmıştır. O, dinlerin nihai kaynağının Tanrı olduğunu, adları ve sanları farklı olsa da bütün dinleri Tanrı'nın gönderdiğini ifade etmiştir. Bu yüzden Mevlânâ yaşadığı Konya şehrinde Hıristiyanlara ve diğer inanç mensuplarına olağanüstü bir hoşgörü göstermiş ve onlarla iyi ilişkiler kurmuştur. Evrensel bir din olarak İslam'ın gerek milletlerarası gerek toplumsal alanda karşılıklı iyi ilişkileri esas aldığı ve dini, etnik ve kültürel farklılıklara açık bir toplum yapısı öngördüğü Kur'an ve sünnetten anlaşılmaktadır. Bu durum Mevlâna'nın çoğulcu din anlayışının oluşmasında etkindir. Onun dini çoğulculuğunun oluşmasında bunun yanında, aklın ve tasavvuf metafiziğinin etkili olduğu söylenebilir. Buna göre Mevlâna'nın dinin zahiri boyutunu teşkil eden şeriat yanında ve hatta bundan ziyade dinin bâtınına vurgu yaptığı görülür. Başka bir deyişle o, Tanrı'nın mesajı ve dinini merkeze almaktan ziyade Tanrı'nın kendisini konu edinmeyi ve O'na ulaşmayı amaçlamaktadır. Öyleyse Mevlânâ'ya göre din maksat değil bir araç ve vesiledir. Bu yüzden herhangi bir dine Tanrı'ya ulaştırması oranında değer vermek gerekmektedir. Elbette ki Mevlânâ'ya göre İslâm, insanları Tanrı'ya ulaştıran en mükemmel yoldur. Ancak diğer dinlerin de Tanrı'ya ulaştırmadığını söylemek öncelikle o dinin mensuplarına karşı yapılmış bir saygısızlıktır. Hâsılı bu bildirinin amacı Mevlâna'nın dini çoğulculuk görüşünü gündeme getirmek ve onun insanlık, iyilik ve doğruluk ekseninde bir felsefe geliştirdiğine işaret etmektir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Felsefesi, Mevlâna, Dini Çoğulculuk.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

Mevlâna ülkemizde ve dünyada birçok yönüyle tanınmakta ve onun daha çok aşk, Tanrı sevgisi, hoşgörü, insancılık ve dini çoğulculukla ilgili görüşleri öne çıkmaktadır. Küreselleşen dünyada dinlerin rolü azalırken, dinleri aşan ya da dinlerin tamamını bir arada toplamak isteyen çoğulcu anlayış popülerliğini gittikçe artıracak gibi gözükmektedir. Dinin hayat içinde rolü azalırken ötekini dışlamanın imkânsızlaştığı bir hayat tarzı ortaya çıkmaktadır. Tek tipleşen insanoğlu, adına küreselleşme denen olguyla birlikte farklılıklarından sıyrılarak bütün dünyada ortak paydada buluşmanın yollarını aramaktadır. Ekonomi çağın en önemli belirleyicisi olduğu gibi insanlar arasındaki kültürel farklar gittikçe en aza inmektedir. İletişimin haberleşmenin böylesine zirvede olduğu bir çağda sosyal medya unsuru, internet gibi sebeplerle insanlar birbiri ile kaynaşmakta kültür alışverişi yaparak birbirine tolerans ve hoşgörü geliştirmek zorundadır. Bunu yaparken de insan için en önemli unsur olan din kavramı insan için araştırılması gereken bir konu haline gelmektedir. Farklı farklı dinlere mensup insanlarla tanışma fırsatı bulan bir kişi, karşısındakinin dinine saygı göstermesi gerektiğini anlayacak aynı zamanda da kendi dinini sorgulama gereği duyacaktır. Kendi dinini en doğru ve kurtarıcı din olarak addederken karşısındakinin de böyle düşündüğünü fark edince arayışa girecektir. Acaba nasıl oluyor da bana göre doğru olan ona göre yanlış oluyor, onun doğrusu ise bana uymuyor? Bu dinlerin buluştuğu ortak bir paydası var mı acaba? Tanrı benimle birlikte diğer insanları da kurtarmalı değil mi? Tanrı özünde iyi merhametli bir tanrı ise farklı dinleri seçme şansı çoğunlukla kendi elinde olmayan, dini aile ve yaşadığı çevreyle belirlenen bu insanları cezalandırarak merhametine gölge düşürmez mi? Gibi sorular günümüzde sorulan ve bizi çoğulculuk konusunu araştırmaya yönelten meselelerdir.

Böyle bir dönemde yalnız benim dinim doğru seninki yanlıştır demek insanlar arası diyaloğa engel olan ve pek de tercih edilmeyen bir söylem olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle çoğulcu anlayışın gelişeceğini söyleyebiliriz. Mevlâna gibi sevgi hoşgörüyle ötekini dışlamayan bir şahsiyetin ne kadar önemli olduğu ve akademik tartışmalara konu olduğu şüphesiz su götürmez bir durumdur.

Birçok dinin bu dünyada var olması, dinlerin hakikat ve kurtuluş problemleri çerçevesindeki karşıt duruşları ve dindarların birbirilerine karşı bakışları dini çeşitlilik meselesi olarak nitelenebilir. Dinler arasında birtakım benzerlikler, farklılıklar ve etkileşimlerin olması doğaldır. Dini çeşitlilikte sorun olan şey her bir dinin biricik doğru ve hakikat olduğu iddiasıdır.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi dinî çoğulculuk, eski zamanlara nispetle özellikle küreselleşme sürecinde ön plana çıkan bir yaklaşımdır. Bu bağlamda dinî çoğulculuk, bütün dinleri, bilhassa yaşayan büyük dinleri, Tanrı'ya eşit seviyede ulaştıran yollar olarak kabul eden modelin adı olup hakikat değeri açısından aralarında ayrım yapmayı reddetmektedir (Arıcan, 2011 s. 91).

2. DİNİ ÇOĞULCULUK

Dini çoğulculuk anlayışına göre büyük dünya dinlerinin her biri birbirinden bağımsız olarak hakiki kurtuluş vasıtalarıdır. Çoğulculuk her bir dinsel geleneğin kendi taraftarlarını kurtuluşa ulaştırma yolunda diğerleriyle eşit derecede geçerli olduğunu öngörür. Yine çoğulculuk anlayışına göre her bir inanç kendi hakikatinde birbirinden bağımsız olarak aslında

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

nihai gerçek değil farklı farklı algılanışlarıdır. Dinlerin aynı mutlak ve aşkın gerçekliğe farklı insani cevaplar olduğu ve yine dini çeşitliliğin temelindeki birliğin, farklı kültürel ve dini gelenekler tarafından farklı şekillerde düşünülen ve algılanan aşkın bir gerçekliğe işaret ettiği söylenmektedir (Hick, 2002, ss. 47-49).

Dini çoğulculuk konusunda hoşgörü ve tolerans kavramı da İslam anlayışında, tasavvuf ve Mevlâna düşüncesinde ön plana çıkmaktadır Onun ne dediğini, onun dini inancını anlamak, onunla diyalog kurmak birbirinden ayrı tutulamayacak hususlardır.

Hoşgörüde tevazu vardır. Zoraki tahammül etme anlamı yoktur. Hoşgörünün mevcut olduğu yerde rahatsızlık, tahammül, katlanma ve bir iç sıkıntının olmaması gerekir. Zira hoşgörünün insandaki yeri kalptir, gönüldür. Gönülden gelen bir şeyde ise katlanma ve zorlanma diye bir şey olmaz. Din kaynaklı olarak ortaya çıkan tolerans kelimesi; özellikle din alanındaki aykırı kanılara ses çıkarmama anlamında tanımlanmaktadır. Tolerans kavramında hoşa gitmeyen hususları sindirme, tahammül, umursamazlık, metanet, tek taraflı bir bahşiş anlamları vardır. Hoşgörü ise bir erdem olarak ariflerde olduğu gibi saygılı ve tevazulu şekilde insanları ya da durumu hoş görmektir. Mevlâna da üzerinde duracağımız tolerans değil, hoşgörü kavramıdır (Aslan, 2001, ss. 360-363).

Gerek İslam'ın gerekse İslam içinde önemli yeri olan Tasavvufun diğer dinlere yaklaşımında muazzam bir hoşgörü anlayışının hâkim olduğu görülmektedir. İslam'da kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'de insanları yadırgamamayı, onlara anlayış ve tevazuuyla yaklaşmayı öğüt veren ayetler olduğu gibi; İslam peygamberi Hz. Muhammed (Sav)'in de yaşamında bize daima hoşgörü ve tevazudan ayrılmamamızı, insanlara kınayıcı ya da dışlayıcı şekilde yaklaşmamamızı tavsiye eden sözlerine ve uygulamalarına rastlamaktayız. Bu durum Tasavvuf açısından değerlendirildiğinde ise bu hoşgörü ve tevazu anlayışı biraz daha belirgin hale gelmektedir. Çünkü mutasavvıflar düşüncelerini oluştururken Allah aşkını Allah'ın kullarına sevgisini, merhametini, koruyuculuğunu merkeze aldıklarından, İslam geleneğinde dini çoğulculuk konusuna en yakın duran oluşum Tasavvuf olmuştur. Mutasavvıflar her zaman daha hoşgörülü bir eğilime sahip olmuşlardır. Hoşgörü dendiğinde de bunu en iyi temsil edecek âlimler, Allah dostları tasavvuf geleneğinden gelmiştir. İbn Arabi, Gazali, Mevlâna bunlardan en önemlileridir. Bu bağlamda Batılı bir düşünür olan Carlo Carrerto "ilahiyat bölse bile, mistisizm bütün dinlerin mensuplarını birleştirir ve varlığın (ruhi kemalin) belli bir seviyesine erişildiğinde de, bütün 'inananlar' aynı tecrübeyi yaşarlar" demiştir (Atay, 2006, s. 79). Mistisizm yalnızca İslam geleneğinde var olan Tasavvuf düşüncesinde değil diğer dini geleneklerde de insanları sevgiyle kucaklayıcı ve bütünleştirici rol oynamıştır.

Tasavvuf düşüncesine göre insan, özü itibariyle 'en güzel biçimde yaratılmış' bir varlıktır. Tasavvuf, insana küçük âlem nazarında bakar ve insanı Yaradan'ın tecellisi olan eşrefi mahlûk olarak görür. Bu yaklaşımdan dolayı sûfilerin İslam dışındaki diğer dinlere karşı, sûfi olmayan Müslümanlardan daha olumlu ve hoşgörülü bir tutum sergiledikleri düşünülmektedir.

Mevlâna'nın hem hoşgörü ve hem de bununla birlikte çoğulculuk anlayışında böyle önemli bir yer edinmesinin sebebi bağlı olduğu tasavvuf anlayışı ile ilgisi olduğu şüphesizdir. O tasavvufun en önemli temsilcilerindendir. Kendisine ait olmasa da düşüncesiyle örtüşen "Gel

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

gel ne olursan ol yine gel…" çağrısı Mevlâna'nın dünya üzerinde bu kadar yankı uyandırmasında büyük rolü olduğunu düşünüyoruz. Öyle ki O bu çağrıyı yapmış olmakla günümüzde Amerika'da kitapları en çok satılanlar listesine girerek satış rekorları kırmış ve bu durum, çağrısına icabet edildiğinin bir anlamda göstergesi olmuştur. Aynı şekilde O'nun, günümüz gibi insan ilişkilerinin ticaretin ulaşımın, zirvede olduğu böyle bir zamanda insanları birleştirici, bütünleştirici düşüncesi; Unesco'nun da Mevlâna'yı ayrı bir yere koyarak, Onun hoşgörü ve insan sevgisini ön plana çıkarmak amacıyla 2007 yılını "Mevlâna Yılı" ilan etmesinde etkili olmuştur.

3. MEVLÂNA'DA DİNİ ÇOĞULCULUK

Mevlâna, dinlerin nihai kaynağının tanrı olduğunu, peygamberler farklı din üzere gelseler de ilahi ışıkları aynı olduğunu söylemektedir. Farklı devirlerde farklı uygulamalarla gelen peygamberlerin nihayetinde amaçları aynıdır. Mevlâna peygamberleri güneşten kaynağını alan farklı kandillere benzetir.

"Bu kandille fitil başka, fakat nuru başka nur değil, hep o yandandır.

Kandile bakarsan kayboldun gitti. Çünkü ikilik ve sayıya sığış, kandile göredir.

Fakat nura baktın mı ikilikten de, önü, sonu bulunan cisim âleminin sayısından da kurtulursun.

Ey varlık hulâsası, müminle Mecusi ve Yahudi'nin birbirlerine aykırılığı, hep bakış, görüş yüzündendir" (Mevlâna, 1985, ss. 152-153).

Mevlâna burada dinlerin nihai kaynağının tanrı olduğunu, peygamberler farklı din üzere gelseler de ilahi ışıkları aynı olduğunu söylemektedir. Farklı devirlerde farklı uygulamalarla gelen peygamberlerin nihayetinde amaçları aynıdır. Here peygamber ışığın farklı yansımalarıdır. Kıyamete kadar da bu ışık hep bir ve aynı kalacaktır.

Burada kandil – ışık metaforuna başka bir açıdan bakacak olursak varlığın teşkiki yapısı ön plana çıkmaktadır. Teşkik anlayışına göre, güneşin ışığı da aynı ışıktır, lambanın ışığı da aynı ışıktır. Işık güneşten dereceli olarak azalarak lambada yer almıştır. Işık özü itibariyle aynı ışıktır, ancak ışığın yansımaları farklıdır. Bu düşüncenin temelinde kuşkusuz vahdeti vücut anlayışı vardır (Yiğit, 2020, s. 66).

Mevlana'nın ilham aldığı İbn Arabi'den hareketle Vahdet-i Vücûd anlayışına değinecek olursak İbni Arabi; âlemin bir tek hakikat ve vücuttan meydana geldiğini, Allah'ın mutlak ve tek varlık, mahlûkatın ise Bir'in tecellisi olduğunu, Vahdet-i Vücûd anlayışının doğal bir sonucu olarak bütün inançların belli ölçüde hakikatin bir tecellisi olması gerektiğini savunmuştur. İbn Arabî'ye göre, tek bir dinde değil, her dinde bir doğruluk değeri vardır ve mensuplarını bir şekilde kurtuluşa erdirir. Ancak bu erdiricilik bütün inançlarda eşit düzeyde değildir (Bolat, 2014, s. 59).

Buradan hareketle vahdeti vücut ve varlığın teşkiki yani varlığın dereceli olarak kâinata tecelli etmesi, dinler açısından bakıldığında da anlamlı gözükmektedir. Buna göre varlığın en yetkin derecesi Tanrı'ya aittir. Bütün varoluş bu yetkinliğin bir tür izharıdır. Halkın dinle imtihanının gayesi de budur (Yiğit, 2022, s. 212).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Mevlânâ varlıkta ikilik veya çokluk görmeyi şaşılığa benzetir:

“Usta, bir şaşıya “yürü, var, o şişeyi evden getir” dedi.

Şaşı,” O iki şişeden hangisini getireyim? Açıkça söyle” dedi.

Usta dedi ki: “O iki şişe değildir. Yürü, şaşılığı bırak fazla görücü olma!”

Şaşı, “Usta, beni paylama. Şişe iki” dedi. Usta dedi ki: “O iki şişenin birini kır!”

Çırak birini kırınca ikisi de gözden kayboldu. İnsan tarafgirlikten, hiddet ve şehvetten şaşı olur.

Şişe birdi onun gözüne iki göründü. Şişeyi kırınca ne o şişe kaldı, ne öbürü!

Hiddet ve şehvet insanı şaşı yapar; doğruluktan ayırır.

Garez gelince hüner örtülür. Gönülden, göze, yüzlerce perde iner” (Mevlâna, c.1, ss. 325-330).

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere insanoğlu nefsani yönlendirmelerle hiddet ve şehvet ile doğru yoldan ayrılmaktadır. Aslında üç hak din de tevhidi anlatıyordu. Tüm peygamberler Allah’a şirk koşulamayacağını öğüt veriyordu. Ne zaman ki insanoğlunun dünya hırsları ve nefsani arzuları devreye girdi hak yoldan ayrılıp, yanlış yollara saptılar.

Mevlâna bir mecliste sohbet ederken ondan etkilenen gayr-ı Müslimlerden ağlayanlar, garip haller gösterenler olurmuş. Bunun nasıl olduğunun sorulması üzerine şöyle cevap vermiştir:

“Yollar her ne kadar çeşitli ise de gaye birdir. Görmüyor musun ki Kâbe’ye giden ne çok yol vardır.

Bazısının yolu Rum’dan, bazısının Şam’dan, bazısının Acem’den, bazısının yolu Çin’den, bazısının da deniz yolundan Hint ve Yemen'dendir.

Bunun için yollara bakarsan ayrılık büyük ve sınırsızdır.

Fakat gayeye, maksada bakacak olursan hepsi birleşmiş hepsinin kalbi Kâbe hakkında anlaşmış ve orada bir olmuştur” (Mevlâna, 1985, ss. 152-153).

Mevlâna, insanı, ilahi emaneti taşıyan üstün bir varlık olarak gördüğü için, hangi din ve mezhepte olursa olsun insanı sevmiştir ve bütün dinlere saygı göstermiştir. Bu hoşgörünün en önemli göstergesi, Mevlana’nın tabutu arkasında Müslümanlarla birlikte Konya'daki Hristiyanlar, Museviler de gözyaşı dökmüşlerdir (Ötüken. 2018).

Meşhur fil hikâyesi, Mevlâna’nın Mesnevi’sinde geçen çoğulculuğa temel teşkil eden bir hikâyedir. Karanlık bir odaya konan filin yanına insanlar getirilir. Her biri filin bir bölümüne dokunurlar. File ilk dokunan insan hortumunu yakaladığı için “fil, bir boruya benzer” demiş. Sonra başka biri filin kulağını tutmuş ve “fil, bildiğimiz yelpazedir” demiş. Ardından giren kişi ise filin kuyruğunu eline geçirmiş ve “fil, uzunca bir kamçıdır” demiş. Filin gövdesine yaslanan kişi ise “fil, sağlam bir duvar gibidir” demiş. Özetle kim hangi kısmına dokunabildiyse hissedip algılayabildiği kadarıyla fili zihninde canlandırıp tarif etmiş. Karanlığa bir mum yakıp ışık olup

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

merak edilen nesne yahut olayı aydınlatan olmadığı için filin neye benzediği gerçek ve eksiksiz olarak ifade edilememiştir (Mevlâna, c.3, s. 90).

Hakikatin bütününün insan tarafından kavranamayacağını gösterir bu hikâye. Ancak kendi aklımızın yettiği ölçüde hakikatin yansımalarını anlamlandırmaya çalışırız. Tanrıyı anlatmak iddiasında olan dinler, tıpkı file dokunan insanlar gibi Tanrıyı kendi algıladıkları haliyle belli ölçüde kendi kültürlerinin, bilgi ve deneyimlerinin etkisiyle yorumlayarak kavrarlar. Burada dil, kültür, yetenek, dindeki Tanrı algısı sınırlayıcı faktördür.

Fil hikâyesinde de bu durum söz konusudur. Filin hortumuna dokunduğunda, oluğa aşina olan kişi filin hortumunu oluğa benzetmiştir. Bunun gibi Tanrı algılayışımızda da yaşadığımız çevrenin, sosyokültürel ortamın tecrübemizin rolü vardır.

Burada bir başka husus da Tanrı'nın sonsuz varlığının onun yansıması olan cüzlerden algılanamayacağı mesajı da vardır. Bu anlamda fili tasvir etmekte ki farklılıklarında birbirlerine üstün olmayan adamlar gibi, dinlerinde Hakkı tasvir etmekteki farklılıklarından dolayı birbirlerine üstünlük taslamamaları ve birbirlerini dışlamamaları gerektiği anlamındadır.

Mevlâna bu hikâyede başka bir açıdan insanın gafletinden ve yönünü Hakka dönmeyişinden şikâyet eder. Hakka ulaşmak için çaba göstermeyişimizden rahatsızlığını dile getirir. Bu, fil hikâyesindeki fili farklı yorumlayan yani Hakka ulaşmada farklı yollar arayan insanların haklılığından değil; bu insanları Hakkı doğru aramayıp, Haktan başka şeylere yönelerek Haktan uzaklaşmalarını dile getirir. Bu insanlar gaflettedir, Hakka yabancılaşmışlardır. Öykünün devamında 'her birinin elinde bir mum olsaydı, sözlerinde farklılık olmayacaktı' ifadesinde de insanlar karanlıkta filin ne olduğunu anlamaya çalıştıkları için, gerçeği anlayamıyorlardı. Çünkü insanoğlu kalbini, ruhunu aydınlatacak kadar Hakka tabi olmuyordu. Elindeki ile yetinerek kendini Hakka bağlayacak başka yollar aramıyordu.

Başka bir yoruma göre ise; Mevlâna'ya göre yolların ayrılığının birtakım hikmetleri de vardır. İnsanlar bu farklılıkla sınanmakta iyi ile kötü insanın farkı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla dinlerin yollarındaki ayrılık, ilahi hikmet gereğidir. Tanrının takdirinin sonucunda cereyan etmektedir. Mevlâna bu bağlamda şöyle demektedir: "Tanrı takdiri, onları savaşa düşürmüştür. Her birinin de mayasını meydana çıkarır, cins olanı olmayandan ayırt eder" (Yaran, 2018, s. 393).

Mevlâna aynı zamanda dinlerdeki farklılıklar hususunda; görünüşteki farklılıkların özdeki benzerliği gölgeleyecek derecede abartıldığını söylemektedir. Yolların ayrılığının diyalogsuzluğun, iyiliği emir ve kötülükten nehiy konusunda iş birliği yapmayışın, kavga edişin, ötekini anlayamamak, onun duygu ve düşüncesi hakkında bilgi sahibi olmamaktan geçtiğini söyler.

Mevlânâ Hıristiyanlara ya da diğer inanç mensuplarına olağanüstü bir hoşgörü gösterir, onların önünde saygıyla onlardan daha fazla eğilirdi. Zaman zaman papaz ve rahiplerle sohbet eder, onlara bazı hükümler konusunda açıklamalarda bulunurdu. Sarhoş Ermenilerin çaldığı rebabın sesini duyunca semaya başlar; imanın sırrının "korku" olduğunu söyleyerek dinini terk

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

etmekten korkan Hristiyan'a "Tanrı'dan korkan Hıristiyan da olsa din sahibidir" demiştir (Ötüken, 2018).

Mevlâna'da da tanrıya gönülden bir bağlanış esas alınmıştır. Temiz bir niyetle Tanrı'ya yönelip dua edene Mevlâna, bir insana "sen yanlış yoldasın" şeklinde kolay bir ithamda bulunmazdı. Bu Mevlâna'nın hoşgörü anlayışına terstir. İnsanları dışlamak ve ötekileştirmek hatasını yanlışını yüzüne vurmak İslam inancına da aykırıdır. Nitekim Hz. Peygamberin hayatı da bunun gibi örneklerle doludur. Hz. Peygamberin hoşgörü anlayışı ile ilgili mesnevide anlatılan bir hikâye ile örnek verecek olursak:

Hz. Peygamber döneminde müminleri namaza çağırmak için ilk ezanı okuma görevi Bilal-i Habeşi'ye verilmiştir. Mevlânâ'nın anlattığına göre Bilal, fasih Arapça konuşmaktan uzaktır. Ezanı okurken de mahreçleri yanlış telaffuz eder. "Hayyı alelfelâh" ifadesinde "hayyı" kelimesini "heyyi" şeklinde okur. Bundan rahatsız olan sahabiler "Ya Resulâllâh, bina yeni kuruluyor. Bu hata, hiç de doğru değil." diyerek Hz. Peygamber'den fasih bir müezzin bulmasını isterler. Bu itiraza hiddetlenen Hz. Peygamber, "Allah katında Bilal'in heyyi'si yüzlerce ha'dan hı'dan yüzlerce dedikodudan daha iyidir" der (Mevlânâ, c. III, ss. 171-179). Mevlânâ, şekilsel hataların ya da zahirdeki hatalı vasıflandırmaların Allah için bir önem arz etmediğini, Allah'ın kişilerin samimiyetlerine baktığını vurgular.

Yine bunun en güzel örneği olacak Musa ile çoban hikâyesi Mesnevi de yer alır. Musa yolda bir çoban görür. Çobanın Tanrıyla içten samimi bir şekilde konuşmasına tanık olur.

"A Tanrı, a Allah; Ey kerem sahibi! Neredesin ki sana kul, kurban olayım. Çarığını dikeyim, saçını tarayayım.

Elbiseni yıkayayım, bitlerini kırayıyım. Ey ulular ulusu, süt getireyim, sunayım sana.

A Tanrı, a Allah; Ey kerem sahibi! Neredesin ki sana kul, kurban olayım. Çarığını dikeyim, saçını tarayayım.

Elbiseni yıkayayım, bitlerini kırayıyım. Ey ulular ulusu, süt getireyim, sunayım sana."

Adeta çoban, küçük bir çocuğun Tanrıdan söz etmesi gibi Tanrı hakkında konuşmaktadır. Bu sözleri duyan Musa, sinirlenir ve ona:

"Sen bunları kime söylüyorsun, amcana, dayına mı? Tanrı sıfatlarında cisim sahibi olmak ve ihtiyaç var mı?" der.

Çoban, "Bizi yaratan kişiye, hani şu yeryüzü ile gökyüzü ondan meydana geldi ya;

Musa, "eyvahlar olsun pek kötü bir hale düşmüşsün; Müslüman olmadan kâfir oldun gitti."

Bunun üzerine Musa'ya Tanrıdan vahiy gelir:

"Ey Musa kulumuzu bizden ayırdın.

Sen uzlaştırmaya mı geldin, yoksa ayırmaya mı?

Kadir oldukça ayrılık yoluna ayak basma. Bence en hoşlanılmayan şey boşamaktır."

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Hintliler Hintlilerin tabirleri övüştür; Sintlilere Sintlilerin tabirleri.

Ben onların beni teşbihi yüzünden arınmam; bu teşbih yüzünden gene onlar arınır. Onlar inciler saçarlar.

Biz dile söze bakmayız, cana, hale bakarız. Kalp huşu sahibiyse kalbe bakarız, isterse sözünde kulluk ve aşağılık olmasın!

Çünkü gönül cevherdir, söz söylemekse araz. Bu yüzden araz, ariyettir, maksat cevherdir (Mevlânâ, c. III, ss. 1750-1772).

Mevlâna dinlerin şeklini değil hakikatini görmüştür. Buna benzer şekilde yine bir rubaisinde der ki: "Şunu iyi bil ki, âşık Müslüman olamaz. Aşk mezhebinde küfürle iman yoktur. Aşkta ne ten vardır ne akıl ne can ne gönül, kim böyle değilse âşık değildir" (Mevlâna 2017: 75). Görüldüğü gibi Hz. Mevlâna herhangi bir kimseye kâfir demek şöyle dursun, O, kâfirliğinde, Müslümanlığın da ötesine geçmiştir. Aşka ve tevhide ulaşmıştır. Hakkı ve hakikati bulmuştur. Hakikat O'na göre mutlak ya da göreceli olduğu kanaatinde değildir. Ona göre bu ispata bile ihtiyacı olmayan bir gerçekliktir. Buna en güzel örnek şu beyitlerdir:

"Ey âdemcik, Hak sabittir, O'nun delil nesine lâzım? (Mevlânâ, Fîhi Mâ Fih, 1994, s. 86)

Yine ona göre "Allah, kıbleyi ortaya apaçık bir surette çıkardı mı, bil ki artık kıble aramak abestir." O kıblenin neresi olduğu konusunda da Mevlânâ'nın tereddüdü olmadığını görüyoruz. Öyle ki; "Mustafa'nın nurunun cilâsı ile yüz binlerce çeşit karanlık ışık kesildi. O ulu er yüzünden Yahudilerin, Allah'a şirk koşanların, Hıristiyanların, Mecusilerin hepsi bir renge boyandılar. Yüz binlerce kısa ve uzun gölgeler o sır denizinin nurunda bir oldular. Ne uzunluk kaldı ne kısalık ne genişlik. Çeşit çeşit gölgeler, güneşe rehin oldu" (Mevlânâ, 1985, C. VI, ss. 287-288).

Mevlâna, bir ayağını tevhit dairesinin içine sabitlemiş diğer ayağı ve kollan ile sonsuzluğa açılıp insani ve insana dair olan her şeyle ilgilenerek ilahi aşk çağrısını herkese ulaştırmaya çalışmıştır. Bu çağrıdan herkes kendi kabiliyeti ve şartlan çerçevesinde istifade etmektedir (Atay, 2007, s. 120).

Hakikat, tamamen kavranamayabilir olsa da din vasıtasıyla kısmen kavranabilir. Dinler arasında farklar olabilir ama hakikate götüren tek bir din vardır. O da Allah katında olan tek dindir. Bu tek din yeryüzüne tecelli edince şeriat ve arazları yönünden farklılaşır. Oysa aslında ve cevherinde bütün dinler birdir. Son hak din de İslamiyet'tir. Kur'an-ı Kerim İslamiyet'in kitabıdır. Mevlâna'da Kuranı en iyi yorumlayan müfessirlerin başında gelir. Mevlâna'yı Kur'an'dan ve İslam'dan ayrı düşünemeyiz. İslam'ın hoşgörü atmosferinde Mevlâna insanları kucaklamıştır. Mevlâna'ya atfedilen 'Gel ne olursan ol yine gel' çağrısı dinler üstü bir çağrı değildir. O ümitsizlik dergâhı değildir diyerek insanları son ve en üstün din olan İslam dergâhına çağırmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim Allah'ın merhametine vurgu yapar. Onun rahmeti sonsuzdur. "Zümer suresinde 'Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin' buyrulmaktadır ve Kur'an'da bunun gibi birçok ayet geçmektedir. Tüm insanlık rengi, dini, dili, ırkı ne olursa olsun bu dine davetlidir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Mevlâna'nın kendi sözleri ile örnek verecek olursak;

"Ben sağ olduğum müddetçe Kur'an'ın kölesi, bendesiyim

Ben Muhammed Muhtar'ın yolunun tozuyum

Benim sözümden, bundan başkasını bir kimse naklederse,

Ben ondan da bizarım, o sözlerden de bizarım" (İslam Alimleri Ansiklopedisi, C.8 s.175).

Mevlâna gibi büyük düşünürleri kalıplara koymak zor olmakla beraber, biraz dikkatli bir okuyucu Mevlâna'da iki yönün olduğunu hemen fark edecektir. Bunlardan birisi onun yukarıdaki dörtlükte verilen İslami yönü ve Muhammed'i ahlakın temsilciliği, diğeri UNESCO'nun da öne çıkarmak istediği hümanist/insancıl, çoğulcu ve hoşgörülü yönüdür. Bu iki yönün bir arada bulunmaması ya da birinin diğerini yok etmesi söz konusu değildir (Atay, 2007, s. 334).

Mevlâna'nın ikinci yönü günümüzde daha çok ön plana çıkarılmak isteniyor olsa da birinci yönü de asla göz ardı edilmemelidir. Mevlâna şeriat üzere yaşamış, hayatının hiçbir döneminde şeriattan ayrılmamıştır. Kuran ve sünnet yolundan şaşmamıştır. Dörtlükten de anlaşılacağı üzere Hz. Muhammed aşığıdır. Mevlâna İslam kültürünün bir ürünüdür. Bu konuda Nurettin Topçu şöyle demiştir: "Mevlâna'nın şahsiyeti hangi cephesiyle alınırsa alınsın, o bir din adamıdır. Dindardır, bir İslam velisidir ve onun şahsiyetinin indifa merkezi ilahi ve İslami aşktan başka bir şey değildir (Topçu 2001, s. 118).

4. SONUÇ

Mevlâna Müslüman bir düşünür olmakla birlikte dinler üstü bir anlayış ve hümanizm ile anılmaktadır. Mevlâna'nın eserleri incelendiğinde bunu görmek rahatlıkla mümkündür. Nitekim Mevlâna hem çoğulculuğa hem kapsayıcılığa delil olacak şekilde fikirler sunmuş hem de İslam çizgisinden ayrılmadığını belirten sözlerine rastlamaktayız. Bu durumu Mevlâna uzmanı Abdülbaki Gölpınarlı şöyle yorumlamıştır. "Bu durum bir tenakuz değildir. Bize göre bu iki zıt kanaatin hiçbirinde samimiyetsizlik yoktur. Bütün kayıtlardan azade olduğuna inanmakla beraber hükümlere riayeti de âleme rahmet saymaktadır. Daha doğrusu onun zıtlıkları telif eden kabiliyeti, bunu da telif etmiştir. Bu bakımdan gerçekten de bir batın eri olan Mevlâna'yı hiçbir vakit bir batıni sayamayız" (Gölpınarlı, 1999, ss. 204-205).

Mevlâna'nın dini çoğulculuk fikirlerinin temelinde metafizikçi olması yatmaktadır. Metafizik bakış açısı teolojik bakışın üstündedir. Zira metafizikçi varlığa varlık olması açısından bakar. Metafizik beşerî unsurları belirlese de hiçbir beşerî belirlenim metafizik evreni kendi rengine boyayamaz. Dolayısıyla metafizik evren ışığın aslında renksiz olması gibi renksizdir. Görülür evren ise ışığın prizmada renklere ayrılması gibi farklı renklerle mevcut olur. Mevlânâ ve benzeri metafizikçiler bu gerçeği dile getirmek için farklı örnekler vermişlerdir.

Sonuç olarak Mevlâna'nın "bir dini yaşayan kimse bütün dinleri yaşıyor" sayılır ana fikrinden hareket ettiğini söyleyebiliriz. Buna göre onun İslâm dinine olan bağlılığının çok güçlü olduğunu söyleyebiliriz.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

[1]. Arıcan, M. K. (2011). Felsefî ve Teolojik Bir Problem Olarak Dinî Çeşitlilik. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XV(1), 91.
[2]. Aslan, Ö. (2001). Hoşgörü ve Tolerans Kavramlarına Etimolojik Açıdan Analitik Bir Yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: V(2), 360-363.
[3]. Atay, R. (2006). Dinsel Çoğulculuk Açısından Farklı Mevlâna Okumaları: Bir Çözümleme Denemesi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:16, 79.
[4]. Atay R. (2007) Peygamber Varisi Mevlânâ: İnsan Sevgisi Merkezli Çoğulcu Bir Okuma Denemesi. Harran Ü. İlahiyat Fak. Dergisi. Sayı: 17, s.120.
[5]. Atay R. (2007) Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi. I. Kutlu Doğum Sempozyumu. s.334.
[6]. Bolat, A. (2014). Tasavvuf Geleneğinde "Öteki" Algısı. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 37, 59.
[7]. Hick, J. (2002). İnançların Gökkuşağı: Dinsel Çoğulculuk Üzerine Eleştirel Diyaloglar. In M. Aydın (Ed.), Sunuş. Ankara Okulu Yay. 47-49.
[8]. Mevlâna. (1985). Fihi Mafih. Çev. M. Ü. Tarıkahya. İstanbul M.E.G.S.B. Yay.152,153.
[9]. Mevlâna. (2017). Rubailer. Çev. H. A. Yücel. X1. Basım. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. s.171-179.
[10]. Mevlânâ Celâleddin Rûmî. (1994). Fîhi Mâ Fih. Çev. A. Avni Konuk, Haz. S. Eraydın. İstanbul. s.89.
[11]. Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî. (Gölpınarlı, 1985). Mesnevi, C. VI, 287-288.
[12]. Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî. (Gölpınarlı, 1999). Hayatı, Eserleri, Felsefesi, İstanbul: İnkılap.s.204-205.
[13]. Mevlânâ Celaleddin Rumi. (Gölpınarlı, 1985). Mesnevi C. III, 171-179.
[14]. Mevlânâ Celaleddin Rumi. (Gölpınarlı, 1985). Mesnevi, C. III, 1750-177.
[15]. Mevlânâ Celaleddin Rumi. (Gölpınarlı, 1985). Mesnevi, C.I, 325-330.
[16]. Mevlânâ Celaleddin Rumi. (Gölpınarlı, 1985). Mesnevi, C.III, 90.
[17]. Ötüken, Ş. C. (5-6 Mayıs 2003). Mevlâna'ya göre; Din, İman Ve Küfür. 5. Milli Mevlâna Kongresi. www.sefikcan.net. 2018.
[18]. Topçu, N. (2001). İslam ve İnsan-Mevlâna ve Tasavvuf, İstanbul: Dergah Yay. s. 118.
[19]. Yaran, C. S. (2001). İslam ve Öteki: İbn Arabi, Mevlâna ve Yunus Emre'ye Göre Ötekinin Durumu. İbn Arabi, Mevlâna ve Yunus Emre'ye Göre "Öteki"nin Durumu, Rağbet Yay. s. 393.
[20]. Yiğit, F. (2020) İbn Sînâ ve Molla Sadrâ'da Varlık Kavramının Teşkîk Niteliği, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.66.
[21]. Yiğit, F. (2022). Mevlânâ Metafiziğinde Varlık. 12th International Conference on Culture and Civilization, Azerbaijan State University of Culture and Arts, Lahıc.212.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KRİZ DURUMLARINDA MANEVİ İLK YARDIM

SPIRITUAL FIRST AID IN CRISIS SITUATIONS

Yüksek Lisans Öğrencisi MÜBERRA CILA[1], Doç. Dr. ÖMER FARUK SÖYLEV[2],

[1]Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,

Disiplinlerarası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı,

muberra.cila0@ogr.dpu.edu.tr - ORCID ID: 0009-0002-9903-697X

[2]Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı,

omerfaruk.soylev@dpu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-1935-1957

ÖZET

Ülkemiz salgın, deprem, sel ve yangın gibi doğal afetlerin sıkça meydana geldiği bir coğrafyada bulunmaktadır. Hayatın olağan akışını altüst eden ve insan potansiyellerini aciz bırakan bu gibi doğal afetler bireylerde gerek ruhsal gerekse fiziksel sıkıntılara neden olmaktadır. Ruhsal sıkıntılar fiziksel etkiler kadar belirgin olmasa da ruhsal iyileşme fiziksel olana kıyasla daha zordur ve uzun zaman almaktadır. İnsanların ruhsal problemleriyle başa çıkabilmeleri ve psikolojik iyi olma hallerini yeniden kazanabilmeleri için manevi ilk yardım kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Bu çalışma, kriz durumlarında manevi ilk yardım hakkında bir model ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle manevi ilk yardımın tanımı, aşamaları ve uygulama becerilerinin geliştirilmesi açıklanacaktır. Literatür incelendiğinde manevi ilk yardım konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından broşür tarzında hazırlanan el kitapçıkları haricinde başka bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Manevi ilk yardımla ilgili ülkemizde yeterli literatür bulunmadığından bu çalışmada, yurt dışında yapılmış araştırmalardan yararlanılmıştır. Çalışmanın, manevi ilk yardım alanında kriz ve afetlere yönelik beklentilerinin belirlenmesi ve içeriklerin geliştirilmesi amacıyla yürütülecek akademik çalışmalara ve saha çalışanlarına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Manevi ilk yardım, kriz anında bireylerin manevi ve ruhsal ihtiyaçlarına yönelik acil destek hizmetidir. Kişinin dini inançları, manevi değerleri ve kişisel anlam arayışlarına uygun olarak verilen destekleri içermektedir. Manevi ilk yardım süreci; hazırlık, müdahale ve iyileşme aşamalarından oluşur. Bu çalışmada kritik bir öneme sahip olan müdahale aşaması için yedi basamaklı manevi ilk yardım modeli önerilmiştir. Bunlar; güvenliği sağlama, ilişki ve bağ kurma, dikkatlice dinleme ve destek sunma, ihtiyaçlara odaklanma, bilgilendirme, uygun başa çıkma becerilerini teşvik etme, yönlendirme basamaklarını kapsamaktadır. Bu aşamada bireye uygun destek sunularak onun duygusal zorluklarını anlaması ve kabul etmesi üzerine odaklanılır. Manevi ilk yardım, manevi destek profesyonellerinin yanı sıra yeterli eğitim alan ve beceri kazanan herkes tarafından uygulanabilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Anahtar Kelimeler: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, Manevi İlk Yardım, Kriz

1. GİRİŞ

Dünya üzerinde afet, savaş, kaza ve yangın gibi insanları derinden etkileyen olaylar meydana gelmektedir. İnsanlar kalacak yerlerini ve sevdiklerini kaybetmekte, yakınlarından ayrı kalmakta ve acı olaylara tanık olmaktadırlar. Bireyler bu tür olaylardan farklı şekillerde etkilenmekte ve farklı tepkiler verebilmektedirler. Çoğu insan olup bitenler konusunda anlam verememe, belirsizlik, şaşkınlık ve güvensizlik durumlarıyla karşı karşıya kalabilmektedir.(Erdur Baker, 2014, s. 3)

Kriz ve afet zamanlarında maneviyat veya dini inanç, insanların olayları anlamlandırmasına, yaşadıkları acı ve üzüntüyü kontrol etmelerine ve sıkıntılı süreçlerinin daha kolay atlatmasına yardımcı olur.(Şirin, 2023, s. 2) Amerika'da ORC Araştırma Şirketi'nin 2001 yılında yaptığı araştırmaya göre; afet mağdurlarının %59'unun afet sonrasında yaşadıkları zorluklar için manevi (dini) danışmanlığı, %45'inin psikiyatrik tıbbi tedaviyi, %40'ının ise psikolojik terapiyi tercih ettiği görülmüştür. Bu, felaketten etkilenenlerin manevi danışmanlığı istediklerini ve manevi danışmanlığın varlığının diğer yardım profesyonelleri için yararlı bir yönlendirme kaynağı olabileceğini ima etmektedir.(Massey & Chaplain, 2006, s. ii)

Dua etmek ve dini faaliyetlerde bulunmak insanlar için rahatlatıcı olabilir. Kişilerin acılarla baş etme becerilerini destekler. Bununla birlikte trajik kayıplar veya afet gibi yaşanan kriz deneyimleri insanların inançlarını sorgulamalarına yol açabilir. Aynı şekilde insanların inançları deneyimlerine bağlı olarak güçlenebilir veya değişebilir. Bu gibi durumlar mağdurun kişisel yaşamında manevi bir soruna dönüşebilmektedir. Bu bağlamda doğru manevi ilk müdahaleler, kriz ve afet durumlarının tamamlayıcı ve temel unsuru niteliğinde olmaktadır. (Şirin, 2023, s. 2)

2. MANEVİ İLK YARDIM

Manevi ilk yardım, bir felaket veya kritik bir olaydan etkilenen kişinin yaşayabileceği krizin ruhsal, psikolojik ve fiziksel yönlerinin etkisini azaltmaya yönelik kısa süreli destektir. Manevi ilk yardım, herhangi bir inanç veya inanç sistemini savunmayı, din propagandası yapmayı veya inançları dayatmayı amaçlamamaktadır. İnsanların en çok ihtiyaç duydukları zamanlarda onlara rahatlık sağlamaktır. (Taylor, 2017, s. 128) Kriz durumunda manevi destek sağlayıcının rolü, krizden etkilenen kişilerin kendi duygusal ve manevi kaynaklarından hareketle onların acılarıyla baş etmelerine yardımcı olmaktır.(Roberts, 2008, s. xvii)

Manevi ilk yardım manevi danışmanlık veya terapi olmamakla birlikte aynı zamanda bir tedavinin yerini de tutmamaktadır. Akut stres zamanlarında kullanılan bir krize müdahale tekniğidir. Adından da anlaşılacağı gibi bir ilk yardımdır.(Taylor, 2017, s. 129)

Psikolojik İlk Yardım (PİY); kaza, şiddet, afet, terör gibi bireysel veya toplumsal düzeyde olumsuz etkilere sebep olan herhangi bir olay sırasında veya sonrasında yapılan ilk psikososyal müdahaledir. Birey ve toplumun ruh sağlığının korunması açısından oldukça önemli bir payı vardır. (Brymer vd., 2006, ss. 5-6) Manevi ilk yardımın psikolojik ilk yardımdan farkı; manevi ilk yardım, kriz durumu yaşayan veya bu durumdan etkilenen bireyin maneviyata ya da dine verdiği anlamdan hareketle dini duygu ve düşüncelerinin desteklenmesidir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Fiziksel ilk yardım; bir yaralanmayı stabilize etmek, yaralanmalar için temel bakımı sağlamak ve stabilizasyon işlemleri yeterli olmadığı durumlarda da daha yüksek bir düzeydeki bakım için geçiş aşaması görevini görmektedir. Yüzeysel bir kesik gibi bazı fiziksel yaralanmalarda ihtiyaç duyulan tek şey yarayı temizlemek ve bir bandaj uygulamaktır, böylece yaranın kendi kendine iyileşmesi beklenir. Ancak bir kişi bayıldığında ve nabzı hissedilemediğinde, sağlık görevlileri gelene kadar kalp masajı uygulamak en iyi müdahale yöntemidir. Manevi ilk yardımda da aynı prensipler geçerlidir. Genel olarak manevi ilk yardım, kritik bir olayın hemen ardından kullanılan bir araçtır. Manevi ilk yardım da durumu stabilize etmeli, güven ve rahatlık sağlamalı ve bireyi koşullara göre gerekli mercilere yönlendirmelidir. (Taylor, 2017, s. 129)

Kriz durumlarında manevi desteğin misyonu hem ilk travmadan hem de devam eden afet durumundan etkilenen insanlara uygun kısa ve uzun vadeli bakımı sağlamaktır. Amaç, kişinin kültürüne, dini geleneğine ve inanç bağlılıklarına saygı göstererek, etkilenen bireylere ve ailelere hassas manevi ve duygusal bakım sağlamaktır. (Roberts, 2008, s. xvii) Bu, afetzedelerin manevi ve dini değerleriyle beraber kendilerini daha iyi hissetmelerine, acılarının hafiflemesine, yeniden hayata tutunmalarına yardımcı olacaktır.(Komisyon, 2023, s. 15)

Afet veya kritik olaylardan etkilenmiş bireyler ve yakınları, arama ve kurtarma personelleri, yardım çalışanları ve toplumun geneli manevi ilk yardımdan yararlanabilir. Manevi ilk yardımı sadece din görevlileri değil bu konuda eğitimi olan tüm bireyler verebilir. Burada önemli olan insanların manevi ilk yardım konusunda kitaplardan değil uzman kişiden eğitim alması gerektiğidir. (Taylor, 2017, s. 130)

3. MANEVİ İLK YARDIMIN AŞAMA ve TÜRLERİ

Afet ve kriz durumlarında manevi danışmanlığın ilk müdahalesinde temel prensip, acı ve travma yaşayan ve yardıma ihtiyaç duyan kişilere dini ve manevi açıdan destek sunmaktır. Bu desteğin sorumluluk duygusuyla, bilinçli ve kontrollü bir şekilde yardım ilkeleri çerçevesinde gerçekleşmesi son derece önemlidir.(Şirin, 2023, s. 2)

Din görevlileri kısa vadede manevi ilk yardım sunarken öncelikli temel amaçları bireylerin emniyet ve güvenliğini sağlamaktır.(Sage, 2007, s. 18) Bunu sağladıktan sonra kişilerin haklarına saygı gösterilmesi gerekmektedir. Saygı temel prensiptir. Bunun yanında yardım faaliyetlerinin muhatabın dini inanç ve kültürüne uygun olarak yürütülmesi oldukça önemlidir. Diğer acil durum önlemlerinin bilincinde olmak ve acil durum ekipleriyle uyum içinde hareket etmek de önemlidir.(Şirin, 2023, s. 2) Uzun vadede ise amaç, kişilerin felaketten sonra hayata olan inançlarını ve umutlarını yeniden sağlamak, özellikle bir kayıp yaşadıklarında mevcut yaşamın anlamına destek olmaktır.(Sage, 2007, s. 18)

3.1. Hazırlık Aşaması

Doğal afet ve acil durumlarda ilk müdahaleyi sağlayacak manevi destek ekibinin öncelikle ön hazırlıklı olması gerekmektedir.(Şirin, 2023, s. 3) Kriz durumlarında bireylerin hayata yeniden tutunmalarını sağlayabilmek için olası afet öncesi hazırlıklı olmak kritik öneme sahiptir. Kriz yaşayan bireylerin sadece temel ihtiyaçlarına değil, aynı zamanda onların duygusal ve manevi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için uygun yanıtlar verebilmek önemlidir.(Sage, 2007, s. 19)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bu bağlamda olayla ilgili detaylı bilgi edinmek, yürütülen çalışmalar ve hizmetler hakkında bilgi edinmek, emniyet ve güvenlik konularıyla ilgili bilgi edinmek yapılması gereken 3 önemli hazırlık aşamasıdır. (Şirin, 2023, s. 3) Manevi destek sağlayıcıları, geçmişte afetlere müdahale edenlerin geliştirdiği en iyi uygulamalardan yararlanmaları, afetlerin doğası ve kapsamı hakkında duygusal ve ruhsal açıdan daha fazla bilgi edinmeleri önemli ölçüde katkı sağlayabilir. (Sage, 2007, s. 19)

Manevi ilk yardım hizmetini verirken aynı zamanda fiziksel ve psikolojik ilk yardımın temellerini de bilmek gereklidir. Fiziksel ilk yardımın temel amacı bireyin vücut bütünlüğü korumak ve bu bütünlüğün tehdidini bozan unsurların giderilmesini sağlamaktır. Psikolojik ilk yardımın "izle-dinle-bağkur" aşamaları bilinmelidir. "İzle", kriz durumu yaşayan bireylerin ve sahanın gözlemlenmesi; "dinle", mağdurların etkin bir şekilde dinlenilmesini; "bağkur", kriz veya afet mağdurlarının sorunlarına çözüm sunmayı ifade eder.(Komisyon, 2023b, s. 4)

3.2. Müdahale Aşaması

Brymer vd. (2006)'nin 8 basamaklı psikolojik ilk yardım modeli ile Sage (2007) ve Taylor (2017)'un manevi ilk yardım modellerinden hareketle manevi ilk yardımın müdahale aşamaları aşağıda maddeler halinde açıklanmıştır.

a. Güvenliği Sağlama: Kriz veya afet durumu yaşayan birey her şeyden önce kendi güvenlikleri konusunda güvenceye ihtiyaç duyarlar. Bireylere "Bir şeye ihtiyacınız var mı?" gibi sorular sorularak su, yiyecek, battaniye, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak gerekir.(Sage, 2007, s. 18) Olaydan etkilenen kişilerin güvenli bir yere taşınması, olay anında tehlike ve riskli bölgelerden uzaklaştırılması gibi güvenlik önlemleri uygulanabilir.(Brymer vd., 2006, s. 27) Kriz durumlarında bazı ibadethaneler barınma, konaklama, beslenme ve dağıtım merkezi veya kreş gibi hizmetlerin sunulması amacıyla kullanıma açılmaktadır. (Sage, 2007, s. 18)

b. İlişki ve Bağ Kurma: Çoğu kriz durumlarında hizmet sunulan kişilerle ilk defa karşılaşılır. Bu durumda kendinizi tanıtmak durumu stabilize etmenin ilk adımıdır. "Merhaba Ben Ayşe, Diyanet Manevi Destek Uzmanıyım. Bir şişe su ister misiniz?" gibi cümlelerle muhataba yaklaşılması sakinliği korumaya yardımcı olur. Bu yaklaşım tarzı muhatabın psikolojik, duygusal ve ruhsal ihtiyaçlarının belirlenmesine yardımcı olur. (Taylor, 2017, s. 133)

c. Dikkatlice Dinleme ve Destek Sunma: Felaketzedeleri dikkatli ve etkin bir şekilde dinlemek, mağdurların duygularını ifade etmelerine yardımcı olur. Mağdurun acısını azaltmaya ve gerçeği kabul etmesine destek sağlar. Dinlemek, konuşmaktan daha etkili bir iletişim sunar. Dikkatli bir kulakla, destekleyici bir dille dinlemek ve gereken durumlarda açık uçlu sorular sormak, mağdurun şokunu azaltmaya yardımcı olur.(Sage, 2007, s. 18) Bu süre zarfında bireye yansıtıcı yanıtlar kullanmak bireyin duygularını tanımlamasını ve anlaşıldığını hissetmesini sağlayabilir. Örneğin, "Şu an şok yaşıyorsunuz." veya "Elleriniz hâlâ titriyor ve anlattıklarınıza göre bu sizin için korkunç bir durum." Ancak kişi istemiyorsa kendi hikayesini anlatması önerilmez. Manevi ilk yardımın amacı travmanın özüne inmek değildir. Yaşanılan krizin

etkilerini azaltmak ve gerektiğinde muhatabı yetkili kişilere yönlendirmektir. (Taylor, 2017, ss. 133-134)

d. İhtiyaçlara Odaklanma: Felaketzedelerin ihtiyaçlarının karşılanması açısından onları sürekli gözden geçirmek gerekir. Manevi destek sağlayıcıları "Burada kim için buradayım ve ihtiyaçlarına karşılamaya çalışıyorum?" sorusunu düzenli olarak kendilerine sormalılar.(Sage, 2007, s. 18) İnsanların ihtiyaç duydukları kaynakları sağlamak, kriz durumu yaşayan kişilerde endişelerin hafifletilmesine, güven ve kontrol duygusunun yeniden sağlanmasına yardımcı olacaktır.(Brymer vd., 2006, s. 65)

e. Bilgilendirme: Afetler ya da kriz durumu sonrası, etkilenen kişilerin çeşitli konularda bilgilendirilmeleri bireyi destekler ve kendi deneyimini anlamasına yardımcı olur. (Taylor, 2017, s. 134) Etki gücü yüksek olayların ardından insanlar şok ve karmaşa yaşayabilir. (Brymer vd., 2006, s. 77)Bu gibi kriz durumlarında çoğu insan psikolojik, duygusal ve ruhsal tepkilerini anlamlandıramayabilir. Yaygın stres tepkileri hakkında bilgi sağlamak, bireyin yaşayabileceği kriz tepkilerini ve duygularını anlamasına yardımcı olabilir. (Taylor, 2017, s. 134) Yoğun duygular yaşayan afetzedelerin tepkilerinin anormal durumlara karşı verilen normal tepkiler olduğu hatırlatılmalıdır. Bu durumu yaşayan çoğu bireyin benzer tepkiler verdikleri ve zamanla bu tepkilerin azalacağı belirtilmelidir.(Komisyon, 2023a, s. 3) Bu gibi konular hakkında bilgilendirilmeleri kaygılarının daha da kötüleşmemesi açısından önemlidir. (Brymer vd., 2006, s. 77)

f. Uygun Başa Çıkma Becerilerini Teşvik Etme: Manevi ilk yardım sağlayıcısı, aktif dinleme yoluyla duyduklarına dayanarak hastanın sorunun üstesinden gelmesine yardımcı olacak bazı stratejiler belirleyebilir. Bireyin kullandığı olumlu stratejileri (egzersiz yapmak, arkadaşlarıyla konuşmak veya ibadetlere katılmak gibi) bireye hatırlatmalı ve kişiyi bunları yapmaya devam etmeye teşvik etmelidir. Birçok insan için inanç ve dini gelenekler güçlü başa çıkma mekanizmalarıdır. Kriz durumu yaşayan bireyle dua etmek ve ona ibadetlerini yapabilecek uygun ortamı sunmak hem kısa hem de uzun vadeli iyileşme ve dayanıklılık için güçlü araçlar olabilir. (Taylor, 2017, s. 134)

g. Yönlendirme: Acil manevi destek sağlayıcıları insanların ihtiyaç duydukları kaynaklarla bağlantı kurmalarına yardımcı olmalıdır. Manevi ilk yardım sağlayıcıları genellikle kısa süreli acil destek sağlamak için oradadır. Bu nedenle insanların ihtiyaç duyabilecekleri kaynaklara bağlanmalarına yardımcı olmak önemlidir. Sunulan ihtiyaçlara bağlı olarak uygun yönlendirmeler yapılmalıdır. (Taylor, 2017, s. 135)

3.3. İyileşme Aşaması

Travmatik stres uzmanları travma yaşayan bireyleri iyileşmesinde ritüellerin kullanılmasının yararlı ve anlamlı olabileceği konusunda hemfikirdir. Ritüeller umudun yeniden canlandırılmasında yardımcı olabilir. (Sage, 2007, s. 18)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

a. Sosyal Alan Oluşturma: Kriz sonrası ibadethanelerin kullanılabilir hale gelmesi, yas yaşayan bireylerin bir araya gelmesi, toplu dua grupları ve çocuklar ve gençler için özel programlar hazırlanması iyileşme aşamasına katkıda bulunabilir.(Sage, 2007, s. 19) İnsanları mevcut sosyal kaynaklarıyla buluşturmanın ve paylaşımı arttırmanın yanı sıra yeni sosyal kaynaklar oluşturmaya çalışmak çocuklar, gençler ve yetişkinler için paylaşım grupları, çalışma grupları oluşturmak ve sürdürülebilir sosyal destek mekanizmaları oluşturmak faydalıdır. (Demircioğlu vd., 2019, s. 358)

b. Sembolik Eylemler Yoluyla Etkileşim Kurma: Dua grupları, toplu ibadet etkinlikleri, beraber yemek organizasyonları vs. zor zamanlarda bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. (Sage, 2007, s. 19) Toplu dua programları, insanların bir araya gelerek dua etmelerini, ruhsal birlik duygusuyla birbirlerine destek olmalarını ve ortak bir amaca yönelik dualarını bir araya getirir. Birlikte yapılan dualar, insanlara moral verir ve iç huzur sağlar.

4. MANEVİ İLK YARDIM BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

İlk aşamada, manevi destek çalışanları aşağıda belirtilen konularda temel becerilere sahip olmalı ve davranışlarını buna göre şekillendirmesi gerekmektedir;

• Kriz durumlarında kendilerini destek personeli olarak sunmalı
• Aktif ve etkin dinleme yapmalı
• Hayatta kalanları desteklemeli ve onlara yardım etmeli
• Kriz durumu yaşayan bireylerin ihtiyaçlarına cevap vermeli ve uygun tedaviye yönlendirmeli (fiziksel, sosyal, psikolojik, manevi)
• Acı ve kayıp deneyimini anlamalı
• Dua, ibadet, defin işlemleri gibi dini vecibeleri uygun bir şekilde sağlamalıdır.(Şirin,2023,s.2)

a. Hazırlıklı Olunmalı: Afetlere gerçekten hazırlıklı mıyız? Evlerimizde ve çalıştığımız kurumlarda kriz planı veya bunun için gerekli materyaller bulunmuyorsa, kriz durumlarında insanların ihtiyaçlarına cevap vermede zorlanılabilir. Kişisel hazırlık, manevi ilk yardım sağlayıcısının sorumluluklarından biridir.(Taylor, 2017, s. 138) Manevi destek sağlayıcısı, muhatabına yardımcı olmak için gerekli becerilere sahip olup olmadığını değerlendirmelidir. Hazır değilse yardım hizmeti sunmamalıdır.(Şirin, 2023, s. 14) Afet planı hazırlandıktan sonra pratik yapılmalıdır. Her adım ve senaryo önceden düşünülmelidir. Böylece sadece gerçek bir krize karşı değil meydana gelebilecek krizlere karşı da hazırlıklı olunur.(Taylor, 2017, s. 139)

b. Eğitim Alınmalı: Manevi ilk yardım ve diğer ilgili müdahaleler konusunda eğitim alınmalıdır. Uzman kişilerden kriz durumlarında manevi destek eğitimleri, disiplinler arası brifing, iletişim, doküman paylaşımı, bilgilendirme ve istişarelere katılınmalıdır.(Şirin, 2023, s. 15) Konuyla ilgili bir bölüm, hatta bir kitap okumak gerçek eğitimle eşdeğer olmayabilir. Sürekli bir eğitim ve öğrenilen bu beceriler düzenli olarak uygulanmalıdır.(Taylor, 2017, s. 139)

c. Yönlendirme Yapılmalı: İleri düzey klinik eğitime sahip olmayan acil manevi destek sağlayıcıları rollerinin ve sınırlarının farkında olmalı, ciddi semptomları olan kişileri eğitimli bir ruh sağlığı uzmanına yönlendirmelidir. (Ashley & Lockwood, 2007, s. 93)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

d. Bağlantı Kurulmalı: Manevi ilk yardım sağlayıcıları tek başına hareket etmemeliler. Bulundukları ilde veya çalıştıkları kuruma ait varsa kriz durumlarında destek ekipleri olup olmadıklarını öğrenmelidir. Bu destek ekiplerine dahil olmalı, bağlantı kurmalıdır. Bu sürecin nasıl başlatılacağına ilişkin bilgi için müftülüklerin manevi destek birimleri ile iletişime geçilmelidir. (Taylor, 2017, s. 139)

e. Kişisel Bakıma Dikkat Edilmeli: Manevi destek sağlayıcıları kriz durumlarında kendilerine bakmayı ihmal etmemelidirler. Kriz durumlarında gereken durumlarda ara vermeli, beslenmelerine dikkat etmeli, yeterli uyku almalıdırlar. Meslektaşları ve amirleriyle bağlantı kurmalı, yaşam kalitelerini iyileştirmek için kendileri için şifahi uygulamalar yapmalı kişisel refahlarına dikkat etmelidirler. İkincil travmayı önlemek için her manevi destek sağlayıcının duygusal, ruhsal ve fiziksel sağlığını sağlamak için güvenli ve yargısız bir ortam sunarak deneyimlerini konuşabileceği bir yer sağlanmalıdır. Bu gibi imkanlar manevi destek sağlayıcılarının kaygılarını azaltmaya ve gelecekte benzer durumlarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir.(Davidowitz-Farkas, 2007, s. 111)

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Manevi ilk yardım, kriz durumu yaşayan veya etkisinde kalan kişinin duygusal ve ruhsal iyiliğini desteklemek için sağlanan kısa süreli destektir. Olağandışı veya kriz durumu yaşayan insanlar uygun bir şekilde yas tutamazlarsa, fiziksel yaşamlarını yeniden inşa ettikten sonra bile ruhsal ve duygusal yaşamlarını asla yeniden inşa edemeyebilirler. Bir felaketin ardından yaşanan kaos ortamında insanların yas tutmasına yardımcı olmaya çalışmak, manevi destek sağlayıcılarının karşılaşacağı en büyük zorluklardan biridir. Manevi destek sağlayıcıları, afet ve kriz durumlarının mevcut zorluklarının farkında olmalı ve kayıp yaşayan bireylerin acılarına yaşamalarına, yasını zamanında ve ruhi açıdan uygun bir şekilde tutmalarına yardımcı olmak için çalışmalıdırlar.

Manevi ilk yardım din görevlileri tarafından yapılabileceği gibi bu konuda eğitim alan herkes tarafından da yapılabilir. Bu sebepten manevi ilk yardım gönüllüsü olan herkese manevi ilk yardım konularıyla ilgili staj imkanları ve simülasyon eğitimleri sağlanmalıdır.

Kriz ve afet durumlarına müdahalede bulunacak manevi destek profesyonelleri saha çalışmalarından önce teorik ve uygulama bazlı yeterlik süreçlerinden geçirilmesi ve belirlenen eksikliklerin giderilmesine yönelik hizmet içi eğitim çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Manevi destek sağlayıcıları, müdahalenin sadece teorik yönlerini değil pratik yönleri hakkında da gerekli bilgi ve beceriye sahip olmaları gerekmektedir. Yaygın eğitim modüllerinin geliştirilip kurumlar tarafından manevi ilk yardım kurs ve becerilerinin verilmesi gerekmektedir.

Manevi destek sağlayıcıları kişisel bakımlarını ihmal etmemeleri gerekmektedir. Kriz durumlarıyla çalışan manevi ilk yardım sağlayıcıları tükenmişlik durumları, şefkat yorgunluğu, ikincil travmatik stres yaşayabilmektedir. Manevi ilk yardım sadece kriz mağdurlarına sunulan bir hizmet olarak açıklanmamalı, manevi destek sağlayıcılarının ihtiyaçları da göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu bildiri, ülkemizde yeni gelişmekte olan afet ve kriz durumlarında manevi destek hizmetlerine referans aracı olması amaçlanmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

Ashley, W., & Lockwood, S. (2007). The Role Of Religious Leaders İn Crisis Response: Caring For The Soul. Içinde *Nydis Manual For New York City Religious Leaders: Spiritual Care and Mental Health for Disaster Response and Recovery* (ss. 92-99). New York Disaster Interfaith Services.

Brymer, M., Layne, C., Jacobs, A., Pynoos, R., Ruzek, J., Steinberg, A., Vernberg, E., & Watson, P. (2006). *Psychological First Aid Field Operations Guide* (2nd Edition). National Child Traumatic Stress Network National Center for PTSD.

Davidowitz-Farkas, R. Z. (2007). The Context For Going To Help: Disaster Response Chaplains. Içinde *Nydis Manual For New York City Religious Leaders: Spiritual Care and Mental Health for Disaster Response and Recovery* (ss. 108-112). New York Disaster Interfaith Services.

Demircioğlu, M., Şeker, Z., & Aker, A. T. (2019). Psikolojik İlk Yardım: Amaçları, Uygulanışı, Hassas Gruplar ve Uyulması Gereken Etik Kurallar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *11*(3), Article 3.

Erdur Baker, Ö. (2014). *Psikolojik İlk Yardım: Saha Çalışanları İçin Rehber*. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.

Komisyon. (2023a). *Afetzedelerde Gözlemlenen Tepkilere Göre Manevi İlk Yardım*. DİB Yayınları.

Komisyon. (2023b). *Afetzedelere Yönelik Manevi İlk Yardım (İlkeler)*. DİB Yayınları.

Komisyon. (2023c). *Afetzedelere Yönelik Manevi İlk Yardım (Uygulama Süreci)*. DİB Yayınları.

Massey, K., & Chaplain, B. C. C. (2006). *Light Our Way: A Guide for Spiritual Care in Times of Disaster*. National Voluntary Organizations Active in Disaster.

Roberts, S. B. (2008). *Disaster Spiritual Care: Practical Clergy Responses to Community, Regional and National Tragedy* (W. W. C. A. Sr, Ed.). SkyLight Paths.

Sage, W. (2007). The Faith Community as Intermediate and Long Term Caregiver: Stepping Forward in a Disaster. Içinde *Nydis Manual For New York City Religious Leaders: Spiritual Care and Mental Health for Disaster Response and Recovery* (ss. 15-21). New York Disaster Interfaith Services.

Şirin, T. (2023). *Afet ve Kriz Durumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte İlk Müdahale Kılavuzu*. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Derneği.

Taylor, J. (2017). Spiritual First Aid. Içinde *Disaster Spiritual Care: Practical Clergy Responses to Community, Regional and National Tragedy* (2nd Edition, ss. 128-141). Skylight

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Paths.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ÇOCUKLARDA YAS SÜRECİ VE BAŞ ETME STRATEJİLERİNİN SİSTEMATİK GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

Prof. Dr. FATMA EBRU İKİZ[1], Psk. AYŞE NUR TELLİEL[2], Psk. BEYZA NUR ŞAHBAZ[3], Psk. TUTKU EGE EREN[4]

[1]Dokuz Eylül Üniversitesi, Psikolojik Danışmanlık Uygulama ve Araştırma Merkezi, ebru.ikiz@deu.edu.tr - 0000-0003-4381-1658

[2]Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı YL, psk.aysenurtelliel@gmail.com - 0009-0008-6420-0550

[3]Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı YL, sahbazbeyzabs@gmail.com - 0009-0000-3644-8307

[4]Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı YL, tutkueeren@gmail.com - 0009-0004-6918-8950

Öz: Yas, bireyin sevdiği bir kişiyi veya nesneyi kaybetmesi sonucu yaşadığı duygu, düşünce ve davranış tepkilerinin bütünüdür. Çocuklarda yas süreci, yaş ve bilişsel gelişim düzeylerine göre farklılık göstermekte ve bu süreçte çeşitli tepkiler verebilmektedirler. Ayrıca, önceki deneyimleri, psikolojik durumları, kaybedilen kişinin hayatlarındaki yeri, kaybın gerçekleşme şekli ve beklenmedik zamanlarda meydana gelmesi gibi faktörler de yas sürecini etkileyebilmektedir. Çocuklar kayıplarının ardından, kayıplarını anlamlandırmakta zorlanabilmekte ve bu süreçte öfke, üzüntü, suçluluk gibi yoğun duygular yaşayabilmektedirler. Ayrıca okul performansında düşüş, uyku düzeninde bozulma ve sosyal ilişkilerden uzaklaşma gibi davranışsal değişiklikler gözlemlenebilmektedir. Çocuklar yaşadıkları yasla başa çıkabilmek için çeşitli başa çıkma stratejileri geliştirebilmektedirler. Çocukların geliştirdikleri bu baş etme stratejileri, kişilikleri, güçlü ve zayıf yönleri, yaş ve deneyimleri gibi faktörlere bağlı olarak şekillenmektedir. Bu stratejilerin farklılık göstermesi nedeniyle, çocukların bireysel özelliklerini ve ihtiyaçlarını anlamak yas sürecinde çocukları desteklemek için oldukça önem kazanmaktadır. Bu sistematik derleme çalışması, çocukların yas süreci ve bu süreçte kullandıkları baş etme stratejilerini incelemektedir. PRISMA modeli kullanılarak yapılan literatür taramasında, 2000-2024 yılları arasında yayımlanmış çalışmalara erişilmiştir. Google Akademik ve Ulusal Tez Merkezi veri tabanlarında "yas", "kayıp", "çocuk", "baş etme", "baş etme stratejileri", "grief", "loss", "child", "coping" ve "coping strategies" gibi anahtar kelimelerle yapılan aramalar sonucunda, 1750 yerli, 14700 yabancı kaynak ve Ulusal Tez

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Merkezi'nden 20 çalışma bulunmuştur. Dahil etme kriterlerine göre, çocuklarda yas sürecini ve baş etme stratejilerini ele alan deneysel ve nicel araştırmalar çalışma kapsamına alınmış; yetişkin yası üzerine yapılan ve tam metnine ulaşılamayan çalışmalar dışlanmıştır. Sonuçta 6 araştırma çalışmaya dahil edilmiştir. Bu sistematik gözden geçirme, çocukların yas sürecinde geliştirdikleri baş etme stratejilerinin çeşitliliğini ve etkinliğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *yas, kayıp, çocuk, baş etme, baş etme stratejileri*

1.GİRİŞ

Yas, kişinin bir yakını ya da sevdiği bir nesneyi kaybetmesi sonucu ortaya çıkan düşünce, duygu ve davranış tepkilerinin bütünüdür (Ürer, 2017). Yas, kayıp yaşayan bireylerin bu kayba karşı geliştirdikleri uyum tepkilerini ifade eder. Yas süreci, tamamlanması gereken bir süreç olup, bu süreç tamamlandığında kaybedilen kişiden ayrılmak mümkün hale gelmektedir (Bildik, 2013). Çocuklarda yas reaksiyonlarının görülüş biçimi, çocuğun yaşı veya bilişsel gelişim kapasitesinden bağımsız olarak düşünülemez. Çocuklarda zamanla ölüm ve kayıp kavramları oturmaktadır ve soyut algı geliştikçe yetişkinlerde görülen yas tepkilerinden bahsedilebilir hale gelmektedir (Ürer, 2017).

Çocuklar da yetişkinler gibi çeşitli kayıplarla karşılaşabilirler. Anne, baba, kardeşlerinin veya akrabalarının ölümü, ebeveynlerinin boşanması, bakım evine yerleştirilme ya da evlat edinilme gibi sebeplerle sevdiklerinden ayrılabilmektedirler. Aynı zamanda, arkadaşlarının hastalanması veya ölmesi ya da sevdikleri kişilerin uzak bir yere taşınması gibi durumlar da çocuklarda kayıp duygusuna yol açabilmektedir. Bütün bu kayıplar çocuklarda yas sürecini ve buna verdikleri tepkileri tetikleyebilmektedir. Çocuklar, ölüm ya da kayıp karşısında çeşitli tepkiler gösterebilmektedirler. Çocuklardaki yas sürecini karmaşık hale getiren faktörler arasında, kaybın şekli ve sonrasında sağlanan psikososyal desteklerin yeterliliği gibi unsurlar bulunmaktadır. Hayatta kalan ebeveyn ya da bakım veren kişinin sağlıklı bir yas süreci geçirmesi, çocuğun yas sürecini doğrudan etkilemektedir. Her bireyin hayatında pek çok kayıp veya kayıp tehdidi bulunmaktadır. Sevilen birinin ölümü, organ kaybı, göç etme gibi zorlayıcı yaşam deneyimleri de yas sürecine sebep olabilmektedir. Ölüm ise en acı verici kayıp olarak kabul edilmektedir (Türk Psikologlar Derneği, 2014).

Yas süreci üzerine yapılan araştırmalar, çocukların yetişkinlere kıyasla kayıp durumlarında farklı ve daha zorlu bir süreç yaşadıklarını göstermektedir. Özellikle ebeveyn kaybı yaşayan çocuklar, vefat eden ebeveynin geri dönemeyecek olması gerçeğini tam olarak kavrayamamaları ve ebeveynlerinin temel güven kaynakları olması nedeniyle yas süreçleri daha zorlu geçebilmektedir (Bildik, 2013).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çocukların yas tutma şekli yaşlarına, kişiliklerine ve gelişim aşamalarına bağlı olarak değişebilir. Ayrıca, önceki deneyimleri, psikolojik durumları, kaybedilen kişinin hayatlarındaki yeri, kaybın gerçekleşme şekli ve beklenmedik zamanlarda meydana gelmesi gibi faktörler de yas sürecini etkileyebilir. Çocuklar kayba, yetişkinler gibi tek tip tepki göstermemektedirler (Kıvılcım ve Gümüş Doğan, 2014).

Çocukların ilk tepkileri genellikle şu şekildedir: Birinci evre, şok ve inkar dönemidir; bu dönemde çocuklar, ölüm karşısında şaşkınlık ve inkar tepkileri verebilmektedirler. Ölen kişinin geri döneceğine inanabilmekte ve tepkileri genellikle yoğun ağlama, olay hiç yaşanmamış gibi davranma, sessizlik veya aşırı hareketlilik şeklinde olabilmektedir; bunlar şok sonrası savunma mekanizmalarıdır. İkinci evre, arama ve öfke dönemidir; bu süreçte çocuklar, kaybettikleri kişiyi geri kazanma çabasına girmektedirler. Şok ve inkar döneminde ölümü gerçeklikle bağdaştıramayan çocuklar, zamanla kaybın geri dönmeyeceğini ve ölen kişiyi bir daha göremeyeceklerini fark etmeye başlamaktadırlar ve bu öfke duymalarına yol açabilmektedir. Bu dönemde okulda uyum sorunları gibi davranışsal değişiklikler görülebilmektedir. Üçüncü evre, hüzün ve onarma dönemidir; kayıplarının geri dönmeyeceğini tamamen kavradıklarında çocuklar derin bir hüzün ve depresyon yaşayabilmektedirler. Bu dönemde, kendilerini suçlamakta ve depresif belirtiler gösterebilmektedirler. Ancak, duygularını uygun bir şekilde ifade etmeleri, sonraki aşamaya daha sağlıklı geçmelerini sağlamaktadır. Son aşama ise, uyum ve ileriye yönelme dönemidir. Bu aşama genellikle yavaş ilerlemektedir; çocuklar hala hüzün hissetse de rutin aktivitelere katılımları bu dönemde artmaktadır (Şahin, 2021).

Çocuklar yas sürecinin getirdiği duygusal zorluklarla baş ederken, bir yandan da günlük yaşantılarına devam edip yeni duruma adapte olmaktadırlar. Zamanla, tekrar geleceğe dair düşünmeye başlamakta ve yaşamlarına ileriye dönük bakabilmektedirler (Şahin, 2021). Yas tutan bir çocuğun belirtileri genellikle duygusal ve davranışsal değişiklikler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Çocuklar genellikle üzüntü hissetmektedirler, ancak bu duygu sabit değildir ve zamanla değişebilmektedir. Ruh hallerinin değişkenliği, aktivite seviyeleri, iştah ve uyku düzenlerindeki dalgalanmalar fark edilebilmektedir. Ayrıca yas tutan çocuklar uygun olmayan zamanlarda bile öfkesini ifade edebilmekte ve dışa vurabilmektedirler. Ölen kişiyle ilgili hayaller kurabilmekte ve kendini suçlama eğiliminde olabilmektedirler. Bu nedenle, kaybıyla meşgul olmakta ve duygularını ifade etmekte zorlanabilmektedirler. Samimiyete ve güvenli iletişime, bazen duygularını paylaşmak istemeyebilirken bazen samimi iletişim kurmak istemesi gibi farklı tepkiler gösterebilmektedirler. Bu dalgalanmalar, çocuğun duygusal denge kurma sürecinin bir parçasıdır (Şahin, 2021).

Çocuklar ile yetişkinlerin yas süreçleri farklılık göstermektedir. Örneğin, bir ebeveynin ölümü durumunda, hayatta kalan ebeveyn ile çocuğun yaşadığı yas süreci benzer olmamaktadır. Yetişkinler genellikle yası daha derinlemesine hissederken, çocuklar ilk şoku daha kısa bir sürede atlatabilmektedirler. Sürecin bu farklılığı nedeniyle yetişkin ile çocuk arasında uyumsuzluklar ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda yetişkin, çocuktan kendi tepkilerine benzer

tepkiler vermesini beklememelidir (Attepe, 2010). Yas ve kaybın nasıl anlaşıldığı ve nasıl ele alındığına ilişkin yaklaşımlar konusunda birçok farklı baş etme stratejileri vardır. Çocukların baş etme stratejileri, onların yaş, gelişim düzeyi ve deneyimleriyle şekillenir. Her çocuk farklı bir kişiliğe, güçlü ve zayıf yönler dizisine sahiptir. Dolayısıyla, baş etme becerileri de bireyin bu özelliklerine göre çeşitlilik gösterir. Çocuklar için, sevdikleri birinin ölümüyle başa çıkarken yapılandırılmış bir rutine geri dönmenin önemi büyüktür. Bu kavram, basitçe, yapılandırılmış bir güne veya rutine dönmek, ölümle ilgili kafa karışıklığı ve kaos duyguları gibi zorluklarla başa çıkmaya yardımcı olabilir. Rutinlerin ve yapıların sağladığı güvenlik ve istikrar duygusu, çocukların yaşadıkları kayıptan sonra bile hayatlarının bir düzen içinde devam ettiğini görmelerine yardımcı olabilir. Bu, onların duygusal iyilik hallerini korumalarına ve yaşadıkları travmatik deneyimle başa çıkmalarına destek olabilir (Kuehn, 2013). Çocukların parça parça yas tutma ve yasları arasında eğlenmeye ve oynamaya devam etme konusundaki doğal eğilimleri ve gereklilikleri vurgulanmıştır. Bu, çocukların duygusal esnekliklerini ve oyunun iyileştirici gücünü sergileyen önemli bir bulgudur. Çocuklar, bir an üzgün olabilirler, bir sonraki an mutlu olup oynayabilirler ve aradaki tüm duyguları yaşayabilirler. Çocukların sürekli olarak kayıp üzerinde durmak yerine, yaşamlarına devam etmeleri ve oynamaları, onların doğal bir iyileşme sürecine işaret edebilir. Oyun, çocukların duygusal ifadelerini ve deneyimlerini işlemelerine yardımcı olabilir ve aynı zamanda onları stres ve kaygıdan uzaklaştırabilir. Bu nedenle, çocukların duygusal ve zihinsel sağlığını desteklerken, aynı zamanda yaşamın her alanında karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmalarına da yardımcı olabilir (Kuehn, 2013). Anlam oluşturmanın önemi, kişinin ölen sevdiği kişiyle bağını nasıl koruduğuna dair algısı ve inancı, onun ölümünü anlamlandırmanın belirli bir yoludur. Anlamlandırmada sevdiklerinin ölümünde bir anlam görebilen çocukların olumlu başa çıkma stratejilerini sürdürme olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermiştir. Yas tutan bir çocuğun etrafını sarmak ve gereken duygusal ve fiziksel desteği sağlamak son derece önemlidir. Yas sürecinde olan bir çocuğun toplum desteği aldığında, ölümle başa çıkma olasılıklarının arttığına inanmışlardır. Toplum desteği, duygusal ve manevi destek sağlamanın yanı sıra günlük yaşamın gereksinimlerini karşılamak konusunda önemlidir; bu destek, para, yiyecek ve çocuk bakımı gibi pratik konularda da yardımcı olabilir. Toplum desteği, yaşadıkları deneyimde yalnız ve izole hissetmemelerini ve çevrelerindeki diğer kişilerin desteğini hissetmelerini sağlar ve yasla başa çıkabilmelerine yardımcı olur (Kuehn, 2013). Baş etme biçimleri problem odaklı baş etme ve duygusal odaklı baş etme olarak iki boyutlu ele alınabilmektedir. Çocukların duygusal odaklı baş etme stratejilerini; kardeş dayanışması ve kardeşlerin varlığı, annenin vasiyetini gerçekleştirme, koruyucu ve destekleyici sosyal çevreden yararlanma gibi davranışlar; şiddete tepki verme ve inanç temelli baş etme gibi stratejiler oluşturmaktadır. Çocukların problem odaklı baş etme stratejilerini ise, tüm çocuklar için geçerli olmasa da, çocukların olay sonrası psikiyatrik ve psiko-sosyal destek alması oluşturmaktadır (Erükçü Akbaş ve Karataş, 2020).

2.YÖNTEM

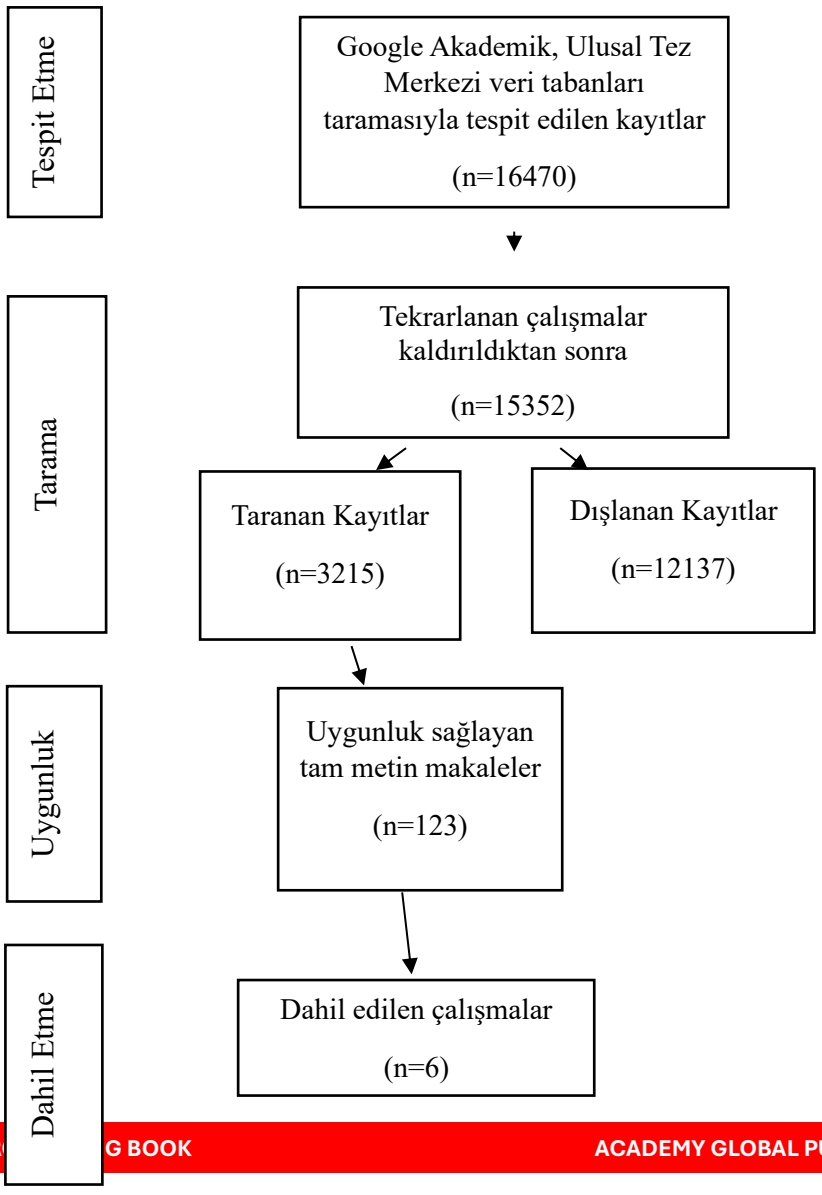
Çocuklarda yas ile baş etme stratejilerinin incelenmesi kapsamında sistematik gözden geçirme yöntemi ile yapılan bu çalışmada literatür taraması yapılırken PRISMA modeli

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kullanılmıştır. Bu çalışma için Google Akademikte ve Ulusal Tez Merkezinde "yas", "kayıp", "çocuk", "baş etme", "grief", "loss", "child", "coping", "coping strategies" anahtar kelimeleri taranmış, çeşitli makale ve tez çalışmalarına erişilmiştir. Anahtar kelimelerle yapılan literatür taraması 2000 ile 2024 arasında yapılan çalışmaları seçerek yapılan arama sonucunda Google Akademikte 1750 yerli kaynak, 14700 yabancı kaynak bulunmuştur. Ulusal Tez Merkezinde yapılan aramada ise 20 çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışmaya çocuklarda yası ele alan araştırmalar, çocuklarda yas ile baş etme stratejilerinin eklendiği çalışmalar, deneysel ve nicel araştırmalar dahil edilmiş, yetişkin yasını ele alan çalışmalar, derleme çalışmaları, tamamına erişilemeyen çalışmalar ise çalışmadan dışlanmıştır. Dahil etme ve dışlama kriterleri sonucu yapılan incelemede bazı çalışmalar konuyla alakalı olmadığından dışlanmış en son olarak çalışmaya 6 araştırma dahil edilmiştir.

Görsel 1.

PRISMA Akış Şeması

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

3.BULGULAR

Çalışmaya dahil edilen araştırmaların örneklemleri incelendiğinde 3 araştırmada 10 (Doğan, vd., 2018), (Kuehn, 2013), (Akay, 2022) bir araştırmada 97 (Hidalgo, vd., 2022), bir araştırmada 39 (Coşkun, 2009) ve bir araştırmada 82 (Smith ve Brodzinsky, 2002) katılımcı ile çalışıldığı görülmektedir. Araştırmalarda bulguların görüşme, yarı yapılandırılmış görüşme ve ölçekler yardımı ile toplandığı, katılımcılar ebeveynlerini kaybetmiş çocuklardan veya yas terapisi konusunda deneyimli uzmanlardan seçildiği görülmektedir.

Dahil edilen çalışmalarda kullanılan ölçme araçları incelendiğinde;

Doğan ve arkadaşlarının 2018 yılında Türkiye 'de yaşayan, babası vefat etmiş 10-18 yaş arası 10 çocuk ve ergen öğrenci ile yaptığı çalışmada ölçme aracı olarak görüşme kullanıldığı görülmektedir.

Hidalgo ve arkadaşlarının 2022 yılında son 2 yıl içinde ebeveyn (n=39), nene/dede (n=31) veya kardeş (n=27) kaybı yaşamış 8 ile 18 yaş arasında 13 siyah, 22 beyaz, 62 Hispanik toplam 97 çocuk ile yaptığı çalışmada ölçme aracı olarak Demografik bilgi formu, Manevi Başa Çıkma Stratejileri Ölçeği, Hogan Yas Envanteri, Spence Çocuk Anksiyete Ölçeği ve Çocuk Depresyon Envanteri kullanıldığı görülmektedir.

Kuehn'nin 2013 yılında toplam 10 yas terapisti, yas konusunda deneyimli sosyal hizmet uzmanları ve yas konusunda deneyimli diğer danışmanlar ile yaptığı çalışmada ölçme aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme kullanıldığı görülmektedir.

Akay'ın 2022 yılında, İstanbul'da ikamet eden minimum 6 ay önce baba kaybı yaşamış 10 göçmen çocuk ile yaptığı çalışmada ölçme aracı olarak Bilgilendirilmiş Ebeveyn Onam Formu, Bilgilendirilmiş Çocuk Onam Formu ve görüşme kullanıldığı görülmektedir.

Coşkun'un 2009 yılında, Boğaziçi Üniversitesi'nde okuyan 11-18 yaş aralığında anne ya da babasını kaybetmiş 18-25 yaş arası 25'i kadın 14'ü erkek toplam 39 öğrenci ile yaptığı çalışmada ölçme aracı olarak Demografik Bilgi Formu, Yas Ritüelleri Anketi, Sosyal Desteğe Ulaşılabilirlik ve Memnuniyet Ölçeği, Yas Tepki Ölçeği, Ebeveyn Kaybı ile Başa Çıkma Ölçeği ve Ebeveyn Kaybına Uyum Ölçeği kullanıldığı görülmektedir.

Smith ve Brodzinsky'nin 2002 yılında, 8-12 yaşları arasında 42'si erkek, 40'ı kız 34'ü beyaz, 30'u Afro-Amerikan, 16'sı Asyalı, 2'si karışık ırk kökenli toplam 82 evlat edinilmiş çocuk ile yaptığı çalışmada ölçme aracı olarak Yarı yapılandırılmış görüşme, Doğum Ebeveyni Kayıp Değerlendirme Ölçeği, Çocuklar ve Gençler için Başa Çıkma Ölçeği, Çocuklar için Benlik

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Algısı Profili, Çocuk Depresyon Envanteri, Gözden Geçirilmiş Çocuklarda Açık Kaygı Ölçeği ve Çocuk Davranış Kontrol Listesi Ebeveyn Formu kullanıldığı görülmektedir.

Çalışmalarda ulaşılan sonuçlar incelendiğinde ise;

Doğan ve arkadaşlarının 2018 yılında yaptığı araştırmada katılımcılardan 6 öğrencinin kayıp sonrası kendilerine en iyi gelen şeyin kitap okumak, gezip dolaşmak, oyun oynamak gibi aktiviteler, 3 öğrencinin en iyi gelen şeyin anneleri, 3 öğrencinin düşünmemeye çalışmak, 2 öğrencinin babaları hakkında konuşmak olduğunu, 1 öğrencinin tutarlı davranılması olduğunu söylediği, çalışmaya katılan 1 öğrencinin hatırlamadığını belirttiği görülmüştür.

Hidalgo ve arkadaşlarının 2022 yılında yaptığı araştırmada manevi başa çıkma ile dini başa çıkma incelenmiş, manevi başa çıkma yöntemleri daha fazla kişisel gelişim ile ilişkili olmasına karşın daha çok kaygı ve üzüntü ile de bağlantılı çıkmıştır. Daha küçük çocukların ve siyahi çocukların daha fazla kaygı yaşadığı sonucu çıkmıştır.

Kuehn'nin 2013 yılında yaptığı araştırmada çocuklarda önemli baş etme stratejilerinin rutinlere geri dönüş, oyun oynamak, model alarak baş etmek, duyguları tartışmak ve deneyimi normalleştirmek için bir alana sahip olmak, ölümü konuşmak, ölen kişiyle olan bağı hissetmek, daha iyi bir yerde olduklarına, izlediklerine inanmak gibi inançlar geliştirmek, ölen kişi için olan ritüellere katılmak, aile, arkadaşlar, çevre gibi sosyal desteğe sahip olmak olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Akay'ın 2022 yılında yaptığı araştırmada katılımcıların en çok kullandıkları baş etme stratejilerinin inkar, özdeşleşme, onarma çabası, rüyalar ve hayaller, suçluluk hissini karşı avuntu ve kabir ziyareti olduğu gözlemlenmiştir.

Coşkun'un 2009 yılında yaptığı araştırmada başa çıkma yaklaşımları ve ebeveyn kaybına uyum açısından erkekler ve kadınlar arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Yas ritüellerine bağlılığın ebeveyn kaybına uyumu olumlu yönde etkilediği sonucu çıkmıştır. Ayrıca sosyal destek arttıkça başa çıkma puanlarının arttığı görülmüştür.

Smith ve Brodzinsky'nin 2002 yılında yaptığı araştırmada başa çıkmanın cinsiyete göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Çocukların problem çözme veya davranışsal kaçınma başa çıkma yöntemlerinden daha fazla yardım arama ve bilişsel kaçınma yöntemlerini kullandıkları sonucu çıkmıştır. Öz ebeveyn kaybına ilişkin daha yüksek düzeyde olumsuz duygulanımın kaçınmacı başa çıkma stratejileriyle, merak/ilginin ise aktif başa çıkma stratejileriyle ilişkili olduğu ön görülmüş, ikinci hipotez doğrulanmasına karşın ilk hipotez anlamlılık düzeyine

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ulaşmamıştır. Ayrıca davranışsal olarak kaçınmacı başa çıkma hem anksiyete hem de depresyon puanlarıyla anlamlı derecede ilişkili bulunmuştur.

Çizelge 1.
Araştırmaya Dahil Edilen Çalışmaların Özellikleri

Yazar ve Yıl	Araştırma Grubu	Kullanılan Ölçme Araçları	Araştırmanın Sonuçları
Doğan, vd., (2018)	Türkiye'de yaşayan babası vefat etmiş 10-18 yaş arası 10 çocuk ve ergen öğrenci	Görüşme	6 öğrenci kendilerine en iyi gelen şeyin kitap okumak, gezip dolaşmak, oyun oynamak gibi aktiviteler, 3 öğrenci en iyi gelen şeyin anneleri, 3 öğrenci düşünmemeye çalışmak, 2 öğrenci babaları hakkında konuşmak olduğunu, 1 öğrenci tutarlı davranılması olduğunu söylemiştir. Çalışmaya katılan 1 öğrenci hatırlamadığını belirtmiştir.
Hidalgo, vd., (2022)	Son 2 yıl içinde ebeveyn (n=39), nene/dede (n=31) veya kardeş (n=27) kaybı yaşamış 8 ile 18 yaş arasında 13 siyah, 22 beyaz, 62 Hispanik toplam 97 çocuk	Demografik bilgi formu, Manevi Başa Çıkma Stratejileri Ölçeği, Hogan Yas Envanteri, Spence Çocuk Anksiyete Ölçeği ve Çocuk Depresyon Envanteri	Manevi başa çıkma ile dini başa çıkma incelendiğinde manevi başa çıkma yöntemleri daha fazla kişisel gelişim ile ilişkili olmasına karşın daha çok kaygı ve üzüntü ile de bağlantılı çıkmıştır. Daha küçük çocukların ve siyahi çocukların daha fazla kaygı yaşadığı sonucu çıkmıştır.
Kuehn (2013)	Uzmanlık ve kartopu örneklemi ile seçilen toplam 10 yas terapisti, yas konusunda deneyimli sosyal hizmet uzmanları ve yas konusunda deneyimli diğer danışmanlar	Yarı yapılandırılmış görüşme	Çocuklarda önemli baş etme stratejilerinin rutinlere geri dönüş, oyun oynamak, model alarak baş etmek, duyguları tartışmak ve deneyimi normalleştirmek için bir alana sahip olmak, ölümü konuşmak, ölen kişiyle olan bağı hissetmek, daha iyi bir yerde olduklarına, izlediklerine inanmak gibi inançlar geliştirmek, ölen kişi için olan ritüellere katılmak, aile, arkadaşlar, çevre gibi sosyal desteğe sahip olmaktır.
Akay (2022)	İstanbul'da ikamet eden minimum 6 ay önce baba kaybı	Bilgilendirilmiş Ebeveyn Onam Formu, Bilgilendirilmiş	Katılımcıların en çok kullandıkları baş etme stratejilerinin inkar, özdeşleşme, onarma çabası, rüyalar ve hayaller, suçluluk hissini karşı avuntu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

	yaşamış 10 göçmen çocuk	Çocuk Onam Formu, Görüşme	ve kabir ziyareti olduğu gözlemlenmiştir.
Coşkun (2009)	Boğaziçi Üniversitesi'nde okuyan 11-18 yaş aralığında anne ya da babasını kaybetmiş 18-25 yaş arası 25'i kadın 14'ü erkek toplam 39 öğrenci	Demografik Bilgi Formu, Yas Ritüelleri Anketi, Sosyal Desteğe Ulaşılabilirlik ve Memnuniyet Ölçeği, Yas Tepki Ölçeği, Ebeveyn Kaybı ile Başa Çıkma Ölçeği, Ebeveyn Kaybına Uyum Ölçeği	Başa çıkma yaklaşımları ve ebeveyn kaybına uyum açısından erkekler ve kadınlar arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Yas ritüellerine bağlılığın ebeveyn kaybına uyumu olumlu yönde etkilediği sonucu çıkmıştır. Ayrıca sosyal destek arttıkça başa çıkma puanlarının arttığı görülmüştür.
Smith ve Brodzinsky (2002)	8-12 yaşları arasında 42'si erkek, 40'ı kız 34'ü beyaz, 30'u Afro-Amerikan, 16'sı Asyalı, 2'si karışık ırk kökenli toplam 82 evlat edinilmiş çocuk	Yarı yapılandırılmış görüşme, Doğum Ebeveyni Kayıp Değerlendirme Ölçeği, Çocuklar ve Gençler için Başa Çıkma Ölçeği, Çocuklar için Benlik Algısı Profili, Çocuk Depresyon Envanteri, Gözden Geçirilmiş Çocuklarda Açık Kaygı Ölçeği, Çocuk Davranış Kontrol Listesi Ebeveyn Formu	Başa çıkmanın cinsiyet göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Çocukların problem çözme veya davranışsal kaçınma başa çıkma yöntemlerinden daha fazla yardım arama ve bilişsel kaçınma yöntemlerini kullandıkları sonucu çıkmıştır. Öz ebeveyn kaybına ilişkin daha yüksek düzeyde olumsuz duygulanımın kaçınmacı başa çıkma stratejileriyle, merak/ilginin ise aktif başa çıkma stratejileriyle ilişkili olduğu ön görülmüş, ikinci hipotez doğrulanmasına karşın ilk hipotez anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır. Ayrıca davranışsal olarak kaçınmacı başa çıkma hem anksiyete hem de depresyon puanlarıyla anlamlı derecede ilişkili bulunmuştur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

4.SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışmaya dahil edilen çalışmaların sonuçları incelendiğinde sosyal desteğin yas ile başa çıkma konusunda önemli bir kavram olduğu sonucu çıkmıştır. Aileden, akrabalardan, arkadaşlardan ve diğer sosyal çevrelerden alınan destek ile çocuk olumsuz duygulardan ve yasın uzamasına ve patolojik hale gelmesine neden olabilecek olan kaygılardan uzaklaşabilmektedir. Kaybı yaşamasına karşın diğer sevdiklerinin yanında ve ona destek olduğunu gören çocuk yalnızlık, umutsuzluk gibi olumsuz duygulardan arınıp sağlıklı bir yas sürecine girebilmektedir.

İncelenen çalışmalarda ölüm hakkında ve ölen hakkında yapılan konuşmaların yas sürecinde önemli bir yeri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölüm hakkında yapılan konuşmalar çocuğun şok ve inkar evresini daha çabuk atlatabilmesine, ölümü kabullenebilmesine, yaşamın normal bir süreci olduğunu ve herkesin bir gün bunu yaşayacağını anlayabilmesine katkı sağlamaktadır. Çocuğa ölümün gerçek bir şekilde anlatılmaması çocukta kaygıya neden olabilmektedir. Ölüm hakkında yapılan bu konuşmalar kaygının önüne geçmek için oldukça önemlidir. Ölen hakkında yapılan konuşmalar, ölenin, eski günlerin anılması da kaygıları hafifletmekte ve kaybı kabullenme konusunda çocuğa destek olmaktadır.

Ritüellere katılımın da önemli bir başa çıkma yöntemi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu ritüeller farklı kültürlerde farklı yöntemlerle karşımıza çıkabilmesine karşın evrensel bir başa çıkma yöntemidir. Örneğin incelenen çalışmalarda kabir ziyaretinin çocuklarda yas ile başa çıkabilme konusunda işe yaradığı görülmüştür. Kabirler kişide sevdiği kişinin ölümüne rağmen bu dünyadaki yerini koruduğuna dair bir sembol olarak karşımıza çıkabildiği gibi dua okumak gibi dini başa çıkma yöntemlerini gerçekleştirebilmek için bir alan olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Bu dini başa çıkma yöntemlerinin de yas sürecinde olumlu yönde etkileri olduğu görülmektedir. Ahiret inancı gibi inançların da kayıp ile başa çıkabilmek yönünde kişiye destek verdiği görülmektedir.

Çalışmalar incelendiğinde bir diğer önemli baş etme şeklinin rutinlere geri dönüş olduğu görülmektedir. Bu noktada hayatta kalan ebeveyne veya bakım verene önemli bir görev düşmektedir. Çocuğun yas sürecinde diğer ebeveynin davranışları oldukça etkili olmaktadır. Kendi yas sürecini sağlıklı bir şekilde atlatamayan ebeveyn ya da bakım vereni model alan çocuk sevdiği kişinin ölümünden sonra normal hayatına dönüş yapma konusunda zorlanmaktadır. Bu noktada çocuğun ve ailenin rutinlerine dönmesi önemlidir. Bu kaybın hayatında değişikliklere neden olmasına karşın tüm hayatını değiştirmeyeceğini anlayabilmesi rutinlere oldukça çabuk bir şekilde geri dönüş sayesinde olmaktadır.

Ayrıca çalışmalar incelendiğinde kitap okumak, gezintiye çıkmak ve özellikle oyun oynamak gibi aktiviteler yapmanın çocuklarda yas ile baş etme sürecinde olumlu katkıları olduğu görülmüştür. Bunları yaparak çocuk hem kafasından olumsuz düşünceleri uzaklaştırabilmekte

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

hem de her zamanki hayatına dönüş yapabilmektedir. Sevdikleriyle ve akranlarıyla yaptığı aktiviteler sonucunda çocuk kaybın ve ölümün yarattığı kaygılardan uzaklaşabilmektedir. Kayıp ile başa çıkmakta zorluklar yaşayan çocuklarda oyun oynamanın, özellikle uzmanlardan aldığı oyun terapisinin etkili olduğu da bilinmektedir. Kendisini, duygu ve düşüncelerini anlatamayan, kaybın yarattığı kaygı ve üzüntülerini bastıran çocuklarda oyun, çocuğun kendini anlatabilmesi yönünde ona destek çıkabilmektedir.

KAYNAKÇA

Akay, D. (2022). *Savaş ve zorunlu göç nedeniyle yas mağduru olmuş çocuklarda baba kaybının izleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Attepe, S. (2010). Anne baba kaybının çocuklar üzerindeki etkileri. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, 6*(23), 23-28.

Bildik, T. (2013). Ölüm, kayıp, yas ve patolojik yas. *Ege Tıp Dergisi, 52*(4), 223-229.

Coşkun, D. (2009). *Young adults' reconciliation with their mourning after parental loss between the ages of 11 and 18* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.

Doğan, Ö. F., Köroğlu, A. Y., Çoban, Ç., Budak, O. & Uslu, M. (2018). *Vefat nedeniyle baba kaybına uğrayan çocuk ve ergenlerin yas sürecinde yaşadıkları.* III. INES Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan bildiri, Antalya.

Erükçü Akbaş, G. & Karataş, K. (2020). Kadın cinayetleri sonrası geride kalan çocuklar ve bakımveren kardeşlerin baş etme stratejileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 31*(1), 152-173.

Hidalgo, I. M., Youngblut, J. M., Brooten, D., Hannan, J., & Bauman, W. (2022). Children's spiritual coping and its effects on children's grief, personal growth and mental health 2-24 months after the death of a parent, grandparent, or sibling. *Journal of Pediatric Health Care*, *36*(2), 212.

Kıvılcım, M. & Gümüş Doğan, D. (2014). Çocuk ve ölüm. *Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi, 21*(1), 80-85.

Kuehn, P. D. (2013). *Cultural coping strategies and their connection to grief therapy modalities for children: An investigation into current knowledge and practice* [Yüksek lisans tezi]. St. Catherine University.

Smith, D. W. & Brodzinsky, D. M. (2002). Coping with birthparent loss in adopted children. *J Child Psychol Psychiatry*, *43*(2), 213-23.

Şahin, M. (2021). Ebeveyn kaybı yaşamış çocukları destekleme rehberi. https://www.aile.gov.tr/media/95240/ebeveyn-kaybi-yasamis-cocuklari-destekleme-rehberi.pdf

Türk Psikologlar Derneği. (2014). Çocuklarda yas: Anne baba el kitabı. https://www.omermiracyaman.com/sites/default/files/ders/shlo3/cocuklarda_yas-bir_sosyal_calismaci_el_kitabi.pdf

Ürer, E. (2017). Çocuklarda ölüm ve yas üzerine bir inceleme. *Dini Araştırmalar, 20*(52), 131-140.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

AİLE DANIŞMANLIĞI AÇISINDAN YAS SÜRECİNDE DUYGU DÜZENLEMENİN ETKİSİ

Prof. Dr. FATMA EBRU İKİZ[1], Psk. ALPEREN ALTINTAŞ[2], Psk. ARDA ÖZBATIR[3], Psk. HURİYE GÜÇLÜ[4], Psk. FULYA ÖZBERK[5]

[1]Dokuz Eylül Üniversitesi, Psikolojik Danışmanlık Uygulama ve Araştırma Merkezi, ebru.ikiz@deu.edu.tr- 0000-0003-4381-1658

[2]Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, alprn.altintas@gmail.com- 0009-0004-1397-395X

[3]Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, ardaozbtr99@gmail.com- 0009-0000-0276-3501

[4]Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, huriyeyanik998@gmail.com- 0009-0008-1691-5244

[5]Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, fulya_ozberk@hotmail.com- 0009-0002-2002-1303

ÖZET

Yas, bir kayıp deneyimiyle ortaya çıkan hayatın olağan, dinamik ve çok boyutlu ancak zor bir sürecidir. Bireyin iyileşme sürecini farklı değişkenler etkileyebilir ve yas bazen doğal akışından çıkarak uzayabilir, komplike hale gelebilir veya patolojik durum oluşturabilir. Yas süreci, bireylerin zorlayıcı duyguları deneyimlemesine sebep olur ve bu duygularla baş etmesini gerektirir. Yas sürecinde, öfke, kaygı, keder, yalnızlık, özlem, suçluluk, üzüntü gibi birçok olumsuz ve depresif duygu açığa çıkabilir. Duygularla baş etmenin farklı yollarının olması ve her bireyin öznel deneyiminin olması, yas süreçlerini komplike hale getiren diğer faktörlerdir. Duygu düzenleme becerisi ise bireylerin yaşamları boyunca zaman zaman karşılaştıkları olaylar karşısında kullanmak durumunda kaldığı becerileridir. Bu becerinin, yaşamın çoğu alanında mesela; kişinin deneyimlediği bir olay karşısında verdiği tepkileri, duyguları, içsel süreçleri, düşünceleri ve davranışları gibi birçok çeşitli süreç üzerinde aktif bir şekilde etkisi vardır. Dolayısıyla, duyguları düzenleme becerilerinin yas sürecinde etkili olabileceği düşünülmüş ve son yıllarda bu konuda araştırmalara önem verilmiştir. Bu çalışmanın amacı, yas sürecinde duygu düzenlemenin etkisini inceleyen araştırmaları sistematik olarak gözden geçirmektir. Sistematik derleme, PRISMA Modeli kullanılarak yapılmıştır. Bu amaçla Google Akademik, YÖK ulusal tez merkezi, Dergipark ve Dokuz Eylül Üniversitesi e-kütüphane veri tabanlarında "yas", "kayıp", "duygu düzenleme", "duygu düzenleme becerileri", "baş etme" anahtar kelimeleri kullanılarak alan yazında Türkçe ve İngilizce olarak tarama yapılmıştır. 2015-2024 yılları arasında yayınlanan çalışmalara yönelik tarama yapılmıştır. Yapılan alan yazın araştırması sonucunda, dahil etme ve dışlama kriterleri belirlenmiştir. Yas süreci ve duygu düzenleme hakkında 11 adet nicel araştırmadan 6 tanesi çalışmaya dahil edilmiştir. Dahil edilen

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

6 makale 2137 katılımcıyı içermektedir. Seçilen çalışmaların araştırma desenleri ve katılımcı grupları, titizlikle gözden geçirilmiştir. Bu süreçte, grupların belirlenme yöntemleri, oturum sayıları, süreleri, içerikleri, kullanılan ölçme araçları ve elde edilen sonuçlar detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yas, kayıp, duygu düzenleme, duygu düzenleme becerileri, aile danışmanlığı

YAS SÜRECİ VE DUYGU DÜZENLEME İLİŞKİSİ: SİSTEMATİK GÖZDEN GEÇİRME

1.GİRİŞ

Yas, bireyin sevdiği bir kişinin ani ölümü sonrası bireyin iç dünyası ile gerçeklik arasında uzlaşma sağlayabilmek adına verdiği tepkileri içeren süreçtir (Volkan, 2008). Bu tepkiler başlarda oldukça şiddetli olup zamanla hafifler ardından kişi hayatın normal akışına döner (Cesur, 2017).

Normal olarak tanımlanan yas sürecinde birey, iç dünyasında yaşadığı kaybı tanımlar ve kabul eder. Tanımlama ve kabul etme süreci tamamlandıktan sonra birey, yas durumundan önceki eski yaşantısına dönerek hayattan keyif almaya başlar ve gelecek adına planlar yapar. Bu noktada, bireyin iyileştiği ve yas sürecinin tamamlandığı görülür (Maercker ve ark., 2012). Psikoloji literatürü normal yas sürecini yaklaşık olarak altı ay olduğunu ön görmektedir (Bildik, 2013; Prigerson ve ark., 2009).

Yas sürecinde bireyler genellikle benzer süreçlerden geçer ve benzer tepkiler verirler; bu, duruma adapte olmalarını sağlar. Yapılan bazı araştırmalar sonucunda, bazı bireylerde işlev kaybı, zararlı madde ve ilaçların kullanımı sonucunda ölüm riskinin kritik düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur (Prigerson ve ark., 2009; chulz ve ark., 2001). Kendileri için büyük bir anlam taşıyan kayıplarda, yas sürecinde bu kişilerde davranışsal ve psikolojik sorunların klinik düzeye çıkabileceği görülmektedir.

Yas süreci farklı değişkenlere bağlı olarak bazen olağan akışından çıkarak daha karmaşık bir durum alabilir. Karmaşık yas sürecini normal yas sürecinden ayıran faktörler, normal yasa göre sürecin uzun olması, depresif belirtilerin oldukça şiddetli olması, normal yaşama bir türlü uyum sağlayamama, stres düzeyinin sürekli yüksek seyretmesi şeklinde gözlemlenmektedir (Prigerson ve ark., 1995).

Depresyon, kaygı bozukluğu ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) gibi patolojik bozuklukların kriterlerinin altında karmaşık yas sürecinin incelenmesi bazı araştırmacılar tarafından önerilmiştir (Zisook, ve ark., 2012; Maraş 201). Yeni yapılan araştırmaların sonucu, depresyon ve anksiyete semptomlarının karmaşık yas sürecinde ortaya çıkan semptomlardan farklı olduğunu bulmuştur (Lichtenthal, ve ark. 2004; Boelen ve Van den Bout, 2005). Prigerson, Horowitz, Jacobs ve diğerleri yaptıkları son çalışmalarda DSM-4 versiyonunun yas tanı kriterlerini yetersiz bulmuşlardır. Bu nedenle, uzamış yas sendromu adı altında yeni tanı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kriterleri oluşturmuşlardır. Ardından DSM-5'te sürekli karmaşık yas bozukluğu başlığı altında yer almıştır.

Bireyin yas sürecinde verdiği tepkiler genellikle evrenseldir ve normal olarak kabul edilir. Sevdiği kişinin kaybı sonrası girilen yas sürecinin evrensel tepkileri olduğu gibi, bireysel farklılıklardan kaynaklı kişide özne tepkiler ortaya çıkmaktadır (Zisook, Dutton, 200 ; Worden, 2009). Bedensel, duygusal, bilişsel ve davranışsal olmak üzere yas tepkileri dört kategoride incelenmektedir (Shuchter ve Zisook, 1993; Malkinson, 2009).

Bedensel tepkilere baktığımızda, açlık hissi, nefes darlığı, kalp çarpıntısı, yemeklere olan istekte azalma, dudaklarda kuruluk, kulaklarda sese karşı hassasiyet, uykusuzluk, enerji yetersizliği gibi vücudumuzda gözle görülebilen problemler ortaya çıkar. Davranışsal tepkilere baktığımızda, karşımıza ağlama, ölen kişinin anılarından ve hatıralarından kaçınma, asosyallik, ölen kişinin kabrinin ziyareti, evde ölen kişinin eşyalarını muhafaza etme, sakinleşme ve hissizleşme adına ilaç ve madde kullanımı gibi tepkiler bireyde kayıp sonrası görülen davranışlardır. Üçüncü olarak bilişsel tepkilere baktığımızda, ölen kişi hakkında hayaller görme, ölümü reddetme, yaptığı işlerde dikkatini toplayamama, ölen kişiyi aklından çıkaramama gibi tepkiler bireyde sıkça gözlemlenmektedir. Son olarak duygusal tepkilere baktığımızda, çoğunlukla şaşkınlık, bireyin kendini ve çevresini suçlama, üzüntü, kızgınlık, öfke gibi duygular karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan, bahsettiğimiz duygusal deneyimleri kontrol edebilmek için strateji kullanabilme kapasitesine duygu düzenleme denir. Diğer bir tanımda da duygu düzenleme, bireyin deneyimlediği duyguya yönelik ifadesini kontrol edebilmesi olarak ele alınmıştır (Koole, 2009). Duygu düzenleme becerileri, kişiler arası ilişkileri, fiziksel iyi oluşu, yaşam doyumunu ve bilişsel performansı arttıran koruyucu bir faktördür (Gross & John, 2003). İnsan, duyguları yalnızca deneyimlemez, aynı zamanda bu duyguları değerlendirebilir ve değiştirebilir. Kişiler duygu düzenlemeye iki sebepten ihtiyaç duyar (Tamir, 2009). İlki olumsuz duyguları minimize ederek ve olumlu duyguları arttırarak haz alımını sağlamaktır. İkincisi ise, duygu düzenlemeyi adaptasyon amaçlı kullanarak, içinde bulunan duruma uygun duygu ve davranış sergileyebilmektir.

Günümüzdeki araştırmalarda duyguların uyum sağlamadaki önemli rolüne vurgu yapılmaktadır. Birçok çalışma, duyguların duyusal algıyı optimize ederek uyumu kolaylaştırdığını, tehdit edici uyaranları algılamayı iyileştirdiğini, davranışsal tepkilere hazırlık sağladığını, karar verme sürecine yardımcı olduğunu, önemli olaylar için hafızayı artırdığını ve kişiler arası etkileşimleri yönlendirdiğini göstermektedir (Sarrionandia ve ark., 2015). Berking ve Whitley'e göre (2014) duygu düzenleme becerileri: Duygu farkındalığı, duygu tanımlama ve adlandırma becerisi, duyguyu anlama, duyguları değiştirebilme, duyguya yönelik kabul ve tolerans gösterme, olumsuz duygulara karşı hazırlık ve duygu yaşantısına öz destek olarak tanımlanmaktadır.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde, yas süreci ve duygu düzenlemenin birbirleriyle ilişkili olduğunu saptamış yurt içi ve yurt dışı nicel araştırmalar yürütüldüğü görülmektedir. Yurt dışında yas süreci ve duygu düzenleme üzerine yapılan araştırmaları sistematik olarak ele alan derleme çalışmaları bulunurken yurt içi literatür tarandığında iki konuyu ele alarak

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yürütülen bir sistematik çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bilgiler ışığında, alan yazında bu konuda eksiklik olduğu tespit edilmiş, yas süreci ve duygu düzenleme ilişkisini inceleyen araştırmaları sistematik olarak gözden geçirmek amacıyla bu çalışmanın gerekli olduğu düşünülmüştür.

Bu çalışmanın amacı, yas süreci ve duygu düzenleme ilişkisini inceleyen araştırmaları sistematik olarak gözden geçirmek ve bu araştırmalara dair kapsayıcı bir bakış açısı sunmaktır. Bu amaç temel alınarak, aşağıda belirtilen soruların cevaplarını saptamak istenmiştir.Yas süreci ve duygu düzenlemenin ilişkisini inceleyen araştırmalarda:

1. Araştırma grupları kaç katılımcıdan oluşmaktadır, katılımcılar hangi kriterlere göre belirlenmiştir?
2. Araştırmanın deseni nasıldır?
3. Araştırmalarda kullanılan ölçme araçları nelerdir?
4. Araştırmaların bulguları nasıldır?

2.YÖNTEM

2.1.Araştırma Stratejileri

Bu çalışma yas süreci ve duygu düzenleme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaları derleyen bir sistematik gözden geçirmedir. Çalışmanın yaklaşımı yapılandırılmış ve aynı zamanda sistematiktir. Çalışmada yapılan literatür taramasındaki sistematik incelemeler yapılırken PRISMA modeli kullanılmıştır. Bu amaçla Google Akademik, YÖK ulusal tez merkezi ve Dokuz Eylül Üniversitesi e-kütüphane veri tabanlarında “yas”, “kayıp”, “duygu düzenleme”, “duygu düzenleme becerileri”, “baş etme” anahtar kelimeleri kullanılarak 2024 yılı nisan ayında, yıl filtresi için herhangi bir sınırlama uygulanmadan Türkçe ve İngilizce olarak tarama yapılmıştır. İngilizce literatür taraması yapılırken ise, “grief”, “loss”, “emotion regulation”, “emotion regulation strategies” ve “coping” anahtar kelimeleri kullanılmıştır.

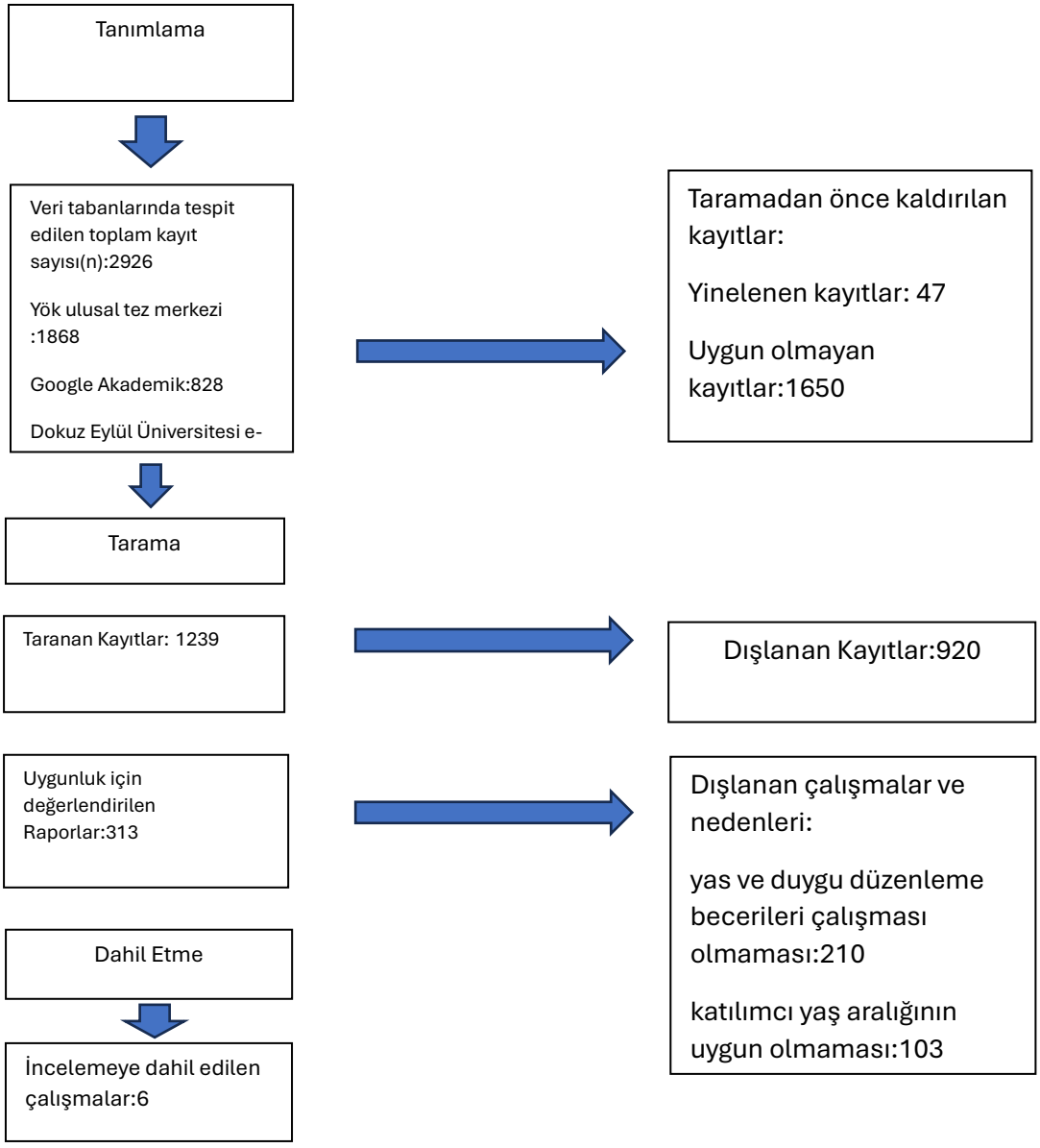
2.2.Seçim Kriterleri

Çalışmanın literatür taraması yapılırken makalelerin tespiti sürecinde kullanılan dahil etme kriterleri şu şekildedir: (1) Son birkaç yıl içerisinde yas deneyimi yaşamış bireyleri örnekleminde kullanan araştırmalar, (2) yetişkin yasını ele alan çalışmalar, (3) yas ve duygu düzenlemeyi değişken olarak ele alan nicel araştırmalar, (4) iki değişken arasındaki ilişkinin anlamlı olarak saptandığı araştırmalar, (5) deneysel araştırmalardır. Çalışmada dışlama kriterleri ise; (1) yalnızca özetine erişilebilen araştırmalar, (2) derleme araştırmaları, (3) nitel araştırmalar, (4) Yetişkin olmayan bireylerden verilerini toplayan araştırmalar olarak belirlenmiştir.

Belirlenen veri tabanlarındaki alan yazın taraması sonucunda toplam 2936 yas ve duygu düzenleme becerilerini ele alan çalışma tespit edilmiştir. Dahil etme ve dışlama kriterleri göz önüne alınarak yapılan inceleme sonucunda 47 çalışmanın veri tabanlarında yinelendiği, 1650 çalışmanın dahil etme ve dışlama kriterlerinin dışında olduğu (çocuklarda duygu düzenleme, yeme bağımlılığında duygu düzenleme, sporcularda duygu düzenleme vb.) tespit edilerek elenmiştir. Geriye kalan 1239 çalışma ise dahil etme ve dışlama kriterleri dikkate alınarak incelenmiş olup 920 çalışma yas ve duygu düzenleme becerileri çalışması olmaması, katılımcı yaş aralığı vb. sebeplerden dolayı elenmiş olup, uygunluk kriterlerine yakın 313 çalışma ise,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yetişkinler yanında farklı grupları da çalışmaya dahil etmeleri ve tam metin formlarına ulaşılamaması sebepleriyle elenmiştir. Son aşamada incelemeye 6 çalışma dahil edilmiştir.

Görsel 1: PRISMA Akış Diyagramı,2024

3.BULGULAR

3.1.Yas ve Duygu Düzenleme Çalışmalarında Araştırma Desenleri ve Araştırma Grupları

Çalışmaya dahil edilen araştırmaların desenlerine bakıldığında 6 çalışmada (Akdoğan ve Akoğlu, 2021; Efe ve İdil, 2015; Gegieckaite ve Kazlauskas, 2020; Güngör, 2022; Kırcalı, 2020; Yöye1 ve Şan, 2021) nicel araştırma yönteminden ilişkisel tarama modelinin kullanıldığı görülmektedir. Çalışmaya dahil edilen araştırma grupları incelendiğinde bir araştırmada 392 (Akdoğan ve Akoğlu, 2021), bir araştırmada 708 (Efe ve İdil, 2015), bir araştırmada 203

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

(Gegieckaite ve Kazlauskas, 2020), bir araştırmada 302 (Güngör, 2022), bir araştırmada 228 (Kırcalı, 2020), bir araştırmada 304 (Yöye1 ve Şan, 2021) katılımcının çalışmaya dahil edildiği görülmektedir.

İncelenen çalışmalarda katılımcıların nasıl belirlendiğine bakıldığında katılımcıların bazılarına elden form verilerek ulaşıldığı, bazılarına ise çevrimiçi paylaşımlar yoluyla ulaşıldığı, ayrıca yakın zamanda yas deneyimlemiş kişilerin dahil edilmesi gözetildiği görülmektedir (Akdoğan ve Akoğlu, 2021; Efe ve İdil, 2015; Gegieckaite ve Kazlauskas, 2020; Güngör, 2022; Kırcalı, 2020; Yöye1 ve Şan, 2021).

3.2.Yas ve Duygu Düzenleme Çalışmalarında Kullanılan Ölçme Araçları ve Ulaşılan Sonuçlar

Araştırmada incelenen çalışmalarda kullanılan ölçme araçları incelendiğinde Akdoğan ve Akoğlu tarafından yapılan araştırmada veriler toplanırken Yapılandırılmış görüşme formu (demografik bilgi formu), Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeği, Yaşamda Anlam Ölçeği ve Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği kullanılmıştır. Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeği 1987 yılında kişinin yaşadığı kayıp karşısında verilen tepkilerin yoğunluğunu ölçmek nedeni ile Faschingbauer ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Yıldız ve Cimete (2011) ülkemizde geçerlilik ve güvenilirliğini test etmek için çalışmada bulunmuştur. Ölçek 21 maddeden, 5'li likert tipinden oluşmakta ve 2 bölümü kapsamaktadır. İlk bölüm geçmiş ile alakalı iken ikinci bölüm şimdi ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. Testin sonucuna göre edinilen puanın çok olması yas yoğunluğunun az olduğunu belirtmektedir. Yaşamda anlam ölçeği 2006 yılında Steger tarafından hayatın anlamını bulmak amacıyla ortaya çıkarılmış bir ölçektir. Ölçek toplam 10 maddeden oluşmakta olup, 7'li likert tipine sahiptir ve 2 alt boyutu vardır. Testten edinilen puanın fazla olması etkilenme düzeyi ile ilgilidir. Duygu düzenleme ölçeği ise 2004 yılında Gratz ve Roemer tarafından geliştirilmiş olup 2010 yılında da Rugancı ve Gencöz tarafından ülkemizde incelenmeye alınmıştır. Ölçek 36 maddeden meydana gelmekte, 5'li likert tipe sahip olmakta ve 6 alt boyuttan oluşmaktadır.

Efe ve İdil (2015) tarafından yapılan araştırmada kullanılan ölçme araçları incelendiğinde İki Boyutlu Yas Ölçeği. 2009 yılında Rubin, Bar-Nadav, Malkinson, Koren, Goffer-Shnarch ve Michaeli tarafından geliştirilmekte olup ve Türkçe versiyonu ise 2014 yılında Ayaz, Karancı ve Aker tarafından oluşturulan ölçek, 56 maddeden oluşan 5 faktörlü bir yapıya sahiptir. 1996 yılında Lepore, Silver, Wortman ve Wayment tarafından oluşturulan Sosyal Kısıtlanmışlık Ölçeği 5'li Likert tipi ve 10 maddeden oluşan tekli faktör yapısına sahiptir. Sürekli Üst-Duygu Ölçeği de Salovey ve arkadaşları tarafından 1995 yılında geliştirlmiş olup, 30 madde ve 5'li Likert tipi ile üçlü faktör yapısına sahiptir. Ölçeğin Türkçe versiyonu Bugay, Aksöz ve Erdur-Baker (2014) tarafından yapılmıştır. Nolen-Hoeksema ve ark. (1994) tarafından geliştirilen Ruminasyon Ölçeği 4'li likert tipe sahip 22 maddeden oluşan bir ölçektir. Daha sonra Treynor, Gonzalez ve Nolen-Hoeksema 2003 senesinde düzenleme yaparak 10 maddeli bir hale getirmiş ve bu yeni hali için iki alt boyut haline getirmiştir. Ölçeğin 10 maddelik kısa formunun Türkçe versiyonu 2012 yılında Erdur-Baker ve Bugay tarafından yapılmıştır. Gross ve John tarafından Duygu Düzenleme Ölçeği ise 2003 senesinde geliştirilmiş

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

olup 7'li Likert tipine sahip ve 10 maddeden oluşan ikili faktör yapısına sahiptir. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması ve Yurtsever (2004) tarafından yapılmıştır.

Gegieckaite ve Kazlauskas (2020) tarafından yapılan çalışmada 13 maddeden oluşan ve yaygın olarak kullanılan bir öz bildirim ölçeği olan ve uzun süreli yas belirtilerini değerlendirmek için Uzun Süreli Yas Bozukluğu-13 anketi (PG13; Prigerson ve ark., 2009) kullanılmıştır. Toplam 9 maddeden 6'sı kaçınmayı (4 madde tersine çevrilmiş) ve üç madde kaygıyı ölçen Yakın İlişkilerde Deneyimler-İlişki Yapısı Anketi (ECR-RS; Fraley ve ark., 2011) kullanılmıştır. Ayrıca, 8 maddeden (3 madde tersine çevrilmiş) oluşan Beş Büyük Envanter'den alınan Nevrotiklik ölçeği kullanılmıştır (John & Srivastava, 1999). 36 maddeden ve 6 alt boyuttan oluşan Duygu Düzenleme Güçlükleri Ölçeği (Gratz & Roemer, 2004) duygu düzenleme güçlüklerini ölçmek için kullanılmıştır.

Güngör (2022) tarafından yapılan araştırmada veri toplamak amacıyla Demografik Bilgi Formu, Temel Yas Unsurları Envanteri, İlişki Ölçekleri Anketi ve Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği-Kısa Form kullanılmıştır. Burnet ve arkadaşları (1997) tarafından Temel Yas Unsurları Envanteri, yas şiddetini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 4'lü likert tipi şeklindedir ve "keder", "akut ayrılık", "imajlar ve düşünceler" olmak üzere 3 alt boyut ve 17 maddeden oluşmaktadır. Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği-Kısa Form ise Gratz ve Roemer (2000) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin amacı katılımcıların duygu düzenleme güçlüğünü ölçmektir. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Yiğit ve Güzey tarafından 2017 yılında yapılmıştır. Ölçek açıklık, kabul etmeme, stratejiler, dürtü ve amaçlar olmak üzere alt kategoriden oluşmaktadır.

Kırcalı (2020) tarafından yapılan çalışmada Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği-Kısa Form (DDGÖ-16) Ölçek, Gratz ve Roemer (2004) tarafından geliştirilen Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği'nden uyarlanmış bir kısa formdur. Bjuereberg ve arkadaşları (2016) tarafından geliştirilmiş. Ölçeğin Türk yetişkin popülasyonunda incelenmesi Rugancı ve Gençöz (2010) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin 5 alt boyutu ve 16 maddesi bulunmaktadır. Yetişkinler İçin Dayanıklılık Ölçeği (YİDÖ) 33 maddeden oluşmaktadır.Basım ve Çetin (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır.Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (Multidimensional Scale of Persieved Social Support (MSPSS) ölçeği Zimet, Dahlem, Zimet ve Farley (1988) tarafından üretilmiştir. Ölçek 12 maddeden ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır.Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği (SBÇTÖ) Folkman ve Lazarus (1987) tarafından hazırlanmıştır.Başa Çıkma Yolları Envanteri (Ways of Coping Inventory) kişilerin başa çıkma becerilerini ölçmek adına geliştirilmiştir. Toplamda 66 sorudan oluşmaktadır. Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeği (TDYÖ) Faschingbauer ve diğer. (1987) tarafından geliştirilen bu ölçek Yıldız ve Cimete (2011) tarafından Türkçe'ye çevirilmiş,8 maddelik "Geçmiş Davranışlar" ve 13 maddelik "Şimdiki Duygular" bölümleriyle toplam 21 maddeden oluşmaktadır. Kısa Semptom Envanteri (KSE) Symptom Check List-90-R (SCL-90-R) envanterinden geliştirilmiştir. Derogatis (1992) tarafından ölçek 90 madde, 9 alt boyut ve 53 madde olarak bir araya toplanmıştır.

Yöyen ve Şan (2021) tarafından yapılan çalışmada katılımcıların cinsiyeti, yaşı, ekonomik durumu gibi demografik bilgilerini ve kaybının üzerinden geçen süreyi, kaybettiği kişiyle olan yakınlığını, vefat nedenini, duygusal yakınlığını, görüşme sıklığını, yas sürecinde

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

herhangi bir psikolojik destek alıp almadığını, çevresinden algıladığı sosyal desteği, son 24 ay içerisinde başka yakınını kaybedip kaybetmediğini öğrenmek amacıyla "Demografik Bilgi Formu", yasın fiziksel, duygusal, düşünsel ve davranışsal alt boyutlarını ölçmek amacıyla 35 sorudan oluşan "Yas Ölçeği", Garnefski, Kraaij ve Spinhoven (2001) tarafından geliştirilen, Türkçeye uyarlaması Onat ve Otrar (2010) tarafından yapılan, toplam 36 maddeden ve 9 alt boyuttan oluşan "Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği" ve Freeston, Rheaume, Letarte, Dugas ve Ladouceur (1994) tarafından geliştirilmiş, Türkçe'ye uyarlama çalışması ise Sarı ve Dağ (2009) tarafından yapılan orijinali 27 maddeden, Türkçe'ye uyarlanmış halinde ise 26 madde 4 faktörden oluşan "Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği" kullanılmıştır.

İncelenen çalışmalarda uygulanan ölçme araçlarında elde edilen veriler ışığında ulaşılan sonuçlara bakıldığında, Akdoğan ve Akoğlu (2024)'un araştırmasında ölçek puanlarının analizinde İstatiksel Analiz kullanılmıştır. Bu analizin sonucunda yas tepkileri ve duygu düzenleme arasındaki ilişkinin negatif düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Efe'nin (2015) araştırma sonuçlarına bakıldığında, istatiksel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Çıkan sonuçlara göre kayıp yaşayan kişilerin sosyal, bilişsel ve duygusal özellikleri ile yasla başa çıkma süreçleri arasında bir ilişki bulunmuştur. Bu çalışmada yaşam olayları karşında güçlük çeken kişilerin başa çıkmada duygularda iyileştirme ve duygu düzenleme stratejilerinin olumlu, ruminasyon ve sosyal kısıtlanmışlık algılarının ise olumsuz yönde bir ilişki olduğu sonucu saptanmıştır.

Gegieckaite ve Kazlauskas (2020) tarafından yapılan araştırmada veriler IBM SPSS Statistics 23 ve IBM Amos 23 kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma, yüksek nevrotikliğe ve kaygılı ya da kaçınmacı bağlanmaya sahip yaslı bireylerde duygu düzenleme güçlüklerinin uzun süreli yas belirtileri üzerinde önemli bir aracı rolü olduğunu göstermektedir.

Güngör (2022)'ün araştırmasında ölçek puanlarının analizinde İstatiksel Analiz kullanılmıştır. Bu analizin sonucunda, güvenli bağlanan kişiler ile yas tutma sürecinde daha yoğun tepkiler verildiği gözlenmiş, duygu düzenlemede güçlük yaşayan kişiler ile yas tutma süreçleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Kırcalı (2020) tarafından yapılan araştırmada ilişkilerin incelenmesi amacıyla Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır.Bu analiz sonucunda işlevselliklerini yas sürecinde kaybetmiş bireylerin duygu düzenleme becerilerinin düşük olduğu görülmüştür.

Yöyen ve Şan'ın (2021) araştırmasında ölçek puanlarının analizinde Regresyon Analizi kullanılmıştır. Bu analizin sonucunda, yas ile bilişsel duygu düzenleme ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 1: Araştırmaya Dahil Edilen Çalışmaların Özellikleri

Yazar,yıl,yer	Araştırma Deseni ve Araştırma Grubu	Araştırmalarda Kullanılan Ölçme Araçları	Araştırmanın Sonuçları
Elif Güneri Yöyen ,Rana Şan, (2021), Türkiye	Nicel araştırma,ilişkisel tarama-18-65 yaş arası, bir yakınını vefat nedeniyle kaybetmiş ve kayıptan günümüze kadar en az 6, en çok 24 ay geçmiş 304 yetişkin katılımcı oluşturmaktadır.	Demografik Bilgi Formu, Yas Ölçeği, Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği ,Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği.	Yas ile bilişsel duygu düzenleme ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasında anlamlı bir ilişkiler saptanmıştır.
Emine Nur Güngör (2022), Türkiye	İlişkisel taramalar-son iki yıl içinde yakınını kaybetmiş 302 katılımcı.	Demografik bilgi formu, Temel Yas Unsurları Envanteri, Duygu Düzenleme Güçlüğü Kısa Form ve ilişki Ölçekleri Anketi.	Güvenli bağlanan kişiler ile yas tutma sürecinde daha yoğun tepkiler verildiği gözlenmiş, duygu düzenlemede güçlük yaşayan kişiler ile yas tutma süreçleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
Esin Kırcalı,(2020),Türkiye	Nicel araştırma,ilişkisel tarama-Son 2 yıl içerisinde bir yakınını kaybetmiş 228 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcılar 18-66 yaş aralığında olup katılımcıların 94'ü kadın, 134'ü erkektir.	Geçmiş Yas Deneyimleri Ölçeği (GYDÖ),Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği (DDGÖ-16),Yetişkinler İçin Dayanıklılık Ölçeği (YİDÖ),Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ),Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği (SBÇTÖ),Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeği ,Kısa Semptom Envanteri (KSE).	Genç katılımcıların (25 yaş ve altı) duygularını düzenleyebilme becerilerinin, psikolojik dayanıklılık seviyelerinin ve aldıkları sosyal desteğin kendilerinden yaşça daha büyük katılımcılara (41 yaş ve üzeri) kıyasla daha düşük olduğu görülmüştür.
Goda Gegieckaite, Evaldas Kazlauskas ,(2020),Litvanya	Nicel araştırma-ilişkisel tarama-175'i (%85,2) kadın ve 30'u (%14,8) erkek olmak üzere 203 yaslı yetişkinden oluşmuştur. Katılımcıların yaşları 19 ile 92 arasında değişmekte olup ortalama 42.13'tür.	Uzun Süreli Yas Bozukluğu-13 anketİ,Yakın İlişkilerde Deneyimler-İlişki Yapısı Anketi ,Nevrotiklik ölçeği Duygu Düzenleme Güçlükleri Ölçeği.	Duygu düzenleme güçlüklerinin, yüksek nevrotikliğe ve güvensiz bağlanmaya sahip yaslı bireyler arasında uzun süreli yas belirtilerine katkıda bulunan önemli bir faktör olabileceğini saptanmıştır.
İdil Efe Aksöz, (2015),Türkiye	İlişkisel tarama- Araştırmaya son beş yıl içinde bir yakınını kaybeden 708 yetişkin katılmıştır.	İki Boyutlu Yas Ölçeği, Sosyal Kısıtlanmışlık Ölçeği, Sürekli Üst-Duygu Ölçeği, Ruminasyon Ölçeği, Duygu Düzenleme Ölçeği ve Demografik bilgi formu.	Yaşam olayları karşında güçlük çeken kişilerin başa çıkmada duygularda iyileştirme ve duygu düzenleme stratejilerinin olumlu, ruminasyon ve sosyal kısıtlanmışlık algılarının ise olumsuz yönde bir ilişki olduğu sonucu saptlanmıştır.
İnci Akdoğan ve Bahar Akoğlu, (2021), Türkiye	İlişkisel taramalar- 18 yaşından büyük yas deneyimlemiş 230 kadın (%58,7) 162 erkek (%41,3) yetişkin birey.	Yapılandırılmış görüşme formu (demografik bilgi formu), Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeği, Yaşamda Anlam Ölçeği ve Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği.	Yas ile duygu düzenleme güçlüğü ve yaşamda anlam ile duygu düzenleme güçlüğü arasında negatif yönde bir ilişki bulunurken yaşamda anlam ile yas arasında pozitif yönde bir ilişkiye ulaşılmıştır.

4.TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Birey yaşanan kayıplarla beraber hayatını sürdürürken duygusal, bilişsel, davranışsal ya da fiziksel olarak acı çekebilir, günlük hayatında zorlanabilir, gerçekliği sarsılabilir. Kişinin bu süreç boyunca verdiği tepkiler ve süresi değişkenlik gösterebilir. Çünkü yası yaşama tarzı özneldir ve kişinin kayıp ile kurduğu yakınlık, bağlanma türü, yüklediği anlam, kişinin algılama düzeyi, geçmişinde benzer bir olay yaşayıp yaşamadığı, ekonomik düzeyi, sosyal destek veya kültürel değerler gibi nedenlerden dolayı farklılık meydana gelebilir (Apaydın,2017). Bu zorlu yaşam olayları kişi duygularıyla beraber karmaşık bir ruh hali içerisinde yer alabilir. Bu süreçte ortaya çıkan duygular üzerinde kontrol sahibi olmak ve özellikle negatif duygular ile başa çıkmak oldukça güçleşebilir (akt. Güngör, 2022).

Yas ile çalışırken, duygu düzenleme becerisi önemli bir yer kaplar. Çünkü kişinin yaşadığı bir durum karşısında verdiği tepkilerde duyguların aktif bir biçimde etkisi olduğu gözlenmektedir (Gross, 1998). Gratz ve Roomer'a (2004) göre kişinin bu süreçte duygularını rahat bir şekilde yaşaması, davranışlarını farkında olması, tepkilerini denetleyebilmesi ve yas sürecine uygun bir hareket içerisinde bulunması bir hayli önemlidir çünkü kişiler bu olumsuz yaşam olayları içindeyken yaşadıkları duyguları fark edebilmek, denetleyebilmek veya düzenleyebilmek için duygu düzenleme becerilerinden yararlanırlar (Gross, 1998).

Çalışmaya dahil edilen çalışmalar da bireylerin duygu düzenleme becerilerinin deneyimledikleri kayıp ve yas süreçleriyle anlamlı şekilde ilişkili olduğunu desteklemektedir. 6 çalışmada bulunan ortak sonuçlara göre yas ve duygu düzenleme arasında negatif yönde bir ilişki vardır. Başka bir deyişle, kişinin yüksek derecede duygu düzenleme becerisine sahip olması yaşanılan kaybın ardından gerçekleşen yas sürecinin daha normal atlatılmasına neden olmaktadır. İşlevsel duygu düzenleme stratejileri yas sürecini kolaylaştırmada bir tampon görevi görmektedir (Akdoğan ve Akoğlu, 2021; Efe ve İdil, 2015; Gegieckaite ve Kazlauskas, 2020; Güngör, 2022; Kırcalı, 2020; Yöye1 ve Şan, 2021).

Hayatta anlam bulmak, bireyin yaşamındaki olaylara, yaşantılara, ilişkilerine dair algısını anlamlı ve değerli hale getirmektedir. Duygusal dengeyi sağlayabilmenin bir faktörü de anlamlı bir yaşam sürebilmektir. Anlamlı bir yaşam sürdüren kişiler olumlu duyguları olumsuz duygulara kıyasla daha fazla deneyimlerler ve duygusal olarak daha dengeli bir seyir izlerler. Yaşamda anlam, duygu düzenleme ve yas arasındaki ilişkileri inceleyen Akdoğan ve Akoğlu (2021) tarafından yapılan araştırmada da yaşam anlamı arttıkça duygu düzenleme becerisinin artmakta olduğu bulunmuştur. Öte yandan, insan kayıp yaşadığında hayatındaki anlamları kısa bir sürede kaybedebilmektedir (Yelboğa, 2023; akt. Akdoğan ve Akoğlu, 2024). Bu sebeple, Akdoğan ve Akoğlu (2021) yaşamdaki anlamla yas süreci arasındaki ilişkileri de incelemiştir ve yaşamdaki anlam düzeyinin artmasıyla yas sürecinin kısaldığını saptamışlardır.

Efe'nin (2015) çalışmasının bulgularına bakıldığında ruminisyon, sosyal kısıtlanmışlık, kaybedilen kişi ile ilişkilerin düzeyi ve aktif yas sürecinin ilişkisel yönden anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Sonuçlara göre kişinin iyileştirme becerisi ne kadar zayıfsa yas sürecince yaşanılan zorlukların görülmesi bir o kadar fazla olmakta ve ruminasyon , sosyal kısıtlanmışlık ne kadar fazla ise yas süreci içerisinde kişide yaşanılan güçlükler de aynı oranda daha fazla görüldüğü gözlenmiştir. Bu sonuç, kayıp sonrası kişinin zorluklarla başa

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

çıkabilmesinde sosyal desteğin ve kişinin kendini iyileştirme becerisinin vurgulamış ve de ruminasyon düzeyinin de önemini kanıtlamıştır.

Bu araştırmadan çıkan bir diğer anlamlı sonuç ise duygularda düzenleme/ iyileştirme, ruminasyon, yeniden ele alma, sosyal kısıtlanmışlık, kaybedilen kişi ile kurulan yakın ve olumlu ilişkiler ve kaybedilen kişi ile kurulan çatışmalı ilişkiler, sosyal işlevsellikte bozulma değişkeninin arasındaki ilişkidir. Efe (2015) 'e göre yaşanılan kaybın ardından kişinin duygularını düzenleme becerisi zayıf ise ruminasyon daha fazla olduğu ve sosyal işlevlerinde normalden sapma olduğu görülmüştür. Eğer kişi kayıp yaşadığı kişi ile arasında çatışmalı bir ilişki var ise sosyal ilişki kaybı da pozitif yönde etkilenen değişkenler arasındadır.

Diğer bir yandan kaybedilen kişi ile kurulan çatışmalı ilişkilerin, beklendiği gibi sosyal kısıtlanmışlık ve ruminasyon arasında ilişkiye bakan Efe (2015) anlamlı doğrudan bir ilişkiyi tespit etmiştir fakat bastırma mekanizmaları ile doğrudan ilişkisi anlamlı değildir. Bu demektir ki bir kayıp ardından kişi ile olan ilişkilerini olumsuz ise ruminasyon sık görülmesi ve buna bağlı yas sürecinin ilişkisel açıdan güçlükler ve sosyal işlevselliklerindeki ciddi şekilde bozulması olarak yorumlanabilir.

Ayrıca sosyal kısıtlanmışlık değişkeni ile yas sürecinin ilişkisel yönü ve sosyal işlevsellikte bozulma üzerine anlamlı doğrudan etkisinin yanı sıra, ruminasyon ile kaybedilen kişi ile kurulan çatışmalı ilişkiler ve bağımlı değişkenler arasında aracı rolü bulunmuştur (Efe, 2015).

Bu sonuçlar ele alındığında zorlu yaşam olaylarıyla karşılaşan kişi bu durumlarla mücadele ederken kişinin duyguları iyileştirme düzeyinin, duygu düzenleme becerisinin pozitif yönde bir etkisini bulurken ruminasyon düzeyinin ve sosyal kısıtlanmışlık algısının ise negatif yönde bir etkisi olduğunu sonucuna ulaşılmıştır. Yani kişi yas süresince hem kişisel hem sosyal hem bilişsel hem de duygusal özelliklerinin önem arz ettiği, bu durumun kişinin olayların üstesinden gelebilme ve yası yaşama niteliği üzerinde etkisi olduğu saptanmıştır.

Gegieckaite ve Kazlauskas'ın (2020) çalışmasında kişinin yas dönemindeki duygusal tepkilerine ilişkin farkındalık, anlayış ve kabul eksikliği bağlama duyarlı duygu düzenlemesini bozabilir ya da duyguların aşırı veya eksik düzenlenmesine yol açabilir olduğu saptanmıştır. Yas tepkilerini yaşarken dürtüleri kontrol etmede veya diğer anlamlı faaliyetlerde bulunmada yaşanan zorluklar, günlük işlevselliği ve yaşam faaliyetlerine yeniden katılımı olumsuz etkileyebilir. Çoğunlukla uzamış yas deneyimleyen bireylerin duygu düzenleme becerilerinde eksiklikler olabileceği saptanmıştır (Gegieckaite ve Kazlauskas, 2020). Bağlanma temelli teorilerde, güvensiz bağlanma, yas sırasında duygu düzenlemeyi bozabilir ve yasın uzamasına neden olabilmektedir (Shear,2012;Stroebe ve ark., 2010;akt. Gegieckaite ve Kazlauskas, 2020). Gegieckaite ve Kazlauskas (2020) tarafından yapılan araştırmada güvensiz bağlanma ve nevrotikliğe sahip bireylerin diğer duygu boyutlarında zorluklar yaşadığı bunun sonucunda ise yasın uzadığı görülebilmektedir.

Güngör (2021) tarafından yapılan araştırmanın bulgularına göre yas süreci ile psikolojik rahatsızlık arasında anlamlı bir ilişki vardır. Kişinin psikolojik rahatsızlıklarının olması yas

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

süreci deneyimi için risk faktörü oluşturmaktadır. Aynı çalışmada, kaybedilen kişiyle yakınlık derecesine bağlı olarak yas sürecinde farklılıklar gözlenmektedir. Kaybın yakınlık derecesi artıkça yas tepkilerinin yoğunluğu arttığı gözlemlenmektedir. Ayrıca, Güngör (2021) bağlanma stilleri ve yas süreci arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırmaya göre, güvenli bağlanan kişilerin yas şiddetleri daha düşük düzeydedir. Korkulu ve kayıtsız bağlanan kişilerin yas şiddeti daha yüksek düzeyde gözlemlenmiştir.

Kırcalı (2020) tarafından yapılan araştırmada, psikolojik dayanıklılık, duygu düzenleme becerileri, sosyal destek düzeyi, baş etme becerileri ile yas süreci arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Psikolojik sağlamlık ile yas süreci arasındaki ilişkilere bakıldığında; psikolojik sağlamlığın kişisel güç, aile uyumu, sosyal kaynaklar, sosyal yeterlilik alt boyutları yas deneyimi ile negatif korelasyon içerisindedir. Öte yandan, bireylerin stresle başa çıkma tarzlarının da yas süreci ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Stresle baş etmenin pasif tarzı olarak adlandırılan alt boyutlarından çaresiz yaklaşım ve boyun eğici yaklaşım ile yas süreci arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Aynı zamanda, aktif baş etme biçimleri olan kendine güvenli yaklaşım, iyimser yaklaşım ve sosyal destek arama yaklaşımları yas sürecini olumlu yönde etkileyen baş etme yöntemleridir. Son olarak, sosyal desteğin aile ve arkadaş alt boyutları da yas süreci ile negatif yönde bir ilişki içerisindedir.

Yas kişinin farklı bir duruma alışmasını içeren ve kolay olmayan bir süreçtir bu durumdan dolayı yas yaşayan kişinin kullandığı bilişsel duygu düzenleme stratejisi yas üzerinde belirleyicidir. Uyumlu stratejiler yas dönemini kolaylaştırırken uyumsuz stratejiler zorlaştırmaktadır (Bhushan, Kumar, & Harizuka, 2011;akt. Yöyen ve Şan, 2021). Örneğin olumsuz strateji olan felaketleştirme kişinin ihtimali yüksek olan durumları görmezden gelerek süreçte yaşanabilecek olayları negatif görmesidir (Beck,2018;akt. Yöyen ve Şan, 2021). Kişinin geleceğe dair bakış açısı umutsuz ve kaygılı olabilmektedir. Kayıp sonrası kişi tekrar iyi hissedemeyeceğini veya süreçten sonraki yaşamında her şeyin kötü gideceğini düşünebilir. Felaketleştirme tüm bu nedenlerden kaynaklı olarak yas sürecini negatif etkileyen bir strateji olarak görülebilir(Yöyen ve Şan, 2021). Yöyen ve Şan, (2021) tarafından yapılan araştırmada ayrıca kendini ve başkalarını suçlamanın yas üzerinde negatif etkiye neden olduğu saptanmıştır. Başkalarını suçlama, negatif durumdan sonra affetmeyi zorlaştırması ve kişinin geçmişten kopamaması nedeniyle durumun sürmesine sebep olabilir. Bu kişiler olan yaşamını sürdürmekte ve adapte olmakta zorlanabilir bu nedenle yas süresi uzun sürebilir. Yöyen ve Şan, (2021) tarafından yapılan aynı araştırmada belirsizliğe tahammülsüzlük ile yas süreci arasında bir ilişki saptanmıştır.. Kişinin belirsiz durumu için negatif bir inancı olması ve belirsiz durumu stresli, kabul edilmesi imkansız olarak değerlendirmesi kişinin kaçınma ya da belirsiz durumda ketlenme davranışı göstermesine neden olabilmektedir (Carleton, Norton, & Asmundson, 2007;akt. Yöyen ve Şan, 2021).Bu nedenle belirsizliğe tahammülsüzlüğü yüksek olan kişilerin yeni bir durum olan yas sürecine alışması zor olabilmektedir.

Çalışmaya dahil edilen araştırmalar yas sürecindeki duygu düzenleme mekanizmalarını etkileyen aracı değişkenler olduğunu da saptamıştır, bu değişkenler duygu düzenleme güçlüklerine sebep olabilmekte veya duygu düzenleme işlevini arttırabilmektedir. Dolayısıyla,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bu değişkenler yas ve duygu düzenleme ilişkisinde aracı rol üstlenmektedirler. Yaşamda anlam ve duygu düzenleme güçlüğü arasındaki ilişkiye bakıldığında anlamlı düzeyde negatif açıdan bir ilişki bulunmuştur (Akdoğan ve Akoğlu, 2021). Araştırma sonuçlarında güvensiz bağlanma ve nevrotikliğe sahip bireylerin duygu düzenlemede zorluklar yaşadığı görülmüştür (Gegieckaite ve Kazlauskas, 2020). Diğer bir araştırmada, 25 yaş ve altı grubuna dahil bireylerin duygu düzenleme becerilerinin yaşça daha büyük bireylere göre nispeten daha düşük olduğu görülmektedir (Kırcalı, 2020). Ayrıca aynı araştırma, hastalıkla boğuşan ve ölmekte olan bir yakınıyla ilgilenen bireylerin duygu düzenleme becerilerini, hasta olan yakınlarının olumsuz duygularını azaltmak veya olumlu duygularını arttırmak amacıyla kullanmakta olduğunu öne sürmüştür (Kırcalı, 2020).

Bu bulgulara ek olarak yas deneyimini etkileyen aracı değişkenler de saptanmıştır. Demografik değişkenler açısından bakıldığında cinsiyet, eğitim durumu ve psikolojik rahatsızlıklar ile yas şiddeti arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. Kayba ilişkin özellikler ile yas tutma süreci arasındaki ilişkiler incelendiğinde; kişinin yakınlık düzeyi, geçen zaman, ani ya da beklenmedik bir kayıp olması, ölüm sebebi ile anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmektedir (Güngör, 2022). Ayrıca, algılanan sosyal desteğin yas yoğunluğu üzerinde aracı rolü olduğu saptanmıştır (Kırcalı, 2020). Çalışmaya dahil edilen bir diğer araştırma, güvenli bağlanma stiline sahip olan kişilerde yas tepkilerinin normal, kaygılı ve kaçıngan bağlanan kişilerin ise yas tutma sürecinde daha fazla tepkiler verdiği sonucuna ulaşmıştır.

Bütün bu bilgiler ışığında, yas ve duygu düzenleme becerileri arasında neden sonuç ilişkisi kurarken ilişkide etkili olan aracı değişkenlerin de göz önünde bulundurulması önemlidir.

Çalışmaya dahil edilen araştırmaların hepsinde nicel değerlendirme kullanılan deneysel araştırmalar tercih edilmiştir. Değişkenler arasında neden-sonuç ilişkisini değerlendirirken en verimli yöntem olması sebebiyle genellikle deneysel çalışmalara başvurulmaktadır. Ancak, deneysel çalışmalarda da iç geçerliliği tehdit eden çeşitli etmenler vardır (Kocakaya, 2012). Bu sebeple, nicel verilere nitel verilerin de eklenmesi gibi birkaç araştırma yönteminin eş zamanlı kullanılması araştırmanın geçerlik ve güvenirliğini arttırabilir.

KAYNAKÇA

Akdoğan İ. ve Akoğlu B. (2024). Yas Yaşayan Bireylerin, Duygu Düzenleme Güçlüğü ileYas Tepkileri Arasındaki İlişkide Yaşam Anlamının Aracı Rolü. *Anasay Dergisi*, 8(27), 19-35. DOI: 10.33404/anasay.1409889

Apaydın, (2017). İ. Aksöz-Efe (Ed.). *Kayıp ve yas*. Yas danışmanlığı (s. 1- 0) içinde. Anı Yayıncılık.

Basım, H. N. ve Çetin, F. (2011). Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi, 22*(2), 104-114.

Berking, M., & Whitley, B. (2014). The Adaptive Coping with Emotions Model (ACE Model). In *Springer eBooks* (pp. 19–29). https://doi.org/10.1007/978-1-4939-1022-9_3

Bildik, T. (2013). Ölüm, kayıp, yas ve patolojik yas. Ege Journal of Medicine 2013;52(4):223-229.

Bjureberg, J., Ljótsson, B., Tull, M. T., Hedman, E., Sahlin, H., Lundh, L. G. ... ve Gratz, K. L. (2016). Development and validation of a brief version of the difficulties in emotion regulation scale: The DERS-16. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 38*(2), 284-296.

Cesur, G. (2012). *Yetişkinlerde travmatik yasın ve travma sonrası büyümenin psikososyal belirleyicileri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Hacettepe Üniversitesi.

Efe, İ. (2015). *Socıal, Cognıtıve and Emotıonal Strategıes In The Grıef Process* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Middle East Technical University.

Faschingbauer, T., Zisook, S. ve DeVaul, R. (1987). The Texas revised inventory of grief., Washington: American Psychiatric Press.

Fraley, R. C., Heffernan, M. E., Vicary, A. M., & Brumbaugh, C. C. (2011). The experiences in close rela_tionships—Relationship Structures Questionnaire: A method for assessing attachment orientations across rela_tionships. Psychological Assessment, 23(3), 615–625. https://doi.org/10.1037/a0022898

Freeston, M. H., Rheaume, J., Letarte, H., Dugas, M. J. ve Ladouceur, R. (1994). Why do people worry? *Personality and Individual Differences, 17*(6), 791-802.

Folkman, S., Lazarus, R. S., Pimley, S., Novacek, J. (1987). Age differences in stress and coping processes. Psychol Aging, 2(2), 171-84.

Garnefski, N., Kraaij, V. ve Spinhoven, P. (2001). Negative life events, cognitive emotion regulation and depression. *Personality and Individual Differences*, 1311-132.

Gegieckaite, G., & Kazlauskas, E., (2022). Do Emotion Regulation Difficulties Mediate the Association Between Neuroticism, Insecure Attachment, and Prolonged Grief?. *Death Studies*, *46*(4), 911-919.

Gratz, K. L., Roemer, L. (2004). Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: *Development, factor structure, and initial validation of the difficulties in emotion regulation scale. Journal of psychopathology and behavioral assessment,* 26, 41-54

Gross, J. J. (1998). The emerging field of emotion regulation: *An integrative review. Review of general psychology*, 2(3), 271-299.

Gross, J. J., & John, O. P. (2003). Individual differences in two emotion regulation processes: Implications for affect, relationships, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, *85*(2), 348–362. https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.2.348

Güngör, E. N. (2022). Yas süreci ile duygu düzenleme güçlüğü ve bağlanma stillerinin ilişkisi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Gedik Üniversitesi.

John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The Big-Five trait tax_onomy: History, measurement, and theoretical perspec_tives. In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), Handbook of personality: Theory and research (vol. 2, pp. 102–138). Guilford Press.

Kırcalı, E., (2019). *Yas Sürecinin Yordayıcıları: Geçmiş Deneyimler, Duygu Düzenleme Becerisi, Psikolojik Dayanıklılık, Sosyal Destek Ve Başa Çıkma Becerileri*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Koole, S. L. (2009). The psychology of emotion regulation: An integrative review. *Cognition and Emotion*, *23*(1), 4–41. https://doi.org/10.1080/02699930802619031

Prigerson, H. G., Horowitz, M. J., Jacobs, S. C., Parkes, C. M., Aslan, M., Goodkin, K., Raphael, B., Marwit, S. J., Wortman, C., Neimeyer, R. A., Bonanno, G. A., Bonanno, G., Block, S. D., Kissane, D., Boelen, P., Maercker, A., Litz, B. T., Johnson, J. G., First, M. B., & Maciejewski, P. K. (2009). Prolonged grief disorder: Psychometric validation of criteria proposed for DSM-V and ICD-11. *PLOS Medicine, 6*(8), e1000121. https://doi. org/10.1371/journal.pmed.1000121

Prigerson, H.G. Maciejewski, P.K. Charles, F. ve ark. (1995). Inventory of Complicated Grief: A Scale to Measure Maladaptive Symptomps of Loss. Psychiatry Research. 59:65-79.

Rugancı, R.N. ve Gençöz, T. (2010). Psychometric properties of the Difficulty of Emotion Regulation Scale in a Turkish sample. *Journal of Clinical Psychology, 66*, 442-455

Sarı, S. ve İhsan, D. (2009). Belirsizliğe tahammülsüzlük ölçeği, endişe ile ilgili olumlu inançlar ölçeği ve endişenin sonuçları ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması, geçerliliği ve güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 10*, 261-270.

Sarrionandia, A., Mikolajczak, M., & Gross, J. J. (2015). Integrating emotion regulation and emotional intelligence traditions: a meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, *6*. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00160

Schaefer C, Quesenberry CP, Wi S (1995). Mortality following conjugal bereavement and the effects of a shared environment. Am J Epidemiol 141: 1142–1152.

Vatan, S., & Oruçlular, Y. K. (2018). Duygu Düzenleme Becerileri Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *19*(2), 192–201. https://app.trdizin.gov.tr/makale/TWpjeU5EZ3lNZz09/duygu-duzenleme-becerileri-olceginin-turkceye-uyarlanmasi-gecerlilik-ve-guvenilirlik-calismasi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Volkan V., Zintl E (2008). Kayıptan Sonra Yaşam. Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Eğitim Hizmetleri, İzmir.

Yıldız, H. ve Cimete, G. (2011). Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeğinin uyarlama çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 30-36.

Yöyen,E.G., & Şan,R.,(2021). Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri ve Belirsizliğe Tahammülsüzlüğün Yas Süreci ile İlişkisi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 07, 1-14.

Zimet, G.D., Dahlem, N.W., Zimet, S.G. ve Farley, G.K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. The Journal of Personality Assesment 52, 30-41.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SYSTEMATIC REVIEW OF GRIEF REACTIONS IN 9-13 YEARS OLD CHILDREN WHO HAVE DIVORCED PARENTS

Prof. Dr., FATMA EBRU İKİZ[1], EMEL BAYRAM AKSU[2], İLAYDA KOCA[3], KADERAY KAYIRAN[4]

[1]Dokuz Eylül Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Uygulama ve Araştırma Merkezi ebru.ikiz@deu.edu.tr- 0000-0003-4381-1658

[2]Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, emelbayram92@gmail.com- https://orcid.org/0009-0003-6045-8275

[3]Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, kaplankaderay@hotmail.com- https://orcid.org/0009-0002-9820-7132

[4]Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, ilaydak91@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-5465-6927

ÖZET

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de boşanma oranları her geçen gün artmaktadır. Boşanma, ailenin bölünmesine ya da tümden dağılmasına yol açan ve bütün aile üyelerini sarsan ve aile içinde rol değişikliklerine sebep olan kriz olarak tanımlanabilecek bir yaşantıdır. Boşanma sonrası parçalanan aile üyelerinin her biri belli oranlarda, evliliği yürütememenin ağırlığı ile psikolojik travmalar yaşamaktadırlar. Ancak, bu süreçte psikolojik yönden en çok etkilenen çocuklar olmaktadır. Yaşam sürecinde, insanlar kayıplarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu kayıplar sevilen birinin ölümü, boşanma, şehir değişikliği, iş kaybı ya da güven kaybı, sevgi kaybı, sağlıklı zamanların kaybı gibi benzeri soyut kavramları da kapsayabilmektedir. Yas da bu süreçte yaşama uyumu sağlamaya yardımcı olan bir süreç olarak ifade edilmektedir. Boşanma da yas süreci yaşanmasına sebep olan bir durumdur. Boşanan ebeveynler kadar, parçalanmış ailenin ortasında kalan çocuklar da yas tepkileri vermektedir. Araştırmanın amacı, anne babası boşanmış 9-13 yaş çocuklarda yas tepkilerini inceleyen araştırmaları sistematik olarak gözden geçirmektir. Bu amaçla, YÖK tez, Google akademi veri tabanlarında "boşanma", "yas", "boşanma ve yas", "çocuk", "ergen" anahtar kelimeleri kullanılarak Türkçe ve İngilizce olarak alan yazın taraması yapılmıştır. Yapılan alan yazın taraması sonucunda, 1858 yas konusunu ele alan ve uygulama içeren çalışma, 399 boşanma konusunu ele alan ve uygulama içeren çalışma PRISMA Rehberi kullanılarak ve belirlenen dahil etme ve dışlama kriterleri kapsamında değerlendirilerek yas konusunda 4 çalışma, boşanma konusunda 9 çalışma araştırmaya dahil edilmiştir. Seçilen çalışmalar, çalışma grubu 9-13 yaş çocuklar olarak belirlenmiş ve ulaşılan sonuçlar sistematik olarak gözden geçirilmiştir. İncelenen araştırmalarda, ebeveynleri boşanan çocukların depresyon, kaygı, stres, düşük benlik saygısı, özgüven eksikliği, öfke, değersizlik gibi duyguları yaşadığı, boşanma sonrası ebeveynler arasındaki olumlu iletişimin çocuklarda yas tepkilerini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Boşanma süreci yaşayan ailelere yönelik psikolojik destek programlarının aile üyelerini destekleyeceği ve olumsuz tepkileri azaltacağı düşünülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Anahtar Kelimeler: Boşanma, yas, çocuk, ergen, aile danışmanlığı

SYSTEMATIC REVIEW OF GRIEF REACTIONS IN 9-13 YEARS OLD CHILDREN WHO HAVE DIVORCED PARENTS

ABSTRACT:

As in the world, divorce rates are increasing day by day in Turkey. Divorce is an experience that can be defined as a crisis that leads to the division or dissolution of the family and shakes all family members and causes role changes within the family. After divorce, each member of the broken family experiences psychological traumas to a certain extent with the weight of not being able to make the marriage work. However, children are the most affected psychologically in this process. In the process of life, people face losses. These losses may include the death of a loved one, divorce, change of city, loss of job or loss of trust, loss of love, loss of healthy times and other abstract concepts. Grief is also expressed as a process that helps to adapt to life in this process. Divorce is also a situation that causes a mourning process. As well as divorced parents, children in the middle of a broken family also experience grief reactions. The aim of the study is to systematically review the studies examining grief reactions in children aged 9-13 years whose parents are divorced. For this purpose, a literature review was conducted in Turkish and English by using the keywords "divorce", "grief", "divorce and grief", "child", "adolescent" in YÖK thesis and Google academy databases. As a result of the literature review, 1858 studies on grief and divorce, 399 studies on divorce and grief, and 399 studies on divorce were included in the study by using the PRISMA Guide and evaluated within the scope of the inclusion and exclusion criteria and 4 studies on grief and 9 studies on divorce were included in the study. In the selected studies, the study group was determined as children aged 9-13 years and the results obtained were systematically reviewed. In the reviewed studies, it was concluded that children whose parents divorced experienced feelings such as depression, anxiety, stress, low self-esteem, lack of self-confidence, anger, and worthlessness, and that positive communication between parents after divorce reduced grief reactions in children. It is thought that psychological support programs for families going through divorce will support family members and reduce negative reactions.

Key Words: Divorce, grief, child, adolescent, family counseling

GİRİŞ

Boşanma bütün aile bireylerini etkileyen ve aile içinde rol değişikliklerini sebep olan kriz olarak tanımlanabilecek bir yaşantıdır (Yörükoğlu, 2000). Bu yaşantı aile bireylerinden özellikle çocukları etkilemesi nedeniyle birçok araştırmacıyı bu konuda çalışmalar yapmaya sevk etmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Boşanma, çiftlerin verdikleri karar neticesi ayrılmaları ve en temelde ailenin parçalanması anlamına gelmektedir. Tarihin ilk zamanlarındaki toplumlarda da günümüzün çok farklı coğrafyalarında da "boşanma" istenilmeyen bir toplum, aile ve evlilik gerçeği olarak görülmektedir. Günümüzde boşanma, evrensel olarak gittikçe artan bir sosyal realite haline gelmektedir. Boşanma, hemen hemen bütün toplumlarda, geçmişle kıyaslandığında bugün daha yaygın ve çok daha büyük orandadır (Demir Tek,2019).

Yüksek boşanma oranları, en gelişmiş batılı toplumlarda yaşamın bir gerçeği haline gelmiştir. Bazı ülkelerde boşanma oranları son yıllarda hafif düşüş göstermesine rağmen geçmişteki boşanma düzeylerine geri dönmek pek olası değildir. Evliliğin dağılmasının zor olduğu, boşanan bireylerin küçümsendiği, damgalandığı zamanlar gibi olmasa da boşanma, günümüzde de pek hoş karşılanmamakta, yetişkinlerin ve çocukların hayatlarında büyük stres yaratmaktadır (Demir Tek,2019).

Boşanma, ailenin parçalanmasına, bölünmesine sebep olan, ailedeki tüm bireyleri derinden sarsan ve hiçbir vakit istenmeyen yıpratıcı bir olaydır. Her ne şekilde olursa olsun boşanma sırasında ve boşandıktan sonraki süreçte çocuğun olumsuz olarak etkilenmesi kaçınılmaz bir durumdur. Boşanma kararının verilmesi oldukça sıkıntılı bir süreçtir ve bu kararın alınmasında; evliliğin sonlanmasından edinilecek faydanın evliliğin devamından edinilecek faydadan daha fazla görülmesi temel kriter olmaktadır (Demir Tek,2019).

Boşanma, çocuklar için bir geçiş dönemidir. Çocukların, anne babalarının ayrılığını kabullenmeleri uzun süre alabilmektedir. Bu süreçte çocuklar, ebeveynlerini bir araya getirme için çaba harcama, boşanmayı reddetme, boşanmaya yol açtığını düşündüğü nedenlere kızma, depresyon ve sonunda boşanmayı kabul etmeyi içeren bir süreçten Çocukların, anne babalarının boşanmasını kabullenmelerinde oluşan zaman farklılıkları, anne babalarının yaşadıkları strese ve bu streslerini çocuklarına yansıtma durumlarına bağlıdır (Lengua, 2000; Akt. Demir Tek 2019).

Çocukların kendilerini terkedilmiş hissetme, istenmediğini ve değersiz olduğunu düşünme duygularını en çok hissettiği durumlar, boşanmadan sonra yaşanmaktadır (Öndiger, 2006). Reddetme, öfke, üzüntü, korku, uyku problemleri, yalnızlık, kendi kendini tatmin, suçluluk, yemek yeme sorunları, okul problemleri, kaygı bozukluğu, depresyon gibi fiziksel ve psikolojik hastalıklarda boşanma sonrası çocuklarda kendini gösterebilmektedir. Çocuğun yaşadığı bu sorunlarla baş edebilmesi için sorunlarını dışa vurması ve sorunlarının farkında olan ebeveynlerin uygun sorun çözme becerileri ile profesyonel destek de alarak sorunların üstesinden gelmeye çalışmaları gerekmektedir. Aksi halde, zamanında halledilmeyen sorunların etkileri uzun vadede önemli risk oluşturabilmektedir.

Baran ve Aydın' a göre boşanmanın çocuklar üzerinde uzun vadedeki etkileri, boşanma öncesinde yaşananların yanı sıra boşanma sırasında ve sonrasındaki yaşantılar ile çocuğun her iki ebeveyniyle olan ilişkisinin kalitesine bağlıdır. Aile yaşantısı çeşitli sebeplerle parçalanabilir; ancak anne babalara düşen görev çocuğun bu parçalanma sürecinden en az seviyede etkilenmesini sağlamaktır (Baran ve Aydın, 2012).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Boşanma sırasında ve sonraki süreçte anne babalar ve özellikle çocuklar için en önemli konulardan birisi de velayet, yani çocuğun bakım görevini ve hukuki sorumluluğunu hangi ebeveynin üstleneceğidir. Çünkü bu yeni yaşam sisteminde çocuğun beraber yaşadığı velayet sahibi ebeveyni kadar, ayrı yaşadığı ebeveyni ile kurduğu ilişkinin kalitesi de çocuğun sağlıklı gelişimini doğrudan etkilemektedir (Öztürk, 2006; Akt. Demir Tek 2019).

Boşanma ve velayet sürecinde üzerinde durulması gereken konu çocuğun bir ebeveyni tarafından diğer ebeveyne karşı bilinçli ve planlı bir şekilde yabancılaştırılması konusudur. Çocukların velayetleri mevzusundaki çatışmalarda bu konu sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Ebeveyn yabancılaştırmasının en önemli işareti, çocuğun birlikte yaşamadığı ebeveynine yönelik haksız bir biçimde iftira kampanyasına maruz bırakılmasıdır. Bir arada olduğu ebeveynin ya da üçüncü şahısların yönlendirmesi sonucunda çocuğun iftira durumuna katılması ile hedefteki ebeveyne karşı bir beyin yıkama süreci gerçekleştiği görülmektedir. Birçok araştırmacı, çocuklardaki bu yabancılaşmaya, ebeveyn yabancılaştırma sendromu kavramını kullanmaktadır (Öndiger, 2006).

Her birey yaşamın doğal seyri içinde birçok kayıp ya da kayıp tehdidi ile karşılaşabilir. Bu kayıplara; sevilen birinin kaybı, boşanma, yakın bir ilişkinin bitimi, organ kaybı, iş kaybı ve vatan/bağımsızlık/bir ideal gibi düşünsel-soyut bazı değerlerin kaybı örnek olarak verilebilir. Yani yas sadece sevilen bir kişinin ölümünden sonra değil, yatırım yapılan her türlü nesnenin kaybıyla oluşabilir. İnsanlar sadece ölüm karşısında değil yaşadıkları her kayıp karşısında yas sürecine girebilmektedirler (Özpulat- Olgun, 1999; Akt. Korkmaz, 2023). Sevilen bir kişinin ölümü gibi bir eşyanın kaybedilmesi, ebeveynlerin boşanması, ilişkinin bitmesi durumları da kişi için kayıp olarak algılanmaktadır. Günlük hayatın içindeki bazı değişiklikler mezuniyet, iş kaydı, başka bir adrese taşınma gibi durumlar da kayba örnek verilebilirken tüm bu yaşantıların içerisinde kişi için en zor ve acı olan süreç ölümle karşı karşıya gelmektir (Korkmaz, 2023).

Kayıp, kişi için anlam ifade eden bir şeyden mahrum kalmak ya da mahrum kalmış hissetme durumu olarak ifade edilebilmektedir. Yas ise kayıp sonucu kişinin hissettiği huzursuzluk ve hüzün duygusu olarak tanımlanmaktadır (Humphrey, 2017; Akt. Korkmaz, 2023). Yas sürecinin belirli bir zaman dilimi yoktur. Yas bireysel bir süreç olup her birey farklı şekilde ve zamanlarda yas tutmaktadır (Ulus, 2023)

Her birey kendi yas sürecini kendisine özgü bir şekilde deneyimler. Bireylerin yasa karşı verdiği tepkiler de birbirinden farklıdır. Yas sürecinin süresini ve yoğunluğu belirleyen birçok faktör vardır. Bu faktörler; kişilik özellikleri, bağlanma biçimi, genetik yapı, yaş, genel sağlık durumu, dini ve kültürel kimliği, sosyal desteği, kayıp sayısı, ölen kişi ile olan ilişkinin yapısı ve ölüm şekli şeklinde sıralanabilir (Hope ve Hodge, 2006; Akt. Bektaş, 2022).

Yas, bireyin kayıp yaşadıktan sonra verdiği doğal bir tepkidir, hastalık ya da bir psikolojik bozukluk değildir. Birinin ölümü de kayıp olgusu arasında yer alabilmekte ve sevilen, anlam atfedilen birinin ölümü sonrasında kişi, yas sürecine girebilmekte ve bu süreçte çeşitli kayıp duyguları yaşayabilmektedir (Okyayuz, 1995; Akt. Mukba, 2020). Bu kayıp ve yas durumlarının profesyonel bir yardım alarak ya da yardımsız bireyde büyüme ve iç görü kazandıracağı düşünülmektedir (Levers, 2012; Akt. Ulus, 2023). Steiner yas sürecinde meydana

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

gelen değişiklikleri ‘kişinin benlik duygusunda kapsayıcı değişimler’ olarak tanımlamaktadır (Steiner ve Yalom, 2008; Akt. Korkmaz, 2023). Kişiler hayatlarındaki değişlikleri kabul ettikleri zaman yas tutabilme imkânını kendilerine sağlamış olmaktadırlar (Özmen, 2017; Akt. Korkmaz, 2023)

Çocuk ve ergenlerin ruh sağlığında her kaybın etkisi olmakla ebeveyn kaybının güçlü ölçüde etkili olduğu belirtilmektedir. Türk Psikiyatri Dergisi’nde 1990 yılında yayınlanan araştırmada, çocukların hayatta korktukları şeyler tespit edilmek istenmiş ve verilen cevaplarda ebeveynlerden ayrılık en çok ifade edilen ilk cevaplar olmuştur (Korkmaz, 2023; Akt. Demir Tek, 2019). Yas(Korkmaz, 2023; Akt. Demir Tek, 2019). Yas(Korkmaz, 2023; Akt. Demir Tek, 2019). Yas(Korkmaz, 2023; Akt. Demir Tek, 2019). Yas Birey böyle bir kaybın ardından kendisini, güven üssü ve bağlanma kaynaklarını yok eden; terk edilme, suçluluk, öfke gibi karmaşık duygularla belirli bir anlamsızlık ve boşluk içinde yalnız ve çaresiz hissedebilir (Bektaş, 2022).

Yaşanan kayıplar sonrasında bireyler fiziksel/somatik, bilişsel, duygusal, davranışsal değişimler yaşamaktadırlar ve yas sonrasında verilen tepkiler bu değişimler bağlamında sınıflandırılmaktadır (Korkmaz, 2023). Yas sürecinde görülen tepkilere bakıldığında hem normal yasta hem de depresyonda gözlemlenen ortak tepkiler olduğu görülmektedir. Genel olarak bu süreçte bireylerde şok, inkar, üzüntü, kaygı, yalnızlık, öfke, çaresizlik, suçluluk, umutsuzluk gibi duygusal tepkiler; kalp sıkışması, gürültüye duyarlılık gösterme, nefes darlığı, halsizlik gibi fiziksel belirtiler; halüsinasyonlar, unutkanlık, dikkat dağınıklığı, olumsuz düşünceler gibi bilişsel tepkiler; uyku ve yeme sorunları, alkol ya da başka bir madde (uyuşturucu) kullanma, sosyal çevreden ve kaybedilen kişiyi hatırlatan uyaranlardan kaçınma ve/veya bu uyarıcılardan ayrılamama, ölüm gerçeğini reddederek kaybedilen kişiyi arama gibi davranışsal tepkiler görülebilmektedir. Söz konusu bu belirtilerin tamamı kaybın ardından hemen ortaya çıkabilmektedir. Bundan dolayı kaybın ilk zamanlarında ortaya çıkan kısa süreli depresyonun, normal yas sürecinde zamanla ortadan kalkması beklenmektedir. Yas tepkilerinin değişiklik göstermesinde bireylerin başa çıkma mekanizmaları, algıladıkları sosyal destek ağları, kaybedilen kişi ile kurulmuş ilişki gibi unsurlar etkili olmaktadır (Korkmaz, 2023).

Ebeveyn kaybı yaşayan çocukların yas tepkilerine bakıldığında korku, suçluluk, kaygı ve keder gibi yoğun duygular ve inanmama, reddetme gibi bilişsel tepkileri görülebilmektedir. Çocuklar bu tepkilere ek olarak regresif davranışlar, uyku ve yeme sıkıntıları, ağlama davranışları ve hırçınlık, içe çekilme gibi davranışsal tepkiler ile baş ağrısı, karın ağrısı gibi fiziksel tepkiler yaşayabilmektedirler. (Korkmaz, 2023).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde, anne babanın boşanma sürecinden çocukların nasıl etkilendiği, boşanmaya nasıl tepki verdikleri incelenmiştir. Ancak anne babası boşanmış 9-13 yaş çocuklarının boşanmaya verdikleri yas tepkilerini bir arada inceleyen araştırmalar bulunmamaktadır. Alan yazındaki bu eksiklik göz önüne alındığında anne babası boşanmış 9-13 yaş çocuklarda yas tepkilerinin sistematik gözden geçirildiği bu çalışmanın yapılmasına gereksinim duyulmuştur. Bu bağlamda çalışmanın amacı, anne babası boşanmış 9- 13 yaş çocuklarda oluşan yas tepkilerini sistematik olarak gözden geçirmektir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

YÖNTEM

1.1.Araştırma Stratejileri

Bu çalışma, Türkiye'de anne babası boşanmış 9-13 yaş çocuklarda yas tepkilerini inceleyen çalışmaların sistematik olarak gözden geçirme çalışmasıdır. Bu çalışmada sistematik gözden geçirme PRISMA rehberi kullanılarak yapılmıştır. Literatür, YÖK Tez ve Google akademik veri tabanları kullanılarak, 2019- 2024 yılları arasında yayınlanan Türkçe çalışmalar belirlenen anahtar sözcüklerle (Boşanma, Boşanma ve Çocuk, Çocuk, Ergen, Yas) taranmıştır. Dahil etme ve dışlama kriterlerine göre toplam 13 çalışma, bu çalışmaya dahil edilmiştir. Bu çalışmalar, araştırma grubu, araştırma yöntemi, veri toplama araçları ve ulaşılan sonuçlar açısından incelenmiştir.

1.2.Dahil Etme ve Dışlama Kriterleri

Alan yazında yapılan tarama sonucunda ulaşılan tüm makaleler, araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen aşağıdaki dâhil etme ve dışlama kriterlerine göre PRISMA rehberi kullanılarak değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamına alınacak çalışmaların tespiti için yapılan literatür taramasında kullanılan dahil etme kriterleri şu şekildedir: 1) Anne babanın boşanmış olduğu çalışmalar, 2) Yasla ilgili yapılan çalışmalar olarak belirlenmiştir.

Dışlama için kriter olarak, 1) Boşanmayla ilgili olan çalışmalarda örneklemi 9-13 yaş grubu çocuk olmayan çalışmalar, 2) Yasla ilgili olan çalışmalar örneklemi 9- 13 yaş grubu çocuk olmayan çalışmalar, 3) Alan dışı, farklı bilim dallarında yapılmış çalışmalar, 4) Tam metnine ulaşılamayan çalışmalar, 4) 2019- 2024 yılları arasında yapılmamış çalışmalar olarak belirlenmiştir.

Anahtar kelimelerle belirlenen veri tabanlarında yapılan tarama sonucunda yasla ilgili toplam 1857 çalışmaya, boşanmayla ilgili toplam 399 çalışmaya ulaşılmıştır. Dâhil etme ve dışlama kriterleri doğrultusunda yapılan elemeler sonucunda araştırma kapsamına, toplam 13 çalışma dâhil edilmiştir. Dâhil edilen çalışmaların hepsi Türkçe kaynaklardır. Bu çalışmaların, 4'ü yasla ilgili, 9'u boşanmayla ilgili çalışmalardır.

BULGULAR

Araştırmanın ilk amacı doğrultusunda boşanmanın 9-13 yaş grubu çocuklardaki yas sürecini inceleyen çalışmaların özelliklerini belirlemek üzere ulaşılan 13 çalışmanın sistematik analiz sonuçları Çizelge 1'de verilmektedir.

Çizelge :1 9-13 Yaş Grubu Çocuklardaki Yas Sürecini İnceleyen Çalışmaların Özellikleri

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırma kodu/ismi	**Yazar(lar), yıl, yer**	**Araştırma grubu**	**Kullanılan yöntem**	**Veri toplama araçları**	**Ulaşılan sonuçlar**
A1/ Ergen Yas Ölçeği'nin (Adolescent Grıef Inventory) Türkçe Geçerlilik Ve Güvenilirlik Çalışması	Bektaş, 2022, Türkiye	12- 18 yaş aralığında 98 hasta	İlişkisel analiz	Ergen Yas Ölçeği Türkçe çeviri hali, Temel Yas Unsurları Ölçeği, Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği-21 ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Gözden Geçirilmiş Formu Öz Bildirim Ölçekleri, Kişisel Bilgi Formu	Ergen Yas Ölçeği, Türkiye toplumunda 12-18 yaş arasındaki ergenlerde yası ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracıdır.
A2/ Yas Temelli Psikoeğitim Programının Kayıp Yaşayan Ergenlerin Yas Düzeylerine Etkisi	Korkmaz, 2023, Türkiye	13- 18 yaş aralığında 20 çocuk	Deneysel desen	Kişisel Bilgi Formu, Temel Yas Unsurları Ölçeği	Yas Temelli Psikoeğitim Programının Kayıp Yaşayan Ergenlerin Yas Düzeyleri üzerinde anlamlı etkisi olduğu, deney grubundaki katılımcıların anlamlı düzeyde psikoeğitim programından yararlandıkları görülmüştür.
A3/ Yas Olgusu Yaşayan Çocukların Yaşantılarının Sistemik Müdahale İçeren	Mukba, 2020, Türkiye	7- 12 yaş aralığındaki 6 çocuk ve bu çocukların ebeveynleri	Tümdengelim içerik analizi, karşılaştırmalı nitel analizi	Görüşme ve gözlem yöntemleri	Sistemik temelli hikaye anlatıcılığı ile araştırmaya katılan çocukların tüm

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Hikâye Anlatıcılığı Tekniği İle İncelenmesi: Vaka Çalışması					müdahale süreci boyunca yas yaşantılarında yeni bakış açıları elde ettikleri ve yaşantılarını yeniden yapılandırdıkları görülmüştür.
A4/ Yas Belirtileri Gösteren İlkokul Öğrencilerine Uygulanan EMDR Odaklı Grupla Psikolojik Danışma Programının Etkisi	Teke, 2023, Türkiye	İlkokul 3. Ve 4. Sınıf öğrencisi 12 çocuk	Yarı deneysel desen	Çocuklarda ve Ergenlerde Travma Sonrası Stres Bozukluğu Belirti Ölçeği	EMDR odaklı grupla psikolojik danışma programına katılan deney grubu öğrencilerinin, Çocuklarda ve Ergenlerde Travma Sonrası Stres Bozukluğu Belirti Ölçeği'nin tüm alt boyutlarına ait puan ortalamalarının anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür.
A5/ 12-14 Yaşlarında Bulunan Boşanmış Ve Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık Suçluluk Ve Utanç Düzeylerinin İncelenmesi	Aydoğan Candan, 2019, Türkiye	Ortaokul 6-7-8 sınıfta devam eden 249 boşanmamış aile çocuğu ile 176 boşanmış aile çocuğu olmak üzere toplam 425 öğrenci	Tabakalı Örnekleme Yöntemi	Kişisel Bilgi Formu, UCLA Yalnızlık Ölçeği ve Sürekli Suçluluk Ve Utanç Ölçeği	Tez çalıGmasının verileri boGanma süreci ve sonrasında çocuğun yaGayabileceği problemleri erken bir süreçte fark edilmesi, gerekli önemle hizmetlerin ve çözümlerin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

					alınabileceğini ortaya koymaktadır.
A6/Anne Babası Boşanma Aşamasında Olan Çocukların Algıladıkları Anne Baba Tutumları İle Boşanma Sürecine Uyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	Şentürk, 2019, Türkiye	Anne babasının boşanma davası süren 10, 11, 12 yaşındaki 70 çocuk ile yürütülmüştür	Betimsel Çalışma, Tesadüfi Örnekleme Modeli	Demografik Bilgi Formu, Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği Ve Anne Baba Tutum Ölçeği	Bu çalışmanın temel amacı anne babası boşanma aşamasında olan çocukların algıladıkları anne baba tutumlarının boşanma süresine uyumlarını ne şekilde farklılaştırdığını tespit etmektir.
A7/ Ebeveynleri Boşanmış Ve Boşanma Sürecinde Olan 9-12 Yaş Arasındaki Çocukların, Boşanmaya Uyum Ve Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi	Demir Tek, 2019, Türkiye	Ebeveynleri boşanma aşamasında olan 70, boşanmış, velayet değişikliği için mahkemelere başvuran ebeveynlerin 39 çocuğundan oluşmaktadır	Betimsel türde tarama (survey) modeli	"Çocuklar için Boşanmaya Uyum Ölçeği" ile "Çocuklar için Depresyon Ölçeği"dir.	Yapılan çalışma sonucunda, ebeveynleri boşanan çocukların boşanma aşamasındakilere göre, boşanmaya daha iyi uyum sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır.
A8/Anne-Babası Boşanmış Ve Boşanmamış	Kurtman, 2019, Türkiye	İstanbul'da 5 ilköğretim okulunda okuyan	Betimsel türde tarama (survey) modeli	Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği, Ayrılık Kaygısı Değerlendirme	Yapılan araştırmalar boşanmış ailelerden gelen çocukların

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çocuklarda Ayrılık Anksiyetesi Ve Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi		toplamda 231 öğrenci		Ölçeği- Çocuk Formu, Kişisel Bilgi Formu	davranışsal ve psikolojik problemlerle karşı karşıya kalma risklerinin, anksiyete ve depresyon düzeylerinin boşanmamış, aileden gelen çocuklara göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.
A9/ 11 – 18 Yaş Arası Boşanmış Aile Çocuklarının ve Boşanmamış Aile Çocuklarının Ebeveyn Yabancılaştırma Sendromu ve Davranış Sorunlarının Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi	Ulutürk, 2019, Türkiye	İstanbul' da anne babası boşanmış 70 kişi ve anne babası boşanmamış 70 kişi	Betimsel türde tarama (survey) modeli	Baker Yabancılaştırma Ölçeği, Güçlük ve Güçlükler Ölçeği	Gerçekleştirilen araştırmalardan elde edilen veriler ışığında ergenlik dönemi akran ilişkilerinde benlik saygısının önemli bir aracı degişken olduğunu ifade etmek de mümkündür.
A10/ Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Temel Psikolojik İhtiyaçlarının Ve İyimserliklerinin Karşılaştırılması	Türkgüzeli, 2019, Türkiye	Konya'da anne ve babası boşanmış 50 ortaokul öğrencisi, anne ve babası boşanmamış 50 öğrenci	İlişkisel tarama modeli	Kişisel Bilgi Formu, Temel İhtiyaçlar Ölçeği ve İyimserlik Ölçeği	Araştırmada anne ve babası boşanmamış çocukların anne babası boşanmış çocuklara göre temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının ve iyimserlik düzeylerinin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

		toplam 100 öğrenci			daha yüksek olduğu görülmüştür.
A11/ Boşanmış Aile Çocuklarında Boşanmanın Etkileri Ve Travma Sonrası Büyüme: Nitel Bir Çalışma	Yanar, 2019, Türkiye	Anne babası boşanmış 8 ortaokul ve 8 lise öğrencisi	Nitel desende içerik analizi yöntemi	Görüşme Formu	Boşanmaya bağlı gelişen yaşantıların (ebeveynlerden birinin evden ayrılması, velayet vs.) çoğunlukla plansız bir şekilde geliştiği ve çocukların bu süreçte küçük veya büyük krizlerle karşılaştıkları saptanmıştır. Boşanma sürecini çocukların yas süreci gibi algıladıkları görülmüştür.
A12/ Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Travmatik Etkisi	Bars, 2019, Türkiye	100 aile ve 174 çocuk		Anket-Mülakat Tekniği ve Çocukluk Çağı Travma Ölçeği	Boşanmanın çocuklar üzerindeki travmatik etkisi olduğu saptanmıştır.
A13/ Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Aileye Sahip Ergenlerin Algıladıkları	Altın, 2023, Türkiye	Anne-Babası Boşanmış ve Hayatta Olan 200 Öğrenci ile Anne-Babası Evli ve		Çocuk/ Ergen Ebeveyn Kabul Red Ölçeği-Kısa Form, Kişilik Değerlendirme Ölçeği,	Anne babası boşanmış, ergenlerde, affetme arttıkça hem algılanan anne kabulü hem de psikolojik

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Anne-Baba Kabulü, Psikolojik Uyumu Ve Affetme Eğilimi Arasındaki İlişki		Hayatta Olan 300 Öğrenci Olmak Üzere Toplam 500 Öğrenci		Ergenlerde Affetme Ölçeği, Kişisel Bilgi Formu	uyumları artmaktadır.

Tablo 1 de A5, A6, A7, A8, A9, A10, A11, A12 ,A13 incelendiğinde ebeveynleri boşanmış ve boşanma aşamasında olan çocuklar incelendiğinde, kaygı, depresyon, çatışma ve uyum problemleri yaşadıkları gözlemlenmiştir. Ebeveynleriyle daha sık görüşen çocukların, kaygı düzeylerinin ve uyum problemlerinin daha az olduğu görülmüştür. Kardeşi olan veya sosyal destekleri yüksek olan çocukların depresyon düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür.

Boşanmış aile çocuklarının, ayrılık anksiyetesi, yalnızlık, suçluluk ve utanç duygularını yaşadıkları görülmüştür.Boşanmış aile çocuklarında davranış sorunları, dikkat eksikliği ve hareketlilik, duygusal sorunlar görülmüştür. Boşanmış aile çocuklarının ait olma, güç, eğlence gibi temel ihtiyaçlarının karşılanma düzeylerinin de düşük olduğu görülmüştür.

A11, A12, A13 çalışmalarına göre boşanma sonrası çocuklar için yaşantı değişikliklerinin farklı alanlarda ve şekillerde oluştuğunu ve boşanmanın çocuklar için hayatlarındaki zorlayıcı yaşantılardan önemli bir tanesi olduğunu göstermiştir. Bu durum boşanmayla birlikte yaşanan birincil kaybın ardından çocukların ikincil kaybı da yaşadıklarını göstermektedir.

A6 ya göre ebeveyni boşanmış çocukların, boşanma sonrası verdikleri tepkilerin, anne babanın eğitim seviyesinden, çocuğun kardeşinin olup olmamasından, çocuğun sosyal destek seviyesinden, cinsiyetinden, akademik başarı seviyesinden, ayrı yaşadıkları ebeveyniyle görüşme sıklığından vb. değişkenlerden etkilendiği görülmektedir.

A1, A2, A3, A4 e göre Yas Temelli Psikoeğitim Programı ile kayıp yaşayan ergenlerin yas düzeylerinde olumlu etki sağlanmıştır. Ayrıca bu grup rehberliği sayesinde ergenlerin kendileri ile benzer duyguları yaşayan akranları ile bir araya gelerek duygu ve düşüncelerini paylaşmasının önemi vurgulanmıştır (Korkmaz, 2023).

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye'de ve dünyada her geçen gün boşanma oranları artmaktadır ve bu sürecin tanığı olan çocuklar olumsuz etkilenmektedir. Bu konuda alan yazın incelendiğinde boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Ancak, anne babası boşanmış çocuklardaki yas tepkilerini inceleyen çalışmalara rastlanmamıştır. Bu sistematik gözden geçirme çalışması, anne babası boşanmış 9- 13 yaş çocuklarda oluşan yas tepkilerini inceleyen araştırmaların özelliklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamına dahil

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

edilen çalışmalar incelendiğinde, dahil etme (boşanma konusunu araştıran çalışmalar, yas konusunu araştıran çalışmalar, 2019-2024 yılları arasında yapılmış çalışmalar, çalışma örneklemi 9- 13 yaş çocuk olan çalışmalar) ve dışlama kriterlerine göre toplam 13 çalışma, bu çalışmaya dahil edilmiştir. Bu çalışmalar, araştırma grubu, araştırma yöntemi, veri toplama araçları ve ulaşılan sonuçlar açısından incelenmiştir.

Ebeveyni boşanmış çocuklar, kaygı, depresyon, suçluluk, ayrılık anksiyetesi, uyum problemleri, saldırganlık, sosyal ilişkilerde bozulma, akademik başarıda düşüş gibi tepkiler verebilmektedir.

Aynı şekilde ebeveyni ölmüş yas yaşayan çocuklar incelendiğinde bu çocukların da kaygı, depresyon, uyum problemleri, suçluluk, öfke, üzüntü, yalnızlık anksiyetesi yaşadıkları, sosyal ilişkilerde çekilme, uyku ve yeme bozuklukları gibi tepkiler verdikleri görülmektedir.

Ebeveyni boşanmış çocukların verdikleri tepkiler yas yaşayan çocukların verdikleri tepkilerle örtüşmektedir. Boşanma da çocuk için bir kayıptır ve çocuk kayıp karşısında yas süreci yaşamaktadır.

Bir ebeveynini kaybetmiş çocuklar sağ kalan ebeveynini de kaybetmekten korkmaktadır. Ebeveyni boşanan çocuklar da ayrı kaldıkları ebeveynini kaybetmekten korkmakta ve yas tepkileri göstermektedir.

Ebeveynini kaybetmiş çocuklar ölümle birlikte birincil kayıp yaşarken; güvenlik ihtiyacı, sosyal destek sistemleri, ekonomik alandaki değişikliklerle ikincil kaybı yaşamaktadır.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde, Yas Temelli Psikoeğitim Programı ile kayıp yaşayan ergenlerin yas düzeylerinde olumlu etki sağlanmıştır. Ayrıca bu grup rehberliği sayesinde ergenlerin kendileri ile benzer duyguları yaşayan akranları ile bir araya gelerek duygu ve düşüncelerini paylaşmasının süreci önemli derece de etkilediği görülmüştür.

Ebeveynleri boşanmış çocuklar da aynı şekilde ebeveynlerinin ayrılmasıyla birinci kaybı yaşarken, değişen ekonomik şartlar, yeni hayat düzeni, yeni sosyal destek sistemleriyle ikincil kaybı yaşamaktadırlar.

KAYNAKÇA

Aydın, O., Baran, G., (2012). Ebeveynleri Boşanma Sürecinde Olan 9-12 Yaş Grubundaki Çocukların Boşanmaya Uyum Düzeylerinin İncelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*,36(51). https://dergipark.org.tr/ (Erişim tarihi: 01.03.2012)

Altın, M., *Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Aileye Sahip Ergenlerin Algıladıkları Anne-Baba Kabulü, Psikolojik Uyumu ve Affetme Eğilimi Arasındaki*

İlişki. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2023.

Bektaş, C., *Ergen Yas Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul, 2022.

Bars, B., *Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Travmatik Etkisi.* Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, 2019.

Candan Aydoğan, S., 12-14 Yaşlarında Bulunan Boşanmış ve Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık Suçluluk ve Utanç Düzeylerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya, 2019.

Demir Tek, G., *Ebeveyni Boşanmış veya Boşanma Sürecinde Olan 9-12 Yaş Arası Çocukların Boşanmaya Uyum ve Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi.* Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2019.

Erdim, L., Ergün, A., Boşanmanın Ebeveyn ve Çocuk Üzerindeki Etkileri, Şubat, 02,02,2016.

Eroğlu, Y., (2009). Boşanma ile İlgili Uyum Güçlüğü Çeken Çocuklarda Kişilik Özellikleri ve Benlik Kavramı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi,* 9(52). https://dergipark.org.tr/ (Erişim Tarihi:28.05.2009).

Halisdemir, D., Nazlı, S. (2023). Boşanmaya Uyum Programının Velayeti Üstlenmiş Anne ve Çocuklarının Boşanmaya Uyum, Psikolojik Sağlamlık ve Aile Yaşam Doyumlarına Etkisi, Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi, 6(1): 1-36.

Kayadibi, Y., (2015). *Parçalanmış Ailelerdeki Çocukların Anne Kabul Kırmızı Algılama Düzeylerinin Benlik Saygısı Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Karakuş, S., *Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarısına Yansıması*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Eylül Üniversitesi, İzmir,2003.

Korkmaz, A., *Yas Temelli Psikoeğitim Programının Kayıp Yaşayan Ergenlerin Yas Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale,2012.

Mukba, G., *Yas Olgusu Yaşayan Çocukların Yaşantılarının Sistemik Müdahale İçeren Hikâye Anlatıcılığı Tekniği ile İncelenmesi*. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana,2020.

Öngider,N.,(2016). Boşanma mı yoksa Çocuk için Evliliği Sürdürmek mi? Sorunların Psikolojisi Uyumu Açısından Önemli Bir Soru. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(3):275-289.

Öngider, N. (2006). Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumu Üzerindeki Etkileri. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Şentürk Aydın, R. ve Nazlı, S. (2014). Yaşam Becerileri Psikoeğitim Programının Boşanmış Aile Çocuklarının Uyum Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*,14 (33). https://dergipark.org.tr/ (Erişim tarihi: Temmuz-Aralık 2014)

Teke, E., *Yas Belirtileri Gösteren İlkokul Öğrencilerine Uygulanan EMDR Odaklı Grupla Psikolojik Danışma Programının Etkisi,* Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2023.

Yanar, K., *Boşanmış Aile Çocuklarında Boşanmanın Etkileri ve Travma Sonrası Büyüme: Nitel Bir Çalışma.* Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, 2019.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ÖZ ŞEFKAT KAVRAMININ YAS SÜRECİNDEKİ X, Y ve Z KUŞAKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, GAMZE HAYLAZ[1], Doç. Dr. SELMA DİDEM ÖZŞENLER[2]

[1]EGE ÜNİVERSİTESİ, SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, gamze43haylaz@gmail.com - 0000-0001-5412-3792

[2]EGE ÜNİVERSİTESİ, İLETİŞİM FAKÜLTESİ, selma.didem.ozsenler@ege.edu.tr - 0000-0003-4627-7948

ÖZET

Öz şefkat, en genel tanımıyla bireyin kendi kendine yardımcı olmasını ve kendisiyle ilişkisini daha sağlıklı bir şekilde düzenlemesini ifade etmektedir. Öz şefkat, kişinin kendi acı ve sıkıntılarına karşı açık olması, acıdan kaçmadan ve aynı zamanda acıyla bütünleşmeden kendine nezaketle yaklaşarak kendi kendini iyileştirme becerisidir. Bununla birlikte çalışma konusu kapsamına giren, sevilen bir kişinin ölüme bağlı kaybının yaşanmasıyla gelişen yas süreci, her bireyin hayatının bir noktasında yaşadığı ya da yaşayabileceği bir deneyim olarak karşımıza çıkmaktadır. Yas, bir kayıp yaşantısı sonrası ortaya çıkarak şiddetli acı duyulan uzun süreli bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Buna bağlı olarak öz şefkat, en çok da zor zamanlarda kişinin kendine yaklaşımını ifade eden bir kavram olması sebebiyle bireyin yaşayabileceği en zorlu ve kendine özgü süreçlerden biri olan yas süreci ile anlamlı şekilde ilişkilendirilebilmektedir. Çalışmada hedef kitle olarak ele alınması planlanan X Y ve Z kuşakları, davranış kalıpları ve dünyayı algılayış biçimleri gibi konularla birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Bu bağlamda sevilen kişinin kaybını deneyimleyen bu kuşak bireylerinin öz şefkat düzeylerinin incelenmesi, araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır. Bu çalışma kapsamında son 5 yılda yas süreci deneyimlemiş X, Y ve Z kuşağı bireylerin, bu sürecin yönetiminde öz-şefkat düzey ve becerilerinin kuşaklararası farklılıklarının ve benzerliklerinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu sebeple her kuşaktan 3'er kişi ile derinlemesine mülakat tekniği ile görüşülmüş ve yas süreci deneyimleri öz şefkat kavramı bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öz-Şefkat, Yas, X Y ve Z Kuşakları

GİRİŞ

Her birey yaşamı içerisinde çeşitli zorluk ve stres faktörleri ile karşılaşmaktadır. Birey, kendini zorlayan durumlarla başa çıkmak durumundadır. Buna bağlı olarak bir başa çıkma mekanizması

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

olarak son yıllarda literatürde sıklıkla yer verilmeye başlanılan öz şefkat kavramından bahsetmek mümkündür. Başka bir açıdan bireyin içine doğduğu kuşak, onun davranışsal kalıpları hakkında fikir vermekte ve zorlayıcı durumlarla başa çıkma becerilerinde de etkili olmaktadır. Bu bağlamda birey için en zorlayıcı durumlardan biri olarak ölüme bağlı yaşanan kayıpla gelişen yas sürecinde, bireyin ait olduğu kuşak ve öz şefkat düzeyi önem arz etmektedir.

Öz şefkat, bireylerin kendi acılarına ve başarısızlıklarına karşı nazik, anlayışlı ve destekleyici bir tutum sergilemesi olarak tanımlanmaktadır (Neff, 2003a). Öz şefkat, kişinin zorlayıcı duygusal deneyimlerle başa çıkmasına yardımcı olabilmekte ve bu nedenle yas süreci gibi travmatik dönemlerde önemli bir rol oynayabilmektedir. Yas süreci, sevilen birinin ölüme bağlı kaybı ile başa çıkma sürecidir ve duygusal, bilişsel, fizyolojik ve davranışsal tepkileri içerir (Stroebe, Hansson, Schut, & Stroebe, 2008). Farklı kuşakların (X, Y ve Z) yas sürecinde öz şefkati nasıl deneyimledikleri ve bu deneyimlerin psikolojik iyi oluşları üzerindeki etkileri üzerine sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır.

X kuşağı, 1965-1980 yılları arasında doğmuş bireyleri kapsar ve genellikle bireyselcilik, bağımsızlık ve otoriteye karşı eleştirel olma eğilimleri ile bilinir (Strauss & Howe, 1991). Y kuşağı (Milenyum Kuşağı) ise 1981-1996 yılları arasında doğanları içerir ve teknolojiye yatkınlıkları, sosyalleşme tarzları ve iyimserlikleri ile tanımlanır (Howe & Strauss, 2000). Z kuşağı, 1997 ve sonrasında doğmuş bireyleri temsil eder ve tamamen dijital bir dünyada büyümüş olmaları nedeniyle dijital yerliler olarak adlandırılır (Twenge, 2017). Her bir kuşağın kendine özgü sosyo-kültürel ve teknolojik bağlamları, onların yas sürecine ve öz şefkate nasıl yaklaştıklarını etkileyebilir.

Bu çalışma, X, Y ve Z kuşaklarının yas sürecinde öz şefkat kavramının etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın amacı, farklı kuşakların yas sürecinde öz şefkati nasıl deneyimlediklerini, bu deneyimlerin duygusal ve psikolojik iyilik halleri üzerindeki etkilerini anlamak ve öz şefkatin bu zorlu süreçteki potansiyel faydalarını ortaya koymaktır.

1. ÖZ ŞEFKAT KAVRAMI

Öz şefkat, kişinin kendi acılarını ve yetersizliklerini kabul etme, bu acılara karşı nazik olma ve acıyı insan olmanın ortak bir deneyimi olarak görme eğilimidir (Neff, 2003b). Bu kavram, kişinin zorlayıcı duygusal deneyimlerle başa çıkmasına yardımcı olabilir ve bu nedenle psikolojik sağlığın önemli bir bileşeni olarak kabul edilir (Neff, 2003a). Öz şefkat, üç ana

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bileşenden oluşur: Öz nezaket, ortak insanlık hissiyatı ve bilinçli farkındalık (Neff, 2003a). Öz nezaket, kişinin kendisine karşı nazik ve anlayışlı olmasını ifade ederken, ortak insanlık, acının ve başarısızlıkların insan deneyiminin bir parçası olduğunu kabul etmeyi içerir. Bilinçli farkındalık ise kişinin acı verici düşünce ve duygularını dengeli bir şekilde gözlemlemesini ve onlarla özdeşleşmemesini sağlar (Neff, 2003b).

Araştırmalar, öz şefkatin psikolojik sağlık üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir. Öz şefkat düzeyi yüksek bireyler, düşük düzeyde stres, depresyon ve anksiyete yaşarken, daha yüksek düzeyde yaşam memnuniyeti ve duygusal iyilik hali deneyimlerler (Neff, Kirkpatrick, & Rude, 2007). Bu bulgular, öz şefkatin, bireylerin zorlayıcı yaşam olayları ve duygusal zorluklarla başa çıkma yeteneklerini artırabileceğini göstermektedir.

Öz şefkat, özellikle yas süreci gibi duygusal olarak zorlayıcı dönemlerde büyük önem taşır. Yas süreci, sevilen birinin ölüme bağlı kaybının ardından yaşanan karmaşık duygusal ve bilişsel tepkileri içerir ve bu süreçte bireylerin öz şefkat geliştirmeleri, iyileşme ve duygusal iyilik hali için kritik bir rol oynayabilir (Neff & Germer, 2013). Öz şefkat, bireylerin kendi acılarına karşı daha nazik ve anlayışlı olmalarını teşvik ederek, yas sürecindeki duygusal yükü hafifletebilir ve bireylerin bu zor dönemde daha sağlıklı başa çıkma stratejileri geliştirmelerine yardımcı olabilir.

2. YAS KAVRAMI VE SÜRECİ

Yas süreci, bireylerin sevilen birinin ölüme bağlı kaybının ardından yaşadıkları karmaşık duygusal ve bilişsel tepkilerle karakterize edilir. Yas, derin bir üzüntü ve kayıp duygusu ile başlar ve zamanla bireyin günlük işlevselliğini yeniden kazanmasına olanak tanır (Stroebe et al., 2008).

Yas her birey için, yaşam içinde yüz yüze gelinen farklı bir durum olup yaş, cinsiyet, kültür gibi bazı demografik özelliklerle ve daha önceki yas deneyimine bağlı olarak özgün bir biçimde deneyimlenir (Küçükkaya 2009). Çünkü her birey birbirinden farklıdır ve bu nedenle yas tepkisinin boyutu ve süreci birbirinden farklılıklar gösterebilir (Gorman ve Sultan 2008). Bireyin verdiği tepkiler, sakin bir duruş ve tutumdan ciddi bir kriz durumuna kadar geniş bir yelpazede değişiklik gösterilebilir (Bildik 2013). Değer verilen birinin kaybından sonra gelişen yas tepkileri bireysel farklılık göstermesine rağmen davranışsal, duygusal ve bilişsel ölçekte benzer etkiler de görülebilmektedir (Bonanno ve Kaltman 2001, Benkel ve ark. 2009). Yas

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yaşayan bireyin kişilik özellikleri, ölen kişi ile arasındaki ilişkinin niteliği, yas ile ilgili dini ve kültürel inançları, ruh sağlığı öyküsü, destek sistemleri, ölüm algısı, geçmiş kayıpların varlığı, ölüm biçimi ve sosyoekonomik durumu gibi faktörler bireyin yas sürecine verdiği tepkiyi etkilemektedir (Gorman ve Sultan 2008, McCoyd ve Walter 2016). Bu sebeple yas sürecini her birey farklı yaşayabilmektedir. Her birey yas sürecini subjektif olarak deneyimlediği için kayıp ve yas yaşayan bireye yaklaşımda bu durumun göz ardı edilmeden yaklaşılmasında fayda olacaktır (Özel ve Özkan, 2020, s.353).

3. X, Y ve Z KUŞAKLARI VE KUŞAKLARARASI BENZERLİK VE FARKLILIKLAR

X kuşağı, 1965 ile 1980 yılları arasında doğmuş bireyleri kapsar ve bu kuşak bireyleri, dünya çapında önemli sosyal ve ekonomik değişimlerin yaşandığı bir dönemde büyümüştür. X kuşağı üyeleri, genellikle boşanma oranlarının arttığı, çift gelirli ailelerin yaygınlaştığı ve dijital teknolojilerin hızla geliştiği bir çağda yetişmişlerdir (Tulgan, 1995). Bu nedenle, pragmatik ve kendine yeterli olma eğilimleri ile bilinirler.

X kuşağının karakteristik özellikleri, onların iş ve yaşam tarzlarına da yansımaktadır. Bu kuşak, iş hayatında daha fazla esneklik ve iş-yaşam dengesi arayışındadır. Aynı zamanda, işyerinde otoriteye karşı daha az saygı gösterme ve hiyerarşik yapıları sorgulama eğilimindedirler (Jurkiewicz, 2000). Teknolojiye adapte olabilen ve değişen çalışma koşullarına uyum sağlayabilen X kuşağı, iş gücünde önemli bir yere sahiptir.

Araştırmalar, X kuşağının öz şefkat ve psikolojik dayanıklılık gibi kişisel özelliklerinin, onların yaşam koşulları ve yetiştirilme tarzları ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. X kuşağının bireyselcilik ve bağımsızlık değerleri, onların kendi duygusal deneyimlerine daha fazla odaklanmalarına ve öz şefkat geliştirmelerine olanak tanır (Twenge & Campbell, 2008). Bu bağlamda, X kuşağının duygusal ve psikolojik iyilik halleri, onların kişisel gelişim ve öz bakım stratejileri ile şekillenmektedir.

Y kuşağı, diğer adıyla Milenyum Kuşağı, 1981 ile 1996 yılları arasında doğmuş bireyleri kapsar ve teknolojiye yatkınlıkları, sosyal medyanın yaygın kullanımı ve iyimserlikleri ile bilinirler (Howe & Strauss, 2000). Bu kuşak, dijital teknolojilerin hızla geliştiği ve internetin günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline geldiği bir dönemde yetişmiştir. Y kuşağı, önceki kuşaklara kıyasla daha fazla eğitim fırsatına sahip olmuş ve küreselleşmenin getirdiği kültürel çeşitlilikle büyümüştür (Pew Research Center, 2014).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Y kuşağı, iş hayatında esneklik ve anlam arayışı ile dikkat çeker. Bu kuşak, iş ve yaşam dengesine büyük önem verir ve kariyerlerinde kişisel tatmin ve gelişimi ön planda tutar (Ng, Schweitzer, & Lyons, 2010). Ayrıca, teknolojiye olan yatkınlıkları, onların dijital araçları etkin bir şekilde kullanabilmelerine ve yeniliklere hızlı adapte olabilmelerine olanak tanır.

Y kuşağı, toplumsal ve çevresel konulara duyarlılık göstermeleri ile de öne çıkar. Bu kuşak, sosyal adalet, çevre koruma ve sürdürülebilirlik gibi konularda daha aktif ve bilinçlidir (Twenge, 2010). Y kuşağının bu özellikleri, onların hem kişisel hem de profesyonel yaşamlarında önemli etkiler yaratır.

Araştırmalar, Y kuşağının öz şefkat ve duygusal iyilik hali konusundaki farkındalığının, onların psikolojik sağlığına olumlu katkılar sağladığını göstermektedir. Y kuşağı, duygusal zorluklarla başa çıkmada daha bilinçli farkındalık ve öz şefkat stratejilerini kullanma eğilimindedir (Allen, Seaman, & Abaci, 2013). Bu stratejiler, onların stresle başa çıkmalarına ve duygusal dengeyi sağlamalarına yardımcı olur.

Z kuşağı, 1997 ve sonrasında doğmuş bireyleri kapsar ve dijital teknolojilerle iç içe büyümüş olmaları nedeniyle dijital yerliler olarak adlandırılır (Twenge, 2017). Bu kuşak, akıllı telefonlar, sosyal medya ve internetin yaygın olduğu bir dünyada yetişmiş olup, teknolojiyi günlük yaşamlarının vazgeçilmez bir parçası olarak görürler. Z kuşağı, bilgiye anında erişim sağlayabilen, çoklu görev yapabilme yeteneğine sahip ve dijital dünyada hızlı ve etkili iletişim kurabilen bireylerden oluşur (Pew Research Center, 2019).

Z kuşağının eğitim ve kariyer beklentileri, önceki kuşaklardan belirgin şekilde farklıdır. Bu kuşak, esnek çalışma koşulları, anlamlı işler ve hızlı kariyer ilerlemesi gibi unsurlara büyük önem verir (Seemiller & Grace, 2016). Ayrıca, Z kuşağı üyeleri, girişimcilik ruhuna sahip olup, kendi işlerini kurma ve inovasyon yapma konusunda güçlü bir istek duyarlar.

Sosyal ve çevresel konularda yüksek duyarlılık gösteren Z kuşağı, iklim değişikliği, sosyal adalet ve insan hakları gibi küresel meselelerde aktif bir rol oynamaktadır (Schroth, 2019). Bu kuşağın bireyleri, toplumsal değişim ve sürdürülebilirlik için güçlü bir arzu taşımakta ve bu amaç doğrultusunda dijital platformları etkin bir şekilde kullanmaktadır.

Araştırmalar, Z kuşağının duygusal ve psikolojik sağlığı konusunda bilinçli olduğunu ve öz şefkat gibi kavramların önemini kavradığını göstermektedir. Z kuşağı, duygusal zorluklarla

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

başa çıkmada mindfulness ve öz şefkat gibi stratejileri benimsemekte ve bu sayede psikolojik dayanıklılıklarını artırmaktadır (Pisarik, Shoffner, & Stokes, 2020). Bu stratejiler, onların stresle başa çıkma yeteneklerini güçlendirmekte ve genel yaşam memnuniyetlerini artırmaktadır.

X, Y ve Z kuşakları arasında belirgin farklılıklar ve benzerlikler bulunmaktadır. Bu kuşaklar, farklı sosyo-ekonomik ve kültürel dönemlerde yetişmiş olmaları nedeniyle çeşitli özellikler ve değerler taşımaktadır. Bu farklılıklar ve benzerlikler, iş hayatından sosyal yaşama, teknoloji kullanımından psikolojik özelliklere kadar geniş bir yelpazede kendini gösterir.

Kuşaklararası farklılıklara geldiğimiz noktada özellikler teknoloji kullanımı, iş ve kariyer beklentileri, sosyal ve çevresel duyarlılıklar noktasında farklılıklar olduğu görülmektedir.

Teknoloji Kullanımı: X kuşağı, dijital devrimin başlangıcında yetişmiş olup, teknolojiyi sonradan benimsemiştir. Genellikle kişisel bilgisayarlar ve internetin ilk dönemleriyle tanışmışlardır (Strauss & Howe, 1991). Buna karşın, Y kuşağı, internet ve mobil teknolojilerin hızla geliştiği bir dönemde büyümüştür ve bu teknolojileri hayatlarının ayrılmaz bir parçası olarak görürler (Howe & Strauss, 2000). Z kuşağı ise, tamamen dijital dünyada doğmuş olup, akıllı telefonlar, sosyal medya ve sürekli bağlantılı olma durumu onlar için norm haline gelmiştir (Twenge, 2017).

İş Hayatı ve Kariyer Beklentileri: X kuşağı, iş hayatında daha bağımsız ve esnek olmayı tercih ederken, kariyerlerinde iş-yaşam dengesine büyük önem verirler (Tulgan, 1995). Y kuşağı, işyerinde anlam arayışı, kariyer gelişimi ve hızlı terfi olanaklarına odaklanır (Ng, Schweitzer, & Lyons, 2010). Z kuşağı ise, girişimcilik ve yenilikçilik ruhuna sahiptir, esnek çalışma koşulları ve kişisel gelişim fırsatlarına büyük önem verirler (Seemiller & Grace, 2016).

Sosyal ve Çevresel Duyarlılık: Y kuşağı, sosyal adalet ve çevre koruma gibi konulara duyarlılık gösterirken, Z kuşağı bu konularda daha da aktif bir rol oynamakta ve dijital platformları kullanarak toplumsal değişim yaratmaya çalışmaktadır (Schroth, 2019; Twenge, 2017).

Kuşaklararası benzerlikler noktasında değişim ve uyum yeteneği, iş-yaşam dengesi, psikolojik sağlık ve öz şefkat sağlama noktasında benzerlikler olduğu görülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Değişim ve Uyum Yeteneği: Hem Y hem de Z kuşağı, hızlı teknolojik değişimlere uyum sağlama konusunda oldukça yeteneklidir. Bu iki kuşak, dijital araçları etkin bir şekilde kullanarak bilgiye hızlı erişim sağlama ve çoklu görev yapabilme becerilerine sahiptir (Pew Research Center, 2019).

İş-Yaşam Dengesi: X, Y ve Z kuşakları, iş-yaşam dengesine önem verir. Her üç kuşak da, kariyerlerinde kişisel tatmin ve aile yaşamı arasında denge kurmayı önemli bulur (Jurkiewicz, 2000; Ng et al., 2010; Seemiller & Grace, 2016).

Psikolojik Sağlık ve Öz Şefkat: X, Y ve Z kuşaklarının her biri, duygusal zorluklarla başa çıkmada öz şefkat ve psikolojik dayanıklılık gibi kişisel özelliklerin önemini kavramıştır. Araştırmalar, bu kuşakların stresle başa çıkmada öz şefkat stratejilerini benimsediğini ve bu stratejilerin psikolojik sağlıklarına olumlu katkılar sağladığını göstermektedir (Neff, 2003a; Allen, Seaman, & Abaci, 2013; Pisarik, Shoffner, & Stokes, 2020).

4.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmada yas yaşayan X, Y, Z kuşaklarının öz şefkat düzeylerini analiz edebilmek için 9 kişi ile derinlemesine görüşme nitel analiz yöntemi kullanılıp bu görüşmelerden alınan cevaplar tematik analize tabi tutulmuştur. Tematik analiz, özellikle sosyal bilimlerde kullanılan bir araştırma yöntemi ve bu yönteme uygun olarak kullanılan bir araştırma tekniğidir. Araştırma sorusu olan X, Y, Z kuşağı bireylerinin yas süreçlerindeki öz şefkat düzeyleri nasıl farklılık gösterir?'den yola çıkılarak her kuşaktan 3'er katılımcı seçilmiş eşit katılıma dikkat edilmiştir. Verilerin toplanmasında derinlemesine mülakat tekniği kullanılıp katılımcıların izni alınarak ses kayıtları alınmıştır. Katılımcılara yas süreçleri ve öz şefkat algıları ile ilgili sorular sorulmuş olup alınan cevaplar iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı dinlenip ortak temalarda kodlar oluşturulmuştur. Toplanan veriler, öncelikle belli temalara ayrılmış daha sonra içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmacı tarafından, katılımcıların ifadelerindeki farklı öz şefkat temalarını ve bu temalar arasındaki yaş gruplarına göre farklılıkları belirlemek için veriler önce transkripte edilmiş, ardından açık kodlama yaklaşımı ile çözümlenmiştir.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın bulguları üç ayrı kategoride incelenmiştir. X,Y,Z kuşaklarının derinlemesine görüşmeden verdikleri yanıtlar öz şefkat kavramının bileşenleri olan öz nezaket, ortak paydaşım ve bilinçli farkındalık kategorilerine dahil edilip bu kategoriler içerisinde de yas sürecinde en

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

çok yaşanan ve ortaya çıkan ortak tema/duygu ortaya konulmuştur. Bu noktada ortak paydada X,Y ve Z kuşaklarının buluştuğu görülse de kuşaklar arasındaki farklılıklar da ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tablo 1. Öz Şefkat Bileşenlerinden "**ÖZ NEZAKET**" Kavramı Kapsamında Yaşanan Yas Süreci

X Kuşağı K1	"Gerekeni yaptım içim rahat."
Y Kuşağı K1	"O yokken nasıl gülerim?"
Y Kuşağı K1	"Bu süreçte kendim için yazı yazmayı tercih ettim."
Y Kuşağı K2	"Müzik hayatımın büyük bir kısmı olduğu için kaybımın acısını da müzik dinleyerek azaltmaya çalıştım"
Y Kuşağı K3	"Kendim için yaptığım tek şey ortam her ne olursa olsun ağlamak istediğimde bunun için kendime izin vermek oldu."
Z Kuşağı K1	"Ağlamak için kendime izin verdim."
Z Kuşağı K1	"Kayıptan önce böyle bir şey yaşasam hastanelik olurum diye düşündüm ama kayıp gerçekleşince hastanelik olmadım ve bu durum kendimi suçlu hissettirdi. Sanki yeterince üzülmemişim gibi hissettim."

Öz şefkat kavramının öz nezaket bileşeni kişinin kendisinin sağlık ve esenlik durumuna dikkat etmesi, özen göstermesi, karşısına duyarlı olduğu gibi kişinin kendi duygusal iniş çıkışlarına da duyarlı olması ve saygı duymasını gerektirir. Bu noktada X, Y, Z kuşaklarından katılımcılar ile görüşüldüğünde öz nezaket bileşenine özgü en ortak çıkan duygu kodu suçluluk ve utanç duygusudur. Bu noktada X kuşağı "Gerekeni yaptım içim rahat" sözü ile kendini elinden geleni yaptığı ve bu noktada kişisel kabulunun, saygısının yüksek olduğu izlenimi ortaya çıkmaktadır. Öte yandan Y ve Z kuşağına mensup daha fazla kişinin öz şefkat kavramının bu bileşenine dahil olduğu görülmektedir. Y kuşağı da ortak noktada kendi yasını dindirmek için çeşitli kendini oyalama, durumu telafi etme, kafa dağıtma yollarını tercih ederek kendi psikolojik esenliğini koruma yolunu tercih etmektedir. Z kuşağına mensup 1 katılımcı ise suçluluk ve utanç durumunu en öne çıkan şekilde yaşayan grup içinde girmektedir. Y kuşağının her bir katılımcısının bu kategoriye dahil olduğu görülmektedir bu durum bize Y kuşağının öz şefkatin öz nezaket bileşenini yani kendi sağlık ve esenlik durumu için en çok çabalayan kuşak olduğunu kısmen belirtiyor olduğu düşünülebilir. X kuşağı bireyleri genellikle kendilerine karşı daha nazik olma eğilimindedir. Z kuşağı bireyleri, kendilerine karşı daha kabul edici ve şefkatli olma eğilimindedir.

Tablo 2. Öz Şefkat Kavramı Bileşenlerinden "**ORTAK PAYDAŞIM**" Kavramı Kapsamında Yaşanan Yas Süreci

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

X kuşağı K 1	"Kaybın ilk günlerinde ziyarete gelen insanlar tarafından yargılanmamak adına acımı dilediğim gibi yaşayamadım. Kendi başıma yaşamak istedim."
X kuşağı K 2	"Yalnız değilim."
X kuşağı K 2	"Ailenin büyüğü olduğum ve tüm ailenin bulunduğu bir ortamda bulunduğum için duygularımı gizlemek ihtiyacı hissettim."
X kuşağı K3	"İlk günlerde insanlar, aynı acıyı paylaştığım diğer kardeşlerimle beni kıyasladılar. Bu yüzden kendi içime döndüm."
X kuşağı K3	"Onunla çok fazla anımız olduğu için her şey bana onu hatırlatıyor ve gülümsüyorum."
Y kuşağı K1	"Bu durumu yalnız yaşamak istedim."
Z kuşağı K1	"Kendi başıma, yalnız kalmak istedim."

Öz şefkat kavramının "Ortak Paydaşım" bileşeni duygu, düşünce, niyet, istek ve arzuların özdeş olmasını, birliktelik ve beraberlik duygusunu, bütünlüğü ve kapsayıcılığı içinde barındırmaktadır. Bu tabloda ortak paydaşım temasında X kuşağının verdiği cevapların daha fazla yer aldığı görülmektedir. Kollektif perspektiften bakıldığında X kuşağının toplum olarak maruz kaldığı savaşlar, çatışmalar bir olma, beraber hareket etme, bireysellikten çok kollektif hareket etme hissinin ön planda olmasına bağlanabilmektedir. Örneğin ilk cümlede görülen cenaze evindeki birliktelik ve beraberlik durumundan bireyselliği istese bile dile getirememek, gösterememek ve bastırmak, saklamak durmunun ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. Yine 2. Cümle yalnız olmadığını hissettiği birliktelik duygusuna vurgu yapıldığını göstermekte iken 3. Cümlede farklı bir özellik ortaya çıkmaktadır ailede büyük olanın dik durması ve acılarını göstermemesi hissi kuşağın aşıladığı, öğrenilmiş toplumsal kodlar, rol temsiliyetleri gibi sosyolojik temaları ortaya çıkarmaktadır. X kuşağının temaları daha çok kollektiflik, birlik beraberlik üzerine iken, Y ve Z kuşağı yası daha bireysel ve yalnız yaşamak istemektedir. Ortak paydaşım bileşeninde daha çok yalnızlık teması ortak payda olmuştur. Ortak paydaşım temasında X kuşağı bireyleri, genellikle destek almaya daha açık ve isteklidirler. Y kuşağı bireyleri, genellikle içe dönük tavır sergilemiştir. Z kuşağı bireyleri, genellikle kendini izole etmeye eğilimlidir.

Tablo 3. Öz Şefkat Bileşenlerinden "**BİLİNÇLİ FARKINDALIK**" Kapsamında Yaşanan Yas Süreci

X Kuşağı K1	"İnsanlar yüzünden acımı başta fark etmedim."
X Kuşağı K1	"Hala her sabah ve akşam onu düşünüp 'günaydın anne' ve 'iyi geceler anne' diyorum ona."
X Kuşağı K2	"Her akşam ezanında balkona çıkıp onun için dua ediyorum ve ona sesleniyorum."
Y Kuşağı K2	"Ne yaptığımı bilmiyordum."

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Z Kuşağı K3	“O hala var gibi hissettim.”
Z Kuşağı K2	"Hiç ağlamadım ve duygularımı bastırdım. Pişman olmayı sevmediğim için bu konuda kötü hissetmiyorum. O an içimden gelen buydu diyebiliyorum."
Z Kuşağı K3	"En başta sinir krizi geçirdim ama sonra büyük bir sakinlik geldi ve bu konuya çok üzülmüyor gibi olmaya başladım. Bazen garipsiyorum bu durumu."

Öz şefkat bileşenlerinden “Bilinçli Farkındalık” bileşeni yaşanılan duygu her ne ise durum ve süreçlerden haberdar olunduğunu temsil etmektedir. Bu noktada X ve Z kuşağının yasını daha farkında yaşarken Y kuşağının daha acıyı yaşama biçimini tanımlamakta zorluk çektiği gözlemlenmektedir. X kuşağı katılımcıları kaybı kabullenici, boyun eğen, kendi kendine acı ile başa çıkma mekanizması geliştiren bir üslup takınırken Y kuşağından katılımcının daha farkında olmayan, kişinin sürece değil de sürecin kendisine hakim olduğu bir durum içinde olduğunu vurgulamaktadır. Z kuşağındaki katılımcılar ise birtakım savunma mekanizması geliştirmişlerdir. Yok sayma, hasıraltı etme gibi psikolojik savunma mekanizmaları geliştirmişlerdir. Bu noktada ortak paydada yaşanan çoğunlukla acıdan kaçınmak ve bu durumun farkında olunması durumu ağırlıklı olarak yaşanmıştır. X kuşağı bireyleri, toplumsal baskılara boyun eğme eğilimindedir. Y kuşağı bireyleri, acıyı yaşama biçimini tanımlamakta zorluk yaşamaktadır. Z kuşağı bireyleri ise acıyı tanımlamakta güçlük çekme eğiliminde ve psikolojik savunma mekanizmaları geliştirme eğilimindedirler.

6.SONUÇ

Çalışma, öz şefkatin yas sürecindeki etkisinin kuşaklar arasında farklılık gösterdiğini, ancak her kuşakta da önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Öz şefkatin geliştirilmesi, yas sürecinde duygusal iyileşmeyi destekleyebilir ve bireylerin kayıplarını daha sağlıklı bir şekilde kabul etmelerine yardımcı olabilir. Yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkan veriler literatürü destekler niteliktedir. Ancak araştırmanın örnekleminin kısıtlı olması araştırmanın kısıtını oluşturmaktadır. Öz şefkatin yas yaşayan kuşaklar üzerinden daha geniş ölçekli çalışma yapılması literatüre ve alan yazınıza önemli katkılar sağlayabilir. Ayrıca yasın türleri, yas yaşayanların farklı yas süreçlerinde olması, kaybını ani ya da bilinen ve ön görülebilen şekilde yaşaması, yakınlık derecesi, ilişki yoğunluğu gibi birçok dışsal etki de araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliğini etkilemektedir. Bu sebeple bu gibi hem demografik hem de farklılığa açık etmenlerin stabil duruma getirilip daha spesifik örneklem seçimi yapılıp nitel ve nicel karma bir çalışma yapılması kuşaklar arası yas yaşayan kişilerin öz şefkat düzeylerini daha sağlıklı ölçmeyi sağlayabilir. Öz şefkat bileşenlerinden Öz Nezaket temasında Y kuşağının kendisinin sağlık ve esenlik durumunu önemsediği, kendini bildiği ve kendine iyi geleni uyguladığı

gözlemlenmektedir. X kuşağı kaybına yönelik sorumluluk duygusu ile öz nezaketi vurgulamaktadır. Sorumluluğu yerine getirdiği için içinin rahat olduğunu dile getirmektedir. Z kuşağı da duygularını olumlu ya da olumsuz diğer kuşaklara göre daha net, daha bireysel şekilde dile getirebilmektedir. Ortak Paydaşım bileşeninde en çok X kuşağının dahil olduğu görülmektedir. X kuşağının yalnız kalmak istese de kalamadığı, gerçek duygularını toplum içinde gizlemek durumunda kaldığı dolayısıyla kendi olamadığı ve yasını içinden geldiği gibi yaşayamadığı görülmekte iken, Y ve Z kuşağı yalnız kalmak istediğini net bir şekilde dile getirmektedir. Bilinçli Farkındalık bileşeninde X kuşağının acısını kabullenip kaybına boyun eğdiği görülmektedir. Ve kolektiflik durumundan yine kaybının yasını istediği gibi tutamadığının farkında olduğu anlaşılmaktadır. Y kuşağında yas konusunda biraz kaybolunduğu, bilinçsiz bir süreç geçirdiği görülmektedir. Z kuşağı duyguları konusunda net ve farkındadır. Bu çalışmada öz şefkat konusunun 3 bileşeni olan öz nezaketi ortak paydaşım ve bilinçli farkındalık temalarına göre X,Y,Z kuşaklarının yasını nasıl yaşadıkları araştırılmıştır. Öz-şefkat konusunun farklı temaları farklı yas süreçlerinde kuşaklar üzerinden gelecek çalışmalarda incelenebilir.

KAYNAKÇA

Allen, A. B., Seaman, J., & Abaci, R. (2013). Self-compassion and adaptive psychological functioning. *Journal of Personality, 81*(1), 23-34.

Aziz, A. (1990). Araştırma yöntemleri-teknikleri ve iletişim. İstanbul: İletişim Araştırmaları Derneği Yayınları.

Benkel I, Wijk H, Molander U (2009) Family and friends provide most social support for the bereaved. Palliat Med, 23:141-149.

Bildik T (2013) Ölüm, kayıp, yas ve patolojik yas. Ege Journal of Medicine, 52:223-229.

Bonanno GA, Kaltman S (2001) The varieties of grief experience. Clin Psychol Rev, 21:705-734

Gorman LM, Sultan DF (2008) The Grieving patient. İn Psychosocial Nursing For General Patient Care, 3rd Edition (Eds LM Gorman, DF Sultan):129-140. Philadelphia, FA Davis

Howe, N., & Strauss, W. (2000). Millennials rising: The next great generation. New York: Vintage Books.

Jurkiewicz, C. L. (2000). Generation X and the public employee. *Public Personnel Management, 29*(1), 55-74.

Küçükkaya PG (2009) Kayıp ve yas süreci. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 6:8-13

McCoyd LMJ, Walter CA (2016) Grief and Loss Across the Lifespan A Biopsychosocial Perspective, Second Edition. New York, Springer Publishing

Ng, E. S., Schweitzer, L., & Lyons, S. T. (2010). New generation, great expectations: A field study of the Millennial generation. *Journal of Business and Psychology*, *25*(2), 281-292.

Neff, K. D. (2003a). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity*, *2*(2), 85-101.

Neff, K. D. (2003b). The development and validation of a scale to measure self-compassion. *Self and Identity*, *2*(3), 223-250.

Neff, K. D., & Germer, C. K. (2013). A pilot study and randomized controlled trial of the mindful self-compassion program. *Journal of Clinical Psychology*, *69*(1), 28-44.

Özel, Y.& Özkan, B. (2020). Kayıp ve Yasa Psikososyal Yaklaşım, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry;* 12(3):352-367.

Pew Research Center. (2014). Millennials in adulthood: Detached from institutions, networked with friends. Retrieved from https://www.pewresearch.org

Pew Research Center. (2019). Generation Z looks a lot like millennials on key social and political issues. Retrieved from https://www.pewresearch.org

Pisarik, C. T., Shoffner, M. F., & Stokes, S. (2020). The relationship between self-compassion and psychological resilience in college students. *Journal of College Counseling*, *23*(1), 42-56.

Schroth, H. (2019). Are you ready for Gen Z in the workplace? *California Management Review*, *61*(3), 5-18.

Seemiller, C., & Grace, M. (2016). Generation Z goes to college. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Stroebe, M., Hansson, R. O., Schut, H., & Stroebe, W. (2008). *Handbook of bereavement research and practice: Advances in theory and intervention*. Washington, DC: American Psychological Association.

Strauss, W., & Howe, N. (1991). *Generations: The history of America's future, 1584 to 2069*. New York: William Morrow & Company.

Tulgan, B. (1995). Managing generation X: How to bring out the best in young talent. Oxford: Capstone Publishing.

Twenge, J. M. (2010). A review of the empirical evidence on generational differences in work attitudes. *Journal of Business and Psychology*, *25*(2), 201-210.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Twenge, J. M. (2017). *iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy – and completely unprepared for adulthood*. New York: Atria Books.

Twenge, J. M., & Campbell, S. M. (2008). Generational differences in psychological traits and their impact on the workplace. *Journal of Managerial Psychology*, *23*(8), 862-877.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI FARKINDALIK EĞİTİMİNİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ, TUTUM VE DAVRANIŞLARINA ETKİSİ

Araş. Gör. Büşra KÜTÜK[1], Doç. Dr. Rujnan TUNA[2], Prof. Dr. Aynur AYTEKİN ÖZDEMİR[3]

[1] İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, busra.kutuk@medeniyet.edu.tr, ORCID ID: 0009-0007-2258-1415

[2]İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, rujnan.tuna@medeniyet.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5156-3781

[3]İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, aynuraytekin25@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4738-0747

ÖZET

Bu çalışma, "Teknoloji Bağımlılığının Farkındayım" eğitiminin ortaokul öğrencilerinin teknoloji bağımlılığı konusunda bilgi, tutum ve davranışlarına etkisinin belirlenmesi amacıyla yarı deneysel tipte yapılmıştır. Araştırma, İstanbul Kartal İlçesinde bir devlet ortaokulunda 140 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanmasında Tanıtıcı Bilgi Formu, Ortaokul Öğrencileri için Teknoloji Kullanımı Bilgi ve Tutum Formu ve Young's İnternet Bağımlılığı Ölçeği- Kısa Formu kullanılmıştır. "Teknoloji Bağımlılığının Farkındayım" eğitimi kapsamında çocuk ve ergenlerde teknoloji (ekran, akıllı telefon, bilgisayar vb.) bağımlılığı teması doğrultusunda bağımlılık davranışı, sonuçları ve önleyici girişimlerin anlatıldığı altı farklı temadan oluşan tiyatro gösterisi hazırlanmıştır. "Teknoloji Bağımlılığının Farkındayım" eğitimini ortaokul öğrencileri yüz yüze ortamda canlı olarak izlemiştir. Veriler elektronik ortamda Google form ile çevrimiçi olarak eğitim öncesi ve eğitim sonrasında toplanmıştır. Araştırma için etik kurul onayı alınmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler ve bağımlı gruplarda t testi kullanılmıştır. Öğrencilerin son testte ortaokul öğrencileri için teknoloji kullanımı bilgi ve tutum formu puan ortalamalarının ön test puan ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı farkla daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Yanı sıra öğrencilerin son testte internet bağımlılığı ölçeği puan ortalamalarının ön test puan ortalamalarından yine istatistiksel olarak anlamlı farkla daha düşük olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Çalışmada, tiyatro tekniğinin üstünlüklerinden yararlanılarak hazırlanan "Teknoloji Bağımlılığının Farkındayım" tiyatro gösterinin ortaokul öğrencilerinin teknoloji bağımlılığı bilgi düzeylerini ve tutumlarını olumlu yönde etkilediği ve internet bağımlılığını azalttığı saptandı.

Anahtar kelimeler: Teknoloji bağımlılığı, internet bağımlılığı, ortaokul öğrencileri, sağlık eğitimi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

Çin'in Hubei eyaletinin başkenti Wuhan'da 2019 yılının Aralık ayında, koronavirüs ailesinden yeni bir virüsün salgın yaptığı rapor edilmesinin ardından 11 Şubat 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), bu yeni koronavirüsün adını "COVID-19" olarak resmen duyurdu. COVID-19 enfeksiyonu kısa süre içerisinde hızla tüm dünya ülkelerine yayıldı ve DSÖ 11 Mart 2020 tarihinde yeni tip koronavirüsün neden olduğu hastalığı "pandemi" olarak ilan etti. COVID-19 salgını ile mücadele kapsamında hastalığın insandan insana yayılımını engellemek amacıyla hükümetler izolasyon, karantina, sosyal mesafe tedbirleri gibi çeşitli önlemler almışlardır (Dickens ve ark., 2020). Bu bağlamda iş yerleri, çocuk bakımı ve eğitim kurumları, kültür ve eğlence mekânları geçici olarak kapatıldı. Aniden ortaya çıkan salgın hastalıkların insanların davranışlarında ve psikolojik durumları üzerinde çeşitli etkiler oluşturabileceği bilinmektedir (Banerjee,2020). İzolasyon, karantina ve sosyal mesafe tedbirleri sonucu gelişen kısıtlılık halinin meydana getirdiği stresin olumsuz psikolojik sonuçları, yalnızlık hissi, öfke (Xiang ve ark.,2020), uyum bozuklukları ve travma ile ilişkili bozukluklar (Banerjee,2020) gelişmesine neden olabilir.

COVID-19 salgını nedeniyle uygulanan sosyal mesafe tedbirleri ile bireylerin evde geçirdikleri zaman artmakta, günlük rutinleri kaybolmakta, bu da politik, ekonomik, sosyal ve dini alanlarda gelişen yeni durumlarla karşılaşmasına neden olmaktadır (Yezli&Khan,2020). Bunun sonucunda, salgını yaşayan bireylerde ve aile üyelerinde kaygı, depresyon ve davranışsal bağımlılıklar gibi birçok psikiyatrik sorunun ortaya çıkabileceği bildirilmektedir (Göker & Turan,2020).

Salgın sürecinde bilgi ve iletişim teknolojileri toplumlar tarafından "kurtarıcı" olarak görülebilir. Geniş nüfus kesimlerine, bu teknoloji sayesinde salgın hakkında doğru bilgilere ulaşılması ve paylaşılması sağlanabilmiştir. Öte yandan salgın nedeniyle yaşanan stres ve kaygıyı azaltmak ve/veya depresif ruh halini hafifletmek için video oyunları oynama, TV dizileri izleme, sosyal medya kullanma ya da internette gezinmek gibi davranışlar sergilenebilir (Király ve ark.,2015; Jacobs,1986; Blasi ve ark.,2019). COVID-19 salgını gibi kriz dönemlerinde bağımlılık potansiyeli taşıyan bu davranışlarda bulunma eğilimi önemli ölçüde artmakta ve kırılması zor alışkanlıklara dönüşebilmektedir (Király ve ark.,2020). Uluslararası yapılan bir araştırmanın sonuçlara göre, dünya çapında COVID-19 pandemisi sürecinde evde medya tüketimi incelendiğinde bu süreçte bireylerin %67'sinin daha fazla haber yayını izlediğini, %45'inin mesajlaşma servislerine daha uzun süre harcadığını, %44'ünün sosyal medyada daha uzun zaman harcadığını ve %36'sının bilgisayar/video oyunlarında daha fazla zaman harcadığı belirlendi. Ayrıca pandemi sürecinde Z neslinin (%62) Y nesline (%45) ve X nesline (%40) kıyasla evde mesajlaşma hizmetlerine daha fazla zaman harcadığı tespit edildi. Medya türlerine göre en yüksek medya kullanım artışı Z neslinde yaşanmıştır (Statista,2020). Sokağa çıkma kısıtlılıkları ve sosyal izolasyon önerileri, özellikle çevrimiçi oyun gibi dijital eğlence tüketimini artırdı. Yapılan çalışmalar çevrimiçi oyun etkinliğinde ve oyun ile ilgili internet trafiğinde yaklaşık %70'lik artış olduğu bildirildi (Patrick,2020; Lepido ve ark.,2020).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

COVID-19 sürecinde televizyon, radyo, gazete, çevrimiçi web siteleri ve sosyal medya kullanımının günlük dört saat olduğu bildirilen bir çalışmada günlük medya kullanım süresinin artışı ile psikolojik sıkıntı ve depresyonun arttığı saptandı (Yao,2020). Çin'de yapılan bir çalışmada COVID-19 pandemisi sürecinde katılımcıların %46,8'inde internet bağımlılığının arttığı bildirildi. Şiddetli internet bağımlılığı prevalansı COVID-19 pandemisi öncesine göre %3,5'den %4,3'e çıkarak %23 arttığı saptandı (Sun ve ark.,2020).

COVID-19 salgını ve sosyal izolasyon, ağırlıklı olarak çocukları, ergenleri ve genç yetişkinleri etkilemiştir. Yaşanılan bu süreçle pandeminin güçlü şokunu azaltmak için bireyler gizli bir davranışsal bağımlılık akımına kapılmışlardır. Evde kalma çağrıları, sosyal izolasyon, gelecek kaygısı, finansal sıkıntılar, stres, depresyon, anksiyete, fobi ve son olarak boş zamanların bolca bulunabilirliği, davranışsal bağımlılıkların acımasızca büyümesine neden olmaktadır (Dubey ve ark.,2020). Pandemi öncesinde de ekran bağımlılığı açısından önemli bir risk grubu olan okul çağı çocukları, COVID-19 pandemisinde eğitim kurumlarının eğitim-öğretim sürecine ara vermesi ile birlikte uzun zamanını evde geçirmiş ve ekran/teknoloji bağımlılığı potansiyelleri oldukça yükselmiştir. Bu bakımdan özellikle ortaokul öğrencilerinin akıllı telefon, internet bağımlılığı, ekran bağımlılığı bilgi ve tutumlarının belirlenmesi ve farklı eğitim teknikleri kullanılarak çocuklarda ekran bağımlılığı konusunda farkındalık oluşturulması davranış değişikliği sağlanması açısından oldukça önemlidir. Böylelikle kaygı, depresyon, düşük yaşam doyumu gibi ergenlerin yaşayabileceği olumsuz psikolojik durumları engelleyecek önlemlerin alınmasına fırsat sağlanabilir.

Bu çalışmanın yönteminde ortaokul öğrencilerinde ekran ya da teknoloji bağımlılığı konusunda farkındalık sağlanması ve bu anlamda davranış değişikliğine yönlendirmek amacıyla tiyatro tekniği aracılığıyla bir eğitim yapılmıştır. Tiyatro yöntemi ile öğrenme, bir tür yeniden yapılandırmadır. Öğrencilerin ya da çocukların öğrendiklerini, bilgilerini yeni bir bakış açısından değerlendirilmesidir. Kazanılmış kavramların irdelenmesi, bu kavramlara yeni anlamlar yüklenmesi söz konusudur. Böylece deneyim ve yaşantılar gözden geçirilmektedir. Eğitimde, yaparak yaşayarak ve duyu organlarının olabildiğince fazla kullanılabilmesi önemli bir ilkedir. Bu da öğrenmede kalıcılığı arttırmaktadır (Adıgüzel,2006; San,2006).

Amaç

Bu araştırma, tiyatro yöntemi ile öğrenmenin üstünlüklerinden yararlanılarak hazırlanan "Teknoloji Bağımlılığının Farkındayım" eğitim programıyla ortaokul öğrencilerinin teknoloji bağımlılığı konusunda bilgi, tutum ve davranışlarının belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

2. YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Araştırma, yarı deneysel bir araştırma olarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Araştırma, Kasım 2021 – Ocak 2022 tarihleri arasında İstanbul Kartal ilçesinde bir devlet ortaokulunda yürütülmüştür. Okul, 24 derslikli olup toplam 773 öğrencisi vardır.

Araştırmanın evreni ve örneklemi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Evreni, araştırmanın yapıldığı tarihlerde belirtilen ortaokula kayıtlı 7. sınıf öğrencileri (n=187) oluşturmuştur. Araştırmaya dahil edilecek sınıflar, okul idaresi ve rehberlik biriminin eğitim ve öğretim süreçleri doğrultusundaki önerilerine göre belirlenmiştir. Örneklem seçimi yapılmamış, evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırmaya, çalışmaya katılmayı ebeveynlerinin ve kendilerinin onay verdiği, soru formlarını tam dolduran (ön testte 140, son testte 140 öğrenci) ve eğitime katılan öğrenciler dahil edilmiştir. Böylece çalışmada evrenin %74.87'sine ulaşılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veriler Tanıtıcı Bilgi Formu, Ortaokul Öğrencileri için Teknoloji Kullanımı Bilgi ve Tutum Formu ve Young's İnternet Bağımlılığı Ölçeği- Kısa Formu ile toplanmıştır.

Tanıtıcı Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından literatür taraması sonucu geliştirilen form, öğrencilere ilişkin sosyodemografik bilgiler (yaş, cinsiyet, sınıf, anne/baba eğitim durumu, aile tipi, aile gelir durumu, okul başarısı vb.) ile teknoloji kullanımına ilişkin durumları ortaya çıkarmayı amaçlayan sorulardan oluşmaktadır

Ortaokul Öğrencileri için Teknoloji Kullanımı Bilgi ve Tutum Formu: Bu form, Yeşilay tarafından Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı için hazırlanmıştır. Her yaş grubuna özel bir değerlendirme aracı bulunmaktadır. Bu çalışmada ortaokul öğrencileri için hazırlanmış form kullanılacaktır. Bu form, ortaokul öğrencilerinin teknoloji bağımlılığı bilgi düzeylerini ölçen bilgi formu ve öğrencilerin teknoloji bağımlılığı konusunda tutumlarını değerlendiren tutum formu olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bilgi formu, 12 sorudan oluşmaktadır ve öğrencilerden bu soruları "Doğru", "Yanlış" ya da "Fikrim Yok" şeklinde yanıtlamaları istenmektedir. Tutum formunda 5 soru yer almaktadır soruların yanıtları 5'li Likert şeklinde verilmiştir. Katılımcılardan kendilerine yakın hissettikleri derecelendirmeyi işaretlemeleri beklenmektedir (Yeşilay, 2021).

Young's İnternet Bağımlılığı Ölçeği- Kısa Formu (YİBT-KF): Young (1998) tarafından geliştirilen, Pawlikowski ve arkadaşları (2013) tarafından kısa forma dönüştürülen YİBT-KF, Kutlu ve arkadaşları (2016) tarafından Türkçe geçerlilik ve güvenirliği yapılmıştır. Beşli Likert (1=Hiçbir zaman, 5=Çok sık) tipi derecelendirmeye sahip olan ölçek, 12 madde ve tek faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin iç tutarlık güvenilirlik katsayısı özgün formunda 0.85 olarak hesaplanmıştır. Türkçe uyarlamasında ise ölçeğin Cronbach alfa katsayısı üniversite öğrencilerinde 0.91, ergenlerde 0.86 olarak bulunmuştur. Geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen sonuçlar Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formunun geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlandığını göstermektedir. Ölçekte tersten puanlamaya sahip madde yoktur. Ölçekten alınan yüksek puanlar internet bağımlılığı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir (Kutlu ve ark.,2016). Bu araştırmada ölçeğin geneli için Cronbach α güvenirlik katsayısı 0.88 olarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırma, iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamayı "Teknoloji Bağımlılığının Farkındayım" eğitiminin hazırlanması, ikinci aşamayı tiyatro yöntemiyle eğitimin uygulanması ve ön test-son test ölçümlerinin yapılması oluşturmuştur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Birinci Aşama: Bu aşamada; araştırma ekibi ortaokul öğrencileri için çocuk ve ergenlerde teknoloji (ekran, akıllı telefon, bilgisayar vb.) bağımlılığı teması doğrultusunda bağımlılık davranışları, sonuçları ve önleyici girişimlerin konu olduğu eğitimler için altı tema belirlemiştir. Hemşirelik bölümü öğrencileri, tiyatro yöntemi ile eğitimde aktif görev almıştır. Bir araştırmacı ve 10 öğrenciden oluşan her bir tiyatro grubuna kapalı zarf yöntemi ile tiyatro eğitimi teması atanmıştır. Öğrenci grubu, araştırmacı hoca koçluğunda ilgili temaya uygun senaryo çalışmalarını gerçekleştirmiştir. On haftalık prova çalışmaları sonucunda her biri ortalama 8-10 dakikalık gösteriden oluşan altı farklı temaya yönelik "Teknoloji Bağımlılığının Farkındayım" isimli eğitim yapılandırılmıştır.

Tablo 1. Teknoloji bağımlılığının farkındayım eğitim temaları

Teknoloji bağımlılığının sağlığa etkileri
Teknoloji bağımlılığının akademik başarıya etkileri
Teknoloji bağımlılığının arkadaşlık ilişkilerine etkileri
Teknoloji bağımlılığının aile ilişkilerine etkileri
Güvenli teknoloji kullanımı
Harekete geçmek için yapılması gerekenler

İkinci Aşama: Bu aşamada verilerin toplanması amacıyla elektronik form şeklinde hazırlanmış veri toplama formları, ön test ölçümleri için ortaokul öğrencilerine okulun rehberlik birimi aracılığıyla iletilmiş ve doldurmaları istenmiştir. Ön test ölçümlerinden iki hafta sonra ortaokul öğrencileri yaklaşık bir saat süren "Teknoloji Bağımlılığının Farkındayım" isimli gösteriyi izlemişlerdir. Bu eğitimden iki hafta sonra yine elektronik veri toplama formları aracılığıyla son test ölçümleri yapılmıştır.

Etik yönü

Çalışmanın yapılabilmesi için etik onay ve Kartal İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden resmi izin alınmıştır. Ek olarak öğrencilerin araştırmaya katılımı konusunda velilerine, araştırmanın amacı, içeriği, eğitim ve veri toplama ile ilgili bilgilerin yer aldığı bir bilgilendirilmiş onam metni gönderilerek yazılı onayları elde edilmiştir. Ortaokul öğrencilerine araştırma hakkında açıklamalar yapılmış ve katılımları konusunda sözel onayları alınmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin analizi, bilgisayar ortamında SPSS 23.0 paket programında (IBM SPSS Statistics for Windows, Armonk, NY: IBM Corp.) yapılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Skewness/Kurtosis (Çarpıklık/ Basıklık) Testi ile değerlendirilmiş, verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiklerin (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma, min-max değerleri) yanı sıra ön test ve son test puan ortalamalarının karşılaştırılmasında bağımlı gruplarda t-testi kullanılmıştır. Sonuçlar %95 güven aralığında ve anlamlılık $p<0.05$ düzeyinde değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Öğrencilerin yaş ortalaması 11.34±0.58 ve %50.7'si erkektir. Öğrencilerin annelerinin %40.7'si lise mezunu ve %42.1'i gelir getiren bir işte çalışmaktadır. Öğrencilerin babalarının %43.6'sı lise mezunu olup, %90'ı çekirdek aile yapısına sahiptir ve %74.3'ü ailesinin gelir durumunu orta düzey olarak bildirmiştir. Öğrencilerin %60'ı okuldaki başarı düzeyini iyi olarak belirtmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilere ve ailelerine ait tanıtıcı özellikler (N=140)

Özellikler	**Min-Maks***	**Ort ± SS****
Yaş	10-13	11.34±0.58
	Sayı	**%**
Cinsiyet		
Kız	69	49.3
Erkek	70	50.7
Anne eğitim durumu		
İlkokul	32	22.9
Ortaokul	19	13.6
Lise	57	40.7
Üniversite ve üstü	32	22.9
Anne çalışma durumu		
Çalışıyor	59	42.1
Çalışmıyor	81	57.9
Baba eğitim durumu		
İlkokul	22	15.7
Ortaokul	21	15.0
Lise	61	43.6
Üniversite ve üstü	36	25.7
Ailenin gelir durumu		
İyi	30	21.4
Orta	104	74.3
Kötü	6	4.3
Aile tipi		
Çekirdek	126	90.0
Geniş	14	10.0
Okul başarısı		
İyi	84	60.0
Orta	51	36.4
Kötü	5	3.6

*Minimum-Maksimum değerler **Ortalama±Standart Sapma

Tablo 3. Öğrencilerin teknoloji bağımlılığı ile özelliklere göre dağılımı (N=140)

Özellikler	**Min-Maks***	**Ort ± SS****
Bir günde akıllı telefon, bilgisayar ve tv karşısında geçirilen toplam süre (saat)	1-10	3.24±1.54
Covid-19 salgınında okul dersleri için bir günde akıllı telefon, bilgisayar ve tv karşısında geçirilen süre (saat)	0-8	1.64±1.16

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Okul etkinlikleri dışında akıllı telefon, bilgisayar ve tv karşısında geçirilen süre (saat)	0-7	2.43±1.29
	Sayı	**%**

*Minimum-Maksimum değerler **Ortalama±Standart Sapma

Çalışmaya katılan öğrenciler "Bir günde akıllı telefon, bilgisayar ve tv karşısında geçirilen toplam süre"yi 3.24±1.54 saat, "Covid-19 salgınında okul dersleri için bir günde akıllı telefon, bilgisayar ve tv karşısında geçirilen süre"yi 1.64±1.16 saat, "Okul etkinlikleri dışında akıllı telefon, bilgisayar ve tv karşısında geçirilen süre"yi 2.43±1.29 saat olarak belirtmiş olup %42.9'u kendilerini "ekran ya da teknoloji bağımsı" olarak algılamadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 3).

Ortaokul Öğrencileri için Teknoloji Kullanımı Bilgi ve Tutum Formu ve Young's İnternet Bağımlılığı Ölçeği- Kısa Formu'ndan ön test ve son testte öğrencilerin aldıkları puan ortalamalarının karşılaştırılması Tablo 4'de verilmiştir. Buna göre öğrencilerin son testte ortaokul öğrencileri için teknoloji kullanımı bilgi ve tutum formu puan ortalamalarının ön test puan ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı farkla daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Yanı sıra öğrencilerin son testte internet bağımlılığı ölçeği puan ortalamalarının ön test puan ortalamalarından yine istatistiksel olarak anlamlı farkla daha düşük olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Tablo 4. Öğrencilerin ön test ve son test ölçek puan ortalamalarının karşılaştırılması (N=140)

Ölçek	**Ort ± SS***	**Ort ± SS**	**t****	**P**
Ortaokul Öğrencileri için Teknoloji Kullanımı Bilgi Formu	25.48±3.81	26.70±3.67	-6.36	0.000
Ortaokul Öğrencileri için Teknoloji Kullanımı Tutum Formu	17.86±3.58	19.44±4.25	-11.71	0.000
Young's İnternet Bağımlılığı Ölçeği-Kısa Formu	36.17±10.51	26.09±9.69	16.29	0.000

*Ortalama±Standart Sapma **Bağımlı gruplarda t-testi

4. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu araştırmada, tiyatro tekniğinin zengin alt yapısından yararlanılarak hazırlanan "Teknoloji Bağımlılığının Farkındayım" tiyatro eğitiminin ortaokul öğrencilerinin teknoloji bağımlılığı bilgi düzeylerini ve tutumlarını olumlu yönde etkilediği ve internet bağımlılığını azalttığı saptandı. Her geçen gün teknoloji ve bilişim kullanımının arttığı günümüzde başta internet bağımlılığı olmak üzere teknoloji kullanımına yönelik riskler devam etmektedir. Öğrencilerin güvenli teknoloji kullanımı ve bağımlılığı konusunda bilinçlendirilmesi ve olumlu bir tutum geliştirmelerine olanak sağlayacak eğitim çalışmalarının daha geniş grupları kapsayacak şekilde yapılması önerilir.

KAYNAKLAR

[1] Adıgüzel H.Ö. Yaratıcı drama derslerine (okulöncesinde drama ve ilköğretimde drama) ilişkin tutum ölçeği geliştirilmesi. Yaratıcı Drama Dergisi, 2006; 1(2):7-11.

[2] Banerjee, D. (2020). The COVID-19 outbreak: Crucial role the psychiatrists can play. Asian J Psychiatr, 50, 102014.

[3] Blasi MDI, Giardina A, Giordano C, Coco GLO, Tosto C, Billieux J, et al. Problematic video game use as an emotional coping strategy: Evidence from a sample of MMORPG gamers. J Behav Addict. 2019; 8(1):25–34.

[4] Dickens, B.L., Koo, J.R., Wilder-Smith, A., Cook, A.R. (2020). Institutional, not home-based, isol could contain the COVID-19 outbreak. Lancet, 95(10236), 1541–2.

[5] Dubey MJ, Ghosh R, Chatterjee S, Biswas P, Chatterjee S, Dubey S. COVID-19 and addiction. Diabetes Metab Syndr Clin Res Rev. 2020;14(5):817–23

[6] Göker ME, Turan Ş. COVID-19 pandemisi sürecinde problemli teknoloji kullanımı. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi. 2020; 5 (COVID-19 Özel Sayısı): 108-14.

[7] Jacobs DF. A general theory of addictions: A new theoretical model. J Gambl Behav. 1986;2(1):15–31.

[8] Király O, Potenza MN, Stein DJ, King DL, Hodgins DC, Saunders JB, et al. Preventing problematic internet use during the COVID-19 pandemic: Consensus guidance. Compr Psychiatry. 2020 Jul 1;100:152180

[9] Király O, Urbán R, Griffiths MD, Ágoston C, Nagygyörgy K, Kökönyei G, et al. The mediating effect of gaming motivation between psychiatric symptoms and problematic online gaming: An online survey. J Med Internet Res. 2015; 17(4): e88.

[10] Kutlu M, Savcı M, Demir Y, Aysan F. Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formunun Türkçe uyarlaması: Üniversite öğrencileri ve ergenlerde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 2016; 17(1):69-76.

[11] Lepido D., Rolander N. Fortnite Gamers Stuck at Home Strain Italy's Network. Bloomberg. 2020. Available from: https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-12/housebound-italian-kids-strain-network-with-fortnite-marathon

[12] Patrick S. Gaming Usage Up 75 Percent Amid Coronavirus Outbreak, Verizon Reports. Hollywood Reporter. 2020. Available from: https://www.hollywoodreporter.com/news/gaming-usage-up-75-percent-coronavirus-outbreak-verizon-reports-1285140

[13] San İ. Eğitimde Yaratıcı Drama. İçinde: Ö. Adıgüzel (Ed.), Yaratıcı Drama 1985-1998 Yazılar. Ankara: Naturel Yayıncılık, 2006

[14] Statista. Coronavirus impact: global in-home media consumption by country 2020 [Internet]. Statista. 2020 [cited 2020 Jun 26]. Available from: https://www.statista.com/statistics/1106498/home-media-consumption-coronavirus-worldwide-by-country/

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

[15] Sun Y, Li Y, Bao Y, Meng S, Sun Y, Schumann G, et al. Brief Report: Increased Addictive Internet and Substance Use Behavior During the COVID 19 Pandemic in China. Am J Addict. 2020;29(4):268–70.

[16] Xiang YT, Yang Y, Li W, Zhang L, Zhang Q, Cheung T, et al. Timely mental health care for the 2019 novel coronavirus outbreak is urgently needed. The Lancet Psychiatry. 2020; 7(3): 228–9.

[17] Yao H. The more exposure to media information about COVID-19, the more distressed you will feel. Brain Behav Immun. 2020; 87: 167–9.

[18] Yeşilay, 2021. Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı Ortaokul Öğrencileri için Teknoloji Bağımlılığı Ölçme ve Değerlendirme Formu. https://ortaokul.tbm.org.tr/Teknoloji-Bagimliligi

[19] Yezli S, Khan A. COVID-19 social distancing in the Kingdom of Saudi Arabia: Bold measures in the face of political, economic, social and religious challenges. Travel Med Infect Dis. 2020; Available from: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32330561/

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK DERSLERİNDE AKIŞ DURUMLARININ İNCELENMESİ

Prof. Dr. Mediha SARI Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, ORCID : 0000-0002-1663-648X, msari@cu.edu.tr

Öğretmen Ömer Faruk METİN MEB, ORCID: 0000-0002- 9661-2284, ofm.01@hotmail.com

ÖZET

Bu araştırmanın genel amacı, lise öğrencilerinin matematik derslerinde akış durumlarını incelemektir. Araştırma 2019-2020 güz yarı yılında Osmaniye ilinin Kadirli ilçesindeki bir Anadolu lisesinin 9, 10, 11 ve 12. sınıflarında öğrenim gören 107 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırmada karma araştırma desenlerinden açıklayıcı sıralı desen kullanılmıştır. Araştırmanın nicel verileri "Matematik Dersi Akış Ölçeği" kullanılarak, nitel verileri ise araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın alt amaçlarına uygun olarak nicel verilerin analizinde betimsel değerler, Tek yönlü varyans analizi (ANOVA), t- testi, LSD çoklu karşılaştırma testi, Kruskal Wallis-H testi, Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Nitel verilerin analizinde ise içerik analizinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda lise öğrencilerinin akış durumlarının cinsiyet ve sınıf düzeyinden etkilenmediği, matematik notu yüksek olan öğrencilerin düşük olanlardan daha fazla akış yaşadığı ve lise öğrencilerinin akış durumlarının en fazla öğretmenden sonra sırasıyla sınıf arkadaşlarından, sınıftan ve konudan etkilendiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akış, matematik dersi, öğretmen, sınıf, matematik notu

1.GİRİŞ

Toplumsal değişim ve gelişimin gün geçtikçe hızlandığı, bilim ve teknolojideki gelişmelere her an bir yenisinin eklendiği, bilgi ve iletişim teknolojilerinin bireylerin her anını etkilediği bir çağda yaşanmaktadır. Tüm bu hızlı gelişmelerle beraber ortaya çıkan yeni bilgiler daha önceki nesillerin karşılaşmadığı yeni problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu problemler karşısında artık bilgiyi ezberleyen ve sunan bireyler yerine araştıran, sorgulayan üst düzey düşünme becerilerine sahip, hızlı düşünüp doğru kararlar veren, yaratıcı fikirler üreten, ürettiği bilgiyi gerçek yaşam problemlerini çözmede kullanabilen bu sayede varsayımda bulunabilen, genelleme yapabilen, çoklu bakış açısına sahip, karşılaşılan problemler karşısında matematiksel akıl yürütme becerilerini kullanarak modelleme yapabilen bireylere duyulan ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2015, 2009). Bireylerin ihtiyaç duyulan bu becerilere sahip olması, yaşanılan çağa ayak uydurabilmesi, karşılaştığı problemlerin üstesinden kolaylıkla gelebilmesi, bilimsel ve teknolojik gelişmelere katkıda bulunabilmesi ancak yaşanılan çağa uygun bir eğitim alabilmesi ile mümkündür (Metin, 2019). Bireylerin üst düzey düşünme becerileri kazanmalarında, yaşanılan olaylara farklı açılardan bakabilme, olaylar arasında neden sonuç ilişkileri kurabilme, analiz-sentez yapabilme, hızlı ve pratik problem çözebilme, varsayımlarda bulunarak çözüm üretme becerilerine sahip olmalarında, tartışma ve muhakeme yeteneklerinin geliştirilmesinde matematik eğitimi oldukça önemlidir (Altun, 2006; Bekdemir, Çiltaş ve Işık, 2008). Umay' a

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

(2003) göre matematik düşünmeyi geliştiren en önemli araçlardan biridir. İnsanoğlunu diğer canlılardan ayıran en temel özelliği olan düşünebilme, kişinin yaşadığı olaylardan anlamlar çıkararak değişen koşulları kendisine göre düzenleyebilme yeteneği olmasından hareketle matematik eğitimi temel eğitimde en önemli yapı taşlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Matematik eğitimi bireylerin fiziksel dünyayı ve toplumsal etkileşimleri anlamalarını kolaylaştıracak oldukça geniş bilgi ve beceri donanımı sağlamasının yanı sıra bireylerin çeşitli deneyimlerini ifade edebilecekleri, analiz edebilecekleri, tahminde bulunarak problem çözebilecekleri bir dil ve bir sistematik kazanmalarını sağlar (MEB, 2009). Matematik eğitimi bireylere farklı bir bakış açısı kazandırmasının yanı sıra çevresinde gelişen olayları farklı açılardan yorumlamayı öğretir. Bu sayede bireylerin düşünce ve ufkunun gelişmesini sağlar (Aydın, 2003). Nasıl ki matematiksel problemlerinin çözümü sırasında problem dikkatli bir şekilde okunduktan sonra problem durumu üzerinde düşünülüyor, probleme farklı açılardan bakılıyor, yorumlanıyor ve çözüm yolları üretiliyor, üretilen çözümler deneniyor ise matematik eğitimi sayesinde bireyler gerçek yaşamda karşılaşabilecekleri problem durumlarını ve olayları matematiksel modellemeler aracılığıyla matematik problemlerine dönüştürebilmekte, probleme farklı açılardan bakabilmekte, problemlere veya olaylara farklı ve özgün çözümler üreterek bulunan çözümleri gerçek yaşama uyarlayabilmektedirler. Bu sayede bireylerin sorun çözme becerileri geliştiği gibi olaylar arasında ilişki kurabilme, yorum yapabilme, analiz ve sentez yapabilme yaratıcı düşünme ve ikna etme becerileri de gelişmektedir.

Ersoy' a (2003) göre matematik bulunmadan bilimden, teknolojiden, ekonomik ve sosyal gelişmeden söz etmek yanıltıcı olacaktır. Matematiksel düşünme ve matematik olmadan şekillerin ve sayıların dilini anlamadan, farklı bir ifadeyle matematik okur-yazarı olmadan yaşanılan zamanda ve gelecekte çağdaş ve demokratik bir toplumun saygın bir üyesi olmak olanaksızdır. Matematiksel yeterlilik aydınlık bir geleceğin anahtarıdır (NTCM, 2000).

Işık ve diğerlerine (2008) göre endüstriden teknolojiye kadar daha birçok bilim dalı gelişimini matematiğe borçludur. Diğer bilim dalları problemlerini matematik dilini kullanarak ifade edebildikleri ve çözebildikleri oranda kesin ve güvenilir olurlar (Güney, 1993). Bu noktada teknoloji ve diğer bilim dallarıyla yakın ilişki içerisinde olan matematik eğitimin önemi ortaya çıkmaktadır. Mühendisler tarafından , bilgisayarlar, TV'ler, modern iletişim araçlarının üretilmesinde, füze, uydu, nükleer sistemlerin ve radar sistemlerinin geliştirilmesinde, navigasyon ve GPS sistemlerinin geliştirilmesinde, yol, bina, köprü yapımında, cisimlerin alanlarını ve hacimlerini hesaplamada; coğrafya da hava tahminlerinde, depremlerinin ve doğa olaylarının modellenmesinde; biyoloji de popülasyonları hesaplama da, DNA fonksiyonlarını ve davranışlarını belirleme de; kimya da kimyasal hesaplamalarda; ticaret ve finansal sektörlerdeki hesaplamalarda daha sayamayacağımız bir çok alanda matematiksel denklemler ve hesaplamalar kullanılır. Yaşanılan çevreye biraz dikkatli bakıldığında matematiksel sistemlerin yaşamın tüm alanlarında olduğu görülebilir.

Günümüzde bütün insanlar günlük yaşantılarında sürekli olarak matematiksel durumlarla karşı karşıya kalmakta ve tüm yaşamı boyunca her alanda matematiği kullanmasını gerektirecek kararlar vermek zorunda kalmaktadır. Bu kararlar tahmin etme, akıl yürütme, verileri zekice analiz ederek çıkarımda bulunma becerisi gibi okulda öğretilmeyen birçok beceriyi gerektirmektedir. Matematiksel becerileri geliştirme bireylerin gerçek yaşamda karşılaşacağı birçok problemi daha kolay ve sistematik bir biçimde çözmesini sağlayacaktır (Duman, 2006). Matematiğin günlük hayatta ve yaşanılan çağda yeri ve öneminin bu kadar fazla olmasına rağmen matematik başarısının halen daha istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Öğrencilerin matematiği öğrenirken zorlandıkları görülmektedir. Matematik

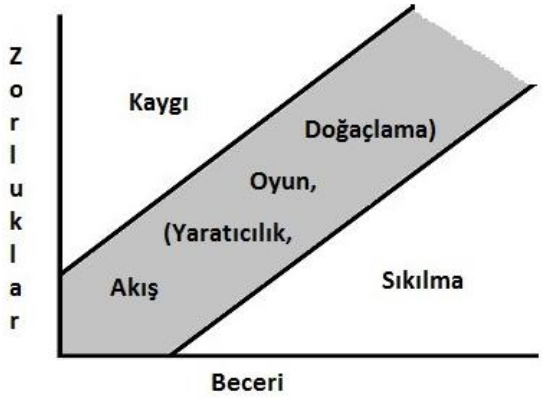
ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

öğrenciler tarafından sevilmeyen, sıkıcı bulunan, soyut bir ders olarak görülmektedir (Aksu, 1985). Öğrencilerin birçoğunun matematik dersine bu şekilde olumsuz bir gözle bakmalarını başaramamaları etkileyen birçok faktör vardır (Dede ve Dursun, 2004). Öğrencilerin matematik dersinde başarılarını etkileyen faktörler öğrencilerin özellikleri (bilişsel, duyuşsal, demografik), öğretmen özellikleri (yaş, cinsiyet, tecrübe, kişisel özellikler), çevresel faktörler (okul, sınıf ortamı, aile, arkadaşlar, ders sırasında kullanılan araç gereç), öğretim yöntem ve teknikleri) şeklinde sıralanabilir.

Tüm derslerde olduğu gibi öğrencilerin matematik derslerindeki başarılarını etkileyen faktörlerin bazıları öğrencilere ait iken bir kısmı da öğrencilere ait değildir. Bloom' un tam öğrenme modelinde öğrenmeyi etkileyen faktörler öğrenme-öğretme sürecinde değiştirilebilir ve değiştirilemez faktörler olarak ikiye ayrılmıştır. Bu faktörlerden ailenin sosyo-ekonomik statüsü, öğretmenin kişilik özellikleri, zeka (genel yetenek) gibi özellikler öğrenme-öğretme sürecinde değiştirilemeyecek faktörler iken; öğrencilerin derse karşı tutumu, dersi başarabileceğine dair inancı, ilgisi, ön öğrenmeleri ve öğretim hizmetinin niteliği öğrenme-öğretme sürecinde değiştirilebilir özelliklerdir. Öğrenme-öğretme sürecinde değiştirilebilir özellikler olumlu hale getirilerek öğrencilerin öğrenme düzeyleri istenen düzeye yükseltilebilir. Bloom' un tam öğrenme modeline göre öğrenme düzeyini belirleyen özellikler bilişsel giriş özellikleri, duyuşsal giriş özellikleri ve öğretim hizmetinin niteliği olarak üçe ayrılmaktadır. Öğrenme düzeyleri arasındaki farklılığın %25' i duyuşsal özelliklerden kaynaklanmaktadır (Senemoğlu, 2015). Duyuşsal özelliklerden kaygı, sıkılma ve keyif duygularını içeren akış deneyimi öğrencilerin matematik dersini başarmalarında önemli bir faktördür.

Akış deneyimi insanların bir etkinliği yaparken kendilerini başka hiçbir şeyi umursamayacak derecede yaptıkları işe kaptırarak zamanın nasıl geçtiğini anlamamalarını içeren keyifli bir deneyimdir. Akış deneyimi yaşayan bireyler kendilerini güçlü, neşeli, etkin, güdülenmiş, daha motive olmuş olarak tarif ederken akış anında hissettiklerini ise "Suyun üzerinde durmak gibiydi", "Bir akıntı beni götürüyordu" şeklinde ifade etmektedirler. Bu ifadeler ruhsal dağınıklığın tam tersidir bu duruma ulaşan bireyler daha güçlü ve daha özgüvenli bir benlik geliştirirler (Csikszentmihalyi, 2005).

Akış yaşayan bireyler ruhsal enerjilerinin çoğunu kendi seçtikleri hedefe ulaşmak için kullanırlar. Akış deneyiminde bilinç olağanüstü düzenli olup benliğin bütünleşerek düşüncelerin, duyguların ve tüm duyuların aynı hedefe yoğunlaşmasını sağlar. Akış anında zaman kavramı değişir saatler dakika gibi geçerken ortaya derin bir haz duygusu çıkar, insanlar sadece bu hazzı yaşayabilmek için çok miktarda enerji harcayabileceklerini hissederler (Csikszentmihalyi, 2005).

Şekil 1.Akış Modeli (Csikszentmihalyi, 2005)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Csikszentmihalyi tarafından geliştirilen dört kanallı akış modeline göre 1)Yapılacak etkinliğin zorluk derecesi yüksek bireyin beceri düzeyi düşük ise bireyler kaygı; 2)Yapılacak etkinliğin zorluk derecesi düşük bireyin beceri derecesi yüksek ise bireyler sıkıntı; 3)Zorluk ve beceri düzeyi düşükse ilgisizlik; 4) Zorluk ve beceri düzey arasında denge uyum varsa bireyler akış yaşarlar. Fredriksson'a (2018) göre akış yaşarken bireyler tamamen yaptıkları işe odaklandıkları için akış deneyimi yaratıcılığı arttırmaktadır.

Matematik derslerinde anlatılacak konuların öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyesinin çok üstünde anlatılması ya da çözülecek problemlerin ve örneklerin çok zor olması öğrencilerin kaygılanmasına neden olurken, anlatılacak konuların öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyesinin çok altında anlatılması ya da çözülecek problemlerin ve örneklerin çok kolay olması öğrencilerin sıkılmasına neden olur. Anlatılacak konuların öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyesinde anlatılması ya da çözülecek problemlerin ve örneklerin öğrencilerin seviyesine uygun olması öğrencilerin akış deneyimi yaşamalarını kolaylaştıracaktır.

Matematik dersinde akış durumlarıyla ilgili ulaşılabilen alanyazında sınırlı sayıda çalışmaya ulaşılmıştır. Kurtuluş ve Eryılmaz (2017) tarafından yapılan çalışmada matematik dersinde akış ile problem çözmeye yönelik yansıtıcı düşünme becerisi arasındaki ilişki incelenmiştir. Allan (2015) tarafından yapılan çalışmada matematik dersinde akış durumları incelenmiştir. Nakamura (1988) tarafından yapılan çalışmada matematik başarısı ile akış durumu arasındaki ilişki incelenmiştir.

Çalışmada ele alınan lise öğrencilerinin matematik dersinde akış durumlarıyla ilgili elde edilen sonuçların ve önerilerin matematik öğretmenlerine matematik derslerinde akışı sağlaması ve akışı engelleyen faktörlere yönelik yapılması gereken etkinlik ve çalışmalar açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın problem cümlesi, "Lise öğrencilerinin matematik dersinde akış durumları ne düzeydedir ve matematik dersinde akış durumunun çeşitli değişkenler ile ilişkisi nedir?" şeklinde ifade edilebilir.

1.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı lise öğrencilerinin matematik derslerinde akış durumlarını incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıda verilen sorulara yanıt aranacaktır:

1. Lise öğrencilerinin matematikte akış durumları ne düzeydedir?
2. Lise öğrencilerinin matematikte akış durumları arasında cinsiyete göre anlamlı fark var mıdır?
3. Lise öğrencilerinin matematikte akış durumları arasında sınıf düzeyine göre anlamlı fark var mıdır?
4. Lise öğrencilerinin matematikte akış durumları arasında matematik notuna göre anlamlı fark var mıdır?
5. Lise öğrencilerinin matematik dersinde akışlarını etkileyen etmenler nelerdir?

2.YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizi hakkında bilgi verilmiştir.

2.1.Araştırmanın Modeli

Lise öğrencilerinin matematik dersindeki akış durumlarını incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada karma araştırma modellerinden açıklayıcı sıralı desen kullanılmıştır. Karma

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

model, araştırmacının araştırma problemini daha iyi anlamak için nitel ve nicel verileri toplayarak bütünleştirdiği ve bütünleştirmenin avantajlarını kullanarak sonuçlar çıkardığı bir araştırma yöntemidir (Creswell, 2017). Karma yöntem yaklaşımına göre tüm olayların nitel ve nicel boyutu vardır. Karma araştırmalar gerçeği zengin ve bütüncül bir çerçevede anlamamızı sağlamaktadır. Karma araştırma modellerinde kullanılan desenlerden olan açıklayıcı sıralı desende önce nicel veriler toplanır, elde edilen nicel verilerin analiz edilmesinden hareketle nitel veriler toplanır (Şimşek ve Yıldırım, 2018).

2.2.Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 Eğitim Öğretim Yılı güz döneminde araştırmacının görev yaptığı Osmaniye ilinin Kadirli ilçesinde yer alan bir Anadolu lisesinin 9., 10., 11. ve 12. sınıflarında öğrenim görmekte olan ve amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örneklemesi ile seçilen 107 öğrenci oluşturmaktadır. Kolay ulaşılabilir durum örneklemesi araştırmacının yakın ve erişilmesi kolay bir durumu seçerek araştırmaya hız ve pratiklik kazandırdığı örnekleme çeşididir (Şimşek ve Yıldırım, 2018). Araştırmaya katılan öğrencilerinin sosyo-demografik özelliklerinin frekans ve yüzde değerleri Tablo 2.1'de verilmiştir.

Değişken		**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
Cinsiyet	Kız	60	56.1
	Erkek	47	43.9
Sınıf Düzeyi	9.Sınıf	25	23.4
	10.Sınıf	28	26.2
	11.Sınıf	24	22.4
	12.Sınıf	29	27.1
Matematik Notu	0-29	2	1.9
	30-49	11	10.3
	50-59	16	15.0
	60-69	17	15.9
	70-84	35	32.7
	85-100	26	24.3

Tablo 2.1'de görüldüğü gibi örnekleminin çoğunluğun kız, 12. sınıfta ve matematik notu 70-84 aralığında bulunan öğrencilerden oldukları belirlenmiştir.

Lise öğrencilerinin matematik dersinde akış durumlarına ait görüşlerini belirlemek amacıyla her sınıf düzeyinden 4 toplam 16 öğrenci ise, nitel verilerin toplandığı örneklemi oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Lise öğrencilerinin matematik dersinde akış durumlarını incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada veriler kişisel bilgiler formu, Matematik Dersi Akış Ölçeği ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir.

Kullanılan kişisel bilgi formunda öğrencilerinin cinsiyet, öğrenim gördüğü sınıf düzeyi, matematik notu gibi bazı demografik özellikleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Formda yer alan Matematik notu değişkeni 2018-2019 Eğitim Öğretim Yılı 2. dönem karne notlarından elde edilmiştir.

Araştırmanın nicel verileri için Eryılmaz ve Mammodov (2016) tarafından geliştirilen "Matematik Dersi Akış Ölçeği" kullanılmıştır. Öğrencilerin matematik dersindeki akış

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

durumların ölçmek için kullanılan ölçek 13 maddeden oluşmaktadır. Ölçek dörtlü Likert tipinde olup her madde için "Hiç Uygun Değil", "Uygun Değil", "Uygun", "Çok Uygun" seçenekleri bulunmaktadır. Ölçek "akış yaşama", "dersten sıkılma" ve "derste kaygı yaşama" olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Eryılmaz ve Mammodov (2016) tarafından Ölçeğin güvenirliği için hesaplanan Cronbach's alpha katsayıları sıkılma alt boyutu için 0.83, akış yaşama alt boyutu için 0.91, derste kaygı yaşama alt boyutu için 0.81 olarak hesaplanmıştır.

Bu çalışmanın verileriyle yeniden hesaplanan ölçeğin tümü için Cronbach's alpha katsayısı 0.84, derslerle sıkılma boyutu için 0.60, akış yaşama boyutu için 0.88, kaygı yaşama boyutu için 0.84, olarak belirlenmiştir. Bu değerlere göre ölçeğin güvenilir olduğuna karar verilmiştir.

Araştırmanın nitel verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Görüşme formu araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.

2.5. Verilerin Toplanması ve Analizi

Nicel ve nitel veriler araştırmacı tarafından örnekleme alınan okuldaki farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerden toplanmıştır. Nicel verilerin analizinde SPSS 22 paket programı kullanılmıştır. Araştırmanın alt problemlerine uygun olarak betimsel değerler, Tek yönlü varyans analizi (ANOVA), t- testi, oluşan farkları belirleyebilmek için LSD çoklu karşılaştırma testi, varyansların dağılımlarının homojen olmadığı durumlarda Kruskal Wallis-H testi, bu test sonucu oluşan farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla da Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Anlamlı farklılığın olduğu testlerde anlamlı farkın derecesini belirlemek için eta-kare (η^2) hesaplaması kullanılmıştır. Eta-kare (η^2) değerleri 0.00 ile 1.00 arasında değişir. .01, .06 ve .14 değerlerindeki eta-kare (η^2) değerleri sırasıyla küçük, orta ve büyük etki büyüklüğü olarak dikkate alınmıştır (Büyüköztürk, 2019). Nicel veriler MDAÖ ile toplandıktan ve analiz edildikten sonra örnekleme alınan okuldaki her sınıf seviyesinden dört öğrenci ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler araştırmacı tarafından not alınmıştır. Nitel verilerin analizinde içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmanın geçerlilik ve güvenirliğini yükseltmek için öğrencilerin bazı görüşlerinden yorum eklenmeden direk alıntılara yer verilmiştir. Öğrencilerin isimleri yerine Ö1, Ö2 gibi kodlar kullanılmıştır. Öğrencilerin cinsiyetlerini belirtmek için Ö1E, Ö2K biçiminde erkek ve kız kelimelerinin baş harflerinden yararlanılmıştır.

MDAÖ puanlarının yorumlanmasında MDAÖ-Akış alt boyutu için grup genişlik değeri, ölçek dörtlü likert tipinde olduğundan, 15/3=5 olarak alınmıştır. Buna göre; 5.00–10.00 arası "düşük"; 10.00–15.00 arası "orta"; 15.00–20 arası "yüksek olarak alınmıştır. MDAÖ-Sıkılma alt boyutu için grup genişlik değeri 12/3=4 olarak alınmıştır. Buna göre; 4.00–8.00 arası "düşük"; 8.00–12.00 arası "orta"; 12.00–16.00 arası "yüksek olarak alınmıştır. MDAÖ-Kaygı alt boyutu için grup genişlik değeri 12/3=4 olarak alınmıştır. Buna göre; 4.00–8.00 arası "düşük"; 8.00–12.00 arası "orta"; 12.00–16.00 arası "yüksek olarak alınmıştır. MDAÖ-Toplam puanları için grup genişlik değeri 39/3=13 olarak alınmıştır. Buna göre; 13.00–26.00 arası "düşük"; 26.00–39.00 arası "orta"; 39.00–52.00 arası "yüksek olarak alınmıştır

3.BULGULAR

Bu bölümde, verilerin analizi sonucu elde edilen bulgular, araştırmanın problemleri doğrultusunda sunulmuştur.

1.Lise Öğrencilerinin Matematik Dersinde Akış Düzeylerine Yönelik Bulgular

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Lise öğrencilerinin Matematik Dersi Akış Ölçeği puanlarına ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3.1' de verilmiştir.

Tablo 3.1. MDAÖ Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Boyutlar	**N**	**$\bar{X}$**	**Ss**
MDAÖ-Akış	107	15.37	3.46
MDAÖ-Sıkılma	107	13.98	1.82
MDAÖ-Kaygı	107	13.26	2.77
MDAÖ-Toplam	107	42.61	6.13

MDAÖ-Akış boyutundan alınabilecek minimum puan 5, maksimum puan 20; MDAÖ-Sıkılma boyutundan alınabilecek minimum puan 4, maksimum puan 16; MDAÖ-Kaygı boyutundan alınabilecek minimum puan 4, maksimum puan 16; MDAÖ-Toplam puanında alınabilecek minimum puan 13, maksimum puan 52' dir.

Tablo 3.1'de görüldüğü gibi MDAÖ toplam puanlarına ait aritmetik ortalama değerinin 42.61 olduğu görülmektedir. 1-4 ölçeği üzerinde bu değer "yüksek" aralığında yer almaktadır. MDAÖ toplam puanlarının standart sapması ise 6.13'tür. MDAÖ akış boyutuna ait aritmetik ortalama değerinin 15.37 (yüksek), standart sapma değerinin ise 3.46; MDAÖ sıkılma boyutuna ait aritmetik ortalama değerinin 13.98 (yüksek), standart sapma değerinin ise 1.82; MDAÖ kaygı boyutuna ait aritmetik ortalama değerinin 13.26 (yüksek), standart sapma değerinin ise 2.77 olduğu görülmektedir.

2. Lise Öğrencilerinin Matematik Dersinde Akış Düzeylerinin Cinsiyete Göre Analiz Bulguları

Lise öğrencilerinin MDAÖ puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeden önce grupların dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı incelenmiştir. Levene's testi sonuçları Tablo 3.2'de verilmiştir.

Tablo 3.2. *Varyansların Homojenliği İçin Levene's Testi Sonuçları*

Boyutlar	**Levene's testi**	
	F	**p**
MDAÖ -Akış	.004	.950
MDAÖ -Sıkılma	.195	.660
MDAÖ -Kaygı	.009	.925
MDAÖ -Toplam	.003	.954

Tablo 3.2 incelendiğinde lise öğrencilerinin MDAÖ-Akış (F=.004), MDAÖ-Sıkılma (F=.195), MDAÖ-Kaygı (F=.009) ve MDAÖ-Toplam (F=.003) puan dağılımlarının varyanslarının homojen olduğu görülmektedir (p >.05). Varyansların homojen olduğu MDAÖ-Akış, MDAÖ-Sıkılma, MDAÖ-Kaygı ve MDAÖ-Toplam puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar t-testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 3.3'te verilmiştir.

Tablo 3.3. *Lise Öğrencilerinin MDAÖ Puanlarının Cinsiyete Göre Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bağımlı değişken	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
MDAÖ- Akış	Kız	60	15.31	3.46	105	-.192	.848
	Erkek	47	15.44	3.50			
MDAÖ- Sıkılma	Kız	60	13.96	1.77	105	-.093	.926
	Erkek	47	14.00	1.89			
MDAÖ- Kaygı	Kız	60	13.28	2.84	105	.091	.928
	Erkek	47	13.23	2.70			
MDAÖ- Toplam	Kız	60	42.56	6.08	105	-.095	.924
	Erkek	47	42.68	6.25			

Tablo 3.3 incelendiğinde lise öğrencilerinin MDAÖ-Akış (t=-.192), MDAÖ-Sıkılma (t=-.193), MDAÖ-Kaygı (t=.091) ve MDAÖ-Toplam (t=-.095) puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (p>.05).

3. Lise Öğrencilerinin Matematik Dersinde Akış Düzeylerinin Sınıf Düzeyine Göre Analiz Bulguları

Lise öğrencilerinin MDAÖ puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeden önce grupların dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı incelenmiştir. Levene's testi sonuçları Tablo 3.4'te verilmiştir.

Tablo 3.4. *Varyansların Homojenliği İçin Levene's Testi Sonuçları*

Boyutlar	Levene's testi	
	F	p
MDAÖ -Akış	1.239	.300
MDAÖ -Sıkılma	.416	.742
MDAÖ -Kaygı	2.221	.090
MDAÖ -Toplam	.694	.640

Tablo 3.4 incelendiğinde lise öğrencilerinin MDAÖ-Akış (F=1.239), MDAÖ-Sıkılma (F=.416), MDAÖ-Kaygı (F=.2.221) ve MDAÖ-Toplam (F=.694) puan dağılımlarının varyanslarının homojen olduğu görülmektedir (p >.05). Varyansların homojen olduğu MDAÖ-Akış, MDAÖ-Sıkılma, MDAÖ-Kaygı ve MDAÖ-Toplam puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi sonuçları Tablo 3.5'te verilmiştir.

Tablo 3.5. *Lise Öğrencilerinin Akış Düzeylerinin Sınıf Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları*

	Sınıf	N	$\bar{X}$	SS	V.K	K.T	Sd	K.O	F	p
MDAÖ -Akış	9.Sınıf	26	15.42	2.98	Gr.Ar	11.187	3	3.729	.305	.822
	10.Sınıf	28	15.21	3.62	Gr İç	1259.859	103	12.232		
	11.Sınıf	24	15.91	3.22	Top.	1271.047	106			

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

	12.Sınıf	29	15.03	3.97						
	Top.	107	15.37	3.46						
MDAÖ -Sıkılma	9.Sınıf	26	13.92	1.59	Gr.Ar	1.040	3	.347	4.768	.959
	10.Sınıf	28	13.85	2.04	Gr İç	350.923	103	3.407		
	11.Sınıf	24	14.04	1.51	Top.	351.963	106			
	12.Sınıf	29	14.10	2.07						
	Top.	107	13.98	1.82						
MDAÖ -Kaygı	9.Sınıf	26	13.84	2.07	Gr.Ar	28.525	3	9.508	1.246	.297
	10.Sınıf	28	12.50	3.40	Gr İç	786.148	103	7.633		
	11.Sınıf	24	13.62	2.44	Top.	814.673	106			
	12.Sınıf	29	13.17	2.85						
	Top.	107	13.26	2.77						
MDAÖ -Toplam	9.Sınıf	26	43.19	5.33	Gr.Ar	64.354	3	21.451	.564	.640
	10.Sınıf	28	41.57	6.54	Gr İç	3918.936	103	38.048		
	11.Sınıf	24	43.58	6.20	Top.	3983.290	106			
	12.Sınıf	29	42.31	6.44						
	Top.	107	42.61	6.13						

Tablo 3.5 incelendiğinde lise öğrencilerinin MDAÖ-Akış (F=-.305), MDAÖ-Sıkılma (F=4.768), MDAÖ-Kaygı (F=1.246) ve MDAÖ-Toplam (F=-.564) puanlarının sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (p>.05).

4. Lise Öğrencilerinin Matematik Dersinde Akış Düzeylerinin Matematik Notuna Göre Analiz Bulguları

Lise öğrencilerinin MDAÖ puanlarının matematik notu değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeden önce grupların dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı incelenmiştir. Levene's testi sonuçları Tablo 3.6'da verilmiştir.

Tablo 3.6. *Varyansların Homojenliği İçin Levene's Testi Sonuçları*

Boyutlar	**Levene's testi**	
	F	**p**
MDAÖ-Akış	1.239	.535
MDAÖ-Sıkılma	2.109	.070
MDAÖ-Kaygı	3.456	.006*
MDAÖ-Toplam	1.555	.180

*p<.05

Tablo 3.6 incelendiğinde lise öğrencilerinin MDAÖ-Akış (F=1.239), MDAÖ-Sıkılma (F=2.109) ve MDAÖ-Toplam (F=1.555) puan dağılımlarının varyanslarının homojen olduğu görülmektedir (p >.05). Varyansların homojen olduğu MDAÖ-Akış, MDAÖ-Sıkılma ve MDAÖ-Toplam puanlarının matematik notuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi sonuçları Tablo 3.7' de verilmiştir.

Tablo 3.7. *Lise Öğrencilerinin Akış Düzeylerinin Matematik Notuna Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları*

	Not	**N**	$\bar{X}$	**SS**	**V.K**	**K.T**	**Sd**	**K.O**	**F**	**p**	η^2
MDAÖ -Akış	1.0-29	2	14.00	1.41	Gr.Ar	268.213	5	53.643	5.403	.000*	.21
	2.30-49	11	13.54	3.77	Gr İç	1002.834	101	9.929			
	3.50-59	16	15.12	2.80	Top.	1271.047	106			Fark	

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

	4.60-69	17	13.82	3.32						6>2,3, 4,5	
	5.70-84	35	14.94	3.25							
	6.85-100	26	18.00	2.85							
	Top.	107	15.37	3.46							
MDAÖ-Sıkılma	1.0-29	2	13.50	.70	Gr.Ar	19.725	5	3.945	1.199	.315	
	2.30-49	11	14.36	1.28	Gr İç	332.238	101	3.289			
	3.50-59	16	13.93	1.80	Top.	351.963	106				
	4.60-69	17	13.70	1.53							
	5.70-84	35	13.57	2.29							
	6.85-100	26	14.61	1.41							
	Top.	107	13.98	1.82							
MDAÖ-Toplam	1.0-29	2	39.00	5.65	Gr.Ar	990.082	5	198.016	6.682	.000*	.24
	2.30-49	11	39.72	6.98	Gr İç	2993.208	101	29.636			
	3.50-59	16	40.93	5.67	Top.	3983.290	106			Fark	
	4.60-69	17	40.11	5.67						6>2,3, 4,5	
	5.70-84	35	41.85	5.50							
	6.85-100	26	47.80	4.21							
	Top.	107	42.61	6.13							

*p<.05

Tablo 3.7 incelendiğinde lise öğrencilerinin MDAÖ-Akış (F=-5.403) ve MDAÖ-Toplam (F=6.682) puanlarının matematik notu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı (p<.05); MDAÖ-Sıkılma (F=1.199) puanının ise matematik notu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı (p>.05) görülmektedir. Daha sonra anlamlı farklılığın kaynağını belirleyebilmek amacıyla yapılan post-hoc tekniklerinden LSD testi sonuçlarına göre MDAÖ-Akış puanları arasında matematik notu 85-100 aralığında olan öğrenciler ile matematik notu 0-29, 30-49, 50-59, 60-69, 70-84 olanlar arasında matematik notu 85-100 aralığında olanlar lehine anlamlı fark tespit edilmiştir. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, MDKÖ-Akış puanlarında gözlenen varyansın %21 oranında matematik notu değişkenine bağlı olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla matematik notu MDKÖ-Akış puanlarını yüksek düzeyde etkilemektedir

Lise öğrencilerinin MDAÖ-Toplam puanları arasında matematik notu 85-100 aralığında olan öğrenciler ile matematik notu 0-29, 30-49, 50-59, 60-69, 70-84 olanlar arasında matematik notu 85-100 aralığında olanlar lehine anlamlı fark tespit edilmiştir. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, MDKÖ-Toplam puanlarında gözlenen varyansın %24 oranında matematik notu değişkenine bağlı olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla matematik notu MDKÖ-Akış puanlarını yüksek düzeyde etkilemektedir. Varyansların homojen olmadığı MDAÖ -Kaygı alt boyutunun matematik notu değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan ‘Kruskal Wallis-H’ testi sonuçları aşağıda Tablo 3.8’de verilmiştir.

Tablo 3.8. *Lise Öğrencilerinin MDKÖ-Akış puanlarının matematik notu Değişkenine Göre ‘Kruskal Wallis-H’ Testi Sonuçları*

	Mat. Notu	**N**	**S.O**	**Sd**	X^2	**p**
MDAÖ-Kaygı	1.0-29	2	68.75	5	26.096	.000*
	2.30-49	11	67.82			
	3.50-59	16	68.50			Fark
	4.60-69	17	64.74			6>2,3,4,5
	5.70-84	35	55.66			
	6.85-100	26	28.85			

*p<.05

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tablo 3.8'de görüldüğü gibi MDAÖ-Kaygı puanlarının matematik notu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan 'Kruskal Wallis-H' testi sonucunda anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir (X^2=26.096; p<.05). Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında MDAÖ-Kaygı puanlarının en yüksek matematik notu 0-29 olan öğrencilerde sonra sırasıyla matematik notu 50-59, 30-49, 60-69,70-84, 85-100 olan öğrencilerde olduğu görülmektedir. Daha sonra farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda matematik notu 70-84 olan öğrencilerle matematik notu 85-100 olanların (U=209.500; p< .05), matematik notu 30-49 olan öğrencilerle matematik notu 85-100 olanların (U=48.00; p<.05),), matematik notu 50-59 olan öğrencilerle matematik notu 85-100 olanların (U=63.00; p<.05), matematik notu 60-69 olan öğrencilerle matematik notu 85-100 olanların (U=71.00; p<.05) farklılaştığı görülmüştür.

5- Lise Öğrencilerinin Matematik Dersinde Akışlarını Etkileyen Etmenlere Ait Görüşlerine Yönelik Bulgular

Çalışmanın beşinci alt amacı **"**Lise öğrencilerinin matematik dersinde akışlarını etkileyen etmenler nelerdir?" sorusu doğrultusunda öğrencilere matematik dersinde akışla ilgili görüşleri sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar analiz edildiğinde verilen cevapların dört alt kategoride toplandığı görülmüştür. Lise öğrencilerinin matematik dersinde akışlarını etkileyen etmenlere yönelik görüşlerine ait temalar ve bu temalarda yer alan kodlar ve bunları ifade eden katılımcılar ve katılımcıların frekansları Tablo 3.9'da verilmiştir.

Tablo 3.9. *Matematik Dersinde Akışı Etkileyen Etmenler*

Tema.1.Öğretmen (f:24)	**katılımcı**	**f**
Öğretmenin Ders Anlatım Biçimi	2-3-4-6-8-9-11-16	8
Öğretmenin Sınıf Yönetimi Becerileri	2-6-7-8-9-11-14	7
Öğretmenin Öğrencilere Yaklaşımı	2-6-7-8-9-11	6
Öğretmenin Derse Karşı Motivasyonu	9-10-13	3
Tema.2.Sınıf Arkadaşları (f:18)	**katılımcı**	**f**
Ders Sırasındaki Dersle Alakasız Konuşmalar	3-4-5-6-10-12-13-14	8
Dersle İlgisiz Öğrenciler	3-4-5-6-7-14	6
Derse Katılım	12-16	2
Yanlış Yapıldığında Alay Edilme Korkusu	6-9	2
Tema.3.Konu (f:4)	**katılımcı**	**f**
Konunun Zorluk Derecesi	11-12-15	2
Konudaki Kazanımların Sayısı	11	1
Konunun Günlük Hayatta İlişkisi	9-10	1
Tema.4.Sınıf (f:8)	**katılımcı**	**f**
Sınıfın Fiziki İmkanları	1-3-4-5-9-10-12	6
Sınıftaki Öğrenci Sayısı	4	1
Sınıfın Konumu	12	1

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tablo 3.9'da görüldüğü gibi lise öğrencilerinin matematik dersinde akışı etkileyen etmenlere ait görüşleri üzerinde yapılan analizlerde en sık görüş belirtilen temanın "Öğretmen" (f:24) olduğu belirlenmiştir. Bu tema altında en sık belirtilen durumlar ise "Öğretmenin Ders Anlatım Biçimi" (f:8), "Öğretmenin Sınıf Yönetimi Becerileri" (f:7), "Öğretmenin Öğrencilere Yaklaşımı" (f:6), "Öğretmenin Derse Karşı Motivasyonu" (f:3) olmuştur. Lise öğrencilerinin matematik dersinde akışı etkileyen etmenlere ait görüşleri üzerinde yapılan analizlerde belirlenen ikinci temanın "Sınıf Arkadaşları" olduğu belirlenmiştir. Bu tema altında en sık belirtilen durumlar ise "Ders Sırasındaki Dersle Alakasız Konuşmalar" (f:8), "Dersle İlgisiz Öğrenciler" (f:6), "Derse Katılım" (f:2), "Yanlış Yapıldığında Alay Edilme Korkusu" (f:2) olmuştur. Lise öğrencilerinin matematik dersinde akışı etkileyen etmenlere ait görüşleri üzerinde yapılan analizlerde belirlenen üçüncü temanın "Konu" olduğu belirlenmiştir. Bu tema altında en sık belirtilen durumlar ise "Konunun Zorluk Derecesi" (f:2), "Konudaki Kazanımların Sayısı" (f:1), "Konunun Günlük Hayatta İlişkisi" (f:1) olmuştur. Lise öğrencilerinin matematik dersinde akışı etkileyen etmenlere ait görüşleri üzerinde yapılan analizlerde belirlenen dördüncü temanın "Sınıf" olduğu belirlenmiştir. Bu tema altında en sık belirtilen durumlar ise "Sınıfın Fiziki İmkanları" (f:6), "Sınıfın Konumu" (f:1), "Sınıftaki Öğrenci Sayısı" (f:1) olmuştur. Öğrencilerin Matematik dersinde akışlarını etkileyen etmenlere ait görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

Ö8E "*Matematik öğretmenimizin ders sırasında güler yüzlü olması öğretmeni dolayısıyla dersi sevmemizi sağlıyor. Dersi sevdiğimizde de ders sırasında akışımız olumlu etkileniyor".*

Ö5K "*Sınıfımızın pencerelerinin küçük olması sınıfımızın yeterince havalanmamasına neden olmakta bu da dersin akışını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca sınıfımızdaki sıraların sağlam olmaması ders ortasında ses çıkararak veya yere düşerek dersin akışını olumsuz etkilemektedir*."

Ö12E *"Genellikle matematik dersini seviyorum ve sıkılmadan dinliyorum. Fakat bazı konular zor olduğu için anlamakta zorluk çekiyorum bu da benim canımı sıkıyor ve matematik dersinde akışımı olumsuz etkiliyor."*

Ö13K "*Ders sırasında tam konuya yoğunlaşmışken sınıf arkadaşlarımdan bir tanesinin öğretmene dersle alakasız bir soru sorması dersin akışını olumsuz etkilemektedir.*

Ö10K *"Ders sırasında arkadaşlarımın kendi aralarında konuşarak ses yapmaları ders sırasında dikkatimi dağıtıyor ve akışı olumsuz etkiliyor.*

Ö4K *"Öğretmenimizin ders sırasında komiklikler yaparak konuyu sevdirmeye çalışması, kendi hayatından örnekler vererek bize de yol göstermesi derste kışımızı olumlu etkilemektedir."*

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Lise öğrencilerinin MDAÖ puanlarından elde edilen veriler doğrultusunda MDAÖ-Toplam puanlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. MDAÖ-Toplam puanlarının yüksek olmasında araştırmanın yapıldığı lisenin, bulunduğu ilçede genel not ortalaması yüksek olan öğrencilerden oluşmasından kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. MDAÖ-Toplam puanlarının yüksek olması öğrencilerin matematik derslerinde başarılı olmalarından ve matematik derslerini sevmelerinden de kaynaklanabilir. Nakamura (1988) tarafından yapılan

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

çalışmada bu çalışma ile benzer şekilde matematik derslerinde başarılı öğrencilerin başarısız öğrencilere göre daha fazla akış yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonucunda matematik dersinde akış düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı belirlenmiştir. Öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilen nitel veriler de kız ve erkek öğrencilerin matematik dersinde akışlarını etkileyen etmenlere yönelik görüşlerinin benzer olması bu sonucu destekler niteliktedir. Csikszentmihalyi (2005) de yaptığı çalışmalar da kız ve erkeklerin akış deneyimini eşit derecede yaşadıklarını belirtmektedir.

Çalışmada lise öğrencilerin akış düzeylerinin sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde 9., 10., 11. ve 12. sınıf öğrencilerinden üçer öğrenciyle görüşme yapılmış ve elde edilen sonuçlar bu sonucu desteler niteliktedir. Öğrencilerin sınıf düzeyi değişmesine rağmen matematik derslerinde akış düzeylerinin değişmemesi çalışmanın aynı okulda yapılmasından, okulun fiziki imkanlarının aynı olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca matematik derslerine aynı birkaç öğretmenin girmesinden ve matematik öğretmenlerinin benzer yöntemlerle ders işlemelerinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Araştırma da matematik notu yüksek öğrencilerin matematik dersinde akış düzeylerinin matematik notu düşük öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç öğrencilerin matematik derslerinde notları yükseldikçe derse karşı motivasyonlarının arttığı, matematik derslerine karşı daha olumlu duygular beslediği bunlarında matematik derslerinde akışı desteklediği şeklinde düşünülebilir.

Araştırma sonucunda lise öğrencilerinin akış durumlarının en fazla öğretmenden daha sonra sırasıyla sınıf arkadaşlarından, sınıftan ve konudan etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Akış durumunun en fazla öğretmen davranışlarından etkilenmesi okullarda halen daha geleneksel yöntemlerle öğretmen merkezli ders işlenmesinden kaynaklanabilir. Ayrıca öğrencilerin öğretmenini sevdiği dersleri daha çok sevmeleri bu derslerde akış durumlarını kolaylaştırabilir.

Çalışmada elde edilen sonuçlar ışığında araştırmacılara ve uygulayıcılara aşağıdaki öneriler sunulabilir:

Araştırmada lise öğrencilerinin akış durumlarının en fazla öğretmenden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle öğretmenler öğrencilerin matematik dersin de daha fazla akış deneyimi yaşamaları için:

- Derslerin işlenişi sırasında öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyini dikkate almalıdır.
- Dersler sırasında öğrencilerin akış deneyimi yaşamalarını kolaylaştıracak materyaller kullanabilir.
- Sınıf içi disiplini sağlayarak, derse ilgisiz öğrencilerin akış deneyimi yaşayan öğrencileri engellemeleri önlenebilir.
- Ders sırasında öğrencilere yakın davranarak, öğrencilerin kendilerini rahat hissetmelerini, hata yapmaktan korkmayarak akış deneyimi yaşamlarını sağlayabilir.

Araştırmada lise öğrencilerinin akış durumlarının sınıf ile ilgili olarak en fazla sınıfın fiziki imkanlarından sonra sırasıyla, sınıftaki öğrenci sayısı ve sınıfın konumundan etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin matematik derslerinde daha fazla akış deneyimi yaşamaları için okul idarecileri:

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

- Sınıflardaki öğrenci sayılarının öğrencilerin matematik ve diğer derslerde akış deneyimi yaşamalarına engel olacak şekilde kalabalık olmamasına özen göstermelidir.
- Sınıflarda ses çıkararak öğrencilerin akışını olumsuz etkileyen sıra ve masaların onarılmasına özen göstermelidir.
- Sınıfların kışları ısıtılması, yazları ise soğutulması ile ilgili önlemlerin alınmasına dikkat etmelidir.

Araştırmada lise öğrencilerinin matematik derslerinde akış durumları cinsiyet, sınıf düzeyi ve matematik notu değişkenlerine göre incelenmiş ve matematik derslerinde akış durumlarını etkileyen etmenler araştırılmıştır.

- Benzer çalışmalar ortaokul öğrencileri üzerinde ve araştırmaya farklı bağımsız değişkenler eklenerek yapılabilir.
- Araştırma Osmaniye ili Kadirli ilçesindeki bir lisede öğrenim gören 107 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Benzer çalışmalar daha büyük bir örneklemde çalışılabilir.

KAYNAKLAR

Aksu, M. (1985). *Ortaöğretim kurumlarında matematik öğretimi ve sorunları*. Ankara: Yorum-Basın.

Allan, P. (2015). *Inducing mathematical flow.* A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Masters of Professional Studies in Mathematics Education, The University of Auckland.

Altun, M., (2006). Matematik öğretiminde gelişmeler. *Eğitim Fakültesi Dergisi XIX* (2), 223-238.

Aydın, B. (2003). Bilgi toplumu oluşumunda bireylerin yetiştirilmesi ve matematik öğretimi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(14),183-186.

Büyüköztürk, Ş. (2019). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı.* Ankara: Pegem Akademi.

Creswell, J. W. (2017). *Karma yöntem araştırmalarına giriş.* (Çev. Ed. M. Sözbilir). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Csikszentmihalyi, M. (2005). *Akış mutluluk bilimi* (çev. Akbaş, S. K.). Ankara: HYB.

Dede, Y. ve Dursun, Ş. (2008). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin matematik kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Fakültesi Dergisi, XXI*(2), 295-312.

Duman, A. (2006). *İlköğretim öğrencilerinin matematik başarısını etkileyen faktörlerin öğrenciler ve öğretmenler açısından değerlendirilmesi.* Yüksek lisans tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Eryılmaz, K. ve Kurtulmuş, A. (2017). Matematik Dersinde Akış İle Problem Çözmeye Yönelik Yansıtıcı Düşünme Becerisi Arasındaki İlişki. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 10*(3), 349-365.

Eryılmaz, K. ve Mahmadov, M. (2016). Development of the flow state scale in mathematic lesson. *Journal of Theory and Practice in Education, 12(*4), 879-890.

Fredriksson, D. (2018). Incorporating aspects of flow theory to design an achievement oriented interface. KTH Royal Institute of Technology Stockholm, Sweden.

Güder, Y. (2013). *Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Matematiksel Modellemeye İlişkin Görüşleri.* Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Güney, Z. (1993). Matematik ve öğretimi üzerine. *Buca Eğitim Bilimleri Dergisi, 2*(2), 5-10.

Işık, A., Çiltaş, A. ve Bekdemir, M. (2008). Matematik eğitiminin önemi ve gerekliliği. *Atatürk Üniversitesi K.K.E.F. Dergisi, 1*(17), 174-184.

Kahramaner, R. ve Kahramaner, Y. (2002). Üniversite eğitiminde matematik düşüncenin önemi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 1*(2), 15-25.

M.E.B. (Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı)., (2009). *İlköğretim Matematik 6–8.Sınıflar Öğretim Programı ve kılavuzu* . Ankara: MEB yayınları.

M.E.B. (Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı). (2015). *Ortaöğretim Matematik dersi9,10,11 ve 12 .sınıflar öğretim programı kitabı*. Ankara :MEB yayınları.

Metin, Ö. F. (2019). *Lise öğrencilerinin akademik streslerinin, matematik kaygılarının ve matematiğe yönelik tutumlarının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Nakamura, J. (1988). Optimal experience and the uses of talent. In M. Csikszentmihalyi & I. S. Csikszentmihalyi (Eds.), *Optimal experience: Psychological studies of flow in consciousness* (p. 319–326). Cambridge University Press.

Senemoğlu, N. (2015). *Gelişim öğrenme ve öğretim kurumdan uygulamaya.* Ankara :Yargı.

NCTM, (2000). *Principles and standarts for school mathematics*. National Council of Teachers of Mathematics. Reston,VA.

Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin.

Umay, A. (1996). Matematik eğitimi ve ölçülmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*(1), 145-149.

Umay, A. (2003). Matematiksel muhakeme yeteneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 24* , 234-243.

Yetim, N. (2014). *Ortaöğretim öğrencilerinde yansıtıcı düşünme becerisi, akademik stres düzeyi, yabancı dil dersi akademik başarı ilişkisi.* Yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

Yöndem, Z. D. (2011). *Kişilik Dinamikleri Ve Stresle Baş Etme*. Ankara: Efil Yayınevi.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

PAYLAŞAN EBEVEYNLİK ÜZERİNE TÜRKİYE'DE YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZ ÇALIŞMALARININ BİBLİYOGRAFİK ANALİZİ (2021-2023)

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ayşe Ülkü KOŞUK [1], Dr. Öğr. Üyesi, Perihan CİVELEK [2]
[1] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, ulkukosuk-11@hotmail.com
-ORCID ID: 0009-0006-0880-6043
[2] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, perihan.civelek@bilecik.edu.tr
- ORCID ID: 0000-0002-2652-9282

ÖZET
Ebeveynlik, anne ve babanın dünyaya getirdiği çocuklarının fiziksel/duygusal ihtiyaçlarını karşılayarak onların hayatta kalmalarını sağladıkları; onlara yetişkinliğe kadar olan süreçte gerekli becerileri kazandırmak için rehberlik ettikleri tüm uygulamaları kapsayan bir kavramdır. Günümüzde bu ebeveynlik deneyimini kolaylaştıran birçok kaynağa erişilebilmektedir. Özellikle son yıllarda, sosyal medya kullanımın yoğunlaşmasıyla beraber ilgi duyulan her alanda bilgi sahibi olunmakta ve edinilen bilgi veya gözlemlerden etkilenip bunlar bireysel hayata uyarlanmaktadır. Ebeveyn hesaplarının çocukları hakkında sosyal medyada fotoğraf, video, yazı içerikleriyle paylaşım yapma davranışı yakın dönemde dikkat çekmeye başlayarak, "Paylaşan Ebeveynlik" (Sharenting) kavramı kapsamında incelenmektedir. Anne ve babaların çocuklarına dair bilgileri, fotoğraf, video, yazı gibi içerikler aracılığıyla sosyal medyada paylaşma davranışı "sharenting" olarak adlandırılır. Çalışmada 2021-2023 yılları arasında Türkiye'de paylaşan ebeveynlik üzerine yapılmış olan lisansüstü tez çalışmalarının incelenmesi amaçlanmıştır. İlgili tezler; yıllar, tür, gerçekleştirildiği üniversiteler, enstitü/anabilim dalı/programlar, kullanılan araştırma desenleri, veri toplama araçları, çalışma grubu ve en sık kullanılan anahtar kelimeler bağlamında analiz edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2023 yılları arasında paylaşan ebeveynlik (sharenting) konusunda hazırlanmış olan 9 tez çalışması oluşturmaktadır. Çalışmanın sonucuna göre paylaşan ebeveynlik üzerine 9 lisansüstü tez çalışmasının tümünün yüksek lisans tezlerinden oluştuğu ve tezlerin çoğunun 2022 yılında üretildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda ilgili çalışmalarda doktora tezi bulunmadığı belirlenmiştir. İncelenen tezlerin gerçekleştirildiği üniversiteler çeşitlilik göstermekle birlikte, tezler Aksaray Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Beykent Üniversitesi, Haliç Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Ordu Üniversitesi ve Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi bünyelerinde gerçekleştirilmiştir. İncelenen tezlerin çoğunlukla Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde gerçekleştiği saptanmıştır. Araştırmanın bir diğer sonucuna göre tezlerde çoğunlukla nitel desenin kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlamda nitel desende daha çok doküman inceleme yöntemine yer verilmiştir. İncelenen tezlerin çoğu ebeveynlerle gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Sharenting, Çocuk, Paylaşan ebeveynlik, Sosyal medya

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

BIBLIOGRAPHIC ANALYSIS OF POSTGRADUATE THESIS STUDIES ON SHARENTING IN TURKEY (2021-2023)

ABSTRACT

Parenting is a concept that encompasses all practices in which parents, both mother and father, provide for the physical/emotional needs of their children, ensuring their survival and guiding them to acquire the necessary skills for adulthood throughout the process until maturity. Today, there are many resources available that facilitate the parenting experience. Particularly in recent years, with the increasing use of social media, individuals have access to information in various fields of interest, and they are influenced by the knowledge or observations gained, adapting them to their individual lives. The behavior of parents sharing photos, videos, and written content about their children on social media has recently gained attention and is being examined within the scope of the "sharenting" concept. The act of parents sharing information about their children, such as photos, videos, and written content, on social media is referred to as "sharenting". The aim of the study is to examine postgraduate thesis studies conducted on sharenting in Turkey between 2021 and 2023. The relevant theses were analyzed in terms of years, types, universities where they were conducted, institutes/academic departments/programs, research designs used, data collection tools, study groups, and the most commonly used keywords. The study group of the research consists of 9 thesis studies prepared on the topic of sharenting between 2021 and 2023. According to the results of the study, all thesis studies on sharenting were master's theses, and the majority of these theses were produced in 2022. It was found that there were no doctoral theses among the relevant studies. In this context, it was determined that there were no doctoral theses among the relevant studies. While the universities where the examined theses were conducted varied, the theses were carried out within the structures of Aksaray University, Ankara University, Beykent University, Haliç University, İnönü University, Istanbul Bilgi University, Istanbul University, Ordu University, and Recep Tayyip Erdoğan University. It has been determined that the majority of the examined theses were mostly conducted within the Institute of Postgraduate Education. Another finding of the research indicates that qualitative design was predominantly used in the theses. In this context, document analysis method was more commonly employed within qualitative design. The majority of the examined theses were conducted with parents.

Key words : Sharenting, Child, Social Media

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

Ebeveynlik, anne-babaların hayata getirdikleri çocuklarının hem fiziksel hem duygusal ihtiyaçlarını karşılayarak onların sağlıklı bir büyüme sürecini teşvik eden ve yetişkinliğe kadar gerekli becerileri kazanabilmeleri için rehberlik ettikleri tüm süreçleri kapsayan bir kavramdır (Alemdar & Kahraman, 2023). Ebeveynliğin en önemli işlevlerinden biri çocuklara daha fazla fırsat ve olanak sağlamanın yanı sıra potansiyel riskleri en aza indirgeyebilmektir (Günüç, 2020). İnternet ve sosyal medya platformlarının günümüzde yaygınlaşması bireylerin davranışlarında belirgin değişimlere neden olmaktadır. Bu değişimler günümüz ebeveynlerinin yaşam tarzlarını ve pratiklerini etkilemektedir (Latipah et al., 2020). Ebeveynler sosyal medya platformlarında ebeveynlikle ilgili hem doğru hem yanlış kaynaklara kolayca erişim sağlayabilmektedir. Bu kaynaklar genellikle büyük takipçi kitlesine sahip sosyal medya etkileyicileri tarafından ve ebeveyn blogları tarafından sağlanmaktadır (Timurturkan, 2019). Günümüz ebeveynleri, çocuk yetiştirirken sosyal medyanın sunduğu kolaylıklar, fırsatlar ve risklerle karşı karşıya kalmaktadır (Kopuz vd., 2022). Ebeveynler, sosyal medyadaki olumsuz deneyimlerden çocuklarının korunmasını sağlamayabilmek için sosyal medyada yazılı, sesli ve görsel iletişimi dikkatli ve denetimli bir şekilde kullanmalıdır (Öztürk & Derin, 2022). Ebeveynlerin sosyal medya kullanımının artışı ile birlikte sosyal medyada ebeveynler tarafından çocuklarının mahremiyet ihlaline yol açabilecek şekilde sık sık fotoğraf ve videolarının paylaşılması ‘’Sharenting’’ kavramını ortaya çıkartmıştır (Yüksel, 2021). Birçok ebeveyn, çocuklarıyla geçirdikleri anları ve onların yaşamlarını sosyal medya platformlarında paylaşmayı tercih etmektedir. Sosyal medya platformları, ebeveynlere hamilelik döneminden doğuma, çocukların ilk adımlarından gelişimlerindeki diğer önemli ve sıradan anlara kadar çocuklarıyla ilgili paylaşım yapabilmeleri için özel bir alan sunmaktadır (Latipah er al., 2020). “Sharenting’’ yani paylaşan ebeveynlik, ebeveynlerin sosyal medyayı alışkanlık haline getirip çocuklarına dair haberleri, fotoğrafları ve diğer içerikleri sıkça paylaşma eğilimini ifade eder. Ebeveynlik ve paylaşmak kelimelerinin birleşiminden oluşan sharenting kavramı Türkçede genellikle paylaşan ebeveynlik olarak adlandırılmaktadır (Dursun, 2019). Sharenting, çocuğun günlük aktiviteleri hakkında fotoğraf, video, kişisel hikâye ve diğer bilgiler gibi çeşitli unsurları içerebilmektedir. Bu unsurlar arasında uyku, öz bakım, oyun oynama, yemek yeme gibi rutin aktiviteler bulunabilmektedir (Romero- Rodríquez, 2020). Sharenting davranışının temel risklerinden biri, ebeveynler tarafından çocukların mahremiyetinin tehlikeye atılabilmesidir; bu durum, çocukların gelecekteki gizlilik ve özgürlüğünü tehlikeye düşürebilme riskine sahiptir (Brosch, 2018). Sharenting kavramının beraberinde getirdiği bir diğer sorun ise, ebeveynlerin çocuklarının dijital kimliklerini onların onayını almadan oluşturabilmesidir (Kopecky er al., 2020). İlerleyen dönemlerde çocuklar sosyal medya platformlarında fotoğraf ve videolarının yer almasından; bu platformlarda ebeveynlerinin çocukları için oluşturdukları kimlikten memnuniyet duyup duymayacakları belirsizdir (Atalay, 2019). Ebeveynlerin bu davranışın altında yatan nedenler iyi bile olsa, çocuğun izni olmadan yapılan paylaşımlar, çocuğun haklarının ihlal edilmesine neden olabilir (Dursun, 2019).

Çalışmada Türkiye’de paylaşan ebeveynlik (sharenting) kavramını temel alan tezlerin incelenmesi, konu ile ilgili eksiklikleri, var olan mevcut durumun ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıda belirlenen alt amaçlar ise şu şekildedir:

1. İncelenen tezlerin yıllara ve türe göre dağılımı nasıldır?
2. İncelenen tezlerin gerçekleştirildiği üniversitelere göre dağılımı nasıldır?
3. İncelenen tezlerin yürütüldüğü enstitü/ anabilim dalı/ programa göre dağılımı nasıldır?
4. İncelenen tezlerin araştırma desenine göre dağılımı nasıldır?
5. İncelenen tezlerde kullanılan veri toplama araçlarının dağılımı nasıldır?
6. İncelenen tezlerin çalışma grubuna göre dağılımı nasıldır?

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

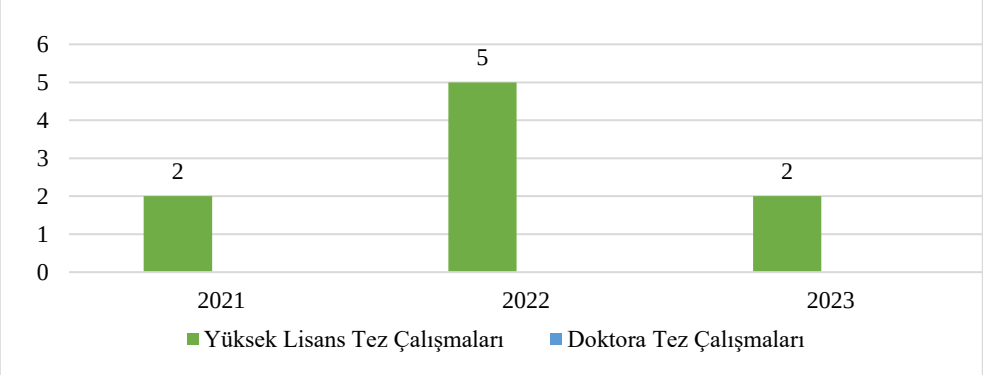
7. İncelenen tezlerde en sık kullanılan anahtar kelimeler nelerdir?

2. YÖNTEM

Çalışmada 2021-2023 yılları arasında Türkiye'de paylaşan ebeveynlik (sharenting) üzerine yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışmada bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda konuya ilişkin tezler araştırılmış ve ilk çalışmanın 2021 yılında yapıldığı görülmüştür. Bu nedenle çalışmada 2021-2023 yılları arasındaki tez çalışmaları incelenmiştir. Bu kapsamda tezlerin sharenting (paylaşan ebeveynlik) konu alanında olması ve ülkemizde yapılmış olması temel ölçütleri oluşturmaktadır. İlgili ölçütler bağlamında ULAKBİM tez resmi arama sayfasından ilgili konular ışığında tezler taranmıştır. Tarama sürecine geçmeden önce, sharenting (paylaşan ebeveynlik) 'e yönelik olarak yapılmış çalışmalar incelenmiş ve bu çalışmalarda en sık kullanılan anahtar kelimeler gözlemlenmiştir. Bu anahtar kelimelerden yola çıkılarak 36 farklı anahtar kelime ile tezler taranmıştır. İlgili anahtar kelimeler ışığında çalışma kapsamında 3227 tez incelenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın temel ölçütlerine uyan 9 tez çalışmasının olduğu belirlenmiştir. Tez tarama sürecinin ardından çalışmanın amacına uygun olan tezler, içeriklerine ve gerçekleştirildiği yıllara göre klasörlenerek kaydedilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu ilgili yıllarda Türkiye'de gerçekleştirilen toplam 9 lisansüstü tez çalışması oluşturmaktadır.

3. BULGULAR

Çalışmanın bulguları, araştırma doğrultusunda sunulmaktadır. Bu kapsamda tez çalışmalarının yıllara ve türüne göre dağılımına ilişkin bulgulara Çizelge 1.'de yer verilmektedir.

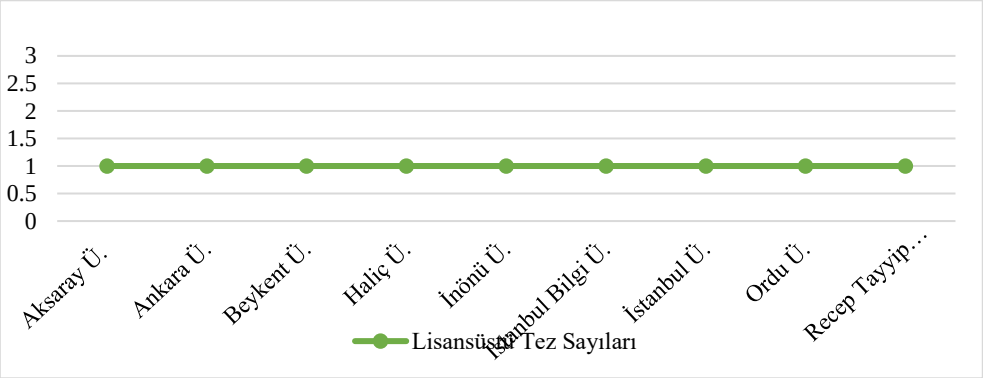

Çizelge 1. Tezlerin yıllara ve türüne göre dağılımı

Çizelge 1.'e göre 2021-2023 yılları arasında Türkiye'de paylaşan ebeveynlik üzerine toplam 9 adet lisansüstü tez çalışmasının bulunduğu ve bu çalışmaların tamamının yüksek lisans tezlerinden (n=9) oluştuğu görülmektedir. Çalışmalar doktora tezi içermemektedir. Tezlerin çoğu 2022 yılında (n=5) gerçekleştirilmiştir. Bu sayıyı sırayla 2021 (n=2) ve 2023 yıllarında (n=2) yapılan tez çalışmaları izlemektedir. İlgili yıllarda doktora tez çalışmasına rastlanmamıştır.

Çizelge 2.'de ise lisansüstü tez çalışmalarının üniversitelere göre dağılımına ilişkin bulgular sunulmaktadır.

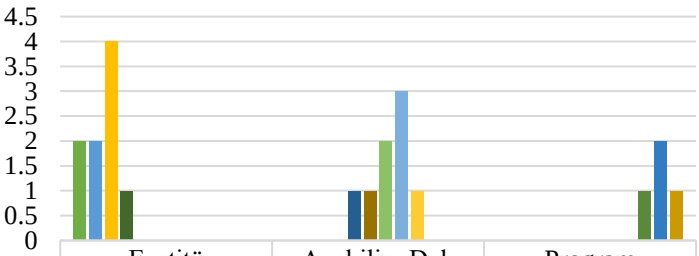
ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 2. Tezlerin üniversitelere göre dağılımı

Çizelge 2. İncelendiğinde 2021-2023 yılları arasında üretilen tezlerin, gerçekleştirildiği üniversitelere göre çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Bu kapsamda paylaşan ebeveynlik konusuna ilişkin Aksaray Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Beykent Üniversitesi, Haliç Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Ordu Üniversitesi ve Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi birer tez çalışması ortaya konulmuştur.

Çizelge 3.'te tezlerin gerçekleştirildiği enstitü/ anabilim dalı/ program dağılımına ilişkin veriler sunulmaktadır.

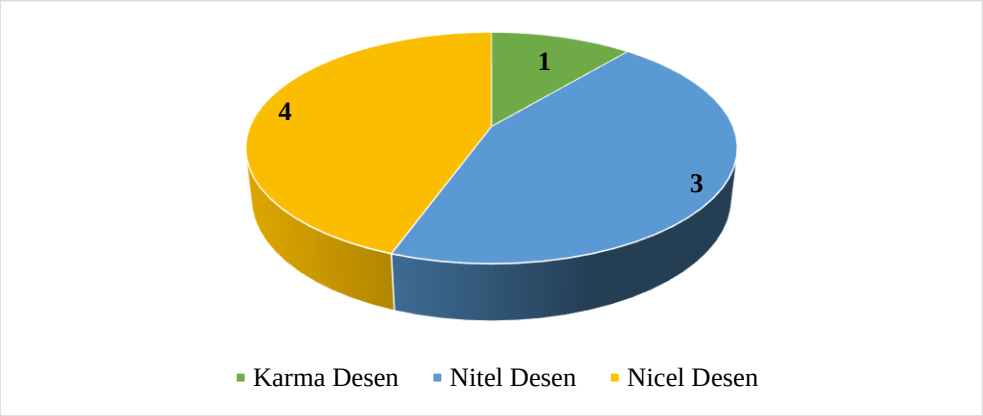
	Enstitü	Anabilim Dalı	Program
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	2		
Sosyal Bilimler Enstitüsü	2		
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	4		
Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü	1		
Temel Eğitim ABD		1	
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri ABD		1	
Psikoloji ABD		2	
Eğitim Bilimleri ABD		3	
Sosyal Bilimler ABD		1	
Okul Öncesi Eğitimi			1
Klinik Psikoloji			2
Bilişim ve Teknoloji Hukuku			1

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 3. Tezlerin enstitü/ anabilim dalı/ program dağılımı

Çizelge 3. incelendiğinde lisansüstü tezlerin çoğunun lisansüstü eğitim enstitüsü (n=4), eğitim bilimleri anabilim dalı (n=3) ve klinik psikoloji (n=2) programı bünyesinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunu ise sosyal bilimler enstitüsü (n=2), psikoloji anabilim dalında (n=2) yapılan tez çalışmaları izlemektedir. Diğer tezler eğitim bilimleri enstitüsü (n=2) ve adli tıp bilimleri enstitüsü (n=1) bünyesinde gerçekleştirilirken; anabilim dalları ise çeşitlilik göstermektedir. Bu doğrultuda tezlerden biri temel anabilim dalında, bir tez sosyal bilimler ile bilgisayar ve öğretim teknolojileri anabilim dalı bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Tezlerin gerçekleştirildiği programlar da çeşitliliğe sahiptir. Bu doğrultuda tezlerden ikisi klinik psikoloji programı, birer tez ise okul öncesi eğitim programı, bilişim ve teknoloji hukuku programlarında yapılmıştır.

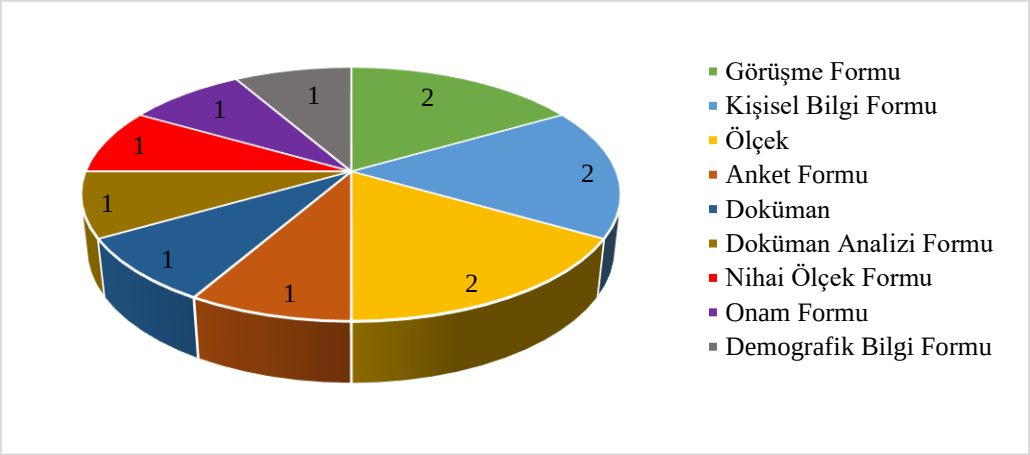
Çizelge 4.'te ise tezlerin desen özelliklerine göre dağılımına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Çizelge 4. Tezlerin desen dağılımı

Çizelge 4. İncelendiğinde, paylaşan ebeveynlik üzerine yapılmış olan lisansüstü tezlerde çoğunlukla nicel desenin (n=4) ve nitel desen (n=3) kullanıldığı görülmektedir. Bunu karma desen (n=1) izlemektedir. Bir lisansüstü tez çalışmasında tezin araştırma desenine yer verilmemiştir.

Çizelge 5.'te tezlerde kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin veriler bulunmaktadır.

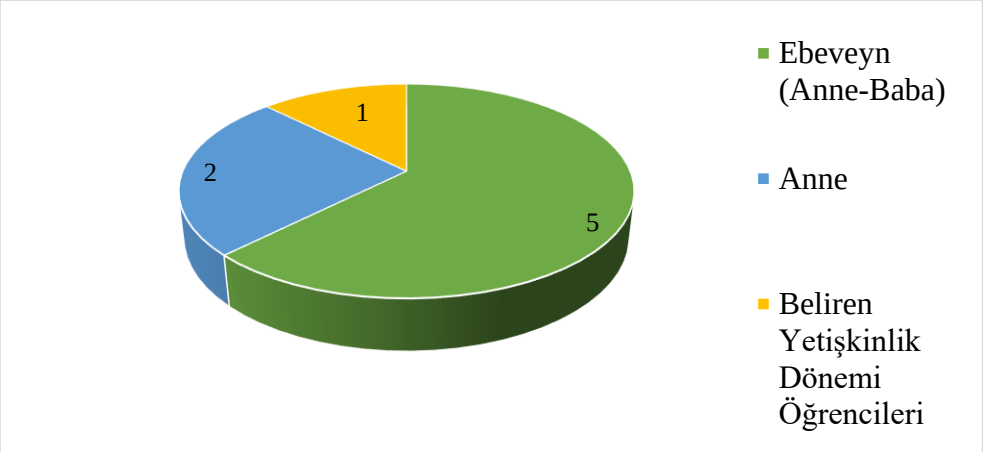

Çizelge 5. Tezlerde kullanılan veri toplama araçları

Çizelge 5'e bakıldığında tezlerde kullanılan veri toplama tekniklerinin çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Bu kapsamda tezlerde en fazla kullanılan veri toplama aracı görüşme formu (n=2), ölçek (n=2) ve kişisel bilgi formudur (n=2). Bunları anket formu (n=1), doküman (n=1), doküman analiz formu (n=1), nihai ölçek formu (n=1), onam formu (n=1), demografik bilgi formu (n=1) izlemektedir. Bir lisansüstü tez çalışmasının veri toplama tekniklerine ulaşılamamıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 6'da lisansüstü tezlerin gerçekleştirildiği çalışma grubuna ilişkin bulgular sunulmaktadır.

Çizelge 6. Tezlerin gerçekleştirildiği çalışma grupları

İncelenen çalışmalarda, çalışma gruplarının çeşitlilik göstermediği belirlenmiştir. Bu kapsamda Çizelge 6 incelendiğinde ilgili lisansüstü tezlerde çoğunlukla ebeveynlerle (n=5) çalışıldığı görülmektedir. Bu çalışma grubunu ise anneler (n=2) izlemektedir. Diğer çalışma grubu ise beliren yetişkinlik dönemi öğrencileri (n=1) oluşturmaktadır. Bir lisansüstü tez çalışmasının çalışma grubuna ulaşılamamıştır.

Çizelge 7.'de ise tezlerde en sık kullanılan anahtar kelimelere ilişkin bulgular sunulmaktadır.

Çizelge 7. Tezlerde sık kullanılan anahtar kelimeler

Çizelge 7 incelendiğinde tezlerde en sık "sharenting (n=7)", "sosyal medya (n=6)", "ebeveynlik (n=3)", "çocuk istismarı (n=2)", "çocuk (n=2)", "ebeveyn (n=2)", "paylaşan anne-baba (n=2)", "paylaşım (n=2)", "ölçek geliştirme (n=2)" kelimelerinin kullanıldığı belirlenmiştir.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada 2021-2023 yılları arasında Türkiye'de paylaşan ebeveynlik (sharenting) üzerine yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bibliyometrik analiz yöntemine uygun olarak tasarlanan araştırmanın çalışma grubunu 9 lisansüstü tez çalışması oluşturmaktadır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar aşağıda önerilerle birlikte sunulmaktadır:

-Çalışmada 36 farklı anahtar kelime kullanılarak tezler taranmıştır. İlgili anahtar kelimelerle arama yapıldığında 3227 tez çalışmasına rastlanmıştır. Bu tezlerin arasında ise 9 tezin araştırılan konu alanını içerdiği tespit edilmiştir. Bu durumda paylaşan ebeveynlik (sharenting) üzerine yapılmış olan çalışmaların %0.27 oranında olduğu görülmektedir. Çocuk istismarı ve çocuk

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

hakları ihlali kavramlarının önemi kapsamında düşünüldüğünde bu oran oldukça düşüktür. Bu konu alanında yapılan çalışmaların tür ve sayı yönünden artırılması gerektiği önerilmektedir.
-Çalışmanın bir diğer sonucuna göre paylaşan ebeveynlik (sharenting) üzerine toplam 9 lisansüstü tez çalışmasının tamamının yüksek lisans tezlerinden oluştuğu ve tezlerin çoğunun 2022 yılında üretildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda ilgili çalışmalarda doktora tezine rastlanmamıştır. Bu durum yüksek lisansta tez konusu olarak kullanılan paylaşan ebeveynlik (sharenting) konusunun, doktora sürecinde bir devamlılığı olmadığını göstermektedir. Konuya ilişkin alanında uzman sayısının arttırılması amacıyla çalışmaların doktora sürecinde de bir devam niteliği taşıması gerektiği düşünülmektedir.
-İncelenen tezlerin gerçekleştirildiği üniversiteler çeşitlilik göstermekle birlikte, ülkemizde az üniversitede tez çalışmalarına rastlanmıştır. Ayrıca tezlerin çoğunlukla lisansüstü eğitim enstitüsü, eğitim bilimleri anabilim dalı ve klinik psikoloji programı bünyesinde gerçekleştirildiği saptanmıştır. Ülkemizde paylaşan ebeveynlik (sharenting) konusundaki tezlerde özellikle de Avrupa ülkelerine göre daha geride olduğu bilinmektedir. Oysa paylaşan ebeveynlik konusunun yaygınlaşması çocuğun haklarını korumak ve ebeveyn bu davranışının altında yatan sebepleri anlamlandırmak adına oldukça önemlidir. Bu nedenle ülkemizde özellikle 0-6 yaş çocukları üzerinde yapılacak olan çalışmaların sadece klinik psikoloji programları bünyelerinde değil, multidisipliner bir bakış açısının sağlanması amacıyla diğer disiplinlerle iş birliği içerisinde gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır.
-Araştırmanın bir diğer sonucuna göre, tezlerde çoğunlukla nicel ve nitel desenin kullanıldığı, bunu ise karma desen çalışmalarının izlediği görülmüştür. Çalışmanın bu sonucuna göre yapılacak diğer çalışmalarda desen çeşitlenmesine yer verilmesi önerilmektedir. İncelenen çalışmaların daha çok tek bir yöntem ile gerçekleştirildiği saptanmıştır. Bu durum paylaşan ebeveynlik (sharenting) konusuna yönelik derinlemesine veri elde edilmesini engellemektedir.
-İncelenen tezlerin çalışma gruplarının çoğu ebeveynlerden oluşmaktadır. Bunu ise sadece annelerle yapılan çalışmalar izlemektedir. Bu kapsamda veri çeşitliliğinin ve güvenirliğinin sağlanması adına yapılacak diğer çalışmaların birden fazla çalışma grubuyla gerçekleştirilmesi oldukça önem taşımaktadır. Bu bağlamda yapılacak çalışmaların farklı çalışma gruplarıyla gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Özellikle 0-18 yaş çocuklarla ve bu çocukların bakım verenleriyle, anne ve babalarla yapılacak çalışmalar önemlidir.
-İncelenen tez çalışmalarında en sık kullanılan veri toplama aracı görüşme formu, kişisel bilgi formu ve ölçektir. Bu kapsamda yapılan çalışmalarda daha görüş elde edildiği belirlenmiştir. Yapılacak çalışmalarda daha derinlemesine veriler elde edilebilmesi amacıyla farklı ölçme araçlarının kullanılması gerektiği düşünülmektedir.
-Tezlerde en sık sharenting, sosyal medya, ebeveynlik, çocuk istismarı anahtar kelimelerine yer verilmiştir. Bununla birlikte paylaşan ebeveynlik, sharentig yerine paylaşan babalık, mikro annelik, instamom gibi anahtar kelimelerin kullanıldığı çalışmalar da mevcuttur. Bu kapsamda paylaşan ebeveynlik konusunda yapılan çalışmalara kolaylıkla ulaşılabilirliğin sağlanması adına ilgili çalışmaların anahtar kelimelerine paylaşan ebeveynlik alanına yönelik ifadelerin yazılması önerilmektedir. Çalışmada sharenting anahtar kavramının Türkçe karşılığı olan paylaşan ebeveynlik anahtar kavramına yer verilmediği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Alemdar, E. & Kahraman, S. (2023). Annelerin paylaşan ebeveynlik (sharenting) eylemlerini inceleyen ölçek geliştirme çalışması. International Journal of Social Sciences and Education Research, 9 (1), 70-82.
Alemdar, E., *Annelerin Paylaşan Ebeveynlik (Sharentıng) Eylemlerini İnceleyen Ölçek Geliştirme Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi,* Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2022.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Aslan, S., *Ebeveynlerin Çocuklarıyla İlgili Sosyal Medya Paylaşımlarının (Sharentıng) İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya, 2022

Atalay, G. E. (2019). Sosyal Medya ve Çocuk ‘’Babishko Family Fun TV’’ İsimli Youtube Kanalının Eleştirel Bir Analizi. *Erciyes İletişim Dergisi* Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu Özel Sayısı, 1, 179-202.

Bekdaş, A., *Sharentıng: Sosyal Medyada Ebeveyn ve Çocuk Olmak,* Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu, 2021

Brosch, A. (2018). Sharenting- Why do parents violate their children’s privacy? The new educational Review, 54, 75-85.

Cansızlar, M. M., *Beliren Yetişkinlerin Sharentıng Yaşantılarına İlişkin Görüşleri: Nitel Bir Çalışma,* Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray, 2023

Dursun, C. (2019). Ebeveynlerin çocuklarını sosyal medyada teşhiri: Çocuk hakları bağlamında bir değerlendirme. Çocuk ve Medeniyet, 4 (8), 195-208.

Eyrice, E. C., *Sharentıng Davranışı (Paylaşan Ebeveynlik) ve Ebeveyn Farkındalığı: 2021 Türkiye Örneklemi,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022.

Göral, S., *Paylaşananababalık (Sharentıng) Ölçeği Geliştirme Çalışması,* Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2022

Günüç, S. (2020). Sharenting eyleminin psikolojik açıdan değerlendirilmesi: Türk ve İngiliz annelerinin karşılaştırılması. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 12 (1), 281-297.

https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/sharenting (Erişim tarihi: 01.06.2024)

https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Sharenting (Erişim tarihi 03.06.2024)

Kopuz, T., *Ebeveynlerin Dijital Dünyada Paylaşımları: Sharenting,* Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Rize, 2021

Kopuz, T., Turgut, Y. E. ve Aslan, A. (2022). Sharenting: Kavramsal Bir Çözümleme. International e-Journal, 9(17) 379-390.

Latipah, E., Kistoro, H. C. A., Hasanah, F. F. & Putranta, H. (2020). Elaborating Motive and Psychological Impact of Sharenting in Millennial Parents. Universal Journal of Educational Research, 8, 4807-4817.

Öztürk, E., Derin, G., Dijital ebeveynlik ve dijital istismar. VIII. Uluslararası TURKCESS Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi, 1-8, Temmuz, Hatay, 2022.

Romero- Rodríquez, J. M., Kopecký, K., Garcia- González, A., & Gómez- García, G. (2022). Sharing images or videos of minors online: Validation of the Sharenting Evaluation Scale (SES). Children and Youth Services Review, 136, 1-7.

Timurturkan, M. (2019). Annelik, söylem ve iktidar: Eleştirel bir tartışma. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(47), 64-78.

Yıldız Oğuz, G. B., *Dijital Çağda Çocuğun Mahremiyet Hakkının Korunması: Paylaşan Anne-Babalar Özelinde Sosyal Medya ve Çocuk İstismarı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, İstanbul, 2023.

Yılmaz, Ö., *Ebeveynlerin Sosyal Medya Paylaşımlarının Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Kapsamında “Sharentıng” Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Ensitüsü, Ankara, 2022

Yüksel, H. (2021). Sharenting Bağlamında Sosyal Medyada Çocuk İmajının İnşası. *Akademik Düşünce Dergisi*, (4), 50-68.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

‘TERS YÜZ’ ANİMASYON FİLMİNİN ANA KARAKTERİ RILEY’NİN TEMEL DUYGU İFADELERİNİN ANALİZİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Safiye ÖZÇELİK [1], Dr. Öğr. Üyesi, Perihan CİVELEK [2]
[1] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
safiyeoz757@gmail.com - ORCID ID: 0009-0001-5504-8058
[2] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, perihan.civelek@bilecik.edu.tr
- ORCID ID: 0000-0002-2652-9282

ÖZET
İnsanların ortak paylaşım alanını oluşturan duygular, olaylar karşısında verilen tepkilerdir. Duygular motive edici ve iletişimi destekleyici bir görev üstlenen, kişinin hislerine bağlı olarak harekete geçmeleri konusunda cesaret veren etkenlerdir. Duyguları ifade etmenin birçok olumlu etkileri vardır. Özellikle de kişinin kendisi ve çevresi ile olan etkileşimi üzerinde oldukça önem taşımaktadır. Gerek görsel gerekse işitsel unsurları içermesi nedeniyle animasyon filmleri duygu ifadeleri taşıyan önemli sanat ürünleridir. Bu kapsamda çalışmada Ters Yüz *(Inside Out)* animasyon filminin ana karakteri olan Riley’nin bebekliğinden ergenliğine kadar geçen süreçte temel duygusal ifadelerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada; neşe, üzüntü, korku, tiksinti ve öfke temel duyguları ele alınmıştır. Filmde her bir temel duygu Riley’i temsil eden hem karakter hem de renklerle sembolize edilmektedir. Bu bağlamda Neşe karakteri sarı, Üzüntü karakteri mavi, Öfke karakteri kırmızı, Korku karakteri Mor ve tiksinti karakteri yeşil renk ile anlatılmaktadır. Bu temel duygular kapsamında çalışmada filmin ana karakteri olan Riley’nin yaşadığı olaylar bağlamında gösterdiği temel duygusal ifadeleri ortaya konulmuştur. Çalışmadan elde edilen sonuçlar ışığında; Riley’nin neşe duygularının genellikle ailesiyle birlikte olduğu, ailesiyle birlikte çeşitli aktiviteler yaptığı, hayal kurabildiği ve oyun oynadığı zamanlarda ortaya çıktığı görülmektedir. Riley’nin üzüntü duyguları ise daha çok istediği şeylerin yapılmaması, sevdiği oyuncaklarının bozulması ve kendini yalnız hissetmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Riley’nin korku duygularının genellikle güvenliğini tehdit eden unsurlar, bilinmeyen unsurlar ve okula ilişkin unsurlar karşısında ortaya çıktığı belirlenmiştir. Riley’nin tiksinti duygusu sevmediği ve daha önce hiç tadını bilmediği bir yiyeceği yeme korkusundan; öfke duygusu ise ailesinin tutumları ve yalan söylediği bir durum sonucunda ortaya çıkmaktadır. Filmde, hissedilen her duyguya hayatımız boyunca ihtiyacımızın olduğu, duygularımızı ifade etmenin sosyal ve duygusal gelişimimizi desteklediği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Duygu, Animasyon, Duygu İfadeleri, Ters Yüz Animasyon Filmi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ANALYSIS OF THE BASIC EMOTIONAL EXPRESSIONS OF THE MAIN CHARACTER RILEY IN THE ANIMATION FILM 'INSIDE OUT'

ABSTRACT

Emotions, which are the common ground shared by people, are the reactions we have to events. Emotions are factors that motivate and support communication, encouraging individuals to act on their feelings. Expressing emotions has many positive effects. It is particularly important in interacting with oneself and one's environment. Animated films are important works of art that convey emotional expressions because they incorporate both visual and auditory elements. In this context, the study aims to examine the basic emotional expressions of Riley, the main character of the animated film 'Inside Out', from infancy to adolescence. Qualitative research methods were used in the study, with happiness, sadness, fear, disgust and anger being considered as basic emotions. In the film, each basic emotion is symbolized with both characters representing Riley and colors. In this context, the Joy character is represented by yellow, the Sadness character by blue, the Anger character by red, the Fear character by purple and the Disgust character by green. Within these basic emotions, the study highlights the basic emotional expressions shown by Riley in relation to the events she experiences as the main character in the film. On the basis of the results obtained without working, it can be seen that Riley's feelings of joy generally occur when she is with her family, when they are doing different activities together, when she is able to fantasise and when she is playing. Riley's feelings of sadness mostly arise from things she wants not being done, her favorite toys breaking, and feeling lonely. It is observed that Riley's feelings of fear generally arise in the face of threats to her safety, unknown factors, and elements related to school. Riley's feeling of disgust stems from the fear of eating something she doesn't like or has never tasted before; and her feeling of anger arises from her family's attitudes and a situation where they lie. The film emphasizes that we need every emotion we feel throughout our lives and that expressing our emotions supports our social and emotional development.

Key words: Emotion, Animation, Emotional Expressions, Inside Out Animated Film

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

"Günümüz sinemasının en vazgeçilmez öğelerinden biri olan "Animasyon" bir başka deyişle "Canlandırma sineması"; resim ya da nesnelerin hareketli ve canlı oldukları yanılsamasını uyandıracak biçimde düzenlenmesi işlemidir'' (Şenler, 2005). Animasyonlar, görsel ve işitsel unsurların karakterlerin kendine ait duygu ve düşüncelerini seyirciye aktarmada kullanılan bir araçtır (Aydoğdu & Uçan, 2022). Ayrıca bu unsurların organize edilerek seyirciyi duygusal yönden etkilemek amacıyla oluşturulan kurgular olduğu belirtilebilir (Sözen, 2015). Filmlerde kullanılan görsel efektler seyircilerin ilgisini çeker ve hayal dünyalarına girerek onları etkisi altına almayı amaçlar (Şulha, 2021). Filmler için tasarlanan müzikler de seyircide duygu yoğunluğu oluşturacak biçimde tepki alırsa film amacına ulaşmış demektir (Sözen, 2015). Duygu, biyolojik olarak refleksif bir hareket şeklinde tanımlanabilir. Duygular kontrol edilemeyebilirler (Mordka, 2016). Duygular insanlığın ortak bir paylaşım alanıdır. Bir uyarıcıya verilecek tepki kişinin önceki tecrübelerinden de etkilenebilir (Vatan, 2017). Diğer bir deyişle, duygular bireysel farklılıklardan etkilenebilmektedir (Metin, 2009). Duygular, kişinin hislerine bağlı olarak harekete geçmeleri konusunda cesaret veren etkenlerdir (Mordka, 2016). Animasyonun daha yüksek öğrenme düzeyine etkisi olduğu bilinmektedir. Çoklu ortam animasyonu da bellek yapısını geliştirerek daha kalıcı öğrenmelere sebep olur (Tien, Chiou & Lee, 2018). Hissedilen 7 temel duygu olabileceği ileri sürülmüştür (Ekman, 2007; Metin, 2019). Bunlar; mutluluk, üzüntü, öfke, korku, tiksinti, şaşkınlık ve aşağılama. Yapılan bir araştırmada temel duyguların mutluluk, üzüntü, korku, öfke ve tiksinti olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Ekman, 2016; Metin, 2019). Ortada kişiye iyi gelen herhangi bir durum varsa kişi ‘’mutluluk’’ hisseder. Ortada kişiye kötü gelen bir durumda “tiksinti’’ başlar. Tiksinti duygusu kişiyi nesneden ya da ortamdan uzaklaştırmak ister. Sürekli kötü hissettiren bir duruma maruz kalınca ‘’öfke’’ ve ‘’korku’’ duygusu ortaya çıkar. Uzun bir süre bu duyguların hissedilmesi nedeniyle de ‘’üzüntü’’ duygusu hissedilecektir (Mordka, 2016). Animasyon filmlerinde seyirciye aktarılan diyaloglar, yüz ifadesi, beden dili gibi durumlar izleyen kişide duygusal bir tepki durumu oluşturur (Buchanan, 2007). Animatörlerin, karakterlerdeki duygu durumunu iyi yansıtabilecek yüz ifadelerinin gerçekçi dışavurumunu seyirciye doğru yansıtabilmeleri gerekir. Örnek olarak, şaşkınlık duygusunu seyirciye doğru aktarabilmek için öncelikle karakterin göz kırpması sağlanır daha sonra gözlerini iri bir şekilde açarak şaşkınlık yaşadığı belirginleştirilir (Sloan, Robinson & Cook, 2009). Duyguların ifade edilmesinin gerekliliğinden bahsedilecek olursa, kişinin psikolojisine iyi geldiği belirtilebilir. Kişinin ruh halinde iyileşmelere sebep olur, bilişsel yapının sağlıklı çalışmasına etki eder. Bireyler üzerinde pozitif duyguların gelişmesine etkisi olduğu bilinmektedir (Tien, Chiou & Lee, 2018). Fiziksel hastalıkları ortadan kaldırabilir, belirgin seviyede hem ruhsal hem fiziksel iyileşmelere sebebiyet verir. Kişinin kendisi ile ve çevresi ile olan etkileşimi üzerinde olumlu etkileri vardır (Kuzucu, 2011). Animasyonda karakterlerin başından geçen olaylar izleyicide empati duygusu uyandırır ve duygu durumunda artmalar meydana getirir (Chen & Khynevych,2023). Animasyon karakterinin duygusal aktarımıyla kendini özdeşleştiren çocukların duygularını karşısındakine daha kolay aktarabildikleri görülmüştür (Manassis et al., 2009). Animasyon filmlerini izleyen çocukların gözlem yoluyla öğrenmeler gerçekleştirebileceği, davranış değişiklikleri olabileceği savunulmaktadır (Huang, 2016). Renklerin duygular üzerinde farklı uyarıcı etkileri bulunmaktadır. Her renk farklı psikolojik etki yaratmaktadır (Aktekin, Şimşek & Kaplan, 2011). Bireysel farklılıklar da olabileceği gibi her rengin çoğunlukla uyandırdığı his benzerdir. Örneğin kırmızı renk, canlılık ve heyecan hissettirebileceği gibi öfke duygusu da hissettirebilir. Yapılan araştırmalarda, kırmızı renginin öfke duygusu hissettirdiği, sarı rengin mutluluk hissettirdiği, mavi rengin de üzüntü duygusunu çağrıştırdığı anlaşılmıştır (Taveter & Taveter, 2021). Sarı renginin sıcaklık ve enerji verdiği tespit edilmiştir (Atalay, 2023). Katılımcılar ile gerçekleştirilen analiz çalışmasında öfke duygusunu kırmızının temsil ettiği,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

sarı rengin mutluluğu temsil ettiği, mavi rengin çoğunlukla üzüntü hissini ifade ettiği, yeşil rengin bazı kişilerce iğrenme duygusunu çağrıştırdığı, mor renginin de korku hissini uyandırabileceği belirtilmiştir (Pos & Armytage, 2007).

2. YÖNTEM

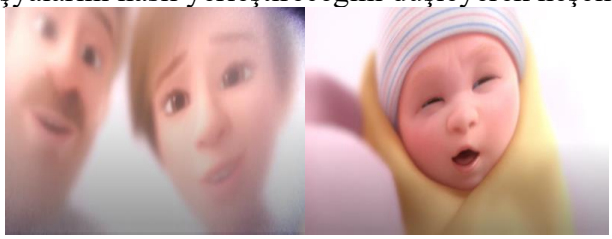
Bu çalışma, seçilen animasyon filminin ana karakterin yaşamış olduğu duygu karmaşalarını ifade etmesi bakımından incelendiği nitel bir araştırmadır. Makalede Ters Yüz filmindeki sahneler üzerinden duygu ifadelerine yönelik incelemeler doküman analizi yöntemiyle sunulmuştur. Duyguların filmde ele alınışı ve karakterin duygularını ifade etmesine yönelik örnek olabilecek sahneler seçilerek bu yönde analizler yapılmıştır. Seçilen sahneler aracılığıyla literatüre duyguların ifadesi ile ilişkili farklı bir bakış açısı kazandırabilmek amaçlanmıştır. Ters Yüz animasyon filmi, çocukluk döneminde duyguların ifade edilmesi bakımından en zengin detayları içeren bir film olduğu için seçilmiştir. En iyi animasyon filmi olarak seçilen Ters Yüz filmi 2015 yılında en çok hasılatı yaparak çok izlenen filmler arasında yer almıştır. Film, karakterin soyut olan duygu durumlarını aktarırken somutlaştırarak ve görseller bakımından dikkat çekici bir hâle getirerek seyirciye sunulmaktadır. Bu nedenle Ters Yüz filminin duygu ifadeleri analizi, görsel ve duygusal bir şölen olan filmin açıklayıcı betimlemesini sunmayı amaçlamaktadır. Filmin süresi 95 dakikadır. Film analizi, 95 dakikalık film boyunca tek tek her sahne üzerinden incelemeler yapılacak şekilde oluşturulmuştur. Her sahnenin durdurularak ekran kayıtları alınmış ve sahnelerdeki diyaloglar tekrar tekrar dinlenmiştir. Alınan her ekran kaydı ve diyaloglar hakkında notlar alınarak inceleme yapılmıştır. İki araştırmacı tarafından filme dair yapılan ayrı incelemeler sonucunda benzer ve ortak görüşlere varılarak analizin son hâli oluşturulmuştur.

3. BULGULAR

Çalışmada Ters Yüz (Inside Out) animasyon filminin ana karakteri olan Riley' nin temel duygu ifadeleri analiz edilmiştir. Bu bağlamda çalışmada neşe, üzüntü, korku, tiksinti ve öfke temel duyguları ele alınmıştır. Çalışmanın her bir bulgusu bu temel duygular kapsamında ayrı başlıklar halinde aşağıda sunulmaktadır.

3.1. Neşe

Ters Yüz filminde Riley'nin gözlerini dünyaya açtığı andan itibaren ailesi ile girdiği her etkileşimde, beraber yaptıkları eğlenceli aktivitelerde neşeli olduğu söylenebilir. Ailesinin ona göstermiş olduğu ilgi onu mutlu etmektedir. Riley buz hokeyi oynamaya çok heveslidir ve okulun takımına katılmıştır. Ailesiyle ve arkadaşlarıyla buz hokeyi oynamak onu çok mutlu etmektedir. Arkadaşlarıyla geçirdiği keyifli vakitler onu iyi hissettirmektedir. Küçükken tek başına oynadığı oyunlar da ona çok eğlenceli gelmektedir. Riley hayal kurmayı çok sevmektedir, filmde Riley'nin yaratıcı düş gücüne dair sahneler bulunmaktadır. Yeni evlerinin görünüşü hakkında bazı hayaller kurmakta ve heyecanlanarak mutlu olmaktadır. Yeni evlerine geldiklerinde odasına eşyalarını nasıl yerleştireceğini düşleyerek neşeli hissetmektedir.

Görsel 1. Riley'nin doğduktan sonra ailesini ilk kez gördüğü an

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Film ana karakter Riley'nin doğumu ile başlar. Riley gözlerini açtığında karşısında kendisini gülümseyerek izleyen anne ve babasını görür, mutluluk hisseder ve kendisi de gülümser. Riley'nin bu neşeli anısı beyin içerisinde sarı renkli bir top ile kodlanır ve belleğe kaydolur. Bu sahnede Riley'nin neşeli anılarının sarı renk ile temsil edildiği görülmektedir.

Görsel 2. Riley'nin küçükken ailesi ile beraber oynadığı buz hokeyi anısı

Riley, annesi ve babasıyla beraber buz hokeyi oynarken attığı ilk golün anısı zihninde yer edinmiş çekirdek bir anıdır.

Görsel 3. Riley'nin banyo yaparken suda eğlenceli vakit geçirdiği anısı

Riley'nin neşeli olduğu anlardan birisi bu sahnede gösterilmektedir. Banyoda deniz gözlüğünü takmış, oyuncak ördek ve balıklarla oynayarak eğlenceli vakit geçirmektedir.

Görsel 4. Riley'nin koltuktan koltuğa atlayarak oyun oynadığı anısı

Bu sahnede Riley, yerde lavlar olduğunu düşünerek oturduğu koltuk ile karşıdaki koltuk arasında atlama oyunu oynamaktadır. Tek başına oyun oynarken eğlenmekte ve mutlu hissetmektedir.

Görsel 5. Riley'nin anne ve babasının iyi geceler dilediği sahne

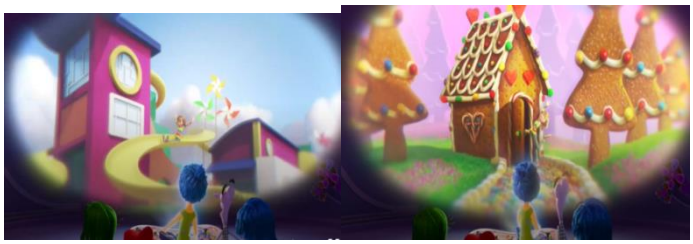
ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Her gece iyi geceler dileyerek uyumasını sağlayan ailesini görünce Riley huzurlu ve mutlu bir uykuya dalmaktadır.

Görsel 6. Riley'nin hokey takımında oynadığı ve ailesinin onu izlediği bir anısı

Riley Minnesota'da ailesi ve hokey takımı ile beraber oynadığı buz hokeyinden fazla keyif almaktadır. Bu oyun onu çok mutlu etmektedir.

Görsel 7. Riley'nin yeni taşınacakları eve dair kurduğu hayaller sahnesi

Riley yeni taşınacakları eve dair hayal kurmaktadır. Evlerinin bahçesinde yüksek kocaman bir kaydırak olabileceği ya da şekerden çikolatalardan bir ev olabileceği hakkında hayaller kurar.

Görsel 8. Riley'nin yeni taşındıkları evin oda dizaynına dair kurduğu hayal sahnesi

San Fransisco'da taşındıkları eve geldiklerinde nakliye kamyonunun geç kalacağı bilgisini alırlar ve Riley bu duruma başta üzülse de sonrasında odasını nasıl dizayn edeceğini düşünerek hayal kurarak mutlu olur.

Görsel 9. Riley'nin anne ve babasıyla evde oyun oynadığı bir sahneden görüntü

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Nakliye kamyonunun daha da gecikeceğini öğrenen ailesi üzülünce Riley hokeye benzeyen bir oyun başlatır. Ailesi de Riley'in oyununa katılır ve keyifli dakikalar yaşanır.

3.2. Üzüntü

Ters Yüz filminde Riley genellikle istemediği bir durumla karşılaşınca, istedikleri alınmayınca ağlamaktadır. Bebekliğinden itibaren oynadığı oyuncaklar kopunca, bozulunca hayal kırıklığına uğramakta ve üzülme davranışı göstermektedir. Markete gittiklerinde istediği yiyecek alınmadığı zaman ağlamıştır. Dondurma yerken dondurması eriyip yere düştüğünde de ağlama davranışı sergilemiştir. İstemediği bir yere ailesi onu götürürken hırçınlaşmış ve ağlamıştır. Yağmurda sırılsıklam ıslandığı için kendini kötü hissetmiş ve hüzünlenmiştir. Riley 11 yaşındayken San Fransisco'ya taşındıkları için artık eskisi gibi mutlu olamayacağını düşünmüş ve üzülmüştür. Yeni odasını eski odasıyla karşılaştırmış ve beğenmemiş bu sebeple hayal kırıklığı yaşamıştır. Babası iş sebebiyle evden ayrıldığı durumlarda kendisinin ilgisiz kaldığını hissetmiş, üzülmüştür. Eskiden Minnesota'da ailesiyle daha sık vakit geçirdikleri için bu durumu özlemle hüzünle hatırlamaktadır. Artık buz hokeyini bırakması gerektiğini düşünerek umutsuzluğa kapılmıştır. Düzeninin tamamen değişeceğini düşünmüş, korkmuş ve eski mutluluğunu kaybettiğini sanmıştır. Bu durum, üzüntü duygusunun belirlenen bir hedefe ulaşamama ya da ulaşılan hedefin kaybedildiği durumlarda ortaya çıktığı bulgusu doğrulamaktadır (Carver, 2004). Negatif duyguların çok fazla olumsuz sonucu olsa da günlük hayatta bazı durumlarda avantajları olabileceği belirtilmektedir, bazı durumlarda kişilerarası iletişimde ve motivasyon üzerinde olumlu sonuçları olacağı ortaya çıkarılmıştır (Forgas, 2017).

Görsel 10. Riley'nin küçükken istediği bir şey olmadığında ağladığı sahne

Riley daha küçük yaşlardayken marketten istediği bir şey alınmadığında ağlama davranışı sergilemiştir

Görsel 11. Riley'nin istemediği bir şey olduğunda ağladığı anlar

Riley yapması gereken bir şeyi yapması gerektiğinde ve oyuncakları bozulduğunda üzülmüş ve ağlamıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 12. Riley yağmurda sırılsıklam ıslandığında hissettiği mutsuz anların bir kesiti

Riley, yağmurda ıslanıp sırılsıklam olduğunda üşümüş ve mutsuz olmuştur. Riley böyle hissettiği anlarda zihnindeki Üzüntü duygusu da kendini yere atarak ağlıyordur.

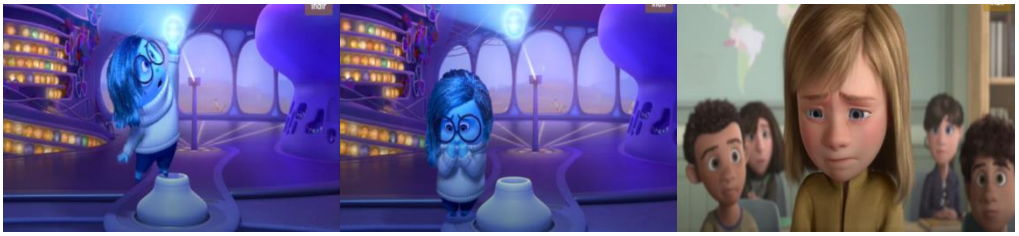
Görsel 13. Riley'nin yeni odasını gördüğünde yaşadığı hayal kırıklığı sahnesi

Riley'nin babasına gelen telefon ile oyunları yarıda kesilmiştir ve babası gitmek zorunda kalmıştır. Riley ailesiyle birlikte geçirdikleri zamanın çabuk bitmesi nedeniyle üzülür. Eşyaların da geç geleceğini duyduğunda odasına bakarak mutsuzluk hissine kapılır.

Görsel 14. Neşe'nin, Üzüntü'ye bir daire çizerek oradan çıkmamasını söylediği sahneden bir görüntü

Bu sahnede Neşe duygusu Üzüntü'nün etrafına bir çember çizer ve Üzüntü'ye tüm üzüntü kaynaklarını bu çemberin içinde tutmasını söyler.

Görsel 15. Riley'nin okulun ilk gününde öğretmenine eski hayatından bahsettiği sahne

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Riley okulun ilk gününde öğretmeninin sınıfta kendini tanıtması isteği üzerine Minnesota'da yaptığı aktivitelerden bahseder. Güzel anılara dokunan Üzüntü duygusu Riley'in bu anılarını düşünürken hüzünlenmesine neden olur ve Riley sınıfta ağlamaya başlar.

Görsel 16. Neşe ve Üzüntü'nün çekirdek anılar ile beraber Duygu Aktarım Borusu'na çekildiği sahne

Üzüntü ve Neşe, hüzünlü çekirdek anıyı birbirlerinden almak isterken yanlışlıkla çekirdek anıların hepsini yere düşürürler ve hepsini yerden toplamak isterken kalıcı anıları taşıyan boruya girerler ve Riley'in zihnindeki ana merkezden ayrılırlar.

Görsel 17. Neşe gittikten sonra kişilik adalarının bozulduğu sahneden görüntü

Neşe ana merkezden ayrılır ayrılmaz kişilik adaları karanlığa bürünür ve hiçbirisi çalışmaz.

Görsel 18. Neşe ve Üzüntü kalıcı anı bölgesine gittiğinde kumanda merkezinde kalan diğer duygular

Üzüntü ve Neşe, kalıcı anıların bulunduğu bölgeye düşerler. Akşam yemeği yiyen Riley, annesi ve babasının okulun ilk gününün nasıl geçtiği sorusuna mutsuz ve kızgın cevaplar verir.

3.3. Korku

Bu filmde Riley, genellikle olası riskleri ve tehlikeleri düşünerek felaket senaryoları üretmekte ve bu durumlara karşı korku hissederek önlem almaya çalışmaktadır. Örneğin evde tek başına koşarak oyun oynarken prize takılı fişi son anda görür ve düşmekten korkarak fişin üzerinden dikkatlice atlayarak geçer, oyununa da kaldığı yerden devam eder. Yeni taşındığı evdeki ilk gecesinde farklı bir yerde uyumaktan çekinir, karanlığın yoğun olduğunu düşünür ve dışarıdan araba sesleri eski odasına göre daha fazla gelmektedir, bu Riley'i endişelendirir ve odasına bir canavar gelmesinden korkar. Riley taşındıkları için okul değiştirmek zorunda kalınca yeni bir düzen, yeni bir öğretmen ve yeni arkadaşlar onu kaygılandırır, ilk gün başına neler

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

gelebileceğini düşünür. Öğretmenin sınıfta arkadaşlarının önünde ona soru sormasından çekinir fakat tam da o anda öğretmeni sınıfla Riley'i tanıştırmak için ona söz hakkı verir. O anda Riley bu durumdan korksa da kendini tanıtmak zorunda kalır.

Görsel 19. Riley'nin düşmekten korkup son anda kurtulduğu sahne

Bu sahnede Riley evde koşarak oyun oynarken fişe takılıp düşmekten korkar. Dikkatlice adım atarak fişe takılmadan karşıya geçer ve oyununa kaldığı yerden devam eder. Korku duygusu mor ile ifade edilmektedir.

Görsel 20. Riley'nin yeni odasında karanlıktan korktuğu sahne

Riley gece uyumaya çalışırken dışarıdan geçen bir arabanın gürültüsünden ve odaya yansıyan ışığından korkar. Korku duygusu kontrol panelinde paniğe kapılır.

Görsel 21. Riley'nin okulun ilk gününde neler yaşayabileceğine dair felaketleri düşündüğü sahne

Riley'in San Fransisco'da yeni okuluna başlayacağı ilk gün Korku duygusu bir listeye bakarak olabilecek felaketleri sıralar. En son sırada öğretmenin aniden bir soru sorması olduğundan bahseder. O sırada öğretmen derse girer ve Riley'e kendini tanıtmasını söyler. Riley korktuğunun başına geldiğini düşünür.

3.4. Tiksinti

Riley'nin sevmediği yiyecekleri, örneğin brokoli yemesi gerektiğinde tiksinti duygusuyla karşılaştığını söyleyebiliriz. Kokusundan ve görüntüsünden hoşlanmadığı bir yiyecek gördüğünde tiksinmektedir ve yemek yemek istememektedir. Mikrop kaparak hasta olabileceği durumlarda bundan kaçınabilmek için kirli olabilecek eşyalara karşı tiksinti hissetmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 22. Riley'nin brokoliden hoşlanmadığı için yemek istemediği sahne

Yemek saati gelmiştir ve babası Riley'e sağlıklı beslenmesi için brokoli yedirmek ister. Riley ilk defa brokoli yemeyi deneyecektir. Kontrol panelinde tüm duygular brokoli ile ilgili tahminde bulunur ve tiksinti duygusu diğerlerinin yanına gelerek brokoli yemeyi istemediğini belirtir. Brokoli Riley için yeni bir yiyecek deneyimi olacaktır. Bu sebeple kendisini korumaya almak ister ve tiksinti duygusuyla tabağı ittirir.

3.5. Öfke

Riley, genellikle kendisi istemediği hâlde ailesinin ona zorla yemek yedirmeye çalışması durumunda, istemediği davranışları yapmak zorunda bırakıldığında öfkeli hissetmekte ve öfke patlamaları yaşamaktadır. Belirlenen hedefe doğru ilerleyememe veya bulunan noktadan daha geriye gitme durumu kişide hayal kırıklığı yaratarak öfke ve sinirlilik oluşturur (Carver,2004). Riley burada yaşadığı hayatı, mutluluğunu kaybettiğini ve kendisini aynı hobilere, aynı iletişime, aynı mutluluğa ulaşmak için motive eden herhangi bir şey kalmadığını düşünmektedir, bu yüzden herhangi bir gelişme kaydedememektedir (Carver,2004).

Görsel 23. Öfke duygusunun kumanda merkezine geçtiği sahne

Riley'in babası brokoli yemezse tatlı da yiyemeyeceğini söylediğinde öfke duygusu kontrol paneline geçer. Riley'in ağlaması daha da şiddetlenir.

Görsel 24. Riley'nin yemek esnasında ailesiyle kavga ettiği sahne

Öfke duygusunun kontrol panelinde olması işleri daha da zorlaştırarak Riley'in öfke patlamasına sebep olur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 25. Riley'nin annesinin çantasından para çaldığı sahne

Korku, Öfke ve Tiksinti duygularıyla baş başa kalan Riley, yakalanmadan annesinin çantasından kredi kartını alır ve evden kaçarak Minnesota'ya dönmek için otobüse biner.

Görsel 26. Riley'nin, Üzüntü duygusunun ana merkeze gelmesiyle ağlayarak eve döndüğü sahne

Riley otobüsteyken, merkeze dönen Üzüntü'nün kontrol paneline geçmesi ile Riley bu fikri kafasından atar ve otobüsten hemen inerek eve gider. Annesi ve babası onu çok merak etmiştir. Riley onlara hissettiklerini anlatırken ağlar. Annesi ve babası Riley'e sıkıca sarılır. Hislerinin karmaşık olmasının yanlış olmadığını, özlem hissetmenin olağan bir durum olduğunu, kendilerinin de eski evlerini özlediklerini söyler. Üzüntü Neşe'yi de kontrol panelinin başına getirir ve Riley gülümseyerek ailesine sarılır. Yaşanılan bu anın çekirdek anı topunun yarısı sarı yarısı mavi bir şekilde merkeze gelir.

Görsel 27. Neşe ve Üzüntü'nün kumanda merkezine beraber geçtiği sahne

Riley'nin bundan sonraki çekirdek anıları da her duyguyu içeren anılardan oluşmaktadır. Filmin vermek istediği mesaj da her duygunun gerekli olduğu ve dengede tutulmasının önemini vurgulamaktır.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Ters Yüz filmi, duyguların çatışmasını, duyguların nasıl ifade edildiğini, her duygunun ne kadar önemli ve gerekli olduğunu anlatan bir filmdir. Duyguların her biri hayatımızda karşılaştığımız durumlara vereceğimiz tepkiler için gereklidir. Duyguları ifade etmek de bireyin karşısındakilerle sağlıklı bir iletişim kurabilmesi ve hislerini bastırmayıp dışa vurabilmesi için önemli bir ihtiyaçtır (Tien, Chiou & Lee, 2018). Her zaman neşeli olmak neredeyse imkânsızdır çünkü hayatta birçok olayla karşılaşılır ve her zaman işler istenildiği gibi gitmez. Hüsrana uğramamak elde değildir, bu kapsamda ailelerin çocukları bu hisleri anlatarak hazırlamak önem teşkil etmektedir (Zaid et al., 2021). Çocuklara üzüntünün kaçınılması gereken bir şey olmadığı,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

hayal kırıklığı yaşamanın ve bunun sonucunda üzülmenin doğal şeyler olduğu anlatılması gereklidir (Tobore, 2023). Duygular, karşılaşılan durumları algılama biçimine göre ortaya çıkar ve tepkisel davranışlara sebep olur (Gross, 2002). Duygu düzenleme, o an içinde bulunulan duruma dair hangi duygusal tepkinin verildiğini ve bu duygunun nasıl ifade edildiğini belirleyerek şekillendiren bir süreçtir (Gross,1998; Gross, 2002). Duygular, önemli bir olay yaşandığı anda ortaya çıkar. Bu önemli anlar geçici veya kalıcı bir olay üzerine de olabilir. Bir duygu tüm belirtileriyle açığa çıkmadan önce uygulanabilecek bazı stratejiler, duygu düzenleme konusunda yardımcı olmaktadır. Bu stratejiler, dikkatin dağıtılması ve duyguların bastırılmasını içermektedir. Bazı durumlarda duyguların düzenlenmesi gerekebilir ve özellikle bastırma stratejisi kullanılabilir. Baskılama, bir olay sırasında kendini sürekli kontrol etme ihtiyacı doğuran bir duygu düzenleme biçimidir. Fakat baskılama yapıldığı zaman, duyguları ifade etme üzerinde ve sosyal aktivitelerde olumsuz sonuçları bulunabileceği söylenmektedir (Gross, 2002). Duyguların azaltılması veya artırılması için de yaşanan olumsuz durumlarda olumlu bir sonuç görmeye çalışılabilir. İnsanlar hayal kırıklığı yaşayıp üzüldüğü zamanlarda duygusal bir destek arayışına girerler (Zaid et al., 2021). Üzüntü eğer şiddetli hissedilirse ve hayal kırıklıklarının boyutu yüksekse depresyona dönme ihtimali de olabilir bu sebeple üzüntü duygusunun da dengeli olmasına dikkat edilmelidir (Nesse, 2000; Carver, 2015; Karnaze & Levine, 2018). Bu çalışmada, Ters Yüz filminden problemin amacına uygun sahne kesitleri alınarak karakterin duygu çatışmaları, duyguların kendisini nasıl yönlendirdiği ve duygularını ifade edebilme becerisinin iletişimi, stresi, sağlığı, günlük hayatı, sorun çözebilme kabiliyetini nasıl etkilediği hakkında analizler yapılmıştır. Riley, neşe duygularını çoğunlukla ailesi ile beraber geçirdiği zamanlarda, ailesi ve arkadaşlarıyla çeşitli aktiviteler yaptığında, hobi edindiği hokeyi oynadığında, hayaller kurduğunda, yaratıcılığını kullanarak çeşitli oyunlar oynadığında hissettiği görülmektedir. Üzüntü duygularını ise istediği şeyler olmadığında, sevdiği oyuncakları bozulduğunda, yağmurda sırılsıklam olduğunda, ailesiyle geçirdiği vakitler azaldığında, babası iş için yanından gitmek zorunda kaldığı için kendini yalnız hissettiğinde, özlem duyduğunda, yeni bir düzene alışmak zor geldiğinde, eski hayatındaki mutluluğa asla ulaşamayacağını düşündüğünde hissetmektedir. Korku duygularını, olası tehlikelerde, yere düşebileceği zamanlarda, karanlıkta kaldığında ve yaşanabilecek riskleri düşündüğü anlarda hissetmektedir. Tiksinti duygusunu, hoşlanmadığı bir yemeği yemek zorunda kaldığında, bir yere dokunduğunda mikrop kapıp hastalanabileceğini düşündüğü anlarda hissetmektedir. Öfke duygusunu da yemek istemediği halde yemeye zorlandığında, yapmayı istemediği bazı şeylere mecbur bırakıldığında hissetmektedir. Filmin ilk sahnesinde Riley'nin dünyaya geldiğinde anne ve babasının ona bakarak gülümsediğini gördüğü an mutlu olduğu görülmektedir. Buz hokeyi oynadığı sahnede eğlendiği bir aktiviteyi ailesiyle beraber yapmak onu çok mutlu etmektedir. Banyo yaparken deniz gözlüğü ve ördeklerle keyifli vakit geçirdiği ve yine salondaki bir koltuktan başka bir koltuğa atlayıp tek başına oyun oynadığı hâlde hayal gücünü kullanarak heyecan verici bir aktivitede bulunmaktan mutluluk hissettiği görülmektedir. Riley'nin neşe dolu anları arasında ailesinin ona iyi geceler dilemesi, arkadaşlarıyla hokey takımında olmak da bulunmaktadır. San Fransisco'da taşınacakları evin nasıl olacağı hakkında yaratıcı fikirler üretip onlarla eğlenerek mutlu olmaktadır. San Fransisco'daki eve taşındıklarında evin hayallerindeki gibi olmadığını düşünerek hayal kırıklığına uğramıştır. Daha sonra odasındaki eşyaların dizaynı hakkında fikirler üretmiş ve pozitif düşünmeye çalışmıştır. Evde gerginliğin hâkim olduğu durumlarda Riley ailesinin dikkatini çekerek keyifli vakit geçirmelerini sağlamaktadır. Fakat babasının iş için gitmesi gerektiği durumlarda üzülmüş ve ilgisiz kaldığını hissetmiştir. Okulunu değiştirmek zorunda kalan Riley, okulun ilk gününde öğretmenine eski hayatını çok özlediğini, hokey takımında olmaktan mutluluk duyduğunu, ailesiyle daha sık keyifli vakitler geçirdiğini söyleyerek ağlamıştır. Riley'nin zihin kumanda merkezinde duygular arasında yaşanan çatışmalar sebebiyle Neşe ve Üzüntü'nün Duygu Aktarma Borusu'ndan uzun

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

süreli anıların bulunduğu yere düşmesiyle Riley diğer duygularla baş başa kalır ve sadece korku, öfke ve tiksinti duygularını hissetmeye başlar. Mutlu veya mutsuz değildir, ailesiyle sürekli kavga eder ve en sonunda evden kaçmaya karar verir. Annesinin çantasından para çalarak evden çıkar, Minnesota'ya gitmeye çalışır. O sırada Neşe ve Üzüntü tekrardan kontrol merkezine ulaşırlar. Neşe, Riley'nin Üzüntü'ye ihtiyacı olduğunu söyler, duygularını rahatça yaşayabilmesinin gerekli olduğunu söyler. Riley otobüse bindikten sonra Üzüntü'nün kumanda paneline geçmesiyle ağlamaya başlayan Riley hemen otobüsten iner. Ailesi telaşla Riley'nin nerede olduğunu öğrenmeye çalışırken Riley eve gelir, onlara sarılarak ağlar ve eski hayatını çok özlediğini söyler. Anne ve babası onu çok iyi anladıklarını ve bunun normal olduğunu kendilerinin de özlediğini söylerler. Üzüntü, Neşe'nin de kontrol paneline geçmesini sağlar ve ailesiyle sarılan Riley'nin gülümseyerek iyi hissetmesine sebep olur. Bu an hem sarı hem de mavi renkte olan bir çekirdek anı olarak Riley'nin zihninde belirir. Ters Yüz animasyon filmi, her duygunun hayatımızda önemli bir yere sahip olduğu ve bu duyguların karşımızdakilerine ifade edilmesinin duygusal sağlığımız, iletişim becerilerimiz ve hayattaki başarılarımız üzerinde ne derece etkili olduğunu anlatan bir filmdir. İnsanın doğası gereği her duyguyu hissetmesi gerekir. Duyguların zenginliğinin sebebi, sadece mutluluk hissederek bu hayatın yaşanamayacağıdır. Huzurlu olabilmek, gerektiğinde üzülüp gerektiğinde mutlu olup gerektiğinde öfkelenmek, tiksinmek ve korkmaktır (Averill, 1983; Lindquist, Siegel, Quigley & Barrett, 2013; Lench & Tibbett& Bench, 2016). Yaşanabilecek her durumda duygularla yüzleşmek gerekir. Hayattaki zorluklarla başa çıkabilmek duyguların arasındaki dengeyi sağlamaktan geçer (Lench et al., 2011; Lench, Tibbett & Bench, 2016). Her birinin hayatımızda bir yeri bulunur. Bir zorlukla karşılaşıldığında üzülmek, korkmak veya öfkelenmek doğaldır, karar verme sürecinde duygular yardımcı olacaktır. Zorluğun üstesinden gelinebilmesi, kişiyi motive edebilecek duygularla gerçekleşir. Duyguları kontrol edebilmek, her duyguyu bazı sınırlar içinde yönetebilmek, davranışları da bu duruma uygun yönlendirebilmek kişinin olgunlaştığını gösterir. Ayrıca kendimizi daha iyi ifade edebilmemizi sağlar, empati kurabilme becerilerini arttırır, sağlıklı bir iletişim kurulmasına sebep olur (Chen & Khynevych,2023). Kişisel sağlığı korur, duygusal dengede bir yaşantı sürülebilmesine yardımcı olur (Kuzucu, 2011). Hissedilen duygular başkalarına ne kadar iyi aktarılabilirse o kadar içsel huzuru sağlamaya ve duyguları bastırmadan rahatça her duyguyu yaşayabilmeye bu da fiziksel ve ruhsal sağlığın dengede kalmasına sebep olur (Kuzucu, 2011). Sonuç olarak duygular deneyimleri güçlendirir, yaşantıların zihinde anlamlı ve kalıcı bir anı olarak yerleşmesine sebep olur. Bu çalışmada sadece Ters Yüz filmi üzerinden temel duygu ifadeleri analizi yapılması amaçlanmıştır. Daha fazla film ele alınarak temel duygular hakkında kapsamlı bir analiz yapılabilir. Bu analizde Ters Yüz filminde verilen temel duygular ve ifadeleri, her duygunun da hayatımızda çok önemli bir yeri olduğu hakkında bir çıkarım yaptık. Film duyguların işlenişi konusunda farklı bakış açılarından da incelenebilir. Filmin içeriği Piaget ve Erikson gibi kuramcılarla ilişkilendirilerek detaylı bir analiz yapılabilir.

KAYNAKÇA

Aktekin, D. B., Şimşek, Y., & Kaplan, B. (2021). Renklerin duygular üzerine etkisi. Maltepe Tıp Dergisi, 3 (1), 31-33.

Atalay, M. C. (2023). Soyut dışavurumcu resim sanatında, sarı renk. Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 37, 658-676.

Aydoğdu, B., & Uçan, B., *Ölü Gelin Animasyon Filminin Görsel ve İşitsel Göstergelere Göre Analizi.* Yıldız Teknik Üniversitesi Yaratıcı Endüstriler Sempozyumu II *Bildiriler Kitabı, 1-14.* İstanbul, 2022.

Bartlett, F. C., *Remembering: A study in experimental and social psychology*. Cambridge university press/UK, 1995.

Buchanan, A. (2007). Facial expressions for empathic communication of emotion in animated characters. Animation Studies: Animated Dialogues. Valencia: Society for Animation Studies, 75-83.
Carver, C. S. (2004). Negative affects deriving from the behavioral approach system. *Emotion*, *4*(1), 3-22.
Chen, L., & Khynevych, R. (2023). Emotional design of Chinese animation image based on audience's psychological level. Art and Design, 4, 33-44.
Da Pos, O., & Green-Armytage, P. (2007). Facial expressions, colours and basic emotions. Colour: design & creativity, *1*(1), 2.
Forgas, J. P. (2017). Can sadness be good for you?. *Australian Psychologist*, *52*(1), 3-13.
Gross, J. J. (2002). Emotion regulation: Affective, cognitive, and social consequences. Psychophysiology, 39(3), 281-291.
Huang, J. (2016). The Effects of Animation on the Socialization of 5-6 Years Old Chinese Children--Finding Dory. Theory & Practice in Language Studies, *6*(10), 1945-1950.
Karnaze, M. M., & Levine, L. J. (2018). Sadness, the architect of cognitive change. The function of emotions: When and why emotions help us. Springer, 45-58.
Kuzucu, Y. (2011). Duyguları İfade Etme Ölçeği'nin Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Kastamonu Eğitim Dergisi, *19*(3), 779-792.
Lefa, B. (2014). The Piaget theory of cognitive development: an educational implications. Educational psychology, *1*(1), 1-8.
Lench, H. C., Tibbett, T. P., & Bench, S. W. (2016). Exploring the toolkit of emotion: What do sadness and anger do for us?. Social and Personality Psychology Compass, *10*(1), 11-25.
Manassis, K., Mendlowitz, S., Kreindler, D., Lumsden, C., Sharpe, J., Simon, M. D., ... & Adler-Nevo, G. (2009). Mood assessment via animated characters: A novel instrument to evaluate feelings in young children with anxiety disorders. Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, *38*(3), 380-389.
Metin, A. (2019). Yüz ifadelerindeki duygular: Derleme çalışması. *OPUS International* Journal of Society Researches, *10*(17), 2027-2055.
Mordka, C. (2016). What are emotions? Structure and function of emotions. Studia Humana, *5*(3), 29-44.
https://www.pixar.com/feature-films/inside-out (Erişim Tarihi: 15.05.2024)
https://www.rogerebert.com/reviews/inside-out-2015 (Erişim Tarihi: 16.05.2024)
Sloan, R. J., Robinson, B., & Cook, M., Creative approaches to emotional expression animation, In International Conference on Computer Animation and Social Agents, 97-98, Hollanda, 2009.
Sözen, M. (2015). Duygu Yansıtımı Perspektifinden Animasyon Filmlerde Müzik Tasarımı. Art-e Sanat Dergisi, *8*(15), 211-246.
Şenler, F. (2005). Animasyon tarihi, teknikleri ve Türkiye'deki yansımaları. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), 3, 99-114.
Taveter, K., & Taveter, E. M. (2021). Case study on using colours in constructing emotions by interactive digital narratives. https://arxiv.org/pdf/2104.12154
Tien, L. C., Chiou, C. C., & Lee, Y. S. (2018). Emotional design in multimedia learning: Effects of multidimensional concept maps and animation on affect and learning. EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education, *14*(12), 1-17.
Tobore, T. O. (2023). On the beauty of sadness: it's okay to say, I am sad, thank you. Communicative & Integrative Biology, 16(1), 1-10.
Vatan, S. (2017). Duygular ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiler. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 9(1), 45-62.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Ters_Yüz (Erişim Tarihi: 14.05.2024)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Zaid, S. M., Hutagalung, F. D., Bin Abd Hamid, H. S., & Taresh, S. M. (2021). Sadness regulation strategies and measurement: a scoping review. Plos One, 16(8), 1-25.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

CUMHURİYET İDEALİ HALİL FİKRET KANAD

Ayşegül ÖZARSLAN•

''Okulların gayesi bilgi ile ahlaki davranışları bağdaştırmaktır. Bilgili kişi ahlaksız olursa hırsız feneri gibi dolambaçlı yollarda kötülük işlememeye yarayan bir alet konumuna geçer.''

Halil Fikret Kanad

ÖZET

Sosyal, siyasi ve kültürel hareketliliğin olduğu Cumhuriyet döneminde eğitime verilen önem artmış ve bu dönemin düşünürleri ve bu dönemde ortaya atılan fikirler, Cumhuriyet'in eğitim sisteminin şekillenmesinde aktif rol oynamıştır. Cumhuriyet döneminde ilk pedagog unvanını alan ve cumhuriyetimizin en önemli eğitimcilerinden biri olan Halil Fikret Kanad köy enstitülerinin fikir mimari olmakla birlikte eğitim anlayışı ve düşünceleriyle memleketin kurtuluş felsefesini ortaya atmış Türk eğitim tarihimde iz bırakmış isimlerimizdendir.

Bu çalışma; Türk eğitim tarihimizin en önemli isimlerinden Halil Fikret Kanad'ın milliyet ideali kavramından hareketle eğitim hakkındaki düşüncelerini ortaya koymak ve topyekûn milli terbiye anlayışını ifade etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halil Fikret Kanad, İdeal, Milliyet İdeali, Pedagoji, Eğitim, Öğretmen eğitimi, Ailede Çocuk Eğitimi, Okul Eğitimi.

GİRİŞ

Türk eğitim tarihi incelendiğinde de eğitimin Türklerde, bilinen ilk Türk topluluklarının oluşmasıyla beraber başladığı bilinmektedir.[1] Bir devletin, milletin ve yahut da toplumun tarihi, onun aynı zamanda eğitiminin tarihidir. Türk eğitim tarihi içerisinde Cumhuriyet'in ilanıyla beraber Türk devrimi gerçekleşmiş, milliyetçilik ideolojisi çerçevesinde bireyler milli bir kimlikle değerlendirilmeye başlanmıştır. Cumhuriyetin getirdiği bu yeni düzen ve yeni insan anlayışı, aydınların da eğitime bakışını doğrudan etkilemiştir.

Bu dönemde milliyetçi kimliğiyle ile ön plana çıkan Halil Fikret Kanad, eğitim anlayışını milliyetçilik fikri üzerine inşa etmiş, eğitim adına çağına dönük fikirler ortaya koymuş ve

• Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, YL Öğrencisi.
[1] Yahya Akyüz, ''*Türk Eğitim Tarihi",* Pegem Akademi, 2016, Ankara, s. 1.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

önemli çalışmalar yapmış düşünürümüzdür. Eğitim tarihi, eğitim sosyolojisi, eğitim felsefesi, pedagoji ve pedagoji tarihi, halk eğitimi, öğretim ilke ve yöntemleri gibi alanlarda çalışmalar yapmış olan Halil Fikret Kanad Türk eğitim sistemini bu açılardan ele almış ve dönemin problemlerine yönelik saptamalar yapmış ve teklifte bulunmuştur. Önerdiği eğitim modeliyle cumhuriyetin ideal insan tipini oluşturmayı amaçlamış ve milliyet ideali fikriyle Türk milletinde içtimai ve milli bir bilinç uyandırmayı hedef edinmiştir.

HALİL KANAD'IN HAYATI VE ESERLERİ

Cumhuriyetimizin önde gelen eğitimcilerinden biri olan Halil Fikret Kanad, Makedonya'nın Manastır ilinin Serfice kasabasında Osman Kanad ve Ziba Hanımın sekizinci Çocuğu olarak 22 Aralık 1892 yılında dünyaya gelmiştir.[2] Henüz 6 aylıkken babası vefat eden Halil Fikret Kanad, annesi tarafından büyük fedakârlıklarla yetiştirilmiştir.[3] Halil Fikret Kanad 1900-1903 yılları arasında Serfice'de İlkokul eğitimini tamamladıktan sonra 4 yıl boyunca Manastır'da açılan sanat mektebine devam etmiş ardından okul müdürü Ziya Tepedelen'in yardımıyla Manastır idaresine kayıt yaptırmış ve 1910 yılında da buradan mezun olmuştur. Osmanlı Maarif Nezareti'nin açmış olduğu sınavda başarılı olan Halil Fikret Kanad 1910 yılında Almanya'ya felsefe eğitimi almak üzere gönderilmiştir. 1910-1912 yıllarında Almanya'da dil öğrenen Kanad, 1912 yılında Berlin üniversitesine başlamıştır. 3 sömestr Berlin üniversitesinde öğrenim gördükten sonra 1913-1914 kış dönemini Leipzig Üniversitesinde pedagoji dersleriyle devam etmiştir. Berlin ve Leipzig üniversitelerinde dünyaca tanınmış profesörlerin seminerine katılma fırsatı bulan Kanad, 1917 yılında ''*Pestalozzini'nin Umumi Mektepçiliğe Karşı Vaziyeti (1809'a kadar)*'' konulu doktora tezini başarıyla tamamlayarak Leipzig Üniversitesinden mezun olmuş ve Türkiye'ye dönmüştür.[4] E. Spranger'in danışmanlığında yapılan bu tez ile Halil Fikret Kanad, Türkiye'nin ilk eğitim doktoru olmuştur.[5]

19 Kasım 1917' de ''Maarif Nezareti Müşavirlik Kitabeti ve Tercümanı'' olarak meslek hayatına atılan Kanad, 1918 yılında askerlik görevini yapmaya çağrılmıştır. 26 Ocak 1919' da Selçuk Hatun İnas ve Erenköy Sultaniye'lerine ''Fenni Terbiye ve Malumat-ı Ahlakiye '' öğretmeni olarak atanmıştır[6]. Aynı yıl Çamlıca İnas Sultanisi'nde de ek görev olarak ders vermeye başlamıştır.

1923 yılında Azerbaycan heyetinin daveti üzerine Bakü Üniversitesine pedagoji ve psikoloji dersleri vermek için gitmiştir. Burada üç yıl kaldıktan sonra Almanya'ya geçen Kanad tekrar Azerbaycan'a dönmek istediği zaman vizesi Moskova hükümeti tarafından onaylanmamıştır. 1927'de Almanya'dan dönen Halil Fikret Kanad Gazi Orta Muallim Mektebi'ne öğretmen olarak atanmıştır. Konya'da bulunan okul, açılmasından kısa bir süre

[2] Cavit Binbaşıoğlu, *''Eğitim Düşüncesi Tarihi''*, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara, 1982, s. 154.
[3] Hasan Cicioğlu, *''Halil Fikret Kanad''* Editör: Hüsnü Cırıtllı- Bahir Sorguç, Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri, UNESCO TÜRKİYE MİLLİ KOMİSYONU, Ankara, 1987, s. 327.
[4] Hasan Cicioğlu, *''Halil Fikret Kanad''*, s. 328.
[5] Cavit Binbaşıoğlu, *''Halil Fikret Kanad'ın Yaşamı Eserleri ve Türk Eğitimine Hizmetleri''*, (Hazırlayan: Cavit Kavcar), Halil Fikret Kanad Yaşamı, Eserleri ve Hizmetleri: 14 Aralık 2000-Ankara, TED Yayınları, Ankara 2002, s. 17.
[6] Hasan Cicioğlu, *''Halil Fikret Kanad'',* s. 328-329.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

sonra Ankara'ya taşınmış ve Halil Fikret Kanad'ın çabalarıyla burada pedagoji bölümü kurulmuştur.[7]

Halil Fikret Kanad 1935 yılında Bakanlık müfettişliğine getirilmiş bir yıl burada görev yaptıktan sonra Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine atanmıştır. 1939 yılında Gazi Eğitim enstitüsündeki görevine dönüş yapan Kanad 1956 yılına kadar burada görevine devam etmiş ve 1956 yılında yaşı haddi sebebiyle zorunlu olarak emekli olmuştur. Emeklilik sonrasında çeşitli yazıları ve verdiği konferanslarla Türk milletine ışık olmaya devam eden Halil Fikret Kanad 1974 yılında 82 yaşında Ankara'da yaşama gözlerini kapamıştır.[8]

ESERLERİ

1. Coğrafyanın tedris Usulü

Halil Fikret'in Kanad'ın bu eserinin ilk baskısı 1927 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır. Halil Fikret eserinde eğitim bilimleri açısından coğrafyanın nasıl öğretilmesi gerektiği konusunda düşüncelerini detaylı bir biçimde kaleme almıştır.[9]

2. Goethe ve Faust

İlki 1922, ikinci baskısı 1940 yılında yayınlanan ve üç bölümden oluşan bu eserde Halil Fikret Kanad birinci bölümde Goethe'n hayatını; ikinci bölümde karakterini her açıdan ele alıp derinlemesine bir inceleme yaparak okurlarına sunmuştur. Üçüncü bölümde ise Goethe'nin Faust adlı eserini eğitim bilimleri açısından incelemiştir.[10]

3. Terbiye Ve Tedris Tarihi I-II

4. Pedagoji tarihi I- II

İlk baskısı 1926 yılında yayınlanan, iki ciltten oluşan ve ilk iki baskısı ‘’Terbiye ve Tedris Tarihi’’ adıyla basılan bu eserin üçüncü baskısı 1946 yılında ‘’Pedagoji Tarihi’’ adıyla yayınlanmış olup toplam dört baskıdan oluşmaktadır. Eserin dördüncü baskısında; iki, üç ve dördüncü basımların önsözleri bulunmaktadır. Halil Fikret Kanad eserin üçüncü baskısının önsözünde kendini eleştirmektedir. İkinci baskının 15 yılda tükenmesi üzerine düşünen Halil Fikret Kanad ‘’Terbiye ve Tedris Tarihi ‘’ eserini ‘’Pedagoji Tarihi’’ olarak yeniden yazmasının sebeplerini şu şekilde sıralamıştır:

- Eserin belirsiz ve ağır yazılması; bu bazı fikirleri anlaşılmaz hale getirmiştir.
- Önemli düşünür ve düşünceler ilgi çekici bir biçimde işlenmemiştir.
- Dilin sadeleşme hızının çok yüksek olması eseri eski kılmıştır.
- Meslektaşları Pedagoji ve pedagoji tarihine önem vermemektedirler.[11]

Halil Fikret Kanad dördüncü baskının birinci cildinde ilk olarak Mısırdan başlayarak Çin, Hindistan, İran, Babil, Asur, Fenike, Beniisrail, Yunanistan, Roma, Türk ve İslam medeniyetlerinin eğitim tarihlerini ele almıştır. Ardından Avrupa Tarihini derinden etkileyen ortaçağ, rönesans ve reformun eğitim üzerinde etkileri durmuş ve bu dönemin eğitim

[7] *A.g.e.,* s. 329.
[8] *A.g.e.,* s. 329.
[9] Turhan Çetin, Şahin Oruç ve Halil Tokcan , *‘’Halil Fikret Kanad’ın Coğrafya Eğitimi Üzerine Bir Eseri: Coğrafyanın tedris Usulü”,* Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 3, 2006.
[10] *A.g.e.,* s.21.
[11] Halil Fikret Kanad, ‘*’Pedagoji Tarihi I”*, 4. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963, s. IX.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

anlayışlarını ortaya koymuştur. Son olarak 18. Yüzyıl ve 20. Yıl arasında yer alan eğitimciler ve onların görüşleri ve Almanya'nın dünya görüşü ve eğitimcileri yer almaktadır.

5. Muasır Terbiye Ülküleri Ve Terbiyede Yenilikler

İlk baskısı 1934 yılında Marifet matbaası tarafından İstanbul'da yayınlanan bu eserde Halil Fikret Kanad ''Pedagoji Tarihi'' kitabında bulunmayan akım ve temsilcilerini ele almış ve bu eserini ''Pedagoji Tarihi'' adlı eserinin devamı olarak kabul etmiştir. Halil Fikret Kanad bu eseri yazma amacını önsözünde şu sözleriyle dile getirmiştir:

> *''Bu küçük eserin birinci gayesi, muhtelif terbiye ülkülerini ve bu ülkülere esas olan fikirleri meslekdaşlarıma kısaca bildirmek ve bu suretle onların yürükleri ve yürüyecekleri yolları kısmen aydınlatmaktır.''*[12]

6. Ailede Çocuk Terbiyesi

İlk baskısı 1946 yılında basılan ''Ailede Çocuk Terbiyesi'' adlı eserin toplamda üç baskısı olmak birlikte Halil Fikret Kanad bu eserinde; ailenin çocuk eğitimdeki rolü, uygulaması gereken yöntemleri açıklamıştır. 1976 yılında yayınlanan üçüncü baskısına zekâ testleri ekleyen Halil Fikret Kanad önsözünde dil konusunda Ziya Gökalp'ı takipçisi olduğunu ve herkes tarafından kullanılan kelimeleri Türkçeleşmiş olarak telakki ettiğini ve bu eseri bu şekilde yazdığını ifade etmektedir.[13]

7. Milliyet ideali ve Topyekûn Milli Terbiye

İlk baskısı 1942 yılında Ankara'da Çankaya matbaası tarafından yayınlanan eğitimin amaçları bakımından en belirgin eseri olarak karşımıza çıkan ''Milliyet İdeali Ve Topyekûn Terbiye'' ile Halil Fikret Kanad, toplumu birlik beraberlik fikrine yöneltmeyi amaçlar. Dinin birlik ve beraberliği sağlamakta eski işlevini yitirdiğini dile getiren Kanad, birlik ve beraberliği sağlayacak yenin gücün milliyetçilik olduğunu ifade etmektedir.[14] Eserinde işlediği diğer konular ise öğretmenler, okul müdürleri, genç neslin eğitimi, okul içi ve okul dışı öğretim modelleri gibi konular olmakla birlikte eserinde, toplumun ancak milli terbiye anlayışı ile yükselişe geçeceğini savunmuştur.

8. Terbiye Sosyolojisi

1958 yılında Yeni matbaa tarafından yayınlanan ''Terbiye Sosyolojisi'' Halil Fikret Kanad'ın emeklilik yıllarında kaleme aldığı eseridir. Halil Fikret Kanad ''Terbiye Sosyolojisi'' eserinde eğitimi tamamen pedagojik anlamda kaleme almıştır. Eserinde öğretmen okulları, kaliteli öğretmen yetiştirme yöntem ve şartları, eğitim sistemi, toplumun yeni nesil üzerindeki etkisi ve okulun çocukların eğitimindeki önemi gibi konuları detaylandırarak pedagojik bir açıdan incelemiştir.[15]

9. Pedagoji

Halil Fikret Kanad'ın ''Pedagoji'' isimli eseri iki ciltten oluşmakla beraber ilk baskısı 1937 ve 1938 yılları arasında gerçekleşmiştir. Eserinde eğitim bilimlerinin önde gelen akımlarına ve temsilcilerinden bahsetmiş, çağdaş eğitim ilkelerinden bahsetmiştir.[16]

---

[12] Halil Fikret Kanad, *''Muasır Terbiye Ülküleri''*, Marifet Matbaası, İstanbul, 1934, s. 4.
[13] Halil Fikret Kanad, *''Ailede Çocuk Terbiyesi''*, 2. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976, s.1.
[14] Cavit Binbaşıoğlu, *''Eğitim düşünce tarihi''*, s. 155.
[15] Halil Fikret Kanad, *''Terbiye Sosyolojisi''*, Yeni Matbaa, Ankara, 1958.
[16] Cavit Binbaşıoğlu, *''Halil Fikret Kanad'ın Yaşamı Eserleri ve Hizmetleri''*, s.22-23.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kitabın son baskılarında adı değiştirilerek ‘’Deneysel Pedagoji’ adıyla yayınlanmış ardından 1966 yılında kısaltılarak ‘’Kısaltılmış Pedagoji’’ adıyla basılmıştır.[17]

10. Satranç Kılavuzu

1936 yılında basılan eserinde satrancın zihin gelişiminde aktif ve önemli bir rol oynadığını ve insanların boş zamanlarını verimli kullanmaları amacıyla bu eseri yazdığını ifade etmektedir.[18]

11. Pedagojinin Tekâmülü ve Pedagoji ilmi

Halil Fikret Kanad ders notu olarak dağıttığı notları birleştirerek 1966 yılında bu eseri kitap olarak yayınlatmıştır. Bu eser pedagoji ilminin, Türk eğitim sistemine karşı verdiği mücadelenin özeti olarak karşımıza çıkmaktadır.[19]

12. İş Pedagojisi

Halil Fikret Kanad’ın Eduard Burger’den çevirmiş olduğu 1946 yılında Türkdili basımevi tarafından yayınlanan iş pedagojisi; iş eğitimin amacı ve incelemesini içermektedir. İş eğitimini kapsamlı bir biçimle ele alan iş eğitimi pedagojisi eser, köy enstitülerinde yardımcı kitap olarak okutulmuştur.

13. Karakter Ve Karakter Eğitimi

Halil Fikret Kanad’ın George Kerschensteiner’den çevirmiş olduğu bu eser üç kısımdan oluşmakla beraber içeriğini karakter kavramıyla ilgili kuramsal açıklamalar, ailede karakter eğitimi, okulda karakter eğitimi, bireyin kendini terbiye etmesi ve karakter eğitiminin niteliği gibi konular oluşturmaktadır.

HALİL KANAD’DA İDEAL KAVRAMI

Bir toplumun yaşamını sürdürmesinde ekonomik değerleri, coğrafi konumu ve zenginlikleri önem arz etse de bir millet olarak onu yükselten ve hamle yapmaya iten aslında insanın kendi iradesidir. Halil Fikret Kanad’a göre insanın iradesine yön veren kuvvet ise onun manevi değerleri ve ideleridir. İdeler insanları birbirine bağlamakla beraber millete kuvvet verir. Ortak ideler milletin ahlaki duygularının açığa çıkmasını sağlayarak, milletin bu ahlaki duygular etrafında perçinlenmiş bir biçimde bütünlük oluşturmasını sağlar.[20] Halil Fikret Kanad idelerin yüksek ve devamlı olduğu takdirde değerli olduğunu ifade etmiştir. Gelip geçici, dönemsel anlam taşıyan ideler milleti bir araya getirmekte yetersiz kalır. Çünkü bu ideler devamlılık içermediği için zaman içerisinde millet için bağlayıcı bir unsur olmaktan çıkar ve milleti zor bir hale sokar. Halil Fikret Kanad’a göre devamlı ve yüksek idelere sahip olmayan hiçbir millet, insanlığın tekâmülünde ve tarih sahnesinde kendine yer bulamamıştır.[21]

Halil Fikret Kanad insanların düşünce hayatını; bilgi, teknoloji ve idelerin şekillendirdiğini öne sürmüştür. Ancak bunlara verilen önem kıymetlerine göre belirlenmelidir. Bilgi, insanoğlunun düşünce hayatının ilk basamağını oluşturmakla birlikte insanın iç ve dış âlemleri tanımasına imkân verir. Teknoloji ise bilginin uygulamaya dökülmüş şeklidir.[22]

[17] *A.g.e.,* s.23.
[18] *A.g.e., s. 24.*
[19] Ramazan İnce *‘’Halil Fikret Kanad’ın Hayatı, Eserleri ve Eğitim Anlayışı”* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s. 32.
[20] Halil Fikret Kanad, *‘’Milliyet İdeali ve Topyekûn Milli Terbiye”*, Çankaya Matbaası, Ankara, 1942, s. 11.
[21] *A.g.e.*, s.11.
[22] *A.g.e.,* s.13.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kanad'a göre insanoğlu yalnızca bilmekle yetinmez aynı zamanda elde ettiği bilgiyi kullanmak ve bu bilgiden fayda elde etmek ister. Ekonomik değerler insanoğlunun bu eğiliminden ortaya çıkmıştır. Teknoloji de bu bilginin ürünüdür. İdeler bilginin aksine genel bir takım düşüncelerdir. İnsanın hayatı anlamlandırmasında ve bir hayat görüşü ortaya koymasında yardımcı olurlar. İdeleri salt bir bilgiden ayıran Halil Fikret Kanad, onu insanın zihinsel etkinliğinin sonucu olarak tanımlamıştır. Kanad, bütün felsefi ve dini hayat görüşlerinin, bu idelerden çıktığını ve idelerin insanın hayat gayesini bulmakta yol gösterici bir pusula olduğunu ileri sürer.[23] Halik Fikret ideali; *''yüksek bir gaye etrafında fikir, his ve irade kuvvetlerinin muvazeneli ve derin tarzda insanın bütün ruhunu sarsmasıyla teşekkül eder.''* şeklinde tanımlamıştır.[24]

Halil Fikret Kanad için sadece milletin geleceğine doğru yolu anlatan kitaplar okuyarak toplumun kafasının boş nasihatlerle dolduran, bununla beraber milletine karşı kalbinde aşk duygusu besleyen bir kimsesin milliyet ideali ortaya koyması olanaksızdır. Bu kimselerde fikir ve his duyguları yüksek olsa da irade yetersiz kalmaktadır. Topluma sürekli nasihatler vererek birliğin ve beraberliğin önemini anlatan ancak, toplumun zor zamanlarında fiili olarak yardım gerçekleştirmemesi, kişinin irade ile his ve fikir duygularının araya gelmemesinden kaynaklanır. Kanad iradesi zayıf veya iyi iradeye sahip olmayan bireyin, hakiki idealist olamayacağını dile getirir. Ona göre hakiki idealist, sevgisini ve düşüncesini ölçülü bir biçimde iradesiyle bir araya getiren ve uğruna yürüdüğü yollarda karşısına çıkan engellere aldırmaksızın hedefine doğru devam edebilen kişidir.[25] İdeal, bireylerin iradelerini harekete geçiren bir kavram olduğu gibi aynı zamanda toplumu da birbirine kenetleyen ve perçinleyen bir kavramdır. İdeal, insan için yaşam mücadelesini körükleyen ateş, hayat kaynağıdır. Ruhunda ideal fikriyle yanıp tutuşan ve hareket eden kimse, hem ahlaki hem de kudret sahibi bir birey olarak yükselir.

Halil Fikret Kanad dünya sahnesinde iz bırakmış bütün toplumların şöhretinin kaynağının, ortak ideallerinden geldiğini öne sürmektedir. Halil Fikret Kanad ideali, yaratıcı güç olarak tasvip etmiştir. Çünkü idealler sayesinde birey, toplum ve devlet birlikte hareket eder. Bu birbirine kenetlenme durumu ise ortak hayat düşüncesini açığa çıkarmakla beraber milleti daima yükseğe taşır.

Halil Fikret Kanad, toplum için dinin ortak bir ideal ve birleştirici bir unsur olduğunu dile getirmiştir. Ancak bu din kutsal kitaplar ve peygamberlerin ışığında hareket eden bir dindir.[26] Halil Fikret Kanad'a göre ahlak, dinin aksine bireyin ve toplumun hayatında ortak bir ideal olmaktan uzaktır. Çünkü ahlak, Kanad için bir sonucu ifade etmekle beraber gücünü başka bir kaynaktan almaya mecburdur. Kanad ahlakı bir arada yaşayan bireylerin karşılıklı olarak üstlenmeleri gereken görevlerin tümü olarak tanımlamıştır. Bireyler bu görevleri uyguladıkça toplumdaki düzen artar. Halil Fikret Kanad'a göre bireyler için ortak ideallerden biri olan din, ahlaki eylemler için büyük bir kaynak oluşturmaktadır. Ancak Halil Fikret Kanad'ın düşüncesine göre din zaman içerisinde sarsılmış ve Türk milleti için bir ideal olmaktan uzaklaşmıştır. Halil Fikret Kanad'a göre zaman içerisinde dinin sarsılmasıyla beraber kaynağını dinden alan ahlakında çöküş yaşaması kaçınılmazdır.[27]

[23] *A.g.e.,* s.14.
[24] *A.g.e.,* s.18.
[25] *A.g.e.,* s.19.
[26] *A.g.e.*, s. 24.
[27] *A.g.e.,* s. 31.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

HALİL FİKRET KANAD'IN DÜŞÜNCESİNDE MİLLİYETÇİLİK VE MİLLİYET İDEALİ KAVRAMI

Milliyet ideali fikri, Halil Fikret Kanad'ın ortaya koyduğu tüm fikirlerin temelini oluşturmaktadır. Bütün düşünce sistemini bu ideale bağlayan Halil Fikret Kanad, bu kavram ile birlikte toplumun zihnine işlenmesi gereken milli bilinci uyandırmaya çalışmıştır. Kanad milliyet idealini şu şekilde açıklamıştır:

> *''Milliyet ideali; insan topluluklarının ararsında fertlerin muayyen bir zümreye mensup olma şuurudur, fertlerin milli benliklerini idrak etmesidir. Fertler kendi hayatlarının, kendi nesillerinin, adet ve ananelerinin, dillerinin, şeref ve istiklal gibi her türlü kıymetlerin ancak milli varlıkla yaşayabileceğine kanaat ederlerse milli şuur derinleşerek ve hislerle birleşerek iman ve ideal haline gelir''.*[28]

Milliyet ideali toplumda kültür yaratma görevini üstlenir. Milliyet idealiyle birlikte bireyler milli din, milli vatan ve milli tarih bilincine erişerek aidiyetlik duygusu kazanır ve milli kimlik ortaya koyar. Milliyet ideali milletin kurtuluşu, kalıcılığı ve yükselmesi amacıyla his ve fikir kuvvetlerinin bireyin ruhunu sarmalamasıyla ortaya çıkar. Bu haliyle milliyet ideali Halil Fikret Kanad'a göre, milletin gelişimi için önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Halil Fikret Kanad milliyet idealini Türk toplumuna dayandırmakla birlikte tarihsel süreç içerisinde incelediğinde tarih öncesi çağlardan beri bu idealin tüm birçok toplumda kendini gösterdiğini dile getirmiş ancak hiçbir milletle Türklerde ki kadar kuvvetli olmadığını belirtmiştir:

> *'' Filhakka dünyada hiçbir millet, milli benliğine Türklerden evvel ve Türkler kadar kuvvetli bir suretle idrak etmemiş ve eski devirlerde milliyet duygusu hiçbir milletin hayatında Türklerde oynadığı rolü oynamamıştır. En iptidai zamanlardan bugüne kadar, bazı duraklamalara rağmen, Türklerde milliyet duygusu her zaman hakim bir prensip olmuş ve bunun sayesinde Türk milleti her devirde şeref ve istikbalini korumaya muvaffak olmuştur''.*[29]

Halil Fikret Kanad tarihsel süreç içerisinde Türklerin milliyet idealini fikrini benimsemesini birkaç aşamada ele alır. Halil Fikret Kanad Türklerde ilk kez milliyet duygusunun belirmesini, Çinlilerle uzun süreli girdiği mücadelelerden kaynaklandığını dile getirir. Çin'in Türklerin içine sızmaya ve onları yıkmaya çalışması, Türklerde milli bilincin uyanmasına sebebiyet vermiştir. İkinci süreç ise Türklerin İslamiyet ile tanışmasıyla gerçekleşmiştir. İslamiyet ile birlikte Türklerin toplumsal hayatları ve milli şuurları büyük bir dönüşüm geçirmiş, milliyet ideali ile İslam ideali fikri iç içe geçmiştir. Din ideali fikri Osmanlı döneminde Kanuni'ye kadar saflığını korumuş ve Türkler için problem teşkil etmemiştir. Ancak Gerileme döneminde din ve ahlakın bozulması, din idealini derinden sarmış ve bu süreç meşrutiyete kadar devam etmiştir.[30]

Halil Fikret Kanad meşrutiyetle birlikte toplumda milli bir uyanış gerçekleştiğini, Türk aydınlarıyla birlikte milliyetçilik düşüncesinin yeniden canlandığını ifade etmiştir. Halil Fikret Kanad, II. Meşrutiyet döneminde milliyetçilik düşüncesinin yeniden canlanmasına sebep olan unsurları şu şekilde açıklamıştır:

---

[28] *A.g.e.,* s. 35.
[29] *A.g.e.,* s. 44-45.
[30] *A.g.e.,* s. 47-51.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

- Osmanlı devleti sınırları içerisinde yaşayan azınlıkların Avrupalı devletlerin yardımıyla bağımsızlıklarını elde etmeleri,
- Rumeli'de yaşayan azınlıkların yabancı milletlerin etkisinde kalarak, ayrıcalıklı mevkilere sahip olmak istemeleri,
- Milliyet fikrine dayanarak Rum ve Ermenilerin ayrıcalık talep etmeleri,
- Arapların Avrupalı devletlerle iş birliği yaparak milli bir devlet kurma girişimleri,
- Yabancı devletlerin Osmanlı devletinin topraklarına göz dikmeleri ve yıkmak için zaman zaman planlar ortaya koymaları,
- Balkan muharebesi sonuncunda Rumeli topraklarının Osmanlının elinden çıkması[31].

Osmanlıda yaşanan bu problemler; azınlıkların ulusal birlik oluşturmak istemesi ve yabancı devletlerin Osmanlı topraklarına göz dikmesi, II. Meşrutiyet döneminde Türklerde milli bilincin yeniden uyanmasına neden olmuştur.

Halil Fikret Kanad milliyetçilik adına atılan ilk adımların Namık Kemal ve Ali Suavi'nin eserleriyle gerçekleştiğini dile getirmiştir. Yine Türk ocakları II. Meşrutiyet döneminde milli şuurun uyanışa geçmesi amacıyla kurulmuştur. Ömer Seyfettin, Mehmet Emin Erişirgil, M. Fuat Köprülüzade, M. Emin Erişirgil, Necip Asım ve Galip Bahtiyar gibi isimler ortaya koydukları düşünceleri ve eserleriyle, milliyetçilik fikrinin gelişmesine öncülük eden kişilerdir. Halil Fikret Kanad, Ziya Gökalp'ı Türk milliyetçiliğin otoritesi ve Türk dünyasının büyük şahsiyetlerinden biri olarak kabul etmiştir.[32] Halil Fikret Kanad'a göre Türk milliyetçiliği gelişimini, Mustafa Kemal Atatürk'ün desteğiyle verilen istiklal mücadelesiyle ve akabinde gerçekleşen Cumhuriyetin kuruluşuyla tamamlamıştır.[33] Halil Fikret Kanad için Mustafa Kemal Atatürk hakiki bir idealisttir. Çünkü Mustafa Kemal Atatürk hem milletine sonsuz bir aşk ile bağlı hem de milleti için mücadele vermekten çekinmemiş, milliyet ideali duygusuyla hareket ederek Cumhuriyeti ilan etmiş ve Türk Tarih kurumu, Türk dil Kurumu gibi kurumlar kurarak milletine milli bir tarih, milli bir dil ve milli bir şuur hediye etmiştir.

HALİL FİKRET KANAD'IN EĞİTİM ANLAYIŞI

Halil Fikret Kanad'ın eserlerini incelediğimizde karşımıza çıkan en temel kavram eğitimdir. Eğitim kavramını bir bütün olarak değerlendiren Halil Fikret Kanad, aile ve çocuk eğitimi, okul eğitimi, öğretmen eğitimi ve öğretmen okullarını ele almış ve bu yapıların yeniden düzenlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Halil Fikret Kanad'a göre bir milletin hayatında eğitimin yeri oldukça büyüktür. İnsan eğitimle insan olma statüsü kazanır. İnsan eğitim sayesinde kendinden önceki neslin getirdiği kıymetleri muhafaza ederek içinde yaşadığı toplumu güvence altına alır. Kanad'a göre bir milletin uzun süre tarih sahnesinde rol alması o milletin genç neslinin eğitimine verdiği önemle doğru orantılı ilerlemektedir. Çünkü eğitim, nesiller arası bağ kurmakta ve kültür aktarımında rol oynayan en önemli süreçtir. Eğitimle birlikte bir milletin ruhu tazelenir. Bir milletin eğitimsizliği, o milletin yaşlanıp tökezlediğinin en büyük alametidir.

Halil Fikret Kanad eğitime; genç nesli hayata hazırlayan, önceki nesille irtibat kurarak o neslin değerlerini koruyarak yeniden inşa eden, toplumun yaşamını kolaylaştıran ve

[31] *A.g.e.,* s. 51-52.
[32] *A.g.e.,* s. 52-53.
[33] *A.g.e.,* s. 54.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kuvvetlendiren bir misyon yükler.[34] Genç neslin eğitimsizliğini, toplumun başına gelebilecek en büyük felaketlerden biri olarak gören Kanad, eğitimsizliğin toplumdaki içtimai ruhu yok ettiğini ifade etmektedir. İçtimai ruhun yok olmasıyla beraber herkes yalnızca kendisi için yaşamakta ve millet savunmasız konuma gelmektedir. Halil Fikret Kanad'a göre bir milleti yok oluşa sürükleyen sebepler aşağıdaki gibidir:

- Bir milletin var kılan milli, toplumsal ve ahlaki değerlerin sarsılması ve dünyevi kıymetlerin değer kazanması,
- İçtimai ve ruhsal sıkıntıların devletin yöneticilerine intikal etmesi,
- Genç neslin topyekûn eğitimine önem verilmemesi,[35]

Halil Fikret Kanad, ilkel toplumlarda eğitimin ailenin işi olduğunu dile getirmiştir. Çevre ise sadece ailenin telkinlerini tamamlamakla mükelleftir. Ancak İlerlemiş toplumlarda eğitim, bebeğin doğumdan itibaren başlayarak askerlik çağını tamamlamasıyla gerçekleşen süreci ifade eder. [36] Kanad, 20. yüzyılda sanayileşmenin getirdiği kentleşme ile ahlaki bunalımların arttığını ve bu sebeple devletlerin, eski devletlere oranla topyekûn terbiyeye daha fazla ağırlık verdiğini ileri sürmüştür. Halil Fikret Kanad, topyekûn terbiye ile hiçbir milletin düşkün kalmayacağını dile getirmektedir. Topyekûn terbiye millet için bağlayıcı unsur olmakla birlikte aynı zamanda bir ideal ortaya koyarak fertlerin ruhlarını ve iradelerini birbirine bağlamaktadır.[37]

Eğitimi sanat olarak gören Halil Fikret Kanad genç neslin eğitimine büyük bir önem vermiştir. O'na göre eğitimi sadece bilgi aktarımı düşünmek çok büyük yanlıştır. Onun eğitim anlayışındaki amacı ''ahlaklı karakter'' yetiştirmektir.[38] Eğitimi sevme, inanma ve alışkanlık işi olarak ifade eden Kanad, insanın ahlaki bir karaktere sahip olabilmesi için küçük yaşta ailesinin yanında ahlak eğitimini alması gerektiğini söylemektedir. Okulun görevi ise ahlak ile bilgiyi bağdaştırmaktır.

Eğitim, ailede başlamakla birlikte dünyadaki en tabii eğitim ocağı, çocuğun yaşadığı hane ve ailesidir. Dışarıda verilen en mükemmel düzeydeki eğitim dahi aile yanında verilen eğitimle kıyaslandığında yetersiz kalır.[39] İnsan yapısı itibariyle doğduğu ilk andan itibaren yardıma ve eğitilmeye muhtaçtır. Bu sebeple Ailenin ilk görevi tam olarak bu noktadan itibaren eğitime başlamaktır. Halil Fikret Kanad eğitimde aileye verdiği önemi, şu sözlerle ifade etmiştir; '' *Bir millet maddi bakımdan perişan hale gelebilir. Fakat kökü kuvvetli olan toplumu dünyada hiçbir kuvvet yok edemez. İşte bu kök aile ocağıdır.''*[40] Milleti ayakta tutan, çocuğun ailesinin yanında aldığı eğitimdir. Bu sebeple genç neslin eğitimi sadece okullara yüklenmemeli, çocuk okula başlasa dahi asıl sorumluk ailenin olmaya devam etmektedir. Toplumun geleceği için ailede verilen eğitim çok önemlidir. Aile eğitimiyle çocuklar okul çağına gelmeden iyi ve kötü ayrımını öğrenir ve yararlı alışkanlıklar edinir.[41]

Halil Fikret Kanad aile eğitiminde muhafazakâr bir tutum sergilemiştir. Kanad'a göre aile milli değerlere sahip olmalı ki çocuk milli ve içtimai bir bilinçle yetişmeli ve bu bilince sahip olmalıdır. ''*Milli şuur, müşterek bir dilden, müşterek bir vatandan, müşterek bir maziden, müşterek bir halden ve müşterek bir istikbalden doğar''*[42] sözleriyle dikkat çeken Halil Fikret

[34] A.g.e., s. 6.
[35] *A.g.e.,* s. 7.
[36] *A.g.e.,* s. 8.
[37] *A.g.e.,* s. 9.
[38] Halil Fikret Kanad, *''Ailede Çocuk Terbiyesi"*, s. 1.
[39] *A.g.e.,* s. 7.
[40] *A.g.e.,* s. 9.
[41] *A.g.e.,* s. 9-10.
[42] Halil Fikret Kanad, *''Milliyet İdeali ve Topyekûn Milli Terbiye"*, s. 141.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kanad'ın eğitimde dil, soy ve tarih bilincine verdiği önemi görmekteyiz. Onun aile eğitimi anlayışında, aile çocuklarına yabancı dilden önce anadillerini, okul çağına gelmeden uzak ve yakın tarihlerini öğretmeli ve vatan sevgisini aşılayabilmeli ki çocuk, milli şuurla yetişebilsin ve idealist olabilsin.

Halil Fikret Kanad'a göre okul, ailenin yetersiz kaldığı kısımları tamamlamakla yükümlüdür. Ailede verilen eğitimin aksine okulda verilen eğitim sistemli ve disiplin üzerine kuruludur. İyi eğitim görmüş bir öğretmenin çocuklara sağlam bir kişilik kazandıracağını ifade eden Halil Fikret Kanad,[43] okul ve aile eğitimi arasındaki farkları şu şekilde sıralamıştır:

- Aile eğitiminde okul eğitimde olduğu gibi sistemli olarak ilerlemez. Aile eğitimde yapılan tesirler parça parçadır.
- Aile eğitiminde ebeveynler, öğretmenlik mesleğinden yetişmediği için sevgileri ve iyi niyetleriyle yalnızca çocuklara bildiklerini aktarmaktan öteye gidemezler.
- Aile eğitiminde, çocuğun ruh gelişimine dikkat edilmez. Aile içinde yer alan her çocuğa aynı muamele yapılır.
- Aile eğitiminde, okul eğitiminin aksine sabır ve sükûnet gelişmemiştir. Çocuğa yanlış davranışlar sergilenebilir.
- Aile bazen çocuğa yanlış örnek olabilir, çocuğa yanlış davranışlar kazandırabilir. Okul eğitimi ebeveynlerin bu davranışlarını gölgede bırakır.
- Okul eğitiminde kazandırılan bilgi sistemli ve planlıdır.
- Aile eğitiminde çocuk aciz olarak düşünüldüğü için yardıma muhtaçtır. Aile bu düşünceyle çocuğuna yaklaştığı için onun yapabileceklerinin önüne geçer.
- Aile yanında çocuk gün boyu serbest olduğu için itaatsiz yetişir. Okulda ise itaat esastır.[44]

Halil Fikret Kanad'ın ifadelerine baktığımızda, okul sistemli bir kurum olması itibariyle ailede edinilen yanlış bilgi ve nitelikleri ortadan kaldırılabilir. Okulda yer alan sistem, toplumun ortak uzlaşımlarına göre şekillenmiştir. Ailede ise onu denetleyecek bir sistem olmadığı için dengeyi sağlamak zordur. Halil Fikret Kanad, aile eğitimi ile okul eğitimi arasındaki farkları ortaya koyup okul eğitimin önemine dikkat çektikten sonra okulun amacını; bireyler üzerinde oluşturması gereken nitelikleri aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

- Okulun görevi, topluma ve devlete faydalı olgun bireyler yetiştirmektir.
- Okul bireyleri düzene ve düzen içinde yaşamaya alıştırır.
- Okul çocuklarda kanun, hak ve adalet fikirlerinin oluşmasını sağlar.
- Okul çocuklara görev bilinci yükler, onları sorumluluk almaya alıştırır.
- Okul çocuklarda içtimai ruhun oluşmasını sağlamalıdır.[45]

Halil Fikret Kanad'a göre okulun en büyük amacı çocuklara milli terbiyeyi aşılamak ve çocukları milli bir ruhla yetiştirmektir. Milli terbiyesi eksik olan çocuk, ahlaki ve içtimai karakter olarak herhangi bir köke dayanmadığı için yetersiz yetişir. Ancak milli terbiye ile çocukların gelişimi tamamlanır ve ayakta dururlar.[46] Halil Fikret Kanad toplumda milliyet ideali fikrinin sadece topyekûn milli terbiye ile oluşabileceğini dile getirir. Bazı kimseler Kanad'ın bu yaklaşımını Nazi hayranlığı olarak değerlendirse de Kanad bu düşünceyi, hem

[43] Mahmut Tezcan, *''Halil Fikret Kanat- Eğitim Bilimleri Ve Eğitim Sosyolojisi",* (Hazırlayan: Cavit Kavcar), Halil Fikret Kanad Yaşamı, Eserleri ve Hizmetleri: 14 Aralık 2000-Ankara, TED Yayınları, Ankara 2002, s. 34.
[44] Halil Fikret Kanad*, "Milliyet İdeali ve Topyekûn Milli Terbiye",* s. 145-147.
[45] *A.g.e.,* s. 148.
[46] Çağatay Karadeniz, *''Halil Fikret Kanad'ın Düşüncesinde Milliyet İdeali"* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi s. 65.

Türk tarihine bakarak hem de Türkiye'nin içerisinde bulunduğu mevcut durum ve ihtiyaçlarına cevap olarak sunduğunu, düşüncelerinin yalnızca Atatürkçü dünya görüşünün bir yorumu olduğunu ifade etmiştir. Halil Fikret Kanad' a göre hiçbir Türk'ün başka bir milletten ideoloji ve iman satın almasına ihtiyacı yoktur. Eğitimin ilk amacı ideal oluşturmak, milli bir düşünceyi iman ve eylem haline dönüştük olmalıdır. Çünkü ideali olmayan tüm milletler mutsuz olmaya mahkûmdur.[47]

Türk eğitim sistemini kademe kademe irdeleyen Halil Fikret Kanad ilköğretimde büyük bir ilerleme kaydedildiğini ve cumhuriyetin kuruşuyla birlikte ilkokul sayılarının arttığını ifade etmiştir. Tevhidi Tedrisat Kanununun ardından Türk eğitim tarihinde yapılan en büyük yeniliğin 1936 programı olduğunu dile getirmiş ve bu yenilikle ilkokulların milli terbiyeye uygun bir biçimde düzenlendiğini ifade etmiştir. İlkokulda başarısızlığın ana sebeplerini öğretmen yetersizliği ve öğrenci çokluğu olarak açıklayan Halil Fikret Kanad var olan öğretmen okullarıyla bu açığın en az elli yıl gibi bir sürede kapanabileceğini belirtmektedir.[48]

Ortaöğretimde gerçekleşen yapılanmaların ise ilkokulda olduğu gibi istenilen düzeyde gerçekleşmediğini dile getiren Kanad, eğitimde ancak ilkokulda gerçekleştirilen düzenlemeler gibi ortaöğretimde de düzenlemeler gerçekleştirildiği takdirde başarı yakalanabileceğini savunmuş ve 3+3 (ortaokul+lise) eğitim sisteminin 7 yıla çıkarılmasını önermiştir.[49]

Yükseköğretim öğrencilerine milletin seçkinleri gözüyle bakan Kanad, bu öğrencilerin milli bir bilinçle yetiştirilmelerine çok önem vermiştir. Çünkü bu öğrenciler memleketin her yerine dağılarak memleket ve halk için hizmet etmektedir. Bu sebeple yükseköğretimde eğitim gören öğrencilerin ahlak ve karakterleri milli ruh ile donatılmalı ve sağlamlaştırılmalıdır.[50]

HALİL FİKRET KANAD'IN ÖĞRETMEN ANLAYIŞI

Halil Fikret Kanad'ın okul eğitiminde değindiği bir diğer konu ise öğretmenler ve öğretmen okullarıdır. Halil Fikret Kanad yaşadığı dönem içerisinde öğretmenlik mesleğinin hor görüldüğü ve kadro olmadığı gerekçesiyle idarenin, binlerce öğretmeni açıkta bıraktığını dile getirmiştir. O dönemde yüzlerce öğretmen, yaşatılan bu zorluklar sebebiyle öğretmenlik mesleğini bırakmış ve yine bu yaşanılanlardan etkilenen öğrenciler, öğretmenlikten uzak durmuşlardır. Halil Fikret Kanad kaliteli öğretmen ihtiyacına özellikle parmak basmış o dönemde gerçekleşen bu idari yanlışların öğretmenlik mesleğine verilen önemi, saygıyı öldürdüğünü ve bu durumun Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğini maddi ve manevi açıdan zarara uğratacağını ifade etmiştir.[51] Öğretmen okullarında yer alan tutum ve davranışların değişmesi gerektiğini gündeme getiren Kanad, kaliteli öğretmen yetiştirilmesi için bazı şartlar ortaya atmıştır. Bu şartlar:

- Öğretmen okullarında idareci ve öğretmenler uyumlu bir biçimde beraber çalışmalı, ideal ve amaç birliği ortaya koymalı ve yeni öğretim metotlarını uygulayarak eğitimin ilkeleri üzerinde durmalılardır.
- Öğrenci sayıları azaltılmalı.

[47] Mahmut Tezcan, *''Halil Fikret Kanat- Eğitim Bilimleri Ve Eğitim Sosyolojisi''*, s. 32.
[48] Ramazan İnce *''Halil Fikret Kanad'ın Hayatı, Eserleri ve Eğitim Anlayışı''*, s. 105.
[49] *A.g.m.,* s. 105.
[50] *A.g.m.*, s. 105.
[51] Halil Fikret Kanad, *''Terbiye Sosyolojisi'',* s. XX- XXI.

- Kaliteli öğretmen yetiştirilmesindeki bir diğer ana husus ise öğretmen adaylarına ahlaki ve sosyal özellikler kazandırılmalı ve meslek derslerine önem verilmelidir.[52]

Öğretmen okullarında yapılan bir diğer hata ise pedagoji dersi yerine eğitim psikolojisi, eğitim sosyolojisi ve psikoloji derslerinin okutulmasıdır. Halil Fikret Kanad alınan derslerin hiç birinin amacının çocuk yetiştirmek olmadığını, bu derslerin sadece pedagojiye yardımcı olan araçlar olduğunu dile getirmiştir. Başarılı bir öğretmen ve başarılı bir çocuk için öğretmenlere pedagoji ve pedagoji tarihi derslerinin verilemesi gerektiğini ifade etmiştir.[53] Öğretmen yetiştirmede olması gereken modeli ortaya koyan Halil Fikret Kanad ancak bu şekilde kaliteli öğretmenlerin yetişeceğini ve milli idealin bu öğretmenler vasıtasıyla gençlere aşılanabileceğini ifade etmektedir.

Halil Fikret Kanad öğretmenlere çok büyük ehemmiyet vermiş, öğretmenler ve onların özellikleri ile ilgili görüşlerini 24 Mart 1935 yılında Kurum Gazetesinde yayınlanan *'' Yarının Muallimleri Nasıl Yetiştirilmeli?''* yazısında ifade etmiştir. Kanad bu yazısında eski öğretmen okullarının işlevini yitirdiğini ve yeni dönemin talep ve ihtiyaçlarına uygun yeni öğretmen okulları açılması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak bu şekilde %80 'i köylü olan bir milletin yükselebileceğini dile getirmiştir.[54] Kanad'a göre bu milletin kökleri köylerdedir ve oraya yönelinmelidir. Hail Fikret Kanad'a göre öğretmenler köylere erişebilecek, köylülerle temasta bulunup onlara tesir edebilecek kimselerdir. Bu sebeple bu okullardan yetişecek öğretmenler köylere dağılmalı, terakki ve yapıcı bir şuurla hareket ederek köylülerle temasta bulunmalı ve onları hayata kazandırmalı, yarının bilincine eriştirmelidir.[55] Bunların gerçekleşebilmesi için öğretmenlerin hayata atılması gerektiğini söyleyen Kanad, köy öğretmenlerinin sahip olması gereken nitelikleri şu şekilde sıralamaktadır:

- Öğretmen demokratik idealist ruhlu bir milliyetçi olmalıdır. Köyü ve köylüyü derinden sevmeli ve bir ışık gibi parlamalı ki kendini köylüye sevdirebilmeli ve tesir edebilmelidir.
- Öğretmen ahlaklı, temiz ve mütevazı olmalıdır.
- Öğretmen pratik ve becerikli olmalı el işlerini bilmeli, ziraat, duvarcılık, marangozluk demircilik gibi zanaatlara hâkim olmalıdır.
- Öğretmen, küçük sağlık problemleri hakkında bilgi sahibi olmalı ve bu bilgileri köylüye tatbik edebilmelidir.[56]

Köyde görev yapan öğretmenler köylünün ihtiyaçlarına cevap olabilmelidir. Bildiklerini köylüye aktarmalı ve köylünün mutlu olmaları sağlanmalıdır. Köyün kalkındırılmasında en büyük görevin öğretmene ait olduğunu dile getiren Kanad, bu öğretmenlerin en iyi şekilde yetiştirilmeleri gerektiğini ve bu öğretmenlerinde yeni öğretmen okullarından çıkacağını açıklar. Bu okulda verilecek eğitim sadece bilgiden ibaret olmayıp hayatın unsurları ile bir araya getirilmelidir. Bu okulda hem teori hem de pratik, uygulamalı dersler verilmelidir. Derslerin ağırlık merkezini tarih, yurt bilgisi, coğrafya, psikoloji, Türkçe ve eğitim dersleri oluşturmalı, uygulamalı derslerde müzik, beden eğitimi ve el işi dersleri verilmelidir. Okul zamanı dışında öğrenciler ziraat, marangozluk, duvarcılık gibi yapıcı işlerle meşgul edilmelidir. Son sınıfa gelmiş öğrenciler köylerde bildiklerini bir plan dâhilinde uygulamalı, köyde bir kooperatif açılarak derslere ve köylere katkı sağlanmalıdır. Öğretmen okulunda biri idari diğeri eğitim

[52] *A.g.e.,* s. XXI- XXII.
[53] *A.g.e.,* s. XXIII-XXVI.
[54] Halil Fikret Kanad, *''Milliyet ideali Ve Topyekûn Milli Terbiye''* s. 159.
[55] *A.g.e.,* s.159-160.
[56] *A.g.e.,* s.160-161.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

işleriyle ilgilenecek iki müdür olmalıdır. Biri maddi meselelerle ilgilenmeli, diğeri manevi; ikisi birbirinin işine karışmamalıdır.[57]

Halil Fikret Kanad'ın öğretmen okulunda olması gereken fiziki özellikleri ise şu şekilde sıralamaktadır:

- Öğretmen okulları şehirden uzak doğa içerisinde olmalıdır.
- Öğretmen okulları ziraata uygun geniş arazilere sahip olmalıdır.
- Okul binaları abartısız ve ihtiyaca uygun olmalıdır.
- Öğretmen okullarının yanında tatbikat okulları bulunmalıdır.
- Öğretmen okullarının etrafında tatbik için köylerin olması oldukça faydalıdır.
- Öğretmen Okullarının eğitim süresi en az 6 yıl olmalıdır.[58]

Halil Fikret Kanad bu okullardan mezun olan öğretmenlere tahsis edilmiş bir ev ve bahçe verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu sayede rahata eren öğretmenler, köye aidiyetlik duygusuyla yaklaşır ve köye mutlu bir yaşam getirir.[59]

Halil Fikret Kanad'ın ana hatlarını çizdiği yeni öğretmen okulu ve bu okuldan yetişen öğretmenler ile amacı; toplumun büyük bir çoğunluğunu oluşturan köylü halkında milli bilinç uyandırılmasıdır. Çünkü 20. Asırda ancak böyle bir fikirle devamı ve seri şekilde köylerde canlılık sağlanır ve toplumda değişim gerçekleşir.[60]

SONUÇ

Bu çalışma Türk eğitim tarihi içerinde Cumhuriyet döneminde yer alan çalışmaları ve eserleriyle Türk milletinin yükselmesini kendine dava edinen Halil Fikret Kanad'ı ele almaktadır. Çalışmanın esas amacı; Kanad'ın eğitim anlayışını açığa çıkarmak olup, onun düşüncelerini daha iyi anlayabilmek açısından hem hayatına hem de eserlerinin içeriğine küçük çapta yer verilmiştir. Eğitim bilimleri alanında ilk doktor unvanını alan Halil Fikret Kanad, Türk milletinin kalkınmasında pedagojiye büyük önem vermiş ve Gazi Orta Öğretmen Okulu, şimdi ki adıyla Gazi Üniversitesinde pedagoji bölümünü kurdurmuş ve 20 yıl bu bölümün başkanlığını yapmıştır. Eğitim anlayışını milliyet ideali üzerinden inşa eden Halil Fikret Kanad, dönemini ve Türk tarihini iyi analiz etmiş bir eğitimcimizdir. Türk milletinin verdiği istiklal mücadelesiyle kendi kaderini yeniden yazdığına dikkat çeken Halil Fikret Kanad, milliyetçilik ideolojisinin Türk milletinin şahlanmasında kurtuluş anahtarı olduğunu savunmuş ve milliyet ideali fikrini, milliyetçilik olgusuna dayandırmıştır. Halil Fikret Kanad milliyet idealini, bireylerin irade ve duygularını ortak, tek bir ideale bağlaması olarak tanımlamış ve memleketin ancak bu idealle yükselebileceğini savunmuştur.

Eğitim anlayışında bütüncül bir yaklaşım sergileyen Halil Fikret Kanad, eğitimle birlikte Cumhuriyet'in ihtiyacı olan yeni insan tipini ortaya koymaya çalışmıştır. Eğitimde ahlaklı bireyler yetiştirmeye öncelik veren Halil Fikret Kanad, bunu sağlayacak olanların öğretmen ve aileler olduğunu savunmuş ve kaliteli öğretmen yetiştirilmesi için büyük çaba sarf etmiştir. Eğitimde pedagoji ve pedagoji tarihine büyük önem Kanad, pedagojiyle birlikte öğretmenleri pratik öğretmen olmaktan çıkarıp, düşünür öğretmen olmalarını amaçlamıştır. Bu düşünür

[57] *A.g.e.*, s. 169.
[58] *A.g.e.,* s. 166-167.
[59] A.g.e., s. 1
[60] *A.g.e.,* s. 170.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

öğretmenlerle köylere ulaşmayı amaçlayan Kanad, topyekûn terbiye ile milleti köylü olan memleketi uyandırmayı kendine dava edinmiştir.

Halil Fikret Kanad'ın düşünce anlayışına baktığımızda; dönemini iyi tahlil ettiğini, dönemin problemlerine doğru eleştirilerde bulunduğunu ve realist bir yaklaşım sergilediğini görmekteyiz. Milletin kurtuluş felsefesi olarak sunduğu eğitim anlayışı, sadece o dönemin problemlerine cevap olarak değerlendirilmemeli ve günümüz eğitim sistemi üzerinde de uygulanmalıdır. 21. yüzyıl Türk eğitim sistemine baktığımızda, maalesef Halil Fikret Kanad'ın uğruna savaş verdiği düşüncelerin uygulanmadığını görmekteyiz. Öne sürdüğü düşünceleriyle günümüz Türkiye'sinin pedagoji problemlerine ışık olabilecek kuvvette olan Halil Fikret Kanad, sadece kendi döneminin düşünürü olmakla değerlendirilmemeli ve eğitim sistemimizin yeniden yapılandırılması için ışık olarak görülmeli ve tekrar tekrar okunmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Y. (2016). Türk Eğitim Tarihi. *29. Baskı. Ankara; Pegem Akademi,* s.1- 529.
- BİNBAŞIOĞLU, C. (1982). Eğitim Düşüncesi Tarihi, *Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi,* S. 1-181.
- BURGER, E. (1947). İş Pedagojisi, (Çeviren: Halil Fikret Kanad) *2.Baskı, Balıkesir: TÜRKDİLİ BASIMEVİ,* S.1-224.
- CİCİOĞLU, H. (1987). ''Halil Fikret Kanad'', (Editör: H. Cırıtlı ve B. Sorguç) Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri, *Ankara: UNESCO TÜRKİYE MİLLİ KOMİSYONU,* S.1-640.
- ÇETİN, T. ORUÇ, Ş. ve TOKCAN, H. (2006). Halil Fikret Kanad'ın Coğrafya Eğitimi Üzerine Bir Eseri: Coğrafyanın tedris Usulü, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 3, S.1-16
- GÜLBAHAR**,** G. (2004). Birey, Toplum Ve Öğretmen, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi,* sayı:1, s.223-236.
- KANAD, H.F. (1963). Pedagoji Tarihi I, *4.Baskı, Ankara: Milli Eğitim Basımev*i, S.1-517.
- KANAD, H.F. (1942). Milliyet İdeali ve Topyekûn Milli Terbiye*, Ankara: Çankaya Matbaası,* S. 1-230.
- KANAD, H.F. (1934) Muasır Terbiye Ülküleri ve Terbiyede Yenilikler, *İstanbul: Marifet Matbaası,* S:1-91.
- KANAD, H.F. (1976). Ailede Çocuk Terbiyesi, *İstanbul: Milli Eğitim Basımevi*, S.1-173.
- KANAD, H.F. (1958). Terbiye Sosyolojisi, *Ankara: Yeni Matbaa,* S.1- 164.
- KARADENİZ, Ç. (2011).Halil Fikret Kanad'ın Düşüncesinde Milliyet İdeali, *Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi,* S. 1- 113.
- KERSCHENSTEİNER, G. (1954). Karakter kavramı ve Terbiyesi, (Çeviren: Halil Fikret Kanad), *Ankara: Örnek Matbaası,* S.1-177.
- İNCE, R. (2010). Halil Fikret Kanad'ı, Eserleri ve Eğitim Anlayışı, *Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi,* S.1-141.
- T.E.D. (2002). Halil Fikret Kanad Yaşamı ve Hizmetleri (Hazırlayan: Cahit Kavcar). *Ankara: TED Yayınları*. S.1-89.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

OKUL MÜDÜRLERİNİN İLETİŞİM BECERİLERİNİN ÖĞRETMENLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE DAİR ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

İlker GEDİK

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,

gedikilker@gmail.com, ORCID No: 0009-0000-7514-7902

Prof. Dr. Ali TAŞ

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,

atas@fsm.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-3344-3911

ÖZET

İletişim, günlük yaşamın her alanında gereksinim duyulan ve insan ilişkilerinde köprü görevi gören bir unsurdur. Okul müdürlerinin öğretmenlerle iletişimi, öğretmenleri hem günlük yaşamlarında hem mesleki çalışmalarında etkilemektedir. Bu etkilerin olumlu sonuçlar vermesi okul müdürlerinin iletişim becerilerine sahip olması ile yakından ilgilidir. Bu çalışmanın amacı, resmi ilkokullarda görev yapan okul müdürlerinin iletişim becerilerinin öğretmenler üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışmada nitel veri desenlerinden durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada 2023-2024 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Kağıthane ilçesinde ilkokullarda görev yapan 20 öğretmenin görüşlerinden faydalanılmıştır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen verilerden içerik analizi ile kod, kategori ve temalar oluşturulmuştur. Çalışma sonucunda 7 kategori, kategorilerden 4 tema oluşturulmuştur. Bu temalar; iletişimin motivasyona etkisi, sözlü iletişimin desteklenmesi, sözsüz iletişimin ihtiyaç alanları teması, iletişim zorluğu temasıdır. Bu çalışmadan elde edilen bulgular; okul müdürlerinin iletişim becerilerinin öğretmenlerin motivasyonlarına olumlu yansıdığı, iş performanslarını arttırdığı ve olumlu mesleki yaşantı sağladığı; okul müdürlerinin sözlü iletişimlerini sözsüz iletişim unsurlarıyla (jest, mimik, beden dili) destekledikleri ve bu durumun iletişimlerini zenginleştirdiği; okul müdürlerinin sözsüz iletişimlerini öğretmenlerin görevlerini hiç yapmadığı ya da eksik yaptığı durumlarda daha çok kullandığı; öğretmenlerin okul müdürleri ile iletişim kurmakta zorluk yaşamadıkları ve okul müdürlerinin kullandığı iletişim türleri arasında bir çelişki görmedikleri olarak görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Okul müdürü, öğretmen, iletişim, iletişim becerisi.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

GİRİŞ

Teknolojinin gelişmesi ve teknolojiye bağlı olarak elektronik iletişim araçlarının üretilmesi ile dünya sınırlarını aşan, uzaya ulaşan ağlar kullanılmaya başlanmıştır. İletişim çağında iletişim ile ilgili yapılan araştırmaların yoğun olarak yapılması iletişim ile ilgili sorunların olduğunun bir göstergesidir. İnsanın yaşamının başlangıcından itibaren kendisini toplum içerisinde ilişkiler ağı içerisinde iletişim halinde bulur. İletişim mesaj alışverişi olduğu gibi iktidar kaynağıdır. Toplumsal hayatın vazgeçilmezi olan iletişimin tarihi serüveni, bireyler arasındaki temel farklılıklara rağmen insanlığın tarihi kadar eskidir (Karaca, 2016). İnsan hem kendisiyle hem de çevresiyle sürekli iletişimde olmuş ve bu iletişim yaşamı boyunca devam etmiştir.

Toplumsal bir varlık olan insan çevresiyle sürekli iletişim halindedir. İnsanlar gün içinde iletişimin farklı boyutlarını deneyimlemektedirler. Gerek insanın kendi iç konuşmaları gerekse diğer insanlarla kurduğu etkileşimler aslında iletişimin bir parçasıdır. İletişim; duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her yolla başkalarına aktarılmasıdır. Başka deyişle iletişimin amacı, anlamak ve anlaşılmaktır (Tuna, 2012).

İnsanlar farklı iletişim araçlarıyla günlük hayatlarını devam ettirirler. Nicholas C. Burbules'a göre; "Bizi insan yaptığını düşündüğümüz sosyal etkinliklerimiz, dilimiz, akıl yürütmemiz ve ahlakımız gibi birçok uygulama, bizim çevremizle yaptığımız iletişimin doğal bir sonucudur" (Hoy ve Miskel, 2020).

İnsan, iletişim becerisini kullanarak yalnız diğer insanlarla değil toplumun temel yapı taşlarını oluşturan kurum ve örgütlerle ilişki kurar. Bu süreçlerin sağlıklı yürütülmesi için iletişim vazgeçilmez unsurdur. Birden fazla kişinin fikirleri, tutumları ve bilgileri ortak bir anlayışa dayanarak aralarında paylaşması iletişimi oluşturur. İletişimin hem bireysel hem de sosyal bir ihtiyaç olduğu görülmektedir. İnsan sadece diğer insanlarla değil içinde bulunduğu toplumun temel yapı taşları olan diğer kurum ve örgütlerle olan ilişkisini iletişim becerisiyle kurar. İletişim olmadan bu süreçler sağlıklı bir şekilde yürütülmez (Ada, Çelik, Küçükali ve Manafzadehtabriz, 2015).

İletişim irade dışı ve uyulması zorunlu faaliyetler içerir. Bireysel, grup, örgüt yaşamı ve toplumlar için iletişim gereklidir. Bireyi kabullenme, etkin bir şekilde dinleme ve empati kurma etkili iletişimin temel unsurlarıdır. Kişilerarasında iletişim başarısının sağlanması, iletişimi gerçekleştirecek kişilerin etkili iletişim becerilerine sahip olmalarını gerektirmektedir. Kişilerarası ilişkilerde olduğu gibi meslek ilişkilerde de iletişimin istenen şekilde sağlanması iletişim başarısı ve etkili iletişim becerileri ile mümkün olmaktadır.

Okul işlevi gereği ilişkiler ve iletişim yumağıdır. Okulun temel unsurları olan yönetici, öğretmen, öğrenci, veli ve okulda eğitime yardımcı olan diğer görevliler sürekli bir etkileşim ve iletişim halindedir. Bu öğeler okulda formal olduğu kadar informal yollardan da bir iletişim içindedirler (Hoşgörür, 2012). Okul müdürlerinin iletişim araçlarını yeteri kadar kullanamaması, iletişim araçlarını okul kültürüne uygun kullanamaması okul içerisinde iletişim sıkıntılarına ve belirlenen amaçlardan uzaklaşmaya neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

okullarda okul müdürlerinin iletişim becerileri ile ilgili öğretmen algıları önem kazanmaktadır (Çubukçu ve Döndar, 2003).

Problem Durumu

Araştırmanın problemini ilkokullarda görev yapan okul müdürlerinin iletişim becerilerinin öğretmenler üzerindeki etkisinin belirlenmesi oluşturmaktadır. Bu temel amaca dayalı olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Alt Problemler

1. Okul müdürlerinin sözlü iletişim becerilerinin öğretmenler üzerindeki etkilerine yönelik öğretmen görüşleri nedir?
2. Okul müdürlerinin sözlü iletişimlerini desteklemek için sözsüz iletişim becerilerini kullanma sıklığı nedir?
3. Okul müdürlerinin sözsüz iletişim becerileri ile ilgili öğretmenlerin beklentileri nedir?
4. Öğretmenlerin yöneticileriyle yaşadıkları iletişim engellerine ilişkin görüşleri nelerdir?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ilkokullarda görev yapan okul müdürlerinin iletişim becerilerinin öğretmenler üzerindeki etkisini incelemektir.

Çalışmanın Önemi

İletişim, insanların birbiri ile kurdukları ilişkinin çerçevesini, kalitesini ve niteliğini şekillendirir. Bu nedenle okul müdürlerinin, okulun hedeflerine ulaşmak için iletişimi çok iyi kullanmaları büyük önem taşır. Okulların ana unsuru insan ve okuldaki en stratejik konuma sahip olan öğretmen olduğundan okul müdürlerinin tüm faaliyetlerinde ve öğretmenlerle ilişkilerinde iletişim tarzlarına dikkat etmeleri ve iyi bir iletişim becerisine sahip olmaları gerekmektedir. Okulun belirlenen amaçlara ulaşmasında ilk başta sorumlu olan okul müdürlerinin insan kaynaklarını en iyi şekilde kullanmaları gereklidir. Okul müdürleri, insan kaynaklarını etkin olarak kullanabilmek için öncelikle iletişim becerilerine sahip olmalı, öğretmen, öğrenci, veli ve diğer personel ile iyi bir iletişim sağlayabilmeli ve bu iletişimi de sürdürebilmelidir.

Bu çalışma, okul müdürlerinin iletişim becerilerine ilişkin durumların ortaya konulmasında, okul müdürleri tarafından kullanılan sözlü ve sözsüz iletişim becerilerinin öğretmenlerle ile ilişkilerinin kalitesinin arttırılmasında faydalı olacağı düşünülmektedir. Literatüre de bakıldığında iletişim becerilerinin eğitim kurumlarında tüm paydaşları etkilemesi nedeniyle okul müdürlerini yakından ilgilendirdiği, onların bilgi ve tecrübeleriyle iletişim becerilerinin kullanılarak eğitim kurumlarının sağlıklı yönetilmesi ve öğretmenlerin motivasyonlarının yükseltilmesi unsurları bu araştırmayı değerli kılmaktadır.

Bu araştırmada, öğretmenlerin "Okul müdürlerinin iletişim becerilerinin öğretmenler üzerindeki etkisinin incelenmesi"ne ilişkin görüşme formunu içtenlikle yanıtladıkları varsayılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bu araştırma 2023-2024 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Kağıthane ilçesinde resmi ilkokullarda görev yapan 20 öğretmen ile sınırlıdır.

Okul Müdürü: 2023-2024 yılında İstanbul ili Kağıthane ilçesinde bulunan resmi ilkokullarda görev yapan okul müdürleridir.

Öğretmen: 2023-2024 yılında İstanbul ili Kağıthane ilçesinde bulunan resmi ilkokullarda görev yapan öğretmenlerdir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmaya yönelik ilgili kavramlar kuramsal olarak açıklanmıştır.

İnsanları diğer canlı varlıklardan farklı kılan, onların diğer varlıklardan üstün olmasını sağlayan iletişimde gösterdikleri başarıdır. Bireyler çevrelerini genişletebilmek için iletişime ihtiyaç duyarlar (Aziz ve Dicle, 2024). İletişim iki kişi arasında kurulabileceği gibi, bir grupla kişi arasında, gruplar arasında kişisel ya da kitlesel, yüz yüze ya da uzaktan, biçimsel ya da doğal olarak farklı türlerde gerçekleşebilir (Açıkgöz, 1994).

İngilizce'de "communicaton" olarak geçen iletişim, Latince bir kelime olan ve benzeyenlerin oluşturduğu topluluk anlamına gelen "communis" kelimesinden türetilmiştir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise, duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması; bildirişim, haberleşme, komünikasyon olarak geçmektedir (TDK, 2020).

Psikoloji, sosyoloji, dil bilim, yönetim bilimleri, sosyal bilimler, sibernetik ve birçok disiplinin konusu olan iletişim kavramını tanımlamak ve ortak bir tanım yapmak mümkün değildir. İkinci Dünya Savaşında insanları kandırma ve etkileme amacıyla yapılan kitle iletişim çalışmaları iletişimle ilgili ilk çalışmalar olarak bilinir. Bir davranışın, bir fikrin, bir hissiyatın kişiler arasında aktarımını ortaya koyan doğrusal iletişim anlayışından, etkileşim, ortaklık ve paylaşma gibi süreçleri vurgulayan iletişim modellerine doğru gelişim göstermesi iletişim sürecinde iletim yönünün vurgulanmasıyla ortaya konmuştur (Kaya, 2019).

Myers ve Myers (1982) iletişimle, insanların iletişimle anlam oluşturdukları ve sembol alışverişi yoluyla etraflarında ne olup bittiği konusunda beklenti içinde oldukları, iletişimlerinin sonucunda karşıdan etkileşim beklediklerini ileri sürmektedirler. İnsanlar, anlamları oluştururken, deneyimlerini anlatmak ve ortak bir sembol sistemi veya bir dil oluşturmak amacıyla sembolleri kullanırlar. Okullarda her gün bireyler sözlü ve sözlü olmayan farklı biçimleri kullanarak sembol alışverişi yaparlar (Hoy ve Miskel, 2020).

İletişim süreci devamlıdır ve sekiz aşama içerir. Bu aşamalar fikir geliştirme, şifreleme, iletme, alma, deşifre, harekete geçme, kullanma ve geri bildirimdir. Sözsüz iletişim sözlü mesajları daha etkili anlamak için beden dilini, sesli ipuçlarını, zaman kullanımını ve mekana ait ilişkileri şifrelemeyi ve deşifre etmeyi içerir (Lunenburg ve Ornstein, 2013).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

İletişim alanındaki temel gruplandırmalardan ilki, iletişimin hangi yollarla nasıl yapıldığı ile ilgilidir. Her toplum kendine özgü bir dile sahiptir; bu dili gerektiğinde sözlü, yazılı ve beden dili olarak kullanabilir. Toplum içerisinde birey ve bireylerin toplumsallaşma yoluyla oluşturdukları sosyal birimler iletişim amacıyla bu dili söz veya yazı olarak kullanırlar (Aziz ve Dicle,2024).

Barry ve Crant (2000), sözlü iletişimin zengin bilgi birikimini sağlayacak en yüksek kapasiteye ve potansiyele sahip olduğunu belirtmiştir. Sözlü iletişim ile sözlü ve görsel işaretlere anında geribildirim yapılması kolaylaşır. Telefonla yapılan konuşmalarda sözlü geribildirim daha hızlı olmasına rağmen iletişim görsel işaretlerin olmamasından dolayı yüz yüze yapılan iletişime göre daha az zengindir (Hoy ve Miskel,2020).

Sözlü iletişimin temelinde, bireyin dilinden çıkan ifadelerin karşılıklı olarak etkileşiminin gerçekleşmesi yatmaktadır. Bireylerin sözlerinin ifade ettiği çağrışımlarda ses tonunun belirleyici bir özelliği vardır. Bireylerin ifade etmek istediklerini hangi kelimeler ile söylediklerinin yanında hangi şekilde ifade ettikleri de sözlü iletişimde önem kazanmaktadır (Dökmen, 2008). Farklı bir ifadeyle, dile getirilen söylemler kadar etkileşimde bulunan bireylerde bu söylemlerin hangi anlamı ifade ettiği belirleyici olmaktadır. Sözlü iletişime, toplantılarda yapılan konuşmalar, yüz yüze yapılan konuşmalar, kurslar ve telefon görüşmeleri örnek gösterilebilir (Tutar, 2009).

Sözlü iletişim davranışları, duyguları, inanç ve tutumları değiştirmede etkili bir iletişim aracıdır. Sözlü iletişimde konuşma yapan birey kendisini etkileşimde bulunduğu kişinin yerine koymalı ve o bireyin tepkilerini tahmin ederek konuşmalıdır. Sözlü iletişimdeki en hassas nokta, karşısındakini dinlemeyi bilmektir. Bu olmadığı sürece, iletişim tek yönlü iletişime dönüşür (Kaya, 1996).

Beden dili ile iletişim ya da sözsüz iletişim, jest ve mimiklerle yapılan, en az sözlü iletişim kadar güçlü olan ve sözlü iletişimi güçlendirmek içi kullanılan iletişim türüdür. Sesin tonu iletilmek istenen mesaja farklı anlamlar yükleyebilir. Konuşulan diller ve dillerin kullanım şekli, ses tonları, içinde bulunulan ruhsal durum bireyler arası iletişimde dile getirmek istenen mesajlara ilişkin kilit bir rol oynar. Sözsüz iletişimde, kişinin göz hareketleri, duruşu, yüz ifadesi sesin özelliklerini içerir.

Harris (1993), birçok duygunun yüz ifadeleriyle iletildiğini belirtmiş, eğitim almasalar bile gözlem yapanların, bireylerin sadece yüz ifadelerine bakarak heyecanlı mı, korkmuş mu, kızgın mı olduklarını anlayabildiklerini ifade etmiştir. Göz göze temas ise, insanların söz olmadan iletişim kurmalarının en güçlü yoludur. Dürüstlük ve güvenilirliğin de göstergesi de sayılır. (Hoy ve Miskel, 2020).

Sözsüz iletişimde önemli olan, bireyin mesajının içeriğinden çok bu mesajın nasıl ifade edildiğidir. El ve kol hareketleri, göz teması ve hareketleri, sözcüklerin vurgulanışı, mekân ve elbiseler vb. mesajını iletiminde yardımcı olur (Yavuz, 2014). Alıcının mesajının doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için, mesajın içeriğiyle yetinmemek, kaynak kişinin jest ve mimiklerine, ses tonuna, yüzünün aldığı şekle ve duruşuna da dikkat etmek gerekir (Cüceloğlu, 2011).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Beden dili, ses çeşitliliği, dış görünüm, yüz ifadeleri, ses çeşitliliği, giyim, temas, çevre özellikleri, mesafe, mekan ve iletişim sürecindeki zaman yönetimi sözsüz iletişimde mesaj göndermek için kullanılan en önemli faktörlerdir (Yaşar Akbaş, 2018). Erdoğan'a göre (2021), bu faktörlerin yanında sözsüz iletişimin; duygusal işlevi, düzenleme işlevi, pekiştirme işlevi, sözü tamamlama işlevi, dikkat çekme işlevi, sözün yerini alma işlevi, resmetme işlevi, yadsıma işlevi, vurgulama ve farklılaştırma işlevi, güç ve statü işlevi ve kimlik tanımlama işlevi gibi farklı işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevler dikkate alındığında sözsüz iletişimin bazı özelliklerinden şu şekilde bahsedilebilir:

• Duyguları alıcıya geçirmede etkilidir.

• Sözlü iletişime göre sözsüz iletişimde yalan söylemek daha zordur.

• Kullanılabilecek kanal çeşitliliği vardır.

• İsteğimiz dışında gelişebilmektedir.

• Kültürün baskın etkisi altındadır.

• Sözsüz iletişimden kaçınmak imkânsızdır.

• Kişiler üzerindeki ilk fikrin oluşmasında etkilidir (Gül, 2007 akt. Durak, 2021).

Schein (1978) örgütü, iş ve işlev bölüm yaparak, bir otorite hiyerarşisi içerisinde, ortak bir amacı gerçekleştirmek için biraraya gelmiş insanların faaliyetlerinin koordinasyonu olarak tanımlamaktadır (Dökmen, 2008). Örgütsel iletişim en genel anlamıyla, örgütün işleyişini sağlamak ve örgütün amaçlarını gerçekleştirmek; örgütü meydana getiren farklı bölüm ve öğeler ile örgüt ve çevresi arasında sürekli bilgi alışverişi ve birimler arasında gerekli ilişkilerin kurulmasına imkan sağlayan bir iletişim sürecidir. Örgütsel iletişimin kapsamı içerisinde içsel, kişilerarası, grup içi ve gruplar arası, kamusal, kitlesel iletişim hatta örgütün, kurum ve kuruluşun çalışma alanlarına bağlı olarak kültürlerarası ve uluslararası iletişim de girer (Aziz ve Dicle, 2024). Örgütsel iletişimi birlikte yapılan ve etkileşim içeren bir süreç olarak da tanımlamak mümkündür.

Myers ve Myers (1982), okul gibi örgütlerde iletişimin üretim ve düzenleme, yenilik, sosyalleşme ve sürdürülebilirlik gibi amaçlara hizmet ettiğini belirtmiştir. Okullarda belirlenen hedeflere ulaşmak için bireylerin eyleme geçmesine ihtiyaç duyulmaktadır. İletişim yoluyla hedefe yönelik davranışlar ortaya çıkarılır. İletilen mesajın netliği ve anlaşılırlığı ne kadar iyiyse okulun yönetici, öğretmen, öğrenci gibi paydaşlarının faaliyetlerinin de hedefe yönelik ulaşmadaki başarısı artar. Burada alınması gereken temel inisiyatif, okulun belirlenen hedefleri ve hedeflere ulaşmadaki stratejileri için yoğun bir diyaloğun kullanılmasıdır. Hedeflere ulaşmadaki başarı, hedeflere ulaşmada kullanılan stratejilerin uygulanmasında kullanılan iletişimin okul örgütü içerisinde ne kadar etkili bir şekilde başlatıldığı ve sürdürüldüğüyle ilgilidir (Hoy ve Miskel, 2020).

Okulda iletişimin başlangıcını oluşturan okul müdürleri zamanlarının çoğunu iletişim içerisinde geçirirler. Gerçekleştirilen iletişimin anlaşılır olması iletişimin niteliğini arttıran bir unsurdur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

İletişim, kişiler arası, kuramsal ve yönetimsel süreçleri ve okul örgütünün yapısının temelini oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, etkili bir yönetici için iletişim becerileri önemli bir araçtır. İyi bir eğitim yöneticisi karşılaştıkları sorunlara iyi bir iletişim ile çözüm sağlayabilir (Kocabaş, 2021). Okul müdürlerinin bireyler ve gruplar arasında etkili bir iletişim kurmaları, okul kültürüne ve belirlenen hedeflere uygun bir şekilde girişebilecekleri her eyleme, paydaşların da katılım göstererek ulaşılmasının sağlanmasını, bireylerin bir amaç etrafında toplanmasını ve kendilerine özgü bir kültür oluşturmalarını sağlar (Yeşilmen, 2016).

Bursalıoğlu (2002), eğitim yöneticilerinin izlemesi gereken iletişim stratejisi ve ilkelerini şöyle özetlemektedir:

- Girişimi başkalarından önce ele almak,
- İletişime yapıcı görüşlerle başlamak,
- Çevresindekilerin katılma ve iş birliğini sağlamak,
- Çevredeki liderleri de çalışmalara katılmak,
- Katılanları güdülemek,
- Başarılan işleri ortaya koymak,
- Gerekseme ile doyum arasında denge kurmak,
- Söylentilere gerçeklerle engel olmak,
- İletişim engellerini bilmek ve değerlendirmek,
- Başkalarının fikirlerine saygı göstermek,
- Önemli haberleri yinelemek,
- Her iletişim aracından yararlanmak,
- Destek ve karşıt güçleri tanımak,
- İletişimi aralıksız sürdürmek.

Okul müdürlerinin öğretmenlerle iletişimi, öğretmenleri hem günlük yaşamlarında hem mesleki çalışmalarında etkilemektedir. Bu etkilerin olumlu sonuçlar vermesi okul müdürlerinin iletişim becerilerine sahip olması ile yakından ilgilidir. Bu çalışmanın amacı, resmi ilkokullarda görev yapan okul müdürlerinin iletişim becerilerinin öğretmenler üzerindeki etkisini incelemektir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli/Deseni

Araştırmanın modeli nitel olup, yöntemi ise durum çalışmasıdır. Sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda kullanılan bir araştırma yöntemi olan durum çalışmasının en genel tanımı Yin (1984) tarafından şöyle yapılmaktadır; durum çalışması, güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çevresi içinde çalışan, olgu ve içinde bulunduğu çevre arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan, bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Okul müdürlerinin iletişim becerilerinin öğretmenler üzerindeki etkilerini açıklamak için durum çalışması tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırmanın çalışma grubunu, 2023-2024 eğitim öğretim yılında İstanbul ili Kağıthane ilçesinde görev yapan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı toplam 28 resmi ilkokul arasından seçilen ve farklı ilkokullarda görev yapan 20 öğretmen oluşturmuştur. Araştırmanın katılımcıları gönüllülük esasına göre belirlenmiştir.

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örneklemenin kolay ulaşılabilir durum örneklemesiyle belirlenmiştir. Amaçlı örneklem zengin bilgiyi içeren durumların, olayların, nesnelerin derinlemesine çalışılmasına imkan tanıyan bir tercih yöntemidir. Ayrıca amaçlı örneklemde araştırmacı, evreni temsil ettiğini, evrenin tipik bir örneği olduğunu düşündüğü bir alt grubu örneklem olarak seçer (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırma ilkokul öğretmenlerinin görüşleri doğrultusundan hazırlandığı için çalışma grubu ilkokul öğretmenleri arasından seçilmiştir. Özellikle ilkokul öğretmenleriyle görüşme yapılmak istenmesinin nedeni ilköğretimin ikinci kademesinde öğretmenlere yönelik araştırmalar varken ilköğretimin ilk kademesinde öğretmenlere yönelik araştırmaların az olduğudur. Bu araştırmada katılımcılara ait bilgiler kendi isimleriyle değil rumuz kodlarıyla yer almaktadır. Aşağıda çizelge 1'de öğretmenlere ait demografik bilgilere yer verilmiştir.

Çizelge 1. Öğretmenlere Ait Demografik Bilgiler

Rumuz	Cinsiyet	Hizmet Yılı	Eğitim Düzeyi	Okul Müdürü ile Çalışılan Süre
Ö1	Kadın	16 ve üstü	Lisans	3-4 yıl
Ö2	Kadın	16 ve üstü	Lisans	3-4 yıl
Ö3	Kadın	16 ve üstü	Lisans	3-4 yıl
Ö4	Erkek	11-15	Lisans	3-4 yıl
Ö5	Kadın	6-10	Lisans	3-4 yıl
Ö6	Kadın	16 ve üstü	Lisans	3-4 yıl
Ö7	Kadın	11-15	Lisans	5 yıl ve üzeri
Ö8	Kadın	11-15	Lisans	3-4 yıl
Ö9	Kadın	16 ve üstü	Lisans	3-4 yıl
Ö10	Kadın	6-10	Lisansüstü	1-2 yıl
Ö11	Erkek	16 ve üstü	Lisans	3-4 yıl
Ö12	Kadın	16 ve üstü	Lisans	5 yıl ve üzeri
Ö13	Kadın	16 ve üstü	Lisans	5 yıl ve üzeri
Ö14	Erkek	16 ve üstü	Lisans	3-4 yıl
Ö15	Kadın	16 ve üstü	Lisans	3-4 yıl
Ö16	Erkek	16 ve üstü	Lisans	3-4 yıl
Ö17	Erkek	16 ve üstü	Lisansüstü	3-4 yıl
Ö18	Kadın	16 ve üstü	Lisans	3-4 yıl
Ö19	Erkek	16 ve üstü	Lisans	3-4 yıl
Ö20	Kadın	16 ve üstü	Lisansüstü	3-4 yıl

Çizelge 1'de öğretmenlere ait demografik bilgilere yer verilmiştir. Öğretmenlerin %70'i kadın %30'u erkektir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin hizmet yılı incelendiğinde 15 öğretmenin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

16 ve üstü hizmet yılının olduğu görülmüştür. Araştırma için görüşme yapılan 16 öğretmenin okul müdürleri ile çalıştıkları sürenin 3-4 yıl olduğu görülmüştür. Tabloda kullanılan isimler öğretmenlerin gerçek isimleri değil rumuz kodlarıdır.

Veri Toplama Araçları

Öğretmenler ile yapılacak bu çalışma için alanyazın taraması yapıldıktan hazırlanan iki bölümden oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Görüşme formunun Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni tarafından dilimize uygunluğu da kontrol ettirilmiştir. İlk bölümde katılımcılara ait kişisel ve demografik bilgiler yer alırken ikinci bölümde 5 maddeden oluşan sorular yer almaktadır. Araştırmada veri toplamak için öğretmenlere yönelik "Okul müdürlerinin iletişim becerilerinin öğretmenler üzerindeki etkisinin incelenmesi" adlı çalışma için geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu gönüllülük esasıyla uygulanmıştır.

Nitel araştırmalarda veri toplamak amacıyla kullanılan yöntemlerden biri de görüşmedir. Görüşme, örgüt çalışmalarında örgütün değişik boyutlarına ulaşabilmek için örgüt bilimcileri tarafından sıkça kullanılan veri toplama aracı olarak karşımıza çıkar (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacının daha esnek davranarak görüşme akışına da bağlı kalarak geliştirdiği yan ve alt sorularla katılımcıların cevaplarının detaylandırılmasını sağladığı görüşme türüdür (Yalçıner,2006).

Veri Toplanması

Araştırmanın amacına yönelik olarak hazırlanan, iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu öğretmenlere uygulanarak veriler toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Veriler içerik analizi yapılarak tablolaştırılmıştır. Katılımcılardan gelen formlar detaylı bir şekilde analiz edildikten sonra, metinler bilgisayar ortamındaki (word, excel) programlarda toplanarak analiz yapılmasına uygun hale getirilmiştir. İçerik analizi yapabilmek için araştırmada elde edilen verilerden kodlar oluşturulmuş, kodlardan anlamlı ilişkiler kurularak kategoriler belirlenmiş ve kategorileri de içine alan temalar ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmada nitel veri metoduyla toplanan veriler içerik analizi yoluyla incelenmiştir. İçerik analizi, katılımcılardan toplanan verilerin ayrıntılı şekilde derinlemesine analiz edilmesini gerektirir. İçerik analizi, görüşmelerden elde edilen bilgiler doğrultusunda metin kümelerinin içindeki belli kelime ya da kelime gruplarının varlığını belirlemeye yönelik yapılır (Büyüköztürk vd., 2015). Verilerin altında yatan kavramlar tespit edildikten sonra kavramların ilişkileri sistematik şekilde ortaya konur (Erişti vd., 2013).

BULGULAR

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

"Okul müdürlerinin iletişim becerilerinin öğretmenler üzerindeki etkisinin incelenmesi" adlı çalışmanın alt amaçları doğrultusunda veriler incelendiğinde 4 tema 7 kategori bulgusu ortaya çıkmıştır. Bu kategori ve temalara çizelge 2'de yer verilmiştir.

Çizelge 2. Temalar ve Kategoriler

Temalar	Kategoriler
1. İletişimin motivasyona etkisi	1.1.Olumlu etki
	1.2 Olumsuz etki
	1.3 Performans artışı
2.Sözlü iletişimin desteklenmesi teması	2.1.Sözsüz iletişim unsurları
3.Sözsüz iletişimin ihtiyaç alanları teması	3.1.Gerekçeler
4.İletişim zorluğu teması	4.1.İletişim zorluğu
	4.2.İletişim türleri arasındaki çelişki

Bu araştırmada çizelge 2'de araştırmanın alt amaçları doğrultusunda oluşan temalara ve kategorilere yer verilmiştir. Ortaya çıkan temalar; İletişimin motivasyona etkisi, sözlü iletişimin desteklenmesi, sözsüz iletişimin ihtiyaç alanları, iletişim zorluğu ve çelişkili iletişim olarak beşe ayrılmıştır.

BİRİNCİ ALT AMACA İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmada öğretmenlere yönelik sorulan "Okul müdürü ile kurduğunuz iletişim motivasyonunuzu nasıl etkiler?" sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda "iletişimin motivasyona etkisi" temasına ait kod, kategori ve sıklık değerleri Çizelge 2.1'de gösterilmiştir.

Çizelge 2.1 İletişimin motivasyona etkisi

Kategori	**Kodlar**	**Kodların Frekansı**
Olumlu etki	Motivasyon artışı	16
	Olumlu mesleki yaşantı	5
	Performans artışı	3
Olumsuz etki	Motivasyon azalışı	6
	İsteksizlik	1
	Gerginlik	1
	İlgisizlik	1
Nötr etki	Etkisiz	1

Çizelge 2.1 incelendiğinde okul müdürlerinin iletişiminin öğretmenlerin motivasyonlarına yönelik değerlendirilmesini ifade etmektedir. Bu temada *olumlu etki, olumsuz etki* ve *nötr etki* olmak üzere üç kategori oluşmuştur.

Bu araştırmada *olumlu etki* kategorisi okul müdürlerinin iletişim becerilerinin öğretmen motivasyonu üzerindeki öğretmenlerin algılarını ve motivasyonları üzerindeki pozitif etkilerini ifade etmektedir. Kategoride en sık tekrarlanan konuların *motivasyon artışı* ve *olumlu mesleki yaşantı* olduğu görülmüştür. Aşağıda konuyla ilgili öğretmenlerin görüşleri sunulmuştur.

Ö4: *Okul müdürümle kurduğum pozitif yöndeki iletişim motivasyonumu olumlu yönde etkilemekte ve daha iyi bir performans sergilememi sağlıyor.*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ö10: *İletişimin olumlu olması tabi ki olumlu etkiler. İyi iletişim kurduğun idareciyle çalışmak iş motivasyonu açısından çok önemlidir. Konuşabildiğin, yapmak istediklerini anlayan, seni dinleyen birinin olması yaptığın işten aldığın verimi kesinlikle arttırır. Olumlu sınıf iklimi oluştur*ur.

Ö14: *Selamlaşma, ara ara teneffüste aramızda çay içmesi, güncel konularda sohbet etme, teskin edici konuşma, acil ve izin durumlarında işini hallet biz buradayız demesi motivasyonumuzu artırıyor.*

Bu araştırmada *olumsuz etki* kategorisi okul müdürlerinin iletişim becerilerinin öğretmenler üzerinde hangi olumsuzluklara yol açtığını ifade etmektedir. Bu kategoride en sık rastlanan konu *motivasyon azalışı* olmuştur. Aşağıda konuyla ilgili öğretmenlerin görüşleri sunulmuştur.

Ö2: *Okul müdürü ile olumlu bir iletişim kurduysam motivasyonumu olumlu etkiler, kötü bir iletişimim olduysa motivasyonumu olumsuz etkiler.*

Ö20: *Okul müdürü ile kurulan iletişim mesleki yaşantıda önemli bir yer tutar. Müdür ile kurulan iletişimin olumlu olması mesleki yaşantının daha pozitif ve daha işlevsel yürütülmesini sağlarken, olumsuz iletişim ise isteksizlik, gerginlik ve motivasyon kaybına neden olur.*

Bu araştırmada *nötr etki* kategorisinde okul müdürlerinin iletişim becerilerinin öğretmenlerin motivasyonu üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını ifade etmektedir. Aşağıda konuyla ilgili öğretmenlerin görüşleri sunulmuştur.

Ö9: *Motivasyon konusunda bir sıkıntı yaşamıyorum. Motivasyonun kişisel olduğunu iletişim ile ilgili olmadığını düşünüyorum.*

Genel bir değerlendirme yapıldığında okul müdürlerinin iletişim becerilerinin öğretmenlerin motivasyonları üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlere göre, okul müdürlerinin iletişim becerilerini olumlu yönde kullanması öğretmenlerin motivasyonlarını arttırmada, mesleki yaşantılarını olumlu yönde etkilemede ve performans üzerindeki artışı sağlamada önemli bir etkisi vardır. Okul müdürlerinin iletişim becerilerini olumsuz yönde kullanmasının ise öğretmenlerin motivasyonlarında düşüşe yol açtığı, öğretmenler üzerinde isteksizlik ve gerginliğe yol açtığı görüşü ön plana çıkarılmıştır.

İKİNCİ ALT AMACA İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmada okul müdürlerine yöneltilen "Okul müdürünüz sözlü iletişimini ne tür sözsüz iletişim unsurlarıyla destekler?" sorusuna öğretmenlerden alınan görüşler doğrultusunda oluşturulan kod, kategori ve sıklık değerleri çizelge 2.2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2.2 Sözlü iletişimin desteklenmesi teması

Kategori	**Kodlar**	**Kodların Frekansı**
Sözsüz iletişim unsurları	Jest, mimik	13
	Davranış	8
	Bakış	6
	Medya platformu (Whatsapp)	1
	Yararlanmıyor	1

Çizelge 2.2 incelendiğinde "sözlü iletişimin desteklenmesi" teması okul müdürlerinin sözlü iletişimlerini hangi sözsüz iletişim araçlarıyla desteklediklerini belirtmektedir. Bu temaya "*sözsüz iletişim unsurları*" kategorisi oluşturulmuştur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bu araştırmada sözsüz iletişim unsurları kategorisinde; okul müdürlerinin sözlü iletişimlerini hangi sözsüz iletişim unsurlarıyla destekledikleri ifade edilmiştir. Bu kategoriye göre okul müdürlerinin çoğunlukla sözlü iletişimlerini *jest ve mimik, davranış ve bakış* gibi sözsüz iletişim unsurlarıyla destekledikleri görülmüştür.

Ö2: *Bakışlarıyla, davranışlarıyla destekler.*

Ö4: *Müdürümüzün en çok baş vurduğu sözsüz iletişim unsuru onaylamak amacıyla kafasını hafif öne doğru eğmek ve bu hareketini yaptığımız etkinlikler sonrası destek amacıyla sergiler.*

Ö16: *Jest ve mimikleriyle tavırlarıyla destekler.*

Ö20: *Okul müdürümüz beğenisini veya hoşnutsuzluğunu mimikleriyle ve beden diliyle destekleme yoluna gider. Göz teması kurar ve sözlü ifadelerini destekler.*

Genel bir değerlendirme yapıldığında okul müdürlerinin sözlü iletişimlerini sözsüz iletişim unsurlarıyla destekledikleri ve kurdukları iletişimi zenginleştirdikleri görülmüştür. Öğretmenlere göre, okul müdürleri sözlü iletişimlerini en çok jest ve mimikleriyle desteklemektedir.

ÜÇÜNCÜ ALT AMACA İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmada okul müdürlerine yöneltilen "Okul müdürünüz sizinle sözsüz iletişimi hangi durumlarda kullanır?" sorusuna öğretmenlerden alınan görüşler doğrultusunda oluşturulan kod, kategori ve sıklık değerleri çizelge 2.3'de gösterilmiştir.

Çizelge 2.3 Sözsüz iletişimin ihtiyaç alanları teması

Kategori	**Kodlar**	**Kodların Frekansı**
Gerekçeler	Olumsuz davranışlar	6
	Yoğun zamanlar	5
	Olumlu davranış	3
	Yararlanmıyorum	3
	Mesaj aktarımı	2
	Selamlaşma	2
	Görev eksikliği	1

Çizelge 2.3 incelendiğinde "sözsüz iletişimin ihtiyaç alanları" teması okul müdürlerinin sözsüz iletişim becerilerini öğretmenlerle iletişimlerinde hangi durumlarda kullandıklarını belirtmektedir. Bu temaya "*gerekçeler*" kategorisi oluşturulmuştur.

Bu araştırmada gerekçeler kategorisinde; okul müdürlerinin öğretmenlerle iletişimlerinde sözsüz iletişim becerilerini hangi durumlarda kullandıkları ifade edilmiştir. Bu kategoriye göre okul müdürlerinin öğretmenlerin görevlerini tam olarak yapmadığı veya yapılan işleri beğenmediği gibi olumsuz durumlar ile sözlü iletişim kuramayacak kadar yoğun zamanlarında sözsüz iletişim becerilerini daha çok kullandıkları görülmüştür.

Ö2: *Görevimi yerine tam zamanında getirmediğimde kullanır.*

Ö3: *Okul müdürümüz sözsüz iletişimi en çok onayladığı iyi performanslarda ve yaptığımız yanlış uygulamalarda kullanır.*

Ö13: *Olumsuz ve konuşma istemediği durumlarda kullanır.*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ö5: *Kalabalık ortamlarda ve meşgul olduğu durumlarda kullanır.*

Ö14: *Kalabalık ortamlarda, yanında biri varsa ve konuşamayacak kadar meşgulse.*

Genel olarak değerlendirildiğinde okul müdürlerinin öğretmenlerin görevleri esnasında yaptıkları eksik ve yanlış uygulamalar, sözlü iletişim kurulamayacak kadar kalabalık ve yoğun ortamlarda sözsüz iletişim unsurlarını kullandıkları görülmüştür. Öğretmenlerin, okul müdürlerinin sözsüz iletişim unsurlarını hangi durumlarda kullandıkları ile ilgili görüşleri alındığında; okul müdürlerinin sözsüz iletişim unsurlarını selamlaşma, onaylama, kontrol ve mesaj aktarımı olarak da kullandıkları, bu yönüyle sözlü iletişimlerinin yanında sözsüz iletişim unsurlarına da sıklıkla başvurdukları görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ ALT AMACA İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmada öğretmenlere yönelik "Okul müdürünüz ile iletişim kurmakta zorluk yaşıyor musunuz?" sorusuna öğretmenlerden alınan görüşler doğrultusunda oluşturulan kod, kategori ve sıklık değerleri çizelge 2.4'de gösterilmiştir.

Çizelge 2.4 İletişim engelleri teması

Kategori	**Kodlar**	**Kodların Frekansı**
İletişim zorluğu	İletişim kurmakta zorlanmıyorum	16
	Gergin tavırlar	2
	Ufak olayların büyütülmesi	1
	Özel konuların dışarıya taşınması	1
	Tutarsız davranışlar	1
İletişim türleri arasındaki çelişki	İletişim türleri arasında çelişki görmüyorum	17
	Tutarsızlık	5

Çizelge 2.4 incelendiğinde "iletişim engelleri" teması öğretmenlerin okul müdürleriyle yaşadıkları iletişim engellerini belirtmektedir. Bu temada "*iletişim zorluğu*" ve "*iletişim türleri arasındaki çelişki*" olmak üzere iki kategori oluşturulmuştur.

Bu araştırmada iletişim zorluğu kategorisinde; öğretmenlerin okul müdürleriyle yaşadıkları iletişim zorlukları ifade edilmiştir. Bu kategoriye göre; öğretmenlerin okul müdürleriyle iletişim zorluğu yaşamadıkları görülmektedir. Yaşanan iletişim zorluklarına ise okul müdürlerinin gergin davranışlarının, ufak olayları büyütmelerinin, özel konuların dışarıya taşınmasının ve tutarsız davranışlarının neden olduğu görülmüştür.

Ö8: *Evet. Çünkü, bazen çok basit olaylara büyük tepkiler veriyor.*

Ö13: *Evet. Her konuda. Konuşulan özel bir konuyu başka birine anlatması, tutarsız tavır ve hareketler.*

Ö14: *Başkaları ile gergin olduğunda ben iletişim kurmakta zorluk yaşıyorum.*

Ö20: *Gergin ve sinirli olduğunda iletişim kurmakta zorluk yaşadığım oluyor. Bu haller dışında iletişim kurmakta zorluk yaşamıyorum.*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bu araştırmada iletişim türleri arasındaki çelişki kategorisinde, öğretmenlerin okul müdürlerinin sözlü ve sözsüz iletişimleri arasında farklılık görmediklerini, sözsüz iletişim unsurlarını sözlü iletişimlerini tutarlı olması ve desteklemesi için kullandıklarını ifade etmişlerdir. Sözlü ve sözsüz iletişimleri arasında çelişki görenler bunun nedeni olarak okul müdürlerinin tutarsız davranışlarını göstermektedir.

Ö4: *Okul müdürümüz iletişim konusunda gayet açık ve iletişimi iyi sürdürebilen biri. Benim zorlandığım herhangi bir durum olmadı.*

Ö13: *Evet. Uygulamaya geçirmekte. Sözlü olarak onay verdiği bir çalışmayı daha sonra jest ve mimik hareketleriyle reddetmesi.*

Ö14: *Kızgınken iletişim kurulmuyor. Bazen kızgınken net cevap vermiyor bize yansıtmamak için sonra anlamında sözsüz iletişim kuruyor ya da reddetme hareketi yapıyor.*

Ö17: *Çeliştiğini düşünmüyorum.*

Ö19: *İletişimde herhangi bir problem yaşamıyorum*.

Genel olarak değerlendirme yapıldığında, öğretmenlerin okul müdürleriyle iletişim zorluğu yaşamadıkları ve okul müdürlerinin kullandıkları iletişim türleri arasında tutarsızlık görmedikleri dikkat çekmektedir. Öğretmenler, okul müdürlerine görüşlerini rahatça ifade edebildiklerini ve okul müdürlerinin iletişimlerinde gayet açık olduklarını, açık iletişimin de motivasyonlarına olumlu katkı sağladıklarını belirtmektedir. Bu konuda farklı düşünen öğretmenlerin, okul müdürlerinin gergin tavırları ve kararları arasındaki tutarsızlığı ön plana çıkardığı görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

"Okul müdürlerinin iletişim becerilerinin öğretmenler üzerindeki etkisinin incelenmesi" adlı çalışmanın içerik analizinde araştırmanın dört alt amacı doğrultusunda bulunan temalar: iletişimin motivasyona etkisi, sözlü iletişimin desteklenmesi, sözsüz iletişimin ihtiyaç alanları ve iletişim engelleri olarak ortaya çıkmıştır.

Öğretmenlerin okul müdürlerinin iletişim becerilerinin motivasyonlarına dair algıları olumlu yöndedir. Öğretmenlerim motivasyonlarının ve performanslarının artmasında okul müdürlerinin iletişiminin etkisi vardır. Bu olumlu etkilerin öğretmenlerin mesleki yaşantılarına olumlu yansıdığı görülür. Sümer (2012)'in çalışmasında katılımcı öğretmenler, okul müdürlerinin kendileri ile uygun iletişim kurmalarının (seviyeli, uygun üslup, saygılı) motivasyonlarını olumlu yönde etkilediklerini belirtmişlerdir. Doğan ve Koçak (2014)'ın yaptığı çalışmada okul yöneticilerinin sosyal iletişim becerileri ile öğretmenlerin motivasyonu arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğunu gösteren sonuçlar ortaya çıkmıştır. Özgan ve Aslan (2008)'ın çalışmalarında da okul yöneticilerinin iletişim biçiminin öğretmenlerin motivasyonu üzerinde etkisi olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak okul müdürlerinin iletişim becerilerinin öğretmenlerin motivasyonlarına olumlu yansıdığı, iş performanslarını arttırdığı ve olumlu mesleki yaşantı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Öğretmenlerin görüşlerine göre, okul müdürleri sözlü iletişimlerini en fazla sözsüz iletişim unsurlarından jest ve mimikleri ile desteklemektedirler. Sözlü iletişimlerinde sözsüz iletişim unsurlarına (jest, mimik, bakış, yüz hareketi vb.) yer veren okul müdürlerinin etkili iletişim sağladıkları görülmektedir. Kondakçı ve Zayim (2013) çalışmasında öğretmenlerle iyi bir iletişim kurmak isteyen okul müdürünün, kişiden kişiye anlam değişikliği göstermesi ve karmaşık olmasına rağmen sözsüz iletişimi sözlü iletişim kadar etkili kullanması gerektiğini belirtmişlerdir. Uzun ve Ayık (2016)'ın çalışmasında, ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin görüşlerine göre, okul müdürlerinin sözsüz iletişim beceri düzeyleri incelenmiştir. Öğretmen görüşlerine göre; okul müdürlerinin jest ve mimikleri, yüz ifadeleri, duruşları, göz temasları gibi beden dili içeren sözsüz iletişim becerilerini "*orta*" düzeyde kullandıkları sonucu ortaya konmuştur. Çalışmada okul müdürlerinin sözsüz iletişim becerilerini orta düzeyde kullanmasının yeterli olmadığı, yüz yüze yapılan kişilerarası iletişimde sözsüz iletişim unsurlarının payının fazla olduğu ve hayati önem taşıdığı belirtilmektedir. Öner (2019), okul müdürlerinin sözlü iletişimlerini desteklemek için el ve kol hareketlerini kullanmasının olumlu değerlendirilmesinin yanında bunun gereğinden fazla yapılmasını dikkat dağıtıcı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sonuç olarak, okul müdürlerinin sözlü iletişimlerini sözsüz iletişim unsurlarıyla (jest, mimik, beden dili) destekledikleri ve bu durumun iletişimlerini zenginleştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Okul müdürlerinin sözsüz iletişim becerileri ile ilgili öğretmenlerin beklentileri alt amacıyla "sözsüz iletişimin ihtiyaç alanları" teması altında gerekçeler kategorisi oluşturulmuştur. Öğretmenlerden alınan görüşlere göre, okul müdürlerinin sözsüz iletişimlerini en fazla öğretmenlerin görevlerini yapmadığı ya da eksik yaptığı ve öğretmenlerin yaptığı çalışmaları beğenmediği zamanlarda kullandıkları görülmüştür. Ekici (2020), yöneticilerin görevleri gereği öğretmenlerin mevzuat gereği yapması gereken iş ve işlemleri söyledikleri zaman pek sorun yaşamadıklarını söylemelerine rağmen, öğretmenlerin kendileri ile etkili iletişim kurulmadığı sonucuna ulaşmıştır. Solak (2023)'ın çalışmasında, öğretmenlerin okula ve derse geç gelmeleri gibi durumlarda saate bakma ve öksürme gibi sözsüz iletişim unsurlarını kullandıklarını fakat bu durumu öğretmenlerin onaylamadıklarını belirtmiştir.

Sonuç olarak, okul müdürlerinin sözsüz iletişimlerini öğretmenlerin görevlerini hiç yapmadığı ya da eksik yaptığı durumlarda daha çok kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin yöneticileriyle yaşadıkları iletişim engellerine ilişkin görüşleri alt amacıyla "iletişim engelleri teması" altında iletişim zorluğu ve iletişim türleri arasındaki çelişki kategorileri oluşmuştur. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerden alınan veriler doğrultusunda öğretmenlerin okul müdürleriyle iletişim zorluğu yaşamadığı, yaşanan iletişim zorluklarının nedenleri sırasıyla gergin tavırlar, ufak olayların büyütülmesi, özel konuların dışarıya taşınması ve tutarsız davranışlardır. Öğretmenlerle yapılan görüşmeler sonucunda okul müdürlerinin iletişim türleri arasında çelişki görülmediği, okul müdürlerinin iletişim türleri arasında çelişki gören öğretmenlerin bu çelişkinin nedeni olarak okul müdürlerinin tutarsızlıklarını gösterdiğidir.

Taşdan ve Güngör (2016), okul müdürlerinin yüksek oranda öğretmenlerle iletişim sorunu yaşamadıklarını yaptığı çalışmada belirtmiştir. Yine Altun ve Karaca (2014) tarafından yapılan

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

çalışmada öğretmenlerin %60'ının okul müdürleri ile rahat bir şekilde iletişim kurdukları sonucuna ulaşılmıştır. Şimşek ve Altınkurt (2009)'un çalışmasında, okul müdürlerinin problemlere karşı duyarsız kaldıklarını, yönetim becerilerinin yeterli olmadığını, etkili iletişim sağlayamadıklarını, gergin tavırlar sergilediklerini, öğretmenlerin görüşlerine dikkate almadıklarını, sosyal ilişkilerde zayıf olduklarını, üslup problemleri olduklarını ve karşılıklı güven sağlayamadıklarını ortaya koymuştur. Tan, Şanlı ve Bozanoğlu (2018) yaptığı çalışmada, çalışmaya katılan katılımcıların okullarda etkili bir iletişimin oluşması için öğretmenler ile okul yöneticileri arasında güven duygusunun sağlanmasını, okul yöneticilerinin iletişimlerine dikkat etmelerini, okulda demokratik bir ortam hazırlamaları gibi öneriler getirdiklerini belirtmişlerdir. Bu çalışmada elde edilen bulgulara benzer olarak Çaybaş (2021), yöneticilerinin beden dilini davranışlarıyla tutarsız gören katılımcıların yöneticilerini soğuk davranmakla nitelendirmiştir.

Sonuç olarak, öğretmenlerin okul müdürleri ile iletişim kurmakta zorluk yaşamadıkları ve okul müdürlerinin kullandığı iletişim türleri arasında bir çelişki görmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin okul müdürleri ile rahatça iletişim kurmalarının bir sonucu da motivasyonlarına katkı sağlamasıdır.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, K., *Eğitimde Etkili Yönetici Davranışları*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 1994.

Ada, Ş., Çelik, Z., Küçükali, R., Manafzadehtabriz, S., Okul Yöneticilerinin İletişim Becerilerine İlişkin Yönetici ve Öğretmenlerin Algılama Düzeyleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(1), 101-114, 2015.

Aziz, A., Dicle, Ü., *Örgütsel İletişim*, Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 2024.

Bursalıoğlu, Z., *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*, Ankara: Pegem Akademi, 2002.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi, 2015.

Cüceloğlu, D., *Yeniden İnsan İnsana*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.

Çaybaş, T., *Okul Yöneticilerinin İletişim Becerilerine İlişkin Öğretmen Görüşleri: Bir Karma Yöntem Araştırması*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli, 2021.

Çubukçu, Z., Döndar, İ., Okul Yöneticilerinin İletişim Becerilerine İlişkin Öğretmen Algı ve Beklentileri, Milli Eğitim Dergisi, 157, 261-269, 2003.

Deniz İ., İletişim Becerileri Eğitiminin İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin İletişim Becerisi Düzeylerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2003.

Doğan, S., Koçak, O., Okul Yöneticilerinin Sosyal İletişim Becerileri ile Öğretmenlerin Motivasyon Düzeyleri Arasındaki İlişki, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 20(2), 191-216, 2014. doi: 10.14527/kuey.2014.009

Dökmen, Ü., *İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008.

Durak, S. T., *Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Medya Okuryazarlığı ve İletişim Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya, 2021.

Ekici, C., İlkokul Yöneticileri ile Öğretmenler Arasındaki İletişim Durumlarının İncelenmesi, Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi, 3(2), 292-311, 2020.

Erişti, S.D., Kuzu, A., Yurdakul I. K., Akbulut, Y., Kurt, A. A., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.

Hoşgörür, V., *Sınıf Yönetimi*, Ankara: Pegem Akademi, 2012.

Hoy, W. K., Miskel, C. G., *Eğitim Yönetimi Teori, Araştırma ve Uygulama*, Selahattin Turan (Çeviri Ed.), Ankara: Nobel Yayıncılık, 2020.

Karaca, M., Sosyolojik Perspektiften İletişim, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15(57), 626-648, 2016.

Kaya, A., *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim*, Ankara: Pegem Akademi, 2019.

Kaya, Y. K., *Eğitim Yönetimi*, Ankara: Bilim Yayınları, 1996.

Kocabaş, İ., Okullarda İletişim, Selahattin Turan (Ed.), Eğitim Yönetimi Teori-Araştırma-Uygulama (Birinci baskı) içinde (185-226), Elazığ: Asos Yayınları, 2021.

Kondakçı, Y., Zayim Kurtay, M., *Yönetim Süreçleri*, Servet Özdemir (Ed.), Eğitim Yönetiminde Kuram Ve Uygulama (Üçüncü baskı) içinde (13-62), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2022.

Lunenburg, F., Ornstein, A., *Educational Administration-Eğitim Yönetim*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2013.

Öner, N. S., *Okul Müdürlerinin Örgütsel İletişim Sürecine İlişkin Yeterlikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla, 2019.

Özgan, H., Aslan, N., İlköğretim Okul Müdürlerinin Sözlü İletişim Biçiminin Öğretmenlerin Motivasyonuna Etkisinin İncelenmesi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 190-206, 2008.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Solak, B., Okul Yöneticilerinin İletişim Biçimlerine Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Algıları, Premium E-Journal of Social Sciences, 7(28), 194-202, 2023.

Sümer, B. (2012). *KKTC Ortaöğretim Kurumları Yöneticilerinin Düşünce ve Davranışlarının Öğretmenlerin Motivasyonuna Etkisinin Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KKTC Yakındoğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kıbrıs, 2012.

Şimşek, Y., Altınkurt, Y., Endüstri Meslek Liselerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Okul Müdürlerinin İletişim Becerilerine İlişkin Görüşleri, Akademik Bakış Dergisi, 17, 1-16, 2009.

Tan, Ç., Şanlı, Ö., Bozanoğlu B., Öğretmenlerin Okul Yöneticilerinin İletişim Becerilerine İlişkin Görüşleri, The Journal of Academic Social Science, 6(85), 7-20, 2018.

Taşdan, M., Güngör, S., İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Okuldaki İletişim Engellerine İlişkin Algıları, Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(2), 1458-1490, 2016.

Taşdan, M., Güngör, S., Okul Müdürlerinin Perspektifinden İlköğretim Okullarında İletişim Engelleri, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(1), 391-409, 2016.

Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, https://sozluk.gov.tr/ adresinden edinilmiştir.

Tuna, Y., *İletişim*, Ankara: Pegem Akademi, 2012.

Tutar, H., *Örgütsel İletişim*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009.

Uzun, T., Ayık, A. Öğretmen Görüşlerine Göre Okul Müdürlerinin Sözsüz İletişim Beceri Düzeylerinin Belirlenmesi: Bir Öncü Çalışma, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 43, 150-167, Güz 2016.

Yalçıner, M., *Eğitimde Gözlem ve Değerlendirme*, Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 2006.

Yaşar Akbaş, F., *Özel Okullarda, Okul Yöneticilerinin İletişim Becerileri ile Branş Öğretmenlerinin Motivasyonu Arasındaki İlişki*, Bahçeşehir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2018.

Yavuz, B., *Yeni İletişim Ortamı Olarak Mobil İletişim Teknolojilerinin Pazarlama İletişimi Etkinliğini Artırmada Bağlam Temelli Kullanımı*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yeşilmen, F., Okul Yönetimi, *Örgütsel İletişim ve Okul Yönetiminde Yönetici ve Öğretmenlerden Kaynaklanan Sorunların İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.

Yıldırım, A., Şimşek, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.

Ek: Görüşme Formu Soruları

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Bu bölümde kişisel durumunuza ilişkin sorular bulunmaktadır. Her soruda durumunuza uyan seçeneği işaretleyiniz.

Cinsiyetiniz	( ) Kadın ( ) Erkek
Hizmet Yılı	( ) 1-5 ( ) 6-10 ( ) 11-15 ( ) 16 ve üstü
Eğitim Düzeyi	( ) Lisans ( ) Lisansüstü
Okul müdürünüz ile çalıştığınız süre	( ) 1-2 yıl ( ) 3-4 yıl ( ) 5 yıl ve üzeri

GÖRÜŞME FORMU SORULARI

1. Okul müdürü ile kurduğunuz iletişim motivasyonunuzu nasıl etkiler?
2. Okul müdürünüz sözlü iletişimini ne tür sözsüz iletişim unsurlarıyla destekler?
3. Okul müdürünüz sizinle sözsüz iletişimi hangi durumlarda kullanır?
4. Okul müdürünüz ile iletişim kurmakta zorluk yaşıyor musunuz? (Cevabınız evet ise hangi durumlarda bu zorluğu yaşıyorsunuz?)
5. Okul müdürünüzün kullandığı sözlü iletişim ile sözsüz iletişim unsurlarının çeliştiğini düşünüyor musunuz? (Cevabınız evet ise hangi durumlarda çelişmektedir?)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ÖĞRETMENLERİN DEPREME HAZIRLIK KÜLTÜRÜ EĞİTİM İHTİYACLARININ BELİRLENMESİ

Emine Akbaş[1], Doç. Dr. İlkay Doğan Taş [2]

[1] Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, kayaalpakbas@hotmail.com- ORCID ID: 0000-0002-9047-5717

[2] Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ilkaytas@kku.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-1418-1688

Özet

Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat 2023 depremleri on bir ilde büyük yıkımlara neden olmuş, resmi rakamlara göre yaklaşık 50.000 kişi hayatını kaybetmiş ve 100 milyar dolarlık bir maddi kayıp meydana gelmiştir. Depremlere yönelik hazırlığın politik, mühendislik, toplumsal ve eğitsel birçok boyutu vardır. Depremlere hazırlık kültürünün geliştirilmesi için bu konuda yapılan çalışmaların incelenerek ülkemize uyarlanmasının sağlanması bu çalışmanın konusudur. Depreme hazırlık kültürü kavramı okul eğitimine ek olarak, toplum, aile ve bireysel boyutları içine alır. Okul eğitiminin deprem ile ilgili temel olacak yararlı bilgiler sağlayabildiği ancak, aşamalı bilme, gerçekleştirme, derinleşme, karar verme ve eyleme dönüştürme boyutlarında aile, toplum ve kendi kendine eğitimin daha fazla etkili olduğu bulunmuştur. Bireysel öğrenme, aile ve toplum eğitimi ile birleştiğinde okul eğitiminin, bir öğrencinin "depreme hazırlık kültürü" geliştirmesine yardımcı olmaktadır. Çalışmada en genel amacı depreme hazırlık kültürünün yaygınlaştırılmasına uzun vadede katkıdır. Çalışmanın özel amacı ise, öğretmenlerin depreme hazırlık kültürü eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmanın çalışma grubunu Kırıkkale merkezindeki okullarda görevli sınıf, sosyal bilgiler ve coğrafya öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme ile toplanmıştır. Çalışmada elde edilen nitel veriler, içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Öğretmenlerle yapılan görüşmeler sonucunda depreme hazırlık kültürüne depremi yaşamış olmak, depremi görmüş olmak ve deprem eğitimi almış olma etki etmiştir. Çabuk unutma, deprem bölgelerinden kaçma ve sözlü anlatıma dayalı eğitimlerin etkisizliği depreme hazırlık kültürüne etki eden davranışlardır.

Anahtar Kelimeler : Deprem eğitimi, Depreme hazırlık kültürü, Öğretmenler

DETERMINING TEACHERS' EDUCATIONAL NEEDS FOR EARTHQUAKE PREPAREDNESS CULTURE

The earthquakes centered in Kahramanmaraş on February 6, 2023, caused significant destruction in eleven provinces, resulting in approximately 50,000 deaths according to official figures, and a financial loss of 100 billion dollars. Preparing for earthquakes has many dimensions, including political, engineering, societal, and educational aspects. This study aims to examine efforts to develop a culture of earthquake preparedness and adapt them to our country. The concept of earthquake preparedness culture encompasses not only school education but also societal, familial, and individual aspects. While school education can provide basic useful information about earthquakes, it has been found that family, community, and self-education are more effective in the stages of awareness, implementation, deepening, decision-making, and action. When individual learning is combined with family and community education, school education helps a student develop an "earthquake preparedness culture." The overall aim of this study is to contribute to the dissemination of earthquake preparedness culture in the long term. The specific purpose of the study is to determine the earthquake preparedness education needs of teachers. A qualitative research method was used in the study. The study group consists of classroom, social studies, and geography teachers working in schools in the center of Kırıkkale. Data were collected through semi-structured interviews. The qualitative data obtained in the study were analyzed using content analysis. The interviews with teachers revealed that having experienced an earthquake, having witnessed an earthquake, and having received earthquake education influence the culture of earthquake preparedness. Behaviors that negatively impact earthquake preparedness culture include quickly forgetting, fleeing from earthquake-prone areas, and the ineffectiveness of verbal instruction-based education.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Keywords: Earthquake education, Earthquake preparedness culture, Teachers

1. Giriş

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş, Pazarcık ilçesi merkezli 7,4 ve 7,6 şiddetindeki iki deprem 11 ilde büyük yıkımlara neden olmuş, resmi rakamlara göre yaklaşık 50.000 kişi hayatını kaybetmiş ve 100 milyar dolarlık bir maddi kayıp meydana gelmiştir. Anadolu coğrafyasının büyük bir bölümünün Kuzey Anadolu fay hattı ve Doğu Anadolu fay hattı ile çevrili olduğu, yıkıcı deprem üretme kapasitesinde olduğu bilinmektedir. Depremlerle oluşan felaketler, bir topluluğun veya toplumun işleyişini ciddi şekilde bozan ve toplumun kendi kaynaklarını kullanma becerisini aşan insan, maddi ve ekonomik veya çevresel kayıplara neden olan ani olay olarak tanımlanmaktadır (Yolcu ve Bekler, 2020). Depremlerin oluşturduğu yıkımlar çok sayıda can kaybına neden olduğu için göz ardı edilecek bir doğa olayı değildir. Depremlere yönelik hazırlığın siyasi, mühendislik, toplumsal ve eğitsel birçok boyutu vardır. Depreme hazırlık kültürü, deprem eğitimini okullarda ders olarak okutmayı, kısa süreli farkındalık çalışmaları yapmayı aşan geniş kapsamlı bir kültürleme etkinliğidir. Depremlere ve diğer afetlere hazırlık kültürünün geliştirilmesi, bu konuda yapılan çalışmaların incelenerek ülkemize uyarlanmasının fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma ile depreme hazırlık kültürü eğitim programının eğitim ihtiyacının belirlenmesi planlanmaktadır.

Afet; toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olaydır. Afet bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuçtur (AFAD, 2022). Afet eğitimi ise, afetler hakkında bilgiyi, farkındalığı, risk algısını ve afet hazırlıklarını kapsamaktadır (Mızrak, 2018). Depreme hazırlık eğitimi ise insanların muhtemel bir deprem öncesi, deprem anı ve deprem sonrası neler yapabilecekleri ve ne gibi önlemler alabilecekleri konusunda bilgi, bilinç ve duyarlık geliştiren eğitimdir (Çoban, Sözbilir ve Göktaş (2017). Depreme hazırlık kültürü ise okul eğitimine ek olarak, bilgiyi derinleştirme, karar verme ve eyleme dönüştürme boyutlarında aile, toplum ve kendi kendine eğitimi içine alan kapsamlı bir kültürlemedir. Bu süreçte farkına varmak ve derinleşmek için kendi kendine eğitim önemliyken, aile ve toplum eğitimi karar ve bilgiyi eyleme dönüştürmede hayati bir rol oynamaktadır. Okulda yapılan eğitime ek olarak, konuşma, deneyimleme, görsel araçları kullanma ve bireysel öğrenme, aile, toplum eğitimi ile birleştiğinde "depreme hazırlık kültürü" geliştirilebileceği sonucuna varılmıştır (Shaw, Kobayashi ve Kobayashi, 2004).

Depreme hazırlık eğitimi ve kültürü

Sözcü ve Aydınözü (2019) öğretmen adaylarının doğal afetler okuryazarlık düzeylerini belirledikleri çalışmada, en yüksek ortalama afet okuryazarlığı ölçeği duyuşsal eğilim alt boyutunda, en düşük ortalama ise bilgi boyutundadır. Öğretmen adaylarının doğal afet okuryazarlık davranışları incelendiğinde, doğal afet okuryazarlığının davranış boyutu, sahip olunan bilginin özümsendiği ve

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

uygulamaya dönüştürüldüğü aşamadır. Davranış boyutunun da orta düzeyde olması bilgilerin özümsenip, içselleştirilmesi aşamasının davranışa dönüştürülmesinde birtakım eksikliklerin olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Tokcan ve Yiter (2017) beşinci sınıf öğrencilerinin deprem algısını kelime ilişkilendirme testi ile belirlemişlerdir. Çocukların büyük bir çoğunluğu depremi ölüm ve evlerin yıkılması kavramlarını ifade etmiştir. Ayrıca Van depremi, mal kaybı, korku, can kaybı ve Kızılay diğer ilişkilendirilen kavramlardır. Uluslararası literatürde dikkat çekici ve çok atıf alan yayınlardan biri Shaw, Kobayashi ve Kobayashi (2004) tarafından yapılan çalışmadır. Çalışmada deprem deneyimi ve eğitiminin farkındalık üzerindeki etkisini anlamak için 1065 lise öğrencisinden veri toplanmıştır. Çalışmanın sonunda okul eğitiminin deprem ile ilgili temel olacak yararlı bilgiler sağlayabileceğini ancak, aşamalı bilme, gerçekleştirme, derinleşme, karar verme ve eyleme dönüştürme, aile, toplum ve kendi kendine eğitimin daha fazla etkili olduğu bulunmuştur. Farkına varmak ve derinleşmek için kendi kendine eğitim önemliyken, aile ve toplum eğitimi karar ve bilgiyi eyleme dönüştürmede hayati bir rol oynamaktadır. Okul eğitiminde konuşma, deneyimleme ve görsel araçlarla daha aktif afet eğitimi yöntemlerinin daha etkili olduğu bulunmuştur. Bireysel öğrenme, aile ve toplum eğitimi ile birleştiğinde okul eğitiminin, bir öğrencinin "depreme hazırlık kültürü" geliştirmesine yardımcı olabileceği sonucuna varılmıştır. Yapılan araştırmalarda afetlerle ilgili eğitim alan öğrencilerin afete hazırlıklı olma inancının afet eğitimi almayanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Ertuğrul ve İnal, 2020). Bu durum depreme hazırlık kültür ve inancı geliştirmek için eğitim etkinliklerinin kullanılabileceğini göstermektedir.

Depreme hazırlık kültürü geliştirme sürecinde sadece okul eğitiminin yeterli olmayacağını belirtilmiş ve bir model önerilmiştir. Bu modelde okul eğitimine ek olarak, aile eğitimi, toplum eğitimi ve bireysel eğitim başlıkları vardır (Shaw, Kobayashi ve Kobayashi, 2004). Yapılan çalışma, okulda yapılan eğitimin öğrencilerinin deprem deneyiminin farkındalığına katkıda bulunan anahtar etken olmadığını göstermiştir. Okul eğitimi bilginin artmasında ve deprem felaketi algısının oluşmasında önemliyken, aile eğitimi eyleme geçme için hayati unsurdur. Okul eğitimi öğretmenleri kadar öğrencinin arkadaşlarını da kapsar. Aile eğitimi ise ebeveynleri ve kardeşleri içine alır. Toplum eğitimi hazırlık faaliyetlerini yaygınlaştırmasına önemli ölçüde katkıda bulunur. Aile eğitimi bilginin eyleme dönüşmesi için gereklidir. Toplum eğitimi komşuları ve araştırma sonuçlarını içerir. Bireyin kendi kendine eğitimi deprem farkındalığının oluşumu ve derinleşmesi için katkıda bulunur. Kitaplar, internet, sosyal medya, TV ve gazeteler kendi kendine öğrenme için araç ve yollardır.

Çalışmalarında yukarıda verilen davranış değiştirme sürecinde hangi araç-gereç ve yöntemin kullanacağını da belirlemişlerdir (Tablo 1). Bilme hedefi için dinleme, görseller, deneyim ve karşılıklı konuşma önerilirken, farkındalık içiz görseller ve konuşma önerilmiştir. Derinleştirme için, görseller deneyim ve daha çok diyalog önerilmiştir. Karar alma ve yaygınlaştırma için deneyim ve daha fazla diyalog önerilmiştir. Eyleme geçme için de diyalog önerilmiştir. Özelikle yukarıda verilen yöntemlerin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

okul eğitiminde daha aktif depreme hazırlık eğitimi yaygınlaştırılmasında öğrenciler arasındaki konuşma yoluyla, kendini deneyimleme ve TV programlarını izleme faydalı olduğunu göstermektedir (Shaw, Kobayashi ve Kobayashi, 2004).

Tablo 1. Öğrenme sürecinde daha büyük etki derecesine sahip unsurlar

	Dinleme	Görsel	Deneyim	Diyalog (Konuşma)
Bilme	*	*	*	*
Fark etme		*		*
Derinleştirme		*	*	**
Karar verme			*	**
Harekete geçme				**
Yaygınlaştırma			**	**

Becker, ve ark. (2017) bireyin geçmişte yaşadığı deprem deneyimlerinin, depremlere hazırlanmaları gerekip gerekmediğine ve nasıl hazırlanmaları gerektiğine dair inançlarına katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir. Doğrudan deprem deneyimi, hazırlıklı olmak için güçlü bir motivasyon kaynağı olarak görülmektedir. Çoğu insan doğrudan doğruya büyük hasar veren bir deprem yaşamaz ancak küçük deprem deneyimleri, farklı felaketler ve trafik kazası gibi olumsuz yaşam deneyimi veya dolaylı deneyimleri dinlemiş olabilir. Bu deneyimlerin tümü depreme hazırlığa yönelik inançlara ve bilgilere etki eder. Bu araştırmanın sonucunda, bu tür deneyimlerin depreme hazırlık süreci üzerinde; düşünmeye ve konuşmaya teşvik etme, farkındalığı ve bilgiyi artırmak, bireylerin bir felaketin sonuçlarını anlamalarına yardımcı olmak, inanç geliştirmek, hazırlığın geliştirilmesi, duygu ve hisleri etkilemek ve afet konularında topluluk etkileşimini teşvik etmek gibi yedi farklı etkiye sahip olduğunu bulmuştur. Ülkemize yapılan araştırmalar da doğrudan afete maruz kalan bireylerin afet sonrası hazırlık bilincinin doğrudan afete maruz kalmayanlara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Uğur ve Işık, 2020). Genel olarak afete hazırlık ölçeğinin alt boyutları dikkate alınarak yapılan değerlendirmede, en yüksek ortalamaların öz yeterlik ve algılanan duyarlılık boyutlarında, en düşük ortalamaların ise algılanan, ciddiyet/yarar ve eyleme geçiriciler boyutlarında olduğu görülmektedir (Ertuğrul ve Ünal, 2020). Bu sonuçlar katılımcıların afete hazırlık konusunda duyarlı ve öz yeterliği yüksek olduğunu ancak algılanan ciddiyet ve eyleme geçme konusunda daha alt düzeyde değerlendirme yapıldığını göstermiştir. Afet ve depreme ilişkin doğrudan ya da dolaylı deneyimi olanların özellikle hareket geçme ve yaygınlaştırma konularında faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, okul eğitimine ek olarak, aile eğitimi, toplum eğitimi ve bireysel eğitim başlıklarını içeren depreme hazırlık kültürü öğretim programı geliştirme için öğretmenlerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesidir. Bu amaçtan hareketle alt amaçlar aşağıda verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. Öğretmenlere göre depreme hazırlık kültürüne etkileyen boyutlar nelerdir?
2. Öğretmenlerin depreme hazırlık kültürünün temel boyutları olan okul, aile, toplum ve bireysel farkındalık ve eğitim hakkındaki görüşleri nelerdir"

2. Yöntem

Çalışma nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmalar, bireylerin tecrübelerine dayanarak bir olay, olgu ya da problemi nasıl gördüklerini incelemektedir (Creswell, 2009 akt. Özdemir, Doğruöz, 2020). Nitel araştırmalarda odaklanılan olgu, bu olguyu yaşayan ve bu olguyu yansıtabilecek bireylerle olgularla ilgili olan yaşantıları ve anlamları belirlemek için görüşmeler yapılması bulunmaktadır (Büyüköztürk, ve diğerleri, 2020). Çalışmada depreme hazırlık kültürü olgusu, görüşmeler ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışma Grubu ve Katılımcılar

Bu araştırmanın çalışma grubunu Kırıkkale merkezindeki okullarda görevli sınıf, sosyal bilgiler ve coğrafya branşlarındaki öğretmenler oluşturmaktadır. Öğretmenler ile deprem eğitimi/afet eğitimi konularında çalışan uzmanlar ile AFAD da görevli arama kurtarma uzmanları oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları ve verilerin analizi

Görüşme bireyin deneyimlerine, duygularına, görüşlerine ve şikâyetlerine ulaşma noktasında sağladığı avantajlar ile sosyal bilimlerde en çok kullanılan veri toplama yöntemidir. Esneklik, yanıt oranı, sözel olmayan davranış, derinlemesine bilgi, anlık tepki gibi güçlü yönleridir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Görüşmeler ile öğretmenlerin depreme hazırlık kültürü eğitim programının ihtiyaçlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Görüşme soruları yukarıda kavramsal çerçevede verilen kavramlar çerçevesinde hazırlanmıştır. Depreme hazırlık kültürü geliştirmede okulun, ailenin, bireysel eğitimin ve toplum eğitiminin rolüne ilişkin görüşme soruları bulunmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerden ve açık uçlu soruları içeren formlardan elde edilen verilerin yorumlanmasında kodların ve kategorilerin ötesine geçerek verinin daha geniş anlamına doğru soyutlamayı ve veriden anlam çıkarmayı sağlayan betimsel analiz tekniği kullanılmıştır.

3. Bulgular

Aşağıda araştırma alt amaçları doğrultusunda elde edilen veriler kodlanarak kategoriler oluşturulmuş ve temalar altında birleştirilerek sunulmuştur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tablo 2 Öğretmenlere göre depreme hazırlık kültürüne etki eden boyutlar

Tema	Kategori	Kod
Depreme tanık olma	Deprem bölgesi olan bölgelerden kaçınma	Deprem bölgesinde yaşamak istememe
	Depremden korkma	Depremden korkma
	Yaşanılan bina hakkında konuşma	Yeni binaların yıkılması
Depremi yaşamış olmak	Çabuk unutma	Çabuk unutmakta
		Çok kazanma
	Çok kazanma hırsı	Daha iyi şartlara kısa sürede ulaşma
	Yazgıcılık düşüncesi	Tedbir düşüncesine vurgu yok
Deprem eğitimi alma	Uygulamalı deprem eğitimi	Deprem tatbikatları
		Uygulamalı eğitimin faydası
	Sözlü anlatım	Etkisiz sözlü anlatım

Çizelge 1. "Öğretmenlere göre depreme hazırlık kültürüne etkileyen boyutlar nelerdir?" sorusundan elde edilen bulgular depreme tanık olmak, depremi yaşamış olmak ve deprem eğitimi almış olma temaları altında toplanmıştır. Depreme tanık olma teması deprem bölgesi olan bölgelerde yaşamaktan kaçınma, depremden korkma ve yaşanılan bina hakkında düşünme kategorilerinden oluşmaktadır. Görüşme yapılan katılımcılar deprem bölgesinde yaşamak istememe, depremden ve etkilerinden korkma ve yaşanılan binalar hakkında düşünme konularından bahsetmişlerdir.

Depreme tanık olma teması altında yer alan katılımcı ifadeleri için bir örnek aşağıda verilmiştir.

> *"Kızım var yıllarca bir İstanbul'da okuma hayali vardı ama şu 6 Şubat depreminden sonra belki aile içindeki konuşmalarımızdan belki İstanbul'un basındaki İstanbul depremine dair haberlerden, İstanbul'u depreme hazırlık programlarından, kızım da açıkçası bir İstanbul korkusu oluşturmaya başladı." E-COĞ1*

Depremi yaşamış olmak teması, çabuk unutma, çok kazanma/çabuk ulaşma ve yazgıcılık düşüncesi kategorisinden oluşmaktadır. Katılımcılar depremi yaşayanlarda çabuk unutma, çok kazanma ve kısa sürede daha iyi şartlarda yaşama ve tedbir alma düşüncesine vurgu yapmama düşüncelerini aktarmışlardır. Depremi yaşamış olmak teması altında yer alan katılımcı ifadeleri için bir örnek aşağıda verilmiştir.

> *"Hocam bizim insanımız çok çabuk unutuyor çok çabuk unutuyor ve bunu da tabii ki günü kurtarabilme, daha çok kazanabilme daha iyi şartlara kısa sürede ulaşabilme istekleri tamamen unutturuyor insanlara." K-COĞ2*

Deprem eğitim alma teması, uygulamalı deprem eğitimi ve sözlü anlatım kategorilerinden oluşmaktadır. Katılımcı öğretmenler, deprem tatbikatları, uygulamalı deprem eğitimlerinin faydalı oluşundan ve sözlü

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

eğitimlerin etkisizliğinden bahsetmişlerdir. Deprem eğitimi alma teması altında yer alan katılımcı ifadeleri için bir örnek aşağıdadır.

> *"... Uygulamalı olan daha faydalı oldu, uygulamalı eğitimlerin daha faydalı olabileceğini düşünüyorum açıkçası." E. COĞ1*

> *"Açıklayarak söyleyeyim hocam, yapmaya çalışıyoruz ama tam hissettiremiyoruz tam anlamıyla verim alabildiğimizi ben sanmıyorum açık ve net olarak." K.COĞ2*

Tabloya bakıldığında depremi yaşamış olmak kadar depreme tanık olmanın da deprem kültürü oluşturma için etken olduğuna vurgu yapmışlardır. Uygulamalı eğitim ve tatbikatlar için olumlu görüş belirtilirken sözlü bilgilendirici eğitimler etkisiz olarak görülmüştür. Deprem bölgelerinden kaçınma, korkma, çabuk unutma, yazgı düşüncesi depreme hazırlık kültürü konusundaki kategorilerdir.

Tablo 3 de öğretmen görüşlerinden hareketle depreme hazırlık kültürünün temel boyutları verilmiştir.

Tablo 3. Depreme hazırlık kültüründe temel boyutlar

Tema	Kod	Kategori
Okul	Öğretim programlarındaki şekli ile	Derslerin bir parçası olarak
	Bireysel çabaya dayalı	6 Şubat depremleri sonrası verilerle toplantı
Aile	Deprem ve sonrası için kısa konuşmalar	Depremde gördüklerini konuşma
		Evin güvenli olup olmadığı hakkında
	Depreme sonrası yardım	Eşya yardımını aile hazırlama
		Okul aile işbirliği ile yardım
Toplum	İnşaat kültürü	Çok katlı binalara talep devam ediyor
		Depremin ev alma kararına tam etki ettiği yok
	Topyekûn bilinçlendirme	Sivil toplum
		Devlet
		Her eve gidilmeli- Ev hanımlarına ulaşma
		Dini boyut eklenebilir
Bireysel	Fırsatlar oluşturma	Etkili bir konumda değil
		Sosyal medya üzerinden hatırlatıcı kamu spotu

Tablo.3.'de depreme hazırlık kültürü temel boyutları, "Öğretmenlerin depreme hazırlık kültürünün temel boyutları olan okul, aile, toplum ve bireysel farkındalık ve eğitim hakkındaki görüşleri nelerdir" derinleştirme sorusundan elde edilen bulgularla okul, aile, toplum ve birey temalar altında toplanmıştır. Okul üst teması; öğretim programlarında geçtiği şekilde ve bireysel çabaya bağlı eğitimler olarak iki

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kategoride toplanmıştır. Aile teması depreme hazırlık çantası, deprem anı/sonrası gerçekleştirilen kısa konuşmalar ve deprem sonrası yardım kategorilerinden oluşmaktadır. Toplum teması altında inşaat kültürü ve bilinçlendirme kategorileri vardır. Birey teması altında ise fırsatlar oluşturma kategorisi oluşturulmuştur.

Aşağıda aile teması altında yer alan katılımcı ifadeleri için bir örnek aşağıda verilmiştir.

> *"Okullarda yaptığımız eğitim, programlar ile sınırlı. Bunların dışında yaptıklarımız pek bir şey yok." E-SOS3*

Aile teması; depreme hazırlık çantası, deprem anı ve sonrası kısa konuşmalar ve depremzedelere yardım kategorilerinde aile içinde yapılanları vurgulamışlardır. Aile teması altında yer alan katılımcı ifadeleri için bir örnek aşağıda verilmiştir.

> *"Deprem konusunda baba bizim evimiz depreme karşı güvenli mi? yahut ya biz depreme karşı ne gibi tedbirler aldık? soruları ile karşılaşıyorum, diğer evimizden burası daha güvenli diyorum." E-COĞ1*

Toplum teması, inşaat kültürü ve bilinçlendirme kategorisinden oluşmaktadır. Toplum teması altında yer alan katılımcı topyekûn bilinçlendirme kategorisinden hareketle aşağıdakileri ifade etmiştir.

> *"Hocam bunu biz sadece tek başımıza yapamayız. Okulla beraber bize bunu yaşadığımız yerdeki en küçük sivil toplum kuruluşundan devlete kadar hepsi yardım etmeli. Gerekirse mahalle mahalle bir organizasyon yapılacak, gidilip tek tek dert anlatılacak. Hani seçimde insanlar gidiyor. Nihayetinde oy alabilmek için, bizim de bunun çok büyük bir yaramız olduğunu anlatmamız gerekiyor." K-COĞ2*

Birey üst teması, bireye fırsatlar öğrenme ve farkındalık fırsatları sunma kategorisinden oluşmaktadır. Birey teması altında yer alan katılımcı ifadeleri için bir örnek aşağıda verilmiştir.

> *"Her gün çok olur ama çok sık aralıklarla sosyal medya üzerinden, gerek diğer iletişim araçları üzerinden sürekli bunları hatırlatılabilir. Kamu spotlarıyla bunların varlığı ya bunlara alınabilecek tedbirler sürekli olarak hatırlatılmalı, unutturulmamalıdır. Biz bir ay konuşuyoruz ama bir gün unutuyoruz." K-COĞ2*

Tablo toplu bir şekilde incelendiğinde öğretmenlerin okul temasında öğretim programlarında belirtildiği şekliyle depreme hazırlık kültürüne yönelik çalışmalar yaptığı, aile temasında ise depremzedelere yardım kategorisinin önce çıktığını, toplum temasında topyekün bilinçlendirmeye vurgu yapıldığı ve birey temasında ise farkındalık fırsatlarından bahsedildiği görülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

4. Sonuç ve öneriler

Kültür, karar vermeyi etkileyen baskın değerler ve inançlar olarak tanımlanabilir. Kültür şu ana kadar yapılmış ve söylenmiş en iyi şeylerin bilgisidir (Bates, 2015) . Kültürel değer ve inançlara ile, parayı ve zamanı nereye harcayacağımıza karar veririz. Depreme hazırlığa bir eğitim, imar ve yasa sorunu olmak görmek yerine bütünleyici bir kültür faaliyeti olarak bakma önerilmektedir. Yapılan çalışmanın amacı, öğretmenlerin depreme hazırlık kültürü eğitim ihtiyaçlarını belirlemektir. Bu amaçla yapılan görüşmelerden elde edilen nitel veriler analiz edilmiş ve sonuçlara ulaşılmıştır. Depreme tanık olma, depremi yaşamış olmak ve deprem eğitimi almış olmanın depreme hazırlık kültürüne etki ettiği bulunmuştur. Özellikle 6 şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin hem depremi yaşayanlarda hem de sosyal medya, TV vb. tanık olanlarda farkındalık ve düşünce geliştirdiği anlaşılmaktadır. Deprem bölgelerinde yaşamaktan kaçınma, depremden korkma ve yaşanılan bina hakkında düşünme gibi etkileri oluşmuştur. Depreme hazırlık kültürünün temel boyutları literatür ve görüşmelerden hareketle okul, aile, toplum ve bireysel olarak belirlenmiştir. Depreme hazırlık kültürü çerçevesinde okulda yapılanlar, öğretim programlarında ve ders kitapları kapsamında yapılanlar ve öğretmenlerin bireysel çabalarıyla yaptıklarıdır. Aile teması depreme deprem anı/sonrası gerçekleştirilen kısa konuşmalar ve deprem sonrası yardım kategorilerinden oluşmaktadır. Toplum teması altında inşaat kültürü ve bilinçlendirme kategorileri vardır. Birey teması altında ise fırsatlar oluşturma kategorisi oluşturulmuştur. Yüksek lisans tez çalışması kapsamında yapılan görüşmelerden hareketle yapılan analizler, özellikle 6 şubat depremlerinin toplumun tüm kesimlerinde bir farkındalık oluşturduğunu göstermektedir. Depreme hazırlığın, kültürün parçasına dönüşmesi ve kuramsallaşması için daha çok çabaya ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Kaynakça

AFAD (2023). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğühttps://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu

Bates, A. W. (2015). *Teaching in a digital age: Guidelines for designing teaching and learning*. BCcampus.

Becker, J. S., Paton, D., Johnston, D. M., Ronan, K. R., & McClure, J. (2017). The role of prior experience in informing and motivating earthquake preparedness. *International journal of disaster risk reduction*, *22*, 179-193.

Büyüköztürk Ş., Kılıç Çakmak E., Akgün Ö.E., Karadeniz Ş., Demirel F. (2020) Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri (28. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Çoban, M., Sözbilir, M., ve Göktaş, Y. (2017). Deprem deneyimini yaşamış kişilerin deprem öncesi hazırlık algılarının belirlenmesi: Bir durum çalışması. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *22*(37), 113-134.

Ertuğrul, B., ve Ünal, S. D. (2020). Bir vakıf üniversitesi sağlık hizmetleri meslek yüksekokulunda öğrenim gören öğrencilerin genel afete hazırlıklı olma inanç durumlarının belirlenmesi. *Afet ve Risk Dergisi*, *3*(1), 31-45.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Mızrak, S. (2018). Eğitim, afet eğitimi ve afete dirençli toplum. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *5*(1), 56-67.

Shaw, R., S. Kobayashi, K.H. ve Kobayashi, M. (2004). Linking experience, education, perception and earthquake preparedness. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, *13*(1), 39-49.

Sözcü, U., ve Aydınözü, D. (2019). Öğretmen adaylarının doğal afet okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Lnternational Journal of Geography and Geography Education*, (40), 79-91.

Tokcan, H., ve Yiter, E. (2017). 5. sınıf öğrencilerinin doğal afetlere ilişkin bilişsel yapılarının kelime ilişkilendirme testi (kit) aracılığıyla incelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) Cilt 18, Sayı 1, Nisan 2017, Sayfa 115-129

Uğur, A., Işık M. (2020). Türkiye'nin Afetlere Hazırlık Politikalarının Toplum Algısı Üzerinden Karşılaştırmalı Analizi: Van-Bitlis Örneği. Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 6(1): 98-118, DOI: 10.21324/dacd.542528

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yolcu, M., ve Bekler, T. (2020). Deprem Kültürü ve Farkındalık Çalışmaları: Şili ve Elazığ Depremlerinin Karşılaştırılması. *Lapseki Meslek Yüksekokulu Uygulamalı Araştırmalar Dergisi*, *1*(2), 71-82.

Özdemir, M. And Doğruöz, E. (2020). "Bilimsel araştırma desenleri", *Bilimsel Araştırma Teknikleri Ve Etik* içinde (Edt: N. Cemaloğlu). Ankara: Pegem.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ÖĞRETMENLERİN ÇALIŞTIKLARI OKUL MÜDÜRLERİNE YÖNELİK ÖĞRETİMSEL LİDERLİK ALGILARI

ESRA KOLOMUÇ DAYI[1], Prof. Dr. ALİ TAŞ[2]

[1]Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
esrakolomuc@hotmail.com
ORCID No: 0009-0004-9960-2067

[2]Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,

atas@fsm.edu.tr- ORCID No: 0000-0002-3344-3911

ÖZET

Araştırmanın amacı; öğretmenlerin çalıştıkları okul müdürlerine yönelik öğretimsel liderlik algılarını incelemektir. Bu bağlamda; etkili bir öğretimsel lider olan okul müdürlerinde olması gereken özelliklerin ve yapması gereken örnek uygulamaların neler olabileceği, öğretimsel liderliğin okul iklimine etkisi, öğretmenlerin okul müdüründen öğretim programına ilişkin beklentileri, öğretimsel lideri okul müdürlerinin karşılaştıkları zorluklar ile öğretmenlerin mesleki gelişim için müdürlerden beklentilerinin neler olduğu araştırılmıştır. Yapılan araştırmada nitel araştırma modellerinden durum yaklaşımı kullanılmıştır. Araştırmada veriler görüşme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim öğretim yılında İstanbul ili Çekmeköy ve Ümraniye ilçesinde Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde bulunan ve resmi ortaokullarda görev yapan 11 öğretmenden oluşturmuştur. Veri toplama yöntemlerinden en sık kullanılan görüşme yöntemi ile araştırmaya katılan gönüllü katılımcılardan veriler toplanarak gerekli analizler yapılmıştır. Bütün katılımcılar ile ayrı ayrı yapılan görüşmeler ortalama olarak 15 dakika sürmüştür. Danışmanla birlikte hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu veri toplama aracı olarak araştırmada kullanılmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Bulgulara göre, okulunda öğretimsel lider olan okul müdürleri sorun çözücü, sürekli kendini yenileyebilen, bilgiyi sadece aktaran değil özümsetebilen, gerektiğinde sorumluluğu üzerine alabilen, hayatı boyunca öğrenmeyi savunan, çalışma arkadaşlarına karşı samimi olup onlara rehber olabilen yöneticilerin okul iklimini pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Öğretim lideri olan okul müdürleri okulunda gerek duyulan konularda hizmet içi seminerlerle ve faaliyetlerle çalışma arkadaşlarının gelişimine yardımcı olarak mesleki gelişimlerine katkı sağladığı, toplantılarda dönütler vererek denetleme ve değerlendirme görevini yerine getirdiği, adalet ve eşitlik ilkeleriyle davranıp öğretmenlerin hepsinin belirttiği bu beklentinin karşılandığını, kurumunda gerçekleşen sosyal ve kültürel faaliyetleri arttırmak için proje ve eğitimlere değer verdiği, kurumunun vizyon ve misyonuna katkı sağladığı, okulun fiziki mekanlarını iyileştirerek çevreyle iş birliği içerisinde çalışmaları destekleyici olup öğretmenlere gerekli imkan ve olanakları sağladıkları bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Okul Müdürü, Öğretim Lideri

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Günümüzde öğretimsel liderlik kavramı üzerinde yapılan çalışmalara rastlanılmaktadır. Öğretimsel liderlik okullarda eğitime ve öğrenci başarısına olan katkısı merak edilen bir konu haline gelmiştir. Okullarda yapılan eğitim ve öğretimin amacı öğrencilerin başarılarını her açıdan en üst düzeye çıkarmaktır. Öğretmenler, öğrenciler için uygun öğrenme koşullarını araştırmalı, bunları öğrencilere aktarmalı ve öğrencilere uygun düzeyde geliştirmelidir. Bu noktada, öğretmenlere düşen görev ve sorumluluklar artmaktadır. Öğretmenler bu süreçte zamanlarını etkili bir şekilde kullanmalıdır. Öğretmenlerin kurumlarında öğretimsel liderlik rollerinin ne olduğunun farkında olmaları, kendi sınıf içinde ve çevresinde kullanabilmeleri gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında öğretmenlerin gösterdikleri öğretimsel liderlik davranışları öğrencilerin başarısını etkileyen bir değişkendir.

Öğretim liderliği davranışları, ayrıca okul yöneticilerinin kurumlarının ulaşılması istenen vizyon ve misyon için okul personelini ve tüm paydaşlarını etkileyerek tüm ekibin iş birliği içerisinde gayret etmesini sağlamak olarak tanım yapmıştır (Şişman, 2014). Çelik (2015) ise yapmış olduğu çalışmalarda okul yöneticisinin öğretimsel liderliği, akademik başarısı yüksek öğrenci yetiştirilebilmek ayrıca öğretmenlere de kendilerini de geliştirebildikleri uygun öğrenme ortamını sağlamak için okulda beklenen pozitif öğrenme iklimi oluşturmak olarak tanımlamıştır.

Öğretimsel liderlik özelliklerini benimsemiş olan okul müdürleri; okullarında var olan eğitim sisteminin özelliklerini, yakın çevresinin özelliklerini, okulun öğrencilerini ve okuldaki tüm paydaşları da sürece katarak yapacağı çalışmalarla okulunun amaçlarının gerçekleşmesini sağlayabilir (Akdağ, 2002). Hallinger ve Murphy (1986) yaptıkları çalışmalarında öğretimsel liderliği öğretme-öğrenme süreçleri için gerekli olan fırsatları yaratan, okulda pozitif öğrenme iklimini sağlamış, tüm öğrenciler için başarılı olacakları fırsatları yaratan rol olarak tanımlamıştır (Söğüt, 2003).

Öğretimsel liderliğin en önemli özelliklerinden biri; öğrenci, öğretmen, çevre ve öğretim programlarının da içinde barındırdığı öğretim süreçleriyle doğrudan ilişkili ve okula en uygun olan öğretim ortamını oluşturmayı amaçlamaktır (Akgün, 2001). Bu araştırma da kurum müdürlerinin öğretimsel liderlik becerilerini ne derecede uyguladığını saptamak hedeflenmektedir. Öğretimsel liderlik kavramı ile ilgili alanyazın incelendiğinde birçok araştırma yapıldığı görülmektedir. Öğretimsel liderliğin en önemli özelliklerinden biri; öğrenci, öğretmen, çevre ve öğretim programlarının da içinde barındırdığı öğretim süreçleriyle doğrudan ilişkili ve okula en uygun olan öğretim ortamını oluşturmayı amaçlamaktır (Akgün, 2001). Öğretimsel liderlik ile ilgili alanyazın incelendiğinde birçok araştırma yapıldığı görülmektedir. İlgili literatür incelendiğinde, okul yöneticilerinin öğretimsel liderlik özelliklerine sahip olma düzeyleri ile cinsiyet, branş, hizmet süresi (Tanrıöğen, 2000; Poyraz, 2002; Bayraker, 2003; Gökyer, 2004; Saygınar, 2007; Aksoy ve Işık, 2008; Tahaoğlu ve Gedikoğlu, 2009; Gökyer, 2010; Şahin, 2011; Sağır ve Memişoğlu, 2012), öğretmenlerin özyeterlikleri (Derbedek, 2008; Çalık, Sezgin, Kavgacı ve Kılınç, 2012), okul iklimi (Şentürk ve Sağnak, 2012), örgütsel vatandaşlıkla ilişkisi (Ünal ve Çelik, 2013), devlet ilköğretim okullarının ve liselerinin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

karşılaştırılması (İnandı ve Özkan, 2006), etkili okul ile arasındaki ilişki (Özdemir ve Sezgin, 2002; Kazancıoğlu, 2008; Yılmaz, 2010) gibi kişisel ve örgütsel özelliklere yönelik araştırmaların var olduğu görülmektedir.

Eğitim sisteminin önemli bir parçası olan okul müdürleri ve gelecekte yetiştirilecek olan başarılı öğrenciler göz önünde bulundurulduğunda öğretmenlerinin kurum müdürlerine yönelik öğretimsel liderlik davranışlarının gerçekleşmesine ilişkin algılarının incelenmesi eğitim sisteminin verimliliği açısından önemli olacaktır. Sonuç olarak yapılan bu çalışmanın, sonraki araştırmalara yön vereceği düşünülmektedir.

1.1.1. Problem Cümlesi

Çalışmanın problemini Öğretmenlerin Çalıştıkları Kurum Müdürlerine Yönelik Öğretimsel Liderlik Algıları oluşturmaktadır. Bu bağlamda alt problemleri:

1.1.2. Alt Problemler

1- Öğretimsel liderliğe ilişkin öğretmenlerin algılarını,

2- Öğretmenlerin algılarına göre okul müdürün öğretimsel liderliğinin okul iklimine etkisini,

3- Öğretmenlerin okul müdüründen öğretim programlarıyla ilgili beklentilerini,

4- Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik rollerini gerçekleştirirken karşılaştığı sorunları,

5- Öğretmenlerin mesleki anlamda geliştirilmesi için okul müdüründen beklentilerini, belirlemektir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma ile Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Müdürlerinin öğretimsel liderlik rollerini gerçekleştirmelerine ilişkin algılarını tespit etmek amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Son yıllarda görüldüğü üzere okul müdürlerinin öğretim liderlik becerileri, diğer liderlik türlerinin yanında, öğrencilerin akademik başarılarının önem kazanmasıyla birlikte daha da göz önünde olmaya başlamıştır. Akademik olarak başarılı olan okullar incelendiğinde okul müdürlerinin bir öğretimsel lider oldukları görülmektedir.

Yapılan çalışmalardan anlaşıldığına göre öğretimsel liderliğin uygulandığı okullarda öğretmen ve öğrenciler için uygun öğrenme iklimi, öğrenci başarılarının en üst düzeye çıkarılmasına imkân sağladığı görülmektedir. Okul yöneticileri ile öğretmenler arasındaki iş birliğini güçlendirdiği görülmektedir. Yapacak olduğum bu çalışma öğretmenlerin kurum müdürlerine yönelik öğretimsel liderlik algılarının neler olduğunu, öğretimsel liderliği benimsemiş okul yöneticilerinde olması gereken özelliklerin neler olduğu ve öğretmenlerin öğretimsel liderlik davranışlarına ne derece sahip olduğunu görmek amaçlanmıştır. Ayrıca okul müdürlerinin öğretimsel liderlik rollerini nasıl gerçekleştirdiğini açıklamayı sağlamaya yönelik olacaktır. Çalışmanın bu noktada yapılan diğer çalışmalara katkı sağlaması ve değer katması açısından gerekli olduğu düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, çalışma grubu, çalışma yöntemi, veri toplama araç ve teknikleri, veri toplama yöntemi ve süreci, verilerin analizi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

3.1.Araştırma Yöntemi

Bu araştırma nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma da ise gözlem yapma, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı ortamda algı ve olayı gerçekçi olarak ortaya koymaktadır. Nitel yöntem kullanılan araştırmalarda incelenen bir olay hakkında derinlemesine bir algıya ulaşma çabası vardır (Morgan, 1996). Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması, bir kişi ya da az kişiden oluşan bir grubun derinlemesine ve detaylı olarak incelenmesine bağlı olarak gerçekleşen bir araştırma türüdür (Bernard, 2012). Araştırmada durum çalışmasının tercih edilmesinin sebebi öğretmenlerin okul müdürlerinin öğretimsel liderlik rollerini gerçekleştirmesine ilişkin öğretmen algılarının incelenip sunulması hedeflenmektedir.

3.2.Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubu İstanbul ili Çekmeköy ve Ümraniye ilçesinde farklı 3 ortaokulda görev yapan 11 öğretmen oluşmaktadır. Bu araştırmada amaçlı örnekleme yaklaşımlarından kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle çalışma grubu seçilmiştir. Bu örneklem yönteminin amacı araştırmanın konusu olan olay ile ilgili derinlemesine veri toplanmasıdır (Maxwell, 1996). Gönüllülük esasına dayalı olarak seçim yapılan katılımcıların özellikleri ve bilgileri gizli tutularak Katılımcı 1, Katılımcı 2 şeklinde kodlanmıştır.

Aşağıdaki tablo 3.1 de katılımcılar ile ilgili demografik bilgiler verilmiştir.

Tablo 3.1. Katılımcıya Ait Demografik Bilgiler

Sıra	Yaş	Cinsiyet	Hizmet Yılı
Katılımcı 1	30	Erkek	8
Katılımcı 2	29	Kadın	7
Katılımcı 3	29	Kadın	7
Katılımcı 4	28	Kadın	5
Katılımcı 5	31	Kadın	9
Katılımcı 6	38	Erkek	15
Katılımcı 7	33	Kadın	10

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Katılımcı 8	32	Erkek	10
Katılımcı 9	35	Erkek	13
Katılımcı 10	35	Erkek	10
Katılımcı 11	36	Kadın	11

Tablo 3.1 de görüldüğü gibi Çekmeköy ve Ümraniye ilçesinde ortaokullarda görev alan toplam 11 katılımcı araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışma grubunda 5 erkek ve 6 kadın öğretmen bulunmaktadır. Katılımcılar 28-38 yaş grubundadır. Araştırmaya katılan bireylerden 5'inin hizmet yılı 5-9 arasında, 3 bireyin hizmet yılı 10 ve 3 bireyin hizmet yılı 11 ve üstü hizmet yılı arasında olduğu görülmektedir.

3.3.Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme insanlarda gözlemleyemediğimiz davranışları ya da duyguları öğrenmek için gereklidir (Merriam, 2013). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği belli bir esnekliği içinde barındırmasından dolayı ve sistematik karşılaştırmalı bilgi sunduğu için araştırmada tercih edilmiştir (Türnüklü, 2000). Aynı zamanda yarı yapılandırılmış görüşme hem sabit seçenekli cevaplamayı hem de ilgili alandan derinlemesine bilgi almayı sağlamaktadır (Büyüköztürk, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009). Bu nedenle yapılacak olan Çalışmaya katılacak olan öğretmenlere görüşme sırasında yöneltilen sorular çalışmanın doğasına uygun olarak proje danışmanının desteği ile hazırlanarak daha öncesinde güvenirliği test edilmiştir. Sorular internet üzerinden paylaşılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenler doldurup tekrar internet üzerinden yazılı olarak geri göndermişlerdir.

Veri toplama aracı geliştirilirken araştırmanın amacı ve alt problemlerine uygun görüşme soruları hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme soruları danışman tarafından düzenli bir şekilde kontrol edilmiş ve değiştirerek güncel olarak son halini almıştır. Buradan alınan sonuçlar doğrultusunda düzeltmeler yapılarak soru sayısının beş olmasına karar verilmiştir.

3.4.Verilerin Analizi

Araştırmada görüşme formuyla elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi çalışmada toplanan verilerin anlamlı bir hale getirerek belirli bir çerçevede düzenlenmesiyle ortaya çıkan durumu açıklamak amacıyla kodların oluşturulması ve kategorilendirme yapılmasıdır (Yaman, 2010). Araştırmada elde edilen tüm veriler 3 (üç) basamakta analiz edilmiştir. Birinci aşama da verilerin kodlanmasını, ikinci aşama da kodlanan verilerin temalarının oluşturulmasını, üçüncü aşama ise kod ve temaların düzenlenerek elde edilen bulguların yorumlanmasını içinde barındırır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmada kullanılacak tüm sorular için tek tek kodlar oluşturulmuştur. Kodlarla sorular arasında benzerliklere bakılarak temalar oluşturulmuştur. Sonuç olarak ise araştırmada kaydedilen veriler not altına alınarak araştırmacı frekansları ortaya çıkarmıştır. Çıkan frekanslar yorumlanarak, değerlendirilmiş ve sonuçlar not edilerek raporlaştırılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SONUÇ

Öğretim liderliğinin tanımı konusunda görüş bildiren katılımcılar bir öğretimsel liderliği benimseyen okul müdürünün "rol model olması, iş birliği içerisinde olması ve iletişiminin sağlıklı ve çift yönlü olmasını söylemişlerdir. Bu sonuçtan yola çıkılarak öğretimsel liderliğe sahip olan bir müdürün yenilikçi olması, donanımlı bilgilere sahip olması, bilgiyi paydaşlarına sağlıklı bir şekilde aktarabilmesi, adil olması ve gerekli motivasyonu sağlayabilmesi öğretimsel lider olunabilmesi için olması gereken özellikler olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğu öğretim lideri tanımından çok liderlik tanımından yola çıkarak fikir beyan ettiği belirlenmiştir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin görüşlerine göre etkin öğretim liderliğini benimsemiş okul yöneticilerinin görev yaptığı kurumda okul müdürünün destekleyici bir tavır içinde olması, iş birliği ile çalışmaya önder olabilmesi, çözüm odaklı olarak sorun çözücü olması ve hem öğretmen hem de öğrenciler adına motivasyonu sağlayabilmesi katılımcılar tarafından olumlu okul iklimi üzerinde etkileri olduğu düşünülmektedir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin kurum müdürünün öğretim programının uygulanmasında öğretmene gerekli ortam ve olanağı sağlamak için yapacak olduğu çalışmalar hakkında eğitim öğretim kazanımlarının öğrenci açısından daha anlaşılır ve akılda kalıcı olabilmesi için gerekli materyallerin sağlanması, okulda yapılacak olan çalışmalarda alınacak olan kararlara öğretmenlerinde katılımlarının sağlanması, okullarda yaşanacak olan problemlerde sorunlar ortaya çıkmadan önce bunu hissedip önlem alması ya da önlenmemiş mevcut problemlere karşı çözümcü olması beklenmektedir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin okul müdürlerinin öğretim liderliğini okullarında uygulama aşamasında karşılaştıkları problemlerle ilgili olarak Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından okullardan yapılması beklenen evrak ve iş yüklerinin fazlalığı, okulların fiziki yapısının eksik olması ve bunu karşılayacak bütçenin okul müdürünün inisiyatifinde bulunmaması, gerektiği zaman okul müdürü okulla ilgili işlerde gerekli yerlere ulaşamaması ve buna bağlı olarak iletişimde kopukluk yaşanması, bazı öğretmenlerin eğitim öğretim ile ilgili görev ve sorumluluklarını yerine getirmeyerek umursamaz davranış sergilemeleri sonucunda okul müdürünün veli ile karşı karşıya gelmesi okul müdürünün karşılaştığı sorunlar olarak belirtilmiştir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin mesleki anlamda geliştirilmeleri için okul müdüründen beklentilerle ilgili olan tüm katılımcılar hizmet içi eğitim konusunda ortak bir fikir belirtmişlerdir. Ayrıca eğitim verecek olan kişilerin alanında uzman olması gerektiğini ve okulda çalışan öğretmenlerden görüş alınarak okulun ihtiyacı olan konunun belirlenip bu doğrultuda eğitim alınması gerektiği belirtilmiştir. Son olarak lisansüstü eğitim alacak olan öğretmenlerin desteklenmesi kolaylık sağlaması açısından ders programında yardımcı olunması gerektiği belirtilmiştir.

ÖNERİLER

- Etkili bir öğretim lideri olmak için, rol model olmalı, iş birliğine açık olmalı, iletişim becerilerini geliştirmeli, yenilikçi olmalı, bilgi birikimini paylaşmalı ve adil olmalıdırlar.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

- Olumlu okul iklimi için, okul müdürleri destekleyici, iş birliğine açık, çözüm odaklı ve motive edici bir liderlik tarzı benimsemelidirler.
- Öğretmenlerin program uygulamada daha başarılı olması için okul müdürleri, materyal desteği sağlayarak, karar verme sürecine dahil ederek ve problem çözme yaklaşımını benimseyerek destekleyici bir rol oynamalıdırlar.
- Müdürlerin öğretim liderliğini etkin bir şekilde uygulayabilmeleri için verilen evrak yükünü azaltma, okulun fiziki şartlarını iyileştirme ve iletişim kanallarını güçlendirme gibi adımlar atılmalıdır.
- Okul müdürleri öğretmenlerin mesleki gelişimini desteklemek için, müdürler alanında uzman kişiler tarafından okulun ihtiyaç duyduğu hizmet içi eğitimler düzenlemeli ve lisansüstü eğitim programlarına katılımlarını kolaylaştırmalıdırlar.

KAYNAKÇA

Ahmet A. (2014). Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışları ile örgüt iklimi arasındaki ilişki. *A.Ü. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49): 253-279.

Aksoy, E. ve Işık, H. (2008). İlköğretim Okul Müdürlerinin Öğretim Liderliği Rolleri, *Sosyal Bilimler Dergisi,* 19.

Altunay, E. (2017). Sınıf Yönetiminde Öğretmenlerin Öğretimsel Liderlik Rolleri, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 20 (37).

Atlıoğlu, Y. &Şahin, A. (2002). Liderlik Anlayışımız. *Milli Eğitim Dergisi* (155) :16-52.

Aydoğan, A. (2018). *Okul Yöneticilerinin Öğretimsel ve Yönetimsel Liderlik Davranışları: Polatlı Örneği (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi).* Başkent Üniversitesi: Ankara.

Ayık, A.ve Şayir, G. (2014). Okul Müdürlerinin Öğretimsel Liderlik Davranışları İle Örgüt İklimi Arasındaki İlişki, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 13(49): 253-279.

Bahadır, G. (2019). Okul Yöneticilerinin Öğretim Programlarının Uygulanmasındaki Öğretimsel Liderlik Rollerine İlişkin Öğretmen Algılarının İncelenmesi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi,* 16(1): 1759-1790.

Bağrıyanık, H. (2017). *Öğretmenlerin Okul Yöneticilerine Yönelik Öğretimsel Liderlik Algıları çerçevesinde Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Sinizm (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).*Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

Bayrak, N. (2001). *İlköğretim Okul Yöneticilerin Liderlik Özellikleri.* Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Bekir Yiğit, vd., (2020). Okul yöneticilerinin öğretimsel liderlik davranışlarının incelenmesi.

Bilgin. N. (2014). *Sosyal Bilimlerde içerik analizi*. 3.Baskı. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Çakır, E. (2021). *Okul Müdürlerinin Öğretimsel Liderlik Davranışları ile Okul Etkililiği Arasındaki İlişkinin İncelenmesi,* Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Çelik, M. (2010). *Öğretmen Görüşlerine Göre Okul Yöneticilerinin Öğretimsel Liderlik Davranışları ile Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarının Analizi,* Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Derbedek, H. (2008). *İlköğretim Okul Müdürlerinin Öğretimsel Liderlik Özelliklerinin Öğretmenlerin Öz Yeterlilikleri Üzerindeki Etkileri,* Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Dil, İ. (2020). *Okul Yöneticilerinin Öğretimsel Liderlik Davranışlarının Öğretmen Motivasyonuna Etkisi,* İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Eker, R. (2021). *Okul Müdürlerinin Öğretimsel Liderlik Davranışlarının Okul Mutluluğuna Etkisinin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi,* İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Gürses, N. (2015). *Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Öğretimsel Liderlik Davranışlarının İncelenmesi,* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Keşan, C. ve Kaya, D. (2011). Öğretimsel Liderlik Üzerine Üniversite Mezunlarının Bakış Açıları, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi,* 30(2011).

Koşar, S. ve Buran K. (2019). Okul müdürlerinin ders denetim faaliyetlerinin öğretimsel liderlik bağlamında incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisin – Journal of Qualitative Research in Education,* 7(3), 1232-1265.

Kumbasar, Ç. (2022). *İlkokul, Ortaokul ve Liselerde Öğretmenlerin Öğretimsel Liderlik Rollerine İlişkin Görüşlerin Belirlenmesi; Bursa İli Örneği,* Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Kurt, E. (2020). *Okul Müdürlerinin Öğretimsel Liderlik Davranışları ile Sınıf Rehber Öğretmenlerinin Rehberlik Uygulamaları Arasındaki İlişki,* Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Limon, İ. (2022). Türkiye'de Öğretimsel Liderlik Araştırmaları: Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 6 (2).

Oğuzer, Y. (2021). *Anadolu Liselerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Çalıştıkları Kurum Müdürlerine Yönelik Öğretimsel Liderlik Algıları,* İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Sevinç, M. (2019). *İlkokul Müdürlerinin Öğretimsel Liderlik Davranışlarının İncelenmesi,* Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Şümür, İ. (2021). *Öğretmenlerin Yöneticilerinin Öğretimsel Liderlik Davranışlarına Yönelik Algıları.* Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KLASİK SOSYOLOGLARDA İLERLEME FİKRİNİN FELSEFİ TEMELLERİ

Prof.Dr. Mehmet Zeki DUMAN
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
zekiduman@yahoo.com, **ORCID ID:** 0000-0002-9369-9337

ÖZET

Bu bildiride genelde ilerleme fikrinin tarihsel gelişimi, özelde de 19. yüzyılla beraber entelektüel ve bağımsız bir disiplin olarak sahneye çıkan sosyolojinin ve klasik sosyologların ki- başını Comte, Marx, Durkheim ve Weber çekmektedir- ilerleme fikrine duydukları inancı ve bu inancın felsefi temelleri üzerinde durulacaktır. Aynı zamanda aydınlanma düşüncesinin ve tarih felsefesinin de en önemli konusunu oluşturan ilerleme fikri, insanlığın sürekli ilerlediği ve hep ilerlemeye devam edeceği inancına dayanan bir ideoloji olarak da tarihin her döneminde ve her toplumda güncelliğini ve popülaritesini korumuştur. Zira bilim ve teknolojinin gelişmesi ve doğa yasalarının keşfedilmesi, insanların sadece yaşam standartlarını yükseltmekle ve konfor alanlarını genişletmekle kalmamış aynı zamanda insanın 17. yüzyıldan itibaren hem doğa üzerinde kurmuş olduğu göreli egemenliğini mutlaklaştırmasına hem de yarının bugünden çok daha iyi koşullarda yaşanacağına duyulan bir inancı da pekiştirmiştir. Dolayısıyla ilerleme fikri, insanlığın tarihsel gelişiminin nasıl bir seyir izlediği ve izleyeceği sorusuna da cevap vermiştir denilebilir. Burada ardına düşeceğimiz ve sorgulayacağımız temel soru(n) ise tarihten ziyade sosyolojinin kurucu babalarının neden ilerleme fikrine ihtiyaç duyduklarını ortaya koymak ve bunu gerekçelendirmektir.

Anahtar Kavramlar: İlerleme Fikri, Tarih, Sosyoloji, Klasik Sosyologlar.

PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF THE IDEA OF PROGRESS IN CLASSICAL SOCIOLOGISTS

ABSTRACT

This proposal will focus on the historical development of the idea of progress in general, and specifically on the belief in the idea of progress and its philosophical foundations by sociology and classical sociologists - notably Comte, Marx, Durkheim and Weber - who emerged as an

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

intellectual and independent discipline in the 19th century. The idea of progress, which is the most important subject of Enlightenment thought and philosophy of history, has maintained its relevance and popularity in every period of history and in every society as an ideology based on the cult that humanity is constantly progressing and will always continue to progress. This is because the development of science and technology and the discovery of the laws of nature not only raised people's living standards and expanded their comfort zones, but from the 17th century onwards, it also enabled humans to absolutize their relative dominance over nature and reinforced the belief that tomorrow will be lived in much better conditions than today. Therefore, the idea of progress also answers the question of what course the historical development of humanity has followed and will follow. The main question we will pursue and question here is to reveal and justify why the founding fathers of sociology needed the idea of progress rather than history.
Keywords: The Idea of Progress, History, Sociology, Classical Sociologists.

1.GİRİŞ

Hiç şüphe yok ki, ilerleme fikri, geçmişte olduğu gibi günümüzde de sosyal bilimciler arasında güncel bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bu fikrin unutulmayarak ve güncelliğini yitirmeyerek her dönemde gündeme gelmesinin ve üzerinde uzun uzadıya konuşulmasının en önemli nedeni, insanlığın tarihsel olarak geçmişten bugüne ve bugünden yarına doğru nasıl bir seyir izlediğinin izah edilmesinden kaynaklanmıştır. Zira insanlık ve medeniyet, kendi içinde kimi zaman çöküş ve gerileme yaşamış kimi zaman da gelişme ve büyüme gösteren dinamik ve dalgalı bir seyir izlemiştir. Ancak bu dinamik ve dalgalı seyir, her defasında ya bir döngüsellik içerisinde ya da ilerleme şeklinde devam etmiştir. Onun içindir ki, tarihçilerin çoğu medeniyetlerin bu her iki yönünü de dikkate alan tarihsel bir okuma yapmayı tercih etmiştir.

Her ne kadar günümüzde ilerleme fikrinin unutulmaya yüz tuttuğu, modası geçtiği ve dolayısıyla da ölü bir konu olmaya başladığı savı ileri sürülse de yukarıda vurguladığımız nedenlerden ötürü, bu savın pek bir kıymet-i harbiyesi olmadığını da belirtmemiz gerekir. Örneğin günümüzde ilerleme fikrinin halen capcanlı, dinamik ve işleyen bir fikir olduğunu gösteren en önemli çalışmalardan birisi de ilk yayınladığı 1992 yılından bu yana sosyal bilimlerde çok fazla tartışmalara neden olan Fukuyama'nın (2023) *Tarihin Sonu ve Son İnsan*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

adlı eser (i)dir. Japon asıllı Amerikalı yazar Fukuyama, söz konusu eserinde sıra dışı analizler yaparak insanlığın sürekli ilerlediği fikrini savunmuş ve bu fikre duyduğu katıksız inancını vurgulamıştır. Diğer bir deyişle yazar, kendisinden önceki diğer ilerlemeci düşünürler gibi insanlığın tarihine dair politik bir analiz yapmış ve bu analizden hareketle nasıl bir dünya düzenine doğru yöneldiğimizin cevabını aramaya koyulmuştur.

Fukuyama' ya göre tarih ve dolayısıyla insanlık, özellikle Soğuk Savaşın bitimiyle beraber o güne kadar denediği ve uyguladığı, ancak hiçbirinde başarılı olamadığı geleneksel politik sistemlerden ve ideolojilerden kendisini sıyırmayı başarmış ve Batı dünyasının uzun bir süredir hayata geçirdiği liberal-demokrasisini almaya başlamıştır. Dolayısıyla 21. yüzyılda tarih ve insanlık, son evresine girmiştir. Aslında Fukuyama'nın bu iddiasını, yani tarihin sonuna gelindiği savını, her dönemde güncelliğini sürdüren ve kimi filozoflar tarafından da sıkça savunulan ilerleme fikrinin bir tezahürü olarak görmek, okumak gerekir. Zira tarihin sonundan söz etmek demek, sadece yarının ne olacağını kestirmek veya tahmin etmek değildir, aynı zamanda yarının ne olacağını bugünden bilmek veya bilinebileceğine inanmak demektir. Yarının ne olacağını bilmenin ardındaki felsefi düşüncenin temelinde ise hiç şüphe yok ki, tümüyle ilerleme fikri yatmaktadır.

Nitekim tarihin hangi dönemine bakarsak bakalım, insanlığın, medeniyetin, kültürün ve tarihin durmaksızın hep ilerlediğine, geliştiğine ve büyüdüğüne dair bir inancın, düşünürlerin çoğu tarafından sıkça vurgulandığını ve gerçekte de buna inanıldığını görüyoruz. Bu inancın kökenini Antik Yunan toplumuna kadar götürmek mümkündür. Örneğin bugünkü Avrupa medeniyetinin de fikri temellerini oluşturan Prehistorik dönem ve bu dönemin filozoflarında, ilerleme düşüncesi çok baskın ve egemen olmuştur. Nitekim tarih yazımının da gösterdiği gibi o günden bu güne insanlığın sürekli kendisini aştığı, doğanın yasalarını keşfetmek suretiyle hep ileri yönlü bir seyir çizgisi izlediği, kademeli geliştiği ve bu seyir çizgisinin de durmaksızın devam ettiği ve edeceği fikri/düşüncesi, bugün de güncelliğini ve önemini korumaktadır.

Bu açıdan bakıldığında ilerleme fikrinin modern bilimin ve bilimlerin de temelini oluşturduğunu, bir çok disiplinin bu temelden beslendiğini ve geliştiğini söylemek mümkündür. Hiç şüphesiz bu bilimlerden biri de 19. yüzyılda felsefeden koparak bağımsız bir disiplin olmayı başarmış olan sosyoloji bilimi olmuştur. Sosyoloji ve ilerleme fikri arasındaki ilişki, sandığımızdan çok daha derin ve karmaşık bir ilişkidir. Zira kim ne derse desin, sosyal bilimler

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kategorisinde en genç bilim olma hüviyetini elinde bulunduran sosyoloji, nihayetinde doğa bilimlerinin hem epistemolojisinden hem de metodolojisinden beslenmiş ve dolayısıyla o da tıpkı diğer bilimler gibi ilerlemeyi temel şiar edinmiştir. Çünkü sosyoloji, nihayetinde modern toplumun sorunlarını olgusal ve nesnel düzeyde ele almayı amaçlamış olan pozitif bir bilimdir.

2. İLERLEME FİKRİ KARŞISINDA KLASİK SOSYOLOGLARIN TUTUMLARI

Kuvvetle muhtemeldir ki geçmişte olduğu gibi günümüzde de hiçbir kavram, ilerleme kavramı kadar ne popüler ne de güncel olmayı başarmamıştır. Bu açıdan baktığımızda çağımızın, aslında bir ilerleme çağı olduğunu söyleyebiliriz. Dawson'un (2003: 20) deyişiyle söylersek, "ilerleme fikri, bizim uygarlığımızın işleyen kaderi olmuştur ve modern düşüncenin öylesine ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir ki, onu eleştirmeye kalkışmak bile büyük bir saygısızlık ve sapkınlık olarak görülebilmektedir. (Çünkü) ilerleme öğretisi, tam manasıyla dünyanın her bakımdan ve her yönden sürgit daha iyiye gittiği inancıyla ilgili bir öğretidir" ve bu öğreti, aslında modern çağla beraber insanın akla ve bilime verdiği değer ve onlara biçtiği rolle doğrudan ilişkilidir.

İlerleme kavramına yönelik modern aklın gösterdiği ilgi ve teveccühün esas nedeni ise insanın, tarihi, bir ayna olarak görmesi ve bu aynaya bakarak sadece kendi geçmişini değil aynı zamanda kendi geleceğini de görmek istemesidir. Çünkü tarih dediğimiz bilim dalı, sadece geçmişte yaşanmış ve bitmiş olayların kronolojisinden ibaret değildir, aynı zamanda insanların geçmişten bugüne nasıl geldiklerini ortaya koyan çok önemli bir bilgi, birikim ve deneyim sahnesidir. Bu sahnenin en önemli özelliği, insanların nasıl bir uygarlık düzeyinden bugünlere geldiğini göstermesidir. Dolayısıyla entelektüel bir bilim olmanın ötesinde geçmişin mirasını ve birikimini taşıyan tarih, insanlığın evrimsel ve devrimsel değişimini de ortaya koyan tek bilimdir.

Bu bilim sayesinde öğreniyoruz ki aslında insanlık, çoğunlukla kendi içinde sürekli ve tedrici (derece derece) bir merhale (evre) kat etmiştir. Bu merhalenin temelinden ise hep daha iyiye ve hep daha güzele ulaşmayı ve dolayısıyla da belirsizliği ve anlamsızlığı içinde barındıran bu karanlık dünyayı aydınlatmayı ve anlamlandırmayı amaçlayan ilerleme fikrinin yattığını ve bu fikrin de sanılanın aksine aydınlanma ile doğan salt modern bir fikir olmadığını, kökleri Antik Yunan'a ve Roma'ya dayandığını görüyoruz. Nitekim, Nisbet, (2023: 503), *History Of The Idea Of Progress* adlı eserinde de gösterdiği gibi tüm insanlığın ilkel bir geçmişten uzak ve görkemli

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bir geleceğe aşama aşama zorunlu gelişimini içeren bir düşünce ve ideoloji olarak ilerleme tasavvuru, aslında insanlığın tarihiyle eş zamanlı bir tasavvurdur.

Bu tasavvurun ayrıntısına indiğimizde ve bunu kavramsal düzeyde ifade ettiğimizde ilerlemenin, aynı zamanda başka bir tür yaşam tarzını ve toplum yapısını da simgelemekle kalmayıp aynı zamanda onu ötekileştirdiğini de görürüz. Yani ilerleme, hem gelişmeyi, büyümeyi ve kalkınmayı hem de gelişmemeyi, gerilemeyi ve dolayısıyla da geride kalmayı nitelemektedir. Onun için Koselleck (2016: 167) ilerleme kavramının arkasında dilimizin politik, sosyal ve tarihsel değişimleri ve süreçleriyle ilgili bir sorunun saklı olduğunu iddia etmiştir. Nitekim bu sorunu da içinde barındıran ilerleme kavramının kategorik ayrımını dilsel düzeyde de görmek mümkündür. Örneğin ilerleme kavramı çoğu zaman iyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı, sahte ile gerçeği, gelişme ile çöküşü birbirinden ayırmak için de kullanılmaktadır.

Biz, ileri bir toplum dediğimizde, toplumlar arasında kategorik ve ideolojik bir ayrım yapmış oluruz. Buna göre ileri toplumlar, geride kalmış olan toplumlara göre daha ileri düzeyde bir uygarlığa ve medeniyete sahip olan toplumlardır. Aynı şekilde gelişmiş, kalkınmış ve ilerlemiş olan toplumlar, diğer toplumlara göre farklılaşmış olan toplumlardır. Yani modernleşmiş, sanayileşmiş, kentlileşmiş, bireyselleşmiş, sekülerleşmiş ve liberalleşmiş olan toplumlardır. Bu anlamda ilerlemiş toplum demek, geride kalmamış olan ve dolayısıyla da yarışı hep önde götüren toplum demektir. İlerlemeyen toplumlar, geride kalmaya mahkûmdurlar. O zaman yapılması gereken şey, durmadan sürekli büyümeye, gelişmeye ve ilerlemeye çalışmaktır. Dolayısıyla 19. yüzyıldan bu yana sosyal bilimler lügatinde adete klişe bir sözcüğe dönüşen ilerleme kavramının arkasında, aslında modernliğin bilimsel ve teknolojik başarıları yatmaktadır denilebilir.

Bu başarıda sıralanabilecek bir takım gelişmelerin başında ise “matbaanın icadı, okumanın yaygınlaşması, pusulanın icadı, deneye dayalı bilimlerin gelişmesi, yerkürenin keşfi ve denizaşırı kara parçalarının ele geçirilmesi, vahşilerle yapılan kıyaslamalar, modern sanatın eski sanatla çekişmesi, burjuvazinin yükselişi, kapitalizmin ve sanayinin gelişimi ve doğa güçlerinin teknoloji içinde özgür bırakılması” gelmektedir (Koselleck, (2016 :168-169). Aslında bütün bu gelişmeler, adına modernite dediğimiz dönemin ve bu dönemde yaşamış olan ve adına modern dediğimiz toplumların yaşamını simgelemektedir. Bu yaşam tarzının nasıl bir toplum biçimine

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yol açtığını anlamak ve açıklamak isteyen sosyoloji disiplini ise içinde yaşadığı çağın egemen düşünce biçiminden de esinlenerek ve beslenerek pozitivist, olgusal bir yaklaşım sergilemiştir.

Çünkü erken modern dönemin bir bilimi olarak sahneye çıkan sosyoloji ve bu bilimin kurucu babaları, modern çağın bilimsel ve teknolojik gelişmelerinin hem bireysel hem de toplumsal yaşamda yol açtığı yıkıcı etkileri gözlemlemiş ve bu gözlemlerden hareketle toplumsal olguların bir takım yasalara tabi olduğu düşünülerek toplumla ilgili bilimsel çalışmaların da bu yasaların ortaya konulmasını ve dolayısıyla da toplumun anlaşılmasını ve açıklanmasını amaçlamışlardır (Işıktaç-Koloş, 2015: 44). Böylece toplumu nesnel bir biçimde ele alan klasik sosyologlar, sadece içinde bulundukları toplumu ve bu toplumda yaşanan yapısal ve kurumsal değişim ve dönüşümleri anlamayı ve izah etmeyi değil aynı zamanda mensubu oldukları çağı ve bu çağa rengini ve ruhunu veren değerler dünyasını da çok iyi analiz etmişlerdir.

Çünkü bu dönemde matematik, astronomi, fizik, kimya ve biyoloji başta olmak üzere birçok disiplin, felsefeden ayrılarak müstakil bir bilime dönüşmüştür. Ve ortaya koydukları başarılarla adından söz ettiren bu bilimler, muazzam bir sıçrama da göstermiştir. Bu süreçte halen felsefenin gölgesinden kurtulamayan ve dolayısıyla da bağımsızlığını elde edemeyen sosyoloji ise adeta karın sancıları çekmeye başlamış; çünkü sanayi devrimi ile toplumsal yaşamda nüfus artmış, kente doğru göçler yaşanmaya başlamış, yaşam beklentisinde artış kaydedilmiş, işbölümü karmaşıklaşmış, yönetim biçimleri değişmiş, ideolojik farklılaşmalar yaşanmış, insanlar arası ilişkilerin niteliği değişmiş, eğitim sistemi gelişmiş, tüketim artmış, teknoloji gelişmiş, cinsiyet rollerinde değişme yaşanmış, iletişim olanakları artmış, müzik ve din farklılaşmaya başlamıştır (Lenski & Lenski, 1970: 263, akt., Işıktaç-Koloş, 2015: 4-5).

Bütün bu değişim ve dönüşümler, en çok da sosyologların dikkatini çekmiştir. Ve içinde yaşadıkları çağa tanıklık etmekle kalmayıp aynı zamanda onu yorumlamaya çalışan sosyologlar iki temel hedefi öncelikli bir yere koymuşlardır. Bu hedeflerden birincisi sosyolojiyi bir gölge bilim olmaktan çıkartıp onu hakkettiği yere, itibarlı bir yere taşımak, yani sosyolojiyi bilimler sınıflamasında ön sıralara çıkartmak, ikincisi de doğa bilimlerinin yöntemlerini taklit etmek suretiyle toplumsal sorunları analiz etmektir. Nitekim aynı zamanda sosyolojinin de kurucu babası olan Comte, sosyoloji kavramını, sistematik ve bilimsel ilerlemenin nihai aşamasını ifade etmek için kullanmış ve sosyolojiyi de toplumsal olguların gözlemlenebilir değişimini

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

açıklayan bir bilim olarak görmüştür. Ona göre sosyoloji, birçok şey gibi ilerleme yasası tarafından şekillenen toplumu açıklamayı ve anlamayı sağlayacaktır.

Bilimde sistemli ve olgusal bir metodolojik yaklaşımı savunan Comte, insanlık tarihinin ve felsefi düşünüşün soyut olandan somuta ve görelilikten nesnelliğe doğru evrildiğini savunmuştur. Nitekim adına "üç hâl yasası" dediği teori, bu yaklaşımı içermiştir. Buna göre insanlığın düşünsel birikimi ilkçağ döneminde teolojik, ortaçağ döneminde metafizik ve yeniçağ döneminde de pozitif nitelikte olmuştur. Diğer bir ifadeyle insanlık tarihi, pozitivizmle tüm teolojik ve metafizik sistemleri geride bırakmış; ilerleme ve gelişme yolunda muazzam bir başarı kaydetmiştir. Aslında Comte'un bilim anlayışına yön veren şey, dönemin Avrupası'nda yoğun bir biçimde yaşanan idealizmin yerini rasyonalizme, teolojinin yerini bilime ve vahyin yerini de deney ve gözleme bırakmasıdır. Bunun yanı sıra biyolojik çalışmaların ve evrim düşüncesinin de bu süreçte çok önemli bir rolü olduğu unutulmamalıdır.

Hiç şüphesiz Comte da tıpkı çağdaşları gibi insanlığın kendi içinde sürekli ilerlediği fikrinin sadık bir üyesi olmuş ve O da var olan her şeyin zamanla değiştiğini ve bu değişimin de ilkellikten, basitlikten ve soyut alandan gelişmişliğe, karmaşıklığı ve somut olana doğru evrildiğini düşünmüştür. Düşünüre göre bu süreçte nasıl ki doğa kendi içinde sürekli bir değişim yaşıyorsa toplumlar da aynı şekilde değişmekte ve dönüşmektedir (Aysevenler, 2021: 97-103). Aslında bu değişim ve dönüşümün yönünü ve hızını tayin eden şey, kartezyen aklın yarattığı bilimsel keşiflerdir. Çünkü bilimsel keşifler, en başta doğanın yasasını ve işleyişini ortaya koymak suretiyle etrafımızda olup biten şeylerin nedenselliğini anlamımızı sağlamıştır. Fen bilimlerindeki bu başarılar, sosyal bilimler için de bir pusula işlevi görmüştür.

Dolaysıyla Comte'a göre sosyoloji, her şeyden önce toplumsal olguların nesnel gerçekliğini ve toplumsal işleyişin yasalarını ortaya koyan pozitif bir bilimdir. Çünkü her şey gibi toplum da sürekli ileriye doğru bir değişim içindedir. Klasik sosyolojinin bir diğer ismi Durkheim de tıpkı Comte gibi ilerleme düşüncesine inanmıştır. Sosyolojiyi bir disiplin haline getiren ve ona kendi metodolojik yollarını gösteren Durkheim de pozitivist biri olarak tarihin ve bilimin, birikimsel olarak gelişmesine ve ilerlemesine duyduğu inancı dile getirmiştir. Onun başarısı, sosyolojinin ne olduğundan ziyade nasıl bir disiplin olduğunu göstermiş olmasıdır. Örneğin intihar adlı çalışmasıyla uygulamalı sosyolojinin ilk örneğini ortaya koyarken bununla toplumun nesnel bir

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

gerçeklik olduğunu vurgulamıştır. Durkheim'e göre toplum her şeyden önce bir şey gibi, yani bir nesne gibi incelenmelidir.

Bir toplumsal olayın nedeni ise yine bir başka toplumsal olayda aranmalıdır. Dolayısıyla toplumsal olaylara olgusal, nesnel ve bilimsel temelde yaklaşılmalıdır. Durkheim'e göre modern toplumun en önemli özelliği, kendi içinde dinamik bir yapı sergilemesi ve basitlikten karmaşıklığa, mekanik dayanışmadan organik bir dayanışmaya geçmiş olmasıdır. Sosyoloğa göre modern toplum, geleneksel topluma göre ilerlemiş olan bir toplumdur. Dolayısıyla bu toplumda mesleki farklılaşma nedeniyle hem işbölümü karmaşık bir hale gelmiştir hem de toplumu oluşturan bireyler birbirileriyle organik düzeyde bir dayanışma içine girmiştir. Sonuçta toplum, geleneksel yaşamın ve işbölümünün basit ve tekdüze olduğu bir sosyal yapıdan sanayileşmenin ve kentleşmenin yaşandığı, işbölümünün karmaşık uzmanlaşmanın ise yaygın olduğu bir yapıya doğru evrilmiştir.

Karl Marx ise gerek tarihsel materyalizm anlayışıyla gerekse kapitalizm eleştirisiyle insanlık tarihini adeta bir ilerleme tarihi olarak gördüğü için, ilerlemeci tarih anlayışının da en radikal düşünürlerinden biri olarak dikkat çekmiştir. Ona göre toplum, kendi içinde durmadan değişen ve dönüşen dinamik bir yapıya sahiptir. Burada esas konu, maddi üretim araçlarıdır. Çünkü tarih, üretim araçlarına sahip olanlarla olmayanlar arasındaki mücadeleyi içerir (Canatan, 2020: 90-91) İnsanlık, avcılığın ve toplayıcılığın söz konusu olduğu ilkel komünal toplumdan, tarımın ve feodal düzenin egemen olduğu ortaçağ toplumuna ve oradan da sanayileşmenin, kapitalistleşmenin ve sınıfsal eşitsizliklerin alıp başını gittiği modern topluma evrilmiştir. Ancak bu evrimleşme süreci modern toplum yapısıyla son bulmayacaktır. Çünkü bir değişim süreci olan tarih, insanlığı, bütün kötülüklerin kaynağını oluşturan devletin ve eşitsizlikleri derinleştirip sömürü düzenine yol açan sınıfların ortadan kalkmasına yol açacak komünal bir topluma doğru sürükleyecektir. Dolayısıyla insanlık tarihi bir ilerleme, gelişme, büyüme ve kalkınma tarihidir.

Klasik sosyologlardan Weber de tıpkı çağdaşları gibi insanlık tarihinin dinamik gücünü değişimde aramıştır. Ona göre de tarih, kendi içinde sürekli bir değişim dalgasını barındırmaktadır. Her toplum zamanla değişmiştir. Hiç kimse, değişimin karşısında duramaz. Hiçbir toplum da olduğu gibi kalamaz. Dünyasının büyüsünü bozan modernite de toplumun kendi içinde bir evreden daha ileri bir evreye geçmesini temsil etmektedir. Aynı şekilde

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bürokratik örgütlenme ve kapitalizm de rasyonel bir sistem olarak gelişmiştir. Siyaset mekanizmasındaki otorite biçimleri de geleneksel, karizmatik ve ussal-hukuksal olarak ayrışmıştır. Kutsal inançlar, rasyonelleşme ve sekülerleşme ile beraber yerini aklın ve bilimin yasalarına bırakmaktadır. İçinde yaşadığımız dünyada gözlemlenen bütün bu değişimler, tarihin ve dolayısıyla da insanlığın aslında sürekli bir yenileşme, gelişme ve ilerleme içerisinde olduğunu göstermektedir.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İlerleme fikri, insanlık tarihinin adeta mottosunu oluşturmuştur. Zira hangi çağa gidersek gidelim insanların hayallerini hep ileri medeniyetler süslemiş, gelişmiş uygarlıklar ve dolayısıyla da geleceğin bugünden hep daha iyi olacağına dair bir tasavvur kaplamıştır. Özellikle de aklın, bilimin ve teknolojinin ön plana çıktığı, doğa yasalarının keşfedildiği 19. yüzyılda ilerleme fikri, sadece entelektüel bir tartışma konusu olmamış aynı zamanda insanlığın ve tarihin sonuna işaret eden bir sürecin de başlatıcısı olarak da görülmüştür. Aslında ilerleme fikri, sanıldığının aksine modern aydınlanam döneminin bir buluşu değildir. Tam aksine kökeni, Antik Yunan ve Roma medeniyetlerine dayanmaktadır. Her çağ, arkasına bıraktığı çağdan maddi ve manevi açıdan gelişmesiyle, kalkınmasıyla ve ilerlemesiyle ayrılmıştır. Dolayısıyla ilerleme fikri, toplumların hayalini süsleyen ütopik düşüncelere de kaynaklık etmiştir denilebilir.

Bu anlamda Batı uygarlığının, ilerleme fikrini hem beslemesi hem de hayata geçirmesiyle diğer toplumlardan ayrıldığı söylenebilir. Çünkü Batı uygarlığı, kendisine ilerlemeyi şiar edinmiş olan bir uygarlıktır. Antikitenin, Rönesans'ın, Aydınlanmanın ve Sanayi Devriminin hep burada vücut bulması, Batı'nın sadece bir kıtadan ibaret olmadığını, aynı zamanda fikri tekamülün, düşüncenin ve mantığın yeşerdiği bir coğrafya olduğunu da göstermektedir. Bu coğrafyada ilerleme fikriyle Ortaçağ dönemi boyunca kiraya verilmiş olan akıl özgürleştirilmiş, düşüncenin ufku genişletilmiş ve bilimsel keşifler ve yasalar ortaya konulmuştur. Bu süreçte doğal bilimler yanında sosyal bilimler, özellikle de rüştünü ispatlamaya çalışan sosyoloji de ilerleme fikrinin büyüsüne kapılmış ve toplumsal yasaların keşfine koyulan klasik sosyologlar da ilerleme fikrine dört elle sarılmak suretiyle varoluşun maddi koşullarındaki hızlı değişimlerin toplumsal alanda yarattığı sorunları bilimsel temelde anlamaya ve açıklamaya çalışmışlardır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

Aysevenler, K., *Tarih Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul, 2021.

Canatan, K., *Tarih Felsefesi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2020.

Dawson, C., *İlerleme ve Din*, (Çev. Y. Kaplan & A. Doğan). Açılım Kitap, İstanbul, 2023.

Fukuyama. F., *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, (Çev. V. Tekelioğlu), Panama Yayıncılık, İstanbul, 2023.

Işıktaç, Y. & Koloş, U., *Hukuk Sosyolojisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015.

Koselleck, R., *Kavramlar Tarihi: Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar*, (Çev. A. Dirim), İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Lenski, G. & Lenski, J., *Human Societies an Introduction to Microsociology*. Hall Book, New York, 1970, aktaran, Işıktaç, Y. & Koloş, U., *Hukuk Sosyolojisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015.

Nisbet, R., *İlerleme Fikrinin Tarihi*, (Çev. A. Bölükbaşı), Ketebe Yayınları, İstanbul, 2023.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

DÜZENLİ OLARAK DÜZENSİZ İŞLERDE ÇALIŞANLARIN SOSYOLOJİSİ: Guy Standing'in Prekarya Olgusu ve Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme

Prof.Dr. Mehmet Zeki DUMAN
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
zekiduman@yahoo.com, **ORCID ID:** 0000-0002-9369-9337

ÖZET

Bu bildiride, 20. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan küreselleşme sürecinin hayata geçirdiği neoliberal politikaların iş ve çalışma hayatı üzerindeki etkilerine, özelde de 2011 yılında yayımlandığında akademi dünyasında büyük bir ses getiren ve karşımıza bütün dünyada yeni bir sınıf veya snıfsızlık örneği olarak takdim edilen Guy Standing'in "Prekarya" tanımlaması üzerinde durulacaktır. Aynı zamanda günümüz küresel kapitalizminin emek ve sermaye ilişkisinin de tartışılacağı bu bildiride, kimi çevrelerin küreselleşmenin çocuğu olarak da nitelendirdikleri Prekarya kavramının geleneksel Marksizm'in proletarya kavramıyla olan yakınlığı ve farklılığı da ele alınacaktır. Söz konusu kavramlar arasındaki bu yakınlık ve farklılık, bize, endüstriyel devrimle beraber ortaya çıkan ve klasik sosyologlardan Marx'ın da en çok dikkatini çektiği sınıflar ve sınıfsal eşitsizliklerin toplumsal ve ekonomim temelleri hakkında da bir tartışma yapma olanağı sağlayacaktır. Nihayetinde içinde yaşamakta olduğumuz modern toplumların en önemli özelliği, bu toplumların her şeyden önce sınıfsal bir temelde kurulmuş ve örgütlenmiş olmasıdır.

Anahtar Kavramlar: Kapitalizm, Küreselleşme, Neoliberal, Prekarya, Emek, Sermaye.

THE SOCIOLOGY OF THOSE WHO REGULARLY WORK IN IRREGULAR JOBS: An Evaluation of Guy Standing's Phenomenon and Concept of the Prekarya

ABSTRACT

This paper will focus on the effects of the neoliberal policies implemented by the globalization process that emerged in the last quarter of the 20th century on work and working life, and in particular on Guy Standing's definition of "Prekarya", which made a great impact in the academic world when it was published in 2011 and presented as a new class or classlessness example all over the world. This paper will also discuss the relationship between labor and

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

capital in today's global capitalism, and the closeness and difference between the concept of prekarya, which some circles also describe as the child of globalization, and the concept of proletariat of traditional Marxism will also be discussed. This closeness and difference between these concepts will enable us to have a discussion about the social and economic foundations of classes and class inequalities that emerged with the industrial revolution and to which Marx, one of the classical sociologists, drew the most attention. After all, the most important feature of the modern societies in which we live is that these societies are first and foremost built and organized on a class basis.
Keywords: Capitalism, Globalization, Neoliberal, Precariat, Labor, Capital.

1. GİRİŞ

Şayet biri bizden modern toplumun nasıl tanımlanması gerektiğini sorsaydı, muhtemelen bu soruya, "modern toplum her şeyden önce bir sınıf toplumudur" şeklinde cevap verirdik. Zira 18. yüzyılda ortaya çıkan endüstriyel devrim, geçimlik ekonomiye dayalı geleneksel tarım toplumunun yerine, seri üretimin, emeğin, pazarın ve ticaretin söz konusu olduğu modern bir sanayi toplumunu geçirmiş; uzun yılların birikimi sonucunda gerçekleşen bu geçiş, aynı zamanda bugün adına modernite dediğimiz dünyanın da kapısını aralamıştır. Dolayısıyla moderniteyi, salt toplumsal ve ekonomik değişim ve dönüşümün gerçekleştiği, radikal reformların, bilimsel buluşların ve yeni keşiflerin ortaya çıktığı bir çağ olarak değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın sınıf temelinde yeniden inşa edildiği ve örgütlendiği devrimci bir çağ olarak da görmek gerekir.

Bir toplumsal kategori olarak sınıf kavramının ehemmiyeti, sınıfın her şeyden önce endüstriyel kapitalizmin ve dolayısıyla da modern toplumun hem işleyişinde hem de gelişmesinde çok önemli bir rol oynamış olmasından kaynaklanmıştır (Edgell, 1998: 9). Çünkü bugün içinde yaşamakta olduğumuz küresel dünyada eğitimden sağlığa, cinsiyetten aileye, üretimden tüketime varıncaya kadar toplumsal yaşamın her alanında sınıf temelinde bir eşitsizlik yaşanmaktadır. Hiç şüphesiz bu sınıfsal eşitsizliğin yapısal ve kurumsal bir takım neden ve sonuçları da söz konusudur. İlkçağdan günümüze kadar sosyal bilimcilerin ve filozofların çoğu, bu neden ve sonuçlar üzerinde kafa yormuş, hakkında teoriler geliştirmişlerdir. Dolayısıyla genelde sosyal sınıflar özelde de sosyal sınıflardan kaynaklı problemlerin, sadece günümüzde değil tarihin her döneminde tartışıldığı söylenebilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bu tartışmaları bir kenara bırakıp dikkatimizi günümüz dünyasında yaşanan sınıfsal eşitsizliklere çevirdiğimizde karşımıza daha çok Marksizm'in bu meseleye ilişkin bazı fikir ve tezleri çıkıyor. Zira Marksizm'i diğer ideolojilerden ayıran şey, sadece toplumsal yaşamı mümkün kılan politik düzenin geçmişten bugüne nasıl bir seyir izlediğini, nasıl geliştiğini ve örgütlendiğini değil, aynı zamanda bir bütün olarak insanlığın nasıl bir toplumsal formasyondan beslenerek ve hangi evrelerden geçerek bugüne geldiğini ve nasıl ilerlediğini ortaya koymak olmuştur. Nitekim Marksist teori en çok, evrimleşerek bugüne geldiğini iddia ettiği insanın, her şeyden önce mekanla ve mülkiyetle olan ilişkisi üzerinde durmuştur. Çünkü Marksistlere göre insanlık hikayesi, sahip olma duygusu ve doğaya tahakküm kurma fikri etrafında şekillenmiştir.

Aynı şekilde marksist sınıf anlayışına göre bugüne kadar yaşanmış olan bütün tarih, aslında bir sınıf mücadelesi tarihidir. Bu mücadele aynı zamanda tarihin ve insanlığın gelişmesinin de ana motivasyonunu oluşturmuştur. Zira sınıf temelli çatışmalar, beraberinde değişim, devrim ve yenilik fikrini de getirmektedir. Bu değişim, devrim ve yenilik fikri, tarihin her döneminde görülmüştür. Özellikle de endüstriyel kapitalizmin ortaya çıktığı 18, yüzyılla beraber, sınıfsal çatışma ve eşitsizlik hem emeğin ve değerin sömürülmesine ve dolayısıyla da hakikatin çarpıtılmasına hem de sömürüye, anarşiye ve rekabete dayanan kapitalist sistemin sorgulanmasına, emekçilerin örgütlenip adil bir düzenin tesisi için değişimi ve devrimi talep etmesine yol açmıştır. Zira Marx'a göre ileri ve devrimci olduğu kadar aynı zamanda yıkıcı ve yakıcı olan kapitalizm, modern toplumu kendi içinde keskin iki sınıfa -burjuvazi, proletarya- ayırmış; sınıfsal eşitsizliklerin başat olduğu bu dünyada emek ve semaya çatışması kaçınılmaz olmuştur.

Egemen sınıflarla bağımlı sınıflar arasında araçsal bir ilişkinin olduğunu vurgulayan Marx, kendi içinde gizil bir düşmanlığı barındırdığı iddia ettiği bu ilişkinin sürdürülemez olduğunu, zira kapitalizmin nihayetinde devrime giden yolda toplumu kendi içinde varsıllar ve yoksullar şeklinde ayıracağını vurgulamıştır. Dolayısıyla Marx'a göre kapitalist sistemin özelliği, sadece emek ve sermaye arasında çatışmayı derinleştirmesi değil, aynı zamanda toplumu başta gelir, servet ve mesleki uzmanlık olmak üzere ikili bir yapıya mahkûm etmesidir. Bu ikili yapıda dayanışma ve uzlaşma değil, ayrışma, kutuplaşma ve çatışma yaşanacaktır. Zira emek sömürüsüne dayanan kapitalist sistem, kendi içinde orta sınıfları da eritecek, bu sınıfın çok az bir kısmını yukarı sınıfa taşırken çoğunluğunu proletarya sınıfının safına katacaktır. Ancak ne

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kadar çabalarsa çabalasın sınıfsal düşmanlıkları sadeleştiren kapitalizm, nihayetinde toplumu kendi içinde egemen olanlarla, bağımlı olanlar şeklinde ayıracak, ayrıştıracaktır.

Marx'ın son derece dinamik olan bu sınıf teorisinde Proletarya, hiç şüphe yok ki, egemen sistemin kaybedeni olarak dikkat çekmektedir. Ancak Marx, ezilen, horlanan ve emeği çalınan bu sınıfa, tarihin yönünü değiştirecek bir misyon da yüklemiştir. Ancak geldiğimiz noktada Proletaryanın bu tarihsel misyonuna yakışır bir tutum sergilemediğine ve dolayısıyla da devrimden çok uzakta olduğuna yönelik eleştiriler de yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Hatta günümüzde Proletarya sınıfının endüstriyel kapitalizmin erken döneminde çetin mücadeleler sonucunda elde ettiği sınıfsal kazanımlarının önemli bir kısmını yitirdiğine, temel haklarını ve iş güvencesini kaybettiğine dolayısıyla da bırakın devrim yapmayı kendi sınıfsal gerçekliğinden bile uzaklaştığına inanan ciddi bir neomarkisist kesim de mevcuttur. Bunun yanı sıra, burada dikkatimizi Proletaryanın yanında yepyeni ama daha sefil, yoksul, örgütsüz ve kaybedecek zinciri bile olmayan, yani, Standing'in deyişiyle bir "Prekarya" sınıfını doğuran neoliberal politikalara çekmemiz gerekir.

2. NEOLİBERAL RASYONALİTENİN KÜRESELLEŞMESİ

Geçen asrın ikinci yarısından sonra iktidara gelerek, refah devleti uygulamalarının tümüne son vermek ve hayatın her veçhesine nüfuz etmek suretiyle her şeyi homo economicus suretinde yeniden tasarlayan neoliberal akıl, günümüz küresel kapitalizminin de en önemli meşruiyet kaynağını oluşturmaktadır. Burada çoğunlukla küreselleşme ile neoliberalizm kavramları karıştırılmaktadır. Oysa bu kavramların her birinin çağrıştırdığı anlam öbekleri farklı olmakla beraber aslında bunlar birbirlerinin adeta devamı niteliğini taşımaktadırlar. Şöyle ki; küreselleşme, özel hayatımıza kadar giren teknolojik yeniliklerin başta da internetin yarattığı sanal gerçeklikle yaşam alanlarımızın tümüne yayılarak (Habermas, 2001; Stearns, 2009:160-161) ve dolayısıyla dünyayı küçük bir köye dönüştürmek suretiyle (Robertson, 1995:69;) var olan geleneksel siyasi, kültürel ve coğrafi sınırları aşarak toplumlar arasında karşılıklı bağlar ve bağlamlar oluşturmayı amaçlayan bir sürecin adıdır (Steger, 2006: 27).

Neoliberalizm ise "hem tarihsel özgüllük taşıyan, Keynesçilik ve demokratik sosyalizmi hedef alan bir ekonomik ve siyasi tepkinin hem de daha genelleşmiş bir pratiğin, o güne dek başka değer çizgelerinin yönetimi altında olan saha ve faaliyetleri "ekonomikleştirme" pratiğidir (Çalışkan-Callon, 2009: 369-398, akt., Brown, 2018: 22-23). Bu ekonomikleştirme pratiğinin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

sacayağını ise küreselleşme dediğimiz süreç oluşturmaktadır. Buna göre neoliberalizm kökeni Adam Smith'e kadar giden ve temelde kaynakların en etkin biçimde kullanılmasını sağlamak için serbest piyasa mekanizmasını savunan bunun için de mal ve sermaye önündeki engellerin kaldırılmasını talep eden klasik liberal doktrine dayanan bir dünya görüşüdür. Bu dünya görüşünü hayata geçirmeyi amaçlayan sürece de küreselleşme demekteyiz. Buna göre neoliberalizm, sosyal devlet anlayışını ortadan kaldırarak tekelci sermayenin egemenliğin mutlaklaştırmaya çalışan bir zihniyete dayanmaktadır.

Nitekim neoliberallare göre dünyada yaşanan sorunların büyük bir kısmı, ekonomi politikalarının rasyonel temelde kurgulanmamasında ve uygulanmamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla piyasanın kendi doğal mecrasında ve rekabetçi bir temelde işleyebilmesi için her şeyden önce arz ve talep dengesini sağlayan, özel girişimciliği ve özel mülkiyeti koruyan, bireylerin ticari girişimlerinin önünü açan, sermayeye hareket özgürlüğünü sağlayan bir takım önlemlerin yanında şu uygulamaların da hayata geçirilmesi gerekir. Kamu işletmelerinin özelleştirilmesi, devletin ekonomideki düzenlemelere son verilmesi, ticaretin ve sanayinin liberalleştirilmesi, verdilerde indirimlerin sağlanması, sıkı para politikasının uygulanması, kamu harcamalarının azaltılması, devletin küçültülmesi, uluslararası piyasaların geliştirilmesi ve küresel finans akışları önündeki her tür yasal engellerin ve denetimlerin kaldırılması gerekir (Steger, 2006: 65).

Aslında bütün bu önlemler, emeğin karşısında sermayenin büyümesini, genişlemesini ve yayılmasını amaçlamaktadır. Hayatın her alanını serbest piyasa mantığıyla tasarlamaya kalkışmak olsa olsa sermayenin tahakkümüne alan açmak ve onu mutlaklaştırmak demektir. Nitekim Brown'un da (2018: 31-32) çok veciz bir biçimde ortaya koyduğu, "neoliberalizm büyük çoğunlukla, kökünde yatan serbest piyasaları olumla ilkesiyle uyumlu bir grup ekonomi politikasının icrası olarak anlaşılmaktadır. Bu politikalar arasında sanayi ve sermaye akışında deregülasyon, korunmaya muhtaçlar için sunulan refah devleti desteği ve önlemlerinin önemli ölçüde azaltılması; eğitim, parklar, posta hizmetleri, yollar ve sosyal yardımdan hapishaneler ve orduya varıncaya değin kamu hizmetlerinde özelleştirme ve taşeronlaştırma; ekonomik veya toplumsal-siyasi bir politika olarak servetin yeniden dağılımına son verilmesi; üniversiteye başvuru hazırlığından organ nakline, evlat edinmeden kirletme haklarına, kuyrukta beklememekten uçakta ayakta uzatacak yeri garantilemeye varıncaya değin insan ihtiyaçları ve arzularının hepsinin kârlı bir girişime dönüştürülmesi; ve daha yakınlarda, her şeyin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

finansallaşması, ekonominin ve günlük hayatın dinamiklerinin de finans sermayesinin üretim sermayesi karşısında hakimiyetinin giderek artması vardır."

Buradan hareketle neoliberal rasyonalitenin özünde emeğin, toplumun ve kamu yararının değil, bireylerin, şirketlerin ve sermayenin çıkarları olduğu söylenebilir. Onun için neoliberaller, kamusal yararı gözeten politikalara veya toplumun dezavantajlı kesimlerine yönelik uygulanan sübvansiyonlara şiddetle karşı çıkmışlardır. Yoksulluğun ve yoksunluğun bireysel bir sorun olarak addedildiği bu mantıkta toplumsal ve sınıfsal eşitsizlikler, sistemin değil bireylerin suçu olarak görülmüştür (Duman, 2022: 13). Bu nedenle devletin başlıca rolünü, sadece güvenliğin ve adaletin sağlanmasıyla sınırlandıran neoliberalizm, hakim olduğu günden bugüne toplumsal yaşamın kendi kendine akmasını, herkesin kendi hayatından ve sorunlarından mesul olmasını, piyasa mekanizmasına, çalışma ve iş yaşamına müdahalenin olmamasını, devletin en başta toplumdaki dezavantajlı kesimler olmak üzere herhangi bir gruba ayrıcalık tanımamasını, sosyal devlet adı altında toplumun bir kesimine vergi muafiyetinin sağlanmamasını, işsizlik ve yoksulluktan kaynaklı sorunların faturasını, toplumda çalışan kesime ve özellikle de sermaye sınıfına çıkarılmamasını talep etmiştir.

Bu talepleri hayata geçiren politikalar, özellikle 1980'lerden sonra Amerika'da Cumhuriyetçi partinin başındaki Ronald Reagan ve İngiltere'de de muhafazakâr partinin başındaki Margaret Thatcher tarafından bizzat hayata geçirilmiş, ardından tüm dünyaya yayılan bu politikalar, karşımıza toplumsal ve sınıfsal eşitliliklerin adeta tavan yaptığı, milyonlarca insanın sosyal güvenceden yoksun yaşadığı, emeğin değerinin yok sayılıp sömürüldüğü, sermayenin ise tüm dünya üzerinde egemen bir sınıf haline geldiği, devletlerden daha fazla varsıllaştığı, ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının derinleşdiği, üçüncü dünya ülkelerinin gittikçe daha fazla yoksullaştığı bir dünya yararmıştır. Kısacası küreselleşme süreciyle neoliberal aklın hayata geçirdiği politikalar, dünyayı kendi içinde keskin iki kutba -kaybedenler ve kazananlar- şeklinde ayırmak suretiyle sosyal güvenceden yoksun kitlelerin çoğaldığı yepyeni bir eşitsizlik çağını başlatmıştır. Bu eşitsizlik çağının en görünür kesimini ise Standing'in deyişiyle yeni ve tehlikeli bir sınıf olan "Prekarya" oluşturmaktadır.

3. YENİ VE TEHLİKELİ BİR SINIF OLARAK PREKARYA

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Standing, prekarya kavramını, günümüz küresel kapitalizminin orta sınıfı yok etmesiyle ortaya çıkan yeni bir sınıfa işaret etmek için kullanmıştır. Yazar, küreselleşmenin çocuğu adını verdiği bu sınıf, -aslında prekarya, klasik anlamda tam bir sınıfa tekabül etmez; bunun henüz oluşum sürecindeki bir sınıf olduğu söylenebilir. Çünkü karşı karşıya kaldığı teknolojik güçleri hala kontrol edememektedir- düzenli olarak düzensiz işlerde çalışanları betimlemektedir. *Günümüzde geleceği olmayan, yaptığı işten mutsuz olan, önünü göremediği için anlık ve parçalı bir hayat yaşayan, güvensiz, sendikasız ve dolayısıyla da istikrarsız işlerle zamanını dolduran yeni bir sınıfın doğmakta olduğunu iddia eden Standing, bu sınıfın emek piyasasının esnekleşmesinin bir neticesi olduğunu iddia etmiştir.*

Özellikle küreselleşmeyle beraber önce emek piyasasının esnekleştirilmesi ardından da kamu kaynaklarının özelleştirilmesi, iş ve çalışma yaşamını sistematik bir biçimde güvensiz hale getirmiş ve dolayısıyla güvencesiz işlerde çalışanların sayısının artmasına yol açmıştır. Standing'e göre (2014: 20) prekarya ne tam bir sınıftır ne de geleneksel Marksizm'deki proleterya'nın karşılığıdır. Çünkü "proletarya dendiğinde akla uzun dönemli, istikrarlı, sabit-zamanlı ve ileriye dönük olarak işçinin ne kadar ve nasıl ilerleyeceği açıkça belli olan işlerin bulunduğu, sendikalaşmanın olduğu, kolektif sözleşmelerin yapıldığı, ebeveynlerin iş unvanlarını aldığı, isimleri ve özellikleri bilinen yerel işverenlerin bulunduğu bir toplum akla gelir." Oysa Prekarya, proletaryanın sahip olduğu bu özelliklerin neredeyse hiçbirini taşımamaktadır.

Dolayısıyla prekarya dediğimiz sınıf, *çalışma yaşamında hakları bulunmayan, orta sınıfa dahil olmayan, geçici işlerle hayatını devam ettiren, günlük, yarım günlük (part-time) ve dolayısıyla da güvencesiz çalışan, profesyonelleşmeyen, uzmanlaşmayan, kendi alanında çalışma imkânı bulamayan, sözleşmeli olduğu için çoğu zaman maaşını tam olarak alamayan, yüksek statülü mevkilere gelemeyen veya parçalı statüye sahip olan kesimdir.* Dünyada her dört çalışandan birinin prekarya' ya dahil olduğu gerçeğini de dikkate aldığımızda bu kesimin her şeyden önce iş ve istihdam güvenliğinden yoksun olduklarını ve güvencesiz bir varoluş içinde yaşamlarını sürdürdüklerini söylemek mümkündür.

Yazarın prekarya sınıfını tehlikeli bulmasının nedeni, bu sınıfın her şeyden önce kaybedecek bir şeyleri olmamasıdır. Zira prekarya ne içinde yer aldığı toplumla ne de çalıştığı iş yeriyle sağlıklı bir aidiyeti söz konusu değildir. Her şeyden önce prekarya, kendine, çevresine ve işine

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yabancılaşmıştır. İş yaşamının ağır stresi altında ezilen, geleceğe dair umutlarını ve hayallerini kaybeden, ağır sorumluluklar taşımasına karşın yeterli ücreti alamayan bir kesimdir. Bu kesimin en yoğun olduğu ülkelerin başında ise aynı zamanda dünyada ucuz emeğin en fazla olduğu ve yabancı sermayenin de en çok aktığı Çin gelmektedir. Çünkü Çin, özellikle küreselleşme ile beraber inanılmaz bir ekonomik sıçrama yapmıştır. Ülke, bir buçuk milyara yaklaşan bir iş gücüne sahiptir.

Hatta Standing'e göre (2014: 55) dünyadaki gelir eşitsizliğinin en önemli nedeni, Çin'deki düşük ücretlerin, dünyanın geride kalanındaki ücretleri de aşağıya çekmesi ve ücretler arasındaki farkların artmasına yol açmasından kaynaklanmaktadır. Hakikaten bugün dünyada ekonomik açıdan en fazla büyüyen, en fazla ihracat yapan, en fazla işgücü sağlayan ve aynı zamanda da en fazla emek sömürüsüne yol açan ülkelerin başında Çin gelmektedir. Her şeyden önce devasa nüfusunu doyurmak için yabancı sermayeye ihtiyaç duyan Çin hükümeti, iş ve çalışma yaşamında her türlü kolaylığı sağlamak suretiyle çalışanların özlük haklarını göz ardı etmiştir. Çin'in önemi, hem demografik açında çok yoğun ve güçlü bir nüfusa sahip olması hem de ekonomik açıdan inanılmaz yatırımlara imza atmasıdır.

Çin'i bugünlere taşıyan en önemli süreç, sermayenin önünü açarak emek piyasasını esnekleştiren, küresel şirketlere vergi muafiyeti sağlayan, ulus-devletlerin kapılarını aşındıran ve müdahaleci devlet anlayışını budayan küreselleşme olgusu olmuştur. Nitekim son birkaç yıldır Batı dünyasının, küreselleşmeden geri adım atma taleplerine en çok karşı çıkan yine Çin devletinin olması, son derece manidardır. Standing Çin örneği üzerinden hareketle prekarya'nın neden ve nasıl büyüdüğünü izah etmeye çalışmıştır. Ona göre adına prekarya dediğimiz bu yeni oluşum, küresel düzeyde yaşanan bir takım yapısal ve kurumsal değişikliklerin bir neticesi olarak doğmuştur. Buna göre prekarya her şeyden önce küreselleşmenin ve neoliberal politikaların bir sonucudur.

İkincisi, küresel şirketlerin birleşmesiyle binlerce çalışanın kapı dışarı edilmesi, istihdam alanlarının daralması, hayat boyu emekliliğin ortadan kalkması, sendikalaşmanın zayıflaması, iş ve çalışma koşullarının esnek hale gelmesidir. Üçüncüsü, emeğin yerelleşmesine ve dolayısıyla yerinde sabit kalmasına karşılık sermayenin küreselleşmeye başlamış olmasıdır. Dördüncüsü, çalışma ve iş tanımının değişmesidir. Diğer bir deyişle şirketler artık çalışanlarına her türlü işi yaptırma konusunda çok cömert davranmakta, özellikle de özel sektörde ve hizmet iş kolunda çalışanlar, bu konuda çok fazla yıpranmaktadırlar. Dolayısıyla prekarya'nın küresel

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

düzeyde büyümesinin altında bir dizi gelişmeyi aramak mümkündür. Bir kere günümüzde işverenler, çalıştırmak istedikleri kişilere bir ömür boyu iş garantisi vermemeye başlamışlardır.

Bunun yanı sıra küresel şirketler doğrudan eleman da istihdam etmemeye başlamışlar. Söz konusu şirketler, işleri daha ucuza yaptıran ve dolayısıyla emeği sömürebildiği kadar sömüren taşeron firmalara yaptırmaktadırlar. Taşeron firmalar ise işleri genellikle geçici, ucuz ve güvencesiz yaptırmaya çalışırlar. Dolayısıyla günümüzde sürekli maaşlı çalışmak ve ileride emekliliğe ayrılarak emekli primi almak düşüncesi artık lüks bir düşünce halini almaya başlamıştır denilebilir. Bununla beraber işlerin geçici bir hâl alması, en çok çalışan kesimi olumsuz yönde etkilemiştir. Zira sürekli iş değiştirmek zorunda kalan işçiler, yaptıkları işlerde uzmanlaşamadıkları için istikrarlı bir meslek de edinememektedirler. Bütün bunlar, karşımıza devasa bir prekarya ordusunu çıkartmaktadır.

Bir kere çalışma yaşamında barışın sağlanması her şeyden önce emek ile sermayenin haklar ve ücretler konusunda uzlaşmasını gerektirmektedir. Oysa günümüzde sermayenin bir zamanlar olduğu gibi emeğe ihtiyacı kalmamıştır. Çünkü emek, yerinde sayarken, sermaye, zaman ve mekân engelinden kurtulmuştur. Her zaman olduğu gibi bugün de emeğinden başka satacak bir şeyi olmayan işçiler, sermayenin adeta inisiyatifine -hiçbir zaman olmayan ve hiçbir zaman da olmayacak inisiyatife- bırakılmıştır. Dolayısıyla prekarya'nın büyümesinin en önemli nedeni, sermayenin emekle bağını kopartmış olmasıdır. Diğer bir ifadeyle emeğin parçalanması, değersizleşmesi, yerelleşmesi, önemsizleşmesi ve dolayısıyla da sömürüye açık hale gelmiş olmasıdır.

Geçici ve güvencesiz emek modeline doğru güçlü bir gidişatı hızlandırmaya çalışan sermaye sınıfı, bugünkü dünyada neoliberal küreleşmenin de ana aktörü olmuştur. Kısacası Standing bize, yaşadığımız dünyada geçici, güvencesiz, sözleşmeli, yarı zamanlı ve çoğunlukla stajyerli bir iş ve çalışma modelinin dünyanın her yanında yaygın bir hâl almaya başladığını; bunun da yegâne amacının, maliyetleri mümkün olduğunca minimize etmek ve kârı da maksimize etmek olmak olan sermayenin inanılmaz bir emek sömürüsüne yol açtığını ve bu emek sömürüsünün bir neticesi olarak da adına prekarya dediğimiz yeni ve tehlikeli bir sınıfın doğmakta olduğunu göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Temelleri geçen asrın son çeyreğinde atılan ve içinde yaşamakta olduğumuz dönemde de hayat bulan neoliberal ekonomi politikaları, küresel kapitalizme dünyayı yeniden keşfetme, daha doğrusu sömürme imkanını yaratmıştır. Yukarıda da vurguladığımız gibi aslında neoliberalizm, insana, topluma, doğaya ve dünyaya dair çıkarcı bir zihniyet taşımış, her şeyi metalaştırmış, emeği sömürürken sermayeye kol kanat germiş olan bir akla dayanmaktadır. İçinde karmaşık bir yönetişim tarzını barındıran bu akıl, temelde demokrasiyi, insan haklarını, eşitliği, özgürlüğü ama daha da önemlisi bu dünyada en kutsal ve vazgeçilmez değer olan emeği de istismar eden bir yönetim anlayışını temel almıştır. Bu hayatta "aslolan kârdır ve bütün amaçlar, kârlılığı artırmaya yönelik olmalıdır" şeklindeki mantık, neoliberalizmin adeta mottosunu oluşturmuştur.

Uzun bir süredir dünyamızda egemenlik alanı bulan bu zihniyet, küresel bir niteliğe dönüşmüştür. Zira neoliberalizm, sadece ekonomiyle sınırlandırabileceğimiz bir model, anlayış veya paradigma değildir. Aynı zamanda politik ve kültürel yanıyla da toplumsal yaşamı tasarlayan bir akıldır. Bu akıl, hayatın tümden piyasalaştırılmasını ve ticarileştirilmesini amaçlamıştır. Amaç, sermayenin önündeki engellerin ortadan kaldırılması ve serbest piyasaya dayalı bir iktisadi ve siyasi düzenin kurulmasıdır. Bu ekonomik ve siyasi düzenin önündeki en büyük engel ise, piyasaya müdahale etmek suretiyle toplumsal sınıflar ve gruplar arasında eşitliği sağlamaya çalışan devlettir. Onun için neoliberallerin en büyük düşmanı, aynı zamanda bütün kötülüklerin kaynağı olarak gördükleri ve mümkün olduğunca küçültülmesini istedikleri devlet olmuştur.

Bütün eleştiri oklarını devlete ve devletin müdahaleci yanına yönelten neoliberaller, kutsal addettikleri piyasayı özgürleştirmek için kamu gücünün budanmasını, sosyal devlet anlayışından vazgeçilmesini, dezavantajlı kesimlerin korunmamasını, sosyal yardımların ve desteklerin kesilmesini, başta eğitim ve sağlık olmak üzere kamu yararının söz konusu olduğu kurumlar dahil, yaşamın tüm alanlarının özelleştirilmesini savunmuşlardır. Bu görüşleri savunmakla kalmamışlar özellikle 1980'lerle beraber iktidara gelerek bu politikaları aynı zamanda da hayata geçirmişlerdir. Uygulanan bu politikaların nihayetinde iki temel sonuç doğurduğu söylenebilir. Birincisi, toplumlar arasında gelir ve servet eşitsizliğinin derinleşmesi ve sınıfsal ayrışmaların artması diğeri de küreselleşmeyle beraber devletin merhamet elinin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kırılması, kamunun güçten düşmesi ve sosyal güvencenin ortadan kalkması neticesinde hiçbir dayanağı kalmayan umutsuz, sefil ve biçare yeni bir sınıfın -prekarya'nın- doğmakta olmasıdır.

KAYNAKÇA

Brown, W., *Halkın Çözülüşü: Neoliberalizmin Sinsi Devrimi*, (Çev. B.E. Aksoy), Metis Yayınları. İstanbul, 2018.

Çalışkan, K. & Caloon, M., "Economization, Part 1: Shifting Attention form the Economy Towards Processes of Economization", Economy and Society", University of Californaia Press, Berkeley, 2009, aktaran, Brown, W., *Halkın Çözülüşü: Neoliberalizmin Sinsi Devrimi*, (Çev. B.E. Aksoy), Metis Yayınları, İstanbul, 2018.

Duman, M.Z., "Covid-19 Salgını, Neoliberalizm ve Devletin Değişen Rolü", Paradoks Dergisi, 2022, 18 (1). 1-31.

Edgell, S., *Sınıf*, (Çev. D. Özyiğit), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998.

Habermas, J., *İletişim Eylem Kuramı*, (Çev. M. Tüzel), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2001.

Robertson, R., *Globalization: Social Theory and Global Culture,* Sage Publications, London, 1995.

Standing, G., *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf*, (Çev. E. Bulut), İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Stearns, P. N., *Globalization In World History*, Routledge, London, 2009.

Steger, M.B., *Küreselleşme,* (Çev. A. Ersoy), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

DİJİTAL GÖÇEBELER: PANDEMİYLE DÖNÜŞEN YENİ DÜNYA DÜZENİ

Doç. Dr. Barış ÇAĞIRKAN[1]

[1]İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
bcagirkan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0013-1831

ÖZET

COVID-19 salgını, dijital göçebe yaşam tarzını önemli ölçüde etkileyerek bireylerin küresel ölçekli farklı yerlerde seyahat ederken ve yaşarken uzaktan çalışmasına olanak tanımıştır. Bu yaşam tarzı, teknolojideki ilerlemeler, değişen çalışma kültürleri, küresel bağlantı, uzaktan iş fırsatları ve özgürlük ve keşif arzusu gibi faktörler tarafından yönlendirilmektedir. Dijital göçebelik; esneklik, kültürel etkileşim, ağ oluşturma fırsatları, uzaktan çalışmanın normalleştirilmesi, yaşam maliyetinin azalması ve gelişmiş dijital araçlar gibi avantajlar sunmaktadır. Ancak zorluklar arasında belirsizlik, izolasyon, sürdürülebilirlik, seyahat kısıtlamaları, sağlık ve güvenlik endişeleri, ekonomik belirsizlik ve istikrarlı internet erişimi eksikliği yer almaktadır. COVID-19 salgını, hükümetleri ve işletmeleri geleneksel çalışma düzenlemelerini yeniden düşünmeye zorlayarak dijital göçebeleri hızlı bir şekilde uyum sağlamaya mecbur bırakmıştır. Birçoğu tek bir yerde daha uzun süre kalmayı, daha istikrarlı bir temel oluşturmayı veya sürekli hareketten kaynaklanan riskleri azaltmak için yavaş seyahat etmeyi tercih etmiştir. Ek olarak, pandemi sağlık, eğitim ve pazarlama da dahil olmak üzere çeşitli sektörlerde uzaktan yapılabilen işlerde bir değişime yol açtı. Dünya pandemiden kurtulurken, dijital göçebeliğin gelişmeye devam etmesi ve daha da yaygınlaşması beklenmektedir. Hatta bazı ülkelerde hükümetler, getirebilecekleri ekonomik faydaların farkında olarak dijital göçebeleri çekmek için vize programları ve farklı teşvikler oluşturmaktadır. Ancak yasal ve vergisel hususlar, uzak bölgelerde internet erişimi ihtiyacı ve sürekli hareketin beraberinde getirebileceği sosyal izolasyon, dikkat edilmesi gereken konulardır. Sonuç olarak, dijital göçebelik, teknolojideki gelişmeler, değişen çalışma kültürü, özgürlük ve keşfetme arzusu nedeniyle popülerlik kazanan bir yaşam tarzıdır. Uzaktan çalışma ve dijital araçlar gelişmeye devam ettikçe dijital göçebelik, iş ve maceranın benzersiz bir karışımını arayanlar için çekici bir seçenek olmaya devam edecektir.

Anahtar Kelimeler: Fırsatlar, Dijital Araçlar, Dijital Göçebeler, Yeni Dünya.

1. GİRİŞ

2019 yılı sonlarında başlayan ve küresel çapta etkisini gösteren COVID-19 salgını, insanlık tarihinde bireylerin yaşamının her yönünü etkileyen önemli bir olgu olmuştur. Bu etkilerden en önemlisi çalışma hayatı üzerindeki dönüşümdür. Uzaktan ve dijital çalışmaya yönelik eğilimler hızla artmış ve geleneksel çalışma modellerinin yeniden değerlendirilmesine ve dijital teknolojilerin iş yaşamına entegrasyonunun hızlanmasına neden olmuştur. Dijital iletişim ve iş birliği araçlarının hızla benimsenmesi, çalışanların ve işverenlerin verimlilik ve esneklik sağlamak için yeni ve alışılagelmişin dışında çalışma yöntemlerine yönelmelerine neden

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

olmuştur (Orlikowski & Scott, 2016). Pandemi öncesinde marjinal bir grup olarak görülen ve dünyayı dolaşarak uzaktan çalışan dijital göçebeler, COVID-19 sırasında uygulanan karantina ve seyahat kısıtlamaları, uzaktan çalışma uygulamalarının yaygınlaşmasına ve dolayısıyla dijital göçebelik yaşam tarzının artmasına neden olmuştur.

Dijital göçebe kavramı ilk defa Makimoto ve Manners (1997) tarafından yazılan bir kitapta ele alınmış olup, toplulukla ilgili ortaya koydukları araştırma ile yeni teknolojilerin, yeni çalışma düzenlemelerinin ve girişimcilik uygulamalarının insanların yaşamlarını kökten değiştireceği küresel bir dünya fikrini savunmaktadırlar. Bu çalışma, dijital göçebeliğin, teknolojik ilerlemelerin ve esnek çalışma modellerinin bireylerin yaşam tarzlarını ve iş yapma biçimlerini nasıl yeniden şekillendireceğini öngörmektedir. Dijital göçebeler, genellikle internet teknolojileri tabanlı serbest ve esnek çalışmaya uygun işlerde faaliyet göstermektedir. Bu işler arasında blog yazarlığı, web tasarımcılığı, grafik tasarım, yazılım mühendisliği, içerik üretimi, sosyal medya yönetimi ve dijital pazarlama yer almaktadır (Hermann & Paris, 2020). Bu tür meslekler, dijital göçebelere zaman ve mekandan bağımsız çalışma imkânı sunarak özgür ve esnek bir yaşam tarzı sürdürmelerine olanak tanımaktadır.

Pandemi süreci, kısıtlamalar ve evde kalma gibi olumsuz etkiler yaratmış olsa da dijital göçebe yaşam tarzını önemli ölçüde etkileyerek bireylerin seyahat ederken ve küresel ölçekte çeşitli yerlerde yaşarken çalışmasına olanak tanımıştır. Dijital göçebe yaşam tarzı, teknolojideki gelişmeler, değişen çalışma alışkanlıkları, küresel iletişim olanakları, yer ve zamandan bağımsız uzaktan iş fırsatları ve bireylerin özgürlük ve keşif arzusu tarafından yönlendirilmektedir (Schlagwein, 2019). Dijital göçebeler için en önemli gereklilikler, iyi bir internet altyapısı ve akıllı telefon, bilgisayar gibi teknolojik cihazlara sahip olmaktır. Ancak dijital göçebe yaşam tarzı çeşitli zorluklar da barındırmaktadır. Bu zorluklar arasında belirsizlik, izole bir yaşam tarzı, sürdürülebilir iş imkanlarının bulunması, seyahat kısıtlamaları, sağlık ve güvenlik kaygıları, ekonomik belirsizlikler ve düzenli internet erişim sorunları yer almaktadır. Ayrıca, pandemi sonrasında küresel bir sorun haline gelen ve gelişmiş ülkelerde "Büyük İstifa Hareketi" olarak ifade edilen durum, hükümetleri ve şirketleri geleneksel çalışma düzenlerini yeniden düşünmeye zorlamış ve bu da dijital göçebe yaşam tarzının benimsenmesine olan ilgiyi artırmıştır (The Economist, 2021). Çalışanların daha esnek ve özgür bir çalışma biçimi arayışı, dijital göçebeliği cazip hale getirmiştir. Bu süreç, birçok şirketin uzaktan çalışma modellerine yönelmesine ve dijital göçebelere uygun politikalar geliştirmesine neden olmuştur. Böylece, çalışanlar dünyanın farklı yerlerinden çalışabilme özgürlüğüne sahip olmuş ve dijital göçebelik, yeni bir çalışma modeli olarak daha geniş kitleler tarafından benimsenmeye başlamıştır.

Pandemi, sağlık, eğitim ve pazarlama gibi çeşitli sektörlerde uzaktan çalışmaya uygun yeni iş ve meslek alanları yaratmıştır. Pandemi süreci, özellikle iş ve meslek algısını değiştirerek dijital göçebelerin sayısının her geçen gün artmasına neden olmuştur. Kapanma ve artan seyahat kısıtlamaları, özellikle turizm sektörünü olumsuz yönde etkilediği için, ekonomik gelirinin büyük bir çoğunluğunu turizmden sağlayan ülkeler, turizm gelirlerini artırmak amacıyla dijital göçebeliği teşvik etmeye başlamıştır. Bu ülkeler, dijital göçebelerin getirebileceği ekonomik faydaların farkında olarak daha kolay vize programları ve teşvikler oluşturmuştur. Ancak, dijital göçebeliğin doğasından kaynaklanan yasal ve vergisel hususlar, uzak bölgelerde düzenli

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

internet erişimi ihtiyacı ve sürekli hareket etmenin getirdiği zorluklar hala tartışılması gereken önemli konular arasında yer almaktadır. Unutulmaması gereken en önemli boyut, dijital göçebeliğin bir yaşam tarzı olduğudur. Günümüzde dijital araçların gelişmeye devam etmesi, akıllı telefon kullanımının artması ve yapay zeka araçlarının yaygınlaşması hem iş hem de maceranın benzersiz bir karışımını arayan bireyler için dijital göçebeliği cazip bir seçenek haline getirmektedir (Mancinelli, 2020). Bu çalışma, pandemi ile hayatımıza giren esnek ve uzaktan çalışma bağlamında dijital göçebelerin yaygın artışını ele almaktadır.

2. DİJİTAL GÖÇEBELİĞİN YÜKSELİŞİ

Uzaktan çalışmanın olanaklarının artması ve çeşitli dijital platformların sunduğu esneklik, dijital göçebeliği birçok kişi için erişilebilir kılmıştır. Pandemi öncesinde de hızla artmakta olan dijital göçebelik, teknolojinin gelişimi ve internet erişiminin yaygınlaşması ile birlikte daha da popüler hale gelmiştir. Dijital göçebelik, kurumsal uzaktan çalışanlardan dijital girişimcilere kadar geniş bir yelpazede yer alan bireylerin, dünya çapında çeşitli ve genellikle uygun fiyatlı yerlerde seyahat edip yaşamak için tercih ettiği mobil bir yaşam tarzını ifade eder (Aroles vd., 2020; Eckhardt & Atanasova, 2024). MacRae (2016) ve Germann Molz ve Paris (2015), dijital göçebeleri sırt çantalı gezginler olarak tanımlarken, Aguinis ve Lawal (2013), dijital göçebeliği yalnız bir girişimcilik ve serbest çalışma biçimi olarak nitelendirmektedir. Chevtaeva (2021), dijital göçebeleri ortak çalışma ve ortak yaşama sahip bir turist tipolojisi olarak incelerken, Thompson (2019) ise dijital göçebeliği yeni bir yaşam tarzı olarak değerlendirmektedir. Bu çeşitli tanımlamalar, dijital göçebeliğin çok yönlü ve dinamik doğasını yansıtmaktadır. Bireylerin internet bağlantısı olan her yerden çalışabilmesi imkânı, bu yaşam tarzını tercih edenler için önemli bir avantaj haline geldi. Dijital göçebelik, kariyerlerini sürdürürken özgürlük, esneklik ve dünyayı keşfetme arzusu olan bireyler için farklı bir yaşam tarzı sunmaktadır.

Uzaktan çalışmanın çekiciliği, uygun fiyatlı seyahat seçeneklerinin ve uzaktan çalışmaya uygun iş fırsatlarının artmasıyla birlikte, hızla büyüyen bir dijital göçebe topluluğunu, farklı ülkelerde yaşayarak ve çalışarak, geleneksel çalışma modellerine bir meydan okuma yaratmıştır. Dijital göçebeliğin, iş/meslek ve seyahati birleştiren bir yaşam tarzı olarak farklı bakış açılarından ele alındığında, örneğin Bonneau (2021) dijital göçebeleri, ekonomik faaliyetleri arzu edilen yaşam tarzını satmaya odaklanan yeni bir serbest zaman çalışan sınıfı biçimi olarak görmektedir. Reichenberger (2018) ise dijital göçebelerin motivasyonlarını daha ayrıntılı bir şekilde ele alarak, iş/meslek ve serbest zamanlarında bütünsel özgürlük arayışlarını ve bu yaşam tarzını sürdürmede karşılaştıkları zorlukları incelemektedir. Woldoff ve Litchfield (2021) ise Bali ve Endonezya'daki dijital göçebe topluluğunu ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, dijital göçebelerin özgürlük, topluluk ve yaratıcı tatmin arayışlarını tartışmıştır. Bu çalışmalar, dijital göçebelerin yaşamlarında iş, eğlence ve seyahat arasındaki karmaşık etkileşimi analiz etmektedir.

Dijital göçebelik, bireylerin uzaktan çalışma, küresel ölçekte seyahat etme ve çoklu ikamet pratiklerini bir araya getiren yaşam tarzını ifade eder (Marton, 2022). Dijital göçebe olmak için ilk olarak uzaktan çalışmaya uygun bir meslek sahibi olunmalı ve dijital göçebe olarak seyahat edebilmek için vize ve altyapı (internet bağlantısı) gereksinimleri kontrol edilmelidir. Salgın

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

sürecinde ve sonrasında, birçok ülke dijital göçebelik için vize alma sürecini kolaylaştırmış ve bu yaşam tarzı daha da yaygın hale gelmiştir. Örneğin, Estonya ve Barbados, 'Dijital Nomad Vizesi' adı altında özel bir vize programı başlatmıştır. Bu vize programı, dijital göçebelerin 12 aya kadar Barbados ve Estonya'da kalmasına ve çalışmasına izin vermektedir. Bu vize programı, çalışanlar ve serbest meslek sahipleri için geçerlidir. Bermuda, 'Dijital İşçi Vizesi' adı altında dijital göçebelere 12 aya kadar vize vermektedir. Bu vize programı, uzaktan çalışan profesyonellerin, serbest meslek sahiplerinin ve dijital girişimcilerin Bermuda'da yaşamasına ve çalışmasına izin vermektedir. Dominika, 'Çalışma Ziyareti Programı' adı altında uzaktan çalışanlara ve dijital göçebelere 18 aya kadar vize vermektedir. Bu vize programı, Dominika'da yaşamak ve çalışmak isteyenler için bir seçenek sunmaktadır (WISE, 2024; Euronews, 2023). Türkiye dijital göçebeler için yeni bir vize uygulamasını başlatarak uzaktan çalışanları çekmeyi hedeflemektedir. Dijital göçebe vizesi, belirli koşulları karşılayan yabancı dijital göçebelerin ülkede yaşamasına ve çalışmasına olanak tanımaktadır. Başvuru sahiplerinin 21 ila 55 yaşları arasında olması, üniversite mezunu olması ve ayda en az 3.000 USD veya yılda 36.000 USD gelir elde ettiğini kanıtlaması gerekmektedir (Nomands Embassy, 2024).

Dijital göçebelik kavramı, göç ve yeni toplumlar bağlamında hibrit kimlik ve aidiyet anlayışı ile yakından ilişkilidir. Dijital göçebelik, uzaktan çalışmak ve göçebe bir yaşam tarzı yaşamak için teknolojiyi kullanan, genellikle farklı yerler arasında seyahat eden bireyleri ifade eder. Bu yaşam tarzı, geleneksel çalışma ve yaşam ortamlarının sınırlarını bulanıklaştırarak bireylerin benzersiz bir kimlik ve aidiyet anlayışı inşa etmesine olanak tanır. Göç bağlamında artan iletişim ve seyahat kolaylığı, dijital göçebeliğin farklı ancak sürdürülebilir bir yaşam tarzı olarak ortaya çıkarmıştır. Dijital göçebeler seyahat ederken sıklıkla farklı kültürler ve topluluklarla etkileşime girer ve bu da sosyal etkileşim sürecinde farklı dil, din, kültür, etnisiteden etkilenen hibrit kimliklerin inşa edilmesine imkan tanır (Çağırkan, 2016). Sosyalizasyon ve mobilizasyon süreçlerinin hibrit hale gelmesi, dijital göçebelerin kimliklerini belirli bir coğrafi konuma veya kültüre ait olma yönündeki geleneksel kavramları aşarak inşa etmelerine ve yeniden inşa etmelerine olanak tanır. Teknoloji, hareketlilik ve farklı kültürlerle etkileşimin birleşimi, dijital göçebelerin farklı toplumlar arasındaki benzersiz deneyimlerini ve bağlantılarını yansıtan hibrit bir kimliği benimsemelerine olanak tanır.

3. DİJİTAL GÖÇEBELİĞE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Dijital göçebe yaşam tarzı, iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, ofis merkezli çalışma düzenlerinin yerini alması ve işbirlikçi ekonominin yükselişi gibi faktörlerle mümkün hale gelmektedir. Dijital göçebeler, geleneksel mesai saatleri, sınırlı serbest zaman ve sabit bir çalışma alanı gibi kural ve bağlılıklara karşı çıkarak, kendi istekleri doğrultusunda özgür hareket edebildikleri bir yaşam tarzını benimsemektedirler (Haking, 2018). Bu bireyler, esneklik ve bağımsızlık arayışında, iş ve yaşam dengelerini kendi belirledikleri şekilde kurmayı tercih eder. Dijital göçebelik yaşam tarzının sunduğu fırsatların yanı sıra belirli zorlukları da barındırdığı göz önünde bulundurulmalıdır. Küresel salgın, hükümetleri ve işletmeleri geleneksel çalışma düzenlemelerini yeniden değerlendirmeye zorlamıştır. Sosyal mesafe önlemleri ve karantinalar, ofislerin erişilemez hale gelmesine yol açarak uzaktan çalışma çözümlerini zorunlu kılmıştır. Halihazırda uzaktan çalışmaya alışkın olan dijital göçebeler, bu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

duruma hızlı uyum sağlama yeteneğiyle benzersiz bir avantaja sahip olmuşlardır. Bu dönemde, dijital göçebeler hem çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmış hem de yeni fırsatlar elde etmiştir.

Pandemi süreci, uzaktan çalışmanın yaygınlaşmasını hızlandırarak bu çalışma modelini ana akım bir seçenek haline getirmiştir. Bu değişim, çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren dijital göçebeler için daha fazla iş fırsatı ortaya çıkarmıştır. Uzaktan çalışma uygulamalarının normalleşmesiyle birlikte, dijital göçebeler yaşam maliyetlerini düşürmek amacıyla daha ekonomik ülkeleri tercih ederek genel yaşam kalitelerini artırma imkanına sahip olabilir (Mansor, 2021). Bazı durumlarda, daha düşük yaşam maliyetlerine sahip ülkelerde ikamet etmek, yüksek maliyetli bir şehirde geleneksel bir yaşam tarzını sürdürmenin getirdiği harcamalarla karşılaştırıldığında önemli tasarruflar sağlayabilir. Dijital göçebeliğin sağlamış olduğu esneklik, kültürel içerme, sosyal sermaye oluşturma imkanı, yaşam maliyeti esnekliği vb. gibi avantajlar sunmaktadır. Dahası, dijital göçebeler, kendi çalışma programlarını belirleme ve çalışma ortamlarını seçme esnekliğine sahip olduklarından, iş ve yaşam dengesini artırma potansiyeline sahiptir. Farklı ülkelerde yaşamanın, dijital göçebelerin farklı kültürleri, yaşam biçimlerini deneyimlemelerine olanak tanıdığı ve kişisel gelişimlerine katkı sağladığı söylenebilir. Dijital göçebeliğin artışı, bireylerle sınırlı değildir; aileler de bu yaşam tarzını benimsemektedir. Seyahat dolu bir yaşam tarzını benimseyen ebeveynler, çocuklarının yeni dil ve kültürlerle tanışma, dayanıklılık ve uyum becerileri kazanma gibi önemli faydalar elde edeceğini düşünmektedir. Pandemi sonrasında birçok ülkede dijital göçebelik için sunulan vize olanakları da bu trendi desteklemekte ve yaygınlaştırmaktadır.

Dijital göçebe yaşam ve çalışma tarzı bireysel farklılıklar üzerinden şekillenmektedir. Bireyler için önceliğin ne olduğu, yaşam kalitesi ve aile ilişkileri dijital göçebe olma kararını etkileyen temel faktörlerdir. Ayrıca, dijital göçebe yaşam tarzı sahip olduğu avantajların yanında birçok dezavantajı da vardır. Dijital göçebelik, sunduğu esneklik ve özgürlük vaatleriyle cazip görünse de pek çok eleştiriyi de beraberinde getirmektedir. Dijital göçebeler, iş ve eğlence arasındaki dengeyi korumak ve yaratıcı turizme katılmak amacıyla yerel paylaşımlı çalışma alanlarını tercih etmektedir (Dreher & Triandafyllidou, 2023). Ancak, bu esnek ofis ortamlarının sağladığı motivasyonlar ve faydalar hala belirsizliğini korumaktadır (Orel, 2019). Dijital göçebelik, seyahat, konaklama ve iş fırsatlarının öngörülemezliği gibi zorluklarla mücadele gerektiren bir yaşam tarzıdır. Sürekli hareket halinde olmanın ve uzun süreli insan etkileşimlerinin eksikliğinin yarattığı stres ve belirsizlik, dijital göçebelerin verimliliğini düşürerek sosyal izolasyon ve yalnızlık duygularını tetikleyebilir. Ayrıca, sık seyahatle ilişkili karbon ayak izi, çevreye duyarlı dijital göçebeler için endişe kaynağı olabilir. COVID-19 salgını, dünya genelinde seyahat kısıtlamalarının uygulanmasına yol açarak sürekli hareket halinde olan dijital göçebelerin, yabancı ülkelerde mahsur kalmalarına veya yeni yerler keşfedememelerine neden olmuştur. Pandemi ayrıca, sağlık ve güvenlik endişelerini artırdı ve dijital göçebeleri, alışılmadık yerlerde seyahat etme ve yerel halkla etkileşim kurma konusunda daha dikkatli olmaya yönlendirmiştir (Stickel, 2019). Farklı ülkelerde çalışırken vergileri, vizeleri ve finansal istikrarı yönetmek ise karmaşık bir süreç olabilir. Son olarak, özellikle uzak bölgelerde internet

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

erişiminde zorluklarla karşılaşılması, birçok dijital göçebenin bağlantı sorunlarıyla mücadele etmesine neden olmuştur.

Dijital göçebeler, geleneksel iş modellerini ve sabit yaşam tarzını reddederek işlerini tamamen dijital ortamda yürütüp, zamandan ve mekândan bağımsız bir şekilde sürekli seyahat ederek yeni yerler, kültürler ve insanlarla tanışmayı amaçlayan bireylerdir (İli & Büyükbaykal, 2023). Dijital göçebelik, çağdaş iş dünyasının ve teknolojinin evrimiyle şekillenen dinamik bir yaşam tarzıdır. Bu yaşam tarzının giderek artan popülerliği, bireylere iş ve yaşam arasında daha esnek bir denge sağlama fırsatı sunmuştur; ancak, dijital göçebelik, beraberinde belirli zorlukları da getirmektedir. Pandemi süreci, uzaktan çalışmanın yaygınlaşmasını hızlandırarak dijital göçebeler için yeni iş fırsatları oluşturmuştur. Ancak sürekli seyahat ve iş fırsatlarının belirsizliği gibi faktörler, stres ve belirsizlik hissine neden olabilir. Ayrıca COVID-19 salgını gibi beklenmedik riskler, seyahat kısıtlamaları ve ekonomik istikrarsızlık gibi etkiler yaratarak dijital göçebelerin karşılaştığı zorlukları artırabilir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Sonuç olarak, dijital göçebeler iş ve serbest zaman etkinliklerinin doğası gereği motive oldukları ve tatmin edici buldukları, her iki alanda da keyif almayı sağlayan profesyonel, mekânsal ve bireysel özgürlüklerin olduğu bütünsel bir yaşam tarzını tercih etmektedir. Dijital göçebelik teknolojideki yenilikler, değişen çalışma kültürü, özgürlük ve keşfetme arzusu nedeniyle popülerlik kazanmıştır. COVID-19 salgını, uzaktan çalışmayı ana akım hale getirerek dijital göçebe yaşam tarzının yaygınlaşmasını hızlandırmıştır. Uzaktan çalışmanın geçerli bir seçenek olmaya devam etmesiyle dijital göçebelik, dünyayı keşfederken farklı yerlerden çalışma esnekliği arayanlar için cazip bir yaşam ve çalışma tarzı olmaya devam etmesi muhtemeldir. Pandeminin etkilerinin geçmesi ile birlikte dijital göçebelik hem bireylere hem de işletmelere uzaktan çalışmanın avantajlarını göstererek bu çalışma modelinin uzun vadede uygulanabilir bir seçenek olduğunu kanıtlamıştır. Hatta bazı ülkeler, dijital göçebelerin getirebileceği ekonomik faydaların farkında olarak bu grubu çekmek amacıyla farklı vize programları ve teşvikler geliştirmeye devam etmektedir.

Uzaktan çalışma ve dijital araçlar gelişmeye devam ettikçe dijital göçebelik, iş ve maceranın benzersiz bir karışımını arayanlar için cazip bir seçenek olmaya devam edecektir. Ancak dijital göçebeliğin birtakım zorlukları da bulunmaktadır. Sınır ötesinde çalışanlar için yasal ve vergisel düzenlemeler, uzak bölgelerde düzenli internet erişimi ihtiyacı ve sürekli hareketin yol açabileceği sosyal izolasyon dikkate alınması gereken önemli hususlar arasındadır. Sonuç olarak dijital göçebelik yaşam tarzı hem fırsatlar hem de zorluklarla dolu dinamik bir yaşam biçimidir. Bu yaşam tarzı, çok sayıda avantaj sunarken aynı zamanda bireylerin üstesinden gelmesi gereken zorlukları da beraberinde getirmektedir. Pandemi sonrasında değişen çalışma

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

hayatı ve her geçen gün daha da gelişen iletişim teknolojileri dijital göçebe yaşam tarzının daha fazla tercih edilmesine yol açacaktır.

KAYNAKÇA

Aguinis, H., & Lawal, S. O. (2013). ELancing: A review and research agenda for bridging the science- practice gap. *Human Resource Management Review*, *23*(1), 6-17.

Aroles, J., Granter, E., & De Vaujany, F. X. (2020). 'Becoming mainstream': The professionalisation and corporatisation of digital nomadism. *New Technology, Work and Employment*, *35*(1), 114-129.

Bonneau, C., & Aroles, J. (2021). *Digital nomads: A new form of leisure class?*. Cambridge University Press.

Çağırkan, B. (2016). Göç, hibrit kimlik ve aidiyet: Yeni toplumlar, yeni kimlikler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *5*(8), 2613-2623.

Chevtaeva, E. (2021). Coworking and coliving: The attraction for digital nomad tourists. Q. Wörndl, C. Koo, & J. L. Steinmetz (Ed.), *Information and Communication Technologies in Tourism 2021* (s. 202-209) içinde. Almanya: Springer. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-65785-7_17

Dreher, N., & Triandafyllidou, A. (2023). Digital nomads: toward a future research agenda. Working paper No. 2023/04 April 2023. Erişim adresi: https://www.torontomu.ca/content/dam/centre-for-immigration-and

Eckhardt, G. M., & Atanasova, A. (2024). The new reality of digital nomads. *Harvard Business Review*. Erişim adresi: https://hbr.org/2024/02/the-new-reality-of-digital-nomads

Euronews. (2023). Avrupa'da uzaktan çalışmak isteyen yabancılara hangi ülkeler hangi vizeleri sunuyor? Erişim adresi: https://tr.euronews.com/gezi/2023/01/29/avrupada-uzaktan-calismak-isteyen-yabancilara-hangi-ulkeler-hangi-vizeleri-sunuyor

Germann Molz, J., & Paris, C. M. (2015). The social affordances of flashpacking: Exploring the mobility nexus of travel and communication. *Mobilities*, *10*(2), 173-192.

Haking, J. (2018). Digital nomad lifestyle: A field study in Bali. KTH Royal Instute of Technology. Erişim adresi: https://www.divaportal.org/smash/record.jsf?pid=div

Hermann, I., & Paris, C. M. (2020). Digital nomadism: The nexus of remote working and travel mobility. *Information Technology and Tourism*, *22*(3), 329-334.

İli, B., & Büyükbaykal, G. N. (2023). Yeni medya çağında dijital göçebelik: 21. yüzyılın gezginleri üzerine bir inceleme. *Akdeniz İletişim*, *41*, 70-93.

MacRae, G. (2016). Community and cosmopolitanism in the New Ubud. *Annals of Tourism Research*, *59*, 16-29.

Makimoto, T., & Manners, D. (1997). *Digital Nomad*. New York: Wiley.

Mancinelli, F. (2020). Digital nomads: Freedom, responsibility and the neoliberal order. *Information Technology and Tourism*, *22*(3), 417-437.

Mansor M S. (2021). Price of the digital nomad culture for employer, employee. *ICR Journal*, *12*(2), 350-351.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Marton, A. (2022). Steps toward a digital ecology: ecological principles for the study of digital ecosystems. *Journal of Information Technology*, *37*(3), 250-265.

Nomands Embassy. (2024). Türkiye digital nomad visa: What we know. Erişim adresi: https://nomadsembassy.com/turkey-digital-nomad-visa/

Orel, M. (2019). Coworking environments and digital nomadism: Balancing work and leisure whilst on the move. *World Leisure Journal*, *61*, 215-227.

Orlikowski, W. J. (2016). *A research agenda for management and organization studies Digital work: A research agenda*. B. Czarniawska (Ed.), (p. 88-96). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Reichenberger, I. (2018). Digital nomads–a quest for holistic freedom in work and leisure. *Annals of Leisure Research*, *21*(3), 364-380.

Schlagwein, D. (2018). The history of digital nomadism. *In Proceedings International Workshop on the Changing Nature of Work (CNOW)*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Daniel-Schlagwein-

Stickel, M. D. (2020). *Challenges and opportunities of digital nomadism and its implications for tomorrow's workforce.* Unpublished Master of Arts Thesis, NOVA-School of Business and Economics, Lisbon. Erişim adresi: https://run.unl.pt/bitstream/10362/107381/1/1239624044-15935_Marco_Dennis_Stickel_2019-20_S1-33498-15-

The Economist. (2021). How to manage the Great Resignation. Erişim adresi: https://www.economist.com/business/2021/11/27/how-to-manage-the-great

Thompson, B. Y. (2019). The digital nomad lifestyle: (Remote) work/leisure balance, privilege, and constructed community. *International Journal of the Sociology of Leisure*, *2*(1-2), 27-42.

WISE. (2024). *Dijital göçebe vizesi veren ülkeler*. Erişim adresi: https://wise.com/tr/blog/dijital-gocebe-vizesi-veren-ulkeler

Woldoff, R. A., & Litchfield, R. C. (2021). *Digital nomads: In search of freedom, community, and meaningful work in the new economy*. USA: Oxford University Press.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KUŞAKLARARASI AKTARIMDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ: EV İÇİ EMEK, ATAERKİLLİK VE EĞİTİM*

Doç. Dr. Barış ÇAĞIRKAN[1] & Şengül ÖZGÜLER[2]

[1]İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
bcagirkan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0013-1831

[2]Lisans Öğrencisi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
sengulozglr@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0217-0807

ÖZET

Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumda ideal olarak belirlenen kadınlık ve erkeklik algılarına göre şekillenen rollerdir. Toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde kuşaklararası aktarım ve kültürel aktarım oldukça önemli etkenlerdir. Zaman geçtikçe toplum içerisinde jenerasyon farklılıkları gözlemlenmiştir. Buna rağmen farklı kuşaklardan üyeler arasında cinsiyet rolleri aktarımı meydana gelmiştir. Böylece benzer toplumsal cinsiyet rolleri algısı oluşmuştur. Bu nedenle araştırma kapsamında yalnızca farklı kuşaktan kadınların toplumsal cinsiyet rolleri algılarındaki değişim incelenmiştir. Araştırma İzmir'in etnik çeşitliliğinin fazla olduğu Şirinyer semtinde gerçekleşmiştir. Farklı yaş gruplarından ve meslekten kadınların katılımıyla araştırmanın örneklemi zenginleştirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda "aile içi ilişkiler, toplumsal cinsiyet rolleri, ev içi emek ve ataerkillik temaları belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre kadınlar arasında kuşak fark etmeksizin çocuk bakımı, ev içi emek ve geleneksel cinsiyet rolleri konusunda kadınlara daha fazla sorumluluk yüklendiği gözlemlenmiştir. Özellikle çalışan kadınların ev içindeki düzenden sorumlu olmaya devam ederken ev ekonomisine de katkı sağlamaya çalıştığı görülmüştür. Bu nedenle çalışma hayatına dahil olan kadınların aynı zamanda ev içinde kendilerine yüklenen geleneksel cinsiyet rollerini de yerine getirmeleri beklenmektedir. Araştırma sonucuna göre aile içindeki iktidar ilişkileri, yetiştirme tarzları ve çocuk bakımı kadınların toplumsal cinsiyet rollerine dair bakış açılarını etkileyen unsurlardır. Ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin kuşaklararası aktarımında ve toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında eğitim, teknoloji ve yeni medya gibi faktörler genç kuşağın (Z Kuşağı) toplumsal cinsiyet anlayışının belirlenmesinde etkili olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Ev İçi Emek, Ataerkillik, Eğitim.

1. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet rolleri kadın ve erkeğin sınırlarını belirleyen ve gündelik yaşamda önceden sınırları çizilmiş bazı rol ve sorumluluklar verir. Tüm bu roller kuşaktan kuşağa aktarılır.

*Bu çalışma, '*Farklı Kuşaktan Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve Ataerkillik Anlayışı: İzmir Şirinyer Örneği*' başlıklı makalede elde edilen verilere dayanmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeğin hem kamusal hem özel alanda eşit fırsatlara, haklara sahip olmasıdır. Ataerkil sistem içinde, kadın ve erkeğe eşit roller belirlenmediğinden toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunu gün yüze çıkar (Gülseven, 2017: 184). Modernleşme ile kadın ve erkeğe atfedilen roller daha da belirginleşmiştir. Erkekler, otorite sahibi olarak kamusal alana yerleşirken, kadınlar ev işlerini yapan, çocuk ve evin bakımını üstlenen daha özel bir alana yerleştirilmiştir (Yılmaz, 2018: 2). Beauvoir, kadınların ev işleri ile sorumlu tutulması, kadını toplumsal hayatta ikincilliğe yerleştirdiğini, ev, eş ve çocuğuyla ilgilenen, onlara karşı sorumluluk ve sonsuz fedakârlık ile yaklaşan kadınların kendilerini aşkın bir varlık olmaktan alıkoyduğunu ifade etmiştir. Geleneksel cinsiyet rollerinin kadını kısıtlaması, hayatlarını sınırlandırılması üzerine yapılması gereken en önemli şey kız çocuklarının ve kadınların bilinçlendirilmesi ve eğitim hakkına kolay erişim sağlamasıdır.

Toplum/topluluklar arasında farklılık gösterse de günümüzde eşitlikçi cinsiyet politikaları, erkek egemen mesleki alanlarda kadınların da yer almaya başlaması, eşit ücret politikaları, ev içi işlerinin ortak dağılımı, yeni kuşak kadın ve erkeklerin bilinçlenmesi geleneksel cinsiyet rollerinde değişimin yaşandığının en temel göstergeleridir. Toplumsal cinsiyet rolleri anlayışının belirlenmesinde kültürel aktarım son derece etkili olduğundan değişim süreci hızlı gerçekleşmeyecektir. Özellikle kuşaklar arasında toplumsal cinsiyet anlayışı farklılığından dolayı kuşak çatışması yaşanması beklenen bir durumdur. Araştırma kapsamında Türkiye'nin modern büyükşehirlerinden biri olan İzmir ilinde yaşayan farklı kuşaktan kadınların toplumsal cinsiyet rolleri anlayışı ve kuşaklar arası değişimi ele alınmıştır. İzmir ili Buca ilçesi Şirinyer semtinde gerçekleştirilen araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme formu ve derinlemesine görüşme tercih edilmiştir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Ataerkil ilişkiler hemen hemen bütün toplumlarda var olmuştur. Ataerkil yapı, toplumsallaşma süreciyle birlikte başlar ve toplumsal kurumlar ataerkil sistemin pekiştirilmesinde süreklilik kazanır. Sosyalizasyon ve mobilizasyon düzeyinin görece düşük olduğu geleneksel toplumlarda kadın ve erkek toplumsal cinsiyet rolleri arasında modern döneme kıyasla keskin bir ayrım söz konusu değildir. Geleneksel cinsiyet rolleri kadınlara ev hanımlığı, erkeklere ise evin reisi ve bu rollerin beraberinde getirdiği sorumlulukları yüklemiştir (Paçacıoğlu, 2018: 2). Anneliğin kutsallaştırılması, ev hanımlığı mesleğinin normalleştirilmesi, kadınların hane içinde daha fazla işle meşgul olmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda kadınlar daha fazla evin reisi konumunda bulunan erkeklere ekonomik anlamda bağımlı hale gelmektedir. Türkiye'de geleneksel cinsiyet rolleri üzerine yapılan çalışmalar kadın ve erkek rolleri üzerinden kırsal bölgelerde veya görece küçük yerleşim yerlerinde yapılmıştır. Bu çalışmalar geleneksel cinsiyet rollerini anlama ve açıklamada önemli yer tutmasına rağmen, büyük şehirler ve artan dijitalleşme sonrasında geleneksel cinsiyet rollerinin nasıl değiştiği ve kuşaklar arasında nasıl bir anlayış farklılığı yarattığı incelenmesi gereken bir diğer önemli noktadır. Yapılan çalışmalarda, örneğin Aktaş (2012: 55-56) çalışmasında, "ev içi alanın, en temelde cinsiyet eşitsizliğinin üretildiği ve daha sonraki kuşaklara aktarıldığı mekan olduğunu" bulgulamıştır. Ancak gelişen teknolojik araçların kadınların ev içi iş gücünü hafiflettiğini, onlara hız kazandırdığını ve ev işlerinden arta kalan zamanda, "aile ekonomisine katkıda bulunmak

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

isteyen kadınların bir dikiş makinesi alıp (örneğin elbise dikerek) katkıda bulunabileceğini ifade etmiştir (Yılmaz, 2018: 5).

Kuşak kavramı, "belirli tarihsel aralıklarda doğup büyüyen bireyler topluluğunu ifade etmektedir. Günümüzde literatür genelinde bahsedilen beş kuşak; Sessiz Kuşak (1928-1945 arası doğanlar), Bebek Patlaması Kuşağı (1946-1964 arası doğanlar), X Kuşağı (1965-1980 arası doğanlar), Y Kuşağı (1981-2000 arası doğanlar) ve Z Kuşağı'dır (2001 ve sonrası doğanlar)" (Bayar, 2019: 1). X Kuşağı, anne babaları çalışan bir kuşak olduğu için ev işlerini öğrenmeye, yapmaya ve çocuk bakımı gibi sorumluluklarla küçük yaşlarda tanışmıştır. Bu sebeple bu kuşağın üyelerinin ailelerin çocuk sayısı az ve evlenme yaşı oldukça yüksektir. Y Kuşağı, İnternet Kuşağı veya Milenyum Kuşağı olarak da bilinmektedir. Y Kuşağı Dijital medya ile büyüyen, erken yaşta teknoloji ile tanışmış kuşaktır. Z Kuşağı için sosyal medya hayatlarının büyük bir parçasıdır. Teknoloji çağında doğmuş, yeniliklere açık ve değişimlere çabuk uyum sağlayan Z kuşağı, eşitlikçi cinsiyet rollerini benimseyen, cinsiyet ayrımlarını gözetmeyen bir kuşaktır.

Feminist kuramın öncü isimlerinden biri olan Simone De Beauvoir'a göre evlilik, "iki özerk bireyin ortak ve özgürce kararlaştırdığı birlikteliktir" (Beauvoir, 2021: 153). Evlilik ve geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal aktörlerin içinde yaşadığı toplumun kültürel yapısından fazlaca etkilenmektedir. Aile içinde başlayan toplumsallaşma sürecinde toplumsal aktörler toplumun değerlerini ve davranış kalıplarını içselleştirirler.

Literatürde toplumsal cinsiyet üzerine yapılan araştırmalar genel olarak kırsal bölgelerde ve görece küçük yerleşim birimlerinde yapılmıştır. Bu bölgelerde yaşayan kadınların özel alanlarından dışarı çıkmamış, dış dünyadan soyutlanmış ve sosyal etkileşim düzeylerinin düşük olması geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin ortaya çıkarılması noktasında önemli bir belirleyicidir. Ancak sadece kırsal ve küçük yerleşim yerlerinde değil görece büyük şehirlerde ve sosyal etkileşim düzeyinin yüksek olduğu bölgelerde geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri anlayışı ve bu anlayışın kuşaklararasında nasıl farklılık gösterdiği konusu incelenmesi gereken önemli bir alandır.

3. YÖNTEM

Çalışmanın amacı İzmir ili Şirinyer semtinde yaşayan farklı kuşaktan (X,Y ve Z) kadınların geleneksel cinsiyet rolleri anlayışı ve kuşaklar arasında toplumsal cinsiyet rolleri anlayışının farklılaşmasını anlamaktır. Araştırma, nitel araştırma yöntemi ile fenomenolojik araştırma modeli olarak dizayn edilmiştir. Nitel araştırma, büyük örneklemler yerine daha küçük çalışma gruplarından elde edilen derin ve özgün verilere odaklanır. İzmir ili Şirinyer ilçesine bağlı mahalleleri kapsayan bu çalışma kapsamında, tüm görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubunu belirlemek için kar topu örnekleme ve tabakalı örnekleme modeli tercih edilmiştir. Toplamda 18 katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden yaklaşık 30-45 dakika süren yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşme formunu oluşturmak için öncelikle literatür taraması yapılmış ve taslak bir form oluşturulmuştur. İki pilot görüşme sonrasında son haline getirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu sayesinde araştırmacı, açık

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

uçlu sorular sorarak katılımcıların detaylı yanıtlar vermesini sağlamıştır. Saha araştırması için *İzmir Demokrasi Üniversitesi Etik Kurulu*'ndan izin alınmıştır. Katılımcılara, çalışmanın amacı, öngörülen faydaları ve muhtemel zararları hakkında bilgi veren bir 'araştırma gönüllü katılım formu' sunulmuştur. Toplanan veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir ve katılımcıların anonimliği korunarak numaralandırma yöntemiyle kodlama yapılmıştır. Çalışma, kadın istihdam oranlarının yüksek olduğu İzmir'in Buca ilçesinin Şirinyer semtinde yapılmıştır. Şirinyer, eski ve farklı tarihî yapısı, bahçeli ve müstakil evleri, mahalle kültürü, tren yolu, tarihi Rum ve İngiliz evleri ve geçmişten bu yana farklı kültürlerin, toplulukların bir arada yaşadığı bir semt olmasıyla öne çıkmaktadır. Bugün Buca, nüfus artışı yönünden en hızlı gelişen ilçelerden biridir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu çalışma kapsamında Şirinyer semtinde yaşayan üç farklı kuşaktan 18 yaş ve üzeri kadın katılımcılar ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Araştırmada genel olarak, ev içi emek, aile ilişkileri, toplumsal cinsiyet ve ataerkillik hakkındaki değişen toplumsal cinsiyet rolleri anlayışı üzerine sorular sormuştur. Yapılan bütün görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alındıktan sonra araştırmacılar tarafından yazıya aktarılmıştır. Yazıya dönüştürülen görüşmeler betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda "aile içi ilişkiler, toplumsal cinsiyet rolleri, ev içi emek, ataerkillik" olmak üzere dört farklı kategori belirlenmiştir. Çalışmanın bulgular ve tartışma bölümü bu dört ana kategorinin toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkilendirilerek ele alınacaktır.

4.1. Aile İlişkileri

Toplumsal cinsiyet söz konusu olduğunda, aile ilişkileri oldukça önemli bir konudur. Çünkü toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal hayat içerisinde gözlemlenerek ve deneyimlenerek öğrenilir. Aile içindeki iktidar ilişkileri, yetiştirme tarzları ve ebeveyn-çocuk ilişkileri, kız ve erkek çocuklarının toplumsal cinsiyet rollerine dair anlayışlarını şekillendirmektedir.

Kadınların nasıl bir ailede yetiştikleri oldukça önemli bir etkendir. Görüşmeler sırasında kadınların annelerinden gördükleri, öğrendikleri rolleri benimsedikleri görülmüştür. "Sizce kadınların ve erkeklerin ev içindeki rolleri birbirinden farklı mı?" diye sorulduğunda, K9 (20 yaşında, bekar) şu şekilde açıklamıştır:

> *Farklı. Oldukça farklı. Babamdan örnek vereyim mesela babamın çok fazla misafiri oluyor, hep de şey der mesela biz bahçede bütün kadınlar iş yapıyoruz, benim işte misafirim gelecek diyor, e baba diyoruz bugün burada işimiz var niye şimdi sen insanları çağırıyorsun diyoruz, ya gelsinler çaylarını ben koyacağım, siz bir şey yapmayacaksınız diyor ama kalkıp kendi çayını koymaz mesela. Herkesin çayını o yapacaktı normalde öyle söz vermişti daha kendi çayı bittiğinde yenisini almaz, bulaşık anneme kalır, biz de elimizden geldiğince yardım ederiz. (…) Ev içinde evin*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

tertibi, düzeni kadına atfedilmiş roller. İşte ekmeğin peşinde koşma, ekmek parası kazanma rolü babaya, erkeğe atfedilmiş roller.

Aile içinde kız çocuklarına karşı olan tutum ile erkek çocuklarına karşı olan tutumun farklı olması, zamanla farklı sorumluluklar edinmelerine sebep olur. Erkeklerin ev işlerinden anlamadığı anlayışı, çevresindeki kadınların o işleri yapmış olması temeline dayanır. Katılımcılardan biri bu durumun kadınlardan kaynaklandığını öne sürmüştür. K4 (39 yaşında, evli) bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

Çok farklı, keşke farklı olmasa ama çok farklı. Her şeyi biz düşünüyoruz. Her gün evde ne pişecek diye ben düşünüyorum, bunu eşime sorduğum zaman sen bilirsin diyor, neden ben bilirim? Bunu ben yemeyeceğim sadece, hepimiz yiyeceğiz. Ama demiyor ki bugün ne yemek yiyeceğiz ben yapayım böyle bir şey olmuyor maalesef. Yani kadından kaynaklı bu, kadın yapmasa erkek mecburen yapacak çünkü. Çevremden duyduğuma göre böyle.

Tek bir aile tanımı yoktur. Annelik ve babalık toplumun belirlediği kadınlık ve erkeklik rollerine göre şekil alır (Akçınar, 2017: 16). Bireylerin nasıl bir ailede yetiştiği, anne baba ile olan ilişkileri cinsiyet rolleri anlayışının oluşumunda büyük etkiye sahiptir.

4.2. Toplumsal Cinsiyet Rolleri

Cinsiyet kavramının literatürde iki farklı anlamı vardır. Biri doğduğumuz andan itibaren sahip olduğumuz biyolojik cinsiyet (sex), bir diğeri toplumsallaşma süreciyle öğrenilen, zamanla anlayışlarımıza işleyen toplumsal cinsiyettir. İsimler, çocukken alınan oyuncaklar, odaların, kıyafetlerin renkleri, toplum içinde nasıl konuşup, davranılması gerektiği toplumsal cinsiyet anlayışını şekillendiren durumlardır. Kadın ve erkeğin ev içindeki rolleri, cinsiyet roller, anlayışını etkiler.

Katılımcılar genel olarak, geleneksel cinsiyet rollerinin ev işleri ve çocuk bakımı konusunda kadınlara daha fazla sorumluluk yüklediğini ifade etmiştir. Örneğin "Toplumsal cinsiyet rolleri kadınlara daha çok sorumluluk yüklüyor mu?" sorusuna, K5 (52 yaşında, evli) şu yanıtı vermiştir:

Tabii yani çocuk bakımı mesela. Anne, çocuk bakar. Anne daha iyi bakar çünkü. Baba birazcık ne diyeyim lakayt davranıyor, yemese de olur, içmese de olur gibi (...) Mesela evdeki rol dağılımı eşim işe gidip geliyor, oğlum okula gidiyor, ben evde ütü, çamaşır, bulaşık, yemek, alışveriş hepsini ben yapıyorum.

Literatür incelendiğinde, Z Kuşağındaki kadınların bu konuda eşitlikçi cinsiyet rollerini benimsedikleri görülüyor. Araştırma kapsamında katılımcılar, kadın veya erkeğin rolü olarak değerlendirmek yerine bireysel beceriler dahilinde rolleri üstlenebileceğini, evin işinin o evde yaşayan tüm bireylerin sorumluluğunda olduğunu savunmuşlardır. Örneğin, K6 (19 yaşında, bekar) bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

> *Aslında birey olmak öncelikle önemli olan şey. Birey yalnız yaşadığında nasıl bazı şeyleri yerine getiriyorsa, sorumluluk sahibi oluyorsa, birlikte yaşadıklarında da bu durumun böyle devam etmesi gerekiyor. Örneğin erkek salatayı yapıyorsa, kadın bunu yapmasını söylemeden yapmalı, içinden gelmeli, içinden gelmek de değil aslında sorumluluğu hissetmek bu, farkına varmalı yapması gerektiğini.*

Toplumsal cinsiyet rolleri kültürel aktarım süreci ile bir sonraki kuşağa aktarılır. Katılımcılara "*Toplumsal cinsiyet rollerinin kuşaktan kuşağa aktarıldığını düşünüyor musunuz?"* sorusu sorulduğunda, genel olarak "*hayır*" cevabını vermişlerdir. Katılımcılar genel olarak bu kültürel aktarım sürecinin eğitim, teknoloji gibi faktörlerden etkilendiğini, bireylerin özellikle gençlerin daha bilinçli olduğunu belirtmiştir. Örneğin K2 (50 yaşında, dul):

> *Evet değişim var zaten değişim olmadan olmaz. Ama sorumlulukların şekli, tarzı her şeyi değişiyor ama çok hızlı değil. Yani benim babamda dışarıdan gelebilecek şeylerden sorumluydu, dışarıdan ilişkilerimizden sorumluydu annem evdeki işlerimizden sorumluydu. Bize geldiğinde ise biz biraz daha dışarıyla ilişki kurmaya başladık eşlerimiz de evdeki sorumluluklara dahil olmaya başladı. Bizden sonrasında daha da farklı olacağını düşünüyorum. Çok keskin sınırlar yok artık.*

Araştırma kapsamında literatür incelendiğinde Akgül'ün (2022) araştırma sonucuyla benzer olarak kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilinçlenmeye başladığı, bugüne kadar öğrendikleri toplumsal cinsiyet anlayışlarının değişmeye başladığı gözlenmiştir. Çocuk sahibi olan katılımcılar, çocuklarını da bu bilinç ile büyütmektedirler. Her kuşaktan kadının içinde yaşadığı dönem aslında kadınların ait olduğu toplumsal sınıfı, toplumsal yaşamdaki ve aile içindeki konumunu da belirlemektedir.

4.3. Ev İçi Emek

Tarım toplumlarında kadın, üretimden sorumludur ve iktidar sahibidir. Aletlerin yapılmaya başlanması ile ticaret, alışveriş ve rekabet artmış ve iktidar erkeklere geçmiştir. Ataerkil sistemde kadın üretime hane içinde, özel alanda devam etmiş ve emeği "ücretsiz emek" olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Çocuk bakımı, ev düzeni gibi sorumluluklara sahip olması, kadınların iş hayatına katılımını engellemiştir. "*Ev içindeki sorumlulukları kadının iş hayatına katılımını etkiliyor mu?*" sorusuna K5 (52 yaşında, evli) şu yanıtı vermiştir:

> *Tabii. Mesela diyelim ki ben çalışmaya gideceğim ama gözümü alamam ki akşama kadar çalış bir de ondan sonra gel evde çalış, e ev halkının sana bir yardımı yok. Evde geleceksin bir de evde çalışacaksın, yemek, bulaşık. Tamam makine var ama yine bir temizlik, ütü, çamaşır var ve ben bunu evdeyken bile zor baş ediyorken dışarıda çalışıp da nasıl yapayım.*

Hane içinde, rol dağılımdaki eşitsizlik, kadınların çalıştıkları zaman daha fazla yorulup, emek vermelerine neden olmaktadır. Çalışan kadınlarından hem haneye gelir getirmesi hem de evdeki düzeni bozmadan ev işlerini yapması beklenmesi kadınların sorumluluğunu arttırmaktadır. Görüşme süresince kadınların söylem olarak eşitlikçi cinsiyet rollerini benimsedikleri görülse

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

de anlayışlarındaki değişimin zaman alacağı tahmin edilmektedir. Bu değişim Doğancı ve Tuncay'a göre ailede başlayacaktır: Eşitlikçi aile modellerini benimsenmesine ve büyük bir hassasiyetle gelecek nesillere aktarılmasına ihtiyaç olduğunu söylemektedirler (Doğancı ve Tuncay, 2021: 1345).

4.4. Ataerkillik

1950 sonrası sanayileşmeyle birlikte geleneksel ataerkil aile yapısında da değişiklikler yaşanmıştır. Kadınlarında iş hayatına katıldığı modern aileler görülmeye başlanmıştır. Ama aynı zamanda evdeki düzenden de sorumlu olmalarının beklenmesi çelişkiye neden olmuştur. Geleneksel ataerkil toplum yapısına göre kadın ve erkeğin yapabileceği işler de gruplanmıştır. Örneğin K2 (50 yaşında, dul) bu durumum şu şekilde açıklamıştır:

> *Tabii ki mutlaka ket vurmuştur. Hani yaşamadım, mesleğim öğretmenlik olduğu için aaa bir kadın için en güzel meslek filan derdi. Düşünsene bu cümle hala geçerli hani kültürümüz, Türk toplum yapısı hala öyle ben gideyim Akhisar'ın bir köyüne, öğretmenim dediğim zaman bir kadın için en güzel meslek diyorlar. Sebep? Neden? Çünkü yarım gün okulda kalan sürede evinin işini yapabiliyor bak direkt budur yani cümle. Kültür açısından bakarlarsa evet kadın herkesle muhatap olmuyor, çocuklarla muhatap oluyor, belli erkeklerden uzak bir ortamda hani o özel sektörde erkeklerle muhatap olduğu gibi değil diye bakarlardı öğretmenliğe. Bunlar etkilemez olur mu hiç. Erkek meslekleri hani inşaat işleri mühendislik gibi, kadınların artık yapar hale gelmesinde kadınların emeği çok büyük ama Türk kültürünün bu durumu engellemesi ket vurması da çok büyük.*

Farklı kuşaktan kadınlar geleneksel cinsiyet rolleri yerine daha eşitlikçi cinsiyet rollerini benimsemektedirler. Kültür ve basmakalıp yargılar kadınların toplumsal cinsiyet rollerine dair bakış açılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Geleneksel ataerkil aile yapısı ve hane içi rol dağılımındaki eşitsizlik, kadınların iş hayatına katılımını engellemektedir. Doğancı ve Tuncay bu durumu şu benzetmeyle örneklendirmektedir: Ataerkil bilinç kadınlara öylesine işlemiştir ki balıkların sudan çıkmadan, suyun varlığından bir haber olması gibi (Doğancı ve Tuncay, 2020: 1345). Kadınlar bilinç kazansa bile hâkim olan ataerkil düzende sistemin izin verdiği kadar özgürleşeceklerdir. İzmir'deki kadınlarla yapılan bu araştırma sonucuna göre ise bu anlayışın değiştiği gözlenmiştir. Bu konuda kadınların yaşadıkları yer, farkındalık kazanmaları yönünden oldukça önemlidir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumun belirlediği ideal kadınlık ve erkeklik anlayışına göre belirlenmiş rollerdir. Toplumsal cinsiyet rolleri anlayışı kuşaklararası aktarım süreci içerir. Aktarım sürecinde farklı kuşaktan kadınların toplumsal cinsiyet rollerine dair anlayışları farklılık göstermektedir. Z Kuşağındaki kadınlar kültür ve kalıp yargılardan bağımsız olarak, dünyadaki ortak, cinsiyet eşitliğine dayanan anlayışı benimsemeye başlamışlardır. İdeal kadın ve erkek rolleri yerine bireysel bir tutumla, toplumsal cinsiyet rollerini tanımlamaya

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

başlamışlardır. Gelişen teknoloji ve dolaylı olarak internet ve sosyal medya kullanımı, Z Kuşağının aidiyet ve kimlik bunalımı gibi sorunlar yaşamalarına sebep olmuştur. Öte yandan, Z kuşağının özgün ve yeniliğe açık olma özelliği küreselleşen dünyaya daha kolay uyum sağlamalarını kolaylaştıran önemli bir etkendir. X ve Y Kuşağı kadınlarının ise kültür ve değerlerine daha bağlı olduğu gözlenmiştir. İki kuşak arasındaki aktarım süreci geleneksel cinsiyet rollerine dair fikirleri tam anlamıyla değiştirmiş değildir. Çünkü X Kuşağı kadınlar geleneklerine ve kültüre sıkı sıkıya bağlıdır. Y Kuşağı kadınlarını ise iki kuşağı birbirine bağlayan zincirin önemli bir halkası gibi görebilmek mümkündür.

Kültürel aktarım ile X Kuşağından etkilenmiş, ama küreselleşen dünyaya da uyum sağlamaya yatkın oldukları için X Kuşağı kadar keskin değerlere sahip değillerdir. Araştırma kapsamında, kültür ve kalıp yargıların farklı kuşaktan kadınların toplumsal cinsiyet rollerine dair tutumlarını etkilediğini sonucuna ulaşılmıştır. Çünkü her şeyden önce toplumsal hayata dair öğrenme süreci ailede başlar. Aynı zamanda, kadın erkek eşitliğindeki atılacak değişim adımlarının temeli kadınların değişen fikirlerindedir. Değişim ve farkındalık öncelikle kadınların kendisinde başlamalıdır. Kolektif toplum içerisinde kadın birey olarak var olma mücadelesi oldukça yıpratıcı bir süreçtir. Tüm sorumluluklarının, rollerinin de öncesinde kadın, bireysel var oluşu ile anılmalıdır. Araştırma kapsamında incelendiğinde özellikle X ve Y Kuşağındaki kadınların bu bilince henüz sahip olamadığı sonucuna varılmıştır. Bu süreçte kadınların bilinçlenmesi önem arz etmektedir. Gençlerin yer aldığı Z Kuşağındaki kadınların cinsiyet rollerine dair eşitlikçi tutumları benimsemesi, Y Kuşağı kadınlarının eşitlikçi rolleri öğretme süreci ve X Kuşağı kadınlarının desteğiyle kadın erkek eşitliğine dayalı bir ülkede yaşamak tüm kadınlar için mümkün olabilir. Çünkü İzmir Büyükşehir Belediyesi, bünyesinde çalışan yöneticiler, eğitimciler ne kadar şehirde eşitlikçi politikaları yaymaya çalışsalar da bu ancak ve ancak kadınların bakış açısındaki değişim ile mümkün olur ve bu değişim önce aile içinde başlar. Geçmişte kadınların kamusal alandan dışlanıp özel alana yerleştirilmesi süreciyle birlikte kadınlar ev işleriyle ilgilenmek, çocuk bakmak ve eşlerinden sorumlu olmalarına kadar birçok sorumluluğu üstlenmişlerdir. Türkiye geneline baktığımızda X ve Y Kuşağındaki birçok kadının okula gitmediğini, eğitim almadığını, bunların yerine onlar için aile kurmanın önemli ve değerli olduğunu söylemek mümkündür. Oysa günümüzde kadınlar özel alanlarından çıkarak kamusal alanlara dahil olmaya başlamışlardır ancak kadın ve erkeğin ev içindeki rol dağılımı hala eşit değildir. Kadınlar erkekler ile aynı alanda çalışıp ayrıca eve geldiklerinde ev işlerini de yapıp, çocuğun bakımından sorumlu olması gibi benzeri durumlar kadınların hem ücretli hem de ücretsiz emek verdiğini, daha çok çalışıp toplumsal hayatta daha çok role sahip olduğunu göstermektedir. Geleneksel cinsiyet rolleri hane içindeki rol dağılımındaki eşitsizliği destekleyen bir konumdadır. Örneğin anneliğin kutsallaştırılması, ev hanımlığı mesleğinin normalleştirilmesi kadınların hane içinde daha fazla işle meşgul olmalarına neden olmaktadır. Eşitlikçi cinsiyet rolleri ile bu anlayış terk edilmeli ve kadının her alandaki emeği göz ardı edilmemelidir.

Yapılan görüşmelerde genel olarak, kadınların doğası gereği ev işlerine ve çocuk bakımına daha yatkın olduğudur. Bu anlayışa sahip oldukları için tüm sorumluluk genellikle kadınlara aittir. Bu nedenle, X ve Y Kuşağındaki kadınlar, erkeklerin kadınlara yardımcı olmaları gerektiğine

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

dair tutum sergilemişlerdir. Z Kuşağındaki kadınlar ise ev içindeki düzenden o evde yaşayan herkesin sorumlu olması gerektiği, çocuk bakımında ise babaların aktif katılımının oldukça önemli olduğu görüşünü benimsedikleri görülmüştür. Katılımcıların evli ya da bekar olma durumu toplumsal cinsiyet rolleri anlayışını etkilemiştir. Evli kadınlar, eşlerini eşitlikçi cinsiyet rollerini benimseme sürecine çok zor dahil ettiklerini, çocuklarını bu tutum çerçevesinde yetiştirdiklerini belirtirken Z Kuşağındaki bekar kadınlar ise eşlerinin eşitlikçi bir tutum sergilemeleri gerektiğini, eş ve partner seçiminde bu etkene dikkat ettiklerini belirtmişlerdir.

Son yıllarda, İzmir'deki kadınların özel alandan çıkıp kamusal alanda da çalışmaya başladığı görülmektedir. Geçmiş yıllarda, ek iş olarak çocuk bakıcılığı, gündelikçi ya da el emeği üreticiler olarak ev ekonomisine katkı sağlayan kadın profili değişmektedir. Büyükşehir Belediyelerindeki farkındalık yaratma süreci kadınların toplumsal cinsiyet anlayışlarını değiştirmekte olduğu görüşmüştür. İzmir Büyükşehir Belediyesi 2019 yılında bünyesinde çalıştırmak üzere 17 kadın şoförü işe almıştır ve bu sayı her geçen yıl kadınların da talebi doğrultusunda artmaktadır. Katılımcılar, kadınların iş hayatına katılımı konusunda bu öncü kadınları örnek olarak göstermekte ve cesaret almaktadır.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, O., Batur, H. Z. & Ekşili, N. (2014). Kuşakların değişen yüzü ve Y Kuşağı ile ortaya çıkan yeni çalışma tarzı: Mobil yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19*, 165-182.

Akgül, H. (2022). X, Y ve Z kuşağı bireylerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının incelenmesi. *International Journal of Educational Spectrum, 4*(1), 31-42.

Aras, G., Belek, U., Erdem Tuzlukaya:, Ertung, C., Gültekin, L., Güneş, G., &. . . Yıldırım, P. (2013). *Toplumsal cinsiyet ve yansımaları*. Ankara: Atılım.

Arslan Ertürk, A. (2017). Kadın işçilerin çalışma şartlarına ilişkin Türk iş mevzuatının öngördüğü düzenlemelere genel bir bakış. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 23*(1), 345-369.

Balin, H. (2021). Aile içi rollerde babalığın önemi. *Çocuk ve Medeniyet*, *6*(11), 55-81.

Bayar, B. (2019). *Y Kuşağı ve Türkiye'de Y Kuşağına ilişkin çalışmalar* (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, Türkiye.

Beauvoir: D. (2021). *İkinci cinsiyet deneyim (Cilt 2)*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UNWOMEN) (2021). Siyasette kadın 2021 basın duyurusu. Erişim adresi (23 Nisan 2022): https://turkey.un.org/tr/115804-un-women-ipu-siyasette-kadin-2021

Bozok, M. (2018). *Ebeveynlik, erkeklik ve çalışma hayatı arasında Türkiye'de babalık*. Ankara: AÇEV Yayınları.

Budak, H. & Küçükşen, K. (2018). Türkiye'nin sosyal transformasyon sürecinde Y Kuşağının toplumsal cinsiyet rolü tutumları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *17*(66), 561-576.

Çetinel, E. & Ersoy Yılmaz: (2016). Feminist teori: Yönetim ve organizasyon alanına eleştirel bir yaklaşım. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *6*(2), 119-148.

Çiçek, B. & Çopur, Z. (2018). Bireylerin kadınların çalışmasına ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, *3*(4), 1-21.

Doğancı, H. K. & Tuncay, T. (2020). Tarihsel süreçte kadının aile içindeki konumunun feminist sosyal hizmet yaklaşımı temelinde değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 31*(3), 1324-1351.

Gülseven, A. S. (2017). Türk aile hukukunda toplumsal cinsiyet rolleri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 132*, 183-230.

Güneş, F. (2017). Feminist kuramda ataerki tartışmaları üzerine eleştirel bir inceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *27*(2), 245-246.

İzmir Büyükşehir Belediyesi (İBB) (2022). Kadınların umudu İzmir'den yeşerecek. Erişim adresi (23 Nisan 2022): https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/kadinlarin-umudu-izmir-den-yeserecek/46338/156

Kadılar, E. (2011). *Üç kuşak kadının cinsiyet roller: Ankara örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, Türkiye.

Karakaya, H. (2018). Görünmez emek ve ev kadınları. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *2*(1), 73-93.

Karademir Hazır, I., Çelik, K. & Kalaycıoğlu, S. (2016). Kuşak-içi ve kuşaklararası toplumsal hareketliliğin yörüngesi: Ankara ili örneği. *Sosyoloji Dergisi*, *36*, 175-205.

Köktener, A. & Algül, A. (2020). Z Kuşağı Youtube kullanım motivasyonları. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*(4), 417-434.

Paçacıoğlu, B. (2018). *Üç farklı kuşaktaki evli kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ile aile işlevleri arasındaki ilişki* (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2019). İşgücü İstatistikleri 15-64 yaş kategorisi. Erişim adresi (23 Nisan 2022): https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ekim-2019-33777

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2021). Toplumsal cinsiyet istatistikleri. Erişim adresi (23 Nisan 2022): https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Üner: (2008). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*. Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü.

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies, 35,* 29-56.

Yıldırım, İ. E., Ergut, Ö. & Çamkıran, C. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusundaki farkındalığın belirlenmesine yönelik akademisyenler üzerine bir araştırma. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, *1*(2), 37-46.

Yılmaz, S. (2018). Toplumsal cinsiyet rollerinin günlük hayattaki yansımaları: Çorum/Alaca örneği. *İmgelem, 2*(2), 59-79.

Zağlı, B. (2017). *Radikal feminist teori bağlamında kadınların miras sorunu: Malatya örneği* (Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

NURETTİN TOPÇU'NUN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ

Burhan TUZ[1]

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,

burhantuz133160@gmail.com – ORCID ID: 0009-0007-9530-8348

ÖZET

Cumhuriyet Dönemi aydınlarından biri olan Nurettin Topçu'nun düşünce ve fikir dünyasında eğitime ilişkin anlam, eğitimden beklentileri, eğitime dair eleştirileri ve eğitimcinin vizyonuna ve misyonuna ilişkin görüşleri dönemin aydınlarına göre daha farklı yerde konumlanmaktadır. Bu araştırmada amaç Nurettin Topçu'nun fikirlerini anlamak ve açıklamak eğitim anlayışını açarak söz konusu düşüncelerini yorumlamak ve eleştirel bir okumaya tabi tutmaktır. Bu araştırmamız alanda yapılan çalışmaların genişletilmiş hali olup alanda yapılmış çalışmaları bir araya getirecektir. Bu anlamda sonraki çalışmalar için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.
Bu çalışmada Nurettin Topçu'nun eğitime ilişkin görüşlerini ele aldığı eserleri inceleyerek eleştirel kaynak taraması-doküman analizi yapılacaktır. Araştırma türünün nitel araştırma yönteminin özelliklerini taşıyan betimleyici araştırma türü tercih edilecektir. Çalışmamız bir veya birkaç durumu kendi sınırları içerisinde bütüncül olarak analiz edeceğinden nitel araştırma yönteminin bir deseni olan durum çalışması olacaktır aynı zamanda (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2020).
Nurettin Topçu'nun Türkiye Maarif Davası adlı eseri başta olmak üzere, diğer eserlerinde de eğitime dair belirtmiş olduğu hususlar çalışmamızın kapsamını oluşturacaktır. Eğitime ilişkin modern dünyanın öne sürdüğü kalıplaşmış veriler ve insanı sadece maddeye indirgeyen anlayışın karşısına Nurettin Topçu, insan fıtratını tanımayı merkeze almıştır. Eğitime ilişkin düşüncelerinin ana bileşenleri aile, kadın, birey, maneviyat, millet olmuştur. Aile kurumu ve burada yetişen çocuğun terbiye edilmesi önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile, çağdaşlaşma ile beraber gelen her alanda etkili olan değişim ve dönüşümün sirayet ettiği kurumun başında gelmektedir.
Tek tiplilik modern dünyanın bireyin düşüncesine değin tesir etmiştir. Bu sebeple okullar, fabrikalar, kurum ve kuruluşlar ve daireler sadece mimari bakımdan değil işleyiş ve amaç yönünden de birbirine benzemektedir. Böyle bir durumda okulların en büyük görevi öğrenciye kendini bilme bilgisi verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Pratiği olmayan bir hayatın, eğitimin; teknik eğitimi eksik okulların öğrenciyi eğitimden uzaklaştırdığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Maarif, Türkiye'nin Maarif Davası, Nurettin Topçu, Eğitim

[1] Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

GİRİŞ

Tarihte ve tarihe yön veren büyük kişiliklerin ortak hedeflerinden biri de eğitime dair bir medeniyet tasavvuru oluştururken hem teorik hem pratik anlamda eğitime önem vermeleridir. Her medeniyet algısı bireylerin ve devletlerin eğitime ilişkin anlayışlarının bir ürünüdür. Çünkü eğitim hem insanları ayrıştırması yönüyle hem de şimdi ve gelecekte insanları birleştirmesi anlamında önemli bir güce sahiptir. Bu anlamda geçmişten günümüze büyük kişilerin ortak amaçlarından biri hem uygulama alanında hem bilgi anlamında eğitime önem vermiş olmalarıdır. Çünkü eğitim, onların hayallerinin ve gerçekle olan kavgalarının hem motivasyonu hem de var olma nedenleridir.

Türk modernleşmesinin Cumhuriyet evresinde, yine modernleşmenin lokomotiflerinden biri olan eğitim özelinde, Türkiye'nin yakın toplumsal/kültürel tarihindeki gerilimin somutlaşması hali gibidir. Doğu-Batı gerilimine ayarlanmış uzun ve kapsamlı bir toplumsal sürecin başlangıcı ve ortası trajik ve sonu oldukça tartışmalı bir olgu olarak eğitim meselesi karşımızda hala durmaktadır. Cumhuriyet modernleşmesinin derinleştirdiği kriz, toplumun dibinde bir çelişkiler ırmağı gibi akıp durmaktadır. Nurettin Topçu ise Türk düşünce sisteminde ve eğitim felsefesinde dönemin en etkin ismi olarak ön plana çıkmaktadır. Nurettin Topçu deyim yerindeyse tam olarak bir tür mektep oluşturmuştur. Nurettin Topçu' da zuhur eden sahicilik ve yerlilik eğitim felsefesi adına bir dönüşümün de kıvılcımı olmuştur. Bu süreç eğitimde ulusal, millî, manevi ve yerli eğitim düşüncesine kaynaklık etmiştir. Bir yandan modernleşmenin modern Türk seçkin ve aydınlarında kendi geleneklerine yabancılaşması, diğer yandan içinde bulunduğu dönemin taklitçiliği ve ötekileştirme anlayışı aydınları kendi medeniyet kodlarına ilişkin yanlış yöne iter. Nurettin Topçu bireysel deneyimi, modern aklın esiri olan insanın kurtuluşunu kendi geleneklerine, millî ve manevi değerlerine sarılmayı göze almaktan geçtiğini düşünerek eğitim felsefesini yeniden yorumlar. Kendi medeniyet algısına dayalı bir eğitim felsefesini ve estetiğinin temellendirildiği, geleneğin ve manevi birikimin beslediği daha yerli, millî ve bu yüzden evrensel bir eğitim modelinin nasıl oluşturabileceğinin derdindedir. Hakikat sandığı idealler uğruna gemisini kayalıklara sürme cesaretini göstermiş bir neslin farklı bir hikâyesini dillendirir. Nurettin Topçu ne moderniteyi kavrayabilmiş ne de gelenekle sağlıklı iletişim kurabilmiş nesilleri üreten çağdaşlaşma projesinin tükendiği noktaya işaret ediyor kendi bireysel deneyimi ışığında.

Nurettin Topçu felsefeci, sosyolog, düşünür ve ama en çok da eğitimcidir. 40 yıl öğretmenlik yapmıştır. Eğitimi dava okulu mabet olarak gören Topçu'ya göre eğitimsizlik nedeniyle milletimiz geri kalmıştır. Eğitim ona göre felsefenin, tarihin, sanatın ve dinin öğretildiği yerdir. Bir ülkenin okullarında verilen eğitimin kalitesi, bireylerin huzurlu olması, bilincin kazandırılmasıyla alakalıdır. Topçu'ya göre ülkemizdeki eğitim, uzun süreden beri yabancı ülke ve milletlerin tasallutu ve etkisi altındadır. Batı'yı her türlü kusurdan münezzeh gören aydınlar yüzünden eğitim sistemi kendi öz evlatlarına kendi değerlerini anlatmaktan ve aktarmaktan utanan, kendi değerlerini küçümseyen ama Batı'dan gelen her şeyi kıymetli ve daha değerli gören bir duruma evrilmiştir. Eğitim sistemi diye bir tartışmanın ülke gündemine gelmesi Tanzimat'la birlikte başlayan süreçte hız kazanmıştır. Medrese sistemi geniş

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

açılımlarla eğitim-öğretim merkezi olması devlet yapısı ile de ilgili olduğu için Batı'ya açılma politikası ile birlikte hayatın birçok alanındaki değişimlerden dönüşümlerden eğitim sistemi de payını alır. Modern eğitim merkezleri toplamsal yapıyla birlikte dizayn edilir ve zamanın şartlarına uygun hale getirilir. Cumhuriyetle beraber ise denenen yöntemler, uygulanan sistemler, Batı'dan apar topar alınan uygulamalar, azınlık okullarının sayısının hızla çoğalması eğitim sistemi tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. İşte böyle bir ortam yerli bir bakış açısı ile Nurettin Topçu oluşturulmak istenen köksüz medeniyet ve eğitim sistemin karşısında yeni model sunarak teklifte bulunur (Aydoğan,2021).

Nurettin Topçu, eğitimden geçen her bir ferdin zihin dünyasına etkisindeki en önemli katkılarından biri, bireye dair indirgemeci ve sığ bir temele dayanan eğitim felsefelerine karşı durduğu uzaklıktır. Kendimizi anlamak yerine öteki tarafından tanımlanmayı bekleyen ve ötekileştirmeyi seçen bir okuma ve eğitim biçimine karşı kendimizi anlamaktan, tanımaktan ve kendimize eleştirel yaklaşmaktan yana bir tavır almıştır. Eğitime ilişkin görüşlerini sorgulayacağımız kişinin nasıl bir eğitim aldığı da önemli bir konudur. Çünkü her tanım, tanım yapandan izler taşır. Eğitim, Nurettin Topçu'da ön plana çıkan ve üzerine düşündüğü konularla ilişkili bir alan olmuştur daima. Sorbonne Üniversitesi'nde eğitim görmüş bir felsefeci olarak Nurettin Topçu, varlık, toplum, insan, ahlak, birey, kültür, medeniyet gibi konularda fikir çilesi çekmiş bir düşünce adamının eğitime ilişkin fikirler üretmesi de elbette kaçınılmazdır (Işık,2019). Türkiye Devleti'nin kuruluş aşamasında meydana gelen değişimlerin pek çoğu ''maarif'' yani ''eğitim'' alanında meydana geldiği aşikardır. Cumhuriyet döneminde ikinci meclis ile birlikte her alanda başlayan, inkılapların, devrimlerin en temel kaynağını yeni devletin yapısını ve istikbalini değiştirecek olan eğitim sistemi şekillendiriyordu. Cumhuriyet ile birlikte eğitim, zaman geçtikçe eski ve yeni, gelenek ve çağdaşlaşma, muhafazakâr ve modernizm kavramları üzerinden gelişerek büyük bir mesele halini aldı. İdeolojik kamplaşmaların esiri olan eğitime ilişkin pek çok tanımlar ve yorumlar yapıldı. Araştırmayı açmak ve yorumlamak adına geçmişten günümüze büyük düşünür ve filozofların tanımlarına bakmakta yarar vardır.

Eğitim, kavramını Akalın (2011), Türkçe sözlükte şöyle tanımlanmaktadır: *"çocukların ve gençlerin toplum hayatında yerlerini almaları için ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve anlayışları elde etmeleri, okul içinde ve dışında kişiliklerini geliştirmelerine doğrudan ya da dolaylı olarak yardım etme, terbiye"* (s.28) şeklinde geçmektedir. Sözlükte geçen tanımın dışında geçmişten günümüze birçok düşünür de kendince eğitim kavramına ilişkin tanım yapmıştır. Bu tanımlara bakmak faydalı olacaktır. Eğitim kavramına ilişkin yapılan tanımlara baktığımızda farklı farklı tanımları görmek mümkündür. Platon eğitimi, *'Eğitim, insanı bilgilendirmekten daha çok ruhu yüceltmeyi hedefler. Eğitim ruhu iyiye doğru yönlendirmedir. Yani ahlaksal bir etkinliktir''* (Platon, 2019, s.112) olarak tanımlar. Platon eğitimin amacını ise, *'bireyleri yeteneğine göre yetiştirmek, temel eğitim alanlarını (müzik, jimnastik) öğretmek ile ruhun üç bölümü arasındaki uyumu sağlamak, böylece herkesin kendi üzerine düşen görevi yapması yani adaletin sağlanması, bireyin bilgilenmesini sağlamaktır.''*(Kılıç,2016) şeklinde bize açıklar. Fârâbî, eğitimin temel hedefinde ve önceliğinde bireyin bu dünyada mutlu edilmesi gerektiğini düşünür (Saltuklu,2021). Fârâbî, bireye mutlu bir hayat sunup onu topluma faydalı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

hale getirmek eğitimin amacı olduğunu ifade ederek eğitimde birey ve toplum arasındaki sıkı bağa dikkatimizi çeker (Farabi,2021). İslam dünyasının önde gelen filozoflarından biri olan Gazali ise eğitimin temel amacının ahlakın güzelleştirilmesi olduğunu düşünmektedir (Gazali, 2001). Gazali, esas mutluluğun güzel bir ahlak ile mümkün olduğunu vurgular. Gazali, anne, baba ve öğretmenlerin en önemli görevleri çocukları ahlaki olarak kemale erişmesi konusunda sorumlu olarak görür (Gazali, 2013). Batı dünyasının yetiştirdiği önemli düşünlerinden biri olan Kant ise eğitimin amacının, bireyi olgunlaştırma süreci olduğunu ve onu mükemmelliğe eriştirme süreci olarak tarif etmektedir (Kant, 2022).

Günümüz eğitim tanımlarına bakacak olursak bireye ilişkin daha kapsamlı tanımlar görmek mümkündür. Ülkemizde eğitim bilimleri alanında öncü isimlerden bir olan Selahattin Ertürk eğitimi şu şekilde tanımlar: "Eğitim, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir**."** (Selahattin, 1997, s.12). Orhan Oğuz ise eğitimi, "insanın içinde yaşadığı topluma uyum sağlamasına yardım edecek temel davranışları kazandırmak" şeklinde açıklamaktadır. Bu tanımdan hareketle eğitimin en önemli görevlerinde biri olan toplumsal normları ve ahlakı genç nesillere aktarmak gibi esaslı bir amacının olduğu söylenebilir (Oğuz, 2010).

İnsana ilişkin bir tanımınız ve fikriniz yoksa size sunulan tanımlar ne ise onun üzerinden insanı tanımaya başlarsınız. Bu durum kendi medeniyet algısının farkında olan biri için kabul edilebilir bir durum değildir. Nurettin Topçu da bunun farkında olarak diğer bütün büyük filozoflar gibi insana dair düşünmekte ve onun eğitimi hakkında yorumlar yapmaktadır. Nurettin Topçu'ya göre insan, sosyal bir varlık olması hasebiyle bir tarafı kültüre bir tarafı medeniyete bakmaktadır. İnsanın, şekil aldığı bu kültür ve medeniyet öz itibariyle bizim olandır (Topçu, 2010). Batı veya başka bir yerde aramak gibi bir beyhude durum içerinde olmaz Nurettin Topçu. Bu tavır ve düşüncesiyle Cumhuriyet Dönemi düşünürlerinden ilkesel olarak ayrılmaktadır (Kara, 2023). Bir düşünür olan Nurettin Topçu'nun insan, eğitim, aile, millet, devlet ve topluma dair fikirleri bir dünya görüşüne dayanır. Sahip olduğu bu dünya görüşü birtakım değerleri ve anlamları öne çekmektedir. Bu değerler üzerinden eğitimi, kalkınmanın ve gelişmenin ana direği olarak diker karşımıza. Millet, aile, ahlak, insan anlayışı eğitime ilişkin görüşlerinden kaynağını alır. İnsanın kişiliğinin durduğu yerde, tam ortasında bireyin öz itibariyle kendisiyle beraber topluma, aileye, millete, tüm insanlığa ve onun eğitimine dönük ilerledikçe insanı da içine alan geniş bir daireye dönüşmektedir (Topçu, 2011). İnsanın eğitimi mükemmel ve daha mükemmelle doğru bir yön çizer. Bu anlamda insan iradesi Mutlak olan iradeye doğru yönelir, yol alır ve her zaman Mutlak olanı sonsuzluğu arzulamaktadır. İnsan eğitimi bu sonsuzluğun sesine kulak vermeli, nihayetinde insan oradan geldiği gibi oraya gidecektir. Nurettin Topçu, insanın kendinde taşıdığı bu öz ile sonsuzluğa dair iştiyak duymaktadır. Dolayısıyla eğitimde birey bu sonsuzluktan kopartmaya dair engelleyici oluşumlara ve müfredata karşı manevi tarafını güçlendirmek esas meselelerden biri olmalıdır (Topçu, 2011).

Literatür taraması yapıldığında Nurettin Topçu ile ilgili akademik çalışmaların yapıldığı görülmüştür fakat yapılan bu çalışmaların genellikle felsefe, sosyoloji, din ve ahlak bağlamında ele alındığı görülmüştür. Bu çalışmada Nurettin Topçu'nun eğitim düşüncesi ile ilgili yapılmış

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

çalışmaları bir araya getirmekle birlikte Nurettin Topçu'nun eğitim düşüncesine yeni bir bakış açısı sunmaya teklif etmekte ve eğitime ilişkin görüşlerini daha teferruatlı bir şekilde açmayı da amaçlamaktadır.

ÖNEMİ

Bu araştırmamız alanda yapılan çalışmaların genişletilmiş hali olup daha kapsamlı ve sistematik bir çalışma olarak alanda yapılmış çalışmaları bir araya getirecektir. Bu anlamda sonraki çalışmalar için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu çalışma Nurettin Topçu'nun eğitim anlayışı çerçevesinde Türk eğitim sistemine ilişkin görüşlerini ve eleştirilerini daha sistematik bir şekilde ele alıp açıklamaya çalışması yönüyle de alan yazında farklılık arz etmektedir.

AMAÇ

Cumhuriyet dönemi aydınlarına göre eğitime ilişkin görüşleriyle daha farklı bir şekilde tavır alan Nurettin Topçu'nun fikirlerini anlamak ve açıklamak eğitim anlayışını açarak söz konusu düşüncelerini yorumlamak ve eleştirel bir okumaya tabi tutmaktır.

PROBLEM – ALT PROBLEMLER

Cumhuriyet Dönemi aydınlarından biri olan Nurettin Topçu'nun düşünce ve fikir dünyasında eğitime ilişkin anlam, eğitimden beklentileri, eğitime dair eleştirileri ve eğitimcinin vizyonuna ve misyonuna ilişkin görüşleri dönemin aydınlarına göre daha farklı yerde konumlanmaktadır. Bu minvalde şu alt problemler doğrultusunda çalışma genişlemektedir:

I. Nurettin Topçu'nun eğitim anlayışında öne çıkan değerler nelerdir?

II. Modernitenin meydana getirdiği manevi krize karşı Nurettin Topçu'nun eğitime ilişkin tavrı nedir?

III. Nurettin Topçu'nun eğitime ilişkin görüşlerinin beslendiği ana kaynak nedir?

IV. Nurettin Topçu'nun eğitime, okullara ve eğitimciye dair eleştirileri nelerdir?

V. Nurettin Topçu birey, okul, aile, devlet, millet ve maneviyat kavramlarını nasıl anlamlandırmaktadır?

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

YÖNTEM

Bu çalışmada Nurettin Topçu'nun eğitime ilişkin görüşlerini ele aldığı meseleleri çözüme kavuşturmak için ve yaratıcı bir ürün ortaya koymak maksadıyla felsefe, edebiyat, sosyoloji, psikoloji ve tarih gibi farklı disiplinlerin imkânlarından yararlanılacak ve çalışmanın ifade imkânlarını genişletmek adına sıklıkla bu disiplinlerde kullanılan bu kavramlara başvurulacaktır. Bu çalışmada öncellikle alan-yazın taraması, literatür taraması yapılıp Nurettin Topçu'nun eserleri, ilgili kitaplar, gazete ve dergi yazıları toplanıp incelenecektir. Toplanan kaynaklar incelenerek eleştirel kaynak taraması yapılacaktır. Araştırma türünün nitel araştırma yönteminin özelliklerini taşıyan betimleyici araştırma türü tercih edilecektir. Çalışmamız bir veya birkaç durumu kendi sınırları içerisinde bütüncül olarak analiz edeceğinden nitel araştırma yönteminin bir deseni olan durum çalışması olacaktır aynı zamanda (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2020). Nurettin Topçu'nun Türkiye Maarif Davası adlı eseri başta olmak üzere, diğer eserlerinde de eğitime dair belirtmiş olduğu hususlar çalışmamızın kapsamını oluşturacaktır. Doküman analizi gibi hususlarda bize yol gösterici olan, derinlemesine tanım ve yorum yapmamızı sağlayan nitel araştırma modeli benimsenmiştir. Temel veri kaynaklarımız Nurettin Topçu'nun yazmış olduğu eserler olmakla birlikte onun hakkında yapılmış çalışmalar, dijital-elektronik ortam ve kütüphanelerden elde edilen kaynaklardan meydana gelmektedir. Verilerin analizinde eleştirel kaynak taraması yapılacaktır.

SINIRLILIKLAR

Nurettin Topçu'nun Türkiye Maarif Davası adlı eseri başta olmak üzere, diğer eserlerinde de eğitime dair belirtmiş olduğu hususlar çalışmamızın kapsamını oluşturacaktır. Nurettin Topçu'nun eserleri ilgili kitaplar, gazete ve dergi yazıları toplanıp incelenecektir.

BULGULAR- SONUÇ

Yayımladığı eserleri ve yazılarıyla, fikir ve düşünce yapısıyla daha çok bilinmesi gereken bir entelektüel, hareket ve aksiyon adamı ve aynı zamanda eğitime dair görüşleriyle yeni bir perspektif sunan bir eğitimci olarak Nurettin Topçu'nun daha çok yorumlanması ve anlaşılması gerekmektedir. Eğitime ilişkin modern dünyanın öne sürdüğü kalıplaşmış veriler ve insanı sadece maddeye indirgeyen anlayışın karşısına Nurettin Topçu, İnsan fıtratını tanımayı merkeze almıştır. Eğitime ilişkin düşüncelerinin ana bileşenleri aile, kadın, birey, maneviyat, millet olmuştur. Aile kurumu ve burada yetişen çocuğun terbiye edilmesi önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü toplumsal hayat içinde son derece önemli bir konumda yer alan bu kurum, çağdaşlaşma ile beraber gelen her alanda etkili olan değişim ve dönüşüm en çok bu kuruma sirayet etmiştir. Bu değişim ve dönüşümler, çoğunlukla modernizmin sunduğu ahlaki

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ilkeler ve insanlar arasındaki ilişkiler alanında meydana geldiği sonucuna ulaşılmıştır.
Nurettin Topçu, Türk eğitim sistemini kırılıp dökülmüş ve işlevini artık yerine getiremeyen bir tekneyi andırdığını söylemektedir. Öğrencilerin sistem içerisinde bir şeyi talep etmeyen, ilim ve fen konularında geri kalan, sadece devlet dairelerine memur yetiştiren diploma avcısına dönüştüğünü söylemektedir. Öğretmenliğin ise gerçek manada anlamını yitirdiğini günlük iaşesini temin eden bir şekle dönüştüğünü ifade etmektedir. Esasında öğretmenlerin toplumu inşa eden manevi mühendisler olması gerektiğini ifade eder (Topçu,2018). Kendisi de bizzat öğretmenlik yapan Nurettin Topçu, öğretmenler hakkında daha ayrıntılı açıklama yapmaktadır. Öğretmenlerin görevi sadece bilgiyi aktarmak olmamalı; öğretmen, öğrenciye aynı zamanda yol gösteren ve öğrenciyi yönlendirmeyi gaye edinmelidir. Tek tiplilik modern dünyanın bireyin düşüncesine değin tesir etmiştir. Bu sebeple okullar, fabrikalar, kurum ve kuruluşlar ve daireler sadece mimari bakımdan değil işleyiş ve amaç yönünden de birbirine benzemektedir. Böyle bir durumda okulların en büyük görevi öğrenciye kendini bilme bilgisi verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Pratiği olmayan bir hayatın, eğitimin; teknik eğitimi eksik okulların öğrenciyi eğitimden uzaklaştırdığı sonucuna varılmıştır.
Nurettin Topçu'ya göre eğitim bir bilgi ve bilgiyi işleme sürecidir. Bireyin eğitimi söz konusu olduğunda bu bilgi bir bütünlük içerisinde ve sistematik değerler manzumesi içerisinde öğretilmesi esastır. Kişinin hayatı sona erene kadar bu süreç devam eder. Ahlak ile bütünleşen bir bilginin öğrenilmesi ve öğretilmesi esas amaç olduğu ve böylece toplumsal bağların daha sağlam ve sağlıklı olacağı anlamı ortaya çıkmaktadır. Nurettin Topçu, Türk eğitim sisteminin kendine has ve özel bir felsefesi olmadığından, Batılı eğitim sisteminin tasallutu altında olduğundan eğitimimizin anlamdan, algıdan ve hakikatten uzak olduğunu ve bu sebeple eğitimin yanlış anlaşıldığı ve genç nesillerin yanlış eğitildiği sonucuna varmıştır. Çözüm olarak Türk eğitim sisteminin yeni bir benlik inşası için gerek nitelik gerek nicelik olarak en elzem değişiklik eğitim kurumlarından yani okullardan başlanılması gerektiği anlamını çıkarmak mümkündür.
Türk eğitim sistemi batılı eğitim sistemini kendisine örnek almasından dolayı bizim milli ve manevi değerlerimize aykırı unsurların sistemimize dahil olduğu böylece yetişen nesillerin kendi değerlerine karşı yabancılaştığı ve zamanla kendine ve kendinden olana düşman olduğunu sonucuna götürdüğü görülmüştür. Bu durum neticesinde bireylerin nitelikli eğitim almaktan geri kaldığı tespitine varılmıştır. Eğitim kurumları bütünüyle kişinin dış alemine seslenecek şekilde bir yapıya bürünürse kişinin iç alemi geri plana itilmiş olur. İç alemi ihmal eden bir eğitim sistemi vicdan ve merhametten uzak, katı ve sert bireyleri yetiştirir ancak. Eğitim meselesi hem maddi hem manevi ilkeler üzerinden inşa edildiğinde eğitim meselesi adına sağlam çözümler üretilmiş olacaktır. Eğitim, bilgiyi, mili, manevi ve evrensel birikimle bir araya getirerek ve bir arada eriterek yaşanan problemlerin çözümüne ışık tutabilecektir.

Topçu'nun eğitim konusunda karşı durduğu yer ile meselenin çözümüne ilişkin öne sürdüğü tespit ve teşhisler dün olduğu gibi bugün de hala güncelliğini korumaktadır. Çünkü onun düşüncesinde, geçmiş ve gelecek ancak toplumu kucaklayacak bir eğitim anlayışı ile mümkündür. Topçu'ya göre maarif yerine eğitim sözcüğünün kullanılması beraberinde muallim de kimliğini kaybetmiştir. Kelimelerin zihindeki çağrışımları bir zihniyet inşası için çok önemlidir. Maarif yerine eğitim, muallim yerine öğretmen sözcüklerinin tercih edilmesi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

son derece geniş bir çağrışımı olan maarif ve muallim sözcüklerinin çağrışımlarını daraltmış ve zamanla değerini yitirmesine sebep olmuştur. Bu anlamda eğitimde zihniyet değişikliğine gidilmediği müddetçe millet olarak var olan potansiyelimizi sorunları çözmek yerine boş yere heba etmiş olacağız.

Topçu gerçek manada bir eğitim felsefecisidir. Eğitimi tanımlayabilmenin yolu eğitimi tanımaktan ve insan doğasını iyi bilmekten geçer. Bir felsefeci olarak Topçu bu anlamda geniş bir müktesebata sahiptir. Topçu, içinde yetiştiği toplumun değişim ve dönüşümüne yakından tanıklık etmiş ve toplumun zihinsel kodlarını bilip iyi tahlil etmiştir. Bundan hareketle Topçu'nun eğitime ilişkin görüşleri isabetli olup kıymete değerdir. Toplumda iyi ve güzeli üretmenin, başkalarının hayatını güzelleştirmenin ve iyileştirmenin yolu eğitimden geçer. Nurettin Topçu'nun eğitim sistemimize ilişkin görüşleri manevi ve milli değerler üzerinde temellenmektedir.

Eğitim meselesi hem maddi hem manevi ilkeler üzerinden inşa edildiğinde eğitim meselesi adına sağlam çözümler üretilmiş olacaktır. Eğitim, bilgiyi, mili, manevi ve evrensel birikimle bir araya getirerek ve bir arada eriterek yaşanan problemlerin çözümüne ışık tutabilecektir. Nurettin Topçu'dan almamız gereken ders belki de şudur: Yaşadığımız bu modern dünyada her şeyin sanal alemde ve görüntüde yaşatıp tüketme kültürünün hakim olduğu bu eğitim sisteminde her şey anlam ve değerini yitirmektedir. Hak ve hakikatin buharlaştığı bu sistemde insanoğlu yeniden kutsallarına din, ahlak, erdem, maneviyat, vatan ve millet sevgisi, mücadele azmine tutunması gerekmektedir. Bu da sahici bir eğitim modeli ve köklerine bağlı bir eğitim sisteminden hareketle hak, hakikat ve hikmet üzerine bir medeniyet tasavvurunu inşa etmekle mümkün olacaktır.

Nurettin Topçu söz konusu olduğunda kendi dar ideolojilerine sıkışıp kalmış her cenahtan kişiler onu yeterince bütüncül ve derinlemesine anlamadan, eserlerindeki çelişkilerin üstesinden yeterince gelemeden, kendi ideolojik görüşlerine kolayca araç yapma arayışları, bizi hakikaten ve Nurettin Topçu'nun dile getirdiği gerçeklikten koparmaktadır. Bir felsefeci olarak Descartes'in "*hür olmayan düşünce düşünce değildir*" sözüne yürekten bağlıdır. Buradan hareketle öğretmenin düşünce özgürlüğünün ve eğitimin her türlü ideolojik kamplaşmalardan kurtarmanın en ileri savunucusudur

Daha açık bir deyişle, Topçu'yu anlamak için bütün eserlerini dikkatle ve derinlemesine okumak, anlamak, hayatını, yaşayışını iyi bilmek, ideolojilerin dar kalıplarından çıkarak çelişkilerinin üzerine giderek görüşlerini bütüncül bir çerçevede ortaya çıkarmak ideolojik duygusal tepkileri ve onun ısrarla belirttiği gibi en sona bırakmak gerekiyor, ama bunun için öncelikle hakikaten hakikatle ilgilenmek gerçekten yana tavır almak gerekiyor galiba ve tam da yine Topçu'nun demeye çalıştığı gibi, ülkemizde bu durum pek nadir gerçekleşiyor maalesef.

KAYNAKÇA

Akalın, Ş. H. (2011). *Türkçe Sözlük* (11.bs.). Ankara: T.D.K. Yayınları, s.28.
Aydoğan,İ. (2021). *Bir Dava Adamı Nurettin Topçu* (1.bs). Ankara: Hece Yayınları

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, S. ve Demirel, F. (2020). *Eğitimdebilimsel Araştırma Yöntemleri*(28. bs.). Ankara: Pegem Akademi Yayımcılık.

Ertürk, S. (1997). *Eğitimde Program Geliştirme* (9.bs.). Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.12.

Fârâbî. (2018*). El-Medînetü'l-Fâzıla*(Y. Aydınlı Çev.). (1.bs.).İstanbul: Litera Yayınları, s. 127-129.

Gazâli,İ. (2001). *Yol, Bilgi ve Varlık*(C. Köksal Çev.). (2.bs.). İstanbul: SufiKitap.

Gazâli, İ. (2013). *İhyâ-u Ulumi'd- Din*(M. Yavuz Şeker Çev.). (3.bs.). İstanbul: Işık Yayınları.

Işık, E. (20199. *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası* (2.bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kant, I. (2022). *Eğitim Üzerine Toplu Eserleri-1* (1.bs.). İstanbul: Say Yayınları.
Kara, İ. (2023). *Nurettin Topçu: Bir Ahlak Davası* (1.bs.). İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları.

Kılıç, E. (2016).''*Platon'un Devlet Diyaloğu Bağlamında Eğitim Anlayışı'',* Felsefe Arkivi Dergisi (45), 67-84.

Oğuz, O. (2010). *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi* (8.bs.). Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.10.

Platon. (2019). *Devlet* (S. Eyüboğlu Çev.). (3.bs.). İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2019, s. 112

Saltuklu, Z. (2021).*"Fârâbî'nin Eğitim Anlayışı",*(Eğitim Felsefesi editörler: Mustafa Cihan-Zafer Yılmaz,) (2.bs.). Ankara:Pegem Akademi Yayınları, s. 240.

Topçu, N. (2010). *Kültür ve Medeniyet* (8.bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2011). *İsyan Ahlakı* (5.bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2011). *Yarınki Türkiye* (6.bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2018). *Türkiye'nin Maarif Davası*, (2.bs).İstanbul:Dergah Yayınları, s. 90-91

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

OKUL ÖNCESİ ÖĞRENCİ EBEVEYNLERİNİN DİJİTAL OYUN BAĞIMLILIĞINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

VIEWS OF PRESCHOOL STUDENTS' PARENTS ON DIGITAL GAME ADDICTION

HABİBE YEL[1], Doç. Dr. NEZİH ÖNAL[2]

[1] Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü, Niğde, Türkiye, habibeyel6.hy@gmail.com

ORCID No: https://orcid.org/0009-0004-8390-8870

[2] Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü, Niğde, Türkiye, nezihonal@gmail.com

ORCID No: https://orcid.org/0000-0002-1103-8771

ÖZET

Teknoloji son zamanlarda hızla gelişmekte ve değişmektedir. Teknolojideki bu değişim insan yaşamının birçok alanında merkezi konuma gelmektedir. Gelişen teknoloji ile birlikte dijital oyunların gelişmesi ve yaygınlaşması önemli bir rol oynamaktadır. Dijital oyunlar; bilgisayarlar, akıllı telefonlar, tabletler, oyun konsolları gibi çeşitli elektronik cihazlar üzerinde oynanan oyunlardır. Dijital oyunlar aksiyon, spor, bulmaca, strateji ve simülasyon oyunları gibi çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Bu oyunlar içerisinde çocuklar için eğitici oyunlar, beceri gerektiren oyunlar ve çevrimiçi oyunlar gibi farklı amaçlarla tasarlanmış oyunlardan da bahsedebiliriz. Dijital oyunların çocuklar üzerinde hem olumlu hem olumsuz etkileri vardır. Olumlu etkileri problem çözme, işbirliği, strateji geliştirme, sosyal etkileşim, el-göz koordinasyonu sağlama gibi geliştirme unsurları yer alırken; elektronik cihazlarının aşırı ve kontrolsüz kullanımı sonrasında çocuklarda dikkat dağınıklığı, uykusuzluk, sosyal ilişkilerde zayıflık gibi olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Bu yüzden ebeveynlerin çocuklarına dijital oyunları oynadıklarında onlara rehberlik etmeleri, yaş ve gelişimlerine uygun oyunları seçmeleri önemlidir. Bu araştırmada, okul öncesi öğrenci ebeveynlerinin dijital oyun bağımlılığına yönelik görüşleri incelenecektir. Araştırmada temel nitel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Veriler anaokulu öğrenci ebeveynleriyle yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanılacaktır. Araştırmanın çalışma grubunu Çukurova bölgesinde bulunan anaokullarındaki öğrenci velilerinden araştırmayı gönüllü olarak kabul eden 20 ebeveyn oluşturmaktadır. Elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile kategorize edilerek çözümlenmesi planlanmaktadır. Bu bulgularla erken yaşlarda dijital oyun bağımlılığı üzerine yapılacak çalışmalara bir katkı sağlanması hedeflenmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Anahtar Kelimeler: Dijital oyun, dijital oyun bağımlılığı, ebeveyn, okul öncesi

ABSTRACT

Technology has been developing and changing rapidly recently. This change in technology is becoming central in many areas of human life. The development and spread of digital games play an important role with the developing technology. Digital games are games played on various electronic devices such as computers, smartphones, tablets, game consoles. Digital games are divided into various categories such as action, sports, puzzle, strategy and simulation games. Within these games, we can also talk about games designed for different purposes such as educational games for children, games that require skills and online games. Digital games have both positive and negative effects on children. While the positive effects include development elements such as problem solving, cooperation, strategy development, social interaction, and hand-eye coordination, the excessive and uncontrolled use of electronic devices causes negative consequences such as distraction, insomnia, and weakness in social relations in children. Therefore, it is important for parents to guide their children when they play digital games and to choose games appropriate for their age and development. In this study, the views of preschool student parents on digital game addiction will be examined. Basic qualitative research method will be used in the study. Data will be collected using a semi-structured interview form with the parents of preschool students.

Keywords: Digital gaming, digital game addiction, parents, preschool

1. GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, problem cümlesi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Oyun, okul öncesi gelişim döneminde olan çocuklar için hem eğitici hem de öğretici olabilir. Oyunla çocuklar dünyayı keşfetmeye, öğrenmeye ve keyif almaya başlarlar. Oyun yoluyla öğrenmede çocuklar, hayal güçlerini kullanarak yeni ürün ortaya çıkarmalarına, farklı rol ve karakterlere girerek deneyim yaşamalarına, duygu ve düşüncelerini özgürce ifade etmelerine; oyunun çocuklar için öğrenme, keşfetme ve olgunlaşma aşamalarına yardımcı olmaktadır (Çelebi Öncü ve Özbay, 2005). Bununla birlikte günümüz bilgisayar teknolojisinin gelişimi dijital oyun kullanımını da artırmıştır.

Teknoloji; insan yaşamını kolaylaştıran, yeni olanaklar sağlayan her türlü araç-gereç, yöntem ve sistemin genel adıdır. Hızla gelişen teknoloji, bireylerin yaşamlarını kolaylaştıran teknolojik araç-gereçlerin kullanım alanlarının artması ve bu araçların yararları kadar zararlarının da olmasını doğurur(Karaman ve Ayhan, 2021). Yine buna ek olarak; Ereskin (2001) insanların

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

istek ve ihtiyaçları doğrultusunda yapılan, yeteneklerini geliştirerek bilimsel çalışmalarla elde edilen bilgileri kullanarak ortaya çıkardıkları yenilikler olduğunu belirtmiştir. Teknolojinin sürekli olarak gelişmesi ve ilerlemesi toplumun yaşam kalitesini, tarzını ve kültürünü önemli ölçüde etkilediği gibi bazı olumsuz durumları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Teknolojinin getirdiği yenilikler ve imkânlar insan hayatını kolaylaştıran bir araç olurken bilinçsizce kullanılması zamanla bağımlılığa dönüşmektedir (Song, Larose, Eastin ve Lin, 2004; Karaman ve Kurtoğlu, 2009). Gün geçtikçe gelişen teknoloji, kentleşmenin de etkisi ile çocukların oynadıkları oyunların yerini tablet, telefon ve bilgisayar oyunu gibi dijital platformdaki oyunların almasına sebep olmuştur (Yiğit Açıkgöz ve Yalman, 2018: 165).

Dijital oyun, bilgisayar, tablet, telefon ve çeşitli dijital platformlar aracılığıyla oynanabilen oyunlar olarak tanımlanabilmektedir. Aral (2022:1136)'ın 72 ay döneminde olan çocukların ebeveynleriyle yaptığı araştırmada, ebeveynler çocuklarının %63'ünün tablet, bilgisayar ve cep telefonu ile dijital oyun oynadıklarını belirtmiştir. Günümüzde teknoloji kullanımının çok erken yaşlarda başlamasından kaynaklı çocuklar erken yaşta dijital cihazlara sahip olmakta ve bu durum ise çocuklarda dijital oyun bağımlılığı riskini arttırmaktadır (Bülbül, Tunç ve Aydil, 2018). Dijital oyun bağımlılığının günden güne artması beraberinde belirli sorunlara neden olmuştur. Dijital oyunlar, her gün önüne geçilemeyecek bir şekilde arzu edilen ve zamanının önemli bölümünü alan bir etkinlik olarak dijital oyun bağımlılığını ortaya çıkmıştır (Çakır, 2013; Irmak & Erdoğan, 2016).

Dijital oyun bağımlılığı, bireylerin dijital platformlardaki video oyunlarına karşı aşırı derecede bağımlı olmasını ifade etmektedir. Bireyin sanal ortamdan çıkamayıp kendisini oyundan alamayıp, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirememesi ya da zamanında yapamaması ile ilişkilendirilmektedir (Horzum, 2011). Son yıllarda teknolojinin de hızla gelişmesiyle birlikte çocukların zamanlarının büyük çoğunluğunu teknolojik araçlarla geçirdiği görülmekte ve bu durum sosyal ilişkilerinin zayıflamasına sebep olmaktadır. Gün içerisinde yapması gereken temel aktivitelerini yerine getirmeyip gün boyunca dijital oyun oynayan bir çocuk zamanla sosyal ortamından uzaklaşmakta, biyolojik açıdan olumsuz durumlar yaşayabilmekte ve çocuğun akademik başarısı düşebilmektedir (Chiu, Lee &Huang, 2004; Horzum, 2011; Savcı & Aysan, 2017; Setzer&Duckett, 1994; Wan&Chiou, 2006). 1972 yılında ilk ticari dijital oyun olarak Amerika'da Atari firması tarafından üretilen "Pong" isimli dijital oyun, yüksek satış miktarlarına ulaşmıştır (Gentile & Anderson, 2006). Türkiye ise dijital oyunlar ile ilk olarak 1980 yılında tanışmıştır. Çoğu illerde atari salonlarının açılmasıyla birlikte kişilerin bağımlı hale geldiği görülmüştür. Zamanla kişisel bilgisayarlar, oyun konsolları ve fiyat olarak ucuza mal edilen oyun aletleri yaygınlaşmıştır. 1990'lı yıllarda bilgisayarın geniş kitlelere ulaşmasıyla birlikte "İnternet kafeler" açılmıştır (Say,2016). Çocuk ve ergenler haricinde yetişkinlerinde dâhil olduğu bu durum toplumun iş, okul ve sosyal hayatlarını olumsuz etkileyen, dijital oyun ve bilgisayar oyunu bağımlılığını günümüzde araştırmacılar tarafından bu problemlere çözüm yolu bulmak için üzerinde çalıştıkları bir konu haline getirmiştir (Topşar, 2015).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı " Okul öncesi öğrenci ebeveynlerinin dijital oyun bağımlılığına yönelik ebeveyn görüşleri nelerdir ? " olarak belirlenmiştir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Literatür taramalarına bakıldığında teknoloji hemen hemen her alanda insan tarafından etkilenilerek merak konusu olarak araştırma konusu olmuştur. Medya kullanımının son zamanlarda çocukların hayatında önemli bir yer aldığı ve kullanım süresinin de arttığı görülmektedir. Günümüzde ailelerin genellikle seyahat esnasında, alışveriş merkezlerinde çocukları oyalama amaçlı bu aletler ile zaman geçirmelerine izin verdiklerini söyleyebiliriz. Teknolojik cihazları kullanma yaşının düşmesi çocukların teknolojiye anında ulaşabilmelerinden kaynaklandığını ve bu durumda çocuğun ekran süresinin giderek arttığını göstermektedir (Rideout ve Robb, 2020). Okul öncesinde teknolojinin aşırı kullanımının, ekran bağlılığına neden olduğu ve bu sürenin bir saati aşmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Teknolojik cihazların aşırı ve sık kullanımı çocuklarda zihinsel, gelişimsel ve ruhsal olarak bir çok sorunlara ve ekran bağlılığına sebep olmaktadır (Rideout vd., 2010; Ulusoy ve Bostancı, 2014). Çocuğun sağlıklı ve güçlü bir iletişim içerisinde olması, aile ve çocuk arasındaki karşılıklı ilişkinin niteliği önem taşımaktadır. Ebeveyn ile güçlü ve sağlıklı iletişim kuramayan çocuklar sosyal olarak zorlanmaktadırlar. Okul öncesi dönemde ve sonrasında çocuğun duygusal gelişimini, özgüvenini, öz benliğini ve sosyal becerilerini etkilemektedir (Yaşar. 2016).

Bu araştırmada; okul öncesi öğrenci ebeveynlerinin dijital oyun bağımlılığına yönelik ebeveyn görüşleri alınmıştır.

1.4. Varsayımlar

Bu çalışmada, katılımcıların uygulanan görüşme sorularına objektif ve nitelikli cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma, 2023-2024 eğitim öğretim yılında Türkiye'nin Çukurova bölgesinde bulunan anaokullarındaki öğrenci velilerinden araştırmaya gönüllü olarak katılımcı olmuş 20 ebeveyn ile sınırlıdır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2. DENEYSEL ÇALIŞMALAR

YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın yöntemi, veri toplama aşamaları ve analiz süreci hakkında bilgi verilmiştir. Mevcut çalışmada gerçekleştirilen veri toplamı süreci ile ilgili olarak yapılan araştırmanın etik kurul izni; Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesine Etik Kurul izin başvurusunda bulunulmuş, çalışma etik yönden incelenmiş ve 29/03/2024 tarih, 22504254-050.04 evrak tarih ve sayısı ile onaylanmıştır.

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada temel nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veriler anaokulu öğrenci ebeveynleriyle yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır.

2.2.Evren Örneklem

Araştırmanın çalışma grubunu Çukurova bölgesinde bulunan anaokullarındaki öğrenci velilerinden araştırmaya gönüllü olarak katılımcı olmuş 20 ebeveyn oluşturmaktadır.

Çizelge 1: Katılımcı Bilgileri

Ebeveyn					**Çocuk**	
Katılımcı Kodu	**Ebeveyn Cinsiyeti**	**Ebeveyn Yaşı**	**Eğitim Düzeyi**	**Mesleği**	**Çocuğun Cinsiyeti**	**Çocuğun Yaşı/Ayı**
E1	Kadın	40	Lisansüstü	Öğretmen	Kız	5
E2	Kadın	33	Lisansüstü	Kimyager	Erkek	6
E3	Kadın	33	Lisans	Öğretmen	Kız	5
E4	Kadın	39	Lisans	Kimyager	Erkek	4
E5	Kadın	31	Lisans	Hemşire	Erkek	5
E6	Kadın	35	Lisansüstü	Öğretmen	Erkek	6
E7	Kadın	37	Lisans	Yoga Eğitmeni	Kız	5
E8	Kadın	30	Ön Lisans	Esnaf	Kız	5
E9	Kadın	26	Lise	Anaokulu Öğretmeni	Erkek	5
E10	Kadın	29	Ön Lisans	Okul Öncesi Öğretmeni	Erkek	5
E11	Kadın	37	Lisans	Muhasebe	Erkek	6
E12	Kadın	37	Lisans	Muhasebe	Erkek	6
E13	Erkek	41	Lisans	Eczane Teknisyeni	Erkek	5
E14	Kadın	39	Lisans	Öğretmen	Kız	6
E15	Kadın	31	Lise	Ev Hanımı	Erkek	5
E16	Kadın	35	Lisans	Memur	Erkek	5
E17	Kadın	45	Lisans	Memur	Kız	6
E18	Erkek	36	Lisans	Kamu Personeli	Kız	6
E19	Kadın	33	Lisans	Büro Personeli	Kız	5
E20	Kadın	30	Lisans	Memur	Erkek	5

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

20 katılımcı ile yürütülen bu çalışmada 3 katılımcı lisansüstü mezunu, 13 katılımcı lisans mezunu, 2 katılımcı ön lisans mezunu ve 2 katılımcı ise lise mezunudur. Katılımcı ebeveynlerden 18'i kadın, 2'si erkektir.

Çizelge 2: *Çocuğun okul dışı zamanlarını geçirdiği zaman dilimi*

Vakit Geçirdiği Yer	Katılımcı Kodu	Kod Sayısı (f)
Televizyon	E4,E5,E6,E10,E11,E12,E13,E14,E16,E18,E20	11
Aile	E1,E3,E4,E5,E8,E9,E10,E11,E12,E13	10
Odasında	E1,E7,E14,E17,E19,E20	6
Evcilik	E1,E9,E11,E12,E15,E16	6
Park	E4,E5,E10,E13,E15,16	6
Lego	E2,E10,E11,E19,E20	5
Çizgi Film	E1,E11,E12	3
Tablet	E4,E7,E14	3
Mutfak	E2,E5	2
Yürüyüş	E5,E15	2
Etkinlik(Ödev)	E6,E18	2
Bisiklet	E6,E15	2
Puzzle	E10,E11	2
Sinema-Tiyatro	E2	1
Oyun Alanı	E3	1
At Binme	E10	1
Müzik Kursu	E14	1
Telefon	E15	1
Scooter	E16	1

Çizelge 2 incelendiğinde, ebeveynlerin verdikleri cevaplar doğrultusunda çocukların okul dışı zamanlarını en çok televizyon izleyerek geçirdikleri söylenebilir (f=11). Hemen arkasından ise en çok ev içinde ve ev dışında aile ile birlikte zaman geçirdikleri söylenebilir(f=10). Bu soruya bazı ebeveynlerin cevapları şu şekildedir:

E4: *Televizyon izler, tablet'le oynar. Parka gider. Aile büyükleriyle gezer dolaşır, market alışverişi yapar. Aile zamanı içinde dans ederiz, müzik dinleriz, top oynarız, oyunlar oynarız.*

E5: *Parka gideriz, oyun oynarız,yürüyüş yaparız, kısıtlı süre çizgi film izlemesine izin veririm, evde bize yardımcı olur kek ve kurabiye yaparız.*

E9: *Ailecek vakit geçirmeyi çok sever, dışarı etkinliklerimiz dışında evde resim yapmayı, oyuncaklarıyla oynamayı çok sever.*

E13: *Parka gider-televizyon izler- anne ve babayla oyun oynar.*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 3: *Sahip olunan teknolojik cihazlar*

Teknolojik Aletler	Katılımcı Kodu	Kod Sayısı (f)
Cep Telefonu	E1,E2,E3,E5,E6,E7,E8,E9,E10,E11,E12,E13,E14,E15, E16,E17,E19,E20	18
Tablet	E1,E3,E4,E6,E7,E14,E16,E17,E18,E19,E20	11
Masaüstü Bilgisayar	E1,E6,E11,E12,E14,E16,E17,E19,E20	9
Laptop	E3,E6,E7,E8,E14,E19,E20	7
Diğer	E3,E9,E13	3

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Çizelge 3'e bakıldığında ebeveynlerden alınan cevaplar doğrultusunda en çok cep telefonuna sahip olunduğu bilgisine varılmaktadır. Diğer bir bulgu ise birkaç hanede teknolojik cihazlardan tablet, bilgisayar, cep telefonu ve laptopa sahip olduklarını belirtmişlerdir (E6, E14, E19, E20).

Çizelge 4: *Evlerdeki internet bağlantısı*

İnternet Bağlantısı	Katılımcı Kodu	Kod Sayısı (f)
Sınırsız var	E1,E3,E4,E5,E6,E7,E8,E9,E11,E12,E13,E14,E15,E16,E17, E18E19,E20	18
Sınırlı var	E2	1
Mobil veri	-	-
Hayır yok	E10	1

Çizelge 4 incelendiğinde, ebeveynlerin verdiği yanıtlar doğrultusunda en fazla sınırsız internet erişimine sahip oldukları görülmektedir(f=18). Bu durumu sınırlı erişime sahip (f=1) ve hiç internet erişimi olmayan (f=1) ebeveynlerin yanıtları izlemektedir.

Çizelge 5: *Çocuğun dijital oyun (bilgisayar veya mobilden) oynadığı oyun*

Tema	Katılımcı Kodu	Kod Sayısı (f)	%
Evet	E3,E4,E6,E11,E12,E13,E14,E15,E16,E17,E18,E19	12	60
Hayır	E1,E2,E5,E7,E8,E9,E10,E20	8	40

Çizelge 5'te 12 aile çocukların oynadıkları oyunların neler olduğu yanıtını verirken 8 ebeveyn oyun oynamadığını belirtmiştir. Evet cevabını verenlerin yanıtları şu şekildedir;

E3: *Tom kedi oyunu*
E4: *Futbol, basketbol, zeka oyunları*
E6: *Taco world, Sticman Party*
E11: *Boyama oyunları*
E13: *Minecraft-Bloklarla ev yapma*
E15: *Cityword, araba yarışı*
E17: *Pizza boking, boyama, kedili oyun*
E18: *Candy crash*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2.3.Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme araştırmacı tarafından bir takım soruların hazırlandığı fakat katılımcıların cevaplarını rahatça ifade edebildiği bir veri toplama yöntemidir. Araştırmacının kendisi ile görüşen kişilerin hepsine soruların aynı sıra ile sorularak, fakat görüşme esnasında kendisi ile görüşen kişilerin sorulara istediği zaman aralığına kadar izin verilen bir görüşme yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Literatür taranarak araştırmanın amacına uygun olarak oluşturulan form alanında uzman iki akademisyenin onayına sunularak onların görüş ve önerileri çerçevesinde son haline getirilmiştir. Görüşme sorularından bazıları şu şekildedir:

1- Çocuğunuz dijital oyun (bilgisayar veya mobilden) oynuyor mu?

Cevabınız evet ise en çok hangi araç-gereci kullanarak hangi oyunları oynamaktadır?

2- Dijital oyunlara yönelik sizin tutumunuz nasıldır?

Neden böyle yanıt verdiniz. Yanıtınızı gerekçelendirir misiniz?

2.4.Verilerin Toplanması

Araştırma verileri katılımcılar ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşme soruları ile toplanmıştır. Araştırma kapsamında her ebeveyne toplam on iki adet soru sorulmuştur. Ayrıca ebeveynlerin sorulan soruları güven içinde yanıtlamaları için toplanan verilerin araştırma haricinde başka hiçbir amaçla kullanılmayacağı, isimlerini belirtmemeleri istenmiş ve düşüncelerini rahatça ifade etmeleri sağlanmıştır. Araştırma ile ebeveynlerin okul öncesi dönem çocuklarının dijital oyun bağımlılığına yönelik beklentilerini açıklama olanağı sağlanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile kategorize edilerek çözümlenmiştir. Veriler dört aşamada analiz edilmiştir: 1. Verilerin kodlanması, 2. Kodlanan verilerin temalarının belirlenmesi, 3. Kodların ve temaların düzenlenmesi, 4. Bulguların tanımlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 228). Ebeveynlerin görüşlerinin analizinde ifade benzerliklerine göre gruplamalar yapılmıştır. Çözümleme esnasında görüşüne başvurulan ebeveynlere birer kod numarası verilerek (E1,E2,E3,E4…) açıklamalar yapılmıştır. Elde edilen veriler sayısallaştırılarak frekans ve yüzde şeklinde ifade edilmiştir.

2.6. Geçerlik-Güvenirlik

Araştırma kapsamında hazırlanan soruların geçerliğini ve güvenirliğini sağlamak için uzman görüşleri alınarak hazırlanan görüşme soruları anlaşılırlığı ve araştırmanın amacına uygunluğu kontrol edilmiştir.

2.7. Etik Kurul İzni

Yapılan araştırmanın etik kurul izni; Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulunun 29/03/2024 tarih, 22504254-050.04 sayısı ile alınmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Ebeveynlere okul öncesi öğrenci ebeveynlerinin dijital oyun bağımlılığına yönelik görüşleri için yapılan araştırma kapsamında elde edilen bulgular sırayla sunulmuştur.

Çizelge 6: *Çocuğun günlük teknolojik cihaz ile geçirdiği süre*

Saat Aralığı	Katılımcı Kodu	Kod Sayısı (f)
0-1	E5,E7,E9,E10,E11,E12,E14,E15,E16,E19,E20	11
1-2	E1,E2,E3,E6,E8,E13,E17,E18	8
2-3	E14	1
3 ve fazlası	-	-

Çizelge 6'e bakıldığında yapılan araştırmada ilk olarak çocukların günde kaç saat teknolojik aygıtla vakit geçirdiklerini belirlemek için günlük ortalama süre sorulmuştur. Bu bulgulara göre, on bir ebeveynin 0-1 saat, sekiz ebeveynin 1-2 saat, bir ebeveynin 2-3 saat günlük olarak çocuğunun teknolojik aygıtla vakit geçirdikleri ifade edilmiştir. 3 saat ve fazlası cevabı hiçbir ebeveyn tarafından verilmemiştir. Okul öncesi dönem çocuklarının dijital oyunlar ile daha fazla zaman geçirdikleri ve günde iki saat bu oyunlara zaman ayırdıkları görülmektedir (Işıkoğlu-Erdoğan, 2019). Ebeveynlerden alınan cevaplara göre çocukların günlük ekran sürelerinin iki saati aşmadığı (f=11, f=8) söylenebilir.

Okul öncesi dönem bir çocuğun gelişimi açısından çok kritik bir süreci içerdiğinden bu dönem içerisinde çocukların gelecekte sağlam bir kişiliğe sahip olmaları için sosyal becerilerinin ve problem çözme becerilerinin desteklenmesi gerekmektedir. Okul öncesi dönem çocukları somut işlemler döneminde olduğu için dijital teknoloji ile oynanan oyunlarda saatlerce vakit geçirmekten ziyade sosyal gelişimlerini destekleyecek parklarda, legolarla ve bloklarla, sembolik oyunlarla oynayarak sosyal gelişimlerini tamamlamaları kişilikleri açısından son derece etkili olabilmektedir. Çocuğun çevresi ile etkileşim içinde olması, iletişim kurması, arkadaşları ile sosyal ilişkilerde bulunması ve davranışlarını kontrol edebilmesini ve öğrenmesini sağlar. Sosyal beceriler ne kadar erken dönemde kazanılırsa ilerde çocuk sosyal ilişkilerde o kadar başarılı olabilmektedir (Senemoğlu, 2011).

Çizelge 7: *Çocuğun Dijital oyunu/oyunları oynamadığı zaman davranışları*

Davranışlar	Katılımcı Kodu	Kod Sayısı (f)
Değişmemekte	E6,E10,E13,E14	4
İnatlaşma	E11,E12,E17	3
Asabi hareketler	E4	1
Şımarık hareketler	E3	1
Sakin	E7	1
Sinirli	E8	1
Mutlu	E8	1
Eğlenir	E3	1
Kendi oyuncaklarına yönelir	E15	1

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tepki	E16	1
Ağlama-Hırçınlaşma	E19	1

Çizelge 7'incelendiğinde her çocuğun dijital oyunlara karşı verdikleri tepkilerin olası davranış değişiklikleri görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarla ilgili verdikleri duygu durumlarından yalnızca "değişmemekte" (f=4) ve "inatlaşma" (f=3) cevaplarının fazla olduğu diğer duygu durumlarının eşit olduğu görülmektedir.

Çizelge 8: *Çocuğun dijital oyunlardaki karakter anlatımları*

Tema	Katılımcı Kodu	Kod Sayısı (f)	%
Hayır	E2,E6,E10,E11,E12,E14,E16,E18,E20	9	45
Evet	E3,E4,E7,E8,E13,E15,E17,E19	8	40
Bahsetmeyen	E1,E5,E9	3	15

Çizelge 8'e bakıldığında ebeveynlerden alınan cevaplardan sekiz tanesi "Evet", dokuz tanesi "Hayır", üç tanesi ise "Bahsetmeyen" cevabını vermiştir. Evet cevabını veren ebeveynler komik,eğlenceli,güzel bir karakter ifadeleri şeklindedir. Bazı ebeveynlerin verdikleri cevaplar;

E4: *Futbol, basketbol oyunlarındaki oyuncuların hareketleri davranışlarını anlatır. Araba oyunlarında arabaların renkleri, hızlarından bahseder. Zeka oyunlarında bazen kaybedince haksızlığa uğradığından bahseder. Nasıl başardığını anlatır.*

E8: *Kendi karakterini oluşturup onlar gibi davranıyor.*

E15: *Oynadığı cityword oyununda yaptığı ev dizaynını anlatıyor.*

Çizelge 9: *Ebeveynlerin dijital oyunlara yönelik tutumları*

Tema	Katılımcı Kodu	Kod Sayısı (f)	%
Ne olumlu ne olumsuz	E3,E4,E6,E10,E11,E12,E14,E16,E17	9	45
Olumsuz	E1,E2,E5,E7,E9,E13,E15,E19,E20	9	45
Olumlu	E8,E18	2	10

Çizelge 9 incelendiğinde, ebeveynlere dijital oyunlara yönelik görüşlerinin neler olduğu sorusu yöneltilmiş ve cevaplar "olumlu", "olumsuz" ve "ne olumlu ne olumsuz" olarak üç tema altında toplanmıştır. İki katılımcı olumlu, dokuz katılımcı olumsuz ve dokuz katılımcıda ne olumlu ne olumsuz yanıtlarını vermiştir. Olumlu yanıt veren iki katılımcının yanıtları şu şekildedir:

E8: Onu eğlendirdiği ve yanlış yönlendirmediği sürece bizim için sakıncası yok
E18: Hızlı düşünme ve karar alma yetilerinde gelişme. Algı genişliği

Olumsuz cevabını veren bir kaç ebeveynlerin yanıtları ise şu şekildedir:

E1: Çocukların zihinlerini hantallaştırdığını düşünüyorum. Eğer süreli ve amaca yönelik olursa (zeka oyunları gibi) oyun oynamayı olumlu görebilirim.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

E19: Dijital oyunlar çocuğumu olumsuz etkiliyor, fazla zaman harcayıp göz sağlığı ve kişisel gelişimini olumsuz etkileyebiliyor. Elimden geldiğince uzak tutmaya çalışıyorum.
E20:Dijital oyun beyin gelişimini olumsuz etkiliyor.

Ne olumlu ne olumsuz cevabını veren ebeveynlerden alınan cevapların bazıları ise şunlardır:

E4: Bazen anne baba olarak biz bile oynuyoruz. Bazen hayatın getirdiği stresten uzaklaşmak için bazen eğlenmek için bazen eğitim amaçlı. Tabi ki ebeveyn kontrolün de olmak şart. Şiddet, ölüm, aşırı öfke, bencil olma hallerinden uzak olabilmesi adına. Her şey kararında güzeldir. Kontrollü olmak şartıyla kötü sonuç en aza indirgenir mantığındayım.
E10: Çağımız teknoloji çağı olduğu için çocukları ekrandan uzak tutmak neredeyse imkânsız. Oynadığı oyun/izlediği içerik eğitici olduğu zaman ve zaman sınırlaması olduğu sürece ben katkı sağladığını düşünüyorum.
E16: Eğitici oyunların gelişimine katkı sağladığını düşünüyorum. Fakat şiddet içerikli oyunları gözden kaçırdığımızda kızgın olduğunda davranışlarına, tepkisine yansıyabiliyor.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME
TARTIŞMA VE SONUÇ

4.1. Tartışma ve Sonuç

Dijital dünyanın hızla geliştiği ve dijital oyun çeşitliliğinin arttığını görmekteyiz. Dijital oyunlar; bilgisayar ve konsol oyunları, atari oyunu, mobil oyunlar vb. oyun türleridir. Bu nedenle gelişimlerinin en kritik dönemlerinde olan okul öncesi çocuklarının dijital oyun teknolojilerine yönelik yaklaşımları önem göstermektedir. Bu dönemde ebeveynlere çocukların dijital oyun teknolojileriyle tanışma sırasında olumlu rehberlik etmeleri çok önemlidir. Okul öncesi dönem çocukları için ailenin rol model olması ayrı bir öneme sahiptir. Çocukların dijital oyun teknolojilerini tanımalarına araç olan telefon, tablet gibi cihazlara karşı yaklaşımlarının şekillenmesinde ebeveynlerin davranışlarının etkili olduğu vurgulanmıştır (Brito ve diğerleri,2017). Yine buna ek olarak Niken ve Schols (2015), çocukların erken yaşta alışkanlık kazanmaları için ebeveynlerin olumlu rehberlik etmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bu yüzden teknolojik araç-gereçlerle büyüyen çocukların dijital oyunların onların gelişimlerini her anlamda etkiledikleri düşünüldüğünde ebeveynlerin sınırlama kontrolü sağlamaları oldukça önem arz etmektedir.

Buradan hareketle bu araştırmanın temel amacı okul öncesi öğrenci ebeveynlerinin dijital oyun bağımlılığına yönelik görüşlerini incelemektir. Her ailenin farklı ve birden fazla teknolojik cihazlara sahip oldukları ve evlerinde sınırsız internet bağlantısının olduğu yanıtları

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

alınmıştır. Ebeveynlerin çocuklarının teknolojik cihaz ile vakit geçirme sürelerinin maksimum 1-2 saat olduğu ve süreleri aşmadıklarını, geçirdikleri sürede oynadıkları oyunların neler olduğunu bildiklerini ve takibini sağladıklarını belirtmişlerdir. Fakat bazı çocuklarda teknoloji kullanımını bırakma esnasında davranış farklılığı sergiledikleri yanıtını vermişledir. Verilen yanıtlar içerisinde asabi hareketler, hırçınlaşma, ağlama, şımarık hareketler yer almaktadır. Bu yanıt bize dijital ekranda geçirilen zaman artıkça çocuğun ekrana bağlılığının arttığını ve davranışlarına farklı şekilde yansıdığını göstermektedir. Dijital oyunların olumsuz içeriklerine maruz kalan okul öncesi çocuklarının davranışlarında saldırganlık gibi davranışlar gözlenmektedir (Anderson ve diğ., 2010; Bilgi; Browne ve Hamilton, 2005; Ergün, 2015; Hastings ve diğ., 2009; Kars, 2010; Sherry, 2001). Bu yüzden okul öncesi çocuklarının gelişimlerinin göz önünde bulundurulması, teknoloji ile geçirdiği sürenin bilinçli bir şekilde müdahalede bulunulması çocuğun hayatında kolaylık sağlayacak bir etki olacaktır.

5. ÖNERİLER

5.1.Öneriler

- Dijital teknoloji bağımlılığı ya da eğilimi olan çocuklar kontrol altına alınamayacak seviyede ise bir uzmana başvurulmalıdır.
- Teknolojiyi tamamen yasaklamak yerine belli saat aralığında oynamasına izin verilmelidir. Bu konuda anne ve babanın birlikte hareket ederek kararlı olmaları gereklidir.
- Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi gerçekleştirilmiştir. Çalışma uygun ölçekler kullanılıp nicel veriler ile desteklenerek geliştirilebilir.
- Farklı örneklem grupları ile araştırmalar yapılarak veriler arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

[1] Anderson, C. A.,Shibuya, A., Ihori, N., Swing, E. L., Bushman, B. J., Sakamoto, A., ... Saleem, M. (2010). Violent video gameeffects on aggression, empathy, andprosocialbehavior in easternand western countries: a meta-analyticreview. PsychologicalBulletin, 136(2), 151–173.

[2] Aral, N. (2022). Dijital Dünyada Çocuk Olmak. Trt Akademi, 7(16), 1134-1153.

[3] Brito, R., Francisco, R., Dias, P., &Chaudron, S. (2017). Familydynamics in digitalhomes: the role playedbyparentalmediation in youngchildren'sdigitalpracticesaround 14 europeancountries. ContemporaryFamilyTherapy, 39, 271–280. doi: 10.1007/s10591-017-9431-0

[4] Bülbül, H., Tunç, T. ve Aydil, A. (2018). Üniversite öğrencilerinde oyun bağımlılığı: kişisel özellikler ve başarı ile ilişkisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 11(3), 97-111. https://doi.org/10.25287/ohuiibf.423745

[5] Chiu, S. I., Lee, J. Z., &Huang, D. H. (2004). Video gameaddiction in childrenandteenagers in Taiwan. *CyberPsychology&Behavior*, 7(5), 571–581.

[6] Çelebi Öncü, E. ve Özbay, E. (2005). *Erken çocukluk dönemindeki çocuklar için oyun.* Ankara: Kök Yayıncılık.

[7] Erkeskin, M. (2001). Türk Hava Yolları Eğitim Merkezinde Eğitim Teknolojisi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (3): 318-322.

[8] ANDERSON C. A, GENTILE D. A. (2006). Video Games. Encyclopedia Of Human Development, 3, 13031307

[9] Horzum, M. B. (2011). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim,* 36(159), 56- 68.

[10] Irmak, A. Y.,& Erdoğan, S. (2016). Ergen ve genç erişkinlerde dijital oyun bağımlılığı: Güncel bir bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi,* 27(2), 128-137.

[11] Işıkoğlu-Erdoğan, N. (2019). Dijital oyun popüler mi? Ebeveynlerin çocukları için oyun tercihlerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 46,* 1-17.

[12] Karaman, H. ve Ayhan, H. (2021). Çocuğa yönelik teknolojik ihmal ve istismar. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying, 8*(1), 43-59. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/ojtac/issue/63473/942837

[13] Karaman, M. K.,& Kurtoğlu, M. (2009). Öğretmen adaylarının internet bağımlılığı hakkındaki görüşleri. *Akademik Bilişim,* 11-13.

[14] Nikken, P.,&Schols, M. (2015). How andwhyparentsguidethemediause of youngchildren. Journal of Child andFamilyStudies, 24, 3423–3435. doi: 10.1007/s10826-015-0144-4.

[16] Rideout, V. J., Foehr, U. G., & Roberts, D. F. (2010). *Generation m2: Media in the lives of 8- to 18-year-olds.* Kaiser Family Foundation.

[17] Rideout, V., & Robb, M. B. (2020). The Common Sense census: Media use by kids age zero to eight. *Common Sense Media*. 1-65. https://www.commonsensemedia.org/sites/default/files/research/report/2020_zero_t o_eight_census_final_web.pdf

[18] Say F. S. (2016). Yedinci Sınıf Fen Bilimleri Dersine Yönelik Tasarlanan Bilgisayar Oyununu Öğrencilerin Fene Yönelik Özyeterliliklerine, Motivasyonlarına ve Saldırganlıklarına Etkisi. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi. Denizli.

[19] Senemoğlu, N. (2011). Gelişim, öğrenme ve öğretim; kuramdan uygulamaya. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

[20] Song, I.,Larose, R., Eastin, M. S., & Lin, C. A. (2004). Internet Gratificationsand Internet Addiction: On theUsesandAbuses of New Media. *CyberPsychology&Behavior*, 7(4), 384-394. https://doi.org/10.1089/cpb.2004.7.384

[21] Topşar, A. (2015). Ortaokul *7. sınıf öğrencilerinde duygusal zekâ ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

[22] Ulusoy, A., & Bostancı, M. (2014). Çocuklarda sosyal medya kullanımı ve ebeveyn rolü. *International Journal of Social Science*, 28, 559-572. https://www.academia.edu/27175106/%C3%87OCUKLARDA_SOSYALMEDYA_KULLANIMI_VE_EBEVEYN_ROL%C3%9C_CHILDRENS_SOCIAL_MEDIA_USE_AND_THE_ROLE_OF_PARENTS_ABSTRACT

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

[23] Yaşar, M. (2016). Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişim. Figen, T. Arzu İpek Y. (Ed.), *Çocuk gelişimi 2 okul öncesi dönemde gelişim* (2. Baskı, s.73- 86). Hedef CS Basın Yayıncılık.

[24] Yıldırım, A. ve Şimşek H.(2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık. Ankara

[25] Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* (8. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

[26] Yiğit Açıkgöz, F. ve Yalman, A. (2018). Dijital oyunların çocukların kişilik ve davranışları üzerinde etkisi: Gta 5 oyunu örneği. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,(AKİL),* Kasım (30) s. 163-180.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN İNGİLİZCE MOBİL ÖĞRENME TUTUM VE GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE HIGH SCHOOL STUDENTS' ENGLISH MOBILE LEARNING ATTITUDES AND OPINIONS

RABİA YAKAR, Doç. Dr. NEZİH ÖNAL[2]

[1] Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü, Niğde, Türkiye, rabiakudu@gmail.com

ORCID No: https://orcid.org/0009-0001-0920-5972

[2] Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü, Niğde, Türkiye, nezihonal@gmail.com

ORCID No: https://orcid.org/0000-0002-1103-8771

ÖZET

Mobil öğrenme, öğrenenlerin zamandan ve mekândan bağımsız kılınabildiği, bilgiye daha kolay ulaşmak için mobil cihazların kullanıldığı bir modeldir. Dizüstü bilgisayar, akıllı telefon ve tablet bilgisayarlar gibi kablosuz iletişim imkânı sağlayan cihazlar yaygınlaştıkça mobil öğrenme ortamlarına yönelim de artmıştır. Bunun yanı sıra son yıllarda yaşadığımız COVID-19 salgını, insan sağlığıyla birlikte 63 milyon öğretmen ve 1.5 milyar öğrenciden oluşan eğitim alanını da olumsuz etkilemiştir. Yaşanan bu gelişmeler mobil öğrenmeye geçişi hızlandırmıştır. Mobil öğrenme, eğitimde eşit fırsatlar sunarak, öğrenme maliyetini düşürerek, yeni öğrenme platformları ve grupları oluşturarak, formal ve informal öğrenme arasında bağlantı kurarak eğitime yeni bir çehre kazandırmıştır. Teknolojiden yararlanılan mobil öğrenme dil öğrenenler üzerinde teşvik edici, hayal ve entelektüel güçlerini genişletici bir etkiye sahiptir. İngilizce öğrenenlerin isteksiz olmalarına neden olan geleneksel yöntemlerle karşılaştırıldığında, zaman ve mekân sınırlarından bağımsız bir ortam sunan mobil öğrenme öğrenenlere bilgiyi daha iyi muhafaza etmede yardımcı olmaktadır. Mobil öğrenme ortamlarının tasarlanabilmesi açısından, mobil öğrenme ortamlarında öğrenim görecek katılımcıların bu ortamlar hakkında tutumlarının belirlenmesi oldukça önemli görülmektedir. Katılımcıların mobil öğrenmeye karşı görüşleri sayesinde etkili öğrenme ortamları oluşturulabilecektir. Bu çalışmada amaç, 2023-2024 eğitim öğretim yılında Kapodokya Bölgesinde bir devlet lisesinde öğrenim görmekte olan 9, 10, 11. ve 12. sınıflardan toplam 232 öğrencinin İngilizce mobil öğrenme tutumları ve görüşlerinin incelenmesidir. Çalışmada nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Veri toplama aracı olarak "İngilizce Mobil Öğrenme Tutum Ölçeği" ve araştırmacılar tarafından oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Öğrencilerin İngilizce mobil öğrenme tutumları, sınıf düzeyi, cinsiyet, önceki dönem İngilizce not ortalamaları ve daha önce İngilizce öğrenimi için bir mobil uygulama kullanıp kullanmamaları değişkenlerine göre incelenmiştir. Görüşme formlarından elde edilen veriler ise betimsel analiz yöntemi ile analiz

edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda eğitimci ve araştırmacılara gelecekteki çalışmalarına ışık tutacak öneriler getirilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mobil Uygulamalar, Mobil Cihazlar, İngilizce Mobil Öğrenme, Tutum

ABSTRACT

Mobile learning is a model in which learners can be independent from time and space and mobile devices are used to access information more easily. As wireless communication devices such as laptops, smartphones and tablet computers have become widespread, the tendency towards mobile learning environments has increased. In addition, the COVID-19 pandemic we have experienced in recent years has negatively affected the field of education, which consists of 63 million teachers and 1.5 billion students, along with human health. These developments have accelerated the transition to mobile learning. Mobile learning has given a new face to education by providing equal opportunities in education, reducing the cost of learning, creating new learning platforms and groups, and connecting formal and informal learning. Mobile learning utilising technology has a stimulating effect on language learners, expanding their imagination and intellectual power. Compared to traditional methods that cause English learners to be reluctant, mobile learning, which offers an environment independent of time and space boundaries, helps learners to retain knowledge better. In terms of designing mobile learning environments, it is very important to determine the attitudes of the participants who will learn in mobile learning environments about these environments. Effective learning environments can be created thanks to the views of the participants towards mobile learning. The aim of this study is to examine the attitudes and opinions of a total of 255 students from 9th, 10th, 11th and 12th grades studying in a public high school in the Kapodakya Region in the 2023-2024 academic year. In the study, mixed research method, in which quantitative and qualitative research methods were used together, was utilised. "English Mobile Learning Attitude Scale" and a semi-structured interview form created by the researchers were used as data collection tools. The students' attitudes towards English mobile learning were analysed according to the variables of grade level, gender, previous semester English grade point average and whether they had used a mobile application for English learning before. The data obtained from the interview forms were analysed by descriptive analysis method. In line with the findings obtained in the study, it is aimed to provide suggestions for educators and researchers to shed light on future studies.

Keywords: Mobile Applications, Mobile Devices, English Mobile Learning, Attitude

2. GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, problem cümlesi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlara yer verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1.6. Problem Durumu

Mobil öğrenme ortamları tasarlanabilmesi açısından, mobil öğrenme ortamlarında öğrenim görecek katılımcıların bu ortamlar hakkında tutumlarının belirlenmesi ve görüşlerinin öğrenilmesi oldukça önemli görülmektedir.

1.7. Araştırmanın Amacı

Katılımcıların mobil öğrenmeye yönelik görüşleri sayesinde etkili öğrenme ortamları oluşturulabilecektir. Bu anlamda lise öğrencileriyle gerçekleştirilen bu çalışmada amaç lise öğrencilerinin İngilizce mobil öğrenme tutum ve görüşlerini öğrenmektir. Bu çerçevede çalışmanın problem cümlesi şu şekilde belirlenmiştir;

"Lise öğrencilerinin İngilizce mobil öğrenme tutum ve görüşleri nelerdir?"

Araştırmada aşağıda yer alan alt problemlere yanıt aranacaktır;

1. Lise öğrencilerinin İngilizce mobil öğrenme tutumları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
2. Lise öğrencilerinin İngilizce mobil öğrenme tutumları sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Lise öğrencilerinin İngilizce mobil öğrenme tutumları mobil uygulama kullanmalarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
4. Lise öğrencilerinin İngilizce mobil öğrenme tutumları İngilizce notlarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

1.8. Araştırmanın Önemi

Mobil öğrenme ortamlarını tasarlayabilmek ve etkili öğrenme ortamları oluşturabilmek için, mobil öğrenme ortamlarında öğrenim görecek katılımcıların bu ortamlar hakkında tutum ve görüşlerini öğrenmek oldukça önemlidir.

1.9. Varsayımlar

Bu çalışmada, katılımcıların uygulanan ölçeğe objektif, nitelikli ve tutarlı cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

1.10. Sınırlılıklar

Bu çalışma, 2023-2024 eğitim öğretim yılında Türkiye'nin Kapadokya Bölgesi'nde yer alan bir ilde lise seviyesinde öğrenim gören 255 öğrenci ile sınırlıdır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2. DENEYSEL ÇALIŞMALAR

YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın yöntemi, veri toplama aşamaları ve analiz süreci hakkında bilgi verilmiştir. Mevcut çalışmada gerçekleştirilen veri toplamı süreci ile ilgili olarak Etik Kurul izin başvurusunda bulunulmuş, çalışma etik yönden incelenmiş ve 04/04/2024-497024 evrak tarih ve sayıyla onaylanmıştır.

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, nitel ve nicel yöntemler arasından tercih yapmak yerine iki yöntemi de birlikte kullanarak araştırma güvenirliğinin artırılması hedeflenmiştir. Önce nicel araştırma yöntemi ve sonrasında temel nitel araştırma yönteminin kullanıldığı açıklayıcı karma araştırma deseni tercih edilmiştir. Karma araştırma yöntemi; bir çalışma içerisindeki nicel ve nitel araştırma verilerinin toplanmasını, analiz edilmesini ve yorumlanmasını kapsamaktadır (Leech ve Onwuegbuzie, 2009).

2.2.Evren Örneklem

Mobil öğrenme ortamlarını tasarlayabilmek ve etkili öğrenme ortamları oluşturabilmek için, mobil öğrenme ortamlarında öğrenim görecek katılımcıların bu ortamlar hakkında tutum ve görüşlerini öğrenmek oldukça önemlidir. Bu yüzden araştırmanın çalışma grubunu Niğde ili Merkez ilçesine bağlı bir devlet lisesinde öğrenim gören 9, 10 ve 11. sınıftan toplam 232 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubuna ait veriler Tablo 1'de verilmiştir.

Çizelge 1: Çalışma Grubuna Ait Demografik Bilgiler

Değişkenler	***Grup***	***N***	***%***
Sınıf	9	58	25,0
	10	50	21,6
	11	62	26,7
	12	62	26,7
	Toplam	**232**	**100**
Cinsiyet	Kız	159	68,5
	Erkek	73	31,5
	Toplam	**232**	**100**
İngilizce Ortalaması	2,00	14	6,0
	3,00	30	12,9
	4,00	41	17,7
	5,00	144	62,1
	Kayıp	3	1,3
	Toplam	**229**	**98,7**
Mobil Uygulama Kullanma	Evet	120	51,7
	Hayır	112	48,3
	Toplam	**232**	**100**

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

20 katılımcı ile yürütülen bu çalışmada 3 katılımcı lisansüstü mezunu, 13 katılımcı lisans mezunu, 2 katılımcı ön lisans mezunu ve 2 katılımcı ise lise mezunudur. Katılımcı ebeveynlerden 18'i kadın, 2'si erkektir.

Çizelge 1 incelendiğinde, araştırmaya toplam 232 öğrencinin katılmış olduğu görülmektedir. Katılan öğrencilerden % 25'i 9. sınıf, %21,6'sı 10. sınıf, %26,7'si 11. sınıf ve %26,7'si ise 12. sınıf öğrencisidir. Katılımcıların %68,5'i kız öğrenci iken %31,5'i erkek öğrencidir. Araştırmaya katılan öğrencilerin bir dönem önceki İngilizce not ortalamalarına bakıldığında %6'sının 2,00, %12,9'nun 3,00, %17,7'sinin 4,00 ve % 62,1'nin 5,00 not ortalamasına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çalışma grubuna katılan öğrencilerin neredeyse tamamının kendisine ait en az bir mobil cihaza sahip oldukları görülmektedir. En çok sahip olunan mobil cihaz akıllı telefondur. Katılımcıların %51,7'sinin daha önce mobil uygulama kullandığı, %48,3'nün ise daha önce mobil uygulama kullanmadığı görülmüştür.

Araştırmada nitel veri toplamak içinse 19 öğrenci ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın ölçütleri; katılımcıların 2023-2024 eğitim yılında örgün eğitime dâhil olmaları, mobil cihazları ve uygulamaları derslerinde kullanma deneyimine sahip olmaları, araştırmaya katılmaya gönüllü olmaları olarak belirlenmiştir. Katılımcı öğrenciler (Ö1, Ö2, Ö3…) olarak ifade edilmiştir.

2.3.Veri Toplama Aracı

Araştırmada, lise öğrencilerinin İngilizce mobil öğrenme tutum ve görüşlerini belirlemek için veri toplama araçları olarak İngilizce Mobil Öğrenme Tutum Ölçeği (Önal ve Tanık Önal, 2019) ve yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Bu görüşme formları alan yazından elde edilen bilgiler ile hazırlanmıştır. Görüşme sorularının, katılımcıların bilmedikleri bir konu hakkında soru sorulduğunu düşünüp yetersiz ve rahatsız hissetmelerine neden olmadan bir sohbet ortaklığı şeklinde oluşturulmasına özen gösterilmiştir (Rubin ve Rubin, 2012). 19 öğrenciyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerde 13 farklı soru sorulmuştur. Sorular görüşmecilere yöneltilmeden önce 3 uzmana gönderilmiş, gelen dönütlere göre düzenlenip sorulara son hali verilmiştir. Bu sorular öğrencilerin İngilizce mobil öğrenme tutum, deneyim ve süreçlerine ilişkin bilgi edinmek için belirlenmiştir. Görüşmeler yaklaşık 35 dakika sürmüştür. Önceden hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme soruları, görüşmeci tarafından katılımcılara sorulmuştur. Görüşmeler, katılımcıların rahatlıkla cevap verebilecekleri bir zaman diliminde gerçekleştirilmiştir. Görüşme formunda yer alan bazı örnek maddeler şu şekildedir:

1- İngilizce öğrenirken mobil cihazlar kullanarak ne gibi etkinlikler yapabilirsiniz?

2- İngilizce öğreniminde mobil cihazların kullanılmasının avantajları nelerdir?

3- Mobil cihazları kullanma konusunda size göre hangi yeterliklere sahip olunması yeterlidir? Neden?

2.4.Verilerin Toplanması

Araştırmaya katılmaya gönüllü öğrencilere araştırmanın amacı anlatılmış toplanan verilerin bilimsel amaçta kullanılacağı belirtilmiştir. Tutum ölçeğini uygulamaya başlamadan

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ve görüşme sorularını yöneltmeden önce katılımcıların sormak istedikleri herhangi bir sorularının olup olmadığı kendilerine sorulmuştur.

2.5. Verilerin Analizi

İngilizce Mobil Öğrenme Tutum Ölçeğinden elde edilen veriler önce Excel tablosuna sonra da SPSS programına aktarılmıştır. Araştırmalarda yapılacak olan istatistiksel analizler için verilerin doğru biçimde organizasyonunu sağlayan (Kalaycı, 2006) SPSS paket programı ile veriler nicel olarak analiz edilmiştir. Görüşme formlarından elde edilen veriler ise betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir.

2.6. Geçerlik-Güvenirlik

Araştırma kapsamında hazırlanan soruların geçerliğini ve güvenirliğini sağlamak için uzman görüşleri alınarak hazırlanan görüşme soruları anlaşılırlığı ve araştırmanın amacına uygunluğu kontrol edilmiştir.

2.7. Etik Kurul İzni

Yapılan araştırmanın etik kurul izni; Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulunun 04/04/2024 tarih, 497024 sayısı ile alınmıştır.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Çizelge 2. İngilizce Mobil Öğrenme Tutum (İMÖT) Ölçeği Verilerine İlişkin Kolmogorov-Smirnov Testi Sonuçları

Ölçek	Kolmogorov-Smirnov				
	İstatistik	N	p	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
Mobil Öğrenme	.059	232	.200	.036	-.309

Araştırmada İMÖT ölçeği ile elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmıştır. Çizelge 2'de sunulan bulgulara göre ölçeğin genel puanlarının normal dağılım (p>.05) gösterdiği görülebilir. Verilerin normal dağılım göstermesi için basıklık-çarpıklık (Skewness- Kurtosis) değerinin -2 ile +2 aralığında olması gerektiği, (George & Mallery, 2010) tarafından da vurgulanmıştır.

232 kişiye uygulanan 21 maddelik İMÖT ölçeğinin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0,79, olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 3. Katılımcı Bilgileri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Kendine Ait Mobil Araç
Ö1	Kız	16	PC, Akıllı Telefon
Ö2	Kız	17	PC, Akıllı Telefon
Ö3	Erkek	16	PC, Tablet, Akıllı Telefon

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ö4	Kız	16	Akıllı Telefon
Ö5	Kız	16	Tablet, Akıllı Telefon
Ö6	Kız	16	Akıllı Telefon
Ö7	Kız	16	PC, Akıllı Telefon
Ö8	Kız	16	Akıllı Telefon
Ö9	Erkek	16	PC, Tablet, Akıllı Telefon
Ö10	Kız	17	Akıllı Telefon
Ö11	Kız	17	Akıllı Telefon
Ö12	Kız	16	Akıllı Telefon
Ö13	Kız	16	Tablet, Akıllı Telefon
Ö14	Kız	16	PC, Akıllı Telefon
Ö15	Erkek	17	Akıllı Telefon
Ö16	Kız	17	Akıllı Telefon
Ö17	Kız	17	Akıllı Telefon
Ö18	Kız	17	Akıllı Telefon
Ö19	Kız	17	Akıllı Telefon

Görüşme formlarından elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir.

Nicel Verilerin Analizi ile Elde Edilen Sonuçlar

Cinsiyet Değişkeni

Çizelge 4. Katılımcıların Cinsiyete Göre Bağımsız Grup T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	**N**	**X̄**	**Ss.**	**t**	**p**
Mobil Öğrenme	Kız	159	76,98	7,60	-,387	,066
	Erkek	73	77,41	8,39	-,373	

Çizelge 4 incelendiğinde lise öğrencilerinin İngilizce mobil öğrenme tutum ölçeğinden aldıkları puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir (P>0,05).

Mobil Uygulama Kullanma Değişkeni

Çizelge 5. Katılımcıların Mobil Uygulama Kullanmasına Göre Bağımsız Grup T-Testi Sonuçları

Mobil Uygulama Kullanma	**N**	**X̄**	**Ss.**	**t**	**p**
Evet	120	79,66	7,78	5,42	,219
Hayır	112	74,38	6,98	5,44	

Çizelge 5'e bakıldığında lise öğrencilerinin İngilizce mobil öğrenme tutum ölçeğinden aldıkları puanları mobil uygulama kullanmalarına göre anlamlı farklılık göstermemektedir (P>0,05).

Sınıf Değişkeni

Çizelge 6. Katılımcıların Sınıf Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	**Karelerin Toplamı**	**Serbestlik Derecesi**	**Karelerin Ortalaması**	**Varyans Analizi(F)**	**Olasılık (P)**
Gruplar	562,683	3	187,561	3,128	,027
Grup İçi	13671,175	228	59,961		
Toplam	14233,858	231			

Öğrencilerin İngilizce mobil öğrenmeye yönelik tutumlarının sınıf değişkenine göre

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

farklılıklarını tespit etmek amacıyla ANOVA testi uygulanmıştır. Çizelge 6 incelendiğinde lise öğrencilerinin sınıfları ile İngilizce Mobil Öğrenme tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmektedir (p<0,05).

Çizelge 7. Katılımcıların İngilizce Mobil Öğrenme Tutum Ölçeği Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Betimsel İstatistikleri.

Sınıf	N	X̄	S
10	50	75,140	6,645
9	58	76,637	7,740
12	62	76,790	7,796
11	62	79,483	8,477

Çizelge 7'deki bu farkın ortalamalara bakıldığında 10. ve 11. sınıflar arasında ve 11.sınıf düzeyinin lehine olduğu bulunmuştur. Katılımcı öğrencilerin İngilizce mobil öğrenme konusunda tutumlarının en yüksek olduğu sınıf düzeyinin 11.sınıf olduğu görülmüştür.

İngilizce Not Değişkeni

Çizelge 8. Katılımcıların Not Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Karelerin Toplamı	Serbestlik Derecesi	Karelerin Ortalaması	Varyans Analizi(F)	Olasılık (P)
Gruplar	746,501	3	248,834	4,166	,007
Grup İçi	13438,547	225	59,727		
Toplam	14185,048	228			

Öğrencilerin İngilizce mobil öğrenmeye yönelik tutumlarının not değişkenine göre farklılıklarını tespit etmek amacıyla ANOVA testi uygulanmıştır. Çizelge 8'e bakıldığında lise öğrencilerinin notları ile İngilizce Mobil Öğrenme tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmektedir (p<0,05).

Çizelge 9. Katılımcıların İngilizce Mobil Öğrenme Tutum Ölçeği Puanlarının Not Değişkenine Göre Betimsel İstatistikleri.

Notlar	N	X̄	S
3,00	30	72,800	8,326
2,00	14	75,500	7,997
4,00	41	77,219	8,144
5,00	144	78,138	7,452

Çizelge 9'daki bu farkın ortalamalara bakıldığında 3,00 ve 5,00 notları arasında ve 5,00 not durumu lehine olduğu bulunmuştur. Katılımcı öğrencilerin İngilizce mobil öğrenme konusunda tutumları en yüksek olanların bu dersten en yüksek başarı elde edenler arasında olduğu görülmektedir.

Nitel Verilerin Analizi ile Elde Edilen Bulgular

Çizelge 10. En Çok Sevilen Mobil Cihazlar

Tema	Kod	Frekansı	Katılımcılar
En çok sevilen mobil cihaz	Akıllı Telefon	15	Ö2,Ö3,Ö6,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14, Ö15,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19
	Tablet	2	Ö4,Ö5
	PC	2	Ö1,Ö7

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görüşme yapılan öğrencilerin hepsi mobil cihaz kullanma konusunda kendine güvendiklerini, daha önce İngilizce öğrenme amacıyla mobil cihaz kullandıklarını ifade etmişlerdir. Çizelge 10'dan öğrencilerin mobil cihazlardan en çok akıllı telefonlarını kullanmayı sevdikleri çıkarımında bulunulabilir.

Çizelge 11. İngilizce Öğreniminde Mobil Cihazların Kullanılmasının Avantajlarına İlişkin Bulgular

Tema	Kod	f	%
Mobil cihazların kullanılmasının avantajları	Kolaylık sağlaması	6	31,5
	Rahat erişilebilmesi	4	21
	Görsel zenginlik	2	10,5
	Kelime bilgisinde artış	1	5,2
	Sürekli hatırlatma	1	5,2
	Eğlenceli olması	1	5,2
	Sıkıcı olmaması	1	5,2
	Akılda kalıcılığı	1	5,2
	Uygulama kullanımı	1	5,2
	Bilgiye hızlı ulaşma	1	5,2
	Ücretsiz olması	1	5,2
	Teknoloji kullanımını teşvik etme	1	5,2

Çizelge 11'e göz atıldığında İngilizce öğreniminde mobil cihazların kullanılmasının avantajlarına ilişkin görüşlerin on iki farklı kod ile belirtildiği görülmektedir. İngilizce öğreniminde mobil cihazların kullanılmasının öğrencilere başta kolaylık sağlaması, rahat erişilebilir olması, görsel zenginlik sunmasının yanı sıra daha pek çok avantajı olduğu anlaşılmaktadır.

Ö8 "Mobil cihazlar taşınabilir olduğu için bilgiye erişim kolaydır" ve Ö9 "*İstediğimiz her konuya her yerde kolayca, yanımızda herhangi bir materyal taşımadan ulaşabiliriz*" diyerek İngilizce öğreniminde mobil cihazların kullanılmasının avantajlarına vurgu yapmışlardır.

Çizelge 12. İngilizce Öğreniminde Mobil Cihazların Kullanılmasının Dezavantajlarına İlişkin Bulgular

Tema	Kod	f	%
Mobil cihazların kullanılmasının dezavantajları	Mobil cihaza gelen bildirimlerin dikkat dağıtması ve vakit kaybetmesi	3	15,7
	Teknoloji bağımlılığını tetikleme	3	15,7
	Sağlık sorunları	3	15,7
	Cihazlarla gereğinden fazla vakit geçirme	3	15,7
	Başka uygulamaların dikkat çekmesi	1	5,2
	Tembelliğe yol açması	1	5,2
	Aşırı İnternet kullanımını artırma	1	5,2

Çizelge 12'ye bakıldığında öğrenciler İngilizce öğreniminde mobil cihazların kullanılmasının dezavantajlarını mobil cihaza gelen bildirimlerin dikkat dağıtması ve vakit

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kaybetmesi, başka uygulamaların dikkat çekmesi, teknoloji bağımlılığını tetikleme, tembelliğe yol açması, cihazlarla gereğinden fazla vakit geçirme, sağlık sorunları ve aşırı internet kullanımını artırma olarak belirtmektedir.

Ö4 "*İngilizce öğrenme amacıyla mobil cihazları elimize aldığımızda İngilizce öğrenme dışında başka uygulamalara gireriz ve bağımlılık yapar*." yorumunda bulunmuştur. Başka bir öğrencimiz Ö6 "İşimizi fazla kolaylaştırırsa tembelliğe yol açabilir." demiştir. Ö7 ve Ö8 "*Telefon bağımlılığı yaratabilir ve bağımlılığı tetikleyebilir*." ifadelerinde bulundular. Ö12, Ö13 ve Ö18 ise " *Fazla kullanımda göz sağlığı sorunu yaşanabilir*." söylemişlerdir.

Çizelge 13. Mobil Öğrenmenin İngilizce Öğrenmede Başarıyı Arttırmada Etkisi

Tema	Kod	f	%
Mobil öğrenmenin İngilizce başarısını artırmada etkisi	Öğrenmeye yardımcı olması	6	31,5
	Eğlenerek öğrenmeyi sağlar	3	15,7
	Farklı kaynaklar sunması	2	10,5
	İletişimi kolaylaştırması	1	5,2
	Fazla imkân sunması	1	5,2
	Bireysel öğrenme ortamı sağlaması	1	5,2
	Etkinliklerin akılda kalması		
	Ezber yapmayı kolaylaştırması	1	5,2
	Eksik konuları tamamlaması	1	5,2
	Öğrenilenleri pekiştirme	1	5,2
		1	5,2

Çizelge 13'e göre öğrencilerin çoğu mobil öğrenmenin İngilizce öğrenmede öğrenmeye yardımcı olduğunu, eğlenerek öğrenmeyi sağladığını ve farklı kaynaklar sunmasıyla başarıyı artırmada etkili olduğunu dile getirmişlerdir. Ö8 " *Mobil öğrenme farklı İngilizce kaynakları görmemize yardımcı olur*." demiştir. Ö11 " *Okula ek olarak mobil cihazları kullanmak eksik kaldığımız konuları tamamlamamızı sağlar ve konular daha iyi oturur*." diye ifade etmişlerdir. Ö12 ise "*Mobil uygulamalar sayesinde eğlenerek öğreniyorum."* yorumunda bulunmuştur.

Çizelge 14. Mobil Öğrenme Ortamlarında Öğrenenlerin Sahip Olması Gereken Temel Beceri ve Yeterlikler

Tema	Kod	f	%
Mobil öğrenmede gereken temel beceri ve yeterlikler	Teknoloji kullanma becerisi	13	68,4
	Okuma-yazma becerisi	2	10,5

Çizelge 14' te frekans dağılımlarına bakıldığında öğrencilerin çoğu mobil öğrenme ortamlarında sahip olunması gereken temel becerinin teknoloji kullanma becerisi olduğunu dile getirmişlerdir. Ö4 ve Ö5 ise "Okuma-yazma becerisi olmadan uygulama kullanamayız." demişlerdir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 15. İngilizce Öğrenmek İçin Mobil Cihazları Kullanmanın Hayat Boyu Öğrenmeye Katkısı

Tema	Kod	f	%
İngilizce öğrenmede mobil cihazların hayat boyu öğrenmeye katkısı	Akılda kalıcılığı sağlaması	9	47,3
	Etkili öğrenme sağlaması	2	10,5
	Teknolojiyi daha yararlı kullanma	2	10,5
	Hayat boyu kullanılabilir olmaları	1	5,2
	Verilerin kolay saklanması	1	5,2
	Teknolojiyi farklı alanlarda kullanma	1	5,2

Çizelge 15'e göre İngilizce öğrenmek için mobil cihazları kullanmanın hayat boyu öğrenmeye katkısının etkili öğrenme ve akılda kalıcılığı sağlaması, hayat boyu kullanılabilir olması, verilerin kolay saklanması, teknolojiyi daha yararlı ve daha farklı alanlarda kullanma olduğunu söyleyebiliriz. Ö4 " Gelişen uygulamalar hayat boyunca kullanılabilir." söylemiştir. Ö19 ise "Mobil cihazları yaşlansak bile unutmayız ve kullanabiliriz" demiştir.

Çizelge 16. İngilizce Öğrenirken Mobil Cihazlar Kullanarak Yapılabilecek Etkinlikler

Tema	Kod	f	%
Mobil cihazlarla yapılabilecek etkinlikler	Oyunlar	13	68,4
	Mobil uygulamalar	6	31,5
	Çeviri	2	10,5
	İngilizce video / dizi / film izleme	2	10,5
	Yapay zekâ ile konuşma pratiği	2	10,5
	Online quizler	1	5,2
	Yarışma	1	5,2

Çizelge 16'dan öğrencilerin İngilizce öğrenirken mobil cihazlar kullanarak yapabilecekleri etkinliklerin başında oyunlar ve mobil uygulamaların geldiği söylenebilir. Ö9 "*Yapay zekâ ile konuşma pratiği yapabiliriz*." diye söylemiştir. Ö12 "*Kelime uygulamaları ile kelime öğrenebiliriz*." İfadesinde bulunmuştur. Ö16 "*İngilizce oyunlar oynayabiliriz, İngilizce öğretici uygulamalar kullanabiliriz.*" demiştir.

Çizelge 17. İngilizce Öğrenmede Daha Etkili Olan Mobil Cihazlar

Tema	Kod	f	%
İngilizce Öğrenmede Etkili Olan Mobil Cihazlar	Akıllı telefon	16	84,2
	PC	4	21
	Etkileşimli tahta	3	15,7

Çizelge 17'ye göre İngilizce öğrenmede daha etkili olan mobil cihazın akıllı telefon olduğunu söyleyebiliriz. Ö9 "*Akıllı telefon İngilizce öğrenmede daha etkili mobil cihazdır, çünkü her ortamda kolayca, uğraşmadan kaynaklara ulaşabiliyoruz*." diye dile getirmiştir. Ö3 ise "*Bence PC daha etkili ve kullanması kolaydır*." demiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 18. Mobil cihazlarda kullanılması en çok tercih edilen uygulamalar

Tema	Kod	f	%
Mobil cihazlarda kullanılması en çok tercih edilen uygulamalar	Duolingo	14	73,6
	Tureng	4	21
	Google Translate	3	15,7
	Cambridge Dictionary	2	10,5
	Spotify	1	5,2
	Kahoot	1	5,2
	DeepL	1	5,2
	Chat GPT	1	5,2
	Quizlet	1	5,2
	Youtube	1	5,2
	Rh+	1	5,2

Çizelge 18'den mobil cihazlarda kullanılması en çok tercih edilen uygulamanın Duolingo olduğu görülmektedir. Duolingo'dan sonra en çok tercih edilen uygulamaların Tureng ve Google Translate olduğu anlaşılmaktadır. Ö5 " *Arkadaş önerisiyle kullandığım Duolingo eğlenceli ve hoşuma giden bir uygulamadır."* demiştir. Yine başka bir öğrenci Ö10 "*Duolingo çünkü kelime tekrarı yapıyor, uygulamada kısa konuşma etkinlikleri ve oyunlar var*." diye ifade etmiştir.

Çizelge 19. Mobil cihaz kullanmada sahip olunması gereken yeterlikler

Tema	Kod	f	%
Mobil cihaz kullanmada sahip olunması gereken yeterlikler	Güncel teknolojileri kullanma becerisi	12	63,1
	Okuma-yazma becerisi		
	İnternet kullanma becerisi	5	26,3
	Bilinçli teknoloji kullanma	2	10,5
	Mobil uygulamaları kullanma becerisi	1	5,2
		1	5,2

Çizelge 19'da frekans dağılımlarına bakıldığında mobil cihaz kullanmada sahip olunması gereken yeterliklerin başında güncel teknolojileri kullanma ve okuma-yazma becerisinin geldiği görülmektedir. Ö13 "*Teknolojiyi kullanma yeterliği lazım yoksa bilmeyen zorlanabilir."*demiştir. Ö4 ise "Okuma, yazma ve anlama kabiliyetine sahip olmalıyız." diye ifadede bulunmuştur.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME
TARTIŞMA VE SONUÇ

4.1. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada lise öğrencilerinin İngilizce mobil öğrenme tutum ve görüşleri araştırılmıştır. Elde edilen bulgular literatür desteği ile analiz edilip yorumlanmaya çalışılmıştır. İngilizce Mobil Öğrenme

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tutum Ölçeğinden elde edilen bulgular incelendiğinde, lise öğrencilerinin cinsiyete ve mobil uygulama kullanmalarına göre anlamlı bir farklılık göstermemekte, öte yandan öğrencilerinin sınıfları ve İngilizce notları ile İngilizce Mobil Öğrenme tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın görülmekte olduğu sonucuna varılmıştır. Katılımcılara yöneltilen görüşme soruları doğrultusunda İngilizce mobil öğrenmenin avantajları, dezavantajları, en çok sevilen mobil cihazlar, mobil öğrenmenin İngilizce öğrenmede başarıyı arttırmada etkisi, mobil öğrenme ortamlarında öğrenenlerin sahip olması gereken temel beceri ve yeterlikler, İngilizce öğrenmek için mobil cihazları kullanmanın hayat boyu öğrenmeye katkısı, İngilizce öğrenirken mobil cihazlar kullanarak yapılabilecek etkinlikler, İngilizce öğrenmede daha etkili olan mobil cihazlar, mobil cihazlarda kullanılması en çok tercih edilen uygulamalar ve mobil cihaz kullanmada sahip olunması gereken yeterlikler bağlamında bulgular elde edilmiştir. Edinilen bulgulara göre, görüşme yapılan öğrencilerin mobil cihazlardan en çok akıllı telefonu sevdiği, İngilizce öğreniminde mobil cihazların kullanılmasının avantajlarının başında kolaylık ve görsel zenginlik sağladığı, rahat erişilebilir olduğu anlaşılmaktadır. İngilizce öğreniminde mobil cihazların kullanılmasının dezavantajlarının başında ise, mobil cihaza gelen bildirimlerin dikkat dağıtması ve vakit kaybettirmesi, teknoloji bağımlılığını tetiklemesi, sağlık sorunlarına ve cihazlarla gereğinden fazla vakit geçirmeye neden olması gelmektedir. Mobil öğrenmenin İngilizce öğrenmede başarıyı arttırmada etkisinin, öğrenmeye yardımcı olduğu, eğlenerek öğrenmeyi sağladığı ve farklı kaynaklar sunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mobil öğrenme ortamlarında öğrenenlerin sahip olması gereken temel beceri ve yeterliğin teknoloji kullanma becerisi olduğu sonucuna varılmıştır. İngilizce öğrenmek için mobil cihazları kullanmanın hayat boyu öğrenmeye katkısının; akılda kalıcılığı, etkili öğrenmeyi ve teknolojiyi daha yararlı kullanmayı sağladığı söylenebilir. İngilizce öğrenirken mobil cihazlar kullanarak yapılabilecek etkinlikler arasında oyunlar, mobil uygulamalar, çeviri yapma, İngilizce video / dizi / film izleme ve yapay zekâ ile konuşma pratiğinin olduğu görülmüştür. Sharples, Taylor & Vavoula (2005) mobil öğrenmenin zaman ve mekâna bağımlılığı ortadan kaldırdığını vurgulamalarına paralel olarak, İngilizce öğrenmede akıllı telefonun ve PC'nin daha etkili birer mobil cihaz oldukları anlaşılmıştır. Mobil cihazlarda kullanılması en çok tercih edilen uygulamaların Duolingo, Tureng ve Google Translate olduğu sonucuna varılmıştır. Mobil cihaz kullanmada sahip olunması gereken yeterlikler arasında; güncel teknolojileri kullanma, okuma-yazma ve internet kullanma becerisinin geldiği görülmüştür. Saraç'ın (2014) öğretim teknoloğu adaylarıyla yaptığı çalışmada, katılımcıların mobil öğrenmeye yönelik tutumlarının olumlu yönde olduğu sonucuna ulaştığı gibi, bu çalışmada da toplanan veriler sonucunda İngilizce mobil öğrenmenin lise öğrencilerinin İngilizce öğrenmelerini olumlu etkilediği kanaatine varılmıştır.

5. ÖNERİLER

5.1.Öneriler

Araştırma örneklemini, Niğde'de bir devlet lisesinde öğrenim gören 232 öğrenci oluşturmuş ve veri toplama araçları sadece belirlenen ölçeklerle sınırlı olmuştur. Bu sınırlılıklardan elde edilen analizlerle, gelecek araştırmalar için bazı önerilerde bulunulabilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

- Liseye gelmeden önce programlarına öğrencilerin mobil cihaz ve mobil uygulamaları nasıl kullanacaklarını öğrenecekleri dersler konulabilir.
- Çalışma kapsamı genişletilerek farklı bölgelerdeki ve daha fazla öğrenci örneklemini içerecek şekilde benzer çalışmalar yapılabilir.
- Yapılacak sonraki çalışmalarda, eğitimin her kademesinde öğrenenlerin ilgisini çekmek için teknolojiyi kullanma yolları araştırılabilir.
- İngilizce mobil öğrenmenin etkisini ortaya koyan deneysel araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

[1] Bars, M., Yetkin, N., Doğan, M., & Erk, E. (2020). *İlkokul Matematik Dersinde Bilgi Ve İletişim Teknolojisi Araçlarını Kullanmanın Öğretmen Görüşleri Açısından İncelenmesi.* Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(38), 114-127.

[2] Chun, D., Kern, R., & Smith, B. (2016).”*Technology in Language Use, Language Teaching, and Language Learning”*, The Modern Language Journal, 100 (S1), 64-80.

[3] Elçiçek, M., & Bahçeci, F. (2015). *Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Mobil Öğrenmeye Yönelik Tutumlarının İncelenmesi.* Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30(30), s. 16–33.

[4] George, D. and Mallery, P. (2010). *SPSS for Windows step by step*. A simple study guide and reference (10. Edition)

[5] Kalaycı, Ş. (Ed.) (2006). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

[6] Leech, N. L. ve Onwuegbuzie, A. J. (2009). *A typology of mixed methods research designs.*Qual Quant. 43, 265–275

[7] Önal, N., & Tanık Önal, N. (2019). *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(1) 283–289.

[8] Pengnate, W. (2020). *Students’ Attitudes and Problems towards the Use of Mobile Assisted Language Learning (MALL).* 2018 5th International Conference on Business and Industrial Research (ICBIR), 590-59.

[9] Rubin, H. J. ve Rubin, I. S. (2012). *Qualitative interviewing*: *The art of hearing Ddata*. Los Angeles: Sage

[10] Saraç, A. (2014). *Yeni bir eğitim platformu olarak mobil öğrenme ortamları için uygulama geliştirmenin önemi ve öğretim teknoloğu adaylarının algıları üzerine bir araştırma.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul

[11] Sharples, M., Taylor, J., & Vavoula, G. (2005). *Towards a theory of mobile learning. In*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Proceedings of m-learn Conference. Cape Town, South Afric

[12] Sung Y T, Chang K E, Liu T C, 2016, *The Effects of Integrating Mobile Devices with Teaching and Learning on Students' Learning Performance*: A Meta-Analysis And Research Synthesis, Computers & Education, 94, 252–275.

[13] UNESCO (2020, March 27). *Teacher Task Force calls to support 63 million teachers touched by the COVID-19 crisis. UNESCO.* Retrieved from https://en.unesco.org/news/teacher-taskforce-calls-support-63-million- teachers-touched-covid-19-cris

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2024 ŞUBAT AYINDA GÜNCELLENEN OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Öğrencisi BÜŞRA KARAOSMANOĞLU[1], Prof. Dr. ALİ TAŞ[2]
[1]Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
busra.karaosmanoglu@stu.fsm.edu.tr – ORCID: 0009-0003-2571-4915
[2]Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, atas@fsm.edu.tr –
ORCID: 0000-0002-3344-3911

ÖZET

Bu araştırmanın amacı 2023-2024 eğitim öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından şubat ayında uygulanmaya başlanan Okul Öncesi Eğitim Programı hakkında öğretmen görüşlerini belirlemektedir. Çalışmada nitel araştırma modeli, desen olarak ise durum çalışması kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini 2023-2024 eğitim öğretim yılının 2. Dönemi içerisinde MEB'e bağlı 36-72 aylık çocukların devam ettiği bağımsız anaokulu ile ilkokul ve ortaokul bünyesinde bulunan anasınıflarında görev yapan 21 okul öncesi öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışma grubu kartopu örnekleme yaklaşımı ile seçilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı 2024 Şubat ayında güncellenen Okul Öncesi Eğitim Programı hakkında Okul öncesi öğretmenlerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırmanın amacına yönelik olarak sistematik veri toplama yöntemi olmuştur. Bu yöntem, iki bölümden oluşan bir görüşme formu kullanılarak uygulanmıştır. İki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme sorularında ilk bölümü 'Kişisel Bilgiler Formu' ikinci bölümü '2024 Şubat Ayında Güncellenen Okul Öncesi Eğitim Programı Hakkında Öğretmen Görüşleri Formu' oluşturmaktadır. Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Güncellenen programda; kazanım ve göstergeleri yeterli ve çocuk düzeyine uygun bulan 13, çocuk düzeyine uygun bulmayan 4 kişi olmuştur. Kavramları kapsamlı ve çocuğa göre olduğunu 10, kavramların azaltılması gerektiğini 4 kişi söylemiştir. Aylık planda fazla değişiklik olmadığını ve ayrıntılı bulan 6, değişikliği olumlu bulan 7 kişi olmuştur. Günlük planın değişen formatını 9 kişi olumlu bulurken 6 kişi çok ayrıntılı bulmuştur. Etkinlikler kısmında farklı etkinlikler eklenmesini olumlu bulan 14, aile ve toplum kavramının eklenmesini faydalı bulan 15, planın uygulanmasında evrak yükünün arttığını 9 kişi söylemiştir. Sonuç ve öneriler kısmı üzerinde çalışma devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler : Okul Öncesi, Eğitim Programı, Okul Öncesi Eğitim Programı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2024 ŞUBAT AYINDA GÜNCELLENEN OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Birinci bölüm başlığı altında problem, amaç, alt amaçlar, önem, varsayımlar (sayıltılar), sınırlılıklar ve tanımlar başlıkları halinde detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

1.1. PROBLEM

Sınıfta bulunan öğrencilerin, öğrenme yetenekleri ve ihtiyaçları birbirinden farklıdır ancak öğrenme sürecinde öğrencilerin tüm ihtiyaçlarının karşılanması beklenmektedir. Böylece bütünsel gelişimin, tüm çocukların özelliklerini temel alan ve kapsayıcı bakış açısıyla uygulanan bir eğitim ortamında gerçekleştiği bilinmektedir. Bunu başarmak için öğretmenlerin, sınıflarındaki tüm çocukların farklı ihtiyaçları olduğunu ve her çocuğun kuvvetli/zayıf yönleri olduğunu unutmaması gereklidir. Öğretmenlerin bütün bu bilgileri tüm çocukların aktif katılımını sağlamak için kullanırlar. Program planlamasında ve uygulanmasında kullanılan öğretim teknikleri ve değerlendirmelerin dikkate alınması önemlidir (MEB, 2024).

Kapsayıcı bir okul öncesi eğitim programı birden fazla unsuru içerir. Fakat bir okul öncesi eğitim programı istenilen düzeyde yetkin olmasına rağmen bu onun her zaman aynı şekilde uygulandığı anlamına gelmez. Hazırlanan programların uygulandıktan sonra bireyler veya tüm grup tarafından ne ölçüde benimsendiğinin ve dolayısıyla gelişiminin değerlendirilmesi, programın kendisi kadar önemlidir. Hazırlanan programın uygulama sürecindeki işlevselliğinin belirlenmesi gerekir ve bu amaçla bireyin, toplumun ihtiyaçlarının yanı sıra uygulama sırasında ortaya çıkan eksiklikler ve eksiklikler ile yapılan çalışmaların sonuçları da tespit edilerek bu doğrultuda programın geliştirilmesi gerekmektedir (Hamarat, 2017). Türkiye'de okul öncesi eğitim tarihine bakıldığında 1952 yılından itibaren farklı okul öncesi eğitim programlarından faydalanıldığı anlaşılmaktadır. Kullanılan programlar, Türkiye'de ve dünyada yapılan araştırmalar, yaklaşımlar ve değişen ihtiyaçlar doğrultusunda güncellenmiş ve yenilenmiştir (MEB, 2024).

Alan yazın incelenmesi sonucunda, okul öncesi eğitim programlarına yönelik çeşitli boyutlarıyla ele alınan birçok çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmalar Öztürk (2023), Sönmez (2022), Yerliyurt (2021), Yıldız (2019), Yaşar (2019), Karagöz (2019), Tükel (2017), Hamarat (2017), Işık (2015), Düzgün (2014), Göle (2014) 'tür. Ancak güncellenen 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na yönelik çalışmaya ulaşılamamıştır. Alanyazında güncel program üzerine yeterli çalışmanın olmaması, güncellenen program üzerine yapılacak araştırmalara ihtiyaç doğurmuştur. Bu ihtiyaçtan yola çıkarak 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na yönelik bu araştırma yapılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Okul öncesi eğitim kurumlarında kullanılan güncel yeni programın okul öncesi öğretmenleri tarafından doğru bir şekilde kavranması, içselleştirmesi ve öğretmenlerin programı sistematik bir şekilde uygulaması ve kullanması, okul öncesi eğitimin başarısı için önemli faktörlerden biridir. Öğretmenlerin program ile ilgili görüşlerini ve programı kullanabilme durumlarını incelemek, güncellenen programın alanyazında son durumu ile ilgili bilgileri elde etme adına büyük yarar sağlayacaktır. Bu bağlamda; "Öğretmenlerin MEB 2024 yılı şubat ayı Okul Öncesi Eğitim Programı hakkındaki görüşleri nasıldır?" sorusu araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

1.2. AMAÇ

Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından güncellenen, 2024 Şubat ayında tüm ülkede uygulamaya konulan Okul Öncesi Eğitim Programı hakkında öğretmen görüşlerini belirlemektir.

1.2.1. Alt Amaçlar

Araştırmanın genel amacına bağlı olarak aşağıdaki alt amaçlara cevap aranmıştır.

2024 Şubat ayında güncellenen Okul Öncesi Eğitim Programı'nda yer alan:

*Kavramlar, kazanım ve göstergelere ilişkin,

* Günlük plana ilişkin,

*Programda yer alan etkinliklere,

* Aylık planlara,

* Aile ve toplum katılımı ile işbirliğine,

*Genel olarak programın uygulanmasına ilişkin yaşanılan sorunlara dair görüşleri nelerdir?

1.3 ÖNEM

Erken çocukluk eğitimi, çocuğun gelişim düzeyine ve bireysel özelliklerine uygun zengin, uyarıcı bir ortam yaratan ve temel eğitimin kazanılmasına hazırlayan bir eğitim aşamasıdır. Erken çocukluk eğitimi kapsamında çocuklara bilgi, beceri, alışkanlık ve tutum gibi birçok nitelik kazandırılır. Bu süreç çocuklara sosyal, iletişim ve düşünme becerilerin yanı sıra bilgi teknolojisi ve kişisel gelişim becerilerinin de kazandırılmasını içerir. Tüm bu içeriklerin desteğiyle çocuklar sorumluluk sahibi, mutlu, uyumlu, kendine güvenen, sorun çözen, yaratıcı, başarılı, kendine ve çevreye duyarlı, üretken bireyler olurlar. Okul öncesi eğitimde kazanılan davranışlar; bir yetişkinin kişilik yapısının, tutumlarının, alışkanlıklarının, inanç ve değerlerinin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

oluşmasında oldukça önemlidir ve bu sürecin mümkün olduğu kadar etkin bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir (Tuğrul & Duran, 2003).

Çocukların yaşı, gelişim düzeyi, ilgi ve ihtiyaçları, çevresel faktörleri dikkate alınarak hazırlanan ve uygulanan eğitim programları, okul öncesi eğitim kurumlarında, eğitim programının kalitesini belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Öğretmenlerin Okul Öncesi Eğitim Programı'na ilişkin görüşleri ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışma anaokulu ve anasınıfı öğretmenlerinin okul öncesi eğitim programına yönelik görüşlerinin ve karşılaştıkları güçlüklerin belirlenmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca bu çalışmanın Okul Öncesi Eğitimi Programı'nın geliştirilmesi ile ilgili yeni çalışmalara da ışık tutması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Bu doğrultuda bu çalışmada güncellenen okul öncesi eğitim programına yönelik öğretmen görüşlerini keşfederek literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Bu amaçla Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi bağımsız anaokulu, ilkokul ve ortaokul bünyesinde bulunan anasınıflarında görev yapan öğretmenlerin görüşleri alınmıştır.

1.4 VARSAYIMLAR (SAYILTILAR)

Araştırmanın örneklemi için görüşlerine başvurularak katılım sağlayan okul öncesi öğretmenlerinin kendilerine sorulan sorulara güvenilir, içten, samimi, gerçek durum, duygu ve düşüncelerini yansıttıkları varsayılmaktadır.

1.5 SINIRLILIKLAR

Bu araştırma, 2023-2024 eğitim öğretim yılının 2. Dönemi içerisinde MEB'e bağlı 36-72 aylık çocukların devam ettiği bağımsız anaokulu ile ilkokul ve ortaokul bünyesinde bulunan anasınıflarında görev yapan okul öncesi öğretmenlerinin görüşleri ve 2024 yılı şubat ayı Okul Öncesi Eğitim programı ile sınırlıdır.

1.6 TANIMLAR

Erken Çocukluk Eğitimi (EÇE): Bireysel farklılıklar ve gereksinimler göz önünde bulundurularak 0-66 aylar arasındaki çocukların dil, zihin, sosyal, duygusal, fiziksel gelişimlerinin planlı ve sistemli eğitsel etkinliklerle sürdürüldüğü eğitimdir (Toplum Temelli Erken Çocukluk Hizmetleri Sunumu Kılavuzu, 2013).

Okul Öncesi Eğitim: Çocuğun doğduğu günden temel eğitime başladığı güne kadar geçen yılları kapsayan, onların daha sonraki yaşamlarında önemli rol oynayan, bedensel, sosyal ve duygusal, zihinsel ve dil gelişimlerinin büyük ölçüde tamamlandığı, şekillendiği, ailelerde ve kurumlarda verilen eğitim sürecidir (MEB, 2013).

Eğitim Programı: Milli Eğitimin amaçlarını , eğitim kuruluşunun amaçlarını bu amaçlara ulaşmak için saptanmış öğretim ve ders programını, ders içi ve ders dışı etkinlikleri içeriğin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

etkinlikle kazandırılmasını sağlayacak süreç yöntem ve teknikleri amaç ve değerlendirme etkinliklerini içerir (Büyükkaragöz ve Çivi, 1999 akt. Tükel, 2017).

Okul Öncesi Eğitim Programı; Milli Eğitim Bakanlığı ilgili birimleri, üniversiteler, uzmanlar ve uygulayıcılar (Okul öncesi öğretmeni ve idareciler) tarafından ortak çalışmalar sonucunda, çocuğun gelişim alanları, kültürel ve sosyal faktörler ve ulusal eğitim amaçları doğrultusunda hazırlanan eğitim programlarıdır (Tükel, 2017).

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

Okul öncesi eğitim, çocukların doğumundan itibaren okula başlayana kadar aldıkları eğitimdir. Bu dönem genellikle 3-6 yaş arası olup çocuğun bilişsel, duygusal, sosyal ve fiziksel gelişimini desteklemeyi amaçlamaktadır. Erken çocukluk eğitiminin amacı çocuklara temel becerileri kazandırmak ve onları ilkokula hazırlamaktır. Bu beceriler arasında dil gelişimi, sayı hissi, el-göz koordinasyonu gibi bilişsel beceriler ile sosyal ilişkiler kurma, paylaşma ve problem çözme gibi sosyal beceriler yer almaktadır. Bu süreçte oyun temelli bir yaklaşım kullanılıyor ve çocukların keşfetme becerilerini geliştirmeye yönelik çeşitli etkinlikler düzenleniyor. Müzik dinleme/yapma, resim yapma ve hikayelerin yanı sıra açık hava oyunları da erken çocukluk eğitiminde önemli bir rol oynamaktadır (MEB,2013).

Çocukların eğitimini düzenlemek için kreş veya anaokulu gibi kurumlar kullanılıyor. Bu nedenle okul öncesi; Çocukların hem akademik hem de sosyal becerilerini geliştirmeyi amaçlayan bir süreçtir. Bu dönemde sunulan kaliteli eğitim sayesinde çocuklar ilkokulda daha iyi bir yaşama hazırlanıyor.

Çocuğun sağlıklı bir şekilde büyüyüp gelişmesi ve öğrenmeye karşı olumlu tutumlar geliştirebilmesi için çocuğa yetkin bilişsel uyaranların sunulduğu, zengin dilsel iletişimin, olumlu sosyal ve duygusal deneyimlerin ve çocuğun bağımsızlığının sunulduğu bir ortamın yaratılması gerekir. Bu da ancak sağlıklı bir aile ortamı ve yetkin bir erken çocukluk eğitimi ile mümkün olabilir (MEB.2013)

Okul öncesi dönem çocuklarını özetlediğimizde; Erken çocukluk dediğimiz 0-6 yaş dönemini kapsayan, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tanımlanan erken çocukluk eğitiminin temel ilkeleri, bahsi geçen tüm gelişim alanlarını hedef almaktadır. Çünkü bu dönem, çocuğun en hızlı geliştiği ve algılarının en açık olduğu dönemdir. Çocuğun kişiliğinin gelişmesinde büyük rol oynar. Çocuğun kendini ifade etmesine ve kendine has özelliklerini ortaya çıkarmasına olanak tanıyarak kendisini tanıma fırsatı veren bir öğrenme süreci olarak tanımlanabilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Okul öncesi tanımı kaynaktan kaynağa farklılık gösterse de bazı ortak noktalar bulunmaktadır. Bu noktalar dikkate alındığında; Okul öncesi eğitim;

* Doğumdan 6 yaşına kadar olan süreçte,

* Çocuğun gelişiminin tüm alanlarını desteklemek için, gelişim özellikleri ve bireysel farklılıklar dikkate alın

*Amacı çocuğun potansiyelini ortaya çıkarmasını, gelişmesini ve kendini ifade etmesini sağlayan,

*Temel eğitime hazırlanmasını sağlayan,

*Çocuğun yaşadığı toplumun kültürel değerlerini tanımasını ve benimsemesini sağlayan,

*Çocuğa ilham veren bir ortam sunan

*Bir eğitim kurumunda, aile programında veya alternatif programlarda verilen sistematik ve planlı bir öğrenme süreci olarak ifade edilmektedir (Turaşlı, 2008 akt. Düzgün 2014).

2.2. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI

Türkiye'de ve dünyanın birçok yerinde okul öncesi eğitimin önemi ve değeri her geçen gün artmaktadır. Ülkeler birçok farklı erken çocukluk çalışması ve projesi geliştiriyor. Toplumlar gelişmek istiyorsa çağa ayak uydurmak zorundadırlar. Güncel kalmak kaliteli ve nitelikli eğitimle mümkündür. Erken çocukluk eğitimi kaliteli, nitelikli ve donanımlı kişiliklerin yetişmesini sağlayan eğitim hayatının ilk adımıdır. Kaliteli ve nitelikli eğitim ancak kaliteli ve nitelikli bir eğitim programıyla mümkündür. Eğitimin ilk basamağı olan okul öncesi eğitimde, kullanılan programın niteliği erken çocukluk eğitiminin niteliğini ve vasfını belirlemektedir. Erken çocukluk eğitimine yön veren program, çocukların gelişim özelliklerine, bireysel farklılıklarına, duygu, düşünce ve isteklerine yön verecek şekilde hazırlanırsa, insanlığı aydınlatan ve yönlendiren kişilikler yetişebilir (Balat, 2010 akt. Sönmez 2022).

Erken çocukluk eğitimi ülkenin genel eğitim vizyonuna ve erken çocukluk eğitiminde ulaşılacak hedeflere göre şekillenmektedir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda en etkili öğrenmenin çocuğun yaparak ve yaşayarak elde ettiği öğrenme olduğu kabul edilmektedir. İyi bir okul öncesi programında tüm parçaların birbiriyle etkileşim halinde olması gerekir. Okul öncesi programı çocuğun gelişiminin tüm yönlerini desteklemelidir. Çocuklar ve yetişkinler için ortak bir öğrenme ortamı oluşturulmalıdır. Bir okul öncesi kurumunun programında çocukların yaş ve gelişimsel özellikleri dikkate alınmalı, sınıf dışı da dahil olmak üzere dengeli etkinliklere yer verilmeli, aile katılımı vurgulanmalı ve yaratıcılık ön planda tutulmalıdır. . Erken çocukluk eğitiminin önemli bir parçası olan oyun, bir eğitim yöntemi olarak ele alınmalıdır. Program, çocuğun keşfederek öğrenmesini teşvik eden, konulara değil, ulaşılabilir kazanımlara dayalı, süreç içi değerlendirmelerle sürekli geri bildirim sağlayan bir sistem

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

olmalıdır. Ayrıca özel gereksinimli çocukların okul öncesi programa dahil edilmesi gerekmektedir (Tükel,2017, Karagöz, 2019).

Nitelikli bir programın özelliklerini ise Güven (2013, akt. Işık, 2015) şöyle özetlemiştir;

İşlevsellik: Eğitim programı genel hayatta kullanılabilecek etkinlik ve konuları içermelidir. Genel olarak hayattan ayrı oluşturulan bir program amacına ulaşamaz ve işe yaramaz.

Esneklik: Okulların ülkenin farklı yerlerinde bulunması ve iklim türü gibi değişkenlerin çevreyi etkilemesi programın esnek olmasının nedenlerinden biridir ayrıca bireysel öğrenci farklılıkları ve teknolojideki ilerlemeler program esnekliği gerektirir

Toplumun değerlerine uygunluk: Program toplumun ideallerini ve felsefesini hayata geçirmenin bir yoludur. Bu nedenle eğitim programlarının bu felsefeye ve milli ideolojiye göre tasarlanması gerekmektedir. Bu ilke aynı zamanda işlevsellik ilkesiyle de paraleldir.

Uygulanabilirlik: En yetkin programlar bile kötü uygulama nedeniyle etkinliğini kaybedebilir. Bu nedenle programın uygulayıcılar için anlaşılır olması ve uygulayıcıları aydınlatıcı olması gerekmektedir.

Bilimsellik: Eğitim programı bilimin gelişimini kapsayacak şekilde tasarlanmalı ve her uzmanlık alanı yeni bilgilerle güncellenmelidir.

2.3. TÜRKİYE'DE UYGULANAN OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMLARININ TARİHÇESİ

Türkiye'de 20. yüzyıla kadar (1900'lü yıllara kadar) okul öncesi eğitimin genel çerçeve programları ve ilkeleri belirlenmiş ancak plan ve programlar okul öncesi öğretmenleri tarafından hazırlanmıştır. Erken çocukluk eğitimi alanında ilk program taslağı 1953 yılında onaylanarak uygulamaya konulmuştur. O günden bugüne programların tarihçesi Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu 2024 Okul Öncesi Eğitim Programından alınarak sunulmuştur.

2.3.1. T.C. MEB (1953) Okul Öncesi Eğitim Programı

1953 Anaokulu Programı, "Anaokulları Yönetmeliği" ve "Anaokulu Programı" olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Programın amacı, 3-6 yaş arası çocukların en iyi şartlarda bedensel ve ruhsal gelişimlerini desteklemek, iyi alışkanlıklar kazandırmak ve ilkokul öncesi gerekli hazırlıkları yapmaktır. Anaokulları çocuk yuvaları (3-4 yaş) ve çocuk bahçeleri (5 yaş ve üzeri) olarak ikiye ayrılır.

Yönetmelikte, çocuk yuvaları ve çocuk bahçelerinin özellikleri ayrıntılı olarak açıklanır. Günlük faaliyet şeması 14 aşamadan oluşur ve okula geliş, serbest oyun, sabah toplantısı,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kuşluk vakti, ihtiyaçların giderilmesi, masa başı çalışmaları, yemek, uyku, giyinme ve serbest oyunlar gibi aktiviteleri içerir. Programda aktif-pasif denge ve rutinlerin önemine vurgu yapılır.

Anaokullarında açılış günleri için iki yöntem önerilir: çocukları küçük gruplar halinde aşamalı olarak başlatmak veya aynı anda başlatıp kısa süreli tutmak. Çocuk ve öğretmenin birbirlerini önceden tanımalarının önemine de değinilir.

Faaliyetler, oyun, müzik ve iş etkinlikleri olarak sınıflandırılırken, 5-6 yaş grubu çocuklar için okuma ve yazma hazırlığı, sayma bilgisi ve sözlü ifade becerilerine odaklanılır. Programda ayrıca ailelerle iletişim ve çocukların gelişimi hakkında rehberlik sunulur.

2.3.2. T.C. MEB (1989) Okul Öncesi Eğitim Programı

1989 Okul Öncesi Eğitim Programı, okul öncesi eğitimin amaçlarını, Pestallozi, Frobel, Montessori gibi düşünürler ve millî eğitim politikalarının temel ilkelerine dayandırarak belirlemiştir. Program, sosyolojik ve psikolojik teorilere dayalı olarak Piaget, Freud, Bruner, Bloom gibi düşünürlerin çocuk gelişimi teorilerine göre şekillendirilmiştir.

Programın temel özellikleri:

*Tematik Yaklaşım: Okul öncesi eğitimde tematik yaklaşımla hazırlanan ilk programdır.
*Gelişim Alanları: 49-60 ay ve 61-72 ay çocuklarının beden ve hareket, zihin, dil, sosyal ve duygusal gelişim alanlarına yönelik amaçlar ve davranışlar belirlenmiştir.
*Planlar: Yıllık plan, ünite planı ve günlük plan olmak üzere üç tür plan üzerine kurulmuştur. Ünite planı örnekleri öğretmen kılavuz kitabında yer alır.
*Eğitim Faaliyetleri: Serbest zaman, köşe, masa, Türkçe dil, oyun, müzik, fen ve doğa çalışmaları ile okuma yazmaya hazırlık faaliyetleri programda açıklanmıştır.
*Öğretim Yöntemleri: Faaliyetlerin tüm grup, küçük gruplar ya da bireysel olarak yapılabileceği belirtilmiştir.
*Değerlendirme: Programın, öğretmenin ve çocuğun değerlendirilmesi için ayrıntılı yöntemler sunulmuş, gözlem kayıt formları ve gelişim dosyaları kullanılması önerilmiştir.
*Aile Katılımı: Ailelerin eğitim faaliyetlerine katılımı planlanması gerektiği vurgulanmıştır.
Program, çocukların ilgi ve gereksinimleri doğrultusunda öğretmenler tarafından hazırlanan ünite konuları ve amaçlar ile çocukların gelişimlerini desteklemeyi hedefler.

2.3.3. T.C. MEB (1994) Okul Öncesi Eğitim Programı

1994 MEB Okul Öncesi Eğitim Programı, 0-72 ay arasındaki çocukların normal gelişimlerine odaklanarak esnek bir yapıda hazırlanmıştır. Program, çocukların farklı gelişim ritimlerini ve eğitim ortamlarının değişkenliğini göz önünde bulundurur. Hem kurumsal hem de aile ortamında çocukların gelişimini desteklemeyi amaçlar.

Programın ana özellikleri:

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yaş Gruplarına Göre Ayrım:

0-36 ay: Kreş Programı
37-60 ay: Anaokulu Programı
61-72 ay: Ana Sınıfı Programı

*Gelişimsel Hedefler: Çocukların kendinin farkında olma, psikomotor, öz bakım, duygusal, sosyal, bilişsel, dil, estetik ve yaratıcılık gelişimini desteklemek.

*Planlama: Yıllık plan, ünite planı ve günlük plan üzerine kurulmuş, belirlenen hedeflere ulaşmak için örnek belirtke ve konu analizi tabloları sunulmuştur.

*Eğitim Faaliyetleri: Eğitim ortamının düzenlenmesi, materyal seçimi ve kullanılacak yöntemler hakkında öğretmenlere rehberlik edilmiştir. Köşe materyalleri ve özelliklerine ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

*Değerlendirme: Programın yıllık ve günlük değerlendirilmesi, çocukların gelişiminin gözlem kayıt formlarıyla takip edilmesi önemsenmiştir.

*Aile Katılımı: Ailelerin eğitime katılımı ve çocukların gelişimini desteklemesi için ailelere yönelik etkinlikler ve eğitimler planlanmıştır.

Program, çocukların tüm gelişim alanlarında desteklenmesi ve ilkokul programlarına temel oluşturulmasını amaçlamaktadır.

2.3.4. T.C. MEB (2002) Okul Öncesi Eğitim Programı

2002 Okul Öncesi Eğitim Programı, 1994 Programının gelişimsel temelli felsefesini sürdürmüş ve çeşitli yeniliklerle güncellenmiştir. Program, 36-72 ay arasındaki normal gelişim gösteren çocukların psikomotor, sosyal, duygusal, bilişsel ve dil gelişimini desteklemeyi ve öz bakım becerilerini kazandırmayı amaçlamaktadır. Çocuk merkezli ve esnek bir yaklaşım benimsenmiştir.

Ana Özellikler:
*Gelişim Alanları: Psikomotor, sosyal, duygusal, bilişsel ve dil gelişimi ile öz bakım becerilerine yönelik hedefler belirlenmiştir.
*Yaratıcılık: Tüm gelişim alanlarıyla ilişkilendirilmiş, ayrıca ele alınmamıştır.
*Konu Merkezli Öğretim: Benimsenmemiştir, çocuk merkezli yaklaşım vurgulanmıştır.
*Özel Eğitim Gereksinimleri: İlk defa programda özel gereksinim duyan çocuklar için öğretmenlerin düzenleme yapabileceği belirtilmiştir.

Planlama ve Uygulama:
*Planlar: Ünite planı kaldırılmış, yıllık ve günlük planlara odaklanılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

*Öğretmen Kılavuzu: Yıllık plan, günlük plan ve etkinlik örnekleri içeren bir kılavuz sunulmuştur.
*Eğitim Ortamı: Etkinliklerin bütünleştirilmesi ve geçişlerin bağlantılı olması gerektiği vurgulanmıştır. Eğitim ortamında bulunması gereken köşeler detaylandırılmıştır.

Değerlendirme:
*Değerlendirme Formları: Çocuklara yönelik davranış değerlendirme formu ve gelişim raporu çizelgeleri sunulmuştur.
*Yıllık ve Günlük Değerlendirme: Çocuk, öğretmen ve program açısından değerlendirme yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Aile Katılımı:
*Aile Katılımı: İlk defa ayrı bir başlık olarak ele alınmış, aile katılımı detaylı olarak vurgulanmıştır.
*Veli Toplantıları: Her yarıyılda en az iki kez yapılması gerektiği belirtilmiştir.
*Ev Ziyaretleri: Her çocuğun evine yarıyılda en az bir kez ziyaret yapılması gerektiği vurgulanmıştır.
Program, çocukların gelişim alanlarını destekleyip üst düzeye çıkarmayı ve aile katılımını artırmayı hedefleyen kapsamlı ve esnek bir yapı sunmaktadır.

2.3.5. T.C. MEB (2006) Okul Öncesi Eğitim Programı

2006 Okul Öncesi Eğitim Programı, 36-72 aylık çocukların bütünsel gelişimine odaklanan ve "gelişimsel" bir program olarak tanımlanmıştır. Program, bütüncül ve sarmal bir yaklaşım benimsemiş ve Çoklu Zekâ Kuramı'nı vurgulamıştır. Gelişimsel gereksinimleri karşılayarak çocukların tüm gelişim alanlarındaki davranışlarını zenginleştirmeyi hedeflemiştir.

Ana Özellikler:

*Gelişim Alanları: Program, psikomotor, sosyal ve duygusal, dil, bilişsel gelişim ve öz bakım becerilerine yönelik amaç ve kazanımları içerir.
*Yaş Gruplarına Göre Yapılandırma: Gelişimsel özellikler 36-48 ay, 48-60 ay ve 60-72 ay olmak üzere her yaş grubu için yapılandırılmıştır.

Planlama ve Uygulama:

*Planlar: Yıllık ve günlük planlar esas alınmış, öğretmen kılavuz kitabında kodlanarak sunulmuştur.
*Öğretmen Gelişimi: Programda öğretmenlerin meslek etiği, yeterlikleri, davranış yönetimi, yaratıcılık, çevre duyarlılığı ve farklılıklara saygı gibi konular ele alınmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

*Öğrenme Süreci: Etkili öğrenme ortamları ve yöntemler geniş bir şekilde ele alınmış, planlı çalışmanın önemi vurgulanmıştır. Etkinliklerin bütünleştirilmesi ve ünite sistemine yer verilmemesi üzerinde durulmuştur.

Değerlendirme:

*Çocuğu Tanıma ve Değerlendirme: Gözlem, anekdot kayıtları, gelişim kontrol listeleri, portfolyolar ve gelişim raporları gibi araçlar kullanılmıştır. Çeşitli değerlendirme formları ve öğretmen öz değerlendirme formu örnekleri sunulmuştur.

Aile Katılımı:

*Aile Eğitimi ve Katılımı: Aile eğitim etkinlikleri, iletişim etkinlikleri ve ebeveyn katılımına yönelik açıklamalar yapılmıştır. Ev ziyaretlerinin önemi vurgulanmış ve yılda en az iki defa ev ziyareti önerilmiştir.

Program, bütüncül bir yaklaşımla çocukların tüm gelişim alanlarını desteklemeyi ve aile katılımını artırmayı amaçlamaktadır.

2.3.6. T.C. MEB (2013) Okul Öncesi Eğitim Programı

2013 Okul Öncesi Eğitim Programı, çocukların motor, sosyal ve duygusal, dil ve bilişsel gelişim alanlarını desteklemeyi ve bu alanlardaki yetersizlikleri önlemeyi amaçlayan, gelişimsel, sarmal ve eklektik bir programdır.

Ana Özellikler:

*Gelişim Alanları: Bilişsel, dil, sosyal ve duygusal, motor gelişim ve öz bakım becerilerine yönelik kazanım ve göstergeler 36-48 ay, 48-60 ay ve 60-72 ay yaş gruplarına göre belirlenmiştir.
*Yaş Gruplarına Göre Ayrım: 0-36 aylık çocuklar için ayrı bir program geliştirilmiş, 1994 kreş programı da güncellenmiştir.

Planlama ve Uygulama:

*Planlar: Yıllık ve günlük planlar kaldırılmış, aylık plan ve günlük eğitim akışı benimsenmiştir. Öğretmenler etkinlik planlarını aylık eğitim planlarına kaydetmektedir.
*Öğrenme Merkezleri: İlgi köşeleri öğrenme merkezleri olarak adlandırılmış ve gerekli materyaller sıralanmıştır. Sanat, drama, müzik, oyun, fen, matematik gibi etkinlikler açıklanmıştır.

Özel Gereksinimli Çocuklar:

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

*Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP): Özel gereksinimli çocuklar için uyarlamalar yapılması ve BEP hazırlanması gerektiği belirtilmiştir.
*Rehberlik: Öğretmenlerin rehber öğretmenlerle iş birliği yapması vurgulanmıştır.

Değerlendirme:

*Çocuk Değerlendirmesi: Gelişim gözlem formu, gelişim raporu ve portfolyo kullanımı önerilmiştir.
*Öğretmen Değerlendirmesi: 0-36 aylık çocuklar için öz değerlendirme formu sunulmuş, 36-72 aylık çocuklar için sunulmamıştır.

Aile Katılımı:

*Aile Eğitimi ve Katılımı: Aile destek eğitim rehberleri (OBADER ve EBADER) hazırlanmıştır. Aile eğitiminin önemi, olumlu disiplin, etkili iletişim gibi konulara yer verilmiştir. Aile katılımı için iletişim etkinlikleri, ev ziyaretleri ve özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık oluşturma konularında bilgilendirme yapılmıştır.
*Formlar: Çeşitli başvuru ve tanıma formları sunulmuştur.

Program, çocukların bütünsel gelişimini desteklemeyi ve aile katılımını artırmayı hedeflemektedir.

2.4. 2024 ŞUBAT AYINDA GÜNCELLENEN OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI

Bu program, okul öncesi eğitim kurumlarında, çocukların çeşitli öğrenme deneyimleri aracılığıyla sağlıklı büyümelerini ve bilişsel, dil, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişim alanlarında en üst seviyeye ulaşmalarını hedeflemektedir. Ayrıca, çocukların ilkokula ve yaşama hazır bulunmalarını sağlamak da amaçlanmaktadır.

Programın Temel İlkeleri ve Yaklaşımı

*Kapsayıcılık: Sınıflardaki çocukların öğrenme becerileri ve gereksinimleri farklılık gösterir. Eğitim sürecinde tüm çocukların gereksinimlerinin karşılanması ve her çocuğun özelliklerine göre bir eğitim ortamı oluşturulması esastır.
*Bütünsel Gelişim: Eğitim ortamının, tüm çocukların bilişsel, dil, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimlerini destekleyici ve bütünsel gelişimi sağlayacak şekilde düzenlenmesi önemlidir.
*Öğretmen Rolü: Öğretmenler, sınıflarındaki çocukların farklı gereksinimleri ve güçlü/zayıf yönlerini dikkate alarak programın planlanması ve uygulanması sürecinde bu bilgileri kullanmalıdır. Tüm çocukların etkin katılımını sağlamak için öğretim teknikleri ve değerlendirmeler bu doğrultuda yapılmalıdır.

Programın Yapısı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

*Gelişimsel Yaklaşım: Program, çocukların gelişim düzeylerine ve özelliklerine dayanan bir gelişimsel yaklaşımı temel alır. Bütün gelişim alanlarının desteklenmesini hedefler.
*Sarmal ve Eklektik Yapı: Program, sarmal özellik gösterir ve model olarak eklektiktir, yani farklı eğitim modellerinden uygun unsurlar bir araya getirilmiştir.
*Kazanım ve Göstergeler: Programda kazanım ve göstergeler temel alınmıştır. Çocukların gelişim özellikleri yaş gruplarına göre, kazanım ve göstergeler ise gelişimsel bütünlüğe göre ele alınmıştır.
*Esneklik: Öğretmenler, kendi grubundaki çocuklar için programdan kazanım ve göstergeleri seçerken çocukların gelişim özelliklerini dikkate almalıdır. Gerektiğinde programda yer almayan bir kazanım ve/veya gösterge öğretmen tarafından belirlenip eğitim planına eklenebilir. Bu tür düzenlemeler yapılırken, eklenen kazanım ve göstergelerin Türk milli eğitiminin amaçları ve okul öncesi eğitiminin amaçları ile tutarlı olmasına özen gösterilmelidir.

Öğretmen ve Aile Rehberliği

*Öğretmen Kılavuz Kitabı: Öğretmenlerin hazırlayacağı etkinliklere örnek olması amacıyla, gelişim alanlarına yönelik "Öğretmen Kılavuz Kitabı" hazırlanmıştır.
*Çocuk Etkinlik Kitapları: Farklı yaş gruplarındaki çocuklar için "Çocuk Etkinlik Kitapları" oluşturulmuştur.
*Aile Eğitimi Rehberi: Programla birlikte kullanılmak üzere, ailelerin de eğitime katkı sağlamaları için "Aile Eğitimi Rehberi" hazırlanmıştır.
Bu şekilde, okul öncesi eğitim programı, çocukların gelişimlerini en üst düzeye çıkarmayı ve onları ilkokula hazırlamayı hedeflerken, kapsayıcı ve esnek bir yaklaşım benimsemektedir.

Okul öncesi eğitim programı, ilerlemeci felsefe yerine çocuk merkezli tasarımı benimser. Bu program, 21. yüzyılın gereksinim duyduğu becerileri geliştirmeyi hedefler: problem çözme, eleştirel düşünme, yaratıcılık, iş birliği, empati, iletişim ve sosyal beceriler. Öğrencilerin pasif alıcılar değil aktif katılımcılar olduğu ve bireysel farklılıkların göz önünde bulundurulduğu bir öğrenme ortamı sağlar. Öğretmenin rehberlik rolü önemlidir ve demokratik bir eğitim anlayışını teşvik eder.
Programın temel özellikleri:

*Çocuk merkezlidir
*Çocukların öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirmelerine katkı sağlar
*Esnektir
*Sarmaldır
*Eklektiktir
*Dengelidir
*Çocukta olumlu bakış açısını destekler
*Çocuğu bütüncül olarak hedef alır
*Duyarlı dönemleri dikkate alır
*Çocukların gelişimsel olarak bir üst aşamaya ilerlemelerini sağlayacak deneyimler sunar
*Oyun temellidir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

*Yaratıcılığın geliştirilmesi ön plandadır.
*Araştırarak/keşfederek öğrenme önceliklidir
*Günlük yaşam deneyimlerinin ve yakın çevre olanaklarının eğitim amaçlı kullanılmasını teşvik eder.
*Temalar/konular amaç değil araçtır
*Öğrenme merkezleri önemlidir
*Öğretmen rehberdir
*Farklı stratejiler kullanmayı gerektirir
*Milli, manevi, kültürel ve evrensel değerleri dikkate alır
*Kapsayıcıdır
*Rehberlik hizmetlerine önem verir
*Değerlendirme süreci çok yönlüdür
*Aile ve toplum katılımı önemlidir

Güncellenen Okul öncesi programında her yaş grubunun gelişimsel özellikleri, yeniden düzenlenen ve geliştirilen kazanımlar, göstergeler ve bunlara ilişkin açıklamalar tablolar halinde sunulmuştur.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırma modeli, yapılan araştırmanın çalışma grubu, kullanılan veri toplama araçları, verileri toplama süreci ve elde edilen verilerin analizi hakkında bilgiler verilecektir.

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırmanın modeli nitel araştırma olup, deseni durum çalışmasıdır. Durum çalışması, tek bir olayın veya durumun derinlemesine ve detaylı bir şekilde incelendiği bir araştırma yöntemidir. Bu yöntemde, olayın gerçek ortamında neler yaşandığına odaklanılır ve veriler sistematik olarak toplanır. Boylamsal bir yaklaşım benimsenir, yani olayın zaman içindeki gelişimi izlenir. Bu şekilde elde edilen sonuçlar, olayın neden bu şekilde gerçekleştiğini anlamamıza yardımcı olur ve gelecekteki çalışmalarda hangi konulara odaklanmamız gerektiğini belirler (Subaşı & Okumuş, 2017).

3.2. ÇALIŞMA GRUBU (EVRENİ)

Araştırmanın evrenini 2023-2024 eğitim öğretim yılının 2. Dönemi içerisinde MEB'e bağlı 36-72 aylık çocukların devam ettiği bağımsız anaokulu ile ilkokul ve ortaokul bünyesinde bulunan anasınıflarında görev yapan 21 okul öncesi öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışma grubu kartopu örnekleme yaklaşımı ile seçilmiştir. Kartopu örneklemesi araştırmacının, ana kitlenin ilk temsilcisi olarak belirlediği birimi veya kişiyi bulduktan sonra, örnek kitlenin geri kalanını bu ilk katılımcının ve sonraki katılımcıların yönlendirmeleriyle oluşturduğu bir

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

örnekleme yöntemidir. Örnek kitlenin doğru yönlendirmelerle oluşturulması durumunda başarılı olma potansiyeline sahiptir. Bu yöntem, araştırmacının bilgi ve deneyimine dayalı olarak, araştırma grubundaki kişilerin bilgi ve deneyimlerinden faydalandığı için yüksek bir başarı düzeyine sahip olabilir (Küçük, 2016). Çalışma grubunu oluştururken ilk önce araştırmacının çalıştığı okuldaki okul öncesi öğretmenlerine sorular gönderilmiştir daha sonra onların da başka okullardaki okul öncesi öğretmeni arkadaşlarına göndermeleri istenerek çalışma grubu oluşturulmuştur. Sorular 40 kişiye gönderilmiştir ama 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı hakkında bilgi sahibi olmadıkları için 21 kişiden dönüş alınmıştır. Aşağıdaki tabloda araştırmaya katılım gösterenlerin kişisel bilgilerine yer verilmiştir.

Tablo 1.

SIRA	CİNSİYET	HİZMET YILI	EĞİTİM DÜZEYİ
Katılımcı 1	Kadın	11-15	Lisansüstü
Katılımcı 2	Kadın	6-10	Lisans
Katılımcı 3	Kadın	11-15	Lisansüstü
Katılımcı 4	Kadın	16 ve üstü	Lisans
Katılımcı 5	Kadın	16 ve üstü	Lisans
Katılımcı 6	Kadın	6-10	Lisans
Katılımcı 7	Kadın	1-5	Lisans
Katılımcı 8	Kadın	6-10	Lisans
Katılımcı 9	Kadın	1-5	Lisans
Katılımcı 10	Kadın	6-10	Lisans
Katılımcı 11	Kadın	1-5	Lisans
Katılımcı 12	Kadın	6-10	Lisans
Katılımcı 13	Kadın	11-15	Lisans
Katılımcı 14	Kadın	16 ve üstü	Lisans
Katılımcı 15	Kadın	11-15	Lisans
Katılımcı 16	Kadın	6-10	Lisans
Katılımcı 17	Kadın	1-5	Lisansüstü
Katılımcı 18	Kadın	16 ve üstü	Lisansüstü
Katılımcı 19	Kadın	16 ve üstü	Lisans
Katılımcı 20	Kadın	1-5	Lisansüstü
Katılımcı 21	Kadın	1-5	Lisans

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tablo 1'de görüldüğü gibi MEB'e bağlı 36-72 aylık çocukların devam ettiği bağımsız anaokulu ile ilkokul ve ortaokul bünyesinde bulunan anasınıflarında görev yapan toplam 21 katılımcı araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışma grubunda 21 kadın bulunmaktadır. Hizmet yılları; 6 kişinin 1-5, 6 kişinin 6-10, 4 kişinin 11-15, 5 kişinin 16 ve üstü yıl olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi 4 kişinin lisansüstü geriye kalan 17 kişinin lisans olduğu görülmektedir.

3.3 VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Milli Eğitim Bakanlığı 2024 Şubat ayında güncellenen Okul Öncesi Eğitim Programı hakkında öğretmenlerden veri toplamak amacı ile yapılan araştırmada araştırmacı tarafından alanyazın taraması yapılarak 2 bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme soruları oluşturulmuş ve uzman kişilerin onayı alındıktan sonra '2024 Şubat Ayında Güncellenen Okul Öncesi Eğitim Programı Hakkında Öğretmen Görüşleri Formu' geliştirilmiştir. Geliştirilen form anlaşılırlık bakımından ön uygulama yapılarak kontrol edilmiştir. Form iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm kişisel bilgileri ikinci bölüm okul öncesi eğitime müfredatına ilişkin soruları kapsamaktadır.

Yarı yapılandırılmış görüşmeler, belirli bir konu çerçevesinde esnek bir görüşme süreci sağlayarak, hem araştırmacıya hem de katılımcıya daha derinlemesine bilgi toplama olanağı tanır. Araştırmacı, önceden hazırlanmış soruları takip eder, ancak katılımcının yanıtlarına göre yeni sorular ekleyebilir ve görüşme dinamiğini buna göre yönlendirebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

3.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Okul öncesi öğretmenlerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırmanın amacına yönelik olarak sistematik veri toplama yöntemi olmuştur. Bu yöntem, iki bölümden oluşan bir görüşme formu kullanılarak uygulanmıştır. Sorular, Google Form üzerinden paylaşılmıştır. Çalışma grubundaki okul öncesi öğretmenleri, formu doldurup tekrar internet üzerinden geri göndermiştir. Veri toplama aracı geliştirilirken, araştırmanın amacı ve alt problemlerine uygun görüşme soruları hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme soruları, danışman tarafından düzenli olarak kontrol edilip güncellenerek son halini almıştır.

3.5. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Kodlamalar oluşturulmuş, verilerin içeriği analiz edilmiştir. İçerik analizi, farklı çalışmaların birbirine benzeyen bilgileri temalar oluşturarak düzenlenmesidir (Sönmez & Alacapınar, 2011 akt. Gültekin, 2022). İçerik analizi, her araştırma için önceden belirlenmiş ve standart hale getirilmiş bir kategori sistemine sahip değildir. Bu nedenle, her araştırmanın kendi analiz materyaline dayalı olarak kendi kategori sistemini oluşturması gerekmektedir. İçerik analizi, üzerinde anlaşmaya varılan bilgileri kategorilere dahil eder. Anlaşma sağlanamayan bilgiler ise

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kategorilere dahil edilmez. (Gökçe, 2006 akt. Çilingir 2017). Yapılan araştırmanın içerik analizinin uygulanması şu şekilde gerçekleştirilmiştir:

1.Temaların bulunması,
2. Kategorilerin belirlenmesi
3. Verilerin kodlanması,
4. Bulguların tanımlanması ve yorumlanması.

BÖLÜM 4

BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde, formda yer alan 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na yönelik soruların cevaplarına ilişkin bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

4.1. 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na Yönelik Kavramlara İlişkin Bulgu ve Yorum

Öğretmenlerin program ile ilgili kavramlara ilişkin bulgular Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. OÖEP'de yer alan kavramlara ait tema, kategori ve kodları

TEMA	KATEGORİ	KODLAR
KAVRAMLAR	Aynı kavramlar	K1,
	Kapsamlı ve uygun	K2, K7, K9, K11, K15, K16, K17, K18, K19, K20
	Çocuğa uygun değil	K5, K10, K13
	Uygulanabilir değil	K6, K21
	Kavramlar azaltılmalı	K8, K12, K14

Programa eklenen yeni kavramları kapsamlı ve uygun bulan kişilerin sayısı 10'dur. Bu kategoriye alınan kısmında işlenilen kavramların programa eklenmesini olumlu bulanlarda vardır. K 19 '*Kavram güncellemesiyle çocukları gündelik hayata daha fazla yaklaştıran bir program olmuş'* şeklinde görüşünü belirtmiştir. Kavramlarda değişiklik olmadığını 1, eklenilen kavramların çocuğa uygun olmadığını ve ayrıntılı bulan 3 kişidir. Uygulamada zorlanılacağını düşündüğü kişi sayısı 2 , kavram sayısını çok bulup azaltılmasını belirten de 3 kişidir. Bu bulgulara dayanarak eklenilen yeni kavramların gerekli uygun bulunduğu söylenebilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

4.2. 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na Yönelik Kazanım ve Göstergelere İlişkin Bulgu ve Yorum

Öğretmenlerin program ile ilgili kazanım ve göstergelere ilişkin bulgular Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. OÖEP'de yer alan kazanım ve göstergelerin tema, kategori ve kodları

TEMA	KATEGORİ	KODLAR
KAZANIM VE GÖSTERGELER	Aynı kazanım	K1
	Yeterli ve uygun	K2, K4, K7, K9, K10, K11, K12, K15, K16, K17, K18, K19, K20
	Çocuğa uygun değil	K3, K5, K13, K21
	Bazı düzenlemeler yapılmalı	K6, K8, K14

Yeni eklenen kazanım ve göstergeleri ayrıntılı, çocuğa uygun, kapsamlı, uygulanabilir bulan kişi sayısı 13'tür. Katılımcı 11 *'Yeni eklenen kazanım ve göstergelerin yerinde olduğunu düşünüyorum. Üst bilişsel beceriler, kodlama ve bilgi işlemsel becerilerin eklenmesi çok güzel oldu.'* şeklinde görüşünü belirtmiştir. Çocuğa uygun olmadığını, soyut ifadelerin çokluğunu gerekçe göstererek belirtenler 4 kişidir. Eski program ile aynı bulan 1 kişi, kazanım ve göstergeler çok ayrıntılı olduğu için bazı düzenlemeler yapılması gerekliliğini belirten 3 kişidir. Buradan kazanım ve göstergelerin yenilenmesinin, gelişen ve değişen dünyaya ayak uydurmak için eklenenlerin çoğunluk tarafından olumlu karşılandığını söyleye biliriz.

4.3. 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na Yönelik Aylık Plana İlişkin Bulgu ve Yorum

Öğretmenlerin program ile ilgili aylık plana ilişkin bulgular Tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 4. OÖEP' de yer alan aylık plana ait tema, kategori ve kodları

TEMA	KATEGORİ	KOD

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

	Fazla değişiklik yok	K1, K10, K13, K17, K18, K20
	Sadeleştirilmiş	K16
AYLIK PLAN	Ayrıntılı olmuş	K2, K3, K5, K8, K14, K21
	Aylık plana gerek yok	K4
	Değişikli olumlu bulmuş	K6, K7, K9, K11, K12, K15, K19

Aylık plan hazırlanmasını ve değerlendirmesini ayrıntılı bulanlar 6 kişi, değişiklikleri olumlu bulan 7 kişidir. K 20 aylık plan değerlendirmesi ile ilgili görüşlerinin '*Aylık planlar eski programdaki aylık plana çok benzer. Birkaç nokta değişmiş. Hazırlanma kolaylığı bakımında eski programla pek farkı yok'* Şeklinde belirtmiştir. Bir değişiklik olmadığını söyleyen 6 kişidir. Eskisine oranla sadeleştirilmiş bulan 1, aylık plan hazırlanmasına gerek olmadığını belirten 1 kişidir. Bulgulara göre aylık plandaki değişikliği olumlu bulan ama aynı zamanda ayrıntılı ve değişiklik olmadığını söyleyen kişi sayısı birbirine yakın çıkmıştır.

4.4. 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na Yönelik Günlük Plana İlişkin Bulgu ve Yorum

Öğretmenlerin program ile ilgili günlük plana ilişkin bulgular Tablo 5'de yer almaktadır.

Tablo 5. OÖEP'de yer alan günlük plana ait tema, kategori ve kodlar

TEMA	KATEGORİ	KOD
	Çok ayrıntılı	K5, K6, K13, K14, K16, K20
GÜNLÜK PLAN	Değişiklik olumlu bulunmuş	K1, K8 , K9, K11, K12, K15, K18, K19, K21
	Uygulanması zor	K2, K3, K7, K17
	Eski format daha uygundu	K4, K10

Günlük planda yapılan değişiklikleri olumlu bulan 9 kişidir. K15 '*Kazanım ve göstergeler daha kapsamlı ve açık olduğu için günlük planı oluşturmak daha kolay.'* Şeklinde görüşünü belirtmiştir. Çok ayrıntılı bulan 6, uygulanmasını zor bulan 4, eski plan formatını uygun bulan 2 kişidir. Bulgulara göre değişikliği çoğunluk olumlu bulmuş olduğu söylenebilir.

4.5. 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na Yönelik Etkinliklere İlişkin Bulgu ve Yorum

Öğretmenlerin program ile ilgili etkinliklere ilişkin bulgular Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. OÖEP'de yer alan etkinliklere ait tema, kategori ve kodlar

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

TEMA	KATEGORİ	KOD
	Aynı etkinlikler var	K7, K17, K18
ETKİNLİKLER	Farklı etkinlikler eklenmiş/olumlu buldum	K1, K2, K3, K4, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K16, K20, K21
	Uygulanması zor	K5, K14, K15
	Uygulanması kolay	K19

Etkinliklerde yapılan değişiklikleri olumu bulan 14 kişidir. K12' *Etkinlikler bizim için önemli. Oyun temelli, kapsayıcı, esnek olması her çocuğa ulaşmamızı kolaylaştırır.'* Şeklinde görüşünü belirtmiştir. Uygulanmasını zor bulan 3 kişi, uygulanmasını kolay bulan 1 kişi, aynı etkinlikler var ve bir değişiklik olmadığını söyleyen 3 kişi vardır. Bulgulardan yapılan değişiklikleri ve eklenilen etkinlikleri çoğunluğun olumlu bulduğunu söyleyebiliriz.

4.6. 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na Yönelik Aile ve Toplum Katılımına İlişkin Bulgu ve Yorum

Öğretmenlerin program ile ilgili aile ve toplum katılımına ilişkin bulgular Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. OÖEP'de yer alan aile ve toplum katılımına ait tema kategori ve kodlar

TEMA	KATEGORİ	KODLAR
	Eski program ile aynı	3, 9
AİLE VE TOPLUM KATILIMI / İŞBİRLİĞİ	Faydalı bulmadım	11,14
	Uygulanması zor	13,18
	Fayda sağlayacak	K1, K2, K4, K5, K6, K7, K8, K10, K12, K15, K16, K17, K19, K20, K21

Aile ve toplum katılımı etkinliklerinin faydalı olacağını düşünen 15 kişidir. K7 *'Çocukların öğrenme süreçlerinde aile ve toplum katılımı yaşamsal olarak katkı sağlayacaktır.'* Şeklinde görüşlerini belirtmiştir. Uygulanmasının zor olduğunu 2, faydalı bulmayan 2, eski program ile aynı bulan 2 kişidir. Bulgulara göre çoğunluğun aile ve toplum katılımının çocuklara fayda sağlayacağını söyleyebiliriz.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

4.7. 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na Yönelik Uygulamaya Ait Sorunlara İlişkin Bulgu ve Yorum

Öğretmenlerin program ile ilgili uygulamaya ilişkin bulgular Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8. OÖEP'nin uygulamaya ilişkin sorunlara ait tema, kategori ve kodlar

TEMA	KATEGORİ	KOD
UYGULAMAYA AİT SORUNLAR	Öğretmen görüşleri alınmadan hazırlanmış	K1, K12
	Evrak yükü artmış	K2, K3, K4, K5, K8, K9, K11, K15, K21
	Çevresel farklılıktan uygulanması zor	K6, K18
	Eğitim almadan uygulamak zor	K19
	Dönem ortasında değişmesi uygulamada zorluk yarattı	K7, K10, K20, K17
	Çocuğa uygun olmayan kısımlar var	K13, K14

Programın uygulanmasına ilişkin yaşanılan sorunlara ait bulgularda 9 kişinin evrak yükünün arttığına dair görüş bildirmiştir. K5 '*Ayrıntılar bizi yoruyor ve yetişmekte de zorlanıyoruz. Çocuklara ayırmamız gereken zamanı evrak işlerine (ayrıntılı plan yerine daha yalın planlar yapsak, gözlem formlarını azaltmak vb.) ayırmayan lütfen.*' Şeklinde ifade etmiştir. Programın uygulanmasının çevresel farklılıktan dolayı zor olacağını 2, değişen programlar ilgili hiçbir eğitim almadan uygulanmasının zor olduğunu 1, dönem ortasında değişiklik yapılmasının uygulamada zorluk yarattığını 4, çocuğa görelik ilkesine göre ters düştüğünü 2 kişi ifade etmiştir. Bulgulara göre çoğunluğun evrak yükünün arttığını söyleyebiliriz.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

5. SONUÇLAR

Okul öncesi öğretmenlerinin 2024 Şubat ayında güncellenen okul öncesi eğitim programı hakkında görüşlerinin incelenmesini amaçlayan çalışmada, Okul Öncesi Eğitim Programında yer alan kavramlar, kazanım ve göstergeler, günlük plan, programda yer alan

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

etkinlikler, aylık planlar, aile ve toplum katılımı ile işbirliği ve genel olarak programın uygulanmasına ilişkin yaşanılan sorunlara dair görüşlerinin değerlendirilmesi sağlanmıştır. Sonuçlar alt amaçlara uygun olarak sunulmuştur.

1. 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na yönelik kavramlara ilişkin genel olarak, öğretmenler programının kazanım ve göstergeleri geniş ve ayrıntılı bulunmakla birlikte, bazı alanlarda uygulanabilirliğin zor olduğu ve çocukların gelişim seviyesine tam olarak uygun olmadığı görüşü hakimdir. Programın daha sadeleştirilmesi, sınıf donanımlarının iyileştirilmesi, sınıf ortamında uygulanabilecek şekilde uyarlanması ve öğretmenlere gerekli desteklerin sağlanması, programın etkin bir şekilde uygulanabilmesi için önemli adımlar olarak görülmektedir. Ayrıca, sosyal ve değerler eğitiminin kazanımlara dahil edilmesi olumlu bir gelişme sonucuna ulaşılmıştır.

2. 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na yönelik Kazanım ve Göstergelere ilişkin genel olarak, okul öncesi eğitim programında kavramların daha kapsamlı ve detaylı hale getirilmesi olumlu bir adım olarak görülmekle birlikte, bazı kavramların çocukların gelişim seviyesine uygun olmadığı ve programın fazla yoğun olduğu eleştirileri bulunmaktadır. Değerler eğitiminin programda yer alması ve teknolojik kavramlara daha fazla yer verilmesi olumlu karşılanmaktadır. Ancak, kavramların uygulanabilirliği konusunda çevresel faktörlerden dolayı bazı endişeler bulunmaktadır ve kavramların üzerinde daha fazla durulması, esnekliğin sağlanması ve çocukların ilgisini çekebilecek şekilde düzenlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Öğretmenlerin kavram ekleyebilmesi ve gerekli kaynakların sağlanması, programın etkinliği açısından önemli görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

3. 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na yönelik aylık plana ilişkin Genel olarak, okul öncesi eğitim programının aylık planlarının çocukların gelişim alanlarını dikkate alarak hazırlandığı ve öğretmenlerin süreç yönetimini kolaylaştırdığı görülmektedir. Ancak, planların fazla detaylı olması ve yoğun bir değerlendirme süreci içermesi, öğretmenlerin iş yükünü artırmakta ve gereksiz ayrıntılar içermesi eleştirilmektedir. Öğretmenlerin desteklenmesi, planların sadeleştirilmesi ve MEB tarafından hazırlanıp tüm öğretmenlerle paylaşılması gerektiği vurgulanmaktadır. Planların genel olarak iyi olduğu, ancak bazı eklemeler ve düzenlemelerin yapılabileceği sonuçlarına ulaşılmıştır.

4. 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na yönelik günlük plana ilişkin genel olarak, okul öncesi eğitim programının günlük planlarının formatı ve kapsamı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı katılımcılar planların çok ayrıntılı ve yorucu olduğunu, sadeleştirilmesi gerektiğini belirtirken, bazıları ise planların detaylandırılmasının ve açık alan etkinliklerine yer verilmesinin olumlu olduğunu düşünmektedir. Soyut kavramların fazla olması eleştirilmekte ve kazanım ve göstergelerin çocukların gelişim düzeyine uygun hale getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Günlük planların esnekliği ve öğretmenlerin somut ürünler ortaya koyabilmesi önemli bulunurken, değerlendirme sürecinin öğretmenlerin iş yükünü artırdığı ifade edilmektedir. Günlük planların sadeleştirilmesi, gereksiz ayrıntılardan arındırılması ve öğretmenlerin desteklenmesi gerektiği belirtilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

5. 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na Yönelik etkinliklere ilişkin genel olarak, okul öncesi eğitim programında yer alan etkinliklerin oyun temelli, kapsayıcı ve esnek olması, çocukların gelişimine katkı sağlaması açısından olumlu değerlendirilmiştir. Okuma yazmaya hazırlık ve matematik gibi temel becerilere yönelik yenilikler olumlu karşılanırken, etkinliklerin yoğun ve detaylı olması bazı öğretmenler tarafından yorucu bulunmuştur. Aile ve toplum katılımı etkinlikleri, geziler ve ziyaretler olumlu karşılanmış, etkinliklerin materyallerle zenginleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Gösterişli etkinliklerden uzaklaşılarak daha gerçekçi ve sade etkinliklere yer verilmesi, öğretmenlerin işini kolaylaştırıcı bir adım olarak görülmüştür. Etkinliklerin çocuk merkezci eğitim anlayışıyla tasarlanması, çocukların gelişim düzeyine uygun olması ve bilgisayar teknolojileri ile ilgili etkinliklerin yoğunlaştırılması önemli ve faydalı bulunmuştur. Ancak, gezi planlarının ve diğer ayrıntılı etkinliklerin öğretmenler için zorluk yaratabileceği sonucuna varılmıştır.

6. 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na Yönelik aile toplum katılımı ile işbirliğine ilişkin genel olarak, okul öncesi eğitim programında aile ve toplum katılımının artırılması, eğitim sürecinin kalitesini yükseltmekte ve çocukların gelişimine olumlu katkılar sağlamaktadır. Aile ve toplum katılımının genişletilmesi, çocukların toplumsal farkındalık kazanmalarına yardımcı olurken, ailelerin eğitime daha fazla dahil edilmesi iletişim ve işbirliğini güçlendirmektedir. Ancak, uygulamada bazı zorluklar ve endişeler bulunmaktadır. Şartları elverişli çevrelerde önemli katkılar sunacağı, ancak uygulanabilirliğin bazı bölgelerde sıkıntılı olabileceği, yabancı öğrencilerle yapılan etkinliklerde yaşanabilecek zorluklara dikkat edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

7. 2024 Okul Öncesi Eğitim Programı'na Yönelik programın uygulanmasına ilişkin yaşanılan sorunlara ilişkin genel olarak, yeni okul öncesi eğitim programının ciddi bir emek verilerek hazırlanmış olmasına rağmen, uygulama aşamasında öğretmenlerin ciddi zorluklar yaşadığı görülmektedir. Programın detaylı ve karmaşık yapısı, evrak yükü ve planlama sürecindeki zorluklar öğretmenlerin işini zorlaştırmaktadır. Teknoloji kullanımının fazla olması ve kazanımların çocukların seviyesine uygun olmaması eleştirilmiştir. Aile ve toplum katılımının önemi vurgulanırken, uygulamada karşılaşılan zorluklar belirtilmiştir. Öğretmenlerin görüşlerinin alınarak ve uygulamadaki eksikliklerin tespit edilerek programın sadeleştirilmesi, daha uygulanabilir ve öğretmenlerin iş yükünü hafifletecek bir hale getirilmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.

6. ÖNERİLER

1. Öğretmenlerin iş yükünü artıran evrak yükü ve detaylı planlamalar konusunda sadeleştirme yapılması gerekmektedir. Bu, öğretmenlerin daha verimli çalışmasına ve programın daha etkin uygulanmasına katkı sağlayacaktır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2. Programın kazanım ve göstergelerinin daha sadeleştirilmesi, gereksiz ayrıntılardan arındırılması ve çocukların gelişim seviyesine uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Bu, öğretmenlerin iş yükünü azaltarak daha etkin bir uygulama sağlayacaktır.

3. Programın dönem ortasında değişmesi uygulamada bazı zorluklar çıkarmıştır. Programın yaz tatili dönemi değişip , bütün öğretmenlerin gerekli eğitimleri aldıktan sonra uygulanması daha faydalı olabilir.

KISALTMALAR

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

OÖEP: Okul Öncesi Eğitim Programı

TC: Türkiye Cumhuriyeti

KAYNAKÇA

Düzgün, Ü. (2014). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Okul Öncesi Eğitim Programı ve 2012 Değişikliklerinin Uygulanmasına İlişkin Görüşleri (Kayseri ili örneği) (Yüksek lisans tezi). *Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.*

Gökçe, O. (2006). İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler. Ankara: Siyasal Kitabevi. Akt Çilingir, A. Erciyes İletişim Dergisi "akademia" 2017 Cilt (Volume): 5, Sayı (Number): 1, (148-160).

Göle, M. O. (2015). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Nitelikli Bir Okul Öncesi Eğitim Programında Bulunması Gereken Özelliklere İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.*

Hamarat, D. (2013). 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı ve Bu Programın Uygulanmasına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi *(Yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Işık, N. E. (2015). Öğretmenlerin MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı Hakkındaki Görüşleri Ve Programı Kullanma Durumları. (Yüksek Lisans Tezi). *Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı.*

Karagöz, M. (2013). MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programının Uygulanışına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi, Akademik Veri Yönetim Sistemi.*

Küçük, O. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ekin Basım Yayın.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

MEB Okul Öncesi Eğitim Programı, 2013.

MEB Okul Öncesi Eğitim Programı, 2024.

Öztürk, A. (2023). Okul Öncesi Öğretmenlerinin 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı Kazanımlarına İlişkin Görüşleri. (Yüksek Lisans Tezi). *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.*

Subaşı, M. & Okumuş, K. (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21*(2), 419-426.

Sönmez, B. (2023). Okul Öncesi Eğitim Programının Öğretmen Ve Yönetici Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi). *Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.*

Toplum Temelli Erken Çocukluk Hizmetleri Sunumu Kılavuzu, 2013.

Tuğrul B., Duran E. (2003). Her Çocuk Başarılı Olmak İçin Bir Şansa Sahiptir: Zekanın Çok Boyutluluğu Çoklu Zeka Kuramı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 24.

Tükel, A. (2017). 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı İle İlgili Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi *(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.*
Yaşar, S. (2019). 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı Uygulamalarına İlişkin Velilerin Görüşleri (Yüksek Lisans Tezi). *Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi.*

Yerliyurt, N. S., & Ersoy, M. (2021). Okul Öncesi Eğitim Programı İle İlgili Dergipark'ta Yayımlanan Makalelerin İncelenmesi: 2013-2020. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,* 17(37), 4104-4153. https://doi.org/10.26466/opus.866620

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, M. N. (2019). MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı'nda Yer Alan Güne Başlama ve Günü Değerlendirme Zamanı'nın Etkin Uygulanmasına İlişkin Öğretmen, Müdür Ve Akademisyen Görüşlerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

OKULLARDA KADIN YÖNETİCİLERİN ÜZERİNDEKİ CAM TAVAN ETKİSİNİN İNCELENMESİ

SALİHA ÜNAL [1], Prof. Dr., ALİ TAŞ [2]

[1]Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Yönetimi, salihaunall@gmail.com- ORCID No: 0009-0002-6195-0109

[2]Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, atas@fsm.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-3344-3911

ÖZET

Cam tavan, kadın çalışanların liderlik pozisyonlarına ulaşmasını engelleyen yaygın bir engel olarak görülmemelidir. Aslında, kadınları sırf cinsiyetlerinden dolayı dışlayan ve fark edilmeyen birçok engelin bir araya gelmesiyle oluşur. Bu engellerin kökeni, çoğunlukla kadınların yetersizliğinden ziyade toplumsal ve kurumsal sorunlara dayanmaktadır. Bu çalışma cam tavan sendromunun eğitim yönetimine olan etkilerini incelemek açısından önemlidir. Eğitim yönetimi literatürü incelendiğinde, çeşitli ülkelerde "cam tavan sendromu" konusuna yönelik çalışmalar yapılmış olmasına rağmen yeterli sayıda çalışma bulunmadığı görülmektedir. Bu çalışmanın amacı özel ve devlet okullarında görev yapan kadın yöneticilerin cam tavana ilişkin algılarını incelemektir. Araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilen verilerin analizinde içerik analiz yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2023-2024 eğitim öğretim yılında İstanbul ilinde özel ve devlet okullarında görev yapan 17 kadın yönetici oluşturmuştur. Kadın okul yöneticileriyle yapılan bu çalışma için alanyazın taraması yapıldıktan sonra iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. İlk bölümde katılımcılara ait kişisel ve demografik bilgiler yer alırken ikinci bölümde beş maddeden oluşan açık uçlu sorular yer almaktadır. Araştırmada elde edilen tüm veriler üç aşamada analiz edilmiştir. Birinci aşamada veriler kodlanmış, ikinci aşamada kodlanan verilerden temalar oluşturulmuş, üçüncü aşamada ise kod ve temalar düzenlenerek elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Araştırmada kullanılacak tüm sorular için tek tek kodlar oluşturulmuştur. Kodlar ile sorular arasındaki benzerlikler incelenerek temalar belirlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, kadın eğitim yöneticilerinin kariyerlerinde cam tavan sendromu yaşadıkları ve bu durumun yönetsel yeterliklerini etkilediği belirlenmiştir. Araştırmamızın sonuçlarına göre kadın yöneticilerin yükselmesinde cinsiyetin önemli bir faktör olduğunu, cinsiyet eşitliğine yönelik hangi politikalar veya uygulamaların artırılması ve geliştirilmesi gerektiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cam Tavan, Yönetici, Kadın Yönetici.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Yönetim literatüründe 1970'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan "cam tavan" kavramı, kadınların liderlik pozisyonlarına ulaşmasını engelleyen, örgütsel önyargılardan ve kalıplardan kaynaklanan görünmez, yapay engeller olarak tanımlanmaktadır (Wirth, 2001:1 ; Korkmaz 2016: 104). Cam tavan, bir organizasyon içerisinde bireyin daha üst seviyelere ulaşamamasından kaynaklanan bir engel değildir. Tam tersine kadınların "kadın oldukları için" daha yüksek seviyelere ulaşmalarının önündeki engellerdir (Taşkın ve Çetin 2012: 20; Derin, 2020:140). Cam tavan, kadınların ve azınlıkların iş hayatında ilerlemelerini ve liderlik pozisyonlarına ulaşmak için becerilerini geliştirmelerini engelleyen bir engeldir (İnel, Garayev, Bakay, 2014: 3-444-5; Derin, 2020: 140). Cam tavanlar, kadınların kariyer basamaklarını tırmanmasının önündeki engellerdir (yaş, ırk vb.). Bunlar resmi olarak var olmayan ancak kültürel, sosyal ve psikolojik temellere dayanan cinsiyet farklılıklarına dayalı olarak insanların liderlik pozisyonlarına ulaşmasını engelleyen engellerdir (Er ve Adıgüzel, 2015: 1664; Derin, 2020: 140).

Cam tavan, iş dünyasındaki kadınların kariyerlerinde belirli bir noktaya ulaşması ve belirsiz sebepler veya önyargılar nedeniyle liderlik pozisyonlarından uzaklaştırılması veya uzaklaştırılması anlamına gelmektedir (Tükeltürk ve Percin, 2008: 116-124; Derin, 2020: 140). Cam tavanlar kadınların ticari girişimlerinde karşılaştıkları görünmez ve dile getirilemeyen engellerdir. Kadınlar da pireler gibi kendilerini neyin sınırladığını bilmezler ve birçok konuda öğrenilmiş çaresizlik duygusuyla hareket ederler, daha yüksek liderlik düzeylerine ulaşamazlar (Korkmaz, 2014: 2-9; Derin, 2020: 140)

pire olayı, "cam tavan sendromu"nun somut bir örneğini sunar. Kadınların iş dünyasında üst kademelere ulaşırken karşılaştıkları engellerle bu deneyi ilişkilendirdiğimizde, pirelerin deneyde yaşadıkları sınırlamalarla kadınların iş dünyasındaki sınırlamaları arasında çarpıcı benzerlikler görebiliriz.

Pireler, cam fanusun tavanına defalarca çarptıktan sonra 30 santimden fazla zıplayamayacaklarını öğrenirler. Bu sınırlayıcı deneyim, onları daha yüksek zıplama potansiyeline sahip olmalarına rağmen, yalnızca 30 santim zıplamaya programlar. Cam engeli kaldırıldığında bile, pireler öğrendikleri bu sınırlayıcı davranış kalıbını aşamazlar ve yine aynı yükseklikte zıplamaya devam ederler.

Kadınların iş dünyasında yaşadığı cam tavan sendromu da benzer bir şekilde işler. Kadınlar, kariyerlerinde belirli bir noktaya geldiklerinde çeşitli engellerle karşılaşırlar. Bu engeller bazen açıkça görünür, bazen de daha örtük bir şekilde varlık gösterir. Kadınlar, bu görünmez engellerle (cinsiyet ayrımcılığı, önyargılar, fırsat eşitsizlikleri gibi) defalarca karşılaştıklarında, tıpkı pireler gibi, bu engellerin ötesine geçemeyeceklerini düşünmeye başlarlar. Bu durum, onların potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştirememelerine neden olur.

Eğer mantıklı ve stratejik adımlar atılmazsa, bu öğrenilmiş çaresizlik hali devam eder. Tıpkı pirelerin, cam tavan kaldırıldığında bile 30 santimden fazla zıplayamaması gibi, kadınlar da karşılarındaki engellerin kaldırıldığını fark etmeyebilir ve potansiyellerini gerçekleştirme

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

cesaretini bulamayabilirler. Bu nedenle, cam tavan sendromunun üstesinden gelmek için bireylerin ve kurumların bilinçli çaba göstermesi gerekmektedir. Eğitim, farkındalık yaratma ve destekleyici politikalar bu sürecin önemli parçalarıdır. Bu sayede, kadınlar kendi potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştirebilir ve iş dünyasında hak ettikleri yerlere gelebilirler (Sekman, 2013; Korkmaz, 2016: 104).

Pireler isterlerse kaçma yeteneğine sahiptirler ancak bunu yapamazlar. Çünkü engel artık onların kafasındadır. Onları sınırlayan dış bariyer (cam) kalkmıştır ancak zihinlerindeki iç bariyer yani 30 santimetreden fazla sıçrayamayacakları inancı hala mevcuttur. Bu deney organizmaların başaramadıklarını nasıl öğrendiklerini gösteriyor. Pirelerde meydana gelen bu olay "cam tavan sendromu" örneğidir.

Cam tavan, kadın çalışanların liderlik pozisyonlarına ulaşmasını engelleyen yaygın bir engel değildir. Tam tersine kadınları sırf kadın oldukları için dışlayan, fark edilmeyen engeller dizisidir. Kadınların karşılaştığı bu engellerin nedenleri çoğunlukla kadınların beceriksizliğinden ziyade toplumsal ve örgütsel sorunlardır (Broughton ve Miller, 2009; Orhan, & Özden, 2024: 2).

Türkiye çalışma hayatının pek çok alanında büyük bir sorun olan cam tavan sendromunun en yoğun hissedildiği alanlardan biri de eğitim sektörüdür. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2023) verilerine göre eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin %60'ını kadın öğretmenler oluşturmaktadır. İstihdam oranındaki bu kadın çoğunluğa rağmen yönetim kademelerinde ise erkek egemenliği gözlemlenmektedir.

1.1 Problem Durumu

Araştırmanın problem cümlesi şu şekilde belirlenmiştir:

Bu çalışmada özel ve devlet okullarında görev yapan kadın yöneticilerin "Cam tavan sendromu" etkisi araştırılacaktır. Bu çalışmanın problemini "Özel ve devlet okullarında görev yapan kadın yöneticilerin cam tavana ilişkin algıları nasıldır?" sorusu oluşturmaktadır.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı özel ve devlet okullarında görev yapan kadın yöneticilerin cam tavana ilişkin algılarını incelemektir. Bu amaçla araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1.2.1 Alt Amaç

1. Özel ve devlet okullarında görev yapan kadın yöneticilerin cam tavan sendromuna yönelik algıları ne düzeydedir?
2. Kadın yöneticilerin cam tavan konusundaki algıları,

a) Yaş,

b) Medeni durum,

c) Unvan,

d) Kıdem,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

e) Eğitim seviyesi,

f) Devlet veya özel kurumda çalışmalarına göre değişkenlik göstermekte midir?

1.3 Araştırmanın Önemi

Eğitim yönetimi literatürü incelendiğinde, çeşitli ülkelerde "cam tavan sendromu" konusuna yönelik çalışmalar yapılmış olmasına rağmen yeterli sayıda çalışma bulunmadığı görülmektedir.

Bu çalışma, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de eğitim ortamlarındaki kadın öğretmenlerin okul liderliği seviyelerine beklenen düzeyde katılamamalarını etkilediğine inanılan kariyer engellerini tespit etmiştir. Kadınlar en çok istihdam edilen grup olup, eğitim yönetiminde cam tavan sendromuna maruz kalmaktadır. Ne yazık ki, işgücündeki kadınların sayısındaki artış oranı, üst düzey pozisyonlardaki kadınların artış oranıyla aynı hızda değildir.

Bu çalışma cam tavan sendromunun eğitim yönetimine olan etkilerini incelemek açısından önemlidir.

1.4 Varsayımlar

Bu çalışmada ankete katılan kadın okul yöneticilerinin dürüst ve samimi bir şekilde deneyimlerini ve düşüncelerini aktardıkları varsayımından hareket edilmiştir.

1.5 Sınırlılıklar

Bu araştırmanın şu sınırlılıklara sahip olması beklenmektedir:

1. Araştırma, İstanbul ilinde özel ve devlet okullarında görev yapan kadın yöneticilerle sınırlıdır.
2. Araştırma, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında çalışan kadın okul yöneticileriyle sınırlıdır.

1.6 Tanımlar

Cam Tavan Sendromu: Genellikle kadınların iş dünyasında başarılarına ve yeteneklerine rağmen üst düzey yönetim pozisyonlarına yükselmekte karşılaştığı, belirgin olmayan ancak engelleyici etkileri olan ve aşılması güç olan faktörler olarak tanımlanan engeller (Aytaç, 1997).

Yönetici: Yönetme gücünü elinde bulunduran kişi, yöneten kişi; idareci, menajer (Türk Dil Kurumu, 2024). Belirli hedeflere ulaşmak için bir araya gelen bireylerin düzenli iş birliği yaparak çalışmalarını ve verimliliklerini sağlayan kişi, aynı zamanda süreci yöneten kişidir (Erdoğan, 2014).

Kadın Yönetici: Yöneticilik genellikle erkeklerin işi olarak algılanır, ancak bu kavram cinsiyetten bağımsızdır. Başarılı kadın yöneticiler genellikle 'erkek gibi kadın' olarak nitelendirilir, ancak bu yaklaşım doğru değildir. Yönetim ve yönetici tartışmalarını cinsiyet temelli değil, yöneticiyi etkileyen faktörlere odaklanarak ele almak daha uygun olacaktır. Her

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yönetici, çevresinden aldığı değerlerle hareket eder ve bu değerler, toplumsal, ailevi, siyasi ve kişisel faktörlerden etkilenir (Uçar, 2006).

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1 Cam Tavan Kavramı

Cam tavan, örgütteki her türlü baskıyı ve kadın çalışanlara yönelik kısıtlamaları temsil eder (Orhan ve Altay, 2018; Bahat 2021). Kadınların başarıları ve liyakatlerini göz ardı ederek ilerlemelerini engelleyen, kadınlar ile üst yönetim arasındaki belirgin engeldir ve kolayca aşılamaz (Aytaç vd., 2002; Bahat 2021). Cam tavan, kadınların iş hayatında karşılaştıkları, hesaba katmadıkları ve ummadıkları zamanlarda karşılaştıkları zorlu engellerdir (Karakuş, 2014 ; Bahat 2021).

Bu kuramda, kadın çalışanların yüksek bir statüye ulaşma korkusu değil, cinsiyetlerinden dolayı ilerlemelerinin engellendiği vurgulanmaktadır. Yapılan araştırmalar, bu duyguyu genellikle kadınlar ve yaşlılar gibi grupların yaşadığını göstermektedir (Şimşek, Çelik ve Akatay, 2007; Güney 2022). Dünya genelinde, kadınların neredeyse erkeklerle eşit oranda bulunmasına rağmen, yönetici statüsünde kadınların erkek meslektaşlarıyla aynı düzeyde temsil edilmediği gözlemlenmektedir (Uzun, 2004; Güney 2022).

Snavely'e (1993) göre, iş hayatında erkeklerin baskın olması, temel sorunların kaynağı olarak kabul edilir. Bu baskınlık beş ana nedenden kaynaklanmaktadır:

- Kadınların geçmişten gelen belirsiz konumları
- Kadınların erkek meslektaşlarıyla iletişimde zorluk çekmeleri
- İletişim kurabildikleri üst düzey yöneticilerin, organizasyonun tamamını yönetme fırsatı vermemesi
- Mevcut kariyer ve iş tanımlarının erkek ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesi.
- Erkeklerin kadınlarla çalışmaktan hoşnut olmaması

Yukarıdaki unsurların yanı sıra, kadınların üst düzey pozisyonlara yükselmek istemeleri durumunda karşılaştıkları temel sorunlar ve engeller arasında, rol modelleri ve mentorluk desteği eksikliği, yönetim tecrübesi eksikliği, esnek çalışma saatlerinin bulunmaması, kadınların iletişim ağlarından uzak tutulması, kadınların başarılarının görmezden gelinmesi ve cinsel taciz gibi unsurlar da bulunmaktadır (Wirth, 2004; Güney 2022).

Okul yöneticiliği, insanlar arasında stresin yaşandığı ve tükenmişliğin değerlendirilmesinin önemli olduğu mesleklerden biridir. Okul yöneticileri, okulun amaçlarına uygun olarak yönetilmesinden, değerlendirilmesinden ve geliştirilmesinden sorumludur. Bu görevlerini yerine getirirken, yoğun iletişim kurarlar ve bu durum bazen tükenmişlik yaşamalarına neden olabilir. Ancak sağlıklı bir yönetici olmadan sağlıklı bir okulu görmek zordur. Tükenmişlik hem bireyi olumsuz etkiler hem de çalıştığı örgütü olumsuz yönde etkileyebilir. Dolayısıyla,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

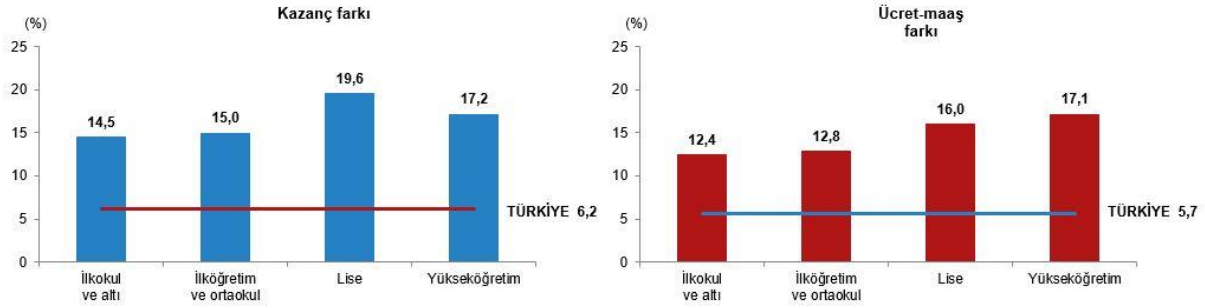
okulların belirlenen hedeflere ulaşabilmesi ve eğitim hizmetinin topluma en üst düzeyde sunulabilmesi için sağlıklı okul yöneticileri çok önemlidir (Babaoğlan,Altun ve Çakan, 2010).

2.1.1 Kadının Çalışma Yaşamındaki Yeri

Türkiye'nin son 30 yılına baktığımızda, kadınların etkisinin temelde olduğu dikkat çekici değişimler göze çarpmaktadır. Eğitimden finansa, medyadan iletişime birçok sektörde çalışan ve yönetici olan kadınların etkisi belirgindir (Türk, 2005; Öçalır 2017). Katılımı cesaretlendiren, güç ve bilgiyi paylaşan, işi heyecanlı ve keyifli hale getiren kadın yöneticiler, 2000'li yılların yeni yönetim anlayışını belirlemektedirler. Özellikle bilişim, finans, insan kaynakları, reklamcılık, halkla ilişkiler ve müşteri hizmetleri gibi geleceği parlak alanlarda kadınlar yoğun bir şekilde çalışmaktadır. Zirveye giden en kestirme yollar bu alanlardan geçmektedir. Kadınlar, önlerine çıkabilecek her türlü engeli aşarak donanımlarını ve güçlerini artırarak kendilerini hazırlamaktadırlar (Barutçuoğlu, 2002; Öçalır 2017). Türkiye'nin sürdürülebilir büyüme ve kalkınma hedefleri doğrultusunda kaynaklarını etkin bir şekilde kullanması gerekmektedir. Türkiye'de nüfusun neredeyse yarısının kadın olması, kadın kaynaklarının iş gücü olarak etkin bir şekilde kullanılmasını önemli hale getirmektedir (Şimşek, 2008; Öçalır 2017).

Geçmişten günümüze, her yaş ve toplum kesiminde, kadınlar ve erkekler bir arada çalışmışlardır. Ancak, kadınların katkıları genellikle eşit değerlendirilmemiş ve kadınlar genellikle ikinci plana atılmıştır. Daha düşük statülü işlerde çalışmaları daha yaygın kabul görmüş olsa da, yöneticilik gibi yüksek güç, prestij ve statü sağlayan mesleklerde kadınların işe girişi ve yükselmesi oldukça zor olmuştur (Çelikten, 2004:92). 21.yüzyılda kadınların iş hayatına katılımı ve ücretlendirilmesi, üst düzey pozisyonlara geçişi hala istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

Eğitim durumuna göre cinsiyetler arası ücret veya kazanç farkı, 2022

Kaynak: TÜİK, Kazanç Yapısı İstatistikleri, 2022

TÜİK'in 2022 Kazanç Yapısı İstatistiklerine göre, yıllık ortalama brüt ücret-maaş açısından en yüksek fark %17,1 ile yükseköğretim mezunlarında, en düşük fark %12,4 ile ilkokul ve altı mezunlarda görülmektedir. Yıllık ortalama brüt kazanç açısından ise en yüksek fark %19,6 ile lise mezunlarında, en düşük fark %14,5 ile ilkokul ve altı mezunlarda görülmektedir.

Kadınlar, erkeklerle aynı işi yapmalarına, aynı becerilere, aynı verimliliğe ve deneyime sahip olmalarına rağmen eğitim ve istihdamın çeşitli kademelerinde kadınlar aleyhine çifte standart

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

mevcuttur. Yönetim pozisyonlarında erkekler ilerlemeye devam ederken, kadınlar hala iş hayatında ve liderlik pozisyonlarına geçişte bazı dezavantajlarla karşılaşmaktadır.

2.1.2 Eğitim Yönetimi ve Kadın Yöneticiler

Eğitim, toplumsal değişim ve gelişmeye katkı sağlayan bir öneme sahiptir (Taymaz, 2003; Bahat 2021). Okullar, toplumsal değişimin itici gücü olarak kabul edilir, çünkü eğitim ortamını yansıtırlar (Durmuşçelebi, 2015; Bahat 2021). Bu nedenle, eğitim kurumlarında çalışan personelin, özellikle de yöneticilerin nitelikli olması ve sürekli olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Yöneticilerin seçimi ve yetiştirilmesi, eğitim kurumlarının başarısı için önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, eğitim kurumlarına giren bireylerin beklenen niteliklere sahip olmaları, insan kaynağının etkili bir şekilde yönetilmesine bağlıdır (Köse vd., 2018; Bahat 2021).

Yönetim, eğitim alanında da hedeflere ulaşmak için hayati bir rol oynamaktadır. (Özdemir 2018: 173-192; Orhan ve Özden, 2024), eğitim yöneticiliğinin öğretmenlikten ayrı bir meslek olarak görülmemesi ve mevcut yasal düzenlemeler nedeniyle henüz tam olarak tanımlanmamış olmasına dikkat çekmektedir. Eğitim ve okul yöneticiliği, birçok yasal metinde bir unvan değil, bir görev alanı olarak tanımlanmaktadır. Okul, toplumun bir aynasıdır ve eşitlik, demokrasi, adalet gibi değerlerin ailelerden sonra en çok okulda görülüp öğrenildiği yerdir. Dolayısıyla, eğitim yöneticileri ve eğitimciler, genç nesiller için rol model konumundadır.

Eğitim yöneticilerinin çoğunluğu hala erkeklerden oluşmaktadır. Kadın okul yöneticilerinin sayısı ise, kadınların cinsiyetlerinden kaynaklanan ek sorumluluklar ve okul toplumunun kendi aralarındaki önyargılarının etkisiyle oldukça düşüktür. Üstelik, kadınların üst yönetim kademelerine yönelik yaşadığı sorunlar, okul yöneticiliğinde de sıkça karşılaşılmaktadır. Öğretmenlerin çoğunluğu kadın olsa da, kadın okul yöneticilerinin oranı sadece %9,7'dir (Tok ve Yalçın, 2017; Bahat 2021). Benzer şekilde, birçok ülkede öğretmenlerin çoğunluğu kadın olmasına rağmen, okul yöneticisi olarak atanmış kadınların oranı oldukça düşüktür (Yücedağ ve Günbayı, 2016; Bahat 2021). Kadınların eğitim alanına katılımı, genellikle onları erkek geleneklerine uydurmaları gerektiği koşullarda gerçekleşmektedir. Ancak, kadınların eğitime daha fazla katılımı için yeterli eşitlik sağlanamamaktadır. Bu nedenle, kadınların her düzeyde eğitime katılımlarını artırmak için politika ve uygulamalarda önemli değişiklikler yapılması gerekmektedir (Bakioğlu, Özcan ve Hacıfazlıoğlu, 2002; Bahat 2021).

Üst yönetim kademelerinde ilerleme ve engelleri aşma konusunda, kadın yöneticilerin iletişim, hırs, çalışkanlık, sabır, istikrar ve kendine güven gibi özellikleri belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Kadınların yönetici kariyerlerinde ilerlemeleri için, sadece bireysel değişiklikler değil, aynı zamanda örgütlerin de değişmesi gerekmektedir. Kurumların, ilerleme ve performans değerlendirmelerinde eşitlikçi bir yaklaşım benimsemeleri, cam tavan engelinin kaldırılması için şu önerilerin uygulanması gerekmektedir (Sabuncuoğlu, 2009; Bahat 2021):

- Esnek iş düzenlemeleri yapmak,
- Çalışanlara kariyer gelişimlerini ayarlama imkânı tanımak,
- Kadınların girişimcilik yeteneklerini ve ilgilerini kariyer başlangıcında desteklemek,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

- Kadın çalışanları ödüllendirmek,
- Verimliliğe katkı sağlayan kadınların yetkinliklerini takdir etmek ve desteklemek gerekmektedir.

2.2 Cam Tavan Kavramı ile İlgili Yapılan Araştırmalar

2.2.1 Türkiye'de Cam Tavan Sendromu İle İlgili Araştırmalar

Başak'ın (2009; Güney 2022) çalışmasında, kadınların eğitim olanaklarından daha fazla yararlandığı ve iş alanlarına daha fazla katıldığı, ancak toplumda hala cinsiyet ayrımcılığının devam ettiği vurgulanmıştır. Araştırma, genellikle kadınların mesleki olarak alt tabakalarda yer aldığına işaret etmektedir. Cam tavan çalışmaları genellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğine odaklanmıştır. Araştırma sonuçları, kadın yöneticilere yönelik bazı önyargıların hala var olduğunu göstermektedir. Önyargılar arasında, kadınların kariyerlerine yeterince bağlı olmamaları, çalışma isteklerinin az olması, yeterince dayanıklı ve kararlı olmamaları, karar verme konusunda zorluk çekmeleri ve duygusal olmaları, mesai saatleri dışında çalışmak istememeleri gibi algılar bulunmaktadır.

Ata'nın (2011; Güney 2022) çalışması, ilköğretim okullarında kadın yöneticilerin cam tavan fenomenine ve kadınların kariyer ilerlemesiyle ilgili algılarını araştırmayı amaçlamıştır. Araştırma, rastgele seçilen 60 okuldan ve bu okullarda görev yapan 120 kadın yöneticiden oluşan bir örnekleme dayanmaktadır. Veriler, 5'li likert ölçeği kullanılarak toplanmış ve analiz edilmiştir. Bulgular, ilköğretim okullarında yöneticilik yapan kadınların cam tavana ilişkin algılarının, kadınların kariyer beklentilerini ve girişimlerini olumsuz etkileyebilecek bir seviyede olduğunu göstermektedir.

Yılmaz'ın (2013; Bahat 2021) çalışması, İl Milli Eğitim Müdürlüklerinde görev yapan yöneticilerin cam tavan sendromuna ilişkin algılarını ve deneyimlerini belirlemeyi hedeflemiştir. 132 eğitim yöneticisiyle gerçekleştirilen araştırma, kadınların cam tavan sendromunu daha fazla yaşadığını göstermektedir. Eğitim yöneticilerinin cam tavana ilişkin algılarının orta seviyede olduğu ve bu nedenle orta düzeyde cam tavan engeli yaşadıkları sonucuna varılmıştır.

Atan'ın (2011; Bahat 2021) İstanbul'un Anadolu yakasındaki ilköğretim okullarında görev yapan 120 kadın okul yöneticisinin cam tavana ilişkin algılarını incelediği çalışma, kadınların okul yönetiminde yükselme düzeylerine dair algılarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bulgular, kadın yöneticilerin cam tavana ilişkin algılarının farklılık gösterdiğini ve bu algının kariyer beklentilerini olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Sonuçlar, kadın yöneticilerin kariyer gelişiminde bu algının engel teşkil ettiğini ve erkek meslektaşlarına karşı dezavantajlı olduklarını öne sürmektedir.

Mert'in (2019; Güney 2022) araştırması, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet ve özel okullarda çalışan kadın öğretmenlerin yönetici olmalarını engelleyen cam tavan sendromuna ilişkin algılarını incelemeyi hedeflemiştir. Çalışma, 41 kadın öğretmenin katılımıyla gerçekleştirilmiş olup, araştırma sonuçlarına göre farklı faktörlere bağlı olarak sonuçlar değişiklik göstermektedir. Özellikle, kadın müdürle çalışan kadın öğretmenlerin, erkek müdürle çalışan kadınlara göre daha iyimser olduğu, yeni başlayan öğretmenlerin yönetici olma

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

konusunda daha istekli olduğu ve özel okulda çalışan öğretmenlerin, devlet okulundakilere göre yönetici olma motivasyonlarının daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Orbay (2018; Güney 2022) çalışmasında, ortaokullarda görev yapan yöneticilerin cam tavan sendromuna dair algılarını ve bu algıların farklı demografik özelliklere göre nasıl değiştiğini araştırmayı hedeflemiştir. Araştırma, İstanbul'un Avrupa yakasındaki dört ilçe ve 74 ortaokul ile imam hatip ortaokulundan rastgele seçilen müdür ve müdür yardımcılarını içeren bir örnekleme dayanmaktadır. Ölçme aracı olarak Likert tipi kullanılmış ve elde edilen veriler 38 soruluk bir ölçek aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonuçları, kadınların cam tavan sendromunu daha belirgin bir şekilde deneyimlediğini göstermektedir.

Karaca (2007; Ersoy 2019), kadın yöneticilerin alt düzey pozisyonlarda artış gösterirken üst düzey pozisyonlarda benzer bir artışın olmamasının cam tavan algılarıyla ilişkisini incelemiştir. Araştırması, kurumların kültürü ve politikalarının kadınların erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmalarını engellediğini göstermiştir. Ancak, bazı kurumlarda kadınların kendilerini geliştirerek kabul gördüğü ve eşit muamele gördüğü belirlenmiştir. Erkek yöneticilerin görüşlerine göre, iş yaşamının kadınlar için uygun olmadığına dair düşünceler hala varlığını sürdürmektedir, ancak ev işlerinde eşit sorumluluk alınması gerektiği konusunda bir fikir birliği vardır. Ayrıca, erkeklerin mesleki ayrımcılık olduğuna inandıkları, ancak bunun yatay düzeyde olduğunu düşündükleri ve dikey düzeyde net bir sonuca varamadıkları belirtilmiştir.

2.2.2 Yurtdışında Cam Tavan İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Goodman'ın (2002; Bahat 2021) çalışması, Amerika'daki üniversitelerde kadınların yönetim kademelerindeki durumunu incelemiştir. Araştırmanın sonuçları, Amerika'daki eğitim sisteminde cinsiyet önyargısının sistematik olduğunu ve kadınların üniversitelerde de devlet okullarındaki gibi üst düzey pozisyonlara erişmediklerini göstermektedir.

Catalyst'in (2007; Bahat 2021) araştırmasına göre, kadınların kariyer ilerlemesinde kalıplaşmış önyargılar önemli engeller oluşturmaktadır. Bu önyargılar arasında kadınların yetersiz hırslı ve çalışkan olduğu, liderlik niteliklerinin eksik olduğu, doğru karar alma ve problem çözme yeteneklerinin zayıf olduğu gibi algılar bulunmaktadır. Araştırma, kadınların kendilerini kanıtlamak için erkeklerden daha fazla çalışmak zorunda kaldığını ve mentor eksikliğinin üst düzey yönetici olmalarını engellediği sonucuna ulaşmıştır.

Horner (2004; Terzi 2022), yükseköğretimde orta yönetim rollerinde başarılı kadın akademisyenlerin deneyimlerini inceleyerek cam tavan olgusunu araştırmıştır. Çalışması, anne olan akademisyenlerin genellikle daha az risk aldığını ve iş-aile yaşamı dengelemekte zorluk çektiklerini belirtmiştir. Ayrıca, çocuk sahibi başarılı akademisyenlerin kariyer odaklı fedakârlık yapmak zorunda kaldıkları ve destek grupları ile mentorluk programlarının eksikliğine dikkat çekilmiştir. Sonuç olarak, başarılı kadın akademisyenlerin özgüvenlerinin geliştirilmesi ve risk alma yeteneğinin öneminin vurgulanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Nandy, Bhaskar ve Ghosh (2014; Bahat 2021) tarafından yürütülen araştırmada, Hintli kadın çalışanlar üzerindeki kurumsal cam tavanın etkileri incelenmiştir. Araştırma, örgütlerin kadınları teşvik etmek için alması gereken yaklaşımları ve kültürel önyargıları ele almıştır.

Sonuçlar, örgütlerin cinsiyete göre insan kaynakları politikalarını düzenlediğini ve bu durumun kadınları cesaretlendirmek yerine caydırdığını göstermektedir.

Balgiu (2013; Bahat 2021) tarafından yürütülen araştırmada, uluslararası bir firmada çalışan 46 personel ve 247 öğrenci üzerinde yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, erkeklerin kadınların yönetici olmasına karşı çekimser bir tutum sergilediği, ancak kız öğrencilerin yönetici olma konusunda olumlu düşüncelere sahip oldukları ve kadın yöneticileri daha olumlu algıladıkları belirlenmiştir. Bulgular aynı zamanda kadınların cam tavan engelleri ile karşılaştığını ve bu engellerde erkeklerin etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1 Araştırmanın Modeli/Deseni

Araştırmanın modeli nitel olup, durum çalışması yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Okullarda kadın yöneticilerin üzerindeki cam tavan etkisinin incelenmesi için durum çalışması yöntemi tercih edilmiştir. Durum çalışması; belirli bir durumu veya konuyu derinlemesine inceleyen ve detaylı bir analiz sunan bir araştırma yöntemidir. Durum çalışmaları, genellikle bir olayın veya durumun anlaşılmasına odaklanır ve bu durumu anlamak için sistemli bir şekilde veri toplama, analiz etme ve yorumlama adımlarını içerir. Bu yöntem, gelecekteki araştırmalar için rehberlik sağlamak amacıyla olası nedenler ve odaklanılması gereken alanları belirleme sürecini içerir (Aytaçlı, 2012).

3.2 Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2023-2024 eğitim öğretim yılında İstanbul ilinde özel ve devlet okullarında görev yapan 17 kadın yönetici oluşturmuştur. Bu araştırmada, kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak çalışma grubu oluşturulmuştur. Kartopu veya zincir örnekleme tekniği, evreni oluşturan birimlere erişimin zor olduğu veya evren hakkında yeterli bilginin (örneğin, büyüklük ve bilgi derinliği) bulunmadığı durumlarda kullanılmaktadır (Patton, 2005; Baltacı 2018). Bu teknik, zengin veri sağlayabilecek kişi ve kritik durumlara odaklanır ve evrene bu kişi ve durumları izleyerek ulaşır (Creswell, 2013; Baltacı 2018).Katılımcılar gönüllülük esasına göre seçilmiş olup, özellikleri ve bilgileri gizli tutulmuş ve Katılımcı 1, Katılımcı 2 şeklinde kodlanmıştır.

Aşağıdaki tablo 3.1 de katılımcılar ile ilgili demografik bilgiler verilmiştir.

Tablo 3.1. Katılımcıya Ait Demografik Bilgiler

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sıra	Medeni Durum	Yaş	Eğitim Düzeyi	Görev	Hizmet Yılı	Çalışılan Kurum
Katılımcı 1	Bekar	30-40	Lisansüstü	Müdür Yardımcısı	6-10	Devlet
Katılımcı 2	Bekar	30-40	Lisansüstü	Müdür	6-10	Özel
Katılımcı 3	Evli	50+	Lisansüstü	Müdür	11-15	Devlet
Katılımcı 4	Bekar	30-40	Lisansüstü	Müdür yardımcısı	6-10	Özel
Katılımcı 5	Evli	30-40	Lisans	Müdür Yardımcısı	6-10	Devlet
Katılımcı 6	Evli	30-40	Lisans	Müdür Yardımcısı	11-15	Devlet
Katılımcı 7	Evli	30-40	Lisansüstü	Koordinatör	11-15	Özel
Katılımcı 8	Bekar	30-40	Lisansüstü	Müdür Yardımcısı	6-10	Devlet
Katılımcı 9	Evli	30-40	Lisans	Müdür	11-15	Özel
Katılımcı 10	Evli	40-50	Lisansüstü	Koordinatör	16 ve üstü	Özel
Katılımcı 11	Evli	30-40	Lisansüstü	Müdür Yardımcısı	16 ve üstü	Devlet
Katılımcı 12	Evli	30-40	Lisans	Müdür Yardımcısı	11-15	Devlet
Katılımcı 13	Evli	40-50	Lisans	Müdür Yardımcısı	16 ve üstü	Devlet
Katılımcı 14	Evli	40-50	Lisansüstü	Müdür Yardımcısı	16 ve üstü	Özel
Katılımcı 15	Evli	30-40	Lisans	Koordinatör	6-10	Özel
Katılımcı 16	Evli	30-40	Lisans	Müdür	16 ve üstü	Devlet

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Katılımcı 17	Evli	40-50	Lisans	Müdür	16 ve üstü	Devlet

Tablo 3.1 de görüldüğü gibi İstanbul ilinde devlet ve özel okullarda görev alan toplam 17 katılımcı araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışma grubunda 17 kadın yönetici bulunmaktadır. Katılımcılar 30-50 yaş grubundadır. Araştırmaya katılan bireylerden 6'sının hizmet yılı 6-10 arasında, 5 bireyin hizmet yılı 11-15 ve 6 bireyin hizmet yılı 16 ve üstü hizmet yılı arasında olduğu görülmektedir.

3.3 Veri Toplama Araçları

Kadın okul yöneticileriyle yapılacak bu çalışma için alanyazın taraması yapıldıktan sonra iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler arasında bir orta noktada yer alır. Bu türde görüşmeci, genel bir yol haritasına sahip olmasına rağmen, görüşülen kişilerin özelliklerine bağlı olarak soruları değiştirerek konunun farklı boyutlarını ortaya çıkarmaya çalışır (Coşkun, Altunışık ve Yıldırım, 2017; Dömbekci ve Erişen, 2022). Yarı yapılandırılmış görüşmeler, önceden tasarlanmış bir dizi soruyu içeren bir görüşme formuna dayanır. Görüşme sırasında, verinin detayına inmek veya eksik kalan bir konuyu tamamlamak için bu sorulara ek-sonda sorular eklenebilir (Karataş, 2017; Dömbekci ve Erişen, 2022). Bu özellik, araştırmanın amacına uygun şekilde kapsamlı bilgi elde etmeyi sağlar (Sevencan ve Çilingiroğlu, 2007; Dömbekci ve Erişen, 2022).

3.4 Veri Toplanması

Kadın yöneticilerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırmanın amacına yönelik olarak sistematik veri toplama yöntemi olmuştur. Bu yöntem, iki bölümden oluşan bir görüşme formu kullanılarak uygulanmıştır. Sorular, Google Form üzerinden paylaşılmıştır. Çalışma grubundaki yöneticiler, formu doldurup tekrar internet üzerinden geri göndermiştir. Veri toplama aracı geliştirilirken, araştırmanın amacı ve alt problemlerine uygun görüşme soruları hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme soruları, danışman tarafından düzenli olarak kontrol edilip güncellenerek son halini almıştır.

İlk bölümde katılımcılara ait kişisel ve demografik bilgiler yer alırken ikinci bölümde beş maddeden oluşan açık uçlu sorular yer almaktadır. Araştırmada veri toplamak için kadın yöneticilere yönelik "Okullarda Kadın Yöneticilerin Üzerindeki Cam Tavan Etkisinin İncelenmesi" adlı çalışma için geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu gönüllülük esasıyla uygulanmıştır.

3.5 Verilerin Analizi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilen verilerin analizinde içerik analiz yöntemi tercih edilmiştir. İçerik analizi tekniği, bir konu hakkında temel eğilimleri tespit etmek ve gelecekte yapılacak araştırmalara yön vermek için önemli bir araçtır. Bu teknik, nitel ve nicel olmak üzere iki ana tipe ayrılır. Nicel analizde, belgeleri veya dokümanları incelemek için kategoriler ve kodlar oluşturularak sayısal veriler elde edilir. Nitel analiz ise neden, nasıl gibi sorulara odaklanarak gizli mesajları keşfetmeyi amaçlar (Metin ve Ünal, 2022).

Araştırmada elde edilen tüm veriler üç aşamada analiz edilmiştir. Birinci aşamada veriler kodlanmış, ikinci aşamada kodlanan verilerden temalar oluşturulmuş, üçüncü aşamada ise kod ve temalar düzenlenerek elde edilen bulgular yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmada kullanılacak tüm sorular için tek tek kodlar oluşturulmuştur. Kodlar ile sorular arasındaki benzerlikler incelenerek temalar belirlenmiştir. Sonuç olarak, araştırmada kaydedilen veriler not alınmış ve araştırmacı frekansları ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen frekanslar yorumlanıp değerlendirilmiş ve sonuçlar rapor haline getirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

"Okullarda Kadın Yöneticilerin Üzerindeki Cam Tavan Etkisinin İncelenmesi" Başlıklı araştırmada, çalışmaya katılan katılımcılara yönelik beş ölçütten oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formunun sonuçları değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler ve katılımcılardan alınan cevaplar kodlama ve tema analizi yapılarak incelenmiş ve ortaya çıkan bulgular, katılımcıların ifadeleriyle desteklenerek alıntılar halinde sunulmuştur.

4.1 Yöneticilerin algılarına göre meslekte cinsiyet etkeni hakkında görüşleri ile ilgili bulgular:

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tablo 4.1: Meslekte cinsiyet etkeni ile ilgili kod, tema ve frekans değerleri

Tema	Kodlar	f
Cinsiyet Engelleri:	Cinsiyet Eşitsizliği	7 (K2), (K4), (K5), (K6), (K10), (K14), (K15).
	Toplumsal Algı	2 (K4), (K6).
	Ayrımcılık	7 (K1), (K2), (K4), (K6), (K9), (K10), (K16).
	Cinsiyet Eşitliği ve Eşit Fırsatlar	8 (K3), K7), (K8), (K11), (K12), (K13), (K16), (K16)
	Bakış Açısı ve Algılar	1 (K4).
	Ayrımcılık ve Engeller	4 (K1), (K3), (K13), (K16).

Tablo 4.1'de görüldüğü üzere yöneticilerin bir kısmı cinsiyet engellerinin etkisi sorulduğunda çoğunlukla cinsiyet engelleri olarak dile getirmiştir. Bu temayı oluşturan kodlar arasında en sık Cinsiyet Eşitliği ve Eşit Fırsatlar f (8) kullanılmıştır. Sonrasında Cinsiyet Eşitsizliği, Ayrımcılık f (7), Ayrımcılık ve Engeller f (4), Toplumsal Algı f (2), Bakış Açısı ve Algılar f (1) yer almıştır.

Yöneticilere yöneltilen "Meslekte karşılaştığınız engellerde cinsiyetinizin etkili olduğunu düşünüyor musunuz? Bu etkiler sizce nelerdir?" Sorusuna katılımcıların cevapları aşağıdaki gibidir:

K2*: "Evet. Kadın olmamız hasebiyle üzerimize baskı kurulmaya çalışılıyor. Sorunların çözümünde süreç daha uzun oluyor."*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

K4: *"Evet. Ama bu durum benimle ilgili değil, insanların bakış açısıyla ilgili. "Aaa kadın yapamaz, aaa kadın duygusal, aaa kadın her ortama giremez" gibi hurafelerle bezdiriliyoruz."*

K8: *"Düşünmüyorum. Beş senedir aynı okulda idarecilik yapıyorum. Cinsiyetimden kaynaklı olumsuz bir durumla karşılaşmadım."*

4.2 Okul yönetiminde yükselme sürecinde cinsiyetin rolü hakkında görüşleri ile ilgili bulgular:

Tablo 4.2: Cinsiyetin rolü ile ilgili kod, tema ve frekans değerleri

Tema	**Kodlar**	**f**
Cinsiyet Ayrımcılığı:	Cinsiyet Ayrımcılığı Olayları	7 (K3), (K4), (K12), (K13), (K14), (K16), (K17).
	Cam Tavan Etkisi	3 (K4), (K14), (K16).
	Çalışma ve Ortam Kültürü	4 (K2), (K7), (K10), (K14).
	Toplumsal Baskı	4(K4), (K12), (K13), (K14).
	Cinsiyetin Önemsizliği	8(K1), (K5), (K6), (K7), (K8), (K9), (K11), (K15).

Tablo 4.2'de görüldüğü üzere yöneticilerin bir kısmı yükselme sürecinde cinsiyetin rolü hakkında görüşleri sorulduğunda çoğunlukla cinsiyet ayrımcılığı olarak dile getirmiştir. Bu temayı oluşturan kodlar arasında en sık cinsiyetin önemsizliği f (8)kullanılmıştır. Sonrasında en çok Cinsiyet Ayrımcılığı f (7), Çalışma ve Ortam Kültürü, Toplumsal Baskı f (4) ve Cam Tavan Etkisi f (3) yer almıştır.

Yöneticilere yöneltilen "Okul yönetiminde yükselme sürecinde cinsiyetin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?" Sorusuna katılımcıların cevapları aşağıdaki gibidir:

K4*: "Üstümüzdeki toplumsal baskı bir şekilde bizi etkiliyor, kendi adıma konuşmak gerekirse doğru yaptığım işte bile eleştirilmek motivasyonumu ciddi şekilde etkiliyor. Okul müdürleri de*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kadın müdür yardımcısı istemiyor ve mobbinge maruz kalıyoruz. Ben bu durumlara göğüs gerip yükselebileceğimi düşünmediğim için öncesinde istifa etmiştim. Zaten bu sisteme de değmiyor."

K14: "*Her kurum kendi içerisinde değerlendirilmelidir. Maalesef ki pek çok kurumda erkekler hep daha ön planda tutulmakta ve tercih edilmektedir."*

K16*: "Kadınların daha başarılı olmalarına rağmen akademik yükselme de erkeklerden geride kalıyoruz. Bunun sebebinin ise ev, çocuk ve eş olduğunu düşünüyorum."*

4.3 Okul yönetiminde cinsiyet eşitliğine yönelik hangi politikalar veya uygulamaların hakkında görüşleri ile ilgili bulgular:

Tablo 4.3: Cinsiyet eşitliğine yönelik politikalar ve uygulamalar ile ilgili kod, tema ve frekans değerleri

Tema	**Kodlar**	**f**
Eşitlik Politikaları ve Stratejiler:	Eşitlik Politikalarının Uygulanması	6 (K1), (K4), (K7), (K9), (K10), (K12).
	Adil Terfi Süreçleri	5 (K4), (K7), (K10), (K11), (K13).
	Kadın Liderlerin Desteklenmesi	3 (K4), (K14), (K17).

Tablo 4.3'te görüldüğü üzere yöneticilerin cinsiyet eşitliğine yönelik politikalar veya uygulamalar hakkında görüşleri sorulduğunda çoğunlukla eşitlik politikaları ve stratejiler olarak dile getirmiştir. Bu temayı oluşturan kodlar arasında en sık eşitlik politikalarının uygulanması f (6)kullanılmıştır. Sonrasında Adil terfi süreçleri f (5), Kadın liderlerin desteklenmesi f (3) yer almıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yöneticilere yöneltilen "Okul yönetiminde cinsiyet eşitliğine yönelik hangi politikalar veya uygulamaların daha etkili olabileceğini düşünüyorsunuz?" Sorusuna katılımcıların cevapları aşağıdaki gibidir:

K1: "*Cinsiyet eşitliğine yönelik yasa çıkartılması kurumlardaki mobbingi engeller diye düşünüyorum.*"

K3: "*Liyakat esas alınmalıdır. Ayrıca yeterliliği test edilmesi gerekir.*"

K6: *"Erkek yöneticilerin kadın yöneticilere yönelik tutumunun saygı içerisinde olması, karşılıklı sınırların korunması; yönetimde kadınların organizasyon ve çoklu düşünebilme becerilerinin farkındalığıyla iş birliğine gidilmesi çok daha kıymetli olacaktır."*

4.4 Okul yönetiminde kadın yöneticilerin liderlik rollerinde karşılaştığı özel zorluklar hakkında görüşleri ile ilgili bulgular:

Tablo 4.4: Liderlik rollerinde karşılaşılan özel zorluklar ile ilgili kod, tema ve frekans değerleri

Tema	**Kodlar**	**f**
Cinsiyet Ayrımcılığı ve Ön Yargılar:	Cinsiyet Ayrımcılığı	2 (K11), (K15).
	İş-Yaşam Dengesizlikleri	4 (K7), (K8), (K10), (K12).
	Algılanan Liderlik Tarzı	6 (K1), (K5), (K6), (K8), (K11), (K15).
	Duygusal Algılamalar	7 (K2), (K3), (K6), (K8), (K9), (K10), (K17).
	Önyargılar	2 (K4), (K5).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tablo 4.4'te görüldüğü üzere yöneticilerin bir kısmı cinsiyet ayrımcılığı ve ön yargılar hakkında görüşleri sorulduğunda çoğunlukla cinsiyet ayrımcılığı olarak dile getirmiştir. Bu temayı oluşturan kodlar arasında en sık Duygusal algılamalar f (7)kullanılmıştır. Sonrasında en çok Algılanan liderlik tarzı f (6), İş-yaşam dengesizlikleri f (4), Cinsiyet ayrımcılığı ve önyargılar f (2) yer almıştır.

Yöneticilere yöneltilen "Kadın yöneticilerin liderlik rollerinde karşılaştığı özel zorluklar neler olabilir?" Sorusuna katılımcıların cevapları aşağıdaki gibidir:

K6: "Bazı kadın yöneticiler bazı durumlarda duygularla hareket edebilmekte, tecrübe edilen konuyu kişiselleştirebilmekte ve profesyonellik ilkesinden farkında olarak ya da olmayarak uzaklaşabilmektedir.

K8: *"Kadınların aşırı duygusal davrandıklarının düşünülmesi, çocuk sahibi olmanın annelere ekstra sorumluluk vermesi, bazı erkek öğretmenlerin kadın yönetici olmaz anlayışı sayılabilir."*
K10*: "Mobbing, duygusal yaklaşım, anne olmanın getirdiği zorluklar, fiziksel zorluklar, geri kalmış toplumlarda kadına bakış açısı...olabilir."*

4.5 Kadınların öğretmenlerin yönetici olmasındaki toplumsal engeller hakkında görüşleri ile ilgili bulgular:

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tablo 4.5: Kadın öğretmenlerin yönetici olmasındaki toplumsal engeller ile ilgili kod, tema ve frekans değerleri

Tema	Kodlar	f
Toplumsal Rollerin Dayatılması	Önyargılar	5 (K1), (K4), (K6), (K11), (K13).
	Esnek Çalışma Saatleri Eksikliği	3 (K7), (K11), (K14).
	Geleneksel Toplumsal Roller	2 (K6), (K11).
	Kadın-Erkek Rolleri	6 (K1), (K3), (K6), (K8), (K10), (K17).
	Aile Sorumlulukları	4 (K4), (K6), (K7), (K11).

Tablo 4.5'te görüldüğü üzere yöneticilerin bir kısmı toplumsal engeller hakkında görüşleri sorulduğunda çoğunlukla toplumsal rollerin dayatılması olarak dile getirmiştir. Bu temayı oluşturan kodlar arasında en sık Kadın-erkek rolleri f (6)kullanılmıştır. Sonrasında en çok Önyargılar f (5), Aile sorumlulukları f (4), Esnek çalışma saatleri eksikliği f (3) ve Geleneksel toplumsal roller f (2) yer almıştır.

Yöneticilere yöneltilen "Kadınların öğretmenlerin yönetici olmasındaki toplumsal engeller hakkındaki düşünceniz nedir?" Sorusuna katılımcıların cevapları aşağıdaki gibidir:

K1*: "Toplumsal normların 'kadından yönetici olmaz' algısı nedeniyle kadınların önyargıyla karşılanması."*

K4: "*Aslına bakarsak kadınlar hem evde hem de okulda liderlik zaten yapmaktalar. Ama bir şekilde "yapamadığımıza dair" işlenmiş yargıları kıramıyoruz. Hemcinslerimiz bile "yapamayacağımız" yönünde talebimiz dışında geribildirimlerde bulunuyor. Bu da çok yorucu ve yıpratıcı oluyor.*"

K6: "*Sosyal yaşamda ataerkil toplumun getirdiği bazı kolektif olumsuz tutumlar sergilenebilmekte ve kadınların hassas olabileceği kanısıyla küçük görme veya sınırların daha çabuk aşılabileceği durumları gözlenebilmektedir. Ayrıca kadına atfedilen başta annelik ve*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

toparlayıcılık gibi birçok rolün öğretmenlik rolüyle eş zamanlı yürütülebileceği düşünülmekteyken yönetici olan kadınların bunu çok da iyi başaramayacağı düşünülebilmektedir. Bu da kadınların yönetici olma noktasında çok daha zor karar verebilmesine sebep olabilmektedir."

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde araştırmaya ilişkin sonuçlara ve tartışmalara yer verilmiştir.

5.1. Tartışma ve Sonuç

Kadınların iş hayatına katılımı artmış olmasına rağmen, çalışmalar üst düzey yönetim pozisyonlarında yeterince temsil edilmediklerini göstermektedir. "Cam Tavan" olarak adlandırılan görünmez bariyerler, kadınların belirli bir seviyeden sonra kariyerlerinde yükselmelerini engellemektedir. Bu çalışmanın bulgularına göre, cam tavan sendromu neredeyse eğitimde yönetimde her kademede kadın çalışanlar tarafından algılanmakta ve yaşanmaktadır.

"Okullarda kadın yöneticilerin üzerindeki cam tavan etkisinin incelenmesi" adlı çalışmanın içerik analizinde araştırmanın iki alt amacı doğrultusunda bulunan temalar: cinsiyet engelleri, cinsiyet ayrımcılığı, eşitlik politikaları ve stratejiler, cinsiyet ayrımcılığı ve önyargılar, toplumsal rollerin dayatılması olarak ortaya çıkmıştır. Elde edilen bulgular, cinsiyetin okul yönetiminde önemli bir etken olduğunu ve kadın yöneticilerin çeşitli zorluklarla karşılaştığını ortaya koymuştur.

Cinsiyet Engelleri: Katılımcıların çoğunluğu, meslekte cinsiyetin bir engel teşkil ettiğini belirtmiştir. En sık kullanılan kodlar arasında "Cinsiyet Eşitliği ve Eşit Fırsatlar" (f=8) ve "Cinsiyet Eşitsizliği, Ayrımcılık" (f=7) bulunmaktadır. Katılımcılar, kadın olmalarının iş süreçlerini zorlaştırdığını ve toplumsal algıların kendilerini olumsuz etkilediğini dile getirmiştir.

Yükselme Sürecinde Cinsiyetin Rolü: Yükselme sürecinde cinsiyetin rolü hakkında katılımcıların görüşleri, cinsiyetin önemsiz olduğu görüşü (f=8) ile cinsiyet ayrımcılığı (f=7) arasında dağılmıştır. Kadınlar, toplumsal baskılar ve mobbing gibi engellerle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

Eşitlik Politikaları ve stratejiler: Katılımcılar, cinsiyet eşitliğine yönelik politikaların ve uygulamaların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. En sık dile getirilen kodlar arasında "Eşitlik Politikalarının Uygulanması" (f=6) ve "Adil Terfi Süreçleri" (f=5) bulunmaktadır.

Liderlik Rollerinde Karşılaşılan Zorluklar: Kadın yöneticiler, liderlik rollerinde duygusal algılamalar (f=7) ve algılanan liderlik tarzı (f=6) gibi özel zorluklarla karşılaştıklarını

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

belirtmişlerdir. Ayrıca, iş-yaşam dengesizlikleri ve cinsiyet ayrımcılığı da sıkça dile getirilmiştir.

Toplumsal Engeller: Kadın öğretmenlerin yönetici olmasındaki toplumsal engeller arasında en sık "Kadın-Erkek Rolleri" (f=6) ve "Önyargılar" (f=5) kodları yer almıştır. Toplumsal normlar ve roller, kadınların yönetici olmasını zorlaştırmaktadır.

Araştırma bulguları, literatürdeki mevcut çalışmalarla tutarlılık göstermektedir. (Eroğlu Toraman, 2011; Atan, 2011; Yılmaz, 2013; Tanrısevdi, 2015; Erot, 2016; Bodur, 2017; Orbay, 2018; Yavuz ve Uzun, 2019). Kadın yöneticilerin cam tavan etkisiyle karşılaşmaları, cinsiyet ayrımcılığı ve toplumsal baskılar, kadınların yönetim pozisyonlarına yükselmelerini zorlaştırmaktadır. Toplumsal algılar ve önyargılar, kadınların liderlik rollerinde daha fazla mücadele etmelerine neden olmaktadır.

Kadın yöneticilerin cinsiyet eşitliğine yönelik politikalar ve uygulamalara olan ihtiyacını vurgulaması, bu alandaki eksiklikleri ve gelişim alanlarını göstermektedir. Adil terfi süreçleri ve eşitlik politikalarının uygulanması, kadın yöneticilerin iş ortamlarında adil bir şekilde değerlendirilmesini sağlayacaktır. Ayrıca, kadın liderlerin desteklenmesi, yönetim pozisyonlarında daha fazla kadın temsiliyetinin oluşturulmasına katkıda bulunacaktır.

Liderlik rollerinde karşılaşılan özel zorluklar, kadınların duygusal algılamalar ve algılanan liderlik tarzlarıyla başa çıkmak zorunda olduklarını göstermektedir. İş-yaşam dengesizlikleri ve cinsiyet ayrımcılığı, kadın yöneticilerin profesyonel gelişimlerini olumsuz etkileyen önemli faktörlerdir. Bu nedenle, iş ortamında daha esnek çalışma saatleri ve aile sorumluluklarının dikkate alınması, kadın yöneticilerin desteklenmesi açısından önemlidir.

Toplumsal engellerin, kadın öğretmenlerin yönetici olmalarını zorlaştırdığı tespit edilmiştir. Kadın-erkek rollerine yönelik toplumsal normların ve önyargıların kırılması, kadınların yönetici pozisyonlarına daha rahat ulaşmalarını sağlayacaktır. Toplumsal normların değiştirilmesi, eğitim ve farkındalık çalışmaları ile mümkündür. Bu bulgular alanyazında yapılan benzer çalışmaların (Tanrısevdi, 2019; Mert,2019) sonuçları ile tutarlıdır.

Devlet ve özel okullarda çalışan yöneticilerin cam tavan algılarının farklı olduğu gözlemlenmiştir. Özel okul yöneticileri, yoğun çalışma koşullarını önemsemediklerini ve ailevi sorumluluklarını kariyerlerinin önünde bir engel olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Buna karşılık, devlet okullarında çalışan yöneticiler, kadın olmanın yönetici pozisyonlarına yükselirken bir dezavantaj oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, okul öncesi kurumlarda yöneticilik yapanlar, kadın olmanın kendilerine yönetici olurken avantaj sağladığını düşünmektedir. Bu bulgular alanyazında yapılan benzer çalışmaların (Koç, 2023; Avlar Kaygısız, 2022) sonuçları ile tutarlıdır.

Sonuç olarak, kadın yöneticilerin karşılaştığı cam tavan etkisi eğitim yönetiminde cinsiyet eşitliğinin sağlanması için önemli bir konudur. Bu bağlamda, cinsiyet eşitliği politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması, kadınların yönetim pozisyonlarında daha fazla temsil edilmesine

katkı sağlayacaktır. Ayrıca, toplumsal algıların değiştirilmesi ve önyargıların kırılması, kadın yöneticilerin daha adil ve eşit şartlarda değerlendirilmesine olanak tanıyacaktır.

KAYNAKÇA

Akman Dömbekci, H., & Erişen, M. A. (2022). Nitel Araştırmalarda Görüşme Tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 141-160. https://doi.org/10.18037/ausbd.1227330

Atan, E. (2011). İlköğretim okullarında görev yapan kadın okul yöneticilerinin cam tavana ilişkin algılarının incelenmesi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Aytaç, S. (1997). *Çalışma Yaşamında Kariyer Yönetimi Planlaması Geliştirilmesi Sorunları, İstanbul*: Epsilon Yayıncılık.

Aytaçlı, B. (2012). Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 3(1), 1-9.

Avlar Kaygısız, M. (2022). Öğretmen ve Yöneticilerin Cam Tavan Algıları ile Örgüt Kültürü Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Babaoğlan Çelik, E., Akbaba Altun, S., & Çakan, M., (2010). İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Tükenmişlik Düzeyi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* vol.8, no.2, 355-373.

Bahat, Ö. K. (2021). İş Yaşamında Kadın Olmak: Kadın Yöneticilerin "Cam Tavan Sendromuna" İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi.

Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 231-274.

Bodur, E. (2017). İlköğretimde Görev Yapan Kadın Öğretmenlerin Karşılaştıkları Cam Tavan Engeller ile Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Çelikten, M. (2004). Okul Müdürü Koltuğundaki Kadınlar: Kayseri İli Örneği. E*rciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 91-118.

Derin, N. (2020). Dünyadan ve Türkiye'den Örneklerle Cam Tavan Sendromu. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 137-154.

Erdoğan, İ. (2014), *Eğitim ve Okul Yönetimi* (3.Baskı), İstanbul; Alfa Yayıncılık

Eroğlu Toraman, B, (2011). Eğitim örgütlerinde kadınların yönetsel konuma yükselmelerinde cam tavan etkisi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

Ersoy, G. (2019). Devlet liselerindeki okul yöneticilerinin cam tavan sendromuna yönelik algıları (İstanbul ili Büyükçekmece ilçesi örneği) (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Erot, B. (2016). Antalya devlet okullarında görev yapan kadın yöneticilerin cam tavan sendromu hakkında görülerine ilişkin nitel bir araştırma. Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya

Güney, Ö. (2022). Kadın Öğretmenlerin Önündeki Cam Tavan Engelleri ve Algılanan Örgütsel Adalet Arasındaki İlişki (Konya-Selçuklu Örneği).

H, Korkmaz. (2016). Yönetimde Kadın ve Cam Tavan Sendromu. Alternatif Politika, pp.95-112.

https://dogm.meb.gov.tr/www/mill-egitim-bakanimiz-sayin-mahmut-ozer-2022-2023-egitim-ogretim-yili-hazirliklari-kapsaminda-istanbulda-okul-mudurleriyle-bir-araya-geldi/icerik/1584

Koç, M. B. (2023). Özel Okulda Görev Yapan Yöneticilerin İdealizm Gerçeklik Bağlamında Yaşadıkları Temel İkilemler. *Edebiyat Dilbilim Eğitim Ve Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 123-143.

Mert, P. (2019). Kadın öğretmenlerin yönetici olmaları önündeki engellerin cam tavan sendromu bağlamında incelenmesi [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Metin, O., & Ünal, Ş. (2022). İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 273-294. https://doi.org/10.18037/ausbd.1227356

Orbay. (2018). Ortaokul yöneticilerinin cam tavan sendromuna ilişkin algılarının demografik değişkenlere göre farklılaşma durumunun incelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Kültür Üniversitesi.

Orhan, U., & ÖZDEN, N. B. (2024). Cam Tavan Sendromunda Yeni Temaların Keşfedilmesi: Öğretmenler Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 25-35.

Öçalir, M. (2017). Kurumsal İletişim Açısından 'Cam Tavan Sendromu': Orta ve Üst Düzey Kadın Yöneticilerin, Cam Tavan Sendromu Hakkındaki Görüşlerinin Yönetim ve İç İletişim Açısından Değerlendirilmesine Yönelik İstanbul Özelinde Nitel Bir Çalışma.

Türk Dil Kurumu, "Yönetici", erişim: 10 Mayıs 2024 , https://sozluk.gov.tr/. Türk Dil Kurumu, "Yönetici".

Uçar, G. (2006). Yöneticilerde Değer Yargıları. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*(9), 8-13.,

Tanrısevdi F. (2015). Eğitim örgütlerinde kadın yöneticilerin karşılaştıkları cam tavan sendrom. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Tanrısevdi, F., Sarpkaya, P. Y., & Sarpkaya, R. (2019). Eğitim Örgütlerindeki Kadın Yöneticilerin Cam Tavan Deneyimleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1- 28. https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.7c.4s.13m

Türkiye İstatistik Kurumu "İstatistiklerle Kadın", erişim: 10 May 2024, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2023-53675 , "Türkiye İstatistik Kurumu "İstatistiklerle Kadın".

Yavuz, E., & Uzun, A. (2019). Türkiye'de 2000-2018 Yılları Arasında Cam Tavan Kavramı ile İlgili Çalışmaların İncelenmesi ve Yorumlanması. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 697-718. https://doi.org/10.33692/avrasyad.543861

Yılmaz, T. (2013). Kadın ve erkek eğitim yöneticilerinin cam tavan sendromunu ilişkin algıları. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yildiz, E. (2020). Cam Tavan Sendromu: Eğitim Kurumlarında Çalışanlara Yönelik Bir Araştırma.

EK-1 VERİ TOPLAMA ARACI

OKULLARDA KADIN YÖNETİCİLERİN ÜZERİNDEKİ CAM TAVAN ETKİSİNİN İNCELENMESİ YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Sayın Yöneticim,

Bu araştırmanın amacı, okullardaki kadın yöneticilerin üzerindeki cam tavan etkisini incelemektir. Bu çalışma kapsamında sizlerin değerli görüşlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Sizden her soruya içtenlikle cevap vermeniz beklenmektedir. Verdiğiniz cevaplar bilimsel bir çalışma dışında hiçbir amaçla kullanılmayacaktır.

İçten katkılarınızı bekliyor, değerli vaktinizi ayırarak yardımcı olduğunuz için teşekkür ediyorum.

Saliha ÜNAL

FSMVÜ Yüksek Lisans Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Bu bölümde kişisel durumunuza ilişkin sorular bulunmaktadır. Her soruda durumunuza uyan seçeneği işaretleyiniz.

Medeni Durum	( ) Evli ( ) Bekar

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yaş	( ) 30-40 ( ) 40-50 ( ) 50 ve üzeri
Eğitim Düzeyi	( ) Lisans ( ) Lisansüstü ( ) Doktora

Görev	( )Müdür ( )Müdür Yardımcısı ( )Koordinatör
Mesleki Deneyim	( ) 3-5 ( ) 6-10 ( ) 11-15 ( ) 16 ve üstü
Çalışılan Kurum	( ) Devlet ( ) Özel

GÖRÜŞME FORMU SORULARI

1. Meslekte karşılaştığınız engellerde cinsiyetinizin etkili olduğunun düşünüyor musunuz?
2. Okul yönetiminde yükselme sürecinde cinsiyetin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Okul yönetiminde cinsiyet eşitliğine yönelik hangi politikalar veya uygulamaların daha etkili olabileceğini düşünüyorsunuz?
4. Kadın yöneticilerin liderlik rollerinde karşılaştığı özel zorluklar neler olabilir?
5. Kadınların öğretmenlerin yönetici olmasındaki toplumsal engeller hakkındaki düşünceniz nedir?

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

YAPAY ZEKÂYI ANLAMLANDIRMAK: İSTANBUL'DA HAREZMİ EĞİTİM MODELİ PROGRAMI UYGULAYICI ÖĞRETMENLERİNİN ALGILARI

HÜLYA GÜRKAN [1], Prof. Dr. ALİ TAŞ [2]

[1] Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,

hulya.gurkan@stu.fsm.edu.tr, ORCID ID: 0009-0000-5785-7361

[2] Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı, atas@fsm.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3344-3911

ÖZET

İçinde bulunduğumuz yüzyılın getirdiği ve sürekli değişen toplumsal ve ekonomik koşullara uyum sağlamak için bireylerin kendilerinde birtakım becerileri geliştirmeleri gerekmektedir. Teknolojiyi bilen ve bilgi üretmede bundan yararlanabilen, etkili ekip çalışmaları yapabilen ve yeni fikirler üretebilen, bilgi işleme becerilerini etkili bir şekilde kullanabilen bireyler bu bağlamda önemlidir. Yapay zekâ bu dönemin belirleyici araçlarından biri olduğundan eğitim alanında da yapay zekâya bakış önem teşkil etmektedir. Bu araştırmada, yenilikçi bir model olan ve aktif öğrenme yöntemlerini devreye sokmayı destekleyen Harezmi Eğitim Modeli projesinde görev alan öğretmenlerin algıları üzerine odaklanılmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, bu öğretmenlerde yapay zekâ olgusunun nasıl bir algı oluşturduğunu tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda, araştırma yöntemi olarak nitel bir yaklaşım izlenmiş olup, araştırma olgubilim deseni ile modellenmiştir. Veri toplamak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma kapsamında çalışma grubunu İstanbul ili Maltepe ilçesinde uygulanan Harezmi Eğitim Modeli uygulama okullarından 14 ekip, 52 öğretmen oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan öğretmenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler yazılı metinlere dönüştürülerek içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi sürecinde, önce veriler kodlanmış olup, sonrasında kategori ve temalar oluşturulmuştur. Araştırmada verilen yanıtlar değerlendirilmiş ve kategorize edilmiştir. Aktif öğretimin ve disiplinler arası yaklaşımın önemli olduğu, öğretmenler arası iş birliğine dayanan ve dolayısıyla öğretmenlerin birbirlerinden öğrenerek bilgi ve deneyimlerinin de zenginleşmesini sağlayan Harezmi Eğitim Modeli teknolojiyi odağına alan bir yaklaşımdır. Dolayısıyla, öğretmenlerin yapay zekâ kavramına bu model içerisinde yakınlaştığı ve eğitim öğretim süreçlerinde yer verdiği görülmüştür. Elde edilen bulgular, öğretmenlerin yapay zekâyı genellikle eğitim teknolojileri, programlama eğitimi ve algoritmalar üzerinden algıladığını göstermektedir. Yapay zekâ uygulamalarının eğitimde geniş bir yelpazede olumlu etkiler yaratabileceğine dair güçlü bir inanç bulunmaktadır. Ancak, bazı risk ve endişeler de dile getirilmiştir. Ayrıca, öğretmenlerin, yapay zekânın kendi öğretmelerinde yardımcı rol üstlendiğini, eğlenceli araçlar sunduğunu, planlamalarına destek olduğunu ifade ettikleri de görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Harezmi Eğitim Modeli, yapay zekâ, öğretmen algıları, eğitim teknolojileri.

1. GİRİŞ

Gelişmiş ülkeler, 21. yüzyılda hızla değişen toplumsal ve ekonomik koşullara uyum sağlamak için teknolojiyi bilen, bilgilerini üretmek ve paylaşmak için teknolojiden faydalanabilen, gruplar halinde yeni fikirler üretebilen ve bilgi işleme becerilerini etkili bir şekilde kullanabilen bireylere ihtiyaç duymaktadır (İşler ve Kılıç, 2021). Yapay zekâ bu dönemin belirleyici araçlarından biridir. Yapay zekâ, insan zekâsını taklit eden ve verilerden öğrenerek kendini

geliştiren bilgisayar programları ve sistemler için kullanılan bir terimdir. Bu sistemler, öğrenme, problem çözme, muhakeme, dil işleme, görsel ve işitsel algılama gibi insan zekâsının temel işlevlerini yerine getirebilir. Yapay zekâ sistemleri, büyük veri kümelerini analiz ederek modeller oluşturur ve bu modelleri kullanarak yeni verilerden anlamlı bilgiler çıkarabilir ve tahminlerde bulunabilir (Gtech, 2024).

Hızla değişen teknolojik ve toplumsal dinamikler, eğitim alanında da derin ve dönüştürücü bir etkiye sahip olmaktadır. Bu değişimlerin merkezinde ise yapay zekâ teknolojileri, eğitim süreçlerinin yeniden tanımlanması ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Yapay zekâ, öğrenme ve öğretme süreçlerine entegre edildiğinde, öğrencilerin ve öğretmenlerin deneyimlerini zenginleştirebilir, öğrenme sonuçlarını artırabilir ve eğitim sistemlerini daha etkili ve erişilebilir hale getirebilir (Arslan, 2020). Yapay zekâ teknolojilerinin eğitim alanında rolü, öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin iş süreçlerine, hızlarına ve yeteneklerine fayda sağlayarak bir araç işlevi görmektedir (İşler ve Kılıç, 2021). Yapay zekâ kullanımının gelecekte öğretmenin yerini alacağı endişeleri olmasına rağmen, genel olarak eğitimciler tarafından yapay zekânın eğitimde olumlu bir gelişme olarak değerlendirildiği görülmektedir (Meço & Coştu, 2022). Yapay zekâ tarihine göz atıldığında, eğitimde büyük bir değişim yarattığı ve bu değişimin öğretim sürecinin her aşamasında belirgin bir şekilde hissedildiği görülür.

Yapay zekânın eğitim alanındaki rolünü anlamak ve gelecekteki eğitim sistemlerini şekillendirmek için bir rehber olarak hizmet edecektir. Yapay zekâ teknolojilerinin eğitimdeki potansiyelini anlamak ise bu teknolojilerin etkili bir şekilde uygulanması için gerekli stratejileri belirlemek ve eğitim sisteminin daha adil, erişilebilir ve yenilikçi hale gelmesini sağlamak için önemli bir adımdır. Gerek Dünyada gerekse de ülkemizde yaşanan bu gelişmeler göstermektedir ki yapay zekâ uygulamaları hayatımızın her safhasında yer alacaktır. Bu durum günlük yaşamdan, ekonomiye, politikaya ve en önemlisi de daha çok genç kuşakların ilgi alanına girmesi sebebi ile eğitim ortamlarına yansıyacaktır. Öğrenenlerin bu şekilde yapay zekâ uygulamalarında aktif olduğu bir durum karşısında onlara yönelik öğretim sürecini gerçekleştiren öğretmenlerin de bu yeni uygulamaları bilmesinin, tanımasının ve bu konu da temel düzeyde de olsa yetkinlik sahibi olmasının önemli bir husus olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple, yapay zekâ uygulamalarının çok rahatlıkla yürütülebileceği Harezmi Eğitim Modeli'nde görev alan öğretmenlerin bu konudaki algılarının nasıl olduğu önemli olarak görülmektedir. Bu amaçla, araştırma kapsamında Harezmi Eğitim Modeli' nde görev alan öğretmenlerin yapay zekâ ilişkin algıları, onların aklına gelen çağrışımlar, deneyimleri, kullanım alanları ile ilgili düşünceleri, eğitim ortamlarına entegrasyonu ile ilgili görüşleri ve öğrencilerin öğrenmedeki rolü üzerinden incelenmeye çalışılmıştır.

Problem ve Alt Problemler

Araştırma kapsamında, Harezmi Eğitim Modeli' nde görev alan öğretmenlerin yapay zekâ ilişkin algıları incelenmektedir. Bu bağlamda araştırma problemi, "Harezmi Eğitim Modeli uygulayıcı öğretmenlerinin yapay zekâ olgusuna ilişkin algıları nasıldır?" olarak yapılandırılmıştır. Alt problemler ise aşağıdaki şekildedir:

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. Harezmi Eğitim Modeli uygulayıcı öğretmenlerinin yapay zekâ denilince akıllarına gelen çağrışımlar nelerdir?
2. Öğretmenlerin yapay zekâ ile ilgili doğrudan ya da dolaylı deneyimleri nelerdir?
3. Öğretmenlerin yapay zekâ uygulamalarının eğitim ortamlarına entegrasyonları konusundaki düşünceleri nelerdir?
4. Öğretmenlerin yapay zekâ uygulamalarının öğrencilerin öğrenme süreçlerinde nasıl bir rol oynayabileceğine ilişkin paylaşımları nelerdir?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, İstanbul'da Harezmi Eğitim Modeli programı uygulayıcı öğretmenlerinin algılarını incelemektir.

Çalışmanın Önemi

Günümüzde en çok konuşulan teknolojilerden biri ve belki de en önemlisi olan yapay zekânın eğitim alanındaki rolünü anlamak, eğitim alanında etkin kullanımını sağlayarak bu disiplinin gelişiminde büyük bir adım atılması ve hatta gelecekteki eğitim sistemlerinin büyük ölçüde etkilenerek gelişmesi için bir rehber olarak hizmet edecektir. Bu bağlamda, özellikle teknolojiyi eğitime entegre eden çalışmalar yürüten öğretmenlerin algılarının belirlenmesinin, yapay zekâ alanındaki bilgi ihtiyaçlarının tespiti açısından da önemli olduğu düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli/Deseni

Araştırma nitel bir araştırma olup yenilikçi bir model olan Harezmi Eğitim Modeli projesinde görev alan öğretmenlerde yapay zekâ olgusunun nasıl bir algı oluşturduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgubilim deseni ile modellenmiş, araştırma verileri katılımcılarla görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Nitel araştırmalarda veri toplamak amacıyla kullanılan tekniklerden biri olan görüşme tekniği, örgüt çalışmalarında değişik boyutlara ulaşabilmek sıkça kullanılan bir veri toplama aracı olarak karşımıza çıkar (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

2.2. Çalışma Grubu

2023-2024 eğitim öğretim yılında İstanbul ili Maltepe ilçesinde uygulanan Harezmi Eğitim Modeli kapsamındaki uygulama okulları 14 ekip, 52 öğretmenden oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında oluşturulan çalışma grubunda ise her uygulama ekibinden 1 kişi kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Böylelikle 14 öğretmene ulaşılmıştır. Çizelge 1'de çalışma grubunda yer alan öğretmenlere ait bilgilere yer verilmiştir.

Çizelge 1. Çalışma Grubunda Yer Alan Öğretmenlere Ait Bilgiler

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

No	Branş	Cinsiyet	Hizmet Yılı	Öğrenim Durumu	HEM Uygulama Yılı
Ö1	Sosyal Bilgiler	Kadın	11-15	Lisans	1
Ö2	Okul Öncesi	Kadın	16 ve üstü	Lisans	1
Ö3	Edebiyat	Kadın	6-10	Lisansüstü	1
Ö4	Sınıf Öğretmeni	Kadın	16 ve üstü	Lisans	2
Ö5	Sınıf Öğretmeni	Kadın	11-15	Lisans	1
Ö6	Bilişim Teknolojileri	Erkek	16 ve üstü	Lisans	1
Ö7	Sınıf Öğretmeni	Erkek	16 ve üstü	Lisansüstü	2
Ö8	Sınıf Öğretmeni	Erkek	16 ve üstü	Lisans	1
Ö9	Matematik	Kadın	6-10	Lisansüstü	1
Ö10	Rehberlik	Kadın	6-10	Lisans	1
Ö11	Bilişim Teknolojileri	Kadın	16 ve üstü	Lisans	1
Ö12	Sınıf Öğretmeni	Kadın	6-10	Lisansüstü	1
Ö13	Sınıf Öğretmeni	Kadın	16 ve üstü	Lisans	2
Ö14	Görsel Sanatlar	Kadın	11-15	Lisansüstü	2

Çizelge 1'de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan öğretmenlerin hizmet yılı incelendiğinde, 11 öğretmenin kadın, 3 öğretmenin ise erkek olduğu görülmektedir. Öğretmenlerden 7 tanesinin hizmet yılının 16 ve üstü olduğu; 4 tanesinin ise 2 yıldır Harezmi Eğitim Modeli uygulamasında aktif rol aldığı dikkat çekmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında veri toplamak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Formda yer alan sorular, konu alanına dair yapılan çalışmaların incelenmesi sonrasında, eğitim bağlamını da ön planda tutan bir yaklaşımla oluşturulmuştur. Görüşme sorularından oluşan form, eğitim bilimleri alanından iki uzman, dil ve anlatım alanından bir uzman tarafından gözden geçirilmiştir ve uzman görüşleri doğrultusunda önerilen değişiklikler yapılmıştır. Görüşme formunun ilk bölümünde katılımcılara ait kişisel bilgiler yer alırken ikinci bölümünde ise 4 açık uçlu soru yer almaktadır.

2.4. Veri Toplanması

Araştırmanın amacına yönelik olarak hazırlanan, katılımcıların kişisel bilgileri ile dört açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu öğretmenlere uygulanarak veriler toplanmıştır. Verilerin toplanması için, katılımcılarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş ve görüşme öncesinde tüm katılımcılarla iletişime geçilerek görüşmenin yeri ve zamanı belirlenmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Toplanan veriler, yazılı metinlere dönüştürülerek içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi sürecinde, öncelikle kodlar oluşturulmuş, benzer kodlar uygun kategoriler altında toplanmış ve

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ardından temalar belirlenmiştir. Yanıtlar iki araştırmacı tarafından değerlendirilerek ortak kategori ve temalar ortaya konulmuştur.

3. BULGULAR

Harezmi Eğitim Modeli uygulamasında aktif rol alan öğretmenlerin yapay zekaya ilişkin algılarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, öğretmenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular, onların yapay zekâ ile ilgili çağrışımları, yapay zekaya ilişkin deneyimleri, yapay zekanın eğitime entegrasyonuna ilişkin düşünceleri ve öğrencilerin öğrenme süreçlerindeki rolüne dair görüşleri ile ilgili başlıklar oluşturularak aşağıda paylaşılmaktadır.

3.1. Öğretmenlerin Yapay Zekâ Kavramı Çağrışımlarına İlişkin Bulgular

Araştırmada 1. alt problem olan "Harezmi Eğitim Modeli uygulayıcı öğretmenlerinin yapay zekâ denilince akıllarına gelen çağrışımlar nelerdir?" sorusunun yanıtı doğrultusunda oluşturulan kategori, çağrışımlar ve frekans değerleri çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Yapay zekâ ile ilgili öğretmenlerin aklına gelen çağrışımlara dair katılımcıların görüşlerine ilişkin kategori ve kodlar

Kategori	Çağrışımlar	f
İnsansılık	İnsan Benzeri Zekâya Sahip Olma	2 (Ö1, Ö6)
Kolaylık ve Verimlilik	İşlerin Kolaylaşması Kolaylık ve Fikir	3 (Ö1, Ö8, Ö14)
Robotlar ve Otomasyon	Robotlar, Otonom Araçlar ve Kişisel Asistanlar	5 (Ö2, Ö4, Ö6, Ö13, Ö6)
Akıllı Sistemler ve Teknolojiler	Akıllı Ev Sistemleri, Yüz Tanıma Sistemi, Haritalar, Arabalar, Navigasyon	3 (Ö2, Ö9, Ö13)
	Chat GPT, Siri, Google Asistan, Otomatik Öğrenme ve Veri Analizi	3 (Ö9, Ö6, Ö13)
Eğitim ve Öğrenme	Teknoloji ve Eğitim, Robotik Kodlama ve Programlama, Kodlarla ve Algoritmalarla Öğrenme	5 (Ö3, Ö7, Ö8, Ö9, Ö11)
Yaratıcılık ve Yenilik	Yaratıcılık, Yenilik, İstediğimiz Ürünleri Ortaya Koyma	3 (Ö5, Ö10, Ö11)

Çizelge 2 incelendiğinde; yapay zekâ ile ilgili öğretmenlerin aklına gelen çağrışımlara dair katılımcıların görüşlerinin en çok "Robotlar ve Otomasyon" kategorisinde toplandığı görülmektedir. Ayrıca, "İnsansılık", "Kolaylık ve Verimlilik", "Akıllı Sistemler ve Teknolojiler", "Eğitim ve Öğrenme", "Yaratıcılık ve Yenilik" kategorilerinin de oluştuğu tespit edilmiştir. İnsansılık kategorisi altında; "İnsan Benzeri Zekaya Sahip Olma" kodu, Kolaylık ve Verimlilik kategorisi altında; "İşlerin Kolaylaşması Kolaylık ve Fikir" kodu, Robotlar ve Otomasyon kategorisi altında; "Robotlar, Otonom Araçlar ve Kişisel Asistanlar" kodu, Akıllı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sistemler ve Teknolojiler kategorisi altında; "Akıllı Ev Sistemleri , Yüz Tanıma Sistemi, Haritalar, Arabalar, Navigasyon ve Chat GPT, Siri, Google Asistan, Otomatik Öğrenme ve Veri Analizi" kodları, Eğitim ve Öğrenme kategorisi altında; "Teknoloji ve Eğitim, Robotik Kodlama ve Programlama, Kodlarla ve Algoritmalarla Öğrenme" kodu, Yaratıcılık ve Yenilik kategorisi altında, "Yaratıcılık, Yenilik, İstediğimiz Ürünleri Ortaya Koyma" isimli kod olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın odağına aldığı bağlam olan eğitim ve öğrenme kategorisine bakıldığında, yapay zeka ile ilgili olarak öğretmenlerin akıllarına gelen çağrışımlar arasında teknoloji ve eğitim, robotik kodlama ve programlama, kodlarla ve algoritmalarla öğrenme başlıklarının öne çıktığı görülmektedir. Bu bulgular, öğretmenlerin yapay zekâyı genellikle eğitim teknolojileri, programlama eğitimi ve algoritmalar üzerinden algıladığını göstermektedir. Aşağıda, öğretmenlerin bu konulara yaptığı atıflardan bazı alıntılar paylaşılmaktadır.

"Teknoloji artık yapay zekâ destekli çalışacak."(Ö7)

"Programlama yapma."(Ö8)

"...kodlarla yazılımcıların uyguladığı konuda kodlarla algoritmalarla derin öğrenme ..."(Ö11)

3.2. Öğretmenlerin Yapay Zekâ Kavramı Deneyimlerine Yönelik İlişkin Bulgular

Araştırmada 2. alt problem olan "Öğretmenlerin yapay zekâ ile ilgili doğrudan ya da dolaylı deneyimleri nelerdir?" sorusunun yanıtı doğrultusunda oluşturulan kategori, uygulama ve kullanım alanları ile frekans değerleri Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3. Öğretmenlerin Yapay Zekâ Deneyimlerine ilişkin Bulgular

Kategori	Uygulama ve Kullanım Alanları	F
Yapay Zekâ ve Dijital İçerik Üretimi	Görseller, Videolar ve Sunumlar: Yapay zekâ ile oluşturulan dijital içerikler (görseller, videolar, sunumlar)	8 (Ö1, Ö5, Ö8, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14)
	Sosyal Medya ve İçerik Üretimi: Sosyal medya içeriklerinin hazırlanması	1 (Ö6)
Yapay Zekâ Destekli Fikir ve Çeviri Araçları	Farklı Fikirler Edinme: Chat GPT kullanımı	5 (Ö1, Ö3, Ö6, Ö10, Ö14)
	Çeviri Hizmetleri: Dil çevirisi yapmak	2 (Ö1, Ö8)
Günlük Hayatta Yapay Zekâ Kullanımı	Telefon ve Akıllı Saat Uygulamaları: Telefon uygulamaları ve akıllı saatler	2 (Ö2, Ö3)
	Navigasyon ve Seyahat: Navigasyon sistemleri, akıllı araçlar	4 (Ö2, Ö3, Ö9, Ö13)
	Eğlence ve Medya: Netflix, Spotify, şarkı ve medya uygulamaları	3 (Ö4, Ö8, Ö9)
	Ders Anlatımı ve Öğrenme Materyalleri: Ders anlatımını zenginleştirme, materyal çeşitliliği	5 (Ö6, Ö8, Ö11, Ö12, Ö13)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Eğitimde Yapay Zekâ Kullanımı	Eğitim Teknolojileri ve Platformlar: Okul web siteleri, program yapma araçları, eğitim platformları	3 (Ö6, Ö8, Ö11)
Yapay Zekâ ve Sağlık, Sanayi, Ekonomi	Sağlık ve Sanayi Uygulamaları: Teşhis ve tedavi, verimlilik artırma, iş süreçleri	7 (Ö1, Ö2, Ö3, Ö6, Ö8, Ö9, Ö13)
	Ekonomi ve Bankacılık: Veri analizi, finansal kararlar, bankacılık işlemleri	2 (Ö2, Ö3)
Yenilikçi ve Yaratıcı Uygulamalar	Yenilik ve Yaratıcılık: Mimari, mühendislik, programlama	5 (Ö5, Ö8, Ö10, Ö11, Ö14)
	Simülasyon ve Üretim: Karmaşık işlemleri basitleştirme, verimlilik artırma	1 (Ö12)

Çizelge 3 incelendiğinde; öğretmenlerin yapay zekâ kullanım alanları ile ilgili "Yapay Zekâ ve Dijital İçerik Üretimi", "Yapay Zekâ Destekli Fikir ve Çeviri Araçları", "Günlük Hayatta Yapay Zekâ Kullanımı", "Eğitimde Yapay Zeka Kullanımı", "Yapay Zekâ ve Sağlık, Sanayi, Ekonomi", "Yenilikçi ve Yaratıcı Uygulamalar" kategorileri karşımıza çıkmaktadır. Yapay Zekâ ve Dijital İçerik Üretimi kategorisi altında; "Görseller, Videolar ve Sunumlar: Yapay Zekâ ile oluşturulan dijital içerikler (görseller, videolar, sunumlar) ve Sosyal Medya ve İçerik Üretimi: Sosyal medya içeriklerinin hazırlanması" kodları, Yapay zekâ Destekli Fikir ve Çeviri Araçları kategorisi altında; " Farklı Fikirler Edinme: Chat GPT kullanımı ve Çeviri Hizmetleri: Dil çevirisi yapmak" kodları, Günlük Hayatta Yapay zekâ Kullanımı kategorisi altında; "Telefon ve Akıllı Saat Uygulamaları: Telefon uygulamaları ve akıllı saatler, Navigasyon ve Seyahat: Navigasyon sistemleri, akıllı araçlar ve Eğlence ve Medya: Netflix, Spotify, şarkı ve medya uygulamaları" kodları, Eğitimde Yapay zekâ Kullanımı kategorsi altında; "Ders Anlatımı ve Öğrenme Materyalleri: Ders anlatımını zenginleştirme, materyal çeşitliliği ve Eğitim Teknolojileri ve Platformlar: Okul web siteleri, program yapma araçları, eğitim platformları" kodları, Yapay Zekâ ve Sağlık, Sanayi, Ekonomi kategorisi altında; "Sağlık ve Sanayi Uygulamaları: Teşhis ve tedavi, verimlilik artırma, iş süreçleri ve Ekonomi ve Bankacılık: Veri analizi, finansal kararlar, bankacılık işlemleri" kodları, Yenilikçi ve Yaratıcı Uygulamalar kategorisi altında; "Yenilik ve Yaratıcılık: Mimari, mühendislik, programlama, Simülasyon ve Üretim: Karmaşık işlemleri basitleştirme, verimlilik artırma" kodlarının yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte, eğitim bağlamında bakıldığında da önemli kullanım alanları saptanmıştır. Öğretmenlerin hem okul içinde hem de okul dışında yapay zekâ teknolojilerini deneyimledikleri belirtilmiştir. Okul içi kullanım ile ilgili görüşler konusunda görüş ifade eden katılımcıların bazı görüşlerine aşağıda yer verilmiştir;

> *"Sanal bir ortam yapıp, onları gerçek metronun içindeymiş gibi ortam hazırlayıp sürüş eğitimi vermişlerdi." (Ö12)*
> *"Ders anlatım sırasında farklı programlama dillerine ait örnek program ve içerik hazırlarken faydalanıyorum." (Ö6)*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Okul dışı ile ilgili görüşler konusunda görüş ifade eden katılımcıların bazı görüşlerine aşağıda yer verilmiştir;

"...görsel düzenleme yaptım. Yapay zekâ üzerinde sunum tasarımı gerçekleştirdim bir konuyla ilgili plan hazırladım..." (Ö11)

"Okul web sitesi ve sosyal medya içerikleri hazırlarken faydalanıyorum." (Ö6)

3.3. Yapay Zekâ Uygulamalarının Öğretmenlerin Eğitim Ortamlarına Entegrasyonuna ilişkin Bulgular

Araştırmada 3. alt problem olan "Öğretmenlerin yapay zekâ uygulamalarının eğitim ortamlarına entegrasyonları konusundaki düşünceleri nelerdir?" sorusunun yanıtı doğrultusunda oluşturulan temalar, kategoriler ve kodlar Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. Yapay Zekâ Uygulamalarının Öğretmenlerin Eğitim Ortamlarına Entegrasyonuna ilişkin Katılımcıların Görüşlerine Dair Temalar, Kategoriler ve Kodlar

Tema	Kategori	Kodlar
Öğrenme Sürecini Destekleme	Somutlaştırma ve Deneyimleme	Soyut kavramları somutlaştırması (Ö1)
		Gerçek hayatta deneyimleme imkânı sunması (Ö1, Ö7, Ö11)
		İlgi çekici deneyim sunması (Ö2, Ö3, Ö4, Ö9)
	Akademik Başarı ve Hızlı Öğrenme	Akademik başarıyı arttırıcı etken (Ö2, Ö7, Ö8, Ö9)
		Öğrenmeyi hızlandırma, kalıcı hale getirme (Ö7)
	Teknoloji ile Entegrasyon	Öğrencilerin teknoloji ile iç içe büyümesi, o nedenle öğretimin daha etkili gerçekleşmesi (Ö3, Ö9)
	Öğrencilerin İlgisini Çekme	Merak uyandırma (Ö4)
		Yaratıcılıkların artması (Ö5)
Öğrenme Kalitesini Artırma	İçerik ve Ortam Geliştirme	Öğrenme tarzlarına göre içerik hazırlayarak öğrenme kalitesini arttırma, öğrenme ortamını zenginleştirme (Ö6, Ö7, Ö9, Ö12, Ö14)
	Eksiklerin Giderilmesi	Öğrencilerin eksik olduğu konuların belirlenmesinde yardımcı olabilir ve eksiklerin giderilmesine yönelik çalışmalar planlama (Ö6, Ö8, Ö13)
	Uygun Materyal ve Araç Geliştirme	Uygun materyal geliştirerek öğrenmeyi kolaylaştırma, uygun araç gereç ya da ortam oluşturması (Ö8, Ö13)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Potansiyel Sorunlar ve Riskler	Araştırma ve Motivasyon	Bilgilerin hazır bir şekilde sunulması araştırma isteğini ve motivasyonunu azaltması (Ö6)
	Yapay zekâ Kullanımı ve Etik	Yapay zekâyı kötüye kullanma (Ö10)
		Öngörememe (Ö10)
	Teknoloji ve Toplum	Hazırcılık (Ö13)

Çizelge 4 incelendiğinde; öğretmenlerin eğitim ortamlarına entegrasyonuna ilişkin yapay zekâ uygulamalarıyla ilgili görüşleri, Öğrenme Sürecini Destekleme, Öğrenme Kalitesini Artırma, Potansiyel Sorunlar ve Riskler temaları altında toplanmıştır. Öğrenme Sürecini Destekleme teması altında, "Somutlaştırma ve Deneyimleme, Akademik Başarı ve Hızlı Öğrenme, Teknoloji ile Entegrasyon, Öğrencilerin İlgisini Çekme" kategorileri, Öğrenme Kalitesini Artırma teması altında; "İçerik ve Ortam Geliştirme ve Eksiklerin Giderilmesi, Uygun Materyal ve Araç Geliştirme", Potansiyel Sorunlar ve Riskler teması altında; "Araştırma ve Motivasyon, Yapay zekâ Kullanımı ve Etik, Teknoloji ve Toplum" kategorilerinin yer aldığı görülmektedir. Somutlaştırma ve Deneyimleme kategorisinin altında; "Soyut kavramları somutlaştırması, Gerçek hayatta deneyimleme imkanı sunması, İlgi çekici deneyim sunması" kodları, Akademik Başarı ve Hızlı Öğrenme kategorisi altında; "Akademik başarıyı artırıcı etken, Öğrenmeyi hızlandırma, kalıcı hale getirme" kodları, Teknoloji ile Entegrasyon kategorisi altında; "Öğrenciler teknoloji ile iç içe büyümesi, o nedenle öğretimin daha etkili gerçekleşmesi, Öğrencilerin İlgisini Çekme kategorisi altında; "Merak uyandırma ve Yaratıcılıkların artması" kodları, İçerik ve Ortam Geliştirme kategorisinin altında; "Öğrenme tarzlarına göre içerik hazırlayarak öğrenme kalitesini arttırma, öğrenme ortamını zenginleştirme" kodu, Eksiklerin Giderilmesi kategorisinin altında; "Öğrencilerin eksik olduğu konuların belirlenmesinde yardımcı olabilir ve eksiklerin giderilmesine yönelik çalışmalar planlama" kodu, Uygun Materyal ve Araç Geliştirme kategorisinin altında; "Uygun materyal geliştirerek öğrenmeyi kolaylaştırma, uygun araç gereç ya da ortam oluşturması" kodu, Potansiyel Sorunlar ve Riskler temasına ait; Araştırma ve Motivasyon kategorisinin altında; "Bilgilerin hazır bir şekilde sunulması araştırma isteğini ve motivasyonunu azaltması kodu", Yapay zekâ Kullanımı ve Etik kategorisinde; "Yapay zekâyı kötüye kullanma, Öngörememe" kodları, Teknoloji ve Toplum kategorisinde; "Hazırcılık" kodları olduğu görülmektedir.

Öğrenme sürecini destekleme, akademik başarı ve hızlı öğrenme, teknoloji ile entegrasyon, öğrencilerin ilgisini çekme ve öğrenme kalitesini artırma konularında yapay zekânın olumlu etkileri vurgulanmaktadır. Aynı zamanda, potansiyel sorunlar ve riskler, araştırma ve motivasyon kaybı, yapay zekâ kullanımı ve etik konularındaki endişeler de dile getirilmiştir. Yapay zekâyı kötüye kullanma da öğretmenlerin yapay zekâya dair algılarının önemli parçalarını oluşturur.

Öğrenme Sürecini Destekleme temasında, Somutlaştırma ve Deneyimleme kategorisinin altında, İlgi çekici deneyim sunması isimli kod olduğu görülmektedir.

"Eğlenceli ve eğitici oyunlar kullanılarak çocukların ilgisi konuya çekilebilir" (Ö2)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Öğrenme Kalitesini Artırma temasında; İçerik ve Ortam Geliştirme kategorisinin altında Öğrenme tarzlarına göre içerik hazırlayarak öğrenme kalitesini arttırma, öğrenme ortamını zenginleştirme isimli kodlar bulunduğu görülmektedir.
"Yapay zekâ öğrencilerin öğrenme tarzlarına göre içerik hazırlayarak öğrenme kalitesini arttırabilir." (Ö6)

3.4. Yapay Zekâ Uygulamalarının Öğrencilerin Öğrenme Süreçlerindeki Rolüne İlişkin Bulgular

Araştırmada 4. alt problem olan "Yapay zekâ uygulamaları öğrencilerin öğrenme süreçlerinde nasıl bir rol oynayabilir?" sorusunun yanıtı doğrultusunda oluşturulan temalar, kategoriler ve kodlar Çizelge 5'te verilmiştir.

Çizelge 5. Yapay zekâ uygulamalarının öğrencilerin öğrenme süreçlerindeki rolüne ilişkin katılımcıların görüşlerine dair temalar, kategoriler ve kodlar

Tema	Kategori	Kodlar
Öğrenme Sürecini Destekleme	**Öğretmene Destek**	Öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırmak amacıyla öğretmene yardım (Ö1, Ö8, Ö10, Ö12, Ö13)
	Eğlenerek Öğrenme	Eğitici oyunlar, oyun tasarımı (Ö2, Ö11
		Öğrenmeyi eğlenceli hale getirme (Ö1, Ö2)
		Çocukların üretmesine çeşitli uygulamalar aracılığıyla destek (Ö2)
	Geri Bildirim ve Değerlendirme	Geri dönütleri daha sayısal verilerle yapan programlar, değerlendirme çalışmaları (Ö3, Ö8)
		Öğrenci performansını analiz etme (Ö6)
	Akıllı Tahta Destekli Sistemler	EBA vb. akademik uygulamalarla eğitime dahil edilmesi (Ö3, Ö7, Ö5)
	Planlama	Ders planlama (Ö6, Ö11, Ö13)
		İçerik geliştirmek (Ö6)
Öğrenme Kalitesini Artırma	**Öğrenme Materyali**	Materyal geliştirme (Ö8)
		Öğrenme materyal çeşitliliği (Ö10, Ö12)
Öğrenme Hızını ve Kalıcılığı Artırma	**Hızlı Bilgi Erişimi**	Çok hızlı veri sağlama (Öğrenme hızı) (Ö11)
	Kalıcı Öğrenme	Kalıcı öğrenme (Ö12, Ö13)
Uzaktan Eğitim ve Destek	**Uzaktan Eğitim Kolaylaştırma**	Uzaktan eğitimi kolaylaştırma (Ö13)
Yol Göstericilik	**Rehberlik**	Yol gösterici (Ö14)

Çizelge 5 incelendiğinde, öğretmenlerin yapay zekâ uygulamalarının öğrencilerin öğrenme rolüne dair görüşleri Öğrenme Sürecini Destekleme, Öğrenme Kalitesini Artırma, Öğrenme

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Hızını ve Kalıcılığı Artırma, Uzaktan Eğitim ve Destek, Uzaktan Eğitim ve Destek ve Yol Göstericilik adlı 5 tema altında toplanmıştır. Öğrenme sürecini destekleme teması, öğretmene destek, Eğlenerek Öğrenme, Geri Bildirim ve Değerlendirme, Akıllı Tahta Destekli Sistemler, Planlama kategorilerini kapsamaktadır. Öğretmene Destek kategorisinde; Öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırmak amacıyla öğretmene yardım kodu, Eğlenerek Öğrenme kategorisinde; "Eğitici oyunlar, oyun tasarımı, Çocukların üretmesine çeşitli uygulamalar aracılığıyla destek" kodları, Geri Bildirim ve Değerlendirme kategorisinde; "Geri dönütleri daha sayısal verilerle yapan programlar, değerlendirme çalışmaları, Öğrenci performansını analiz etme" kodları, Akıllı Tahta Destekli Sistemler kategorisinde; "EBA vb. akademik uygulamalarla eğitime dahil edilmesi", Planlama kategorisinde; "Ders planlama, İçerik geliştirmek" kodları yer almaktadır.

Öğrenme kalitesini artırma temasında, öğrenme materyali kategorisi altında, "Materyal geliştirme ve öğrenme materyal çeşitliliği" kodları bulunduğu görülmektedir. Öğrenme hızını ve kalıcılığı artırma temasında, hızlı bilgi erişimi ve kalıcı öğrenme kategorilerini içermektedir. Hızlı bilgi erişimi kategorisinde "Çok hızlı veri sağlama (Öğrenme hızı)" kodu olduğu görülmektedir. Kalıcı Öğrenme kategorisinde ise Kalıcı öğrenme kodu görülmektedir.

Uzaktan eğitim ve destek teması, uzaktan eğitim kolaylaştırma kategorisiyle temsil edilmiştir. Son olarak, yol göstericilik teması rehberlik kategorisi altında; "yol gösterici" kodu ile ele alınmıştır. Bu bulgular, öğretmenlerin yapay zekâ uygulamalarının öğrencilerin öğrenme süreçlerindeki rolüne ilişkin eğitimde geniş bir yelpazede olumlu etkiler yaratabileceğine inandığını göstermektedir.

Öğrenme Sürecini Destekleme temasının altında Öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırmak amacıyla öğretmene destek kodu dikkat çekmektedir.

"Öğrenmeyi kolaylaştırması belki soyut olan kavramlarının somutlaştırılması bu noktada çok işe yarayabilir." (Ö1)

"Öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştırır görsel açıdan…" (Ö13)

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada, Harezmi Eğitim Model'inde görev alan öğretmenlerin yapay zekâ ile ilgili algıları incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara paralel olarak ortaya konulan sonuçlar bu kısımda paylaşılmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre; Harezmi Eğitim Modeli uygulayıcı öğretmenlerinin yapay zekâ denilince akıllarına gelen çağrışımlarına ilişkin katılımcı görüşlerinin insana olan benzerlik, iş kolaylığı sağlama, otonom yardımcı teknolojisi, yenilikler yaratma, eğitim ve öğretim teknolojileri şeklinde farklılık gösterdiği görülmüştür. Bu araştırmanın odağına aldığı bağlam olan eğitim ve öğrenme kategorisine bakıldığında, yapay zekâ ile ilgili olarak öğretmenlerin akıllarına gelen çağrışımlar arasında teknoloji ve eğitim, robotik kodlama ve programlama, kodlarla ve algoritmalarla öğrenme başlıklarının öne çıktığı görülmektedir. Bu bulgular, öğretmenlerin yapay zekâyı genellikle eğitim teknolojileri, programlama eğitimi ve algoritmalar üzerinden algıladığını; bir başka ifadeyle pek çok farklı teknolojinin eğitime entegrasyonu ile ilişkilendirdiğini göstermektedir. Benzer şekilde, Bayındır (2023) tarafından yapılmış olan ve eğitimde yapay zekâ alanında yayınlanan çalışmaların anahtar kelimeleri üzerinden yapılan çalışmada da en fazla "eğitim teknolojileri" anahtar kelimesinin kullanıldığı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

görülmüştür. Bu paralellikten hareketle eğitim teknolojilerinin ve hatta öğretmenlerin daha detayda belirttikleri robotik kodlama ve programlama öğretiminin eğitimde yapay zekâ algısını yansıtmada önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Öğretmenler tarafından vurgulanmış olan bu ifadelerin, Harezmi Eğitim Modelinin temel ilkelerinden olduğu (Harezmi Eğitim Modeli, 2024) düşünüldüğünde, bu çalışma grubunda dile getirilmiş olmasının olağan bir durum olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, elde edilen bu sonuca dayalı olarak, Harezmi Eğitim Modeli uygulayıcı öğretmenlerinin yapay zekâyı eğitimde önemli bir araç olarak gördükleri ve bu araçların eğitim süreçlerine katkısının öneminin farkında oldukları; bu algılarının ise Harezmi Eğitim Modeli uygulama sürecinde yer almaları vesilesiyle, özellikle robotik kodlama ve programlamaya aşina olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Öğretmenlerin, gerek Harezmi Eğitim Modeli benzeri teknolojiyi entegre eden çeşitli uygulamalar ile, gerekse kendi kişisel gelişim kaygıları ile edindikleri yapay zekâ destekli eğitim teknolojileri kullanma becerilerinin önemli olduğu açıktır. Göksel ve Bozkurt (2019) öğretmenlerin edindiği bu becerileri eğitim süreçlerinde kullanmaları sayesinde, öğrencilerine daha etkili, verimli ve hatta kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunulabileceğini vurgulamaktadır. Kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunma durumu özellikle önemsenmelidir; Aydın (2023) tarafından yapılan çalışmada, sıkıcı olarak ifade edilen derslerin yapay zekâ ile kişiye özgü bir web portalında sunulmasıyla ilgi çekici hale getirildiği belirtilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenlerin yapay zekayı doğrudan ya da dolaylı olarak deneyimledikleri alanlarla ilgili dijital teknolojilerden farklı sektörlerdeki kullanımlara, günlük hayat uygulamalarından yenilikçi boyutlara kadar pek çok farklı alanı ifade ettikleri görülmüştür. Bu geniş perspektifin, öğretmenlerin meslekleri gereği güncel gelişmeleri takip etmelerinden; ayrıca öğrencilerine yeri geldiğinde mesleki rehberlik yapmalarından ve bu sayede sektörlere ve iş alanlarının gerektirdiği becerilere de aşina olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, yapay zekâ konusunda öğretmenlerin eğitim ile ilişkili deneyim alanlarına odaklanıldığında, derslerde kullanılabilecek görseller ve video içerikleri gibi öğrenme materyalleri, okul web siteleri, eğitim platformları gibi unsurlar göze çarpmaktadır. Arslan (2020), yapay zekanın eğitimi dönüştürme potansiyeli olduğuna dikkat çekmekte; bu dönüştürme biçimlerinden birinin, öğretimde öğrencilere yapay zekâ ile birebir ve etkili destek sağlanabileceği; bir diğerinin ise farklılaştırılmış ve bireyselleştirilmiş öğrenmenin daha etkin ve yaygın kullanılabileceği şeklinde olduğunu vurgulamaktadır. Öğretmenlerin yapay zekâ deneyimlerinin eğitim bağlamına ilişkin sonuçlarına bir başka açıdan bakıldığında; yapay zekanın yalnızca okul içindeki değil aynı zamanda okul dışındaki deneyimlere atıf yapıldığı görülmüştür. Bu deneyimlerin, okul içinde ders ve materyal süreçleri, okul dışında çeşitli teknolojik platformlar üzerinden gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan başka bir çalışmada da benzer sonuçlardan biri Meço ve Coştu (2022) tarafından ortaya konmuştur. Bu bağlamda, yapay zekâ ile sadece okul içi değil, okul dışı öğrenme ortamları için de uygulamalar geliştirilebileceği vurgulanmıştır.

Araştırma sonuçları, öğretmenlerin yapay zekâ uygulamalarının eğitim ortamlarına entegrasyonları konusundaki düşüncelerinin öğrenme sürecini destekleme ve öğrenme kalitesini artırma şeklinde büyük ölçüde olumlu bir çizgide olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, öğretmenler tarafından kayda değer bazı sorunlar ve riskler de dile getirilmiştir. Yapay zekanın öğretmenler tarafından olumlu algılanmasının öğrenme sürecinin de olumlu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

etkilenmesi açısından önemli olduğu söylenebilir. Öğretmenler tarafından kabul gördüğü ve kullanıldığı takdirde, yapay zekanın, Dengiz (2023)'ün de belirttiği gibi eğitim alanında öğretmenlere gerek düşük maliyetinden gerekse zaman tasarrufu sağlamasından dolayı büyük fayda sağlaması kaçınılmazdır. Bununla birlikte, bu durum, öğretmenlerin yapay zekâ teknolojilerine hâkim olmasını gerektirir. Ancak, Kaya (2023), öğretmenlerin yapay zekâ ile ilgili yalnızca temel düzeyde bilgiye sahip olduklarını belirtmektedir ve yalnızca kendi kullandıkları uygulamalara dayalı sahip oldukları bu bilginin de eğitim-öğretimde yeterli olmayacağı düşünülmektedir. Öğretmenlerin yapay zekâ uygulamalarına ilişkin bazı risklerden bahsetmelerinin de bu yetkinlik ihtiyacından doğmuş olduğu düşünülebilir. Bu çalışma kapsamında bahsedilen riskler sürekli hazır bilgilerin sunulması, öğrencilerin araştırma isteğini ve motivasyonunu azaltabileceği endişesi şeklindedir. Ayrıca, yapay zekânın etik kullanımı konusunda da dikkatli olunması gerektiği vurgulanmıştır. Benzer bir sonuç olarak, Aşık, Yıldız, Kılıç, Aytekin, Adalı ve Kurnaz (2023) tarafından yapılan bir çalışmada, yapay zekâ teknolojilerinin önyargılı olabileceği endişeleri ve etik standartların gözetilmesi gerektiği; eğitim kurumlarının yapay zekâ kullanırken bu etik sorunlara duyarlı olması konusunun ve öğrencilerin haklarını korumanın önemli olduğu şeklinde vurgulanmaktadır. Bu sonuçlardan hareketle, temel kaygının yapay zekanın öğretmenin yerini almasıyla ilişkili olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmada yapay zekâ uygulamalarının öğrencilerin öğrenmelerindeki rolüne ilişkin sonuçların tamamı olumlu etkilere atıf yapmakla birlikte eğitim ortamına entegrasyonu ile ilgili sonuçlarla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Harezmi Eğitim Modeli uygulayıcı öğretmenler, yapay zekâ uygulamaları sayesinde hem planlamalarını kaliteli, geri bildirimlerini hızlı hale getirerek hem de eğlence unsurunu ders süreçlerine dahil ederek, öğrencilerin öğrenmelerinin daha kaliteli, hızlı ve kalıcı olduğunu, uzaktan eğitim gibi araçlarla da desteklenerek güçlendiğini belirtmişlerdir. Araştırma sonuçları, bu bağlamda, öğretmenlerin yapay zekâ uygulamalarının öğrencilerin öğrenme süreçlerindeki rolüne ilişkin eğitimde geniş bir yelpazede olumlu etkiler yaratabileceğine inandığını göstermektedir. Sonuçlar arasında yapay zekâ uygulamalarının öğretmenlerin iş yükünü hafifletme ve not verme gibi temel eğitim etkinliklerini otomatikleştirme gibi avantajlar sunduğunun tespiti dikkat çekmektedir. Benzer tespit, Yolcu (2024) tarafından, yapay zekânın, bireyselleştirilmiş öğrenme ortamları sunma, etkin geri bildirim sağlama, performans takibi yapma, eşit öğrenim fırsatları sunma ve işbirlikli öğrenme ortamları oluşturma gibi yetenekleriyle öğretim süreçlerinde öğretmenlere önemli bir destek sağlayacağı şeklinde paylaşılmaktadır. Ayrıca, yapılan başka bir araştırmada, yapay zekâ destekli uygulamaların kullanımıyla, öğrencilerin öğrenme süreçlerini daha etkili ve ilgi çekici hale getirildiği; örneğin ders anlatımlarının hikâye ile desteklenmesi, dersin oyunlaştırılması gibi uygulamalarla öğrencilerin motivasyonunun arttığı vurgulanmıştır (Çolak, 2022). Öğretmenlerin ana unsur olduğu ve yapay zeka uygulamalarının yalnızca öğrenmede araç teşkil ettiği yaklaşımıyla ele alınacak olursa, elde edilen bu sonucun, yapay zeka tarafından desteklenen öğretmenlerin, bu yolla kazandıkları zaman sayesinde özgün yeteneklerini öğretim sürecinde çok daha etkin sergileyebilmelerini; öğrencilerin de iş yükü azalmış olan öğretmenlerinin sosyal yönlerini daha iyi tanıyıp onlarla daha olumlu iletişim içinde olabilmelerini ve rol model özelliklerinden daha etkin yararlanabilmelerini sağlaması açısından oldukça değerli ve çarpıcı olduğu düşünülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

5. ÖNERİLER

Öğretmenlere yapay zekanın eğitime entegrasyonu ile ilgili bilgi ve seminerler verilebilir. Ayrıca, Harezmi Eğitim Modeli vb. yapay zekâ entegrasyonunu içine alacak uygulamalara katılım teşvik edilmelidir.

Geniş kullanım alanı olan ve hem okul içinde hem de okul dışında eğitim hayatının bir parçası olan yapay zekâ uygulamalarının, öğrenmeyi derinleştirmek ya da yeni öğrenmeleri hayata geçirmek amacıyla kullanılması pekiştirilmelidir. Bunun için eğitimde yapay zekâ uygulamalarının farklı araçlarının kolay kullanımlarını içeren tanıtım materyalleri/eğitimleri düzenlenebilir.

Yapay zekânın eğitimde nasıl kullanılacağına dair uygulama çalışmaları eğitimi verilebilir, eğitimde nasıl kullanılacağı öğretilebilir.

Yapay zekâ uygulamalarının öğretmenlerin iş yükünü azaltıp zihninde iş yetiştirme kaygısı olmadan öğrencilerine faydalı olabileceğinden hareketle, öğretmenlerin yapay zekâ konusunda olumlu algılara ve pratik bilgilere sahip olmasını sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Arslan, K. Eğitimde Yapay zekâ ve Uygulamaları. Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 11(1), 71-88, 2020.

Aşık, F., Yıldız, A., Kılınç, S., Aytekin, N., Adalı, R., & Kurnaz, K. Yapay Zekânın Eğitime Etkileri. International Journal Of Social And Humanities Sciences Research (Jshsr), 10(98), 2100–2107, 2023.

Aydın, F., Yapay Zekâ Tabanlı EBA Akademik Destek Sisteminin Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı, Adana, 2023.

Bayındır, E., *Eğitim Alanında Yapılan Yapay Zekâ Çalışmalarının Sosyal Ağ Analizi ile İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Teknolojileri Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2023.

Çolak, A. F., *Ortaokullarda Yapay Zekâ Öğretimi İçin Geliştirilen Kurs Planı Ve İçeriklerin Öğrencilerin Üstbilişsel Davranışlarına Etkisi,* Yüksek Lisans Tezi, Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon, 2022.

Dengiz, Y., *Yapay Zekanın Öğretmen Eğitimi Üzerindeki Yenilikçi Etkileri,* Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yenilikçilik ve Girişimcilik Anabilim Dalı Başkanlığı, 2023.

https://www.gtech.com.tr/yapay-zekâ-nedir-yapay-zekâ-hakkinda-bilmeniz-gerekenler/

(Erişim tarihi: 12.05.2024)

Goksel, N. ve Bozkurt, A., Artificial intelligence in education: current insights and future perspectives. In S. Sisman-Ugur, and G.Kurubacak (Eds.), *Handbook of Research on Learning in the Age of Transhumanism,* 224-236. Hershey, PA: IGI Global, 2019.

https://ogm.meb.gov.tr/www/hrezm-egitim-modeli/icerik/1867

(Erişim tarihi: 12.05.2024)

İşler, B., & Kılıç, M. Eğitimde Yapay Zekâ Kullanimi ve Gelişimi. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 5(1), 1-11, 2021.

Kaya, B. N., *Eğitimde Yapay Zekâ Uygulamalarının Sosyal Ağ Analizi,* Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Teknolojileri Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2023.

Meço, G., & Coştu, F. EĞİTİMDE YAPAY ZEKÂNIN KULLANILMASI: BETİMSEL İÇERİK ANALİZİ ÇALIŞMASI, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 12(23), 171-193, 2022.

Yıldırım, A., Şimşek, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,* Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Bu bölümde kişisel durumunuza ilişkin sorular bulunmaktadır. Her soruda durumunuza uyan seçeneği işaretleyiniz.

Cinsiyetiniz	( ) Kadın ( ) Erkek
Hizmet Yılı	( ) 1-5 ( ) 6-10 ( ) 11-15 ( ) 16 ve üstü
Eğitim Düzeyi	( ) Lisans ( ) Lisansüstü
Harezmi Eğitim Modelinde ne kadar süredir uygulama yapıyorsunuz?	( ) 1 yıl ( ) 2 yıl ( ) 3yıl ( ) 4 yıl ( ) 5 yıl

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

GÖRÜŞME FORMU SORULARI

1. Yapay zekâ denilince aklınıza gelen çağrışımlar nelerdir? Bunları detaylandırabilir misiniz?
2. Yapay zekâ ile ilgili sizin doğrudan deneyimleriniz nelerdir? Yoksa, çevrenizde dolaylı olarak gözlemlediğiniz deneyimleri paylaşır mısınız?
3. Yapay zekâ uygulamaları eğitim ortamlarına nasıl entegre edilebilir?
4. Yapay zekâ uygulamaları öğrencilerin öğrenme süreçlerinde nasıl bir rol oynayabilir

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

TÜRK DÜNYASI TURİZM BAŞKENTİ: TÜRKİSTAN

Doç. Dr. Ebru KEMER
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Niğde Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu /Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Niğde, Türkiye
e-mail: ebrukemer@ohu.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-7620-6297

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Türk Devletleri Teşkilatı tarafından hazırlanan *Türk Dünyası Turizm Başkenti Türkistan* adlı tanıtım filmini göstergebilimsel açıdan analiz etmek, tanıtım filminde yer alan kesitleri tespit etmek ve anlatılmak istenen mesajları bütüncül bakış açısıyla değerlendirmektir. Araştırmada Türkistan şehri 2024 yılı Türk Dünyası Turizm Başkenti tanıtım filmini incelemek ve değerlendirmek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Türk Dünyası Turizm Başkenti ile anlatılmak istenen mesaj nedir sorusu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Araştırmada doküman inceleme tekniği kullanılarak turizm başkenti tanıtım filminde yer alan her kare incelenmiş ve göstergebilimsel çözümleme tekniği kullanılmıştır. Türk Dünyası Turizm Başkenti tanıtım filmi içerisinde toplam on sekiz adet kesit tespit edilmiş ve benzer olan kesitler gruplandırılarak araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırma sonucunda, tanıtım filminde tarihi türbeler, doğal güzellikler, göçebe kültürünü yansıtan mimari yapılar, yöresel kıyafetler giyinmiş kadınların yöresel danslarının gösterilmesi tanıtım filminin Türk-İslam kültürünü ve maneviyatı yansıttığını göstermektedir. Ayrıca tanıtım filminde yer alan eğlence merkezleri ve bu merkezler içerisinde bulunan alanlara dair kesitler tarihi ve kültürel değerlerinin yanı sıra gelişmiş bir kent olan Türkistan'ın turistik çeşitliliğini sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, Türk Dünyası Turizm Başkenti, Türkistan, Tanıtım filmi, Göstergebilimsel analiz

TOURİSM CAPİTAL OF THE TURKİC WORLD: TURKESTAN

ABSTRACT

The aim of this research is to semiotically analyse the promotional film titled Turkistan, the Turkish World Tourism Capital prepared by the Organisation of Turkish States, to identify the sections in the promotional film and to evaluate the messages intended to be conveyed from a holistic perspective. In the research, qualitative research method was used in order to analyse and evaluate the promotional film of the Turkish World Tourism Capital of 2024. The question of what is the message intended to be conveyed with the Turkish World Tourism Capital constitutes the main problem of the research. In the research, each frame in the tourism capital promotional film was examined by using document analysis technique and semiotic analysis technique was used. A total of eighteen sections were identified in the promotional film of the Turkish World Tourism Capital and similar sections were grouped and formed the sample of the research. As a result of the research, historical tombs, natural beauties, architectural structures reflecting nomadic culture, local dances of women dressed in local clothes in the promotional film show that the promotional film reflects Turkish-Islamic culture and

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

spirituality. In addition, the entertainment centres in the promotional film and the sections of the areas within these centres present the touristic diversity of Turkistan, which is a developed city as well as its historical and cultural values.

Keywords: Organisation of Turkic States, Turkic World Tourism Capital, Turkistan, Promotional film, Semiotic analysis

1. GİRİŞ

Türk Dünyası ABD, Rusya ve Çin gibi küresel güçlerin oluşturduğu bölgenin ortasında yer almakta ve Türk Dünyasının birliği önem arz etmektedir. Türk Devletlerinin iş birliği ve örgütlenmesi; bütünleşmeyi, genişlemeyi ve derinleşmeyi ifade etmektedir (Baki, 2024, s. 73). Türklerin bu birlikteliği karşılaştıkları problemlerde güçlü olmalarını sağlamaktadır (Akyol, 2009, s. 29). Türk Devletleri Teşkilatı adı altında toplanan Türk devletleri birçok alanda birlikte hareket etmekte ve projeler geçekleştirmektedir. Bu projelerden bir tanesi de Türk Devletleri Teşkilatının 2022 yılında düzenlediği toplantıda Türk Dünyası Turizm Başkenti Projesidir. Projede turizm başkenti olarak seçilen kentin; tarihi, kültürel ve yöresel turistik unsurlarının turistlere tanıtılması amaçlanmaktadır (Sancar ve ark., 2015, s. 295). Azerbaycan Şamahı kentinde 26 Aralık 2023 yılı Türk Dünyası Turizm Başkenti toplantısında 2024 yılı turizm başkenti Türkistan kenti olarak seçilmiştir.

Türkistan kenti tarihi ipek yolu üzerinde, "Batı Avrupa ve Batı Çin uluslararası karayolu ve Kazakistan'ı Rusya, Kırgızistan, Özbekistan ve Orta Asya" ülkeleriyle bağlayan demiryolu güzergâhı üzerinde yer almaktadır (Garda ve Sartayeva, 2022, s. 2865). Turizm başkenti projesi ile *Modern İpek Yolu* adı altında tur paketi oluşturulması planlanmıştır (Türk Devletleri Teşkilatı). Türk Dünyası halklarını bir araya getirmesi açısından da manevi durumundan dolayı Türk Dünyasının Manevi Başkenti olarak kabul edilmiştir. Ayrıca 2024 yılı turizm başkenti olarak seçilen Türkistan kenti UNESCO Dünya Mirası Listesine girmiştir. Türkistan kentine yönelik son üç yılda turist sayısında %25 artış olmuştur. 2019 yılında alınan kararla 2025 yılında "Turizmi Geliştirme Devlet Programı*"* kapsamında özel ekonomik bölge kapsamı altına alınmıştır (Garda ve Sartayeva, 2022, s. 2865). Bölgede binden fazla tarihi, kültürel ve arkeolojik sit alanı ile 4 koruma altındaki doğal alan bulunmaktadır (Garda ve Sartayeva, 2022, s. 2867). Fakat Türk İslam önemli izler bırakmış Türk İslam Büyüğü Hoca Ahmed Yesevi'nin Türbesi şehrin en önemli eserleri arasında yer almaktadır (Uspanova, 2017, s. 38).

Türkistan'da tarihi eserlere verilen değerin tanıtılması turizmin gelişmesine olumlu katkılar sağlamaktadır. TÜRKSOY organizasyonu bunun en güzel örnekleri arasında yer almaktadır. Uluslararası Türk Akademisi ve Türkistan'daki Hoca Ahmed Yesevi Üniversitesi'nin desteğiyle "Türk Dünyasının Manevi Başkenti Türkistan" konulu uluslararası bir konferans yapılmıştır (Garda ve Sartayeva, 2022, s. 2867). Bunun yanı sıra turistik değerlere sahip birçok ülke farklı tanıtım faaliyetleri gerçekleştirmektedir (Evcin, 2017, s. 115). Çünkü üretilen mal ve hizmetlerin tutundurulması için "reklam, satış geliştirme, kişisel satış ve halkla ilişkiler" faaliyetlerinin yürütülmesi gerekmektedir. Tanıtım filmleri de turizm sektöründe yoğun olarak kullanılan turistler üzerinde pozitif bir algı oluşmasına olanak tanıyan etkili bir tür reklamdır (Dilek ve ark., 2019, s. 259). Dolayısıyla bu araştırmanın amacı, *Türk Devletleri Teşkilatı* tarafından hazırlanan Türk Dünyası Turizm Başkenti Türkistan adlı tanıtım filmini

göstergebilimsel açıdan analiz etmek, tanıtım filminde yer alan kesitleri tespit etmek ve anlatılmak istenen mesajları bütüncül bakış açısıyla değerlendirmektir.

İlgili alanyazın incelendiğinde araştırma kapsamında ele alınan *Türk Dünyası Turizm Başkenti Türkistan*'ın adlı tanıtım filmini göstergebilimsel açıdan analiz edildiği çalışmalara rastlanılmamıştır. Başka bir ifadeyle kapsamlı araştırmalar sonucunda Kazakistan'ın turizm sektörü açısından ele alındığı çalışmalar mevcuttur (Ableeva ve ark., 2020, s. 15; Avcı ve Sartayeva, 2020, s. 16). Fakat Türkistan'ın turizm başkenti ve tanıtım filmi açısından çalışılmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla 26 Aralık 2023 yılında yayımlanmış olan Türk Dünyası Turizm Başkenti Türkistan tanıtım filmine yönelik bir çalışmaya rastlanılmaması, Türkistan kentinin tarihi ipek yolu güzergahı üzerinde olması, Türkistan'ın Türk Dünyasının manevi başkenti olması ve ekonomi projeleri ile turizm potansiyelinin kalkındırılmaya çalışılması bu araştırmanın yapılmasını gerekli kılmıştır. Araştırmada Türkistan kentinin göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile ele alınmasının alanyazın ve yöntem açısından gelecekte yapılması planlanan araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra bu araştırmanın; Türkistan kentinin turizm potansiyeline ışık tutmak, kentin manevi değerini yansıtmak ve çekici hale gelmesini sağlamak açısından uygulayıcılara fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

2. TÜRK DÜNYASI TURİZM BAŞKENTİ

Bu araştırmada Türk dünyası birlikteliği "Sosyal İnşacılık Kuramı ve Neo Fonksiyonalizm" kavramlarına dayandırılmıştır. Uluslararası ilişkilerin sosyal dünyanın dinamik bağlantılı ve kültürel temelli durumu 1980'li yıllarda Adler tarafından ele alınmıştır (Adler, 2013, s. 116-117). Sosyal İnşacılık Kuramı uluslararası ilişkilerinde bir sosyal inşa olduğunu ileri süren bir kuramdır. Bu kurama göre, "uluslararası ilişkilerin en belirleyici unsurları kurumsallaşan egemen kurallar, normlar, kimlikler ve söylemlerden" oluştuğu belirtilmektedir. Bu açıdan bakıldığında devletlerarasındaki ilişkiler; normlar, değerler, kültürler, tarih ve ortak dil açısından sosyal inşacı kuram Türk Dünyası ilişkilerini açıklamaktadır. Fakat modern endüstriyel ekonomide "fonksiyonel spill over" kavramına göre devletler ekonomik olarak birbirlerine bağımlıdır. Bu durumda Neo Fonksiyonalizm yaklaşımına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yaklaşıma göre, devletlerin kendi istekleriyle komşularıyla birlikte hareket etmesi ve bütünleşme tercihinde bulunmaları karşılıklı fayda sağlamalarıyla ilişkilidir. (Emeklier, 2022, s. 77). Türk Dünyası ifadesi de hem jeopolitik açıdan Türk devletlerini içerisine alması hem de bir idealin gerçekleşmesi için talep edilen bir kavram haline gelmiştir (Özsoy, 2023, s. 195).

Türk Dünyası coğrafi açıdan "en batıda Kosova ve Karadağ, en doğuda ise Moğolistan'ın" içerisinde olduğu bölge olarak belirtilmektedir. Bu sınırlama içerisinde bağımsız 7 Türk devleti yer almaktadır. Bu 7 Türk devleti "Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve KKTC" bağımsız olan Türk dünyası ülkelerini oluşturmaktadır (Bay ve ark., 2017, s. 57). Sovyetlerin dağılması ile Türk dilini konuşan ülkelerin bağımsız olması bu devletlerin çok taraflı ve çok boyutlu ilişkiler geliştirmesini sağlamıştır (Erol ve Çelik, 2012, s. 20). Bu kurulan ilişkiler daha sonra Türk dilini konuşan ülkeler arasında "Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi" oluşmasını sağlamıştır. Türk konseyinin oluşturulma aşamasında 1992 yılından itibaren "Türkiye, Kazakistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan" arasında ilişkilerin altyapısını oluşturan zirveler gerçekleştirilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2009 yılında Nahcivan Antlaşması ile uluslararası bir örgüt kurulmuştur. Örgütün amacını; dostluk, komşuluk ve karşılıklı güven unsurları oluşturmaktadır. Bu amacın yanı sıra dış politikada ortak karar ve terörizm hususlarında ortak çıkarlar doğrultusunda birlikte hareket etmek esas alınmıştır. Daha sonraki yıllarda belirli dönemlerde Türk dünyası zirveleri gerçekleştirilmiştir. Fakat 2021 yılında gerçekleşen İstanbul Zirvesinde yıllardır devam eden bu örgütlenmede etkileşimin öncülerini oluşturan kararlar alınmıştır. 2021 yılında gerçekleşen Türk Konseyinde onursal başkan olan Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev *Türk Konseyi* isminin *Türk Devletleri Teşkilatı* olarak değiştirilmesini önermiştir. İstanbul Zirvesi Türk Dünyası için isim değişikliğinin geçekleşmesi açısından önemlidir. Bu zirve; genişleme, vizyon, ekonomik iş birliği, Türk Yatırım Fonu ve teşkilatın iş birliği modelleri konusu açısından da önem arz etmektedir (Kocaman, 2012, s. 37). Türk konseyinin zirveler sürecinin ardından *Türk Devletleri Teşkilatı'*na dönüşmesi bütünleşmeyi genişlemeyi ve derinleşmeyi ifade etmektedir (Baki, 2024, s. 73).

Türk Devletleri Teşkilatının 2022 yılında düzenlediği toplantıda *Türk Dünyası Turizm Başkenti Projesi* gerçekleştirilmiştir. Bu projenin amacı, turizm başkenti olarak belirlenen şehrin o bölgede yıl boyunca turizmle ilgili ev sahipliği yapması, toplumun paylaştığı değerleri, kültürel unsurları çeşitli tanıtımlarla ve faaliyetlerle turistlere tanıtmaktır. Bu tanıtımla birlikte yerel halkın kültürel değerlerini ortaya çıkarmak ve bu değerleri korumak da amaçlanan unsurlar arasındadır. Ayrıca turizm sektöründe genişleme, üye ülkeler arasında iş birliği ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlama hedeflenmiştir. Turizm başkenti projesi ile turizm potansiyelinin devletlerarasında derin bir iş birliği sürecini başlattığı düşünülmektedir (Sancar ve ark., 2015, s. 293).

Turizm başkenti projesi ile *İpek Yolu* üzerindeki Türk devletlerinin turistik destinasyonları üzerinde *Modern İpek Yolu* adı kapsamında tur paketi oluşturulması, Türk kültürüne özgü *Göçebe Oyunlarının* düzenlenmesi, Türk destanları ve Türk mutfağının sürdürülmesinin ve korunmasının sağlanması, Türkiye tarafından diğer teşkilatta yer alan devletlere turizm alanında eğitimler verilmesi, teşkilat üyelerinin turizm temsilcileri ile tanıtma turlarının yapılması kararları alınmıştır (Çokişler, 2021, s. 125-126) Bu proje kapsamında üye devletlerarasında her yıl bir turizm başkenti seçilmesi kararı alınmıştır. İlk olarak 2022 yılında Özbekistan'ın Kokand şehrini turizm başkenti olarak belirlemişlerdir. 2023 yılında Azerbaycan'ın Şamahı kenti 2024 yılında ise Kazakistan'ın Türkistan kenti seçilmiştir (Avrasya incelemeleri Merkezi, 2024).

3. TÜRKİSTAN KENTİNİN TARİHİ VE KÜLTÜREL DEĞERLERİ

Kazakistan yüzölçümü *2.724.900 km*^{2} ile dünyanın en büyük dokuzuncu ülkesi ve Türk Cumhuriyetleri arasında en geniş coğrafyaya sahip ülkedir. Orta Asya topraklarında bulunan Kazakistan 16 Aralık 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Kazakistan'ın sınır komşuları ise "Kuzeyinde Rusya, güneyinde Türkmenistan, Özbekistan ve Kırgızistan, doğuda Çin Halk Cumhuriyeti" yer almaktadır (Sartayeva, 2019, s. 27; Uspanova, 2017, s. 28). Başkenti Astana olup başkanlık hükümet sistemine sahip üniter bir devlettir (Uspanova, 2017, s. 28). 2024 yılı turizm başkenti olarak seçilen Türkistan şehri Kazakistan'ın UNESCO Dünya Mirası Listesine girmiştir. Tarihi ve kültürel değerlerin yer aldığı Türkistan şehri *Batı* "Avrupa ve Batı Çin uluslararası karayolu ve Kazakistan'ı Rusya, Kırgızistan, Özbekistan ve diğer Orta Asya" ülkeleriyle bağlayan demiryolu güzergâhı üzerinde yer almaktadır (Şakacı, 2015, s. 457).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Dolayısıyla jeopolitik açıdan önem arz etmektedir. Türkistan 2018 yılında Cumhurbaşkanı kararıyla özel ekonomik bölge ilan edilmiştir. Özel ekonomik bölgenin oluşturulmasının amacı; bu bölgenin kent gelişimine katkı sağlamak, turizm potansiyelini arttırmak ve rekabetçi bir bölge haline getirmektir. Bu bölgede "okullar hastaneler, müzeler, eğitim kurumları, spor merkezleri" yatırımları yapılması kararı alınmıştır. (Garda ve Sartayeva, 2022, s. 2865). 2019 yılında alınan kararla 2025 yılında *Turizmi Geliştirme Devlet Programı* kapsamında alınan kararlara aşağıda yer verilmiştir (Kazakistan Resmi Sitesi, 2024).

- *Turizm kaynaklarının geliştirilmesi*
- *Turistik yerlerin ve nesnelerin ulaşım erişilebilirliğinin sağlanması*
- *Turizm ürün ve hizmetlerinin kalitesinin ve bulunabilirliğinin iyileştirilmesi*
- *Ülkede elverişli bir turizm ikliminin yaratılması*
- *Ulusal turizm markasının pazarlama ve tanıtım etkinliğinin arttırılması*
- *Turizm endüstrisinin yönetim sisteminin iyileştirilmesi*

Türkistan şehri turizm çeşidi olarak kültür, inanç turizmi ve tematik turizm konusunda önde gelmektedir. Çünkü Türkistan tarihi ipek yolu üzerinde yer almaktadır. Dolayısıyla inanç ve kültürel turizm açısından önem arz etmekte ve turizm potansiyeli değerlendirilmektedir (Temizel ve Sartayeva, 2021, s. 2163). Türk Devletleri Teşkilatı Türk Dünyası halklarını bir araya getirmesi açısından manevi durumundan dolayı Türkistan şehrini Türk Dünyasının Manevi Başkenti olarak kabul etmişlerdir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım-Jomart Tokayev, Türkistan şehrini "kökten değişerek yeni bir görünüm kazanan tüm dünyaya Ahmed Yesevi ve Kutsal Türkistan'ın mirasını sunan kent" olarak ifade etmiştir (Türkiye Gerçekleri, 2024)

Türkistan şehri tarih boyunca farklı isimlerde anılmıştır. Şehrin tarihi verilere göre eski adı Yesi olan Hoca Ahmed Yesevi'nin doğduğu yer olarak bilinmektedir. 19 Haziran 2018 tarihinde güney Kazakistan eyaletinin adını Türkistan olarak Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev tarafından değiştirilmiştir. Türkistan şehri önemli tarihi, kültürel ve doğal güzelliklere sahiptir. En önemli eserlerden bir tanesi Türk İslam Dünyasının önemli şahsiyetlerinden Hoca Ahmed Yesevi'nin Türbesidir. 14. Yüzyılda Emir Timur tarafından inşa ettirilen Yesevi Türbesi şehrin en önemli eserleri arasında yer almaktadır. (Uspanova 23). Hoca Ahmed Yesevi tarihimizde kültürümüzde önemli izler bırakmış Türk İslam büyüğüdür. Dolayısıyla onu anlamak ve tanımak önemlidir (Tosun, 2000, s. 119). Hoca Ahmed Yesevi "Hazret-i Sultân, Pîr-i Türkistân, Sultânü'l-Evliyâ, Hâce-i Türkistân ve Evliyâlar Serveri" gibi unvanlarla anılmaktadır. Ahmed Yesevi Çimkente bağlı Sayram kasabasında dünyaya gelmiştir. Türk şair ve mutasavvıftır. İslam'ın yayılmasında öncü, tasavvuf halk tarafından tanınmış ve dünyada çok saygın yeri olan kişidir. Yesi'de vefat eden Ahmed Yesevi Yesi'deki Cam'i Hazrette türbesi bulunmaktadır. Türbe 1389 yılında Büyük Timur İmparatorluğu döneminde Timur tarafından yaptırılmıştır. Hoca Ahmed Yesevi'nin defnedildiği küçük türbe zaman içerisinde bir ibadet yerine dönüşmüştür. Türbenin 1993 yılında Türkiye tarafından restorasyonu yapılmıştır. Hoca Ahmed Yesevi'nin İslam Dünyasına bıraktığı eser Türk İslam Dünyasının ortak hazinesidir. (Abilpassova, 2019, s. 20). Tarihi ve kültürel değerleri açısından zengin eserleri barındıran Türkistan şehri Hoca Ahmed Yesevi Türbesinin yanında Arslan Baba Türbesi, Rabiya Sultan Begim Türbesi, Halvet yeraltı mescidi, Kültöbe Yerleşimi eserleri yer almaktadır. Bunun yanı sıra Kazıgurt Dağları, Sayram Ugam Milli Parkı gibi doğal zenginlikleri de barındırmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ayrıca bölgede binden fazla tarihi, kültürel ve arkeolojik sit alanı ile 4 koruma altındaki doğal alan bulunmaktadır (Garda ve Sartayeva, 2022, s. 2865).

Rabia Sultan Begim Timur'un büyük torununa affedilmiş bir eserdir. Türkistan ustaları tarafından inşa edilen ilk mimari eser olarak kabul edilmektedir. Arslan Baba Türbesi ise Hoca Ahmed Yesevi'nin ilk hocası ve manevi babası olarak bilinmektedir. Türbede 7 asırlık Kuranı Kerim örneklerinin yer aldığı belirtilmektedir (Avrasya incelemeleri Merkezi, 2024). Halvet yeraltı mescidi Hoca Ahmed Yesevi'nin ibadet yapmak için yaptırdığı yeraltı mescididir. Kültöbe Yerleşimi ise Türkistan bölgesinde bulanan ve Türk kültürünün köklerine ait bilgileri barındıran antik kenttir. Türkistan kenti geleneksel Türk mirasını yansıtan değerlerin yanında yerel gelenekleri, halk müziği, yöresel kıyafetleri ve el sanatları açısından da turistlere fırsatlar sunmaktadır. Göçebe kültürünü yansıtan evleri yine turistler tarafından çekici ve popüler bir fırsat tanımaktadır. Bunun yanı sıra Türkistan kentinde yer alan Kervansaray eğlence kompleksi, *Altın Samruk* tiyatrosu, *Sıkırlı Kervan* ve *Etnoauil* farklı eğlence alternatifleri sunmaktadır. Bu alternatifler, Türkistan'a gelen ziyaretçilerin tarihi ve kültürel ziyaretleri sırasında eğlenceli aktiviteler gerçekleştirmesine olanak tanımaktadır. Türkistan'a ait konaklama kapasitesi incelendiğinde ise *Rixos Turkestan, Karavansaray Kaganat Hotel, Hampton by Hilton Türkistan, Khanaka* gibi konaklama işletmelerinin şehrin turizm potansiyeli açısından turistik imajını olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir (Garda ve Sartayeva, 2022, s. 2869).

4. YÖNTEM

Bu araştırmada Türkistan şehri 2024 yılı *Türk Dünyası Turizm Başkenti* tanıtım filmini incelemek ve değerlendirmek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Türk Dünyası Turizm Başkenti ile anlatılmak istenen mesaj nedir sorusu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Araştırmada doküman inceleme tekniği kullanılarak turizm başkenti tanıtım filminde yer alan her kare incelenmiştir. Turizm Başkenti Tanıtım videosu içerisinde toplam on sekiz kare tespit edilmiştir. Benzer olan kareler tespit edilmiş ve bu kareler gruplandırılarak araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Veri analizinde ise göstergebilimsel çözümleme tekniği kullanılmıştır. Ferdinand de Saussure'ün göstergebilimsel analiz metodu "göstergelerin günlük hayatın içerisindeki durumunu inceleyen bir bilim dalı" olarak tanımlamaktadır (Saussure, 1985, s. 18). Göstergebilimsel çözümlemede kullanılacak olan materyaller "metin" olarak adlandırılmaktadır (Elden ve ark., 2005, s. 430). Araştırmada *Türk Dünyası Turizm Başkenti Türkistan* kentinin tanıtım amacıyla hazırlanan tanıtım filmi metin olarak ele alınmaktadır. Metin ile ilişkili olarak slogan amblem ve logo kavramlarını açıklamakta önem arz etmektedir. Slogan, bireylerin belirli bir düşünceyi akılda kalıcı hale getirmek için kullandığı kısa söz olarak belirtilmektedir. Logo ise bir ürün veya hizmetin tanıtıcı unsurlarını yansıtan marka veya amblem şekilde sunulan simgelerdir (Sığırcı, 2016, s. 179). Araştırma kapsamında belirlenen Türkistan tanıtım filmi Ferdinand de Saussure ve Roland Barthes'in geliştirmiş olduğu modele göre çözümlenmiştir. Göstergebilimsel çözümleme bilimsel bir inceleme yöntemidir bu sebeple geçerliliğinin ve güvenirliliğinin sağlanması önem arz etmektedir (Erkman, 2006, s. 103). Bu çalışmanın geçerliliğini ve güvenirliliğini sağlaması için tanıtım filmini yazarlar kesitsel olarak incelenmiştir. İnceleme yapılırken göstergeler belirlenmiştir. Daha sonra yazarlar tarafından tespit edilen göstergeler tartışılarak nihai sonuca varılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulguların aynı şekilde yazım aşamasında anlaşılmasına ve doğru aktarılmasına özen gösterilmiştir. Tüm bu incelemelerden sonra

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

araştırma sonuçlarının tutarlı şekilde sunulmasına önem verilmiştir. Ayrıca bu araştırma süresince elde edilen kesitler ve kesitlerin gruplandırılması ve bulguların yazılması aşamasında göstergebilimsel çözümleme yöntemini çalışmalarında kullanan alanında uzman akademisyenlerin görüşleri alınarak değerlendirilmiştir.

Saussure göstergebilimsel çözümlemeyi gösterge, gösteren ve gösterilen olarak üç temel üzerinde açıklamaktadır. Gösterge anlamın temel birimi olarak tanımlanmaktadır. Gösterge temsil etme özelliği taşır ve gösteren ve gösterilen olarak iki unsurdan oluşur. Örneğin bir kâğıt parçasını gösterge olarak tanımlarsak kâğıdın bir yüzü gösteren diğer yüzü ise gösterilendir (Mutlu, 2012, s. 119). Dolayısıyla gösteren "bir düşünceyi ya da anlamı dile getirmede kullanılan sözcük ya da sözcükler" tanımlanmaktadır. Gösterilen, ise bir nesne olarak değil, "nesnenin zihinsel bir tasarımı" olarak ifade edilebilir (Saussure, 1985, s. 18). Göstergebilimsel analizde çözümleme yaparken kullanılan göstergelerin sistematik hale getirilerek kullanılması kodları oluşturmaktadır (Fiske, 2014, s. 122). Göstergebilimsel çözümlemede Bartes'in geliştirmiş olduğu göstergelerin anlamlandırılmasında düz anlam, yan anlam ve mit de kullanılmaktadır. Barthes göstergebilimin birinci düzeyi olan düz anlamı göstergenin duyusal anlamını ifade eder. Yan anlam ise göstergenin bireylerle etkileşime girdiğinde duygu, heyecan ve kültürel değerlerin etkileşimini" belirtmektedir (Barthes, 1998, s. 93). Mit, kavramlarda gerçeklik arayışının bir sonucudur. Göstergebilimsel çözümlemede dizginin zaman kesitlerinin karşılaştırılarak incelenmesi artzamanlı inceleme; dizginin belli bir zaman kesiti içerisinde bir bütün olarak incelenmesi ise eşzamanlı incelemedir (Erkman, 2006, s. 14). Artzamanlı ve eşzamanlı inceleme yaparken metafor ve metonim kullanılmaktadır. Metonim küçük bir parçanın bütünün temsil etmesidir. Metafor ise belirsiz bir durumu açıklamak için bir aracın kullanılmasıdır (Elden ve ark., 2005, s.436).

5. BULGULAR

Bu araştırmada Türk Devletleri Teşkilatı tarafından hazırlanan Türk Dünyası Turizm Başkenti tanıtım filmi ele alınmıştır. Tanıtım filmi nitel araştırma yöntemi kullanılarak göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile çözümlenmiştir. Çözümleme yapılırken ilk aşamada tanıtım filmine ait genel bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra *gösterge, düzanlam, yananlam, kod, dizi, dizim, artzamanlık,eşzamanlık, mit, metafor, metonim, metin, slogan, logo ve amblem* kavramları ile bulgular detaylı olarak sunulmuştur. Bulgular ortaya koyulurken tanıtım filminden elde edilen kesitler tablo haline getirilmiştir. Tanıtım filmine yönelik tablolarda yer alan kesitler on sekiz tanedir. Benzer kesitler gruplandırılmış ve tek tablo haline getirilmiştir.

5.1. Türkistan kenti 2024 yılı Türk Dünyası Turizm Başkenti tanıtım filminin çözümlenmesi

Tanıtım filminde yer alan *Imagine your Dream* tanıtım filminin sloganıdır. Tanıtım filminde logo yer almamıştır. Fakat tanıtım filminin sonunda Türkistan'a ait bir logo kesitte yer almaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı tarafından yapılan tanıtım filminde turistik destinasyonların tanıtımı yapılmıştır. Tanıtım filminde yer alan tüm ögeler diziyi oluşturmaktadır. Bunların bir araya gelerek tanıtım filminin oluşmasını sağlaması ise dizimdir. Türkistan'da bulunan doğal alanlar, tarihi, kültürel eserler, müzeler, mimari yapılar eğlence merkezleri belirli bir akış içerisinde art arda sunulmaktadır. Tarihi türbelerin bulunduğu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yerlerdeki doğal güzelliklerin vurgulanması ve eş zamanlı olarak gösterilmesi, ayrıca turistlerin müze ve türbeleri ziyaretleri sırasında gösterildiği kesitler mevcuttur. Bu kesitler eş zamanlılığa yönelik örnek niteliği taşımaktadır.

Türkistan kenti 2024 yılı *Türk Dünyası Turizm Başkenti* tanıtım filminde yer alan her kesitte kodlar yer almaktadır. Hoca Ahmed Yesevi Türbesi, Hoca Ahmed Yesevi Müzesi, Rabia Sultan Begim Türbesi mimari yapılar tarihi ve kültürel değerlerini anlatan kodları oluşturmaktadır. Aksu kanyonu ve doğal alanlarda Türkistan kentinin doğal güzelliklere sahip olduğuna dair kodlardır. Göçebe kültürünü yansıtan mimari yapılar, yöresel işlemeler giyinmiş kadınların yöresel danslarının gösterilmesi, mimari yapılardaki işlemeler Türk İslam kültürünü yansıtan kodlar olarak yer almaktadır. Ayrıca tanıtım filminde yer alan eğlence merkezleri ve bu merkezler içerisinde bulunan alanlara dair kesitler ve kesitlerde insan göstergelerinin bulunması turistlerin Türkistan kentini ziyaretlerinde tarihi ve kültürel değerlerinin yanı sıra gelişmiş bir kent olan Türkistan'ın turistik çeşitliliği sunan kodlardır.

Tanıtım filmine yönelik mitleri incelediğimizde; Türkistan'a ait türbelerin yansıtılması Türk İslam büyüğü Hoca Ahmed Yesevi'nin Türk İslam Dünyasına ait bir miti, Türkistan'a ait kültürel ögelerin tanıtım filminde vurgulanması kültür miti, farklı turistik ürünlerin sunulabilmesi turistik çeşitlilik miti olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Türkistan tanıtım filminde her kesimden insanın Türkistan'ı ziyaret edebileceği ve sadece kültür turizmi değil farklı turizm çeşitleriyle de ziyaretlerini çeşitlendirebileceği yansıtılmıştır. Tanıtım filmine yönelik metaforları incelediğimizde ise; Türkistan tanıtım filminde eğlence merkezleri eğlenceyi ifade eden metaforlar, türbeler inanç turizmini gösteren metaforlar, kent yaşamının turizm için hazır olduğu mimari etkilere yansıması konukseverliği ifade eden metaforlardır.

6.2.Türkistan kenti 2024 yılı Türk Dünyası Turizm Başkenti tanıtım filminin göstergebilimsel çözümlemeye yönelik analizi

Türkistan tanıtım filmi, Türkistan'ın tarihi ve kültürel değerlerini ele alan ve otuz saniye süren bir tanıtım filmidir. Türk Devletleri Teşkilatı tarafından hazırlandığı bilinmektedir. Filme ayrılan bütçeye yönelik bilgi yer almamaktadır. Türkistan şehrine ait tarihi ve kültürel değerlerin fotoğraflarının yer aldığı tanıtım filmi uluslararası bir film olup tüm dünyaya hitap etmektedir. Tanıtım filmi Türk Devletleri Teşkilatının resmî sitesinde ve YouTube kanalında yer almaktadır. Tanıtım filminde Türkistan'ın turistik destinasyonlarına ve kültürel ögelerine yer verilerek açıklayıcı ve tanıtıcı nitelik taşımaktadır.

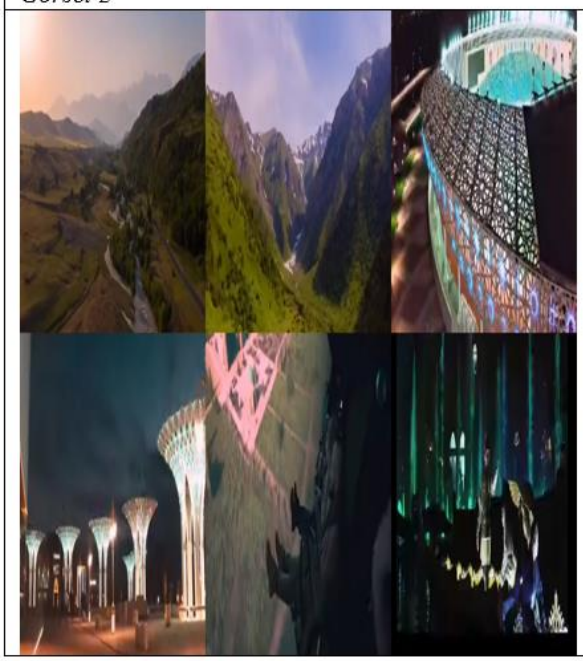
ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 1	*Gösterge*	*Gösteren*	*Gösterilen*
	Türbe	Hoca Ahmed Yesevi Türbesi	İnanç, ibadet ve İslamiyet
	Müze	Hoca Ahmed Yesevi Müzesi	Tarihi ve kültürel alanların barındırdığı eserlerin sunulması
	Türbe Kubbe mimarisi	Rabia Sultan Begim Türbesi Türbeler	İnanç, ibadet ve İslamiyet Kubbe özelliği taşıyan tarihi eserler
	Mekan	Manzara	Türbelerin manzaralı bir alanda yer alması
	İnsan	Kadın ve erkek	Türbelerin turistler tarafından ziyaret edilen bir yer olması

Tablo 1: Türkistan'ın Öne Çıkan Tarihi Turistik Yerleri

Türkistan kentinin tanıtım filmine ait birbirine benzer kesitlerin bir araya getirildiği kesitlere Tablo 1' de yer verilmiştir. Tablo 1'de Hoca Ahmed Yesevi Türbesi ve Müzesi, Rabia Sultan Begim Türbesi, Mimari yapı, Manzara, Kadın ve erkek görülmektedir *(Düz anlam).* Gruplandırılarak sunulmuş bu kesitlerde Türkistan kentinin Türk İslam Dünyası açısından tarihi değerlerini yansıtmaktadır. Türbe betimlemeleri inanç turizmine yönelik turistlerin buraları ziyaret edebileceklerini göstermektedir. Hoca Ahmed Yesevi Müzesi turistlere Hoca Ahmed Yesevi'ye ait eserleri tanıma ve ziyaret etme imkânı sunmaktadır. Kesitlerde yakından alınan görüntülerde özellikle mimari yapıya vurgu yapılmıştır. Bu durum İslam dünyasına ait kubbeli mimari özeliğe sahip olan türbelerin ihtişamını ve çekiciliğini sunmaktadır. Kesitlerde gösterilen insanlar bu turistik destinasyona gelen ziyaretçileri göstermektedir. Ayrıca kesitlerde yer alan türbelerin manzaraya sahip olduğu ve turistlere bu mekanları ziyaret ederken manzara eşliğinde ziyaret imkânı sunduğu gösterilmektedir *(Yan anlam).*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 2	*Gösterge*	*Gösteren*	*Gösterilen*
	Aksu Kanyonu	Doğal güzellikler	Doğal güzelliklerin var olduğu
	Kervansaray	Eğlence Merkez	Eğlence merkezine ait alanlar
	Türkistan Arena	Futbol stadyumu	Ziyaretçilerin ziyaretleri sırasında sportif faaliyetlerini gerçekleştirebileceği ve sportif aktiviteleri izleyeceği alan
	Müze	Uly Dala Eli Ortalygy Müzesi	Turistlere ilgi çekici bir öğrenme ortamı sunması
	İnsanlar	Eğlence	Ziyaretçilerin eğlenebileceği dinlenebileceği alanların varlığı

Tablo 2: Türkistan'ın Öne Çıkan Doğal Güzellikleri ve Eğlence Merkezi

Tablo 2'de Aksu Kanyonu, Doğal güzellikler, Kervansaray Eğlence Merkezi, Türkistan Arena Futbol Stadyumu, Müze ve insanlar görülmektedir *(Düz anlam).* Aksu kanyonu turistlere betonlaşma ve çevre kirliliğinde uzak doğal güzelliklerin bulunduğu yerlere ziyaret imkânı sunmaktadır. Kervansaray Eğlence Merkezi Turistlerin ziyaretleri sırasında eğlenebilecekleri alanların varlığını yansıtmaktadır. Kesitlerde görülen müze ile bölgenin çekiciliği ve ziyaretçilere özgür bir öğrenme ortamı sunulduğu gösterilmektedir. Türkistan Arena Futbol stadyumu spor etkinliklerinin şehirlerin tanıtımında kullanılması ve buna bağlı olarak faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve turistik çeşitliliğe ilişkin gösterilmiştir. *(Yan anlam)*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 3	*Gösterge*	*Gösteren*	*Gösterilen*
	Park	Göçebe kültürü	Göçebe kültürünü yansıtan otağlar
	Mimari yapı	Evler Binalar	Kentte yaşam kültürü
	İnsanlar	Kadın	Yöresel kıyafetlerle dans eden kadınlar
	Mimari yapı	Yöresel işlemeler	Mimari yapılarda yöresel mimari etkilerin sunulması
	Müze	Altyn Samuryk (Flying Theatre)	Tarihi ve kültürel alanların sunulduğu alan

Tablo 3: Türkistan'ın Öne Çıkan Kültürel Ögeleri

Tablo 3'te Göçebe kültürü, Mimari yapı, Binalar, İnsanlar, Yöresel işlemeler, Müze Altyn Samuryk (Flying Theatre) görülmektedir *(Düz anlam).* Kesitte yer alan parkta görülen otağa benzer yapılar Türk Dünyasının göçebe kültürünü yansıtmaktadır. Diğer bir kesitte de yöresel kıyafetleriyle dans eden kadınlar görülmektedir. Bu kesitler Türkistan'ın yöresel kültürünü yansıtan ve bu kültürün turistlere tanıtılmasını sağlayan kültürel ögelerdir. Benzer şekilde Mimari yapılarda yöresel mimari etkiler sunulmuştur. Diğer bir kesitte görülen müze ise turistler tarafından ziyaretleri sırasında önceki yaşam konusunda bilgilerin sunulduğu filmler gösterilmektedir. Bu filmler ziyaretçilerin bu yaşama tanık olmasına fırsat sunmaktadır. *(Yan anlam).*

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 4	*Gösterge*	*Gösteren*	*Gösterilen*
	Mimari yapı	Işıklandırılmış Mekân	Ziyaretçilerin eğlenebileceği dinlenebileceği alanların varlığı
	İnsan	Erkek	Müze ziyareti gerçekleştiren turist
	Nesne	Bayrak	Kazakistan Cumhuriyeti'nin resmi bayrağı
	Kent Görüntüsü	Türkistan	Türkistan kentine bakış

Tablo 4: Türkistan'ın Öne Çıkan Değerleri

Tablo 4'te yer alan Mimari yapı, Işıklandırılmış Mekân, İnsan, Bayrak, Türkistan Kent Görüntüsü *(Düz anlam)*. Kesitte yer alan ışıklandırılmış mekân ziyaretçilere görsel şölen sunan mekânsal çekiciliği arttıran mimari yapı sunulmaktadır. Kesitte yer alan erkek müze ziyaretlerinin turistler tarafından gerçekleştirildiğini yansıtmaktadır. Kesitlerde görülen Kazakistan Cumhuriyetinin resmi bayrağının uluslararası alanda Kazakistan'ın tanınmasını sağlamaktır. Son kesitte görülen Türkistan kentine ait genel görünüm manzarası var olan yaşamı sunmaktadır. *(Yan anlam).*

6. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Türk Devletleri Teşkilatı tarafından hazırlanan Türk Dünyası Turizm Başkenti Türkistan tanıtım filmi Türkistan'ın tarihi ve turistik merkezlerini kapsayan on sekiz ayrı kesit sunmaktadır. Tanıtım filmi Türkistan'ın tarihi ve kültürel dokusunu konu alan turistik destinasyonlara yönelik tanıtım yapılarak bu görüntülerle Türkistan'ın turizm potansiyeline dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Tanıtım filminde Türkistan tarihi türbeleri, kültürel ögeleri, mimari yapıları, eğlence merkezleri art arda gösterilerek turistik merkezler yansıtılmıştır. Türk Devletleri Teşkilatı manevi başkenti olan Türkistan kentinin maneviyatı temel alan tanıtım filmi kentte bulunan alışveriş merkezleri ve eğlence merkezlerini de işleyerek bu önemli şehrin turistik açıdan çok yönlü özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Araştırma sonucunda, Türkistan'da bulunan doğal alanların, tarihi ve kültürel eserlerin, müzelerin, mimari yapıların eğlence merkezlerinin belirli bir akış içerisinde sunulduğu tespit edilmiştir. Bu sunulan kesitlere yönelik bilgiler bir araya getirildiğinde tarihi türbelerin bulunduğu yerlerdeki doğal güzelliklerin vurgulandığı, göçebe kültürünü yansıtan mimari yapılar, yöresel işlemeler giyinmiş kadınların yöresel danslarının gösterilmesi tanıtım filminin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Türk İslam Kültürünü yansıttığını göstermektedir. Ayrıca tanıtım filminde yer alan eğlence merkezleri ve bu merkezler içerisinde bulunan alanlara dair kesitler ve kesitlerde insan göstergelerinin bulunması turistlerin Türkistan kentini ziyaretlerinde tarihi ve kültürel değerlerinin yanı sıra gelişmiş bir kent olan Türkistan'ın turistik çeşitliliği sunmaktadır.

İlgili alanyazın incelendiğinde araştırma kapsamında ele alınan Türk Dünyası Turizm Başkenti Türkistan adlı tanıtım filminin göstergebilimsel açıdan analiz edildiği çalışmalara rastlanılmamıştır. Fakat Kazakistan'ın turizm sektörü açısından ele alındığı benzer çalışmalar mevcuttur (Avcı ve Sartayeva, 2020, s. 16; Ableeva ve ark., 2020, s. 15). Türk Devletleri Teşkilatı tarafından hazırlanan Türk Dünyası Turizm Başkenti Türkistan şehrinin tanıtım filminin ele alınması ve bu tanıtım filminin analiz edilmemiş olması literatür açısından katkı niteliğindedir. Ayrıca araştırmada göstergebilimsel çözümleme tekniğinin kullanılması yöntem açısından kaktı sunmaktadır. Tanıtım filmleri turistik destinasyonların tanıtılması bütüncül bakış açısıyla değerlendirilmesi açısından önemlidir. Çünkü tanıtım filmleri turistlerin karar verme süreçlerinde etkili olmaktadır.

Bu araştırmada, Türk Dünyası Turizm Başkenti Türkistan adlı tanıtım filmi göstergebilimsel olarak çözümlenmiştir. Tanıtım filminde kesitlerin görüntülenmesinde hızlı geçişler ve koyu renkler tercih edilmiştir. Bu durum araştırmanın kısıtları arasında yer almaktadır. Ayrıca araştırmayı yürüten araştırmacıların Rusça bilmemesi verilere ulaşmakta zamanı doğru değerlendirmek konusunda kısıtlar yaşanmıştır. Araştırma süresince Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesinde çalışan Rusça Bilen Kazak bir öğretim üyesinin desteği alınmıştır. Tanıtım filmine yönelik öneriler aşağıda sunulmuştur.

Tanıtım filmleri hazırlanırken yerel halkın, daha önce bölgeyi ziyaret etmiş turistlerin ve akademisyenlerin fikirleri alınabilir. Ayrıca tanıtım filmlerinde verilmesi gereken mesajın net olarak ifade edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Tanıtım filmi dili İngilizcedir. Uluslararası bir film olmasına rağmen Türk Devletleri Teşkilatı tarafından hazırlandığı için Türkçe ifadelerin yer almasının tanıtım filmini farklı ve ilgi çekici hale getireceği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra araştırma kapsamında ele alınan tanıtım filminde gastronomik unsurlara yönelik bir kesite rastlanılmamıştır. Oysaki Kazakistan ülkesi iklimi, kültürel ögeleri ve yöresel ürünlerin harmanıyla çok farklı gastronomik unsurlara sahiptir. Kazakistan'a özgü yiyecek ve içeceklerin kesitlerde yer alması Türkistan şehrini tam anlamıyla tanıtılması açısından önem arz etmektedir. Yine benzer şekilde turistlerin Türkistan kentinde sokak lezzetlerini tadarken veya Türkistan da yer alan restoranlarda yemek yediği andaki kesitlerin sunulması ziyaretçilerin turistik destinasyona yönelik algılarını olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Ayrıca tanıtım filminde yer alan kesitlerde manevi unsurların daha fazla ön plana çıkarılması, turistik potansiyelin artması ve olumlu izlenimler yaratılmasının sosyal platformlarda paylaşım yapıldıkça artacağı düşünülmektedir. Türkistan şehri turizm Başkenti tanıtım filmi 26 Aralık 2023 tarihinde sunulmuş olmasına rağmen video altında yoruma rastlanılmamıştır. Bu durumu turizm başkentlerinin yeteri kadar tanıtılmadığını ve sosyal medya platformlarda paylaşılmadığını düşündürmektedir. Elde edilen veriler ışığında bu araştırma tanıtım filmlerine yönelik daha sonra yapılacak olan araştırmalara yol gösterici niteliktedir. Daha sonra yapılacak olan araştırmalarda farklı yıllardaki tanıtım filmleri karşılaştırılabilir. Farklı yıllarda tanıtılan farklı turizm başkenti filmleri kıyaslanabilir. Bu karşılaştırmalarla daha etkin bir pazarlama anlayışıyla sosyal medya platformları kullanılarak tanıtım filmleri yaygınlaştırılabilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

Abilpassova, Z. (2019). Kazakistan'ın Türkistan bölgesinin kültürel turizm gelişimi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.

Ableeva, A. G., Aktymbaeva, B. I. ve Kulakhmetova, G. A. (2020). Prospective directions of tourism development in zhambyl region of the republic of Kazakhstan. Journal of Economy and Business, 9(67), 12-22.

Adler, E. (2013). Constructivism in International Relations: Sources, Contributions, and Debates",Handbook of International Relations, Second Edition, Derleyen: Walter Carlsnaes, Thomas Risse, Beth A. Simmons, SAGE Publications Ltd., Londra.

Akyol, T. (Ed.). (2009). "İşte Lider", Elçibey: Azerbaycan'ın unutulmaz lideri. Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Avcı, M. ve Sartayeva. K. (2020). İpek yolu'ndaki kültürel mirasın dünya turizmine kazandırılması: Kazakistan örneği. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 5 (1), 14-36.

Avrasya İncelemeleri Merkezi. 23 Ocak 2024, https://avim.org.tr/tr/Bulten/KAZAKISTAN-IN-TURKISTAN-KENTI-RESM%C3%8E-OLARAK-TURK-DUNYASI-TURIZM-BASKENTI-OLDU

Baki, P. M. (2024). Türk Dünyası 2040 vizyon belgesi ve Türk iş birliğinin artan jeostratejik önemi. https://kriterdergi.com/dosya-turk-devletleri-teskilati/turk-dunyasi-2040-vizyon-belgesi-ve-turk-is-birliginin-artan-jeostratejik-onemi

Barthes, R.(2020). Görüntünün retoriği, sanat ve müzik. (Ahmet Koş ve Özkan Albayrak, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.

Bay, E., Alimbekov, A., Mete, M. ve Cücük, E. (2017). "Türk Dünyası Birliği" algısı. Gazi Akademik Bakış, 11(21), 55-85. https://doi.org/10.19060/gav.379576

Çokişler, N. (2021). Türk dünyasının turizm alanında işbirliği girişimleri: Bir doküman incelemesi. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10, 125-136.

Dilek, S. E., Kulakoğlu Dilek, N. ve Aktaş, E. (2019). Destinasyon tanıtım filmleri ne anlatır?. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (34), 257-272. https://doi.org/10.30794/pausbed.419089

Elden, M., Ulukök, Ö. ve Yeygel, S. (2005). Şimdi reklamlar. İletişim Yayınları.

Emeklier, B., Taş, T. ve Yilmaz, K. (2022). Türk Devletleri Teşkilatı: Bütünleşme sürecine nereden başlamalı ve ne yapmalı? Güvenlik Stratejileri Dergisi, 73 - 107. https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.1112874

Erkman Akerson, F. (2006). Göstergebilime giriş. Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Erol, M. ve Çelik, Kadir E. (2017). Türk Dünyası'nda iş birliği denemesi: Türk Keneşi ve Kazakistan. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 17 (2), 15-32.

Evcin, E. (2017). Basın-yayın ve turizm genel müdürlüğü döneminde turistik tanıtım ve propaganda faaliyetleri. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 32 (94), 95-160.

Fiske, J. (2014). İletişim çalışmalarına giriş. (Süleyman İrvan, Çev.). Pharmakon Yayınevi.

Garda, B. (2022). An ınvestigation on the urban tourism marketing potential of Turkestan. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), 42-47.

Garda, B. ve Sartayeva, Z. (2022). Urban Tourism: Swot analysis of Turkestan in terms of tourism potential. International Social Sciences Studies Journal, 102, 2864-2871.

Kazakistan Cumhuriyeti Resmi Sitesi (2024). Управление Туризма Туркестанской Области. Https://Www.Gov.Kz/Memleket/Entities/TurkestanTurizm/Documents/Details/165950?Lang=Ru

Kocaman, S. (2012). *Destinasyon* yönetimi kapsamında marka kimliğine etki eden faktörlerin marka imajına etkisi: Alanya örneği. [Doktora tezi]. Akdeniz Üniversitesi.

Özsoy, B. (2023). "Türk Dünyası' Söylemi İçinde Türk Devletleri Teşkilatı'nın Rolü Ve Önemi" *Anasay*, vol. 7, no 25, 2023, ss. 40-55.

Mutlu, E. (2012). İletişim sözlüğü. Sofos Kıta Basın Dağıtım Yayıncılık.

Sancar, M. F., Kıngır, S. ve Soyalın, M. (2015, 12-14 Ekim). Orta Asya Türk Devletleri ile Türkiye arasındaki turizm potansiyeli ve ekonomi açısından incelenmesi [Bildiri sunumu]. Avrasya Ekonomisi Uluslararası Konferansı, İstanbul, Türkiye.

Sartayeva, K. (2019). İpek Yolu'ndaki kültürel mirasın dünya turizmine katkıları: Kazakistan örneği. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.]. Kastamonu Üniversitesi.

Saussure, De F. (1985). Genel dilbilim dersleri. (Berke Vardar, Çev.). Multılıngual Yabancı Dil Yayınları.

Sığırcı, İ. (2016). Göstergebilim uygulamaları: Metinleri, görselleri ve olayları okuma. Seçkin Yayıncılık.

Şakacı, B. K. (2015). Doğal ve kültürel mirasın hayati sorunu: istisnai evrensel değer (UNESCO Dünya Mirası Listesi). Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(1), 455-472.

Temizel, G. ve Sartayeva Z. (2021). Kültürel miras ve inanç turizmi açısından bir değerlendirme: Tarihi ipek yolu şehri Taraz-Kazakistan. Journal Of Tourism And Gastronomy Studies, 9 (3), 2161-2185.

Türkiye Gerçekleri. (2024). https://www.turkiyegercekleri.com/kazakistan-in-turkistan-sehrine-manevi-ve-tarihi-baskent-statusu-verilecek/475997/

Tosun, C. (2000). Hoca Ahmed Yesevî, hayatı, eserleri ve toplumu eğitme metodu. Dinî Araştırmalar II,. 6, 119-132.

Uspanova, B. (2017). Kazakistan'ın turizm potansiyeli ve geliştirilebilir turizm çeşidi olarak kültür turizminin incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

GASTRONOMİ TURİZMİ KAPSAMINDA İZMİR SOKAK LEZZETLERİNİN İNCELENMESİ

Prof. Dr. Atilla Akbaba, Yüksek Lisans Öğrencisi Kamile Gökçe Şengül Kandemir

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Turizm Fakültesi 0000-0002-9434-2145

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 0009-0007-7729-4923

ÖZET

Gastronomi turizmi her ülkenin sahip olduğu yeme içme kültürüyle şekillenir. Günümüzde gastronomi turizminin bir unsuru olarak değerlendirilen sokak lezzetleri, bir ülkenin kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. Sokak lezzetleri, sokakta hazır olarak tüketilebilen yiyecekler olduğu için ulaşımı kolay ve ekonomiktir. Destinasyonlar için eşsiz lezzetler ve turistler için benzersiz deneyimler sunan sokak lezzetleri, turizmin geliştirilmesinde de önemli bir rol sahibi olabilmektedir. Bu çalışmada İzmir iline ait sokak lezzetlerin bir incelemesi yapılmış ve gastronomi turizmi açısından değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu amaç kapsamında İzmir ilinde belirlenen sokak lezzetleri hakkında bilgi verilmiş, Türkiye ve dünyadan dikkat çekici başarılı örnekler incelenmiş ve gastronomi turizmi kapsamında İzmir İli sokak lezzetleri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Gastronomi, Sokak lezzetleri, İzmir,

GİRİŞ

Gastronomi terimi yunanca gastri (mide) ve nomos (yasa, kurallar) sözcüklerinden meydana gelir ve Fransızcada “yemeği iyi yeme merakı; sağlığa uygun, iyi düzenlenmiş, hoş ve lezzetli mutfak, yemek düzeni ve sistemi” anlamlarına gelmektedir (Larousse Gastronomique 1988’den aktaran Çakır 2009; Can vd. 2012)

Gastronomiye toplumların bulundukları coğrafya, iklim, ekonomik koşullar gibi birçok birçok unsur etki etmektedir. Dolayısıyla bir toplumun yeme içme şekillerinden yani gasronomi kültüründen o toplum hakkındaki bilgilere ulaşılabilmektedir. Gastronomi bir toplumun kültürünü oluşturan en önemli yapı taşıdır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Gastronomi turizmi, farklı kültürlere özgü yiyecek ve içecekleri yine o kültüre özgü bir şekilde tüketmek için seyahat etmektir (Durlu, Özkaya ve Can, 2012). Gastronomi turizmi, yiyecek ve içecekleri tatmak amacıyla seyahat etme ve seyahatin bir kısmında yiyecek ve içecekleri tatma motivasyonu ile hareket etme olarak tanımlanabilir. Gastronomi turizmi, yiyecek ve içeceğin turizm endüstrisindeki yeri nedeniyle ekonomik ve toplumsal kalkınmaya büyük katkıda bulunabilecek potansiyele sahip bir turizm (Wolf, 2006) çeşidi olarak görülmektedir. Akgöl (2012) ise gastronomi turizmini, "temel motivasyon faktörü özel bir yemek türünü tatmak veya bir yemeğin üretilmesini görmek amacıyla, yiyecek üreticilerini, yemek festivallerini, restoranları ve özel alanları ziyaret etmek" biçiminde açıklamaktadır (Sarıışık ve Özbay, 2015).

Kültürel olarak farklılık gösteren sokak lezzetleri, bazı bölgelerde dışarıda yemek yeme kültürü olarak görülüp evlerden çok sokaklarda ailece veya arkadaşlarla yemek yeme amacıyla tüketilmekte (Uzak Doğu, Asya) ve sokak lezzetleri olarak adlandırılmaktadır, ancak Türkiye'de sokaklarda yemek yeme kültürünün daha çok aperatif yiyecekler ve içecekler üzerine kurulu olduğu düşünülmekte aç olunmasa da zevk ve haz duygusu uyandıran yiyecekler tüketilmektedir (Altunbağ, 2020). Sokak lezzetleri kavramının tanımı, 1986 yılında, Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agricultural Organization, FAO, 1986) tarafından Endonezya'nın Jakarta kentinde gerçekleştirilen ''Asya'daki Sokak Yemekleri Bölgesel Çalıştayı''nda yapılmıştır ve bu tanımlamaya göre; özellikle cadde, sokak ya da halka açık mekânlarda seyyar olarak veya belli bir noktada hizmet veren eşzamanlı olarak sokak gıda satıcıları tarafından hazırlanan ve/veya tüketime hazır yiyecek ve içecek olarak açıklanmıştır (Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO, 1986). Sokak lezzetleri bir toplumun sosyal, kültürel, ekonomik alanlarının yemek olgusuna yansımasıdır.

Dünya Sağlık Örgütü tanım doğrultusunda sokak lezzetlerinin faydalarını ise şu şekilde sıralamaktadır: (World Health Organization, 2024).

- Kentlerde ve kırsal alanlarda yaşayan düşük gelirli insanlar için ucuz, uygun ve sıklıkla besleyici gıdalardır.

- Başta kadınlar olmak üzere çok sayıda insan için önemli bir iş ve gelir kaynağıdır.

- İnsanlara düşük sermaye ile iş becerilerini geliştirme ve serbest meslek şansı sağlamaktadır.

- Turistler için çekicilik sağlayan çeşitli gıda kaynaklarıdır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sokak yiyecekleri farklı coğrafyalarda farklı şekillerde tüketilmekte ve çoğu durumda yerel ürün ve pişirme teknikleriyle hazırlandığı için de tüketildiği toplumun özelliklerini yansıtabilmektedir, aynı zamanda eğlenceli ve pratik bir tüketim olanağı sunabilen sokak yiyecekleri gastronomik bir ürün olma ve turizmin çeşitlenmesi için pazarlanabilme potansiyeline sahiptir (Kurt, 2018).

Osmanlıdan günümüze kadar gelen süreçte sokak lezzetlerinin rolü yadsınamaz bir şekilde karşımıza çıkmaktadır, özellikle hem Türk kökenli vatandaşların hem de gayrimüslimlerin sokak lezzetleri satıcılığı yaptığı, sokak lezzetleri satışının olduğu yerlerde sosyal ilişkilerin kurulduğu bilinmektedir. Sokak lezzetlerinin, turistik bir ürün olarak kullanılması pek çok ülkede görülmektedir (Kargiglioğlu, 2021). Turizm artık turistlere sadece gezip görmek değil, gastromik bir deneyim yaşama imkânı da sunmaktadır. Sokak lezzetleri yerel mutfakların bir hazinesi olmakla birlikte dünyadaki turizm sektörünün de önemli bir parçası haline gelebilmektedir (Choudhury vd., 2011). Örneğin turistler bir ülkeyi, bölgeyi veya coğrafyayı anlamak için sokak lezzetlerini tatmayı tercih edebilmektedir (Bayraktar ve Zencir, 2019).

İzmir Sokak Lezzetleri

İzmir, deniz kum güneş turizmi dışında kültür, inanç, sağlık, gastronomi, doğa, kongre gibi alternatif turizm türlerine sahip ve turist sayısının fazla olduğu bir destinasyondur. Ancak tüm bunlara karşın İzmir'in genel anlamda Türkiye'ye gelen turist sayısına bakıldığında sahip olduğu büyük potansiyeli tam olarak kullanamadığı düşünülmektedir (Ünal ve İpar, 2021).

İSTANBUL, ANTALYA, MUĞLA VE İZMİR'E OCAK-KASIM DÖNEMİNDE GELEN YABANCI ZİYARETÇİ SAYISI KARŞILAŞTIRMASI				
	YILLAR			% DEĞİŞİM ORANI
ŞEHİR	2021	2022	2023	2023/2022
İSTANBUL	7.980.311	14.714.474	16.051.324	9,1
ANTALYA	8.572.170	12.566.873	14.490.243	15,3
MUĞLA	1.027.288	2.980.198	3.317.933	11,3
İZMİR	596.291	1.413.753	1.434.979	1,5

Şekil 1: Türkiye' ye gelen yabancı turistlerin illere göre dağılımı

Kaynak: TURSAB Turizm Rapor ve İstatistikleri

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tarihi geçmişi asırlar öncesine uzanan İzmir'in sahip olduğu zengin mutfak kültürünü; iklim koşulları, coğrafi konum nedeniyle Avrupa, Afrika ve Anadolu arasında özellikle deniz ticaretinin yoğun olarak yaşandığı bir merkezde bulunması ve İzmir halkının geçmişte beraberce oluşturdukları kozmopolit yapı desteklemiştir (Akarçay, 2019)

Geleneksel ve yerleşik mutfak kültürü dışında İzmir'in kendine has kent dokusu içerisinde görülebilen önemli sokak lezzetleri de bulunmaktadır. Bunların en başında gelen ve tarihi çok eskilere dayanan "boyoz" un yanı sıra, "gevrek", "kumru", "şambali", "lokma", "söğüş", "İzmir kokoreci", "midye dolma", "uykuluk", "sübye", "osmanlı macunu" ve "buzlu badem" kentte en fazla satılan sokak lezzetleridir. Kent merkezinde bulunan Karşıyaka, Konak, Alsancak, Balçova ve Bornova ilçeleri sınırlarında bu lezzetler bulunabileceği gibi Çeşme, Urla ve Seferihisar gibi çevre ilçelerde de bu sayılan sokak lezzetlerini bulmak mümkündür (Ünal ve İpar, 2021). "Şambali", "kokoreç, "Osmanlı macunu" gibi birçok sokak lezzetlerinin özellikle İzmir gibi geçmişten gelen Rum nüfusunun etkilerinin görüldüğü İstanbul, Mardin ve diğer şehirlerimizde tüketilmesine rastlanmaktadır. Fakat, kurkubinya, tektekçi, roska, pipitas, sübye gibi sokak lezzetleri sadece İzmir iline özgü yiyeceklerdir ve bu gün çoğunun adı bile unutulmuş durumdadır.

Sokak lezzetleri ülkeden ülkeye değişir ve bulunduğu ülkenin kabul gördüğü değerleri yansıtır. Dünyada birçok ülke sokak lezzetleri sayesinde tanınmış ve gastronomi alanında ün salmıştır. Venezuela'da mısır bazlı arepalar, Türkiye'de kebaplar, Rusya'da köfte, Orta Asya, Çin, Kore ve Güneydoğu Asya'da kızartılmış böcekler, Amerika'da hot-dog, Meksika'daki Taco, Hindistan'daki samosa, Joponya'daki takoyaki hepsi birer yerel sokak gıdası örneğidir (Kraig ve Sen, 2013).

Asya ve Afrika'da birçok ülkede, sokak lezzetleri önemli bir turistik çekicilik olarak kabul edilmektedir bu nedenle, Çin, Tayland ve Tayvan gibi ülkelerde sokak lezzetlerine yönelik festivaller ve etkinlikler, adı geçen lezzetleri deneyimlemek için ülkelere binlerce turistin gelmesine yol açmaktadır aynı zamanda, Kuzey Amerika ve Avrupa'da da sokak yiyeceklerine yönelik ilgi her geçen gün artmaktadır (Demir, Solmaz, Akdağ ve Özata, 2018).

Dünya'nın farklı bölgelerinde belli aralıklarla birçok sokak lezzeti festivallerinin düzenlendiği görülmüştür. Bunlara örnek olarak Amerika, Meksika, İtalya, Filipinler ve Türkiye verilebilir. Amaç, katılımcılar ne kadar yüksek olursa ilgi o kadar fazla olacak ve sokak lezzetleri de o oranda tanıtılacaktır şeklinde olmuştur. San Francisco'da ve İtalya 'da

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

düzenlenen sokak lezzeti festivaline 50 binden fazla kişinin katılımı gerçekleşmiştir (Solunoğlu, 2018). Türkiye' de ise; İzmir, Ankara, Eskişehir, Adana, Antalya gibi kentlerde gerçekleştirilen sokak lezzetleri festivalleri ile destinasyonlara binlerce yerli ve yabancı turist çekilmiş ve bölgelerin gastronomik değerleri, sokak lezzetleri ile en iyi şekilde yansıtılmaya çalışılmıştır (Iğdır, 2020).

Sokak lezzetleri, mutfak kültürünün önemli bir temsilcisi olarak görülmektedir. Turistik çekicilik unsuru olarak uzun zamandır Uzak Doğu ülkelerinde oldukça popüler olan sokak lezzetleri son zamanlarda ülkemizde de artan taleple birlikte turistik çekicilik unsuru olarak kullanılabilecek gastronomik bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, sokak lezzetlerinin bir çekim aracı olarak kullanılması ve geliştirilmesi için, turistlerin sokak lezzetlerine karşı satın alma davranışları, sokak lezzetleri satıcılarına yönelik gıda güvenliği eğitimlerinin verilmesi ve sokak lezzetleri satış noktalarının turistik haritalarda işaretlenmesi gibi uygulamalara geçmek önemlidir (Kargicioğlu , 2021).

İzmir' de tüketilen sokak yiyecekleri:

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kokoreç

Sulu atom

Kelle söğüş

Çöp şiş

köfte

Kelle paça

İşkembe çorbası

Tektekçi

Nohutlu pilav

Menemen

Midye dolma

Kidonya

Mumlu balık yumurtası

Turşu suyu

Buzlu badem

Çiğdem (ayçekirdeği)

Pipitas de karpuz (karpuz çekirdeği)

İrmik helvası

İzmir lokması

Kurkubinya

Et helvası

Şambali

Tahin helvası

Macun

Lokum

Aşlama su ve buz

Şerbet

Sübye

Boza

Nohut mayası ekmeği

Ramazan simidi

İzmir iftazması

Peksimet

Gevrek

Kumru

Şam halkası

İzmir'in bretzel'i

Roska

Boyoz

Fırınlanmış yumurta

Bohça böreği

Katmer

Hamal böreği /kürt böreği

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma ile gastronomik bir ürün olan sokak lezzetleri kavramı incelenmiş, İzmir'de tüketilen sokak lezzetleri liste halinde verilmiştir. Bu çalışmanın amacı unutulmakta olan sokak lezzetlerine dikkat çekmek ve bu lezzetlerin gastronomi turizmi içinde yerinin önemini anlatmaktır. Bu gün dünyada sokak lezzetleri turizm destinasyonlarının çekicilik unsuru olarak kullanılmaktadır. Yeme içme kültürünü en iyi biçimde anlatan sokak lezzetleri, yerli ve yabancı turisti çekmek, ülkelerin ya da bölgelerin yerel gastronomisini geliştirmek, tanıtmak adına sokak lezzetlerinin turizm faaliyetleri kapsamında pazarlanmasına önem verilmeli ve bu alanda alanında derinlemesine çalışmalar yapılmalıdır. Sokak lezzetleri destinasyona turist çekmek için oldukça önemli bir unsurdur. Turistler hazırda bulunan ve o destinasyona ait ürüne kolayca ve ekonomik bir şekilde ulaşabilir. Sokak lezzetleri bulunduğu destinasyonun gastronomik kimliğini göz önüne serdiği gibi destinasyona ekonomik gelir ve istihdam da sağlar. Sokak lezzetleri bulunduğu bölgedeki yerel halk için bir geçim kaynağıdır. Bu doğrultuda bakıldığında sokak lezzetleri çok boyutlu incelenmesi gereken bir konudur.

KAYNAKÇA

Durlu-Özkaya, F., ve Can, A. (2012). Gastronomi Turizminin Destinasyon Pazarlamasına Etkisi. Türktarım, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Dergisi, 206, 28-33

Sarıışık, M., ve Özbay, G. (2015). Gastronomi Turizmi Üzerine Bir Literatür İncelemesi. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 26(2). https://doi.org/10.17123/atad.vol26iss218417

Altunbağ, E. (2020). Türkiye'de Yazılı Medyada Sokak Lezzetleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Kargiglioğlu, Ş. (2021) Sokak Lezzetleri Konusuyla İlgili Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Muğla,

FAO (1986). Food and Agricultural Organization, 1986

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

World Health Organization. Food Safety Team. (1996). Essential safety requirements for street-vended foods, Revised edition. World Health Organization. https://iris.who.int/handle/10665/63265

Choudhury, M., Mahanta, L., Goswami, J., Mazumder, M., Pegoo, B. (2011). Socio- economic profile and food safety knowledge and practice of street food vendors in the city of Guwahati, Assam, India. Food Control, 22, 196-203.

Bayraktar, G. ve E. Zencir, 2019 Sokak Satıcılarının Gözünden Sokak Lezzetleri: İzmir Örneği, Journal of Tourism and Gastronomy Studies 7(2):1367-1382

Akarçay, E. (2019). İzmir Sokak Lezzetleri. Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi, 5, 106-109.

Yenitürk, N. (2018). Ayaküstü İzmir, Oğlak Yayıncılık.

Ünal, A. ve M. S. İpar (2021), Turistlerin Destinasyon Tercihlerinde Sosyal Medyanın Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Sakin Şehir Destinasyonu Vize Örneği, International Journal of Eurasia Social Sciences 12(45):510-527

Demir, Ş., Sormaz, Ü., Akdağ, G. ve Özata, E. (2018). Sokak lezzetlerinin gastronomik değeri: İstanbul sokak lezzetleri. Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(1), 589-601.

TURSAB (2024). https://www.tursab.org.tr

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SAĞLIK TURİZMİ POTANSİYELİNDE METAVERSE

Yüksek Lisans Öğrencisi , Berk Emre ÖZÇELİK [1], Dr.Öğr.Üyesi , Nurperihan TOSUN [2]

[1] Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Turizmi İşletmeciliği A.B.D. , berkemreozcelik@outlook.com - 0009-0001-5633-5171

[2] Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, nkarabulut@cumhuriyet.edu.tr - 0000-0001-6548-3099

ÖZET

Günümüzde teknoloji sürekli gelişim göstermekle birlikte sağlık hizmetlerinde de teknolojinin rolü giderek artmaktadır. Sağlık hizmetlerinin sunumunda kullanılan sağlık teknolojileri, sağlık tesislerinde sunulan hizmetin kalitesini arttırmakta ve sağlık hizmetlerinin maliyetlerini düşürmektedir. Karar destek sistemleri gibi sistemler hekimlerin işlerini kolaylaştırırken, 3 boyutlu modellemelerde eğitim sürecinde dahi sağlık personellerine yardımcı olmaktadır. Operasyon öncesi simülasyon gibi imkanlar sağlık personellerine sunulmaktadır. Ayrıca ilerleyen zamanlarda oluşabilecek sanal dünya vasıtasıyla cerrahi işlemlerinde yapılabileceği öngörüldüğünde bu simülasyonların tıp alanına katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Dünya ülkelerine ekonomik katkı sağlayan sağlık turizm hizmetlerinde de hizmet almak isteyen bireylerin tercihi sağlık teknolojilerinin kullanıldığı ve geliştiği ülkeler olacaktır. Bireyler için sağlık hizmeti almayı düşündükleri tesiste sunulan hizmetin kalitesi ve fiyatları önemli bir tercih unsuru olmaktadır. Bu bağlamda ekonomik gelir elde etmek isteyen ülkelerin sağlık turizm yatırımlarına önem göstereceği ve bu alanda çalışmalar yapacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda sağlık personellerinin sağlık teknolojilerine ve metaverse evrenine bakış açılarınında önemli olduğu görülmekle birlikte bu alana yapılan yatırım ve desteklerin sağlık turizmi odaklı hizmet veren sağlık tesislerinde olumlu yönde etki sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Metaverse, sağlık çalışanları, sağlık teknolojileri

1.GİRİŞ

Ülkelerin ekonomik yönden gelişmeleri için faaliyet gösteren ve sürekli gelir sağlayan çeşitli alanlar bulunmaktadır. Bu alanlardan biri de turizmdir. Turizm, hem doğrudan hem de dolaylı ekonomik etkileriyle ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmasında önemli roller üstlenmektedir (Çiçek, 2023). Turizmin çeşitleri bulunmaktadır. Bu çeşitlerden bir tanesi de sağlık turizmidir (Edinsel ve Adıgüzel, 2014).

Sağlık turizmi, bireylerin tıbbi tedavi, rehabilitasyon veya sağlık hizmeti almak amacıyla kendi ülkelerinin dışında başka bir ülkeye seyahat etmelerini içeren bir turizm

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

türüdür. Bu alan, son yıllarda dünya genelinde hızla büyümekle birlikte ekonomik açıdan önemli bir sektör haline gelmiştir (Tengilimoğlu, 2013).

Sağlık turizmi, esas hatlarıyla üç ana kategoriye ayrılmaktadır . Bu kategoriler (Aydın, 2012) :
1-Medikal Turizm
2-Spa & Wellness Turizmi
3-Termal Turizm

Medikal turizm , cerrahi operasyonlar, diş tedavileri ve estetik müdahaleler gibi tıbbi hizmetleri içerirken, wellness turizmi spa, detoks programları ve alternatif tıp uygulamalarını bünyesinde barındırmaktadır (Aydın v.d., 2011). Termal turizm ise termal özelliklere sahip bünyesinde mineral ve farklı özellikler barındıran şifalı sular ve diğer çamur tedavileri gibi işlemlerin hastalara uygulanmasını içermektedir (Aydın, 2012).

Sağlık turizmi, ülkelerin ekonomik kalkınmasına ve ülkenin büyümesine önemli katkılarda bulunmaktadır. Sağlık turizmi için seyahat eden bireyler, konaklama, yeme-içme, ulaşım ve diğer turistik faaliyetler için harcamalar yaparak yerel ekonomiyi canlandırmaktadır. Ayrıca, sağlık turizmi, yeni iş fırsatları yaratarak istihdamı artırmakta ve sağlık sektöründeki yatırımları teşvik etmektedir (Kostak,2007). Dünya genelinde 100 milyar dolar civarında bir hacime ulaşan sağlık turizm getirileri bir çok ülkenin dikkatini çekmektedir (Aydın, 2012).

Sağlık turizmi, gelişmekte olan ülkeler için önemli ölçüde getiriler sağlamaktadır. Özellikle medikal turizmin gelişmekte olan ülkelerde yaygınlaşması, sağlık hizmet sağlayıcılarının sunduğu hizmetlerin kalitesinde artışa neden olabilmekle birlikte uygun fiyatlı medikal hizmetler yerine uzmanlık gerektiren cerrahi işlemlere odaklanmak daha fazla gelir imkanı sağlayabilir (Heung v.d., 2011).

Sağlık turizmi, sadece ekonomi bağlamında değil aynı zamanda toplumsal bağlamda da bazı etkilere neden olmaktadır. Sağlık turizmi, kültürlerarası etkileşim ve iletişimi artırmakla birlikte uluslararası sağlık standartlarının yükselmesine katkı sağlamaktadır (Altın v.d., 2012). Sağlık turizminin gelişmesi için sektöre yapılan yatırımlar da sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmaktadır (Zengingönül v.d., 2012).

Sağlık turizm süreçlerinin başarılı bir şekilde geliştirilmesi ve yönetilmesi, çeşitli stratejilerin uygulanmasını gerektirmektedir. Hükümetler, kendi ülkelerinin tercih unsuru olabilmesi için sağlık turizm hizmetlerine teşvik uygulamaları sunmalıdır. (Tengilimoğlu, 2021).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bunun yanı sıra, sağlık turizmi destinasyonlarının pazarlanması ve tanıtımı da büyük önem taşımaktadır. Uluslararası akreditasyon ve sertifikasyon programlarına katılım sağlanması sağlık hizmetlerinin güvenilirliğini artırmakta ve sağlık hizmeti alacak bireylerin ülkelere karşı güvenini arttırmaktadır (Birdir ve Buzcu, 2014). Sağlık turizmi ile ilgili yasal düzenlemelerin ve kuralların oluşturulması gerekmektedir (Aslanova, 2013). Ayrıca sağlık hizmetleri sunumlarının sürdürebilir ve hasta tarafından güvenilir bulunabilmesi için detaylı hasta güvenliği programları da oluşturulmalıdır (Ataman v.d., 2017).

Sağlık turizmi, teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme ile birlikte yeni boyutlar kazanmaktadır. Dijital sağlık platformları, hastaların uzaktan sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmakta ve sağlık turizm sektörünün gelecekteki potansiyelini artırmaktadır (Yıldırım, 2021). Ayrıca, yapay zeka ve robotik cerrahi gibi ileri teknolojilerin kullanımı, sunulan sağlık hizmetlerinin kalitesini ve işlevselliğini artırarak sağlık turizmi için yeni fırsatlar yaratmaktadır (Çıbıkdiken, 2019).

Sağlık teknolojileri, teşhis, tedavi ve hasta bakım süreçlerinde yenilikçi çözümler sunan araçlar ve sistemleri ifade eder. Robotik cerrahi, yapay zeka destekli teşhis sistemleri ve giyilebilir sağlık cihazları, modern sağlık teknolojilerinin başlıca örnekleridir (Şimşir ve Mete, 2021). Bu teknolojiler, sağlık hizmetlerinin sağlık teknolojileri bağlamında etkinliğini artırmakta ve hastaların bakım süreçlerini iyileştirmektedir.

2. Metaverse ve Sağlık

Metaverse, sanal ve artırılmış gerçeklik teknolojileri kullanılarak oluşturulan dijital ortamları ifade eder. Bu ortamlar, kullanıcıların etkileşimde bulunabileceği, bilgi paylaşabileceği ve çeşitli deneyimler yaşayabileceği sanal dünyalardır (Mystakidis, 2022). Sağlık alanında metaverse teknolojilerinden, uzaktan tıp eğitimleri, sanal rehabilitasyon ve hastalara psikolojik destek gibi hizmetlerin sağlanması konusunda faydalanmak mümkündür (Freeman v.d., 2017). Örneğin tıp eğitimi esnasında görüntülüme teknolojilerinden faydalanılmaktadır. Google glass ile ön plana gelen karma gerçeklik teknolojileri, sağlık sektöründe verilen eğitimlerde verimliliği arttırması için geliştirilmiştir. Eğitmenin kullandığı bir akıllı gözlük vasıtasıyla yaptığı işlemlerin kayıt altına alınması ve eğitmenin baktığı alanın kayıt altına alınmasının ve sonrasında bu kayıtların izlenme imkanının sunulması öğrenciler için önemli bir eğitim unsurudur (Doğan v.d., 2021). Yine benzeri bir şekilde Veyond Metaverse isimli bir şirket yapay zeka ve yüksek teknolojiden faydalanarak oluşturduğu bir sanal hastanede uzmanlara, öğrencilere ve cerrahlara eğitim imkanı sunmaktadır (Veyond Metaverse, 2024). Seul'da bulunan bir üniversitede ise anatomi dersi için metaverse teknolojilerinden faydalanılmaktadır. Sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik teknolojileri vasıtasıyla insan vücudu anatomisi bağlamında çalışma imkanı doğmuştur. (Jeon, 2021).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sağlık turizmi, sağlık teknolojileri ve metaverse kavramlarını birlikte ele alacak olursak bu kavramlar sağlık hizmetlerinin sunumunda yeni imkanlar ve fırsatlar oluşturmaktadırlar. Örneğin sağlık hizmeti almak isteyen bir hasta, kendi ülkesinden ayrılmadan metaverse vasıtasıyla hizmet almak istediği hastane üzerinde sanal bir tur yapabilir ve kendisine uygulanacak tedavi hizmetlerini keşfederek inceleyebilir. Bu sayede, hastalar görecekleri tedavi için en uygun lokasyonları kendileri için belirleyebilirler (Balfour v.d., 2022).

Sağlık teknolojilerinden faydalanan sağlık tesisleri, hastaların uzaktan teşhis ve tedavi hizmeti almasına olanak tanır. Dijital sağlık uygulamaları metaverse vasıtasıyla daha etkin ve gerçekçi bir şekilde sunulabilir. Ayrıca, robotik cerrahi ve diğer ileri teknolojiler, sağlık profesyonellerinin ilgisini ve dikkatini çekmekle birlikte sağlık turizmi kapsamında hizmet almaya gelen hastalara daha kaliteli ve nitelikli tedavi imkanları sunulabilmesine imkan sağlayabilir. (Doğan ve Öter, 2022). Hastalara uygulanacak tedavilerin simüle edilebilmesi hekimlere tecrübe kazandırırken , işlerini daha pratik hale getirebilmektedir (Yılmaz v.d., 2022).

3. SONUÇ

Sağlık turizmi, sağlık teknolojileri ve metaverse kavramlarının birlikte ele alınması sağlık hizmetlerinin geleceğinde önemli bir rol oynayacaktır. Bu üç alanın birleşimi, hem sağlık hizmeti almak isteyen hastalar hem de sağlık hizmeti sunucuları için önemli avantajlar ve fırsatlar sunmaktadır. Teknoloji kullanımı sağlık sektöründe de önemli atılımlara fırsat sağlamakla birlikte sağlık sektörünün gelişmesine neden olmaktadır. Cerrahi işlemlerin simüle edilebilmesi tıpta eğitim boyutunu, sanal evrende yapılabilecek hastane turları ise sağlık turistlerinin güven boyutunu arttıracağı düşünülmektedir. Gelecekte bu birleşimin daha da gelişerek sağlık sektöründe daha yenilikçi çözümler sunması beklenmektedir. Bu gelişim sağlık turistlerinin tercihini belirlemek konusunda önemli bir husus olabilir. Sağlık turistlerinin tercih ettikleri ülkeler ekonomik anlamda olumlu olarak etkilenebilir. Bu bağlamda ülkelerin sağlık turizminde teknoloji alanına yatırım ve teşvik imkanları sunmaları beklenecektir.

KAYNAKÇA

Altın, U., Bektaş, G., Antep, Z., & İrban, A. (2012). Sağlık turizmi ve uluslararası hastalar için Türkiye pazarı.

Aslanova, K. (2013). Türkiye'de Sağlik Turizmi ve Sağlik Turizmi Hukuku. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 3(3), 129-145.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ataman, H., Esen, M. F., & Vatan, A. (2017). Medikal turizm kapsaminda sunulan sağlik hizmetlerinde kalite ve hasta güvenliği. Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi, 3(1), 28-44.

Aydin, D., Aktepe, C., Sahbaz, R. P., & Arslan, S. (2011). Türkiye'de medikal turizmin geleceği. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi ve Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlık Turizmi Koordinatörlüğü, 1-22.

Aydın, O. (2012). Türkiye'de alternatif bir turizm; sağlık turizmi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2012 (2), 91-96.

Balfour, M., Cattoni, J., Sextou, P., Herbert, A., Seear, L., Lobwein, G., ... & Penton, J. (2022). Future stories: co-designing virtual reality (VR) experiences with young people with a serious illness in hospital. Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance, 27(4), 458-474.

Birdir, K., & Buzcu, Z. (2014). JCI akreditasyon belgesine sahip olan sağlık kuruluşlarının web sitelerinin medikal turizm açısından değerlendirilmesi. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 1-19.

Çiçek, R., & Avderen, S. (2013). Sağlık turizmi açısından İç Anadolu Bölgesi'ndeki kaplıca ve termal tesislerin mevcut yapısının ve potansiyelinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2013 (2), 25-35.

Çıbıkdiken Ali Osman (2019). Sağlıkta Blokzincir Teknolojisi. İçinde: Sağlık Bilimlerinde Yapay Zeka. Ed. Melih Bulut, Nevit Dilmen, Gökhan Bora Esmer, Murat Gezer, Çiğdem Selçukcan Erol, Leyla Türker Şener. İstanbul: Çağlayan Kitabevi ve Eğitim Çözümleri.

Doğan, D., Erol, T., & Mendi, A. F. (2021). Sağlık alanında karma gerçeklik. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (29), 11-18.

Doğan, O., & Öter, E. G. (2022) Medikal Turizm Alanı Olan Obezite Cerrahisinde Dijital Teknolojilerin Kullanımı. III. Uluslararası Farklı Boyutlarıyla Sağlık Konferansı, 90.

Edinsel, S., & Adıgüzel, O. (2014). Türkiye'nin sağlık turizmi açısından son beş yıldaki dünya ülkeleri içindeki konumu ve gelişmeleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *4* (2), 167-190.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Freeman, D., Reeve, S., Robinson, A., Ehlers, A., Clark, D., Spanlang, B., & Slater, M. (2017). Virtual reality in the assessment, understanding, and treatment of mental health disorders. Psychological Medicine, 47 (14), 2393-2400.

Heung, V. C., Kucukusta, D., & Song, H. (2011). Medical tourism development in Hong Kong: An assessment of the barriers. Tourism Management, 32 (5), 995-1005.

Jeon, J.H. (2021). A study on education utilizing metaverse for effective communication in a convergence subject. International Journal of Internet, Broadcasting and Communication. 13(4), 129-134.

Kostak, D. (2007). Turizm hareketleri (Türkiye örneği üzerinden sağlık turizmi) (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Mystakidis, S. (2022). Metaverse. Encyclopedia, 2 (1), 486-497.

Şimşir, İ., & Mete, B. (2021). Sağlık hizmetlerinin geleceği: Dijital sağlık teknolojileri. Journal of Innovative Healthcare Practices, 2(1), 33-39.

Tengilimoğlu, D. (Ed.). (2013). Sağlık turizmi (pp. 46-73). Siyasal Kitabevi.

Tengilimoğlu, D. (2021). Sağlık turizmi ve devlet teşvikleri. Journal of Life Economics, 8(1), 1-10.

Veyond Metaverse (Veyond Metaverse: Pioneering 5D XR For Global Medical Education) https://www.veyondmetaverse.com/news/veyond-metaverse-pioneering-5d-xr-for-global-medical-education, Erişim Tarihi: 27.05.2024.

Yıldırım, B. F., Özdemirci, F., & Soydan, G. (2021). Sağlık turizmi hastaları için e-nabız uygulamalarının geliştirilmesi: Bir model önerisi. Bilgi Yönetimi, 4(1), 25-55.

Yılmaz, F., Mete, A. H., Türkön, B. F., & İnce, Ö. (2022). Sağlık hizmetlerinin geleceğinde metaverse ekosistemi ve teknolojileri: uygulamalar, fırsatlar ve zorluklar. Eurasian Journal of Health Technology Assessment, 6(1), 12-34.

Zengingönül, O., Emeç, H., İyilikçi, D. E., & Bingöl, P. (2012). Sağlık Turizmi: İstanbul'a Yönelik Bir Değerlendirme.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

YAPAY ZEKÂ VE GASTRONOMİ: YAPAY ZEKÂNIN GASTRONOMİ ALANINDA KULLANIMI

Burak Candar, Prof. Dr. Atilla AKBABA

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, rburakcandar@gmail.com, https://orcid.org/0009-0002-7200-9795

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, atilla.akbaba@ikc.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-9434-2145

ÖZET

Dünyada her geçen gün kullanım alanı genişleyen ve hayatımıza entegre olmaya başlayan yapay zekâ, gastronomi alanında da adından söz ettirmeye başlamıştır. Günümüzde olduğu gibi, gelecek dönemlerin inşasında da yapay zekânın en önemli kavramlardan biri olacağı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmanın amacı, yapay zekânın gastronomi alanındaki kullanım alanlarını ve ilerleyen zamanda yapabileceklerini incelemektir. Çalışmada literatür taranmış, yapay zekânın gastronomi alanında yaptığı katkılar, kullanım alanları araştırılmıştır. Özellikle, gastronomi eğitimi, yemek tariflerinin oluşturulması, yiyeceklerin tadının analizi, restoran yönetimi ve müşteri ilişkileri, gastronomide robotik uygulamalar gibi alanlarda yapay zekâ teknolojilerinin etkin bir şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Gelecekte, yapay zekâ teknolojilerinin daha da gelişerek sektörde daha yaygın bir şekilde kullanılması beklenmektedir. Bu durum, gastronomi sektöründe daha etkin ve verimli işleyişin sağlanmasına katkıda bulunabilir.

Anahtar Kelimeler: Gastronomi, Yapay zekâ, Gastronomi eğitimi, Teknoloji.

GİRİŞ

İlk kez 1956 yılında kullanılan yapay zekâ kavramı bilim kurgu romanları, filmler ve dizilerin değişilmez konularından biri olmuştur. Son yıllarda yapay zekâda meydana gelen değişikliklerle ise yapay zekâ insan hayatında önemli bir konuma gelmiş insanlığa hizmet etmektedir. Yapay zekânın insanlara hizmet ettiği alanlara; akıllı telefon uygulamaları, sağlık hizmetleri, eğitim, siber güvenlik sistemleri, perakende ve ticaret yapay zekânın günümüz kullanım alanlarına örnek olarak verilebilmektedir.

Yapay zekâ teknolojilerinin katkı sağladığı alanlardan biri de gastronomi olmuştur. Yapay zekâ, gastronomi alanında büyük bir potansiyel sunmaktadır. Yapay zekânın gastronomideki kullanımının artmasıyla birlikte sektördeki verimlilik ve kalite standartları da yükselmekte bu da hem işletmeler hem de tüketiciler için olumlu sonuçlar doğurmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bu çalışmada, yapay zekâ ve gastronomi kavramları, yapay zekâ teknolojilerinin gastronomi alanında kullanımı, yapay zekânın gastronomi alanında faydaları üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda çalışma literatür taraması yöntemine uygun olarak yürütülmüştür

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

GASTRONOMİ

Gastronomi terimi, etimolojik olarak Yunanca gaster (mide) ve nomas (yasa) kelimelerinden türetilmiştir (Akbaba ve Kendirci, 2016). Gastronomi, yemek ve kültür arasındaki ilişkiyi inceleyen multidisipliner bir bilim dalıdır (Arboleya, 2008). Bu sebepten gastronomi bilimi dikkate alınırken sadece yemek akla gelmemelidir. İnsanın olduğu ilk andan itibaren gastronomi her zaman hayatın içinde olmuş ve gelişen dinamik bir yapıya sahiptir (Yiğit, 2023).

YAPAY ZEKÂ

Literatürde yapay zekânın tanımı, teknolojinin gelişmesiyle değişim göstermektedir. Yapay zekâ kavramı ilk olarak 1956 yılında John McCarthy, Marvin L. Minsky, Nathaniel Rochester ve Claude E. Shannon tarafından sunulan bir öneri mektubunda dile getirilmiştir. Fakat yapay zekâ kavramının mucidi olarak John McCarthy kabul edilmektedir (Alpaydın,2013). McCarthy (2004, s.7) zekayı, "Dünyada hedeflere ulaşma yeteneğinin hesaplayıcı bir parçasıdır. Değişen türde ve derecede zekâ insanlarda, birçok hayvanda ve bazı makinelerde görülür" şeklinde tanımlamıştır. Yapay zekâyı, "insan benzeri makineler özellikle de zeki bilgisayar programları yapma bilimi ve mühendisliği" olarak ifade etmiştir (Arslan, 2020). Britannica sözlüğüne göre yapay zekâ, "bir bilgisayarın veya bilgisayar kontrollü robotun, genellikle akıllı varlıklarla ilişkili görevleri yerine getirme yeteneğidir." şeklinde tanımlanmıştır. Yapay zekâ konusunda yaptığı çalışmalarla alanın öncüsü olan Nils Nilsson'a (1990) göre yapay zekâ, "doğal zekanın bir taklidini oluşturmayı amaçlayan bir kuramdır" (Arslan, 2020).

Yapay zekâ ile ilgili örneklerde olduğu gibi farklı tanımlar olmasına rağmen, yapay zekânın temelinde "insansı özellikleri taklit" etme yeteneği vardır. Yapay zekâ gelişmeye devam etmekte ve yapay zekâ olgusunu hala tam olarak belirlemek güçtür (Arslan, 2020).

YAPAY ZEKÂ KULLANIM ALANLARI

Yapay Zekâ birçok alanda insanlara yardımcı olmaktadır. Yapay zekâ destekli hizmetler daha kaliteli ve hızlı bir şekilde sunulabilmektedir. Bu kapsamda, yapay zekâ teknolojilerinin sağlamış olduğu hizmetlere gün geçtikçe daha fazla ihtiyaç duyulacaktır. Yapay zekânın kullanım alanlarına sağlık hizmetleri, otonom araçlar, finansal hizmetler, perakende, eğitim, güvenlik sektörlerini örnek olarak verebiliriz.

Sağlık hizmetleri alanında kullanılan yapay zekâ oldukça büyük bir potansiyele sahiptir. Sağlık hizmetlerinde yapay zekâ tanı ve teşhis koyma, tedavi planlama, ilaç geliştirme, hastane

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yönetimi, sağlık kayıtları ve veri analizi, sağlık danışmanlığı alanlarında kullanılmaktadır. Son yıllarda popüler olan otonom araçların kontrolünde yapay zekâ kritik bir role sahiptir. Arabanın kendi başına gitmesi için gerekli görsel algılama, verileri analiz etme ve karar verme gibi becerileri sağlamada kullanılmaktadır. Finansal hizmetler alanında kullanılan yapay zekâ, en çok bankaların internet bankacılığı ve mobil uygulamalarında kullanıldığı görülmektedir. Bankaların, müşteri hizmetleri için yarattığı chatbotlar hem müşterilerin sorunları hızlıca çözmesine hem de bankaların maliyetleri azaltmasını sağlamıştır. Ayrıca, pazar tahminleri ve risk analizi gibi finansal karar verme süreçlerinde de büyük bir yardımcıdır.

Perakende işletmelerinde yapay zekâ hem tedarikçi hem tüketici boyutunda kullanılabilmektedir. Stok optimizasyonu, tedarik zinciri ve lojistik, mağaza temizliği tedarikçi boyutu için, tüketicilerin mobil alışveriş davranışlarını anlama ve öngörme, kişiye göre ürün öneri sistemleri, mağaza içi müşteri deneyimi, müşteri hizmeti ve ödeme yönetimi, medya optimizasyonu tüketici boyutudur (Shankar, 2018). Güvenlik alanında kullanılan yapay zekâ, gelişmiş görüntü analizi ve yüz tanıma sistemleri sayesinde, hükümetler ve güvenlik kurumları tarafından suçlarla mücadele etmek için kullanılmaktadır. Eğitim alanında yapay zekâ kullanımı bazı kesimler tarafından tartışılsa da yapay zekâ, öğrencilerin öğrenme becerilerini değerlendirme, öğrenmeyi kişiselleştirme gibi alanlarda kullanılmaktadır.

YAPAY ZEKÂNIN GASTRONOMİ ALANINDA KULLANIMI

Yemek tüketimi, günümüzde sadece fizyolojik bir ihtiyaç değil, aynı zamanda bir kültürel ve sosyal deneyim olarak kabul edilmektedir. İnsanlar yemeği yeni lezzetler keşfetmek, sosyalleşme amacıyla tüketebilmektedir. Bu gereksinim gereği gastronomi alanı kendini geliştirmekte ve bu gelişimde teknolojiden yardım almaktadır. Yapay zekâ da gastronomi alanında kullanılmaya başlanmış, gelecek yıllar için de oldukça potansiyele sahiptir. Yapay zekâdan gastronomi alanında son yıllarda birçok farklı şekilde faydalanmaktadır. Özellikle restoran yönetimi, gıda güvenliği ve kalite kontrolü, müşteri deneyimi ve kişiselleştirme, tat analizi, menü planlama, robotik şefler bu alanlara örnek gösterilebilir.

Şirketlerin tedarik zincirinin her adımında gıda güvenliğini test etmeleri ve izlemeleri, envanter yönetimi ve fiyatlandırma konusunda yardımcı olurken tüketiciye de şeffaflık sağlar (Fritz, 2023). Tedarik zincirinde kullanılan yapay zekâ, ürünlerin talebinin doğru tahmin edilmesine, ürünlerin takibine, depo yönetime yardımcı olmaktadır. Bu alanda kullanılan yapay zekânın bir faydası ise tüketici eğilimlerine ayak uydurmaktır (Murkett,2017).

Yiyecek içecek fabrikalarında ve yiyecek içecek işletmelerinde, gıdaların güvenilir olmasını sağlamak için hijyen ve kişisel hijyen önem taşımaktadır. Yapay zekâ bu alanda da kullanılmaktadır. Mutfaklarda ve restoranlarda kullanılan kamera sistemi, çalışanları izleyip, gıda güvenliği kurallarının uygulanıp uygulanmadığını gözlemlemek yazılımlar sayesinde ihlal söz konusu olduğunda ilgili kişiye görüntülerin aktarımını sağlamaktadır (Fritz, 2023).

Günümüzde müşteri deneyimi ve bu deneyimin kişiselleştirilmesi de firmalar ve yiyecek işletmeleri tarafından değer verilen bir husustur. Yapay zekâ ile işletmeler müşterilerin beslenme tercihlerine, sağlık durumuna göre kişiselleştirilmiş menü önerileri sunabilmektedir. Örnek uygulamaya bakacak olursak “Migros” 2023 yılında mobil uygulaması eklediği “Ne

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Pişirsem" adlı alanda kullanıcıların pişirmek istediği yemeğe göre tarif yazmakta ve tarifte kullanılan malzemeleri listeleyerek kullanıcının satın alımını kişiselleştirip hızlandırmaktadır. Mcdonald'sın self servis Kiosksu ise müşterinin tercihlerine, hava durumuna ve mevsimlere göre önerilerde bulunmaktadır (Çerkez ve Kızıldemir 2021).

Dünyanın ilk robot şefi olan Moley 2015 yılında piyasaya sürülmüştür. Robot yapay zekâ vasıtasıyla yemek tariflerini öğrenme, pişirme ve pişirme sonrası çalıştığı alanı temizleme özelliklerine sahiptir (Bozkurt Uzan ve Sevimli, 2020). Moley'in ardından birçok firma da robotik şef üretimi yapmıştır. Robotik şefler günümüzde yaygın olarak kullanılmasa da kullanılan işletmeler de ve fuarlarda ilgi odağı olmaktadır. Robotik şefler işletmelerin çekiciliğini artırma, personel ve mutfak alanından tasarruf, standart lezzeti yakalama gibi avantajlar sağlamaktadır. Yapay zekâ destekli bu robotlar restoran işletmeleri, oteller, ev mutfakları ve gastronomi eğitiminde kullanılmakta veya kullanılması planlanmaktadır.

Yapay zekâ, yiyeceklerin tat profilini analiz edip bileşenlerini belirleyebilmektedir. Bu sayede gıda endüstrisinde ürün geliştirme sürecine katkı sunabilmektedir. Yapay zekâ, geniş bir veri tabanına dayanarak yeni yemek tarifleri oluşturarak yaratıcı yemekler ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır. 2023 yılında McDonald's yapay zekâ teknolojisi "ChatGPT" yardımıyla oluşturduğu iki farklı smothie tarifini menüsüne ekleyerek satışa sunmuştur. İşletmelerin dışında insanlar da yapay zekâyı tarif oluşturmak için kullanmaktadır. 2023 yılında kurulan "Dishgen" örnek olarak gösterilebilir. Kullanıcı evinde olan malzemeler, karıştırmak istediği ürünler gibi verileri girerek saniyeler içerinde bir tarif oluşturabilmektedir. Bu oluşturulan tarifler sosyal medya uygulamalarında da ilgi görmekte ve denenmektedir.

Artırılmış gerçeklik (AR) uygulamaları, yaratılan sanal dünyanın üzerine gerçek dünyadan ortamların birleşmesiyle oluşan simüle dünyadır (Carmigniani ve Furht, 2011). Günümüzde restoranlar yapay zekâ destekli artırılmış gerçeklik uygulamalarından faydalanmaktadır. Artırılmış gerçeklik temalı restoranlar müşterilerin yemek yeme deneyiminin artmasını sağlamaktadır. Ayrıca bu restoranlar sipariş verildikten sonra da müşterilerin keyifli vakit geçirmesini sağlamaktadır. Londra'da bulunan İnamo restoran akıllı masalar eşliğinde müşteri deneyimini geliştirmektedir. Müşteriler akıllı masayı kullanarak menüde bulunan yiyecek ve içecekler hakkında bilgi sahibi olabilmektedir. Masa sayesinde sipariş verebilmekte, verilen siparişin yapım aşamasını izleyebilmekte ve sipariş verirken beklediği sürede küçük oyunlar eşliğinde keyifli vakit geçirmektedir (Inamo Restoran,2024; Echtler ve Wimmer 2013). Bir başka örnek olarak da Hindistan merkezli bir şirket olan Yeppar'ın "Yeppar Restaurant"" uygulamasını verebiliriz. Uygulama vasıtasıyla müşteriler sipariş vermeden önce menü kartında ki ürünlerin masada demosunu görebilmektedir. Uygulama aracılığıyla kişi analizi yapılıp kişiye özel kampanyalar ve tavsiyeler yapılmaktadır. Yapay zekâ destekli artırılmış gerçeklik uygulamaları sayesinde sipariş vermeden siparişini gören müşterilerde şikâyet etme oranında düşüş olmuştur. Ayrıca kişiye özel teklif ve indirimler müşterilerin işletmeye gitmesi için motive sağlamaktadır.

Gastronomi eğitimi alanında da yapay zekâ kullanılabilir. Geniş bir veri tabanına erişimi olan yapay zekâ chatbotları oluşturduğu tarifler ile öğrencilere yaratıcılık konusunda ilham verebilmektedir. Ayrıca sanal pişirme asistanları sayesinde, yemeği ilk kez yapacak öğrenci

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

için interaktif bir öğrenme sunabilmektedir. Tıp eğitiminde son yıllarda kullanılan yapay zekâ ve artırılmış gerçeklik gastronomi eğitimine de uygulanabilir. Bu sayede, öğrenciler gerçek bir mutfak deneyiminden önce sanal bir ortamda deneyim yaşayarak olası mutfak kazalarının önüne geçebilir ve yapılacak yemeği daha iyi kavrayabilir. Gastronomi eğitiminin verildiği alanlarda kullanılacak yapay zekâ destekli mutfak eşyaları da hem eğitmene hem öğrenciye fayda sağlayıp mutfak eğitiminin gelişmesine katkı sağlayabilir. Fakat gastronomi eğitimi ve yapay zekâ yeni bir alandır. Bu sebeple, yapay zekânın gastronomi eğitimindeki tüm potansiyelleri henüz keşfedilmemiştir. Yapay zekânın gastronomi eğitiminde faydalı kullanımı için sürekli araştırma ve geliştirme gereklidir.

SONUÇ VE ÖNERİ

Yapay zekâ insanlık için yeni bir olgu olmasına rağmen kısa sürede hayatımızın her alanına etki etmeye başlamıştır. İnsan hayatı için sağladığı kolaylıklar yapay zekânın bizler için vazgeçilmez bir parça olmasına doğru ilerlemektedir.

Gastronomi alanında yapay zekâ kullanımı ilerleyen yıllarda daha çok karşımıza çıkacaktır. Bu bağlamda gastronomi ve yapay zekâ alanında ki çalışmalar artmalı ve literatür geliştirilmelidir. Yapay zekânın gastronomi alanında kullanım alanı oldukça geniştir. Yapay zekânın sağladığı kolaylıklar gastronomi alanında yeni pazarlama yöntemleri, müşterilere kişiselleştirilmiş deneyimler, gıda güvenliği takibi, yeni lezzetler ve tarifler oluşturma, gastronomi eğitimi gibi geniş bir kullanım alanı sunmaktadır. Yapay zekâ avantajlar sağladığı kadar dezavantajlar da içermektedir. Özellikle gastronomi alanında yapay zekâ geleneksel yöntemlerin yok olmasına, istihdamın azalmasına sebep olabilir. Gastronomi eğitiminde kullanılırken de eğitmenlerin gelecek ve geçmiş arasında ki dengeyi tutturması gerekmektedir. ChatGPT, Microsoft Creator, Google Gemini, Claude gibi chatbotları öğrenciler tarafından eğitim için kullanılmaya başlanmıştır. Fakat eğitim verilerinde üretilen cevaplar her zaman doğru değildir. Bu uygulamalar sayesinde edinilen bilgilerin, güvenilir mutfak kaynaklarıyla doğrulanması ve profesyonel şefler veya gastronomi uzmanlarına danışılması önerilmektedir (Yiğit, 2023). Dezavantajlarına rağmen yapay zekâ gastronomi alanında ve gastronomi eğitimi alanında destekleyici olarak kullanılıp fayda sağlayıp gastronominin gelişmesine katkıda bulunabilir. Bu sebeple yapay zekâdan korkmak ya da ondan kaçmak yerine yapay zekâyı nasıl faydalı kullanabiliriz kısmını düşünmeliyiz.

Gastronomi de yapay zekâ gibi sürekli gelişim olan bir alandır. Bu sebepten yapay zekâ ve gastronominin kesişmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu kesişme de bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmada literatür taranmıştır fakat oldukça yeni bir araştırma alanı olan yapay ve zekâ gastronomi alanında literatür kısıtlıdır. Bu bağlamıyla çalışmanın yapay zekâ ve gastronomi alanıyla ilgili literatüre fayda sağlayacağı düşünülmekte ve gelecekteki çalışmalar açısından yardımcı bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

Bozkurt Uzan, Ş. ve Sevimli, Y. (2020). Bozkurt Uzan, Ş. ve Sevimli, Y. (2020). Gastronomideki robotik uygulamalar ve yapay zekâ. Tourism and Recreation, 2(2), 46-58. (2024). Mart 20, 2024 tarihinde İnamo Restaurant: https://www.inamo-restaurant.com/promos/whats-on-at-inamo/ adresinden alındı

Akbaba, A. ve Kendirci, P. (2016). AKBABA, A. ve KENDİRCİ, P. (2016). Gastronomi Turizmi ve Coğrafi İşaretlemeli Ürünler. Içinde O. N. Özdoğan (Ed.), Yiyecek İçecek Endüstrisinde Trendler 2. Ankara: Detay Yayıncılık.

Arboleya, J. (2008). Arboleya, J. C., Olabarrieta, I., Luis-Aduriz, A., Lasa, D., Vergara, J., Sanmartín, E., Iturriaga, L., Duch, A. ve Marañón, I. M. (2008). From the chef's mind to the dish: How scientific approaches facilitate the creative process. Food Biophysics, 3, .

Arslan, K. (2020). Arslan, K. (2020). Eğitimde Yapay Zekâ ve Uygulamaları. Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 11(1), 71-88.

Aydın, Ş. ve Uçkan Çakır, M. (2022). Aydın, Ş., ve Uçkan Çakır, M. (2022). GASTRONOMİ VE DİJİTALLEŞME. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 12(4), 2143-2159. https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1123324.

Britannica. (2024). mart 15, 2024 tarihinde Britannica: https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence adresinden alındı

Carmigniani, J. ve (2011). Carmigniani, J. ve Furht, B. (2011). Augmented reality: an overview. Handbook of augmented reality, 3-46.

Çerkez, M. ve Kızıldemir, Ö. (2021). Çerkez, M. ve Kızıldemir, Özgür. (2021). Yiyecek–İçecek İşletmelerinde Yapay Zekâ Kullanımı. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(2), 1264–1278. Geliş tarihi gönderen https://www.tutad.org/index.php/tutad/article/view/236. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

Çetin, B. (2023). Çetin, B. (2023). SAĞLIK HİZMETLERİ VE YAPAY ZEKA. Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi, 7(17), 53-67. https://doi.org/10.58202/joecopol.1364565.

Echtler, F. ve (2013). Echtler, F. ve Wimmer, R. (2013). The Interactive Dining Table. Human Factors in Computing Systems Conference . Paris: ACM.

Fritz. (2023). Mart 15, 2024 tarihinde Fritz.ai: https://fritz.ai/4-applications-of-artificial-intelligence-ai-in-the-food-industry/ adresinden alındı

Gülşen, İ. (2019). Gülşen, İ. (2019). İşletmelerde Yapay Zeka Uygulamaları ve Faydaları: Perakende Sektöründe.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Gümüş, E., Medetoğlu, B. ve Tutar, S. (2020). Gümüş, ve Medetoğlu, B. ve Tutar, S. (2020). Finans ve Bankacılık Sisteminde Yapay Zekâ Kullanımı: Kullanıcılar Üzerine Bir Uygulama. Bucak İşletme Fakültesi Dergisi, 3(1), 28-53. https://doi.org/10.38057/bifd.690982.

İşler, B. ve Kılıç, M. (2021). İşler, B. ve Kılıç, M. (2021). EĞİTİMDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMI VE GELİŞİMİ. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 5(1), 1-11.

Keskin, E. ve Sezen, N. (2021). Keskin, E., ve Sezen, N. (2021). Gastronomi 4.0 Üzerine Kavramsal Bir Araştırma. Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research, 5(2), 177-198. https://doi.org/10.32958/gastoria.898063.

Kumlu, S., Özkul, E. ve Uca, S. (2022). Kumlu, S. T., Özkul, E. ve Uca, S. (2022). RESTORANLARDA KULLANILAN ARTIRILMIŞ GERÇEKLİK (AR) UYGULAMALARININ HİZMET KALİTESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ. Kalite Ve Strateji Yönetimi Dergisi, 2(1), 23-38.

McCarthy, J. (2004). Mart 18, 2024 tarihinde https://www-formal.stanford.edu/jmc/whatisai/ adresinden alındı

Murkett, R. (2017). Food Online. Mart 18, 2024 tarihinde https://www.foodonline.com/doc/how-artificial-intelligence-can-help-f-b-supply-chain-management-0001 adresinden alındı

Mutlu Öztürk, H. (2020). Mutlu Öztürk, H. (2020). Teknolojik Gelişmeler ve Gastronomi Alanına Yansımaları: Gastronomi 4.0. Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(2), 222-239. https://doi.org/10.32572/guntad.703872.

Özdemir, G. ve Dülger Altıner, D. (2019). Özdemir, G., ve Dülger Altıner, D. (2019). GASTRONOMİ KAVRAMLARI VE GASTRONOMİ TURİZMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(1), 1-14.

Shankar, V. (2018). Shankar, Venkatesh (2018), “How Artificial Intelligence (AI) Is Reshaping. 5-11.

Türkiye Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2024). Mart 18, 2024 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi: https://cbddo.gov.tr/sss/yapay-zeka/ adresinden alındı

Yeppar. (2024). Mart 18, 2024 tarihinde Yeppar: https://yeppar.com/augmented-reality-restaurants.html adresinden alındı

Yiğit, S. (2023). Serkan YİĞİT.(2023).Yapay Zekâ Gastronomi Eğitimine Katkı Sunabilir Mi? ChatGPT Örneği (Can Artificial Intelligence Contribute to Gastronomy Education? Example of ChatGPT).Journal Of Tourism And Gastronomy Studies.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ETNİK MUTFAKLAR KAPSAMINDA KAZAK MUTFAĞINA DAİR BİR ARAŞTIRMA

Ali EMİRALİOĞLU[1] , Doç. Dr. Yılmaz SEÇİM[2]

[1]Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı

aliemiralioglu94@gmail.com - ORCİD ID: 0009-0004-8557-7622

[2]Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı

ysecim@erbakan.edu.tr - ORCİD ID:_0000-0002-9112-7650

Özet

Türk mutfak kültürü kavramı eski ve köklü bir geleneğe sahip olmasının yanı sıra Türkiye'deki Türkler dâhil olmak üzere geniş bir coğrafyaya yayılmış farklı Türk topluluklarının benzer ve farklı öğelerini içeren zengin bir mutfak kültürü olarak görülmektedir. Kazak mutfağı Türk mutfak kültürünün etnik unsurlarından biridir. Bu araştırmada etnik mutfaklar kapsamında belirli süre Türkiye'de yaşamış Kazakların geleneksel ve etnik mutfaklarının bilinirliğini, sürdürmelerini ve kazak mutfağı kültürüne ait gastronomi öğelerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Araştırma yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile Türkiye'de yaşayan Kazaklara Kasım ve Aralık 2023 tarihleri arasında uygulanmıştır. Kazaklar etnik ve milli yemek unsurları incelendiğinde et ve hamur işlerine dayalı bir beslenme alışkanlığına sahip bir millet oldukları görülmektedir. Elde edilen verilerden hareketle kazak mutfağında "Dastarhan" adı verilen sofralarda Kazak halkının özel günler (düğün, mevlit, doğum cenaze ve yas), konuk ağırlama, sosyalleşme amacıyla toplandıkları ve etnik yemek kültürlerini farklı kültürel öğelerle birleştirdikleri görülmektedir. Türkiye'de yaşayan Kazakların Kazak mutfak kültürüne dair bilgi ve bilinçlerinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Katılımcı yanıtları incelendiğinde kazaklara ait öne çıkan milli ve etnik yiyecek içeceklerin Beşparmak Yemeği, Bavursak, Sorpa, Kazı Karta, Kımız, Kımıran, Şalap, Ayran, Şubat, Kurt (Kurut), İrimşik, Jent, Çüçöre, Kuvırdak, Samsa, Talkan, Koje olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kazak mutfağının etkileşimde bulunduğu başta Özbek mutfağı olmak üzere farklı Türki devletler, Çin, Rus mutfaklarından izler taşıdığı düşünülmektedir. Kazaklar Türkiye Türklerinden farklı olarak besili at eti en değerli gastronomi unsuru olarak görülmektedir. Kazak Türklerinin "Sogım" ve "Kuzdık" adını verdikleri kışlık ve sonbahar hazırlıklarında at etini tuzlayarak tükettikleri görülmektedir. Çalışma Türkiye'de yaşayan kazak Türklerinin Kazak mutfağına dair bilgi, bilinirlik ve kültürel öğeleri aktarmaları ve kapsamlı bilgi sunmaları sebebi ile önemli görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Türk Mutfak Kültürü, Kazak Mutfağı, Etnik Mutfak, Gastronomi, Kazakistan

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1.Giriş

Eski çağlardan beri insanlar avcı toplayıcı yaşam tarzı devamında yerleşik düzene geçmişler ve insanlığın temel fizyolojik ihtiyacı olan beslenme faaliyetlerini yaşamları boyunca çağlarının gerekliliğine uygun olarak sürdürmüşlerdir (Akın vd., 2015).

Eski Orta Asya Türk toplumlarına bakıldığında çadır hayatı ve göçebelik kültürünü sürdüren Türklerin ana geçim kaynaklarının hayvansal gıdalardan oluştuğu ve bu ürünlerin saklama ve muhafazası amacıyla fermantasyon, tuzlama ve kurutma gibi teknikleri kullandığı görülmektedir (Demirgül, 2018). Türklerin Orta Asya'nın batısına ve Anadolu'ya göç etmeleri ile farklı medeniyetlerin kültürleriyle etkileşime girmeleri, yerleşik yaşama geçerek Selçuklu, Osmanlı gibi büyük devletler kurmaları sonucu hayvansal gıdaların yanında tarımsal ürünlerinde günlük tüketim diyetlerinde önem kazanmıştır. Köklü bir kültüre sahip olması, Orta Asya, Anadolu, Avrupa, Arabistan Yarımadası gibi geniş coğrafyalarda farklı medeniyetlerle yaşadığı etkileşim neticesinde Türk mutfağının sahip olduğu mutfak zenginliği ile günümüzde dünyada başat bir konumda olması gerektiği düşünülmektedir (Kızıldemir vd., 2014).

Köklü ve eski bir geleneğe sahip Türk Mutfağı beslendiği ve etkileşime girdiği coğrafyalarla girdiği etkileşim ve uzun yıllar geleneksel olarak kendini devam ettiren sözlü kültürün de etkisi ile dünyanın büyük mutfakları arasında görülmektedir. Türk Mutfağı sahip olduğu bu köklü ve birikimli yapısı ile hem yemeğin toplumsal arka plandaki ritüeli hem de yemek kültürünün adet ve alışkanlıklarının çeşidini bir zenginlik olarak yansıtmaktadır (Güler, 2010).

İnsanların yemek tercihini etkileyen ana unsur hiç şüphesiz fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamaktır. Ancak yemeğin bu fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamasının yanında toplumun ardındaki kültürü yansıtması, o bölgenin şartlarından etkilenen ve toplumu betimleyen ürün ve tekniklere yer verilmesi, sosyal bir etkinlik olması gibi çok yönlü tarafları da mevcuttur. Türk toplumunda da yemeğe sadece fizyolojik bir olgu olarak bakılmamış yemek Türk toplumlarında mutlu veya acı günlerde insanları birleştiren, toplum içindeki insanların sosyalleşme ve kaynaşmasını sağlayan, insanların toplum içindeki konumlarını ve değerlerini ortaya çıkaran bir unsur olarak görülmüştür (Çetin, 2021).

2.1. Kazakistan ve Kültürü Hakkında

Kazakistan 2.724.900 km yüzölçümü ile dünyadaki en büyük yüzey alanına sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Günümüzde nüfusunun 19 milyon olduğu düşünülmektedir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ile Kazakistan 16 Aralık 1991 yılında bağımsızlığını kazanmış olup, resmi dili Kazakça, başkenti Astana, para birimi Tenge'dir. Okyanuslara kıyısı olmayıp Hazar ve Aral denizlerine kıyısı vardır. Keskin bir karasal iklime sahip olan Kazakistan'da ülke topraklarının yaklaşık yüzde 44' lük bölümü çöllerden, yüzde 14'lük kısmı yarı çöllerden, yüzde 26'sı bozkırlardan, yüzde 5'lik alanı ise ormanlardan oluşmaktadır. Ülkede yaklaşık 8.500 nehir ve 48 bin göl bulunmaktadır (Nogayeva, 2019). Kazakistan'ın ana zenginlik kaynakları sahip olduğu madenler, petrol, gaz kaynaklarına dayanmaktadır. Ülkede tarım alanında üretilen ürün çeşitliliğinin çoğunu tahıl, buğday, arpa ve darı oluşturmaktadır. Kazakistan günümüzde dünyada tahıl ve un üretim ve ihracatında lider ülkelerdendir. Tahıl vb. ürünler dışında güney kesimlerinde pirinç pamuk ve tütün gibi ürünler yetiştirilmektedir. Ayrıca günümüzde Kazakistan'da üzüm bağı, kabakgiller familyası ürünleri, bahçeleriyle ünlüdür ve beslenme kültüründe önde gelen ürünlerdir (GOV.KZ, "About Kazakhstan", 2020).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kazakların milli geleneği ve karakter özelliği olarak konukseverlik gelmektedir. Misafirlerin içtenlikle karşılanması, memnuniyetle ağırlanması gerekir. Misafir ev halkı için önemli ve arzu edilen bir olgudur ve rahat huzurlu hissetmesi amacıyla iyi ağırlanmalıdır. Gastronomi ile alakalı ağırlama gelenekleri arasında konuklara yönelik yemekle alakalı ağırlama geleneği olan "Konakasky" ve yaşlılara yönelik hürmet ve sevgiyi betimleyen "Bel Kotereré" örnek gösterilebilir. Kazakistan da yerel yemek kültürü önceki nesillerden yeni nesillere aktarıldığı bunun yemek servisi gibi konularda da bir ritüel şekline aktarıldığı çok farklı uluslardan insanları barındırıyor olması nedeniyle çeşitlilik ve birikim konusunda zengin olduğu düşünülmektedir. Et çeşitlerinin fazlalığı, ekşitilmiş süt ürünleri, un ve hamur işine dayalı yiyecekler Kazak mutfak kültürünün kendine özge ve ayırt edici öğeleridir. İrimshik, Kuyrdak, Beşbarmak, Kazy, Bauyrsaki, gibi Kazakların ünlü yemekleri ülkedeki çoğu işletmede sunulmaktadır (GOV.KZ, "Culture of Kazakhstan", 2021).

Kazaklar takribi 16. yüzyıldan itibaren birleşen bir kavim olmasından günümüz modern Kazakistan Devletine kadarki sürede ilk zamanlarda devamlılığı olan bir göçebe kültüre sahip olduğu söylenebilir. Kazak halkının bu eski geleneklerini devam ettirmeleri sonucu mutfaklarında kullandıkları ürünlerde çabuk bozulmayacak tütsülenmiş pişmiş ve yarı pişmiş mamuller, tuzlanmış ve kurutulmuş ürünlerin kullanımı, beraberlerinde götürdükleri sürüleri nedeni ile et ürünlerinin yaygın kullanımına neden olmuştur (Boranbayeva veTimurbekova, 2023).

2.2. Kazaklarda Mutfak Beslenme Alışkanlıkları ve Geleneksel Kazak Yemekleri

Günümüzde Kazak mutfağını incelediğimizde özelliklerinin çeşitlilik, zenginlik ve çok yönlülük olduğu görülmektedir. Kazak mutfağının modernleşme çabaları içerisinde tabii, yöresel, kültüre özgü özelliklerini koruyarak Kazak kültürüne özgü oluşturma çabası gerçekleştirilmektedir (Chernyavskaya ve Kauymbayey, 2017). Kazakların beslenme alışkanlıklarında Orta Asya coğrafyasının iklim şartları ve konargöçer bir toplum olmaları önemli rol oynamış, koşulların etkisiyle Kazaklarda hayvansal ürün tüketimi önemli yer kazanmıştır. Buna bağlı olarak Kazak mutfak kültüründe at eti ve atlardan elde edilen kımız gibi ürünlerde günlük beslenme diyetlerinde bulunmaktadır (Karimova, 2019). Kazaklarda göç ederken ve savaşa giderken atla beraber koyunda yanlarında götürebilecekleri beslenme kaynakları olarak görülmektedir. Ayrıca eski dönem Kazakları için av hayvanları da diyetlerde yer alan ürünlerdir. Savaş, göç, av zamanlarında kesilen at temizlenir, içine aynı şekilde kesilip temizlenen koyun ve avlanan küçük hayvanlar avcarlanarak (Türklerin eti lezzetlendirmek ve saklamak için kullandıkları marinasyon yöntemi) tandır kuyularında yerleştirilerek pişirilmektedir (Toygar ve Toygar, t.y).

2.3. Kazaklarda Konuk Ağırlama ve Dastarhan Geleneği

Her toplumda olduğu gibi Kazak toplumunda da geçmişte görülen bazı değerler günümüzde kısmen ya da tamamen unutulmuştur. Günümüzde Kazak kültürüne yönelik unutulmadığı düşünülen, Kazaklara ait kültürel tarihsel ve zaman zaman epik unsurlarını yansıtan kavramları saymak gerekirse bunların Ocak, Şanıraq, Otağ ve Dastarhan kavramları olduğu söylenebilir. Bu kavramlar Kazak kültürünü, Kazaklara ait mutfağı imgesel olarak yansıtmaktadır (Demirci, 2019).

Türk toplumunda daha önce de bahsedildiği üzere mutfak ve sofra kavramı fiziksel bir yiyecek ihtiyacının yanında sembolik bir unsur olarak görülmektedir. Bu yönüyle bakıldığında Dastarhan Kazak mutfağında yemek sofrası olarak tanımlanan bir öğe olması sebebi ile Kazak

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

konukseverliğini ve kültürünü de yansıtabilecek, konuklar için her daim hazır tutulan, hanedekilerinde bir araya gelmesini sağlayan evin en önemli kısımlarından birisi olarak tanımlanabilir (Demirci, 2019). Dastarhan‘ ın Kazakların eski göçebelikten kalma geleneklerinin izlerini ve etkisini taşıyan, Kazak konukseverliğinin bir yansıması olarak çeşitli, zengin sofra öğelerinden oluşan bir sofra adabı ve kültürü olduğu söylenebilir. Dastarhan sofralarında et, kurutulmuş ve fermente süt ürünleriyle hazırlanan çorbalar; eski Kazak geleneklerinden av hayvanlarının etleri ve inek, koyun, keçi gibi et ürünleri ile hazırlanan ana yemekler; yerleşik yaşama geçişin etkisi ile tahıl ürünleri, su ürünleri, unlu mamullerle hazırlanan yemekler ve ekmek; kımız, şubat, ayran gibi içecekler Kazak kültürünün, coğrafyasının ve yaşam tarzının bir betimlemesi olarak önemli yer tutmaktadır (Batu, 2019).

Dastarhan geleneğinde Kazakların kendi usullerinde hazırlık şekli olan, bütün karkas ve fazla kesilmemiş olarak pişirilen etler servis edilmektedir. Ziyafete ev sahipliği yapan kişi eti kendisi keserek konuklara ikram ederken, yaş, toplumsal statülerine göre farklı kısımlarını sunmaktadır. Örneğin özel misafirlere koçbaşı, saygın konumdaki yaşlılara incik eti, damat ve geline kaburga kısmındaki etler sunulmaktadır (Zhunisova, 2019). Kazaklarda düğün, doğum gibi mutlu zamanlarda ve misafir ağırlamada sembolik anlamlara sahip et üleştirme geleneği olduğu görülmektedir. Konukları ağırlamak maksadıyla et pişirildiği bildirilmekle birlikte etin dağıtımı ve sunumu da toplumsal ve kültürel roller içermektedir. Örneğin düğün eti en yoksul zamanlarda bile düğüne verilen önemin bir göstergesi olarak sunulmaktadır. Ayrıca ciğer ve kuyruk yağı yeme dünürlük ve gelin karşılamada, yaşlılar ve değerli konuklara sunulan baş tabak, dünürlere sunulan çift tabak, gelin ve damat ritüellerinde kullanılan çift tabak, betaşar tabağı, enişte tabağı, yenge tabağı gibi farklı değerlere ait tabak ve hayvanın farklı et kısımlarının sunulduğu geleneklere rastlanmaktadır (Tursynbayeva ve Ömirbayev 2015)

Kazaklarda doğum ve sonrası toyları da önem taşımaktadır. Tusavkeser Kazakların bu geleneklerinden birisi olmakla beraber günümüzde kırsal ve şehir olmaksızın devamlılığını sürdürmektedir. Doğum sonrası çocuğun kendi ayakları üzerinde durmasını kutlamak olarak tanımlanabilecek Tusavkeserde kutlama yapmak amacıyla Kazak geleneklerine bağlı olarak büyük parça etler pişirilip Dastarhan sofrası kurularak katılan misafir, komşu ve dostlara ikram edilmektedir (Kınacı, 2017). Türk toplumlarında doğum, nevruz, düğün gibi toy verilen mutluluk zamanlarında, ölüm gibi hüzünlü zamanlarda ve sonrasında yemeğin törenselliği kendine bir yer edinmiştir. Kazak kültüründe aynı şekilde daha önce bahsedilen insanlara ve konuk ağırlama törelerine gösterdikleri önemi, damak tatlarını, beslenme alışkanlıklarını, inanışlarına ait özel ve imgesel öğeleri törensel yemek alışkanlıkları yoluyla gözlemlemek mümkündür. Mutluluk ve şenlik kaynağı olan kız isteme, düğün, doğum, eğlence gibi toy yemekleri, hüzün ve matem zamanları olan ölüm gibi günlerde imece usulü ile çevredeki hasımlar ve yakın komşular tarafından hazırlanıp toplu şekilde sunulan yemekler insanları bir araya toplayan, toplumsal kaynaşmayı ve duyguların paylaşımını sağlayan unsurlar olmuştur. Ayrıca bu tip törensel toy ve matem sofralarında tüm kesimlerin bir arada olduğu için büyüklerinin misafir ağırlama, sofra adabı, büyüklere ve önde gelenlere saygı gibi unsurların gelecek nesillere de öğretimi sağlanmaktadır (Çetin, 2021).

Kurtbilal (2019) yaptığı çalışmada sürgün edilmiş kırım tatarlarını incelediği çalışmasında Dastarhan dahil olmak üzere Kazak mutfağında yer alan terimlerin, Özbek mutfağından kırım tatarlarının diline geçtiğini belirtmektedir (Kurtbilal, 2019). Bu durum Orta Asya Türk toplumlarının mutfak kültürünün birlik ve etkileşimiyle açıklanabilir

3.Yöntem ve Teknik

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bu araştırma etnik mutfaklar kapsamında Türkiye'de yaşayan Kazakların geleneksel ve etnik mutfaklarının bilinirliğini, sürdürmelerini ve kazak mutfağı kültürüne ait gastronomi öğelerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda Kazak mutfağı ve kültürü hakkında alan yazın incelenmiş, okuyuculara alan yazında yer alan gelenek ve yemeklerin kültürü hakkında bilgi sunulmaya çalışılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniğinin alt tekniği olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği önceden hazırlanan bir kısmı kapalı bir kısmı açık uçlu soruların katılımcılara yöneltilmesi, gerektiğinde hazırlanan soruların değiştirilebildiği veya yeni soruların eklenebildiği bir yöntemdir (Ilgın, 2022). Araştırmada kullanılan sorular Gül (2022), tarafından Süryani mutfağı üzerine yapılan araştırma sorularından uyarlanarak kullanılmıştır. Araştırmada etnik Kazak mutfağı üzerine önceden hazırlanan bir kısmı açık uçlu sorulara katılımcıların detaylı anlatıma dayalı nitel yöntemlerle derinlemesine sorularla araştırılacak olup, katılımcıların bazılarının yüz yüze görüşme yapılamayacağını belirtmeleri nedeniyle araştırma sorularına uzaktan etkileşim araçları (telefon görüşmesi, mail, yazılı yanıt, uzaktan form) vasıtasıyla da veriler toplanmıştır. Araştırma verileri Kasım ve Aralık 2023 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırma verileri nitel araştırma yöntemlerinden olan betimleyici analiz ile sunulacaktır. Betimleyici analiz ile yorumlanan veriler tümevarımsal şekilde sentezlenerek sunulmuştur.

Araştırmanın örneklemini Ankara'da yaşayan 18 yaş ve üstü Kazak vatandaşları oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde Ankara'da bulunan Kazak kültürünü yaşatmaya yönelik bir yerel dernek ile görüşülerek Kazak mutfak kültürüne dair bilgiye sahip olduğu düşünülen 11 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan bazılarının tam isim-soy isimleri başta olmak üzere özel bilgilerini paylaşmak istememeleri ve kişisel verilerinin gizlenmesi amacıyla kişiler (KK1, KK2,…) şeklinde kodlanarak yazına geçirilmiştir. Bu bilgi katılımcıların araştırma sorularını etki altında kalmadan paylaşmaları ve çekimser davranmamaları amacıyla önceden örneklem grubuna bildirilmiştir

Çizelge 1: Katılımcı Demografik özellikleri

KAYNAK KODU	*ADI SOYADI*	*CİNSİYET/ YAŞ*	*EĞİTİM*	*MESLEK*	*MEDENİ DURUM*
Kaynak kişi 1 (KK1)	**T.S**	**K/47**	**Yüksek Lisans**	**Gazeteci**	**Evli**
Kaynak kişi 2 (KK2)	**S.U**	**K/34**	**Yüksek Lisans**	**Gazeteci**	**Evli**
Kaynak kişi 3 (KK3)	**İ. K**	**K/49**	**Lisans**	**Uzman**	**Evli**
Kaynak kişi 4 (KK4)	**L. B**	**K/33**	**Yüksek Lisans**	**Akademisyen**	**Bekar**
Kaynak kişi 5 (KK5)	**İsim Paylaşmadı/-**	**K/-**	**Lise Mezunu**	**Serbest Meslek/ Ticaret**	**Bekar**

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kaynak kişi 6 (KK6)	**İsim Paylaşmadı/-**	**E/-**	**Lisans**	**Pazarlama Görevlisi**	**Bekar**
Kaynak kişi 7 (KK7)	**M -**	**K/31**	**Önlisans**	**-**	**Evli**
Kaynak kişi 8 (KK8)	**T. K**	**K/40**	**Lise**	**Okul Öncesi Eğitmeni**	**Evli**
Kaynak kişi 9 (KK9)	**A. V**	**E/34**	**Lisans**	**Tüccar**	**Evli**
Kaynak kişi 10 (KK10)	**G. G**	**K/-**	**Önlisans**	**Ev Hanımı**	**Evli**
Kaynak kişi 11 (KK11)	**K -**	**K/28**	**Lisans**	**Öğretmen**	**Bekar**

Araştırmada Katılımcıların demografik bilgileri incelendiğinde %81,8' i kadın, %18,2'si erkek olmak üzere 11 kişiden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların %55,5'inin 25 ila 35, % 44,5 inin 35 ila 50 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Eğitim durumları incelendiğinde %18,2 lise, %18,2 önlisans, %36,4 lisans , %18,2 yüksek lisans, %9,1 doktora mezunudur. Katılımcıların %20'si gazeteci, %30'u serbest meslek ve ticaret erbabı, %30'u eğitmen, % 10'u memur, %10 u ev hanımıdır.

4.Bulgular

4.1.Kazakların beslenme alışkanlıkları ve sofra adabı

Kazakların yiyecek içecek alışkanlıklarına dair kaynak kişilerin genel kanıları Kazak mutfağının ağırlıklı olarak et ve hamur ürünlerine dayalı bir mutfak kültürü olduğu yönündedir. Katılımcıların cevapları incelendiğinde genellikle Kazak sofra kültüründe et hamur işleri ve karbonhidrat ağırlıklı beslenme tarzı görülmektedir.

"Sofrada mutlaka kırmızı etli yemek olmalı. Etsiz yemek, yemek sayılmaz. Beslenme alışkanlığı et ve hamur ağırlıklıdır. ... Kazaklarda göçebelik sebebiyle baharat ve çeşni kültürü pek yoktur, ürünler daha sade ve yalındır. Günümüzden bahsetmiyorum tabi ama geleneksel mutfakta çok fazla sebze tüketilmez. Yerleşik hayata geçildikten sonra baharat, sebze kültürü gelişmiştir." (KK3)

"Kazaklar genelde koyun etini çok tüketir. Koyun kesilir ve haşlanır. Çay sofralarında yağda kızartılan hamur işleri (bavursak ve çelpek)." (KK6)

"Beslenme alışkanlıkları olarak et daha sık tüketilir. Yağlı, karbonhidrat olarak çok yüksek şekilde tüketilir. Ete çoğunlukla hamur ve pirinç pilavı eşlik eder." (KK7)

"Et ve hamur işi ağırlıklı beslenirler. ...Her yemek mümkün olduğunca etli olmalıdır. Kazak halkı genel olarak pek sebze tüketmez yada az tüketirler." (KK8)

"...Genel olarak kırmızı et ve süt ürünleri tüketilir" (KK10).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

"Yemekte et olmazsa olmaz." (KK11)

Kazaklarda mutfak kültürünün yanı sıra misafir ağırlama ve sofra tüm ailenin bir araya toplaması bakımından önemli olmakla birlikte kalabalık sofralar tercih edilmektedir. Sofrada önemli misafirler, evin büyüğü ve aksakallılar başköşeye oturmakta ve yemeğe ilk onlar başlamaktadır. Misafirlerin ağırlandığı ve davet sofralarda ve ailenin bir araya geldiği sofralarda sofra duası, büyükten küçüğe önem ve sosyal sırasına göre oturma, yemeğe ilk kimin başlayacağı ile ilgili özel ritüeller görülmektedir. Literatürde karşılaşılan Kazak konukseverliği, ağırlama kültürü Dastarhan gibi konuların önemi çalışmaya katılan kişilerce vurgulanmış ve örneklendirilmiştir.

"Sofraya "Dastarhan" denilir. Dastarhanda toplanmanın önemi büyüktür. Aksakallar, büyükler, misafirler şeklinde "Tör" denilen sofranın en baş kısmından kapıya doğru sırasıyla oturulur. Yani sofranın kapıya yakın ayak kısmına, genelde gençler, çocuklar ve gelinler oturur. Bazı yemekler elle de yenilebilir." (KK3)

"Kazaklar daha çok et yemeklerini tercih ederler. Sofrada öncelik büyüklere verilir. Yemeğe sofradaki en büyük kişi bir lokma aldıktan sonra başlanır. En önemli misafirler sofranın başucunda oturur." (KK4)

"İlk önce sofranın büyüğü yemeğe başlar. Yemek sonrası şükrederek dua edilir. Herkes önünden yer. ... Ete çoğunlukla hamur ve pirinç pilavı eşlik eder. Ağır bir misafirin varsa eğer koyun kellesi ikram edilir, kellenin ağzı misafire bakacak şekilde konulur." (KK7)

"Sofra ailenin bir arada olmadı açısından çok önemlidir, özellikle evin büyüğü başköşeye oturur, keza misafirlerde öyle önce yemeğe büyükler başlar ve sofra duası yapılır." (KK10)

4.2.Kazaklarda özel günlerde yapılan yemekler

Kazaklarda mutlu ve yaslı günler olan özel günlerde yapılan etkinliklerde sofra kültürünün mutluluk ve yası paylaşmak amacıyla önemli olduğu düşünülmektedir. Bebek doğumu, kırk çıkarma, kız isteme, evlilik ve çeşitli özel günlerde sofra kurulduğu ve kıymetli misafirler büyükler başköşeye oturtularak koyun kellesi ikram edildiği belirtilmektedir. Bauırsak adı verilen pişi benzeri hamur ürünleri düğün cenaze gibi zamanlarda sunulan yemek olarak görülmektedir.

"Kıymetli misafirler başköşeye oturtulur. Çoğunlukla ağır misafirlere koyun kellesi sunulur. Düğün, cenazelerde mutlaka Bauırsak (pişi) yapılır." (KK2)

"En önemli yemek et (Beşparmak). Bebek doğduğunda, bebek kırk gün olunca, evlilik yıldönümlerinde, kız istemede, vs. Tüm özel günlerde yemekli sofralar kurulur." (KK4).

Dastarhan kültürüne önem verilen Kazak kültüründe özel günlerde tüketimi en fazla görülen ürünün tirit benzeri genellikle erişte üzerine haşlanmış et ve soğanla hazırlanan Beşparmak yemeği olduğu belirtilmiştir. Özel günlerde Dastarhan sofralarında yer alan diğer yemek çeşitlerinin kavrulmuş et yemeği olan Quırdaq, bir çeşit pişi benzeri hamur ürünü olan Bauırsak, içecek olarak Kımız (at sütü), şubat (deve sütü ayranı) ve Şalap (sulandırılmış ayran) olduğu görülmektedir.

"Özel günlerde zengin sofra kurulur. Eskiden günün önemine ve büyüklüğüne göre koyun, keçi vs. yani hayvan kesilirdi. Özel günlerde yapılan yemekler bellidir: Beşparmak (tirit benzeri bir

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yemek), Quırdaq (et kavurma), Bauırsaq (pişi), zamanla bu yemeklere buharda mantı, Özbek pilavı gibi yemekler de eklendi. İçecek olarak Kımız ve sütlü çay ikram edilir." (KK3)

"Kazakların kültürel yemeği beşparmaktır her ne kadar elle yenilmesi tavsiye edilse de günümüzde daha çok kaşık kullanılmakta. Ama büyük bir tepsi içinde sofraya konulur ve 5,6 kişi aynı tepsiden yemek yer. Aynı şekilde gene et ağırlıklı pilavda aynı büyük tepsilerde servis edilir ve beraber yenir. İçecek olarak Kazakistan'da sofralarda mutlaka at sütü kımızda bulunurken Türkiye'de sofraya kımız konulmamaktadır." (KK8).

"Pilav ustu et servis edilir, bunun haricinde bir yemek verilmez, bu bizim kültürümüzün bir parçasıdır." (KK9)

Kazaklarda beşparmak vb. geleneksel ve milli yemeklerin dışında özel günlerde diğer Orta Asya halkları ile etkileşimler sonucu Kazak mutfağına geçmiş geçmiş olan Özbek pilavı, Türkistan pilavı, poğaça ve farklı tatlı meyvelerle zengin sofraların kurulduğu görülmektedir. Yine bu pilavlarla birlikte genellikle haşlanmış koyun eti tüketimi gerçekleştirildiği Sorpa denilen et suyu ile hazırlanan sos ve çorbaların cenaze sofraları haricinde ana yemeklerin yanında eşlikçi ya da sonrasında sunulduğu görülmektedir. Ayrıca özel günlerde sofra kültürünün sosyalleşmenin bir aracı olduğu belirtilmektedir. Cenaze gibi yaslı zamanlarda da sofra kurulmakla birlikte özel günlerde kullanılan ürünler ve zengin çeşitler sunulmamaktadır.

"Özel günlerde koyunlar kesilir, haşlanır ve havuçlu Basmatili pilav üzerine servis edilir. 6'şar kişilik yer sofraları kurulur. Cenaze değilse pilavın ortasına bir çını ile soğanlı bol tuzlu Sorpa (et suyundan sos diyebiliriz galiba) ile ikram edilir. Cenazede bu yapılmaz hoş karşılanmaz. Yemek devamında çınılar ile Sorpa da ikram edilir. Sonrasında ortaya uzunca bir yer sofrası serilir Akçay eşliğinde ikramlar devam eder." (KK7).

"Düğünlerde, Astamak (Mevlut) gibi toplu yemeklerde koyun eti haşlama yada kavurma olarak Türkistan pilavı havuçlu pilav eşliğinde yenilir, ardından geniş yer sofralarında Bavursak, poğaça, tatlı ikramlıklarla akçay (sütlü çay) ikram edilir. Kazaklar Dastarhana (sofra) ekstra önem verirler topluluğun birlik beraberliği açısından çok önemlidir, bu ortamlarda sosyalleşirler." (KK10).

"Dualar ile çay sofrası kurulur. İlk sütlü çayımız içilir. Ardından altı kişilik yer sofrası kurulur. Pilav ve haşlama et servis edilir." (KK11)

4.3. Kazak mutfağı etnik yemekleri

Kazakların etnik yemekleri incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun etnik ve milli bir yemek olarak beşparmak yemeğini örnek verdikleri görülmektedir. Kazak mutfağında beşparmak dışında bavursak, Kazak mantısı, Türkistan pilavı, Kuvırdak, havuçlu pilav, Tuşpara, Lagman, Çüçöre, Samsa, Köje gibi etnik yemeklerin yer aldığı belirtilmektedir.

"Kazakların geleneksel yemekleri Beşparmak, Kazak mantısı, Tuşpara, Lagman ve bunlara eşlik edilen sofralarda olmazsa olmaz olan Bavursaktır (Pişi)." (KK8)

"Bavursak,sütlü çay,Manti,Kazikarta,havuclu pilav sayılabilir"

"Kazakların milli yemeği Besparmaktır. Ayrıca Orta Asya da beynelmilel olan Mantı, Türkistan Pilavı, Çüçöre, Samsa, Köje, Kazı Karta, Kuvırdak gibi çeşitli ana temanın kırmızı et olan yemekler. Türklerden farklı kazı karta var. Beşparmakta aslında Tarid Hz. Muhammed in en sevdiği yemektir, günümüzde tirit olarak geçer, bizde farklı olarak Beşparmaktır." (KK10)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kazak mutfağının bir diğer etnik yemek unsuru at eti ve at sütünden hazırlanan ürünler olduğu görülmektedir. Katılımcılar Türkiye'den farklı olarak Kazak mutfak kültüründe at eti ile hazırlanan ürünlerin yer aldığını ve at eti ile hazırlanan ürünlerin daha değerli ve pahalı olduğunu ifade etmişlerdir.

"Kazaklar at eti yerler. Besiye alınmış at eti en değerli yemektir." (KK1)

"At etiyle yapılan Kazı (sucuk). Atın omurga etlerinden baharatlanıp kendi bağırsağının içine doldurulur. Kişin at eti çok tüketilir. At eti, Jal, Jaya, Asip yemeği." (KK2)

"Kazakistan'daki Kazaklar at eti tüketirler ve bu et diğer sığır ve koyun etinden daha pahalıdır. Özellikle misafirlere at eti ikram edilir." (KK8)

"Aslında Avrupalılar tüketmektedir ama Türklerin yemediği yılkı eti ve deve sütü, at sütü diye biliyorum." (KK11)

4.4. Kazak mutfağında içecekler

Katılımcıların cevapları incelendiğinde Kazak mutfağında tüketilen içeceklerde de hayvancılık kaynaklı ürünler görülmektedir. Katılımcı cevaplarına göre Kazaklarda etnik ve yerel içecekler; fermente at sütünden hazırlanan "Kımız", fermente deve sütünden "Şubat", yine deve sütünden "Kımıran", sulandırılmış yoğurtla hazırlanan "Şalap", kefire benzer bir ürün olan "Ayran", buğday ve sütle hazırlanan "Köje", sütlü çay olan "Akçay", olarak sıralanabilir.

"Kımız, ayran, şubat (deve sütünden ayran), Şalap (sulandırılmış ayran)." (KK1)

"Kımız at sütü, Şubat deve sütü, Şalap sulandırılmış yoğurt (Ayran), Ayran kefire benzer bir ürün, Köje buğday ve sütle yapılan soğuk içecek." (KK2)

"Geleneksel: Kımız (fermente kısrak sütü), Şubat (fermente deve sütü). Katık, kefir çeşitleri çok tüketilir." (KK3)

"Ay sütü (Kımız) ve deve sütü (Kımıran) Kazakların geleneksel içeçekleridir." (KK8)

"Kımız, Kımıran, Şubat, Akçay, Kökçay, Aksuv, Borlamaçsy, Tosap…" (KK10)

4.5.Kazaklarda kullanılan mutfak ekipmanları

Kazakların yiyecek içecek kültürleri ve sofra düzenlerine uygun ekipmanlarla yemek ve içeceklerini hazırladıkları görülmektedir. Etnik ve düzenli olarak tüketilen yiyecek içeceklere göre Kazaklarda çok fazla mutfak ekipmanına ihtiyaç duyulmamaktadır. Katılımcıların Kazak mutfağında kullanılan ekipman isimlerinin; büyük döküm kazanlar, Beşparmak yemeği için özel kevgirler, mantı vb. pişirmek için birkaç delikli kattan oluşan buhar tencereleri, Ojav, Astabak ,Kese, Mantı Kazan, Şeynek, Oşak gibi bazıları spesifik bir yemek üretimi için kullanılan ekipmanlar olduğunu ifade etmiştir.

"Kazan (çok büyük kazanlarda et kaynatılır), Kevgir (Beşparmak hamuru için kullanılır), Oklava." (KK2)

"Spesifik olarak: döküm kazanlar, kevgir, çok katlı buhar tenceresini söyleyebilirim." (KK3)

"Toylarda 3-4 koyun etinin aynı anda haşlanabileceği büyük kazanlar olur. Her Kazağın evinde mantı kazanı bulunur. (Dumplings)." (KK6)

"Beşparmak pişirirken kullanılan özel süzgeç tarzı büyük kepçeler kullanırlar. Geleneksel mantıyı buharda pişirmek için özel mantı tenceresi kullanılır bunların dışında normal mutfak gereçleri kullanılır." (KK8)

"Farklı olarak Manti Togası, tekli büyük çaydanlık" (KK9)

"Kazan, ,Ojav, Astabak, Kese, Mantı, Kazan, Şeynek, Oşak bildiklerim." (KK10)

4.6. Kazaklarda dönemsel mevsimsel ve özel dönem hazırlıkları

Kazaklarda dönemsel hazırlıkların genellikle kış hazırlığında "Sogim" adı verilen yoğunlukla at ve deve eti ile yapılması tercih edilen, bazı zamanlarda inek eti ile de hazırlanan ürünler bulunmaktadır. Sonbahar ayı için ise ağırlıklı olarak inek etinden yapılması tercih edilen "Küzdik" adı verilen ürünler üretilmektedir. Katılımcılar ayrıca at eti ile hazırlanan sucuk çeşidi kazı karta, yoğurttan kurutularak hazırlanan "Kurt (Kurut)" adı verilen sert peynir çeşidi, lor peynirinin karemelize olarak preslenmiş hali olarak ifade edilen "İrimşik", buğday, darı, tereyağ ve şekerle yoğrularak hazırlanan "Jent" ve "Talkan" adı verilen buğday, darı, arpa, çavdar yulaf ile hazırlanan ürünler üretildiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar özel bir gün olan Nevruzda "Nevruz Koje" adı verilen bir çeşit soğuk çorba hazırlandığını ifade etmiştir.

"Sonbaharda hayvan kesilir, et tuzlanır kurutulur. Tüm kış ondan yenir. Sütten yoğurt yapılır Keşe benzeten sert peynir olan Kurt kurtulur." (KK1)

"Sogım- kış için kesilen hayvan eti (Büyükbaş hayvan). Çoğunlukla inek, at veya deve kesilir (Batı Kazakistan). Küzdık- Sonbahar için kesilene hayvan eti. Sonbaharda tüketmek için çoğunlukla inek kesilir." (KK2)

"Kış için "Sogım" yani özel besi at kesilir. Onun etiyle kış geçirilir. Geri kalan hazırlıklarda günümüz Türkiye'deki gibi kışlık soslar, konserveler, turşular, reçeller vs.üretilir." (KK3)

"Bence at eti, tulumda tereyağı, Kurut (sert keş peyniri benzeri), sütlü çay, Jent (buğday, darı tereyağı ve şekerle yoğurularak yapılır), İrimşik (lor peynirinin karamelize preslenmiş halidir)." (KK3)

"Soğım var, Kasım Aralık aylarında et kesilir kışa hazırlık yapılır, sebze konserveleri yapılır." (KK4)

"Süt ürünlerinden yapılan; Katık, Kurut, İrimşik, tereyağ, sebzelerden yapılan konserveler domates sosları, reçeller, buğdaydan yapılan Talkan..." (KK10)

5.Sonuç

Kazakistan Orta Asya Türk topluluklarının bir üyesi olarak Türk kültürünün ve gastronomisinin yaşatıldığı bir ülke olarak görülmektedir. Çalışma etnik mutfaklar kapsamında Türkiye'de yaşayan Kazakların geleneksel ve etnik mutfaklarının bilinirliğini, sürdürmelerini ve Kazak mutfağı kültürüne ait gastronomi öğelerinin tespit edilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Katılımcıların büyük kısmının eğitimli ve Kazak mutfağı hakkında bilgili oldukları görülmüş olup Türkiye'de yaşasalar da Kazak mutfak kültürü ve gastronomisine yönelik bilgi ve görenekleri unutmadıkları görülmüştür.

Kazakların beslenme alışkanlıklarında ağırlıklı olarak sade ve az baharatlı at, deve ve koyun, kısmen inek etinden hazırlanan ürünler, hamur işleri ve pilav çeşitlerine dayalı yemekler görülmektedir. Kazakların misafir ağırlama ve sofra kültürüne önem verdikleri

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

düşünülmektedir. Dastarhan adı verilen davet sofralarında aksakallılar, evin büyükleri, önemli misafirler "Tör" adı verilen başköşeye oturtulup yemeğe onlar başladıktan sonra başlanır ve haşlanıp hazırlanan koyunun kellesi ağzı kıymet verilen kişilere bakılacak şekilde sunulduğu görülmektedir. Yemek sofralarının sosyal hayatlarının bir parçası olarak bebek doğumu, ilk adım atma, kırk çıkarma, kız isteme, evlilik, cenaze ve yas günlerinde kurulduğu mutluluk ve yasın sofra başında paylaşıldığı görülmektedir. Tüm bu bilgilerden hareketle kazakların misafirlerine, yaşlı, toplum nezdinde önemli kişilere saygı gösterdikleri ve sofra kültürlerine de yansıttıkları söylenebilir. Kazaklar için Dastarhan sofrası etrafında toplanmak hem duyguları paylaşmanın hem de sosyalleşmenin bir yolu görülmektedir.

Kazakların günlük hayatlarında ve özel günlerde en çok sunulan etnik ve milli yemeklerinin bir çeşit erişte ve haşlanmış etle hazırlanan "beşparmak yemeği" olduğu görülmüştür. Kazaklarda özel günlerde sofralarında ilk olarak "Akçay" adı verilen sütlü çay sunulduğu ardından yemek olarak Beşparmak, pişi benzeri bir ürün olan "Bavursak", soğanlı haşlanmış et suyu olan Sorpa ile havuçlu pilav ve Türkistan pilavı (cenaze yemeği ise pilavla Sorpa ikram edilmez) sunulduğu görülmektedir. Kazakların ayrıca besiye alınan ve önem atfedilen at eti ve at eti ile hazırlanan Kazı karta gibi ürünleri en değerli yemekler olarak görülmektedir. Kazaklarda sayılan popüler ve milli yemeklerin yanı sıra Orta Asya milletlerine özgü Lagman, mantı çeşitleri, Türkistan ve Özbek pilavı gibi yemeklerin tüketildiği görülmektedir. Kazakların milli ve etnik içecekleri de at ve deve sütünün fermente veya farklı halleri ile hazırlanan Kımız, Kımıran, Şalap, Şubat ve Akçay, Kökçay, Borlamaçay gibi ürünlerden oluştuğu görülmektedir. Kazakların etnik ve geleneksel yemeklerini hazırlarken kültürlerine ve pişirilecek ürünlerin özelliklerine uygun farklı alt ve ekipmanları geliştirip kullandıkları görülmektedir. Beşparmak için kullanılan büyük süzgeçler, birkaç koyunun bir arada pişirilebileceği büyük döküm kazanlar, buharda mantı vb. ürünleri hazırlamak için Mantı Togası ve delikli katmanlı mantı kazanları, Ojav, Astabak, Kese, Şeynek, Oşak gibi ekipmanlar kazakların yöresel yemekler hazırlarken kullandıkları özel ürünler olarak görülmektedir.

Kazakların "Sogım" adı verilen kış hazırlıklarında konserve, sos ve turşular dışında çoğunlukla at eti olmak üzere deve ve inek etinin tuzlanarak işlendiği; sonbahar zamanlarında ise sadece inek etinin işleme tabi tutulması ile hazırlanan "Kuzdık" adı verilen geleneklerine rastlanmaktadır. Kazakların et ile hazırladıkları ürünler haricinde yine süt ürünleri ve buğday ile hazırladıkları Kurt (Kurut), İrimşik, Jent, Talkan gibi ürünlerin üretildiği görülmektedir. Tüm bu verilerden hareketle kazak mutfağında et, süt, buğday ve hububata dayalı beslenme alışkanlığını ve geleneklerini gözlemlemek mümkündür.

Kazaklar geçmiş zamanlarda konargöçer bir halk olmalarının etkisi ile çok zengin bir yemek çeşitliliği, yoğun baharat kullanımı, sos kullanımı görülmese de ürünlerin haşlama, fermente etme ve hazırlanma yöntemleri göz önünde bulundurulduğunda sağlıklı ve pratik bir mutfak kültürü olduğu söylenebilir. Bununla birlikte kazak mutfağı günümüzde çevresinde etkileşime girdiği ve barındırdığı kültürlerin çeşitliliği ile Rus, Çin, Özbek Mutfağı ve diğer Orta Asya Türk topluluklarının bazı yemeklerini öğelerini de benimsediği ve içselleştirdiği bu yönü ile karma bir mutfak olduğu söylenebilir. Katılımcılar diğer milletlerden geçen yemeklere kısmen değinseler de ana bilgi verdikleri yemek unsurlarının kazak mutfağına ait milli ve etnik yemekler olduğu görülmektedir. Bahsedilen durum bize Türkiye'de yaşayan Kazakların milli yemek ve kültürlerine olan bağlılıkları ve bilinçli olmaları ile açıklanabilir. Literatürde daha sonra yapılacak çalışmalarda Türkiye'de yaşayan birkaç Türk devletinden üyelerle görüşme gerçekleştirilerek karşılaştırmalı bir Türki milletler mutfak kültürü sentezi sunulması faydalı görülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kaynakça

Akın, G., Özkoçak, V. & Gültekin, T. (2015). Geçmişten Günümüze Geleneksel Anadolu Mutfak Kültürünün Gelişimi. Antropoloji, (30), 33-52.

Batu, Ali, (2019). Kazak-Türk Mutfak Kültüründe (Dastarhan) Gastronomi. The Journal Of Academic Social Science, 29(29), 1-16.

Boranbayeva, T., Gül, H., & Timurbekova, A., (2023). *Kazakların Mutfak Kültürü.* Gıda Bilimi Ve Gastronomi-I (Pp.3-29), Ankara: İksad Yayınevi.

Chernyavskaya, N., & Kauymbayev, R. (2017). *The Promotıon Of Kazakh Natıonal Cuısıne And Halal-Food.* 1. International Halal Tourism Congress. 1255 – 1263, Alanya, 2017.

Çetin, H. (2021). Kazak Türklerinin Törensel Günlerdeki Yemekleri Ve Bu Bağlamda Gerçekleştirilen Ritüeller. Milli Folklor, 17(131), 219-229,

Demirci, H. (2019). Kazak Ailesinde Kültürel Ve Mitolojik Kavramlar: Otağ, Ocak, Şanıraq, Dastarhan. Turkish Studies Historical Analysis, 14(4), 821-832.

Demirgül, F. (2018). Çadırdan Saraya Türk Mutfağı. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 3(1), 105-125.

GOV.KZ, 2020, About Kazakhstan, https://www.gov.kz/article/19305?lang=en (Erişim Tarihi:24.10.2023)

GOV.KZ, 2021, Culture of Kazakhstan https://www.gov.kz/article/64578?lang=en

(Erişim Tarihi:24.10.2023)

Gül, H. (2022). *Süryani Mutfak Kültürünün Tanınırlığı Ürerine Bir Araştırma: Mardin İli Örneği,* Yüksek Lisans Tezi Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin,

Güler, S. (2010). Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26, 24-30

Ilgın, S., (2022). Nitel Araştırma Yöntemleri. Boğaziçi Enstitüsü. Erişim Tarihi: 18.12.2023 https://istanbulbogazicienstitu.com/nitel-arastirma-yontemleri-nelerdir

Karimova, G., (2019). *Kazak Kültüründe Gıda Olarak At ve Kımız.* I. Uluslararası Türk Dünyası Tarım ve Gıda Sempozyumu, (S. 99).

Kınacı, C., (2017). Kazak Avulundan Kutlama Salonlarına, Popülerleşen Bir Kazak Geleneği: "Tusavkeser Toyu". Milli Folklor, Yıl (29) Sayı (15) https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=115&Sayfa=139 (Erişim Tarihi: 12.11.2023)

Kızıldemir, Ö., Öztürk, E., & Sarıışık, M. (2014). Türk Mutfak Kültürünün Tarihsel Gelişiminde Yaşanan Değişimler. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(3), 191-210.

Kurtbilal, N. (2019). 1944 Sürgünü Sonrası Özbek Türkçesinden Kırım Tatar Türkçesine Geçen Kelimeler Üzerine Bir İnceleme. Türk Dünyası Dil Ve Edebiyat Dergisi(47), 195-227.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Nogayeva, A. (2019). Geçmişten Günümüze Kazakistan. Asya Araştırmaları. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), 347-354.

Uyzbayeva, A., Aubakirova, S., Kozhamzharova, M., Artykbayeva, G., & Ismagambetova, Z. (2019). *Semiotics Of Traditional Kazakh Food. Opción: Revista De Ciencias Humanas Sociales*, (90), 742-754.

Toygar Ve Toygar (T.Y). Kazak Mutfak Kültürü Üzerine Notlar. http://www.turkish-cuisine.org/ottoman-heritage-3/kazak-mutfagi-51.html (Erişim Tarihi: 11.11.2023)

Tursynbayeva, N. &Ömirbayev, E., (2015). Kazak Halkında Hayvan Etini Üleştirmedeki Özellikleri. Türkoloji(71), 142-155.

Zhunisova, Z. K. (2019). Diary Products. Globus, Almaty Technological University (6), 42-46.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

SİBİRYA TATARLARININ MUTFAK KÜLTÜRÜ

[1] Doç. Dr. Yılmaz Seçim, [2]Sümeyye BALDIK

[1]Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yilmazsecim@gmail.com -

[2]Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, smbaldik22@gmail.com - 0009-0009-0863-0078

Özet

Kökenleri Özbek olan Sibirya Tatarları, Rusların Sibirya topraklarındaki hâkimiyetinden sonra dini inanışlarından dolayı göçe zorlanmıştır. Bundan dolayı Sibirya' dan Anadolu'nun birçok yerine göçler gerçekleşmiştir. Çalışmada Sibirya'dan Konya'nın Cihanbeyli İlçesi'nin Böğrüdelik Köyü'ne göç eden Tatarlar konu edilmiştir. Göç sonrasında da yaşam tarzı, beslenme şekli, gelenek görenekleri, özel günleri araştırma kapsamına alınmıştır. Bu çalışma da Tatarların göç etmeden önceki ve sonraki yaşamsal farklılıklarının belirlenmesi, gastronomi açısından değişimlerinin gözlemlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Böğrüdelik Köyü' ne göç eden Tatarların yakınları olan gönüllü 8 katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Konya'ya yapılan göçün üstünden yüz yıl geçmesinden dolayı katılımcılar yaşlı bireylerden seçilmeye çalışılmıştır. Bu süreç içerisinde nesiller arası yemek kültürünün kalıcılığı ve devamlılığı anlaşılması açısından genç yaştaki bireylerde de görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan katılımcıların yaşlarına göre Tatar kültürüne yönelik tutumlarına ilişkin bulgular ortaya konulmuştur. Yapılan araştırmada nitel araştırma yönteminin kartopu tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın alt amaçları arasında Sibirya Tatarlarının sofra ve yemek kültürü hakkında önemli noktalara yer verilmiş ve Tatar mutfak kültürü bütün yönleriyle ele alınmıştır. Geleneklerin Böğrüdelik Köyü'nde hala devam ettiği fakat yaşamlarını farklı bir yerde devam ettiren Tatarların gittikleri bölgelere uyum sağladığı ve kültürlerini zamanla unuttukları gözlemlenmiştir. Bu kapsamda Tatar yemek kültürünün oldukça geniş olduğu fakat göç ettikten sonra zaman içerisinde asimile olduklarından yeterince tanıtılamadığı ya da yemeklerinin gelecek nesillere aktarılamadığından dolayı bilinirliğinin az olduğu saptanmıştır. Sibirya Tatarlarının kültürünün farkındalık oluşturması, araştırılması, sürdürülebilirliği ve gastronomi turizmine kazandırılması amaçlanmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda faklı kültürlerin etkileşimi ile birbirini tamamlayan yemek kültürlerinin ortaya çıktığı belirlenmiştir. Sibirya Tatarları ile ilgili literatüre ve gastronomi turizmine katkı sağlaması hedeflenmiş ve bu amaç doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Sibirya Tatarları , Tatar Mutfak Kültürü, Türk Mutfak Kültürü

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Giriş

Anadolu coğrafyası birçok etnik grubu içinde barındırmıştır. Bunlardan birisi de Tatarlardır (Kıran ve Kaplan,2020). Tatar kelimesi, Rus topraklarında yaşayan Müslüman topluluğuna verilen bir isimdir. Avrupalılar ise Tatarları Rus coğrafyasında yaşayan Müslümanlar olarak tanımlamaktadır. Ruslar da anlaşmazlık çıkmaması için Tatarlara nezaketle seslenecekleri zaman knez (bey) sözüyle hitap eder (Erşahin, 2015). Sibirya Tatarları' nın etnik kökenin şekillenmesinde Kırım Türklerinin ataları olan Kuman-Kıpçak Türkleri' nin önemli rolü vardır (Tumaşeva, 1999). Tatarlar, Çin yıllıklarından edinilen bilgiye göre tarih boyunca farklı dönemlerde, farklı coğrafi bölgelerde (Sibirya, Altaylar, Mançurya, Moğolistan) yaşamıştır. Daha sonrasında Güney Moğolistan ve Kuzey Çin' e doğru göç etmeye başlamışlardır (Kalkan, 1996). Özbekistan' da yaşadıkları zaman kendilerini Özbek olarak tanımlamıştır. Sibirya ya göç ettikten sonra Sibir- Sibirek ve Sibirya Tatarı olarak, Anadolu'ya göç ettikten sonra ise Tatar olarak isimlendirmiştir (Kıran ve Kaplan, 2020).

Sibirya, Ural dağlarının doğusundaki Tobol, İrtiş, İşim, Obi ırmakları, Altay dağlarına kadar uzanan coğrafi bir addır (Devlet, 1989). 16. Yüzyıldan sonra Sibir kelimesi Rusya'nın Türkistan, Kafkas sömürgeleri ve Asya'daki sömürgelerini ifade eden bir coğrafi terim olmuştur (İnan, 1976; Topsakal, 2011). Sibirya toprakları; Doğu Sibirya, Batı Sibirya, Uzakdoğu olmak üzere üç bölgeden oluşmaktadır. Sibirya Tatarlarının yaşadığı bölge Batı Sibirya içerisinde yer alır. (Gürsoy, 1997). Batı Sibirya bölgesinde 15. Yüzyılda Sibir Türk Hanlığı, Tümen merkezli kurulmuştur. 15. ve 16. yüzyıllar arasında en parlak dönemini yaşamış, dış dünya ile yapılan ticaretler büyük ilerleme göstermiştir. Ruslar 1595'te, Moğollara saldırmak üzere bölgeye geldiğinde Baraba Türkleri, Ruslarla birlikte hareket etmiş ve 17. yüzyıla kadar Baraba bölgesi Kazak Türklerinin idaresinde kalmıştır. İlerleyen yıllarda zamanla bölgede Rus hâkimiyeti dönemi başlamıştır. 1593-1604 yılları arasında Sibirya coğrafyasının tamamı Rus devletinin toprakları sayılmıştır (Kurat, 2014). Rus yönetimi Türkistan'da olduğu gibi Sibirya coğrafyasında da Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma politikası izlemiştir. Sosyal, kültürel, ekonomik politikalarla Müslümanları asimile etmeye çalışmış ve Müslümanlar bu zulme uzun bir süre göğüs germiştir. Fakat 19. yüzyılın sonlarına doğru İslamiyet'i daha rahat yaşayabilecekleri Dobruca, Medine, Mekke ve Anadolu'da bazı kentlere göç etmiştir (Kemaloğlu, 2020).

1. SİBİRYA TATARLARININ ANADOLU' YA GÖÇÜ

Tarihsel süreç içerisinde Tataristan- Kazan'dan, Kırım'dan, Sibirya'dan Anadolu topraklarına, Tatar göçlerinin olduğu bilinmektedir (Kıran ve Kaplan, 2020). Sibirya Tatarları' nın bir kısmı da vatanlarından ayrılarak Anadolu topraklarına göç etmişlerdir (Çolak ve Türkmen, 2022). Anadolu, Kafkasya ve Balkan toprakları geçiş noktasında olmasından dolayı bu topraklara yoğun göçler olmuştur (Demirbaş, 2015). Sibirya Tatarları 'nın Anadolu topraklarına göç etmesini sağlayan ise Rus- Sibirya Tatarı lideri yazar, bilgin, seyyah Abdürreşid İbrahim'dir. 23 Nisan 1857'de Batı Sibirya bölgesinde doğmuş ve İslamiyet'i yaymak için birçok ülkeye seyahat etmiştir. (Erşahin, 2015). Abdürreşid İbrahim, Müslümanların Rusya tarafından maruz kaldığı baskı ve kimlik değiştirme çabalarından dolayı birçok Sibirya Tatarının Osmanlı döneminde Anadolu'ya yerleşmesine öncülük etmiştir

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

(Kurtaran, 2021). Sibirya Tatarlarının göçü sonucunda Türkiye'nin birçok yerine yerleştikleri görülmektedir. Göç eden toplulukların kimi kalıcı olarak, kimi geçici süreyle yerleşmiştir (Kıran ve Kaplan, 2020). İstanbul'a gelen Sibirya Tatarları bir süre hanlarda misafir edildikten sonra Konya'nın Cihanbeyli ilçesine yerleştirilmiştir. Hükümet tarafından inşa edilen 100 kadar haneye yerleştirilmişler ve 15 Ekim 1910 tarihinde Reşadiye adıyla muhtarlık verilmiştir (Uğur ve Çınar, 2019). Böğrüdelik Köyü'nün kurulması Sultan Reşat döneminde olduğu için başlarda "Reşadiye Köyü" olarak adlandırılmış, ancak Cumhuriyetin ilanından sonra " Böğrüdelik " ismini almıştır. Köyün yakınlarındaki bir kayanın böğründen akan sudan dolayı bu ismi almıştır (Kıran ve Kaplan, 2020). Geçen zaman içerisinde Böğrüdelik Köyü'nde yaşayanlar asimile olmadıklarını düşünmektedir. Çünkü hala kendi dilleri olan Tatarca konuşulmakta ve kültürlerini devam ettirmektedir (Kıran ve Kaplan, 2020).

2. SİBİRYA TATARLARININ ÖZEL GÜNLERİ

2.1.İlkbahar Törenleri

Sibirya Tatarlarının kendi kültürlerine ait törenleri vardır. İlkbahar takvim törenleri mart ayında başlar ve mayıs ayının sonuna kadar devam eder. Bunun sebebi mart ayı ilkbahara denk gelir ve Tatarlar için yılın ilk ayı olarak kabul edilir. Bu ay tabiatın bahara döndüğü dönemdir. Bu yapılan törenlerin en büyüğü Emel Bayramı'dır. Emel Bayramı, Nevruz Bayramı'nın bir başka adıdır. İlkbaharda gece ve gündüzün eşit olduğu 21, 22, 23 Mart tarihlerinde kutlanır. Emel Bayramı için her evde "tukaç" dedikleri tuzsuz hamurdan yapılan poğaça veya "kölçe" denilen ekşi hamurdan yapılan poğaça pişirilmektedir. Evde bayram kutlaması için hep birlikte oturup çay içilir (Zakirova, 2020)

2.2. Söz ve Nişan Merasimi

Sibirya Tatarları Böğrüdelik Köyü'ne yerleştikleri ilk zamanlar yokluktan dolayı düğün geleneklerini çok fazla yapamamıştır. Ancak daha sonralardan Sibirya'da yaptıkları gibi üç gün süren nişan geleneklerini devam ettirmişlerdir. Birinci gün erkek tarafında bulunan kadınlar ve erkekler kız tarafına gider ve yemek yenir. Kadınlar ve erkekler ayrı yerlerde misafir edilir, yemek yenildikten sonra gelinin yakınları nişan için alınan kıyafet giydirilir. Kız kıyafetini giydikten sonra kadınların olduğu yere gelip önce kayınvalidenin ve diğer aile büyüklerinin elini öper. Erkek tarafı kıza getirdikleri hediyeleri takdim eder. Böylece birinci gün biter. İkinci gün ise kızın akrabaları erkek evine gider, fakat kızın anne ve babası erkek evine daha sonra katılır. Erkek evinde de önce yemek yenilir. Daha sonra damadın yakınları damadı hazırlar ve damat erkek tarafına geçer. Damatta kayınpederinden başlayarak aile büyüklerinin elini öper. Böylece kız ve erkek nişanlanmış sayılır. Üçüncü gün ise " kulak" denilen bir gelenek vardır. Erkek ve kızın kendi evlerinde sadece arkadaşları ile eğlence düzenlenir.. Eğlence de erkek tarafı, kız ve erkeklerin çerezlerini alır ve misafirlere çerez ikram edilir. Ancak bu gelenekler son zamanlarda unutulmaya yüz tutmuş ve üç gün nişan yapma geleneği kalmamıştır. Günümüzde salon tutup bir gecede yapılan nişan yapılmaktadır (Udmir, 2021).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2.3.Cenaze Merasimi

İnsan hayatının önemli geçişlerinden biri olan ölüm; inanç, tören, gelenek ve görenek gibi olgular etrafında oluşmuştur. Tatarların cenaze sırasında uyguladıkları geleneklerin arasında Şamanizm inancından kalma adetler vardır. İslamiyet' i kabul ettikten sonra da nesilden nesile aktarılan cenaze gelenekleri oluşmuştur. Örneğin köpeğin yere bakarak uluması, saat veya aynanın kırılması gibi olaylar ölüme işaret olarak algılanmaktadır. Tatarlar, belli bir yaşa geldiğinde sandığına kefen hazırlamaya başlar. Sandığına cenazeyi yıkayanlar, cenaze evinde yemek pişirenler için havlu, yazma, sabun, mendil gibi eşyalar koyar. Hasta veya yaşlı kişilerin ölecekleri zaman ayaklarının ve ellerinin soğumasından anlaşılacağı ve canın göğüsten boğaza doğru çıkacağına inanılır. Ölüm anı gerçekleşirken evde bulunan yemeklerin ağzı açık ise ölünün kanının sıçradığı ve yiyeceklere ölüm kokusu girdiği düşünüldüğünden o yiyecekler yenilmez. Başka bir inanışlarına göre de ruh bedenden zor ayrılacağı, üç gün acı çekeceği fakat üçüncü günün sonunda ise özgürlüğe kavuşacağına inanılır. Ölüm gerçekleştikten sonra ise evdeki tüm aynaların üstü kapatılır, bunun sebebi ölünün suretinin gezdiği düşünülür. Cenaze çıktıktan sonra ev sıcak suyla iyice temizlenir. Ölen kişinin de eşyaları mutlaka yıkanılarak ters çevirmeden kurutulur. Kırkı çıkana kadar ruhu her gün öldüğü eve geldiğine, kırkı çıktıktan sonra ise her Perşembe geldiğine inanılır (Çetin, 2008).

Genel olarak Tatar Türklerinin cenaze merasimlerinde İslamiyet'in etkisi de görülmektedir. Bazı Tatar toplulukları zorla Hristiyanlaşmış ve diğer Tatar toplulukları tarafından dışlanmıştır. Dışlanmanın sonucu olarak Şamanizm dininin geleneklerini 21. Yüzyıla taşımışlardır. Sibirya Tatarları Şamanizm devrindeki inanışlarını da korumuşlardır. (Çetin, 2008)

3. YÖNTEM

Çalışmada Konya'nın Cihanbeyli ilçesinin Böğrüdelik Köyü' nde yaşayan Sibirya Tatarlarının göç etmesi, yaşam tarzı ve mutfak kültürü gözlemlenmiştir. Sibirya Tatarlarının mutfak kültürünün gastronomi açısından öneminin vurgulanması ve gelecek nesillere aktarılması amaçlanmıştır. Farklı bir coğrafyadan göç eden Sibirya Tatarlarının Türk kültürü ile tanışması ve etkileşiminden sonra yiyecek içecek alışkanlıklarındaki değişim, iki kültürün ortak ve farklı yönlerinin gözlemlenmesi açsından önemlidir. Yapılan bu çalışmada, Sibirya Tatarlarının beslenme alışkanlıkları, özel günleri, yemekleri, kullanılan araç gereçleri, dönemsel hazırlıkları, içecekleri hakkında araştırma yapılmıştır. Geçmişten günümüze kadar kültürlerini yaşatmış ve korumaya çalışmışlardır. Dilleri olan Tatarca'yı unutmamak adına sürekli konuşarak kültürlerini devam ettirmişlerdir.

Bu çalışmada araştırma evrenini Sibirya Tatarı olan hem yaşlı hem genç bireylerden oluşmaktadır. Verilerin toplanması aşamasında bazı bireylerin Tatar kültüründen uzakta büyüdüğü ve artık konu ile ilgili bilgi sahibi olmadığı görülmüştür. Bu kapsamda 50 kişi ile iletişime geçilmiş olup Tatar kültürünü günümüzde yaşamaya devam eden ve konu hakkında bilgisi olan 8 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Tatar mutfak kültürü kapsamında sorulan sorulara erkek katılımcıların net cevaplar verememesinden dolayı 1 erkek katılımcı, 7 kadın

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

katılımcıya yer verilmiştir. Araştırma soruları kişilerin müsait olma durumları göz önünde bulundurularak çalışmaya gönüllü kişilere uygulanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma "Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı bir araştırma, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir süreç " olarak tanımlanabilir (Yıldırım, Şimşek, 2008). Araştırmada kartopu tekniği uygulanmıştır. Kartopu tekniği Kartopu tekniği, evreni oluşturan birimlere erişmenin zor olduğu veya evren hakkındaki bilgilerin (büyüklük ve bilgi derinliği vb.) eksik olduğu durumlarda kullanılır (Patton, 2023). Bu teknik, zengin veri elde edilebilecek kişi ve kritik durumlara odaklanır ve evrene, bu kişi ve kritik durumları takip ederek ulaşır (Creswell, 2017). Çalışmada kullanılan görüşme soruları (Gül, 2022)' den uyarlanarak hazırlanmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmada görüşme yapılan kişilerin demografik özellikleri aşağıdaki Çizelge.1 de belirtilmiştir.

Çizelge.1 1 Katılımcıların Demografik Özellikleri

Kişi Sayısı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durumu	Mesleği
S. U.	Kadın	69	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
M. O.	Kadın	50	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
R. K.	Erkek	61	İlkokul	Evli	Emekli
H. D.	Kadın	60	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
E. N. Ö.	Kadın	27	Lisans	Bekâr	Öğretmen
Ş. F. E	Kadın	23	Lisans	Bekâr	Elektrik Elektronik Mühendisi
A. S. T.	Kadın	37	Lisans	Evli	Öğretmen
Z. K.	Kadın	26	Lise	Evli	Ev Hanımı

4.1.Sibirya Tatarlarının Beslenme Alışkanlıkları ve Sofra Adabı

Sibirya Tatarlarının beslenme alışkanlıkları genel olarak et ve hamur işi ağırlıklıdır. Katılımcılardan edinilen bilgiye göre bu beslenme şekli atalarından kalma bir alışkanlık olduğu

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yönündedir. Göç ettikleri bölge olan Sibirya oldukça soğuk olmasından dolayı protein ve karbonhidrat ağırlıklı beslenmişlerdir.

"... Ninelerimizden öğrendiğimiz yemekler et ve hamur işi ağırlıklıydı. Çünkü memleketleri aşırı soğuk olması nedeniyle proteinli yemekler tüketmeleri gerekliydi. Kendileri kümes hayvanları, göl bulunduğu için balık, diğer büyükbaş hayvanlara sahip olduğu için et tüketirlerdi. Şimdilerde ise sebze ağırlıklı olmaya başladı. Ninelerimiz ilk Türkiye'ye yerleştiklerinde sebze yemeklerini yadırgamışlar hatta ineğin yediklerini yemeyiz demişler. Bu yüzden et yemeklerini daha çok severek tüketiyoruz." (S.U.)

"Beslenme alışkanlığı olarak et ve hamur işi ağırlıklı olarak besleniyoruz." (A.S.T), (H.D.)

" Günlük hayatımızda daha çok hamur işi ve yağlı yiyecekler tüketiyoruz" (E.N.Ö)

Sibirya Tatarlarının kültüründe büyüklere ve misafire saygı gösterilmesi oldukça önemlidir. Yemeğe öncelikle büyük başlar ve yemeğin en güzel kısmı büyük olan kişiye ikram edilir. Eğer misafir varsa önce misafire ikram edilmektedir.

"Tatar sofra adabı, öncelikle evin büyükleri ve erkekleri için sofra kurulur, daha sonra kadınlar ve çocuklara yemek verilir. Herkes yemeğe besmele ile başlar ve yemeğin sonunda büyüklerden birisi sofra duası okur ve kalkarız." (M.O.)

"Baba sofraya oturduktan sonra yemeğe başlanır. Etin ve yemeğin en iyisi baba ve büyüklere ikram edilirdi." (R.K.)

"Sofra adabı Anadolu'daki insanlardan çok farklı değildir. Sofraya önce büyükler oturur. Ailedeki büyükler oturduktan sonra besmele ile yemeğe başlanır.." (H.D.)

4.2.Sibirya Tatarlarının Özel Günleri ve Etkinlikleri

Sibirya Tatarları nişan, düğün, bayram gibi özel günlerinde kendi kültürlerine özgü yemekler yapmaktadır. Yapılacak yemeklerin hazırlıkları günler önceden başlanmaktadır. Zor olan yemekler için komşularından veya akrabalarından yardım isteyerek yapılmaktadır. Bazı yemekler özel günlerde sıklıkla yapılmakta ve tüketilmektedir.

"Tatar mutfağında bayramlarda düğünlerde ve özel misafirler geldiğinde özel yemekler yapılır. Bayramlarda yaptığımız özel yemekler vardır. Bavursak dediğimiz yemek bayramlarda olmazsa olmazımızdır. Hamur işi bir yemektir. Zengin fakir herkesin evinde az veya çok pişirilir. Düğünlerde olmazsa olmazımız "öre" dediğimiz çorbamızdır. Üç tane taşın üstüne koyduğumuz kazanda, dövülmüş arpa ile kemikli et ve ak fasulye ile karıştırılarak 7-8 saat pişirilir. Önce hızlı ateşte, onlara doğru ağır ateşte karıştırılarak pişirildiği için lezzetli ve kıvama koyu olan bir çorba çeşididir. Eskiden içecek olarak genellikle çay ikram edilirdi. Şimdi çay, kahve, meyve suyu ve kola gibi içecekler ikram edilmeye başlanmıştır." (S.U.)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 1. Bavursak Yemeği, 2023

"Düğünlerde konu komşu olmak üzere neredeyse büyün köy halkı düğün evine yardıma gider. Düğün sahibi bir dana keser ve Perşembe gününden hazırlıklar yapılır, Cuma günü yani düğün günü bütün köy halkına yemek verilir. Öre değimiz çorbamız, kuru fasulye, sarma, pilav, beliç (içi etli hamur işi yemeği) yapılır." (M.O.)

"Özel günlerimiz olarak düğünlerimiz, nişan merasimlerimiz ve dini bayramlarımız vardır. Bu günlerde hem Türk yemeklerinden hem de Tatar yemeklerinden yemekler yapılır." (H.D.)

"Öre dediğimiz çorba uzun saatler kara kazanda pişirilir. Sonrasında beliç denilen etli börek hazırlanır, köy fırınında pişirilir. Kayısıkabuk dediğimiz (marmelat benzeri) tatlı, beliçin yanında servis edilir." (E.N.Ö.)

"Düğün ve özel günlerde Öre çorbası, Beliç, beremiç, butga, şirbörek gibi yemekler yapılır. Sabantuy adında bir etkinliğimiz vardır. Baharın gelişini kutlarız. Diğer il ve ilçelerden tatarlar gelir. Her sene başka bir köyde kutlanır. Bayram sabahında da her evde bavursak pişer. Olmazsa olmazımızdır." (A.S.T.)

Görsel 2. Öre Çorbası, 2023

Görsel 3. Beremiç Yemeği, 2023

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

4.3.Sibirya Tatarlarının Yemekleri

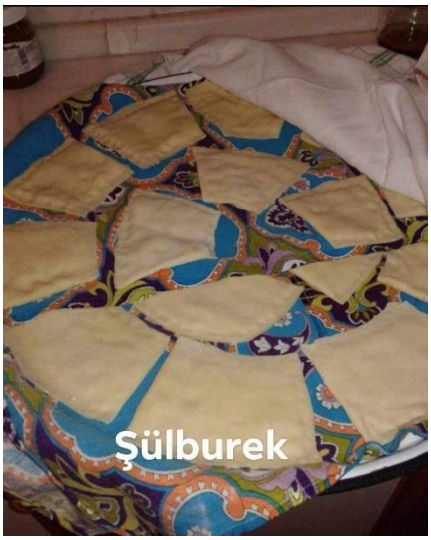
Sibirya Tatarlarının beslenme alışkanlıklarından dolayı et ve hamur işi ağırlıklı yemeklerden oluşmaktadır. Özel günlerde, cenaze törenlerinde ve günlük yaşamda sıklıkla yaptıkları yemekler oldukça fazladır. Geçen zaman içerisinde damak tadına göre yapılışlarında farklılıklar gözlenmektedir.

"Nan ekmeği dediğimiz bizim köye özel bir ekmek yaparız. Fırında kerpiç, toprak, saman ve koyun gübresi yakarak pişirilen bir ekmektir. Özel kaplar yaparak ekmeklerin orada kabarmasını sağlamışlardır. Beliç: ninelerimizden öğrendiğimiz bir yemektir ekmek pişirdiğimiz özel fırında 2 saat pişirilir Bir ölçek süt, bir ölçek yağ ve tuz ile yoğrularak elde edilen hamurun içine dana kuşbaşından ufak olarak doğranmış etin içine pirinç katılarak yapılan hamurun içine koyduktan sonra özel şekil verilir. Küçük tepsilere birer adet yerleştirilerek fırına konur piştikten sonra tepsisi ile servis yapılır Eskiden büyük tepsi ve tavalarda yaparlardı. Beliç tabağı dediğimiz yayvan tabaklarda servis yapılırdı, şimdi küçük ebatta tepsiler üretildikten sonra onlar kullanılmaktadır. Beremiç: Bu yemekte ninelerimizden öğrenilmiştir. Kıyma, soğan, karabiberin karıştırılması ile yapılır. Hamuru ince açılarak ortasına bu karışımı koyarak yayıp özel bir şekil verilir. Kızartılarak pişirilir. Bavursak: Genellikle bayramlarda yapılır şimdi imkânların olması nedeniyle istenildiği zaman ve misafirler için de yapılır. Sızık börek: Bu da bir börek çeşididir. İnce doğranmış iç yağının kaynatılması ile elde edilen iç malzemesinde soğan, patates ve çeşitli baharat koyarak ekmek hamurunun içine koyup fırında pişirilir. Şirbörek (Çibörek) : Bu hamurun içine istenilen iç koyularak yağda kızartılır. Şenge: Bu da bir börek çeşididir. Sütün kestirilmesi ile elde edilen bir peynir çeşididir, kesmik de denilebilir. Çeşitli baharatlar ve diğer yeşilliklerle tatlandırılarak yapılır. Hamuru yumuşak kıvam da yoğrulur ve içine malzeme konularak ortası açık şekilde bırakılarak yine fırında pişirilir. Butka: Pirinçli süt kaynatılır, sütlaç gibi pişirilir ama şeker yerine yeteri kadar tuz eklenerek ateşten alınır. Yayvan tabağı alıp ortasına çukur duruma getirilir ve içine tereyağı kaynatılıp dökülerek servis yapılır. Unaş: Un, yumurta, tuzla yoğrulan katı bir hamur elde edilir ve ince açarak tel şehriye gibi kesilir. Tavuk suyundan elde edilen çorbanın içine kaynarken atılır, oldukça lezzetli bir çorba çeşidimizdir. Yafrak: Haşlanmış etin doğrandıktan sonra patates de pişirilmesiyle yapılır. Hem yemek hem çorba olarak tüketiyoruz. Patates Tava: Bu da ninelerimizden öğrendiğimiz bir yemektir, Rusya 'da patates çok tüketirlermiş. Patatesleri yassı olarak doğrar içine yağ, süt, yumurta çırpılarak elde ettiğimiz karışımı tepsiye dizdiğimiz patateslerin içine karıştırılarak fırında pişiririz." (S.U.)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 4. Tatar Ekmeği (Nan), 2023

Görsel 5. Şülburek, 2023

"Geleneksel çorbamız öre, beliç, beremiç, cücbere, butga, sumsa, şülburek, şenke gibi yemekler yapılır." (M.O.), (A.S.T.), (E.N.Ö.), (Ş.F.E.)

"Tatar yemekleri hala yapılmakta olanlar; Öre, unaş, cücbere, sumsa, beremic, şirbürek, beliç, şenge, bavursak, alediye (kuymak), Öre: Kısaca "Arpa Çorbası" diyebiliriz. Islatılan, temizlenen arpa dibekte dövülerek kabuğundan ayrılır. Kurutularak bez torbada saklanır. Kemikli et ile büyük kazanda karıştırılarak 4-5 saatte pişirilir. Kemik özü arpa ile karışıp uzun süre pişmesinden dolayı iyice şirelenir. Oldukça lezzetlidir. Unaş: Et suyunda (evde özel kesilmiş tel şehriye ve kuşbaşı et ile) pişirilmiş çorbadır. Cücbere: (Mantı) Bir beze için bir yumurta, un, tuz ve su ile yoğrulan hamur, dinlendirildikten sonra açılır 3x3 kare şeklinde kesilir. İç harcı için; kıyma, tuz, karabiber, soğan karıştırılır. Kesilin hamura konularak hamur uçlarından yapıştırılarak kapatılır. Suda pişirilir, üzerine kırmızı toz biberli tereyağı kızdırılıp dökülerek yenir. İsteğe bağlı olarak sarımsaklı yoğurtla yenebilir. Sumsa: Büyükbaş hayvan karaciğeri kıyılır. Karabiber ve tuz konup kavrulur. Süt, un ve tuz ile yoğurulup bekletilen hamur açılır. Küçük tabak yardımı ile yuvarlak olarak kesilir. İçine hazırlanan harç konur yarım ay şeklinde kapatılarak kızgın yağda kızartılır. Beremiç: Süt, un ve tuz ile yoğurulup bekletilen hamur açılır. İçine kıyma, karabiber tuz ve soğan katılarak harç haline getirilir. Daire şeklinde açılan hamurun ortasına hazırlanan harç sürülür. Dıştan içe pile şeklinde büzülür. Kızgın yağda kızartılır. Şirbürek: Süt, un ve tuz ile yoğurulup bekletilen hamur açılır. İçine haşlanmış patates püresi, karabiber tuz ve soğan katılarak harç haline getirilir. Küçük tabak yardımı ile yuvarlak olarak kesilir. İçine hazırlanan harç konur yarım ay şeklinde kapatılarak kızgın yağda kızartılır. Beliç: Süt, yağ, un ve tuz karıştırılıp yoğurularak elde edilen hamur bir süre bekletildikten sonra 35 cm çaplı 70-80 mm kalınlığında açılır. Kuşbaşı et, pirinç ve tuz katılarak hazırlanan harç ortasın konulur. Kenarlardan pile şeklinde büzülür ve üstüne hamur kapak kapatılır. Dışardaki fırında 2-3 saatte pişirilir. Şenge: Süt, yağ, un ve tuz karıştırılıp yoğurularak elde edilen hamur bir süre bekletildikten sonra 25 cm çaplı 30-40 mm kalınlığında açılır. İçine lor peynir, yumurta, küçük doğranmış domates ve biber karıştırılıp elde edilen harç

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

konur. Kenarlardan pile şeklinde büzülür ortası açıktır. Fırında 1 saatte pişirilir. Bavursak: Süt, yumurta, un, maya ve tuz karıştırılıp yoğurularak elde edilen hamur bir süre bekletildikten sonra ince açılır. 2 cm eninde ince bağırsak gibi dolayıp kızgın yağda kızartılır. Alediye (kuymak): Süt, yumurta, un ve tuz karıştırılıp yoğurularak elde edilen sıvı karışım. Yağda kızartılır. Tulum peyniri ile yenir." (H.D.)

Görsel 6. Beliç Yemeği, 2023

Görsel 7. Unaş Çorbası, 2023

4.4.Sibirya Tatarlarının Yemek Pişirmede Kullandığı Araç Gereçler

Sibirya Tatarları Sibirya' dan göç ettikten sonra Böğrüdelik Köyü'nde kendilerine özgü fırınlarını inşa etmişlerdir. Bu fırınlarda kendi ekmeklerini yapmaya başlamışlar ve yemeklerinin birçoğunu da burada yapmışlardır. Fırının dışında kızartma yemeklerinin de ağırlıklı olarak tüketildiğinden dolayı kızartma tencereleri oldukça önemli bir mutfak eşyasıdır.

"Tatar yemeklerinin bazılarını özel fırınlarımızda tepside pişiririz, bazıları tava ile yağda kızartılarak pişiririz. Kazanlık dediğimiz kerpiç ve çamurdan yapılan küçük ve özel bir ocak türümüz vardır. Burada kızartma ve diğer yemekleri de pişirebiliriz. Özellikle öre pişirmek için büyük bakır kazanlar vardır. Beliç için tabak büyüklüğünde özel tepsilerimiz vardır. Bunlar her evde bulunur öre tabakları eskiden düğünlerde kullanılırdı. Çay içmek için özel çini dediğimiz kulplu fincan ve altına koyduğumuz tabakça denilen altlığı vardır. Bunlar takım halinde olur sıcak içemeyen tabakçaya döküp içer çayını." (S.U.)

" Çuval dediğimiz şömineye benzeyen duvar içerisinde oyularak yapılan ocak vardır. Tüp ocağı olmadığında bunu kullanılır." (R. K.)

"Öre Kazanı: 60-80 cm eninde, 50 cm yüksekliğinde içi kalaylanmış bakır kazan. Coyun Kazan: Dökümden yapılan 45-50 cm eninde 30-40 cm yüksekliğinde özel dökülmüş kazan. Kızartma yemekleri için. Suskak: Sulu yemekleri kazandan alıp tabaklara koymaya yarayan büyük kepçe. Kazanlık: Tuğla ve topraktan özel yapılan kazanların üstüne konabileceği ocak. Her evde kazanların ölçüsüne göre iki veya üç tane özel kazanlık

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bulunmaktadır. Yuvan Şabala: Kazanda pişen çorbayı karıştırmaya yarayan sapı 60-70 cm uzunluğundaki büyük tahta kaşık." (H.D.)

Görsel 8. Ekmek Fırını, 2023

Görsel 9. Öre Kazanı, 2023

Görsel 10. Kazanlık, 2023

4.5.Sibirya Tatarlarının Dönemsel Hazırlıkları

Sibirya Tatarları düğünlerde ve bayram öncelerinde yaptıkları yemekleri vardır. Bu yemekleri düğünden birkaç gün önce veya bayramda arife günü yapılmaktadır. Kültürlerini yansıtan yemeklerin bu özel günlerde yapılması oldukça önem arz etmektedir. Yaz aylarında ise kışa hazır olmak için yaptıkları işler de vardır. Bunları da kışın zorluk çekmemek adına yapılmaktadır.

"Yazın sıcak günlerde avludaki fırınlarımızın sıvasını yaparız. Baca temizliğini yaparız. Aynı hazırlıkları kazanlıklar için de yaparız. Kışın yakacaklarını hazırlarız. Fırında saman ve koyun gübresi kullanılır, kazanlıklar içinde odun, tezek hazırlarız. Çünkü kışın kullanmamız gerekecektir. Fırınların küreklerini, süpürgelerini, demir çekeceklerini kontrol ederiz. Diğer araç gereçler her mutfakta olan gereçlerdir." (S.U.)

" Yaz mevsimi sonuna doğru meyvelerden vişne, çilek reçeli, kayısı, erik kurutma, buğdaydan unluk ve bulgur, arpadan öre hazırlığı, sebzelerden turşu ve salça, sos hazırlığı, hayvanı olanlar kışlık peynir ve tereyağlarını kendimiz yapmaktayız." (H.D.)

" Unaş erişte çorbası diyebileceğimiz bir yemek. Bunun için önceden, kışa girmeden çeşitli kalınlıklarda unaşlar kesilir ve kurutulur." (Ş.F.E)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

4.6.Sibirya Tatarlarının İçecekleri

Sibirya Tatarlarının atalarından kalma içeceklerinden biri olan kımız vardır. Fakat İslamiyet'i kabul ettikten sonra ve göç ettikten sonra kımız tüketimi oldukça azalmış hatta zamanla tüketilmez hale gelmiştir. Böğrüdelik Köyü' ne yerleştikten sonra ise Türk kültürüne adapte olup çoğunlukla çay tüketmişlerdir. Diğer Türki Cumhuriyetlerinde sıklıkla tüketilen sütlü çay da tükettikleri içecekler arasındadır. Günümüze gelindiğinde ise Türkiye' de tüketilen içeceklerin tüketiminin yaygın olduğu bilinmektedir.

" Çay çok tüketiriz. Kocaman renkli çaydanlıklarımız vardır." (M.O.)

" Yaz mevsiminde ev yapımı yoğurtla hazırlanan ayran, evde hazırlanan meyve suyu, sütlü çay içeriz." (H.D.)

" Çocukken annem sütlü çay içirirdi. Fakat şimdi içmiyoruz. Kurutulmuş kayısıyı kaynatıp marmelat yaparız ve düğünlerde beliç ile tüketilir. Yemeklerle birlikte de çay tüketiyoruz." (A.S.T.)

" Bizim kültürümüzde özel bir içecek yok ama çay içilir. Kulplu fincanlarla içilir. Yaşlılarımız fincan altlığı ile içerler. Memleketimiz Sibirya' da at sütü tüketiyorlar ama bizim coğrafyamızda at bulunmadığı için öyle bir alışkanlığımız yok." (Z.K.)

5. SONUÇ

Sibirya Tatarları bulundukları bölgede yaşadıkları zor şartlar neticesinde farklı bir coğrafyaya göç etmek zorunda kalmışlardır. Anadolu topraklarına yerleştikten sonra Türk kültürü ile tanışmış ve Anadolu şartlarına göre yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Kendi benliklerini kaybetmeden geçmişten günümüze hala kimliklerini korumuş ve sürekliliği için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Yapılan görüşmeler ve araştırmalardan sonra bazı kültürel özelliklerin kaybetseler bile, yerleştikleri köy halkının tamamının kendi kültüründen insanlar olmasından dolayı kültürlerinde çok bir değişim görülmemektedir. Beslenme alışkanlıkları ve sofra adabı Türk kültürüne benzer bir yapıdadır. Müslüman olan Sibirya Tatarları Türkiye'de düğün ve dini geleneklerini devam etmektedirler. Tatar yemeklerinin protein ve karbonhidrat ağırlıklı olduğu geçmişten gelen bir alışkanlıkla şekillendiği görülmektedir. Sibirya'dan Böğrüdelik Köyü'ne göç ettikten sonra kendi fırınlarını oluşturmuş, kendilerine özgü yemeklerini pişirmişlerdir. Düğünlerde, nişanlarda, bayramlarda kültürlerini yaşatmak adına bir araya gelip kendi yemeklerini hazırlamışlardır. Sibirya da alıştıkları at sütünün göç ettikleri Anadolu coğrafyasında yaygın olmadığından dolayı tüketimi azalmıştır. Yapılan bu çalışmada Tatar kültürünün kendi benliklerini korudukları fakat mutfak kültürünün yaşadıkları bölgeden zamanla asimile olduğu görülmüştür. Genç katılımcıların yaşlı katılımcılara göre daha az bilgi sahibi olduğu gözlemlenmiştir. Sibirya Tatarlarının kültürünün unutulmaması için etnik sempozyumlar, gastronomi workshopları, yemeklerinin tanıtılması için festivaller düzenlenmesi önerilir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

Creswell, John W. *Araştırma Tasarımı, Niteliksel, Niceliksel ve Karma Yöntem Yaklaşımları* (Dördüncü Baskı). Amerika Birleşik Devletleri: Sage Yayınları, 2017

Çetin, Y. D. D. Ç. Z. Tatar Türklerinde Cenaze Merasimleri. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(1), 155-168. Mart, 1,3, 2008

Demirbaş, A. *Ahıska Türklerinde Göç Ve Müzikal Deneyimlerin Etkileşimi: Bursa Örneği,* Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Devlet, Nadir, *Çağdaş Türk Dünyası*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1989.

Gürsoy, Emine, *Sibirya Araştırmaları*, Simurg Yay. İstanbul, 1997.

Erşahin, Seyfettin, *Rusya İmparatorluğu'nda Müslümanlar Çoban Yıldızı*, Ankara 2015.

Gül, H., *Süryani Mutfak Kültürünün Tanınırlığı Ürerine Bir Araştırma: Mardin İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin, 2022.

İnan, Abdülkadir,, *Türk Dünyası El Kitabı*, Türk Kültürünü Araş. Enst. Yay. Ankara,1976.

Kemaloğlu İ., *Japonya Seyyahı Abdürreşit İbrahim'in İzinde*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2020.

Kıran, İ. ve Kaplan A., Böğrüdelik Tatar Yırları' nda Göç Unsuru. Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi, *6*(11), Ocak, 27,1,2020.

Kurat, A. N.,, *Rusya Tarihi-Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Kurtaran, R., *Konya Cihanbeyli İlçesi Böğrüdelik Köyündeki Sibirya Tatarları*, Kutlu Yayınevi, İstanbul ,2021.

Patton, MQ., *Niteliksel araştırma ve değerlendirme yöntemleri: Teori ve pratiğin bütünleştirilmesi* . Bilge yayınları, İstanbul, 2023.

Topsakal, İlyas Türk Tarihi Açısından Sibirya'nın Kısa Tarihi, Turkish Studies, Turkey, Volume 6/1, 2011.

D. G. Tumaşeva, *Sibirya Tatarlarının Dili ve Eski Türk Abideleri*, TDK Yay., Ankara 1999.

Udmir, S., *Sibirya'dan Türkiye'ye Asırlık Göçün Hikayesi-Böğrüdelik Tatarları*, Kitaparası Yayınları, İstanbul, 2021

Uğur, G., Çınar, K., *Konya Kitabı*, Konya Ticaret Odası yay., Konya, 2019.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yıldırım, A., ve Şimşek, H.. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.

Zakirova, İ., Sibirya Tatarlarının Halk Takvimine Bağlı Törenleri: İlkbahar Dönemi, İdil-Ural Araştırmaları Dergisi, Aralık, 28,12, 2020.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

MODERN'E BOHEM'DEN BAKMAK: EDEBİYATTA AYLAKLIK, MODA VE KARŞIT KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Prof. Dr. HÜSEYİN KÖSE [1]

ÖZET

Moda, yeni veya gözde olanın, şimdi'de hüküm sürenin gerçekliğini ürettiği kadar, şimdi içinde barınan karşıt eğilimleri de üretir. Bu, aynı zamanda onun en verimli paradoksudur. Eğilim öncüleri, bu açıdan eğilim kırıcılardır aynı zamanda. Zaten hemen her zaman bu döngüye öncülük edenler de, döngüyü parçalayanlar da aynı faillerdir. Nitekim modanın tanım ve ölçütlerinin her çağın kültürel öncüleri (şairler, yazarlar, sanatçılar, seçkin tabaka üyeleri, ayak takımı, hatta hayat kadınları, vb.) tarafından belirlenip yaygınlaştırıldığına dair yaygın bir inanış vardır. Buna göre, Fransız Devrimi öncesine kadar saray soyluları tarafından kültürel ve siyasal özellikleri tanımlanan giyim-kuşam kültürünün sanayi devrimiyle birlikte yeni bir toplumsal sınıfın (burjuvazinin) tarih sahnesine çıkışıyla birlikte değiştiği söylenir. Sanayi devrimi öncesi toplumlarda giyim davranışları kişinin toplumsal yapıdaki konumunu gösterirken, günümüze gelindiğinde ise, giysiler bu ayırt edici özelliklerini yitirirler; kültürel farklılığın yeni vurguları, artık giysilerden mekânlara kayar. Ne var ki, moda sadece giyim kuşamla sınırlı bir olgu da değildir; yeni bir duyuş, düşünüş ve algılama paradigmasıyla birlikte şekillenen farklı alışkanlıklar, eğilimler ve davranış kalıplarıdır aynı zamanda. Bu anlamda, modernin yenilik ve farklılık arayışının kritiğinden doğmuş olan bohem, aylak, vb. figürler bizatihi ilerlemeci paradigmanın sancılarına işaret ederler. Bohem bir yönüyle modernin avangardı, alter-egosudur. Gözden yitip giden eski dünya ile yeni oluşmakta olan devingen modern yaşam arasında adeta bir eşik karakterdirler. Modern çağın yeni görme ve algılama biçimlerine yönelik kültürel bir karşı-direnç odağı yaratırlar kısa sürede. Yeniyi arayışın bu aykırı formu, adeta modernden sapan bir hizip gibidir. Söz konusu eğilim sayesinde "aylak moda", Charles Baudelaire, Gérard de Nerval, Théophile Gautier, Heinrich Heine, Oscar Wilde, Victor Hugo ve diğer "lanetli şairler" ve yazarlar kuşağı aracılığıyla, çok geçmeden burjuva düzeni, saygınlığı, değeri, ahlakı gibi kavramlara ve içinde yaşanılan kültürel statükoya meydan okuyan bir çehre kazanır. Bu, tam da modern duyumsama ve yaşama eğilimlerine bitişik moda retoriğine ve onun toplumsal düzende ürettiği hâkim değer ve davranış kalıplarına karşı politik bir diskurun belirdiği tarihsel anı simgeler. Bu çalışmada modern çağın şafağında boy gösteren bohem edebiyat pratiği bağlamında, aylaklık, aylak moda ve karşıt kültür ilişkisinin irdelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Moda, modern, bohem, edebiyat, **k**arşıt kültür.

1. GİRİŞ

Moda, genellikle yeniliğin bilinci olarak bilinir. Bu tanımlama açısından moda, modern olanın üslubu ve retoriğidir. Yeni olan, şimdiki zamana ait olan değer, düşünce, nesne veya eğilimleri ifade eder. Modanın zamanı şimdiki zamandır bu anlamda, ancak bir endüstriye dönüşmüş şekliyle moda, sıklıkla geçmişten alıntı yaparak, anakronik bir hissiyata da hayat verir. Moda fütüristleri, geleceğin giyim-kuşam modellerini tasarlarken, aynı zamanda bir ideal beden ölçüsü de tasarlarlar. Dahası, sadece beden ve giyim tarzlarını değil, başlı başına güzellik,

[1] Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, huseyink180@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0001-5697-9009

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

çekicilik, beğeni, tercih edilebilirlik ve geçerli estetik ölçütleri, kısaca, başlı başına kültürel sistemin ölçütlerini ve beğeni yargılarını da belirlemiş olurlar. Yeni kimlikler, yaşam tarzları, üsluplar, fikirler, eğilimler ve kültürel kodlar moda yoluyla topluma yayılır ve belli bir zamansal süreç içinde geniş yığınlar tarafından benimsenir. Yeniliği tabana yayanlarsa genellikle trend-setter'lar, yani eğilim öncüleridir: sanatçılar, yazarlar, oyuncular, ünlüler, medya şöhretleri, vb. 19. yüzyılın zengin ve büyük pasajlarını rasat eden, yeni fikirleri keşfedip bir tür değişim ajanı olarak topluma yayan figürlerden birisi de flanör'dür, yani gezgin-düşünür, aylak. Flanör, geçmiş ve gelecek arasını kendine mesken tutarak sürekli değişenle değişmeden kalan toplumsal dünyanın görüngülerini deneyimler. Tüketim kültürü içinde üstlendiği rol aracılığıyla da varlığı başlı başına klişeleşmiş tüketim kalıplarına yönelik bir başkaldırı anlamı taşır. Flanör veya aylak figürü, Walter Benjamin'in teşhis ettiği biçimde ilk kez 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Paris'in değişen toplumsal ve kültürel yapısı karşısında, yeniyi keşfe çıkan ve oluşmakta olan değerlere karşı eleştiriler yönelten bir tür geçiş süreci figürü olarak boy gösterir. Bu figürün gezgin-düşünür kılığına bürünmüş somut örneklerinden biri şair Charles Baudelaire'in kimliğinde somutlaşır. Baudelaire, başkentin görkemli ve gösterişli yaşamını ve modernin kamusal alandan dışladığı kesimlerin sözcülüğünü yapar. Şairin modernite eleştirisinin olaylar, değerler ve isimler repertuvarı, en iyi *Kötülük Çiçekleri* adlı kitabında yansımasını bulur. Deyim yerindeyse, Baudelaire, modern metropol yaşamının elemidir. Baudelaire aylak olduğu kadar, bohemdir de tıpkı Oscar Wilde, Gérard de Nerval Heinrich Heine ve diğerleri gibi. Bu şair ve yazarlar, sahip oldukları aykırı ve marjinal kimlikleri, temsil ettikleri değerler ve çoğunluktan farklılaşan yaşam tarzlarıyla, yerleşik normlara kafa tutarlar. Varoluşları bile modern olanın karşıtı gibidir; deyim yerindeyse, hepsi birer heretik'tirler (sapkın). Modernin ve yeniliğin, değişenin ve köksüzlüğün çetelesini tutarlar. İlerlemeci paradigmayla alay edip, entelektüel geriliğin hazzını deneyimler ve bunu yazdıklarıyla dışa vururlar. Eylemleri ve söylemleri, çağın yükselen sınıfı burjuvaya ve onların inşa ettikleri değerlere karşı bir direniş anlamı taşır. Bu yönüyle bohem kavramı, "kapitalizm, parlamenter demokrasi, modern hayatın kültürel özerkliği ve sosyal farklılıklarını yaratan burjuva bireyciliği gibi bir dizi sosyokültürel devrimle ilişkili olarak ortaya çıkmıştır" (Lekesiz ve Küçüksönmez, 2023: 239). Bohemizm, çok kısa bir süre sonra, bir kültür-sanat akımına dönüşmüş, egemen düşünce, değer ve alışkanlıklar ile yaşayış tarzlılarına karşı, yerleşik toplumsal normların dışından yöneltilen bir tür itiraz makamı haline gelmiştir. Söz konusu itiraz furyasının başını çekenlerse, genellikle ressamlar, şairler, müzisyenler ve diğer simgesel içerik üreticileridir. Bohemin modernizmle ilişkilendiği noktada ise hem onun bir ürünü olduğu hem de onu dışladığı bir garip paradoks göze çarpar. Kısaca bohem, moderne karşıt bir eğilimin popüler kültür dinamikleri içinde zaman zaman romantize edildiği, zaman zaman da karşıt ve marjinal bir direniş figürüne dönüştürülerek yüceltildiği bir mahiyet kuşanır. Şu hâlde bu çelişkili görünümün asıl gerçeğine nüfuz edebilmek için moda, bohem ve karşıt kültür ilişkisine biraz daha yakından bakmak gerekir.

2. AYLAK MODA, BOHEM VE KÜLTÜRÜ

Roland Barthes, "Moda Dizgesi" adlı ünlü denemesinde, modanın kişiyi kendini kaybetme tehlikesi olmadan çoğalttığını belirterek, şu çarpıcı tespiti yapar: "*Moda, bir giysiyi 'uydurmayı' öğretir, sürdürmeyi değil*" (1999:106). Gerçekten de bundan daha anlamlı bir paradoks yoktur; kopyalanıp çoğaltılmış benliğin kaybolması veya göze çarpmaması imkânsızdır. Aynı sebepten, sapkınca bir yoldan çıkmaya meyletmesi, "harabati" sıfatından geçmesi de öyle… İkinci olarak, süreklilik yerine süreksizliğe cevaz veren bir diskur açısından, kültürün durmadan değişen ve aynı zamanda rağbette olan boyutu için sağlamlık, dayanıklılık gibi ölçütler de geçerli değildir artık. Böylece moda dizgesi, her tür süreksizliğin bunalımından doğmuş cazibe endişesinin dermanını oluşturur (her genç beden bir gün yaşlanır ve plastik

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

güzelliğin tene çektiği komplocu cila çatlayıp dökülür zamanla). Modanın sırrı da aslına bakılırsa bu paradoksta yatar. Özünde modernliğin anorganik *mode*'u olan yenilik –yahut yenilendikçe kendini eskiten retorik-, bu fani ebediyete, Benjamin'in deyişiyle, "*adına mal denen fetiş*"e (Benjamin, 1995:83) hayat veren gülümsemesiyle arka çıkar. Modernin yeniyi yücelten ve şimdi'de hüküm süren çekim gücü, bu yönüyle yürürlükteki değerlerde, nesnelerde ve eğilimlerde somutlaşarak, diğer pek çok estetik ve *kuliner* (hazcı) olgu gibi, hayal gücü kuvvetiyle çalışır. Bu bakışın dönüştürdüğü şeyse, hoşa giden, rağbet gören ve bireysel düzeyde başkalarınca fark edilmeyi mümkün kılan çarpıcılığın kolektif konformist bilinci sürekli efsunlayarak, duyuları; özellikle de görme duyusunu bilemesidir. Söz konusu bilinç, sürekli olarak "değişime istekli olmak" diskuruyla tahkim edilerek, yenilik arzusu ve talebini imal ve inşa edilmiş etkili bir gösterene dönüştürür. Yine aynı konformist ve reformist bilinçtir ki, varlık nedenini cari olanı eskimişin idealleştirilmiş karşıt kutbu olarak kurar. Telkin ettiği şey de, her koşulda gecikmişliğin bilincine karşılık, hız ve ebedi bir güncellik algısıdır ve bu algı, özünde diğerleriyle bir tür bağlantıda olma hali olarak vücut bulur. Böylece "moda olmuş" her eğilim, alışkanlık, nesne ve pratik, kitlesel beğeni yargısının dürtüsel denetimine tabi kılınır.

Bu amansızca yeniyi arayış serüveninin, hemen her zaman moda dizgesi ve medya yoluyla kitlesel düzeyde yaratılan imrenme hiyerarşisinin odağına yerleştiği bunaltıcı bir durum vardır: Güzellikte, zindelikte, gençlikte ve kamusal görünürlük algısında süreksizliğin yarattığı yıkım… Lewis Caroll'ın modern yaşamın arazlarına dair hiciv yüklü yapıtı *Alice Harikalar Diyarı*'nda da bu durumu mükemmelen özetleyen bir sahne vardır. Öykünün bir yerinde düşes, Alice'e hitaben şöyle seslenir: "*Gördüğün gibi burada, hep aynı yerde kalmak istiyorsan, bunun en az iki katı bir hızla koşmalısın*" (Tseelon, 2002: 123). Özellikle de kadınlar için adeta günlük kamusal onayın mutat ön koşulunu oluşturan zahmetli *şuhluk* mesaisi, günün her saati aynalar, konsollar, vitrinler önünde cereyan eden o bitip tükenmek bilmez *look* seansları, alt sınıflar için oldukça zor ve sürdürülmesi pek de kolay olmayan bu saplantılı *bediilik* nöbeti gerçekten de bıktırıcıdır. Tüm bunlar, ilgiyi ve cazibeyi yitirmeye dönük hissiyatı tetikleyen, yürürlükteki beğeni yargısı ve moda söylemi tarafından inşa edilmiş korku ve endişelerin somut kanıtlarıdır.[2] Güzellik duyusu adına yaratılan ihtiyacın görünmeyen tarafında ise sömürünün gereklerine göre biçimlenmiş bir dünya vardır. Söz konusu biçimlenmenin tek saiki, "adına mal denen fetiş" değildir; onun her yerde fikri ve sağduyuyu önceleyen hayali cazibesi de değildir; daha ziyade, kültürel bilincin topyekûn "yitirilmiş bir aura"nın maddi yoldan onarımı için sermayenin hizmetine verilmesidir. Bu anlamda, bir ucu görmenin ve görünüşün plastik rötuşlarıyla tahkim edilmiş olan aura, "me" çağının düşsel egemeni, artık gereği gibi hissedilemeyen varoluşsal tatmin duygusunun gayrı maddi sahnesidir. Tahmin edilebileceği gibi, bu sahnede yokluğu hissedilen en kıt değer, etkin bir katılımdır. Ne ki, postmodern duyumsama evresinde artık "*imkânsız olan katılım, gösteriyle telafi edilir*" (Kotanyi ve Vaneigem, 1961: 17). Sadece gösteri de değil, cari olan araçların çokluğu ve değişkenliğidir asıl mesele.

Gelgelelim, bu her zaman böyle olmuştur; 19. yüzyılın aylak ve *dandy*leri de hızla değişen ve kent uzamını "*semantik açıdan kısırlaştıran*" (Han, 2019: 48) gündelik hayat pratiklerinin sürekli oluşan ve yok olan uçucu izlenimlerine kapılıp giderlerken, işte tam da bu öğrenme ve unutma yetisiyle sınanmışlardır. Öğrenmeye değer çok şey vardır, unutmayı gerektiren çok fazla detay… Modern hayatın şafağında, özellikle 17. yüzyılla birlikte

[2] Kuşkusuz söz konusu korku ve endişelerin menfi sonuçlarının moda fütüristlerince fark edilmemiş olması düşünülemez. Bu sebeptendir ki, moda endüstrisi, 20.yüzyılın ortalarında, bir nevi *incorparation* (dâhil etme) yoluyla, karşıtını içerme ve ehlileştirme stratejisinin bir ürünü olarak panperist (yoksul yanlısı) giyim tarzını icat edecektir. Üstelik hem müsrifliğe yönelik görünüşte müspet bir tepki, hem de aşağı sınıfların gönlünü ve rızasını almayı öngören, dolayısıyla muarızlarının tüm cari argümanlarını ellerinden alacak mahiyette, şeytani bir hamle yapacaktır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

görünürlük kazanmaya başlayan hissiyat, eskinin yerleşik duygu, düşünce ve hislerinin yarattığı –görece- güvenlik duygusu ve istikrarın, sürekli değişen cadde ve mekânların, teşhire açık yerlerdeki envaı çeşit eşyanın, zengin çeşitlilikteki vitrin ve pasajların görkemli manzarasına yenik düşmesidir. Modernitenin ilerlemeci ve kökten değişimci paradigmasının hayatın her alanında açtığı gedik, bir yandan en kadim amaçları bile geri dönüşsüz biçimde gündelik pratiklere tabi kılarken; öte yandan belirlenmiş amaçları gölgeleyecek ölçekte yeni araçların üretimine set çekmeye başlar. Nitekim Octave Uzanne, 1898 basımı *Les Modes de Paris* adlı anıtsal yapıtında bu konuda şöyle yazar: "*Yaşama sanatı, hoşnut etme sanatı haline geldi… Nezaketin yersiz fazlalığı yüreklerde sadeliğe yer bırakmadı. Genç erkekler de artık kadınları değil, yalnızca onların başlarını süsleyen şapkaları konuşuyorlar…*" (Uzanne, 1898: 2). Konuşulan hayatın kendisi değil, onun gösteriye dönük yüzüdür sadece. Bununla birlikte, bu yeni toplumda, çok geçmeden özellikle edebiyat ve sanat çevrelerinde birdenbire makul bir nezaket ve şövalye ruhu yeşeriverir; her şeyden önce de insan zekâsı derin bir nefes alır. Edebiyat ve sanat sorunları akademileri ve salonları büyüler. Elbette bu gelişmeden şairler ve romancılar da paylarına düşeni alırlar. Sözgelimi Madame de Duras'nın salonunda, yeni nesil tüm genç şair ve romancılar ölçüyü kaçıran asalet ve abartılı reveranslarıyla makul samimiyet çıtasını zorlamaya başlarlar; gongorist eğilimin (kibarlık budalalığı) kapıyı çalması an meselesidir (Uzanne, 1898: 92-93). Salgın, kısa süre sonra Comédie Française'e de sıçrar. Yazılan piyeslerde, ifrata varan melodramatik sahnelere sağanak gibi üşüşen beylik dizeler vardır: "*Vaktiyle şairlerin harikulade sözlerini okuyan o dudaklar ki/Sayısız öpücüklere boğmuştur hayatı/Şimdi onu sözcüklerden yeniden öğrenmekte/Sayısız dua ve nasihatten geçirip, vs."* (Uzanne, 1898: 193).

Üslup gerçekten de fena halde abartılıdır. Dildeki ağdalı belagat yoğunluğu dolaysız biçimde kıyafetlere de yansır. Başlarda Lyon modası ve buradaki sanat çevresi bundan etkilenmiyormuş gibi görünür. Victor Hugo, Akademi'ye yeni girmiştir; Musset, Lamartine'in siyaseten sığınmacı olduğu dönemlerin hüzünlü ses ve ritmini yankılayan şiirler yazar. Prosper Mérimée, Theophile Gautier, Heinrich Heine, Alexandre Dumas ve Frédéric Soulié daha ziyade şevk, zekâ ve stilin başyapıtlarını verirler. Durum az da olsa dengelenmiş gibi görünür. Ardından Alphonse Karr'ın kötü niyetli biçimde eşekarısı yetiştirdiği haberleri ülkede yeni bir dedikodu ağı oluşturur. Metanet ve sağduyu yeniden aranır olur. Eugène Sue'yü, *Les Mystères de Paris*'te, Hz. Meryem'in çiçekli mendillerinden bir Paris resmi yaparken buluruz. Bu süreçte moda, yalnızca renkleri ve İngiliz hayranlığını örselemez; kıvamı kaçmış Fransız romantizmi ve ölçüsüz kibarlık salgını da içtenlik ve ciddiyete galebe çalar (Uzanne, 1898: 141).

Modernin yenileyen ve aynı anda yerinden eden bakışı, çok geçmeden seri üretim ve tüketim döngüsünün hızlanan çarkları sayesinde ve gitgide değişimci itkiyi bir norma dönüştüren planlı eskime retoriği marifetiyle, her eskimiş olan şeyin yerine yeniyi ikame eden söz dağarcığının başat dinamiğini yaratır. Kuşkusuz, yeniyle birlikte farklı yaşam tarzlarını da… Bohem ve hayat tarzı, işte tam da bu koşullarda ortaya çıkar. O, yani bohem meslekten komplocuların ilkidir, modern dua zincirinin kopuk halkası... Bohemin düzen, yücelik, soyluluk, saygınlık ve ahlak gibi burjuva kavramlarını eğreti bir açıyla kesen güzergâhı paçavracıdan serseriye uzanan mayınlı bir araziden geçer. O, özgür ruhlu yaşama düşü ve dürtüsünün en iflah olmaz öncüsü, aynı zamanda püriten edep savunusunun baş düşmanı ve dışlanmışların sözcüsüdür. Giyimi, kuşamı, keyfiyeti ve kelamıyla girdiği her ortamda ürküntü yaratır; bozguncu niyetlerini ele veren savruk görünüşü bile komploculuğunun somut anıtı gibidir. 19. yüzyılla birlikte, kapitalist kültür endüstrisinin maddi yeniden üretim döngüsü temele sadece kitlesel varoluşu koymakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin uyumlu bir mimarisini yaratmak için yaygın biçimde kitle medyasının güçlü ikna ve telkinle idare etme yöntemlerinden yararlanır. İş tekelci kapitalist evreye vardığında ise, çok geçmeden "*modası geçmişliği hızlandırmalıyız!*" (Marcuse, 1998: 24) nakaratının her yerde yankılanmasıyla

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

birlikte, moda ve reklam endüstrisi, insanları sahip oldukları şeylerle huzursuz etmenin ürkütücü retoriğini çoktan keşfetmiştir bile!

Kronolojiye daha doğru bir açıdan bakarsak, hiç şüphe yoktur ki bu sürecin başlangıcı, bohem yaşamın altın çağı olan Fransız Devrimi sonrası yıllara ve 19. yüzyılda aylak sınıfın tarih sahnesine çıkışına dek götürülebilir. Özünde kalabalıkların flu ve uğultulu labirenti içinde amaçsızca sürüklenerek, yeni duygu, düşünce ve eğilimlerin kaydını tutan bohem de gündelikte güzellik ve çarpıcılık arar; sanat-hayat ikiliğine ilki lehine son vermeyi amaçlar. Kendi bohemyasını erken modern dönemin gündelik algısı içinde kuranlar, sıklıkla ya fark edilme dürtüsünün elinde yücelir ya da can verirler. Katıksız biçimde, şöhretin görünür şehvetinin davetkâr bakışına adadıkları hayatlarıyla, adeta "harabati" sıfatından geçerler. Özellikle de edebi düşkünlük diyarlarının istisnasız gediklileri olan *dandy*'ler (İngiltere'de Wilde ve Byron; Rusya'da Puşkin ve Lermontov; Fransa'da Baudelaire vd.), her türden yüce, yararlılık ve işlev kavramını rasgele ve tekinsiz çıkışlarıyla topa tutarlar. Koşulsuz başkalık arayışlarını, özgürlük üzere bir yaşam tarzı imal etmek olarak addederler. Moda da çağa uygun veya ona taban tabana zıt bir giyim kuşam ve estetik rejimine hayat veren enstrümanlarıyla bu yeni ve çarpıcı benlik imgesinin yegâne kurucu aracına dönüşür. Modernin yararcılığı ve yapaylığı böylece fiziksel benin yüzeyinde ebedileşir, ama sadece bir anlığına. Çünkü modern olanın veya her an göz önünde olmanın yarattığı kitlesel çekim baskısı, yine kendi repertuvarından alınma bir araçla, eklektizmin görsel varoluş hezeyanlarıyla yatıştırılır. Başkalığa yönelik bu anlamlı ironi, modern kültürel bilinçte türlü dalgalanmalar yaratır. Korku ve çekim bir aradadır. Benjamin'in *flâneur*'ü gibi, *dandy* de, içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel normlar evrenine yerleşmeyi reddeder, daha ziyade sürekli yeniden oluşan ve yok olana tabiiyetiyle, "gelgitin orta yerini mesken tutar." Artık *flâneur*'le birlikte, geleneksel dünyanın yekpare görüntüsünün statüsü parçalanmıştır. Özellikle Baudelaire, yazdıkları ve giriştikleri aykırılıklarıyla, birçoklarınca modernin eşiği olarak kabul edilen Paris'in göbeğinde bu sıra dışı deneyimi cisimleştirir. Modernin çocuğu olan moda, Baudelaire'de sadece modern olanın yapaylığını değil, onun hâkim kılmaya çalıştığı aklın ve erdemlerin ilgasını da hedef alır. Bu bakımdan, aylak figürünün en yetkin örneği olan Baudelaire, söz konusu aklın ve ahlakın karşısına "*kötülük çiçekleri*" diye adlandırdığı bozguncu bir karakterler tipolojisiyle çıkar: Yosmalar, hokkabazlar, kumarbazlar, dilenciler, paçavracılar, vs. "*Sisin çocukları*" diye tarif ettiği düşler ve peri masalları da modernin ihtiva ettiği suratsız gerçekliğin panzehirine dönüştürülür (Baudelaire, 2014: 97). Şair, böylece, "modern adlı cehennem" çukurunun tam ortasında, Paris'te, yüce, saygın ve ideal olan ne varsa tümünün harcını karan aklın ve küçük burjuva ahlakının surlarında derin gedikler açar. Üstelik sadece ahlakın değil, kendi deyimiyle, bilimsel aklın, "*akademinin insanı uyutan çanı*"na karşı da amansızca savaş açar (Baudelaire, 2014: 155). O, kısaca geçici olandan ebedi olanı damıtan bir tahayyülün sözcüsüdür. Kötü, çirkin, sahte, vb., tüm bu gözden düşürülmüş değer ve sıfatları, büyük bir hınç ve tiksintiyle, modernlik tahayyülünün idealleştirdiği insan tipi ve yaşamının karşıt kutbuna yerleştirir. Modernin ilerlemeci misyonuyla alay eder, gitgide modern olanın içeriğine yönelik takındığı bu ödün vermez şüpheci tavrı yüzünden, sanat, şiir, edebiyat ve güzellik adına ne varsa, tümünü de salt biçimden ibaret bir şey olarak tasavvur etmeye başlar. Bu, Baudelaire'in şiir ve sanat üzerinden kendi çağının pürüzsüz estetik duyarlığına karşı giriştiği bir komplodur.

Robert Kopp da, *Baudelaire: Moda ve Modernlik* adlı çalışmasında, 19. yüzyılın estetik sorunlarının en önemlilerinden birinin şimdi'nin temsili olduğunu belirtir (Kopp, 1986: 173). Söz konusu temsil, tarihin veya mitin dolayımı olmadan, şimdinin dolaysız ve aracısız biçimde yansıtılmasını amaçlar. Bir yönüyle "şimdiki zamana özgü olan" anlamındaki moda, "modern"in dar semantiğinden türetilmiş çağdaş bir terimdir. Chateaubriand, Madame de Staël ya da Hugo gibi yazarlar için modernliğin kendisi Hıristiyanlık çağıyla bir ve aynı şeyken; Baudelaire için şimdinin temsili, hemen her zaman modayla, çağdaş giyimle bağlantılıdır ve

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yeni bir duyarlığın deneyimlenmesinden ileri gelir. Kendi zamanının ruhunda sınanmamış, aniden ortaya çıkmış hiçbir olgunun en ufak bir çarpıcı düşünce veya keşif içermeyeceğine ilişkin yargılara karşı çıkarak, "*Yarın esecek rüzgârı kimse duymaz*" diye yazar Baudelaire (Kopp, 1986:177). Şu hâlde, moda yaşanan an'ın hem mitsel hem de tarihsel anlamı ikame ettiği bir algılama biçimidir ve bu tümüyle "yeni"nin, "o anda hüküm süren"in damgasını taşıyan, kısaca modern bir duyumsama biçimidir. Yine Kopp'a göre, 1850'li yıllardan itibaren Baudelaire, Goncourt ve Gautier ile neredeyse eş zamanlı olarak Balzac ve Hein'de karşımıza çıkan şey, II. İmparatorluk sarayında modernliği açığa vuran kıvrım ve hatların hızla popülerleşmesidir. Popülerlik, zamanla yerini taklide bırakır. Aynı şekilde, Alfred de Musset, kalabalığın huzurunda garip bir elbiseyle boy gösterdiğinde kendi görünümünde züppe Mardoche'u doğrulamaya çalışır. Kravatı her daim Brummell'inki [3] gibi kırışıktır ve kendi doğru tarzını ve zevkini bulmadan önce bir düzine adamı taklit eder. 1829'da, Parisli terzilerin kendilerini Brummell'in emirlerinden azat ederek uzun pantolonları jarse ve kısa bacak botu ile değiştirdiğini görmekten mutluluk duyar. *Aureliè* ve *Les Chimères*'in (Kuruntular) yazarı Gèrard de Nerval ise, çağın egemen beğeni yargılarına kafa tutarcasına, aklın sınırlarında aşırı uç denemeleri yapar; ruhsal bunalımlarının doruğa çıktığı anların birinde, boynuna beyaz bir kurdele bağladığı ve bir ucu elinde sonlanan sicimiyle, bezgin ve uyuşuk salyangozunu Paris'in en işlek caddelerinde gezdirmeye çıkar. En önemlisi de, intihar girişimiyle açılan perdeyi başarıyla kaparken dahi, işe Paris'in şöhretli simalarından Sarah Bernhardt'ın adını karıştırır. Zira "Bernhardt'ın kemeri" dediği bir kuşakla, gece yarısı bir sokak fenerine asmıştır kendini boynundan. Deyim yerindeyse, ölürken bile günün modasından alıntı yapmaktan kendini alamaz Nerval… Tüm bunlar da gösteriyor ki, kalabalık *flâneur* varoluşunun izler-kitlesidir. Ancak biraz fazla kayıtsızca, biraz fazla acımasızca… Madem söz buraya geldi bir kez, biz de Innis'i yankılayarak yinelersek, modernlikle birlikte insanlık, kulağın sihirli dünyasından gözün kayıtsız evrenine geçiş yapmıştır. Ölümün mahremiyet eşiğinin bile aşıldığının ilan edildiği günümüzde, bu yargı belki birçoğumuza bir anlam ifade etmiyor olabilir. Ancak "arttırılmış gerçeklik" deneyimleri içinden mevcut dünyaya bakılmaya başlandığı bir dönemde, az bile sayılır bu iddia. Bir tür alt üst oluş hareketi olarak, modernlik ve sonrasındaki postmodernlik kavramlarının anlattığı şey de budur özünde: Her yerde gerçeğin akışkan görüntüsünün neden olduğu zihinsel bir dalgalanmayla, bakınmanın ve görmenin yarattığı şaşkınlık. Daha doğrusu, olup bitenleri her an yeni baştan anlama çabasının –ve ne yazık ki gereği gibi anlayamamanın- verdiği yorgunluk ve dona kalmışlık. Belki de sonu gelmez, ölümcül bir dalgınlık. Modanın yarattığı estetik rejimin ve görme/algılama biçimlerinin, sonu kitlesel vicdan tembelliğine varan akla ziyan bir edilgenlik… Baudelaire gibi şairler, parçalanmış bir bilinç ve isyancı bir ruhla, tam da bu efsunkâr dalgınlığı parçalamayı isterler. Modern kentlerin bodrum katlarında, göze görünmez batakhane ve izbelerinde kök salmış olan şiddet ve sefalete; oradaki fahişeler, pezevenkler, hırsızlar, evsiz barksızlar ve dilencilerin kuralsız yaşamlarına vurur kazmayı. Ama vicdan yükünü tetikleyici, dışlanmışlara arka çıkan, adeta intikamcı bir tavırla yapar bunu: "*Mutludur fahişelere âşık olan"* diye yazar ardından; *"Bana gelince, kırılmış kollarım bütünüyle/yukarıdan geçen bulutlara sarılmaktan*" (Baudelaire, 2014: 153). Verdiği ders gayet açıktır: Hayatın hakikati yükseklerde değil, yer hizasında duyumsanır.

3. SONUÇ

Sonuç olarak, moda ve bohemin etkileştiği noktada, kültürel statükoya karşı direniş kaçınılmazdır. Çünkü modanın kimlik, değer ve yaşam tarzı imal eden rolü, meseleyi siyasal veya sınıf temelli düşünce ve eğilimlerin yöresinde tartışmayı gerektirir. Her çağın uyum

[3] 1778'de İngiltere'de doğan Beau Brummell, çağının önde gelen stil ikonlarından birisidir. Kaşkol veya boyun bağlarına iliştirdiği ufak tefek ve mütevazı aksesuarlarla kendine özgü bir estetik stil yaratmıştır.

baskısı oluşturan düşünce, davranış, değer ve alışkanlıklarına karşı ilk direnç gösterenlerse, toplumun duyumsal öncüleri olarak tanımlanabilecek olan sanatçılardır. Hemen her dönemde bohem hüviyetindeki şair, yazar ve sanatçılar, hâkim değeler ve alışkanlıklar iklimine karşıt bir kültürel eğilim oluşturarak bu direnç ve itirazın eğilim öncüleri olarak belirirler. Jameson'ın da dediği gibi, bizatihi sanatın kendisi, verili olana alternatif oluşturarak mutluluk vaat eden bir ütopya arayışının ürünüdür ve sanat bu anlamda "aktüel olanın negatif bilgisi"dir (Jameson, 1985: 221). İçinde bulunduğumuz postmodern evrede de durum her ne kadar ideoloji sonrası çağın gerekliliklerine göre biçimlenerek kılık değiştirmiş olsa da özünde pek farklı değildir; moda ve ürettiği değerler dizgesi benzer toplumsal ve sınıfsal kaygıların merkezindedir. Deyim yerindeyse, hâlâ yükseklik arzusu sınıf düşme korkusuyla bir aradadır. Öznenin merkezsizleşmesine koşut olarak, moda, modern zamanlara oranla belki artık belli bir merkezden yoksundur, ancak iki yüzyıl öncesinin bohem ve aylaklarının kendi toplumlarının kültürel bilinçlerinde yarattıkları çalkantılara benzer dalgalanmaları ve protest tavırları halen yer yer sürdürmektedir. Günümüzün dijital aylağı, her ne kadar sınırlar arası gezinişini sanal bir ana kıtanın ara yüzeyinde, "çok oyunculu zindanlarda" sürdürse de; her ne kadar modanın siyasal kimliklenmeyle ilişkisi günümüzde bazı marjinal grupların ve alt-kültürel kimliklerin (tedler, modlar, dazlaklar, punk, rock veya metal müzik grupları, vb.) yaşam tarzları içine çökertilmiş olsa da; her ne kadar, modern sonrası çağla birlikte modanın sınıf temelli gelişiminin yerini "cinsiyet" temelli tanımlamanın almış olması bir vakıaysa da (Modleski, 1998: 188), modanın (özellikle de vahşi, protest ve avangardist kimi aykırı sanat akımlarıyla kesiştiği noktada) ihlalci ve sansasyonel çıkışlarıyla, saygın ve düzenli yaşam mottosuna sahip kafalarda neden olduğu olağanüstü panik aşağı yukarı selefleriyle aynı cinstendir.

KAYNAKÇA

Barthes, R., *Yazı ve Yorum*, çev. Tahsin Yücel, Metis Yayınları/İstanbul, 1999.

Baudelaire, C., *Modern Hayatın Resaamı*, çev. Ali Berktay, İletişim Yayınları/İstanbul, 2014.

Benjamin, W., *Pasajlar,* çev. Ahmet Cemal, Yapı Kredi Yayınları/İstanbul, 1995.

Han, B.-C., *Zamanın Kokusu*, çev. Şeyda Öztürk, Metis Yayınları/İstanbul, 2019.

Jameson, F., *Estetik ve Politika*, çev. Ünsal Oskay, Eleştiri Yayınları/İstanbul,1985.

Kopp, M. R., *Baudelaire: mode et modernité*. Cahiers de l'AIEF/Paris, 1986.

Kotanyi, A. et Vaneigem, R. (1961). Programme élémentaire du bureau d'urbanisme unitaire, Internationale situationniste, 6 (8), 16-19.

Lekesiz, F., Küçüksönmez, N. (2023). Modern Yaşamın Çelişkileri: Bohem Hayatı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 50, 237-250. https://doi.org/10.52642/susbed.1225140/ (Erişim tarihi: 30.05.2024).

Marcuse, H., *Karşı Devrim ve İsyan*, çev. Gürol Koca-Volkan Ersoy, Ayrıntı Yayınları/İstanbul, 1998.

Modleski, T., *Eğlence İncelemeleri*, çev. Nurdan Gürbilek, Metis Yayınları/İstanbul, 1998.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tseelon, E., *Kadınlık Maskesi,* çev. Raşide Kekeç, Ekin Yayınları/Ankara, 2002.

Uzanne, O., *Les Modes de Paris*, Société française d'Édition d'Art/Paris, 1898.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

The Interaction of Absurdity and Postmodern Narrative Techniques in Three Post-World War II American Novels: *Catch-22* by Joseph Heller, *Slaughterhouse-Five* by Kurt Vonnegut, and *The Naked and the Dead* by Norman Mailer

MA Student Şebnem Kartal Büyüközer

Ege University, Institute of Social Sciences, Department of American Culture and Literature

ORCID ID: 0009-0001-9430-0156

e-mail: shebnem.k@gmail.com

ABSTRACT

Post-World War II American literature stands as a scene of exploration of the absurdity of human existence, a theme echoed in the emergence of the absurdist movement and postmodern narrative techniques. In the aftermath of World War II, American society was challenged with the veracities of war, leading to disillusionment and a questioning of existence. The absurdist movement, finding its roots in existentialist philosophy, pursued to feature the meaninglessness of life. Absurd literature, as represented in the works of Albert Camus and Samuel Beckett, challenges readers with the senselessness of human condition. Synchronously, the beginning of postmodernism brought a shift in literary conventions, implementing non-linear narratives, metafictional elements, and satirical humour as literary devices, challenging traditional storytelling. The absurdity of human conditions at war, one of the specific human conditions to be observed from an absurdist lens, and the function of postmodern narration techniques in expressing them is an interesting interplay to analyse. World War II and its aftermath is also worthy of considering, as it left marks as one of the deadliest wars in history, changing lives and personal stories.

This study aims to start by setting the historical context of Post-World War II America, to introduce the interplay between the period and its influence over the absurdist movement and postmodern narration techniques. Then, it will touch upon postmodern narration techniques and their reflections on the selected three Post World II American novels, “Catch-22” by Joseph Heller, “Slaughterhouse-Five” by Kurt Vonnegut and “The Naked and the Dead” by Norman Mailer. Taking these into consideration, the grand purpose of the study is to shed light on how

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

these authors deal with the intricacies of war, the concept of reality and the human condition, through the lens of absurdity, non-linear narrative, metafiction, and satire in the works selected.

Keywords: World War II literature, absurdity, postmodern narratives.

"Anything worth dying for" answered the sacrilegious old man, "is certainly worth living for" (Heller, 1961, p.283).

Introduction

Absurdity as a literary concept has become prominent over time. The concept refers to a condition where there is a lack of rationality and the practices observed paradoxically deviate from the official and institutional discourse and rhetoric. Absurdity, specifically in literature, manifests as a reflection of human purposelessness in a universe devoid of meaning or value (Cornwell, 2006). There is a relationship between existential philosophy and absurdity. Existentialist ideas are based on the notion that the world lacks objective meaning, but through free will and self-awareness, one can create their own subjective meaning. In a different manner, absurdist idea, exemplified by Albert Camus, emphasize the purposelessness of pursuing meaning in life (Sutherland, 2015). One of the literary and artistic movements that embraces absurdity as a central theme is postmodernism, which emerged in the mid-20th century, challenging traditional literary norms, rejecting grand narratives and celebrating fragmentation. In postmodern literature, absurdity serves as tool to deconstruct established meanings and provoke critical reflection on the human condition. War literature, specifically, in the context of postmodernism, often interlaces with the themes of absurdity, as it serves as a powerful critique of war's irrationality and its dehumanizing impact on individuals (Cogle, 2020). Based on these reasons, this study aims to provide an exploration of the interplay between absurdity and postmodern narrative techniques, in the specific period of post-World War II American literature. It aims to establish the groundwork for understanding how these two literary forces intersect and enrich each other, before moving into the specific analysis of this intersection in three specific post World War II American novels, "Catch-22," "Slaughterhouse-Five," and "The Naked and the Dead", offering an alternative perspective to examine the complexities of war, reality, and the human condition.

The Relationship between the World War II and Absurdity

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Wars have always transformed literary landscapes, leaving indelible marks on writers and their works (Hutchinson, 2018). World War II was no exception to this, and it had a significant impact on post-war literature, giving rise to the existentialist movement and the exploration of absurdity. Absurd literature developed as a reaction to the feelings of disillusionment and existential crisis that followed the physical and spiritual destruction of World War II. Finding its roots in the existentialist philosophy, absurdism dares to face innate meaninglessness and irrationality of human existence. Absurdist narratives frequently feature characters trapped in senseless situations, where traditional values and beliefs stand meaningless. The absurdist literature is a challenge to readers to directly face how absurd life is by using satire and dark humour to underline the inconsistencies and absurdities of the human experience.

Influenced by the mayhems of war, authors like Albert Camus and Jean-Paul Sartre, focused on the idea of life's inherent meaninglessness and the absurdity of human existence. This theme is obvious in works such as Camus' "The Stranger" and Sartre's "No Exit." The war's brutality and the questioning of traditional values led writers to try to deal with existential questions, leading the development of literature centred around the absurd.

The Relationship Between War and Postmodernism

The war's influence on society, parallel with developments in technology and communication, also directed writers to experiment with narrative forms. Post-World War II American literature also witnessed a notable convergence of absurdity with another major literary movement, postmodernism. Synchronously, the beginning of postmodernism gave rise to a radical shift in literary conventions, introducing non-linear narratives, metafictional elements, and satirical humour as techniques challenging the traditional ways of storytelling. As a literary movement, postmodernism, confronts with the idea of a particular, objective truth and holds on to the fragmentation, metafiction, and non-linear storytelling to support this confrontation. Postmodernism also deconstructs the reality (Sanes, n.d). In postmodern texts, the lines between reality and fiction are blurred and distorted, as an invitation to reader to question their own conventions about reality and the way it is told. To serve this purpose, metafiction, in particular, plays an important role in postmodern narratives, as authors deliberately draw attention to the constructed nature of their texts, interrupting the illusion of a seamless narration.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

The relationship between absurdity and postmodern narrative techniques in the post-World War II period brought about a new form of storytelling that challenged traditional ways, diving deep into the chaos, meaninglessness, and uncertainty of the modern world. Authors like Kurt Vonnegut, Joseph Heller and Norman Mailer employed postmodern techniques in works such as "Slaughterhouse-Five", "Catch-22" and “The Naked and the Dead” to convey the chaotic and absurd nature of war. By integrating elements such as non-linear timelines and authorial commentary, these writers mirrored the intricacies and worries of the post-war era and to magnify the absurdity that is integral in the human experience. They all tend to hire satire as a tool for critique, as well. Satire serves to expose the inconsistencies and hypocrisies of society, highlighting the absurdities of human behaviour and institutions.

In exploring the complexities of human experience, the interplay between absurdity and postmodern narration techniques can be considered as a fruitful ground. With its focus on how senseless existence is, absurdity finds a natural supporter in postmodernism's scepticism of grand narratives and authority. Postmodern narrative techniques attend to magnify the absurdity of the human condition, presenting readers fragmented glimpses from characters' lives and challenging them to reconstruct their own individual interpretations.

Existential and Fragmented Narrative in "Slaughterhouse-Five" by Kurt Vonnegut

In his novel, "Slaughterhouse-Five," Kurt Vonnegut blends absurdity and postmodern narrative techniques to produce an intensely existential and fragmented narration style. With its non-linear timeline and structure, the author uses a time-travelling protagonist, to reflect the incoherent nature of trauma and human memory. The novel follows the fragmented experiences of Billy Pilgrim, an optometrist who becomes "*unstuck in time*" after witnessing the firebombing of Dresden, where a widely accepted estimate of 35.000 people was killed during 37 hours of terror, in 1945, during World War II (The National WWII Museum, 2020). In explaining the story, Vonnegut's non-linear use of narrative distorts conventional notions of time and causality, reflecting the chaos and trauma caused by war, as can be seen in the following quotation from the book:

Billy is spastic in time, has no control over where he is going next, and the trips aren’t necessarily fun. He is in a constant state of stage fright, he says, because he never knows what part of his life he is going to have to act in next (Vonnegut, 1969, p.23).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

The novel also uses metafictional elements, as the author places himself into the story as a character and willingly accepts the narrative is constructed. An example of this can be seen in a scene from the book, where Billy looks inside a latrine full of sick American soldiers:

"An American near Billy wailed that he had excreted everything but his brains…That was I. That was me. That was the author of this book" (Vonnegut, 1969, p.125).

Through these techniques, the author provokes readers to question whether memory and reality are, while also presenting a touching commentary on how futile war is, through an absurd lens of science fiction.

Metafiction and fragmentation in "Catch-22" by Joseph Heller

Joseph Heller's "Catch-22" sets another great example for the interplay between absurdity and postmodern narrative techniques. The title itself stands as an essential concept in the novel. A "Catch-22" is a paradoxical condition or rule in which to solution to a problem is prevented by the very terms of the problem (Times of India, 2023). The novel's non-linear structure reflects how absurd the logic of war bureaucracy is. The novel's protagonist, Captain John Yossarian, is caught in a paradoxical condition: the infamous "Catch-22," a bureaucratic law that statuses a man is considered insane if he willingly continues to fly dangerous combat missions, however if he asks for remission from duty, he is considered sane and must continue the mission. Heller's use of absurdity while illustrating this clash, exposes the illogical and dehumanizing texture of war, underscoring the absurdity of human misery in the face of bureaucratic absurdity. Regarded as an antiwar novel, Catch-22 deals with the bureaucratic absurdities of the military and military mind and the protagonist's efforts to handle this lunatic mind-set (Taş, 2017). The author uses metafictional tools to shed light on the created nature of reality, as can be noticed in the way he uses recurring phrases and a fragmented narrative:

There was only one catch and that was Catch-22, which specified that a concern for one's own safety in the face of dangers that were real and immediate was the process of a rational mind. Orr was crazy and could be grounded. All he had to do was ask; and as soon as he did, he would no longer be crazy and would have to fly more missions. Orr would be crazy to fly more missions and sane if he didn't, but if he was sane he would have to fly them. If he flew them he was crazy and didn't have to; but if he didn't want to he was sane and had to.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yossarian was moved very deeply by the absolute simplicity of this clause of Catch-22 and let out a respectful whistle. “That’s some catch, that Catch-22,” he observed. “It’s the best there is,” Doc Daneeka agreed. (Heller, 1955, p.52)

The satirical tone of the novel also serves as a gloomy critique of the absurdity of war, the bureaucracy of it, and the human misery between these all:

They're trying to kill me," Yossarian told him calmly.
No one's trying to kill you," Clevinger cried.
Then why are they shooting at me?" Yossarian asked.
They're shooting at everyone," Clevinger answered. "They're trying to kill everyone."
And what difference does that make?” (Heller, 1955, p.19)

The quotations above may help to illustrate the postmodern style of “Catch-22”, where the author challenges traditional storytelling and explores the absurdity of war, bureaucracy, and human existence.

Metafiction and Satire in “The Naked and the Dead” by Norman Mailer

Norman Mailer's "The Naked and the Dead" offers a courageous, realistic portrayal of the experiences of soldiers in the Pacific during World War II. While the novel is not traditionally classified as postmodern and it predates the formal emergence of postmodernism, it still integrates metafictional elements and satirical commentary on the military establishment which makes it a proper piece of art for this study. The author’s use of metafiction is clear in his self-reflexive narration technique, where he interrupts the narrative flow to comment on the writing process and the restrictions of language in conveying the horrors of war. One notable quotation from the book is where the author interrupts the narrative flow to delve into thoughts related a letter Hearn receives from his college friend with “*sound optimism*” about the ongoing war:

It wasn’t that simple, of course, nothing ever was, but still there were powerful men in America, on the march and aroused, some of them perhaps conscious in their particular dream. And the tools were all ready to hand, the men like his father, the ones who would function in instinctive accord, no knowing, not even caring where the road led them. It could be narrowed

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

probably to a dozen, two dozen men, not even in communication with each other, not even all on the same level of awareness. (Mailer, 1948, p.391)

In addition, the novel's satirical portrayal of military hierarchies and the dehumanizing effect of war obliges as a critique of the absurdity of war. Characters such as General Cummings, a man obsessed with career advancement and status, personify the absurdity of the military bureaucracy, and serve as marks of Mailer's purposeful satire. A great example of satire can be seen in the following quotation, where Red and Toglio discuss whether "*the GIs died in vain*":

"Red, you're too cynical," Toglio had told him.

"Yeah, fighting a war to fix something works about as good as going to a whorehouse to get rid of a clap" (Mailer, 1948, p.578).

As illustrated by these quotations, Mailer challenges the traditional ideas of heroism and courage at war, while revealing the contradictions inherent in human soul and how absurd they are to go through within the context of war.

Comparing and Contrasting the Novels

Considering the three novels subject to this study, it is possible to detect similarities and differences in their way of handling absurdity, postmodern narrative techniques, metafiction, and satire. Each of the authors involves in these concepts to changing notches, with their own unique perspectives on the complexities of war and the human condition. While Heller predominantly uses absurdist humour to expose the bureaucratic folly of war, Vonnegut hires non-linear narrative and metafiction to challenge the ideas of reality and free will. Mailer, on the other hand, syndicates a courageous realism with metafictional elements to highlight the dehumanizing effects of war and the absurdities of life in military. He also provides a parody of a generation starting from 1920s to 1950s, with his portrayal of the platoon members, with their thoughts, actions and the flashbacks they go through (Ergin, 1993). The authors jointly propose a nuanced and multifaceted investigation of the absurdity and intricacy of post-World War II America, through their varied approaches.

Conclusion

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

In summary, the interplay between absurdity and postmodern narrative techniques in "*Catch-22*," "*Slaughterhouse-Five*," and "*The Naked and the Dead*" offers a rich tapestry of perceptions into the post-World War II American experience and a nuanced exploration the modern world with all its chaos and uncertainty. These novels not only challenge traditional techniques of storytelling but also challenge readers with the disturbing realities of war, the bureaucracy of it, and the miserable human condition. Through an analysis of the use of absurdity and postmodern narration techniques including non-linear narration, metafiction, and satire in these works, it is possible to reach a deeper understanding of how these authors deal with the chaos and absurdity of the modern world. As readers continue to walk through the complexities of their own time, these novels may endure to serve as reminders of the power of literature to illuminate the darkest corners of the human mind and spirit. With an analysis of the ways these elements intersect and influence each other, readers can gain valuable visions regarding the continuing relevance of absurdity and postmodernism in contemporary literature.

References

Cogle, J. (2020). *Jameson and Post-war Literature: Postmodernism, Utopia and the Collective.* Jameson and Literature. https://doi.org/10.1007/978-3-030-54824-7_4

Cornwell, N. (2012). *The theoretical absurd: an introduction, The Absurd in Literature*. Manchester Scholarship Online. https://doi.org/10.7228/manchester/9780719074097.003.0001

Ergin, S. (1993). *Amerikan Romanı 1900-1950.* Ege Üniversitesi Basimevi.

Heller, J. (2011). *Catch 22*. Vintage.

Hutchinson, G. (2018, January 26). *During World War II, Literature Reigned Supreme: How Displacement and Migration Created an Unexpected Literary Boom*. Lithub. https://lithub.com/during-world-war-ii-literature-reigned-supreme/

Mailer, N. (1948). *The Naked and the Dead*. Holt, Rinehart and Winston, Inc.

Sanes, K. (n.d). *The Deconstruction of Reality: What Modernism and Postmodernism Say About Surface and Depth.* Transparency. https://www.transparencynow.com/decon.htm

Sutherland, J. (2013). *A Little History of Literature*. Yale University Press.

Taş, M. R. (2017). Rereading Joseph Heller's Catch 22 from the Viewpoint of Existential Philosophy and Camus Absurdism. *Journal of International Social Research*, 10(49), 56-61. https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/rereading-joseph-hellers-catch22-from-the-viewpoint-of-existential-philosophyand-camus-absurdism.pdf

The national WWII Museum of New Orleans. (2020, July 30). *"I've too damned much to say": Kurt Vonnegut, World War II, and Slaughterhouse-Five.* https://www.nationalww2museum.org/war/articles/kurt-vonnegut-slaughterhouse-five

Times of India. (2023, September 22). *Catch-22: Last line serves as a commentary on the absurdity of war, bureaucracy and devaluation of human life.* https://timesofindia.indiatimes.com/life-style/books/features/catch-22-last-line-serves-as-a-commentary-on-the-absurdity-of-war-bureaucracy-and-devaluation-of-human-life/articleshow/103853997.cms

Urofsky, M. (1994) *Basic Readings in US Democracy*. US Information Agency.

Vonnegut, K. (1991). *Slaughterhouse Five*. Dell Publishing.

Ward, G. (1997). *Postmodernism*. Teach Yourself Books.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

TÜRKÇE'NİN SÖZ DİZİMİ PROBLEMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Muhsin AYGÜN
muhsnaygn@gmail.com
ORCİD İD: 0009-0002-4451-0224

İşenali Arabayev Kırgız Devlet Üniversitesi [1]
Bişkek/ Kırgızistan

ÖZET

Bu makalede Türkçe söz dizimi alanında yapılan çalışmaların tasnif ve metotları üzerine bir inceleme yapılmıştır. Terminoloji sorunu, kelime gruplarının tasnifi, cümle ögelerinin tasnifi ve yapısına göre cümlelerin tasnif biçimleri gözlemlenmiştir. Bu kitapların konuyu ele alış biçimleri ve metotları üzerinden durulmuştur. Söz dizimi kitapları bu çalışmanın odak noktasıdır.

Anahtar kelimeler: Cümle bilgisi, Sentaks, Türkçe, Türkçe'nin söz dizimi, Kelime grupları, Kelime grupları, Cümle ögeleri, Cümle.

GİRİŞ

Dil, bir milletin kültür ve tarihinden izlere taşıyan, sürekli bir değişim ve gelişim döngüsü içerisinde olan yaşan bir canlıdır. Küresel değişimler ve buna bağlı olarak kültür etkileşimlerinden en çok etkilenen dildir. O hâlde bir dilin diğer dillerin etkisi altında kalmaması ve özünü koruyabilmesi için bilimsel çalışmalarla desteklenmelidir. Dil, yapı bakımından ses bilgisi (fonetik), şekil bilgisi (morfoloji) ve cümle bilgisi ya da söz dizimi (sentaks-Sintaksis) olarak üç ayrı koldan ele alınır. Ses bilgisi ve şekil bilgisi genel itibariyle kelimelerin meydana ortaya çıkış şekilleri ve tarihsel süreçte değişimlerini ele alırken söz dizimi ya da cümle bilgisi dediğimiz kısım ise bir dilin tüm usul ve esaslarının toplandığı inceleme alanıdır. Söz dizimi bölümünde dilin tüm yapısı bütünsel olarak ele alınır. Çünkü cümlenin semantik yansıması burada zuhur eder. Söz dizimi ya da sentaks, dilbilgisi kurallarına uygun biçimde bir araya gelmiş kelime gruplarını ve cümle yapısını inceler. Cümle, duygu ve düşünceleri belli bir düzen içinde aktarmayı sağlar. *"Sözdizimi (sentaks): Anlamlı birimlerin cümle oluşturacak şekilde bir araya gelme, cümlelerin, birbirine bağlanma, üretilme, dönüştürülme gibi kurallar bütünüdür,"* (Aygün, 2024: 78).

Türkçe söz dizimi çalışmaları üzerine yazılan tez, kitap ve makalelerin günümüze kadar Türkçe'nin karakteristik yapısının göz önünde bulundurulmaması, yabancı kaynaklardan etkilenilmesi ve özellikle kelime gruplarının tasnifinde tutarsız ya da genelden farklı bir çalışma ortaya koymak adına Türkçe'de çok nadir görülen hatta karşımıza neredeyse hiç çıkmayacak bir takım istisna örnekler üzerinden bir zemin oluşturmak gibi gereksiz meselelerle meşguliyet söz konusu olmuştur. Hatta öyle ki mevzubahis konu da mercek altına aldığımız vaziyetin ideolojik beyan noktasına kadar dahi geldiği görülmektedir. Türkçe söz dizimi konusunu ele alış biçimi ve yöntem bakımından hele ki tasniflerdeki ayrışmalardan dolayı işin içinden çıkılamaz bir hal aldığı görülmektedir. Ayrıca genel itibariyle de Türkçe dilbilgisinde ortak bir

[1] İşenali Arabayev, Filoloji Enstitüsü, Doktora Öğrencisi.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

terim anlayışının olmaması ve bunun da sosyal bilimlerin yoruma açık bir bilim sahası olduğu bahanesinin arkasına sığınma gibi bir tutum da vardır. Söz dizimi alanında araştırma yapılırken bu gibi durumlardan dolayı problemin özü ya da araştırmak istenenden konudan uzaklaşılarak araştırmacının hem zamanını almakta hem de kafa karışıklığı yaratmaktadır. Örnek verecek olursak bazı adlandırmalar şu şekildedir; öbek-grup, eylem-fiil, sözcük-kelime, sade-basit, cümle-tümce, cümle ögeler-yargı grupları-cümle unsurları-sözcük öbekleri vs. Yukarı da bahsettiğimi konuların haricinde de Türkçe söz dizimi ele alınırken sondan eklemeli bir dil olan Türkçe'nin Hint-Avrupa dillerinin söz dizimi kaynakları örnek alınarak hazırlanan kitapların ve diğer çalışmaların model ya da şablon olarak örnek görülmektedir. Hâlbuki Türkçe sondan eklemli bir dildir ve bu özelliği baz alınarak incelenilmedir. Zaten sözü geçen ve örnek alınan söz dizimi çalışmaları da atıftan öteye geçmemektedir. Bu bağlamda söz dizimi alanındaki çalışmaların genel sorunlarına dikkat çekmek adına Türkçe söz dizimiyle ilgi yazılan kitapların konuyu ele alış biçimleri, terminoloji ve tasnif çalışmaları mercek altına alınmıştır.

1. Türkçe'nin Söz Dizimi

Genel itibariyle tüm söz dizimi çalışmalarında şablon olarak aynı ya da birbirine yakın bir biçim kullanılmaktadır. Lisansüstü tezlerde sırasıyla; kelime grupları, cümle ögeleri ve yapısına göre cümle çeşitleri akabinde de cümle örneklendirmeleri yer almaktadır. Yayımlanan söz dizimi kitapları da yine yaygın olarak aynı biçimdedir -birkaç yazar dışında-ve araştırmacıların kendi lisansüstü tezlerinden derlenmiştir. Bu çalışmaların dışında da yayımlanan kitaplarda hemen hemen hepsinin ortak özelliği tasnif ve terminoloji ortaklığının olmamasıdır. Bizlerde sosyal bilimlerin yoruma açık bir bilim dalı olduğu kanaatindeyiz. Fakat özellikle lisansüstü öğrencileri ya da bu alana yeni yönelmiş araştırmacıların kafalarını çok meşgul eden ve zamanlarını alan bazı durumların; örneğin terim ortaklığının olmaması, tasnif kargaşası olması araştırmaların kalitesini ve araştırmanın amaç seyrini sekteye uğratmaktadır. Yukarıda bahsini açtığımı konulara sırasıyla "kelime grupları, cümle ögeleri ve cümle bilgisi" konularına değineceğiz:

1.1.Kelime Grupları[2]

Cümleyi oluşturan ögeler arasında anlamlı bir ilişki kurmayı sağlayan kelimeler topluluğudur. Kelime grupları, *"Birden fazla kelimenin anlam ve yapı bakımından birliktelik oluşturduğu dilbilgisel yapılardır."* (Altun, 2011: 11).

Türkçe söz dizimi kitaplarında umumi olarak kelime grupları(Ergin, 2009: Kelime Grupları), (Banguoğlu, 1990: Kelime Öbekleri),(Korkmaz, 2009: Kelime Grubu), (Delice, 2003: Kelime Öbekleri), (Karahan, 1999: Kelime Grupları), (Özkan, 2019: Kelime Grupları, (Karaağaç,2012: Söz Öbekleri, (Böler, 2019: Kelime Grupları, (Aktan, 2016: Kelime Grubu, (Özkan; Sevinçli, 2009: Belirtme Grupları), (Demir, 2019: Sözcük Öbekleri / Kelime Grupları," şeklinde adlandırılmıştır. Genel olarak grup ya da öbek şeklinde bir isimlendirme söz konusudur. Öte yandan alt başlıklarda da büyük bir farklılık görülmektedir. Çalışmanın sınırlılığından dolayı tüm çalışmalara ve içindeki bölümlere yer verilememektedir. Ancak üzerinde durduğumuz konuyu bir nebze olsa aksettirmek adına birkaç kitabın kelime grupları, cümle ögeler ve yapısına göre cümle tasnifleri aşağıda verilmiştir:

(Karaağaç 2012: 201-218): Tamlamalar grubunu iki ana başlık altında ele alınmıştır; Çekimlik söz öbekleri- 1. ilişkilendirme öbekleri: isim tamlaması, iyelik öbeği, ilgi hâli öbeği, 2. Nitelendirme öbekleri: (sıfat tamlaması). Bu bölüm örneğin (Böler, 2019:72-90): isim

[2] Bkz. (Ergin, 2009); Kelime gruplarının fiil gruplarından bazılarını şu şekilde adlandırmıştır; Partisip gurubu(sıfat-fiil), gerundium gurubu (zarf-fiil). Kısaltma grupları; Genitif gurubu (ilgi grubu), datif gurubu (yönelme gurubu), ablatif gurubu (ayrılma-uzaklaşma gurubu), lokatif grubu (bulunma gurubu) ve akuzatif gurubu (belirtme gurubu).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

tamlaması(belirtili ve belirtisiz), sıfat tamlaması ve zarf tamlaması olarak ele alınmıştır. (Aktan, 2016: 9-14): bu bölüme "eksiz tamlama" adında bir başlık eklemiştir.

Kısaltma gruplarında (Karahan, 1999: 43): İsnat, yükleme, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma, vasıta, (Aktan, 2016: 70-79): yönelme, eşitlik, ilgi grubu, (Böler, 2019: 188-205): faklı olarak "diğer kısaltma grupları," (Karaağaç, 2012: 172-175): hal veya edat öbekleri, ilgi öbeği hali, benzerlik hali, sebep hali ve sınırlandırma hal öbeği, ünlem öbeği" başlıkları adı altında incelemişlerdir.

1.2. Cümlenin Ögeleri

Genel olarak cümle ögeleri ya da cümle unsurları olarak kabul gören bu terim, cümleyi oluşturan ana unsur ve yardımcı unsurların bir araya anlamlı bir bütünlüğü olan "cümleyi" oluştururlar. Cümlenin ögeleri, "diğer cümle unsurlarıyla dilbilgisi yönünden bağlı olan ve sintaktik bir soruya cevap veren kelime veya söz birleşmelerine denir" (Abdullayeva,2013:240). Cümlenin ögelerinin çeşitli adlandırmaları şu şekildedir: Cümle ögeler, (Güneş, 1997: 360): cümle unsurları, (Karaağaç, 2012: 223): Cümle ögeleri, (Atabay, vd., 2003: 17-19): Tümcenin öğeleri, (Hengirmen, 1995: 345): Sözcük öbekleri, (Banguoğulu,1990: 524): cümlenin üyeleri, (Karahan,199: 46) cümle unsurları," (Aktan, 2016: 81): "Yargı grupları" olarak adlandırmışlardır. Bazı söz dizimi kitaplarında: özne (Fail-kimse), yüklem (fiil), yer tamlayıcısı (isimleme-dolaylı tümleç), zarf (zarflama), nesne (tümleç, yalın belirtme) gibi değişik adlandırmalarla karşımıza çıkmaktadır. Cümleyi oluşturan unsurlar ikiye ayrılmaktadır: 1. Ana unsurlar: özne-yüklem, 2. Tamamlayıcı unsurlar: nesne- zarf -yer tamlayıcıları," gibi değişik isimlendirmelerle karşımıza çıkmaktadır (Aygün, 2022: 94). Cümle ögelerinin farklı tasnif ve isimlendirmesinin en çok "özne ve yer tamlayıcısı" konusunda olduğu görülmektedir. Yer tamlayıcısı kimi söz dizimi kitaplarında "dolaylı tümleç" olarak adlandırılmıştır (Delice, 2003; Hatiboğlu,1972; Böler, 2019).

Özne; iş, kılış ve hareketi bildiren cümlenin temel ögelerindendir. Kısacası eylemi yapan ögedir. (Ergin, 2009: 399): özneyi "fail-kimse" olarak adlandırmıştır. Umumiyetle gerçek özne (işten etkilenen ve açık beyan olunan) ve gizli özne olarak iki biçimde ele alınır. Fakat bazı detay ve istisnai örneklerde özne biçimlerin tasnifini etkilemiştir. Gizli özne bazı söz dizimi kitaplarında meçhul özne olarak da adlandırılmıştır. (Atabay, vd.: 2003: 31-44): Öznesi olan cümleler ve öznesi olmayan cümleler, (Karaağaç, 2012: 227-228): durağan özne, etken özne ve edilgen özne ve bilinmez özne.

Cümle ögelerinin asli unsuru olan öznenin cümledeki görevi, bir varlık ya da nesneyi temsil etmektir. Yani "kim" ve "ne" sorularına cevap veren her şey öznedir. Asli unsur olarak özne "gerçek özne ve gizli özne" olarak varlık göstermesi kâfidir. Çünkü cümlede özne ya vardır ya da yoktur. Şüpheli birkaç örnek ile bu işi budaklandırmaya gerek olmadığı kanaatindeyiz. Ayrıca özneyi açığa çıkaran edilgenlik ve etkenlik gibi durumlar da sadece özne özellikleri olarak verilebilir.

1.3.Cümle Türleri

Kurallı bir biçimde bir araya gelerek yargılı bir ifadenin yazılı ya da sözlü olarak karşı tarafa aktarımına vasıtalık eden kelimeler dizisine cümle denir.

Cümle, *"Düşünceyi, duyguyu, vaziyeti ve bir olayı yargılı bir biçimde anlatan kelime veya kelime topluluğuna cümle denilir."* (Karahan,1999: 44).Cümle ya da tümce olarak ele alınan bu bölümde en basit tasnif olarak (Leyla Karahan 1999) adlı kitap örnek olarak gösterilmiştir. Diğer tasniflerin sadece farklı yönleri dipnot şeklinde belirtilmiştir:

a) Yapısına göre: basit cümle, birleşik cümle

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

A-1) Birleşik cümle: /iç içe birleşik, ki'li birleşik cümle[3].
A-2) Birleşik cümle: şartlı cümle, karışık cümle, iç içe birleşik cümle.
A-3) Bağlı cümle: ki'li bağlı cümle, bağlama edatlarıyla bağlanan cümleler.

b) Yüklemin türüne göre: fiil ve isim cümleleri[4].
c) Yüklemin yerine göre: kurallı cümle ve devrik cümle.
d) Anlamına göre:[5]Olumlu, olumsuz ve soru cümleler[6] (Karahan, 1999: 69-89).

Örnek olarak gösterebileceğimiz diğer tasniflerde ise yapılarına göre cümleler başlığında: basit cümle, birleşik cümle: sıralı birleşik cümle / bağlı birleşik cümle, şartlı birleşik cümle, girişik cümle, iç içe birleşik cümle, karmaşık-karışık birleşik cümle ve ara cümle[7] ve eksiltili cümle[8] olarak ele alındığı görülmektedir (Güneş, 1997; Böler, 2019). Örnek olarak gösterdiğimiz bu tasnif çalışmamızda yer alan diğer tüm kaynaklarda da üç aşağı beş yukarı farklı başlıklar altında olsa da benzer biçimdedir. Fakat soru cümlesi başlığında diğer tüm çalışmalardan daha derinlemesine incelenen bir tasnif olarak: seçmeli soru, ünlemlik soru, karşı çıkma sorusu, cümleyi değil-cümle ögelerinden birini sorma, ikili, düşünme soru, dolaylı soru, zamir soru, dolaysız soru, ret-kabul sorusu, ayırıcı soru, retorik soru, uzlaşı soru ve onay soru cümlesi olarak ele almıştır(Karaağaç, 2012: 251).Cümle, yukarıda aktardığımız şekilde tasnif edilmektedir. Özellikle cümlenin yapısına göre tasniflerde bağlı cümle ve karışık cümle noktasında bir anlaşmazlık olduğu görülmektedir. Esasen yapısına göre cümleler kısmında:

Yapısına göre cümleler:

a) Basit cümle
b) Birleşik cümle; şartlı birleşik, iç içe birleşik cümle, bağlı birleşik cümle, ara cümleli birleşik cümle ve karışık birleşik cümle-ya da karmaşık birleşik cümle.
c) Sıralı cümle: bağımlı cümle ve bağımsız sıralı cümle.
d) Eksiltili (kesik cümle).

Bazı söz dizimi kitaplarındaki "girişik cümle"[9] yapısına göre cümleler başlığı adı altında alt/ ana başlık olarak yer almıştır. Fakat bu cümle türü zaten yapı bakımından birleşik cümledir. Bu meseleyi de genel çalışmalarda alıntı yapılan roman, hikâye vs. metinlerinde ne kadar tespit edildiği üzerine de biraz düşünülmelidir. Zira istisnai ve kullanımları çok az bir düzeyde olan örnekler üzerinden bir teori ortaya atmanın lüzumu olmadığı ve dilin günümüzde temel yapısında işlek olan örnekler üzerinden çalışma yapılmasının daha yerinde olacağı kanaatindeyiz.

SONUÇ

Türkçe'nin söz dizimi alanında yazılan kitapların içerikleri, usul ve esasları makalede ele alınmıştır. Her bölümde bilhassa vurguladığımız tasnif karmaşası, çalışmaların bütüncül olarak ortak bir payda da buluşmasını neredeyse imkansız kılmıştır. Esasında bütün bu adlandırmaların genelden sıyrılmak adına farklı bir terminoloji arayışından kaynaklıdır. Ayrıca bu tasniflerin söz dizimi alanında karmaşaya ve eller tutulur çalışmalar ortaya konulmasına

[3]Bkz. (Güneş, 1997: 377): Sıralı birleşik cümle ve girişik cümle olarak farklı iki başlık ele almıştır.
[4] Bkz. (Hatiboğlu, 1972: 161): Ad tümcesi ve eylem tümcesi.
[5] Bkz. (Hengirmen, 1995: 352): Anlamlarına göre cümleler; bildirme, istek, emir, soru, ünlem ve şart cümleleri.(Hatiboğlu, 1972: 164-172): Yargı bakımından tümce örnekleri başlığın adı altında anlamlarına göre cümleleri şu şekilde tasnif etmiştir: Olumlu cümle, olumsuz cümle, sorulu tümce; eylem tümcesi, sorulu ad tümcesi(sorulu tümcede pekiştirme, sorulu tümcede eşit öğeler, sorulu tümceyle zaman kavramı, sorulu tümcelerin sıralanması, sorulu tümceyle olumludan olumsuz, sorulu tümceyle kesinlik, sorulu tümceyle incelik kavramı, sorulu tümcede soru adılları ve soru belirteçleri, soru tümcede ses tonu.
[6] Bkz. (Aktan, 2016: 110-132): Emir ve ünlem cümleleri.
[7] Bkz. (Güneş, 1997: 381): Ara sözlü cümle olarak adlandırılmıştır.
[8] Bkz. (Hatiboğlu, 1972: 161):Kesik tümce.(Hengirmen, 1995: 360):Kesik cümle.
[9]Bkz. Hengirmen, 1995; Güneş, 1997; Delice, 2003; Hatiboğlu, 1972; Atabay, vd. 2003.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

engel olmaktadır. Örneğin Fars dilinden Türkçe'ye geçen "ki" nin yanlış kullanımlarının semantik olarak yarattığı dezenformasyona dikkat çekilmemiştir. Ya da gereksiz kullanılan edat ve noktalamalardan dolayı birleşik cümle statüsü kazanan cümleler… Bunla sadece basit birer örnektir. Bugün ilk öğretim kitaplarında örnek teşkil eden "sözcük-kelime, cümle-tümce" gibi farklı farklı adlandırmalar vardır. Bunlardan hangisi kullanılmalı? Tümce mi yoksa cümle mi, sözcük mü ya da kelime mi diyecekler? Araştırmacılar ve bu konuya dahil olan Türk dili alanında eğitim gören yabancı uyruklu öğrenciler çalışmalarında farklı ve tutarsız tasnifler içinde boğulup, bu tasniflere atıf yapılması gerektiğini düşünmekte ve mükemmel bir zaman kaybı yaşamaktadırlar. Ayrıca bu durum araştırmacıların gereğinden fazla hacimli çalışmalar ve genellikle tekrar eden şeyler yapmak durumunda bırakmaktadır. Bu terminoloji ve tasnif karmaşasının son bulup ortak bir payda da buluşulması Türkçe dil bilgisinin gelişimi için son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

AKTAN, B., *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, İkinci baskı, Eğitim Yayın Evi, Konya, 2016.

ATABAY, N.; ÖZEL. S.; ÇAM, A., *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, İkinci baskı, Papatya Yayınları, İstanbul, 2003.

AYGÜN, M., *Azerbaycan Türkçesi Sözdizimi ile İlgili Yapılan Çalışmaların Kaynakça Üzerinden Değerlendirilmesi,* Manas Üniversitesi, Türk Uygarlığı Araştırma ve Uygulama Merkezi, IV. Uluslararası Türk Uygarlığı Kongresi, s. 78-85 Bişkek-Kırgızistan, 2024.

ALTUN, M., *Türkçede Kelime Grupları Çözümlemeleri*, MTV yayıncılık, İstanbul, 2011.

ABDULLAYEVA, G., Müasir Azerbaycan Dili (Morfologiya-Sintaksis), Elm ve Tehsil Yayınları, Bakü, 2013.

AYGÜN, M., *Firuz Mustafa'nın Cennet Çiçeği Adlı Romanının Söz Dizimi*, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars, 2022.

BANGUOĞLU, T., *Türkçenin Grameri,* TDK yayınları, Üçüncü baskı, Ankara, 1990.

BÖLER, T., *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Birinci baskı, Kesit Yayınları, İstanbul, 2019

DEMİR, N., *Türkçe Cümle Bilgisi*, Altınordu yayınları, Birinci baskı, Ankara, 2019

DELİCE, H., *Türkçe Sözdizimi*, Kitabevi yayınları, ikinci baskı, İstanbul, 2003.

ERGİN, M., *Türk Dil Bilgisi*, Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyat Bölümleri için Ders Kitabı, Bayrak Basımevi, İstanbul, 2009.

KARAAĞAÇ, G., *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, Beşinci baskı, İstanbul, 2012.

KARAHAN, L., *Türkçede Söz Dizimi,* Altıncı baskı, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1999.

KORKMAZ, Z., *Türkiye Türkçesi-Grameri şekil Bilgisi*, TDK yayınları, Üçüncü baskı, Ankara, 2009.

ÖZKAN, M., *Türkçe Cümle Bilgisi-II* (Ünite: 1,2,3,4,5,6,7), Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1873, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2916, Eskişehir, 2019.

ÖZKAN, M. ve SEVİÇLİ, V., *Türkiye Türkçesi Söz dizimi*, Birinci baskı, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2009.

GÜNEŞ, S., *Türk Dili Bilgisi,* Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlük Matbaası, Üçüncü baskı, İzmir, 1997.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

HENGİRMEN, M., *Türkçe Dilbilgisi*, Beşinci baskı, Engin Yayınları, Ankara, 1995.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

FUZULİ'NİN GAZELLERİNDE AD AKTARMALARI

Muhsin AYGÜN[1]
muhsnaygn@gmail.com
ORCİD İD: 0009-0002-4451-0224

İşenali Arabayev Kırgız Devlet Üniversitesi
Bişkek/ Kırgızistan

ÖZET

Bu makalede klasik Türk edebiyatının ekolü haline gelmiş Fuzuli'nin gazellerinde ad aktarmaları üzerine bir çalışma yürütülmüştür. Giriş bölümünde Fuzuli ve sanatı hakkında genel bir malumat verilmiş, akabinde "Anlambilim" bölümünde "Semantik (Anlambilim) kelimesinin tanımı ve etimolojisi, anlam türlerinin tanımları yapılmış ve örneklere yer verilmiştir. Araştırmamızın asıl konusunu oluşturan "Fuzuli'nin Gazellerinde Ad Aktarmaları" başlığında ise gazellerin günümüz Türkçesine çevirisi yapılmış ve ad aktarmaları gösterilmiştir.

Anahtar Kelimler: Fuzuli, Divan edebiyatı, Türk edebiyatı, Ad aktarmaları, Mecazı Mürsel, Gazel, Söz Sanatları.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatının büyük şairlerinden olan Fuzuli'nin hayatı hakkında çok az bir bilgi vardır. Tanzimat'tan günümüze kadarki süreçte hayatı ve eserleri üzerinde birçok araştırma yapıldığı hâlde tatmin edici bilgilere ulaşılmamıştır. Fuzuli'nin doğum yeri ve yılı üzerinde de birçok teori ve fikir ortaya atılmıştır. Derlenen bütün kaynakların sonucunda kani olduğu bilgi ise, Fuzuli'nin Irak'ın Bağdat şehrinde doğduğu ve bu coğrafyada büyüdüğüdür. Fuzuli, Farsça Divanı'nın Mukaddimesi 'nin sonunda, Kerbela'da doğup, Bağdat'ta büyüdüğünü şu ifadeler ile destekler: *"Bu dünya görmemiş körpe gençlere ve gurbet çekmemiş yetimlere benzeyen şiirlerim Kerbela sahasında Necef toprağında doğup Bağdat havasında yetişmişlerdir."* Farsça ve Türkçe Divanlarının Mukaddimelerindeki benzer ifadeler, kendisinin bir Irak Türkmen'i olduğunun açık bir beyanıdır. Bir başka kaynak gösterilecek mevzu ise, Riyazi, Tezkiresinde: *"Çün hâk-i Kerbelast Fuzuli makâm-ı men"* ifadeleri ile Kerbelâ'da doğduğu ya da bu civardan olduğu anlaşılmaktadır. Selman Konuk'un Yüksek Lisans tezinde, Fuzuli'nin Kerbelâ'da doğduğunun vesikası niteliğinde bir kanıt olarak göstermiş olduğu Türkçe Divanı'nın sonundaki şu ifadeleri aktarmıştır: *"Kerbelâ'da oturan her ne şekilde yaşamış olursa olsun toprağa inkılâp etmekle kadri alçalmaz; (zira) onu alırlar (izaz ve ikram ederler) tesbih yaparlar ve onu şerefinden ötürü el üstünde dolaştırırlar."* (Konuk, 2009:5-6).

Tarihi hadiselere dayanılarak edinilen bilgilere göre, Fuzuli,1480-1556 yılları arasında yaşadığı ve gerçek adının Mehmed bin Süleyman olduğudur. Bu bilgiyi Matla'u'l-i'tikâd eserinin önsözünde açıkça ifade etmiştir. Sâdıki de Mecma'u'l-Havâs adlı tezkiresinde kendisinin aktardığına göre, Oğuzların Bayat boyundan olup Selçuklu zamanında Irak'a yerleşen Türkmenlerdendir. Öz dilinin de Türkçe olduğunu özellikle belirtmiştir. Yaşamış olduğu bu tarihler göz önünde bulundurulduğunda Safevi devletinin hüküm sürdüğü dönemlere

[1] İşenali Arabayev, Filoloji Enstitüsü, Doktora Öğrencisi.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

denk gelmektedir. Fuzûlî'nin ölüm tarihi, Bağdatlı olan Ahdi'nin Tezkire' sinde verilmektedir. Buna göre, şair 1556 yılında 70 yaşlarında vefat etmiştir. Yine Ahdi'ye göre, "Fazli" adında bir oğlu olup o da muamma ve tarih söylemede başarılıdır. Gazellerinden ve diğer eserlerinden anlaşılacağı üzere; Şah İsmail döneminde yaşamış olan şair, bu zaman zarfında Tebriz'e gitmek istemiş fakat ömrü vefa ettiği süre içinde Irak ve çevresinden dışarı çıkamamıştır. Bu dileğini de şu ifadeler ile aktarmıştır: *"Fuzûlî, gönlün Bağdat'ı sevmemiş olacak ki, bir zevk ve eğlence yeri olan Tebriz'e gitmek istersin."* Yine gazellerinde Hindistan'a gitme arzusu içinde olduğu anlaşılmaktadır. Şairin eserlerinde dönemin önemli şahsiyetleriyle de etkileşim içinde olduğu anlaşılmaktadır. 1534 yılında Osmanlı devleti Bağdat'ı fethettikten sonra şairin başta Kanunî Sultan Süleyman olmak üzere birçok Osmanlı devlet adamına şiirler takdim etmiş, fakat beklentileri boş çıkmıştır. Kanunî Sultan Süleyman'ın Bağdat seferi sırasında Hayalî ve Yahya Bey gibi ünlü Osmanlı şairleriyle tanıştığı birçok kaynaklarda görülmektedir. Ayrıca bu iki şairin, Fuzûlî'nin şiirlerine nazire yazdıkları da bilinmektedir **(**Özdemir, 2009).

Türk edebiyatında genel itibariyle şairin dizelere kodladıkları ve kendilerini tanımlayan bazı isimler vardır. Bu isimlere mahlas denilir. Mahlas: Şairin belli bir yaşa erişmesi ve şiir yetisine ulaşmasıyla beraber çevre, mizaç, psikoloji gibi faktörlerin de etkisiyle bilinçli bir şekilde seçtiği ve şiirlerinde kullandığı isimdir. Edebiyatımızda mahlas kullanımı İran edebiyatının tesiriyle ortaya çıkmış ve ilk olarak Şeyhi tarafından başlatılmıştır (İsen, 1989: 22). Mahlas kullanım geleneğinin ilk olarak Arap edebiyatında ortaya çıktığı yaygın düşünce olmakla birlikte tam olarak ne zaman mahlas kullanımının bir gelenek halini aldığı bilinmemektedir. Lügat ve ansiklopedik sözlüklere göre mahlas:

"1. Bir kimsenin ikinci adı, 2. Şairlerin eserlerinde kullandıkları takma ad." (Parlatır vd. 1998: 1486),

"1. Kurtulacak yer. 2.ed. Bir şairin şiir sanatında kullandığı takma ad. 3. Bazı kimselerin asıl adına ek olarak kullandığı ikinci bir ad" (Parlatır 2011: 995),

Kamus-ı Türkî'de "1. Şairin şiirde ittihâz ettiği isim ki gazelin nihâyetinde zikri âdet olmuştur. 2. Herkesin ismine ilâveten zam olunan ikinci isim ki bir sıfattan ibarettir." (Şemseddin Sâmî 2007: 1310),

"Divan şairlerinin şiirlerinde kullandıkları takma ad. Mahlâs, şiirlerin başka şiirle karışmasını önler." (Pala, 2013: 294).

Fuzuli: Arapça "Fazl" kelimesinin çoğul hali olan bir kelimedir.

Fazl: "Artmak, fazlalaşmak; meziyet sahibi ve üstün olmak" anlamlarında mastar olan Fazl kelimesi "fazlalık (eksikliğin zıddı), isteyerek yapılan iyilik, lütuf ve ihsan, sevabı çok olan iş" manalarında isim olarak da kullanılır[2].

Fuzuli 'boş, gereksiz' anlamına da gelen bu mahlasını neden aldığını Farsça Divan'ının ön sözünde; "birçok güzel mahlaslar kullandığını ve bunlarla güzel şiirler yazdığını, ancak bu mahlasların birçok şair tarafından kullanılabilecek genellikte olduğundan birçok karışıklık ortaya çıkacağını düşünerek kimsenin almak istemeyeceği Fuzuli mahlasını aldığını açıklamıştır ve hemen ardından ekleme yaparak bu kelimenin aynı zamanda 'Fazl' kelimesinin çoğulu olduğunu da belirtmiştir (İpekten, 2011: 27). Fuzuli, mahlasının iki zıt anlamı olmasından dolayı dikkat çekmiştir.

[2] Lisânü'l-ʿArab, "fżl" md.; Fîrûzâbâdî, Ḳāmûsü'l-muḥîṭ, "fżl" md.; Tâcü'l-ʿarûs, "fżl" md.).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tarihte; siyasi, dini ve ideolojik baskılardan dolayı mahlas kullanan şairlerin birçoğunun esasında gizlenmek amacıyla kullandığı tespit edilir. İkinci bir husus ise, eserlerin içinde verilen mahlaslar ile başkalarının eserlerini çalmalarına karşılık bir tür korunma yöntemi olduğu da görülmektedir. Tasavvuf edebiyatında, kullanılan mahlasların genelinde "kulluk" anlamlarına gelen sözcüklerin kullanıldığı görülmektedir. Fakat klasik edebiyatımızın bir şairi olan Fuzuli, tasavvufu sadece sanat yönünden görmüştür. Bu yüzden mahlasının tasavvuf ehilliğinden geldiği pek söylenemez. Tasavvufi olan eserlerinin tamamında tasavvuf açıkta değil satırların en derinliklerine gizlemiştir. Ayrıca geçen bölümlerde zikrettiğimiz inanç felsefesi etrafından dönen ideolojik yapısının sadece mezhepsel bir yakınlıktan olduğunu kanaatimizi yineleriz. İnsanoğlunun inanç değerleri her ne olursa olsun hayatının her zerresine tesir etmektedir.

1. ANLAMBİLİM (SEMANTİK)

Semantik, etimolojik olarak Yunanca ve Grekçe "sémantiké-sémantikos" kelimelerin köküdür. "Anlamak, manalı, anlam veren ve belirten" anlamlarına gelmektedir. Fiili kalıbı "semainein" olan bu terim, "göstermek, mana yüklemek, kastetmek ve yönelmek anlamlarına gelmektedir. Fransızca "Sémantique" kelimesi, anlamın sıfatıdır ve anlam ile alakalı demektir. Bu terim zamanla anlam incelemelerini anlatmak için kullanılmaya başlanmıştır. Semantik kelimesinin Türkçe karşılığı ise "anlambilim", "mana ilmi", "sözlerin manası ilmi" ya da "anlam bilimi" olarak kaydedilmiştir (Kasapoğlu, 2013: 107-108). Kısaca basit bir tanım olarak; Kelimelerin anlamlarıyla uğraşan bilim dalıdır.

1.2.1. ANLAM

Dilde belirleyici bir gösterge niteliği taşıyan ve insanın hayat tecrübesine bağlı olarak nesne özelliklerinin de çağrışımlarıyla birlikte izan yetisiyle birleşip bulunan sözcüklerin belli bir bağlam ve belli bir konu içinde ilettikleri kavramlardır (Aksan, 2009: 48.)

Kelimelerin belli bir ortam ve bir konu çerçevesinde insan zihninde uyandırdıkları kavram, anlam olarak nitelendirilmektedir (Özkan: 5).

Kelimenin cümle içindeki diğer ögelerle birlikte bir bağlantı kurarak o zihinde yarattığı kavramların her biridir (Korkmaz, 1992: 8)

Sözcüklerin anlamları, kültürden kültüre farklılık gösterebilmektedir. Farklı toplumlarda bir sözcüğü kullanan bireylerin yetkinliklerine, en önemlisi de içinde bulunduğu ortam veya duruma göre değişiklik gösterebilir. Bunlar; duygu durumu ve farklı etkenlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.(Aksan, 1994: 119). Anlam türleri; "Temel Anlam, Yan Anlam ve Mecaz Anlam" olarak 3 başlıkta incelenmektedir.

Sözcükler ve cümleler anlamları semantik bağlamlarına göre değişiklik gösterse de asıl olarak metnin tek bir anlamı vardır. Anlam, metinle bir bütündür ve metinin bütünüyle oluşur. Misal, bir yazar tasavvuruyla metinini nasıl oluşturuyorsa okur da metni okurken kendi gayretiyle bir anlam ortaya çıkarır. Çeşitli okuma yöntemleriyle anlamın değişik anlam yüzleri ve katmanları bulunabilir ve bu okuma çeşitlerinden biri de anlambilimsel okumadır (Kıran; Kıran 2007: 15).

1.2.2. Temel Anlam

Bir sözcük telaffuz edildikten sonra insan zihninde canlanan ilk anlamıdır. Literatürde; gerçek anlam, düz anlam, asıl anlam gibi terimler karşılığıdır. Örneğin; "Çocuk elini kesti" cümlesinde "el" insanın bir organıdır. Dolayısıyla hafızasında hemen şekillenen somut bir nesnedir. Farklı bir örnek olarak; "Evi kırmızı ve sarıya boyamışlar" cümlesinde insanın sonradan edindiği renk belirleme özelliğiyle zihninde ki nasıl? Sorusuna hemen yanıt bulmasını sağlamaktadır. Bu da dış dünyadan "kan" rengiyle olan bağlantısından ilişkilendirilebilir.

1.2.3. Yan Anlam

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sözcüklerin temel ve yan anlamları arasında hem biçim hem de fonksiyon olarak bir benzerlik vardır. Bütün dillerdeki sözcüklerin birden fazla anlamları vardır.

Bu duruma literatürde çokanlamlılık denmektedir. Dildeki sözcükler temel anlamlarının yanında, temel anlamlarıyla ilgili olan, lâkin temel anlamlarının dışında yeni anlamlar kazandıklarında buna yan anlam denilmektedir. Yan anlamın oluşmasına bakıldığında insanların kavramla bazen daha etkili etkili, ya da daha somut veya kolay biçimde dile getirebilmek ortaya çıktığı görülmektedir (Aksan, 1997: 58.).

"Yan anlamlar 4 şekilde oluşturulur" (Gürlek: 243): A) Somuta yeni somut anlamlar eklenerek, B) Somuta yeni soyut anlamlar eklenerek, C) Soyuta yeni soyut anlamlar eklenerek , D) Soyuta yeni somut anlamlar eklenerek

Örneğin; "göz" sözcüğü somut anlamlı bir kelimedir. İlk anlamı; insanın görme organıdır. Fakat "çekmecenin gözü" ifadesindeki göz, "çekmecenin bölmesi" anlamındadır. Somut anlama yeni somut eklenerek yan anlamlar türetilmektedir.

1.2.4. Mecaz Anlam

Bir sözcüğün ilişki-benzetme yoluyla gerçek ve yan anlamı dışında kullanılmasıdır (Gürlek: 243). Mecazlar genellikle soyut bir anlama taşır. Mecazlar, duygu ve düşünceleri daha güzel bir şekilde yansıttıkları gibi, sözcüklere daha derin ve daha derin anlamlar kazandırırlar.

Örneğin; bu işte senin parmağın var (Sen bu işe dahil olmuş veya karıştın).

Örneğin; Sinirden küplere binmişti (Çok sinirliydi).

Örneğin; bu adam bülbül gibi şakıyor (Bu adamın sesi çok güzeldir).

Örneğin; Hasretinden prangalar eskittim (Sana olan hasretimden çok acı çektim).

2. ARTZAMANLI ANLAM BİLİMİ

Anlam olayları diye nitelendirilen anlam değişmelerinin ve söz sanatı sayılabilen deyim aktarması, ad aktarması gibi konuların ele alındığı anlambilimi dalıdır. Artzamanlı Anlambilimde ad aktarmaları, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi, genelleşme, anlam daralması, anlam genişlemesi gibi anlam olayları incelenir. Çalışmamızın esas konusu "Ad Aktarmaları" olduğu için bu bölümde "Ad Aktarmaları" esas alınacaktır.

2.1. Ad Aktarması (Mecaz-ı Mürsel)

"Mecaz-ı Mürsel (Ad Aktarması), söz sanatları içerisinde en çok başvurulan türdür. Anlambilimin artzamanlı anlambilim başlığı altında incelenmektedir. Ad Aktarmaları, cümlenin içindeki semantik ögeler arasında genel anlamı bozmadan dolaylı bir şekilde ifade şeklidir. Örneğin; "Ankara'ya dilekçe yazdım" cümlesinde hedeflenen anlam aslında "Ankara'daki devlet kurumunda çalışan ilgili kişiye dilekçe yazdım" anlamındadır. Bu edebi sanat kesinlikle bir benzetme özelliği taşımamaktadır.

"Ad aktarması, iki ana başlık içinde toplanmalıdır" (Gürlek :247). Bunlar;

A) Bütün Yerine Parçanın Anılması / Örneğin; Televizyon için ekran kullanılması.

B) Parça Yerine Bütünün Anılması / Örneğin; Dün İstanbul'dan telefon geldi.

"Bir sözü -teşbih ve istiaredeki gibi- benzeyişler olmaksızın kendi anlamından başka bir anlamda kullanmak sanatına mecaz-ı Mürsel denir. Mecaz-ı Mürsel, başka bir edebî sanatla ilişiği olmayan mecazdır"(Bayraktutan, 1998: 160). Bir sözün mecaz-ı Mürsel sayılabilmesi için şu nitelikleri taşıması gerekir:

A) "Söz hakiki anlamı dışında kullanılmalıdır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

B) “Sözün hakiki anlamını düşünmemize engel bir şey bulunmalıdır” (Külekçi, 2005:21).

C) “Benzetme amacı olmaması” (Bayraktutan, 1998: 161).

Divan edebiyatında en çok kullanılan söz sanatları arasında olan ve Ad Aktarmasına (mecaz-ı mürsel) söz sanatına eş olup, anlatımı kolaylaştıran ve cümle bütününe güç veren söz sanatıdır (Aksan, 1997: 69).

“Mecazî manada kullanılan kelimenin mecaz-ı mürsel sayılabilmesi için kelimenin benzetme maksadı ile kullanılmaması gerekir. Kelime benzetme maksadıyla kullanılmışsa istiare ya da teşbih olur. Meselâ: Varlıklar arasında benzetme dışındaki ilgilerin yirmi beş, otuza kadar çıkabileceği Talim-i Edebiyat ’ta yazılıdır. Parça-bütün, azlık-çokluk, durum-yer, geçmiş-gelecek, özellik ve genellik gibi lisanımızda en çok kullanılan ilgiler üzerinde örneklerle duralım” (Külekçi, 2005: 22).

“Sözcüğün gerçek anlamı ile mecaz anlamı arasında benzerlik dışı bir ilişki bulunuyorsa buna mecaz-ı mürsel denir. Mecaz-ı mürsel, aralarında parça-bütün, sebep-sonuç, özel-genel, tür-örnek, kapsanan-kapsayan gibi ilişkilere dayanan bir söz sanatıdır” (Özkan: 10).

3. FUZULİ’NİN GAZELLERİNDE AD AKTARMALARI

Ol ham-i ebrûya kılsam secde her sâ'atn'ola
Kıble ile ol ham-i ebru ber-â-berdür mana **(14 / 2)**

Secde: Namaz

Kıble: Kâbe

Her saat o kaş büklümüne secde etsem hayret etmeyi
Zira kıble ile o kaş büklümü arasında bir fark yoktur.

Gam diyârında ecel peyki güzâr itmez mana
Yok sanur varum meğer kim itibâr itmez mana **(16 / 1)**

Ecel Peyki (ecel habercisi): Cebrail

Sıkıntılı ve üzüntülü dünyamda ecel haberi etki etmez bana
Aslında varım ama kimse bana itibar etmiyor.

Ceza güninde sorulmaz hatalar eyledüğün
Yeter figân ile men virdiğüm azâb sana **(18 / 4)**

Ceza güni: Mahşer

Mahşer gününde yapılan günahların hesabı sorulmayacak mı?
Yeter ağlama ve sızlama ile sana verdiğim acı.

Meni kararum ile koymaz oldun ey **gerdûn**

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yiridür âhum ile virsem inkilâb sana**(18 / 5)**

Gerdûn: Felek (dünya

Benim istediğimi yapmama engel oldun ey dünya…

Ahımdan alt üst olsan yeridir.

Ey Fuzûlî **feleğün** var senünle nazarı

Kim gam ü mihnetini virdi ne kim var sana **(20 / 10)**

Felek: Dünya

Ey Fuzuli feleğin sana karşı bir garezi var

Kim bu dert ve kederi bıraktı (verdi) sana.

Giceler encüm sayaram subha dek

Ey şeb-i hecrün mana **yevmü'l-hisâb (26 / 5)**

Nevmü'l-hisâb (hesap günü): Mahşer

Geceleri sabaha kadar gökteki yıldızları sayıyorum,

Ey ayrılık acısını çektiğim, mahşerde görüşürüz.

Kilk-i kudret levh-i sinemde seni kılmış rakam

Eyleyüb mahbûblar mecmûasından intihâb **(27 / 6)**

Kilk-i kudret: Kader

Kader, seni benim göğsümün düzlüğüne bir rakam gibi yazmış,

Sevgililer kitabına benim için seçilip yazılmışsın.

Olmadın mey-hâne-i ışkunda mest-i **câm**-i zevk

Düzmedi bezm-i felekde Zühre kanun-i tarab **(32 / 3)**

Câm: şarap (dış-iç)

Yalan dünyada toplanmış olan mecliste Zühre kanun ile eğlence yapmadın.

Aşıkların meyhanesinde zevk ile şarap içerek kendinden geçip mest olmadın.

Gayre eyler bî-sebeb bin iltifat ol **nûş-leb**

İltifat itmez mana mutlak nedür bilmen sebeb **(33 / 1)**

Nûş-leb (tatlı dudak): Sevgili (parça-bütün)

Tatlı dudakların sebeptir bin güzel iltifattan uzaklaştırır.

İltifat etmez gerçek manası nedir bilmem nedir sebep?

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Âferin cevher-i makbûlüne kim **‘âlemde**

Mümkin olmaz bu sıfat ile ki sensen bir zât **(38 / 6)**

Âlem: Halk

Aferin senin cevher-i makbulüne; zira ki âlemde senin hüviyetini temsil eden bir zat daha bir defa âlem-i imkâna gelemez.

Gönül gam dünlerin tenhâ geçürme iste bir **hem-dem**

Ecel hâbından efgânlar çeküb Mecnûn’ıbîdâr it **(42 / 3)**

Hem-dem: Dost, Sevgili

Ey gönül, gam gecelerini böyle yalnız geçirme bir arkadaş iste.

Feryatlar edip uyandır Mecnun'u ecel uykusundan.

Nihân 'ışkımı ma'lûm itse ***âlem*** *dûd-ı âhumdan*

Aceb yoh kim gümân-ı genc ider halk ejdehâ görgeç **(52 / 2)**

Âlem: Halk

Acaba kim ejderha görünce hazinesinden şüphe eder

Acaba kim gizli aşkımı bilse aleme beddua eder.

Devr ser-mest-i şarâb-i gaflet itmiş ‘**âlemi**

Munca ser-mestün temâşâsına bir huş-yâr yoh **(61 / 4)**

Âlem: Halk

Yaşadığımız devir bütün alemi gaflet şarabıyla sarhoş etmiş

Ama bunca sarhoşu seyredecek bir ayık kişi yok

Câm dut dir sâki-i gül-çihre zâhid terk-i **câm**

Ey gönül fikr eyle gör kim hansı durdutmalu pend **(63 / 6)**

Câm: Şarap (dış-iç)

Gülyüzlü saki der ki kadehi tut, sofu ise kadehi bırak.

Ey gönül, fikreyle gör ki hangisinin nasihatini tutmalı.

Şerh-i ahvâlüm sana meste nasîhat kimi telh

Telh güftârun mana mahmûra **sâga**r tek leziz **(65 / 3)**

Sâgar: Şarap (dış-iç)

Hâlimi şerh edemem, anlatamam.

Sarhoşa nasihat etmek acı; mahmûra humar bozan kadeh tatlıdır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Bu gamlar kim menüm vardur bairün başına koysan
Çıhar kâfir cehennemden güler **ehl-i 'azâb** oynar **(70 / 6)**

Ehl-i azâb: Cehennem ehli

Benim öyle gamlarım var ki, bu gamları bir devenin sırtına koysan
Kafirler cehennemden çıkar; azap ehli de gülüp oynamaya başlar

Ey Fuzûlî zehr-i kahr ile doludur tâs-i çerh
Çekmez anun kahrını her kim çeker bir dolu **tâs (124 / 7)**

Tâs: Şarap (dış-iç)

Bu dünya, çark-ı feleğin tası, kahır zehri ile doludur
Her kim bir kadeh şarap çekerse, içerse o zehrin kahrını çekmez.

Dîdâr-i dostdur **iki 'âlem** neticesi
Yoh andan özge âşıka âlemde mültemes **(127 / 3)**

İki âlem: Dünya ve ahiret

Neticede yüz yüze gelen iki dosttur ahiret ve Dünya
Aşığa ondan başka alemde iltimas olunmaz.

Büt-i nev-resüm ne mâzaşeb ü rûzrâgıb olmuş
Bu ne dindür Allah büte **secde** vâcib olmuş **(135 / 1)**

Secde: Namaz

Yeni yetme sevgilim gündüz gece namaza rağbet gösteriyor
Bu ne dindir Allah puta secde vacip olmuş.

Mahrem olmaz rindler bezminde mey nûş itmeyen
Ey Fuzûlî çek ayağ ol bezmden ya çek **ayağ(145 / 7)**

Ayak: şarap (dış-iç)

Rintler meclisinin sırlarına vakıf olabilmek için şarap içmek gereklidir.
Şarap içmeyenler, bu mecliste yer bulamaz.

Ey **kemân-ebrû** şehîd-i nâvek-i müjgânunam
Bulmuşam feyz-i nazar senden senün kurbânunam **(181 / 1)**

Kemân-ebrû: sevgili (parça-bütün)

Ey yay kaşlı! Kirpiğinin okunun şehidiyim ben.
Bakışının feyzine eriştim; senin kurbanınım ben.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Gamundan başa dün hasret eliyle ol kadar urdum
Ki subh olunca mürde cismümi **toprağa tapşurdum(190 / 1**)

Toprağa tapşurdum: Ölen birini toprağa vermek (gömmek)

Dün hasretin üzüntüsüyle geceden sabaha dek o kadar dövündüm ki
Sabah olunca ölü bedenimi toprağa verdim.

Düşmesün hiç kimse yâ Rab men kimi candan cüdâ
Tâ ezelden beyle yazılmış **ser-encâmum** menüm (**205 / 3)**

Ser-encâm (bir işin sonu, başa gelen, vak'a): Kader

Ya Rab! Kimse düşmesin sakın ben kimseyi candan, etmem
Ta ezelden beri böyle yazılmış benim makul kaderim

Şem'-i ruhsârun nihan dut çeşme-i hur-şîdden
Nûr-i çeşmüm ihtirâz eyle yaman gözden yaman **(216 / 6)**

Nûr-i çeşm (göz nuru): sevgili

Sevgili gözlerini elden sakın kötü gözden sakın
Dudaklarının kokusunu Güneş'in kaynağından gizli tut.

Gönül gam **hem-demidür** kanın ey göz merdümi içme
Bilürsen kana kandur gam sana koymaz anun kanın**(224 / 4)**

Hem-dem: dost, sevgili kana kan: kısasa kısas

Gönül gam arkadaşıdır ey göz bebeği onun kanını içme,
Biliyorsun kısasa kısastır gam onun kanını sana koymaz.

Çizginürken dostlar kâmınca fermânunda çerh
Hâkim-i takdîrden tağyîr-i fermân olmasun **(235 / 5)**

Hâkim-i takdir: Allah

Şu felek çarkına senin emrin üzere, dostların isteklerine uygun biçimde dönerken Kudret'in eli Allah'ın fermanını değiştirmez.

Hadengi sâyesinde hoş geçür **evkât**unı ey dil
Ki gül-zâr-i hayâtun zîneti serv-i revândur bu **(236 / 3)**

Evkât: Ömür

Onun aşkının oku gölgesinde güzel bir hayat sür

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Zira bu ok, hayat gül bahçesinin süsü olan can servisidir.

Cihâna kaddün ile kâkülünden fitneler düşmüş
Kıyâmet ibtidâsı fitne-i **âhir zemandur** bu **(236 / 5)**
Ahir Zaman: Kıyamete yakın günler
Dünyaya boy bosun ile saçından fitneler düşmüş.
Bu kıyametin başlangıcı olan fitne-i âhir zamandır.

Ger müşg dirse 'âşık ol bûy-i zülfe sâkî
Tünd olma bir **kadeh** vir ter eylesün dimâğı **(261/ 6)**
Kadeh: Şarap
Ey saki! Âşık eğer sevgilinin saçının kokusuna misk derse, öfkelenme.
Şarap ver de dimağını tazelesin.

Gül-i ruhsâruna karşu gözümden kanlu ahar su
Habîbüm **fasl-i gül**dür bu ahar sular bulanmaz mı **(264/ 5)**
Fasl-i gül: Bahar mevsimi
Yanağının gülüne karşı gözümden yaşlar kanlı olarak akar.
Sevdiğim! Bu gül mevsimidir, bu mevsimde akarsular bulanık akmaz mı?

Dil-i pür-hun mıdur sînemde yâ ol **kaşları yanun**
Çekilmiş nâveki cismümde kalmış kanlu peykânı (**266 / 3)**
Kaşları yanun: Sevgili
Göğsümdeki kan dolu/kanlı (bir) gönül müdür?
Yoksa o yay gibi kaşların attığı oklar çekilmiş de vücudumda kalan kanlı kirpikleri midir?

Mazharı her hikmetün sensen ki **kilk-i kudret**ün
Safha-i eflâke nakş itmiş hutût-i ahteri **(268/ 2)**
Kilk-i kudret: Kader
Her hikmetin zuhur ettiği yer sensin.
Kudret kalemin felekler sahifesine yıldız çizgilerini resmetmiş.

Mahşeri eşküm virür seyl-âba ger
Rûz-i Cezâ Olmasa makbûl-i der-gâhun sirişküm gevheri **(268 / 6**)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Rûz-i cezâ: Mahşer günü

Mahşerde gözyaşımın incisi dergah-ı İlâhî'de kabul edilmezse,

Gözyaşım mahşeri sele verir.

Gün çıhınca saçaram gevher-i eşk encüm tek

Giceler yâduma geldükçe **meh-i ruhsârı(269 / 3)**

Meh-i ruhsârı: Sevgili

Geceleyin sevgilinin ay gibi yanakları hatrıma geldikçe

Gün doğuncaya kadar yıldız gibi göz yaşı incilerini dökerim.

Yeni aydan felek sathında min kâleb düzüb bozmuş

Virince kaşlarun tâkına sûret **sun' mimârı (270 / 5)**

Sun' mimârı: Allah

Hilal dış yüzü ile dünyanın dizinini bozmuş

Kaşlarına şekil veren mimar dahi Allah'tır.

Ey Fuzûlî ne belâ ohları kim gelse mana

Sebeb ol kaşları yanun gözidür yâ kaşı **(275 / 7)**

Kaşları yanun: Sevgili

Ey Fuzuli! Senin başına ne bela gelse

Bu belalara sebep olan bela ya sevgilinin kaşından ya gözünden gelir.

Ey **ecel** can tama' ın kılma Fuzûlî' den kim

Bir kemân-ebruya çohdan anı kurbân itdi **(282 / 7)**

Ecel: Azrail

Ey can alan ecel! Fuzuli'nin canını almaya hiç heveslenme.

Sevgilinin bir yay gibi kaşları çoktan onu kurban etti.

Bakâ-yi sûret-i Şirin için **tevfîk mi'mârı**

Binâ-yi 'ışk-i Ferhâd'un esâsın Bî-sütûn itdi**(283 / 6)**

Tevfîk mi'mârı: Allah

Şirinin suretine bakan yüzün mimarı olan Allah için elçi gider

Ferhad'ın inşa ettiği aşkın temelleri dayanıksızdır.

Ey gönül 'ömrümi virdün yile 'âşıklığ ile

Bahma her **gonce-leb ü gül-ruha** âh itme dahi **(284 / 3)**

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Gonce-leb, gül-ruh: Sevgili

Ey gönül! Ömrümü senin rüzgarının aşkına verdim.

Her gonga dudaklı gül, yanaklı sevgiliye bakıp da ah çekme.

Aks salmaz peykerüm gözgüye baksam za'fdan

Âlem-i sûretde bir şeydâ bulınmaz men kimi **(286 / 2)**

Âlem-i suret: Dünya

Yüzünün yansıması aynaya çarpsa zaaf edip bakarım

Dünya alemde benim gibi aşık bulunmaz

Kâr-gâh-i sun'da bir sûret it nakş-i zamîr

Min hayâlün dutmagıl ser-riştesin sûzen kimi **(286 / 8)**

Kâr-gâh-i sun': Dünya

Dünyanın değersiz bir süreti var en derinlere kadar işlemiş

Hayalinin ipucu iğne gibi tutamadım.

Bahrlar seyreylesen mutlak ter olmaz dâmenün

Ger hevâ-yi 'ışk ile memlû-isen **yelken** kimi **(286 /b10)**

Yelken: Gemi (parça-bütün)

Eğer denizlerdeki gemiler aşk arzusu ile dolu olsa dahi

Denizleri seyretsen bile terlemez eteğin.

Va'de-i vasl ile ey **gül-ruhlar** itmen muztarib

Mihnet-i hicrân ile ârâm bulmuş gönlümi **(288 / 3)**

Gül-ruhlar: Sevgililer

Ey gül yanaklı güzeller, ayrılığın dert ve mihnetiyle huzur bulmuş olan gönlümü kavuşma sözü vererek muztarib etmeyin.

Döne döne lâ'l-i mey-gûnun öper **ey gonce**-leb

Kılmasun mı reşk-i câm-i bâde hûnin-dil meni **(291 / 6)**

Gönce-leb: Sevgili

Ey sevgili! Döne döne öpülür şarap renkli dudakların

Şarap bardağından şarap içersen dudağının rengi onda kalmasın kıskanırım yüreğim kan ağlar .

Reşha-i câm bizi dutdın'ola ger sâkî

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Gele kurtara bizi ala ayağı derini **(295 / 6)**

Reşha-i câm (cam sızıntısı): Şarap

Sakinin tuttuğu, sunduğu şarap eğer sızdırıyor ise gelip sızdırmayan derin çanak alsın kurtarsın bizi.

Terk-i mey itdün ey gönül **eyyâm-i gül** gelür

Elbette bu işün çekilür bir nedâmeti **(301 / 2)**

Eyyâm-i gül: Bahar mevsimi

Şarap içip sarhoş olduktan sonra kimselere söylemediği aşkını,

İstemeden de olsa, başkalarına duyurmaktan korkar ve bundan dolayı şarabı terk ettiğini söyler.

SONUÇ

Fuzuli Türk edebiyatına hizmet etmiş ve çağının ötesine geçerek ekol hâline gelmiş bir şairdir. Eserlerinin tamamında insana ait ne varsa eserlerinin ana konusu olmuştur. Allah ile insan arasında güçlü bir bağın iletişim unsuru olan "sevgi" temasını ağırlıklı kullanmış ve eserlerini söz sanatlarının her türlü gücünden yararlanarak ortaya koymuştur. Şüphesiz ki Türkçe eserleri Farsça ve Arapça eserlerinden çok daha başarılıdır. Kasideleri çok abartılı söz sanatlarıyla dolaylı bir anlatıma sahiptir. Divanının girişinde de kendisinin aktarımına göre Türkçeyi çok iyi kullanacağını ifade etmiştir. Fuzuli'nin gazelleri üzerinde yaptığımız ve çalışmamızın ana konusunu oluşturan ad aktarlarını incelediğimizde; genel olarak "alem, şarap, fakir, sevgili, aşk" gibi kavramlar üzerinde yaygınlaşmıştır. Şair zaman zaman kendini ve sevgilisini bu kavramlar aracılığıyla anlatmaya çalışmaktadır. Şairin dili çok ağır üsluba sahip olduğu için tamlamalara çokça yer vermiştir. Bir diğer husus ise inanç bağlamında dikte ettiği görüşlerini veya öğütlerini yine "kıyamet, Azrail, ömür, Allah" gibi unsurları dolaylı bir şekilde anlamı kuvvetlendirme ve kulak estetiğini de düşünerek bu şekilde yazmıştır. Fuzuli, her şeyden önce "sanat içindir" anlayışını benimsemiştir. Çünkü, eserlerindeki o sanat yapma kaygısı açıkça görmek mümkündür. İşlediği herhangi bir temada aşırıcılık görülmemekte ve hem beşerî hem de dini konularda bile anlatmak istediğini çok sanatsal bir üslup ile ifade etmektedir. Fuzuli'nin şiirlerinde aşk ve sevgiden sonra yer alan en kuvvetli unsur rintlik[3]tir. Dünyevi zevklerden arınma, mal ve mülke önem bahşetmeme, göz ve gönül tokluğu, sahtekâr din âlimlerini yerme, şarap, meyhane, onun şiirlerinde geçen genel geçer temalardır. Fuzuli'ye göre; Rintlik, sevginin, hoşgörünün ve insanlığın en güzel ifade ediliş şeklidir. Fuzuli, rintlerin engin hoşgörüsünü ve samimiyetini, din âlimlerinin ikiyüzlü, çıkarcı davranışlarına ve dini istismar etmelerine tercih etmiştir. Fuzuli'nin sanatı ve edebi kişiliyle ilgili tespitimiz; O'nun şiirin özü, insan, sevgi ve bilimdir. Fuzuli'nin en büyük özelliği derinlemesine işlediği konuların esas unsurları her ne olursa olsun sanatsal bir kaygı taşır. Çünkü o'na göre önemli olan tek şey sanat yapabilmektir.

KAYNAKÇA

[3] Rint; dünya işlerini hoş karşılayan, hiçbir şeye aldırmayan, çok hoşgörülü, açık yürekli kimse, gönül eri.

AKYÜZ, K., Süheyl, B., Sedit, Y., Müjgan, C., *Fuzuli Divanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1958.

AKSAN, D., *Anlambilim Anlambilimin Konuları ve Türk Anlambilimi*, Ankara, 1997.

AKSAN, D., *Anlambilim,* Engin Yayınevi, Ankara, 2009.

AKSAN, D., *Anlambilim, İlgili Alanlar ve Türkçe-1*, TÖMER, 1994.

BAYRAKTUTAN, L., *Edebi Sanatlar (Açıklamalar ve Örneklerle),* Akademi Yayınları, Balıkesir, 1998.

GÜRLEK, M., *Türk Dili-I,* İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Kitabı 10. Bölüm, İÜ-AÖF Yayınları, İstanbul. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/turkdili1.pdf

KIRAN, Z.; KIRAN, A., *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007.

KASAPOĞLU, A., Kur'an'ı Anlamada Semantik Yöntem, Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Hikmet Yurdu, Yıl: 6, C: 6, Sayı: 11, Ocak – Haziran, 2013.

KORKMAZ, Z., *Gramer terimleri sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

KÜLEKÇİ, N., *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, 4. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

KONUK, S., 16. *Yüzyıl Divan Edebiyatı Temsilcilerinden Fuzuli ve Baki'de Dünya ve Ölüm Düşüncesi,* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009.

ÖZKAN, M., *Türk Dili-II*, Anadolu Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Kitabı, AÜ-AÖF Yayınları, Eskişehir.

SAMİ, Ş., *Kamus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2007.

PARLATIR, İ.; Gözaydın, N.; - Zülfikâr H., Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

PARLATIR, İ., *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara, 2011.

PALA, İ., *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013.

İSEN, M., "Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler", Milli Eğitim Dergisi, S.82., 1989.

İPEKTEN, H., *Fuzuli Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.

ÖZDEMİR, H., Fuzuli'nin İlk Gazelindeki Ayet ve Hadislere Telmihler, 2009, https://www.hikmetozdemir.com/fuzulinin-hayati-2/(Erişim tarihi: 03.02.2024).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ORHAN VELİ'NİN "DEDİKODU", "SÖZ" VE "BEDAVA" ŞİİRLERİNE UYUMSUZLUK KURAMI BAĞLAMINDA MİZAHİ BİR YAKLAŞIM

Prof. Dr. Mustafa AYDEMİR[1], Öğr. Gör. Emre Furkan UYANIK[2]
[1]Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, maydemir758@hotmail.com - ORCID ID: 0000-0002-6039-6081
[2]Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, efurkanuyanik@hotmail.com- ORCID ID: 0000-0003-0131-7264

ÖZET
İngilizce'de "humour" ile karşılanan mizah; güldürme, şaşırtma, neşe ve espri gibi anlamlara gelen Arapça kökenli bir kelimedir. Mizah, bazı olayların zıt yönlerini ve beklenmedik durumları gülünç bir şekilde ortaya çıkarır. Bu açıdan mizah kuramları, "gülme"nin nasıl oluştuğuna dair fikirler sunar. Uyumsuzluk (uyuşmazlık) teorisi de bu kuramlardan biridir. "Şaşkınlık ve beklenmezlik" gibi kavramları öne çıkaran uyumsuzluk kuramı, olması gereken ile gerçekleşen durumun birbirini tutmaması halinde "gülme"nin meydana geleceğini savunmaktadır. Şiirde ise bu olay daha çok "normalin dışına çıkılması" durumunda gerçekleşir. Türk edebiyatında mizahın zengin ve köklü bir geçmişi vardır. Cumhuriyet döneminde eserler veren Orhan Veli Kanık, şiirlerinde mizahtan sık bir şekilde yararlanır. Garip hareketinin öncüsü olan Orhan Veli, mizahın birçok çeşidini şiirlerinde işlerken uyumsuzluk kuramının örneklerini de okuyucusuna sunmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Orhan Veli Kanık, uyumsuzluk kuramı, mizah, şiir

A HUMOROUS APPROACH TO ORHAN VELİ'S POEMS "GOSSİP", "WORD" AND "FREE" İN THE CONTEXT OF DİSSONANCE THEORY

ABSTRACT
Humor, a word of Arabic origin, has meanings such as laughter, surprise, joy, and witticism. Humor reveals the opposite sides of some events and unexpected situations in a funny way. In this respect, humor theories offer ideas about how "laughter" occurs. The dissonance (incongruity) theory is one of these theories. The dissonance theory that puts forward concepts like "surprise and unexpectedness" supports that "laughter" occurs when what is supposed to happen and what actually happens do not match. In poetry, on the other hand, this event actualizes more in the case of "going out of the norm." Humor has a rich and deep-rooted history in Turkish literature. Orhan Veli Kanık, who produced works in the Republican period, frequently uses humor in his poems. Having been the pioneer of the Garip movement, Orhan Veli presents examples of the dissonance theory to his readers while processing many types of humor in his poems.
Keywords: Orhan Veli Kanık, dissonance theory, humor, poetry

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

GİRİŞ

Mizah kavramı "Olayların gülünç, alışılmadık, çelişkili yönlerini yansıtarak insanı söz konusu olaylar üzerine düşündürme, eğlendirme ya da güldürme sanatı" (Akpınar, Çalışkan, 2012: 2) olarak tanımlanır. Kısacası mizah, gülmeyi meydana getirir. Edebiyat terimi olarak ise mizah, kişileri ve olayları "komik yanlarıyla" yansıtan eserler için kullanılmaktadır. Ancak mizah kavramını sadece edebiyat terimi olarak görmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Çünkü tarihsel süreç olarak incelendiğinde bu terim aslında çok daha kapsamlıdır. Dolayısıyla mizah, bütün türler için derin bir yaklaşıma ve tutuma sahiptir.

Kökeni mezh'den gelen mizah, Arapça kökenli bir kelimedir. Kelime olarak bakıldığında şaka ve latife yapmak gibi anlamlara gelir. (Durmuş, 2005: 205). Bu kavramın Türkçe karşılığı ise güldürüdür (Yakar, 2013: 17). Mizah kavramı Batı dillerinde "humour" olarak karşımıza çıkar. Latince "sıvı" sözcüğünden türeyen humour'un insan doğası üzerinde negatif etkileri olan bedensel sıvılar (safra, balgam vs.) anlamına geldiği bilinir (McGraw ve Peter, 2014: 36-37).

Mizah, çoğu zaman güldürü ve komik gibi kavramlarla da ilişkilendirilir. "Komik kavramı, insan zihninde oyun ve soytarılık fikirleriyle bağlantısı kurulan ve güldürücülük/eğlendiricilik (funniness) özelliği taşıdığı genel olarak kabul edilen durumlara ve edebi eserlere yönelik bir tanımlamayı gösterir" (Cebeci, 2008: 32). Bu bağlamda komik kavramının tarihsel süreç içinde nasıl bir pozisyon aldığı da önemlidir. Çünkü bazı dönemlerde, şaka yapmak ve güldürü içeren eylemlerde bulunmak üst zümreye ait bir özellikken bazı dönemlerde ise bu durum toplumun alt kesimlerine doğru kaymaktadır (Cebeci, 2008: 33). Tam da bu nokta da Orhan Veli'nin şiir poetikası ön plana çıkmaktadır. Çünkü onun şiiri toplumun alt kesimini ve sıradan insanları ele almaktadır.

Mizah kavramı uzun bir tarihsel sürece sahiptir. Sigmund Freud, Aristoteles, Immanuel Kant, Descartes gibi düşünürler mizah kavramı üzerinde görüşlerini belirtir. Birçok eski büyük düşünere göre mizah/güldürü iyi bir durumu meydana getirmez. Çoğunlukla kötü bir "şey" olarak algılanmaktadır. Örneğin Baudelaire, komiğin şeytansı bir özden geldiğini iddia eder (Baudelaire, 1997: 4-5). Dolayısıyla mizah kavramı, günümüzdeki anlamını yüzyıllar geçtikçe kazanır.

Mizah kavramına sadece bir "güldürü" sanatı olarak yaklaşılmamalıdır. Gülme, güldürme, gibi işlevlere sahip olan mizahın aynı zaman psikolojik bir tarafı da vardır. Bizim kültürümüzde genel olarak bu psikolojik arka plan göz ardı edilir ve mizaha sadece "güldürme" yönüyle yaklaşılır. Ancak mizah, insanın yaşadığı ruhsal çöküntülerle bir başa çıkma mekanizmasıdır. Bu savunma mekanizmasını da insanın egosu yaratmaktadır (Arık, 2005: 97-98).

Freud, mizahı, rahatsız olunan ve hoş karşılanmayan olaylar karşısında haz duyulan bir durum olarak tanımlar (Freud, 1990: 238). Bu yüzden mizahın psikolojik bir yönünün olduğunun tekrar altının çizilmesi gerekir. Ayrıca Freud, kelimeleri değiştirmek, zıtlıklar oluşturmak gibi durumlarla komiğin/güldürünün ortaya çıkabileceğini savunur (Freud, 1996: 10). Her iki durumda da psikolojik arka plan küçümsenmemelidir. Çünkü gülme eylemi insanın psikolojisi ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilidir.

Arthur Koestler, *Mizah Yaratma Eylemi* kitabında gülmeyi psikolojik bir durum olarak ele alır. Ona göre "Gülme tutkusu, başkalarının zayıflığıyla ya da geçmişteki kendi zayıflığımızla yapılan karşılaştırma sonucu kendimizdeki bir üstünlüğün birden anlaşılmasından doğan ani bir

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

zafer duygusundan başka bir şey değildir" (Koestler, 1997: 41). Bu bağlamda Thomas Hobbes ve Koestler'in görüşleri birbirine paraleldir ve üstünlük duygusu ön plana çıkar.

Mizah kavramı ele alınırken gülme bilimi (gelatoji) kavramından da söz etmek gerekir. Gelatoji, insanın kime ve niye güldüğü sorularıyla ilgilenir. Kelime Yunanca "gelos" (gülme) ve "geleto" (gülüş) kökünden gelmektedir. Gülme biliminde, gülme amaç değil bir sonuçtur. Dolayısıyla güldürme amacı taşımadan da bir olay ya da durum gülme eylemini meydana getirebilir (Yakar, 2013: 18-20).

Mizah ve gülme kavramları ele alındığında isminden bahsedilmesi gereken önemli isimlerden birisi de Henri Bergson'dur. *Gülme* adlı eseri oldukça önemlidir. Ona göre mizah, "Dalgaların üzerinde birdenbire ortaya çıkan, birdenbire kaybolan, ama geride tuzlu bir lezzet bırakan köpüktür" (Yakar, 2013: 18).

Antik Çağlardan günümüze gelen süreçte insanın niçin ve neden güldüğü sürekli olarak sorgulanır. Bu sorgulamalar sonucunda mizah kuramlarının diğer bir adıyla gülme teorilerinin doğuşuna zemin hazırlanır. Bu kuramlar; "üstünlük kuramı", "uyumsuzluk kuramı", "rahatlama kuramı" ve "kavrama kuramı" olarak adlandırılır. Kavrama kuramı diğer kuramlara göre daha az bilinirliğe sahiptir. Bu çalışmada Orhan Veli'nin şiirleri uyumsuzluk kuramı bağlamında incelenecektir. "Dedikodu", "Söz" ve "Bedava" mizahi söylem açısından önemli şiirlerdir. Ayrıca uyumsuzluk kuramına malzeme sunması açısından da önemlidir. Uyumsuzluk kuramı ve adı geçen şiirler ayrı birer başlık olarak irdelenecektir.

Mizah kavramının geçmişine bakıldığında, tam olarak ne zaman ortaya çıktığına dair kesin bir bilgi mevcut değildir. Ancak yazının keşfedilmediği dönemlerde sözlü olarak var olduğu iddia edilmektedir. Mizahın Batıdaki geçmişine göz atıldığında hoş bir şekilde karşılanmadığı bilinmektedir. Çünkü kelime olarak insanların bedenlerinde salgılanan kötü/pis sıvılar anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla mizah, insanoğlunun hoşgörü anlayışı zamanla değiştikçe ve geliştikçe daha iyi bir anlam kazanmaya başlamıştır (Öngören, 1998: 15).

Araştırmacılar, ilk insanın ne zaman ve neye güldüğü konusunda birtakım fikirler ortaya atmış ancak bir fikir birliği sağlanamamıştır. Yerleşik hayata geçilmesi ve insanların bir arada yaşamaya başlaması, mizah kavramına somut ve genel bir anlam katmaya başlar. Bazı araştırmacılara göre gülme, insanlığın doğuşuyla birlikte ortaya çıkar. Bazı araştırmacılara göre ise dilin gelişmesiyle bu eylemin ortaya çıktığı yönündedir. Ancak mizahın ilk ortaya çıkışının "Dionysos" ayinlerine uzandığı iddia edilir (Öngören, 1998: 17-18).

Mizahın bir tür olarak Antik Yunan'da ortaya çıktığı kabul edilir. Antik Yunan'da komedya, mizah ile benzer bir doğrultudadır. Platon ve Aristoteles de mizahın varlığını kabul eden düşünürlerdendir. Ancak varlığını kabul etseler de mizahı (komedyayı) değerli bir sanat olarak görmezler. Bu ünlü düşünürler için tragedya daha çok ön plana çıkar. Yine de Antik Yunan'da mizah edebiyatının temsilcileri bulunmaktadır. Aristofanes ve Lukianos, mizaha çok fazla değer verilmediği bir dönemde komedya alanında öncülük etmektedirler.

Ortaçağ dönemine gelindiğinde mizah, kendine istediği bir gibi alan açamamıştır. Çünkü bu dönemde kilisenin baskıları yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Kilisenin izin verdiği ölçüde bu alanda gelişmeler olmuştur. Ortaçağda tek tanrılı dinler mevcuttur ve bu dinlerin birçoğu mizahı hoş karşılamamıştır. Hatta birçok yerde mizahın gerçekleşmesi reddedilmiştir. Mizahın var olabilmesi için özgür bir düşünce ortamı gereklidir. Ancak bu dönemde özgür bir düşünce ortamından bahsetmek pek de mümkün olmayacaktır (Öngören, 1998: 20).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Rönesans dönemine bakıldığında ise bazı farklılıklar ortaya görülür. Rönesans hareketiyle birlikte mizah, ilk defa günümüzdeki anlamını kazanmaya başlar. Kilise ve din adamlarına karşı zengin bir mizah anlayışı gelişir. Artık sadece sözlü mizah yoktur, bunun yanında basılı mizah öğeleri de ortaya çıkar. Karikatürler basılır ve bu karikatürler halkın ilgisini çekmektedir. Diğer bir yandan soyluları ve iktidar sahiplerini şekil bakımından bozuk (cüce, kambur vs.) insanlar eğlendirmeye başlar. Bu durum da mizahın gelişimine katkıda bulunur (Öngören, 1998: 20-23). Bu dönemde mizah örnekleri, Shakespeare, Boccacio ve Cervantes gibi yazarların eserlerinde görülür. Çoğu kaynakta mizah edebiyatının ilk ürünü olarak *Don Kişot* kabul görmektedir. Sanders ise Chaucer'in *Değirmenci Hikâyesi'*ni ilk mizah örneği olarak kabul etmektedir (Sanders, 2001: 195).

17. yüzyılda mizah ve gülme eleştirilmeye devam eder. Moliere'in komedi içeren yazıları kınanır. Bununla da yetinilmez, gülme bir şeytan aracı olarak nitelendirilir (Morreal, 1997: 124). Bu tarz algılar duraksamadan devam eder. Çünkü kendilerinden 100-150 sene yaşayacak olan bazı şair ve düşünürler bile komiği şeytansı bir özle bağdaştıracaktır. Ancak bazı kesimler tarafından da farklı şekilde algılandığı bilinmektedir. Örneğin 16. yüzyılın sonlarına doğru mizah, depresyon hastalarını iyileştirmek için kullanılır. Ayrıca mizahın sindirime yararlı olduğuna da inanılır. 20. yüzyıla doğru ise mizahın iyileştirici bir gücü olduğuna dair kanıtlar ortaya çıkmaya başlar. Mizahın ve gülmenin karakteri ekseninde çalışmalar artar, mizah daha çok değer kazanır (Wickberg, 1998: 18).

Uyumsuzluk kuramı, bazı kaynaklarda uyuşmazlık kuramı şeklinde de adlandırılır. Mizah yaratmada en çok tercih edilen kuramlardan birisi olan uyumsuzluk kuramı, "bir söylemin muhatabında uyandırdığı mantıksal çatışma/tutarsızlık, beklentinin boşa çıkarılması ya da olay ve durumlar arasındaki münasebetsizlik ve şaşırtma şeklinde ortaya çıkar" (Eraslan, 2023: 883). Bu kurama Kant ve Henri Bergson öncülük etmektedir. Kısacası bu kuramın temeli, insanın uyumsuz bir durumla karşılaştığı zaman komiğin ortaya çıkması görüşüne dayanır.

Uyumsuzluk kuramının doğuşunda Aristoteles'in görüş ve düşünceleri yol gösterici bir konumda olmasına rağmen asıl bu teorinin savunucuları olarak Kant, Schopenhauer ve Beattie gibi isimler ön plana çıkar (Aykaç, 2016: 237). Kant, "Gülme, yıkılan bir umudun hiçliğe doğru ani değişiminden doğan bir duygudur." (Morreal, 1997: 26) diyerek şaşkınlık hissinin altını çizmektedir. "Ona göre, bir olaydaki/durumdaki uyumsuzluğu fark eden zihin, şaşkınlık hissinin verdiği heyecanla gülmeye başlamaktadır" (2016: 237).

Uyumsuzluk teorisinin ortaya çıkabilmesi için bazı şartlar gerçekleşmelidir. Örneğin iki insanın birbirini yanlış anlaması, birden fazla anlamın ortaya çıkabileceği cümlelerin sarf edilmesi gibi "beklenilmezlik" duygusunu içeren durumlardır. Çünkü "beklenilmezlik" bu kuram için bir ölçüt değerindedir. Dolayısıyla yanlış anlaşılmalar ve dualite "komik" için oldukça önemlidir (Eşitti, 2019: 74). Komiği doğuran uyumsuzluğun gerçekleşmesi bazen bilinçli bazen ise bilinçsiz olarak gerçekleşebilir. Bu yüzden, "mizah, genel olarak, önce uyumsuzluğun sezilmesi daha sonra bir sonuca bağlanması biçiminde, ikili bir süreç gerektirir" (Cebeci, 2016, 55-56).

Freud, gülmenin sadece insanlarda değil hayvanlarda da olabileceği görüşündedir. Bu bağlamda Freud ve Bergson benzer görüşlerde değildir. Çünkü Bergson'a göre gülme, sadece insanlara ait bir özelliktir, ona göre gülme eylemi sadece insanlarla bağdaştırılmalıdır. Bergson, hayvanlara güldüğümüz durumların olduğunu kabul eder. Ancak bu durumun insana ait bir özelliği çağrıştırdığı için gerçekleştiğini iddia eder (Bergson, 1996: 14-15).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

John Morreal da uyumsuzluk kuramı hakkında çalışmalar yapan isimlerden biridir. O, Aristo'nun düşüncelerinden yararlanır. Morreal'a göre uyumsuzluk kuramından ilk kez söz eden Aristo'dur. Ancak Aristo uyumsuzluk kuramından çok üstünlük kuramıyla ilgilenir. Çünkü ona göre bütün mizah kuramları üstünlük kuramına uymalıdır ve uyumsuzluk kuramı da üstünlük kuramına uymamaktadır. Yine de onun iyi bir güldürünün nasıl olacağına dair görüşleri önemlidir. İyi bir güldürüde, izleyicide bir beklenti oluşturulmalı, sonrasında ise izleyici beklenmedik şekilde şaşırtılmalıdır. Komik ancak bu şekilde ortaya çıkacaktır (Morreal, 1997: 25).

Alman düşünür Schopenhauer, Aristo'nun düşüncelerini biraz daha ileriye götürür. Ona göre komiği/gülmeyi oluşturan "şey", komiğin kaynağı ve düşündürülmek istenen kavram arasındaki uyumsuzluktur. Eğer bu uyumsuzluk insanlar tarafından fark edilirse gülme kendiliğinden meydana gelecektir. Bu yüzden Alman düşünür, bir fıkranın en can alıcı noktasının son cümlesi olduğunu vurgular (Morreal, 1997: 28).

Uyumsuzluk kuramının temelinde, durumlar arasında gerçekleşen kalıplaşmış neden-sonuç ilişkilerinin bertaraf edilmesi vardır. Birey, alıştığı durumlara uymayan bir özelliği fark ettiğinde gülme eylemini ortaya çıkarır (Türkmen, 2002: 372). Ayrıca bu kurama göre gülmenin insan zekâsıyla olan bağıntısı da önemlidir. Çünkü bireyin kavrama yeteneği ne kadar iyiyse gülme de benzer bir orantıda meydana gelecektir. Kurama göre, komiğin ortaya çıkabilmesi için olaylar arasında uyumsuzluk hızlı bir şekilde kavranmalıdır. Aksi bir durumda Kant ve Schopenhauer'in ifade ettiği "şaşkınlık ve beklenmezlik" duyguları görülmeyecektir (Aykaç, 2016: 238).

Uyumsuzluk kuramının oluşmasını sağlayan unsurlardan birisi de beklenti ve gerçek arasında meydana gelen "karşıtlık"tır. Beklenilmeyen ve istenilmeyen bir sonuçla karşılaşıldığında gülme gerçekleşir. Tam da bu noktada ortaya çıkan gülme/mizah uyumsuzluk kuramıyla açıklanır. Çünkü "kişiyi, umduğuyla bulduğu arasındaki şaşırtıcı orantısızlıktan başka hiçbir şey daha fazla güldürmez" (Morreal, 1997: 25-26). Birey, düzenli bir dünyada yaşar, belirli kalıplara aşinadır. İnsanoğlu, alıştığı kalıplara uymayan birtakım olaylarla karşılaştığında gülme eylemini tecrübe edecektir. Ayrıca bir çocuğun yetişkin gibi davranması ya da bir yetişkinin çocuk gibi cevaplar vermesi de uyumsuzluk kuramının konusudur. Bu ve benzer durumlarda ortaya çıkan mizah, uyumsuzluk teorisinin örneklerindendir.

Şiirde görülen edebi sanatlar ve söz oyunları, uyumsuzluk kuramının gerçekleşmesini sağlamaktadır. "İnsan dışındaki varlıklara insani vasıflar verilmesi ya da insanların başkaca varlıklara benzetilmesi yoluyla ortaya çıkan ve daha çok çelişki/karşıtlık üzerine kurgulanan bu tür uyumsuz komik ifadeler de aslında uyumsuzluk kuramı ile ilişkilendirilebilir" (Eraslan 2023, 884). Kişileştirme, benzetme ve tezat gibi sanatlar, mizahi bir söylemin oluşmasında önemli bir rol oynayacaktır. Ayrıca uyumsuzluk kuramı şiirde "alışılmamış bağdaştırma" şeklinde de görülebilir. Tamamen mecaz içeren dizeler ve dilsel sapmalar da uyumsuzluk kuramı etrafında kabul edilir (Eraslan, 2023: 885). Örnek olarak, arabaların dişlerini fırçalaması, keklerin ağlaması gibi ifadeler verilebilir. Orhan Veli'nin şiirleri de bu bağlamda incelemeye elverişlidir.

1. Uyumsuzluğun İzleri "Şaşırtma"

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Türk edebiyatında Garip hareketinin öncüsü olan Orhan Veli, şiirlerinde mizahi söylemi kullanması açısından Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin önde gelen şairlerindendir. Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat Horozcu'yla çıkardıkları bir şiir kitabı olan *Garip,* sadece bir şiir kitabı değil aynı zamanda geleneksel Türk şiir anlayışına karşı bir isyan hareketidir. Çağdaşlarına göre birçok farklılık gösteren Garip hareketi, eleştiri oklarını üzerine çevirse de dönemine damga vurmayı başarmıştır (Yılmaz, 2020: 3075). Orhan Veli, Melih Cevdet ve Oktat Rifat yeni şiir anlayışına göre şiirler kaleme alarak bir kitap hazırlar. Arkadaşları Cahit Yamaç'ın tavsiyesi üzerine, bu kitabın ismi Garip olur. Bu isim, "garip" şiirler yazan bu üç arkadaş için çok uygundur (Mumcu Ay, 2009: 1244). 1941 yılında başlayan Garip hareketi, 1950 yılına kadar faaliyetlerine devam eder. 1950 yılında Yaprak dergisinde varlığını sürdüren bu hareket, derginin kapatılmasıyla sona erer.

Garip şairlerinin temel amacı Türk şiirine köklü yenilikler getirmektir. Onlara göre şiir basit olandır. Sıradan ve basit olan her şey şiirin konusu olabilir. Ayrıca şairler, toplumun aydın kesimine değil halka doğru yönelmelidir. "Garip şiirinde, ölçü, kafiye, bent gibi durumlar yok sayılır ve serbest şiir egemen olur" (Yılmaz, 2020: 3076). Dolayısıyla geleneksel şiirin sanatları bir kenara bırakılır. Yalın, çıplak ve dolaysız bir şiir yaratma çabasına girilir. Sıradan insanı işleyen Garip, süsten ve yapmacıklıktan uzak bir şiir anlayışını temsil ederken diğer bir yandan da mizah ve ironiyi şiirin arka planında kullanmasıyla dikkat çekmektedir (Eraslan, 2023: 607). Garip şiirinde mizahın özel bir yeri vardır. Bazen bu durum kara mizaha doğru kayar, toplumun aksayan yönleri eleştirilir. Ancak bu eleştiriler herhangi bir siyasi söylemin sonucunda ortaya çıkmaz. Garip şiirinde bu eleştiri, serbest bir düşüncenin yansıması olarak görülür (Korkmaz, Özcan, 2007: 64). "Mizah kavramı Garip hareketinde şiirin anlamını güçlendirmek, verilmek istenilen mesajın okura çarpıcı bir şekilde ulaşmasını sağlamak, esprili ve nükteli şiirler oluşturmak amacıyla kullanılmıştır" (Yılmaz, 2016: 3077). Garip şiirinin ilk evresindeki şiirler, espri ya da nükte olarak mizahi yapıyı oluşturur. Kısacası buradaki şiir güldürmekten başka hiçbir amaç taşımaz (Sazyek, 2006: 294). Buradaki gülme durumlarının birçoğu da uyumsuzluk kuramı bağlamında değerlendirilir. Garip şiirinin diğer evrelerinde ise mizah, sadece güldürme amacı taşımaz. Bunun yanı sıra düşündürme ve eleştirme amacını da içinde bulundurur.

Garip hareketinin mizah anlayışını ilk olarak Orhan Veli'nin "Rakı şişesinde balık olsam" dizesinde görmek mümkündür. Çünkü bu dize, Ahmet Haşim'in "Göllerde bu dem bir kamış olsam" dizesine bir gönderme ve "karşı duruş" tur. Bu saldırgan tutumda sadece Haşim'e değil bütün bir şiir geleneğine karşı bir tepki vardır. Orhan Veli, geleneği alaya almaktadır. Onun birçok şiirinde de bu tutumu görmek mümkündür. Mizah (humour) bir eleştiri silahı olarak kullanılmaktadır (Fedai, 2009: 1003).

Orhan Veli'nin ilk dönem şiirlerinde mizah, şiirin tüm dizelerine yayılma eğilimi göstermez. "Özellikle şiirlerinin son bölümlerinde/dizelerinde aniden beliren mizahın, okuru şaşırtmaya dayalı olduğu görülür" (Eraslan, 2023: 886). Şaşırtmaya dayalı bu son dizeler ise uyumsuzluk/uyuşmazlık teorisini ortaya çıkarır. Bu bağlamda Orhan Veli şiiriyle Bergson'un "mekanikliği bozma" isteği paralel bir doğrultudadır (Fedai, 2009: 999). Çünkü Orhan Veli'nin şiiri ruh olarak bir "karşı oluş" tavrıyla meydana gelir. Bu karşı oluş da "mekanikliği bozma" isteğiyle aynı amacı taşımaktadır.

Orhan Veli'nin "Dedikodu" şiirinde uyumsuzluk kuramının örneklerini görmek mümkündür. Burada anlatıcı "hovardalıklarını" muzipçe dile getirir (Eraslan, 2023: 888). Şairin içine

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

düştüğü durum karşısındaki savunması mizahi bir eda içerir. Şiirde dedikodu olarak bahsi geçen durumların birçoğu reddedilmez, atılan iftiralar mecazen kabul edilir (Ulucan, 2016: 105).

“Kim söylemiş beni
Süheyla’ya vurulmuşum diye?
Kim görmüş, ama kim,
Eleni’yi öptüğümü,
Yüksek kaldırımda, güpegündüz?
Melahat’i almışım da sonra
Alemdara gitmişim, öyle mi?
Onu sonra anlatırım, fakat
Kimin bacağını sıkmışım tramvayda?
Güya bir de Galata’ya dadanmışız;
Kafaları çekip çekip
Orada alıyormuşuz soluğu;
Geç bunları, anam babam, geç;
Geç bunları bir kalem;
Bilirim ben yaptığımı.
Ya o, Mualla'yı sandala atıp,
Ruhumda hicranını söyletme hikâyesi?” (Kanık, 2008: 30).

Anlatıcı şiir boyunca heveslerinin peşinden koşmaktadır. Hakkında söylenenleri bilmiyor gibi davranması, çapkınlıklarını itiraf etmesi ve yaşanan olaylara şaşırması metnin mizahi unsurlarını oluşturur. Anlatıcının “Ya o, Mualla’yı sandala atıp/Ruhumda hicranını söyletmesi hikâyesi?” dizeleriyle gizemli bir hikâyeyi ima ederek şiirini sonlandırması, şiirin mizahi yapısını daha pekiştirir (2023: 889). Garip şiirinin ilk evresinde görülen bu mizahi yaklaşım uyumsuzluk kuramıyla bağdaşmaktadır. Orhan Veli’nin “Kim görmüş, ama kim/Eleni’yi öptüğümü” dizeleri uyumsuzluk kuramının tipik örneklerinden biridir. Şiirde bir iftira algısı vardır. Ancak şair, bunu reddetmek yerine Eleni’yi öptüğünü bir bakıma kabul etmektedir. Bu da uyumsuzluğun izleri olarak şiirde görülmektedir. Beklenen ve gerçekleşen arasında bir karşıtlık vardır.

Orhan Veli’nin “Söz” şiirinde de Garip şiirinin ilk evresinde benimsenen mizah yaratma durumu açık bir şekilde görülmektedir. Bu şiirin son bölümünde de okuyucuyu şaşırtmaya dayalı bir mizah ortaya çıkar. Sazyek, bu tavrı Orhan Veli şiirinin “ilk evre” döneminin karakteristik özelliği olarak niteler (Sazyek, 1996: 214).

“Aynada başka güzelsin,
Yatakta başka;
Aldırma söz olur diye;
Tak takıştır,
Sür sürüştür,
İnadına gel,
Piyasa vakti,
Muhallebiciye.

Söz olurmuş,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Olsun;
Dostum değil misin?" (Kanık, 2008: 46).
Şiirin genelinde, bir umursamaz ruh hâli göze çarpar. Bu ruh hâli Garip hareketiyle benzer bir doğrultudadır. Orhan Veli, ne olursa olsun şiirde bahsi geçen kişinin "söz olur diye" aldırmamasını ister. "İnadına gel" ifadesi de bir karşıtlığın portresini gözler önüne serer. Şiirin sonundaki "dostum değil misin" ifadesi, kendinden önce gelen tüm dizelerin mahiyetini değiştirmektedir. "Zekice bir araya getirilen dizelerin beklenilmez bir bilişsel sapmayla uyumsuz şekilde bir kavramı işaret etmesi, uyumsuzluktan kaynaklanan mizahla ilişkilidir" (2023: 887). Çünkü "dost" ifadesi, aslında şairin kadınlarla yakınlığı dolayısıyla söylenen bir tabirdir. Orhan Veli de bu durumu "Söz olurmuş, olsun, dostum değil misin?" diyerek mizahi bir çerçevede ele alır.

2. İronik Yapı

Orhan Veli'nin şiirlerinde ironi de önemli bir mizah unsuru olarak okuyucunun karşısına çıkar. Şair birçok şiirinde yaşama karşı umursamaz bir tavır içerisindedir. Bu umursamaz tavır aslında bir eleştirel söylemin gereği neticesinde doğar. İroni bu tavır aracılığıyla şiirde ortaya çıkar (Eraslan 2023: 607). Onun şiirlerinde ironi, ifade edilenle düşünülenin zıtlığına dayanmaktadır. Kısacası yüzeysel ve içsel anlamın çatışmasıdır. (O'Conner, 2009: 59-60). Bu çatışma Orhan Veli'nin şiirinde uyumsuzluğu doğuran başat etkenlerden biridir.
Orhan Veli, şiirlerini eğlenceli ve şaşırtmacalı bir yapı zeminine inşa eder. Bu vasıtayla okuyucusunu düşündürür ve güldürür. Bu yüzden Türk şiirine yeni bir soluk getirdiği kabul edilir (Par, 2002: 24). "Söz" ve "Bedava" şiiri de eğlenceli ve şaşırtmacalı bir yapı yoluyla okuyucu karşısına çıkar. Ancak şiir sadece okuyucuyu güldürmek için kaleme alınmamıştır. Orhan Veli'nin bu şiirinin arka planında "düşündürme" eğilimi de yok sayılmamalıdır.
Uyumsuzluk kuramının temelinde, durumlar arasında gerçekleşen kalıplaşmış neden-sonuç ilişkilerinin bertaraf edilmesi vardır. Birey, alıştığı durumlara uymayan bir özelliği fark ettiğinde gülme eylemini ortaya çıkarır (Türkmen, 2002: 372). Orhan Veli'nin "Bedava" şiirinde de uyumsuzluk kuramının örnekleri ironik bir yapıyla göze çarpar:
"Bedava yaşıyoruz, bedava;
Hava bedava, bulut bedava;
Dere tepe bedava;
Yağmur çamur bedava;
Otomobillerin dışı,
Sinemaların kapısı,
Camekânlar bedava;
Peynir ekmek değil ama
Acı su bedava;
Kelle fiyatına hürriyet,
Esirlik bedava;
Bedava yaşıyoruz, bedava." (Kanık, 2008: 87).
Şiirde baştan sona ironik bir dil hâkimdir. Şair, tariz sanatını ve mizahı bir arada kullanır. İronik bir dille sistemi/düzeni eleştirir. "Bedava" şiiri şairin ikinci dönem şiirlerindendir. Mizah, biraz daha toplumsal ve sistemsel eleştiriler üzerinden ilerler. Kısacası "toplumsal ironi" (Fedai,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2009: 1005) üzerinden uyumsuzluk kuramı bu şiirde kendine yer bulur. Yanlış anlaşılmalar ve dualite "komik" için oldukça önemlidir (Eşitti, 2019: 74). Orhan Veli aslında burada insan hayatının değerli olmayışına dikkat çeker. "Yaratıcı tarafından insana sunulan birçok unsurun 'bedava'lığından hareketle şair, 'esirlik'in de bedava olduğunu dile getirerek yaşadığı devrin kanıksanmış sorunlu değer yargılarına gönderme yapar" (2023: 615). Orhan Veli, insanın hayatını ve özgürlüğünü basite indirgeyerek ironik bir üslup yaratır. Bu ironik söylem de uyumsuzluk kuramını gözler önüne serer. Çünkü şiirden baştan sona bir dualite vardır. Beklenen ve gerçekleşen arasındaki farklılık/karşıtlık mizahın uyumsuzluk aracılığıyla gerçekleşmesini sağlar. "Uyumsuzluk, daha çok beklentilerin boşa çıkmasından doğar. Mizahın doğuşuna giden yolda ilkin şaşıran muhatabın bu duruma tepkisi genellikle gülme olur" (2023: 890). Kısacası bu durumda "kalıpların yıkılması" ve "beklentilere ters düşülmesi" (Sağlam, 2013: 104) okuyucunun karşısına çıkar.

Orhan Veli'nin sınıfsal farklılıkları mizahi bir üslupla kaleme aldığı şiirlerinin ideolojik bir arka plan yoktur. O sadece toplumun aksayan yönlerini belirtir, bir çözüm önerisi sunmaz. Şairin bu durumda siyasal bir bakış açısı bulunmamaktadır. Orhan Veli toplumun orta ve alt tabakasına yönelir ancak politik bir savunuculuk görevi üstlenmez (Par, 2002: 108-110).

Sonuç

Tarih boyunca insanoğlu hep "gülme"nin nasıl ortaya çıktığını merak etmiştir. Araştırmacılar, mizah kavramı hakkında birtakım fikirler ortaya koymuştur. Tarihsel süreç içerisinde, "gülme, komik ve mizah" gibi kavramlar ilk başta hoş karşılanmamış, yüzyıllar ilerledikçe insanların bakış açısı değişmeye başlamıştır. Mizahın tür olarak ise ilk defa Antik Yunan'da ortaya çıktığı kabul edilir. Antik Çağ'dan günümüze gelen süreçte insanın neden ve niçin güldüğü sorusu, üç büyük mizah kuramının doğmasını sağlamıştır. Bunlar üstünlük kuramı, uyumsuzluk kuramı ve rahatlama kuramı şeklinde adlandırılmaktadır.

Uyumsuzluk kuramında "şaşkınlık" ve "beklenmezlik" kavramları ön plana çıkar. Bu kuramda düşünülen durum ile gerçekleşen durum arasındaki "uyuşmazlık" önemlidir. Buradaki "uyuşmazlık" aniden algılandığında gülme ortaya çıkacaktır. Uyumsuzluk kuramı, olması beklenen ve olan arasındaki ilişkiye odaklanır. Bu teorinin özünde kalıplaşmış sebep-sonuç ilişkilerinin kırılıp aşılması vardır. Orhan Veli'nin şiirlerinde de kalıplaşmış durumlar ve düşünceler aşılmaktadır. Dolayısıyla uyumsuzluk kuramına malzeme sunması açısından onun şiirleri oldukça değerlidir.

Garip hareketi, "yeni bir soluk" ortaya koymasıyla Türk edebiyatında çok değerli bir konuma sahiptir. Garip şairleri, toplumsal olaylara ve hayata karşı duyarsız kalmamıştır. Özellikle Orhan Veli, şiirlerinde bu tip olaylara çoğu zaman değinmiştir. Bunu yaparken de nükte, ironi ve mizahla söylemek istediklerini daha etkili hale getirmiştir. Orhan Veli, düzene karşı olan "uyumsuzluğunu" şiirlerinde bir isyan hareketi olarak kaleme almıştır. Orhan Veli, toplumun alt kesimindeki insanları, "basit" bir üslupla işlemiştir. Bunun yanı sıra çok basit olaylar ve durumlar da şiirine konu olmuştur. Bu basit şiirlerinin çoğunun sonunda "beklenmedik" bir bitiriş görmek mümkündür. "Beklenmezlik ve şaşırma" duygusu, şairin ilk dönem şiirlerinde sık bir şekilde okuyucunun karşısına çıkar. İkinci dönem şiirlerinde ise mizah toplum üzerinden gerçekleşmeye başlar. Şairin ironik dili uyumsuzluk kuramını gözler önüne serer.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sonuç olarak Orhan Veli'nin "Dedikodu", "Söz" ve "Bedava" şiirleri, şairin hem ilk dönem şiir anlayışını hem de ikinci dönem şiir anlayışını yansıtır. Bu şiirlerde mizahi bir arka plan dikkat çeker. Özellikle "Dedikodu" ve "Söz" şiirlerinin sonu "şaşırtma" duygusunu ön plana çıkartarak "beklenmezlik" eylemini gerçekleştirir. Bu vasıtayla uyumsuzluk kuramının temelini oluşturan unsurlar meydana gelir. Orhan Veli'nin "Bedava" şiiri ise biraz daha farklı bir şekilde kaleme alınır. Şair, ironik bir dille şiirin arka planına eleştirisini yerleştirir. Bu ironik dil uyumsuzluk teorisinin temel yapıtaşlarından biridir. Şiirin baştan sona ikircikli anlam katmanları oluşturması, okuyucuya "beklenen" ve "gerçekleşen" arasındaki farklılığı hissettirmesi bu kuram açısından oldukça önemlidir. Son tahlilde Orhan Veli'nin şiirleri mizah kuramları açısından değerlendirildiğinde okuyucusuna zengin bir içerik sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Akpınar S. Çalışkan H. (2012). "Metin Eloğlu'nun Şiirlerinde Mizah Öğeleri", *Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi,* Ankara.

Arık, M. B. (2005). *Türk Basınına Eleştirel Bir Bakış Denemesi-Kral Çıplak*, Tablet Kitabevi, Konya.

Aykaç, O. (2016). *Biçim ve İçerik Yönünden Ortaoyunu*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Ü.

Aykaç, O. (2016). "Uyumsuzluk (Uyuşmazlık) Teorisi Bağlamında Ortaoyunu Metinlerinin İncelenmesi", *SEFAD,* (35), s. 235-244.

Baudelaire, C. (1997). *Gülmenin Özü*, (Haz: İrfan Yalçın), İstanbul.

Bergson, H. (1996). *Gülme*, (Haz: Yaşar Avunç), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Cebeci, O. (2008). *Komik Edebi Türler*, İthaki Yayınları, İstanbul.

Cebeci, O. (2016). *Komik Edebi Türler Parodi Satir ve İroni*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Durmuş, İ. (2005). "Mizah: Arap Edebiyatı", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Eraslan, M. (2023). "Orhan Veli Kanık Şiirlerinde Sözlü İroni", *Edebî Eleştiri Dergisi*, 7(2), s. 605-620.

Eraslan, M. (2023). "Uyumsuzluk Kuramı Bağlamında Orhan Veli Şiirlerinde Mizah", *Söylem*, 8(3), s. 881-896.

Eşitti, Ş. (2019). "Dijital Yeniden Üretim Çağında Katılımcı Siyasal Mizah ve Parodi Habercilik: 'Resmigaste' Üzerine Bir İnceleme". Yalçın Kâhya (Ed.), *Mizah Kitabı içinde* (s. 49-92). İstanbul: Tedev Yayınları.

Fedai, Ö. (2009). "Garip ve İkinci Yeni Şiirinde Bir Kaynak Olarak Humour ve İroni". *Turkish Studies*, 4(1-1), s. 997-1021.

Freud, S. (1990). *Espriler ve Bilinçdışıyla İlişkileri*, Mert Yayınları, İstanbul.

Freud, S. (1996). *Espri Sanatı*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

Kanık, O. V. (2008). *Sakın Şaşırma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Koestler, A. (1997). *Mizah Yaratma Eylemi*, İris Yayınları, İstanbul.

Korkmaz, R. ve Tarık Ö. (2014). "Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri". Ramazan Korkmaz (Ed.), *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı içinde* (s. 237-340) Ankara: Grafiker Yayınları.

Mcgraw, P. ve Warner, J. (2014). *Mizahın Şifresi*, Çeviribilim Ajan ve Yayıncılık, İstanbul.

Morreall, J. (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*, (Çev: Kubilay Aysevner-Şenay Soyer, İris Yayıncılık, İstanbul.

Mumcu Ay, Y. (2009). Türk Şiirinde Garip Hareketi, *Turkish Studies Dergisi*, Ankara.
O'Conner, W. (2009). "İroni", Salman Y., Hakyemez D., *Kitap-lık Aylık Edebiyat Dergisi*, 123, s. 59-61.
Öngören, F. (1998). *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizah ve Hicvi*, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, Ankara.
Özkırımlı, A. (1987). "Mizah", *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi içinde* (C. 3, s. 857-858). İstanbul: Cem Yayınevi.
Par, A. H. (2002). *Orhan Veli Kanık*. İstanbul: Serhat Yayınları.
Sağlam, M. (2013). "Bektaşî Fıkralarının 'Uyumsuzluk Kuramı' Bağlamında İncelenmesi". *Millî Folklor*, 98, s. 104-108.
Sanders, B. (2001). *Kahkahanın Zaferi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
Sazyek, H. (1996). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Sazyek, H. (2006). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Akçağ Yay., Ankara.
Türkmen, F. (2002). "Gülme Teorileri ve Bursa Yöresi Yörük Fıkralarının Analizi". *Bursa Halk Kültürü: I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri 4-6 Nisan 2002*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yay. 367-375.
Ulucan, M. (2016). "Orhan Veli'nin Şiirlerinde Çocuksu Söylem". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), s. 93-108.
Wickberg, D. (1998). The Senses Of Humor: Self and Laughter in Modern America, *Cornell University Pres*, Ithaca NY.
Yakar, F. (2013). *Mizahın Gücü*, Kastaş Yayınevi İstanbul.
Yılmaz, A. (2011). "Orhan Veli'de Kaçış". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), s. 257- 279.
Yılmaz, A. (2016). "Mizah Kavramı Çerçevesinde Yeni Garipçi Şiire Bir Bakış", *1. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 13-14-15 Ekim 2016, Elazığ.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

VAROLUŞSAL SANCILAR VE PSİKANALİZM KISKACINDA ÖZGÜR BİR RUH: HİKMET BENOL

Prof. Dr. Mustafa AYDEMİR[1], Pınar KARATAŞ[2]
[1]Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, maydemir758@hotmail.com - ORCID ID: 0000-0002-6039-6081
[2]Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, pinarkrts2014@gmail.com- ORCID ID: 0000-0002-6086-3524

ÖZET
Felsefe ile edebiyatın tarihsel süreç boyunca etkileşim halinde oldukları bilinmektedir. Modern yaşam ve insan olgularının bir getirisi olarak insana birçok açıdan yönelme eğilimi başlamıştır. Türk düşünce sistemini etkileyen, yirminci yüzyılın popüler ekollerinden varoluşçuluk, 1950'lerden sonra felsefi bir düşünce olmaktan çıkıp bir edebi akım olarak Türk edebiyatını da etkisi altına almıştır. Öz itibari ile insanın kendi varlığını anlamlandırma düşüncesine dayanan varoluşçuluk, insanın yaşadığı dünyada özgürce yer edinme amacı üzerine temellenir.
Psikoloji ile edebiyat temelde insanı ele almaları açısından benzerlik gösteren ve birbirinden beslenen iki ayrı daldır. Dünyayı etkisi altına alan gelişim ve değişimler çağı yirminci yüzyılda, Freud tarafından ortaya atılan ve geliştirilen psikanalizm, kısa süre içinde edebi metinler üzerinde de hâkimiyet kurmuştur. İnsanı bulunduğu noktaya getiren durumların arka planına ve insanın iç dünyasına odaklanan psikanalizm, insan merkezli edebi eserlerde varlığını göstermiştir.
970'li yıllardan itibaren Türk yazın hayatına giriş yapan, insanı ve insanın yaşamdaki varlığını işleyen Oğuz Atay, bireyin sorunlarının derin çözümlemelerini ortaya koyan önemli sanatçılardandır. Bu çalışmada Oğuz Atay'ın *Tehlikeli Oyunlar* adlı eserinin başkişisi Hikmet Benol, varoluşçuluk ve psikanalizm akımlarının getirisi ile ortaya çıkan temalar yönünden incelenmiştir.
Anahtar Kelimeler: Oğuz Atay, Hikmet Benol, varoluşçuluk, psikanalizm, yalnızlık, yabancılaşma, özgürlük, bilinç.

EXISTENTIAL PAINS AND A FREE SOUL IN THE GRIP OF PSYCHOANALYSIS: HİKMET BENOL

ABSTRACT
It is known that philosophy and literatüre have been interacting throughout the historical process. As a result of modern life and human phenomena, there has been a tendency to turn towards human beings in many ways. Existentialism, one of the popular school of thought of the twentieth century that influenced the Turkish system of thought, ceased to be a philosophical thought after the 1950s and began to influence Turkish literatüre as a literary movement. Exıstentialism, which is essentially based on the idea of making sense of one's own existence, is based on the aim of gaining a free place in the world in which one lives.
Psychology and literatüre are two separate disciplines that are fundamentally similar in way they deal with human beings and feed off each other. In the twentieth century, an age of

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

development and change that influenced the World psychoanalysis, introduced and developed by Freud, soon dominated literary texts. Psychoanalysiz, which focuses on the background of the situations that bring people to where they are and the inner World of human beings, has shown itspresence in human centered literary works.
Oğuz Atay, who entered Turkish literary life in the 1970s, is one of the most important artists who analyzes the problems of the indivual in depth. In the study, Hikmet benol, the protagonist of Oğuz Atay's Tehlikeli Oyunlar, is analyzed in terns of the themes that emerged with the existentialism and psychoanalysis movements.
Key Words: Oğuz Atay, Hikmet Benol, existentialism, psychoanalysis, loneliness, alienation, freedom, consciousness.

GİRİŞ

İnsanlık tarihi göz önünde bulundurulduğunda hayatın ve bilimin birçok alanında insanın varlığı ve var olma çabasına dair sorunlar ve anlamlandırmalar süregelmiştir. Önceleri Tanrı'nın varlığı üzerine düşünen ve teoriler üreten insan, zamanla kendi varlığı üzerine düşünmeye dayalı bir felsefi düşünceyi benimsemiştir. Bu düşünceden doğan varoluşçuluk felsefesi, insana ve özüne iner. 19. yüzyılın ikinci yarısında Heidegger tarafından temelleri atılan varoluşçuluğun "çıkış noktası ise 'ben' ile 'varoluş' kavramlarının ayrılmaz bir bütünlük içinde olmaları"dır (Çavuşoğlu, 2017: 772).

Bu düşünce felsefesine göre insanın insan olarak var edilme süreci değil, insanın kendi varoluşunu tamamlama ve kendi benliğini gerçekleştirme durumu önemlidir: "Varoluş kavramı gerçeğe dayalı olarak var olan, gerçek varlık anlamlarına gelir ve özün karşıtıdır; bir şeyin ne olduğuna, nasıl olduğuna değil, var olduğu olgusuna dayanır. Varoluş şöyle ya da öyle biçim almış her türlü özelliklerin dışında burada olma, nitelikçe belirlenmemiş salt var olma olgusudur" (Çavuşoğlu, 2017: 774).

Varoluşçuluk; insan yaratılışını, ruhunu, benliğini yani insanın doğasını merkez alarak bunların dışında kalan etkenleri sorgular ve reddeder. Bu akım, insanın iç dünyasına yönelerek psikolojisine odaklanmadan doğmuştur. Varoluşçuluk düşüncesine göre insanın özünden önce insani varoluşu gerçekleşmiştir. İnsanı insan yapan etmenleri insan kendi oluşturmuştur. "Varoluşçulara göre insan, daha önceden tanımlanamaz, belirlenemez ve hiçbir şey değildir: Ancak sonradan bir şey olacaktır ve kendisini nasıl yaparsa öyle olacaktır" (Aydemir, 2016:163). İnsan, bir hiçlikten ibarettir ve kendini gerçekleştirmekten sorumludur. Bu düşünme sisteminde insanın yaratıcı tarafından insan olarak yaratıldığı, insanın özünü oluşturma görevinin ise insana bırakıldığı savunulmaktadır.

İnsanın dünyaya gelişi kendi tercihine sunulmadığı ve isteği dışında gerçekleştiği için insan, kendini dünyaya fırlatılmış ve yalnız bırakılmış gibi hissetmektedir. "Birey bırakılmışlık içinde yalnız başına karar vermek durumundadır. Kendini inşa etme durumunda olan insan, bunu yaşamında sürekli eylemde bulunarak yapacaktır" (Çelebi, 2014: 66). Bu atılmışlık ile yalnız bırakılmışlığın sebebini merak eden ve sorgulayan birey, hayattaki varoluşunu bir amaca dayandırma gayretine girer.

Yirminci yüzyılın en önemli felsefi düşünce sistemlerinden biri olan varoluşçuluk, modern yaşamın getirileri ile silikleşen insanın topluma karşı duyduğu olumsuz duyguları ele alır. Bireysellik ön plana çıkartılarak insan varlığı tüm yönleriyle ele alınır. Fıtrat gereği sosyal bir

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

varlık olan insan, hayatta kalma ve ihtiyaçlarını karşılamanın bir gereği olarak toplumla bir arada yaşamak durumundadır. Diğer insanlarla iç içe olma durumu kişinin kendini tanıması ve benliğini gerçekleştirmesini zorlaştırır. İnsan, kendini ve özünü bularak geleceğini tayin etmek durumundadır.

Tüm dünyada tartışılmaya başlanan varoluşsal problemler ülkemizde de görülmeye başlanmıştır. "Türkiye'de varoluşçuluğun yansımaları 1940'lı yıllardan başlayarak günümüze kadar devam etmiştir. Özellikle varoluşçu düşünceyi yansıtan dergilerdeki çeşitli çeviriler, tanıtma yazıları gibi etkinlikler de bu türden düşüncelerin ülkemizde taraftar bulmasına ve yaygınlaşmasına kaynaklık etmiştir" (Gül, 2014:28). Türk roman ve öyküsünde varoluşçuluğun örnekleri verilerek varoluşçu edebiyat ortaya çıkmıştır. Oğuz Atay, Yusuf Atılgan, Ferit Edgü, Orhan Duru, Leyla Erbil gibi isimlerin eserlerinde bu akımın izlerini görmek mümkündür.

Yirminci yüzyılın başlarında Sigmund Freud tarafından insan eylemlerinin nedenlerini insanın bilinçaltında arayan psikanalizm ekolü geliştirilmiştir. Psikanaliz; bireyin arzuları, endişe ve korkuları gibi ruhsal yönlerini inceler. Freud'a göre insan eylemleri; insanın arzularının, ihtiyaçlarının ve bastırılmış duygularının ötelendiği bilinçdışının etkisi altındadır.

İnsan ve davranışlarına yönelen, Freud tarafından ortaya atılan psikanaliz, farklı disiplinlere kaynaklık eder. Bu disiplinlerden biri de sanat ve edebiyattır. "Freud sanatçının yaratma eylemi ile nevroz arasında sıkı bir ilişki bulur ve bilinçaltının yaratmadaki rolünü belirlemeye çalışır" (Moran, 2014: 150). Sanatçı, kendi bilinçaltındaki duygu ve düşünceleri ile ruhani yönlerini, oluşturduğu esere istemsiz de olsa yansıtır. Bu noktada psikanalitik edebiyat eleştirisi ortaya çıkmaktadır. Bu eleştirinin temel amacı sanat eserinde kullanılan sembol, metafor ve imgelerin altındaki mesajları ve vermek istediği anlamları ortaya çıkarmaktır.

Edebiyat eleştirilerinde psikanaliz önemli bir yere sahiptir. Gerek sanatçının biyografisinden gerekse edebi eserdeki kahramanların dünyasına bağlı olarak ortaya çıkan psikanalitik bulgular, edebi esere derin bir anlam kazandırmaktadır. "Bir psikolog, bir ruh doktoru, hastanın bilinçaltını aydınlatarak hastayı etkileyen öğeleri belirlemeye nasıl çalışıyorsa, bu defa yazın eleştirisi ile uğraşanlar da yapıtlardaki kurmaca kahramanların bilinçaltını ve dolayısıyla metnin arka planını aydınlatmak için psikanalizin birikimlerini kullanır" (Özbek, 2007: 7).

Temelde insanı konu alan edebiyat, insana dair her alanla ilişki kurmaktadır. Edebiyatın bu ilişkileri, edebi eserlerin incelenmesine farklı boyutlar kazandırmaktadır. "Sanatçının yaratıcı bir ruha sahip oluşu bu yaratıcılık vasfıyla diğer insanlar tarafından değer görmesi, edebiyatın psikolojik boyutunu ön plana çıkarmış, yazarın yaratma süreci, oluşturduğu eserlerin niçin ve nasıl yazıldığı merak uyandırır" (Yavaş, 2018: 21).

Psikanalitik yaklaşımın temelinde insanın gizil arzuları ve bastırılmış duyguları yer almaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşım, sanat eserindeki sembol ve motiflere yüklenmiş gizli anlamları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Psikanalistler, edebi eserdeki kişilerin içgüdülerini, bilinçaltı durumlarını ve karmaşıklığını açığa vurmayı görev edinmişlerdir. "Edebi eserin karmaşıklığı, aşkınlığı ve tanınmazlığı, onun psikolojik öğesinden yani doğrudan insan ruhuna bağlı oluşundan kaynaklanmaktadır" (Emre, 2006: 267). Bu yaklaşımla birlikte eser, yazar ve içeriği ile bir bütün olarak ele alınır.

Psikanalizimin temelinde insan davranışlarını ve kişisel deneyimlerini açığa çıkaran, farkında olma ile izah edilen bilinç oluşturur. Bu yaklaşımla bireyin bilinçaltı, bilinçdışı gibi bilinç durumları incelenmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Yukarıda bahsi geçen varoluşçuluk ve psikanalizm, Türk edebiyatında birçok sanatçıyı etkilediği gibi edebiyatımızın özgün kalemlerinden Oğuz Atay'ı da tesiri altına almıştır. Atay, kendi devrinde değişim ve gelişimlerle sanatta aydın bir kimliktir. Modernleşen dünya ile birlikte eserlerinde gelenekseli yıkarak yeni teknik ve muhteva kullanan yazar, edebiyatımızın ilk postmodern örneklerini veren yazarlar arasındadır.

1967 yılında eşi Fikriye Gürbüz ile boşanan ve yalnız yaşamaya başlayan yazarın, yazarlık yönünden en verimli zamanının başladığını söylemek mümkündür. Yakın bir arkadaşının eski karısı olan Sevin Seydi ile başlayan ilişkisine bağlı olarak Atay, "Tutunamayanlar" ve "Tehlikeli Oyunlar" adlı romanlarını sevgilisine ithaf etmiştir. Fakat kısa süren bu ilişkinin ardından yazar çok sarsılmış, eserlerine ilişkisinden izler bırakmıştır. Yazarın Günseli ve Bilge karakterlerini de sevgilisinden esinlenerek oluşturduğunu söylemek mümkündür. "Tehlikeli Oyunlar" romanındaki Hikmet ile Bilge'nin ilişkisinin yazarın gerçek hayattaki ilişkisini yansıttığı görülmektedir.

Oğuz Atay, romanlarında bireyin maddeleşen dünyanın getirileri doğrultusunda topluma ve kendine yabancılaştığını gözler önüne serer. Bu romanlarda metalaşan dünya, acımasızca insanı her şeye yabancılaştırır ve soyutlar. Toplumcu edebiyat kültürünün dışına çıkarak bu kültüre karşıt bir roman kültürü oluşturan Atay, edebiyat çevrelerinde büyük yankı uyandırmıştır. "Oğuz Atay edebiyatımızın geleneksel ağırlığının dışına çıkmayı elbette tasarlamıştı, ama çevresini kuşatan bu ağırlığın altından kalkacak gücü kendinde nasıl bulduğunu bilmek kolay değil" (Gümüş, 2010: 83).

Yayımlanan ilk romanı "Tutunamayanlar" ile büyük bir üne ulaşan yazar, bu romanıyla 1970 TRT Roman Ödülü'nü almıştır. Aynı eser, Atay'ın yirminci ölüm yıl dönümünde UNESCO tarafından 20. Yüzyıl Türk Edebiyatının en seçkin eseri seçilmiştir. Atay, edebi yetkinliğini kanıtladığı bu romanıyla Türk romanını çağdaş bir seviyeye ulaştırmıştır.

Postmodernist yazar, modern dünyanın kimliğini kaybetmiş ve arayan toplumunu ele alarak toplumda var olmaya ve hayata tutunmaya çalışan bireyin iç dünyasını başarılı bir şekilde kurgulayarak okura sunmuştur. Toplumdan bağımsız ve kopuk olan bireyin aydın sınıf içindeki durumu derinlemesine işlenirken ironi güçlü bir silah olarak bu eserlerde kendini gösterir. "Oğuz Atay, romanlarında çevreye yabancılaşan öznenin düşünsel dünyasını anlatmak için onun iç dünyasını yansıtan bilinç akışı ve iç monolog tekniklerini kullanır. Böylece merkezdeki öznenin, bireyin, iç dünyasını dışa sızdırır. Anlatılardaki kahramanlarının en önemli özelliği, burjuvaziye, metalaşmış kişi ve şeylere karşı tepkili olmalarıdır" (Şahin, 2013).

Yazarın edebi çevrede yankı uyandıran ilk romanı Tutunamayanlar'dan sonra yayımladığı ikinci romanı Tehlikeli Oyunlar da büyük beğeni toplamıştır. Bahsi geçen teknikler bu romanda da yer almaktadır. "Tehlikeli Oyunlar" romanının ana kahramanı Hikmet Benol, varoluşçuluk ve psikanaliz açısından incelenmeye uygun bir karakterdir. Atay, bu kahramanı varoluşsal problemlerle ve varlığının yalnızlığı ile iç dünyaya dönmüş bir birey olarak ortaya çıkarmıştır.

1. Yabancılaşma ve Yalnızlığa Mahkûmiyet

Toplumun temel birimi olan insan, kendisi de dâhil olmak üzere etrafında ve kendi iç dünyasında olup bitenlere bir anlam yükleyemediğinde kendi kabuğuna çekilerek yalnızlığı yaşar. Modern dünyanın öznesi insanın sosyal çevreyle sağlıklı ve doğrudan ilişkiler

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kuramayan, çoğunluk tarafından kabul gören toplumsal normları reddeden bir birey olarak toplumdan kendini tecrit ettiği görülmektedir.

Modern insanın gereği olan, seçilen ya da içine düşünülen popüler duygu durumu yalnızlık, kurmaca eserlerdeki kahramanları da etkisi altına almaktadır. Modern yaşam ve insana değinen eserlerdeki kahramanlar "modernleşmenin insanı tutsaklaştırdığı, maddiyatın ve popüler kültürün her alana hâkim olduğu, insani değerlerin yozlaştırıldığı ve maneviyatın unutulduğu günümüz toplumlarında, yalnız ve parçalanmış kişilikleriyle varlığa ve insana yabancılaşmış olan" kişilerdir (Güdek, 2007: 6).

Eşref-i mahlûkat olarak bilinen insan, ilgi ve değer görmediği ortamda kendini huzursuz hisseder. Konuşamadığı, konuştuklarının anlaşılmadığı ve değer görmediği bir ortam insanı silikleştirerek yalnızlığa iter. Bu noktada insanın yaşadığı yalnızlığın bilinçli olarak seçildiği ya da çevresindekiler tarafından ötekileştirilerek yalnızlığa mahkûm ettiği tartışmaya açık bir konudur. "Modern yaşamın bireyi belirlemesi, kalıplara sokması" bireyi, toplumla uyumsuzlaştırarak toplumdan soyutlamaya iter (Kanter, 2017: 108).

Çalışmamıza konu olan ünlü kahraman Hikmet Benol, yalnızlığı iliklerine kadar hissetmiş bir karakterdir. Bu yalnızlık, kalabalıklar arasında yaşanan bir yalnızlıktır. Kahraman, kendini çevresi tarafından kabul görmeyen ve varlığını anlamlandıramayan biri olarak görmektedir. Hikmet, sevilme arzusu içinde çırpınırken beklediği değeri görmeyerek yalnızlığa itilmiş, huzursuz bir karakterdir.

Yazar, kahramanın yalnızlığına dair "Soğuk ve bulutlu sabahlarda ya da aysız gecelerde, yalnız ve ne istediğini bilmeden sokaklarda dolaşırken gözüne takılan perdeleri açık pencereleri düşündü" ifadesiyle kahramanın etrafına olan yabancılaşmasının doğurduğu yalnızlığa değinmiştir. Hikmet, kendisi de dâhil çevresindeki kişilere karşı yabancılık hisseden bir karakterdir (Atay, 2022: 24).

Temeli maddeleşen dünya, modern insanın dünyevileşmesi ve insanlar arasındaki içtenliğin körelmesine dayanan yabancılaşma temi, toplumdaki varlığını derinden hissettirir. "Yabancılaşma, bireysel ve toplumsal sürecin birlikte ortaya çıkardığı psikolojik bir sorundur" (Bağcı, 2016: 135). Kahraman, yaşadığı toplumda anlaşılmadığını düşünerek kendini daha fazla anlatma gayretine girmek istemez ve herkese karşı duyduğu yabancılıkla kendi kabuğuna çekilir.

Hikmet'in yalnızlığı etrafına yabancılaşmasıyla başlasa da kahramanın yaşadığı sevgisizlik ve ilgisizlik yalnızlığının en büyük etmenidir. Gerçek bir sevgi ve değer görmeyen kahraman, kalabalıklar arasında silikleşerek kendi içine kapanır. Hikmet daha romanın ilk sayfalarında "Çünkü beni içlerine almadılar. Çünkü başlangıçta beceriksizdim. Karımı sevdiğim halde, kimseye yaranamıyordum. Çünkü param yoktu" ifadelerini kullanarak çevresindekiler tarafından dışlandığını ve sevilmediğini belirtir. (Atay, 2022: 25).

Karısından boşandıktan sonra yalnız yaşamaya başlayan Hikmet, yalnız geçirdiği ilk gece hayatındaki insanları düşünür. Hiç kimsenin onun yanında olup desteklemeyişi kahramanı derinden üzer. Hayatındaki insanlarla arasındaki ilişkilerin aslında göründüğü gibi çok da samimi ve gerçek olmadığını şu ifadelerle dile getirir: "Beni sevseydiniz yanımda olurdunuz gene. Beni bir türlü bırakmazdınız: Vallahi bırakmayız seni Hikmet Bey, derdiniz" (Atay, 2022: 32).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kahraman, kendi varlığıyla bir önem kazanmak arzusundadır. Çevresindeki insanlarla gerçek bir sevgiye dayalı bir ilişki kurmak ister. Hikmet, içine kapanık haliyle etrafındakilerce görünmeyenin ortaya çıkarılmasını bekler. Söylenenlerden ziyade söylenmeyeni de bilsinler, anlasınlar ister kahraman. Eski silah arkadaşlarıyla yıllar sonra karşılaşan kahraman, aralarında geçen diyaloglardan onlar tarafından sevilmediğini, ilgi görmediğini fark eder. Hikmet, evleneceğini arkadaşlarından ilk etapta gizlemiş, söylediğinde de iyi tepkilerle karşılaşmamıştır. Arkadaşları eş seçimini doğru yapmadığını söyleyerek boşanmasına mutlu olduklarını belirtmişlerdir. "Biz evlendiğin gün anlamıştık sana uygun olmadığını, dediler. Evlendiğim günden beri sanki beni düşünmüşler gibi başlarını salladılar: Senin için daha hayırlı oldu" (Atay, 2022: 32).

Meyhanede karşılaştığı arkadaşlarıyla yaşadığı anları anlatırken kahramanın ilgisizlik karşısındaki duyguları açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır: "Şimdi nerede oturuyorsun demediler de şimdi nerede çalışıyorsun diye sordular: gerçek bir ilgisizlik. Kaç yıldır ortalıkta görünmüyorsun, sen de nereden çıktın bile demediler; bu kadarcık bir ilgiyi bile çok gördüler bana" (Atay, 2022: 32). Hikmet, yaptığı işlerle ya da başarılarla değil insan olarak hayatta var olmak ve değer görmek istemektedir. Arkadaşlarının onun nerede yaşadığını, nasıl olduğunu, neler hissettiğini önemsemeden ne iş yaptığını sorması kahramanı üzerek arkadaşlarına yabancılaştırır. Kahraman, ilgi odağı olma isteğini "Bütün gözler ona çevrilmişti, diye yazarlar ya kitaplarda romancılar, ben bir yere girince bana öyle bakılsın isterim" diyerek belirtmiştir. (Atay, 2022: 33).

Boşandığı karısı Sevgi ile yaşadığı anları hatırlayan kahraman, eşi tarafından da sevilmediğini ve ilgi görmediğini düşünür. Hikmet'in eşiyle biriktirdiği hatıraları çoğunlukla onun sevgi doluyken karısının sevgisiz ve ilgisiz halleriyle doludur. Eşi tarafından yanlışlarının acımasızca yüzüne vurulduğu, hatalarının konuşarak tatlı dille çözüme kavuşturmak yerine onu rencide ederek ve tek söz etmeden doğrusunu kendisinin yaptığını kahraman, Albay'a "Sevgi kendi bildiği gibi yapardı çayı, işte en çok da buna içerlerdim albayım, insan yerine koyup bir söz etmezdi, göstererek öğretirdi" ifadeleriyle anlatır. (Atay, 2022: 83).

İkilinin evliliği romanda ruhsuz ve silik bir şekilde tasvir edilmiştir: "Belirsiz hastalıkları ve sürekli bitkinlikleri de ilgi çekmiyordu artık. Tavsiye edilen ilaçları almıyorlardı, doktorlara gitmiyorlardı. Ayrıca, durumlarından yakınmıyorlardı bile; sorulursa söylüyorlardı." (Atay, 2022: 246).

Hikmet'in roman boyunca kendi hayatıyla ilgili derin düşüncelere daldığı görülmektedir. Kahramanın başından boşanmayla neticelenmiş bir evlilik geçmiştir. Bu boşanma ve ayrılık kahramanı olumsuz yönde etkilemiştir. Kahraman, evliyken de eşiyle aynı evde ayrı yaşam sürmüştür. Bu evlilik, birbirini tamamlamayan ve anlamak için çaba sarf etmeyen kişilerin yaptığı bir evliliktir. Hikmet, evlenince çevresi tarafından bir saygınlık kazanıp mutlu olacağını düşünmüş, umduğu gibi olmayınca da eşinden uzaklaşarak ona yabancılaşmıştır. Kahramanın eşine duyduğu yabancılık ve rahatsızlık "O duruma gelmiştim ki albayım, Sevgi sokağa çıksa da odama kapanıp düşünsem diye beklerdim" şeklinde ifade edilmiştir (Atay, 2022: 101).

Hikmet'in çevresine duyduğu yabancılaşma ve içine düştüğü yalnızlık, bilinçli bir şekilde yapılmış bir eylem değildir. Anlaşılamamaktan ve sevilmemekten kaynaklanan bu his ve eylemlerden kurtulmanın bir yolu olarak evlilik kurumunu bir kurtarıcı olarak gören kahraman, evlenerek daha da içinden çıkılmaz bir buhrana sürüklenmiştir. Birbirlerine iyi gelme umuduyla

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

evlenen kahramanların aslında birbirlerine duygusal olarak yük olmaktan ileriye gidemediklerini kendileri de fark etmiştir. Hikmet'in "İkimiz de bu dünyanın insanı değildik. İyi kötü bir şeyler yapmağa çalıştık. Ben suçluyum: Sevgi'den farklı olduğumu gizledim. Gene de bizi yargılayanlara karşıyım. Ne yazık, sonunda haklı çıktılar. Onlara göstermeliydim. Fakat anlatması çok zor: Benim becerebildiğim bir iş değil. Neler söyleyeceklerini duyar gibi oluyorum; duymak istemiyorum. Bir fırsat daha kaçırdık. Sevgi, kendisini ve olanları hiç anlayamayacak. Ben bir şeyler yapabilseydim. Başım ağrıyor, yorgunum. Boşu boşuna denecek, boşu boşuna. İşte buna dayanamıyorum" ifadeleri bu farkındalığı özetler niteliktedir (Atay, 2022: 252).

İkilinin evlendikten sonra oturdukları evin bulunduğu muhitin yakınları tarafından uygun görülmemesi, ekonomik olarak kötü durumda olmaları, ev eşyalarının azlığı ve beğenilmemesi gibi nedenlerden ötürü Hikmet ve eşi Sevgi ötekileştirilerek yalnızlaştırılırlar. "Arkadaşlarının uğramaması Sevgi ile Hikmet'in arasındaki iletişimsizliği ve memnuniyetsizliği arttırır. Yalnız kalmaları, sevdikleri tarafından dışlanmaları birbirlerine karşı yabancılaşmalarına neden olur. Hikmet ve Sevgi'nin ailelerinin hiçbir zaman bu evliliğe sıcak bakmamaları da eşler arasındaki mesafeyi açar" (Yavaş, 2018: 197). Öte yandan ikilinin ailelerinin de bu evliliği onaylamaması ve aileleri tarafından da terk edilmeleri Hikmet ve Sevgi'yi birbirine bağlamak yerine uzaklaştırmıştır. Bu durum "Onlar da yalnız kaldılar. Bu, sözün gelişi bir yalnızlık değildi: Kelimenin, sözlükteki anlamıyla bir yalnızlıktı: Yanlarında başkaları bulunmuyordu. Anne, baba, kaynana, kayınpeder gibi uzaktan bu yalnızlığı gideren kimseleri de yoktu" cümleleriyle belirtilmiştir (Atay, 2022: 247).

Evliliğini sonlandıran Hikmet, daha da yalnızlaşır. Kimseyle görüşmemeye başlar. Kimsenin bilmediği uzak bir muhitte kabuğuna çekilerek yalnız bir hayat sürer. Komşusu Albay dışında kimseyle pek bir sohbeti olmayan kahramanın yalnızlığını Albayla paylaşırken "Bazıları da sadece geçmişimi düşünmek için gecekonduya çekildiğimi söylüyorlar. Kimler? İçimdeki bazıları. Kimseyle görüştüğüm yok" ifadelerini kullandığı görülmektedir (Atay, 2022: 141).

Hikmet, bekârken, evliyken ve dul bir adamken de yani hayatının her safhasında çevresine karşı doğrudan ya da dolaylı olarak yabancılaştırılmış, dışlanmış, ötekileştirilmiş ve yalnızlığa mahkûm olmuştur.

2. Bilinçaltı ve Var Olma Mücadelesi

Oğuz Atay, romanın öznesi konumunda olan Hikmet Benol'un düşünsel dünyasını okura sunmak için iç monolog ve bilinç akışı tekniğini kullanmıştır. Hikmet'in düşünsel dünyasında hem kendi beni hem de benliği dışındaki ötekilerle çatışma halinde olduğu görülmektedir. Kahramanın evliliğini sonlandırıp farklı bir yere taşınmasıyla çatışma ve kendi benliğini parçalama durumu belirginleşir.

Söz konusu taşınma sadece fiziki taşınma değil, aynı zamanda bir psikolojik taşınmadır. Kahraman, yeni bir muhit ve evde yalnızlıkla beraber kendi iç dünyasına yolculuk yapar. İç dünyasında yaptığı vicdan muhasebeleri, yüzleşmeler ve itiraflar Hikmet'in psikolojik yapısına dair önemli ipuçları verir. Hikmet'in taşındığı gecekondu ona göre sığındığı mabedidir. Bu mabette var olma mücadelesi içindedir.

Romanın ana kahramanı Hikmet, "yaşadığı ortamda var olma savaşı veren bir bireydir. Toplum tarafından dışlanmış, kenara itilmiş, gecekonduda yaşamaya başlamış ve yaşadığının farkına

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

varılmamış bir kişidir" (Yavaş, 2018: 196). Evliliklerinin ilk zamanlarında birlikte var olma mücadelesi veren Hikmet ve eşi Sevgi, bir süre sonra derin bir yalnızlığa gömülmüştür. Çevreleri tarafından önce sevgiyle karşılansalar da zamanla çevreleri onları iletişimsizliğe ve yalnızlığa itmiştir. Hikmet bu durumu şu sözlerle özetler: "Oysa, bu şirin bölgenize ilk geldiğim gün albayım, çocuklar benimle ilgilendiler: Çevreme toplanıp, 'Adama bak', dediler. (Artık çok genç bir insan olmadığımı belirten bu 'adam' sözü beni biraz üzüyor. Belki, kendini genç hissetmek isteyenler için başka bir kelime bulunabilir, ne dersiniz? Otobüste de şoförün yanında durmayı seven mektep çocukları, ben ön kapıya doğru yürüyünce, birbirlerine, 'Adama yol verin de geçsin', diyorlar" (Atay, 2022: 33).

Hikmet'in söylemek isteyip de söyleyemedikleri, açığa vurmaktan çekindiği arzuları ve bastırılmış duyguları bilinçaltında yer edinir. "İnsanın bireysel bilinci bilinçaltı karanlığıyla kuşatılmış durumdadır. Kendisinden emin ve güvenilir gibi görünse de aslında kırılgan ve hassastır" (Geneli, 2021: 69). Hikmet, içinde sürekli konuşan ve onu yönlendiren bir sesle yaşamaya başlar. Konuşulanların ve yaşananların gerçek mi hayal ürünü mü olduğu zaman zaman karışmaktadır. Kahramanın yaşadığı olayların tesiri ile farklı kişiliklere bölünüp büründüğü görülmektedir.

Hikmet, parçalanmış bir kişiliğe sahiptir. Bu parçalanmış kişilikle kendine alt benlikler oluşturur. Yazar, Hikmet'in oluşturduğu alt benliği albayla konuşmalarını bilinç akışı tekniği ile okura sunmuştur. "Bilinç akışında bireyin zihninden geçenler arasında mantıksal bir anlam zinciri yoktur. Bilinç akışı tekniği eserde yer alan kişinin zihnini doğrudan okuyucuya iletir" (Genel, 2021: 70). Hikmet'in iç sesi ve rehberi konumunda olan Albay, kahramanın alt benliğinden ziyade Hikmet'in kendisidir.

Hikmet, kendi iç sesiyle konuşurken çoklu kişiliğe sahip olduğunu "Fakat sorarım size doktor: Hikmetlerden hangi biriyle hesaplaşacaktım? Üstelik, ortada dolaşan Hikmet de tek bir varlığın ürünü değildi ki" diyerek kabul eder (Atay, 2022: 332-333). "Atayın kahramanlarını yaratırken onlara yüklediği önemli bir özellik de "oyun" olgusudur. Çevresi ile derin uçurumlar bulunan merkezdeki aydın kahraman, tutunabilmek için bilinçli ya da bilinçsiz olarak "rol" yapar. Bir anlamda rol ve oyun kahramanların toplumun yerleşik düzeni içindeki hayatlarını simgeler durumdadır." (Balcı, 2004: 51). Hikmet, varoluş mücadelesini bilinçaltındaki durumuyla verirken kafasında oyunlar kurgular. Kurguladığı bu oyunlarda çevresindeki insanlara kendi kafasında roller dağıtır. Onun için hayatındaki ve çevresindeki herkes birer figür görevi görür. Akli problemleri açığa çıkarak sağlıklı düşünemeyen Hikmet, kafasında kendi kurguladığı oyun kahramanları üzerindeki hâkimiyetinin de azaldığını düşünmeye başlar. Bu hissini "Kafamda yarattığım kahramanlar bile bana karşı çıkıyor. Oysa kitapların kahramanları, birbirlerinin olmadık dertlerini dinlerler; bütün vakitlerini buna ayırırlar" sözleriyle belirtir (Atay, 2022: 332).

Hikmet'in etrafına yabancılaşıp kendi yalnızlığına gömülmesi ona bazı ruhsal durumlar yaşatır. Hikmet, boşandıktan sonra taşındığı evde komşusu Hüsamettin Bey ile tanışır. Kendi kafasında farklı bir Hüsamettin Bey oluşturarak kendi içinde ona "Albayım" diye hitap eder. Bu durum, romanın büyük çoğunluğunun Hikmet'in iç sesiyle geçmesine neden olur. Albay'ın Hikmet tarafından oluşturulan bir karakter olduğunu kahraman "Sizi ben yaratmıştım albayım. Bu nedenle, benimle birlikte zayıflıyorsunuz. Bu yüzden bana öfkeleniyorsunuz. Haklısınız. Ben hepinizden sorumluyum. Oyunbozanlık edemem. Bana bağlanan ümitleri boşa çıkaramam.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kendi yapamadıklarınızı benden bekliyorsunuz; öyle söz vermişim. Benim hafiflik etmeme kimsenin tahammülü yok. Hafiflik gösterdiğim zaman da sevimliliğimi kaybediyorum zaten. Yorgun oyuncularla temsili sürdürmek zorundayım. Yoksa sonum kötü olacak" ifadeleriyle açığa vurur (Atay, 2022: 355).

Kendisini hiçliğin merkezinde gören ve hisseden Hikmet, romanın bir bölümünde aklını sorgular. Âşık olduğu Bilge ile olan tartışmasından sonra bazı akli problemleri olduğu ve yer yer akli dengesinin bozulduğu görülmektedir. Hikmet'in "Ben ölmek istemiyorum. Yaşamak ve herkesin burnundan getirmek istiyorum. Bu nedenle, Sevgili Bilge, mutlak bir yalnızlığa mahkûm edildim. (İnsanların, kendilerini korumak için sonsuz düzenleri var. Durup dururken insanlara saldırdım ve onların korunma içgüdülerini geliştirdim.) Hiç kimseyi görmüyorum. Albay da artık benden çekiniyor. Ona bağırıyorum. (Bütün bunları yazarken hissediyorum ki, bu satırları okuyunca bana biraz acıyacaksın. Fakat bunlar yazı, Sevgili Bilge-, kötülüğüm, kelimelerin arasında kayboluyor.)" ifadeleri yalnızlık içinde varoluşsal sancılar çektiğini göstermektedir (Atay, 2022: 386).

Yazar, Hikmet'in çevresindeki karakterleri yer yer silikleştirerek Hikmet'in onların varlıklarını sorgulamasına olanak tanır. Ana kahraman bu sorgulamayı yaparken okuyucu da kahramanların varlığı hakkında şüpheye düşer. Öte yandan Hikmet'in daha romanın ilk sayfalarında kendine dair "Son zamanlarda neye yaradığımı pek bilemiyorum da. Belki yarın sabah soğukta uyanmanın bir anlamı olur, sana çay pişirmek gibi" ifadeleriyle "Bütün hayatımı en ince ayrıntılarına kadar düşünerek hesapladığım iyiliklerin hayaliyle geçirdim Albayım. Artık ne olacaksa olsun istiyorum" ifadeleri hayattaki varoluş mücadelesinde yaşadığı çaresizliği açıkça ortaya koymaktadır. (Atay, 2022: 23).

Psikanaliz ve bilinç akışının en temel unsurlarından biri olan rüya, Hikmet'in parçalanmış kişiliğini çözümlemede önemli bir role sahiptir. Roman, Hikmet'in rüyasıyla başlamıştır. Hikmet, rüyasında akrabalarının evinde kaldığını görür. Kendi ihtiyaçlarını dahi karşılayamayan, evinde kaldığı kişilere yük olarak görüldüğü tasvir edilir. Evlerinde kaldıkları Naciye Hanım'ın "Oğlanın bütün yükünü sırtıma bırakıp gitti" ve "Çamaşır yıkamaktan tırnaklarım kırıldı. Babasıyla birlikte evimi otele çevirdiler" ifadeleri roman boyunca sevilmediğini hisseden kahramanın bilinçaltına dair bilgi vermektedir. (Atay, 2022: 14-15).

Romanın ilerleyen bölümlerinde Hikmet'in gördüğü başka bir rüya yine yaşadığı sevgisizliğini ve dışlanmışlığını gözler önüne serer: "Üstelik, Allah belasını versin bu hayvanın, dediler. Dediler mi? Naciye Teyze mi? İki tane Hikmet var, dedi. Peki, İskender'in generali ne oluyor burada? Sen de bağır! Köpek, pencerenin demirine boynundan bağlı; onun için havlayamaz. Saçma! Böyle mantık mı olur? "Köpek mi havlıyor, Asuman?" diye ısrar etti ses" (Atay, 2022: 308).

Hikmet, bu rüyasında kendisinden iki tane görür. Bu durumla birlikte parçalanmış kişiliği karşısında hayrete düşer: "Sen, iki Hikmet'ten hangisisin? Demek mutfağa gitmemişim. Olduğun yerde don, elini uzat, gece lambasını yak. Söylenildiği gibi yaptı." "Korkuyorum. Karanlıkta da mutfağa gidebilirsin daha önce denedim biliyorsun; olmadı. Hangi Hikmet olarak gittin?" (Atay, 2022: 308). Hikmet'in bölünmüş kişiliklerini sorguladığı görülmektedir. Bu rüyadan uyanan Hikmet, çoklu kişiliği ve çift kimlikliği benimseyerek kendini bilinçli olarak kafasında farklı Hikmet'lere ayırır. "Hikmet'in yaşadığı olaylara göre kendini çeşitli Hikmetlere ayırması bu onun değişen karakterlerinden memnun olmadığını gösterir. Normal

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

insanların yaşadıkları zamanları evrelere ayırma olayı Hikmet'te kendini farklı kişiliklere ayırma olarak görülür. Psişik yapısı bozuk olan ve farklı kimliklere bürünen Hikmet aslında çift kişilikli yapısını kabul eder. Yediye kadar numaraladığı Hikmetler onun kendisi ile ilgili kurguladığı oyundan başka bir şey değildir" (Yavaş, 2018: 99).

Kahraman, kafasında kurguladığı oyunların kahramanları üzerindeki hâkimiyetini kaybettiği gibi alt benliklere ayırdığı farklı kişiliklerdeki Hikmet'ler üzerinde de hâkimiyetinin azaldığını ve kontrolü kaybettiğini fark eder. Bu kontrolsüzlük Hikmet'in zihninde bazı çatışmalara neden olur. "Fakat sonunda birbirleriyle uyuşamayan bir sürü Hikmet çıktı ortaya. Bilmem ki bu Hikmetleri bir arada size nasıl anlatsam?" (Atay, 2022: 337). Hikmetin bilinçaltı, bilinç akışı, bilinç kırılmaları, hezeyanları onun psikolojik boyutunu yansıtır.

Hikmet'in varlığının gittikçe silikleşmesi, kendi benliğini gerçekleştirememesi, arzuladığı gibi bir benlik oluşturamaması kendisinden nefret etmesine neden olur. En güçlü alt benliği Albay'a "İşte benim de ne olduğum meydana çıktı. Hiç bir Hikmet gibi davranamadım. Alçak Hikmet VII! Geber! İşte balkondan kendimi atıyorum albayım, onu öldürüyorum" ifadelerini kullanarak kendini yok etme isteğinde olduğunu belli eder (Atay, 2022: 458).

3. Özgürlük ve Kaçış

Varoluşçu felsefenin en temel unsurlarından biri de varlığın özgürlüğüdür. "İnsan, özünü tasarlamak için özgür olmalıdır. İktidar/otorite ya da toplum insana bu yolda engel olmamalıdır" (Çelik, 2011: 45). Birey, kendi özünü oluşturmak ve benliğini gerçekleştirmek için özgürlüğe sahip olmalıdır. "İçine doğduğu dünyanın zihniyeti tarafından biçimlendirilen insanın şahsında gerçekleştirmesi gereken hususlardan birisi de özgürlüktür" (Öcal, 2018: 209). Kişinin çevrenin beklentilerini karşılamak amacıyla parçalanmış ve bölünmüş bir kişiliğe maruz kalarak farklı kişiliklere bürünmesi özgürlüğe aykırı bir durumdur.

Özgürlük temasının altında yatan en güçlü unsur çatışmadır. Edebi eserlerdeki kahramanların içinde bulundukları toplumla, kendi iç ve düşünsel dünyalarıyla ya da bulundukları mekânlarla yaşadıkları çatışmalar ve özgürlüğünün kısıtlanma hissi esere heyecan katan bir unsurdur. "Bazı romanlarda olaylar ve ilişkiler ağı çatışmaya dayalı gerilim üzerine kurulabilir. Çatışma unsurunun belirgin olduğu romanlarda kutupluluk ilkesi geçerlidir. Buna göre birbirine karşıt ögeler yer alır" (Çetin, 2013: 201).

İnsanın var olma ve özgürlük içinde kendi özünü tasarlama sürecinde kaygı içinde olduğu bilinmektedir. Hikmet Benol, hayatının büyük bir kısmını kaygı içinde geçiren bir kahramandır. Kahramanın taşıdığı en büyük kaygı çevre tarafından dışlanma ve sevgiye layık görülmemektir. Kahramanın "Ne evlenirken ne de bu eve taşınırken kimseye önceden haber vermedim albayım; alay ederler benimle diye korktum. Oysa kolayı vardır: Herkesin yüzüne bakıp gülümsersin aptallar gibi" ifadeleri özgüven eksikliğine dayalı bir dışlanma kaygısı taşıdığını göstermektedir (Atay, 2022: 28).

Albay'ın da Hikmet hakkında söyledikleri kahramanın yaşadığı kaygı ve özgüven eksikliğine ışık tutmaktadır: "Önce konuşur sonra düşünür. Yeni tanıdığı birinin karşısında çok tedirgin oluyor bu çocuk. Yanlış anlaşılmaktan, eksik anlaşılmaktan korkuyor. Müktesebatı neyse hepsini birden ortaya dökmek istiyor" (Atay, 2022: 76). Hikmet'in alay edilme kaygısını eşine karşı da yaşadığı görülmektedir: "Benimle alay etmesin diye ona yaranmağa çalışıyordum, tuzu fazla olan yemekleri bile beğeniyordum, ben fazla tuz sevmem hâlbuki" (Atay, 2022: 83).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Hikmet, anlaşılmak arzusu içinde çırpınırken çevresindekiler tarafından anlaşılmadığını gördükçe onlardan uzaklaşarak kaçmak istemektedir. Kahramanın en büyük arzusu özgürce düşünmek, konuşmak, yaşamak ve bunları yaparken hayatındaki insanlar tarafından anlaşılmak ve destek görmektir. Hikmet, bu duygu ve düşüncelerini ifade etmek için Albay'a içini döker: "Beni anlamadılar, Sermet Albayım, beni anlamadılar. Önceleri, bana engel olun diyordum. Karımla bana engel olsun diye evlendim. Belki de bu yüzden, asıl kabahat bende." Hüsamettin Bey telaşla atıldı: "Hayır, itiraz etmiyorum; yüzüme bakma öyle." Hikmet, başıyla, albaya teşekkür etti. "Karım, beni anlamadığı için, önceleri bana engel olacağı yerde, alabildiğine boş bıraktı beni. Çünkü beni kazanmak istiyordu. Sonra da, herhâlde beni kaybetmek için olacak, oyunlarıma hiç izin vermedi. Sonra, her yerde yasakladılar beni. İnsan içine çıkamadım. Sonunda, Hüsamettin Albayım, beni seyretmeye razı oldu (Atay, 2022: 76).

Eşinden boşanan Hikmet, kendini tüm yakınlarından ve çevreden soyutlayarak özgürce düşünüp yaşayabileceği bir yere taşınır. Hayatındaki kaygı ve hezeyanları arkasında bırakarak kendi gibi olup kendince yaşamak ister. "Okurun bir anda gerçek hayattan kopmuş ve gecekonduda hayali arkadaşlarıyla kurguladığı oyunlar içerisinde gördüğü Hikmet için hem gecekondu hem de orada oynadığı oyunlar, okura Hikmet'in olmak istediği Hikmet'i gösterir" (Özaltıok, 2020: 132).

Hikmet'in hayatın her safhasında kendini özgür ve bulunduğu ortam ya da insanlara ait hissetmediği görülmektedir. Bu aidiyet duygusunun yoksunluğu, Hikmet'te kaçış arzusunu doğurur. Kendini ait hissetmediği hiçbir yerde kalmak istemez. Kaçıp özgürce yaşamak istese de bu kaçış arzusunu yer yer bilinçaltında gerçekleştirmekle yetindiği görülmektedir. Hikmet'in "Evlenmeden önce, bu yüzden kaybolmuştum ortadan. Kötü durumda hissedince kendimi, hemen yok olurum. Bilmem hiç dikkat ettiniz mi?" ifadeleri kaçış arzusunun sebebini açıkça ortaya koymaktadır (Atay, 2022: 142).

Hikmet Benol, özgürlüğü ve varoluşunu anlamlandırma hususunda kararsızlığa düşmektedir. Hem çevresindekilerle uzun diyaloglar kurup dinlenmek, anlaşılmak ister hem de kendini etraftan izole ederek iç sesiyle baş başa kalmak ister. Bu durumu albaya söylediği cümleler açıkça ortaya çıkarmaktadır: "Haklısınız albayım." Oturdu. "Fakat Allah kahretsin, insan anlatmak istiyor albayım; böyle budalaca bir özleme kapılıyor. Bir yandan da hiç konuşmak istemiyor. Tıpkı oyunlardaki gibi çelişik duygular altında eziliyor. Fakat benim de sevmeye hakkım yok mu albayım? Yok. Peki albayım. Ben de susarım o zaman. Gecekondumda oturur, anlaşılmayı beklerim. Fakat albayım, adresimi bilmeden beni nasıl bulup anlayacaklar? Sorarım size: "Nasıl? Kim bilecek benim insanlardan kaçtığımı? Ben ölmek istiyorum sayın albayım, ölmek. Bir yandan da göz ucuyla ölümümün nasıl karşılanacağını seyretmek istiyorum. Tehlikeli oyunlar oynamak istiyor insan; bir yandan da kılına zarar gelmesin istiyor. Küçük oyunlar istemiyorum albayım" (Atay, 2022: 259).

İnsanda uyanan kaçış arzusu ve özgürlük bilinci bazen silikleşerek herkesten uzakta izole bir yaşamla neticelenirken bazen de varoluşsal sancılar içinde kendi özünü tasarlayamadan yok oluşa yani intihara sürüklenerek neticelenir. Hikmet karakterinde de bu durum söz konusudur. "Her şeyin çok yoğunlaştığı bir anda, yalnız ve ne yapacağını esas olarak bilmez bir durumda iken, daha önce aldığı susma kararını uygular ve gecekondunun balkonundan kendisini atarak intihar eder" (Öcal, 2018: 105). Yaşamanın ağır gereklilikleri altında ezilen Hikmet, romanın

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

sonunda intihar ederek hayatına son verirken özünü oluşturduğu sürecin kaçış ve dolaysıyla kurtuluş yoluna ulaşmış olur.

Hikmet Benol, kendi gibi olup yaşamak istemiş, bunu hayata geçirmek için çabalamıştır. Çabalarının arasında sıkışıp çaresiz kalan Hikmet, çareyi varoluş mücadelesine devam etmekte değil hayatını sonlandırmakta görerek intiharı seçmiştir. Yazarın kahramana verdiği "Benol" soyadı da kahramanın ben olma ve benliği gerçekleştirip yaşatma mücadelesi içinde olduğunu göstermede bir örnektir.

SONUÇ

Bireye, bireyin iç dünyasına, kahramanların bilinçaltı ve bilinçdışı gibi bilinç durumlarına yönelerek insan merkezli eserler yazan Oğuz Atay, bu yönüyle çağdaşlarından ayrılmaktadır. *Tehlikeli Oyunlar* romanında bilinçaltının dışa vurumu olan imgeler oldukça güçlüdür. Yazar, bu imgelerle kahramanının psikolojik varlığını derinlemesine ortaya koymaktadır. Roman boyunca ana kahraman Hikmet Benol'un bilinçli veya bilinç dışı olarak yaşadığı durumların içinde ruhsal yönleri verilmiştir.

Atay, kahramanının bilinçaltındaki yalnızlık, yabancılaşma, dışlanma, özgürlük ve kaçış arzularını iç monolog tekniğiyle vererek kurguyu güçlendirmiştir. Roman, Hikmet'in yaşadığı iç ve dış çatışmalar üzerine kurulmuştur. İç ve dış çatışmaların bir sonucu olarak Hikmet dış dünyaya uyum sağlayamamış, içine kapanmıştır. Kendi ruh dünyasında herkese ve her şeye kapılarını kapatan kahraman, içe dönük bir yaşam sürmeye başlayarak yalnızlığıyla baş başa kalmıştır.

Yalnızlığın getirdiği depresif mizaç, Hikmetin peşini ömrünün sonuna kadar bırakmaz. Hikmet, depresif ruh halinin yorgunluk, huzursuzluk, ait olamama, anlaşılamama, bunaltı gibi tüm unsurları bünyesinde barındıran biridir. Tüm bunların yanı sıra Hikmet'te özgüven eksikliği ve kendini değersiz görme belirgin bir şekilde görülmektedir. Hikmet, çevresinde yakınlık duyduğu herkes tarafından alay edildiği, değersiz görüldüğü, gerçek sevgiyi hak etmediği düşüncesindedir. Bu romanın özünde yalnızlık ve bunalımı anlattığını söylemek mümkündür.

Romanda Hikmet'in aşk ve erotizm öyküsüne de yer verildiği görülmektedir. Freud'a göre bireyin eylemleri içgüdü ve cinsel arzularla şekillenmektedir. Hikmet'in Bilge'ye olan aşkı, çevresiyle ve kendiyle olan çatışmalarının sonucunda saplantılı bir hal alır. Bilge ile birlikte olma isteği bilinçaltı yoluyla romanın büyük bir çoğunluğunda hissettirilir. Bu saplantılı durum Hikmet'i olumsuz bir şekilde etkileyerek önce bunalıma ardından âşık olduğu kadından ayrı kalma korkusuyla intihara sürükler.

Parçalanmış ve bölünmüş kişiliğin özelliklerini yansıtan Hikmet, hayatı boyunca insanlar tarafından kabul görmeye ve varlığını ispatlamaya çalışmıştır. Gerçekleştirdiği birçok eylemi kendi istediği için değil çevre tarafından saygınlık kazanıp toplumun beklentilerini karşılamanın mutluluğunu yaşamak için yapmıştır. Fakat yine de sevilmemiş, değer görmemiş, dışlanmış ve yalnızlığa mahkûm edilmiştir. Sevilme arzusunu yerine getirmek için gerçek hayatta gerçekleştiremediği, yetişemediği durumları hayata geçirmek için kendi kafasında kendini farklı kişiliklere bölmüştür.

Psikanalitik kuramın unsurlarından biri olan yaşam-ölüm içgüdüsü romanda belirgin bir şekilde işlenmiştir. Oğuz Atay'ın "karakterleri iç dünyasına yönelen, bunaltılı, kendisine ve topluma yabancılaşmış, yaşama sevincini kaybetmiş, ölüm düşüncesini aklından çıkarmayan kişilerdir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Onun kahramanları kendini ispat etmek için intiharı seçen kişilerdir. Atay, intiharı eserlerinde her insanın başaramayacağı yüce bir eylem olarak yansıtır" (Yavaş, 2018: 209). Hikmet, söylemleri ve eylemleriyle varoluşunu gerçekleştirip kanıtlayamasa da intiharıyla bu arzusunu gerçekleştirmiştir.

KAYNAKLAR

Atay, Oğuz, (2022). *Tehlikeli Oyunlar*, İletişim Yayınları: İstanbul

Aydemir, Mustafa, (2016). *Modernizmin İstikrarsızlığı Bağlamında Yabancılaşma: Gül Yetiştiren Adam*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi

Balcı, Yunus, (2004). *Oğuz Atay'ın Romanlarında Kahramanlar*, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, s. 40-53

Bağcı, Hande, (2016). *Aylak Adam ve Yabancı Romanında Yabancılaşma*,

Çavuşoğlu, Halis, (2017). *Genel Olarak Varoluşçuluğa Bakış ve Varoluşçuluk Çeşitleri*, Journal Of Social and Humanities Sciences Research, Yıl:4 S.1

Çelebi, Vedat, (2014). *Jean Paul Sartre'ın Varoluşçuluk Düşüncesi*, Araştırma Makalesi

Çetin, Nurullah, (2013). *Roman Çözümleme Yöntemi*, (13. bs.), Ankara: Öncü Kitap

Emre, İsmet, (2009). *Yeni Türk Edebiyatının Psikolojik Kaynakları*, Turkies Studies, 320- 355

Geneli, Mehmet (2021). *Oğuz Atay'ın Roman ve Öykülerinde Psikolojik Tipler*
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi

Güdek, Orhan, (2007). *Bir Mukayese Denemesi: "Yeraltından Notlar" ve "Aylak Adam" Romanlarında Modern İnsanın Yalnızlığı ve Yabancılaşması*, Türk Edebiyatı Dergisi

Gül, Fikri, (2014). *Varoluşçu Felsefenin Türk Düşünce Hayatındaki Yansımaları*, S. 18, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi

Gümüş, Semih (2010). *Modernizm ve Postmodernizm*, Can Yayınları: İstanbul

Kanter, Beyhan, (2017). *Yalnızlık ve Yabancılaşmanın Eşiğinde: Her Gece Bodrum*, Sosyal Bilimler Dergisi

Moran, Berna (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları: İstanbul

Moran, Berna (2023). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İletişim Yayınları: İstanbul

Öcal, Oğuz, (2018). *Kiralık Konak Romanında Özgür Olmayış Fenomeni*

Öcal Oğuz, (2018). *Tehlikeli Oyunlar Romanında Özgürlüğüyle Kararsızlığın Tezahürleri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi 22,

Örgen, Ertan (2009). *Oğuz Atay'ın Romanlarında İntihar,* Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları,

Özaltıok, Aytok Bülent, (2020). *Tutunamayanlar ve Tehlikeli Oyunlar'da Kaygı ve Özgürlük*, Söylem Filoloji Dergisi

Özbek, Yılmaz, (2007). *Edebiyat ve Psikanaliz*, Çizgi Kitabevi: Konya

Şahin, Veysel, (2013). *Oğuz Atay'ın Romanlarında Toplumsal Yabancılaşma,* Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Yavaş, Semra (2018). *Oğuz Atay'ın Roman ve Öykülerinin Psikanalitik Açıdan İncelenmesi*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ANTONİMLƏRİN ATALAR SÖZLƏRİNDƏ İSTİFADƏSİNƏ DAİR

Rəhilə Hümmətova
f.ü.f.d. dosent, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti Filologiya fakültəsi Azərbaycan dili və onun tədrisi texnologiyası bölümü, rahilahummetova@gmail.com
ORCİD 0000-0003-2521-6361

Açar sözlər: atalar sözləri, antonimlər, antiteza, leksik və qrammatik antonimlər

ÖZET

Canlı xalq danışıq dilinin ifadə imkanlarının genişliyini özündə məharətlə əks etdirən atalar sözlərində külli miqdarda antonim sözlərdən istifadə edilmiş, antitezanın ən bariz nümunələri yaradılmışdır. Atalar sözü və məsəllərdə xalqın poetik təfəkkürü, onun əsrlərdən bəri əldə etdiyi həyat təcrübələri qorunub-saxlanılır. Atalar sözü onu yaradan xalqın ən gözəl duyğularını, mənəvi zənginliyini, insani keyfiyyətlərini özündə əks etdirən ən qiymətli bədii nümunələrdir. Həm lirik, həm də epik növlərdə araya-ərsəyə gətirilən atalar sözünün ifadə etdiyi mətləb bəzən onlarla misranın və ya mətnin deyəcəyindən daha qüvvətli olur. Atalar sözü lakonik olsa da, onlarda kitablar dolusu ağıl, hiss və müdriklik vardır. Folklor ədəbiyyatının bu möhtəşəm, əsrarəngiz janrı fəlsəfi dünyagörüşün hakim olduğu ən qiymətli poetik abidədir. Onlardakı dərin düşüncələr xalqın o zamankı əxlaqi görüşlərini, türkün həyat təcrübəsini fəlsəfi istiqamətdə inikas etdirir. Bu hikmət xəzinəsi zamanın sosial-mədəni həyatı haqqında əvəzsiz məlumat, etibarlı mənbədir. Xalq təfəkkürünün nadir sənət incilərindən olan atalar sözlərində canlı danışıq dilinin bütün ifadə imkanları və vasitələri öz əksini tapır. Atalar sözlərində müasir ədəbi dilimiz üçün arxaikləşmiş, lakin dialektlərdə öz izlərini qoruyub-saxlamış dil vahidləri də mühafizə olunur, saxlanılır. Atalar sözlərinin dil xüsusiyyətləri üzərində aparılmış tədqiqat onu deməyə əsas verir ki, sözlərin semantik qruplarından biri olan antonimlər intensivliyi ilə diqqət çəkir. Bu da təbiidir. Dilimizin lüğət tərkibinin zənginləşməsində və inkişafında xüsusi rolu olan antonim sözlər əslində obyektiv gerçəklikdə, real həyatda, təbiət və cəmiyyətdə, insan münasibətlərində olan əksiliklərdən yaranır. Bəşər övladı var olduğu zamandan bəri xeyirlə şər, həyatla ölüm, yüksəlişlə eniş, gözəlliklə eybəcərlik bir-biri ilə əks mövqedə dayanıb. Həyatın öz daxilində olan bu ziddiyyətin dildə ifadəsi antonimlər vasitəsilə çatdırılıb. Məqalədə şifahi xalq ədəbiyyatının "atalar sözləri" adlı xəzinəsində məqsədyönlü şəkildə istifadə edilən antonimlər və onların məzmunu öz əksini tapıbdır.

GİRİŞ. Danışıq dilində fikrin daha təsirli, canlı və sərrast ifadəsi üçün atalar sözü və məsəllərdən istifadə olunur. Atalar sözünün (bir cümlə ilə) ifadə etdiyi mətləb bəzən onlarla misranın deyəcəyindən daha qüvvətli olur. Bu barədə " Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı" nda M.Qorkiyə istinadən yazılır: "Ən böyük hikmət sözün sadəliyindədir. Atalar sözü və məsəllər həmişə qısa olur, lakin onlarda tam kitablar dolusu ağıl və hiss vardır". (7, s.109)
Atalar sözünün hikmətini, dəyərini "Min əsər öyrəndim, tarix oxudum, Hikməti atalar sözündə gördüm" misraları ilə ifadə edən şair nə qədər haqlıdır! deyən.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Hələ erkən orta əsrlər türk-oğuz tayfalarının yaşanmış maddi tarixini, eləcə də dilinin tarixini özündə əks etdirən "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanında atalar sözlərindən məqsədyönlü şəkildə istifadə olunmuşdur: *Ağır yüklər zəhmin qatır bilir; Ayrı-ayrı yollar izin dəvə bilir; Allah-allah deməyincə işlər önməz; At ayağı kölük, ozan dili çevik olur; Aslanın ənigi yenə aslandır; Qarı düşmən dost olmaz; Qadir tanrı verməyincə ər bayımaz; Qız anadan görməyincə öyüd almaz; Əzəldən yazılmasa, qul başına qəza gəlməz; Yalnız yigit alp olmaz, yovşan dibi bərk olmaz; Yapaqlı gökcə çəmən yaza qalmaz; Yapa-yapa qarlar yağsa, yaza qalmaz; Əski pambıq bez olmaz; Oğul atadan görməyincə süfrə yaymaz* və s. (9, 88-90)

Atalar sözləri sistemli şəkildə araşdırılana qədər orta çağların məşhur şairləri, söz xiridarları onlardan geniş şəkildə istifadə etmişlər. Məlum həqiqətdir ki, dahi şairimiz N. Gəncəvi folklorun nağıl, dastan, əfsanə janrları ilə yanaşı, atalar sözlərinə də müraciət etmişdir: *Ağıllı düşmən ağılsız dostdan yaxşıdır; İsinmədim istisinə, kor oldum tüstüsünə; Heç kəs öz ayranına turş deməz; Keçi qaçmaqla kökəlməz* və s.

X.Şirvani, Ş.İ.Xətai, M.Füzuli və başqa sənətkarların əsərlərində də ya əslində olduğu kimi, ya da məzmun saxlanılmaqla müəyyən dəyişikliklər edilərək atalar sözlərindən istifadəyə rast gəlinir. Həmçinin klassik yazıçılarımızın, dramaturqlarımızın bir çox əsərlərinin adları atalar sözlərindən götürülmüşdür. A.Səhhətin "Yoxsulluq eyib deyil", N.Vəzirovun "Sonrakı peşpançılıq fayda verməz", " Daldan atılan daş topuğa dəyər", " Yağışdan çıxdıq, yağmura düşdük", " Adı var, özü yox", Ə.Haqverdiyevin " Yeyərsən qaz ətini, görərsən ləzzətini", R. Əfəndiyevin "Qonşu qonşu olsa, kor qız ərə gedər" və s. kimi əsərlərinin adları məhz atalar sözlərindən götürülərək ideyanın çatdırılmasına, müəlliflərin poetik niyyətlərinin açılmasına, əsərin məzmunun dərindən dərk edilməsinə köklənib.

Xalqımızın fəlsəfi, poetik təfəkküründün, həyat təcrübəsinin dillərdə dastana çevrilən atalar sözlərindən – folklorumuzun bu lakonik janrından məişət üslubunda geniş şəkildə istifadə edilməsi danılmaz faktlardandır. Məişət üslubu canlı xalq dilinin bütün gözəlliklərini, ifadə imkan və vasitələrini, real gerçəklikləri, təzad və ziddiyyətlərini özündə güzgü kimi əks etdirir. Bu baxımdan canlı xalq dilinin bütün gerçəkliklərinin harmoniyasından yoğrulan atalar sözlərinin dəyəri ölçüyəgəlməzdir, tərbiyəvi əhəmiyyəti misilsizdir.

ARAŞDIRMA. Dildə antonimlərin meydana gəlməsi qanunauyğunluqlarından danışan S.Cəfərov yazırdı: "Dildə antonim sözlərin yaranmasına səbəb bizi əhatə edən aləmin özünün ziddiyyətli olmasıdır. İnkişafın əsasını təşkil edən bu ziddiyyətlərin dildə ifadəsi antonim sözlərdə özünü göstərir. Müqayisə və qarşılaşdırma yolu ilə aşkar edilən müxtəlif təzadlı hadisələr, obyektiv aləmin bütün ziddiyyətli cəhətləri əks mənalı sözlər silsiləsini təşkil edən antonimlər vasitəsilə şərh edilir". (6, s.35)

Dildə geniş şəkildə işlənən antonim yunanca anti (anti) əks, onoma (onoma) ad mənasını ifadə edir. Yəni mənaca bir-birinin əksini təşkil edən sözlərə antonim deyilir. T.Əfəndiyeva antonimlərin xarakteri ilə bağlı yazır: "Antonim sözlər real varlıqda maddi və mənəvi aləmlə əlaqədar olan hər şeyi əhatə edir və bunları qarşılaşdırma yolu ilə üzə çıxarmağa imkan verir". (8, s.85)

Antonim sözlərin ifadə etdiyi məfhumlar insanın iş fəaliyyəti ilə və onu əhatə edən aləmə qarşı münasibətlə əlaqədardır. Bu cəhətdən onları aşağıdakı qruplara bölmək olar:

1.Bilavasitə insanın özü və onun iş fəaliyyəti ilə əlaqədar məfhumları əhatə edən antonimlər: yaxşılıq-pislik, sağlam-xəstə, kök-arıq, qüvvətli-zəif, ağıllı-axmaq, cavan-qoca, lovğa-

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

təvazökar, nikbin-bədbin və s.; 2. Zamanla əlaqədar yaranmış antonimlər: gecə-gündüz, əvvəl-axır, gələcək-keçmiş, həmişə-arabir, əvvəl-sonra, tez-gec və s.; 3. Məkanla əlaqədar olan antonimlər: iç-çöl, uzaq-yaxın, daxili-xarici, irəli-geri, aşağı-yuxarı və s.; 4. Təbiət hadisələri və varlıqla əlaqədar olan antonimlər: yetişmiş-kal, quru-yaş, dərin-dayaz, qaranlıq-işıq, dolu-boş, küləkli-sakit, yanmaq-sönmək, şirin-acı, yüngül-ağır və s.

Əsas nitq hissələrinin əksəriyyətində antonimlərə rast gəlinir: işıq-zülmət, mərhəmət-qəzəb, əkin-biçin, qaranlıq-aydınlıq, igidlik-qorxaqlıq (isim); yaxşı-pis, şirin-acı, uzun-qısa, alçaq-hündür, düz-əyri, kök-arıq, xoşbəxt-bədbəxt, boş-dolu, asan-çətin (sifət); gəlmək-getmək, oturmaq-durmaq,yazmaq-pozmaq, gülmək-ağlamaq, tapmaq-itirmək, tutmaq-buraxmaq (feil); irəli-geri, aşağı-yuxarı, dünən-sabah, əvvəl-axır, birgə-ayrı, tez-gec (zərf); az-çox, xeyli-bir az (say, zərf) və s. Köməkçi nitq hissələrində antonimlərə az təsadüf olunur, çünki köməkçi nitq hissələrində əşya, varlıq, hadisə, əlamət bildirmə xüsusiyyəti yoxdur: hə-yox, bəli-xeyr, qətiyyən-əlbəttə və s.

Əmələ gəlməsinə görə antonimlər aşağıdakı qruplara ayrılır: 1.Ancaq Azərbaycan sözlərindən ibarət olan antonimlər: isti-soyuq, böyük-kiçik, bərk-boş, əkin-biçin, yığmaq-dağıtmaq; 2.Biri Azərbaycan dilinə məxsus olan, digəri başqa dillərdən gəlmiş antonimlər: aydınlıq (az.) – zülmət (ərəb); qarışıqlıq (az.) – asayiş (fars); geniş (az.) – müxtəsər (ərəb); sağlam (az.) – xəstə (fars); çalışqan (az.) – tənbəl (ərəb); 3. Dilimizə başqa dillərdən gəlmiş antonimlər: avam–mədəni (ərəb); mədaxil–məxaric (ərəb); şad–pərişan (fars); bədbəxt (fars) – məsud (ərəb);

Antonimləri quruluşca aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq mümkündür:

1. Sadə sözlərdən ibarət olan antonimlər: ağ – qara; bərk–boş; az–çox və s.
2. Biri sadə, digəri düzəltmə olan antonimlər: kal–yetişmiş; axmaq–ağıllı; aciz–bacarıqlı və s.
3. Hər ikisi düzəltmə olan: düzlük–əyrilik, əkin–biçin, girinti–çıxıntı, qəmgin–fərəhli, varlı–yoxsul və s.

Nitqdə, xüsusən bədii nitqdə antonimlərin üslubi rolu əvəzedilməzdir. Antonimlər vasitəsilə fikir və düşüncələrin, insanların həyat tərzinin, münasibətlərin, müxtəlif hadisələrin müəyyən cəhətləri qarşılaşdırılır. Real həyat həqiqətləri antonimlər vasitəsilə daha aydın canlandırılır. Müqayisə olunan tərəflər, hadisələr, insan mənəviyyatı bütün çılpaqlığı ilə üzə çıxır. Düzgün qiymət verib nəticə çıxarmaq isə oxucuların ixtiyarına buraxılır. Oxucu belə sözlərin qüdrəti ilə haqqı nahaqdan ayırmağı bacarır.

Antonimlər əvvəlki sətirlərdə də qeyd etdiyimiz kimi, atalar sözlərində üstün mövqedədir. Bu misilsiz sənət abidələrində antonimlərin müxtəlif növlərindən–daha çox mütləq antonimlərdən istifadə edilmişdir. Atalar sözlərinin əksəriyyətində antonimlər qoşa işlənir. Mənaca bir-birinə zidd olan sözlərin eyni zamanda işlənməsi atalar sözlərində mütləq tələb kimi qoyulur. Əslində bu məhz belə də olmalıdır. Çünki "həqiqi sübut ziddiyyətlərin qarşılaşdırılmasıdır". Bir-birinə zidd ifadələrin bu şəkildə–qoşa işlədilməsi atalar sözlərinin ümumi ruhu və məzmunu ilə sıx bağlıdır. Qoşa işlədilmiş antonimlərin yaratdığı antiteza əlavə bir şərh olmadan da onu araya-ərsəyə gətirənin fikir və məqsədini olduğu kimi çatdırır. Antiteza elə bir poetik fiqurdur ki, obyektiv gerçəkliyi xarakterlərin, anlayışların, vəziyyətin kəskin şəkildə qarşı-qarşıya qoyulması ilə əks etdirir. Qoşa işlədilmiş antonimlər həmin gerçəkliyin, insanların və insanlığın iç üzünü açır, bədii nitqi canlı, obrazlı qurur, dövrün siyasi, sosial və

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

əxlaqi prinsiplərinə güzgü tutur. Antonimlərin ölçüyəgəlməz imkanları müstəvisində real həyat həqiqətləri olduğu kimi, həm də məcazi mənada əks olunur. Beləliklə, əşya və hadisələr, zaman və məkan, insan xarakterləri, onların bir-birinə münasibəti, təbiətin özündəki dualizm qarşılaşdırılaraq dəyərləndirilir. Olduqca intensiv xarakterə malik olan qoşa antonimlər qrammatik mənasına görə, əsasən, isim, sifət, feil və zərfləri əhatə edir. Biz də çalışacağıq ki, atalar sözlərində tədqiqata cəlb etdiyimiz antonimləri qrammatik mənasına, eyni zamanda ifadə etdiyi məzmuna (zaman, məkan, kəmiyyət, varlıq, təbiət hadisələri və s.) görə qruplaşdıraq.

Qrammatik mənasına görə isim olan antonimlər: *Acılıqdan* yemək olmur, *şirinlikdən* atmaq olmur; *Zülm* ilə bərbad olan *ədl* ilə abad olar; *Şər* deməsən, *xeyir* gəlməz; Padşahın söhbətinin əvvəli *dirilik*, axırı *ölüm*; *Cənnət* də bu dünyadadır, *cəhənnəm* də; *Yaz* dumanı bar gətirər, *qış* dumanı qar; Qış qışlığını *yerdə* eylər, *göydə* eyləməz; *Gecənin xeyirindən gündüzün şəri* yaxşıdır; *Qışı aranda, yayı dağlarda*; Dünyada bir *pislik* qalar, bir də *yaxşılıq*; *Göy* ağlamayınca *yer* gülməz; Dəvəyə dedilər: "*Enişi* sevirsən, *yoxuşu*?" Dedi: "Düz yolu göyəmi çəkdilər?"; Hər *gedişin* bir *gəlişi* var; Hər *gəlirin* bir *çıxarı* var; Anlayana *qul* ol, anlamaya *ağa* olma; *Dost başa* baxar, *düşmən ayağa* (2) *Cəfa* çəkməyən *səfa* görməz; *Qıtlıqda satıcı – bolluqda alıcı; Bəy* ilə bəy dalaşdı, *nökərin* başı yarıldı; *Padşahın* da *rəiyyətə* işi düşər; *Tərlan* yerini *sar* tutmaz; *Tikan* olub ayağa batınca *gül* ol, yaxaya sancıl; Balıq *başından* iylənər, camış *ayağından*; (1) Aşıq *dəm* gətirər, molla *qəm*; *Keçmişinə* xor baxan *gələcəyinə* kor baxar; *Cavanlıq* ötəri əlamətdir, *qocalıq* qənimətdir; *Xeyirlə şər* əkizdir. (3)

Qrammatik mənasına görə sifət olan antonimlər: *Cahil* ilə bal yemə, *aqil* ilə daş daşı; *Qocadan* demək, *cavandan* kömək; *Yaxşı* at yemini artırar, *yaman* at qamçısını; *Pis* olmasa, *yaxşının* qədri bilinməz; *Ağ* gün ağardar, *qara* gün qaraldar; *Yaş* da *quru* oduna yanar. (2, s.154-160) *Uzaq* yerin buğdasından *yaxın* yerin arpası yaxşıdır; İlanın *ağına* da lənət, *qarasına* da; (1) *Ağıllı* gözündən, *axmaq* sözündən bilinər; *Əyrinin* sözü ilə *doğrunu* qınamazlar; *Yaxşı* at yerişini artırar, *yaman* arvad ənlik-kirşanını; Hayın yaraşığı *cavan*, vayın yaraşığı *ahıldır*; *Cavan* dişi ilə, *qoca* işi ilə tanınar; *Cavanı* gözdə, *qocanı* sözdə sınarlar; **(3)** *Sağ* əli haraylayır, *sol* əli qovur məni; Kor nə istər? –İki göz! Biri *əyri*, biri *düz*!; *Varlının* çörəyi *kasıbın* çənəsini yorar; *Ac* bəydən *tox* it yaxşıdır; *Tox* nə bilir, *ac* nə çəkir; *Acını* dadmayan *şirini* tanımaz; Aşın *isti* olsun, suyun *sərin*; *Yaxşı* xörək qalınca, *pis* qarın yırtılsın; *Ölülər* elə bilir, *dirilər* halva yeyir; *Açıq* süfrənin bir eybi var, *örtülü* süfrənin yüz eybi; Evin *böyüyü* buyurqda, *kiçiyi* qulluqda; Tüfəngin *dolusu* özgəni qorxudar, *boşu* yiyəsini; Borcu almaq *asandır*, qaytarmaq *çətin*; *Varlı* kisəsini döyər, *kasıb* dizini; *Halal* artar, *haram* batar; Aslanın *erkəyi, dişisi* olmaz; Hər şeyin *təzəsi*, dostun *köhnəsi*; Bir *dəli* bir quyuya daş atdı, yüz *ağıllı* çıxarda bilmədi; Bir özündən *böyüyə*, bir də *kiçiyə* qulaq as; *Böyük* körpü salar, *kiçik* keçər; *Gözəl* görünər, *çirkin* bürünər; Sən *atlı*, mən *piyada*; Sən *doğru* ol, *əyri* bəlasını tapar; Bir qatı *nazik*, iki qatı *yoğun*, qatyarımı haradan tapım? (1) Onu da qeyd edək ki, atalar sözlərində işlənmiş əlamət, keyfiyyət bildirən, yəni qrammatik mənasına görə sifət olan antonimlərin substantivləşməsi hadisəsi üstün mövqedədir. Folklorda sifətin substantivləşməsi daimi xarakter daşıyır. "Substantivləşmə müxtəlif şəraitdə, müxtəlif səbəblərlə əlaqədar təzahür etsə də, sifətin substantivləşməsi, başlıca olaraq, əlamət, keyfiyyət bildirən sözün, yəni sifətin əşya bildirən sözü–ismi əvəz etməsi, əlamət, keyyyfiyyət mənasını saxlamaqla yanaşı, əşya mənası da kəsb etməsi əsasında yaranır. Məsələn, *Cavanlar* özlərini *qocalara* göstərib daha cəld işləyirdilər". (4, s112) Nümunədən göründüyü kimi, sifət əlamət və keyfiyyət məzmununu daxilən saxlamaqla əşya

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

məzmununu da qazanır, qrammatik təbiətindən irəli gələn suallarına cavab vermir, cümlədə təyin ola bilmir, isimsiz işlənir, əşyaya aid xüsusiyyətləri – ad bildirmə, cümlədə mübtəda və tamamlıq vəzifəsini icra etmə, hallanma, cəmlənmə, mənsubiyyətə görə dəyişmə kimi xüsusiyyətləri əldə edir. Sifət substantivləşdikdə dərəcə əlamətini (böyük oğlanlar – lap böyüklər; qıpqırmızı almalar – qıpqırmızılar və s.) saxlayır. Substantivləşmə maddi varlığa, materiyaya xas olan əlamətin, keyfiyyətin dildə maddi varlığı, materiyanı əvəz etməsi hadisəsinə deyilir. Digər dillərdə olduğu kimi, Azərbaycan dilində də substantivləşmə daimi (diaxron) və müvəqqəti (sinxron) olaraq iki yerə ayrılır (bu cür substantivləşmə feli sifətləri də əhatə edir). "Mətnsiz yaranan substantivləşmə" kimi xarakterizə edilən daimi substantivləşmə hər hansı mətndən, şəraitdən asılı olmayaraq formalaşır. Bu cür substantivləşmə onomastik vahidlərdə, atalar sözlərində, aforizmlərdə, folklorun digər nümunələrində mətndən asılı olmadan geniş şəkildə işlənir. Məs.: Əzizinəm, *mərdə* ver, At, oxumu *mərdə* ver. *Namərdə* sirr verincə, Kəs başımı, *mərdə* ver. (bayatı) Mən aşiqəm, düz bağlar, *Əyri* çəkər, *düz* bağlar. Aşıq bir hikmət görüb, Od içində buz bağlar. (Tapmaca) Atalar sözlərində sifətin daimi substantivləşməsi hadisəsi bu mühakimələri təsdiq edir. Sifətin daimi substantivləşməsi zamanı onun təyin etdiyi əşya mətndən deyil, təfəkkürdən götürülür. Daimi substantivləşən sözlərin bir qismi dilin lüğət tərkibinə yeni leksik vahid kimi daxil olaraq, onu zənginləşdirir: Yaxşı, Göyçək, Gözəl, Böyük, Sarı, Qara (antroponim) və s.

Qrammatik mənasına görə say olan antonimlər: Varını itirən *az* şey itirər, namusunu itirən *çox* şey. *Min* acını yeyərlər *bir* şirinin xatirinə; *Çox* dövlətdənsə *az* gözəllik yaxşıdır; *Bir* buğda əkməsən, *min* buğda biçməzsən. (1)

Qrammatik mənasına görə feil olan (feli bağlama, feli sifət, məsdəri də buraya daxil edirik) antonimlər: Pay dolu *gələr*, dolu *gedər*; Borc alan *gülə-gülə* ***gedər***, *ağlaya-ağlaya* ***gələr***; *Verəndə* imam olur, *alanda* Şümür; Yağış *isladar*, gün *qurudar*; Dünya nərdivandır, biri *çıxar*, biri *düşər*; Ata *minəndə* özünün unutma, atdan *düşəndə* atını; Dovşana deyir, *qaç*, tazıya deyir, *tut*; Ac deyər, *doymaram*, tox deyər, *acmaram*; Süfrəni yuxarıdan *düzərlər*, aşağıdan *yığarlar*; Divanxana qapısı *girəndə* darvaza olar, *çıxanda* iynə gözü; Bir əli ilə *verir*, o biri əli ilə *alır*; *Alan* alıb varlanıb, *satan* satıb aldanıb; Bir buğda *əkməsən*, min buğda *biçməzsən*; Ağ gün *ağardar*, qara gün *qaraldar;* Biri *yazar*, biri *pozar* və s. (1)

Qrammatik mənasına görə zərf olan antonimlər: *Əvvəl* evin *içi, sonra bayırı*; Süfrəni *yuxarıdan* düzərlər, *aşağıdan* yığarlar; *Üstü* bəzək, *altı* təzək; *Yaz* əkinçi, *qış* dilənçi; *Yazda* ayransız olma, *qışda* yorğansız; *Yayda* kölgədə oturan *qışda* ocaq axtarar; *Gec* gəldi, *tez* öyrəndi; *Çox* bilib *az* danışmaq igidin yaraşığıdır; Özündən *yuxarı* baxanda özündən *aşağı* da bax; Nə *altda* undur, nə *üstdə* kəpək. (1) *Əvvəl* danışan *sonra* yaşınar; *Az* bilmək istəmirsənsə, *çox* oxu; Borc alan *əvvəl* sevinər, *sonra* döyünər və s. (3)

Qrammatik antonimlər: Acın qarnı *doyar*, gözü *doymaz*; Qazan qarası *gedər*, üz qarası *getməz*; Mal canı *qazanmaz*, can malı *qazanar*; Yeyən *qurtardı*, yalayan *qurtarmadı*; Xəncər yarası *gedər*, dil yarası *getməz*; *Sayanın* quluyam, *saymayanın* ağası; Fələk *güclü,* mən *gücsüz*; *Çağırılan* yerə ar eləmə, *çağırılmayan* yeri dar eləmə; *Yersiz* gəldi, *yerli* qaç; *Yetənə* yetir, *yetməyənə* daş atır; Bağa *baxarsan*, bağ olar, *baxmazsan*, dağ olar; Atı qamçı *aparmaz*, arpa *aparar*; *Qoyunlu* evlər gördüm – qurulmuş yaya bənzər! *Qoyunsuz* evlər gördüm – qurumuş çaya bənzər; Çox yaşayan çox *bilməz*, çox gəzən çox *bilər*; *Uyuşar*, qatıq yeyərəm, *uyuşmaz*,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

süd içərəm; Mən *dedim*, eşidəsən, *demədim*, öyrənəsən; *Dəymə* mənə, *dəyməyim* sənə. (1) *Mərd* torpaq qucar, *namərd* qoyub qaçar; Qəm *yemə* ki, var yoxdur, qəm *ye* ki, ar yoxdur və s.(3)

Atalar sözlərində işlənmiş antonimləri qrammatik məna növünə görə qruplaşdıraraq verməyə çalışdıq. Məlum oldu ki, isim və sifət olan antonimlər daha üstün mövqedədir. Çünki insan şüuru inkişaf edib, ətraf aləmi dərk etdiyi gündən obyektiv gerçəklikdəki, maddi aləmdəki cisim və əşyaları, onların əlamət və keyfiyyətlərini qarşlaşdırıb, müqayisə edib. Atalar sözlərində, eləcə də folklorun digər janrlarında insanların, əşyaların, əlamətlərin qarşı-qarşıya qoyulması ilə formalaşan antitezalar hər gün rastlaşdığımız, həyat və məişətimizlə bağlı olan gerçəklilikləri təbii boyalarla çatdırır. Sadə, təbii, canlı xalq dilinin şirinliyi ilə yoğrulmuş hikmət xəzinəmiz–atalar sözləri bəzən başdan-başa təzadlar, kontraslar üzərində qurulur. Verdiyimiz nümunələrdən məlum olur ki, bir-biri ilə ziddiyyət təşkil edən hadisələrin, əhvali-ruhiyyənin, əlamət və keyfiyyətin, zaman və məkanın, insanların, təbiətin, heyvan və quşların qarşı-qarşıya qoyulması ilə formalaşan antitezalar üstün mövqedə durur. Bir tərəfdə *ağa,* digər tərəfdə *qul* (arxaik alınmadır, əsasən klassik ədəbiyyatda müşahidə olunur); bir tərəfdə *mərd,* digər tərəfdə *namərd* insanlar; bir tərəfdə *varlılar*, digər tərəfdə *yoxsullar;* bir tərəfdə *tərlan,* digər tərəfdə *sar;* bir tərəfdə *dəm***,** digər tərəfdə *qəm;* bir tərəfdə *haqq***,** digər tərəfdə *nahaq*; bir tərəfdə *xeyir*, digər tərəfdə xeyirlə vuruşan *şər;* bir tərəfdə *güldürən sevinc***,** digər tərəfdə *ağladan qəhər;* bir tərəfdə *dirilik***,** digər tərəfdə *ölüm;* bir tərəfdə *qış***,** digər tərəfdə *yay* və s. Cəmiyyətdəki bu cür kontraslar "bolluğu", göründüyü kimi, atalar sözlərində cəmi bir cümlə ilə, bəzən sadə, bəzən mürəkkəb cümlə quruluşunda əks etdirilir. Lakin həmin cümlələrin sətiraltı mənaları olduqca düşündürücüdür. Atalar sözlərində mütləq və bəzən üslubi antonimlər kontekstində insan xarakterlərindəki ziddiyyətlər, varlılar, yoxsullar dünyasının daxili aləmi, onların hər birinin hiss və duyğuları, həyat tərzi, cəmiyyətə münasibətləri olduğu kimi, ancaq obrazlı şəkildə təsvir edilir. Atalar sözlərində antonimlərlə yaradılan rəngarəng, çoxsaylı antitezalar hadisələr və predmetlər arasındakı kontrası, ziddiyyətli hissləri yüksək emosionallıqla ifadə edə bilir və bu da olduqca real və inandırıcı təsir bağışlayır. Başdan-başa təzadlar üzərində köklənmiş atalar sözləri gözlərimiz qarşısında cəmiyyətin bir-birinə zidd təbəqəsini–varlılar və yoxsullar, ağalar, qullar dünyasının real həyat tərzini canlandırır. Qüvvətli bədii ifadə vasitəsi olan antitezalar, əvvəlki sətirlərdə qeyd etdiyimiz kimi, əsasən antonimlərlə yaradılır və atalar sözlərində külli miqdarda müşahidə olunur. Atalar sözlərində antitezaların bir qismi mütləq antonimlərlə yanaşı, biri təsdiq, digəri inkar feillərlə, əsasən düzəltmə sifətlərin əmələ gəlməsində iştirak edən və bir-birinə zidd olan *-lı, li,-lu,lı; -sız, -siz, suz, -süz* şəkilçiləri ilə, bəzən də *-na* ön şəkilçisi ilə (qrammatik antonimlərlə) yaradılmışdır. Qrammatik antonimlərin kökü əksmənalı sözlərdən ibarət olmur. Eyni söz kökünə antonim şəkilçilər artırmaqla bir-birinə əks olan sözlər yaranır ki, bu da qrammatik antonimlər sayılır: *doyar – doymaz*; *gedər – getməz*; *qazanmaz – qazanar*; *qurtardı – qurtarmadı*; *gedər – getməz*; *güclü – gücsüz*; *çağırılan – çağırılmayan*; *yersiz – yerli; baxarsan – baxmazsan*; q*oyunlu – qoyunsuz; mərd – namərd* və s.

Qrammatik, eləcə də leksik antonimlərin cümlədə paralellik yaradaraq işlənməsi tabesiz mürəkkəb cümlə tipinin qurulmasında, onun komponentlərinin əlaqələnməsində xüsusi vasitə kimi səciyyələndirilir. Paralellik daha çox atalar sözü və məsəllərdə özünü qabarıq şəkildə büruzə verir: *Analı* qızın özü böyüyər, *anasız* qızın sözü*;* Aləm *dəyişər*, ana *dəyişməz; Bəzənirəm* ağam döyür, *bəzənmirəm* xanım. *Ana* uşağına aş gətirər*, analıq* yaş. *Qış dumanı* qar

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

gətirər, *yaz dumanı* bar; *Bu gün* sən deyirsən, *sabah* sənə deyərlər; Rəhmət *yazana*, lənət *pozana* və s. "Belə cümlələr üçün komponentlərdən ikincisinin (və ya hər ikisinin) natamamlığı, yarımçıqlığı, cümlənin ümumi mənası əsasında bərpa oluna bilməsi də səciyyəvi hallardandır". (5, s. 281)

Atalar sözlərində müqayisəsi verilən həyat həqiqətləri hər birimizin gündəlik qarşılaşdığımız reallıqlardır. Xalqımızın poetik təfəkküründən süzülüb gələn atalar sözləri təzadlar vasitəsilə dərin fəlsəfi məzmun, insanı dərin-dərin düşüncələrə dalmağa və nəticə çıxarmağa vadar edən fikirlər aşılayır.

NƏTİCƏ. Folklorun ən qədim janrlarından olan atalar sözləri dil, üslub baxımından olduqca zəngindir. Atalar sözlərində sözlərin mənaca qruplarından biri olan antonimlər daha üstün mövqedədir. Bu da obyektiv gerçəklikdə ziddiyyətlərdən, əksliklərdən qaynaqlanır. Atalar sözlərində həm leksik, həm qrammatik antonimlər çoxluq təşkil edir. Qrammatik məna növlərinə görə daha çox isim, sifət, feil olan antonimlər, zaman-məkan məzmunlu zərflər müşahidə edilir. Antonimlərə köməkçi nitq hissələrində az təsadüf olunur. Tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentlərinin əlaqələnməsində qrammatik və leksik antonimlərin də xüsusi rolu vardır.

ƏDƏBİYYAT (KAYNAKÇA)

1. Atalar sözü. "Yazıçı" . Bakı, 1981. 366 səh.
2. Azərbaycan folkloru. "Şərq-Qərb". Bakı, 2005. 360 səh.
3. Xalqımızın deyimləri və duyumları. "Maarif". Bakı, 1988. 380 səh.
4. Q.Ş.Kazımov. Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. "Elm və təhsil". Bakı, 2010. 400 səh.
5. Q.Ş.Kazımov. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. "Ünsiyyət". Bakı, 2000. 496 səh.
6. S.Cəfərov. Müasir Azərbaycan dili. Leksika. II hissə, III nəşr. "Şərq-Qərb". Bakı, 2007
7. P.Əfəndiyev. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. "Maarif". Bakı, 1992
8. T.Əfəndiyeva. Azərbaycan dilinin leksik üslubiyyatı. Bakı, 1980
9. T.İ.Hacıyev, K.H.Vəliyev. Azərbaycan dili tarixi. "Maarif". Bakı, 1983

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

BİR TOPONİMİN İZİ İLƏ TARİXƏ BAXIŞ

Rəhilə Hümmətova
f.ü.f.d. dosent, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti Filologiya fakültəsi Azərbaycan dili və onun tədrisi texnologiyası bölümü, rahilahummetova@gmail.com
ORCİD 0000-0003-2521-6361

Açar sözlər: onomastik vahid, etnonim, abdal türk tayfası, abdal sözünün mənası

ÖZET

Azərbaycan dilinin lüğət tərkibinin mühüm hissəsini təşkil edən onomastik leksikanın öyrənilməsi Azərbaycan dilinin inkişaf qanunauyğunluqlarını, ədəbi dilin formalaşması və inkişaf meyillərini, xalqın maddi tarixini, etnogenezini, adət-ənənələrini öyrənmək baxımından son dərəcə qiymətlidir. Dildəki hər bir xüsusi ad – onomastik vahid ictimai-tarixi mahiyyət kəsb edir və bu baxımdan ictimai – tarixi inkişafın məhsuludur .“ Xüsusi adlar keçmişin izlərini özündə mühafizə edib müasir zamana kimi gətirən real faktlardır, tarixin canlı şahidləridir “. Doğrudan da, onomastik lay – tarixin bu canlı şahidləri özündə tarixin qan yaddaşını, onun səhifələrində öz adını yazan türk tayfalarını, zaman-zaman Azərbaycanın köksündən zor-hiylə gücünə qoparılan qədim dədə-baba məskənlərimizi yaşadır.

Dilin başqa vahidlərində olduğu kimi, onomastik leksikanın da təsnifində müəyyən prinsiplərə əsaslanılır. Onomastik vahidlər təsnif edilərkən, başlıca olaraq, məna və məzmun nəzərə alınır. Yəni eyni xarakterə malik və eyni səciyyəli mənanı bildirən onomastik vahidlər xüsusi cərgədə və müəyyən başlıq altında qruplaşdırılır. Deyilən cəhətlər nəzərə alınaraq dilimizdəki xüsusi sözləri (onomastik vahidləri) bu cür müstəqil qruplara bölmək olar: antroponimlər, etnonimlər, toponimlər, hidronimlər, zoonimlər, kosmonimlər, ktematonimlər və s. Toponimlər ümumən Azərbaycan dilinin leksik layında işlənən onomastik vahidlərin ən mühüm növlərindən biridir. Toponim yunan mənşəli söz olub “yer adı“ anlamında işlənir. Azərbaycan toponimiyasının hərtərəfli tədqiq edilməsinin çox böyük elmi əhəmiyyəti var. Birinci növbədə, bu əhəmiyyətin böyüklüyü Azərbaycan xalqının, həmçinin burada mövcud olmuş etnik qrupların və tayfa birləşmələrinin Azərbaycan xalqının tarixində oynadığı rolun müəyyən edilməsində, yer-yurd adlarında daşlaşıb qalmış mənəvi və tarixi sərvətin öyrənilməsindədir. Biz bu məqalədə qədim türk tayfalarından biri olan Abdal onomastik vahidindən –toponimlərdə, klassik poeziyada, folklorun müxtəlif janrlarında öz izlərini qoruyub-saxlayan bu qədim dil vahidindən söhbət açacaq, onun mənası haqqındakı mülahizələri verməyə çalışacağıq.

GİRİŞ. Azərbaycan onomalogiya elminin əsasının qoyulmasında, formalaşma və təşəkkülündə əvəzedilməz xidmətləri olan A.Qurbanov bu haqda yazırdı: “ Dilçiliyin üfüqlərini genişləndirmək, onun inkişafını hərtərəfli təmin etmək üçün onomastik tədqiqatın hazırda əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Dilin lüğət tərkibində xüsusi yeri olan onomastik leksikanın dərindən araşdırılması, diqqətli təhlili, elmi şəkildə ümumiləşdirilməsi xalqımızın dilinin və tarixinin bir çox mürəkkəb və zəruri məsələlərinin açılmasına kömək edir. Buna görə

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

də onomastik materiallara elmi mövqedən yanaşmaq, onun dəqiq və əsaslı təhlilini vermək aktual və zəruri məsələlərdəndir “. (9,5) A.Qurbanov dilin leksik sistemindəki xüsusi adları onomastika, xüsusi adlardan bəhs edən dilçilik şöbəsini isə onomalogiya adlandırmışdır. XX əsrin 80-ci illərindən başlayaraq dilimizin onomastik sisteminin tədqiqinə həsr edilmiş dilçilik araşdırmalarının xüsusi çəkisi xeyli artmış, bu sahəyə olan maraq onlarla monoqrafiyanın yazılmasına səbəb olmuşdur .Onomalogiyanın tədqiqat obyekti aşağıdakılardır:

- dilimizin leksik tərkibindəki xüsusi sözlərin müxtəlif cəhətlərini araşdırmaq;
- xüsusi sözlərin mənşəyini, areallığını, dil mənsubiyyətini müəyyənləşdirmək;
- xüsusi sözlərin quruluşunu, yaranma yollarını, semantikasını, dildəki poetik məqamları araşdırmaq.

ARAŞDIRMA və TAPINTILAR. Dildəki hər bir xüsusi ad – onomastik vahid ictimai-tarixi mahiyyət kəsb edir və bu baxımdan ictimai – tarixi inkişafın məhsuludur .“ Xüsusi adlar keçmişin izlərini özündə mühafizə edib müasir zamana kimi gətirən real faktlardır, tarixin canlı şahidləridir “. Doğrudan da, onomastik lay – tarixin bu canlı şahidləri özündə tarixin qan yaddaşını, onun səhifələrində öz adını yazan türk tayfalarını, zaman-zaman Azərbaycanın köksündən zor-hiylə gücünə qoparılan qədim dədə-baba məskənlərimizi yaşadır.

Dilin başqa vahidlərində olduğu kimi, onomastik leksikanın da təsnifində müəyyən prinsiplərə əsaslanılır. Onomastik vahidlər təsnif edilərkən, başlıca olaraq, məna və məzmun nəzərə alınır. Yəni eyni xarakterə malik və eyni səciyyəli mənanı bildirən onomastik vahidlər xüsusi cərgədə və müəyyən başlıq altında qruplaşdırılır. Deyilən cəhətlər nəzərə alınaraq dilimizdəki xüsusi sözləri (onomastik vahidləri) bu cür müstəqil qruplara bölmək olar: antroponimlər, etnonimlər, toponimlər, hidronimlər, zoonimlər, kosmonimlər, ktematonimlər və s. Toponimlər ümumən Azərbaycan dilinin leksik layında işlənən onomastik vahidlərin ən mühüm növlərindən biridir. Toponim yunan mənşəli söz olub “yer adı“ anlamında işlənir. Azərbaycan toponimiyasının hərtərəfli tədqiq edilməsinin çox böyük elmi əhəmiyyəti var. Birinci növbədə, bu əhəmiyyətin böyüklüyü Azərbaycan xalqının, həmçinin burada mövcud olmuş etnik qrupların və tayfa birləşmələrinin Azərbaycan xalqının tarixində oynadığı rolun müəyyən edilməsində, yer-yurd adlarında daşlaşıb qalmış mənəvi və tarixi sərvətin öyrənilməsindədir. A.Bakıxanov yazırdı: “ Əgər ölkənin qəbilələri, kəndləri, binaları və qədim asarı geniş bir surətdə tədqiq edilərsə, əhalinin mənşəyini təyin etmək mümkün olacaqdır“. (4, 29)

Doğrudan da, tarix boyu mövcud olmuş müxtəlif türkdilli tayfa birləşmələri ilə hərtərəfli etnogenetik, tarixi-mədəni əlaqələri nəzərə almadan Azərbaycan xalqının və dilinin mənşəyini həll etmək olmaz. Toponimik tədqiqatın bu əlaqələrin öyrənilməsində müstəsna rolu var. Toponimik tədqiqat bəzən balaca bir kəndin sakinlərinin keçmişdə hansı tayfaya, etnik birliyə mənsub olduğunu aydınlaşdırmağa imkan yaradır. Prof. A. Axundov toponimləri obrazlı şəkildə “Vətən sözləri “ adlandırır və bu haqda yazırdı: “...vətən anlayışı hər bir xalqın dilində konkret sözlərlə təzahür edir. Belə sözlərə elmdə toponimlər, yəni yer adları deyirlər. Çünki insanlar məhz bu sözlərlə Vətən haqqında öz fikir və hisslərini, həsrət və məhəbbətlərini qürur və sevinclərini bildirirlər”. (3, 4)

Azərbaycan toponimiyasının hərtərəfli araşdırılmasında R.Yüzbaşov, K.Əliyev və Ş.Sədiyevin “Azərbaycanın coğrafi adları“ (Bakı, 1972), Ə.Əliyevin “Azərbaycanın qərb rayonlarının toponimiyası“ (Bakı, 1975), Ş.Cəmşidovun “Kitabi-Dədə Qorqud “ qəhrəmanlarının mərkəzi yaşayış yerləri haqqında” (Bakı, 1967), N. Nəbiyevin “ Coğrafi

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

adların mənşəyi “, (Bakı, 1969), B.Ə.Budaqov və Q.Ə.Qeybullayevin “Türkmənşəli toponimlərin izahlı lüğəti “ (Bakı, 2004) və onlarla digər tədqiqat əsərlərinin çox mühüm rolu olmuşdur. Son dövrlərdə bu sahəyə maraq xüsusilə artmış, toponimlərin dilçilik prizmasından, etimoloji cəhətdən təhlili zaman-zaman dilçi alimlərimizin diqqətini çəkmişdir. Azərbaycan dilçiliyində toponimlərin araşdırılmasına həsr olunmuş son tədqiqat əsərlərindən biri filologiya elmləri doktoru, prof. V.Əliyevin “Azərbaycan toponimiyası“ (Bakı, 1999) dərsliyidir. Müəllif toponimika ilə dilçiliyin əlaqəli şəkildə tədqiq edilməsindən bəhs edərək yazırdı: ” Toponimlər xüsusi adlar kimi, şübhəsiz ki, dilin lüğət tərkibinə daxildir. İnsanlar coğrafi obyektlərin xüsusiyyətlərini nəzərə alıb, dildəki mövcud sözlərlə müəyyən elementləri (coğrafi terminlər, topoformantlar, şəkilçilər...) əlavə etməklə toponimlər yaratmışlar. Coğrafi adlar konkret dilin qanunları əsasında yaranmış və həmişə də onu özünə doğma bilmişdir. ...dilin qədim tarixini (xüsusilə yazıya qədərki dövrünü), tarixi leksikasını, hətta tarixi qrammatikasını öyrənmək, ayrı-ayrı sözlərin ilkin leksik və semantik formasını bərpa etmək üçün toponimlər mötəbər mənbə rolunu oynaya bilər“. (5, 32-33)

Abdalllar qədim türk tayfalarından olub, Qafqaz, Orta Asiya, Türkiyə, İran və bir çox başqa regionlarda yaşamışlar. *Abdal* müxtəlif türk etnosları ilə bağlı olan etnotoponimdir. Tarixi qaynaqlarda *abdal* tayfasının adının *heftal, heptal, eftal* kimi fonetik tərkiblərdə olduğu göstərilir. Bu qədim türk tayfa adının izlərinə başqırd, türkmən, qazax , özbək, Azərbaycan, İran, Türkiyə mənbələrində, toponimlərində rast gəlinir. *Abdal* azərbaycanlıların etnogenezində müstəsna əhəmiyyət daşıyan türk etnoslarındandır. “ Bəzi qaynaqlarda (VI əsr Suriyalı tarixçi Zaxari Ritor) Şimali Qafqazda Hun əyalətində yaşayan türkdilli *abdel* tayfalarının adı çəkilir və onların Dağıstan hüdudlarında yaşadığı deyilir. Bəzi tarixçilər (V.V.Bartold) *abdal* tayfasını *hun* tayfası sayır. Başqa bir tarixçi (V.A.Qordlevski) yazır ki, *abdal* tayfaları orta əsrlərdə Türkiyədə yaşamış güclü-ictimai siyasi qruplardan biri idi. Alban tarixçisi Movses Kalankatlıya görə, *heptallar (abdallar)* e.ə. IV əsrdə Makedoniyalı İsgəndər dövründə buraya köçürülmüşlər”. (10)

Azərbaycanın Ağdam rayonunun Abdal-Gülablı, Oğuz rayonunun Abdallı, Göygöl rayonunun Çoban Abdallı, Qəbələ rayonunun Nis Avdallı, Qubadlı rayonunun Abdalanlı, Gürcüstanın azərbaycanlılar yaşayan qədim Borçalı mahalın Abdallı, Qərbi Azərbaycanın (İrəvanın), xüsusən Qəripbasar və Qırxbulaq mahallarının Avdallar kənd adları avdal\abdal etnonimi ilə bağlıdır. “Avdal\\Abdal - Azərbaycan Resbublikasının Tovuz rayonunun Əhmədabad kənd inzibati ərazi dairəsində kənd. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisin 7 mart 2012-ci il tarixli 310-İVQ saylı Qərarı ilə Tovuz rayonunun Avdal kəndi Yanıqlı kənd inzibati ərazi dairəsi tərkibindən ayrılaraq, mərkəzi Əhmədabad kəndi olmaqla Əhmədabad kəndi olmaqla Əhmədabad kənd inzibati ərazi dddairəsi yaradılmış və Azərbaycan Respublikasının ərazi vahidlərinin Dövlət reyestrinə daxil edilmişdir. (11)

Abdal kəndi yüksək dağ kəndlərindəndir. Buradakı dağların üstündəki sıx meşənin dərinliklərində Tovuzun ən qədim tarixi abidələrdən biri yerləşir. Eyni zamanda Tovuz rayonunun dağlıq hissəsində xalq arasında Abdal adı ilə tanınan dağ çayı və Abdal dərəsi də məlumdur. Abdal dərəsi geoloji, coğrafi və tarixi baxımdan çox böyük maraq doğurur. Hər üç onomastik vahid (oykonim, hidronim, oronim) ulu keçmişimizin izlərini, tariximizin yaşanmış, bəlkə də, hələ tam açılmamış səhifələrini özündə gizlətdiyi kimi, əsrarəngiz relyefi, qiymətli bitki örtüyü, ağacları, eləcə də möhtəşəm şəlaləri ilə insanı heyran edir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tədqiqatçı Z.Xasıyev müxtəlif qaynaqlara istinad edərək göstərir ki, hələ V əsr Roma tarixçiləri abdalların qədim türk tayfalarından olan quşanlara qalib gəlməsi haqında məlumat vermişlər. VI əsr Suriya mənbələrində Şimali Qafqazın hun əyalətində yaşayan savir, bulqar, abaz tayfaları ilə yanaşı, abdalların adı çəkilir və bir sıra tədqiqatçılar onları mənşəcə hunlara aid edirlər. Lakin bu fikri qəbul etməyənlər də var. Z.Xasiyev abdalları mənşəcə ağ hun tayfalarına aid etməklə bərabər, bu sözün digər yozumlarını da istisna etmir. Məsələn, İmadəddin Nəsimi və Şah İsmayıl Xətainin abdal tayfalarına aid edilməsini qəbul etməyərək yazır: " Bizcə, hər iki müəllifin (həm İmadəddin Nəsimi, həm də Şah İsmayıl Xətai) "abdalam" deməsinin başqa bir səbəbi var. Belə ki, "abdal" orta əsrlərdə Yaxın və Orta Şərqdə yaranmış sufi-dərviş icması adı olmuşdur. Məlumdur ki, hər iki müəllif sufi təriqətinin təmsilçiləridir". (8, 54)

Göründüyü kimi, Z.Xasıyev "abdal" etnonimi ilə "abdal" sufi-dərviş icması adını omonim hesab edir və hər iki şairin bu sözü həmin mənada işlətdiyini göstərir. Lakin istər İ.Nəsiminin, istərsə də Ş.İ.Xətainin qədim türk tayfaları sayılan abdallardan olması ehtimalını tam rədd etməyə də heç bir əsas göstərilmir.

ASE-nin birinci cildində Abdalilər Əfqanıstanda yaşayan iri tayfa birləşməsi kimi izah edilir və 1747-ci ildən həmin tayfanın Dürranilər adlandırıldığı qeyd olunur. Elə oradaca yazılır ki, Laçın şəhəri də 1923-cü ilə qədər Abdallar adlanırdı. (1, 15) Qeyd edək ki, Azərbaycan onomastikası üzərində aparılan tədqiqatlar belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki , -lar, -lər şəkilçilərinin tayfa adlarına, eləcə də titul bildirən şah, xan, bəy sözlərinə artırılaraq düzəltmə onomastik vahid yaratması müşahidə edilən faktlardandır. Ümumiyyətlə, morfoloji üsulla onomastik vahidlərin yaranması bütövlükdə Azərbaycan onomastikası üçün ən səciyyəvi derivitoloji üsul sayılır. Abdal sözünün müxtəlif yozumlarından bəhs edən F.Xalıqov onu Çoudarların bir qolu olduğunu yazır: " Ümumiyyətlə, çoxsaylı mənbələrin müqayisəsi göstərir ki, Abdallar türkmən tayfası Çoudarların bir qoludur və Anadoluya köçmüş bir xalqın adı və bu xalqdan olan bir soy kimi tanınır. Sözün əsasında şəxs adının durmasını güman etmək düzgün olmayan nəticələrə gətirib çıxara bilər. Azərbaycanda Abdal şəxs adına qətiyyən təsadüf edilməmişdir. Abdal komponentli yer adlarının yayılma arealı və mənbələr göstərir ki, bu sözün türk dillərindən birində danışan etnik addan əmələ gəldiyini güman etmək olar." (7, 94)

N.Əsgərov Abdal tayfasının türk xalqlarının etnogenezində fəal iştirak etdiyini göstərir. Müəllif "Abdal etnonimi areal türk onomastikasında " adlı araşdırmasında Türkmənistanda, Başqırdstanda, Özbəkistanda, Gürcüstanda və Qərbi Azərbaycanda bu etnonimlə bağlı yer adlarının olduğunu göstərir. Müəllif müxtəlif mənbələrə istinad edərək göstərir ki, VI əsrdən başlayaraq tərtib olunmuş tarixi sənədlərdə, o cümlədən Suriya xronikalarında "Hun ərazisi" adlanan Şimali Qafqazda Abdal tayfasının yaşaması haqqında məlumat verilir. Özbəkistan ərazisində Abdal, Obdal – tayfa , Abdalbek, Abdalxan – antroponim, Abdalbulak – hidronim kimi qeydə alınmışdır. Türkmən alimi S. Ataniyazov Abdal onomastik vahidini türkmən tayfası hesab edir. Başqırdstan tədqiqatçıları Abdal etnonimini Abdullah etnonimi ilə bağlayırlar. "Ancaq Abdullah antroponimi ərəbcə "Allahın sevimli qulu", Abutalib "su istəyən, arzulayan", Abdal "dərviş", hətta söyüş mənasında işlənib. Bu adların heç birinin bir-biri ilə məna bağlılığı yoxdur". (s. 53) Bu fikirlər bir daha təsdiq edir ki, Abdal tayfasının Azərbaycan türklərinin soykökündə, həqiqətən də, xüsusi çəkisi olmuşdur.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

N.Əsgərov Abdal onomastik vahidinin respublikamızda həm də antroponim kimi yaşadığını göstərir. (s. 58) F.Xalıqov isə Azərbaycanda Abdal antroponiminə təsadüf edilmədiyini bildirir. (7, 94) Ansaq obraz, surət adı kimi (İ.Şıxlı " Ölən dünyam") verildiyi müşahidə edilən faktlardandır və həmin obraz – Abdal qağa mərd, sözü kəsərli, haqqı, insafı gözləyən bir insan kimi təsvir edilir.

Abdal sözünün "dərviş" mənası da maraq doğurur. Onu da qeyd edək ki, orta əsrlərdə yoxsul və dərvişsayağı həyat keçirənlər abdal adlanmışdır. "Oğuznamə" də bu haqda fikrə rast gəlinir: *"Abdal ol, səni görən dəlü sansın"*. Aşıq poeziyasında da "abdal " sözünün həmin mənası geniş müşahidə edilir: *Yazıq Ələsgərəm, abdal olmuşam, Seçilib gövhərdən zülal olmuşam*. Yaxud: *Ələsgərəm, abdal ollam, Eşqin girdabında qallam"*. (A.Ələsgər)

R.İsmayılov yazır: " Əbu Səid Abdal Bakıda təqribən yeddi yüz il bundan əqdəm təvəllüd etmişdir. Fazil və ədəbiyyatda mahir bir şəxs olaraq kəndisi həmişə sovmədə dirlik edərmiş, dərvişsifət və füqərayi-kasibə tərəfdarı idi. Bu alimin maaşı üçün Şibanidə olan neft və bir məzrəə (əkin yeri) Bakı hakimi mümaileyhə vermişdir. Neft quyularından və məzrəədən gələn maaşı Abdal füqəraya paylayırmış. Təqribən 100 il əvvəl bakılı Hacı Qasım bəy Əbu Səidin məqbərəsini təmir etdirmişdir". (12, 34) R.İsmayılovdan gətirdiyimiz bu sitatada Əbu Səid antroponimi ilə yanaşı işlənmiş *Abda*l antroponimi böyük maraq doğurur. Çox güman ki, antroponimin komponentlərindən olan *Abdal* qeyri-rəsmi ad – təxəllüs kimi işlənmişdir. Təxəllüsü özü də götürə bilərdi, başqaları tərəfindən də verilə bilərdi. Əbu Səidin ictimai fəaliyyəti, şəxsi həyatı və tutduğu mövqe "Abdal" ın təxəllüs olmasına əsas verir. Yuxarıdakı sətirlərdə qeyd edildiyi kimi, Əbu Səid dərvişsifət bir insan olub, sovmədə (hücrə, ibadətgah) oturarmış. Təkcə bu faktın özü *Abdal* ifadəsinin məna yükünü açmış olur. Hadisələrin XII-XIII əsrlərlə bağlı olduğunu nəzərə alsaq, həmin ifadənin həm də sufi-dərviş anlamında işlənməsinin şahidi olarıq. A.Bakıxanov da Əbu Səid Abdal Bakuyinin həyatını təsvir etmişdir: " O, dərviş idi. Bakı şəhəri yaxınlığında yaşayırdı. Varı az olsa da, kasıblara qonaqsevərlik göstərməkdən və əl tutmaqdan imtina etmirdi...". Orta əsrlərdə "abdal" daha çox sufi-dərviş icmasının adı kimi, özündə dörd sufi idrak mərhələsini (şəriət, təriqət, həqiqət və mərifət) birləşdirmiş təşkilat kimi tanınırdı. Hətta abdalqələndəri dərvişlər o qədər güclənmişdilər ki, Azərbaycanın Ərdəbil əyalətində və Gündoğan Anadoluda dövlətə qarşı bir sıra təhlükəli üsyanlar keçirmiş və böyük nüfuz qazanmışdır. "Azərbaycan tarixi" kitabında Qızılbaş hərəkatına dirək və arxa olan zümrələr kimi abdalların da adı çəkilir: " Sözün əsl mənasında bu dövlətin yaranmasına arxa olmuş sosial zümrələr çox idi. Onlar yalnız soy baxımından deyil, həm də sosial baxımdan çoxçeşidli bir kütlə yaratmış idilər. Xətainin aşağıdakı beyti deyilənlərə örnək sayıla bilər: *"Şahın övladına iqrar edənlər əxilər, qazilər, abdallar oldu .. .* ". ... Yeni dirəklərdən olan abdallar Qafqaza və Ön Asiyaya gələn əski türk boylarından biri olmuşdur... Nəsimi və Xətai yaşayan yüzillərdə *abdal* artıq təriqətdə təmənnasız xidmət edən sufi, gəzəri dərviş-qələndərdir". (2, 368-370) Yeri gəlmişkən, Səfəvi qorçu başçılarından biri Abdal bəy Dədə olmuşdur. Elə həmin əsrlərdə yaşamış hazırcavab, haqq-ədalət tərəfdarı, duzlu-məzəli lətifələri ilə ictimai bərabərsizliyi, sosial ədalətsizliyi ifşa edən Abdal Qasım antroponiminə də rast gəldik. Lakin istər Əbu Səid Abdal, istər Abdal bəy Dədə, isərsə də Abdal Qasım antroponimlərində "Abdal" ifadəsi rəsmi ad kimi deyil, onların məsləkə və əqidəsini, "yol əhli", təriqət adamı, sufi-dərviş olmasını yönləndirən qeyri-rəsmi antroponim (ləqəb, təxəllüs) kimi işlənə bilərdi. Tarixi qaynaqlardan gətirdiyimiz faktlar

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

da bunu təsdiq edir. *Abdal* sözünün sufi-dərviş, yoxsul, dərviş mənalarında işlənməsini belə izah edir: " Abdal\\Avdal\\Abdel tayfasının XVI əsrin ikinci yarısından etibarən sərsəri dərviş, hörmətsiz, fərsiz, korafəhm, kütbeyin adam mənasında işlədilməsi müəyyən tarixi- siyasi hadisələrlə bağlıdır. S.Cəfərovun göstərdiyi kimi, 1555-ci ildə qələndərlərin üsyanı Osmanlı sarayında sülh şəraitində yaşamaq istəyən saray adamlarının fikirləri ilə düz gəlmədiyindən yatırılır və abdallar yurdlarından didərgin düşməyə məcbur olur, onlar hörmət və nüfuzlarını itirirlər, lağ və tənə hədəfinə çevrilir, sərsəri, avara kimi təsvir olunurlar. Abdalların dərviş kimi həyat keçirmələri, yaşayış tərzlərinin köçərilərə uyğunluğu onların belə adlandırılmasının əsas səbəbi olmuşdur." (7, s.95-96)

Abdal haqqında atalar sözlərində, hikmətli ifadələrdə, aşıq ədəbiyyatında belə nümunələrə rast gəlmək olur: *"Abdalın qarnı doyunca gözü qapıda qalar"* ("Hikmətli sözlər"); *"Abdaldan paşa olmaz, taxtadan maşa olmaz"* ("Atalar sözü, ağlın gözü"); *Gözəl sevib, abdal olub çaşıbsan, Tayın yoxdu sultanca hey, xanca hey!* (Qurbani) və s.

Abdallara qarşı belə sərt münasibətin, mənfi reaksiyanın atalar sözlərində, digər folklor nümunələrində daşlaşıb qalması müəllifin fikirlərinə haqq qazandırır.

Başqa bir atalar sözlərində isə belə deyilir: *" Abdal olan abırlı olar"* ("Xalqımızın deyimləri və duyumları"). Göründüyü kimi, bir-birinə zidd fikirlərlə qarşılaşdıq. Bu təzad nədən yaranır? Bu atalar sözlərindən hansınısa inkar etməyə haqqımız varmı? Axı folklor böyük bir tarixdir. Folkloru bilmədən, öyrənmədən xalqın həqiqi tarixini öyrənmək olmaz. Abdallara təzadlı münasibəti qoruyub-saxlayan atalar sözlərindən və digər nümunələrdən belə məlum olur ki, bu tayfa adının mənfi çalar qazanması və başqa mənalarda işlənməsi tarixi-siyasi hadisələrin nəticəsidir.

Biz İmadəddin Nəsimi, Şah İsmayıl Xətainin misralarında "abdal" ifadəsi ilə rastlaşırıq:

Biz ki Rum içində abdal olmuşuz,
Bu cahandan fariqül-bal olmuşuz,
Çün fəna mülkündə pamal olmuşuz,
Üş mübarək vəqti xoşhal olmuşuz;

Abdal oluban bəylik edən arifi gör kim,
Bu səltənətin qədrini sultan bilir ancaq.

(İ.Nəsimi)

Öz məsləki uğrunda çarpışan, həyatı əqidə döyüşlərində keçən İmadəddin Nəsimi dərvişsayağı həyat keçirir və özü də bunu təsdiq edir. Ancaq bu dərviş adi dərviş yox, insanın üzünün güzgüsündə tanrının surətini görən, haqqın görən gözü, arif, müdrik bir eşq əri, sevən, duyan bir aşiq (tanrısına), abdal, dərviş idi. Göründüyü kimi, bu misralarda "*abdal* " *sufi-dərviş, hər şeydən xəbərdar, dünyanı dərk edən, kamil* məqamlarında işlənmişdir.

Abdal sözünün geniş arealda yayılması və toponimlərdə, hidronimlərdə, oronimlərdə daşlaşması onun, doğrudan da, tayfa adı ilə bağlılığından xəbər verir.

NƏTİCƏ. *Abdal* müxtəlif türk etnosları ilə bağlı olan etnotoponimdir. Tarixi qaynaqlarda *abdal* tayfasının adının *heftal, heptal, eftal* kimi fonetik tərkiblərdə olduğu göstərilir. Bu qədim türk tayfa adının izlərinə başqırd, türkmən, qazax, özbək, Azərbaycan, İran, Türkiyə mənbələrində, toponimlərində rast gəlinir. *Abdal* azərbaycanlıların etnogenezində müstəsna əhəmiyyət daşıyan türk etnoslarındandır. Abdal etnonimi bir sıra toponimlərdə yaşamaqdadır;

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Abdal areal toponimdir; Tovuz rayonunda bu tayfa adı ilə bağlı kənd, çay və dərə vardır; Abdal sufi, dərviş anlamlarında da işlənmişdir və bunu tarixi faktlar sübut edir; abdallara (dərvişlərə) tarixdə münasibət birmənalı olmamışdır, xüsusən onların üsyanı yatırıldıqdan sonra mənfi münasibət abdalların saraydan qovulmasına şərait yaratmışdır; Abdal adı ilə tanınan şəxsiyyətlərin həyata və cəmiyyətə münasibətləri, fəaliyyətləri araşdırıldıqdan sonra onların məhz dərvişsayağı həyat keçirdiyi sübut olunmuşdur; böyük Azərbaycan şairi, anadilli poeziyanın nəhəng simalarından biri olan İmadəddin Nəsiminin misralarında abdal sözü sufi, dərviş mənalarında işlənmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. I cild. Bakı, 1986
2. Azərbaycan tarixi. Bakı, 1996
3. Axundov A. Torpağın köksündə tarixin izləri. “Gənclik”. Bakı, 1983
4. Bakıxanov A. Gülüstani-İrəm. “EA nəşriyyatı”. Bakı, 1951
5. Əliyev V. Azərbaycan toponimiyası. ADPİ-nin mətbəəsi. Bakı, 1999
6. Əsgərov N.
7. Xalıqov F. Folklor onomastikası. I hissə. “Elm”. Bakı, 1998
8. Xasıyev Z. Tovuzun toponim dünyası. “Sabah”. Bakı, 1997
9. Qurbanov A. Azərbaycan dilinin onomalogiyası. “Maarif”. Bakı, 1998
10. https://azvision.az
11. https://az.m.wikipedia.org)
12. R.İsmayılov. Azərbaycan tarixi. “Azərnəşr”. Bakı, 1993

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

DENETİMDE DİJİTALLEŞME: SGK DENETÇİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doçent Doktor, OĞUZHAN ÇARIKÇI [1]

[1] Süleyman Demirel Üniversitesi, oguzhancarikci@sdu.edu.tr – 0000-0001-8709-9071

ÖZET

Geçmişte, teknolojik ilerleme denildiğinde akla sadece farklı alanlarda bilgisayar kullanımı gelmekteydi. Bu bakış açısı ve fiiliyatta ki durum günümüzde oldukça değişti ve derinlik kazanmış oldu. Artık teknolojik ilerleme, değişim, dönüşüm gibi kavramların yanında dijitalleşme başlığı altında dijital insan, dijital işletme hatta dijital devlet gibi kavramlarında tartışıldığını görmekteyiz. Dijitalleşme farklı şekillerde tanımlanabilirken en genel anlamıyla farklı iş süreçlerinin ve verilerin dijital ortamlarda saklanıp depolanması, işlenmesi ve farklı kanallar aracılığıyla iletilmesi anlamına gelmektedir. Burada geçen iş süreçleri birbirinden çok farklı alanlar için geçerli olan dijital bir süreç ve ortam olarak düşünülmektedir. Dijitalleşme denildiğinde akla gelebilecek bir başka kavram ise dijital dönüşümdür. Dijitalleşme ile ya da gerçekte dijital dönüşüm ile birlikte bazı mesleklerin yok olduğu, bazı mesleklerin ise dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Bu süreç, yeni iş alanlarının da bir gereksinim ile ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İster özel isterse kamu sektörü olsun dijital süreçlere entegrasyon sağlanması sağlıklı, hızlı, verimli ve benzeri koşullarda hizmet verebilmenin bir ön şartı haline gelmiştir. Bu sebeple her kurum ve kuruluş dijital altyapılarını ilk etapta kurmak ve akabinde güçlendirmek zorunda kalmaktadır. İlerleyen süreçte kurum içi dijital eğitim programlarının organize edilmesi, bilgi teknolojilerinin kullanılabilmesi için gerekli olan yetkinliklerin elde edinilmesi, yapay zeka, bulut bilişim, big data (büyük veri) gibi dijital araçlar konusunda bilgi ve yeteneğe sahip insan kaynaklarının yetiştirilmesi konularında çalışmaların yürütülmesi gerekebilecektir. Çalışmanın konusu, dijitalleşmenin ciddi manada etkilediği mesleklerden olan denetim alanı ile ilgilidir. Çalışmanın evreni, SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) denetçileri iken örneklemini ise Isparta ilinde SGK'da görev yapan denetçiler oluşturmaktadır. SGK denetçilerinin dijitalleşme algısı, dijital uygulamaların denetçi ve mesleğe katkılarının neler olduğu, ortaya çıkabilecek olan zorluklar ve gereksinimler yapılan bir nitel çalışma ile ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Denetim, SGK denetçileri, Dijitalleşme

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

Dijitalleşme sürecinin birçok mesleki alanda köklü değişikliklere neden olduğunu söylemek mümkündür. Geleneksel olarak sürdürülen iş süreçlerinin bazı alanlarda tamamen bazı alanlarda ise kısmen elektronik ortamlara aktarılması mesleki süreçlerin yürütülmesinde yeni bir döneme girilmesine sebep olmuştur. Bu dönüşüm o kadar etkilidir ki, bazı mesleklerin yok olmasına neden olurken, yeni mesleklerin ise ortaya çıkmasında etkili olan bir süreçtir. Teknoloji kullanımı, kurumlar ve işletmeler tarafından sunulan hizmetlerin yaygınlaşması ve hızlanması açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu değişimden büyük oranda etkilenen alanlardan biri de denetim alanı ve denetim mesleğidir. Dijitalleşmenin denetimin her evresinde değişime neden olduğunu görmekteyiz. Bu etki veri toplama, sınıflandırma, karşılaştırma, raporlama gibi benzeri her faaliyette olabilmektedir. Bu durum denetim alanında faaliyetlerini sürdüren insan kaynaklarının da çeşitli seviyelerde etkilenmesine neden olmaktadır. Bu çalışmada SGK denetçilerinin dijitalleşme algısı, dijital uygulamaların denetçi ve mesleğe katkılarının neler olduğu, ortaya çıkabilecek olan zorluklar ve gereksinimler yapılan bir nitel çalışma ile ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

2. DENETİM VE KAMU DENETİMİ

2.1. Denetim Kavramı ve Kamu Denetimi

Denetim eski zamanlarda ‘murakabe’ olarak tanımlanan kelimenin bugünkü karşılığıdır (Tokaç, 2006: 211). Zaman içerisinde faaliyetlerin çeşitlenmesi, işlem artışı, kontrol altında tutma ve sürdürülebilirlik esaslı bir etken denetim uygulamalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Denetim kavramı, denetimin konusuna göre farklı şekillerde tanımlanabilir. Denetim, örgütteki bilimsel hizmet ve kaynaklar ile ilgisi olan durumların ele alınmasında yöneticilere yardımcı olabilen yönetim tekniğidir (Botha ve Boon, 2003: 23). Tokaç (2006)’a göre denetim, bir kimsenin veya organizasyonun yaptığı işlemleri, yerinde olma ve kurallara uygun bir şekilde yapılması bakımından gözden geçirip görüş oluşturmuştur. Hunter (1942)’e göre ise denetim, finansal faaliyetler ya da onların sonuçlarıyla alakalı olan faaliyetlerin raporlar üzerinden doğruluğunu tespiti için kaynaklarının ve diğer belgelerinin sistemli şekilde ele alınmasıdır (Sanal, 2002: 4).

Denetim yapılabilmesi için bazı unsurların varlığına ihtiyaç vardır. Bu bahsedilen unsurlar; denetlenecek olan organizasyonun hedeflerinin neler olduğunun bilinmesi, hedefler ile ilgili olan ölçülerin belirlenmesi, ölçülerde sorumlu kişiler bilinmeli, denetleme noktalarının belirlenmesi, elde edilen sonuçların belirlenen standartlarla karşılaştırılması, sonuç olarak ise hataların düzeltilmesi ve sorumluların değerlendirilmesi gerekmektedir (Rakıcı: 2011: 346).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Denetimin amacı, denetime neden gereksinim duyulduğu ile ilgilidir. Bunun için denetim; mevcut olma durumuna oranla iyi ve faydalıyı bulabilmek, uygulama da farklılığı gidermek, olumsuzluklar varsa bulmak ve alınan kararlarda doğru ve güvenilir karar verebilmek amacıyla gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Genel olarak bakıldığında denetimin amaçları şunlardır (Bozkurt, 2013: 58);

- Süreklilik sağlanmalı,
- Önlemek ve sınırlamak,
- Organlar arasındaki benzerliği sağlamak,
- Farklı kararlarda isabetli kararlar verebilmek,
- Denetlenen birimler içerisinden uygulama farklılıklarını belirleyip, önlemler almak,
- Uygulamadaki olumsuzlukların meydana çıkarılabilmesidir.

Denetim kavramının amacının yanı sıra özellikleri de bulunmaktadır. Denetimin özellikleri (Duman, 2008: 12-13; Murat, 2002: 56);

- Denetim bir süreci ifade etmektedir. Bu da denetimin dinamik bir ifade olduğu anlamına gelir. Bilgi üretme ve karar verme süreçlerini kapsayan anlamı, akılcı, planlı ve bilimsel çabalardan oluşmaktadır.
- Önceden belirlenmiş kriterlere dayanır. Denetçi sonuç ve bulgularını ilgili olan taraflara bildirmek amacıyla ortak bir dil kullanmaktadırlar. Bu dil ise önceden belirlenmiş olan amaçlar, standartlar ve ölçütleri esas alır.
- Tarafsızca kanıt toplama ve kanıtları değerlendirmelidir. Bir denetçi önyargıya dayanmadan, bağımsız bir şekilde inceleme yapmakta ve elde ettiği sonuçları titiz bir biçimde ve tarafsız olarak topladığı delilere dayandırarak ilgililere sunmaktadır.
- Denetim sonuçlarının raporlanıp bildirilmesi gerekir.
- Denetim ileriye dönüktür. Denetim yaşanmışları, işlem ve faaliyetleri ele alarak sonuca ulaşmakta ise de temel amaç, geçmişteki zararı gidermekten ziyade gelecekte herhangi bir şekilde olabilecek zararları önlemek amacıyla ortama özgü önlemleri belirlemektir. Başka bir deyişle, denetim bir gelecek sigortası görevi üstlenmektedir. Kamu denetimi, hem kamu yönetimi kurum ve kuruluşlarının hem de özel sektördeki kuruluşlarının kamu hukukunda denetlenmesidir. Dolayısıyla kamu kurumlarına bağlı olarak çalışılan ve kamu yararı için görev yapan kişilerin yaptıkları denetimler kamu denetimidir (Doğan, 2015: 126-127). Kamu denetiminin kapsamı, tarihsel gelişim süreci içinde dönemsel olarak ve ülkeden ülkeye çok büyük farklılıklar görülmüştür. İlk önce merkezi devlet kuruluşlarının mali işlemlerinin incelenmesi ile başlayan kamu denetim faaliyeti

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

özellikle 20. yüzyılda kamusal etkinliklerin hızlı bir şekilde artması karşısında çok geniş bir nitelik elde etmiştir. 20. yüzyılda birinci ve ikinci dünya savaşı sebebiyle birçok ülkede artış gösteren ve çeşitlenen kamu harcamaları denetim faaliyetlerin de genişlemeye sebep olmuştur. Bu nedenle denetim kurumlarının kapasitelerinin arttırılması ise kaçınılmaz bir hal almıştır (Köse, 2007: 7).

2.2. Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi Denetimi

Sosyal güvenlik kavramı oldukça uzun bir sürecin evrimidir. Bu kavramın ekonomik dayanaklarını ve hukuki mekanizmalarını anlayabilmek amacıyla sistemlerin tarihsel boyutları içerisinde değerlendirilmelidir. Sosyal güvenlik sistemlerinin oluşumunu hazırlayan koşullar ve ilk sistemler temel olarak liberal kapitalist ekonomik modelini benimseyen Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde ortaya çıkmasının yanı sıra ilerleyen yıllarda da oluşan sosyal güvenlik sistemimizi etkilemişlerdir (Güzel vd. 2016: 13).

Sosyal güvenlik denetimi çalışma hayatı içerisinde sosyal güvenlik mevzuatının uygulanıp uygulanmadığının sosyal güvenlik denetimi ile görevli birimler tarafından yani idari denetim birimlerince denetlenmesini ifade etmektedir. En geniş anlamıyla sosyal güvenlik denetimi; çalışma hayatının idari denetimin yanı sıra uyuşmazlıkların yargı organlarınca denetlenmesidir (Çavuş, 2017: 526).

Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde primli rejimler olarak da isimlendirilen sosyal sigorta kurumlarını baz alarak oluşturulmuştur. Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminde 2006 yılına kadar sosyal güvenlik kurumlarında toplanan verilerin zamanında ve doğru bir biçimde elektronik ortamlara aktarılmaması sebebi ile sağlıklı ve güncel olan bilgiden de hızlı biçimde karar alınması zor olmaktaydı. Günümüzde hızla ilerleyen bilgisayar teknolojilerinin de bilgileri elektronik ortamlarda güvenli bir şekilde saklanması gerekir (Meriç ve Topaloğlu, 2014: 159).

Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminde bulunan SGK'nın denetimi iki aşamada incelemesi gerekir. İlk aşamada denetimi daha çok kolaylaştırıcı düzenlemeler olarak ifade edilebilecek dolaylı denetim, ikinci aşamada ise kurumun kendi içinde yer alan kurumlar eliyle doğrudan denetimdir (Meriç ve Topaloğlu, 2014: 160).

2.2.1. Sosyal Güvenlik Sisteminde Dolaylı Denetim

SGK içerisinde sosyal güvenlik sisteminin denetimini daha çok kolaylaştırmak için düzenlemeler yapılmıştır. SGK'nın teşkilat yapısı göz önüne alınarak bu düzenlemeleri detaylı biçimde incelenmesi gerekir. SGK'nın teşkilat yapısı şunlardır (SGK, 2013):

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

- Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğü; işlemlerin elektronik ortamlara aktarılması ile birlikte emeklilik ile ilgili olan düzenlemeler yapılan hile ve hataların önüne geçirildiği görülmektedir. Daha çok T.C. Kimlik uygulaması ve MERNİS projelerine odaklanılarak bireylerin emeklilik takipleri ile doğru olarak yapılabilir hal aldığı belirtilmiştir. Sağlık alanında ise elektronik ortamda e-ödenek programıyla uygulamaların takibi gerçekleştirilmiştir. Yine uygulanan SPAS ve MEDULA programlarıyla sağlık alanındaki kaçak ve kayıplar önemli derecede azalmıştır.
- Genel Sağlık Genel Müdürlüğü; elektronik ortamlarda yapılmakta olan, elektronik fatura kontrol sistemi MEDULA kullanılmaya başlanmıştır. Sistemin etkili olabilmesi için e-sevk, e-fatura, e-reçetede denetimde kolaylık sağlayan düzenlemeler yapılmıştır.
- Sigorta Prim Genel Müdürlüğü; özellikle çalışan ve işverenlerin sigorta primlerin ödemelerindeki değişiklikler meydana gelmiştir.
- Hizmet Genel Müdürlüğü; kayıt sistemlerinin elektronik ortamlarda yapılması nedeniyle meydana gelebilecek hile ve hataların önlenmesinin yanında denetimin kolaylaşmasını sağladığı ifade edilmiştir.

2.2.2. Sosyal Güvenlik Sisteminde Doğrudan Denetim

SGK'da direkt denetim içinde kuruma karşı yapılan iç denetimle çalışanlara, işverenlere yönelik sektör denetimiyle sağlık tedarikçilerine yönelik olarak dış denetim yer almaktadır (SGK, 2013).

Sosyal güvenlik denetimi, özel ve kamu sektörü işyerlerinde ve sosyal güvenlik mevzuatı esaslarına uyumun araştırılmasıdır. Sosyal güvenlik sistemlerinde dar anlamda iç denetim ve geniş anlamda ise dış denetim olmak üzere iki türü vardır. Dar anlamda idari denetim birimleri tarafından yapılan yani organizasyon yapısı içinde sosyal güvenlik mevzuatına uygunluğunun denetlenmesi idari denetimdir. Bu denetime 'iç denetim' de denilmektedir. Geniş anlamda ise idari denetimin yanı sıra yargı organları tarafından yürütülen denetimleri de içermektedir. Bu tür denetimler ise aynı zamanda dış denetim olarak ifade edilir (Çavuş, 2017: 526).

Sosyal güvenlik denetimleri iç ve dış olmak üzere iki ayrılmasının yanı sıra bu denetimlerin tamamlayıcı özellikleri de bulunmaktadır. Fakat sosyal güvenlik kurumları çok yüksek işlem hacmine sahiptir. Bu hacmin denetlenmesi ise iç denetim tarafından yapılmasının yanı sıra dış denetim tarafından da yapılmaktadır. Genellikle iç denetçiler Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) çalışanlarıdır. Bu iç denetçilerin özerkliğe sahip olması gerekmektedir. İç denetçiler yaptıkları denetimlerle dış denetçilerin esas olan bilgi gereksinimlerini

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

karşılayabilirler. Böylece dış denetim sıfırdan başlamak yerine öncelikli alanlara odaklanabilirler (Erol, 2021: 34).

2.3. Sosyal Güvenlik Sistemi Denetmenleri

SGK olarak birleşmesi sonucunda yeni denetim sisteminde Sosyal Güvenlik kontrol memurları, daha önce sigorta müfettişleri tarafından gerçekleştirilen yerel denetimlerin devredilmesiyle 2011 yılında 611 sayılı Kanunla beraber gerçekleştirilen düzenlemeyle Sosyal Güvenlik Denetmeni olarak görevlendirilmiştir (SGK, 2014).

Sosyal güvenlik yönetmenliğinin 24. Maddesi uyarınca bağlı oldukları il müdürü ya da görevlendirileceği il müdür yardımcısı tarafından verilen yazılı emir üzerine sosyal güvenlik denetmen ve denetmen yardımcılarının başlıca görevleri, yapılacak inceleme ve denetim sonucunda (Meriç ve Topaloğlu, 2014);

- İşyeri ile ilgili bilgilerin gerçeğe uygunluğu ve işyeri tescilinde dair verilen bilgilerin doğruluğunun,
- Sigortalıların fiili hizmet ya da itibari hizmet belgesi ve sigortalı hesap fişi bilgilerinin farklı olduğunun tespiti halinde, sigortalıların işten ayrılış tarihinin,
- İşyerleri ve işverenlerin defter ve belgelerinin incelenmesi,
- Sigortalı işe giriş tarihinde sigortalının bildirimi ile işverenin yükümlülüğü bulunan ilgili kurum ve kuruşların bildirimi arasında farklılık olması sonucunda farklılığın tespit edilebilmesi,
- Sigortalılar ile kurumdan gelir ya da aylık alanların geçindirmekle yükümlü oldukları birilerinin olup olmadığı ile sağlık yardımlarına müstehak bulunup bulunmadıklarının araştırılması,
- İl müdürü ya da müdür yardımcısı tarafından verilebilecek konulara dair inceleme, araştırma, tespit, denetim ve tarama yapılması,
- Söz konusu görevler ile ilgili beyanların alınarak tutanağa kaydedilmesi ve işlemlerin yürütülmesi.

Geniş kapsamlı bir hizmet faaliyet yükü olan SGK denetçilerinin sağlık, verimli, taleplere hızlı cevap verebilen bir seviyede olabilmeleri ancak kurumsal yapının işlevsel bir yapıda olabilmesine bağlıdır.

2.4. Denetimde Dijitalleşme

Dijitalleşme, manuel olarak toplanabilen ulaşılabilir bilginin veya iş akışlarının dijital ortama aktarılma süreci olarak ifade edilmektedir (Cancan, 2019: 2). İşletmeler açısından bakıldığında bilgi ve varlıkların dijital ortama geçirilmesi, süreçlerin çok daha inovatif ve

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

modern bir bakış açısı ile ilerlediğini ayrıca modele iyi entegre olarak hizmetlerini iyileştirmeye çalıştıklarını ortaya çıkarmaktadır (Celayir ve Celayir, 2020: 131). Dijitalleşmenin bütün sektörler üzerinde olduğu gibi denetim sektörü üzerinde de temel etkisi yadsınamaz bir gerçektir (Pilos, 2020: 35). Aynı şekilde teknolojik gelişmelerin hangi meslek gruplarını etkilediğine dair Dünya Ekonomik Formu'nda yapılan bir araştırma sonuçları, gelişimlerden en çok etkilenen gruplardan birinin de muhasebe meslek çalışanları olduğu sonucuna ulaşmıştır (Gürol, 2021: 116).

Günümüzde teknolojik dönüşümlerin etkisiyle denetim süreci manuel şekilde yapılan denetimden daha çok bilgisayar destekli denetim yöntemlerinin uygulandığı, teknoloji altyapılı denetime evrilmiştir (Rezaee vd., 2002: 158). Bunun zeminin hazırlanması noktasında bilgi teknolojilerinin (BT) hızlı gelişimi etkin rol oynamaktadır. Bilgi teknolojisi, bir işletme ya da başka bir girişim bağlamında bilgiyi oluşturmak, işlemek, depolamak, iletmek gibi görevler için bilgisayarın kullanılması ve veriye erişim imkanı sağlayan teknolojiler olarak tanımlanmaktadır (Ertaş ve Güven, 2008: 51).

Bu tanımdan da hareketle BT, bilgisayar yazılımı ve donanımı, bilgi sistemleri, veri yapıları, programlama dilleri gibi çok çeşitli alanları kapsayan sadece bunlarla da sınırlı olmayan teknoloji yönetimi alanıdır (Ghasemi vd., 2011: 113). Ayrıca bilgi teknolojilerinde ki gelişmeler işletmelerin bilgi sistemlerini dijitalleştirerek bilgisayar ortamına aktarmasına imkan tanımıştır (Ghasemi vd., 2011: 115). Bu değişimler nedeniyle denetim yöntemleri ve algısında değişiklikler meydana gelmiştir. Aynı zamanda bu değişimler muhasebe ve denetim literatürüne yapay zeka, veri analitiği, nesnelerin interneti, bulut bilişim ve blockchain ve gibi yeni kavramlar kazandırmıştır (Esmeray, 2018: 306).

2.4.1. Dijitalleşmenin Denetim Mesleğine Kattığı Avantaj ve Dezavantajlar

Teknolojik ilerlemeler denetimin verimliliğini ve etkinliğini geliştirmek için birçok avantaj sunmaktadır. Bu avantajlar:

- Daha fazla güvence sağlamaktadır**:** Denetimde genel amaç, finansal raporların önemli düzeyde yanlışlık içerip içermediği hakkında makul seviye de yüksek güvence elde etmektir. Dijitalleşme sayesinde çok sayıda veri incelenebilmektedir. Ayrıca dijitalleşme, nesnel olarak ölçülebilir güven seviyeleri sağlayabilen örnekleme, regresyon analizi gibi istatistiksel teknikler kullandığı için daha yüksek güvence düzeyi oluşturmaya yardımcı olmaktadır.
- Hile tespitini kolaylaştırmaktadır**:** Yeni dijital teknikler ile birlikte denetimde örüntüler ve bağlantılar kolayca ilişkilendirilebilir, analiz edilebilir,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

görselleştirilebilmektedir. Böylece bu teknikler sayesinde büyük verilere uygulanan dijital teknikler hile göstergeleri tespitinde devrim yaratmaktadır (Byrnes vd., 2015: 95-98).

- Sürekli denetim ve sürekli raporlama fırsatı sunmaktadır**:** Dijital dönüşüm ile birlikte işletmelerin denetimi belli bir döneme ait geçmişe yönelik faaliyet olmaktan ziyade gerçek zamanlı olarak inceleme ve analizler yaparak denetlemek günümüz teknolojisi ile mümkün olmuştur. Böylece gerçek zamanlı denetim ile denetçiler geleneksel denetim fonksiyonun ötesine geçerek daha etkili, esnek ve proaktif bir yaklaşım benimseme potansiyeline sahiptir (Köse ve Polat, 2021: 29).
- Zaman tasarrufu sağlamaktadır**:** Büyük veri, yapay zeka, bulut bilişim gibi dijitalleşmenin robotik süreç otomasyonuna imkan tanıması ile birlikte denetimde sürekli tekrarlanan görevler otomatikleşerek denetçi verileri kolayca analiz ederek zamandan büyük ölçüde tasarruf sağlamaktadır (Manita vd., 2020: 4).
- Kalite artışı sağlamaktadır**:** Gerçek zamanlı denetim ve verilerin otomatik toplanması denetçilerin tahminlerine dayalı analizler ya da yargı değerlendirmesi gibi katma değeri daha yüksek olan faaliyetlere odaklanmasını mümkün kılacaktır. Böylece denetçiler hatalara, usulsüzlüklere ve riski yüksek alanlara daha fazla odaklanarak denetimi daha verimli hale getirebilir. Bu durumda denetimin kalitesini artırmaktadır. (Manita vd., 2020: 5).
- Büyük veri ile denetim fırsatı sunmaktadır**:** Büyük veri hemen hemen her bilginin dijital olarak kaydedilebildiği, ölçülebildiği ve yakalanabildiği bu sayede veriye dönüştürülebilen teknolojik bir ortamın ürünüdür (Byrnes vd., 2015: 96). Denetim süreçlerinin temel faaliyeti veri toplama ve veri analizidir. Dijital teknolojiler yardımıyla büyük hacimli verilerin hızlı, eşzamanlı ve etkin bir biçimde incelenerek değerlendirilmesi mümkün olmaktadır. Böylece denetçiler ihtiyaç duydukları veriye rahatlıkla ulaşabilmektedir (Köse ve Polat, 2021: 30).

Dijital dönüşümün devam eden bir olgu olması sebebiyle bu değişimin etkileri süreklidir. Dijitalleşmenin denetim mesleğine sunduğu avantajların yanı sıra çeşitli dezavantajları da içerdiği görülmektedir (Celayir ve Celayir, 2020: 139). Bu dezavantajlar;

- Denetçilerin yeni beceriler edinme gerekliliği**:** Denetim de daha geleneksel görevler otomatik hale geldiğinde ve işin teknik bakım ve analitik gereksinimleri ciddi ölçüde arttığında personelin bilgi ve becerilerini genişletmesi gerekeceği ortaya çıkmaktadır. Dijitalleşmeyle birlikte denetimde yaşanan büyük bir otomasyon

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

dalgası büyük olasılıkla personel sayısında önemli bir azalmayla sonuçlanacaktır (Zhang vd., 2018: 20).

- Denetim standartlarının güncellenmesi sorunu**:** Bazı durumlarda mevcut teknoloji, etkin denetim yöntemleri ve denetim standartlarına aykırı görülebilmektedir. Üstelik veri analitiği, sürekli denetim vb. teknolojilerin denetime nasıl entegre edileceğini hakkında herhangi bir profesyonel denetim kılavuzu bulunmamaktadır. Bu nedenle temel denetim dönüştürücü düşüncenin önündeki önemli bir sorun olarak görülmektedir (Byrnes vd., 2015: 101).
- Gizlilik ve Güvenlik Tehlikesi**:** Teknolojik otomasyonların denetime uyarlanması, dijital denetim kanıtlarının yönetilmesini gerektirmesi nedeniyle gizlilik, güvenlik gibi sorunları doğal olarak ortaya çıkarmaktadır. Maalesef siber güvenlik ihlalleri sık sık görülmektedir. Buna rağmen denetim firmaları bu riske karşı kendilerini koruyamamaktadır. Öyle ki en büyük denetim firmalarından biri olan Deloitte, 2017 yılında yetkisiz kişiler tarafından bulut tabanlı e-posta sistemi üzerinden müşteri kayıtlarına ulaşılması yoluyla siber güvenlik saldırısına uğramıştır. Bu nedenle denetim firmaları siber güvenlik ihlallerini izlemek ve engellemek amacıyla önlemler almalıdır (Moffit vd., 2018: 8).

Dijital dünyada yeni dijital tekniklerin zorluklarıyla karşılaşıldığı zaman onlarla başa çıkılmalıdır. Çünkü bu yeni teknolojilerin hatalı uygulanması iyi çalışmamalarına ve verimsizliğe sebep olacaktır. Bu nedenle bu teknolojilerin en baştan uzun vadede getirilerini dikkate alarak yatırım yapılmalıdır (Hegedüs vd., 2020: 10).

3. UYGULAMA

3.1. Amaç, Yöntem ve Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı dijitalleşen denetim uygulamaları ile birlikte SGK denetçilerinin uygulamada yapmış oldukları denetim faaliyetlerinin mevcut duruma yansımalarının ne olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çalışma Isparta ili Sosyal Sigortalar Kurumu bünyesinde faaliyetlerini sürdüren 14 katılımcı ile yapılmıştır. Kurumda görevli olan 14 denetçinin tamamı ile nitel araştırma tekniği yöntemlerinden olan yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak veriler elde edilmiştir. Yapılan görüşmede katılımcılardan denetim faaliyetlerinde dijitalleşme sürecinin tüm yönleri ile değerlendirilmesi istenmiş ve sunulan görüşler üzerinden süreç devam ettirilmiştir. Araştırmada SGK denetmenlerinin mevcut konu ile ilgili beyan ettikleri görüşleri içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Bu kapsamda veriler kodlanmış, kodlanan verilerin temaları oluşturulmuş, kod ve temalar düzenlenmiş çıkan bulgular tanımlanarak yorumlarda

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bulunulmuştur. Çalışma verilerinin analizinde MAXQDA nitel veri inceleme yazılımından destek alınmıştır.

3.2. Bulgular

Çalışmaya katılanların demografik özellikleri Çizelge 1'de görülmektedir.

Çizelge 1. Demografik Özellikler

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Mezun olunan bölüm	Deneyim/yıl
K1	46	Erkek	Kamu	13
K2	37	Erkek	Kamu	9
K3	26	Erkek	Maliye	1
K4	39	Kadın	İşletme	6
K5	48	Erkek	İşletme	23
K6	37	Erkek	Kamu	9
K7	39	Erkek	İşletme	11
K8	45	Erkek	İstatistik	19
K9	43	Erkek	İşletme	18
K10	31	Erkek	Kamu	5
K11	37	Erkek	İşletme	6
K12	33	Erkek	Aktüerya-Hukuk	6
K13	31	Erkek	Kamu	6
K14	32	Erkek	Kamu	5

Çizelge 1'de katılımcıların kısaca kişisel özellikleri verilmektedir. Çizelge incelendiğinde katılımcıların içinde çok deneyimli denetçilerin olduğu kadar mesleğe yeni başlayan denetçilerinde olduğu görülmektedir. Katılımcıların içeresinde kamu mezunu olanlar çoğunluğu oluşturmaktadır.

Katılımcılardan elde edilen verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan ana tema ve dağılım gösterdiği alt temalar Çizelge 2'de verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 2. Denetim Faaliyetlerinde Dijitalleşme Süreci

Dijitalleşme Sürecinin Yansımaları				
a. Dijitalleşme Tanım	b. Dijital Çalışma Sistemleri	c. Dijital Sürecin İşletmelere Etkisi	d. Dijital Sürecin Mesleğe Etkisi	
			d1. Olumsuz yön	d2. Olumlu yön
• Bilgi paylaşma süreci • Verilerin elektronik ortama aktarılması • İşlerin kolaylaşması	• E-bildirge sistemi • Kimlik paylaşım sistemleri • MERNİS • MEDULA-eczane • MEDULA-hastane	• Sorgulama kolaylığı • Hata payının azalması • Kayıt dışılığın azalması • Küçük işletmelerin dijitalleşmesi • Zorunluluk • İşlemlerde kolaylık	• Sahada sorgulama zorluğu • Suiistimallerin artması • İş yükü artışı	• Bilgiye kolay erişim • Hata payının azalması • Zaman tasarrufu • İş yükü azalması

Çizelge 3. Denetim Faaliyetlerinde Dijitalleşme Süreci (Devamı)

Dijitalleşme sürecinin yansımaları						
e. Dijital Sürecin Kurumdaki Durumu	f. Otomasyon ve Dijitalleşme	g. Kurumda Dijitalleşmeden Etkilenen Servisler	h. Avantaj ve Dezavantajlar		ı. Dijital Süreç Beklentiler	i. Denetçilere Dair Gelişim
			h1.Avantajlar	h2. Dezavantajlar		i1. Eğitim süreci
• Altyapı eksikliği • Entegre bilgi	• Bilgi kullanma ortamı • Diğer kurumlarla işbirliği • Güven ortamı • Güvenlik açığı • Kurum sisteminde aksaklık • Kurumlar arası uyum • İş yükü	• Denetmenler servisi • Emeklilik servisi • Halkla ilişkiler bölümü • KADİM servisi • Muhasebe servisi • Sağlık sigortaları servisi • İcra servisi • İşverenler servisi	• Zaman tasarrufu • İş yükü azalışı • Kırtasiye işlemleri azalışı • Kayıt dışı azalışı • İşlem kolaylığı • İşlem hızı • Harcamalarda azalma • Güvenlik sağlanması • Bilgiye kolay erişim Güvenilir ve doğru bilgiye erişim	• İş yükü artışı • İnternet erişim sorunu • Tutanakların elektronik ortamda tutulmaması • Tutanaklarda hataların düzeltilememesi • Denetim baskısı Güvenlik sorunu	• Alo 170 sorunlarının çözümü • Banka bilgilerine erişim • Dijital sürecin geliştirilmesi • İş kazalarında çözüm politikaları	• Kişisel gelişim • Kurum içi eğitim • Teorik eğitim • Uygulamalı eğitim i2. Denetçi rolü

Çizelge 2'de katılımcıların dijitalleşme süreci ile birlikte iş süreçlerine dair yaşadıkları değişim ve buna bağlı olarak belirttikleri görüşleri analiz edilerek ana ve alt temalar oluşturulmuştur. Ortaya çıkan bu temalara ait bilgilere aşağıda değinilecektir.

a. Dijitalleşenin tanımlanması

Katılımcılar dijital denetim süreçlerine dair görüşlerini paylaşırken ilk etapta dijitalleşmenin tanımlanması üzerinde durmuşlardır. Bu tanımlama içerisinde daha çok dijital iş süreçlerinin mesleki olarak sağladığı değişimden hareket etmektedirler. Dijitalleşmenin hız, kolaylık, erişilebilirlik, fayda, ihtiyaçların giderilmesi, paylaşım ve daha çok teknoloji kullanımı gibi unsurlar üzerinde durmuşlardır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

b. Dijital çalışma sistemleri

Katılımcılar bu temada dijital uygulamaların denetim mesleği içerisinde kullanımı söz konusu olan iş uygulamalarına vurgu yapmışlardır. Alt temalar en çok kullanılan uygulamaları göstermektedir. Medula sisteminin hastane ve eczaneler faaliyetlerinde özellikle gelir sağlama ile ilgili işlemlerde kolaylık sağladığı üzerinde durulmuştur. Denetim uygulamaları sırasında nüfus kayıt örneğinin görülmesi, adres bilgileri vb. kişisel bilgilerin gerekli olduğu durumlarda söz konusu bilgilerin elde edilmesinde sıkıntıların olduğu, bu durumun ise MERNİS sistemi ile hem çözüldüğü hem de hızlı bir şekilde yapılabildiği aktarılmıştır. Katılımcılar dijital uygulama sistemlerinin iş süreçlerinin içine dahil olduğunu belirtmektedir.

c. Dijital Sürecin İşletmelere Etkisi

Dijitalleşmenin genel görüş olarak işletmelere iyi ya da kötü yönlü etkilerinin olduğu düşünülmektedir. Bu etki nispeten büyük ölçekli işletmelerde olumlu yönde iken, küçük ölçekli işlemelerde ise görece olarak olumsuz yönde görülmektedir. Bunun nedeni olarak küçük işletmelerin alt yapı yetersizlikleri üzerinde durulmaktadır. Katılımcıların faaliyetleri sürdükleri esnada sorgulama, iletişim, bildirimler, raporlama gibi birçok alt süreçte dijital uygulamalardan faydalanmaları için işletmeler tarafından desteklendiği iletilmiştir. İşletmelerin kurumun daha çok dijital uygulamalar entegre olması üzerinde durulmuştur.

d. Dijital Sürecin Mesleğe Etkisi

Katılımcılar dijital uygulamaların mesleki olarak katkısının iki yönde olduğunu belirtmişlerdir. Bu alt temalar olumlu ve olumsuz yönler olarak ayrılmıştır.

Katılımcılar dijital uygulamalar ile daha detaylı bir çalışma zemini oluştuğunu, bunun yapılan işin sağlıklı ve güvenilirlik açısından makul olduğunu ancak bu durumun iş yükünü, çalışan zaman süresini artırdığını söylemişlerdir. Katılımcıların yoğun görüş birliği içinde olduğu bir diğer durumda denetçilerin sahada çalışırken dijital teknoloji ürünlerinden faydalanamamalarıdır. Kurum içinde entegre bir şekilde kullanılan teknolojik araçlar (bilgisayar, tablet vb.) dışarıda kullanılamamaktadır. Bunun için alt yapı çalışmalarının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Katılımcı K5 diğer katılımcılardan ayrı olarak dijital uygulama sonuçlarının uygun denetim ortamı oluşturulmadığı takdirde suiistimallere neden olabileceği üzerinde durmuştur. Özellikle emeklilik işlemlerinde kurumlar arası uyumlaştırmanın eksik olduğu durumlarda hak sahiplerinin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kendi haklarını başkalarına devretme konusunda devleti zarara uğratıcı faaliyetler içine girebileceklerini belirtmiştir.

e. Dijital Sürecin Kurumdaki Durumu

Katılımcıların üzerinde yoğunlaştığı görüş dijital uygulamaların daha da geliştirilmesi ve diğer kurumlarla olan uyumlaştırılma sürecinin hızlandırılmasına yönelik olmuştur. Özellikle dijital teknoloji ürünlerinin kullanımı ve yaygınlaştırılması üzerine talepler ortaya koyulmaktadır.

f. Otomasyon ve Dijitalleşme

Katılımcılar mevcut durumun daha iyi seviyelere getirilmesi hususunda bazı konu basıklarında benzer görüşlere sahiptir. Bu unsurlar alt temalarda belirtilmiştir. Alt temalar içerisinde "iş yükü" teması, katılımcıların mevcut iş yüklerinin yönetsel politikalarla azaltılması görüşü ile ilgilidir. Bu durumun düzelmesi ile birlikte dijital uygulamalara dair odaklanmanın artacağı düşünülmektedir. Katılımcılar çok sayıda vatandaşın bilgilerinin işlendiği dijital bir sistemin güvenlik uygulamaları konusunda önemle üzerinde durulması gerektiğini belirtmektedir.

g. Kurumda Dijitalleşmeden Etkilenen Servisler

Dijital uygulamalardan katılımcılara göre neredeyse kurumda faaliyet gösteren her servis etkilenmiştir. Alt temalarda katılımcıların dijital gelişim sürecinden en çok etkilendiğini düşündükleri servisler belirtilmiştir. Katılımcıların en çok üzerinde fikir beyan ettiği servis KADİM olarak belirtilmiştir.

h. Avantaj ve Dezavantajlar

Katılımcılar dijital uygulamaların denetim mesleğine dair genel olarak olumlu yönlerinin üzerinde durmaktalar. Söz konusu uygulamaların iş süreçlerinin nerdeyse her aşamasında avantaj sağladığı hususunda birleşmekteler. Ancak dijitalleşmenin mesleki faaliyetlerde kullanılmaya başlanmasında net bir görüş olmamakla birlikte hissiyat olarak belirli konularda tedirginlikleri bulunmaktadır. Aynı zamanda dijitalleşmenin uygun denetim şartlarını sağlaması açısından zemin oluşturduğu düşünülmekte ve ilerleyen dönemlerde bu durumun bir denetim baskısı yaratabileceği görüşü üzerinde durmaktadırlar.

i. Dijital Süreç Beklentiler

Katılımcılar bazı servislerin diğerlerine göre dijital uygulamalar konusunda daha etkin olduğunu düşünmekteler. Bu servislerin tamamında benzer bir seviye yakalanmasının verilen hizmet kalitesi açısından uygun olacağını belirtmekteler. Örneğin sahada olan

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

servislerde görev yapan personelin daha teknolojik araç ve gereçlerle desteklenmesi gerektiği söylenmektedir. 170 hattının daha işlevsel kullanılması gerektiğini düşünen katılımcılar, bu servisin daha etkin olması ile kendi denetim faaliyetlerinin de verimli olacağını düşünmekteler. Bu hizmet hattının amacına uygun kullanılması gerektiği katılımcıların çoğunluğu tarafından belirtilmiştir. Denetim uygulamaları esnasında bazı kurumlar ile hızlı bir iletişim ağı kurulması durumunda denetim faaliyetleri daha hızlı ve sağlıklı yürütülebilecektir.

j. Denetçilere Dair Gelişim

Katılımcılar dijital dönüşümün kendilerini de ciddi manada etkilediğini ve ayak uydurmak zorunda olduklarını düşündüklerini belirtmektedir. Katılımcılar görüş olarak dijital denetim uygulamalarının kendi rollerinde bir değişime neden olmayacağını düşündüklerini beyan etmişlerdir. Katılımcılar denetçilerin ve denetim mesleğinin gelecek zamanda da önde olan meslek gruplarından olacağını düşünmektedirler.

4. SONUÇ

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre şu değerlendirilmeler yapılmıştır.

- Katılımcılar kurum olarak dijital uygulamaları faaliyetlerinde kullandıklarını ama mevcut durumun daha da geliştirilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Denetim faaliyetlerinde kullanılan teknoloji ürünlerinin (bilgisayar, tablet vb) yetersiz kaldığını belirtmişlerdir. Söz konusu yeterliliğin sağlanması ile birlikte hizmet sağlayan diğer kamu kurumları ile entegrasyonun daha fazla sağlanabileceği bu durumunda hizmet kalitesini artıracağını belirtmektedirler.
- Katılımcılara göre dijital uygulamalar zaman tasarrufu, verilere ulaşım ve kullanım kolaylığı, hızlı ve güvenilir bilgi sağlanması gibi yönlerden fayda sağlamaktadır. Ancak veri güvenliğin sağlanmasına yönelik geliştirme faaliyetleri yapılması gerektiğini düşünmektedirler.
- Denetimde dijital uygulamaların kullanılması hileli işlemlerin azalmasına yol açmaklar birlikte, denetim faaliyetlerinin alanda daha da artmasına neden olmuş ve bu durum denetim personelinin iş yükünü artırmıştır. Dijital uygulamaların işletmeler tarafından kullanımı arttırılmalı, bu konuyla ilgili yasal düzenlemeler ile zorunluluk sağlanmalıdır. Denetim altyapısı açısından küçük ölçekli işletmeler ile büyük ölçekli işletmeler arasında oldukça fazla farklılıklar bulunmaktadır. Katılımcılar küçük işletmelerde bu sebeple çalışmalarını sürdürürken oldukça zorlandıklarını belirtmişlerdir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

- Katılımcılar denetim personeline teorik eğitimin yanında çok daha fazla uygulamalı eğitimlerin verilmesinin etkinliği artıracağını belirtmişlerdir.

KAYNAKÇA

Barilaro, D., Barone, G.,Crupi, V., Majolino D.Characterization of Archeological Findings by FT-IR Spectroscopy, Spectroscopy, April, 20,4, 2005.

Botha, H. And Boon, J.A.(2003). The Information Audit: Principles And Guidelines, Libri, 53 (1).

Bozkurt, P., Denetim Kavramı Ve Denetim Anlayışındaki Gelişmeler, Denetişim Dergisi, 12, 2013.

Byrnes, P. E., Criste, T. Stewart, T. Ve Vasarhelyi, M., Reimagining Auditing in a Wired World, Audit Analytics and Continuous Audit: Looking Toward the Future. New York, 2015.

Cancan, A., *Dijitalleşme Sürecinde Maliye ve Yönetim Muhasebe Uygulamalarının İncelenmesi*, Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Denizli, Ocak. 2019.

Çavuş, H.Ö., Sosyal Güvenlik Sisteminin Denetim Yapısı Ve Denetim Birimleri, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 24, 2, 2017.

Celayir, D., Celayir, Ç., Dijitalleşmenin Denetim Mesleğine Yansımaları, 7,6, 2020.

Doğan, K.C., Yönetimin Bir Fonksiyonu Olarak Denetim Ve Kamu Yönetimindeki Yeri, Kamu Denetçiliği Kurumu, Ombudsman Akademik Dergisi, 2, 3, 2015.

Duman, Ö., *Muhasebe Denetimi Ve Raporlama,* Tesmer Yayınları, Ankara, 2008.

Erol, S.I., *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Denetim*, İksad Yayınları, Ankara, 2021.

Ertaş, F. C. ve Güven, P., Bilgi Teknolojilerinin Denetim Sürecine Etkileri. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 5, 2008.

Esmeray, A., Bilişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Muhasebe Denetimine Katkısı., Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20, 2018.

Genç, S., *Kristal Sırların Araştırılması ve Sır İçinde Kristal Nüvelerin Geliştirilmesi,* Sanatta Yeterlik Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1993.

Ghasemi, M., Shafeiepour, V., Aslani, M., ve Barvayeh, E., The Impact of Information Technology (IT) on Modern Accounting Systems, Procedia-Social and Behavioral Sciences, 28, 2011.

Gürol, B., *Denetimde Seçme Konular-7 Bağımsız Denetim- İç Kontrol İç Denetim*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2021.

Güzel, A., Okur, A.R. ve Canikoğlu, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, Beta Yayınları, 2016.

Hegedűs, M., Cseh, B. ve Fábics, I, Accounting Aspects of Digitalization and Industry 4.0 in Hungary, Regional and Business Studies, 12,2, 2020.

https://www.researchgate.net/publication/35495070_The_information_audit_principles_and_guidelines (Erişim Tarihi: 14.04.2023)

Hunter, J., The Auditing Function In The Federal Goverment, The Accounting Review, 17,3, 1942.

Köse, H. Ö., Polat, N., Dijital Dönüşüm ve Denetimin Geleceğine Etkisi, Sayıştay Dergisi, 32, 123, 2021.

Köse, Ö., *Dünyada ve Türkiye'de Yüksek Denetim, T.C. Sayıştay 145. Kuruluş Yıldönümü Yayınları*, Ankara, 2007.

Manita, R., Elommal, N., Baudier, P., Hikkerova L., The Digital Transformation of External Audit and its İmpact on Corporate Governance, Technological Forecasting & Social Change, 150, 2020.

Meriç, M. ve Topaloğlu, Sosyal *Güvenlik Sistemlerinde Denetimin Rolü ve İşlevleri,* 29. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 2014.

Moffitt, K. C., Rozario, A. M. ve Vasarhelyi, M.A., Robotic Process Automation For Auditing, Journal of Emerging Technologies in Accounting, 15, 1, 2018.

Özbek, K., Çakı, M. ve AY, N., *Pişmiş Toprak Bünyelerde CaO ve Fe_2O_3'ün Etkileri,* 1. Uluslar arası Pişmiş Toprak Sempozyumu, 86-87, Eskişehir, 2001.

Özsuca, Ş.T. ve Gökbayrak, Ş., Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Uyum Sorunu Ve Denetim Mekanizmalarında Etkinliğin Sağlanması, Sosyal Güvenlik Dergisi, 2, 2, 2012.

Pilos, S. (2020). Auditing The Digital Reality. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/JOURNAL20_01/JOURNAL20_01.pdf. (Erişim Tarihi: 08.03.2023)

Prudance, M.R., *Pottery Analysis*, The University of Chicago Press/Chicago and London, 1987.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Rakıcı, C., Vergi Denetiminin Yeni Yapısı Ve Denetimin Kayıt Dışılığı Önleme Fonksiyonu, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 7,14, 2011

Rezaee, Z., Sharbatoghlie, A., Elam, R. ve McMickle, P.L., Continuous Auditing: Building Automated Auditing Capability, Auditing: A Journal of Practice and Theory, 20, 2002.

Sanal, R., *Türkiye'de Yönetsel Denetim Ve Devlet Denetleme Kurulu,* TODAİE Yayınları,, Ankara, 2002.

SGK., *Yıllık Faaliyet Raporları,* 2008-2013.

Tokaç, A., *İşletmelerde Muhasebe Organizasyonu ve Denetimi*, Tunca Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2006.

Zhang, C. A., Dai, J., ve Vasarhelyi, M. A., The Impact of Disruptive Technologies on Accounting and Auditing Education: How Should the Profession Adapt, The CPA Journal, 88, 9, 2018.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

MAHALLİ İDARELER ÖZELİNDE DOLAYLI VERGİLERİN İNCELENMESİ

Hakan BAYTAK[1]
Nimet VARLIK[2]
[1]Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans öğrencisi, hakanbaytak@gmail.com- 0000-0002-5589-6671
[2]Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Doç. Dr., nvarlik@kku.edu.tr- 0000-0002-7280-306X

ÖZET

Türk idare teşkilatı içerisinde yer alan mahalli idareler, birçok alanda mahalli müşterek ihtiyaçları karşılamak amacıyla kurulmaktadırlar. Mahalli idarelerin; görev ve hizmetleri nitelik ve nicelik açısından sürdürülebilir şekilde yerine getirebilmeleri için gerekli bütçe imkân ve kabiliyetinde olmaları önem taşımaktadır. "Desantralizasyon" kavramı gereğince, merkezi yönetimden yerel yönetimlere görev ve kaynak aktarımlarının eşit düzeyde yapılması önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerel idarelerin bütçe ve imkanları arasında oluşan fark, başta vatandaşlara sunulan hizmetlerin miktarı olmak üzere, bu hizmetlerin kalitesini de doğrudan etkilemektedir.

Gerçek ve tüzel kişilerin yapmış oldukları harcamalardan tahsil edilen Katma Değer Vergisi, merkezi idare bütçesinde muhasebeleştirilmektedir. Mahalli idareler kamu hizmetlerine yönelik yapılan mal ve hizmet alımlarında, yapım işlerinde ve danışmanlık hizmet alımlarında katma değer vergisi ödemesi yapılabilmektedir. Nihai olarak son tüketiciye yansıtılabilen ve dolaylı bir vergi olan KDV'nin mükellefi mahalli idareler olmadığı halde, vergi yüküne mahalli idareler katlanabilmektedir. Burada bir çeşit vergi yansıması durumunun yaşandığı dikkat çekmektedir.

Mahalli idarelerin yapmış oldukları harcamalar sonucunda ödedikleri vergilerin tamamını, mevzuata aykırı şekilde gider olarak göstermeleri; merkezi idarenin vergi gelirlerinde kayba neden olduğu gibi, mahalli idareler arasındaki bütçe ve imkân kabiliyetleri arasındaki uçurumu derinleştirebilmektedir. Bu durum ekonomik açıdan güçlü olmayan idarelerin kamusal hizmet sunumunun gerilemesine ve bölge halkının yaşadıkları bölgelerdeki memnuniyetlerinin azalmasına ve asimetrik göç sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Bu çalışmada, kamu tüzel kişiliğine sahip Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Rüstemgedik Belediyesi'nin müşterek ihtiyaçları karşılamak amacıyla yapmış oldukları harcamalar ve bu harcamalar neticesinde merkezi idarenin vergi kaynağı içerisinde önemli bir yeri olan katma değer vergisinin yeri, tahsilat ve giderler sonrası yapılan mahsuplaşma ve mahalli müşterek ihtiyaçlar üzerinde yarattığı nitel ve nicel etkiler araştırılmaktadır. Bu doğrultuda, kamusal ihtiyaçların karşılanması açısından mahalli idarelerin mali denetim etkinliğinin arttırılması ve/veya harcamalar üzerindeki KDV oranının, merkezi idare bütçe kabiliyetinin elverdiği ölçüde indirilmesinin olumlu etkileri olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Belediyeler, Katma Değer Vergisi, Verimlilik, Yerellik, Mahalli İdareler, Kamu Harcamaları

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

Tarih öncesi çağlardan günümüze canlıların idare ve ihtiyaçlarının; ne, ne için, nasıl, nerede, ne zaman ve kim tarafından karşılanması gerektiği araştırmalara konu olmaktadır. İhtiyaçların karşılanmasında devletlerin sorumluluklarının hangi ölçüde ve nitelikte olması gerektiği tartışılmaktadır. Ancak ortaya konulan teorilerin bağlayıcılığı olmadığı gibi günümüzde toplumların ihtiyaçlarının karşılanması noktasında tercihlerin; demokrasi, özgürlük, mülkiyet, tarihsel süreç, sosyoloji gibi etmenlerden etkilendiği yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Örgütlenme şeklinin tasviri ve kamusal ihtiyaçların karşılanmasında ‘’Ne, ne için, nasıl, nerede, ne zaman ve kim’’ sorularının cevaplanması akabinde, Merkezi idare ve yerinden idare olarak şekillenen devlet organizmaları, kuruluş ve örgütlenmelerini de bu esaslara dayalı olarak yaparlar. Yukarıda belirtilen etmenler başta olmak üzere, birçok değişkenin etkisiyle ülkelerin örgütlenmeleri; merkezi veya yerinden idare ağırlıklı ya da salt merkezi idare ağırlıklı gerçekleşebilmektedir.

Türk idari tarihinde farklı kimlik ve türlerle varlık bulan yerinden yönetimler, günümüzde kamu kaynak ve ihtiyaçlarının takibi ve uygulanması konularında önemli görevler üstlenmektedirler. Bu görevlerini denklik ilkesini esas alarak bütçe aracılığıyla gerçekleştirmektedirler. Çalışmada kamu tüzel kişiliğine sahip mahalli idarelerin, mahalli müşterek ihtiyaçları karşılamak amacıyla yapmış oldukları harcamalar incelenmektedir. Bu harcamalar neticesinde merkezi idarenin vergi kaynağı içerisinde önemli bir yeri olan katma değer vergisinin, mahalli idarelerin yapmış olduğu harcamalarındaki yeri, tahsilat ve giderler sonrası yapılan mahsuplaşma ve mahalli müşterek ihtiyaçlar üzerinde yarattığı etkiler incelenmektedir.

2. VERGİ KAVRAMI VE VERGİNİN ÖNEMİ

Vergi gelirleri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi için kullanılan, devletlerin yönetim erkine dayanan, asli ve doğrudan gelir kaynağıdır. İlkçağlardan günümüze insanlar, başta güvenlik ve ortak karar alma mekanizması olmak üzere, temel ihtiyaçlarını karşılamak adına, üzerinde ortak bir kanaate vardıkları devlet sistemine ihtiyaç duymuşlardır. Süreç içerisinde devlet organizmasının gelişip ve çeşitlenmesi, insanların ihtiyaçlarının da bu doğrultuda evrimleşmesi ile günümüzde modern devlet ve vatandaş anlayışı gelişim göstermiş; bu süreçte kamu hizmetlerinden beklenen faydalar ve bu hizmetlerin yerine getirilmesinde vergi olgusunun gelişim göstermesi kaçınılmaz olmuştur.

Vergi kavramına bakış açısı, vergilerin hangi amaç toplanıldığı ve vergilerden beklenen fayda kavramları tarihsel açıdan; sosyo, kültürel ve ekonomik geleneklerden beslenmektedir. Vergiler en temelde kamu hizmetlerinin maliyetlerinin karşılanması amacıyla kullanılması nedeniyle, içinde bulunan konjonktürün hangi kamu hizmetlerinin varlığına öncelik verildiği, vergilendirmenin konusu ve nispeti özelinde önemli bir yer tutmaktadır.

Devletlerin en tabi ve en vazgeçilmez yetkileri arasında yer alan vergilendirme yetkisi; geçmişte ve günümüzde var olan tüm devletlerde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti Devletinde de sosyal,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kültürel, ekonomik ve siyasi politikaların uygulanmasında araç olarak kullanılmıştır. Yine vergilerin türü, nispeti, açıklığı ve vergilerin hizmet çıktısına dönüşümü; kısa ve uzun vadede vatandaşların vergi ödeme istekleri üzerinde önemli bir yer tutmaktadır.

Vergi sistemi bir ülkenin; vergi, resim, harç gibi mali yükümlülüklerden oluşan yapının, belli bir zaman diliminde uygulama alanı bulması olarak açıklanabilir. Ülkenin siyasal durumu, iktisadi yapısı ve sosyal durumu vergi sisteminin işleyişine yön vermektedir (Arıkan ve Bahçe, 2011: 28). Örneğin bir ürüne ait vergi oranlarının değiştirilmesi, toplumun o ürün özelindeki tüketimini doğrudan etkilemektedir. Bu yönelim ise bireylerin tüketim alışkanlıklarına, dolayısıyla toplumsal yaşama doğrudan etki etmektedir.

Toplumların genel iktisadi ve kalkınma durumu, ekonomisinin sosyal yapısı, kayıt dışı aktivite gibi faktörler o toplumun tabi olacağı vergi sisteminin kurallarını belirlemektedir (Koyuncu, 2010: 1). Vergilerin türleri, bu türlerin vergi sistemindeki ağırlığı, vergi oranları ile istisna ve muafiyetler doğrudan ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarından etkilenmektedir.

Vergi hukukunda basitlik prensibi temel olarak vergilendirme konularında düzenlemelerin mükelleflerce rahat bir şekilde anlaşılması olarak ifade edilmektedir. (Pehlivan, 2018, s. 60). Basitlik prensibi vergi mükelleflerinin vergi gayretini, olumlu yönde etkileyen temel etkenlerin başında gelmektedir. Çünkü vergilerin içeriği ile amacına yeterli ölçüde vakıf olan mükellefler, vergilerini ödeme konusunda çok daha fazla istekli olurken aynı zamanda bu görevlerini yerine getirirken bürokratik karmaşıklıklar ile daha az karşılaşmaktadırlar.

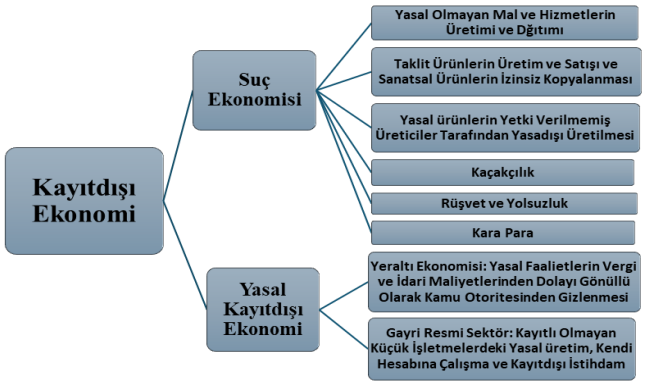
Basitlik prensibinin tam tersini ifade eden vergi karmaşıklığı ise mükelleflerin, vergi salınması ve tahsilatı konularındaki yasal düzenlemeleri anlamlandırma ve ilgili düzenlemelere uyum sağlama kapasitesini etkilemektedir. Vergi mevzuatındaki karmaşıklıklar, vergi ödevlerini mükelleflerin yerine getirmemesi veya vergi yüklerini tam olarak kestiremeyen mükelleflerin vergi ödemeye devam etmeleri sonuçlarını ortaya çıkarabilmektedir. Ayrıca gerek söz ve kelime gerekse esas açısından içeriğinde belirsizlikler bulunduran vergi mevzuatları uygulamada tahakkuk-tahsilat oranına fayda sağlamamaları nedeniyle süreç içerisinde kaldırılabilmektedir. Mükelleflerin belli haklarını kullanma hürriyetlerini garantiye alan ihtirazı kayıt beyanları, mevzuatın anlamlandırılamaması sonucunda vergi dairesinden özelge (başvuru yapan mükellefe özel yazı ile gönderilen cevaplar) talep edilmesi gibi adet haline gelen uygulamalar, vergi karmaşıklığı ile belirlilik ilkesinin arzu edilen seviyede olmamasının göstergesi konumundadır (Tekbaş, 2012:136). Ayrıca vergi uygulamalarındaki sürekli değişiklikler, bu uygulamaların gereklerini yerine getirmek adına katlanılan vergi uyum maliyetini arttırmaktadır.

Vergi yükünün arttırılması ve sosyal güvenlik katkı paylarının optimal miktarın üzerine çıkması, vergi ahlakının negatif etkilenmesine; iş gücü piyasasında devletin hakimiyet alanının genişlemesi, kayıt dışı ekonominin yaygınlaşması ve sürekliliği sağlamasına zemin hazırlayabilmektedir. (Yurdakul, 2013: 114). Rekabetçi piyasa koşullarından taviz ve

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

mükelleflerin ödedikleri vergilerinin fayda-maliyet açısından dengesizleşmesi, kayıt dışı ekonomiyle mücadeleyi zorlaştırmaktadır.

Kamu gelirlerinin azalması ve vergi uyumunun arttırılamamasının önemli bir nedeni kayıt dışı ekonomidir. İçeriğinin büyük olması nedeniyle kayıt dışı ekonominin, net bir şekilde tanımı yapılamamakta ve bu sebeple ülkeyi yönetenlerin, kayıt dışı ekonomiyle mücadeleleri kolay olmamaktadır. Ülkelerin politik, ekonomik ve sosyal durumlarındaki farklılıklarının yanı sıra kalkınmışlık düzeyleri ve vergi anlayışları toplumdan topluma değişen kayıt dışı ekonomi tarifleri ve mücadele tarzları oluşmaktadır. (Kayıtdışı ekonominin diğer adlandırmaları arasında; gizli ekonomi (hidden economy), yasadışı ekonomi (illegal economy), gölge ekonomi (shadow economy), yeraltı ekonomisi (underground economy), siyah ekonomi (black economy) yer almaktadır.) (Güler ve Toparlak, 2018). Prokhorov (2011) kayıtdışı ekonomiyi aşağıdaki şekildeki gibi sınıflandırmıştır (Prokhorov, 2001):

Görsel 1. Kayıtdışı Ekonomi, Prokhorov, 2001: 13.

Türkiye'de kamu gelirlerindeki azalmanın büyüklüğünü ortaya koyması bakımından kayıt dışı ekonominin ulaştığı nokta önemli mesajlar içermektedir. Başta bütçe olmak üzere birçok ekonomik göstergede tahribata neden olan ekonominin kayıt dışında kalan kalemleri, vergi görevini zamanında ve eksiksiz yerine getiren mükellefin mali yapıya güvenini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum üzerinde kayıt dışılık dışında vergi kaçırma ile sosyo-ekonomik-siyasi amaçlar doğrultusunda yapılan vergi harcamaları ile vergi sistemindeki dolaylı-dolaysız vergilerin ağırlığı, mükelleflerin gelir durumu ölçüsünde vergilendirme yapılması gibi unsurların etkisi vardır (İlhan, 2007: 11). Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkardığı vergi erozyonunun, vergi mükellefiyetini doğru bir şekilde yerine getiren bireyler üzerindeki vergi yükünün daha fazla arttırılması, toplumda adalet duygusunun zedelenmesine sebebiyet vereceğinden, kayıt dışı ekonominin neden olduğu vergi gelirlerindeki azalışın, kayıt dışı ekonomiyle daha fazla mücadele ederek ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Aşağıda yer alan Tablo 1'de, Güler ve Toparlak (2018, 217)'in Türkiye özelinde kayıt dışılık hesaplarının ekonomideki ağırlığı gösterilmektedir. Ekonomideki kayıt dışılığın büyüklüğü 2001 yılında yüzde 59,4 tahmin edilirken, 2016 yılında dikkate değer bir azalmayla yüzde 27,3 olarak tahmin edilmiştir. Kayıt dışı ekonominin 2000 yılında yüzde 24,7 tahmin edilirken 2001

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yılında büyük oranda yükselmesinin nedenleri arasında, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizlerinin ortaya çıkardığı etkiler ve akabinde yapılan yapısal değişiklikler gösterilmektedir.

Çizelge 1. Türkiye'de Kayıtdışı Ekonominin Büyüklüğü, 2001 – 2016 (Cari Fiyatlarla Milyon TL)

Yıllar	Dolanımdaki Para	Hesaplanan Dolanımdaki Para	Sıfır Vergi Oranında Hesaplanan Dolanımdaki Para	İllegal Para	Paranın Gelir Hızı	Kayıtdışı Ekonomi	Yüzde
2001	939.904.850	2.116.734.610	1.558.187.655	558.546.955	25.6	14.275.533.265	59.4
2002	1.295.682.350	3.317.710.671	2.435.715.837	881.994.834	27.0	23.857.552.801	68.1
2003	1.782.164.458	4.462.009.322	3.246.762.324	1.215.246.998	25.5	31.011.213.806	68.2
2004	2.579.470.341	5.646.250.688	4.121.221.635	1.525.029.053	21.7	33.051.033.414	59.1
2005	3.531.057.629	6.753.286.155	4.868.183.998	1.885.102.157	18.4	34.644.083.968	53.4
2006	6.498.796.272	8.110.966.018	5.860.159.636	2.250.806.382	11.7	26.266.261.443	34.6
2007	6976828505	9.194.623.894	6.635.532.472	2.559.091.422	12.1	30.927.672.401	36.7
2008	8026300798	10.604.456.489	7.666.104.660	2.938.351.829	11.8	34.798.148.266	36.6
2009	9329788403	10.555.907.982	7.609.347.678	2.946.560.304	10.2	30.083.97.5908	31.6
2010	11520984966	12.387.528.644	8.895.289.923	3.492.238.721	9.5	33.306.784.455	30.3
2011	14590965529	15.127.819.028	10.857.179.101	4.270.639.927	8.9	37.982.858.926	29.3
2012	16125440878	16.581.419.784	11.913.327.029	4.668.092.755	8.8	41.014.362.409	28.9
2013	19873312388	18.608.009.270	13.362.119.443	5.245.889.827	7.9	41.371.194.238	26.4
2014	23669805673	21.227.710.462	15.302.239.238	5.925.471.224	7.4	43.763.426.861	25.0
2015	28824054698	24.333.645.801	17.511.903.033	6.821.742.768	6.8	46.212.779.862	23.7
2016	33734342570	32.644.621.351	23.428.922.572	9.215.698.779	6.1	56.008.012.509	27.3

Not: Paranın gelir hızı GSYİH/M1 dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Ülke ekonomisinde kayıt dışılığın arttığı durumda o ülkelerde, iktisadi göstergeler eksik ve yanlış olarak hesaplanacağı için ülke ekonomisi için büyük riskler ortaya çıkacaktır. Bu duruma örnek olarak kişi başına düşen milli gelir, bütçe gelir ve giderleri, enflasyon ile işsizlik gibi toplumu doğrudan etkileyen makro iktisadi değişkenlerin doğru bir şekilde ölçülememesi politika yapıcıların doğru bir yol izlemesinin önüne geçecektir. Bu durumun sonucu olarak ülkedeki sosyo-ekonomik istikrarın sağlanması için alınması gereken önlemler, zamanında veya hiç alınamayacak ve bu da vatandaşların sosyal refah düzeyinde artış olmamasına neden olacaktır. Bu nedenle mükelleflerin dayatma olmaksızın iradi olarak vergi yükümlülüklerine uygun hareket etmeleri ve kayıt dışı aktivitelerinden gönüllü olarak vazgeçmeleri önemlidir. Vergi ahlakı bu sonucun ortaya çıkması adına önem arz etmektedir. (Sandalcı, 2017) Bu yöntemlerin uygulanmasının temel koşulu ise toplumdaki kayıt dışı ekonomiye yönelimin nedenlerinin doğru bir şekilde teşhis edilmesi ve buna yönelik yapısal reformların hayata geçirilmesidir.

Mükelleflerin vergi sistemine güven kazanmalarının şartlarının başında, o ülkede mükelleflerin, sistemin verimliliğine olan inancı yer almaktadır. Bu sebeple vergi idaresinin hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerde vergi sistemini sürekli reforma tabi tutulması vergi salınımı ve hasılatı açısından önemli bir yer tutmaktadır. Vergi idaresi vergileme olgusunu organizasyon ve kadro oluşumuyla yerine getirmektedir. Vergi mevzuatının hazırlanması, karara bağlanması ve kanunlaşması sonrasında uygulama alanı bulmaktadır. Uygulama sonuçları sonrasındaki anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulduğu personel, idareler ve yönetim paydaşları vergi idaresinin yapısal tarafını yansıtmaktadır. Türkiye'de vergileme çalışmalarının yetersizliği ile vergi konularındaki eksiklikler ve vergi kaybının asgari düzeye çekilememiş olması, vergi idaresinin reforma tabi tutulması gerekliliğini gözler önüne sermektedir (Tezcan,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2003). Vergi sistemindeki eksiklikler ve aksaklıklar, vergi kayıplarına neden olmaktadır. Eksiklik ve aksaklıklara başta mali yanılsama ve popülizm gibi alt başlıkların oluşturduğu siyasal nedenler ile idari, bürokratik, sosyo-psikolojik, ekonomik unsurlar neden olmaktadır.

3. İKTİSAT YAZININDA MAHALLİ İDARELER

Devletler günümüz demokrasilerinde, insanların ihtiyaçları ve özgürlükleri temelinde hizmet üreten, kamu menfaatinin korunması ve gelişmesi amacına hizmet eden birer aygıt konumundadır. Bu görev ve yetkilerin uygun bir şekilde yerine getirilmesinde, kamusal harcamalar ile kamusal gelirleri de içerisinde barındıran kamu maliyesi önemli bir yer tutmaktadır. Kaynak dağılımında etkinlik, gelir dağılımı işlevi, istikrarlı ekonomi ve düzenleme-denetleme işlevleri kamu maliyesinin temel fonksiyonlarındandır.

Kamu maliyesi, merkezi idare ile yerel yönetimler arasındaki görev dağılımı ile işlevsellik kazanmaktadır. Günümüzde kamu görevlerinde etkinliğin sağlanması; merkezi idare ve yerel yönetimler arasında verimliliğe dayanan ve açık bir şekilde belirlenmiş kuralların oluşturulmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu etkinliğin sağlanabilmesi, kamusal faaliyetlerin sağlıklı ve düzenli olması ve vatandaş memnuniyetinin azami düzeye çıkarılması; bu alanda yapılan çalışmaların temel motivasyonunu oluşturmaktadır.

3.1. Desantralizasyon Kavramı

Devletin merkezi idaresinin yetki ve görevlerini ve bunların icrasını sağlayacak kaynakları yerel idarelere aktarmasına, genel tanım olarak desantralizasyonun denilmektedir. Desantralizasyon yani yetki aktarımı yerel idarelere olabileceği gibi; kamu tüzel kişiliğine haiz diğer kamu kurumlarına, meslek kurum ve kuruluşlara yapılabilmektedir.

Desantralizasyonu bir yöntem olarak benimsemenin dayanakları arasında (Eryılmaz, 1997, s.123-124);

- Baskı ve çıkar gruplarının politika yapıcıların mali özerklik çalışmalarını desteklemesi,
- Merkezi yönetimin iş yükü ve teşkilat yapısı nedeniyle vatandaşlara doğrudan ve etkili hizmet verme kabiliyetinin zayıf olması,
- Siyasi mekanizmanın, yerel dinamikleri görmezden gelerek yapılma şansının olmayışı,
- Doğrudan ve etkin hizmet sunumunu sağlayabilmek için üst kademeler dışındaki teşkilat şemasında veri akışının ve sorumluluk bilincinin gelişmesi gerekliliği gibi unsurlar yer almaktadır.

Yerel idareler, şehirlerdeki kamu hizmetlerindeki verimlilik ve etkinlik olarak, vatandaşların menfaatlerinin yansıtılmasında merkezi idareye göre çok daha fazla avantajlı olabilir. Bölge, il veya ilçe düzeyinde, yerleşim birimleri arasındaki mücadeleci hizmet verme yarışı, uygulanacak plan ve programların daha nitelikli olmasına zemin hazırlayabilir. Fakat bu durumlar bazı olası sorunları beraberinde getirmektedir. Merkezi yönetimin temel amaçlarının başında ekonomik sürdürülebilirlik gelmektedir. Ancak yerel idarelerin ekonomik açıdan

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ayakları üzerinde duramayacak yapıda olmaları ve mali açıdan yeterince desteklenmemeleri ile kendi öz gelirlerinin çok kısıtlı olmaları, merkezi idareden destek beklentisi içerisine girmelerine bu durumda makro düzeyde merkezi idarenin plan ve programlarından sapmaya neden olmaktadır. Bölge, il ve ilçe gibi yönetim kademeleri arasındaki mali ve sosyolojik farklılar nüfus politikasını doğrudan etkileyerek iç göçü tetikleyebilir. Ayrıca yerel idarelerin seçmen gruplarının baskısı altında olmaları nedeniyle kaynak ve yetkilerin iyi niyetle kullanılmasının önüne geçebilir (Aktan vd., 2012, s.6). Devletlerin vatandaşlara karşı görev ve hizmet sorumluluklarını merkezi idare yerine, yerel yönetimler aracılığıyla sunması, hizmetlerin çıktılarının doğrudan yerel halk tarafından yorumlanması; hizmet arz eden yerel idareler ile hizmet talebinde bulunan vatandaşlar arasındaki uyumun çok daha etkin bir şekilde oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

3.2. Tiebout Teorisi: Ayağıyla Oy Verme

Charles Tiebout'un (1956) "Yerel Harcamaların Saf Bir Teorisi" başlıklı makalesiyle açıkladığı ve kamu görevlerinin yerelleştirilmesi ve aktifleştirmesini konu almaktadır. Bu model, yerel düzeydeki kamusal malların yerel vatandaşların istekleri uyarınca sunulması ve kamu harcamalarının vatandaşlara aktarılması ile merkezi idarenin, mahalli idarelere nazaran etkinliğinin çok daha az olduğu saptanmaktadır. Kamu harcamalarında tercihleriyle ön plana çıkan vatandaşlar, bunu istekleri doğrultusunda mali imkanlar sunan mahalli idarelere oy vererek fırsat haline getirmektedir (Tiebout, 1956, s.416). Mahalli idareler sosyal ve kültürel hizmetlerin yapılmasında, belde vatandaşlarının katılım ve dayanışmasını sağlamak amacıyla gönüllü katılım faaliyetlerinde de bulunabilmektedir.

Mahalli idarelerin sağladığı hizmet maliyetlerinin o bölgede yaşayan vatandaşlara yüklenmesi durumunda, vatandaşlar da bu durumu göz önüne alarak kendilerine uygun lokasyonda yaşama tercihinde bulunma hakkını elde etmiş olurlar. (Musgrave R., ve Musgrave P., 2007, s.453). Bu durum insanların yaşamak istedikleri yeri tercih etmelerine olanak sağlamaktadır. Ayrıca yerel idarelerde sağladıkları hizmetleri, çok daha homojen bir halk kitlesine hitap edebilmesini kolaylaştırmaktadır.

Fayda maksimizasyonunu ilke haline getirmiş bireyler çıkarları doğrultusunda davranacakları için "pareto etkinliği" karar mercileri için gerçekleşmiş olacaktır. Ayrıca hizmet üreten idareler arasında yarışmanın olması, birimlerin daha düşük ve aynı maliyetle çok daha fazla mal ve hizmetin, halkın kullanımına sunulmasına zemin hazırlayacaktır (Stiglitz, 1999, s.735). Bu durumda, politik süreçte oy maksimizasyonunu arzulayan siyasi partiler, seçmenlerin fayda maksimizasyonuna yönelik daha fazla çaba harcayacaklardır.

Seçmenlerin kendi iradeleriyle oy vermeye gideceklerini ileri süren Tiebout modeli, seçmenlerin kamu malları açısından seçimlerini, özel mallardaki şekliyle mahalli idareler konusundaki tercihleri doğrultusunda açıklayabileceklerine değinmektedir. Bu şekilde kamu gelirleri ve kamu harcamaları açısından tahsil edilen vergilerin mahalli idareler arasındaki rekabetçi yapıyı, verilen hizmet ve alınan vergiler açısından idareler arasındaki rekabet dolayısıyla rantabiliteyi yükseltecektir. Buradaki amaç kamu beklentilerin en iyi şekilde vatandaşın kullanımına sunulmasıdır. Bu durumun gerçekleşmediği durumda yerinden

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yönetimler arasındaki kamu gelir ve harcamaları arasındaki değişiklikler sebebiyle iç göçte artış meydana gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Özetle mahalli idarelerin vatandaşların seçimleri doğrultusunda vergi ve ihtiyaç karmalarını tayin etmeleri önem arz etmektedir (Stiglitz, 1994, s.790). İhtiyaçların yanlış tespit edilmesi veya vatandaşların istediği düzeyde olmaması durumunda, mahalli idareler arasındaki rekabetçi yapı bozulacaktır. Tüm bunların sonucunda iç göç hareketleri başlayabileceği gibi, halkın mahalli organizasyonlara olan ilgisinin de azalmasını neden olabilir.

Bu modelin incelenmesinde mahalli alanlar arasındaki vergi yüklerinin farklı olması, vergi oranları arasındaki yarışmayı savunanların görüşüne göre, vergi yüklenicilere yaşayacakları yeri belirleme konusunda seçim yapma imkânı tanımaktadır. Modeli benimseyenler bu sebeple, mahalli birimlerin bireylerin talep ve gereksinimlerini göz önünde tutarak hizmet sunma şekil ve çeşitliliğine önemli katkılarda bulunacağını düşünmekteler (Öz ve Yaraşır, 2009, s.451).

Ülkemizde mahalli idarelerin tahsil ettiği vergilerle ilgili farklı oran ve matrahlar belirlenememektedir. Ancak mahalli idareler başta içme suyu ücreti olmak üzere, halkın kullanımına sunduğu çeşitli hizmetler üzerinden indirime giderek vatandaşların, kendi mahalli çevrede ikamet etmelerine yönelik adımlar atabilmektedir.

Mahalli idareler yer değişikliğine müsait seçmenlerin, vergi matrah veya oranlarını düşürecek çalışmalar yaparak vergi yüklerini azaltabilmektedir. Vatandaşlar, seçimlerine uyumlu olan ve faydalarını maksimize edecekleri şehirlerde yaşamayı tercih ederken, mahalli idareler, çalışmalarıyla ulaşılabilecek en yüksek seviyede ve etkili görev sunumuna ulaşmış olurlar (Çiftçi ve Organ, 2019). Böylece mahalli idareler arasında hizmet sunum ve tedarik süreçlerinin, rekabet içerecek şekilde tasarlanması sağlanmış olmaktadır.

Tiebout modelinin işlevsellik kazanması ise birtakım şartlara bağlanıştır. Bu şartlar aşağıda sıralanmaktadır (Backhaus ve Wagner, 2004, s.451):

- Mahalli idarelerin yapmış olduğu işler, geriye kalan idareler açısından pozitif veya negatif anlamda maliyet getirmemelidir.
- Kamu harcamalarının maliyeti, vergi oranları farklılık gösterme imkanıyla, alışagelmiş bir vergi ile karşılanmalıdır.
- Vatandaşlar bölgeler arasında geçişte sınırlandırılmamalıdır.
- Vatandaşları yaşama ve çalışma yerlerindeki diğer idarelerin yetkisel çeşitlilikleri etkilemez. Onlar için önemli olan husus kazançlarıdır.
- Vatandaşlara yeterli sayıda yaşayabilecekleri mahalli yer imkânı sunulmalıdır.
- Bireyler yaşadıkları yerin kamusal harcama ve gelirleri hakkında eksik bilgiye sahip olmamalıdır. Kamusal harcama ve gelir seviyesindeki değişiklikler sonucunda vatandaşlar, tercihlerini istedikleri gibi yönlendirebilmelidir.

Stiglitz'e göre yukarıdaki varsayımların aksine, farklı şehirlerde ikamet eden insanların zenginlik farkı, göz ardı edilmeyecek şekilde yüksek olabilmektedir. (Stiglitz, 1999, s.736). Bu durumun temelinde mahalli idarelerin; jeolojik, matematik ve özel konumlarının etkisi ile şehirlerin yönetim kabiliyetleri arasındaki farklar öne çıkmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

4. MAHALLİ İDARELER ÖZELİNDE KATMA DEĞER VERGİSİNİN KAMU HARCAMALARINA ETKİSİ

Mahalli İdareler gelirleri ve giderleri sonucunda merkezi idare lehine, katma değer vergisinin tahsiline aracılık etmekte, ilgili mevzuatlarda yer alan ve katma değer vergisine konu olan bazı giderlerini ise tahsil ettiği vergiden mahsup etmektedir. Bu haliyle katma değer vergisi özünde belediyelerin geliri veya gideri değildir. Geliri olmamasının nedeni ilgili verginin merkezi bütçesinde yer almasıdır. Gideri olmamasının sebebi ise nihai tüketici olarak mal veya hizmet üreticilerinin vergiyi yansıtması nedeniyle, asıl mükellefin vergi borcunu tahsiline aracılık etmektedir. Kamu idaresinin geliri veya gideri sayılmayan bir kalem mahalli idarelerin gider ve gelir bütçelerinde yer almamaktadır.

Mahalli idarelerin sıklıkla yaptıkları hatalardan birisi indirim konusu yapılamayacak katma değer vergilerinin, indirim konusu yapılmasıdır. Bu durum, mahsuplaşma sonucu vergi dairelerine yatırılacak katma değer vergisinin eksik hesaplanmasına ve mahalli idarelerin mahsuplaşma sonucu, merkezi idareden alacaklı olmasına neden olmaktadır. Ayrıca muhasebe hesaplarının, mali tablolarda olması gerekenden fazla görünmesine sebebiyet vermektedir. Bu durum mahalli idareler aleyhine vergi cezası doğurabileceği gibi T.C. Sayıştay Başkanlığınca yapılan mali denetimlerde eleştiri konusu yapılmaktadır.

Verginin mahsuplaşma sürecinde kalan bakiye verilmeyeceği düşünülürse, bütçede yer almaması bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü bütçede yukarıda yer verilen; subjektif ve objektif doğruluk ile denklik ilkesine zıt olabilecek gelebilecek bir sonuçla karşılaşmamış oluruz. Ancak mahsuplaşma sürecinde mahalli idarenin, merkezi idareden katma değer vergisi alacağının daha fazla olması durumunda yorumlamamız farklı olacaktır. Zira merkezi idare bu alacağı, mahalli idareye yıl içerisinde direkt ödememekte, sonraki yıllarda oluşabilecek katma değer vergisi beyanlardan mahsuplaşılması yoluna gitmektedir. Bu durumda mahalli idarenin vergi bakiyesi sonraki dönemlere devredilmektedir. Ancak bütçenin yapılma aşamasında böyle bir durum öngörülmediği için bütçede yer almayan devreden bakiye, bütçenin temel ilkeleri olan doğruluk ve denklik ilkelerinin uygulanmasına aykırılık teşkil etmektedir. Yine örneğin bir taşınırın maliyetine eklenmek suretiyle muhasebeleştirilen bir vergi, maliyetin vergisiz olarak hesaplanmasından dolayı bütçede gözükmeyecek ve bu durum bütçe ilkelerine aykırılığa neden olacağı gibi denetimini de zorlaştıracaktır.

Çalışmaya dayanak teşkil eden mahalli idarelerden Ankara Büyükşehir Belediyesinin 2022 mali yılı kapanış bilançosunda 190 Devreden Katma Değer Vergisi hesabının 5.618.607.312,96 TL; 2021 yılı için bu tutarın 4.573.541.862,62 TL olduğu incelenmiştir. Muş ili Rüstemgedik Belediyesinin 2022 mali yılı kapanış bilançosunda 190 Devreden Katma Değer Vergisi hesabının 2.120.748,88 TL; 2021 yılı için ise 1.489.294,96 TL olduğu dikkat çekmektedir. Bütçe imkân ve olanakları dikkate alındığında, Ankara Büyükşehir Belediyesinin 2022 yılı gelir kesin hesabı 19.136.697.060,97 TL olarak gerçekleşmişken; Rüstemgedik Belediyesinin 2022 yılı gelir kesin hesabı ise 6.836.082,81 TL olarak gerçekleşmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesinin net tahsilatları, Rüstemgedik Belediyesinin net tahsilatından yaklaşık olarak 2.799 kat daha fazlayken, devreden katma değer vergisi hesaplarının bakiyeleri arasındaki farkın ise 2,65 kattan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Bu haliyle bütçe imkanları arasında büyük

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bir fark bulunan iki mahalli idarenin, gelir-giderleri sonucunda oluşan katma değer vergisi tahsilatı ile ödemeleri sonucunda oluşan devreden katma değer vergisi hesapları arasındaki farkın, bütçe imkanları göz önüne alındığında çok düşük kaldığı görülmektedir. Bu durumun nedenleri arasında Ankara Büyükşehir Belediyesinin katma değer vergisi ekleyerek muhasebeleştirdiği gelirlerinin, katma değer vergisi ödediği giderlerine oranının; Rüstemgedik Belediyesi'ne nazaran daha fazla olmasıdır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin, büyükşehir belediyesi olması nedeniyle görev ve sorumluluklarının çok daha fazla olduğu ve bu nedenle daha fazla harcama yaptığı bir gerçektir. Öte yandan Büyükşehir Belediyesinin, belde belediyesine göre gelirlerinin büyüklük ve çeşitlilik açısından fazla olduğu da dikkate alınmalıdır. Ayrıca belediyelerin kuruluş amacına uygun; ticari, zirai ve mesleki faaliyet dışında kalan teslim ve hizmetleri katma değer vergisinden muaftır. Katma Değer Vergisi Kanunun 29-34 maddeleri gereği teslimleri vergiden istisna edilmiş olan mal ve hizmetlere ilişkin faaliyetler için belediyelerce yapılan harcamalar nedeniyle ödenen katma değer vergileri indirim konusu yapılamadığı halde belediyeler yapmış oldukları giderlerinde, katma değer vergisi indirimi yapabilmektedirler. Bu durum katma değer vergisinin mahsuplaşma sürecinde mahalli idareleri, merkezi idareden alacaklı hale getirmektedir. Ankara Büyükşehir Belediyesinin gider türleri ile bu giderlerin bedellerinin yüksek olması, şüphesiz Ankara Büyükşehir Belediyesi ile aynı büyüklükteki belediyelere katma değer vergisi indirimi konusunda avantaj sağlamaktadır. Öte yandan mevzuatsal hükümlere uygun şekilde vergi giderlerinin tamamını gider olarak göstermeyen mahalli idareler açısından ise bu durum oldukça dezavantajlı bir hale gelmektedir. Nitekim daha fazla gider gösterilemeyen vergi, diğer belediyelere nazaran mahsuplaşma döneminde o belediye açısından indirilecek katma değer vergisi miktarının düşük çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumda kurallara uyan belediyeler, bu davranışları nedeniyle dezavantajlı bir konuma gelmiş olmaktadır.

5. SONUÇ

Çalışmada bölgesel, nüfus ve ekonomik alanlarda avantaja sahip ve bu alanlarda daha az avantaja sahip farklı iki mahalli idare bütçe ve harcamalar açısından karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. İdarelerin yapmış olduğu kamusal harcamalar ve bu harcamalar üzerinden merkezi idareyle yapılan KDV mahsuplaşmalarının, mevzuatta öngörüldüğü şekilde yapılmadığı, bu durumun mahalli idareler arasındaki hizmetsel kabiliyetler arasındaki farkı, avantajlı olanın lehine artırdığı anlaşılmaktadır.

Merkezi idarece, mahalli idarelere aktarılan kaynakların arttırılması ve bu kaynakların elde edilmesi konusunda, mali imkanları yetersiz mahalli idareler lehine düzenlemeler getirilmesi mümkündür. Mali imkanları yetersiz olan mahalli idarelerin, kamu harcamaları üzerinden tahsil edilen KDV'nin istisna kapsamında değerlendirilmesi ve/veya KDV düzenlemelerinin açıklık prensibi özelinde tekrar ele alınarak mahalli idarelerin mali denetim etkinliğinin arttırılması ve/veya mevzu harcamalar üzerindeki KDV oranının, merkezi idare bütçe kabiliyetinin elverdiği ölçüde indirilmesinin; kamusal ihtiyaçların karşılanması açısından olumlu etkileri olacağı düşünülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

Aktan, C.C. Dileyici, D. ve Vural, İ.Y. (2006). *Vergileme ekonomisi ve vergileme psikolojisi*. Seçkin Yayınevi 1.bs. Ankara. ss.125-136.

Aktan, C.C. vd. (2012). "*Yeni" maliye değişim çağında kamu maliyesi: Yeni trendler, yeni paradigmalar, yeni öğretiler*. Ankara: Yeni Perspektifler.

Arıkan, Zeynep ve Bahçe, Abdullah Burhan (2011), *"OECD ve AB* üyesi ülkelerde vergi sistemlerinin stratejik tasarımı: karşılaştırmalı ülke analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 61(1), 27- 80.

Backhaus J. G., Wagner R. E. (2004). *Handbook of public finance.* Boston/Dordrecht/New York/London: Kluwer Academic Publishers.

Çiftçi, T. E., & Organ, İ. (2019). Yerel vergileme. *OPUS International Journal of Society Researches*. 10(17), 1705-1734. https://doi.org/10.26466/opus.530820

Eryılmaz, B., (1997). *Yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.

Güler, H. ve Toparlak, E. (2018). Türkiye'de kayıtdışı ekonominin ölçümü ve avrupa birliği ülkeleriyle karşılaştırılması. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 11(1), 209-220. https://doi.org/10.25287/ohuiibf.356041

İlhan, G. (2007). *Vergi Ödemeyi Etkileyen Ekonomik Faktörler*. Akademik Bakış (12), 1-13.

Koyuncu, İ (2010). Gelir vergisi sistemleri. *Vergi Sorunları Dergisi*, Mayıs, (260), 1-6. Maç, M. (2005) "KDV-6" (e-Kitap). BDO Yayıncılık, http://www.denet.com.tr/vergi/dosyalar/kdv6/KDV6-11.pdf (28.04.2019)

Musgrave R. A. ve Musgrave P.B. (2007). *Public finans in theory and practice*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Öz E., Yaraşır S. (2009). Global bir kavram vergi rekabeti. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*. 52. Seri,Prof. Dr. Şerafettin Aksoy'a armağan. http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/iktisatmaliye/article/view/177, (10.02.2014).

Pehlivan, O. (2018). *Kamu maliyesi*, Trabzon.

Sandalci, U., ve Sandalcı, İ. (2017). Vergi ahlaki ve kayit dişi ekonomi ilişkisi: oecd ülkeleri özelinde bir inceleme. *Sakarya İktisat Dergisi* 61. 70-93.

Stiglitz, J. E. (1994). *Kamu kesimi ekonomisi*,

Stiglitz, J. E. (1999). *Economics of the public sector*. Third Edition, New York/London: W.W. Norton&Company.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Tekbaş, A. (2012). Vergi kanunlarının tabi olduğu anayasal ilkeler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 12, 2012, 123-191.

Tezcan, D. K. (2003). Türk vergi idaresinin tarihsel gelişimi ve bu süreçte geçirdiği aşamaların etkinlik açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 12(12).

Tiebout, C. M. (1956). A pure theory of local expenditures. *The Journal of Political Economy*. 64(5), 416-424.

Yurdakul, A. (2013). *Vergi ahlakı ve vergi ahlakını belirleyen faktörlerin analizi*: Bursa İli Örneği, Dora Yayıncılık, Bursa.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

YÖNETİM KURULU ÜYELERİNİN ÖZEN YÜKÜMLÜLÜĞÜ

THE BOARD OF DIRECTORS DUTIES OF CARE

Öğretim Görevlisi, GÜLŞAH İSLAMOĞLU
AVRASYA ÜNİVERSİTESİ, Adalet Meslek Yüksekokulu, islamoglugulsah@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3785-4603

ÖZET

Yönetim kurulunun, şirketin işletme konusunun gerçekleştirilmesi için gerekli olan her çeşit iş ve işlemler hakkında karar almaya yetkisi bulunmaktadır. Anonim şirketlerde şirket yönetimi için oldukça geniş takdir yetkisine sahip olan yönetim kurulu üyeleri, bu yetkiyi kullanırken şirketin amaçlarına uygun hareket etmeli ve şirket çıkarlarını gözetmelidir. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu m. 369 hükmünde, yönetimle görevli kişilerin görevlerini yerine getirirken göstermeleri gereken özen ve bağlılık yükümlülüğü düzenlenmiştir. Bu kişiler, görevlerini tedbirli bir yöneticinin özeniyle yerine getirmek ve şirketin menfaatlerini dürüstlük kurallarına uyarak gözetmek yükümlülüğü altındadırlar.

TTK ile getirilen tedbirli yönetici kavramı, objektif özen ölçütünü ifade etmektedir. Yönetim kurulu üyesinden ortalama bir yöneticinin göstereceği özenden daha fazlası beklenmekte olup tedbirli bir yöneticinin göstermesi gereken özen dikkate alınmaktadır. Özen yükümlülüğünde yönetim kurulu üyelerinin karar ve faaliyetlerinde kusurlu olup olmadıklarını belirlemede etkili olan özen ölçütü ile yönetim kurulu üyelerine diğer görevlerinin yanında bağımsız bir borç yüklenmektedir. Görev için yeterli yetkinliğe sahip olmayan üyenin, kusurlu davranışta bulunup bu görevi kabul etmesiyle meydana gelebilecek tüm zararlara katlanma yükümlülüğü bulunmaktadır. Yönetim kurulu, görevlerini amacına uygun düzenlemekle yükümlü olup işlerin devamlılığını sağlamak amacıyla etkili bir organizasyon kurmak ve bunu zaman içerisinde yeni gelişmelere uyarlamak zorundadır. Objektif özen ölçütü, bütün yönetim kurulu üyelerine uygulanmaktadır. Ancak yönetim kurulunun şirketin konusuna, büyüklüğüne ve şirket yönetimindeki rolüne göre kendisinden beklenen özen ölçütü farklılık göstermektedir.

Bu çalışmada yönetim kurulu üyelerinin özen yükümlülüğü, özen ölçütünde dikkate alınacak kriterler, özen yükümlülüğünün ispatı ve ihlal neticesindeki sonuçlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yönetim kurulu, işadamı kararı ilkesi, anonim şirket, özen yükümlülüğü, özen ölçütü.

ABSTRACT

The board of directors has the authority to make decisions regarding all kinds of tasks and transactions necessary for the realization of the company's business subject. In joint-stock companies, board members have considerable discretion for company management and must act in line with the company's objectives and safeguard its interests while exercising this authority. Article 369 of the TCC regulates the duty of care and loyalty that persons responsible

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

for management must demonstrate in performing their duties. These individuals are obliged to perform their duties with the care of a prudent manager and to safeguard the interests of the company in accordance with the principles of honesty.

The concept of a prudent manager introduced by the TCC represents the criterion of objective care. More is expected from a prudent manager than the average care that a manager would exercise, and the care that a prudent manager should exercise is taken into account. The criterion of care, which is effective in determining whether board members are negligent in their decisions and activities, imposes an independent obligation on board members in addition to their other duties. A member who lacks sufficient competence for the task assumes the obligation to bear all damages that may arise from accepting this task and engaging in negligent behavior. The board of directors is responsible for organizing its duties in a manner consistent with its purpose and ensuring the continuity of operations by establishing an effective organization and adapting it to new developments over time. The criterion of objective care is applicable to all board members. However, the criterion of care expected from the board of directors may vary depending on the company's subject, size, and role in corporate governance.

This study examines the duty of care of board members, the criteria to be considered in the criterion of care, the proof of the duty of care, and the consequences of its violation.

Keywords: The Board of Directors, the business judgment rule, joint stock company, duty of care, standard of care.

1. GİRİŞ

Yönetim kurulu üyelerinin ve yönetimle görevli üçüncü kişilerin, görevlerini özenle ve şirketin menfaatleri doğrultusunda, iyiniyet kurallarına uygun olarak yerine getirmeleri beklenmektedir. Özen ve bağlılık yükümlülüğü bulunan yönetim kurulu üyelerinin, şirket yönetimini veya temsil yetkilerini, tamamen veya kısmen üçüncü kişilere devretmesi halinde yönetimle görevli bu kişilerin de yükümlülüğü doğmaktadır. Görevlerini gereği gibi yerine getirmeyerek şirketi zarara uğratan yönetim kurulu üyeleri ve yöneticilerin ise bundan ötürü sorumlulukları meydana gelmektedir.

Kanunda ve esas sözleşmede açıkça belirtilen görevler dışındaki işlerde şirketin idaresi, yönetim kurulunun takdire dayalı yetkisini kullanmasını gerektirmektedir. Bu durumda yönetim kurulu, belli bir konuda karar alıp almamak arasında seçim yapmak veya farklı bir yol izlemeyi tercih etmek zorunda kalabilecektir. Yönetim kurulu burada zamana ve şartlara göre karar alıp bu kararları uygulayarak şirketi yönetecektir.

Yönetim kurulu üyelerinin sorumlulukları kusur esasına dayanmakta olup meydana gelen zararlardan kusurları oranında sorumlulukları belirlenmektedir. Yönetim kurulu üyeleri, kasıtlı ve hileli davranışlarıyla şirketi zarara uğratabildikleri gibi üyelerin ihmali davranışları neticesinde de şirket menfaatleri zarar görebilmektedir.

2. ÖZEN GÖSTERMEKLE YÜKÜMLÜ YÖNETİM KURULU ÜYELERİ

Anonim şirket, yönetim kurulu tarafından idare ve temsil edilmekte olup yönetim kurulunun görev ve yetkileri Türk Ticaret Kanunu'nda (TTK) düzenlenmiştir. Yönetim kurulu, esas sözleşmeyle atanmakta veya genel kurul tarafından seçilmekte olup bir veya daha fazla kişiden oluşmaktadır (TTK m. 359). Yönetim kurulunun, şirketin işletme konusunun gerçekleştirilmesi için gerekli olan her çeşit iş ve işlemler hakkında karar almaya yetkisi bulunmaktadır (TTK m. 374). Ortaklığın amacını gerçekleştirmeye yönelik her türlü karar, tedbir, faaliyet ve işlem bu kapsamda kabul edilmektedir[1].

Yönetim kurulu üyelerinin organ sıfatına sahip olması sebebiyle yapmış oldukları işlem ve fiillerin sonuçları, anonim şirket üzerinde meydana gelmektedir[2]. Anonim şirketlerde şirket yönetimi için oldukça geniş takdir yetkisine sahip olan yönetim kurulu üyeleri, bu yetkiyi kullanırken şirketin amaçlarına uygun hareket etmeli ve şirket çıkarlarını gözetmelidir. TTK m. 369 hükmünde, yönetim kurulu üyeleri ve yöneticiler için özen ve bağlılık yükümlülüğü düzenlenmiştir. Bu kişiler, görevlerini tedbirli bir yöneticinin özeniyle yerine getirmek ve şirketin menfaatlerini dürüstlük kurallarına uyarak gözetmek yükümlülüğü altındadırlar. TTK m. 369 ve TTK m. 553 hükümlerinin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Yönetim kurulu üyelerinin ve yöneticilerin, Kanun'dan ve esas sözleşmeden doğan yükümlülüklerini, kusurlarıyla ihlal etmeleri hâlinde, hem şirkete hem pay sahiplerine hem de şirket alacaklılarına karşı verdikleri zarardan sorumlulukları düzenlenmiştir (TTK m. 553). Bu sorumluluklar ile yönetim kurulunun geniş yetkileri dengelenmeye çalışılmıştır[3].

TTK m. 553'e göre, yönetim kurulu üyeleri ve yöneticilerin sorumlulukları belirlenirken kusur, kurucu unsuru oluşturmaktadır. Bu kişilerin sorumluluklarının tespitinde sorumlu oldukları iddia edilen iş veya işlemlerde kusurlarının bulunup bulunmadığına yönelik özen yükümlülüğünün yerine getirilmesi etkili olacaktır. TTK m. 369 hükmünde, tedbirli bir yöneticinin özeni esas alınmıştır. Bu durumda karar ve işlemlerinde, tedbirli bir yöneticinin özeniyle hareket eden yönetim kurulu üyelerinin, özen yükümlülüğünü yerine getirdikleri kabul edilecek, kusurlarının olmaması sebebiyle söz konusu karar veya işlemlerin zarara yol açması halinde dahi bu kişilerin sorumluluklarına gidilemeyecektir[4].

Yönetim kurulu üyelerinin sorumluluklarını ortadan kaldıran veya sınırlayan bazı durumlar bulunmaktadır. Yönetim kurulu üyesi, şirketin zararına yol açan kararda bir kusurunun bulunmadığını ispatladığı takdirde, farklılaştırılmış teselsül ilkesinin benimsenmesi sebebiyle bu zarardan sorumlu tutulmayacaktır (TTK m. 553). Yönetim kurulu kararında, oyu bulunmayan ve haklı bir sebeple kararın alındığı toplantıya katılmayan yönetim kurulu üyesi,

[1] KIRCA, İ., Anonim Şirket Yönetim Kurulu Kararlarında Takdir Yetkisi- Özen Borcu, BATİDER, 22, 3, 2004, s.85.
[2] HELVACI, M., *Anonim Ortaklıkta Yönetim Kurulu Üyesinin Hukuki Sorumluluğu*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.31.
[3] ÇAMOĞLU, E., *Anonim Ortaklık Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010, s.3.
[4] KIRCA, İ./ ŞEHİRALİ ÇELİK, F./ MANAVGAT, Ç., *Anonim Şirketler Hukuku C.1, Temel Kavram ve İlkeler, Kuruluş, Yönetim Kurulu*, BTHAE, Ankara, 2013, s.657.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bu toplantıda alınan karardan sorumlu tutulmayacaktır. Yine geçerli bir ibranın bulunması, yönetim kurulu üyesinin sorumluluğunu ortadan kaldıracak hallerden birisidir.

3. ÖZEN ÖLÇÜSÜ

3.1. Genel Olarak

Yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğu, kusur sorumluluğu[5] olarak kabul edilmiş olup kurucular, yönetim kurulu üyeleri, yöneticiler ve tasfiye memurları görevlerini kusurlarıyla ihlal ettikleri takdirde verdikleri zararlardan sorumlulukları doğmaktadır (TTK m. 553). Yönetim kurulu üyelerinin görevi kabul etmeleri ile birlikte özen yükümünü de kabul ettikleri düşünülmektedir. Yönetim kurulu üyelerine, ortaklık işlerinin görülmesi sırasında uymaları gereken özel bir davranış borcu yüklenmiştir[6]. Özen yükümlülüğünde yönetim kurulu üyelerinin karar ve faaliyetlerinde kusurlu olup olmadıklarını belirlemede etkili olan özen ölçütü ile yönetim kurulu üyelerine diğer görevlerinin yanında bağımsız bir borç yüklenmektedir. Bu sebeple yönetim kurulu üyelerinin kanun veya esas sözleşmenin kendilerine yükledikleri görevleri yerine getirirken gereken dikkat ve özeni göstermeleri yükümlülüğü kanundan kaynaklanan bir borcu ifade etmektedir[7].

Özen borcu, yönetim kurulu üyelerine yüklenmiş bağımsız bir yüküm olmasının yanında üyelerin görevlerini ifada kusurlu olup olmadıklarının belirlenmesinde bir ölçü niteliğindedir. Böylelikle yönetim kurulunun hesap verilebilirliği sağlanmaktadır. Yönetim kurulu üyelerinin özen yükümlülüğünü yerine getirmesinde, özen ölçütünün belirlenmesi ve bu ölçütün yerine getirilmesinde ispat yükünün paylaştırılması etkili olmaktadır. TTK m. 369 hükmünde, yönetim kurulu üyeleri ve yönetimle görevli üçüncü kişilerin, görevlerini tedbirli bir yöneticinin özeniyle yerine getirme yükümlülükleri düzenlenmiştir. Özen ölçütü değerlendirilirken somut olaydaki yönetim kurulu üyesi değil, yönetim kurulu üyesi tarafından yapılan işin gerektirdiği durumlar esas alınarak karar verilir[8]. Şirket işlerinde kendisinden beklenen özeni yerine getiren üye ise, kusurlu kabul edilmemektedir.

3.2. Business Judgment Rule Kriteri

Business Judgment Rule[9] kavramı, Anglo-Sakson hukukunda içtihatlar vasıtasıyla gelişmiş olup, Kıta Avrupası hukuk sisteminde de bu şekildedir. Yöneticilerin almış oldukları ticari kararların mahkemelerce denetlenmesini sınırladığı kabul edilen ilkenin iki temel unsuru

[5] PULAŞLI, H., *Şirketler Hukuku Genel Esaslar*, Adalet Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 649; ARSLANLI, H., *Anonim Şirketler 2-3*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1960, s. 168; ATAN, T., *Anonim Şirketlerde İdare Meclisi Azalarının Hukuki Mesuliyeti*, BTHAE, Ankara, 1967, s. 20; HELVACI, 2001, s. 32; AKDAĞ-GÜNEY, N., *Anonim Şirket Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010, s. 36; AKDAĞ-GÜNEY, N., *Anonim Şirket Yönetim Kurulu*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2016, s. 310.
[6] HELVACI, 2001, s. 43.
[7] POROY, R./ TEKİNALP, Ü./ ÇAMOĞLU, E., *Ortaklıklar Hukuku 1*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2019, s. 420.
[8] HACIMAHMUTOĞLU, S., Anonim Ortaklığın Yönetim Kurulu Üyelerinin Özen Yükümlülüğü: Fonksiyonel Bir Yaklaşım, BATİDER, 31, 3, 2015, s. 26.
[9] TTK'da bu kavram, 'işadamı kararı' olarak ifade edilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

bulunmaktadır. Business Judgment Rule (işadamı kararı) ilkesine göre yöneticilerin kararı, karara etki edecek olan hususlar hakkında gerekli araştırma yapılıp sağlam ve güvenilir bilgiye dayalı olarak karar alınmışsa ve bu karar alındığı tarihteki şartlara göre makul kabul edilebiliyorsa ticari takdir sınırları içerisinde kalacaktır[10]. Burada yönetim kurulu üyesinin, kurumsal yönetim ilkelerine uygun olarak karar verebileceği kabul edilip bu karardan ötürü sonradan risk doğması hâlinde bundan sorumlu tutulmaması esas alınmaktadır[11]. Yönetim kurulu üyesi, karar hakkında ilgili araştırmaları yapıp gerekli bilgileri alıp ekonomik olarak şirketin menfaatine en uygun olan karar olduğu düşüncesiyle hareket ettiği hâllerde, aksi gelişmeler yaşanıp şirketin bu kararla ilgili zarar etmesi hâlinde dahi yönetim kurulu üyesinin özensizliğinden bahsedilemeyecektir.

Yönetim kurulu üyeleri ve yöneticiler, kanun ve esas sözleşme hükümleri kapsamından çıkmamak koşuluyla ortaklığın işleyişi hakkındaki kararları almakla yetkili kişilerdir. Şirket menfaatine takdir yetkisi yönetim kurulu üyeleri ve yöneticilere ait olup mahkemeler, bu kişilerin yerine geçip şirketin nasıl yönetileceğine ilişkin karar verme yetkisine sahip değildir[12].

Yönetim kurulu üyeleri, kendi muhakeme yetenekleri dahilinde şirketin yararına en iyi kararları alırken buradaki ölçüt subjektif nitelik taşımakta olup yönetim kurulu üyelerinin iyiniyetle hareket ettikleri düşünülmektedir. Özellikle risk almaları gereken durumlardaki takdir yetkileri tanınırken iyiniyetleri korunmaktadır. Aksi takdirde yönetim kurulu üyesinin hiçbir makul yöneticinin almayacağı kararları alması hâlinde bağlılık yükümlülüğüne aykırı davrandığı kabul edilecek ve yargısal denetimi yapılacaktır[13].

İşadamı kararı ilkesi, sorumluluk davalarının değerlendirilmesinde kapsamlı bir içerik oluşturmakta, yönetim kurulu üyeleri ve yöneticilerin sorumluluk hallerine öngörülebilir bir iyileştirme getirmektedir. Mahkemelerin, yöneticilerin kararlarını bu ilkenin metotlarına göre değerlendirmesi ile yöneticiler önceden nasıl karar almaları ve şirketi yönetmeleri gerektiğine ilişkin kriterlere göre hareket edebilmektedir. Böylece bu kriterlere göre yönetimin yapılması hâlinde sorumlu olmayacaklarına güvenebilmektedirler[14].

3.3. Özen Ölçüsünün Objektifleştirilmesi

TTK hükümlerinde, özen borcuna ilişkin tedbirli bir yöneticinin özeni esas alınarak objektif bir ölçüt getirilmiştir[15]. TTK m. 369 hükmünün gerekçesinde, nesnellikte benzer işletmelerde yönetim kurulu üyelerinden beklenebilen işin gerektirdiği özenin dikkate alınacağına değinilmiştir. Tedbirli yönetici kavramı, kusurun belirlenmesinde bir ölçü

[10] GÖKTÜRK, K., Amerikan, Alman, İsviçre ve Türk Hukukunda İşadamı Kararı İlkesi, İÜHFD, 2, 2, 2011, s. 209.
[11] PULAŞLI, H., Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Anonim Şirket Yönetim Kurulu Üyelerinin Özen Yükümlülüğü ve Müteselsil Sorumluluğu, BATİDER, 25, 1, 2009, s. 55.
[12] HACIMAHMUTOĞLU, S., The Business Judgment Rule: İşadamı Kararı Mı Yoksa Ticari Muhakeme Kuralı Mı?, BATİDER, 30, 4, 2014, s. 130.
[13] HACIMAHMUTOĞLU, 2014, s. 131.
[14] PULAŞLI, 2018, s. 1455.
[15] KIRCA/ ŞEHİRALİ-ÇELİK/ MANAVGAT, s. 657.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

niteliğinde, karar ve eylemlerde de nesnel davranış niteliğindedir[16]. Yönetim kurulu üyeleri arasında özenin objektifleştirilmesi sağlandığı takdirde yönetim kurulunun karar alırken nelere dikkat etmesi gerektiği, davranışının kusur veya ihmal olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği konusunda öngörüde bulunulabilecektir[17]. Yönetim kurulu üyesinden ortalama bir kişinin göstereceği özenden daha fazlası beklenmekte olup tedbirli bir yöneticinin göstermesi gereken özen dikkate alınmaktadır[18]. Özen ölçüsü aynı nitelik ve büyüklükteki anonim şirket yöneticileri için aynı kabul edilmektedir. Beklenen özen ölçüsü takdir edilirken her somut olay kendi içerisinde değerlendirilmelidir. Burada söz konusu şirketin konusu ve büyüklüğü de etkili olup halka açık büyük sermayeli şirketler ile aile şirketlerinde yönetim kurulu üyelerinden beklenen özenin derecesi farklı olmalıdır[19]. Kanunda öngörülen kurallara uyan ve kendisinden beklenen özeni gösteren yönetim kurulu üyesinin şirketle ilgili alınan kararların daha sonradan başarısızlığa uğraması halinde dahi bir sorumluluğu doğmayacaktır.

3.4. Özen Yükümlülüğüne Uygunluk

Kurucuların, yönetim kurulu üyelerinin, yöneticilerin ve tasfiye memurlarının, kanundan ve esas sözleşmeden doğan yükümlülüklerini kusurlarıyla ihlal etmeleri hâlinde hem şirkete hem pay sahiplerine hem de şirket alacaklılarına karşı verdikleri zarardan sorumlulukları düzenlenmiştir (TTK m. 553/ f. 1). Yönetim kurulu üyelerine karşı açılacak sorumluluk davalarında hakim, kimin hangi oranda sorumlu olduğuna bu kişilerin özen yükümlülüğüne uygun davranıp davranmadığını kontrol ederek karar verecektir. Çünkü söz konusu sorumluluğu meydana getiren kararın değerlendirmesi, kararın alındığı anda[20], kararı alan kişiler tarafından tahminlerde bulunarak yapılabilir. Burada hakimin yapacağı değerlendirme ise kararın alınması sırasında özenli davranılıp davranılmadığını belirlemeye ilişkindir[21].

Hakim, yönetim kurulu üyesinin gerekli özeni gösterip göstermediğini, tedbirli bir yöneticinin alması gereken kararı alıp almadığını incelerken, öncelikle o konuya ilişkin bir genel kurul kararının bulunup bulunmadığına bakar. Konuyla ilgili bir genel kurul kararı bulunmaması halinde, yönetim kurulunun objektif özen ölçüsünü yerine getirip getirmediği

[16] KERVANKIRAN, E., Alman Hukuku'nda Business Judgment Rule'nin Kodifikasyonu- Türk ve Amerikan Hukuku İle Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi, *Prof. Dr. Hüseyin Ülgen'e Armağan C.1*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2007, s. 261.
[17] AYAN, Ö., Anonim Şirket Yönetim Kurulu Üyelerinin ve Yönetimle Görevli Üçüncü Kişilerin Özen ve Bağlılık Yükümlülüğü, MÜHFD , 1, 1-2, 2011, s. 69.
[18] AYAN, s.70.
[19] ANSAY, T., *Anonim Şirketler Hukuku*, BTHAE, Ankara, 1982, s. 133.
[20] Kararın alındığı tarihteki duruma göre değerlendirme yapılması gerektiğine ilişkin Yargıtay kararı için bkz. 11. HD, 2016/14550 E., 2018/7108 K., 15.11.2018 T. (Erişim: 17.5.2019 Kazancı Veri Tabanı) Davacı şirketin eski yönetim ve denetim kurulu üyeleri olan davalılar aleyhine açılan sorumluluk davasında, davanın anonim şirket yönetici ve denetçilerinin sorumluluğu esasına dayalı tazminat davası olduğu dikkate alındığında zararın haksız fiil ya da zarar verici eylem/işlem tarihine göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Devralınan dava konusu şirketlerin zaman içinde değer kazanması ya da devralındıktan sonra bu şirketlere yatırım yapılıp durumunun iyileştirilmesi işlemlerinden sonra satılmasından elde edilen gelirin dikkate alınması davanın niteliği gereği mümkün değildir. Buna göre ilgili zarar bakımından haksız eylem/işlem tarihindeki duruma göre değerlendirme yapılarak karar verilmesi gerekmektedir.
[21] KIRCA/ ŞEHİRALİ-ÇELİK/ MANAVGAT, s. 660.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

incelenir. Yönetim kurulu üyelerinin bazı zamanlarda takdir yetkilerini kullanarak risk almaları gerekebilmektedir. Bu kararlar alınırken somut olaya göre, yönetim kurulu üyelerinin özenli ve tedbirli davranıp davranmadığı değişebilmektedir[22]. Bu sebeple hakim, yönetim kurulu üyelerinin özen yükümlülüğüne uygun davranıp davranmadığını tespit ederken, kararın yerindeliğini değil özenin gösterilip gösterilmediğini denetlemektedir[23]. Hakimin bu değerlendirmeleri yaparken yönetim kurulunun karar anında şirketin menfaatine davranıp davranmadığını denetlemesi gerekmektedir. Bunun için kararın alınmasından önce yeterli araştırmaların, konuyla ilgili tartışmaların yapılıp yapılmadığı, konu hakkında yeterli bilgiye sahip olunup olunmadığı, uzmanlardan yararlanılıp yararlanılmadığı, kararın alınmasında şirket çıkarı dışındaki konuların etkisi, kararı alanların bağlılık yükümlülüğü incelenecek kriterlerdendir[24].

4. ÖZEN YÜKÜMÜNÜN KAPSAMI

4.1. Görevi Kabul Etmede Özen

Yönetim kurulu üyeliği zorunlu bir görev değildir. Bu sebeple yeterli mesleki bilgi ve eğitimi olmayan kişilerin bu görevi kabul etmemeleri gerekmekteyken, üyenin bu görevi kabul etmesi hâlinde şirketin, o kişiden, görevin gerektirdiği özeni beklemek hakkı doğmaktadır. Yönetim kurulu üyeliği için yetkinliği olmayan kişinin, sonradan gerekli tecrübe ve bilgiye sahip olmadığını ileri sürerek savunma yapması mümkün olmayacaktır. Bu savunma subjektif bir nitelik taşıyacağından, TTK'da benimsenen objektif özen ölçüsü kapsamında kabul edilmeyecek ve ilgili yönetim kurulu üyelerinin özen yükümlülüğünü ihlal ettiklerine karar verilecektir[25].

Yönetim kurulu üyelerinin görevi kabul etmelerinde özensiz davranmaları tek başına sorumluluklarını doğurmamakta, bu görevin gereği gibi yerine getirilmemesi sebebiyle şirketin zarara uğraması durumunda sorumlulukları meydana gelmektedir. Yönetim kurulu üyesinin, göreve atandığı tarihteki yeterli bilgi, tecrübe ve yeteneklerine bakılarak davranışının özen derecesi belirlenmektedir. Yönetim kurulu üyesinin göreve atandığı dönemde işletme, finans ve muhasebe konularında yetkinliği bulunmalı, aksi haldeyse bu konularla ilgili destek ve yardım almalıdır[26]. Yönetim kurulu üyesinin söz konusu görevi yerine getiremeyeceğini anladığı andan itibaren de görevinden istifa etmesi gerekmektedir. İsviçre Mahkemelerindeki görüşe göre, görevin kabulünde özen ilkesine uyulmadığı takdirde özensiz davranış meydana gelecektir[27].

4.2. Organizasyon ve İş Bölümünde Özen

Yönetim kurulu, görevlerini amacına uygun düzenlemekle yükümlü olup işlerin

[22] POROY vd., s. 423.
[23] KIRCA, s. 95; ÇAMOĞLU, s. 73.
[24] KIRCA/ ŞEHİRALİ-ÇELİK/ MANAVGAT, s. 660.
[25] AKDAĞ-GÜNEY, 2016, s. 197; İSLAMOĞLU, G., *Sermaye Piyasası Hukukunda İzahname Sorumluluğu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 113.
[26] AYAN, s. 74.
[27] PULAŞLI, 2018, s. 1448.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

devamlılığını sağlamak amacıyla etkili bir organizasyon kurmak ve bunu zaman içerisinde yeni gelişmelere uyarlamak zorundadır[28]. TTK m. 366 hükmüne göre yönetim kurulu, işlerin gidişatını izlemek, kendisine sunulacak konularda rapor hazırlamak, kararlarını uygulatmak veya iç denetim amacıyla içlerinde yönetim kurulu üyelerinin de bulunabileceği komiteler ve komisyonlar kurabilme yetkisine sahiptir (TTK m. 375). Yönetim kurulu, bu komite ve komisyonlara atayacağı kişileri belirlerken, bu kişilerin görevlerini ifa edebilecek düzeyde bilgi, yetenek ve tecrübeye sahip olduklarına özen göstermeli, bunun yanında mevzuattaki kriterlere uygun kişileri seçmelidir.

Yönetim kurulu üyesinin şirket yönetiminin bir kısmını veya tamamını devretmesi hâlinde o konulara ilişkin özen ihlallerinden sorumluluğu doğmayacak olup, kendisinden yönetimi devredeceği doğru kişiyi seçmesi ve gözetim yükümlülüğünü yerine getirmesi beklenmektedir[29]. Bu durumda yönetimin usulüne uygun bir şekilde devredilmesi hâlinde yönetim kurulu üyeleri, yönetimi devralan kişinin seçiminde (TTK m. 553/ f. 2) ve gözetiminde (TTK m. 553/ f. 3) gerekli özeni göstermeleri şartıyla yönetimi devralan kişilerin fiil ve kararlarından sorumlu kabul edilmemektedir.

4.3. Görevi Yerine Getirmede Özen

Yönetim kurulu üyelerinin ve yönetimle görevli diğer kişilerin, belirli bir kapsamda kendi görev alanlarını belirlemeleri ve bunları gereği gibi yerine getirmeleri gerekmektedir. Yönetim kurulu üyesi görevini icra ederken bu iş için gerekli zamanı ayırmakla yükümlü olup sonrasında zaman eksikliğinin ileri sürülmesi kendisinin sorumluluğunu ortadan kaldırmayacaktır[30]. Yönetim kurulu üyelerinin toplantılara katılmaları, alınacak kararlar üzerinde çalışmaları, gerekli belgeleri toplamaları, toplantılarda tartışmalara aktif olarak katkı sağlamaları ve karar alınmasına katılmaları gerekmektedir[31]. Çünkü yönetim kurulu toplantılarına katılmak, üyeler açısından hem hak hem de yükümlülük arz etmektedir. Yönetim kurulu üyesinin, şirketle ilgili önemli kararların alınacağı toplantıya katılmaması veya katılıp karar için çekimser oy kullanması hâlindeki sorumluluğu ise doktrinde tartışılmaktadır. Toplantıya katılmayan üyenin sorumluluk yükümünden kurtulabilmesi için geçerli bir mazeretinin olması ve şirkete zarar vereceğini öngördüğü bu kararın uygulanmasını engellemek adına toplantının ertelenmesini talep etmek, karara katılmadığını diğer üyelere ve başkana iletmek gibi girişimlerde bulunmalıdır[32].

5. ÖZENİ İSPAT YÜKÜ

Yönetim kurulu üyelerinin özen yükümü, üyelere yüklenen bağımsız bir borç olmasının yanında üyelerin görevlerini yerine getirirken kusurlu olup olmadıklarının belirlenmesinde de bir ölçü niteliği taşımaktadır[33]. TTK m. 553/ f. 1 hükmünde özen yükümlülüğüne aykırı

[28] PULAŞLI, 2018, s. 1449.
[29] AYAN, s. 75.
[30] PULAŞLI, 2018, s. 1450.
[31] AYAN, s. 76.
[32] AKDAĞ-GÜNEY, 2010, s. 92.
[33] POROY vd., s. 422.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

davranıldığının ispatını kimin yapacağına ilişkin bir açıklık bulunmamaktadır. Mehaz İsviçre Borçlar Kanunu'nda açık hükümle seçim, talimat verme ve gözetimde gerekli özenin gösterildiğine ilişkin ispat yükünün yetkiyi devreden üzerinde olduğu düzenlenmiştir. Gerekçesi ise yetkiyi devredenin, şirketin organizasyonu ve işleyişi hakkında davacıya oranla daha çok bilgi sahibi olması gösterilmiştir[34]. Genel ispat yükü kuralına göre Türk Medeni Kanunu m. 6 ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 190'da bir olaydan lehine hak çıkaran taraf, o olayı ispatla yükümlüdür. Kanunda, ispat yükünün kimin üzerinde olduğu belirtildiği hâllerde ise o kişinin ispatlaması beklenmektedir. Bu durumda, yönetim kurulu üyelerinin özen yükümlülüklerini yerine getirmediklerini ileri süren taraf, yönetim kurulu üyelerinin kusurlu olduklarını, hukuka aykırılığı, zararı ve zarar ile kusurlu davranış arasındaki illiyet bağını ispatlamaları gerekecektir. Doktrindeki bir görüşe göre, buradaki gerekli özenin gösterildiğini ispat yükü yönetim kurulu üyeleri üzerinde bırakılmalıdır[35]. Doktrindeki diğer görüşe göre ise yönetim kurulu üyesinin özen ölçütünü yerine getirmediğini ispat yükünün, toplantıya katılmayan, toplantı sonrasında zararı önlemek için gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığını kontrol etmesinin bu işlerin dışındaki davacı bir üyenin üzerinde bırakılması pay sahipleri açısından büyük zorluk meydana getirecektir[36]. Yönetim kurulu üyesi ile şirket arasında sözleşme veya sözleşme benzeri bir hukuki ilişkinin bulunması sebebiyle de kusursuzluğunu ispat yükünün yönetim kurulu üyesinde olduğu kabul edilmelidir[37].

6. ÖZENİ İHLAL VE SONUÇLARI

Şirketi temsil yetkisine sahip olan yönetim kurulu üyelerinin, şirket adına yaptıkları sözleşme ve hukuki işlemler şirketi bağlamaktadır. Organ sıfatına ve temsil yetkisine sahip olan yönetim kurulu üyelerinin, görevlerini yerine getirdikleri sırada yükümlülüklerine aykırı davranmaları hâlinde sorumlulukları düzenlenmiştir. Üyelerin sorumluluklarına gidilebilmesi için görevlerinden ötürü şirketin zarara uğramasının yanında, söz konusu zararın kusurlu yönetimden meydana gelmesi gerekmektedir[38]. Anonim şirket yönetim kurulu üyelerinin sorumluluklarında bu sorumluluğun onlara isnat edilebilmesine bakılmaktadır. Söz konusu zararın doğmasına sebep olan kararın alındığı toplantıda yönetim kurulunun aldığı karara muhalif kalıp bunu toplantı tutanağına geçiren yönetim kurulu üyesinin, bu durumda sırf yönetim kurulu içerisinde yer aldığı için sorumluluğuna gidilememektedir[39]. Yönetim kurulu üyelerinin, görevlerini hiç veya gereği gibi yerine getirmemeleri hâlinde anonim şirketin, pay sahiplerinin ve şirket alacaklılarının zararları ölçüsünde tazminat talepleri meydana gelmektedir[40]. Yönetim kurulu üyelerinin sorumlu kabul edilmeleri hâlinde ise üyeler, bu zararı tüm malvarlıkları ile tazmin borcu altına girmekte olup sorumlulukları sınırsız ve kişiseldir[41].

Yönetim kurulu üyeleri ve üçüncü şahıslara yapılan görev dağılımı çerçevesinde

[34] KIRCA/ ŞEHİRALİ-ÇELİK/ MANAVGAT, s. 616.
[35] HACIMAHMUTOĞLU, 2015, s. 54.
[36] AKDAĞ-GÜNEY, 2016, s. 201.
[37] AKDAĞ-GÜNEY, 2016, s. 200; PULAŞLI, 2018, s. 1535.
[38] TEKİL, F., *Anonim Şirketler Hukuku*, İstanbul, 1993, s. 142.
[39] AKDAĞ-GÜNEY, 2010, s. 33.
[40] HİRŞ, E., *Ticaret Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1946, s. 319.
[41] ÇAMOĞLU, s. 12; AKDAĞ-GÜNEY, 2010, s. 34.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

yönetim ve temsil yetkileri kısmen veya tamamen devredilebilmektedir. Yönetim görevinin kısmen ya da tamamen yönetim kurulu üyelerinin bir kısmına ya da üçüncü şahıslara devredilmesi hâlinde meydana gelen zarardan sorumlulukta farklılaşmayı gerektirmektedir[42]. Farklılaştırılmış teselsül ile müteselsil borç ilişkisindeki zararın şahsen belirlenmesi hâlinde sorumlu olunan miktarı aşacak düzeydeki sorumluluğun doğması engellenmektedir[43]. Farklılaştırılmış teselsül borçlularının dış ilişki bakımından sorumlu oldukları miktar, kusurlarının derecesine göre belirlenmekte olup (TTK m. 557/ f. 1) kusurlarının hafifliği oranında tazminat miktarında indirime gidilecektir[44]. Zarar meydana geldikten sonra açılan zararı tazmin davasında mahkeme tarafından, yönetim kurulu üyesinin kusur derecesi dikkate alınıp bir sorumluluk tavanı belirlenir[45]. Özenin hafifletilme olanağı, TTK sistemindeki organ şahıslar için söz konusu olmamaktadır. Yönetim kurulu üyesinin özen derecesinde kendi işlerinde göstereceği özenden de ileride bu kişilerin görevlerini tedbirli bir yönetici gibi ifa etmeleri gerekmektedir. Yönetim kurulu üyeliği için gereken bilgi, deneyim ve tecrübeye sahip olmayan kişilerin bu göreve getirildikten sonra sorumluluklarının olmadığını veya daha hafif değerlendirilmeleri gerektiğini savunmaları mümkün değildir. Yönetim kurulu üyeliği zorunlu bir görev olmayıp yetkin olmayan kişilerin bu görev teklifini reddetmeleri esastır[46].

TTK m. 553 hükmünde, yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğu düzenlenmiş olup yönetim kurulu üyelerinin özen ve bağlılık yükümlülüklerine aykırı davranıp, şirketi zarara uğratmaları hâlinde zarar görenler, asliye ticaret mahkemelerinde uğradıkları zararın tazmin edilmesini talep edebilmektedirler[47].

7. SONUÇ

Anonim şirketlerde şirket yönetimi için oldukça geniş takdir yetkisine sahip olan yönetim kurulu üyeleri, yönetim yetkisini kullanırken şirketin amaçlarına uygun hareket etmeli ve şirket çıkarlarını gözetmelidir. TTK m. 369 hükmüne göre yönetim kurulu üyeleri ve yöneticiler, görevlerini tedbirli bir yöneticinin özeniyle yerine getirmek ve şirketin menfaatlerini dürüstlük kurallarına uyarak gözetmek yükümlülüğü altındadırlar. Özen yükümlülüğünde yönetim kurulu üyelerinin karar ve faaliyetlerinde kusurlu olup olmadıklarını

[42] GÖKTÜRK, K./ CAN, M., Farklılaştırılmış Teselsülün -Özellikle- Dış İlişki Bakımından Anlamı ve Bankacılık Kanununun Şahsi İflas Sorumluluğu İle Karşılaştırılması, İÜHFD, 2, 2, 2011, s. 265.
[43] AKDAĞ-GÜNEY, 2010, s. 227.
[44] PULAŞLI, 2009, s. 49.
[45] PULAŞLI, 2009, s. 51.
[46] PULAŞLI, 2018, s.1458.
[47] Dava konusu olayda uyuşmazlık; TTK m.553 hükmüne dayalı olarak, davacı şirketin genel müdürü, direktörü ve hukuk danışmanı olan davalıların şirketi zarara uğrattığı iddiasına dayalı olarak açılan tazminat istemine ilişkindir. Anonim şirket ile davalılar arasındaki ilişki TTK m.342 vd. maddelerinde düzenlenmiş olup, TTK m.369 hükümünde de şirketin yönetim kurulu üyeleri ile yönetimle görevli üçüncü kişilerin özen ve bağlılık yükümlülüğü, m.553'te ise sorumluluğu düzenlenmiştir. TTK m.4 hükmünde, bu Kanun'dan kaynaklanan uyuşmazlıkların tarafların tacir olup olmadıklarına bakılmaksızın ticari dava olduğu belirtilmiş, Kanun'un 5. maddesinde ise, aksine hüküm bulunmadıkça tüm ticari davalar ile ticari nitelikteki çekişmesiz yargı işlerinin asliye ticaret mahkemesinde görüleceği öngörülmüştür. Karar için bkz. Yarg. 3.HD., 2017/8790 E., 2018/2139 K., 7.3.2018 T. (Erişim: 1.6.2019 Kazancı Veri Tabanı)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

belirlemede etkili olan özen ölçütü ile yönetim kurulu üyelerine diğer görevlerinin yanında bağımsız bir borç yüklenmektedir. Bu sebeple yönetim kurulu üyelerinin, kanun veya esas sözleşmenin kendilerine yükledikleri görevleri yerine getirirken gereken dikkat ve özeni göstermeleri yükümlülüğü kanundan kaynaklanan bir borcu ifade etmektedir.

Şirketin menfaatini takdir yetkisi, yönetim kurulu üyeleri ve yöneticilere ait olup mahkemeler bu kişilerin yerine geçip şirketin nasıl yönetileceğine ilişkin karar verme yetkisine sahip değildir. Yönetim kurulu üyelerine karşı açılacak sorumluluk davalarında hakim, kimin hangi oranda sorumlu olduğuna bu kişilerin özen yükümlülüğüne uygun davranıp davranmadığını kontrol ederek karar verecektir. Çünkü söz konusu sorumluluğu meydana getiren kararın değerlendirmesini, kararın alındığı anda kararı alan kişiler tarafından tahminlerde bulunarak yapılabilir. Burada hakimin yapacağı değerlendirme ise kararın alınması sırasında özenli davranılıp davranılmadığını belirlemeye ilişkindir. Görev için yeterli yetkinliğe sahip olmayan üyenin, kusurlu davranışta bulunup bu görevi kabul etmesiyle meydana gelebilecek tüm zararlara katlanma yükümlülüğü bulunmaktadır.

Şirketi temsil yetkisine sahip olan yönetim kurulu üyelerinin, şirket adına yaptıkları sözleşme ve hukuki işlemler şirketi bağlamaktadır. Organ sıfatına ve temsil yetkisine sahip olan yönetim kurulu üyelerinin, görevlerini yerine getirdikleri sırada yükümlülüklerine aykırı davranmaları hâlinde sorumlulukları düzenlenmiştir. Üyelerin sorumluluklarına gidilebilmesi için görevlerinden ötürü şirketin zarara uğramasının yanında söz konusu zararın kusurlu yönetimden meydana gelmesi gerekmektedir. Zarar meydana geldikten sonra açılan zararı tazmin davasında mahkeme tarafından, yönetim kurulu üyesinin kusur derecesi dikkate alınıp bir sorumluluk tavanı belirlenmektedir.

KAYNAKÇA

AKDAĞ-GÜNEY, N., *Anonim Şirket Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010.

AKDAĞ-GÜNEY, N., *Anonim Şirket Yönetim Kurulu*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2016.

ANSAY, T., *Anonim Şirketler Hukuku*, BTHAE, Ankara, 1982.

ARSLANLI, H., *Anonim Şirketler 2-3*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1960.

ATAN, T., *Anonim Şirketlerde İdare Meclisi Azalarının Hukuki Mesuliyeti*, BTHAE, Ankara, 1967.

AYAN, Ö., Anonim Şirket Yönetim Kurulu Üyelerinin ve Yönetimle Görevli Üçüncü Kişilerin Özen ve Bağlılık Yükümlülüğü, MÜHFD , 1, 1-2, 2011, s. 63-89.

ÇAMOĞLU, E., *Anonim Ortaklık Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010.

GÖKTÜRK, Kürşat/ CAN, Mehmet Çelebi; "Farklılaştırılmış Teselsülün -Özellikle- Dış İlişki Bakımından Anlamı ve Bankacılık Kanununun Şahsi İflas Sorumluluğu İle Karşılaştırılması", İÜHFD, C.2, S.2, 2011, s. 247-282.

GÖKTÜRK, K., Amerikan, Alman, İsviçre ve Türk Hukukunda İşadamı Kararı İlkesi, İÜHFD, 2, 2, 2011, s. 207-247.

HACIMAHMUTOĞLU, S., Anonim Ortaklığın Yönetim Kurulu Üyelerinin Özen Yükümlülüğü: Fonksiyonel Bir Yaklaşım, BATİDER, 31, 3, 2015, s. 23-56.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

HACIMAHMUTOĞLU, S., The Business Judgment Rule: İşadamı Kararı Mı Yoksa Ticari Muhakeme Kuralı Mı?, BATİDER, 30, 4, 2014, s. 99-145.
HELVACI, M., *Anonim Ortaklıkta Yönetim Kurulu Üyesinin Hukuki Sorumluluğu*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2001.
HİRŞ, Ernst; Ticaret Hukuku Dersleri, İstanbul, 1946.
İSLAMOĞLU, G., *Sermaye Piyasası Hukukunda İzahname Sorumluluğu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.
KERVANKIRAN, E., Alman Hukuku'nda Business Judgment Rule'nin Kodifikasyonu- Türk ve Amerikan Hukuku İle Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi, *Prof. Dr. Hüseyin Ülgen'e Armağan C.1*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2007, s. 249-265.
KIRCA, İ./ ŞEHİRALİ ÇELİK, F./ MANAVGAT, Ç., *Anonim Şirketler Hukuku C.1, Temel Kavram ve İlkeler, Kuruluş, Yönetim Kurulu*, BTHAE, Ankara, 2013.
KIRCA, İ., Anonim Şirket Yönetim Kurulu Kararlarında Takdir Yetkisi- Özen Borcu, BATİDER, 22, 3, 2004, s. 85-96.
POROY, R./ TEKİNALP, Ü./ ÇAMOĞLU, E., *Ortaklıklar Hukuku 1*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2019.
PULAŞLI, H., Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Anonim Şirket Yönetim Kurulu Üyelerinin Özen Yükümlülüğü ve Müteselsil Sorumluluğu, BATİDER, 25, 1, 2009, s. 27-63.
PULAŞLI, H., *Şirketler Hukuku Genel Esaslar*, Adalet Yayınevi, İstanbul, 2013.
PULAŞLI, Hasan; Şirketler Hukuku Şerhi C.2, Ankara, 2018.
TEKİL, Fahiman; Anonim Şirketler Hukuku, İstanbul, 1993.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

MAKSÛD VE ʿİZZÎ KİTAPLARININ MUHTEVA YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI

Dr. Öğretim Üyesi, HARUN ÖZEL [1]
[1]Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, harunozel46@hotmail.com,
https://orcid.org/0000-0003-2775-5078

ÖZET

İslâmiyet'in ilk dönemlerinde Arap olmayanların İslam'la tanışıp, Kur'an ve sünneti öğrenmek amacıyla Arapça öğrenmeye başlamalarıyla birlikte, "lahn" olarak adlandırılan dil hataları ortaya çıkmıştır. Farklı ırkların Arap toplumuyla kaynaşması sonucunda, Arap dilinin geleceği konusunda endişelenen bazı Arap aydınlar, hatalı konuşma, okuma ve anlamaları önlemek amacıyla Arapçanın dil kurallarının belirlenmesi için dönemin halifesi Hz. Ali'ye (ö. 40/660) kaygılarını iletmişlerdir. Mütekaddimûn dönemi âlimlerinin büyük çoğunluğu, bu talep doğrultusunda Hz. Ali'den aldığı talimatla Arap dilinde nahiv ve sarf kurallarını ilk düzenleyen kişinin Ebu'l-Esved ed-Düelî (ö. 69/688) olduğunu belirtmektedirler. Başlangıçta iç içe ele alınan sarf ve nahiv kuralları daha sonra birbirinden ayrıştırılarak her iki alanda müstakil eserler yazılmıştır. İslâm'a asırlarca en büyük hizmetleri yapan Osmanlı Devleti zamanında hem İslâmî ilimler hem de Arap dili edebiyatı ve felsefe gibi ilimlerde birçok çalışmalar yapılmıştır. Osmanlı medreselerinde ağırlıklı olarak İslâmî ilimler okutulduğundan dolayı Arapça en fazla önem verilen ders olmuştur. Arapça derslerinde ilk olarak sarf kitabı okutulmuştur. Sarf ilminin iki hedefi vardır. Bunlardan birincisi, Arap olmayanlara Arapçayı fasih ve açık bir şekilde öğretmek ve dili hatalardan korumaktır. İkincisi ise, Arapçanın özelliklerini ve kelimelerin asıl sîgaları üzerinde kıyas yapabilmeyi öğretmektir. Çünkü kıyas, dili zenginleştiren önemli bir yoldur. İbn Cinnî'nin (ö. 392/ 1001) "Tasrîf, Arapçanın mîzânıdır" sözü ve sarf ilminin dil araştırmacıları için vazgeçilmez temel bir ihtiyaç olduğu gerçeği, bize bu ilmin önemini göstermektedir. Bu öneminden dolayı özellikle 18.yy. sonrası Osmanlı medreselerinde ve günümüzde klasik usulü uygulayan bazı öğretim kurumlarında Arapça derslerinde sırasıyla *Emsile, Binâ, Maksûd*, İzzeddin Zencânî'nin *ʿİzzî* ve Ahmed b. Ali b. Mes'ûd'un *Merâh(u'l-ervâh)* adlı kitaplarının takip edilmesi bir gelenek haline gelmiştir. Osmanlı medrese kültüründe "sarf cümlesi" diye anılan bu beş eserde amaç basitten girifte doğru öğrenciye kelime bilgisi vermektir. Bu çalışmada, karşılaştırma yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemle, Maksûd ve ʿİzzî kitaplarının içerik bakımından karşılaştırılması, iki eserdeki ortak ve farklı konuların tespit edilmesi ve bunlarla ilgili değerlendirmelerin yapılması amaçlanmıştır.
Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Sarf, Maksûd, ʿİzzî.

1. GİRİŞ

İslâmiyet'in ilk dönemlerinde Arap olmayanların İslam'la tanışıp, Kur'an ve sünneti öğrenmek amacıyla Arapça öğrenmeye başlamalarıyla birlikte, "lahn" olarak adlandırılan dil hataları

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ortaya çıkmıştır. Farklı ırkların Arap toplumuyla kaynaşması sonucunda, Arap dilinin geleceği konusunda endişelenen bazı Arap aydınlar, hatalı konuşma, okuma ve anlamaları önlemek amacıyla Arapçanın dil kurallarının belirlenmesi için dönemin halifesi Hz. Ali'ye ö. 40/660) kaygılarını iletmişlerdir (Hindâvî, 1989: 52).

Mütekaddimûn dönemi âlimlerinin büyük çoğunluğu, bu talep doğrultusunda Hz. Ali'den aldığı talimatla Arap dilinde nahiv kurallarını ilk düzenleyen kişinin Ebu'l-Esved ed-Düelî (ö 69/688) olduğunu belirtmektedirler. Bu görüşe katılmayan bazı âlimler ise nahiv ilmini ilk düzenleyen kişi olarak Nasr b. Âsım'ı (ö. 89/ 780), bazıları Abdurrahman b. Hürmüz'ü (ö. 117/735), bazıları Yahya b. Ya'mer'i (ö. 129/747) kabul etmektedirler (Hindâvî, 1989: 52). Başlangıçta sarf ve nahiv kurallarının iç içe ele alındığı düşünüldüğünde nahiv ilmi gibi sarf ilmiyle ilgili kuralların tespitine öncülük eden kişinin de yine Hz. Ali'nin görevlendirdiği Ebu'l-Esved ed-Düelî olduğu söyleyenebilir (Gerlegiz, 2008: 10).

Sarf ilminin konuları, ilk defa Sîbeveyh'in (ö. 180/7969 *el-Kitâb*'ında ele alınmıştır (Hindâvî, 1989: 57-59). Bu eser, sarf konularının yanı sıra nahiv konularını da içermektedir. Ancak, daha sonra nahivciler sarf konularını nahivden ayırarak müstakil eserler yazmışlardır. (Gerlegiz, 2008: 11).

Sarf ilminin iki hedefi vardır. Bunlardan birincisi, Arap olmayanlara Arapçayı fasih ve açık bir şekilde öğretmek ve dili hatalardan korumaktır. İkincisi ise, Arapçanın özelliklerini ve kelimelerin asıl sîgaları üzerinde kıyas yapabilmeyi öğretmektir. Çünkü kıyas, dili zenginleştiren önemli bir yoldur. İbn Cinnî'nin (ö. 392/ 1001) "Tasrîf, Arapçanın mîzânıdır" (Hindâvî, 1989: 63) sözü ve sarf ilminin dil araştırmacıları için vazgeçilmez temel bir ihtiyaç olduğu gerçeği, bize bu ilmin önemini göstermektedir (Gerlegiz, 2008: 12). Bu öneminden dolayı özellikle 18.yy. sonrası Osmanlı medreselerinde ve günümüzde klasik usulü uygulayan bazı öğretim kurumlarında Arapça derslerinde sırasıyla *Emsile, Binâ, Maksûd*,[1] İzzeddin Zencânî'nin *'İzzî*[2] ve Ahmed b. Ali b. Mes'ûd'un *Merâh*(u'l-ervâh) adlı kitaplarının takip edilmesi bir gelenek haline gelmiştir (Durmuş, 1995: 166-167; Hazer, 2002: I, 287). Osmanlı medrese kültüründe "sarf cümlesi" diye anılan bu beş eserde amaç basitten girifte doğru öğrenciye kelime bilgisi vermektir.

Bu çalışmada, karşılaştırma yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemle, *Maksûd* ve *'İzzî* kitaplarının içerik bakımından karşılaştırılması, iki eserdeki ortak ve farklı konuların tespit edilmesi ve bunlarla ilgili değerlendirmelerin yapılması amaçlanmıştır. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

[1] Müellifi bilinmemektedir. Birgivî eserin İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe'ye ait olduğunu söylüyorsa da kaynaklarda bu görüşü teyit eden bir kayda rastlanmamıştır (Demirayak, K., 1997: 453).

[2] 'İzzeddîn ez-Zencânîn yazdığı bir sarf kitabıdır ve müellifin isminden dolayı 'İzzî diye tanınır. Zencânî, VII. (XIII.) asrın ilk yarısında yaşamış bir Arap gramercisidir. Günümüzde Tahran'ın kuzey batısında yer alan Zencân'da dünyaya gelmiş, bir süre Musul'da yaşadıktan sonra, Bağdat'a yerleşmiştir. Arap dili ve Edebiyatı ile ilgili eserlerini burada te'lîf etmiştir (Ilse Lıchtenstädter, 1986: 525).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2. MAKSÛD VE 'İZZİ'DE ORTAK KONULARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Maksûd ve 'İzzî'de aynı olan konuların karşılaştırmasına geçmeden önce bu konuların tablo halinde sunulması konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır:

1.	Fiilin Kısımları
2.	Sülâsî Mücerred
4.	Rubâî Mücerred
5.	Mezîd Fiiller
6.	Sülâsi Mezîd fîh Rubâî Bâbları (3+1)
7.	Sülâsi Mezîd fîh Humâsî Bâbları (3+2)
8.	Sülâsî Mezîd fîh Südâsî Bâbları (3+3)
9.	Rubâî Mezîd fîh Bâbları
10.	İsmi Zaman ve İsmi Mekan
11.	Fiili Mâzî
12.	Fiili Muzâri
13.	Emir Fiili ve Nehiy Fiili
14.	Emri Hâzır
15.	İsmi Fâil
16.	İsmi Mef'ûl
17.	Lazım Fiilin Müteaddî Fiile Dönüştürülmesi
18.	Te'kîd Nûnları

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

19.	إِفْتِعَالْ Bâbından Gelen Fiilin Fâil Fiiline Bakılarak Bazı Kelimerde Yapılan Değişiklikler
20.	Muzâaf Fiilin Hükümleri
21.	Mu‘tel Fiil
22.	Mehmûz Olan Fiilin Hükümleri

2.1. Fiillerin Kısımları

2.2. Aslî/Yalın Fiiller

Maksûd ve ʿİzzî kitaplarında mukaddimeden sonra ele alınan ilk konu, fiillerin kısımlarıdır. Bu yönüyle daha en başından iki kitabın da aynı yöntemi takip ettiği ifade edilebilir.

Her iki eserde de fiiller, ek alıp almamalarına göre, aslî fiiller ve mezîd fiiller diye iki kısma ayrılmaktadır (el-Maksûd, s. 179; ʿİzzî, s. 124-125). [Aslî fiiler, Türkçe’de yalın fillere karşılık gelmekte olup bununla ek almamış fiiller kasdedilmektedir. Örneğin, نَصَرَ ve دَخْرَجَ fiillerindeki bütün harfler kelimenin kök harflerinden olup sonradan eklenmediği için bu fiiller yalın fiiller grubuna girmektedir.]. Mezîd fiiller ise, kök harflerinin üzerine ek harf alan fiillerdir. [Örneğin, أَكْرَمَ fiilinin yalın hali كَرُمَ iken “kef” harfinden önce bir “hemze” eklenmek suretiyle mezîd fiile dönüşmüştür.]

Her iki eserde de aslî fiillerin; sülâsî mücerred (mâzisi üç harf üzerine olan yalın fiiller) ve rubâî mücerred (mâzisî dört harf üzerine olan yalın fiiller) olmak üzere iki kısma ayrıldığı belirtilmiştir (el-Maksûd, s. 179; ʿİzzî, s. 124-125).

2.3. Sülâsî Mücerred

Maksûd kitabında sülâsî mücerred fiillerin bâbları vezin ve alâmetleriyle özet halinde ele alınmıştır. Üçün babla alakalı durum ise her iki kitapda aynı şekilde ele alınmıştır. Bu fiiller, tablo halinde şu şekilde verilebilir (el-Maksûd, s. 179; s. 124-125):

1.	فَعَلَ / يَفْعُلُ	Ayne’l-fiilinin mâzide fetha, muzâri’de dammesiyle.
2.	فَعَلَ / يَفْعِلُ	Ayne’l-fiilinin mâzide fetha, muzâri’de kesresiyle.
3.	فَعَلَ / يَفْعَلُ	Ayne’l-fiilinin mâzide ve muzâri’de fethasıyla.
4.	فَعِلَ / يَفْعَلُ	Ayne’l-fiilinin mâzide kesre, muzâri’de fethasıyla.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

5.	فَعُلَ / يَفْعُلُ	Ayne'l-fiilinin mâzide ve muzâri'de dammesiyle.
6.	فَعِلَ / يَفْعِلُ	Ayne'l-fiilinin mâzide ve muzâri'de kesresiyle.

ʿİzzî'de de sülâsî mücerred babları aynı şekilde ele alınmakla birlikte değişik bir yöntem ve sıralama ile okuyucularına sunulmuştur. Öte yandan ez-Zencânî, Maksûd'dakinden farklı olarak فَعِلَ – يَفْعِلُ bâbını kural dışı olarak zikretmiştir (ʿİzzî, s. 125-126).

2.4. Rubâî Mücerred

Maksûd ve ʿİzzî'de rubâ-î mücerred (فَعْلَلَ – دَحْرَجَ) bâbı özet olarak sunulmakla birlikte Maksûd'da rubâî Mücerred'in tanımı da yapılmış ve "Mâzîsi dört harf üzerine olan fiillerdir", denilmiştir (el-Maksûd, s. 179-180; ʿİzzî, s. 126).

2.5. Mezîd/Ek Alan Fiiller

Maksûd ve ʿİzzî'de ek alan fiillerin, sülâsî mücerred üzerine ek alan fiiller (sülâsî mezîd) ve rubâî mücerred üzerine ek alan fiiller (rubâî mezîd) olmak üzere iki kısma ayrıldığı ifade edilmiştir. Sülâsî mücerred üzerine ek alan filler on dört bâb olarak ziredilmiş ve üç grupta katagorize edilmiştir. Birincisi, bir harf ek alarak dört harfli olan fillerdir (Sülâsî mezîd fih Rubâî). İkincisi, iki harf ek alarak beş harfli olan fiillerdir (sülâsî mezîd fih humâsî). Üçüncüsü, üç harf ek alarak altı harfli olan fiillerdir (sülâsî mezîd fih südâsî). Bu bâblar aşağıda detaylı olarak verilecektir (el-Maksûd, s. 180-181). Mezîd filler her iki eserde de aynı olmakla birlikte Maksûd kitabında bu babların anlatımına geçmeden önce genel bir taksimat yapılmış sonra detaylara geçilmiştir. ʿİzzî'de ise direk anlatıma geçilmiştir.

2.6. Sülâsi Mezîd fîh Rubâî Bâbları (3+1)

Maksûd ve ʿİzzî'de sülâsî mezîd fîh rubâî yani yalın hali üç harfli olup bir harf ilavesiyle dört harfli olan fiillerin üç bâb olduğu ifade edilmiştir. Bu bâblar şu şekildedir (el-Maksûd, s. 180-181; ʿİzzî, s. 126-128):

1.	أَفْعَلَ	اَكْرَمَ / يُكْرِمُ / اِكْرَاماً
2.	فَعَّلَ	فَرَّحَ / يُفَرِّحُ / تَفْرِيحاً
3.	فَاعَلَ	قَاتَلَ / يُقَاتِلُ / مُقَاتَلَةً وَقِتَالاً وَقِيتَالاً

2.7. Sülâsi Mezîd fîh Humâsî Bâbları (3+2)

Yalın hali üç harfli olup iki harf ilavesiyle beş harfli olan fiiller her iki eser de beş bâb olarak verilmiştir. Fakat ʿİzzî'de ek bilgi olarak bu beş bâbın ilk harfinin "te" veya "hemze" harfinden

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

oluştuğu bilgisi verilmiş ve Maksûd'dan farklı olarak önce "te" ile başlayan bâblar sayılmıştır (el-Maksûd, s. 180-181; ʿİzzî, s. 126-128):

1.	تَفَعَّلَ	تَكَسَّرَ/ يَتَكَسَّرُ / تَكَسُّراً
2.	تَفَاعَلَ	تَبَاعَدَ / يَتَبَاعَدُ / تَبَاعُداً
3.	اِنْفَعَلَ	اِنْقَطَعَ / يَنْقَطِعُ / اِنْقِطَاعاً
4.	اِفْتَعَلَ	اِجْتَمَعَ / يَجْتَمِعُ / اِجْتِمَاعاً
5.	اِفْعَلَّ	اِحْمَرَّ / يَحْمَرُّ / اِحْمِرَاراً

2.8. Sülâsî Mezîd fîh Südâsî Bâbları (3+3)

Maksûd ve ʿİzzî'de yalın hali üç harfli olup üç harf ilavesiyle altı harfli olan fiiller altı bâbta ele alınmış ve her iki eserde de bu bâblar kullanım sıklığına göre sıralanmıştır (el-Maksûd, s. 180-181; ʿİzzî (es-Sarf) s. 128):

1.	اِسْتِفْعَلَ	اِسْتِخْرَجَ / يَسْتَخْرِجُ / اِسْتِخْرَاجاً
2.	اِفْعَالَّ	اِحْمَارَّ / يَحْمَارُّ / اِحْمِيرَاراً
3.	اِفْعَوَّلَ	اِجْلَوَّذَ / يَجْلَوِّذُ / اِجْلِوَّاذاً
4.	اِفْعَوْعَلَ	اِعْشَوْشَبَ / يَعْشَوْشِبُ / اِعْشِيشَاباً
5.	اِفْعَنْلَلَ	اِقْعَنْسَسَ / يَقْعَنْسِسُ / اِقْعِنْسَاساً
6.	اِفْعَنْلَى	اِسْلَنْقَى / يَسْلَنْقِي / اِسْلِنْقَاءً

2.9. Rubâî Mezîd fîh Bâbları

Maksûd ve ʿİzzî'de, rubâî mücerred üzerine ek alan mezîd fiillerin üç bâb olduğu ifade edilmiştir. Birinci bâb bir harf ek larak beş harfi olan fiilerdir (4+1). Diğer iki bâb ise rubâî mücerred üzerine iki harf ilavesiyle altı harfli (4+2) olan fiillerdir (el-Maksûd, s. 181;ʿİzzî, s. 128):

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1.	تَفَعْلَلَ	تَدَحْرَجَ / يَتَدَحْرَجُ / تَدَحْرُجاً
2.	اِفْعَنْلَلَ	اِحْرَنْجَمَ / يَحْرَنْجِمُ / اِحْرِنْجَاماً
3.	اِفْعَلَلَّ	اِقْشَعَرَّ / يَقْشَعِرُّ / اِقْشِعْرَاراً

2.10. İsmi Zaman ve İsmi Mekân

Maksûd ve ʿİzzî'de ismi zaman ve ismi mekân aynı şekilde ele alındığı için muhtevası buraya taşınmamıştır. Ayrıca ʿİzzî'de kural dışı gelen birkaç ismi mekâna yer verilmiş ve bazı anlamlar için ismi mekânın sonuna müenneslik te'sinin gelebileceği belirtilmiştir (el-Maksûd, s. 183-185; ʿİzzî s. 173-174).

2.11. Fiili Mâzî

Fiili mâzî'nin malum ve meçhul yapıları Maksûd kitabında daha anlaşılır bir şekilde ve bütün harflerinin durumlarıyla alakalı bilgiler verilerek anlatılırken, ʿİzzî'de sadece birinci harfinin durumuyla alakalı bilgi verilmiş ve mâzî fiil ta'rîf edilmiştir. ʿİzzî'de Maksûd'dakinden farklı olarak mâzî fiilin çekim tablosu ve bu çekim tablosuna uyarlanması için örnekler de verilmiştir (el-Maksûd, s. 183-185; ʿİzzî, s. 130).

2.12. Fiili Muzâri

Fiili muzâri, Maksûd ve ʿİzzî kitabında hemen hemen aynı şekilde ta'rîf edilmiş olup bu tarif şu şekildedir: Mâzi üzerine ilâve edilmesi şartıyla evvelinde أَتَيْنَ harflerinden bir harf bulunan fiildir (el-Maksûd, s. 185-186).

Fiili muzârinin mâlümünde muzâraat harfi rubâî bâblarda mazmûm [örneğin, يُكْرِمُ، يُدَخْرِجُ، يُحَوْقِلُ], rubâînin dışındaki bütün bâblarda ise meftûhdur [örneğin, يَنْصُرُ ، يَنْكَسِرُ ، يَسْتَخْرِجُ،]. Rubâî, humâsî, ve südâsî bâblarda fiili muzârinin lâme'l-fiilinden bir önceki harf meksûrdur [Örneğin, يُكْرِمُ ، يُدَخْرِجُ ، يَنْكَسِرُ ، يَعْشَوْشِبُ], ancak يَتَفَعْلَلُ ve يَتَفَاعَلُ , يَتَفَعَّلُ bâblarında meksûr olmayıp meftûhdur.

Fiili muzârinin ma'lûmü ʿİzzî ve Maksûd'da aynı olup, ʿİzzî'de Maksûd'dakinden farklı olarak fiili muzârinin سَوْفَ veya س'den biriyle gelecek zamanla veya ibtidâ lâm-ı dâhil ederek şimdiki zamanla snırlandırılabileceği belirtilmiştir (ʿİzzî, s. 132-133).

Ayrıca ʿİzzî'de muzari fiile ما ve لَاء nâfiye dâhil olduğunda irab bakımından herhangi bir değişikliğe yol açmadığı belirtilmiştir. Örneğin, ..لَايَنْصُرُونَ لَايَنْصُرُانِ لَايَنْصُرُ

Yine ʿİzzî'de fiili muzâri'ye cezm eden veya nasb eden harflerden birinin dahil olması durumunda irabının nasıl olacağı bütün ayrıntılarıyla izah edilmiştir (ʿİzzî, s. 132-133).

Fiili muzâri'nin meçhûlü Maksûd ve ʿİzzî'de aynıdır (el-Maksûd, s. 186; ʿİzzî, s. 133-134).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2.13. Emir Fiili ve Nehiy Fiili

Emir ve nehiy şekil bakımından fiili müzârinin lafzı üzere olurlar. Fakat kendilerine emir lâmı ve nehiy lâsının duhûlü sebebiyle meczûmdürler. [Örneğin; لِيَنْصُرْ , لَا يَنْصُرْ , لَا تَنْصُرْ]. Emir ve nehiyde cezm alâmeti tesniye nûnu, cemi müzekker nûnu ve müfred müennes muhâtaba nûn'unun düşmesidir. Geriye kalanlarda cezm alâmeti sahîh olan lâme'l-fiilinin sükûnu ve illetli lâme'l-fiilinin düşmesidir. Cemi müennes nûnu ise cezm halinde, ref halinde ve nasb halinde sabittir (el-Maksûd, s. 186; ʿİzzî s. 134-137).

2.14. Emri Hâzır

Emri hâzır, fiili muzârinin ma'lûmünün müfred müzekker muhâtap sığasından türetilir, muzâraat harfi hazfedilir. Muzâraat harfinden sonraki harf sâkinse evveline hemze-i vasıl getilir, sonu sâkin kılınır. Eğer muzâraat harfinden sonraki harf harekeli olursa muzâraat harfinin hazfinden sonra sadece sonu sâkin kılınır (el-Maksûd, s. 186; ʿİzzî (es-Sarf) s. 134-137).

Emri hâzır fiili, ʿİzzî ve Maksûd kitabında aynı şekilde ele alınıp ʿİzzî'de اُكْرِمْ emri hâzırının hemzesinin terk edilen aslına binâen fethalandığı belirtilmiştir. Çünkü emri hâzırın elde edildiği muzâri' siğâsının (تُكْرِمُ) aslı تُأَكْرِمُ'dür. Yine تَفَعَّلَ، تَفَاعَلَ ve تَفَعْلَلَ bâblarının fiili muzârilerinin evvelinde iki tâ ictimâ ettiği zaman te'yi isbât etmek câizdir, örneğin; تَتَجَنَّبُ ، تَتَقَاتَلُ ve تَتَدَحْرَجُ , dile kolaylık sağlaması için te'yı hazf etmek de câizdir denilmiştir. Örneğin, وَتَنَزَّلُ الْمَلَاءِكَةُ (ʿİzzî, s. 134-137). Sonuç olarak İzzi'de emri hazırla alakalı bütün bilgiler verilmiştir.

2.15. İsmi Fâil

Sülâsî mücerred fiillerin ismi faili, fiili mâzinin ayne'l-fiili meftuh olursa نَاصِرٌ vezni üzere, mazmûm olursa, عَظِيمٌ ve ضَخِمٌ vezni üzere gelir. Eğer mâzi fiilin ayne'l-fiili meksûr olursa müteaddî fiillerden ismi fâil عَالِمٌ vezni üzerine gelir. Lâzım fiillerden ise، عَطْشَانُ، أَحْمَرُ، زَمِنٌ، مَرِيضٌ، vezni üzerine gelir (el-Maksûd, s. 187).

Maksûd kitabında İsmi fâil bu şekilde detaylıca anlatılırken, ʿİzzî'de Sülâsî mücerredden ismi fâil çoğunlukla فَاعِلٌ vezni üzere gelir (ʿİzzî, s. 141-143), denilerek kısaca değinilmiştir.

2.16. İsmi Mefûl

Sülâsî mücerredin tamamından ism-i mef'ûl kıyâsî olarak مَجْبُورٌ, semâî olarak da كَسِيرٌ vezninde gelir Lâzım fiillerden türetilen ismi mefûl sığaları harfi cerle müteaddî yapılarak şu şekilde getirilir. Örneğin, مَمْرُورٌ بِهِ، مَمْرُورٌ بِهِمَا، مَمْرُورٌ بِهِمْ

Mezîd fiillerin ismi fâil ve ismi mefulü, fiili muzârilerindeki muzâraat harfinin dammeli mîme dönüştürülmesiyle yapılır. Fakat ismi fâil ve ismi mef'ûl'ü biribirinden ayırmak için ismi fâil'de son harfden önceki harf meksur, ismi mef'ûl'de ise meftuh olmalıdır. Örneğin; مُكْرِمٌ ve مُكْرَمٌ (ʿİzzî, s. 141-143). Buraya kadar iki kitabda da aynı olmakla birlikte Maksûd kitabında, İsmi mef'ûl bahsinde mübâlağa İsmi fail vezinleri de zikredilmiştir. ʿİzzî kitabında ise mübâlağa ismi fâil vezinlerine hiç değinilmemiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2.17. Lâzım Fiili Müteaddî Fiile Dönüştüren Sebepler

Lâzım bir fiil üç sebepten biri ile Müteaddî fiile dönüşür.

1. Lâzım fiilin evveline hemze ilâve edilmesiyle.

2. Lâzım fiilin âhirine harf-i cer ilâve edilmesiyle.

3. Lâzım fiilin ayne'l-fiilinin şeddelenmesiyle.

تَفَعَّلَ ve تَفَعْلَلَ bâblarından gelen lâzım fiillerin evvelindeki te'yı hazf etmekle de lâzım fiil müteaddî fiile dönüşür (el-Maksûd, s. 195; ʿİzzî, s. 128-129).

Maksûd ve ʿİzzî kitabında lâzım bir fiili, müteaddî fiile dönüştüren sebepler üç olarak zikredilmiş olup herhangi bir farlılık bulunmamaktadır. Fakat Maksûd kitabında ʿİzzî kitabındankinden farklı olarak تَفَعَّلَ ve تَفَعْلَلَ bâblarından gelen lâzım fiillerin evvelindeki te'yı hazf etmekle de lâzım fiilin müteaddî fiile dönüştürülebileceği ifade edilmiştir.

Bunlara ek olarak müteaddî ve lâzım fiil,ʿİzzî'de ta'rîf edilmiş ve müteaddî'nin vâki' ve mütecâviz, lazım fiilin ise gayr-ı vâki' gibi isimlerle anıldığından bahsedilmiştir (ʿİzzî, s. 128-129).

2.18. Te'kîd Nûnları

Te'kîd nûn'u her iki eserde de aynı şekilde işlenmiştir (el-Maksûd, s. 189; ʿİzzî (es-Sarf) s. 139-141)

2.19. İftiâl Bâbından Gelen Fiilin Fâi'l-fiiline Bakılarak Bazı Fiillerde Yapılan Değişiklikler

İftiâl bâbının fâi'l-fiili ظ، ط، ض، ص harflerinden biri olduğu zaman iftiâl bâbının te'si tı(ط)'ya dönüştürülür. Örneğin, صُلْح kelimesi iftiâl bâbından اِصْطَلَحَ şeklinde gelir.

İftiâl bâbının fâi'l-fiili ز، ذ، د'den biri olduğu zaman iftiâl bâbının te'sı د'e dönüştürülür. Örneğin, دَرْء، ذِكْر ve زَجْر kelimeleri iftiâl bâbındanاِدَّرَأَ، اِذَّكَرَ ve اِزْدَجَرَ şeklinde gelir.

İftiâl bâbının fâi'l-fiili ث، ي، و'den biri olduğu zaman ث، ي، و te'ye kalp olunur, "te" de iftiâl bâbının te'sine idğam olunur. Örneğin, اِتَّسَرَ، اِتَّقَى ve اِتَّغَرَ

İftiâl bâbının fâi'l-fiili alakalı kâideler Maksûd ve ʿİzzî'de aynı olup sadece verilen örneklerde farklılık bulunmaktadır (el-Maksûd, s. 196; ʿİzzî, s. 137-139).

2.20. Muzâaf Fiil

Sülâsî mücerred ve sülâsî mücerredin dışındaki fiillerden muzâaf fiil, muzaaf fiillerle alakalı hükümler ve idğam türlerinin Maksûd ve ʿİzzî'de aynı şekilde ele alındığı ifade edilebilir (el-Maksûd, s. 206-207; ʿİzzî, s. 145-147).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Muzâaf olan emr-i hâzır sığalarının hükümlerine ʿİzzî kitabında kısaca değinilirken Maksûd kitabında bunların sülâsî bablarından nasıl gelmesi gerektiği örnekleriyle açıklanmıştır, muzâaf fiil ile alakalı en geniş açıklamalar Maksûd kitabında görülmektedir.

2.21. Mu'tel Fiil

Mu'tel fiilin tanımı, ʿİzzî kitabında verilmiş olup Maksûd'da verilmemiştir. İlletli fiillerle alakalı Maksûd'da dokuz tane i'lâl kâidesi verilip örnekleri açıklanırken (Bk. el-Maksûd, s. 200-206) ʿİzzî'de illetli bir fiilin, örneğin ecvef fiilin, mâzi, muzâri vs. sığalarıyla alakalı kâideler ayrı ayrı ele alınmış, bol bol örnekler verilmiş ve zaman zaman bu örneklerden bazılarının çekimleri yapılmıştır. Ayıca, bazı fiillerin istisnâî hallerinin verilmesi ʿİzzî kitabının en belirgin özelliğidir (ʿİzzî (es-Sarf) s. 147-169).

2.22. Mehmûz Fiil

Maksûd'da mehmüz fiil ile alakalı kurallar, ʿİzzî'de de aynı şekilde yer almakla birlikte, ʿİzzî kitabı mehmüz filleri ayrı bir bölümde ele alıp bol örnek vererek, bazı mehmüz fillerin istisnâî çekimlerini ve i'lâllerini açıklama yönünden Maksûd'dan farklılık göstermektedir (el-Maksûd s.207-208; ʿİzzî (es-Sarf) s. 169-173).

3. 'İZZÎ'DE OLUP MAKSÛD'DA OLMAYAN KONULAR

'İzzî kitabında Maksûd'da olmayan üç konunun olduğu tespit edilmiştir. Bu konuların başlıkları ve 'İzzî kitabını da içeren sarf cümlesinde hangi sayfalarda yer aldıkları aşağıdaki tabloda verilmiş, çalışmanın hacmini aşmaması için bahsi geçen konular buraya taşınmamıştır:

1.	Tasrîfin Ta'rîfi (ʿİzzî (es-Sarf) s. 124)
2.	İsmi Âlet (ʿİzzî (es-Sarf) s. 175).
3.	Masdar Binâ'i Merra ve Nev'i (ʿİzzî (es-Sarf) s. 176).

4. MAKSÛD'DA OLUP 'İZZÎ'DE OLMAYAN KONULAR

Maksûd kitabında 'İzzî'de olmayan on üç konunun olduğu tespit edilmiştir. Bu konuların başlıkları ve 'İzzî kitabını da içeren sarf cümlesinde hangi sayfalarda yer aldıkları aşağıdaki tabloda verilmiş, çalışmanın hacmini aşmaması için bahsi geçen konular buraya taşınmamıştır:

1.	Rubâi Mücerrede Mülhak Bâblar (Mecmûatu's-Sarf, 126; el-Maksûd, s. 179)
2.	Semâî ve Kıyâsî Masdar (Mecmûatu's-Sarf, 128-130; el-Maksûd, s. 181-182)
3.	Masdar Mîmî (Mecmûatu's-Sarf, 130-132; el-Maksûd, s. 182-183)
3.	Hemzei Vasl (Mecmûatu's-Sarf, 134; el-Maksûd, s. 184)
4.	Mübalağa İsmi Fail (Mecmûatu's-Sarf, 142; el-Maksûd, s. 188)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

5.	Sahîh Fiillerin Çekimi Hakkında Bir Bölüm (Mecmûatu's-Sarf, 142; el-Maksûd, s. 188)
6.	اِفْعَالْ Bâbının Hemzesinin Hazfi (Mecmûatu's-Sarf, 148; el-Maksûd, s. 191)
7.	اِدَّثَّرَ ve اِثَّاقَلَ Kelimelerinin i'lâli (Mecmûatu's-Sarf, 152; el-Maksûd, s. 193)
8.	Bazı Bâbların Binâsı, Kuruluşu Hakkında Ma'lûmât (Mecmûatu's-Sarf, 158; el-Maksûd, s. 196)
9.	Müteaddî Fiili Lâzım Fiile dönüştüren Sebepler (Mecmûatu's-Sarf, 156; el-Maksûd, s. 195)
10.	Fiil ve İsimlere İlâve Edilen Harfler (Mecmûatu's-Sarf, 160; el-Maksûd, s. 197)
11.	Rubâî, Humâsî ve Südâsî Bâbların Binâları (Mecmûatu's-Sarf, 160; el-Maksûd, s. 197)
12.	إِفْعَالْ Bâbının Hemzesinin Mânaları (Mecmûatu's-Sarf, 160-162; el-Maksûd, s. 197-198)
13.	إِسْتِفْعَالْ Bâbının Sin'i (Mecmûatu's-Sarf, 162; el-Maksûd, s. 198)

5. SONUÇ

ʿİzzî ve Maksûd kitabındaki ortak konular hemen hemen aynıdır. Bunun dışında ʿİzzî kitabı bazı fiillerin istisnâî durumlarını îzah etmesi, ismi âlet, masdar binâi merre ve masdar binâi nev'î ile alakalı bilgiler vermesi ile ön plana çıkarken, Maksûd ise hemen hemen bütün sarf bilgisi kurallarını vererek, konu zenginliği ve anlaşılır bir dil kullanması ile ön plana çıkmaktadır.

Yaptığımız karşılaştırma neticesinde ʿİzzî kitabında olup da Maksûd kitabında olmayan üç kısa konunun olduğu tespit edilmiştir. Bu konuların, ʿİzzî okutulmasa da Maksûd dersleri arasında öğrencilere rahatlıkla öğretilebileceğini, fakat Maksûd'da olup da ʿİzzî'de olmayan konuların ise Maksûd okutulmadan ʿİzzî dersleri arasında öğrencilere öğretilmesinin pek mümkün olmadığı tespit edilmiştir. Zîra Maksûd kitabında tablomuzda da görüldüğü gibi ʿİzzî kitabında olmayan on üç farklı ve mühim konu bulunmaktadır. Hem ʿİzzî hem de Maksûd kitaplarının her ikisinin okutulması sarf kurallarını daha iyi öğrenme ve pekiştirme açısından çok yararlı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

olabileceği gibi, öte yandan her iki kitapta da genelde aynı kuralların, aynı metotla ele alınması okuyucuya bıkkınlık da verebilir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, M. (2010). *Maksûd Mefhûmu ve İʿlâller*. İstanbul: Yasin Yayınevi, 279s.

Adıgüzel, M. (2012). *ʿİzzî Mefhumu ve İʿlâller*. İstanbul: Yasin Yayınevi, 318s.

Aksekili Mustafa Hakkı b. Ahmed, (H.1332). *Hulâsetü'ş-Şurûh*. Âmidî Matbaası, 68s.

Anonim (2000). *Mecmûatü's-Sarf (Emsile, Binâ, Maksûd, ʿİzzî)*. İstanbul: Yasin Yayınevi, 331s.

Çakır, M. (1992). Binâ'ül-efʿâl. *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi.* (Cilt. 6, ss. 179). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Demirayak, K. (1997). el-Maksûd. *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi.* (Cilt. 20, ss. 453). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Demirayak, K., & Çögenli, M. S. (1997). *Maksûd ve Tercümesi*. Ankara: Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınevi, 37+58s.

Dursun, H. (2002). Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları. *Gazi Üniversitesi Çorum İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, I, 274-293s.

Gerlegiz, A. (2008). Kuyucaklı Abdullah Efendi, Emsile Şerhi ve Fiili Teʿaccüb Risâlesi (İnceleme ve Tahkik). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 110s.

Güneş, K. (2011). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Mektep Yayınları, 1343s.

Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (1411/1990). *Dürûsü't-Tasrîf*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 224s.

Hindâvî, H. (1989). *Menâhicü's-Sarfiyyîn ve Mezâhibühüm fi'l-Karneyni's-Sâlis ve'r-Râbiʿ min'el-Hicre*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 483s.

Durmuş, İ. (1995). Emsile. *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi.* (Cilt. 11, ss. 166-167). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ahmed Ziyâüddîn Nakşibendî Gümüşhanevî (1317/1893). *Müstagni'ş-Şurûh Şerhü'l-Emsile*. İstanbul: Arif Efendi Matbaası, 103s.

Erkan, A. (t.y.). *Açıklamalı Emsile, Binâ, Maksûd Metin ve Tercemesi*. İstanbul: Sağlam Kitabevi, I, 186s.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Ilse Lıchtenstädter (1986). Zencânî. *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 525.s.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK PERSPEKTİFİNDEN EVLİLİKTE YAŞANAN SORUNLARI ÇÖZMEDE BAŞA ÇIKMAYA DAYALI SABIR VE AFFEDİCİLİK

PATIENCE AND FORGIVENESS BASED ON DEALING WITH PROBLEMS IN MARRIAGE FROM THE PERSPECTIVE OF SPIRITUAL COUNSELING AND GUIDANCE

Yüksek Lisans Öğrencisi MERVE ÖZDEMİR[1], Doç. Dr. ÖMER FARUK SÖYLEV[2]

[1] Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
Disiplinlerarası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı,
merve.ozdemir11@ogr.dpu.edu.tr - ORCID ID: 0009-0003-9245-6186
[2] Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı,
omerfaruk.soylev@dpu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-1935-1957

ÖZET

Ailenin öncüsü olan evliliğin sağlam temeller üzerinde kurulmasında çiftlerin evlilik uyumlarının büyük etkisi vardır. Bu uyumun sağlanabilmesi ve devam edebilmesi için eşlerin sorun çözebilme becerisine sahip olması beklenmektedir. Çiftlerin sorunlarına çözüm yolları bulabilmeleri evliliklerini daha sağlıklı sürdürebilmeleri için kritik bir öneme sahiptir. Bunun yanında bireylerin sahip oldukları manevi donanımlar evliliğe yükledikleri anlamı da şekillendirmektedir. Bu nedenle din ve maneviyatın evlilik ve aile kurumu üzerinde büyük bir etkisi vardır. Kişinin manevi, sosyal ve psikolojik yönleri birlikte değerlendirildiğinde ruh sağlığını oluşturan bu faktörlerin uyumlu bir biçimde işlemesi gerekmektedir. Bu yaklaşım bireyin genel iyilik haline olumlu şekilde etki eder. Ruh sağlığı ve dinin ortak çalışmasına duyulan ihtiyaç manevi danışmanlık ve rehberlik sahasının oluşmasına sebep olmuştur. Ülkemizde 2000'li yıllarda başlayan ve birçok alanda faaliyet gösteren Manevi Danışmanlık ve Rehberlik hizmetleri aileye yönelik ihtiyaç duyulan çalışmaları gerçekleştirmeye başlamıştır. Buna yönelik Aile ve Dini Rehberlik Bürosu kurulmuş ve birçok şehirde faaliyetlere başlamıştır. Böylece sistemik aile terapisine getirilen manevi yönelimli müdahaleler yeni yöntem, araç ve teknik arayışını doğurmuştur. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik hizmetlerini yerine getirirken manevi danışmanların yararlanabileceği çeşitli teknikler vardır. Bu teknikler logoterapi, bibliyoterapi, sanat terapi, dua ve ibadet, rüya yorumlama, tefekkür, kutsal kitap terapi, tevekkül, sabır ve şükür, affetme ve tövbedir. Çalışmada bu tekniklerden sabır ve affedicilik değerleri hem psikolojik hem de manevi iyi oluş açısından açıklanmıştır. Aynı zamanda evliliğe yönelik mevcut sorun ve ihtiyaçlara göre etkililiği araştırılmıştır. Konuya dair az sayıda araştırma olduğu dikkate alındığında çözüm odaklı bir yaklaşımı benimsediğinden ötürü bu çalışmanın yapılması maneviyatın mevcut çift danışmanlığına entegre edilmesinde evlilik danışmanlarına bir ışık olması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, Sabır, Affedicilik, Evlilik

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

1. GİRİŞ

'Pastoral Care' kavramı ile bilinen manevi danışmanlık Batı'da sıklıkla kullanılan ve birçok çalışmaya konu olan bir disiplindir. Ülkemizde de bu alanda uygulamalı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Başlangıçta yapılan araştırmalar maneviyatın kişinin beden ve ruh sağlığına yönelik etkilerine odaklanırken, aile içi sorunların ve boşanmaların çoğalmasıyla beraber maneviyatın eşler ve aile ilişkileri üzerindeki etkisi önem kazanmıştır.(Kılınçer, 2021, s. 267)

Batı'ya kıyasla Türkiye'de manevi yönelimli aile danışmanlığı ile ilgili az sayıda çalışmanın var olduğu görülmektedir. Günümüze kadar yapılan bu çalışmalara baktığımızda Aynacı (2018), aile terapisi almak isteyen çiftlerin kaygı ve dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Selman (2017), dindarlığın aile yaşamına etkisini araştırmıştır. Evlilik doyumu/uyumu ve dindarlık arasındaki ilişki en fazla araştırılan konulardır. Balcı Arvas (2017), dindarlık, evlilik doyumu ve sorun çözme arasındaki ilişkiyi, Şirin (2019), spiritüel iyi oluşla evlilik doyumu arasındaki ilişkiyi çalışmıştır. Ağırbaş (2017), 20 evli katılımcı ile gerçekleştirdiği nitel araştırmada, bireylerin aileye yönelik terapiye maneviyat boyutunun katılmasını istediğini göstermiştir. Çıtırık (2023), Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına gelen sorular bağlamında bireylerin daha çok hangi konularda manevi rehberliğe ihtiyaç duyduğunu tespit etmeye çalışmıştır. Söylev (2024), Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında sunulan manevi desteğin, ilgili personeller tarafından değerlendirmelerini analiz etmiştir. Kılınçer (2021), maneviyatın aile terapisine dahil edildiği bir model geliştirmiştir. Bu modelin etkililiğini incelemiştir. Çalışma alanında yapılmış ilk deneysel çalışma olması açısından önemlidir.

Aileye yönelik sosyal problemler karşısında önleyici ve koruyu çözümler üretmek amacıyla 2003'te Aile İrşat ve Rehberlik Büroları kurulmuştur. Daha sonra ismi Aile ve Dini Rehberlik Bürosu olarak değiştirilmiştir. Bu bürolarda aile bireylerine yönelik her türlü dini ve manevi destek hizmetlerini sunmak amaçlanmıştır. 2019 yılında kabul edilen "Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesi' ne göre büroların sorumlulukları aşağıdaki gibidir:

• "Dini ve milli değerler ışığında evlilik ve aile olma konusunda farkındalık oluşturmak

• Aile birlikteliğinin sağlam temeller üzerinde kurulmasına ve sürdürülmesine manevi danışmanlık ve rehberlik etmek

• Çeşitli toplumsal risklerle karşılaşan aile bireylerinin güçlendirilmesine katkı sağlamak ve sorunlara çözüm üretmek

• Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, belediye, STK'lar ve ilgili kuruluşlara ait kurum bakımı altında bulunan kadın, çocuk, yaşlı, genç gibi kesimlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunarak toplumsal uyum süreçlerine katkı sağlamak"
(*Aile ve Dinî Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi*, 2019)

Kılınçer (2019), ADRB uzmanlarıyla yaptığı çalışmada danışmanlık sürecinde psikoloji ve din merkezli hangi yöntem ve tekniklerden yararlandıklarını araştırmıştır. Danışanlar empati, telkin, geri bildirim verme, olayların olumlu yanlarını görmelerini sağlama, ev ödevleri, problemlerin çözümü için ne tür yollara başvurduklarını sorma, yargılamama gibi metotları

kullandıklarını belirtmiştir. Ayrıca danışanlarla ilgili dini kaynaklardan yaşadıkları probleme karşı benzer olaylar aktarma, peygamberleri rol model gösterme, çeşitli eserleri okumalarını tavsiye etme gibi çalışmalar yaptıklarını ifade etmiştir (Kılınçer, 2020, s. 194). Ancak yapılan araştırmalar, uzmanların danışmanlık becerileri konusunda aldıkları eğitimin yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, uygulama ve yöntemlerde belirsizlikler bulunmaktadır. Her uzman, kişisel çaba ve yeteneklerine dayanarak danışmanlık yapmaya çalışmaktadır. (Kılınçer, 2023, s. 202)

Görüldüğü gibi ülkemizde yeni bir oluşum süreci içinde olan manevi danışmanlığın aileye yönelik çalışmaları da henüz çok yenidir. Bu yüzden manevi yönelimli aile danışmanlığında yapılacak çalışmaların, sürecin mevcut sorun ve ihtiyaçlarının tespitinde, gerekli iyileştirmelerin yapılmasında ve dini-manevi danışmanlık hizmetlerinin etkililiğini artırmasında katkı sunacağı düşünülmektedir.

2. BAŞA ÇIKMAYA DAYALI SABIR

Sabır, çeşitli zorluk, tehdit ve kayıp karşısında isteyerek dayanmaya, mücadele etmeye ve sonuçları beklemeye istekli olmak şeklinde tanımlanabilir. Sabretme süreci duygusal, bilişsel ve davranışsal boyutlarıyla deneyimlenen çözümleyici bir psikolojik süreçtir. Bireyin yaşam boyu mücadelesinde ona güç kazandıran, uyum ve denge arayışına destek olan sabır, kişinin başarı ve mutluluğa ulaşmasını sağlayan psikolojik bir olgudur.(Doğan & Gülmez, 2014, s. 264)

Dini açıdan sabır; inananların zorluklara dayanma, musibetlerle soğukkanlılıkla yüzleşme ve çözüm arama yeteneği olarak tanımlanabilir. Sabırla yaşamak, mevcut zorluklara katlanmanın yanında gelecekteki olumsuzluklara hazırlıklı olmayı sağlar. Buna göre kişi, yaşadığı sıkıntılara karşı azim ve sebat göstererek psikolojik bir dayanıklılık elde eder ki buna ‘aktif sabır’ denir. ‘Durağan sabır’ azim ve sebatın başlangıcı olup aktif sabra ulaşma kapasitesini gösterir. ‘Pasif sabır’ ise problemler karşısında çözüm ve telafi yolları aramamaya denilebilir.(Seyhan, 2021, s. 51) Görüldüğü gibi sabır, bireyin ilahi iradeye teslimiyet dışında bir seçeneği kalmadığında bile, potansiyel durumlara uyum sağlama sürecinde önemli bir başa çıkma mekanizmasıdır. (Yapıcı & Doğanay, 2019, s. 112)

Kişinin yaşadığı felaket ve sıkıntılara karşı olumlu dini başa çıkma süreçlerini kullanarak sabretmesi halinde dini olarak mükâfatlandırılacağı bildirilir. Örneğin, birey Allah'ın onu sınadığını veya karşılaştığı sıkıntıların geçmiş günahlarına kefaret olacağını ve sabırlı olması durumunda kurtuluşa ereceğini düşünebilir. Bu tür düşünceler, olumlu dini başa çıkma yöntemlerine girer ve olumlu dini başa çıkma ile sabır kavramı yakından ilişkilidir. (Jr vd., 1996, s. 461)

İslam'da, bireylerin dünya hayatında karşılaştıkları zorlukları kabullenmeleri ve bu sorunların üstesinden gelmede sabırlı olmaları, ahlaklı ve erdemli bir davranış biçimi olarak değerlendirilir. (Ayten & Düzgüner, 2022, s. 176) Ayrıca İslam'da sabır, sorunu çözme gayretinin yanı sıra Allah’ın hoşnutluğunu elde etme duygusunu da içerir. Kur’an’da peygamber kıssaları üzerinden aile içi sabır örnekleri verilmiştir. Hz. Nuh ve Hz. Lut’un inkârcı eşlerine karşı sergilediği sabır (Meryem Suresi, 42-47 ayet; Tahrim Suresi, 10.ayet), Hz.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Asiye'nin inkârcı eşi Firavunun eziyetlerine karşı göstermiş olduğu sabır (Tahrim Suresi, 11. ayet). Hz. İbrahim ve Hz. Zekeriya'nın çocuk sahibi olamamalarına karşı gösterdikleri sabır (İbrahim Suresi, 35-41.ayet; Meryem Suresi, 5- 6. ayet), ailede yaşanan zorluklar ve aile üyelerine karşı gösterilen sabır örneklerindendir.(Ateş, 2019, s. 85)

Denilebilir ki sabır, evlilikte sağlam bir birliktelik, yaşam boyu süren güvenli ve istikrarlı bir ilişki sağlar. Ayrıca, her türlü zorluğa rağmen doğru istikamet üzere olmayı ve birlikte mücadele etmeyi mümkün kılar. (Okuyan, 2015, s. 192)

3. BAŞA ÇIKMAYA DAYALI AFFEDİCİLİK

Psikolojik açıdan affetmek, haksızlık duygusu yaşayan kişinin öfke, intikam, dargınlık gibi olumsuz düşünce ve duyguları terk etmesidir. Bu duygu ve düşüncelerin zihinden uzaklaştırılmasının fiziksel ve ruhsal açıdan önemli olduğu bilinmektedir. (Jones, 1995, s. 142) Affetmenin psikolojik iyilik hali ile olumlu bir ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü başkalarını affedebilen bireylerin genellikle endişe, gerginlik, bunalım vb. hisleri daha az taşıdıkları gözlenmiştir. Yani affetme eylemi duygusal yükleri hafiflettiği gibi kişinin kendi içsel huzurunu da artırabilmektedir. Bu da psikolojik bir ferahlamaya sebep olmaktadır. (Çardak, 2012, s. 17)

Ayten'e göre (2009) affetmek, suçun tamamen unutulması anlamına gelmez. Nefreti yenmek ve intikam duygularından vazgeçmek esastır. Affetmek, öfke ve nefretten vazgeçmenin yanı sıra, suçluya karşı iyi duygular da içeren motivasyon gerektirir. Geleceğe dair olumlu şeylerin gerçekleşeceği ümidini verir. Affetmek, sadece ''seni affediyorum'' demekten çok daha fazlasıdır. Kişinin davranışlarına yansıyan yönleri vardır.

İlahi dinler, affediciliği insanlar arasındaki ilişkileri düzeltici bir tavır olarak görmüş ve geliştirilmesi gereken bir insani değer olarak önemsemiştir. İslam'a göre, Allah insanı (Hz. Adem) affederken bu durumu bir emir olarak insana iletmiş, insanların da birbirlerini affetmelerini buyurmuştur. Bu durum aynı zamanda, toplumlar arasında düzeni artıran bir sosyal değer olarak görülmüştür. (Ayten, 2009, s.116) Dindarlık ve affetmeyi ele alan araştırmalarda, dindar bireylerin affetmeye daha çok önem verdikleri ve affetme eğilimlerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, dini inançların ve öğretilerin affetmeyi teşvik edici bir rol oynadığını ve dindar insanların bu öğretileri yaşamlarında uygulamaya daha istekli olduklarını göstermektedir. (McCullough & Worthington Jr., 1999, s. 1157)

McCullough ve Worthington(1999)'a göre, affetmek, bireyleri öfkelerinden ve çoğunlukla öfkenin bir neticesi olan suçluluk hissinden arındıran etkili bir terapötik müdahale olarak görülmektedir. Ayrıca insanlar affettiğinde veya affedildiklerini hissettiklerinde, bu deneyim onların dini inanç ve düşüncelerini harekete geçirebilir. Bu durum affetmenin sadece bireysel bir eylem olmadığını aynı zamanda manevi ve duygusal bir boyutunun da olduğunu gösterir. Affetmek kişinin dini inançları doğrultusunda hareket etmesini teşvik edip daha derin bir şekilde yaşamasına da katkı sağlayabilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Worthington' (1998a)'un tasarladığı Piramit Modeline göre, bir evlilik terapisti şu 3 şeyi gerçekleştirmelidir: (1) Çiftleri empatik bir çerçeveden birbirlerini anlamaya ikna etmek (2) Çiftlerin eşit ölçüde destek bekleyen ve affedilmeyi talep eden oluğunu göstermeyi sağlamak (3) affetme durumunun açıkça ifade edilmesini desteklemek.

Literatürde yapılan araştırmalar incelendiğinde, affetmenin, ilişkilerdeki uyumu arttırıcı bir etki yarattığı görülmüş, çiftler arasında yaşanan çatışmaların çözümünde affetmenin rolü belirgin hale gelmiştir. Ayrıca, evlilik uyumunun affetme davranışı ile ilişkilendirilmesi, sağlıklı bir evlilik ilişkisinin temel unsurlarından birinin affetme olduğunu ortaya koymuştur. Yani evlilik uyumunun daha fazla olduğu çiftlerde affetme eğilimi daha çok gözlenmiştir. (Fincham, 2000, s. 8) Bu noktada, çiftler arasında olası çatışmaların çözümünde affetme becerisinin geliştirilmesi ve teşvik edilmesi, daha sağlıklı ve mutlu evliliklerin oluşmasına katkı sağlayabilir.

4.EVLİLİKTE YAŞANAN SORUNLARLA BAŞA ÇIKMADA DİNİN ROLÜ

Bireylerin yaşadıkları hayatta karşılaştıkları olumsuzlukların yol açtığı sıkıntı ve kaygıları yönetmek için güvenilir bir desteğe ihtiyaçları vardır. Dini inançları olan bireyler, onları destekleyen ve koruyan bir otorite olarak Tanrı'ya güvenmeyi bir başa çıkma yöntemi olarak kullanırlar.(Lee, 2007, s. 752)

Dinin, toplumda evlilik ve devamında aile kanalıyla gelişmesi, aile değerinin dinle bağdaşması sebebiyle, tarihsel olarak din ve aile sıkı bir ilişki içinde olduğu görülmüştür. Dinine bağlı bireylerin, aile yaşamlarını düzenlerken genellikle dini inanç ve kurallara uygun davranmaları beklenir. Din, aileyi ilgilendiren birçok konuda - cinsellik sınırları, kadın ve erkek rolleri, çocuk yetiştirme, boşanma ve kürtaj - mensuplarının tercihlerini belirleyici bir rol oynamaktadır.(Geçioğlu & Döner, 2019, s. 620) Ayrıca dinler evliliklerin sağlıklı biçimde devamını destekleyip boşanmaya olumsuz bakmış ve kriz durumlarında ailede koruyucu rol oynamışlardır.

Dinin aile ve evlilikle ilgili ilkeleri, aile yaşamının sağlıklı ve mutlu bir şekilde sürdürülmesine katkıda bulunurken, aynı zamanda ortaya çıkan zorluklarla baş etme konusunda da yol gösterici rol oynar. Bu durum üzerinde dini metinlerdeki atıfların büyük bir etkisi bulunmaktadır. İslam dininde aile anlayışı sevgi, huzur ve rahmet üzerine kuruludur. Eşlerin mutlu olması ve birbirlerine olan bağlılıklarının güçlenmesi için aralarındaki sevgi ve merhametin var edildiği belirtilmiştir (Rum Suresi, 21.ayet). Eşlerin, birbirlerinde hoşlanmadıkları bir yön olsa bile, bu özelliğin sonunda hayırlı olabileceği hatırlatılmıştır (Nisa Suresi, 19.ayet). Eşler birbirine vakit ayırabilmeli, kırgınlıkları büyütmemeli ve küslükleri uzun süre devam ettirmemelidir (Buhari, Edep, 57). Aile yaşantısı içerisinde ara sıra problemlerin oluşabileceği göz önüne alınarak, sorunların üstesinden gelme konusunda eşlerin karşılıklı çaba sarf etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kur'an'da evli bireyler arasında yaşanan sorunlarda konuşarak çözüme ulaşma en başta önerilen çözüm yoludur (Nisa Suresi 34, 128.ayet). Ayrıca Kur'an öfkenin dizginlenmesi ve kusurların bağışlanması gerektiğini belirtmiştir (Ali İmran Suresi, 134.ayet).

Özetle denilebilir ki din, hem öğretileri hem de uygulamalarıyla, problematik durumlarla başa çıkma da bireylere ve ailelere uygun çözümler sunarak yardımcı olmaktadır. (Holden, 2001, s.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

661)

5.SONUÇ

Modernleşme ile karşımıza çıkan kültürel, toplumsal ve ekonomik değişimler ailelerin var olan yapısını etkilemiş, aile içinde yaşanan problemler ve boşanma oranları artmıştır. Bu durum aile danışmanlığının gerekliliğini ön plana çıkarmıştır. Bugüne kadar geliştirilen birçok aile danışmanlığı teorisi, aileleri kendi koşullarında özgün metotlarla ele alarak desteklemeyi ve çözüm yolları getirmeyi hedeflemiştir.

Yapılan araştırmalar, maneviyatın kişinin ruh sağlığı ve genel iyilik hali üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda insanların manevi değerlere bağlılık dereceleri sosyal ilişkileri üzerinde de etkilidir. Kendini dindar olarak nitelendiren birçok insan dini inançlarının yakınlarıyla daha sıkı ilişkiler kurmalarına, sorunları çözmelerine, kendilerine ve başkalarına saygı duymalarına, başkalarının ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olduğunu ifade etmiştir (Zayed, 2014, s. 16).

Aile içi çatışmaların dini değerler ve inançlar doğrultusunda çözümlenmesi, Tanrı'nın aile üyelerinden birbirlerine karşı sabırlı olmalarını ve affetmelerini beklediği düşüncesi, seküler yöntemlerden ayrılarak, dini referansların aile içi uyum ve çatışmaların çözümünde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca yapılan çalışmalar incelendiğinde dini inançların, öfke kontrolüne yardımcı olduğu ve intikam hislerini azaltarak ailevi sorunların çözümüne katkı sağladığı görülmüştür.(Balcı Arvas, 2017, s. 152) Din ve maneviyatın evlilik ve aile içi problemlerle baş etme becerileri üzerindeki etkisi düşünüldüğünde manevi yönelimli evlilik ve aile danışmanlığına duyulan ihtiyaç gündeme gelmiştir

Türkiye'de, aile danışmanlığı ve maneviyatın entegrasyonuyla ilgili çalışmalar oldukça yeni ve sınırlıdır. Bu hizmetleri yerine getirirken, dini referanslardan doğru şekilde yararlanmak ve psikolojik yaklaşımlara vakıf olmak aile terapisi sunan manevi danışmanlar için elzemdir. Bu çalışmaya konu olan sabır ve affedicilik değerleri hem psikolojik açıdan hem de dini açıdan incelenmiş, evlilik sorunlarıyla başa çıkma kapsamında manevi danışmanlık tekniği olarak kullanılmasının önemi araştırılmıştır. Manevi yönelimli aile danışmanlığı literatürüne katkı sağlamasının yanında alanda çalışmalar yapan aile danışmanları ve araştırmacılar için perspektif sunmak ve hizmetlerin etkililiğini artırmada yardımcı olmak amaçlanmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

KAYNAKÇA

Aile ve Dinî Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi. (2019).

Ateş, A. (2019). Aile İçi İletişimde Sabır. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *8*(15).

Ayten, A. (2009). Affedicilik ve Din: Affetme Eğilimi ve Dindarlıkla İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *37*.

Ayten, A., & Düzgüner, S. (2022). *Tasavvuf Psikolojisine Giriş*. Sufi Kitap Yayınları.

Balcı Arvas, F. (2017). *Dindarlığın Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkileri Ve Değerlerin, Dindarlık Ve Evlilik Doyumu İlişkisi Üzerindeki Arabulucu Rolü*.

Çardak, M. (2012). *Affedicilik Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Affetme Eğilimi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Psikolojik İyi Oluş, Sürekli Kaygı Ve Öfke Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi* [Sakarya Üniversitesi].

Doğan, M., & Gülmez, Ç. (2014). Sabır Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *42*.

Fincham, F. D. (2000). The Kiss Of The Porcupines: From Attributing Responsibility To Forgiving. *Personal Relationships*, *7*(1), 1-23.

Geçioğlu, A. R., & Döner, E. (2019). İslâm'da Evlilik Ve Aile Bağlamında Günümüzde Tartışılan Konular Üzerine Psiko-Sosyal Bir Değerlendirme. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, *19*(2).

Holden, G. W. (2001). Psychology, Religion, and the Family: It's Time For A Revival. *Journal Of Family Psychology*, *15*(4), 657-662.

Jones, L. G. (1995). *Embodying Forgiveness: A Theological Analysis*. Wm. B. Eerdmans Publishing Co.

Jr, R. W. H., Spilka, B., Hunsberger, B., & Gorsuch, R. (1996). *The Psychology of Religion: An Empirical Approach* (2. bs). The Guilford Press.

Kılınçer, H. (2020). Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Farklı Alanlardan Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeler. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, *1*.

Kılınçer, H. (2021). Aile Danışmanlığında Maneviyat Boyutunun Önemi. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (17).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Kılınçer, H. (2023). Ailelere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Aile ve Dini Rehberlik Büroları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *21*(45).

Lee, B.-J. (2007). Moderating Effects of Religious/Spiritual Coping in the Relation Between Perceived Stress and Psychological Well-Being. *Pastoral Psychology*, *55*, 751-759.

McCullough, M. E., & Worthington Jr., E. L. (1999). Religion and the Forgiving Personality. *Journal of Personality*, *67*(6), 1141-1164.

Okuyan, M. (2015). *Kısa Surelerin Tefsiri* (1-4). Düşün Yayıncılık.

Seyhan, D. Öğr. Ü. B. Y. (2021). Başa Çıkmaya Dayalı Sabır Ölçeği (BÇSÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Gözden Geçirme Çalışması. *Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *8*(16), 49.

Yapıcı, A., & Doğanay, S. (2019). Dini Başa Çıkma Ve Sabır Bağlamında İnsan Tipleri: Nitel Bir Araştırma. *Bilimname*, *2019*(40).

Zayed, T. (2014). Conceptual And Practıcal Understandıng Of Counselıng In Islam. *Malaysıan Onlıne Journal Of Counselıng*, *2*, 15-27.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ARAP DARBIMESELİNDE FE‘ALE SIĞASI: MORFOLOJİK VE ANLAMSAL ANALİZ

Nurullah ORUÇ
Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi

Özet

Bu çalışma, Arap darbımeselinde mezîd fiillerden fe‘ale vezninde gelen fiilleri konu edinmektedir. Bu araştırmanın amacı, Arap atasözünde geçen fe‘ale vezninde kullanılan fiillerin morfolojik ve anlamsal inceliklerini ortaya koymaktır. Çalışmanın diğer bir hedefi Arap atasözünde kullanılan bu fillerin istatistiksel analizini yapmaktır. Nitekim bir fiil vezninin kullanıldığı sıklığa bağlı olarak metindeki yeri ve ehemmiyetini de yansıdığı düşünülmektedir. Arapların sayıca farklı konulardan kayda değer atasözleri mevcuttur. Bunlarda zikredilen fiillerin yapısal ve anlamsal yönleri de araştırılmaya değerdir. Mezîd fiillerin vezinlerinin tamamını bir çalışmaya sığdırmak belki güç olacaktır. Bu nedenle sadece fe‘ale sığasına yer verilmiştir. Diğer sığalar ise başka çalışmalara bırakılmıştır. Nitel ve nicel metotla ele alınan çalışmamızın konusu, Arap atasözünde fe‘ale kalıbında kullanılan fiiller, fe‘ale sığasının morfolojik ve anlamsal boyutu olmak üzere üç başlık altında mütalaa edilmiştir. Birincisinde Arap darbımeselinde kullanılan fe‘ale sığasındaki fillerin Arapçası sıralanarak bunların yer aldığı temel kaynaklar referans olarak belirtilmiştir. İkincisinde Arap meselinde kullanılan bu sığanın morfolojik ve yapısal yönlerine temas edilmiştir. Üçüncüsünde ise bu kalıbın fiile kattığı mana inceliklerine değinilmiştir. Bu sığanın ifade ettiği her bir anlam için darbımeselden birden fazla örnek sunulmuştur. Yaptığımız tetkikler sonucunda Arap atasözünde mazi, muzari, ve emir sığalarından olmak üzere yüz civarında tef‘îl babından türetilen fillerin yer aldığı ve bunlardaki harf ziyadeliğin muhtelif manaları yansıttığı saptanmıştır. Arap deyimlerinde fe‘ale vezninin birkaç anlam ifade ettiği mülahaza edilmektedir. Bu sığanın fiile kazandırdığı özellikle çokluk, ta‘diye ve sayrûret anlamlarının diğer manalara göre daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu üç anlamın bazen diğer anlamlarla birlikte zımnen yansıdığı görülmektedir. Dolayısıyla bu üç mananın ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Arap darbımeselinde tef‘îl babından türetilen fiillerin çoğunun sahih fillerden oluştuğu anlaşılmaktadır. “Tef‘îl babındaki harf ziyadeliğin fiile kazandırdığı tek anlam, çokluk ve mübalağadır.” iddiasının aksine söz konusu sığanın başka manaları da havi ettiği görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Darbımesel, Mezîd Fiil, Tef‘îl Babı, Morfoloji, Sülâsî Mezîd.

Giriş

Bir dilin en iyi şekilde öğrenilmesi ve anlaşılması için bununla ilgili dil kurallarına, sözcüğün anlam derinliklerine, belagat ve fesahat inceliklerine vakıf olmak icap eder. Arap dili de böyledir. Arap dilinde yazılan metinlerin sahih bir biçimde anlaşılmasına katkı sağlayan unsurlardan biri de kelime yapısıdır. Örneğin bir fiil, oluştuğu harf sayısı ve sığasına bağlı

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

olarak çeşitli anlamlar ifade etmektedir. Arap dilinin gramatik, edebi ve felsefi yönünü inceleyen kaynaklarda yer alan malumatın zihinde yer etmesi amacıyla ayet, şiir ve nesirden deliller getirildiği gözlemlenmektedir. Ayrıca bazı üdebanın muhtelif konularda tartıştıkları ve görüş ayrılığına düştükleri mülahaza edilmektedir. Bununla ilgili olarak dil bilimcileri, savundukları görüşlerinin teyit ve tevsiki için genellikle ayet, şiir ve Arapların kullandığı diğer sözlerden örnekler serdetmişlerdir. Bu örnek ve istidlaller daha çok ayet ve şiirden oluşmaktadır. Arap atasözünden verilen misallerin ise diğerlerine nispeten daha az olduğu dikkati çekmektedir. Mesela mezîd fiillerle ilgili konulara yer verilirken genellikle ayet, şiir ve nesirle istidlal edildiği göze çarpmaktadır (Seâlibî, 2002: 257; Ebû Zeyd el-Ensârî, 1984: 202; Radî, 1975: 1/92).

Bu araştırmanın hedefinde, sülâsî mezid fiillerden fe‘ale sığasının fiile kazandırdığı mana inceliklerini Arap atasözü özelinde mütalaa etmektir. Bütün mezîd fiillerin sığalarının ele alınması çalışmamızın sınırı aşacağını düşündüğümüz için bunlardan sadece bir sığaya yer verdik. Arap klasik kaynaklarda tef‘îl babının fiile genelde teksir/çokluk anlamını kazandırdığı ifade edilmiştir. Bu iddia ayet ve şiir örnekleriyle desteklenmiştir. (Seâlibî, 2002: 257; Radî, 1975: 1/92). Çalışmamızda, Arap atasözünde bu durumun nasıl ve ne kadar yansıdığıyla ilgili olarak inceleme yapılmıştır. Ayrıca kaynaklarda bu sığanın ifade ettiği birçok anlamdan söz edilmiştir. (Radî, 1975: 1/92). Araştırmamızın bir diğer hedefi, Arap deyimlerinde bu manalardan hangilerini yansıdığının ve fiilin ne şekilde kullanıldığının analizini yapmaktır. Bu konuyla ilişkili yapılan benzer çalışmaların başlıcaları şunlardır:

- Haşim Taha Şelâş’ın 1971 yılında yayımladığı *Evzânu’l-ef‘âl ve me‘ânîhâ* adlı eseri.

- Necat Abdulazim el-Kûfi’nin 1989’da yayımladığı *Ebniyetü’l-ef‘âl* adlı çalışması.

- Abdullah Ûde el-Fukahâ’nın 2007’de bitirdiği *Zavâhir savtiyye ve sarfiyye fi’l-emsâli’l-Arabiyye ‘Mecmau’l-emsâl enmûzecen’* isimli yüksek lisans tezi.

- Cafer Ababine’nin 2009’da bitirdiği *Ef‘ale ve fe‘ale mine’l-cizri nefsih ve delâletühümâ fi’l-Kur’âni’l-Kerîm* adlı yüksek lisans tezi.

- Ferhat Aziz Muhyiddin’in 2009’da yayımladığı *Delâletü zâhiratey et-tesniye ve’tasğîr fi’l-emsâli’l-Arabiyye* adlı makalesi.

- Betül Kıray’ın 2018’de bitirdiği *Arapça’da Mezîd Fiiller ve Kur’ân-ı Kerîm’deki Kullanımları: Son On Beş Cüz* adlı yüksek lisans tezi.

- Mehmet Ülkar’ın 2019’da bitirdiği *Arap Dilinde Mezîd Fiiller ve Bakara Sûresi İncelemesi* adlı yüksek lisans tezi.

Yukarıda anılan eserlerin bir kısmı, çalışmamıza konu olan fe‘ale sığasını da incelemekle beraber darbımesel örneğinde değildir. Diğer kısmı ise Arap atasözü özelinde morfolojik konularının bazısını işlemekle beraber bunlar mezîd fiilin sığasının manaya delaleti açısından bir tetkik değildir. Çalışmamızı bunlardan farklı kılan yönü de budur.

Çalışmamızın konusu Arap darbı meselinde fe‘ale vezninde istimal edilen fiiller, bu yapısal yönü ve anlamsal incelikleri başlıkları altında incelenmiştir. İlk olarak Arap deyimlerinde kullanılan fe‘ale kalıbındaki fillerin Arapçası verilmiştir. Daha sonra bu yapının morfolojik yönü ele alınmıştır. Son olarak da bu kalıbın fiile kazandırdığı anlam özelliklerine temas edilmiştir. Bu kalıptaki fiilin ifade ettiği her bir mana için genelde darbımeselden birden

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

fazla örneğe yer verilişti̇r. Bu manalar irdelenirken darbımesel örneğinden önce nesirden basit misaller verilmiştir. Çalışmada Arap atasözünün hem Arapça metni hem de Türkçe karşılığı verilmiştir.

1. Arap Atasözünde Fe‘ala Kalıbında Kullanılan Fiiller

Arap atasözünde فَعَّلَ vezninde gelen mezîd fillilerin sayısı yüz civarındadır. Bunlar: عَلَّمَ, وَجَّهَ, سَوَّدَ, وَطَّنَ, خَيَّرَ, حَسَّى, رَحَّلَ, فَرَّقَ, عَشَّى, ضَحَّى, رَمَّدَ, شَمَّرَ , ذَكَّرَ, حَيَّا, حَلَّقَ, حَدَّثَ, جَمَّعَ, يَسَّرَ, غَطَّى (Herevî, 1980: 54, 62, 66, 98, 140, 148, 162, 180, 202, 212, 227, 230, 231, 233, 243, 253, 283, 326, 340), خَلَّى, حَلَّلَ (Askerî, ts: 1/349, 414.), قَوّم, سَمّى, حَرّش, وَلَّدَ, بَقّى, بَرَّقَ, بَكّر, وَفّقَ, يَشّرَ, جَوّعَ, جَمّلَ, جَلّزَ, عشّر, عرّض, علّق, خيّلَ, صَلّح, قَصّرَ, خرّب, شبّر, سلّط, سَبّح, عَطّل, أَلّفَ, حَوّل, (Nîsâbûrî, ts: 1/16, 20, 77, 80, 81, 95, 97, 105, 126, 127, 173, 175, 180, 213, 216, 222, 239, 241, 250, 273, 286, 355, 357, 371, 380, 404, 457, 473, 477, 488, 495, 503.), بَيَّنَ, غَيَّبَ, قَرَّبَ, صَرَّح, قَرَّدَ, طَرَّقَ, مَكَّنَ, كَلَّفَ, قَدَّرَ, وَفَّى, حَمَّلَ, جرّب, عَيّرَ, ضَلّلَ, خَوّلَ, مَحّضَ, صَبّح, مَسّى, صَلّى, نَدَّى, أَدَّبَ, حَرَّكَ, أَخَّرَ, فَرَّجَ, عَلَّقَ, ثَلَّثَ, ثَنَّى, ظَلَّلَ, أَذَّنَ, وَلَّى, فَضّل, قدّم, زَوّد, فَدّى, هَوّن, هيّج, وقّر, ودّع, نجّى, جهّل, صغّر fiilleridir (Meydânî, ts: 2/9, 41, 45, 53, 56, 69, 76, 92, 119, 138, 149, 151, 159, 193, 195, 212, 214, 229, 242, 250, 275, 277, 286, 287, 293, 298, 334, 344, 367, 373, 377, 392, 394, 396).

2. Arap Atasözünde Kullanılan Fe‘ala Sığasının Morfolojik/Yapısal Boyutu

Arapçada fiil, kök harfine ilave harf alıp almamasına bağlı olarak mücerret ve mezîd kısımlarına ayrılmaktadır. Fiil sadece kök harflerden oluşmuşsa mücerret, ek harf almışsa mezîd fiildir (Teftâzânî, 2011: 76). Çalışmamızın konusu olan فَعَّلَ sığası mezîd fiil olduğundan daha çok bunun üzerinde durulmuştur. زَادَ fiilinden türetilen *mezîd* sözcüğü lügatte arttırılmış manasındadır (İbn Manzûr, 1993: 3/198). Tef‘îl babından olan فَعَّلَ sığası ise dört harfli olup bu harflerden biri zaittir. Bu sığa, sülâsî mücerred fiilideki aynu’l-fiilin yani ikinci harfin tekrarıyla elde edilir (Teftâzânî, 2011: 84). Mesela sülâsî mücerred olan كَرُمَ fiilinde aynu’l-fiil olan râ (ر), tekrar edilmek suretiyle (كَرَّمَ + كَرْرَمَ) vezni türetilmiştir.

Aynu’l-fiilin tekrarıyla elde edilen bu sığadaki zait harfin, sakin olan mı, yoksa harekeli olan mıdır? konusunda görüş ayrılığı vardır. Dilbilgini Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî (ö. 175/791)’ye göre sakin harfin zait olması evladır. Bazılarına göre de harekeli olan harf zaittir. Halîl b. Ahmed’in talebesi Sîbeveyhi (ö. 180/796)’nin nazarında ise, her ikisini de zait harf olarak değerlendirmek mümkündür (Sîbeveyhi, 1988: 4/329).

3. Arap Atasözünde Kullanılan Fe‘ala Sığasının Anlamsal Boyutu

Kök harflerin üzerine yapılan ziyadelik, anlam bakımından fiile etki etmektedir. Mesela mücerred olan عَلِمَ fiili *bildi,* عَلَّمَ fiili ise *bildirdi* veya *öğretti* anlamındadır. Genel olarak mezîd fillerden olan fe‘ala sığasının anlam alanı oldukça geniştir. Bu vezninde olan fiiller, Arap meselinde de farklı anlamda kullanılmıştır:

3.1. Teksîr ve Mübalağa Anlamı

Fiile çokluk manasını kazandıran teksîr, tef‘îl babında en çok kullanılan anlamdır (Seâlibî, 2002: 257). Hatta bazıları bu sığanın yegâne anlamının teksîr ve mübalağa olduğunu iddia etmişlerdir (Ebû Zeyd el-Ensârî, 1984: 202). Arap dili ve edebiyatı âlimi İbn Cinnî (ö.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

392/1002), bu fiilin yapısının manaya etki ettiğini ifade ederek yapı ve anlam arasında ilişki kurmaktadır. O'na göre bu sığanın tekrar ve çokluk anlamını yansıtması ile aynu'l-fiilin tekrarı arasında bir bağ bulunmaktadır. Burada şedde ve harf tekrarının özellikle aynu'l-fiilde olmasının sebebi aynu'l-fiilin en güçlü harf olmasıdır. Nitekim bu harf, kelimenin ortasında olup i'lâle (değişikliğe) en az uğrayan harftir. Buna göre fiildeki harfin tekrar edilip çoğalması, aynı zamanda bu fiilin çokça tekrarlandığını göstermektedir. Fakat bu durum her tekrarlanan harf için değil, sadece kök harflerin ikincisi olan aynu'l-fiil için geçerlidir (İbn Cinnî, ts: 2/157).

Bir eylemin çokça tekrarlandığını ifade etmek için sülâsî mücerred fiili, mezîd fiillerden فَعَّلَ kalıbına dönüşür (Sîbeveyhi, 1988: 4/64). Mesela "مَزَقْتُ دَفَاتِرِي القدِيمةَ Eski defterlerimi yırttım." diyen biri, cümledeki مَزَق fiiline çokluk veya mübalağa anlamını katmak için bu fiili فَعَّلَ sığasına dönüştürerek "مَزَّقْتُ دَفَاتِرِي القدِيمةَ Eski defterlerimi paramparça ettim." şeklinde ifade edebilir. Bu anlamda kullanılan فَعَّلَ sığası, Arap atasözünde de tezahür etmiştir. Mesela " جَـمِّعْ لَهُ جَرَامِيزَكَ Ona karşı gücünü iyice topla." (Ebû Ubeyd, 1980: 230) darbımeseli, bunun tipik örneğidir. Asıl itibariyle bu misaldeki جَـمّع fiili mücerred olan جَـمَع fiiliyle *toplamak* anlamını ifade etmede ortaktırlar. Bir başka ifadeyle جَـمّعfiili جَـمَع anlamındadır. Aralarındaki nüans ise azlık-çokluk manasıdır; bu fiil, mücrred fiilide azlık, mezîd fiilde ise çokluk ifade eder. Buna benzer örnek olarak "جَمَعَ مَالًا Mal topladı." ile "جَـمَّعَ مَالًا Çokça mal biriktirdi." cümlelerdeki جمع fiili de düşünülebilir. Bu fiil, birinci cümlede azlık, ikincisinde ise çokluk anlamını yansıtmaktadır (İbn Manzûr, 1993: 8/53). Yine Arapların, " جَـمِّلْ وَاجْتَمِلْ Hayvanın yağını erit de erit/bolca yedir ve ye." darbımeselindeki جَـمِّلْ fiilinin yapısı da teksîr ve mübalağa anlamındadır (Meydânî, ts: 1/67).

Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî (ö. 392/1002)'ye göre bu sığa, çoğunlukla hem eylemin tekrarlandığını hem de peyderpey zamana yayılarak meydana geldiği anlamını vermektedir(İbn Cinnî, 1954: 2/91). Buna istinaden yukarıda verdiğimiz misaldeki جَـمَّعَ fiili, çokça toplamayı ifade etmekle beraber dolaylı olarak bu eylemin yavaş yavaş yapılması anlamını da vermektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in bir ismi *Tenzîl* olması da tef'îl sığasının bu anlamda kullanıldığını göstermektedir. Zira tenzil, Kur'ân-ı Kerîm'in tek seferde değil, aşamalı olarak nazil olduğunu ifade etmektedir (Radî, 1975: 1/93). Arapların kullandığı "عَشَّرَ والـمَوْتُ شَجَا الوَرِيدِ Ölüm, şah damarına yapıştığı halde on kez anırdı/Korkunun ecele faydası yoktur." deyimdeki عَشَّرَ fiilinin vezni de tekrar ve mübalağa anlamındadır (Meydânî, ts: 2/42).

3.2. Ta'diye/geçişlilik Anlamı

Tef'îl babının fiile yüklediği manalardan biri de ta'diyedir. Yani lazım (geçişsiz) sülâsî mücerred bir fiil, fe'âle kalıbına dönüştüğünde meful alıp geçişli fiil olur. Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf el-Endelüsî (ö. 745/1344)'ye göre sülâsî mücerred fiili tef'îl bâbına aktararak geçişli kılmak semâîdir. Yani bu sığadaki fiilin ta'diye anlamını yansıtmasının şartı Arapların bu manada kullanmış olmasıdır. Fiil tef'îl babına aktırılmadan önce lazım olsa da müteaddî olsa da durum değişmemektedir (Ebû Hayyân, 1999: 1/234). Mesela sülâsî mücerred ve lâzım olan فَرِحَ fiili, فَعَّلَ vezninde olursa müteaddî (geçişli) olur. Buna göre "فَرِحَ الطَّالِبُ Öğrenci sevindi." cümlesindeki فَرِحَ fiili lâzım, "فَرَّحَ الأُسْتَاذُ الطَّالِبَ Öğretmen öğrenciyi sevindirdi." cümlesindeki فَرَّحَ fiili ise müteaddîdir (Râcî, ts: 34). Buna benzer örneği Arapların mesellerinde de görmek mümkündür. "الْبِضَاعَةُ تُيَسِّرُ الْـحَاجَةَ Servet, işi kolaylaştırıp ihtiyacı giderir/parayı veren düdüğü çalar." (Meydânî, ts: 1/105) atasözü buna örnek teşkil eder. Burada

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

kullanılan يَسَّرَ fiili müteaddî olup bunun mefulü الحاجَةَ kelimesidir. Bu fiilin sülâsî mücerred hali ise يَسَرَ olup lâzım bir fiildir. "يَسَرَ الأَمْرُ İş kolaylaştı" misalinde olduğu gibi (Mesûd, ts: 878). "لاَ يُرَحِّلَنَّ رَحْلَكَ مَنْ لَيْسَ مَعَكَ Seninle olmayan, yükünü yükleyip seni yolcu etmez." (Meydânî, ts: 2/237) deyiminde yer alan يُرَحِّلَ fiili de bu kabildendir. Çünkü bunun sülasi mücerredi olan رَحَلَ fiili lazımdır. Tef'îl kalıbına geçtiği için müteaddidir. Bunun mefulü ise رَحْلَ kelimesidir.

Bazen de bir meful alan sülâsî mücerred bir fiil, fe'âle sığasına intikal ettiğinde iki mef'ûl alır. (Râcî, ts: 34). Mesela "عَلِمَ الْمَسْأَلَةَ *meseleyi anladı*" cümlesindeki عَلِمَ fiili bir meful, " أَتُعَلِّمُنِي بِضَبٍّ أَنا حَرَشْتُهُ؟ Bizzat kendim avladığım ceylandan mı bana haber verirsin/bana ait olan işi sen mi öğreteceksin?!" (Meydânî, ts: 1/125) atasözündeki تُعَلِّمُ ise iki meful almıştır. Birinci meful, mütekellim yâsı olan zamir, ikincisi gayrı sarih olan بِضَبٍّ ifadesidir. Müteaddilik anlamını yansıtan tef'îl vezni, zımnen teksir ve mübalağayı de ifade etmektedir (Abdulazîm, 1989: 51). Binaenaleyh örneğini verdiğimiz تُعَلِّمُ fiili aynı zamanda çokça öğretmek anlamına da gelip kesret ifade etmektedir. Bu fiilden türetilen ve ismi fail olan "مُعَلِّمٌ öğreten/öğretmen" kelimesi de bunu göstermektedir. Nitekim *öğretmen* denildiğinde genelde az değil, çokça öğreten şeklinde anlaşılmaktadır. Bir diğer misal, "ذَكَّرْتَنِي الطَّعْنَ وكُنْتُ نَاسِياً Yaralamayı hatırlattın bana, halbuki unutmuştum."(İbn Rifâa, 2002: 1/279) darbımeseldeki ذَكَّرَ fiilidir. Bu filin sülâsi mücerredi olan ذَكَرَ fiili bir meful alırken, tef'îl babında iki meful almaktadır. Bu misalde fiilin aldığı mefuller ise fiile bitişen mütekellim yâ zamiri ve الطَّعْنَ kelimesidir.

3.3. İzale Anlamı

Tef'il sığasının fiile kazandırdığı anlamlardan biri de bir şeyi izale edip gidermektir. (Teftâzânî, 2011: 84). "قَشَرْتُ التُّفَّاحَةَ Elmanın kabuğunu soydum." örneğinde olduğu gibi. Bu izale karine bulunmadığı sürece tamamen veya kısmen olabilmektedir. Mesela verilen bu örnek cümlenin sonuna كُلَّهَا kaydı eklenirse elma kabuğunun tamamı soyulduğu kesinleşirken, eklenmediği takdirde kısmen soyulma ihtimali de söz konusudur. "قَرَّدَهُ حَتَّى أَمْكَنَهُ Onu dizginleyebilmesi için derisine yapışan keneleri izale etti." darbımeseldeki قَرَّدَ fiili de bu kabildendir. (Meydânî, ts: 2/53). Aynı şekilde Arapların kullandığı, "عَوْدٌ يُقَلَّحُ Dişlerinin sarılığı giderilen yaşlı bir deve" deyimdeki يُقَلَّحُ fiilin sığası da *izale* anlamını yansıtmaktadır (Meydânî, ts: 2/11).

Bazen de izale, kinaye ve mecaz anlamındadır. Mesela Arapların, " شَمِّرْ ذَيْلاً، وادَّرِعْ لَيْلاًEteği topla/paçaları sıva ve geceleyin zırhlan" (Meydânî, ts: 1/362) deyimindeki شَمِّرْ fiili kısmen izaleyi ifade etmekle beraber bundan kasıt mecazi anlamdaki izaledir. Zira burada anlatılmak istenen, kişinin eteğini veya paçalarını gerçek anlamda kaldırıp toplaması değildir; darbımeselde vurgulanan husus, insanın karşılaşabileceği herhangi bir olay karşısında önceden tedbirli olmasının gerekliliğine dikkat çekmektir (Zemahşerî, 1987: 2/34).

3.4. Cümleyi Kısaltma Anlamı

Fe'ale sığasının fiile kattığı anlamlardan biri de cümle anlatımını ihtisar etmektir. Söz gelimi فَعَّلَ vezninde olan كَبَّرَ fiili, "Allahu ekber' dedi" cümlesinin kısaltma biçimidir (Râcî, ts: 35). Sığanın bu manadaki kullanımını belagatin meânî ilmiyle de ilişkilendirmek mümkündür. Zira meânî ilminde bir maksadı az sözle ifade etmek îcazdır. (Yekta Saraç, 2000: 21/392). Arapların, "سَبِّحْ يَغْتَرُّوا Tesbih et/Suphanallah de, sana aldanırlar" (Meydânî, ts: 1/342)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

atasözündeki سَبِّح fiili de bunun bariz örneğidir. Bu durum Arap belagatinin bu sığada da tezahür ettiğinin göstergesidir.

3.5. Eylemin, Fiilden Türetilen Zamanda Yapıldığı Anlamı

Fe'ale sığası, bazen fiilin, kendisinden türetilen bir zaman diliminde yapıldığı anlamını vermektedir (Radî, 1975: 1/95). "ضَحِّ رُوَيْداً Hayvanları kuşluk vaktinde yavaş yavaş otlat/işlerinde acele etme." (Meydânî, ts: 1/419; İbn Manzûr, 1993: 14/476) atasözündeki ضَحِّ fiili buna örnek teşkil etmektedir. "عَشِّ وَلَا تَغْتَرَّ Hayvanları akşamleyin otlat ve aldanma/Tedbirini al." deyimi de bu kabildendir. Görüldüğü üzere birinci misalde bu sığa, eylemin kuşluk vaktinde, ikinci örnekte ise akşamın ilk saatlerinde yapıldığı/yapılması gerektiği anlamını ifade etmektedir. Öte yandan her iki misal arasında başka açıdan anlam farklılığı bulunmaktadır. Nitekim birincisinde işte acele edilmemesi, ikincisinde ise tam tersi anlamı söz konusudur. Buna göre İbni Cinni'nin ileri sürdüğü şekilde, tef'îl babının, esas itibariyle fiile, eylemin aheste aheste zaman alarak meydana geldiği anlamını kazandırmasının iktizayı hale göre olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu iki yerde tef'îl babından gelen fiillerin mana açısından hem ortak olduğu hem de ayrıştığı noktanın olduğu mülahaza edilmektedir.

3.6. Gelmenin Fiilden Türetilen Zamanda Olduğu Anlamı

Fe'ale sığasının fiile kattığı manalardan biri de, bir kimsenin, fiilden türetilen zaman zarfı içerisinde geldiğidir. Mesela صَبَّح ve مَسَّى fiilleri, gelme eyleminin, kendilerinden türetilen صَباح *sabah* ve مَسَاء *akşam* vakitlerinde hasıl olduğuna delalet etmektedir. (Ḫayrullâh, 1928: 101) " مَسِّي سُخَيْلُ بَعْدَهَا أو صَبِّحِي Ey Süheyl, bundan sonra sabah akşam gel." (Meydânî, ts: 2/295) Arap meseli, bunun tipik örneğidir.

3.7. Mefule Bir Sıfat Nispet Etme Anlamı

Fe'ale kalıbındaki fiilin ifade ettiği anlamlardan biri de mefulüne bir vasıf nispet etmektir. صَدَّقَ *doğruladı* ve كَذَّبَ *yalanladı* misalinde olduğu gibi. (Radî, 1975: 1/94). Arapların, "مَنْ لاَ يُدَارِي عَيْشُهُ يُضلَّلُ İaşesinde ihtiyatlı davranmayan kimse sapkınlıkla itham edilir" (Meydânî, ts: 2/320) atasözünde yer alan يُضلَّلُ fiili de bu manayı yansıtmaktadır. "مَنْ عَيَّرَ عُيِّرَ Kınayan kınanır" (Taberî, 2002: 2/101) darbımeseli de bu bağlamdadır. Yani her kim ki başkasına utanç verici bir şey isnat ederse onunla ayıplanır anlamındadır. Aynı şekilde "مَنْ جَهَّلَ أَبَاهُ فَقَدْ جَهِلَBabasını cahilliğe nispet eden kimse cahildir" (Meydânî, ts: 2/293) atasözündeki جَهَّلَ fiili bu manayı ifade etmektedir. Örneklerden anlaşıldığı üzere Arap mesellerinde bu manada kullanılan *fe'ale* sığasının bulunduğu cümlenin genellikle مَنْ edatıyla başlaması dikkati çekmektedir.

3.8. İstikbâl/Karşılama Anlamı

Fe'ale veznindeki mezîd fiil, bir kimseyi, bir şeyi veya bir durumu karşılama anlamını da vermektedir. "حَيَّيْتُهُ Onu 'Allah sana uzun ömürler versin!" sözüyle karşıladım/selamladım." misalinde olduğu gibi. (Sîbeveyhi, 1988: 4/58). "حَيَّاكَ مَنْ خَلاَ فُوهُ Ağzında lokma olamayan kişi selamını alsın/seni karşılasın." deyimi de buna örnek teşkil etmektedir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

3.9. Tevcih/Yönelme

Tef‘îl babının fiile kattığı anlamlardan biri de belirli veya herhangi bir cihete yönelmektir. “شَرَّقَ Doğu tarafına yöneldi.”, “غَرَّبَ Batı tarafına yöneldi.” misallerinden olduğu gibi. (Râcî, ts: 34). Bu anlam, Arapların, “وَجِّهِ الحَجَرَ وجْهَةً مالَه Onun için taşı herhangi bir cihete yönelt/işleri gerektiği şekilde idare et.” (Meydânî, ts: 2/362) atasözündeki وَجِّه fiilinde de tezahür etmiştir. Buradaki tevcihin, belirli bir cihete olmayıp herhangi bir yöne olduğu görülmektedir.

3.10. Sayrûret/ Bir Halden Başka Bir Hale Geçme Anlamı

Fe‘ale sığasının fiile kazandırdığı anlamlardan biri de sayrûrettir. Sayrûret, bir fiilin failinin veya mefulünün bir durumdan başka bir duruma intikal etmesidir. “عَـجَّزَتِ الْـمَرْأَةُ Kadın ihtiyar oldu.”; “عَـجَّزْتُهُ Onu aciz kıldım.” misallerinde olduğu gibi. (Radî, 1975: 1/95; Şelâş, 1971: 81). Arap atasözünden misal verecek olursak; “ مَنْ حَدَّثَ نَفْسَهُ بِطولِ الْبَقاءِ فَلْيُوَطِّنْ نَفْسَهُ عَلَى الْـمَصَائِبِ Kendi nefsine uzun yaşamaktan bahseden kişi, kendini musibetlere alıştırsın.” (Ebû Ubeyd, 1980: 162) darbımeselindeki يُوَطِّن fiili buna örnek teşkil etmektedir. Nitekim kişini nefsini yeni bir şeye alıştırması, daha önce ona alışık olmadığını göstermektedir. Buradaki fe‘ale sığası, fiilin mefulü olan نَفْسَ nin bir halden bir hale intikalini ifade etmektedir.

3.11. Dua ve Beddua Anlamı

Fe‘ale sığası, bir kimsenin lehine veya aleyhine dua etme anlamında da kullanılmıştır. Mesela “بَرَّكْتُهُ Bereketli olması için ona dua ettim.” cümlesindeki fiil kişinin lehine, “عَقَّرْتُهُ Helak olması için ona beddua ettim” misalindeki fiil ise aleyhine dua/beddua anlamını ifade etmektedir (İbn Osman, 1939: 21). “غَيَّبَهُ غَيَابُهُ Mezarı onu kaybettirsin/Allah onun canını alsın!” atasözündeki غَيَّبَ fiili de beddua anlamında kullanılmıştır (Meydânî, ts: 2/63).

3.12. Tefa‘ale Sığasının Lâzım/ Geçişsiz Anlamı

Fe‘ale sığası, iki harf ilavesiyle mezîd olan تَفَعَّلَ kalıbının ifade ettiği lâzım/geçişsiz anlamında da kullanılmaktadır (Ḥamlâvî, ts: 80). بَيَّنَ fiili bunun tipik örneğidir. “ قَدْ بَيَّنَ الصُّبْحُ لِذِى عَيْنَيْنِ Sabah aydınlığı, iki gözlü kimseye göründü.” darbımeselindeki بَيَّنَ fiili, tefa‘ul babından olan بَيَّنَ fiilinin anlamdaşı olup *geçişsizlik* ifade etmektedir (Meydânî, ts: 2/48). Buradaki fiilin meful almaması da bunu göstermektedir.

Fe‘ale sığası, bazen sülâsî mücerredinden tamamen farklı olarak fiile yeni bir anlam kazandırmaktadır (Ḥamlâvî, ts: 80). Mesela *tıraş etme, izale etmek vb.* anlamlara gelen ve sülâsi mücerred yapıdaki حَلَقَ fiili, tef‘il babına intikal ettiğinde *uçmak* anlamına gelmektedir (Mustafa vd. 1/192-193). “حَلَّقَتْ بِهِ عَنْقَاءُ Anka kuşu onu uçurup götürdü.” darbımeselinde olduğu gibi. Bunun bir başka örneği “مَنْ حَدَّثَ نَفْسَهُ بِطولِ الْبَقاءِ فَلْيُوَطِّنْ نَفْسَهُ عَلَى الْـمَصَائِبِ Kendi nefsine uzun yaşamaktan bahseden kişi, kendini musibetlere alıştırsın.” (Ebû Ubeyd, 1980: 162) atasözünde yer alan حَدَّثَ fiilidir. Bu fiilin sülâsî mücerredi olan حَدَثَ sığası, bir olayın meydana geldiğini ifade ediyorken, tef‘il kalıbına dönüştüğü için fiile *konuşmak* anlamını kazandırmıştır. (Mustafa vd. 1/159).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Sonuç

Arap atasözünde fe‘ala vezninde olan fiiller yüz civarındadır. Bunlar mazi, muzari ve emir sığalarıyla kullanılmıştır. Bunların bir kısmı bazen meçhul/edilgenlik yapıda da kullanıldığı mülahaza edilmektedir. Bu sığadaki fiillerin baş harflerinin yüzde sekseni civarında ince harflerden oluşması dikkati çekmektedir. Diğer yandan bu fiillerin yüzde otuzunun üstünde mu‘tel olduğu görülmektedir.

“Harflerin ziyadeliği mananın ziyadeliği demektir.” kaidesi, Arap atasözünde istimal edilen tef‘il babında da tezahür etmiştir Fiildeki zait harfler doğrudan manaya etkisi vardır. Fiilin yapısı ile ifade ettiği anlam arasında sıkı bağ bulunmaktadır. Bunun en açık delili, fe‘ale sığasındaki aynul fiilin tekrarının aynı zamanda eylemin tekrar edildiğini göstermesidir. Kimilerine göre fe‘ale sığasındaki harf ziyadeliğinin yansıttığı tek anlam, çokluk ve mübalağadır. Darbımeselde görüldüğü üzere sığa, bunun dışındaki manaları da ifade etmektedir.

Genel olarak birçok manada kullanılan fe‘ale sığası, Arap atasözünde bu manaların birkaçını yansıtmaktadır. Bunlar: Çokluk, ta‘diye/fiili geçişli kılma, izale, ifadeyi kısaltma, bir eylemin hangi zamanda yapıldığı, tümlece bir vasıf isnat etme, karşılama, yönelme, sayrûret/bir halden başka bir hale geçme, lehte ve aleyhte dua etme ve tefa‘ale sığasının ifade ettiği anlamlarıdır. Arap deyimlerinde bu yapının fiile kattığı *çokluk, ta‘diye* ve *sayrûret* anlamlarının diğerlerine nazaran ön planda olduğu görülmektedir. Bu üç anlamın bazen dolaylı olarak diğer anlamlarla birlikte yansıdığı da görülmektedir. Bununla beraber bu sığanın sülâsî mücerred halinin ifade ettiği kök manadan tamamen bağımsız olarak kendine has bir anlamı olduğu mülahaza edilmektedir. Mefule bir vasıf nispet etme anlamını verdiren fe‘ale sığası, Arap darbımeselinde üç cümlede kullanılmış ve bunların üçü de şart isimlerinden *men* edatıyla başlamıştır.

Kaynakça

Abâbine, Ca‘fer. (2009). *es-Sîğatâni’l-fi‘liyyatân Ef‘ale ve fe‘ale mine’l-cizri nefsih ve delâletühümâ fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Ürdün Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ürdün.

Abdulaẓîm el-Kûfî, *Necât.* (1989). *Ebniyetü’l-ef‘âl.* Daru’s-Sekafe li’n-Neşri ve’t-Tevzî‘, Amman.

Aziz Muhyiddin, Ferhat. (2009). “Delâletü zâhiratey et-tesniye ve’tasğîr fi’l-emsâli’l-Arabiyye”. Kerkük Üniversitesi Dergisi, 4/2 97-112.

Ebû Hayyân el-Endelüsî, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân. (1999). *el-Baḥrü’l-muḥîṭ*. thk. Sıdkî Muhammed Cemîl. Daru’l-Fikr, Beyrut.

Ebû Hilâl el-Askerî, Hasen b. Abdillâh b. Sehl. (ts). *Cemheretü’l-emṣâl.* 2 Cilt. Daru’l-Fikr, Beyrut.

Ebû Ubeyd el-Kāsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî. (1980). *Kitâbü’l-Emṣâl.* thk. Abdülmecîd Katâmiş. Daru’l- Memûn li’t-Turâs, Beyrut.

Ebû Zeyd el-Ensârî, Saîd b. Evs b. Sâbit. (1894). *en-Nevâdir fi’l-luġa.* thk. Saîd el-Ḫûrî. el-Matbaatü’l-Katolikiyye, Beyrut.

Ḥamlâvî, Aḥmed b. Muḥammed b. Aḥmed b. Aḥmed. (ts). *Şeẕa'l-'arf fî fenni's-ṣarf*. thk. Muḥammed b. Abdulmutiç. Daru'l-Keyân, Cidde.

Hârizmî, Ebû Bekr Cemâlüddîn Muhammed b. Abbâs et-Taberî. (2002). *el-Emṡâlü'l-müvellede.* el-Mecamaü's-Sekâfî, BAE.

Ḫayrullâh, Ẓâhir. (1928). *el-Minhacü's-sevî fi't-taḫrîci'l-lüġavî.* Matbaatu'l-İctihâd, Beyrut.

İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osmân el-Mevsılî el-Bağdâdî. (ts). *el-Ḫaṣâ'iṣ*. 3 Cilt. el-Hey'tü'l-Mısriyye el-Âmme li'l-Kitâb, Kahire.

İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osmân el-Mevsılî el-Bağdâdî. (1954). *el-Münṣıf.* Daru İhyai't-Türâsi'l-Kadîm, Beyrut.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî. (1993). *Lisânü'l-ʿArab.* 10 Cilt. Daru Sadır, Beyrut.

İbn Osman, Ali. (1939). *Telḫîsü'l-esâs Şerhu'l-Binâ ve'l-esâs.* Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire.

İbn Rifâa, Zeyd b. Abdullah b. Mesûd. (2002). *el-Emṡâl.* Daru Saduddin, Dimaşk.

Kıray, Betül. (2018). *Arapça'da Mezîd Fiiller ve Kur'ân-ı Kerîm'deki Kullanımları: Son On Beş Cüz.* Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

Mesûd, Cübrân. (1992). *er-Râid.* Daru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut.

Meydânî, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm en-Nîsâbûrî. (ts). *Mecmaʿu'l-emṡâl.* thk. Muhmmed Muhyiddîn Abdulhamîd. 2 Cilt. Daru'l-Marife, Beyrut.

Mustafa vd., İbrahim. (ts). *el-Mu'cemu'l-vasît.* el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul.

Râcî, Abduh. (ts). *et-Tatbîḳu's-ṣarfî.* Daru'n-Nahada el-Arabiyye, Beyrut.

Radî el-Esterâbâdî, Radıyyüddîn Muhammed b. el-Hasen el-Garavî es-Semnâkî. (1975). *Şerḥu'ş-Şâfiye.* thk. Muhammed Nûr el-Hasan vd. 4 Cilt. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

Seâlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl. (2002). *Fıḳhü'l-luġa.* thk. Abdürrezzak el-Mehdî. Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, Beyrut.

Sîbeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî. (1988). *el-Kitâb.* thk. Abdusselam Muhammed Harun. 4 Cilt. Mektebetü'l-Hâncî, Kahire.

Tâhâ Şelâş, Hâşim. (1971). *Evazânü'l-fiil ve me'ânîhâ.* Matbaatu'l-Âdâb, Necef.

Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî. (2011). *Şerḥu't-Taṣrîfi'l-ʿİzzî.* thk. Muhammed Câsim Muhammed. Daru'l-Minhâc, Beyrut.

Ûde el-Fukahâ, Abdullah. (2007). *Zavâhir savtiyye ve sarfiyye fi'l-emsâli'l-Arabiyye 'Mecmau'l-emsâl enmûzecen'.* Mü'te Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ürdün.

Ülkar, Mehmet. (2019). *Arap Dilinde Mezîd Fiiller ve Bakara Sûresi İncelemesi*. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. İzmir.

Yekta Saraç, Mehmet Ali. (2000). "Îcâz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 21/392-393. TDV Yayınları, İstanbul.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Zemahşerî, Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. (1987). *el-Müstaḳṣâ fi'l-emṯâl.* Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ATIK MALZEMELERLE YARATICI YÜZEY TASARIMLARININ OLUŞTURULMASI

Dr. Öğr. Üyesi Asuman YILMAZ FİLİZ[1], Yüksek Lisans Öğrencisi Batuhan Mete SEVİNÇ[2], Yüksek Lisans Öğrencisi Betül YAZICI[3], Yüksek Lisans Öğrencisi Ebru KOYUNCU[4], Yüksek Lisans Öğrencisi Rabia ASLAN[5]

[1]Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, asumanyf@selcuk.edu.tr, 0000-0002-0529-1658
[2]Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, b.metesevinc@gmail.com, 0009-0006-3824-8919
[3]Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yazici.btl53@gmail.com, 0009-0007-6442-7117
[4]Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ebrukoyuncu98@gmail.com, 0009-0009-7086-1053
[5]Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, rabiaaslan68@gmail.com, 0009-0002-9424-8500

ÖZET

Tasarım çok yönlü bir kavram olmakla beraber içeriğinde yaratıcılığı barındıran bir süreçtir. Yenilikçi ve yaratıcı yaklaşımlarla belirlenen yüzey tasarımları gerek bir ürüne ilham olma konusunda gerekse başlı başına bir ürün olma konusunda önem arz etmektedir. Günümüzde kaynaklar hızla tükenmekte ve bu durum birçok ekonomik ve sosyal problemi ortaya çıkarmaktadır. Hava, su ve toprakların bilinçsizce kullanılması, zararlı atıkların doğaya terkedilmesi, artan dünya nüfusu, sanayileşme ve hızlı tüketim kültürü bu durumu tetiklemektedir. Bu sebeple birçok alanda olduğu gibi tasarım alanlarında da malzemelerin geri dönüştürülebilir ve yeniden kullanım alanına sunulabilir olması kaçınılmazdır. Farklı materyallerin birleştirilmesi, atık malzemelerin yeniden değerlendirilerek bir tasarım ürününe dönüştürülmesinden hareketle yola çıkılan çalışma; tasarımda farklı bakış açıları kazandırmak, yeni tasarım fikirleri üretmek adına önem taşımaktadır. Araştırmanın amacı, atık malzemeler kullanarak yaratıcı yüzey tasarımları oluşturmak ve uygulama süreçlerini ayrıntılı bir şekilde incelemek ve aktarmaktır. Araştırmada farklı türde atık malzemeler ile 10 adet yüzey tasarımı gerçekleştirilmiştir. Uygulama temelli deneysel tasarım süreçleri görseller üzerinden incelenerek, sistematik bir şekilde aktarılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen tasarımlar arasında boyut, renk tonları, teknik konularında karşılaştırmalar yapılmıştır. Tasarımlarda en sık tercih edilen malzemelerin; tutkal, iplik (özellikle jüt ip), kumaş ve akrilik boyalar olduğu; yüzeylerde en fazla sarı, yeşil, beyaz ve mavi renk tonlarının kullanıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Kullanılan teknikler ise kumaş manipülasyonu ve karma deneysel yöntemlerdir.

Anahtar Kelimeler: Deneysel yüzey, yenilikçi tasarım, yüzey tasarımı, atık malzemeler.

1. Giriş

Hızlı tüketim ve aşırı üretimden kaynaklanan atıklar, çevre ve insan sağlığı için giderek daha büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Atıkları bir kayıp olarak değil, bir kaynak gibi görmek ve giderek azalan malzemeleri yeniden kullanılabilir hale getirmek için duyarlı olunması,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

sürdürülebilir bir yaşam için büyük önem taşımaktadır (Bekar, 2023: 84). Sürdürülebilir bir yaklaşım için ürünlerin birden fazla yaşam döngüsüne sahip olması en ideal durumdur ve ilk kullanım süresi sona erdikten sonra nasıl değerlendirilebileceği planlanmalıdır. Ekolojik açıdan bakıldığında ürünü aynen kullanmaya devam etmek, ufak değişikliklerle yeni bir ürüne dönüştürmek veya geri dönüştürmek en iyi seçenekler arasında sayılabilir (Niinimäki, 2013). Önemli olan daha evvel kullanılan ya da kullanılmayan atık malzemelerin hiç atık bırakmadan ya da çok az atık bırakarak ürün tasarımlarında değerlendirilmesidir. Tasarımcılar bu şekilde çeşitli malzemeleri kullanarak özgün tasarımlara da ulaşabilmektedir (Sari ve Elibol, 2023: 1). Bu sebeple tasarım kadar tasarımcı da seçtiği malzemelerden üretim yöntemine kadar tüm süreçte son derecede etkilidir. Bu düşünceden hareketle bir tasarımcının çevre bilincine sahip olması ve bu bilinçle hareket etmesi gerekmektedir denebilir (Yılmaz ve Tüfekçioğlu, 2018: 567).

Atık malzemelerle oluşturulacak tasarımlarda ilk akla gelen geri dönüşüm fikirleridir. Geri dönüşüm, bir bileşen ya da atık malzemenin, yeni bir ürün veya tasarımın üretim, tasarım, geliştirme süreçlerine malzeme olarak yeniden dahil edilmesi ve bu şekilde yeni bir ürün olarak yeniden kazanılması sürecidir (Gorgolewski vd., 2006). Tasarımın pek çok alanı bulunsa da tasarım kavramı tektir. Teknik, malzeme, üretim aşamalarında farklı olanı ortaya koyma; belli bir amaca hizmet etme ve üretimi mümkün ürünlerin ortaya konması olarak tanımlanabilir (Gabriela, 1999). Yüzey tasarımları da pek çok tasarım alanında ele alınan, bazen deneysel bazen belli teknikler doğrultusunda hazırlanan alan tasarımlarıdır. Parçadan bütüne gitmek amacıyla birim ölçülerde hazırlanabileceği gibi başlı başına ilham vermek adına ya da eser olarak tasarlanabilir. Yaratıcı yüzey tasarımlarında ise genellikle işlevsellik beklenmez ve daha çok deneysellik söz konusu olur. Farklı tasarım alanlarında farklı malzemeler ile oluşturulan yaratıcı yüzeyler birçok araştırmaya da konu olmuştur. Gür Üstüner (2019) araştırmasında tekstil tasarımı bölümü buluş kompozisyon dersinde geliştirilen öğrenci çalışmalarını incelemiştir. Farklı yöntem ve tekniklerle oluşturulan tekstil yüzey tasarımları görseller üzerinden ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Çoruh ve Binboğa (2021) Gaziantep yöresine ait geleneksel bir dokuma kumaş türü olan kutnuyu ele alarak deneysel yüzey tasarım yapmayı hedeflemişler ve 4 adet yüzey tasarımı ortaya koymuşlardır. Zengin ve Bulat (2022) üniversite kampüsüne atık malzemelerden heykel çalışması yaparak; bu süreci geri dönüşüm bağlamında toplumun bilinçlendirilmesiyle ilişkilendirmişlerdir. Atık malzemelerden yola çıkılarak oluşturulan yüzey tasarım araştırmalarına örnekler vermekte mümkündür. Koşar vd. (2021) araştırmalarında tekstil ve moda tasarımı alanında eğitim gören lisans öğrencilerinin ders kapsamında geri dönüşebilen atıklarla hazırladıkları tasarımları incelemişlerdir. Yılmaz ve Tüfekçioğlu (2018) araştırmalarında iç mimarlık ve çevre tasarımı bölümü öğrencilerinin atık malzemelerle gerçekleştirdikleri tasarımları sürdürülebilirlik ilkesiyle ele almışlardır. Dağ (2020) atık nesnelerle işlevselliği olan tasarım çalışmaların gerçekleştirilmesi üzerine yaptığı araştırmada, tek grup ön test son test desen yöntemiyle 45 öğrenci ile uygulama çalışması gerçekleştirmiştir. Bakırhan vd. (2020) 34 öğrenci ile gerçekleştirdikleri araştırmalarında, atık malzemelerle üretilen tasarımları ürün değerlendirme formu doğrultusunda inceleyerek öğrencilerin tasarım ve yaratıcılık düzeyleri arasındaki ilişki konusunda çıkarımlarda bulunmuşlardır. Çeliker ve Dulupçu (2017) araştırmalarında Muğla Yöresini ele alarak

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

sürdürülebilir ve yenileştirilmiş hediyelik eşya tasarımları yaparak geri dönüşüm hareketlerine katkıda bulunmayı öneren bir çalışma gerçekleştirmişlerdir.

İncelenen araştırmalardan da anlaşılacağı üzere farklı sanat dallarında yapılan yüzey tasarımları ve bu tasarımların atık malzemeler doğrultusunda geri dönüşüme yönelik irdelenmesi önem taşımaktadır. Bu doğrultuda araştırmada lisansüstü eğitim gören moda tasarımı programı öğrencilerinin sürdürülebilirlik ve malzeme türleri konularında bilinçlendirilmesi, inceleyecekleri malzemelerden deneysel çıkarımlar yaparak ürün ortaya koymaları amaçlanmıştır. Meydana getirilen ürünlerin malzeme ve teknik boyutlarıyla ele alınması ise aynı alanda çalışma sunan öğrencilerin tercihleri konusunda ortak çıkarımlarda bulunmak adına önem taşımaktadır. Araştırmanın bir diğer önemi ise atık malzemelerin değerlendirilmesi ve ortaya konulan yüzey tasarımlarının geliştirilecek tasarımlarda ilham kaynağı olmaları konusunda vurgu yapmaktır.

2. Yöntem

Araştırma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Moda Tasarımı A.B.D. yüksek lisans programı öğrencilerinin Giyside Deneysel Yüzey Tasarımı dersi kapsamında hazırlanmıştır. Araştırmada uygulama temelli deneysel tasarım süreçleri görseller üzerinden incelenmiştir. Yüksek lisans öğrencileri farklı türde atık malzemeler ile 10 adet yüzey tasarımı gerçekleştirmiştir. Tasarımlar için belirlenen kriterler şu şekilde sıralanabilir:

- Tasarım öğeleri doğrultusunda hazırlanacaktır,
- Minimum 2 adet malzeme kullanılacaktır,
- Renk kullanımı serbesttir,
- Boyut serbesttir,
- Teknik serbesttir.

Öncelikle ders kapsamında yüzey tasarımı, atık kapsamında değerlendirilebilecek malzemeler, renk kullanımı, doku oluşturma gibi teknik bilgiler verilmiştir. Öğrencilere malzeme araştırması ve deneysel tasarımlar geliştirmeleri için 4 hafta süre tanınmıştır. Sonuç olarak elde edilen 15 yüzey tasarımından 10 adedi araştırmada kullanılmak üzere belirlenmiştir. Yüzey tasarımlarının beyaz zemin üzerinde, yüksek çözünürlükte, kuş bakışı ile tam görünüm fotoğrafları çekilmiştir. Görseller boyut, malzeme, renk ve teknik olarak sözel ifadelerle açıklanmıştır. Son olarak tablo eşliğinde ortak yönler tespit edilmiştir.

3. Bulgular

Bu bölümde elde edilen yüzey tasarım görselleri, malzeme ve teknik bilgilerine yer verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 1: Grup çalışması (2024)

Yüzey tasarımı 20 x 25 cm boyutunda çalışılmıştır. Yapımında atık peçeteler, tutkal, su, atık iplikler ve sarı, turuncu, mavi, kırmızı, yeşil tonlarında akrilik boya kullanılmıştır. İlk olarak peçeteler çok küçük parçalara bölünmüştür. Parçalara su ve tutkal eklenerek karışım hamur haline getirilmiştir. Karışıma yeşil akrilik boya ve parçalanmış atık iplikler eklenmiş; elde edilen harç görseldeki gibi açılarak yüzey oluşturulmuştur. Farklı renk akrilik boyalar yüzeye yedirilmiş ve tasarım son haline getirilmiştir.

Görsel 2: Rabia Aslan (2024)

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

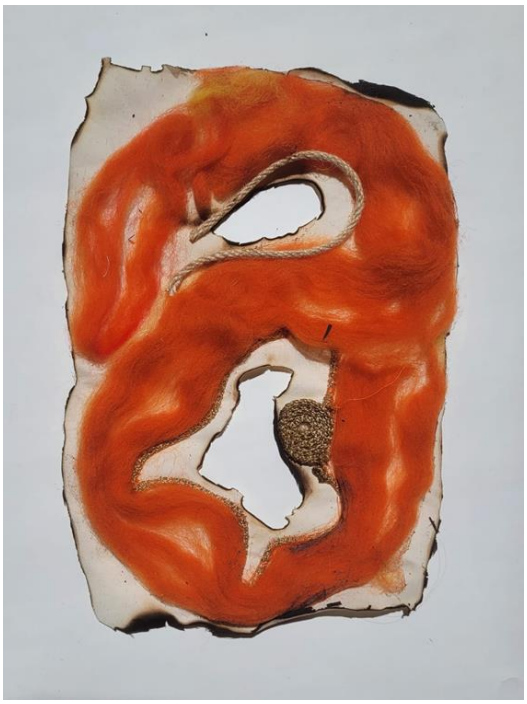
Yüzey tasarımı 20 x 30 cm boyutunda çalışılmıştır. Yapımında alüminyum folyo, çeşitli renk ve türlerde atık iplik, yapıştırıcı ve sarı, kırmızı, turuncu, mavi ve siyah akrilik boya kullanılmıştır. İlk olarak alüminyum folyo buruşturularak zemin yüzeyi oluşturulmuştur. Yüzey üzerine karmaşık bir şekilde iplikler ve belli aralıklarla yuvarlak köpükler yerleştirilmiş ve fırça yardımı ile sıçratma boya işlemi uygulanmıştır. Boyama işlemi tamamlandıktan sonra köpükler çıkarılmış ve yüzeyde oyuklar elde edilerek tasarım son haline getirilmiştir.

Görsel 3: Büşra Yıldız (2024)

Yüzey tasarımı 25 x 30 cm boyutunda çalışılmıştır. Yapımında sarı, mavi, lacivert ve siyah atık kumaş parçalar ve beyaz atık tül kullanılmıştır. İlk olarak tül zeminin üzerine atık kumaş parçaları yerleştirilmiştir. Tasarım öğeleri esas alınarak gerçekleştirilen uygulamada renk dengesine önem verilmiştir. Üzerine kapatılan tül parçası kumaşları sabitlemek ve el dikişi ile yüzeyi sonlandırmak adına önem taşımaktadır. Tül kumaş, bu parçaları sabitlemekle kalmayıp, transparan bir etki yaratarak alttaki malzemelerin görünürlüğünü korumaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Görsel 4: Betül Yazıcı (2024)

Yüzey tasarımı 25 x 30 cm boyutunda çalışılmıştır. Yapımında Amerikan bezi, turuncu renk asit reaktif boyayla renklendirilmiş yün, hasır ve jüt ipi kullanılmıştır. Yün ile bir yüzey oluşturulmuş ve Amerikan bezi üzerine silikon ile sabitlenmiştir. Desen boşlukları ateş ile yakılarak oyuklar oluşturulmuştur. Atık hasır ve jüt ipleriyle oyukların çevresine süsleme işlemi yapılmıştır. Zemin yüzeyin dış çerçevesi de ateş ile yakılarak tasarımda bütünlük sağlanmıştır.

Görsel 5: Rabia Aslan (2024)

Yüzey tasarımı 25 x 28 cm boyutunda çalışılmıştır. Yapımında kil, atık perde kumaşı, altın, bakır ve gümüş renk tonlarında simli sprey boya, köpük ve yapıştırıcı kullanılmıştır. İlk olarak perde kumaşı uzun şeritler halinde kesilerek köpük üzerine rastgele yerleştirilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Daha sonra kil hamuruyla küçük şekiller oluşturarak zeminin orta kısmına döşeme yapılmıştır. Kil hamuru kuruduktan sonra yüzey sprey boya ile boyanarak tasarım son haline getirilmiştir.

Görsel 6: Ebru Koyuncu (2024)

Yüzey tasarımı 20 x 25 cm boyutunda çalışılmıştır. Yapımında siyah suni deri, siyah kristal tül ve atık bakır teller kullanılmıştır. İlk olarak suni deri görseldeki gibi oyularak şekiller oluşturulmuştur. Daha sonra şekillere kristal tüller yerleştirilip makinede düz dikiş ile dikilmiştir. Son olarak bakır teller çeşitli şekillerde kıvrılarak oyuklara dikilerek tutturulmuş ve tasarım son haline getirilmiştir.

Görsel 7: Betül Yazıcı (2024)

Yüzey tasarımı 22 x 30 cm boyutunda çalışılmıştır. Yapımında hasır kumaş, jüt iplik, kına, çıtçıt, mum ve sulu boya kullanılmıştır. İlk olarak jüt ipler düğümlenerek hasır kumaşın üzerinde düzenlenmiş ve silikonla sabitlenmiştir. İplerin uçlarına kına damlatılmış ve düğüm

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

noktaları mumla kapatılmıştır. Son olarak fırça darbeleriyle sulu boya yüzeye aktarılmış ve tasarım son haline getirilmiştir.

Görsel 8: Büşra Yıldız (2024)

Yüzey tasarımı 20 x 30 cm boyutunda çalışılmıştır. Yapımında sarı, pembe, mavi mor, yeşil, siyah, beyaz ve tonlarında atık orlon ipler ve mermerşahi bez kullanılmıştır. İlk olarak iplerle karmaşık bir doku oluşturulmuştur. Ardından üste kapatılacak kumaşın seçilen bölgeleri dikkatli bir şekilde yakılarak boşluklar elde edilmiştir. Son aşamada iplerin yerinde kalması ve boşlukların korunması için arka yüzeye kumaş telası yerleştirilmiş ve yüksek ısı ile tela yüzeyin arka bölümüne yapıştırılmıştır.

Görsel 9: Batuhan Mete Sevinç (2024)

Yüzey tasarımı 20 x 30 cm boyutunda çalışılmıştır. Yapımında yağlı kâğıt, alçı, tutkal, çam ağacı yaprakları, jüt iplik ve kırmızı akrilik boya kullanılmıştır. İlk olarak yağlı kâğıt üzerine akrilik boya ve alçı-tutkal-su karışımı fırça darbeleri ile sıçratılarak bir zemin

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

oluşturulmuştur. Ayrı bir yerde alçı-tutkal-su karışımı ve çam ağacı yaprakları karıştırılarak bir harç yapılmış, kurutulmuş ve parçalara ayrılarak ana yüzeyin üzerine aralıklı olarak yerleştirilmiştir. Jüt ipliklerin aralarda bağ oluşturması ile tasarım tamamlanmıştır.

Görsel 10: Batuhan Mete Sevinç (2024)

Yüzey tasarımı 10 x 15 cm boyutlarında çalışılmıştır. Yapımında sargı bezi, talaş, alçı, tutkal ve mavi renk akrilik boya kullanılmıştır. İlk olarak talaş, alçı, tutkal ve su ile bir harç elde edilmiştir. Sargı bezinin üzerine elde edilen harç ile yüzey oluşturulmuştur. Yüzey kurumadan önce akrilik boya farklı miktarlarda karışıma yedirilerek renkte degrade geçiş sağlanmış ve tasarım tamamlanmıştır.

İncelenen 10 adet yüzey tasarımının boyutları, malzemeleri, renk tonları ve teknikleri karşılaştırmalı olarak Çizelge 1'de verilmiştir:

Çizelge 1. Yüzey Tasarımlarının Boyut, Malzeme, Renk ve Tekniklerinin Karşılaştırılması

	Boyutlar	**Malzemeler**	**Renk Tonları**	**Teknik**
1.Ürün	20x25 cm	Peçete, tutkal, su, iplik, akrilik boya	Sarı, turuncu, mavi, kırmızı, yeşil	Deneysel/Karma
2.Ürün	20x30 cm	Alüminyum folyo, iplik, yapıştırıcı, akrilik boya	Sarı, kırmızı, turuncu, mavi, siyah, kırık beyaz	Deneysel/Karma
3.Ürün	25x30 cm	Kumaş, tül	Sarı, mavi, lacivert, siyah, beyaz	Kumaş manipülasyon
4.Ürün	25x30 cm	Amerikan bezi, asit reaktif boya, yün, hasır ve jüt ip	Turuncu, bej, kahverengi	Deneysel/Karma
5.Ürün	25x28 cm	Kil, kumaş, sprey boya, köpük, yapıştırıcı	Altın, bakır, gümüş	Deneysel/Karma
6.Ürün	20x25 cm	Suni deri, kristal tül, bakır tel	Siyah, bakır	Kumaş manipülasyon
7.Ürün	22x30 cm	Hasır kumaş, jüt ip, kına, çıtçıt, mum, sulu boya	Kahverengi, pembe, yeşil, siyah	Deneysel/Karma
8.Ürün	20x30 cm	Orlon iplik, mermerşahi bez	Sarı, pembe, mavi, mor, yeşil, siyah, beyaz	Kumaş manipülasyon

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

9.Ürün	20x30 cm	Yağlı kağıt, alçı, tutkal, çam yaprağı, jüt ip, akrilik boya	Kırmızı, yeşil, bej, beyaz	Deneysel/Karma
10.Ürün	10x15 cm	Sargı bezi, talaş, alçı, tutkal, akrilik boya	Mavi, beyaz	Deneysel/Karma

Çizelgeye göre en sık tercih edilen yüzey yüksekliği 30 cm olarak tespit edilmiştir. Yüzeylerin hepsi dikdörtgen formda çalışılmıştır. Tasarımlarda en sık tercih edilen malzemeler ise; tutkal, iplik (özellikle jüt ip), kumaş ve akrilik boyalardır. Yüzeylerde en fazla sarı, yeşil, beyaz ve mavi renk tonlarının kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan teknikler ise kumaş manipülasyonu ve karma deneysel yöntemlerdir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Tasarım çalışmalarına farklı bakış açıları kazandırmak, atık malzemelerin değerlendirilmesine vurgu yapmak, lisansüstü öğrencilerle ortak bilimsel çalışmalar yürütmek adına planlanan bu çalışmanın benzer araştırmalara kaynak niteliğinde olabileceği düşünülmektedir. Araştırma bulguları değerlendirildiğinde; atık malzemelerde kumaş ve iplerin, yüzey tasarımı oluştururken de boyar maddelerin sıklıkla tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Karma deneysel yöntemler yaratıcı yüzey tasarımlarında beklenen bir tekniktir. Bununla beraber 10 çalışmanın 3'ü kumaş manipülasyonuyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca birçok yüzeyde gerek süslemede gerekse tutturmada iplik kullanılmıştır. Bu durumun ise yüzeylerin moda tasarımı öğrencileri tarafından gerçekleştirmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Literatürde incelenen araştırmaların büyük bir kısmının iç mimarlık ve çevre tasarımı alanlarında gerçekleştirildiği görülmektedir. Moda tasarımı öğrencileriyle uygulanan bu araştırmada, tasarımın farklı alanlarına yönelik atık malzemelerle uygulanacak tasarımlara dikkat çekilmektedir. Tasarım hem dinamik hem de yenilikleri bünyesinde barındıran bir süreçtir. Araştırmayla beraber yaratıcı yüzey tasarımlarının moda tasarımı alanı için ilham kaynağı oluşturması beklenmektedir. Ayrıca araştırma, atık malzemelerin yeniden değerlendirilmesine olanak sağlayarak doğanın sürdürülebilirliğinin tasarım çalışmalarıyla vurgulanabileceğini göstermektedir.

Kaynakça

Bakırhan, A., Taşkesen, O., Taşkesen, S., & Tanoğlu, Ş. (2020). Görsel sanatlar eğitiminde kullanılan atık malzemelerin öğrencilerin tasarım ve yaratıcılık düzeyleri açısından oluşturduğu farklar üzerine bir araştırma. *International Journal of Research in Fine Arts Education*, *3*(1).

Bekar, İ. (2023). Mobilya tasarımında atık malzeme kullanımının örnekler üzerinden değerlendirilmesi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, *13*(1), 84-99.

Çeliker, D., & Dulupçu, M. A. (2017). Sürdürülebilirlik ve yenileşim açısından turistik hediyelik eşyalar konusunda yenileştirilmiş tasarımlar. *Atatürk İletişim Dergisi*, (12), 187-204.

Çoruh, E., & Binboğa, E. (2021). Geleneksel kutnu kumaşı üzerine deneysel yüzey tasarımları. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (27), 131-143.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Dağ, M. (2020). Görsel sanatlar dersinde atık nesnelerle işlevselliği olan tasarım çalışmaları uygulama örneği, Master's thesis, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Gabriela, G. (1999). 'Design', Encyclopedia Of Creativity. Volume 1, A-H, Academia Pub.

Gorgolewski, M. (2006). The implications of reuse and recycling for the design of steel buildings. *Canadian Journal Of Civil Engineering*, *33*(4), 489-496.

G. Üstüner, S. (2019). Tekstil yüzey tasarımında deneysellik. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, *4*(8), 139-151.

Niinimäki, K. (2013). Sustainable Fashion. In K. Niinimäki (Ed.), Sustainable Fashion: New Approaches (pp. 12-29) Helsinki, Finland: Aalto University Publication Series.

Sari, S., & Elibol, B. (2023). Doğal boya uygulamalarıyla kesim atığı kumaşların giysi tasarım süreçlerinde kullanımı: bir üretim modeli, *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 1-12.

Yılmaz, M., & Tüfekçioğlu, D. (2018). Atık malzemelerden 1/1 tasarım uygulamaları. *UTAK 2018 Bildiri Kitabı Tasarım ve Umut,(12-14 Eylül 2018)*.

Zengin, M., & Bulat, M. (2022). Atatürk üniversitesi kampüsüne sanatsal bir müdahale: atık metallerden heykel uygulaması. *ASOS Yayınevi, 10*(132), 264-277.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN BIST GIDA SEKTÖRÜNDEKİ İŞLETMELERİN DEĞERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Prof. Dr., Reşat Karcıoğlu [1], Arş. Gör.,Osman Can Barakalı [2]
[1] Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, rkarci@atauni.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-0903-3816
[2]Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, osman.barakali@atauni.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-3016-2743

ÖZET
Günümüzde artan rekabet koşulları ve gelişen teknoloji işletmeleri etkileyen değişkenlerin sayısını da artırmıştır. İşletme yöneticilerin temel amacı olan değer maksimizasyonuna ulaşmak gün geçtikçe daha da zorlaşmaktadır. İşletmelerin piyasadaki değeri, işletme içinden ve dışından olmak üzere birçok faktörden etkilenmektedir. İşletme dışı etkilerin başında ise içinde bulunulan ekonominin koşulları gelmektedir. Özellikle son zamanlarda dünya genelinde artan enflasyon ve beraberinde gelen bazı ekonomik sorunlar hem piyasa yöneticilerini hem de işletmelerin karar almalarını zorlaştırmış, gelecek ile ilgili olan belirsizlikleri artırmıştır. Değişen makroekonomik koşullar işletmelerin finansallarında da değişikliklere neden olmuştur. İşletme değerinin maksimum yapmak hedefine yol alırken, işletme ve finans yöneticileri, işletme içi dinamikleri kontrol ettikleri gibi, işletme dışında meydana gelen enflasyon, faiz oranları gibi makroekonomik değişkenlere göre işletmenin geleceğine yön vermelidirler. İşletmenin olağan faaliyet akışı içerisinde hesapladığı ve öngördüğü finansal oranlar makroekonomik değişkenlerin etkisiyle erozyona uğramaktadır. Bu değişimin yönünün ve etkisinin bilinmesi işletme yöneticileri açısından hayati bir durum oluşturmaktadır. Bu nedenle günümüzde işletme finansallarının hangi değişkenlerden nasıl etkilendiğinin tespiti daha da önem kazanmıştır. Bu konudan hareketle çalışmada, işletmelerin değeri ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki araştırılmıştır. Makroekonomik değişkenlerin işletme değerine etkisini ölçmek için, Tüketici Fiyat Endeksi, Gıda Ürünleri Tüketici Fiyat Endeksi, Üretici Fiyat Endeksi , Gıda Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi, Ticari Faiz Oranı ve Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı değişken olarak kullanılmıştır. Borsa İstanbul Gıda Endeksinde faaliyet gösteren firmaların verileri üzerinden değişkenler kullanılarak nedensellik analizi yürütülmüştür. Yapılan çalışmada 2013 yılı 4. çeyrek verileri ile 2023 yılı 3. çeyrek arasındaki 40 dönemlik veri kullanılmıştır.805 gözlem üzerinde yapılan analiz sonuçlarına göre Tüketici Fiyat Endeksi ve Gıda Ürünleri Tüketici Fiyat Endeksinin işletmelerin değerindeki değişimlerin belirleyicileri oldukları tespit edilmiştir.
Anahtar Kelimeler: İşletme Değeri, Borsa İstanbul, Makroekonomik Değişkenler, Nedensellik Analizi

1. GİRİŞ
İşletmeler faaliyetlerini, değerlerini en yükseğe taşımak için gerçekleştirmektedirler (Yılmaz ve Aslan, 2020). Artan teknolojik imkanlar ve rekabet, değişen ticaret koşulları, işletmelerin değerlerini olumlu yada olumsuz etkiyen birçok değişkeni de beraberinde getirmiştir (Öztürk, ÇELİK ve Daştan,

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

2022). Bu değişkenler işletme içi olabileceği gibi işletme dışından da olabilmektedir (Yıldız ve Gürkan, 2022). İşletmeler içinde bulundukları ekonomik koşulları değerlendirmek, gelişimleri ve etkilerini tahmin etmek zorundadırlar (Ceylan ve Korkmaz, 2012, s. 22). İşletme değerinin maksimum yapmak hedefine yol alırken, işletme ve finans yöneticileri, işletme içi dinamikleri kontrol ettikleri gibi, işletme dışında meydana gelen enflasyon, faiz oranları gibi makroekonomik değişkenlere göre işletmenin geleceğine yön vermelidirler (Akgüç, 1994, ss. 15-19).

Firma dışında gelişen makroekonomik değişkenlerin sermaye piyasalarını ve paydaşlarını etkiledikleri bilinmektedir (Demirkale ve Can, 2021). Ekonomide meydana gelen ve işletmeler için risk ve fırsat barındıran değişimleri anlamak için kullanılan makroekonomik değişkenlerden başlıcaları enflasyon ve faiz oranıdır (Fattah ve Kocabıyık, 2020). Enflasyon dönemlerinde meydana gelen fiyat dalgalanmaları, işletmelerin hem satışlarını hem de elinde bulundurdukları varlıkların değerlemesini etkilemekte olup beraberinde gelen faiz oranlarındaki artış ise işletmelerin fon bulmada sorun yaşamalarına ve sermaye yapılarında bozulmalara neden olmaktadır (Arzova ve Şahin, 2022).

Türkiye'de enflasyon ve faiz sorunu, uzun zamandır piyasa katılımcılarını ve yöneticileri olumsuz etkilemektedir. Tarih içinde enflasyon oranlarında azalmalar gözlemlense de tamamen sorunun çözümüne ulaşılamamıştır. Enflasyonun olumsuz etkilerinden korunmak için politika yapıcılar birçok yöntem denese de günümüzde Türkiye ekonomisi yüksek enflasyonla mücadele etmektedir. İşletmenin varlık ve kaynaklarını gösteren finansal durum tablosundan ve gelir tablosunda elde edilen oranları fiyat hareketliliklerinden oldukça etkilenmektedir. Enflasyon ve faiz oranlarındaki değişim, işletmenin finansal oranlarının hesaplanması ve yorumlanmasında farklı bakış açıları gerektirmektedir (Akdoğan, 2004, s. 3). İşletmenin olağan faaliyet akışı içerisinde hesapladığı ve öngördüğü finansal oranlar enflasyonun etkisiyle erozyona uğramaktadır. Bu oranlara kaybettikleri anlamlılıklarını kazandırmak için yöneticilerin makroekonomik değişkenlerin finansal oranlarda yarattığı erozyonun ölçüsünü bilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle işletme ve finans yöneticilerinin belirsizliklerini azaltmak adına çalışmada makroekonomik değişkenlerin işletme değerine olan etkisinin varlığı araştırılmıştır.

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışmada Borsa İstanbul Gıda Endeksinde faaliyet gösteren ve veri setine tam ulaşılabilen 21 işletmenin, 2013 yılı 4. çeyrek ile 2023 yılı 3. çeyrek arasında kalan 40 dönemlik verilerinden oluşan homojen panel veri seti kullanılmıştır. İşletmelerin değerleri araştırmaya konu olduğundan işletmelerin ilgili dönemdeki Piyasa Değeri/ Defter Değeri(PDDD) oranları çalışmaya bağımlı değişken olarak eklenmiştir.

Makroekonomik değişkenler olarak Tüketici Fiyat Endeksi(TÜFE), Gıda Ürünleri Tüketici Fiyat Endeksi(GIDATÜFE), Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE), Gıda Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi(GIDAÜFE) ve Ticari Faiz Oranı(TİCFAİZ) çalışmaya eklenmiştir.

Çalışmada değişkenler arasındaki tek veya iki yönlü nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. İşletmelerin PDDD oranları üzerinde meydana gelen değişimlerin makroekonomik değişkenlerde meydana gelen değişimlerden etkilenip etkilenmediğini tespit etmek için Granger Nedensellik Testi kullanılmıştır. Granger Nedensellik Testi; değişkenler arasında bir değişkenden diğerine doğru ya da karşılıklı nedensellik ilişkisini araştırmada kullanılan test metodu olup homojen panel veriler için kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2018, s. 152).

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çalışmaya ilişkin kurulan hipotezler aşağıda belirtilmiştir;
H1: TÜFE, PDDD oranının kısa dönemli nedeni değildir.
H2: PDDD oranı, TÜFE'nin kısa dönemli nedeni değildir.
H3: GIDATÜFE, PDDD oranının kısa dönemli nedeni değildir.
H4: PDDD oranı, GIDATÜFE'nin kısa dönemli nedeni değildir.
H5: ÜFE, PDDD oranının kısa dönemli nedeni değildir.
H6: PDDD oranı, ÜFE'nin kısa dönemli nedeni değildir.
H7: GIDAÜFE, PDDD oranının kısa dönemli nedeni değildir.
H8: PDDD oranı, GIDAÜFE'nin kısa dönemli nedeni değildir.
H9: TİCFAİZ, PDDD oranının kısa dönemli nedeni değildir.
H10: PDDD oranı, TİCFAİZ'in kısa dönemli nedeni değildir.

3. SONUÇ

Çizelge 1. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Ortanca	Maks.	Min.	Standart Hata	Çarpıklık	Basıklık
PDDD	840	2,316	1,555	171,398	0,001	6,212	24,284	657,287
TÜFE	840	0,051	0,029	0,282	0,004	0,056	2,521	6,497
GIDATÜFE	840	0,061	0,051	0,334	-0,039	0,071	1,673	4,083
ÜFE	840	0,067	0,041	0,375	-0,013	0,079	1,968	4,158
GIDAÜFE	840	0,068	0,045	0,357	-0,015	0,078	2,111	4,875
TİCFAİZ	840	17,773	15,851	33,291	10,133	5,411	1,082	0,597

Tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde ilgili dönemde incelenen işletmelerin PDDD oranının ortalama 2,316, maksimum değerinin 171,398 olduğu görülmektedir. Makroekonomik değişkenler incelendiğinde ilgili dönemde TÜFE çeyreklik olarak maksimum %28,2, minimum ise %0,4 olarak gerçekleştiği görülmüştür. İncelenen dönemdeki ortalama TÜFE ise %5,1 olarak gerçekleşmiştir. GIDATÜFE'ye baktığımızda ise maksimum olarak %33,4, minimum olarak da -%3,9 olarak gerçekleştiği görülmektedir. İncelenen dönemde enflasyon seviyeleri dikkate alındığında ekonomide yüksek enflasyonun varlığından söz edilebilmektedir. ÜFE incelendiğinde ilgili dönemde %6,7 oranında bir ortalamayla maksimum %37,5, minimum ise %-%1,3 olarak gerçekleştiği görülmüştür. GIDAÜFE de ise ÜFE'ye benzer değişimler söz konusudur. TİCFAİZ'e baktığımızda ise yaklaşık son 10 yılda %17,73 oranında bir ortalamada seyrettiğini görmekteyiz. Dönem içinde %33,291'lere yükselen faiz oranı minimum olarak %10,133 olarak gerçekleşmiştir.

İncelenen dönem için elde edilen tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde özellikle son 2 yılda enflasyonun yükseldiğini buna karşın ticari faiz oranlarında belirgin bir artışın aynı yıllarda gerçekleşmediği görülmektedir.

Çalışmada zaman serilerinin durağanlığı Genelleştirilmiş Dickey-Fuller Testi (1979) (ADF), Philips-Perron Testi (1988) (PP) ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları aşağıda paylaşılmıştır.

Çizelge 2. ADF ve PP birim Kök Testi sonuçları

Değişken	Seviye Değeri		1.Fark Değeri	
	ADF Olasılık Değeri	PP Olasılık Değeri	ADF Olasılık Değeri	PP Olasılık Değeri
TÜFE	0,247	0,503	0,000[a]	0,000[a]
GIDATÜFE	0,541	0,046[b]	0,000[a]	0,000[a]

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

ÜFE	0,159	0,141	0,000[a]	0,000[a]
GIDAÜFE	0,418	0,155	0,000[a]	0,000[a]
TİCFAİZ	0,178	0,283	0,017[b]	0,014[b]

Not: a %1, b %5, c %10 önem seviyesinde hipotezlerin reddedildiğini göstermektedir.

ADF ve PP testlerinin sıfır hipotezi serinin birim kök içerdiğini belirtmektedir. Seriler üzerinde yapılan analiz sonuçları incelendiğinde tüm serilerin düzeyde durağan olmadıkları, birinci farkları alındığında TÜFE, GIDATÜFE, ÜFE ve GIDAÜFE değişkeninin %1 önem seviyesinde, TİCFAİZ değişkeninin ise %5 önem seviyesinde durağan olduğu tespit edilmiştir. Serilerin birim kök ve durağanlığını test etmek için kullanılan Genelleştirilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Philips-Perron (PP) gibi testlerin sonuçları, serilerde kırılma varsa, 'Seri birim köklüdür.' hipotezine yönelim göstermektedir (Mert ve Çağlar, 2023, s. 131). Çalışmada kullanılan zaman serilerinin grafiği incelendiğinde serilerde dönemsel kırılmalar olduğu görülmüştür. Bu nedenle birim kök testi olarak Zivot ve Andrews (2002) tarafından önerilen birim kök testi ve Lee ve Strazicich (2003) tarafından önerilen minimum Laprange çarpanları (LM) birim kök testi kullanılmıştır. Teste ilişkin sonuçlar Çizelge 3'de paylaşılmıştır.

Çizelge 3. Zivot ve Andrews, Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Zivot ve Andrews Birim Kök Testi				Lee ve Strazicich Birim Kök Testi			
	Test İstatistiği	Kritik Değer			Test İstatistiği	Kritik Değer		
		1%	5%	10%		1%	5%	10%
TÜFE	-5,579[a]	-5,34	-4,93	-4,58	-6,414[a]	-4,084	-3,487	-3,185
GIDATÜFE	-5,711[a]				-6,615[a]			
ÜFE	-5,001[b]				-5,156[a]			
GIDAÜFE	-4,955[b]				-5,001[a]			
TİCFAİZ	-4,932[b]				-4,148[a]			

Not: a %1, b %5, c %10 önem seviyesinde hipotezlerin reddedildiğini göstermektedir.

ADF ve PP testlerinin sıfır hipotezi serinin birim kök içerdiğini belirtmektedir. Seriler üzerinde yapılan analiz sonuçları incelendiğinde tüm serilerin düzeyde durağan olmadıkları, birinci farkları alındığında TÜFE, GIDATÜFE, ÜFE ve GIDAÜFE değişkeninin %1 önem seviyesinde, TİCFAİZ değişkeninin ise %5 önem seviyesinde durağan olduğu tespit edilmiştir. Zivot ve Andrews ve Lee ve Strazicich birim kök testlerine göre verilerin yapısal kırılmaları dikkate alınarak birim kökleri analiz edilmiştir. Sonuçlara göre tüm serilerin her iki teste göre de hesaplanan test istatistikleri kritik değerlerden mutlak derece büyük çıktığından seriler durağandır denilebilmektedir.

Yukarıda yapılan birim kök testleri çalışmada yer alan makroekonomik değişkenler için gerçekleştirilmiştir. Bu değişkenler zaman serisi özelliği taşıdığından uygun olan birim kök testleri uygulanmıştır. Çalışmanın ilerleyen aşamasında zaman serileri her birim için tekrarlanarak panel veri setine dönüştürülmüştür. Çalışmada yer alan bir başka değişken ise işletmelerin PDDD oranıdır. Panel veri seti özelliği taşıyan bu değişken için öncelikle yatay kesit bağımlılığı testi gerçekleştirilmiştir. Verilerde yatay kesit bağımlılığı olması kullanılacak birim kök testi seçimini etkilemektedir. Veri setindeki yatay kesit bağımlılığı Peseran (2004) tarafından önerilen CD Testi ile analiz edilmiştir. Sonuçlar Çizelge 4'te paylaşılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Çizelge 4. CD Testi Sonuçları

Değişken	CD Test	P Değeri	Korelasyon
PDDD	12,26	0,001[a]	0,134

Not: a %1, b %5, c %10 önem seviyesinde hipotezlerin reddedildiğini göstermektedir.

Testin sıfır hipotezi birimler arasında yatay kesit bağımlılığının olmadığıdır. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde veride yatay kesit bağımlılığından söz edilmektedir. Bu nedenle panel veri seti için ikinci kuşak panel birim kök testlerinden Yatay Genişletilmiş Im, Peseran ve Shın (CIPS) Testi uygulanmış olup sonuçları aşağıda paylaşılmıştır.

Çizelge 5. CIPS Testi Sonuçları

Değişken	CIPS İstatistiği	Kritik Değer		
		1%	5%	10%
PDDD	-2,261[b]	-2,3	-2,16	-2,08

Not: a %1, b %5, c %10 önem seviyesinde hipotezlerin reddedildiğini göstermektedir.

Gerçekleştirilen CIPS Testi sonuçlarına göre hesaplanan CIPS İstatistiği, mutlak değerce %5 için hesaplanan kritik değerden büyük olduğundan, seri %5 önem seviyesinde durağandır denilebilmektedir.

Granger'in (1969) önerdiği nedensellik kavramının sıfır hipotezi bir değişkenden arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını belirtmektedir. Nedensellik testlerinin sonucunda değişkenler arasındaki nedenselliğin varlığı ve yönü hakkında bilgi edinilmekte olup, şiddeti hakkında bir çıkarım yapılamamaktadır. Çalışmada uygulanan nedensellik analizi sonuçları Çizelge 6'de paylaşılmıştır.

Çizelge 6. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Hipotezler	Granger Nedensellik	F İstatistiği	P	Hipotez Red Durumu
H1	TÜFE>PDDD	23,133	0,000[a]	Reddedildi
H2	PDDD>TÜFE	5,501	0,240	Reddedilemedi
H3	GIDATÜFE>PDDD	24,442	0,000[a]	Reddedildi
H4	PDDD>GIDATÜFE	6,301	0,178	Reddedilemedi
H5	ÜFE>PDDD	0,824	0,935	Reddedilemedi
H6	PDDD>ÜFE	0,641	0,958	Reddedilemedi
H7	GIDAÜFE>PDDD	7,665	0,105	Reddedilemedi
H8	PDDD>GIDAÜFE	2,909	0,573	Reddedilemedi
H9	TİCFAİZ>PDDD	1,954	0,744	Reddedilemedi
H10	PDDD>TİCFAİZ	7,213	0,125	Reddedilemedi

Not: a %1, b %5, c %10 önem seviyesinde hipotezlerin reddedildiğini göstermektedir.

Çizelge 6'da yer alan Granger nedensellik sonuçları incelendiğinde H1 hipotezi %1 önem seviyesinde reddedilmiştir. H2 hipotezi ise en az %10 önem seviyesinde reddedilememiştir. Sonuçlara göre Tüketici Fiyat Endeksi işletmelerin piyasa değeri/defter değeri oranının kısa dönemli nedenidir. Bu nedenle Tüketici Fiyat Endeksi ile PDDD oranı arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisinden söz edilebilmektedir.

Elde edilen sonuçlara göre H3 hipotezi %1 önem seviyesinde reddedilmiştir. H4 hipotezi ise en az %10 önem seviyesinde reddedilememiştir. Analiz sonuçlara göre Gıda Ürünleri Tüketici Fiyat Endeksi işletmelerin piyasa değeri/defter değeri oranının kısa dönemli nedenidir. Bu nedenle Gıda Ürünleri Tüketici Fiyat Endeksi ile PDDD oranı arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Diğer hipotezlere ilişkin sonuçlar incelendiğinde, hipotezler en az %10 önem seviyesinde reddedilememiştir. Bu nedenle ÜFE, GIDAÜFE ve TİCFAİZ ile işletmelerin PDDD oranı arasında bir nedensellik ilişkisinden söz edilememektedir.

Elde edilen sonuçlar düşünüldüğünde Borsa İstanbul Gıda Endeksinde faaliyet gösteren işletmelerin değerleri daha çok satışa yönelik etkisi olan makroekonomik değişkenlerden etkilendikleri söylenebilmektedir.

KAYNAKÇA

Akdoğan, N. (2004). *Enflasyon Muhasebesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Akgüç, Ö. (1994). *Finansal Yönetim*. İstanbul: Avcıol Basım.

Arzova, S. B. Ve Şahin, B. Ş. (2022). Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Süreçleri Ve Enflasyon Muhasebesinin Finansal Tablolara Etkisi. *Financial Analysis/Mali Cozum Dergisi, 32*(170).

Ceylan, A. Ve Korkmaz, T. (2012). *İşletmelerde Finansal Yönetim*. Bursa: Ekin Yaınevi.

Demirkale, Ö. Ve Can, E. N. (2021). Makroekonomik Değişkenlerin Bıst Turizm Endeksi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, *3*(1), 175-180.

Dickey, D. A. Ve Fuller, W. A. (1979). Distribution Of The Estimators For Autoregressive Time Series With A Unit Root. *Journal Of The American Statistical Association*, *74*(366a), 427-431.

Fattah, A. Ve Kocabıyık, T. (2020). Makroekonomik Değişkenlerin Borsa Endeksleri Üzerine Etkisi: Türkiye Ve Abd Karşılaştırması. *Finansal Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi*, *12*(22), 116-151.

Granger, C. W. (1969). Investigating Causal Relations By Econometric Models And Cross-Spectral Methods. *Econometrica, 37*(3), 424-438.

Lee, J. Ve Strazicich, M. C. (2003). Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test With Two Structural Breaks. *Review Of Economics And Statistics*, *85*(4), 1082-1089.

Mert, M. Ve Çağlar, A. E. (2023). *Eviews Ve Gauss Uygulamalı Zaman Serileri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8

Öztürk, M. B., Çelik, M. S. Ve Daştan, D. (2022). Finansal Risklerin Firma Değeri Üzerine Etkileri: Borsa İstanbul Gıda, İçecek Ve Tütün Sektöründe Bir Uygulama. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *15*(2), 419-429.

Peseran. (2004). General Diagnostic Tests For Cross-Sectional Dependence İn Panels. *Center For Economic Studies & Ifo Institute For Economic Research, 1240*, 1-39.

Phillips, P. C. Ve Perron, P. (1988). Testing For A Unit Root İn Time Series Regression. *Biometrika*, *75*(2), 335-346.

Tatoğlu, F. Y. (2018). *Panel Zaman Serileri Analizi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Yıldız, Ş. Ve Gürkan, S. (2022). Finansal Başarısızlık Tahmin Modellerinin Karşılaştırılması: Borsa İstanbul Turizm Şirketlerinde Bir Araştırma. *Ekonomi İşletme Ve Yönetim Dergisi*, *6*(2), 235-262.

Yılmaz, E. Ve Aslan, T. (2020). Makroekonomik Göstergelerin Sermaye Yapısı Üzerindeki Etkisi: İmalat Dışı Sektörler Üzerinde Bir Araştırma. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, (85), 187-208.

Zivot, E. Ve Andrews, D. W. K. (2002). Further Evidence On The Great Crash, The Oil-Price Shock, And The Unit-Root Hypothesis. *Journal Of Business & Economic Statistics*, *20*(1), 25-44.

ISBN NR. : 978-625-6283-26-8